

AI
VOLA I MOMANI

E Dua Tale na iVakadinadina kei
Jisu Karisito

Tabaka
Na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai
Salt Lake City, Utah, Amerika

Na imatai ni kena tabaki Vakaperitania mai
Palamaira, Niu Ioka, Amerika, ena 1830

Yalovinaka ka vakauta na nomu vakasama se vakatutu ki na
scriptures@ldschurch.org se ena meli ki na
Scriptures Coordination, 50 East North Temple Street Room 2455,
Salt Lake City, UT 84150-3220 USA

© 2016 by Intellectual Reserve, Inc.
All rights reserved

Printed in the United States of America 10/2016

English approval: 3/15

Translation approval: 3/15

Translation of the Book of Mormon
Fijian

AI VOLA I MOMANI

E DUA NA ITUKUTUKU KA VOLAI

MAI NA LIGA I MOMANI

ENA PELETI

KA TAURI MAI NA PELETI I NIFAI

Ia, oqo e dua na vakalekaleka ni kedra itukutuku na tamata i Nifai, kei ira talega na Leimanaiti—A volai ki vei ira na Leimanaiti, o ira e dua na ivovo ni mataqali i Isireli; ia, sa vakatalega kina ki vei ira na Jiu kei ira na kai Matanitu tani—Sa volai vaka ivakaro, kei na yalo talega ni parofisai kei na ivakatakila—A sa volai ka dregati, ka vunitaki ena vukuna na Turaga me ra kakua kina ni vakacacani—Me na qai vakalesui tale mai ena isolisoli kei na kaukauwa ni Kalou ki na kena ivakavakadewa sa tu oqori—A dregati mai na liga i Moronai, ka qai vunitaki ena vukuna na Turaga, me na qai vakalesui mai ena kena gauna mai vei ira na kai Matanitu tani—Sa vakadewataki mai na isolisoli ni Kalou.

E dua na ivakalekaleka ka a tauri mai na iVola i Ica, ka kedra itukutuku na tamata i Jereti, ko ira era a veiseyaki ena gauna e a vakasesea kina na Turaga na nodra vosa na tamata, ena gauna era a tara tiko kina e dua na vale cecere me ra yaco kina ki lomalagi—Me vakaraitaki kina vei ira na ivovo ni mataqali i Isireli na veika lelevu sa vakayacora na Turaga vei ira na tamadra; me ra kila kina na veiyalayalati ni Turaga, ni ra na sega ni biu tani sara me sega ni mudu—Ka, me ra na kila talega kina ko ira na Jiu kei ira na kai Matanitu tani ni, sa KARISITO ko JISU, na KALOU TAWAMUDU, ka sa dau vakaraitaki koya vei ira na veimatanitu kecega—Ia oqo, kevaka era tu na cala, era sa cala ga ni tamata; o koya me kakua kina ni vakalewai na ka sa nona na Kalou, mo dou kunei kina ni sa sega ni tauvi kemudou e dua na duka mai na idabedabe ni veilewai i Karisito.

NA IVAKAVAKADEWA TAUMADA MAI NA PELETI KI NA VOSA
VAKAPERITANIA MAI VEI JOSEFA SIMICI LAILAI

LEWE NI IVOLA

iVakamacala Taumada	vii
iVakadinadina ni Lewe Tolu	ix
iVakadinadina ni Lewe Walu	ix
iVakadinadina ni Parofita ko Josefa Simici	xi
iVakamacala Lekaleka	xvi
Droini Eso	xix
1 Nifai.	. 1
2 Nifai.	68
Jekope.	152
Inosi	177
Jeromi.	180
Omanai	183
Vosa i Momani.	186
Mosaia	189
Alama.	269
Ilamani	485
3 Nifai.	535
4 Nifai.	609
Momani	614
Ica	638
Moronai	679
iDusidusi ki na iVolanikalou	. 1
iTukutuku ni Veigauna	251
Veiwekani ni Kosipeli	257

AIVAKAMACALA TAUMADA

Na iVola i Momani e dua na isoqoni ni volanikalou tabu ka vakatautauvatataki ki na iVolatabu. Oqo e dua na itukutuku ni nona cakacaka na Kalou vei ira eso na itaukei makawa kei Amerika ka tu kina na taucoko ni kosipeli tawavakaiyalayala.

Na ivola oqo era a vola e vuqa na parofita ena gauna makawa, ena yalo ni parofisai kei na ivakatakila. Na nodra vosa ka volai ena peleti koula, e a cavuta ka vakalekalekataka e dua na parofita, ka kena dau ni itukutuku makawa, ka yacana ko Momani. E talanoataki kina e rua na gauna cecere ni tuvaki ni bula. E dua e a lako mai Jerusalemi ena 600 B.K. ka qai tawase e muri ki na rua na matanitu ka kilai ena Nifaiti kei na Leimanaiti. E dua tale ka a liu sara mai ena gauna a vakasesea kina na Turaga na nodra vosa na tamata ena Vale Cecere mai Pepeli. E kilai na ilawalawa oqo me ra Jeretai. Ni oti e vica vata na udolu na yabaki era sa vakarusai kece o ira oqo ka ra vakavo ga na Leimanaiti o ira oqo eso vei ira na nodra qase taumada na kai Idia Damudamu ni Amerika.

Na ka lagilagi duadua ka a yaco ka volai ena iVola i Momani sa i koya na nona cakacaka vakalotu na Turaga ko Jisu Karisito ena kedra maliwa na Nifaiti ni se qai oti ga na Nona tucake tale mai na mate. E vakamacalataka na ivunau ni kosipeli, ka tuva na ituvatuva ni veivakabulai, ka tukuna vei ira na tamata na ka mera kitaka mera rawata kina na vakacegu ena bula oqo kei na bula tawamudu ena bula sa bera mai.

Ni sa vakacavara na nona volavola ko Momani, sa qai solia na itukutuku ki vua na luvena tagane ko Moronai, o koya ka a qai tomana ena vica na nona vosa vakaikoya, ka qai vunitaka na peleti ena Delana ko Kumora. Ena 21 ni Sepiteba, 1823, ko Moronai vata ga oqo, ni sa tucake tale mai na mate, ka sa vakalagilagi tu; e, a rairai vua na Parofita ko Josefa Simici ka vakasalataki koya me baleta na itukutuku makawa kei na kena vakadewataki ki na vosa Vakaperitania.

Era a qai soli na peleti vei Josefa Simici ena kena gauna, o koya ka a vakadewataka ena isolisoli kei na kaukauwa ni Kalou. Sa tabaki tu ena vuqa na vosa ena gauna oqo me ikuri ka dua tale na ivakadinadina vou ni sa Luve ni Kalou Bula ko Jisu Karisito, ka ra na vakabulai ko ira kece era lako mai Vua ka talairawarawa ki na lawa kei na veicakacaka vakalotu ni Nona kosipeli.

E a kaya na parofita ko Josefa Simici me baleta na ivola oqo: “Au a tukuna vei ira na veitacini ni iVola i Momani e ivola dodonu duadua e vuravura, ka vatu ivakadei ni noda lotu, ka na toro voleka cake vua

na Kalou e dua na tamata ena nona muria na kena ivakavuvuli mai na dua tale na ivola.”

Sa vakarautaki ira e lewe tinikadua tale na Turaga me ra tomani Josefa Simici, me ra raica sara ga vakai ira na peleti koula ka me ra ivakadinadina ena dina kei na vakalou ni iVola i Momani. Sa okati vata eke na nodra ivakadinadina volai me “iVakadinadina ni Lewe Tolu” kei na “iVakadinadina ni Lewe Walu.”

Keimami sa sureti ira na tamata e veivanua kece sara me ra wilika na iVola i Momani, vakasamataka vakamatua e lomadra na itukutuku e tu kina, ka qai taroga na Kalou, na Tamada Tawamudu, ena yaca i Karisito, ke sa dina na ivola. Ko ira era muria oqo, ka kerekere ena vakabauta, era na rawata na ivakadinadina ni kena dina, kei na kena vakalou, ena kaukauwa ni Yalo Tabu. (Raica na Moronai 10:3–5.)

O ira era rawata na ivakadinadina vakalou oqo mai vua na Yalo Tabu, era na kila talega ena kaukauwa vata oqori, ni sa iVakabula kei vuravura ko Jisu Karisito, ni sa Nona dauvakatakila ka parofita ena veisiga e muri oqo ko Josefa Simici, kei na Lotu i Jisu Karisito Ni Yalododonu Edaidai, sai koya na nona matanitu na Turaga, ka sa tauyavutaki tale e vuravura me vakarautaka na iKarua ni nona Lako Mai na Mesaia.

NA IVAKADINADINA NI LEWE TOLU

Mo ni kila na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa kei na tamata kecega, ka na yaco yani vei kemuni na cakacaka oqo: Ni keitou, sa raica na peleti ka tu kina na itukutuku, ena vuku ni loloma soli wale ni Kalou na Tamada, kei na neitou Turaga ko Jisu Karisito, ka sa ikoya na itukutuku me baleti ira na tamata i Nifai, kei ira talega na Leimainaiti, na wekadra, kei ira talega na tamata i Jereti, ka ra a lako mai na vale cecere sa tukuni oti. Ia, keitou sa kila talega ni ra sa vakadewataki oti ena isolisoli kei na kaukauwa ni Kalou, me vaka ni keitou a rogoca na domona ni a tukuna vei keitou; o koya keitou sa kila deivaki sara ni sa cakacaka dina oqo. Ia, keitou vakadinadinataka talega ni keitou sa raica na veika sa ceuti tu ena peleti; ka sa vakaraitaki vei keitou ena kaukauwa ni Kalou, ka sega ena kaukauwa vakatamata. Ka keitou sa tukuna ena yalodei, ni a lako sobu mai lomalagi e dua na agilosu ni Kalou, ka kauta mai ka biuta e matai keitou, ka keitou a raica na peleti kei na veika e ceuti tu kina, ia, keitou sa kila ni sa rawa ena loloma soli wale ni Kalou na Tamada, kei na neitou Turaga ko Jisu Karisito, keitou a raica ka vakadinadinataka kina ni sa dina na veika oqo. Ka sa totoka dina e matai keitou. Ia, sa vakaroti keitou na domo ni Turaga me keitou na qai vakadinadinataka; o koya gona, me keitou talairawarawa kina ki na ivakaro ni Kalou, keitou sa vakadinadinataka na ka kece oqo. Ka keitou sa kila ni kevaka keitou sa yalodina vei Karisito sa na vakasavasavataki na neitou isulu mai na nodra dra na tamata kecega, ka kunei ni sa sega ni tauvi keitou e dua na duka ena itikitiko-ni-veilewai i Karisito, ka keitou na bula vata kei koya mai lomalagi ka tawamudu. Ka me vakarokorokotaki ga na Tamada, kei na Luvena, kei na Yalo Tabu, na Kalou e duabau ga. Emeni.

OLIVA KAUDARI
TEVITA WITIMA
MATINI ERISI

NA IVAKADINADINA NI LEWE WALU

Mo ni kila na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa, kei na tamata kecega ka na yaco yani vei kemuni na cakacaka oqo: Ni a vakaraitaka vei keitou ko Josefa Simici, Lailai, o koya ka a vakadewataka na cakacaka oqo; na peleti ka tukuni tiko, ka vaka na irairai ni koula; kei na kena levu ni drauna sa vakadewataka oti ko Simici oqo, keitou a tara sara ga e ligai keitou; ka raica na veika e ceuti tu kina, ni sa vaka

na irairai ni cakacaka makawa sara ka sa caka vakamatai dina. Ia, oqo keitou sa vakadinadinataka ena neitou yalodei ni a vakaraitaka vei keitou ko Simici oqo, ka keitou a raica ka tabea, ka kila vakaidina sara ni sa taura tiko ko Simici oqo na peleti ka tukuni tiko. Ia, keitou sa solia yani ki vuravura na yacai keitou, me ivakadinadina ki vuravura ena veika keitou sa raica. Ia keitou sa sega ni lasu, ka sa kena ivakadinadina na Kalou.

KIRISITIANI WITIMA

JEKOPE WITIMA

PITA WITIMA LAILAI

JONI WITIMA

AIRAME PEJI

JOSEFA SIMICI LEVU

AIRAME SIMICI

SAMUELA H. SIMICI

NA IVAKADINADINA NI PAROFITA KO JOSEFA SIMICI

Sa vakaoqo na nona vosa na Parofita ko Josefa Simici me baleta na kena lako mai na iVola i Momani:

“Ena yakavi ni ika ruasagavulu kadua ni Sepiteba [1823] . . . au sa tekivu masu ka vakatakekere vua na Kalou Kaukauwa. . . .

“Ia niu sa masu tiko ga vua na Kalou, au sa raica e dua na rarama ni sa basika mai ki na loma ni noqu rumu, a sa rarama cake tiko ga me yacova ni sa uasivia na rarama ena sigalevu tutu, ena gauna au raica kina vakasauri e dua na tamata ena yasa ni noqu idavodavo, e tu voli ga e maliwa lala, ni sega ni tara na yavana na buturara ni vale.

“Sa vakaisulu tu ena dua na icurucuru balavu ka sa vakasakiti sara na kena vulavula. Na kena vulavula sa uasivia na veika vulavula kecega au sa raica oti e vuravura; au sega talega ni vakabauta ni rawa ni dua na ka vakavuravura e caka me uasivia na kena vulavula kei na kena uasivi. E sega ni vakaisulu na qeteqete ni ligana, kei na tolo ni ligana, me sivia vakalailai na nona ilabeniika; sa vakatalega kina na yavana, ena dela ni nona qurulasawa. E sega talega ni vakasulumi na uluna kei na domona. Au raica rawa talega ni sega tale ni dua na isulu e daramaka tu ia na icurucuru balavu ga oqo, me vaka ni tadola tu, ka rawa niu raica yani na lomaserena.

“E sega walega ni uasivi sara na vulavula ni nona icurucuru balavu, ia na kena ivatuka kece sara ga e sega ni vakamacalataki rawa na kena lagilagi, ia na kena irairai sa vaka na tibi ni liva. Sa rarama sara na loma ni rumu, ia sa sega ni vaka na kena iserau kei na iserau ni vanua e tu kina. Ena imatai ni gauna au raici koya yani kina, au a rere; ia e sega ni dede sa seyavu yani na rere oqori.

“A kacivi au ena yacaqu, ka kaya vei au ni sa italai mai na iserau ni Kalou ki vei au, ka yacana ko Moronai; ni sa digitaki au na Kalou me’u qarava e dua na cakacaka; a kaya ni na rogo na yacaqu vei ira na veimatanitu, veimataqali kei na duivosavosa; e so era na taleitaka, ka so era na vosacataka.

“E mai kaya ni sa maroroi tu e dua na ivola, ka volai ena peleti kolu, ka tukuni kina na kedra itukutuku o ira era a tawana tu e liu na vanua oqo, kei na vanua era vu mai kina. E kaya tale ga ni sa tu ena ivola ko ya na taucoko ni Kosipeli tawamudu, me vaka a solia na iVakabula vei ira era a tawana tu e liu na vanua oqo.

“Ka vakakina, ni sa maroroi vata tu kei na rua na vatu ena vucu siliva—ia na vatu e rua oqo, ka rau qasoti ki na dua na peleti ni sere, sai koya na ka sa vakatokai me Urimi kei na Cumimi—sa maroroi vata tu

kei na peleti; ia na kena taukeni ka vakayagataki na vatu oqo sai koya sa vakatokai me 'daurairai' ena veigauna e liu; ka sa vakarautaka na Kalou me baleta na kena vakadewataki na ivola. . . .

"A tukuna tale vei au, ni ena gauna au sa na taura kina na peleti oqori e mai tukuna tiko—ni se bera ni yaco mai na gauna me na tauri kina—meu na kakua sara ni vakaraitaka vua e dua tale na tamata; me kua talega na peleti ni sere kei na Urimi kei na Cumimi; ia vei ira ga ena vakaroti vei au meu vakaraitaka vei ira; kevaka e sega au na vakarusai. Ni keirau veivosaki tiko me baleta na peleti, a dolavi ki na noqu vakasama na raivotu kau raica na vanua e maroroi tu kina na peleti, e matata ka makare vinaka sara kau na kila na vanua oqori kevaka au na sikova.

"Ni sa tinia na nona itukutuku, sa tekivu seyavu mai na rarama e loma ni vale, ka sa la'ki vakavolivoliti koya ga na italai a vosa tiko vei au; a sa vakatiko ga kina me yacova ni sa butobuto taucoko na loma ni vale, ka sa rarama duadua ga ko koya; sa qai dodo vakasauri cake ki lomalagi e dua na sala, sa lako cake kina ko koya me yacova ni sa yali yani vakadua, raica sa mai vakatale tu ga yani na kena irairai ena gauna e se bera ni rairai mai kina na rarama vakalomalagi oqo na noqu rumu.

"Au davo koto ga ka vakasamataka na matata vinaka ni veika au a raica, ka'u sa vakasakita vakaidina na veika sa mai tukuna vei au na italai veivakurabuitaki oqo; ena noqu vakanananu tiko oqori, au kurabui vakalevu dina ni'u raica ni sa tekivu rarama tale mai na loma ni noqu rumu, ka sega ni dede sa tu tale ena yasa ni noqu idavodavo na italai mai lomalagi.

"A tekivu tukutuku, ka taleva lesu tale na veika vata ga a tukuna ena imatai ni nona veisiko mai, e sega sara ga na ka e duidui kina; ia ni sa oti, a qai tukuna ni na cudruvi sara ko vuravura, ka na lala mai ena vuku ni dausiga, na iseleiwau, kei na mate dauveitauvi; ia ena yaco na lewa veivakarawataki vei ira na itabatamata ga oqo. Ni sa tukuna oti na veika oqo, sa qai cabe cake tale me vaka a vakayacora e liu.

"Ena gauna oqo, sa yavalati sara vakalevu na noqu vakasama, ka dredre kina me'u moce, au sa mani davo koto ga ka luvuci au na kurabui ena veika au sa raica ka rogoca. Ia sa qai toro cake ga na noqu kurabui ni'u raica ni sa tu tale ena yasa ni noqu imocemoce na italai vata ga oqo, ka'u rogoca na nona taleva ka tokaruataka tale vei au na veika vata ga me vaka e liu; a vakuria ena dua na ivakasala vei au, ka tukuna ni na tovolea ko Setani me temaki au (me vaka na ituvaki dravudravua ni matavuvale nei tamaqu), meu taura na peleti meu vutuniyau kina. E vakatabuya sara vei au na ka oqo, ka kaya meu kakua ni nanuma e dua tale na ka ena vuku ni peleti ia meu vakalagilagia ga

kina na Kalou, ka me'u kakua ni vakauqeti ena dua tale na inaki, ia na tarai cake ga ni nona matanitu; kevaka e sega au na sega ni taura.

"Ni sa oti na ikatolu ni nona rairai mai, sa lesu cake tale ki lomalagi me vaka e liu, ka'u sa mai biu tale koto me'u vakananuma na ka levu ka veivakurabuitaki au se qai sotava oti; ia e sa qai cabe ga na italai mai lomalagi ena ikatolu ni gauna mai vei au, sa tagi na toa, ka'u kila ni sa voleka ni kida na mataka, kena ibalebale oqo, ni voleka ni taura na bogi taucoko ko ya na neirau veivosaki tiko.

"Oti ga vakalailai au sa duri mai, ka tekivu qarava na itavi e dodonu me'u dau qarava ena veisiga me vaka na kena ivakarau; ia, ni'u laki tovolea me'u cakacaka me vaka ena veigauna kecega, sa sega ni rawa ni sa wawale vakalevu sara na yagoqu ka sega ni rawa ni'u cakacaka. Keirau a cakacaka vata tiko kei tamaqu, ka sa siqema rawa ko koya ni dua na ka e sa manati au, ka tukuna me'u lesu tale ki vale. Au sa lako ka noqu inaki me'u lesu tale ki vale; ia, ni'u tovolea meu kosova na bai ni vanua keirau cakacaka tiko kina, sa malumalumu sara na yagoqu, au a bale sobu ki na qele ka lecai yaloqu sara koto.

"Na imatai ni ka au vakila mai ni vaka me vosa tiko e dua na domo ni tamata, ka cavuta mai na yacaqu. Au rai cake yani, ka raica na italai vata ga oqo ni tucake donuya tu na uluqu, ka vakavolivoliti koya na rarama me vaka e liu. A baci tukuna taucoko tale vei au na veika a sa tukuna mada vei au ena bogi, ka qai vakaroti au me'u lesu vei tamaqu ka tukuna vua na raivotu kei na ivakaro sa soli vei au.

"Au a muria na nona ivakaro; ka lesu vei tamaqu ki na were, ka'u tukuna vua na veika kece. A kaya vei au ko koya ni oqori na veika va-Kalou, ka tukuna me'u lako ka kitaka me vaka sa vakaroti au kina na italai. Au biuta na were, ka lako ki na vanua a tukuna vei au na italai ni maroroi tu kina na peleti; ia me vaka na matata vinaka ni raivotu au a raica, au a kila na vanua ko ya ena gauna ga au yacova yani kina.

"Ena yasa ni koro ko Menijesita, ena yasayasa vaka-Onitario mai Niu Ioka, e tu kina e dua na ulunivanua levu toka, oqo na ulunivanua cecere duadua ena vanua ko ya. Ena ra ni ulunivanua oqo, sega ni yawa mai delana, ena ruku ni dua na vatu levu, era tu kina na peleti, e tawa tu ena dua na kato vatu. E vavaku na vatu oqo ka rodu cake e loma donu, ka qai mamare sobu na batina, o koya sa votu tu mai kina e dela ni qele na kena loma donu ka tabulu tu na batibatina.

"Ni'u sa qeva tani rawa na qele, au qai taura e dua na kau, vakaciqira e ruku ni vatu ka tulega cake. Au iro yani ki loma ni kato ka raica ni sa tu dina kina na peleti, na Urimi kei na Cumimi, kei na peleti ni sere, me vaka a tukuna vei au na italai. Na kato era tawa tu kina e caka ena kena kabiri vata na vatu ena dua na mataqali simele. Ena boto ni

kato e rau davo vakababa koto kina e rua na vatu, ka ra qai dabe yani e deladrau na vatu oqori na peleti kei na veika tale eso.

“Au sa segata sara me’u taura, qai vakatabui au ko koya na italai, a kaya tale vei au ni se bera mai na gauna me na tauri kina, ena sega tiko ni yaco mai, me yacova ni sa oti e va na yabaki mai na siga ko ya; ia e tukuna vei au me’u na lako tale mai ki kea ni oti e rauta ni dua na yabaki mai na gauna ko ya, me keirau na mai sota kina, ia me’u na dau vakayacora tiko vakakina me yacova na gauna me sa na tauri kina na peleti.

“Me vaka, na ivakaro sa soli vei au, au dau lako ena mua ni veiya-baki, ena veigauna yadua oqori au dau raica e kea na italai vata oqo, kau sa dau vakasalataki ka vakavukui ena neirau veitalanoa yadua, me baleta na veika ena vakayacora na Turaga, ka vakakina na sala kei na iwalewale cava me na cicivaki kina na nona matanitu ena veisiga mai muri. . . .

“Ni sa toso tiko na gauna ka sa yaco mai na gauna me’u taura kina na peleti, na Urimi kei na Cumimi, kei na kena peleti ni sere. Ena ika ruasagavulu karua ni Sepiteba, dua na udolu walunadrau ruasagavulu kavitu, ni’u baci lako tale me vaka na kena ivakarau ni oti e dua na yabaki ki na vanua era maroroi tu kina, sa solia mai vei au na italai vakalomalagi vata ga ko ya, vata kei na kena ivakaro oqo: ni sa noqu itavi na kedra maroroi; kevaka au na laiva me kau tani vakailoa, se ena noqu vakawelewele, au na tamusuki tani; ia kevaka au na segata ena noqu igu meu maroroya, me yacova na gauna ena mai kauta kina ko koya, na italai, era na taqomaki tu.

“A sega ni dede au sa kila na vuna ka vakaroti vakabibi tiko kina vei au me’u taqomaka ka maroroya vinaka na peleti, kei na kena ibalebale e tukuna kina na italai ni ena gauna au sa cakava oti kina na veika e gadrevi e ligaqu, ena qai lakova mai. Ena gauna ga e kilai kina ni sa tiko vei au na peleti, sa tekivu sagai sara vakaukauwa me kaliraki tani vei au. Era a taurivaka na ivadi kecega era vakasamataka rawa me baleta na inaki oqori. Sa qai gaga cake ga ka ca vakalevu na veivakacacani, ka ra sa qaqarauni sara toka e veigauna na lewevuqa me ra kauta tani mai vei au kevaka e rawa. Ia ena lewa vuku ni Kalou, era a taqomaki vinaka toka ga kina e ligaqu, me yacova niu sa rawata na veika a gadrevi kina mai ligaqu. Ena gauna, sa lesuva mai kina na italai, me vaka sa tuvai tu, au sa solia yani ki vua; ka sa koto ena nona lewa me yacova mai na gauna oqo, na ikarua ni siga ni vula ko Me, dua na udolu walunadrau tolusagavulu kawalu.”

Me baleta e dua na kena itukutuku taucoko, raica na Josefa Simici—Ai Tukutuku ena Mataniciva Talei.

Sa keli mai na qele na itukutuku makawa oqo, ka rogo mai kina na domodra e dua na mata tamata era sa vosa mai na kuvu ni soso; a sa vakadewataki ki na vosa ni gauna oqo ena isolisoli kei na kaukauwa ni Kalou; ia sa vakadinadinataki va-Kalou, ka tabaki taumada e vuravura ena vosa vaka Peretania ena yabaki 1830 ka yacana THE BOOK OF MORMON.

AI VAKAMACALA LEKALEKA ME BALETA NA IVOLA I MOMANI

Na iVola i Momani e dua na itukutuku tabu me baleti ira na tamata mai Amerika makawa ka volai ena peleti kaukamea. Na ivurevure ni itukutuku ka tauri mai kina na ivolatukutuku oqo e oka kina na veika oqo:

1. *Na Peleti i Nifai*, ka a rua na kena iwasewase: Na peleti lalai kei na peleti lelevu. Ia na peleti lalai sa baleta tabakidua ga na cakacaka vakalotu na veika vakayalo kei na nodra ivakavuvuli na parofita, ia, sa volai tu ena peleti lelevu na itukutuku ni nodra bula (1 Nifai 9:2–4). Ia, mai na gauna i Mosaia sa okati tale ga ena peleti lelevu na veika bibi vakayalo.
2. *Na Peleti i Momani*, oqo na vakalekaleka ni itukutuku a vola ko Momani mai na peleti lelevu i Nifai kei na vuqa na kena ivakamacala leleka. Ia na peleti oqo e tiko tale ga kina na itoma ni itukutuku mai vei Momani ka vakatalega kina na kena ikuri mai vua na luvena ko Moronai.
3. *Na Peleti i Ica*, na kedra itukutuku na kawa i Jereti. Na itukutuku oqo, e a vakalekalekataka ko Moronai, ka a vola tale ga kina na nona ivakamacala, ka qai cokoti vata na kedra ivolatukutuku; a sa yacana na “iVola i Ica.”
4. *Na Peleti Parasa* ka ra a kauta mai Jerusalemi na tamata i Liai ena 600 B.K. E tiko kina “na ivola e lima i Mosese, . . . kei na dua na kedra itukutuku na Jiu mai na ivakatekivu, ka yaco sara ki na itekivu ni gauna ni lewa i Setekaia na tui Juta; kei na nodra parofisai tale ga na vei parofita yalosavasava” (1 Nifai 5:11–13). E levu na ka e tukuni ena peleti oqo e a tukuna ko Aisea kei ira e so tale na parofita ena ivolatabu, kei ira tale ga era sega ni parofita vakaivolatabu; e volai tu ena iVola i Momani.

E tinikalima na tikina se iwasewase lelevu ni iVola i Momani, ka ra kilai tu, vakavo ga e dua, me ra ivola, dau vakayacani ga vei ira era a vola na iwase levu ni ivola. Na imatai ni wasewase (na imatai ni ono na ivola me yaco ki na iVola i Omanai) era vakadewataki kece mai na peleti lalai i Nifai. E dua na itukutuku vakacurumi e toka ena kedrau maliwa na iVola i Omanai kei na iVola i Mosaia, ka yacana na Vosa i Momani. Oqo na ivakamacala me semati rau vata na itukutuku mai na peleti lalai kei na nona ivakaleleka ni peleti lelevu ko Momani.

Ia na lewe ni ivola balavu duadua e loma, tekivu mai na iVola i Mosaia ki na iVola i Momani wase e 7, sa ivakadewa ni nona a vakalekalekataka

ko Momani na itukutuku mai na peleti lelevu i Nifai. E a vola ko Moronai na luvei Momani na ivakacava ni Vola i Momani mai na wase e 8 ki na kena iotioti ni ivola. A tekivuna ena nona vakacavara na itukutuku ni bula i tamana, qai vakalekalekataka na kedra itukutuku na Jeretai, (me ivola i Ica) a qai vakuria tale yani e muri ena ivola ka vakatokai me ivola i Moronai.

Ena yabaki 421 S.K., a dregata vata na itukutuku tabu oqo ko Moronai, na iotioti ni parofita vaka Nifaiti ka dau ni tukutuku makawa ka vunitaka ena vukuna na Turaga, me na qai vakatakilai mai ena veisiga mai muri, me vaka sa tukuna oti na domo ni Kalou mai vei ira na Nona parofita makawa. Ko Moronai vata ga oqo, ka a sa tucake tale mai na mate, e a lesu tale mai ena yabaki 1823 S.K., mai sikova na parofita ko Josefa Simici ka a qai solia vua na peleti ceuti.

Me baleta na itabataba oqo: Na draunipepa taumada ni ulutaga, ni se bera na draunipepa ni lewenivola, e tauri mai na peleti ka tiki ni itukutuku vakatabui. Na ivakamacala taumada sega ena matanivola kala, me vaka ena 1 Nifai kei na kena e tarava sara ga na Mosaia wase 9, era tiki talega ni itukutuku vakatabui. Na ivakamacala taumada ena matanivola kala, me vaka ena ulutaga ni iwase, era a sega ni tu taumada ena itukutuku ia era ivukevuke ni vuli ka ra biu me vakayagataki ena wiliwili.

Era vakavuna na vei cala lalai e so ena ivola na veika era a se cala sara tiko ga mai ena vei itabatabaki ni iVola i Momani vaka Peretania sa oti. Era sa tiko ena itabatabaki oqo na veivakadodonutaki e kilikili kaya me vakaduavataki kina kei na vei ivola taumada ni se bera na tabatabaki kei na vei tabatabaki taumada ka a vakadodonutaka na Parofita ko Josefa Simici.

VEI DROINI ESO

Na Turaga ko Jisu Karisito
Droinitaka ko Eniriji Ovamani

Na Parofita o Josefa Simici
Droinitaka ko Alaveni Kitini

Raica na "Na iVakadinadina ni Parofita ko Josefa Simici," drauniveva xi-xv

Sa kunea na Liaona ko Liai
Droititaka ko Anoli Viripoki
Raica na 1 Nifai 16, drauniveva 42–46

*Sa tadu ki na vanua yalataki ko Liai kei ira na nona tamata
Droinitaka ko Anoli Viripoki*

Raica na 1 Nifai 18, drauniveva 52–55

Sa veipapaitaisotaki ko Alama ena Wai ko Momani

Droinitaka ko Anoli Viripoki

Raica na Mosaia 18, drauniveva 235–239

*Sa parofisai ko Samuela na Leimanaiti
Droinitaka ko Anoli Viripoki*

Raica na Ilamani 16, drauniveva 532–535

Sa veisiko ki Amerika ko Jisu Karisito

Droinitaka ko John Scott

Raica na 3 Nifai 11, drauniveva 562-566

*Sa buluta na kedra itukutuku na Nifaiti ko Moronai
Droinitaka ko Tomi Laveli*

Raica na Momani 8, drauniveva 630–634

AI MATAI NI IVOLA I NIFAI

NA GAUNA NI NONA LEWA KEI NA NONA VEIQARAVI VAKALOTU

Na itukutuku kei Liai kei Seraia na watina, kei iratou na luvena tagane e lewe va; na yacadratou, (tekivu mai vua ka qase duadua) ko Leimani, Lemueli, Semi, kei Nifai. Sa vakaroti Liai na Turaga me lako tani mai na vanua ko Jerusalemi, ni sa parofisaitaka vei ira na nodra ivalavala ca na tamata ka ra segata kina me ra vakamatei koya. E siga tolu na nona lako tiko kei na nona vuvale ki na lekutu. Sa kauti iratou lesu tale na tuakana ko Nifai ki na vanua ko Jerusalemi, me ratou la'ki kauta mai na kedra ivolatukutuku na Jiu. Na itukutuku ni veika rarawa eratou sota kaya. Eratou sa tauri iratou na luvei Isimeli yalewa me watidratou. Era sa lako yani vakamatavuvale ki na lekutu. Na veika rarawa kei na leqa era sota kaya ena lekutu. Na sala era muria. Era sa yacova na wasa-wasa. Erau sa vorati Nifai na tuakana. Sa vakataqayataki rau, ka sa taya e dua na waqa. Era sa vakatoka na vanua ko ya ko Vanuasautu. Era sa kosova na wasawasa ka yaco ki na vanua yalataki, kei na veika tale e so. Oqo na itukutuku i Nifai; se, au sa vola na itukutuku oqo koi au ko Nifai.

WASE 1

Sa tekivutaka ko Nifai na kedra itukutuku na nona tamata—Sa raica ena raivotu ko Liai e dua na duru bukawaqa ka wilika e dua na ivola ni parofisai—Sa vakacaucautaka na Kalou, sa tukuna na nona lako mai na Mesaia, ka sa parofisaitaka ni na vakarusai ko Jerusalemi—Era sa vakararawataki koya ko ira na Jiu. Rauta na 600 B.K.

KOI au, ko ^aNifai; au a sucu mai vei rau na ^bitubutubu ^cyalovinaka, o koya au a ^dvakavulici kina vakatikina ena veika kece a kila ko tamaqu; ka'u sa

raica e vuqa na ka ^erarawa ena noqu bula, ia, sa lomani au vakalevu sara na Turaga ena noqu bula taucoko; io, au sa kila vinaka tu na loloma kei na ^fveika vuni ni Kalou, o koya au sa vola kina e dua na ^gitukutuku ni veika au a cakava ena noqu bula.

2 Io, au sa vola e dua na itukutuku ena ^avosa i tamaqu, ka okati kina na ivakavuvuli vaka-Jiu kei na nodra vosa na kai Ijipita.

3 Ia au kila ni sa itukutuku ^adina au vola, ka ni'u vola sara ga e li-ga-qu; ia au sa vola me vaka na noqu kilaka.

4 Ni sa yaco ena itekivu ni

1 1a DV Nifai, Luvei Liai.
b V&V 68:25, 28.
DV iTubutubu.
c Na Vosa. 22:1.
d Inosi 1:1;
Mosa. 1:2–3.
DV Vakavulica,

Qasenivuli,
Vakavuvuli.
e DV Rarawa.
f DV Veika Vuni ni
Kalou.
g DV iVolanikalou.
2a Mosa. 1:2–4;

Moma. 9:32–33.
3a 1 Nif. 14:30;
Mosa. 1:6;
Ica 5:1–3;
V&V 17:6.

^aimatai ni yabaki ni lewa i ^bSetekaia, na tui Juta, (sa dau vakaitikotiko voli ga mai ^eJeruselemi ko Liai na tamaqu, ena nona bula taucoko); ena yabaki ko ya era sa lako yani e vuqa na ^dparofita, ka parofisai vei ira na tamata ni sa dodonu me ra veivutuni, kevaka e sega, ena vakarusai vakaidina na koro levu ko ^eJeruselemi.

5 O koya, a sa yaco kina ni sa lako yani, ko ^aLiai na tamaqu, sa masu vua na Turaga, io, ena ^byalona taucoko, ena vukudra na kai nona.

6 Ka sa yaco ni sa masu tiko vua na Turaga, sa lako sobu mai e dua na ^aduru bukawaqa ka mai toka ena dua na vatu ka tu e matana; ka sa raica ka rogoca ko koya e vuqa na ka; a sa sakure ka sautaininini vakalevu ena vuku ni veika e a raica ka rogoca.

7 Ka sa yaco ni sa lesu ki na nona vale mai Jeruselemi; ka sa taubitalaki koya ena nona imocemoce, ni sa ^aluvuci ena Yalo, kei na veika e a raica.

8 Ia ni sa luvuci tu ena Yalo, sa kau yani ena dua na ^araivotu, ka sa raica kina ni sa ^btadola na lomalagi, ka nanuma ni sa raica na

Kalou ni dabe tiko ena nona itikotiko vakaturaga, ka sa vakavivoliti tu mai vei ira na agilosi e sega ni wiliki rawa, ka vaka me ra laga sere ka vakacautaka tiko na nodra Kalou.

9 Ka sa yaco ni sa raica ni siro sobu mai lomalagi e Dua, ka raica na nona ^aiserau ni sa uasivia na iserau ni matanisiga ena sigalevu tutu.

10 A sa raica talega e lewe ^atinikarua tale eratou sa muri koya mai, kei na kedratou iserau sa uasivia na veikalokalo ni lomalagi.

11 Eratou sa siro sobu mai ka lako voli ena delai vuravura; ka sa lako mai o koya ka a liu mai ka mai tu ena matai tamaqu, ka solia vua e dua na ^aivola, ka vakaroti koya me wilika.

12 Ka sa yaco ni sa wilika tiko, sa vakasinaiti ena ^aYalo ni Turaga.

13 Ka sa wilika, ka kaya: Ena ca, ena ca, ki vei Jeruselemi, ni'u sa raica na nomu veika ^avakasisila! Io, a sa wilika ko tamaqu e vuqa na ka me baleti ^bJeruselemi—ni sa dodonu me na vakarusai, kei ira na lewena era sa tiko kina; e lewe vuqa era na mate ena iseileiwau,

4a 598 B.K.; raica na i*Tukutuku* ni Veigauna ena ai kuri.
 b 2 *Ve*. 36:10; *Jere*. 52:3–5; *Oma*. 1:15.
 c 1 *Ve*. 9:3.
 d 2 *Tui* 17:13–15; 2 *Ve*. 36:15–16; *Jere*. 7:25–26.
 DV *Parofita*.
 e *Jere*. 26:18; 2 *Nif*. 1:4; *Ila*. 8:20.

5a DV *Liai*, *Tamai Nifai*.
 b *Jeme*. 5:16.
 6a L.Y 13:21; *Ila*. 5:24, 43; V&V 29:12; JS—AT 1:16.
 7a *Tani*. 10:8; 1 *Nif*. 17:47; *Moses* 1:9–10; JS—AT 1:20.
 8a 1 *Nif*. 5:4.
 DV *Raiivotu*.
 b *Isi*. 1:1;

Cakacaka 7:55–56; 1 *Nif*. 11:14; *Ila*. 5:45–49; V&V 137:1.
 9a JS—AT 1:16–17.
 10a DV *iApositolo*.
 11a *Isi*. 2:9.
 12a V&V 6:15.
 13a 2 *Tui* 24:18–20; 2 *Ve*. 36:14.
 b 2 *Tui* 23:27; 24:2; *Jere*. 13:13–14; 2 *Nif*. 1:4.

ka lewe vuqa era na ‘kau vaka-
vesu yani ki Paponi.

14 Ka sa yaco ni sa wilika oti na
ivola ko tamaqu ka raica e vuqa
na ka lelevu ka talei, sa kailavaka
e vuqa na ka vua na Turaga; me
vaka: A ka levu ka talei na nomuni
veicakacaka, oi kemuni na Turaga
na Kalou Qaqa! Sa tu mai lomalagi
e cake na nomuni itikotiko vaka-
turaga, kei na nomuni kaukauwa,
kei na nomuni vinaka, kei na no-
muni loloma cecere sa yacovi ira
na lewei vuravura kecega; ia, ni
ko ni sa dau yalololoma, ko ni na
sega ni laivi ira era sa ^alako yani
vei kemuni me ra rusa!

15 A sa vakaoqo na nona vosa na
tamaqu ena nona vakacaucataka
na nona Kalou; ni a reki vakaidina
na yalona, ka sa vakasinaiti na lo-
mana taucoko, ena vuku ni veika
e a raica, io, ka a vakaraitaka vua
na Turaga.

16 Ia oqo koi au ko Nifai, au na
sega ni vola taucoko na ituku-
tuku a vola ko tamaqu, ni a vola
ko koya e vuqa na ka e a raica
ena raivotu kei na tadra; ka a vola
talega na veika e vuqa e a ^aparo-
fisaitaka ka vosataka vei ira na lu-
vena, ka’u na sega ni vola taucoko
na kena itukutuku.

17 Ia au na vola ga na itukutuku
ni veika au sa cakava ena noqu
gauna. Raica, au sa vola e dua na

^aivakalekaleka ni ^bitukutuku i ta-
maqu, ena peleti ka’u a bulia sara
ga e ligaqu; ia, ni’u sa vakalekale-
kataka oti na itukutuku i tamaqu
au na qai vola na itukutuku ni
noqu bula.

18 Ia, au gadreva mo ni kila,
ni sa vakaraitaka oti na Turaga
e vuqa na ka talei vei Liai na ta-
maqu, io, me baleta na ^avakarusai
nei Jerusalemi, raica sa lako yani
ko koya ena kedra maliwa na ta-
mata, ka tekivu me ^bparofisai ka
tukuna vei ira me baleta na veika
e a raica ka rogoca.

19 Ka sa yaco ni ra a ^avakalialiai
koya na Jiu ena vuku ni veika e a
vakadinadinataka me baleti ira;
ni a vakadinadinataka vakaidina
ko koya na nodra caka ca kei na
nodra itovo vakasisila; ka a va-
kadinadinataka ni veika e a raica
ka rogoca, kei na veika talega e
a wilika ena ivola, sa vakatakila
vakamatata sara na nona lako mai
e dua na ^bMesaia, kei na vueti ni
vuravura.

20 Ia ni ra sa rogoca na veika oqo
ko ira na Jiu, era sa cudruvi koya;
io, me vaka vei ira na parofita ena
gauna makawa ka ra a ^avakasava
tani, vakaviriki ira ena vatu, ka
vakamatei ira; ka ra a segata ta-
lega me ra kauta tani na nona
bula. Ia raica, koi au, ko Nifai, au
na vakaraitaka vei kemuni ni sa

13c 2 Tui 20:17–18;
2 Nif. 25:10;
Oma. 1:15.

14a Alama 5:33–36;
3 Nif. 9:14.

16a 1 Nif. 7:1.

17a 1 Nif. 9:2–5.
b 1 Nif. 6:1–3; 19:1–6;
2 Nif. 5:29–33;
V&V 10:38–46.

18a 2 Nif. 25:9–10;
V&V 5:20.

b DV Parofisai.
19a 2 Vei. 36:15–16;
Jere. 25:4;
1 Nif. 2:13; 7:14.
b DV Mesaia.
20a Ila. 13:24–26.

^byalololoma dina na Turaga vei ira kecega sa digitaka ko Koya, ena vuku ni nodra vakabauta, me vakayacora me ra qaqa ka rawata kina na kaukauwa ni veisereki.

WASE 2

Sa kauta ko Liai na nona matavuvale ki na lekutu ena yasa ni Wasa Damudamu—Eratou sa biuta tu mai na veika eratou taukena—Sa vakacabora e dua na isoro ko Liai vua na Turaga ka vakavoulici iratou na luvena tagane me ratou muria na ivakaro—Erau sa vosa kudrukudrutaki tamadrau ko Leimani kei Lemueli—Sa talairawarawa ko Nifai ka masu ena vakabauta; sa vosa vei koya na Turaga, ka sa digitaki ko koya me liutaki iratou na tuakana. Rauta na 600 B.K.

RAICA, a sa yaco ni sa vosa vei tamaqu na Turaga, io, ena tadra, ka kaya vua: Ko sa kalougata Liai, ena vuku ni veika ko sa vakayacora; kei na vuku ni nomu a yalodina ka tukuna vei ira na tamata oqo na veika au a vakarota vei iko, raica, era sa segata me ra ^akauta tani na nomu bula.

2 Ka sa yaco ni sa ^avakaroti tamaqu na Turaga, io ena ^btadra, ni sa dodonu me ^ckauta na nona matavuvale ka lako yani ki na lekutu.

3 Ka sa yaco ni sa ^atalairawarawa

ko koya ki na vosa ni Turaga, ka sa vakayacora me vaka sa vakarota vua na Turaga.

4 Ka sa yaco ni sa lako yani ki na lekutu ko koya. Ka sa biuta tu mai na nona vale, kei na vanua sa nona ivotavota vakawa, kei na nona koula, kei na nona siliva, kei na nona veiyau talei, ka sa sega ni kauta e dua na ka, ka vakavoga na nona matavuvale, kei na kakana, kei na vale laca, ka ^alako yani ki na lekutu.

5 Ka sa lako sobu mai ki na iyalayala volekata na matasawa ni ^aWasa Damudamu; a sa lako ena lekutu ena iyalayala ni vanua sa voleka cake ki na Wasa Damudamu; ka sa lako voli ena lekutu kei na nona matavuvale, ka lewena ko Seraia, na tinaqu, kei iratou na tuakaqu, ko ^bLeimani, Lemueli, kei Semi.

6 Ka sa yaco ni sa oti e siga tolu na nona lako tiko ena lekutu, sa birika na nona vale laca ena dua na ^abuca ena bati ni dua na uciwai.

7 Ka sa yaco ni sa tara e dua na ^aicabocabo ni soro ^bvatu, ka cabora kina e dua na ivakacacabo vua na Turaga, ka ^cvakavinavinaka vua na Turaga na neitou Kalou.

8 Ka sa yaco ni sa vakatoka na uciwai ko ya, ko Leimani, ka sa

20b Alama 34:38;
V&V 46:15.
DV Loloma Cecere.
2 1a 1 Nif. 7:14.
2a 1 Nif. 5:8; 17:44.
b DV Tadra.
c iVakate. 12:1;
2 Nif. 10:20;

Ica 1:42;
Epa. 2:3.
3a DV Talairawarawa.
4a 1 Nif. 10:4; 19:8.
5a 1 Nif. 16:14;
V&V 17:1.
b DV Leimani.
6a 1 Nif. 9:1.

7a iVakate. 12:7-8;
L.Y 24:4;
Epa. 2:17.
b L.Y 20:25;
iVaka. 27:5-6.
c DV Vakavinavinaka.

drodro yani ki na Wasa Damudamu; a sa koto na buca ena iyalayala ka volekata na gusu ni uciwai.

9 Ia ni sa raica ko tamaqu ni drodro tiko yani na uciwai ki na ivurevure ni Wasa Damudamu, sa qai vosa vei Leimani, ka kaya: Mo vaka mada ga na uciwai oqo, mo drodro tiko ga yani ki na ivurevure ni ivalavala dodonu kecega!

10 Ka sa vosa talega vei Lemueli: Mo vaka mada ga na buca oqo, mo dei ka tudei sara, ka sega ni yavalati rawa ena nomu muria na ivakaro ni Turaga!

11 Ia na veika oqo sa vosataka ko koya ena vuku ni nodrau domodomoqa ko Leimani kei Lemueli; raica e rau sa dau “vosa kudrukudrutaki ^btamadrau ena vuqa na ka, ni sa tamata ^cdaurairai ko koya, ka sa kauti iratou tani mai na vanua ko Jerusalemi, me ratou biuta kina na vanua sa nodratou ivotavota vakawa, kei na nodratou koula, kei na nodratou siliva, kei na nodratou veiyau talei, me mai mate ena lekutu. Ia na veika oqo e rau sa kaya ni sa kitaka baleta na nanuma sesewa ni lomana.

12 E rau sa vosa kudrukudrutaki tamadrau vakaoqo ko Leimani kei Lemueli, me vaka ni rau qase. Erau sa vosa kudrukudru

baleta ni rau sa “sega ni kila na nona cakacaka na Kalou ko ya ka a buli rau.

13 Erau a sega talega ni vakaba-uta ni rawa me “vakarusai ko Jerusalemi, na koro levu ko ya, me vaka na nodra vosa na parofita. Erau sa vakataki ira na Jiu era tiko mai Jerusalemi, ka ra a segata me ra kauta tani na bula nei tamaqu.

14 Ka sa yaco ni sa vosa vei rau ko tamaqu ena buca ko Lemueli, ena “kaukauwa, ni sa vakasinaiti tu ena Yalo, me yacova ni rau sa ^bsautaninini e matana. Ka sa vakurabuitaki rau kina, ka rau sa rere ni vosa saqati koya tale; o koya, erau sa vakayacora ga me vaka e a vakarota vei rau.

15 A sa vakaitikotiko ena dua na vale laca ko tamaqu.

16 Ka sa yaco, ni koi au, ko Nifai, au sa rui gone sara, ia au tubu levu, ka’u sa dau gadreva vakalevu sara me’u kila na veika “vuni ni Kalou, o koya, au sa tagi kina vua na Turaga; ka raica sa ^bsikovi au mai ko koya, ka ^cvakamalumalumutaka na lomaqu, ka’u sa “vakabauta kina na vosa kecega a vosataka ko ^ctamaqu; o koya, au sa sega kina ni vorati koya me vakataki rau na tuakaqu.

17 Ka’u sa vosa vei Semi, ka tukuna vua na veika sa vakaraitaka vei au na Turaga ena nona Yalo

11a 1 Nif. 17:17.
 DV Vosa Kudrukudru.
 b Na Vosa. 20:20.
 c 1 Nif. 5:2–4.
 12a Mosese 4:6.
 13a Jere. 13:14;
 1 Nif. 1:13.

14a DV Kaukauwa.
 b 1 Nif. 17:45.
 16a DV Veika Vuni ni
 Kalou.
 b Same 8:4;
 Alama 17:10;
 V&V 5:16.

DV iVakatakila.
 c 1 Tui 18:37;
 Alama 5:7.
 d 1 Nif. 11:5.
 e DV Parofita;
 Tama, Vakayago.

Tabu. Ka sa yaco ni sa vakabauta na noqu vosa ko koya.

18 Ia, raica, erau sa sega ni via rogoa na noqu vosa ko Leimani kei Lemueli; ka'u sa "rarawa ena vuku ni kaukauwa ni lomadrau, ka'u sa tagi kina vua na Turaga ena vukudrau.

19 Ka sa yaco ni sa vosa vei au na Turaga, ka kaya: Ko sa kalougata ko iko, Nifai, ena vuku ni nomu "vakabauta, ni ko sa vakasaqarai au matua sara, ena yalo lokumi.

20 Ia kevaka ko na muria na noqu ivakaro, ko na "kalougata, ka tuberi ki na dua na ^bvanua yalataki; io, e dua na vanua ka'u sa vakarautaka tu vei iko; io, e dua na vanua sa uasivi cake mai vei ira na veivanua kecega.

21 Ia kevaka erau na vorati iko na tuakamu, erau na "muduki tani mai na nona iserau na Turaga.

22 Ia kevaka ko na muria na noqu ivakaro, ko na vakayacori mo "iliuliu ka ivakavuvuli vei iratou na tuakamu.

23 Ia ena siga erau na vorati au kina, au na "cudruvi rau ena dua na cudru ca sara, ka rau na sega ni rawai ira na nomu kawa ka vakavo ga kevaka era sa vorati au talega.

24 Ia kevaka era sa vorati au, era

na qai "vu ni veivakararawataki tiko ki vei ira na nomu kawa, me ^bvakayavalati ira ena sala me ra nanuma tiko kina.

WASE 3

Eratou sa lesu tale ki Jerusalemi na luvei Liai tagane me ratou ka-uta mai na peleti parasa—Sa sega ni via solia na peleti ko Lepani—Sa vakauqeti iratou ka vakayaloqaqataki iratou na tuakana ko Nifai—Sa butakoca ko Lepani na nodratou iyau ka segata me vakamatei iratou—Erau sa mokuti Nifai kei Semi ko Leimani kei Lemueli ka sa vunauci rau e dua na agilosi. Rauta na 600–592 B.K.

KA sa yaco, koi au ko Nifai, niu sa lesu mai ena veivosaki kei na Turaga, ki na vale laca i tamaqu.

2 Ka sa yaco ni sa vosa vei au ko koya ka vaka: Raica au sa tadra e dua na "tadra, ka sa vakarota kina vei au na Turaga mo dou lesu tale ki Jerusalemi, ko iko kei iratou na tuakamu.

3 Raica sa tiko vei Lepani na kedra ivolatukutuku na Jiu kei na nodra "itukutuku ni kawa na noqu qase ka ceuti tu ena peleti parasa.

4 O koya sa vakaroti au kina na Turaga, mo lako ko iko kei iratou na tuakamu ki na vale i Lepani ka

18a Alama 31:24;
3 Nif. 7:16.

19a 1 Nif. 7:12; 15:11.

20a Josu. 1:7; 1 Nif. 4:14;
Mosa. 1:7.

b iVaka. 33:13–16;
1 Nif. 5:5; 7:13;

Mosese 7:17–18.

DV Vanua Yalataki.

21a 2 Nif. 5:20–24;

Alama 9:13–15; 38:1.

22a iVakate. 37:8–11;
1 Nif. 3:29.

23a iVaka. 11:28;

1 Nif. 12:22–23;

V&V 41:1.

24a Josu. 23:13;

Dauvei. 2:22–23.

b 2 Nif. 5:25.

3 2a DV Tadra.

3a 1 Nif. 5:14.

vakasaqara na ivolatukutuku ka kauta mai ki ke ena lekutu.

5 Ia oqo, raica erau sa vosa kudrukudru na tuakamu, ka kaya ni sa rui dredre na ka au gadreva vei rau; ia raica au sa sega ni gadreva vei rau na ka oqo, ia sa ivakaro ga ni Turaga.

6 O koya mo lako kina, na luvequ, ka na qai totaki iko na Turaga, ni ko sa “sega ni vosa kudrukudru.

7 Ka sa yaco ni’u sa kaya vei tamaqu, koi au, ko Nifai: Au na “lako ka kitaka na ka sa vakarota na Turaga, ni’u kila ni sega ni dau soli ^bivakaro na Turaga vei ira na luve ni tamata vakavo kevaka e sa “vakarautaka rawa mada na sala me ra rawata kina na ka sa vakarota vei ira ko koya.

8 Ka sa yaco ni sa rogoca ko tamaqu na vosa oqo sa vuabale na nona marau, ni sa kila ko koya sa vakalougatataki au na Turaga.

9 Ia koi au, ko Nifai, kei iratou na tuakaqu, keitou sa qai gole yani ki na lekutu, ka kauta na neitou vale laca, me keitou lako cake ki na vanua ko Jerusalemi.

10 Ka sa yaco ni keitou sa yaco ki na vanua ko Jerusalemi, au sa qai bose vata kei iratou na tuakaqu.

11 Keitou sa “vakawirimadigi—se ko cei vei keitou me lako ki na vale i Lepani. Ka sa yaco ni sa dusi Leimani na madigi; ka sa

lako ko Leimani ki na vale i Lepani ka rau sa veivosaki kaya ni sa dabe ko koya ena nona vale.

12 A sa kerea vei Lepani na itukutuku ka ceuti tu ena peleti parasa, ka tu kina na “itukutuku ni kawa i tamaqu.

13 Ka raica, a sa yaco ni sa cudru ko Lepani ka biliraki koya tani mai matana; ka sa sega ni via solia vua na ivolatukutuku. A sa kaya vua ko koya: Raica ko iko na tamata butabutako, ka’u na vakamatei iko.

14 Ia sa dro tani mai vua ko Leimani ka mai tukuna vei keitou na veika sa kitaka vua ko Lepani. Keitou sa rarawa vakalevu kina, ka ratou sa vakarau me lesu tale na tuakaqu vei tamaqu ki na lekutu.

15 Ia raica au sa kaya vei iratou: Me vaka sa bula na Turaga, ka datou sa bula talega, edatou na sega ni lesu vei tamadatou ki na lekutu me yacova ni datou sa rawata na ka sa vakarota vei keitou na Turaga.

16 Ia me datou yalodina kina ni muria na ivakaro ni Turaga; o koya me datou lako kina ki na vanua sa nona “isolisoli vakawa na tamadatou, ni sa biuta tu mai kina ko koya na koula kei na siliva, kei na veimataqali iyau kecega. Ia, na veika kece oqo sa kitaka ko koya ena vuku ni ^bivakaro ni Turaga.

17 Ni sa kila ko koya ni na

6a DV Tokoni na iLiuliu ni Lotu.

7a 1 Samu. 17:32;
1 Tui 17:11–15.
DV Talairawarawa;
Vakabauta.

b DV iVakaro ni Kalou.

c iVakate. 18:14;
Fili. 4:13;
1 Nif. 17:3, 50;
V&V 5:34.

11a Nie. 10:34;

Cakacaka 1:26.

12a 1 Nif. 3:3; 5:14.

16a 1 Nif. 2:4.

b 1 Nif. 2:2; 4:34.

“vakarusai ko Jerusalemi ena vuku ni nodra caka ca na tamata.

18 Raica e ra sa “cata na nodra vosa na parofita. Ia kevaka me a tiko ga ena vanua ko tamaqu ni sa ^bvakaroti oti vua me dro tani mai kina, raica, ena mate talega ko koya. A sa dodonu kina me dro tani mai na vanua oqo.

19 Ka raica, sa lewa yalomatua ni Kalou me datou mai kauta na “ivolatukutuku oqo, me datou maroroya kina na nodra vosa na noda qase vei ira na luveda.

20 Ia me datou “maroroya talega kina vei ira na vei vosa kece era a vosataka na parofita yalosavasa, ka a soli vei ira ena Yalo kei na kaukauwa ni Kalou, mai na ivakatekivu kei vuravura me yacova mai na gauna oqo.

21 Ka sa yaco ni’u sa vakamasuti iratou vakaoqo na tuakaqu me ratou yalodina kina ni muria na veivakaro ni Kalou.

22 Ka sa yaco ni keitou sa qai lako sobu ki na vanua sa neitou ivotavota vakawa ka kumuna vata na neitou “koula, kei na neitou siliva, kei na neitou iyau talei.

23 Ia ni keitou sa kumuna vata oti na veika oqo, keitou sa qai lesu cake tale ki na vale i Lepani.

24 Ka sa yaco ni keitou sa qai lako yani vei Lepani, ka kerea vua me solia vei keitou na itukutuku ka ceuti tu ena “peleti parasa,

keitou na qai solia vua na neitou koula, kei na neitou siliva, kei na neitou iyau talei kecega.

25 Ka sa yaco ni sa raica ko Lepani na neitou iyau, ni sa levu sara, sa “domona sara, ka qai biliraki keitou ki tautuba, ka talai ira na nona tamata me ra vakamatei keitou me taura kina na neitou iyau.

26 Ka sa yaco ni keitou sa dro-taki ira na tamata i Lepani, ka vakasaurarataki me keitou biuta tu yani na neitou iyau; ka sa taura sara ko Lepani.

27 Ka sa yaco ni keitou sa dro ki na lekutu, ka’ra a sega ni toboki keitou na tamata i Lepani, ka keitou sa vunitaki keitou ena loma ni qara vatu.

28 Ka sa yaco ni sa cudruvaki au kei tamaqu talega ko Leimani; ka vakakina ko Lemueli, ni sa vakarorogo ko koya ki na vosa i Leimani. Erau sa “vosa vakaukauwa sara ko Leimani kei Lemueli vei keirau na tacidrau, ka mokuti keirau sara ena ititoko.

29 Ka sa yaco ni rau sa mokuti keirau tiko ena ititoko, raica, sa lako mai e dua na “agilosi ni Turaga ka mai tu e matadrau, a sa vosa vei rau ka kaya: A cava drau sa mokuta kina na tacimudrau ena ititoko? Drau sa sega beka ni kila ni sa digitaki koya na Turaga me nomudou ^biliuliu, ia oqo

17a 2 Vei. 36:16–20;
Jere. 39:1–9;
1 Nif. 1:13.

18a DV Talaidredre,
Vakaduiduile,
Veisaqasaqa.

b 1 Nif. 16:8.
19a Oma. 1:17; Mosa. 1:2–6.
20a DV iVolanikalou—
Na ivolanikalou me
maroroi.
22a 1 Nif. 2:4.

24a 1 Nif. 3:3.
25a DV Kocova.
28a 1 Nif. 17:17–18.
29a 1 Nif. 4:3; 7:10.
DV Agilosi.
b 1 Nif. 2:22.

ena vuku ni nomudrau caka cala? Raica mo dou na lako cake tale ki Jerusalemi, ka na soli Lepani ki na ligamudou na Turaga.

30 Ia, ni sa vosa oti vei keitou na “agilosu, sa qai lako yani.

31 Ia ni sa yali yani na agilosu, erau sa tekivu “vosa kudrukudru tale ko Leimani kei Lemueli ka rau kaya: E rawa vakaevai vua na Turaga me soli Lepani ki na ligadatu? Raica, sa tamata qaqa ko koya, ka rawa me lewai ira e le limasagavulu, io, sa rawa mada ga me vakamatea e le limasagavulu; a cava me dredre kina ni vakamatei kedatou?

WASE 4

Sa vakamatei Lepani ko Nifai ena nona ivakaro na Turaga ka taura rawa na peleti parasa ena ivadi qa-seqase—Sa digitaka ko Soramu me la’ki duavata kei na vuvale i Liai ki na lekutu. Rauta na 600–592 B.K.

KA sa yaco ni’u sa vosa vei iratou na tuaku ka kaya: Me datou lako cake tale mada ki Jerusalemi ka me datou “yalodina mada ni muria na ivakaro ni Turaga; raica sa ^bkaukauwa cake ko koya vei ira na kai vuravura kecega, ka qai cava me sega ni kaukauwa cake kina vei Lepani kei ira na nona lewe limasagavulu, se na nona lewe udolu vakatini?

2 O koya me datou lako cake

kina; me datou “kaukauwa vakataki ^bMosese; ni a vosa vakaidina ki na wai e vuqa ni ^cWasa Damudamu a ra sa tawase vaka ka vaka, era sa lako yani ena vanua mamaca na noda qase, mai na tiko vakavesu, ka’ra a muri ira yani na mataivalu i Fero ka ra luvu kina ena wai e vuqa ni Wasa Damudamu.

3 Ia raica drau sa kila ni sa dina na ka oqo; ka drau sa kila talega ni a vosa vei kemudrau e dua na “agilosu; sa rawa vakacava kina mo drau vakatitiqa? Me datou lako cake mada; sa rawa ni se-reki kedatou na Turaga me vaka vei ira na noda qase, ka me vakarusai Lepani me vakataki ira na kai Ijipita.

4 Ia oqo ni’u sa vosataka oti na vei vosa oqo, erau se cudru ka vosa kudrukudru tiko ga; ia erau a muri au tiko ga me yacova ni keitou sa yaco ki na taudaku ni bai kei Jerusalemi.

5 A sa bogi na vanua; au sa kaya me ratou vuni ena daku ni bai. Ia ni ratou sa vunitaki iratou toka, koi au, ko Nifai, au sa curu lo ki loma ni koro ka lako yani ki na vale i Lepani.

6 A sa ^aliutaki au tiko na Yalo, ka’u a sega ni ^bkila rawa tiko yani na ka me’u na cakava.

7 Ia, au sa lako ga yani; ia ni’u sa volekata na vale i Lepani au sa raica e dua na tamata, ni sa davo

30a 1 Nif. 16:38.

31a DV Vosa Kudrukudru.

4 1a DV Vakabauta;

Yalo Qaqa.

b 1 Nif. 7:11–12.

2a iVaka. 11:8.

b DV Mosese.

c L.Y 14:21;

1 Nif. 17:26;

Mosa. 7:19.

3a 1 Nif. 3:29–31; 7:10.

6a DV Uqeti, Veivakauqeti;

Yalo Tabu.

b Ipe. 11:8.

tu ena dela ni qele e mataqu, ni sa mateni ena waini.

8 Ia, ni'u sa yaco yani vua au sa qai kila ni sa i Lepani.

9 Au sa raica na nona ^aiseleiwau, ka'u ucuna tani mai na kena taga; ka sa koula dina na diana, ka sa talei sara ka maqosa na kena ica-kacaka, ka'u a raica ni sa sitila talei dina sara na yamena.

10 Ka sa yaco ni sa ^avakauqeti au vakaukauwa na Yalo me'u vakamatei Lepani; ia au sa kaya e lomaqu: A se sega mada vakadua ni'u vakadavea na dra ni tamata. Au a vakasuka mai ka sega ni via vakamatei koya.

11 A sa kaya tale vei au na Yalo: Raica, sa soli koya na ^aTuraga ki na ligamu. Io, ka'u sa kila talega ni a via vakamatei au ko koya; io, ka a sega ni via vakarorogo ki na ivakaro ni Turaga; ka sa ^bkovea talega na neitou iyau.

12 Ka sa yaco ni sa kaya tale vei au na Yalo: Vakamatei koya, ni sa soli koya na Turaga ki ligamu;

13 Raica sa ^avakamatei ira na ^bdau caka ca na Turaga me vakayacora kina na nona inaki donu. Sa ^cvinaka cake me mate e dua na tamata ka me kakua ni ra malumalumu sobu ka mate ena tawavakabauta, e dua na matatamata.

14 Ia oqo, ni'u sa rogoca na vosa

oqo, koi au ko Nifai, au sa qai nanuma na vosa ni Turaga ka a vosataka vei au mai na lekutu, ka vaka: ^aKevaka era na muria na noqu ^bivakaro ko ira na nomu kawa, era na tiko ^csautu ena ^dvannua yalataki.

15 Io, au a nanuma talega ni ra na sega ni rawa ni muria na ivakaro ni Turaga me vaka na lawa i Mosese, ka vakavo ga ke sa tu vei ira na lawa.

16 Ka'u sa kila talega ni sa ceuti tu na ^alawa ena peleti parasa.

17 Au a kila talega ni sa soli Lepani ki na ligaqu na Turaga ena inaki oqo—me'u rawata kina na ivolatukutuku, me vaka na nona ivakaro.

18 O koya au sa talairawarawa ki na domo ni Yalo, ka'u sa taura na drau ni ului Lepani ka tamusuka tani na uluna ena nona ^aiseleiwau.

19 Ia ni'u sa tamusuka tani oti na uluna ena nona iseleiwau, au sa qai luvata na isulu i Lepani ka tokara, io, na vei tikina lalai kece sara; ka'u a vauca e toloqu na nona iyaragi.

20 Ni'u sa kitaka oti oqo, au sa lako yani ki na vale ni iyau i Lepani. Ia ni'u sa lako tiko yani ki na vale ni iyau i Lepani, raica, au sa raica na ^atamata i Lepani ka tiko vua na ki ni vale ni iyau. Ka'u sa

9a 2 Nif. 5:14;
V&V 17:1.

10a Alama 14:11.

11a 1 Samu. 17:41–49.

b 1 Nif. 3:26.

13a 1 Nif. 17:33–38;
V&V 98:31–32.

b DV Caka Ca.

c Alama 30:47.

14a Oma. 1:6;

Mosa. 2:22;

Ica 2:7–12.

b DV iVakaro ni Kalou.

c 1 Nif. 2:20.

d 1 Nif. 17:13–14;

Jeko. 2:12.

16a DV Lawa i Mosese.

18a 1 Samu. 17:51.

20a 2 Nif. 1:30.

qai vakaroti koya ena domoi Lepani me keirau lako vata ki na vale ni iyau.

21 Ka sa nanuma ko koya ni sai au ko Lepani, na nona turaga, ni a raica na isulu kei na iseleiwau sa vauci e toloqu.

22 Ka sa vosa vei au me baleti ira na nodra qase ni yavusa na Jiu, ni kila tiko ko koya ni a tiko ena kedra maliwa ena bogi ko ya ko Lepani na nona turaga.

23 Au sa qai vosa vua me vaka ga e vosa tiko ko Lepani.

24 Au sa kaya talega vua, ni'u mai kauta na veika sa ceuti tu ena "peleti parasa, vei iratou na tuakaqu, ka ratou tiko mai na daku ni bai.

25 Au a vakaroti koya talega me muri au.

26 Ka sa nanuma ko koya, ni'u sa cavuti ira tiko na veitacini ena lotu; ka ni sai au dina ga ko Lepani, ko koya au a vakamatea, ka sa muri au kina.

27 Ka sa vosa vakavuqa vei au me baleti ira na nodra qase ni yavusa na Jiu, ni'u sa lako tiko ki vei iratou na tuakaqu ka ratou tiko mai na daku ni bai.

28 Ka sa yaco ni sa raici au ko Leimani, sa rere vakalevu ko koya, kei Lemueli kei Semi talega. Eratou sa dro tani mai mataqu; ni ratou sa nanuma ni sai Lepani, ka sa vakamatei au ka sa lako mai me kauta tani talega na nodratou bula.

29 Ka sa yaco ni'u a qai kaci yani vei iratou ka ratou a rogoci au; eratou sa mudu kina ni dro tani tiko mai vei au.

30 Ka sa yaco ni sa raici iratou na tuakaqu ko koya na tamata i Lepani, sa tekivu me sautaninini, ka vakarau me dro tani mai vei au ka lesu ki na koro ko Jerusalemi.

31 Ia oqo, koi au, ko Nifai, me vaka ni'u sa tamata tubu levu, ka sa "vakaukauwataki au talega vakalevu na Turaga, au sa toboka kina na tamata i Lepani, ka vesuka me kakua kina ni dro.

32 Ka sa yaco ni'u sa veivosaki kei koya, ni kevaka me muria na noqu vosa, me vaka sa bula na Turaga, ka me vaka ni'u sa bula koi au, kevaka sa na muria na neitou vosa, keitou na vakabulai koya.

33 Ka'u sa vosa vua, ena dua na "bubului, ni sega ni dodonu me rere; ni na tamata galala vakataki keitou kevaka ena lako sobu vata kei keitou ki na lekutu.

34 Ka'u sa vosa talega vua, ka kaya: Sa "vakaroti keitou vakaidina na Turaga me keitou kitaka na ka oqo; ia sa sega li ni kilikili me keitou gumatua ni muria na ivakaro ni Turaga? O koya gona, kevaka ko na lako vata kei keitou ki vei tamaqu ki na lekutu, ena dua na nomu tikina vata kei keitou.

35 Ka sa yaco ni sa qai dei na ya-loi "Soramau ena vuku ni vosa au a vosataka. Na yaca ni tamata oqo

24a 1 Nif. 3:12, 19–24;
5:10–22.

31a Mosa. 9:17;

Alama 56:56.

33a DV Bubului.

34a 1 Nif. 2:2; 3:16.

35a 1 Nif. 16:7;

2 Nif. 5:5–6.

DV Soramau, Soramaiti.

ko Soramu; ka sa yalataka ni na lako sobu vei tamai keitou ki na lekutu. Io, sa bubuluitaka talega vei keitou ni na tiko ga kei keitou mai na siga ko ya ka lako yani.

36 Keitou sa gadreva sara me tiko vata ga kei keitou ko koya ena vuku ni ka oqo, mera kakua kina ni kila na Jiu na neitou sa dro ki na lekutu, de ra na cici muri mai ka vakarusai keitou.

37 Ka sa yaco ni sa “bubului oti vei keitou ko Soramu, sa qai oti na neitou ririkotaki koya.

38 Ka sa yaco ni keitou sa qai kauta na peleti parasa kei na tamata i Lepani, ka biubiu ki na lekutu; ka lako ki na vale laca i tamai keitou.

WASE 5

Sa vosakudrukudrutaki Liai ko Seraia—Erau sa marautaka na nodratou lesu mai na luvedrau tagane—Erau sa vakacabo isoro—E tu ena peleti parasa na volavola nei Moses kei ira na parofita—E tukuni ena peleti ni kawa i Josefa ko Liai—Sa parofisaitaka ko Liai na veika me baleta na nona kawa kei na kena maroroi na peleti. Rauta na 600–592 B.K.

KA sa yaco ni keitou sa tadu yani ki na lekutu vei tamai keitou, raica, sa vakasinaiti ena marau ko koya, ka sa marau talega vakalevu ko “Seraia na tinaqu, ka ni a rarawa vakaidina ko koya ena vukui keitou.

2 Ka ni a nanuma ko koya ni keitou sa mate ena lekutu; ka a vosakudrukudrutaki tamaqu talega, ka tukuna vua ni tamata daurairai; ka kaya: Raica ko sa kauti kedatou tani mai na vanua sa nodatou ivotavota vakawa, eratou sa yali na luvequ, ka datou sa mate ga ena lekutu.

3 A sa vakaoqo na itovo ni vosa e vosakudrukudrutaki tamaqu kina ko tinaqu.

4 Ka sa yaco ni sa vosa vua ko tamaqu, ka kaya: Au kila ni’u sa “tamata daurairai; ka ni kevaka au a sega ni raica na veika va Kalou ena ^braivotu ke’u a sega ni kila na vinaka ni Kalou, ia ke’u a tiko voli ga mai Jerusalemi, ka mate vata kei ira na wekaqu.

5 Ia raica, au sa rawata e dua na “vanua yalataki, o koya au sa reki kina; io, ka’u sa ^bkila ni na vakabulai iratou na luvequ mai na ligai Lepani na Turaga, ka kauti iratou tale mai vei kedaru ki na lekutu.

6 A sa vakaoqo na itovo ni vosa ka a vakacegui Seraia kina na tinaqu, ko Liai na tamaqu, ena vukui keitou, ena neitou a lako tiko ena lekutu ki na vanua ko Jerusalemi, me keitou la’ki kauta mai na kedra ivolatukutuku na Jiu.

7 Ia ni keitou sa lesu ki na vale laca i tamaqu, raica sa vuabale na nodrau marau ka sa yalo vakacegu ko tinaqu.

8 A sa vosa ko koya, ka kaya:

37a Josu. 9:1–21;
Na Dau. 5:4.
DV Bubului.

5 1a DV Seraia.

4a 1 Nif. 2:11.
b 1 Nif. 1:8–13.
DV Raivotu.

5a 1 Nif. 2:20; 18:8, 22–23.

DV Vanua Yalataki.
b DV Vakabauta.

Ia oqo au sa qai kila vakaidina ni a ^avakaroti watiqū na Turaga me dro ki na lekutu; io, au sa kila talega vakaidina ni a taqomaki iratou na luvequ na Turaga, ka vakabulai iratou mai na liga i Lepani, ka solia vei iratou na kauka-uwa me ratou ^brāwata kina na ka a vakarota vei iratou na Turaga. A sa vaka oqo na itovo ni nona vosa.

9 Ka sa yaco ni ratou sa marau vakalevu sara, ka ia na ^avakacabo isoro kei na isoro kama vua na Turaga; ka rau ^bvakavinavinaka vua na Kalou ni Isireli.

10 Ia ni rau sa vakavinavinaka oti vua na Kalou ni Isireli, sa qai taura ko Liai, na tamaqu, na itukutuku ka ceuti tu ena ^apeleti parasa, ka vakadikeva me tekivu mai na kena itekivu.

11 A sa raica ni tu kina na ^aivola e lima i Mosese, ka volai tu kina na itukutuku ni kena buli na vuravura, kei rau talega ko Atama kei Ivi, ka sai rau na noda itubutubu taumada;

12 Kei na dua na kedra ^aitukutuku na Jiu mai na ivakatekivu, ka yaco sara ki na itekivu ni gauna ni lewa i Setekaia, na tui Juta;

13 Kei na nodra vei parofisai talega na vei parofita yalosavasava, mai na ivakatekivu, me yaco sara

ki na itekivu ni gauna ni lewa i ^aSetekaia; kei na vuqa talega na parofisai ka a cavuta ko ^bJeremaia.

14 Ka sa yaco ni sa kunea talega ena ^apeleti parasa, ko Liai na tamaqu, na nodra itukutuku ni kawa na nona qase; ka sa kila kina ni sa kawa i ^bJosefa ko koya; io, ko Josefa na luvei ^cJekope, ka a ^dvolitaki ki Ijipita, ka a ^emaroroi mai na liga ni Turaga, me na maroroi Jekope, na tamana, kei ira kece na nona lewe ni vale me ra kua ni rusa ena dausiga.

15 Era a ^atuberi tani talega mai na veivakabobulataki mai na vana ko Ijipita, mai vua na Kalou vata ga ka a maroroi ira voli mai.

16 Sa vakaoqo na nona a kunea ko Liai na tamaqu, na nodra itukutuku ni kawa na nona qase. A sa kawa talega i ^aJosefa ko Lepani, ka a maroroya tiko mai kina, o koya kei ira na nona qase, na ivolatukutuku.

17 Ia oqo ni sa raica na veika kece oqo ko tamaqu, sa vakasina-iti ena Yalo, ka sa tekivu parofisai me baleti ira na nona kawa—

18 Ni na kau yani na peleti parasa oqo ki na veimatani, veimataqali, duivosavosa, kei ira na tamata era sa nona kawa.

19 O koya, sa kaya kina ni na

8a 1 Nif. 2:2.

b 1 Nif. 3:7.

9a Mosa. 2:3;

3 Nif. 9:19–20.

DV Lawa i Mosese.

b DV Vakavinavinaka.

10a 1 Nif. 4:24, 38; 13:23.

DV Peleti Parasa.

11a 1 Nif. 19:23.

DV Penitatuki.

12a 1 Vei. 9:1.

DV iVolanikalou.

13a 2 Tui 24:18;

Jere. 37:1.

b Ese. 1:1;

Jere. 36:17–32;

1 Nif. 7:14;

Ila. 8:20.

14a 1 Nif. 3:3, 12.

DV Peleti Parasa.

b 2 Nif. 3:4;

Alama 10:3.

DV Josefa, Luvei

Jekope.

c DV Jekope, Luvei

Aisake.

d iVakate. 37:29–36.

e iVakate. 45:4–5.

15a L.Y 13:17–18;

Emosi 3:1–2;

1 Nif. 17:23–31;

V&V 103:16–18; 136:22.

16a 1 Nif. 6:2.

“sega ni rusa na peleti parasa oqo; ka na sega talega ni vakabuwa-wataki ena balavu ni gauna. Ka sa parofisaitaka e vuqa na ka me baleti ira na nona kawa.

20 Ka sa yaco, ni keirau sa muria tiko mai kei tamaqu na veivakaro sa vakarota vei keirau na Turaga, me yacova mai oqo.

21 Ka keirau sa rawata mai na ivolatukutuku ka a vakarota vei keirau na Turaga, ka vakawilika ka kunea ni sa talei sara; io, ka sa “yaga vakalevu sara vei keimami, ka sa na rawa kina ni keimami ^bmaroroya na veivakaro ni Turaga vei ira na luvei keimami.

22 O koya, a sa lewa yalomatua ni Turaga, me keimami kauta vata tiko kei keimami, ena neimami ilakolako ena lekutu ki na vanua yalataki.

WASE 6

Sa vola ko Nifai na veika ni Kalou—Sa inaki i Nifai me vakamasuti ira na tamata me ra lako mai vua na Kalou i Eparaama me ra bula kina. Rauta na 600–592 B.K.

IA oqo, koi au, ko Nifai, au na sega ni solia na itukutuku ni kawa i tamaqu ena iwase ni “noqu itukutuku oqo; ka’u na sega vakadua ni vola ena ^bpeleti au volavola tiko kina oqo; ka ni sa tu ena itukutuku ka a maroroya tu mai ko

“tamaqu; o koya, au sa sega ni vola kina ena ivola oqo.

2 Ni sa rauta ga me’u tukuna ni keimami sa kawa i “Josefa.

3 Ka sa sega kina ni dua na ka vei au me’u solia taucoko na itukutuku kece ni veika e baleti tamaqu, ni ra sa sega ni rawa ni na volai ena “peleti oqo, ni’u sa gadreva me galala e dua na tikina me’u vola kina na veika ni Kalou.

4 Ni sa inaki taucoko ni lomaqu me’u “vakamasuti ira na tamata me ra ^blako mai vua na Kalou i Eparaama, kei na Kalou i Aisake, kei na Kalou i Jekope, me ra vakabulai.

5 O koya, au sa sega kina ni vola na veika me ^alomavinaka kina ko vuravura, ia na veika ga me lomavinaka kina na Kalou kei ira era sa sega ni vakavuravura.

6 O koya, au na solia kina na ivakaro vei ira na noqu kawa, me ra kakua ni vakalewena na vei peleti oqo ena veika sa sega na kena yaga vei ira na luve ni tamata.

WASE 7

Eratou sa lesu tale ki Jerusalemi na luvei Liai tagane ka sureti Isimeli kei na nona vuvale me tomani iratou ena nodratou ilakolako—Eratou sa vakaduiduile ko Leimani kei na so tale—Sa vakayaloqaqataki rau na tuakana ko Nifai me rau vakabauta

19a Alama 37:4–5.

21a DV iVolanikalou—Na yaga ni ivolanikalou.

b 2 Nif. 25:26.

6 1a 2 Nif. 4:14–15.

b 1 Nif. 9:2.

c 1 Nif. 1:16–17; 19:1–6.

2a 1 Nif. 5:14–16.

3a Jeko. 7:27;

Jeromi 1:2, 14;

Oma. 1:30.

4a Joni 20:30–31.

Raica na draunipepa ni ulutaga ni iVola i Momani.

b 2 Nif. 9:41, 45, 51.

5a 1 Cesa. 2:4;

V i M 1:4.

na Turaga—Erau sa vesuki koya ena dali ka nakita me vakarusai—Sa se-reki o koya ena kaukauwa ni vakabauta—Erau sa kere veivosoti na tuakana—Sa vakacabo isoro, kei na isoro kama ko Liai kei na nona ilawalawa. Rauta na 600–592 B.K.

Ia oqo au sa gadreva mo ni kila, ni sa tinia na nona “parofisai voli ko Liai na tamaqu, me baleti ira na nona kawa, a sa yaco ni a vosa tale vei koya na Turaga, ka kaya ni na sega ni kilikili vei koya, ko Liai, me kauta taudua ga na nona matavuvale ki na lekutu; ka me ratou taura eso na ^bgoneyalewa me ^cwatidratou o iratou na luvena tagane, me ratou vakatubu kawa kina ki vua na Turaga ena vanua yalataki.

2 Ka sa yaco ni sa “vakaroti koya na Turaga, me keitou lesu tale ki na vanua ko Jerusalemi, koi au, ko Nifai, kei iratou na tuakaqu, ka kauti Isimeli sobu mai kei na nona matavuvale ki na lekutu.

3 Ka sa yaco, ni keitou sa lako “tale yani ki na lekutu koi au, ko Nifai, kei iratou na tuakaqu, me lako cake vaka ki Jerusalemi.

4 Ka sa yaco ni keitou sa lako cake sara ki na vale i Isimeli, ka keitou sa kune loloma vei Isimeli, ka keitou a vosataka kina vua na vosa ni Turaga.

5 Ka sa yaco ni sa vakamaluma-lumutaka na Turaga na lomai Isimeli, kei iratou talega na lewe ni

nona vale, ka ratou sa cavutu kina me lako vata sobu kei keitou ki na lekutu ki na vale laca i tamai keitou.

6 Ka sa yaco ni keitou sa lako tiko ena lekutu, raica eratou sa vorati keitou ko Leimani kei Lemueli, kei na rua na luvei Isimeli yalewa, kei na rua na “luvei Isimeli tagane kei na nodrau matavuvale; io, eratou sa vorati au, koi au ko Nifai kei Semi, kei Isimeli na tamadratou, kei na watina kei na lewe tolu tale na luvena yalewa.

7 Ka sa yaco ena nodratou vakaduiduile, eratou sa gadreva me ratou lesu tale ki na vanua ko Jerusalemi.

8 Ia oqo, koi au, ko Nifai, ena noqu sa rui “rarawataka na kaukauwa ni lomadrau, o koya au sa vosa kina vei rau, ka kaya, io, ki vei Leimani kei Lemueli ka vaka: Raica ko drau sa tuakaqu, sa rawa vakacava me sa rui kaukauwa tiko na lomamudrau, ka rui mataboko ena nomudrau vakasama, sa gadrevi kina vei au, na tacimudrau, me’u mai vosa vei kemudrau, io, ka me’u mai ivakaraitaki tiko vei kemudrau?

9 Sa rawa vakacava mo drau sega tikoga ni vakarorogo ki na vosa ni Turaga?

10 Sa rawa vakacava mo drau sa “guilecava ni drau a raica e dua na agilosu ni Turaga?

11 Io, ka rawa vakacava mo drau

7 1a 1 Nif. 5:17–19.
b 1 Nif. 16:7.
c DV Vakamau,
Vakamautaka.

2a 1 Nif. 16:7–8.
3a 1 Nif. 3:2–3.
6a 2 Nif. 4:10.
8a Alama 31:2;

Mosese 7:41.
10a iVaka. 4:9;
1 Nif. 3:29; 4:3.

sa guilecava na veika lelevu sa vakayacora vei kedatou na Turaga, ni a ^avakabulai kedatou mai na ligai Lepani, ka me datou rawata mai kina na ivolatukutuku?

12 Io, ka rawa vakacava mo drau sa guilecava ni sa rawa vua na Turaga me kitaka na ^aveika kecega me vaka na nona lewa, ena vukudra na luve ni tamata, kevaka wale ga era cakacakataka na nodra ^bvakabauti Koya? O koya, me datou yalodina sara kina ki vua.

13 Ka kevaka edatou sa yalodina ki vua, edatou na rawata na ^avanua yalataki; ia drau na qai kila ena dua na gauna mai muri ni sa vakayacori vakaidina na vosa ni Turaga me baleta na ^bvakarusai nei Jerusalemi; ni na vakayacori vakaidina na veika kecega sa vosataka na Turaga me baleta na vakarusai nei Jerusalemi.

14 Ia raica, sa voleka ni mudu na nona vakauqeti ira tiko na Yalo ni Turaga; raica, era sa ^acati ira na parofita, ka ra sa biuti ^bJeremaia ki na vale ni veivesu. Ka ra a segata me ra kauta laivi na ^cbula nei tamaqu, ka yaco sara me ra sa vakatalai koya tani kina mai na vanua.

15 Raica oqo, au sa kaya vei kemudou, kevaka dou na lesu tale ki Jerusalemi dou na mate talega vata kei ira. Ia oqo, kevaka dou digia, dou lako cake ki na vanua

koya, ka mo dou nanuma tiko na vosa au sa vosataka oqo vei kemudou, ni kevaka dou na lako dou na mate talega; ni sa uqeti au vakaukauwa sara na Yalo ni Turaga me'u vosa.

16 Ka sa yaco ni'u sa vosataka oti na veika oqo koi au, ko Nifai, vei rau na tuakaqu, erau sa cudruvi au sara. Ka sa yaco ni rau sa tauri au, raica erau sa cudru vakalevu sara, ka rau sa ^avesuki au ena dali, ni rau sa segata me rau kauta tani na noqu bula, me rau biuti au tu kina ena lekutu me ra kani au na manumanu kila.

17 Ia a sa yaco ni'u sa masu vua na Turaga, ka kaya: Oi kemuni na Turaga, me vaka na noqu vakabauti kemuni, mo ni sereki au mada mai na ligadrau na tuakaqu; io, mo ni solia vei au na kaukauwa me'u ^adrutia rawa na ivesu au sa vesuki tu kina oqo.

18 Ka sa yaco, ni'u sa cavuta oti na vei vosa oqo, raica, sa tasere na ivesu mai na ligaqu kei na yavaqu, ka'u tucake e matadrau na tuakaqu, ka'u vosa tale vei rau.

19 Ka sa yaco ni rau sa cudruvi au tale, ka segata tale me vakatauca na ligadrau vei au; ia raica, eratou sa vakamamasu vei rau na tuakaqu e dua na ^aluvei Isimeli yalewa, io, kei tinana talega, kei na dua na luvei Isimeli tagane, ka

11a 1 Nif. 4.

12a 1 Nif. 17:50;

Alama 26:12.

b 1 Nif. 3:7; 15:11.

13a 1 Nif. 2:20.

DV Vanua Yalataki.

b 2 Tui 25:1–21;

2 Nif. 6:8; 25:10;

Oma. 1:15;

Ila. 8:20–21.

14a Isi. 5:6;

1 Nif. 1:18–20; 2:13.

DV Talaidredre,

Vakaduiduile,

Veisaqasaqa.

b Jere. 37:15–21.

c 1 Nif. 2:1.

16a 1 Nif. 18:11–15.

17a Alama 14:26–28.

19a 1 Nif. 16:7.

sa yaco me malumu kina na loma-drau; ka rau sa sega tale ni segata me rau kauta tani na noqu bula.

20 Ka sa yaco ni rau sa yalora-rawa, ena vuku ni nodrau caka ca, ka rau sa cuva sobu kina e mataqu, ka vakamasuti au me'u vosoti rau ena vuku ni ka erau a cakava vei au.

21 Ka sa yaco ni'u sa "vosoti rau dina sara ena veika kece erau a vakayacora, ka'u sa vakayaloqa-qataki rau ga me rau masuta na Turaga na nodrau Kalou me vosoti rau. Ka sa yaco ni rau sa kitaka vakakina. Ia ni rau sa masu oti vua na Turaga, keitou sa qai tomana tale na neitou ilakolako ki na vale laca i tamai keitou.

22 Ka sa yaco ni keitou sa tadu yani ki na vale laca nei tamai keitou. Ia, ni keitou sa tadu ki na vale laca nei tamaqu, koi au, kei ratou na tuakaqu, kei ratou kece na matavuvale nei Isimeli, eratou sa ia na "vakavinavinaka vua na Turaga na nodratou Kalou; ka ratou sa ia na ^bvakacabo isoro kei na isoro kama, ki vua.

WASE 8

Sa raica ko Liai e dua na raivotu ni vunika ni bula—Sa kania ko koya na vuana ka sa gadreva me ratou kania vakatalega kina na nona vu-vale—Sa raica ko koya e dua na ita-utauri kaukamea, e dua na sala qiqo ka rabailailai, kei na kabu ni butobuto

sa solegi ira tu na tamata—Eratou sa kania na vuani kau ko Seraia, Nifai kei Semi, ia, erau sa besetaka ko Leimani kei Lemueli. Rauta na 600–592 B.K.

KA sa yaco ni keimami a sa kumuna vata na sore ni kau kecega ena kena veimataqali, na sore ni sila ena kedra veimataqali, kei na sore ni kau vuata kecega ena kedra veimataqali.

2 Ka sa yaco ni a vosa vei keitou ko tamaqu, ni se tiko voli ga mai na lekutu, ka kaya: Raica, au a "tadra e dua na tadra; se, ena dua tale na kena icavucavuti, au sa raica e dua na ^braivotu.

3 Ka raica, ena vuku ni veika au a raica, sa dodonu me'u marau kina vua na Turaga ena vukui "Nifai kei Semi talega; ni'u sa kila ni rau na vakabulai koi rau, kei na vuqa talega na nodrau kawa.

4 Ia raica, "Leimani kei Lemueli, au sa ririko vakalevu ena vukumudrau; ia raica, au nanuma ni'u a raica ena noqu tadra, e dua na lekutu liwalala ka butobuto.

5 Ka sa yaco ni'u a raica e dua na tamata, ka a vakaisulu tu ena "isulu vulavula balavu; a sa lako mai ka mai tucake tu e mataqu.

6 Ka sa yaco ni a vosa mai vei au, ka sureti au me'u muri koya.

7 Ka sa yaco ni'u sa muri koya tiko, au sa raici au ni'u sa tu ena dua na vanua liwalala ka butobuto.

21a DV Veivosoti.

22a DV Vakavinavinaka.

b 1 Nif. 5:9.

8 2a DV Tadra;

iVakatakila.

b 1 Nif. 10:17.

DV Raivotu.

3a 1 Nif. 8:14–18.

4a 1 Nif. 8:35–36.

5a JS—AT 1:30–32.

8 Ni sa oti e vica na auwa ena noqu lako tiko ena butobuto, au sa tekivu masu vua na Turaga me tu vei au na nona ^aloloma cecere, me vaka na levu ni nona yalololoma.

9 Ka sa yaco ni sa oti na noqu masu vua na Turaga, au sa raica e dua na ^awere levu ka vakaitamera.

10 Ka sa yaco ni^u a raica kina e dua na ^avunikau, ka sa talei sara na ^bvuana me marau kina na tamata.

11 Ka sa yaco ni^u a lako yani ka kania na ^avuana; ka^u a raica ni sa kamikamica sara, ka uasivi cake mai na vuanikau kecega au sa tovolea oti. Io, ka^u a raica talega ni sa vulavula na vuana, ka sa uasivia na veika ^bvulavula kecega au sa raica oti.

12 Ia ni^u sa kania tiko na vuanikau koya, sa vakasinaita na yaloqu ena ^amarau levu sara; o koya, au sa ^bgadreva kina me ratou kania talega na noqu vuvale; ni^u kila ni sa ^cgadrevi vakalevu cake sara vei ira na vuanikau kecega.

13 Ia ni^u sa veiraiyaki vakavolivoliti au, de na rawa me^u bau raici iratou talega na noqu vuvale, au a raica e dua na ^auciwai; ka drodro voli yani, volekata na vunikau ka^u a kania tiko na vuana.

14 Ka^u a veiraiyaki me^u raica na vanua e vure mai kina; ka^u qai raica na ulu-ni-wai koya ni koto tani yani vakalailai; ia mai na ulu-ni-wai koya au a raici Seraia kina, na tinamudrau, kei Semi, kei Nifai; ka ratou duri tu ka vaka me ratou sega ni kila na vanua me ratou lako kina.

15 Ka sa yaco ni^u sa yalovi iratou; ka^u a kaya talega yani vei iratou ena domo levu me ratou lako mai vei au, ka mai kania na vuanikau, ka sa gadrevi vakalevu duadua vei ira na vuanikau kecega.

16 Ka sa yaco ni ratou sa lako mai vei au ka ratou kania talega na vuanikau.

17 Ka sa yaco ni^u sa gadreva talega me rau lako mai ko Leimani kei Lemueli ka kania talega na vuanikau; o koya, au sa rai yani kina ki na ulu-ni-wai, de^u na bau raici rau.

18 Ka sa yaco ni^u a raici rau, ia erau a ^asega ga ni via lako mai vei au me rau mai kania na vuanikau.

19 Ka^u a raica e dua na ^aitautauri kaukamea, ka a dodo muria na bati ni uciwai, ka basika mai ki na vunikau ka^u tu yani kina.

20 Ka^u a qai raica talega e dua na ^asala qiqo ka rabailailai, ka dodo ravita koto na itautauri kaukamea, ka yaco mai ki na vunikau

8a DV Loloma Cecere.

9a Maci. 13:38.

10a iVakate. 2:9;

iVakata. 2:7; 22:2;

1 Nif. 11:4, 8–25.

DV Vunikau ni Bula.

b Alama 32:41–43.

11a Alama 5:34.

b 1 Nif. 11:8.

12a DV Reki.

b Alama 36:24.

c 1 Nif. 15:36.

13a 1 Nif. 12:16–18;

15:26–29.

18a 2 Nif. 5:20–25.

19a Same 2:9;

iVakata. 12:5;

vjs iVakata. 19:15

(Ai Kuri);

1 Nif. 8:30; 11:25;

15:23–24.

20a Maci. 7:14;

2 Nif. 31:17–20.

ka'u tu yani kina; ka sa basika si-
vita na ulu-ni-ivurevure ni wai,
ki na dua na ^bwere levu ka va-
kaitamera, ka vaka me a dua tu
na vuravura.

21 Ka'u a raica na ivavakoso
tamata e sega ni wiliki rawa, ka
vuqa vei ira e ra sa sasaga tiko me
ra yacova na ^asala ka basika mai
ki na vunika, ka'u a tu yani kina.

22 Ka sa yaco ni ra sa lako mai,
ka tekivu me ra muria na sala ka
basika ki na vunika.

23 Ka sa yaco ni sa qai tubu cake
e dua na ^akabu ni butobuto; io, sa
kabu ni butobuto levu dina sara,
ka vakavuna me ra butusevata
kina na nodra sala o ira era sa te-
kivu muria mai na sala, ka'ra sa
lako sese ka yali yani.

24 Ka sa yaco ni'u a raica ni ra
sa sasaga tiko ga mai ki liu e so
tale, e ra sa lako mai ka taura na
mua ni itautauri kaukamea; ka'ra
sa sasaga tiko ga yani ki liu ena
kabu ni butobuto, ka kubeta ma-
tua tiko ga na itautauri kaukamea
me yacova sara ni ra sa lako rawa
mai ka mai kania na ^avua ni kau.

25 Ia ni ra sa kania oti na vua
ni kau era sa veiraiyaki vakavo-
livoti ira ka vaka era sa ^amadua.

26 Ka'u sa veiraiyaki vakavoli-
voluti au talega, ka raica, ena tai
kadua ni uciwai, e dua na ^avale
levu ka vakaitamera; ka viritu me

vaka ena maliwa lala, ka rewa-i-
cake sara mai na vuravura.

27 Ka sa sinai tu kina na tamata,
na qase kei na gone, na tagane kei
na yalewa; ka sa totoka vakaidina
na nodra isulusulu; ka ^avaka mera
vakalialiai ira ka dusi ira tiko
era sa lako mai ka kania tiko na
vuanikau.

28 Ia ni ra sa ^atovolea oti na vu-
anikau era sa ^bmadua, baleti ira, e
ra a vakalialiai ira tiko mai; era sa
^alutu tani ki na vei sala vakatabui
ka'ra yali yani.

29 Ia oqo, koi au, ko Nifai, au
sa sega ni vosataka ^akece sara, na
vosa i tamaqu.

30 Ia, me'u vakalekalekataka ga,
raica, sa raica talega ko koya e
lewe vuqa tale ni ra sa sasaga tiko
ga mai; era sa lako yani ka taura
na mua ni ^aitautauri kaukamea;
ka'ra sa sasaga tiko ga mera toso
ki liu, ka taura matua tiko ga na
itautauri kaukamea, me yacova ni
ra sa yaco yani ka cuva sobu ka
kania na vuanikau.

31 Ka sa raica talega e ^alewe
vuqa ni ra sa vakayayamo tiko
yani ena nodra sala ki na vale
levu ka vakaitamera ko ya.

32 Ka sa yaco ni sa lewe vuqa
era sa luvu ena ^aivurevure ni wai
titobu; ka vuqa tale sa sega ni raici
ira rawa ko koya, ni ra sa lako
sese ena sala tani.

20 *b* Maci. 13:38.

21 *a* DV Sala.

23 *a* 1 Nif. 12:17; 15:24.

24 *a* 1 Nif. 8:10–12.

25 *a* Roma 1:16;

2 Timo. 1:8;

Alama 46:21;

Moma. 8:38.

26 *a* 1 Nif. 11:35–36; 12:18.

27 *a* DV Qaciqacia.

28 *a* 2 Pita 2:19–22.

b Mari. 4:14–20; 8:38;

Luke 8:11–15;

Joni 12:42–43.

c DV Vukitani.

29 *a* 1 Nif. 1:16–17.

30 *a* 1 Nif. 15:23–24.

31 *a* Maci. 7:13.

32 *a* 1 Nif. 15:26–29.

33 Ka sa levu vakaidina na kedra iwiliwili era sa curu ki na vale matalia koya. Ia ni ra sa curu ki na vale ko ya, era sa qai dusi au mai ena idusidusi ni “veivakalialiai, kei ira talega era sa kania tiko na vuanikau; ia keimami a sega ga ni kauwaitaki ira.

34 Oqo na vosa i tamaqu: Ia ko ira kecega sa “vakarorogo vei ira, era sa lutu tani.

35 Ka rau a sega ni kania na vuanikau ko “Leimani kei Lemueli, sa kaya ko tamaqu.

36 Ka sa yaco ni sa vosataka oti ko tamaqu na vosa kece ni nona tadra se raivotu, ka sa vuqa sara, sa qai kaya vei keitou, ia ena vuku ni veika oqo ka a raica ena raivotu, sa ririko kina vakalevu ena vukudrau ko Leimani kei Lemueli; io, sa rerevaka ko koya de rau na muduki tani mai na iserau ni Turaga.

37 Ka sa vakamasuti rau vagumatua ena veikauwaitaki taucoko “vakaitubutubu dau loloma, de rau muria na nona vosa, de na qai lomani rau kina na Turaga, ka sega ni muduki rau tani; io, a sa vunau vei rau ko tamaqu.

38 Ia, ni sa vunau oti vei rau ka parofisaitaka talega vei rau e vuqa na ka, sa qai kerei rau me rau muria sara na ivakaro ni Turaga; a sa qai tinia na nona vosa vei rau.

WASE 9

A sa cakava e rua na iwawawase ni ivolatukutuku ko Nifai—Erau sa vakatokai me peleti i Nifai—Sa tu ena peleti lelevu na itukutuku ni veika vakavuravura; ka qarava vakatabakidua ga na veika tabu na peleti lalai. Rauta na 600–592 B.K.

IA na ka kece oqo sa raica, ka ro-goga, ka vosataka ko tamaqu, ni a vakaitikotiko voli ena dua na vale laca, ena “buca ko Lemueli, kei na vuqa tale na ka lelevu e so, sa sega ni rawa ni volai ena peleti oqo.

2 Ia oqo, ni’u a sa vosa oti me baleta na peleti oqo, raica e sega ni peleti oqo au na vola kina na itukutuku taucoko ni veika a sa yaco vei ira na noqu tamata; ia na “peleti au na vola kina na itukutuku taucoko baleti ira na noqu tamata, au sa vakatoka ena yaca Nifai; o koya, ka sa yacana kina na peleti i Nifai, ka vakatokai ki na yacaqu; ia, sa vakatokai talega na peleti oqo, me peleti i Nifai.

3 Ia, au sa vakaroti mai vua na Turaga me’u bulia na peleti oqo, ka kena “inaki bibi me ceuti kina na itukutuku ni nodra ^bveiqaravi vakalotu na noqu tamata.

4 Me ceuti ena peleti ka dua na itukutuku ni nodra gauna ni lewa na tui, kei na nodra ivalu kei na nodra veileti na noqu tamata; ia na peleti oqo sa qarava

33a DV Veivakacacani.

34a L.Y 23:2.

35a 1 Nif. 8:17–18;
2 Nif. 5:19–24.

37a DV Matavuvave;

iTubutubu.

9 1a 1 Nif. 2:4–6, 8, 14–15;
16:6.2a 1 Nif. 19:2, 4;
Jeko. 3:13–14;

V i M 1:2–11;

V&V 10:38–40.

DV Peleti.

3a V&V 3:19.

b 1 Nif. 6:3.

vakatabakidua ga na nodra veiqaravi vakalotu; ia, na ^apeleti kadua sa baleta vakalevu cake na nodra gauna ni lewa na tui kei na nodra ivalu kei na nodra veileti na noqu tamata.

5 O koya, sa vakaroti au kina na Turaga me'u bulia na peleti oqo ena nona ^ainaki vuku, ia na inaki oqori au sa sega ni kila.

6 Ia na Turaga sa ^akila na ka kecega mai na ivakatekivu; o koya, sa vakarautaka kina na sala me rawata kina na nona cakacaka ena kedra maliwa na luve ni tamata; ka raica, sa tu vua na ^bkaukauwa kecega me vakayacora kina na nona vosa kece. Ka sa vakakina. Emeni.

WASE 10

Sa tukuna rawa ko Liai ni ra na kau vakavesu na Jiu mai vei ira na kai Papiloni—Sa tukuna ni na lako mai ena kedra maliwa na Jiu e dua na Mesaia, e dua na iVakabula, e dua na Dauveivueti—Sa tukuna talega ko Liai na nona lako mai o koya ena papitaisotaka na Lami ni Kalou—Sa tukuna ko Liai na mate kei na tucake tale ni Mesaia—Sa vakatautauvata-taka ko koya na nodra veiseyaki kei na nodra vakasoqoni vata tale na Isireli

ki na dua na vu ni olive—Sa tukuni koya na Luve ni Kalou ko Nifai, na isolisoli ni Yalo Tabu, kei na kena gadrevi na ivalavala dodonu. Rauta na 600–592 B.K.

IA oqo, koi au ko Nifai, au sa tomana ena noqu vola ena ^apeleti oqo na itukutuku ni noqu caka-caka, na noqu gauna ni lewa kei na noqu veiqaravi vakalotu; o koya gona, me'u tomana na noqu itukutuku, au na kaya mada e so na ka baleti tamaqu, ka vakatallega kina o iratou na tuakaqu.

2 Ka raica, a sa yaco ni sa oti na nona tukuna ko tamaqu na vosa ni nona ^atadra, kei na nona vakauqeti rau me rau gugumatua vakalevu, sa qai vosa vei rau me baleti ira na Jiu—

3 Ni ra sa na vakarusai oti, ia na koro levu sara mada ga ko ^aJerusalemi, ka ^blewe vuqa era na kau vakavesu yani ki ^cPapiloni, era na qai ^dlesu tale mai ena nona gauna ga na Turaga, io, mera na kau lesu mai na nodra tiko vakavesu; ni oti na nodra kau lesu mai na tiko vakavesu, era na qai taura lesu tale na vanua sa nodra ivotavota vakawa.

4 Io, ena oti mada e ^aono na drau na yabaki mai na gauna ka biuti

4a Jeko. 1:2–4;
V i M 1:10.

5a 1 Nif. 19:3;
V i M 1:7;
Alama 37:2, 12, 14.

6a 2 Nif. 9:20;
V&V 38:2;
Mosese 1:6, 35.
DV Kila Taucoko.
b Maci. 28:18.

10 1a 1 Nif. 9:1–5; 19:1–6;
Jeko. 1:1–4.

2a 1 Nif. 8.

3a Esi. 2:6;
2 Nif. 6:8;
Ila. 8:20–21.

b 587 B.K.; raica
na iTukutuku ni
Veigauna ena ikuri.
2 Nif. 25:10.

c Isi. 24:2;

1 Nif. 1:13;
Oma. 1:15.

d Jere. 29:10;
2 Nif. 6:8–9.
4a 1 Nif. 19:8;
2 Nif. 25:19;
3 Nif. 1:1.

Jerusalemi mai kina ko tamaqu, ena qai vakatubura na Turaga na Kalou e dua na ^bparofita ena kedra maliwa na Jiu—e dua na ^cMesaia, se, ena dua tale na kena icavucavuti, e dua na iVakabula kei vuravura.

5 A sa vosa talega me baleti ira na parofita, ni ra a lewe levu sara e ra a ^avakadinadinataka na veika oqo, me baleta na Mesaia oqo, se na Dauveivuetai kei vuravura, o koya ka a vosa kina ko koya.

6 O koya, era sa yali ka ^alutu tani kina na tamata kecega; ka ra na vaka tu ga kina, ka vakavo ke-vaka era na vakararavi ki vua na Dauveivuetai oqo.

7 A sa vosa talega me baleta e dua na ^aparofita ka na lako mai ni bera na Mesaia, me vakarautaka na sala ni Turaga—

8 Io, ena lako yani ka kacikaci ena lekutu: Dou ^acaramaka na sala ni Turaga, ka cakava me dodonu na nona salatu; ni sa tu ena kemudou maliwa e dua dou sa sega ni kila; ka sa levu cake vei au ko koya, ia na wa ni nona ivava sa sega ni kilikili vei au me’u sereka. A sa vosa vakalevu ko tamaqu me baleta na ka oqo.

9 A sa kaya ko tamaqu ni na veipapitaisotaki ko koya mai

^aPecipara, vaka ki liu mai na Joritani; sa kaya talega ko koya ni na ^bveipapitaisotaki ena wai; io ni na papitaisotaka na Mesaia ena wai.

10 Ia, ni sa papitaisotaka oti na Mesaia ena wai, ena raica ka vakadinadinataka, ni a papitaisotaka na ^aLami ni Kalou, ko koya, ena kauta tani na ivalavala ca ni vuravura.

11 Ka sa yaco ni sa vosataka oti na veivoso oqo ko tamaqu, sa vosa vei rau na tuakaqu me baleta na kosipeli ka sa na vunautaki ena kedra maliwa na Jiu, ka vosa talega me baleta na nodra ^amalumalumu mai ena ^btawa vakabauta na Jiu. Ia ni ra sa ^cvakamatea oti na Mesaia, o koya ka na lako mai, ia ni sa vakamatei oti ena qai ^atucake mai na mate, ka na vakaraitaki koya ena ^eYalo Tabu kivei ira na kai Matanitu Tani.

12 Io, sa vosataka ko tamaqu e vuqa na ka me baleti ira na kai Matanitu Tani, ka baleta talega na mataqali i Isireli, ni’ra na vakatautauvatataki kei na ^avu ni olive, era sa tamusuki tani na tabana ka ^bveibiuyaki e delai vuravura.

13 O koya gona, sa kaya ko koya ni sa dodonu me da tuberi vata yani ki na ^avanua yalataki, me vakayacori kina na vosa ni Turaga,

4b 1 Nif. 22:20–21.

c DV Mesaia.

5a Jeko. 7:11; Mosa. 13:33;

Ila. 8:19–24;

3 Nif. 20:23–24.

6a DV Lutu nei Atama kei Ivi.

7a 1 Nif. 11:27;

2 Nif. 31:4.

8a Ais. 40:3; Maci. 3:1–3.

9a Joni 1:28.

b DV Joni na

Dauveipapitaisotaki.

10a DV Lami ni Kalou.

11a Jeko. 4:14–18.

b Moma. 5:14.

c DV Jisu Karisito;

Vakamatei ena

Kauveilatai.

d DV Tucake Tale.

e DV Yalo Tabu.

12a iVakate. 49:22–26;

1 Nif. 15:12;

2 Nif. 3:4–5;

Jeko. 5; 6:1–7.

DV Vu ni Olive;

Were-ni-Vaini ni

Turaga.

b 1 Nif. 22:3–8.

DV Isireli—Na

veiseyaki kei Isireli.

13a 1 Nif. 2:20.

DV Vanua Yalataki.

ni da na dui veiseyaki ena dela i vuravura.

14 Ni oti na nodra veiseyaki na mataqali i Isireli, era na qai “vakasoqoni vata tale; se, me vakalekaleka ga, ni ra sa ciqoma oti na taucoko ni kosipeli ko ira na kai ^bMatanitu Tani, ena qai semati tale ki na ‘vu ni olive na taba ni olive dina, se ko ira na ivovo ni mataqali i Isireli, e ra sa na qai kila na itukutuku ni Mesaia dina, na nodra Turaga kei na nodra Dauveivueti.

15 A sa vakaoqo na vosa eso sa parofisai ka vosa kina ko tamaqu vei rau na tuakaqu; kei na vuqa tale na ka ka’u na sega ni vola ena ivola oqo; ni’u a sa vola na kena levu ka ganita me’u vola ena noqu “ivola tale kadua.

16 Sa vakayacori na veika kece oqo ka’u sa vosa kina, ena nona a tiko voli ko tamaqu ena dua na vale laca, mai na buca ko Lemueli.

17 Ka sa yaco, ni’u sa rogoca oti koi au ko Nifai, na “vosa kece i tamaqu me baleta na veika e a raica ena ^braivotu, kei na veika talega e a vosataka ena kaukauwa ni Yalo Tabu, na kaukauwa e a ciqoma ena nona vakabauta na Luve ni Kalou—ia, na Luve ni Kalou sai koya na ^cMesaia ka

na lako mai—koi au, ko Nifai, au sa gadreva talega me’u raica, ka rogoca, ka kila na veika oqo ena kaukauwa ni “Yalo Tabu, ka sa isolisoli ni Kalou vei ira era sa vakasaqarai Koya ‘matua, sa vaka kina mai na gauna ^fe liu ka na vaka tiko ga kina me yacova na gauna sa vakaraitaki koya kina vei ira na luve ni tamata.

18 Ni sai “koyakoya tiko ga e nanoa, ena siga edaidai, ka sega ni mudu; ka sa vakarautaki tu na sala ki vei ira na tamata kecega mai na tauyavutaki ni vuravura, kevaka era veivutuni ka lako mai vua.

19 Ia ko koya sa vakasaqara matua ena kunea; ka na tevuki vua na “veika vuni ni Kalou ena kaukauwa ni ^bYalo Tabu; ia ena yaco ena gauna oqo me vaka a yaco ena veigauna sa oti, kei na veigauna sa oti me vaka ena veigauna mai muri; raica sa dua na ‘iwa-voki tawamudu na nona sala na Turaga.

20 O koya mo nanuma kina, O iko na tamata, ni ko na ^alewai ena nomu ivalavala kecega.

21 Ia kevaka sa lomamu mo kitaka na ka ca ena nomu siga ni “vakatovolei oqo, ko na kunei ni ko sa ^btawa savasava ena mata ni

14a DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.
b 1 Nif. 13:42; V&V 14:10.
c Jeko. 5:8, 52, 54, 60, 68.
15a 1 Nif. 1:16–17.
17a Inosi 1:3; Alama 36:17.
b 1 Nif. 8:2.
c DV Mesaia.
d DV Yalo Tabu.

e Moro. 10:4–5, 7, 19.
f V&V 20:26.
18a Ipe. 13:8; Moma. 9:9; V&V 20:12.
DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou.
19a DV Veika Vuni ni Kalou.
b DV Yalo Tabu.
c Alama 7:20;

V&V 3:2; 35:1.
20a Na Dau. 12:14; 2 Nif. 9:46.
DV Veilewai, na iOtioti ni.
21a Alama 34:32–35.
b 1 Kori. 6:9–10; 3 Nif. 27:19; V&V 76:50–62; Mosese 6:57.

idabedabe ni veilewai ni Kalou; ka na sega ni dua na ka tawa sava-sava ena tiko rawa kei na Kalou; o koya ko na muduki tani kina me sega ni mudu.

22 A sa solia vei au na Yalo Tabu na kaukauwa me'u tukuna kina na veika oqo, ka kakua ni vunitaka.

WASE 11

Sa raica ko Nifai na Yalo ni Turaga ka vakaraitaki vua ena raivotu na vunikau ni bula—Sa raica ko koya na tinana na Luve ni Kalou, ka vulica na nona lako sobu mai na Kalou—Sa raica na nona papitaiso, na nona veiqaravi vakalotu, kei na nona vakamatei ena kauveilatai na Lami ni Kalou—Sa raica talega na nodratou kacivi kei na nodratou veiqaravi vakalotu na Lewe Tinikarua na iApostolo ni Lami. Rauta na 600–592 B.K.

Ni a qai yaco ni oti na noqu gadreva me'u kila na veika a raica ko tamaqu, ka'u vakabauta tiko ni sa rawa vua na Turaga me vakatakilai ira vei au, ni'u sa dabe ka "vakananuma tiko e lomaqu, sa ^bkauti au yani na Yalo ni Turaga, io, ki na dua na 'ulunivanua cecere sara, ka'u sa sega mada ni raica e liu, ka sega mada ni bau butuka e liu.

2 Ka sa kaya vei au na Yalo: Raica, a cava ko sa gadreva?

3 Ka'u sa kaya: Au sa gadreva me'u raica na veika a "raica ko tamaqu.

4 Ka sa kaya vei au na Yalo: Ko vakabauta li, ni a raica ko tamamu na "vunikau ka a vosa kina?

5 Ka'u sa kaya: Io, ko ni kila ni'u sa "vakabauta na vosa kecega i tamaqu.

6 Ia, ni'u sa tukuna oti na vosa oqo, sa kaci ena domo levu na Yalo ka kaya: Osana vua na Turaga, na Kalou sa cecere sara; ni sa Kalou ni "vuravura kecega ko koya, io, sa uasivita na veika kecega. Ko sa kalougata ko iko, Nifai, ni ko sa ^bvakabauta na luve ni Kalou sa cecere sara; o koya, ko na raica kina na veika ko sa gadreva.

7 Ka raica ena soli vei iko na ka oqo me "ivakatakilakila, ni ko sa raica oti na vunikau ka a kania na vuana ko tamamu, ko na raica talega e dua na tamata ni sa siro sobu mai lomalagi, ka sai koya ko na vakadinadinataka, ia ni ko sa ^bvakadinadinataka koya oti; ko na qai tukuna ni sa Luve ni Kalou.

8 Ka sa yaco ni sa kaya vei au na Yalo: Raica! Au sa rai yani ka raica e dua na "vunikau; ka sa vaka na vunikau a raica ko tamaqu; ka sa uasivi sara na kena totoka, io, sa uasivita sara na ka totoka kecega; kei na ^bkena vulavula sa uasivia na vulavula ni uca cevata.

11 1a V&V 76:19.
DV Vakananuma.
b 2 Kori. 12:1–4;
iVakata. 21:10;
2 Nif. 4:25;
Mosese 1:1.

c iVaka. 10:1; Ica 3:1.
3a 1 Nif. 8:2–34.
4a 1 Nif. 8:10–12; 15:21–22.
5a 1 Nif. 2:16.
6a L.Y 9:29; 2 Nif. 29:7;
3 Nif. 11:14;

Mosese 6:44.
b DV Vakabauta.
7a DV iVakatakilakila.
b DV iVakadinadina.
8a 1 Nif. 8:10.
b 1 Nif. 8:11.

9 Ka sa yaco, ni'u sa raica oti na vunikau, au sa qai kaya vua na Yalo: Au raica ni ko ni sa vaka-raitaka vei au na vunikau sa "talei duadua vei ira kecega.

10 Ka sa kaya vei au ko koya: A cava ko sa gadreva?

11 Ka'u sa kaya vua: Me'u kila na kena "ibalebale—ni'u sa vosa vua me vaka ga au vosa tiko vua e dua na tamata, ni'u sa raica ni sa vaka ga na ^bibulibuli ni dua na tamata; ia au sa kila ni sai koya na Yalo ni Turaga; ka sa vosa vei au me vaka ga e vosa tiko e dua na tamata ki vua e dua tale.

12 Ka sa yaco ni sa kaya vei au ko koya: Raica! Ka'u sa rai yani me vaka au sa rai vua, ia au sa sega ni raici koya; ni sa yali mai mataqu ko koya.

13 Ka sa yaco, ni'u sa rai yani ka raica na koro levu ko Jerusalemi, kei na veikoro tale e so. Ka'u sa raica na koro ko "Nasareci; ia ena koro ko Nasareci, au sa raica kina e dua na ^bgoneyalewa savasava, ka totoka sara ka vulavula.

14 Ka sa yaco ni'u sa raica ni sa "tadola na lomalagi; ka sa siro sobu mai e dua na agilosi ka mai tu e mataqu; ka kaya vei au; i Ni-fai, a cava ko sa raica?

15 Ka'u sa kaya vua: E dua na goneyalewa savasava, ka sa ua-sivi cake na kena totoka kei na

nona vulavula mai vei ira na goneyalewa savasava kecega.

16 Ka sa kaya vei au ko koya: Ko sa kila li na nona lomasoli na Kalou me lako sobu mai?

17 Au sa kaya vua: Au kila ni sa lomani ira na luvena ko koya; ia, au sa sega ga ni kila na ibalebale ni veika kece.

18 Ka sa kaya vei au ko koya: Raica, na "goneyalewa savasava ko sa raica, sai koya na tinana ^bva-kayago, na Luve ni Kalou.

19 Ka sa yaco ni'u sa raica ni sa kau tani ko koya ena Yalo; ia ni sa oti e dua na gauna na nona kauti koya na "Yalo sa vosa vei au na agilosi, ka kaya: Raica!

20 Ka'u sa rai yani ka raica tale na goneyalewa savasava oqo ni sa roqota tiko e ligana e dua na "gone lailai.

21 A sa kaya vei au na agilosi: Raica na "Lami ni Kalou, Io, na ^bLuvena na ^cTamada Tawamudu! Ko sa kila li na ibalebale ni ^dvunika-kau ka raica ko tamamu?

22 Au sa sauma, ka vaka: Io, sai koya na "loloma ni Kalou sa so-varaki koya yani ki na yalodra na luve ni tamata; o koya, sa ka gadrevi vakalevu duadua kina mai vei ira na ka kecega.

23 A sa vosa tale vei au ka kaya: Io, sa ka "rekitaki duadua ki na yalo.

9a 1 Nif. 11:22–25.

11a iVakate. 40:8.

b Ica 3:15–16.

13a Maci. 2:23.

b Luke 1:26–27;

Alama 7:10.

DV Meri, Tinai Jisu.

14a Isi. 1:1;

1 Nif. 1:8.

18a Ais. 7:14;

Luke 1:34–35.

b Mosa. 3:8.

19a Maci. 1:20.

20a Luke 2:16.

21a DV Lami ni Kalou.

b DV Jisu Karisito.

c DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou—Kalou na Tamana.

d 1 Nif. 8:10;

Alama 5:62.

DV Vunikau ni Bula.

22a DV Loloma.

23a DV Reki.

24 Ia ni sa cavuta oti na veivosa oqo, sa kaya vei au ko koya: Raica! Au sa rai yani, ka'u raica na Luve ni Kalou, ni sa "lako maliwai ira voli na luve ni tamata; ka'u raica e lewe vuqa ni ra sa cuva sobu ki yavana ka vakarokoroko vua.

25 Ka sa yaco ni'u a raica ni sa vosa ni Kalou na "itautauri kaukamea ka a raica ko tamaqu, ka sa dodo yani ki na ivurevure ni ^bwai bula, se ki na ^cvunikau ni bula; ka sa ivakaraitaki ni loloma ni Kalou na wai; ka'u sa raica talega ni sa ivakaraitaki ni loloma ni Kalou na vunika ni bula.

26 Ka sa kaya tale vei au na agilosu: Rai yani ka raica na nona "lomasoli na Kalou me lako sobu mai!

27 Ka'u sa rai yani ka "raica na Dauveivueti kei vuravura, ka a tukuna ko tamaqu; ka'u a raica talega na ^bparofita ka na vakarautaka na sala e matana. Ka sa lako yani na Lami ni Kalou ka ^cpapita isotaki mai vua; ia ni sa papita isotaki oti, au sa raica ni sa tadola na lomalagi, ka lako sobu mai lomalagi na Yalo Tabu me vaka na ^druve ka mai toka vua.

28 Ka'u sa raica ni sa lako yani ka qaravi ira na tamata, ena "kaukauwa kei na lagilagi; ka'ra sa soqoni vata na lewe vuqa me ra

rogoci koya; ka'u sa raica ni ra sa vakasavi koya tani mai na kedra maliwa.

29 Ka'u sa raica talega e "le tinikarua tale ni ratou sa muri koya voli. Ka sa yaco ni sa kauti iratou tani mai mataqu na Yalo, ka'u sa sega ni raici iratou.

30 Ka sa qai yaco, ni sa vosa tale vei au na agilosu, ka kaya: Rai yani! Au sa rai yani, ka raica ni sa tadola tale na lomalagi, ka'u raici ira na "agilosu ni ra sa siro sobu ki vei ira na luve ni tamata ka ra sa qaravi ira.

31 Ka sa vosa tale vei au ko koya, ka kaya: Rai yani! Au sa rai yani, ka'u raica na Lami ni Kalou ni sa lako yani ena kedra maliwa na luve ni tamata. Ka'u sa raica e lewe vuqa na tamata era sa tauvimate, ka ra a bikai tu ena veimataqali mate kecega, kei na "tevero kei na ^byalo dukadukali; ka sa vosataka ka vakaraitaka vei au na agilosu na veika kece oqo. Ka ra a ^cvakabulai mai na nona kaukauwa na Lami ni Kalou; ka ra a vakasavi tani na tevero kei na yalo dukadukali.

32 Ka sa yaco ni sa vosa tale vei au na agilosu, ka kaya: Rai yani! Ka'u sa rai yani ka raica na Lami ni Kalou ni ra sa vesuki koya ko ira na tamata; io, sa "beitaka na

24a Luke 4:14–21.

25a 1 Nif. 8:19.

b DV Wai ni Bula.

c iVakate. 2:9;

Alama 32:40–41;

Mosesa 4:28, 31.

26a 1 Nif. 11:16–33.

27a 2 Nif. 25:13.

b Maci. 11:10;

1 Nif. 10:7–10;

2 Nif. 31:4.

c DV Papitaíso.

d DV Ruve,

iVakatakilakila ni.

28a V&V 138:25–26.

29a DV iApositolo.

30a DV Agilosu.

31a Mari. 5:15–20;

Mosa. 3:5–7.

DV Tevero.

b DV Yalo—Yalo ca.

c DV Vakabula,

Veivakabulai.

32a Mari. 15:17–20.

Luve ni Kalou Tawavakaiyala-
yala ko vuravura; ka'u sa raica
ka vakadinadinataka.

33 Ia au sa raica, koi au ko Nifai,
ni sa laveti cake ko koya ena ^aka-
uveilatai ka ^bvakamatei ena vuku
ni ivalavala ca ni vuravura.

34 Ia ni sa vakamatei oti, au sa
raica ni ra sa soqoni vata na lewe
vuqa kei vuravura, me ra veivala
kei iratou na iapositolo ni Lami,
ni sai koya oqori na yaca ka a va-
katokai iratou kina na agilosi ni
Turaga.

35 Ka sa soqoni vata na lewe-
vuqa kei vuravura, ka'u raica ni
ra sa tiko ena dua na ^avale ra-
bailevu ka vakaitamera me vaka
na vale ka a raica ko tamaqu.
Sa vosa tale vei au na agilosi
ni Turaga, ka kaya: Raici vura-
vura kei na nona yalomatua; io,
raica sa soqoni vata na mataqali
i Isireli me veivala kei iratou
na lewe tinikarua na iapositolo
ni Lami.

36 Ka sa yaco, ni'u sa raica ka
vakadinadinataka, ni vale levu
ka vakaitamera ko ya sai koya na
^aviavialevu ni vuravura; a sa bale,
ka sa ka levu sara na kena bale.
Sa vosa tale vei au na agilosi ni
Turaga, ka kaya: Ena vakaoqo na
nodra vakarusai na veimatani-
tu, veimataqali, duivosavosa, kei ira
na tamata, era na veivala kei ira-
tou na le tinikarua na iapositolo
ni Lami.

WASE 12

*Sa raica ena raivotu ko Nifai na va-
nua yalataki; na nodra ivalavala
dodonu, na nodra caka cala, kei na
nodra lutu sobu na lewena; na nona
lako mai ena kedra maliwa na Lami
ni Kalou; na ivakarau eratou na lewai
Isireli kina na Lewe Tinikarua na Ti-
saipeli kei na Lewe Tinikarua na iapo-
sitolo; kei na ivakatagedegede lolovira
ka dukadukali era sa tu kina o ira era
sa malumalumu mai ena tawavaka-
bauta. Rauta na 600–592 B.K.*

KA sa yaco, ni sa kaya vei au na
agilosi: Rai yani, ka raici ira na
nomu kawa, kei ira talega na no-
dratou kawa na tuakamu. Ka'u
sa rai yani ka raica na ^avanua ya-
lataki; ka'u sa raica na tamata e
lewevuqa, io, sa vaka na kedra
iwiliwili me tautauvata na nuku
ni matasawa.

2 Ka sa yaco ni'u sa raica ni ra
sa soqoni vata na lewevuqa me ra
veivala; vakataki ira ga; ka'u sa
raica na ^aivalu, kei na irogorogo
ni valu, kei na veivakamatei levu
ena iseileiwau ena kedra maliwa
na noqu tamata.

3 Ka sa yaco ni'u sa raica ni sa
takali yani e vuqa na itabatamata,
ena ivakarau ni ivalu kei na vei-
leti ena vanua; ka'u a raica talega
e vuqa na koro, io, ka'u a sega ga
ni wiliki ira.

4 Ka sa yaco ni'u a raica e dua
na ^akabu ni ^bbutobuto ena dela ni

33a Joni 19:16–19;
Mosa. 3:9–10;
3 Nif. 27:14.
DV Kauveilatai.
b DV Sorovaka,

Veisorovaki.
35a 1 Nif. 8:26; 12:18.
36a DV Qaciqacia.
12 1a DV Vanua Yalataki.
2a Inosi 1:24;

Moma. 8:7–8.
DV iValu.
4a Ila. 14:20–28.
b 1 Nif. 19:10.

vanua yalataki; ka'u sa raica na livaliva, ka'u rogoca na kurukuru, kei na uneune, kei na veimataqali rorogo kecega ni mamaue levu; ka'u sa raica ni ra sa kavida na qele kei na vatu, ka'u sa raica ni ra sa kakavidavida na veiulunivana; ka'u sa raica ni ra sa basuraki na vei buca kei vuravura; ka'u sa raica ni ra sa 'lutu dromu e levu na vei koro lelevu, ka'u sa raica e levu era sa kama ena bukawaqa, ka'u raica e levu era sa bale ki na qele ena vuku ni sakure ni vanua.

5 Ka sa yaco ni'u sa raica oti na veika oqo, au sa qai raica na "kabu ni butobuto ni sa takali tani mai na delai vuravura; ka raica, au sa raica ni lewe vuqa era sa sega ni bale mai na nona cudru levu ka rerevaki na Turaga.

6 Ka'u a raica ni sa tadola na lomalagi, ka sa siro sobu mai lomalagi na "Lami ni Kalou; ka sa lako sobu mai ka vakaraitaki Koya vei ira.

7 Ka'u sa raica talega ka vakadinadinataka ni sa sobuti iratou e "lewe tinikarua tale na Yalo Tabu; ka ratou sa tabaki ka digitaki mai vua na Kalou.

8 Ka sa vosa vei au na agilosu, ka kaya: Raici iratou na tisaipeli ni Lami e le tinikarua, ka ratou sa digitaki me veiqaravi vei ira na nomu kawa.

9 Ka sa kaya vei au: Ko nanumi iratou na "le tinikarua na iapositolo ni Lami? Raica sai iratou eratou na ^blewai ira na yavusa i Isireli e tinikarua; o koya eratou na lewai iratou talega kina na le tinikarua na italatala ni nomu kawa; ni dou sa lewe ni mataqali i Isireli.

10 Ia ko iratou na dau veiqaravi e "le tinikarua oqo ko sa raica, eratou na lewai ira na nomu kawa. Ka raica, era sa ivalavala dodonu me sega ni mudu; ni ena vuku ni nodra vakabauta na Lami ni Kalou sa vakavulavulataki na nodratou ^bisulu ena nona dra.

11 Ka sa kaya vei au na agilosu: Rai yani! Au sa rai yani, ka raica ni ra sa takali yani ena ivalavala dodonu e "tolu na itabatamata; ka sa vulavula na nodra isulu me vaka na Lami ni Kalou. Ka sa kaya vei au na agilosu: Era sa vakavulavulataki ko ira oqo ena dra ni Lami, ena vuku ni nodra vakabauti koya.

12 Ia koi au, ko Nifai, au sa raica talega e vuqa vei ira na "ikava ni tabatamata ni ra sa takali yani ena ivalavala dodonu.

13 Ka sa yaco ni'u sa raica ni ra sa soqoni vata na lewevuqa ni vuravura.

14 Ka sa kaya vei au na agilosu:

4c 3 Nif. 8:14.

5a 3 Nif. 8:20; 10:9.

6a 2 Nif. 26:1, 9;

3 Nif. 11:3–17.

7a 3 Nif. 12:1; 19:12–13.

9a Luke 6:13.

b Maci. 19:28;

V&V 29:12.

DV Veilewai, na iOtioti ni.

10a 3 Nif. 27:27;

Moma. 3:18–19.

b iVakata. 7:14;

Alama 5:21–27;

13:11–13;

3 Nif. 27:19–20.

11a 2 Nif. 26:9–10;

3 Nif. 27:30–32.

12a Alama 45:10–12;

Ila. 13:5, 9–10;

3 Nif. 27:32;

4 Nif. 1:14–27.

Raici ira na nomu kawa kei ira talega na nodratou kawa na tuakamu.

15 Ka sa yaco ni'u sa rai yani ka raici ira na noqu kawa ni ra sa soqoni vata vakalewelevu me ra "veivala kei ira na nodratou kawa na tuakaqu; a ra sa soqoni vata me ia na vala.

16 Ka sa vosa vei au na agilosu, ka kaya: Raica na ivurevure ni "wai dukadukali ka a raica ko tamamu; io, na ^buciwai ka vosa kina ko koya; kei na kena titobu sa titobu kei 'eli.

17 Ia, na "kabu ni butobuto sai koya na veitemaki ni tevoru, ka sa ^bvakamatabokotaka na matadra ka vakaukauwataka na lomadra na luve ni tamata, ka sa tuberi ira tani ki na 'veisala rabailevu, me ra rusa ka yali yani.

18 Ia na "vale rabailevu ka vakaitamera, ka raica ko tamamu, sai koya na nodra ^bvakanananu 'dokadoka kei na nodra viavialevu na luve ni tamata. Ka sa tawasei ira tani e dua na "ikeli levu ka rerevaki; io, sai koya na vosa ni nona 'lewa dodonu na Kalou Tamamudu, kei na Mesaia o koya na Lami ni Kalou, ka sa vakadinadinataki koya na Yalo Tabu, mai na ivakatekivu kei vuravura me yacova mai na gauna oqo, ia mai na

gauna oqo me lako yani ka sega ni mudu.

19 Ia ni sa tukuna tiko na vei vosa oqo na agilosu, au sa rai yani ka raica ni ra sa veivala na nodratou kawa na tuakaqu kei ira na noqu kawa, me vaka na nona vosa na agilosu; ena vuku ni nodra viavialevu na noqu kawa, kei na "veitemaki ni tevoru, au raica ni ra sa ^bvakamalumulumutaki ira na noqu kawa ko ira na nodratou kawa na tuakaqu.

20 Ka sa yaco ni'u sa rai yani, ka raici ira na nodratou kawa na tuakaqu ni ra sa rawai ira na noqu kawa; ka ra sa lako yani vakalewelevu ena dela ni vanua.

21 Ka'u sa raici ira ni ra sa soqoni vata vakalewelevu; ka'u sa raica na "ivalu kei na irogorogo ni valu ena kedra maliwa; ka'u sa raica ni ra sa takali yani e vuqa na itabatamata ena ivalu kei na irogorogo ni ivalu.

22 Ka sa kaya vei au na agilosu: Raica, era na "malumalumu mai ena tawavakabauta ko ira oqo.

23 Ka sa yaco ni'u sa raica, ni ra sa malumalumu mai ena tawavakabauta, era sa yaco me tamata "butobuto, ka lolovira, ka ^bdukadukali, ka sinai ena 'vucesa kei na veimataqali itovo vakasisila kecega.

15a Moma. 6.

16a DV Duka, Dukadukali.

b 1 Nif. 8:13; 15:26–29.

c DV Eli.

17a 1 Nif. 8:23; 15:24;

V&V 10:20–32.

b DV Vukitani.

c Maci. 7:13–14.

18a 1 Nif. 8:26; 11:35–36.

b Jere. 7:24.

c DV Qaciqacia.

d Luke 16:26;

1 Nif. 15:28–30.

e DV Lewa Dodonu.

19a DV Vakatofolei,
Veivakatofolei.

b Jeromi 1:10;

V i M 1:1–2.

21a Moma. 8:8;

Moro. 1:2.

DV iValu.

22a 1 Nif. 15:13;

2 Nif. 26:15.

23a 2 Nif. 26:33.

b 2 Nif. 5:20–25.

c DV Wele,

Vakawelevu.

WASE 13

Sa raica ko Nifai ena raivotu ni sa tauyavutaki na nona lotu na tevoro ena kedra maliwa na kai Matanitu Tani, na kunei kei na tawani kei Amerika, na yali ni levu na tikina macala vinaka ka talei ena iVolatabu, na nodra vuki tani mai na lotu na kai matanitu tani, na vakalesui mai ni kosipeli, na lako mai ni ivolanikalou edaidai, kei na kena tarai cake ko Saioni. Rauta na 600–592 B.K.

KA sa yaco ni sa vosa vei au na agilosu ka kaya: Raica! Au a rai yani ka raica e vuqa na veivanua kei na veimatanitu.

2 Ka sa kaya vei au na agilosu: A cava ko sa raica? Ka'u a kaya: Au sa raica e vuqa na veivanua kei na veimatanitu.

3 Ka sa kaya vei au ko koya: Oqo na nodra veivanua kei na nodra veimatanitu na kai Matanitu Tani.

4 Ka sa yaco ni'u sa raica ena kedra maliwa na veivanua ni "Veimatanitu Tani na kena tauyavutaki e dua na ^blotu vakaitamera.

5 Ka sa kaya vei au na agilosu: Raica na tekivutaki ni dua na lotu ka sa vakasisila duadua vei ira na lotu kecega, ka sa "vakamatei ira na nona yalododonu na Kalou, io, ka vakararawataki ira ka vesuki ira sobu, ka vakataqara vei ira na ^bivua aironi, ka kauti ira sobu ki na tiko vakavesu.

6 Ka sa yaco ni'u sa raica na ^alotu vakaitamera ka vakasisila oqo, ka'u sa raica na ^btevoro ni sai koya sa tauyavutaka.

7 Ka'u sa raica talega na "koula, kei na siliva, kei na silika, kei na isulu kulakula, kei na lineni tali vakamatailalai, kei na veimataqali isulu talei kecega, ka'u raica talega e vuqa na dautagane.

8 Ka sa vosa vei au na agilosu, ka kaya: Raica na koula, kei na siliva, kei na silika, kei na isulu kulakula, kei na lineni tali vakamatailalai, kei na isulu talei, kei ira na dautagane, era sa veika "gadrevi ni lotu vakaitamera ka vakasisila oqo.

9 Ka me dokai ira talega kina na kai vuravura era sa "vakarusai ira kina na yalododonu ni Kalou, ka kauti ira sobu mai ki na tiko vakavesu.

10 Ka sa yaco ni'u sa rai yani ka raica na veiwasawasa e vuqa; ka ra sa tawasei ira na kai Veimatanitu Tani mai vei ira na nodratou kawa na tuakaqu.

11 Ka sa yaco ni sa kaya vei au na agilosu: Raica sa tau na cudru ni Kalou vei ira na nodratou kawa na tuakamu.

12 Ka'u a rai yani ka raica e dua na tamata ena kedra maliwa na kai Matanitu Tani, sa tawasei koya tani na veiwasawasa mai vei ira na nodratou kawa na tuakaqu; ka'u sa raica na "Yalo ni

13 4a DV Matanitu Tani.
b 1 Nif. 13:26, 34;
14:3, 9–17.
5a iVakata. 17:3–6;
1 Nif. 14:13.

b Jere. 28:10–14.
6a V&V 88:94.
DV Tévoro—Na lotu ni
tevoro.
b 1 Nif. 22:22–23.

7a Moma. 8:36–38.
8a iVakata. 18:10–24;
Moma. 8:35–38.
9a iVakata. 13:4–7.
12a DV Uqeti, Veivakauqeti.

Kalou ni sa lako sobu mai ka cakacaka yaco vua na tamata ko ya; ka sa kosova yani na veiwasawasa e vuqa me yaco sara ki vei ira na nodratou kawa na tuakaqu ka ra tiko ena vanua yalataki.

13 Ka sa yaco ni'u sa raica na Yalo ni Kalou, ni sa cakacaka yaco vei ira e so tale na kai Matanitu Tani; era sa lako tani yani mai na nodra tiko vakavesu, ka lako kosova yani na veiwasawasa e vuqa.

14 Ka sa yaco ni'u sa raica e ^alewe vuqa na kai Matanitu Tani ena ^bvanua yalataki; ka'u raica ni sa tau na cudru ni Kalou vei ira na nodratou kawa na tuakaqu; ka'ra sa ^cvakasevi mai vei ira na kai Matanitu tani ka yaviti.

15 Ka'u sa raica na Yalo ni Turaga, ni sa tiko vei ira na kai Matanitu Tani, ka ra sa vutuniyau mai ka rawata na ^avanua me nodra ivotavota vakawa; ka'u sa raica ni ra sa tamata vulavula, ka ^brairai totoka sara, me vakataki ira ga na noqu tamata se bera ni ra a ^cvakamatei.

16 Ka sa yaco, ni koi au, ko Nifai, au sa raica ni ra sa vakayalomalumalumutaki ira ena mata ni Turaga ko ira na kai Matanitu Tani ka ra a lako tani mai na nodra tiko vakavesu, ka sa tiko vata kei ^aira na kaukauwa ni Turaga.

17 Ka'u sa raici ira mai na nodra

vanua na Veimatanitu Tani, ni ra sa soqoni vata mai e wasawasa, kei na vanua mamaca talega, me veivala kei ira.

18 Ka'u sa raica ni sa tiko vata kei ira na kaukauwa ni Kalou, ka sa tau talega na cudru ni Kalou vei ira kecega era sa soqoni vata me veivala kei ira.

19 Ia koi au, ko Nifai, au sa raica ni ra sa ^avakabulai ena kaukauwa ni Kalou ko ira na kai Matanitu Tani ka ra a lako tani mai na tiko vakavesu, mai na ligadra na veimatanitu kecega.

20 Ka sa yaco, ni'u sa raica, koi au ko Nifai, ni ra sa tiko sautu ena vanua; ka'u sa raica talega e dua na ^aivola ni sa kau voli ena kedra maliwa.

21 Ka sa kaya vei au na agilosi: Ko sa kila beka na ibalebale ni ivola?

22 Ka'u sa kaya vua: Au sega ni kila.

23 Ka sa kaya ko koya: Raica oqo sa lako mai na gusu ni dua na Jiu. Ia au raica sara, koi au, ko Nifai; ka sa kaya vei au ko koya: Na ^aivola ko a raica sa kedra ^bitukutuku na ^cJiu, ka tu kina na veiayalayalati ni Turaga ka a cakava vei ira na mataqali i Isireli; ka sa tu talega kina e vuqa na nodra parofisai na parofita yalosavasava; ka sa itukutuku me vaka ga ka ceuti tu ena ^dpeleti parasa, ia e sega soti

14a 2 Nif. 1:11;
Moma. 5:19–20.
b DV Vanua Yalataki.
c 1 Nif. 22:7–8.
DV Isireli—Na
veiseyaki kei Isireli.

15a 2 Nif. 10:19.
b 2 Nif. 5:21.
c Moma. 6:17–22.
16a V&V 101:80.
19a 2 Nif. 10:10–14;
3 Nif. 21:4; Ica 2:12.

20a 1 Nif. 14:23.
23a 1 Nif. 13:38;
2 Nif. 29:4–12.
b DV iVolanikalou.
c 2 Nif. 3:12.
d 1 Nif. 5:10–13.

ni levu me vaka na kena oqo; ia sa tu kina na veiyalayalati ni Turaga, ka a cakava vei ira na mataqali i Isireli; o koya ena yaga vakalevu sara kina vei ira na kai Matanitu Tani.

24 Ka sa kaya vei au na agilosi ni Turaga: Ko sa raica na ivola ni sa lako mai na gusu ni dua na Jiu; ia ni sa lako mai na gusu ni dua na Jiu e a tu kina na taucoko ni nona kosipeli na Turaga, ka ratou a vakadinadinataki koya na iapositolo e le tinikarua; ka ratou sa vakadinadina me vaka na dina sa tu vua na Lami ni Kalou.

25 O koya era sa lako yani na veika oqo ena kedra itutu sava-sava mai vei ira na “Jiu ki vei ira na kai ^bMatanitu Tani, me vaka na dina sa tu vua na Kalou.

26 Ia ni sa kau oti yani mai na ligadratou na le tinikarua na iapositolo ni Lami, mai vei ira na Jiu ki vei ira na kai ^aMatanitu Tani, ko sa raica na tekivutaki ni ^blotu “vakaitamera ka vakasisila, ka sa vakasisila duadua vei ira na lotu kecega; raica, era sa ^dkauta tani mai na nona kosipeli na Lami e vuqa na tikina ^emacala vinaka ka talei sara; ka vuqa talega na veiyalayalati ni Turaga era sa kauta tani.

27 Ia na ka kece oqo era sa kitaka me ra vakatanitaka kina na sala dodonu ni Turaga, me ra vakamatabokotaka na matadra ka

vakaukauwataka na lomadra na luve ni tamata.

28 O koya, ko sa raica kina, ena gauna sa lako oti yani kina na ivola mai na ligadra na lotu vakaitamera ka vakasisila, ni sa kau tani mai na ivola e vuqa na tikina macala vinaka ka talei, ia sa ivola ni Lami ni Kalou.

29 Ia ni sa kau tani oti na veitikina macala vinaka ka talei, sa qai veikauyaki yani ki na nodra veivanua na kai Matanitu Tani; ia ni sa oti na kena veikauyaki ki na nodra veivanua na kai Matanitu Tani, io, ka kosova na veiwasa-wasa e vuqa ko a raica vata kei ira na kai Matanitu Tani ena nodra lako tani mai na tiko vakavesu, ko sa raica—ena vuku ni sa kau tani mai na ivola e vuqa na tikina macala vinaka ka talei, ka ra a macala sara me ra kila na luve ni tamata, me vaka na macala vinaka ni Lami ni Kalou—ena vuku ni veika oqo ka sa kau tani mai na kosipeli ni Lami, era sa lewe levu sara era tarabe kina, io, ka sa lewai ira vakaukauwa sara kina ko Setani.

30 Ia, ko sa raica, ni ko ira na kai Matanitu tani ka ra sa lako tani mai na tiko vakavesu, ka ra sa laveti cake ena kaukauwa ni Kalou mai vei ira na veimatani kecega ena dela ni vanua, ka sa vanua digitaki mai vei ira na veivanua kecega, na vanua ka a veiyalayalati

25a 2 Nif. 29:4–6;

V&V 3:16.

DV Jiu.

b DV Matanitu Tani.

26a Maci. 21:43.

b DV Vukitani—

Nodra vukitani na

veimatalotu taumada

Vakarisisito.

c 1 Nif. 13:4–6;

14:3, 9–17.

d Moma. 8:33;

Mosesese 1:41.

e 1 Nif. 14:20–26;

Y ni V 1:8.

kina na Turaga na Kalou kei na tamamu me nodra ^aivotavota vakawa na nona kawa; ia, ko na raica ni na sega ni laiva na Turaga na Kalou me ra vakarusai ira sara vakadua na ^bnomu kawa era sa veicurumaki tu kei ira na nodratou kawa na tuakamu ko ira na kai Matanitu Tani.

31 Ena sega talega ni laiva me ra ^avakarusai ira na nodratou kawa na tuakamu ko ira na kai Matanitu Tani.

32 Ena sega talega ni laiva na Turaga na Kalou me ra tu ga ka sega ni mudu ena itutu ni mata-boko vakarerevaki ko ya ko ira na kai Matanitu Tani, me vaka ko sa raica ni ra sa tu kina oqo, ena vuku ni veitikina macala vinaka ka talei ni nona kosipeli na Lami ka a vunitaka tu na ^alotu vakasisila, ko a raica na kena tauyavu.

33 O koya sa kaya kina na Lami ni Kalou: Au na yalo loloma vei ira na kai Matanitu Tani, ka’u na sikovi ira na ivovo ni mataqali i Isireli ena veilewai levu.

34 Ka sa yaco ni sa vosa vei au na agilosu ni Turaga, ka kaya: Raica, sa kaya na Lami ni Kalou, ni’u sa sikovi ira oti na ^aivovo ni mataqali i Isireli—ia na ivovo ka’u vosa kina oqo sa i ira na kawa i tamamu—ia, ni’u sa sikovi ira oti

ena veilewai, ka’u yaviti ira ena ligadra na kai Matanitu Tani; ka ni sa oti na nodra ^btarabe vakalevu na kai Matanitu Tani, ena vuku ni veitikina macala vinaka ka talei ni nona ^ckosipeli na Lami ka a vunitaka tu na lotu vakasisila, o koya na tinadra na dautagane, sa kaya na Lami—Au na qai yalo loloma vei ira na kai Matanitu Tani ena siga ko ya, ka’u na ^dkauta yani vei ira, ena noqu kaukauwa, e vuqa na noqu kosipeli, ka na macala vinaka ka talei, sa kaya na Lami.

35 Ia raica, sa kaya na Lami: Au na vakaraitaki au vei ira na nomu kawa, ka ra na vola na veika e vuqa ka’u na vakatavulica vei ira, ka ra na macala vinaka ka talei; ia ni ra sa vakarusai oti na nomu kawa, ka ra malumalumu mai ena tawavakabauta, kei ira talega na nodratou kawa na tuakamu; raica, era na ^avunitaki na veika oqo, me ra na qai lako mai ki vei ira na kai Matanitu Tani, ena isolisoli kei na kaukauwa ni Lami.

36 Ia ena volai tu kina na noqu ^akosipeli, sa kaya na Lami, kei na noqu ^bulu vatu, kei na noqu veivakabulai.

37 Ka sa ^akalougata ko ira sa segata me ra tara cake na noqu ^bSai-
oni ena siga ko ya, ni sa nodra na

30a DV Vanua Yalataki.

b Alama 45:10–14.

31a 2 Nif. 4:7; 10:18–19;

Jeko. 3:5–9;

Ila. 15:12;

3 Nif. 16:8–9;

Moma. 5:20–21.

32a DV Tevoro—Na lotu ni tevoro.

34a DV Josefa, Luvei

Jekope.

b 1 Nif. 14:1–3;

2 Nif. 26:20.

c DV Kosipeli.

d V&V 10:62.

DV Vakalesui Mai ni

Kosipeli.

35a 2 Nif. 27:6; 29:1–2.

DV iVola i Momani.

36a 3 Nif. 27:13–21.

b Ila. 5:12;

3 Nif. 11:38–39.

DV Uluvatu, Vatu.

37a V&V 21:9.

b DV Saioni.

‘isolisoli kei na kaukauwa ni Yalo Tabu; ia kevaka era na ^dvosota me yacova na ivakataotioti era na laveti cake ena siga mai muri, ka ra na vakabulai ena nona ^ematanitu tawavakaiyalayala na Lami; ia ko koya yadua sa ^fvakarogoya mai na sautu, io, na irogorogo ni marau levu, era na rairai totoka ena dela ni ulunivanua.

38 Ka sa yaco ni’u sa raici ira na ivovo ni nodratou kawa na tuakaqu, kei na nona ^aivola talega na Lami ni Kalou ka a lako mai na gusuna na Jiu, ni sa kau yani mai vei ira na kai Matanitu Tani ki vei ira na ^bivovo ni nodratou kawa na tuakaqu.

39 Ia ni sa lako oti yani vei ira, au sa raica e so tale na ^aivola, ka a lako mai ena kaukauwa ni Lami, mai vei ira na kai Matanitu Tani ki vei ira, me ra ^bkila kina na kai Matanitu Tani kei ira na ivovo ni nodratou kawa na tuakaqu, kei ira talega na Jiu era sa veiseyaki tu ena delai vuravura taucoko, ni sa dina na nodra itukutuku na parofita kei iratou na le ^ctinikarua na iapositolo ni Lami.

40 Ka sa vosa vei au na agilosi, ka kaya: Na ^aivola ko qai raica e muri oqo ena kedra maliwa na kai

Matanitu Tani, ena ^bvakadeitaka na dina ni ^cimatai ni ivola, ka a lako yani mai vei iratou na le tinikarua na iapositolo ni Lami, ka na tukuna na veika macala vinaka ka talei ka a kau tani mai kina; ka na tukuna vei ira na veimataqali, duivosavosa, kei ira na tamata, ni sa Luve ni Tamada Tawamudu na Lami ni Kalou, ka sa ^diVakabula kei vuravura; ka sa dodonu me ra lako mai vua na tamata kecega, ke sega, era na sega ni rawa ni vakabulai.

41 Ia me ra lako mai me vaka na vosa ka na vakadeitaka na Lami; ka na vakatakilai na nona vosa na Lami ena nodra itukutuku na nomu kawa, ka vakatalega kina ena nodratou itukutuku na le tinikarua na iapositolo ni Lami; ia erau na vakataudeitaki me ^adua-bau ga, ni sa ^bdua bau ga na Kalou ka dua bau ga na ^ciVakatawa ni vuravura taucoko.

42 Ka na yaco mai na gauna ni na vakaraitaki Koya kina vei ira na veimatanitu kecega, vei ira na ^aJiu kei ira talega na kai Matanitu Tani; ia ni sa vakaraitaki Koya oti vei ira na Jiu kei ira talega na kai Matanitu tani, ena qai vakaraitaki Koya vei ira na kai Matanitu Tani

37c DV iSolisoli ni Yalo Tabu.

d 3 Nif. 27:16.

DV Vosota.

e DV Lagilagi Vakasilestiteli.

f Ais. 52:7;

Mosa. 15:14–18;

3 Nif. 20:40.

38a 1 Nif. 13:23;

2 Nif. 29:4–6.

b Moma. 5:15.

39a DV iVolanikalou—
Na ivolanikalou sa parofisaitaki ni na yaco mai.

b Isi. 37:15–20;

2 Nif. 3:11–12.

c 1 Nif. 14:30.

40a 2 Nif. 26:16–17; 29:12.

DV iVola i Momani.

b Moma. 7:8–9.

c DV iVolatabu.

d Raica na draunipepa

ni ulutaga ni iVola i Momani.

Mosese 1:6.

41a Isi. 37:17.

b iVaka. 6:4;

Joni 17:21–23;

2 Nif. 31:21.

c DV iVakatawa Vinaka.

42a V&V 90:8–9; 107:33; 112:4.

kei ira talega na Jiu, ia ko koya sa ^bmuri ena liu, kei koya sa ^cliu ena muri.

WASE 14

Sa tukuna e dua na agilosu vei Nifai na veivakalougatataka kei na cudru ena yaco vei ira na kai Matanitu Tani—E rua wale ga na lotu: Na lotu ni Lami ni Kalou kei na lotu ni tevoru—Era sa vakacacani na Yalododonu ni Kalou ena veivanua kecega mai na lotu vakaitamera ka vakasisila—Ena qai vola na iapositolo ko Joni me baleta na ivakataotioti kei vuravura. Rauta na 600–592 B.K.

KA na qai yaco, kevaka era na vakarorogo vua na Lami ni Kalou ko ira na kai ^aMatanitu Tani ena siga ko ya ni na vakatakilai koya kina vei ira ena vosa, kei na ^bka-ukauwa talega, kei na cakacaka, me kau laivi kina na veika era sa dau ^cvakatarabetaki kina—

2 Ka sega ni vakaukauwataka na lomadra vua na Lami ni Kalou, era na qai okati vata kei ira na kawa i tamamu; io, era na ^aokati vata kei ira na mataqali i Isireli, ka ra na ^btamata kalougata ena vanua yalataki me sega ni mudu; era na sega vakadua tale ni kau sobu ki na tiko vakavesu, ka na

sega vakadua tale ni vakamadutaki na mataqali i Isireli.

3 Ia na ^aikeli levu ko ya ka a kelia me baleti ira na lotu vakaitamera ka vakasisila ko ya, ka a tauyavutaka na tevoru kei ira na luvena, me kauta sobu rawa kina ko koya na yalodra na tamata ki eli—io, na ikeli levu ko ya ka a keli me vakarusai kina na tamata, ena vakatawai ga mai vei ira era a kelia, ka ra na vakarusai kina vakadua, sa kaya na Lami ni Kalou; e sega ni vakarusai na yalo; ia, ena biu sobu ga ki ^beli ka sega na kena icavacava.

4 Raica, na ka oqo sa vaka na veivesuki ni tevoru, ka vaka talega na lewa dodonu ni Kalou, vei ira kece era sa daukitaka na ka ca kei na ka vakasisila e matana.

5 Ka sa yaco ni sa vosa vei au na agilosu, koi au ko Nifai, ka kaya: Ko sa raica ni na vinaka vei ira na kai Matanitu Tani kevaka era veivutuni; ko sa kila talega na veiyalayalati a cakava na Turaga vei ira na mataqali i Isireli; ko sa rogoca talega ni ko koya sa ^aveivutuni ena sega ni rusa.

6 O koya, ena ^aca kina vei ira na kai Matanitu Tani kevaka era na vakaukauwataka na lomadra vua na Lami ni Kalou.

7 Ni na yaco mai na gauna, sa

42b Jeko. 5:63.

c Luke 13:30;

1 Nif. 15:13–20.

14 1a 3 Nif. 16:6–13.

DV Matanitu Tani.

b 1 Cesa. 1:5;

1 Nif. 14:14;

Jeko. 6:2–3.

c Ais. 57:14;

1 Nif. 13:29, 34;

2 Nif. 26:20.

2a Kala. 3:7, 29;

2 Nif. 10:18–19;

3 Nif. 16:13; 21:6, 22;

Epa. 2:9–11.

b 2 Nif. 6:12; 10:8–14;

3 Nif. 16:6–7; 20:27.

3a 1 Nif. 22:14;

V&V 109:25.

b DV Cudruvi;

Eli.

5a DV Veivutuni.

6a 2 Nif. 28:32.

kaya na Lami ni Kalou, ni'u na cakava kina e dua na "cakacaka levu ka talei ena kedra maliwa na luve ni tamata; e dua na cakacaka ka na tawavakaiyalayala, se ena dua na yasana se ena yasana ka dua—me ra vuki kina ki na vakacegu kei na ^bbula tawamudu, se me ra vakalaivi ena kaukauwa ni lomadra kei na mataboko ni nodra vakasama me ra kau sobu kina ki na tiko vakavesu, kei na veivakarusa talega, vakayago ka vakayalo, me vaka na nona "veivesuki na tevoroka'u sa vosa oti kina.

8 Ka sa yaco ni sa vosataka oti na vei vosa oqo na agilosi, sa qai kaya vei au ko koya: Ko sa nana tiko li na "veiyalayalati ni Tamada vei ira na mataqali i Isireli? Au a kaya vua, Io.

9 Ka sa yaco, ni sa kaya vei au ko koya: Rai yani, ka raica na lotu vakaitamera ka vakasisila, ka tinadra na veika vakasisila kecega, ka tauyavutaka na "tevoroka.

10 Ka sa kaya vei au: Raica sa "rua wale ga na lotu; e dua sa nona lotu na Lami ni Kalou ka ^bdua e nona lotu na tevoroka; ia, ko koya sa sega ni lewe ni lotu ni Lami ni Kalou sa lewe ni lotu vakaitamera ko ya, o koya na tinadra na veika vakasisila, ka sai

koya na "dautagane ni vuravura taucoko.

11 Ka sa yaco, ni'u sa rai yani ka raica na dautagane ni vuravura taucoko, ka sa dabe tiko e dela ni "veiwasawasa; ka sa ^blewa ko koya na vuravura taucoko, ena kedra maliwa na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa, kei na tamata kecega.

12 Ka sa yaco ni'u sa raica na lotu ni Lami ni Kalou, ka ra sa "lewe lailai ga na lewena, ena vuku ni nona caka ca kei na nona itovo vakasisila na dautagane ka dabe tiko e dela ni veiwasawasa; ia, au raica na lotu ni Lami, ko ira na nona yalododonu na Kalou, ni ra sa tu talega e ^bdelai vuravura taucoko; ka sa lailai na nodra kaukauwa ena delai vuravura, ena vuku ni nona caka ca na dautagane ka'u a raica.

13 Ka sa yaco, ni'u sa raici koya na tinadra levu na veika vakasisila, ni sa vakasoqoni ira vata na lewe vuqa ena delai vuravura taucoko, ena kedra maliwa na veivanua ni Matanitu Tani, me ra "veivala kei na Lami ni Kalou.

14 Ka sa yaco ni'u sa raica, koi au ko Nifai, na kaukauwa ni Lami ni Kalou, ni sa sobuti ira na yalododonu ni lotu ni Lami, kei ira

7a Ais. 29:14;
1 Nif. 22:8;
2 Nif. 27:26; 29:1–2;
V&V 4:1.
DV Vakalesui Mai ni Kosipeli.
b DV Bula Tawamudu.
c 2 Nif. 2:26–29;
Alama 12:9–11.
8a DV Veiyalayalati

vaka-Eparaama.
9a 1 Nif. 15:35;
V&V 1:35.
DV Tevoro.
10a 1 Nif. 22:23.
b 1 Nif. 13:4–6, 26.
c iVakata. 17:5, 15;
2 Nif. 10:16.
11a Jere. 51:13;
iVakata. 17:15.

b V&V 35:11.
12a Maci. 7:14;
3 Nif. 14:14;
V&V 138:26.
b V&V 90:11.
13a iVakata. 17:1–6; 18:24;
1 Nif. 13:5;
V&V 123:7–8.

na nona tamata ni veiyalayalati na Turaga, ka ra sa veiseyaki tu e delai vuravura; ka ra sa vakaiyaragi tu ena ivalavala dodonu kei na ^akaukauwa ni Kalou ena lagilagi cecere.

15 Ka sa yaco ni' u sa raica ni sa ^asovaraki yani na cudru ni Kalou ki na lotu vakaitamera ka vakasisila, ka sa yaco kina na ivalu kei na irogorogo ni valu ena kedra maliwa na ^bveimatanitu kei na veimataqali kece e vuravura.

16 Ia ni sa tekivu na ^aivalu kei na irogorogo ni valu ena kedra maliwa na veimatanitu ka taukena na tina ni veika vakasisila; sa vosa vei au na agilosi ka kaya: Raica, sa tau na cudru ni Kalou vua na tinadra na dautagane; ia, ko sa raica na veika kece oqo—

17 Ia ni sa yaco mai na ^asigame na sovaraki kina na ^bcudru ni Kalou vua na tinadra na dautagane, sai koya na lotu vakaitamera ka vakasisila duadua ni vuravura taucoko, ka a tauyavutaka na tevororo, ena siga ko ya, sa na tekivu kina na ^ccakacaka nei Tamada, ena kena vakarautaki na sala me vakayacori kina na nona ^dveiyalayalati, ka a cakava vei ira na nona tamata ka ra okati me mataqali i Isireli.

18 Ka sa yaco ni sa vosa vei au na agilosi, ka kaya: Raica!

19 Au sa rai yani ka raica e dua na tamata, ka sa vakaisulu tu ena isulu vulavula.

20 Ka sa kaya vei au na agilosi: Raica e ^adua vei iratou na lewe tinikarua na iapositolo ni Lami.

21 Raica, ena raica ka vola ko koya na vo ni veika oqo; io, kei na vuqa talega na ka sa yaco oti.

22 Ena vola talega ko koya na veika me baleta na ivakataotioti kei vuravura.

23 Ia, sa dodonu ka dina na veika sa vola ko koya; ka raica era sa volai tu ena ^aivola ko a raica ni a lako mai ena gusuna na Jiu; ia ena gauna era a lako mai kina mai na gusuna na Jiu, se, ena gauna e a lako mai kina na ivola mai na gusuna na Jiu, era a macala vinaka ka savasava na veika ka volai tu kina ka ^btalei sara ka rawarawa me kila na tamata kecega.

24 Ka raica, na veika ena vola ko koya na ^aiapositolo ni Lami oqo, e vuqa ga ko sa raica; ka raica, na kena vo ko na raica.

25 Ia na veika ko na raica e muri oqo mo kakua ni vola; ni sa lesia na Turaga na Kalou na iapositolo ni Lami ni Kalou me na qai ^avolai ira.

26 Kei ira tale e so era a sa bula oti, sa vakaraitaka vei ira ko koya na veika kecega, ka ra sa volai ira;

14a Jeko. 6:2;
V&V 38:32–38.

15a V&V 1:13–14.
b Mari. 13:8;
V&V 87:6.

16a 1 Nif. 22:13–14;
Moma. 8:30.

17a DV Veisiga e Muri,

Veisiga Edaidai.

b 1 Nif. 22:15–16.

c 3 Nif. 21:7, 20–29.

DV Vakalesui Mai ni
Kosipeli.

d Moma. 8:21, 41.

DV Veiyalayalati
vaka-Eparaama.

20a iVakata. 1:1–3;

1 Nif. 14:27.

23a 1 Nif. 13:20–24;

Moma. 8:33.

b 1 Nif. 13:28–32.

24a Ica 4:16.

25a Joni 20:30–31;

iVakata. 1:19.

ka ra sa “maroroi tu me ra na qai lako mai ena kedra savasava, me vaka na dina sa tu vua na Lami, ena gauna sa lewa na Turaga, ki vei ira na mataqali i Isireli.

27 Ia koi au, ko Nifai, au sa rogoca ka vakadinadinataka, ni yaca ni iapositolo ni Lami ko “Joni, me vaka na vosa ni agilosu.

28 Ka raica, koi au, ko Nifai, sa vakatabui me’u vola na vo ni veika au a raica ka rogoca; ia sa rauta ga na ka au sa vola; ia au sa vola e dua na tikina lailai wale ga ni veika au a raica.

29 Ka’u sa vakadinadinataka ni’u a raica na veika e a raica ko “tamaqu, ka a vakatakilai ira vei au na agilosu ni Turaga.

30 Ia oqo au sa tinia na noqu vosa me baleta na veika au a raica ena gauna au kau yani kina ena Yalo; kevaka e sega ni volai tau-coko na veika au a raica, era sa “dina na veika au sa vola. Ka sa vakakina. Emeni.

WASE 15

Era na ciqoma na kosipeli na kawa i Liai ena veisiga mai muri mai vei ira na kai Matanitu Tani—Sa vakatautauvatataki na vakasoqoni vata i Isireli kei na dua na vu ni olive ka ra semati tale vua na veitabana dina—Sa vakadewataka ko Nifai na raivotu ni vunikau ni bula ka tukuna na lewa dodonu ni Kalou ena nodra wasei na

caka ca mai vei ira na ivalavala dodonu. Rauta na 600–592 B.K.

KA sa yaco ni’u sa oti na kena kauti au tu na Yalo, koi au ko Nifai, ka’u sa raica na veika kece oqo, au sa lesu tale ki na vale laca i tamaqu.

2 Ka sa yaco ni’u sa raici iratou na tuakaqu ni ratou sa veiletitaka tiko vakataki iratou na veika a tukuna vei iratou ko tamaqu.

3 Ni a vosataka vakaidina vei iratou ko koya e vuqa na ka bibi, ka “dredre me kilai, ka vakavo ga ke taroga na tamata vua na Turaga; ia me vaka ni ratou sa rui yalo kaukauwa, eratou sa sega ni rai kina vua na Turaga me vaka na kena dodonu.

4 Ia oqo, koi au, ko Nifai, au sa rarawa sara ena vuku ni kaukauwa ni lomadratou, kei na veika talega au a raica, ka’u kila ni na sega ni daro ka ra na yaco dina kecega ena vuku ni nodra caka ca levu na luve ni tamata.

5 Ka sa yaco ni sa rawai au na veika rarawa au sotava, ni’u nana ni a levu taudua na veika “rarawa au a sotava, ena vuku ni nodra^b vakarusai na noqu tamata, ni’u a raica na nodra bale.

6 Ka sa yaco ni’u sa “vakaukauwataki tale au sa vosa vei iratou na tuakaqu, ka gadreva me’u kila mai vei iratou na vu ni nodratou veileti.

7 Ka ratou sa kaya: Raica, keitou

26a 2 Nif. 27:6–23;
Ica 3:21–27; 4:4–7;
V&V 35:18;
JS—AT 1:65.
27a iVakata. 1:1–3.

29a 1 Nif. 8.
30a 2 Nif. 33:10–14.
15 3a 1 Kori. 2:10–12;
Alama 12:9–11.
5a DV Rarawa.

b Inosi 1:13;
Moma. 6:1.
6a Mosese 1:10;
JS—AT 1:20, 48.

sa sega ni kila rawa na vei vosa ka a vosataka ko tamadatou me baleta na taba dina ni olive, ka baleti ira talega na kai Matanitu Tani.

8 Ka'u sa kaya vei iratou: Dou sa bau "taroga li vua na Turaga?

9 Ka ratou sa kaya vei au: E sega; ni sega ni dau vakatakila vei keitou na Turaga na veika vaka ko ya.

10 Raica, au sa kaya vei iratou: Sa rawa vakacava mo dou sega ni maroroya na ivakaro ni Turaga? A cava mo dou rusa kina, ena vuku ni "kaukauwa ni lomamudou?

11 Dou sa sega beka ni nanuma na veika e a kaya na Turaga?—Ke vaka dou na sega ni vakaukauwataka na lomamudou, ka "kereki au ena vakabauta, ka nuitaka ni dou na ciqoma, ka gumatua ni maroroya na noqu ivakaro, ena vakatakilai vakaidina vei kemudou na veika oqo.

12 Raica, au sa kaya vei kemudou, ni a vakatautauvatataki na mataqali i Isireli ki na vu ni olive, mai vua na Yalo ni Turaga ka a tiko vei tamadatou; ka raica eda sa sega li ni musuki tani mai na mataqali i Isireli, ka da sa sega li ni dua na "taba ni mataqali i Isireli?

13 Ia oqo, na ibalebale ni vosa i

tamadatou me baleta na semati ni tabana dina ena taucoko ni nodra gauna na kai Matanitu Tani, sai koya, ena veisiga mai muri, ena gauna era sa na "malumalumu mai kina ena tawavakabauta ko ira na nodatou kawa, io, ena loma ni vuqa na yabaki, ka ni sa oti e vuqa na itabatamata ni sa vakaraitaki vakayago kina na ^bMesaia ki vei ira na luve ni tamata, ena qai lako mai na taucoko ni "kospipeli ni Mesaia vei ira na kai ^dMatanitu Tani, ia mai vei ira na kai Matanitu Tani ki vei ira na ivovo ni nodatou kawa—

14 Ia ena siga ko ya era na qai kila kina na "ivovo ni nodatou kawa ni ra sa mataqali i Isireli, ka ra sa ^btamata ni veiyalayalati ni Turaga; ka ra na qai ^ckila ka vulica me baleti ira na nodra qase, ka vulica talega na kosipeli ni nodra Dauveivueti, ka a vakatavuvulitaka ko koya vei ira na nodra qase; ia, era na kila kina na nodra Dauveivueti kei na vei tiki ni nona ivunau, me ra kila kina na sala me ra lako mai kina vua ka vakabulai.

15 Ia ena siga ko ya era na sega li ni reki ka vakacaucautaka na nodra Kalou tawavakaiyalayala, na nodra ^auluvatu kei na nodra

8a Mosa. 26:13;
Alama 40:3.
DV Masu.

10a DV Vukitani.

11a Jeme. 1:5–6;
Inosi 1:15;
Moro. 7:26;
V&V 18:18.
DV Kerea.

12a iVakate. 49:22–26;

1 Nif. 10:12–14; 19:24.
DV Liai, Tamai Nifai.

13a 1 Nif. 12:22–23;

2 Nif. 26:15.

b DV Mesaia.

c DV Kosipeli.

d 1 Nif. 13:42; 22:5–10;
V&V 14:10.

DV Matanitu Tani.

14a 2 Nif. 10:2;

3 Nif. 5:21–26; 21:4–7.

b DV Veiyalayalati
vaka-Eparaama.

c 2 Nif. 3:12; 30:5;
Moma. 7:1, 9–10;
V&V 3:16–20.

Raica talega na
draunipepa ni ulutaga
ni iVola i Momani.

15a DV Uluvatu, Vatu.

vunibula? Io, ena siga ko ya, era na sega li ni vakaukauwataki ka vakamamautaki mai na vu ni ^bvaini dina? Io, era na sega li ni lako mai ki na loma ni bai dina ni Kalou?

16 Raica, au sa kaya vei kemudou, Io; era na qai nanumi tale ena kedra maliwa na mataqali i Isireli; ka ra na ^asemati tale, me vaka ni ra sa taba dina ni vu ni olive, ki na vu ni olive dina.

17 Ka sai koya oqo na ibalebale ni vosa i tamadatou; ka sa ibalebale ni nona vosa ni na sega ni vakayacori me yacova ni ra sa veiseyakitaki oti mai vei ira na kai Matanitu Tani; ka sa kaya ko koya ni na vakayacori oqo vei ira na kai Matanitu Tani, me vakaraitaka kina na Turaga na nona kaukauwa vei ira na kai Matanitu Tani, ena vuku ni ra na ^acati koya ko ira na Jiu, se ko ira na mataqali i Isireli.

18 Ia, sa sega ni vosa ko tamadatou me baleti ira wale ga na nodatou kawa, ia me baleti ira taucoko talega na mataqali i Isireli, ka sa dusia na veiyalayalati ka na vakayacori ena siga mai muri; na veiyalayalati ka a cakava na Turaga vua na tamada ko Eparaama, ka kaya: Ena vuku ni nomu ^akawa era na vakalougatataki kina na veimataqali kecega e vuravura.

19 Ka sa yaco ni, koi au ko Nifai, au sa vosa vakalevu vei iratou ena vuku ni veika oqo; io, au sa vosa vei iratou me baleta na nodra ^avakalesui tale mai na Jiu ena veisiga mai muri.

20 Ka'u sa cavuqaqataka talega vei iratou na vosa i ^aAisea, ka tukuna me baleta na nodra vakalesui mai na Jiu, se ko ira na mataqali i Isireli; ia ni sa oti na nodra vakalesui tale mai era na sega tale ni vakamaduataki, se ra veiseyaki tale. Ka sa yaco ni'u sa vosataka e vuqa na vosa vei iratou na tuakaqu, ka ratou sa vakacegui kina ka ^bvakayalomalumumu-taki iratou vua na Turaga.

21 Ka sa yaco ni ratou sa vosa tale vei au, ka kaya: A cava na ibalebale ni ka oqo ka a raica ko tamadatou ena tadra? A cava na ibalebale ni ^avunikau ka a raica?

22 Ka'u sa kaya vei iratou: Ko ya e dua na ivakaraitaki ni ^avunikau ni bula.

23 Ka ratou sa kaya vei au: A cava na ibalebale ni ^aitautauri kaukamea ka raica ko tamadatou, ni dodo yani ki na vunikaui?

24 Ka'u sa kaya vei iratou ni sai koya na ^avosa ni Kalou; ia ko ira yadua sa rogoca na vosa ni Kalou, ka ^btautauri matua sara kina, ena sega ni rusa; ena sega talega ni rawai ira na ^cveitemaki kei na

15 *b* iVakate. 49:11; Joni 15:1.

16 *a* Jeko. 5:60–68.

17 *a* DV Vakamatei ena Kauveilatai.

18 *a* iVakate. 12:1–3; Epa. 2:6–11.

19 *a* 1 Nif. 19:15.

DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.

20 *a* 1 Nif. 19:23.

b 1 Nif. 16:5, 24, 39.

21 *a* 1 Nif. 8:10–12.

22 *a* 1 Nif. 11:4, 25; Mosese 3:9.

23 *a* 1 Nif. 8:19–24.

24 *a* DV Vosa ni Kalou.

b 1 Nif. 8:30;

2 Nif. 31:20.

c 1 Nif. 8:23.

DV Vakatovolei, Veivakatovolei.

^dgasau vidi waqa ni ^emeca, me vakamatabokotaki ira, ka kauti ira yani ki na veivakarusa.

25 Ia, koi au, ko Nifai, au sa vakauqeti iratou me ratou ^avakarorogo ki na vosa ni Turaga; io, au sa vakauqeti iratou ena igu taucoko ni yaloqu, kei na kilaka taucoko au taukena tu, me ratou vakarorogo ki na vosa ni Kalou ka nanuma me ratou muria na nona ivakaro ena veigauna taucoko ena veika kecega.

26 Ka ratou sa kaya vei au: A cava na ibalebale ni ^auciwai ka raica ko tamadatou?

27 Ka'u sa kaya vei iratou ni ^awai ka raica ko tamaqu sai koya na ^bveika dukadukali; ia sa vakaosori tu na nona vakasama ena veika tale eso ka sega kina ni raica na dukadukali ni wai.

28 Ka'u sa kaya vei iratou ni ko ya e dua na ^aikeli levu ka rerevaki, ka tawasei ira tani na tamata ca mai na vunikau ni bula; kei ira talega na nona yalododonu na Kalou.

29 Ka'u sa kaya vei iratou ni sa dua na ivakatakarakara ni ^aeli rerevaki, ka a kaya vei au na agilosi ni sa vakarautaki tu vei ira na dau caka ca.

30 Ka'u sa kaya vei iratou ni a raica talega ko tamai keitou na

^alewa dodonu ni Kalou ni sa tawasei ira tani na dau caka ca mai vei ira na ivalavala dodonu; ia na kena iserau sa vaka na iserau ni yameyame ni buka waqa, ka sa lako cake tiko ga vua na Kalou ka sega ni mudu, ka sega na kena icavacava.

31 Ka ratou sa kaya vei au: E vakaibalebaletaki li na veika oqo ki na rarawa ni yago ena veisiga ni ^avakatovolei, se vakaibalebaletaki ki na ituvaki ni yalo ni sa na ^bmate oti na yago, se vosa tiko beka me baleta na veika vakayago?

32 Ka sa yaco ni'u sa kaya vei iratou ni sa ivakatakarakara ni veika vakayago kei na veika vakayalo; ni na yaco mai na siga me ra na lewai kina ena nodra ^aivalavala, io, na cakacaka ka a caka ena yago vakavuravura, ena nodra veisiga ni vakatovolei.

33 Ia, kevaka era na ^amate ena nodra caka ca, era na ^bmuduki tani talega, ena veika vakayalo, ka baleta na ivalavala dodonu; o koya, era na kau mai kina me tu ena mata ni Kalou, me ^clewai ena nodra ^aivalavala; ia kevaka sa dukadukali na nodra ivalavala, sa dodonu me ra ^edukadukali tiko ga; ia kevaka era sa dukadukali, sa dodonu me ra na sega ni rawa ni ^ftiko ena matanitu ni Kalou;

24d Efe. 6:16;
V&V 3:8; 27:17.

e DV Tevoro.

25a V&V 11:2; 32:4;
84:43–44.

26a 1 Nif. 8:13.

27a 1 Nif. 12:16.

b DV Duka, Dukadukali.

28a Luke 16:26;

1 Nif. 12:18; 2 Nif. 1:13.

29a DV Eli.

30a DV Lewa Dodonu.

31a Alama 12:24; 42:10;
Ila. 13:38.

b Alama 40:6, 11–14.

32a DV Cakacaka.

33a Mosa. 15:26;

Moro. 10:26.

b Alama 12:12–16; 40:26.

c DV Veilewai, na
iOtioti ni.

d 3 Nif. 27:23–27.

e 2 Nif. 9:16; V&V 88:35.

f Same 15; 24:3–4;

Alama 11:37;

V&V 76:50–70;

Mosese 6:57.

ia kevaka sa rawa me ra na tiko kina, sa na dukadukali talega na matanitu ni Kalou.

34 Ia raica, au sa kaya vei kemudou, sa sega ni “dukadukali na matanitu ni Kalou, ka na sega ni rawa ni dua na ka tawasavasava me curu ki na matanitu ni Kalou; ia sa dodonu kina me vakarautaki tu e dua na vanua dukadukali me baleta na ka sa dukadukali.

35 Ia sa vakarautaki tu e dua na vanua, io, sai koya na “eli rerevaki ka’u a vosa kina, ka sa vakarautaka na ^btevoro; ia sa itinitini ni yalo ni tamata sai koya me tiko ena matanitu ni Kalou, se me muduki tani ena vuku ni ^clewa dodonu au a vosa kina.

36 O koya, era sa vakasavi tani kina na dau caka ca mai vei ira na ivalavala dodonu, kei na ^avu-nikau ni bula ko ya talega, ka sa talei ka ^bgadrevi duadua na vuana mai vei ira na vuanikau kecega; io, ka sai koya na ^cisolisoli levu duadua vei ira na ^disolisoli kecega ni Kalou. Ka’u a vosa vakaoqo vei iratou na tuakaqu. Emeni.

WASE 16

Sa ka dredre na dina vei ira na tamata ca—Eratou sa vakamau na luvei Liai tagane kei iratou na luvei Isimeli ya-lewa—Sa vakaraitaka na Liaona na

nodra sala ena loma ni lekutu—Sa volai ena Liaona na itukutuku mai vua na Turaga ena veigauna e so—Sa mate ko Isimeli; sa vosa kudrukudru na nona vuvale ena vuku ni veika rarawa. Rauta na 600–592 B.K.

IA oqo, a sa yaco ni’u sa vakacavara, koi au ko Nifai, na noqu vosa vei iratou na tuakaqu, raica eratou sa kaya vei au: Ko sa tukuna vei keitou na veika dredre, ka sa sega ni rawa me keitou vosota.

2 Ka sa yaco ni’u sa kaya vei iratou ni’u kila ni’u a vosataka na ka dredre vei ira na tamata ca, me vaka na dina; ka’u sa vakadonui ira na ivalavala dodonu, ka vakadinadinataka ni ra na laveti cake ena siga mai muri; ia ko ira era sa ^acala era sa okata na ka ^bdina me ka dredre, ni sa ^claubasikati ira.

3 Ia oqo, oi kemudou na tuakaqu, kevaka dou sa ivalavala dodonu ka sa lomamudou mo dou rogoca na ka dina, ka vakarorogo kina, me rawa ni dou ^alako vakadodonu kina ena mata ni Kalou, ke dou a sega ni vosa kudrukudru ena vuku ni ka dina, ka kaya: Ko sa tukuna na ka dredre vei keitou.

4 Ka sa yaco ni’u sa vakauqeti iratou vagumatua na tuakaqu, koi au ko Nifai, me ratou muria na ivakaro ni Turaga.

34a DV Duka, Dukadukali.

35a 2 Nif. 9:19;
Mosa. 26:27.
DV Eli.

b 1 Nif. 14:9;
V&V 1:35.

c DV Lewa Dodonu.

36a iVakate. 2:9;
2 Nif. 2:15.

b 1 Nif. 8:10–12;

Alama 32:42.

c V&V 6:13.

d V&V 14:7.

DV Bula Tawamudu.

16 2a Joni 3:20;

2 Nif. 33:5;

Inosi 1:23;

Ila. 14:10.

DV Kila Nona Calā.

b Na Vosa. 15:10;

2 Nif. 1:26; 9:40;

Ila. 13:24–26.

c Cacakaka 5:33;

Mosa. 13:7.

3a V&V 5:21.

DV Lako, Lako Vata kei na Kalou.

5 Ka sa yaco ni ratou sa “vaka-
yalomalumalumutaki iratou ena
mata ni Turaga; ka’u a marau sara
kina ka nuitaka vakalevu ni ra-
tou na lakova na sala ni ivalavala
dodonu.

6 Ia, sa tukuni ka vakayacori na
veika kece oqo ena gauna ka va-
kaitikotiko kina ko tamaqu ena
dua na vale laca ena buca ka a va-
katoka ko koya me ko Lemueli.

7 Ka sa yaco ni’u a taura, koi au
ko Nifai, e dua na “luvei Isimeli
yalewa me ^bwatiqu; e ratou sa ta-
uri iratou talega na luvei Isimeli
yalewa me watidratou ko iratou
na tuakaqu; kei ‘Soramua talega, e
a taura na luvei Isimeli yalewa ka
qase duadua me watina.

8 Ka sa vakayacora kina ko ta-
maqu na veivakaro kece ni Tu-
raga e a soli vua. Ia, koi au talega,
ko Nifai, au sa vakalougatataki
vakalevu sara mai vua na Turaga.

9 Ka sa yaco ni sa vosa vei ta-
maqu na domo ni Turaga ena
bogi, ka vakaroti koya me cavutu
ena mataka ka kauta na nona ila-
kolako ki na lekutu.

10 Ka sa yaco ni sa yadra ko ta-
maqu ena mataka ka lako yani ki
na katuba ni vale laca, sa kurabui
vakalevu ni sa raica e dela ni qele
e dua na “polo moqimoqili sa caka
vakamatai sara; a sa caka ena pa-
rasa dina. Ka sa tiko ena loma ni
polo e rua na idusidusi; e dua vei
rau e sa dusia tiko na sala me kei-
tou lako kina ki na lekutu.

11 Ka sa yaco ni keimami sa ku-
muna vata na veika e rauta me ke-
imami kauta ki na lekutu, kei na
vo ni veika yaga kece sa solia vei
keimami na Turaga; ka keimami a
taura na sore ni kau ena kena vei-
mataqali kece me keimami kauta
ki na lekutu.

12 Ka sa yaco ni keimami a taura
na neimami vale laca ka lako yani
ki na lekutu, ka kosova na uciwai
na Leimani.

13 Ka sa yaco ni keimami sa lako
tiko me va na siga, ka mua me
voleka ki na ceva ni tokalau ce-
vaceva, ka keimami a qai birika
tale na neimami vale laca; ka kei-
mami a vakatoka na vanua ko ya
ko Seisa.

14 Ka sa yaco ni keitou sa taura
na neitou dakai titi kei na kena
gasau, ka gole ki na lekutu me va-
kasasa manumanu me kedra na
neitou vuvale; ia ni keitou sa ra-
wata na kakana me kedra na nei-
tou vuvale, keitou sa lesu tale ki
vei ira na neitou vuvale ena le-
kutu, ki na vanua ko Seisa. Ia ke-
imami sa cavutu tale ena lekutu,
ka muria na mua vata ga keimami
a lakova mai, ka lako voli ga ena
vanua bulabula ni lekutu, ka ra
koto ena iyalayala ni vanua vole-
kata na “Wasa Damudamu.

15 Ka sa yaco ni keimami a lako
tiko me vuqa na siga, ka vakasasa
manumanu voli ga me kakana,
ka vakayagataka na neimami da-
kai titi kei na neimami gasau kei

5a 1 Nif. 16:24, 39; 18:4.

7a 1 Nif. 7:1.

b DV Vakamau,

Vakamautaka.

c 1 Nif. 4:35;

2 Nif. 5:5–6.

10a Alama 37:38–46.

DV Liaona.

14a V&V 17:1.

na neimami vatu kei na neimami irabo.

16 Ia keimami sa vakamuria na “idusidusi ni polo, ka sa tuberi keimami ena vanua bulabula ni lekutu.

17 Ia ni sa oti e vuqa na siga na neimami lako voli, keimami a qai birika na neimami vale laca me keimami vakacegu mada kina ka rawa kakana tale me baleti ira na neimami matavuvale.

18 Ka sa yaco ni’u sa lako yani, koi au ko Nifai, me’u vakasasa manumanu, raica, sa kamusu na noqu dakai titi ka a caka ena “siti-tila dina; ia ni’u sa musuka oti na noqu dakai titi, raica, eratou sa cudruvi au na tuakaqu ni sa sega na noqu dakai titi, ka keitou a sega kina ni rawata na kakana.

19 Ka sa yaco ni keitou a lesu lala ki vei ira na neimami vuvale, ia, me vaka ni ra sa rui oca ena nodra ilakolako, era sa rarawa vakalevu dina ena via kana.

20 Ka sa yaco ni ratou sa vosa kudrukudru vakalevu ko Leimani kei Lemueli kei rau na luvei Isimeli tagane, ena vuku ni veika rarawa kei na leqa era a sotava ena lekutu; ka sa bau vosa kudrukudru talega ko tamaqu vua na Turaga na nona Kalou; io, eratou sa rarawa vakalevu sara ka ratou sa vosa kudrukudrutaka kina na Turaga.

21 Ia oqo, a sa yaco, koi au ko Nifai, au sa vakararawataki mai

vei iratou na tuakaqu ena vuku ni kena sa ramusu na noqu dakai titi; ka sa malumalumu talega mai na nodratou dakai titi, sa tekivu me dredre vakalevu sara, io, ka keitou sa sega kina ni rawa kakana.

22 Ka sa yaco ni’u sa vosa vakalevu, koi au ko Nifai, vei iratou na tuakaqu, ni ratou sa vakaukauwataka tale na lomadratou, ka ratou sa “vosa kudrukudrutaka kina na Turaga na nodratou Kalou.

23 Ka sa yaco ni’u sa bulia mai na kau, koi au ko Nifai, e dua na dakai titi, ka bulia mai na dua na kau dodonu e dua na kena gasau; o koya au sa vakaiyaragitaki au kina ena dua na dakai titi kei na kena gasau, kei na irabo kei na vatu. Ka’u sa kaya vei “tamaqu: Evei me’u lako kina me’u rawata mai kina na kakana?

24 Ka sa yaco ni sa “taroga ko koya vua na Turaga, ni ratou a sa vakayalomalumalumutaki iratou ena vuku ni noqu vosa; ni’u a vosataka e vuqa na ka vei iratou ena igu ni yaloqu.

25 Ka sa yaco ni sa rogo na domo ni Turaga vei tamaqu; ka a “vosataki vakaidina sara ko koya ena vuku ni nona vosa kudrukudrutaka na Turaga, ka sa bikai kina ena rarawa titobu.

26 Ka sa yaco ni sa kaya vua na domo ni Turaga: Mo rai ki na polo, ka raica na veika sa volai tu kina.

16a 1 Nif. 16:10, 16, 26;
18:12;
Alama 37:38–46.
18a 2 Samu. 22:35.

22a L.Y 16:8;
Tiko. 11:1.
23a L.Y 20:12;
Mosa. 13:20.

24a DV Masu.
25a Ica 2:14.
DV Vosataki,
Veivosataki.

27 Ka sa yaco ni sa raica ko tamaqu na veika e a volai tu ena polo, sa rere ka sautaninini kina vakalevu sara, kei iratou talega na tuakaqu kei rau na luvei Isimeli tagane kei ira na wati keimami.

28 Ka sa yaco ni'u sa raica koi au, ko Nifai, ni sa vakatau tiko na nodrau cakacaka ki na "vakabauta kei na gugumatua kei na talairawarawa keimami sa solia vei rau.

29 Ka a sa volai talega kina e dua na volavola vou, ka sa rawarawa me wiliki, ka sa "vakatakila vei keimami me baleta na nona sala na Turaga; ka a volai ka veisautaki ena veigauna e so, me vaka na vakabauta kei na gugumatua keimami a solia kina. Ia oqo, eda sa raica kina ni sa rawa vua na Turaga me vakayagataka na ^bveika lalai me vakayacora kina na veika lelevu.

30 Ka sa yaco ni'u a lako cake yani ki na ulunivanua, koi au ko Nifai, me vaka na idusidusi ka vakaraitaki tu ena polo.

31 Ka sa yaco ni'u a vakamate manumanu kila, ka rawata mai kina na kedra kakana na neimami vuvale.

32 Ka sa yaco ni'u sa lesu tale ki na neimami vale laca ka colati ira tiko yani na manumanu au a vakamatea; ia oqo ni ra sa raica ni'u sa rawa kakana yani, sa levu sara na nodra marau! Ka sa yaco ni ra sa vakayalomalumalumutaki ira

ena mata ni Turaga, ka ra ia na vakavinavinaka vua.

33 Ka sa yaco ni keimami a tomana tale na neimami ilakolako, ka muri volekata tiko ga na mua keimami a muria tiko mai ena kena itekivu; ia ni keimami sa lako tiko ka oti e vuqa na siga keimami sa qai birika tale na neimami vale laca, me keimami vakacegu mada.

34 Ka sa yaco ni sa mate ko "Isimeli, ka bulu ena vanua ka vakatokai ko Naomi.

35 Ka sa yaco ni ratou sa rarawa vakalevu sara na luvei Isimeli yalewa, ena vuku ni nona sa mai yali na tamadratou, kei na veika "rarawa eratou sotava ena lekutu; ka ratou sa vosa kudrukudrutaki tamaqu, ni a kauti iratou tani ko koya mai na vanua ko Jerusalemi, ka kaya: Sa mate na tamai keitou; io, ka keitou sa mai lako voli vakadede ena lekutu, ka keitou sa sotava e vuqa na ka rarawa, na viakana, na viagunu, kei na oca; ia, ni sa oti na veika rarawa oqo keitou na mai mate ena lekutu ena via kana.

36 A sa vakaoqo na nodratou vosa kudrukudrutaki tamaqu, kei au talega; ka ratou sa gadreva me ratou lesu tale ki Jerusalemi.

37 A sa kaya ko Leimani vei Lemueli kei rau talega na luvei Isimeli tagane: Raica, "me datou vakamatei tamadatou mada, kei Nifai talega na tacidatou, o koya

28a Alama 37:40.
DV Vakabauta.

29a DV Kila.
b 2 Tui 5:13;

Jeme. 3:4;
Alama 37:6–7, 41;
V&V 123:16.
34a 1 Nif. 7:2–6.

35a DV Rarawa.
37a 1 Nif. 17:44.
DV Laba.

ka sa mai taura vakaikoya me nodatou ^biliuliu ka nodatou ivakavuvuli, koi kedatou na tuakana.

38 Ia oqo, sa kaya tiko ni rau sa veivosaki kei na Turaga, ka ra sa qaravi koya talega na ^aagilosi. Ia raica, edatou kila ni sa lasutaki kedatou ko koya; ka sa tukuna vei kedatou na veika oqo, ka kitaka e vuqa na ka ena nona ivadi qaseqase, me vakaisina na mata-datou, ni sa nanuma tiko me kauti kedatou ki na dua na lekutu tani; ia ni sa kauti kedatou tani ko koya, sa nanuma tiko me buli koya vakaikoya me tui ka iliuliu vei kedatou, me vakayacora kina vei kedatou me vaka na nona lewa kei na nona gagadre. A sa vakayavalata vakaoqo, ko Leimani na tuakaqu, na yalodratou me ratou cudru kina.

39 Ka sa yaco ni a tiko vata kei keirau na Turaga, io, sa lako mai na domo ni Turaga ka vosataka e vuqa na ka vei iratou, ka sa ^avosataki iratou vakalevu sara; ia ni sa vosataki iratou oti na domo ni Turaga eratou sa vagolea tani na nodratou cudru, ka veivutunitaka na nodratou ivalavala ca, ka sa vakalougatataki keimami tale kina na Turaga ena kakana, ka keimami sega kina ni mate.

WASE 17

Sa vakaroti ko Nifai me taya e dua na waqa—Eratou sa saqati koya na

tuakana—Sa vunauci iratou ko koya ena nona tukuna na veika sa vakayacora oti na Kalou vei ira na Isireli—Sa vakasinaiti ko Nifai ena kaukauwa ni Kalou—Eratou sa vakatabui na tuakana me ratou tarai koya de ratou na raqosa me vaka na gasau madu. Rauta na 592–591 B.K.

KA sa yaco ni keimami a tomana tale na neimami ilakolako ena lekutu; ka keimami a mua voleka sara ki na tokalau mai na gauna ko ya ka lako yani. Ia keimami a lako ka vuto kosova na veika rarawa e vuqa ena loma ni lekutu; ka ra sa vakasucu gone na neimami yalewa ena lekutu.

2 Ka sa rui levu sara na nona veivakalougatataki na Turaga vei keimami, ka dina ni keimami a kana ^alewe ni manumanu droka voli ga ena lekutu, a sa to vakalevu na sucudra na neimami yalewa me ra sucuma na luvedra, ka ra sa kaukauwa, io, me vaka ga na tagane; ka sa tekivu me ra vosota na nodra ilakolako ka sega ni vosa kudrukudru.

3 Ia oqo eda sa raica kina ni sa dodonu me vakayacori na veivakaro ni Kalou. Ka kevaka era sa muria na ^aivakaro ni Kalou ko ira na luve ni tamata, ena karoni ira ka vakaukauwataki ira ko koya, ka vakarautaka talega na sala me ra rawata kina na ka sa vakarota vei ira; o koya gona, a sa ^bvakarautaka kina ko koya na veika e

37b iVakate. 37:9–11;
1 Nif. 2:22; 18:10.

38a 1 Nif. 3:30–31; 4:3.

39a DV Vosataki,

Veivosataki.
17 2a 1 Nif. 17:12.

3a Mosa. 2:41;
Alama 26:12.

DV Talairawarawa.
b 1 Nif. 3:7.

baleti keimami ena neimami lako voli ena lekutu.

4 Ka keimami sa lako voli me vuqa na yabaki, io, sa walu na yabaki ena loma ni lekutu.

5 Ka keimami sa yaco ki na vanua keimami a vakatoka ko Vanuasautu, ni sa levu kina na vuata kei na oni ni veikau talega; ka sa vakarautaki tu na veika kece oqo mai vua na Turaga me keimami kakua kina ni mate. Ka keimami a raica na waitui, ka keimami sa vakatoka ko Irianitumi, a kena ibalebale e vuqa na wasawasa.

6 Ka sa yaco ni keimami a birika na neimami vale laca e bati ni matasawa; ka dina ga ni keimami a sotava e levu na ^aka rarawa kei na veika dredre, io, sa rui levu dina ka sega ni rawa me keimami vola kece, keimami sa reki vakalevu ga ni keimami sa yaco ki matasawa; ka keimami sa vakatoka na vanua oqo ko Vanuasautu, ena levu ni kena vuata.

7 Ka sa yaco ni sa oti e vuqa na siga na noqu tiko, koi au ko Nifai, e Vanuasautu, sa rogo vei au na domo ni Turaga, ka vaka: Mo duri ka lako ki na ulunivanua. Ka sa yaco ni^u a duri ka lako ki na ulunivanua ka tagi vua na Turaga.

8 Ka sa yaco ni sa vosa vei au na Turaga ka kaya: Mo taya e dua na waqa ^ame vaka au na vakaraitaka vei iko, me^u vakaleleci ira kina na nomu tamata ka kosova na veiwasa oqo.

9 Ka^u sa kaya: Oi kemuni na Turaga, evei me^u lako kina me^u kunea kina na kaukamea me vakawaicalataki, me^u bulia kina na iyaya ni cakacaka ka taya na waqa me vaka ko ni sa vakaraitaka vei au?

10 Ka sa yaco ni sa tukuna vei au na Turaga na vanua me^u la^{ki} kunea kina na kaukamea, me^u bulia kina na iyaya ni cakacaka.

11 Ka sa yaco ni^u sa cakava, koi au, ko Nifai, e dua na iri mai na kuli ni manumanu me irivaka na buka; ia ni^u sa cakava oti rawa na iri, me^u irivaka kina na buka, au sa qai dirika vata e rua na watu me^u vakawaqara kina na buka.

12 Ni a sega ni vakatara tiko mai na Turaga me keimami vakawaqabuka vakalevu ena neimami lako tiko ena lekutu; ni a kaya: Au na vakamikamicataka na kemudou kakana mo dou ^akakua kina ni vakabutara;

13 Ka^u na nomudou rarama talega ena lekutu; ka^u na ^avakarautaka na sala vei kemudou kevaka dou na muria na noqu ivakaro; ia kevaka dou na muria na noqu ivakaro dou na tuberi ki na ^bvanua yalataki, ka dou na ^ckila ni sa i au sa tuberi kemudou.

14 Io, sa kaya talega na Turaga: Ni dou sa yaco ki na vanua yalataki, dou na ^akila ni^u sa ^bKalou, koi au, na Turaga; ka^u a vakabulai kemudou, koi au na Turaga mai na veivakarusa; io, ka^u a

6a 2 Nif. 4:20.

8a 1 Nif. 18:2.

12a 1 Nif. 17:2.

13a Alama 37:38–39.

b 1 Nif. 2:20;

Jeko. 2:12.

c L.Y 6:7.

14a 2 Nif. 1:4.

DV iVakadinadina.

b V&V 5:2.

kauti kemudou tani mai na vanua ko Jerusalemi.

15 O koya, koi au ko Nifai, au sa segata kina vagumatua me'u muria na ivakaro ni Turaga, ka'u a vakauqeti iratou na tuakaqu me ratou yalodina ka gugumatua.

16 Ka sa yaco ni'u sa buli iyaya ni cakacaka mai na oa ka'u a vakawaicalataka mai na vatu.

17 Ia ni ratou sa raica na tuakaqu ni'u sa vakarau "taya e dua na waqa, eratou sa tekivu vosa kudrukudrutaki au, ka kaya: Sa lialia ko tacidatou, ni sa nanuma ni rawa me taya e dua na waqa; io, ka nanuma talega ni na kosova rawa na veiwasawasa lelevu oqo.

18 Eratou sa vosakudrukudrutaki au vakaoqo na tuakaqu, ka ratou sa nakita me ratou kakua ni cakacaka, ni ratou sa sega ni vakabauta ni rawa me'u taya e dua na waqa; eratou sega talega ni vakabauta ni'u sa vakaroti vakakina mai vua na Turaga.

19 Ka sa yaco ni'u sa rarawa vakalevu, koi au ko Nifai, ena vuku ni kaukauwa ni lomadratou; ia ni ratou sa raica ni'u sa rarawa eratou sa marau e yalodratou, ka ratou "rekitaka na noqu rarawa, ka kaya: Keitou kila ni ko na sega ni rawa ni taya e dua na waqa, ni keitou kila ni lailai na nomu vuku; o koya, ko na sega ni rawata kina e dua na cakacaka levu vakaoqo.

20 Ka ko sa tautauvata ga kei tamadatou, ni sa tuberi tani ena "nanuma sesewa ni lomana; io, sa

kauti keda tani mai na vanua ko Jerusalemi, ka da sa mai lako voli ena lekutu ena vei yabaki e vuqa oqo; ka ra sa cakacaka tiko ga na noda yalewa, ni ra sa bukete tu; ka ra vakasucu gone ena lekutu ka sota kaya na ka rarawa kecega, ka vakavo ga na mate; ka a vinaka cake me ra a mate rawa ni bera na nodra lako tani mai Jerusalemi, me ra kakua ga ni mai sotava na veika rarawa oqo.

21 Raica, ena vei yabaki e vuqa oqo eda sa kune rarawa kina ena lekutu, na gauna ka a rawa beka me da rekitaka kina na veika eda taukena kei na vanua sa noda ivotavota vakawa; io, ke da a kune marau kina.

22 Eda kila ni ra sa "tamata ivalavala dodonu ko ira ka tiko mai na vanua ko Jerusalemi; ni ra sa muria na lawa kei na lewa ni Turaga, kei na nona ivakaro kecega, me vaka na lawa i Mosese; o koya, eda sa kila kina ni ra sa tamata ivalavala dodonu; ka sa vakalewai ira ko tamadatou, ka kauti keda tani mai ni datou a vakarorogo tiko ga ki na nona vosa; io, ka sa vakataki koya ko tacidatou. Ka sa vakaoqo na ivakarau ni vosa erau a vosa kudrukudrutaki keirau kina ko i rau na tuakaqu.

23 Ka sa yaco ni'u sa vosa vei rau koi au, ko Nifai, ka kaya: Drau vakabauta li ni a rawa me ra sereki tani mai ligadra na kai Ijipita ko ira na noda qase na luvei

17a 1 Nif. 18:1–6.

19a DV Veivakacacani.

20a 1 Nif. 2:11.

22a 1 Nif. 1:13.

Isireli, kevaka me ra a sega ni vakarorogo ki na vosa ni Turaga?

24 Io, drau nanuma li ni a rawa me ra tuberi tani mai na nodra veivakabobulataki, kevaka e a sega ni vakaroti Mosese na Turaga me “tuberi ira tani mai na veivakabobulataki?

25 Ia oqo, drau sa kila ni ra a tiko “vakabobula na luvei Isireli; ka drau kila ni ra a vakacolati ena ^bicolacola, ka a dredre sara me vosoti rawa; o koya, drau sa kila kina ni sa dodonu kina me dua na ka vinaka sara vei ira, me ra kau tani mai na veivakabobulataki.

26 Ka drau sa kila ni a vakaroti “Mosese na Turaga me vakayacora na cakacaka levu ko ya; ka drau kila ni a tawase vaka ka vaka na wai ni Wasa Damudamu ena nona ^bvosa, ka ra lako yani ena qele mamaca.

27 Ia drau sa kila ni ra a luvu ena Wasa Damudamu ko ira na kai Ijipita, ko ira na mataivalu i Fero.

28 Ka drau sa kila talega ni ra a vakani ena “mana ena loma ni lekutu.

29 Io, drau sa kila talega, ni ena nona vosa, me vaka na kakauwa ni Kalou ka a tu vua, sa “mokuta na vatu ko Mosese ka vure mai kina na wai, me ra

vakaseyavutaka kina na nodra karamaca na luvei Isireli.

30 Ka dina ga ni ra a tuberi, ka sa liu tiko vei ira na Turaga na nodra Kalou, na nodra Dauveivueti, ka sa liutaki ira ena siga ka solia vei ira na rarama ena bogi, ka vakayacora vei ira na ka kecega e “yaga vei ira na tamata, era a vakaukauwataka ga na lomadra ka vakamatabokotaka na nodra vakasama, ka ^bvosa vakacacataki Mosese kei na Kalou dina ka bula.

31 Ka sa yaco ni a “vakarusai ira me vaka na nona vosa; ka ^btuberi ira me vaka na nona vosa; ka sa cakava vei ira na ka kecega me vaka na nona vosa; ka a sega ni caka e dua na ka, ka vakavo ga ena nona vosa.

32 Ia ni ra sa kosova oti na uciwai na Joritani, sa vakaukauwataki ira ko Koya me ra “vakasavi ira tani na gone na itaukei ni vanua ko ya, io, me ra veiseyaki ka vakarusai.

33 Ia oqo, drau nanuma li ni o ira na luve ni vanua oqo, ka ra a tiko ena vanua yalataki, ka ra a vakasavi tani mai vei ira na noda qase, drau nanuma li ni ra a ivalavala dodonu? Raica, au sa kaya vei kemudou, E segai.

34 Drau nanuma li ni a rawa me

24a L.Y 3:2–10;

1 Nif. 19:10;

2 Nif. 3:9; 25:20.

25a iVakate. 15:13–14.

b L.Y 1:11; 2:11.

26a Cakacaka 7:22–39.

b L.Y 14:21–31;

1 Nif. 4:2;

Mosa. 7:19;

Ila. 8:11;

V&V 8:3;

Mosese 1:25.

28a L.Y 16:4, 14–15, 35;

Tiko. 11:7–8;

iVaka. 8:3;

Mosa. 7:19.

29a L.Y 17:6;

Tiko. 20:11;

iVaka. 8:15;

1 Nif. 20:21.

30a V&V 18:18; 88:64–65.

b L.Y 32:8;

Tiko. 14:2–3;

Isi. 20:13–16;

V&V 84:23–25.

31a Tiko. 26:65.

b 1 Nif. 5:15;

V&V 103:16–18.

32a Tiko. 33:52–53;

Josu. 24:8.

ra tamata digitaki cake vei ira ko ira na noda qase kevaka era a ivalavala dodonu? Au sa kaya vei kemudou, E segai.

35 Raica, sa tautauvata na ^atamata kecega vua na Turaga; o koya sa ^bivalavala dodonu sa ^ctotaki mai vua na Kalou. Ia raica, era a cata na vosa kecega ni Kalou ko ira na tamata oqo, ka ra sa dreumatua ena caka ca; ka sa tau vei ira na taucoko ni cudru ni Kalou; ka a cudruva na vanua na Turaga ena vukudra, ka vakalougatataka ena vukudra na noda qase; io, sa cudruva ena vukudra ki na nodra vakarusai, ka vakalougatataka vei ira na noda qase me ra rawa ka taukena.

36 Raica, sa ^abulia na ^bvuravura na Turaga me ^cvakatawani; ka sa buli ira na luvena me ra taukena.

37 Ka sa ^avakatubura cake e dua na matanitu ivalavala dodonu, ka vakarusa na nodra veimatanitu na dau caka ca.

38 Ka sa tuberi ira tani na ivalavala dodonu ki na ^aveivanua talei, ka ^bvakarusai ira na dau caka ca, ka cudruva na vanua vei ira ena vukudra.

39 Sa lewa mai na lomalagi e cake, ni sa nona itikotiko vakaturaga, ka sa ^aitutu-ni-yavana na vuravura oqo.

40 Sa lomani ira era sa ciqomi Koya me nodra Kalou. Raica, e a lomani ira na noda qase, ka ^aveiyalayalati kei ira, io, kei Eparaama, ^bAisake, kei ^cJekope; ka sa nanuma na veiyalayalati e a cakava; o koya, a sa kauti ira tani kina mai na vanua ko ^dIjipita.

41 A sa vakadodonutaki ira mai na lekutu ena nona ititoko; ni ra sa ^avakaukauwataka na lomadra, me vakataki kemudou; a sa dau vakadodonutaki ira na Turaga ena vuku ni nodra caka cala. Sa tala na ^bgata vakabukawaqa sa vuka ena kedra maliwa; ia ni ra a laukata oti e a vakarautaka e dua na sala me ra ^cvakabulai kina; ia na ka wale ga me ra vakayacora sai koya me ra raica; ia baleta ni sa ka wale ga na kena sala, se ni sa rui ^drawarawa wale, era sa lewe vuqa era a mate.

42 Ka ra sa vakaukauwataka na lomadra ena veigauna e so, ka vosa ^avakacacataki ^bMosese, ka vosa vakacacataka talega na

35a Cakacaka 10:15, 34;

Roma 2:11;

2 Nif. 26:23–33.

b Same 55:22;

1 Nif. 22:17.

c 1 Samu. 2:30;

Same 97:10; 145:20;

Alama 13:4;

V&V 82:10.

36a DV Buli, iBulibuli.

b DV Vuravura.

c Ais. 45:18;

Epa. 3:24–25.

37a Na Vosa. 14:34;

1 Nif. 4:13;

Ica 2:10;

V&V 117:6.

38a DV Vanua Yalataka.

b Vuna. 20:22.

39a Ais. 66:1;

V&V 38:17;

Epa. 2:7.

40a DV Veiyalayalati

vaka-Eparaama.

b iVakate. 21:12;

V&V 27:10.

c iVakate. 28:1–5.

d iVaka. 4:37.

41a 2 Tui 17:7–23.

b Tiko. 21:4–9;

iVaka. 8:15;

Alama 33:18–22.

c Joni 3:13–15;

2 Nif. 25:20.

d Alama 37:44–47;

Ila. 8:15.

42a Tiko. 14:1–12.

DV Talaidredre,

Vakaduiduile,

Veisaqasaqa.

b V&V 84:23–24.

Kalou; ia, drau sa kila ni ra a litutaki yani ena nona kaukauwa e sega ni vakatautauvatataki rawa ki na vanua yalataki.

43 Ia oqo, ni sa oti na veika kece oqo, sa yaco mai na gauna ni ra sa caka ca vakalevu sara, io, ka sa voleka sara me ra sa matua; ka'u sega ni kila de dua era sa vakarau me vakarusai ena siga oqo, ni'u sa kila ni na yaco vakaidina mai na siga me ra na vakarusai kina, ka vakavo e lewe vica wale ga, o ira era na kau tani yani vakavesu.

44 O koya sa ^avakaroti tamaqu kina na Turaga me dro ki na lekutui; era sa segata talega na Jiu me ra kauta tani na nona bula; io, sa vakakina ^bko kemudrau ni drau sa segata me kauta tani talega na nona bula; o koya, drau sa daulaba kina e lomamudrau ka drau sa vakataki ira.

45 Drau sa ^atotolo ni kitaka na ca ka berabera ni nanuma na Turaga na nomudrau Kalou. Drau sa raica e dua na ^bagilosi, ka a vosa vei kemudrau; io, drau sa rogoa na domona ena veigauna e so; ka sa vosa vei kemudrau ena domo malumu lailai, ia drau a sa ^cyalovatu ka sega kina ni rawa ni drau vakila na nona vosa; o koya, sa vosa kina vei kemudrau ena domo sa vaka na kurukuru, ka sa vakavuna me yavavala na vuravura me vaka e sa vakarau kavida rua.

46 Ka drau sa kila talega ni ena ^akaukauwa ni nona vosa uasivi ena rawa ni takali kina ko vura-vura; io, ka drau sa kila ni ena nona vosa e rawa ni vakalogalogavinakataki kina na veivanua sukusukura ka vakacacani na veivanua logalogavinaka. Io, a cava soti ga, drau sa rui yalo kaukauwa kina?

47 Raica, sa kavoro ena yaluma na yaloqu ena vukumudrau, ka sa mosi na lomaqu; au ririkotaka de drau na muduki tani me sega ni mudu. Raica, au sa ^avakasinaiti ena Yalo ni Kalou, ka sa ^bmalumalumu kina na yagoqu.

48 Ia oqo sa yaco ni'u sa vosa-taka oti na vei vosa oqo erau sa cudruvi au, ka via biuti au ki na wasaliwa titobu; ia ni rau sa lako mai me rau tauri au, au sa vosa vei rau, ka kaya: Ena yaca ni Kalou Kaukauwa, au sa vakaroti kemudrau, mo drau kakua ni ^atarai au, ni'u sa vakasinaiti tu ena ^bkaukauwa ni Kalou, ka sa caucaudre tu e yagoqu; o koya ena tarai au ena ^craqosa me vaka na gasau madu; ka na yaco me ka wale ga ena vuku ni kaukauwa ni Kalou, ni na yaviti koya na Kalou.

49 Ka sa yaco ni'u sa kaya vei rau, koi au ko Nifai, me rau kakua tale ni vosakudrukudrutaki tamadrau; me rau kakua talega ni tarova na nodrau cakacaka vata kei au, ni sa vakaroti au na Kalou me'u taya e dua na waqa.

44a 1 Nif. 2:1–2.

b 1 Nif. 16:37.

45a Mosa. 13:29.

b 1 Nif. 4:3.

c Efe. 4:19.

46a Ila. 12:6–18.

47a Maika 3:8.

b 1 Nif. 19:20.

48a Mosa. 13:3.

b 2 Nif. 1:26–27.

DV Kaukauwa.

c 1 Tui 13:4–7.

50 Ka'ū sa kaya vei rau: “Kevaka sa vakaroti au na Kalou me'ū kitaka na ka kecega sa rawa ni'ū vakayacora vakakina. Kevaka ena vakaroti au me'ū kaya ki na wai oqo, mo vuki mo qele mamaca, ena qele mamaca; ia kevaka au sa kaya vakakina, ena yaco ga.

51 Ia oqo, kevaka sa tu na kaukauwa levu vakaoqo vua na Turaga, ka sa vakayacora e vuqa na cakacaka mana ena kedra maliwa na luve ni tamata, me qai sega ni rawa vakacava vua me “vakaroti au me'ū taya e dua na waqa?

52 Ka sa yaco ni'ū sa vosataka e vuqa na ka, koi au ko Nifai, vei rau na tuakaqu, ka rau sa vakasesei ka sega ni veileti rawa kina kei au; ka sega talega ni doudou me rau tauri au se tarai au ena iqaqalo ni ligadrau, ka me vuqa na siga. Ia oqo, erau sa sega ni doudou me rau cakava na ka oqo de rau na raqosa e mataqu, ni sa kaukauwa sara na “Yalo ni Kalou; a sa cakacaka kina vakaoqo vei rau.

53 Ka sa yaco ni sa kaya vei au na Turaga: Mo dodoka tale yani na ligamu vei rau na tuakamu, ka rau na sega kina ni raqosa e matamu; ia au na kuretaki rau, sa kaya na Turaga, ka'ū na kitaka oqo me rau kila kina ni sa i au na Turaga na nodrau Kalou.

54 Ka sa yaco ni'ū sa qai dodoka yani na ligaqu kivei rau na tuakaqu, ka rau sa sega kina ni

raqosa e mataqu; ia sa kuretaki rau ga na Turaga, me vaka na vosa e a vosataka.

55 Ia oqo, e rau sa kaya: Kei-rau sa kila vakaidina sara ni sa tiko kei iko na Turaga, ni kei-rau kila ni a kuretaki kei-rau na kaukauwa ni Turaga. Ka rau sa cuva sobu e mataqu ka vakarau me “vakarokoroko vei au, ia au sa sega ni laivi rau, ka'ū kaya: Koi au na tacimudrau, io, na tacimudrau ka gone, o koya mo drau vakarokorokotaka ga kina na Turaga na nomudrau Kalou, ka dokai rau na tamamudrau kei na tinamudrau, me ^bdede kina na nomudrau bula ena vanua sa solia vei kemudrau na Turaga na nomudrau Kalou.

WASE 18

Sa ta oti na waqa—Sa tukuni na nodrau sucu ko Jekope kei Josefa—Era sa biubiu na ilawalawa ki na vanua yalataki—Eratou sa tovata kei ira na vakasausa ka talaidredre na luve Isimeli tagane kei iratou na waidratou—Sa vesu ko Nifai, ka sa biliga lesu na waqa e dua na cava rerevaki—Sa sereki ko Nifai, ka sa ruru na cava ena nona masu—Era sa yaco ki na vanua yalataki na tamata. Rauta na 591–589 B.K.

KA sa yaco ni rau sa vakarokoroko vua na Turaga, ka lako yani vata kei au; ka keitou sa cakacakataka na kau ena kedra

50a Fili. 4:13;
1 Nif. 3:7.
51a iVakate. 6:14–16;

1 Nif. 18:1.
52a DV Yalo Tabu.
55a Cakacaka 14:11–15.

b L.Y 20:12;
Mosa. 13:20.

icakacaka vakamatai sara. Ka ni sa vakaraitaka vei au na Turaga ena veigauna e so na ivakarau me'u cakacakataka kina na kau ni waqa.

2 Ia oqo, koi au ko Nifai, au sa sega ni cakacakataka na kau me vaka e vulica na tamata, se me'u taya na waqa ena kena icakacaka vaka-tamata; ia au sa taya ga ena kena icakacaka sa vakaraitaka vei au na Turaga; o koya, a sa sega kina ni vaka na kena icakacaka vaka-tamata.

3 Ia koi au, ko Nifai, au sa dau lako vakawasoma ki na ulunivanua, ka'u sa dau "masu vakawasoma vua na Turaga; a sa vakaraitaka kina vei au na Turaga na veika lelevu.

4 Ka sa yaco ni'u sa taya oti na waqa, me vaka na vosa ni Turaga, e rau sa raica na tuakaqu ni sa vinaka, ka sa matai sara na kena icakacaka; o koya, e rau sa "vakayalomalumalumutaki rau tale kina vua na Turaga.

5 Ka sa yaco ni sa rogo tale vei tamaqu na domo ni Turaga, me keitou cavutu ka lako sobu ki waqa.

6 Ka sa yaco ena mataka, ni keimami sa vakarautaka oti na veika kece, e levu na vuata kei na "lewe ni manumanu mai na lekutu, kei na oni ena kena levu, kei na ka yaga kecega me vaka sa vakarota vei keimami na Turaga, keimami sa qai lako sobu ki waqa, kei na

neimami iyaya kecega kei na sore ni kau, kei na veika cava tale keimami a kauta voli mai, na tamata yadua me vaka na nona yabaki; keimami sa lako vata kece yani ki waqa, kei ira na wati keimami kei na luvei keimami.

7 Ia oqo, a sa sucu e rua tale na luvei tamaqu tagane ena lekutu; na yacai koya ka qase ko "Jekope, kei koya ka gone ko ^bJosefa.

8 Ka sa yaco ni keimami sa lako sobu kece yani ki waqa, ka kauta vata kei keimami na veika e yaga vei keimami kei na veika e a vakaroti vei keimami, keimami sa qai tavo ki "wai ka biligi yani ena cagi vaka ki na ^bvanua yalataki.

9 Ia ni keimami sa biligi voli yani ena cagi me vuqa na siga, raica, e ratou sa tekivu marau na tuakaqu kei rau na luvei Isimeli tagane kei na watidratou, ka ratou sa tekivu me ia na meke, kei na laga sere, ka tauca na vosa velavela, io, e ratou sa guilecava na kaukauwa ka kauti ira voli mai ki ke ya; io, e ratou sa vakalevulevui iratou ka itovo velavela.

10 Ka sa tekivu me'u taqaya vakalevu, koi au, ko Nifai, de na cudruvi keimami na Turaga, ka yaviti keimami ena vuku ni neimami caka cala, me keimami tilomi kina ena wasaliwa titobu; o koya, au sa vosa kina vei iratou koi au, ko Nifai, ena vosa vakayalomatua; ia raica e "ratou sa cudruvi au, ka kaya: Keitou na sega

18 3a DV Masu.
b DV iVakatakila.
4a 1 Nif. 16:5.
6a 1 Nif. 17:2.

7a 2 Nif. 2:1.
b 2 Nif. 3:1.
8a 2 Nif. 10:20.
b 1 Nif. 2:20.

DV Vanua Yalataki.
10a 1 Nif. 17:17–55.

ni vakatara me ^bliutaki keitou na taci keitou gone.

11 Ka sa yaco ni rau a tauri au ko Leimani kei Lemueli ka vesuki au ena dali, ka vakayacora vei au na ivalavala voravora; ia, sa “vakalaiva ga na Turaga me na vakaraitaka kina na nona kaukauwa, me vakayacori kina na nona vosa ka a vosataka me baleti ira na dau caka ca.

12 Ka sa yaco ni rau sa vesuki au oti ka’u sa sega kina ni yavala rawa, sa sega talega ni cakacaka na “kabasi ka a vakarautaka na Turaga.

13 O koya, era sa sega kina ni kila na mua me ra vagoalea kina na waqa, ka sa liwa mai e dua na cagilaba levu, io, e dua na cava levu ka rerevaki, ka keimami a “biligi lesu ena dela ni wai me siga tolu; ka sa tekivu me ra rere vakalevu de ra na luvu e wasawasa; ia e rau a sega ga ni sereki au.

14 Ia ena ikava ni siga keimami a biligi lesu tiko kina, sa toro cake sara na kaukauwa ni cagilaba.

15 Ka sa yaco ni sa vakarau me tilomi keimami na wasaliwa titobu. Ia ni keimami sa biligi lesu tiko e wasawasa me va na siga, e rau sa qai tekivu “raica na tuakaqu ni sa tau vei iratou na lewa ni Kalou, ka ratou na mate vakavo ga kevaka e rau na veivutunitaka na nodrau caka cala; o koya, e rau sa lako mai kina vei au, ka sereka

na ivesu ena noqu ilabe ni ika, ka raica e rau sa vuce vakalevu sara; ka rau sa vuce vakalevu talega na noqu qurulasawa, ka sa ka levu dina na kena mosi.

16 Ia, au a tacake ga vua na noqu Kalou, ka “vakacaucautaki koya ena siga taucoko; ka’u a sega ni vosa kudrukudrutaka na Turaga ena vuku ni noqu vakararawataki.

17 Ia oqo sa vosataka e vuqa na ka ko Liai na tamaqu, vei rau, kei rau talega na luvei “Isimeli tagane; ia, raica, e rau sa veivakarerei vei ira era via totaki au; ia me vaka ni rau sa qase sara na noqu itubutubu, ka rau sa sotava e vuqa na ka rarawa ena vukudratou na luvedrau, e rau a biu sobu kina, io, ena dela ni nodrau idavodavo ni tauvimate.

18 Ena vuku ni nodrau yalobibi kei na rarawa levu, kei na nodrau caka cala na tuakaqu, sa voleka kina me rau kau tani mai na bula oqo me sotava na nodrau Kalou; io, a sa voleka me vakotori sobu ki na kuvu ni soso na drauniuludrau siko; io, a sa voleka me rau biu yani ena rarawa ki na dua na ibulubulu waiwaiya.

19 E rau sa rarawa talega ko Jekope kei Josefa, ena vuku ni leqa nei tinadrau, ni rau sa gone ga ka dodonu me rau qaravi vakavinaka; kei “watiqiu talega, ena wai ni matana kei na nona masu,

10b iVakate. 37:9–11;
1 Nif. 16:37–38;
2 Nif. 1:25–27.

11a Alama 14:11.

12a 1 Nif. 16:10, 16, 26;

2 Nif. 5:12;
Alama 37:38–47;
V&V 17:1.

13a Mosa. 1:17.

15a Ila. 12:3.

16a Alama 36:28.
17a 1 Nif. 7:4–20.
19a 1 Nif. 7:19; 16:7.

kei iratou talega na luvequ, e a sega ni vakamalumalumutaka na lomadrau na tuakaqu me rau se-reki au kina.

20 Ka sa sega tale ni dua na ka, ia na kaukauwa ga ni Kalou, ka sa voleka ni vakarusai ira, sa rawa me vakamalumalumutaka na lomadrau; okoya, ni rau sa raica kina ni sa voleka me tilomi ira na wasaliwa titobu, e rau sa qai veivutunitaka na ka erau sa vakayacora, ka rau sa sereki au kina.

21 Ka sa yaco ni rau sa sereki au oti, raica, au sa taura na kabasi, ka sa cakacaka me vaka na noqu gagadre. Ka sa yaco ni'u a masu vua na Turaga; ka ni'u sa masu oti sa mudu mai na cagi, ka sa ruru mai na cava, ka sa qai yaco e dua na maravu levu.

22 Ka sa yaco ni'u sa vagolea na waqa, koi au, ko Nifai, ka keimami soko tale yani ki na vanua yalataki.

23 Ka sa yaco ni keimami sa soko tiko ka oti e vuqa na siga keimami sa qai yaco ki na "vanua yalataki; ka keimami sa lako yani ki vanua, ka birika na neimami vale laca; ka keimami sa vakatoka na vanua ko ya ko vanua yalataki.

24 Ka sa yaco ni keimami sa cuki-raka na vanua ka tea na sore ni kau; io, keimami sa biuta kece na neimami sore ni kau ki na qele, ka keimami a kauta mai na vanua ko Jerusalemi. Ka sa yaco ni ra sa tubu vakalevu sara; o koya, keimami sa kalougata kina vakalevu.

25 Ka sa yaco ni keimami a kunea ena vanua yalataki, ena neimami a lako yani ki na lekutu, ni ra sa tu na manumanu e veikau ena kedra veimataqali kece, na bulumakau yalewa kei na bulumakau tagane, kei na asa kei na ose, kei na me kei na me kila, kei na veimataqali manumanu kila kecega, sa yaga vua na tamata. Ka keimami sa kunea na veimataqali oa kecega, na oa ni koula, kei na siliva, kei na kopa.

WASE 19

Sa buli peleti mai na oa ko Nifai ka vola na kedra itukutuku na nona tamata—Ena lako mai na Kalou ni Isireli ni oti e ono na drau na yabaki mai na gauna a biuti Jerusalemi mai kina ko Liai—Sa tukuna ko Nifai na Nona vakararawataki kei na Nona mate ena kauveilatai—Era na beci na Jiu ka veiseyaki me yacova na siga mai muri, ka ra na qai lesu tale vua na Turaga. Rauta na 588–570 B.K.

KA sa yaco ni sa vakaroti au na Turaga, o koya au sa bulia kina na peleti mai na oa, me'u ceuta kina na kedra itukutuku na noqu tamata. Au sa ceuta ena "peleti au a bulia na itukutuku i ^btamaqu, ka vakakina na neimami ilakolako ena lekutu, kei na vei parofisai i tamaqu; kei na vuqa talega na noqu parofisai, au sa ceuta kina.

2 Ka'u a sega ni kila ena gauna au a buli ira kina ni'u na vakaroti mai vua na Turaga me'u bulia na

“veipeleti oqo; o koya, era sa ceuti tu kina ena peleti ka’u a tukuna tiko na itukutuku i tamaqu, kei na nodra itukutuku ni kawa na nona qase, kei na iwase levu cake ni itukutuku ni neimami lako voli ena lekutu; o koya, na veika a yaco ni bera ni’u buli ira na ^bpeleti oqo sa tukuni kina, vakaidina sara tu, ena imatai ni peleti.

3 Ka ni sa oti na noqu bulia na peleti oqo me vaka au a vakaroti kina, au a vakaroti, koi au ko Nifai, me’u vola ena “peleti oqo na itukutuku macala vinaka ka talei, me baleta na veiqaravi vakalotu kei na veiparofisai; ia, na veika sa volai oqo me na maroroi me ra vakavulici kina na noqu tamata, o ira era na taukena na vanua, ka me maroroi talega me vaka na inaki vuku tale eso, na ^bveinaki ka sa kila tu ga na Turaga.

4 O koya, au a vola kina, koi au ko Nifai, ena peleti tale kadua na itukutuku, se na itukutuku levu cake me baleta na ivalu kei na veileti kei na nodra rusa na noqu tamata. Ia, oqo au sa kitaka, ka vakaroti ira na noqu tamata ena ka me ra na cakava ni’u sa takali yani; ia me na dau vakadewataki sobu yani na peleti oqo mai na dua na itabatamata ki na dua tale, se mai vua e dua na parofita ki

na dua tale, me yacova ni qai dua tale mai na kena ivakaro mai vua na Turaga.

5 Ka na qai tukuni e muri na itukutuku ni noqu “bulia na peleti oqo; ka, raica, au tomana me vaka au sa tukuna; ka’u sa vakayacora oqo me ^bmaroroi kina na veika tabu me ivakavuvuli vei ira na noqu tamata.

6 Ia, au na sega ni vola e dua na ka ena peleti vakavo ke’u kila ni ra sa ka “tabu. Ia, ke’u mani cala, era a cala talega vakakina ko ira e liu; ia au sega ni beitaki ira me’u vakavinakataki au kina, ia ena vuku ga ni ^bmalumalumu sa tu vei au, io, me vaka na ivavala vakayago, au sa vakaiulubale kina.

7 Na veika era nanuma na tamata e so ni yaga vakalevu, ki na yago kei na yalo, era “vakawale-taka ka ^bbuturaka sobu e yavadra ko ira tale e so. Io, na Kalou mada ga ni Isireli era sa buturaka sobu ko ira na tamata; au kaya, ni ra buturaka sobu, ia au na kaya ena dua tale na kena vosa—era sa vakawaletaki koya, ka sega ni vakarorogo ki na domo ni nona veivakasalataki.

8 Ka raica ena ^alako mai ko koya, me vaka na vosa ni agilosi, ni oti e ^bono na drau na yabaki mai na

2a 2 Nif. 5:30.

b 1 Nif. 9:1–5.

3a Jeko. 1:1–4; 3:13–14; 4:1–4.

b 1 Nif. 9:4–5;

V i M 1:7;

V&V 3:19–20; 10:1–51.

5a 2 Nif. 5:28–33.

b DV iVolanikalou—Na

ivolanikalou me maroroi.

6a Raica na draunipepa ni ulutaga ni iVola i Momani.

DV Tabu.

b Moma. 8:13–17;

Ica 12:23–28.

7a 2 Nif. 33:2; Jeko. 4:14.

b DV Talaidredre, Vakaduiduile, Veisaqasaqa.

8a DV Jisu Karisito—Na parofisai me baleta na sucu kei na mate nei Jisu Karisito.

b 1 Nif. 10:4;

2 Nif. 25:19.

gauna a biuti Jerusalemi mai kina ko tamaqu.

9 Kei na vuravura, ena vuku ni nodra caka ca, era na okati koya me ka wale; o koya e ra sa vakanakuitataki Koya kina, ka sa vosota ga, ka ra sa yaviti Koya, ka sa vosota ga. Io, era ^akasiviti Koya, ka sa vosota ga, ena vuku ni nona yalololoma kei na nona dauvosoti ira vakadede na luve ni tamata.

10 Kei na nodra ^aKalou na noda qase, ka ra a ^bkau tani mai Ijipita, mai na veivakabobulataki, ka ra a maroroi talega mai vua ena le-kutu, io, na ^cKalou i Eparaama, kei Aisake, kei na Kalou i Jekope, sa ^dsoli Koya me vaka e dua na tamata, ki na ligadra na tamata ca me vaka na vosa ni agilosi; me ^elaveti cake me vaka na vosa i ^fSinoki, ka me ^gvakoti ki na kauveilatai me vaka na vosa i Neumi, ka me bulu ena ^hibulubulu qara vatu me vaka na vosa i ⁱSinosi, ko koya ka tukuna talega ni na tolu na siga ^jbutobuto me ivakatakilakila ni nona mate vei ira era tawana na veiyanyanu ni wasawasa, vakabibi vei ira na ^kmataqali i Isireli.

11 Ni sa kaya vakaoqo na parofita: Ena ^asikovi ira vakaidina na veimataqali i Isireli ena siga ko ya na Turaga na Kalou, ena rogo vei ira e so na domona, ena vuku ni nodra ivalavala dodonu, ka ra na reki vakalevu ka vakabulai kina; ena talevi ira e so tale ena ^bkurukuru kei na livaliva ni nona kaukauwa, ena cava, ena bukawaqa kei na kubou, kei na ^ccawa butobuto, kei na tadola ni ^dvuravura, kei na ^eulunivanua ka ra na kau tani cake.

12 Ia ena yaco vakaidina na ^aveika kece oqo, sa kaya na parofita ko ^bSinosi: Ena kavida na ^cveivatu e vuravura; ia, ena vutugu ni vuravura, era na uqeti mai vua na Yalo ni Kalou e vuqa na tui ni veiyanyanu ni wasawasa me ra kailavaka: Sa rarawa na Kalou ni veika bula kecega.

13 Ia ko ira era tiko mai Jerusalemi, sa kaya na parofita, era na ^avakanakuitataki mai vei ira na tamata kecega, baleta ni ra a ^bvakamatea ena kauveilatai na Kalou ni Isireli, ka vuki tani e lomadra, ka beca na ivakatakilakila kei na

9a Ais. 50:5–6;
Maci. 27:30.

10a 2 Nif. 26:12;
Mosa. 7:27; 27:30–31;
Alama 11:38–39;
3 Nif. 11:14–15.

b L.Y 3:2–10; 6:6;
1 Nif. 5:15;
V&V 136:22.

c iVakate. 32:9;
Mosa. 7:19;
V&V 136:21.
DV Jiova.

d DV Sorovaka,
Veisorovaki.

e 3 Nif. 27:14.

f Alama 33:15; 34:7;
Ila. 8:19–20;

3 Nif. 10:15–16.
DV iVolanikalou—
iVolanikalou e yali;
Sinoki.

g 2 Nif. 6:9;
Mosa. 3:9.
DV Vakamatei ena
Kauveilatai.

h Maci. 27:60;
Luke 23:53;
2 Nif. 25:13.

i Jeko. 6:1; Ila. 15:11.
DV Sinosi.

j 1 Nif. 12:4–5;

Ila. 14:20, 27;
3 Nif. 8:3, 19–23; 10:9.

k 3 Nif. 16:1–4.
11a 3 Nif. 9;
V&V 5:16.

b Ila. 14:20–27;
3 Nif. 8:5–23.

c Luke 23:44–45;
3 Nif. 8:19–20.

d 2 Nif. 26:5.
e 3 Nif. 8:10.

12a Ila. 14:20–28.
b Jeko. 5:1.

c Maci. 27:51.

13a Luke 23:27–30.
b 2 Nif. 10:3.

ka veivakurabuitaki, kei na kaukauwa kei na lagilagi ni Kalou ni Isireli.

14 Ia, baleta ni ra sa vuki tani e lomadra, sa kaya na parofita, ka ra sa ^abeca na Yalo Savasava ni Isireli, era na veiseyaki kina ena bula vakayago, ka mate, ka yaco ni ra sa ^bvakasiusiutaki ka ^cvosa beci, ka ra na cati ena kedra maliwa na veimatanitu kecega.

15 Ia ni sa yaco mai na siga ko ya, sa kaya na parofita, ni ra sa na ^asega ni vuki tani tale mai vei koya na Yalo Savasava ni Isireli, ena gauna ko ya ena qai nanuma kina ko koya na ^bveiyalayalati a cakava vei ira na tamadra.

16 Io, ena qai nanuma ko koya na ^aveiyanyanu ni wasawasa; io, o ira kece na tamata ka ra mataqali i Isireli, au na ^bvakasoqoni ira, sa kaya na Turaga, me vaka na vosa i Sinosi na parofita, mai na yasai vuravura e va.

17 Io, ena raica ko vuravura kecega na ^aveivakabulai ni Turaga, sa kaya na parofita; era na vakalougatataki na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa kei ira na tamata.

18 Ia, koi au ko Nifai, au sa vola na veika kece oqo vei ira na noqu tamata, de rawa me'u vakauqeti ira kina me ra nanuma na Turaga na nodra Dauveivueti.

19 O koya, au sa vosa kina vei ira kece na mataqali i Isireli, ke rawa me ra na taukena na ^aveika oqo.

20 Ia raica, au sa vakauqeti ena ka vakayalo, ka sa vakaocai au ka malumalumu kina na veisema ni yagoqu taucoko, me baleti ira sa tiko mai Jerusalem; ia kevaka me a sega ni yalo loloma na Turaga, me vakaraitaka vei au na veika e baleti ira, me vaka vei ira na parofita e liu, ke'u a sa mate talega.

21 Ka sa vakaraitaka vakaidina ko koya vei ira na ^aparofita e liu na ka kece e ^bbaleti ira; ka sa vakaraitaka talega vei ira e lewe vuqa na ka e baleti keda; o koya, sa dodonu kina meda kila na veika e baleti ira, ni sa volai tu ena peleti parasa.

22 Ia oqo sa yaco ni, koi au ko Nifai, au a vakatavulica vei iratou na tuakaqu na veika oqo; Ka sa yaco ni'u a wilika vei iratou e vuqa na ka, ka ceuti tu ena ^apeleti parasa, me ratou kila kina na cakacaka ni Turaga mai na veivaua tale e so, vei ira na tamata ena gauna e liu.

23 Ka'u sa wilika vei iratou e vuqa na ka a volai tu ena ^aveivola i Mosese; ia me rawa ni'u na vakauqeti iratou vakalevu cake kina me ratou vakabauta na Turaga na nodratou Dauveivueti, au a wilika vei iratou na veika a

14a Ais. 53:3–6;

Mosa. 14:3–6.

b DV Jiu.

c iVaka. 28:37;

1 Tui 9:7;

3 Nif. 16:9.

15a 1 Nif. 22:11–12.

b DV Veiyalayalati

vaka-Eparaama.

16a 1 Nif. 22:4;

2 Nif. 10:21.

b Ais. 49:20–22.

DV Isireli—Na

vakasoqoni kei Isireli.

17a Ais. 40:4–5.

19a Inosi 1:16;

Moma. 5:12; 7:9–10.

21a 2 Tui 17:13;

Emosi 3:7.

DV Parofita.

b 3 Nif. 10:16–17.

22a 1 Nif. 22:1.

23a L.Y 17:14; 1 Nif. 5:11;

Mosese 1:40–41.

vola na parofita ko ^bAisea; ia au sa ‘vakatautauvatataka vei keimami na ivolanikalou me rawa ni ^dyaga vei keimami, ka me keimami vuli kina.

24 O koya au a vosa kina vei iratou, ka vaka: Dou rogoca na vosa ni parofita, oi kemudou na ivovo ni ^amataqali i Isireli, e dua na tabana sa musuki tani; dou rogoca na vosa ni parofita ka a volai vei ira kece na mataqali i Isireli, ka vakatautauvatataka vei kemudou, mo dou rawata kina na inuinui, me vaka talega kina o ira na wekamudou, dou a muduki tani mai vei ira; sa vakaoqo na ka sa vola na parofita.

WASE 20

Sa vakatakila na Turaga na Nona inaki vei Isireli—Sa digitaki ko Isireli mai na lovo bukawaqa ni veivakararawataki ka me na lako yani mai Papiloni—Vakatautauvatataka na Aisea 48. Rauta na 588–570 B.K.

Dou vakatudaliga ka rogoca na ka oqo, na mataqali i Jekope, dou sa vakatokai ena yaca i Isireli, ka dou sa lako mai na wai nei Juta, se mai na wai ni ^aveipapitaisotaki, dou sa bubului ena yaca ni Turaga, ka dou sa dau cavuta na Kalou ni Isireli, ia era sa sega ni bubului ena yalodina se ena ivavalala dodonu.

2 E dina ga, era sa vakatokai ira mera lewe ni ^akoro tabu, ia era sa sega ni vakararavi vua na Kalou ni Isireli, o koya na Turaga ni Lewevuqa; io, sa yacana na Turaga ni Lewevuqa.

3 Raica, au sa tusanaka na veika mai ^aliu mai na ivakatekivu; ka ra sa lako yani mai na gusuqu, ka’u sa vakaraitaki ira. Au a vakaraitaki ira vakasauri.

4 Ka’u sa cakava baleta ni’u kila ni ^ako sa yalo kaukauwa, ni sa dali kaukamea na domomu, ka parasa na yadremu;

5 Ka’u sa tukuna vei iko mai na ivakatekivu; ni sa bera ni yaco au sa vakaraitaki ira vei iko; ka’u sa vakaraitaki ira ni’u ririkotaka de ko na qai kaya—A noqu ^amatakau ga sa vakayacora, kei na noqu matakau ceuceu, ka a vakaroti ira na noqu matakau a vakawaicalataki.

6 Ko sa raica ka rogoca na ka kece oqo; ia ko na sega li ni tukuni ira yani? Ka’u sa vakaraitaka vei iko na ka vou mai na gauna oqo, io na veika sa vuni, ka ko a sega ni kilai ira.

7 Era sa buli ena gauna oqo, ka segai mai na ivakatekivu, ni se bera mada ga na siga ko a sega ni se rogoca kina era a sa tukuni vei iko, de ko na qai kaya—Raica au sa kilai ira ga.

8 Io, ko a sega ni rogoca; io, ko a sega ni kila; io, ena gauna koya

23b 1 Nif. 15:20;

2 Nif. 25:4–6;

3 Nif. 23:1.

c DV iVolanikalou—Na yaga ni ivolanikalou.

d 2 Nif. 4:15.

24a iVakate. 49:22–26;

1 Nif. 15:12;

2 Nif. 3:4–5.

20 1a DV Papitaiso.

2a Ais. 52:1.

DV Jerusalemi.

3a Ais. 46:9–10.

4a OYA Isireli.

5a DV Qaravi Kalou Matakau.

a sega ni se tadola kina na dali-gamu; ni'u sa kila ni ko na cakaca vakailawaki sara, ka ko a vakatokai mo dau "talaidredre mai na loma ni kete.

9 Ia, ena vuku ni "yacaqu au na vakaberaberataka kina na noqu cudru, ka vakakina ena vuku ni noqu vakacaucautaki, au na tarovi au kina mai vei iko, ka me'u kakua ni tamusuki iko laivi.

10 Ia, raica, au sa vakasavasavataki iko, au sa digitaki iko ena lovo bukawaqa ni "veivakararawataki.

11 Ena vukuqu ga, io, ena vukuqu ga ka'u na cakava kina na ka oqo, ni'u na sega ni laiva me vakadukadukalitaki na "yacaqu, ka'u na ^bsega ni solia na noqu lagilagi vua tale e dua.

12 Vakatudaliga mai vei au, i Jekope, kei Isireli na noqu digitaki, ni sa i au ko koya; koi au na "imatai, ka sa i au talega na kena iotioti.

13 Sa "tauyavutaka talega na yavu kei vuravura na ligaqu, kei na ligaqu imatau sa robota na lomalagi. Au sa kaci yani vei rau ka rau sa tucake vata mai.

14 Ko i kemudou kece, dou vakasoqoni vata, ka rogoca; ko cei ena kedra maliwa sa tukuna na veika oqo vei ira? Sa lomani koya na Turaga; io, ena "vakayacora ko

Koya na nona vosa ka ra a tukuna; ka ena vakayacora ga na lomana vei ^bPapiloni, ka na tau na ligana vei ira na kai Kalitia.

15 Sa kaya talega na Turaga; Koi au na Turaga, io, au sa vosa; io, au sa kacivi koya me tukuna, au sa kauti koya mai, ka na kitaka ko koya me sautu na nona sala.

16 Dou toro voleka mada mai vei au; au sega ni vosa "vakavunivuni; mai na ivakatekivu, au a sa vosa mai na gauna e a tukuni kina; kei na Turaga na Kalou, kei na Yalona sa talai au mai.

17 Ka sa kaya vakaoqo na Turaga, na nomu "Dauveivuetai, ko Koya na Yalo Savasava ni Isireli; Au sa talai koya yani; koi au na Turaga na nomu Kalou ka sa vakavulici iko mo vinaka kina, ka sa ^btuberi iko ena sala mo lakova, au sa vakayacora.

18 O! ke mo a vakarorogo mada ga ki na noqu "ivakaro—ke a qai vaka na uciwai na nomu vaka-cegu, kei na nomu ivalavala dodonu vaka na ua ni wasawasa.

19 Na nomu "kawa talega sa vaka na nuku; na luve ni ketemu sa vaka na kena qereqere; ka a sega ni muduki tani se vakarusai mai mataqu na yacana.

20 Dou "lako tani mai Papiloni, dou dro tani mai vei ira na kai

8a Same 58:3.

9a 1 Samu. 12:22;

Same 23:3;

1 Joni 2:12.

10a DV Rarawa.

11a Jere. 44:26.

b Ais. 42:8;

Mosese 4:1–4.

12a iVakata. 1:17; 22:13.

DV Alifa kei na Omeka;
Ulumatua.

13a Same 102:25.

DV Buli, iBulibuli.

14a 1 Tui 8:56;

V&V 64:31; 76:3.

b DV Pepeli, Papiloni.

16a Ais. 45:19.

17a DV Dauveivuetai.

b DV Uqeti,

Veivakauqeti;

iVakatakila.

18a Na Dau. 8:5.

19a iVakate. 22:15–19;

Osea 1:10.

20a Jere. 51:6;

V&V 133:5–14.

Kalitia, ena domo ni sere dou cavuta yani, tukuna oqo, dou talaucaka yani ki na iyalayala kei vuravura; dou kaya: Sa vueti Jekope na nona ^btamata na Turaga.

21 Ka ra sa ^asega ni karamaca; sa tuberi ira yani ko koya e loma ni vanua dravuisiga; sa vakadavea ko koya na wai mai na ^bvatu ena vukudra; a sa yavita talega na vatu ko koya ka sa tacoka mai kina na wai.

22 Ka dina ga sa cakava ko koya na ka kece oqo, kei na ka lelevu cake; sa kaya na Turaga ni sa sega ga na ^avakacegu vei ira na dau caka ca.

WASE 21

Sa na dua na rarama vei ira na kai Matanitu tani na Mesaia, ka na se-reki ira na kaivesu—Ena vakasoqoni vata ko Isireli ena kaukauwa ena veisiga mai muri—Era na tamadra dauveisusu ko ira na tui—Vakatautauvatataka na Aisea 49. Rauta na 588–570 B.K.

VAKADUA tale: Dou vakarorogo, oi kemudou na mataqali i Isireli, oi kemudou kece sa musuki tani ka vakasavi tani ena vuku ni nodra dau caka ca o ira na ivakatawa ni noqu tamata; io, oi kemudou kece sa musuki tani, ka dui veiseyaki vakayawa, oi kemudou sa noqu tamata, na mataqali

i Isireli. Dou vakarorogo, mai na ^aveiyanyanu, ki vei au, dou ro-goca oi kemudou mai na vanua ^bvakayawa; sa kacivi au na Turaga mai na kete; mai na loma ni ketei tinaqu sa cavuta kina na yacaqu.

2 Ka sa cakava na gusuqu me vaka e dua na iseleiwau gata; sa vunitaki au ena yaloyalo ni ligana, ka sa cakava me'u moto makomakoaliliva; ena nona taga ni gasau a sa vunitaki au kina;

3 Ka sa kaya vei au: Ko iko na noqu ^atamata, ko iko Isireli, ena vukumu au na vakalagilagi kina.

4 Au a qai kaya, sa tawayaga na noqu cakacaka, au sa vakaotia na noqu kaukauwa ena ka wale ka tawayaga; sa tu vakaidina vua na Turaga na lewa ena vukuqu, kei na noqu cakacaka sa tu vua na noqu Kalou.

5 Ia oqo, sa kaya na Turaga—ko koya ka ^abuli au ena loma ni kete me'u nona dauveiqaravi, me'u kauti Jekope tale yani kivua—e dina ni se sega ni vakasoqoni mai ko Isireli, ia au sa na lagilagi ena mata ni Turaga, ka na noqu kaukauwa ga na noqu Kalou.

6 Ka, sa kaya ko koya: Sa ka mamada ga mo mai noqu dauveiqaravi mo na vueta cake na ^aveiyavusa i Jekope, ka vakalesui ira mai na Isireli maroroi. Au na soli iko talega mo nodra ^brarama

20^b Ais. 44:1–2, 21.

21^a Ais. 41:17–20.

^b L.Y 17:6;

Tiko. 20:11;

1 Nif. 17:29;

2 Nif. 25:20.

22^a DV Sautu, Vakacegu.

21^{1a} 1 Nif. 22:4;

2 Nif. 10:20–22.

^b V&V 1:1.

3^a Vuna. 25:55; Ais. 41:8;

V&V 93:45–46.

5^a Ais. 44:24.

6^a DV Isireli—Na mataqali i Isireli e tinikarua.

^b V&V 103:8–10;

Epa. 2:10–11.

na kai ‘Matanitu tani, ka mo yaco mo noqu vunibula ki na iyalayala kei vuravura.

7 Ia, sa kaya vakaoqo na Turaga, ko koya na Dauveivuetai ni Isireli, na nona Yalo Savasava, kivua era sa beca ko ira na tamata, kivua era sa vakasisilataka mai na veivanua, ki vei ira na nodra tamata na iliuliu: Era na raica ko ira na tui ka ra na tucake, ko ira talega na ravouvou e ra na vakarokoroko, ena vuku ni Turaga ko koya sa daudina.

8 Ia sa kaya vakaoqo na Turaga: Ena gauna donu au a rogoci iko kina, o kemudou na veivanuanu ni wasawasa, ia, ena siga ni veivakabulai au a vukei iko; ia au na maroroi iko, ka solia vei iko na “noqu dauveiqaravi me nodra veiyalayalati na tamata, me vakataudeitaka na vuravura, ka cakava me tawa tale na veivanua sa lala;

9 Ka mo kaya vei ira na ^akaivesu: Dou lako yani; vei ira ka tiko ena ^bbutobuto: Dou vakaraitaki kemudou. Era na kana voli ena sala, ia na kedra vanua ‘veico ena tu mai na veivanua cecere kecega.

10 Era na sega ni viakana se via-gunu, ka na sega talega ni kati ira na katakata se na matanisiga; ni na tuberi ira ko koya sa lomani ira, ka na tuberi ira ena bati ni wai vure.

11 Ka’u na cakava kecega na noqu ulunivanua me gaunisala, ka na vakaceretaki na noqu ^asalatu.

12 Ia oqo, oi kemudou na mataqali i Isireli, raica, ^ako ira oqo era na lako vakayawa mai; ka raica, ko ira oqo mai na vualiku kei na ra; kei ira oqo mai na vanua ko Sainimi.

13 Dou ia na ^asere, na lomalagi; ka mo ia na reki, na vuravura; ena vakataudeitaki na yavadra ko ira era tiko mai natuicake; dou tabalaka vata mai na sere, na veilulunivanua; ni ra na sega ni yaviti tale; ni sa vakacegui ira na nona tamata na Turaga, ena lomani ira na nona era sa rarawa.

14 Ia, raica, sa kaya ko Saioni: Sa biuti au na Turaga, ia na noqu Turaga sa guilecavi au—ia ena vakaraitaka ko koya ni sa sega ni vakakina.

15 E dua li na ^ayalewa me na guilecava na luvena dramidrami, ka sega beka ni lomana na luve ni ketena? Io, era na ^bguilecava beka, ia, koi au, ka’u na sega ni guilecavi iko, na mataqali i Isireli.

16 Raica, ka’u sa ceuti iko ena ^aqeteqete ni ligaqu; na nomu bai sa tikotiko ga e mataqu.

17 Ko ira na luvemu era sa kusarawa me ra vorati ira era sa vakacacani iko; ko ira era ^avaka-waletaki iko era na lako tani vei iko.

6c 3 Nif. 21:11.

8a 2 Nif. 3:6–15;

3 Nif. 21:8–11;

Moma. 8:16, 25.

9a DV Vakabulai na Mate,
Nodra.

b 2 Nif. 3:5.

c Isi. 34:14.

11a Ais. 62:10;

V&V 133:23–32.

12a Ais. 43:5–6.

13a Ais. 44:23.

15a DV Yalewa.

b Ais. 41:17;

Alama 46:8;

V&V 61:36.

16a Saka. 13:6.

17a 3 Nif. 21:12–20.

18 Mo ta cake ka veiraiyaki, ka raica: Ko ira kecega oqo era sa ^asoqoni vata mai, ka ra na lako mai vei iko. Ia me vaka ni' u sa bula, sa kaya na Turaga, ko na vakaisulutaki iko vata kei ira kecega oqo, me vaka ena iukuuku, ka vauci ira vaka na yalewa e sa vakarau vakawati.

19 Ia na nomu rusa kei na nomu veivanua lala, kei na vanua ni nomu vakarusai, sa na qai osooso sara mai ena vuku ni lewena; ia, ko ira era a tilomi iko era sa na yawa tani sara.

20 O ira era na qai luvemu, ni sa yali na luvemu e liu, era na kaya tale e daligamu: Sa osooso sara vei au na tikina oqo; solia tale vei au e so na vanua me' u tawana.

21 ^aKo na qai kaya e lomamu: Ko cei ka vakatuburi ira oqo vei au, ni raica ni ra sa yali ko ira na luvequ, ka' u sa ^byava, ka bobula, ka' u veilakoyaki vaka ka vaka? Ia ko cei a susugi ira mai oqo? Raica, au sa biu taudua tu ga; o ira oqo, evei era a tu voli mai kina?

22 Sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: Raica, ka' u na laveta cake na ligaqu vei ira na kai ^aMatanitu Tani, ka vakaduria na noqu ^bdrotini vei ira na tamata; era na ^ckeveti ira mai na luvemu tagane e ligadra, kei ira na luvemu yalewa era na colati ira mai e tabadra.

23 Ko ira na ^atui era na nomu ^btama ni veisusu, ia, ko ira na nodra ranadi era na nomu tina ni veisusu; era na cuva vei iko me matadra ki na qele, ka ra na drama na kuvu ni soso mai na yavamu; ia ko na qai kila, ni sai au na Turaga; ia era na sega ni mada ko ira era sa ^cwaraki au.

24 Me na kovei li na itoki ni valu mai vua sa qaqa, se me ra na sereki ko ira era sa ^avakabobulataki vakadodonu?

25 Ia sa kaya vakaoqo na Turaga, Io, o ira mada ga era vesuki tu mai vei ira na qaqa era na kovei, ka na sereki na itoki ni valu mai vua sa rerevaki; ka' u na vala kei ira era na veivala kei iko, ka vakabulai ira na luvemu.

26 Ka' u na ^avakani ira era vakasaurarataki iko ena lewedra dina; era na mateni ena nodra dra dina me vaka ena waini kamikamica; ia na tamata kecega era na ^bkila ni sai au, na Turaga, na nomu iVakabula ka nomu Dauveivuetai, na ^cQaqa i Jekope.

WASE 22

Ena veiseyaki ko Isireli e delai vuravura taucoko—Era na susugi ka karoni Isireli ena kosipeli ko Ira Na Kai Matanitu tani ena veisiga mai muri—Ena vakasoqoni ka vakabulai ko Isireli, ka ra na vakamai me vaka

18a Maika 4:11–13.

21a OYA Saioni.

b Ais. 54:1;

Kala. 4:27.

22a Ais. 66:18–20.

b Ais. 11:12; 18:3.

c 1 Nif. 22:8;

2 Nif. 10:8–9.

23a Ais. 60:16.

b 1 Nif. 22:6.

c 2 Nif. 6:13;

V&V 98:2;

133:10–11, 45.

24a 1 Nif. 21:25.

26a 1 Nif. 22:13–14.

b Mosa. 11:22.

c DV Jiova.

*na vu ni co ko ira na ivalavala ca—
Ena vakarusai na nona matanitu na
tevoro, ka na vesu ko Setani. Rauta
na 588–570 B.K.*

IA oqo sa yaco ni'u sa wilika oti koi au, ko Nifai, na veika ka a ceuti tu ena ^apeleti parasa, eratou sa lako mai vei au na tuakaqu ka kaya vei au: A cava na ibalebale ni veika oqo ko a wilika? Raica, era sa vakaibalebaletaki li ki na veika vakayalo, ka ra na yaco ena vuku ni yalo, ka sega ena vuku ni veika vakayago?

2 Ia koi au, ko Nifai, au sa kaya vei iratou: Raica era sa ^avakaraitaki vua na parofita mai na domo ni ^bYalo; ia na Yalo sa dau vakaraitaka na veika kece oqo vei ira na ^cparofita, ka ra na yaco vei ira na luve ni tamata me vaka na veika vakayago.

3 O koya, na veika au a wilika sa baleta tiko na veika ^avakayago kei na veika vakayalo; ia e kena irairai, ni ena dua na gauna ga oqo, se ena dua na gauna mai muri, ni ra na veiseyaki na mataqali i Isireli e delai ^bvuravura taucoko, ena kedra maliwa na veimatani.

4 Ia raica, era lewe vuqa era sa guilecavi mai vei ira ka tiko mai Jerusalem. Io, na iwase levu cake mai na ^aveiyavusa kece era sa ^bkau tani; ka ra sa veiseyaki

vaka ka vaka ki na ^cveiyanyanu ni wasawasa; ka sega vei keda e kila era sa tu e vei, ia, eda kila ga ni ra sa kau tani.

5 Ia ni ra sa vakau tani tu, sa parofisaitaki tu mai na veika oqo me baleti ira, ka baleti ira talega era na veiseyaki ka vakasesei ena dua na gauna e muri, ena vukuna na Yalo Savasava ni Isireli; ia, era na vakaukauwataka na lomadra vua; o koya era na veiseyaki yani kina ena kedra maliwa na veimatani ka ^acati mai vei ira na tamata kecega.

6 Ia ni ra na ^asusugi ira oti ko ira na kai ^bMatanitu Tani, ka na laveta cake na ligana na Turaga vei ira na kai Matanitu Tani ka vakaduria na nona drotini, ia era na keveti ira na ^cluvedra tagane e ligadra, kei na luvedra yalewa era na kauta mai ena tabadra, raica na veika kece sa tukuni oqo era ka ni bula oqo; ni sa vakaoqo na nona veiyalayalati na Turaga vei ira na noda qase; ia sa baleti keda ena gauna mai muri, kei ira kece talega na wekada na mataqali i Isireli.

7 Ka sa kena ibalebale ni na yaco mai na gauna ni sa oti na nodra veiseyaki ka vakasesei na mataqali i Isireli, na Turaga na Kalou ena vakaduria e dua na matanitu qaqa ena kedra maliwa na

22 1a 1 Nif. 19:22;

2 Nif. 4:2.

2a 2 Pita 1:19–21.

b DV Yalo Tabu.

c DV Parofisai.

3a V&V 29:31–34.

b 1 Nif. 10:12–14;

2 Nif. 25:14–16.

DV Isireli—Na veiseyaki kei Isireli.

4a DV Isireli—Na mataqali e tini kei Isireli sa yali voli.

b 2 Nif. 10:22.

c 1 Nif. 21:1;

2 Nif. 10:8, 20.

5a 1 Nif. 19:14.

6a 1 Nif. 21:23.

b DV Matanitu Tani.

c 1 Nif. 15:13.

kai ^aMatanitu Tani, io, ena dela mada ga ni vanua oqo; ka ra na qai ^bveiseyaki kina na noda kawa mai vei ira.

8 Ka ni sa oti na nodra veiseyaki na noda kawa, ena qai vakayacora na Turaga na Kalou e dua na ^acakacaka talei ena kedra maliwa na kai ^bMatanitu tani, ka na ^cyaga vakalevu sara vei ira na noda kawa; o koya, sa vakatautauvatataki kina na nodra sa susugi mai vei ira na kai Matanitu tani, kei na nodra sa keveti e ligadra ka colati mai tabadra.

9 Ka na ^ayaga talega vei ira na kai Matanitu tani; ka sega wale ga vei ira na kai Matanitu tani ia ^bvei ira kecega na ^cmataqali i Isireli, me vakatakilai kina na ^dveiyalayalati nei Tamada mai lomalagi vei Eparaama, ka kaya: Ena vuku ni nomu ^ekawa era na ^fvakalougatataki kina na veimataqali kecega e vuravura.

10 Ia au gadreva, oi kemudou na tuakaqu, mo dou kila ni na sega ni rawa me ra na vakalougatataki na veimataqali kecega e vuravura vakavo ke na qai ^avakaraitaka ko koya na ligana ena matadra na veimatani.

11 O koya, ena qai vakaraitaka kina na ligana na Turaga na Kalou ena matadra na veimatani kecega, me na kau yani na nona veiyalayalati kei na nona kosipeli vei ira kece na mataqali i Isireli.

12 O koya, ena kauti ira tani kina ko Koya mai na nodra tiko vakavesu, ka ra na ^avakasoqoni vata ki na nodra dui vanua sa nodra ivotavota vakawa; ia era na kau tani mai na tawa kilai kei na ^bbutobuto, ka ra na qai kila ni sa nodra ^ciVakabula na nodra ^dTuraga ka nodra Dauveivuetai, o ^eKoya na Qaqa ni Isireli.

13 Ia na dra ni ^alotu vakaitamera ka vakasisila ko ya, o koya na dautagane ni vuravura taucoko, ena tau ga ki na uludra; ni ra na ^bveivaluvaluti ga vakaira, ka na lutuka ga na uludra na iseileiwau mai ^cligadra, ka ra na mateni ga ena nodra dra.

14 Ia, na ^aveimatani kecega ena valuti iko, O iko na mataqali i Isireli, era na vuki ka veivorati vakataki ira, ka ra na ^blutu ki na ikeli era a kelia me ra tacori kina na nona tamata na Turaga. Ia ko ira kece sa ^cveivala kei Saioni era na vakarusai, ia na dautagane ko

7a 3 Nif. 20:27.

b 1 Nif. 13:12–14;
2 Nif. 1:11.

8a Ais. 29:14;
1 Nif. 14:7;
2 Nif. 27:26.
DV Vakalesui Mai ni Kosipeli.

b 2 Nif. 10:10–11;
3 Nif. 16:4–7;
Moma. 5:19.

c 1 Nif. 15:13–18;
3 Nif. 5:21–26; 21:7.

9a 1 Nif. 14:1–5.

b 2 Nif. 30:1–7.
c 2 Nif. 29:13–14.

d iVaka. 4:31.
e DV Veiyalayalati vaka-Eparaama.
f iVakate. 12:2–3;
3 Nif. 20:27;
Epa. 2:9–11.

10a Ais. 52:10.
12a DV Isireli—Na

vakasoqoni kei Isireli.
b DV Butobuto Vakayalo.

c DV iVakabula.

d 2 Nif. 6:10–11.
e DV Jiova.

13a DV Tevoro—Na lotu ni tevoro.

b 1 Nif. 14:3, 15–17.

c 1 Nif. 21:26.

14a Luke 21:10.

b Ais. 60:12;

1 Nif. 14:3;
V&V 109:25.

c 2 Nif. 10:13; 27:3.

ya, ka a vakatanitaka na sala dodonu ni Turaga, io, ko koya na lotu vakaitamera ka vakasisila ko ya, ena bale sobu ki na ^akuvu ni soso, ia sa na ka levu sara na kena bale.

15 Ia raica, sa kaya na parofita, ena yaco kusarawa mai na gauna ena sega kina na kaukauwa i Setani me rawa na yalodra na luve ni tamata; ia sa voleka me yaco mai na siga, me ra na vaka kina na ^avu ni co madu ko ira sa viavialevu kei ira sa daucaaka ca; ka na yaco mai na siga mera na ^bvakamai.

16 Sa voleka me yaco mai na gauna ena sovaraka kina na taucoko ni nona ^acudru na Kalou vei ira na luve ni tamata; ni na sega ni laivi ira na tamata ca me ra vakarusai ira na tamata ivalavala dodonu.

17 O koya gona, ena ^amaroroi ira na ^bivalavala dodonu ena nona kaukauwa, io ke yaco me sa tau na nona cudru taucoko, me ra na maroroi ga na ivalavala dodonu, io ke ra na vakarusai kina na kedra meca ena bukawaqa. O koya, me ra kakua kina ni rere na ivalavala dodonu; ni sa kaya vakaoqo na parofita, era na vakabulai, ke kena sala mada ga na bukawaqa.

18 Raica, au sa kaya vei kemudou, na tuakaqu, ni sa voleka ni yaco na veika oqo; io, na dra, kei

na bukawaqa, kei na cawa ni kubou ena yaco dina mai; ka dodonu me tiko ena delai vuravura oqo, ka na yaco vei ira na tamata me vaka na veika vakayago kevaka era na vakaukauwataka na lomadra vua na Yalo Savasava ni Isireli.

19 Ia raica, era na sega ni rusa na tamata ivalavala dodonu; ia ena yaco vakaidina na gauna era na muduki tani kina ko ira kece era sa valuti Saioni.

20 Ia ena vakarautaka vakaidina na Turaga na sala vei ira na nona tamata, me vakayacori kina na vosa ka cavuta o Mosese, ka kaya: E dua na ^aparofita ena vakatubura vei kemudou na Turaga na nomudou Kalou me vakataki au; o koya oqori mo dou na rogoca na veika kece sara ena tukuna vei kemudou. Ka sa na yaco ni ko ira era na sega ni rogoca na parofita ko ya era na ^bmuduki tani mai vei ira na tamata.

21 Ia oqo, koi au, ko Nifai, au sa tukuna vei kemudou, na ^aparofita ka vosa kina oqo ko Mosese, sai koya na Yalo Savasava ni Isireli; ia, ena dau ^btauca ko Koya na lewa dodonu.

22 Ka me ra kakua ni rere ko ira na ivalavala dodonu, ni ra na sega ni vakataqayataki. Ia na matanitu ga ni tevoru, ka na tarai

14d Ais. 25:12.

15a Ais. 5:23–24;

Neumi 1:10;

Mala. 4:1;

2 Nif. 15:24; 26:4–6;

V&V 64:23–24; 133:64.

b Same 21:9;

3 Nif. 25:1;

V&V 29:9.

DV Vuravura—

Vakasavasavataki ni vuravura.

16a 1 Nif. 14:17.

17a 2 Nif. 30:10;

Mosese 7:61.

b 1 Nif. 17:33–40.

20a Joni 4:19; 7:40.

b V&V 133:63.

21a iVaka. 18:15, 18;

Cakacaka 3:20–23;

1 Nif. 10:4;

3 Nif. 20:23.

b Same 98:9;

Mosese 6:57.

cake ena kedra maliwa na luve ni tamata, na matanitu ka sa tauyavutaki ena kedra maliwa era sa vakayago—

23 Ena yaco kusarawa mai na gauna, ni, na ^alotu kecega sa tara cake me rawa iyau, kei ira sa tara cake me ra lewai ira na tamata, kei ira sa tara cake me ^bdokai ira ko vuravura, kei ira sa vakasagara na gagadre ni yago kei na veika ni vuravura, ka me kitaka na veimataqali caka cala kecega; io, me vakalekalekataki ga, o ira kece sa lewena na matanitu ni tevororo sai ira sa dodonu me ra rere ka sautaninini, ka ^csakure kina, sai ira sa dodonu me ra vakabalei sobu ki na kuvu ni soso; sai ira e ra na ^dvakamai me vaka na vu ni co; me vaka na nona vosa na parofita.

24 Ia ena yaco kusarawa mai na gauna me ra na tuberi cake kina na ivalavala dodonu me vaka na ^aluve ni bulumakau mai na lomanibai, ia ko Koya na Yalo Savasava ni Isireli sa na nona na lewa, kei na qaqa, kei na kaukauwa, kei na lagilagi cecere.

25 Ka sa ^avakasoqoni ira vata na luvena mai na yasai vuravura e va; ka sa wiliki ira na nona sipi, ka ra sa kilai Koya; ka sa na qai duabau ga na lomanibai ka duabau ga na kena ^bivakatawa; ka na

vakani ira na nona sipi, ka ra na kunea mai vei koya na ^cveico.

26 Ia ena vuku ni nodra ivalavala dodonu na nona tamata, sa sega kina na kaukauwa i ^aSetani; o koya, ena sega kina ni sereki me ^bvuqa na yabaki; ni sa sega vua na kaukauwa me rawa na lomadra na tamata, ni ra sa ivalavala dodonu, ka sa ^cveiliutaki na Yalo Savasava ni Isireli.

27 Ia raica oqo, koi au, ko Nifai, au sa kaya vei kemudou ni na yaco na veika kece oqo me vaka na veika vakayago.

28 Ia, raica, era na bula galala vata kei Koya na Yalo Savasava ni Isireli ko ira na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa kei ira na tamata, kevaka era na ^aveivutuni.

29 Ia oqo koi au, ko Nifai, au sa tinia; niu sega ni doudou ena gauna oqo meu vosa tale me baleta na veika oqo.

30 O koya oqo, oi kemudou, na tuakaqu, au gadreva mo dou kila ni dina na itukutuku sa volai tu ena ^apeleti parasa; ka ra vakadinadinata ni dodonu me talairawarawa na tamata ki na ivakaro ni Kalou.

31 O koya, mo dou kakua ni nanuma kina ni sai keirau ga kei tamaqu keirau sa vakadinadinata na veika oqo, ka vakavuvulitaka talega. O koya, kevaka dou

23a 1 Nif. 14:10;
2 Nif. 26:20.
DV Bete Vakailasu.

b Luke 6:26;
Alama 1:3.

c 2 Nif. 28:19.

d 2 Nif. 26:6.

24a Emosi 6:4;

Mala. 4:2;
3 Nif. 25:2.

25a DV Isireli—Na
vakasoqoni kei Isireli.
b DV iVakatawa Vinaka.

c Same 23.

26a iVakata. 20:2;
Alama 48:17;

V&V 43:31; 45:55;
88:110; 101:28.

DV Tevoro.

b Jeko. 5:76.

c DV Mileniumi.

28a DV Veivosoti;
Veivutuni.

30a 2 Nif. 4:2.

na talairawarawa ki na “ivakaro, ka vosota me yacova na ivakata-otioti, dou na vakabulai kina ena

siga mai muri. Ia, sa vakakina. Emeni.

AI KARUA NI IVOLA I NIFAI

A itukutuku ni mate i Liai. Eratou sa vorati Nifai na tuakana. Sa vakasalataki Nifai na Turaga me lako yani ki na loma ni lekutu. Na nona ilakolako ena loma ni lekutu kei na veika tale e so.

WASE 1

Sa parofisaitaka ko Liai e dua na vanua ni bula galala—Era na veiseiyaki ka yaviti na nona kawa kevaka era na cata na Yalo Savasava ni Isireli—Sa vakauqeti iratou na luvena me ratou tokara na iyaragi ni ivalavala donu. Rauta na 588–570 B.K.

IA oqo, a sa yaco ni’u sa tinia na Inoqu vakavulici iratou na tua-kaqu, koi au ko Nifai, sa vosataka talega e vuqa na ka vei iratou ko Liai na “tamai keitou, ka tukuna tale vei iratou na veika lelevu ka a vakayacora vei iratou na Turaga ena nona kauti iratou tani mai na vanua ko Jerusalemi.

2 Ka sa vosa vei iratou ena vuku ni nodratou “veisaqasaqa mai wai, kei na yalo loloma ni Kalou ena nona a maroroya na nodratou bula, ka ratou a sega kina ni tilomi mai na wasawasa.

3 Ka a vosa talega vei iratou me baleta na vanua yalataki, ka ratou

sa rawata—na nona yalo loloma dina na Turaga ena nona a vakasalataki keimami me keimami dro tani mai na vanua ko Jerusalemi.

4 Ka raica, sa kaya ko koya, Au a raica e dua na “raivotu, ka’u kila kina ni sa vakarusai ko ^bJerusalemi; ka kevaka me datou a tiko ga mai Jerusalemi ke tou a sa ‘mate talega.

5 Ia, sa kaya ko koya, e dina ga ni a levu na nodatou rarawa, edatou sa mai rawata e dua na “vanua yalataki, e dua na ^bvanua sa digitaki duadua mai vei ira na veivanua kecega; e dua na vanua ka a veiyalayalati kina kei au na Turaga na Kalou me nodra ivotavota na noqu kawa. Io, sa ‘veiyalayalaitaka na Turaga na vanua oqo vei au, kei ira na luvequ me sega ni mudu, kei ira kece talega ena tuberi ira mai na veivanua tale e so na liga ni Turaga.

6 O koya, au sa parofisai kina, koi au ko Liai, me vaka na

31^a Maci. 19:17.
DV iVakaro ni Kalou.

2^a 1 Nif. 18:9–20.
4^a DV Raivotu.
b 2 Tui 24:14–15;
Jere. 44:2;
1 Nif. 1:4;
Ila. 8:20.

c Alama 9:22.
5^a DV Vanua Yalataki.
b Ica 2:9–10.
c DV Veiyalayalati.

[2 NIFAI]

1 1^a DV Peteriaki,
Vaka-Peteriaki.

veivakauqeti ni Yalo sa tiko vei au, ni na “sega ni dua e lako mai ki na vanua oqo ka vakavo ko ira ga era na vakau mai ena liga ni Turaga.

7 O koya, sa vakatabui kina na “vanua oqo vei koya ga sa kauta mai ko Koya. Ka kevaka era na qaravi Koya me vaka na veivakaro sa solia vei ira, ena yaco me vanua ni ^bbula galala vei ira; o koya, era na sega kina ni vesuki sobu ena veivakabobulataki; ia kevaka sa vakakina, sa na vu ga mai na nodra caka cala; ni kevaka sa levu na caka cala sa na ^cudruvi na vanua ena vukudra, ia vei ira na ivalavala dodonu ena vakalougatataki me sega ni mudu.

8 Ka raica, sa lewa yalomatua me na maroroi na vanua oqo ena gauna mada ga oqo mai vei ira na veimatanitu tale e so; ka raica, e ra na vakasinaita mai na veimatanitu na vanua oqo, ka na sega na vanua me ivotavota vakawa.

9 O koya, au sa rawata kina e dua na yalayala, koi au ko Liai, ni “kevaka era na maroroya na nona ivakaro ko ira ka a kauti ira mai na Turaga na Kalou mai na vanua ko Jerusalemi, era na tiko ^bsautu ena dela ni vanua oqo; ka ra na taqomaki mai vei ira na veimatanitu kecega, me ra na taukena ga vakaira na vanua oqo. Ka kevaka era na ^cmuria na nona ivakaro era

na vakalougatataki ena dela ni vanua oqo, ka na sega e dua me vakacacani ira, se me kauta laivi na vanua sa nodra ivotavota vakawa; ka ra na tiko maroroi tu me sega ni mudu.

10 Ia raica, ni na yaco mai na gauna me ra na malumalumu sobu kina ena tawavakabauta, ni ra sa ciqoma oti na veivakalougatataki e vuqa mai na liga ni Turaga—ni ra sa kila tu na veika me baleta na buli ni vuravura, kei na tamata kecega, ka ra kila tu na nona caka-caka cecere ka talei na Turaga mai na buli ni vuravura; ka sa soli vei ira na kaukauwa me ra kitaka na ka kecega ena vakabauta; ka sa tu vei ira na veivakaro kece mai na ivakatekivu, ka ra sa kau mai ena nona loloma tawayalani ki na vanua yalataki ka talei oqo—raica, au sa kaya, kevaka ena yaco mai na siga me ra na vakanadakuya kina na Yalo Savasava ni Isireli, na “Mesaia dina, na nodra Dauveivueti ka nodra Kalou, raica, ena tau kina vei ira na lewa i Koya sa Yalododonu.

11 Io, ena kauti ira mai ko koya na “veimatanitu tale e so ki vei ira, ka na solia vei ira na kaukauwa, ka na kauta tani mai vei ira ko koya na vanua era taukena, ka na vakavuna ko koya me ra ^bveiseyaki ka yaviti.

12 Io, ni sa takali yani e dua na

6a 2 Nif. 10:22.

7a Mosa. 29:32;
Alama 46:10, 20.

b 2 Nif. 10:11.
DV Galala.

c Alama 45:10–14, 16;

Moma. 1:17;

Ica 2:8–12.

9a 2 Nif. 4:4;
Alama 9:13.

b iVaka. 29:9.

c DV Talairawarawa.

10a DV Mesaia.

11a 1 Nif. 13:12–20;
Moma. 5:19–20.

b 1 Nif. 22:7.

itabatamata ki na dua tale ena yaco na “vakadave dra, kei na veitotogitaki ena kedra maliwa; o koya oqo, oi kemudou na luvequ, au gadreva mo dou nanuma mata; io, au gadreva mo dou vakarorogo ki na noqu vosa.

13 Io mo dou yadra mada; mo dou yadra mai na moce lutu, io, mai na moce nei ^aeli, ka kuretaka tani na ^bsinucodo rerevaki dou sa vesuki kina, ka sai ira na sinucodo ka vesuki ira tu na luve ni tamata, me ra kau sobu kina vakavesu ki na ^cikeli tawamudu ni rarawa bibi kei na yaluma titobu.

14 Yadra! Ka tucake mai na kuvu-ni-soso, ka rogoca na vosa ni nomudou ^aitubutubu sa sautaninini, ka sa voleka mo dou na vakadavora na yagona ki na ^bibulubulu batabata ka vakanomodi, na vanua ka sega e dua na dauveilakoyaki me na lesu tale mai kina; e vica wale ga na siga ka’u na qai lako yani ena nodra ^csala na kai vuravura kecega.

15 Ia raica, na Turaga sa ^avueta mai eli na yaloqu; au sa raica na nona lagilagi, ka’u sa ovici tu me tawamudu ena ^bliga ni nona ^cloloma.

16 Ka’u sa gadreva mo dou na nanuma mo dou ^amuria na lawa

kei na lewa ni Turaga; raica, sai koya na ka oqo sa dau ririko tu kina na yaloqu mai na ivakatekivu.

17 Sa dau bikai tiko na lomaqu ena rarawa ena veigauna e so, ni’u a ririkotaka, de na tauca vei kemudou na Turaga na nomudou Kalou na taucoko ni nona ^acudru waqawaqa ena vuku ni nomudou vakaukauwataka na lomamudou, mo dou ^bmuduki tani ka vakarusai me sega ni mudu;

18 Se, me na yacovi kemudou e dua na cudru me ^avuqa na itabatamata; ka dou na sikovi ena iseleiwau, kei na dausiga, ka dou na cati, ka dou na tuberi voli me vaka na lewa kei na veivesuki ni ^btevoro.

19 Oi kemudou na luvequ, me kakua mada ni yaco vei kemudou na veika oqo, ia, mo dou nona mata tamata ^adigitaki ka taleitaki na Turaga. Ia raica, me yaco ga na nona lewa; ni sa dodonu na nona ^bivalavala ka sega ni mudu.

20 Ka sa kaya vakaoqo ko Koya: ^aKevaka dou na muria na noqu ^bivakaro dou na tiko ^csautu ena vanua; ia kevaka dou na sega ni muria na noqu ivakaro dou na muduki tani mai na noqu iserau.

21 Ia oqo, me marau kina vei

12a Moma. 1:11–19; 4:11.

13a DV Eli.

b Alama 12:9–11.

c 1 Nif. 15:28–30;

Ila. 3:29–30.

14a DV iTubutubu.

b DV Mate Vakayago.

c Josu. 23:14.

15a Alama 36:28.

DV Sorovaka,

Veisorovaki.

b Jeko. 6:5; Alama 5:33;

3 Nif. 9:14.

c Roma 8:39.

DV Loloma.

16a iVaka. 4:5–8;

2 Nif. 5:10–11.

17a 2 Nif. 5:21–24;

Alama 3:6–19.

b Mosa. 12:8.

18a 1 Nif. 12:20–23.

b DV Tévoro.

19a DV Digitaki.

b Osea 14:9.

20a Jeromi 1:9; Mosa. 1:6–7;

Alama 9:13–14.

b Vuna. 26:3–14;

Joeli 2:23–26.

c Same 67:6;

Mosa. 2:21–25.

kemudou na yaloqu, ka me'u biuta yani na vuravura oqo ena yalomarau ena vukumudou, ka me'u kakua ni kau sobu ki na ibulubulu ena rarawa kei na yalobibi, dou tucake mai na kuvu-ni-soso, oi kemudou na luvequ, ka tu ^avakaturaga, ka mo dou gugumatua mo dou ^bduavata ena nomudou vakananau kei na lomamudou, ka duavata ena ka kecega, mo dou kakua kina ni lutu sobu ka veivesuki;

22 Mo dou kakua kina ni cudruvi ena cudru ca sara; ka mo dou kakua talega ni vakavuna me tau vei kemudou na nona cudru na ^aKalou yalododonu, me vakarusai kina, io, me vakarusai ka tawamudu na yalo kei na yago.

23 Dou yadra mai, oi kemudou na luvequ; dou daramaka na ^aiyaragi ni ivalavala dodonu. Dou kuretaka tani na sinucodo dou sa vesuki tu kina, ka lako tani mai na butobuto ka tucake mai na kuvu-ni-soso.

24 Drau kua tale ni vorati tacimudrau, sa dau lagilagi na nona raivotu, ka sa dau muria tiko na ivakaro mai na gauna eda a biuti Jerusalemi mai kina; ka sa iyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou, me kauti keda mai ki na vanua yalatakiki; ni kevaka me a sega ko koya, keda a sa mate ena ^aviakana mai na lekutu; ia, drau a segata mo drau ^bkauta tani na nona bula; io,

ka sa sotava ko koya e vuqa na veika rarawa ena vukumudrau.

25 Ka'u sa rere sara vakalevu ka sautaninini ena vukumudrau, de na kune rarawa tale ko koya; ka raica, drau sa beitaki koya ni a segata na kaukauwa kei na ^alewa vei kemudou; ia au kila ni a sega ni segata na kaukauwa kei na lewa vei kemudou, ia e a vakasaqara ga na lagilagi ni Kalou, kei na nomudou tiko vinaka me tawamudu.

26 Ka drau a vosa kudrukudru ni sa dauvosa vakamatata vei kemudrau. Drau kaya ni sa rui ^agata na nona vosa; drau kaya ni a cudruvi kemudrau; ia raica, na gata ni nona vosa sa gata ni kaukauwa ni vosa ni Kalou, a sa tu vua; kei na ka ko drau vakatoka me cudru sai koya na ka dina, me vaka sa tu vua na Kalou, ka a sega ni rawa vua me tarova sa vakaraitaka vakadoudou ga na nomudrau caka cala.

27 Sa dodonu kina me tiko vua na ^akaukauwa ni Kalou, ka sa vakaroti kemudrau kina ko koya mo drau talairawarawa. Ia raica, sa sega ni ko koya, ia na ^bYalo ga ni Turaga a sa tiko vua, ka sa ^cdolava na gusuna me vosa ka sega kina ni rawa vua me galu tiko.

28 Ia oqo na luvequ, Leimani, kei kemudrau talega Lemueli kei Semi, kei kemudou talega na luvequ na luvei Isimeli, raica,

21a 1 Samu. 4:9;
1 Tui 2:2.
b Mosese 7:18.
22a V&V 3:4.
23a Efe. 6:11–17.

24a 1 Nif. 16:32.
b 1 Nif. 16:37.
25a iVakate. 37:9–11.
26a Na Vosa. 15:10;
1 Nif. 16:2;

Moro. 9:4;
V&V 121:41–43.
27a 1 Nif. 17:48.
b V&V 121:43.
c V&V 33:8.

kevaka dou na vakarorogo ki na domo i Nifai dou na sega ni rusa. Ia kevaka dou na vakarorogo vua au sa laiva oqo vei kemudou e dua na veivakalougatataki, io, na noqu “veivakalougatataki taumada.

29 Ia kevaka dou na sega ni vakarorogo vua au na kauta tani na noqu “veivakalougatataki taumada, io, na noqu veivakalougatataki ena qai soli vua.

30 Ia oqo, Soramu, au sa vosa vei iko: Raica, ko iko na “tamata i Lepani; ia, ko a kau tani mai na vanua ko Jerusalemi, ka’u sa kila ni ko nona itokani dina na luvequ ko Nifai me sega ni mudu.

31 O koya gona, ena vuku ni nomu yalodina, ena vakalougatataki “vata na nomu kawa kei na nona kawa, ka ra na tiko sautu vakadede sara ena dela ni vanua oqo; e sega ni dua na ka, na nodra caka ca ga, ena vakacacana se vakayavalata na nodra tiko sautu ka sega ni mudu ena dela ni vanua oqo.

32 O koya, kevaka ko sa muria na ivakaro ni Turaga, sa vakatabuya tu na Turaga na vanua oqo me ra na tiko sautu kina na nomu kawa, kei ira na kawa i na luvequ.

WASE 2

Sa rawa na veivuetai mai vua na Mesaia Tabu—Na galala ni digidigi e gadrevi ki na bula kei na toso ki

liu—Sa lutu ko Atama me sucu na tamata—Sa galala na tamata me digitaka na bula galala kei na bula twamudu. Rauta na 588–570 B.K.

IA oqo, Jekope, au sa kaya vei iko: Ko iko na noqu “ulumatua ka sucu ena gauna ni noqu rarawa ena loma ni lekutu. Ka raica, ni ko se gone, ko a sota kaya na leqa kei na veika rarawa e vuqa, ena vuku ni nodratou itovo ca na tuakamu.

2 Ia, Jekope, na imatai ni luvequ ka sucu ena lekutu, ko sa kila na cecere ni Kalou; ka na vakatabuya ko koya na nomu rarawa mo rawata kina na vinaka.

3 O koya, ena vakalougatataki kina na yalomu, ia ko na bula sautu tiko kei na tuakamu, ko Nifai; ia, ko na qarava na nomu Kalou ena nomu veisiga taucoko. O koya, au kila kina ni ko sa vueti, ena vuku ni nona yalododonu na nomu Dauveivueti; ni ko sa raica ni na yaco vakaidina ni ena taucoko ni gauna ena lako mai kina ko Koya me kauta mai na veivakabulai vei ira na tamata.

4 Ia, ko sa “raica talega na nona lagilagi ni ko se cauravou; o koya gona, ko sa vakalougatataki kina me vakataki ira ena qaravi ira ko Koya ena bula vakayago; ka sai koyakoya tiko ga na Yalo ena noa, ena siga edaidai, ka sega ni mudu. Ka sa vakarautaki tu na sala mai na gauna a lutu kina na

28a DV iTutu
Vakaulumatua.
29a Epa. 1:3.

30a 1 Nif. 4:20, 35.
31a 2 Nif. 5:6.
2 1a 1 Nif. 18:7.

4a 2 Nif. 11:3;
Jeko. 7:5.

tamata, ia sa ^bisolisoli wale ga na veivakabulai.

5 A sa vakavulici vakavinaka na tamata me ^akila kina na vinaka mai na ca. Ka sa soli na lawa vua na tamata. Ka sa sega ni ^bvakadonui e dua na tamata ena lawa; se, ena lawa ga sa ^cmuduki tani kina na tamata. Io, era sa muduki tani ena lawa vakayago; e dua tale, ena lawa vakayalo era na rusa ga ka tawasei mai na ka vinaka, ka ra na rarawa sara tu me sega ni mudu.

6 Ia, sa yaco na ^aveivuetai ena vukui koya na ^bMesaia Tabu; ni sa sinai tu ena ^cloloma soli wale kei na dina.

7 Raica, sa cabori Koya me ^aisoro ni ivalavala ca, me vakayacori kina na inaki ni lawa, vei ira kece sa yalo raramusumusuka yalo biboro; ka sa sega ni vakayacori rawa na ^binaki ni lawa ki vua e dua tale.

8 O koya, sa ka bibi sara kina me tukuni yani na veika oqo vei ira na lewei vuravura, me ra kila kina ni sa sega ni rawa ni dua na ka bula me tiko ena serau ni Kalou, ka ^avakavo ga ena nona cakacaka dodonu, kei na loloma cecere, kei

na nona loloma soli wale na Mesaia Tabu, o koya sa solia na nona bula me vaka na veika vakayago, ka sa taura lesu tale ena kaukua ni Yalotabu, me vakayacora kina na ^btucake tale mai na mate, ni sa imatai me tucake tale.

9 O koya, sa isevu vua na Kalou ko koya, ka na ^avakamamasu ena vukudra kecega na luve ni tamata; ka ra na vakabulai ko ira yadua sa vakabauti Koya.

10 Ia ena vuku ni ^avakamamasu oqo me baleta na tamata kecega, era sa lako rawa kina vua na Kalou na tamata kecega; o koya, era na tu kina e matana, me ra ^blewai mai vua me vaka na dina kei na ^csavasava sa tu vua. O koya, na inaki ni lawa ka a solia na Yalo Savasava, ena soli kina nai itotogi ka sa toka vata, ia na itotogi ka toka vata oqo sa veibasai kei na marau sa toka vata talega, me vakayacori kina na inaki ni ^dveisorovaki—

11 Ni sa dodonu kina me tu na ^aveibasai ni ka kecega. Kevaka e sega, a imatai ni luvequ ka a sucu ena lekutu, ena sega ni yaco rawa na ivalavala dodonu, se na caka ca, ka sega na bula savasava se na rarawa, ka sega na vinaka se na

4b DV Loloma Soli Wale.

5a Moro. 7:16.

b Roma 3:20; 2 Nif. 25:23; Alama 42:12–16.
DV Vakadonuya, Dodonu.

c 1 Nif. 10:6; 2 Nif. 9:6–38; Alama 11:40–45; 12:16, 24; 42:6–11; Ila. 14:15–18.

6a 1 Nif. 10:6; 2 Nif. 25:20; Alama 12:22–25.

DV iTuvatava ni Veivuetai.

b DV Mesaia.

c Joni 1:14, 17; Mosese 1:6.

7a DV Sorovaka, Veisorovaki.

b Roma 10:4.

8a 2 Nif. 25:20; 31:21; Mosa. 4:8; 5:8; Alama 38:9.

b 1 Kori. 15:20;

Alama 7:12; 12:24–25;

42:23.

DV Tucake Tale.

9a Ais. 53;

Mosa. 14:12; 15:8–9.

10a DV Dauveivuetai.

b DV Veilewai, na iTioti ni.

c DV iValavala Tabu.

d 2 Nif. 9:7, 21–22, 26; Alama 22:14; 33:22; 34:9.

11a V&V 29:39; 122:5–9.
DV Rarawa.

ca. O koya, sa dodonu kina me vakatautauvatataki na veika kecega; ia kevaka me tautauvata tu ga, sa ka mate wale, ka sa sega kina na bula se na mate, se na vuca se na tawavuca, na marau se na rarawa, ka sega na vuku se na lialia.

12 O koya, sa qai buli kina me ka wale ga; ka sa sega kina ni dua na ^ainaki ni kena a buli. Ia, ena vakarusa na ka oqo na yalomatua ni Kalou kei na nona inaki tawamudu, kei na kaukauwa talega, kei na loloma cecere, kei na ^blewa dodonu ni Kalou.

13 Ka kevaka dou na kaya ni ^asega na lawa, ko na kaya talega ni sega na ivalavala ca. Kevaka ko na kaya ni sega na ivalavala ca, ko na kaya talega ni sa sega na ivalavala dodonu. Ia kevaka e sega na ivalavala dodonu ena sega na marau. Ka kevaka sa sega na ivalavala dodonu se na marau ena sega na itotogi se na rarawa. Ka kevaka sa sega na veika oqo ^bsa sega na Kalou. Ka kevaka sa sega na Kalou, sa sega koi keda, ka sega talega na vuravura; ni na sega ni buli e dua na ka, ni sa sega na ka me caka se me cakacakataki; o koya, sa qai takali yani kina na veika kece.

14 Ia oqo, oi kemudou na luvequ, au sa vosataka vei kemudou na

veika oqo me yaga vei kemudou ka mo dou vuli kina; ni sa tiko e dua na Kalou, ka a ^abulia o koya na veika kecega, na lomalagi kei na vuravura, kei na veika kecega sa tu kina, na veika me caka kei na veika me ^bcakacakataki.

15 Ka me vakayacora rawa kina na nona ^ainaki tawamudu vei ira na tamata; ni oti na nona a buli rau na noda itubutubu taumada, kei na manumanu ni vanua kei na manumanu vuka e macawa; ka me vakalekalekataki ga, na ka kecega sa buli, a sa dodonu me tu na kena veibasai, me vaka sa veibasai na ^bvuanikau ^cvakatabui kei na ^dvunikau ni bula, e dua e kamikamica ka dua e wiwi.

16 O koya, sa solia kina na Turaga na Kalou vua na tamata me ^alewa na ka e kitaka. Ia, sa sega ni rawa ni lewa na ka me kitaka na tamata ka vakavo kevaka me na ^bbacani mai vua e dua se mai vei koya ka dua.

17 Ia, koi au ko Liai, me vaka na veika au a wilika, au vakabauta kina ni dua na ^aagilosu ni Kalou, me vaka na ka sa volai, a ^blutu tani mai lomalagi ka sa yaco o koya oqo me tevoru, ni a segata na ka ca ena mata ni Kalou.

18 Ia, me baleta ni sa lutu tani mai lomalagi, ka sa rarawa sara

12a V&V 88:25–26.

DV Vuravura—Buli me baleta na Tamata.

b DV Lewa Dodonu.

13a 2 Nif. 9:25.

b Alama 42:13.

14a DV Buli, iBulibuli.

b V&V 93:30.

15a Ais. 45:18;

Alama 42:26;

Mosese 1:31, 39.

b iVakate. 3:6;

Alama 12:21–23.

c iVakate. 2:16–17;

Mosese 3:17.

d iVakate. 2:9;

1 Nif. 15:22, 36;

Alama 32:40.

16a 2 Nif. 10:23;

Alama 12:31.

DV Galala ni Digidigi.

b V&V 29:39–40.

17a Ais. 14:12;

2 Nif. 9:8;

Mosese 4:3–4;

Epa. 3:27–28.

b DV Tevoru.

me sega ni mudu, sa “segata ta-
lega me ra rarawa vaka kina na
tamata kecega. O koya, a sa kaya
kina vei ^bIvi, io, na gata qase ko
ya, o koya na tevoru, o koya na
tama ni ka ^clasu kecega, a sa kaya:
Mo kania na vuanikau vakatabui,
ka ko na sega ni mate kina; ia ko
na vaka na Kalou ni ko na ^dkila na
vinaka kei na ca.

19 Ia, ni rau sa “kania oti na vua-
nikau vakatabui ko Atama kei Ivi,
erau sa vakatalai tani mai na were
ko ^bIteni, me rau teivaka na qele.

20 Ka rau sa vakasucumi ira mai
na gone; io, na “vuvale ni vura-
vura taucoko.

21 A sa vakabalavutaki kina na
gauna ni nodra bula na luve ni
“tamata, me vaka na lewa ni Ka-
lou, me ra ^bveivutuni rawa kina
ena gauna ni bula vakayago; ia
na nodra itutu sa yaco me itutu
ni ^cvakatovolei, ka sa vakabala-
vutaki na nodra gauna, me vaka
na veivakaro sa solia na Turaga na
Kalou vei ira na luve ni tamata.
Ni a solia na ivakaro ko koya me
ra veivutuni na tamata kecega; ni
sa vakaraitaka vei ira na tamata
kecega ni ra sa ^dyali, ena vuku ni
nodrau talaidredre na nodra itu-
butubu taumada.

22 Ia oqo, kevaka me a sega ni
talaidredre ko Atama ke a sega ni
lutu tani, ia ke a tiko ga ena were
ko Iteni. Ka ra na tu ga ena itutu
era a buli kina na veika kecega sa
buli; ka ra na vaka tu ga ko ya, ka
sega na kedra icavacava.

23 Ka rau na sega ni “vakalu-
veni; ia erau na bula tu ga ka le-
caika, ka sega na nodrau marau,
ni rau sega ni kila na rarawa; sa
sega na ka vinaka erau cakava, ni
rau sega ni kila na ivalavala ca.

24 Ia raica, sa caka na veika kece
ena lewa yalomatua i Koya sa
“kila na ka kecega.

25 Sa “lutu ko ^bAtama me sucu
kina na tamata; sa ^csucu na tamata
me rawata na ^dmarau.

26 Ia ena lako mai na “Mesaia
ena taucoko ni gauna, me ^bvueti
ira na luve ni tamata mai na lutu
tani. Ia ni ra sa vueti mai na lutu
tani era sa ^cgalala kina ka sega ni
mudu, ka ra sa kila na vinaka mai
na ca; me ra lewa vakaira na ka
me ra kitaka ka sega na ka me le-
wai ira, ka vakavo ga na itotogi
ni ^dlawa ka na tau vei ira ena siga
levu mai muri, me vaka na veiva-
karo sa solia na Kalou.

27 O koya, era sa “galala kina
na tamata me vaka na veika

18a 2 Nif. 28:19–23;

3 Nif. 18:18;

V&V 10:22–27.

b DV Ivi.

c 2 Nif. 28:8; Mosese 4:4.

d iVakate. 3:5;

Alama 29:5;

Moro. 7:15–19.

19a Alama 12:31.

DV Lutu nei Atama

kei Ivi.

b DV Iteni.

20a V&V 138:38–39.

21a Alama 12:24;

Mosese 4:23–25.

b Alama 34:32.

DV Veivutuni.

c DV Bula Vakayago.

d Jeko. 7:12.

23a Mosese 5:11.

24a DV Kalou, Lewe Tolu

Vakalou.

25a Mosese 6:48.

DV Lutu nei Atama

kei Ivi.

b DV Atama.

c DV Bula Vakayago.

d Mosese 5:10.

DV Reki;

Tamata.

26a DV Mesaia.

b DV iTuvatuvu ni

Veivueti.

c Alama 42:27; Ila. 14:30.

d DV Lawa.

27a Kala. 5:1; Mosese 6:56.

vakayago; ka sa soli vei ira na ka kecega sa yaga vua na tamata. Era sa galala me ra ^bdigitaka na galala kei na ^cbula tawamudu, ena vukui koya na Dauveivakaduavatataki ni tamata kecega, se me ra digitaka na tiko vakavesu kei na mate, me vaka na nona veivesuki kei na nona kaukauwa na tevororo; raica sa segata ko koya me ra rarawa sara na tamata kecega me vakataki koya.

28 Ia oqo, oi kemudou na luvequ, au gadreva mo dou vakararavi vua na ^aDauveivakaduavatataki, ka vakarorogo ki na nona veivakaro cecere; ka mo dou yalodina ki na nona vosa, ka digitaka na bula tawamudu, me vaka na gadre ni nona Yalo Tabu;

29 Ka kakua ni digitaka na mate tawamudu, me vaka na gadre ni yago kei na ca sa tu kina, ka solia vua na yalo ni tevororo na kaukauwa me ^aveivesu kina, me kauti kemudou sobu ki ^beli, me lewai kemudou ena nona matanitu.

30 Au sa vosataka na vosa e vica oqo vei kemudou kece na luvequ, ena iotioti ni veisiga ni noqu bula vakatovolei; ka' u a digitaka na tikina vinaka, me vaka na nona vosa na parofita. Ka sa sega ni dua tale na ka au gadreva na tiko vinaka tawavakaiyalayalaga ni yalomudou. Emeni.

WASE 3

Sa raici ira na Nifaiti ena raivotu ko Josefa mai Ijipita—Sa parofisaitaki Josefa Simici na daurairai ena gauna oqo; kei Mosese, o koya ena qai sereki Isireli; kei na kena yaco mai na iVola i Momani. Rauta na 588–570 B.K.

Ia oqo, au sa vosa vei iko, Josefa, na ^aiotioti ni luvequ. Ko a sucu mai na lekutu ni noqu veivakararawataki; io, ena veisiga ni noqu rarawa bibi duadua sa vakasucumi iko kina ko tinamu.

2 Ka me vakatabuya talega vei iko na Turaga na ^avanua oqo, ka sa vanua talei sara, me nomu ivotavota vakawa ka nodra ivotavota vakawa talega na nomu kawa vata kei ira na tuakamu; mo ni na tiko sautu kina ka sega ni mudu, kevaka ko ni na muria na nona veivakaro na Yalo Savasava ni Isireli.

3 Ia oqo, Josefa, na iotioti ni luvequ, ka' u a susuga ena lekutu ni noqu veivakararawataki, me vakalougatataki iko na Turaga ka sega ni mudu, ni na sega ni ^avakarusai sara vakadua na nomu kawa.

4 Ia raica, ko sa vua ni toloqu; ka' u sa kawa i ^aJosefa ka a kau ^bvakavesu ki Ijipita. Ia sa levu na veiyalayalati a cakava na Turaga vei Josefa.

5 Ia, a sa ^araica vakaidina ko Josefa na noda gauna. Ka a rawata

27b DV Galala ni Digidigi.

c DV Bula Tawamudu.

28a DV Dauveivakaduavatataki.

29a Roma 6:16–18;
Alama 12:11.

b DV Eli.

3 1a 1 Nif. 18:7.

2a 1 Nif. 2:20.

DV Vanua Yalataki.

3a 2 Nif. 9:53.

4a iVakate. 39:1–2; 45:4;

49:22–26;

1 Nif. 5:14–16.

b iVakate. 37:29–36.

5a vjs iVakate. 50:24–38

(Ai Kuri);

2 Nif. 4:1–2.

e dua na yalayala mai vua na Turaga, ni na vakatubura na Turaga na Kalou mai na vua ni tolona e dua na ^btabana ^cyalododonu ki vei ira na mataqali i Isireli; e sega ni Mesaia, ia e dua ga na tabana ka na qai musuki tani, ia, me na qai nanumi ena veiyalayalati ni Turaga, ni na vakatakilai vei ira na ^dMesaia ena veisiga mai muri, ena yalo ni kaukauwa, me ra na kau tani kina mai na ^ebutobuto ki na rarama—io, mai na butobuto vunitaki kei na veivesuki ki na bula galala.

6 Ni a vakadinadinataka vakaidina, ko Josefa ka vaka: E dua na ^adaurairai ena vakatubura na Turaga na noqu Kalou; io sa na dua na daurairai digitaki vei ira na vua ni ^btolomu.

7 Io, a kaya vakaidina ko Josefa: Sa kaya vakaoqo vei au na Turaga: E dua na ^adaurairai digitaki au na vakatubura mai vei ira na vua ni toloomu; ka na dokai vakalevu ko koya ena kedra maliwa na vua ni toloomu. Ka’u na solia vua na ivakaro me cakava e dua na cakacaka ena vukudra na wekana ko ira na vua ni toloomu, ka na yaga vakalevu sara vei ira, me ra kila kina na veiyalayalati au a cakava vei ira na nomu qase.

8 Ka’u na solia vua e dua na

ivakaro me ^akakua ni kitaka e dua tale na cakacaka, na cakacaka ga au na vakaroti koya kina. Ka’u na vakayacori koya me levu e mataqu; ni na cakava ko koya na noqu cakacaka.

9 Ka na cecere ko koya me vakataki ^aMosese, ka’u a kaya ni’u na vakatubura vei kemudou, me ^bsereki ira na noqu tamata, oi kemudou, na mataqali i Isireli.

10 Ia ko Mosese ka’u na vakatubura, me sereki ira na nomu tamata mai na vanua ko Ijipita.

11 Ia e dua na daurairai au na vakatubura mai na vua ni toloomu; ki vua au na solia kina na ^akaukauwa me kauta yani na noqu vosa ki vei ira na coke ni toloomu—ka sega ni kauta wale ga yani na noqu vosa, sa kaya na Turaga, ia me vakadinadinataka vei ira na noqu vosa, ka sa lako oti rawa yani ena kedra maliwa.

12 Ia, era na ^avolavola na vua ni toloomu; ka ra na ^bvolavola na vua ni toloi ^cJuta; ia na veika era na vola na vua ni toloomu, kei na veika talega era vola na vua ni toloi Juta, era na tubu vata, me ^dvakamaduataka na ivunau lasu ka vakaotia na veileti, ka vaka-deitaka na tiko sautu ena kedra maliwa na vua ni toloomu, me ra ^ekila kina na ^fkedra itukutuku na

5b iVakate. 49:22–26;
1 Nif. 15:12; 19:24.
DV Were-ni-Vaini ni
Turaga.

c Jeko. 2:25.

d 2 Nif. 6:14;

V&V 3:16–20.

e Ais. 42:16.

6a 3 Nif. 21:8–11;

Moma. 8:16.

DV Daurairai.

b V&V 132:30.

7a DV Simici, Josefa Lailai.

8a V&V 24:7, 9.

9a Mosese 1:41.

b L.Y 3:7–10;

1 Nif. 17:24.

11a V&V 5:3–4.

12a DV iVola i Momani.

b DV iVolatabu.

c 1 Nif. 13:23–29.

d Isi. 37:15–20;

1 Nif. 13:38–41;

2 Nif. 29:8; 33:10–11.

e Moro. 1:4.

f 1 Nif. 15:14; 2 Nif. 30:5;

Moma. 7:1, 5, 9–10.

nodra qase ena veisiga mai muri, ka ra kila talega na noqu veiyalalati, sa kaya na Turaga.

13 Ena vakaukauwataki ko koya mai na nona malumalumu, ena siga ko ya ni sa tekivutaki na noqu cakacaka ena kedra maliwa na noqu tamata kecega, mo dou vakalesui tale mai kina, oi kemudou na mataqali i Isireli, sa kaya na Turaga.

14 A sa parofisai vakaoqo ko Josefa, ka kaya: Raica, ko koya na daurairai ko ya ena vakalougatataka na Turaga; ka ra na vakadrukai ko ira era segata me ra vakarusai koya; ni na vakayacori vakaidina na yalayala oqo ka’u sa rawata mai vua na Turaga, me baleta na vua ni toloqu. Raica, au sa kila deivaki sara ni na vakayacori na yalayala oqo;

15 Ena “vakatoka yaca vei au; ka na ^bvakayacani vei tamana. Ena vakataki au ko koya; mai na ka, ena vakayacora na Turaga mai na ligana, ena kaukauwa ni Turaga ena kauti ira mai kina na noqu tamata ki na veivakabulai.

16 Io, a sa parofisai vakaoqo ko Josefa: Au sa kila deivaki na ka oqo, me vaka au sa kila deivaki na vosa ni yalayala me baleti Mosese, ni sa kaya vei au na Turaga: Au na “maroroya na nomu kawa me sega ni mudu.

17 Ka sa kaya na Turaga: Au na vakatubura e dua na Mosese;

ka’u na solia vua na kaukauwa ena dua na ititoko; ka’u na solia vua na lewa ena volavola. Ka’u na sega ni sereka na wa ni yamena me vosa kina vakalevu, ni’u na sega ni vakaukauwataki koya me dauvosa. Ia au na “vola vua na noqu lawa, ena iqaqalo ni ligaqu; ka’u na lesia e dua na ^bdaunivosa ena vukuna.

18 Ka sa kaya talega vei au na Turaga: Au na vakatubura ki na vua ni toloomu; ka’u na lesia vua e dua me daunivosa. Ia koi au, raica, au na solia vua me vola na nodra volavola na vua ni toloomu, ki vei ira na vua ni toloomu; ka na tukuna yani o koya na daunivosa ni vua ni toloomu.

19 Ia na vosa ena vola ko koya sai koya na veivosa ka’u sa lewa ena noqu yalomatua me lako yani vei ira na “vua ni toloomu. Ia ena vaka ga me ra a tagi vei ira mai na ^bkuvu-ni-soso ko ira na vua ni toloomu; ni’u sa kila na nodra vakabauta.

20 Ka ra na “tagi mai na kuvu-ni-soso; io, ka kacivaka na veivutuni vei ira na wekadra, ni sa oti yani e vuqa na itabatamata. Ka na qai yaco ni na lako yani na nodra tagi, io me vaka ga na rawarawa ni nodra vosa.

21 Ena vuku ni nodra vakabauta, ena lako yani na nodra “vosa mai na gusuqu ki vei ira na wekadra ko ira na vua ni toloomu; ka’u

15a V&V 18:8.

b JS—AT 1:3.

16a iVakate. 45:1–8.

17a iVaka. 10:2, 4;

Mosese 2:1.

b L.Y 4:16.

19a V&V 28:8.

b Ais. 29:4;

2 Nif. 27:13; 33:13;

Moma. 9:30;

Moro. 10:27.

20a 2 Nif. 26:16;

Moma. 8:23.

21a 2 Nif. 29:2.

na vakaukauwataka na malumalumumu ni nodra vosa ena nodra vakabauta, me nanumi kina na noqu veiyalayalati ka'u a cakava vei ira na nomu qase.

22 Ia oqo, raica, i Josefa na luvequ, a sa "parofisai vakaoqo na tamaqu ena gauna e liu.

23 O koya, ko sa kalougata kina ena vuku ni veiyalayalati oqo; ni ra na sega ni vakarusai na nomu kawa, ni ra na vakarorogo ki na vosa ni ivola.

24 Ka na tubu cake e dua na qaqa ena kedra maliwa, ka na cakava ko koya e vuqa na ka vinaka, ena vosa kei na cakacaka, ni sa iyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou, ena vakabauta levu, me kitaka kina na veika e veivakurabuitaki, ka cakava na ka sa lelevu ena mata ni Kalou, ka me vakayacori kina vakalevu na veivakalesui vei ira na mataqali i Isireli, kei ira na nodratou kawa na tuakamu.

25 Ia oqo, ko sa kalougata ko iko, Josefa. Raica, ko se lailai ga; o koya mo vakarorogo kina ki na vosa i Nifai na tuakamu, ka na qai yaco vei iko me vaka na vei vosa au sa vosataka. Mo nanuma mataua na vosa i tamamu ka sa voleka ni mate. Emeni.

WASE 4

Sa vakasalataki ira ka vakalougatataki ira na nona kawa ko Liai—Sa mate ko koya ka bulu—Sa vakalagilagia ko

Nifai na vinaka ni Kalou—Sa biuta ko Nifai na nona vakanuinui vua na Turaga me sega ni mudu. Rauta na 588–570 B.K.

IA, oqo, koi au, ko Nifai, au na vosa mada me baleta na parofisai a vosa kina ko tamaqu, me baleti "Josefa, ka a kau yani ki Ijipita.

2 Ia raica, a parofisai vakaidina ko koya me baleti ira na nona kawa kecega. Ia na "veiparofisai ka a vola ko koya, e sega soti ni levu me uasivia cake. E a parofisai ko koya me baleti keda kei ira na noda itabatamata ena gauna mai muri; ka ra sa volai tu ena peleti parasa.

3 Ia, ni sa tinia oti ko tamaqu na nona vosa me baleta na parofisai i Josefa, sa kacivi ira na luvei Leimani, ko ira na luvena tagane, kei ira na luvena yalewa, ka kaya vei ira: Raica, oi kemudou na luvequ tagane, kei na luvequ yalewa, na luvena tagane kei na luvena yalewa na noqu "ulumatua, au gadreva mo dou vakatudaliga ki na noqu vosa.

4 Ni sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: "Kevaka dou na muria na noqu ivakaro, dou na tiko soutu ena vanua; ka kevaka dou na sega ni muria na noqu ivakaro, dou na muduki tani mai na noqu iserau.

5 Ia raica, oi kemudou na luvequ tagane kei na luvequ yalewa, au na sega ni rawa ni lako sobu ki na noqu ibulubulu ka vakavo ni'u sa

biuta e dua na ^aveivakalougata-taki vei kemudou; raica, au kila ni kevaka dou sa susugi cake ena ^bsala e dodonu mo dou lako kina, dou na sega ni lako tani mai kina.

6 Ia, kevaka dou sa cudruvi, raica, au sa biuta na noqu veivakalougatataki vei kemudou, me kau tani mai vei kemudou na cudru ka me saumi e ^auludra na nomudou qase.

7 Ia, ena vuku ni noqu veivakalougatataki, ena ^asega kina ni laiva na Turaga na Kalou mo dou rusa; ia, ena ^byalololoma ko koya vei kemudou kei ira talega na nomudou kawa ka sega ni mudu.

8 Ka sa yaco ni sa tinia ko tamaqu na nona vosa vei iratou na luvena tagane kei na luvena yalewa ko Leimani, sa qai vakarota me ratou kau mai vua na luvena tagane kei na luvena yalewa ko Lemueli.

9 Ka sa vosa vei iratou, ka kaya: Raica, oi kemudou na luvequ, na luvena na ikarua ni luvequ; raica, au sa biuta vei kemudou na veivakalougatataki vata ga ka' u a biuta vei iratou na luvei Leimani; o koya, dou na sega kina ni vakarusai vakadua sara; ia mai muri, era na vakalougatataki na nomudou kawa.

10 Ka sa yaco ni sa tinia ko tamaqu na nona vosa vei ira, raica, sa qai vosa vei iratou na luvei ^aIsimeli tagane, io, vei ira kece sara na nona vuvale.

11 Ia ni sa tinia na nona vosa vei ira, sa qai vosa vei Semi, ka kaya: Ko sa kalougata ko iko, kei ira na nomu kawa; ni ko na taukena na vanua me vakataki Nifai na tacimu. Ka ra na wili vata na nomu kawa kei ira na nona kawa; ia, ko na vakataki tacimu, ka ra na vakataki ira na nona kawa ko ira na nomu kawa; ka ko na kalougata ena nomu bula taucoko.

12 Ka sa yaco ni sa vosa oti ko Liai na tamaqu vei ira kece na nona matavuvale, me vaka na gagadre ni yalona kei na Yalo ni Turaga sa tu vua, sa yaco me sa qase mai. Ka sa yaco ni sa mate, ka bulu.

13 Ka sa yaco ni sega mada ni oti e vica na siga na nona mate, eratou sa cudruvi au ko Leimani kei Lemueli kei iratou na luvei Isimeli tagane ena vuku ni veivunauci ni Turaga.

14 Ni' u a uqeti koi au, ko Nifai, me' u vosa vei iratou, me vaka na nona vosa; ni' u a sa vosataka oti e vuqa na ka vei iratou, ka vakakina ko tamaqu, ni bera na nona mate; ka vuqa na vosa oqori era sa volai tu ena noqu ^apeleti kadua; ni sa volai tu e levu cake na itukutuku ni veika sa yaco ena noqu peleti kadua.

15 Ia au sa vola ena peleti ^aoqo na veika ni yaloqu, kei na vuqa na ivolanikalou ka volai tu ena peleti parasa. Ni sa dau taleitaka na

5a DV Veivakalougatataki
vaka-Peteriaki.
b Na Vosa. 22:6.
6a V&V 68:25–29.
7a 2 Nif. 30:3–6;

V&V 3:17–18.
b 1 Nif. 13:31;
2 Nif. 10:18–19;
Jeko. 3:5–9;
Ila. 15:12–13.

10a 1 Nif. 7:6.
14a 1 Nif. 1:16–17; 9:4.
15a 1 Nif. 6:4–6.

yaloqu na ivolanikalou, ka sa dau ^bvakananuma na lomaqu, ka' u sa vola me ra ^cvuli kina ka me yaga vei ira na luvequ.

16 Raica, sa dau rekitaka na "yaloqu na veika ni Turaga; ka sa dau vakananuma tiko ga na ^blomaqu na veika au sa raica ka rogoca.

17 Ia, e dina ga ni sa rui ^avinaka vakaoti na Turaga ena nona vakaraitaka vei au na nona cakacaka lelevu ka talei, sa kaya vakaoqo na yaloqu: A ^btamata vakaloloma dina koi au! Io, sa rarawa na yaloqu ena vuku ni noqu itovo vakayago; sa yaluma na yaloqu ena vuku ni noqu caka cala.

18 Au sa vakavolivoliti, ena vuku ni veitemaki kei na ivalavala ca sa dau ^avakaleqai au vakarawarawa.

19 Ia ni' u sa gadreva me' u marau, sa vutugu na yaloqu ena vuku ni noqu ivalavala ca; ia, au sa kilai Koya ka' u sa vakararavi vua.

20 Sa dau totaki au na noqu Kalou; sa tuberi au ena noqu rarawa mai na loma ni lekutu; ka a maroroi au mai na wasaliwa titobu.

21 Sa vakasinaiti au ena nona ^aloloma, ka sa caucaudre tu e yagoqu taucoko.

22 Sa vakataqayataki ira na noqu ^ameca, ka sa vakavuna me ra sautaninini e mataqu.

23 Raica, sa rogoca na noqu tagi ena siga, ka vakavukui au ena ^araivotu ena bogi.

24 Au sa ^adaumasu vagumatua vua ena siga; io, ka' u sa tabalaka cake na domoqu; ka ra sa lako sobu mai na agilosu ka qaravi au.

25 Ia ena taba ni Yalona, sa ^akau cake kina na yagoqu ki na dela ni veiulunivanua cecere sara. Ka sa raica na mataqu na veika cecere, io, na veika sa rui cecere vua na tamata, o koya au a vakaroti kina me' u kakua ni volai ira.

26 Ia, kevaka au sa raica na veika cecere vakaoqo, kevaka sa lomani ira na luve ni tamata na Turaga me sikovi ira ena loloma cecere levu, a ^acava me qai tagi kina na lomaqu ka tiko voli na yaloqu ena buca ni rarawa, ka sa yavu yani na yagoqu, ka luluqa mai na noqu kaukauwa, ena vuku ni noqu rarawa?

27 Ka cava me' u ^asoli au kina ki na ivalavala ca ena vuku ni malumalumu vakayago? Io, a cava me' u rawai kina ena ^bveitemaki, me dua kina na nona tikina e lomaqu o koya na vu ni ca me vakacacana na noqu ^cvakacegu ka vakararawataka na yaloqu? A cava au sa cudru kina ena vukudra na noqu meca?

28 Mo yadra mai, na yaloqu! Mo kakua tale ni vakaloloku ena

15b DV Vakananuma; iVolanikalou.

c 1 Nif. 19:23.

16a DV Vakavinavinaka.

b DV Loma, Yalo.

17a 2 Nif. 9:10; V&V 86:11.

b Roma 7:24.

18a Roma 7:21–23;

Ipe. 12:1; Alama 7:15.

21a DV Loloma.

22a 1 Nif. 17:52.

23a DV Raivotu.

24a Jeme. 5:16; 1 Nif. 2:16.

25a 1 Nif. 11:1;

Mosese 1:1–2.

26a Same 43:5.

27a Roma 6:13.

b DV Vakatovolei,

Veivakatovolei.

c DV Sautu, Vakacegu.

ivalavala ca. Mo reki na lomaqu, ka kakua tale ni soli tikina ki vua na “meca ni yaloqu.

29 Mo kakua ni cudru ena vukudra na noqu meca. Mo kakua ni luluqa ko iko na noqu kaukauwa ena vuku ni noqu veika rarawa.

30 Mo reki, o iko na lomaqu, ka tagi vua na Turaga, ka kaya: Oi kemuni na Turaga, au na vakacautautaki kemuni tiko ga me sega ni mudu; io, ena rekitaki kemuni na yaloqu, na noqu Kalou, kei na “uluvatu ni noqu veivakabulai.

31 Oi kemuni na Turaga, mo ni na vueta beka na yaloqu? Mo ni na sereki au beka mai na ligadra na noqu meca? Mo ni vakayacori au mada me’u na sautaninini ni’u sa raica na “ivalavala ca?

32 Me sogo tiko mada ga e mataqu na matamata ni koro kei eli, ni sa “raramusumusu na lomaqu ka bibivoro na yaloqu! Oi kemuni na Turaga, mo ni kakua ni sogota e mataqu na matamata ni nomuni yalododonu, me’u ^blako voli kina ena sala ni vanua bucabuca, ka qaqarauni ena sala rawarawa!

33 Oi kemuni na Turaga, mo ni ovici au ena isulu ni nomuni yalododonu! Oi kemuni na Turaga, mo ni vakarautaka na sala me’u dro tani kina mai vei ira na noqu meca! Mo ni vakadododutaka na noqu sala e mataqu! Mo ni kakua ni biuta e dua na

itatarabe ena noqu sala—ia, mo ni caramaka mada na noqu sala e mataqu, ka kakua ni vakalatia na noqu sala, ia na nodra sala ga na noqu meca.

34 Oi kemuni na Turaga, au a sa dau “vakararavi tiko vei kemuni, ka’u na dau ^bvakararavi tiko ga vei kemuni me sega ni mudu. Au na sega ni “vakararavi ki na liga ni tamata; ni’u kila ni na cudruvi ko koya sa vakararavi ki na liga ni tamata. Io, ena cudruvi ko koya sa vakararavi ki na tamata se vakayacora me ligana na tamata.

35 Io, au kila ni na “solia vakalevu na Kalou vua sa kerekere. Io, ena solia vei au na noqu Kalou, kevaka au sa ^bsega ni kerea na ka “tawadodonu; o koya au na tabalaka cake kina na domoqu vei kemuni; io, au na tagi vei kemuni, na noqu Kalou, na “uluvatu ni noqu ivalavala dodonu. Raica, ena cabe cake tiko ga yani na domoqu vei kemuni ka sega ni mudu, oi kemuni na noqu uluvatu kei na noqu Kalou tawavakaiyalayala. Emeni.

WASE 5

Era sa tawasei ira tani mai vei ira na Leimanaiti ko ira na Nifaiti, era sa muria na lawa i Mosese, ka tara e dua na valetabu—Ena vuku ni nodra tawavakabauta era sa muduki tani mai

28a DV Tevoro.
30a 1 Kori. 3:11.
DV Uluvalu, Vatu.
31a Roma 12:9;
Alama 13:12.
32a DV Yalo

Raramusumusu.
^b DV Lako, Lako Vata kei na Kalou.
34a DV Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.
^b Same 44:6–8.

^c Jere. 17:5;
Moma. 3:9; 4:8.
35a Jeme. 1:5.
^b DV Masu.
^c Ila. 10:5.
^d iVaka. 32:4.

na iserau ni Turaga ko ira na Leimainaiti, era sa cudruvi, ka ra sa vu ni veivakararawataki vei ira na Nifaiti. Rauta na 588–559 B.K.

RAICA, a sa yaco ni koi au, ko Nifai, au sa tagi vakalevu vua na Turaga na noqu Kalou, ena vuku ni nodrau ^acudru na tuakaqu.

2 Ia raica, sa toro cake ga na nodrau cudruvi au, ka rau segata kina me rau kauta tani na noqu bula.

3 Io, erau sa vosa kudrukudrutaki au, ka kaya: Sa nanuma tiko na tacidatou me ^alewai kedatou; ka sa yacovi keda kina e vuqa na ka rarawa ena vukuna; ia, me datou vakamatei koya mada oqo, me datou kakua ni vakararawataki tale ena vuku ni nona vosa. Ia raica, tou na sega ni laivi koya me nodatou iliuliu, ni sa nodatou itutu na tuakana, me datou liutaki ira na tamata oqo.

4 Oqo, au sa sega ni vola ena peleti oqo na vosa kece erau a vosakudrukudrutaki au kina. Ia sa rauta ga me'u kaya, ni rau a segata me rau kauta tani na noqu bula.

5 Ka sa yaco ni a ^avakasalataki au na Turaga, koi au ko ^bNifai, me'u lako tani mai vei rau ka dro yani ki na loma ni lekutu, kei ira kece era vinakata me ra lako vata kei au.

6 O koya, a sa qai yaco kina ni'u sa kauta na noqu vuvale, koi au

ko Nifai, kei ^aSoramu talega kei na nona vuvale, kei Semi, na tua-kaqu kei na nona vuvale, kei rau na taciqu ko Jekope kei Josefa, kei iratou talega na ganequ, kei ira kece era via lako vata kei au. Ia ko ira kece era via lako vata kei au sai ira era vakabauta na ^bivakasala kei na ivakatakila ni Kalou; o koya era sa vakarorogo kina ki na noqu vosa.

7 Ka keimami sa kauta na neimami vale laca kei na veika kece e rawa me keimami kauta, ka lako voli yani ki na loma ni lekutu me vuqa na siga. Ka ni oti e vuqa na siga na neimami lako voli keimami sa qai birika na neimami vale laca.

8 Ia era sa vinakata na noqu tamata me keimami vakatoka na vanua oqo ko ^aNifai; o koya keimami sa vakatoka kina ko Nifai.

9 Ia ko ira kece era sa tiko vata kei au, era sa vinakata me ra vakatokai na ^atamata i Nifai.

10 Ka keimami sa raica me keimami muria na lewa, kei na lawa, kei na ivakaro ni Turaga ena veika kecega, me vaka na ^alawa i Mosese.

11 Ka a tiko vata kei keimami na Turaga; ka keimami sa sautu sara vakalevu; ni keimami a kaburaki sore ni itei ka tamusuka mai kina vakalevu sara. Ka keimami sa te-kivu me susu manumanu ena kedra veimataqali kece sara.

5 1a 2 Nif. 4:13–14.

3a 1 Nif. 16:37–38;
Mosa. 10:14–15.

5a DV Uqeti, Veivakauqeti.
b Mosa. 10:13.

6a 1 Nif. 4:35; 16:7;

2 Nif. 1:30–32.

b DV Vakasalataki,
Vakasala.

8a Oma. 1:12, 27;

Mosa. 9:1–4; 28:1.

9a Jeko. 1:13–14.

10a 2 Nif. 11:4.

DV Lawa i Mosese.

12 Ka'ua kauta talega mai, koi au ko Nifai, na itukutuku ka ceuti tu ena "peleti parasa; kei na ^bpolo talega, se 'kabasi, ka a vakarau-taka vei tamaqu na liga ni Turaga me vaka na ka sa volai.

13 Ka sa yaco ni sa tekivu me keimami sautu sara vakalevu ka tubu me lewe levu ena vanua.

14 Ka'ua sa taura, koi au ko Nifai, na "iseleiwau i Lepani, ka bulia e levu tale na iseleiwau me tautauvata kaya; de ra na kabai keimami mai ko ira era mani vakatokai tiko me ^bLeimanaiti ka vakarusai keimami; ni'u sa kila na nodra cati au kei ira na luvequ kei ira era sa vakatokai me noqu tamata.

15 Ka'ua sa vakavulici ira na noqu tamata me ra tara vale, ka me ra cakacaka ena veimataqali cakacaka kecega ni kau, kei na "kaukamea, kei na kopa, kei na parasa, kei na sitila, kei na koula, kei na siliva, kei na veimataqali oa talei, ka sa bini tu eke.

16 Ia, koi au ko Nifai, au sa tara e dua na "valetabu; ka'ua a tara me vaka ga na icakacaka ni ^bvaletabu i Solomoni, ia e a sega ga ni tara mai na vuqa na "veika talei; ni ra a sega ni kunei ena vanua oqo, o koya, e a sega kina ni rawa ni tara me vaka sara ga na valetabu i Solomoni. Ia na kena itaratara e

a vaka ga na itaratara ni valetabu i Solomoni; ka sa caka vakamata-itaki sara.

17 Ka sa yaco ni'u sa vakaroti ira na noqu tamata, koi au ko Nifai, me ra cakacaka "vagumatua, ka dau cakacaka e ligadra.

18 Ka sa yaco ni ra sa vinakata me'u nodra "tui. Ia, koi au ko Nifai, au sa gadreva, me kakua ni dua na nodra tui; ia, au sa vakayacora vei ira me vaka na kaukawa e tu vei au.

19 Ka raica, sa vakayacori na vosa ni Turaga vei iratou na tu-akaqu, ka a vosataka me baleti iratou, ni'u na nodratou "iliuliu ka nodratou ^bivakavuvuli. O koya gona, au a sa nodratou turaga ka nodratou ivakavuvuli tiko mai kina, me vaka na ivakaro ni Turaga, me yacova na gauna e rau a segata kina me rau kauta tani na noqu bula.

20 Ia, sa vakayacori kina na vosa ni Turaga ka a vosa kina vei au ka vaka: Kevaka era na "sega ni vakarorogo ki na noqu vosa, era na muduki tani mai na iserau ni Turaga. Ka raica, era sa ^bmuduki tani mai na nona iserau.

21 Ka a vakavuna me tau vei ira na "cudru, io, na cudru ca sara, ena vuku ni nodra caka cala. Raica, era sa vakaukauwataka na

12a Mosa. 1:3–4.

DV Peleti.

b Mosa. 1:16.

c 1 Nif. 16:10, 16, 26;

18:12, 21;

Alama 37:38–47;

V&V 17:1.

14a 1 Nif. 4:9;

Jeko. 1:10;

V i M 1:13.

b DV Leimanaiti.

15a Ica 10:23.

16a DV Valetabu, Vale ni Turaga.

b 1 Tui 6; 2 Vei. 3.

c V&V 124:26–27.

17a iVakate. 3:19;

V&V 42:42.

18a Jeko. 1:9, 11.

19a 1 Nif. 2:22.

b DV Vakavulica,

Qasenivuli,

Vakavuvuli.

20a 2 Nif. 2:21.

b Alama 9:14.

21a DV Vosamuri,

Vosamuria, Cudruvi.

lomadra vua, ka ra sa yaco kina me vaka na qiwa; ia, me vaka ni ra a yago vulavula sara ka ^brairai totoka ka mata vinaka, me ra kaku kina ni vinakati mai vei ira na noqu tamata sa vakavuna kina na Turaga na Kalou me takavi ira na ^ckuli ni yago loaloa.

22 Ka sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: Au na vakavuna me ra “vakasisilataki mai vei ira na nomu tamata, ka vakavo kevaka era na veivutunitaka na nodra caka cala.

23 Ka na cudruvi na kawa i koya sa “veicurumaki kei na nodra kawa; ni ra na cudruvi ena cudru vata ga ko ya. Sa kaya vakaoqo na Turaga, ka sa yaco vakakina.

24 Ia ena vuku ni cudru sa tau vei ira era sa yaco me dua na mata tamata “vucesa, ka sinai ena ca kei na veivakaisini, ka ra sa dau vakasasa manumanu kila dau kania na manumanu tale eso, ena lekutu.

25 Ka sa kaya vei au na Turaga na Kalou: Era na yaco me ra vu ni veivakararawataki vei ira na nomu kawa, me vakayavalati ira me ra dau nanumi au kina; ka kevaka era na sega ni nanumi au, ka sega ni vakarorogo ki na noqu vosa, era na vakanakuitataki ira ka yacova ni ra sa vakarusai.

26 Ka sa yaco ni’u sa “vakatabui rau ko Jekope kei Josefa, koi au ko

Nifai, me rau bete ka ivakavuvuli ena nodra vanua na noqu tamata.

27 Ka sa yaco ni keimami sa bula ena ivalavala ni bula marau.

28 Ka sa oti yani e tolusagavulu na yabaki mai na gauna keimami a biuti Jerusalemi mai kina.

29 Ka’u sa vola, koi au ko Nifai, ena noqu peleti, ka’u a bulia, na kedra itukutuku na noqu tamata me yacova mai na gauna oqo.

30 Ka sa yaco ni a kaya vei au na Turaga na Kalou: Mo bulia e “so tale na peleti; ka mo na qai ceuta kina e vuqa na ka sa vinaka e mataqu, me yaga vei ira na nomu tamata.

31 Ia, koi au ko Nifai, me’u talairawarawa ki na ivakaro ni Turaga, au a lako ka cakava na “peleti oqo, ka’u sa ceuta kina na veika oqo.

32 Ka’u a ceuta kina na veika sa vinaka vua na Kalou. Ka kevaka era taleitaka na noqu tamata na veika ni Kalou era na taleitaka na veika au sa ceuta ena peleti oqo.

33 Ia kevaka era sa gadreva na noqu tamata me ra kila vakatabakidua na kedra itukutuku makawa na noqu tamata, sa dodonu me ra na vakasaqara ena noqu peleti kadua.

34 Ia sa rauta ga me’u kaya ni sa oti yani e vasagavulu na yabaki, ka keimami sa veivaluvaluti ka veileti oti kei ira na wekai keimami.

21 *b* 4 Nif. 1:10.
c 2 Nif. 26:33;
 3 Nif. 2:14–16.
 22*a* 1 Nif. 12:23.
 23*a* DV Vakamau,

Vakamautaka—
 Vakamau veicurumaki.
 24*a* DV Wele,
 Vakawelewele.
 26*a* Jeko. 1:18–19;

Mosa. 23:17.
 30*a* 1 Nif. 19:1–6.
 31*a* DV Peleti.

WASE 6

Sa vakamacalataka ko Jekope na kedra itukutuku makawa na Jiu: Na tiko vakavesu mai Papiloni kei na lesu tale; na veiqaravi kei na nona vakamatei ena kauveilatai na Yalo Savasava ni Isireli; na veivouke mai vei ira na Kai Matanitu Tani; kei na nodra vakalesui tale na Jiu ena siga mai muri ni ra sa vakabauta na Me-saia. Rauta na 559-545 B.K.

NA vosa i Jekope, na taci Nifai, ka a vosataka vei ira na tamata i Nifai:

2 Raica, oi kemudou na wekaqu lomani, koi au, ko Jekope, ni'u sa kacivi mai vua na Kalou, ka tabaki me vaka na nona ivakarau tabu, ka ni'u sa vakatabui mai vua na tuakaqu ko Nifai, o koya dou sa rai vua me vaka ni nomudou "tui se nomudou dauveitaqomaki, ka dou sa vakararavi vua me taqomaki kemudou, raica dou sa kila ni'u sa vosataka oti vei kemudou e vuqa sara na ka.

3 Ia, au sa vosa tale oqo vei kemudou; ni'u sa gadreva na tiko vinaka ni yalomudou. Io, sa ka levu na noqu lomaleqa ena vukumudou; ka dou sa kila ni sa vaka tu mai kina. Ni'u a dau vakamasuti kemudou vagumatua sara; ka'u a vakavulici kemudou ena vosa i tamaqu; ka'u a vosa vei kemudou me baleta na veika kece sa volai, mai na buli ni vuravura.

4 Ia oqo, raica, au na vosa mada vei kemudou me baleta na veika

sa yaco tiko, kei na veika ena qai yaco mai; o koya au na wilika kina vei kemudou na vosa i "Aisea. Ka sai ira na vosa sa gadreva ko tuakaqu me'u vosa kina vei kemudou. Ka'u sa vosa vei kemudou ena vukumudou, mo dou vuli kina ka vakacaucautaka na yaca ni nomudou Kalou.

5 Ia oqo, na vosa ka'u na wilika sai ira ka a vosataka ko Aisea me baleti ira kece na mataqali i Isireli; ia, sa rawa ni ra na vakatautauvatataki vei kemudou, ni dou sa lewe ni mataqali i Isireli. Ka sa levu tu na ka e a vosataka ko Aisea ka rawa ni vakatautauvatataki vei kemudou, baleta ni dou sa mataqali i Isireli.

6 Ia oqo, sa vakaoqo na vosa: "Sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: Raica, au na laveta na ligaqu vei ira na kai Matanitu Tani ka vakaduria na noqu ^bdrotini ki vei ira na tamata; ka ra na keveti ira mai e ligadra na luvemu tagane, kei ira na luvemu yalewa era na colati ira mai e tabadra.

7 Ka ra na nomu tama ni veisusu ko ira na tui, kei ira na nodra rana nadi era na nomu tina ni veisusu; era na cuva sobu vei iko me matadra ki na qele, ka dramica na kuvu-ni-soso mai na yavamui; ko na qai kila ni sai au na Turaga; ni ra na sega ni madua ko ira era sa "waraki au.

8 Ia oqo, au na vosa mada vakalailai, koi au ko Jekope, me baleta na veivoso oqo. Raica, sa

6 2a Jeko. 1:9, 11.
4a 3 Nif. 23:1.

6a Ais. 49:22-23.
b DV Drotini.

7a V&V 133:45;
Mosese 1:6.

vakaraitaka vei au na Turaga ni ra sa vakamatei ka ^akau yani vakavesu ko ira ka tiko mai ^bJerusalemi, na vanua eda a lako mai kina.

9 Ia, sa vakaraitaka vei au na Turaga ni ra na ^alesu tale. Ka sa vakaraitaka talega vei au ni na vakaraitaki koya vakayago ki vei ira na Turaga na Kalou, na Yalo Savasava ni Isireli; ia ni sa vakaraitaki koya oti era na vakanakuitataki koya ka ^bvakoti koya ki na kauveilitai, me vaka na vosa ni agilosi ka a vosataka vei au.

10 Ia ni ra sa vakaukauwataka oti na lomadra ka vakadomodomqataka na domodra vua na Yalo Savasava ni Isireli, raica, ena qai tau vei ira na nona ^alewa na Yalo Savasava ni Isireli. Ka na yaco mai na siga era na yaviti kina ka vakararawataki.

11 Ia, ni sa oti na nodra vaka-sevi vaka ka vaka, ni sa kaya vakaoqo na agilosi, era na vakararawataki vakayago e lewevuqa, ka ra na sega ga ni laivi me mate, ena vuku ni nodra masu na yalodina; era na veiseyaki, ka yaviti, ka cati; ia, ena yalololoma ga vei ira na Turaga, ni ena ^agauna era sa na qai ^bkila kina na nodra

Dauveivueti, era na qai ^avakasoqoni vata tale ki na vanua sa nodra ivotavota vakawa.

12 Ka sa kalougata ko ira na kai ^aMatanitu Tani, o ira ka a volavola kina na parofita; ka raica, kevaka era na veivutuni ka sega ni veivala kei Saioni, ka sega ni duavata kei na lotu vakaitamera ka ^bvaka-sisila ko ya, era na vakabulai; ni na vakayacora vakaidina na Turaga na Kalou na nona ^aveiyalayalati ka a cakava vei ira na luvena; ia ena inaki oqo sa vola kina na parofita na veika oqo.

13 O koya oqo, ko ira era sa veivala kei Saioni kei ira na tamata ni veiyalayalati ni Turaga era na dramica na kuvu-ni-soso ni yavadra; ka ra na sega ni ^amadua ko ira na tamata ni Turaga. Ni ko ira na tamata ni Turaga sai ira era ^bwaraki Koya; ni ra se waraka tiko ga na nona lako mai na Mesaia.

14 Ia raica, me vaka na vosa ni parofita, ena baci soli koya tale na Mesaia ena ^aikarua ni gauna me tauri ira tale mai; o koya ena ^bvakaraitaki koya kina vei ira ena kaukauwa kei na lagilagi cecere, ki na nodra ^avakarusai na nodra meca, ni sa lako mai na siga era na qai vakabauti koya kina; ka na

8a 2 Tui 24:10–16; 25:1–12.
DV Isireli—Na veiseyaki kei Isireli.
b Esi. 2:6; 1 Nif. 7:13;
2 Nif. 25:10;
Oma. 1:15;
Ila. 8:20–21.
9a 1 Nif. 10:3.
b 1 Nif. 19:10, 13;
Mosa. 3:9;
3 Nif. 11:14–15.

DV Vakamatei ena Kauveilitai.
10a Maci. 27:24–25.
11a 1 Nif. 22:11–12;
2 Nif. 9:2.
b Osea 3:5.
c DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.
12a 1 Nif. 14:1–2;
2 Nif. 10:9–10.
b DV Tevoro—Na lotu ni

tevoro.
c DV Veiyalayalati vaka-Eparaama.
13a 3 Nif. 22:4.
b Ais. 40:31;
1 Nif. 21:23;
V&V 133:45.
14a Ais. 11:11;
2 Nif. 25:17; 29:1.
b 2 Nif. 3:5.
c 1 Nif. 22:13–14.

sega ni vakarusai e dua sa vakabauti koya.

15 Ia, ko ira sa sega ni vakabauti Koya era na “vakarusai, ena ^bbukawaqa, kei na cagilaba, kei na uneune, kei na vakadave dra, kei na ‘mate dauveitauvi, kei na dausiga. Ka ra na qai kila ni sa Kalou na Turaga na Yalo Savasava ni Isireli.

16 “Ni na kovei li na itoki ni valu mai vua sa qaqa, se ra sereki ko ira era ^bvesuki vakadodonu?

17 Ia sa kaya vakaoqo na Turaga: O ira mada sa “vesuki tu mai vua na qaqa era na kovei, ka na sereki na itoki ni valu mai vua sa rerevaki; ni na ^bsereki ira na nona tamata ni veiyalayalati na ‘Kalou Qaqa. Ni sa kaya vakaoqo na Turaga: Au na vala kei ira era sa veivala kei iko—

18 Ka’u na vakani ira era vakasaurarataki iko ena lewedra dina; ka ra na mateni ena nodra dra dina me vaka ena waini kamikamica; ia na tamata kecega era na kila ni sai au, na Turaga, na nomu iVakabula ka nomu “Dauveivueti, na ^bQaqa i Jekope.

WASE 7

E tomana o Jekope nona wiliwili mai na Aisea: Sa vosa vaka na Mesaia

ko Aisea—Ena tiko vua na Mesaia na yame ni vuku—Ena solia na Dakuna vei ira na dau veivakanakuitataki—Ena sega ni vakalialiai ko koya—Vakatautauvatataka kei na Aisea 50. Rauta na 559–545 B.K.

Io, ni sa kaya vakaoqo na Turaga: Au sa biuti kemudou tani li, se’u muduki kemudou tani me sega ni mudu? Ni sa kaya vakaoqo na Turaga: Sa evei na ivola ni veibiu nei tinamu? Au sa vakatalai iko vei cei, se ko cei ka’u sa dinau vua au sa volitaki iko kina? Io, ka’u sa volitaki iko vei cei? Raica, ena vuku ni nomudou caka cala dou sa “volitaki kemudou vakai kemudou kina, kei na vuku ni nomudou talaidredre sa biu tani kina na tinamudou.

2 Ia, ni’u a lako mai sa sega e dua na tamata; ni’u a “kaci, io, sa sega e dua me rogo mai. Oi kemudou na mataqali i Isireli, sa lekaleka li na ligaqu me dredre kina ni ia na veivueti, se sa sega beka vei au na kaukauwa me’u veisereki kina? Raica, ena noqu veivunauci au sa vakamacara kina na ^bwasawasa, au sa vukica na nodra ‘uciwai me lekutu ka me bona na ^dkedra ika ni sa maca na wai, ka ra sa mate ena vuku ni karamaca.

15a 2 Nif. 10:16; 28:15;
3 Nif. 16:8.
DV Veisiga e Muri,
Veisiga Edaidai.
b Jeko. 6:3.
c V&V 97:22–26.
16a Ais. 49:24–26.
b OYA na tamata ni
veiyalayalati na

Turaga, me vaka e
tukuni ena t. 17.
17a 1 Nif. 21:25.
b 2 Tui 17:39.
c DV Jiova.
18a DV Dauveivueti.
b iVakate. 49:24;
Ais. 60:16.
7 1a DV Vukitani.

2a Na Vosa. 1:24–25;
Ais. 65:12;
Alama 5:37.
b L.Y 14:21;
Same 106:9;
V&V 133:68–69.
c Josu. 3:15–16.
d L.Y 7:21.

3 Au sa vakaisulutaka na loma-lagi ena “butobuto, ka’u cakava na ^bisulu taga me kedra iubi.

4 Sa solia vei au na Turaga na Kalou na “yame ni tamata vuku, me’u kila ka vosataka vei kemudou na mataqali i Isireli na vosa ena kena gauna dodonu. Ni dou sa oca sa veivakayadrati ena veimataka. Sa vakayadrata na dali-ga-qu me’u rogoca me vakataki ira sa vuku.

5 Sa dolava na Turaga na Kalou na “daligaqu, ka’u a sega ni veisaqasaqa, se vuki tani ka vakanadaku.

6 Au a solia na dakuqu ki vua na “dauveiyaviti, kei na baluqu vei ira na dauvuti drauniulu. Au a sega ni vunitaka na mataqu mai na veivakamaduatiki kei na veikasiviti.

7 Ni na vukei au na Turaga na Kalou, o koya au na sega kina ni vakamaduatiki. O koya au sa vaqataka kina na mataqu me vaka na qiwa, ka’u sa kila ni’u na sega ni madua.

8 Ka sa voleka na Turaga, ka sa vakadonui au ko koya. Ko cei me na veileti kei au? Me keirau tucake vata mada. Ko cei e kequ meca? Me toro voleka mai vei au ko koya, ka’u na yaviti koya ena kaukauwa ni gusuqu.

9 Ni na vukei au na Turaga na Kalou. Ia ko ira kece era na “vakacalai au, raica, era na madra kece

mai me vaka na isulu, ka na kani ira na sarasara.

10 Ko cei ena kemudou maliwa sa rerevaka na Turaga, ka sa talairawarawa ki na “domo ni nona italai, ka sa lako ena butobuto ka sa sega vua na rarama?

11 Raica koi kemudou kece sa tutuvaka na buka, ka vakawavoliti kemudou ena lidi ni bukawaqa, dou lako voli ga ena rarama ni “nomudou bukawaqa kei na lidi ni bukawaqa dou sa tutuvaka. Oqo dou na rawata mai na ligaqu—dou na davo sobu ga ena rarawa.

WASE 8

E tomana o Jekope nona wiliwili mai na Aisea: Ena vakacegui Saioni ena veisiga mai muri na Turaga ka vakasoqoni Isireli—Era na lako mai ki Saioni ko ira na sa vueti ena marau levu—Vakatautauvatataka na Aisea 51 kei 52:1–2. Rauta na 559–545 B.K.

Dou vakarorogo vei au, koi kemudou sa muria na ivalavala dodonu. Dou rai ki na “vatu dou a ta mai kina, kei na qara ni keli dou a keli mai kina.

2 Dou rai yani vei Eparaama, na “tamamudou, kei ^bSera, ko koya ka vakasucumi kemudou; ni’u a kacivi koya duadua ga, ka vakalougatataki koya.

3 Ni na vakacegui “Saioni na

3a L.Y 10:21.

b iVakata. 6:12.

4a Luke 2:46–47.

5a V&V 58:1.

6a Maci. 27:26;

2 Nif. 9:5.

9a Roma 8:31.

10a V&V 1:38.

11a Dauvei. 17:6.

8 1a DV Uluvatu, Vatu.

2a iVakate. 17:1–8;

V&V 132:49.

b iVakate. 24:36.

3a DV Saioni.

Turaga, ena vakaceguya na nona veiyasana lala; ka na cakava na nona ^blekutu me tautauvata kei Iteni, kei na nona vanua dra-vuisiga me tautauvata kei na were ni Turaga. Na reki kei na marau ena kunei mai kina, na vakavinavinaka kei na domo ni sere.

4 Dou vakarorogo vei au, na noqu tamata; ka vakatudaliga vei au, na noqu matanitu; ni na lako yani mai vei au e dua na ^alawa, ka ^u na cakava na noqu lewa me nodra ^brarama na tamata.

5 Sa voleka na noqu ivalavala dodonu; sa lako yani na noqu ^aveivakabulai, ka na lewai ira na tamata na ligaqu. Era na waraki au na ^bveiyanyanu, ka ra na vakararavi ki na ligaqu.

6 Dou tacake mada ki lomalagi, ka vakaraici vuravura ki ra; ni na ^aseyavu yani na ^blomalagi me vaka na kubou, ka na yaco me ^cmadra mai na vuravura me vaka na isulu; ia ko ira era sa tiko kina era na mate vakakina. Ia na noqu veivakabulai ena sega ni mudu, kei na noqu ivalavala dodonu ena sega ni vakarusai.

7 Dou vakarorogo vei au, koi kemudou sa kila na ivalavala dodonu, na tamata au sa vola e lomamudou na noqu lawa, ^adou kakua ni rerevaka na nodra vosa

ca na tamata, se rerevaka na nodra veivakalialiai.

8 Ni na kani ira na sarasara me vaka na isulu, ka na kani ira na ulo me vaka na vutika ni sipi. Ia na noqu ivalavala dodonu ena sega ni mudu, kei na noqu veivakabulai ena ia tiko ga mai na itabatamata ki na itabatamata.

9 Mo ni yadra, mo ni yadra! Mo ni tokara na ^akaukauwa, koi kemuni na liga ni Turaga; mo ni yadra me vaka ena gauna makawa. Sa segai li ni koi kemuni ka a tamusuki Raapi, ka vuetaka na drekoni?

10 Sa segai li ni koi kemuni ka a vakamacara na wasawasa, na wai ni wasaliwa titobu; ka cakava na boto ni wasawasa titobu me ^asala me ra lako yani kina ko ira era sa sereki?

11 Ia, era na lesu mai ko ira sa ^avueti ira na Turaga, ka tadu mai ena ^bseresere ki Saioni; ka na tiko e uludra na reki tawavakaiyala-yala kei na yalosavasava; ka ra na rawata na marau kei na reki, na rarawa kei na ^ctagiyaso ena dro tani yani.

12 ^aSai au ko Koya; io, sai au ko Koya sa vakacegui iko. Raica, ko cei ko iko, mo ^brerevaka na tamata, ka na mate ko koya, kei na luve ni tamata, ka na vukici me vaka na ^cco?

3b Ais. 35:1–2, 6–7.

4a SE ivakavuvuli, ivunau.

Ais. 2:3.

DV Kosipeli.

b DV Rarama, Rarama i Karisito.

5a DV Vakabulai.

b 2 Nif. 10:20.

6a IPE me veigoleyaki.

Same 102:25–27.

b 2 Pita 3:10.

c IPE vuca.

7a Same 56:4, 11; V&V 122:9.

9a V&V 113:7–8.

10a Ais. 35:8.

11a DV Vueta, Vueti,

Dauveivueti.

b Ais. 35:10.

c iVakata. 21:4.

12a V&V 133:47; 136:22.

b Jere. 1:8.

c Ais. 40:6–8;

1 Pita 1:24.

13 Ka sa “guilecava na Turaga ka buli iko, ka a tevuka yani na lomalagi, ka vakatora na yavu kei vuravura, ka sa rere tiko ga ena veisiga kecega, ena vuku ni nona cudru ko koya sa dau veivakasaurarataki, me vaka ni sa vakarau me ia na veivakarusai? Ia sa evei li na nona cudru na dau veivakasaurarataki?

14 Sa vakusakusa na bobula, me sereki rawa, ka me kakua ni mate ena ikeli, ka me kakua talega ni oti na kena kakana.

15 Ia sai au na Turaga na nomu Kalou, ka sa vadugu na noqu “biau; ko Turaga ni Lewevuqa na yacaqu.

16 Ia ka’u sa biuta na noqu vosa ena gusumu, ka’u sa ubi iko ena iyaloalo ni ligaqu, me’u tea na lomalagi ka vakatora na yavu kei vuravura, ka kaya yani vei Sai-
oni: Raica, koi kemudou na noqu “tamata.

17 Mo yadra, mo yadra mai, tucake, ko iko Jerusalemi, ko iko ko a sa gunuva mai na liga ni Turaga na “bilo ni nona cudru ^bkatakata—ko sa gunuva na kena soko ka a loba mai na bilo ni veivakasautanininitiki—

18 Ka sa sega e dua me tuberi koya mai vei ira kecega na luvena tagane sa vakasucuma; ka sa sega talega e dua me taura na ligana, mai vei ira kecega na luvena tagane ka a susuga.

19 Koi rau na “luvemu tagane oqo erau sa lako mai vei iko, ko cei ena rarawa ena vukumu—na nomu sa lala ka rusa, kei na dau-siga kei na iseileiwau—se ko cei me’u na qai vakacegui iko kina?

20 Era sa ciba mai na luvemu tagane, ka vakavo ga koi rau oqo; erau sa koto ena ulu ni veisala kecega; me vaka na bulumakau tagane kila ena loma ni lawa, erau sa sinai sara ena nona cudru na Turaga, na nona veivunauci na nomu Kalou.

21 Ia mo rogoca mada na ka oqo, ko iko sa vakararawataki, ka “dau mateni, ka segai ena waini:

22 Sa kaya vakaoqo na nomu Turaga, na Turaga kei na nomu Kalou ka sa “vakamamasu tiko ena vukudra na nona tamata; raica, au sa kauta tani mai na ligamu na bilo ni veivakasautanininitiki, na soko ni bilo ni noqu cudru katakata; ko na sega ni gunuva tale.

23 Ia “au na biuta ki na ligadra era sa vakararawataki iko; ko ira era a kaya ki yalomu: Mo cuva sobu, me keitou lako yani; ka ko sa vakadavora sobu na yagomu me vaka na qele ka sa vaka na sala vei ira era a lako yani.

24 Mo “yadra, mo yadra, tokara na nomu ^bkaukauwa “Saioni; mo tokara na nomu isulu vakaiukuuku, Jerusalemi, na koro tabu; ni na “segaga tale ni lako mai ki vei

13a Jere. 23:27.

15a 1 Nif. 4:2.

16a 2 Nif. 3:9; 29:14.

17a Ais. 29:9;

Jere. 25:15.

^b Luke 21:24.

19a iVakata. 11:3.

21a 2 Nif. 27:4.

22a Jere. 50:34.

23a Saka. 12:9.

24a Ais. 52:1–2.

^b V&V 113:7–8.

^c DV Saioni.

^d Joeli 3:17.

iko ko ira na sega ni cili kei ira na dukadukali.

25 Kuretaki iko mai na kuvu-ni-soso; ^atucake, dabe sobu, Isa Jerusalemi; mo sereki iko mai na ^bivau ni domomu, ko iko na gone yalewa bobula ni Saioni.

WASE 9

E vakamacalataka o Jekope ni ra na vakasoqoni vata na Jiu ena nodra veivanua yalataki kece—Na Veisorovaki sa sereki ira na tamata mai na Lutu—Na yagodra na mate era na tucake mai na ibulubulu, kei na yalodra mai eli kei parataisi—Era na qai lewai—Na veisorovaki ena veivakabulai mai na mate, eli, na tevoru, kei na veivakararawataki tawacava—Ko ira na yalododonu era na vakabulai ena matanitu ni Kalou—Sa tukuni na itotogi ni valavala ca—Na Yalo Savasava ni Isireli sa ivakatawa ni matamata. Rauta na 559–545 B.K.

Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, au sa wilika na veika oqo mo dou kila kina na ^aveiyalayalati ni Turaga ka a veiyalayalati kina vei ira kece na mataqali i Isireli—

2 Ni a vosa vei ira na Jiu, ena gusudra na nona parofita tabu, mai na ivakatekivu, mai na itabatamata ki na itabatamata, me yacova na gauna era na ^avakalesui

kina ki na lotu dina kei na lomanibai ni Kalou; ni ra na ^bvakasosqoni vata ki na ^cveivanua sa nodra ivotavota vakawa, ka ra na vakataudeitaki ena veivanua yalataki kecega.

3 Raica, oi kemudou na wekaqu lomani, au sa vosataka vei kemudou na veika oqo mo dou reki kina, ka ^alaveta cake na ulumudou me sega ni mudu, ena vuku ni veivakalougatataki ka na solia na Turaga na Kalou vei ira na luvemudou.

4 Ka'u sa kila ni vuqa vei kemudou sa vakasaqara vakalevu me kila na veika ena yaco mai; ia au sa kila ni dou sa kila ni na vuca vakaidina na yagoda ka mate yani; ia, ena ^ayagoda ga eda na raica kina na Kalou.

5 Io, au kila ni dou sa kila ni na vakaraitaki Koya vakayago vei ira era tiko voli mai Jerusalemi, na vanua eda a lako mai kina; ni sa kilikili me vakayacori ena kedra maliwa; ia sa kilikili vua na ^aDau-niveibuli cecere me soli Koya me ra lewai koya na tamata ena bula vakayago, ka mate ena vukudra na tamata kecega, me na qai lewai ira rawa kina na ^btamata kecega.

6 Ia me vaka ni sa na yaco na mate ki na tamata kecega, me vakayacori kina na nona ^aituvatuva

25a OYA Tucake mai na kuvu ni soso ka dabe ena dokai, ni ko sa qai vueti rawa.
b V&V 113:9–10.
9 1a DV Veiyalayalati vaka-Eparaama.
2a 2 Nif. 6:11.
DV Vakalesui Mai ni

Kosipeli.
b DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.
c 2 Nif. 10:7–8.
DV Vanua Yalataki.
3a vjs Same 24:7–10 (Ai Kuri).
4a Jope 19:26;
Alama 11:41–45; 42:23;

Ila. 14:15;
Moma. 9:13.
5a DV Buli, iBulibuli.
b Jone 12:32;
2 Nif. 26:24;
3 Nif. 27:14–15.
6a DV iTuvatuva ni Veivueti.

loloma na Dauniveibuli cecere, sa dodonu kina me dua na kauka-
uwa ni ^btucake tale mai na mate,
ia sa dodonu kina me na tucake
tale mai na mate na tamata ena
vuku ni ^clutu tani; ka sa yaco na
lutu tani ena vuku ni talaidredre;
ia ena vuku ni sa lutu tani na ta-
mata era sa ^dmuduki tani kina mai
na nona iserau na Turaga.

7 O koya, sa dodonu kina me
dua na ^aveisorovaki ^btawayala-
lani—ia kevaka sa sega na vei-
sorovaki tawayalani ena sega ni
tawavuca rawa na ka sa vuca ra-
warawa oqo. Ia, na ^cimatai ni lewa
sa tau vua na tamata ena mani ^dtu
ga ka tawacava rawa. Ia kevaka
me vaka kina, ena vakadavori
sobu na yago oqo me vuca ka
kavuru yani vua na tinana sai
koya na qele, me sega vakadua
tale ni tucake.

8 O na nona ^ayalomatua na Ka-
lou, na nona ^bloloma cecere kei
na nona ^cloloma soli wale! Raica,
kevaka sa sega ni tucake tale na
^dyago sa na qai lewa kina na ya-
loda na agilosi ka a ^elutu tani mai
na iserau ni Kalou Tawamudu, ka
yaco me ^ftevoro, me sega vakadua
tale ni tucake.

9 Ka na yaco me vakataki koya
na yaloda, ka eda na yaco me te-
voro, me ^aagilosi ni tevoro, ka ^bso-
goti tani mai na iserau ni noda
Kalou, ka tiko vata ga kei koya
na tama ni ka ^clasu, ena rarawa,
me vakataki koya; io, ki vei koya
ka a ^dvakacalai rau na noda itu-
butubu taumada, ka ^evakama-
taliataki koya me vaka e dua na
^fagilosi ni rarama, ia sa vakaya-
valati ira na luve ni tamata ki na
^gveisoqosoqo vuni ni laba kei na
veimataqali cacacaka vuni ni bu-
tobuto kecega.

10 A ka levu vakaidina na nona
vinaka na noda Kalou, ka sa va-
karautaka e dua na sala me da dro
kina mai na ivesu ni manumanu
rerevaki oqo; io, na manumanu
ko ya, ko ^amate kei ^beli, ka ^cu va-
katoka me mate vakayago, kei na
mate vakayalo talega.

11 Ia ena vuku ni sala ni nona
^aveisereki na noda Kalou, na
Yalo Savasava ni Isireli, na ^bmate
oqo ka ^cu a vosa kina, sai koya
na mate vakayago, ena sereki ira
mai na nona mate; ka sai koya na
ibulubulu.

12 Kei na ^amate oqo ka ^cu a vosa
kina, sai koya na mate vakayalo,

6b DV Tucake Tale.

c DV Lutu nei Atama
kei Ivi.

d 2 Nif. 2:5.

7a DV Sorovaka,
Veisorovaki.

b Alama 34:10.

c Mosa. 15:19.

d Mosa. 16:4–5;
Alama 42:6, 9, 14.

8a Jope 12:13;

Epa. 3:21.

DV Yalomatua, Vuku.

b DV Loloma Cecere.

c DV Loloma Soli Wale.

d V&V 93:33–34.

e Ais. 14:12;

2 Nif. 2:17–18;

Mosese 4:3–4;

Epa. 3:27–28.

f DV Tévoro.

9a Jeko. 3:11;
Alama 5:25, 39.

b iVakata. 12:7–9.

c DV Lasu.

d iVakate. 3:1–13;

Mosa. 16:3;

Mosese 4:5–19.

e 2 Kori. 11:14;

Alama 30:53.

f V&V 129:8.

g DV Veisoqosoqo Vuni.

10a Mosa. 16:7–8;

Alama 42:6–15.

b DV Eli.

11a DV Dauveisereki.

b DV Mate Vakayago.

12a DV Mate Vakayalo.

ena sereki ira mai na nona mate; ia na mate vakayalo sai ^beli; o koya erau na sereki ira mai kina na nodrau mate ko mate kei eli, ka na sereki ira mai na yalo sa vesuka tu ko eli, ka na sereki ira mai na yago sa vesuka tu na ibulubulu, ka rau na ^ccokoti vata tale na yago kei na ^dyalo ni tamata; a sa yaco na ka oqo ena kaukauwa ni nona tucake tale mai na mate na Yalo Savasava ni Isireli.

13 A ka levu vakaidina na nona ^aituvatuva na noda Kalou! Ia ena yasana ka dua, ena sereka mai na ^bparataisi ni Kalou na yalodra na ivalavala dodonu, ka na sereka mai na ibulubulu na yagodra na ivalavala dodonu; ka rau na ^ccokoti vata tale na yalo kei na yago; ka ra na ^dtawavuca rawa tale na tamata kecega, ka tawa mate rawa tale, ka ra sa bula vakayalo, ka ra na kila ka me vakataki keda ena bula vakayago oqo, ia ena ^etaucoko sara na noda ^fkila ka.

14 O koya, eda na ^akila vinaka kina na noda ^bcala kecega, na noda dukadukali, kei na noda ^cluvaiwale; ia ko ira na ^divalavala dodonu era na kila vinaka na nodra marau, kei na nodra ivalavala

dodonu, ni ra sa ^evakaisulu tu ena ^fsavasava, io, ena ^gisulu ni ivalavala dodonu.

15 Ka na qai yaco ni ra sa na lako sivita na imatai ni mate oqo, ki na bula, na tamata kecega, ka ra sa yaco me tawamate rawa tale, era na qai rairai ki na ^aidabedabe ni veilewai i koya na Yalo Savasava ni Isireli; ena qai yaco na ^bveilewai, ka ra na qai lewai kina me vaka na nona lewa tabu na Kalou.

16 Ia me vaka sa bula vakaidina na Turaga, ni sa kaya na Turaga na Kalou, ka sa nona ^avosa tawamudu, ka sega ni rawa ni ^btakali yani, ni ko ira era sa ivalavala dodonu era na ivalavala dodonu tiko ga, kei ira era sa ^cdukadukali era na ^ddukadukali tiko ga; ia, ko ira na dukadukali sai koya na ^etevororo kei ira na nona agilosi; era na lako tani yani ki na ^fbukawaqa tawavakaiyalayala, sa vakarautaki vei ira; kei na nodra yaluma sa vaka na ^gdrano bukawaqa kei na sulifure, ka sa tubu cake me sega ni mudu ka sega ni mudu na kena yameyame ka sega na kena icavacava.

17 Io na qaqa kei na ^alewa dodonu ni noda Kalou! Ni sa dau

12b V&V 76:81–85.

c DV Tucake Tale.

d DV Yalo.

13a DV iTuvatuva ni Veivueti.

b V&V 138:14–19.

DV Parataisi.

c Alama 11:43.

d DV Bula Tawamate Rawa.

e DV Vinaka Sara.

f V&V 130:18–19.

14a Mosa. 3:25;

Alama 5:18.

b DV Kila Nona Cala.

c Moma. 9:5.

d DV Dodonu.

e Na Vosa. 31:25.

f DV Savasava.

g V&V 109:76.

15a DV Veilewai, na

iOtioti ni.

b Same 19:9;

2 Nif. 30:9.

16a 1 Tui 8:56;

V&V 1:38;

Mosese 1:4.

b V&V 56:11.

c DV Duka, Dukadukali.

d 1 Nif. 15:33–35;

Alama 7:21;

Moma. 9:14;

V&V 88:35.

e DV Tevoro.

f Mosa. 27:28.

g iVakata. 21:8;

2 Nif. 28:23;

V&V 63:17.

17a DV Lewa Dodonu.

vakayacora na nona vosa kecega, ka ra sa lako yani mai gusuna, ka na vakayacori ga na nona lawa.

18 Ia, raica, ko ira na ivalavala dodonu, ko ira na nona “yalododonu na Yalo Savasava ni Isireli, ko ira era sa vakabauta na Yalo Savasava ni Isireli, ko ira era sa vosota na vei^bkauveilatai ni vuravura, ka beca na kena maduataki; era na ^ctaukena na ^dmatanitu ni Kalou, ka sa vakarautaki tu ena vukudra ^emai na tauyavutaki ni vuravura, ka na vuabale na nodra marau me ^fsega ni mudu.

19 Io na levu ni nona loloma cecere na noda Kalou, na Yalo Savasava ni Isireli! Ni sa ^asereki ira na nona yalododonu mai na ^bmanumanu rerevaki ko ya na tevoru, na mate, kei ^celi, kei na drano bukawaqa kei na sulifure ko ya, sai koya na yaluma tawacava.

20 Io na levu ni nona ^asavasava na noda Kalou! Ni sa kila na ^bka kecega, ka sa sega ni dua na ka me sega ni kila.

21 Ka sa lako mai ki vuravura me ^avakabulai ira na tamata kecega kevaka era na vakarorogo ki na domona; ia raica, sa colata ko koya na nodra ^bmosi na tamata kecega, io, na nodra mosi na veika

bula kecega, na tagane, kei na yalewa, kei na gone, ka ra lewe ni vuvale i ^cAtama.

22 Ka sa vosota ko koya na ka kece oqo me ra rawata kina na tucake tale mai na mate na tamata kecega, me ra na tu kecega e matana ena siga ni veilewai levu.

23 Ka sa vakaroti ira na tamata kecega me ra ^aveivutuni, ka ^bpapitaiso ena yacana, ka vakabauta taucoko vakaidina na Yalo Savasava ni Isireli, de ra na sega ni vakabulai rawa ena matanitu ni Kalou.

24 Ka kevaka era na sega ni veivutuni ka vakabauta na ^ayacana, ka papitaiso ena yacana, ka ^bvosota me yacova na ivakataotioti, era na ^ccudruvi; ni sa kaya na Turaga na Kalou na Yalo Savasava ni Isireli.

25 O koya sa solia kina ko Koya e dua na ^alawa; ia ni sa ^bsega ni soli e dua na lawa, sa sega ni dua na itotogi; ia ni sa sega na itotogi sa sega na cudruvi; ia ni sa sega na cudruvi sa qai yacovi ira na loloma cecere nei koya na Yalo Savasava ni Isireli, ena vuku ni veisorovaki; ni ra sa sereki ena nona kaukauwa.

26 Ni sa sauma na ^aveisorovaki

18a DV Yalododonu.

b Luke 14:27.

c V&V 45:58; 84:38.

d DV Bula Vakacerecerei.

e Alama 13:3.

f DV Bula Tawamudu.

19a V&V 108:8.

b 1 Nif. 15:35.

c DV Eli.

20a DV iValavala Tabu.

b Alama 26:35;

V&V 38:2.

21a DV Vakabulai.

b V&V 18:11; 19:18.

c DV Atama.

23a DV Veivutuni.

b DV Papitaiso.

24a DV Jisu Karisito—Taura

vei keda na yacai Jisu

Karisito.

b DV Vosota.

c DV Cudruvi.

25a Jeme. 4:17.

DV Lawa.

b Roma 4:15;

2 Nif. 2:13;

Alama 42:12–24.

DV Saumi Taro.

26a 2 Nif. 2:10;

Alama 34:15–16.

DV Sorovaka,

Veisorovaki.

na ka sa gadrevi ena nona ^blewa dodonu kivei ira kece ka ^csega ni soli vei ira ^ana lawa, me ra sereki kina mai na manumanu rerevaki ko ya, ko mate kei eli, kei na tevororo, kei na drano bukawaqa kei na sulifure, sai koya na yaluma tawacava; ka ra sa vakalesui tale vua na Kalou o koya ka a solia vei ira na icegu ni ^ebula, o koya na Yalo Savasava ni Isireli.

27 Ia ena ca vei koya sa soli vua na ^alawa, io, ka sa kila na ivakaro kecega ni Kalou, me vakataki keda, ka qai talaidredre kina, ka vakamaumautaka na nona veisiga ni vakatovolei, ni na ca sara ko koya!

28 Io na nona ^ainaki qaseqase na vu ni ca! Io na nodra ^bviavialevu, kei na nodra malumalumu, kei na nodra lialia na tamata! Ni ra sa ^ckilaka era nanuma ni ra sa ^dvuku, ka ra sega ni vakarorogo ki na ^eivakasala ni Kalou, ni ra sa biuta vakatikitiki ka nanuma era sa kilaka vaka ira ga, o koya, sa ka lialia kina na nodra yalomatua ka sega ni yaga vei ira. Ia era na rusa ga.

29 Ia sa vinaka na kilaka kevaka

era ^avakarorogo ki na ^bivakasala ni Kalou.

30 Ia ena ca vei ira sa ^avutuniyau, ko ira era sa vutuniyau ena veika vakavuravura. Ni ra sa vutuniyau era sa beci ira kina na ^bdravudravua, ka vakacacani ira sa yalomalua, ka ra sa lomanga na nodra iyau; o koya sa nodra kalou kina na nodra iyau. Ka raica, na nodra iyau ena rusa vata kei ira.

31 Ka na ca vei ira sa didivara ka ra sega ni ^arogoca; ni ra na rusa.

32 Ena ca vei ira sa mataboko ka sega ni raica; ni ra na rusa talega.

33 Ena ca vei ira sa sega ni cilivi na yalodra, ni na yaviti ira na nodra kila na nodra caka cala ena siga mai muri.

34 Ena ca vua sa dau ^alasu, ni na biu sobu ki ^beli ko koya.

35 Ena ca vua na daulaba ka sa nakita me ^aveivakamatei, ni na ^bmate ko koya.

36 Ena ca vei ira sa ia na ^aveibutakoci, ni ra na biu sobu ki eli.

37 Io, ena ca vei ira sa ^adau qarava na veimatakau, ni sa rekitaki ira ko koya na nodra tevororo na tevororo kecega.

26b DV Lewa Dodonu.

c Mosa. 3:11.

d Mosa. 15:24;

V&V 137:7.

e iVakate. 2:7;

V&V 93:33;

Epa. 5:7.

27a Luke 12:47–48.

28a Alama 28:13.

b DV Tawayaga, Wale.

c Luke 16:15;

2 Nif. 26:20; 28:4, 15.

d Na Vosa. 14:6;

Jere. 8:8–9;

Roma 1:22.

DV Qaciqacia;

Yalomatua, Vuku.

e Alama 37:12.

DV Vakasala,

Veivakasalataki.

29a 2 Nif. 28:26.

b Jeko. 4:10.

30a Luke 12:34;

1 Timo. 6:10;

V&V 56:16.

b DV Dravudravua.

31a Isi. 33:30–33;

Maci. 11:15;

Mosa. 26:28;

V&V 1:2, 11, 14;

Mosese 6:27.

34a Na Vosa. 19:9.

DV Dina;

Lasu.

b DV Eli.

35a L.Y 20:13;

Mosa. 13:21.

b DV iTotogi Mate.

36a 3 Nif. 12:27–29.

DV Bula Savasava.

37a DV Qaravi Kalou

Matakau.

38 Ka, me vakalekalekataki ga, ena ca vei ira kecega era sa mate ena nodra ivalavala ca; ni ra na ^alesu tale vua na Kalou, ka raica na matana, ka ra na tiko ga ena nodra ivalavala ca.

39 Oi kemudou na wekaqu lomani, mo dou nanuma na ca levu ni talaidredre vua na Kalou Yalovasava, kei na ca levu ni noda soli keda ki na veitemaki i koya na ^adau lawaki ko ya. Dou nanuma matua, ni sa vu ni ^bmate na ^cgadrevu na itovo vakayago, ia sa vu ni bula tawamudu na gadrevu na ^ditovo ^evakayalo.

40 O oi kemudou na wekaqu lomani, dou vakatudaliga ki na noqu vosa. Dou nanuma na nona cecere o Koya na Yalo Savasava ni Isireli. Dou kakua ni kaya ni ^u sa vosataka na veika dredre me baleti kemudou; ni kevaka dou sa kaya vakakina, dou na vosa vakacacataka na ^adina; ni ^u sa vosataka na vosa i Koya sa Buli kemudou. Au kila ni sa ^bsaqata na vosa dina na veika tawasavasava; ia ko ira na ivalavala dodonu era sega ni rerevaka, ni ra sa lomana na dina ka sega ni taqaya kina.

41 O koya gona, oi kemudou na wekaqu lomani, dou ^alako mai vua na Turaga, o koya na Yalo

Savasava. Mo dou nanuma ni sa dodonu na nona sala. Raica, sa ^bqiqo na ^csala me muria na tamata, ia sa davo koto ena dua na sala dodonu e matana, ka sa ivakatawa ni ^dmatamata na Yalo Savasava ni Isireli; ka sa sega ni lesia kina e dua tale na tamata; ka sa sega ni dua tale na sala, ena matamata ga; ni na sega ni rawa me vakaisini ko Koya, ni sa yacana na Turaga na Kalou.

42 Ia ko koya yadua sa tukituki, ena dolava vua ko koya; ia ko ira na ^avuku, kei ira sa kilaka, kei ira sa vutuniyau, ko ira era sa ^bvakalevulevui ira ena vuku ni nodra kilaka, kei na nodra yalomatua, kei na nodra iyau—io, sai ira sa beca ko koya; ka kevaka era na sega ni biuta tani na veika kece oqo, ka okati ira me ra ^clialia ena mata ni Kalou, ka lako sobu mai ena ^dyalomalumalumu titobu sara, ena sega ni dolava vei ira ko koya.

43 Ia ena ^avunitaki mai vei ira na veika sa nodra na vuku kei na yalomatua me sega ni mudu—io, na marau ko ya ka sa vakarautaki vei ira na yalododonu.

44 O, oi kemudou na wekaqu lomani, mo dou nanuma na noqu vosa. Raica, au sa luvata tani na

38a Alama 40:11, 13.

39a 2 Nif. 28:20–22; 32:8; Mosa. 2:32; 4:14; Alama 30:53.

b DV Mate Vakayalo.

c Roma 8:6.

DV Vakayago.

d Na Vosa. 11:19.

e DV Bula Tawamudu.

40a DV Dina.

b 1 Nif. 16:2;

2 Nif. 28:28; 33:5.

41a 1 Nif. 6:4; Jeko. 1:7;

Oma. 1:26;

Moro. 10:30–32.

b Luke 13:24;

2 Nif. 33:9;

Ila. 3:29–30.

c 2 Nif. 31:17–21;

Alama 37:46;

V&V 132:22, 25.

d 2 Nif. 31:9, 17–18;

3 Nif. 14:13–14;

V&V 43:7; 137:2.

42a Maci. 11:25.

b DV Qaciqacia.

c 1 Kori. 3:18–21.

d DV Yalomalumu, Yalomalua.

43a 1 Kori. 2:9–16.

noqu isulu, ka kuretaka e mata-mudou; au sa masuta na Kalou ni noqu vakabulai me ilovi au e ^amatana sa dau raica na ka kecega; o koya, dou na kila kina ena siga mai muri, ni ra na lewai kina na tamata kecega ena nodra ivalavala, ni a vakadinadinataka na Kalou ni Isireli ni'u a ^bkureitaka tani na nomudou caka cala mai yaloqu, ka'u sa tucake ena kequ iserau e matana, ka'u sa ^cgalala mai na nomudou dra.

45 O, oi kemudou na wekaqu lomani, dou vuki tani mai na nomudou ivalavala ca; dou kuretaka tani na ^asinucodo i koya ena vesuki kemudou matua; dou lako mai vua na Kalou o koya na ^buluvatu ni nomudou vakabulai.

46 Dou vakarautaka na yalomudou ki na siga lagilagi ko ya ni na tau kina na ^alewa dodonu vei ira na ivalavala dodonu, io na siga ni ^bveilewai, mo dou kakua kina ni kino ena rere vakadomobula; mo dou kakua kina ni nanuma na nomudou ^ccala rerevaki ena kena taucoko, ka uqeti ga mo dou qolouvaka: E dodonu, e dodonu na nomuni lewa, oi kemuni na Turaga na Kalou ^dQaqa—ia au sa kila na noqu caka cala; au sa talaidredre ki na nomuni lawa, ka sa baleti au ga na noqu cala; ka sa rawai au na tevoru, ka'u sa coko kina ki na nona rarawa rerevaki.

47 Ia raica, oi kemudou na wekaqu, sa kilikili li me'u vakayadrati kemudou mo dou kila na dina ni veika oqo? Au na cukiraka li na yalomudou kevaka e savasava tu na nomudou vakasama? Au na vosa vakamatata li vei kemudou me vaka na matata ni ka dina, kevaka dou a galala tu mai na ivalavala ca?

48 Raica, kevaka dou sa savasava ke'u na vosataka vei kemudou me baleta na veika savasava; ia ni dou sa sega ni savasava ka dou sa okati au me'u nomudou ivakavuvuli, sa dodonu kina ka kilikili me'u ^avakavulica vei kemudou na isau ni ^bivalavala ca.

49 Raica, na yaloqu sa vakasilataka na ivalavala ca; ka sa rekitaka na lomaqu na ivalavala dodonu; ka'u na ^avakacautaka na yacana tabu na noqu Kalou.

50 Dou lako mai, oi kemudou na wekaqu, oi kemudou vakaa-dua ga sa viagunu, dou lako mai ki na ^awai; kei koya sa sega vua na ilavo, dou lako mai ka volivoli ka kana; io, dou lako mai ka voli waini kei na sucu segai ena ^bilavo ka sega talega ena isau.

51 O koya, mo dou kakua kina ni vakayagataka na ilavo ena ka sa sega na betena, se na nomudou ^ccakacaka ena ka sa sega ni veivakacegui. Dou vakarorogo matua sara vei au, ka nanuma na

44a Jeko. 2:10.

b Jeko. 1:19.

c Jeko. 2:2; Mosa. 2:28.

45a 2 Nif. 28:22;

Alama 36:18.

b DV Uluvatu, Vatu.

46a DV Lewa Dodonu.

b DV Veilewai, na

iOtioti ni.

c Mosa. 3:25.

d 1 Nif. 1:14;

Mosese 2:1.

48a Alama 37:32.

b DV iValavala Ca.

49a 1 Nif. 18:16.

50a DV Wai ni Bula.

b Alama 42:27.

51a Ais. 55:1–2.

vosa au sa vosataka; ka lako mai vua na Yalo Savasava ni Isireli, ka ^bkania na ka sa sega ni ca se vuca rawa, ka laiva na yalomudou me qai marautaka na ka sa uro.

52 Raica, oi kemudou na wekaqu lomani, mo dou nanuma na vosa ni nomudou Kalou; dou masu tiko ga vua ena veisiga, ka ^avakavinavinaka ki na yacana tabu ena veibogi. Dou laiva me reki na lomamudou.

53 Ka raica na cecere ni ^aveiyalayalati ni Turaga, kei na levu ni nona vakalolovirataki koya vei ira na luve ni tamata; ia ena vuku ni nona cecere, kei na nona loloma soli wale kei na nona ^bloloma uasivi, sa yalataka kina vei keda ni ra na sega ni vakarusai sara vakadua ko ira na noda kawa, ena bula vakayago, ia ena maroroi ira ko Koya; ia era na yaco me dua na ^ctabana yalododonu vei ira na mataqali i Isireli ena veitabata-mata mai muri.

54 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu, au via vosataka vei kemudou e vuqa tale na ka; ia au na qai tukuna vei kemudou ena mataka na vo ni noqu vosa. Emeni.

WASE 10

E vakamacalataka o Jekope ni ra na vakota na nodra Kalou ki na

kauveilatai ko ira na Jiu—Era na veiseyaki me yacova na gauna era na vakabauti Koya kina—Ena vanua ni bula galala ko Amerika ka na sega ni dua na tui e veiliutaki kina—Mo ni vakaduavatataki kemuni ki vua na Kalou ka rawata na nomuni vakabulai ena vuku ni Nona loloma soli wale. Rauta na 559–545 B.K.

IA oqo, koi au, ko Jekope, au sa vosa tale vei kemudou na wekaqu lomani, me baleta na ^atabana yalododonu ka’u a vosa tiko kina.

2 Ia raica, na vosa ni ^ayalayala eda sa rawata sa vosa ni yalayala vei keda ena bula vakayago oqo; ia, e dina ga ni sa vakaraitaki vei au ni ra na mate vakayago e vuqa na luveda ena vuku ni tawavakabauta, ia, ena lomani ira ga e lewe vuqa na Kalou; ka ra na vakalesui tale na noda kawa, me ra na sotava na ka ena solia vei ira mera kila vakaidina kina na nodra Dauveivueti.

3 O koya, me vaka au sa kaya oti vei kemudou, sa dodonu kina me lako mai ena ^akedra maliwa na Jiu, ena kedra maliwa na dau caka ca vakalevu cake e vuravura, ko Karisito—sai koya oqo na yacana ka a tukuna vei au na ^bagilosi ena bogi—ka ra na ^cvakoti Koya ki na kauveilatai—ni sa loma ni noda Kalou me vakakina, ni sa

51 *b* 2 Nif. 31:20; 32:3;
3 Nif. 12:6.

52 *a* DV Vakavinavinaka.

53 *a* DV Veiyalayalati.

b DV Loloma Cecere.

c DV Were-ni-Vaini ni Turaga.

10 *1a* 1 Nif. 15:12–16;

2 Nif. 3:5;
Jeko. 5:43–45.

2 *a* 1 Nif. 22:8;

3 Nif. 5:21–26; 21:4–7.

3 *a* 2 Nif. 25:19;

Jeko. 7:5;
Moro. 7:22.

b DV Jisu Karisito—Na

parofisai me baleta na sucu kei na mate nei Jisu Karisito.

c 1 Nif. 11:33;

Mosa. 3:9;

V&V 45:52–53.

sega tale na matanitu e vuravura me na ^dvakota rawa na nona ^eKalou ki na kauveilatai.

4 Ia kevaka me a vakayacori na cakacaka ^amana lelevu vei ira na veimatani^tu tale e so, ke ra na veivutuni, ka kila ni sai Koya na nodra Kalou.

5 Ia ena vuku ni ^anodra ivakavuvuli na bete vakailasu kei na nodra caka cala, era na vakadomodomogataki ira kina vua ko ira era sa tiko mai Jerusalemi, ka vakoti koya ki na kauveilatai.

6 O koya, ena vuku ni nodra caka cala, ena yaco kina vei ira na veivakarusaⁱ, na dausiga, na mate dauveitauvi, kei na vakadave dra; ia ko ira era na sega ni vakarusai era na ^aveiseyaki ena kedra maliwa na veimatani^tu kecega.

7 Ia raica, sa kaya vakaoqo na ^aTuraga na Kalou: Ni sa yaco mai na ^bsigasiga ka ra sa vakabauti au kina, ni sai au ko Karisito, au a sa veiyalayalati kei ira na nodra qase ni ra na vakalesui tale kina ena bula vakayago oqo, e delai vuravura, ki na veivanua sa nodra ivotavota vakawa.

8 Ka na qai yaco ni ra na ^avakasoqoni vata tale mai na nodra veiseyaki tu vakadede, mai na

^bveiyanyanu ni wasawasa, mai na va na iwasewase kei vuravura; ia era na cecere e mataqu na veimatani^tu ni kai Matanitu Tani, sa kaya na Kalou, ni ra na ^ccolati ira yani ki na vanua sa nodra ivotavota vakawa.

9 ^aIo, era na tama ni veisusu vei ira ko ira na tui ni Veimatani^tu Tani, kei ira na nodra ranadi era na tina ni veisusu; o koya, sa ka levu kina na vosa ni ^byalayala ni Turaga vei ira na kai Matanitu Tani; ni sa cavuta ko koya, ia ko cei me veiletitaka rawa?

10 Ia raica, sa kaya na Kalou, na vanua oqo sa nomudou ivotavota vakawa, ka ra na vakalougatataki na kai ^aMatanitu Tani ena vanua oqo.

11 Ia ena vanua ni ^abula galala na vanua oqo vei ira na kai Matanitu Tani, ka na sega ni dua na ^btui ena vanua, me tubu cake vei ira na kai Matanitu Tani.

12 Ka' u na taqomaka na vanua oqo mai vei ira na veimatani^tu kecega.

13 Ka na ^amate ko koya sa ^bveivala kei Saioni, sa kaya na Kalou.

14 Ia ko koya sa bulia e dua na tui me saqati au ena mate, ni' u na nodra tui ga koi Au na Turaga, na ^atui kei lomalagi, ka' u na ^brarama

3d Luke 23:20–24.

e 1 Nif. 19:10.

4a DV Cakacaka Mana.

5a Luke 22:2.

DV Bete Vakailasu.

6a 1 Nif. 19:13–14.

DV Isireli—Na veiseyaki kei Isireli.

7a DV Turaga.

b 2 Nif. 25:16–17.

8a DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.

b 1 Nif. 22:4;

2 Nif. 10:20–22;

V&V 133:8.

c 1 Nif. 22:8.

9a Ais. 49:22–23.

b 1 Nif. 22:8–9;

V&V 3:19–20.

10a 2 Nif. 6:12.

11a DV Galala.

b Mosa. 29:31–32.

13a Ais. 60:12.

b 1 Nif. 22:14, 19.

14a Alama 5:50;

V&V 38:21–22;

128:22–23;

Mosese 7:53.

b DV Rarama, Rarama i

Karisito.

ki vei ira era sa rogoca na noqu vosa me sega ni mudu.

15 O koya gona, me vakayacori kina na noqu “veiyalayalati ka’u a cakava vei ira na luve ni tamata, ni’u na vakayacora vei ira ena nodra bula vakayago oqo, sa kilikili me’u na vakarusa mada na ^bcakacaka vuni ni ‘butobuto, kei na laba, kei na itovo vakasisila.

16 Ia, o koya sa veivala kei “Sai-
oni, o ira na Jiu kei ira na kai Matanitu Tani, na bobula kei na galala, na tagane kei na yalewa, ena mate; ni sai ^bira oqo na dau-tagane ni vuravura taucoko; ia ko ‘ira sa ^dsega ni totaki au era sa ‘veisaqasaqa kei au, sa kaya na noda Kalou.

17 Ni’u na “vakayacora na noqu vosa ni yalayala ka’u a cakava vei ira na luve ni tamata, ni’u na cakava vei ira ena nodra bula vakayago oqo—

18 Ia, oi kemudou na wekaqu lomani, sa kaya vakaoqo na noda Kalou: Au na vakararawataki ira na nomudou kawa ena ligadra na kai “Matanitu Tani; ia, au na vakamalumalumutaka na lomadra na kai Matanitu Tani, me ra na vaka na tama vei ira; o koya, era na ^bvakalougatataki kina na kai

Matanitu Tani ka ‘wili vata kei ira na mataqali i Isireli.

19 Ia, au na “vakatabuya na vanua oqo ki vei ira na nomu kawa, kei ira era na wili vata kei ira na nomu kawa, ka sega ni mudu, me nodra ivotavota vakawa; ni sa vanua digitaki cake sara na vanua oqo mai vei ira na veivanua kecega, sa kaya vei au na Kalou; o koya au na vakaroti ira kina na tamata kecega era sa tiko kina me ra qaravi au, sa kaya na Kalou.

20 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, me vaka ni sa solia vei keda na noda Kalou yaloloma me da kila vinaka na veika oqo, me da nanumi Koya sara, ka biuta tani na noda ivalavala ca, ka kakua ni vakacuvava sobu na uluda, ni da sa sega ni muduki tani; ia, eda sa “vakasevi tani mai na vanua sa noda ivotavota vakawa, ia eda sa tuberi ki na dua na ^bvanua e vinaka cake, ni sa qisia na wasaliwa na Turaga me noda ‘sala, ka da sa tiko ena dua na ^dyanuyanu ni wasawasa.

21 Ia sa ka levu na nona vosa ni yalayala na Turaga vei ira ka tiko ena “veiyanyanu ni wasawasa; ia, ni tukuni na veiyanyanu, sa kena ibalebale ni sa dodonu me tu

15a DV Veiyalayalati.

b Ila. 3:23.

DV Veisoqosoqo Vuni.

c DV Butobuto Vakayalo.

16a DV Saioni.

b 1 Nif. 13:4–5.

c 1 Nif. 14:10.

d 1 Nif. 22:13–23;

2 Nif. 28:15–32;

3 Nif. 16:8–15;

Ica 2:9.

e Maci. 12:30.

17a V&V 1:38.

18a Luke 13:28–30;

V&V 45:7–30.

b Efe. 3:6.

c Kala. 3:7, 29;

1 Nif. 14:1–2;

3 Nif. 16:13; 21:6, 22;

30:2;

Epa. 2:9–11.

19a 2 Nif. 3:2.

20a 1 Nif. 2:1–4.

b 1 Nif. 2:20.

DV Vanua Yalataki.

c 1 Nif. 18:5–23.

d Ais. 11:10–12.

21a 1 Nif. 19:15–16; 22:4.

tale e so, ka ra sa tawani tale tu ga mai vei ira na wekada.

22 Ia raica, sa “tubera tani na Turaga na Kalou e so tale mai na mataqali i Isireli ena veigauna e so, me vaka na nona inaki kei na nona gagadre. Ia oqo raica, sa nanumi ira kecega era sa muduki tani na Turaga, ka sa nanumi keda talega ko koya.

23 O koya me reki kina na lomamudou, ka mo dou nanuma ni dou sa ^agalala mo dou ^blewa ga vakai kemudou na ka mo dou cakava—mo dou ^cdigitaka na sala ni mate tawavakaiyalayala se na sala ni bula tawamudu.

24 O koya gona, oi kemudou na wekaqu lomani, mo dou vakaduavatataki kemudou ki na lewa ni Kalou, ka kakua ki na lewa ni tevoru kei na gagadre vakayago; ka mo dou nanuma, ni dou sa vakaduavatataki oti vua na Kalou, ni sa ^aloloma soli wale duadua ga ni Kalou dou sa vakabulai ^bkina.

25 O koya, me vakaturi kemudou cake mada kina na Kalou mai na mate ena kaukauwa ni tucake tale mai na mate, ka vakakina mai na mate tawavakaiyalayala ena kaukauwa ni nona ^aveisorovaki, mo dou curu rawa kina ki na matanitu tawamudu ni Kalou, ka mo dou vakacautaki koya ena nona loloma soli wale. Emeni.

WASE 11

E a raica ko Jekope na nona Dauveivueti—Sa vakatakilakilataki Karisito na lawa i Mosese ka vakadinadinataka ni na lako mai ko Koya. Rauta na 559–545 B.K.

IA oqo, sa vosataka e vuqa tale na ka ko ^aJekope vei ira na noqu tamata ena gauna ko ya; ia na veika wale ga oqo au sa vakarota me ra ^bvola wale ga, ni sa rauta vinaka na veika au sa vola.

2 Ia oqo koi au, ko Nifai, au sa vola e so tale na vosa i ^aAisea, ni sa rekitaka na yaloqu na nona vosa. Ni’u na vakatautauvatataka na nona vosa vei ira na noqu tamata, ka’u na vakauta yani vei ira kece na noqu kawa, ni sa raica vakaidina ko koya na noqu ^bDauveivueti, me vaka ga au a raici koya.

3 Ia sa ^araici koya talega, ko Jekope na taciqu, me vaka na noqu a raici koya; o koya au na vakauta kina na nodrau vosa vei ira na noqu kawa me vakadinadinataka vei ira ni sa dina na noqu vosa. Ia ena nodratou vosa e lewe ^btolu, sa kaya na Kalou, au na vakataudeitaka kina na noqu vosa. Ia, ena tala na Kalou e vuqa tale na ivakadinadina, ka na vakadinadinataka kina na nona vosa kecega.

4 Raica, sa dau taleitaka na yaloqu me’u ^avakadinadinataka vei ira na noqu tamata na dina

22a 1 Nif. 22:4.

23a DV Galala ni Digidigi.

b 2 Nif. 2:16.

c iVaka. 30:19.

24a DV Loloma Soli Wale.

b DV Vakabulai.

25a DV Sorovaka,

Veisorovaki.

11 1a 2 Nif. 6:1–10.

b 2 Nif. 31:1.

2a 3 Nif. 23:1.

b DV Dauveivueti.

3a 2 Nif. 2:3;

Jeko. 7:5.

b 2 Nif. 27:12;

Ica 5:2–4;

V&V 5:11.

4a 2 Nif. 31:2.

ni nona ^blako mai na Karisito; ni sai koya oqo na inaki sa soli kina na ^clawā i Mosese; kei na veika kece sa solia na Kalou vei ira na tamata, mai na ivakatekivu kei vuravura, sa vakatakilakilataki Koya.

5 Ka sa daurekitaka talega na yaloqu na nona “veiyalayalati na Turaga ka a cakava vei ira na noda qase; io, sa rekitaka na yaloqu na nona loloma soli wale, kei na nona lewa dodonu, kei na kaukauwa, kei na loloma cecere ena inaki cecere ka tawamudu ni veisereki mai na mate.

6 Ka sa dau taleitaka na yaloqu me’u vakadinadinataka vei ira na noqu tamata ni kevaka ena sega ni lako mai na Karisito “era na rusa na tamata kecega.

7 Ni kevaka “e sega ni dua na Karisito sa sega ni dua na Kalou; ka kevaka e sega ni dua na Kalou sa na sega koi keda, ni na sega ni dua na ^bveibuli. Ia sa dua tiko na Kalou, ka sai koya na Karisito, ka na lako mai ena taucoko ni nona gauna.

8 Ia oqo au sa vola e so na vosa i Aisea, me ra laveta cake kina na yalodra ka marau ena vukudra na tamata kecega, ko ira kece na noqu tamata era na raica na vosa

oqo. Ia sai koya oqo na vosa, ka rawa mo dou vakaibalebalebaka vei kemudou kei ira na tamata kecega.

WASE 12

Sa raica ko Aisea na valetabu ena siga mai muri, na vakasoqoni vata nei Isireli, kei na veilewai kei na veisaututaki me duanaudolu na yabaki—Era na vakalolovirataki ko ira na dokadoka kei ira na dau caka ca ena ikarua ni Lako Mai—Vakatautauvatataka na Aisea 2. Rauta na 559–545 B.K.

NA vosa ka a ^araica ko ^bAisea, na luvei Emosi, me baleti Juta kei Jerusalemi:

2 Ka na qai yaco ena veisiga mai muri, ni na vakataudeitaki na ^aulunivanua ni ^bvale ni Turaga ena dela ni ^cveiulunivanua, ka na vakacerecerei ena vei delana, ka ra na drodro yani kina na veimantanitu kecega.

3 A ra na lako na tamata e lewe vuqa ka kaya, Dou lako mai, me da mai la’ki cabe cake ki na ulunivanua ni Turaga, ki na vale ni Kalou i Jekope; ena vakavulica vei keda ko Koya na nona ivavalala, ka da na ^alakova na nona sala; ni na lako yani mai Saioni na

4b Jeko. 4:5; Jeromi 1:11; Alama 25:15–16; Ica 12:19.

c 2 Nif. 5:10.

5a DV Veiyalayalati vaka-Éparaama.

6a Mosa. 3:15.

7a 2 Nif. 2:13.

b DV Buli, iBulibuli.

12 1a IPE *khazah*, na kena

ibalebale “vakatayaloyalotaki.” Na kena ibalebale ni a ciqoma ko Aisea na itukutuku me baleti koya ena raivotu mai vua na Turaga.

b Na Aisea wase 2–14 era cavuti mai na peleti parasa mai vei Nifai ena 2 Nif. 12–24; e koto

eso na duidui ena kena malanivosa ka dodonu me kilai.

2a Joeli 3:17.

DV Saioni.

b DV Valetabu, Vale ni Turaga.

c V&V 49:25.

3a DV Lako, Lako Vata kei na Kalou.

^blawa, kei na vosa ni Turaga mai Jerusalemi.

4 Ia ena ia na “veilewai vei ira na veimatani, ka na vunauci ira na lewe vuqa: ka ra na tuki-tukia na nodra iseileiwau me bati ni siviya, kei na nodra moto me iseile ni sasamaki—ena sega ni lave iseileiwau e dua na matanitu ki na dua tale na matanitu, a ra na sega ni vulica tale na ivalu.

5 Oi kemudou na mataqali i Jekope, dou lako mai me da lako ena rarama ni Turaga; io, dou lako mai, ni dou sa “lako sese kecega, na tamata yadua ki na nona sala ca.

6 O koya gona, oi kemuni na Turaga, ko ni sa biuti ira na nomuni tamata, na mataqali i Jekope, ni ra sa “vakasinaiti mai natuicake, ka vakarorogo vei ira na daukilakila me vakataki ira na kai ^bFilisitia, ka ra sa “vakamarautaki ira kei ira na luvedra na vulagi.

7 Na nodra vanua sa sinai talega ena siliva kei na koula, ka sa sega ni vakaiyalayala na nodra iyau; na nodra vanua sa sinai talega ena ose, ka sa sega ni vakaiyalayala na nodra qiqi-ni-valu.

8 Na nodra vanua sa sinai talega ena “matakau; era sa vakarokoro ki na cakacaka ni ligadra ga,

na ka sa cakava na iqaqalo ni ligadra ga.

9 Ka sa sega ni cuva “sobu na tamata wale, ka sa sega ni vakayalomalumalumutaki koya na tamata qaqa, o koya, mo ni kakua kina ni vosoti koya.

10 Oi kemuni na tamata ca, mo curu ki na vatu, ka “vunitaki iko ena kuvu ni soso, ni na yaviti iko na rerevaki ni Turaga kei na lagi-lagi ni nona iukuuku vakaturaga.

11 Ka na qai yaco ni na vakayalomalumalumutaki na mata viavialevu ni tamata, ka na loveci sobu na nodra qaciqacia na tamata, ka na vakacerecerei dua-dua ga na Turaga ena siga ko ya.

12 Ni na yaco kusarawa mai na nona “siga na Turaga ni Lewevuqa vei ira na veimatani kecega, io, vei ira yadua kece sara; io, vei ira na viavialevu kei na ^bqaciqacia, kei ira kecega era sa vakacerecerei; ka na vakalolovirataki ko koya.

13 Io, ena yaco na siga ni Turaga vei ira kece na sitari ni Lapanoni, ni ra sa cecere ka laveti cake; kei na oki kecega ni Pasani;

14 Kei na veiulunivanua cecere kecega, kei na veidelana kecega, kei na veimatani kecega sa laveti cake, kei ira kecega na tamata;

3b IPE veivakavulici, se ivunau.

DV Kosipeli.

4a 2 Nif. 21:2–9.

5a 2 Nif. 28:14;

Mosa. 14:6;

Alama 5:37.

6a OYA sa vakasinaiti, soli kina na ivakavuvuli,

vakabauti ira na dau cakamana lasu.

Same 106:35.

b DV Filisitia.

c IPE vakasota liga, se

veiyalayalati kaya.

8a DV Qaravi Kalou

Matakau.

9a OYA vua na Kalou; ia

sa qarava na kalou matakau.

10a Alama 12:14.

12a DV iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito.

b Mala. 4:1;

2 Nif. 23:11;

V&V 64:24.

15 Kei na vale ni valu cecere kecega, kei na bai lalaga kecega;

16 Kei na veiwaqa kecega ni “wasawasa, kei na waqa kecega ni Tasisi, kei na iyaloalo kecega sa rairai vinaka.

17 Ka na loveci sobu na qaciqacia ni tamata, ka vakalolovirataki na viavialevu ni tamata; ka na vakacerecerei duadua ga Turaga ena “siga ko ya.

18 Kei na matakau ena vakaotia sara ko Koya.

19 Ka ra na curu ki na qara vatu, kei na qara qele, ni na yaco me ra rerevaka na Turaga, kei na lagilagi ni nona iukuuku vakaturaga ena yaviti ira, ni sa tucake ko Koya me kuretaka vakaca sara na vuravura.

20 Ena siga ko ya ena biuta tani na tamata na nona matakau siliva, kei na nona matakau koula, ka cakava vaka ikoya ga me qarava, na kalavo kei na beka;

21 Me la’ki curu ki na laqa ni vatu, kei na ulu ni vatu sukusukura, ni na yaco me ra rerevaka na Turaga, kei na iukuuku vakaturaga ni nona lagilagi ena yaviti ira, ni sa tucake ko Koya me kuretaka vakaca sara na vuravura.

22 Dou “kakua ni goleva na tamata, sa tiko ga na nona icegu ena qara ni ucuna; ni na yaga li ki na cava ko koya?

WASE 13

Erau na togotitaki ko Juta kei Jerusalemi ena vuku ni nodrau talaidredre—Sa vakamamasu ena vukudra ka lewai ira na Nona tamata na Turaga—Era sa cudruvi ka vakararawataki na gone yalewa ni Saioni ena vuku ni nodra vakavuravura—Vakautautavataki na Aisea 3. Rauta na 559–545 B.K.

IA raica, na Turaga, na Turaga ni Lewevuqa, sa kauta tani mai Jerusalemi kei Juta, na ivakadei kei na ivaqa ni bula, na ivaqa ni madrai taucoko, kei na ivakadei ni wai taucoko—

2 Na tamata qaqa, kei na tamata ivalu, na turaganilewa, kei na pafofita, kei ira sa yalomatua, kei ira na qase;

3 Na turaganivalu ni limasagavulu, kei na tamata sa dokai, kei na daunivakasala, kei na matai vuku, kei koya sa daumaqosa ena vosa.

4 Ia au na lesia vei ira na gone me ra nodra ravouvou, ka ra na lewai ira na gone lalai.

5 Ka ra na vakasaurarataki na tamata, na tamata yadua mai vua e dua tale, na tamata yadua mai vua na kai nona; ena viavialevu na nona ivukivuki na gone vei ira na qase, kei na tamata velavela vei ira sa dokai.

16a Na ivakadewa va-Kirisi (na Septuagint) e tiko kina e dua na malanivos ka sega ena kena vaka-Iperiu, ke kena vaka-Iperiu e tiko kina e dua na malanivos sega ena

kena vaka-Kirisi; ia na 2 Nif. 12:16 e tiko ruarua kina. Same 48:7; Isi. 27:25.
17a OYA na siga ni nona lako mai ena lagilagi na Turaga.

22a OYA Mudu na nona vakararavi kina tamata vakayago; e lailai sara na nona kaukauwa ni vakautavataki kei na Kalou. Mosese 1:10.

6 Ena qai goleva na tacina e dua na tamata ena vale i tamana, ka kaya: Sa tu vei iko na isulu, mo neitou iliuliu mada, ia mo kakua mada ni laiva na “rusa oqo me yaco ena ruku ni nomu veiliutaki—

7 Ena siga ko ya ena bubului ko koya, ka kaya: Au na sega ni “vei-vakabulai, ni sa sega na madrai se na isulu e noqu vale; dou kakua kina ni lesi au me’u nodra iliuliu na tamata.

8 Ni sa “rusa ko Jerusalemi, ka sa ^bbale ko Juta, ni sa saqata na Turaga na yamedra kei na nodra ivalavala, me vakacudruya kina na mata ni nona iukuuku lagilagi.

9 Ai rairai ni matadra sa beitaki ira, ka tukuna na nodra ivalavala ca ni sa vakataki “Sotoma, ka ra sa sega ni vunitaka rawa. Ena ca na yalodra, ni ra sa saumi ira vakaira ga ena ca!

10 Dou kaya vei ira na yalododonu ni na “vinaka vei ira; ni ra na kania na vua ni nodra ivalavala.

11 Ena ca vei ira na tamata caka ca, ni ra na rusa; ni na tau vei ira na isau ni ligadra!

12 Ia ko ira na noqu tamata, era na vakasaurarataki mai vei ira na gone, ka ra na lewai ira ko ira na

marama. Ia, oi kemudou na noqu tamata, ko ira era sa ^aliutaki kemudou era na vakacalai kemudou, ka vakarusa na vanua ni nomudou sala.

13 Sa tucake na Turaga me “vakamamasu, ka tucake me lewai ira na tamata.

14 Na Turaga ena ia na veilewai vei ira na qase ni nona tamata kei ira na “ravouvou; ni dou sa ^bkania oti na “were-ni-vaini kei na ^aveika dou sa kovea mai vei ira na “dravudravua ena nomudou veivale.

15 A cava na kena ibalebale? Dou sa mokulaki ira kina na noqu tamata, ka qaqia na matadra na dravudravua, sa kaya na Turaga na Kalou ni Lewevuqa.

16 O koya oqo, sa kaya na Turaga: Ni ra sa qaciqacia na gone yalewa ni Saioni, ka sa dokadoka na domodra ka garogaro na matadra ni ra lako voli, ka ra sa lako vakateqateqa, ka vakataqiritaka na vesa ni yavadra—

17 O koya ena vakatubura kina na Turaga e buradeladra na gone yalewa ni Saioni na kobo, ka na “vakaluvawaletaki ira na Turaga.

18 Ena siga ko ya, ena kauta tani kina na Turaga na doudou ni nodra vesa tataqiriqiri kei na

13 6a Ais. 3:6.

7a IPE e dua na ivadreti (ni mavoa); oya, Au sega ni rawa ni walia na nomu leqa.

8a Jere. 9:11.

b Lele. 1:3.

9a iVakate. 19:1, 4–7, 24–25.

DV iTovo ni Vakasalewalewa se Vakasaganegane.

10a iVaka. 12:28.

12a Ais. 9:16.

13a IPE veileti.

Maika 6:2;

V&V 45:3–5.

14a IPE dauveiliutaki, se

iliuliu.

b IPE tilomi, se kama.

c Ais. 5:7.

d 2 Nif. 28:12–13.

e OYA rawa tubu

vakailawaki.

17a IPE vakaraitaka;

ibalebale ni matuavosa “vakamadualaki ira.”

“iubi, kei na nodra ^bitaube vaka na vula;

19 Na itaube, kei na qato, kei na “iubi ni gusu;

20 Na isala, kei na iukuuku ni yava, kei na ivau ni ulu, kei na tavaya ka boi vinaka, kei na sau;

21 Na mama, kei na sau ni ucu;

22 Na “isulu vakaiukuuku, kei na icurucuru, kei na isole ni ulu, kei na pini ni ulu;

23 Na “iloilo, kei na isulu lineni matailalai, kei na isala, kei na iubi ni ulu.

24 Ia ena qai yaco, me isosomi ni boi kamica na ka e bona; ka me isosomi ni ivau ni tolo, na ka e “kadresu; kei na isosomi ni ulu sa talitali vinaka na ulu cou; kei na isosomi ni ^bcurucuru ni kete na isulu taga; na ^cvakamai me isosomi ni rairai vinaka.

25 A nomu tagane era na mate ena iseleiwau, kei ira na nomu qaqa ena ivalu.

26 Ena lele ka tagiyaso na nona matamata ni koro; ena lala mai ko koya, ka dabe sobu ena qele.

WASE 14

Ena vueti ka vakasavasavataki ko Saioni kei ira na luvena yalewa ena gauna ni dua na udolu na

yabaki—Vakatautauvatataka na Aisea 4. Rauta na 559–545 B.K.

Ia ena siga ko ya, eratou na taura e dua na tagane e lewe vitu na yalewa ka kaya: Keitou na kania na keitou madrai, ka vakaisulu ena neitou isulu; me keitou vakatokai ga ena yacamu me kau tani kina na ka keitou “rogo ca kina.

2 Ena siga ko ya ena rairai vinaka ka lagilagi na “coke ni Turaga; na vuata ni vanua ena ka talei sara ka rairai vinaka kivei ira era sa dro mai Isireli.

3 Ia ena qai yaco, o ira sa vo tiko mai Saioni ka tiko ga mai Jerusalemi, era na vakatokai me tabu, io ko ira yadua kecega era sa volai vata kei ira na bula mai Jerusalemi—

4 “Ni sa na qai ^bsavata tani na Turaga na nodra dukadukali na gone yalewa ni Saioni, ka savata tani na dra kei Jerusalemi ena kedra maliwa ena yalo ni veilewai, kei na yalo sa ^cwaqa tu.

5 Ia na Turaga ena cakava me ubia na itikotiko kecega mai na ulunivanua ko Saioni, kei na kena vei vavakoso, na “o kei na kubou ena siga kei na rarama ni buka-waqa caucaudre ena bogi; ni na

18a E rawa ni lawa ni ulu. O ira na vakaitutu era sega aoti ni dau duavata kei ena nodra ukuuku na marama ka tuvai ena tikina e 18–23.
b OYA na iukuuku ka vaka na ibulibuli ni vula tokavou.
19a IPE ilati.

22a IPE isulu voli dredre.
23a SE isulu mamare.
24a IPE isulu kakabasubasu.
b SE e dua na icurucuru balavu.
c SE vakatakilakilataki (e dua na ivakatakilakila ni veivakabobulataki).
14 1a OYA na imawe ni sega

ni vakawati ka sega ni vakaluvani.
2a Ais. 60:21;
2 Nif. 3:5;
Jeko. 2:25.
4a OYA Ni sa vakasavasavataka na vuravura na Kalou.
b DV Savata.
c Mala. 3:2–3; 4:1.
5a L.Y 13:21.

dua na kena isasabai na lagilagi taucoko kei Saioni.

6 Ia ena dua na vale vakaceveceva me vakaruru kina ena siga mai na katakata, ka me vanua “idrodro ka ivakavakaruru mai na cava kei na uca.

WASE 15

Ena lala tu na nona were ni vaini na Turaga (ko Isireli), ka ra na veiseyaki na Nona tamata—Ena yaco vei ira na rarawa ena itutu ni lutu tani kei na veiseyaki era tu kina—Ena laveta na Turaga e dua na drotini ka vakasoqoni ira na Isireli—Vakatautauvatataka na Aisea 5. Rauta na 559–545 B.K.

Ia oqo au na qai seretaka mada vua na noqu daulomani e dua na kena “sere na noqu daulomani, me baleta na nona were-ni-vaini. E dua tiko na nona were-ni-vaini na noqu daulomani ena dua na delana vuavuai vinaka.

2 Ka sa viribaita, ka biuta tani na kena vatu, ka tea kina na “vaini vinaka sara, ka tara e dua na vale cecere e loma donu, ka sa cakava talega kina e dua na iqaqi ni waini; ka sa nuitaka me na vuataka na vuana, ka sa vuataka mai na vua ni vaini ca.

3 Ia oqo, oi kemudou na kai Jerusalem, kei na tamata i Juta, mo

dou lewa mada, au masuti kemudou, me baleti au kei na noqu were-ni-vaini.

4 A cava tale e a dodonu me caka ki na noqu were-ni-vaini ka’u a sega ni cakava kina? Ia, ni’u a nuitaka me vuataka na vua ni vaini sa qai vuataka ga na vua ni vaini ca.

5 Ia oqo mo lako; au na tukuna mada vei kemudou na ka au na cakava ki na noqu were-ni-vaini—au na “kauta tani na kena bai, ena qai laukana; ka’u na talaraka sobu na kena lalaga, ka na qai buturaki sobu;

6 Ka’u na vakarusa; ena sega ni covilaki se cukiraki; ia era na tubu ga na kau “vakavotona kei na soni; ka’u na vakarota talega na o me kakua ni ^bvakatauca kina na uca.

7 Ni sa “were-ni-vaini ni Turaga ni Lewevuqa na mataqali i Isireli, kei ira na tamata i Juta era sa nona itei taleitaki; ka sa nuitaka me na ia na ^bveilewai, ka raica, na veivakasaurarataki; kei na ivalavala dodonu, ia raica, e dua na tagi.

8 Ena ca vei ira era vakaikuritaka na “vale ki na vale, ka yaco ni sa sega na vanua e vo, me ra ^bqai tiko duadua kina ena loma ni vanua!

9 E daligaqu, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, e dina ena lala mai

6a Ais. 25:4; V&V 115:6.
15 1a OYA A bulia na parofita e dua na sere se dua na serekali vakaibalebale ni dua na were ni vaini, ka vakaraitaki kina na loloma cecere ni Kalou kei na

nona sega ni bau kauwai ko Isireli.
2a Jere. 2:21.
5a Same 80:12.
6a Ais. 7:23; 32:13.
b Jere. 3:3.
7a DV Were-ni-Vaini ni Turaga.

b SE lewadodonu.
8a Maika 2:1–2.
b OYA biu me tu duadua. Era taura na nodra vanua ni teitei lalai na dravudravua ko ira na taukeiniqelevutuniyau.

e vuqa na veivale, ka na sega na lewedra na veikoro lelevu ka rairai totoka.

10 Io, ena rawa e dua ga na ^apaca waini mai na tini na eka na were-ni-vaini, kei na sore ni omeri ena solia e dua ga na efa.

11 Ena ca vei ira era sou ena mataka, me ra ^aguta kina na gunu kaukauwa, ka tomana me la'ki bogivaka, ka ra mateni ena ^bwaini!

12 Kei na api, kei na vaioli, na tibereli, kei na bitu ni vakatagi, kei na waini sa ka ni nodra kana magiti; ia era sa ^asega ni kauwaitaka na cakacaka ni Turaga, se vakasamataka na cakacaka ni ligana.

13 O koya, era sa kau vakavesu kina na noqu tamata, ni sa sega na nodra ^akilaka; ka ra sa viakana sara ko ira na nodra tamata rogo, ka ra sa raqosa ena karamaca na nodra lewe vuqa.

14 O koya, sa vakalevutaki koya kina ko eli, ka sa dalaga vakalevu sara; ka na lako sobu kina na nodra lagilagi, kei na nodra lewe vuqa, kei na nodra ivukivuki totoka, kei koya sa reki tiko.

15 Ka na kau sobu na tamata wale, ka vakayalomalumalumutaki na tamata qaqa, ka na vakayalomalumalumutaki na matadra na viavialevu.

16 Ia ena vakacerecerei na Turaga ni Lewevuqa ena ^alewa dodonu, ka na vakatabui na Kalou sa yalosavasava ena ivalavala dodonu.

17 Ena qai kana voli na lami me vaka ena nodra ivakarau, kei na nodra vanua lala na manumanu uro ena kania na vulagi.

18 Ena ca vei ira era yarataka mai na caka cala ena dali ni ka ^atawayaga, ka ivalavala ca ^bme vaka ena dali kaukauwa;

19 Ka kaya: Me tei ^akusarawa mada ko koya, vakusakusataka na nona cakacaka, me da ^braica; ka me toro mada mai na ivakasala i koya na Yalo Savasava ni Isireli, me da kila.

20 Ena ca vei ira era ^avakatoka na ca me vinaka, kei na vinaka me ca, era kaya ni sa ^brarama na butobuto, ka butobuto na rarama, ka ra kaya ni sa kamikamica na wiwi, ka wiwi na kamikamica!

21 Ena ca vei ira era nanuma ni ra sa ^avuku ka yalomatua ena nodra rai ga vakatoki ira!

22 Ena ca vei ira era gumatua ni gunu waini, kei ira era tamata kaukauwa ka dau ulia na gunu kaukauwa;

23 Ko ira era vakadonui koya na tamata ca me nodra kina na iyau yalataki, ka ra ^akauta tani mai vua

10a Isi. 45:10–11.

11a Na Vosa. 23:30–32.

b DV Vosa ni Vuku.

12a Same 28:5.

13a Osea 4:6.

DV Kila.

16a DV Jisu Karisito—
Turaganilewa.

18a DV Tawayaga, Wale.

b OYA Era sa vesuki ki na nodra ivalavala ca me vaka na manumanu yavaiva.

19a Jere. 17:15.

b OYA Era na sega ni vakabauta na Mesaia me yacova ni ra sa raici Koya.

20a Moro. 7:14, 18;

V&V 64:16; 121:16.

b 1 Joni 1:6.

21a Na Vosa. 3:5–7;

2 Nif. 28:15.

23a OYA kauta tani mai vua na nona dodonu vakalawa.

na tamata ivalavala dodonu na nona ivalavala dodonu!

24 Ia, me vaka sa kania na ^abu-kawaqa na ^bvu ni co, ka kania na yameyame ni buka na ^cqana madu, sa na ka vuca na wakadra, kei na sedra era na vuka cake me vaka na kuvu-ni-soso; ni ra sa bi-uta tani na nona lawa na Turaga ni Lewevuqa, ka ^dbeca na vosa i Koya na Yalo Savasava ni Isireli.

25 O koya, sa waqa kina na ^acudru ni Turaga vei ira na nona tamata, ka sa dodoka yani na ligana me saqati ira, ka sa yaviti ira; ka sa sakure na veidelana, ka sa dresulaki na yagodra mate ena vei-gaunisala. Ia sa sega ga ni gole tani na nona cudru ena vuku ni ka kece oqo, ia sa dodo tiko ga yani na ligana.

26 Ka na vakarewataka ko koya e dua na ^adrotini ki vei ira na veimatanitu vakayawa, ka ^bkaluvi ira mai na iyalayala kei vuravura; ka raica, ena vakusakusa ka vakatotolo na nodra ^clako mai; ka sega ena ceguoca se tidara ena kedra maliwa.

27 Ena sega e sosovu se moce; se me na luluqa na ivau ni tolodra, se cavuka na wa ni nodra ivava;

28 Ka na gata na nodra gasau, ka sa loka tu na nodra dakai titi, na ququ ni nodra ose sa nanumi ni sa vaka na qiwa, kei na yava

ni nodra qiqi-ni-valu sa vaka na covulaca, na nodra tagi vaka na laione.

29 Era na tagi me vaka na luve ni ^alaione; io, era na tagi, ka toboka na kedra, ka kauta vakavinaka yani, ka na sega me sereka.

30 Ia ena siga ko ya, era na qolouvaki ira kina me vaka na vadugu ni wasawasa; ka kevaka era na rai ki vanua, raica, na butobuto kei na rarawa, ka sa vakabutobuto-taki na rarama ena kena lomalagi.

WASE 16

Sa raica na Turaga ko Aisea—Sa vosoti na ivalavala ca nei Aisea—Sa kacivi ko koya me dau parofisai—Sa parofisaitaka ko koya na nodra beca na Jiu na ivakavuvuli i Karisito—Era na lesu tale e so na kena ivovo—Vakatautauvatataka na Aisea 6. Rauta na 559–545 B.K.

ENA ^ayabaki a mate kina ko Usaia na tui, au a raica talega na Turaga ni dabe tiko ena idabedabe vakatui, cecere ka laveti cake, a sa robota na valetabu na nona ^bitiniyara.

2 Era sa tu e cake na ^aserafimi; sa yaono na dui tabadra; e rua sa tabonaka kina na matana, ka rua sa tabonaka kina na yavana, ka rua sa vuka kina.

3 Ka sa qolouvaka mai e dua

24a Opeti. 1:18;

Mala. 4:1–2;

2 Nif. 20:17.

b Joeli 2:5;

1 Nif. 22:15, 23;

2 Nif. 26:4, 6;

V&V 64:23–24; 133:64.

c Luke 3:17;

Mosa. 7:29–31.

d 2 Samu. 12:7–9.

25a V&V 63:32;

Mosese 6:27.

26a DV Drotini.

b SE sikinali me ra soqoni vata mai.

Ais. 7:18;

2 Nif. 29:2.

c DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.

29a 3 Nif. 21:12–13.

16 1a OYA rauta na 750 B.K.

b OYA na bele ni nona isulu, se na kena liku.

2a DV Jerupimi.

kivua e dua tale, ka kaya: E dodonu, e dodonu, e dodonu na Turaga ni Lewevuqa; sa sinai ko vuravura taucoko ena nona lagilagi.

4 Ka sa yavala na “duru ni ka-tuba ena domoi koya sa qolou, ka sa vakasinaiti na vale ena kubou.

5 Au a qai kaya: Ena ca vei au! Ni’u na “rusa; ni’u sa tamata te-benigusu qeleqelewa; ka’u sa tiko ena kedra maliwa na tamata te-benigusu qeleqelewa; ka sa raica na mataqu na Tui, na Turaga ni Lewevuqa.

6 Sa qai vuka mai vei au e dua vei ira na serafimi, a sa taura e ligana na “qilaiso waqa, ka sa ka-uta mai ena iqaso-ni-buka mai na icabocabo-ni-soro;

7 A sa vakatora ki na gusuqu, ka kaya: Raica, sa tau oqo ki na te-benigusumu; ka sa kau tani kina na nomu “caka cala, ka bokoci na nomu ivalavala ca.

8 Au a rogoca talega na domo ni Turaga, ni sa kaya: Ko cei me’u tala, ia ko cei ena lako ena vu-kuda? Au a qai kaya: Koi au oqo; mo ni talai au.

9 Ka sa kaya ko koya: Mo lako ka tukuna vei ira na tamata oqo—Dou sa rogoca vakaidina, ia era sa lecava ga; ia dou a raica vakai-dina, ia era sega ga ni kila rawa.

10 Mo vakabibitaka na yalodra na tamata oqo, ka vakadivarataka

na daligadra, ka vakamataboko-taka na matadra—de ra rai e ma-tadra, ka “rogo ena daligadra, ka kila ena lomadra, ka saumaki mai ka ra vakabulai.

11 Au a qai kaya: Turaga, a cava na kena dede? Ka sa kaya ko koya: Me lala mada na veikoro me sega na lewena, kei na veivale me sega na tamata e tiko kina, kei na vanua me lala didi;

12 Ka me na “kauti ira vakayawa tani na tamata na Turaga, ni na dua na lala levu dina ena loma ni vanua.

13 Ia ena qai dua na ikatini, era na lesu mai, ka ra na qai tilomi, me vaka na vu ni paini, ka vaka na oki ka se bula tiko ga ni sa lutu tani na drauna; ena “vakakina na sorenikau tabu.

WASE 17

Erau sa vakacibi ivalu vei Juta ko Ifi-reimi kei Siria—Ena sucu mai vua e dua na goneyalewa savasava na Ka-risito—Vakatautauvatataka na Aisea 7. Rauta na 559–545 B.K.

KA sa yaco ena gauna i Easi na luvei Jocame, na luvei Usaia, na tui Juta, erau sa qai lako cake ki Jerusalemi ko Risina na tui Siria, kei Peka na luvei Rimalaia, na tui Isireli, me rau valuta, a rau sa sega ni rawata.

2 Ka sa tukuni ki na mataqali i

4a IPE era sautaninini na yavu ni tavata.

5a IPE tamusuki laivi; me vaka, a luvuci ena nona kila tu na nona ivalavala ca kei na

nodra na nona tamata.

6a OYA e dua na ivakatakarakara ni veivakasavasavataki.

7a DV Vakabokoci ni iValavala Ca.

10a Maci. 13:14–15.

12a 2 Tui 17:18, 20.

13a OYA Vaka na vunikau, e dina ni lutu vakalevu na drauna, e tu ga kina na bula ka rawa ni vua.

Tevita ka vaka: Sa to vata ko Siria kei ^aIfireimi. Sa qai yavalati na lomana kei na lomadra na nona tamata, me vaka sa yavalati na kau ni veikau ni sa liwa na cagi.

3 Sa qai kaya vei Aisea na Turaga: Mo drau lako mada me tavaki Easi, ko iko kei ^aSiariyasupi na luvemu, ki na isalisali ni drano mai cake ena salatu ni nodratou vanua na dausava isulu;

4 Ka kaya vua: Mo qarauni iko, ka vagagalu; kakua ni ^arere, se yalolailai ena vukudrau na bui ni kau e rua oqo sa kubou tu, io ena vuku ni cudru waqawaqa nei Risina vei Siria, kei na luvei Rimalaia.

5 Ka ni ratou sa bosea na ka ca vei iko ko Siria, ko Ifireimi, kei koya na luvei Rimalaia, ka kaya:

6 Me datou lako cake ka saqati Juta ka vakararawataka, ia me datou ^abasuka kina e dua na tikina me noda, ka lesia kina e dua na tui, io, na luvei Tapeli.

7 Sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: Ena sega ga ni rawa, ka na sega ni yaco.

8 Ni sa ului Siria ko Tamasiko, ka sa ului Tamasiko ko Risina; ia ena loma ni onosagavulu kailima na yabaki, ena kakaseresere ko Ifireimi, ka sega ni dua na matatamata.

9 Ia sa ului Ifireimi ko Samaria, ka ului Samaria na luvei Rimalaia. Kevaka dou na ^asega ni vakabauta, dou na sega ni vakataudeitaki.

10 Ia, sa vosa tale vei Easi na Turaga ka kaya:

11 Mo kerea mada e dua na ^aivakatakilakila ni Turaga na nomu Kalou; mo kerea e dua mai na vanua titobu, se mai na vanua cecere e cake.

12 Ia, a sa kaya ko Easi: Au na sega ni kerea, ka' u na sega talega ni ^avakatovolea na Turaga.

13 Ka sa kaya: Dou rogoca mada, na mataqali i Tevita; a ka lailai beka na nomudou vakaocai ira na tamata, ia mo dou na vakaocai koya talega na noqu Kalou?

14 O koya oqo, na Turaga vakataki koya ga ena solia vei kemudou e dua na ivakatakilakila—Raica, ena kunekune e dua na ^agoneyalewa savasava, ka na vakasucuma e dua na gone tagane, ka na vakayacani koya ko ^bImanueli.

15 Ena kania ko koya na bata kei na oni, me rawa ni kila ko koya me cata na ka ca ka digitaka na ka vinaka.

16 Ia ni se bera ni kila ko koya na ^agone me cata na ka ca ka digitaka na ka vinaka, ena lala mada

17 2a OYA A vakatokai na vualiku taucoko kei Isireli ena yaca Ifereimi, na yavusa liu ena vualiku.
3a IPE Era na lesu mai na ivovo.
4a OYA Kakua ni rere ena kabakoro e yaco

tiko; sa lailai sara na kaukauwa e vo vei rau na tui e rua oqori.
6a IPE wasewasea.
9a 2 Vei. 20:20.
11a DV iVakatakilakila.
12a OYA vakatovolea, tovolea mada, se vakadinadinataka.

14a DV Goneyalewa Savasava, Goneyalewa Ulu Tobe.
b IPE E tiko vata kei keda na Kalou.
DV Imanueli.
16a 2 Nif. 18:4.

na vanua ruarua ko dau sevaka mai vei ^brau na kena tui.

17 Ena “vakayacora vei iko na Turaga kei ira talega na nomu tamata kei na mataqali i tamamu, na siga sa sega ni tautauvata kei na siga sa lako tani kina mai Juta ko ^bIfireimi; io na tui Asiria.

18 Ia ena qai yaco ena siga ko ya ni na ^akaluva na Turaga na lago sa tiko mai na yasana yawa sara kei Ijipita, kei na oni sa tiko ena vanua ko Asiria.

19 Ia era na lako mai, ka tiko kece ena veibuca sa lala tu, kei na veiqara ni vatu, kei na wa vakavotona kecega, kei na veikau kecega.

20 Ena siga vata ko ya ena “tasia na Turaga ena itoro sa saumi me vakayagataki mai na tai kadua ni uciwai, mai vua na ^btui Asiria, na ulu kei na vutika ni yava; ia na kumi talega ena tasia laivi.

21 Ia ena qai yaco ena siga ko ya, sa na ^avakania kina e dua na tamata e dua na bulumakau gone ka rua na sipi;

22 Ia ena qai yaco, ena vuku ni levu ni sucu erau na solia ena kana bata kina ko koya; ni bata ga kei na oni era na kania tiko ko ira kece era sa vo tu ena vanua.

23 Ia ena qai yaco ena siga ko ya, na veivanua kece ka a tu kina e udolu na vaini ka dau kena isau

e udolu na tiki ni siliva, era na tubua ena veikau vakavotona kei na veisoni.

24 Era na vakagasau ka vakadakai titi na tamata era lako yani kina; baleta ni sa veikau vakavotona ka veisoni na vanua taucoko.

25 Ia na veidelana kece sa cuki-raki ena isivi, ena sega ni yaco kina na rerevaki ni kau vakavotona kei na soni, ia sa soli ga me ra na vakatalai kina na bulumakau lelevu, ka dau veilakoyaki kina na ^abulumakau lalai.

WASE 18

Ena vatu ni veivakatarabetaki kei na vatu ni veivakacudrui ko Karisito—Mo vakasaqara na Turaga, ka sega na dau vakasausa—Vuki ki na lawa kei na ivakadinadina mo dusimaki kina—Vakatautauvatataka na Aisea 8. Rauta na 559–545 B.K.

Oqo tale, sa kaya vei au na vosa ni Turaga: Mo taura mada e dua na ivola vivigi levu, ka vola kina ena nona peni e dua na tamata ena vukui ^aMea-salali-asi-pasi.

2 Ia au a kauta vata kei au na tamata dina me ^avakadinadinataka, ko Uraia na bete, kei Sakaraia na luvei Jeperekaia.

3 Ka’u a lako vua na ^aparofita yalewa; ka sa kunekune ko koya ka vakasucuma e dua na gone

16b 2 Tui 15:30; 16:9.

17a 2 Vei. 28:19–21.

b 1 Tui 12:16–19.

18a OYA sikinala, samani. Ais. 5:26.

20a OYA Ena vakalalai na vanua mai vua e na

dau kabavanua mai vanua tani.

b 2 Tui 16:5–9.

21a OYA E vica walega era na bula, o ira e rawa ni ra bula vakataki ira ga.

25a IPE sipi, se me.

18 1a IPE Sa vakusakusataka na manumanu vakasasataki.

2a DV iVakadinadina Bula.

3a OYA na watina.

tagane. Sa qai kaya vei au na Turaga: Mo vakayacani koya ko Mea-salali-asi-pasi.

4 Ia raica, ena “sega ni kila na ^bgone me kaci, Tamaqu, kei Tinaqu, ni se bera ni kau tani na ‘iyau mai Tamasiko kei na itoki ni valu mai Samaria mai vua na tui Asiria.

5 Sa baci vosa tale vei au na Turaga ka kaya:

6 Me vaka ni ra sa besetaka na wai ni “Sailoa sa drodro malua ko ira na tamata oqo, ka ra marautaki ^bRisina kei koya na luvei Rimalaia;

7 Ia oqo, raica, ena vakauta cake “mai vei ira na Turaga na wai ni uciwai, sa kaukauwa ka levu, io na tui Asiria kei na nona lagilagi kece; ia ena ulabaleta mai na kena vei-ikeli musu ka vuabale ena batina kecega.

8 Ka na lako kosovi Juta ko “koya; ena vuabale ka ulabaleta, ena yala ki domona; ia ni sa vakatetaba ko koya ena robota kece sara na nomu vanua, ^bImanueli.

9 Dou “vakasoqoni vata, oi kemudou na tamata, ka dou na vorolaki vakalalai; ka mo dou vakatudaliga oi kemudou kece mai na veivanua vakayawa; dou vauci kemudou, ia dou na qai

vorolaki vakamatailalai; dou vauci kemudou, ia dou na vorolaki vakamatailalai.

10 Dou veivakasalataki mada, ka na sega ga na betena; dou tukuna na vosa, ena sega ga ni yaco; “ni sa tiko vata kei keimami na Kalou.

11 Ni a vosa vakaoqo vei au na Turaga ena liga kaukauwa, ka vakasalataki au me’u kakua ni muria na nodra sala na tamata oqo, ka kaya:

12 Dou kakua ni kaya, me dua na “ito, vei ira kece era na kaya kina na tamata oqo, E dua na ito; dou kakua talega ni rerevaka na ka era rerevaka, se yalolailai.

13 Dou rokovi koya ga na Turaga ni Lewevuqa, ka “sai koya ga mo dou rerevaka, ka sai koya ga mo dou rerevaka vakalevu.

14 Ka na yaco ko koya me “ivakavakacegu; ia na ^bvatu ni veivakatarabetaki, ka vatu ni veivakacudrui vei ira na mataqali ruarua i Isireli; ka viri toka me dai ka icori kivei ira na lewei Jerusalemi.

15 Ia e lewe vuqa vei ira era na “tarabe ka bale, ka ramusu, ka tadori, ka tauri yani.

16 Vauca vata na ivakadinadina, dregata na “lawa vei ira na noqu tisaipeli.

4a Ais. 8:4.

b 2 Nif. 17:16.

c 2 Tui 15:29.

6a iVakate. 49:10;
vjs iVakate. 50:24
(Ai Kuri).

b Ais. 7:1.

7a OYA e liu ena vualiku kei Isireli.

8a OYA ena rawai Juta talega ko Asiria.

b DV Imanueli.

9a OYA Era na totovata.

10a OYA Ena vakavotaki ko Juta (vanua nei Imanueli).
Same 46:7.

12a OYA Me kakua ni vakararavi ko Juta ena nona inaki vuni vata kei ira na so me taqomaki kina.

13a OYA Mo vakarokoroko ka yalomalumalumua na Kalou.

14a Isi. 11:15–21.

b 1 Pita 2:4–8;
Jeko. 4:14–15.

15a Maci. 21:42–44.

16a IPE ivakavuvuli, se ivunau.
DV Kosipeli.

17 Ka'ū na qai waraka na Turaga, ko koya sa "tabonaka na matana vei ira na mataqali i Jekope, ka'ū na vakasaqarai koya.

18 Raica, koi au kei ira na isololi sa solia vei au na Turaga keimami sa "ivakatakilakila ka veivakurabuitaki e Isireli mai vua na Turaga ni Lewevuqa, ko koya sa tiko mai na ulunivanua ko Saioni.

19 Ena gauna era na qai kaya kina vei kemudou: Dou vakasaqarai ira na "daucurumi, kei ira na ^bdau caka isausau era sa dau rai lo ka vosaminimini—"me kaku li ni dua na mata tamata me vakasaqara na nona Kalou, me ra rogoci ira kina "na nodra mate ko ira na bula?"

20 Ki na lawa kei na ivakadinadina; ka kevaka "era sa sega ni vosa me vaka na vosa oqo, sa baleta ga ni sa sega vei ira na rarama.

21 Ka "ra na lako voli yani ka vakararawataki vakalevu ka viakana; ka na qai yaco ni ena gauna era sa viakana kina, era na vakaleqai ira vakaira, ka vosacataka na nodra tui kei na nodra Kalou, ka ra na rai cake tiko.

22 A ra na rai tale ki vuravura ka

kunea na leqa, kei na butobuto, na kabukabu ni yaluma, ka ra na vakasavi ki na butobuto.

WASE 19

Sa vosa ko Aisea me vaka na Meisaia—Era na raica na rarama levu ko ira na tamata era tu ena butobuto—Ena sucu vei keda e dua na gone—Ko koya ena Ravouvou ni Sautu ka na veiliutaki ena itikotiko vakatui nei Tevita—Vakatautauvatataka na Aisea 9. Rauta na 559–545 B.K.

IA, na butobuto ena sega ni vaka mai na gauna ni nona vakararawataki, me vaka sa vakararawataki vakamamada e liu na "vanua ko Sepuloni, kei na vanua ko Nafitalai; ia ni oti e a qai vakararawataki sara vakalevu mai na sala ni Wasa Damudamu, sivita na Joritani, mai Kalili ni veimatanitu.

2 Ko ira na tamata ka lako ena "butobuto, era sa raica e dua na rarama levu; ko ira era sa tiko ena vanua ni yaloyalalo ni mate, sa ca-dra cake vei ira na rarama.

3 Ko ni sa vakalewevuqataka na matanitu, ka "vakaikuritaka na marau; era sa marau e matamuni me vaka na marau ni sa cava na tatamusuki, ka vaka na

17a Ais. 54:8.

18a OYA Na yacadratou ko Aisea kei iratou na luvena tagane e kena ibalebale: "Sa veivakabulai ko Jiova"; "Sa vakusakusataka na manumanu vakasasataki"; ka "Lesu mai e dua na ivovo."

2 Nif. 17:3; 18:3.

19a Vuna. 20:6.

b SE na daurairai.

c 1 Samu. 28:6–20.

d SE ena vukui.

20a OYA na itukutuku ni ka vakayalo (e tiko talega ena tikina e 21–22).

21a OYA Ena kau vakabobula ko Isireli baleta ni ra sa sega ni

vakarorogo.

19 1a Maci. 4:12–16.

2a Na "katarememo" kei na "butobuto" era vukitani kei na vakabobulataki; na "rarama cecere" sai Karisito.

3a Ais. 9:3.

nodra marau na tamata ni ra sa vota na itoki ni valu.

4 Ia ko ni sa musuka na ivua ni nona icolacola, kei na ititoko ni tabana, na ititoko i koya ka dau vakasaurarataki koya.

5 Ia na nona ivalu na bati sa salavata na rorogo ni veilecayaki, kei na isulu sa lomoci ena dra, ia oqo ena salavata kei na yameyame kei na buka ni bukawaqa.

6 Ni sa sucu mai vei keda e dua na ^agone, sa soli mai vei keda e dua na gone tagane; ena tiko e tabana na ^bmatanitu; ena vakatokai na yacana, Ko Veivakurabuitaki, Na Dau-ni-Vakasala, ^cNa Kalou Qaqa, Na ^dTamada Tawacava, Na Ravouvou ni ^eSautu.

7 Ena sega ni oti na tubu ni ^amatanitu kei na sautu, ena itikotiko vakatui i Tevita, kei na nona matanitu me liutaka, ka vakayavutaka ena lewa kei na lewa dodonu mai na gauna oqo ka lako yani, io me ^bsega ni mudu. Ena vakayacora na ka oqo na nona yalogu na Turaga ni Lewevuqa.

8 Sa vakauta na Turaga na nona vosa kivei Jekope ka sa tau kivei ira na ^aIsireli.

9 Era na kila ko ira na tamata kecega, ko Ifireimi kei ira na lewei Samaria, era sa kaya ena nodra viavialevu kei na kaukauwa ni lomadra:

10 Sa lutu sobu na vatu-buli, ia eda na tara ga ena vatu sa ta; sa ta sobu na lolo, ia eda na qai vakaisosomitaka ena sitari.

11 O koya ena qai vakalevulevui ira kina na meca i ^aRisina na Turaga me veivorati kei koya, ka cokoti ira vata na nona meca;

12 Ko ira na kai Siria mai liu, kei ira na kai Filisitia mai muri; ka ra na dalaga ka ^atilomi ira sara na Isireli. Ena vuku ni ka kece oqo sa sega ni gole tani na nona ^b cudru, ia sa dodo tiko ga yani na ligana.

13 Ia ko ira na tamata era sa ^asega ni lesu kivei koya sa yaviti ira, a ra sa sega talega ni vakasagara na Turaga ni Lewevuqa.

14 O koya, ena muduka tani kina na Turaga mai vei Isireli na uludra kei na buidra, na tabana kei na kuta ena duabau ga na siga.

15 O koya na qase, sai koya na ulu, a parofita sa vakavuvuli vakailasu, sai koya ga na buina.

16 Io ko ira sa veiliutaki vei ira na tamata oqo, era sa vakacalai ira; ia ko ira era sa tuberi mai vei ira, era sa vakarusai.

17 Ia na Turaga ena sega kina ni rekitaki ira na nodra cauravou, ena sega talega ni solia na ^aloloma cecere vei ira na gone era luveniyali kei na yada; ni ra sa dui veivakaisini ka dau caka ca ko ira yadua, a gusudra yadua

6a Ais. 7:14;

Luke 2:11.

b Maci. 28:18.

c Taito 2:13-14.

d Alama 11:38-39, 44.

e Joni 14:27.

7a DV Matanitu.

b Tani. 2:44.

8a OYA Na itukutuku vakaparofita e muria (tikina 8-21) sa ivakasala ni qaqarauni vei iratou na yavua e tini ena tokalau ka

vakatokai ko Isireli.

11a 2 Tui 16:5-9.

12a 2 Tui 17:6, 18.

b Ais. 5:25; 10:4.

13a Emosi 4:6-12.

17a DV Loloma Cecere.

sa daucavuta ga na ka ^blialia. Ena vuku ni ka kece oqo sa sega ni gole tani kina na nona cudru, ia sa dodo tiko ga yani na ^cligana.

18 Ni sa waqa na caka ca me vaka na bukawaqa; ena kania na kau vakavotona kei na soni, ka na caudre mai na kau ni veikau, ka ra na bini tu cake me vaka sa kuvu cake na kubou.

19 Ena cudru ni Turaga ni Lewevuqa sa vakabutobutotaki na vanua, ia na tamata era na vaka na buka ni bukawaqa; ena ^asega e dua me yalololoma vua na tacina.

20 Ena kaliraka mai na ligana imatau e dua, ka na viakana ga; ena ^akana mai na ligana imawi, ka na sega ni mamau; era na dui kania na lewe ni ligana ko ira na tamata yadua—

21 Ko ^aManasa, ^bIfireimi; kei Ifireimi, Manasa; e rau na to vata me veivorati kei ^cJuta. Ena vuku ni ka kece oqo sa sega ni gole tani na nona cudru, ia sa dodo tiko ga yani na ligana.

WASE 20

Na vakarusai nei Asiria sa ivakaraitaki ni nodra vakarusai na daucaka ca ena iKarua Ni Lako Mai—Ena lewe lailai ga na tamata ena vo tiko ena nona lako tale mai na Turaga—Era na lesu mai ena siga ko ya na ivovo nei Jekope—Vakatautauvatataka na Aisea 10. Rauta na 559–545 B.K.

ENA ca vei ira era sa vakatura na lawa sa sega ni dodonu, ka vola na veika rarawa era sa lewa;

2 Me vakasukai ira na dravudravua mai na veilewai dodonu, ka kauta tani na dodonu mai vei ira na noqu tamata era sa dravudravua, me ra vakacacani ira na ^ayada, ka butakoci ira na luveniyali!

3 Ka cava mo dou kitaka ena siga ni veitotogitaki kei na veivakarusa sa lako vakayawa mai? dou na dro vei cei mo dou vukei kina? ia dou na laiva evei na nomudou lagilagi?

4 Kevaka sa sega koi au, ke ra a cuva vei ira na kaivesu, ka bale vata kei ira era sa ravuti. Ena vuku ni ka kece oqo sa sega ni gole tani na nona cudru, ia sa dodo tiko ga yani na ligana.

5 Isa Asiria, na ititoko ni noqu cudru; ia na isamu ena ligadra sa nodra ^acudru waqawaqa.

6 Au na talai koya me saqata e dua ^ana matanitu dauveivakaisini, ka me saqati kina ko ira na tamata ka'u sa cudruva, au na solia vua na lewa me taura na itoki ni ivalu, ka tauri ira na ise ni ivalu, ka buturaki ira me vaka na soso ena sala.

7 E vakaevei ni sa sega ni nanuma ko koya me vakakina; ka sa sega talega ni nanuma na lomana me vakakina; ia na lomana ga sa guta me veivakarusa ka

17b 2 Nif. 9:28–29.

c Jeko. 5:47; 6:4.

19a Maika 7:2–6.

20a iVaka. 28:53–57.

21a DV Manasa.

b DV Ifireimi.

c DV Juta.

20 2a DV Yada.

5a Ais. 10:5.

6a OYA me saqati Isireli.

tamusuka tani na veimatanitu e sega ni lewevica.

8 Ni sa kaya ko koya: Sa sega li ni ra tui kece ko ira na noqu ravouvou?

9 Sa sega li ni vakataki Kakimisi ko Kalino? Sa sega li ni vakataki Apati ko Emaci? Sa sega li ni vakataki Tamasiko ko Samaria?

10 Ni sa tauyavutaka “na ligaqu na veimatanitu ni kalou matakau, ka sa uasivi cake talega na nodra matakau ceuceu vei ira mai Jerusalemi kei ira mai Samaria;

11 Me’u kua li ni vakayacora vei Jerusalemi kei na nona matakau, na ka au a cakava vei Samaria kei na nona matakau?

12 O koya oqo ena qai yaco ni sa vakayacora oti na Turaga na nona cakacaka kecega ena Ulunivanua ko Saioni kei Jerusalemi, au na qai togotitaka na “vua ni yalokauka-uwa ni tui ^bAsiria, kei na lagilagi ni nona rai cecere.

13 Ni sa kaya “ko koya: Ena kaukauwa ga ni ligaqu kei na noqu yalomatua au sa cakava rawa na ka kece oqo; ni’u sa yalomatua; ia ka’u sa tosoya na nodra iyalalya na tamata, ka kovea na nodra iyau, ka’u sa vakamalumalumu-taki ira na lewena me vaka na tamata qaqa;

14 Ia na ligaqu sa kunea na nodra iyau na tamata me vaka ena

sova; ka’u sa kumuna na vura-vura taucoko me vaka e dua sa kumuna vata na yaloka sa vo tu; a sa sega e dua sa yavalata na tabana, se dolava na gusuna, se vakairoiro.

15 Me “raqataki koya li na ^bimatau mai vua sa dautata? Me vakalevulevui koya li na ivaro mai vei koya na dauvarovaro? Me vaka na ititoko ni sa yavalati koya ga vakataki koya ka sega e ligai koya sa laveta cake, se me vaka na isamu me laveti koya ga vakai koya me vaka sa sega na kau wale!

16 O koya gona na Turaga, na Turaga ni Lewevuqa, ena tala yani ena kedra maliwa na nona tamata urouro, na suivotu; ia ena ruku ni “nona lagilagi ena tutuvaka me waqa, me vaka na waqa ni bukawaqa.

17 Ia na rarama kei Isireli ena vaka na bukawaqa, kei Koya na Yalo Savasava na kena yameyame; ena vakama ka tiloma na votona kei na nona veisoni ena dua ga na siga;

18 Ka na “vakayavuya na lagilagi ni nona veikau, kei na nona were vuavuai vinaka, na yalona kei na yagona; ia era na qai vaka ni sa rebo ko koya sa dau colata na drotini.

19 Ka na qai “vo e lailai wale sara

10a OYA na ligana na tui Asiria (tikina 10–11).

12a OYA na nodra tukutukuni ira na qaciqacia.

^b Sefa. 2:13.

13a OYA na tui Asiria (tikina 13–14).

15a Na Vosa vakaibalebale kece ena tikina oqo era taroga na taro vata ga: E rawa beka ni ra rawata e dua na ka (me vaka na tui Asiria) mai vua na Kalou?

^b OYA E rawa beka ni

rawata e dua na ka na tui mai vua na Kalou?

16a OYA na tui Asiria (ena tikina e 17–19 talega).

18a OYA Ena yali vakadua ko Asiria.

19a OYA na ivovo ni mataivalu i Asiria.

na vunikau ena nona veikau, ka na vola rawa e dua ga na gone.

20 Ka na qai yaco ena “siga ko ya ni, ko ira na ivovo ni Isireli, kei ira na dro mai na ^bmataqali i Jekope, era na sega tale ni “vakararavi tiko vua ka yaviti ira, ia era na vakararavi vakaidina ga vua na Turaga, ko Koya na Yalo Savasava ni Isireli.

21 E ra na lesu mai na “kena vo, io, ko ira na ivovo ni Jekope, ki-vua na Kalou qaqa.

22 E dina era sa vaka na nuku ni wasawasa ko ira na nomu tamata na Isireli, ia ena lesu mai e dua ga na kena ivovo; na “veivakarulai sa lesi tu ena ^bvubale ena caka dodonu.

23 Io na Turaga na Kalou ni Lewevuqa ena “vakayacora na veivakarulai, io ka sa lesia ena vanua taucoko.

24 O koya sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou ni Lewevuqa: Oi kemudou na noqu tamata ka vakaitikotiko mai Saioni, dou kaku ni rerevaki koya na kai Asiria; ena yaviti iko ko koya ena ititoko, ka na laveta cake vei iko na nona isamu, “me vaka a cakava mai Ijipita.

25 E sa qai vo vakalailai sara, me na qai cava na veicudruvaki

oqo, kei na noqu cudru ena nodra vakarusai.

26 Ia na Turaga ni Lewevuqa ena vakayavalata vei koya na kuita me vaka na nodra veivakamatei na kai “Mitiani mai na uluvatu ko Orepi; ka me vaka a tauca na nona ititoko e wasawasa ena laveta cake vakakina ko koya me vaka a cakava mai Ijipita.

27 Ia ena qai yaco ena siga ko ya ni na kau tani kina na nona “icolocola mai na tabamu, kei na nona ivua mai na domomu, ia ena vakarusai na ivua baleta na ^bveilumuti.

28 “Sa lako mai ko koya ki Aiaci, ka lako sara yani ki Mikironi; sa laiva tu yani mai Mikimasi na nona kareti.

29 Era sa lako ena sala qiqo; ka ra sa vakaitikotiko mai Kepa; a sa rere ko Ramaca; sa dro ko Kipea mai Saula.

30 Mo laveta cake na domomu, na gone yalewa ni Kalimi; me rogoci mai Leisi, Isa sa vakaloloma ko Anacoci.

31 Sa cavutu ko Matimena; era sa vakasoqoni vata me ra dro na kai Kepemi.

32 Ia ena tiko ga mai Nopi ena siga ko ya ko koya; ena qai kure-taka na ligana ki na ulunivanua ni

20a OYA veisiga e muri.

b Emosi 9:8–9.

c OYA vakararavi kina.

21a Ais. 11:11–12.

22a V&V 63:34.

DV Vuravura—Na icavacava ni vuravura.

b OYA Ni sa yaco sara mada ga mai na itotogi, sa tu na loloma cecere.

23a OYA vakavuna na veivakarulai.

24a OYA me vaka era vakayacora na kai Ijipita ena gauna e liu. L.Y 1:13–14.

26a iVakate. 25:1–2; Dauvei. 7:25.

27a Ais. 14:25.

b DV iLumuti, Na.

28a OYA Sa vakamuri na nodra itosotoso na mataivalu ni Asiria ki Jerusalemi; oti qai (tikina 33–34) sa vakamacalataki na nona ivalavala na Turaga vei ira.

gone yalewa ni Saioni, na delana kei Jerusalemi.

33 Raica, na Turaga, na Turaga ni Lewevuqa, ena tamusuka na tabana lelevu ena rere; ena musulaki sobu ko ira sa ^acecere ka rogo levu; ia na viavialevu era na vakayalomalumalumutaki.

34 Ena taya sobu ko koya na kau ni veikau ena kaukamea, ia ko Lepanoni ena vakabalei mai vei koya e dua na qaqa.

WASE 21

Ena vakatulewa vakadodonu na toloi Jese (Karisito)—Ena roboti vuravura na kilai ni Kalou ena Mileniumi—Ena vakarewataka na Turaga e dua na drotini ka vakasoqoni Isireli—Vakatautauvatataka na Aisea 11. Rauta na 559–545 B.K.

IA ena tubu mai e dua na ^aititoko mai na ^btoloi ^cJese, ka na tubu cake e dua na tabana mai na wakana.

2 Ka na tiko ga vua na ^aYalo ni Turaga, na yalo ni yalomatua kei na rai matua, na yalo ni veivakasalataki kei na kaukauwa, na yalo ni kilaka kei na rerevaka na Turaga;

3 Ka na vakayacora vua me tolo na nona kila ka ni sa rerevaka na Turaga; ena sega ni ^alewa ko koya me vaka na rai ni matana, se

vunauca me vaka na ka sa rogoca e daligana.

4 Ia ena lewai ira ^avakadodonu ga na dravudravua, ka ^bveivunauci vakatautauvata ena vukudra na ^cyalomalua e vuravura; ia ena yaviti vuravura ena ititoko ni gusuna, kei na icegu ni tebenigusuna, ena vakamatei ira kina na daucaka ca.

5 Ena ivau ni tolona na yalododonu, ka ivau ni nona veiliutaki na yalodina.

6 Ena tiko veimaliwai talega na wolifa kei na lami, ka na davovata na leopate kei na luve ni me; kei na luve ni bulumakau kei na laione gone kei na manumanu uro; ka na vakatawani ira e dua na gone lailai.

7 Ena kana vata na bulumakau yalewa kei na pera; ena davovata na luvudra; ia na laione ena kania na co madu me vaka na bulumakau.

8 Ena qito mai na qara ni ^agata na gone dramidrami, ia na gone sa qai kali ena tabaka ena ligana na qara ni gata bati gaga.

9 Era na ^asega ni ia na vakacaca se vakarusa ena noqu ulunivunua tabu kecega; ni na roboti vuravura na nona ^bkilai na Turaga, me vaka sa ubia na wasawasa na wai.

10 Ia ena ^asigaga ko ya ena dua na

33a Ila. 4:12–13.

21 1a V&V 113:3–4.

b V&V 113:1–2.

c Ko Jese na tamai Tevita; eda vagolei ki na kawa vakaturaga i Tevita ka a qai sucu mai kina ko Jisu.

Maika 5:2; Ipe. 7:14.

DV Jese.

2a Ais. 61:1–3.

3a Joni 7:24.

4a Same 72:2–4; Mosa. 29:12.

b IPE lewa.

c DV Yalomalumalumu, Yalomalua.

8a e dua na gata lailai gaga ni Ijipita.

9a Ais. 2:4.

DV Mileniumi.

b V&V 101:32–33; 130:9.

10a OYA na veisiga mai muri.

JS—AT 1:40.

^bcoke nei Jese, ena tu me nodra drotini na veimataqali; era na vakasaqara ko ira na kai ^cMatanitu tani; ia ena vakaiukuuku na nona itikotiko.

11 Ia ena qai yaco ena siga ko ya ni na dodoka tale na ligana na Turaga ena ^aikarua ni gauna me tauri ira tale na ivovo ni nona tamata era sa vo, mai Asiria, kei Ijipita, kei Paciroso, kei Kusa, kei Ilama, kei Saina, kei Emaci, kei na veiyanuyanuu mai wasawasa.

12 Ia ena vakarewataka ko koya e dua na ^adrotini vei ira na veimatanitu, ka vakasoqoni ira vata na ^bIsireli era sa biu laivi, ka na ^csoqoni ira vata na Juta era dui vei-seyaki tu mai na iyalayala vava kei vuravura.

13 Ena takali talega na ^adauvuvu nei Ifireimi, ka ra na muduki tani na meca kei Juta; ena sega ni vuvutaki ^bJuta ko ^cIfireimi, ena sega talega ni vakararawataki Ifireimi ko Juta.

14 A rau na ^akabati ira na kai Filisitia ki na ra; erau na lomavata me vakacacani ira na kai natuicake; erau na tabaka na ligadrau vei Itomi kei Moapi; ka ra na talairawarawa vei rau ko ira na luvei Amoni.

15 Ena ^avakarusa vakadua sara na Turaga na mua ni wasawasa vaka-Ijipita; ena nona cagi kauka-uwa ena yalovaka kina na ligana ki na uciwai, ka na yavita me vitu na kena idavedave, ka cakava me ra lako kosova na tamata ka sega ni suasua na yavadra.

16 Ia ena dua na nodra ^asalatu na ivovo ni nona tamata era sa vo tu, mai Asiria; me vaka a yaco vei ira na Isireli ena siga era a lako cake kina mai na vanua ko Ijipita.

WASE 22

Ena siga ni dua na udolu na yabaki, era na vakacaucautaka na Turaga na tamata kecega—Ena tiko ena kedra maliwa ko Koya—Vakatauta-uvatataka na Aisea 12. Rauta na 559–545 B.K.

IA ena siga ko ya ko na kaya: Kemuni na Turaga, au na vakacaucautaki kemuni, e dina ko ni a cudruvi au ia sa qai gole tani na nomuni cudru, ka ko ni sa vaka-cegui au.

2 Raica, sa noqu vunibula na Kalou; au na ^avakararavi vua, ka sega ni rere; ni sa noqu vu ni kaukauwa ka noqu sere na Turaga

10^b Roma 15:12;
V&V 113:5–6.
^c V&V 45:9–10.

11^a 2 Nif. 6:14; 25:17; 29:1.

12^a DV Drotini.

^b 3 Nif. 15:15; 16:1–4.

^c Nie. 1:9;

1 Nif. 22:10–12;

V&V 45:24–25.

DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.

13^a Jere. 3:18.

^b DV Juta.

^c Erau veimecaki na yavusa e rua ka rau a liutaki mai vei Juta kei Ifireimi (ni oti na veika a yaco ena 1 Tui 12:16–20).
Ena veigauna mai muri ena qai mudu na veimecaki ogo. Isi.

37:16–22.

DV Vuvu.

14^a OYA kabata na veidelana ki na ra ka nodra vanua tu na kai Filisitia.

15^a Saka. 10:11.

16^a Ais. 35:8;
V&V 133:27.

22^{2a} Mosa. 4:6;
Ila. 12:1.

ko ^bJiova, ka sa yaco talega me noqu vunibula.

3 O koya gona, dou na takiva na “wai mai na mata-ni-wai ni veivakabulai ena reki.

4 Ia ena siga ko ya dou na qai kaya: Dou “vakacaucautaka na Turaga, masuta na yacana, tukuna yani na nona cakacaka ena kedra maliwa na tamata, dou tukuna ni sa dokai sara na yacana.

5 Dou “sere vua na Turaga; ni sa cakava na ka sa uasivi sara; sa kilai ogo e vuravura taucoko.

6 Dou “qoqolou ka kaila na lewei Saioni; ni sa levu cake ena kemudou maliwa ko Koya na Yalo Savasava ni Isireli.

WASE 23

Na vakarusai nei Papiloni sa ivakaraitaki ni veivakarusai ena iKarua ni Lako Mai—E sa na dua na siga ni veicudruvi kei na veitotogitaki—Ena bale me sega ni mudu ko Papiloni (na vuravura)—Vakatautauvatataka na Aisea 13. Rauta na 559–545 B.K.

NA “icolacola nei ^bPapiloni, ka raica ko Aisea na luvei Emosi.

2 Dou vakarewataka e dua na “drotini ena dela ni ulunivanua cecere, tabalaka yani na domomu vei ira, ^bkuretaka na liga, me ra

laki curu ena nodra matamata-ni-koro na turaga.

3 Au sa vakaroti ira na noqu era sa “vakatabui, au a kacivi ira talega na noqu qaqa, ni noqu cudru e sega ni tau vei ira era sa marautaka na noqu cecere.

4 Na rorogo ni tamata ena veilunivanua sa vaka era sa lewe vuqa; na domo ni nodra ue na “veimatani kei na veivanua era sa ^bsoqoni vata, sa vakasoqoni ira vata na nona mataivalu na Turaga ni Lewevuqa.

5 Era sa lako mai na vanua yawa, mai na iyalayala kei lomalagi, io, na Turaga, kei na iyaragi ni nona cudru waqawaqa, me vakarusa kina na vanua taucoko.

6 Dou qoqolou, ni sa voleka na siga ni Turaga; ena yaco mai me vaka na veivakarusai mai vei Koya na Qaqa.

7 O koya ena malumalumu kina na liga kece, ka waicala na yalo ni tamata kecega;

8 Ka ra na rere; na momosi kei na rarawa levu ena vesuki ira; era veivakurabuitaki vakaira; na matadra ena vaka na yameyame ni buka.

9 Raica, sa lako mai na siga ni Turaga, sa rerevaki dina sara ena cudru kei na cudru waqawaqa, me vakarusa kina na vanua; ia

2b L.Y 15:2;
Same 83:18.
DV Jiova.

3a DV Wai ni Bula.

4a DV Vakavinavinaka.

5a V&V 136:28.

6a Ais. 54:1;

Sefa. 3:14.

23 1a OYA e dua na

itutukuku ni rusa.

b Na vakarusai kei Papiloni ca, ka parofisaitaki ena Ais. 13 kei na 14 sa caka me ivakaraitaki ni kena na vakarusai na vuravura taucoko.

V&V 133:5, 7, 14.

DV Pepeli, Papiloni.

2a DV Drotini.

b OYA yalo na ligana, solia na sikinala.

3a OYA Yalododonu.

4a Saka. 14:2–3.

b Saka. 12:3.

ena “vakarusa ko koya na kena tamata ivalavala ca.

10 Ni ra na sega ni solia na nodra rarama na kalokalo ni lomalagi kei na kena veiyavusa kalokalo; ena vakabutobutotaki na “matanisinga ena kena cadra, kei na vula talega ena sega ni cila.

11 Ka’u na “totogitaka na vura-vura ena vuku ni ca, kei ira na dau caka ca ena vuku ni nodra caka cala; au na muduka na nodra viavialevu na ^bdokadoka, ka vakadavora sobu na nodra qaci-qacia na dau rerevaki.

12 Au na cakava me taleitaki cake sara na “tamata mai na koula dina; io me na taleitaki cake sara e duabau ga na tamata mai na dua na ivakadei koula ni Ofa.

13 O koya au na vakayavalata kina na lomalagi, ka na “kau tani mai na kena itutu na vuravura, ena nona cudru na Turaga ni Lewevuqa, ena siga ni nona cudru waqawaqa.

14 Ia ena vaka na dia sa “vakasavi, ka vaka na sipi sa sega e vakatawana; ka ra na dui lesu na tamata yadua ki vei ira na kai nona, ka dui dro kece ki na nona dui vanua.

15 Ena lausua o koya yadua sa dokadoka; io, kei koya yadua sa duavata kei ira na dau caka ca ena bale ena iseileiwau.

16 A luvedra talega era na dasilani e matadra; ena vakacacani na nodra veivale ka ra na kucuvi na watidra.

17 Raica, au na vakayavalati ira na kai Mitia me ra veimecaki kei ira, ka ra na sega ni kauwaitaka na siliva kei na koula, ka ra na sega ni marautaka.

18 A nodra dakai titi ena dasilani ira na cauravou; ka na sega ni tu vei ira na lomana na vua ni kete, ena sega ni vakavotaki ira na gone na matadra.

19 Ia ko Pailoni, na lagilagi ni veimatanitu, na “rairai vinaka ni ka vakaturaga ni kai Kalitia, ena vaka ni a vakarusai ^bSotoma kei Komora na Kalou.

20 Ena sega vakadua tale ni “tawani, ka na sega talega ni tawani tale mai na itabatamata ki na itabatamata: ena sega talega ni biri vale laca mai kea na kai Arapea; ka ra na sega talega ni viribaita na nodra qele ni sipi mai ke ya na ivakatawa.

21 Ia era na davo ga mai kina na “manumanu kila ni vanua dravuisiga; ka na sinai na nodra veivale ena manumanu dau osi vakaloloma; ena tiko mai ke ya na lulu; ka ra meke mai kea na ^bme kila.

22 Ka na tagi na manumanu kila ni yanuyanu ena nodra “veivale lala; kei na ^bdrekoni ena nodra vei

9a DV Vuravura—
Vakasavasavataki ni
vuravura.

10a DV Vuravura—Na
icavacava ni vuravura.

11a Mala. 4:1.
b V&V 64:24.

12a Ais. 4:1–4.

13a DV Vuravura—Na
ituvaki ni vuravura ena
iotioti ni gauna.

14a SE dia vakasasataki.

19a OYA tawayaga.
b iVakate. 19:24–25;
iVaka. 29:23;
2 Nif. 13:9.

20a Jere. 50:3, 39–40.

21a Ais. 34:14–15.

b IPE me tagane, se na
tevoru.

22a IPE veivale vakatui.

b IPE (e rairai) na jekeli,
se koli ni veikau.

vale vakatui vinaka; ka sa voleka ni yaco na nona gauna, ka na sega ni vakabalavutaki na nona siga. Ni'u na vakarusai koya vakatoto; io, ni'u na yalololoma vei ira na noqu tamata, ia era na rusa ko ira na dau caka ca.

WASE 24

Ena vakasoqoni vata ko Isireli, ka na marautaka na gauna ni vakacegu yabaki e udolu—A cemuri tani mai lomalagi ko Lusefa ena nona veisaqasaqa—Ena qaqa ko Isireli vei Papiloni (na vuravura)—Vakatautauvatataka na Aisea 14. Rauta na 559–545 B.K.

Ni na lomani ira na Jekope na Turaga, ka "digitaki ira tale na Isireli, ka vakatikori ira ki na nodra vanua; ia ko ira na ^bvulagi era na okati vata kei ira, ka kabiti ira na mataqali i Jekope.

2 "Ia ko ira na tamata era na ka-uti ira ki na nodra yasana; io, mai na vanua vakayawa ki na iyalalyala kei vuravura; ka ra na lesu ki na nodra ^bvanua yalataki. Ia na mataqali i Isireli ena taukeni ira, ia na vanua ni Turaga ena nodra na ^ctamata dauveiqaravi kei ira na vada; ka ra na vesuki ira vakabobula ko ira era a vakabobulataki ira e liu; era na qai lewai ira era a sa vakasaurarataki ira

3 Ia ena qai yaco ena siga ko ya

ena "vakacegui iko kina na Turaga, mai na nomu rarawa, kei na nomu rere, kei na veivakabobulataki kaukauwa ko a vakasaurarataki kina.

4 Ia ena qai yaco ena siga ko ya, ko na qai kauta cake na vosa vakaibalebale oqo vua na tui "Papiloni, ka kaya: E rawa vakaevei me mudu ko ira na dauveivakasaurarataki, me mudu na koro koula!

5 Sa musuka na Turaga na nodra isamu na tamata ca, na nodra matanakilagi na iliuliu.

6 O koya ka dau yaviti ira tiko ga na tamata e na cudru waqawaqa, ko koya ka daulewa na veimatanitu ena cudru, e na vakacacani, ka na sega ni dua e tarova.

7 Sa qai vakacegu ko vuravura taucoko, ka vakanomodi; era sa qai tabalaka na "seresere.

8 Io, sa reki na "veikau ena vukumu, kei na sitari talega ni Lepanoni, ka sa kaya: Ni ko sa qai ^bdavo no, sa sega ni lako mai na ^cdautakau me vakacacani keimami.

9 Ena vakayavalati ko "eli ena vukumu, ka na tavaki iko ena nomu lako mai; ena vakayavalati ira na ^bmate ena vukumu, io ko ira sara ga na turaga ni vuravura; sa vakaduri mai na nodra itutu vakatui ko ira kecega na tui ni veimatanitu.

10 Ka ra na vosa ka kaya vei iko:

24 1a Saka. 1:17.

b Ais. 60:3–5, 10.

2a OYA Era na vukei Isireli na veimatanitani.

b DV Vanua Yalataki.

c Ais. 60:14.

3a Josu. 1:13; V&V 84:24.

4a DV Pepeli, Papiloni.

7a Ais. 55:12.

8a IPE saipirisi.

b OYA ena mate.

c IPE na daumusu (vunika) e sega ni se lako mai me saqati keda.

9a DV Eli.

b OYA yalo e sega ni vakayago.

Ko iko talega ko sa malumalumu li me vakataki keimami? Ko sa vakataki keimami li?

11 Sa biu sobu na nomu lagilagi ki na ibulubulu; kei na domo ni nomu vaioli sa sega ni rogoci; sa tevu e rukumu na ulo, ka sa ubi iko na ulo.

12 ^aKo lutu vakacava mai lomalagi, isa ^bLusefa, na kalokalo ivolasiga! Ko sa tamusuki sobu ki na qele, o koya era sa vakamalumulumutaki kina na veimatanitu!

13 Io ko a kaya e lomamu: ^aAu na cabe cake ki lomalagi, ka'u na vakacerecerea na noqu itikotiko vakatui me cecere cake mai na kalokalo ni Kalou; ka'u na dabe talega mai na dela ni ulunivana na soqoni, ena tikina ki na ^bvualiku;

14 Ka'u na cabe cake me sivia na o; ka'u na vakataki koya sa Cecere sara.

15 Ia ko na biu sobu ga ki eli, ki na yasa ni ^aqara titobu.

16 Ko ira era raici iko era na ^araici iko vakaqiqo, era na vakananumi iko, ka kaya: Oqo li na tamata ka sautaninini kina ko vuravura, ka vakayavalata na veimatanitu?

17 Ka cakava na vuravura me lekutu, ka dauvakarusa na kena

veikoro, ka sega ni dolava na vale ni nona kaivesu?

18 Ko ira kece na tui ni veimatanitu, io, ko ira kecekecega, era davo ena lagilagi, ko ira yadua ena ^anodra dui vale.

19 Ia ko iko ko sa biu tani mai na nomu ibulubulu me vaka na ^ataba ni kau sa vakasisilataki, kei ira na ivovo ni vakamatei, era sa lausua ena iseleiwau, ka lako sobu ki na ^bveivatu ni qara titobu, me vaka na yago ni mate sa butubutuki.

20 Ko na sega ni bulu vata kei ira, ni ko sa vakarusa na nomu vanua ka vakamatei ira na nomu tamata; era na sega sara ni rogo na nodra ^akawa na ^bivalavala ca.

21 Me vakarautaki na veivakamatei me baleti ira na luvena ena vuku ni nodra ^aivalavala ca na nodra qase, me ra kakua ni tucake tale, se taukena na vanua, se vakatawana na delai vuravura ena veikoro.

22 Ni'u na tucake ka saqati ira, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, ka muduka tani mai Papiloni na ^ayaca, kei na ivovo, kei na luvena tagane, kei na ^bvugona, sa kaya na Turaga.

23 Au na cakava talega me ^anodra itikotiko na belo, kei na

12a V&V 76:26.

^b IPE na kalokalo ivolasiga, na luve ni mataka lailai. Na iliuliu ni vuravura dau caka ca (Papiloni) sa dau cavuti me Lusefa, na iliuliu ni caka ca kecega.
DV Lusefa;
Tevoro.

13a Mosese 4:1–4.

^b OYA na nodra itikotiko na kalou me vaka na vakabauta vaka-Papiloni.
Same 48:2.

15a 1 Nif. 14:3.

16a IPE matalailai vei kemuni ka vakasamataki kemuni.

18a OYA na ibulubulu ni nodratou matavuvave.

19a OYA e dua na tabana

sa sega ni vinakati, sa musuki ka biu laivi.
^b OYA na botona sara e ra.

20a Same 21:10–11; 37:28.

^b DV Caka Ca.

21a L.Y 20:5.

22a Na Vosa. 10:7.

^b Jope 18:19.

23a Ais. 34:11–15.

veitobu wai; ka' u na tavoraka laivi ena itataviraki ni veivakarusai, sa kaya na Turaga ni Leweuqa.

24 Sa bubului kina na Turaga ni Leweuqa, ka kaya: E dina, me vaka au sa lewa ena qai yaco vakakina; ia me vaka au sa nakita, ena yaco me vakakina—

25 Ni' u na kauti koya na kai "Asiria ena noqu vanua, ka buturaki koya sobu ena dela ni ^bnoqu ulunivanua; ia na nona ivua ena qai biu tani vei ira, kei na nona 'icolacola ena kau tani mai tabadra.

26 "Oqo na kena inaki sa nakiti ki vuravura taucoko; ia oqo na liga sa dodo yani ki na veimatanitu kecega.

27 Ni sa nakita ga na Turaga ni Leweuqa, ia ko cei me vakadaro-roya? Ia sa dodo yani na ligana, ia ko cei me na vakasuka lesu?

28 Ena "yabaki ka mate kina ko ^bEasi na tui, sa votu kina na icolacola oqo.

29 Mo kakua ni reki ko iko, Filisitia raraba, ni sa qai ramusu na ititoko ikoya ka yaviti iko; ka ni na tubu mai na vu ni gata na gata batigaga, ia na vuana ena gata vuka vakabukawaqa.

30 Ena qai kana na nodra ulumatua na dravudravua, ka ra na davo sobu vakavinaka ko ira na

vakaloloma; ka' u na vakamatea na wakamu ena dausiga, ia na ivovo ni nomu kawa ena vakamatea ko koya.

31 Mo qoqolou, na matamata; Mo tagi, na koro; Ko iko, Filisitia raraba, ko sa waicala sara; ni na lako mai na vualiku e dua na kubou, ena sega e dua me tiko tau-dua ena nona gauna lokuci.

32 Ia na cava me qai saumi vei ira na mata ni veivanua? Ni sa tuyavutaki "Saioni na Turaga, ia ko ira na nona ^btamata dravudravua era na 'nuidei kina.

WASE 25

Sa dau talei vei Nifai na veika matata—Ena qai kilai ena veisiga e muri na veika e parofisaitaka ko Aisea—Era na lesu mai Pabiloni ko ira na Jiu, era na vakota na Mesaia ki na kauveilatai, era na qai veiseyaki ka vakanakuitataki—Era na qai vakalesui tale mai ni ra sa vakabauti koya na Mesaia—Ena qai lako mai ko koya ena matai ni gauna, ni oti e ono na drau na yabaki ena nona biuti Jerusalemi mai ko Liai—Era sa muria na lawa i Mosese ka vakabauti Karisito ko koya na Yalo Savasava ni Isireli ko ira na Nifaiti. Rauta na 559–545 B.K.

Oqo koi au, ko Nifai, au na vosa

25a Sa vagolei na iulutaga ki na kabakoro nei Asiria kei na lutu nei Juta, 701 B.K. (tikina 24–27).
2 Tui 19:32–37;
Ais. 37:33–38.
b OYA na veikulunivanua e Juta kei Isireli.

c Ais. 10:27.
26a OYA Era na qai vakadrukai kecega na vematanitu vakavuravura me vakakina.
28a OYA Rauta na 720 B.K., na icolacola se na itukutuku ni rusa oqo a

parofisaitaki me baleti ira na kai Filisitia, ia ena taqomaki vinaka tu ko Juta.
b 2 Tui 16:20.
32a DV Saioni.
b Sefa. 3:12.
c SE vakasaqara kina na ivakaruru.

mada vakalailai me baleta na vei-vosa au sa vola, ka a vosataka mai gusuna ko Aisea. Ia raica, sa vosataka ko Aisea e levu na ka, ka “dredre sara me ra kila na kena ibalebale e vuqa na noqu tamata; ni ra sa sega ni kila na ivakarau ni parofisai vei ira na Jiu.

2 Ia koi au, ko Nifai, au a sega ni vakavulica vei ira e levu na ka me baleta na nodra ivakarau na Jiu; ni sa “cakacaka ni butobuto na nodra cakacaka, kei na nodra ivakarau sa ivakarau vakasisila.

3 O koya, au sa volavola kina vei ira na noqu tamata, vei ira kece era na ciqoma mai muri na veika au sa vola oqo, me ra kila na lewa dodonu ni Kalou, ni ra na yaco vei ira na veimatanitu kecega, me vaka na vosa e a tukuna ko koya.

4 O koya gona, dou vakarorogo, oi kemudou na noqu tamata, ka lewe ni mataqali i Isireli, ka vaktudaliga ki na noqu vosa; e dina sa sega ni macala vinaka vei kemudou na vosa i Aisea, ia sa macala vinaka kivei ira kece era sa vakasinaiti tu ena “yalo ni ^bparofisai. Ia, au sa parofisai oqo vei kemudou, me vaka na yalo sa tiko vei au; o koya au na parofisai kina me vaka na “matata ni vosa e dau tu vei au me tekivu mai na gauna ka’u a biuti Jerusalemi mai kina vata kei tamaqu; raica, sa dau taleitaka na yaloqu me’u

vakamacala vakamatata vei ira na noqu tamata, me ra vuli kina.

5 Io, na yaloqu sa dau taleitaka na vosa i “Aisea, ni’u a lako mai Jerusalemi, ka’u a raica e mataqu na veika e baleti ira na ^bJiu, ka’u kila ni ra kila na Jiu na veika e baleti ira na parofita, ka sega na mata tamata tani e kila na veika sa vosataki vei ira me vakataki ira na Jiu, ka vakavo ga ke ra na vakavulici e nodra ivakarau na Jiu.

6 Ia raica, koi au, ko Nifai, au a sega ni vakavulica vei ira na luvequ na nodra ivakarau na Jiu; ia raica, koi au, au a tiko mai Jerusalemi, ka’u sa kila vinaka kina na yasana kecega sa vakavolivolita; ka’u sa tukuna vei ira na luvequ na lewa ni Kalou, ka sa “yaco vei ira na Jiu, vei ira na luvequ, me vaka na veika kece sa tukuna ko Aisea, ia au na sega ni vola.

7 Ia raica, au sa tomana na noqu parofisai, me vaka na noqu dau vosa “matata; ka’u sa kila kina ni na sega ni rawa ni cala kina na tamata; ia, ena siga sa na vakayacori kina na veiparofisai nei Aisea, era na kila vakaidina na tamata, na gauna era na qai yaco kina.

8 O koya, era sa “yaga vei ira na luve ni tamata, ia ko koya yadua sa nanuma ni sega ni yaga, au sa vosa vakabibi vei ira, ka yalana na noqu vosa vei ira ga na ^bnoqu tamata; ni’u kila ni na yaga

25 1a 2 Nif. 25:5–6.
2a 2 Tui 17:13–20.
4a DV Yalo Tabu.
b DV Parofisai.
c 2 Nif. 31:3; 33:5–6;
Jeko. 4:13.

5a 1 Nif. 19:23;
3 Nif. 23:1.
b DV Jiu.
6a 2 Nif. 6:8;
Ila. 8:20–21.
7a 2 Nif. 32:7;

Alama 13:23.
8a DV iVolanikalou—Na yaga ni ivolanikalou.
b Inosi 1:13–16;
Moma. 5:12–15;
V&V 3:16–20.

vakalevu vei ira ena ‘veisiga mai muri; ni ena siga ko ya era na kila kina; o koya gona au sa vola na veika oqo me ra vinaka kina.

9 Ia me vaka sa ‘rusa e dua na itabatamata vei ira na Jiu ena vuku ni nodra caka cala, era sa dau vakarusai vakakina mai na itabatamata ki na itabatamata ena vuku ni nodra caka cala; ia e sega ni dua vei ira me vakarusai vakavo ni sa tukuni taumada vua mai ^bvei ira na parofita ni Turaga.

10 O koya, a sa tukuni oti vei ira me baleta na veivakarusai ena yaco vei ira, ni oti sara ga na nona biuti Jerusalemi ko tamaqu; ia, era sa vakaukauwataka ga na lomadra; ia me vaka na noqu parofisai era sa ‘vakarusai oti, ka vakavo o ira era sa ^bkau vakavesu ki Pاپiloni.

11 Ia au sa vosataka oqo ena vuku ni yalo sa tiko vei au. E dina era sa kau yani vakabobula, era na lesu tale mai, ka taukena na vanua ko Jerusalemi; o koya era na ‘vakalesui tale kina ki na vanua sa nodra ivotavota vakawa.

12 Ia, raica, ena yaco vei ira na ivalu, kei na irogorogo ni valu; ia ena siga sa vakaraitaki koya kina vakayago vei ira ko Koya na nona ‘Le Duabau ga na Tamada, io, ko

Koya na Tama ni lomalagi kei vuravura, raica, era na cati Koya ena vuku ni nodra caka ca, kei na kaukauwa ni lomadra, kei na nodra domodomoqa.

13 Raica, era na ‘vakamatei koya ena kauveilatai; ia ni sa ^bsiga tolu oti na kena davu tu na yagona ena ‘ibulubulu qara vatu ena qai ^dtucake mai na mate, ia ena kauta lako e tabana na veivakabulai; ia ko ira kece era sa vakabauta na yacana era na vakabulai ena matanitu ni Kalou. O koya, sa rekitaka kina na yaloqu me’u parofisai me baleti Koya, ni’u sa ‘raica oti na nona siga, ia sa vakacerecerea na yacana tabu na yaloqu.

14 Ka raica, ena qai yaco ni sa tucake tale mai na mate na ‘Mesaia, ka vakaraitaki Koya vei ira na nona tamata, vei ira kece sa vakabauta na yacana, raica, ena ^bvakarusai tale ko Jerusalemi; ni na ca vei ira era sa veivala kei na Kalou kei ira na lewe ni nona lotu.

15 O koya, era na ‘veiseyaki kina ko ira na ^bJiu ki na veimatani kecega; io, ena vakarusai talega ko ‘Pاپiloni; o koya, era na veiseyakitaki kina ko ira na Jiu mai vei ira na veimatani tani eso.

16 Ia ni ra sa veiseyakitaki oti, ka sa vakanakuitataki ira na Turaga

8c DV Veisiga e Muri,
Veisiga Edaidai.

9a Jere. 39:4–10;
Maci. 23:37–38.

b Emosi 3:7;
1 Nif. 1:13.

10a 1 Nif. 7:13;
2 Nif. 6:8;
Oma. 1:15;
Ila. 8:20–21.

b 2 Tui 24:14;
Jere. 52:3–16.

11a Ese. 1:1–4;
Jere. 24:5–7.

12a DV Luvena e
Duabau Ga.

13a Luke 23:33.
b Luke 24:6–7;
Mosa. 3:10.
c Joni 19:41–42;

1 Nif. 19:10.

d DV Tucake Tale.

e 1 Nif. 11:13–34.

14a DV Mesaia.

b Luke 21:24;
JS—M 1:1–18.

15a Nie. 1:8–9;
2 Nif. 10:6.

b DV Jiu.

c DV Pepeli, Pاپiloni.

na Kalou ena ligadra na veimatanitu tani me vuqa na itabatamata, io, ka veitarataravi mai na itabatamata ki na itabatamata me yacova ni ra sa uqeti me ra ^avakabauta na Karisito, na Luve ni Kalou, kei na nona veisorovaki, ka sa tawayalani ena vukudra na tamata kecega—ia ni sa yaco mai na siga era sa vakabauta kina na Karisito, ka vakarokorokotaka na Tamada ena yacana, ena yalo e savasava kei na liga e savasava, ka sega ni namaka e dua tale na Mesaia, io, ena gauna ko ya, sa na qai yaco na siga sa na dodonu kina ka kilikili me ra vakabauta na veika oqo.

17 Ia ena qai dodoka tale na ligana na Turaga ena ikarua ni gauna me ^avakalesui ira kina na nona tamata mai na nodra yali kei na nodra lutu tani. Ia, ena vakayacora e dua na ^bcakacaka talei ka veivakurabuitaki vei ira na luve ni tamata.

18 O koya, ena kauta mai kina ko koya na nona ^avosa vei ira, na vosa era na ^blewai kina ena siga mai muri, ni na soli vei ira me ^cvakadinadinataka vei ira na Mesaia dina, o koya era a cata; ka me vakadinadinataka kina vei ira ni sa sega ni yaga me ra namaka tiko

na nona yaco mai e dua tale na Mesaia, ka ni na sega ni dua tale ena yaco mai, vakavo ga kevaka e Mesaia ^avakailasu ka na vakacalai ira na tamata; ni sa duabau ga na Mesaia era sa tukuna na parofita, ia sai koya na Mesaia era na cata ko ira na Jiu.

19 Ia me vaka na nodra vosa na parofita, ena lako mai na ^aMesaia ni oti e ^bono na drau na yabaki mai na gauna ka biuti Jerusalemi mai kina ko tamaqu; ia me vaka na nodra vosa na parofita, kei na nona vosa na ^cagilosu ni Kalou, ena yacana ko Jisu Karisito, na Luve ni Kalou.

20 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu, au sa vosa vakamatata sara mo dou kakua kina ni cala. Ia me vaka sa bula na Turaga na Kalou ka a ^akauti ira tani na Isireli mai na vanua ko Ijipita, ka solia vei Mosese na kaukauwa me ^bvakabulai ira na veimatanitu ni sa kati ira oti na ^cgata bati gaga, kevaka era na tacake ka raica na gata sa laveta cake vei ira ko koya, ka solia talega vua na kaukauwa me mokuta na ^dvatu ka dave mai kina na wai; io, raica au sa kaya vei kemudou, me vaka ni sa dina na veika oqo ka sa bula na Turaga na Kalou, sa sega sara e dua tale

16a 2 Nif. 10:6–9; 30:7;
Moma. 5:14.

17a 2 Nif. 21:11–12; 29:1.
DV Vakalesui Mai ni
Kosipeli.

b Ais. 29:14;
2 Nif. 27:26;
3 Nif. 28:31–33.

18a 2 Nif. 29:11–12;
33:11, 14–15.

b DV Veilewai, na
iOtioti ni.

c 2 Nif. 26:12–13.

d DV Meca i Karisito.

19a DV Jisu Karisito—Na
parofisai me baleta na
sucu kei na mate nei
Jisu Karisito.

b 1 Nif. 10:4;
3 Nif. 1:1, 13.

c 2 Nif. 10:3.

20a L.Y 3:7–10;
1 Nif. 17:24, 31; 19:10.

b Joni 3:14;
1 Nif. 17:41.

c Tiko. 21:8–9;
Alama 33:19;
Ila. 8:14–15.

d L.Y 17:6; Tiko. 20:11;
1 Nif. 17:29; 20:21.

na ‘yaca sa soli e rukui lomalagi ia na yacai Jisu Karisito ga oqo, ka’u sa tukuna, era na vakabulai rawa kina na tamata.

21 O koya, ena inaki oqo sa yalataka kina vei au na Turaga na Kalou ni na maroroi ka taqomaki na veika kece au sa ^avola oqo, ka soli yani vei ira na noqu kawa, mai na itabatamata ki na itabatamata, me vakayacori kina na yalayala ka a cakava vei Josefa, ni na ^bsega ni mate sara na nona kawa me yacova na icavacava kei vuravura.

22 O koya, ena dewa yani na veika oqo mai na itabatamata ki na itabatamata me yacova na icavacava kei vuravura; era na lako yani me vaka na nona lewa kei na nona gagadre na Kalou; ia na veimatanitu kece era sa taura, era na ^alewai kina me vaka na vosa sa volai.

23 Ni da sa cakacaka vagumatua me da volavola, me da ^avakauqeti ira kina na noda kawa, kei ira talega na wekada, me ra vakabauti Karisito, ka vakaduavataki tale kei na Kalou; ia eda sa kila ni da sa vakabulai ena ^bloloma soli wale, ni sa oti sara na veika kece eda rawa ni ^ccakava.

24 Ia, e dina ga eda sa vakabauti Karisito, ia eda sa ^amuria na lawa

i Mosese, ka namaka vakamatua na Karisito, me yacova ni sa vakayacori kina na lawa.

25 Ia ena vuku ni inaki oqo sa soli kina na ^alawā; o koya sa yaco kina me ka ^bmate vei keda na lawa, ka da sa bula ga vei Karisito ena vuku ni noda vakabauta; ia eda sa muria ga na lawa ena vuku ni ivakaro.

26 Ia eda ^aveivosakitaki Karisito, eda reki ena vukui Karisito, eda vunautaki Karisito, eda ^bparofisaitaki Karisito, ka eda sa volavola me vaka na noda parofisai, me rawa ni ra kila kina na ^cnoda kawa na ivurevure me ra rai kina me ^dbokoci kina na nodra ivalavala ca.

27 O koya, eda sa vosa kina me baleta na lawa me ra kila kina na noda kawa ni sa ka mate na lawa, ia o ira, ni ra sa kila ni sa ka mate na lawa, sa rawa kina me ra namaka na bula sa mai vua na Karisito, ka ra kila na inaki ni kena soli na lawa. Ia ni sa vakacavari na lawa mai vei Karisito, me ra kakua ni vakaukauwataka na lomadra vua ni sa kilikili me bokoci laivi na lawa.

28 Ia oqo raica, oi kemudou na noqu tamata, dou sa tamata ^adomodomoqa; o koya, au sa vosa

20e Osea 13:4;
Cakacaka 4:10–12;
Mosa. 5:8; Mosese 6:52.
DV iVakabula.

21a 2 Nif. 27:6–14.
b Emosi 5:15; 2 Nif. 3:16;
Alama 46:24–27.

22a 2 Nif. 29:11; 33:10–15;
3 Nif. 27:23–27.

23a DV Gonelailai,

Gonelalai.
b Roma 3:23–24;
2 Nif. 2:4–10;
Mosa. 13:32;
Alama 42:12–16;
V&V 138:4.
DV Loloma Soli Wale.

c Jeme. 2:14–26.
DV Cakacaka.
24a Jeko. 4:4–5.

25a DV Lawa i Mosese.
b Roma 7:4–6.
26a Jeko. 4:12; Jeromi 1:11;
Mosa. 3:13.
b Luke 10:23–24.
c DV Gonelailai,
Gonelalai.
d DV Vakabokoci ni
iValavala Ca.
28a Mosa. 3:14.

vakamatata sara kina vei kemudou, mo dou kakua kina ni nanuma cala. Ia na vosa au sa tukuna ena tu me ^bivakadinadina ka beitaki kemudou; ni sa rauta vinaka me ^cdusimaka vei ira na tamata yadua na sala dodonu; ni sa sala dodonu na vakabauti Karisito ka kakua ni cakitaki Koya; ni kevaka dou sa cakitaki Koya, dou sa cakitaki ira talega na parofita kei na lawa.

29 Ia raica oqo, au sa kaya vei kemudou, sai koya na sala dodonu mo dou vakabauta na Karisito, ka kakua ni cakitaki Koya; ia na Karisito sai koya na Yalo Savasava ni Isireli; o koya sa dodonu kina mo dou cuva sobu vua ka qaravi Koya ena nomudou ^aigu taucoko, kei na nomudou vakasama taucoko, kei na nomudou kaukawa taucoko, kei na yalomudou kecega; ia kevaka dou na kitaka oqo, dou na sega ni muduki tani.

30 Ia, ni sa kilikili me vakakina, sa dodonu mo dou muria na veicakacaka tabu kei na ^acakacaka vakalotu ni Kalou me yacova ni sa vakayacori na lawa ka a soli vei Mosese.

WASE 26

Ena vakavuvuli vei ira na Nifaiti na Karisito—Sa raica ko Nifai na nodra vakarusai na nona tamata—Era na

vosa mai ena kuvu ni soso—Era na tara cake na vei lotu lasulasu kei na vei isoqosoqo vuni ko ira na kai Veimatanitu tani—Sa vakatabui ira na tamata na Turaga mera vakaitavi ena cakacaka ni bete vakailasu. Rauta na 559–545 B.K.

IA ni sa oti na nona ^atucake tale mai na mate na Karisito ena qai ^bvakaraitaki Koya vei kemudou na luvequ, kei kemudou na wekaqu lomani; ia na vosa ena tukuna vei kemudou sai koya na ^clawa mo dou na muria.

2 Ia raica, au sa kaya vei kemudou ni ^u sa raica ni na takali yani e vuqa na itabatamata, ka na yaco na veivaluvaluti lelevu kei na veileti ena kedra maliwa na noqu tamata.

3 Ia ni sa lako oti mai na Mesaia ena soli vei ira na noqu tamata na ^aivakatakilakila ni nona ^bsucu, na nona mate kei na nona tucake tale; ia ena levu ka rerevaki na siga ko ya vei ira na tamata dauca ca, ni ra na mate kina; ia era sa na mate baleta ni ra sa vakasevi ira tani na parofita, kei ira na yalododonu, ka vakaviriki ira ena vatu, ka vakamatei ira; ia na tagi ni nodra ^cdra na yalododonu ena rogo cake kina mai na qele vua na Kalou ka beitaki ira.

4 Ia, ko ira kece sa dokadoka, ka kitaka na ca, sa toro mai na siga

28b DV iVakadinadina.

c 2 Nif. 33:10.

29a iVaka. 6:5;
Mari. 12:29–31.

30a DV Cakacaka
Vakalotu.

26 1a 3 Nif. 11:1–12.

b 1 Nif. 11:7; 12:6.

c 3 Nif. 15:2–10.

3a 1 Nif. 12:4–6.

DV iVakatakilakila.

b DV Jisu Karisito—Na

parofisai me baleta na
sucu kei na mate nei
Jisu Karisito.

c iVakate. 4:10;

2 Nif. 28:10;

Moma. 8:27.

ko ya era na ^akama kina me vaka na vu ni co, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

5 Ia ko ira era na vakamatei ira na parofita, kei ira na yalododonu, ena ^atilomi ira na titobu ni vuravura, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa; ena ubi ira na ^bveikulunivanua, ka kauti ira tani na covulaca, ena lutuki ira na veivale me ra dasila ka qaqi ira me ra vurumemea.

6 Ia ena sikovi ira na kurukuru, kei na livaliva, kei na uneune, kei na ka ni veivakarusa kecega, ni na tutuvaki kina vei ira na buka-waqa ni nona cudru na Turaga, ka ra na vaka na vu ni co, ia na siga sa toro mai ena tilomi ira, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

7 Isa na mosi kei na yaluma ni yaloqu ena vuku ni nodra sa yali na noqu tamata era sa vakamatei! Ni'u sa raica, koi au, ko Nifai, ka sa voleka ni'u yavu yani ena iserau ni Turaga; ia sa dodonu me'u tagicaka vua na noqu Kalou: Sa ^adodonu na nomuni sala.

8 Ia raica, ko ira na ivalavala dodonu era vakarorogo ki na nodra vosa na parofita, ka sega ni vakarusai ira, ia era sa vakanamata tiko ga vei Karisito ena yalodei me vakayacori na ivakatakilakila sa soli mai, ka vosota na ^aveivakacacani kecega—raica, sai ira era na ^bsega ni mate.

9 Ia ena ^arairai vei ira na Luve ni Valavala Dodonu; ka na ^bvakabulai ira ko Koya, ka ra na ^cveisaututaki kaya, me yacova ni sa takali yani e ^atolu na itabatamata; ia ena vuqa vei ira na ^cikava ni tabatamata era na takali yani ena ivalavala dodonu.

10 Ia ni ra sa na takali yani na veika oqo ena qai yaco kusarawa e dua na ^aveivakarusa vei ira na noqu tamata; e dina ga sa mosi vakalevu na yaloqu, ia au a sa raica, o koya au sa kila kina ni na yaco vakaidina; ia era sa volitaki ira ena ka wale; ni ra na tamusuka na veivakarusa me isau ni nodra viavialevu kei na nodra lialia; ia ni ra sa soli ira vua na tevero ka digitaka na vei cakacaka ni butobuto ka sega na rarama, era na lako sobu kina ki ^beli.

11 Ni na sega ni dau ^avakauqeta tiko ga na tamata na Yalo ni Turaga. Ia ni sa mudu ni vakamasuta na tamata na Yalo sa qai yaco kusarawa kina na veivakarusa, ka sa vakararawataka na yaloqu na ka oqo.

12 Ia me vaka au a vosa kina me baleta na nodra na ^akila na ^bJiu ni sa Karisito ^cdina sara ko Jisu, sa dodonu sara talega me ra kila na kai Matanitu Tani ni sa Karisito ko Jisu, na Kalou Tawamudu;

13 Ka sa vakaraitaki koya ki vei

4a 3 Nif. 8:14–24; 9:3, 9.

5a 1 Nif. 19:11;

3 Nif. 10:14.

b 3 Nif. 8:10; 9:5–8.

7a DV Lewa Dodonu.

8a DV Veivakacacani.

b 3 Nif. 10:12–13.

9a 3 Nif. 11:8–15.

b 3 Nif. 17:7–9.

c 4 Nif. 1:1–4.

d 1 Nif. 12:11–12;

3 Nif. 27:30–32.

e Alama 45:10–12;

lla. 13:9–10.

10a Alama 45:9–14;

Moma. 8:1–9.

b DV Eli.

11a Ica 2:15.

12a 2 Nif. 25:18.

b 2 Nif. 30:7;

Moma. 5:14.

DV Jiu.

c Moma. 3:21.

ira kece era sa vakabauti Koya, ena kaukauwa ni ^aYalo Tabu; io, ki vei ira kece na veimatani, vei-mataqali, duivosavosa kei ira na tamata, ka sa kitaka na cakacaka mana lelevu, na ivakatakilakila, kei na veika veivakurabuitaki, ena kedra maliwa na luve ni tamata me vaka na nodra vakabauta.

14 Ia raica, au sa parofisai vei kemudou me baleta na ^aveisiga mai muri; me baleta na veisiga ena ^bkauta mai kina na Turaga na Kalou na veika oqo ki vei ira na luve ni tamata.

15 Ni sa oti na nodra malumalumu sobu ena tawavakabauta ko ira na noqu kawa kei ira na nodratou kawa na tuakaqu, ka ra sa yaviti oti mai vei ira na kai Matanitu Tani; io, ni sa oti na nona vakavolivoliti ira ena ivalu na Turaga na Kalou, ka kabai ira mai na suva, ka tara cake na veikoro ni valu me saqati ira; ka ni sa oti na nodra kau sobu ki na kuvu ni soso, me yacova ni ra sa yali yani; ia ena volai ga na nodra vosa na ivalavala dodonu, ka na rogoci na nodra masu na yalodina, ia ko ira kece era sa malumalumu mai ena tawavakabauta era na sega ni guilecavi.

16 Ni ra ^avosa vei ira mai na qele ko ira era sa vakarusai, ka na toka e ra na nodra vosa mai

na kuvu-ni-soso, ia na domodra ena vaka na domoi koya sa dau curumi; ni na solia vua na Turaga na Kalou na kaukauwa me vakasolokakanataka mai na ka e baleti ira, me vaka e lako mai na qele, ka na vakasolokakana mai na kuvu-ni-soso na nodra vosa.

17 Ni sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: Era na ^avola na veika ena caka ena kedra maliwa, ka ra na volai ka dregati ena dua na ivola, ka ra na sega ni taura ko ira era a sa malumalumu sobu ena tawavakabauta, ni ra sa ^bsegata me ra vakarusa na veika ni Kalou.

18 Ia, me vaka ni ra a vakarusai vakatotolo ko ira era sa vakarusai; ia era na vaka na ^aqa ni sila sa cagina ko ira na lewevuqa vei ira na nodra tamata rerevaki—io, sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: Ena yaco vakasauri ga ka vakidacala—

19 Ka na yaco ni ra na ^ayaviti ena ligadra na kai Matanitu Tani ko ira era sa malumalumu mai ena tawavakabauta.

20 Ka ra sa vakalevulevui ira na kai Matanitu Tani ena ^adokadoka ni matadra, ka ra sa ^btarabe, ni sa ka levu na nodra ^citatarabe, ka ra sa tara cake e ^dvuqa na lotu; ia, era sa beca ga na kaukauwa kei na nona cakacaka mana na Kalou, ka ra vakacaucautaka vei

13a DV Yalo Tabu.

14a DV Veisiga e Muri, Veisiga Edaidai.

b DV Vakalesui Mai ni Kosipeli.

16a Ais. 29:4; Moro. 10:27;

Mosese 7:62.

DV iVola i Momani.

17a 2 Nif. 29:12.

b Inosi 1:14.

18a Moma. 5:16–18.

19a 3 Nif. 16:8–9; 20:27–28.

20a DV Qaciqacia.

b 1 Nif. 13:29, 34.

DV Vukitani.

c Isi. 14:4.

d 1 Nif. 14:10; 22:23;

Moma. 8:28.

ira vakaira na nodra yalomatua kei nodra ^ekilaka, me ra rawa ka kina ka ^fbutuqaqia na matadra na dravudravua.

21 Ka ra sa tara cake e vuqa na lotu ka vakavuna na ^aveivuvu-taki, na veiqati, kei na loma ca.

22 Era sa tu talega na ^aveisoqo-soqo vuni, me vaka ena gauna makawa, me vaka na nona isoqosoqo na tevoru, ni sai koya na kena tauyavu na veika kece oqo; io, na tauyavu ni laba, kei na vei cakacaka butobuto; io, ka sa vakatuitui ira ena dali laino sa bukia ki domodra, me yacova ni sa vesuki ira ena nona dali kaukauwa ka sega ni mudu.

23 Ia raica, oi kemudou na wekaqu lomani, au sa kaya vei kemudou ni sa sega ni cakacaka ena butobuto na Turaga na Kalou.

24 Sa sega ni kitaka ko Koya e dua na ka, ka vakavo kevaka me na vinaka kina ko vuravura; ni sa ^alomani ira na kai vuravura, o koya ka sa solia kina na nona bula me vakayarayarataki ira kina na ^btamata kecega ki vua. Ia, sa sega ni vakarota e dua me kaku ni vakaiivotavota mai na nona veivakabulai.

25 Raica, sa tagi li vua e dua ka kaya: Mo lako tani vei au? Raica, au sa kaya vei kemudou, E segai; ia sa kaya ga: Dou ^alako mai vei

au koi kemudou kecega mai na iyalayala kei vuravura, dou mai ^bvolia na sucu kei na oni, ka segai ena ilavo se na isau.

26 Raica, sa vakarota li e dua me lako tani mai na vei valenilotu, se mai na vale ni sokalou? Raica, au sa kaya vei kemudou, E segai.

27 Sa vakarota li e dua me kaku ni vakaiivotavota mai na nona ^aveivakabulai? Raica au sa kaya vei kemudou, E segai; ia sa ^bsolia wale ko koya vei ira na tamata kecega; ka sa vakaroti ira na nona tamata me ra vakauqeti ira na tamata kecega me ra ^cveivutuni.

28 Raica, sa vakarota li e dua na Turaga me kaku ni vakaiivotavota mai na nona vinaka? Raica au sa kaya vei kemudou, E segai; ia sa ^asoli vakatautauvata vei ira na tamata kecega na galala, ka sega ni dua me vakatabui kina.

29 Sa vakarota ko koya me kaku na ^abete vakailasu; raica, na bete vakailasu sai ira era sa vunau ka vakaturi ira cake me ra rarama kei vuravura, me ra rawa ka kina ka ^bdokai ira ko vuravura; ia era sa sega ni segata na vinaka kei Saioni.

30 Raica, sa vakatabuya na ka oqo na Turaga; o koya sa solia kina e dua na ivakaro na Turaga na Kalou me tu vei ira na tamata kecega na ^aloloma uasivi, sai koya

20e 2 Nif. 9:28;
Moma. 9:7–8.

f Ais. 3:15;
2 Nif. 13:15.

21a DV Vuvu.

22a DV Veisoqosoqo Vuni.

24a Joni 3:16.

b 3 Nif. 27:14–15.

25a Alama 5:33–35;
3 Nif. 9:13–14.

b Ais. 55:1–2.

27a DV Vakabulai.

b Efe. 2:8;

2 Nif. 25:23.

c DV Veivutuni.

28a Roma 2:11;
1 Nif. 17:33–35.

29a DV Bete Vakailasu.

b V&V 121:34–37.

30a Moro. 7:47–48.

DV Loloma Uasivi.

na ^bloloma dina. Ka kevaka sa sega vei ira na loloma uasivi era sa ka wale ga. Ia, kevaka sa tu vei ira na loloma uasivi era na sega ni laivi ira na dau cakacaka e Saioni me ra mate.

31 Ia ko ira na dau cakacaka e ^aSaioni me ra cakacaka ena vukui Saioni; ni kevaka era na cakacaka ena vuku ni ^bilavo era na rusa.

32 Ka dua tale, sa ^avakarota na Turaga na Kalou me kakua ni laba na tamata; me ra kakua ni lasu; me ra kakua ni butako; me ra kakua ni ^bcavuta wale ga na yaca ni Turaga na nodra Kalou; me ra kakua ni vuvu; me ra kakua ni loma ca; me ra kakua ni veiqati; me ra kakua ni ia na veibutakoci; ka me ra kakua ni kitaka e dua vei ira na veika oqo; ia ko koya sa kitaka ena rusa.

33 Ni sa sega ni vu mai vua na Turaga e dua na caka cala oqo; ni sa kitaka ko Koya na ka ga sa vinaka ena kedra maliwa na luve ni tamata; ka sa sega ni kitaka e dua na ka, ka vakavo ke sa na matata vinaka vei ira na luve ni tamata; ka sa sureti ira kecega me ra lako mai vua ka vakaivotavota ena nona vinaka; ka sa ^asega ni bureitaka vua e dua sa lako mai vua, na tamata loaloa kei na tamata vulavula, na bobula kei na galala, na tagane kei na yalewa; ka sa nanumi ira na ^btawa lotu;

ka ra sa tautauvata na tamata ^ckecega vua na Kalou, ko ira na Jiu kei ira na kai Matanitu Tani.

WASE 27

Ena roboti vuravura ena veisiga mai muri na butobuto kei na vuki tani mai na lotu—Ena lako mai na iVola i Momani—Eratou na vakadinadinatata na ivola e lewe tolu na ivakadinadinatata—Ena kaya na tamata kilaka ni sega ni wilika rawa na ivola dregati—Ena vakayacora na Turaga e dua na cakacaka talei ka veivakurabuitaki—Vakatautauvatatata na Aisea 29. Rauta na 559–545 B.K.

IA, raica, ena ^aveisiga mai muri, se ena nodra gauna na kai Veimatanitu Tani—io, raica na veivanua kece ni Veimatanitu Tani kei ira talega na Jiu, ko ira ka ra na lako mai ki na vanua oqo kei ira era tiko ena veivanua tale e so, io, ena veivanua kecega e vuravura, raica, era na mateni ena caka cala kei na veimataqali itovo vakasisila kecega—

2 Ia ni sa yaco na siga ko ya, ena qai sikovi ira na Turaga ni Lewevuqa, ena kurukuru kei na uneune, kei na rorogo levu, ena cava, kei na cagilaba, kei na ^ayameyame ni buka sa kana voli.

3 Kei na ^aveimatanitu kecega sa ^bveivala kei Saioni, ka vakararawataki koya, era na vaka na tadra

30 *b* DV Loloma.

31 *a* DV Saioni.

b Jeko. 2:17–19;

V&V 11:7; 38:39.

32 *a* DV iVakaro ni Kalou.

b DV Vosa Ca,

Vakacacana.

33 *a* Cakacaka 10:9–35,
44–45.

b Alama 26:37.

c Roma 2:11;

1 Nif. 17:35.

27 *1 a* DV Veisiga e Muri,
Veisiga Edaidai.

2 a Ais. 24:6; 66:15–16;
Jeko. 6:3; 3 Nif. 25:1.

3 a Ais. 29:7–8.

b 1 Nif. 22:14.

ni raivotu ena bogi; io, ena yaco vei ira me vaka sa tadra e dua sa viakana, ka raica ni sa kana ia sa yadra mai ka sa lala ga na yalona; se sa vaka ni sa tadra e dua sa via-gunu, ka raica ni sa gunu ia sa yadra mai ka raica sa malumalumu, ka sa karamaca na yalona; io, ena vakakina ko ira na lewevuqa ni veimatani kecega era sa veivala kei na Ulunivanua ko Saioni.

4 Raica, koi kemudou kece sa caka cala, dou tu vakadua ka vakananuma, ni dou na tagi mai, ka tagi; io, dou na mateni ka sega ena waini, dou na tataivatia ka sega ena gunu kaukauwa.

5 Ia raica, ni sa sovaraka yani na Turaga vei kemudou na yalo ni dau mocelutu. Ia raica, dou sa tabonaka na matamudou, ka dou sa cati ira na parofita; ka sa ubi ira na nomudou iliuliu kei ira na nomudou daurairai ko koya ena vuku ni nomudou caka cala.

6 Ka na qai yaco ni na ^akauta mai vei kemudou na Turaga na Kalou na vosa ni dua na ^bivola, ka na nodra vosa ko ira era sa moce no.

7 Ka raica ena ^adregati tu na ivola; ka na tu ena ivola e dua na ^bivakatakila mai vua na Kalou, mai na ivakatekivu kei vuravura ki na kena ^civakataotioti.

8 O koya gona, ena vuku ni veika sa ^adregati tu, era na ^bsega

kina ni soli yani na veika sa dregati tu ena gauna ni nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila na tamata. O koya ena sega kina ni soli vei ira na ivola.

9 Ia ena soli na ivola vua e dua na ^atamata, ka na solia ko koya na vosa ni ivola, ka sa nodra vosa ko ira era sa moce no ena kuvu-nisoso, ka na qai solia ko koya na vosa oqo ki ^bvua e dua tale;

10 Ia ena sega ni solia ko koya na vosa sa dregati tu, ka sega talega ni solia na ivola. Ni sa dregati tu na ivola ena kaukauwa ni Kalou, ka na maroroi ena loma ni ivola na ivakatakila ka a dregati tu me yacova na gauna sa lewa na Turaga, me ra na qai lako mai kina; ia raica, era sa vakatakila na veika kecega mai na tauyavutaki ni vuravura ka yacova na kena ivakataotioti.

11 Ka sa toro mai na siga ni na wiliki na vosa ni vola ka a dregati tu mai na dela ni veivale; ka ra na wiliki ena kaukauwa i Karisito; ka na qai ^avakatakilai vei ira na luve ni tamata na veika kecega ka a tu ena kedra maliwa na luve ni tamata, kei na veika kece ena yaco mai muri me yacova sara na ivakataotioti kei vuravura.

12 O koya, ena siga ko ya ni sa na soli kina na ivola kivua na tamata au sa tukuna oti, sa na vunitaki na ivola mai na matadra na

6a Jeromi 1:2;

Moma. 5:12–13.

b 2 Nif. 26:16–17; 29:12.

DV iVola i Momani.

7a Ais. 29:11–12;

Ica 3:25–27; 4:4–7.

b Mosa. 8:19.

c Ica 13:1–12.

8a Ica 5:1.

b 3 Nif. 26:9–12;

Ica 4:5–6.

9a V&V 17:5–6.

b JS—AT 1:64–65.

11a Luke 12:3;

Moma. 5:8;

V&V 121:26–31.

kai vuravura, me kakua ni dua na mata e raica; ko iratou ga na ^aivakadinadina e ^blewe tolu, ena kaukauwa ni Kalou, kei koya ena soli vua na ivola; ka ratou na vakadinadinataka na dina ni ivola kei na veika sa tu kina.

13 Ka na sega tale e dua me raica, ko iratou ga na lewe vica me vaka na inaki ni Kalou, me ratou vakadinadinataka na nona vosa vei ira na luve ni tamata; ni sa kaya na Turaga na Kalou ni ra na vosa mai ko ira na yalodina me vaka ^amai vei ira era sa mate.

14 O koya, ena qai kauta kina mai na vosa ni ivola na Turaga na Kalou; ka na vakadeitaka na nona vosa ena gusu ni ivakadinadina e vuqa me vaka sa lewa ko koya; ka na ca vei koya sa ^abeca na vosa ni Kalou!

15 Ia raica, ena qai yaco ni na kaya na Turaga na Kalou ki vua sa solia kina na ivola: Mo taura na vosa oqo sa sega ni dregati tu ka solia vua e dua tale, ka me vakaraitaka ko koya vua e dua sa kilaka, ka kaya: Mo ^awilika oqo, au masuti iko. Ena qai kaya ko koya sa kilaka: Mo kauta mai vei au na ivola au na qai wilika.

16 Ia oqo, ena vuku wale ga ni veivakalagilagi ni vuravura ka me ^arawa iyau kina era na kaya kina vakaoqo, ka segai ena vuku ni lagilagi ni Kalou.

17 Ka na kaya na tamata: Sa sega

ni rawa me'u kauta mai na ivola ni sa dregati tu.

18 Ena qai kaya ko koya sa kila ka: Au na sega ni wilika rawa.

19 O koya ena qai yaco, ni na qai solia tale na Turaga na Kalou na ivola kei na kena vosa kivei koya sa sega ni kila ka; ia ena qai kaya ko koya sa sega ni kila ka: Au sega ni kila ka.

20 Ena qai kaya vua na Turaga na Kalou: Era na sega ni wilika ko ira sa kila ka, ni ra sa beca, ka sa rawa vei au me'u kitaka ga na noqu cakacaka; o koya ko na wilika rawa kina na vosa ka'u na solia vei iko.

21 Mo ^akakua ni tara na veika sa dregati tu, ni'u na qai kauta ga mai ena noqu gauna au sa lewa; ia au na vakaraitaka vei ira na luve ni tamata ni sa rawa vei au me'u kitaka ga na noqu cakacaka.

22 O koya, ni ko sa wilika oti na vosa au sa vakarota vei iko, ka rawata na ^aivakadinadina au sa yalataka vei iko, mo qai dregata tale kina na ivola, ka vunitaka vei au, me'u maroroya rawa na vosa ko se bera ni wilika, me yacova na gauna au sa nanuma kina me vaka na noqu yalomatua me vakatakilai na veika kece vei ira na luve ni tamata.

23 Ia raica, koi au na Kalou; ka'u sa Kalou ni ^acakacaka mana; au na vakaraitaka ki vuravura ni'u sai ^bkoyakoya tiko

12a iVaka. 19:15.
b 2 Nif. 11:3; Ica 5:2–4;
V&V 5:11, 15; 17:1.

13a 2 Nif. 3:19–20;
33:13–15;

Moro. 10:27.
14a 2 Nif. 28:29–30; Ica 4:8.
15a Ais. 29:11–12;
JS—AT 1:65.
16a DV Bete Vakailasu.

21a Ica 5:1.
22a DV iVakadinadina Bula
ni iVola i Momani.
23a DV Cakacaka Mana.
b Ipe. 13:8.

ga enanoa, edaidai, ka sega ni mudu; ka'u sega ni cakacaka ena kedra maliwa na luve ni tamata ia 'me vaka ga na nodra vakabauta.

24 Ia oqo tale, ena qai yaco ni na vosa tale na Turaga vei koya ka na wilika na vosa ka na soli vua:

25 Ia "me vaka ni ra sa toro voleka vei au ena gusudra ko ira na tamata oqo, ka ra sa ^bvakarokorokotaki au ena tebenigusudra, ia na yalodra era sa vakayawaka mai vei au, kei na nodra rerevaki au era sa vulica mai na nodra 'ivakaro ga na tamata—

26 O koya, au na qai kitaka kina e dua na "cakacaka talei vei ira na tamata; io, e dua na ^bcakacaka talei ka veivakurabuitaki; ia ena takali yani na yalomatua mai vei ira na nodra tamata yalomatua ka kila ka, ka na vunitaki na nodra kila ka na nodra tamata vuku.

27 Ia ena "ca vei ira era segata me ra vunia matua na nodra inaki mai vua na Turaga! Ia na nodra cakacaka sa tu ena butobuto; ka ra sa kaya: Ko cei sa raici keimami, se ko cei sa kilai keimami? A ra sa kaya talega: E dina, na nomu vukica ka vakatoboicu ena vakatautauvatataki kei na nona qele na ^bdautuli kuro. Ia raica, au na vakaraitaka vei ira, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, ni'u sa kila na nodra cakacaka kecega. Me na

kaya li na ka sa tuli baleti koya sa tulia, sa sega ni tuli au ko koya? Se me na kaya li na ka sa buli baleti koya sa bulia, sa sega ni kila ka ko koya?

28 Ia raica, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa: Au na vakaraitaka vei ira na luve ni tamata ni sa vo e lailai ga me qai vukici ko Lepanoni me were vuavuai vinaka; kei na were vuavuai vinaka ena okati me veikau loa.

29 Ia "ena siga ko ya ena rogoca na vosa ni ivola na didivara, ka rai rawa mai na kabukabu kei na butobuto na matadra na mataboko.

30 Era na levu cake ko ira na "yalomalua, ena tu vua na Turaga na nodra ^bmarau, era na rekitaki koya na Yalo Savasava ni Isireli ko ira na dravudravua vei ira na tamata.

31 Me vaka sa bula vakaidina na Turaga, era na raica ni sa "vaka-waletaki ko koya sa rerevaki sara, ka sa kama yavu na dauveivakalialiai, ka sa muduki tani ko ira kecega era dau yadra me ia na caka ca;

32 Kei ira era sa "vakacala na tamata ena vuku ni nona vosa, ka biria na dai vei koya sa veivunauci ena ^bmatamata-ni-koro, ka "vakatikititaka na tamata bula dodonu me ka wale.

33 O koya, sa kaya kina vakaoqo

23c Ipe. 11;
Ica 12:7–22.

25a Ais. 29:13.
b Maci. 15:8.

c 2 Nif. 28:31.

26a 1 Nif. 22:8;
2 Nif. 29:1–2.

DV Vakalesui Mai ni
Kosipeli.

b Ais. 29:14;
2 Nif. 25:17.

27a Ais. 29:15.

b Jere. 18:6.
29a Ais. 29:18.

30a DV Yalomalualumu,
Yalomalua.

b V&V 101:36.

31a Ais. 29:20.

32a Luke 11:54.

b Emosi 5:10.
c 2 Nif. 28:16.

na Turaga, ko koya ka a vueti Eparaama, me baleta na mataqali i Jekope: E sa na sega mada ni madua ko Jekope, ka na sega ni rairai malumalumu na matana.

34 Ia ni sa qai “raici ira na luvana, na cakacaka ni ligaqu, ena kena maliwa, era na qai vakarokorokotaka na yacaqu, ka vakarokorokotaki Koya na Yalo Savasava i Jekope, ka rerevaka na Kalou ni Isireli.

35 Ko ira talega ka “daucala na yalodra era na qai kila vakavinaka, kei ira na dauvosakudrukudru era na qai ^bvulica na ivakavuvuli.

WASE 28

Ena levu na lotu vakailasu ena vakaduri cake ena veisiga mai muri—Era na vakatavuvulitaka na ivakavuvuli vakailasu, tawayaga, ka lialia—Ena levu na vuki tani ena vuku ni ivakavuvuli vakailasu—Ena cakacaka vakaukauwa na tevoro ena lomadra na tamata—Ena vakatavuvulitaka ko koya na veivakavuvuli lasu kece sara. Rauta na 559–545 B.K.

IA oqo, raica, oi kemudou na wekaqu, au sa vosa vei kemudou, me vaka sa uqeti au vakaukauwa kina na Yalo; o koya, au sa kila kina ni ra na yaco vakaidina.

2 Ia ena “yaga vakalevu sara vei ira na luvana ni tamata na veika sa

volai mai na ^bivola, ka vakauasivi vei ira na noda kawa, ka ra sa ivovo ni mataqali i Isireli.

3 Ni na qai yaco ena siga ko ya, na “veilotu ka ra sa vakaduri cake, ka sega ki vua na Turaga, ni na kaya e dua vua e dua tale: Raica, koi au, koi au oqo na nona na Turaga; era na kaya tale mai e so: Koi au, koi au na nona na Turaga; ia era na kaya vakaoqo ko ira kece era sa tara cake na vei lotu, ka sega ki vua na Turaga—

4 Era na veileti vakataki ira; ko ira na nodra bete era na veileti vakataki ira, ka ra na vunau me vaka na nodra “kilaka ga, ka cakitaka na Yalo Tabu, o koya sa solia na ka me tukuni.

5 Ka ra na “cakitaka na ^bkaukauwa ni Kalou, na Yalo Savasava ni Isireli; ka ra na kaya vei ira na tamata: Dou vakarorogo vei keitou, ka rogoca na neitou ivunau; raica sa “sega na Kalou ena siga oqo, ni sa vakayacora oti na nona cakacaka na Turaga na Dauveivueti, ka sa solia na nona kaukauwa vei ira na tamata;

6 Raica, dou vakarorogo ki na noqu ivunau; ka kevaka era na kaya ni sa vakayacori e dua na cakacaka mana mai na liga ni Turaga, dou kakua ni vakabauta; ni sa sega ni Kalou ni “cakamana ena gauna oqo ko koya; sa vakayacora oti na nona cakacaka.

34a Ais. 29:23–24.

35a 2 Nif. 28:14;
V&V 33:4.

b Tani. 12:4.

28 2a 1 Nif. 13:34–42; 22:9;
3 Nif. 21:6.

b DV iVola i Momani.

3a 1 Kori. 1:10–13;

1 Nif. 22:23;

4 Nif. 1:25–29;

Moma. 8:28, 32–38.

4a 2 Nif. 9:28.

5a 2 Nif. 26:20.

b 2 Timo. 3:5.

c Alama 30:28.

6a Moma. 8:26; 9:15–26.

7 Io, e lewe vuqa e ra na kaya: Dou ^akana, ka gunu, ka ia na marau, ni da na mate ena mataka, ia ena vinaka ga vei keda.

8 Ia e vuqa talega era na kaya; Dou kana, ka gunu, ka ia na marau; ia mo rerevaka ga na Kalou—ena ^avakadonuya ko Koya ke vakalailai ga na ivalavala ca; io, dou ^blasu ga vakalailai, ka rawai e dua ena vuku ni nona vosa, kelina na ^cikeli me lutu kina na wekamu; e sega ni ca oqori; mo dou kitaka kece oqo, ni da na mate ena mataka; ia kevaka eda sa cala kina, ena vakanakuitataki keda vakalailai ga na Kalou, ka da na vakabulai mai muri ki na matanitu ni Kalou.

9 Io, era na lewe vuqa era na vakatavuvulitaka vakaoqo na ^aivakavuvuli vakailasu ka tawayaga ka ^bsesewa, ka ra sa vakalevulevui e lomadra, ka segata matua me ra vunia na nodra inaki vua na Turaga; ia na nodra cakacaka sa tu ga ena butobuto.

10 Ia na nodra ^adra na yalododonu ena tagi mai na qele ka beitaki ira.

11 Io, era sa lako tani mai na ^asala ko ira kece oqo; a ra sa ^bca.

12 Ena vuku ni nodra ^adokadoka, kei ira na ivakavuvuli vakailasu, kei na ivunau lasu, sa ca

kina na nodra lotu, ka sa laveti cake na nodra lotu; ena vuku ni dokadoka era sa vakalevulevui ira kina.

13 Era sa ^abutakoci ira na ^bdravudravua me baleta na nodra valenilotu totoka; era sa butakoci ira na dravudravua me baleta na nodra isulu totoka; ka ra sa vakacacani ira sa yalomalua kei ira sa yalomalumalumu, baleta era sa vakalevulevui ira ena nodra ^cdokadoka.

14 Era sa ^adomodomoqa ka via- vialevu; io, ena vuku ni nodra dokadoka, kei na caka ca, kei na itovo vakasisila, kei na veibutakoci, era sa ^blako sese kecega kina ka vakavo e lewe vica wale, ko ira era sa dau muria na Karisito ena yalomalumalumu; ia, era sa tuberi, ka ra sa cala ena vuqa na gauna baleta ni ra sa vakavulici ena ivakavuvuli vakatamata.

15 Ko ira sa ^avuku, kei ira sa kila ka, kei ira sa vutuniyau, ka ra sa vakalevulevui ira ena ^bdokadoka ni yalodra, kei ira kece era sa vunautaka na ivakavuvuli lasu, kei ira kece sa ia na veibutakoci, ka vakatanitaka na sala dodonu ni Turaga, ena ^cca, ena ca, ena ca vei ira oqo, sa kaya na Turaga na Kalou Kaukauwa, ni ra na biliraki sobu ki eli!

7a 1 Kori. 15:32;
Alama 30:17–18.

8a Moma. 8:31.

b V&V 10:25;
Mosese 4:4.
DV Lasu.

c Na Vosa. 26:27;
1 Nif. 14:3.

9a Maci. 15:9.

b Isi. 13:3; Ila. 13:29.

10a iVakata. 6:9–11;

2 Nif. 26:3;
Moma. 8:27;
Ica 8:22–24;
V&V 87:7.

11a Ila. 6:31.

b Moma. 8:28–41;
V&V 33:4.

12a Na Vosa. 28:25.

13a Isi. 34:8.

b Ila. 4:12.

c Alama 5:53.

14a Na Vosa. 21:4.

b Ais. 53:6.

15a Na Vosa. 3:5–7.

b DV Qaciqacia.
c 3 Nif. 29:5.

16 Ena ca ko ira sa “vakatikitiki-taka na bula dodonu me ka wale ga ka vosa vakacacataka na veika vinaka, ka kaya ni sa sega ni yaga! Ni na yaco na siga ka na sikovi ira kina vakusakusa na kai vuravura na Turaga na Kalou; ia ena siga ko ya ni ra sa na ^bmatua vinaka tu ena ivalavala ca era na mate.

17 Ia raica, kevaka era na veivutunitaka ko ira na kai vuravura na nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila era na sega ni vakarusai, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

18 Ia raica, ena ^abale sobu ki na qele na lotu vakaitamera ka vakasisila ko ya, o koya na ^bdautagane ni vuravura taucoko, ena ka levu na kena bale.

19 Ni na ^akuretaki vakaidina na matanitu ni tevoro, kei ira na lewena sa dodonu me ra vakayavalati me ra veivutuni, de na qai vesuki ira na ^btevoro ena nona ^csinucodo tawavakaiyalayala, ka ra na vakauqeti me ra cudru, ka rusa kina;

20 Ia raica, ena siga ko ya ena ^acakacaka vakaukauwa ko koya e lomadra na luve ni tamata, ka vakayavalati ira me ra cudruva na ka vinaka.

21 Ia ko ira tale eso ena ^avaka-cegui ira, ko koya, ka veidabui-taki ira ena sautu vakavuravura, ka ra na kaya kina: Sa vinaka tu

ko Saioni; io, sa sautu ko Saioni, ka sa vinaka tu na ka kece—a sa vakaisina na yalodra vakaoqo ko koya na ^btevoro, ka tuberi ira sobu vakamaqosa ki eli.

22 Ia raica, ko ira tale eso sa cavilaki ira tani, ka tukuna vei ira ni sega ni dua na ^aeli; ka sa kaya vei ira: Au sega ni tevoro, ni sa sega ni dua na tevoro—a sa vakasolokakana vakaoqo e daligadra, me yacova ni sa vesuki ira ena nona ^bsinucodo rerevaki, ka ra na sega ni sereki rawa mai kina.

23 Io, sa vesuki ira ko mate, kei eli; ia ko mate, kei eli, kei na tevoro, kei ira kece sa vesuki tu kina, era na tu ena mata ni tikitiko vakaturaga ni Kalou, ka ra na ^alewai me vaka na nodra caka-caka, ia era na qai lako mai kina ki na vanua sa vakarautaki tu vei ira, ki na ^bdrano bukawaqa kei na sulifure, sai koya na yaluma tawacava.

24 O koya gona, ena ca vei koya sa wele tiko mai Saioni!

25 Ena ca vei koya sa kaya: Sa vinaka tu na ka kece!

26 Io, ena ca vei koya sa ^avakororogo ki na nodra ivunau na tamata, ka cakitaka na kaukauwa ni Kalou, kei na isolisoli ni Yalo Tabu!

27 Io, ena ca vei koya sa kaya: Sa rauti keimami na ka sa tu vei keimami ka ^asega ni yaga me so tale!

16a Ais. 29:21.

b Ica 2:9–10.

18a 1 Nif. 14:3, 17.

b iVakata. 19:2.

19a 1 Nif. 22:23.

b Alama 34:35.

c Alama 12:11.

20a V&V 10:20–27.

21a Moma. 8:31.

b 2 Nif. 9:39.

22a DV Eli.

b Alama 36:18.

23a DV Jisu Karisito—

Turaganilewa;

Veilewai, na iOtioti ni.

b 2 Nif. 9:16, 19, 26.

26a 2 Nif. 9:29.

27a Alama 12:10–11.

28 Ka me vakalekalekataki ga, ena ca vei ira kece era sa sautani-nini, ka “cudru ena vuku ni dina ni Kalou! Ia raica, ko koya sa tara ena dela ni ^bvatu ena ciqoma ena marau; ia o koya sa tara ena dela ni yavu nuku sa sautaninini de na bale.

29 Ena ca vei koya sa kaya: Sa tu vei keimami na vosa ni Kalou, ka sa “sega ni yaga vei keimami ^bme so tale na vosa ni Kalou, ni sa rauti keimami ga oqo!

30 Ia raica, sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: Au na solia vei ira na luve ni tamata na vosa ena vosa, na “ivunau ena ivunau, vakalailai eke ka vakalailai e kea; ia sa kalougata ko ira era sa vakarorogo ki na noqu ivunau, ka vakatudaliga ki na noqu ivakasala, ni ra na vulica na ^byalomatua; ia kivei koya sa ^cciqoma au na solia ^dvakalevu cake vua; ia kivei ira sa kaya, Sa rauti keimami ga, ena kau tani mai vei ira na ka sa tu vei ira.

31 Ena cudruvi ko koya sa “vakararavi ki na tamata, se goleva na liga vakatamata, se vakarorogo ki na ivakavuvuli ni tamata, ka vakavo kevaka sa soli mai na ivakavuvuli ena kaukauwa ni Yalo Tabu.

32 Ena “ca vei ira na kai Matanitu

Tani, sa kaya na Turaga na Kalou ni Lewevuqa! Ni dina ga au sa dodoka yani na ligaqu ena veisiga yadua kivei ira, era na cakitaki au ga; ia, au na yalololoma tiko ga vei ira, sa kaya na Turaga na Kalou, kevaka era na veivutuni ka lako mai vei au; ni sa dodo tu yani na ^bligaqu ena siga taucoko, sa kaya na Turaga na Kalou ni Lewevuqa.

WASE 29

Era na cata na iVola i Momani e lewe levu na kai Veimatanitu Tani—Era na kaya, Keimami sega ni gadreva e dua tale Na iVolatabu—Sa vosa na Turaga ki na veimatanitu e vuqa—Ena lewai ira na kai vuravura ko koya mai na ivola era na volai. Rauta na 559–545 B.K.

IA raica, ena lewe vuqa—ena siga ko ya ni’u na qai cakava kina e dua na “cakacaka talei ena kedra maliwa, me’u na nanuma kina na noqu ^bveiyalayalati ka’u a cakava vei ira na luve ni tamata, me’u na dodoka tale kina ^cvakarua na ligaqu me’u tauri ira tale mai kina na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli;

2 Ka me’u na nanuma talega kina na vei yalayala au a cakava vei iko, Nifai, kei tamamu talega,

28a 2 Nif. 9:40; 33:5.

DV Talaidredre,
Vakaduiduile,
Veisaqasaqa.

b Maci. 7:24–27.

DV Uluvatu, Vatu.

29a 2 Nif. 29:3–10.

b 2 Nif. 27:14;
Ica 4:8.

30a Ais. 28:9–13;

V&V 98:12.

b DV Yalomatua, Vuku.

c Luke 8:18.

d Alama 12:10;

V&V 50:24.

31a V&V 1:19–20.

32a 1 Nif. 14:6.

b Jeko. 5:47; 6:4.

29 1a 2 Nif. 27:26.

DV Vakalesui Mai ni
Kosipeli.

b DV Veiyalayalati
vaka-Eparaama.

c 2 Nif. 6:14; 21:11–12;
25:17.

DV Isireli—Na
vakasoqoni kei Isireli.

ni'u na nanumi ira na nomu kawa; ka ni na lako yani mai gusuqu na "nodra vosa na nomu kawa vei ira na nomu kawa; ka na ^bvakasi-usiutaki yani na noqu vosa ki na iyalayala kei vuravura, me nodra "drotini na noqu tamata o ira na mataqali i Isireli;

3 Ia ena vuku ni sa na vakasiu-siutaki yani na noqu vosa—era na kaya e vuqa na kai Veimatanitu Tani: E "dua na iVolatabu! E dua na iVolatabu! Sa dua tiko na neimami iVolatabu, ka sa sega ni rawa me na dua tale na iVolatabu.

4 Ia sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou: A tamata lialia, ena dua na nodra iVolatabu; ka na lako mai vei ira na "Jiu, na noqu tamata makawa ni veiyalayalati. Era sa bau vakavinavinakataka li vei ira na Jiu na ^biVolatabu era sa taura mai vei ira? Io, na cava era sa nanuma na kai Veimatanitu Tani? Era sa bau nanuma li na nodra veivakararawataki, na nodra cakacaka, kei na nodra oca na Jiu, kei na nodra gumatua vei au, me ra kauta yani kina na veivakabulai vei ira na kai Veimatanitu Tani?

5 Oi kemudou na kai Veimatanitu Tani, dou sa nanumi ira li na Jiu, ko ira na noqu tamata makawa ni veiyalayalati? E segai; ia dou sa "cudruvi ira ga, ka a cati

ira, ka sega ni segata mo dou kauti ira lesu tale mai. Ia raica, au na vakalesuya tale na veika kece oqo ena ulumudou; ni'u se sega ni guilecavi ira na noqu tamata koi au na Turaga.

6 O iko na lialia, ko sa kaya: E "dua na iVolatabu, sa tiko e dua na neimami iVolatabu, ka keimami sa sega ni gadreva e dua tale na iVolatabu. Dou a rawatali e dua na iVolatabu kevaka era a sega na Jiu?

7 Dou sa sega beka ni kila ni sa vuqa na matanitu ka sega ni dua wale ga? Dou sa sega beka ni kila ni koi au, na Turaga na nomudou Kalou, au sa "buli ira na tamata kecega, ka'u sa nanumi ira era sa tiko ena ^bveiyanyanu ni wasawasa; ka'u sa lewa tiko mai na vei lomalagi e cake kei na vuravura e ra; ka'u sa kauta yani na noqu vosa vei ira na luve ni tamata, io, ki na veimatanitu kecega e vuravura?

8 Ia na cava dou sa vosakudrukudru kina, ni dou na ciqoma e so tale na noqu vosa? Dou sa sega beka ni kila ni sa ivakadinadina vei kemudou na nodrau "itukutuku na ^bmatanitu e rua ni sai au na Kalou, ka'u sa nanumi ira vakatautauvata na veimatanitu? O koya au sa vosataka kina na vosa vata ga vua e dua na

2a 2 Nif. 3:18–21.

b Ais. 5:26;

2 Nif. 15:26;

Moro. 10:28.

c 1 Nif. 21:22.

DV Drotini.

3a 1 Nif. 13:23–25.

DV iVola i Momani;

iVolatabu.

4a V&V 3:16.

DV Jiu.

b DV Juta—Na ititoko i

Juta.

5a 3 Nif. 29:8.

6a 1 Nif. 13:38.

7a DV Buli, iBulibuli.

b 1 Nif. 22:4.

8a Maci. 18:16.

DV iVakadinadina

Bula.

b Isi. 37:15–20;

1 Nif. 13:38–41;

2 Nif. 3:12.

matanitu ki vua e dua tale. Ia ni rau sa mai tovata na ‘matanitu e rua, sa na tovata talega na nodrau ivakadinadina.

9 Ka’u sa kitaka oqo me’u vaka-dinadinataka kina vei ira na lewe vuqa ni’u sai “koyakoya tiko ga e nanoa, na siga edaidai, ka sega ni mudu; ka’u sa tukuna yani na noqu ^bvosa me vaka au sa lewa. Ia, baleta ni’u sa vosataka oti e dua na vosa, dou kakua kina ni nanuma ni’u sa sega ni vosataka rawa tale e dua; ni se bera ni oti na noqu cakacaka; ka na sega talega ni oti me yacova na ivakataotioti ni tamata, ka sega talega mai na gauna ko ya me lako yani ka tawamudu.

10 O koya gona, me vaka sa tiko vei kemudou e dua na iVolatabu dou kakua ni nanuma ni sa tu kece kina na noqu ^avosa; dou kakua talega ni nanuma ni’u a sega ni vakavuna me volai e so tale.

11 Ni’u sa vakarota na ^atamata kecega, ko ira mai na tokalau kei ira mai na ra, mai na vualiku kei ira mai na ceva, kei ira mai na veivanuyanuu ni wasawasa, me ra ^bvola na vosa au sa vosataka vei ira; ni’u na ^clewai vuravura mai na ^divola era na volai, na tamata

yadua me vaka na nodra ivala-
vala, me vaka na ka sa volai.

12 Ia raica, au na vosa vei ira na “Jiu, ka ra na vola; ka’u na vosa talega vei ira na Nifaiti ka ra na ^bvola; ka’u na vosa talega vei ira na veiyavusa tale e so ni mataqali i Isireli, ka’u a tuberi ira tani, ka ra na vola; ka’u na vosa talega vei ira na ‘veimatanitu kece e vuravura ka ra na vola.

13 Ia ena qai yaco ni ra na taura na “Jiu na nodra vosa na Nifaiti, ka ra na taura na Nifaiti na nodra vosa na Jiu; ia ko ira na Nifaiti kei ira na Jiu ena tu vei ira na nodra vosa na veiyavusa i Isireli era sa yali tu; ia ko ira na ^bveiyavusa i Isireli era sa yali ena tu vei ira na nodra vosa na Nifaiti kei na Jiu.

14 Ka na qai yaco ni ra na vaka-soqoni vata tale ko ira na noqu tamata, na ^ametaqali i Isireli, ki na vanua sa nodra me ra taukena; ka na vakauturi vata na noqu vosa me ^bduabau ga. Ka’u na vakaraitaka vei ira sa valuta na noqu vosa ka valuti ira na noqu tamata, na ^cmetaqali i Isireli, ni sai au na Kalou, ka’u a ^dveiyalalati kei Eparaama ni’u na nanumi ira na nona ^ekawa me ^fsega ni mudu.

8c Osea 1:11.

9a Ipe. 13:8.

b DV iVakatakila.

10a DV iVolanikalou—
Na ivolanikalou sa
parofisaitaki ni na
yaco mai.

11a Alama 29:8.

b 2 Timo. 3:16.

c 2 Nif. 25:22;
33:11, 14–15.DV Veilewai, na
iOtioti ni.

d DV iVola ni Bula.

12a 1 Nif. 13:23–29.

b 1 Nif. 13:38–42;

2 Nif. 26:17.

c 2 Nif. 26:33.

13a Moma. 5:12–14.

b DV Isireli—Na
metaqali e tini kei
Isireli sa yali voli.

14a Jere. 3:17–18.

b Isi. 37:16–17.

c 1 Nif. 22:8–9.

d iVakate. 12:1–3;

1 Nif. 17:40;

3 Nif. 20:27;

Epa. 2:9.

DV Veiyalalati
vaka-Eparaama.

e V&V 132:30.

f iVakate. 17:7.

WASE 30

Era na wiliki vata kei ira na tamata ni veiyalayalati ko ira na kai Veimatanitu tani era sa saumaki—Ena lewe levu vei ira na Leimanaiti kei na Jiu era na qai vakabauta na vosa ka na yaco mera taleitaki—Ena vakalesui mai ko Isireli ka ra na vakarusai na ivalavala ca. Rauta na 559–545 B.K.

IA oqo raica, oi kemudou na wekaqu lomani, au na vosa mada vei kemudou; koi au, ko Nifai, au na sega ni laiva mo dou nanuma ni dou sa yalododonu cake vei ira na kai Matanitu tani. Ia raica, kevaka dou sa sega ni muria na ivakaro ni Kalou, dou na rusa vakatalega kina; ia dou kakua ni nanuma ni ra na vakarusai sara ko ira na kai Matanitu tani ena vuku ni vosa sa tukuni oti.

2 Ia raica, au sa kaya vei kemudou ni ra sa ^atamata ni veiyalayalati ni Turaga ko ira kece na kai Matanitu tani era sa veivutuni; kei ira kece na ^bJiu era na sega ni veivutuni era na muduki tani; ni sa sega ni veiyalayalati na Turaga vata kei na dua ka vakavo ko ira era sa ^cveivutuni ka vakabauta na Luvena, ko Koya na Yalo Savasava ni Isireli.

3 Ia oqo, au na parofisaitaka e so tale na ka me baleti ira na Jiu kei ira na kai Matanitu tani. Ni sa lako oti mai na ivola ka'u a tukuna, ka na volai vei ira na kai

Matanitu tani, ka qai maroroi tale vua na Turaga, era na lewe vuqa era sa ^avakabauta na vosa sa volai; ^bka ra na qai kauta yani vei ira na ivovo ni noda kawa.

4 Ia era na qai kila na ivovo ni noda kawa na veika e baleti keda, ni da a lako tani mai Jerusalemi, ka ni da sa kawa vaka-Jiu.

5 Ia ena vunautaki vei ^aira na kospeli i Jisu Karisito; o koya ^bera na qai kila kina na kedra ^citukutuku na nodra qase, kei na veika e baleti Jisu Karisito ka a tu vei ira na nodra qase.

6 Ia era na qai reki; ni ra na qai kila ni sa ka ni veivakalougata-taki vei ira mai na liga ni Kalou; ena tekivu me takali tani na vari ni butobuto mai matadra; ia ena sega mada ni takali yani mai vei ira e vuqa na itabatamata, ni ra na yaco me ra ^atamata savasava ka taleitaki.

7 Ia ena qai yaco me ra ^avakabauta talega na Karisito ko ira na ^bJiu era sa veiseyaki tu; era na tekivu me soqoni vata ena dela ni vanua; ka ra na yaco talega me tamata taleitaki ko ira kecega sa vakabauta na Karisito.

8 Ia ena qai yaco ni na tekivuna na Turaga na Kalou na nona caka-caka ena kedra maliwa na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa, kei ira na tamata, me vakayacori kina na nodra vakalesui tale na nona tamata ena delai vuravura.

30 2a Kala. 3:26–29.

b Maci. 8:10–13.

DV Jiu.

c DV Veivutuni.

3a 3 Nif. 16:6–7.

b 1 Nif. 22:8–9.

5a 3 Nif. 21:3–7, 24–26.

b V&V 3:20.

c 1 Nif. 15:14;

2 Nif. 3:12;

Moma. 7:1, 9–10.

6a V&V 49:24; 109:65.

7a 2 Nif. 25:16–17.

b 2 Nif. 29:13–14.

9 Ia ena dodonu ga ena ^alewai ira na dravudravua na ^bTuraga na Kalou, ka veivunauci vakatautauvata ena vukudra na ^cyalomalua e vuravura. Ia ena yaviti vuravura ena ititoko ni gusuna; kei na icegu ni tebenigusuna ena vakamatei ira kina na daucaka ca.

10 Ni na yaco vakusakusa mai na ^agauna me na vakavuna kina na Turaga na Kalou e dua na ^btawase levu vei ira na tamata, ena vakarusai ira na daucaka ca; ia ena ^cvakabulai ira na nona tamata, io, ke na mani ^dvakarusai ira sara kina na ivalavala ca ena bukawaqa.

11 Ena ivau ni tolona na ^ayalododonu, ka ivau ni domona na yalodina.

12 ^aEna qai tiko veimaliwai na wolifa kei na lami, ka na davovata na leopate kei na luve ni me; kei na luve ni bulumakau kei na laione gone kei na manumanu uro era na tiko vata; ka na vakatawani ira e dua na gone lailai.

13 Ena kana vata na bulumakau yalewa kei na pera; ena davu sobu vata na luvedra; ia na laione ena kania na co madu me vaka na bulumakau.

14 Ena qito mai na qara ni gata na gone dramidrami, ia na gone sa qai kali ena tabaka ena ligana na qara ni gata bati gaga.

15 Era na sega ni ia na vakacaca se vakarusa ena noqu ulunivanua tabu kecega; ni na roboti ko vuravura ena veikilai ni Turaga, me vaka sa ubia na wasawasa na wai.

16 Ia, ena vakatakilai na ka ni ^aveimatanitu kecega; io, ena ^bvakatakilai na veika kece vei ira na luve ni tamata.

17 Sa sega na ka e vuni tu me sega ni ^avakatakilai mai; sa sega na cacacaka ni butobuto me sega ni vakavotui mai ena rarama; ka sa sega ni dua na ka sa dregati e vuravura me na sega ni sereki mai.

18 O koya, ena siga ko ya ena vakatakilai kina na veika kece sa vakatakilai oti vei ira na luve ni tamata; ia ena ^asega kina na kaukauwa i Setani me rawa na yalodra na luve ni tamata, me yacova e dua na gauna balavu. Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, au sa tinia mada eke na noqu vosa.

WASE 31

Sa tukuna ko Nifai na vuna e a papitaisotaki kina na Karisito—Me na muri Karisito na tamata, me papitaiso, ciqoma na Yalo Tabu, ka vosota me yacova na ivakataotioti ena qai vakabulai—Sa matamata ki na sala sa qiqo ka rabailailai na veivutuni

9a 2 Nif. 9:15.

b Ais. 11:4–9.

c DV Yalomalumulumu, Yalomalua.

10a DV Veisiga e Muri, Veisiga Edaidai.

b V&V 63:53–54.

c Mosese 7:61.

d 1 Nif. 22:15–17, 23.

DV Vuravura—
Vakasavasavataki ni
vuravura.

11a Ais. 11:5–9.

12a Ais. 65:25.

DV Mileniumi.

16a V&V 101:32–35;
121:28–29.

b Ica 4:6–7.

17a V&V 1:2–3.

18a iVakata. 20:1–3;
Ica 8:26.

kei na papitaiso—Na Bula Tawamudu ena yaco vei ira era muria na ivakaro ni oti na papitaiso. Rauta na 559–545 B.K.

Ia oqo koi au, ko Nifai, au sa tinia na noqu ^aparofisai vei kemudou, oi kemudou na wekaqu lomani. Au sega ni volavola rawa ia e vica wale ga na ka, ka'u kila ni na yaco vakaidina mai; au sega talega ni vola rawa ia e vica wale ga na vosa i Jekope na taciqu.

2 Ia, sa rauta na ka au sa vola, ka vakavo e vica walega na vosa me'u tukuna me baleta na ^aivakavuvuli i Karisito; ia au na vosa vakamatata sara vei kemudou, me vaka ni sa dau matata na noqu parofisai.

3 Ia ni dau rekitaka na yaloqu na ka e matata; ni sa dau cakacaka vakakina oqo na Turaga na Kalou ena kedra maliwa na luve ni tamata. Sa solia na Turaga na Kalou na ^ararama me ra kila; ka sa dauvosa vei ira na tamata ena nodra ^bvosa, me ra kila.

4 O koya gona, au gadreva mo dou nanuma mada ni'u a vosa-taka vei kemudou me baleti koya na ^aparofita ka vakaraitaka vei au na Turaga, ni na papitaisotaka na ^bLami ni Kalou, o koya ena kauta tani na ivalavala ca ni vuravura.

5 Ia oqo, kevaka sa kilikili me

^apapitaisotaki ena wai ko koya na Lami ni Kalou, o koya sa savasava sara, me vakayacori kina na ivalavala dodonu kecega, sa qai vakacava li na kena sa kilikili me da papitaiso, koi keda sa tawa savasava, io, ena wai!

6 Ia oqo, me'u tarogi kemudou mada, na wekaqu lomani, sa mai vakayacora vakacava li na ivalavala dodonu kecega na lami ni Kalou ena nona papitaisotaki ena wai?

7 Dou sa sega beka ni kila ni a savasava ko Koya? E dina ga sa savasava ko Koya, ia sa vakaraitaka vei ira na luve ni tamata ni sa vakayalomalumalumutaki koya vua na Tamada ena bula vakayago oqo, ka vakadinadina-taka vua na Tamada ni na ^atalairawarawa vua ka muria na nona ivakaro.

8 Ia, ni sa papitaisotaki oti ena wai a sa lako sobu mai vua na Yalo Tabu me ^avaka na ^bruve.

9 Ia oqo tale, sa vakaraitaki kina vei ira na luve ni tamata na kena qiqo na sala, kei na kena rabailailai na ^amatamata, me ra curu kina, ka sa kena ivakaraitaki vei ira ko Koya.

10 Ka sa kaya vei ira na luve ni tamata: Mo ^amuri au. Ia, oi kemudou na wekaqu lomani, sa rawa li me da ^bmuri Jisu kevaka eda sega

31 1a 2 Nif. 25:1–4.
2a 2 Nif. 11:6–7.
3a DV Rarama, Rarama i Karisito.
b V&V 1:24.
4a 1 Nif. 10:7; 11:27.
DV Joni na Dauveipapitaisotaki.

b DV Lami ni Kalou.
5a Maci. 3:11–17.
DV Papitaiso.
7a Joni 5:30.
DV Talairawarawa.
8a 1 Nif. 11:27.
b DV Ruve,
iVakatakilakila ni.

9a 2 Nif. 9:41;
3 Nif. 14:13–14;
V&V 22:4.
10a Maci. 4:19; 8:22; 9:9.
b Moro. 7:11;
V&V 56:2.

ni vinakata me da muria na nona ivakaro na Tamada?

11 Ka sa kaya na Tamada: Dou veivutuni, dou veivutuni, ka papitaiso ena yaca ni noqu Gone ni Toko.

12 Ia a sa rogo talega vei au na domo ni Luvena, ka kaya: O koya yadua sa papitaiso ena yacaqu, ena ^asolia vua ko Tamada na Yalo Tabu, me vakataki au; o koya, mo dou ^bmuri au kina, ka kitaka na ka dou sa raica au sa kitaka.

13 O koya gona, oi kemudou na wekaqu lomani, au kila ni kevaka dou na muria na Luvena, ena lomamudou taucoko, ka sega ni ia na veivakaisini kei na veidabui ena mata ni Kalou, ia ena gagadre dina, ka veivutunitaka na nomudou ivalavala ca, ka vakadinadina vua na Tamada ni sa lomamudou mo dou taura na yacai Karisito, ena ^apapitaiso—io, ni dou sa muria na nomudou Turaga ka nomudou iVakabula ki na wai, me vaka na nona vosa, raica, ena qai soli vei kemudou na Yalo Tabu; io, dou na qai ^bpapitaisotaki ena bukawaqa kei na Yalo Tabu; ia dou na qai vosa rawa me vaka na ^cvosa ni agilosi, ka kailavaka na nomudou vakacautaki Koya na Yalo Savasava ni Isireli.

14 Ia, raica, oi kemudou na wekaqu lomani, a qai rogo vei au na

domo ni Luvena, ka vaka: Ni dou sa veivutunitaka oti na nomudou ivalavala ca, ka vakadinadintaka vua na Tamada ni sa lomamudou mo dou muria na noqu ivakaro, ka papitaisotaki ena wai, ka qai papitaisotaki ena bukawaqa kei na Yalo Tabu, ka vosa rawa ena vosa vou, io, me vaka na vosa ni agilosi, ia ni oti na ka kece oqo kevaka dou qai ^acakitaki au, e ^bvinaka cake vei kemudou mo dou a kakua ga ni kilai au.

15 Ka’u a rogoca e dua na domo mai vei Tamada, ni sa kaya: Io, sa mana ka dina na vosa i Koya na noqu Daulomani. Ko koya sa vosota me yacova na ivakataotioti, ena vakabulai.

16 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, au kila mai na veika oqo ni kevaka ena sega ni ^avosota na tamata me yacova na ivakataotioti, ka muria na nona ^bivakarau na Luve ni Kalou Bula, ena sega ni vakabulai ko koya.

17 O koya, mo dou kitaka kina na veika au sa tukuna vei kemudou ni’u sa raica ni sa kitaka na nomudou Turaga ka nomudou Dauveivueti; raica, ni sa kena inaki oqo sa vakaraitaki kina vei au, mo dou kila na matamata mo dou curu kina. Ia na matamata mo dou curu kina sai koya na veivutuni kei na ^apapitaiso ena wai;

12a DV iSolisoli ni Yalo Tabu.

b Luke 9:57–62; Joni 12:26.

13a Kala. 3:26–27.

b DV Bukawaqa, Kama; iSolisoli ni Yalo Tabu.

c 2 Nif. 32:2–3.

14a Maci. 10:32–33;

Alama 24:30;

V&V 101:1–5.

DV iValavala Ca e Sega

ni Vosoti Rawa.

b 2 Pita 2:21.

16a Alama 5:13; 38:2;

V&V 20:29.

b DV Jisu Karisito—Ko Jisu Karisito na ivakarau.

17a Mosa. 18:10.

DV Papitaiso.

ia ena qai yaco mai me ^bbokoci na nomudou ivalavala ca ena buka-waqa kei na Yalo Tabu.

18 Ia dou sa qai tu ena ^asala ^bqiqo ka rabaililai sa basika ki na bula tawamudu; io, dou sa curu mai ena matamata; dou sa kitaka me vaka na ivakaro nei Tamada kei na Luvena; ka dou sa ciqoma na Yalo Tabu, ka sa dau ^cvakadinadinataki Tamada kei na Luvena, ka me vakayacori kina na yalayala e a cakava ko koya, ni kevaka dou na curuma yani na kena sala dou na ciqoma vakaidina.

19 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, ni dou sa tu ena sala qiqo ka rabaililai oqo, au na taroga mada se sa ^avakayacori na ka kece sara? Raica, au sa kaya vei kemudou, E segai; ni dou sa sega ni yaco rawa e keru kevaka me sega na vosa i Karisito kei na dei ni nomudou ^bvakabauti Koya, ka ^cvakararavi vakatabakidua sara ki na nona vinaka o Koya sa kauka-uwa me veivakabulai.

20 Ia, sa kilikili mo dou ^atoso ki liu ka tudei vei Karisito, ena tau-coko ni nomudou ^bvakanuinui, ka mo dou ^clomana na Kalou kei ira na tamata kecega. O koya, kevaka dou sa toso ki liu, ka kana magiti ena vosa i Karisito, ka ^dvosota me

yacova na ivakataotioti, raica, sa kaya vakaoqo na Tamada: Dou na rawata kina na bula tawamudu.

21 Ia oqo, raica, oi kemudou na wekaqu lomani, sai koya oqo na ^asala; ia sa ^bsega sara e dua tale na sala se na ^cyaca sa soli e rukui lomalagi me ra vakabulai kina na tamata ki na matanitu ni Kalou. Ia oqo, raica, sai koya oqo na ^divakavuvuli i Karisito, ka sa ivakavuvuli dina duadua ga i ^eTamada, kei na Luvena, kei na Yalo Tabu, na Kalou e ^fduabau ga, ka sega ni mudu. Emeni.

WASE 32

Era vosa na agilosu mai na kauka-uwa ni Yalo Tabu—Me daumasu na tamata ka me rawata kina na kilaka mai vua na Yalo Tabu. Rauta na 559–545 B.K.

IA oqo, raica, oi kemudou na wekaqu lomani, au nanuma ni dou sa vakananuma tiko e lomamudou na ka mo dou cakava ni dou sa curu rawa ena sala. Ia, raica, a cava dou sa vakananuma kina e lomamudou na veika oqo?

2 Dou sa sega beka ni nanuma ni'u a kaya vei kemudou ni dou sa ^aciqoma oti na Yalo Tabu dou na rawa ni vosa me vaka ena

17 *b* DV Vakabokoci ni iValavala Ca.

18 *a* Na Vosa. 4:18.
d V Sala.

b 1 Nif. 8:20.

c Cakacaka 5:29–32.

19 *a* Mosa. 4:10.

b DV Vakabauta.

c V&V 3:20.

20 *a* DV Lako, Lako Vata kei

na Kalou.

b DV iNuinui.

c DV Loloma.

d DV Vosota.

21 *a* Cakacaka 4:10–12;

2 Nif. 9:41;

Alama 37:46;

V&V 132:22, 25.

b Mosa. 3:17.

c DV Jisu Karisito—

Taura vei keda na yacai Jisu Karisito.

d Maci. 7:28;

Joni 7:16–17.

e DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou.

f 3 Nif. 11:27, 35–36.

DV Duavata.

32 *2 a* 3 Nif. 9:20.

^bvosa ni agilosi? Ia oqo, sa rawa vaka^evei mo dou vosa me vaka ena vosa ni agilosi kevaka sa sega na Yalo Tabu?

3 Era sa vosa na ^aagilosi ena kaku^auwa ni Yalo Tabu; o koya, e ra sa vosataka kina na vosa i Karisito. O koya, au sa kaya kina vei kemudou, mo dou ^bkana magiti ena vosa i Karisito; ia raica, na vosa i Karisito sa tukuna vei kemudou na veika kece mo dou kitaka.

4 Ia, oqo ni^u sa tukuna oti na veivosa oqo, kevaka e sega ni macala vei kemudou, sa baleta ga ni dou sa ^asega ni kerekere, se tuki-tuki; o koya, dou sa sega ni kau mai kina ki na rarama ia dou na rusa ga ena butobuto.

5 Ia raica, au sa kaya tale vei kemudou kevaka dou sa curu ena sala, ka ciqoma na Yalo Tabu, ena vakaraitaka vei kemudou na veika kece mo dou kitaka.

6 Raica, oqo na ivakavuvuli i Karisito, ia ena sega tale ni soli e dua na ivakavuvuli me yacova ni sa ^avakaraitaki Koya vakayago vei kemudou. Ia ni sa vakaraitaki Koya vakayago vei kemudou, mo dou muria sara ka kitaka na veika ena tukuna vei kemudou.

7 Ia oqo koi au, ko Nifai, sa sega ni rawa me^u vosa tiko ga; sa tarovi au na Yalo me^u kakua ni vosa, ka^u tu ka bikai ena rarawa ena vuku ni ^atawa vakabauta,

kei na ivalavala ca, kei na yalobutobuto, kei na nodra domo-domoqa na tamata; ni ra sa sega ni via vakasaqara na vuku, se kila na veika lelevu, ni sa tukuni ^bvakamatata vei ira, ena vosa sa matata sara.

8 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, au raica ni dou sa vakataro tiko ga e lomamudou; ka sa ka ni rarawa vei au me^u vosa me baleta na ka oqo. Ia kevaka dou vakarorogo vua na Yalo o koya sa vakavulica vua na tamata me ^adau masu, dou na kila ni sa donu mo dou dau masu; ia na ^byalo ca, sa sega ni dau vakavulica na tamata me dau masu; sa vakavulica ga vua me kakua ni dau masu.

9 Ia raica, au sa kaya vei kemudou mo dou ^adaumasu tiko ga, ka kakua ni ceguoca; mo dou kakua ni vakayacora vua na Turaga e dua na ka vakavo ga ni dou sa masulaka taumada vua na Tamada ena ^byacai Karisito, me qai vakatabuya ko koya vei kemudou na nomudou cakacaka, ia na cakacaka oqo me na ^cvinaka kina na yalomudou.

WASE 33

Era sa dina na vosa i Nifai—Era sa vakadinadinataki Karisito—Ko ira era vakabauta na Karisito era na vakabauta na vosa i Nifai, ka na tu me

2b 2 Nif. 31:13.

3a DV Agilosi.

b Jere. 15:16.

4a DV Kerea.

6a 3 Nif. 11:8.

7a DV Tawavakabauta.

b 2 Nif. 31:2–3;

Jeko. 4:13.

8a DV Masu.

b Mosa. 4:14.

DV Tevoro.

9a 3 Nif. 20:1;

V&V 75:11.

b Mosese 5:8.

c Alama 34:27.

ivakadinadina ena idabedabe ni veilewai. Rauta na 559–545 B.K.

Ia oqo, koi au, ko Nifai, au sa sega ni rawa ni vola taucoko na veika a vakatavulici vei ira na noqu tamata; au sega soti ni ^amaqosa ena volavola, me vaka ena vosa; ka ni sa ^bvosa e dua na tamata ena kaukauwa ni Yalo Tabu, na kaukauwa ni Yalo Tabu ena qai vakadewataka ki na lomadra na luvu ni tamata.

2 Ia raica, e lewe vuqa era sa ^avakaukauwataka na lomadra vua na Yalo Tabu, ka sa sega kina na nona tikina e yalodra; o koya, era sa biuta tani kina e vuqa na ka sa volai ka ra okata me ka wale.

3 Ia koi au, ko Nifai, au sa vola na ka au sa vola, ka' u okata me ^ayaga vakalevu sara, vakabibi vei ira na noqu tamata. Au sa ^bdau-masulaki ira tiko ga e veisiga, ka sa suasua na noqu ilokoloko ena wai ni mataqu e veibogi, ena vukudra; ia au sa tagi vua na noqu Kalou ena vakabauta, ka' u kila ni na rogoca ko Koya na noqu masu.

4 Ia au kila ni na vakatabuya na Turaga na Kalou na noqu masu mera na vinaka kina na noqu tamata. Ia na veivosa au sa vola ena malumalumumu, ena ^avakaukauwa-

taki vei ira; ni sa ^buqeti ira me ra kitaka na ka vinaka; sa vakatakila vei ira na ka e baleti ira na nodra qase; a sa tukuni Jisu, ka uqeti ira me ra vakabauti Koya, ka vosota me yacova na ivakataotioti, sai koya na ^cbula tawamudu.

5 Ka sa ^avosataka vakaukauwa na ivalavala ca, me vaka na kena ^bmatata na dina; o koya gona, ena sega ni dua na tamata me cudruvaka na veika au sa vola, ko koya ga sa tiko vua na yalo ni tevoru.

6 Au sa dau rekitaka na ka e matata; au daurekitaka na dina; au dau rekitaki noqu Jisu, ni sa ^avueta na yaloqu mai eli.

7 Sa tu vei au na ^aloloma uasivi ena vukudra na noqu tamata, kei na vakabauta cecere ena vukui Karisito ni' u na sotava e lewevuqa na yalo sa sega ni duka ena nona idabedabe ni veilewai.

8 Sa tu vei au na loloma uasivi ena vukudra na ^aJiu—au tukuna na Jiu, baleta ni' u vakaibalebale-taka vei ira au a vu mai kina.

9 Sa tu talega vei au na loloma uasivi ena vukudra na kai ^aMatanitu tani. Ia raica, sa sega ni dua vei ira oqo au sa nuitaka rawa ka vakavo ke ra sa ^bveivakaduavata-taki kei Karisito, ka curu ki na ^cmatamata rabailailai, ka ^dlako ena sala ^eqiqo sa basika ki na bula,

33 1a Ica 12:23–24.

b V&V 100:7–8.

2a Ila. 6:35–36.

3a DV iVolanikalou—Na yaga ni ivolanikalou.

b Inosi 1:9–12;
V i M 1:8.

4a Ica 12:26–27.

b Moro. 7:13.

c DV Bula Tawamudu.

5a 1 Nif. 16:1–3;

2 Nif. 9:40.

b 2 Nif. 31:3;
Jeko. 4:13.

6a DV Vueta, Vueti,
Dauveivueti.

7a DV Loloma Uasivi.

8a DV Jiu.

9a DV Matanitu Tani.

b DV Sorovaka,
Veisorovaki.

c 2 Nif. 9:41.

d DV Lako, Lako Vata kei
na Kalou.

e Ila. 3:29–30;
V&V 132:22.

ka muria tiko ga na sala me yacova ni oti na siga ni vakatovolei.

10 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, kei kemudou talega na Jiu, kei kemudou kece mai na iyalayala kei vuravura, dou vakarorogo ki na vosa oqo ka ^avakabauta na Karisito; ia kevaka dou sa sega ni vakabauta na vosa oqo dou vakabauta ga na Karisito. Ia kevaka dou sa vakabauta na Karisito dou na vakabauta na ^bvosa oqo, ni ra sa ^cvosa i Karisito, ka a solia vei au ko koya; ka sa ^avakavulici ira na tamata kecega me ra kitaka na ka vinaka.

11 Ia kevaka sa sega ni nona vosa na Karisito, dou qai lewa—ia ena vakaraitaka vei kemudou na Karisito, ena ^akaukauwa kei na lagilagi, ni ra sa nona vosa, ena veisiga mai muri; ia daru na tu ka veirai ena nona ^bidabedabe ni veilewai; ko na qai kila ni'u sa vakaroti mai vua me'u vola na veika oqo, e dina ga ni tu na noqu malumalumu.

12 Ka'u sa masuta na Tamada ena yacai Karisito me levu vei

keda, ke sega ni oi keda kece, me vakabulai ena nona ^amatanitu ena siga levu mai muri ko ya.

13 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, oi kemudou kece na mataqali i Isireli, kei kemudou kece mai na iyalayala kei vuravura au sa vosa vei kemudou me vaka na domona e dua sa ^atagi mai na kuvu-ni-soso: Sa moce, me yacova ni sa yaco mai na siga levu ko ya.

14 Ia oi kemudou sa sega ni via vakaivotavota ena nona vinaka na Kalou, ka sega ni doka na nodra ^avosa na Jiu, kei na noqu ^bvosa talega, kei na vosa kecega ena lako mai na gusuna na Lami ni Kalou, raica, au sa vakamoce vei kemudou ena veitalatala tavavakaiyalayala, ni na qai ^cbeitaki kemudou na vosa oqo ena siga mai muri.

15 Ia na veika au sa dregata e vuravura, ena beitaki kemudou ena mata ni idabedabe ni ^aveilewai; ia sa vakaroti au vakaoqo na Turaga, ka sa dodonu me'u talairawarawa kina. Emeni.

AI VOLA I JEKOPE

NA TACI NIFAI

Na vosa ni nona vunau vei ira na wekana. Sa vakadrukai koya e dua na tamata ka a segata me vakacacana na ivakavuvuli i Karisito. E vica na malanivosa me baleta na kedra itukutuku na tamata i Nifai.

10a DV Vakabauta.

b DV iVola i Momani.

c Moro. 10:27–29.

d 2 Nif. 25:28.

11a Ica 5:4; Moro. 7:35.

b iVakata. 20:12;

Moro. 10:34.

12a DV Lagilagi

Vakasilesitili.

13a Ais. 29:4; 2 Nif. 26:16.

14a DV iVolatabu.

b DV iVola i Momani.

c 2 Nif. 29:11;

Ica 4:8–10.

15a V i M 1:11.

WASE 1

Erau sa segata ko Jekope kei Josefa me rau vakauqeti ira na tamata me ra vakabauti Karisito ka muria na Nona ivakaro—Sa mate ko Nifai—Sa levu na caka ca ena kedra maliwa na Nifaiti. Rauta na 544–421 B.K.

IA raica, a sa yaco ni sa takali yani e limasagavulu kalima na yabaki mai na gauna ka a biuti Jerusalemi mai kina ko Liai; ia, a solia vei au ko Nifai, koi au ko “Jekope, e dua na ^bivakaro me baleta na ^cpeleti lalai, ka ceuti tu kina na veika oqo.

2 Ka a solia vei au, koi au ko Jekope, e dua na ivakaro me’u vola ena peleti oqo e vica na ka au nanuma ni sa talei sara; me’u kakua ni tara sara yani, ia me vakalailai ga, me baleta na kedra itukutuku na tamata oqo, ka ra vakatokai na tamata i Nifai.

3 Ni sa kaya ko koya me ceuti na kedra itukutuku na nona tamata ena nona peleti kadua, ka me’u maroroira na peleti oqo ka vakadewataki ira sobu vei ira na noqu kawa, mai na itabatamata ki na itabatamata.

4 Ia kevaka e so na ivunau tabu, se ivakatakila sa cecere, se parofisai, me’u na ceuta na veika bibi kece ena veipeleti oqo, ka

vakamacalataki ira ena kena levu duadua e rawa, ena vuku i Karisito, kei na vukudra na noda tamata.

5 Ni ena vuku ni vakabauta kei na nuiqawaqawa levu, sa vakatakilai vakaidina kina vei keirau na ka e baleti ira na neimami tamata, na veika ena ^ayaco vei ira.

6 Ka a tu talega vei keimami e vuqa na ivakatakila, kei na yalo ni parofisai; o koya, keimami sa kila kina na veika me baleti ^aKarisito kei na nona matanitu, ka na yaco mai.

7 O koya keimami sa cacacaka vagumatua kina ena kedra maliwa na neimami tamata, me keimami vakauqeti ira me ra ^alako mai vei Karisito, ka vakaivotavota ena nona vinaka na Kalou, me ra na curu ki na nona ^bivakavakacegu, de na bubului ko Koya ena nona cudru waqawaqa me ra kakua ni ^ccuru kina, me vaka ena ^dveivakacudrui ena siga ni veivakatovolei ena gauna ka ra a tiko kina mai na ^elekutu na luvei Isireli.

8 O koya, keirau sa kerea kina na Kalou ke rawa me keirau vakauqeti ira na tamata kecega me ra kakua ni ^asaqata na Kalou, ka ^bvakacudrui Koya, ia me ra vakaba-uti Karisito na tamata kecega, ka nanuma na nona mate, ka colata

[JEKOPE]

1 1a DV Jekope, Luvei Liai.

b Jeko. 7:27.

c 2 Nif. 5:28–33;

Jeko. 3:13–14.

DV Peleti.

5a 1 Nif. 12.

6a 1 Nif. 10:4–11; 19:8–14.

7a 2 Nif. 9:41;

Oma. 1:26;

Moro. 10:32.

b DV Vakacegu.

c Tiko. 14:23;

iVaka. 1:35–37;

V&V 84:23–25.

d Ipe. 3:8.

e Tiko. 26:65;

1 Nif. 17:23–31.

8a DV Talairedre,

Vakaduidule,

Veisaqasaqa.

b 1 Nif. 17:30;

Alama 12:36–37;

Ila. 7:18.

na nona ‘kauveilatai ka vosota na veivakamaduatani ni vuravura; o koya, au sa yalataka kina, koi au, ko Jekope, me’u na vakayacora na ivakaro i Nifai na tuakaqu.

9 Ia oqo a sa tekivu me sa qase mai ko Nifai, ka kila ni sa voleka me ^amate; o koya sa ^blumuta kina e dua na tamata me tui ka iliuliu vei ira na nona tamata ena gauna oqo, me vaka na ivakarau ni nodra veiliutaki na ^ctui.

10 Era sa lomani Nifai vakalevu sara na tamata, ni a dua na dau ni veitaqomaki levu ena vukudra ko koya, ka dau dulaka na ^aiseleiawau i Lepani ena nodra taqomaki, ka ni a dau cakacaka ena nona veisiga taucoko me baleta na nodra tiko vinaka—

11 O koya, era sa gadreva kina na tamata me ra dau vakananuma na yacana. Ia o koya me na somitaki koya me veiliutaki sa vakatokai mai vei ira na tamata me ko Nifai na ikarua, ko Nifai na ikatolu, ka lako yani, me vaka na nodra veiliutaki na tui; a ra sa vakatokai vakakina mai vei ira na tamata, e dina ni a tiko ga na yacadra dina.

12 Ka sa yaco ni sa mate ko Nifai.

13 Oqo ko ira na tamata era sa sega ni ^aLeimanaiti, era sa ^bNifaiti; ia, era sa vakatokai me Nifaiti,

Jekopaiti, Josefaiti, ^cSoramaiti, Leimanaiti, Lemuelaiti, kei na Isimelaiti.

14 Ia koi au, ko Jekope, me vakatekivu oqo ka lako yani, au na sega ni vakaduiduitaki ira ena veiyaca oqo; ia au na ^avakatokai ira kece me ra Leimanaiti ko ira era sa segata me ra vakarusai ira na tamata i Nifai, kei ira era sa tokoni Nifai au na vakatoka me ra ^bNifaiti, se na ^ctamata i Nifai, me vaka na nodra veiliutaki na tui.

15 Ia oqo, a sa yaco ni o ira na tamata i Nifai, ena gauna ni nona veiliutaki na ikarua ni tui, era sa tekivu vakaukauwataka na yalodra, ka ra sa vakaogai ira vakalalai ena ivakarau ca eso, me vakataki Tevita ena gauna makawa ni a gadreva me levu na ^awatina dina kei na watina lalai, kei Solomoni talega na luvena.

16 Io, era sa tekivu talega me vakasaqara na koula kei na siliva, ka ra sa tekivu vakalevulevui ena qaciqacia.

17 O koya au sa solia kina vei ira na veivoso oqo, koi au, ko Jekope, ni’u vakavulici ira tiko ena ^avaletabu, ni’u a taura tau-mada na noqu ^bilesilesi mai vua na Turaga.

18 Ni keirau sa ^avakatabui koi au ko Jekope, kei Josefa na taciqu,

8c vjs Maci. 16:25–26
(Ai Kuri);
Luke 14:27.
9a 2 Nif. 1:14.
b DV Lumuta.
c 2 Nif. 6:2;
Jeromi 1:7.
10a 1 Nif. 4:9; 2 Nif. 5:14;
V i M 1:13;

Mosa. 1:16;
V&V 17:1.
13a Inosi 1:13;
V&V 3:18.
b DV Nifaiti.
c 1 Nif. 4:35;
4 Nif. 1:36–37.
14a Mosa. 25:12;
Alama 2:11.

b 2 Nif. 4:11.
c 2 Nif. 5:9.
15a V&V 132:38–39.
17a 2 Nif. 5:16.
DV Valetabu, Vale ni
Turaga.
b DV Kaci, Kacivi
Vakalou, iLesilesi.
18a 2 Nif. 5:26.

me keirau nodra bete ka ivakavuvuli na tamata oqo, mai na liga i Nifai.

19 Ka keirau sa vakalevulevuya na neirau “itavi vua na Turaga, ni keirau sa ciqoma me neirau na ^bitavi me na saumi e ului keirau na nodra ivalavala ca na tamata kevaka keirau sega ni vakatavuvulitaka vagumatua vei ira na vosa ni Kalou; o koya, keirau na cakacaka kina ena neirau igu tucoko me kakua ni tauva na neirau isulu na nodra ^cdra; kevaka e sega ena tauva na neirau isulu na nodra dra, ka keirau na sega ni kunei ni keirau tawadukadukali kina ena siga mai muri.

WASE 2

Sa tukuna o Jekope na ca ni lomana na iyau, na dokadoka kei na tawasa-vasava—Sa rawa ni vakasaqara na iyau na tamata me vukei ira kina na wekana—Sa vakarota na Turaga me kakua ni dua na tagane vei ira na Nifai me sivia na dua na watina—Sa rekitaka na Turaga na nodra bula savasava na marama. Rauta na 544–421 B.K.

NA vosa ka vosataka ko Jekope na taci Nifai, vei ira na tamata i Nifai ni sa mate oti ko Nifai:

2 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, koi au, ko Jekope, me vaka na itavi sa lesia vei au na Kalou, me’u vakalevulevuya na noqu itavi ena ivalavala

vakavuku, ka me’u na vakagalalataka kina na noqu isulu mai na nomudou ivalavala ca, au sa lako cake mai ki na valetabu edaidai me’u tukuna vei kemudou na vosa ni Kalou.

3 Ia dou sa kila koi kemudou ni’u sa dau gugumatua tiko mai ena itutu au sa lesi kina; ia au sa bikai vakalevu ena siga oqo ena gagadre kei na nuiqawaqawa levu cake me baleta na tiko vinaka ni yalomudou, mai na noqu a dau kauwaitaka tu ena vei gana sa oti.

4 Ia raica, me yacova mai oqo, dou sa talairawarawa tiko ki na vosa ni Turaga, ka’u a solia vei kemudou.

5 Ia raica, dou vakarorogo vei au, ka mo dou kila ni ena veivuke i Koya na Dauniveibuli sa kaukauwa sara ni lomalagi kei vura-vura, sa rawa kina me’u tukuna vei kemudou me baleta na nomudou ^avakananau, ka ni dou sa tekivu cakava tiko kina na ivalavala ca, ia na ivalavala ca oqo sa rui vakasisila e mataqu, io, ka sa vakasisila talega ena mata ni Kalou.

6 Io, sa vakararawataka na yaloqu ka vakavuna me’u kino ena madua ena matai Koya ka buli au, ni sa dodonu me’u vakadinadinataka vei kemudou na ca ni lomamudou.

7 Sa vakararawataki au talega ni sa dodonu me’u na vosa sara ^avakadoudou ena vukumudou, e

19a DV iLesilesi,
Vakailesilesi.
b V&V 107:99–100.

DV Dauveiqaravi.
c 2 Nif. 9:44.
2 5a Alama 12:3; V&V 6:16.

DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.
7a V&V 121:43.

matadra na watimudou kei ira na luvemudou, ni vuqa vei ira era sa yalolokumi sara ka ^byalosavasava ka malumalumu ena mata ni Kalou, ka sa taleitaki vua na Kalou;

8 Ia au kila ni ra sa lako cake mai ki ke me ra mai rogoca na “vosa talei ni Kalou, io, na vosa sa vakamamacataka na yalo sa mavoa.

9 O koya sa bikai kina na yaloqu ni’u sa vakauqeti vakaukauwa sara, me vaka na ivakaro matata ka’u sa ciqoma mai vua na Kalou, me’u vunauci kemudou me vaka na nomudou caka cala, me’u vakalevutaka na nodra mavoa o ira era sa mavoa tu, ka sega ni vaka-cegui ira se vakamamacataka na nodra mavoa; kei ira era se bera ni mavoa, era na sega ni kana magiti ena vosa talei ni Kalou ia ena biu tu na iselevai me laubasikata na yalodra ka vakamavoataka na nodra vakanananu malumalumu.

10 Ia, e dina ga ni sa itavi levu ka bibi sara, au na vakayacora ga me vaka na “ivakaro matata ni Kalou, ka tukuna vei kemudou me baleta na nomudou caka ca kei na itovo vakasisila, e matadra sa savasava na lomadra, kei ira sa yalo raramusumususu, kei na rai ni ^bmata sa dau raibasika ni Kalou Qaqa.

11 O koya sa dodonu kina me’u tukuna vei kemudou na ka dina me vaka na “matata ni vosa ni Kalou. Ia raica, me vaka au a taroga vua na Turaga, sa vakaoqo na kena votu mai vei au na vosa, ka

vaka: Jekope, mo lako cake ki na valetabu ena mataka, ka tukuna na vosa ka’u na solia vei iko vei ira na tamata oqo.

12 Ia raica oqo, oi kemudou na wekaqu, oqo na vosa au sa tukuna vei kemudou, ni vuqa vei kemudou dou sa tekivu me vaka-saqara na koula, kei na siliva, kei na veimataqali “oa talei kecega, sa sinai ka levu sara tu ena vanua oqo, na ^bvanua sa yalataki vei kemudou kei ira na nomudou kawa.

13 Ia sa dredre vakayalovinaka vei kemudou na ligai koya sa dausolisoli, o koya dou sa rawata kina na iyau e vuqa; ia me vaka ni sa rawata vakalevu cake e so vei kemudou mai vei ira tale na wekamudou, dou sa “laveti cake kina ena dokadoka ni lomamudou, ka dou sa domodomoqa ka viavialevu ena vuku ni nomudou isulu voli dredre, ka dou sa vakacacani ira na wekamudou ni dou sa nanuma dou sa vinaka cake vei ira.

14 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu, dou nanuma li ni sa vakadonui kemudou na Kalou ena ka oqo? Raica, au sa kaya vei kemudou, E segai. Ia sa cudruvi kemudou, ka kevaka dou sa kitaka tiko ga na veika oqo, ena tau kuserawa vei kemudou na nona lewa.

15 Io me vakaraitaka mada ga vei kemudou ko koya ni sa rawa me curubasikati kemudou, ia ena dua ga na kivi ni matana sa rawa

7b DV iValavala Savasava.

8a Alama 31:5.

10a DV iVakaro ni Kalou.

b 2 Nif. 9:44.

11a 2 Nif. 25:4; 31:2–3.

12a 1 Nif. 18:25;

Ila. 6:9–11;

Ica 10:23.

b 1 Nif. 2:20.

DV Vanua Yalataki.

13a Moma. 8:35–39.

ni yaviti kemudou mo dou kuvu ni soso!

16 Io me vakagalalataki kemudou mada mai na caka cala kei na itovo vakasisila oqo. Ka mo dou vakarorogo mada ki na vosa ni nona ivakaro, ka kakua ni vakalaiva na ^aviavialevu ni lomamudou oqo me vakarusa na yalomudou!

17 Dou nanumi ira na wekamudou me vaka dou sa nanumi kemudou, ka mo dou veimaliwai vinaka kei ira na tamata kecega ka wasea na nomudou ^aiyau, ^bme ra na vutuniyau talega me vakatiki kemudou.

18 Ia ni bera ni dou vakasaqara na ^aiyau, dou vakasaqara mada na ^bmatanitu ni Kalou.

19 Ia ni dou sa rawata oti na inuinui vei Karisito dou na qai rawata na iyau, kevaka dou sa vakasaqara; ia dou na vakasaqara ena inaki mo dou ^acaka vinaka kina—mo dou vakasulumi ira sa luvawale, ka vakani ira sa viakana, ka sereki ira sa vesu tu, ka solia na veivakacegui vei ira sa tauvimate kei ira sa vakararawataki.

20 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu, au a vosa vei kemudou me baleta na viavialevu; ia ko ira vei kemudou sa vakararawataka na wekana, ka vakacacani koya, baleta ni dou a viavialevu

e lomamudou, ena vuku ni veika sa solia vei kemudou na Kalou, a cava dou na kaya kina?

21 Dou sa sega li ni kila ni sa ka vakasisila na veika oqo vei Koya sa bulia na yago kecega? Ka sa talei vakatautauvata e matana na tamata kecega. Ka sa mai na kuvu ni soso na yago kecega; ka sa dua ga na inaki sa buli ira kina ko koya, me ra muria na nona ^aivakaro ka vakalagilagi koya me sega ni mudu.

22 Ia oqo au sa tinia na noqu vosa tiko vei kemudou me baleta na viavialevu. Ka kevaka me a sega ni dodonu me^u vosa vei kemudou me baleta e dua na cala bibi cake, sa na reki vakalevu sara kina na yaloqu ena vukumudou.

23 Ia sa bikai au na vosa ni Kalou ena vuku ni nomudou cala bibi cake sara. Ia raica, sa kaya vakaoqo na Turaga: Era sa tekivu kaukauwa cake ena caka cala ko ira na tamata oqo; era sa sega ni kila na ivolanikalou, ni ra sa segata me ra vakadonui ira vakaira ena nodra veibutakoci, ena vuku ni veika sa volai tu me baleti Tevita, kei Solomoni na luvena.

24 Raica, sa vuqa vakaidina na ^awatidrau kei na watidrau lalai ko Tevita kei ^bSolomoni, na ka sa vakasisila e mataqu, sa kaya na Turaga.

25 O koya, sa kaya vakaoqo na

16a DV Qaciqacia.

17a DV Qaravi ni Tiko

Vinaka;

Soli Ka ni Loloma.

b 4 Nif. 1:3.

18a 1 Tui 3:11–13;

Mari. 10:17–27;

2 Nif. 26:31; V&V 6:7.

DV iYau.

b Luke 12:22–31.

19a Mosa. 4:26.

21a V&V 11:20;

Epa. 3:25–26.

24a 1 Tui 11:1–3;

Ese. 9:1–2;

V&V 132:38–39.

b 1 Tui 11:1;

Nie. 13:25–27.

Turaga, au a tuberi ira tani yani na tamata oqo mai na vanua ko Jerusalem, ena kaukauwa ni li-ga-qu, me'u vakatubura kina vei au e dua na tabana "ivalavala dodonu mai na vua ni toloi Josefa.

26 O koya au na sega kina ni laiva, koi au na Turaga na Kalou, me ra vakayacora na tamata oqo me vakataki ira ena gauna makawa.

27 O koya gona, oi kemudou na wekaqu, dou rogoci au, ka vakarorogo ki na vosa ni Turaga: Ni na sega ni dua na tagane ena kemudou maliwa me sivia na "dua na watina; ka me kakua sara na watina lalai;

28 Ni'u sa dau rekitaka koi au na Turaga na Kalou, na nodra "savasava na yalewa. Ka sa ka vakasisila e mataqu na yalewa dautagane; sa kaya vakaoqo na Turaga ni Lewevuqa.

29 O koya, me ra na muria kina na noqu ivakaro ko ira na tamata oqo, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, kevaka e sega, ena "cudruvi na vanua ena vukudra.

30 Ni kevaka sa lomaqu, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, me'u vakatubu "kawa vei au, au na vakaroti ira vakakina na noqu tamata; kevaka e sega, me ra na vakamura na ivakaro oqo.

31 Ia raica, koi au, na Turaga, au sa raica na nodra rarawa, ka rogoca na nodra vutugu na luvedra

yalewa na noqu tamata ena vanua ko Jerusalem, io, ena nodra veivanua kece na noqu tamata, ena vuku ni nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila na watidra.

32 Ka'u na sega ni laiva, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, me lako cake mai vei au, na nodra tagi na luvedra yalewa totoka na tamata oqo, ka'u a tuberi ira tani mai na vanua ko Jerusalem, ka beitaki ira na tagane ni noqu tamata, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

33 Ni ra na sega ni kauti ira tani vakavesu na luvedra yalewa na noqu tamata ena vuku ni nodra sa rui malumalumu, kevaka sa vakakina au na sikovi ira ena dua na cudru ca sara, ka ra na vakarusai sara kina; me ra kakua ni ia na "veibutakoci, me vakataki ira ena gauna makawa, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

34 Ia oqo raica, oi kemudou na wekaqu, dou sa kila ni ra a soli na ivakaro oqo vua na tamadatou ko Liai; o koya dou sa kilai ira oti tu mai kina; ka dou sa cudruvi vakalevu kina ni dou sa kitaka na veika oqo ka a sega ni dodonu mo dou vakayacora.

35 Raica, dou sa cakava na "caka cala levu cake mai vei ira na wekada na Leimanaiti. Dou sa voroka na lomadra na watimudou sa yalomalumalumu, ka vakacacana na nodra nuitaki kemudou ko ira na luvemudou, ena vuku ni

25a iVakate. 49:22–26;
Emosi 5:15; 2 Nif. 3:5;
Alama 26:36.
DV Liai, Tamai Nifai.
27a V&V 42:22; 49:16.

DV Vakamau,
Vakamautaka.
28a DV Bula Savasava.
29a Ica 2:8–12.
30a Mala. 2:15;

V&V 132:61–66.
33a DV Garogaro Ca;
Veiyacovi
Tawasavasava.
35a Jeko. 3:5–7.

nomudou ivakaraitaki ca e mata-dra; ka sa cabe cake vua na Kalou na tagi ni lomadra me beitaki kemudou. Ia ena vuku ni sa matata sara na vosa ni Kalou, ka sa tau oqo vei kemudou, sa mate kina e vuqa na yalo ni ra sa laubasikati ena mavoa e titobu.

WASE 3

Era sa ciqoma na vosa talei ni Kalou ko ira sa savasava na lomadra—Sa sivita na nodra ivalavala dodonu na Nifaiti na nodra na Leimanaiti—Sa veivokasalataki ko Jekope me baleta na veidauci, na yalo dau garogaro, kei na ivalavala ca kecega. Rauta na 544–421 B.K.

IA raica, koi au, ko Jekope, au na vosa vei kemuni sa savasava na lomamuni. Mo ni rai vua na Kalou ena vakasama dei, ka masu vua ena nomuni vakabauta levu sara, ka na vakacegui kemuni ko koya ena nomuni rarawa, ka na vakamamasu ena vukumuni, ka vakatauca na lewa dodonu e deladra o ira era sa segata na nomudou vakarusai.

2 Oi kemuni kece sa savasava na lomamuni, ni laveta cake na ulumuni ka ciqoma na vosa talei ni Kalou, ka tugana ki yalomuni na nona loloma; ni ko ni na rawata, kevaka sa “dei na nomuni vakasama, me sega ni mudu.

3 Ia, ena ca, ena ca, vei kemuni sa sega ni savasava na lomamuni,

ka sa “dukadukali tu ena siga oqo ena mata ni Kalou; ni kevaka ko ni na sega ni veivutuni ena cudruvi na vanua ena vukumuni; ia ko ira na Leimanaiti, ka ra sega ni dukadukali me vakataki kemuni, ia era sa ^bcudruvi ga ena dua na cudru ca sara, era na vakanakui-tataki kemuni me yacova ni ko ni sa vakarusai.

4 Ka sa lako kusarawa mai na gauna, ni kevaka ko ni na sega ni veivutuni era na taukena na vanua sa nomudou ivotavota vakawa, ka na “kauti ira tani na ivalavala dodonu mai na kemuni maliwa na Turaga na Kalou.

5 Raica, ko ira na Leimanaiti na wekamuni, ko ira ko ni sa cata ena vuku ni nodra dukadukali kei na cudru ka a tau ki na kuli ni yagodra, era sa ivalavala dodonu cake vei kemuni; ni ra sa sega ni “guilecava na ivakaro ni Turaga, ka a soli vua na tamada—me ra na yadua ga na watidra, ka me kakua sara na watidra lalai, ka me kakua sara na veibutakoci e vakayacori ena kedra maliwa.

6 Ia oqo, era sa raica me ra muria na ivakaro oqo; o koya gona, ena vuku ni nodra talairawarawa, ni ra vakamura tiko mai na ivakaro oqo, ena sega kina ni vakarusai ira na Turaga na Kalou, ia ena “yalololoma ga vei ira; ka na yaco ena dua na siga me ra na tamata kalougata.

7 Raica, era sa “lomani ira na

3 2a Alama 57:26–27.

3a DV Duka, Dukadukali.

b 1 Nif. 12:23.

4a Oma. 1:5–7, 12–13.

5a Jeko. 2:35.

6a 2 Nif. 4:3, 6–7;

Ila. 15:10–13.

7a DV Loloma;

Matavuvuale.

watidra ko ira na tagane, ka ra lomani ira na watidra ko ira na yalewa; ka ra sa lomani ira na luvendra ko ira na veiwatini; kei na nodra tawavakabauta kei na nodra cati kemuni sa vu mai na nodra caka cala na nodra qase; o koya, dou sa vinaka cake vaka-evei mai vei ira, ena matai koya na nomuni Dauniveibuli cecere?

8 Isa oi kemuni na wekaqu, au ririkotaka ni kevaka ko ni na sega ni veivutunitaka na nomuni ivalavala ca ena qai vulavula cake na kuli ni yagodra mai na kuli ni yagomuni, ena gauna ko ni na kau vata kina kei ira ki na itikotiko vakatui ni Kalou.

9 O koya, au sa solia kina e dua na ivakaro vei kemuni, sai koya na vosa ni Kalou, mo ni kakua tale ni vosa vakacacataki ira ena vuku ni loaloa ni kuli ni yagodra; se mo ni vosacataka na nodra dukadukali; ia mo ni nanuma ga na nomuni dukadukali; ka mo ni nanuma ni nodra dukadukali sa vu mai vei ira na nodra qase.

10 Ia, mo ni nanumi ira na “luvemuni, ni ko ni sa vakararawataka na yalodra ena vuku ni ivakaraitaki ko ni sa biuta e matadra; ka mo ni nanuma talega ni sa rawa, mo ni vakavuna na nodra vakarusai na luvemuni ena vuku ni nomuni dukadukali, ka na bini e ulumuni na nodra ivalavala ca ena siga mai muri.

11 Io oi kemuni na wekaqu, mo ni vakarorogo ki na noqu vosa; mo ni vakayadrata na veitiki ni yalomuni; mo ni kuretaki kemuni mo ni “yadra mai na moce ni mate; ka sereki kemuni vakai kemuni mai na rarawa kei ^beli me kakua kina ni yaco mo ni ‘agi-losi ni tevoru, mo ni biu kina ki na drano ni bukawaqa ko ya kei na sulifure sai koya na ikarua ni ^amate.

12 Ia oqo, koi au, ko Jekope, au a vosataka e vuqa tale na ka vei ira na tamata i Nifai, ka vakasalataki ira me ra kakua ni ia na “veidauci kei na ^bdau garogaro, kei na veimataqali ivalavala ca kecega, ka’u tukuna vei ira na icavacava vakarerevaki ni veika oqo.

13 Ka sa sega mada ga ni volai rawa ena “peleti oqo na ikaduanadrau ni tiki ni veika baleti ira na tamata oqo, ka sa tekivu me ra lewe vuqa sara mai; ia sa vuqa sara na veika e baleti ira era sa volai tu ena peleti lelevu, kei na nodra ivalu, kei na nodra veileti, kei na gauna ni nodra lewa na nodra tui.

14 Era sa vakatokai na peleti oqo me peleti i Jekope, ka a buli ira ko Nifai. Ka’u sa tinia na noqu vosa.

WASE 4

Ko ira kece na parofita era qarava na Tamada ena yaca i Karisito—Na

10a DV Gonelilai,
Gonelalai.

11a Alama 5:6–9.
b DV Eli.

c 2 Nif. 9:8–9.
d DV Mate Vakayalo.

12a DV Veidauci.
b DV Caka Ca;

Gagano.
13a 1 Nif. 19:1–4;
Jeko. 1:1–4.

nona a vakacabori Aisake ko Eparaama sa vakatautauvatataki kina na Kalou kei na Nona Le Duabau ga—Sa dodonu vua na tamata me vakaduavatataki koya vua na Kalou ena vuku ni Veisorovaki—Era na sega ni ciqoma na Jiu na yavu vatu. Rauta na 544–421 B.K.

RAICA oqo, a sa yaco, koi au, ko Jekope, au sa vunau vakavuqa ena vosa vei ira na noqu tamata, (ka'u sa sega ni rawa ni vola kece, ia sa vakalailai ga na noqu vosa, ena vuku ni kena dredre ni ceuti na neimami vosa ena peleti) ka keimami sa kila ni na tudei tu na veika keimami vola ena peleti;

2 Ia na veika kece keimami sa vola ena dua ga na ka, ka sega ena peleti ena seyavu ga ka yali yani; ia sa rawa me keimami vola e vica na vosa ena peleti, ka na solia vei ira na luvei keimami kei ira talega na wekai keimami lomani, e dua na wase lailai ni kilaka me baleti keimami, se baleti ira na nodra qase—

3 Ia ena ka oqo keimami sa reki kina; ka keimami sa cakacaka vatumatua me keimami ceuta na vei vosa oqo ena peleti, ka nuitaka ni ra na ciqoma na wekai keimami lomani kei ira na luvei keimami ena yalo vakavinavinaka, ka me ra rai kina me ra vuli ena yalo marau ka segai ena yalo rarawa, se

ena yalo veibeci, me baleti ira na nodra itubutubu taumada.

4 Ni, ena vei inaki oqo keimami sa vola kina na veika oqo, me ra kila kina ni keimami a “kila na veika baleti Karisito, ka a tu vei keimami na inuinui ni nona lagilagi ena vica na drau na yabaki ni se bera na nona lako mai; ka sega walega ni tu vei keimami na inuinui ni nona lagilagi, ia ko ira kece talega na ^bparofita tabu ka ra a bula e liu vei keimami.

5 Raica, era a vakabauta na Karisito ka “vakarokorokotaka na Tamada ena yacana, kei keimami talega, keimami sa vakarokorokotaka na Tamada ena yacana. Ia ena vuku ni ka oqo keimami sa muria kina na ^blawa i Mosese, ni sa ‘dusimaka na yaloi keimami ki vua; ena ka oqo sa vakatabui kina vei keimami ka okati me ivavala dodonu, me vaka sa okati vei Eparaama mai na lekutu me talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou ena nona vakacabori Aisake na luvena, ka sa ivakatakarakara ni Kalou kei na ^dLuvena e Duabau ga.

6 O koya, keimami sa dauvakasagarai ira kina na parofita; ka sa levu kina na neimami ivakatakila kei na yalo ni ^aparofisai; ka ni sa tu vei keimami na ^bivakadinadina kece oqo, keimami sa rawata kina na inuinui, ka sa

4 ^a DV Jisu Karisito.

^b Luke 24:25–27;
Jeko. 7:11;
Mosa. 13:33–35;
V&V 20:26.

5a Mosese 5:8.

^b 2 Nif. 25:24;
Jeromi 1:11;
Mosa. 13:27, 30;
Alama 25:15–16.
DV Lawa i Mosese.
c Kala. 3:24.

^d iVakate. 22:1–14;
Joni 3:16–18.
DV Luvena e Duabau
Ga.

6a DV Parofisai.

^b DV iVakadinadina Bula.

yaco me tawayavalati rawa na neimami vakabauta, ka sa rawa vakaidina kina me keimami ^cvakarota ena ^dyacai Jisu ka ra talairawarawa vei keimami na vei vunika, se na ulunivanua, se na ua ni wasawasa.

7 Ia, sa vakaraitaka ga vei keimami na Turaga na Kalou na neimami ^amalumalumu me keimami kila kina ni ena vuku ga ni nona loloma soli wale, kei na nona loloma levu vei ira na luve ni tamata, sa tu rawa kina vei keimami na kaukauwa me vakayacora na veika kece oqo.

8 Raica, sa ka levu ka talei na nona cakacaka na Turaga. Sa ^asega ni vakasaqarai rawa na titobu ni ^bveika vuni e baleti koya; ka sa sega ni rawa me kunea na tamata na nona sala kecega. Ka sa sega na tamata sa ^ckila rawa na nona ^dsala ka vakavo kevaka sa vakatakilai vua; o koya gona, oi kemudou na wekaqu, dou kakua ni beca na ivakatakila ni Kalou.

9 Ia raica, ena kaukauwa ni nona ^avosa sa lako mai kina na ^btamata ena delai vuravura, na vuravura ka a buli ena kaukauwa ni nona vosa. Ia, kevaka sa rawa ni vosa na Kalou ka sa yaco me tu kina na vuravura, ka me vosa ka sa buli

kina na tamata, a cava mada me sa sega kina ni rawa ni vakarota na ^cvuravura, se na ibulibuli ni ligana sa tu kina, me vaka na lewa kei na nona gagadre?

10 O koya, oi kemudou na wekaqu, dou kakua kina ni segata mo dou ^avakasalataka na Turaga, ia mo dou taura ga na ivakasala mai na ligana. Ia raica, dou sa kila vakai kemudou ni sa veivakasalataki ko koya ena ^byalomatua, kei na lewa dodonu, kei na loloma cecere levu, ena nona ibulibuli kecega.

11 O koya gona, oi kemudou na wekaqu lomani, dou veivakaduatatataki mada kei koya ena vuku ni ^aveisorovaki i Karisito, na ^bLuvana e Duabau ga, dou na qai rawata kina na ^ctucake tale mai na mate, me vaka na kaukauwa ni tucake tale mai na mate sa tu vei Karisito, ka mo dou na soli yani me ^dvuana taumada na Karisito ki vua na Kalou, ni sa tu vei kemudou na vakabauta, ka dou sa rawata mai vua e dua na inuinui dei ni lagilagi, ni bera na nona vakaraitaki koya mai vakayago.

12 Ia oqo, oi kemudou sa daulomani, dou kua ni kurabui ni'u sa tukuna vei kemudou na veika oqo; a cava me da kakua kina ni

6c DV Kaukauwa.
d Cakacaka 3:6-16;
3 Nif. 8:1.

7a Ica 12:27.

8a Roma 11:33-36.
b V&V 19:10; 76:114.
DV Veika Vuni ni Kalou.

c 1 Kori. 2:9-16;
Alama 26:21-22.

DV Kila.

d Ais. 55:8-9.

9a Moma. 9:17;
Mosese 1:32.

b DV Buli, iBulibuli;
Tamata.

c Ila. 12:8-17.

10a 2 Nif. 9:28-29;
Alama 37:12, 37;
V&V 3:4, 13.

b DV Kila Taucoko;
Yalomatua, Vuku.

11a DV Sorovaka,
Veisorovaki.

b Ipe. 5:9.

c DV Tucake Tale.

d Mosa. 15:21-23; 18:9;
Alama 40:16-21.

“vosa me baleta na veisorovaki i Karisito, ka rawata e dua na veikilai e taucoko vata kei Koya, ka rawata talega na kilaka ni tucake tale mai na mate kei na vuravura sa bera mai?

13 Raica, oi kemudou na wekaqu, o koya sa parofisai, me parofisai me ra kilaka kina na tamata; ni sa tukuna na ka dina na “Yalo ka sega ni dau lasu. O koya, sa tukuna kina na veika me vaka na kena ^bituvaki dina, kei na ituvaki dina ni veika ena qai yaco mai; o koya sa vakatakilaili “vakamatata kina vei keda na veika kece oqo, me vakabulai kina na yaloda. Ia raica, eda sa sega ni ivakadinadina duadua ga ena veika oqo; ni a vosa talega kina na Kalou vei ira na parofita ni gauna makawa.

14 Ia Raica, era sa tamata “domo-domoqa ko ira na Jiu; ka ra a ^bbeca na veivosa matata, ka vakamatei ira na parofita, ka ra a vakasaqara na veika era na sega ni kila rawa. O koya, ena vuku ni nodra mataboko, na “mataboko ka yaco ni ra sa raibaleta na maka, era na lutu dina kina; ni sa kauta tani mai vei ira na Kalou na nona veika matata, ka solia vei ira e vuqa na ka era na ^dsega ni kila rawa, baleta ni ra sa gadreva vakakina. Ia me vaka ni ra sa gadreva sa

vakayacora vakakina na Kalou, me ra na tarabe kina.

15 Ia oqo koi au, ko Jekope, sa tuberi au na Yalo me’u parofisai; ni’u sa kila mai na cakacaka ni Yalo sa tu vei au, ni ena vuku ni nodra “tarabe na Jiu era na ^bcata kina na “vatu era rawa ni tara cake kina me dei na nodra yavu.

16 Ia raica, me vaka sa tukuni ena ivolanikalou, ena yaco na “vatu oqo me ka levu, ka iotioti, ka ^byavu dei duadua ga, era rawa ni tara cake kina na Jiu.

17 Ia oqo, oi kemudou na noqu daulomani, e rawa li vakaevei vei ira oqo, ni oti nodra sega ni ciqoma na yavu dei, me ra na “tara cake tale kina, me na yaco kina me ivakadei ni nodra tutu?

18 Raica, oi kemudou na wekaqu lomani, au na tevuka na ka vuni oqo vei kemudou; kevaka au na sega ni kureitaki mai na noqu dei tu ena Yalo, ka tarabe ena vuku ni noqu sa rui lomaleqataki kemudou vakalevu.

WASE 5

Sa cavuta ko Jekope na vosa i Sinosi me baleta na ivakatautauvata ni vu ni olive vinaka kei na vu ni olive ni veikau—Erau sa ivakatautauvata kei Isireli kei ira na kai Matanitu Tani—Sa tukuni rawa tu mai na veiseiyaki

12a 2 Nif. 25:26.

13a DV Dina;
Yalo Tabu.

b V&V 93:24.

c Alama 13:23.

14a Maci. 23:37–38;
2 Nif. 25:2.

b 2 Kori. 11:3;

1 Nif. 19:7;

2 Nif. 33:2.

c Ais. 44:18;

Roma 11:25.

d 2 Nif. 25:1–2.

15a Ais. 8:13–15;

1 Kori. 1:23;

2 Nif. 18:13–15.

b 1 Nif. 10:11.

c DV Uluvatu, Vatu;
Vatu ni Tutu.

16a Same 118:22–23.

b Ais. 28:16;

Ila. 5:12.

17a Maci. 19:30;

V&V 29:30.

kei na vakasoqoni vata tale kei Isireli—Sa vakaibalebaletaki e so na ka ki vei ira na Nifaiti kei ira na Leimaiti kei na mataqali kecega i Isireli—Era na sema ki Isireli ko ira na kai Matanitu Tani—Ena qai vakamai dina ga na were ni vaini. Rauta na 544–421 B.K.

RAICA, oi kemudou na wekaqu, dou sa sega li ni nanuma ni dou sa wilika oti na vosa nei “Sinosi na parofita, ka a vosataka vei ira na mataqali i Isireli, ka kaya:

2 Dou vakatudaliga, oi kemudou na mataqali i Isireli, ka ro-goca na noqu vosa, koi au e dua na parofita ni Turaga.

3 Ia raica, sa kaya vakaoqo na Turaga, au na vakatautauvatataki kemudou, oi kemudou na mataqali i “Isireli, kei na vu ni ^bolive vinaka, sa kauta e dua na tamata ka laki qarava ena nona were ni ‘vaini; a sa tubu, ka qase mai, ka tekivu me ^dvuca yani.

4 Ka sa yaco ni sa qai lako yani na itaukei ni were ni vaini, ka raica ni sa tekivu me vuca na nona vu ni olive; ka sa kaya: Au na coviraka, ka’u na cukita vakavolivolita, ka vakania vakavinaka, de na qai kadre mai kina na coke vou ka bulabula, me kakua kina ni mate.

5 Ka sa yaco ni sa coviraka ko koya, ka cukita vakavolivolita, ka vakania vakavinaka me vaka na nona vosa.

6 Ka sa yaco ni sa oti yani e vuqa na siga a sa tekivu me kadre mai e vica ga na coke vou lalai; ia raica, sa tekivu me malai mai na vusona mai cake.

7 Ka sa yaco ni sa raica ko koya na itaukei ni were ni vaini, ka sa kaya vua na nona tamata: Sa ka ni rarawa vei au ke sa na yali vei au na vunika oqo; o koya, mo lako kina ka covia mai e so na taba ni dua na vu ni olive ni “veikau, ka kauta mai vei au; ka daru na covia laivi na veitabana lelevu ka ra sa tekivu malai tiko yani, ka biuti ira yani ki na bukawaqa me ra kama kina.

8 Ka raica, sa kaya na Turaga ni were ni vaini, au na kauta tani e vuqa na coke vou ka bulabula oqo, ka’u na semati ira ki na vanua cava ga au sa lewa; ka veitalia kevaka ena mate kina na waka ni vunika oqo, au na maroroya ga na vuana vei au; o koya, au na kauta kina na kena vei coke vou ka bulabula oqo, ka’u na semati ira ki na vanua cava ga au sa lewa.

9 Mo kauta na taba ni olive ni veikau, ka semati ira yani kina, me kedra “isosomi; kei ira oqo ka’u sa covia laivi au na biuta ki na bukawaqa ka vakamai ira, me ra kakua kina ni vakaosota wale ga na loma ni noqu were ni vaini.

10 Ka sa yaco ni sa vakayacora na nona tamata na Turaga ni were ni vaini me vaka na nona vosa na Turaga ni were ni vaini, ka sa

5 1a DV Sinosi.

3a Isi. 36:8.

DV Isireli.

b Roma 11:17–24.

DV Vu ni Olive.

c V&V 101:44.

DV Were-ni-Vaini ni

Turaga.

d DV Vukitani.

7a Roma 11:17, 24.

9a Roma 1:13.

semati ira yani na taba ni “olive ni veikau.

11 Ka sa vakarota na Turaga ni were ni vaini me cukiraki wavoki, ka coviraki, ka vakani vakavinaka, ka kaya vua na nona tamata: Sa ka ni rarawa vei au ke sa na yali vei au na vunikau oqo; o koya, de na rawa beka ni’u na maroroya na wakana mera kakua kina ni mate, me’u na maroroya kina vei au, au sa vakayacora kina na veika oqo.

12 O koya, mo lako yani; qarautuna vinaka na vunikau ka vakania vakavinaka, me vaka na noqu vosa.

13 Kei ira oqo au na “biuta ena veiyasana yawa duadua ni noqu were ni vaini, ena vanua cava ga au sa lewa, ena sega ni dua na ka kina vei iko; ka’u sa kitaka oqo me’u na maroroya kina vei au na tabana dina na vunikau; ka me rawa talega kina me’u kumuna vata vei au na vuana me yacova tale na kena gauna; ni sa ka ni rarawa dina vei au ke na yali vei au na vunikau oqo kei na vuana.

14 Ka sa yaco ni sa lako yani na Turaga ni were ni vaini, ka vunitaka na taba dina ni vu-ni-olive tei vinaka ena veiyasana yawa duadua ni were ni vaini, e so ki na dua na yasana ka so tale ki na yasana e dua tale me vaka na nona lewa kei na nona gadadre.

15 Ka sa yaco ni sa oti yani e dua na gauna balavu, ka sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Lako mai, me daru

mai lako sobu ki na were ni vaini, me daru cakacaka kina e na were ni vaini.

16 Ka sa yaco ni sa qai lako sobu na Turaga ni were ni vaini, kei na nona tamata talega, ki na were ni vaini me rau la’ki cakacaka. Ka sa yaco ni sa kaya na tamata vua na nona turaga: Raica, rai mai ki ke, ka raica na vunikau.

17 Ka sa yaco ni sa rai yani na Turaga ni were ni vaini ka sa raica na vunikau ka a semati kina na taba ni olive ni veikau; ni sa tubu cake ka tekivu “vua tiko. Ka sa raica ko koya ni sa vinaka; ka sa vaka ga na vua ni olive dina na vuana.

18 A sa kaya ko koya vua na nona tamata: Raica, sa taura na wai mai na wakana na taba ni olive ni veikau, ka sa kaukauwa sara mai kina na wakana, ia ena vuku ni kaukauwa ni wakana ko ya sa vuataka kina na taba ni olive ni veikau na vua vinaka. Oqo, kevaka me daru a sega ni semata kina na veitabana oqo, ke a sa mate na vunikau. Ia oqo, raica, au na kumuna vata vakalevu na vuana, ka sa vuataka mai na vunikau; ka’u na kumuna vata vei au na vuana me yacova tale na kena gauna.

19 Ka sa yaco ni sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Lako mai, me daru mai lako ki na veiyasana yawa duadua ni were ni vaini, ka raica de sa sega ni vua vakalevu talega na veitabana dina, me’u kumuna

vata talega vei au na vuana me yacova tale na kena gauna.

20 Ka sa yaco ni rau sa qai lako yani ki na vanua e a vunitaka kina na turaga na vei taba ni kau dina, ka sa kaya ko koya vua na nona tamata: Raici ira oqo; ka sa raica na “imatai ni sa vuataka e levu na vuana; ka sa raica talega ni sa vinaka. Ka sa kaya ko koya vua na nona tamata: Mo tauca kece na vuana ka kumuna vata me yacova tale na kena gauna, me’u na maroroya kina vei au; raica, sa kaya ko koya, sa dua na gauna balavu oqo ka’u sa dau vakabulabulataka tiko kina, ka sa vua vakalevu sara.

21 Ka sa yaco ni sa kaya na tamata vua na nona turaga: A cava beka ko ni a mai tea kina eke na vunika oqo, se na taba ni kau oqo? Ni raica, sa tiki ni vanua matemate duadua ena veivanua kece ni nomuni were ni vaini.

22 A sa kaya vua na Turaga ni were ni vaini: Mo kakua ni vakasalataki au; au a sa kila tu ni sa tiki ni vanua matemate; o koya au a kaya kina vei iko, ni’u sa vakabulabulataka tiko mai ena gauna balavu oqo, ia ko sa raica ni sa vua vakalevu sara.

23 Ka sa yaco ni sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Mo rai mada mai ki ke; raica au a tea talega e dua tale na taba ni vunika; ia ko sa kila ni sa matemate cake na tiki ni vanua

oqo mai na kena imatai. Ia, mo raica mada na vunika. Au sa vakabulabulataka tiko mai ena gauna balavu oqo, ka sa vua vakalevu sara; o koya, mo kumuna vata, ka maroroya me yacova tale na kena gauna, me’u na maroroya kina vei au.

24 Ka sa yaco ni sa kaya tale na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Mo rai mada mai ki ke, ka raica e dua tale na “tabana, o koya ka’u a tea; raica au a vakabulabulataka talega, ka sa vua mai.

25 Ka sa kaya ko koya vua na nona tamata: Mo rai mada mai ki ke ka raica na kena iotioti. Raica, na tabana oqo au a tea ena “tiki ni vanua vinaka; ka’u sa vakabulabulataka tiko mai ena gauna balavu oqo, ka sa vuataka mai na vua vinaka e dua wale ga na ^byasa ni vunika, ka sa vuataka na vua ni veikau na yasa kadua ni vunika; raica, au a vakabulabulataka na vunika oqo me vakataki ira na kena vo.

26 Ka sa yaco ni sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Mo covia laivi na vei tabana era a sega ni vuataka na “vua vinaka, ka biuti ira ki na bukawaqa.

27 Ia raica, sa kaya vua na nona tamata: Me daru coviraka mada, ka cukita vakavolivolita, ka vakabulabulataka vakalailai tale mada, de na qai vuataka mai vei

20a Jeko. 5:39.

24a Isi. 17:22–24;
Alama 16:17;

3 Nif. 15:21–24.

25a 1 Nif. 2:20.
b 3 Nif. 10:12–13.

26a Maci. 7:15–20;

Alama 5:36;
V&V 97:7.

kemuni na vua vinaka, mo ni na maroroya kina me yacova tale na kena gauna.

28 Ka sa yaco ni rau sa vakabulabulataka na vuanikau kecega ena were ni vaini na Turaga ni were ni vaini kei na nona tamata na Turaga ni were ni vaini.

29 Ka sa yaco ni sa oti e dua na gauna balavu, sa qai kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona “tamata: Lako mai, me daru mai lako sobu ki na were ni vaini, me daru laki cakacaka tale mada ena were ni vaini. Ia raica, sa toro voleka mai na ^bgauna, ka sa voleka na ‘ivakataotioti; o koya, me’u na maroroya kina vei au na vuata me yacova tale na kena gauna.

30 Ka sa yaco ni rau sa lako sobu ki na were ni vaini na Turaga ni were ni vaini kei na nona tamata; ka rau sa lako yani ki na vunikau ka a musuki laivi na veitabana dina, ka semati kina na taba ni olive ni veikau; ka raica sa sobi sara na vunikau ena “veimataqali vuanikau kecega.

31 Ka sa yaco ni a tovolea na vuanikau na Turaga ni were ni vaini na veimataqali kece me vaka na kedra iwiliwili. Ka sa kaya na Turaga ni were ni vaini: Raica, ena gauna balavu oqo daru a sa vakabulabulataka tiko kina na vunikau oqo, ka’u sa kumuna vata kina vei au e levu na vuana me yacova tale na kena gauna.

32 Ia raica, sa vua vakalevu sara

ena gauna oqo, ka sa “sega sara ni dua e vinaka. Ka raica, era sa tu na vei mataqali vuana ca kecega; ka sa sega ni dua na kena yaga vei au, e dina ga ni daru a cakacaka vakalevu kina; ia oqo sa vu ni rarawa dina vei au ni na yali vei au na vunikau oqo.

33 Ka sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: A cava me daru kitaka ki na vunikau, me rawa ni’u maroroya tale kina vei au na vuana vinaka?

34 Ka sa kaya na tamata vua na nona turaga: Raica, ni ko ni a semata kina na vei taba ni olive ni veikau, era sa vakabulabulataka na wakana, era sa bula tiko kina ka sega ni mate; o koya ko ni sa raica kina ni ra se vinaka tiko ga.

35 Ka sa yaco ni sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Sa sega ni dua na kena yaga vei au na vunikau oqo, ka sa sega ni yaga vei au na wakana kevaka e vuataka tiko ga na vua ca.

36 Ia, au kila ni ra sa vinaka tu na wakana, ka’u sa maroroi ira me vaka na noqu inaki; ena vuku ni ra sa kaukauwa vinaka tu ga, era sa vuataka kina vakalevu, mai na vei taba ni olive ni veikau, na vua vinaka.

37 Ia raica, era sa tubu vakalevu na taba ni olive ni veikau ka ra “sivita kina na wakana; ia me vaka ni ra sa vakamalumalumutaki ira na wakana na taba ni olive ni

29a V&V 101:55; 103:21.
b DV Veisiga e Muri,
Veisiga Edaidai.

c 2 Nif. 30:10;
Jeko. 6:2.
30a DV Vukitani.

32a JS—AT 1:19.
37a V&V 45:28–30.

veikau sa vuataka kina e levu na vua ca; ia me vaka ni sa vuataka e levu sara na vua ca, ko sa raica kina ni sa tekivu me malai mai; ka sa voleka ni vakarau kina, me qai biu ki na bukawaqa, ka vakavo ga kevaka e daru na cakava rawa e dua na ka me maroroi kina.

38 Ka sa yaco ni sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Me daru lako sobu mada ki na veiyasana yawa duadua ni were ni vaini, ka raica de ra sa vuataka talega na vua ca na vei tabana dina.

39 Ka sa yaco ni rau a lako sobu ki na veiyasana yawa duadua ni were ni vaini. Ka sa yaco ni rau a raica ni ra sa ca talega na vua ni vei tabana dina; io, na “imatai kei na ikarua kei na kena iotioti; era sa ca kecega.

40 Ka sa vakamalumalumutaka na “vua ca ni iotioti ni vunikau na tiki ni vunikau ko ya ka a vuataka tiko na vua vinaka, ka yaco sara me malai na tabana ko ya ka mate yani.

41 Ka sa yaco ni sa qai tagi na Turaga ni were ni vaini, ka kaya vua na nona tamata: “A cava tale beka me’u a kitaka ki na noqu were ni vaini?

42 Raica, au a sa kila tu ni ra sa ca kecega na vua ni were ni vaini, ka vakavo ga ko ira oqo. Ia ko ira oqo ka ra a vuataka e liu na vua vinaka, era sa ca talega; ia oqo era sa qai sega ni yaga ena dua na ka na vunikau kece ena noqu were

ni vaini, me ra tamusuki sobu ga ka biu ki na bukawaqa.

43 Ka raica na kena iotioti oqo, ka sa malai mai na tabana, au a tea ena dua na “tiki ni vanua vinaka; io, na vanua vinaka duadua vei au mai vei ira na vei tiki ni vanua kecega ena noqu were ni vaini.

44 Ia ko a raica ni’u a taya laivi talega na kau ka a “vakaosota tu na vanua oqo, me’u tea kina na vunikau oqo me kena isosomi.

45 Ia ko a raica ni a vuataka na vua vinaka e dua na tikina, ka dua na tikina e vuataka na vua ni veikau; ia ena vuku ni noqu a sega ni covia laivi na tabana oqori ka biuta ki na bukawaqa, raica, sa vakamalumalumutaka kina na tabana vinaka ka sa malai sara kina.

46 Ia oqo, raica, e dina ga ni daru a qarava vinaka sara na noqu were ni vaini, era sa ca ga na kena vei vunikau kece, ka ra sa sega ni vuataka kina na vua vinaka; ka’u a bau nuitaka me’u maroroi ira oqo me’u kumuna vata na vuadra me yaga vei au me yacova tale na kena gauna. Ia raica, era sa vaka na vu ni olive ni veikau ka sa sega ni dua na kedra yaga, me ra “tamusuki sobu ga ka biu ki na bukawaqa; ka sa vu ni rarawa dina vei au ni ra sa na yali vei au.

47 Ia a cava tale beka me’u a kitaka ki na noqu were ni vaini? Au a vakasavuliga li ka’u a sega ni vakabulabulataka kina? E segai, au a vakabulabulataka, ka’u a

39a Jeko. 5:20, 23, 25.
40a Moma. 6:6–18.

41a 2 Nif. 26:24.
43a 2 Nif. 1:5.

44a Ica 13:20–21.
46a 3 Nif. 27:11.

cukita vakavolivolita, ka’u a co-viraka, ka’u a biuta kina na deni-manumanu; ka’u sa “dodoka tiko yani na ligaqu me voleka ni siga taucoko, ka sa roro mai na ^bivakataotioti. Ka sa vu ni rarawa dina vei au me’u na taya laivi na vunika kece ena noqu were ni vaini, ka biuti ira ki na bukawaqa me ra vakamai. Ko cei beka sa vakacacana na noqu were ni vaini?

48 Ka sa yaco ni sa kaya na tamata vua na nona turaga: E sega li ni baleta na rewa icake ni nomuni were ni vaini—era sa sega li ni vakamalumalumutaka na wakana vinaka, na veitabana? Ia ena vuku ni ra sa vakamalumalumutaka na wakana na veitabana, raica era sa tubu totolo cake mai na kaukauwa ni wakadra, ka ra rawata ga vakataki ira na kaukauwa. Raica, au sa kaya, e sega li ni o koya oqo na vuna era sa ca kina na vunika ni nomuni were ni vaini?

49 Ka sa yaco ni sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Me daru lako yani ka taya laivi na vunika kece ena were ni vaini, ka biuti ira ki na bukawaqa, me ra kakua ni vakaosota na qele ni noqu were ni vaini, ni’u sa vakayacora na ka kecega. A cava tale beka me’u a kitaka ki na noqu were ni vaini?

50 Ia, raica, sa kaya na tamata vua na Turaga ni were ni vaini: Mo ni laiva me “dede tale mada vakalailai.

51 Ka sa kaya na Turaga: Io, au na laiva me dede tale mada vakalailai, ni sa ka ni rarawa dina vei au kevaka me ra na yali vei au na vei vunika ni noqu were ni vaini.

52 O koya, me daru taura kina na “veitabana mai vei ira oqo ka’u a tea ena veiyasana yawa duadua ni noqu were ni vaini, ka me daru semati ira tale ki na vunika era a vu mai kina; ka me daru covia laivi mai na vunika na veitabana sa vuataka na vua wiwi duadua, ka semata kina na veitabana dina me kena isosomi.

53 Ka’u na kitaka oqo me kakua kina ni mate na vunika, de na rawa me’u maroroya kina vei au na wakana, me vaka na noqu inaki.

54 Ka raica, era se bula tiko na wakadra na veitabana dina na vunika ka’u a tea ena veivanua cava ga au a lewa; o koya me’u maroroi ira kina me vaka na noqu inaki, au na kauti ira kina eso na taba ni vunika oqo ka “semati ira tale kina. Io, au na semata ki vei ira na veitaba ni vunika era vu mai kina, me’u maroroya talega kina vei au na wakadra, de rawa ni ra na vuataka vei au na vua vinaka ena gauna era sa kaukauwa mai kina, ka na qai noqu na lagilagi me baleta na vua ni noqu were ni vaini.

55 Ka sa yaco ni rau sa taura mai na vunika dina ka sa yaco me

47a 2 Nif. 28:32;
Jeko. 6:4.

b DV Vuravura—Na

icavacava ni vuravura.
50a Jeko. 5:27.

52a DV Isireli—Na

vakasoqoni kei Isireli.
54a 1 Nif. 15:12–16.

vunikau ni veikau, ka semata ki na veivunikau dina era sa yaco talega me ra vunikau ni veikau.

56 Era sa taura talega mai na vei vunikau dina era sa yaco me vunikau ni veikau, ka semati ira ki vua na tinadra.

57 A sa kaya na Turaga ni were ni vaini vua na nona tamata: Mo kakua ni covia laivi na veitabana ca mai na vunikau, ia ko ira ga sa wiwi sara; ka mo na qai semati ira tale me vaka au sa tukuna oti.

58 Ka daru na vakabulabulataki ira tale na veivunikau ni were ni vaini, ka samaka na tabadra; ka daru na covia laivi na veitabadra matua, ko ira era na mate yani, ka biuti ira ki na bukawaqa.

59 Au sa kitaka oqo de rawa ni ra vakaukauwataki mai kina na wakadra ena vuku ni ra sa vinaka tiko na tabadra; ia ni ra sa veisautaki na veitabadra, me ra vakamalalumutaki na tabadra ca mai vei ira na tabadra vinaka.

60 Ia me baleta ni'u sa maroroya na veitabana dina kei na wakadra, ka'u sa semati ira tale na veitabana dina ki na veivunikau era vu mai kina, ka'u a sa maroroya na waka ni vunikau ni tinadra, de ra qai vuataka tale mai kina na "vua vinaka na veivunikau ni noqu were ni vaini; ka me'u marau tale ena vuku ni vua ni noqu were ni vaini, ia de'u na reki vakalevu ni'u sa maroroya na wakadra kei na veitabadra na imatai ni vuata—

61 O koya, mo lako, ka kacivi ira mai kina na tamata ^adauveiqaravi, me da mai ^bcakacaka vatumatua ena were ni vaini, me da caramaka kina na sala, me'u rawata tale mai kina na vuana dina, o koya sa vinaka ka talei duadua vei ira na vuanikau kecega.

62 Ia, me da lako yani ka caka-caka ena noda igu ena iotioti ni gauna oqo, ni sa roro mai na ivakataotioti; ka sai koya oqo na iotioti ni gauna me'u na coviraka kina na noqu were ni vaini.

63 Dou semati ira mai na veitabana; dou tekivu vei ira sa ^amuri me ra na liu, ka me ra na muri ko ira sa liu, dou cuki vakavolivoliti ira na veivunikau, na vunikau qase kei na vunikau gone, na imatai kei na iotioti; kei na iotioti kei na imatai, me ra vakabulabulataki tale vakadua ena iotioti ni gauna.

64 O koya, dou cuki vakavolivoliti ira kina, ka coviraki ira, ka biuta vakadua tale mada kina na de-ni-manumanu, me kena iotioti ni gauna, ni sa roro mai na ivakataotioti. Ia kevaka sa na yaco me ra na tubu ko ira sa iotioti ni semati oqo, ka ra vuataka mai na vua dina, mo dou qai vakarautaka na sala vei ira me ra tubu rawa kina.

65 Ia ni sa tekivu me ra tubu, mo dou qai samaka laivi na veitabana sa vuataka na vua wiwi, me vakatau ena kedra kaukauwa kei na kedra lelevu na veitabana vinaka;

60a Ais. 27:6.
61a Jeko. 6:2;

V&V 24:19.
b V&V 39:11, 13, 17.

63a 1 Nif. 13:42;
Ica 13:10–12.

ka mo dou kakua ni “samaka laivi kece na veitabana ca ena dua ga na gauna, de na kaukauwa vakalevu cake sara na wakadra mai na veitabana sa semati kina ka vakavuna me ra mate, ka ra yali kina vei au na veivunikau ena noqu were ni vaini.

66 Ni sa ka ni rarawa dina vei au ke ra na yali vei au na veivunikau ena noqu were ni vaini; o koya mo dou qai samaka laivi na ca me vaka sa tubu cake na vinaka, me tautauvata tiko kina na kaukauwa ni wakana kei na vusona, me yacova ni sa toro cake na vinaka mai na ca, ka me qai tamusuki sobu na ca ka biu ki na bukawaqa, me kakua ni vakao-sota na qele ni noqu were ni vaini; ka’u na taviraka laivi kina vakaoqo na veika ca mai na noqu were ni vaini.

67 Ka’u na semati ira tale na veitabana dina ki na vunikau dina;

68 Ka’u na semati ira na veitabana ni vunikau dina ki na veitabana dina ni vunikau; ka’u na kauti ira vata tale mai kina vakaoqo me ra vuataka mai kina na vua dina, me ra duabau ga.

69 Era na “biu laivi na veitabana ca, io, mai na veivanua kece ni noqu were ni vaini; raica, ena gauna ga oqo au na coviraka vakadua kina na noqu were ni vaini.

70 Ka sa yaco ni sa tala na nona “tamata na Turaga ni were ni vaini; ka sa lako na tamata ka

vakayacora me vaka sa vakaroti koya kina na Turaga, ka sa kauta mai e so tale na tamata dauveiqaravi; ka ra sa lewe ^blailai ga.

71 Ka sa kaya vei ira na Turaga ni were ni vaini: Dou lako ka “cacakaka vagumatua ena were ni vaini. Ia raica, oqo sa ^biotioti ni gauna me’u na vakabulabulataka kina na noqu were ni vaini; ni sa voleka na ivakataotioti, ka na yaco kusarawa na kena gauna; ia kevaka dou na cacakaka vagumatua vata kei au, dou na ^crekitaka talega na vuata au na kumuna vata me yaga vei au ena gauna sa roro tiko mai oqo.

72 Ka sa yaco ni ra sa lako na tamata dauveiqaravi ka cacakaka ena nodra igu; ka sa cacakaka vata talega kei ira na Turaga ni were ni vaini; ka ra sa talairawarawa ki na veivakaro ni Turaga ni were ni vaini ena ka kecega.

73 Ka sa tekivu me tiko tale na vua dina ena were ni vaini; ka sa tubu ka bulabula sara vakalevu na vei tabana dina; ka sa tekivu me ra covia laivi ka biu tani na veitabana ni veikau; era sa vakabulai vakatautauvata na wakana kei na vusona, me vaka na kedra kaukauwa.

74 Era sa cacakaka vakakina, ena gugumatua, me vaka na veivakaro ni Turaga ni were ni vaini, me yacova ni sa biu tani kece na veitabana ca mai na were ni vaini, ka sa maroroya kina na Turaga me

65a V&V 86:6–7.

69a 1 Nif. 22:15–17, 23;
2 Nif. 30:9–10.

70a V&V 101:55; 103:21.

b 1 Nif. 14:12.

71a Maci. 21:28;
Jeko. 6:2–3;

V&V 33:3–4.

b V&V 39:17; 43:28–30.

c V&V 18:10–16.

nona ka ra sa vuataka tale kina na vua dina na veivunikau; ka ra sa yaco me vaka e “duabau ga na vuna, ka sa tautauvata ga na vuadra; ka sa maroroya kina na Turaga ni were ni vaini na vua dina me nona, o koya sa talei duadua vua mai na ivakatekivu.

75 Ka sa yaco ni sa raica na Turaga ni were ni vaini ni sa vinaka na nona vuata, ka sa sega tale ni ca na nona were ni vaini, sa kacivi ira na nona tamata dauveiqaravi, ka kaya vei ira: Raica, ena iotioti ni gauna oqo eda vakabulabulata kina na noqu were ni vaini; ia ko sa raica ni’u a sa vakayacora me vaka na noqu lewa; ka’u sa maroroya na vua dina, ka sa vinaka, me vaka ga mai na ivakatekivu. Ia sa “kalougata ko iko; ni dou a cakacaka vagumatua vata kei au ena noqu were ni vaini, ka dou a muria tiko na noqu ivakaro, ka dou sa rawata tale mai vei au na ^bvua dina, ka sa sega vakadua tale ni ca na noqu were ni vaini, ka sa biu tani na ka ca, raica dou na reki vata kei au ena vuku ni vua ni noqu were ni vaini.

76 Ia raica, au na maroroya na vua ni noqu were ni vaini me yaga vei au ena dua na “gauna balavu me yacova tale na kena gauna, o koya ena yaco kuserawa mai; ka’u sa vakabulabulata oqo na noqu were ni vaini ena iotioti ni gauna, ka coviraka,

ka cukita vakavolivolita, ka biuta kina na de-ni-manumanu; o koya au na kumuna vata kina na vuana me yaga vei au, ena dua na gauna balavu, me vaka na ka au sa vosataka.

77 Ia ena gauna sa na lako tale mai kina na vua ca ena noqu were ni vaini, au na qai vakarota me kumuni vata na ka vinaka kei na ka ca; ka’u na maroroya ki vei au na ka vinaka, ka’u na biuta tani na ka ca ki na kena tikina. Ka na qai yaco na “kena gauna kei na ivakataotioti; ka’u na qai vakarota me ^bvakamai na noqu were ni vaini ena bukawaqa.

WASE 6

Ena rawati ira lesu tale na Isireli na Turaga ena veisiga mai muri—Ena vakamai na vuravura ena bukawaqa—Me na muri Karisito na tamata me levea kina na drano bukawaqa kei na sulifure. Rauta na 544–421 B.K.

IA oqo, raica, oi kemudou na wekaqu, me vaka au a kaya vei kemudou ni’u na parofisai, raica, oqo na noqu parofisai—ni na yaco vakaidina na veika e a kaya na parofita oqo ko “Sinosi me baleti ira na mataqali i Isireli, ka a vakatautauvatataki ira kina kei na dua na vu ni olive dina.

2 Ia na siga ena dodoka tale kina vakarua na ligana me “vakasoqoni

74a V&V 38:27.

75a 1 Nif. 13:37.

b DV Isireli.

76a 1 Nif. 22:24–26.

DV Mileniumi.

77a iVakata. 20:2–10;

V&V 29:22–24;

43:29–33; 88:110–116.

b DV Vuravura—Na

icavacava ni vuravura.

6 1a Jeko. 5:1.

2a 1 Nif. 22:10–12;

V&V 110:11.

DV Vakalesui Mai ni

Kosipeli.

ira na nona tamata, sa i koya na siga, io, na iotioti ni gauna, e ra na lako yani kina na ^btamata dauveiqaravi ni Turaga ena nona ^ckaukauwa, me ra ^dvakabulabulataka ka coviraka na nona ^ewere ni vaini; ia ni sa oti ko ya sa voleka sara mai na ^fivakataotioti.

3 Ka sa kalougata ko ira sa caka-caka vagumatua ena nona were ni vaini; ia ena ca ko ira sa biu tani ki na nodra tikina! Ka na ^avakamai ko vuravura ena bukawaqa.

4 Ia sa yalololoma dina vei keda na noda Kalou, ni sa nanuma na mataqali i ^aIsireli, na wakana kei na veitabana; ka sa dodoka yani na ^bligana ki vei ira ena siga taucoko; ia era sa ^ctamata domodomoqa ka vosa suruya na ka; ia ko ira kecega sa sega ni vakaukauwataka na lomadra era na vakabulai ena matanitu ni Kalou.

5 O koya oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, au sa vakamasuti kemudou ena vosa mai yaloqu dina sara mo dou veivutuni, ka lako mai ena lomamudou taucoko, ka ^akabita na Kalou me vaka na nona kabiti kemudou. Ia ni sa dodoka tiko yani na ^bliga ni nona loloma cecere vei kemudou ena rarama ni siga, dou kakua ni vakaukauwataka na lomamudou.

6 Io, ena siga oqo, kevaka dou na

rogoca na domona, dou kakua ni vakaukauwataka na lomamudou; se cava mo dou ^amate kina?

7 Ia raica, ni oti na nomudou vakabulabulataki ena vosa vinaka ni Kalou ena siga taucoko, dou na vuataka li na vua ca, mo dou ^atamusuki sobu kina ka biu ki na bukawaqa?

8 Raica, dou na cata li na vei vosa oqo? Dou na cata li na nodra vosa na parofita; ka dou na cata li na vosa kece sa tukuni oti me baleti Karisito, ni ra sa vosa oti e lewe vuqa sara me baleti koya; ka cakitaka na vosa vinaka i Karisito, kei na kaukauwa ni Kalou, kei na ^aisolisoli ni Yalo Tabu, ka bokoca na Yalo Tabu, ka vakalialia na itu-vatuva cecere ni veivueti, ka sa vakotori oti tu ena vukumudou?

9 Dou sa sega beka ni kila ni kevaka dou na kitaka na veika oqo, ni na kauti kemudou mai na kaukauwa ni veivueti kei na tucake tale sa tu vei Karisito mo dou tu kina ena ^amadua kei na kila nona cala rerevaki ena ^bitikotiko ni veilewai ni Kalou?

10 Ia me vaka na kaukauwa ni ^alewa dodonu, ni na sega ni rawa ni cakitaki na lewa dodonu, dou na lako tani kina ki na ^bdrano bukawaqa kei na sulifure, sa sega ni bokoci rawa na kena iyameyame,

2b Jeko. 5:61.

c 1 Nif. 14:14.

d Jeko. 5:71.

e DV Were-ni-Vaini ni Turaga.

f 2 Nif. 30:10.

3a 2 Nif. 27:2;

Jeko. 5:77;

3 Nif. 25:1.

4a 2 Samu. 7:24.

b Jeko. 5:47.

c Mosa. 13:29.

5a DV Duavata.

b Alama 5:33–34;

3 Nif. 9:14.

6a Isi. 18:21–23.

7a Alama 5:51–52;

3 Nif. 27:11–12.

8a DV iSolisoli ni Yalo Tabu.

9a Mosa. 15:26.

DV Kila Nona Cala.

b DV Veilewai, na

iOtioti ni.

10a DV Lewa Dodonu.

b 2 Nif. 28:23.

DV Eli.

ka sa kuvu cake tikoga ka sega ni mudu na kena kubou, ia na drano bukawaqa kei na sulifure sa i koya na ‘rarawa ^atawacava.

11 O koya oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, mo dou veivutuni, ka curu yani ena ^amatamata qiqo, ka ia tiko ga ena sala sa rabaililai, me yacova ni dou sa rawata na bula tawamudu.

12 Mo dou ^ayalomatua sara; a cava tale me’u kaya?

13 Ia me’u tinia, au sa vakamoce vei kemudou, me yacova ni’u na sotavi kemudou ena mata ni itikotiko talei ni veilewai ni Kalou; sa i koya na itikotiko ni veilewai era sa rerevaka ka ^adomobulataka na tamata caka ca. Emeni.

WASE 7

Sa cakitaki Karisito ko Seremi, ka veisasaqa kei Jekope, sa vakaukauwataka me dua na ivakatakilakila, ka qai yaviti koya na Kalou—Era tukuni Karisito kei na Nona Veisorovaki ko ira kece na parofita—Era sa dau veilakoyaki ena gauna ni nodra bula ko ira na Nifaiti, era sucu ena gauna dredre sara, ka ra cati mai vei ira na Leimanaiti. Rauta na 544–421 B.K.

KA sa yaco ni sa oti yani e vica na yabaki, sa lako mai e dua na tamata ena kedra maliwa na tamata i Nifai, ka yacana ko Seremi.

2 Ka sa yaco ni sa tekivu me vunau voli ena kedra maliwa na tamata, ka tukuna vei ira ni na sega

ni dua na Karisito. Ka sa vunautaka e vuqa na ka ni veivakamari vakailasu vei ira na tamata; ka sa kitaka oqo me vukica kina na ivakavuvuli i Karisito.

3 Ka sa cakacaka vagumatua sara me vagolea tani kina na yalodra na tamata, ka sa yaco ni sa vagolea tani kina e vuqa sara na yalo; ia me vaka sa kila tu ko koya ni’u sa vakabauta na Karisito ka na lako mai, koi au ko Jekope, au sa segata vakaukauwa sara me lako mai vei au.

4 A sa tamata kilaka, ka kila vakavinaka sara tu na nodra vosa na tamata; o koya sa rawa kina vua me vakayagataka e vuqa na vosa ni veivakamari vakailasu, kei na kaukauwa ni vosa veirawai me vaka na kaukauwa ni tevoru.

5 Ka a nuitaka ko koya me yavalati au mai na vakabauta, e dina ga ni sa ^avakatakilai vei au ka’u raica talega e vuqa na ka me baleta na veika oqo; ni’u a raici ira vakaidina na agilosu, ka ra a qaravi au. Ka’u sa rogoca talega na domo ni Turaga ni sa vosa vakaidina vei au, ena veigauna e so; o koya, sa sega kina ni rawa me’u yavalati.

6 Ka sa yaco ni a lako mai vei au ko koya, ka a vosa vakaoqo vei au ka kaya: I Jekope na taciqu, au a segata tiko vakaukauwa me’u vosa vei iko; ni’u sa rogoca ka kila talega na nomu dau veilakoyaki voli, ka vunautaka tiko na ka ko

10c DV Cudruvi.
d V&V 19:10–12.
11a 2 Nif. 9:41.

12a Moma. 9:28.
13a Alama 40:14.
7 5a 2 Nif. 11:3;

Jeko. 2:11.

vakatoka me kosipeli, se ivakavuvuli i Karisito.

7 Ka ko sa vagolei ira tani kina e vuqa vei ira na tamata oqo, ka ra sa vakatanitaka kina na sala dodonu ni Kalou, ka sega ni ^amuria na lawa i Mosese sa i koya na sala dodonu; ka vukica na lawa i Mosese ki na nona vakarokorokotaki e dua na tamata ko kaya tiko ni na lako mai ena vica na drau na yabaki mai oqo. Ia raica oqo, koi au, ko Seremi, au sa tukuna ki vei iko, ni oqo, e sa vosa vakacacataka na Kalou; ni sa sega e dua na tamata sa kila na veika vakaoqo; ni sa ^bsega ni rawa vua me tukuna na veika ena qai yaco mai. A sa veileti vakaoqo kei au ko Seremi.

8 Ia raica, sa sovaraka ki yaloqu na Turaga na Kalou na ^aYalona, ka'u sa vakamaduataki koya kina ena nona vosa kecega.

9 Ka'u a kaya vua: Ko sa cakitaka li na Karisito o koya ka na lako mai? A sa kaya ko koya: Kevaka me na dua na Karisito, au na sega ni cakitaki koya; ia au kila ni sa sega ni dua na Karisito, ka a sega taumada, ka na sega vaka-dua ni dua.

10 Ka'u a kaya vua: Ko sa vakabauta li na ivolanikalou? A sa kaya ko koya, Io.

11 Ka'u a kaya vua: Ia ko sa sega ga ni kilai ira, ni ra sa tukuna

vakaidina na Karisito. Raica, au sa kaya vei iko, ni sa sega sara ni dua vei ira na parofita sa volavola se ^aparofisai, ka vakavo ga kevaka era sa tukuna tiko na Karisito oqo.

12 Ia e sega ni o koya wale ga oqo—e sa vakatakilai oti vei au, ni'u a sa rogoca ka raica; ka sa vakatakilai talega vei au ena ^akaukauwa ni Yalo Tabu; o koya, au sa kila kina ni kevaka me na sega ni vakayacori e dua na veisorovaki, ke ra na ^brusa na tamata kecega.

13 Ka sa yaco ni sa kaya vei au ko koya: Mo vakaraitaka vei au e dua na ^aivakatakilakila ena kaukauwa ni Yalo Tabu, o koya ko sa kila kina e vuqa na ka.

14 Ka'u sa kaya vua: A cava koi au me'u vakatovolea kina na Kalou me'u vakaraitaka kina vei iko e dua na ivakatakilakila ni veika ko sa kila tu ni ^adina? Ia ko na cakitaka ga, ni ko sa mai vua na ^btevoro. Ia, me kakua ni yaco na noqu lewa; ia kevaka ena yaviti iko na Kalou, me ivakatakilakila oqori vei iko ni sa tu vua na kaukauwa, mai lomalagi kei vura-vura; ka ni na lako talega mai na Karisito. Ka me yaco ga na nomuni lewa, Oi Kemuni na Turaga, ka me kakua na noqu.

15 Ka sa yaco ni'u sa vosataka oti na vei vosa oqo koi au, ko Jekope, sa sobuti koya na kaukauwa ni

7a Jeko. 4:5.

b Alama 30:13.

8a DV Uqeti,
Veivakauqeti.

11a iVakata. 19:10;
1 Nif. 10:5;
Jeko. 4:4;

Mosa. 13:33–35;

V&V 20:26.

DV Jisu Karisito.

12a DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou—Kalou na
Yalo Tabu;
Yalo Tabu.

b 2 Nif. 2:21.

13a Maci. 16:1–4;

Alama 30:43–60.

DV iVakatakilakila.

14a Alama 30:41–42.

b Alama 30:53.

Turaga, ka sa bale kina ki na qele. Ka sa yaco ni sa qaravi tiko ko koya me vuqa na siga.

16 Ka sa yaco ni sa kaya ko koya vei ira na tamata: Mo ni soqoni vata mai ena mataka ni'u sa na mate kina; o koya, au sa gadreva kina me'u vosa vei ira na tamata ni bera ni'u mate.

17 Ka sa yaco, ena mataka, ni ra sa soqoni vata yani na lewe vuqa; ka sa vosa vakamatata sara vei ira ko koya ka cakitaka na veika e a vakatavuvulitaka vei ira, ka vakatusa na Karisito, kei na kaukauwa ni Yalo Tabu, kei na nodra veiqravi na agilosu.

18 Ka a vosa vakamatata vei ira, ni a "vakaisini koya na kaukauwa ni^btevoro. Ka a vosa me baleti eli, kei na gauna tawamudu, kei na itotogi tawamudu.

19 Ka a kaya: Au sa rere de'u a sa vakayacora na "ivalavala ca e sega ni vosoti rawa, ni'u sa lasu vua na Kalou; ni'u a cakitaka na Karisito, ka kaya ni'u vakabauta na ivolanikalou; ka ra sa tukuni koya vakaidina. Ia ena vuku ni noqu lasu oqo vua na Kalou au sa rere vakalevu de na qai^bca vei au; ia au sa vakatutusa vua na Kalou.

20 Ka sa yaco ni sa vosataka oti na vei vosa oqo sa sega tale ni vosa rawa, a sa "ciba yani.

21 Ia ni ra sa vakadinadinataka na lewe vuqa ni a vosataka na

veika oqo ena gauna sa voleka ni solia cake kina na yalona, era sa kurabui vakalevu sara; ka sa lako sobu mai kina vei ira na kaukauwa ni Kalou, ka ra a "malumalumumu kina ka bale sobu ki na qele.

22 A ka oqo sa ka rekitaki sara vei au, koi au ko Jekope, ni'u a kerea vua na Tamaqu sa tiko mai lomalagi; ni sa rogoca ko koya na noqu tagi ka sauma na noqu masu.

23 Ka sa yaco ni sa vakalesui tale na vakacegu kei na loloma ni Kalou ena kedra maliwa na tamata; ka ra sa "vakasaqaqara ena ivolanikalou, ka sega tale ni vakarogogo ki na nona vosa na tamata ca oqo.

24 Ka sa yaco ni a vakaturi e vuqa na sala me ra "rawati lesu ka vakalesui tale mai kina na Leimainaiti me ra kila na dina; ia sa^bsega kecega ni yaga, ni ra sa taleitaka na "ivalu kei na^dvakadave dra, ka sa tawamudu na nodra^ecati keimami na wekadra. Ka ra sa segata tiko ga me ra vakarusai keimami ena kaukauwa ni nodra iyaragi.

25 O koya, era sa tataqomaki kina na tamata i Nifai mai vei ira ena nodra iyaragi, kei na nodra kaukauwa taucoko, ka vakararavi tiko vua na Kalou na "uluvatu ni nodra vakabulai; o koya, era sa qaqa tiko ga kina vei ira na nodra meca.

18a Alama 30:53.
DV Vakaisini,
Veivakaisini, Lasu.

b DV Tevoro.

19a DV iValavala Ca e Sega
ni Vosoti Rawa.

b Mosa. 15:26.
20a Jere. 28:15–17.

21a Alama 19:6.

23a Alama 17:2.

24a Inosi 1:20.

b Inosi 1:14.

c Mosa. 10:11–18.

d Jeromi 1:6;
Alama 26:23–25.

e 2 Nif. 5:1–3;
Mosa. 28:2.

25a DV Uluvatu, Vatu.

26 Ka sa yaco ni sa tekivu me'u qase mai koi au, ko Jekope; ka sa maroroi tu na kedra itukutuku na tamata oqo ena "peleti tale kadua i Nifai, o koya au sa tinia kina na itukutuku oqo ena noqu tukuna ni'u a sa volavola me vaka ga na noqu kilaka taudua, ena noqu kaya ni sa oti yani na neimami gauna, ka sa takali talega yani na neimami ^bbula ka sa vaka vei keimami me dua ga na tadra, ni keimami sa dua na mata tamata tu galili ka yalobibi vakai keimami ga, ka veitokiyaki voli, ka vakasavi tani mai Jerusalemi, ka keimami sucu ena rarawa mai na dua na lekutu, ka cati mai vei ira na wekai keimami, ka a vakavuna

na veivaluvaluti kei na veileti; o koya, keimami sa tiko vakaloloku kina ena neimami vei siga.

27 Ia koi au, ko Jekope, au raica ni sa voleka me'u lako sobu ki na noqu ibulubulu; o koya, au sa kaya kina vua na luvequ ko "Inosi: Mo tauri ira na peleti oqo. Ka'u sa qai tukuna vua na ka e a ^bvakarota vei au na tuakaqu ko Nifai, ka sa yalataka ko koya ni na talairawarawa ki na veivakaro. Ka'u sa tinia na noqu volavola ena vei peleti oqo, ka'u a volavola vakalailai ga; ia ki vei koya ena wilika au sa vakamoce vua, ka'u nuitaka ni na vuqa vei ira na wekaqu era na wilika na noqu vosa. Kemuni na wekaqu, ni sa moce.

AI VOLA I INOSI

Sa masu vagumatua ko Inosi ka sa bokoci na nona ivalavala ca—Sa rogo mai ki na nona vakasama na domo ni Turaga, ka yalataka tiko na veivakabulai vei ira na Leimanaiti ena dua na siga mai muri—Era sa segata na Nifaiti mera rawati ira lesu tale mai na Leimanaiti—Sa rekitaka ko Inosi na nona Dauveivueti. Rauta na 420 B.K.

RAICA, a sa yaco ni'u sa kila tu, koi au, ko "Inosi, ni a ^btamata yalododonu ko tamaqu—ni

a ^cvakavulici au ena nona vosa, kei na ^dveisusugi kei na veivunauci ni Turaga—ka me vakalougatataki ga na yaca ni noqu Kalou ena ka oqo—

2 Ka'u na tukuna vei kemuni me baleta na noqu ^asasaga vakaukauwa ena mata ni Kalou, ni bera ni'u ciqoma na ^bvakabokoci ni noqu ivalavala ca.

3 Raica, au a la'ki vakasasa manumanu kila ki veikau; ka a ^alutu vakavinaka sara ki lomaqu na

26a 1 Nif. 19:1–6;
Jeromi 1:14–15.
DV Peleti.
b Jeme. 4:14.
27a Inosi 1:1.
b Jeko. 1:1–4.

[Inosi]
1 1a DV Inosi, Luvei Jekope.
b 2 Nif. 2:2–4.
c 1 Nif. 1:1–2.
d Efe. 6:4.
2a iVakate. 32:24–32;

Alama 8:10.
DV Veivutuni.
b DV Vakabokoci ni
iValavala Ca.
3a 1 Nif. 10:17–19;
Alama 36:17–21.

veivosa ka’u a dau rogoca vakawasoma ni dau vosataka ko tamaqu me baleta na bula tamamudu, kei na nodra ^breki na yalododonu.

4 Ka sa ^awaloloi na yaloqu; ka’u ^btekiduru e matana na noqu Dauniveibuli, ka’u a tagi vua ena ^cmasu kaukauwa kei na yalo ni vakatakekere me baleta na yaloqu; ka’u tagi tikoga vua ena siga taucoko; io, ni sa bogi mai au sa tabalaka cake tiko ga na domoqu me yaco ki lomalagi.

5 Ka sa rogo mai vei au e dua na ^adomo ka kaya: Inosi, sa vosoti na nomu ivalavala ca, ka ko na vakalougatataki.

6 Ia koi au, ko Inosi, au kila ni sega ni rawa ni lasu na Kalou; o koya, sa seyavu kina mai yaloqu na noqu kila na noqu cala.

7 Ka’u sa kaya: Turaga, sa caka rawa vakacava?

8 Ka sa kaya vei au ko koya: Ena vuku ni nomu ^avakabauti Karisito, o koya ko sa sega mada ni bau rogoca se raica. Ka na oti mada e vuqa na yabaki ena qai vakaraitaki Koya mai vakayago; o koya gona, mo lako yani, sa ^bvakabulai iko na nomu vakabauta.

9 Ia oqo, a sa yaco ni’u sa rogoca na vosa oqo sa tekivu me’u ^agadrevana na nodra tiko vinaka na wekaqu, ko ira na Nifaiti; o koya,

au sa ^bsovaraka kina na yaloqu taucoko vua na Kalou ena vukudra.

10 Ia ni’u sa sasaga tiko ena yaloqu, raica, sa rogo tale mai na domo ni Turaga ki na noqu ^avakasama ka kaya: Au na sikovi ira na wekamu, ia ena vakatau ena nodra na muria na noqu vunau. Au sa ^bsolia vei ira na vanua oqo, ka sa vanua tabu; ka’u na sega ni ^ccudruva vakavo ga ke ra sa ivalavala ca; o koya, au na sikovi ira kina na wekamu me vaka au a tukuna; ia na nodra talaidredre au na tauca ki uludra, ena rarawa.

11 Ia ni’u sa rogoca oti na vosa oqo, koi au, ko Inosi, sa tekivu me dei sara na noqu vakabauti koya na Turaga, ka’u sa masu vagumatua sara vua ena vukudra na wekaqu, na Leimanaiti.

12 Ka sa qai yaco ni sa oti na noqu ^amasu kei na cakacaka vagumatua, sa kaya vei au na Turaga: Au na vakayacora vei iko na ka ko sa ^bgadrevana, ena vuku ni nomu vakabauta.

13 Ia raica oqo, sai koya oqo na noqu gagadre ka’u a gadrevana vua—ni kevaka ena yaco me ra na lutu ki na talaidredre ka yaco me ra ^avakarusai sara ko ira na noqu tamata na Nifaiti, ka ra sa sega ga ni vakarusai na Leimanaiti, ni na ^bmaroroya na Turaga na Kalou na kedra ivolatukutuku na

3b DV Reki.

4a 2 Nif. 9:51;

3 Nif. 12:6.

b DV Vakarakoroko.

c DV Masu.

5a DV iVakatakila.

8a Ica 3:12–13.

DV Vakabauta.

b Maci. 9:22.

9a 1 Nif. 8:12;

Alama 36:24.

b 2 Nif. 33:3; V i M 1:8;

Alama 34:26–27.

10a DV Uqeti, Veivakauqeti;

Vakasama.

b 1 Nif. 2:20.

c Ica 2:7–12.

12a Moma. 5:21; 9:36.

b Same 37:4;

1 Nif. 7:12;

Ila. 10:5.

13a Moma. 6:1, 6.

b V i M 1:6–11;

Alama 37:2.

noqu tamata na Nifaiti; ia kevaka sa yaco vakakina ena kaukauwa ni ligana tabu, ena qai ^cvakalesui mai ena dua na siga mai muri kivei ira na Leimanaiti, de rawa ni ra ^dvakabulai kina—

14 Ia ena gauna oqo sa ^atawayaga na neimami sasaga tiko me ra vakalesui tale ki na vakabauta dina. Ka ra sa bubului kina ena nodra cudru, ni kevaka ena rawa, era na ^bvakarusai keimami kei na neimami ivolatukutuku, kei na nodra ivakarau kece na neimami qase.

15 O koya, me vaka au kila ni sa rawa vua na Turaga na Kalou me ^amaroroya na neimami ivolatukutuku, au a tagi tiko ga kina ki vua, ni a kaya vei au ko koya: Na veika kece ko sa kerea ena vakabauta, ka vakabauta ni ko na ciqoma ena yaca i Karisito, ko na rawata vakaidina.

16 Ka sa tu vei au na vakabauta, ka' u sa tagica vua na Kalou me ^amaroroya na ^bivolatukutuku; ka sa veiyalayalati kina kei au ko koya ni na ^ckauta yani kivei ira na Leimanaiti ena nona gauna ga vaka i koya.

17 Ia koi au, ko Inosi, au kila ni na vaka ga na veiyalayalati sa kitaka ko koya; ka sa vakacegu kina na yaloqu.

18 Ka sa kaya vei au na Turaga:

Ko ira na nomu qase era a gadreva talega vei au na ka oqo; ia ena vakayacori vei ira me vaka na nodra vakabauta; ni a vaka na nomu na nodra vakabauta.

19 Ia oqo a sa yaco ni koi au, ko Inosi, au sa veilakoyaki voli ena kedra maliwa na tamata i Nifai, ka parofisaitaka na veika ena yaco mai, ka vakadinadinataka na veika au sa rogoa ka raica.

20 Ka' u sa vakadinadinataka ni ko ira na tamata i Nifai era a segata vagumatua me ra vakalesui ira tale mai na Leimanaiti ki na vakabauta dina ni Kalou. Ia sa tawayaga na neimami ^asasaga; sa dei tu ga na nodra veicati, ka ra sa muria na gagadre ca ni yalodra ka sa yaco ni ra sa tamata kila, vakarerevaki, ka ^btamata dauvakadave dra, ka sinai ena dauqarava na ^ckalou matakau kei na dukadukali; era sa kania na manumanu daukata; ka vakaitikotiko ena vale laca, ka ra dauveilakoyaki voli ena lekutu ka vau tu na tolodra ena ivau kuli ni manumanu ka toro na uludra; era sa matai ni vakayagataka na ^ddakai titi, kei na isele takelo kei na imatau. Ia e vuqa vei ira sa dau kedra kakana ga na lewe ni manumanu droka; ka ra sa segata tiko ga me ra vakarusai keimami.

21 Ka sa qai yaco ni ra sa cukita

13c Alama 37:19;

Ica 12:22;

V&V 3:18.

d Alama 9:17.

14a Jeko. 7:24.

b Moma. 6:6.

15a DV iVolanikalou—Na

ivolanikalou me maroroi.

16a 3 Nif. 5:13–15;

V&V 3:19–20; 10:46–50.

b DV iVola i Momani.

c 2 Nif. 27:6.

20a Moro. 9:6.

b Jeromi 1:6.

c Mosa. 9:12.

DV Qaravi Kalou

Matakau.

d Mosa. 10:8.

na vanua ko ira na tamata i Nifai, ka “tea e vuqa na veimataqali sila, kei na vuata, kei na qele ni manu-manu, kei na qele ni bulumakau ena kena veimataqali, kei na me, kei na me kila, kei na vuqa talega na ose.

22 Ia era sa lewe vuqa sara na “parofita ena keimami maliwa. Ka ra sa ^bdomodomoqa na tamata, ka dredre na nodra kila ka.

23 Ia sa sega tale ni dua na ka, na “itovo kaukauwa ga, na ^bvunautaki kei na parofisaitaki ni ivalu, na veicacati, kei na veivakarusai, kei na kena ^ctukuni wasoma tiko ga vei ira na mate, kei na balavu ni gauna tawamudu, na lewa kei na kaukauwa ni Kalou, kei na ka kece oqo—sa vakayavalati ira tiko ga me ra na rerevaka na Turaga. Au kaya ni sa sega ni dua na ka, ka vakavo na veika oqo, kei na kena ^dtukuni vakamatata sara vei ira, me ra taqomaki rawa kina mai na nodra lako sobu yani vakatoto ki na rusa. Ia sa vakaoqo na veika au sa vola me baleti ira.

24 Ka’u sa raica na nodra ivalu na Nifaiti kei na Leimanaiti ena noqu veisiga.

25 Ka sa yaco ni’u sa qai qase sara mai, ka sa oti yani e dua na drau vitusagavulu kaciwa na yabaki mai na gauna ka “biuti Jerusalemi mai kina na neimami qase ko Liai.

26 Ka’u sa raica ni sa voleka me’u na lako sobu ki na noqu ibulubulu, ka a vakauqeti au na kaukauwa ni Kalou me’u vunau ka parofisai vei ira na tamata oqo, ka tukuna vei ira na vosa me vaka na dina sa tu vei Karisito. Ka’u sa tukuna tiko ena noqu veisiga kecega, ka’u sa rekitaka vakalevu duadua mai na veika e vuravura.

27 Ka sa voleka me’u na lako yani ki na vanua ni noqu “vaka-vakacegu, ki vua na noqu Dauveivueti; ni’u sa kila ni sa i koya ga au na vakacegu kina. Ka’u na rekitaka na siga ena tokara kina na ^byago tawa mate rawa na ^cyago mate oqo, ka’u na tucake e matana; au na qai raica kina na matana ena yalo marau, ka na kaya mai vei au ko koya: Lako mai vei au, ko sa vakalougatataki, ka sa vakarautaki tu e dua na tikina me nomu ena ^dvale nei Tamaqu. Emeni.

AI VOLA I JEROMI

Era sa maroroya na lawa i Mosese ko ira na Nifaiti, ka nanamaki tiko ki na

nona lako mai na Karisito, ka ra tiko sautu ena vanua—Era sa cakacaka e

21a Mosa. 9:9.

22a V i M 1:16–18.

b Jeromi 1:3.

23a 1 Nif. 16:2; 2 Nif. 33:5.

b DV Vunau.

c Ila. 12:3.

d Jeromi 1:12;

Alama 31:5.

25a 1 Nif. 2:2–4.

27a DV Vakacegu.

b DV Bula Vakayago.

c DV Bula Tawamate

Rawa.

d Joni 14:2–3; Ica 12:32–34;

V&V 72:4; 98:18.

vuqa na parofita mera maroroi ira tiko na tamata ena sala ni dina. Rauta na 399–361 B.K.

RAICA oqo, koi au, ko Jeromi, Rau sa vola e vica na vosa me vaka na ivakaro i Inosi na tamaqu, me maroroi tiko kina na neimami ^aitukutuku ni kawa.

2 Ia me vaka ni ra ^alalai ga na ^bpeleti oqo, ka me vaka ni ra sa ^cvolai na veika oqo ena inaki mera vinaka kina na weka i keimami ko ira na ^dLeimanaiti, o koya, sa dodonu kina me ^eu volavola ia me vakalailai mada ga; ia au na sega ni vola na veika ni noqu parofisai, se na noqu vei ivakatakila. Se cava tale me ^eu na vola me vakuria na veika era sa vola oti tu na noqu qase? Era sa sega li ni vakatakila na ituvatuva ni veivakabulai? Au sa kaya vei kemudou, Io; sa rauti au oqo.

3 Raica, sa levu tu na ka e dodonu me vakayacori vei ira na tamata oqo, ena vuku ni ^akaukauwa ni lomadra, kei na didivara ni daligadra, kei na mataboko ni nodra vakasama, kei na nodra domodomoqa; ia, sa yalololoma vakalevu sara vei ira na Kalou, ka se sega kina ni ^btaviraki ira laivi mai na dela ni vanua.

4 Ka ra sa lewe levu ena keimami

maliwa sa tu vei ira na ^aivakatakila e vuqa, ni ra sa sega ni tamata domodomoqa kece. Ia ko ira kecega sa sega ni domodomoqa ka sa tu vei ira na vakabauta, era sa ^bveitokani kei na Yalo Tabu, ka sa vakatakila vei ira na luve ni tamata me vaka na nodra vakabauta.

5 Ia oqo, raica, sa oti e rua na drau na yabaki, era sa tubu me ra kaukauwa vakalevu ena vanua oqo ko ira na tamata i Nifai. Era sa raica me ra ^amuria na lawa i Mosese, ka vakatabuya na ^bsigasiga ni vakacegu me nona na Turaga. Era sa sega ni dau ^cvakacacana; ka ra sega talega ni ^dvosa vakacacataka na Kalou. Ia a sa vaqacacataki sara na lawa ni vanua.

6 Ia era sa tawana yani e dua na iwase levu ni vanua, ka ra a sa vaka talega kina ko ira na Leimanaiti. Ia era sa lewe vuqa cake mai vei ira na Nifaiti; ia era sa taleitaka na ^alaba ka ra dau gunuva na dra ni manumanu.

7 Ka sa yaco ni ra sa mai saqati keimami vakavuqa, na Nifaiti, ena ivalu. Ia ko ira na neimami ^atui kei na neimami iliuliu era sa tamata qaqa ena nodra vakabauta na Turaga; ka ra a vakavulici ira na tamata ena sala ni Turaga; o koya keimami sa vakadrukai ira

[JEROMI]

1 1a 1 Nif. 3:12; 5:14.

2a 1 Nif. 6.

b Jeko. 3:14;

Oma. 1:1.

c DV iVolanikalou—Na yaga ni ivolanikalou.

d 2 Nif. 27:6;

Moma. 5:12.

3a Inosi 1:22–23.

b Ica 2:8–10.

4a Alama 26:22;

Ila. 11:23;

V&V 107:18–19.

DV iVakatakila.

b DV Yalo Tabu.

5a 2 Nif. 25:24;

Alama 34:13–14.

b L.Y 35:2.

DV Siga ni Vakacegu.

c DV Vosa Ca,

Vakacacana.

d DV Vosa Vakacacataka,

Vosa Vakacacataki.

6a Jeko. 7:24;

Inosi 1:20.

7a Jeko. 1:9, 11, 15.

kina na Leimanaiti ka vakasavi ira tani mai na ^bneimami vanua, ka tekivu viribaita na neimami koro lelevu se na veivanua sa neimami ivotavota vakawa.

8 Ka keimami sa tubu me lewe vuqa sara, ka veiwaseyaki yani ena dela ni vanua, ka yaco me vutuniyau sara ena koula, kei na siliva, kei na iyau talei; kei na ica-kacaka maqosa ni kau, kei na tara vale, kei na iyaya vakamisini, kei na kaukamea talega kei na kopa, kei na parasa kei na sitila, ka bulia na veimataqali iyaya ni teitei me keimami cukita kina na qele, kei na ^aiyaragi ni valu—io, na gasau ni dakai titi gagata, kei na kena taga, na gasau vidi lalai, kei na moto, kei na veika kecega ni valu.

9 Ia ni keimami sa vakarautaki keimami tu vakaoqo me sota kei ira na Leimanaiti, era sa sega sara ni rawai keimami. Ia sa vakadinadinataki kina na vosa ni Turaga, ka vosa kina vei ira na tamai keimami, ni a kaya: Kevaka dou na muria na noqu ivakaro, dou na tiko sautu ena vanua.

10 Ka sa yaco ni ra sa vunauci ira na tamata i Nifai ko ira na parofita ni Turaga, me vaka na vosa ni Kalou, ni kevaka era na sega ni muria na nona ivakaro, ka ra lutu sobu ki na talaidredre, era na ^avakarusai mai na dela ni vanua.

11 O koya, era sa cacacaka

vagumatua kina ka dauvosota vakadede ko ira na parofita, kei ira na bete, kei ira na ivakavuvuli, me ra vakauqeti ira na tamata me ra gugumatua; era sa vakatavuvulitaka na ^alawa i Mosese, kei na kena inaki me vaka a soli mai kina; me vakauqeti ira me ra ^bnamaka na Mesaia, ka vakabauta ni na yaco mai ^cme vaka ga e a sa yaco oti mai. A sa vakaoqo na ivakarau ni nodra vakavulici ira.

12 Ka sa yaco ena vuku ni nodra sa cakava vakaoqo era sa taqomaki ira kina mai na nodra ^avakarusai mai na dela ni vanua; ni ra sa ^btonoka na lomadra ena vosa ka vakayavalati ira tiko ga me ra veivutuni.

13 Ka sa yaco ni sa oti yani e rua na drau tolusagavulu kawalu na yabaki—ena ivakarau ni ivalu, na veicacati, kei na veileti, ena vuqa na gauna oqori.

14 Ia koi au, ko Jeromi, au sega ni volavola tale, ni sa lailai na peleti. Ia raica, oi kemudou na wekaqu, sa rawa mo dou lako ki na ^apeleti tale ka dua i Nifai; ka raica, sa ceuti tu kina na itukutuku ni neimami ivalu, me vaka era sa vola tu na tui, se na veika era sa lewa me volai.

15 Ka'u sa solia na peleti oqo ki na liga i Omanai na luvequ, ka me ra maroro me vaka na nodra ^aivakaro na noqu qase.

7b V i M 1:14.
8a Mosa. 10:8.
10a 1 Nif. 12:19–20;
Oma. 1:5.
11a Jeko. 4:5;

Alama 25:15–16.
b 2 Nif. 11:4;
Ica 12:18–19.
c 2 Nif. 25:24–27;
Mosa. 3:13; 16:6.

12a Ica 2:10.
b Alama 31:5.
14a 1 Nif. 9:2–4.
15a Jeko. 1:1–4.

AI VOLA I OMANAI

Eratou a maroroya veitaravi mai na itukutuku ko Omanai, Amaroni, Kemisi, Apinatomi kei Amelekai—E sa kunei ira na kai Saraemala ko Mosaia, ko ira era a lako mai Jerusalemi ena gauna i Setekaia—Sa buli me tui vei ira ko Mosaia—Era sa kunei Korianatuma, na iotioti ni Jeretaiti ko ira na kawa i Muleki mai Saraemala—E sa sosomitaki Mosaia na Tui ko Penijamini—Mera cabora na yalodra ko ira na tamata me nodra vakacacabo vei Karisito. Rauta na 323–130 B.K.

RAICA a sa yaco ni koi au, ko Romanai, me vaka sa vakaroti au na tamaqu, ko Jeromi, me'u volavola ena peleti oqo, me maroroi tiko ga kina na itukutuku ni neimami kawa—

2 O koya, ena noqu gauna, au vinakata mo ni kila ni'u a dauvala vakalevu ena iseleiwau me'u maroroi ira kina na noqu tamata ko ira na Nifaiti, mera kakua ni lutu ki ligadra na kedra meca, o ira na Leimanaiti. Ia raica, au sa tamata ivalavala ca, koi au, ka sega ni muria na lawa kei na ivakaro ni Turaga ka a dodonu me'u muria.

3 Ka sa yaco ni sa oti yani e rua na drau vitusagavulu ka ono na yabaki; a sa vuqa sara na gauna oqori keimami a tiko sautu kina; ka vuqa talega na gauna oqori a yaco kina na ivalu dredre kei na vakadave dra. Io, me vakalekalekataka ga, sa oti yani e rua na drau

walusagavulu karua na yabaki, ka'u sa maroroya tiko kina na peleti oqo me vaka na nodra "ivakaro na noqu qase; ia au sa solia vua na luvequ ko Amaroni. Ka'u sa cava e ke.

4 Ia oqo koi au, ko Amaroni, au sa vola na veika au sa vola, ka vica wale ga, ena ivola i tamaqu.

5 Raica, a sa yaco ni sa oti yani e tolu na drau ruasagavulu na yabaki, ka ra sa "vakarusai yani ko ira era sa dau caka ca sara vei ira na Nifaiti,

6 Ni na sega ni laiva na Turaga, ni oti na nona kauti ira tani mai na vanua ko Jerusalemi ka maroroi ira ka taqomaki ira mai na ligadra na nodra meca, io, ena sega ni laiva me kakua ni yaco na vosa a tukuna vei ira na noda qase ka vaka: Kevaka dou na sega ni muria na noqu ivakaro, dou na sega ni tiko sautu ena vanua.

7 O koya, a sa talevi ira kina na Turaga ena veilewai levu; ia sa taqomaki ira na yalododonu me ra kakua ni rusa, ia sa vakabulai ira mai na ligadra na nodra meca.

8 Ka sa yaco ni'u a solia na peleti vua na taciqu ko Kemisi.

9 Ia oqo koi au, ko Kemisi, au sa vola e vica na ka au vola, ena ivola vata ga ka volavola kina ko tuakaqu; ia raica, au a raica na iotioti ni ka e vola, ni a vola sara ga e ligana; ka a vola ga ena siga ka solia kina vei au. Ia keimami sa

maroroya vakaoqo na itukutuku, ni sa vakaoqo na nodra ivakaro na neimami qase. Ia au sa mai cava eke.

10 Raica, koi au, ko Apinatomi, au luvei Kemisi. Raica, a sa yaco ni'u a raica e levu na nodra veivaluvaluti kei na nodra veileti na noqu tamata, na Nifaiti, kei ira na Leimanaiti; ia koi au, ena noqu iseileiwau, au sa vakamatea e vuqa na Leimanaiti me'u taqomaki ira kina na wekaqu.

11 Ia raica, na kedra itukutuku na tamata oqo sa ceuti tu ena peleti ka tu vei ira na tui, me vaka ena veitabatamata; ia au sa sega ni kila e dua tale na ivakatakila ka vakavo ga ko ira era sa volai oti tu, se dua na parofisai; o koya gona sa rauta ga na veika sa volai tu. Ka'u sa cava eke.

12 Raica, koi au ko Amelekai, na luvei Apinatomi. Raica, au na tukuna vei kemuni e so na ka me baleti Mosaia, ka a buli me tui ni vanua ko Saraemala; ni raica, sa vakasalataki koya na Turaga me dro tani mai na vanua ko ^aNifai, kei ira kece era sa vakarorogo ki na domo ni Turaga, me ra ^bbiuta talega na vanua ka lako vata kei koya ki na lekutu—

13 Ka sa yaco ni sa vakayacora me vaka sa vakaroti koya kina na Turaga. Era sa biubiu mai na vanua ko ya ki na lekutu, ko ira kece era sa vakarorogo ki na domo ni Turaga; ka ra sa liutaki ena levu

na ivakavuvuli kei na parofisai. Era sa vakasalataki tikoga ena vosa ni Kalou; ka ra tuberi ena lekutu ena kaukauwa ni ligana me yacova ni ra sa yaco yani ki na vanua ka vakatokai ko Saraemala.

14 Ka ra sa kunea kina e dua na mata tamata, ka ra vakatokai na tamata i ^aSaraemala. Oqo, era sa marau vakalevu na tamata e Saraemala; a sa marau vakalevu talega ko Saraemala, baleta ni sa talai ira yani na tamata i Mosaia na Turaga kei na ^bpeleti parasa ka ceuti tu kina na kedra itukutuku na Jiu.

15 Raica, a sa yaco ni sa qai kila ko Mosaia ni ra a lako mai Jerusalemi na ^atamata mai Saraemala, ena gauna ka a kau vakavesu kina ki Papiloni ko ^bSetekaia, na tui Juta.

16 Era a lako yani ki na lekutu, ka kauti ira takoso mai na liga ni Turaga ena wasawasa levu, ki na vanua ka mai kunei ira kina ko Mosaia; era a sa vakaitikotiko ga e kea mai na gauna koya ka lako yani.

17 Ia ena gauna ka kunei ira kina ko Mosaia, era sa lewe vuqa sara. Ia sa yaco oti e vuqa na nodra veivaluvaluti kei na veileti ca, ka ra sa mate e vuqa ena iseileiwau ena veigauna eso, a sa ca mai na nodra vosa; ka ra a sega ni kauta mai e dua na ^aivolatukutuku; ka ra sa cakitaki Koya ka a Buli ira; ka sa sega ni kila rawa ko Mosaia

12a 2 Nif. 5:6–9.

b Jeko. 3:4.

14a DV Saraemala.

b 1 Nif. 3:3, 19–20;

5:10–22.

15a Mosa. 25:2.

b Jere. 39:1–10;

Ila. 8:21.

17a Mosa. 1:2–6.

kei ira na nona tamata na nodra ivosavosa.

18 Ia a sa yaco ni sa vakarota ko Mosaia me ra vakatavulici ena nona vosa. Ka sa yaco ni ra sa vakavulici rawa ena vosa i Mosaia, sa qai tukuna ko Saraemala na kedra itukutuku ni kawa na nona qase, me vaka na ka e nanuma rawa; era sa volai na itukutuku oqori, ia e sega ena peleti oqo.

19 Ia sa yaco mera sa “duavata na tamata i Saraemala kei ira na tamata i Mosaia; a sa digitaki ko ^bMosaia me nodra tui.

20 Ka sa yaco ena gauna i Mosaia, sa kau mai vua e dua na vatuvatu levu ka ceuti tu; a sa “vakadewataka ko koya na ka sa ceuti tu kina ena isolisoli kei na kaukauwa ni Kalou.

21 Sa tukuni tu kina na kena itukutuku e dua na “Korianatuma, kei na nodra vakamatei na nona tamata. Ia era a kunei Korianatuma ko ira na tamata e Saraemala; ka a tiko vata kei ira ko koya me ciwa na vula.

22 Sa tukuni talega kina e vica na ka me baleti ira na nona qase. Era a lako tani mai na “vale cecere na imatai ni tubuna, ena gauna ka ^bvakasesea kina na Turaga na nodra vosa na tamata; a sa tau vei ira na itotogi ni Turaga me vaka na nona veilewai, ka sa dodonu; ka

sa kabuwacara tu na “suidra ena vanua ki na vualiku.

23 Raica, koi au, ko Amelekai, au a sucu ena gauna i Mosaia; ka’u a bula tiko me raica na nona mate; a sa tui ko “Penijamini, na luvena, me kena isosomi.

24 Ia raica, au a raica, ena gauna i Penijamini na tui, e dua na ivalu rerevaki kei na vakadave dra levu ena kedra maliwa na Nifaiti kei na Leimanaiti. Ia raica, era sa gumatua cake na Nifaiti mai vei ira; io, ka sa vakasavi ira tani kina ko Penijamini na tui mai na vanua ko Saraemala.

25 Ka sa yaco ni’u sa mani qase sara mai; ka sega na noqu kawa, ia au kila ni sa tamata dodonu ena mata ni Turaga ko “Penijamini na tui, o koya ka’u na ^bsolia kina vua na veipeleti oqo, ka’u sa vakamasuti ira na tamata kecega me ra lako mai vua na Kalou, na Yalo Savasava ni Isireli, ka vakabauta na parofisai, kei na ivakatakila, kei na veiqaravi ni agilosi, kei na isolisoli me vosataki kina na vosa tani e so, kei na isolisoli me dau vakadewataki kina na veivosava e so, kei na veika kecega sa “vinaka; ni sa sega na ka vinaka vakavogaga ni sa vu mai vua na Turaga; ia na ka kecega sa ca sa mai vua na tevoro.

26 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, au gadreva mo

19a Mosa. 25:13.

b Oma. 1:12.

20a Mosa. 8:13–19.

DV Daurairai.

21a Ica 12:1.

DV Korianatuma.

22a Ica 1:1–5.

b iVakate. 11:6–9;

Mosa. 28:17;

Ica 1:33.

c Mosa. 8:8.

23a V i M 1:3.

25a V i M 1:17–18;

Mosa. 29:13.

b V i M 1:10.

c Alama 5:40;

Ica 4:12;

Moro. 7:15–17.

dou ^alako mai vua na Karisito, o koya na Yalo Savasava ni Isireli, mo dou vakavotavota ena nona veivakabulai, kei na kaukauwa ni nona veivueti. Io, dou lako mai vua, ka ^bcabora na yalomudou taucoko me ^civakacacabo kivei koya, ka ia tiko ga na ^dlolo kei na masumasu, ka vosota me yacova na ivakataotioti; ia me vaka ni sa bula na Turaga dou na vakabulai.

27 Ia oqo me'u tukuna mada e vica na ka me baleti ira era a lako cake ki na lekutu me ra lesu ki na vanua ko Nifai; raica e lewevuqa era sa gadreva me ra la'ki taura tale na vanua sa nodra ivotavota vakawa.

28 O koya, era sa lako cake kina ki na lekutu. Ia na nodra iliuliu, me vaka ni sa tamata kaukauwa ka qaqa, ka tamata domodomoqa talega, sa vakavuna kina me ra veivala vakataki ira; era sa ^avakamatei kece, ka vo ga e lewe limasagavulu, ena lekutu, ka ra sa lesu tale ki na vanua ko Saraemala.

29 Ka sa yaco ni ra sa la'ki kauta yani e vuqa tale na tamata, ka cavutu tale ki na lekutu.

30 Ia koi au, ko Amelekai, a lako vata talega kei ira e dua na taciqu; ka'u sega tale ni bau kila e dua na ka me baleti ira. Ia sa voleka me'u davo no ena noqu ibulubulu; ka sa sinai na ^apeleti oqo. Ka'u sa vakavara na noqu vosa.

NA VOSA I MOMANI

Sa vakalekalekataka na peleti lelevu i Nifai ko Momani—Sa biuti ira vata na peleti lalai kei na veipeleti tale eso—Sa vakadeitaka na veisaututaki ena vanua ko Penijamini na Tui. Rauta na 385 S.K.

IA oqo koi au, ko ^aMomani, ni'u sa vakarau solia na ivolatukutuku ka'u a cakava tiko ki na liga i Moronai na luvequ, raica au sa vakadinadinataka e voleka ni veivakarusai kece ka yaco vei ira na noqu tamata, ko ira na Nifaiti.

2 Ka sa oti e ^avica na drau na yabaki na nona lako mai na Karisito, au sa solia kina na ivolaturutuku oqo ki na ligai na luvequ; ka'u nanuma ni na raica ko koya na nodra vakarusai vakadua sara na noqu tamata. Ia me vakatara mada na Kalou me vakabulai ko koya, me rawa ni vola vakalailai na veika e baleti ira, ka vakalailai na veika e baleti Karisito, de na bau qai ^byaga vei ira ena dua na siga.

3 Ia oqo au na vosa mada me

26a Jeko. 1:7; Alama 29:2;
Moro. 10:32.
b DV iSoro.
c 3 Nif. 9:20.
d DV Lolo.

28a Mosa. 9:1–4.
30a 1 Nif. 6.
[VOSA I MOMANI]
1 1a 3 Nif. 5:9–12;

Moma. 1:1–4; 8:1, 4–5.
DV Momani, Parofita
vei Ira na Nifai.
2a Moma. 6:5–6.
b V&V 3:16–20.

baleta na veika au sa vola; ni ena noqu sa “vakalekalekataka oti na itukutuku mai na ^bpeleti i Nifai, me yacova na gauna ni lewa ni tui oqo ko Penijamini, o koya ka a vosa kina ko Amelekai, au sa qai vakasaqaraqara tale ena “ivola-tukutuku era a soli vei au, ka’u a kunei ira kina na peleti oqo, ka tu kina na kedra itukutuku leleka na parofita, mai vei Jekope me yacova na gauna ni lewa ni tui oqo ko “Penijamini, kei na vuqa talega na vosa i Nifai.

4 Ka sa “marautaki sara vei au na veika era volai tu ena peleti oqo, baleta na vei parofisai ni nona lako mai na Karisito; ka ra kila ko ira na noqu qase ni ra sa vakayacori oti e vuqa; io, ka’u kila talega ni sa yaco oti e vuqa na ka era a sa parofisaitaki tu me baleti keimami me yacova mai na gauna oqo, kei ira ni oti na gauna oqo era na yaco dina kecega—

5 O koya, au sa digitaki ira kina na “veika oqo, me’u vakaotia kina na noqu itukutuku, kei na vo ni noqu itukutuku au na taura mai na ^bpeleti i Nifai; ka’u na sega ni rawa mada ga ni vola na “ikaduanadrau ni tikina ni veika me baleti ira na noqu tamata.

6 Ia raica, au na taura na peleti oqo, ka tu kina na vei parofisai kei na vei ivakatakila oqo, ka biuta

vata kei na vo ni noqu itukutuku, ni ra sa taleitaki sara vei au; ka’u kila ni ra na ka taleitaki talega vei ira na wekaqu.

7 Ka’u sa kitaka oqo me baleta e dua na “inaki vuku; ni sa vakasolokakanataka vei au me vaka na cakacaka ni Yalo ni Turaga sa tiko vei au. Ia oqo, au sa sega ni kila na veika kecega; ia sa ^bkila na Turaga na veika kecega ena yaco mai; o koya, sa cakacaka yaco kina vei au me’u kitaka me vaka na nona lewa.

8 Ka sa baleti ira na wekaqu na noqu “masu vua na Kalou, me yaco me ra kila tale mada na Kalou, io, na veisereki i Karisito; me ra na yaco tale me ra tamata ^btaleitaki.

9 Ia oqo koi au, ko Momani, au sa tomana tale me’u vakaotia na noqu itukutuku ka’u taura mai na peleti i Nifai; ka’u sa cakava me vaka na kilaka kei na yalomatua sa solia vei au na Kalou.

10 O koya, a sa yaco kina, ni sa “soli ira oti na peleti oqo ko Amelekai ki na ligai Penijamini na tui, sa tauri ira ko koya ka biuti ira vata kei na ^bpeleti tale e so, na peleti ka ra tu kina na itukutuku era a sa maroroya tu mai na “tui, mai na itabatamata ki na itabatamata me yacova na gauna ni lewa i Penijamini na tui.

3a V&V 10:44.

b V&V 10:38–40.

c Mosa. 1:6;

Ila. 3:13–15;

Moma. 4:23.

d Oma. 1:23.

4a 1 Nif. 6:5.

5a OYA na veika e talei

vua, tukuni ena tikina 4.

b 1 Nif. 9:2.

c 3 Nif. 5:8–11; 26:6–12.

7a 1 Nif. 9:5; 19:3;

V&V 3:12–20;

10:1–19, 30–47.

b DV Kila Taucoko.

8a 2 Nif. 33:3–4;

Inosi 1:11–12.

b 2 Nif. 30:6.

10a Oma. 1:25, 30.

b 1 Nif. 9:4.

c Jeromi 1:14.

11 Ka ra a vakadewataki sobu mai vei Penijamini na tui, mai na itabatamata ki na itabatamata me yacova ni ra sa vakatauci e “ligaqu. Ka’u sa masu kina vua na Kalou, koi au, ko Momani, me ra na maroroi mai na gauna oqo ka lako yani. Ia au sa kila ni ra na maroroi; ni sa volai tu kina na veika cecere, ka ra na ^blewai mai kina na noqu tamata kei ira na wekadra ena siga levu mai muri, me vaka na vosa ni Kalou sa volai.

12 Ia oqo, me baleti Penijamini na tui—e a yaco tiko vakawasoma na veileti ena kedra maliwa na nona tamata.

13 Ka sa yaco talega ni ra sa lako sobu mai na mataivalu ni Leimanaiti mai na “vanua ko Nifai, me vala kei ira na nona tamata. Ia raica, a sa vakasoqoni ira vata na nona mataivalu ko Penijamini na tui, ka tu me saqati ira; ka sa vala ko koya ena kaukauwa ni ligana, ena ^biseleiwau i Lepani.

14 Ia ena kaukauwa ni Turaga era sa saqati ira kina na nodra meca, me yacova ni ra sa vakamatea kina e vuqa na udolu na Leimanaiti. Ka sa yaco ni ra sa saqati ira na Leimanaiti me yacova ni ra sa vakasavi ira tani mai na vanua kecega sa nodra ivotavota vakawa.

15 Ka sa yaco ni sa oti ko ya a sa tu na “Karisito vakailasu, ka sa sogoti na gusudra, ka ra a totogitaki me vaka na nodra cala;

16 Ka ni sa oti ko ya a sa tu ko ira na parofita vakailasu, kei na dauvunau vakailasu kei na ivakavuvuli ena kedra maliwa na tamata, ka ra sa totogitaki kece ko ira oqo me vaka na nodra cala; ka ni sa yaco oti talega e vuqa na veileti ka ra se yani e lewe vuqa kivei ira na Leimanaiti, raica, a sa yaco ni ko Penijamini na tui, ena nodra veivuke na “parofita tabu ka ra a maliwai ira tu na nona tamata—

17 Ia raica, sa “tamata yalovasava ko Penijamini na tui, ka a liutaki ira na nona tamata ena ivalavala dodonu; ka a lewe vuqa sara na tamata yalovasava ena vanua, ka ra a vosataka na vosa ni Kalou ena ^bkaukauwa kei na lewa; ka ra vakayagataka na vosa ^cgatalaulau ena vuku ni nodra domodomoqa na tamata—

18 O koya gona, ena nodra veivuke ko ira oqo, kei na nona sa cakacaka ko Penijamini na tui ena nona igu taucoko kei na yalona taucoko, kei ira talega na parofita, sa vakataudeitaka tale kina na tiko sautu ena vanua.

11a 3 Nif. 5:8–12;
Moma. 1:1–5.
b 2 Nif. 25:18; 29:11;
33:11–15;
3 Nif. 27:23–27.
13a Oma. 1:12.

b 1 Nif. 4:9;
2 Nif. 5:14;
Jeko. 1:10;
Mosa. 1:16;
V&V 17:1.
15a DV Meca i Karisito.

16a Inosi 1:22.
17a Alama 13:26.
b Alama 17:2–3.
c Moro. 9:4;
V&V 121:41–43.

AI VOLA I MOSAIA

WASE 1

Sa vakavulici iratou na luvena tagane ko Penijamini na Tui ena ivosavosa kei na nodra parofisai na nodratou qase—Sa taqomaki tu mai na nodra lotu kei na nodra itovo ni bula ena vuku ni veitukutuku era sa maroroi tu ena veipeleti e so—Sa digitaki ko Mosaia me tui ka sa soli vua me maroroya na peleti kei na veika tale e so. Rauta na 130–124 B.K.

IA oqo a sa sega tale na veileti ena ^avanua taucoko ko Saraemala, ena kedra maliwa kece na nona tamata na tui ko Penijamini, ka sa yalo vakacegu tiko kina ko Penijamini na tui ena vo kece ni nona veisiga.

2 Ka sa yaco ni sa tolu na luvena tagane; a sa vakatoka na yacadratou ko Mosaia, kei Iloramu, kei Ilamani. Ka sa lewa me ratou ^avakavulici ena nodra ^bvosa kece na nona qase, me yaco rawa kina me ratou tamata kila ka; ka me ratou kila kina na veika e baleta na vei parofisai ka a vosataki mai na gusudra na nodra qase, ka a soli vei ira mai na liga ni Turaga.

3 Ka sa vakavulici iratou talega ko koya me baleta na veitukutuku ka ra ceuti tu ena peleti parasa, ka kaya: Oi kemudou na luvequ, au gadreva mo dou dau nanuma

tiko ni kevaka me ra a sega na ^apeleti oqo, ka ra tu kina na veitukutuku kei na veivakaro oqo, ke da a ^blecaika tu ga, io ena gauna sara mada ga oqo, ka da sega ni kila na veika vuni ni Kalou.

4 Ni na sega ni rawa vua na tamada, ko Liai, me nanuma rawa tiko na veika kece oqo, ka vakavulici iratou kina na luvena, kevaka a sega na nodra veivuke na peleti oqo; ni ena vuku ni nona a vakavulici ena ^avosa vaka-Ijipita, sa wilika rawa kina na veika ceuti oqo, ka vakavulici iratou kina na luvena, ia me ratou qai vakavulici ira rawa kina na luvedratou, ka me vakayacori kina na ivakaro ni Kalou, me yacova mai na gauna oqo.

5 Au sa kaya vei kemudou, na luvequ, kevaka me ra a sega na veika oqo, ka ra sa maroroi ka ^ataqomaki tu mai na liga ni Kalou, me da ^bwilika ka kila kina na nona ^cveika vuni, ka me tiko ga kina e matada na nona ivakaro, ke ra a sa malumalumu sobu ena tawa vakabauta ko ira sara mada ga na noda qase, ka eda na vakataki ira na wekada, ko ira na Leimanaiti, ka ra sega tu ni kila e dua na ka me baleta na veika oqo, ka ra na sega talega ni vakabauta kevaka era vakatavuvulitaki vei ira, ena

1 1a Oma. 1:13.

2a Mosa. 4:14–15;
V&V 68:25, 28.

b Moma. 9:32.

3a DV Peleti.

b Alama 37:8–9.

4a JS—AT 1:64.

5a DV iVolanikalou—
Na ivolanikalou me
maroroi.

b iVaka. 6:6–8.

c DV Veika Vuni ni
Kalou.

vuku ni nodra ^aivakarau ni bula sega ni dodonu na nodra qase.

6 Oi kemudou na luvequ, au gadreva mo dou nanuma ni ra sa dina na vei vosa oqo, ka ra sa ^adina talega na veitukutuku oqo. Ia raica, sa vakatalega kina na peleti i Nifai, ka sa tu kina na itukutuku kei na nodra vosa na noda qase mai na gauna era a biuti Jerusalemi mai kina ka yacova mai oqo, ka ra sa dina; ka da kila ni ra sa dina ni ra sa tu sara ga oqo e matada.

7 Ia oqo, oi kemudou na luvequ, au gadreva mo dou dau nanuma tiko mo dou na dau ^avakasaq-qara vagumatua sara kina, mo dou na rawa ka mai kina; ka ^u gadreva mo dou dau ^bmuria na ivakaro ni Kalou, mo dou na tiko ^csautu kina ena vanua me vaka na ^dvosa ni yalayala ni Turaga vei ira na noda qase.

8 Ka sa vuqa tale na ka sa vakatavulica na tui ko Penijamini vei iratou na luvena, era sega ni volai ena ivola oqo.

9 Ka sa yaco ni sa tinia na nona vakavulici iratou na luvena ko Penijamini na tui, a sa qase sara mai, ka sa raica ni sa voleka me lako yani ena sala era na lako kina na kai vuravura kecega; o koya, sa nanuma kina ni sa dodonu me solia na lewa ni matanitu vua e dua vei iratou na luvena.

10 O koya oqo, sa vakarota kina

me kau mai vua ko Mosaia; ka sa vakaoqo na vosa sa vosataka vua, ka kaya: Na luvequ, au gadreva mo kacivaka raraba yani ena vanua taucoko oqo ena kedra maliwa na tamata kece oqo, se ko ira na ^alewei Saraemala kei ira na tamata i Mosaia ka ra tiko ena vanua, me ra soqoni vata mada mai; ni ^u na kacivaka yani ena mataka mai na gusuqu kivei ira oqo na noqu tamata, ni ko sa ^btui ka daunilewa talega vei ira na tamata oqo, ka a soli ira mai vei kedaru na Turaga na noda Kalou.

11 Ka dua tale, au na solia vei ira na tamata oqo e dua na ^ayaca, me ra na kilai tani kina mai vei ira kecega na tamata ka a kauta tani mai na vanua ko Jerusalemi na Turaga na Kalou; ka ^u sa kitaka oqo baleta ni ra sa tamata gugumatua ni muria na veivakaro ni Turaga.

12 Ka ^u na solia vei ira e dua na yaca ka na sega vakadua ni bokoci laivi, ka vakavo ga ena vuku ni ^atalaidredre.

13 Io, au sa kaya talega vei iko, ni kevaka era sa na lutu ki na ^atalaidredre ko ira na nona tamata ni toko oqo na Turaga, ka yaco me ra tamata dau caka ca ka dauveibutakoci, ena qai soli ira yani na Turaga, ka na yaco me ra ^bmalumalumu me vakataki ira na wekadra; ka na sega tale ni

5d Mosa. 10:11–17.

6a 1 Nif. 1:3;

2 Nif. 33:10–11;

Moro. 10:27.

7a DV iVolanikalou.

b Mosa. 2:22;

Alama 50:20–22.

c Same 122:6; 1 Nif. 2:20.

d Alama 9:12–14.

10a Oma. 1:14.

b Mosa. 2:30.

11a Mosa. 5:8–12.

12a DV iValavala Ca.

13a Ipe. 6:4–6.

b Ila. 4:24–26.

‘maroroi ira ena nona kaukauwa e vakasakiti ka sega ni vakatautauvatataki rawa, ka a dau maroroi ira tiko mai kina na noda qase.

14 Ia au sa kaya vei iko, ni ke-vaka me a sega ni dodoka yani na ligana me maroroi ira na noda qase, ke ra a sa lutu ki na ligadra na Leimanaiti, ka tau vei ira na nodra cudru.

15 Ka sa yaco ni sa tinia ko Penijamini na tui na nona vosa vua na luvena, sa qai solia vua na lewa me baleta na veika kece ni matanitu vakatui.

16 Ka dua tale, sa solia talega vua na lewa me baleta na itukutuku ka ra ceuti tu ena ‘peleti parasa; kei na peleti talega i Nifai; kei na ^biseleiwau talega i Lepani, kei na ‘polo se idusidusi, ka a liutaki ira mai na noda qase ena loma ni lekutu, ka a vakarautaka na liga ni Turaga me ra liutaki mai kina, ko ira yadua me vaka na ivakarau ni vakarorogo kei na gugumatua era a vakayacora vua.

17 O koya, era sa sega kina ni sautu se toso ki liu ena nodra ilakolako ni ra sa sega ni yalodina, ia era sa ^abiligi lesu ki muri, ka tau kina vei ira na cudru ni Kalou; o koya era sa yaviti kina ena dausiga kei na veika rarawa ca sara, me vakauqeti ira tale me ra nanuma na nodra itavi.

18 Ia oqo, a sa yaco ni sa lako ko Mosaia ka kitaka me vaka a vakarota vua ko tamana, ka kacivaka

yani vei ira kecega na tamata ena vanua ko Saraemala me ra vakasoqoni vata yani, ka lako cake ki na valetabu me ra la’ki rogoca kina na vosa ka na vosataka vei ira ko tamana.

WASE 2

Sa vosa vei ira na nona tamata ko Penijamini na Tui—Sa vakamacalataka na lewa dodonu ka vinaka, kei na veika vakayalo ni nona veiliutaki—Sa vakasalataki ira ko koya mera qarava na nodra Tui Vakalomalagi—Ko ira era saqata na Kalou era na sotava na yaluma me vaka na bukawaqa tawaboko rawa. Rauta na 124 B.K.

KA sa yaco ni sa vakayacora oti ko Mosaia na ka sa vakarota vua ko tamana, ka kacivaka yani ena vanua taucoko, era sa vakasoqoni vata yani ko ira kece na tamata ena vanua taucoko, me ra lako cake yani ki na valetabu ka la’ki rogoca kina na vosa ena vosataka vei ira ko Penijamini na tui.

2 A ra sa lewe vuqa sara, io e vuqa sara ka sa sega kina ni wiliki na kedra lewe levu; ni ra sa tubu ka lewe levu sara ka sautu ena vanua.

3 Era sa taura talega na ^aulumatua ni nodra qele ni manumanu, me ra ^bvakacabo ‘isoro kei na isoro kama me vaka na ^dlawai i Mosese;

4 Ka me ra vakavinavinaka talega kina vua na Turaga na nodra

13c V&V 103:8–10.

16a Mosa. 1:3.

b 1 Nif. 4:8–19;

V i M 1:13;

V&V 17:1.

c 1 Nif. 16:10.

17a 1 Nif. 18:12–13.

2 3a iVakate. 4:4.

b dv iSoro.

c 1 Nif. 5:9.

d 2 Nif. 25:24;

Alama 30:3; 34:13–14.

Kalou, o koya ka a kauti ira tani mai na vanua ko Jerusalemi, ka a sereki ira mai na ligadra na nodra meca, ka a ^alesi ira na tamata yalododonu me nodra ^bvivakavuvuli, ka lesia talega e dua na tamata yalododonu me nodra tui, ka sa vakataudeitaka ko koya na tiko sautu ena ^cvanua ko Saraemala, ka vakavulici ira me ra ^dmuria na veivakaro ni Kalou, me ra marau kina ka vakasinaiti ena ^eloloma vua na Kalou kei na tamata kecega.

5 Ka sa yaco ni ra sa lako cake yani ki na valetabu, era sa birika wavoki na nodra valelaca, na tamata yadua ena nona ^avuvale, ka lewena na watina, kei ira na luvena tagane, kei na luvena yalewa, kei ira na luvedra tagane, kei na luvedra yalewa, mai vei koya ka ulumatua kivei koya ka gone duadua, era sa dui toka ga vakamatavuvale.

6 Ia era sa birika na nodra valelaca vakavolivolita na valetabu, a ra sa vaqara na katuba ni nodra ^avalelaca ki na valetabu, me ra dui tiko ga kina ena nodra valelaca ka rogoca na vosa ena cavuta vei ira ko Penijamini na tui;

7 Ia ni ra sa rui lewe levu sara sa sega kina ni rawa vei Penijamini na tui me vakavulici ira kece ena loma ni valetabu, o koya, sa

vakarota kina me tara e dua na vale cecere sara me ra rogoca rawa kina na nona tamata na veika ena vosataka vei ira.

8 Ka sa yaco ni sa tekivu me vosa vei ira na nona tamata mai na vale cecere; ka ra sa sega ni rogoca kece na nona vosa me vaka ni ra sa rui lewe levu sara; o koya sa vakarota kina ko koya me volai na nona vosa kece ka vakau yani vei ira era sa sega ni rogoca rawa na domona, me ra ciqoma talega kina na nona vosa.

9 A sa vakaoqo na vosa e a ^avosataka ka lewa me volai, ka kaya: Kemuni na wekaqu, oi kemuni kece ka soqoni vata mai, oi kemuni ka rogoca rawa na noqu vosa ka'u na vosataka vei kemuni edaidai; ni'u a sega ni vakarota mo ni lako mai mo ni qai ^bvakawaletaka na veivoso au na vosataka, ia mo ni ^cvakarorogo vei au, ka dolava sara na daligamuni mo ni rogoca, kei na ^dlomamuni mo ni kila, kei na nomuni ^evakasama me tevuki kina mo ni raica na ^fveika vuni ni Kalou.

10 Au a sega ni vakarota mo ni lako mai ki ke mo ni ^arerevaki au kina, se mo ni nanuma ni'u sa uasivi cake mai vua e dua tale na tamata.

11 Ia au sa vakataki kemuni ga, ka'u sa vakatovolei tu mai na

4a DV Kaci, Kacivi
Vakalou, iLesilesi.

b Mosa. 18:18–22.
DV Vakavulici,
Qasenivuli,
Vakavuvuli.

c Oma. 1:12–15.

d Joni 15:10.

e DV Loloma.

5a DV Matavuvale.

6a L.Y 33:8–10.

9a Mosa. 8:3.

b V&V 6:12.

c DV Vakarorogo.

d Mosa. 12:27;

3 Nif. 19:33.

e DV Vakasama.

f DV Veika Vuni ni
Kalou.

10a DV Rere.

veimataqali malumalumu kecega ni yago kei na vakasama; ia au sa digitaki mai vei ira na tamata oqo, ka sa vakatabui au ko tamaqu, ka sa vakatarai mai na liga ni Turaga, me'u daunilewa ka tui vei ira na tamata oqo; ka'u sa maroroi ka taqomaki tu mai ena nona kaukauwa e sega ni vakatautauvata-tataki rawa, me'u qaravi kemuni ena igu taucoko, kei na vakasama, kei na kaukauwa kecega sa solia vei au na Turaga.

12 Au sa kaya vei kemuni me vaka ni sa vakatarai me'u qaravi kemuni ena noqu veisiga kece, me yacova mai na gauna oqo, ka'u sega ni qara mai vei kemuni na ^akoula se siliva se dua ga na mataqali iyau;

13 Au a sega talega ni laiva mo ni biu ki na qara ni veivesu, se mo ni veivakabobulataki, se mo ni laba, se taura vakasaurara, se butako, se veibutakoci; ka'u a sega talega ni laiva mo ni vakayacora na veika ca, ka'u a vakavulici kemuni mo ni muria na veivakaro ni Turaga, ena veika kece sa vakaroti kemuni kina ko koya—

14 Ka'u sa ^acakacaka sara tiko mada ga e ligaqu, koi au vakai au, me rawa niu qai vei qaravi vei kemuni, ka mo ni kakua ni vakacolati kina ena ivakacavacava, me kakua kina ni vakataqari vei kemuni e dua na icolacola ka na dre dre me colati—ia na veika kece

au sa vosataka tiko oqo, ko ni sa kedra ivakadinadina sara ga koi kemuni ena siga edaidai.

15 Ia, oi kemuni na wekaqu, au sa sega ni kitaka na veika oqo me'u dokadoka kina, au sa sega talega ni tukuna na veika oqo me'u beitaki kemuni kina; ia au sa tukuna ga vei kemuni mo ni kila kina ni sa rawa me'u saumi taro ena ^ayalo galala ena mata ni Kalou ena siga oqo.

16 Raica, au sa kaya vei kemuni me vaka na noqu a kaya vei kemuni ni'u a sa qaravi kemuni ena noqu veisiga kece, au sega ni gadreva me'u dokadoka kina, ni'u a qarava tiko ga kina na Kalou.

17 Ia raica, au sa tukuna vei kemuni na veika oqo mo ni vulica kina mo ni ^ayalamatua; mo ni vulica kina ni ko ni sa ^bqarava tiko na nomuni Kalou ena gauna ko ni qaravi ira tiko kina na ^cwekamuni.

18 Raica, ko ni sa vakatokai au me'u nomuni tui; ia kevaka au sa cakacaka tiko me'u ^aqaravi kemuni, koi au ko ni sa vakatoka me nomuni tui, e sega li ni kilikili mo ni cakacaka vakakina mo ni vei qaravi vakai kemuni?

19 Ka raica talega, kevaka sa ganita mo ni vakavinavinaka vei au, koi au ko ni sa vakatoka me nomuni tui ka'u a qaravi kemuni ena noqu veisiga, ka'u a qarava talega kina na Kalou, sa kilikili

12^a Cakacaka 20:33–34.

14^a 1 Kori. 9:18.

15^a DV Lomana, Lewa e Loma.

17^a DV Yalamatua, Vuku.

^b Maci. 25:40;

Jeme. 1:27;

V&V 42:29–31.

DV Qarava, Vei qaravi.

^c DV Ganei, Ganena;

Taciqu, Tuakaqu,

iTokani.

18^a Maci. 20:26–27.

sara kina mo ni ^avakavinavinaka tiko ga vua na nomuni Tui vakalomalagi!

20 Au sa kaya vei kemuni, na wekaqu, kevaka ko ni na tabalaka tiko na vakavinavinaka kei na ^avakacaucau ena kena kauka-uwa taucoko ka taukena tu na yalomuni, ki vua na ^bKalou ko ya ka a buli kemuni, ka maroroi kemuni ka taqomaki kemuni tu mai, ka vakavuna mo ni marau, ka sa solia mo ni bula veisaututaki—

21 Au sa kaya vei kemuni ni kevaka ko ni sa qaravi Koya ka a buli kemuni mai na ivakatekivu, ka sa maroroi kemuni tiko ga e veisiga, ena nona solia vei kemuni na icegu, mo ni bula ka yavala ka cakava kina na ka sa ^alomamuni, ka sa dau tokoni kemuni mai na dua na tiki ni gauna ki na dua tale—au kaya, kevaka ko ni sa na qaravi Koya ena yalomuni taucoko kece sara, ko ni sa ^bdauniveiqaravi tawayaga tiko ga.

22 Ia raica, na ka wale ga e gadreva vei kemuni sai koya mo ni ^amuria na nona ^bveivakaro; ka sa yalataka tu ko Koya ni kevaka ko ni na muria na nona veivakaro ko ni na tiko sautu ena vana; ka sa sega ni ^cdau gole tani mai na ka sa vosataka; o koya, kevaka ko ni sa ^dmuria na nona ivakaro ena vakalougatataki

kemuni kina ka vakasaututaki kemuni.

23 Ia oqo, mai na kena imatai, e a buli kemuni ko Koya, ka solia vei kemuni na nomuni bula, o koya ko ni na dinau tu ga kina vua.

24 Ka kena ikarua, e vakarota ko koya mo ni vakayacora na veika sa vakaroti kemuni kina; ia kevaka ko ni sa kitaka vakakina, ena ^avakalougatataki kemuni kusarawa kina ko Koya; ka sa saumi kemuni kina. Ka ko ni sa dinau tu ga kina vua ena gauna oqo, ena gauna mai muri, ka sega ni mudu ka sega ni mudu; o koya gona, a cava mo ni na dokadokataka rawa?

25 Ia oqo me'u taroga mada, a cava e rawa mo ni kaya ena vukumuni? Au sauma vei kemuni, E segai! E sega mada ga ni rawa mo ni kaya ni ko ni sa vaka mada ga na kuvu-ni-soso; ia ko ni a ^abuli mai na ^bkuvu-ni-soso; ia raica, oqori talega sa nei koya ka a buli kemuni.

26 Ia koi au, koi au sara mada ga, ko ni sa vakatoka me nomuni tui, au sa sega ni uasivi cake mai vei kemuni; ni'u vu mai na kuvu-ni-soso talega. Ka ko ni sa raica ni'u sa qase mai, ka sa voleka me'u vakalesuya tale na waqawaqa vakayago oqo ki na tinana ko qele.

27 O koya gona, me vaka au sa kaya oti vei kemuni ni'u a sa

19a DV Vakavinavinaka.

20a 1 Nif. 18:16.

b DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou.

21a DV Galala ni Digidigi.

b Luke 17:7–10.

22a Vuna. 25:18–19;

2 Nif. 1:9.

b DV iVakaro ni Kalou.

c V&V 3:1–2.

d V&V 14:7; 58:2–3.

24a DV Vakalougatataka,

Kalougata,

Veivakalougatataki.

25a DV Buli, iBulibuli.

b iVakate. 3:19;

Jeko. 2:21.

qaravi kemuni, ka'u a ^alako tiko kina ena galala ni vakasama ena mata ni Kalou, ia au sa vakarota mo ni soqoni vata mai oqo, me rawa ni'u kunei ni sa sega na noqu cala, ka me kakua ni takavi au mai na nomuni ^bdra, ena gauna au na tu kina me lewai mai vua na Kalou ena vuku ni veika a vakarota vei au ena vukumuni.

28 Au sa kaya vei kemuni ni'u a vakarota mo ni soqoni vata mai me'u ^avakasavasavataka rawa kina na noqu isulu mai na nomuni dra, ena gauna oqo ni sa voleka me'u lako sobu ki na noqu ibulubulu, me'u lako sobu kina ena vakacegu, ka me na curu na ^byaloqu tawa mate rawa ki na ^cmatasere mai cake, me seretaka na vakacaucau ni Kalou lewa dodonu.

29 Ka dua tale, au sa kaya vei kemuni ni'u a vakarota mo ni soqoni vata mai, me'u tukuna kina vei kemuni ni sa na sega ni rawa tale me'u nomuni ivakavuvuli, se me'u nomuni tui;

30 Ni, ena gauna mada ga oqo sa sautaninini vakalevu sara tiko na yagoqu taucoko ena noqu tovolea me'u vosa vei kemuni, ia sa tokoni au tiko na Turaga na Kalou, ka a vakatara me'u vosa vei kemuni; ka sa vakaroti au me'u tukuna vei kemuni edaidai, ni sa na nomuni tui ka nomuni dauni-lewa ko Mosaia na luvequ.

31 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, au gadreva mo ni vakayacora

vua na veika ko ni sa dau vakayacora tiko mai. Me vaka na nomuni a dau muria tiko mai na noqu ivakaro, kei na ivakaro i tamaqu, ka tiko sautu kina, ka taqomaki mai na ligadra na nomuni meca, sa vakakina kevaka ko ni na muria na veivakaro i na luvequ, se na veivakaro ni Kalou ka na tukuna vei kemuni ko koya, ko ni na tiko sautu ena vana, ka ra na sega ni rawai kemuni na nomuni meca.

32 Ia, Oi kemuni na noqu tamata, mo ni qarauna de na tubu na ^aveiqati ena kemuni maliwa, ka ko ni digitaka mo ni talairawarawa ki na yalo ca, ka vosa kina ko Mosaia na tamaqu.

33 Ia raica, sa yalataki tu e dua na ca vua sa digitaka me talairawarawa ki na yalo ko ya; ni kevaka sa digitaka me talairawarawa vua, ka tu ga kina ka mate e na nona ivalavala ca, sa na gunuva ko koya na ^acudruvi ki yalona; ni sa taura ko koya me kena isau na ^bitotogi tawavakaiyalayala, ni sa talaidredre ki na lawa ni Kalou ka sa saqata kina na ka sa kila.

34 Au sa kaya vei kemuni, ni sa sega ni dua vei kemuni, ka vakavo ga ko ira na luvemuni lalai ka se bera ni vakavulici ena veika oqo, ia ko ni kila ni ko ni sa dinau tawamudu tu ga vua na Tamamuni Vakalomalagi, mo ni solia vua na veika kece ko ni

27a DV Lako, Lako Vata kei na Kalou.
b Jeko. 1:19.

28a Jeko. 2:2.
b DV Yalo.
c Moma. 7:7.

32a 3 Nif. 11:29–30.
33a DV Cudruvi.
b V&V 19:6, 10–12.

taukena ka vakakina koi kemuni; ia ko ni sa vakavulici talega me baleta na ivolatukutuku ka tu kina na veiparofisai era a vosataka na parofita tabu, me yacova sara na gauna ka biuti Jerusalemi mai kina na tamada ko Liai;

35 Ka vakatalega kina, na veika kece era a vosataka na noda qase me yacova mai oqo. Ia raica talega, era sa vosataka na veika sa vakarota vei ira na Turaga; o koya, era sa dodonu ka dina.

36 Ia oqo, au sa kaya vei kemuni, na wekaqu, ni ko ni sa kila ka sa vakavulici vei kemuni na veika oqo, kevaka ko ni qai talaidredre ka saqata na veika sa tukuni oti, ka ko ni sa vakasukai kemuni vakai kemuni kina mai na Yalo ni Turaga, ka me sega kina ni dua na nona tikina vei kemuni me tuberi kemuni kina ena sala ni vuku mo ni kalougata kina, sautu, ka maroroi vinaka tu—

37 Au sa kaya vei kemuni, ni ko koya sa kitaka na ka oqo, sai koya sa “veisaqasaqa matavotu kei na Kalou; sa digitaka kina me talairawarawa ki na yalo ca, ka yaco me meca ni ivalavala dodonu kecega; o koya, sa sega kina ni dua na nona tikina na Turaga vua, ni sa sega ni dau tiko ena valetabu^b dukadukali ko Koya.

38 Ia kevaka sa sega ni “veivutuni na tamata ko ya, ka meca tu

ga ni Kalou, ka mate vata kaya, ena vakayadrata na yalona tawamate rawa na gagadre ni^b lewa dodonu vakalou me kila vinaka sara na nona ‘cala, ka na vakavuna me kino kina mai na nona iserau na Turaga, ka vakasinaita na lomana na nona cala, kei na rarawa, kei na yaluma, ka sa vaka na bukawaqa tawaboko rawa, ka sa tubu cake tiko ga na kena yameyame ka sega ni mudu ka sega ni mudu.

39 Ia oqo au sa kaya vei kemuni, ni na sega ni rawa ni sereka na tamata ko ya na “loloma cecere; a sa nona icavacava rerevaki me sotava na veivakararawataki e tawacava rawa.

40 Io, oi kemuni kece na qase, kei kemuni na cauravou, kei kemuni na gone lalai ka rawa mo ni kila na ibalebale ni noqu vosa, ni’u a vosa vakamacala sara vei kemuni mo ni kila, au sa masuta mo ni yadra ka “nanuma na rerevaki ni kedra ituvaki ko ira era sa lutu ki na talaidredre.

41 Ka dua tale, au gadreva mo ni vakasamataka na “ituvaki ni bula kalougata ka mamarau e nodra ko ira era sa muria na ivakaro ni Kalou. Ia raica, era sa^b vakalougatataki ena veika kece sara, na veika vakayago kei na veika vakayalo; ka kevaka era sa ‘yalodina tiko me yacova na ivakataotioti

37a Mosa. 3:12;
Ila. 8:24–25.
DV Talaidredre,
Vakaduiduile,
Veisaqasaqa.
b Alama 7:21.

38a DV Veivutuni.
b DV Lewa Dodonu.
c DV Kila Nona Cala.
39a Alama 34:8–9, 15–16.
DV Loloma Cecere.
40a Alama 5:18.

41a 4 Nif. 1:15–18.
DV Reki.
b DV Vakalougatataka,
Kalougata,
Veivakalougatataki.
c V&V 6:13.

era na curu ki ^dlomalagi, me ra tiko marau kina vata kei na Kalou me tawamudu. Io, mo ni nanuma, mo ni nanuma, ni ra sa dina na veika oqo; ni sa kaya na Turaga na Kalou.

WASE 3

Sa tomana na nona vosa ko Penijamini na Tui—Ena veiqaravi na Turaga Kaukauwa ena kedra maliwa na tamata ena vale qele—Ena tuturu na dra mai na veiqara kecega ni sa sorovaka ko Koya na ivalavala ca ni vuravura—Ena yacana duadua ga sa rawa kina na veivakabulai—Sa rawa vei ira na tamata me ra biuta tani na tamata vakavuravura ka yaco me ra Yalododonu ena vuku ni Veisorovaki—Ena vaka na drano bukawaqa kei na sulifure na nodra yaluma na dau caka ca. Rauta na 124 B.K.

IA oqo tale, oi kemuni na wekaqu, mo ni vakarorogo mada, ni sa tu tale na ka me'u vosataka vei kemuni; ni raica, sa tu na veika me'u tukuna vei kemuni me baleta na veika ena yaco mai.

2 Ia na veika au na tukuna vei kemuni sa vakatakila vei au e dua na ^aagilosu ni Kalou. A sa kaya vei au ko koya: Mo yadra mada; ka'u sa yadra, ka raica sa tucake tu e mataqu ko koya.

3 A sa kaya vei au: Mo yadra, ka rogoca na vosa au na tukuna vei iko; raica, au sa lako mai me'u

tukuna vei iko na ^aitukutuku marautaki ni reki levu.

4 Ni sa rogoca na nomu masu na Turaga, ka sa dikeva rawa na nomu ivalavala dodonu; ka sa talai au mai me'u mai tukuna vei iko mo marau; ka mo na tukuna vei ira na nomu tamata, me ra vakasinaiti talega kina ena reki.

5 Ni raica, sa yaco mai na gauna, ka sa sega tale ni yawa, ni na lako sobu mai lomalagi ena kaukauwa ena kedra maliwa na luve ni tamata, na ^aTuraga Kaukauwa o koya sa daulewa tiko, ka a tiko mai liu, ka na tiko mai na gauna tawamudu ki na gauna tawamudu, ka na mai tiko ena ^bvale qele, ka na lako yani ena kedra maliwa na tamata, ka kitaka na ^cveicakamana lelevu, me vaka na nodra vakabulai na tauvimate, na nodra vakaturi cake tale na mate, na nodra lako rawa tale na loki-loki, na nodra rai rawa tale na mataboko, kei na nodra rogo rawa tale na didivara, kei na nodra vakabulai mai na veimataqali mate kecega.

6 Ka na vakasavi ira tani na ^atevoru ko koya, se ko ira na yalo ca era tu e lomadra na luve ni tamata.

7 Ka raica, ena sotava ko Koya na ^aveitemaki, kei na mosi ni yago, na ^bvia kana, na via gunu, kei na oca, ka levu cake mai na kena e ^cvosota rawa na tamata, ka

41 *d* DV Lomalagi.

3 2*a* DV Agilosu.

3*a* Luke 2:10–11.

5*a* DV Jiova.

b Mosa. 7:27;

Alama 7:9–13.

c Maci. 4:23–24;

Cakacaka 2:22;

1 Nif. 11:31.

DV Cakacaka Mana.

6*a* Mari. 1:32–34.

7*a* DV Vakatovolei,

Veivakatovolei.

b Maci. 4:1–2.

c V&V 19:15–18.

tarava ga kina na mate; ia raica, sa tuturu mai kina na ^ddra mai na veiqara ni yagona, ni sa rui levu sara na nona ^eyaluma ena vuku ni nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila na nona tamata.

8 Ia ena vakatokai na yacana ko ^aJisu Karisito, na ^bLuve ni Kalou, na ^cTama ni lomalagi kei na vuravura, na Dauniveibuli ni veika kecega mai na ivakatekivu; ka na yacai ^dtinana ko ^eMeri.

9 Ka raica, ena lako mai ko koya kivei ira na kai nona, me na yaco kina na ^aveivakabulai vei ira na luve ni tamata ena ^bvakabauti ni yacana; ia ni sa oti na veika kece oqo, era na okati koya me tamata wale ga, ka kaya ni sa tiko vua e dua na ^ctevoru; ka ra na ^dvakanakuitataki koya, ka ^evakamatei koya ena kauveilatai.

10 Ka na ^atucake tale mai na mate ena ^bikatolu ni siga; ka raica, ena tu me ^clewai vuravura; ka raica, sa vakayacori na veika kece oqo me na tau kina na lewa dodonu vei ira na luve ni tamata.

11 Ia raica, na nona ^adra sa ^bsorovaki talega kina na nodra ivalavala ca ko ira era a ^clutu ena vuku

ni caka cala i Atama, ka ra mate ka sega ni kila na inaki ni Kalou me baleti ira, se ko ira era sa ^dsega ni kila ni ra sa ivalavala ca.

12 Ia ena ca, ena ca vei koya sa kila tu ni sa ^asaqata tiko na Kalou! Ni na sega ni yaco na veivakabulai vua e dua sa vakaoqo, ka vakavo ga ena veivutuni kei na vakabauta na ^bTuraga ko Jisu Karisito.

13 Ka sa talai ira yani na nona parofita tabu na Turaga na Kalou ena kedra maliwa na luve ni tamata kecega, me ra tukuna yani na veika oqo kivei ira na veimataqali, veimatanitu, kei na duivosavosa, me ^abokoci rawa kina na nodra ivalavala ca ia ko ira yadua sa vakabauta ni na lako mai na Karisito, ka ra na reki ena marau levu, ka ^bvaka ga me a sa lako oti mai ko koya ena kedra maliwa.

14 Ia sa raica na Turaga na Kalou ni ra sa tamata domodomoqa na nona tamata, ka lesia kina vei ira e dua na lawa, sai koya na ^alawa i Mosese.

15 A sa vakaraitaka vei ira e vuqa na ivakatakilakila, kei na veika veivakurabuitaki, na

7d Luke 22:44.

e Ais. 53:4–5.

8a DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou—Kalou na Luvena.

b Alama 7:10.

c Ila. 14:12;

3 Nif. 9:15.

d Maci. 1:16;

1 Nif. 11:14–21.

e DV Meri, Tinai Jisu.

9a DV Vakabulai.

b DV Vakabauta.

c Joni 8:48.

d Mari. 15:15.

e Luke 18:33; 1 Nif. 19:10;

2 Nif. 10:3.

DV Vakamatei ena Kauveilatai.

10a DV Tucake Tale.

b Maci. 16:21;

2 Nif. 25:13;

Ila. 14:20–27.

c DV Vakaturewa, Veilewai.

11a DV Dra.

b DV Sorovaka, Veisorovaki.

c DV Lutu nei Atama kei Ivi.

d 2 Nif. 9:25–26.

12a Mosa. 2:36–38;

Ila. 8:25.

DV Talaidredre, Vakaduiduile, Veisaqasaqa.

b DV Turaga.

13a DV Vakabokoci ni iValavala Ca.

b 2 Nif. 25:24–27;

Jeromi 1:11.

14a DV Lawa i Mosese.

“ivakaraitaki, kei na iyaloalo, me baleta na nona lako mai; era sa vosa talega vei ira ko ira na pafrofiti tabu me baleta na nona lako mai; ia era sa vakaukauwataka ga na lomadra, ka ra sega ni kila ni sega ni vakabetena na ^blawa i Mosesese kevaka sa sega ni ia na veisorovaki ena nona dra.

16 Ia kevaka me a rawa mada ga me ra ivalavala ca na ^agone lalai, ke ra na sega ga ni rawa ni vakabulai; ia au sa kaya vei kemuni ni ra sa ^bvakalougatataki; raica, ena vukui Atama, se me vaka na kena ivakarau, era sa lutu kina, ia na dra ga i Karisito sa sorovaka na nodra ivalavala ca.

17 Ka dua tale, au sa kaya vei kemuni, ni na ^asega ni soli e dua tale na yaca se na sala se ivakarau me ra na ^bvakabulai rawa kina na luve ni tamata, ena yaca duadua ga i ^cKarisito na Turaga Kaukauwa.

18 Ia raica sa lewa ko Koya, ka sa dodonu na nona lewa; ia ena sega ni rusa na gone lalai sa mate ni se gone lailai ga; ia era na gunuva vakaira ga na tamata na cudruvi ki yalodra, ka vakavo ga kevaka era sa vakayalomalumalumutaki ira ka yaco me ^avaka na gone lalai,

ka vakabauta ni a rawa, ni rawa, ni na qai rawa duadua ga na veivakabulai ena dra kei na vuku ni ^bdra ni veisorovaki i Karisito na Turaga Kaukauwa.

19 Ni sa meca ni Kalou na ^atamata vakavuravura, ka sa vaka tu mai kina me tekivu sara mai na ^blutu i Atama, ka na vaka tu kina me sega ni mudu ka sega ni mudu, ka vakavo ke sa ^ctalairawarawa ki na veivakayarayarakaki ni ^dYalo Tabu, ka biuta tani na tamata vakavuravura ka yaco me ^eyalododonu ena vuku ni veisorovaki i Karisito na Turaga, ka yaco me vaka na ^fgone lailai, me talairawarawa, yalomalua, yalomalumumu, dauvosota, sinai ena loloma, ka ciqoma na veika kece sa raica na Turaga ni dodonu me sotava, me vaka na gone sa talairawarawa vua na tamana.

20 Ka dua tale, au sa kaya vei kemuni, ni na yaco na gauna me na teteva yani kina na ^aveimatani, veimataqali, duivosavosa kei ira na tamata kecega na ^bkilaka me baleta na iVakabula.

21 Ka raica, ni sa na yaco mai na gauna ko ya, ena sega ni kune e dua me ^atawacala ena mata ni Kalou, ka vakavo ga ko ira na gone

15a DV Jisu Karisito—
Na veimataqali se
na ivakatakarakara i
Karisito.
b Mosa. 13:27–32.
16a DV Gonelailai,
Gonelalai.
b Moro. 8:8–9.
17a Cakacaka 4:10–12;
2 Nif. 31:21.
b DV Vakabulai.

c DV Jisu Karisito—Taura
vei keda na yacai Jisu
Karisito.
18a Maci. 18:3.
b Mosa. 4:2;
Ila. 5:9.
19a 1 Kori. 2:11–14;
Mosa. 16:2–3.
DV Tamata
Vakavuravura.
b DV Lutu nei Atama

kei Ivi.
c 2 Vei. 30:8.
d Moro. 10:4–5.
DV Yalo Tabu.
e DV Yalododonu.
f 3 Nif. 9:22.
20a V&V 3:16.
b DV Cakacaka ni
Kaulotu.
21a DV Saumi Taro.

lalai; ena veivutuni duadua ga kei na vakabauti ni yaca ni Turaga na Kalou Kaukauwa.

22 Ia ena gauna mada ga oqo, ni ko sa na vakavulica vei ira na nomu tamata na veika sa vakarota vei iko na Turaga na nomu Kalou, ena sega kina ni kunei ni ra sa tawacala ena mata ni Kalou, me vaka ga na vosa au sa vosa-taka oti vei iko.

23 Ia oqo au sa vosataka oti na veika sa vakarota vei au na Turaga na Kalou.

24 Ka sa kaya vakaoqo na Turaga: Era na tu me ivakadinadina ramase me baleti ira na tamata oqo, ena siga ni lewa; o koya, era na lewai kina, na tamata yadua me vaka na nona cakacaka, se viana se ca.

25 Ia kevaka era sa ca ena ^avaka-takilai matavotu vei ira na nodra cala kei na nodra veika vakasisila, ka na vakavuna me ra kino tani kina mai na iserau ni Turaga ki na dua na ituvaki ni ^byaluma kei na veivakararawataki tawacava, ka ra na sega ni lesu rawa mai kina; o koya era sa gunuva kina na cudruvi ki yalodra.

26 Era sa gunu kina mai na bilo ni cudru ni Kalou, ka sa sega tale ni rawa me vakuwai ira kina na lewa dodonu me vaka ga na kena a sega ni rawa me tarova na ^alutu i Atama ena vuku ni nona a kania na ^bvuanikau vakatabui; o koya,

sa na sega tale ni rawa ni kaya na ^cloloma cecere ni ra nona ka sega ni mudu.

27 Ia na nodra ^ayaluma sa vaka na ^bdrano bukawaqa kei na sulifure sa sega ni boko rawa na kena yameyame, ka sa tubu cake tiko ga na kena kubou ka sega ni mudu ka sega ni mudu. A sa vakaroti au kina vakaoqo na Turaga. Emeni.

WASE 4

Sa tomana na nona vosa ko Penijamini na Tui—Sa yaco na veivakabulai ena vuku ni veisorovaki—Vakabauta na Kalou mo vakabulai kina—Moudou rawata na vakabokoci ni nomudou ivalavala ca ena vuku ni nomudou yalodina—Wasea na nomudou iyau ki vei ira na dravudravua—Me caka na ka kecega ena yalomatua kei na ivakarau maqosa. Rauta na 124 B.K.

IA oqo, a sa yaco ni sa tinia ko Penijamini na tui na nona vosataka na vosa ka a solia vua na agilosu ni Turaga, a sa veiraiyaki vei ira na lewevuqa, ka raica era sa bale ki na qele, ni ra sa ^arerevaka na Turaga.

2 Ka ra sa raici ira vakaira ena kedra ^aituvaki vakayago, ni ra sa ^blailai sobu mai na kuvu-ni-soso. Era sa tagi vata vakadomoilevu ka kaya: Mo ni yalololoma ka vakayagataka na ^cdra ni veisorovaki

25a Alama 5:18; 12:14–15.

b Moma. 8:38.

26a Moma. 9:12.

b iVakate. 3:1–12;

2 Nif. 2:15–19;

Alama 12:21–23.

c DV Loloma Cecere.

27a DV Kila Nona Cala.

b 2 Nif. 9:16; Jeko. 6:10;

V&V 76:36.

4 1a DV Rere.

2a DV Vakayago.

b Ila. 12:7–8.

c Mosa. 3:18;

Ila. 5:9.

i Karisito me keimami vosoti kina ena neimami ivalavala ca, ka me vakasavasavataki kina na yalo keimami; ni keimami sa vakabauti Jisu Karisito, na Luve ni Kalou, o koya ka a ^abulia na loma-lagi kei na vuravura, kei na veika kecega; o koya ka na lako sobu mai ena kedra maliwa na luve ni tamata.

3 Ka sa yaco ni ra sa vosataka oti na vei vosa oqo, sa sobuti ira na Yalo ni Turaga, ka ra sa vakasinaiti ena marau, ka sa ^abokoci na nodra ivalavala ca, ka sa vakacegu na nodra ^bvakasama, ena vuku ni ^cvakabauta levu sa tu vei ira me baleti Jisu Karisito o koya ka na lako mai, me vaka na vosa sa vosataka vei ira ko Penijamini na tui.

4 A sa dolava tale na gusuna ko Penijamini na tui ka vosa tale vei ira, ka kaya: Oi kemuni na noqu itokani ka wekaqu, oi kemuni na kai noqu ka noqu tamata, au gadreva mo ni rogoci au tale mada, mo ni rogoca ka kila na vo ni noqu vosa ka'u na vosataka vei kemuni.

5 Ni raica, kevaka sa vakayadrati kemuni oqo na nomuni kila na vinaka ni ^aKalou mo ni vakila kina ni ko ni sa ka wale sara, kei na kemuni ituvaki tawayaga ka lutu tani tu—

6 Au sa kaya vei kemuni, kevaka ko ni sa ^akila na vinaka ni Kalou, kei na nona kaukauwa e sega ni vakatautauvatataki rawa, kei na nona yalomatua, kei na nona dauvosota, na nona dauvosoti ira vakadede na luve ni tamata; kei na ^bveisorovaki talega ka a sa vakarautaki tu mai na ^ctauyavutaki ni vuravura, me yaco kina na veivakabulai vei koya sa ^dvakararavi vua na Turaga, ka gumatua me muria na nona veivakaro, ka lako tiko ga ena vakabauta me yacova ni sa oti na nona bula, ko ya na nona bula vakayago—

7 Au sa kaya, ni sai koya oqo na tamata ka na rawata na veivakabulai, ena vuku ni veisorovaki ka a sa vakarautaki tu mai na tauyavutaki ni vuravura me baleta na tamata kecega, ko ira kece mai na ^alutu i Atama, kei ira kece ena gauna oqo, kei ira kece ka na muri mai me yacova na ivakataotioti kei vuravura.

8 Ia sai koya oqo na sala sa yaco kina na veivakabulai. Ka sa ^asega ni dua tale na veivakabulai, o koya ga sa tukuni tiko oqo; ka sa sega ni dua tale na ka e gadrevi me ra vakabulai rawa kina na tamata, o koya ga au sa tukuna oti vei kemuni.

9 Mo ni vakabauta na Kalou; mo ni vakabauta ni sa tiko o koya, ka

2d DV Buli, iBulibuli.
3a DV Vakabokoci ni iValavala Ca.
b DV Lomana, Lewa e Loma.
c DV Vakabauta.
5a Mosese 1:10.

6a DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou.
b DV Sorovaka, Veisorovaki.
c Mosa. 15:19.
d Same 36:7;
2 Nif. 22:2; Ila. 12:1.

DV Vakararavi, Veivakabauti, Nuitaka.
7a DV Lutu nei Atama kei Ivi.
8a Cakacaka 4:12;
2 Nif. 31:21;
Mosa. 3:17.

a bulia na ka kecega, mai lomalagi kei vuravura; mo ni vakabauta ni sa nona kece na ^ayalomatua, kei na kaukauwa kece, mai lomalagi kei vuravura; mo ni vakabauta ni na sega ni ^bkila taucoko na tamata na veika kece sa kila na Turaga.

10 Ka mo ni vakabauta talega ni sa dodonu mo ni ^aveivutuni-taka na nomuni ivalavala ca ka biuti ira tani sara, ka vakayalomalumulumutaki kemuni ena mata ni Kalou; ka kerea ena yalodina me ^bvosoti kemuni; ia oqo, kevaka ko ni sa ^cvakabauta na veika kece oqo, mo ni ^dvakayacora sara vakakina.

11 Ia au sa kaya tale vei kemuni me vaka au sa kaya oti e liu, me vaka ko ni sa kila na lagilagi ni Kalou, se kevaka ko ni a sa kila na nona vinaka ka ^atovolea na nona loloma, ka sa rawata na ^bvakabokoci ni nomuni ivalavala ca, ka sa marau vakalevu sara kina na yalomuni, au gadreva mo ni nanuma vakakina, ka mo ni dau vakananuma tiko ga na cecere ni Kalou, kei na nomuni sa ^cka wale sara, kei na nona ^dvinaka kei na nona sa vosoti kemuni vakadede, oi kemuni na tamata tawayaga, ka mo ni vakayalomalumulumutaki kemuni ena ^eyalomalumalumu sa

titobu sara, ka dau ^fkaciva na yaca ni Turaga e veisiga, ka mo ni tu-dei tu ena vakabauta na veika ena yaco mai, ka a cavuti mai na gusu ni agilosu.

12 Ka raica, au sa kaya vei kemuni kevaka ko ni na kitaka na veika oqo, ko ni na marau ena veigauna kecega, ka vakasinaiti ena ^aloloma ni Kalou, ka na ^bdau bokoci tiko ga na nomuni ivalavala ca; ia ena tubucake na nomuni kila na lagilagi i Koya ka a buli kemuni, se na nomuni kila na veika sa dina ka dodonu.

13 Ka na sega vei kemuni na nanuma mo ni veivakacacani, ia mo ni tiko ^aveilomani, ka solia vua na tamata yadua me vaka na ka sa dodonu me nona.

14 Ka ko ni na sega ni laivi ira na ^aluvemuni me ra viakana, se luva-iwale; ko ni na sega talega ni laivi ira me ra talaidredre ki na lawa ni Kalou, se me ra ^bveileti ka veivala vakaira, ka qarava na tevero, na kenadau ni ivalavala ca, se sai koya na yalo ca ka ra dau tukuna na noda qase, ni sa meca ni ivalavala dodonu kecega ko koya.

15 Ia ko ni na ^avakavulici ira me ra ^blako ena sala ni dina kei na yalodei; mo ni vakavulici ira me ra ^cveilomani ka dau veivukei.

9a Roma 11:33–34;
Jeko. 4:8–13.

b Ais. 55:9.

10a DV Veivutuni.

b V&V 61:2.

c Maci. 7:24–27.

d 2 Nif. 31:19–21.

11a Alama 36:24–26.

b DV Vakabokoci ni
iValavala Ca.

c Mosese 1:10.

d L.Y 34:6; Moro. 8:3.

e DV Yalomalumulumu,
Yalomalua.

f DV Masu.

12a DV Loloma.

b Mosa. 4:26;

Alama 4:13–14; 5:26–35;
V&V 20:31–34.

13a DV Dautataro.

14a 1 Timo. 5:8; V&V 83:4.

b DV Veileti.

15a V&V 68:25–28;

Mosese 6:58.

DV Vakavulica,

Qasenivuli,

Vakavuvuli.

b DV Lako, Lako Vata kei
na Kalou.

c Mosa. 18:21.

16 Ia oi kemuni talega mo ni “vu-kei ira era sa gadreva na nomuni veivuke; mo ni wasea na nomuni iyau vei koya e vakaleqai; ka mo ni kakua ni laiva me tawayaga na nona kerekere vei kemuni ko koya sa ^bdau kerekere, ka vagolei koya tani me mate kina.

17 Ko ni na ^akaya beka: Sa baleti koya ga na nona leqa; ka’u na sega kina ni dodoliga yani, ka’u na sega ni solia vua na qau kakana, se wasea vua na noqu iyau me’u vakacegui koya kina, ni sa dodonu na kena itotogi—

18 Ia au sa kaya vei kemuni, oi kemuni, na tamata yadua sa vakayacora oqo sa yaga sara me veivutuni; ia kevaka sa sega ni veivutunitaka na ka sa cakava ena rusa me sega ni mudu, ka sa sega na nona tikina ena matanitu ni Kalou.

19 Ni raica, eda sa sega li ni daukerekere kecega? Eda sa sega li ni vakararavi vata tiko ki vua e dua ga na Ka Bula, o koya na Kalou, ena vuku ni veika kece sa tu vei keda, na kakana kei na isulu, kei na koula, kei na siliva, kei na iyau kecega sa tu vei keda ena kena veimataqali?

20 Ka raica, ena gauna sara mada ga oqo ko ni sa masuta tiko na yacana, ka kerea tiko na vakabokoci ni nomuni ivalavala ca. Ia sa vakalaiva li ko koya me talelala na nomuni kerekere? E segai sara; sa sovaraka vei kemuni na

Yalona, ka sa vakasinaita na yalomuni ena ^amarau, a sa vakavuna me tarovi na gusumuni ka ko ni sa sega kina ni vosa rawa, ni sa rui vuabale dina sara na nomuni marau.

21 Ia oqo, kevaka sa solia vei kemuni na Kalou, o koya ka a buli kemuni, ka ko ni sa vakararavita tiko vua na nomuni bula kei na veika kece sa tu vei kemuni, na veika dodonu kece ko ni sa kerea, ena vakabauta, ka vakadinata sara ni ko ni na ciqoma, sa qai dodonu ka kilikili sara kina mo ni ^aveiwaseitaka na nomuni iyau.

22 Ia kevaka ko ni sa ^avakalewai koya sa kerekere vei kemuni me kakua kina ni mate, ka ko ni cudruvi koya kina, ena dodonu vakalevu cake kina na nomuni cudruvi ena vuku ni nomuni sa ^bbureitaka na nomuni iyau, ni sa sega ni nomuni ia sa nona ga na Kalou, ka sa nona talega na nomuni bula; ia ko ni sa sega mada ni vakamamasu, se veivutunitaka na ka ko ni sa vakayacora.

23 Au sa kaya vei kemuni, ena ca vua na tamata ko ya, ni na rusa vata kei koya na nona iyau; ia oqo, au sa vosataka na veika oqo vei ira sa ^avutuniyau ena veika ni vuravura oqo.

24 Ia oqo, au sa kaya vei ira sa dravudravua, oi kemuni sa sega vei kemuni ia sa rauti kemuni tiko na veika sa tu vei kemuni, ka ko ni sa bula tiko ga kina mai na dua

16a DV Loloma Uasivi;
Qarava, Veiqaravi.
b iVaka. 15:7–11;
Na Vosa. 21:13;

Ais. 10:1–2.
17a Na Vosa. 17:5.
20a DV Reki.
21a DV Qarava, Veiqaravi;

Qaravi ni Tiko Vinaka.
22a Maci. 7:1–2; Joni 7:24.
b 1 Joni 3:17.
23a V&V 56:16.

na siga ki na dua tale na siga; vei kemuni kece sa sega ni vakacegui koya sa dau kerekere, ni sa sega ni tu vei kemuni; au gadreva mo ni kaya dina e lomamuni: Au sega ga ni solia ni sega ni tu vei au; ia kevaka e tu vei au ke'u na "solia.

25 Ia oqo, kevaka ko ni sa kaya dina vakaoqo e lomamuni, ko ni na tawacala kina, kevaka e sega, ko ni na "cudruvi; ka sa dodonu na nomuni cudruvi ni ko ni sa kocova na ka sa sega ni tu vei kemuni.

26 Ia oqo, ena vuku ni veika oqo ka'u sa vosa oti kina vei kemuni—ko ya, ena vuku ni kena dau vakabokoci tiko ga na nomuni ivalavala ca e veisiga yadua, mo ni lako "tawacala rawa ena mata ni Kalou—au gadreva mo ni ^bwasea na nomuni iyau vei ira na "dravudravua, na tamata yadua me vaka na veika sa tu vua, mo ni ^dvakani ira sa viakana, vakasulumi ira sa luvawale, sikovi ira na tauvimate ka qaravi ira me ra vakacegui, vakayago ka vakayalo talega, me vaka na veika e dui ganiti ira.

27 Ka mo ni raica me ra vakayacori vakayalomatua ena kena ivakarau dodonu na veika kece oqo, ni sa sega ni kilikili vua na tamata me "cici vakatotolo cake mai na kaukauwa sa tu vua. Ia sa kilikili me gugumatua, me rawata kina na icocovi; o koya, sa

dodonu kina me vakayacori na veika kecega ena kena ivakarau.

28 Ka'u sa gadreva mo ni nanuma tiko, ko koya yadua sa kerekere mai vua na wekana me vakasuka tale na ka sa kerea, me vaka sa yalataka, kevaka e sega sa ivalavala ca, ka na rawa tale beka ga ni vakavuna me ivalavala ca ko koya na wekana.

29 Me kena iotioti, sa sega ni rawa me'u tukuna vei kemuni na veika kece ko ni na rawa ni ivalavala ca kina; ni sa vuqa sara na kena ivakarau kei na kena sala, io sa rui levu ka'u sa sega ni wiliika rawa.

30 Ia oqo ga na levu ni ka au na tukuna rawa vei kemuni, ni kevaka ko ni sa sega ni "qarauni kemuni vinaka, kei na nomuni ^bvakanananu, kei na nomuni "vosa, kei na nomuni cakacaka, ka muria tiko na veivakaro ni Kalou, ka tiko ga ena vakabauta ni veika ko ni sa rogoca me baleta na nona lako mai na noda Turaga, me yacova sara na itinitini ni nomuni bula, ko ni na rusa vakaidina. Ia oqo, Oi kemuni na tamata, mo ni dau nanuma, mo ni kakua kina ni rusa.

WASE 5

Era sa yaco me luvei Karisito ko ira na yalododonu ena vuku ni

24a Mari. 12:44.

25a V&V 56:17.

26a DV Lako, Lako Vata kei na Kalou.

b Jeko. 2:17–19.

c Saka. 7:10;

Alama 1:27.

DV Soli Ka ni Loloma.

d Ais. 58:10–11;
V&V 104:17–18.

27a V&V 10:4.

30a Alama 12:14.

DV iVakatawa.

b Mari. 7:18–23.

DV Vakanananu.

c Maci. 15:18–20.

DV Vosa Ca,

Vakacacana.

vakabauta—Era sa na qai kacivi ena yaca i Karisito—Sa vakauqeti ira vagumatua sara ko Penijamini na tui me ra tudei ka kakua ni yavalati rawa ena cakacaka vinaka. Rauta 124 B.K.

IA oqo, a sa yaco, ni sa vosa oti ko Penijamini na tui vei ira na nona tamata, sa qai talatala yani ena kedra maliwa me kila kina se era sa vakabauta na nona tamata na vosa eso a vosataka vei ira.

2 Ka ra sa qai kaci kece mai ena domo vata, ka kaya: Io, keimami sa vakabauta na vosa kece ko ni sa vosataka vei keimami; keimami sa kila talega ni ra sa ka vakaidina sara; ni sa vakayacora na Yalo ni Turaga Kaukauwa e dua na ^aveisau levu vei keimami, se ki na lomai keimami, ka sa sega tale kina ni tiko vei keimami e dua na gagadre me kitaka na ka ^bca, ia me keimami kitaka tiko ga na veika vinaka.

3 Ia koi keimami talega vakai keimami, ena vuku ni nona vinaka tawayalani na Kalou, kei na veivakavotui ni Yalona, keimami sa raica rawa kina na veika lelevu era na qai yaco mai; ka kevaka me a kilikili, ke keimami sa parofisaitaka rawa na ka kecega.

4 Ka sai koya na neimami sa vakabauta na veika sa vosataka vei

keimami na neimami tui sa kauta mai vei keimami na kila ka lelevu oqo, o koya keimami sa reki kina ena reki sa vuabale sara.

5 Ka sa lomai keimami me keimami ^aveiyalayalati kei na neimami Kalou me vakayacora na nona lewa, ka talairawarawa ki na nona ivakaro ena ka kecega e vakaroti keimami kina, ena veisiga ni neimami bula sa vo, me ^bkakua kina ni takavi keimami na rarawa tawamudu, me vaka sa tukuna na ^cagilosu, me keimami kakua kina ni gunu mai na bilo ni nona cudru na Kalou.

6 Ia oqo, sai ira sara ga oqo na vosa sa via rogoca mai vei ira ko Penijamini na tui; a sa kaya kina vei ira: Ko ni sa tukuna mai na vosa ka'u sa gadreva, ia na veiyalayalati ko ni sa vakayacora sa veiyalayalati dodonu.

7 Ia oqo, ena vuku ni veiyalayalati ko ni sa vakayacora ko ni sa vakatokai kina mo ni ^aluvei Karisito; na luvena tagane, ka luvena yalewa; ni raica, sa ^bvakasucumi kemuni vakayalo ko koya ena siga oqo, ni ko ni sa kaya sa veisau na ^cyalomuni ni ko ni sa vakabauta na yacana; o koya, sa ^dvakasucumi kemuni kina mo ni luvena ^etagane ka luvena yalewa.

8 Ia ena yaca ga oqo dou sa ^ase-reki kina, ka sa ^bsega tale na yaca

5 *2a* Alama 5:14.
DV Sucu Tale, Sucu
Vakalou.
b Alama 19:33.
5a Mosa. 18:10.
b Mosa. 3:25-27.
c Mosa. 3:2.

7a Mosa. 27:24-26;
Mosese 6:64-68.
DV Luve ni Kalou.
b DV Vakasucumi.
c DV Loma, Yalo.
d Mosa. 15:10-11.
DV Sucu Tale, Sucu

Vakalou.
e V&V 11:30.
8a Roma 6:18;
Kala. 5:1;
Ila. 14:30.
b Cakacaka 4:10, 12;
Alama 21:9.

dou na sereki rawa kina. Sa sega tale na ‘yaca e soli me rawa kina na veivakabulai; o koya, au sa gadreva kina mo dou ^ataura matua ga na yacai Karisito, koi kemudou kece sa veiyalayalati kei na Kalou mo dou talairawarawa me yacova na icavacava ni nomuni bula.

9 Ia ena qai yaco ni ko koya yadua sa vakayacora vakaoqo ena kunei mai na liga imatau ni Kalou, ni na kila ko koya na yaca sa kacivi kina, ni na kacivi ena yacai Karisito.

10 Ia oqo ena qai yaco, ko koya yadua sa sega ni taura na yacai Karisito ena kacivi ena ^adua na yaca tani, o koya, ena kunei kina ko koya ena ^bliga imawi ni Kalou.

11 Ka’u gadreva mo ni nanuma talega, ni oqo na ^ayaca au a tukuna ni’u na solia vei kemuni ka na sega ni rawa ni bokoci laivi, ena qai rawa ga ena vuku ni ivalavala ca; o koya, mo ni qarauni kemuni vinaka mo ni kakua ni talaidredre, me kakua kina ni bokoci laivi na yaca mai lomamuni.

12 Au sa kaya vei kemuni, au gadreva mo ni nanuma mo ni dau ^amaroroya na yaca me volai tiko ga e lomamuni, mo ni kakua kina ni kunei e liga imawi ni Kalou; ia mo ni rogoqa ka kila na domo sa kacivi kemuni, kei na yaca talega ko ni sa kacivi kina.

13 Me na ^akila vakaevei na tamata na turaga ka sega ni bau qarava, ka sega ni kilai koya, ka yawa sara mai na vakanananu kei na gagadre ni lomana?

14 E dua tale, sa kauta li e dua na tamata na asa ni wekana, ka maroroya? Au sa kaya vei kemuni, E segai sara; ena sega mada ga ni laiva me kana ena kedra maliwa na nona qele ni manumanu, ia ena vakasava tani, ka cemuria ki tau-tuba. Au sa kaya vei kemuni, ena yaco vakakina vei kemuni kevaka ko ni sa sega ni kila na yaca ko ni sa kacivi kina.

15 O koya, au gadreva kina mo ni tudei sara ka kakua ni yavalati rawa, mo ni ia tiko ga na cakacaka vinaka, me ^avauci kemuni kina ko Karisito na Turaga na Kalou Kaukauwa mo ni nona, mo ni na kau cake ki lomalagi, me nomuni kina na veivakabulai tawavakaiyala-yala kei na bula tawamudu, ena vuku ni yalomatua, kei na kaukauwa, kei na lewa dodonu, kei na loloma cecere i Koya sa ^bbulia na ka kecega, mai lomalagi kei vuravura, o koya na Kalou sa cecere duadua. Emeni.

WASE 6

Sa vola na yacadra kece na tamata ko Penijamini na Tui ka lesi ira na bete me ra vakavulici ira—Sa veiliutaki

8c Mosa. 26:18.
d Cakacaka 11:26;
Alama 46:15.
10a Alama 5:38–39.
b Maci. 25:33.
11a Mosa. 1:11–12.

DV Jisu Karisito—Taura
vei keda na yacai Jisu
Karisito.
12a V&V 18:23–25.
13a Mosa. 26:24–27.
15a DV Lesi ka Digitaki;

Vakatabui, Lawa ni
Vakatatabu.
b Kolo. 1:16;
Mosa. 4:2;
Alama 11:39.

ko Mosaia me dua na tui yalododonu. Rauta na 124–121 B.K.

IA oqo, sa nanuma ko Penijamini na tui ni sa tinia na nona vosa vei ira na tamata, ni dodonu me “vola na yacadra kece era sa veiyalaya-lati kei na Kalou me ra muria na nona ivakaro.

2 Ka sa yaco ni sega sara ni dua na tamata, ka vakavo ga ko ira na gonelalai, era sa curu kecega ki na veiyalaya-lati ka taura me nodra na yacai Karisito.

3 Ka sa yaco ni sa vakacavara ko Penijamini na tui na veika kece oqo, ka buli “Mosaia na lu-vena me nodra iliuliu ka nodra tui na nona tamata, ka solia vua na lewa taucoko ni matanitu vakatui, ka ^blesi ira talega na bete me ra ^cvakavulici ira na tamata, me ra rogoca ka kila kina na ivakaro ni Kalou, ka me vakayava-lati ira me ra nanuma tiko ga na ^abubului era sa cakava, sa qai vakasukai ira na lewevuqa, ka ra sa qai lesu tale, na tamata yadua kei na nona vuvale, ki na nodra dui veivale.

4 A sa tekivu me veiliutaki ko “Mosaia me isosomi kei tamana. Ka sa tekivu me veiliutaki ena ikatolusagavulu ni nona yabaki, ka rauta ni sa oti e va na drau vitusagavulu kaono na yabaki mai na ^bgauna ka biuti Jerusalemi mai kina ko Liai.

5 Ka sa bula tiko ga me tolu na

yabaki ko Penijamini na tui, sa qai mate.

6 Ka sa yaco ni sa lako voli ko Mosaia na tui ena sala ni Turaga, ka sa rokova na nona lewa kei na nona lawa, ka muria na nona ivakaro ena ka kecega sa vakarota vua.

7 Ka sa vakaroti ira na nona tamata ko Mosaia na tui me ra teivaka na qele. A sa teivaka talega na qele, ko koya, me “kakua kina ni vakaogai ira na nona tamata, me vakayacora vakakina na veika a dau vakayacora ko tamana. A sa sega kina na veileti ena kedra maliwa na nona tamata ena loma ni tolu na yabaki.

WASE 7

E sa raica ko Amoni na vanua ko Liai-Nifai, ka sa tui tiko kina ko Limiai—Era sa vakabobulataki na tamata i Limiai mai vei ira na Leimanaiti—Sa tukuna ko Limiai na kedra itukutuku makawa—E a sa vakadinadinataka e dua na parofita (ko Apinatai) ni sa Kalou na Karisito ka Tama ni ka kecega—Ko ira sa kaburaka na veika dukadukali era na tamusuka na covulaca, ia ko ira era nuitaka na Turaga era na sereki. Rauta na 121 B.K.

IA oqo, a sa yaco ni sa oti e tolu na yabaki ni sautu ni lewa i Mosaia na tui, sa gadreva ko koya me kila me baleti ira era a “lako cake me ra la’ki tiko ena vanua

6 1a V&V 128:8.

3a Mosa. 1:10; 2:30.

b DV Tabaki, Veitabaki.

c Alama 4:7.

d Mosa. 5:5–7.

4a DV Mosaia, Luvei Penijamini.

b 1 Nif. 1:4.

7a 2 Kori. 11:9.

7 1a Oma. 1:27–30.

ko Liai-Nifai, se ena koro ko Liai-Nifai; ni ra sa sega ni bau rogoca tale e dua na kedra itukutuku ka tekivu mai na gauna era a biuti^bSaraemala kina; o koya, sa oca mai kina ko koya ena nodra cikevi koya tiko na nona tamata.

2 Ka sa yaco ni sa vakadonuya ko Mosaia na tui me ra lako cake ki na vanua ko Liai-Nifai e lewe tinikaono na nodra tamata kaukauwa, ka vakasaqarai ira kina na wekadra.

3 Ka sa yaco ni ra sa cavutu ena mataka ena nodra ilakolako, ka a tiko vata kei ira e dua ko Amoni, a sa tamata kaukauwa sara ka qaqa, ka kawa i Saraemala; ka sa nodra iliuliu talega.

4 Ia oqo, era sa sega ni kila na sala me ra muria cake ki na vanua ko Liai-Nifai; o koya era sa lako voli ga kina ena lekutu ka vuqa na siga, ia sa vasagavulu na siga na nodra lako voli.

5 Ia ni sa oti e vasagavulu na siga na nodra lako voli era sa yaco ki na dua na delana, ena vualiku kei "Sailomi, ka ra sa birika e keru na nodra vale laca.

6 A sa kauta ko Amoni e tolu na nona itokani, na yacadratou ko Amelekai, ko Ilemi kei Eme, ka ratou a lako sobu ki na vanua ko "Nifai.

7 Ia raica, eratou sa sota kei na nodra tui na tamata ena vanua ko Nifai, kei na vanua ko Sailomi; eratou sa vakavolivoliti mai vei ira na sotia ni tui, ka ratou sa

tauri, ka vesu, ka biu ki na vale ni veivesu.

8 Ka sa yaco ni sa oti e rua na siga na nodratou tiko ena vale ni veivesu eratou sa kau tale vua na tui, ka qai sereki na kedratou ivesu; a ratou sa tu e matana na tui, ka vakatarai, se vakaroti, me ratou sauma na taro kece e tarogi iratou kina ko koya.

9 A sa kaya vei iratou: Raica, koi au ko "Limiai, na luvei Noa, ko koya na luvei Senifi, ka a lako mai na vanua ko Saraemala me taukena na vanua oqo, na nodra vanua na nodra qase, ka a sa buli me nodra tui ena nodra lewa na tamata.

10 Ia oqo, au via kila na vuna dou sa rui doudou kina mo dou lako volekata sara mai na bai ni koro, ni'u a tu, koi au, kei ira na noqu sotia ena taudaku ni matamata ni koro?

11 Ia oqo, sai koya oqo na vuna au vakarota kina mo dou maroroi tiko, mo dou mai tarogi, ke sega ke'u a sa vakaroti ira na noqu sotia me ra vakamatei kemudou. Dou sa vakatarai mo dou vosa.

12 Ia oqo, ni sa raica ko Amoni ni sa vakadonui me ratou vosa, sa lako yani ka cuva sobu e matana na tui; a sa tucake tale ka kaya: Oi kemuni na tui, au vakavina-vinaka vakalevu sara vua na Kalou ena siga oqo ni'u se bula tiko ga, ka vakatarai me'u vosa; ia au na tovolea me'u vosa vakadoudou sara;

1^b Oma. 1:13.
5^a Mosa. 9:6, 8, 14.

6^a 2 Nif. 5:8.
9^a Mosa. 11:1.

13 Au sa lomadei ni kevaka ko ni a kilai au ke ko ni a sega ni vakadonuya me'u vesu. Ni koi au ko Amoni, e dua na kawa i "Saraemala, ka'u sa lako cake mai na vanua ko Saraemala me vakasagarai ira kina na wekai keimami, ka a kauti ira tani mai na vanua ko ya ko Senifi.

14 Ia oqo, a sa yaco ni sa rogoca ko Limiai na vosa i Amoni, sa marau vakalevu ka kaya: Au sa qai kila oqo ni ra se bula tiko na wekai keimami mai na vanua ko Saraemala. Ia oqo, au sa marau dina kina, ka ni mataka au na tukuna vei ira na noqu tamata me ra na marau talega.

15 Ia raica, keimami sa bobula tiko vei ira na Leimanaiti, ka sa lavaki vei keimami e dua na "ivakacavacava sa dredre sara me keimami sauma. Ia oqo, raica, era na mai vakabulai keimami ko ira na wekai keimami oqo mai na neimami tiko vakabobula, se mai na ligadra na Leimanaiti, ka keimami na qai nodra bobula; ni sa vinaka cake me keimami nodra bobula na Nifaiti, ia me keimami kakua ga ni soli ivakacavacava tiko vua na nodra tui na Leimanaiti.

16 Ia oqo, a sa vakaroti ira na nona sotia ko Limiai na tui me se-reki ko Amoni kei iratou na nona itokani, ia sa vakatalai ira ki na delana ena vualiku kei Sailomi, ka kauti ira mai na nodratou itokani

ki na koro, me ra mai kana, ka gunu, ka vakacegu mai na veika dredre ni nodra ilakolako; ni ra a sa vosota mai e vuqa na ka; era vosota na viakana, na viagunu, kei na wawale ni yago.

17 Ia oqo, a sa qai yaco ni sa talatala yani ena mataka ko Limiai na tui kivei ira kece na nona tamata, me ra soqoni vata yani ki na "valetabu, me ra rogoca kina na veivosa ena tukuna vei ira.

18 Ka sa yaco ni ra sa soqoni vata kece mai, sa qai vosa vei ira vakaoqo, ka kaya: Oi kemuni na noqu tamata, mo ni laveta cake na ulumuni ka vakacegu; raica, sa yaco mai na gauna, ka sa sega tale ni yawa, me da sa na sega tale kina ni tiko vakabobula vei ira na noda meca, e dina ga ni a levu na noda sasaga e liu, e a tawayaga ga; ia au vakabauta ni se vo tiko e dua na sasaga ka na yaga me vakayacori.

19 O koya, mo ni laveta cake kina na ulumuni, ka ia na marau, ka vakararavi vua na "Kalou, vua na Kalou ko ya ka a Kalou i Eparaama, kei Aisake, kei Jekope; ko koya talega na Kalou ka a ^bkauti ira tani na luvei Isireli mai na vanua ko Ijipita, ka vakavuna me ra kosova na Wasa Damudamu ena qele mamaca, ka vakani ira ena "mana me ra kakua kina ni rusa ena loma ni lekutu; a sa kitaka e vuqa tale na ka ena vukudra.

20 E dua tale; na Kalou vata ga

13a Oma. 1:12–15.

15a Mosa. 19:15.

17a 2 Nif. 5:16.

19a L.Y 3:6; 1 Nif. 19:10.

b L.Y 12:40–41;

Alama 36:28.

c L.Y 16:15, 35;

Tiko. 11:7–8;

Josu. 5:12.

oqo a “kauti ira tani na noda qase mai na vanua ko Jerusalemi, ka taqomaki ira ka maroroi ira voli na nona tamata me yacova mai oqo; ia raica, sa kauti keda mai ko koya ki na veivakabobulataki ena vuku ni noda caka ca kei na itovo vakasisila.

21 Ia ko ni sa kena ivakadina-dina edaidai, ni ko Senifi, ko koya ka buli me nodra tui na tamata oqo, ni sa “gadreva vakalevu me taura tale na nodra vanua na nona qase, sa rawai kina ena ilawaki kei na ivadi qaseqase nei Leimani na tui, ka a curu ki na dua na veidinadinati kei Senifi na tui, me solia ki ligana me taukena e dua na iwase ni vanua, se na koro ko Liai-Nifai, kei na koro ko Sailomi; kei na vanua vakavolivolita—

22 Ia sa kitaka na ka kece oqo ko koya, me “vakamalumalumutaki ira ka vakabobulataki ira kina na tamata oqo. Ia raica, eda sa soli ivakacavacava tiko oqo vua na nodra tui na Leimanaiti, na kena levu me veimama ni noda sila, kei na noda bali, kei na noda veima-taqali sila kecega, kei na veimama ni kena tubu na noda qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu; ia sa taura vei keda na tui ni Leimanaiti na veimama ni ka kece eda rawata se taukena, se na noda bula.

23 Ia oqo, e sega li ni rui dredre oqo me colati? E sega li ni rui si-via na noda vakararawataki? Ia

raica, sai koya oqo na vu ni noda rarawa tiko.

24 Io, au sa kaya vei kemuni, sa levu dina na vuna eda sa rarawa kina; ni raica, era lewe vica li na wekada era sa vakamatei, ka sa tawayaga na dave ni nodra dra, ka vu kece oqo mai na caka cala.

25 Kevaka me ra a sega ni lutu ki na talaidredre ko ira na tamata oqo ke sa sega ni laiva na Turaga me yaco vei ira na ca levu oqo. Ia raica, era sa sega ni via vakarorogo ki na nona vosa; a sa tubu na veileti ena kedra maliwa, ka sa yaco kina na nodra vakadave dra vakaira.

26 Ia era sa vakamatea e dua na “parofita ni Turaga; io, na tamata digitaki ni Kalou, ka a tukuna vei ira na nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila, ka a parofisaitaka e vuqa na ka ena yaco mai, io, na nona lako mai na Karisito.

27 Ena vuku ni a kaya vei ira ni sai Karisito na “Kalou, ka Tama ni ka kecega, ka kaya ni na vaka na tamata ka ^bucui koya na tamata ka a buli mai na ivakatekivu, se ena dua tale na kena vosa, e kaya o koya ni sa buli na tamata me ucuya na “Kalou, ia ena lako sobu mai na Kalou vei ira na luve ni tamata, ka taurivaka na yago vaka lewe kei na dra, ka lako voli e delai vuravura—

28 Ia oqo, ni sa tukuna na veika oqori, era sa vakamatei koya; ka ra sa kitaka e vuqa tale na ka sa

20a 1 Nif. 2:1–4.

21a Mosa. 9:1–3.

22a Mosa. 10:18.

26a Mosa. 17:12–20.

27a DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.

^b iVakate. 1:26–28;

Ica 3:14–17;

V&V 20:17–18.

c Mosa. 13:33–34; 15:1–4.

tau kina vei ira na cudru ni Kalou. O koya gona, o cei me kurabui ni ra tiko vakabobula, ka ra yaviti ena rarawa levu e vuqa?

29 Ia raica, a sa kaya na Turaga: Au na sega ni “vukei ira na noqu tamata ena siga ni nodra talaidredre; ia au na latia na nodra sala me ra kakua kina ni sautu; ia na veika era sa kitaka ena itatarabe e matadra.

30 Sa kaya talega: Kevaka era sa kaburaka na “dukadukali na noqu tamata, era na ^btamusuka na qana ena covulaca; ka na gaga sara vei ira.

31 A sa kaya talega: Kevaka era sa kaburaka na dukadukali na noqu tamata era na tamusuka ena “cava ni tokalau, ka na kauta vata mai na veivakarusa totolo sara.

32 Ia oqo, raica, sa yaco dina na vosa ni yalayala ni Turaga, ka ko ni sa yaviti ka vakararawataki.

33 Ia kevaka ko ni na “vuki vua na Turaga ena lomamuni taucoko, ka vakararavi Vua, ka qaravi Koya ena nomuni vakasama taucoko, kevaka ko ni sa kitaka oqo, ena sereki kemuni ko Koya mai na veivakabobulataki me vaka na nona lewa kei na nona gadadre.

WASE 8

Sa vakavulici ira na tamata i Limiai ko Amoni—Sa vulica ko koya me baleta na nodra ruasagavulu ka va na peleti na Jeretai—Sa rawa mera na

vakadewataki na ivolatukutuku makawa mai vei ira na daurairai—Sa sega ni dua na isolisoli me cecere cake mai na daurairai. Rauta na 121 B.K.

KA sa yaco ni sa tinia na nona vosa vei ira na nona tamata ko Limiai na tui, ni a vosataka ko koya e vuqa na ka vei ira ka’u sa vola e vica wale ga ena ivola oqo, sa tukuna vei ira na nona tamata na veika kece sara me baleti ira na wekadra ka ra tiko ena vanua ko Saraemala.

2 Sa qai vakarota me tucake ko Amoni e matadra na lewevuqa, ka talanoataka na veika kece e yacovi ira na wekadra mai na gauna ka biuta mai kina na vanua ko Senifi me yacova na gauna sa biubiu mai kina ko koya.

3 A sa talanoataka talega na iotioti ni vosa ka a vakavulica vei ira ko Penijamini na tui, ka vakamacalataka vei ira na tamata i Limiai na tui, me ra kila kina vakavinaka na ibalebale ni vosa kece e a vosataka.

4 Ka sa yaco ni sa vakayacora oti na veika kece oqo, sa qai vakasukai ira na lewevuqa ko Limiai na tui, ka vakarota me ra lesu tale na tamata yadua ki na nodra veivale.

5 Ka sa yaco ni sa vakarota me kau mai vei Amoni na peleti ka tu kina na kedra “itukutuku na nona tamata mai na gauna era a biuta mai kina na vanua ko Saraemala, me wilika.

29a 1 Samu. 12:15;
2 Vei. 24:20.

30a DV Duka, Dukadukali.
b Kala. 6:7–8;

V&V 6:33.
DV Tatamusuki.

31a Jere. 18:17;
Mosa. 12:6.

33a Moma. 9:6.
8 5a Mosa. 9–22.

6 Ia, ni sa wilika oti ga ko Amoni na itukutuku, sa tarogi koya sara na tui se rawa me vakadewataka na vosa tani e so, ka a tukuna vua ko Amoni ni sega ni rawa vua.

7 A sa kaya vua na tui: Ena noqu a rui rarawataka na nodra vakarawataki tiko na noqu tamata, au a vakarota kina me ra lako yani ki na lekutu e lewe vasagavulu katolu na noqu tamata, de na rawa ni ra na kunea kina na vanua ko Saraemala, ka me keimami kerei ira kina na wekai keimami me ra mai sereki keimami mai na veivakabobulataki.

8 Ka ra a lako sese voli ena lekutu ka vuqa na siga, ia era a sasaga vagumatua tiko ga, ka sega ni kunea na vanua ko Saraemala ia era a lesu tale mai ki na vanua oqo, ka ra a taleva mai e dua na vanua ni wai levu, ka a kunea e dua na vanua ka sinai tu ena sui ni tamata, kei na sui ni manumanu, ka sinai tale tu ga ena icaca ni veivale ena kena veimataqali, a ra sa kunea e dua na vanua era a tawana tu e dua na mata tamata ka ra a lewe vuqa sara me vaka na kedra lewevuqa na Isireli.

9 Ia me ivakadinadina ni nodra itukutuku era a kauta mai e ^aru-asagavulu kava na peleti ka ra sa sinai tu ena iceuceu, ka ra caka ena koula dina.

10 Ka raica, era a kauta talega mai e so na ^apeleti-ni-sere, ka ra

sa kalevu, ka ra caka ena ^bparasa kei na kopa, ka ra se vinaka sara tu ga.

11 Era a kauta talega mai e so na iseileiwau, ka ca tu na diadra, ka veveka tu na yamedra; ka sa sega ni dua ena vanua me vakadewataka rawa na vosa se na ceuceu era tu ena peleti. O koya au sa kaya kina vei iko: E rawa li mo vakadewataka?

12 Ka' u sa kaya tale vei iko: Ko kila li e dua ka rawa ni vakadewataka? Ni' u sa gadreva me vakadewataki na itukutuku oqo ki na neimami vosa; de na tukuna rawa vei keda me baleta e dua na ivovo ni mata tamata oqo ka ra sa vakarusai, ka sa vu mai vei ira na peleti oqo; se, ena tukuna beka vei keda me baleti ira sara mada ga ko ira na tamata oqo ka ra sa vakarusai; ka' u sa gadreva sara me' u kila na vu ni nodra vakarusai.

13 Ia oqo sa kaya vua ko Amoni: Au sa rawa ni tukuna vakaidina sara vei kemuni, Oi kemuni na tui, ni tiko e dua na tamata ka rawa ni ^avakadewataka na itukutuku oqo; ni sa tiko vua e dua na ka me rai kina ka vakadewataka na itukutuku makawa kecega; ka sa isolisoli mai vua na Kalou. Ka ra sa vakatokai na ka oqori me ra ^bivakavakadewa, ia sa sega ni rai rawa kina e dua na tamata ka vakavo ke sa vakaroti vua, de na raica na ka sa sega ni dodonu me raica ka mate kina. Ia ko koya sa

^{9a} Ica 1:1–2.
^{10a} Ica 15:15.

^b Ica 10:23.
^{13a} Mosa. 28:10–17.

^b DV Urimi kei na Cumimi.

vakatarai me rai kina, sa vakato-kai me ʻdaurairai.

14 Ka raica, na nodra tui na le-wei Saraemala, sai koya sa vaka-roti me kitaka na veika oqo, ka sa tiko vua na isolisoli cecere oqo mai vua na Kalou.

15 A sa kaya na tui ni sa uasivi cake na daurairai mai vua na parofita.

16 A sa kaya ko Amoni ni sa dauvakatakila ka parofita talega ko koya na daurairai; ka sa sega ni tiko rawa vua na tamata e dua na isolisoli me cecere cake, ka vakavo ke sa tu vua na kaukauwa ni Kalou, ka na sega ni rawata e dua na tamata; e dina ga ni rawa ni tu vua na tamata na kaukauwa levu ka solia vua na Kalou.

17 Ia sa rawa ni kila na daurairai na veika sa yaco oti, kei na veika talega ena qai yaco mai, ka na vakatakilai na veika kece mai vei ira, se, ena vakaraitaki kina na veika vuni, ka vakavotui kina na veika sa vunitaki tu, era na vakatakila talega mai na veika e sega tu ni kilai, ka ra na vakata-kila talega na veika era a sega tu ni kilai rawa.

18 Sa vakarautaka tu gona kina na Kalou na sala me vakayacora kina na tamata na vei cakacaka mana lelevu, ena vakabauta ga; me qai yaga vakalevu kina ko koya vei ira na wekana.

19 Ia oqo, ni sa tinia na nona vosa ko Amoni sa marau vakalevu

sara na tui, ka vakavinavinaka vua na Kalou, ka kaya: Sa sega sara ni vakatitiqataki ni dua dina na ʻitukutuku kurabuitaki e tiko ena peleti oqo, ka sa vakarautaki vakaidina tu na ivakavakadewa oqo ena inaki me tevukivotu kina na veika vuni vakaoqo vei ira na luve ni tamata.

20 Sa ka talei dina sara na caka-caka ni Turaga, ka sa vosoti ira vakadede na nona tamata; io, sa mataboko ka sega ni vakararama-taki rawa na mata ni yalodra na luve ni tamata; ni ra sa sega ni via vakasaqara na yalomatua, ka ra sa sega ni gadreva me liutaki ira ko ʻkoya!

21 Io, era sa vaka na qele ni manumanu kila sa dro tani mai vua na ivakatawa, era veiseyaki, ka vakasavi, ka ra kani ira ko ira na manumanu kila ni veikau.

NA I TUKUTUKU KEI SENIFI—E dua na kedra itukutuku na nona tamata, mai na gauna era a biuta mai kina na vanua ko Saraemala me yacova na gauna era sa sereki kina mai na ligadra na Leimanaiti.

Okati ena wase e 9 ki na wase e 22.

WASE 9

Sa liutaka ko Senifi e dua na ila-walawa mai Saraemala me laki ta-ukena na vanua ko Liai-Nifai—Sa vakatara na nodra tui na Leimanaiti

13c DV Daurairai.

19a Ica 3:21–28; 4:4–5.

20a OYA Wisdom, e dua na

nauni yalewa ena vosa vaka-Iperiu kei na Kirisi.

Na Vosa. 9:1;
Maci. 11:19.

mera taukena na vanua—Sa tubu na ivalu ena kedra maliwa na Leimanaiti kei ira na tamata i Senifi. Rauta na 200–187 B.K.

KOI au, ko Senifi, au a vakavulici ena vosa kece vaka Nifaiti, ka’u sa kila tu na “vanua ko Nifai, se na vanua ka nodra ivotavota vakawa taumada na neimami qase, ka’u a talai me’u dua na yamata vuni ena kedra maliwa na Leimanaiti me’u raica mai na nodra mataivalu, me ra na qai kabai ira yani na neimami mataivalu ka vakarusai ira—ia ni’u sa raica na veika vinaka sa tu vei ira au sa gadreva me ra kakua ni vakarusai.

2 O koya, au sa cikevi ira kina na wekaqu ena lekutu, ni’u gadreva me cakava e dua na veidinadinati kei ira ko koya na neimami iliuliu; ia me vaka ni sa tamata yalo kaukauwa ka dau taleitaka na vakadave dra ko koya, sa vakarota kina me’u vakamatei; ia a qai vakabulai au ga ena vakadave dra levu, ni ra sa veivala na tama kei na tama, kei ira na veitacini, ka ra mate kina ena lekutu na iwase levu cake ni neimami mataivalu; ka keimami a lesu tale, koi keimami ka sega ni mate, ki na vanua ko Saraemala, me la’ki tukuna na itukutuku vei ira na watidra kei na luvedra.

3 Ia, me vaka ni’u sa gadreva vakalevu sara me’u taukena na nodra vanua na neimami qase, au sa vakasokumuni ira vata kina ko ira kece era vinakata me keimami

lako cake vata ka la’ki taukena na vanua, ka keimami sa tekivutaka tale na neimami ilakolako ena lekutu me lako cake ki na vanua; ia keimami a yaviti ena dausiga kei na veivakararawataki ca sara; ni keimami a berabera ni nanuma na Turaga na neimami Kalou.

4 Ia, ni sa oti e vuqa na siga na neimami veilakoyaki voli ena lekutu keimami sa qai birika na neimami valelaca ena vanua ka ra a bale mate kina na wekai keimami, ka volekata sara na nodra vanua na neimami qase.

5 Ka sa yaco ni’u a lako tale kei na lewe va na noqu tamata ki na koro, ki vua na tui, me’u kila kina na lomana, ka me’u kila talega kina se rawa me’u lako yani kei ira na noqu tamata me keimami taukena na vanua ena yalo ni veisaututaki.

6 Ka’u a lako vua na tui, ka keirau veiyalayalatitaka me’u taukena na vanua ko Liai-Nifai, kei na vanua ko Sailomi.

7 A sa vakaroti ira talega na nona tamata me ra toki tani mai na vanua, ka’u sa lako yani kei ira na noqu tamata me keimami taukena.

8 Sa tekivu me keimami tara vale, ka vakavinakataka na bai ni koro, io, na bai ni koro ko Liai-Nifai, kei na koro ko Sailomi.

9 Ka keimami sa tekivu me teivaka na qele, io, ena veimataqali sore ni kau kecega, na sore ni sila, kei na witi, kei na bali, kei na nisi, kei na seumi, kei na sore ni

veimataqali vuanikau kecega; ka keimami sa tekivu me tubu ka lewe levu ka tiko sautu ena vanua.

10 Ia sa ilawaki ka ivadi qaseqase i Leimani na tui, me “kauti ira kina na noqu tamata ki na tiko vakabobula, ka a solia kina na vanua me keimami taukena.

11 O koya sa yaco kina ni keimami a tawana tiko na vanua ena loma ni tinikarua na yabaki sa tekivu me nuiqawaqawa mai ko Leimani na tui, de ra na tubu me ra kaukauwa vakalevu sara na noqu tamata ena vanua, ka ra na sega ni vakamalumulumutaki ira rawa ka vakabobulataki ira.

12 Ia, era a sa tamata vucesa ka dau “qaravi kalou matakau; o koya era sa vinakata kina me ra vakabobulataki keimami, me ra na kana tiko kina mai na cakacaka ni ligai keimami; io, me ra kana magiti mai na qele ni manumanu ni neimami lomanibai.

13 O koya sa yaco kina ni sa tekivu me vakayavalati ira na nona tamata ko Leimani na tui me ra veileti kei ira na noqu tamata; a sa tekivu kina na ivalu kei na veicacati e loma ni vanua.

14 Ia, ena ikatini katolu ni yabaki ni noqu veiliutaki ena vanua ko Nifai, ni ra sa vagunu ka vakana manumanu ka teitei tiko ko ira na noqu tamata mai na ceva ni vanua ko Sailomi, era a lako yani kina e lewevuqa na Leimanaiti ka tekivu me vakamatei ira,

ka ra kauta na nodra manumanu, kei na sila mai na nodra veiwere.

15 Io, ka sa yaco ni ra a dro, ko ira kece era a sega ni toboki, ki na koro ko Nifai, ka ra mai kerei au me’u taqomaki ira.

16 Ka sa yaco ni’u a vakaiyara-gitaki ira ena dakai titi, kei na gasau, kei na iseileiwau, kei na iseletakelo, kei na i wau, kei na irabo, kei na veimataqali yaragi kecega keimami bulia rawa, ka keimami a lako yani, koi au kei ira na noqu tamata, me keimami vala kei ira na Leimanaiti.

17 Io, keimami sa lako yani ena kaukauwa ni Turaga me veivala kei ira na Leimanaiti; ni keimami a tagi vagumatua vua na Turaga, koi au kei ira na noqu tamata, me sereki keimami mai na ligadra na neimami meca, ni keimami sa qai vakayadrati me keimami nanuma na nodra a veisereki na neimami qase.

18 A sa “rogoca na neimami tagi na Kalou ka sauma na neimami masu; ka keimami sa lako yani ena nona kaukauwa; io, keimami sa lako yani vei ira na Leimanaiti, ia ena dua na siga ka dua na bogi keimami vakamatea kina e tolu na udolu ka vasagavulu katolu; keimami sa vakamatei ira sara me yacova ni keimami sa vakasavi ira tani mai na neimami vanua.

19 Ia koi au, au a veivuke ena ligaqu ena nodra buluti na nodra mate. Ka raica, keimami sa rarawataka ka tagicaka vakalevu na

nodra mate e lewe rua na drau vitusagavulu ka ciwa na wekai keimami.

WASE 10

Sa mate ko Leimani na tui—Era sa tamata kila ka vakarerevaki ka vakabauta na itovo lasu ko ira na nona tamata—Sa qaqa vei ira ko Senifi kei ira na nona tamata. Rauta na 187-160 B.K.

KA sa yaco ni keimami sa teki-vuna tale na matanitu ka tekivu taukena tale na vanua ena vakacegu. Ka'u sa vakarota me buli na veimataqali yaragi kecega ni valu, me ra na taurivaka na noqu tamata ena gauna era na mai valuti keimami tale kina ko ira na Leimanaiti.

2 Ka'u sa lesi ira na yadra me ra vakavolivolita na vanua, me ra kakua kina ni kaba vakidacala mai ka vakarusai keimami ko ira na Leimanaiti; au sa taqomaki ira kina na noqu tamata kei na noqu qele ni manumanu, ka maroroya me ra kakua ni lutu ki na ligadra na neimami meca.

3 Ka sa yaco ni keimami sa taukena na nodra vanua na neimami qase me vuqa sara na yabaki, io, ena loma ni ruasagavulu ka rua na yabaki.

4 Ka'u sa vakarota me ra teivaka na qele ko ira na tagane, ka tea na veimataqali ^asore ni itei kei na veimataqali vuanikau kecega.

5 Ka'u sa vakavuna me ra

dautalitali ko ira na marama, ka me ra gugumatua, ka daucakacaka, ka talia na veimataqali isulu lineni matailalai, io, kei na veimataqali ^aisulu kecega, me keimami vakaisulu kina; ka keimami sa tubu ka sautu ena vanua—keimami sa tiko vakacegu kina ena vanua ena loma ni ruasagavulu karua na yabaki.

6 Ka sa yaco ni sa mate ko ^aLeimani na tui, ka tekivu me veiliutaki me kena isosomi ko luvena. Ka sa tekivu me vakayavalati ira na nona tamata me ra veisaqasaqa kei ira na noqu tamata; o koya era sa vakavakarau kina ki na ivalu, me ra lako mai ka veivala kei ira na noqu tamata.

7 Ia au a sa talai ira yani na noqu yamata vakavolivolita na vanua ko ^aSemiloni, me'u kila kina na nodra vakavakarau, me'u yadra kina, me ra kakua ni kaba mai ka vakarusai ira na noqu tamata.

8 Ka sa yaco ni ra a lako mai kei na nodra lewevuqa ki na vualiku kei Sailomi, era sa ^avakaiyaragi ena ^bdakaititi, kei na kena gasau, kei na iseleiwau, kei na isele takelo, kei na vatu, kei na irabo; ka sa toro na uludra me ra ulu cou; ka sa vau na tolodra ena ivau kuli ni manumanu.

9 Ka sa yaco ni'u sa vakarota me ra vunitaki e loma ni lekutu ko ira na yalewa kei na gonelalai ni noqu tamata; ka'u sa vakaroti ira kece talega na tagane qase ka rawa me ra tauri iyaragi kei ira

10 4a Mosa. 9:9.
5a Alama 1:29.

6a Mosa. 9:10-11; 24:3.
7a Mosa. 11:12.

8a Jeromi 1:8.
b Alama 3:4-5.

kece na cauravou ka rawa me ra tauri iyaragi, me ra soqoni vata mai me ra veivala kei ira na Leimanaiti; ka'u sa tuvai ira ki na nodra itutu me vaka na nodra dui yabaki.

10 Ka sa yaco ni keimami a lako cake me vala kei ira na Leimanaiti; ia e dina ga ni'u sa qase, koi au, au sa lako talega me'u vala kei ira na Leimanaiti. Ka sa yaco ni keimami a lako cake ki vala ena "kaukauwa ni Turaga.

11 Oqo, era sa sega ni kila ko ira na Leimanaiti e dua na ka me baleta na Turaga, se na kaukauwa ni Turaga, o koya era sa nuitaka ga kina na nodra kaukauwa. Ia era sa tamata kaukauwa dina, ena kaukauwa ga vakatamata.

12 Era sa tamata "kila, ka vakarerevaki, ka dau taleitaka na vakadave dra, ka ra vakabauta na nodra ^bitovo na nodra qase, ka sa vakaoqo—Era sa vakabauta ni ra a vakasavi tani mai na vanua ko Jerusalemi ena vuku ni nodra caka cala na nodra qase, ka ni ra a vakacalai ena lekutu mai vei ira na wekadra, ka ra a vakacalai talega ena nodra a kosova tiko na wasawasa;

13 E dua tale, ni ra a vakacalai talega ena vanua ka a nodra ivotavota vakawa "taumada, ni ra sa kosova oti mai na wasawasa, ia na veika kece oqo ena vuku ni nona a yalodina vakalevu cake ko Nifai

ena nona muria tiko na ivakaro ni Turaga—o koya a sa ^btotaki koya kina na Turaga, ni a rogoca na nona masu na Turaga ka sauma, ka a liutaka ko koya na nodra ilakolako ena lekutu.

14 Ka rau sa cudruvi koya na tukana ni rau sa "sega ni kila na ivakarau ni Turaga; erau a ^bcudruvi koya talega e wasawasa ni rau a vakaukauwataka na lomadrau vua na Turaga.

15 Ka rau a cudruvi koya tale ni ra sa yaco yani ki na vanua yalataki, ni rau sa kaya sa kovea mai ligadrau na itutu ni "veiliutaki vei ira na tamata; ka rau a segata me rau vakamatei koya.

16 Ka rau a cudruvi koya tale ni sa lako ki na lekutu me vaka e a vakarota vua na Turaga, ka kauta yani na "itukutuku ka ceuti tu ena peleti parasa, ka rau kaya ni a ^bbutakoca.

17 O koya era sa vakavulici ira kina na luvedra me ra cati ira, ka me ra labati ira, ka me ra butakoci ira ka kovea vakaukauwa mai vei ira, ka kitaka na ka kece e rawa me vakarusai ira; o koya era sa cati ira tawamudu kina na kawa i Nifai.

18 Ena inaki oqo, sa vakaisini au kina ko Leimani na tui, ena nona ilawaki qaseqase, kei na lasu, kei na yalayala e veicavilaki, ka'u sa kauti ira mai kina na noqu tamata ki na vanua oqo, me ra na

10a DV Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.

12a Alama 17:14.
b 2 Nif. 5:1–3.

13a 1 Nif. 18:23.

b 1 Nif. 17:35.

14a 1 Nif. 15:7–11.

b 1 Nif. 18:10–11.

15a 2 Nif. 5:3.

16a 2 Nif. 5:12.

b Alama 20:10, 13.

mai vakarusai ira kina; io, ka keimami sa sotava na ka rarawa ena vanua ena veiyabaki e vuqa oqo.

19 Ia oqo koi au, ko Senifi, ni' u sa tukuna oti na veika kece oqo me baleti ira na Leimanaiti kivei ira na noqu tamata, au sa vakauqeti ira kina me ra la' ki vala ena nodra igu taucoko, ka vakararavi tiko vua na Turaga; o koya, keimami sa valuti ira kina, ka veirai mata.

20 Ka sa yaco ni keimami a vakasavi ira tani tale mai na neimami vanua; ka keimami a yaviti ira ena veivakamatei levu, era sa rui lewe levu sara keimami a sega kina ni wiliki ira.

21 Ka sa yaco ni keimami a lesu tale ki na neimami vanua, ka ra sa tekivu qarava tale na nodra qele ni manumanu ko ira na noqu tamata, ka teivaka na nodra qele.

22 Ia oqo, ni' u sa qase sara, au sa solia kina na matanitu ki vua e dua na luvequ; o koya, au sega kina ni vosa tale. Ka me vakalougatataki ira na noqu tamata na Turaga. Emeni.

WASE 11

Sa ca na veiliutaki i Noa na Tui—Sa rekitaka na bula vaka-marau ca vata kei ira na watina kei na watina lalai—Sa parofisaitaka ko Apinatai ni ra na vakabobulataki ko ira na tamata—Sa via vakamatei koya ko Noa na Tui. Rauta na 160–150 B.K.

Ia oqo ka sa yaco ni sa solia ko Senifi na matanitu vei Noa, e dua na luvena; ka sa tekivu me veiliutaki ko Noa me kena isosomi; ia sa sega ni lako ena sala i tamana.

2 Ia raica, a sa sega ni muria na ivakaro ni Kalou, sa muria ga na ka sa gadreva na lomana. A sa vuqa na watina, kei na "watina lalai. Sa ^bvakavuna ko koya me ra ivalavala ca na nona tamata, ka kitaka na ka sa vakasisila ena mata ni Turaga. Io era sa ia na "veibutakoci ka kitaka na veimataqali caka ca kecega.

3 Sa lavaka ko koya na ivakacavacava ni dua na ikalima ni ka kece era taukena, e dua na ikalima ni nodra koula, kei na siliva, e dua na ikalima ni nodra "sifi, kei na nodra kopa, na nodra parasa kei na nodra kaukamea; kei na dua na ikalima ni nodra manumanu urouro; kei na dua talega na ikalima ni nodra sila.

4 Ia sa taura ko koya na veika kece oqo me yaga vua, kei ira na watina kei na watina lalai; me yaga talega vei ira na nona bete, kei ira na watidra kei ira na watidra lalai; a sa veisautaka ko koya na ivakarau ni matanitu.

5 A sa vakasivoi ira kece na bete ka a lesi ira ko tamana, ka lesia vou e so tale me kedra isosomi, ko ira era sa vakalevulevui ena viavialevu ni lomadra.

6 Io, era sa tokoni kina ena nodra

11 2a Jeko. 3:5.
b 1 Tui 14:15–16;
Mosa. 29:31.
c 2 Nif. 28:15.

3a IPE vosa veiwekani:
ivakamacala ni vosa
vakayaca, "rarama";
vosa cakacaka, "me

ubi se vakawaqa ena
kaukamea."

vucesa, kei na nodra qaravi kalou matakau, kei na nodra vei-butakoci, ena ivakacavacava ka lavaka ko Noa na tui vei ira na nona tamata; era sa cakacaka vakaukauwa sara kina na tamata me ra vukea kina na caka cala.

7 Io, era sa yaco me dauqaravi kalou matakau talega, ni ra a vakacalai ena vosa wale ka veicavilaki ni tui kei ira na nona bete; ni ra a vosataka vei ira na vosa veicavilaki.

8 Ka sa yaco ni sa tara ko Noa na tui e vuqa na vale lelevu ka to-toka; a sa ukutaki ira ena kau sa caka vakamatai sara kei na veikuuku talei, na koula kei na siliva, na kaukamea kei na parasa, na sifi kei na kopa;

9 Ia a sa tara talega e dua na nona vale vakaitamera, ka biuta e loma na idabedabe vakatui ka caka ena kau talei, ka ukutaka ena koula kei na siliva kei na veika talei kecega.

10 A sa vakaroti ira talega na nona tamata me ra ukutaka na loma ni valetabu ena kau talei, kei na kopa kei na parasa.

11 Ka sa ukutaka na idabedabe sa lokuci me nodra na bete levu, ka rewaicake mai na vei idabedabe kece tale, ena koula dina; a sa vakarota me tara na kena bai me ra dau taqa ka ravi kina ni ra sa vosataka na vosa wale ka vosa lasu vei ira na nona tamata.

12 Ka sa yaco ni sa tara o koya e dua na "vale cecere sara volekata na valetabu; sa vale cecere sara ka

rawa me tu kina e delana ka raica na vanua taucoko ko Sailomi kei na vanua talega ko Semiloni, ka ra a taukena na Leimanaiti; ka rawa sara mada ga me raica na vanua kece e vakavolivolita.

13 Ka sa yaco ni sa vakarota me tara e vuqa na vale ena vanua ko Sailomi; ka vakarota me tara e dua na vale cecere ena delana ki na vualiku kei Sailomi, na vanua era a mai vakacegu kina na kawa i Nifai ni ra sa dro tani ena vanua oqo; ia sa kitaka na ka kece oqo mai na iyau ka rawa mai na nodra ivakacavacava na nona tamata.

14 Ka sa yaco ni sa vakararavi ga ki na nona iyau, ka sa vakayalia na nona gauna ena bula vaka marau ca kei ira na watina kei na watina lalai; era sa vakayalia talega na nodra gauna ko ira na nona bete vei ira na yalewa dautagane.

15 Ka sa yaco ni sa tea na nona veiwere ni vaine e loma ni vanua; ka tara na vei iqaqi-ni-waini ka sa rawata vakalevu na waini; a sa yaco kina ko koya me "dau gunu waini, kei ira talega na nona tamata.

16 Ka sa yaco ni ra sa dau basika tiko mai na Leimanaiti ka yaviti ira tiko vakalalai na nona tamata ena nodra veiwere, kei na gauna era vakania tiko kina na nodra qele ni manumanu.

17 A sa talai ira yani na nona sotia ko Noa na tui me ra vakavolivolita na vanua ka vakasavi ira tani; ia era sa lewe lailai ga ka ra a kabai ira mai na Leimanaiti ka

vakamatei ira, ka vakasava tani e vuqa na nodra qele ni manu-manu; sa vakatekivu kina me ra vakarusai ira tiko vakaoqo ko ira na Leimanaiti me ra vakaraitaka kina na nodra cati ira.

18 Ka sa yaco ni a qai tala na nona mataivalu ko Noa na tui me valuti ira, ka ra vakasavi ira lesu; era sa lesu tale kina ka marautaka na nodra itoki ni valu.

19 Ia oqo, era sa vakalevulevui ira ena qaciqacia ni lomadra ena vuku ni qaqa levu oqo; era sa “sakitaka na nodra kaukauwa ka kaya ni rawa me ra vala na nodra lewe limasagavulu kei na nodra lewe udolu na Leimanaiti; era sa dokadokai ira kina ka taleitaka na dra, kei na vakadavei ni nodra dra na wekadra; ka sa vu oqo mai na nona caka ca na nodra tui kei ira na nona bete.

20 Ka sa yaco ni a tiko ena kedra maliwa e dua na tamata ka yacana ko “Apinatai; ka sa lako yani ko koya ena kedra maliwa ka tekivu me parofisai, ka kaya: Raica, sa kaya vakaoqo na Turaga, ka sa vakarota vakaoqo vei au ka kaya, Mo lako yani, ka kaya vei ira na tamata oqo, ni sa kaya vakaoqo na Turaga—Ena ca vei ira na tamata oqo, ni’u sa raica na nodra itovo vakasisila, kei na nodra caka ca, kei na nodra veibutakoci; ia kevaka era na sega ni veivutuni, au na sikovi ira ena noqu cudru.

21 Ia kevaka era sega ni

veivutuni ka lesu tale vua na Turaga na nodra Kalou, raica, au na soli ira ki na ligadra na nodra meca; io, era na qai “vakabobulataki ka vakararawataki e ligadra na nodra meca.

22 Ia ena qai yaco mera na kila ni sai au na Turaga na nodra Kalou, ka’u sa Kalou “vuvu, ka sikova tiko na nodra caka ca na noqu tamata.

23 Ia ena qai yaco kevaka era sa sega ni veivutuni na tamata oqo ka lesu tale vua na Turaga na nodra Kalou, era na vakabobulataki; ena sega ni dua me na sereki ira, ia na Turaga na Kalou Qaqa dua-dua ga.

24 Io, ena qai yaco ni ra sa tagi mai vei au ka na “berabera ni’u rogoca na nodra tagi; io, ka’u na laiva me ra yaviti ira ko ira na nodra meca.

25 Ia kevaka era sega ni veivutuni ena isulu taga kei na dravusa, ka tagi vagumatua vua na Turaga na nodra Kalou, au na sega ni “rogoca na nodra masu, ka’u na sega talega ni sereki ira mai na nodra vakararawataki; a sa kaya vakaoqo na vosa ni Turaga, ka sa vakaroti au kina.

26 Ka sa yaco ni sa tukuna oti vei ira na veivosa oqo ko Apinatai, era sa cudruvi koya, ka segata me ra vakamatea; ia sa vakabulai koya na Turaga mai na ligadra.

27 Ia ni sa rogoca ko Noa na tui na vosa sa vosataka ko Apinatai

19a V&V 3:4.
DV Qaciqacia.
20a DV Apinatai.

21a Mosa. 12:2; 20:21;
21:13–15; 23:21–23.
22a L.Y 20:5; iVaka. 6:15;

Mosa. 13:13.
24a Maika 3:4; Mosa. 21:15.
25a Ais. 1:15; 59:2.

vei ira na tamata, sa cudru talega ka kaya: Ko cei ko Apinatai me mai lewai au kei ira na noqu tamata, se ko “cei talega na Turaga me mai vakayacora na ka rarawa oqo vei ira na noqu tamata?”

28 Au sa vakaroti kemudou mo dou kauti Apinatai mai ki ke, me’u vakamatei koya, ni sa tukuna na veika oqo me ra vakayavalati kina na noqu tamata me ra veicudruvi vakataki ira, ka me tubu na veileti ena kedra maliwa; a ka oqo au na vakamatei koya kina.

29 Sa “vakamatabokotaki na matadra na tamata; era sa ^bvakaukauwataka na lomadra ka sega ni via rogoca na vosa i Apinatai, ka ra segata mai na gauna koya me ra vesuki koya. Ia sa vakaukauwataka talega na lomana ko Noa na tui ka sega ni via rogoca na vosa ni Turaga, ka sega talega ni veivutunitaka na veika ca sa vakayacora.

WASE 12

Sa biu ki na valeniveivesu ko Apinatai ena vuku ni nona a parofisaitaka na nodra vakarusai na tamata kei na nona mate ko Noa na Tui—Era cavuta na ivolanikalou ko ira na bete vakailasu ka cakava me rairai ni vaka me ra muria tiko na lawa i Mosese—Sa tekivu vakatavuvulitaka vei ira ko Apinatai na iVakaro E Tini. Rauta na 148 B.K.

Ka sa yaco ni sa oti e rua na yabaki, sa vakalecaleca yani ena kedra maliwa ko Apinatai, ka ra sa sega kina ni kilai koya, a sa parofisai vei ira, ka kaya: Sa vakaroti au vakaoqo na Turaga, ka kaya—I Apinatai, mo la’ki parofisai vei ira na noqu tamata oqo, ni ra sa vakaukauwataka na lomadra ka sega ni via rogoca na noqu vosa, era sa sega talega ni veivutunitaka na nodra caka ca; o koya, au na “sikovi ira kina ena noqu cudru, io, ena noqu cudru waqawaqa au na sikovi ira kina ena vuku ni nodra caka ca kei na itovo vakasisila.

2 Io, ena ca vei ira na itabatamata oqo! Ka sa kaya vei au na Turaga: Mo dodoka yani na ligamu ka parofisai ka kaya: Sa kaya vakaoqo na Turaga, ena qai yaco ni ena vuku ni nodra caka cala na itabatamata oqo, era na “vakabobulataki kina ka sabici na ^bbaludra; io, era na vakasaurarataki mai vei ira na tamata, ka yaviti, era na kania na lewedra ko ira na vilituri, kei na koli, kei na manumanu kila.

3 Ka na qai yaco ni na vaka na isulu ena “lovo bukawaqa katakata na ^bbula nei Noa na tui; ni na qai kila ko koya ni sai au na Turaga.

4 Ka na qai yaco ni’u na yaviti ira na noqu tamata oqo ena veivakararawataka ca, io, ena dausiga

27a L.Y 5:2;
Mosa. 12:13.
29a Mosese 4:4.
b Alama 33:20;

Ica 11:13.
12 1a Ais. 65:6.
2a Mosa. 11:21; 20:21;
21:13–15; 23:21–23.

b Mosa. 21:3–4.
3a Mosa. 19:20.
b Mosa. 12:10.

kei na “mate dauveitauvi; ia au na vakayacora mera na ^btagiyaso ena siga taucoko.

5 Io, au na vakavuna me vesu e dakudra na “icolacola bibi; ka ra na vakasaurarataki me vaka na asa sa galu.

6 Ka na qai yaco ni’u na tala yani na uca cevata me yaviti ira; ena yaviti ira talega na “cagi ni toka-lau; ka ra na vakacaca ena nodra vanua na ^bmanumanu lalai ka kania talega na nodra sila.

7 Ka ra na yaviti ena mate dauveitauvi lelevu—ka’u na kitaka na veika kece oqo ena vuku ni nodra “caka cala kei na itovo vakasisila.

8 Ka na qai yaco ni kevaka era na sega ni veivutuni, au na “vakarusai ira sara vakadua mai na delai vuravura; ia era na biuta tu mai e dua na ^bitukutuku, ka’u na maroroya me yaga vei ira na veimatani era na taukena na vanua oqo; io au na kitaka na veika oqo meu vakatakila kina na nodra itovo vakasisila na tamata oqo ki na veimatani tale e so. Ka a parofisaitaka tale ko Apinatai e vuqa na ka ca me baleti ira na tamata oqo.

9 Ka sa yaco ni ra sa cudruvi koya; ka ra sa tauri koya ka vesuki koya, ka kauti koya vua na tui ka kaya: Raica, keimami sa kauta mai vei kemuni na tamata oqo ni sa parofisaitaka na ca vei ira na nomuni tamata, ka kaya ni na vararusai ira na Kalou.

10 Ia sa parofisaitaka talega na ca me baleta na nomuni bula, ka kaya ni na vaka wale ga na isulu ena loma ni lovo ni bukawaqa na nomuni bula.

11 Ka sa kaya talega ko koya ni na vaka na tolo ni kau, ia na tolo ni kau madu e loma ni were na nomuni bula; ka ra na cici baleta na manumanu kila ka buturaki sobu.

12 Ia sa kaya talega ni ko ni sa vaka na se ni soni sa madu, kevaka sa liwa mai na cagi, ena cagina yani e dela ni vanua. E kaya vakalecaleca toka, ni oqori na vosa ni Turaga. Sa kaya ni na yaco vakaidina vei kemuni na veika oqo kevaka ko ni sega ni veivutuni, ia, oqo ena vuku ni nomuni ivalavala ca.

13 Ia oqo, oi kemuni na tui, na cala levu cava ko ni sa vakayacora, se na ivalavala ca levu cava soti era sa kitaka na nomuni tamata ka me cudruvi keda kina na Kalou, se mai lewai keda kina na tamata oqo?

14 Ia oqo, oi kemuni na tui, raica, keimami sa tawacala, koi kemuni talega na tui ko ni sa sega ni caka cala; ka sa sega kina ni dina na vosa ni tamata oqo me baleti kemuni, ka tawayaga na nona parofisai.

15 Ia raica, eda sa kaukauwa, eda na sega ni vakabobulataki, se mera na kauti keda vakavesu na noda meca; io ko ni sa tiko sautu

4a V&V 97:26.

b Mosa. 21:9–10.

5a Mosa. 21:3.

6a Jere. 18:17;

Mosa. 7:31.

b L.Y 10:1–12.

7a V&V 3:18.

8a Alama 45:9–14.

b Moma. 8:14–16.

ena vanua oqo ka ko ni na sautu tiko ga.

16 Raica, keimami sa solia ki na ligamuni na tamata oqo; mo ni qai vakayacora vua na ka ko ni sa lewa.

17 Ka sa yaco ni sa lewa ko Noa na tui me biu ki na vale ni veivesu ko Apinatai; sa qai vakaroti ira na “bete me ra mai bosea vata na ka me cakava vua.

18 Ka sa yaco mera sa kaya vua na tui: Me kau mai, me keimami mai vakatarogi koya; a sa vakarota na tui me kau mai e matadra.

19 Era sa qai tekivu vakataroga, me rawa ni ra vakacalai koya, ka beitaka kina; ia era sa kurabui ni a sauma vakadoudou na nodra taro; a sa “sauma kece na nodra taro ka vakalasuya na nodra vosa kecega.

20 Ka sa yaco ni sa kaya vua e dua vei ira: A cava na ibalebale ni vosa sa volai tu, ka ra dau vakavuvulitaka na neimami qase ka vaka:

21 Sa “vakaevei na kena lagilagi ena ulunivanua na yava ikoya sa kauta mai na itukutuku vinaka; sa vakarogoya mai na veisaututaki; sa kauta mai na itukutuku vinaka ni ka vinaka; ka vakarogoya mai na veivakabulai; ka sa tukuna ki Saioni, Sa veiliutaki na noda Kalou;

22 Ko ira na nomu vakatawa era na tabalaka na domodra, ka lagasere vata na domodra, ni ra na

raica ena matana votu ni sa vakalesui Saioni mai na Turaga;

23 Dou ia vata mai na marau; dou lagasere vata mai na vanua lala tu e Jerusalemi ni sa vakacegui ira na nona tamata na Turaga, ka sa vakabulai Jerusalemi;

24 Sa vakaraitaka mai na Turaga na “ligana tabu e matadra na veimatani kecega, ka ra na raica na veivakabulai ni noda Kalou, mai na iyalayala kece kei vuravura?

25 Ia oqo sa qai kaya vei ira ko Apinatai: Oi kemudou li na “bete; dou sa vakalecalecava na vakavulici ira na tamata oqo mera kila na yalo ni parofisai; ka dou sa taroga vei au na ibalebale ni vosa oqo?

26 Au sa kaya vei kemudou, Ena ca vei kemudou ni dou sa vakatanitaka na sala ni Turaga! Kevaka dou sa kila tiko na ibalebale ni vosa oqo, ia dou a sega ga ni vakavuvulitaka; o koya oqo, dou sa vakatanitaka kina na sala ni Turaga.

27 Dou sa sega ni vakasaqara sara kina mo dou “kila; o koya dou sa sega kina ni yalomatua. Ia a cava dou sa vakavulica tiko vei ira na tamata oqo?

28 Era sa kaya: Keimami vakavuvulitaka na lawa i Mosese.

29 Ia sa kaya tale vei ira ko koya: Kevaka dou sa vakavuvulitaka na “lawa i Mosese, a cava dou sa sega kina ni muria? A cava dou sa domona kina na iyau? A cava dou sa ia kina na ^bveibutakoci ka

17a Mosa. 11:11.

19a V&V 100:5–6.

21a Ais. 52:7–10;

Neumi 1:15.

24a 1 Nif. 22:11.

25a Mosa. 11:5.

27a DV Kila.

29a DV Lawa i Mosese.

b DV Veibutakoci.

vakamaumautaka na nomudou kaukauwa vei ira na yalewa dau-tagane, io, ka vakavuna me ra ivavala ca na tamata oqo; oqo sa talai au mai kina na Turaga me'u mai parofisaitaka ni na yaco na ca vei ira na tamata oqo; io na ca levu sara?

30 Dou sa sega beka ni kila ni'u sa tukuna tiko na ka dina? Io, dou sa kila ni'u sa tukuna na ka dina; ka sa dodonu kina mo dou rere ena mata ni Kalou.

31 Ia ena qai yaco mo dou na yaviti ena vuku ni nomudou ivavala ca, ni dou sa kaya dou sa vakatavuvulitaka na lawa i Mosese. Ia a cava dou sa bau kila me baleta na lawa i Mosese? "Sa yaco li na veivakabulai ena lawa i Mosese? A cava dou kaya?"

32 Era sa sauma ka kaya ni sa yaco na veivakabulai ena lawa i Mosese.

33 Ia oqo a sa kaya vei ira ko Apinatai: Au kila kevaka dou sa muria na ivakaro ni Kalou dou na bula; io, kevaka dou sa muria na ivakaro ka solia na Turaga vei Mosese mai na ulunivanua ko "Saineai, ka vaka:

34 "Koi au na Turaga na nomu Kalou, ko koya ka ^bkauti iko tani mai na vanua ko Ijipita, mai na vale ni veivakabobulataki.

35 Me kakua vei iko na Kalou "tani, koi au duadua ga.

36 Mo kakua ni cakava vei iko e dua na matakau ceuceu, se dua

na ivakatakarakara ni ka mai lomalagi e cake, se dua na ka ena vuravura e ra.

37 Sa qai kaya vei ira ko Apinatai, Dou sa muria tiko li na ka kece oqo? Au sa kaya vei kemudou, E segai, dou sa sega ni muria. Dou sa "vakavulici ira tiko li na tamata me ra muria na ka kece oqo? Au sa kaya vei kemudou, E segai, dou sa sega ni kitaka vakakina.

WASE 13

Sa taqomaki ko Apinatai ena kaukauwa vakalou—Sa vakatavuvulitaka ko koya na iVunau e Tini—Sa sega ni yaco na veivakabulai ena lawa i Mosese duadua ga—Ena cakava na Kalou Vakaikoya e dua na veisorovaki ka na sereki ira kina na Nona tamata. Rauta na 148 B.K.

IA oqo ni sa rogoca na tui na veivosa oqo, sa kaya vei ira na nona bete: Dou kauta tani na tamata oqo ka vakamatei koya; se cava meda cakava vua ni sa lialia ko koya.

2 Era sa tucake yani ka tovolea me ra tauri koya, ia sa vorati ira ko koya ka kaya vei ira:

3 Dou kakua ni tarai au, ni na yaviti kemudou na Kalou kevaka dou na tarai au, ni'u se bera tiko ni talaucaka vakaoti na itukutuku a talai au mai kina na Turaga me'u mai tukuna; ka se bera talega ni'u tukuna vei kemudou na ka dou a "kerea me'u tukuna; o koya, ena

31a Mosa. 3:15; 13:27–32;
Alama 25:16.

33a L.Y 19:9, 16–20;
Mosa. 13:5.

34a L.Y 20:2–4.
b L.Y 12:51; 1 Nif. 17:40;

Mosa. 7:19.
35a Osea 13:4.

DV Qaravi Kalou
Matakau.

37a Mosa. 13:25–26.
13 3a Mosa. 12:20–24.

sega kina ni laiva na Kalou me'u vakarusai ena gauna oqo.

4 Ia au na vakayacora mada na veivakaro ka a vakarota vei au na Kalou; ia me vaka ni'u a tukuna vei kemudou na ka dina dou sa cudruvi au kina. Ka dua tale, me vaka ni'u a vosataka na vosa ni Kalou, dou sa kaya ni'u sa lialia.

5 Ia oqo a sa yaco ni sa tinia na nona vosa ko Apinatai era sa rere ni tarai koya na tamata i Noa na tui, ni sa tu vei koya na Yalo ni Turaga; ka sa "serau sara na matana, me vaka na iserau ni matai Mosesese ena ulunivanua ko Saineai, ni sa veivosaki tiko kei na Turaga.

6 Ka sa vosa ena "kaukauwa kei na lewa sa mai vua na Kalou; ka sa tomana na nona vosa, ka kaya:

7 Dou sa raica sa sega vei kemudou na kaukauwa mo dou vakamatei au kina, o koya au na vakaotia mada kina na noqu itukutuku. Io, au kila ni sa "laubasikati na yalomudou ni'u sa tukuna vei kemudou na ka dina me baleta na nomudou caka cala.

8 Io, sa vakasinaiti kemudou na noqu vosa ena rere kei na kura-bui, kei na cudru.

9 Ia au sa na vakaotia mada ga na noqu itukutuku; ka qai veitalia na vanua au lako kina, ka me'u vakabulai ga.

10 Ia oqo ga na levu ni ka au na tukuna vei kemudou, na veika dou na kitaka vei au, ni sa oti oqo, ena "ivakaraitaki ka

ivakatakarakara ni veika ena qai yaco mai.

11 Ia oqo au na wilika yani vei kemudou na vo ni nona "ivakaro na Kalou, ka ni'u kila ni ra sega ni volai tu e lomamudou; au kila ni dou a vulica ka vakatavuvulitaka na caka cala ena iwase levu cake ni nomudou bula.

12 Ia oqo, mo dou na nanuma tiko ni'u a kaya vei kemudou: Mo kakua ni cakava vei iko e dua na matakau ceuceu, se dua na ivakatakarakara ni veika mai lomalagi e cake, se ena vuravura e ra, se ena loma ni wasawasa ena rukui vuravura.

13 Ia e dua tale: Mo kakua ni cuva vei ira se qaravi ira; ni'u sa Kalou vuvu koi au na Turaga na nomu Kalou, au sa sauma na nodra caka ca na qase vei ira na luvadra, ka yacova na ikatolu ni tabatamata kei na ikava, vei ira sa cati au;

14 Ia ka'u sa vakatakila na loma cecere vei ira na udolu era sa lomani au ka muria na noqu ivakaro.

15 Mo kakua ni cavuta wale ga na yaca ni Turaga na nomu Kalou; ni na sega ni vakatoka na Turaga me tawacala, o koya sa cavuta wale na yacana.

16 Mo nanuma na "siga ni vaka-cecegu, mo vakatabuya.

17 E ono na siga mo daucakacaka kina, ka kitaka kina na nomu cakacaka kecega;

5a L.Y 34:29–35.

6a DV Kaukauwa.

7a 1 Nif. 16:2.

10a Mosa. 17:13–19;

Alama 25:10.

11a L.Y 20:1–17.

16a DV Siga ni Vakacecegu.

18 Ia na ikavitu ni siga, sa siga ni vakacegegu ni Turaga na nomu Kalou, mo kakua ni kitaka kina e dua na cakacaka, ko iko, se na luvemu tagane, se na luvemu yalewa, na nomu tagane dauveiqaravi, se na nomu yalewa dauveiqaravi, se na nomu bulumakau, se na nomu vulagi sa tiko ena nomu lomanibai;

19 Ena ^asiga e ono sa buli lomalagi kei vuravura, kei na waitui, kei na ka kecega sa tu mai kina na Turaga; o koya sa vakalougatataka kina na Turaga na siga ni vakacegegu, ka vakatabuya.

20 Mo ^avakarokorokotaki rau na tamamu kei na tinamu, me dede kina na nomu bula ena vanua sa solia vei iko na Turaga na nomu Kalou.

21 Mo kakua ni ^alaba.

22 Mo kakua ni ia na ^aveibutakoci. Mo kakua ni ^bbutako.

23 Mo kakua ni ^abeitaka vakailasu na kai nomu.

24 Mo kakua ni ^akocova na nona vale na kai nomu, mo kakua ni domona na watina na kai nomu, se kocova na nona tagane dauveiqaravi, se nona yalewa dauveiqaravi, se nona bulumakau, se nona asa, se dua na ka sa nona na kai nomu.

25 Ka sa yaco ni sa wilika oti ko Apinatai sa qai kaya vei ira: Dou

sa vakavulici ira li na tamata me ra kila ka muria na ivakaro kece oqo?

26 Au sa kaya vei kemudou, E segai; kevaka dou a kitaka, ke a sega ni talai au mai na Turaga me'u mai parofisaitaka ni na yaco na ca vei ira na tamata oqo.

27 Ia oqo dou sa kaya ni sa yaco na veivakabulai ena lawa i Mosesese. Au sa kaya vei kemudou ni sa yaga mo dou muria tiko na ^alawa i Mosesese ena gauna oqo; ia au sa kaya talega vei kemudou, ni na yaco mai na gauna ena ^bsega kina ni yaga mo dou muria na lawa i Mosesese.

28 Ia e dua tale, au sa kaya vei kemudou, ni sa sega ni rawa na ^aveivakabulai ena ^blawa duadua ga; e dina ga ni sa tu na lawa i Mosesese, ia kevaka me sega na ^cveisorovaki ka na vakayacora vakai Koya ga na Kalou ena vuku ni nodra ivalavala ca kei na nodra caka ca na nona tamata, era na rusa vakaidina.

29 Ia oqo au sa kaya vei kemudou ni sa yaga me soli e dua na lawa vei ira na luvei Isireli, io, me ^alawa kaukauwa sara; ni ra sa tamata domodomoqa, ka ra sa ^bkusarawa me rekitaka na ca, ka berabera ni nanuma na Turaga na nodra Kalou;

30 O koya sa soli kina vei ira

19a iVakate. 1:31.

20a Mari. 7:10.

21a Maci. 5:21–22;

V&V 42:18.

DV Laba.

22a DV Veibutakoci.

b DV Butako.

23a Na Vosa. 24:28.

DV Lasu.

24a DV Kocova.

27a DV Lawa i Mosesese.

b 3 Nif. 9:19–20; 15:4–5.

28a Kala. 2:16.

DV Vakabulai;

Vueta, Vueti,

Dauveivueti.

b Kala. 2:21;

Mosa. 3:14–15;

Alama 25:15–16.

c DV Sorovaka,

Veisorovaki.

29a Josu. 1:7–8.

b Alama 46:8.

na ^alawa, io, na lawa e baleta na itovo kei na ^bcakacaka vakalotu na lawa me ra ^cmuria vakadodonu e veisiga, me ra nanuma tiko kina na Kalou kei na nodra itavi vua.

31 Ia raica, au sa kaya vei kemudou, na veika kece oqo sa ^aivakairaitaki ni veika ena yaco mai.

32 Ia oqo, era sa kila li na lawa? Au sa kaya vei kemudou, E segai, era sa sega ni kila taucoko na lawa; ia oqo ena vuku ni nodra vakaukauwataka na lomadra; era sa sega ni kila ni na sega ni bula na tamata ka ^avakavo ga ena veisereki ni Kalou.

33 Ia raica, a sega li ni parofisaitaka vei ira ko Mosese ni na lako mai na Mesaia, me sereki ira na nona tamata na Kalou? Io, era a sega li ni parofisaitaka ^ako ira kece na parofita mai na ivakatekivu kei vuravura—era a sega li ni vosataka vakaidina me baleta na veika oqo?

34 Era sa sega li ni kaya ni na lako sobu mai na ^aKalou vakai-koya vei ira na luve ni tamata? Me mai bula vakatamata ka lako voli ena kaukauwa levu e delai vuravura?

35 Io, era a sega li ni kaya ni na yaco na ^atucake tale mai na mate ena vukuna, Ia ko koya, vakai-koya, ena vakasaurarataki ka vakararawataki?

WASE 14

Sa vosa vakaMesaia ko Aisea—Sa tukuni na nona vakamaduataki kei na nona vakararawataki na Mesaia—Sa cabora na Yalona me isoro ni ivalavala ca ka vakamamasu ena vukudra sa dau talaidredre—Vakatautauvata-taka na Aisea 53. Rauta na 148 B.K.

Io e sega li ni kaya ko Aisea: Ko cei sa vakabauta na neitou itukutuku, Ia sa vakatakilai vei cei na liga ni Turaga?

2 Ia ena tubu cake ko koya me vaka na coke e matana, ka vaka na waka ni kau mai na qele mamac; sa sega ni vinaka na matana ka sa sega ni vatukai vinaka na yagona; ia ni da raici koya, sa sega ni mata vinaka ko koya me da gadrevi koya kina.

3 Sa beci koya ka cati koya ko ira na tamata; sa tamata e daurawara na lomana, ka sa dau kila ka rarawa; ka eda sa tabonaka na matada mai vei koya; sa beci, ka da a sega ni dokai koya.

4 E dina sa ^acolata ko koya na noda ^brarawa, ka sa kauta voli na rarawa ni lomada; ia eda a vakalewai koya ni sa yaviti ka cudruvi mai vua na Kalou, ka vakararawataki.

5 Ia sa vakamavoataki ko koya ena vuku ni noda ^atalaidredre, ka sa drakusi ena vuku ni noda caka cala; sa tau vua na cudru ni noda

30a L.Y 20.
b DV Cakacaka Vakalotu.
c Jeko. 4:5.
31a Mosa. 16:14;
Alama 25:15.
DV iVakatakarakara.

32a 2 Nif. 25:23–25.
33a 1 Nif. 10:5;
Jeko. 4:4; 7:11.
34a Mosa. 7:27; 15:1–3.
DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.

35a Ais. 26:19;
2 Nif. 2:8.
14 4a Alama 7:11–12.
b Maci. 8:17.
5a Mosa. 15:9;
Alama 11:40.

vakacegu tale; ia ena we ni kena kuita eda sa ^bvakabulai kina.

6 Koi keda kece, eda sa sese ga me vaka na ^asipi; eda sa dui lesu ki na noda sala koi keda yadua; ia na Turaga sa vakatauca vei koya na noda caka cala kecega.

7 A sa vakasaurarataki, ka vakararawataki ko koya, ia ^asa sega ga ni vosa; sa tuberi me vaka na ^blami sa vakarau me vakamatei, ka vaka na sipi sa galu ena matai koya sa kotiva, sa galu vakakina ko koya.

8 Sa kau tani mai vale ni veivesu kei na vanua ni veilewai; ia ko cei me vosa ena vukudra na nona tabatamata? Ia sa muduki tani ko koya mai na vanua ni bula; ka sa yaviti ena vuku ni nodra talaidredre na noqu tamata.

9 A ra sa buluti koya vata kei ira na tamata ca, kei ira na ^avutuniyau ni sa mate; baleta ni sa sega ni ^bivalavala ca ko koya, ka sa sega ni veivakaisini na gusuna.

10 Ia sa vinaka vua na Turaga me vakamavoataki koya; ka sa vakararawataki koya; ni sa cakava ko koya na yalona me isoro ena vuku ni ivalavala ca, ena qai kunea na nona ^akawa, ena vakabalavutaka na nona gauna, ia na ka e marautaka na Turaga ena vakayacori ga e ligana.

11 Ena raica ko koya na vakararawataki ni yalona ka na vakacegu kina; ena nona kila ka ena vakadonui ira e lewe levu na noqu dauveiqaravi yalododonu; ni na ^acolata ko koya na nodra caka cala.

12 O koya ogo ka'u na votai koya kina kei ira na qaqa, ia ena votai koya vata kei ira na kauka-uwa; ka ni sa sovaraka oti na yalona ki na mate; ka sa wili vata kei ira sa dau talaidredre; ka sa colata ko koya na nodra ivalavala ca na lewevuqa, ia ena vukudra na dau talaidredre sa ia kina na ^avakamamasu.

WASE 15

Na cava sa vakatokai kina ko Karisito me Tamana kei na Luvena—Sa vakamamasu ko Koya ena vukudra ka na colata na talaidredre ni Nona tamata—Era Nona kawa ko ira kei ira na parofita tabu—Sa rawata ko koya na tucake tale—Era sa taukena na gonelalai na bula tawamudu. Rauta na 148 B.K.

IA ogo sa kaya vei ira ko Apinatai: Au vinakata mo ni kila ni na lako sobu mai na ^aKalou vei ira na luve ni tamata, ka na mai ^bsereki ira na nona tamata.

2 Ia me vaka ni sa mai ^abula

5b 1 Pita 2:24–25.

6a Maci. 9:36;

2 Nif. 28:14;

Alama 5:37.

7a Mari. 15:3.

DV Jisu Karisito.

b DV Lako Sivia;

Lami ni Kalou.

9a Maci. 27:57–60;

Mari. 15:27, 43–46.

DV Josefa mai

Arimacea.

b Joni 19:4.

10a Mosa. 15:10–13.

11a Vuna. 16:21–22;

1 Pita 3:18;

V&V 19:16–19.

12a 2 Nif. 2:9;

Mosa. 15:8;

Moro. 7:27–28.

15 1a 1 Timo. 3:16;

Mosa. 13:33–34.

DV Jisu Karisito.

b DV Vueta, Vueti,

Dauveivueti.

2a Mosa. 3:5; 7:27;

Alama 7:9–13.

vakatamata sa vakatokai kina me Luve ni Kalou, ia ni sa solia yani na yago ki na lewa nei ^bTamada, sa vakatokai kina me Tamana kei na Luvena—

3 Sa Tamada, “ni sa ^bkunekunetaki ena kaukauwa ni Kalou, ka Luvena, baleta na yago vakatamata; sa yaco kina me Tamada kei na Luvena—

4 Ia sai rau na Kalou “duabau ga, io, na ^bTama ^cTawamudu kei lomalagi kei vuravura.

5 Ia sa vakarorogo na yago ki na Yalo, se na Luvena vei Tamana, ni rau sa Kalou duabau, sa “sota kaya na veitemaki, ia e sega ni rawai koya na veitemaki, sa soli koya me vakalialiai, ka ^bvakana-kuitataki, sa cemuri koya, ka sega ni via ^ckilai koya ko ira na nona tamata.

6 Ia ni sa kitaka oti ogo, ni sa oti na nona vakayacora na veicakacaka mana lelevu vei ira na luve ni tamata, ena qai kau yani, io, me vaka sa kaya ko “Aisea, me vaka na sipi sa galu ena matai koya sa kotiva, sa ^bgalu vakakina ko koya.

7 Io, ena kau yani ko Koya, me “vakoti ki na kauveilatai, ka

vakamatei, ia sa yaco ni sa solia na yago me mate, ni sa duavata ga na ^blomai Tamana kei na Luvena.

8 O koya ogo sa “gutuva kina na ivau ni mate na Kalou, ni sa ^bqaqa ko Koya vei mate; a sa solia vua na Luvena na kaukauwa me “vakamamasu ena vukudra na luve ni tamata—

9 A sa lako cake ki lomalagi, ka vakasinaiti na lomana ena lomola cecere ena nona yalololoma kivei ira na luve ni tamata; a sa tu ena kedra maliwa kei na lewa dodonu; ni a sa gutuva na ivau ni mate, ka colata vakai “Koya na nodra caka cala kei na nodra talaidredre, ni a sa sereki ira oti, ka sa ^bvakaceguya na gagadre ni lewa dodonu.

10 Ia au sa kaya vei kemudou, ko cei me vosa ena vukudra na nona tabatamata? Raica, au sa kaya vei kemudou, ni sa cabora oti na yalona kei na yagona me isoro ena vuku ni ivalavala ca, ena qai raica na nona “kawa. Ia ogo na cava ko ni na kaya? Ko cei ena nona kawa?

11 Raica au sa kaya vei kemudou, o koya yadua sa rogoca na

2b Ais. 64:8;
Joni 10:30; 14:8–10;

Mosa. 5:7;
Alama 11:38–39;
Ica 3:14.

3a V&V 93:4.

b Luke 1:31–33;
Mosa. 3:8–9;
Alama 7:10;
3 Nif. 1:14.

4a iVaka. 6:4;
Joni 17:20–23.
DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.

b Mosa. 3:8;

Ila. 14:12;
3 Nif. 9:15; Ica 4:7.

c Alama 11:39.

5a Luke 4:2;
Ipe. 4:14–15.

b Joni 19:1.

c Mari. 8:31;
Luke 17:25.

6a Ais. 53:7.

b Luke 23:9; Joni 19:9;
Mosa. 14:7.

7a DV Vakamatei ena
Kauveilatai.

b Luke 22:42; Joni 6:38;
3 Nif. 11:11.

8a Mosa. 16:7;
Alama 22:14.

b Osea 13:14;
1 Kori. 15:55–57.

c 2 Nif. 2:9.

9a Ais. 53;
Mosa. 14:5–12.

b DV Sorovaka,
Veisorovaki.

10a Ais. 53:10;
Mosa. 5:7; 27:25;
Moro. 7:19.

nodra vosa na “parofita, io, ko ira kece na parofita tabu ka ra parofisaitaka na nona lako mai na Turaga—au sa kaya vei kemudou, ko ira kece sa vakarologo ki na nodra vosa, ka vakabauta ni na mai sereki ira na nona tamata na Turaga, ka vakanamata ki na siga ko ya me bokoci kina na nodra ivalavala ca, au sa kaya vei kemudou, ni sai ira oqo na nona kawa, se, sai ira oqo era na taukena na ^bmatanitu ni Kalou.

12 Sai ira oqo sa mai “colata na nodra ivalavala ca ko Koya; sai ira oqo a mate ena vukudra ko Koya, me sereki ira mai na nodra talaidredre. Ia oqo, era sa sega li ni nona kawa?

13 Io, era sa sega li ni parofita, ko ira yadua ka a dolava na gusuna me parofisai, ka sega ni lutu ki na talaidredre, au nanumi ira eke o ira kece na parofita tabu mai na ivakatekivu kei vuravura? Au sa kaya vei kemudou, sai ira oqo na nona kawa.

14 Ia sai ira oqo era sa “vakarogoya mai na sautu, ka ra kauta mai na itukutuku vinaka ni ka vinaka, ko ira ka vakarogoya mai na veivakabulai; ka sa tukuna mai ki Saioni: Sa veiliutaki na nomu Kalou!

15 Sa vakaevei na kena lagilagi ena ulunivanua na yavadra!

16 Ia oqo, sa vakaevei na kena lagilagi ena ulunivanua na yavadra ko ira era sa vakarogoya tiko na sautu!

17 Ia oqo, sa vakaevei na kena lagilagi ena ulunivanua na yavadra ko ira era na vakarogoya tiko yani na sautu, io, mai na gauna oqo, me lako yani ka sega ni mudu!

18 Ia raica, au sa kaya vei kemudou, e sega ni o koya wale ga oqori. Ni sa vakaevei na kena rairai totoka ena ulunivanua na “yavai koya sa kauta mai na itukutuku vinaka, o koya na vu ni ^bsautu, io, sai koya na Turaga, sa mai sereki ira na nona tamata; io, sai koya sa veivakabulai vei ira na nona tamata;

19 Ni kevaka me a sega na veise-reki sa mai vakayacora me baleti ira na nona tamata, ka vakarau-taki mai na “tauyavutaki ni vuravura, au sa kaya vei kemudou, kevaka me a sega oqo, era na ^brusa vakaidina na tamata kecega.

20 Ia raica, ena gutuvi na ivau ni mate, ena veiliutaki na Luvena, ka na lewai ira na mate; ia sa rawata ko koya na tucake tale mai na mate.

21 Ka ena yaco e dua na tucake tale mai na mate, io na “imatai ni tucake tale mai na mate; io, era na tucake tale mai na mate ko ira

11 *a* V&V 84:36–38.

b DV Matanitu
Vakalou se Matanitu
Vakalomalagi;
Vakabulai.

12 *a* Mosa. 14:12;
Alama 7:13; 11:40–41.

14 *a* Ais. 52:7;

Roma 10:15;
1 Nif. 13:37;
Mosa. 12:21–24.
DV Cakacaka ni
Kaulotu.

18 *a* 3 Nif. 20:40;

V&V 128:19.

b Joni 16:33.
DV Sautu, Vakacegu.

19 *a* Mosa. 4:6.
b 2 Nif. 9:6–13.
21 *a* Alama 40:16–21.

na a bula e liu, ko ira na bula tiko oqo, kei ira era na qai bula e muri, ia me yacova ni tucake tale mai na mate ko Karisito—sai koya na yaca ena vakatokai kina ko koya.

22 Ia oqo, na nodra tucake tale na parofita, kei ira kece era a vakabauta na nodra vosa, se o ira era a muria na ivunau ni Kalou, era na tucake tale mai ena imatai ni tucake tale mai na mate; o koya, era sa imatai kina ni tucake tale mai na mate.

23 Era sa vakaturi cake tale me ra “tiko vata kei na Kalou ka a sereki ira; ia era sa rawata na bula tawamudu ena vukui Karisito, o koya sa ^bgutuva na ivau ni mate.

24 Ia ko ira oqo era sa okati ena imatai ni tucake tale mai na mate; sai ira oqo era a mate ena nodra lecaika ni bera ni lako mai na Karisito, ni sega ni a vunautaki vei ira na “veivakabulai. O koya oqo sa vakabulai ira mai kina na Turaga; era sa okati kina ena imatai ni tucake tale mai na mate, se sa nodra na bula tawamudu, ni sa sereki ira na Turaga.

25 Ia sa nodra talega na “gone-lalai na bula tawamudu.

26 Ia raica, ka “rere, ka sautaninini ena mata ni Kalou, ni sa dodonu mo dou sautaninini; ni sa sega ni sereka na Turaga na tamata sa ^bveisaqasaqa kaya ka

“mate ena nodra ivalavala ca; io, sa vakakina ko ira sa mate ena nodra ivalavala ca mai na ivakatekivu kei vuravura, ka ra nakita me ra veisaqasaqa vua na Kalou, ni ra sa kila tu na ivakaro ni Kalou, ka ra qai sega ni muria; “sai ira oqo era sa “sega ni okati ena imatai ni tucake tale mai na mate.

27 Ia oqo e sega li ni dodonu mo dou sautaninini? Ni ra sa sega ni vakabulai ko ira oqo; ni sa sega ni sereka na Turaga e dua sa vakaoqo; io, sa sega ni rawa vua na Turaga me sereka na ka vakaoqo, ni sa sega ni rawa me vakalasui koya vakaikoya; ni sa sega ni rawa vua me cakitaka na “lewa dodonu ni sa kaya ni nona.

28 Ia au sa kaya vei kemudou ena yaco mai na gauna ena “kacivaki kina na veivakabulai ni Turaga ki na veimatani, veimataqali, duivosavosa, kei ira na tamata.

29 Io, Turaga, ko ira na nomuni “vakatawa era sa tabalaka cake na domodra; ka lagasere vata; ka ni ra na raica ena matana votu, ni sa vakalesui Saioni mai na Turaga.

30 Dou ia vata mai na marau, dou lagasere vata mai, na vanua lala tu e Jerusalem; ni sa vakacegui ira na nona tamata na Turaga, ka sa sereki Jerusalem.

31 Sa vakaraitaka na Turaga na

23a Same 24:3–4;
1 Nif. 15:33–36;
V&V 76:50–70.

^b DV Mate Vakayago.

24a 2 Nif. 9:25–26;
V&V 137:7.

25a V&V 29:46; 137:10.

DV Vakabulai—Nodra vakabulai na gonelalai.
26a iVaka. 5:29;

Jeko. 6:9.

^b 1 Nif. 2:21–24.

^c Isi. 18:26;

1 Nif. 15:32–33;

Moro. 10:26.

^d Alama 40:19.

^e V&V 76:81–86.

27a Alama 34:15–16; 42:1.

28a DV Cakacaka ni

Kaulotu.

29a DV iVakatawa.

ligana tabu e matadra na veimatanitu kecega; ka ra na raica na veivakabulai ni noda Kalou na iyalayala kecega kei vuravura.

WASE 16

Ena sereki ira na tamata mai na nodra lakosese kei na nodra lutu na Kalou—Ko ira era vakavuravura era na tu ga me vaka ni se sega ni yaco e dua na veisereki—Sa rawata na Karisito na tucake tale mai na mate ki na bula tawacava se ki na veivakararawataki ka tawa cava. Rauta na 148 B.K.

Ia oqo, sa qai yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Apinatai, sa qai dodoka yani na ligana ka kaya: Ena yaco mai na gauna era na raica kina na tamata kecega na ^aveivakabulai ni Turaga; ni ra na raica kina ena matana votu ka ra na ^bvakatusa ena mata ni Kalou o ira na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa kei na tamata, ni sa dodonu na nona lewa.

2 Ia ko ira na tamata ca era na ^abiu tani, era na tagiyaso, ka ^btagi, ka qoqolou, ka vakasequruquru-bati; oqori e baleta ni ra sa sega ni rogoa na domo ni Turaga; o koya sa sega kina ni sereki ira na Turaga.

3 Ni ra sa dau gadreva na ^aitovo vakayago ka ^bvakatevoro, ka sa lewai ira na tevoro; io, sai koya na

gata makawa ko ya ka ^avakacalai rau na noda itubutubu taumada, ka vakavuna na nodrau ^dlutu; ka sa yaco kina me dau gadreva na itovo vakayago na tamata, na daugarogaro, na yalo vakatevoro, na ^ekila na ka ca mai na ka vinaka, na vakarorogo vei koya na tevoro.

4 A ka oqo era sa ^alakosese kina na tamata kecega; ka raica, era na lakosese vakadua ko ira oqo kevaka me a sega ni sereki ira na Kalou mai na itutu era sa lakosese ka lutu tu kina.

5 Ia mo dou nanuma, ko koya sa gadreva matua na ^aitovo vakayago ka ia tiko ga na ivalavala ca ka veisaqasaqa vua na Kalou, sa na tu ga ena itutu a lutu tu kina ka na lewai koya na tevoro. Ia, o koya ena vaka ni se sega ni yaco vua e dua na ^bveisereki, ni sa meca ni Kalou ko koya; ka ni sa meca talega ni Kalou ko koya na tevoro.

6 Ia kevaka me a sega ni lako mai ki vuravura na Karisito, ka mai tukuna na veika e sa bera ni yaco ^ame vaka ga e sa yaco oti, ke a sega ni yaco rawa na veisereki.

7 Ia kevaka me a sega ni tucake tale mai na mate na Karisito, ka gutuva na ivau ni mate me sega kina na kaukauwa ni ibulubulu,

16 1a DV Vakabulai.

b Mosa. 27:31.

2a V&V 63:53-54.

b Maci. 13:41-42;

Luke 13:28;

Alama 40:13.

3a Kala. 5:16-25;

Mosa. 3:19.

DV Tamata

Vakavuravura.

b 2 Nif. 9:8-9.

DV Tevoro.

c iVakate. 3:1-13;

Mosese 4:5-19.

d DV Lutu nei Atama

kei Ivi.

e 2 Nif. 2:17-18, 22-26.

4a Alama 42:6-14.

5a Alama 41:11.

DV Vakayago.

b DV Vueti, Vueti,

Dauveivueti.

6a Mosa. 3:13.

kei na ^abati gaga nei mate, ke na sega ni rawa na tucake tale mai na mate.

8 Ia ena yaco na ^atucake tale mai na mate, o koya sa sega kina na kaukauwa ni ibulubulu, ka sa tiloma ko Karisito na bati gaga nei ^bmate.

9 Sai koya na ^ararama kei na bula kei vuravura; io, na rarama sa tawacava, ka sega ni vakabutobutotaki rawa; io, kei na bula talega sa tawacava, ni sa sega tale na mate.

10 Ia ena vakaisulu na yago mate oqo me ^atawamate rawa, kei na veika vuca oqo me tawavuca, ia era na kau ki na ^bmataveilewai ni Kalou, me ra ^clewai vei koya me vaka na nodra cakacaka, se vinaka se ca—

11 Ia kevaka era sa vinaka, ki na tucake tale mai na mate ki na ^abula tawacava kei na marau; ia kevaka era sa ca, ki na tucake tale mai na mate kina ^bcudruvi tawacava, ni sa taurivaki ira ka lewai ira tu na tevoru, me ra cudruvi—

12 Raica era sa muria ga na nodra itovo kei na gagadre vakayago; ka ra sega ni kaci vua na Turaga ni sa dodoka tu vei ira na liga ni nona ^aloloma cecere; ia ni sa dodoka tu na liga ni nona loloma cecere kivei ira, era sa sega

ga ni vinakata; era sa vakasalataki ena nodra caka cala era sega ga ni lako tani mai kina; era vakaroti me ra veivutuni, ia era sega ga ni veivutuni.

13 Ia oqo, e sega li ni kilikili mo dou sautaninini ka veivutunitaka na nomudou ivalavala ca, ka kila ni ena vukui Karisito duadua ga dou na rawa ni vakabulai kina?

14 O koya, ni kevaka dou sa vakatavuvulitaka na ^alawa i Mosese, mo dou vakatavuvulitaka talega ni oqori sa vakatakarakarataki ga kina na veika ena yaco mai—

15 Dou vakavulica vei ira ni sa rawa wale ga na veisereki ena vukui Karisito na Turaga, ka sai koya na ^aTama Tawamudu. Emeni.

WASE 17

Sa vakabauta ka vola na vosa i Apinatai ko Alama—Sa vakamatei ena bukawaqa ko Apinatai—E parofisaitaka ko koya na mate veitauvi kei na mate ena bukawaqa kivei ira era vakamatei koya. Rauta na 148 B.K.

IA oqo a sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Apinatai, sa qai vakarota na tui vei ira na ^abete me ra kauti koya ka vakamatea.

2 Ia sa dua vei ira na yacana ko ^aAlama, sa kawa talega i Nifai. Sa cauravou ga ko koya, ia

7a Osea 13:14;
Mosa. 15:8, 20.

8a Alama 42:15.
DV Tucake Tale.

b Ais. 25:8;
1 Kori. 15:54–55;
Moma. 7:5.

9a V&V 88:5–13.
DV Rarama, Rarama i

Karisito.

10a Alama 40:2.
DV Bula Tawamate
Rawa.

b DV Veilewai, na
iOtioti ni.

c Alama 41:3–6.
11a DV Bula Tawamudu.
b DV Cudruvi.

12a DV Loloma Cecere.

14a DV Lawa i Mosese.

15a Mosa. 3:8; 5:7;
Ica 3:14.

17 1a Mosa. 11:1, 5–6.
2a Mosa. 23:6, 9–10.
DV Alama Levu.

sa ^bvakabauta na vosa i Apinatai, ka vakadinadinataka na nodra caka cala ka mai vakadinadinataka vei ira ko Apinatai; o koya sa vakamamasu kina vua na tui me kakua ni cudruvi Apinatai, ia me laivi koya ga me lako yani ena vakacegu.

3 Ia sa cudru sara vakalevu na tui ka vakarota me vakatalai tani mai vei ira ko Alama, sa qai talai ira na nona tamata me ra muri koya ka vakamatea.

4 Ia sa dro tani mai vei ira ka vunitaki koya, ka ra sega kina ni kunei koya. Ia ena nona vuni voli ka vuqa na siga, sa “vola kina na vosa kece ka a vosataka ko Apinatai.

5 Ka sa yaco ni sa vakarota na tui vei ira na nona sotia me ra vakawavoliti Apinatai ka taura; era sa vesuka ka biuti koya ki vale ni veivesu.

6 Ia ni a oti e tolu na siga, na nona a bose tiko kei ira na nona bete, a qai vakarota me kau tale mai vua.

7 A sa kaya vua: I Apinatai, keitou sa kunea e dua na ka mo beitaki kina, ia sa kilikili ga mo mate.

8 Ni ko a kaya ni na lako sobu mai na “Kalou vei ira na luve ni tamata; ia oqo, na ka oqo ko sa na vakamatei kina ka vakavo ga ke ko na vakalasuya na vosa kece ko a vosa vakacacataki au kina kei ira na noqu tamata.

9 A sa kaya vua ko Apinatai: Au sa kaya vakaidina vei iko, au na

sega sara ni vakalasuya na vosa au a tukuna vei iko me baleti ira na tamata oqo, ni’u sa tukuna na ka dina; ia me kena ivakadinadina au sa soli au kina ki na ligamu.

10 Io, au na vakayacora me yacova na noqu mate, au na sega ga ni vakasuka na noqu vosa, ia era na tu me ivakadinadina me saqati iko. Ia kevaka ko na vakamatei au ko sa na vakadavea na dra “tawacala, na ka talega oqo ena tu me ivakadinadina me saqati iko ena siga mai muri.

11 Ia oqo sa vo e lailai sara me sereki koya ko Noa na tui, ka ni sa rerevaka na nona vosa; a sa rerevaka de na tau vua na lewa ni Kalou.

12 Ia era a qai tabalaka cake na domodra ko ira na bete ka vakatekivu me ra beitaki koya ka kaya: Sa vosa vakacacataka na tui ko koya oqo. O koya sa vakayavalati kina na tui me cudruvi koya vakalevu, ka soli koya yani me rawa ni vakamatei.

13 Ka sa yaco ni ra sa qai tauri koya ka vesuka, era a kanakuitataka na yagona ena bukawaqa, io, me yacova ni sa mate.

14 Ia oqo ni sa vakatekivu me kani koya na yameyame ni buka, sa vosa vakadomoilevu vei ira, ka vaka:

15 Raica, me vaka dou sa kitaka oqo vei au, ena yaco vakakina me ra na sotava o ira na nomudou kawa na mosi au sa sotava, se na

2b Mosa. 26:15.
4a DV iVolanikalou.

8a Mosa. 13:25, 33–34.
10a Alama 60:13.

mosi ni *“mate ena bukawaqa; ia oqo baleta, ena nodra sa vakabauta na veivakabulai ni Turaga na nodra Kalou.*

16 Ia ena qai yaco mo dou na vakararawataki ena veimataqali mate kecega, ena vuku ni nomudou caka ca.

17 Io, dou na *“yaviti ena veiyasana kecega, dou na vakasavi tani ka veiseyaki vaka ka vaka me vaka na qele ni manumanu kila era sa vakasava tani ko ira na manumanu kila vakadomobula.*

18 Ia ena siga ko ya dou na vakasataki, ka dou na tauri mai ligadra na nomudou meca, ka dou na qai vakila, me vaka au sa vakila, na momosi ni *“mate ena bukawaqa.*

19 Ia na Kalou sa vakatauca na nona *“cudru vei ira ka vakarusai ira na nona tamata. Oi kemuni na Kalou, ni ciqoma na yaloqu.*

20 Ia oqo, ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Apinatai, sa qai lutu, ni sa mate ena bukawaqa; io, sa vakamatei ni a sega ni kakitaka na ivakaro ni Kalou, ka dregata na dina ni nona vosa ena nona mate.

WASE 18

Sa vunau vakavunivuni voli yani ko Alama—Sa vakaraitaka yani ko koya na veiyalayalati ni papitaiso ka sa veipapitaisotaki ena wai ko Momani—Sa tauyavutaka ko koya na Lotu i Karisito ka tabaki ira na

bete—A ra sa qaravi ira ga vakaira ka vakavulici ira na tamata—Era sa dro tani mai vua na Tui ko Noa, ko Alama kei ira na nona tamata ka ra sa lako yani ki na lekutu. Rauta na 147–145 B.K.

IA oqo, a sa yaco ni sa dro tani mai vei ira na tamata i Noa na tui, ko Alama, ka sa *“veivutunitaka na nona ivalavala ca kei na nona caka ca, ka sa lako duadua voli yani ena kedra maliwa na tamata, ka tekivu me vunautaka na vosa i Apinatai—*

2 Io, me vaka na veika sa na vakarau yaco, ka vakatalega kina na veika sa baleta na nodra tucake tale na mate, kei na nodra *“vakabulai na tamata, ka sa qai yaco mai ena vuku ni ^bkaukauwa, na vakararawataki, kei na mate i Karisito, kei na nona tucake tale ka lako cake ki lomalagi.*

3 Ia ko ira kecega sa via rogoca na nona vosa, sa vakavulica vei ira ko koya. Ka sa vakavulici ira vakavunivuni voli ga, me kakua ni kila ko koya na tui. Ka sa lewevuqa era sa vakabauta na nona vosa.

4 Ka sa yaco ni sa lewe levu sara sa vakabauti koya, era sa *“lako yani ki na vanua sa vakatokai ko Momani, sa vakatokayacataki mai vua na tui, sa koto ena iyalayala ni vanua era sa dau tiko kina vakalevu e veigauna, se ena veitiki ni yabaki, na manumanu kila.*

15a Mosa. 13:9–10;
Alama 25:4–12.

17a Mosa. 21:1–5, 13.
18a Mosa. 19:18–20.

19a DV Veisausaumi.
18 1a Mosa. 23:9–10.
2a DV Vueta, Vueti,
Dauveivueti.

b DV Sorovaka,
Veisorovaki.
4a Alama 5:3.

5 Oqo, sa tiko mai Momani e dua na mata ni wai makare sara, ka sa dau tiko voli e ke ya ko Alama, sa tubu volekata na wai na veikau lalai ka ra veidrigidrigiti sara, ka sa dau vunitaki koya voli kina ena veisiga mai na nona vakasaqara na tui.

6 Ka sa yaco ni sa lewe levu sara sa vakabauti koya era sa dau lako ki ke ya me rogoca na nona vosa.

7 Ka sa yaco ni sa oti e vica na siga, sa dua na iwiliwili vinaka era sa soqoni vata yani ki na vana ko Momani, me ra rogoca na vosa i Alama. Io, ko ira kece sa soqoni vata yani era sa vakabauta na nona vosa, me ra rogoci koya. Ka sa ^avakavulici ira ko koya, ka vunautaka vei ira na veivutuni, kei na veisereki, kei na vakabauta na Turaga.

8 Ka sa yaco ni sa qai kaya vei ira: Raica, sa tu oqo na wai ko Momani (me vaka sa vakatokai kina) ia oqo, me vaka ni dou sa ^agadrevu mo dou curu ki na ^blomanibai ni Kalou, ka vakatokai me nona tamata, ka dou sa ^clomasoli mo dou colata vata na nomudou icolacola, me mamada kina;

9 Io, ka dou sa lomasoli mo dou rarawa vata kei ira sa rarawa; io, ka vakacegui ira era sa gadrevu na veivakacegui, ka mo dou tu ka ^avakadinadinataka na Kalou ena veigauna kecega, kei na veika

kecega, kei na veivanua kecega dou sa tiko kina, ka me yacova na mate, io me rawa ni sereki kemudou na Kalou, ka mo dou okati vata kei ira ena ^bimatai ni tucake tale, mo dou rawata kina na ^cbula tawamudu—

10 Oqo au sa kaya vei kemudou, ke sa vakaoqo na gagadre ni lomamudou, ia na cava sa tarovi kemudou mo dou ^apapitaisotaki ena yaca ni Turaga, mo dou nona ivakadinadina ni dou sa ia oqo na ^bveiyalayalati kei koya, mo dou na qaravi Koya ka muria na nona ivunau, me na qai sovaraka mai kina vakalevu sara vei kemudou na Yalona?

11 Ia oqo ni ra sa rogoca na vosa oqo ko ira na tamata, era sa vakasausau ena marau, ka ra kailavaka: Sa vakaoqo na gagadre ni lomai keimami.

12 Ia oqo ka sa qai yaco ni sa kauti Ilami ko Alama, ka sa dua vei ira ko koya na kena imatai, ka sa lako yani ka laki tu e loma ni wai, ka tabalaka cake na domona, ka kaya: Oi kemuni na Turaga, mo ni sovaraka na Yalomuni vua na nomuni dauveiqaravi, me vakayacora kina na cakacaka oqo ena savasava ni yalona.

13 Ia ni sa cavuta oti na veivosa oqo, sa curumi koya na ^aYalo ni Turaga, ka sa kaya: Ilami, ena ^bka-kauwa sa lesia vei au na Kalou

7a Alama 5:11–13.

8a V&V 20:37.

b DV Lotu i Jisu Karisito.

c DV Yalololoma.

9a DV Cakacaka ni Kaulotu;

iVakadinadina Bula; Vakadinadinataka.

b Mosa. 15:21–26.

c DV Bula Tawamudu.

10a 2 Nif. 31:17.
DV Papitaiso.

b DV Veiyalayalati.

13a DV Yalo Tabu.

b Y ni V 1:5.

DV Matabete.

Qaqa, au ‘papitaisotaki iko, me ivakadinadina ni ko sa curu ki na dua na veiyalayalati mo na qaravi koya me yacova sara ni ko sa mate yani vakayago; ka me sovaraki mada vei iko na Yalo ni Turaga; ka me solia vei iko ko koya na bula tawamudu, ena vuku ni ^aveisereki i Karisito, ko koya ka sa vakarautaka tu mai na ^etauya-vutaki ni vuravura.

14 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Alama, erau sa qai ^adromuci vata ko Alama kei Ilami ena wai; ka rau sa duri cake ka cabe yani mai wai ena marau, ni rau sa vakasinaiti ena Yalo.

15 Ia a sa kauta ko Alama e dua tale, ka lako yani ena ikarua ni gauna ki loma ni wai, ka papitaisotaki koya me vaka a vakayacora vua na imatai, ia sa sega ga ni dromuci tale ko koya ena wai.

16 Ka sa vakaoqo na nona papitaisotaki ira kecega sa lako yani ki na vanua ko Momani; ka sa kedra iwiliwili e rua na drau ka va na tamata; io, era sa ^apapitaisotaki ena wai ko Momani, ka ra sa vakasinaiti ena ^bloloma soli wale ni Kalou.

17 Era sa vakatokai me lotu ni Kalou, se na ^alotu i Karisito, me tekivu mai na gauna ko ya ka lako yani. Ka sa yaco ni ko koya yadua

sa papitaisotaki ena kaukauwa kei na lewa ni Kalou, sa wili me lewe ni nona lotu.

18 Ka sa yaco ni sa tabaki ira na bete ko Alama ena ^akaukauwa sa mai vua na Kalou; a sa tabaki ira na bete me dua na bete ki na veiyalimasagavulu, me ra vunau vei ira ^bka vakavulici ira ena veika ni matanitu ni Kalou.

19 A sa vakaroti ira me ra kakua ni vakavuvulitaka e dua tale na ka tani, ia na veika ga e sa vakavulica vei ira ko koya, kei na veika era cavuta mai gusudra na parofita tabu.

20 Io, sa vakaroti ira me ra kakua ni ^avunautaka e dua tale na ka, na veivutuni ga kei na vakabauta na Turaga, o koya sa sereki ira na nona tamata.

21 Sa vakaroti ira talega me ra kakua ni ^aveileti vakaira, ia me ra vakanamata ki liu ena mata e ^bduabau, ka me duabau ga na vakabauta ka duabau ga na papitaiso, me semati na lomadra ena ^cduavata kei na veilomani vakatiki ira.

22 A sa vakaroti ira ko koya me ra vunau. Ia ena ka oqo era sa yaco kina me ^aluve ni Kalou.

23 Sa vakaroti ira ko koya me ra nanuma na ^asigaga ni vakacegegu, ka vakatabuya, ia me ra

13c 3 Nif. 11:23–26;
V&V 20:72–74.

d DV Vueta, Vueti,
Dauveivueti.

e Mosese 4:2; 5:9.

14a DV Papitaiso—
Papitaiso ena
tabadromuci.

16a Mosa. 25:18.

b DV Loloma Soli Wale.

17a 3 Nif. 26:21; 27:3–8.

DV Lotu i Jisu Karisito.

18a DV Matabete.

b DV Vakavulica,
Qasenivuli,
Vakavuvuli.

20a V&V 15:6; 18:14–16.

21a 3 Nif. 11:28–30.

DV Veileti.

b Maci. 6:22;

V&V 88:67–68.

c DV Duavata.

22a Mosa. 5:5–7;

Mosese 6:64–68.

23a Mosa. 13:16–19;

V&V 59:9–12.

dau vakavinavinaka talega ena veisiga vua na Turaga na nodra Kalou.

24 Ia sa vakaroti ira talega na bete a tabaka ko koya me ra liga kaukauwa, me ra ^aqaravi ira ga vakataki ira.

25 A sa lokuci e dua na siga ena veimacawa me ra dausoqoni vata kina ka vakavulici ira na tamata, ka ^aqarava na Turaga na nodra Kalou, ia me ra dausoqoni vata vakawasoma, kevaka e rawa.

26 Ia me ra kakua ni vakararavi ko ira na bete vei ira na tamata ena ka me ra bula kina; ia me ra vakararavitaka na nodra cakacaka ki na ^aloloma soli wale ni Kalou, ka me ra vakaukauwataki ena Yalo, ^bme ra kila na Kalou, ka me ra veivakavulici ena kaukauwa kei na lewa sa mai vua na Kalou.

27 Ka sa vakarota tale ko Alama me ra wasea na nodra iyau na lewe ni lotu, ^ame vaka na ka sa dui tu vei ira; o koya sa tu vua e levu na ka me levu talega na ka e wasea; ia vei koya sa tu vakalailai ga vua, me lailai talega na ka e wasea; ia ko koya sa sega na ka e tu vua me na qai soli vua.

28 Ia me ra wasea na nodra iyau ena yalo galala kei na loma vinaka vua na Kalou, ki vei ira talega na bete era leqa tu, io, kei ira kecega na tamata sa dravudravua ka luvawale.

29 Ia sa tukuna vei ira na veika oqo ni sa vakaroti koya na Kalou; ia era sa ^alako vakadodonu ena mata ni Kalou, era sa ^bveivukei ena veika vakayago kei na veika vakayalo, me vaka na nodra dui gagadre kei na ka era sa dui vinakata.

30 Ia oqo ka sa qai yaco ni sa vakayacori na ka kece oqo mai Momani, io, ena bati ni ^awai ko Momani kei na veikau volekata na wai ko Momani; io sa ka totoka dina na vanua ko Momani, na wai ko Momani kei na veikau mai Momani kivei ira era sa mai veikilai kina kei na nodra Dauveivueti; io, era sa kalougata ni ra na lagasere ni vakavinavinaka ki vua me sega ni mudu.

31 Ia sa vakayacori tiko na veika oqo ena ^aiyalayala ni vanua, me kakua kina ni kila na tui.

32 Ia raica, sa yaco me raica na tui ni sa tiko e dua na nodra isogosoqo vuni na tamata, ka sa talai ira yani na nona dauniveiqaravi me ra vakaraici ira tiko. Ia ena siga era soqoni tale kina me ra rogoca na vosa ni Turaga, me tukuni sara vua na tui.

33 A sa kaya na tui ni sa vakayavalati ira na tamata ko Alama me ra vorati koya; o koya sa talai ira kina na nona mataivalu me vakarusai ira.

34 Ka sa yaco ni sa ^avakataki-lai vei Alama kei ira na tamata ni

24a Cakacaka 20:33–35;
Mosa. 27:3–5;
Alama 1:26.

25a DV Sokalou, Qarava.
26a DV Loloma Soli Wale.

^b DV Kila.
27a Cakacaka 2:44–45;
4 Nif. 1:3.

29a DV Lako, Lako Vata kei
na Kalou.

^b DV Qaravi ni Tiko
Vinaka.

30a Mosa. 26:15.
31a Mosa. 18:4.
34a Mosa. 23:1.

Turaga ni ra sa lako tiko mai na mataivalu ni tui; o koya era sa toki sara na nodra vale laca kei na nodra vuvale ka dro ki na lekutu.

35 Ia na kedra iwiliwili sa va na drau ka limasagavulu na tamata.

WASE 19

Sa segata me vakamatei Noa na Tui ko Kitioni—Era sa valuta na vanua na Leimanaiti—Sa vakamatei ena bukawaqa ko Noa na Tui—Sa veiliutaki ko Limiai me ivukevuke vua na tui levu. Rauta na 145–121 B.K.

KA sa yaco ni ra sa lesu wale mai na mataivalu ni tui, ni sa tawayaga na nodra vakasaqarai ira na tamata ni Turaga.

2 Ia raica oqo, era sa lewelailai sara na mataivalu ni tui, ni ra sa vakalailaitaki, ka sa tekivu me ra veisei na vo ni tamata.

3 Ia e vica vei ira era sa vosa vakacacataka na tui, ka sa tubu kina na veileti levu ena kedra maliwa.

4 A sa dua vei ira na yacana ko Kitioni, a turaga kaukauwa ka sa veimecaki kei na tui; a sa ucuna ko koya na nona iseleiwau ka bubului ena nona cudru ni na vakamatea na tui.

5 Ka sa yaco ni sa vala kei koya na tui; ia ni sa raica na tui ni sa voleka me rawai koya, sa dro ka la'ki toka ki na "vale cecere ka tu volekata na valetabu.

6 A sa cemuri koya ko Kitioni ka sa vakarau me cabeta sara na vale cecere me vakamatea na tui, ia sa veiraiyaki na tui ka rai vaka

ki na vanua ko Semiloni, ka raica, e ra sa curuma mai na iyalayala ni vanua ko ira na mataivalu ni Leimanaiti.

7 A sa vakamamasu ena yaluma ni yalona, na tui, ka kaya: Mo vakabulai au Kitioni, raica era sa kabai keda mai ko ira na Leimanaiti, ka ra na vakarusai keda; io, era na vakarusai ira na noqu tamata.

8 Ia oqo sa sega ni kauwaitaki ira dina na nona tamata na tui, sa kauwaitaka vakalevu ga na nona bula; ia sa vakabulai koya ko Kitioni.

9 A sa vakarota na tui me ra drotaki ira na Leimanaiti, ka sa liutaki ira ko koya, ka ra sa dro ki na lekutu, na nodra yalewa kei na luvedra.

10 Ka sa yaco ni ra sa cici muri ira ko ira na Leimanaiti, era sa toboki ira, ka tekivu me vakamatei ira.

11 Ka sa yaco ni sa qai vakarota na tui vei ira na tagane me ra biuta tu mai na watidra kei na luvedra ka drotaki ira na Leimanaiti.

12 Sa lewe levu era sega ni via biuti ira tu mai, sa vinaka cake vei ira me ra mate vata ga. Ia ko ira na kena vo era sa biuta tu mai na watidra kei na luvedra ka ra dro yani.

13 Ka sa yaco ni ko ira ka a tiko vata mai kei ira na watidra kei na luvedra, era sa talai ira yani na luvedra yalewa totoka me ra vakamasuti ira na Leimanaiti me ra kakua ni vakamatei ira.

14 Ka sa yaco mera lomani ira

ko ira na Leimanaiti, ni ra sa domona na kedra totoka na nodra goneyalewa.

15 A ra sa vakabulai ira kina ko ira na Leimanaiti, ka kauti ira lesu vakavesu ki na vanua ko Nifai, ka vakadonuya me ra taukena tale na vanua, ia me ra na qai soli Noa na tui vei ira na Leimanaiti, ka me ra dausolia na nodra iyau, io na veimama ni ka era taukena, na veimama ni nodra koula, kei na nodra siliva, kei na nodra iyau talei kecega; ia me ra dausauma na ivakacavacava oqo vua na nodra tui na Leimanaiti e na veiyabaki.

16 Ia oqo a sa tiko maliwai ira na vesu e dua vei ira na luvena tagane na tui ka yacana ko "Limiai.

17 Ia oqo sa gadreva ko Limiai me kakua ni vakarusai ko tamana; e dina ga ni kila ko Limiai na caka ca nei tamana, ka ni sa tamata dodonu ko koya.

18 Ka sa yaco ni sa tala lo yani e so na tamata ko Kitioni ki na lekutu, me ra vakasaqara na tui kei ira ka lako vata kaya. Ka sa yaco ni ra sa sota ena lekutu, ko ira kece ka vakavo ga na tui kei ira na nona bete.

19 Ko ira oqo era sa bubului e lomadra me ra lesu tale ki na vanua ko Nifai; ia kevaka era sa vakamatei na watidra kei na luvedra kei ira kece ka tu laivi mai, era na segata me ra na sauma lesu ka mate talega vata kei ira.

20 Ia sa vakarota na tui me ra kua ni lesu tale; era sa cudruva

na tui ka vakararawataki koya, me yacova sara ni sa "vakamatei ena bukawaqa.

21 Ia era sa via vesuki ira talega na bete me ra vakamatei ira, ia era qai dro tani yani.

22 Ka sa yaco ni ra sa vakarau lesu tale ki na vanua ko Nifai, era sa sota kei ira na tamata i Kitioni. Era sa qai tukuna na tamata i Kitioni na ka sa yacovi ira na watidra kei na luvedra, kei na nodra sa solia na Leimanaiti me ra taukena tale na vanua; ia me ra dau solia e dua na ivakacavacava vei ira Leimanaiti oya na veimama ni ka era taukena.

23 Era sa qai tukuna vei ira na tamata i Kitioni ni ra sa vakamatea na tui; ia ko ira na nona bete era sa dro vakayawa yani mai vei ira ki na loma ni lekutu.

24 Ka sa yaco ni ra sa tinia na nodra soqo ni veitukutukuni, era sa lesu tale ena marau ki na vanua ko Nifai ni ra sa sega ni vakamatei na watidra kei na luvedra; a ra sa tukuna vei Kitioni na ka era sa kitaka vua na tui.

25 Ka sa yaco ni sa "bubului na nodra tui na Leimanaiti ni ra na sega ni vakamatei ira ko ira na nona tamata.

26 Ia ko Limiai talega, me vaka ni luvena na tui, ka ra sa "solia vua na tamata na matanitu vakatui, a sa bubuluitaka vua na nodra tui na Leimani ni ra na dausolia vua na nodra ivakacavacava me veimama ni ka era taukena.

27 A sa yaco ni sa vakadeitaka tale ko Limiai na matanitu vakatui kei na nodra bula sautu na nona tamata.

28 Ia sa talai ira na nona sotia na nodra tui na Leimanaiti me ra yadrava vakavolivolita na vanua, ka me ra tiko ga na tamata i Limiai ka kakua ni lesu ki na lekutu; a sa saumi ira na nona sotia e na ivakacavacava ka a taura mai vei ira na Nifaiti.

29 A sa tiko vakacegu ko Limiai na tui ena nona matanitu vakatui me rua na yabaki; era sa sega ni vakacacani ira se segata me ra vakarusai ira ko ira na Leimanaiti.

WASE 20

Era sa drotaki na luvedra goneyalewa na Leimanaiti mai vei ira na bete i Noa na tui—Era sa vakacibiivalu na Leimanaiti vei Limiai kei ira na nona tamata—Era sa vakadrukai ka vakayalovinakataki na mataivalu ni Leimanaiti. Rauta na 145–123 B.K.

Ia sa dua na vanua mai Semiloni era sa dau sota kina na luvedra goneyalewa na Leimanaiti me ra lagasere ka meke ka ia na marau.

2 Ka sa yaco ena dua na siga era a sota wale ga kina e lewe vica me ra lagasere ka meke.

3 Ia oqo era sa madua ni lesu tale ki na koro ko Nifai ko ira na bete i Noa na tui, ka ra rerevaka talega de ra na vakamatei ira ko ira na tamata; a ra sa sega kina ni lesu vei ira na watidra kei na luvedra.

4 Ia era sa tiko voli ga ena lekutu,

ka kunei ira kina na luvedra goneyalewa na Leimanaiti, a ra sa mani mai toka ka wawa ka vakasaravi ira;

5 Ia ni ra a sota wale ga yani e lewe vica me ra meke, era sa basika vakasauri mai ka vesuki ira ka drotaki ira ki na lekutu; io, era sa drotaka yani e lewe ruasagavulu kava na luvedra goneyalewa na Leimanaiti ki na lekutu.

6 Ka sa yaco ni ra sa kila na Leimanaiti ni sa drotaki na luvedra goneyalewa, era sa cudruvi ira na tamata i Limiai ni ra nanuma ni sai ira na tamata i Limiai.

7 O koya a sa talai kina na nodra mataivalu; io, ka a liutaki ira sara ga na nona tamata ko koya na tui, ia me ra lako cake ki na vanua ko Nifai me ra vakarusai ira na tamata i Limiai.

8 Ia oqo sa raici ira tu mai ena vale cecere ko Limiai, io a raica tiko na nodra sa vakavakarau tiko mai ki na ivalu; o koya sa soqoni ira vata kina na nona tamata me ra tavaki ira ena veiwere kei na veikau.

9 Ka sa yaco ni ra sa basika mai na Leimanaiti, era a tucake yani na tamata i Limiai mai na nodra ivunivuni ka mokuti ira.

10 Ka sa yaco ni sa tubu me kakauwa sara na nodra vala, ni ra sa vala me vaka na laione sa valataka na kena.

11 Ka sa yaco ni ra sa tekivu vakasavi ira lesu na Leimanaiti ko ira na tamata i Limiai; e dina ga ni ra sega ni veimamataka na kedra iwiliwili na Leimanaiti. Ia era sa

“vala ena vuku ni nodra bula kei na watidra kei na luvedra; o koya era sa solia kina na nodra igu tau-coko me vaka era vala na drekoni.

12 Ka sa yaco ni ra sa kunea na nodra tui na Leimanaiti ena kedra maliwa na nodra mate; ia sa sega ni mate, ia sa mavoa ga ka biu tu mai, ni ra sa veidrovaki vakatoto na nona tamata.

13 Era sa tauri koya ka vauca na tikina sa mavoa, ka kauta kivei Limiai, ka kaya: Raica, oqo na nodra tui na Leimanaiti; era sa drotaki koya ni sa mavoa ka davu vata koto kei ira na sa mate, ia raica, keimami sa kauti koya mai vei kemuni; ia oqo me da vakamatei koya.

14 Ia sa qai kaya vei ira ko Limiai: Dou kakua ni vakamatei koya, ia dou kauti koya mai meu raici koya. Era sa kauti koya mai. A qai kaya vua ko Limiai: A cava ko ni sa mai valuti ira kina na noqu tamata? Raica, era sa sega ni voroka na “bubului au a cakava vei kemuni ko ira na noqu tamata; ia, a cava ko ni sa voroka kina na bubului ko ni a cakava vei ira na noqu tamata?

15 Ia oqo sa kaya na tui: Au sa voroka na bubului ni ra sa drotaki ira na luvedra goneyalewa na noqu tamata ko ira na nomuni tamata; ia ena noqu cudru au sa vakaroti ira kina na noqu tamata me ra mai valuti ira na nomuni tamata.

16 Ia oqo ko Limiai e sega ni bau

rogoca e dua na ka me baleta na ka oqo; ia sa kaya: Au na vakatarogi ira mada na noqu tamata; ia ko koya sa kitaka na ka oqo ena vakamatei. A sa vakarota me ra vaqaqai na nona tamata.

17 Ia ni sa rogoca na ka oqo ko “Kitioni, me vaka ni o koya na nona turaganivalu na tui, sa lako cake yani ka kaya vua na tui: Au masuta mo ni kakua ni vaqaqai ira na tamata se beitaka vei ira na ka oqo.

18 Ia ko ni sa guilecavi ira li na bete i tamamuni ka ra a segata na tamata oqo me ra vakamatei ira? Era sega li ni tiko voli oqo ena le-kutu? E sega li ni sai ira oqo era sa drotaki ira na luvedra goneyalewa na Leimanaiti?

19 Ia oqo, raica, mo ni tukuna na veika oqo vua na tui me qai tukuna vei ira na nona tamata me ra yalovinaka kina vei keda; raica era sa vakavakarau tale tiko me ra mai valuti keda; ia ko ni sa kila vinaka tu ni da sa lewe lailai wale ga.

20 Ia raica ena lako mai na nodra mataivalu levu; ia kevaka ena sega ni vakayalovinakataki ira ena vukuda ko koya na tui, eda na mate vakaidina.

21 Ia sa sega li ni “vakayacori e ke na vosa i Apinatai, ka parofisaitaka me baleti keda—sa yaco beka na veika oqo ni da sa sega ni vakarorogo ki na vosa ni Turaga, ka saumaki tani mai na noda caka ca?

20 11a Alama 43:45.

14a Mosa. 19:25–26.

17a Mosa. 19:4–8.

21a Mosa. 12:1–8.

22 Ia me da vakayalovinakataka mada na tui, ka vakadeitaka na bubului eda a cakava vua; ni sa vinaka cake me da vakabobulataki ka ca ni da mate; io me da tarova sara na levu ni vakadave dra.

23 Ia oqo a qai tukuna ko Limiai vua na tui na veika kece e baleti tamana, kei ira na nona “bete era sa dro yani ki na lekutu, ka beitaka vei ira na nodra drotaki na luvedra goneyalewa.

24 Ka sa yaco ni sa vakayalovinakataki na tui vei ira na nona tamata; a sa kaya: Tou lako yani me tou sota kei ira na noqu tamata, ia me kua na vakaiyaragi; ia au sa bubuluitaka oqo vei kemuni ni ra na sega ni yaviti ira na nomuni tamata ko ira na noqu tamata.

25 Ka sa yaco ni ra sa biuta tu mai na nodra iyaragi ka muria yani na tui me ra la’ki sota kei ira na Leimanaiti. Ka sa yaco ni ra sa sota kei ira na Leimanaiti, sa cuva sobu vei ira na nodra tui na Leimanaiti ka vakamamasu ena vukudra na tamata i Limiai.

26 Ia ni ra sa raica ko ira na Leimanaiti ni ra sega ni vakaiyaragi na tamata i Limiai, era sa “yalovinaka ka lomani ira, ka ra lesu vata kei na nodra tui ki na nodra vanua ena yalo vakacegu.

WASE 21

Era sa yaviti ka vakadrukai na

tamata i Limiai mai vei ira na Leimanaiti—Era sa sota vata kei Amoni ko ira na tamata i Limiai ka ra sa saumaki—Era sa tukuna vei Amoni me baleta na ruasagavulu ka va na nodra peleti na Jeretaiti. Rauta na 122–121 B.K.

IA sa yaco ni ra sa lesu tale ki na koro ko Nifai ko Limiai kei ira na nona tamata, ka yaco me ra tiko sautu tale ena vanua ko ya.

2 Ia sa yaco ni sa oti mada e vuqa na siga sa qai tekivu me ra vakayavalati cake tale na Leimani me ra cudruvi ira na Nifaiti; a ra sa tekivu curuma mai na iyalayala ka vakavolivolita na vanua.

3 Ia era sa sega ni yaviti ira ena vuku ni bubului ka a cakava na nodra tui vei Limiai; ia era sa dau sabica ga na “baludra, ka taurivaka vei ira na lewa kaukauwa; era sa vakataqara e dakudra na ^bicolacola bibi, ka vakasaurarataki ira me vaka na asa sa galu—

4 Io, sa yaco na ka kece oqo me vakayacori kina na vosa ni Turaga.

5 Ia oqo sa ka levu na nodra vakararawataki na Nifaiti, ka sa sega ni tiko e dua na sala me ra sereki ira mai kina, ni ra sa vakavolivoliti ira ena yasana kecega ko ira na Leimanaiti.

6 Ka sa yaco mera vosakudruku-drutaka tiko vua na tui na nodra rarawa; kei na nodra gadreva me ra la’ki valuti ira. Era a vakasosataka na tui ena nodra kudru ka

23a Mosa. 19:21, 23.
26a DV Yalololoma.

21 3a Mosa. 12:2.
b Mosa. 12:5.

vakadonuya kina ko koya me ra kitaka na ka era sa gadreva.

7 Era sa soqoni vata tale, ka to-kara na nodra iyaragi, ka lako yani me ra vakasavi ira tani na Leimanaiti mai na nodra vanua.

8 Ka sa yaco mera mokuti ira mai ko ira na Leimanaiti, ka vakasavi ira lesu, ka vakamatea e vuqa vei ira.

9 Ia oqo sa yaco na qoqolou kei na "sodate levu vei ira na tamata i Limiai; sa tagicaki watina ko koya na yada, na luvedra tagane kei na yalewa era sa tagicaki ira na tamadra kei ira na tagane me baleti ira na tacidra.

10 Ia era sa lewe levu na yada ena vanua, ka ra sa dautagi vakalevu e veisiga ni ra sa rui rerevaki ira vakalevu na Leimanaiti.

11 Ia sa yaco na nodra dautagi tiko me vakayavalati ira na vo ni tamata i Limiai me ra cudruvaki ira na Leimanaiti; era sa la'ki vala tale, ia era a vakasavi lesu mai ka vuqa tale e mate kina.

12 Io, era a baci lesu tale ena ikatolu ni gauna; ka ra vakararawataki ga mai me vaka e liu; ia ko ira era bula mai era sa lesu tale ki na koro ko Nifai.

13 Era sa vakayalomalumalumutaki ira sara me vaka na kuvu ni soso; era sa vosota na ivua ni vakabobulataki, ka laiva me ra yaviti, me ra veikauyaki vaka ka vaka ka vakacolati ena icolacola

bibi me vaka na nodra gagadre na nodra meca.

14 Ia era sa "vakayalomalumalumutaki ira io ena yalomalumumu titobu sara; ka tagi vagumatua sara vua na Kalou; io, era sa tagi vua na nodra Kalou ena siga taucoko me sereki ira mai na nodra vakararawataki.

15 A sa "berabera ni rogoca na Turaga na nodra tagi ena vuku ni nodra caka ca; ia sa qai rogoca na Turaga na nodra tagi ka vakamalumalumutaka na lomadra na Leimanaiti, ka sa tekivu me ra vakamamadataka na nodra icolacola; ia e sega ga ni vakadonuya na Turaga me sa tei vuetai ira mada mai na nodra vakabobulataki.

16 Ka sa yaco ni sa tekivu me ra sautu tale tiko mai vakamalua ena vanua; a sa levu cake na nodra sila kei na nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu, ka ra sega ni leqa ena kakana.

17 Ia era sa lewelevu cake na yalewa mai vei ira na tagane; a sa vakarota kina ko Limiai na tui kivei ira na tagane me ra "dau vukei ira na ^byada kei ira na luvedra me kakua ni dua e mate ena viakana; era sa kitaka oqo ni sa lewelevu na tagane era sa vakamatei.

18 Oqo era sa dautiko vata voli ga na tamata i Limiai ka vakatawa na nodra sila kei na nodra qele ni manumanu;

19 Ia sa sega talega ni doudou na

9a Mosa. 12:4.

14a Mosa. 29:20.

DV Yalomalumalumu,

Yalomalua.

15a Na Vosa. 15:29;

Mosa. 11:23-25;

V&V 101:7-9.

17a Mosa. 4:16, 26.

b DV Yada.

tui me lako ki na taudaku ni koro kevaka e sega ni lako vata kei ira na nona sotia, ni sa rerevaka de dua na ka e yaco, ka ra qai vesuki koya na Leimanaiti.

20 A sa vakaroti ira na nona tamata me ra vakaraica wavoki tiko na vanua, de rawa ni ra vesuki ira na bete era a dro ki na lekutu, ka ra a drotaki ira na ^aluvedra goneyalewa na Leimanaiti, o koya sa yaco kina vei ira na veivakarusai levu oqo.

21 Era sa gadreva sara me ra vesuki ira me rawa ni ra mai totogitaki; ka ni ra sa daulako mai ena bogi ki na vanua ko Nifai ka butakoca na kedra sila kei na vuqa na nodra iyau talei; a ka oqo era sa dauwaraki ira toka kina.

22 Ka sa yaco ni sa mudu na tiko yavavala ena kedra maliwa na Leimanaiti kei na tamata i Limiai, me yacova sara ni sa tadu yani kina vanua ko ^aAmoni kei ira na nona itokani.

23 Ia ni baci tiko voli na tui kei ira na nona sotia ena taudaku ni koro, a kunei Amoni kina kei ira na nona itokani; a nanuma ni ra bete i Noa ka lewa me ra vesu mai ka biu ki na ^avale ni veivesu. Ia ke ra a bete dina i Noa, ke sa vakamatei ira.

24 Ia ni sa qai kila ni sega, ka sai ira na wekana era lako mai na vanua ko Saraemala, sa vuabale na nona marau.

25 Ia ko Limiai na tui a sa tala

oti, ni bera ni tadu yani ko Amoni, e ^aso na tamata me ra ^bvakasaqara na vanua ko Saraemala; ia era a lako sese voli ena lekutu ka sega ni kunea.

26 Ia era a kunea ga e dua na vanua ka ra sa tawana oti e dua na mata tamata; io, a vanua sa sinaitu kina na ^asui mamaca; io, a vanua ka sa tawani oti ka sa vakarusai; ia ni ra sa nanuma ni vanua ko Saraemala, era sa lesu tale mai ki na vanua ko Nifai; era a yaco mai kina ni vo ga e vica na siga me tadu yani ko Amoni.

27 Ia era a kauta mai na ivolatu-kutuku, io na kedra itukutuku na tamata era a kunea na suidra; ka ceuti ena peleti ka buli mai na oa.

28 Ia a sa vuabale na marau i Limiai ni sa tukuna ko Amoni ni tu vei Mosaia na tui e dua na ^aisolisoli ni Kalou, ka rawa kina me vakadewataka na iceuceu vakaoqo; io, a sa marau talega ko Amoni.

29 Ia sa rarawa vakalevu ko Amoni kei iratou na nona itokani ni ra sa vakamatei e vuqa na wekadra;

30 Ia ko Noa talega na tui kei ira na nona bete era a vakavuna me ra vakayacora e vuqa na ivalavala ca kei na caka ca ko ira na tamata vua na Kalou; era rarawataka talega na mate i ^aApinatai, kei na nona ^btoki tani ko Alama kei ira ka lako vata kaya ka'ra a vakaduria na lotu ni Kalou ena igu kei na kaukauwa ni Kalou kei na nodra

20a Mosa. 20:5.

22a Mosa. 7:6–13.

23a Ila. 5:21.

25a Mosa. 8:7.

b Mosa. 7:14.

26a Mosa. 8:8.

28a Oma. 1:20–22;

Mosa. 28:11–16.

30a Mosa. 17:12–20.

b Mosa. 18:34–35.

a vakabauta na vosa ka a vosataka ko Apinatai.

31 Io era rarawataka na nodra lako ni ra sega ni kila na vanua era dro kina. Oqo era na marau vakaidina me ra la'ki duavata, ka ni ko ira oqo era sa veiyalayalati kei na Kalou me ra qaravi Koya ka muria na nona ivakaro.

32 Ia mai na gauna ka lako mai kina ko Amoni, sa veiyalayalati talega kei na Kalou na tui ko Limiai, kei na vuqa talega na nona tamata me ra qarava ka muria na nona ivakaro.

33 Ka sa yaco ni sa gadreva sara ko Limiai na tui kei na vuqa na nona tamata me ra papitaiso; ia sa sega e dua mai kea sa tu vua na "kaukauwa mai vua na Kalou me veipapitaisotaki. E sega ni via vakayacora na cakacaka oqo ko Amoni, ni sa kila tu ni sega ni kilikili kaya.

34 O koya era a sega kina ni vaduria ena gauna ko ya e dua na lotu, era sa waraka ga na Yalo ni Turaga. Oqo era sa gadreva sara me ra vakataki Alama kei ira na wekana ka ra sa dro ki na lekutu.

35 Era sa gadreva me ra papitaiso me ivakadinadina ka ivakatalakila ni sa lomadra me ra qarava na Kalou ena yalodra taucoko; ia era sa yaraka ga na kena gauna; ia ena qai "tukuni na itukutuku ni nodra papitaiso ena dua na gauna mai muri.

36 Ia oqo a sa vakasamataka ko Amoni kei ira na nona tamata, vata kei Limiai na tui kei

ira na nona tamata, na ka me ra kitaka me ra sereki kina mai na ligadra na Leimanaiti kei na veivakabobulataki.

WASE 22

Era sa vakavakarau na tamata me ra dro mai na nodra veivakabobulataki na Leimanaiti—Era sa vakamatenitaki na Leimanaiti—Era sa dro lesu na tamata ki Saraemala, ka yaco mera liutaki mai vei Mosaia na Tui. Rauta na 121–120 B.K.

KA sa yaco ni rau sa bose ko Amoni kei Limiai na tui vata kei ira na tamata ena ka me ra kitaka me ra sereki kina mai na nodra vakabobulataki; erau sa kacivi ira na tamata me ra soqoni vata kece mai; ia erau sa vakayacora oqo me rogoci na domodra na tamata ena ka oqo.

2 Ka sa yaco ni ra sa sega ni kila na sala me ra sereki kina mai na veivakabobulataki, sa vo ga me ra sa kauti ira ga yani na yalewa kei na gone, na nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu kei na nodra vale laca ka cavutu ki na lekutu; ni ra sa rui lewelevu na Leimanaiti ka sega ni rawa kina vei ira na tamata i Limiai me veiqati kei ira kevaka era nanuma me ra sereki ira mai na nodra tiko vakabobula ena iseileiwau.

3 Ka sa yaco ni sa lako ko Kitioni vua na tui ka kaya: Oqo oi kemuni na tui, ko ni a sa muria vakavuqa na noqu vosa ni da a

veiqati tiko kei ira na wekada na Leimanaiti.

4 Ia oqo oi kemuni na tui, kevaka ko ni sa kila na kequ yaga, se mo ni na vakarorogo vakalailai ki na noqu ivakasala, ia me bau yaga vei kemuni, io au gadreva mo ni vakarorogo ki na noqu vosa ena gauna oqo, ia au na nomuni dauniveiqaravi ka vueti ira na tamata oqo mai na veivakabobulataki.

5 A sa vakatara na tui me vosa. Sa qai kaya vua ko Kitioni:

6 Raica na icurucuru, ki na lalaga mai muri, ena taudaku ni koro. Ko ira na Leimanaiti, se na nodra yadra na Leimanaiti, era dau mateni ena bogi; me tou tukuna yani vei ira na tamata me ra soqona vata na nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu, ka kauti ira ki na lekutu ena bogi.

7 Ia au na lako me vaka na nomuni vakaro me'u kauta na iotioti ni noda ivakacavacava ni waini vei ira na Leimanaiti, me ra mateni kina; ia me da qai muria na sala ka koto vuni e yasa imawi ni nodra keba ni ra sa mateni ka moce lutu koto.

8 Ia eda na qai cavutu vata yani kei ira na yalewa kei na gone, na noda qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu ki na lekutu; ia eda na lako wavokita na vanua ko Sailomi.

9 Ka sa yaco ni sa muria na tui na vosa i Kitioni.

10 Ia sa qai vakarota ko Limiai na tui me ra soqona vata na nodra

qele ni manumanu ko ira na nona tamata; ka sa vakauta na nodra ivakacavacava ni waini vei ira na Leimanaiti; ka vakauta talega e so na waini me nona iloloma vei ira; era sa gunuva vakayauyau na waini ka vakauta yani vei ira ko Limiai na tui.

11 Ia sa qai yaco ni ra qai cavutu ena bogi ki na lekutu ko ira na tamata i Limiai na tui kei na nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu, era sa lako wavokiti Sailomi, ka gole sara na ilakolako ki na vanua ko Saraemala, a sa liutaki ira yani ko Amoni kei ira na nona itokani.

12 Ia era sa kauta kece yani na nodra koula kei na siliva, kei na nodra iyau talei kece ka rawa me ra dreketa, era kauta talega ki na lekutu na kakana ka tomana na nodra ilakolako.

13 Ia ni sa oti e vuqa na siga na nodra lako tiko ena lekutu, era sa qai yaco ki na vanua ko Saraemala, era sa la'ki duavata kei ira na tamata i Mosaia ka okati me ra nona tamata.

14 Ka sa yaco ni sa ciqomi ira ena marau ko Mosaia; sa ciqoma talega na nodra "ivolatukutuku kei na ^bivolatukutuku era a kunea mai na tamata i Limiai.

15 Ia oqo sa qai yaco ni ra sa qai kila na Leimanaiti ni ra a cavutu ena bogi ko ira na tamata i Limiai, era a tala yani e dua na mataivalu ki na lekutu me cemuri ira;

16 Ia ni sa oti e rua na siga na nodra cemuri ira tiko, era sa sega

tale ni muria rawa na mawedra; era sa mani sese tu ena lekutu.

Na itukutuku kei Alama kei ira na tamata ni Turaga era a cemuri ki na lekutu, mai vei ira na tamata i Noa na tui.

Okati ena wase e 23 ki na wase e 24.

WASE 23

Sa sega ni vakadonuya ko Alama me tui—Sa veiqaravi vaka bete levu—Sa togotitaki ira na Nona tamata na Turaga, ka ra sa rawata na vanua ko Ilami ko ira na Leimanaiti—Sa veiliutaki ena ruku ni veiliutaki vakatui nodra na Leimanaiti ko Emuloni, na nodra iliuliu na bete dau caka ca i Noa na Tui. Rauta na 145–121 B.K.

Oqo me vaka ni sa vakasalataki Alama na Turaga ni na mai valuti ira na mataivalu i Noa na tui; a sa tukuna na ka oqo vei ira na nona tamata, o koya era sa soqona kina na nodra qele ni manumanu kei na kedra sila, ka cavutu ki na lekutu ni ra sa bera mai na mataivalu i Noa na tui.

2 Ia sa vakaukauwataki ira na Turaga, ka ra sega kina ni toboki ira ko ira na tamata i Noa na tui me ra vakamatei ira.

3 Ka ra sa dro tiko ena lekutu me siga walu.

4 Ka ra sa qai yaco ki na dua na vanua, io, na vanua totoka ka

bulabula sa tu kina na wai makare sara.

5 Era sa birika kina na nodra vale laca; ka tekivu me teivaka na qele ka tara vale; io era sa gumatua ka daucakacaka sara vakalevu.

6 Era sa gadreva na tamata me nodra tui ko Alama, ni ra sa taleitaki koya ko ira na nona tamata.

7 Ia sa kaya vei ira ko koya: Raica, sa sega ni ganita me dua na noda tui; ni sa kaya vakaoqo na Turaga: Dou ^akakua ni nanuma ni sa uasivi cake e dua mai vua tale e dua, se me dua na tamata e nanuma ni sa uasivi cake ko koya mai vua e dua tale na tamata; o koya oqo au sa kaya kina vei kemudou ni sa sega ni ganita me dua na nomudou tui.

8 Ia, kevaka e rawa me ra na tui tiko ga ko ira na tamata yalododonu, sa qai ganita me dua na nomudou tui.

9 Ia dou nanuma mada na ^acaka ca i Noa na tui kei ira na nona bete; ia au a ^bcoko talega ena dai ko ya, ka kitaka e vuqa na ka sa vakasisila ena mata ni Turaga, ia au sa rarawa kina vakalevu ena noqu veivutuni;

10 Ia ena levu ni ^aveivakararawataki, sa rogoca na noqu tagi na Turaga, ka sauma na noqu masu, a sa lesi au me'u iyaya ni cakacaka e ligana ka me'u kati ^bkemuni mai mo ni kila na nona dina.

11 Ia au sa sega ni dokai au ena

23 ^{7a} Mosa. 27:3–5.
^{9a} Na Vosa. 16:12;

Mosa. 11:1–15.
^b Mosa. 17:1–4.

10 ^a V&V 58:4.
^b Mosa. 18:35.

ka oqo, ni sa sega ni kilikili me'u dokai au kina.

12 Ia oqo au sa kaya vei kemudou, ni a vakasaurarataki kemudou ko Noa na tui, ka dou sa bobula vua kei ira na nona bete, ka sa vakavuna mo dou caka ca; o koya dou sa "vesuki kina ki na ivesu ni caka ca.

13 Ia oqo ni ko ni sa vakabulai mai na ivesu oqo ena kaukauwa ni Kalou; io, mai na ligai Noa na tui kei ira na nona tamata, kei na ivau ni caka ca, ia oqo au sa gadreva mo dou "tudei ena ^bbula galala dou sa vakagalalataki kina, ka "kakua ni vakararavi vua e dua na tamata me nomudou tui.

14 Mo dou kakua talega ni vakararavi vua e dua me nomudou "ivakavuvuli se nomudou italatala, ka vakavo ko koya ga sa tamata ni Kalou ka sa lako ena nona sala ka muria tiko na nona ivakaro.

15 Ia sa vakavulici ira na nona tamata ko Alama me ra "lomani ira na wekadra me vaka era sa lomani ira, ka me ^bkakua na veileti ena kedra maliwa.

16 Ia oqo, sa nodra "bete levu ko Alama, o koya ka tauyavutaka na nodra lotu.

17 Ia sa yaco me sega e dua e tu vua na "dodonu ni veiliutaki me vunau se veivakavulici vakavo ga kevaka sa lesi ena kaukauwa ni

Kalou. Ia sai koya ga sa lesi ira kece na nodra bete kei na nodra ivakavuvuli; ia sa sega ni lesi e dua vakavo ga ke tamata dodonu.

18 O koya era sa qaravi ira kina na nodra tamata, ka "vakani ira ena veika ni buladodonu.

19 Ka sa yaco mera sautu vakalevu sara ena vanua; era sa vakatoka me yaca ni vanua ko ya ko Ilami.

20 Ka sa yaco mera tubu ka sautu vakalevu sara ena vanua ko Ilami; era a tara e dua na koro, ka vakatoka me koro o Ilami.

21 Ia sa raica na Turaga ni sa dodonu me "totogitaki ira na nona tamata; io, a vakatovolea na nodra ^bdauvosota kei na nodra vakabauta.

22 Ia ko koya yadua sa "vakararavi vua, ena ^blaveti cake ena siga mai muri. Io, sa yaco vakakina vei ira na tamata oqo.

23 Ia raica, au na vakaraitaka vei kemuni ni ra a vakabobulataki tu; ia ena sega ni dua me na sereki ira rawa, na Turaga na nodra Kalou duadua ga; io, na Kalou i Eparama, kei Aisake, kei na Kalou i Jekope.

24 Ia sa yaco ni sa sereki ira ka vakaraitaka vei ira na nona kaukauwa levu, ka ra sa marau vakalevu sara.

25 Ia raica, sa yaco ni ra a tiko mai na vanua ko Ilami, io, ena

12a 2 Nif. 28:19-22.

13a Kala. 5:1.

b DV Galala.

c Mosa. 29:13.

14a Mosa. 18:18-22.

15a DV Loloma.

b 3 Nif. 11:28-29.

16a Mosa. 26:7.

17a DV Dodonu;
Matabete.

18a 1 Timo. 4:6.

21a Ila. 12:3; V&V 98:21.

DV Vosataki,

Veivosataki.

b DV Yalo Vosota.

22a DV Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.

b 1 Nif. 13:37.

koro ko Ilami, ka teitei tiko ena vanua vakavolivolita, raica a tiko mai na iyalayala ni vanua e dua na nodra mataivalu na Leimanaiti.

26 Oqo sa yaco mera dro mai na nodra veiwere ko ira na tamata i Alama, ka soqoni vata ki na koro ko Ilami; ka ra sa rere vakalevu ena nodra basika na Leimanaiti.

27 Ia sa lako ko Alama ka laki tu ena kedra maliwa, ka kaya me ra kakua ni rere, ia me ra nanuma ga na Turaga na nodra Kalou, ka na qai vueti ira ko Koya.

28 Ia era sa vosota na nodra rere ka tagi vua na Turaga me vakamalumalumutaka na lomadra na Leimanaiti, me ra kakua ni kitaka e dua na ka vei ira, kei ira na watidra kei na luvedra.

29 Ia sa yaco ni sa vakamalumalumutaka na Turaga na lomadra na Leimanaiti. A qai lako ko Alama kei ira na nona tamata me ra soli ira yani ki na ligadra; a ra sa taura na Leimanaiti me nodra na vanua ko Ilami.

30 Ia na nodra mataivalu na Leimanaiti, ka muri ira na tamata i Limiai na tui, era a sese voli ena lekutu ka vuqa na siga.

31 Ia raica, era a kunei ira na bete i Noa na tui; ena vanua ka ra vakatoka ko Emuloni; era sa taukena na vanua ko Emuloni ka teitei tiko ena vanua.

32 A yaca ni nodra iliuliu na bete ko ya ko Emuloni.

33 Ia sa yaco me vakamasuti ira na Leimanaiti ko Emuloni; a sa

talai ira talega yani na watidra, ko ira na “luvedra goneyalewa na Leimanaiti, me ra la’ki vakamasuti ira na wekadra me ra kakua ni vakamatei ira na watidra.

34 Ia era sa “lomani Emuloni kei ira na nona itokani ko ira na Leimanaiti, ka sega ni vakarusai ira ena vukudra na watidra.

35 Ia sa tovata kei ira na Leimanaiti ko Emuloni kei ira na nona itokani, ka ra sa lako tiko ena lekutu ka vakasaqara na vanua ko Nifai ena gauna era kunea kina na vanua ko Ilami, ka a taukena tiko ko Alama kei ira na wekana.

36 Ka sa yaco me ra yalataka na Leimanaiti vei Alama kei ira na nona itokani, ni kevaka me ra na vakaraitaka na sala kina vanua o Nifai, era na vakabulai ira ka solia talega vei ira na bula galala.

37 Ia ni sa vakatakila oti ko Alama na sala ki na vanua ko Nifai, era sa sega ni vakayacora na nodra yalayala ko ira na Leimanaiti; a ra sa lesia e so na sotia me ra “yadrava wavolita na vanua ko Ilami vata kei Alama kei ira na wekana.

38 Ia era sa lako na kena vo ki na vanua ko Nifai; era qai lesu tale mai ki na vanua ko Ilami e so vei ira, ka ra kauti ira mai na watidra kei na luvedra na sotia era a lesi me ra yadrava tiko na vanua ko ya.

39 Ia na nodra tui na Leimanaiti sa lesi Emuloni me tui ka lewai ira na nona tamata ka ra tiko ena vanua ko Ilami; ia me kakua sara ni

vakayacora e dua na lewa ka sega ni tautauvata kei na nona lewa na nodra tui na Leimanaiti.

WASE 24

Sa vakacacani Alama kei ira na nona tamata ko Emuloni—Era na vakamatei kevaka era masu—Sa vakamamadataka na Turaga na nodra icolacola—Sa sereki ira ena nodra vakabulataki, era sa lako ki Saraemala. Rauta na 145–120 B.K.

KA sa yaco ni sa kune loloma ko Emuloni mai vua na nodra tui na Leimanaiti; o koya sa vakadonuya kina na tui me lesi ko koya kei ira na nona itokani me ra ivakavuvuli vei ira na nona tamata, io, vei ira talega era tiko ena vanua ko Semiloni, kei na vanua ko Sailomi kei na vanua ko Emuloni.

2 Ni ra sa taukena tu na vanua kece oqori ko ira na Leimanaiti; o koya sa lesia kina na tui me ra lewa na veivanua oqori, na nodra tui na Leimanaiti.

3 Ia oqo a yacana na nodra tui na Leimanaiti ko Leimani, ka vakayacani vei tamana; a sa kacivi kina me ko Leimani na tui. A sa tui vei ira e vuqa sara na tamata.

4 Ka sa lesi ira kina na itokani i Emuloni me ra ivakavuvuli ena vanua kece era sa taukena tu na nona tamata; a sa tekivu me vakavulici kina na vosa vaka-Nifai vei ira kece na Leimanaiti.

5 Ia era sa tamata dauveilomani vakaira; ia era sega ni kila na Kalou; era sega talega ni bau

vakavulica vei ira e dua na ka me baleta na Turaga na nodra Kalou ko ira na itokani i Emuloni, se na lawa i Mosese; era sega talega ni vakavulica vei ira na vosa i Apinaitai;

6 Ia era sa vakavulici ira ga me ra vola na kedra itukutuku ka veivolavolai vakaira.

7 Ia sa yaco kina me ra vutuniyau na Leimanaiti, ka tekivu me ra veivoli vakaira ka tubu vakalevu sara; a sa yaco ni ra sa qaseqase ka yalomatua ena veika ni vuravura, io, era sa qaseqase sara ka taleitaka na veimataqali caka ca kecega kei na kove iyau, ka ra sega ga ni kitaka vei ira na wekadra dina.

8 Ia oqo sa yaco ni sa tekivu vakayacora ko Emuloni na nona ^alewa vei Alama kei ira na wekana; sa vakararawataki koya ka vakauqeti ira na luvena me ra vakararawataki ira na luvena.

9 Ia sa kila ko Emuloni ni ^adua vei ira na bete ni tui ko Alama, ia sai koya ka vakabauta na vosa i Apinaitai ka qai vakasavi koya tani na tui; a ka oqo sa cudruvi koya vakalevu kina; e dina ga sa vakarorogo ko koya ki na lewa i Leimani na tui, ia sa vakayacora ga na nona lewa vei ira ka ^bvakacakacakataki ira; a sa lesia e so me ivakatawa ni nodra cakacaka.

10 Ka sa yaco ni sa levu sara na nodra vakararawataki ka ra sa tekivu tagi kina vagumatua sara vua na Kalou.

11 Ia sa vakarota ko Emuloni me

ra muduka na nodra tagi; a sa lesia e so na sotia me ra vakaraici ira tiko; o koya e kunei ni masu vua na Kalou me vakamatei.

12 Ia sa sega ni tabalaka cake na domona ko Alama kei ira na nona tamata vua na Turaga na nodra Kalou; ia sa ^atagi vakaidina vua na yalodra ka sa kila ko Koya na gagadre ni lomadra.

13 Ia sa yaco ni sa rogo mai vei ira na domo ni Turaga ni ra sa rarawa tiko ka kaya: Dou laveta cake na ulumudou ka vakacegu, ni'u sa kila tu na veiyalalayati dou a cakava vei au; ia au na veiyalalayati kei ira na noqu tamata, ka vueti ira mai na nodra vakabobulataki.

14 Ia au na vakamamadataka na icolacola dou sa vakacolati kina, mo dou kakua ni vakila e dakumudou, ena nomudou tiko vakabobula; ia au na kitaka oqo mo dou kena ⁱvakadinadina ka lako yani mo dou kila, ni koi Au na Turaga na Kalou, au sa dau sikovi ira na noqu tamata ena nodra ^bvakararawataki.

15 Ia sa yaco me vakamamadataki na icolacola kece sa vakataqari vei Alama kei ira na wekana; io, a sa ^avakaukauwataki ira na Turaga me rawarawa vei ira na nodra ^bicolacola, ka ra soli ira ena yalomarau kei na ^cyalovosota ki na nona inaki na Turaga.

16 Ia sa yaco ena levu ni nodra vakabauta kei na vosota, sa

rogo tale kina vei ira na domo ni Turaga ka kaya: Dou vakacegu; ni ena mataka au na vueti kemudou kina mai na nomudou vakabobulataki.

17 A sa kaya vei Alama: Mo liu vei ira na tamata oqo, au na salavata kei iko ka vueti ira na tamata oqo mai na nodra ^avakabobulataki.

18 Ia sa yaco ni ena bogi a vaka-soqona vata kina ko Alama kei ira na wekana na nodra qele ni manumanu lalai kei na kedra sila, ka ra sa vakasoqona tiko na nodra qele ni manumanu lalai ena bogi taucoko.

19 Ia ena mataka sa vakayacora na Turaga me biti ira na Leimannaiti e dua na ^amoce lutu levu, io, era sa moce lutu kece na nodra ivakatawa.

20 Sa qai cavutu ki na lekutu ko Alama kei ira na nona tamata; ni ra sa lako tiko ena siga taucoko e ra sa qai birika na nodra vale laca ena dua na buca; era sa vakatoka na buca ko ya ko Alama, baleta ni sa liutaki ira ko koya ena loma ni lekutu.

21 Io, era sa sovaraka ena buca ko Alama na nodra ^avakavinavinaka vua na Kalou ni sa yalo loma vei ira, ka vakamamadataka na nodra icolacola, ka vueti ira mai na nodra vakabobulataki; ni ra a vakabobulataki tiko ka sega e dua me vueti ira rawa, na Turaga na nodra Kalou duadua ga.

12a DV Masu.

14a DV iVakadinadina Bula.

b DV Rarawa.

15a Maci. 11:28–30.

b Alama 31:38; 33:23.

c V&V 54:10.

DV Yalo Vosota.

17a DV Tiko Vakavesu.

19a 1 Samu. 26:12.

21a DV Vakavinavinaka.

22 Ia era sa ia na vakavinavinaka vua na Kalou, io, ko ira kece na nodra tagane kei na nodra yalewa kei na nodra gone ka rawa ni vosa era sa tabalaka cake na domodra ena veivakacautaki vua na nodra Kalou.

23 Ia oqo sa kaya vei Alama na Turaga: Mo kusarawa ko iko kei ira na tamata ka lako tani ena vanua oqo, ni ra sa yadra na Leimannaiti ka cemuri kemuni mai; ia mo ni lako tani rawa e ke, ka'u na qai tarovi ira na Leimannaiti ena buca oqo me ra kakua tale ni cemuri ira yani na tamata oqo.

24 Ia sa yaco mera sa biuta sara na buca ka lako yani ki na lekutu.

25 Ia ni sa oti e tinikarua na siga na nodra lako tiko ena lekutu, era sa qai yaco ki na vanua ko Saraemala; a sa kidavaki ira ena marau ko Mosaia na tui.

WASE 25

Sa yaco me ra Nifaiti na kawa i Muleki e Saraemala—Era sa vuli mai vei ira na tamata i Alama kei Senifi—Sa papitaisotaki Limiai kei ira kece na nona tamata ko Alama—Sa vakadonuya vei Alama ko Mosaia me tauyavutaka na Lotu ni Kalou. Rauta na 120 B.K.

Ia oqo sa vakarota ko Mosaia na tui me ra soqoni vata kece mai na tamata.

2 Ia era sa sega ni lewe levu na luvei Nifai, se ko ira na kawa i Nifai, me vakataki ira na ^atamata

i Saraemala, ka ra kawa i ^bMuleki, kei ira era a lako vata mai kei koya ena lekutu.

3 Ia era sa sega ni lewelevu ko ira na tamata i Nifai kei na tamata i Saraemala, me vakataki ira na Leimannaiti; io, e sega mada ga ni yacova na kedra veimama.

4 Ia era sa soqoni vata na tamata i Nifai kei ira kece talega na tamata i Saraemala; ia era sa soqoni vata mai ki na rua na iwasewase.

5 Ia sa yaco me wilika mada ko Mosaia, ka vakavuna me wiliki na itukutuku kei Senifi vei ira na nona tamata; io, sa wilika na kedra itukutuku na tamata i Senifi, tekivu ena nodra biuti Saraemala me yacova na nodra lesu tale mai.

6 Ka sa wilika talega na itukutuku kei Alama kei ira na wekana, kei na nodra vakararawataki, tekivu ena nodra biuti Saraemala me yacova na nodra lesu tale mai.

7 Ia oqo ni sa wilika oti na itukutuku oqo ko Mosaia, era sa kurabui vakalevu na nona tamata ka ra a tiko ga mai.

8 Ni ra sa sega ni vakasamataka rawa e dua na ka; ia ni ra sa raici ira era sa ^asereki mai na veivakabobulataki, sa vuabale na nodra marau.

9 Ia ni ra vakananumi ira tale na wekadra era sa vakamatea ko ira na Leimannaiti, era sa rarawa ka tagi vakalevu.

10 Ia ni ra sa vakananuma tale na taudonu ni nona vinaka na Kalou, kei na nona kaukauwa ena

nona sereki Alama kei ira na wekana mai na liga ni nodra veivakabobulataki na Leimanaiti, era sa qai tabalaka cake na domodra ka vakavinavinaka vua na Kalou.

11 Ia ni ra sa la'ki vakananumi ira tale mai na Leimanaiti, ko ira era sa wekadra ena ca kei na dukadukali ni nodra itutu ni bula era sa vakasinaiti ena ^ararawa kei na yaluma, ena vuku ni tiko viana ni ^byalodra.

12 Ia sa yaco ni ko ira era a luvei Emuloni kei ira na nona itokani, ko ira era a kauta me watidra na luedra goneyalewa na Leimanaiti, era sega ni marautaka na nodra ivakarau na tamadra, era sa sega ni vinakata me ra kacivi tale ena yacadra na tamadra, o koya era sa taura kina me yacadra na yacai Nifai, ka ra vakatokai me ra luvei Nifai ka okati vata kei ira na Nifaiti.

13 Ia oqo era sa ^aokati vata kei ira na Nifaiti ko ira kece na tamata i Saraemala, oqori e baleta ni matanitu vakatui e sega ni soli vua e duatale, ia kivei ira ga na kawa i Nifai.

14 Ia oqo sa yaco ni sa tinia ko Mosaia na nona vosa kei na nona wiliwili vei ira na tamata, sa qai kerea me vosa talega ko Alama vei ira na tamata.

15 Sa qai vosa ko Alama vei ira, ni ra sa soqoni vata vakaiwasewase lelevu; sa qai lako mai na dua nai wasewase kina dua tale,

ka vunautaka vei ira na tamata me ra veivutuni ka vakabauta na Turaga.

16 Ia sa vakadreta vei ira na tamata i Limiai kei ira na wekana, ko ira kece ka sereki mai na veivakabobulataki, me ra nanumata tiko ni sai koya na Turaga ka a sereki ira.

17 Ka sa yaco ni sa vakatavuvulitaka oti ko Alama e vuqa na ka vei ira na tamata, ka sa tinia na nona vosa vei ira, sa gadreva ko Limiai na tui me papitaiso; era sa gadreva kece talega na nona tamata me ra papitaiso.

18 O koya sa lako kina ki loma ni wai ko Alama ka ^apapitaisotaki ira; io, a sa papitaisotaki ira me vaka ga na kena ivakarau e a vakayacora vei ira na wekana ena ^bwai ko Momani; io, era sa wili me ra lewe ni lotu ni Kalou ko ira kecega era sa papitaisotaki; ni ra sa vakabauta na vosa i Alama.

19 Ka sa yaco ni sa vakadonuya vei Alama ko Mosaia na tui me tauyavutaka na isoqosoqo lewe ni lotu ena vanua taucoko ko Saraemala; a sa solia vei koya na ^akaukauwa me tabaki ira na bete kei ira na ivakavuvuli ena veisoqosoqo ni lotu yadua.

20 A sa vakayacori vakaoqo ni ra sa rui lewelevu na tamata ka sega ni rawa me lewai ira ga e dua na ivakavuvuli; ia sa sega talega ni rawa me ra rogoca taucoko na

11a Mosa. 28:3–4;
Alama 13:27.

b DV Yalo—Na talei ni

yalo.
13a Oma. 1:19.
18a Mosa. 21:35.

b Mosa. 18:8–17.
19a DV Matabete.

vosa ni Kalou kevaka era soqoni vata ga vakadua;

21 O koya era sa dui soqoni kina vakaiwasewase, ka vakatokai me iwasewase ni lotu ka'ra sa tiko na bete kei na ivakavuvuli ena veiwasewase ni lotu yadua; ia era sa vunautaka ga ko ira na bete na vosa me vaka e talaucaki mai na gusu i Alama.

22 E dina ga ni levu na iwasewase ni lotu, ia sa duabau ga na "lotu, io, sai koya na lotu ni Kalou; ni sa sega ni dua tale na ka sa vunautaki ena veiwasewase ni lotu, na veivutuni ga kei na vakabauta na Kalou.

23 Ia oqo sa vitu na iwasewase ni lotu ena vanua ko Saraemala. Ka sa yaco ni o koya yadua sa gadreva me taura na "yacai Karisito, se na yaca ni Kalou, era sa lewena na lotu ni Kalou;

24 Era sa vakatokai me ra "tamata ni Kalou. A sa sovaraka vei ira na Turaga na Yalona, ka ra sa kalougata ka tiko sautu ena vanua.

WASE 26

Era sa vagolei e vuqa na lewe ni lotu ki na ivalavala ca mai vei ira na tawavakabauta—Sa yalataki vei Alama na bula tawamudu—Era sa rawata na veivosoti ko ira sa veivutuni ka papitaisotaki—Era na vosoti ko ira na lewe ni lotu era ivalavala ca, ni ra sa veivutuni ka vakatutusa vei Alama

kei na Turaga; kevaka e sega, era na sega ni wilivata kei ira na lewe ni Lotu. Rauta na 120–100 B.K.

Ia a sa yaco ni sa lewevuqa vei ira ena itabatamata ka qai tubu tiko mai era sega ni kila na vosa i Penijamini na tui, ni ra a se gone lalai sara ena gauna a vosa kina ko koya vei ira na nona tamata; ka'ra sega kina ni vakabauta na nodra ivakarau na nodra qase.

2 Era sega ni vakabauta na veika sa tukuni me baleta na nodra tucake tale mai na mate ko ira na mate, era sega talega ni vakabauta na nona lako mai na Karisito.

3 Ia oqo ena vuku ni nodra tawavakabauta, era sa sega ni "kila rawa kina na vosa ni Kalou; ka sa vakaukauwataki kina na lomadra.

4 Ka ra sa sega ni vinakata me ra papitaiso; se me ra curu ki na lotu. Era sa tamata tawasei me baleta na nodra vakabauta, ka ra sa vaka tu ga koya, ena ituvaki ni "bula vakatamata ka sinai ena ivalavala ca era tu kina; ni ra sa sega ni via masuta na Turaga na nodra Kalou.

5 Ia oqo ena gauna ni veiliutaki vakatui nei Mosaia era a sega ni veimamataka na kedra iwiliwili na tamata ni Kalou; ia ena vuku ni nodra "veisei na veitokani sa yaco kina me ra lewelevu sara.

6 A sa yaco ni ra vakacalai ira e lewe vuqa vei ira ena loma ni

22a Mosa. 18:17.

23a DV Jisu Karisito—Taura vei keda na yacai Jisu Karisito.

24a DV Veiyalayalati.

26 3a DV Kila.

4a DV Tamata Vakavuravura.

5a DV Veileti; Vukitani.

lotu ena nodra vosa veicavilaki, ka vakavuna me ra vakayacora e vuqa na ivalavala ca; a sa kilikili sara kina me ra “vunauci mai na lotu o ira na lewe ni lotu era sa ivalavala ca.

7 Ka sa yaco ni ra a dau kau yani vei ira na bete, e ra kauti ira kivei ira na bete ko ira na ivakavuvuli; era sa qai kauti ira ko ira na bete vei Alama, o koya na “bete levu.

8 Ia sa solia oti ko Mosaia na tui vei Alama na kaukauwa ni veilitaki ena lotu.

9 Ka sa yaco ni sa sega ni kila ko Alama na veika me baleti ira oqo; ia era sa lewevuqa na ivakadinadina era beitaki ira; io, era sa tucake na tamata ka vakadinadinataka na levu ni nodra caka ca.

10 Oqo e sa sega mada ni bau yaco e dua na ka vakaoqo ena lotu; o koya sa rarawa kina na yaloi Alama, ka vakavuna me ra kau sara vua na tui.

11 A sa kaya ko koya vua na tui: Raica, era sa lewevuqa keimami sa kauti ira mai vei kemuni, ni ra sa beitaki ira ko ira na wekadra; io, ni ra sa kitaka e vuqa na caka ca. Ia era sa sega ni veivutunitaka na nodra caka ca; o koya keimami sa kauti ira mai kina vei kemuni mo ni lewai ira, ena nodra cala.

12 Ia ko Mosaia na tui sa kaya vei Alama: Raica, au na sega ni

lewai ira oqo; ia au sa “soli ira vei iko me ra na qai lewai.

13 Ia oqo sa rarawa tale na yaloi Alama; sa lako ka taroga vua na Turaga na ka me kitaka ena ka oqo, ni sa rere de kitaka na ka sa sega ni dodonu ena mata ni Kalou.

14 Ia sa yaco ni sa oti na nona sovaraka na yalona kece vua na Kalou, sa rogo vua na domo ni Turaga, ka kaya:

15 Ko sa kalougata, Alama, era sa kalougata talega ko ira ka papitaisotaki ena “wai ko Momani. Ko sa kalougata ena vuku ni nomu sa ^bvakabauta vakaidina sara na nona vosa ga na noqu tamata ko Apinatai.

16 Ia era sa kalougata ko ira ni ra sa vakabauta vakaidina sara na vosa wale ga ko a tukuna vei ira.

17 O sa kalougata ni ko sa vakaduria na “lotu vei ira na tamata oqo; ia era na vakadeitaki, ka ra na noqu tamata.

18 Io, era sa kalougata ko ira na tamata oqo ni sa lomadra me ra taura na “yacaqu; ia era na kacivi ena yacaqu; ka ra sa noqu.

19 Ia me baleta ni ko sa taroga vei au na veika me baleti ira era sa dau talaidredre, ko sa kalougata.

20 O iko na noqu dauveiqaravi; au sa veiyalayalati vata kei iko ni ko na rawata na “bula tawamudu;

6a Alama 5:57–58; 6:3.
DV Vakasalataki,
Vakasala.

7a Mosa. 29:42.

12a V&V 42:78–93.

15a Mosa. 18:30.

b Mosa. 17:2.

DV Vakabauta.

17a Mosa. 25:19–24.

18a Mosa. 1:11; 5:8.

DV Jisu Karisito—Taura
vei keda na yacai Jisu

Karisito.

20a DV Bula Tawamudu;

Digitaki;

Veidigidigi.

ia ko na qaravi au ka lako yani ena yacaqu, ka vakasoqoni ira vata na noqu sipi.

21 Ia ko koya sa rogoca na domoqu ena noqu “sipi; ia ko koya oqori ko na ciqoma ki na lotu, ka’u na ciqomi koya talega.

22 Ia raica, oqo na noqu lotu; ia ko koya yadua sa “papitaiso me papitaiso ki na veivutuni. Ia ko koya yadua ko sa ciqoma, me vakabauta na yacaqu; ia sai koya au na ^bvosota vakarawarawa.

23 Ni sai au ka’u sa “colata na ivalavala ca ni vuravura; ni sai au ga ka a ^bbuli ira; ka sai au sa solia vei koya sa vakabauta me yacova na ivakataotioti e dua na tikina ena ligaqu imatau.

24 Ia raica, era sa kacivi kina ena yacaqu; ia kevaka era “kilai au era na lako mai, ka ra na taukena na tikina ena ligaqu imatau me tawamudu.

25 Ia ena qai yaco ni sa uvuci na “ikarua ni biukila, era na tucake mai ko ira era a sega ni ^bkilai au ka mai tu e mataqu.

26 Ia era na qai kila ni sai au na Turaga na nodra Kalou, ka sai au na nodra Dauveivueti; ia era na sega ni sereki.

27 Ia au na qai vakatusa vei ira ni’u sa sega sara ni ^akilai ira; era

na ^blako tani ki na ‘bukawaqa tawakaiyalayala rawa sa vakarautaki tu me nona na tevero kei ira na nona agilosu.

28 O koya au sa kaya kina vei iko, ko koya sa sega ni via “rogoca na domoqu, mo kakua ni ciqomi koya ki na noqu lotu, ia au na sega talega ni ciqomi koya ena siga mai muri.

29 O koya au sa kaya kina vei iko, Mo lako; ia ko koya yadua sa talaidredre vei au, mo “lewai koya ena ^bcala sa kitaka; ia kevaka sa ‘vakatusa na nona ivalavala ca vei iko vata kei au, ka “veivutunitaka vakaidina sara e lomana, mo qai ‘vosoti koya, ka’u na vosoti koya talega.

30 Io, ena “veigauna kece era ^bveivutuni kina na noqu tamata au na vosota kina na nodra lako sese vei au.

31 Ia ni “veivosoti vakai kemuni ena nomuni lako sese; ni’u sa kaya vakaidina vei kemudou, o koya sa sega ni vosota na lako sese ni wekana ni sa kaya ni sa veivutuni, ena cudruvi kina.

32 Oqo au sa kaya tale vei iko: Mo lako; ia ko koya yadua sa sega ni veivutunitaka na nona ivalavala ca ena sega ni wili vata kei ira na noqu tamata; ia oqo ena

21a DV iVakatawa Vinaka.

22a 2 Nif. 9:23.

DV Papitaiso.

b DV Vakabokoci ni iValavala Ca; Veivosoti.

23a DV Dauveivueti.

b DV Buli, iBulibuli.

24a Joni 17:3.

25a V&V 88:99, 109.

b V&V 76:81–86.

27a Maci. 7:21–23.

b Luke 13:27.

c V&V 76:43–44.

28a 2 Nif. 9:31;

V&V 1:14.

29a DV Vakatulawa, Veilewai.

b DV Saumi Taro.

c 3 Nif. 1:25.

DV Vakatusa, Vakatusa.

d DV Veivutuni.

e DV Veivosoti.

30a Moro. 6:8.

b Isi. 33:11, 15–16; Cakacaka 3:19–20; Mosa. 29:19–20.

31a 3 Nif. 13:14–15;

V&V 64:9–10.

yaco vakakina ena gauna oqo ka lako yani.

33 Ka sa yaco ni ena gauna sa rogoca kina ko Alama na veivosa oqo sa volai ira sara me tu vua, ia me na lewai ira kina na lewe ni lotu me vaka na ivakaro ni Kalou.

34 Ka sa yaco ni sa lako yani ko Alama ka lewai ira era sa caka cala, me vaka na vosa ni Turaga.

35 Ia ko ira kece sa veivutunitaka ka “vakatusa na nodra ivalavala ca, sa wiliki ira vata kei ira na lewe ni lotu ko koya;

36 Ia ko ira sa sega ni vakatusa na nodra ivalavala ca ka veivutunitaka na nodra caka cala, era sa sega ni wiliki vata kei ira na lewe ni lotu, ka sa ^abokoci laivi na yacadra.

37 Ka sa yaco ni sa vakataulewa ko Alama ena cakacaka kece ni lotu; ka sa tekivu tale me ra tiko veisaututaki ka sautu vakalevu sara ena veika ni lotu, ka ra sa lako vakadodonu ena mata ni Kalou, ka ra sa ciqoma e lewevuqa, ka papitaisotaka e lewevuqa.

38 Ia oqo eratou sa kitaka na veika kece oqo ko Alama kei iratou na nona itokani vakacacacaka ka ratou a liutaka tiko na lotu, eratou sa lako ena yalodina taucoko ka vunautaka na vosa ni Kalou ena veika kecega, eratou sa vosota na veimataqali veivakararawataki kecega, ni ra sa vakacacani ira ko ira kece era sa sega ni lewe ni lotu ni Kalou.

39 Ia era sa vunauci ira na wekadra; era sa ^avunauci talega, ko ira na tamata kecega ena vosa ni Kalou, me vaka na nodra ivalavala ca, se na veika ca era sa kitaka, sa vakaroti ira kina na Kalou me ra ^bdaumasu tiko ga me kakua ni mudu, ka me ra ^cvakavinavinakataka na ka kecega.

WASE 27

Sa vakatabuya na veivakacacani ko Mosaia ka rekitaka na veivakatautauvatataki—Eratou sa segata me vakarusa na lotu ko Alama lailai kei iratou e lewe va na luvei Mosaia—Sa rairai mai e dua na agilosi ka vakarota me ra muduka na nodra inaki ca—Sa galu ko Alama—Me ra na sucu tale na tamata kece me ra na qai vakabulai—Eratou sa kacivaka na itukutuku rekitaki ko Alama kei ira na luvei Mosaia. Rauta na 100–92 B.K.

KA sa yaco ni sa levu cake sara na nodra vakacacani ira na lewe ni lotu ko ira na tawavakabauta ka ra sa vosa kudrukudru kina na lewe ni lotu, ka tukuna na ka oqo vei ira na nodra iliuliu; era sa qai tukuna cake vei Alama. A sa kauta cake na ka oqo ko Alama vei Mosaia na tui. A sa veivosakitaka ko Mosaia kei ira na nona bete.

2 Ka sa yaco ni sa vakarota ko Mosaia na tui me tukuni yani ena vanua taucoko me kakua ni dua vei ira na tawavakabauta me

35a DV Vakatusa, Vakatusa.

36a L.Y 32:33; Alama 1:24.

DV iVola ni Bula; Muduki Tani.

39a DV Vakasalataki, Vakasala.

b 2 Nif. 32:8–9.

c DV Vakavinavinaka.

“vakacacani ira na lewenilotu ni Kalou.

3 Ka sa dua na ivakaro bibi sara vei ira kece na iwasewase ni lotu me ra kakua ni veivakacacani, ka me ra “vakatautauvatataki na tamata taucoko;

4 Me kakua na itovo dokadoka ka viavialevu me vakacacana na nodra tiko “sautu; ia me ^blomana na wekana na tamata yadua me vaka sa lomani koya, me ra caka-caka ena ligadra me ra bula kina.

5 Io, ko ira na bete kei ira na ivakavuvuli me ra “liga kaukauwa talega me ra qaravi ira ga vakaira ena veika kece, ka qai vakavo ga kevaka era sa tauvimate, se dua na nodra leqa bibi; ni ra sa kitaka na veika oqo, sa qai ologi ira vakalevu na ^bloloma soli wale ni Kalou.

6 Ia sa kune vakalevu na vakacegu ena vanua; era sa tubu me lewelevu sara, ka veilakoyaki yani ena delai vuravura, io, ki na vualiku kei na ceva, ki na tokalau kei na ra, era sa tara na veikoro lelevu kei na veikoro lalai ena veiyasana kecega.

7 Ia sa sikovi ira tiko na Turaga ka vakasaututaki ira, era sa tubu me lewevuqa sara ka ra tamata vutuniyau.

8 Ia ko ira na luvei Mosaia era sa wili vata kei ira na tawavakabauta; sa wili vata talega kei ira e

dua na “luvei Alama, na yacana ko Alama ka veiyacani kei tamana; ia, sa yaco me tamata ca ko koya ka ^bdau qarava na kalou matakau. A tamata dauvosa ka dau dabui ira vakalevu na tamata; sa vakacalai ira kina e vuqa na tamata me ra muria na nona daucaka ca.

9 A sa vakadredretaka vakalevu na tubu cake ni lotu ni Kalou; sa “butakoca tani na yalodra na tamata; ka vakavuna me ra veisei vakalevu; sa solia kina e dua na gauna vua na meca ni Kalou me lewai ira.

10 Ka sa yaco ni sa veilakoyaki voli me vakacacana na lotu ni Kalou, ni sa daulako lo voli vata kei ira na luvei Mosaia ka tovolea me ra vakarusa na lotu, ka vakacalai ira na tamata ni Turaga, me saqati kina na ivakaro ni Kalou, se na tui—

11 Ia me vaka au sa kaya vei iko, ni ra sa veilakoyaki ka “veisaqasaqa tiko vua na Kalou, raica, sa ^brairai vei ira e dua na “agilosu ni Turaga; a sa lako sobu mai me vaka na o; a sa vosa ko koya me vaka na domo ni kuru-kuru, ka sa yavalata na vanua era tu kina;

12 Ia ena levu ni nodratou taqaya, era sa bale sobu kina ki na qele, ka ra sa sega kina ni kila na veivosa e tukuna vei ira.

27 2a DV Veivakacacani.

3a Mosa. 23:7; 29:32.

4a DV Sautu, Vakacegu.

b DV Dokai.

5a Mosa. 18:24, 26.

b DV Loloma Soli Wale.

8a DV Alama, na Luvei Alama.

b DV Qaravi Kalou Matakau.

9a 2 Samu. 15:1–6.

11a DV Talaidredre,

Vakaduiduile, Veisaqasaqa.

b Cakacaka 9:1–9; Alama 8:15.

c DV Agilosu.

13 Ia sa vosa tale ka vaka: I Alama, mo tucake mai, ena vuku ni cava ko sa vakacacana kina na lotu ni Kalou? Ni sa kaya na Turaga: “Oqo na noqu lotu, ka’u na vakadeitaka; ena sega na ka me vakamalumalumutaka, ia na nodra talaidredre ga na noqu tamata.

14 Ia sa kaya tale na agilosu: Raica, sa rogoca na Turaga na nodra “masu na nona tamata, kei na masu talega ni nona dauveiqaravi, ko Alama, na tamamu; ni sa masulaki iko vagumatua ko koya ena vakabauta me vakatakilai vei iko na ka dina; o koya, ena inaki oqo, au sa talai mai kina me’u vakatakila vei iko na kaukauwa kei na lewa ni Kalou, me siumi kina na nodra ^bmasu na nona dauveiqaravi me vaka na nodra vakabauta.

15 Ia oqo raica, ko na veibataka rawa li na kaukauwa ni Kalou? Ia raica, e sega li ni yavalata na vanua na rorogo ni domoqu? Ia ko sega li ni raici au tu oqo? Ia sa talai au mai na Kalou.

16 Oqo au sa kaya vei iko: Mo lako, ka vakananuma na nodra vesuki na nomu qase ena vanua ko Ilami, kei na vanua ko Nifai; ia mo nanuma talega na ka lelevu sa kitaka vei ira ko Koya; ni ra a vakabobulataki, ka sa “vueti ira mai. Ia oqo au sa kaya kina vei iko, Alama, mo lako ga ena nomu sala ka kakua ni segata mo vakacacana tale na lotu, me isau

ni nodra masu, kevaka e sega ko na vakarusai.

17 Ka sa qai yaco ni sa cavuta oti vei Alama na vosa oqo na agilosu, sa qai takali yani.

18 Ia oqo ko Alama kei ira ka tu vata kaya era sa bale sobu tale ki na qele, ni ra sa kurabui vakalevu; io eratou sa raica vakaidina e matadratou e dua na agilosu ni Turaga; sa vaka na kurukuru na domona ka sa yavalata na vanua; era sa kila ni kaukauwa wale ga ni Kalou e rawa me yavalata na vanua me sakure me vaka e vakarau tawase rua.

19 Ia oqo ena levu ni kurabui nei Alama sa yaco kina me galu, ka sega ni dalaga rawa; io, sa malumalumu mai, ka sega ni yavalata rawa na ligana; era sa laveti koya ko ira na tiko vata kaya, ka kauta cibaciba yani, me yaco sara ki vei tamana.

20 Ia era sa vakamacalataka vei tamana na veika kece sa yaco vei ira; a sa marau kina ko tamana, ni sa kila sai koya oqori na kaukauwa ni Kalou.

21 Ia sa vakarota ko koya me ra soqoni vata mai na tamata me ra vakadinadinataka na ka levu sa kitaka na Turaga vua na luvena, kei ira na tiko vata kaya.

22 Ia sa vakarota me ra soqoni vata mai na bete; ia era sa ia na lolo, kei na masumasu vua na Turaga na nodra Kalou me dalaga rawa ko Alama, me rawa ni vosa, ka me vakaukauwataki talega na

13a DV Jisu Karisito—Ulu ni Lotu.

14a Alama 10:22.
b Moma. 9:36–37.

16a Mosa. 23:1–4.

yavana kei na ligana—me tadolavi kina na matadra na tamata me ra raica ka kila kina na vinaka kei na lagilagi ni Kalou.

23 Ka sa yaco ni sa oti e rua na siga ka rua na bogi na nodra lolo ka masumasu tiko, sa qai kaukawa tale mai na yava kei na ligai Alama, a sa tucake sara ka vosa vei ira, ka kaya me ra vakacegu:

24 Ni’u sa veivutunitaka na noqu ivalavala ca, sa kaya ko koya, ka sa “sereki au na Turaga; raica au sa sucu vou ena Yalo.

25 A sa kaya vei au na Turaga: Kakua ni kurabui ni sa dodonu me “sucu tale na tamata kecega; io, na tagane kei na yalewa, na veimatanitu kece, veimataqali, duivosavosa kei na tamata kecega; io, me ra sucu va-Kalou, ka ^bsaumaki mai na nodra ^civalavala vakayago kei na nodra lutu, me ra ivalavala dodonu, ni sa sereki ira na Kalou, ka sa yaco ni ra sa luvena tagane ka luvena yalewa;

26 O koya sa yaco kina me ra tamata vou; ia kevaka era sa sega ni kitaka oqo, era na “sega ni taukena na matanitu ni Kalou.

27 Au sa kaya vei kemudou, kevaka era sa sega ni kitaka oqo, era na muduki tani; ia au sa kila na ka oqo, ni a sa voleka sara me’u muduki tani.

28 Ia oqo, ni sa oti na noqu vuto

voli ena veivakararawataki e vuqa, ka qai veivutuni ni sa voleka sara na mate, sa raica na Turaga ena nona loloma cecere, ni sa dodonu me kauti au tani mai na dua na “kama tawavakaiyalayala, ka’u sa sucu kina va-Kalou.

29 Sa sereki na yaloqu mai na ka gaga sara kei na ivesu ni caka cala. Au sa tu ena qara butobuto sara; ia oqo au sa raica na rarama totoka ni Kalou. Sa “rarawa na yaloqu ena yaluma tawamudu; ia au sa tomiki mai, ka sa oti na rarawa ni yaloqu.

30 Au a cata na noqu Dauveivueti, ka cakitaka na ka era a tukuna na noda qase; ia oqo me ra na raica rawa ni na lako mai ko Koya, ka na nanuma rawa na ka a bulia, ka na vakaraitaki Koya kivei ira.

31 Io, ena tekiduru na “duru kecega, ka na vakatutusa vua na yame kecega. Io, ena siga mai muri, ni ra sa tu na tamata kecega me ^blewai ira ko Koya, era na qai vakatusa ni sa Kalou ko Koya; era na qai vakatusa ko ira era a ^csega ni bula vata kei na Kalou e vura-vura, ni sa dodonu me tau vei ira na itotogi ni cudruvi tawavakaiyalayala; era na sakure ka sautaininini, ka kino tani mai na ^diserau ni matana ka sega na ka e vunitaki rawa mai kina.

24a 2 Nif. 2:6–7.
DV Vueta, Vueti,
Dauveivueti.

25a Roma 6:3–11;
Mosa. 5:7; Alama 5:14;
Mosese 6:59.
DV Sucu Tale, Sucu

Vakalou.
b Mosa. 3:19; 16:3.
c DV Vakayago.
26a Joni 3:5.
28a 2 Nif. 9:16.
29a Mosa. 2:38.
31a Fili. 2:9–11;

Mosa. 16:1–2;
V&V 88:104.
b DV Jisu Karisito—
Turaganilewa.
c Alama 41:11.
d DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.

32 Ia oqo sa yaco me vakavulici ira na tamata ko Alama mai na gauna koya ka lako yani, kei ira talega ka a tiko vata kei Alama ena gauna e rairai kina vei ira na agilosu; era sa lako yani ki na vanua taucoko, ka tukuna vei ira na tamata na veika era a rogoca ka raica, era sa vunautaka na vosa ni Kalou ena loma ni veivakarara-wataki, ka ra sa vakacacani kina mai vei ira na tawavakabauta, ka ra a yaviti mai vei ira.

33 Ia e dina ga sa yaco vei ira na ka kece oqo, ia era sa vakaceguya na lotu ka vakadeitaka na nodra vakabauta, era sa veivakadreti ka cakacaka vagumatua ena dau vosota vakadede vei ira na tamata me ra muria na ivakaro ni Kalou.

34 Ia e lewe va vei ira era ^aluvei Mosaia; na yacadra ko Amoni, kei Eroni, kei Omana, kei Iminai; oqo na yacadra na luvei Mosaia.

35 Era sa lako yani ena vanua taucoko ko Saraemala, kivei ira kece na tamata ka tu ena ruku ni veiliutaki i Mosaia na tui, eratou sa segata vagumatua sara me ratou vakavinakataka na veileqa kece era sa vakayacora ki na lotu, era sa tusanaka na nodra ivalavala ca, ka tukuna na veika era sa raica, ka vakamacalataka na parofisai kei na ivolanikalou kivei ira kece sa via rogoca.

36 Ia sa yaco me ra iyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou, me ra

tuberi ira na lewevuqa me ra kila na ivakavuvuli dina, io, me ra kila na nodra Dauveivuetai.

37 Ia era sa kalougata dina! ni ra sa ^avakarogoya mai na sautu; era sa vakarogoya mai na ^bitukutuku vinaka ni ka vinaka; ka tukuna vei ira na tamata, ni sa veiliutaki tiko vakatui na Turaga.

WASE 28

Era sa laki vunau vei ira na Leimanaiti ko ira na luvei Mosaia—Sa vakayagataka ko Mosaia e rua na vatu ni daurairai, me vakadewataka kina na nodra peleti na Jeretai. Rauta na 92 B.K.

Oqo ka sa yaco ni ra sa vakayacora oti na ^aluvei Mosaia na veika oqo, era sa qai kauta e lewe vica ka lesu vata yani vei tamadra, na tui, era sa kerea vua me vakadonuya me ra, lako vata kei ira era sa digitaka oqo, ki na vanua ko ^bNifai, ka vunautaka na veika era sa rogoca, ka me ra tukuna na vosa ni Kalou vei ira na wekadra, ko ira na Leimanaiti—

2 Ke rawa me ra kauti ira mai me ra kila na Turaga na nodra Kalou, me rawa talega ni ra kila kina na nodra caka ca ko ira na nodra qase; de na qai rawa ni oti kina na nodra dau ^asevaki ira tiko na Nifaiti, ia me rawa ni ra rekitaka kina na Turaga na nodra Kalou, ka me ra veiyaloni, me mudu kina na veicacati ena vanua taucoko sa

34a DV Amoni, Luvei Mosaia.

37a Ais. 52:7; Mosa. 15:14–17.

DV Vunau.

b DV Kosipeli.

28 1a Mosa. 27:34.

b Oma. 1:12–13;

Mosa. 9:1.

2a Jeko. 7:24.

solia vei ira na Turaga na nodra Kalou.

3 Ia era sa gadreva me tukuni yani na veivakabulai vei ira na tamata kecega, ka ni ra sega ni ^avinakata me ^brusa e dua na yalo ni tamata; io, na nodra vakasamataka wale ga na nona togotitaki e dua na yalo ni tamata ena ^crarawa tawacava, e vakavuna na nodra sakure ka sautaninini.

4 Ia sa vakaoqo na cakacaka ni Yalo ni Turaga vei ira, ka ni ra sa ^atamata ivalavala ca sara. A sa raica na Turaga ena nona ^bloloma cecere tawayalani ni ganita me vakabulai ira; ia sa yaluma vakalevu sara na yalodra ena nodra ivalavala ca, ka ra sa taqaya ka rere vakalevu de ra na muduki tani me sega ni mudu.

5 Ka sa yaco ni sa siga vuqa na nodra vakamasuti tamadra tiko me ra lako cake ki na vanua ko Nifai.

6 Ka sa lako ko Mosaia na tui ka taroga vua na Turaga, se sa dodonu me laivi ira na luvena me ra lako cake vei ira na Leimanaiti ka vunautaka na vosa.

7 Ia sa kaya vei Mosaia na Turaga: Laiva me ra lako cake, ni na lewevuqa era na vakabauta na nodra vosa, ka ra na rawata kina na bula tawamudu; ia au na ^avueti ira na luvemu mai na ligadra na Leimanaiti.

8 Ka sa yaco ni sa qai vakadonuya ko Mosaia me ra lako ka kitaka na ka era sa gadreva.

9 Ia era sa ^agole yani ki na lekutu ka lako cake me vunautaka na vosa vei ira na Leimanaiti; ia au na qai ^btukuna malua na kedra itukutuku.

10 Oqo sa sega e dua me solia vua ko Mosaia na tui na lewa ni matanitu, ni sa sega ni dua vei ira na luvena e vinakata me taura na matanitu.

11 O koya sa taura kina na ivolatukutuku ka ceuti tu ena ^apeleti parasa kei na peleti i Nifai, kei na veika kece a taqomaka ka maroroa tu me vaka na ivakaro ni Kalou, ni sa vakadewataka oti ka vakarota me volai na itukutuku mai na ^bpeleti koula era a kunea mai na tamata i Limiai, ka qai mai solia vua ko Limiai;

12 Ka sa vakadewataka oqori ena nodra sa nanamaki vakalevu na nona tamata; ena nodra sa rui gadreva me ra kila na kedra itukutuku na tamata era sa vakarusai.

13 Ia oqo sa vakayagataka ena nona vakavakadewa e rua na ^avatu ka rau qasoti ena mua e rua ni dua na vucu.

14 Ia na ka oqo sa vakarautaki tu mai na ivakatekivu, qai vakadewataki sobu mai ena dua na itabatamata ki na itabatamata, me dau vakadewataki tiko kina na vosa;

3a Alama 13:27;

3 Nif. 17:14;

Mosese 7:41.

b Jeko. 6:10;

V&V 19:10–12.

c DV Yalo—Na talei ni

yalo.

4a Mosa. 27:10.

b DV Loloma Cecere.

7a Alama 19:22–23.

9a Alama 17:6–9.

b Alama 17–26.

11a DV Peleti Parasa.

b DV Peleti Koula.

13a DV Urimi kei na Cumimi.

15 Ka sa maroroi ka taqomaki tu mai na liga ni Turaga, me vakaraitaka kina vei ira era na taukena na vanua oqo na nodra caka ca kei na itovo vakasisila na nona tamata;

16 Ia ko koya yadua sa taukena na ka oqo sa vakatokai me “daurairai, me vaka na kena ivakarau ena gauna makawa.

17 Oqo ni sa vakadewataka oti ko Mosaia na itukutuku oqo, raica, sa tukuni kina e dua na kedra itukutuku na mata tamata era sa “vakarusai; mai na gauna era vakarusai kina ka kauta lesu ki na gauna e a tara kina na ^bvale cecere, ena gauna ka ^cvakasesea kina na Turaga na nodra vosa na tamata, ka ra qai veiseyaki kina e delai vuravura, io, mai na gauna koya ka kauta lesu sara ki na gauna a buli kina ko Atama.

18 Ia na itukutuku oqo e vakavuna na nodra tagi vakalevu na tamata i Mosaia; io era sa vakasinaiti ena rarawa; ia era kila rawa kina e vuqa na ka, o koya era sa marau kina vakalevu.

19 Ia na itukutuku oqo ena qai tukuni malua yani, ia raica, sa kilikili me ra kila na tamata kecega na veika kece sa volai tu ena itukutuku oqo.

20 Ia oqo, me vaka au sa kaya vei kemudou, ni sa vakayacora oti ko Mosaia na tui na veika oqo, sa qai kauta na peleti “parasa, kei na veika kece a maroroya tu, ka la’ki solia vei Alama, na luvei Alama;

io, na ivolatukutuku kece, kei na ^bivakavakadewa, ka sa soli vua, ka sa qai vakarota vua me qarautuna ka ^cmaroroya vinaka, ka me vola tale tikoga kina na kedra itukutuku na tamata, me qai vakadewai sobu mai na dua na itabatamata ki na dua tale, me vaka ga na kena sa vakadewai sobu tiko mai, mai na gauna ka biuti Jerusalemi mai kina ko Liai.

WASE 29

Sa vakatura ko Mosaia me ra digitaki na turaganilewa me isosomi ni tui—Na tui tawadodonu ena kauti ira na tamata ki na ivalavala ca—Sa digitaki mai na domodra na tamata ko Alama lailai me turaganilewa—O koya e dua na bete levu ena lotu—E rau sa mate ko Alama levu kei Mosaia. Rauta na 92–91 B.K.

Oqo ni sa vakayacora oti ko Mosaia na veika oqo, sa qai talatala yani vei ira na tamata kecega ena vanua taucoko, me kila kina se ko cei era sa nanuma me nodra tui.

2 Ka sa yaco ni sa rogo na domodra na lewenivanua, ka ra kaya: Keimami vinakati Eroni na luve-muni me neimami tui ka neimami iliuliu.

3 Ia sa lako tu ki na vanua ko Nifai ko Eroni, a sa sega kina ni rawa vua na tui me solia vua na lewa ni matanitu; e sega talega ni vinakata ko Eroni me taura na matanitu; sa sega ni dua talega

16a Mosa. 8:13–18.
DV Daurairai.

17a Mosa. 8:7–12.
b Ica 1:1–5.

c iVakate. 11:6–9.
20a Alama 37:3–10.

b DV Urimi kei na
Cumimi.

c DV iVolanikalou—
Na ivolanikalou me
maroroi.

vei iratou na ^aluvei Mosaia e vinakata me lewa na matanitu.

4 O koya a vakauta tale kina ko Mosaia na tui e dua na itukutuku; io, e dua na itukutuku tabaki vei ira na tamata kecega. Sa vakaoqo na vosa sa volai kina:

5 Raica, oi kemuni na noqu tamata, se koi kemuni na wekaqu, au okati kemuni mo ni wekaqu, au gadreva mo ni vakasamataka tale mada na ka ko ni sa nanuma—a ya mo ni ^avakatui tiko ga.

6 Oqo au sa kaya vei kemuni, sa sega ni via taura na itutu oqo o koya ka dodonu me nona na lewa ni matanitu.

7 Ia oqo kevaka sa dua tale e digitaki me kena isosomi, raica au sa ririkotaka de na tubu kina na veileti ena kemuni maliwa. Ia ko cei e kila de na qai veisau e muri na yaloi na luvequ, o koya ka dodonu me lewa na matanitu, me sa cudru ka kalia tani e so vei ira na tamata oqo me ra muri koya, sa na tubu kina na ivalu kei na veicacati ena kemuni maliwa, ena yaco na vakadave dra ka vakatanitaki na sala ni Turaga, io, era na rusa e vuqa na yalo ni tamata.

8 Oqo au sa kaya vei kemuni mo ni yalomatua mada ka vakasamataka na ka oqo, e sega ni tu vei keda na dodonu me da vakarusai na luvequ, se me tu vei keda na dodonu me da vakarusai koya ena lesi me kena isosomi.

9 Ia kevaka e mani lesu tale na luvequ ki na nona itovo qaciqacia

kei na ivakarau tawayaga, me vakasuka na nona vosa ka taura lesu na nona dodonu me lewa na matanitu vakatui, sa na ivalavala ca vakalevu kina ko koya kei ira na tamata oqo.

10 Ia oqo me da yalomatua mada ka rai ki liu ena veika oqo, ka kitaka na ka me ra tiko sautu kina na tamata.

11 O koya au na nomuni tui tiko kina ena vo ni noqu bula; ia, me da ^alesia mada e so na turaganilewa, me ra ^blewai ira na tamata oqo me vaka na noda lawa; ia me da tuvanaka vou na veika e baleti ira na tamata oqo, ni da na lesi ira sa yalomatua me ra turaganilewa, ka me ra lewai ira na tamata me vaka na ivakaro ni Kalou.

12 Oqo sa vinaka cake vua na tamata me lewai koya na Kalou mai na tamata, ni sa dau dodonu tu ga na lewa ni Kalou, ia na lewa ni tamata sa sega ni dau dodonu ena so na gauna.

13 O koya, kevaka sa rawa me ra nomuni tui ko ira na tamata ^ayalododonu, ko ira e ra na vaka-deitaka na lawa ni Kalou ka lewai ira na tamata me vaka na nona ivakaro, io, kevaka e rawa me ra nomuni tui na tamata ka rawa me ra vakayacora na veika a vakayacora ko ^bPenijamini na tamaqu vei ira na tamata oqo—au sa kaya vei kemuni kevaka e rawa me na dau vaka tikoga kina, sa na qai ganita me ra liutaki kemuni tiko ga ko ira na tui.

29 3a Mosa. 27:34.
5a 1 Samu. 8:9–19.

11a Mosa. 29:25–27.
b L.Y 18:13–24.

13a Mosa. 23:8, 13–14.
b V i M 1:17–18.

14 Ka ni koi au mada ga au sa dau cakacaka ena noqu kaukauwa taucoko, me'u vakavulica vei kemuni na ivakaro ni Kalou, ka vakadeitaka na tiko sautu ena vanua taucoko, me kakua kina na veivala se na veileti, na butako, na veivakacacani, na veilabalabati se na veicaka ca tale e so;

15 Ia o koya yadua sa caka ca, au sa "totogitaki koya, me vaka na caka cala a kitaka, me vaka na lawa era sa virikоторa tu na noda qase.

16 Oqo au sa kaya vei kemuni, me vaka ni sa sega ni dodonu na tamata kecega, sa sega kina ni ganita me dua na nomuni tui se me ra lewai kemuni ko ira na tui.

17 Ia raica, ena vakacava na levu ni "caka ca ena vakavuna e dua na tui ^bca, ka na yaco kina na rusa!

18 Io, mo ni nanumi Noa na tui; na nona "ivakarau ca ka itovo vakasisila, kei na nodra ivakarau ca ka itovo vakasisila na nona tamata. Raica sa yacovi ira kina na veivakarusailevu; ia ena vuku ni nodra caka ca era sa ^bvakabobulataki kina.

19 Ia kevaka me a sega ni vukei ira na nodra Dauniveibuli vuku, ia oqo, ena vuku ni nodra veivutuni vakaidina, ke ra a sa vakabobulataki tiko ga me yacova mai oqo.

20 Ia raica, e sa vueti ira ni ra

sa "vakayalomalumalumutaki ira vua; me baleta ni ra sa ^btagi vagumatua vua sa vueti ira kina mai na nodra vakabobulataki; ia sa daucakacaka na Turaga ena nona kaukauwa ena veigauna kece vei ira na luve ni tamata, ka sa dodoka tu na liga ni nona "loloma cecere vei ira sa ^dvakanuinui vua.

21 Ka raica, au sa kaya vei kemuni, sa sega ni rawa mo dou vakasivoya e dua na tui daucaka ca, sa rawa wale ga me yaco ena veileti kei na vakadave dra.

22 Ia raica, ena liutaki ira na nona "itokani ki na caka ca, ka na maroroi ira na nona yadra ko koya; sa basuraka na lawa era a veiliutaki vakadodonu kina ko ira era a liu vua; ka buturaka sobu e yavana na ivakaro ni Kalou;

23 Ia sa virikоторa na lawa, ka vakadewataka yani vei ira na nona tamata, io, na lawa ka salavata kei na nona "caka ca; ia ko koya sa talaidredre kina, sa lewa me vakarusai; ia ko ira sa via saqati koya, sa tala yani na nona mataivalu me valuti ira, ka vakarusai ira sara kevaka e rawata; ia ko koya na tui tawadodonu sa vukica vakatani na ivalavala dodonu kecega.

24 Ia oqo au sa kaya vei kemuni, ni sa sega ni kilikili me yaco vei kemuni na itovo vakasisila vakaqo.

15a Alama 1:32–33.

17a Alama 46:9–10.

b Mosa. 23:7–9.

18a Mosa. 11:1–15.

b 1 Samu. 8:10–18;

Mosa. 12:1–8;

Ica 6:22–23.

20a Mosa. 21:13–15.

b L.Y 2:23–25;

Alama 43:49–50.

c Isi. 33:11, 15–16;

Mosa. 26:30.

d DV Vakarakavi,

Veivakabauti, Nuitaka.

22a 1 Tui 12:8–14.

23a DV Caka Ca.

25 O koya, mo ni digitaki ira mada mai na domodra na tamata, me ra turaganilewa, ka me ra lewai kemuni me vaka na lawa era sa virikоторa tu vei kemuni na noda qase, ka sa dodonu sara, ni sa soli vei ira mai na liga ni Turaga.

26 Ia e sega ni dau yaco wasoma me dau lomavata na domodra na lewe ni vanua ena veika e veisaqasaqa kei na ka dodonu; ia sa vakawasoma ga ni ra dau digitaka na ka e sega ni dodonu ko ira e lewe vica wale; o koya mo ni raica oqo ka cakava me nomuni lawa—me dau rogoci na domodra na lewenivanua ena veika kece.

27 Ia “kevaka ena yaco na gauna me ra lomavata kina na domodra na lewenivanua ena cakacaka ca, oqori na gauna ena tau kina vei kemuni na lewa ni Kalou; io, ena siga ko ya ena sikovi kemuni kina ko Koya ena veivakarusa levu me vaka sa sikovi oti kina na vanua oqo.

28 Ia kevaka era sa tu na nomuni turaganilewa, ka ra qai sega ni lewai kemuni me vaka na lawa sa virikоторi tu, sa rawa mo ni beitaki ira vua e dua na turaganilewa torocake.

29 Ia kevaka e sega ni tauca na lewa dodonu na turaganilewa torocake, sa rawa mo ni kacivi ira e so na nomuni turaganilewa lalai me ra soqoni vata, me ra lewai ira na turaganilewa lelevu, me vaka na domodra na lewenivanua.

30 Ia au sa vakarota mo ni vakayacora na ka oqo ena nomuni rerevaka na Turaga; ia au vakaroti kemuni mo ni kitaka na ka oqo, ka ni sega na nomuni tui; ia kevaka era sa ivalavala ca ka caka ca na tamata oqo, ena saumi dina e uludra.

31 Ia raica au sa kaya vei kemuni, ni levu na tamata e vu na nodra ivalavala ca mai na nodra caka ca na tui; ia na nodra caka ca ena saumi e uludra na nodra tui.

32 Ia oqo au gadreva me kaku sara na “veivakaduiduitaki ena vanua oqo, vakabibi vei ira na noqu tamata oqo; ia au sa gadreva me vanua tiko ga ni ^bbula galala na vanua oqo, ka me ra marautaka vakatautauvata na “tamata na nodra dodonu kei na nodra galala, ena gauna kece sa nanuma na Turaga ni ganita me da tawana ka taukena tiko kina na vanua oqo, io, ena gauna kece era bula tiko kina e dela ni vanua oqo na noda kawa.

33 Ia sa vola e vuqa tale na ka ko Mosaia na tui, ka tukuna kina vei ira na veika rarawa kei na oca era dau sota kaya na tui buladodonu, io, na nodra rarawa vakayalo na nona tamata, ka vakakina na nodra vosakudrukudru kece na tamata vua na tui; ia sa vakamacalataka kece ko koya vei ira.

34 Ia sa kaya vei ira ni sega ni dodonu me yaco vakaoqo; ia me ra vakaicolacola na tamata

27a Alama 10:19.
32a Alama 30:11.

b 2 Nif. 1:7; 10:11.
DV Galala.

c Alama 27:9.

kecega, ka qarava na nona itavi na tamata yadua.

35 A sa vakamacalataka talega vei ira na veika ca era na sota kaya kevaka sa lewai ira e dua na tui tawadodonu;

36 Io, na nona caka ca kece kei na nona itovo vakasisila, kei na ivalu kece, kei na veileti, kei na vakadave dra, kei na butako, kei na veivakacacani, kei na veibutakoci, kei na veicaka ca kecega e sega ni wili rawa—a sa kaya vei ira ni sega ni dodonu me yaco na veika oqo, ni sa veicalati sara kei na ivakaro ni Kalou.

37 Ka sa qai yaco, ni sa tukutuku oti ko Mosaia na tui vei ira na tamata, era sa vakadinata sara na dina ni nona vosa.

38 O koya era sa vakasuka kina na nodra gagadre me dua na nodra tui, era sa gadreva vakaidina sara me ra vakatautauvatataki na tamata kecega ena vanua taucoko; io, sa lomadra na tamata kecega me dui saumi ga vei ira na nodra ivalavala ca.

39 O koya, sa qai yaco ni ra sa soqoni vata kina vakaiwasewase ena vanua taucoko, me ra domovata kina me baleta na nodra turaganilewa, me ra na lewai ira me vaka na ^alawa sa virikotori tu; era sa rekitaka vakalevu sara na ^bgalala sa soli oqo vei ira.

40 A sa levu cake sara na nodra lomani Mosaia; io, era sa nanuma ni sa uasivi cake ko koya vei ira na tamata kecega; ka ni ra sega

ni raici koya me vaka e dua na iliuliu dauveivakasaurarataki ka nona inaki me vutuniyau, io, se na lomana na ilavo sa dauvakacacana na yalo ni tamata; e sega ni dau taura na nodra iyau, ka sega talega ni taleitaka na vakadavei ni dra; ia sa vakadeitaka na tiko ^asautu ena vanua, sa vueti ira na nona tamata mai na veivakabobulataki kecega; o koya era sa nanuma kina ni sa uasivi duadua ko koya.

41 Ka sa yaco ni ra sa lesi ira na ^aturaganilewa me ra veiliutaki, se me ra lewai ira me vaka na lawa; era sa kitaka vakaoqo ena vanua taucoko.

42 Ka sa yaco ni sa lesi ko Alama me isevu ni turaganilewa levu, a sa bete levu talega ko koya, ni sa lesi koya oti ki na itavi oqori ko tamana ka solia vua me lewa na cakacaka kece ni lotu.

43 Ia oqo sa yaco ni sa ^alako ko Alama ena sala ni Turaga, ka vakamura na nona ivakaro, ka sa tauca na lewa dodonu; a sa yaco tiko ga na sautu ena vanua taucoko.

44 Ia sa itekivu oqo ni nodra gauna ni lewa na turaganilewa ena vanua taucoko ko Saraemala, vei ira sa vakatokai na Nifai; ia sa isevu ni kena turaganilewa levu ko Alama.

45 Ka sa qai yaco ni sa mate ko tamana, ni sa yabaki walusagavulu karua, a sa bula ka vakayacora na ivakaro ni Kalou.

39a Alama 1:14.
b DV Galala.

40a DV Dautataro.
41a Mosa. 29:11.

43a DV Lako, Lako Vata kei na Kalou.

46 Ka sa yaco ni sa mate talega ko Mosaia, ena ikatolusa-gavulu katolu ni yabaki ni nona gauna ni veiliutaki vakatui, ni sa yabaki “onosagavulu katolu ko koya; ia sa oti kina e lima na drau kaciwa na yabaki mai na

gauna a biuti Jerusalemi mai kina ko Liai.

47 Ia sa mai cava na veiliutaki vakatui vei ira na tamata i Nifai; sa dromu kina na matanisiga i Alama, o koya ka vakaduria na nodra lotu.

AI VOLA I ALAMA

NA LUVEI ALAMA

Na itukutuku i Alama, o koya na luvei Alama, na imatai ka turaganilewa levu vei ira na tamata i Nifai, ka bete levu tale ga ni Lotu. E dua na itukutuku ni nodra gauna ni veiliutaki na turaganilewa, kei na veileti kei na ivalu ena kedra maliwa na tamata. Kei na dua tale ga na itukutuku ni dua na ivalu vei ira na Nifaiti kei na Leimanaiti, me vaka na itukutuku i Alama, na imatai ka turaganilewa levu tale ga.

WASE 1

Sa vakatavuvulitaka na ivakavuvuli lasu ko Neori, tauyavutaka e dua na lotu, vakatekivuna na bete vakailasu, ka vakamatei Kitioni—Sa vakamatei ko Neori ena vuku ni nona cala—Sa tete ena kedra maliwa na tamata na bete vakailasu kei na veivakasewase-wani—Era sa qaravi ira vakai ira na bete, era sa qaravi ira na dravudravua ko ira na tamata, ka sa tubu na Lotu. Rauta na 91–88 B.K.

OQO a sa yaco ni ena imatai ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, mai na gauna oqo ka lako yani, “a sa lako yani ko Mosaia na tui ena sala ena muria kece ko vuravura, a sa valu oti ena ivalu

vinaka, ka lako vakadodonu tiko ena mata ni Kalou, ka sa sega ni laiva me dua e veiliutaki me kena isosomi; ia a sa virikоторa tu na ^blawa, ka ra sa lomadonu kina na tamata; o koya era sa vakasaurarataki kina me ra muria na lawa ka bulia tu ko koya.

2 Ka sa yaco ni ena imatai ni yabaki ni veiliutaki i Alama ena itikotiko ni veilewai, a sa kau mai ki vua e dua na “tamata me mai lewai, sa tamata levu ka kilai ena nona kaukauwa.

3 Ka sa veilakoyaki voli ko koya ena kedra maliwa na tamata, ka vunautaka vei ira na ka sa “vakatoka ko koya me vosa ni Kalou, a sa ^bvosabeca sara na lotu; ka tukuna tiko vei ira na tamata ni

46a Mosa. 6:4.

1 1a Mosa. 29:46.

2a Alama 1:15.

b Jeromi 1:5;

3a Isi. 13:3.

Alama 4:16; Ila. 4:22.

b DV Meca i Karisito.

sa kilikili vei ira yadua na ivakavuvuli kei na bete me ra ^ctamata dokai; ka ^dsega ni dodonu me ra na cakacaka e ligadra, ia sa dodonu ga me ra qaravi mai vei ira na tamata.

4 Ka sa vakadinadinataka talega vei ira na tamata ni ra na vakabulai na tamata kecega ena siga mai muri, ia me ra kakua ni rere se sautaninini, ia me ra laveta cake na uludra ka marau; ni sa bulia na tamata kecega na Turaga, ka sa sereki ira talega na tamata kecega; ia, mai muri, era na rawata na bula tawamudu na tamata kecega.

5 Ka sa yaco ni sa vakatavuvulitaka wasoma na veika oqo ka vuqa era sa vakabauta na nona vosa, a sa lewevuqa sara ka sa tekivu me ra qaravi koya ka soli ilavo vua.

6 Ka sa tekivu me vakalevulevui koya ena dokadoka ni lomana, ka daramaka na isulu voli dredre, io, ka sa tauyavutaka sara e dua na ^alotu me vaka na ivalavala ni nona vunau.

7 Ka sa yaco ni sa lako voli yani, me vunau vei ira era vakabauta na nona vosa, a sa sota kei na dua na tamata sa lewe ni lotu ni Kalou, io, e dua vei ira na nodra ivakavuvuli; ka sa tekivu me veileti vakaukauwa sara kei koya, me vakayarayarataki ira tani kina na lewe ni lotu; ia sa tudei ga na tamata ko ya, ka vunauci koya ena ^avosa ni Kalou.

8 Ia na yaca ni tamata ko ya ko ^aKitioni; ka sai koya e dua ka a iyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou me sereki ira na tamata i Limiai mai na nodra vakabobulataki.

9 Oqo, ni sa saqati koya ko Kitioni ena vosa ni Kalou sa cudru vakalevu kina ko koya vei Kitioni, ka sa ucuna na nona iseileiwau ka tekivu me yaviti koya. Ia me vaka ni sa vuqa sara na yabaki i Kitioni, sa sega kina ni rawa me vorata na nona imoku, sa ^avakamatei kina ko koya ena iseileiwau.

10 Ka ra sa vesuka na tamata a vakamatei koya ko ira na lewe ni lotu, ka sa kau yani vei Alama, me ^alewai me vaka na cala sa vakayacora.

11 Ka sa yaco ni sa tu ena matai Alama ka vakamamasu vakadoudou sara ena vukuna.

12 A sa kaya vua ko Alama: Raica, oqo na imatai ni gauna me tekivutaki kina ena kedra maliwa na tamata oqo na ^abete vakailasu. Ia raica, ko sa sega walega ni cala ni ko sa bete vakailasu, ia ko sa segata sara mo vakasaurarataka ena iseileiwau; ka kevaka sa vakasaurarataki na bete vakailasu ena kedra maliwa na tamata oqo ena qai vakadeitaka na nodra vakarusai vaka-dua sara.

13 Ia ko sa vakadavea na nona dra e dua na tamata yalododonu, io, e dua na tamata ka sa cakava e vuqa na ka vinaka ena kedra

3c Luke 6:26;
1 Nif. 22:23.
d Mosa. 18:24, 26; 27:5.
6a 1 Nif. 14:10.

7a DV Vosa ni Kalou.
8a Mosa. 20:17; 22:3.
9a Alama 6:7.
10a Mosa. 29:42.

12a 2 Nif. 26:29.
DV Bete Vakailasu.

maliwa na tamata oqo; ka kevaka me keimami na vakagalalataki iko, ena tau vei keimami na ^aisau ni nona dra.

14 O koya ko sa ^alewai kina mo na mate, me vaka na lawa a solia vei keda ko Mosaia, na iotioti ni noda tui; ka ra sa vakadonuya ko ira na tamata oqo; ka sa dodonu kina vei ira na tamata oqo me ra muria na lawa.

15 Ka sa yaco ni ra sa tauri koya; ka yacana ko ^aNeori; ka ra colati koya ki na dela ni ulunivanua ko Manitai, ka sa vakadinata mai kea ko koya, ena maliwa kei lomalagi kei vuravura, ni sa veisaqasaqa kei na vosa ni Kalou na veika a vakatavuvulitaka vei ira na tamata; ka sa mate mai kea ko koya ena ^bimatemate beci sara.

16 Ia, sa sega ga ni tarova na ka oqo na vakatetei ni bete vakailasu ena loma ni vanua; ni ra sa lewevuqa era sa domona na veika wale ga ni vuravura, ka ra sa lako yani ka vunautaka na ivakavuvuli lasu; ka ra sa kitaka oqo me ra ^avutuniyau ka dokai kina.

17 Ia, era sa sega ga ni via ^alasu, de na kilai, ni ra rerevaka na lawa, ni ra na togotitaki na dau lasulasu; o koya era sa vakayacora kina me vaka na kena irairai ni ra vunautaka tiko na veika era vakabauta; ka sa sega na kaukauwa ni lawa vua e dua na tamata ena vuku ni ^bnona vakabauta.

18 Ka ra sa sega ni via ^abutako, ni ra sa rerevaka na lawa, ni ra na togotitaki ko ira sa vakaoqo; era sa sega talega ni butako, se laba, ni sa itotogi ^bmate ko koya sa ^claba.

19 Ia a sa yaco ni ko ira kecega sa sega ni lewe ni lotu ni Kalou era sa tekivu me vakasewasewani ira na lewe ni lotu ni Kalou, ka ra sa taura oti na yacai Karisito.

20 Io, era sa vakasewasewani ira, ka vakararawataki ira ena veimataqali vosa kecega, ka yaco oqo ena vuku ni nodra yalomalumalumu; ni ra sa sega ni dokadokai ira ga, ka ra sa wasea na vosa ni Kalou, ena kedra maliwa, ka sega ena ^ailavo ka sega na kena isau.

21 A sa dua na lawa vakabitaki sara ena kedra maliwa na lewe ni lotu, me kakua sara ni dua na tamata, lewe ni lotu, me tu ka ^avakasewasewani ira era sega ni lewe ni lotu, ka me kua tale ga na veivakacacani ena kedra maliwa.

22 Ia, a sa lewevuqa ga ena kedra maliwa era sa tekivu me dokadoka mai, ka tekivu me ra veileti vakatakata sara kei ira na nodra meca, ka yaco sara ki na veimoku; io, era sa veivacu.

23 A sa yaco oqo ena ikarua ni yabaki ni veiliutaki i Alama, ka sa vu ni veivakararawataki levu ki na lotu; io, sa vu ni veivakato-volei levu ena lotu.

24 Ni sa vakaukauwataki na

13a DV Veisausaumi.

14a DV iTotogi Mate.

15a Alama 1:2.

b iVaka. 13:1-9.

16a DV iYau;

Tawayaga, Wale.

17a DV Dina;

Lasu.

b Alama 30:7-12;

Y ni V 1:11.

18a DV Butako.

b DV iTotogi Mate.

c DV Laba.

20a Ais. 55:1-2.

21a DV Veivakacacani.

lomadra e lewevuqa, ka sa “bo-koci laivi na yacadra, ka ra sa sega tale ni vakananumi ena kedra maliwa na tamata ni Kalou. Ka sa lewevuqa tale ga era sa ^bvakasukai ira tani vakai ira mai na kedra maliwa.

25 A sa dua oqo na veivakato-volei levu vei ira era sa tudei tu ena vakabauta; ia, era sa tudei ka sega ni yavalati rawa ni ra muria tiko ga na ivunau ni Kalou, ka ra sa sotava ena “vosota na veivakacacani sa bini yani vei ira.

26 Ia ni ra sa biuta na bete na nodra “cakacaka me ra laki wasea na vosa ni Kalou kivei ira na tamata, era sa biuta talega na nodra cakacaka ko ira na tamata me ra rogoa na vosa ni Kalou. Ia ni ra sa wasea oti vei ira na vosa ni Kalou ko ira na bete era sa lesu tale vakusakusa ki na nodra cakacaka; ka sa sega ni vakalevulevui koya na bete mai vei ira sa vakarorogo vua, ni sa sega ni vinaka cake ko koya sa vunau mai vei koya sa vakarorogo, ka sa sega ni vinaka cake na ivakavuvuli mai vua sa vuli; era sa tautauvata kecega kina, ka ra sa cakacaka kecega, na tamata yadua ^bme vaka na nona kaukauwa.

27 Ka ra sa “wasea na nodra iyau, na tamata yadua me vaka na ka sa tu vua, vei ira na ^bdravudravua, kei ira na malumalumu, kei

na tauvimate, kei ira sa vakaleqai tu; ka ra sa sega ni daramaka na isulu voli dredre, ia era sa maqosa ga ka rairai vinaka.

28 Ka sa vakaoqo na nodra vakadeitaka na cakacaka ni lotu; ka sa tekivu me ra tiko sautu tale, ka dina ga ni vuqa na nodra vakacacani.

29 Ia oqo, ena vuku ni tudei tu ni lotu sa tekivu me ra sa “vutuniyau vakalevu sara, ka sa levu na veika kecega era gadreva—sa levu na qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu, kei na manumanu uro ena kena mataqali kecega, ka sa levu talega na sila, kei na koula, kei na siliva, kei na veika talei, ka sa levu na ^bsilika kei na lineni tali vakamatailalai, kei na veimataqali isulu totoka kecega.

30 Ka sa yaco kina, ena nodra “gauna ni sautu, era sa sega ni vakatalai ira tani sa ^bluvaiwale, se ko ira sa viakana, se ko ira sa viagunu, se ko koya sa tauvimate, se ko ira sa sega ni vakani; ka ra sa sega ni vagolea na lomadra ki na iyau; o koya era sa lomasoli kina vei ira na tamata kecega, vei ira na qase kei ira na gone, vei ira na bobula kei ira na galala, vei ira na tagane kei ira na yalewa, se mai na taudaku ni lotu se loma ni lotu, era sa sega ni “yalana na tamata vei ira era gadreva na veivuke.

24a L.Y 32:33; Mosa. 26:36;
Alama 6:3.
DV Muduki Tani.
b Alama 46:7.
DV Vukitani.
25a DV Yalo Vosota.

26a Mosa. 18:24, 26; 27:3–5.
b Mosa. 4:27; V&V 10:4.
27a DV Soli Ka ni Loloma.
b Luke 18:22;
Mosa. 4:26;
V&V 42:29–31.

29a DV iYau.
b Alama 4:6.
30a Jeko. 2:17–19.
b DV Dravudravua.
c Alama 16:14;
V&V 1:35.

31 Sa vakaoqo na nodra sa sautu ka vutuniyau vakalevu cake sara kina mai vei ira era sega ni lewe ni nodra lotu.

32 Ni ko ira era sega ni lewe ni nodra lotu era sa vakaogai ira ena caka isausau, kei na ^aqaravi kalou matakau se ^bvakasavuliga, kei na ^cvosa wale, kei na ^dveivuvutaki kei na veicati; era sa daramaka na isulu voli dredre; ka ra sa ^evakalevulevui ira ena dokadoka ni matadra; era sa dauveivakacacani, daulasu, ka daubutako, daukovekove, era sa ia na veibutakoci, kei na laba, kei na veimataqali caka ca kecega; ia, sa vakaukauwataki ga na lawa vei ira era talaidredre, ena kena kaukauwa duadua e rawa.

33 Ka sa yaco ni sa vakayacori vakaoqo vei ira na lawa, na tamata yadua me vaka na ka e vakayacora, era sa yalomalumumu cake ka sega ni vakayacora e dua na caka ca kevaka e kilai; a sa levu cake kina na veisaututaki ena kedra maliwa na tamata i Nifai me yacova na ikalima ni yabaki ni nodra gauna ni veiliutaki na turaganilewa.

WASE 2

Sa segata me tui ko Emelesai ka sa saqati mai na domodra na tamata—Era sa buli koya me tui ko ira na dau muri koya—Era sa valuti ira na Nifaiti ko

ira na Emelesaiti ka ra sa vakadrukai—Era sa cokovata na Leimanaiti kei ira na Emelesaiti ka ra sa vakadrukai—Sa vakamatei Emelesai ko Alama. Rauta na 87 B.K.

KA sa yaco ena itekivu ni kalima ni yabaki ni nodra gauna ni lewa sa tekivu e dua na veileti ena kedra maliwa na tamata; ena vukuna e dua na tamata, ka yacana ko Emelesai, sa tamata ilawaki qaseqase sara, io, sa tamata vuku me vaka na yalomatua ni vura-vura, sa vaka na kena ivakarau vua na tamata ka a vakamatei ^aKitioni ena iseileiwau, ko koya ka qai vakamatei me vaka na lawa—

2 Ia ko Emelesai oqo, ena nona ilawaki qaseqase, sa vakayarayaratiki ira tani e vuqa na tamata me ra muri koya; a ra sa rui lewevuqa ka sa tekivu me ra kaukauwa sara mai; ka sa tekivu me ra sasagataka me ra vakadeitaki Emelesai me tui vei ira na tamata.

3 A sa vakavure taqaya na ka oqo vei ira na lewe ni lotu, kei ira kece tale ga ka sega ni vakayarayaratiki tani ena veিকেvei nei Emelesai; ni ra kila ni dodonu me vakadeitaki na veika vakaoqo ena ^adomodra na lewenivanua, me vaka na nodra lawa.

4 O koya gona, kevaka e rawa me a rawata ko Emelesai na domodra na tamata, me vaka ni sa tamata ca ko koya, ke sa na ^avakuai ira

32a DV Qaravi Kalou
Matakau.

b DV Wele,
Vakawelewele.

c DV Vosa Vakacaca.

d DV Vuvu.

e Jeko. 2:13;
Alama 31:25;
Moma. 8:28.

DV Qaciqacia.

2 1a Alama 1:8.

3a Mosa. 29:25–27;
Alama 4:16.

4a Alama 10:19;
Ila. 5:2.

mai na nodra dodonu kei na galala ni lotu; ni a nona inaki me vakarusa na lotu ni Kalou.

5 Ka sa yaco ni ra sa soqoni vata na tamata ena vanua taucoko, na tamata yadua me vaka na nona nanuma, se ra tovata se saqati Emelesai, ena duidui soqosoqo, ka sa levu na nodra veileti kei na ^aveiqati vakai ira.

6 Ka sa vaka ko ya na nodra soqoni vata me ra domovata me baleta na ka ko ya; ka ra sa qai biu e matadra na turaganilewa.

7 Ka sa yaco ni sa saqati Emelesai na domodra na tamata, ka sa sega kina ni buli ko koya me nodra tui na tamata.

8 A ka oqo sa vakavuna na marau levu e lomadra era saqati koya; ia sa vakayavalati ira na nona ito ko Emelesai me ra cudruvi ira era sega ni tovaki koya.

9 Ka sa yaco ni ra sa soqoni vata na nona ito, ka ra vakatabui Emelesai me nodra tui.

10 Ia ni sa buli oti ko Emelesai me nodra tui sa vakaroti ira me ra cola iyaragi ki vei ira na wekadra; ka sa kitaka oqo me lewai ira kece kina.

11 Ia oqo era sa kilai tani na tamata i Emelesai ena yacai Emelesai, a ra sa vakatokai me ra ^aEmelesaiti; ka ra vakatokai na kena vo me ra ^bNifaiti, se na tamata ni Kalou.

12 O koya era sa kila kina na Nifaiti na nodra inaki na Emelesaiti,

ka ra sa vakavakarau kina me ra sotavi ira; io, era sa vakaiyaragitaki ira ena iseleiwau, kei na iseletakelo, kei na dakai titi, kei na gasau, kei na vatu, kei na irabo, kei na ivalavala ni ^ayaragi kecega ni ivalu, ena kedra veimataqali kecega.

13 Ka sa vakaoqo na nodra vakarautaki me ra sotavi ira na Emelesaiti ena gauna era na lako mai kina. Ka ra sa lesi na turaganivalu, na turaganivalu levu kei na turaganivalu liu, me vaka na kedra iwiliwili.

14 Ka sa yaco ni a vakaiyaragitaki ira na nona tamata ko Emelesai ena ivalavala kecega ni yaragi ni ivalu ena kedra veimataqali kecega; ka sa lesi ira tale ga na dauvakatulewa kei ira na iliuliu vei ira na nona tamata, me ra liutaki ira, me ra valuti na wekadra.

15 Ka sa yaco ni ra sa yaco na Emelesaiti ki na delana ko Aminiu, ka koto ena tokalau ni ^auciwai ko Saitoni, ka cici tikiva na ^bvanua ko Saraemala, ka sa tekivu me ra vakacibi ivalu kei ira na Nifaiti mai ke ya.

16 Ia ko Alama, ni sa ^aturaganilewa levu ka nodra kovana tale ga na tamata i Nifai, o koya sa lako cake kina kei ira na nona tamata, io, vata kei ira na nona turaganivalu, kei ira na turaganivalu liu, io, ena muailiu ni nona mataivalu, me valuti ira na Emelesaiti.

17 Ka sa tekivu me ra yaviti ira

5a 3 Nif. 11:29.

11a Alama 3:4.

b Jeko. 1:13–14;
Mosa. 25:12;

Alama 3:11.

12a Mosa. 10:8;

Ila. 1:14.

15a Alama 3:3.

b Oma. 1:13–15.

16a Mosa. 29:42.

na Emelesaiti mai na delana ena tokalau kei Saitoni. Ia ko ira na Emelesaiti era sa vala ena nodra igu kaukauwa vata kei ira na Nifaiti, ka vakavuna na nodra bale e vuqa na Nifaiti e matadra na Emelesaiti.

18 Ia sa vakaukauwataka na Turaga na ligadra na Nifaiti, a ra sa ravuti ira vakaukauwa sara na Emelesaiti, ka sa tekivu kina me ra dro.

19 Ka sa yaco ni ra a cicimuri ira tiko na Emelesaiti ena siga tau-coko ko ya ko ira na Nifaiti, ka ra yaviti ira vakaukauwa sara, a ra sa ^abale mate kina vei ira na Emelesaiti e tinikarua na udolu lima na drau tolusagavulu karua na tamata; ia sa mate vei ira na Nifaiti e ono na udolu lima na drau onosagavulu karua na tamata.

20 Ka sa yaco ni sa sega ni rawa me cici muri ira tale na Emelesaiti ko Alama sa vakarota me ra birika na nodra vale laca ena ^abuca ko Kitioni, sa vakayacani na buca oqo kivei Kitioni ka vakamatea ena iseleiwau ko ^bNeori; era sa birika na nodra vale laca ena buca oqo ko ira na Nifaiti ena bogi ko ya.

21 Ka sa tala e so na yamata ko Alama me ra muri ira na ivovo ni Emelesaiti, me kila kina na nodra inaki kei na nodra ivadi, ka vakarautaki koya kina me saqati ira, me maroroi ira kina na nona tamata me ra kakua ni vakarusai.

22 Oqo ko ira era sa talai yani me

ra laki vakaraica na nodra itikotiko na Emelesaiti, ko Serami, kei Aminori, kei Manitai, kei Limia; sai ira oqo era sa lako yani kei ira na nodra tamata me vakaraica na nodra keba na Emelesaiti.

23 Ka sa yaco ni ra sa lesu vakusakusa ena mataka cake ki na nodra keba na Nifaiti, era sa taqaya vakalevu, ka ra curumi ena rere, ka ra kaya:

24 Raica, keitou a vakamuraia na nodra keba na ^aEmelesaiti, ka keitou kurabui vakalevu ni keitou raica ena vanua ko Minoni, na vanua sa koto ki cake mai na vanua ko Saraemala, ena sala ki na vanua ko ^bNifai, e dua na ivavakoso lewevuqa sara ni Leimanaiti; ka raica era sa laki tovata kei ira ko ira na Emelesaiti;

25 Era sa kabai ira na wekada ena vanua ko ya; ka ra sa dro mai vei ira ka kauta vata kei ira na nodra qele ni manumanu, kei na watidra, kei na luvedra, ki na noda koro; ka kevaka eda na sega ni kusarawa oqo era na taura na noda koro ka vakamatei ira na noda qase, kei ira na watida kei ira na luveda.

26 Ka sa yaco ni ra sa taura na nodra vale laca ko ira na tamata i Nifai, ka biuta sara na buca ko Kitioni ka lako vaka ki na nodra koro, ko ya na koro levu ko ^aSaraemala.

27 Ka raica, ni ra sa kosova tiko na uciwai ko Saitoni, era sa kabai mai vei ira na Leimanaiti kei na

19a Alama 3:1–2, 26; 4:2.
20a Alama 6:7.

b Alama 1:7–15; 14:16.
24a Alama 3:4, 13–18.

b 2 Nif. 5:8.
26a Oma. 1:14, 18.

Emelesaiti, ni sa vaka na nuku ni matasawa na kedra “iwiliwili.

28 Ia, ko ira na Nifaiti ni sa “vakaukauwataki ira na liga ni Turaga, ena nodra sa masu vagumatua vua me vakabulai ira mai na ligadra na nodra meca, a sa rogoca na nodra tagi na Turaga, ka vakaukauwataki ira, ka ra sa bale e matadra ko ira na Leimanaiti kei na Emelesaiti.

29 Ka sa yaco ni rau sa qai veirai mata; ka vala vakaukauwa ena iseleiwau, ko Alama kei Emelesai.

30 Ka sa yaco ko Alama, ni sa tamata ni Kalou, a masuta na Turaga ena “vakabauta ka kaya: Oi kemuni na Turaga, mo ni yalololoma ka maroroya na noqu bula, me’u iyaya ni cakacaka e ligamuni me’u vakabulai ira ka maroroi ira na tamata oqo.

31 Ia ni sa tinia na nona vosa ko Alama, erau sa vala tale kei Emelesai; ia sa vakaukauwataki, ka vakamatei Emelesai kina ena iseleiwau.

32 Ia erau a vala tale ga kei na nodra tui na Leimanaiti; ka sa qai dro tani mai vei Alama na tui ni Leimanaiti, ka talai ira mai na nona yadra me ra vala kei Alama.

33 Ia ko Alama, kei ira na nona yadra, era sa vala kei ira na nona yadra na nodra tui na Leimanaiti me yacova ni ra sa vakamatei ira ka vakasavi ira lesu.

34 Ka sa vakaoqo na nona samaka ko koya na qele, se na bati ni wai ena ra ni uciwai ko Saitoni, a sa kolotaka ki na wai ko Saitoni

na nodra mate na Leimanaiti, me rawa ni ra takoso kina na nona tamata me ra laki vala kei ira na Leimanaiti kei na Emelesaiti ena tai e ra ni uciwai ko Saitoni.

35 Ka sa yaco ni ra sa takosova taucoko yani na uciwai ko Saitoni era sa veidroyaki e matadra ko ira na Leimanaiti kei na Emelesaiti, e dina ga ni ra rui lewe levu ka sega kina ni ra wiliki rawa.

36 Ia era sa dro mai vei ira na Nifaiti ki na loma ni lekutu ki na ra kei na vualiku, ka sa sivia na iyalayala ni vanua; era sa cici muri ira yani vakaukauwa ko ira na Nifaiti ka yaviti ira.

37 Io, era sa yaviti ira ena veiya-sana kecega, era sa yaviti ira ka vakasavi ira, me yacova ni ra sa veiseyaki ena ra, kei na vualiku, ka yaco sara ki na lekutu, ka vakatokai ko Eremoni; ia ena tiki ni lekutu oqo era dautiko kina na manumanu kila ka daukata.

38 Ka sa yaco ni sa lewelevu era sa mate mai na nodra mavoa ena loma ni lekutu, a ra sa kania na yagodra na manumanu kila kei na vulituri ni macawa; ia sa qai kunei ga na suidra, ena vanua ko ya ka sa bini tu e dela ni qele.

WASE 3

Era sa vakatakilakilatataki ira na Emelesaiti me vaka na vosa ni parofisai—Era sa cudruvi na Leimanaiti ena nodra vakaduiduile—Era sa vakavuna ga na tamata na nodra cudruvi—Era sa vakadruka ko ira

na Nifaiti e dua tale na mataivalu ni Leimanaiti. Rauta na 87–86 B.K.

KA sa yaco ko ira na Nifaiti era a sega ni “vakamatei ena iyaragi ni valu, ni ra sa buluti ira oti na sa vakamatei—ia na kedra levu sa sega ni wili rawa ni ra sa rui lewelevu—ni sa oti na nodra buluti ira na nodra mate era sa qai lesu ki na nodra vanua, ia ki na nodra dui vale, ki vei ira na watidra, kei na luvedra.

2 Ia era sa vakamatei ena iseleiwau e vuqa na yalewa kei na gone, sa vakamatei tale ga e vuqa na nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu; ka sa vakacacani talega e levu na nodra loga ni sila, ni ra a buturaka na lewe vuqa.

3 Ia oqo me vaka ni ra sa kolotaki ki na uciwai ko Saitoni na nodra mate na Leimanaiti kei na Emelesaiti, ka ra a moku mate ena bati ni “uciwai ko Saitoni; raica sa laki bini tu na suidra ena loma ni ^bwasaliwa titobu.

4 Ia era sa vakatakilai na “Emelesaiti mai vei ira na Nifaiti ni sa ^bboro damudamu na yadredra me vaka na kena ivalavala vei ira na Leimanaiti; ia era sa sega ga ni toroya na uludra me vakataki ira na Leimanaiti.

5 Ia sa tasi na uludra na Leimanaiti, ka ra sa “luvaiwale, ka

vakaisulu wale ga ena kuli ni manumanu sa vauci e tolodra, kei na nodra iyaragi, a sa vesu e tolodra, ia na nodra dakai titi, na kena gasau, na watu kei na kena irabo, kei na veika tale e so.

6 Era sa yago loaloa na Leimanaiti, me vaka na ivakatakilakila ka soli vei ira na nodra qase, ena nodra “cudruvi me baleta na nodra talaidredre ka vakaduiduile vei ira na wekadra, oqori ko Nifai, Jekope, Josefa kei Semi, raica era sa tamata dodonu ka yalosavasava ko ira oqo.

7 Ia erau sa segata me vakarusai ira, o koya erau sa cudruvi kina; ia na Turaga na Kalou sa “vakatakilakilataki rau, io, ko irau ko Leimani kei Lemueli, ka sa vaka tale ga kina ko ira na luvei Isimeli tagane kei ira na yalewa vaka-Isimeli.

8 Ka sa vakayacori na ka oqo me ra kilai tani kina na nodrau kawa mai vei ira na kawa i tacidrau, o koya me na maroroi ira kina na nona tamata na Turaga na Kalou, me ra kakua kina ni “veicurumaki ka vakabauta na ^bivakarau sega ni dodonu ka na vakavuna na nodra vakarusai.

9 Ka sa yaco ni ko koya yadua sa veicurumakitaka na nona kawa kei na nodra kawa na Leimanaiti, sa kauta talega mai na cudruvi oqo vei ira na nona kawa.

3 1a Alama 2:19; 4:2.

3a Alama 2:15.

b Alama 44:22.

4a Alama 2:11.

b Alama 3:13–19.

5a Inosi 1:20;

Mosa. 10:8;

Alama 42:18–21.

6a 2 Nif. 5:21; 26:33.

DV Vosamuri,

Vosamuria, Cudruvi.

7a 1 Nif. 12:23.

8a DV Vakamau,

Vakamautaka—

Vakamau veicurumaki.

b Mosa. 10:11–18;

Alama 9:16.

10 Ia, ko ira kece sa muri ira na Leimanaiti era sa vakatokai ena yaca ko ya, raica sa biu tale ga vei ira na ivakatakilakila.

11 Ka sa yaco ni ko ira era sega ni vakabauta na nodra “ivakarau ni bula na Leimanaiti, ka vakabauta ga na itukutuku sa kau mai na vanua ko Jerusalemi, kei na nodra ivakavuvuli dodonu na nodra qase, io ko ira era sa vakabauta ka muria na ivakaro ni Kalou, era sa vakatokai me ra Nifaiti se tamata i Nifai mai na gauna koya ka lako yani—

12 Ia sai ira oqo era sa maro-roya na itukutuku “dina ni nodra kawa, kei na nodra kawa na Leimanaiti.

13 Me da lesuvi ira tale mada na Emelesaiti, sa dua tale ga na kedra “ivakatakilakila; io, era biuta na kedra ivakatakilakila, io, me boro damudamu na yadredra.

14 Ia sa vakayacori kina na vosa ni Kalou, ni sa kaya vakaoqo vei Nifai: Raica, au sa cudruvi ira na Leimanaiti, ia au na vakatakilakilatataki ira me ra kilai tani kina ko ira kei ira na nodra kawa mai vei iko kei ira na nomu kawa, mai na gauna oqo me lako yani ka sega ni mudu, ka qai vakavo ga kevaka era sa veivutunitaka na nodra ivavalala ca ka “saumaki mai vei au me’u lomani ira.

15 Ka vakatalega kina: Ni’u na vakatakilakilatataki ira era sa veicurumakitaka na nodra kawa kei

ira na nodra kawa na tuakamu, era na cudruvi talega.

16 Ka vakatalega kina: ni’u na vakatakilakilatataki koya sa veivala kei iko kei ira na nomu kawa.

17 Ka vakatalega kina, ni’u sa kaya ko koya sa vuki tani mai vei iko, ena sega tale ni vakatokai me nomu kawa; ia au na vakalougatataki iko kei ira na nomu kawa, oqo me lako yani ka sega ni mudu; raica sa yalayala vakaoqo na Turaga vei Nifai kei ira na nona kawa.

18 Oqo era sa sega ni kila na Emelesaiti ni ra sa vakayacora tiko na vosa ni Kalou ena nodra vakatakilakilatataki ena yadredra; ia era sa “talaidredre vua na Kalou, o koya sa kilikili kina me tau na cudru vei ira.

19 Oqo au sa gadreva kina mo ni kila ni ra sa vakavuna ga na nodra “cudruvi; io ko koya yadua sa cudruvi, sa baleti koya ga na nona vakacacani.

20 Ka sa yaco ni sa qai oti ga ena vica na siga na ivalu ena vanua ko Saraemala, mai vei ira na Leimanaiti kei na Emelesaiti, era sa kabai ira tale mai na tamata i Nifai e dua na nodra mataivalu na Leimanaiti, era a kaba ena “vanua vata ga era a kaba mada mai kina na Emelesaiti.

21 Ka sa yaco ni sa talai yani e dua na mataivalu me vakasavi ira tani mai na nodra vanua.

22 Ia e sa “mavoava tiko ko Alama, ka sega ni laki vala kina kei ira na Leimanaiti ena gauna oqo;

11a Alama 17:9–11.

12a Mosa. 1:6; Ica 4:6–11.

13a Alama 3:4.

14a 2 Nif. 30:4–6.

18a 4 Nif. 1:38.

DV Talaidredre,

Vakaduiduile,

Veisaqasaqa.

19a 2 Nif. 5:21–25;

Alama 17:15.

20a Alama 2:24.

22a Alama 2:29–33.

23 Ia sa tala cake ga e dua na ma-taivalu levu me valuti ira; era sa lako yani ka mokuta mate e vuqa na Leimanaiti, ka ra vakasavi ira tani na kena vo mai na iyalayala ni nodra vanua.

24 Ia era sa lesu tale mai ka mai tiko sautu ena nodra vanua, era sa sega ni mai vakasosataki ira tale ko ira na nodra meca.

25 A sa caka na veika kece oqo, io, na ivalu kei na veileti kece oqo era a tekivu ka oti ena ikalima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

26 Ia era sa mate ena dua ga na yabaki e udolu ka udolu vakatini na tamata era sa lako yani ki na vuravura tawamudu, me ra tauca na kena ^aisau me vaka na nodra cakacaka, se vinaka se ca, me ra rawata na marau tawamudu se na rarawa tawamudu, me vaka na yalo era a digitaka me ra talairawarawa kina, se yalovinaka se na yaloca.

27 Ia, ni na ^asaumi na tamata ya-dua mai vua ka digia me ^btalairawarawa kina, ka me vaka na vosa ni yalo ni parofisai; ia ena vakayacori me vaka na dina. Sa mai cava eke na ikalima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

WASE 4

*Sa veipapitaisotaki ko Alama vei ira na udolu vakaudolu era sa saumaki—
Sa curu na caka ca ena Lotu, ka sa*

drakidrakita na toso ni Lotu—Sa digitaki ko Nifaia me turaganilewa levu—Sa tamusuki koya ki na caka-caka ni lotu ko Alama, na bete levu. Rauta na 86–83 B.K.

SA qai yaco ena ikaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, sa sega sara na veileti se na ivalu ena ^avanua ko Saraemala;

2 Ia era sa rarawa na tamata, io, era sa rarawataka vakalevu na nodra ^ayali na wekadra, ka vakatalega kina na yali ni nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu, kei na nodra loga ni sila ka ra a buturaka sobu e yavadra ko ira na Leimanaiti ka vakarusa.

3 Ka sa ka levu na nodra rarawa ka vakavuna me vutugu na yalodra yadua; ia era vakabauta ni sa tau vei ira na lewa ni Kalou me baleta na nodra ivakarau ca kei na itovo vakasisila; o koya era sa vakayadrati kina me ra nanuma na nodra itavi.

4 Ka sa tekivu me ra tauyavutaka vakavinaka cake sara na lotu; io, ka sa lewelevu era ^apapitaiso ena wai ko Saitoni ka ra sa vakacurumi ki na lotu ni Kalou; io, era sa papitaisotaki ena ligai Alama, o koya sa vakatabui mai na ligai Alama na tamana, me ^bbete levu vei ira na lewe ni lotu.

5 Ka sa yaco ena ikavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na

26^a DV Cakacaka.

27^a Mosa. 2:31–33;
Alama 5:41–42.

^b Roma 6:16;

Ila. 14:29–31.

DV Talairawarawa.

4 1^a Oma. 1:12–19.

2^a Alama 2:19; 3:1–2, 26.

4^a Mosa. 18:10–17.

^b Mosa. 29:42.

turaganilewa e rauta ni lewe tolu na udolu lima na drau na tamata era sa duavata mai ka papitaisotaki ki na ^alotu ni Kalou. Ka sa vakaoqo ni mai cava na ikavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai; ka ra sa tiko sautu ena gauna kece ko ya.

6 Ka sa yaco ena ikawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, era sa tekivu dokadoka cake mai na tamata ena lotu, ena vuku ni nodra sa ^avutuniyau vakalevu, kei na nodra ^bisulu silika rairai vinaka, kei na nodra lineni tali vakamatailalai, ka sa levu talega na nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu, kei na nodra koula kei na nodra siliva, kei na veimataqali iyau talei kecega, era sa rawata ena nodra cakacaka vakaukauwa; ia na veika kece oqo sa laveti ira cake ena viavialevu ni matadra, ni ra sa tekivu daramaka na isulu voli dredre.

7 A ka oqo sa rarawa vakalevu kina ko Alama, io, kei ira talega na lewe levu sa ^avakatabui ira ko Alama me ra ivakavuvuli, ka bete, ka italatala qase ni lotu; io, era sa rarawataka vakalevu na ca era raica ni sa tekivu tiko ena kedra maliwa na nodra tamata.

8 Ni ratou sa rai ka raica ena rarawa levu ni sa tekivu me ra laveti cake ena ^aviavialevu ni matadra

na lewe ni lotu, ka ra vakagolea na lomadra ki na iyau kei na veika wale ni vuravura, era sa tekivu veiqati vakai ira, ka ra sa tekivu vakasewasewani ira era sa ^bsega ni vakabauta me vaka na lomadra kei na nodra gagadre.

9 O koya gona, ena ikawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa tekivu me levu kina na ^aveileti ena kedra maliwa na lewe ni lotu; io, era sa ^bveilomacataki, ka veiba, ka veikaseti, ka veivakacacani, ka dokadoka, me sivia na nodra dokadoka ko ira era sega ni lewe ni lotu ni Kalou.

10 Ka sa mai cava kina na ikawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa; sa ka ni veivakatarabetaki levu vei ira na sega ni lewenilotu na caka ca ena loma ni lotu; ka sa tekivu me lutusobu na toso ni lotu.

11 Ka sa yaco ena itekivu ni kaciwa ni yabaki, sa raica ko Alama na caka ca ena lotu, ka sa raica talega ko koya na ^aivakaraitaki ca ni lotu e sa liutaki ira na tawavakabauta mai na dua nai vakarau ca ki na dua tale, o koya ka kauta mai na veivakarusai vei ira na tamata.

12 Io, sa raica talega na veivakaduiduitaki levu ena kedra maliwa na tamata, e so era sa vakalevulevui ira ena nodra dokadoka, era sa vosabeci ira na tani, ka ra sa vakanadakui ira na ^adravudravua

5a Mosa. 25:18–23;

3 Nif. 26:21.

6a DV iYau.

b Alama 1:29.

7a DV Dodonu.

8a DV Qaciqacia;

Tawayaga, Wale.

b Alama 1:21.

9a DV Veileti.

b DV Vuvu.

11a 2 Samu. 12:14;

Alama 39:11.

12a Ais. 3:14;

Jeko. 2:17.

kei na luvaiwale kei ira na ^bvia-kana, kei ira na viagunu, kei ira na tauvimate ka vakararawataki.

13 Oqo sa dua na vu ni rarawa levu ena kedra maliwa na tamata, ni so vei ira era sa vakayalomalumalumutaki ira, ka vukei ira era gadreva tu na veivuke, me vaka nodra ^awasea na nodra iyau vei ira na dravudravua kei ira na vakaloloma, ra vakani ira sa viakana, ka ra sotava kina na veimataqali ^bka rarawa kecega, ena ^cvukui Karisito, o koya ena lako mai me vaka na yalo ni parofisai;

14 Era sa nanamaki tu ki na siga ko ya, ^aoqori ni na bokoci kina na nodra ivalavala ca; era sa vakasinaiti ena ^bmarau levu me baleta ni ra na tucake tale mai na mate, me vaka na gagadre kei na kaukauwa kei na veisereki i Jisu Karisito mai na ivau ni mate.

15 Ia oqo a sa yaco ni sa raica ko Alama na nodra rarawa ko ira sa daumuria na Kalou ena yalomalumulumu, kei na veivakacacani sa vakayacori vei ira mai vei ira na vo ni nona tamata, ka raica kece na nodra ^aveivakaduiduitaki, sa tekivu me yalorarawa sara vakalevu; ia sa sega ga ni biuti koya na Yalo ni Turaga.

16 Ka sa digitaka ko koya e dua na tamata yalomatua sara mai na kedra maliwa na italatala qase ni

lotu, ka solia vua na kaukauwa me vaka na ^adomodra na tamata, me rawa ni tu vua na kaukauwa me virikоторa na ^blawa me vaka na lawa sa soli oti mai, ka me vakaukauwataka me vaka na nodra caka ca kei na nodra basulawa na tamata.

17 Na yaca ni tamata oqo ko Nifaia, ka sa lesi me ^aturaganilewa levu; ka sa dabe ena itikotiko ni veilewai me lewai ira ka liutaki ira na tamata.

18 Ia sa sega ni solia vua ko Alama na itutu ni bete levu ena lotu, ia sa taura tiko ga na itutu ni betelevu; ia sa solia ga yani ko koya na itikotiko ni veilewai vei Nifaia.

19 Ka sa vakayacora oqo ko koya me rawa kina ^avua ni lako yani ena kedra maliwa na nona tamata, se na kedra maliwa na tamata i Nifai, me vunautaka vei ira na ^bvosa ni Kalou, me ^cvakayavalati ira me ra ^dnanuma na nodra itavi, ka me rawa vua me kauta laivi, ena vosa ni Kalou, na nodra viavialevu kece kei na nodra ilawaki ca kecega kei na veileti kece sa tu ena kedra maliwa na nona tamata, ni sa raica ko koya ni na sega ni rawa me tauri ira ka vakavo me vosataka vei ira na ^eivakadinadina dodonu me saqati ira.

20 Ka sa vakaoqo ena itekivu ni

12b Mosa. 4:26.

13a DV Soli Ka ni Loloma.

b DV Rarawa.

c 2 Kori. 12:10.

14a Mosa. 4:12;
Alama 5:26–35.
DV Vakadonuya,

Dodonu.

b DV Reki.

15a V&V 38:27; 49:20.

16a Alama 2:3–7.

b Alama 1:1, 14, 18.

17a Alama 50:37.

19a Alama 7:1.

b Alama 31:5;

V&V 11:21–22.

c Inosi 1:23.

d Mosa. 1:17;

Ila. 12:3.

e DV iVakadinadina.

ikaciwa ni yabaki ni nodra vei-liutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, sa solia yani ko Alama na itikotiko ni veilewai vei ^aNifaia, ka sa goleva vakatabaki-^bdua ga ko koya na itutu ni ^bmatabete levu ena ivakarau tabu ni Kalou, me ivakadinadina ni vosa, me vaka na yalo ni vakatakila kei na parofisai.

Na vosa ka tukuna ko Alama, na Bete Levu ena ivakarau tabu ni Kalou, vei ira na tamata ena nodra vei koro lelevu kei na koro lalai ena vanua taucoko.

Tekivu ena wase e 5.

WASE 5

Me ra rawata kina na veivakabulai, sa dodonu me ra veivutuni na tamata ka muria na ivakaro, me ra sucu tale, me vakasavasavataka na nodra isulu ena dra i Karisito, me ra yalomalumu ka kauta laivi na dokadoka kei na vuvu, ka cakava na cakাকা ni ivalavala dodonu—Na iVakatawa Vinaka sa kacivi ira na Nona tamata—Ko ira era dau vakayacora na ca era sa luve ni tevoro—Sa vakadinadinataka ko Alama na dina ni nona ivunau ka sa vakaroti ira na tamata me ra veivutuni—Ena volai na yacadra na ivalavala dodonu ena ivola ni bula. Rauta na 83 B.K.

SA qai yaco me ^atukuna ko Alama na ^bvosa ni Kalou vei ira na tamata, e liu ena vanua ko Saraemala ka qai lako yani ki na veivanua kecega.

2 Ia sa vakaoqo na vosa sa tukuna vei ira na tamata ena lotu ka tauyavutaki ena koro levu ko Saraemala, me vaka na nona itu-kutuku, sa kaya:

3 Koi au, ko Alama, ni'u sa ^avakatabui mai vei tamaqu, ko Alama, meu ^bbete levu ena lotu ni Kalou, ko koya sa tu vua na kaukauwa kei na ^clewa mai vua na Kalou me vakayacora na veika oqo, raica, au kaya vei kemuni ni sa tekivu me tauyavutaka na lotu ena ^dvanua ena iyalayala kei Nifai; io, na vanua ka a vakatokai me vanua ko Momani; io, sa papitaisotaki ira na wekana ko koya ena wai ko Momani.

4 Ia raica, au sa kaya vei kemuni, a qai ^avakabulai ira ga mai na ligadra na tamata i Noa na tui, na loloma cecere kei na kaukauwa ni Kalou.

5 Ia raica, ni oti koya, era sa qai ^avakabobulataki mai vei ira na Leimanaiti ena loma ni lekutu; io, au sa kaya vei kemuni, era a vesuki tu, a qai vueti ira tale mai na ^bveivakabobulataki na Turaga ena kaukauwa ni nona vosa; ka keimami sa kau mai ki na vanua oqo, ia e ke keimami sa tauyavutaka talega kina na isoqosoqo ni

20^a Alama 8:12.
b Mosa. 29:42;
Alama 5:3, 44, 49.

5 1^a Alama 4:19.
b Alama 5:61.

3^a DV Tabaki, Veitabaki.
b Alama 4:4, 18, 20.
c Mosa. 18:13;
3 Nif. 11:25.
d Mosa. 18:4;

3 Nif. 5:12.
4^a Mosa. 23:1-3.
5^a Mosa. 23:37-39;
24:8-15.
b Mosa. 24:17.

lotu ni Kalou ena vanua taucoko oqo.

6 Ia raica oqo, au sa kaya vei kemuni, na wekaqu, o i kemuni ka lewena na lotu oqo, ko ni sa nanuma tiko li na nodra a vesuki tu na noda qase? Io, ko ni sa nanuma tiko li na nona loloma cecere kei na nona dauvosoti ira vakadede? Ia me kena ikuri tale, ko ni nanuma tiko li ni a vueta na yalodra mai eli ko Koya?

7 Raica, sa veisautaka sara o koya na lomadra; io, sa vakayadrati ira mai na dua na moce lutu, ka ra sa yadra vua na Kalou. Raica, era sa tu ena loma ni butobuto; ia, sa vakararamataka na yalodra na rarama ni vosa tawavakaiyalayala; io, era sa vesuki tu ena ^aivau ni mate, kei na ^bsinucodo nei eli, ia sa waraki ira e dua na veivakarusai tawavakaiyalayala.

8 Ia oqo au tarogi kemuni, na wekaqu, era sa vakarusai li? Raica, au sa kaya vei kemuni, E segai, e sega sara.

9 Ia au na taroga tale, a sereki li na ivau ni mate, kei na sinucodo kei eli ka vesuki ira tu, a vagalalataki li? Au sa kaya vei kemuni, Io, e ra sa sereki ka tubu na yalodra, ka ra lagata na sere ni veisereki loloma. Ia au sa kaya vei kemuni era sa vakabulai.

10 Ia oqo me'u tarogi kemuni a cava era sa ^avakabulai kina? Io, na yavu cava sa nodra inuinui me ra vakabulai kina? A cava na vuna era sereki kina mai na ivau ni mate, io, kei na sinucodo talega nei eli?

11 Raica, au rawa ni kaya vei kemuni—a sega li ni vakabauta ko Alama na tamaqu na vosa ka a tau mai na gusui ^aApinatai? Ia sa sega li ni ko koya e dua na parofita tabu? A sega li ni tukuna ko koya na vosa ni Kalou, ka qai vakabauta ko Alama na tamaqu?

12 Ia me vaka na nona vakabauta sa yaco kina e dua na ^aveisau levu e lomana. Raica au sa kaya vei kemuni ni sa dina na veika kece oqo.

13 Ka raica, a ^avunautaka ko koya na vosa vei ira na nomuni qase, ka sa dua kina na veisau levu e lomadra, era sa vakayalomalumalumutaki ira ka ^bvakararavi vua na ^cKalou dina ka bula. Ka raica, era sa yalodina tiko ga me yacova na ^aivakataotioti; o koya e ra sa vakabulai kina.

14 Ia oqo raica, au taroga mada vei kemuni, na wekaqu ena lotu, ko ni sa ^asucu li vakayalo vua na Kalou? Ko ni sa ucui koya tiko li ena kemu irairai? Ko ni sa vakila li na ^bveisau levu oqo e lomamuni?

7a Mosa. 15:8.

b Alama 12:11;
V&V 138:23.

10a DV iTuvatuva ni
Veivueti;
Vakabulai.

11a Mosa. 17:1–4.

12a DV Saumaki Mai,

Saumaki.

13a Mosa. 18:7.

b DV Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.

c Moma. 9:28;
V&V 20:19.

d DV Vosota.

14a Mosa. 27:24–27;

Alama 22:15.

DV Sucu Tale, Sucu
Vakalou.

b Roma 8:11–17;

Mosa. 5:2;

Mosese 6:65.

DV Saumaki Mai,

Saumaki.

15 Ko ni sa vakabauta tiko li na nona veisereki ko koya ka a ^abuli kemuni? Ko ni sa rai tiko li ki liu ena mata ni vakabauta, ka raica ni sa vakaduri na yago mate oqo me tawa mate rawa, kei na yago vuca oqo me ^bvakaduri ki na tawavuca rawa, ka me tu ena mata ni Kalou me ^clewai me vaka na ka sa kitaka na yago oqo?

16 Au sa kaya vei kemuni, e rawa ni ko ni raitayaloyalotaka vakai kemuni ni ko ni sa rogoca na domo ni Turaga, ni sa kaya tiko vei kemuni, ena siga koya: Ni lako mai vei au koi kemuni sa ^avakalougatataki, ia raica, na nomuni cakacaka e sa cakacaka ni yalododonu ena delai vuravura?

17 Se ko ni sa raitaloyalotaka vakai kemuni ni rawa mo ni lasu vua na Turaga ena siga ko ya, ka ^akaya—Turaga, na neimami cakacaka sa cakacaka dodonu ena delai vuravura—ka me na vakabulai kemuni ko koya?

18 Kevaka e sega, e rawa mo ni raitayaloyalotaki kemuni ni ko ni sa tu ena mataveilewai ni Kalou ka sa vakasinaiti tu na yalomuni ena kena sa kilai kei na kena rarawataki na nomuni cala, ko ni sa ^ananuma vinaka na cala kece ko ni sa vakayacora, io, ko ni sa nanuma vakavinaka sara na nomuni ivakarau ca kecega, io, ko

ni sa nanuma na nomuni dau talaidredre ki na ivakaro ni Kalou?

19 Au sa kaya vei kemuni, e rawa li mo ni rai cake vua na Kalou ena siga koya ena yalo savasava kei na liga savasava? Au sa kaya vei kemuni, e rawa li mo ni rai cake ni sa ceuti tu e matamuni na ^airairai va-Kalou?

20 Au sa kaya vei kemuni, e rawa li mo ni nanuma mo ni vakabulai ni ko ni sa soli kemuni ki na ^alewa ni tevoru?

21 Au sa kaya vei kemuni, ko ni na qai kila ena siga ko ya ni na sega ni rawa mo ni ^avakabulai; ni na sega ni vakabulai e dua na tamata vakavo ga ke sa savai na nona ^bisulu me vulavula; io, me ^cvakasavasavataki na nona isulu me yacova ni sa savasava mai na ka kecega e tauva tu, ena dra i koya ka ra sa tukuna oti tu mai na noda qase, ko koya ena lako mai me sereki ira na nona tamata mai na nodra ivalavala ca.

22 Ia oqo au sa taroga vei kemuni, na wekaqu, ena vakaevei na nona nanuma e dua vei kemuni, ni sa na mai tu ena mataveilewai ni Kalou, ka tauva tu na nona isulu na ^adra kei na ka ^bdukadukali kecega? Raica, na cava ena vakadinadinataka na veika oqo me baleti kemuni?

23 Raica era na sega li ni

15a DV Buli, iBulibuli.

b DV Tucake Tale.

c DV Veilewai, na iOtioti ni.

16a Maci. 25:31–46.

17a 3 Nif. 14:21–23.

18a Isi. 20:43;

2 Nif. 9:14;

Mosa. 3:25;

Alama 11:43.

19a 1 Joni 3:1–3.

20a Mosa. 2:32.

21a DV Vakabulai.

b 1 Nif. 12:10;

Alama 13:11–13;

3 Nif. 27:19–20.

c DV Savasava.

22a Ais. 59:3.

b DV Duka, Dukadukali.

“vakadinadinataka ni ko ni sa daulaba, io, ka vakakina ni ko ni sa cala ena veicaka ca kecega?

24 Raica, kemuni na wekaqu, ko ni nanuma ni sa rawa vua e dua vakaoqo me dua na nona tikina ena matanitu ni Kalou, vata kei “Eparaama, kei Aisake, kei Jekope, kei ira talega na parofita tabu kecega, ka sa vakasavasavataki na nodra isulu ka sega ni tauva e dua na duka, savasava ka vulavula sara?

25 Au sa kaya vei kemuni, E segai; vakavo ga kevaka mo ni sa cakava me lasu ko koya na noda Dauniveibuli mai na ivakatekivu, se mo ni nanuma ni sa daulasu ko koya mai na ivakatekivu, sa na sega ni rawa mo ni nanuma ni na dua na nona tikina ena matanitu vakalomalagi e dua vakaoqori; ia era na biu ki tautuba ni ra sa “luve ni matanitu ni tevoru.

26 Ia oqo raica, au sa kaya vei kemuni, na wekaqu, kevaka ko ni sa sotava oti na “veisau ni lomamuni, ka ko ni sa nanuma mo ni lagata na ^bsere ni veisereki loloma, au na taroga, e ^crawa mo ni sa vakila ena gauna oqo?

27 Ko ni sa lako li, ka qarauni kemuni mo ni ^akakua ni beitaki rawa ena dua na ka ena mata ni Kalou? Kevaka ko ni sa kacivi mo ni mate ena tiki ni gauna oqo, e rawa beka mo ni na kaya, mai

lomamuni, ni ko ni sa ^byalomalumalumu sara? Ni sa savai oti na nomuni isulu ka vakavulavulataki ena dra i Karisito, ko koya ena lako mai me ^csereki ira na nona tamata mai na nodra ivalavala ca?

28 Raica, sa kau tani li na nomuni ^aviavialevu? Au sa kaya vei kemuni, kevaka e sega, ko ni se bera ni vakarau mo ni sota kei na Kalou. Raica mo dou vakarau kusarawa; ni sa voleka mai na matanitu vakalomalagi, ia ko ira vakaoqori era na sega ni rawata na bula tawamudu.

29 Raica, au sa kaya, e dua li vei kemuni e se sega ni kauta tani na ^ayalovuvu? Au sa kaya vei kemuni ko koya oqori e se bera ni vakarau; ia au gadreva me vakarau kusarawa, ni sa voleka sara na auwa, ka na sega ni kila ko koya se gauna cava ena yaco mai kina na gauna; ni ko koya oqo ena sega ni laurai ni sa tawacala.

30 Ka’u sa kaya tale vei kemuni, e dua li vei kemuni sa dau ^avakalialia na wekana, se sa dau vakasewasewani koya?

31 Ena ca vei koya oqo, ni sa sega ni vakarau ko koya, ka sai koya oqo na gauna me veivutuni kina de na sega ni rawa ni vakabulai!

32 Io, ena ca talega vei kemuni kece sa dau ^akitaka na itovo ca; ni

23a Ais. 59:12.

24a Luke 13:28.

25a 2 Nif. 9:9.

26a DV Saumaki Mai,
Saumaki.

b Alama 26:13.

c Mosa. 4:12;

V&V 20:31–34.

27a DV Vakadonuya,
Dodonu.

b DV Yalomalumalumu,
Yalomalua.

c DV Vueta, Vueti,
Dauveivueti.

28a DV Qaciqacia.

29a DV Vuvu.

30a DV Vosa Vakacaca.

32a Same 5:5.

veivutuni, ni veivutuni, ni sa kaya na Turaga na Kalou!

33 Raica, sa veisureti yani vei ira na ^atamata kecega, ni sa dodo tu yani vei ira na ^bliga ni nona loloma cecere, ka sa kaya: Ni veivutuni, ka' u na qai ciqomi kemuni.

34 Io, sa kaya ko koya: ^aLako mai vei au ko na qai kania na ^bvua ni vunika ni bula; io, ko na kania wale na ^cmadrai ka gunuva ^dwale talega na wai ni bula;

35 Io, lako mai vei au ka kauta mai na cakacaka ni yalododonu, ia ko na sega ni tamusuki sobu ka biu ki na bukawaqa—

36 Ia raica, sa voleka na gauna ia ko koya yadua sa ^asega ni vuataka mai na vua vinaka, se ko koya sa sega ni kitaka na cakacaka ni yalododonu, ko koya oqo ena sota kaya na rarawa kei na yaluma.

37 Oi kemuni sa dau kitaka na caka cala; oi kemuni sa dau vakalevulevui kemuni ena ^aveika wale ni vuravura, kemuni sa kaya ni ko ni sa kila na sala ni yalododonu ia ko ni sa ^blako sese ga, me vaka na ^csipi sa sega na kena ivakatawa, raica sa ^dkacivi kemuni e dua na ivakatawa ka se kacivi kemuni

tiko ga, ia ko ni sa sega ni ^arogoca na domona!

38 Raica, au sa kaya vei kemuni, sa kacivi kemuni tiko na ^aivakatawa vinaka; io, sa kacivi kemuni ena yacana, oqori na yacai Karisito; ia kevaka dou sa sega ni ^bvakarorogo ki na domona na ^civakatawa vinaka, ki na ^dyaca sa kacivi kemudou kina, raica, o ni sa sega ni sipi nei koya na ivakatawa vinaka.

39 Ia oqo kevaka dou sa sega ni nona sipi na ivakatawa vinaka, ko ni sa ^aqele ni sipi nei cei oi kemuni? Raica, au sa kaya vei kemuni, sa nomuni ivakatawa na ^btevoro, ka ko ni sa lewe ni nona qele ni sipi; ia oqo, ko cei me cakitaka na ka oqo? Raica, au sa kaya vei kemuni, ko koya sa cakitaka na ka oqo sa ^cdaulasulasu ka sa ^dluve ni tevoro.

40 Ni' u sa kaya vei kemuni ni ka kecega sa ^avinaka sa mai vua na Kalou, ia na ka kecega sa ca sa mai vua na tevoro.

41 O koya, kevaka e dua na tamata sa kauta mai na ^acakacaka vinaka sa rogoca na domona na ivakatawa vinaka, ka muri koya; ia ko koya sa kauta mai na

33a Alama 19:36;

3 Nif. 18:25.

b Jeko. 6:5;

3 Nif. 9:14.

34a 2 Nif. 26:24–28;

3 Nif. 9:13–14.

b 1 Nif. 8:11; 15:36.

c DV Madrai ni Bula.

d 2 Nif. 9:50–51;

Alama 42:27.

36a Maci. 3:10; 7:15–20;

3 Nif. 14:19;

V&V 97:7.

37a DV Tawayaga, Wale.

b 2 Nif. 12:5; 28:14;

Mosa. 14:6.

c Maci. 9:36.

d Na Vosa. 1:24–27;

Ais. 65:12.

e Jere. 26:4–5;

Alama 10:6.

38a DV iVakatawa Vinaka.

b Vuna. 26:14–20;

V&V 101:7.

c 3 Nif. 15:24; 18:31.

d Mosa. 5:8;

Alama 34:38.

39a Maci. 6:24;

Luke 16:13.

b Mosa. 5:10.

DV Tevoro.

c 1 Joni 2:22.

d 2 Nif. 9:9.

40a Oma. 1:25;

Ica 4:12;

Moro. 7:12, 15–17.

41a 3 Nif. 14:16–20.

DV Cakacaka.

cakacaka ca, o koya oqo sa ^bluve ni tevoru, ni sa rogoca ko koya na domona, ka muri koya.

42 Ia ko koya sa vakayacora oqo ena tauca na kena ^aisau mai vei koya; o koya me kena ^bisau ena yaco kina vua na ^cmate, me vaka na veika sa dodonu, ka sa mate ki na cakacaka vinaka kecega.

43 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, au gadreva mo ni rogoci au, ni' u sa vosa ena igu ni yaloqu; ia raica, au sa vosa oti vakamatata vei kemuni ni na sega ni rawa mo ni cala, se ni' u sa vosa oti me vaka na ivakaro ni Kalou.

44 Ni' u sa kacivi me' u vosa vakaoqo, me vaka na ^aivakarau tabu ni Kalou, ka sa tu vei Karisito Jisu; io, au sa vakaroti me' u tucake ka vakadinadinataka vei ira na tamata oqo na veika era sa tukuna na noda qase me baleta na veika ena qai yaco mai.

45 Ia e sega ni sai koya ga oqori. O ni sa sega ni nanuma li ni' u sa ^akila na veika oqo? Raica, au sa vakadinadinataka vei kemuni ni' u sa kila ni sa dina na veika au sa tukuna oqo. Ia dou sa kila li na vuna au kaya kina ni sa dina?

46 Raica, au sa kaya vei kemuni sa ^avakatakilai ira vei au na Yalo Tabu ni Kalou. Raica, au a ^blolo ka masu ena vuqa na siga me' u kila kina na veika oqo. Ia oqo au sa kila ni ra sa ka dina; ni sa

vakatakila vei au na Turaga na Kalou ena kaukauwa ni nona Yalo Tabu; ia oqo na yalo ni ^cvakatakila sa tiko vei au.

47 Ia me kena ikuri, au sa kaya vei kemuni ni sa vakatakilai oti vei au, ni sa dina na veivosa era sa tukuna na noda qase, me vaka na yalo ni parofisai ka sa tu vei au, ka vakakina na ivakatakila mai vua na Yalo ni Kalou.

48 Au sa kaya vei kemuni, ni' u sa kila ni veika kece au na tukuna vei kemuni, me baleta na veika ena qai yaco mai, e dina; ka' u sa kaya vei kemuni, ni' u kila ni na lako vakaidina mai ko Jisu Karisito, io, na Luvena, na Dua-bau ga nei Tamana, sa sinai ena loloma soli wale, kei na loloma cecere, kei na dina. Ia raica, sai koya ena lako mai me kauta laivi na ivalavala ca ni vuravura, io, na nodra ivalavala ca na tamata yadua ka ra tudei ena vakabauta na yacana.

49 Ia oqo au sa kaya vei kemuni sai koya oqo na ^aivakarau ni noqu kacivi, io, me' u vunau vei kemuni na wekaqu lomani, io, kei ira kecega sa tiko ena vanua; io, me' u vunau vei ira kece, na qase kei na gone, na bobula kei na galala; io, au sa kaya vei kemuni na qase, kei kemuni talega na uabula, kei kemuni na itabatamata ka qai tubu cake tiko mai; io, mo ni tagicaka

41 *b* Mosa. 16:3-5;
Alama 11:23.

42 *a* Alama 3:26-27;
V&V 29:45.
b Roma 6:23.

c Ila. 14:16-18.
DV Mate Vakayalo.

44 *a* Alama 13:6.
45 *a* DV iVakadinadina.
46 *a* 1 Kori. 2:9-16.

b DV Lolo.
c DV iVakatakila.

49 *a* DV Kaci, Kacivi
Vakalou, iLesilesi;
Matabete.

vei ira me ra veivutuni ka ^bsucu tale.

50 Io, sa kaya vakaoqo na Yalo: Ni veivutuni, oi kemuni mai na iyalayala kei vuravura, ni sa voleka na matanitu vakalomalagi; io, ena lako mai na Luve ni Kalou ena nona ^alagilagi, kei na nona kaukauwa, na lagilagi vakatui, na qaqa kei na lewa. Io, oi kemuni na wekaqu lomani; au sa kaya vei kemuni, ni sa kaya vakaoqo na Yalo: Raica na nona lagilagi na ^bTui ni vuravura taucoko; kei na Tui ni lomalagi ena serau yani vei ira kecega na luve ni tamata.

51 A sa vosa tale vei au na Yalo, io, sa tagi vei au ena domolevu ka kaya: Mo lako yani ka kaya vei ira na tamata oqo—Ni veivutuni, ke- vaka ko ni sega ni veivutuni ena sega ni rawa mo ni taukena na matanitu ^avakalomalagi.

52 Ia au sa kaya tale vei kemuni, ni sa kaya vakaoqo na Yalo: Raica na ^aimatau sa no ena waka ni vunika; o koya na kau kecega sa sega ni vuataka na vua vinaka sa ^btamusuki sobu ka biu ki na bukawaqa, io, na bukawaqa e sega ni oti rawa, ia na bukawaqa tawaboko rawa. Raica, ka nanuma, sa tukuna oti na veika oqo ko Koya na Yalo Savasava.

53 Ia oqo oi kemuni na wekaqu lomani, au sa kaya vei kemuni, e rawa li mo ni vorata na veika sa tukuni oqo; io, sa rawa li mo ni biuta vakatikitiki na veika oqo, ka ^abuturaki koya na Yalo Savasava e yavamuni; io, sa rawa li mo ni vakalevulevui kemuni ena ^bviavialevu ni lomamuni; io, ko ni na daramaka tiko ga na ^cisulu voli dredre ka guta na lomamuni na veika wale ni vuravura, kei na nomuni ^diyau?

54 Io, ko ni na tomana tikoga na nanuma ni ko ni sa uasivi cake mai vua e dua tale; io, ko ni na tomana tikoga na nomuni vakacacani ira na wekamuni, o ira era sa yalomalumulumu ka muria na ivakarau tabu ni Kalou, o koya ka a kauti ira mai ki na loma ni lotu, ni sa ^avakatabui ira na Yalo Tabu, era sa vuataka na vua e vinaka ka veiganiti kei na veivutuni—

55 Io, ko ni na tomana tiko li na nomuni vakanadakui ira na ^adravudravua, kei na vakaloloma, kei na nomuni sega ni wasea vei ira na nomuni iyau?

56 Ia me kena iotioti, oi kemuni kece ko ni na tosoya tikoga na nomuni caka ca, au sa kaya vakaidina vei kemuni, ni sai ira oqo era na tamusuki sobu ka biu ki

49 *b* DV Sucu Tale, Sucu Vakalou.

50 *a* DV iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito; Lagilagi.

b Same 24; Maci. 2:2; Luke 23:2; 2 Nif. 10:14; V&V 38:21–22; 128:22–23;

Mosese 7:53. DV Jisu Karisito; Matanitu Vakalou se Matanitu Vakalomalagi.

51 *a* DV Lomalagi.

52 *a* Luke 3:9; V&V 97:7.

b Jeko. 5:46; 6:7; 3 Nif. 27:11–12.

53 *a* 1 Nif. 19:7.

b DV Qaciqacia.

c 2 Nif. 28:11–14; Moma. 8:36–39.

d Same 62:10; V&V 56:16–18.

54 *a* DV Vakatabui, Lawa ni Vakatabu.

55 *a* Same 109:15–16; Jeko. 2:17; Ila. 6:39–40.

na bukawaqa kevaka era sega ni veivutuni vakatotolo.

57 Ia oqo au sa kaya vei kemuni, oi kemuni kece sa vinakata me muria na domona na ⁱvakatawa vinaka, dou lako tani mai vei ira na dau caka ca, ia mo ni ^btawasei tu, dou kakua ni tara na nodra veika sa sega ni savasava; ka raica, na yacadra ena ^cbokoci tani, ni yacadra na dau caka ca ena sega ni okati vata kei na yacadra na yalododonu, ni na yaco vakaidina na vosa ni Kalou, ka kaya: Na yacadra na dau caka ca ena sega ni okati vata kei na yacadra na noqu tamata;

58 Ni na volai na yacadra na ivavalala dodonu ena ⁱvola ni bula, ka sai ira ka ^u na solia kina e dua na ivotavota dodonu ena ligaqu imatau. Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, a cava mo ni na kaya mo ni saqata kina na ka oqo? Au sa kaya vei kemuni, kevaka ko ni na vosa ka saqata na ka oqo, sa sega na betena, ni na vakayacori ga na vosa ni Kalou.

59 Ena dua li na ivakatawa ena kemuni maliwa ka levu na nona sipi qai sega ni dau vakatawani ira, era na sega beka ni curu yani na wolifa me kania na nona qele ni sipi? Ka raica, kevaka e dua na wolifa sa curuma na nona qele ni sipi ena sega li ni vakasava laivi ko koya? Io, ena kena iotioti, ke rawa vua, ena vakamatea na wolifa.

60 Ia oqo au sa kaya vei kemuni sa kacivi kemuni na ivakatawa vinaka; ia kevaka ko ni na rogoca na domona ena kauti kemuni ko koya ki na nona lomanibai, ka ko ni na nona sipi; ia sa vakaroti kemuni ko koya ni na sega ni laiva e dua na wolifa daukata me curu yani ena kemuni maliwa, ka mo ni kakua ni vakarusai kina.

61 Ia oqo koi au, ko Alama, au sa vakaroti kemuni ena ^anona vosa ko koya sa vakaroti au, mo ni muria na vosa au sa tukuna oti vei kemuni.

62 Au sa vosa ena veivakaroti vei kemuni na lewe ni lotu; ia ki-vei ira ka sega ni lewe ni lotu au sa vosa vakaveisureti, ka kaya: Mo ni lako mai ka papitaiso ena veivutuni, me rawa talega ni ko ni kania na vua ni ^avunikau ni bula.

WASE 6

Sa vakasavasavataki na Lotu mai Saraemala ka sa vakotori vakadodonu—Sa lako ki Kitioni ko Alama me vunau kina. Rauta na 83 B.K.

KA sa qai yaco ni sa tinia ko Alama na nona vosa vei ira na lewe ni lotu, ka sa tauyavutaki ena koro ko Saraemala, sa ^alesi ira na bete kei na ^bitalatala qase, ena nona tabaki ira e ^cligana me vaka na ivakarau ni Kalou, me ra liutaka ka ^dmaroroya na lotu.

2 Ka sa yaco ni ko ira na sega ni

57a DV iVakatawa Vinaka.
b Ese. 6:21; 9:1;
Nie. 9:2;
2 Cesa. 3:6;
V&V 133:5, 14.

c iVaka. 29:20;
Moro. 6:7;
V&V 20:8.
58a DV iVola ni Bula.
61a Alama 5:44.

62a 1 Nif. 8:10; 11:21–23.
6 1a DV Tabaki, Veitabaki.
b DV iTalatala Qase.
c DV Liga, Veitabaki ni.
d V&V 52:39.

lewe ni lotu ka ra sa veivutuni-taka na nodra ivalavala ca era sa “papitaisotaki ki na veivutuni, ka ra sa ciqomi ki na lotu.

3 Ka sa yaco talega ni ko ira kecega sa lewe ni lotu ka ra sa sega ni “veivutunitaka na nodra ivakarau ca ka vakayalomalumu-mutaki ira ena mata ni Kalou—au tukuni ira tiko ko ira na dau ka-uti ira cake na ^bviavialevu ni lomadra—sai ira oqo era na sega ni ciqomi, ka ^cbokoci laivi na yacadra, ia na yacadra sa sega ni wili vata kei na yacadra na yalododonu.

4 Ka sa vakaoqo na itekivu ni nodra vakatora na ivakarau ni lotu ena koro ko Saraemala.

5 Ia au gadreva mo ni kila ni sa soli vakarawarawa na vosa ni Kalou vei ira na tamata kecega, ia sa sega ni tarovi vei ira na tamata me ra soqoni vata ka rogoca na vosa ni Kalou.

6 Ia e ra sa vakaroti na luve ni Kalou me ra dau soqoni vata vakawasoma, ka duavata ena “lolo kei na masumasu vagumatua ena vuku ni tiko vinaka ni yalodra o ira era sega tu ni kila na Kalou.

7 Ka sa qai yaco ni sa cakava oti ko Alama na lawa oqo sa qai lako tani mai vei ira, io, mai na lotu ka sa tiko ena koro ko Saraemala, ka lako vaka ki na tokalau ni uciwai ko Saitoni, ki na “buca ko Kititioni, e a tara ena vanua koya e dua na koro, sa vakatokai na koro

ko Kititioni, ka sa tiko ena buca sa vakatokai ko Kititioni, ka sa vakayacani vua na tamata ka ^bvakamatei ena iseileiwau mai na ligai Neori.

8 Ka sa lako yani ko Alama ka tekivu me vunautaka na vosa ni Kalou ki na lotu ka sa tauyavutaki ena buca ko Kititioni, me vaka na ivakatakila ni dina ni vosa era a dau tukuna na nona qase, ka me vakatalega na yalo ni parofisai sa tu vua, me vaka na “ivakadinadina i Jisu Karisito, na Luve ni Kalou, ko koya ena lako mai me sereki ira na nona tamata mai na nodra ivalavala ca, kei na ivakarau tabu me vaka sa kacivi kina. Ka sa vakaoqo na ka sa volai. Emeni.

Na vosa nei Alama ka tukuna vei ira na tamata mai Kititioni, me vaka na nona itukutuku.

Okati ena wase e 7.

WASE 7

Ena sucu mai vei Meri na Karisito—Ena tasereka ko koya na ivau ni mate ka colata na nodra ivalavala ca na Nona tamata—Ko ira era veivutuni, ka papitaisotaki, ka maroroya na ivakaro ena nodra na bula tawamudu—Na dukadukali ena sega ni taukena na matanitu ni Kalou—Sa gadrevi na yalomalumulumu, vakabauta,

2a DV Papitaiso.

3a Mosa. 26:6.

b DV Qaciqacia.

c L.Y 32:33;

Mosa. 26:36;

Alama 1:24; 5:57–58.

DV Muduki Tani.

6a DV Lolo.

7a Alama 2:20.

b Alama 1:9.

8a iVakata. 19:10.

vakanuinui, kei na loloma uasivi.
Rauta na 83 B.K.

RAICA oi kemuni na wekaqu lomani, ko ni sa raica ni sa vakatarai me'u lako mai vei kemuni, o koya au sa tovolea kina me'u "vosa vei kemuni ena noqu vosa; io, mai na gusuqu, me vaka ni sai koya oqo na imatai ni gauna me'u vosa kina vei kemuni mai na vosa ni gusuqu, ni'u sa dau osooso tu ga ena ^bitikotiko ni veilewai, ena levu ni ka me'u qarava sa sega kina ni rawa me'u lako mai vei kemuni.

2 Ka ena sega ga ni rawa ni'u lako mai ena gauna oqo ke a sega ni se "soli na itikotiko ni veilewai vua e dua tale, me kequ isosomi; ka ni sa rui yalololoma sara na Turaga ka laiva me'u lako mai vei kemuni.

3 Ka raica, au sa lako mai ena vakanuinui levu kei na noqu gadreva vakaidina me'u na mai raica ni ko ni sa yalomalumalumu ena mata ni Kalou, ia mo ni sa dau masuta tiko ga na nona loloma soli wale, ia me'u raica ni sa sega ni dua na ka mo ni beitaki rawa kina e matana, ia me'u raica ni ko ni sega ni tiko ena vanua ca sara me vakataki ira na wekada mai Saraemala.

4 Ia me vakarokorokotaki ga na yaca ni Kalou, ni sa solia vei au me'u kila, io, sa solia ki vei au na marau uasivi ni'u sa kila ni ra sa

tauyavutaki tale ena sala ni nona yalododonu.

5 Ka'u sa nuitaka, me vaka na Yalo ni Kalou sa tu vei au, ni'u na marautaki kemuni; ia au sega ni vinakata me vu ni noqu marautaki kemuni na veivakasesewasewani kei na rarawa levu au a vakila me baleti ira na wekada mai Saraemala, ia raica, sa yaco na noqu marautaki ira ni oti na noqu vuto basikata na veivakasesewasewani kei na rarawa levu.

6 Ia raica, au nuitaka ni ko ni sa sega ni vakatitiqa me vakataki ira na wekamuni; au nuitaka ni ko ni sa sega ni laveti cake ena viavialevu ni lomamuni; io, au nuitaka ni ko ni sega ni vagoleya na lomamuni ki na iyau kei na veika wale ni vuravura; io, au nuitaka ni ko ni sa sega ni qarava tiko na "matakau, ia ko ni sa qarava ga na ^bKalou dina ka bula, ia ko ni sa vakanamata ki liu ki na bokoci ni nomuni ivalavala ca, kei na vakabauta tawavakaiyalayala, o koya ena qai yaco mai.

7 Ia raica, au sa kaya vei kemuni ena yaco vakaidina e vuqa na veika; ka raica, e dua ga na ka sa uasivi duadua vei ira kece oqo—ia raica, sa sega ni yawa na "gauna ka ni bula na Dauveivueti ena lako mai ena kedra maliwa na nona tamata.

8 Raica, au sega ni kaya ni na lako mai ki na keda maliwa ena gauna e tawana voli kina na nona

7 1a Alama 4:19.

b Mosa. 29:42.

2a Alama 4:16–18.

6a 2 Nif. 9:37;

lla. 6:31.

b Tani. 6:26.

7a Alama 9:26.

vale qele; ia raica, na Yalo e sega ni tukuna vei au ni na vakaoqo. Ia me vaka na ka oqo au sega ni kila; ia oqo na ka au sa kila, ni Turaga na Kalou e tu vua na kaukauwa me vakayacora na veika kecega me vaka sa tukuna na nona vosa.

9 Ia raica, na Yalo sa tukuna vei au na veika oqo, ka kaya: Mo vosa vei ira na tamata oqo, ka kaya—^a“Dou veivutuni, ka vakarautaka na sala ni Turaga, ka lako ena nona sala, ka ni sa dodonu; ia raica, sa voleka na matanitu valalomalagi, ia na Luve ni Kalou ena ^blako mai ena delai vuravura.

10 Ia raica, ena ^asucu mai vei ^bMeri, e Jerusalemi, na ^cnodra vana na noda qase, ni sa ^dgoneyalewa savasava ko koya, sa ka talei ka digitaki, ko koya ena vakarurugi ka ^ekunekune ena kaukauwa ni Yalo Tabu, ka na vakasucuma mai e dua na gonetagane, io, ko koya na Luve ni Kalou.

11 Ia ena lako yani ko koya, ena vakila na mosi kei na ^aveivakararawataki kei na veivakatovolei kecega; ia sa yaco na veika oqo me vakayacori kina na vosa sa tukuni ni na colata ko koya na nodra mosi kei na nodra tauvimate na nona tamata.

12 Ia ena ^amate ko koya, me tasureka kina na ivau ni mate sa

vauci ira tu na nona tamata; ia sa ciqoma ko koya na nodra malumalumu, me vakasinaiti na lomana ena loloma cecere, me vaka na veika vakayago, me rawa kina ni vakila me vaka na veika vakayago na sala me ^bvukei ira kina na nona tamata me vaka na nodra veimalumalumu.

13 Sa ^akila na ka kecega na Yalo; o koya ena vakararawataki kina na Luve ni Kalou me vaka na veika vakayago me ^bcolata kina na nodra ivalavala ca na nona tamata, me bokoca kina na nodra talaidredre me vaka na kaukauwa ni nona veivueti; ia oqo raica, sa vakaoqo na ivakadinadina sa tu vei au.

14 Oqo au sa kaya vei kemuni mo ni veivutuni, ka ^asucu tale; ni sa kaya na Yalo kevaka ko ni sa sega ni sucu tale ko ni na sega ni taukena na matanitu vakalomalagi; o koya mo ni lako mai ka papitaiso ki na veivutuni, mo ni savasava kina mai na nomuni ivalavala ca, mo ni vakabauta kina na Lami ni Kalou, o koya sa kauta tani na ivalavala ca ni vuravura, ko koya sa kaukauwa sara me ia na veivakabulai ka veisavai mai na veika e sega ni dodonu.

15 Io, au sa kaya vei kemuni mo ni lako mai ka kakua ni rere, mo

9a Maci. 3:2–4;
Alama 9:25.

b Mosa. 3:5; 7:27; 15:1–2.

10a Ais. 7:14;
Luke 1:27.

b Mosa. 3:8.
DV Meri, Tinai Jisu.

c 1 Vei. 9:3; 2 Vei. 15:9;
1 Nif. 1:4;

3 Nif. 20:29.

d 1 Nif. 11:13–21.

e Maci. 1:20; Mosa. 15:3.

11a Ais. 53:3–5;
Mosa. 14:3–5.

12a 2 Nif. 2:8;
Alama 12:24–25.
DV Vakamatei ena
Kauveilatai.

b Ipe. 2:18; 4:15;
V&V 62:1.

13a DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.

b Mosa. 15:12.
DV Sorovaka,
Veisorovaki.

14a DV Sucu Tale, Sucu
Vakalou.

ni biuta tani na ivalavala ca ke-
cega, o koya ko ni sa “vakaleqai
rawarawa kina, ka sa dau vesuki
kemuni mo ni rusa kina, io, ni
lako mai ka lako yani, ka vaka-
raitaka vua na nomuni Kalou ni
ko ni sa vinakata mo ni veivutu-
nitaka na nomuni ivalavala ca ka
veiyalayalati vata kaya mo ni na
muria na nona ivakaro, ia mo ni
vakadinadinataka vei koya edai-
dai ena nomuni na lako yani ki na
wai ni veipapitaisotaki.

16 Ia ko koya yadua sa kitaka
oqo, ka muria na ivakaro ni Kalou
mai na gauna oqo ka lako yani,
ena nanuma ko koya na ka au sa
tukuna vua, io, ena nanuma ko
koya ni’u sa tukuna vua, ni na
taukena na bula tawamudu, me
vaka na nona ivakadinadina na
Yalo Tabu, ka sa vakadinadina-
taka e lomaqu.

17 Ia oqo oi kemuni na we-
kaqu lomani, ko ni vakabauta li
na veika oqo? Raica, au sa kaya
vei kemuni, io, au kila ni ko ni
sa vakabauta; au kila rawa ni ko
ni sa vakabauta ia na sala au kila
rawa kina ni ko ni sa vakabauta
sa i koya na veivakatakilai ni Yalo
sa tu vei au. Ia me vaka ni sa kau-
kauwa na nomuni vakabauta me
baleta na veika oqori, io, me ba-
leta na veika au sa tukuna oti, sa
vuabale kina na noqu marau.

18 Me vaka au sa tukuna oti vei
kemuni mai na ivakatekivu, ni’u
a nuitaka vakalevu mo ni kakua

ni tu ena nuiqawaqawa me va-
kataki ira na wekamuni, ia au sa
mai raica ni sa vakacegui na noqu
gagadre.

19 Ia au sa raica ni ko ni sa mu-
ria tiko na gaunisala dodonu; au
sa raica ni ko ni sa muria na sala
sa basika ki na matanitu ni Kalou;
io, au sa raica ni ko ni sa cakava
me dodonu na nona “sala.

20 Au kila ni sa vakatakilai oti
vei kemuni, ena ivakadinadina
ni nona vosa, ni sega ni dau “la-
kova ko koya na sala tatakelokelo;
sa sega talega ni dauveivukiyaki
mai na veika sa tukuna oti; sa
sega vua na iyaloalo ni veigole-
yaki mai na imatau ki na imawi,
se mai na veika dodonu ki na
veika cala, o koya sa dua kina na
iwavoki tawamudu na nona sala.

21 Ia sa sega ni dautiko ko Koya
ena “valetabu dukadukali; sa sega
talega ni curu ki na matanitu ni
Kalou e dua na ka sa dukadukali
se tawa savasava; o koya au sa
kaya kina vei kemuni ena yaco
mai na gauna, io, ena siga mai
muri, ni na tiko ga ena nona ^bdu-
kadukali ko koya sa dukadukali.

22 Ia oqo oi kemuni na wekaqu
lomani, au sa tukuna vei kemuni
na veika oqo me rawa ni’u vaka-
yadrati kemuni kina ki na nomuni
itavi vua na Kalou, mo ni lako ka
sega ni beitaki rawa e matana, ia
mo dou muria kina na ivakarau
tabu ni Kalou, me vaka ko ni sa
ciqomi kina.

15a 2 Nif. 4:18.
19a Maci. 3:3.
20a 1 Nif. 10:19;
Alama 37:12;

V&V 3:2.
21a 1 Kori. 3:16–17; 6:19;
Mosa. 2:37;
Alama 34:36.

b 1 Nif. 15:33–35;
2 Nif. 9:16;
Moma. 9:14;
V&V 88:35.

23 Ia oqo au gadreva mo ni “yalomalumalumu, mo ni talairawarawa ka yalomalua; mo dou vakamasuti vakarawarawa; sinai ena yalodei kei na vosota vakadede; ka matau ena ka kecega; ia mo dou gugumatua ka muria tiko ga na ivakaro ni Kalou ena gauna taucoko; ia mo ni kerea vua na veika kecega ko ni gadreva, vakayago se vakayalo; ka mo ni dau vakavinavinakataka vua na Kalou na veika kece ko ni rawata.

24 Ia mo ni raica me tu vei kemuni na “vakabauta, na inuinui, kei na loloma uasivi, ka ko ni na qai uasivi sara ena cakacaka vinaka.

25 Ia me na qai vakalougatataki kemuni na Turaga, ka sega ni tauvi duka na nomuni isulu, me rawa kina ni ko ni qai vakadaberi vata kei Eparaama, kei Aisake, kei Jekope kei ira kecega na parofita tabu mai na ivakatekivu kei vuravura, ni sa sega ni tauvi duka na nomuni isulu ka “sega ni tauvi duka talega vakakina na nodra isulu, ena matanitu vakalomalagi ka mo ni sega ni lesu tale ki tuba.

26 Ia oqo oi kemuni na wekaqu lomani, au sa tukuna vei kemuni na veika oqo ena kaukauwa ni Yalo ka sa vakadinadinataka e lomaqu; ia sa reki vakalevu sara na yaloqu, ni’u sa kila ni ko ni sa gumatua sara ni muria na noqu vosa.

27 Ia oqo, na “vakacegu ni Kalou

me tiko ga vei kemuni, kei na nomuni vuvale kei na nomuni vanua, na nomuni qele ni manu-manu lalai kei na qele ni manu-manu lelevu, kei na veika kece ko ni taukena, ko ira na nomuni yalewa kei na luvemuni, me vaka na nomuni vakabauta kei na nomuni caka vinaka, mai na gauna oqo ka lako yani me sega ni mudu. Ia au sa vosa oti. Emeni.

WASE 8

Sa vunau ka veipapitaisotaki mai Mileki ko Alama—Sa sega ni vinakati mai Amonaia ko koya ka lako tani mai kina—Sa vakaroti koya e dua na agilosi me lesu tale ka vunautaka na veivutuni vei ira na tamata—Sa ciqomi koya ko Amuleki, ia erau sa vunau mai Amonaia. Rauta na 82 B.K.

KA sa qai yaco ni sa lesu mai na “vanua o Kitioni ko Alama, ni sa oti na nona vakavulica e vuqa na ka ena sega ni rawa me volai, vei ira na tamata mai Kitioni, ka tauyavutaka na ivakarau ni lotu, me vaka sa vakayacora oti ena vanua ko Saraemala, io, sa qai lesu ko koya ki na nona vale mai Saraemala me vakacegu mai na cakacaka sa vakayacora oti.

2 Ia sa vakaoqo na kena mai cava na ikaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

3 Ka sa yaco ena itekivu ni ikatini ni yabaki ni nodra veiliutaki

23a DV Yalomalumalumu, Yalomalua.

24a 1 Kori. 13;

Ica 12:30–35; Moro. 7:33–48.

25a 2 Pita 3:14.

27a DV Sautu, Vakacegu.

8 1a Alama 2:20; 6:7.

na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, sa biuta na vanua ko ya ko Alama ka lako yani ki na vanua ko Mileki, ka koto ena ra ni “uciwai ko Saitoni, ena ra ni iyalayala ki na lekutu.

4 Sa tekivu me vakavulici ira na tamata ena vanua ko Mileki me vaka na “ivakarau tabu ni Kalou, me vaka sa lesi kina; ka sa tekivu me vakavulici ira na tamata ena vanua taucoko ko Mileki.

5 Ka sa yaco me ra lako mai vua na tamata mai na iyalayala ni vanua kece ki na lekutu. Ka ra sa papitaiso kecega ena vanua taucoko;

6 Ia ni sa oti na nona cakacaka ena vanua ko Mileki sa qai biuta na vanua ko ya, ka lako cake ki na vualiku kei Mileki me tolu na siga, sa qai yaco ki na koro levu ko Amonaia.

7 Sa dau nodra ivalavala na tamata i Nifai me ra vakayacana na nodra vanua, na nodra koro levu, kei na nodra koro lalai, io, na nodra veikoro kecega vei koya a taukena taumada; ia sa vakakina ena vanua ko Amonaia.

8 Ka sa yaco ni tadu ga yani ko Alama ki na koro levu ko Amonaia, sa tekivu me vunautaka sara na vosa ni Kalou vei ira na tamata.

9 Oqo sa “taura vakaukauwa tu na yalodra na kai Amonaia ko Setani; o koya e ra sa sega ni via vararorogo kina ki na vosa i Alama.

10 Ia oqo sa “kaukauwa sara na nona cakacaka vakayalo ko Alama, sa ^bveimulomulo kei na Kalou ka “masuta vagumatua, me sovaraka na Yalona vei ira na tamata ena koro; ka vakatara me papitaisotaki ira ki na veivutuni.

11 Ia oqo, era sa vakaukauwa-taka ga na lomadra, ka kaya vua: Raica, keimami kila ni sai iko ko Alama; ka keimami kila talega ni sai iko na bete levu ni lotu ka ko sa tauyavutaka ena vuqa na vanua me vaka na nomuni ivakarau; ia keimami sega ni lewe ni nomu lotu, ka keimami sega tale ga ni vakabauta na lialia ni kena ivakarau.

12 Ia oqo keimami sa kila me vaka ni keimami sega ni lewe ni nomu lotu, keimami kila ni ko sa sega kina ni lewai keimami; ka ko sa solia na itikotiko ni veilewai vei “Nifaia; o koya ko sa sega kina ni neimami turaganilewa levu.

13 Ia ni ra sa kaya oti vakaoqo na tamata, ka saqata na nona vosa kecega, ka ra sa vosa vakacacataki koya, kasivita, ka ra vakavuna me vakasavi tani mai na nodra koro levu, a sa cavutu mai kea ko koya ka lako vaka ki na koro levu ka vakatokai ko Eroni.

14 Ka sa yaco ni sa lako tiko ki kea, sa bikai koya na yaluma, ni vuto voli ena “rarawa levu ni yalo ena vuku ni nodra ivalavala ca na tamata mai Amonaia, e a yaco ni

3a Alama 16:6–7.

4a V&V 107:2–4.

DV Matabete i Melikiseteki.

9a 2 Nif. 28:19–22;

V&V 10:20.

10a Alama 17:5.

b Inosi 1:1–12.

c 3 Nif. 27:1.

DV Masu.

12a Alama 4:20.

14a DV Rarawa.

sa bikai Alama tu vakaoqo na yaluma, raica sa rairai vua e dua na ^bagilosu ni Turaga ka kaya:

15 Ko sa kalougata ko iko, Alama; o koya mo laveta cake kina na ulumu ka marau, ni sa kilikili mo marau; ni ko sa yalodina ni muria na ivakaro ni Kalou tekivu mai na gauna ko a taura kina nai matai ni tukutuku mai vei koya. Raica, sai au ga ka “solia yani vei iko.

16 Ia raica, au sa talai mai me’u vakaroti iko mo lesu tale ki na koro levu ko Amonaia, ka vunuci ira tale na tamata ena koro levu ko ya; io, mo vunau vei ira. Io, mo kaya vei ira, vakavo sara ke ra veivutuni na Turaga na Kalou ena “vakarusai ira.

17 Ia raica, era sa vulica tiko oqo me ra vakacacana na nodra galala na nomu tamata, (ni sa kaya vakaoqo na Turaga) ni sa veisaqasaqa kei na lawa, kei na lewa kei na ivakaro sa solia oti na Turaga vei ira na nona tamata.

18 Oqo ka sa yaco ni sa taura oti na nona itukutuku ko Alama mai vua na agilosu ni Turaga sa lesu kusarawa ko koya ki Amonaia. A sa curu ki na koro levu ena dua tale na sala, io, na sala ka koto ena ceva ni koro levu ko Amonaia.

19 Ia ni sa curuma ko koya na koro levu ko ya sa viakana sara, sa kaya vua e dua na tamata: E rawa beka mo solia vua na tamata

yalomalumalumu ni Kalou oqo e dua na ka me kania?

20 A sa kaya vua na tamata ko ya: Koi au e dua na Nifaiti, au kila ni ko sa parofita yalosavasava ni Kalou, ka sai kemuni na tamata sa tukuna vei au na “agilosu ena raivotu ka kaya: Mo na ciqoma. O koya, me daru mai lako ki na noqu vale me’u solia vei kemuni na kakana; ia au kila ni ko na veivakalougatataki vei au kei na noqu vuvale.

21 Ka sa yaco me kauti koya ki na nona vale; na yaca ni tamata ko ya ko “Amuleki; sa vakarautaka e matai Alama na madrai kei na lewe ni manumanu.

22 Ka sa yaco me kana ko Alama ka mamau; sa “vakalougatataki Amuleki kei na nona vuvale, ka vakavinavinaka vua na Kalou.

23 Ia ni sa kana oti ka mamau sa qai kaya vei Amuleki: Koi au ko Alama, na “bete levu ni lotu ni Kalou ena vanua taucoko.

24 Ia raica, au sa vakaroti me’u mai vunautaka na vosa ni Kalou ena kedra maliwa na tamata kece oqo, me vaka na yalo ni vakatakila kei na parofisai; ka ni’u a tiko ena vanua oqo era qai sega ni ciqomi au, ia e ra sa “vakasavi au tani, ia au a sa vakarau vakana-dakuya me sega ni mudu na vanua oqo.

25 Ia raica, au sa vakaroti me’u lesu tale mai ka parofisai vei ira na tamata oqo, io, me’u

14b Alama 10:7–10, 20.
DV Agilosu.

15a Mosa. 27:11–16.

16a Alama 9:12, 18, 24.

20a Alama 10:7–9.

21a DV Amuleki.

22a Alama 10:11.

23a Alama 5:3, 44, 49;

13:1–20.

24a Alama 8:13.

vakadinadinataka na nodra ivavala ca.

26 Ia oqo, Amuleki, ni ko sa vakani au ka kauti au ki vale, ko sa kalougata; raica sa vuqa na siga na noqu lolo voli, ka'u sa viakana sara tu ga.

27 A sa tiko ko Alama me vuqa na siga ena vale nei Amuleki ni se bera na nona vunau vei ira na tamata.

28 Ka sa yaco ni sa sivia sara na nodra caka ca na tamata.

29 A sa yaco vei Alama na vosa, ka kaya: Mo lako yani; ka kaya tale ga vei Amuleki na noqu tamata, me lako yani ka parofisai vei ira na tamata oqo, ka kaya—Dou “veivutuni, ni sa kaya vakaoqo na Turaga, kevaka dou sa sega ni veivutuni au na sikovi ira na tamata oqo ena noqu cudru; io, au na sega ni kauta tani vei ira na noqu cudru waqawaqa.

30 Sa lako yani ko Alama, ka vakakina ko Amuleki, vei ira na tamata, ka vunautaka na vosa ni Kalou vei ira; a rau sa vakasinaiti ena Yalo Tabu.

31 A sa soli vei rau na ^akaukauwa, ka sa sega kina ni rawa me rau sogo ena vale butobuto; io sa sega tale ga ni rawa me dua e yaviti rau; ia erau sa sega ni vakaraitaka na nodrau ^bkaukauwa oqo me yacova ni rau sa vesu ka biu ki na vale ni veivesu. Sa yaco na ka oqo, me vakaraitaka kina na Turaga na nona kaukauwa sa tu vei rau.

32 Ka sa yaco ni rau sa lako yani ka tekivu me vunau ka parofisai vei ira na tamata, me vaka na yalo kei na kaukauwa sa solia vei rau na Turaga.

Na vosa nei Alama, ka vakakina na vosa nei Amuleki, ka vunautaki vei ira na tamata ena vanua ko Amonaia. Erau sa biu talega ki na vale ni veivesu, ka rau sereki ena kaukauwa mana ni Kalou sa tu vei rau; sa vola na kena itukutuku ko Alama.

Okati ena wase e 9 ki na wase e 14.

WASE 9

Sa vakaroti ira na kai Amonaia ko Alama me ra veivutuni—Ena qai yalololoma na Turaga ki vei ira na Leimanaiti ena veisiga mai muri—Kevaka e ra biuta laivoi na rarama ko ira na Nifaiti era na vakarusai mai vei ira na Leimanaiti—Sa voleka mai na luve ni Kalou—Ko koya ena qai sereki ira era sa veivutuni, papitaisotaki, ka vakabauta na Yacana. Rauta na 82 B.K.

Oqo tale, koi au, ko Alama, ni'u sa vakaroti mai vua na Kalou me'u kauti Amuleki ka lako yani ka vunau tale vei ira na tamata oqo, se ko ira na tamata era tiko ena koro levu ko Amonaia, sa yaco ni sa tekivu me'u vunau vei ira, era sa vorati au, ka kaya:

2 Ko cei ko iko? Ko nanuma li

29a Alama 9:12, 18.
DV Veivutuni.

31a 1 Nif. 1:20.
b Alama 14:17–29.

me keimami na vakabauta na ivakadinadina ni ^adua na tamata, e dina ga ni mai vunautaka tiko ni na takali ko vuravura?

3 Oqo era sa sega ni kila na ibalebale ni vosa era sa tukuna; ni ra sega ni kila ni na takali tani ko vuravura.

4 Era sa kaya tale ga: Keimami na sega ni vakabauta na nomu vosa kevaka ko parofisaitaka ni na vakarusai na koro levu oqo ^aena dua ga na siga.

5 Ia era sa sega sara ni kila ni sa rawa vua na Kalou me vakayacora na cakacaka e veivakurabuitaki vakaoqo, ni ra sa tamata yalo kaukauwa ka domodomoqa.

6 Era sa kaya: ^aKo cei na Kalou, me ^btala wale ga mai kina e dua na tamata vei ira na tamata oqo, me mai tukuna vei ira na dina ni ka veivakurabuitaki ka taleitaki oqo?

7 A ra sa tucake me ra tauri au; ia raica, era sa sega ni rawata. Ia au sa tu vakadoudou meu kaya vei ira, io, au sa doudou ni vakadinadinataka vei ira, ka kaya:

8 Raica, oi kemudou na itabata-mata dau caka ca ka ^ayalo vakatani, a cava dou sa guilecava kina na nodra ivakarau na nomudou qase; io, a cava na kena totolo na nomuni sa guilecava na ivakaro ni Kalou?

9 Ko ni sa sega beka ni nanuma ni noda qase, ko Liai, a kau tani

mai Jerusalemi ena ^aliga ni Kalou? Ko ni sa sega beka ni nanuma ni a liutaki ira ko koya ena lekutu?

10 Ka ko ni sa guilecava beka vakatotolo na levu ni gauna sa vakabulai ira kina na noda qase mai na ligadra na nodra meca, ka maroroi ira me ra kakua ni vakarusai, mai vei ira na wekadra?

11 Io, kevaka me a sega na nona kaukauwa e sega ni vakatautauvatataki rawa, kei na nona loloma cecere kei na nona vosoti keda vakadede, ke da a sa muduki tani makawa sara mai na delai vuravura, ka da sa na tu beka kina oqo ena dua na ivakarau ni bula ni ^ararawa kei na yaluma tawacava rawa.

12 Raica, oqo au sa kaya vei kemuni sa vakarota ko koya mo ni veivutuni; ia kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, ko ni na sega ni rawata na matanitu ni Kalou. Ia raica, e sega ni o koya kece oqo—sa vakarota ko koya mo ni veivutuni, de na ^avakarusai kemuni mai na delai vuravura; io, ena sikovi kemuni ena nona cudru, ia ena nona ^bcudru waqawaqa ena sega ni vuki tani kina.

13 Raica, ko ni sa sega beka ni nanuma na vosa ka tukuna vei Liai ko koya, ka kaya ni: ^aKevaka dou sa muria na noqu ivakaro, dou na tiko sautu ena vanua oqo? Ka sa tukuni talega ni: Kevaka dou sa sega ni muria na noqu ivakaro,

9 2a iVaka. 17:6.
4a Alama 16:9–10.
6a L.Y 5:2;
Mosa. 11:27;
Mosee 5:16.

b Alama 10:12.
8a Alama 10:17–25.
9a 1 Nif. 2:1–7.
11a Mosa. 16:11.
12a Alama 8:16;

10:19, 23, 27.
b Alama 8:29.
13a 2 Nif. 1:20;
Mosa. 1:7;
Alama 37:13.

dou na muduki tani mai na iserau ni Turaga.

14 Oqo au gadreva mo ni nana, me vaka ni ra a sega ni muria na ivakaro ni Kalou ko ira na Leimanaiti, e ra sa “muduki tani kina mai na iserau ni Turaga. Eda sa raica ni sa yaco vakaidina na vosa ni Turaga ena veika oqo, ia era sa muduki tani mai na nona iserau na Leimanaiti, mai na ivakatekivu ni nodra talaidredre ena loma ni vanua.

15 Ia oqo au sa kaya vei kemuni, era na vosoti cake ko ira oqo ena siga ni lewa mai vei kemuni, kevaka ko ni sa ivalavala ca tiko ga, io, era na “vosoti cake ena bula oqo mai vei kemuni, vakavo ga kevaka mo ni veivutuni.

16 Ia e vuqa na ka sa “yalataki vei ira na Leimanaiti; ka ni baleta na nodra ^bivakavuvuli na nodra qase sa vakavuna na nodra sa tu ga ena ivakarau ni bula ni ^clecaika; o koya sa yalololoma kina vei ira na Turaga ka ^dvakabalavutaka na nodra tiko ena vanua oqo.

17 Ia ena dua na gauna era na qai “kau mai me ra vakabauta na nona vosa, ka me ra kila na cala ni nodra ivakarau na nodra qase; ka lewevuqa vei ira era na vakabulai, ni na yalololoma na Turaga vei ira sa ^bmasuta na yacana.

18 Ia raica, au sa kaya vei kemuni kevaka ni sa ivalavala ca

tiko ga ena sega ni dede na nomuni gauna ena vanua oqo, ni ra na talai yani vei kemuni ko ira na “Leimanaiti; ia kevaka ko ni sa sega ni veivutuni ko ni na sega ni kila na gauna era na lako mai kina, ia ko ni na sikovi ena ^bveivakarusiai dina; ka na vaka na nona ^c‘cudru waqawaqa na Turaga.

19 Ia ena sega ni laiva ko koya mo ni bula tiko ga ena nomuni caka cala, me ra rusa kina na nona tamata. Au sa kaya vei kemuni, E segai; ena rawa cake vua me laiva me ra “vakarusai ko ira kece na nona tamata ka ra vakatokai na tamata i Nifai mai vei ira na Leimanaiti, kevaka e rawa me ra ^bsikalutu ena ivalavala ca kei na talaidredre, ni sa tu oti vakalevu vei ira na rarama kei na kila ka ka solia vei ira na Turaga na nodra Kalou.

20 Io, ni sa daulomani ira sara na Turaga; io, sa lomani ira vakalevu cake mai vei ira na matanitu kecega, veimataqali, duivosavosa, se ko ira na tamata; ni sa “vakatakilai vei ira na ka kecega, me vaka na nodra gagadre, kei na vakabauta, kei na nodra masu, ni veika sa yaco oti, na veika sa yaco tiko, kei na veika ena qai yaco;

21 Ni sa sikovi ira na Yalo ni Kalou; era sa veivosaki vata kei ira na agilosi, ka sa vosa vei ira na domo ni Turaga; ka sa tu vei ira

14a 2 Nif. 5:20–24;
Alama 38:1.

15a Maci. 11:22, 24.

16a Alama 17:15.

^b Mosa. 10:12 (raica na tikina 11–17).

^c Mosa. 3:11.

^d Ila. 15:10–12.

17a Inosi 1:13.

^b Alama 38:5;
V&V 3:8.

18a Alama 16:2–3.

^b Alama 16:9.

^c Alama 8:29.

19a 1 Nif. 12:15, 19–20;
Alama 45:10–14.

^b Alama 24:30.

20a DV iVakatakila.

na yalo ni parofisai, kei na yalo ni vakatakila, kei na vuqa na isolisoli, na isolisoli me ra vosataka na vosa tani e so, kei na isolisoli me ra vunau, kei na isolisoli ni Yalo Tabu, kei na isolisoli ni ^avakadewa vosa;

22 Io, ni sa ^akauti ira tani mai na vanua ko Jerusalemi na Kalou, mai na liga ni Turaga; ka vakabulai ira mai na dausiga, mai na tauvi mate, kei na mate dauveitauvi kecega; ka ra sa kaukauwa vakalevu sara ena ivalu, me ra kakua kina ni vakarusai; era sa kau tani mai na ^bveivakabobulataki ena veigauna, ka ra sa maroroi ka taqomaki tiko me yacova mai oqo; ka ra sa vakasaututaki me yacova ni ra sa vutuniyau ena veika kecega—

23 Ia oqo raica au sa kaya vei kemuni, kevaka ko ira na tamata oqo, ko ira era sa vakalougatataki vakalevu mai na liga ni Turaga, ka ra qai talaidredre me duidui mai na rarama kei na kilaka sa tu vei ira, au sa kaya vei kemuni ni kevaka sa vaka tu oqo, ni ra sa lutu ki na talaidredre, era na ^avosoti vakalevu cake ko ira na Leimanaiti mai vei ira oqo.

24 Ia raica, ena yacovi ira yani na Leimanaiti na ^ayalayala ni Turaga, ia ena sega ni baleti kemuni kevaka ko ni talaidredre; a sega li

ni yalataka ka vakarota na Turaga kevaka ko ni sa vorati koya ko ni na vakarusai sara mai na delai vuravura?

25 Ia oqo ena vuku ni ka oqo, mo ni kakua kina ni rusa, sa tala oti mai kina na Turaga na nona agilosoli me sikovi ira e vuqa na nona tamata ka tukuna vei ira me ra lako yani ka vosa vakaukauwa vei ira na tamata, ka kaya: ^aDou veivutuni, ni sa voleka na mata-nitu vakalomalagi;

26 Raica sa ^asega ni dede na gauna me na lako mai kina na Luve ni Kalou ena nona lagilagi; ia na nona lagilagi e lagilagi ni ^bLe Duabau ga nei Tamana, sa sinai ena ^cloloma soli wale, dodonu, kei na dina, sa vakasinaiti ena vosota, ^dloloma cecere, ka dauvosota vakadede, sa kusarawa ni ^erogoca na nodra tagi na nona tamata ka sauma na nodra masu.

27 Ia raica, sa lako mai me ^ase-reki ira era sa ^bpapitaiso ki na veivutuni, ni ra sa vakabauta na yacana.

28 O koya, mo ni caramaka na sala ni Turaga, ni sa voleka na gauna me ra tauca kina na vua ni nodra ^acakacaka na tamata kecega, me vaka na nodra ivalavala—kevaka era sa dau ivalavala dodonu, era na ^btamusuka na veivakabulai ki yalodra me vaka na kaukauwa

21a Oma. 1:20;
Mosa. 8:13–19;
28:11–17.

22a 2 Nif. 1:4.
^b Mosa. 27:16.
23a Maci. 11:22–24.
24a 2 Nif. 30:4–6;

V&V 3:20.
25a Alama 7:9;
Ila. 5:32.

26a Alama 7:7.
^b DV Luvena e Duabau
Ga.
^c DV Loloma Soli Wale.

^d DV Loloma Cecere.
^e iVaka. 26:7.
27a DV Vueta, Vueti,
Dauveivueti.
^b DV Papitaiso.
28a V&V 1:10; 6:33.
^b Same 7:16.

kei na veivueti nei Jisu Karisito; ia kevaka era sa ivalavala ca era na tamusuka ena ^ccudruvi ni yalodra, me vaka na kaukauwa kei na veivesuki ni tevoro.

29 Raica, oqo na domo ni agilosu, ka sa vakamasuti ira tiko na tamata.

30 Ia oqo, oi kemuni na ^awekaqu lomani, ni ko ni sa wekaqu, sa dodonu mo ni lomani, ka sa kilikili sara mo ni kauta mai na ivakarau ka salavata kei na veivutuni, me vaka ni sa vakaukauwataki sara na lomamudou ki na vosa ni Kalou, ka me vaka ni dou sa tamata ^blakosese ka lutu tani.

31 Oqo sa qai yaco ni koi au, ko Alama, ni'u sa tukuna na vosa oqo, raica, era sa cudruvi au ko ira na tamata baleta ni'u sa tukuna vei ira ni ra sa tamata yalokaukauwa ka ^adomodomoqa.

32 Ka era sa cudruvi au talega ni'u sa tukuna vei ira ni ra sa tamata lakosese ka lutu tani, ka ra sa segata me ra tauri au, me rawa ni ra biuti au ki na vale ni veivesu.

33 Ia ka sa yaco ni sa sega ni laiva na Turaga me ra tauri au ena gauna ko ya ka biuti au ki na vale ni veivesu.

34 Ka sa yaco me lako yani ko Amuleki ka wavu tu, ka tekivu me vunau tale ga vei ira. Ia oqo sa sega ni volai kece na ^avosa i Amuleki, ia e dua ga na iwase ni nona vosa e volai ena ivola oqo.

WASE 10

Sa kawa i Manasa ko Liai—Sa nana lesu ko Amuleki na ivakaro ni agilosu me maroroi Alama—Na nodra masu na yalododonu sa vakavuna me ra vakabulai na tamata—Ko ira na loya kei na turaganilewa sega ni dodonu era a vakaduria na yavu me ra vakarusai kina na tamata. Rauta na 82 B.K.

Oqo na ^avosa ka vunautaka ko ^bAmuleki vei ira na tamata e ra tiko ena vanua ko Amonaia, ka kaya:

2 Koi au ko Amuleki; koi au na luvei Kitiona, o koya na luvei Isimeli, e dua na kawa i Aminatai; ia ko Aminatai vata ga ka a vakade-wataka na vosa ena lalaga ni varetabu, ka a volai mai na iqaqalo ni liga ni Kalou.

3 Ka a dua na kawa i Nifai ko Aminatai, na luvei Liai, ko koya ka a lako tani mai na vanua ko Jerusalemi, o koya e dua na kawa i ^aManasa, na luvei ^bJosefa o koya era a ^cvolitaka ki Ijipita na tuakana.

4 Ia raica, koi au e dua na tamata rogo levu vei ira era sa kilai au; io, ka raica, era sa lewe vuqa na wekaqu kei na noqu ^aitokani, ia au sa rawata vakalevu na iyau ni'u sa tamata gugumatua.

5 Ia, ni sa oti kece oqo, au se sega mada ni kila na sala ni Turaga kei na nona ^aka vuni kei na kaukauwa

28c DV Cudruvi.

30a 1 Joni 4:11.

b Alama 12:22.

31a 2 Nif. 25:28; Mosa. 3:14.

34a Alama 10.

10 1a Alama 9:34.

b Alama 8:21–29.

3a iVakate. 41:51;

1 Vei. 9:3.

b DV Josefa, Luvei

Jekope.

c iVakate. 37:29–36.

4a Alama 15:16.

5a DV Veika Vuni ni

Kalou.

veivakurabuitaki. Au kaya ni'u a sega mada ni kila na veika oqo; ia raica, au sa cala kina, ni'u sa raica oti e vuqa na nona veika vuni kei na nona kaukauwa veivakurabuitaki; io, ena nona maroroya na nodra bula na tamata oqo.

6 Ia oqo, au sa dau vakaukauwataka ga na lomaqu, ni'u sa ^aka-civi oti vakavuqa ka'u sega ga ni ^brogoca; o koya au sa kila tu na veika oqo, ia au sega ga ni kila; o koya au sa dau vakaduiduile tiko ga vua na Kalou, ena vuku ni ca ni lomaqu, io ena ikava ni siga ni ikavitu ni vula oqo, ena ikatini ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

7 Ena noqu sa lako tiko me'u sikova e dua na wekaqu voleka, raica sa rairai vei au e dua na ^aagilosi ni Turaga ka kaya: Amuleki, mo lesu tale ki na nomu vale, ni ko na vakania e dua na parofita ni Turaga; io a tamata yalododonu ka sa digitaki koya na Kalou; ni a ^blolo ko koya ka vuqa na siga ena vuku ni nodra ivalavala ca na tamata oqo, ka sa via kana sara, ia mo ^ckauti koya ki na nomu vale ka vakani koya, ia ena qai vakalougatataki iko ko koya kei na nomu vuvale; ia na veivakalougatataki ni Turaga ena yaco vei iko kei na nomu vuvale.

8 Ka sa yaco me'u talairawarawa ki na domo ni agilosi ka lesu tale ki na noqu vale. Ia ni'u sa lako tiko yani au sa raica na ^atamata a

tukuna vei au na agilosi ka kaya: Mo kauti koya ki na nomu vale—ia raica sai koya ga oqo na tamata a mai tukuna tiko vei iko na veika me baleta na Kalou.

9 Ka sa kaya vei au na agilosi ni sa ^atamata yalododonu; o koya au sa kila kina ni tamata yalododonu ko koya baleta ni a tukuna e dua na agilosi ni Kalou.

10 Ia oqo tale au kila ni sa dina na veika sa vakadinadinataka ko koya; ia raica au sa kaya vei kemudou, me vaka sa bula na Turaga, sa tala vakaidina ko Koya na nona ^aagilosi me vakatakila vei au na veika oqo; ia sa vakayacora ko koya na ka oqo ena gauna sa ^btiko kina ena noqu vale ko Alama oqo.

11 Ia raica, sa ^avakalougatataka ko koya na noqu vuvale, sa vakalougatataki au, kei ira na noqu yalewa, kei ira na luvequ, kei na tamaqu kei ira na kai noqu; io, ko ira kece na wekaqu sa vakalougatataka ko koya, sa yaco vei keimami na veivakalougatataki ni Turaga me vaka na vosa sa tukuna ko koya.

12 Ia oqo, ni sa vosataka oti na veika oqo ko Amuleki a ra sa kurabui vakalevu na tamata, ni ra raica ni sa ^asega ni dua wale ga sa vakadinadinataka na veika era sa beitaki kina, kei na ka talega ena qai yaco mai, me vaka na yalo ni parofisai sa tu vei rau.

13 Ia oqo, e so ena kedra maliwa era sa nanuma me ra tarogi rau,

6a Alama 5:37.

b V&V 39:9.

7a Alama 8:20.

b Alama 5:46; 6:6.

DV Lolo.

c Cakacaka 10:30–35.

8a Alama 8:19–21.

9a DV Tabu.

10a Alama 11:30–31.

b Alama 8:27.

11a Alama 8:22.

12a Alama 9:6.

mai na nodra ^ailawaki qaseqase era nanuma me ra toboki rau kina ena nodrau vosa, me ivakadina-dina me rau beitaki kina, me rawa ni rau kau yani kina vei ira na turaganilewa ka lewai me vaka na lawa, ka me rawa kina ni rau vakamatei se biu ki vale ni veivesu, me vaka na cala era sa rawa ni qisia me ra beitaki rau kina.

14 Oqo sai ira na tamata koya era sa segata me ra vakacacani rau, ko ira na ^aloya, ko ira era sami se digitaki mai vei ira na tamata me ra qarava na lawa ena gauna ni veilewai, se na veilewai ni nodra cala na tamata ena matadra na turaganilewa.

15 Ko ira na loya oqo era sa vucica vinaka sara na nodra ilawaki qaseqase kecega na tamata; ia na ka oqo sa iyaragi vinaka ni nodra cakacaka.

16 Ka sa yaco ni sa tekivu me ra vakatarogi Amuleki, me rawa kina ni veisautaka ko koya na nona itukutuku, se me cakitaka na vosa ena tukuna.

17 Ia era sa sega ni kila ni rawa me kila ko Amuleki na nodra inaki. Ia sa yaco ni ra sa tekivu me vakatarogi koya, sa ^akila ko koya na lomadra, ka kaya vei ira: Oi kemudou na ^bitabatamata ivalavala ca ka yalo vakatani, oi kemuni na loya kei na dauveivakaisini, raica ni sa tura tiko na yavu ni tevoru; ko ni sa tura tiko na ^cdai me ra

coriti kina ka vesu na tamata yalododonu ni Kalou.

18 Io ni sa tura tiko mo ni ^avakacala na veika dodonu, ka me tau kina e buradelamuni na cudru ni Kalou, ka me ra qai rusa kina vakadua na tamata oqo.

19 Io, sa kaya ko Mosaia, o koya na iotioti ni noda tui, ni sa voleka me solia na matanitu, ka sega tu ni dua me solia vua, ka sa vakavuna me ra liutaki na nona tamata ena domodra ga vakaira—io, e sega li ni kaya kevaka ena yaco na kena gauna me ra ^adigitaka kina ena domodra na tamata, na caka cala, o koya, ke na yaco na gauna me ra na lutu ki na talaidredre na tamata oqo, era sa na matua kina me ra vakarusai.

20 Ia oqo au sa kaya vei kemuni sa lewa vinaka na Turaga na nomuni caka ca; ia sa kacivaka vei ira na nona tamata, ena domodra na nona ^aagilosi: Mo ni veivutuni, veivutuni, ni sa voleka na matanitu vakalomalagi.

21 Io, e sa mai kacivaka, ena domodra na nona agilosi ka vaka: ^aAu na lako sobu mai ena kedra maliwa na noqu tamata, ena veivakaduavatataki kei na lewa dodonu e ligaqu.

22 Io, ka'u sa kaya vei kemuni kevaka me a sega na nodra ^amasu na tamata yalododonu, ka ra sa tiko oqo ena vanua, ke dou sa vakarusai vakaidina; ia e sega ena

13a Alama 11:21.

14a Alama 10:24; 11:20–21; 14:18.

17a Alama 12:3; 18:20, 32; V&V 6:16.

b Maci. 3:7;

Alama 9:8.

c V&V 10:21–27.

18a Cakacaka 13:10.

19a Mosa. 29:27;

Alama 2:3–7; Ila. 5:2.

20a Alama 8:14–16; 13:22.

21a Mosa. 13:34.

22a Jeme. 5:16;

Mosa. 27:14–16.

^bwaluvu, me vakataki ira na tamata ena gauna i Noa, ia ena dau-siga ga, kei na mate dauveitauvi, kei na iseileiwau.

23 Ia ena nodra “masu na yalododonu dou sa vakabulai kina; o koya oqo, kevaka ko ni sa vakasavi ira tani na yalododonu mai na kemuni maliwa ena qai sega beka ni tarova na ligana na Turaga; ia ena nona cudru waqawaqa ena qai lako mai kina vei kemuni; ia ko ni na yaviti ena dausiga, kei na mate dauveitauvi, kei na iseileiwau; ka na yaco kusarawa na kena ^bgauna vakavo ga kevaka ko ni sa veivutuni.

24 Ka sa qai yaco ni ra sa cudruvi Amuleki sara vakalevu na tamata, e ra sa vosa, ka kaya: Raica na tamata oqo sa vosa vakacacataka na noda lawa ka da kila ni sa dodonu, kei ira tale ga na loya vuku ka da sa digitaki ira.

25 Ia sa dodoka yani na ligana ko Amuleki, ka kacivaka yani vakaukauwa vei ira, ka kaya: Oi kemuni na itabatamata dau caka ca ka yalo vakatani, a cava sa lewai kemuni sara kina ko Setani? A cava ko ni sa soli kemuni kina vei koya me lewai kemuni, ka “vakamatabokotaka na matamuni, mo ni kakua kina ni kila na vosa sa tukuni, me vaka na kedra dina?

26 Ia raica, au sa vosa vakadina-

dina li beka me saqata na nomuni lawa? Ko ni sa sega ni kila; ko ni sa kaya ni’u sa vosa saqata na nomuni lawa; e segai sara, raica au sa vosa ka tokona na nomuni lawa, mo ni cudruvi kina.

27 Ia oqo raica, au sa kaya vei kemuni, sa tekivu vakotori na yavu ni nodra vakarusai na tamata oqo ena nodra cakacaka vakatawadodonu na nomuni “loya kei na turaganilewa.

28 Ka sa qai yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Amuleki era sa cudruvi koya sara na tamata, ka kaya: Keimami sa kila ni sa luve ni tevoru na tamata oqo, ni sa “lasutaki keda; sa vosa vakacacataka na noda lawa. Ia oqo sa kaya ni sa sega ni vosa vakacacataka.

29 Ka sa vosa vakacacataka ira tale na noda loya, kei ira na noda turaganilewa.

30 Ka sa yaco ni ra sa vakauqeti ira na tamata ko ira na loya me ra nanuma matua e lomadra na ka oqo me beitaki kina.

31 Ka sa dua vei ira na yacana ko Sisoromi. Sa kaukauwa dua-dua na nona “beitaki rau ko Amuleki kei Alama, ni sa dua vei ira na kena dau ko koya, ni sa dau taurivaki sara vakalevu mai vei ira na tamata.

32 Oqo era sa gadreva ga na loya me levu na nodra iyau; ia sa vakatau ga na iyau era rawata ena levu ni nodra cakacaka.

22b iVakate. 8:21;
3 Nif. 22:8–10.
DV Waluvu ena Gauna
i Noa.

23a DV Masu.
b Alama 34:32–35.
25a 2 Kori. 4:4;
Alama 14:6.

27a Luke 11:45–52.
28a Alama 14:2.
31a Alama 11:20–36.

WASE 11

Sa vakamacalataki na nodra ivakarau ni ilavo na Nifaiti—Sa veiba vata kei Sisoromi ko Amuleki—Ena sega ni vakabulai ira na tamata ena nodra ivalavala ca na Karisito—Ko ira ga era na taukena na matanitu vakalomalagi era na vakabulai—Era na tucake na tamata kecega me ra tawa mate rawa—Ena sega na mate ni sa oti na Tucake Tale. Rauta na 82 B.K.

Oqo sa tu ena lawa i Mosaia ni ko ira kece na tamata ka ra turaganilewa, se ko ira era sa digitaki me ra daunilewa, sa dodonu me ra saumi me vaka na gauna era cakacaka kina me ra lewai ira era kau mai me ra lewai.

2 Ia kevaka e dua na tamata e dinau tu vua e dua tale, ka qai sega ni sauma na veika sa dinautaka, ena tukuni vua na turaganilewa; sa na qai vakayagataka ko turaganilewa na nona dodonu ni veiliutaki, ka talai ira yani na vakaillesilesi me vesu na tamata ko ya ka kau mai vua; sa na qai lewa ko koya na tamata koya me vaka na lawa kei na ivakadinadina sa beitaki kina, ia sa qai vakaroti me sauma na nona dinau, se vesu na nona iyau, se vakasavi tani mai na kedra maliwa na tamata me vaka e dua na daubutako.

3 Ka sa na saumi na turaganilewa me vaka na gauna e vakayagataka—dua na senaini na koula ena dua na siga, se dua na senumi na siliva, tautauvata kei na dua na

senaini na koula; ka ni sa vakaoqo na kena lawa sa virikotori tu.

4 Sa vakaoqo na yaca ni wase-wase ni nodra ilavo koula, kei na siliva, me vaka na kedra kaukauwa. Era sa solia na yaca ko ira na Nifaiti, ni ra sa sega ni taurivaka na yaca me vakataki ira na Jiu mai Jerusalemi; se me ra vakarautaka ena kena ivakarau vei ira na Jiu; ia era sa veisautaka na nodra wase-wase kei na nodra vakavakarau, me vaka na nodra vakasama kei na nodra ivakarau na tamata, ena veitabatamata yadua me yacova na nodra gauna ni veiliutaki na turaganilewa, ni a ^atekivuna mai na tui ko Mosaia.

5 Sa vakaoqo na kena wasewase: Dua na senaini koula, dua na sioni koula, dua na suni koula kei na limina koula.

6 Dua na senumi siliva, dua na aminori siliva, dua na esiromo siliva kei na dua na oniti siliva.

7 E dua na senumi siliva sa tau-tauvata kei na dua na senaini koula, ia sa rawa ni dua vei rau me rawa kina e dua na ivakarau bali, se dua na ivakarau na veimataqali sila kecega.

8 Oqo na levu ni dua na sioni koula sa vakaruataki na kaukauwa ni dua na senaini.

9 Kei na dua na suni koula sa vakaruataki na kaukauwa ni dua na sioni.

10 Kei na dua na limina koula sa tautauvata kei na kedra kaukauwa kece sara oqo.

11 Kei na dua na aminori siliva

sa tautauvata na kena levu kei na rua na senumi siliva.

12 Kei na dua na esiromo siliva sa tautauvata kei na va na senumi siliva.

13 Kei na dua na oniti sa levu duadua vei ira kece.

14 Ia sa vakaoqo na levu ni kena iwasesewase lalai ni veika era nanuma—

15 E dua na sipiloni sa veimama ni dua na senumi; o koya, sa rawa kina e veimama ni ivakarau na bali.

16 Kei na dua na sipilumi sa veimama ni dua na sipiloni.

17 Kei na dua na lia sa veimama ni dua na sipilumi.

18 Oqo na ivakarau ni nodra iwi-liwili me vaka na nodra nanuma.

19 Oqo e dua na anitioni na kolu sa tautauvata kei na tolu na sipiloni.

20 Oqo, sa nodra inaki duadua ga me ra rawa iyau, baleta ni ra sa rawata na kedra isau me vaka na cakacaka era cakava, o koya, era sa vakayavalati ira kina na tamata ki na vakacaca, kei na ivalavala kecega ni veivakayavalati kei na caka ca, me levu kina na nodra cakacaka, me ra ^arawa ilavo me vaka na vei itavi vakalawa e kau mai vei ira; o koya era sa vakayavalati ira kina na tamata me ra saqati rau ko Alama kei Amuleki.

21 Ia a ka oqo sa tekivu me vakatarogi Amuleki kina ko Sisoromi,

ka kaya: E rawa li mo sauma e so na noqu taro? Oqo ni sa kena dau sara ko Sisoromi ena ^ailawaki qaseqase ni tevoru, me rawa ni vakarusa kina na veika vinaka; o koya, sa kaya kina vei Amuleki: E rawa li mo sauma mada e so na noqu taro?

22 Ka sa kaya vua ko Amuleki: Io, kevaka sa vaka na ^aYalo ni Turaga, me vaka sa tu vei au; ni^u na sega ni tukuna e dua na ka me veisaqasaqa kei na Yalo ni Turaga. A sa kaya vua ko Sisoromi: Raica, sa tu oqo e ono na oniti na siliva, au na solia kece vei iko kevaka ko cakitaka ni sa bula tiko ko koya sa Cecere Sara.

23 A sa kaya vakaoqo ko Amuleki: Ko iko na ^aluvei eli, na cava ko sa ^btemaki au kina? Ko sa kila li ni ko ira na yalododonu era na sega ni rawai ena veitemaki vakaoqori?

24 Ko sa vakabauta li ni sega ni dua na Kalou? Au sa kaya vei iko, e segai, ko sa kila ni sa dua tiko na Kalou, ia ko sa lomana vakalevu na ^ailavo oqori ka vakalailai ko koya.

25 Ia oqo ko sa mai lasutaki au ena mata ni Kalou. Ko sa kaya vei au—Raica na ono na oniti oqo, e ra sa isau levu sara, au na solia vei iko—ni ko sa nanuma e yalomu mo taura mai vei au; ka ni sa nomu gagadre ga meu cakitaki koya na Kalou dina ka bula, mo rawa kina ni vakarusai au. Ia raica

20a Alama 10:32.

21a Alama 10:13.

22a DV Yalo Tabu.

23a Alama 5:41.

b DV Vakatovolei,
Veivakatovolei.

24a 1 Timo. 6:10;

Taito 1:11.

oqo, ena saumi vakaidina vei iko na ca levu oqo.

26 Ka sa kaya vua ko Sisoromi: Ko sa kaya ni sa tiko e dua na Kalou dina ka bula?

27 Ka sa kaya ko Amuleki: Io; sa tiko e dua na Kalou dina ka bula

28 A sa kaya oqo ko Sisoromi: E lewe levu li na Kalou?

29 A sa sauma ko koya, E segai.

30 Oqo sa kaya tale vua ko Sisoromi: Ko sa kila vakacava na veika oqo?

31 Ka sa kaya ko koya: Sa vakatakila vei au e dua na ^aagilosi.

32 A sa kaya tale ko Sisoromi: Ko cei ko koya ena lako mai? Ko koya li na Luve ni Kalou?

33 A sa kaya vua ko koya, Io.

34 A sa kaya tale ko Sisoromi: Ena mai vakabulai ira li na nona tamata ^aena nodra ivalavala ca? A sa sauma ko Amuleki ka kaya vua: Au sa kaya vakaidina vei iko, e segai, ni sa sega ni rawa vei koya me cakitaka na nona vosa.

35 A sa kaya vei ira na tamata ko Sisoromi: Ni nanuma tiko na veika oqo; ni sa kaya ko koya sa dua bau ga na Kalou; ia sa kaya tale ko koya ni na lako mai na Luve ni Kalou, ia ena sega ni mai vakabulai ira na nona tamata—sa vaka sara ga e tu vua na kaukauwa me vakarota na Kalou.

36 Ia ko Amuleki sa kaya tale vua: Raica ko sa lasu, ni ko sa

kaya ni'u sa vosa me vaka e tu vei au na kaukauwa meu vakarota na Kalou, baleta ni'u a tukuna ni na sega ni vakabulai ira na nona tamata ena nodra ivalavala ca.

37 Ka'u sa kaya tale vei iko, ena sega ni rawa me vakabulai ira ena nodra ^aivalavala ca; ni'u na sega ni rawa ni cakitaka na nona vosa, ni sa kaya ko koya ni na sega ni taukena na ^bmatanitu vakalomalagi ^ce dua na ka tawasavasava; o koya, ena rawa vakaevei mo vakabulai, kevaka ko sa sega ni rawa na matanitu vakalomalagi? O koya, ko na sega ni vakabulai kina ena nomu ivalavala ca.

38 Oqo sa kaya tale vua ko Sisoromi: E sa Tama Tawamudu li na Luve ni Kalou?

39 A sa kaya vua ko Amuleki: Io, sai koya na ^aTama Tawamudu ni lomalagi kei na vuravura, kei na ^bveika kecega sa tu kina; sai koya na kena ivakatekivu kei na kena ivakataotioti, na kena imatai kei na kena imurimuri;

40 Ena lako mai ki ^avuravura me ^btasereki ira na nona tamata; ia ena ^ccolata ko koya na nodra talaidredre ko ira sa vakabauta na yacana; ia sai ira ga oqo ena nodra na bula tawamudu, ia ena sega ni yaco na veivakabulai vua e dua tale.

41 O koya gona era na tu ga kina ko ira na dau caka ca me vaka ni

31 *a* Alama 10:7–10.

34 *a* Ila. 5:10–11.

37 *a* 1 Kori. 6:9–10.

b 1 Nif. 15:33;

Alama 40:26;

3 Nif. 27:19.

DV Sega ni Vakalou.

c DV Matanitu

Vakalou se Matanitu

Vakalomalagi.

39 *a* Ais. 9:6.

b Kolo. 1:16; Mosa. 4:2.

40 *a* DV Vuravura.

b Roma 11:26–27.

c L.Y 34:6–7;

Ais. 53:5; 1 Joni 2:2;

Mosa. 14:5; 15:12;

V&V 19:16–19.

“se sega ni yaco e dua na veise-reki, ia era na tasereki ga mai na ivau ni mate; ia raica, ena yaco mai na siga era na ^btucake kece kina mai na mate ka tu ena mata ni Kalou, ka ^clewai me vaka na nodra ivalavala.

42 Oqo, sa dua na mate sa vakatokai na mate vakayago; ia na mate i Karisito ena tasereki kina na ^aivau ni mate vakayago oqo, ka na ^btucake na tamata kecega mai na mate oqo.

43 Erau na ^acokotivata tale na yago kei na yalo ena kena itutu dina; ia ena semati vata tale na liga kei na yava kei na isema ena kena itutu ga, me vakai keda ga ena gauna oqo; ia eda na kau mai ka tu ena mata ni Kalou, ka kila me vaka na noda kila ena gauna oqo, ka ^bnanuma vinaka na noda ^ccala kecega.

44 Oqo, na veivakataucokotaki ena yaco vei ira na tamata kecega, o ira na qase kei na gone, o ira na bobula kei na galala, o ira na tagane kei na yalewa, ko ira sa caka ca kei ira na yalododonu; ka ena sega ni yali e dua na drau ni uludra; ia ena ^avakalesui tale na veika kece ki na kena itutu dina, me vaka ena gauna oqo, se ena yago, ia era na kau ki na itikotiko

ni veilewai i Karisito na Luvena, kei na Kalou ko ^bTamada, kei na Yalo Tabu, ka ratou sa ^cKalou Tawamudu duabau ga, era na ^dlewai me vaka na nodra ivalavala, se vinaka se ca.

45 Oqo, raica, au sa vosa vei kemuni me baleta na mate vakayago, kei na ^atucake tale ni yago mai na mate. Au sa kaya vei kemuni ni na ^btucake tale na yago mate oqo me na ^ctawa mate rawa, io mai na mate mai na imatai ni mate ki na bula, me na ^dtawa mate rawa; ia ena cokotivata tale na yago kei na yalo, ka me na sega ni tawasei tale; oqo na ka taucoko ka ^evakayalo ka sega ni mate, ka sega ni raica tale vakadua na mate.

46 Oqo, ni sa tinia na nona vosa ko Amuleki, era sa kidroa na tamata, ka sa sautaninini talega ko Sisoromi. Ia oqo sa mudu na vosa i Amuleki, se sai koya oqo na levu ni ka au sa vola.

WASE 12

Sa veivosaki vata kei Sisoromi ko Alama—Ena soli ga na veika vuni ni Kalou vei ira na vakabauta—Era na lewai na tamata ena nodra vakasama, vakabauta, vosa, kei na cakacaka—Era na mate vakayalo ko ira na

41 a Alama 12:18;
V&V 88:33.

b iVakata. 20:12–13;
Alama 42:23.

c DV Veilewai, na
iOtioti ni.

42 a Alama 12:16.

43 a 2 Nif. 9:13;
Alama 40:23.

b 2 Nif. 9:14;

Mosa. 3:25;
Alama 5:18.

c DV Kila Nona Cala.

44 a Alama 41:12–15.

b DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou—Kalou na
Tamana.

c 3 Nif. 11:27, 36.

DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.

d iVakata. 20:12–13.

45 a Alama 40:23;
V&V 88:16.

b DV Tucake Tale.

c DV Bula Tawamate
Rawa.

d iVakata. 21:4;
V&V 63:49; 88:116.

e 1 Kori. 15:44.

caka ca—Na bula oqo e itutu ni vakatovolei—Na ituvatuva ni veisereki sa yaco kina na Tucake Tale, ia ena vakabauta, na bokoci ni ivalavala ca—Era na kaya ko ira era sa veivutuni ni sa nodra na loloma cecere ena Luvena e Duabau Ga. Rauta na 82 B.K.

Oqo ko Alama, ni raica ni sa vagalui Sisoromi na vosa i Amuleki, sa kila ni sa toboka ko Amuleki na nona "lasu kei na ilawaki ka me vakarusai koya kina, ia ni sa raica ko koya ni sa sautaninini ni sa qai ^bkila na nona cala, sa qai dolava na gusuna ka tekivu me vosa vua, ka vakadeitaka na vosa i Amuleki, ka vakamacalataka na veika e se bera mai, se me sereka na ivolanikalou me sivia na veika sa vakayacora ko Amuleki.

2 Oqo na vosa i Alama ka tukuna vei Sisoromi era sa rogoca na tamata ka tu yani e kea; ka ni ra sa lewe levu sara, ka qai vosa vakaoqo:

3 Oqo Sisoromi, ni sa kilai na nomu lasu kei na nomu ilawaki, ko sa sega ni lasu walega vei ira na tamata ko sa lasu tale ga vua na Kalou; raica, sa kila ko koya na nomu "nanuma kecega, ka sa raica ko koya me vakatakilai vei keirau na nomu nanuma mai vua na Yalona;

4 Ka ko sa raica ni keirau sa kila ni sa qaseqase sara na nomu ilawaki, me vaka na ilawaki qaseqase ni tevoro, ni ko sa mai lasu

mo vakauqeti ira kina na tamata oqo me ra cudruvi keirau, me ra vosa vakacacataki keirau ka vakasavi keirau tani—

5 Oqo sa nona ituvatuva na nomu "meca, ka sa vakayacora kina vei iko na nona kaukauwa. Ia au gadreva ni dodonu mo nanuma tiko ni vosa au sa tukuna vei iko e sa baleti kemuni kece.

6 Ia raica au sa kaya vei kemuni, sai koya oqo na nona vere na meca, ka biuta koto me rawai kemuni kina, mo ni vakarorogo kina vua, me na qai vesuki kemuni ena nona "sinucodo, ka sinucodotaki kemuni sobu ki na rusa tawavakaiyalayala, me vaka na kaukauwa ni nona veivesuki.

7 Oqo ni sa tukuna oti na vosa oqo ko Alama, sa sautaninini vakalevu sara ko Sisoromi, ni sa qai kila vakalevu cake na kaukauwa ni Kalou; a sa kila talega ni rau sa kilai koya ko Alama kei Amuleki, ni sa qai kila ni rau sa kila na nona nanuma kei na inaki ni lomana; ni sa soli vei rau na kaukauwa me rau kila kina na veika oqo me vaka na yalo ni parofisai.

8 A sa vakatarogi rau matua ko Sisoromi, me rawa ni kila vakalevu cake na veika ni matanitu ni Kalou. Ka sa kaya vei Alama: A cava na ibalebale ni ka oqo sa vosa kina ko Amuleki me baleta na tucake tale mai na mate, ni ra na tucake kecega mai na mate, ko ira sa bula dodonu kei ira na sega

12 1a Alama 11:20-38.
b DV Lomana, Lewa
e Loma.

3a Jeko. 2:5;
Alama 10:17;
V&V 6:16.

5a DV Tevoro.
6a Alama 5:7-10.

ni bula dodonu, ka ra sa kau mai me tu ena mata ni Kalou me ra lewai me vaka na nodra cakacaka?

9 Ia oqo sa vakamacalataka vua ko Alama na veika oqo, ka kaya: Sa soli vei ira e lewe vuqa me ra kila na ^aveika vuni ni Kalou; ia sa vakaroti matua vei ira me ra kakua ni tukuna ia ^bme vaka ga na iwase ni nona vosa ka ganiti ira na luve ni tamata, me vaka na talairawarawa kei na gugumatua era vakaraitaka vua.

10 Ia oqo, ko koya sa ^avakaukauwataka na lomana, ena rawata ko koya na ^biwase lailai ga ni vosa; ia ko koya sa ^csega ni vakaukauwataka na lomana, ena ^drawata ko koya na iwase levu ni vosa, me yacova ni sa soli vua me kila na veika vuni ni Kalou me yacova ni sa kila taucoko sara.

11 Ia ko ira sa vakaukauwataka na lomadra, sa soli vei ira e dua na ^aiwase lailai ga ni vosa; me yacova ni ra sa ^bsega ni kila e dua na ka me baleta na nona veika vuni; ia sa yaco me ra tauri vakavesu mai vua na tevero, ka sa kauti ira sobu ena nona lewa ki na rusa. Oqo na ibalebale ni ^csinucodo ni ^deli.

12 Ia sa tukuna vakamatata sara ko Amuleki na veika e baleta na

^amate, kei na tucake tale ni yago mate oqo me tawa mate rawa, kei na noda kau mai ena mata ni itikotiko ni veilewai ni Kalou, ka ^blewai me vaka na noda ivalavala.

13 Ia kevaka sa vakaukauwataka na lomada, io, kevaka eda sa vakaukauwataka na lomada ki na vosa, me yacova ni sa sega ni kunei vei keda, ia ena rerevaki sara na noda itutu, ni na qai yaco me da vakarusai.

14 Ni na vakarusai keda na noda ^avosa, io, na noda cakacaka kece sara ena vakarusai keda; eda na sega ni raici me sega na duka e takavi keda; ia na noda vakasama ena vakarusai keda; ia ena itutu ca oqo eda na sega ni tovolea kina me da vakanamata cake vua na noda Kalou; ia eda na marautaka vakalevu kevaka me da vakarota na veivatu kei na ^bveiulunivanua me ra buluti keda me da ^cvuni kina mai na nona iserau.

15 Ia sa sega ni rawa me vakakina; eda na lako yani ka tu e matana ena nona lagilagi, kei na nona kaukauwa, kei na nona qaqa, lagilagi, kei na lewa, ka vakila ena noda ^amadua tawavakaiyalayala, ni sa dodonu na nona ^blewa kecega; ka ni sa dodonu na nona cakacaka kece sara, ka ni

9a Alama 26:22.
DV Veika Vuni ni Kalou.
b Joni 16:12;
Alama 29:8;
3 Nif. 26:8–11;
Ica 4:7.
10a 2 Nif. 28:27;
Ica 4:8.
b V&V 93:39.
c DV Yalomalumulumu,

Yalomalua.
d 2 Nif. 28:30;
V&V 50:24.
11a Maci. 25:29.
b DV Vukitani.
c Joni 8:34;
2 Nif. 28:19.
d Na Vosa. 9:18;
2 Nif. 2:29.
DV Eli.
12a Alama 11:41–45.

b DV Veilewai, na iOtioti ni.
14a Maci. 12:36; Jeme. 3:6;
Mosa. 4:29–30.
b Osea 10:8;
2 Nif. 26:5.
c Jope 34:22;
2 Nif. 12:10.
15a Mosa. 3:25.
b 2 Pita 2:9.
DV Lewa Dodonu.

sa yalololoma ko koya kivei ira na luve ni tamata, ia sa tu vua na kaukauwa me vakabulai ira yadua na tamata, ka vakabauta na yacana, ka kauta mai na vuana e veisotari kei na veivutuni.

16 Ia oqo raica, au sa kaya vei kemuni, ena qai yaco e dua na mate, na ikarua ni ^amate, sai koya na mate vakayalo; oqori na gauna, ni ko koya sa mate ena nona ivalavala ca, me vaka na ^bmate vakayago, ena ^cmate talega ena mate vakayalo; io, ena mate ko koya ki na veika ni yalododonu.

17 Sai koya oqori na gauna ena vaka kina na ^adrano bukawaqa kei na sulifure na nodra vakararawataki, na kena yameyame sa tubu cake tikoga me sega ni mudu ka sega ni mudu; sai koya oqori na gauna era na vesuki sobu kina ki na veivakarusa tawavakaiyalayala, me vaka na kaukauwa kei na veivesuki nei Setani, ni sa lewai ira tu me vaka na nona inaki.

18 O koya, au sa kaya vei kemuni, era na vaka ni se ^asega ni vakayacori e dua na veisereki; ni ra na sega ni rawa ni sereki me vaka na lewa dodonu ni Kalou; ka era na sega ni rawa ni ^bmate, ni sa sega tale na mate.

19 Oqo ka sa yaco ni sa vakaotia na nona vosataka tiko na veivosa

oqo ko Alama, era sa kurabui vakalevu ko ira na tamata;

20 Ia sa dua na Anitiona, na iliuliu levu duadua vei ira, sa lako mai ka kaya vei koya: Na cava oqo ko sa tukuna tiko, ni na tucake mai na mate na tamata ka veisau mai na itutu ni yago mate oqo ki na ^aitutu ni yago e tawa mate rawa, ni na sega ni rawa vakadua me mate na yago vakayalo?

21 A cava na ibalebale ni ivolanikalou, ka kaya ni sa lesi rau na ^ajerupimi kei na iseleiwau bukawaqa na Kalou me tiko mai natuicake ni were ko ^bIteni, de rau na curu mai na noda itubutubu taumada ka kania na vua ni vunika ni bula, ka bula me sega ni mudu? Ia oqo eda sa raica ni sa sega sara ni rawa me rau bula me sega ni mudu.

22 Oqo sa kaya vua ko Alama: Au sa qai vakarau vakamacalatakata tiko na tikina oqori. Eda sa kila oqo ni sa ^alutu ko Atama ni a kania na ^bvuanikau vakatabui, me vaka na vosa ni Kalou; ia oqo eda sa raica, ni ena nona lutu, era sa ^clako sese ka lutu tani kina na tamata kecega.

23 Ia oqo raica, au sa kaya vei kemuni ni kevaka me a rawa ni ^akania na vua ni vunika ni bula ko Atama ena gauna ko ya, ke a

16a DV Mate Vakayalo.

b Alama 11:40–45.

c 1 Nif. 15:33;

Alama 40:26.

17a iVakata. 19:20; 21:8;

Mosa. 3:27.

18a Alama 11:41.

b iVakata. 21:4;

Alama 11:45;

V&V 63:49.

20a DV Bula Tawamate

Rawa.

21a iVakate. 3:24;

Alama 42:2;

Mosese 4:31.

DV Jerupimi.

b DV Iteni.

22a DV Lutu nei Atama
kei Ivi.

b iVakate. 3:6;

2 Nif. 2:15–19;

Mosa. 3:26.

c Mosa. 16:4–5.

23a Alama 42:2–9.

sega ni yaco na mate, ia ke a tawayaga na vosa, ka lasu na Kalou, ni a kaya: ^bKo na mate vakaidina kevaka ko kania.

24 Ia eda sa raica ni na ^amate na tamata kecega, io, na mate sa tukuna tiko ko Amuleki, sa i koya na mate vakayago; o koya sa soli kina na gauna vua na ^btamata me veivutuni; o koya sa yaco kina me itutu ni vakatovolei na bula oqo; na gauna ^cme vakavakarau kina me sota vata kei na Kalou; na gauna me vakavakarautaki kina na itutu ni bula tawacava ko ya me vaka keirau sa tukuna tiko, na kena ni sa oti na nodra tucake tale mai na mate.

25 Ia, kevaka me a sega na ^aituvatuva ni veisereki, ka a virikotori mai na tauyavutaki ni vuravura, ke na sega na ^btucake tale ni mate; ia sa virikotori e dua na ituvatuva ni veisereki, ka na yaco kina na tucake tale ni mate, sa tukuni oti.

26 Ia oqo raica, kevaka a rawa me rau lesu tale na noda itubutubu taumada me rau kania na ^avua ni vunikau ni bula, erau na bula rarawa tu ga me sega ni mudu, ni sa sega na gauna me rau vakavakarau kina; ka na vakada-roi kina na ^bituvatuva ni veisereki,

ena tawayaga na vosa ni Kalou, ka na sega ni mana.

27 Ia raica, sa sega ni vakakina; sa ^alesi vua na tamata me mate; ia ni sa oti na mate, era na qai ^blewai, io na veilewai vata ga keirau tukuna tiko, o koya ena ivakataotioti.

28 Ia ni sa lesia oti na Kalou me yaco na veika oqo vei ira na tamata, raica, sa raica ni sa yaga me kila na tamata na veika sa lesia vei ira;

29 Ia sa lesia ko koya na ^aagilosi me veivosaki vata kei ira, ka vakavuna me ra raica na tamata na nona lagilagi.

30 Ia me tekivu mai na gauna ko ya era sa dau cavuta na yacana; o koya sa ^aveivosaki kina na Kalou kei na tamata, ka vakatakila vei ira na ^bituvatuva ni veisereki, ka sa vakarautaki tu mai na ^ctauyavutaki ni vuravura; sa vakatakila vei ira oqo me vaka na nodra vakabauta kei na veivutuni kei na nodra veicakacaka tabu.

31 O koya, sa solia kina na ^aivakaro vei ira na tamata, ni ra sa talaidredre ena ^bivakaro taumada me vaka na ka vakayago, ka yaco me vaka na Kalou, me ^ckila na vinaka mai na ca, ka biuti ira me ra ^dvakayacora, se me ra biu kina

23 b iVakate. 2:17.

24 a DV Mate Vakayago.

b 2 Nif. 2:21;

Mosese 5:8–12.

c Alama 34:32–35.

25 a DV iTuvatuva ni Veivueti.

b 2 Nif. 2:8;

Alama 7:12; 42:23.

26 a iVakate. 2:9;

1 Nif. 15:36;

Alama 32:40.

b Alama 34:8–16;

42:6–28;

Mosese 6:59–62.

27 a Jope 7:1; Ipe. 9:27;

V&V 42:48.

b DV Veilewai, na iOtioti ni.

29 a Moro. 7:25, 31;

V&V 29:42.

30 a Mosese 5:4–5; 6:51.

b DV iTuvatuva ni Veivueti.

c Mosa. 18:13;

Alama 13:3, 5, 7–8.

31 a DV iVakaro ni Kalou.

b iVakate. 2:16–17;

2 Nif. 2:18–19.

c iVakate. 3:22–23;

Mosese 4:11.

d 2 Nif. 2:16.

DV Galala ni Digidigi.

dua na itutu me ra vakayacora me vaka na lomadra kei na ka era vinakata, se me ra kitaka na ka ca se kitaka na ka vinaka—

32 O koya sa solia kina vei rau na ivakaro na Kalou, ni sa ^avakatakila oti vei rau na ituvatuva ni veisereki, ia me rau kakua ni vakayacora na ca, ni sa kena isau na ^bmate tale, o koya na mate tawavakaiyalayala me vaka na veika sa dodonu; ni ena veika vakaoqo sa sega kina na kaukauwa ni ituvatuva ni veisereki, ni cakacaka ni ^clewa dodonu ena sega ni rawa me vakarusai, me vaka na vinaka cecere ni Kalou.

33 Ia na Kalou sa kacivi ira na tamata, ena yaca ni luvena, (oqo na ituvatuva ni veisereki ka a vakarautaki) ka kaya: Kevaka ni sa veivutuni, ka sega ni vakaukauwataka na lomamuni, au na qai yalololoma vei kemuni, ena vuku ni Luvequ e Duabau ga;

34 O koya, ko ira yadua sa veivutuni, ka sega ni vakaukauwataka na lomana, ena rawa me kaya ni sa nona na ^aloloma cecere ena vuku ni Luvequ e Duabau ga, me ^bbokoci kina na nodra ivalavala ca; ia ko ira oqo era na curu ki na noqu ^civakavakacegu.

35 Ia ko koya yadua sa vakaukauwataka na lomana ka ia tiko ga na caka ca, raica, au sa bubului ena noqu cudru ni na sega ni curu ki na noqu ivakavakacegu.

36 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, raica au sa kaya vei kemuni, kevaka ni sa vakaukauwataka na lomamuni ko ni na sega ni curu ki na nona ivakavakacegu na Turaga; o koya ena nomuni caka ca ena vakacudru koya me tala sobu mai kina na nona cudru vei kemuni me vaka ena veivakacudru taumada, me vaka na nona vosa ena iotioti ni veivakacudru ka vaka talega kina ena ^akena imatai, ki na ^bveivakarusai tawavakaiyalayala ni yalomuni; o koya, me vaka na nona vosa, ki na iotioti ni mate, ka vakatalega kina na kena imatai.

37 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, me vaka ni da sa kila na veika oqo, ni ra sa dina, me da sa veivutuni, ka kakua ni vakaukauwataka na lomada, ka kakua ni ^avakacudruya na Turaga na noda Kalou, me kauta sobu mai kina na nona cudru vei keda ena nona ikarua ni ivakaro oqo, ka sa solia vei keda; ia me da curu ki na ^bivakavakacegu ni Kalou, ka sa vakarautaki tu me vaka na nona vosa.

WASE 13

Era sa lesi na tagane me ra bete levu ena vuku ni kaukauwa ni nodra vakabauta kei na nodra cakacaka vinaka—Me ra vakavulica na ivakaro—Era sa vakatabui ena vuku ni nodra yalododonu ka curu ki na nona

32a Mosese 5:4–9.

^b DV Mate Vakayalo.

^c Mosa. 15:27;

Alama 34:15–16; 42:15.

34a DV Loloma Cecere.

^b DV Vakabokoci ni

iValavala Ca.

^c DV Vakacegu.

36a Jeko. 1:7–8;

Alama 42:6, 9, 14.

^b DV Cudruvi.

37a 1 Nif. 17:30;

Jeko. 1:8;

Ila. 7:18.

^b Alama 13:6–9.

ivakavakacegu na Turaga—Sa dua vei ira oqo ko Melikiseteki—Era sa kacivaka tiko na itukutuku rekitaki ko ira na agilosu ena vanua taucoko—Era na tukuna na nona lako dina mai na Karisito. Rauta na 82 B.K.

IA oqo tale, oi kemuni na wekaqu, au gadreva me'u kauti kemuni ki na gauna a solia kina na ivakaro oqo na Turaga na Kalou vei ira na luvena; ia au gadreva mo ni kila ni a ^alesi ira na bete na Turaga na Kalou ena nona ivakarau tabu, me vaka na kena ivakarau vua na Luvena, me ra vakavulici na tamata ena veika oqo.

2 Ia era sa lesi na bete oqo me vaka na kena ^aivakarau vua na Luvena, ena kena ^bivalavala me ra kila kina na tamata na ivalavala me ra na rai yani kina vua na Luvena me ra sereki kina.

3 Ia sa vakaoqo na ivalavala ni nodra vakatabui—era sa ^akacivi ka ^bvakarautaki mai na ^ctauyavutaki ni vuravura me vaka na nona ^dkilaka taumada na Kalou, ena vuku ni nodra vakabauta kei na cakacaka vinaka; ena imatai ni gauna era a biu me ra ^edigitaka na vinaka se na ca; o koya ni ra sa digitaka na vinaka, ka vakaraitaka na ^fvakabauta sa uasivi sara, era sa ^glesi kina ena dua na ilesilesi tabu, io, na ilesilesi tabu oqori sa

vakarautaki vata, kei na dua na veisereki vakavakarau me nodra.

4 A sa vakakina na nodra ^alesi ki na ilesilesi tabu oqo ena vuku ni nodra vakabauta, ia eso tale era sa sega ni vinakata na Yalo ni Kalou ena vuku ni nodra dau vakaukauwataka na lomadra kei na mataboko ni nodra vakasama, ke a sega beka oqo ke ra a sotava e vuqa na ^bgauna vinaka me vakatiki ira na wekadra.

5 Se me vakalekalekataka ga, ena imatai ni gauna era a ^atautauvata ga kei ira na wekadra; ia sa vakarautaki tu mai na tauyavutaki ni vuravura me soli na ilesilesi tabu oqo vei ira sa sega ni vakaukauwataka na lomadra, ena vuku ni nona veisorovaki na Luvena e Duabau ga, ko koya sa vakarautaki—

6 A sa vakakina na nodra lesi ki na ilesilesi tabu oqo, ka vakatabui ki na matabete levu ena ivakarau tabu ni Kalou, me ra vakatavuvulitaka na ivakaro vei ira na luve ni tamata, me ra curu rawa tale ga ki na nona ^aivakavakacegu—

7 Na matabete levu oqo me vaka na kena ivakarau vua na Luvena, sa ivakarau mai na tauyavutaki ni vuravura; se ena dua tale na vosa, ni ^asega na kena itekitekivu ni siga se na icavacava ni yabaki, ni a vakarautaki mai na gauna

13 1a Epa. 2:9, 11.
2a V&V 107:2-4.
b Alama 13:16.
3a V&V 127:2.
DV Veidigidigi;
Veilesi ena Bula
Taumada.
b V&V 138:55-56.

c Alama 12:25, 30.
DV Bula Taumada.
d V&V 38:2.
e DV Galala ni Digidigi.
f DV Vakabauta.
g DV Kaci, Kacivi
Vakalou, iLesilesi;
Matabete.

4a Ica 12:10.
b 1 Nif. 17:32-35.
5a 2 Nif. 26:28.
6a Alama 12:37; 16:17.
DV Vakacegu.
7a Ipe. 7:3.

tawamudu ki na veigauna tawamudu, me vaka na nona ^bkila taumada na veika kecega—

8 Ia era sa ^alesi ena kena ivakarau oqo—era sa kacivi ena ilesilesi tabu, ka tabaki ena dua na caka-caka tabu vakalotu, ka ciqoma na matabete levu ni ivakarau tabu, na ilesilesi, kei na cakacaka vakalotu, kei na matabete levu, e sega na kena itekivu se na kena icavacava—

9 Sa vakakina ni ra sa yaco me ^abete levu ka sega ni mudu, me vaka na kena ivakarau vua na Luvena, na Duabau ga nei Tamada, o koya sa sega na kena itekitekivu ni siga se na kena icavacava ni yabaki, o koya sa sinai ena ^bloloma soli wale, dodonu, kei na dina. Ka sa vakakina. Emeni.

10 Oqo, me vaka au sa kaya me baleta na ivakarau tabu, se na ^amatabete levu oqo, era sa lewe levu era sa tabaki ka sa yaco me ra bete levu ni Kalou; me vaka na levu ni nodra vakabauta kei na ^bveivutuni, kei na nodra ivalavala dodonu ena mata ni Kalou, ka ra sa digitaka mera veivutuni ka ivalavala dodonu ka me ra kaku ni rusa;

11 O koya era sa kacivi kina ki na

ivakarau tabu oqo, ka sa ^avakatabui ka savai me vulavula na nodra ^bisulu ena nona dra na Lami.

12 Oqo ko ira, ni sa oti na nona ^avakatabui ira na ^bYalo Tabu, ka sa vakavulavulataki na nodra isulu, me ^csavasava ka sega ni tauvi duka ena mata ni Kalou, era sa ^dvakasisilataka na ^eivalavala ca; ka sa lewevuqa vei ira, sa lewevuqa sara, era sa vakasavasavataki ka curu ki na nona ivakavakacegu na Turaga na nodra Kalou.

13 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, au gadreva mo ni vakayalomalumalumutaki kemuni ena mata ni Kalou, ia mo ni vuataka na ^avua e kilikili ki na veivutuni, mo ni curu tale ga ki na ivakavakacegu koya.

14 Io, mo ni vakayalomalumalumutaki kemuni me vakataki ira ena gauna i ^aMelikiseteki, o koya ka a bete levu tale ga ena kena ivakarau vata ga ka'u tukuna tiko, o koya tale ga ka taura tu na matabete levu ka sega ni mudu.

15 Ia sai Melikiseteki oqo ka dau solia vua ko ^aEparaama na nona ^bikatini; io, na tamada ko Eparaama sa dau solia na ikatini ni ka kecega e taukena.

16 Na ^aveicakacaka vakalotu e

7b DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou.

8a V&V 84:33–42.

DV Matabete i Melikiseteki.

9a DV Bete Levu.

b 2 Nif. 2:6.

DV Loloma Soli Wale.

10a V&V 84:18–22.

b DV Veivutuni.

11a Mosese 6:59–60.

b 1 Nif. 12:10;

Alama 5:21–27;

3 Nif. 27:19–20.

12a Roma 8:1–9.

DV Vakatabui, Lawa ni

Vakatatabu.

b DV Yalo Tabu.

c DV Savasava.

d Mosa. 5:2;

Alama 19:33.

e Na Vosa. 8:13;

Alama 37:29.

13a Luke 3:8.

14a vjs iVakate. 14:25–40

(Ai Kuri);

V&V 84:14.

DV Melikiseteki.

15a DV Eparaama.

b iVakate. 14:18–20;

Mala. 3:8–10.

DV iKatini.

16a DV Cakacaka Vakalotu.

a soli me vakaoqo, me rawa kina vei ira na tamata me ra rai ki liu vua na Luve ni Kalou, me ^biva-karaitaki ni nona ivakarau, se na kena ivakarau vua, ia oqo me ra rai yani kina vua me bokoci na nodra ivalavala ca, ka rawa me ra curu ki na ivakavakacegu ni Turaga.

17 Ia ko Melikiseteki oqo a dua na tui ena vanua ko Selemi; ka sa kaukauwa sara na nodra caka cala kei na veika vakasisila na nona tamata; io, era sa lako sese kecega; era sa vakasinaiti ena veimataqali caka ca kece sara;

18 Ia sa gumatua sara ena vakabauta ko Melikiseteki, ka sa taura kina na itutu ni matabete levu me vaka na ^aivakarau tabu ni Kalou, a sa vunautaka na veivutuni vei ira na nona tamata. Ia raica, e ra sa veivutuni; ka sa vakadeitaka ko Melikiseteki na tiko sautu ena vanua ena nona gauna; o koya sa vakatokai kina ko koya me ravouvou ni sautu, ka ni sa tui kei Selemi; ka veiliutaki ena rukui tamana.

19 Oqo, sa ^avuqa era liu vua, ka vuqa talega era qai muri, ia sa ^bsega ni dua vei ira me uasivi cake; o koya oqo, sa rogo vakalevu kina na yacana.

20 Ia sa sega ni yaga me'u vakamacala tale ena veika oqo; sa rata ga na ka au sa tukuna. Raica,

sa tu vei kemuni na ^aivolanikalou; ia kevaka ko ni sa ^bvakatanitaka ko ni na rusa kina.

21 Ka sa qai yaco ni sa cavuta oti vei ira na vosa oqo ko Alama, sa dodoka yani vei ira na ligana ka kaci ena domo levu, ka vaka: Oqo na gauna ni ^aveivutuni, ni sa voleka mai na siga ni veivakabulai;

22 Io, na domo ni Turaga, ena ^agusudra na agilosi, sa tukuna yani ki na veimatanitu kecega; io, era sa tukuna tiko, me rawa ni nodra na itukutuku rekitaki; io, sa vakarogoya ko koya na itukutuku rekitaki oqo vei ira kece na nona tamata, io, vei ira ka veiseyaki tu ena delai vuravura; o koya era sa lako mai kina vei keda.

23 Ia era sa vakamacalataki vei keda ena ^aveivosa rawarawa sara, me da kila, ni sega ni rawa me da na cala; oqo baleta ni da sa mai ^blako voli tu ena vanua tani; o koya, ni da sa tamata digitaki, ni sa mai tukuni vei keda na itukutuku rekitaki oqo ena yasa kece sara ni noda were-ni-vaini.

24 Ia raica, era sa vunautaka tiko na ^aagilosi vei ira na lewevuqa ena gauna oqo ena noda vanua; ia oqo e kena inaki me vakarau-taki kina na yalodra na luve ni tamata me ra ciqoma na nona vosa ena gauna ena lako mai kina ena nona lagilagi.

25 Ia oqo eda sa waraka ga me

16b DV iVakatakarakara.

18a DV Matabete i Melikiseteki.

19a Ila. 8:18;
V&V 84:6–16;
107:40–55.

b V&V 107:1–4.

20a DV iVolanikalou.

b 2 Pita 3:16;
Alama 41:1.

21a DV Veivutuni.
22a Alama 10:20.

23a 2 Nif. 25:7–8; 31:3; 32:7;

Jeko. 4:13;

Ica 12:39.

b Jeko. 7:26.

24a Alama 10:10; 39:19.

da rogoca ni mai vunautaki vei keda mai na gusudra na agilosu ni itukutuku rekitaki, ni nona yaco mai; ni sa yaco mai na gauna, ia eda sa “sega ga ni kila na kena tolo. Ia me yalololoma mada na Kalou me yaco ni’u sa bula tiko; ia ke yaco ena dua na gauna leka-leka mai oqo se dua na gauna mai muri, au na marautaka ga.

26 Ia ena vakatakilai vei ira na “tamata buladodonu ka savasava, mai na gusudra na agilosu, ena gauna ni nona yaco mai, me na vakayacori kina na nodra vosa na noda qase, me vaka na ka era sa tukuna me baleti koya, me vaka na yalo ni parofisai ka tu vei ira.

27 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, au “gadrevu mai na loma ni utoqu, io, ena nuiqawaqawa kei na momosi, mo ni rogoca na noqu vosa, ka kauta laivi na nomuni ivalavala ca, ka kakua ni lokuyarataka na siga ni nomuni veivutuni;

28 Ia mo ni vakayalomalumu mutaki kemuni vua na Turaga, ka kaciva na yacana tabu, ka “vakatawa ka masu tiko ga, mo ni kakua kina ni ^btemaki mai na veika ko ni na sega ni vorata rawa, me na tuberi kemuni na Yalo Tabu, ka yaco mo ni yalomalumu, “yalomalua, talairawarawa, dauvosota, vakadede, vakasinaiti ena

loloma kei na vosota vakadede kece sara;

29 Ni “vakabauta na Turaga; mo ni nuitaka ni ko ni na rawata kina na bula tawamudu; me tiko ga e lomamuni na ^bloloma ni Kalou, mo ni laveti cake ena siga mai muri ka curu ki na nona “ivakavakacegu.

30 Ia me solia vei kemuni na Turaga na veivutuni, mo ni kakua kina ni kauta mai na nona cudru vei kemuni, mo ni kakua kina ni vesuki ena sinucodo nei “eli, ka mo ni kakua kina ni sotava na ikarua ni ^bmate.

31 A sa vuqa tale na vosa sa tukuna ko Alama vei ira na tamata, ia sa sega ni volai ena ivola oqo.

WASE 14

Erau sa biu ki na vale ni veivesu ka vakanakuitataki ko Alama kei Amuleki—Era sa vakamai ena bukawaqa ko ira na vakabauta vata kei na nodra ivolanikalou tabu—Ko ira oqori ka ra sa vakamatei ena vuku ni nodra vakabauta ena ciqomi ira na Turaga ena lagilagi—Sa kavida ka qera na lalaga ni valeniveivesu—Erau sa qai sereki ko Alama kei Amuleki, ka ra vakamatei ko ira era a vakararawataki rau. Rauta na 82–81 B.K.

KA sa yaco ni sa tinia na nona vosa vei ira na tamata, sa lewevuqa era sa vakabauta sara na nona vosa,

25a 1 Nif. 10:4;

3 Nif. 1:13.

26a Emosi 3:7;

Luke 2:8–11.

27a Mosa. 28:3.

28a DV Masu;

iVakatawa.

b 1 Kori. 10:13.

c DV Yalo Vosota;

Yalomalumu,

Yalomalua.

29a Alama 7:24.

b V&V 20:31; 76:116.

DV Loloma Uasivi.

c V&V 84:24.

30a DV Cudruvi;

Eli.

b DV Mate Vakayalo.

ka ra sa tekivu me veivutuni, ka vakasaqara na ^aivolanikalou.

2 Ia na iwase levu cake era sa segata me ra vakarusai rau ko Alama kei Amuleki; ni ra sa cudruvi Alama, me baleta na ^amatata ni nona vosa vei Sisoromi; era sa kaya tale ga ni sa ^blasutaki ira ko Amuleki, ka sa vosa vakacacataka na nodra lawa kei ira na nodra loya kei na turaganilewa.

3 Era sa cudruvi rau talega ko Alama kei Amuleki; baleta ni rau sa vakadinadinataka vakamatata na nodra ivakarau ca, a ra sa segata lo me ra vakamatei rau.

4 Ka sa yaco ni ra sa sega ni kitaka; a ra sa tauri rau ka vesuki rau ga ena wa kaukauwa, ka kauti rau vua na turaganilewa levu ni vanua.

5 Era sa lako yani na tamata ka beitaki rau—era vakadinadinataka ni rau sa vosa vakacacataka na lawa, kei ira na nodra loya kei na turaganilewa ni vanua, kei ira na tamata kecega ena vanua; ka vakadinadinataka ni sa dua ga na Kalou, ka na tala mai na Luvena vei ira na tamata, ia ena sega ni mai vakabulai ira; sa vuqa na veika vakaoqori era sa beitaki rau kina ko Alama kei Amuleki. A sa yaco na veika oqo ena matana na turaganilewa levu ni vanua.

6 Ka sa yaco ni sa kurabui sara ko Sisoromi ena ka sa tukuni; ia sa kila tale ga ni sa mataboko na vakasama ni tamata, ka vakavuna

ko koya ena nona vosa lasu; a sa tekivu me ^acukiraki na yalona ^bni sa kila na nona cala; io, sa tekivu me ologi koya na mosi mai eli.

7 Ka sa yaco ni sa tagi vei ira na tamata, ka kaya: Raica, au sa ^acala dina, ia ko irau na tamata oqo erau sa sega ni tauvi duka ena mata ni Kalou. A sa tekivu me vakamamasu ena vukudrau mai na gauna ko ya ka lako yani; ia era sa vosa vakacacani koya, ka kaya: Sa curumi iko talega na tevoro? Era sa kasiviti koya, ka ^bvakasavi koya tani mai na kedra maliwa, era sa vakasavi ira tale ga era sa vakabauta na vosa i Alama kei Amuleki; a ra sa vakasavi ira tani, ka talai ira na tamata me ra vakaviriki ira ena vatu.

8 Ia era sa kauti ira vata kece mai na watidra kei na luvedra, kei ira era sa vakabauta se ko ira sa vakavulici me ra vakabauta na ivolanikalou ka vakavuna me ra biu yani ki na bukawaqa; ka ra sa kauta tale ga mai na nodra ivolatukutuku ka tu kina na ivolanikalou tabu ka biuta talega ki na bukawaqa, ka me ra kama ka vakarusai kina ena bukawaqa.

9 Ka sa yaco ni ra sa tauri rau ko Alama kei Amuleki, ka kauti rau ki na vanua era sa vakamatei tiko kina na tamata yalododonu, me rau vakadinadinataka kina na nodra vakarusai ko ira sa vakamai ena bukawaqa.

10 Ia ni sa raica ko Amuleki na

14 1a 2 Tui 22:8–13.
DV iVolanikalou.
2a Alama 12:3–7.

^b Alama 10:27.
6a Alama 15:5.
^b DV Lomana, Lewa

e Loma.
7a Alama 11:21–37.
^b Alama 15:1.

nodra mosi na yalewa kei ira na gone era sa vakamai tiko, sa mosi talega ko koya; ka sa kaya yani vei Alama: A cava me daru mai raica tiko kina na ka vakadomobula oqo? O koya me daru dulaka mada yani na ligadaru, ka vakayagataka na “kaukauwa ni Kalou ka tu vei kedaru, ka vakabulai ira mai na yameyame ni buka.

11 Ia sa kaya vua ko Alama: Sa uqeti au vakaukauwa na Yalo me’u kakua ni dodoka yani na ligaqu; raica sa kauti ira cake na Turaga vei koya, ena “lagilagi; ia sa laiva me ra vakayacora na ka oqo, se me ra vakayacora vei ira na veika oqo ko ira na tamata, me vaka na kaukauwa ni lomadra, me dodonu kina na ^blewa ena qai tauca vei ira ena nona cudru; ia na nodra ^cdra na ^dtawacala ena tu me beitaki ira, io, ena tagi vakaukauwa me beitaki ira ena siga mai muri.

12 Oqo sa kaya vei Alama ko Amuleki: Raica, de ra na vakamai kedaru tale ga.

13 Ka sa kaya ko Alama: Me yaco ga me vaka na nona inaki na Turaga. Ia, raica, e sa bera ni oti na nodaru itavi; o koya era na sega kina ni vakamai kedaru.

14 Sa qai yaco ni sa kama yavu na yagodra na sa biu ki na bukawaqa, ka vakatalega kina na nodra ivola e ra a biu vata kaya, sa qai lako mai ko turaganilewa levu ena vanua ka mai tu

e matadrau ko Alama kei Amuleki, ni rau sa vesu tu; ka sabica na baludrau e ligana, ka kaya vei rau: Mai na veika drau sa raica oti, ko drau na laki vunau tale vei ira na tamata oqo, me ra na biu kina ki na “drano bukawaqa kei na sulifure?

15 Raica, drau sa raica ni sa sega vei kemudrau na kaukauwa mo drau vakabulai ira kina ko ira era sa biu ki na bukawaqa; sa sega talega ni vakabulai ira na Kalou ni ko ni sa vakabauta vata. Ka sa sabica tale na baludrau na turaganilewa, ka taroga: Na cava ko drau na kaya me baleti kemudrau?

16 Na turaganilewa oqo sa muria na ivakarau kei na vakabauta i “Neori, ko koya ka vakamatei Kitioni.

17 Ka sa yaco ni rau sa sega ni sauma na nona vosa ko Alama kei Amuleki; sa sabici rau tale, ka soli rau vei ira na vakaillesilesi me rau biu ki na vale ni veivesu.

18 Ia ni rau sa tiko ena vale ni veivesu ka siga tolu, era sa lako mai e levu na “loya, kei na turaganilewa, kei na bete, kei na ivakavuvuli, ka ra lewe ni lawalawa i Neori; ka ra sa lako mai ki na vale ni veivesu me raici rau, ka ra sa tarogi rau ena vuqa na vosa; ia erau sa galu ga.

19 Ka sa yaco ni sa mai tu e matadrau na turaganilewa, ka kaya: A cava drau sa sega kina ni sauma na nodra vosa na tamata

10a Alama 8:30–31.

11a DV Lagilagi.

b Same 37:8–13;
Alama 60:13;

V&V 103:3.

DV Lewa Dodonu.

c DV Solibula ena
Vakabauta.

d Mosa. 17:10.

14a Alama 12:17.

16a Alama 1:7–15.

18a Alama 10:14; 11:20.

oqo? Drau sa sega beka ni kila ni sa tu vei au na kaukauwa me'u biuti kemudrau yani ki na yame-yame? A sa vakarota me rau vosa; ia erau sa galu ga.

20 Ka sa yaco ni ra sa veisukayaki ka dui lako ena nodra sala, ia era sa lesu tale mai ena mataka; ia sa sabica tale na baludrau ko turaganilewa. Ia e ra sa lako talega mai e lewevuqa, ka ra sabici rau, ka kaya: Drau na tucake tale ka lewai ira na tamata oqo, ka vosa vakacacataka na neimami lawa? Kevaka sa tu vei kemudrau na kaukauwa levu vakaoqo na cava drau sa sega ni "sereki kemudrau rawa kina?

21 Ia era sa vosataka vei rau e vuqa na ka vakaoqo, a ra sa vakasequruqurubati vei rau, ka kasiviti rau, ka kaya: Ena vakaevei na keimami irairai ni keimami sa cudruvi?

22 Ia sa levu na veika oqo, io, sa levu na veika oqo era sa kaya vei rau; ia era sa vakalialiai rau me vuqa na siga. Ka ra sa vakuai rau ena kakana me rau viakana kina, kei na wai me rau karamaca; ka ra sa kauta tani talega mai vei rau na nodrau isulu me rau luvawale; ia oqo erau sa vesu ena wa kaukauwa, ka sogolati e valeniveivesu.

23 Ka sa yaco ni rau sa vakararawataki tiko vakaoqo ka vuqa na siga, (ka ni ena ikatini karua ni siga, ena ikatini ni vula, ena ikatini ni yabaki ni nodra

veiliutaki na daunilewa vei ira na tamata i Nifai) era sa lako tale yani kina ki vale ni veivesu ka rau a vesuki tu kina ena dali ko Alama kei Amuleki na turaganilewa levu mai Amonaia kei ira e vuqa na nodra ivakavuvuli kei na nodra loya.

24 A sa tu e matadrau na turaganilewa levu, ka sabici rau tale, ka kaya vei rau: Kevaka sa tu vei kemudrau na kaukauwa ni Kalou drau sereka mada na kemudrau ivesu, ia keimami na qai vakabauta ni na vakarusai ira na tamata oqo na Turaga me vaka na nomudrau vosa.

25 Ka sa yaco ni ra sa lako kece yani ka sabici rau, ka tukuna e dua vata ga na vosa, me yacova na iotioti ni tamata; ia ni sa vosa oti vei rau na iotioti ni tamata a sa curumi Alama kei Amuleki na "kaukauwa ni Kalou, a rau sa duri cake ka wavu tu e yavadrau.

26 Ia sa vosa ko Alama, ka kaya: Kemuni na Turaga? me vakaevei na kena dede na neirau vosota tiko na "veivakararawataki levu oqo? Kemuni na Turaga ni vakaukauwataki keirau me vaka na neirau vakabauti Karisito, ka vukei keirau. Ka rau sa drutia na wa e rau a vesu tu kina; ia ni ra sa raica ko ira na tamata na ka oqo, era sa dui dro, ni sa tuburi ira na rere de ra na rusa.

27 Ka sa yaco ni ra sa bale sobu ki na qele ni ra sa rere vakalevu sara, raica era sa sega mada ga ni

yaco rawa ki na katuba e tuba ni “vale ni veivesu; a sa yavala vakaukauwa na qele, ka sa kasei rua na lalaga ni vale ni veivesu, ka sa bale kina ki na qele; ka ra sa mate kina na turaganilewa levu, kei ira na loya, kei ira na bete, kei ira na ivakavuvuli, ka ra a sabici rau ko Alama kei Amuleki.

28 Ka rau sa lako tani mai vale ni veivesu ko Alama kei Amuleki, ka sa sega ni dua vei rau e ma-voa; a sa solia vei rau na Turaga na kaukauwa, me vaka na nodrau vakabauti Karisito. Ka rau sa lako tani mai na vale ni veivesu; ni sa “tasere na kedrau ivesu; ka sa bale sobu ki na qele na vale ni veivesu, ka ra sa mate ko ira kece na tamata era tiko kina, ka rau bula ga ko Alama kei Amuleki; ka rau sa lako sara yani ki loma ni koro.

29 Ia ni ra sa rogoca e dua na rorogo levu ko ira na tamata era sa cici yani vakalewelevu me ra raica na ka sa yaco; ia ni ra sa raici rau ko Alama kei Amuleki ni rau sa lako tani mai na vale ni veivesu, ni sa bale ki na qele na kena lalaga, sa yacovi ira na rere levu, ka ra sa dro tani mai vei Alama kei Amuleki me vaka na me kei na luvena sa drovaka e rua na laione; sa vakakina na nodra drovaki rau ko Alama kei Amuleki.

WASE 15

Erau sa lako ki Saitomi ko Alama kei

Amuleki me tauyavutaka kina e dua na Lotu—Sa vakabulai Sisoromi o koya sa curu ki na lotu ko Alama—Era sa lewelevu sa papitaiso, ka sa tubu sara na lotu—Erau sa lako ki Saraemala ko Alama kei Amuleki. Rauta na 81 B.K.

Ka sa yaco ni rau sa vakaroti ko Alama kei Amuleki me rau lako tani mai na koro koya; ka rau sa biubiu mai kina, ka lako ki na vanua ko Saitomi; ka raica, erau sa raici ira na tamata era a biuta na vanua ko “Amonaia, ko ira era a ^bvakasavi tani ka vakaviriki ena vatu, ni ra a vakabauta na vosa i Alama.

2 Erau sa tukuna vei ira na veika kece sa yaco vei ira na “watidra kei ira na luvedra, erau sa tukuna tale ga na ka sa caka vei rau, kei na ^bkaukauwa ni nodrau vakabulai.

3 Ia a tauvimate tale koto ga mai Saitomi ko Sisoromi; sa tauvi koya na katakata, ka vu mai na nona rarawa ena “ka ca sa cakava; ni sa nanuma ko koya ni rau sa oti vakadua ko Alama kei Amuleki; ka nanuma ko koya ni rau sa vakamatei ena vuku ni nona caka cala. Ia na ivalavala ca levu oqo, kei na veivalavala ca tale eso, sa cukiraka na lomana me yacova ni sa mosi sara vakalevu vua, ni sa sega ni vakacegui kina; o koya sa kati koya kina na katakata warumisa.

27a Cacakaka 16:26;
Ica 12:13.
28a Jeko. 4:6;

3 Nif. 28:19–22.
15 1a Alama 16:2–3, 9, 11.
b Alama 14:7.

2a Alama 14:8–14.
b Alama 14:28.
3a Alama 14:6–7.

4 Oqo, ni sa rogoa ni rau sa tiko ko Alama kei Amuleki ena vanua ko Saitomi, sa vakayaloqaqataki koya; a sa talatala yani vei rau, ni gadreva me rau lako mada mai vua.

5 Ka sa yaco ni rau sa lako kusarawa yani, ena nodrau talairawarawa ki na nona itukutuku vei rau; erau sa curu ki na vale sa davo koto kina ko Sisoromi; ka raici koya ena nona idavodavo, ni sa tauvimate, ni sa bibi sara koto ena sivia ni katakata; ka sa rarawa talega vakalevu na lomana ena vuku ni nona caka ca; ia ni sa raici rau ko koya sa dodoka yani na ligana, ka masuti rau me rau vakabulai koya.

6 Ka sa yaco ni sa kaya vua ko Alama, ni taura tu na ligana: Ko sa “vakabauta li na kaukauwa i Karisito sa yaco kina na veivakabulai?

7 A sa sauma ko koya ka vaka: Io, au sa vakabauta na veivosa kece ko sa vakavulica.

8 A sa kaya ko Alama: Kevaka ko sa vakabauta na veisereki i Karisito ko na rawa ni “vakabulai.

9 A sa kaya ko koya: Io, au sa vakabauta me vaka na nomu vosa.

10 A sa tagi vua na Turaga ko Alama, ka kaya: Oi kemuni na Turaga, na neimami Kalou, mo ni yalololoma mada vua na tamata oqo, ka “vakabulai koya me vaka na nona sa vakabauti Karisito.

11 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo

ko Alama, sa “rika e yavana ko Sisoromi, ka tekivu me lako; era sa kurabui vakalevu kina na tamata kecega; sa rogo yani na kena itukutuku ena vanua taucoko ko Saitomi.

12 Ka sa papitaisotaki Sisoromi ko Alama vua na Turaga; ka sa tekivu ena gauna koya ka lako yani me vunau vei ira na tamata ko koya.

13 Ka sa tauyavutaka ko Alama e dua na lotu ena vanua ko Saitomi, ka vakatabui ira na bete kei na ivakavuvuli ena vanua, me ra papitaisotaka vua na Turaga ko ira kecega era sa gadreva me ra papitaisotaki.

14 Ka sa yaco ni ra sa lewevuqa sara; era sa lako mai ena veiyasana kecega ka vakavolivoliti Saitomi, ka ra mai papitaiso.

15 Ia ko ira na tamata ka tu ena vanua ko Amonaia, era sa yalo kaukauwa ka domodomoqa tu ga; era sa sega ni veivutunitaka na nodra ivalavala ca, ia era kaya ni tu vei rau ko Alama kei Amuleki na kaukauwa ni tevoru; ni ko ira oqo era sa lewe ni lawalawa i “Neori; ka ra sega ni vakabauta ni sa kilikili me ra veivutunitaka na nodra ivalavala ca.

16 Ka sa yaco ni ko Alama kei Amuleki, ni sa “biuta tu yani ko Amuleki na nona koula, kei na siliva, kei na nona iyau talei kecega, ka ra tu mai na vanua ko Amonaia, me baleta na vosa ni

6a Mari. 9:23.

8a DV Vakabula,
Veivakabulai.

10a Mari. 2:1–12.

11a Cakacaka 3:1–11.

15a Alama 1:2–15.

16a Luke 14:33;

Alama 10:4.

Kalou, ni ra sa ^bcati koya na nona itokani kei tamana kei ira na nona mataqali;

17 O koya, ni sa tauyavutaka na lotu ko Alama mai Saitomi, ni raica era sa ^atarovi ira rawa e vuqa, io, ni sa raica era sa tarova na tamata na nodra dokadoka, ka ^bvakayalomalumalumutaki ira vua na Kalou, ka sa tekivu me ra vakasoqoni ira vata ena nodra valenilotu ka ^cqarava na Kalou ena icabocabo ni isoro, era sa ^dvakatawa ka masu tiko ga, me ra na vueti kina mai vei Setani, kei na ivau ni ^emate, kei na rusa—

18 Ia me vaka au sa tukuna, ni sa raica ko Alama na veika kece oqo, o koya sa kauti Amuleki kina ka rau lako ki na vanua ko Saraemala, sa kauti koya sara ki na nona vale, sa qaravi koya sara ena nona rarawa, ka vakaukauwataki koya ena vuku ni Turaga.

19 A sa cava eke na ikatini ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

WASE 16

Era sa vakarusai ira na tamata mai Amonaia ko ira na Leimanaiti—Sa liutaki ira na Nifaiti ko Soramu me ra rawati ira na Leimanaiti—Era sa vunautaka na vosa ko Alama kei Amuleki kei na vuqa tale—Era vakavuulitaka ni na laki rairai

na Karisito kivei ira na Nifaiti ni oti na Nona Tucake tale. Rauta na 81–77 B.K.

KA sa yaco ena ikatinikadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, ena ikalima ni siga ena ikarua ni vula, sa levu sara na sautu ena vanua ko Saraemala, sa sega na ivalu se na veileti me vica na yabaki, ia ena i ka lima ni siga ena ikarua ni vula ena ikatinikadua ni yabaki, sa rogo na vakacibi ivalu ena vanua taucoko.

2 Ia raica, sa lako mai na nodra mataivalu na Leimanaiti ena yasana ki lekutu, ka curuma yani na iyalayala ni vanua, ka curu sara ki na koro ko ^aAmonaia, ka ra tekivu vakamatei ira na tamata ka vakarusa na koro.

3 Ka sa qai yaco, ni bera na nodra vakasoqona vata na Nifaiti e dua na mataivalu me vakasavi ira tani mai na vanua, era sa ^avakarusai ira na tamata era tiko ena koro ko Amonaia, kei na so talega era tiko vakavolivolita na iyalayala ni vanua ko Noa, ka ra kauta tale ga vakavesu e so ki na lekutu.

4 Oqo ka sa yaco ni ra sa gadreva na Nifaiti me ra laki kauti ira lesu mai ko ira era sa kau yani vakavesu ki na lekutu.

5 O koya sa digitaki me nodra iliuliu na turaganivalu na mataivalu ni Nifaiti, (na yacana ko

16^b DV Veivakacacani.

17^a Alama 16:21.

^b DV Yalomalumalumu,
Yalomalua.

^c DV Sokalou, Qarava.

^d DV Masu;
iVakatawa.

^e DV Mate Vakayalo.

16^{2a} Alama 15:1, 15–16.

3^a Alama 9:18.

Soramu, ka sa rua tiko na luvena, ko Liai kei Eia)—ko Soramu kei rau na luvena, ni ratou sa kila ni sa bete levu ni lotu ko Alama, ka ratou sa rogoca talega ni sa tu vua na yalo ni parofisai, o koya eratou sa lako yani kina vua ka taroga se na vakadonuya na Turaga me ra lako yani ki na lekutu ka vaqarai ira na wekadra, era a kau yani vakavesu mai vei ira na Leimanaiti.

6 Ka sa yaco ni sa “taroga na veika oqo vua na Turaga ko Alama. Ka sa lesu mai ko Alama ka kaya vei iratou: Raica, era na kosova na uciwai ko Saitoni ko ira na Leimanaiti ena lekutu ki na ceva, vakayawa ki cake ena taudaku ni iyalayala ni vanua ko Manitai. Ka raica mo dou sotavi ira e kea, ena tokalau ni uciwai ko Saitoni, e kea ena soli ira mai kina na wekamudou era a kau vakavesu mai vei ira na Leimanaiti vei kemudou, na Turaga.

7 Ka sa yaco ni ratou sa kosova na uciwai ko Saitoni ko Soramu kei rau na luvena, kei na nodratou mataivalu, ka ra taubale sivia na iyalayala ni vanua ko Manitai, ka curuma yani na lekutu ena ceva, ena tokalau ni uciwai ko Saitoni.

8 Ka ra donui ira yani na mataivalu ni Leimanaiti, era sa veiseyaki na Leimanaiti ka vakasavi yani ki na lekutu; ka ra kauti ira mai na wekadra era a kau vakavesu vei ira na Leimanaiti, ia sa sega ni yali e dua vei ira na tamata

ka kau vakavesu. Era sa kauti ira mai ko ira na wekadra me ra taukena tale na nodra vanua.

9 Ia sa cava eke na ikatinikadua ni nodra yabaki na turaganilewa, era sa vakasavi tani mai na vanua na Leimanaiti, ka ra “vakarusai na tamata mai Amonaia; io, era sa ^bvakarusai ko ira vakayadua na tamata bula vei ira na Amonaia-iti, ka vakatalega kina na nodra koro levu, ka ra a kaya ni na sega ni vakarusa rawa na Kalou, ena vuku ni kena vakaitamera.

10 Ia raica, sa vakarusai ena “dua ga na siga; ka sa katilaka na yagodra ko ira na koli kei na manu-manu kila ni lekutu.

11 Ia oqo, ni oti e vuqa na siga sa bini tu na yagodra mate ena delai vuravura, a sa vovodea ga na ibulubulu era bulu kina. Ka sa kaukauwa sara na kena iboi ka sa sega kina na tamata e via tawana na vanua ko Amonaia me vuqa na yabaki. Ka sa vakatokai kina na Vanualala i Neori; ni ra sa ilawalawa kece i “Neori, ko ira kece era sa vakamatei; ka sa laladidi tu kina na nodra vanua.

12 Ka ra sa sega ni lako tale mai na Leimanaiti me valuti ira tale na Nifaiti me yacova na ikatinikava ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai. A ra sa tiko sautu kina na tamata i Nifai ena tolu na yabaki.

13 Ka rau sa lako yani kina ko Alama kei Amuleki ka vunautaka na veivutuni vei ira na tamata

6a Alama 43:23–24.

9a Alama 8:16; 9:18–24;

Moma. 6:15–22.

b Alama 25:1–2.

10a Alama 9:4.

11a Alama 1:15; 24:28–30.

ena nodra ^avaletabu, kei na nodra vale ni sokalou, kei na nodra ^bvalenilotu ka a tara me vaka na ivakarau vaka Jiu.

14 Ia na levu ga ni tamata era sa via rogoca na nodrau vosa, erau sa solia yani vei ira na vosa ni Kalou, ka sa sega ni ^avakaduiduitaka na tamata, ka tomana tiko yani.

15 Ia erau sa lako yani ko Alama kei Amuleki, kei na vuqa tale era sa digitaki ki na cakacaka, me ra vunautaka na vosa ena vanua taucoko. A sa yaco me sa ka raraba kina na tauyavutaki ni lotu ena vanua taucoko, kei na veiyasana taucoko sa vakavolivolita, ena kedra maliwa na tamata kece i Nifaiti.

16 A ^asa sega na veivakaduiduitaki ena kedra maliwa; sa sovaraka mai na Turaga na Yalona ki na dela ni vanua taucoko me ^bvakarautaka na nodra vakasama na luve ni tamata, se me vakarautaka na lomadra me ra ciqoma na vosa ena qai vakatavuvulitaki ena kedra maliwa ena gauna ni nona lako mai—

17 Me ra kakua ni saqata na ivunau, me ra kakua kina ni vakatitiqa, ka lako yani ki na rusa, ia me ra ciqoma na vosa ena reki, ia me vaka na ^ataba ni vaini sa semati ki na ^bvu-ni-vaini dina, me rawa kina me ra na curu ki

na ^aivakavakacegu ni Turaga na nodra Kalou.

18 Ia oqo ko ira na ^abete era lako yani ena kedra maliwa na tamata era sa vunautaka na ca ni veika lasu kecega, kei na ^bveivakaisini, kei na ^cvuvu, kei na veileti, kei na kakase, kei na vosavakacaca, kei na butako, na dauvakacaca, na laba, na veibutakoci kei na veitovo kecega sa vakaoqo, a ra sa vunauca ni veika oqo sa sega ni kilikili me vakayacori—

19 Me ra nanuma tiko na veika ena yaco vakamalua mai; io, me ra nanuma ni na ^alako mai na Luve ni Kalou, na nona vakararawataki ka mai mate, ka vakatalega kina na nodra tucake tale na mate.

20 Ka sa lewe vuqa era sa via kila na vanua ena tadu mai kina na Luve ni Kalou; ka ra sa vakavulici ni na mai ^arairai vei ira ni ^boti na nona tucake tale; ka ra sa reki ka marau vakalevu ni ra sa rogoca na itukutuku oqo.

21 Ia oqo ni oti na kena vakataudeitaki na lotu ena vanua taucoko—ni sa ^arawai na tevoru, ka sa vunautaki kina na savasava ni vosa ni Kalou ena vanua taucoko, ka sa sovaraka mai na Turaga na nona veivakalougatataki vei ira na tamata—sa mai vakacavari kina na ikatinikava ni yabaki ni

13a 2 Nif. 5:16.
b Alama 21:4–6, 20.

14a Alama 1:30.

16a Mosa. 18:19–29;
4 Nif. 1:3.

b DV Yalo
Raramusumusu.

17a Jeko. 5:24.

b DV Were-ni-Vaini ni
Turaga.

c Alama 12:37; 13:10–13.

18a Alama 15:13.

b DV Vakaisini,
Veivakaisini, Lasu.

c DV Vuvu.

19a DV Jisu Karisito—Na

parofisai me baleta na
sucu kei na mate nei
Jisu Karisito.

20a 2 Nif. 26:9;
3 Nif. 11:7–14.

b 1 Nif. 12:4–6.

21a Alama 15:17.

nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

Na kedra itukutuku na luvei Mosaia, era a besetaka na nodra dodonu ena matanitu ena vuku ni vosa ni Kalou, ka ra lako cake ki na vanua ko Nifai me ra vunau vei ira na Leimanaiti; na nodra vakararawataki kei na nodra vakabulai—me vaka na itukutuku i Alama.

Okati ena wase e 17 ki na wase e 27.

WASE 17

Sa tu vei ira na luvei Mosaia na yalo ni parofisai kei na ivakatakila—Era sa lako yani ena nodra sala e vuqa me ra vunautaka na vosa vei ira na Leimanaiti—Sa lako yani ko Amoni ki na vanua ko Isimeli ka yaco me dauniveiqaravi nei Lamoni na Tui—Sa vakabula ko Amoni na nona qele ni manumanu na tui ka vakamatei ira na nona meca ena wai ko Sepusi. Tikina e 1–3, rauta na 77 B.K.; tikina 4, rauta 91–77 B.K.; kei na tikina e 5–39, rauta na 91 B.K.

KA sa qai yaco ni sa lako tiko ko Alama mai na vanua ko Kitioni vaka ki na ceva, ka lako tani yani ki na vanua ko Manitai, raica, sa kurabui ko koya, ni “sotavi iratou na ^bluvei Mosaia ni ratou sa

lako tiko yani ki na vanua ko Saraemala.

2 Ko iratou na luvei Mosaia oqo eratou a tiko vata voli kei Alama ena gauna a “rairai taumada kina vua na agilosu; o koya sa marau vakalevu sara kina ko Alama ni sa raici iratou na tacina; ka sa qai vakalevutaka sara na nona marau, ni ra se veitacini tiko ga ena vuku ni Turaga; io, sa kaukauwa sara na nodratou kilaka ena ivakavuvuli dina; ni ra sa tamata yalomatua ka dau ^bwilika vagumatua na ivolanikalou, me rawa kina ni ra kila na vosa ni Kalou.

3 Ia e sega ni o koya wale ga oqori; eratou sa soli iratou vakagumatua sara ena “masumasu, kei na lolo; o koya sa tu kina vei iratou na yalo ni parofisai, kei na yalo ni vakatakila, ia ni ra sa ^bvakatavuvuli, era sa vakatavuvuli ena kaukauwa

4 Ka ra sa vakatavuvulitaka tiko na vosa ni Kalou ena loma ni tinikava na yabaki ena kedra maliwa na Leimanaiti, ka ra “qaqa vakalevu ena nodra sa ^bkau mai na lewevuqa me ra mai kila kina na ivakavuvuli dina; io, mai na kaukauwa ni nodra vosa era sa kau mai kina ki na icabocabo ni isoro ni Kalou e lewevuqa, me ra kaciva na yacana ka ^cvakatusa vua na nodra ivalavala ca.

5 Ia sa vakaoqo na veika era sota kaya ena nodra ilakolako, ni sa

17 1a Alama 27:16.
b Mosa. 27:34.
2a Mosa. 27:11–17.
b DV iVolanikalou.
3a DV Lolo;

Masu.
b DV Vakavulica,
Qasenivuli,
Vakavuvuli—
Veivakavulici ena Yalo.

4a Alama 29:14.
b DV Cakacaka ni
Kaulotu.
c DV Vakatusa,
Vakatutusa.

yaco vei ira e vuqa na ka rarawa; era sa rarawa vakalevu, vakayago ka vakayalo, me vaka na viakana, na viagunu, kei na wawale ni yago ka sa “yaluma vakalevu na yalodra.

6 Ia sa vakaoqo na nodra ilako-lako: Ni sa “solia vei ira na galala na tamadra, ko Mosaia, ena imatai ni nodra yabaki na turagani-lewa; ni ra sa ^bsega ni vinakata na matanitu ka a gadreva ko tamadra me solia vei ira, ka sa vakatalega oqo na nodra vakananau na tamata;

7 O koya oqo era sa lako tani kina mai na vanua ko Saraemala, ka kauta na nodra iseleiwau, kei na nodra moto, kei na nodra dakaititi, kei na nodra gasau, kei na nodra irabo; era sa kitaka oqo me ra rawata kina na kedra kakana ni ra tiko voli ena lekutu.

8 Ia e ra sa lako vata yani ki na lekutu kei na iwiliwili era sa digitaka, me ra lako cake ki na vanua ko Nifai, ka vunautaka na vosa ni Kalou kivei ira na Leimanaiti.

9 Ka sa yaco ni ra sa lako voli ena lekutu ka vuqa na siga, ka ra dau lolo vakalevu ka “masu vakalevu me solia mai kivei ira na Turaga e dua na tiki ni Yalona me salavata kei ira, ka tiko vata kei ira, ka me yaco me ra ^biyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou me ra kau mai kina, kevaka e rawa, ko ira na wekadra, na Leimanaiti, ki

na kila na ka dina, ki na kila ka ni yavu matailalai ni nodra ‘ivakarau na nodra qase, ka sa sega ni dodonu.

10 Ka sa yaco ni sa “sikovi ira na Turaga ena ^bYalona, ka kaya vei ira: Dou ‘vakacegu. Ka ra sa kune vakacegu.

11 Ka sa kaya tale ga vei ira na Turaga: Dou lako yani ena kedra maliwa na Leimanaiti, ko ira na wekamudou, ka vakataudeitaka na noqu vosa; ia mo dou “vosota vakadede na veika rarawa ka dredre, mo dou na ivakaraitaki vinaka vei ira ena vukuqu, ia au na qisi kemudou mo dou iyaya ni cakacaka e ligaqu me ra vakabulai kina e lewevuqa na yalo.

12 Ka sa yaco ni ra sa vakayaloqaqataki na luvei Mosaia kei ira nodra itokani sa tiko vata kaya, me ra lako yani vei ira na Leimanaiti ka vunautaka na vosa ni Kalou.

13 Ka sa yaco ni ra sa tadu ki na iyalayala ni nodra vanua na Leimanaiti, era sa “tawase ka dui lako yani vakai ira, ka ra vakanui-nui vua na Turaga ni ra na sota bula tale ni oti na nodra ^btatamusuki; ni ra sa kila tu na bibi ni itavi era sa bolea.

14 Ka sa bibi vakaidina, ni ra sa bolea me ra vunautaka na vosa ni Kalou ki na dua na mata tamata “kila, yalo kaukauwa ka itovo vakarerevaki; na mata tamata dau

5a Alama 8:10.

6a Mosa. 28:1, 5–9.

b Mosa. 29:3.

9a Alama 25:17.

DV Masu.

b Mosa. 23:10; Alama 26:3.

c Alama 3:10–12.

10a V&V 5:16.

b DV Yalo Tabu.

c Alama 26:27.

11a Alama 20:29.

DV Yalo Vosota.

13a Alama 21:1.

b Maci. 9:37.

14a Mosa. 10:12.

rekitaka me labati ira na Nifaiti, ka butakoci ira ka vakacacani ira; era sa domona vakalevu na iyau, se na koula kei na siliva, kei na vatu talei; ia era segata me ra rawata na veika oqo mai na laba kei na veivakacacani, me ra kakua kina ni cakacakataka e ligadra.

15 Ia era sa tamata vucesa, ka vuqa vei ira era dauqarava na matakau, ka sa tau vei ira na “cudru ni Kalou ena vuku ni nodra ^bivakarau na nodra qase; ia ena sega ni sogolati vei ira na vosayalayala ni Turaga ka na tara yani nodra bula kevaka era sa veivutuni.

16 O koya oqo na “vuna era bolea kina na luvei Mosaia me ra kitaka na cakacaka, de rawa me ra kauti ira mai na tamata me ra veivutuni; de rawa me ra na kauti ira mai me ra kila na ituvatuva ni veisereki.

17 O koya era sa tawase kina ka dui lako, ena kedra maliwa, na tamata yadua vakaikoya ga, me vaka na vosa kei na kaukauwa ni Kalou sa dui soli vua.

18 Oqo sa nodra iliuliu ko Amoni, se ni sa dauvakavulici ira tale ga, sa biuti ira, ni sa “vakalougatataki ira oti ena ilesilesi era sa kacivi kina, ka tataunaka vei ira na vosa ni Kalou ni bera ni gole yani; era sa gole yani ka dui lako ena nodra ilakolako ena loma ni vanua ko ya.

19 Ka sa lako ko Amoni ki na vanua ko “Isimeli, ni sa vakayacani

na vanua vei ira na luvei Isimeli, ka ra sa yaco me ra Leimanaiti.

20 Ia ni sa curuma yani ko Amoni na vanua ko Isimeli, era sa tauri koya ka vesuki koya ko ira na Leimanaiti, me vaka ni sa kena ivakarau vei ira me ra vesuka na Nifaiti kecega era taura rawa, ka ra kauti koya vua na tui; ia sa na qai vakatau vua na tui me vakamatei ira, se me vesuki ira, se balati ira ki na vale ni veivesu, se vakasavi ira tani mai na nona vanua, me vaka na nona inaki kei na nona gagadre.

21 Ia sa kau ko Amoni vua na tui ni vanua ko Isimeli, na yacana ko Lamonai, e dua na kawa vaka-Isimeli.

22 Ia sa tarogi Amoni na tui se vinakata me tiko ga vei ira na Leimanaiti, se vei ira na wekana.

23 Ia sa kaya vua ko Amoni: Io, au sa via tiko vata mada kei ira na tamata oqo me dua na gauna; io, ena rairai yacova sara na gauna au mate kina.

24 Ka sa yaco ni sa taleitaki Amoni vakalevu ko Lamonai na tui, ka vakavuna me sere na kena ivesu; ia sa kaya na tui me taura e dua na luvena ko Amoni me watina.

25 Ia sa vosa ko Amoni ka kaya vua: E segai, ia me’u nomuni tamata ga. O koya sa yaco kina me tamata ni tui Lamonai ko Amoni. A sa lesi ko Amoni kei na so tale na tamata me ra ivakatawa ni sipi

15a Alama 3:6–19;
3 Nif. 2:15–16.

b Alama 9:16–24; 18:5.

16a Mosa. 28:1–3.

18a DV Vakalougatataka,
Kalougata,

Veivakalougatataki.
19a 1 Nif. 7:4–6.

nei Lamonai, me vaka na nodra ivalavala na Leimanaiti.

26 Ia ni sa cakacaka tiko ko Amoni vua na tui me tolu na siga, sa lako yani ko koya kei ira na Leimanaiti era cakacaka vata ka kauti ira na sipi kina tobu ni wai era daugunu kina, na yaca ni wai ko Sepusi, era sa dau kauta kece ki kea na Leimanaiti na nodra qele ni manumanu, me ra gunu—

27 O koya, ni ra sa kauta tiko yani na nodra qele ni manumanu ki na igunugunu ko Amoni kei ira na tamata ni tui, raica, era sa lako mai e dua na iwiliwili ni Leimanaiti ka gunu tiko mai kea na nodra sipi, a ra sa vakasava na qele ni manumanu e kauta tiko yani ko Amoni kei ira na tamata ni tui, sa ka levu na nodra vakasavi ira ka ra veidroyaki kina ki na veiyasana kecega.

28 Oqo era sa vosa kudrukudru na dauveiqaravi ni tui, ka kaya: Oqo e sa na vakamatei keda vakaidina na tui, me vaka sa yaco vei ira na wekada ni ra a veidroyaki na qele ni manumanu era kauta mai, ena nodra ivakarau ca na tamata oqo. A ra sa tagi ka kaya: Raica, era sa veiseyaki na noda qele ni manumanu.

29 Oqo era sa tagi ni ra sa rerevaka na vakamatei. Ia ni sa raica na ka oqo ko Amoni sa reki vakalevu na lomana; sa kaya lo, au na vakatakila eke vei ira oqo na noqu itokani dauveiqaravi na noqu kaukauwa, se na kaukauwa sa tu vei au, me'u vakasuka tale mai

kina na qele ni manumanu vua na tui; me'u rawa kina na yalodra na noqu itokani dauveiqaravi, me'u vakayarayarataki ira kina me ra vakabauta na noqu vosa.

30 A sa vakaoqo na nanuma nei Amoni ni sa raica na nodra leqa ko ira sa wilika me nona itokani.

31 Ka sa yaco ni sa vakayaloqagataki ira ena nona vosa, ka kaya: Oi kemudou na noqu itokani, dou kakua ni yalolilai tou mai lako ka vakasaqara na qele ni manumanu, tou vakasoqoni ira vata ka kauti ira mai me ra mai gunu; ia me datou maroroya na nona qele ni manumanu na tui, me kakua ni vakamatei kedatou ko koya.

32 Ka sa yaco ni ra sa lako ka vakasaqara na qele ni manumanu, era sa muri Amoni, ka ra veicyiyaki ka soqoni ira kece mai na qele ni manumanu ni tui, ki na igunugunu.

33 Ia era sa lako tale mai na tamata koya me ra vakasava na nodra qele ni manumanu; a sa kaya vei ira na nona itokani ko Amoni: Dou vakavolivoliti ira na qele ni manumanu me ra kakua ni dro; ia au sa lako me'u veivala kei ira era mai vakasava tiko na noda qele ni manumanu.

34 O koya oqo, a ra sa vakayacora sara na ka sa vakarota vei ira ko Amoni, ka sa lako ko koya me vala kei ira era sa tiko mai na tobu ni wai ko Sepusi; ia era sa lewe levu sara ko ira oqori.

35 O koya oqo era sa sega kina ni rerevaki Amoni; ni ra nanuma ni sa lewe dua ga ko koya ka rawa

me na dua ga vei ira e vakamatei koya, ia era sa sega ni kila ni sa yalataka oti na Turaga vei Mosaia ni na “vakabulai ira na luvena mai na ligadra; era sa sega tale ga ni kila e dua na ka me baleta na Turaga; o koya era sa dau taleitaka ga kina me ra vakarusai ira na wekadra; na inaki oqori era sa dau tu kina me vakasava na nona qele ni manumanu na tui.

36 Ia sa tu yani ko “Amoni ka tekivu me raboti ira ena vatu; io, sa kaukauwa sara na nona rabotaka yani na vatu ena kedra maliwa; ka vakamatea sara^b e so vei ira, era sa kidroataka na kena vo na nona kaukauwa; ia oqo era sa cudru tale ga ni sa vakamatea e so vei ira, ka ra sa nakita me ra vakamatei koya sara; o koya, ni ra sa raica ni “sega ni lauti koya rawa na nodra iviri, era sa cola iwau ka cici yani me yaviti koya mate.

37 Ia raica, ko koya yadua sa laveta na nona iwau me yaviti Amoni, sa taya cavuka na ligana ko Amoni ena nona iseileiwau; a sa sabaya ko koya na nodra imoku ena nona taya cavuka na ligadra ena nona iseileiwau, a ra sa kurabui vakalevu kina, ka veidroyaki mai vua; io, e ra sa lewelevu, ia era sa dro ga ena kaukauwa ni nona ravuravu.

38 E lewe ono vei ira era mate ena irabo; ia sa vakamatea dua-dua ga na nodra iliuliu ena nona iseileiwau; ia ko ira kecega ka mokuti koya ena iseileiwau sa taya

cavuka na ligadra, a ra sa lewevuqa toka.

39 Ia ni sa vakasavi ira yani vakayawa, sa qai lesu mai me ra vagunuvi ira na qele ni manumanu ka kauta lesu ki na nona lomanibai na tui, ka curu sara yani vua na tui, ka kauta tiko yani na liga kece ka lauta cavuka ena nona iseileiwau ko Amoni, me ivakadinadina ni veika era sa vakayacora.

WASE 18

Sa nanuma ko Lamonai na tui ni sa dua na Yalo Cecere ko Amoni—Sa vakavulica na tui, ko Amoni me baleta na Veibuli, veiwekani ni Kalou kei ira na tamata, kei na veisereki ka yaco ena vuku i Karisito—Sa vakabauta ko Lamonai ka bale sobu ki na qele me vaka ni sa mate. Rauta na 90 B.K.

KA sa yaco ni sa vakaroti ira na nona dauveiqaravi ko Lamonai na tui, me ra tucake ka vakadinadinataka na ka era raica me baleta na veika sa yaco.

2 Ia ni ra sa tukuna na veika kece era sa raica, ka sa kila na yalodina nei Amoni ena nona maroroi ira na nona qele ni manumanu, sa kila tale ga na nona kaukauwa levu ni a veivala vata kei ira era a via vakamatei koya, sa kurabui vakalevu kina ka kaya: E dina sara sa levu cake ko koya oqo mai na tamata. Raica e segali ni ko koya oqo na Yalo Cecere ka na kauta mai na cudruvi levu

35a Mosa. 28:7;
Alama 19:22–23.

36a Ica 12:15.
b Alama 18:16.

c Alama 18:3.

vei ira na tamata oqo, me baleta na nodra daulaba?

3 Ia e ra sa kaya vua na tui: Keimami sega mada ni kila, e Yalo Cecere se tamata; ia keimami kila ga ni ra a “sega ni vakamatei koya rawa na meca ni tui; ka ra sega tale ga ni vakasavi ira tani rawa na nona qele ni manumanu na tui ni tiko vata kei keimami, ena vuku ni nona lewa maqosa kei na nona kaukauwa; o koya, keimami kila kina ni sa nona itokani na tui ko koya. Ia oqo, oi kemuni na tui, keimami sega ni vakabauta ni vakaoqo na kaukauwa ni dua na tamata, ni keimami kila ni a sega ni vakamatei rawa.

4 Ia oqo, ni sa rogoca na vosa kece oqo na tui, sa kaya vei ira: Au sa qai kila ni sai koya oqo na Yalo Cecere; sa lako mai ena gana oqo me maroroya na nomuni bula, me’u kakua ni “vakamatei kemuni me vakataki ira na wekamuni. Sai koya dina oqo na Yalo Cecere era a dau tukuna na noda qase.

5 Ia oqo na nona ivakarau ni bula ko Lamonai, me vaka e a kila mai vei tamana, ni dua tiko na Yalo Cecere. E dina ni ra sa vakabauta ni dua tiko na “Yalo Cecere, ia era nanuma ga ni sa dodonu na ka cava ga era sa kitaka; ia sa rere vakalevu ga ko Lamonai de sa cala ko koya ni a vakamatei iratou na nona dauveiqaravi;

6 Ni sa vakamatea oti e vuqa vei ira ni ra a vakasava na nona qele

ni manumanu ko ira na wekadra mai na igunugunu; ka ra sa vakamatei ni ra sa veiseyaki na nodra qele ni manumanu.

7 Sa dau nodra ivakarau na Leimanaiti me ra dau wawa ena wai ko Sepusi, ka vakasava na nodra qele ni manumanu na tamata, me rawa kina ni ra qai vakasava yani na kena era sa veidroyaki ki na nodra vanua, sa vakaoqori na ivakarau ni nodra vakacaca vei ira.

8 Ka sa yaco ni sa tarogi ira na nona dauveiqaravi ko Lamonai na tui, ka kaya: Sa evei na tamata sa tu vua na kaukauwa levu oqo?

9 Ka ra sa kaya vua: Raica, sa vakani ira tiko na nomuni ose. Oqo a sa vakarota oti na tui vei ira na nona dauveiqaravi, ni bera ni ra laki vagunuva na qele ni manumanu, me ra vakarautaka na nona ose kei na qiqi vakaturaga, ka kati koya yani ki na vanua ko Nifai; ka ni sa vakarau tu e dua na kana magiti levu ena vanua ko Nifai, mai vei tamai Lamonai, o koya na tui ni vanua taucoko.

10 Ni sa rogoca na tui ko Lamonai ni sa vakarautaka tiko ko Amoni na nona ose kei na nona qiqi vakaturaga sa kurabui sara vakalevu, me baleta na yalodina nei Amoni, ka kaya: E dina sara ni sa sega mada ni bau dua na dauveiqaravi vei ira kece na noqu dauveiqaravi me yalodina sara me vaka na tamata oqo; ni sa i koya duadua ga e nanuma tiko

ka mai vakayacora sara na ka kece au a vakarota.

11 Oqo au sa qai kila vakaidina ni o koya oqo na Yalo Cecere, ka'u sa gadrevi koya sara me lako mai vei au, ia au sega ni via kitaka vakakina.

12 Ka sa yaco ni sa vakarautaka oti ko Amoni na ose kei na qiqi vakaturaga me vodo kina na tui kei ira na nona dauveiqaravi, sa qai lako vua na tui, ka raica ni sa duatani na kena irairai na tui; o koya sa voleka kina ni lesu tale.

13 Ka sa kaya vua e dua na dauveiqaravi ni tui, I Rapana, sa kena ibalebale, na tui levu ka kaukauwa, ka ni ra sa dau tamata kaukauwa ga na nodra tui; a sa kaya kina vua: Rapana sa gadreva na tui mo ni tiko ga e ke.

14 O koya sa gole kina vua na tui ko Amoni, ka kaya vua: Oi kemuni na tui, a cava saka ko ni vinakata me'u cakava vei kemuni? A sa sega ni sauma na nona taro na tui ka rauta e dua na auwa, me vaka na nodra gauna, ni sa sega ni kila na ka me tukuna vua.

15 Ka sa yaco ni sa tukuna tale vua ko Amoni: A cava saka ko ni vinakata vei au? Ia sa galu ga na tui.

16 Ka sa yaco ni sa vakasinaiti ko Amoni ena Yalo ni Kalou, o koya sa kila kina na "nanuma ni lomana na tui. Ka sa kaya vua: E baleta beka ni ko ni sa rogoca ni'u a taqomaki ira na nomuni dauveiqaravi kei na nomuni qele ni

manumanu, ka vakamatea e vitu vei ira na wekadra ena irabo kei na iseleiwau, ka taya cavuka na ligadra e so tale, me rawa kina ni'u taqomaka na nomuni qele ni manumanu kei ira na nomuni dauveiqaravi; raica, sai koya li oqo na vu ni nomuni kurabui?

17 Au sa kaya vei kemuni, a cava, ko ni sa kurabui vakalevu kina? Raica, au sa tamata ga, ka'u sa nomuni dauveiqaravi; o koya, na ka dodonu kecega ko ni sa gadreva, na veika oqori au na vakayacora.

18 Ia ni sa rogoca na vosa oqo na tui, sa kurabui tale kina, ni sa raica ni rawa vei Amoni me "kila na nanuma ni lomana; ia ni sa vaka tu ko ya, sa dolava na gusuna ko Lamonai na tui, ka kaya vua: Ko cei ko iko? Sai iko li na Yalo Cecere ko ya, sa ^bkila na ka kecega?

19 Sa sauma ko Amoni ka kaya vua: E segai.

20 Ka sa kaya na tui: Ko sa kila vakacava na nanuma ni lomaqu? Mo vosa vakadodonu, ka tukuna vei au na veika oqo; ka tukuna talega vei au se na kaukauwa cava ko sa vakamatei ira ka taya musuka kina na ligadra na wekaqu ka ra a vakasava na noqu qele ni manumanu—

21 Ia oqo, kevaka ko sa tukuna vakadodonu vei au na veika oqo, na ka kecega ko gadreva au na solia vei iko; ka kevaka e gadrevi, au na yadravi iko kei na noqu

16a Alama 12:3.

18a DV Kila na Duidui,

iSolisoli ni.

b DV Kalou, Lewe Tolu

Vakalou.

mataivalu; ia au kila ni ko sa tamata kaukauwa sara mai vei ira; ia na ka kecega ko sa vinakata vei au, au na vakadonuya vei iko.

22 Ia oqo ni sa tamata vuku ko Amoni, ka sega na inaki ca e lomana, sa kaya kina vei Lamoni: Ko ni na vakarorogo li ki na noqu vosa, kevaka ka'u sa tukuna vei kemuni na kaukauwa au vakayacora kina na ka oqo? Oqori ga na ka au vinakata vei kemuni.

23 Ka sa sauma vua na tui, ka kaya: Io, au na vakabauta na nomu vosa kece. A sa rawai ena lawaki ko ya.

24 Ka sa tekivu me vosa "vakadodonu vua ko Amoni, ka kaya vua: Ko vakabauta li ni dua tiko na Kalou?

25 Ka sa sauma, ka kaya vua: Au sega ni kila na kena ibalebale oqori.

26 Ka sa qai kaya ko Amoni: Ko vakabauta li ni dua tiko na Yalo Cecere?

27 Ka sa kaya ko koya, Io.

28 Ka sa kaya ko Amoni: Oqori ga na Kalou. Ka sa kaya tale vua ko Amoni: Ko vakabauta li ni Yalo Cecere oqo, o koya na Kalou, sa bulia na ka kecega sa tu mai lomalagi kei vuravura?

29 Ka sa kaya ko koya: Io, au vakabauta ni sa bulia ko koya na ka kecega sa tu e vuravura; ia au sega ga ni kila na lomalagi.

30 Ka sa kaya vua ko Amoni:

na lomalagi sai koya na vanua ka tiko kina na Kalou kei ira kece na nona agilosu yalosavasava.

31 Ka sa kaya ko Lamoni na tui: E tiko beka e delai vuravura?

32 Ka sa kaya ko Amoni: Io, ka raici ira sobu mai na luve ni tamata; ka kila na "vakanananu kei na inaki kece ni lomadra; ni ligana ga era a buli kina mai na ivakatekivu.

33 Ka sa kaya ko Lamoni na tui: Au sa vakabauta na ka kecega ko sa tukuna. Ko talai li mai vua na Kalou?

34 Ka sa kaya vua ko Amoni: Koi au e dua na tamata; ka sa buli na "tamata mai na ivakatekivu ena ivatuka ni Kalou, ka sa kacivi au na nona Yalo Tabu me'u ^bvakavulica na veika oqo vei ira na tamata oqo, me rawa kina ni ra kila na ka dodonu ka dina;

35 Ka sa tiko vei au e dua na iwase ni "Yalo oqori, me'u ^bkila ka kina, kei na kaukauwa me vaka na noqu gagadre kei na noqu vakabauta na Kalou.

36 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Amoni, sa qai tekivu mai na buli ni vuravura, ka vakatalega kina na buli nei Atama, ka tukuna vua na veika kece me baleta na lutu ni tamata, ka "tokaruataka ka tevuka e matana na itukutuku kei na ^bivolanikalou tabu ni tamata, era a vosataka na "parofita, me yacova sara mai na gauna a biuti

24a Alama 38:12.

32a Emosi 4:13; 3 Nif. 28:6; V&V 6:16.

34a Mosa. 7:27; Ica 3:13–16.

^b DV Vakavulica, Qasenivuli, Vakavuvuli—Veivakavulici ena Yalo. 35a DV Uqeti, Veivakauqeti.

^b DV Kila. 36a Mosa. 1:4; Alama 22:12; 37:9. ^b DV iVolanikalou. ^c Cacakaka 3:18–21.

Jerusalemi mai kina, na tamadra, ko Liai.

37 A sa tokaruataka tale ga vei ira (vua na tui kei ira na nona dauveiqaravi) na nodra ilakolako kece na nodra qase ena loma ni le-kutu, kei na nodra sotava na viakana kei na viagunu, kei na nodra rarawa, kei na veika tale e so.

38 A sa vakamacalataka tale ga vei ira na nodrau vakaduiduile ko Leimani kei Lemueli, kei ira na luvei Isimeli, io, na nodra vakaduiduile taucoko sa tukuna vei ira; ka sa tukuna vei ira na itukutuku kece kei na ivolanikalou mai na gauna a biuti Jerusalemi mai kina ko Liai me yacova mai na gauna oqo.

39 Ia e sega ni ko koya ga oqori; sa vakamacalataka vei ira na "ituvatuva ni veisereki; ka sa vakarautaki tu mai na tauyavutaki ni vuravura; a sa tukuna tale ga vei ira na nona lako mai na Karisito, kei na nona cakacaka taucoko na Turaga sa vakaraitaka me ra kila.

40 Ka sa yaco ni sa tukuna oti na veika oqo, ka vakamacalataka vua na tui, sa vakabauta sara na tui na nona veivosa taucoko.

41 Ka sa tekivu me tagi vua na Turaga, ka kaya: Oi kemuni na Turaga, mo ni yalololoma; me vaka na levu ni nomuni ^aloloma cecere vei ira na tamata i Nifai, me vakakina vei au, kei ira na noqu tamata.

42 Ia oqo, ni sa cavuta oti na vosa oqo, sa bale sobu ki na qele me vaka ni sa mate.

43 Ka sa yaco me ra laveti koya na nona dauveiqaravi ka kauta vua na watina, ka ra sa vakadavori koya ena dua na idavodavo; sa davo koto me vaka e dua sa mate ena rua na siga ka rua na bogi; a sa tagicaki koya ko watina kei ira na luvena tagane, kei ira na luvena yalewa me vaka na nodra ivalavala na Leimanaiti, io era sa tagicaka na nona yali.

WASE 19

Sa ciqoma ko Lamonai na rarama ni bula tawavakaiyalayala ka raica na Dauveivueti—Sa matalia na nodra rai na nona matauvuale, ka levu era raica na agilosu—Sa veivakurabuitaki na nona maroro ko Amoni—Sa papitaisotaka e lewe levu ka tauyavutaka na lotu vei ira. Rauta na 90 B.K.

KA sa yaco ni sa oti e rua na siga ka rua na bogi era sa vakarau kauta na yagona na tui ka vakatora ena dua na ibulubulu qara vatu era a vakarautaka me ra dau bulu kina na nodra mate.

2 Oqo na ranadi ni sa rogoca na irogorogo kei Amoni, sa talatala yani me lako mada mai vua.

3 Ka sa yaco ni sa kitaka ko Amoni me vaka sa vakaroti kina, ka lako yani vua na ranadi, ka taroga se cava e vinakata me vakayacora.

4 Ka sa kaya na ranadi vua: Era sa tukuna vei au na dauveiqaravi nei watiqo ni ko sa

“parofita ni Kalou savasava, ka sa tiko vei kemuni na kaukauwa mo vakayacora e vuqa na cakacaka e veivakurabuitaki ena yacana;

5 O koya, kevaka sa vakakina, au gadreva mo curu mada yani ka raica na watiqū, ni sa oti e rua na siga ka rua na bogi na dede ni nona davo koto ena nona idavo-davo; ka so era kaya ni sa bera ni mate; ia e so tale era kaya ni sa mate ka sa bona na yagona, ka sa dodonu me sa laki vakotori ki na ibulubulu qara vatu; ia ki vei au, au kila ni sa bera ni bona.

6 Oqori sara ga na veika e gadreva tu ko Amoni, ka ni kila ni sa curumi Lamoni na tui na kaukauwa ni Kalou; e kila ni sa takali vua na “iubi butobuto ni tawavakabauta, kei na ^brarama ka sa vakararamataka na nona vakasama, na rarama ni nona lagilagi na Kalou, sai koya na rarama talei ni nona vinaka—io, na rarama oqo sa vakavuna na marau ni yalona, sa vakasavi tani kina na o ni butobuto, ka sa vakacaudreva na yagona kei na yalona na rarama ni bula tawavakaiyalayala, io, sa kila ko koya ni sa rawa na yagona na ka oqo, ka sa kau yani vua na Kalou—

7 O koya, na ka sa vinakata vua na ranadi sai koya na ka duadua e gadreva ko koya. O koya sa curu kina ki loma me raica na tui me vaka na nona gagadre na ranadi; ka raica na tui, ka kila ni sa sega ni mate.

8 Ka sa kaya ko koya vua na ranadi: Sa sega ni mate ko koya, ia sa moce ga vua na Kalou, ka na yadra ena mataka; o koya mo dou kakua kina ni buluti koya.

9 Ka sa kaya tale vua ko Amoni: Ko sa vakabauta na ka oqo? A sa kaya vua na ranadi: Sa kena ivakadinadina wale ga vei au na nomu vosa, kei na nodra vosa na neirau dauveiqaravi; ia au sa vakabauta ni na yaco vakaidina me vaka na ka ko sa tukuna.

10 A sa kaya vua ko Amoni: Ko sa kalougata ena levu ni nomu vakabauta; Au sa kaya vei iko, yalewa, sa sega na “vakabauta levu vakaoqo vei ira kece na Nifaiti.

11 Ka sa yaco ni sa yadravi watina tiko na ranadi, mai na gauna ko ya me yacova na gauna ko ya ena mataka ka tukuna ko Amoni ni na yadra kina.

12 Ka sa yaco ni sa duri cake mai ko koya, me vaka na vosa i Amoni; ia ni sa yadra mai, sa dodoka yani na ligana vua na yalewa, ka kaya: Me vakalougatataki ga na yaca ni Kalou, ia mo kalougata tale ga ko iko.

13 Me vaka ga ni ko sa bula tiko, raica, au sa raica vakaidina na noqu Dauveivueti; ka na lako mai ko koya, ena “sucu mai vua e dua na ^byalewa, ka na mai sereki ira kecega na tamata sa vakabauta na yacana. Ia, ni sa cavuta oti na vosa oqo, sa vuabale na nona marau, ka davo sobu tale ena reki; a

19 4a DV Parofita.

6a 2 Kori. 4:3–4.

DV iLati.

b DV Rarama, Rarama

i Karisito.

10a Luke 7:9.

DV Vakabauta.

13a DV Jisu Karisito—Na

parofisai me baleta na sucu kei na mate nei Jisu Karisito.

b 1 Nif. 11:13–21.

sa bale sobu tale ga na ranadi, ni sa vakamalumalumutaki koya na kaukauwa ni Yalotabu.

14 Oqo ni sa raica ko Amoni ni sa sovaraki na Yalo ni Turaga me vaka na nona “vakamamasu, ena vukudra na Leimanaiti, ko ira na wekana, ko ira era sa vakatubura tiko vakalevu na rarawa vei ira na Nifaiti, se vei ira kece na tamata ni Kalou ena vuku ni nodra caka ca kei na nodra ^bivakarau, sa lolou sobu e duruna, ka tekivu me sovaraka na yalona ena masu kei na vakavinavinaka vua na Kalou ena veika sa vakayacora vei ira na wekana; ka sa malumalumu tale ga ena ^creki; ka ratou sa ^dbale tolutolu kina ki na qele.

15 Ia ni ra sa raica na dauveiqaravi ni tui ni ratou sa bale no, era sa vakatekivu me tagi tale ga vua na Kalou, ni sa yaco tale ga vei ira me ra rerevaka na Turaga, ni sai “ira era a mai vakadinadinataka vua na tui na kaukauwa i Amoni.

16 Ka sa yaco ni ra sa masuta na yaca ni Turaga, ena nodra igu, me yacova ni ra sa bale sobu kecega ki na qele, ia sa vo duadua ga e dua na yalewa ni Leimanaiti, na yacana ko Apisi, ni sa saumaki vua na Turaga ena vuqa na yabaki sa oti, ena vuku ni dua na raivotu veivakurabuitaki nei tamana—

17 Ia ni sa saumaki tu vua na Turaga, ka sega ni vakatakila, o koya, ni sa raica ni ra sa bale sobu kecega ki na qele na dauveiqaravi

nei Lamonai, kei na nona marama tale ga, na ranadi, kei na tui, kei Amoni ka davo vakatoboicu no ena qele, sa kila ni oqo na kaukauwa ni Kalou; ia ni nanuma ni oqo e dua na gauna vinaka, ena nona vakaraitaka vei ira na tamata na veika e yacovi ira oqo, ena nodra raica na veika oqo ena rawa ni “vakavuna na nodra vakabauta na kaukauwa ni Kalou, o koya sa cici yani kina mai na dua na vale ki na dua tale, me tukuna vei ira na tamata me ra kila.

18 Ka sa vakatekivu me ra soqoni vata yani ki na nona vale na tui. Sa lewevuqa sara era yaco yani, era sa kurabui vakalevu, ni ra sa raica na tui, kei na ranadi, kei ira kece na nodrau dauveiqaravi ni ra sa davo vakatoboicu no ena qele, ko ira kecega era sa davo koto me vaka era sa mate; era sa raici Amoni tale ga, ka raica, sa Nifaiti ko koya.

19 Ia oqo a ra sa vosa kudrukudru na tamata; era sa kaya eso ni sa yaco vakaidina vei ira e dua na leqa levu, se vua na tui kei na nona vuvale, ni sa vakatara ko koya me “tiko ena nodra vanua e dua na Nifaiti.

20 Ia e so tale era sa vunauci ira ka kaya: E sa kauta mai na tui na leqa oqo ki na nona vuvale, ni a lewa me ra vakamatei na nona dauveiqaravi ka a veiseyaki na nodra qele ni manumanu ena “wai ko Sepusi.

14a V&V 42:14.
b Mosa. 1:5.
c DV Reki.

d Alama 27:17.
15a Alama 18:1–2.
17a Mosa. 27:14.

19a Alama 17:22–23.
20a Alama 17:26; 18:7.

21 Ia era sa vunauci talega mai vei ira na tagane ka ra tu ena wai ko Sepusi me “vakatalabusesetaka na nona qele ni manumanu na tui, ni ra sa cudruvi Amoni vakalevu sara ni a vakamatea mai kea e so na wekadra, ka ra via vakasava na nona qele ni manumanu na tui.

22 Ia oqo, e dua vei ira, na tacinia e dua vei ira ka a “vakamatea ko Amoni ena iseleiwau; ni se cudruvi Amoni vakalevu sara tiko, sa ucuna na nona iseleiwau ka lako yani me vakalutuma vei Amoni, me vakamatea; ia ni sa laveta cake na nona iseleiwau me yaviti koya, raica, sa bale sobu ka mate sara.

23 Eda sa raica eke ni sa sega ni rawa me vakamatei ko Amoni, ni a kaya vakaoqo na “Turaga vei Mosaia, na tamana: Au na taqomaki koya me vaka na nomu vakabauta—o koya sa ^bsoli koya kina ko Mosaia vua na Turaga.

24 Ka sa yaco ni ra sa raica na lewevuqa ni sa bale na tamata, o koya sa via vakamatei Amoni, era sa rere vakalevu sara, ka sega ni doudou me ra dodoka yani na ligadra me tarai koya se dua tale vei ira na bale no; a ra sa kurabui kecega ka veitarogi vakai ira se kaukauwa cava sa yaco kina na ka oqo, ka cava na kena ibalebale.

25 Ka sa yaco ni sa lewe vuqa vei ira era kaya ni ko Amoni na “Yalo Cecere, ka so tale era kaya

ni sa talai mai vua na Yalo Cecere ko koya;

26 Ia e so tale era vunauci ira, ka kaya ni ko koya e dua na manumanu rerevaki, ka ra tala mai na Nifaiti me mai vakararawataki ira.

27 Ka so tale era kaya ni a talai Amoni mai na Yalo Cecere, me vakararawataki ira ena vuku ni nodra caka cala; ka sai koya na Yalo Cecere oqo sa dau qaravi ira tiko na Nifaiti, ka sa dau vakabulai ira mai na ligadra; ka ra kaya ni ko koya na Yalo Cecere ga oqo sa vakarusa e vuqa vei ira na wekadra, ko ira na Leimanaiti.

28 Ka sa yaco me kaukauwa sara kina na nodra veilecalecavi. Ka ena gauna era veilecalecavi tiko kina vakaoqo, sa lako mai na “yalewa dauveiqaravi ka vakavuna na nodra soqoni mai na lewevuqa, ena gauna e raica kina na nodra veilecalecavi na lewevuqa sa rarawa vakalevu sara ka tagi.

29 Ka sa yaco ni sa lako yani ka taura na ligana na ranadi, me rawa ni vakaduri koya kina mai na qele; ia ni taura ga na ligana sa duri ka tucake e yavana, ka kaci ena domo levu, ka vaka: Me vakacaucautaki ko Jisu, ni sa vakabulai au mai na “eli vakarerevaki! Me vakacaucautaki na Kalou, ni ^blomani ira mada na tamata oqo!

30 Ia ni sa tukuna oti na veika oqo, sa roqota na ligana, ni sa

21a Alama 17:27; 18:3.

22a Alama 17:38.

23a Mosa. 28:7;
Alama 17:35.

^b DV Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.
25a Alama 18:2–5.
28a Alama 19:16.

29a 1 Nif. 14:3.

^b DV Loloma Cecere.

vakasinaiti ena marau, ka cavuta na veivosa tawakilai, ni sa kitaka oti oqo, sa taura na tui, ko Lamoni, ena ligana, ka raica sa duri ka tucake e yavana.

31 Ia ko koya, ni sa raica sara na nodra veilecalecavi na nona tamata, sa lako yani ka tekivu me vunauci ira, ka me vakatavulica vei ira na ^avosa ka rogoca mai na gusui Amoni; ia ko ira kecega sa rogoca na nona vosa era sa vakabauta, ka yaco me ra saumaki vua na Turaga.

32 Ia sa vuqa vei ira era sa sega ni via rogoca na nona vosa; o koya era sa dui gole ga kina ka lako yani.

33 Ka sa yaco ni sa tucake mai ko Amoni sa vunau tale ga vei ira, ka vakatalega kina ko ira kece na dauveiqaravi nei Lamoni; ka ra sa vunautaka kece vei ira na tamata e duavata ga na ka—ni sa ^aveisau na yalodra; ni sa sega tale ni tu vei ira e dua na gagadre me ra vakayacora na ^bca.

34 Ia raica, sa lewevuqa era sa tukuna vei ira na tamata ni ra sa raica na ^aagilosu ka veivosaki vata kei ira; ka ra sa tukuna vei ira na veika ni Kalou, kei na nona yalododonu.

35 Ka sa yaco ni ra sa lewevuqa era sa vakabauta na nodra vosa; ia ko ira kecega sa vakabauta era sa ^apapitaisotaki; ka sa yaco me ra tamata yalododonu, ka ra sa

tauyavutaka na lotu ena kedra maliwa.

36 Ka sa tekivu vakaoqo na cacacaka ni Turaga ena kedra maliwa na Leimanaiti; ka sa tekivu tale ga kina na nona sovaraka na Turaga vei ira na Yalona; ia eda sa raica kina ni sa dodo tu na ligana vei ira ^akecega na tamata era na veivutuni ka vakabauta na yacana.

WASE 20

Sa talai Amoni na Turaga ki Mitonai me laki sereki ira mai na wekana era vesu tu—Erau sa sotavi tamai Lamoni, o koya sa tui ena vanua taucoko, ko Amoni kei Lamoni—Sa vakaukauwataka ko Amoni na tui qase me vakadonuya na nodra sereki na wekana. Rauta na 90 B.K.

KA sa yaco ni ratou sa tauyavutaka oti e dua na lotu ena vanua ko ya, sa gadreva na tui ko Lamoni me salavata kei koya ko Amoni ki na vanua ko Nifai, me rawa vua me vakaraitaki koya vei tamana.

2 Ka sa rogo mai vei Amoni na domo ni Turaga, ka kaya: Mo kaku ni lako cake ki na vanua ko Nifai, ia raica, ena segata na tui me vakamatei iko; ia mo lako ga ki na vanua ko Mitonai; ia raica, na tuakamu ko Eroni, kei rau talega ko Mulokai kei Ama eratou sa tiko ena valeniveivesu.

3 Ka sa qai yaco ni sa rogoca na

31a Alama 18:36–39.

33a DV Sucu Tale, Sucu Vakalou.

b Mosa. 5:2;

Alama 13:12.
34a DV Agilosu.

35a DV Papitaiso.

36a 2 Nif. 26:33;
Alama 5:33.

ka oqo ko Amoni, sa kaya yani vei Lamonai: Raica, na tuakaqu kei ira na wekaqu era sa tiko ena valeniveivesu mai Mitonai, ka me'u na lako mada ka sereki ira.

4 Oqo a sa kaya vei Amoni ko Lamonai: Au kila, ena "kauka-uwa ni Turaga ko sa kitaka rawa kina na ka kecega. Ia raica, au na lako vata kei iko ki na vanua ko Mitonai; ni sa noqu itokani vinnaka, na tui ni vanua ko Mitonai, na yacana ko Anitimonu; o koya oqo au na lako ki na vanua ko Mitonai, ka me'u na vosa vakamikamica vua na tui ni vanua ko ya, ka me na biuti iratou tani na wekamu mai na valeniveivesu. Ia oqo sa kaya tale vua ko Lamonai: Ko cei sa tukuna vei iko ni ratou sa tiko e^bvale ni veivesu na wekamu?

5 Ka sa kaya vua ko Amoni: Sa sega ni dua sa tukuna vei au, ia na Kalou duadua ga; ka sa kaya vei au ko koya—Lako ka laki vakabulai ira mai na wekamu, ni ratou sa tiko ena valeniveivesu ena vanua ko Mitonai.

6 Ia ni sa rogoca na ka oqo ko Lamonai sa vakaroti ira na nona dauveiqaravi me ra "vakarautaka na nona ose kei na nona qiqi.

7 Ka sa kaya vei Amoni: Lako mai, au na lako vata sobu kei iko ki na vanua ko Mitonai, au na vakamasuta na tui mai kea me biuti ira tani mai na wekamu mai na valeniveivesu.

8 Ka sa yaco ni rau sa lako voli

yani ko Amoni kei Lamonai, erau sa sotava na tamai Lamonai, o koya sa "tui ena vanua taucoko.

9 Ka raica, sa vosa vei Lamonai ko tamana: A cava ko a sega kina ni lako mai ena "kana magiti ena siga levu ko ya ni'u a cakava e dua na magiti vei kemudou na luvequ, kei ira na noqu tamata?

10 Ka sa tukuna talega ko koya: Ko sa lako tiko ki vei vata kei na Nifaiti oqo, ko koya e dua na luve ni "tamata lasulasu?

11 Ka sa yaco ni sa cavuta yani vua ko Lamonai na vanua erau lako tiko kina, ni sa rere de na vakacudrui koya.

12 Ka sa tukuna talega vua na ka kece e vuna na nona tiko ga mai na nona matanitu, ka sega ni lako mai kina vei tamana ki na kana magiti a vakarautaka.

13 Ia oqo ni sa cavuta vua ko Lamonai na veika kece oqo, raica, sa kidroa sara, ni sa cudruvi koya ko tamana, ka kaya: Lamonai, ko sa lako me vakabula na Nifaiti oqo, na luve ni tamata lasulasu. Raica, ko koya ka butakoci ira na noda qase; ia oqo era sa lako talega mai na luvena ena keda maliwa me rawa kina, ena nodra ilawaki kei na nodra lasu, me ra vakaisini keda, me ra butakoca tale kina na noda iyau.

14 Oqo sa vakaroti Lamonai ko tamana me vakamatei Amoni ena iseileiwau. Ka sa vakaroti koya tale ga me kakua ni lako ki na vanua ko Mitonai, ia me na lesu

20 4a Alama 26:12.

b Alama 20:28–30.

6a Alama 18:9–10.

8a Alama 22:1.

9a Alama 18:9.

10a Mosa. 10:12–17.

vata ga kei koya ki na vanua ko ^aIsimeli.

15 Ia sa vosa vua ko Lamonai ka kaya: Au na sega ni vakamatei Amoni, ka'u na sega talega ni lesu ki na vanua ko Isimeli, ia au na lako ki na vanua ko Mitonai me'u na laki sereki iratou na wekai Amoni, ni'u kila ni ratou sa tamata dodonu ka parofita tabu ni Kalou dina.

16 Ia ni sa rogoca na vosa oqo ko tamana, sa cudruvi koya sara, ka sa ucuna na nona iseleiwau me yaviti koya kina ki na qele.

17 Ia sa tu yani ko Amoni ka kaya vua: Raica, mo kakua ni vakamatea na luvemu; ia sa ^avinaka cake me mate ko koya mai vei iko, mo raica, sa ^bveivutunitaka ko koya na nona ivalavala ca; ia kevaka ko sa bale mate ena gauna oqo, ena nomu cudru, ena sega ni rawa ni vakabulai na yalomu.

18 Ia oqo, sa kilikili sara mo votsoti koya; ni kevaka ko sa ^avakamatea na luvemu tagane, ni sa tamata tawa cala ko koya, na nona dra ena tagi mai na qele vua na Turaga na nona Kalou, me tau vei iko na kena isau; ia ko na vakayalia dina na ^byalomu.

19 Ia ni sa tukuna vua ko Amoni na vosa oqo, sa sauma mai ko koya, ka vaka: Au sa kila kevaka au na vakamatea na luvequ, ni'u sa vakadavea na dra tawa cala; ni sai iko ga ko sa segata mo vakarusai koya.

20 Ka sa dodoka yani na ligana

me yaviti Amoni. Ia sa sabaya na nona imoku ko Amoni, ka mokuta talega na ligana ka sa sega kina ni vakayagataka rawa.

21 Oqo ni sa raica na tui ni na rawa ni vakamatei koya ko Amoni, sa tekivu vakamamasu vei Amoni me rawa ni vakabulai koya.

22 Ia sa laveta cake na nona iseleiwau ko Amoni, ka kaya vua: Raica, au na vakamatei iko vakavo ga kevaka ko vakadonuya vei au me ratou na sereki mai vale ni veivesu ko iratou na wekaqu.

23 Ia oqo, ni sa rere vakalevu na tui de na vakayalia nona bula, a sa kaya: Kevaka ko sa vakabulai au, au na vakadonuya vei iko na cava ga ko sa kerea, ke mani veimamataki kina na noqu matanitu.

24 Oqo ni sa raica ko Amoni ni sa rawa vua me vakayacora na lomanana me vaka na ka sa gadreva ko koya vua na tui qase, a sa kaya vua: Kevaka ko sa vakadonuya me ratou sereki tani mai vale ni veivesu ko iratou na wekaqu, ka vakatalega kina me taura tikoga ko Lamonai na nona matanitu, ka mo kakua ni cudruvi koya, ia mo vakadonuya ga me vakayacora me vaka ga na ka sa gadreva ena ^aka kecega sa nanuma, au na qai vakabulai iko; kevaka e sega, au na yaviti iko vakaidina ki na qele.

25 Ia ni sa tukuna oti na vosa oqo ko Amoni, sa tekivu marau vakalevu na tui ni sa na bula.

26 Ia ni sa raica ni sa sega ni via

14a Alama 17:19.

17a Alama 48:23.

b Alama 19:12–13.

18a DV Laba.

b V&V 42:18.

24a Alama 21:21–22.

vakamatei koya ko Amoni, ka ni sa raica tale ga na loloma levu sa tu vua me baleti Lamonai na luvena, a sa kurabui vakalevu kina ko koya, ka kaya: Baleta ni sai koya ga oqo na levu ni ka ko sa gadreva, me'u na sereki iratou na wekamu, ka raica me tiko ga vua na luvequ ko Lamonai na nona matanitu, raica, au sa vakadonuya vei iko me na tiko ga vua na luvequ na nona matanitu mai na gauna oqo ka sega ni mudu; ka'u na sega ni lewai koya tale—

27 Ka'u na vakadonuya talega vei iko me ratou na sereki tani mai vale ni veivesu na wekamu, ka mo dou lako mai vei au, ko iko kei iratou na wekamu, ki na noqu matanitu; ni'u sa gadreva vakalevu me'u raici kemudou. Ni sa kurabui vakalevu na tui ena vosa sa tukuna, kei na vosa talega sa tukuna na luvena ko Lamonai, o koya sa "gadreva kina ko koya me vulica.

28 Ka sa yaco ni rau sa toso tikoga ena nodrau ilakolako ko Amoni kei Lamonai ki na vanua ko Mitonai. Ka sa yalovinaka vei Lamonai na tui ni vanua ko ya; o koya eratou sa sereki kina mai na vale ni veivesu ko iratou na wekai Amoni.

29 Ia ni sa sotavi ira ko Amoni sa rarawa sara vakalevu, ni sa raica era sa luvaiwale, ka sa mavoa vakaca sara na kuli ni yagodra baleta ni ra sa vesu tu vakadede ena dali kaukauwa. Ka ra sa rarawa

ena viakana, viagunu, kei na veimataqali ka rarawa kecega; ia era sa dau "vosota na nodra rarawa kecega.

30 Ia, me vaka na ka sa yaco, ni sa nodra madigi me ra sota kaya na rarawa ena ligadra e dua na mata tamata yalokaukauwa ka domodomoqa; o koya era sa sega ni vakarorogo kina ki na nodra vosa, ka ra sa vakasavi ira tani, ka yaviti ira, ka vakatalai ira mai na dua na vale ki na dua na vale, mai na dua na vanua ki na dua na vanua, me yacova mada ni ra sa tadu yani ki na vanua ko Mitonai; ia mai kea era sa tauri kina ka biu ki vale ni veivesu, ka vesu ena "dali kaukauwa, ka sogo tiko e vale ni veivesu me vuqa na siga, ka ra sa vakabulai mai vei rau ko Lamonai kei Amoni.

Na itukutuku ni nodrau vunau ko Eroni, kei Mulokai, kei ira na nodrau itokani, vei ira na Leimanaiti.

Okati ena wase e 21 ki na wase e 26.

WASE 21

Sa vakavulici ira na Amelekaiti ko Eroni me baleti Karisito kei na Nona Veisorovaki—Era sa tiko vakavesu mai Mitonai ko Eroni kei ira na wekana—Ni oti na nodra sa sereki, era sa qai ia na veivakavulici ena vei valenilotu ka vakavuna me ra saumaki mai e lewe levu—Sa vakadonuya ko

Lamonai na galala vakalotu vei ira na tamata ena vanua ko Isimeli. Rauta na 90–77 B.K.

IA ena gauna eratou sa “veitawa-sei kina ko Amoni kei iratou na tacina ena iyalayala ni nodra vanua na Leimanaiti, raica sa lako ko Eroni ki na vanua era vakatoka na Leimanaiti, ko Jerusalem, ka vakatokai ki na vanua era a vu mai kina na nodra qase; ia sa tiko vakayawa sara ka sema vata kei na iyalayala ni vanua ko Momani.

2 Oqo ko ira na Leimanaiti kei ira na Amelekaiti kei ira na kai “Emuloni era sa tara mai kea e dua na koro levu, ka vakatoka ko Jerusalem.

3 Oqo era sa tamata yalo kaukauwa na Leimanaiti, ia era sa yalo kaukauwa cake sara na Amelekaiti kei ira na Emulonaiti; o koya era sa vakauqeti ira kina na Leimanaiti me ra lomakaukauwa cake, ka me ra kaukauwa sara ena caka ca kecega kei na itovo vakasisila.

4 Ka sa yaco ni sa yaco yani ki Jerusalem ko Eroni, ka tekivu me vunau taumada vei ira na Amelekaiti. Ka sa tekivu me vunau vei ira ena nodra valenilotu, ni ra sa tara valenilotu tu me vaka na kena “ivakarau vei ira na Neori; ni ra sa lewenilotu i Neori e levu vei ira na Amelekaiti kei ira na Emulonaiti.

5 O koya, ni sa curu yani ki na

dua na nodra valenilotu ko Eroni me vunau vei ira na tamata, ena gauna e sa vosa tiko kina vei ira, raica sa tucake e dua vei ira na Amelekaiti ka tekivu veileti vua, ka vaka: A cava li ko vakadinadinataka tiko? Ko a raica li e dua na “agilosi? A cava e sega ni rairai kina vei keimami na agilosi? Raica era sega beka ni vinaka ko ira na tamata oqo me vakataki ira na nomu tamata?

6 Ko sa kaya tale ga, ni keimami na vakarusai kevaka keimami sa sega ni veivutuni. Ko sa kila rawa vakaevei na nanuma kei na inaki ni lomai keimami? Ko sa kila rawa vakaevei ni sa dodonu me keimami veivutuni? Ko sa kila vakaevei ni keimami sa sega ni tamata dodonu? Raica, keimami sa tara na neimami valenilotu, ka keimami dausoqoni vata ka qarava kina na Kalou. Keimami vakabauta ni na vakabulai ira na tamata kecega na Kalou.

7 Ia sa kaya vua ko Eroni: Ko sa vakabauta li ni na lako sobu mai na Luve ni Kalou me mai sereki ira na tamata mai na nodra ivavalala ca?

8 A sa kaya vua na tamata koya: Keimami sega sara ni vakabauta ni ko kila e dua na ka vaka ko ya. Keimami sega ni vakabauta na ivakarau lialia oqori. Keimami sega tale ga ni vakabauta ni ko kila na “ka e sa bera ni yaco, ia keimami sega tale ga ni vakabauta ni ra kila na nomuni qase kei ira

21 1a Alama 17:13, 17.
2a Mosa. 24:1;

Alama 25:4–9.
4a Alama 1:2–15.

5a Mosa. 27:11–15.
8a Jeko. 7:1–8.

na neimami qase, na veika era a tukuna, ni na qai yaco.

9 A sa tekivu me tevuka vei ira ko Eroni na ivolanikalou me baleta na nona lako mai na Karisito, kei na nodra tucake tale na mate, ka ni na ^asega ni rawa me ra sereki na tamata kevaka e sega na mate kei na nona vakararawataki na Karisito, kei na ^bveisorovaki ni nona dra.

10 Ka sa yaco ni sa tekivu vakamacalataka vei ira na veika oqo era sa cudruvi koya, ka vakalialiai koya; a ra sa sega ni via rogoca na nona vosa.

11 O koya, ni sa raica ni ra sa sega ni via rogoca na nona vosa, sa cavutu mai na nodra valenilotu, ka lako ki na koro ko Ani-Anitai, ia sa raica ni sa vunau tiko mai kea ko Mulokai; kei Ama tale ga kei ira na nodrau itokani. Eratou sa veileti kei ira e vuqa me baleta na vosa.

12 Ka sa yaco ni ratou sa raica ni ra sa vakaukauwataka tiko ga na lomadra na tamata, o koya eratou sa cavutu kina mai kea ka lako ki na vanua ko Mitonai. Ka ratou sa vunautaka kina na vosa vei ira e lewe vuqa, ia sa lewe lailai ga era sa vakabauta na nodratou vosa.

13 Ia, sa vesu ko Eroni kei na vica na nona itokani ka ra biu ki na vale ni veivesu, ia ko ira na kena vo era sa dro mai Mitonai ki na veiyasana vakavolivolita.

14 Era sa ^asotava e vuqa na veika

rarawa ko iratou na biu ki vale ni veivesu, ia erau qai sereki iratou ko Lamonai kei Amoni, ka ratou a vakasulumu ka vakani.

15 Eratou sa lako tale yani me vunautaka na vosa, ka ratou a sereki kina mai vale ni veivesu ena imatai ni gauna; ka ratou a kune rarawa kina.

16 Ka ratou sa lako ki na veivunua kecega sa vakauqeti iratou kina na ^aYalo ni Turaga, ka vunautaka na vosa ni Kalou ena nodra veivalenilotu kecega na Ameleka-iti, se ena nodra soqoni kecega na Leimanaiti ka vakatarai me ratou tiko kina.

17 Ka sa yaco ni sa tekivu me vakalougatataki iratou na Turaga, ka ratou sa kauti ira mai kina na lewe vuqa me ra kila na dina; io, era sa qai ^avakadinata e lewe vuqa baleta na nodra ivalavala ca, kei na nodra ivakarau na nodra qase, ka sega ni dodonu.

18 Ka sa yaco ni rau sa cavutu mai Mitonai ko Amoni kei Lamonai ki na vanua ko Isimeli, na vanua ka nodra ivotavota vakawa.

19 Ka sa sega ni vinakata ko Lamonai na tui me qaravi koya ko Amoni, se me vakatokai tale me nona dauveiqaravi.

20 Ia sa vakarota me tara na veivalenilotu ena vanua ko Isimeli; ka sa lewa tale ga me ra dausoqoni yani kina ko ira kece na nona tamata, se ko ira e liutaki ira ko koya.

9a Mosa. 5:8;
Alama 38:9.
b DV Sorovaka,

Veisorovaki.
14a Alama 20:29.
16a Alama 22:1.

17a V&V 18:44.

21 Ka sa marau ena vukudra, ka vakavulica vei ira e vuqa na ka. Ia sa dusimaka vei ira na nona tamata ni ra liutaki mai vua, ka era sa tamata galala, ka ra sa galala tale ga mai na lewa veivakasaurarataki ni tui, ko tamana; baleta ni sa solia vei koya ko tamana na lewa me baleti ira na tamata ena vanua ko Isimeli, kei na veivanua vakavolivolita.

22 Ka sa tukuna tale ga vei ira ni sa “rawa me ra qarava na Turaga na nodra Kalou me vaka na nodra gagadre, ena veivanua cava ga era tiko kina, kevaka e tiko ena vanua e lewa na tui ko Lamonai.

23 Ia sa vunau ko Amoni vei ira na tamata i Lamonai na tui; ka sa yaco ni sa vakavulica vei ira na veika kecega sa dodonu. Ia sa vunau ira vagumatua sara ena veisiga kecega; ia era sa rogoca na nona vosa, ka muria sara na ivakaro ni Kalou.

WASE 22

Sa vakavulici tamai Lamonai ko Eroni me baleta na Veibuli, na Lutu i Atama, kei na ituvatuva ni veisereki ena vukui Karisito—Sa saumaki na tui kei ira kece na nona vuvale—Sa vakamacalataki na wasewasei ni vanua vei ira na Nifaiti kei na Leimainaiti. Rauta na 90–77 B.K.

Oqo, ni sa vakavulici ira tiko ga na tamata i Lamonai ko Amoni, me da lesu tale mada ki na i tuku-tuku kei Eroni kei iratou na nona

itokani; ni oti na nona biuti Mitonai mai, a “liutaki koya na Yalo me lako ki na vanua ko Nifai, ki na nona vale na tui ni vanua taucoko, ka ^bvakavo ga ena vanua ko Isimeli; ka tamai Lamonai ko koya.

2 Ka sa yaco ni sa lako ko koya kei iratou na nona itokani ki na nona itikotiko na tui, a sa cuva sobu vua na tui, ka kaya: Raica, oi kemuni na tui; oi keitou oqo na wekai Amoni, ko ni a “sereka mai na vale ni veivesu.

3 Ia oqo, oi kemuni na tui, kevaka mo ni vakabulai keitou, keitou na qai nomuni dauveiqaravi. Ka sa kaya vei iratou na tui: Dou tucake, au na vakabulai kemudou, ka’u na sega ni laiva mo dou noqu dauveiqaravi; ia au vinakata mo dou vakavulici au; ni sa sega tiko ni vakacegu na noqu vakasama baleta na loloma kei na cecere ni nona vosa na tacimudou ko Amoni; ia mo dou tukuna tale ga se cava sa sega ni lako vata mai kina kei kemudou ko koya mai Mitonai.

4 A sa kaya vua na tui ko Eroni: Raica, sa kacivi koya na Yalo ni Turaga ki na dua tale na vanua; sa lako ko koya ki na vanua ko Isimeli, me vakavulici ira na tamata i Lamonai.

5 A sa vosa na tui ka kaya vei iratou: Na cava ko tukuna tiko me baleta na Yalo ni Turaga? Raica, oqori sara ga na ka e vakaleqai au tiko.

6 Ia e dua tale, a cava na ibalebale ni vosa i Amoni ka kaya vakaoqo—“Kevaka dou na veivutuni, dou na vakabulai, ia kevaka dou sa sega ni veivutuni, dou na muduki tani ena siga mai muri?”

7 Ia sa sauma ka kaya vua ko Eroni: Ko sa vakabauta li ni dua tiko na Kalou? A sa kaya na tui: Au kila ni ra a kaya na Amelekaiti ni dua tiko na Kalou, au sa vakadonuya me ra tara na nodra valenilotu, me ra dausoqoni vata ka qaravi koya. Kevaka dou sa kaya oqo ni dua tiko na Kalou, raica au na “vakabauta.

8 Ia sa marau vakalevu ko Eroni ni rogoa na vosa oqo, ka kaya: Raica, oi kemuni na tui, me vaka ni ko ni sa bula, sa dua tiko na Kalou.

9 Ka sa kaya na tui: Sai koya li na Kalou na “Yalo Cecere ka a ka-uti ira mai na noda qase mai na vanua ko Jerusalemi?”

10 A sa kaya vua ko Eroni: Io, sai koya ga na Yalo Cecere oqori, ka “bulia na veika kece mai lomalagi kei vuravura. Ko sa vakabauta li na ka oqo?”

11 Ka sa kaya: Io; au sa vakabauta ni Yalo Cecere a bulia na ka kecega, ia au gadreva sara mo dou vakamacalataka vei au na veika kece oqori, ia au na “vakabauta na nomudou vosa.

12 Ka sa yaco ni sa kila ko Eroni ni na vakabauta na tui na nona vosa, sa qai tekivu vakamacala mai na buli i Atama, ka “wilika vua na tui na ivolanikalou—na nona bulia na tamata na Kalou me ucui koya, kei na nona solia vua na Kalou na ivakaro, ia sa lutu tani na tamata ena vuku ni nona talaidredre.

13 Ka sa vakamacalataka vua ko Eroni na ivolanikalou mai na “buli i Atama, ka tuva e matana na lutu ni tamata, kei na kena ituvaki vakavuravura ka vakatalega kina na ^bituvatuva ni veisereki, ka a vakarautaki tu ‘mai na tauyavutaki ni vuravura, ena vukui Karisito, vei ira kece era vakabauta na yacana.

14 Ia ni sa ^alutu tani na tamata sa sega ni rawa me ^bvakabulai koya ga vakaikoya; ia sa mai “soro-vaki kina na nodra ivalavala ca ena nona rarawa kei na nona mate na Karisito, ena vakabauta kei na veivutuni, kei na veika tale e so; ni a gutuva ko koya na ivau ni mate, ka sa sega kina na nona qaqa na ^dibulubulu, ni na tilomi na ivadi gaga ni mate ena vakanuini ki na veivakalagilagi; sa vakamacalataka ko Eroni na veika kece oqo vua na tui.

15 Ka sa yaco ni sa vakamacalataka oti vua ko Eroni na veika oqo, sa kaya na tui: “a cava me’u

6a Alama 20:17–18.

7a V&V 46:13–14.

9a Alama 18:18–28.

10a DV Buli, iBulibuli.

11a DV Vakabauta.

12a 1 Nif. 5:10–18;

Alama 37:9.

13a iVakate. 1:26–28.

b DV iTuvatuva ni Veivueti.

c 2 Nif. 9:18.

14a DV Lutu nei Atama

kei Ivi.

b 2 Nif. 25:23;

Alama 42:10–25.

c Alama 34:8–16.

DV Sorovaka,

Veisorovaki.

d Ais. 25:8;

1 Kori. 15:55.

15a Cakacaka 2:37.

kitaka me'u rawata kina na bula tawamudu oqo ko sa tukuna tiko? Io, a cava me'u kitaka me'u ^bsucu kina vua na Kalou, me cavuraki kina na yalo ca mai na lomase-requ, ka ciqoma na Yalona, ka me'u vakasinaiti ena marau, ka me'u kakua kina ni biu laivi ena iotioti ni gauna? Raica, a sa kaya ko koya, au na solia yani na ^cveika kece au sa taukena, io, au na solia yani na noqu matanitu me rawa ni'u ciqoma kina na marau levu oqo.

16 Ia sa kaya vua ko Eroni: Ke-vaka ko sa ^agadrevu na veika oqo, kevaka mo na cuva sobu vua na Kalou, io, kevaka ko na veivutunitaka na nomu ivalavala ca kecega; ka mo qai cuva vua na Kalou, ka kaciva na yacana ena vakabauta, ka vakabauta ni ko na ciqoma, ia ko na qai ciqoma na ^binuinui me vaka ko sa gadrevu.

17 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Eroni, a sa tekiduru na tui ka cuva sobu vua na Turaga; io, a sa ^acuva vakatoboicu ki na qele, ka ^bmasu vagumatua, ka kaya:

18 Oi kemuni na Kalou, sa tukuna vei au ko Eroni ni sa dua tiko na Kalou; ia kevaka sa dua tiko na Kalou, ka sai kemuni na Kalou, mo ni vakatakilai kemuni mada vei au, ka'u na veivutunitaka na noqu ivalavala ca kecega me'u kilai kemuni, ka me'u vakaduri cake mai na mate, ka

vakabulai ena siga mai muri. Ni sa cavuta oti na vosa oqo na tui, sa davo sobu sara me vaka e sa mate.

19 Ka sa yaco ni ra sa lako na nona dauveiqaravi ka tukuna vua na ranadi na ka sa yaco vua na tui. Sa lako mai ko koya vua na tui; ena gauna e raica kina ni sa davo no na tui me vaka sa mate; sa raici Eroni tale ga kei iratou na nona itokani ni ratou sa tucake tu, ka sa nanuma ni ratou sa vakavuna na leqa ni tui, sa cudru vakalevu sara ka vakaroti ira na nona dauveiqaravi se na nona dauveiqaravi na tui, me ra vesuki iratou ka vakamatei iratou.

20 Oqo era sa rere na dauveiqaravi ni tarai Eroni kei iratou na nona itokani, ni ra a raica tu na ka e yaco vua na tui; e ra sa vakamamasu vua na ranadi ka kaya: A cava ko ni sa vakarota kina me keitou vakamatei iratou na tamata oqo, raica sa ^akaukauwa sara vei keda kecega e dua ga vei iratou oqo? O koya era na vakamatei keda kece.

21 Oqo ni sa raica na ranadi ni ra sa rere na nona dauveiqaravi sa tuburi koya tale ga na rere de na yaco vua e dua na leqa. Ka sa vakaroti ira na nona dauveiqaravi me ra kacivi ira mai na tamata me ra mai vakamatei Eroni kei iratou na nona itokani.

22 Oqo ni sa kila ko Eroni ni sa nakita vakaidina sara na ranadi me yaco na ka oqori, ka kila tale

15b Alama 5:14, 49.
c Maci. 13:44–46;
19:16–22.

16a DV Saumaki Mai,
Saumaki.
b Ica 12:4.

17a V&V 5:24.
b DV Masu.
20a Alama 18:1–3.

ga na kaukauwa ni lomadra na tamata; a sa ririkotaka ni ra na soqoni vakalewelevu mai na tamata ka na tubu na veileti kei na veivala ena kedra maliwa; o koya sa dodoka yani kina na ligana ka vakaduria na tui ka kaya vua: Mo tucake mai. A sa tucake ko koya ni sa vakaukauwataki.

23 Sa vakayacori na veika oqo e matadra na ranadi kei ira e lewevuqa na dauveiqaravi. Ia ni ra sa raica, e ra sa kurabui vakalevu kina, ka tuburi ira na rere. A sa tucake yani na tui ka ^aqaravi ira. A sa veiqaravi vakalevu sara vei ira me yaco ni ra sa ^bsaumaki vua na Turaga na nona matavuvale.

24 Oqo era sa soqoni vata mai na lewevuqa me vaka na ivakaro ni ranadi, era sa vosa kudrukudru ena vukui Eroni kei iratou na nona itokani.

25 Ia sa lako yani na tui ka vunau vei ira. A ra sa yalovinaka vei Eroni kei iratou na nona itokani.

26 Ka sa yaco ni sa raica na tui ni ra sa yalovinaka na tamata, a sa kaya vei Eroni kei iratou na nona itokani me ratou lako yani ena kedra maliwa na lewevuqa ka vunatuka na vosa vei ira.

27 Ka sa yaco ni sa vakau yani na nona ^aitukutuku na tui vei ira kecega na nona tamata ena nona vanua taucoko, io na veiyasana vakavolivolita me yaco ki na wasawasa ena tokalau kei na wasawasa ena ra, ia sa kena iyalayala

mai na vanua ko ^bSaraemala na lekutu mai na wasawasa ena tokalau ki na wasawasa ena ra, ka vakamura na matasawa kei na iyalayala ni lekutu ki na vualiku kei Saraemala, me yacova na iyalayala ni vanua ko Mani-tai, ena uluniwai ko Saitoni, na wai ka drodro mai na tokalau ki na ra—ia oqo na iyalayala ni nodra vanua na Leimanaiti kei ira na Nifaiti.

28 Oqo era sa vakaitikotiko ga ena valelaca ena loma ni lekutu ko ira na Leimanaiti ^avucesa; ia era sa tawana na lekutu ena ra ni vanua ko Nifai; io, kei na ra ni vanua ko Saraemala, ena iyalayala ni matasawa, kei na ra ni vanua ko Nifai, oqo na vanua e a nodra ivotavota vakawa taumada na nodra qase, me kena iyalayala na matasawa.

29 Ia era sa tiko tale ga e vuqa na Leimanaiti ena matasawa ni vanua ena tokalau, na vanua era a vakasavi ira yani kina ko ira na Nifaiti. Ia oqo sa voleka me ra vakavolivoliti ira sara na Nifaiti ko ira na Leimanaiti; ia era sa taura na Nifaiti na vanua kece ena vualiku, na kena iyalayala na lekutu ena uluniwai ko Saitoni, mai na tokalau ki na ra ka wavoki me yacova na yasana ki na lekutu; io na vualiku taucoko me yaco ki na vanua ko ^aVanuasautu.

30 Ia sa yacova na iyalayala ni vanua ko ^aVanualala, sa yawa

23a DV Vakavulica,
Qasenivuli,
Vakavuvuli;
Veiqaravi; Vunau.

b DV Saumaki Mai,
Saumaki.
27a Alama 23:1–4.
b Oma. 1:13–17.

28a 2 Nif. 5:22–25.
29a Alama 52:9; 63:5.
30a Alama 50:34;
Moma. 4:1–3.

sara ki na vualiku na nodra vanua na tamata era sa vakarusai, ka ra qai kunea na ^bsuidra ko ira na kai Saraemala, oqo na vanua era a ^csobu taumada mai kina.

31 Ia era qai lako mai kea ki na lekutu ena ceva. Ia, na vanua kece ena vualiku sa vakatokai ko ^aVanualala, kei na vanua kece ena ceva sa vakatokai ko Vanuasautu, sa sinai na kena lekutu ena mataqali manumanu kila kecega, ia e so na manumanu oqori era lako mai na vanua ena vualiku me vaqara kakana.

32 Ia oqo, na iyalayala ni vanua ko Vanuasautu kei Vanualala, sa rauta ni lakova e dua na Nifaiti ena ^adua veimama na siga, mai na wasawasa ena tokalau ki na wasawasa ena ra; ia sa voleka sara ni vakavolivolita na vanua ko Nifai kei na vanua ko Saraemala na wasawasa, ia sa semati rau ga na vanua ena vualiku kei na vanua ena ceva, e dua na ^bvanua qiqo.

33 Ka sa yaco ni ra sa tawana tu na Nifaiti na vanua ko Vanuasautu, mai na wasawasa ena tokalau ki na wasawasa ena ra, ia ena nodra lewa yalomatua na Nifaiti, era sa tuva kina na nodra mataivalu me yadravi ira na Leimanaiti, me ra tiko ga ena vanua ena ceva ka kakua ni lako cake yani ki na vualiku, de ra na rawa na vanua ena vualiku.

34 O koya era sa tawana tiko ga kina na Leimanaiti na vanua ko Nifai, kei na lekutu

vakavolivolita. Oqo era sa lewa vakayalomatua sara na Nifaiti—era sa veimecaki kei ira na Leimanaiti, ka ra sega ni vinakata me ra dau mai vakararawataki ira tiko, ia ka me tiko e dua na vanua me ra dau dro yani kina, me vaka na nodra gadadre.

35 Ia oqo koi au, ni'u sa tukuna oti na veika oqo, au sa lesuva tale na itukutuku kei Amoni, Eroni, Omana kei Iminai kei ira na nodratou itokani.

WASE 23

Sa kacivaki na galala vakalotu—Era sa saumaki ko ira na Leimanaiti ena vitu na vanua kei na koro—Era sa vakatoka me yacadra na Anitai-Nifai-Liai ka ra sa galala mai na vosa ni veivakacacani—Era sa cata na dina ko ira na Amelekaiti kei na Emulonaiti. Rauta na 90–77 B.K.

RAICA, ka sa qai yaco ni sa kacivaki yani na nona ^aitukutuku na tui Leimanaiti kivei ira na nona tamata, sa lewa me ra kakua ni vakacacani Amoni, Eroni, Omana, Iminai se dua vei ira na nodratou itokani era sa vunautaka yani na vosa ni Kalou ena veivanua ga era sa dui tu kina.

2 Io sa tukuni vei ira na nona tamata me ra kakua ni tarai ira se vesuki ira, se biuti ira ki na vale ni veivesu; se me ra kasiviti ira se yaviti ira, se vakasavi ira tani mai na nodra valenilotu, io me ra kakua ni kanakuitataki ira; se

30^b Mosa. 8:7–12; 28:11–19.
c Ila. 6:10.

31^a Ila. 3:5–6.
32^a Ila. 4:7.

^b Alama 50:34.
23 1^a Alama 22:27.

vakaviriki ira ena vatu, ia me ra vakacurumi ira yani ki na nodra veivale, na valetabu kei na nodra valenilotu.

3 Ia oqo me ra lako yani ka vunautaka na vosa me vaka na nodra gagadre, ni sa saumaki vua na Turaga na tui, kei na nona matavuvale; o koya sa vakauta yani kina na nona itukutuku vei ira na nona tamata ena vanua taucoko, me kakua na vakalatilati ki na vunautaki ni vosa ni Kalou, ia me curuma yani na vanua taucoko, ka me ra qai kila kina na nona tamata na ca ni nodra ^aivakarau na nodra qase, ka me rawa ni ra kila kina ni ra sa veiwekani ga, ka me ra kakua kina ni daulaba, se dauvakacaca, se daubutako, me ra kakua ni veibutakoci, se kitaka e dua ga na mataqali caka ca.

4 Ka sa qai yaco ni sa vakauti yani na ivakaro ni tui, eratou sa qai lako ko Eroni kei ira na nona itokani mai na dua na koro levu ki na dua tale na koro levu, mai dua na vale ni sokalou ki na dua tale, me tauyavutaki na lotu, me ra vakatabui ira na bete kei na ivakavuvuli ena vanua taucoko ena kedra maliwa na Leimanaiti, me vunautaki ka vakavulici na vosa ni Kalou vei ira; ka sa yaco me ratou rawata sara vakavinaka.

5 Ia sa yaco me ra kila na Turaga e udolu na tamata, io, e udolu vakaudolu era sa vakabauta na

nodra ^aivakarau ni bula na Nifaiti; era sa vakavulici ena ^bivolatukutuku kei na parofisai ka a vakadewataki sobu tiko mai me yacova na gauna oqo.

6 Ia me vaka ga ni sa bula dina tiko na Turaga, ka lewelevu talega era sa vakabauta, se me vaka sa levu era sa kila na dina, ena nodratou ivunau ko Amoni kei ira na wekana, me vaka na yalo ni vakatakila kei na parofisai, kei na kaukauwa ni Kalou ka sa cakaca mana vei ira—io, au sa kaya vei kemuni, me vaka ni sa bula na Turaga, ka lewelevu vei ira na Leimanaiti era sa vakabauta na nodra ivunau, ka ^asaumaki vua na Turaga, era sa sega ni ^blutu tani tale.

7 A sa yaco me ra tamata ivalavala dodonu; era sa biuta tani na nodra iyaragi ni vakaduiduile, era sa sega ni vorata tale na Kalou, se dua tale vei ira na wekadra.

8 Ia sai ira oqo era sa ^asaumaki vua na Turaga:

9 Ko ira na Leimanaiti ena vanua ko Isimeli;

10 Ka vakakina ko ira na Leimanaiti ena vanua ko Mitonai;

11 Ka vakakina ko ira na Leimanaiti ena koro levu ko Nifai;

12 Ka vakakina ko ira na Leimanaiti ena vanua ko ^aSailomi, kei ira ena vanua ko Semiloni, kei na koro levu ko Lemueli, kei na koro levu ko Siminilomi.

13 Ia oqori na yaca ni veikoro

3a Alama 26:24.

5a Alama 37:19.

b Alama 63:12.

DV iVolanikalou.

6a DV Saumaki Mai,

Saumaki.

b Alama 27:27.

8a Alama 26:3, 31.

12a Mosa. 22:8, 11.

lelevu ka ra tiko kina na Leimana-iti era sa ^asaumaki vua na Turaga; ia sai ira oqo era sa biuta tani sara na nodra iyaragi ni veisaqasaqa, io, na nodra yaragi kece ni ivalu; raica era sa Leimanaiti kecega.

14 Ia era sa sega ni ^asaumaki na Amelekaiti, ka vakavo ga e dua; ka sega sara ni dua na ^bEmulonaiti; ia era sa vakaukauwataka tikoga na lomadra, ka vakakina na lomadra ko ira na Leimanaiti era vakaitikotiko vata ena veivaua era tiko kina, io, ena nodra veikoro kei na nodra veikoro lelevu.

15 O koya au sa cavuta kina na yaca ni nodra veikoro lelevu na Leimanaiti ka ra sa veivutuni ka ciqoma na dina, ka ra saumaki mai.

16 Ka sa yaco ni sa gadreva sara na tui kei ira kecega sa saumaki mai me ra vakatokai ena dua na yaca, me ra kilai tani kina mai vei ira na wekadra; o koya sa veivosaki kina na tui kei Eroni kei ira na bete me baleta na yaca me ra kacivi kina, me rawa me ra na kilai tani kina.

17 Ka sa yaco ni ra sa vakatoka me yacadra na ^aAnitai-Nifai-Liai; era sa kacivi tiko ena yaca oqo ka sega tale ni vakatokai me ra Leimanaiti.

18 Ka ra sa yaco ni ra sa tamata gugumatua sara; io, era sa veiyanloni kei ira na Nifaiti; o koya a ra sa veirogorogoci sara kei ira, ka

sa sega ni muri ira tale na ^acudru ni Kalou.

WASE 24

Era sa valuti ira na tamata ni Kalou ko ira na Leimanaiti—Era sa reki vei Karisito na Anitai-Nifai-Liai ka ra sikovi mai vei ira na agilosu—Era sa digitaka me ra mate ia me ra kakua ni taqomaki ira ena ivalu—Sa lewelevu na Leimanaiti era sa saumaki mai. Rauta na 90–77 B.K.

KA sa yaco ni ko ira kece na Amelekaiti kei ira na Leimanaiti kei ira na Emulonaiti ena vanua ko Emuloni, kei na vanua ko Ilami, kei ira ena vanua ko ^aJerusalemi, ia me vakalekalekataka ga, ena veivanua vakavolivolita, ka ra sega ni saumaki mai ka se bera ni ra vakatokai ira me ra ^bAnitai-Nifai-Liai, e ra sa vakayavalati mai vei ira na Amelekaiti kei na Emulonaiti me ra cudruvi ira na wekadra.

2 Ia era sa cudruvi ira vakalevu sara, ka sa yaco kina me ra tekivu vorata na nodra tui, ka sega ni vinakata me nodra tui; o koya era sa tauri iyaragi kina me ra valuti ira na Anitai-Nifai-Liai.

3 Oqo a sa solia na lewa ni matanitu na tui vua na luvena, ka vakatokai koya me yacana ko Anitai-Nifai-Liai.

4 Ia sa mate na tui ena yabaki vata era sa vakarau tiko mai kina na Leimanaiti me ra mai valuti ira na tamata ni Kalou.

13a Alama 53:10.

14a Alama 24:29.

b Mosa. 23:31–39.

17a DV Anitai-Nifai-Liai.

18a 1 Nif. 2:23;

2 Nif. 30:5–6;

3 Nif. 2:14–16.

24 1a Alama 21:1.

b Alama 25:1, 13.

5 Oqo ni sa raica ko Amoni kei iratou na tuakana kei ira ka lako vata mai kei koya, na nodra vakavakarau na Leimanaiti me ra mai vakarusai ira na wekadra, era sa qai lako mai ki na vanua ko Mitiani, ka sa sota mai kea ko Amoni kei ira kece na wekana; ka ra sa lako mai kea ki na vanua ko Isimeli me “veivosaki kei Lamoni ka vaka kina na tuakana ko Anitai-Nifai-Liai, ena ka me ra kitaka me ra taqomaki ira kina mai vei ira na Leimanaiti.

6 E sega ni dua na tamata vei ira kecega era sa saumaki vua na Turaga era via tauri iyaragi tale vei ira na wekadra; e sega, era sega mada ga ni vakavakarau ki na ivalu; io, na nodra tui talega sa vakaroti ira me ra kakua ni kitaka vakakina.

7 Ia, sai koya oqo na veivosa ka tukuna vei ira na nona tamata me baleta na ka oqo: Oi kemuni na wekaqu, au sa vakavinavinaka vua na noqu Kalou, ni sa yaloloma ka talai ira mai na wekada, ko ira na Nifaiti, me ra mai vunau vei keda me da kila kina ni sa sega ni dodonu na nodra “ivakarau na noda qase daucaka ca.

8 Ia raica, au sa vakavinavinaka vua na noqu Kalou cecere ni sa solia vei keda e dua na iwase ni Yalona me vakalomavinakataki keda, ka da sa veimaliwai kina kei ira na wekada, ko ira na Nifaiti.

9 Ia raica, au sa vakavinavinaka tale ga vua na noqu Kalou, ena

noda sa veimaliwai rawa oqo, me rawa ni da “kila kina na noda ivalavala ca, kei na vuqa na laba e da sa vakayacora oti.

10 Ka’u sa vakavinavinaka tale ga vua na noqu Kalou, io, na noqu Kalou cecere, ni sa solia me da veivutunitaka na veika oqo, ka vakakina na nona sa “vosoti keda ena noda ivalavala ca kei na laba eda a daukitaka tiko, ka bokoca tani mai yaloda na ^bnoda cala, ena vuku ni nona vinaka na Luvena.

11 Ia oqo raica, oi kemuni na wekaqu, me vaka ni sai koya oqo na ka e da rawa ni vakayacora (me vaka ni da sa tamata lako sese mai vei ira na tamata kecega) sa kilikili sara me da veivutunitaka na noda ivalavala ca kei na laba eda a dau kitaka, ka laiva na Kalou me “kauta tani mai yaloda, ni sai koya ga na ka e rawa me da kitaka oya me da veivutuni ena mata ni Kalou me rawa ni kauta tani ko koya na noda dukadukali—

12 Oqo, oi kemuni na wekaqu lomani, me vaka ni sa kauta tani na Kalou na noda dukadukali, ka sa serau mai na noda iseleiwau, me da kakua sara ni vakadukadukalitaka tale ena nodra dra na wekada.

13 Raica, au sa kaya vei kemuni, me da maroroya mada na noda iseleiwau me kakua sara ni duka mai na nodra dra na wekada; ia kevaka eda sa vakadukadukalitaka tale na noda iseleiwau sa

5a Alama 27:4–13.
7a Mosa. 1:5.

9a V&V 18:44.
10a Tani. 9:9.

b DV Kila Nona Cala.
11a Ais. 53:4–6.

na sega ni “vakaserautaki tale ena nona dra na Luvena na noda Kalou Cecere, ka na mai vakada-vei me veisorovaki ni noda ivavala ca.

14 Ia sa yalololoma sara vei keda na Kalou cecere, ka vakatakila vei keda na veika oqo me da kakua kina ni rusa; io, sa vakatakila tumada na veika oqo vei keda, baleta ni lomana na “yaloda me vaka na nona lomani ira na luveda; o koya, sa talai ira mai kina na nona agilosi ena nona loloma cecere, me ra vakatakila vei keda kei ira na noda itabatamata mai muri na ^btuvatuva ni veivakabulai.

15 Ia, sa yalololoma sara na noda Kalou! Ia raica oqo, ni sa rui ka bibi me da kauta laivi na dukadukali mai vei keda, ka vakasavasavataka na noda iseileiwau, me da vunitaka me savasava tikoga, me ivakadinadina vua na noda Kalou ena siga mai muri, se ena siga me da na mai duri tu kina e matana me da na lewai, me vaka ni da sa sega ni vakadukadukalitaka na noda iseileiwau ena nodra dra na wekada, mai na gauna e solia kina vei keda na nona vosa, ka sa vakasavasavataki keda kina.

16 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, kevaka era sa vakasaqara ko ira na wekada me ra vakarusai keda, raica, e da na vunitaka na noda iseileiwau, io, me da buluta ena qele, me rawa ni ra savasava tikoga, me ivakadinadina ena siga

mai muri, ni da a sega ni vakayagataka; ka kevaka era na vakarusai keda ko ira na wekada, raica, e da na lako “vua na noda Kalou ka vakabulai.

17 Ka sa yaco ni sa tinia na nona vosa na tui, era sa binia vata na nodra iseileiwau, kei na nodra iyaragi kecega ni vakadave dra, ko ira na tamata ka ra sa soqoni vata mai, ka “buluta ena qara titobu.

18 Ia era sa kitaka oqo, ni ra sa nanuma me ivakadinadina vua na Kalou, kei ira tale ga na tamata, ni ra na “sega tale ni tauri iyaragi me ra vakadave dra kina; a ra sa bubului ka ^byalayala kina vua na Kalou, ni rawarawa me ra ^csoli ira me ra mate ia me ra kakua ga ni vakadavea na nodra dra na wekadra; me ra kakua ni taura vakatawadodonu mai vei ira na wekadra, ia, me ra dausoli ka ga vei ira; me ra dau cakacaka sara vagumatua, ia, me ra kakua ni vakaoti gauna ena veika mate wale.

19 Ka eda sa raica oqo, ni ra sa vakavulici na Leimanaiti me ra kila ka vakabauta na ivakavuvuli dina, e ra sa “tudei sara, io era sa boleka na mate ka me ra kakua ga ni valavala ca tale; raica era sa buluta na nodra iyaragi ni veisaututaki, se era sa buluta na nodra iyaragi ni ivalu me yaco kina na veisaututaki.

20 Ka sa yaco ni ra sa vakavakarau ena ivalu na wekadra, ko ira na Leimanaiti, ka ra kaba mai

13a iVakata. 1:5.

14a DV Yalo—Na tale ni yalo.

b DV iTuvatuva ni

Veivueti.

16a Alama 40:11–15.

17a Ila. 15:9.

18a Alama 53:11.

b DV Veiyalayalati.

c DV iSoro.

19a DV Vakabauta.

na vanua ko Nifai, era sa nakita me ra vakarusa na tui, ka bulia e dua me kena isosomi, era sa nakita tale ga me ra vakarusai ira sara na Anitai-Nifai-Liai mai na nodra vanua.

21 Oqo ni ra sa raica na tamata ni ra sa kaba mai era sa lako yani me ra sota kei ira, a ra sa ^acuva vakatoboicu ki na qele e matadra ka kaciva na yaca ni Turaga; ia ni ra sa cuva tu ga vakaoqori, era sa kabai ira mai ko ira na Leimanaiti, ka yaviti ira ena iseleiwau.

22 Ia era a vakamatea e dua na udolu ka lima, ni sa sega sara e vorati ira yani; ia eda kila ni ra kalougata sara ko ira oqori, ni ra sa lako me bula vata kei koya na nodra Kalou.

23 Oqo ni ra sa raica na Leimanaiti ni ra sa sega ni dro mai na iseleiwau ko ira na wekadra, se me ra vuki vaka ki na imatau se ki na imawi, ia era sa cuva sobu ga ka ^amate, ka vakalagilagia na Kalou ni sa vakayacori tiko me ra mate ena iseleiwau—

24 Oqo ni ra sa raica na ka oqo ko ira na Leimanaiti, sa mudu na nodra ^avakamatei ira; ia e lewe vuqa a ra sa ^brarawataka na nodra bale mate na wekadra ena iseleiwau, ka veivutunitaka tale ga na ka ca era sa kitaka.

25 Ka sa yaco ni ra sa viritaka sobu na nodra iyaragi ni valu, ka sega ni taura tale, ni sa vutu vei

ira na laba era sa kitaka; ia era sa cuva sobu tale ga me vakataki ira na wekadra, ka soli ira yani vei ira era sa laveta tu na ligadra me ra vakamatei ira.

26 Ka sa yaco ni ra sa lewe levu cake era saumaki vua na Kalou ena siga ko ya, ka lewe lailai era sa vakamatei; ia era sa tamata ivavalala dodonu ko ira kece era sa vakamatei, ka da kila ni ra sa ^avakabulai vakaidina.

27 Ia a sa sega sara na tamata ca sa vakamatei vata kei ira; raica sa lewe duanaudolu vakacaca era sa kila na ivakavuvuli dina; eda sa raica eke, ni sa vuqa sara na ^asala sa vakarautaka na Turaga me ra vakabulai kina na nona tamata.

28 Oqo e lewe levu vei ira na Leimanaiti ka ra laki vakamatei ira na wekadra, era Amelekaiti kei na Emulonaiti, ia era sa lewe levu ga vei ira oqori na ^ailawalawa i ^bNeori.

29 Oqo, ko ira kece era sa saumaki vua na Turaga, e ^asega sara ni dua me Amelekaiti se Emulonaiti, se me ra ilawalawa i Neori, ia era kawa dina i Leimani kei Lemueli.

30 Ka sa rawa oqo meda kila vinaka, ni sa oti na nodra ^avakaramataki na tamata ena Yalo ni Kalou, ka ^bkila vakavinaka cake na veika me rawa kina na bula dodonu, ka qai ia me ^clutu tani ki na ivalavala ca, kei na talaidredre,

21 *a* Alama 27:3.

23 *a* Alama 26:32.

24 *a* Alama 25:1.

b DV Yalololoma.

26 *a* iVakata. 14:13.

27 *a* Ais. 55:8–9;

Alama 37:6–7.

28 *a* Alama 21:4.

b Alama 1:15; 2:1, 20.

29 *a* Alama 23:14.

30 *a* Maci. 12:45.

b Ipe. 10:26; Alama 47:36.

c 2 Nif. 31:14;

Alama 9:19.

DV Vukitani.

era sa qai ca vakaukauwa sara, ia na nodra itutu, sa na qai ^dca vaka-levu cake mai na gauna era a sega ni kila kina na veika oqo.

WASE 25

Sa tete na nodra ivakarau kaukauwa na Leimanaiti—Era sa mate ko ira na nodra kawa na bete i Noa me vaka a parofisaitaka ko Apinatai—Era sa lewe levu na Leimanaiti era sa saumaki mai ka duavata kei ira na tamata na Anitai-Nifai-Liai—Era sa vakabauti Karisito ka muria na lawa i Mosese. Rauta na 90–77 B.K.

IA raica, ka sa qai yaco ni ra sa cudru vakalevu ko ira na Leimanaiti ni ra sa vakamatei ira na wekadra; o koya era sa bubuluitaka ni ra na sauma lesu na ka oqo vei ira na Nifaiti; a ra sa sega tale ni segata mera yaviti ira na ^aAnitai-Nifai-Liai ena gauna ko ya.

2 Ia era kauta yani na nodra mataivalu ka curuma na iyalayala ni vanua ko Saraemala, ka ra kabai ira na tamata ena vanua ko Amo-naia ka ^avakarusai ira.

3 Ni oti koya, sa vuqa na nodra ivalu vata kei ira na Nifaiti, ia era sa yaviti ga ka vakasavi.

4 Ia ko ira kece na Leimanaiti era mate kina, e voleka ni ra ^akawa kecega i Emuloni kei ira na nona itokani, ka ra a bete tu i Noa, ia era sa yaviti mai vei ira na Nifaiti;

5 Ia era dro bula ki na lekutu ena

tokalau ko ira na kena vo, era kovea na kaukauwa kei na lewa mai vei ira na Leimanaiti, ka ra vakavuna me ra ^amate ena bukawaqa e vuqa na Leimanaiti ena vuku ni nodra vakabauta—

6 Sa lewe levu vei ^aira, ni oti na nodra sa vakadrukai vakaca ka sotava e vuqa na veika rarawa, sa tekivu me ra vakayavalati me ra nanuma na ^bveivosa ka a vunautaka ko Eroni kei iratou na nona itokani mai na nodra vanua; o koya era sa tekivu me ra sega ni vakabauta mai na nodra ^civakarau na nodra qase, ka ra vakabauta na Turaga, ka ni a solia ko koya na kaukauwa levu vei ira na Nifaiti; o koya era sa saumaki kina e lewe levu vei ira mai na lekutu.

7 Ka sa yaco ni ko ira na iliuliu ka ra a ivovo ni kawa i ^aEmuloni era sa vakavuna me ra ^bvakamatei, io, ko ira kece era sa vakabauta na veika oqo.

8 Ia na veivakamatei oqo ena vuku ni nodra vakabauta era sa vakayavalati kina na wekadra me ra cudru; ia sa qai yaco na veileti ena loma ni lekutu; ka ra sa qai ^avakasasataki ira na kawa i Emuloni kei ira na wekadra ko ira na Leimanaiti ka vakatekivu me vakamatei ira; ka ra sa dro kina ki na lekutu ena tokalau.

9 Ia raica, era sa vakasasataki ena gauna oqo mai vei ira na

30d 2 Pita 2:20–21.
25 1a DV Anitai-Nifai-Liai.
2a Alama 8:16; 16:9.
4a Mosa. 23:35.
5a Mosa. 17:15.

6a OYA o ira na Leimanaiti.
b Alama 21:9.
c Alama 26:24.
7a Alama 21:3; 24:1,

28–30.
b DV Solibula ena Vakabauta.
8a Mosa. 17:18.

Leimanaiti. A sa vakayacori kina na vosa a tukuna ko Apinatai, me baleti ira na nodra kawa na bete ka ra a vakamai koya me mate.

10 Ni a kaya vakaoqo vei ira ko koya: Na ka ^adou sa kitaka vei au, ena ivakaraitaki ni veika ena yaco mai.

11 Ia oqo sai Apinatai na imatai ni tamata a ^avakamai ena vuku ni nona vakabauta na Kalou; sai koya oqo na ka e nanuma, ni ra na lewe levu era na mate ena bukawaqa, me vaka ga e a sotava ko koya.

12 Ia sa tukuna tale ga ko koya vei ira na bete i Noa ni ra na vakavuna na nodra vakamatei na lewe vuqa ko ira na nodra kawa, me vaka era a vakayacora vua, ia era na qai veiseyaki ka vakamatei, me vaka na sipi sa sega na kena ivakatawa, ka ra vakasava ka vakamatea ko ira na manumanu kila; ia raica, sa yaco vakaidina na veivosa oqo, ni ra a vakasavi ira ka vakasasataki ira ena veivania kecega ko ira na Leimanaiti me ra vakamatei ira.

13 Ka sa yaco ni ra sa raica ko ira na Leimanaiti ni ra sa sega ni rawai ira rawa na Nifaiti era sa lesu tale ki na nodra vanua; a ra sa lewe vuqa era sa laki vakaitikotiko ena vanua ko Isimeli kei na vanua ko Nifai, e ra sa duavata kei ira na tamata ni Kalou, ko ira na ^aAnitai-Nifai-Liai.

14 A ra sa ^abuluta kece na nodra iyaragi ni valu, me vaka era sa kitaka ko ira na wekadra, era sa tekivu me tamata ivalavala dodonu; ka ra sa lako ena sala ni Turaga, ka ra sa raica me ra muria na nona ivakaro kei na nona lawa.

15 Io, era sa muria na lawa i Mosesese; ni sa kilikili sara me ra muria tiko mada na vunau i Mosesese ni se bera ni vakayacori taucoko. E dina ga ni sa tiko na ^alawa i Mosesese, era sa nanamaki tiko ga ki na nona lako mai na Karisito, ni ra nanuma sa dua na ^bivakaraitaki ni nona lako mai na lawa i Mosesese, ka ra vakabauta tu ni sa dodonu me ra muria tiko na ^cveicakacaka e laurai rawa ko ya me yacova na gauna ena qai vakatakilai kina ko koya vei ira.

16 Oqo era a sega ni nanuma ni rawa na ^aveivakabulai ena lawa i Mosesese; ia sa vakadeitaka na nodra vakabauta na Karisito na ^blawa i Mosesese; ka ra sa ^cvakanuinui tu ena vakabauta, ki na veivakabulai tawamudu, ka vakararavi tu ki na yalo ni parofisai, ka sa tukuna tu na veika ena qai yaco mai.

17 Ia raica oqo, ko Amoni kei Eroni, kei Omana, kei Iminai, kei ira na nodra itokani, era sa marau vakalevu sara, ni sa vuavuai vinaka na nodra cakacaka vei ira na Leimanaiti, era sa marau tale ga ni sa rogoca na nodra ^amasu na

10a Mosa. 13:10.

11a Mosa. 17:13.

13a Alama 23:16–17.

14a Alama 24:15; 26:32.

15a Jeko. 4:5;

Jeromi 1:11.

^dv Lawa i Mosesese.

^b Mosa. 3:14–15; 16:14.

^c Mosa. 13:29–32.

16a Mosa. 12:31–37;

13:27–33.

^b 2 Nif. 11:4.

^c 1 Cesa. 5:8–9.

17a Alama 17:9.

Turaga, ka vakadinadinataka vei ira ena veika kecega na nona vosa.

WASE 26

Sa vakacaucautaka na Turaga ko Amoni—Sa vakaukauwataki ira na yalodina na Turaga ka solia vei ira na kilaka—Ena vakabauta ga era na kauti ira mai kina e udolu na yalo ki na veivutuni ko ira na tamata—Sa tu vua na Kalou na kaukauwa taucoko ka kila na veika kecega. Rauta na 90–77 B.K.

IA oqo na vosa i Amoni vei ira na nona itokani ka kaya kina: Oi kemuni na taciqu kei na noqu itokani, raica au sa kaya vei kemuni, ni sa kilikili me da marau; raica ena gauna eda a ^abiuti Saraemala mai kina, ko cei e kila ni na vakalougatataki keda vakalevu vaka-oqo na Kalou?

2 Ia oqo, me'u taroga mada, sa vakalougatataki keda vakalevu beka ena cava? Ko dou kila li?

3 Raica, au na sauma ena vukumuni; ena vukudra ko ira na wekada na Leimanaiti era sa tu sara ena butobuto io na butobuto loa-loa sara; ia raica oqo era sa ^alewevuqa sara era sa raica na rarama e veivakurabuitaki ni Kalou! Ia oqo na veika eda sa vakalougatataki kina, me da ^bliga ni cakacaka vua na Kalou me vakayacori kina na cakacaka levu oqo.

4 Raica era sa kune marau e ^audolu vakaudolu, ka ra sa vakacurumi ki na nona lomanibai na Kalou.

5 Raica sa ^amatua vinaka tu na were, ka dou sa kalougata, ni dou sa curumaka na nomudou ^bisele takelo ka tatamusuki ena nomudou igu, io, ni sa cakacaka vagumatua ena siga taucoko, ka raica sa vuqa na nomuni ^civau sila! Ia era na bini vata yani ki na lololo, me kakua ni vakamaumautaki.

6 Io, era na sega ni vakabalei sobu mai na cava ena siga mai muri; io, era na sega tale ga ni cukiraki cake ena covulaca; ia ni sa liwa mai na ^acava era na vakasoqoni vata ena nodra vanua, ka na sega ni liwa basikati ira na cava; io, ena sega ni vakasavi ira na cagi kaukauwa se evei ga na vanua e nakita na meca me kauti ira kina.

7 Ia raica, era sa tu ena ligana na Turaga ni ^atatamusuki, ka ra sa nona; ia ena ^bvakaturi ira cake ko koya ena siga mai muri.

8 Ia me vakalougatataki ga na yaca ni noda Kalou; me da ia vua na ^asere ni veivakacaucautaki, io, me da ^bvakavinavinakataka na yacana tabu, ni sa dau caka donu me sega ni mudu ko koya.

9 Ni kevaka eda a sega ni biuta na vanua ko Saraemala ka lako mai ki ke, ke ra a se ^a cudruvi keda tu ga, ko ira na wekada lomani

26 1a Mosa. 28:9;
Alama 17:6–11.
3a Alama 23:8–13.
b 2 Kori. 4:5;
Mosa. 23:10.
4a Alama 23:5.

5a Joni 4:35–37;
V&V 4:4.
b Joeli 3:13.
c V&V 33:7–11; 75:2, 5.
6a Ila. 5:12;
3 Nif. 14:24–27.

7a DV Tatamusuki.
b Mosa. 23:22;
Alama 36:28.
8a V&V 25:12.
b DV Vakavinavinaka.
9a Mosa. 28:1–2.

oqo, ka ra sa mai lomani keda vakalevu sara, io, ke ra se vulagi tu ga vua na Kalou.

10 Ia sa yaco ni sa cavuta na vosa oqo ko Amoni, sa vunauci koya ko Eroni na tuakana ka kaya: Amoni, au taqayataka de sa vakavuna mo dokadoka na nomu marau.

11 Ia sa kaya vua ko Amoni: Au sega ni ^adokadokataka na noqu kaukauwa, se na noqu yalomatua; ia raica, sa vuabale na noqu marau, io, sa ^breki vakalevu na lomaqu, ia au na mamarau tiko ga vua na noqu Kalou.

12 Io, au kila ni^u sa ka wale ga; ka^u sa tamata malumalumu sara; o koya au na sega ni ^adokadokai au kina, au na dokadokataka ga na noqu Kalou, ni^u sa rawa ni kitaka na ka kecega ena nona ^bkaukauwa; io, raica, eda sa vakayacora eke e vuqa na cakacaka mana, o koya me da vakacaucautaka tiko ga kina na yacana ka sega ni mudu.

13 Raica, era sa lewe vica vata na udolu na wekada sa vakaluluqataka ko koya mai na mosi kei ^aeli; ka ra ^bseretaka na veisereki loloma, ia sa vakavuna oqo na kaukauwa ni nona vosa sa tu vei keda, o koya e sa dodonu beka meda marautaka?

14 Io, sa kilikili vakaidina me da vakacaucautaki koya ka sega

ni mudu, ni sai koya na Kalou sa Cecere Sara, ka sa sereki ira na wekada mai na ^asinucodo kei eli.

15 Io, era a wavoliti ena buto buto kei na rusa tawavakaiyalayala; ia raica sa kauti ira mai kea ko koya ki na nona ^ararama tawavakaiyalayala, io, ki na veivakabulai tawavakaiyalayala; sa ovici ira ena nona loloma sa sega ni vakatautauvatataki rawa; io, ka da sa iyaya ga ni cakacaka ena ligana me caka kina na cakacaka levu ka veivakurabuitaki oqo.

16 O koya, me da ^avakamolimoli, io, meda na ^bvakamolimoli vua na Turaga; io, me da na reki, ni sa vuabale na noda marau; io me da vakacaucautaka na noda Kalou ka sega ni mudu. Raica, ko cei me na vakacaucautaka vakalevu cake na Turaga? Io, ko cei me na tukuna na levu ni nona kaukauwa, kei na nona ^cloloma cecere, kei na nona vosoti ira vakadede na luve ni tamata? Raica, au sa kaya vei kemuni, au sega ni rawa ni tukuna na kena matailalai au sa vakila.

17 Ko cei e a bau rawa ni nana ni na rui yalololoma vakalevu sara vakaoqo na Kalou me dretaki keda laivi kina mai na ituvaki ni bula vakarerevaki, sinai ena ivalavala ca, ka dukadukali eda a tu kina?

18 Raica, eda a lako yani ena

11 *a* 2 Kori. 7:14.
b V&V 18:14–16.
 DV Reki.
 12 *a* Jere. 9:24;
 Alama 29:9.
b Same 18:32–40;

Fili. 4:13;
 1 Nif. 17:3.
 13 *a* DV Eli.
b Alama 5:26.
 14 *a* Alama 12:11.
 15 *a* DV Rarama, Rarama i

Kariso.
 16 *a* Roma 15:17;
 1 Kori. 1:31.
b 2 Kori. 10:15–18;
 V&V 76:61.
c Same 36:5–6.

cudru, kei na veivakarerei levu meda ^avakarusa na nona lotu.

19 Ia, a cava a qai sega kina ni vakayacora vei keda ko koya na veivakarusa rerevaki, io, a cava a sega kina ni laiva ko koya na iseileiwau ni nona lewa dodonu me tau vei keda, ka meda yaluma kina ka kune rarawa tawamudu?

20 Isa, sa vaka me voleka sara ni dro na yaloqu, ena kena vakasamataki. Raica, sa sega ni vakayacora ko koya na nona lewa dodonu vei keda, ia ena levu ni nona loloma cecere sa kauti keda tani kina mai na ^aikeli tawavakai-yalayala ni mate kei na rarawa, io, ki na vakabulai ni yaloda.

21 Ia oqo raica, kemuni na wekaqu, a yalo ni ^atamata vakavuravura cava sa kila rawa na ka oqo? Au sa kaya vei kemuni, sa sega e dua sa ^bkila na veika oqo, ko ira ga sa veivutuni.

22 Io, ko koya sa ^aveivutuni ka kitaka ena ^bvakabauta, ka vuataka mai na cakacaka vinaka, ka dau masu tiko ga ka sega ni mudu—vei ira oqo sa vakatakilai kina na ^aveika vuni ni Kalou; io, vei ira oqo sa soli me ra vakatakila na veika sa bera ni vakaraitaki; io, ena qai soli vei ira oqo me ra kauta mai e udolu na yalo ki na veivutuni, me vaka sa lesi vei keda meda kauti ira mai na wekada oqo ki na veivutuni.

23 Oqo, dou sa nanuma li, na

wekaqu, ni da sa kaya vei ira na wekada ena vanua ko Saraemala, me da lako cake ki na vanua ko Nifai, me da vunau vei ira na wekada, na Leimanaiti, ka ra qai dredrevaki keda ena veivakalialiai?

24 Era sa kaya vakaoqo vei keda: Ko ni nanuma li ni rawa mo ni kauti ira mai na Leimanaiti me ra kila na ivakavuvuli dina? Ko ni nanuma li ni rawa mo ni veisautaka na lomadra na Leimanaiti me baleta na cala ni nodra ^aivakarau na nodra qase, me vaka ni ra sa tamata ^bdomodomoqa; ka dau taleitaka na lomadra me ra vakadavea na dra; ka ra daucauka ca ena nodra veisiga kecega; era sa daukitaka na caka ca ka dau talaidredre mai na ivakatekivu? Oqo oi kemuni na wekaqu, ko ni sa kila ni sa vakaoqo na nodra vosa.

25 Ia era a kaya tale ga: Me da valuti ira, me da vakarusai ira kei na nodra caka ca mai na vanua oqo, kevaka e sega, era na rawai keda ka vakarusai keda sara.

26 Ia raica, oi kemuni na wekaqu lomani; eda a sega ni lako mai ki na lekutu meda mai vakarusai ira na wekada, ia ena inaki ga ni rawa me da na mai vakabula e lewe vica na yalo vei ira.

27 Oqo ni da sa yalolailai, ka via lesu tale, raica, sa ^avakacegui keda na Turaga, ka kaya: Ni lako vei ira na wekamuni, ko ira na Leimanaiti, ka mo ni ^bvosota

18a Mosa. 27:8–10.

20a 2 Nif. 1:13; Ila. 3:29–30.

21a DV Tamata

Vakavuravura.

b 1 Kori. 2:9–16;

Jeko. 4:8.

22a Alama 36:4–5.

DV Veivutuni.

b DV Vakabauta.

c DV Veika Vuni ni

Kalou.

24a Mosa. 10:11–17.

b Mosa. 13:29.

27a Alama 17:9–11.

b DV Yalo Vosota.

vakadede na ‘veika rarawa ena yaco vei kemuni, ka’u na qai solia vei kemuni na qaqa.

28 Ia raica oqo, eda sa yaco mai ki ke, ka mai tiko voli ena kedra maliwa; eda a sa vosota na veika rarawa, kei na leqa ni veika me da bula kina; io, eda sa lako yani ena nodra veivale, ka vakararavi ki na yalololoma ni vuravura—sega walega ena yalololoma ni vuravura ia ena yalololoma talega ni Kalou.

29 Ia eda curuma na nodra veivale ka vakavulici ira, ka da vakavulici ira ena nodra veisala; io, ka vakavulici ira ena nodra veidelana; ka da curuma na nodra veivale tabu kei na nodra valenilotu ka vakavulici ira; raica eda sa vakasavi tani, ka vakalialiai, kasiviti, ka sabici na baluda; ka da lauviri ena vatu, ka tauri ka vesu ena dali kaukauwa, ka biu ki na vale ni veivesu; ia sa vakabulai keda tale na kaukauwa kei na yalomatua ni Kalou.

30 Ka da sotava na veimataqali veivakararawataki kecega, ia ena ka kece oqo, me da rawa ni idewadewa kina ni nodra vakabulai eso na yalo; ka ni da a nanuma ni na vuabale na noda “marau kevaka e rawa me da idewadewa ni nodra vakabulai eso.

31 Raica oqo, eda sa raica tu na vua ni noda cakacaka; ia era a lewe lailai li? Au sa kaya vei kemuni, E segai, era sa “lewe vuqa

sara; io, eda sa rawa ni vakadina-dinataka na nodra yalodina, ni ra sa lomani ira na wekadra ka lomani keda tale ga.

32 Ia raica, era sa “bolea na mate ia me ra kakua ga ni vakamatei ira na kedra meca; era sa ^bbuluta na nodra iyaragi ni valu ena qara titobu, ni ra sa lomani ira sara na wekadra.

33 Ia raica oqo au sa kaya vei kemuni, sa dua li na loloma levu vakaoqo ena vanua taucoko? Raica, au sa kaya vei kemuni, E segai, e sega sara, e sega mada ga vei ira na Nifaiti.

34 Ia raica, era sa taura cake tale na iyaragi me valuti ira na wekadra; ka sega ni soli ira me ra vakamatei. Ia raica e lewe vica vei ira oqo era sa bolea me ra vakamatei; ia eda kila ni ra sa lako vua na nodra Kalou, ena vuku ni nodra loloma kei na nodra cata na ivalavala ca.

35 Oqo e sega li ni kilikili me da marau? Io, au sa kaya vei kemuni, sa sega na tamata, me tekivu mai na ivakatekivu kei vuravura e kilikili me marau vakalevu cake me vakataki keda; io, sa vuabale sara na noqu marau ka’u a dokadokataka kina na noqu Kalou; ni sa tu vua na “kaukauwa kece, kei na yalomatua, kei na kila ka; ka sa ^bkila na ka kecega, ka sa ‘yalololoma sara ko koya, sa vakabulai ira kecega, sa veivutuni ka vakabauta na yacana.

27c Alama 20:29–30.
DV Rarawa.
30a V&V 18:15–16.

31a Alama 23:8–13.
32a Alama 24:20–24.
b Alama 24:15.

35a DV Kaukauwa.
b V&V 88:41.
c DV Loloma Cecere.

36 Kevaka sa okati oqo me dokadoka, ia au na dokadoka; ni sai koya oqo na noqu bula kei na noqu rarama, na noqu reki kei na noqu vakabulai, kei na noqu se-reki mai na rusa tawavakaiyalayala. Io, me vakalougatataki na yaca ni noqu Kalou, ka sa daunanumi ira na tamata oqo, ko ira na ^ataba ni vunikau ni Isireli, ka a yali mai na vuna ki na dua na vanua tani; io, au kaya, me vakalougatataki ga na yaca ni noqu Kalou, ka daunanumi keda, ni da sa ^bmai tu ena vanua tani oqo.

37 Oqo oi kemuni na wekaqu, eda sa kila ni sa nanumi ira na ^atamata kecega na Kalou, ena veivanua cava ga era tu kina; io, sa kilai ira kece na nona tamata, ka sa roboti vuravura taucoko na nona loloma cecere. Oqo na noqu reki, kei na noqu vakavinavinaka vakalevu; io, au na vakavinavinaka tiko ga vua na noqu Kalou ka sega ni mudu. Emeni.

WASE 27

E sa vakaroti Amoni na Turaga me liutaki ira na Anitai-Nifai-Liai ki na bula—Ni rau sa sota kei Alama, sa malumalumu ko Amoni ena levu ni nona marau—Era sa solia na Nifaiti na vanua ko Jerisoni vei ira na Anitai-Nifai-Liai—Era sa vakatokai me tamata i Amoni. Rauta na 90–77 B.K.

KA sa qai yaco ni ra sa raica na Leimanaiti era a lako me valuti ira na Nifaiti, ni oti e vuqa na nodra sasaga me ra vakarusai ira ni sega na betena na nodra sasaga ni veivakarusai, era sa lesu tale ki na vanua ko Nifai.

2 Ka sa yaco ni ra sa cudru vakalevu ko ira na Amelekaiti ni ra sa vakadrukai. Ia ni ra sa raica ni ra na sega ni rawa ni sauma lesu vei ira na Nifaiti, era sa tekivu vakayavalati ira na tamata me ra cudruvi ira na ^awekadra, ko ira na tamata e ^bAnitai-Nifai-Liai; o koya sa tekivu tale kina me ra vakarusai ira.

3 Ko ira na tamata oqo era sa ^abese tale ni vakaiyaragitaki ira, era sa laivi ira ga me ra vakamatei me vaka na nodra gagadre na kedra meca.

4 Oqo a sa rarawa vakalevu sara ko Amoni kei ira na nona itokani, ni ra sa vakarusai tiko ko ira na wekadra lomani, io ko ira era sa dau lomani ira vakalevu—ka okati ira me agilosu ni Kalou, ka sa lako mai me vakabulai ira mai na rusa tawavakaiyalayala—o koya ni ra sa raica ko Amoni kei ira na wekana na cakacaka ni veivakarusai levu oqo, sa tarai ira sara na loloma, era sa ^akaya vua na tui:

5 Me da vakasoqoni ira vata mada mai na tamata ni Turaga oqo, ka me da lako sobu vei ira na wekada na Nifaiti ki na vanua

36 a iVakate. 49:22–26;

Jeko. 2:25; 5:25.

b Jeko. 7:26.

37 a Cakacaka 10:34–35;

2 Nif. 26:33.

27 2a Alama 43:11.

b Alama 25:1.

DV Anitai-Nifai-Liai.

3a Alama 24:21–26.

4a Alama 24:5.

ko Saraemala, ia me da dro tani mai na ligadra na noda meca, me da kakua kina ni rusa.

6 A sa kaya vei ira na tui: Raica, era na vakarusai keda vakaidina ko ira na Nifaiti, ena vuku ni laba kei na levu ni ivalavala ca eda sa dauvakayacora oti vei ira.

7 Ia sa kaya vua ko Amoni: Au na lako ka taroga mada vua na Turaga, ia kevaka ena tukuna mai vei keda, me da lako sobu vei ira na wekada, ko ni na lako li?

8 A sa kaya vua na tui: Io, kevaka sa kaya vei keda na Turaga, ni lako, eda na lako sobu vei ira na wekada, ka da na nodra bobula tiko, me yacova ni da sa sama oti na laba kei na ivalavala caka ca kecega eda a dau vakayacora vei ira.

9 A sa kaya vua ko Amoni: Sa sega ni vakatarai ena nodra lawa na wekaqu, ka a bulia ko tamaqu, me dua e “vakabobulataki tiko; o koya me da lako sobu mada ga ka vakanuinui tiko ki na nodra yalololoma na wekada.

10 A sa kaya vua na tui: Mo taroga mada vua na Turaga, ka kevaka e sa kaya me da lako, me da cavutu sara ka lako; ia kevaka e sega eda na mate ga ena vanua oqo.

11 Ka sa yaco ni sa lako ko Amoni ka taroga vua na Turaga, a sa kaya mai vua na Turaga:

12 Mo kauti ira tani eke na tamata oqo, me ra kakua kina ni mate; ni sa lewa vakaukauwa sara

ko Setani na yalodra na Ameleka-iti, ka ra sa vakayavalati ira kina na Leimanaiti me ra cudruvi ira na wekadra ka vakamatei ira; o koya mo ni lako tani sara mai na vanua oqo; raica era sa kalougata na itabatamata oqo, ni’u na maroroi ira.

13 Ka sa qai yaco ni sa lako ko Amoni ka tukuna vua na tui na veivosa kece sa tukuna vei koya na Turaga.

14 Era sa soqoni ira vata sara na nodra tamata, io, ko ira kece na tamata ni Turaga, ka ra sa vakasoqona vata mai na nodra qele ni manumanu lalai kei na qele ni manumanu lelevu, era sa cavutu mai na vanua ko ya, ka lako ki na lekutu ka tawasei rau na vanua ko Nifai kei na vanua ko Saraemala, ka lako volekata na iyalayala ni vanua.

15 Ka sa yaco ni sa vosa vei ira ko Amoni ka vaka: Raica, keimami sa na liu ki Saraemala, koi au kei ira na noqu itokani, ia mo ni waraki keimami tiko ga eke me yacova ni keimami sa lesu mai; keimami na laki tovolei ira mada na wekada, se ra na vakadonuya me da toki yani ki na nodra vanua.

16 Ka sa yaco ni sa lako tiko yani ko Amoni ki na vanua koya, era sa sota vata kei Alama, ko koya kei ira na wekana, ena “vanua sa tukuni tiko; ka raica, sa dua na sota marautaki oqo.

17 Oqo sa ka levu sara na “marau

9a Mosa. 2:13;
29:32, 38, 40.

16a Alama 17:1–4.
17a DV Reki.

nei Amoni ka sa vakasinaiti kina; io, sa vuabale sara na nona reki-taka na nona Kalou, ka sa ^bmalu-malumu kina na yagona; ka bale sobu ^ctale ki na qele.

18 E sega ni marau levu li oqo? Raica, era sa rawata wale ga na marau oqo ko ira sa veivutuni vakaidina ka yalomalumulumu ena vakasaqarai ni marau.

19 Oqo sa marau sara vakalevu ko Alama ni sa sota kei ira na wekana, era sa marau tale ga ko Eroni, Omana, kei Iminai; e dina sa vuabale na nodra marau, sa sega ga ni laki vakamalumulumu-taka na yagodra.

20 Ka sa qai yaco ni sa kauti ira sara ko Alama ki na nona vale, mai Saraemala. Era sa lako vua na “turaganilewa levu ka tukuna vua na veika kece a yaco vei ira, ena kedra maliwa na wekadra, ko ira na Leimanaiti, ena vanua ko Nifai.

21 Ka sa yaco ni sa vakauti yani na nona itukutuku na turaganilewa levu ki na vanua taucoko, a sa taroga kina na domodra na tamata me baleta na nodra vakacurumi mai ki na nodra vanua ko ira na wekadra, ko ira tamata ena vanua ko Anitai-Nifai-Liai.

22 Ka sa yaco ni ra sa domovata na lewenivanua ka kaya: Raica, keimami sa solia na vanua ko Jerisoni, ena tokalau ena yasana ki matasawa ka semata na vanua ko Vanuasautu, ka tiko ena ceva ni vanua ko Vanuasautu; na vanua

oqo ko Jerisoni na vanua keimami na solia vei ira na wekai keimami me nodra ivotavota vakawa.

23 Ia raica, keimami na tuva na neimami mataivalu ena maliwa ni vanua ko Jerisoni kei na vanua ko Nifai, me keimami taqomaki ira kina na wekai keimami ena vanua ko Jerisoni; ia keimami sa kitaka na ka oqo ena vukudra na wekai keimami, me baleta na nodra sa rerevaka ni cola iyaragi tale vei ira na wekadra de na okati me nodra ivalavala ca; sa yacovi ira na rere oqo ena nodra sa veivutuni vakaidina sara, me baleta na levu ni laba kei na caka ca kecega era a dau cakava.

24 Ia raica oqo, keimami na vakayacora na veika oqo vei ira na wekai keimami, me ra na taukena na vanua ko Jerisoni; keimami na taqomaki ira mai vei ira na nodra meca, ena neimami mataivalu, ia me ra na veivuke tale ga ena nodra vakani na neimami mataivalu.

25 Oqo, sa qai yaco ni sa rogoca na itukutuku oqo ko Amoni, sa lesu ki na vanua ko Anitai-Nifai-Liai, ki na vanua era sa birika tu kina na nodra valelaca ena lekutu, a rau sa lako vata kei Alama, ka tukuna vei ira na itukutuku oqo. A sa talanoataka tale ga vei ira ko Alama na nona “saumaki mai, vata kei Amoni kei Eroni kei rau na tacidrau.

26 Ka sa yaco ni sa vakavuna na marau ena kedra maliwa na

17b 1 Nif. 1:7.
c Alama 19:14.

20a Alama 4:16–18.
25a Mosa. 27:10–24.

tamata. A ra sa cavutu mai kea ka toki ki na vanua ko Jerisoni, ka taukena na vanua ko Jerisoni; a ra sa vakatokai ira ko ira na Nifaiti na tamata i Amoni; o koya era sa kilai tani kina ena yaca oqori mai na gauna koya ka lako yani.

27 Ia era sa maliwai ira na tamata i Nifai, ka okati vata me lewe ni lotu ni Kalou. Ia era sa kilai tani sara ena nodra yalodina vua na Kalou, kei ira tale ga na tamata; ni ra sa “yalodina sara ka dodonu ena ka kecega; ia sa ^btudei sara na nodra vakabauta na Karisito, me yacova na ivakataotioti.

28 Era sa sega sara ni taleitaka me ra vakadavea na nodra dra na wekadra; ia sa sega tale ga ni rawa me ra vakaukauwataki me ra valuti ira na wekadra; era sa sega sara ni rerevaka na mate, ni ra sa vakanuinui ka vakanamata tu vei Karisito kei na tucake tale; o koya, era sa kila ni sa vakaoitia sara na bati gaga nei mate na Karisito.

29 O koya, era sotava kina na “mate kei na veika rarawa era kitaka vei ira ko ira na wekadra, ia era sa sega ga ni yaviti ira ena iseileiwau kei na isele takelo.

30 Ia era sa tamata gugumatua sara ka taleitaki, ka sa lomani ira vakalevu sara na Turaga.

WASE 28

Era sa vakadrukai na Leimanaiti ena dua na ivalu rerevaki—Era sa

vakamatei e udolu vakatini—Era sa vakararawataki tu me tawacava rawa ko ira na ivakarau ca; era sa marau tu me sega ni mudu ko ira na yalododonu. Rauta na 77–76 B.K.

KA sa qai yaco ni sa oti na nodra laki tauyavu na tamata i Amoni ena vanua ko Jerisoni, ka sa tauyavutaki talega na lotu ena vanua ko Jerisoni, ka ra sa yadrava wavoki na vanua ko “Jerisoni ko ira na mataivalu ni Nifaiti, io, na iyalayala kece ni vanua wavolita na vanua ko Saraemala; raica era sa muri ira na wekadra ki na lekutu na mataivalu ni Leimanaiti.

2 Ka sa yaco kina e dua na ivalu rerevaki; io, oqo na imatai ni valu rerevaki duadua me yaco ena vanua ko ya, tekivu mai na gauna a biuti Jerusalemi mai kina ko Liai; io, e udolu vakatini na Leimanaiti, era sa bale mate kina ka ra sa veiseyaki tale ga ki na veivanua.

3 Io, a ra sa bale mate tale ga e vuqa na tamata i Nifai; ia, era sa “vakasavi tani ka veiseyaki ko ira na Leimanaiti, ka ra sa lesu tale na tamata i Nifai ki na nodra vanua.

4 A sa yaco na tagi kei na tagiyaso vei ira na tamata i Nifai, ena nodra vanua taucoko—

5 Io era sa tagicaki ira na watidra tagane ko ira na yalewa, ka ra sa tagicaki ira na luvedra cauravou ko ira na tama, e ra sa tagicaki ira na ganedra ko ira na goneyalewa, io, ka ra sa tagicaki ira na tamadra ko ira na gone tagane; a sa rogo na

27a DV Dina.
b Alama 23:6.

29a Alama 24:20–23.
28 1a Alama 27:22; 30:1, 19.

3a Alama 30:1.

tagi ni rarawa, ni ra sa tagicaki ira na wekadra era sa mate.

6 Ia sa dua dina na siga ni rarawa na siga oqo; io, e dua na gauna ni lomabibi, kei na dua na gauna ni ^alolo kei na masumasu.

7 Ia sa cava eke na ikatini kalima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai;

8 Ia sai koya oqo na itukutuku kei Amoni kei ira na wekana, na nodra ilakolako ena vanua ko Nifai, na veika dredre a yaco vei ira, na nodra kune rarawa kei na vakararawataki, kei na reki levu e ^asega ni vakamacalataki rawa, na veitavaki kei na veitaqomaki era a vakayacora vei ira na wekadra ena vanua ko Jerisoni. Ia oqo na Turaga, na nodra Dauveivueti na tamata kecega, me vakalougata-taka na yalodra ka sega ni mudu.

9 Ia oqo na itukutuku ni ivalu kei na veileti ena kedra maliwa na Nifaiti, kei na nodra veivaluvavuti na Nifaiti kei na Leimanaiti; ka sa mai cava na ikatini kalima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

10 Ia mai na imatai ni yabaki ki na ikatini kalima e sa vakarusai kina e udolu vakaudolu na bula; io, sa yaco kina na ivalavala ca vakadomobula ni vakadave dra.

11 Ia sa bulu oti na yagodra e udolu vakaudolu na tamata, ia e udolu vakaudolu tale e a ^abini tu ga na yagodra ena delai vuravura;

io, era a ^btagicaka na udolu vaka-udolu na nodra mate na wekadra, baleta ni sa dodonu me ra rere, me vaka na nona yalayala na Turaga, ni ra na laki tu ki na itutu ni veivakararawataki ka tawacava.

12 Ni ra sa vakaloloku tiko vakaidina e udolu vakaudolu me baleti ira na wekadra era sa yali, ia era sa marau ka cibi ena vakanuini, ka ni ra kila sara tale ga, me vaka na ^ayalayala ni Turaga, ni ra sa vakaturi cake me ra na tiko ena liga imatau ni Kalou, ena marau e sega ni oti rawa.

13 Ka eda sa raica oqo na nodra ^aduidui levu na tamata me baleta na ivalavala ca kei na talaidredre, kei na nona kaukauwa na tevoru, ena nona ^bilawaki qaseqase ka sa viria me corita kina na lomadra na tamata.

14 Ka eda sa raica eke ni sa kilikili me ra yalodina na tamata ki na ilesilesi era sa kacivi kina ki na ^awere-ni-vaini ni Turaga; ka eda sa raica oqo na vu ni nodra rarawa, kei na vu ni nodra reki—era sa rarawataki na nodra mate ka vakarusai na tamata, ia era sa reki ena vuku ni ^brarama i Karisito ki na bula.

WASE 29

Sa gadreva ko Alama me vunautaka na veivutuni ena kaukauwa ni agilososi—Sa soli ira na ivakavvoui na Turaga ki na veimatani kecega—Sa

6a Alama 30:2.

8a Alama 27:16–19.

11a Alama 16:11.

b Alama 48:23;

V&V 42:45–46.

12a Alama 11:41.

13a 1 Nif. 17:35.

b 2 Nif. 9:28.

14a DV Were-ni-Vaini ni Turaga.

b DV Rarama, Rarama i Karisito.

vakacaucautaka na cakacaka ni Turaga ko Alama kei na nodratou qaqa ko Amoni kei iratou na wekana. Rauta na 76 B.K.

ISA me'u agilosu mada ga, ka rawa me yaco na gagadre ni lomaqu, me'u lako yani ka vosa me vaka na davui ni Kalou, ena domo me kurea na vuravura, ka kailavaka na veivutuni vei ira na tamata kecega!

2 Io, au na vunautaka vei ira na tamata kecega, me vaka na domo ni kurukuru, na veivutuni kei na ituvatuva ni veisereki, me ra veivutuni ka "lesu mai vua na noda Kalou, me kakua kina ni levu na rarawa ena delai vuravura taucoko.

3 Ia raica, au sa tamata ga, ka'u sa ivalavala ca ena noqu gagadre; ni sa dodonu me rauti au na veika sa vota vei au na Turaga.

4 Ia me'u kakua sara ni cukiraka na inaki ni Kalou yalododonu baleta na noqu gagadre, au kila ni sa solia ko koya na galala vei ira na tamata me vaka na nodra "gagadre, me ra digitaka kina na mate se na bula; io, au sa kila sa vota vei ira na tamata, io, sa solia vei ira na ilesilesi ka sega ni veisautaki rawa, me vaka na nodra ^bgagadre, se sa rawa kina na vakabulai se na vakarusai.

5 Io, ka'u sa kila ni sa tu vei ira na tamata kecega na vinaka kei

na ca; o koya sa sega ni kila na vinaka mai na ca sa sega ni beitaki rawa; ia ko koya sa "kila na vinaka kei na ca, ena soli vei koya oqo me vaka na nona gagadre, se sa gadreva ko koya na vinaka se na ca, na bula se mate, na marau se na yaluma ni ^blomana.

6 Oqo, ni'u sa kila na veika kece oqo, a cava au sa gadreva kina vakalevu me'u vakayacora na cakacaka au sa kacivi kina?

7 Na cava au sa gadreva kina me'u agilosu, me'u vosa me rogo ki na iyalayala kei vuravura?

8 Ia raica, sa solia na Turaga ki na "veimatani kecega, na nodra dui matani kei na nodra vosa, me vakavulici kina na nona ^bvosa, io, ena yalomatua, kei na ka kece sa kila ko koya ni "ganiti ira me ra rawata; o koya eda raica ni sa veivunauci na Turaga ena yalomatua, me vaka na veika sa dodonu ka dina.

9 Au sa kila na ka sa vakarota vei au na Turaga, ka'u sa vakalagilagia ga. Au sa sega ni "vakalagilagi au ga, ia au sa vakalagilagia ga na veika sa vakarota vei au na Turaga; io, oqo na noqu lagilagi, de na rawa me'u iyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou me'u kauta mai e so na yalo ki na veivutuni; ka sai koya oqo na noqu marau.

10 Ia raica, sa vakasinaiti na yaloqu ena marau, ni'u sa raica ni ra sa veivutuni vakaidina e

29 2a Oma. 1:26;

3 Nif. 21:20.

4a Same 37:4.

b DV Galala ni Digidigi.

5a 2 Nif. 2:18, 26;

Moro. 7:15-19.

DV Kila na Duidui, iSolisoli ni.

b DV Lomana, Lewa e Loma.

8a 2 Nif. 29:12.

b V&V 90:11.

c Alama 12:9-11.

9a Alama 26:12.

vuqa na wekaqu, ka ra lako mai ki vua na Turaga na nodra Kalou; ia ka'u nanuma na ka sa "kitaka vei au na Turaga, io, ni sa rogoca ko koya na noqu masu; io, au a qai nanuma ni sa dodoka tu mai vei au ko koya na ligana dauloloma.

11 Io, au a nanuma tale ga na nodra a tiko vakabobula na noqu qase; ni'u sa kila vakaidina ni a sereki ira na "Turaga mai na veivakabobulataki, ia ena ka oqo sa tauyavutaka kina vei ira na nona lotu; io, na Turaga na Kalou, na Kalou i Eparaama, na Kalou i Aisake, kei na Kalou i Jekope, a kauti ira tani mai na veivakabobulataki.

12 Io, au sa daunanuma tiko ga na nodra tiko vakavesu na noqu qase; ia na Kalou vata ga koya a "vakabulai ira mai na ligadra na kai Ijipita sa vakabulai ira talega mai na nodra tiko vakabobula.

13 Io, na Kalou vata ga ko ya sa tauyavutaka na nona lotu ena kedra maliwa; io, na Kalou vata ga ko ya sa kacivi au ena dua na ile-silesi tabu, me'u vunautaka yani na vosa vei ira na tamata, ka sa vukei au sara me'u rawa ka ena noqu cakacaka, ka sa vuabale sara kina na noqu "marau.

14 Ia au sega ni marautaka na noqu rawa ka ga vakai au, ia sa vuabale na noqu marau ena vuku ni nodra "rawa ka na wekaqu, era a lako cake ki na vanua ko Nifai.

15 Raica, era a cakacaka vaka-

gumatua sara, ka sa vuqa sara na kedra ivua; ka sa na vakaevei na levu ni kedra isau!

16 Oqo, ni'u vakananuma na nodra rawa ka vinaka na wekaqu sa yavalata na yaloqu, ka vovoleka sara me biuta yani na yagoqu, ni sa vakakina, ena levu ni noqu marau.

17 Ia me solia vei ira oqo na Kalou, ko ira na wekaqu, me ra na dabe talega ena matanitu ni Kalou; io, kei ira talega na vua ni nodra cakacaka ka me ra kakua tale ni lako ki tautuba, ia me ra na vakacautaki koya ka sega ni mudu. Ia me solia mada na Kalou me vakayacori me vaka na noqu vosa, me vaka au sa tukuna oti. Emeni.

WASE 30

Ko Korio, na meca i Karisito, sa vakalialia na Karisito, na Veisorovaki, kei na yalo ni parofisai—E vakatavuvulitaka ko koya ni sega na Kalou, a sega ni lutu na tamata, sa sega na itotogi ni ivalavala ca, ka sega na Karisito—Sa vakadinadinataka ko Alama ni na qai lako mai na Karisito, ka ra sa ivakatakilakila ni sa dua tiko na Kalou na veika kecega—Sa cikeva ko Korio me dua na ivakatakilakila, sa yaco me galu ko koya—E a rairai vei Korio na tevoro me vaka e dua na agilosi ka vakavulici koya ena ka me tukuna—Sa buturaki sobu ko Korio ka mate. Rauta na 76–74 B.K.

RAICA, ka sa qai yaco ni ra sa

10a Mosa. 27:11–31.

11a Mosa. 24:16–21;

Alama 5:3–5.

12a L.Y 14:30–31.

13a V&V 18:14–16.

14a Alama 17:1–4.

vakatikori oti na ^atamata i Amoni ena vanua ko Jerisoni, io, ni sa oti talega na nodra ^bvakasavi tani na Leimanaiti mai na vanua, ka ra sa bulu na nodra mate mai vei ira na lewe ni vanua—

2 Oqo sa sega ni wiliki rawa na nodra mate, ni sa rui levu na kedra iwiliwili; sa sega tale ga ni wiliki rawa na nodra mate na Nifaiti—ia a sa yaco ni ra sa buluta oti na nodra mate, ka sa oti tale ga na veisiga ni lolo, kei na vakaloloku, kei na masumasu, (ka sa yaco oqo ena ikatini kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai) sa tekivu me ra tiko veisaututaki ena vanua taucoko.

3 Io, ka ra sa raica na tamata me ra muria na ivakaro ni Turaga; ka ra sa dodonu sara ena nodra muria na ^aveicakacaka vakalotu ni Kalou, me vaka na lawa i Mosese; ni ra a vakavulici me ra ^bmuria na lawa i Mosese me yacova ni sa vakayacori taucoko sara.

4 Ka sa vakaoqo ni sa sega na veivakasosataki vei ira na tamata ena ikatini kaono ni yabaki taucoko ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

5 Ka sa yaco ena itekivu ni ikatini kavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa ia tikoga na veisaututaki.

6 Ia a sa yaco ena icavacava ni katini kavitu ni yabaki, sa tadu mai ki na vanua ko Saraemala

e dua na tamata, ia ko koya na ^aMeca i Karisito, ni sa tekivu vunau yani vei ira na tamata me saqata na parofisai kecega era a tukuna na parofita, me baleta na nona lako mai na Karisito.

7 Ia sa sega na lawa me saqata na ^avakabauta ni tamata yadua; ni na veisaqasaqa vakalevu kei na ivakaro ni Kalou kevaka e dua na lawa me ra vakaduiduitaki kina na tamata.

8 Ni sa kaya vakaoqo na ivolanikalou: Mo ^adigitaka mada edaidai o cei mo qarava.

9 Oqo kevaka sa gadreva na tamata me qarava na Kalou, sa nona dodonu oqori, se kevaka sa vakabauta na Kalou sa nona dodonu me qaravi koya; ia kevaka sa sega ni vakabauti koya sa sega ni tiko e dua na lawa me totogitaki kina ko koya.

10 Ia kevaka sa laba, sa kena itotogi me ^amate; kevaka sa butako, sa na totogitaki kina; ka na totogitaki ko koya sa dau kovekove se ko koya sa ia na veibutakoci; io era sa totogitaki na cala kece oqo.

11 Ni sa dua na lawa e ra na lewai kina na tamata me vaka na cala era sa kitaka. Ia sa sega na lawa me lewa na vakabauta ni tamata yadua; o koya sa totogitaki ga kina na tamata ena cala e vakayacora; o koya era sa ^atautauvata kina na tamata kecega.

12 Ia na yaca ni tamata ka Meca i Karisito, ko Korio, (ia sa sega

30 1a Alama 27:25–26.
DV Anitai-Nifai-Liai.
b Alama 28:1–3.
3a DV Lawa i Mosese.

b 2 Nif. 25:24–27;
Alama 25:15.
6a DV Meca i Karisito.
7a Alama 1:17.

8a Josu. 24:15.
DV Galala ni Digidigi.
10a DV iTotogi Mate.
11a Mosa. 29:32.

na lawa me lewai kina) sa vunautaka ko koya vei ira na tamata ni na sega ni dua na Karisito. A sa vunau voli vakaoqo vei ira na tamata ka kaya:

13 Oi kemuni sa vauci tu ena dua na vakanuinui lialia ka mate wale, a cava dou sa vakaicolacolataki kemuni kina ena veika lialia oqori? A cava dou sa vakasaqara kina e dua na Karisito? Raica sa sega na tamata sa kila rawa na ka e se bera ni yaco.

14 Raica, na veika dou sa vakatoka me parofisai, ka dou kaya ni ra a vakadewataka sobu tiko mai na parofita tabu; raica, oqori na nodra ivakarau lialia na nomuni qase.

15 Dou na vakadinadinataka vakaevei na kena dina? Raica, ko ni sa sega ni kila na ka ko ni sega ni “raica; o koya ko ni na sega tale ga ni kila ni na dua na Karisito.

16 Dou sa vakanuinui ka kaya ni na bokoci na nomudou ivalavala ca. Ia raica, oqori na vakasama sesewa wale ga; ka sa vu mai na nodra ivakarau na nomuni qase, io na vakasama oqori sa vakavuna mo dou vakabauta kina na ka lasu.

17 A sa tukuna vei ira e vuqa tale na ka vakaoqo, sa tukuna vei ira ni na sega ni dua na veisorovaki e vakayacori ena vuku ni nodra ivalavala ca na tamata, ia era sa rawa ka na tamata ena bula oqo me vaka na nodra dui lewa matau; o koya era sa torocake kina na tamata yadudua me vaka na

nona gugumatua, ka sa rawa ka na tamata yadudua me vaka na nona kaukauwa; ka sa sega ni cala kina na tamata ena ka cava ga sa kitaka.

18 Ia a sa vunau voli vei ira ka sa rawa e vuqa na tamata, a sa vakavuna me ra viavialevu ka kitaka na ivakarau ca, io sa temaki ira na tagane kei na yalewa me ra ia na veibutakoci—a sa kaya ni sa icavacava ga ni tamata na mate.

19 Oqo a sa lako tale ga yani na tamata oqo ki na vanua ko Jerisoni, ka vunautaka na veika oqo vei ira na tamata i Amoni, ko ira ka ra a Leimanaiti tu e liu.

20 Ia raica era sa tamata yalomatua cake ko ira mai vei ira na Nifaiti; ni ra sa tauri koya ka vesuka ka kauta yani vei Amoni, na nodra bete levu.

21 Ka sa yaco ni sa vakavuna ko koya na nona kau tani mai na vanua ko ya. Ka sa lako mai ko koya ki na vanua ko Kitioni, ka vunau talega kina vei ira; ia sa sega soti ni mana na nona cakacaka eke, ni ra a vesuki koya ka kauti koya vua na nodra bete levu kei na turaganilewa levu ena vanua.

22 Ka sa yaco ni sa kaya vua ko koya na bete levu: A cava ko sa veilakoyaki kina ka vakatanitaka na sala ni Turaga? A cava ko sa vakavulica kina ni na sega ni dua na Karisito ka vakacacana kina na nodra vakanuinui na tamata oqo? A cava ko sa vosa vakacacataka kina na nodra parofisai kecega na parofita tabu?

23 Ia na yaca ni bete levu oqo ko Kitiona. Ka sa kaya vua ko Korio: Baleta ni'u sa sega ni vakavulica na nodra ivakarau lialia na nomuni qase, ia ka baleta ni'u sa sega ni vakavulici ira na tamata oqo me ra vakamatabokotaki ena vuku ni itavi kei na cakacaka lialia vakalotu ka ra virikotora na bete ena gauna makawa, me ra rawata kina vakatawadodonu na kaukauwa kei na dodonu ni veilitutaki vei ira, me ra tu ga ka lecaika, me ra kakua ni tacake rawa, ia me ra na vakamalumalumutaki ga ena nomuni vosa.

24 Dou sa kaya ni ra sa tamata galala ko ira na tamata oqo. Raica au sa kaya ni ra sa tamata bobula. Dou sa kaya ni sa dina na veiparofisai makawa oqori. Raica, au sa kaya ni ko ni sa sega ni kila ni ra sa dina.

25 Dou sa kaya ni ra sa tamata cala ka lutu tani na tamata oqo, me baleta na nona talaidredre e dua na itubutubu. Raica, au sa kaya oqo sa sega ni cala e dua na gone me baleti rau na nona itubutubu.

26 Ia ko ni sa kaya ni na qai lako mai na Karisito. Ia raica, au sa kaya ni ko ni sa sega ni kila ni na qai dua na Karisito. Ia ko ni sa kaya talega ni na qai vakamatei ko koya me baleta na "ivalavala ca ni vuravura—

27 Ia dou sa liutaki ira tani na tamata oqo ena nodra ivakarau lialia na nomuni qase, me vaka na nomuni gagadre; ia ko ni sa

tabaki ira sobu, me vaka era sa bobula, ka bula sara vakavinaka mai na ka era rawata, ka ra na sega ni tucake rawa vakadoudou, ia me ra na sega ni rekitaka rawa na nodra dodonu kei na dina.

28 Io, era sa sega ni vakayagataka e dua na ka e nodra, de ra na cudru kina na bete, ko ira era sa vakaicolacolataki ira tu me vaka na nodra gagadre, ka ra sa vakavuna me ra vakabauta na nodra ivakarau kei na nodra tadra kei na nodra nanuma kei nodra raivotu kei na nodra veika vuni, ia kevaka me sega ni cakava me vaka na nona vosa, era na vakacudruya na tamata e sega ni kilai, o koya era sa kaya ni sa Kalou—e dua na tamata sa sega ni bau laurai se kilai, o koya a sega mai liu ka sega talega mai muri.

29 Ni rau sa raica na bete levu kei na turaganilewa levu na kaukauwa ni lomana, io, ni rau sa raica ni rawa mada ga me vosa vakacacataka na Kalou, erau sa sega ni sauma na nona vosa; ia erau sa vakavuna me vesu ko koya, ka soli koya yani ki ligadra na vakailesilesi, me vakau ko koya ki na vanua ko Saraemala, me rawa ni kau yani vei Alama, kei koya na daunilewa levu ka kovana ni vanua taucoko.

30 Ka sa yaco ni sa tu ko koya e matadrau ko Alama kei na turaganilewa levu, a sa kitaka ko koya na ka vata ga a vakayacora ena vanua ko Kitioni; io, sa vakayacora tikoga na "vosa veivakacacani.

31 Ia a sa tucake ka “vosa vaka-
viavialevu sara e matai Alama, ka
vosa vakacacataki ira na bete kei
ira na ivakavuvuli, ka beitaki ira
ni ra a kauti ira na tamata ki na
nodra ivakarau na nodra qase, me
baleta na nodra via vakayagataka
vakasivia na vua ni nodra caka-
caka na tamata.

32 A sa kaya vua ko Alama: Ko
sa kila vinaka sara ni keimami
sega ni vakararavi ena vua ni no-
dra cakacaka na tamata; ia raica
au dauqarava ga na ka me’u
bula kina mai na itekivu ni no-
dra veiliutaki na turaganilewa
me yacova mai oqo, ka sega ni
wili kina na noqu dauveilakoyaki
ena loma ni vanua me’u vunau-
taka na vosa ni Kalou vei ira na
noqu tamata.

33 Ia e dina ga ni’u dau vaka-
yacora vakalevu ena cakacaka ni
lotu, ia e sega ni bau dua na “se-
naini e soli me isau ni noqu caka-
caka; era sega tale ga ni saumi na
noqu itokani, keimami qai saumi
wale ga ena itikotiko ni veilewai;
ia e saumi ga na gauna keimami
qarava kina na cakacaka oqo me
vaka na kena lawa.

34 Ia oqo, kevaka e sega ni ke-
imami taura e dua na ka ena
vuku ni neimami cakacaka ena
lotu, a cava na kena yaga vei kei-
mami me keimami cakacaka ena
lotu, vakavo ga me tukuni yani
na dina, me keimami marautaka
na nodra “reki ko ira na wekai
keimami?

35 Ia ko kaya rawa vakacava ni
keimami vunau vei ira na tamata
oqo me rawa ka kina, ni ko sa kila
vakai iko, ni keimami sega ni ra-
wata mai kina e dua na ka? Ia oqo,
ko sa vakabauta li ni keimami sa
cavilaki ira na tamata oqo, me va-
kavuna na marau ni yalodra?

36 Ia sa sauma ko Korio ka kaya:
Io.

37 Ka sa qai kaya vua ko Alama:
Ko sa vakabauta ni dua tiko na
Kalou?

38 Sa sauma ko koya, E segai.

39 A sa kaya vua ko Alama: Ko
na cakitaka tale ni dua tiko na Ka-
lou, ka cakitaka tale ga na Kari-
sito? Ia raica, au sa kaya vei iko,
au kila ni dua tiko na Kalou, ka
na lako tale ga mai na Karisito.

40 Ia oqo na ivakadinadina cava
e tu vei iko ni sega na “Kalou, se
me na sega ni lako mai na Kari-
sito? Au sa kaya ni sega ni dua e
tu vei iko, ka vakavo ga ena nomu
vosa.

41 Ia, raica, sa tu vei au na veika
kece me “ivakadinadina ni ra sa
dina na veika oqo; ia sa tu talega
vei iko na veika kece me ivakadi-
nadina vei iko ni ra sa dina; ko na
cakitaki ira li? Ko vakabauta li ni
sa dina na veika oqo?

42 Raica, au kila ni ko sa vaka-
bauta; ia sa curumi iko na yalo ni
lasulasu, ko sa biuta tani vei iko
na Yalo ni Kalou ka me sa sega
ni dua na nona tikina e lomamu;
ia sa rawai iko na tevoru, ka va-
kauti iko, mo kitaka na veika me

rawa ni ra vakarusai kina na luve ni Kalou.

43 Ia oqo sa kaya vei Alama ko Korio: Mo vakaraitaka mada vei au e dua na ^aivakatakilakila, me' u na qai vakadeitaka ni dua dina tiko na Kalou, io, mo vakaraitaka vei au ni tu vua na kaukauwa, ka' u na qai vakadinata na nomu vosa.

44 Ia sa kaya vua ko Alama: Sa rauti iko na ivakatakilakila kece sa tu vei iko; ko na vakatovolea li na nomu Kalou? Ko na kaya beka, mo vakatakila mada vei au e dua na ivakatakilakila, ni sa tu vei iko na nodra ivakadinadina ^akece na wekamu oqo, kei ira na parofita yalosavasava? Sa tevuki vei iko na ivolanikalou, io, kei na ^bveika kece sa vakaraitaka ni dua na Kalou; io, na ^cvuravura, kei na veika kece sa tu kina, io, na kena ^dtoso, io, kei ira na ^evei vuravura kece ka veitosoyaki ena kedra itutu era vakadinadinataka ni dua na Dauniveibuli Cecere.

45 Ia ko qai veilakoyaki voli ga, ka vakacala na yalodra na tamata, ni ko vakadinadinataka vei ira ni sa sega ni dua na Kalou? Ia ko na cakitaka li na veivakadinadina kece oqo? Ia sa kaya ko koya: Io, au na cakitaka, ka vakavo ke ko na vakaraitaka vei au e dua na ivakatakilakila.

46 Ka sa qai yaco ni sa kaya vua ko Alama: Raica, au sa rarawa ena

vuku ni kaukauwa ni lomamu, io, ko na saqata kina na yalo ni ka dina, me na vakarusai kina na yalomu.

47 Ia raica, sa ^avinaka cake me rusa na yagomu kei na yalomu ia mo kakua ga ni vakavuna ko iko me rusa e vuqa na yago kei na yalo, ena nomu lasulasu kei na vosa veicavilaki; o koya kevaka ko sa cakitaka tale, raica na Kalou ena yaviti iko, ia ena yaco mo galu, ka sega ni dolava tale na gusumu, ia mo na sega ni lawakitaki ira tale vakadua na tamata oqo.

48 A sa kaya vua ko Korio: Au sega ni cakitaka ni dua tiko na Kalou, ia au sega ni vakabauta ni dua na Kalou; ia au sa kaya talega, ni ko sa sega ni kila ni sa dua na Kalou; ia kevaka ko sega ni vakaraitaka vei au e dua na ivakatakilakila, au na sega ni vakabauta.

49 A sa kaya vua ko Alama: Oqo me' u na solia vei iko e dua na ivakatakilakila, ko na ^agalu mai, me vaka na noqu vosa; ia au kaya, ena yaca ni Kalou ko sa na galu, ka mo kua tale ni tukuna rawa e dua na ka.

50 Ia ni sa cavuta na vosa oqo ko Alama, sa galu sara ko Korio, sa sega ni vosa rawa tale, me vaka na nona vosa ko Alama.

51 Ia ni sa raica na ka oqo na turaganilewa levu, sa biuta yani na ligana ka vola vakaoqo vei Korio, ka vaka: Ko sa vakadinata

43a Jeko. 7:13–21;
V&V 46:8–9.
DV iVakatakilakila.
44a Mosa. 13:33–34.

b Same 19:1;
V&V 88:47.
c Jope 12:7–10.
d Ila. 12:11–15.

e Mosese 6:63.
47a 1 Nif. 4:13.
49a 2 Vei. 13:20.

na kaukauwa ni Kalou? Ko sa gadreva me vakaraitaka ko Alama na nona ivakatakilakila vei cei? Ko na gadreva beka me ra vakararawataki e so tale, me vakaraitaki kina vei iko e dua na ivakatakilakila? Raica, sa vakaraitaka oti vei iko e dua na ivakatakilakila; ia oqo ko na qai vei qati tikoga vakalevu cake?

52 Ia sa biuta yani na ligana ko Korio ka vola, ka vaka: Au kila ni'u sa galu, ni'u sa sega ni rawa ni vosa; ia au kila ni sa sega tale ni dua na ka, na kaukauwa ga ni Kalou sa yaco kina vei au na ka oqo; io, au a dau "kila tikoga ni dua na Kalou.

53 Ia raica, sa "lawakitaki au na tevoru; ni a ^brairai vei au me vaka e dua na agilosu, ka kaya vei au: Mo lako ka kauti ira lesu mai na tamata oqo, ni ra sa lako sese kecega ka qarava na Kalou e tawa kilai. A sa kaya vei au ko koya: Raica sa "sega na Kalou; io, sa vakavulica vei au na veika me'u tukuna. Ia au sa vakavulica na nona vosa; ia au sa vakavulica baleta ni sa vinaka ena "vakasama vakatamata; ka'u sa vakavulici ira, me yacova ni'u sa qaqa vakalevu, me vaka niu vakabauta sara ni ra sa dina; ia ena vuku ni ka oqo au sa vorata kina na dina, me yacova ni sa yaco vei au na cudru levu oqo.

54 Ia ni sa kaya oti oqo, e sa ke-rea ko koya me masu ko Alama vua na Kalou, me kau laivi mai vei koya na cudruvi koya.

55 Ia sa kaya vua ko Alama: Ke-vaka me kau laivi mai vei iko na cudruvi oqo ko na kauta tani yani na yalodra na tamata oqo; o koya ena vakayacori ga vei iko na ka sa lewa na Turaga.

56 Ka sa yaco ni sa sega ni kau tani vei Korio na cudruvi levu koya; ia sa cati ko koya, ka lako voli mai na dua na vale ki na dua tale me kere kena kakana.

57 A sa tukuni yani ena vanua taucoko na ka sa yaco vei Korio; io, sa vakarota na turaganilewa levu vei ira kece ena vanua taucoko era sa vakabauta na veivosa i Korio me ra veivutuni kuserawa, de na qai yaco vei ira na ka sa yaco vua.

58 Ka sa yaco ni ra sa vakadeitaka na caka cala i Korio; o koya e ra sa saumaki lesu kece tale kina vua na turaga; sa mai mudu e ke ya na caka ca i Korio. Ia sa dau lako mai na dua na vale ki na dua tale na vale ko Korio me kere kena kakana voli me bula kina.

59 Ka sa yaco ni sa lako voli ena kedra maliwa na tamata, io, mai na kedra maliwa na matatamata ka ra sa tawasei ira mai vei ira na Nifaiti ka ra vakatokai ira me Soramaiti, ni a liutaki ira e dua na tamata ka yacana ko Soramu—ka sa lako yani ena kedra maliwa, raica, era sa vakacemuri koya ka buturaki koya me yacova ni sa mate.

60 Ka eda sa raica ni sa mai oti ko koya ka a vakatanitaka na sala ni Turaga; ka eda sa raica ni na

52a Alama 30:42.
53a Jeko. 7:14.

b 2 Kori. 11:14;
2 Nif. 9:9.

c Same 10:4.
d DV Vakayago.

sega ni ^atokoni ira na luvena na ^btevoro ena siga mai muri, ia ena dretaki ira sobu ga yani ki ^celi.

WASE 31

Sa liutaka ko Alama na itavi ni nodra vakauti lesu mai na Soramaiti ka sa lutu tani—Era sa cakitaki Karisito ko ira na Soramaiti, ka vakabauta na ivakarau lasu ni veidigidigi, ka qaravi Kalou ena masu vakarautaki—Era sa vakasinaiti ena Yalo Tabu ko ira na daukaulotu—Sa seyavu na nodra rarawa ena nodra marautaki Karisito. Rauta na 74 B.K.

KA sa yaco ni sa oti ko Korio, sa rogoca ko Alama ni ra sa vakatanitaka na sala ni Turaga ko ira na Soramaiti, ka sa vakayarayarataka tiko ko Soramu na nodra iliuliu, na yalodra na tamata me ra ^acuva sobu ki na ^bveimatakau galu, sa ^crarawa vakalevu na yalona ena vuku ni nodra caka cala na tamata.

2 Ni sa vakavuna na ^ararawa levu vei Alama ni kila na caka ca ena kedra maliwa na nona tamata; o koya sa rarawa kina vakalevu na yalona me baleta na nodra wasei tani na Soramaiti mai vei ira na Nifaiti.

3 Oqo ko ira na Soramaiti era sa vakasoqoni ira vata ena vanua era sa vakatoka ko Anitionumi,

sa tiko ena tokalau ni vanua ko Saraemala, ka volekata na iyalalyala ki matasawa, ena ceva ni vanua ko Jerisoni, ki na lekutu ena iyalayala ni vanua ki na ceva, na lekutu ka ra sinai tu kina na Leimanaiti.

4 Oqo ko ira na Nifaiti era sa rere vakalevu de ra na veikilai na Soramaiti kei ira na Leimanaiti, ia ena qai vakavuna me levu na ka me ra na vakayalia na Nifaiti.

5 Ia oqo, me vaka ni dau ^avakayararataka ira na tamata me ra vakayacora na ka e dodonu na ^bvunautaki ni ^cvosa ni Kalou—io, raica sa kaukauwa sara na vosa ni Kalou ki na nodra vakanananu na tamata ka mucu na iseleiwau, se dua tale na ka e sa yaco vei ira—o koya e sa nanuma kina ko Alama ni sa kilikili me ra na vakatovolea na kena mana na vosa ni Kalou.

6 O koya, e sa mani kauti Amoni kina, kei Eroni, kei Omana; ia sa biuti Iminai tikoga ena lotu mai Saraemala; ia sa kauti iratou ga na lewe tolu, ka vakatalega kina ko Amuleki kei Sisoromi, ka rau a tiko mai Mileki; a kauta talega ko koya e rua na luvena tagane.

7 A sa sega ni kauta ko koya na luvena tagane qase duadua, ka yacana ko ^aIlamani; ia sa yacadrau ka kauta ko koya ko Sipiloni kei Korianitoni; ia sai koya

60a Alama 3:26–27;
5:41–42;

V&V 29:45.

b DV Tévoro.

c DV Eli.

31 1a L.Y 20:5;
Mosa. 13:13.
b 2 Nif. 9:37.

DV Qaravi Kalou
Matakau.

c Alama 35:15.

2a Mosa. 28:3;

3 Nif. 17:14;

Mosese 7:41.

5a Inosi 1:23;

Alama 4:19.

DV Vunau.

b Ipe. 4:12;

Jeko. 2:8;

Alama 36:26.

c Jeromi 1:11–12;

V&V 11:2.

7a DV Ilamani, Luvei

Alama.

oqori na yacadra ka lakovata kei koya me vunautaka na vosa vei ira na ^bSoramaiti.

8 Oqo ko ira na Soramaiti era a “toki ga mai vei ira na Nifaiti; ia sa vunautaki vei ira na vosa ni Kalou.

9 Ia era sa mai “lako sese ka levu na nodra cala, ni ra sa sega ni raica me ra muria na ivakaro ni Kalou, kei na nona ivakarau, me vaka na lawa i Mosese.

10 Era sa sega tale ga ni muria na ivakarau ni lotu, me ra dau-masu tikoga ka vakatakekere vua na Kalou ena veisiga, me kakua kina ni rawai ira na veitemaki.

11 Io, me vakalekalekataki ga, era sa vakatanitaka vakavuqa na sala ni Turaga; o koya gona, ena vuku ni ka oqo, eratou sa lako yani kina ki loma ni vanua ko Alama kei ira na wekana ka vunautaka na vosa ki vei ira.

12 Oqo ni ra sa yaco yani ki na loma ni vanua, raica, era sa kurabui ni ra sa raica ni ra sa tara valenilotu oti tu ko ira na Soramaiti, ka ra dauvakasoqoni vata yani kina ena dua na siga ena loma ni macawa, na siga ka ra vakatoka me siga ni Turaga; me ra qaravi koya kina me vaka na kena ivavalala e se sega ni bau raica vakadua ko Alama kei ira na nona itokani;

13 Era tara ena loma donu ni nodra valenilotu e dua na itutu, na vanua ni tucake, ka sa rewa icake

sara; ia sa rawa wale ga me tu e delana e dua na tamata.

14 Ia, ko koya sa via ^aqaravi Kalou, me cabe cake ka tucake mai delana, dulaka cake na ligana ki lomalagi, qai masu vakadomoi-levu, ka kaya:

15 E yalosavasava, e yalosavasava na Kalou; keimami vakabauta ni sai kemuni na Kalou, ka keimami vakabauta ni ko ni sa yalosavasava, ka ko ni a yalo, ia ko ni sa yalo tiko, ka ko ni na yalo tiko ga me sega ni mudu.

16 Oi kemuni na Kalou tabu, keimami vakabauta ni ko ni sa wasei keimami tani mai vei ira na wekai keimami; ia keimami sega ni vakabauta na nodra ivakarau na wekai keimami, ka a vakadewatiki sobu mai vei ira ena nodra ivakarau vagonegonea na nodra qase; ia keimami vakabauta ni ko ni sa ^adigitaki keimami me keimami ^bluvemuni yalosavasava; ia ko ni sa vakatakila vei keimami ni sa sega na Karisito.

17 Ia ko ni sai koyakoya tikoga enanoa, na siga edaidai, ka sega ni mudu; ko ni sa ^adigitaki keimami me keimami vakabulai, ia ko ira kece na kena vo era digitaki me ra na biu sobu ena nomuni cudru ki eli; a ka oqo kemuni na yalosavasava, na Kalou, keimami sa vakavinavinaka kina vei kemuni; ia keimami sa vakavinavinaka tale ga vei kemuni, ni ko ni sa digitaki keimami, ka sega ni laiva

7b Alama 30:59.

8a Alama 24:30.

9a DV Vukitani.

14a Maci. 6:1–7.

16a Alama 38:13–14.

b Ais. 65:3, 5.

17a DV Tawayaga, Wale.

me keimami rawai ena nodra ivakarau lialia na wekai keimami, ka vesuki ira tu me ra vakabauta na Karisito, ka vakavuna me yawa tani kina na yalodra mai vei kemuni, na neimami Kalou.

18 Ia keimami sa vakavinavinaka tale vei kemuni, na Kalou, ni keimami sa digitaki ka tamata yalosavasava. Emeni.

19 Oqo a sa yaco ni sa rogoca oti ko Alama kei ira na nona itokani kei rau na luvena na vei masu oqo, e sega ni tukuni rawa na levu ni nodra kurabui.

20 Ia raica, ko ira na tamata yadua era sa lako yani ka cabora e duavata ga na qaqa ni masu.

21 A yaca ni vanua oqo ko Rameumitomi, a kena ibalebale, na itutu tabu.

22 Ia, mai na itutu oqo era sa cabora cake kina ko ira na tamata yadua, e duavata ga na masu vua na Kalou, ka vakavinavinakataka na nodra Kalou ni sa digitaki ira ko koya, ka kauti ira tani mai ko koya mai na nodra ivakarau na wekadra, ka sa sega ni butakoci laivi na yalodra me ra vakabauta na veika me na qai yaco mai, o koya era se sega ni bau kila kina e dua na ka.

23 Oqo, ni sa oti na nodra cabora cake na nodra vakavinavinaka na tamata me vaka na kena ivakarau oqo, era sa dui lesu ki na nodra itikotiko, ka “sega ni bau tukuna e dua na ka me baleta na

nodra Kalou me yacova ni ra sa soqoni vata tale yani ki na itutu tabu, me ra cabora cake na nodra vakavinavinaka me vaka na nodra ivakarau.

24 Ia ni sa raica na ka oqo ko Alama sa “rarawa sara na yalona; ni ra sa tamata ca ka yalo vakatani; io, e a raica ko koya ni yalodra e sa domona ga na koula, kei na siliva, kei na iyau talei kecega.

25 Io, sa raica tale ga ko koya ni ra sa tamata “viavialevu ka dau tukutukuni ira ena nodra dokadoka.

26 Ia sa “kaci vakadomoilevu ki lomalagi, ka kaya: Oi kemuni na Turaga, a cava na kena dede, ni nodra bula ko ni na laivi ira kina na nomuni tamata ena nodra lewa vakayago, me ra vosota tiko na nodra ivalavala ca na luve ni tamata?

27 Oi kemuni na Kalou, raica, era sa “tagi yani vei kemuni, ia sa tilomi na lomadra ena viavialevu. Raica, oi kemuni na Kalou, era sa tagici kemuni e gusudra, ia era sa ^bvakalevulevu ira, me ra ka levu, ena veika wale ni vuravura.

28 Oi kemuni na noqu Kalou, raica, na nodra isulu voli dredre, na mama kei na “qato, na nodra iukuuku koula, kei na iyau talei kecega era sa ukutaki ira kina; ia raica, sa guta na lomadra na veika kece oqo, ia era sa qai tagici kemuni ka kaya—Keimami sa vakavinavinaka vei kemuni,

23a Jeme. 1:21–25.

24a iVakate. 6:5–6.

25a Jeko. 2:13;

Alama 1:32.

26a Mosese 7:41–58.

27a Ais. 29:13.

^b DV Qaciqacia.

28a Ais. 3:16–24.

oi kemuni na Kalou, ni ko ni sa digitaki keimami me keimami nomuni tamata, ka ra na rusa na kena vo.

29 Io, era sa kaya ni ko ni sa vakatakila vei ira ni sa sega na Karisito.

30 Oi kemuni na Turaga na Kalou, a cava na kena dede ko ni na vosota tiko kina na nodra ivala- vala ca kei na veicavilaki na tamata oqo? Oi kemuni na Turaga, ni vakaukauwataki au, me'u vorata na noqu malumalumu. Niu sa malumalumu ga, ka sa vakamosia na yaloqu na caka ca ena kedra maliwa na tamata oqo.

31 Oi kemuni na Turaga, sa rarawa sara na yaloqu; mo ni vakaceguya mada na yaloqu ena "vukui Karisito. Oi kemuni na Turaga, mo ni vakaukauwataki au mada, me'u vosota rawa na veika rarawa ena yaco vei au, ena vuku ni nodra caka ca na tamata oqo.

32 Oi kemuni na Turaga, mo ni vakaceguya mada na yaloqu, ia mo ni vukei au, kei iratou na noqu itokani—io, ko Amoni, kei Eroni, kei Omana, kei Amuleki kei Sisoromi, kei "rau na luvequ talega, me keimami gumatua ena neimami itavi—io, oi kemuni na Turaga, mo ni vakacegui ira oqo. Io, mo ni vakaceguya na yalodra vei Karisito.

33 Ia mo ni vakaukauwataki ira

mada, me ra vosota rawa na veika rarawa ena yaco vei ira, ena vuku ni nodra caka ca na tamata oqo.

34 Oi kemuni Turaga, mo ni "vakalougatataki keimami me keimami gumatua ka kauti ira lesu tale vei kemuni, ena vukui Karisito.

35 Oi kemuni na Turaga, raica, sa ka talei na "yalodra, ka lewe levu e ra sa wekai keimami ga; o koya, mo ni solia vei keimami, oi kemuni na Turaga, na kaukauwa kei na yalomatua, me keimami vakalesui ira tale yani, na wekai keimami oqo, vei kemuni.

36 Ka sa yaco ni sa tukuna oti na vosa oqo ko Alama, sa "tabaki ira yadua ena ^bligana ruarua ka ra a tiko vata kei koya. Ia raica, ni sa tabaki ira, era sa vakasinaiti ena Yalo Tabu.

37 Ia ni oti koya e ra sa tawase ka dui lako yadua yani, a ra sa "sega ni lomaocaocataka na nodra bula se na ka me ra kania, se na ka me ra gunuva, se na ka me ra vakaisulu kina.

38 Ia sa solia vei ira na Turaga na ka me ra kakua kina ni viakana, se viagunu; io, sa vakaukauwataki ira me ra vosota rawa na "veivakararawataki kecega, ia me ra marau ga ena vukui Karisito. A sa yaco na veika kece oqo ena vuku ni masu i Alama; ia sa baleta talega ni a masu ena ^bvakabauta.

31a Joni 16:33.

32a Alama 31:7.

34a 2 Nif. 26:33.

35a DV Yalo—Na talei ni yalo.

36a 3 Nif. 18:36–37.

b DV Liga, Veitabaki ni.

37a Maci. 6:25–34;

3 Nif. 13:25–34.

38a Maci. 5:10–12;

Mosa. 24:13–15;

Alama 33:23.

b DV Vakabauta.

WASE 32

Sa vakavulici ira na dravudravua ka sa vakayalomalumulumutaki ira na nodra kune rarawa tiko ko Alama—Na vakabauta sai koya na vakanuinui ki na dua na ka dina e sega ni laurai—Sa vakadinadinataka ko Alama ni sa veiqaravi na agilosu vei ira na tagane, yalewa, kei na gone—Sa vakatautauvatataka ko Alama na vosa ki na sorenikau—E dodonu me teivaki ka vakabulabulataki—Qai tubu ki na dua na vunikau me na qai beti mai kina na vuanikau ni bula tarwamudu. Rauta na 74 B.K.

KA sa yaco ni ra sa lako yani, ka tekivu me vunautaka na vosa ni Kalou vei ira na tamata, curuma yani na nodra veivalenilotu, kei na nodra veivale; io, era sa vunautaka tale ga na vosa ena nodra gaunisala.

2 Ka sa yaco ni sa oti na caka-caka vagumatua ena kedra maliwa, eratou sa tekivu rawata na qaqa ena kedra maliwa na tamata ena “ivakatagedegede dravudravua; ia raica, era sa vakasavi tani mai na nodra veivalenilotu me baleta na beci ni nodra isulu—

3 O koya sa sega kina ni vakata-rai me ra curu ki na nodra valenilotu me qarava na Kalou, ni ra nanumi ni ra sa dukadukali; ia era sa dravudravua; io, era nanuma na wekadra ni sega na kedra yaga; o koya era sa “dravudravua

ena iyau vakavuravura; ka ra sa yalomalumulumu tale ga.

4 Oqo, ni sa veivakavulici ka vosa tiko ko Alama mai na delana ko Onita, era sa lako vakalewelevu mai vua na tamata, ko ira ka keimami dauvosa vei ira, ka ra “yalomalumulumu ni ra dravudravua ena iyau vakavuravura.

5 Ia era sa lako sara mai vei Alama; sa kaya ko koya ka liutaki ira: Raica, “a cava me ra kitaka na wekaqu oqo, ni ra sa beci mai vei ira na tamata kecega me baleta na nodra dravudravua, io, sa vakausivi cake ko ira na neimami bete; ni ra dau^bvakasavi keimami tani mai na neimami valenilotu na valenilotu keimami a oga kina vakalevu ena kena tara; ia era sa vakasavi keimami tani mai kina ni keimami sa rui dravudravua; sa sega na vanua me keimami qarava kina na neimami Kalou; ia raica, “a cava me keimami kitaka?

6 Ia ni sa rogoca oqo ko Alama, sa vuki yani ka rau veirai mata, a sa marau vakalevu sara; ni sa raica ni ra sa “vakayalomalumulumutaki ena vuku ni^bveika rarawa sa yaco vei ira, ia era sa “vakavakarau tu me ra rogoca na vosa.

7 O koya sa sega kina ni kitaka e dua na ka vei ira na lewevuqa; ia sa dodoka yani na ligana, ka tagi yani vei ira sa raica, ko ira era sa veivutuni dina sara, ka kaya vei ira:

32 2a DV Dravudravua.

3a Alama 34:40.

4a DV Dravudravua—
Dravudravua ena
veika vakayalo.

5a Na Vosa. 18:23.

b Alama 33:10.

c Cakacaka 2:37–38.

6a DV Rarawa.

b DV Yalomalumulumu,

Yalomalua.

c Alama 16:16–17;
V&V 101:8.

8 Au raica ni ko ni sa “yalomalumalumu; ia ko ni sa kalougata, kevaka sa vakakina.

9 Raica sa kaya na nomuni iliu-liu, A cava me keimami kitaka?—ni keimami sa vakasavi tani mai na neimami valenilotu, ka sa sega ni rawa me keimami qarava na neimami Kalou.

10 Raica au sa kaya vei kemuni, Ko ni sa nanuma li ni sa sega ni rawa mo ni “qarava na nomuni Kalou ka vakavo ga ena nomuni valenilotu?

11 Ia me kena ikuri, me’u taroga mada, ko ni sa nanuma li mo ni qarava wale ga na Kalou vakayadua ena veimacawa?

12 Au sa kaya vei kemuni, sa yaga sara na nomuni vakasavi tani mai na nomuni valenilotu, me yaco kina mo ni yalomalumulumu, ka vulica na “yalomatua; ni sa kilikili mo ni vulica na yalomatua; ia me baleta na nomuni a vakasavi tani, era sa beci kemuni kina na wekamuni ena nomuni ^bdravudravua, sa vakavuna kina mo ni yalo lokumi; ni sa gadrevi mo ni yalomalumulumu kina.

13 Ia oqo, baleta ni sa vakasaurarataki mo ni yalomalumulumu ko ni sa kalougata kina; ni tamata ena so na gauna, kevaka sa vakasaurarataki me yalomalumulumu, ena vakasaqara na veivutuni; ia oqo sa dina sara, ko koya yadua sa veivutuni ena raica na loloma

cecere; ia ko koya sa raica na loloma cecere ka “vosota me yacova na ivakataotioti ko koya oqo ena vakabulai.

14 Ia oqo, me vaka au sa kaya vei kemuni, me baleta ni ko ni sa vakasaurarataki mo ni vakayalomalumulumutaki kemuni ko ni na kalougata kina, ko ni sa sega li ni nanuma ni ra na kalougata vakalevu cake ko ira era sa vakayalomalumulumutaki ira vakataki ira ena vuku ni vosa?

15 Io, ko koya sa yalomalumulumu vakaidina, ka veivutunitaka na nona ivalavala ca, ka vosota me yacova na ivakataotioti, ko koya ga oqo ena vakalougatataki—io, sa na kalougata vakalevu cake mai vei ira era a vakasaurarataki me ra vakayalomalumulumutaki ira ena vuku ni levu ni nodra dravudravua.

16 O koya, era sa kalougata kina ko ira era “vakayalomalumulumutaki ira ga ka sega ni ra vakasaurarataki me ra yalomalumulumu; se, ena dua tale na kena vosa, sa kalougata ko koya sa vakabauta na vosa ni Kalou, ka sa papitaiso ka sega vua na yalokaukauwa, io, ka a sega ni kau mai me kila na vosa, se me vakasaurarataki me kila, ni se bera ni vakabauta.

17 Io, era sa lewevuqa era sa kaya: Kevaka ko sa vakaraitaka vei keimami e dua na “ivakatalakila mai lomalagi, ia keimami

8a Maci. 5:3–5.

10a DV Sokalou, Qarava.

12a Na Dau. 4:13.

b Na Vosa. 16:8.

13a Alama 38:2.

16a DV Yalomalumulumu,

Yalomalua.

17a DV iVakatalakila.

na qai kila vakaidina; ka keimami na qai vakabauta.

18 Me'u taroga mada, oqo li na vakabauta? Raica, au sa kaya vei kemuni, E segai; ia kevaka e dua na tamata sa kila e dua na ka sa sega ni dua na vuna me "vakabauta kina, ni sa kila ga ko koya.

19 Ia oqo, ena levu cake na kena ca vei koya sa "kila na inaki ni Kalou ka sega ni cakava, mai vei koya sa vakabauta ga, se sa tu e dua na vuna me vakabauta kina, ka qai lutu ki na talaidredre?

20 Oqo na ka mo ni vakatulewa kina. Raica, au sa kaya vei kemuni, e sa vaka e dua na liga ki na dua tale; ka ena vakakina na tamata yadua me vaka na nona ivalavala.

21 Ia oqo me vaka au sa tukuna me baleta na vakabauta—na "vakabauta e sega ni noda kila taucoko vakavinaka na ka; o koya kevaka sa tu vei kemuni na vakabauta ko ni na ^bvakanuinitaka na veika e ^csega ni laurai, ia era ka dina.

22 Ia oqo, raica, au sa kaya vei kemuni, ni'u gadreva mo ni nanuma, ni sa yalololoma na Kalou vei ira kecega sa vakabauta na yacana; o koya sa gadreva sara ko koya, ena imatai ni gauna, mo ni vakabauta, io, na nona vosa.

23 Ia oqo, sa solia na nona vosa mai vua na agilosu ki vei ira na tamata, io, e "sega walega vei ira na

tagane ia vei ira talega na yalewa. Ia e sega ni ko koya kece oqo; ko ira na ^bgone lalai e tu talega vei ira na vosa e soli vei ira ena vuqa na gauna, me vakataqayataki ira na yalomatua kei na vuku.

24 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu lomani, ni ko ni sa gadreva mo ni kila mai vei au, a cava ko ni na cakava me baleta ni ko ni sa vakararawataki ka vakasavi tani—oqo au sega ni gadreva mo ni nanuma ni'u nakita me'u vakalewai kemuni ga me vaka na veika dina—

25 Ni'u sa sega ni kila ni koi kemuni kece ko ni sa vakasaurarataki mo ni vakayalomalumutaki kemuni; ni'u sa vakabauta vakaidina ni tiko e so vei kemuni era rawa ni vakayalomalumutaki ira, veitalia ga se ituvaki ni bula cava era tu kina.

26 Oqo, me vaka au sa tukuna me baleta na vakabauta—ni sega ni noda kila taucoko vakavinaka na ka—e dina ni sa vakakina na noqu vosa. Ko ni na sega ni kila taumada na kena dina, me taucoko sara kina, me vaka ga ni vakabauta ko ya na noda kila vakavinaka.

27 Ia raica, kevaka mo ni yadra mada ka vakayadrata na yagomuni, mo ni vakatovotovotaka kina na noqu vosa, ka vakatovolea vakalailai na vakabauta, io, kevaka mada ga ko ni "gadreva mo ni vakabauta, mo ni laiva na

18a Ica 12:12, 18.
19a Joni 15:22–24.
21a Joni 20:29;
Ipe. 11.

b DV iNuinui.
c Ica 12:6.
23a Joeli 2:28–29.
b Maci. 11:25;

Luke 10:21;
3 Nif. 26:14–16;
V&V 128:18.
27a Mari. 11:24.

gagadre oqo me kadre e lomamuni, me yacova ni ko ni sa vakabauta ena kena ivakarau ka rawa mo ni vakabauta kina e dua na tiki lailai ni noqu vosa.

28 Oqo, me da vakatautauvata-taka mada na vosa kei na dua na ^asorenikau. Ia, kevaka ko ni sa vakatara me tei e ^blomamuni e dua na ^csorenikau, raica, kevaka sa sorenikau dina, se sorenikau vinaka, sa na tubu, ke ko ni na sega ni biuta laivi ena nomuni ^dtawa vakabauta, ka vorata na Yalo ni Turaga, raica, ena tekivu me tubu cake mai e lomaseremuni; ia ni ko ni sa vakila na tubu cake oqo, ko ni na kaya e lomamuni—Sa dodonu me sorenikau vinaka dina oqo, se sa vosa vinaka, raica sa vakalevutaka na yaloqu kei na yagoqu, io, sa vakararamataka na noqu ^ekila ka, io, sa vakatekivu me kana vinaka vei au.

29 Oqo raica, ena sega li ni vakalevutaka na nomuni vakabauta? Au sa kaya vei kemudou, Io; sa sega ni tubu mo dou kila vakavinaka sara.

30 Ia raica me vaka ga na sorenikau ni sa buroro, ka kadre, ka tekivu me tubu, ka qai rawa ni ko ni kaya ni sa sorenikau vinaka; ia raica sa buroro, ka kadre, ka tekivu me tubu. Ia oqo, raica, ena sega li ni vakaukauwataka na nomuni vakabauta? Io, ena vakaukauwataka na nomuni vakabauta:

ni ko ni na kaya, au kila ni sa dua na sorenikau vinaka oqo; ia raica sa buroro ka vakatekivu me tubu.

31 Ia oqo, raica, dou sa kila vakaidina ni sa sorenikau vinaka? Au sa kaya vei kemuni: Io; ni veisorenikau kecega ena vuataka ga na vua e ^atautauvata kaya.

32 O koya, kevaka sa tubu na sorenikau, sa vinaka, ia kevaka sa sega ni tubu, raica, sa sega ni vinaka, e sa na biu laivi.

33 Ia oqo, raica, ni ko ni sa vakatovolea na vakatovotovo, ka tea na sorenikau, ena buroro ka kadre, ka na vakatekivu me tubu, e dodonu mo ni kila ni sa sorenikau vinaka.

34 Ia oqo, raica, sa taucoko li na nomuni ^akila? Io, sa taucoko na nomuni kila ena ka oqo, ka sa ka walega na nomuni ^bvakabauta; ia sa baleta oqo ni ko ni sa kila, sa buroro e yalomuni na vosa, ka ko ni sa kila talega ni sa tubu cake mai, ka sa vakararamataka na nomuni kila, ka sa vakarabailevutaki na nomuni ^cvakasama.

35 Ia e dina li na ka oqo? Au sa kaya vei kemuni, Io, baleta ni sa ^ararama; a ka kecega sa rarama sa ka vinaka, baleta ni rawa me kilai, o koya mo ni kila ni sa ka vinaka oqo; ia raica, ni sa oti na nomuni tovolea na rarama oqo, ena qai ka taucoko li na nomuni kila?

36 Raica au sa kaya vei kemuni, E segai; ia me tudei na nomuni

28a Alama 33:1.
b Luke 8:11.
c DV Loma, Yalo.
d Maci. 17:20.

e DV Kila.
31a iVakate. 1:11–12.
34a DV Kila.
b Ica 3:19.

c DV Vakasama.
35a Joni 3:18–21.
DV Rarama, Rarama
i Karisito.

vakabauta, raica, o ni sa qai vakatovolea wale ga oqo na nomuni vakabauta me vaka na sorenikau ena kena vakatovotovotaki mo ni kila se sa sorenikau vinaka.

37 Ia raica ni sa tubu mai na vunikau, ni na qai kaya: Me da qarava vinaka mada, me ti na wakana ka tubu cake ka vua. Raica oqo kevaka ko ni sa qarava vinaka, sa na ti na wakana ka tubu cake ka vua sara.

38 Ia kevaka ko ni sa “vakaweleweletaka na vunikau ka sega ni qarava, raica ena sega ni dua na wakana; ni sa katakata na siga sa malai, ni sa sega na wakana, sa raqosa sara, ni na qai cavuta ka biuta laivi.

39 Oqo, e sega ni kena ibalebale ni sega ni sorenikau vinaka, se na vuana me na vuataka me na sega ni gadrevi vakalevu; baleta ga ni sa matemate na nomuni “qeke ka ko ni sega ni vakabulabulataka na vunikau, o koya ena sega na vuanikau ena laukana mai kina.

40 Sa vakakina, kevaka dou sa sega ni vakabulabulataka na vosa, ka rai ki liu ena mata ni vakabauta ki na vuanikau ko ya, ko ni na sega sara ni betia na vua ni “vunika ni bula.

41 Ia kevaka mo ni vakabulabulataka na vosa, io, ka vakabulabulataka na vunikau ni sa tekivu me tubu, ena nomuni vakabauta kei na cakacaka vakaukauwa, ka rai ki liu ena “yalo vosota ki na

vua ni vunikau ko ya, ena qai ti na wakana; raica ena qai vunika me ^btubu cake ki na bula tawavakaiyalayala.

42 Ia ena vuku ni nomuni “gugumatua kei na vakabauta kei na vosota na vosa ka vakabulabulataka, me na qai ti na wakana e lomamuni, raica, qai yaco na gauna mo ni na betia na ^bvuana ko ya, na ka sa taleitaki duadua, ka sa kamica duadua vei ira na ka kamikamica taucoko, ka sa vulavula sara vei ira na ka vulavula kecega, io, ka sa savasava sara mai vei ira na ka savasava kecega; ka ko ni na kania na vuanikau oqo me yacova sara ni ko ni sa mamau, ia ko ni na sega ni viakana tale, se viagunu.

43 Ia oi kemuni na wekaqu, mo ni na tauca vakaidina na vua ni nomuni vakabauta, na nomuni gugumatua kei na nomuni vosota, kei na vosota vakadede, ena nomuni waraka tiko na vunika me vuataka na vuana vei kemuni.

WASE 33

A sa vakavulici ira na tamata ko Sinosi me ra masu ka qaravi Kalou ena veivanua kecega, ia ena kau laivi na veilewai ena vuku ni Luvena—A sa vakavulica ko Sinoki ni a soli mai na loloma cecere ena vuku ni Luvena—A sa laveta cake mai na lekutu o Moses e dua na ivakaraitaki ni Luve ni Kalou. Rauta na 74 B.K.

Oqo ni sa tukuna oti na vosa oqo

38a DV Vukitani.

39a Maci. 13:5.

40a iVakate. 2:9;

1 Nif. 15:36.

41a DV Yalo Vosota.

b Alama 33:23;

V&V 63:23.

42a DV Gumatua.

b 1 Nif. 8:10–12.

ko Alama, era sa lako mai vei koya ka ra gadreva me ra kila se sa kilikili me ra vakabauta ga e “dua na Kalou, me ra rawata kina na vuanikau ka tukuna tiko, se me ra tea vakacava na ^bsorenikau, se na vosa, ka kaya ko koya ni kilikili me tei e lomadra; se me vakaevei na ivakarau ni nodra vakaraitaka na nodra vakabauta.

2 Ia sa kaya vei ira ko Alama: Raica, ni kaya ni ko ni “sega ni qarava rawa na nomuni Kalou ni ko ni sa vakasavi tani mai na nomuni valenilotu. Ia raica au kaya vei kemuni, kevaka ko ni nanuma ni ko ni sega ni qarava rawa na nomuni Kalou, ko ni sa cala vakaidina sara, ia mo ni vakasaqara na ^bivolanikalou; ia kevaka ko ni nanuma ni vakaoqori na kena ivakavuvuli vei kemuni, ko ni sa sega ni kila na ibalebale ni ka e volai.

3 Ko ni nanuma li ni ko ni a wili ka na vosa nei “Sinosi, na parofita ni gauna e liu, me baleta na masumasu kei na ^bqaravi Kalou?

4 Ni kaya ko koya: Oi kemuni na Kalou, ko ni sa yalololoma ni ko ni rogoca na noqu masu, ena gauna au a tiko voli kina mai na lekutu; io ko ni sa yalololoma tale ga ni’u masuti kemuni me baleti ira na noqu “meca, ka ko ni sa vakagolei ira mai vei au.

5 Oi kemuni na Kalou, ko ni sa yalololoma vei au ni’u masuti

kemuni mai na noqu “iteitei; ia ni’u tagici kemuni ena noqu masu, ko ni sa rogoci au.

6 Oi kemuni na Kalou; ni’u lesu tale ki na noqu vale, ko ni sa rogoci au tale ga ena noqu masu.

7 Ia ni’u sa curu ki na noqu “loqi, oi kemuni na Turaga, ka masu vei kemuni, ko ni sa rogoci au.

8 Io, ko ni sa yalololoma talega vei ira na luvemuni ni ra tagici kemuni, me ra rogoci ga mai vei kemuni ka kakua mai vei ira na tamata, ia ko ni sa rogoci ira.

9 Io, oi kemuni na Kalou, ko ni sa yalololoma vei au, ka rogoca na noqu tagi, mai na kedra maliwa na nomuni ivavakoso.

10 Io, ko ni sa rogoci au tale ga ni ra “vakasavi au tani ka beci au ko ira na noqu meca; io, ko ni rogoca na noqu tagi, ka cudruvi ira na noqu meca, ka ko ni sikovi ira ena nomuni cudru ka ra a vakarusai vakatotolo kina.

11 Ia ko ni sa rogoci au baleta na noqu vakararawataki kei na noqu dina; me baleta na Luvemuni ko ni sa yalololoma kina vei au, o koya au na tagici kemuni ena noqu rarawa, ni sa mai vei kemuni na noqu marau; ni ko ni sa sega ni veilewaitaki au ena vuku ni Luvemuni.

12 Ia oqo sa kaya vei ira ko Alama: Ko ni vakabauta li na “ivolanikalou era a vola tu ena gauna e liu?

33 1a 2 Nif. 31:21;
Mosa. 15:2–4.
b Alama 32:28–43.
2a Alama 32:5.
b Alama 37:3–10.

3a DV iVolanikalou—
iVolanikalou e yali;
Sinosi.
b DV Sokalou, Qarava.
4a Maci. 5:44.

5a Alama 34:20–25.
7a Maci. 6:5–6;
Alama 34:26.
10a Alama 32:5.
12a DV iVolanikalou.

13 Raica, kevaka e vakakina, sa kilikili mo ni vakabauta tale ga na ka a kaya ko ^aSinosi; raica a kaya ko koya: Ko ni sa kauta laivi na nomuni veilewai ena vuku ni luvemuni.

14 Oqo raica, me'u tarogi kemuni mada na wekaqu, Ko ni sa dauwilika li na ivolanikalou? Ia kevaka ko ni dauwilika, a cava ko ni sega ni vakabauta kina na Luve ni Kalou?

15 Ni sa ^asega ni volai ni ko Sinosi duadua ga e a tukuna na veika oqo, o ^bSinoki talega a tukuna na veika oqo—

16 Ia raica, sa kaya ko koya: Oi kemuni na Turaga, ko ni cudruvi ira na tamata oqo, baleta ni ra sa sega ni kila na nomuni loloma levu ena vukudra me baleta na Luvemuni.

17 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu; ko ni sa raica na ikarua ni parofita ena gauna e liu me vakadinadinata na Luve ni Kalou, ia baleta ni ra sa sega ni kila na nona vosa ko ira na tamata, era sa ^avakaviriki koya ena vatu me yacova ni sa mate.

18 Ia raica, e sega ni sai koya kece oqo; e sega ni sa irau walega oqo ka a vosa me baleta na Luve ni Kalou.

19 Raica, e a tukuni koya ko ^aMoses; io, ka raica sa ^blaveta cake e dua na kena ^civakaraitaki mai na

lekutu, ia ko ira kecega era raica, era sa bula. A ra sa lewe vuqa era raica, ka ra bula kina.

20 Ia era lewe lailai ga era kila na kena ibalebale ni veika oqo, baleta na kaukauwa ni lomadra. Ia era lewe vuqa sara era sega ni via raica ni ra sa yalokaukauwa, o koya era sa mate kina. Oqo na vuni nodra sega ni via raica, ni ra sega ni vakabauta ni ra na ^avakabulai kina.

21 Oi kemuni na wekaqu, kevaka e rawa mo ni vakabulai ni ko ni raica wale ga na ka sa vakaraitaki vei kemuni, ko ni na sega li ni rai kusarawa yani kina, se ko ni na vakaukauwataka tiko ga na lomamudou, ka sega ni vakabauta, se ko ni vucesa ka sega ni via raica na ka e vakaraitaki, mo ni qai mate kina?

22 Kevaka sa vaka ko ya, ena ca vei kemuni; ia kevaka e sega, ni veiraiyaki ka ^atekivu vakabauta na Luve ni Kalou ni na lako mai me sereki ira na nona tamata, ka ni na mai kune ka rarawa ka mate talega me ^bsorovaka kina na nodra ivalavala ca; ka ni na ^ctucake tale mai na mate ko koya, ka sa na yaco rawa kina na ^dtucake tale mai na mate, ia era na qai tu e matana na tamata kecega, me lewai ira ko koya ena iotioti ni siga ni veilewai, me vaka na nodra ^eivalavala.

13a Alama 34:7.

15a Jeko. 4:4.

b 1 Nif. 19:10;
Alama 34:7.

17a DV Solibula ena
Vakabauta.

19a iVaka. 18:15, 18;

Alama 34:7.

b Tiko. 21:9;
2 Nif. 25:20; Mosa. 3:15.

c Joni 3:14;
Ila. 8:14–15.

20a 1 Nif. 17:40–41.

22a Alama 32:27–28.

b Alama 22:14; 34:8–9.

c DV Tucake Tale.

d Alama 11:44.

e DV Cakacaka.

23 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, au sa gadreva sara mo ni ^atea na vosa oqo e lomamuni, ia ni sa tekivu me tubu mai mo ni qai vakabulabulataka ena nomuni vakabauta. Ia raica, ena yaco me dua na vunikau, ka me ^btubu cake tiko e lomamuni me yaco ki na bula tawavakaiyalayala. Ia ena vakamamadataka na Kalou na nomuni ^cicolacola ena vuku ni veivakamarautaki ni Luvena. Ia ko ni na rawata vakaidina na ka oqo, kevaka ko ni sa vakayacora vakakina. Emeni.

WASE 34

Sa vakadinadinataka ko Amuleki ni vosa nei Karisito sa veivakabulai—Kevaka ena sega ni dua na veisorovaki e vakayacori, era na vakarusai na tamata kecega—Na lawa taucoko i Mosese e dusia na nona vakacabori me isoro na Luve ni Kalou—E yavutaki ena vakabauta kei na veivutuni na ituvatuva tawamudu ni veise-reki—Mo ni masuta na veivakalou-gatataki ni bula vakayago kei na bula vakayalo—Na bula oqo sai koya na gauna me vakavakarautaki koya kina na tamata me sota kei na Kalou—Mo ni cakacakataka ga na nomuni vakabulai ena rere e mata ni Kalou. Rauta na 74 B.K.

KA sa yaco ni sa tinia na nona vosa ko Alama sa dabe sobu ena qele, a tucake ko ^aAmuleki ka vakavulici ira, ka kaya:

2 Oi kemuni na wekaqu, au nana ni sega ni rawa mo ni le-cava na veika e tukuni tiko me baleta na nona lako mai na Karisito, o koya keimami vakavulici ni Luve ni Kalou; io, au kila ni sa vakavulici sara vakawasoma vei kemuni na ^aka oqo ni se bera ni yaco na veileti ena keda maliwa.

3 Ia me vaka na nomuni gagadre vua na wekaqu lomani me vakatakila vei kemuni na ka mo ni vakayacora, me baleta na nomuni vakararawataki; ka sa vosa oti ko koya vei kemuni mo ni vakarautaka na nomuni vakasama; io, e sa cikevi kemuni ko koya mo ni vakabauta ka yalovosota—

4 Io, me vaka ni sa levu sara na nomuni vakabauta mo ni ^atea kina na vosa e lomamuni, mo ni qai rawa ni vakatovotototaka kina na kena vinaka.

5 Ia ka keimami qai raica ni taro levu e tiko e lomamuni o ya, se e tu vua na Luve ni Kalou na vosa, se ni na sega na Karisito.

6 Ia ko ni a qai raica talega ni vakadinadinataka vei kemuni na wekaqu, ena vuqa na gauna, ni ^avosa mai vei Karisito ena veivakabulai.

7 E sa cavuqaqataka na wekaqu na vosa i Sinosi, ni veisereki e vu mai vua na Luve ni Kalou, ia e cavuqaqataka talega na vosa i Sinoki; e tukuna talega na vosa i Mosese, me vakadinadinataka na dina ni veika kece oqo.

23a Alama 33:1; 34:4.

b Alama 32:41;
V&V 63:23.

c Alama 31:38.

34 1a Alama 8:21.

2a Alama 16:13–21.

4a Alama 33:23.

6a Joni 1:1, 14.

8 Ia oqo, raica, au na qai “vaka-dinadinataka vakataki au vei kemuni na dina ni veika oqo. Raica, au kaya vei kemuni, ni’u kila ni na lako yani vei ira na luve ni tamata na Karisito, ka colata na nodra talaidredre na nona tamata, ia ena qai ^bsorovaka ko koya na ivalavala ca ni vuravura; ni sa tukuna na Turaga na Kalou.

9 Ni sa kilikili me dua na “veisorovaki; me vaka na nona ^bituvatuva cecere na Kalou Tawamudu me na dua na veisorovaki, kevaka e sega, era na rusa vakaidina na tamata kecega; io, eda sa yalokaukauwa kecega; io, eda sa ^clutu ka lako sese kecega, ka da na rusa vakaidina ka vakavo ga ena veisorovaki e kilikili me vakayacori.

10 Ni sa kilikili me vakacabori e dua na ilutua ka iotioti ni “isoro; io, e sega ni sorovaki kina na tamata, se manumanu yavaiva, se dua na manumanu vuka; ni na sega ni isoro vakatamata; ia e dodonu ga me ^btawayalani ka ^cisoro tawamudu.

11 E sega na tamata ena solia rawa na nona dra me isoro ni nona ivalavala ca e duatani tale. Ke laba e dua na tamata, raica e vakatarai li ena noda lawa, ka da kila tu ni “dodonu, me vakamatei ko tacina? Au kaya vei kemuni, E segai.

12 Ia e vinakata na lawa na nona bula o koya ka ^alaba; o koya e sega kina ni rawa me dua na ka e lailai sobu mai na veisorovaki tawayalani me ganita na ivalavala ca ni vuravura.

13 O koya, e kilikili sara kina me vakacabori e dua na ilutua ka iotioti ni isoro, ia ena dua tale beka, se sa kilikili tale ga me yaco, me “muduki kina na vakadavei ni dra; ia ena qai vakayacori vakaidina na ^blawa i Mosese; io, ena vakayacori taucoko sara ka na sega ni takali mai e dua na tikina lailai se e dua na matanivola, raica ena sega sara ni dua me na kau laivi.

14 Ia raica, oqo na “ibalebale taucoko ni ^blawa, na veitikina lailai kecega e dusia tu na ilutua ka iotioti ni ^cisoro; ia na ilutua ka iotioti ni isoro oqo sai koya na Luve ni Kalou, io, e tawayalani ka tawamudu.

15 Ia oqo ena kauta mai ko koya na “veivakabulai vei ira era vakabauta na yacana; sai koya oqo na inaki ni iotioti ni isoro, me vakayacori kina na loloma cecere, o koya ena vakamalumalumutaka na lewa dodonu, ka kauta mai na sala vei ira na tamata me na tu kina vei ira na vakabauta ki na veivutuni.

16 Ia sa vakaceguya na gagadre ni ^alewa dodonu na ^bloloma

8a DV Vakadinadinataka.

b DV Sorovaka,
Veisorovaki.

9a Alama 33:22.

b Alama 12:22–33;
Mosese 6:62.

c DV Lutu nei Atama
kei Ivi.

10a Mosese 5:6–7.

b 2 Nif. 9:7.

c DV iSoro.

11a iVaka. 24:16;

Mosa. 29:25.

12a DV iTotogi Mate;
Laba.

13a 3 Nif. 9:17, 19–20.

b 3 Nif. 15:5.

14a Alama 30:3.

b DV Lawa i Mosese.

c V&V 138:35.

15a DV Vakabulai.

16a DV Loloma Cecere.

b DV Lewa Dodonu.

cecere oqo, ka sa ologi ira ena liga ni veitaqomaki, ia ko koya e sega ni vakabauta me veivutuni ena sota kei na lawa ni ^clewa dodonu; ko koya ga e tu vua na vakabauta ka veivutuni ena rawata na inaki ni ^dituvatuva ni veisereki cecere ka tawamudu.

17 O koya me qai vakadonuya vei kemuni na Kalou, oi kemuni na wekaqu mo ni tekivu vakaraitaka na nomuni ^avakabauta ka veivutuni, ka vakatekivu mo ^bkaciva na yacana tabu, me rawa ni bau yalololoma vei kemuni;

18 Io, ni tagi yani vei koya me yalololoma vei kemuni; ni sa qaqa ko koya me veivakabulai.

19 Ia mo ni vakayalomalumalumu mutaki kemuni, ka daumasu tiko ga vua.

20 Mo ni tagi vua ni ko ni tiko ena nomuni iteitei, io, se ko ni sa vakatawani ira na nomuni manumanu.

21 Mo ni ^atagi vua ena nomuni veivale, io, me baleti ira na nomuni vuvale ena mataka, ena siga levu, kei na yakavi.

22 Io, mo ni tagi vua me saqata na nodra kaukauwa na nomuni meca.

23 Io, mo ni ^atagi vua me saqata na ^btevoro, o koya na meca ni ^civalavala dodonu kecega.

24 Mo ni tagi yani vua ena loga ni nomuni iteitei, mo ni vutuniyau cake kina.

25 Mo ni tagi vua me baleti ira na nomuni qele ni manumanu me levu mai.

26 Ia e sega ni o koya ga oqo; mo ni sovaraka yani na yalomuni ni ko ni tiko e nomuni ^aloqi, kei na nomuni tikina vuni, kei na nomuni lekutu.

27 Io, ni ko ni sega ni tagi vua na Turaga, me ^avakasinaiti na ^byalomuni, ni ko ni masuti koya tikoga me baleta na nomuni tiko vinaka, kei na nodra tiko vinaka talega ko ira ka tiko wavoliti kemuni.

28 Ia raica oqo, oi kemuni na wekaqu lomani, au kaya vei kemuni, mo ni kakua ni nanuma ni sai koya ga oqo; ni ko ni a kitaka na veika kece oqo, kevaka ko ni vakatalai ira tani na ^adravudravua, kei ira na luvaiwale, ka sega ni sikovi ira na tauvimate kei ira era rarawa tu, ka ^bwasea na nomuni iyau, kevaka e tu, vei ira na dravudravua—au kaya vei kemuni, kevaka ko ni sega ni kitaka e dua na ka vei ira oqo, raica, sa ^ctawayaga na nomuni ^dmasu, ka sa sega na kena yaga vei kemuni, ka ko ni sa vakataki ira ga na dauveivakaisini era dau cakitaka na vakabauta.

29 O koya, kevaka ko ni sega ni nanuma mo ni ^adauloloma, ko ni sa vaka na veveka ni kaukamea, ka ra dau kauta laivi na daubuli kaukamea, (ni sa sega ni yaga)

16c Alama 12:32.
d DV iTuvatuva ni Veivueti.

17a DV Vakabauta.
b DV Masu.

21a Same 5:1–3;

3 Nif. 18:21.
23a 3 Nif. 18:15, 18.
b DV Tévoro.

c DV Dodonu.

26a Maci. 6:5–6.

27a DV Loma, Yalo.

b DV Vakananuma.
28a DV Dravudravua.
b DV Soli Ka ni Loloma.
c Maci. 15:7–8.
d Moro. 7:6–8.
29a DV Loloma Uasivi.

ka sa buturaki sobu e yavadra na tamata.

30 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu, au gadreva, ni ko ni sa taura e vuqa na ivakadinadina, ka raica ni sa vakadinadinataka na veika oqo na ivolanikalou tabu, ko ni sa lako mai ka kauta mai na ^avua ni veivutuni.

31 Io, au gadreva mo ni lako mai ka kakua ni vakaukauwataka tiko na lomamuni; ia raica, oqo na kena gauna kei na ^asigani nomuni vakabulai; o koya, kevaka ko ni veivutuni, ka sega ni vakaukauwataka na lomamuni, ena kau yani vakatotolo vei kemuni na ituvatuva cecere ni veisereki.

32 Ia raica, na bula oqo sai koya na gauna me ^avakarautaki koya kina na tamata me sota kei na Kalou; io, raica na veisiga ena bula oqo me vakayacora kina na tamata na nona cakacaka kecega.

33 Ia oqo, me vaka au sa kaya taumada vei kemuni, me vaka ni levu na nomuni ivakadinadina, o koya, au kerei kemuni kina mo ni kakua ni ^alokuyarataka na sigani nomuni ^bveivutuni me yacova na ivakataotioti; ni sa oti na sigani bula oqo, ka soli mai vei keda me da vakavakarau kina ki na gauna tawamudu, raica, kevaka me da na sega ni vakavinakataka na

noda gauna ena bula oqo, ena qai yaco mai na ^bbogini ^dbutobuto ka na sega ni vakayacori kina e dua na cakacaka.

34 Ko ni na sega ni rawa ni kaya, ni ko ni sa kau mai ki na ^agaunarerevaki ko ya, au sa na qai veivutuni, me^u na lesu vua na noqu Kalou. E segai, ko ni sega ni rawa ni kaya oqo; ni yalo vata ga e a taukena na yagomuni ena gauna o ni biuta kina na bula oqo, na yalo vata ga oqori ena tu vua na kaukauwa me taukena na yagomuni ena vuravura tawamudu ko ya.

35 Ia raica, kevaka ko ni lokuyarataka tiko na nomuni veivutuni me yacova na nomuni mate, raica, ena ^alewai kemuni na yalo ni tevororo, ka sa ^bvauci kemuni mo ni nona; o koya, sa lako tani kina vei kemuni na Yalo ni Turaga, sa sega na nona tikina vei kemuni, ka sa lewai kemuni ga na tevororo; ia sai koya oqo na nodra icavacava na tamata ca.

36 Ia au sa kila oqo, baleta ni tukuna na Turaga ni na sega ni tiko ko koya ena ^avaletabu dukadukali, ia ena tiko ko koya ena lomadra na ^bivalavala dodonu; io, ni sa tukuna talega ko koya ni ra na dabe ena nona matanitu ko ira na ivalavala dodonu, me ra na sega ni curu tale ki tautuba; ia na

30a Maci. 3:8;
Alama 13:13.

31a Roma 13:11–12.

32a 2 Nif. 2:21;
Alama 12:24; 42:4–6.

33a Ila. 13:38;
V&V 45:2.

b DV Veivutuni.

c Joni 9:4;
V&V 45:17.

d DV Butobuto Vakayalo;
Mate Vakayalo.

34a Alama 40:13–14.
35a 2 Nif. 28:19–23.

b 2 Nif. 9:9.
36a Mosa. 2:37;
Alama 7:21;
Ila. 4:24.
b DV Dodonu.

nodra isulu ena vakavulavulataki ena nona dra na Lami.

37 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu lomani, au gadreva mo ni nanuma matua na veika oqo, ka mo ni ^aca-kacakataka na nomuni vakabulai ena rere ena mata ni Kalou, ka mo ni kakua tale ni cakitaka na nona lako mai na Karisito;

38 Ia mo ni kakua ni ^aveileti tiko kei na Yalo Tabu, ia mo ni ciqoma ga, ka mo ni taura na ^byacai Karisito; mo ni vakayalomalumutaki kemuni me vaka na kuvu ni soso, ka me vakayalo ka vakaidina na nomuni ^cqarava na Kalou, ena veivanua cava ga ko ni tiko kina; ka mo ni dau ^avakinavinakataka vua ena veisiga, me baleta na levu ni nona yalololoma, kei na kalougata sa solia vei kemuni.

39 Io, au vakauqeti kemuni, na wekaqu, mo ni ^aqarauna mo ni daumasu tiko ga, me kakua ni rawai kemuni na ^bveitemaki ni tevoru, me kakua kina ni rawai kemuni, ka mo ni kakua ni nona ena veisiga mai muri; ia raica, e ^csega na ka vinaka ena solia vei kemuni.

40 Ia oqo oi kemuni na wekaqu lomani, au vakauqeti kemuni mo ni ^adauvosota, ka mo ni ciqoma na veimataqali veivakararawataki kecega; mo ni kakua ni ^bvosa vakacacataka ira era vakasavi kemuni ni ko ni sa dravudravua, de

ko ni valavala ca tale ga me vakataki ira;

41 Ia me tu vei kemuni na vosota, ka ciqoma na veika rarawa oqori, ena dei ni vakanuinui ni na dua na siga ko ni na vakacegui mai na nomuni rarawa kecega.

WASE 35

Na vunautaki ni vosa sa vakarusa na nodra itovo qaseqase na Soramaiti—Era sa vakasavi ira na saumaki mai, ka ra sa laki tomani ira na tamata i Amoni mai Jerisoni—A sa rarawa ko Alama ena vuku ni nodra caka ca na tamata. Rauta na 74 B.K.

KA sa qai yaco ni sa tinia na nona vosa ko Amuleki, era sa vakasuka mai vei ira na lewe vuqa ka lako yani ki na vanua ko Jerisoni.

2 Io, kei ira na vo ni wekaqu, ni ra sa vunautaka oti na vosa vei ira na Soramaiti, era sa qai lako talega mai ki na vanua ko Jerisoni.

3 Ka sa yaco ni oti na nodra bosa vata ko ira na vakaitutu dokai vei ira na Soramaiti ka veivosakitaka me baleta na vosa ka sa mai vunautaki vei ira, era sa cudru ena vuku ni vosa, ni sa mai vakarusa na nodra ^aitovo qaseqase; o koya era sa sega kina ni via rogoca na vosa.

4 Ka ra sa talatala yani ka vaka-soqoni ira vata na tamata kecega ena vanua taucoko, ka vakatarogi ira ena vuku ni vosa sa mai tukuni.

37a Fili. 2:12.

38a DV Veileti.

b Mosa. 5:8;

Alama 5:38.

c DV Sokalou, Qarava.

d Same 69:30;

V&V 59:7.

DV Vakavinavina.

39a DV iVakatawa.

b DV Vakatovolei,

Veivakatovolei.

c Alama 30:60.

40a DV Yalo Vosota.

b V&V 31:9.

35 3a DV Bete Vakailasu.

5 Ia ko ira na nodra iliuliu kei na nodra bete kei na nodra ivakavuvuli era sa sega ni vakatakila vei ira na tamata me baleta na nodra gagadre; o koya era sa segata lo kina me ra kila na lomadra na tamata.

6 Ka sa yaco ni ra sa kila rawa na lomadra na tamata kecega, era sa qai vakasavi ira tani ko ira kece era duavata ena vosa ka mai tukuna ko Alama kei ira na wekana, mai na vanua; era sa lewe vuqa sara; ka ra sa lako talega mai ki na vanua ko Jerisoni.

7 Ka sa yaco ni ratou sa qaravi ira mai kea ko Alama kei ira na wekana.

8 Era sa cudruvi ira na tamata i Amoni ka ra tiko mai Jerisoni ko ira na Soramaiti, ia na nodra iliuliu levu na Soramaiti, ni sa tamata ca sara, sa talatala yani vei ira na tamata i Amoni ka gadreva me ra vakasava tani na tamata kece era a lako yani mai na nodra vanua.

9 Ka sa tukuna yani e vuqa na ka me vakarerei ira kina. Ia oqo era sa sega ni rerevaka na nodra vosa ko ira na tamata i Amoni; o koya era sega kina ni vakasavi ira tani, ia era sa ciqomi ira kecega na Soramaiti dravudravua era lako mai vei ira; ka ra sa ^avakani ira, ka vakaisulutaki ira, ka solia vei ira na vanua me nodra ivotavota vakawa; ka ra qaravi ira ena ka era vinakata.

10 Ia na veika oqo sa vakayavalati ira na Soramaiti me ra cudruvi

ira na tamata i Amoni, ka ra sa tekivu mera duavata kei ira na Leimanaiti ka vakayavalati ira talega me ra cudruvi ira.

11 Ia oqo sa tekivu me ra vakavakarau ko ira na Soramaiti kei na Leimanaiti me ra valuti ira na tamata i Amoni, kei ira talega na Nifaiti.

12 Ka sa vakaoqo ni sa mai cava na ikatini kavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

13 Ka ra sa biuta mai na vanua ko Jerisoni ko ira na tamata i Amoni, ka lako yani ki na vanua ko Mileki, ka ra vagalalataka na vanua ko Jerisoni vei ira na mataivalu ni Nifaiti, me ra sotavi ira kina na mataivalu ni Leimanaiti kei na mataivalu ni Soramaiti; ka sa vakaoqo na itekivu ni nodra veivaluvaluti na Leimanaiti kei na Nifaiti, ena ikatinikawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa; ka sa na qai soli malua yani na ^aitukutuku ni nodra ivalu.

14 Ka ra sa lesu tale ki na vanua ko Saraemala ko Alama, kei Amoni, kei ira na wekadrau, kei rau talega na luvei Alama, ni oti na nodra a soli ira me ra iyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou ena nodra kau mai me ra veivutuni e ^avuqa vei ira na Soramaiti; ia ko ira kecega na lewe vuqa sa veivutuni, era sa vakasavi tani mai na nodra vanua; ia sa soli na vanua nodra ivotavota vakawa ena

9a Mosa. 4:26.
DV Qaravi ni Tiko

Vinaka.
13a Alama 43:3.

14a Alama 35:6.

vanua ko Jerisoni, ka era sa cola iyaragi kina me ra taqomaki ira, kei ira na watidra, kei na luvedra, kei na nodra vanua.

15 Ia, ni sa rarawa sara ko Alama ena vuku ni nodra caka ca na nona tamata, io me baleta na ivalu, kei na vakadave dra, kei na veileti ka sa tu ena kedra maliwa; ia me vaka ni sa lako yani me vunautaka na vosa, se a talai yani me vunautaka na vosa, vei ira na tamata kecega ena veikoro kecega; ia ni sa raica ni sa tekivu me kaukauwa mai na yalodra na tamata, ka sa tekivu me ra ^a“cudruvaka ni sa tukuni vakadodonu vei ira na vosa, sa rarawa vakalevu sara kina na lomana.

16 O koya, sa vakarota me ra vaskoqoni vata mai na luvena tagane, ka me solia vei ira yadua na nodra itavi, vei ira yadudua, me baleta na ka sa ^a“dodonu. Ka sa tu oqo vei keimami na itukutuku ni nona ivakaro, o koya ka solia vei ira me vaka na nona itukutuku.

Na ivakaro i Alama vei Ilamani na luvena.

Okati ena wase e 36 ki na wase e 37.

WASE 36

E sa vakadinadinataka ko Alama vei Ilamani na nona saumaki mai ni sa raica oti e dua na agilosi—E sa sotava ko koya na rarawa ni cudruvi

ni yalo; sa kaciva ko koya na yacai Jisu, ka mani sucu va-Kalou—Sa vakasinaiti na yalona ena marau kamikamica—E raica e vuqa vakavuqa na agilosi ena nodra vakalagilagia na Kalou—E lewevuqa era saumaki ena nodra raica ka tovolea me vaka na nona a raica ka tovolea ko koya. Rauta na 74 B.K.

Na ^a“luvequ, mo vakatudaliga ki na noqu vosa; ni’u sa bubuluitaka vei iko, ni kevaka ko sa muria na ivakaro ni Kalou, ko na tiko sautu ena vanua oqo.

2 Au gadreva mo kitaka me vaka au sa dau vakayacora, ena kena nanumi na nodra a tiko vakavesu na noda qase; ni ra a tiko ^a“vakabobula, ia sa sega ni dua me sereki ira rawa, na ^bKalou ga i Eparama, na Kalou i Aisake, kei na Kalou i Jekope; a sa vakabulai ira vakaidina ko koya mai na nodra vakararawataki.

3 Ia oqo, i na luvequ Ilamani, raica, ko sa cauravou ga, ia o koya, au sa kerei iko mo rogoca matua na noqu vosa ka vuli vei au; ni’u sa kila ko ira kecega sa vakadinata na Kalou sa dau vukei ira ko koya ena nodra ^a“vakatovolei, kei na nodra leqa, kei na nodra vakararawataki, ia era na ^blaveti cake ena siga mai muri.

4 Ia au gadreva mo kakua ni nana ni’u sa ^a“kila vakai au ga na ka oqo—e sega ena veika vakayago ia ena veika vakayalo, e sega

15a DV Vukitani.

16a DV Dauveiqaravi.

36 1a Ila. 5:9–14.

2a Mosa. 23:23; 24:17–21.

b L.Y 3:6;

Alama 29:11.

3a Roma 8:28.

b Mosa. 23:21–22.

4a 1 Kori. 2:11;

Alama 5:45–46.

DV Kila.

ena ^bvakasama vakavuravura ia ena ka ni Kalou.

5 Ia, raica, au sa kaya vei iko, kevaka au a sega ni ^asucu va-Kalou, ke'u a ^bsega ni kila na veika oqo; ia na Kalou sa kila, a sa vakata-kila vei au na ka oqo ena gusudra na nona agilosu yalosavasava, sa sega ni baleta 'ni'u sa kilikili koi au;

6 Ni'u a dau ilala vata voli kei ira na luvei Mosaia, ena kena sagai me ^avakacacani na lotu ni Kalou; ia raica, a tala mai na nona agilosu yalosavasava na Kalou me tarovi keimami.

7 Ka raica, a sa vosa vei keimami ko koya ena domo sa vaka na kurukuru, ka sa ^asakure kina na vanua keimami butuka tu; ia keimami a bale vakatoboicu ki na qele, ni sa yaco me keimami ^brevaka na Turaga.

8 Ia raica, a sa kaya vei au na domo: Mo tucake mai. Au sa duri mai ka tucake, ka'u sa raica na agilosu.

9 A sa kaya vei au ko koya: Kevaka ko sa gadreva mo kua ni vakarusai, mo kakua ni segata mo vakarusa na lotu ni Kalou.

10 Ka sa yaco ni'u sa bale ki na qele; ia au sa sega ni yavala rawa, ka sega ni rawa tale ga ni dolava na gusuqu me ^atolu na siga ka tolu na bogi.

11 Ia a sa vuqa tale na ka sa

tukuna vei au na agilosu, ka ra sa rogoca ga na noqu itokani, ia ka segai koi au; ia ena gauna au sa rogoca kina na vosa—Kevaka ko sa gadreva mo kua ni vakarusai, mo kakua ni segata mo vakarusa na lotu ni Kalou—a sa kani au sara na rere levu ka'u taqaya tale ga de'u na vakarusai, au a bale ki na qele ka sega ni rogoca rawa tale e dua na ka.

12 Ia a sa kuretaki au na ^ararawa tawamudu, ni sa cukiraki na yaloqu ena rarawa cecere duadua ka kuretaki mai na noqu ivalavala ca.

13 Io, au a nanuma mai na noqu ivalavala ca kei na noqu caka cala kecega, o koya au sa ^avakararawataki kina ena mosi kei eli; io au sa raica ni'u a saqata na noqu Kalou, ka'u a sega ni maroroya na nona ivakaro tabu.

14 Io, au a labati ira e vuqa na luvena, se me'u kauti ira tani ki na rusa; io, me vakalekalekataki ga ni sa levu vakaidina sara na noqu caka ca, ka a kurelaki na yaloqu ena rere e sega ni vakamacalataki rawa ni'u vakasamataka na gauna au na tu kina ena mata ni Kalou.

15 O, au a nanuma, me'u na ^avakau tani me'u yali yani vakadua na yaloqu kei na yagoqu, me'u kakua kina ni kau mai ka mai tu ena mata ni Kalou me lewai ena noqu ^bivalavala.

4b DV Vakayago.

5a DV Sucu Tale, Sucu Vakalou.

b Alama 26:21–22.

c DV Kilikili, Bula Kilikili.

6a Mosa. 27:10.

7a Mosa. 27:18.

b DV Rere—Rerevaka na Kalou.

10a Mosa. 27:19–23.

12a V&V 19:11–15.

13a DV Kila Nona Cal.

15a iVakata. 6:15–17;

Alama 12:14.

b Alama 41:3;

V&V 1:9–10.

16 Ia oqo au a vakararawataki me tolu na siga ka tolu na bogi, na kena mosi e sa vaka na momosi ni “yalo sa cudruvi.

17 Ka sa yaco ni’u sa kuretaki tu ena rarawa, ena noqu sa “cukiraki tu ena vakasamataki ni levu ni noqu ivalavala ca, raica, au sa nanuma talega ni’u sa rogoci tamaqu ni sa parofisaitaka vei ira na tamata me baleta na nona lako mai e dua ka yacana ko Jisu Kari-sito, e dua na Luve ni Kalou, me mai sorovaka na ivalavala ca ni vuravura.

18 Ia ni’u sa nanuma rawa na ka oqo, au sa tagi e yaloqu: Oi kemuni Jisu, na Luve ni Kalou, ni yalololoma vei au, koi au ka’u sa tu ena ka sa “gaga sara ni yaluma, ka sa vakavolivoli au na ^bsinucodo tawavakaiyalayala ni mate.

19 Ia oqo, raica, ni’u sa vakasamataka na ka oqo, au sa sega ni nanuma tale na noqu mosi; io, sa oti vakadua na noqu “cukiraka na noqu vakasama baleta na noqu ivalavala ca.

20 Ia oqo, sa dua na ka na “marau, kei na kena totoka na rarama au sa raica; io, e sa vakasinaiti na yaloqu ena marau cecekia ka sivia sara na momosi a tu vei au!

21 Io, au sa kaya vei iko na luvequ, sa sega na ka me vakatauvatani vata rawa na kena ca kei na

kena bibi ni noqu momosi. Io, au sa kaya tale ga vei iko, na luvequ, ena dua tale na kena vakasama, sa sega tale ga ni dua na ka me vakatauvatani rawa ena kena totoka kei na kena gasagasa me vaka na noqu marau.

22 Io, au nanuma ni’u sa raica, me vaka ga a raica ko “Liai na tamada, ni a dabe tiko na Kalou ena nona itutu vakatui ka ra vakavolivoli koya na agilosi e sega ni wili rawa, e ra lagasere ka vakacautaka tiko na nodra Kalou; io a diva na yaloqu me’u a bau tiko tale ga kina.

23 Ia raica sa “kaukauwa tale mai na ligaqu kei na yavaqu, ka’u tucake sara, ia au a tukuna sara vei ira na tamata ni’u sa ^bsucu vou vua na Kalou.

24 Io, me tekivu mai na gauna ko ya me yacova sara mai oqo, au sa daucakacaka tiko ga vagumatua ka sega ni cegu, me rawa ni’u kauta mai eso na yalo ki na veivutuni; io me ra “tovolea tale ga na marau cecekia a yaco vei au; o koya me ra sucu talega va-Kalou, ka me ra ^bvakasinaiti ena Yalo Tabu.

25 Io, oqo raica, na luvequ, sa solia vei au na Turaga na marau levu cecekia ena vua ni noqu cakacaka;

26 Me baleta na “vosa a tukuna

16a DV Cudruvi.

17a 2 Kori. 7:10.

18a OYA ena rarawa levu.

b 2 Nif. 9:45; 28:22;

Alama 12:11;

Mosese 7:26.

19a DV Kila Nona Cala.

20a DV Reki.

22a 1 Nif. 1:8.

23a Mosese 1:10.

b Alama 5:14.

DV Sucu Tale, Sucu

Vakalou.

24a 1 Nif. 8:12;

Mosa. 4:11.

b 2 Nif. 32:5;

3 Nif. 9:20.

DV Yalo Tabu.

26a Alama 31:5.

vei au ko koya, raica, era sa lewe levu era sa sucu va-Kalou, ia era sa tovolea me vaka au sa tovolea, ia era sa raica ena matana votu me vaka au sa raica; o koya era sa kila kina na veika oqo me vaka au sa tukuna, me vaka au sa kila; ia na kilaka sa tu vei au e sa mai vua na Kalou.

27 Ia au sa dauvukei ena gauna ni noqu vakatovolei kei na gauna kecega ni noqu leqa, io, mai na veimataqali veivakararawataki kecega; io, e sa sereki au na Kalou mai vale ni veivesu, kei na veivakabobulataki, kei na mate; io, ka'u sa laiva vua na noqu veivakabauti, ia ena qai "sereki au vakaidina sara ko koya.

28 Ia au kila ni na "vakaduri au cake tale ko koya ena siga mai muri, me'u tiko vata kaya ena ^blagilagi; io, au na vakacaucautaki koya tiko ga ka sega ni mudu, ni sai koya ga a ^ckauti ira tani na noda qase mai Ijipita, ka a tilomi ira na "kai Ijipita ena Wasawasa Damudamu; ia a liutaki ira yani ki na vanua yalataki ena nona kaukauwa; io sa dau sereki ira mai na veivakabobulataki kei na vesuki, ena veigauna e so.

29 Io, sai koya tale ga sa kauti ira tani na noda qase mai na vanua ko Jerusalem; ia sa dau vakayacora talega ko koya, mai na nona kaukauwa tawa vakaiyalayala, me sereki ira mai na nodra "vakabobulataki kei na nodra vesuki

tu, ena veigauna e so me yacova mai edaidai; ia a dau tu ga vei au na nanuma ni nodra a vesuki tu; io, oi kemuni talega e dodonu me tu ga vei kemuni na nanuma, me vaka au sa dau cakava, ena nodra a vakabobulataki tu.

30 Ia raica, na luvequ, e sega ni sai koya ga oqori; sa kilikili tale ga mo kila, me vaka au sa kila, ni "kevaka ko sa muria tiko na ivakaro ni Kalou, ko na tiko sautu ena vanua oqo; ia e dodonu mo kila tale ga, ni kevaka ko sa sega ni muria na ivakaro ni Kalou, ko na muduki tani mai nona iserau. Ia oqo, sa vaka na nona vosa.

WASE 37

Era sa maroroi tu na peleti parasa kei na veivosa ni Kalou tale e so me kauta mai na yalo ki na veivakabulai—Era a vakarusai ko ira na Jere-taiti me baleta na nodra caka ca—Me taqomaki mai vei ira na tamata na nodra bubului kei na veiyalayalati vuni—Mo ni vakarogotaka vua na Turaga na veika kece ko ni vakayacora—Me vaka ga ni sa veiliutaki vei ira na Nifaiti na Liaona, sa vakatalega kina na vosa i Karisito ni na liutaki ira yani na tamata ki na bula tawamudu. Rauta na 74 B.K.

Ia oqo, i Ilamani na luvequ; au sa vakaroti iko mo taura na "ivolatukutuku ka sa ^btataunaki tu vei au;

2 Ia au sa vakaroti iko tale ga mo tugana tiko na kedra itukutuku

27a Same 34:17.

28a 3 Nif. 15:1.

b DV Lagilagi.

c L.Y 12:51.

d L.Y 14:26–27.

29a Mosa. 24:17; 27:16;

Alama 5:5–6.

30a 2 Nif. 1:9–11;

Alama 50:19–22.

37 1a Alama 45:2–8.

b Mosa. 28:20.

na tamata oqo, me vaka au sa vakayacora oti, ena peleti i Nifai, ia mo maroroya ka vakatabuya na veika kece oqo au sa dau maroroya tu mai, me vaka ga na noqu maroroi ira tu mai; ni ra sa maroroi tiko me baleta e dua na kena ^ainaki vuku.

3 Ia na ^aveipeleti parasa oqo, ka tu kina na iceuceu, ka tu kina na itukutuku ni ivolanikalou tabu, ka tu kina na itukutuku ni nodra kawa na noda qase, me tekivu sara mai ena ivakatekivu—

4 Raica, sa parofisaitaki oti mai vei ira na tamada, ni ra na qai maroroi ka me qai vakadewataki mai na dua na itabatamata ki na dua tale, ka me na qai maroroi ka taqomaki ena liga ni Turaga me yacova ni ra na qai kau yani ki na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa kei na tamata, me ra kila na ^aveika vuni sa volai tu kina.

5 Ia raica oqo, kevaka era sa maroroi me kakua ni ra buwawa mai; io me rarama tu ga; io, me maroroi tale ga vakakina na peleti sa volai tu kina na ivakavuvuli tabu.

6 Ko na nanuma beka ni sa ^aka sesewa vei au na veika oqo; ia raica au sa kaya vei iko, ena dau rawa na veika lelevu mai na veika ^blalai ka rawarawa, ia na veika lalai era dau vakamaduatiki kina na vuku ena vuqa na gauna.

7 Ka sa dau kitaka ^avakaoqo na Turaga na Kalou me vakayacori kina na nona inaki cecere tawamudu; ka sa dau vakasesei ira na vuku na Turaga ena ^bveika lalai sara ka vakavuna na nodra vakabulai e vuqa na yalo.

8 Ia oqo, a sa maroroi tiko mai na peleti oqo ena lewa yalomatua ni Kalou; Ia raica, a ^avakarabailevutaka na nodra nanuma na tamata oqo, io, a vakadinata vei ira na lewevuqa na cala ni nodra ilakolako, ka vakavuna me ra kila na nodra Kalou me yaco me vakabulai kina na yalodra.

9 Io, au sa kaya vei iko, ^akevaka me a sega na veika sa volai tu ena peleti oqo, ke a sega ni rawa vei Amoni kei ira na nona itokani me ra ^bvakadinadinataka vei ira e vica vata na udolu na Leimainaiti na cala ni nodra ivakarau na nodra qase; io na itukutuku oqo kei na nodra ^cvosa sa vakavuna me ra veivutuni e lewe vuqa; ka vakavuna me ra kila kina na nodra Turaga ka nodra Kalou, ka rekitaki Jisu Karisito na nodra Dauveivueti.

10 Ia ko cei e kila de na qai yaco me ra sala ni nodra kau mai e udolu vakaudolu vei ira, io, kei ira talega na udolu vakaudolu na wekada domodomoqa na Nifaiti, ko ira era sa vakaukauwataka tiko oqo na lomadra ena nodra

2a Inosi 1:13–18;
V i M 1:6–11;
Alama 37:9–12.
3a 1 Nif. 5:10–19.
DV Peleti Parasa.
4a DV Veika Vuni ni

Kalou.
6a 1 Kori. 2:14.
b 1 Nif. 16:28–29;
V&V 64:33; 123:15–17.
7a Ais. 55:8–9.
b 2 Tui 5:1–14.

8a 2 Timo. 3:15–17;
Mosa. 1:3–5.
9a Mosa. 1:5.
b Alama 18:36; 22:12.
c DV Kosipeli.

ivalavala ca kei na caka ca, me ra kila kina na nodra Dauveivuetai?

11 E se bera ni vakatakilai kece vei au na veika vuni oqo; o koya me'u sa na vosota toka mada kina.

12 Ia ena rawa me'u kaya walega ni ra sa maroroi tu me baleta e dua na inaki vuku, na inaki ka kila vinaka tu na Kalou; ni sa dau "veivakasalataki vakayalomatua ko koya me baleta na nona caka-caka, ni sa dodonu na nona ganisala, ka sa dua na ^biwavoki tawamudu na nona sala.

13 O koya mo nanuma, mo nanuma, i lllamani na luvequ, na "bibini nona ivakaro na Kalou. Ia sa kaya vakaoqo ko koya: ^bKe-vaka ko ni na muria na noqu ivakaro, ko ni na "tiko sautu ena vanua oqo—ia kevaka ko ni sa sega ni muria na nona ivakaro, ko ni na muduki tani mai na nona iserau.

14 Ia mo nanuma, na luvequ, sa lesi iko na Kalou mo "maroroya vinaka na veika oqo, ni sa ka ^btabu, ka sa dau maroroya me vaka ni ka tabu, ia ena maroroya ka taqomaka talega ko koya me baleta na kena 'inaki vuku vua, me na qai vakaraitaka kina ko koya na nona kaukauwa vei ira na veitabatamata mai muri.

15 Ia raica oqo, au sa tukuna vei iko ena yalo ni parofisai, ni kevaka ko sa talaidredre ki na

ivakaro ni Kalou, raica, na veika oqo ka sa ka tabu ena kau tani mai vei iko ena kaukauwa ni Kalou, ia ko na qai soli yani vei Setani, me tauvuloni iko me vaka na qa ni sila ena mata ni cagi.

16 Ia kevaka ko muria na ivakaro ni Kalou, ka kitaka na veika kece oqo, ni ra sa ka tabu me vaka na veika sa vakarota vei iko na Turaga, (mo na cikeva vakaidina vua na Turaga na veika ko na vakayacora vei ira) raica, ena sega ni dua na kaukauwa e vuravura se mai eli me na "kauti ira tani vei iko, ni sa kaukauwa na Kalou me na vakayacori kina na nona vosa.

17 Ni na qai vakayacora vakaidina ko koya na veika kece sa yalataka vei iko, ni sa vakayacora oti ko koya na nona yalayala ka sa vakayacora vei ira na noda qase.

18 Ni sa yalataka vei ira ko koya ni na "maroroya na veika kece oqo me baleta e dua na inaki vuku vua, me na qai vakaraitaka na nona kaukauwa vei ira na veitabatamata mai muri.

19 Ia oqo raica, sa vakayacora oti ko koya e dua na inaki, na nodra vakalesui tale e "udolu vakaudolu na Leimanaiti ki na kena kilai na dina; ia e sa vakaraitaka na nona kaukauwa ko koya ena veika oqo, ia ena qai vakaraitaka tale ga yani na nona kaukauwa ena veika oqo vei ira na ^bveitabatamata mai

12a 2 Nif. 9:28;
Jeko. 4:10.
b 1 Nif. 10:19;
Alama 7:20.
13a 2 Nif. 9:41.
b Alama 9:13;

3 Nif. 5:22.
c Mosa. 1:7;
Alama 50:20.
14a V&V 3:5.
b DV Tabu.
c 1 Nif. 9:3–6.

16a JS—AT 1:59.
18a V&V 5:9.
19a Alama 23:5.
b Inosi 1:13;
Moma. 7:8–10.

muri; o koya era na qai maroroi kina.

20 O koya au sa vakaroti iko kina, i Ilamani na luvequ, mo gumatua ena muria na noqu vosa; ia mo gumatua ena muria na ivakaro ni Kalou me vaka era sa volai tu.

21 Ia oqo, me'u tukuna mada vei iko na veika me baleta na ^apeleti e ruasagavulu kava oqo, ia mo maroroi ira vinaka, mai na veika vuni kei na cakacaka ni butobuto, kei na nodra ^bcakacaka vuni, se na nodra cakacaka vuni ko ira na tamata era sa vakarusai, me na qai vakaraitaki vei ira na tamata oqo; io, na nodra laba kece sara, kei na nodra daubutako, kei na nodra dauvakacaca, kei na nodra caka ca kecega kei na ivakarau vakasisila, me qai vakaraitaki vei ira na tamata oqo; io, me rawa ni ko na taqomaki rau kina na ka ni ^cvakavakadewa oqo.

22 Ia raica, a sa dikeva na Turaga na nodra cakacaka butobuto na nona tamata, io na nodra veilabalabati vuni kei na nodra itovo vakasisila; o koya sa kaya kina na Turaga, kevaka era sa sega ni veivutuni ko ira oqo, era na vakarusai mai na delai vuravura.

23 Ka sa kaya na Turaga: Au na vakarautaka e dua na ^avatu, vei Kaselimi na noqu tamata, ia ena serau na vatu oqo ena butobuto me vaka na cina, me ra kilai au kina ko ira na noqu tamata era

sa qaravi au; io era na kila tale ga kina na veika era a dau vakayacora na wekadra, io, na nodra cakacaka vuni na nodra cakacaka ni butobuto, na nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila.

24 Ia oqo, na luvequ, sa soli mai na ivakavakadewa oqo me vakayacori kina na vosa ni Kalou, ni a tukuna ko koya ka kaya:

25 Au na ^akauta tani mai na butobuto me kilai na nodra cakacaka vuni kecega kei na nodra itovo vakasisila; ia kevaka era sa sega ni veivutuni au na ^bvakarusai ira mai na delai vuravura; io au na vakavotuya mai na nodra vere vuni kei na nodra itovo vakasisila, me ra kila ko ira yadua na veimatanitu era na mai tawana na vanua oqo.

26 Ia oqo, na luvequ, daru sa kila ni ra a sega ni veivutuni; o koya era sa vakarusai kina, me yaco kina na vosa ni Kalou; io, sa vakavotui mai na butobuto na nodra cakacaka vuni kei na nodra itovo vakasisila, me da kila.

27 Ia oqo, au sa vakaroti iko kina na luvequ, mo kakua sara ni vakatakila vei ira na tamata oqo na ivakarau ni nodra yalayala, na nodra bubului kei na nodra veiyalayalati ni cakacaka vuni vakasisila; io, mo kakua tale ga ni vakatakila vei ira na nodra ^aivakatakilakila kei na nodra cakacaka veivakura-buitaki, de na vakacalai ira ka ra na rusa kina.

21a Ica 1:1–5.

b DV Veisoqosoqo Vuni.

c DV Urimi kei na

Cumimi.

23a Mosa. 8:13.

25a V&V 88:108–110.

b Mosa. 21:26.

27a Ila. 6:22.

28 Ia raica, sa “cudruvi na vanua oqo, ka ra na vakarusai ko ira kecega sa kitaka na cakacaka butobuto, me vaka na kaukauwa ni Kalou, ena gauna era sa matua vinaka kina; o koya au sa sega kina ni vinakata me yaco vei ira na ka oqo.

29 O koya mo kakua sara ni vakatakila vei ira na tamata oqo, na vei inaki vuni ni nodra “bubului kei na nodra veiyalayalati, ia mo vakatakila ga vei ira na nodra caka ca kei na nodra veilabalabati, kei na nodra itovo vakasisila; ia mo vakatavulici ira me ra ^bcata sara ni kitaka na caka ca, na itovo vakasisila kei na laba; ka mo vakavulica tale ga vei ira me ra kila, ni ra sa vakarusai na tamata oqo, ena vuku ni nodra caka ca, na nodra itovo vakasisila kei na nodra veilabalabati.

30 Ia raica, era sa vakamatei ira kece na parofita ni Turaga era a lako yani ena kedra maliwa me ra tukuna vei ira na nodra caka cala; ia sa tagi na nodra dra vua na Turaga na nodra Kalou, me sama na ka sa yaco vei ira; a sa tau na lewa ni Kalou vei ira sa kitaka na cakacaka butobuto kei na vei isoqosoqo vuni.

31 Io, ka me cudruvi mada ga na vanua me sega ni mudu ka sega ni mudu ka tawamudu ki vei ira na dau cakacaka butobuto, kei na veisoqosoqo vuni, me ra na

vakarusai sara, ka vakavo kevaka era veivutuni ni se bera na gauna era sa matua vinaka kina.

32 Ia oqo, na luvequ, mo nanuma matua na vosa au sa tukuna oqo vei iko; mo kakua sara ni vakatakila vei ira na tamata oqo na ivakarau ni nodra cakacaka butobuto, ia mo vunauci ira me tawavakaiyalayala na nodra “sevaka na ivalavala ca kei na caka cala.

33 “Vunautaka vei ira me ra veivutuni ka vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito; vakavulici ira me ra vakayalomalumalumutaki ira ka ^byalomalua; io me ra vorata na “veitemaki kecega ni tevero ka vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito.

34 Vakavulici ira me ra kakua ni dau oca ena cakacaka vinaka, io me ra yalomalua ka yalomalumumu, me kune “vakacegu kina na yalodra.

35 Isa, mo nanuma, na luvequ, ka vulica na “yalomatua ni ko sa cauravou tiko; io, mo vulica ni ko sa cauravou tiko mo muria na ivakaro ni Kalou.

36 Io mo “tagi vua na Kalou me vukei iko ena ka kecega; io, mo vakaliuca na Turaga ena nomu cakacaka kecega, ka vakarorogotaka vua na Turaga na nomu sala kecega; io, mo vagoleya vua na Turaga na nomu vakanananu kecega; io, mo daulomana tiko ga na Turaga ka sega ni mudu.

28a Alama 45:16;
Ica 2:7–12.

29a Ila. 6:25.
b Alama 13:12.

32a 2 Nif. 4:31.

33a DV Vunau.
b DV Yalomalumumu,
Yalomalua.

c DV Vakatovolei,
Veivakatovolei.

34a Same 37:4–7;
Maci. 11:28–30.

35a DV Yalomatua, Vuku.

36a DV Masu.

37 Mo “vakarorogotaka vua na Turaga na ka kecega ko kitaka, ia ena dusimaki iko ena veika vinaka ko koya; io mo soli iko vua na Turaga ni ko sa davu sobu ena bogi ka na vakatawai iko ko koya ni ko sa moce; ia ni ko sa yadra ena mataka, mo vakasinaiti ena ^bvakavinavinaka vua na Kalou; ia kevaka ko sa kitaka na veika oqo, ko na laveti cake ena siga mai muri.

38 Ia oqo, i na luvequ, au na tukuna mada e vica na ka me baleta na ka moqimoqili, se na idusidusi—se o koya era vakatoka na noda qase, na “Liaona, o koya ka sa vakadewataki, me kabasi; ka a vakarautaka na Turaga.

39 Ia raica, sa sega na tamata e bulia rawa e dua na iyaya matalia vakaoqo. Ia raica, e a vakarautaki me dusimaka vei ira na noda qase na sala me ra muria ena loma ni lekutu.

40 Ia e a cakacaka vei ira na ka oqo me vaka na nodra “vakabauta na Kalou; o koya kevaka sa tu vei ira na vakabauta me ra vakadinata kina ni na rawa vua na Kalou me yavalata na idusidusi me vakaraitaka na sala me ra muria, raica, e sa vakayacori vakakina; o koya sa yaco kina vei ira na ka veivakurabuitaki oqo kei na veika veivakurabuitaki tale e so ka ra a vakayacori ena kaukauwa ni Kalou ena veisiga yadua.

41 Ia oqo, me baleta ni a vu mai

na “veika lalai na vei cakamana oqori, e a vakaraitaka vei ira na veika veivakurabuitaki. Ia ni ra sa vucesa ka guilecava me ra vakayagataka na nodra vakabauta kei na cakacaka vakaukauwa, e sa yaco ni sa sega na cakacaka veivakurabuitaki oqori, ka ra sa tao tu kina ena nodra ilakolako;

42 O koya, sa dede kina na nodra tiko voli ena lekutu, se sa sega ni dodonu kina na nodra sala, era sa sota kaya na ka rarawa, na viakana kei na viagunu, ena vuku ni nodra talaidredre.

43 Ia oqo, na luvequ, au gadreva mo kila ni veika kece oqo e sega ni sega na kedra iyaloyalo; me vaka ni ra sa dau vucesa ko ira na noda qase me ra muria na kabasi oqo (oqo ni ra ka vakayago) era sa sega ni vinaka kina; me vaka sara ga ena veika vakayalo.

44 Ia raica, sa rawarawa sara me muri na “vosa i Karisito, o koya ena dusia vei iko e dua na sala dodonu ki na marau tawamudu, me vaka sara ga vei ira na noda qase kevaka me ra a muria na idusidusi oqo, o koya ena dusia vei ira e dua na sala dodonu ki na vanua yalataki.

45 Ia oqo au sa kaya, e sega tale beka ni tiko e dua na ivakaraitaki ni ka oqo? Me vaka ga ni a kauti ira vakaidina mai na noda qase na idusidusi oqo, ena nodra a muria na sala e dusia, ki na vanua yalataki, sa vakakina na vosa

37a Jeko. 4:10; V&V 3:4.

b V&V 46:32.

38a 1 Nif. 16:10; 18:12;

V&V 17:1.

40a 1 Nif. 16:28.

41a Alama 37:6–7.

44a Same 119:105;

1 Nif. 11:25;

Ila. 3:29–30.

i Karisito, kevaka eda muria na kedra sala ena kauti keda sivia na buca ni rarawa oqo, ki na dua na vanua yalataki vinaka cake sara.

46 O koya oqo, na luvequ, me da kakua ni ^avucesa ena vuku ni rarawawa ni noda ^bsala; ni a vakatallega kina vei ira na noda qase; ni a vakarautaki vei ira, kevaka me ra a rai ga yani kina era na ^cbula; ia sa vaka talega kina vei keda. E sa vakarautaki tu na sala, kevaka me da na rai yani, eda na bula ka sega ni mudu.

47 Ia oqo, na luvequ, mo karona vinaka sara na veika tabu oqo, io, mo rai yani vua na Kalou mo bula kina. Mo yalodina sara, mo lako yani ka tukuna vei ira na tamata oqo na vosa. Sa moce, na luvequ.

Na ivakaro i Alama vei Sipiloni na luvena.

Okati ena wase e 38.

WASE 38

E a vakacacani ko Sipiloni ena vuku ni yalododonu—Ko Karisito sa vuni veivakabulai, o koya na bula kei na rarama kei vuravura—Mo tarova na nomu gagano kecega. Rauta na 74 B.K.

NA luvequ, mo vakatudaliga ki na noqu vosa, ni'u sa tukuna vei

iko, me vaka au a tukuna vei Ila-mani, kevaka ko na muria na ivakaro ni Kalou ko na tiko sautu ena vanua oqo; ia kevaka ko na sega ni muria na ivakaro ni Kalou, ko na muduki tani mai na nona iserau.

2 Ia oqo, na luvequ, au sa vakadeitaka ni'u na marau vakalevu ena vukumuni'u kila ni ko sa tudei ka yalodina vua na Kalou; ni ko a tekivu ena nomu cauravou mo vakararavi vua na Turaga na nomu Kalou, ia ka'u nuitaka ni ko na ^atomana tikoga ni muria na nona ivakaro; ni sa kalougata ko koya sa ^bvosota me yacova na ivakataotioti.

3 Au sa kaya vei iko, na luvequ, au sa marau vakalevu sara, ena nomu yalodina, kei na nomu gugumatua, kei na yalovosota kei na nomu vosoti ira vakadede na tamata na ^aSoramaiti.

4 Ni'u kila ni ko a vesuki tu; io, au kila tale ga ni ko a lauviri ena vatu ena vuku ni vosa; ia ko a ^avosota na veika oqo ni a tiko vata ^bkei iko na Turaga; ia oqo ko sa kila tale ga ni a sereki iko mai na Turaga.

5 Ia oqo i Sipiloni, na luvequ; au gadreva mo nanuma matua, ni kena levu ga ni nomu ^avakararavi vua na Kalou me yacova mo sa ^bsereki mai na nomu vakatovolei, kei na nomu ^cleqa, kei na

46a 1 Nif. 17:40–41.

b Joni 14:5–6;
2 Nif. 9:41; 31:17–21;
V&V 132:22, 25.

c Joni 11:25;
Ila. 8:15;

3 Nif. 15:9.

38 2a Alama 63:1–2.
b 2 Nif. 31:15–20;
3 Nif. 15:9; 27:6, 16–17.

3a Alama 31:7.
4a DV Yalo Vosota.

b Roma 8:35–39.

5a Alama 36:27.
DV Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.
b Maci. 11:28–30.
c V&V 3:8; 121:7–8.

nomu rarawa, ko na laveti cake ena siga mai muri.

6 Oqo na luvequ; mo kakua ni nanuma ni'u sa kila vakai au ga na veika oqo; ia na Yalo ni Kalou e tiko vei au sa vakatakila vei au; ia kevaka au a sega ni "sucu va-Kalou, ke'u a sega ni kila na veika oqo.

7 Ia raica, ena nona loloma cecere a tala mai kina na Turaga na nona "agilosi me mai tarova na noqu ^bvakacacani ira tiko na nona tamata; io, keirau a veirai kei na agilosi ena matana votu, ka keirau veivosaki sara, ia na domona sa vaka na rorogo ni kurukuru ka sa sakure kina na vuravura taucoko.

8 Ka sa yaco ni sa curumi au e dua na yaluma kei na rarawa levu ni yalo ena tolu na siga kei na tolu na bogi; ia me yacova ni'u sa qai tagica na Turaga ko Jisu Karisito me baleta na loloma cecere, ka sa "bokoci kina na noqu ivalavala ca. Ia raica au sa masu vua, ka sa kune vakacegu kina na yaloqu.

9 Ia oqo, na luvequ, au sa tukuna vei iko na ka oqo mo yalomatua kina, ia mo vuli vei au, ni sa "sega ni rawa me dua tale na sala me rawa kina na veivakabulai, ena vukui Karisito duadua ga. Raica, sai koya na bula kei na ^brarama kei vuravura. Raica, sai koya na vosa ni dina kei na yalododonu.

10 Ia oqo, ni ko sa tekivu mo

vakavulica na vosa, au gadreva mo tomana na veivakavulici; ia au gadreva mo gumatua ka dei ena veika kece.

11 Mo qarauna mo kakua ni vakalevulevui iko mo viavalevu kina; io, mo raica mo kakua ni "boletaka na nomu yalomatua se sakitaka na nomu igu.

12 Mo yalodoudou; ia mo kakua ni veivakararawataki; mo tarova tale ga na nomu gagano kecega, ia mo sinai sara ena loloma; ia mo qarauna mo kakua ni dau vakawelewele.

13 Mo kakua ni masu me vakatiki ira na Soramaiti, raica era sa masu ga me ra rogoca na tamata ka dokai ira kina ena vuku ni nodra yalomatua.

14 Mo kakua ni kaya: Oi kemuni na Kalou; au sa vakavinavinaka vei kemuni ni keimami sa "vinaka cake mai vei ira na wekai keimami; ia mo kaya ga vakaoqo: Oi kemuni na Turaga, mo ni vosoti au ni'u sa tamata ^btawakilikili, ia mo ni yalololoma vei ira tale ga na wekaqu—io, mo tusanaka vua na Kalou ena veigauna kecega ni ko sa sega ni yaga.

15 Ia me vakalougatataka na yalomu na Turaga ka ciqomi iko ki na nona matanitu ka tiko vakacegu kina ena siga mai muri. Lako yani, na luvequ, ka vakavulica na vosa vei ira na tamata oqo. Mo yalodei. Na luvequ, sa laki moce.

6a Alama 36:26;
V&V 5:16.
DV Sucu Tale, Sucu
Vakalou.
7a Mosa. 27:11–17.

b Alama 26:17–18;
36:6–11.
8a DV Vakabokoci ni
iValavala Ca.
9a Ila. 5:9.

b Mosa. 16:9.
11a DV Qaciqacia.
14a Alama 31:16.
b Luke 18:10–14.

Na ivakaro i Alama vei Korianitoni na luvena.

Okati ena wase e 39 ki na wase e 42.

WASE 39

Na ivalavala ca ni veidauci e sa ka vakasisila—Na ivalavala ca i Korianitoni e a vakavuna na nodra sega ni ciqoma na vosa na Soramaiti—Na veisereki i Karisito e vakabulai ira na yalodina ka ra a bula e liu. Rauta na 74 B.K.

IA oqo na luvequ, ena bibi cake na noqu vosa vei iko, ka sega soti vei tuakamu; ia raica, ko sega tiko beka ni raica na yalodina nei tuakamu kei na nona gumatua ni muria na ivakaro ni Kalou? Raica, e sega beka ni dusia tiko ko koya e dua na ivakaraitaki vinaka vei iko?

2 Ni ko sa sega ni dau vakarorogo vinaka ki na noqu vosa me vakataki tuakamu, ena kedra maliwa na "Soramaiti. Sai koya oqo na ka au sega ni duavata kina kei iko; ko a dauboletaka na nomu kaukauwa kei na nomu yalomatua.

3 E sega ni o koya wale ga oqori, na luvequ. Ko sa dauvakayacora na ka me'u rarawa kina; ni ko sa biuta na cakacaka vakalotu, ka lako ki na vanua ko Saironi ena nodra iyalayala ni vanua na Leimanaiti, kivei Isapela na "yalewa dautagane.

4 Io, era sa dau "mateci koya e lewevuqa; ia mo kakua ni vakaiulubale kina, na luvequ. E dodonu mo a qarava tiko ga na cakacaka vakalotu ko a nuitaki kina.

5 Ko sa sega beka ni kila na luvequ, ni ra sa ka vakasisila na "veika oqo ena mata ni Turaga; io, era sa ka vakasisila cake sara mai na vei ivalavala ca kecega ka qai vakavo ga na vakadavei ni dra tawacala se na cakitaki ni Yalo Tabu?

6 Ia raica, kevaka ko sa "cakitaka na Yalo Tabu ni sa vakadeitaki oti e lomamu, ka ko sa kila ni ko sa cakitaka, raica, sai koya oqo na ivalavala ca ena ^bsega ni vosoti rawa; io, ko koya ena laba ni sa raica oti na rarama ka kila na Kalou, sa na dredre sara vei koya me rawata na "veivosoti; io, au sa kaya vei iko, na luvequ, sa sega ni rawarawa vua me rawata na veivosoti.

7 Ia oqo, na luvequ, au gadreva vua na Kalou mo kakua ni "cala ena vei cala bibi oqo. Au na sega ni taleva tiko na nomu cala me cukiraki kina na yalomu, kevaka mo na sega ni vinaka cake kina.

8 Ia raica ena sega sara ni rawa mo vunitaka na nomu cala vua na Kalou; ia kevaka ko sa sega ni veivutuni, era na tu me ivakadinadina me saqati iko ena siga mai muri.

9 Oqo na luvequ, au gadreva mo veivutuni sara ka biuta tani sara

39 2a Alama 38:3.

3a DV Garogaro Ca.

4a Na Vosa. 7:6-27.

5a DV Veiyacovi

Tawasavasava.

6a V&V 76:35-36.

b DV iValavala Ca e Sega ni Vosoti Rawa.

c V&V 64:10.

DV Veivosoti.

7a DV Kila Nona Cala.

na nomu ivalavala ca, ia mo kaku ni muria tale na ka sa ^agarova na matamu, ka mo ^btarovi iko sara mai na veika kece oqo; kevaka ko sa sega ni kitaka na ka oqo, ko na sega sara ni curu ki na matanitu ni Kalou. Ia mo nanuma matua ka muria na noqu ivakasala ka tarovi iko mai na veika kece oqo.

10 Ia au sa vakaroti iko tale ga mo dau vakarorogotaka vei rau na tuakamu na nomu cakacaka kecega; ia raica, ko sa gone ga, ka gadreva dina tu na nodrau veikaroni na tuakamu. Io mo daumuria sara na nodrau ivakasala.

11 Mo kaku ni laiva me rawai iko na veika tawayaga ka lialia; mo kaku ni laiva na tevero me vagolea tani na lomamu ka temaki iko tale vei ira na yalewa dautagane. Raica, na luvequ, sa dua na veivakacalai levu ko sa kauta mai oqo vei ira na ^aSoramaiti; ni ra raica na nomu ^bivakarau era sa sega ni vakabauta na noqu vosa.

12 Ia oqo a sa kaya vei au na Yalo ni Turaga: Mo ^avakaroti ira na luvemu me ra ivalavala vinaka, de ra na vagolea tani na yalodra na tamata me ra rusa kina; o koya, au sa vakaroti kemuni kina na luvequ, ena rerevaka na Kalou, mo ni kaku sara ni kitaka na ivalavala ca;

13 Ia mo saumaki vua na Turaga ena nomu vakasama taucoko, na

nomu igu taucoko kei na nomu kaukauwa kecega; io mo kaku tale ni vagolea vakatani na yalodra na tamata me ra kitaka na ivakarau ca; ia mo lako yani ka ^atusanaka vei ira na nomu cala kei na veika ca ko a cakava.

14 Mo ^akaku ni domona na iyau kei na veika caca wale ni vuvura; ia raica ko na sega ni kauta vata yani kei iko na veika oqori.

15 Ia oqo, na luvequ, au na tukuna vei iko e vica na ka me baleta na nona lako mai na Karisito. Raica, au sa kaya vakaidina vei iko, ni sai koya ena lako vakaidina mai me bokoca na ivalavala ca ni vuvura; io sa lako mai me tukuna na itukutuku rekitaki ni veivakabulai vei ira na nona tamata.

16 Ia oqo na luvequ, na ilesilesi ko a kacivi kina, mo vunautaka na itukutuku rekitaki oqo vei ira na tamata, me ra vakarautaka na nodra vakasama; se ni na yaco mai vei ira na veivakabulai, ia me rawa ni ra vakarautaka na nodra vakasama na ^aluvedra me ra rogoca na vosa ena gauna ena lako mai kina ko koya.

17 Ia oqo au na vakaceguya na nomu vakasama me baleta na veika oqo. Raica, ko sa qoroya se cava na kena ibalebale me sa kilai taumada sara kina mai liu na veika oqo. Raica, au sa kaya vei iko, na taleitaki ni yalo vua

9a DV Vakayago.

b 3 Nif. 12:30.

11a Alama 35:2–14.

b Roma 2:21–23; 14:13;

Alama 4:11.

12a DV iVakaro ni Kalou;

Vakavulica, Qasenivuli,

Vakavuvuli.

13a Mosa. 27:34–35.

14a Maci. 6:25–34;

Jeko. 2:18–19;

V&V 6:6–7; 68:31–32.

16a DV Matavuvuale—

Nodra itavi na

itubutubu.

na Kalou ena gauna oqo, ena sega beka ni tautauvata kei na taleitaki ni yalo ena gauna ni nona lako mai?

18 E sega li ni kilikili kina me vakatakilai na ituvatuva ni veisereki vei ira na tamata oqo ka vakatalega kina vei ira na luvedra?

19 E sega li ni rawarawa vua na Turaga ena gauna oqo me talai ira mai na nona agilosu, me ra mai tukuna vei keda kei ira na luveda na itukutuku rekitaki, se me na qai tukuni ga ni sa lako oti mai ko koya?

WASE 40

Sa rawata ko Karisito na tucake tale ni tamata kecega—Ko ira na ivalavala dodonu era sa mate era na lako ki parataisi ia ko ira era sa dau caka era na laki tu ki na butobuto e tutuba me ra waraka kina na siga ni tucake tale—Era na vakalesui ki na kedra itutu dina ka taucoko na veika kece sara ena gauna ni Tucake Tale. Rauta na 74 B.K.

Oqo na luvequ; au na tukuna tale vei iko e vica na ka; ni'u kila ni ko nuiqawaqawataka tiko na veika me baleta na nodra tucake tale na mate.

2 Raica, au sa kaya vei iko, ena sega ni dua na tucake tale—se, me'u kaya, ena dua tale na kena vosa, ena sega ni tokara na yago mate oqo na yago e "tawa mate

rawa, se me ^btokara na yago vuca oqo na yago e sega tale ni vuca rawa—me yacova ni sa lako oti mai na Karisito.

3 Raica, sai koya ga sa yaco rawa kina na nodra "tucake tale na mate. Ia raica, na luvequ, e sa bera tiko ni yaco na tucake tale. Au na tukuna vei iko e dua na ka vuni; ia, e vuqa tale na ^bveika vuni era se ^cmaroroi tu, ka sa kila duadua ga na Kalou. Ia au na vakaraitaka vei iko e dua na ka au a vakataroga matua sara vua na Kalou me'u kila rawa—sai koya na ka e baleta na tucake tale.

4 Raica, sa lokuci tu e dua na gauna me ra na ^alako kece mai kina na mate. Ia sa sega ni dua e kila na kena gauna; sa kila duadua ga na Kalou na gauna sa lokuci tu.

5 Oqo, kevaka me vakadua ga, se ^avakarua, se vakatolu na gauna, me na lako mai kina mai na mate na tamata ena sega ni dua na ka oqori; ni sa ^bkila tu na Kalou na veika kece oqo; ia sa rauti au ga me'u kila ni na vaka dina kina—ni sa lokuci tu e dua na gauna me ra na tucake tale kina mai na mate na tamata kecega.

6 Oqo e sa dodonu me dua tiko na gauna ena kedrau maliwa na gauna ni mate kei na gauna ni tucake tale.

7 Ia oqo me'u taroga mada, a cava ena yaco ki na "yalo ni tamata mai na gauna ni mate ki na

40 2a Mosa. 16:10–13.
DV Bula Tawamate Rawa.
b 1 Kori. 15:53–54.
c 1 Kori. 15:20.

3a DV Tucake Tale.
b DV Veika Vuni ni Kalou.
c V&V 25:4; 124:41.
4a Joni 5:28–29.
5a Mosa. 26:24–25;

V&V 43:18; 76:85.
b DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou.
7a Alama 40:21; V&V 138.
DV Yalo.

gauna sa lokuci tu me yaco kina na tucake tale?

8 Oqo kevaka sa levu na gauna e lokuci tu me na tucake kina na tamata, e sega ni dua na ka oqori; ni ra na sega ni mate vata ga ena dua na gauna, ena sega ni dua na ka oqo; sa vaka me dua kecega na siga vua na Kalou na ka kece oqo, ni sa vakarautaki ga na gauna vei ira na tamata.

9 O koya, sa tu kina na gauna e lokuci me tucake mai kina mai na mate na tamata; ia sa tiko na gauna ena kedrau maliwa na gauna ni mate kei na gauna ni tucake tale. Ia oqo, au a cikeva matua vua na Turaga me'u kila na ka ena yaco vei ira na yalo ni tamata ena maliwa ni gauna oqo; ia sa vakaoqo na ka au sa kila.

10 Ia ni sa yaco mai na gauna me ra na tucake kina na tamata kecega, era na qai kila ni sa kila tu na Kalou na "gauna sa lokuci tu vua na tamata.

11 Oqo, me baleta na ituvaki ni yalo ena maliwa ni "mate kei na tucake tale—Raica, sa vakaraitaka oti vei au e dua na agilosu, ni yalo ni tamata kecega, ena gauna ga era biuta kina na yago mate oqo, io, na yalo ni tamata kecega, se era vinaka se ca, era na kau lesu ki na nodra ^bitikotiko vua na Kalou o koya ka a solia vei ira na bula.

12 Ia ena qai yaco ni yalodra ko

ira era sa ivalavala dodonu, era na ciqomi ena dua na itutu ni "marau, ka vakatokai ko ^bparataisi, e dua na itutu ni "vakacegu kei na ^dveisaututaki, na vanua era na vakacegu kina mai na nodra leqa kecega, kei na ka kece era dau kauwaitaka, kei na nodra rarawa;

13 Ia ena qai yaco ni yalodra ko ira era dau caka ca, io, ko ira sa ca—ia raica, sa sega ni dua na nodra vanua se tikina ena Yalo ni Turaga; ia raica, era a digitaka na caka ca mai na vinaka; o koya a curumi ira kina na yalo ni tevoro, ka na taukena na nodra vale—ia sai ira oqo era na kau tani yani ki na "butobuto e tautuba me ra na ^btagi, ka tagiyaso, ka vakasequruqurubati, io oqo sa baleta na nodra caka ca, ka vakavuna me kauti ira vakavesu yani na tevoro.

14 Ena vakaoqo na itutu ni yalodra na tamata "caka ca, io, ena butobuto, kei na itutu e rui vakaloloma, kei na ^brere levu, ni ra sa waraka na cudru waqawaqa rerevaki ni Kalou me tau vei ira; raica era na tu ena "itutu oqo, ia era na tiko mai parataisi ko ira na ivalavala dodonu, me yacova na gauna ni nodra tucake tale.

15 Ia, era kila tu e so ni itutu ni marau kei na itutu ni rarawa ni yalo, ni bera na tucake tale, e a dua na imatai ni tucake tale. Io, au vakadinata ni rawa ni vakatokai

10a Cakacaka 17:26.

11a Luke 16:22–26;

1 Pita 3:18–19; 4:6;
V&V 76:71–74; 138.

b Na Dau. 12:7;

2 Nif. 9:38.

12a DV Reki.

b DV Parataisi.

c DV Vakacegu.

d V&V 45:46.

DV Sautu, Vakacegu.

13a DV Eli.

b Maci. 8:12;

Mosa. 16:2.

14a V&V 138:20.

b Jeko. 6:13;

Mosesese 7:1.

c Alama 34:34.

me dua na tucake tale, na vakaturicake ni yalo se na yago vakayalo kei na nodrau sa lesi ki na marau se rarawa, me vaka na vosa sa cavuti oti.

16 Ka raica, ni sa tukuni tale, ni na dua na ^aimatai ni ^btucake tale, ia era na tucake tale kina ko ira era a bula e liu, ko ira era sa bula tiko, kei ira era na qai muri mai, me yacova na gauna sa tucake tale kina mai na mate na Karisito.

17 Ia, eda na sega ni rawa ni kaya me sa imatai ni tucake, na ka sa tukuni tiko ena kena ivakarau oqo, ni sa rawa me nodra tucake tale na yalo kei na nodra ^alesi ki na marau se rarawa. Mo kakua ni nanuma ni sa kena ibalebale dina oqori.

18 Raica, au sa kaya vei iko, E segai sara; ia sa ibalebale dina ni tucake tale, na cokoti vata tale ni yalo kei na yago me tekivu mai vei ira na tamata ena gauna i Atama ka yacova mai na nona ^atucake tale na Karisito.

19 Ia, kevaka ena cokotivata tale na yalodra kei na yagodra ko ira sa, i valavala dodonu kei ira na dau caka ca, au sega ni kaya rawa; sa rauta ga, ni'u sa kaya era na lako kece mai; se ena dua tale na vosa, ena yaco na nodra tucake tale ni se ^abera na nodra tucake tale ko ira era na qai mate ni sa oti na nona tucake tale na Karisito.

20 Oqo, na luvequ, au sega ni kaya ni nodra tucake tale ena yaco ena tucake tale i Karisito; ia raica, au tukuna ga me vaka na noqu nanuma, ni yalo kei na yago era na cokoti vata, ko ira na yalododonu, ena tucake tale i Karisito, kei na nona ^alako cake ki lomalagi.

21 Ia au sega ni kaya, se era na tucake vata kei Koya se era na qai muri; ia au sa rawa ga ni kaya ni tiko e dua na ^agauna, mai na maliwa ni mate kei na tucake tale ni yago, oqo na gauna ena tiko vakawawa kina na yaloda ena ^bmarau se ^crarawa me yacova na gauna sa lokuca na Kalou me ra lako mai kina na mate, ka me rau cokoti vata tale kina, na yalo kei na yago, ^ame ra na tu ena mata ni Kalou, ka lewai me vaka na nodra ivalavala.

22 Io, ena yaco kina na kedra vakalesui tale na veika kece ki na kedra itutu e liu, me vaka na nodra vosa na parofita.

23 Ena qai ^avakalesui tale na ^byalo ki na ^cyago, kei na yago ki na yalo; io, ena semati vata na liga kei na yava kei na veisema ni yago kecega; io, ena sega ni yali kina e dua mada ga na drauniulu; ia ena vakalesui tale na veika kece ki na kedra itutu dina.

24 Ia oqo na luvequ, na vakalesui era a sa ^atukuna oti tu na parofita—

16a Jeko. 4:11;
Mosa. 15:21–23.

b DV Tucake Tale.

17a V&V 76:17, 32, 50–51.

18a Maci. 27:52–53.

19a Mosa. 15:26.

20a DV Lako Cake.

21a Luke 23:39–43.

b DV Parataisi.

c DV Eli.

d Alama 42:23.

23a OYA yalo.

V&V 88:15–17.

DV Yalo.

b 2 Nif. 9:12–13;

Alama 11:40–45.

c DV Yago.

24a Ais. 26:19.

25 Ia era na qai serau yani na ivalavala dodonu ena matanitu ni Kalou.

26 Ia raica, ena dua na ^amate revaki ena yaco vei ira na tamata ca; ni ra na mate me vaka na veika ni ivalavala dodonu; ni ra sa dukadukali, ia ena sega ni ^bdua na ka dukadukali me na taukena na matanitu ni Kalou; io era sa biu laivi yani, ka lesi me ra vakaivotavota ena vua ni nodra cakacaka se na nodra buno, o koya e sa ca; ia era sa gunuva na sosoko ni bilo wiwi.

WASE 41

Ena gauna ni tucake tale era na basika na tamata ki na itutu ni marau tawacava se ki na rarawa tawacava—E sega ni kune kina na marau ena caka ca—Na tamata vakavuravura ena sega ni bula vata kei na Kalou e vuravura—Ko ira na tamata yadudua era na taukena ga ena gauna ni Veivakalesui tale mai na ivakarau kei na itovo era a vakayacora ena nodra bula e vuravura. Rauta na 74 B.K.

IA oqo, na luvequ; me'u tukuna mada e vica na ka me baleta na veivakalesui tale ka tukuni tiko oqo; ia raica, e lewe vuqa era sa ^avakatanitaka na ivolanikalou, ka ra sa lako ^bsese kina me baleta na ka oqo. Ia au kila ni sa vakaleqa

tale tiko ga na nomu nanuma, na ka oqo. Ia raica, au sa na vakama-calataka vei iko.

2 Au sa kaya vei iko, na luvequ; sa kilikili sara me vakalesui tale na veika kece me vaka na lewa dodonu ni Kalou; ni sa kilikili me vakalesui na veika kece ki na kena itutu dina. Raica, sa kilikili sara ka dodonu me vaka na kaukauwa kei na tucake tale i Karisito, me vakalesui tale na yalo ni tamata ki na yagona, ka semati vata na ^aveitiki ni yago ena kena itutu dina.

3 Ia, e sa kilikili ena ^alewa dodonu ni Kalou me na ^blewai na tamata me vaka na nona ^civalavala; ia kevaka sa vinaka na nona ivalavala kei na gagadre ni lomana ena bula oqo, ena dodonu talega, me ra na ^dvakalesui, ena iotioti ni siga, ki na veika e vinaka.

4 Ia kevaka e ca na nodra ivalavala, ena ^avakalesui vei ira na ca. O koya ena vakalesui tale kina na veika kece ki na kena itutu dina, na veika yadudua ki na kena itutu ga—me vakaduri na ^bmate me tawa mate rawa, na ^cvuca me tawavuca rawa—me vakaduri ki na ^dmarau tawacava me na qai taukena na matanitu ni Kalou, se ki na rarawa tawacava me na qai taukena na matanitu ni tevoru, e dua ena dua na yasana, ka dua tale ena yasana ka dua—

5 E dua sa vakaduri ki na marau

26a 1 Nif. 15:33;
Alama 12:16.

b Alama 11:37.

41 1a 2 Pita 1:20; 3:16;
Alama 13:20.

b DV Vukitani.

2a Alama 40:23.

3a DV Lewa Dodonu.

b DV Saumi Taro;

Vakatulewa, Veilewai.

c DV Cakacaka.

d Ila. 14:31.

4a Alama 42:28.

b 2 Nif. 9:12–13;

V&V 138:17.

DV Tucake Tale.

c 1 Kori. 15:51–55.

d DV Bula Tawamudu.

me vaka na nona gadreva na marau, se ki na vinaka me vaka na nona gadreva na vinaka; ia vei koya tale kadua ki na ca me vaka na nona gadreva na ca; me vaka ni sa gadreva me kitaka na ca ena siga taucoko sa na taura sara talega ko koya me kena isau na ca ni sa yaco mai na bogi.

6 Ia sa vakatale ga kina ena yasana kadua. Kevaka sa veivutunitaka ko koya na nona ivalavala ca, ka gadreva na ivalavala dodonu me yacova na nona iotioti ni gagna, ena vaka sara talega kina ni na soli vei koya na veika ni ivalavala dodonu.

7 “Sa ira oqo sa sereki ira na Turaga; io, sai ira oqo ka a kau tani mai, ka ra a vueti mai na bogi tawacava rawa ni butobuto; ia era na duri se me ra na bale; ia raica, era na ^bdui lewa ga vakai ira, se me ra cakava na ka vinaka se cakava na ka ca.

8 Ia, sa “sega ni dau veisautaki rawa na lewa ni Kalou; o koya sa vakarautaki tu kina na sala, ni o koya ga e gadreva sa rawa ni lako kina ka na vakabulai.

9 Ia oqo raica, mo qarauna na luvequ, mo kakua ni “talaidredre tale vua na nomu Kalou me baleta na ivunau eso, o koya ko sa dau ivalavala ca kina.

10 Mo kakua ni nanuma, me baleta na veivakalesui sa tukuni oti,

ni ko na vakalesui mai na ivalavala ca ki na marau. Raica, au sa kaya vei iko, e sega vakadua ni vu ni marau na “caka ca.

11 Ia oqo na luvequ; o ira kece era tu ena itutu “vakavuravura, se me’u kaya, o ira era sa tu ena dua na ^bitutu sa vakayago, era sa vesuki tu ena ka gaga sara kei na ivesu ni caka cala; era sa sega ni “tiko vata kei na Kalou e vuvuvura, ka ra sa veisaqasaqa kei na ivakarau ni Kalou; o koya era sa tu kina ena dua na itutu ka veibasai kei na ivakarau ni marau.

12 Ia oqo raica, e sega li ni ibalebale ni malanivosa na veivakalesui me kau mai e dua na ka ena kena itutu dina me laki biu ki na vanua e sega ni kena itutu dina, se me laki biu ki na vanua e veibasai kei na kena ivakarau?

13 I, luvequ, e sega ni vakaoqo; ia sa ibalebale dina ni malanivosa na veivakalesui ko ya me kau lesu ga na ca ki na ca, na veika vakayago ki na veika vakayago, kei na veika vakatevoro ki na veika vakatevoro—na vinaka ki na ka e vinaka; na dodonu ki na veika e dodonu; na lewa dodonu ki na lewa dodonu; kei na yalololoma ki na yalololoma.

14 O koya gona, na luvequ, mo raica mo yalololoma vei ira na wekamu; mo caka “dodonu, ka ^bvakataulewa vakadodonu, io mo

7a V&V 76:50–70.

b 2 Nif. 2:26;

Alama 42:27;

Ila. 14:30.

DV Galala ni Digidigi.

8a V&V 1:38.

9a V&V 42:23–28.

10a Same 32:10;

Ais. 57:20–21;

Ila. 13:38.

11a Mosa. 3:19.

DV Tamata

Vakavuravura.

b DV Vakayago.

c Efe. 2:12.

14a DV Dina.

b Joni 7:24;

V&V 11:12.

daucaka ‘vinaka tiko ga; ia ke-
vaka ko sa kitaka na veika kece
oqo, ko na rawata vakaidina na
kena isau; io, ena vakalesui tale
vei iko na ^aloloma cecere; ena va-
kalesui tale vei iko na vakatulewa
dodonu; ka saumi lesu tale ga vei
iko na nomu lewa dodonu; ia ena
soli vei iko na vinaka me kemu
isau tale.

15 Ni veika kece ko sa vakauta
yani, ena vakasukai lesu tale vei
iko, ia ena vakalesui; o koya, na
vosa oqo na veivakalesui, ena va-
kacalai koya sara sa ivalavala ca
ena nona ivalavala ca, ia ena sega
ni vakadonui vakadua.

WASE 42

*Sa gauna ni vakatovolei na bula ena
vuravura oqo me rawa kina vua na
tamata me veivutuni ka qarava na
Kalou—Na Lutu e kauta mai na mate
vakayago kei na mate vakayalo vei ira
na tamata kecega—Sa yaco na vei-
sereki ena vuku ni veivutuni—Sa
veisorovaki na Kalou Vakaikoya ena
vuku ni ivalavala ca ni vuravura—
Sa baleti ira na veivutuni na loloma
cecere—Ko ira kece na kena vo era
sa vakatautaki ki na lewa dodonu ni
Kalou—Sa yaco rawa na loloma ce-
cere ena vuku ni veisorovaki—Ko ira
walega na veivutuni vakaidina era na
vakabulai. Rauta na 74 B.K.*

IA oqo, au kila na luvequ, ni tiko
tale e so na ka ko sega ni kila, ka
vakaleqa tiko na lomamu—oqori

me baleta na ^alewa dodonu ni Ka-
lou me togotitaki ira na tamata
ivalavala ca; io ko nanuma tiko
ni sega ni kilikili me ra biu na ta-
mata ivalavala ca ena dua na itutu
ni veivakararawataki.

2 Ia raica oqo, na luvequ, au na
vakamacalataka vei iko. Ia raica,
ni sa oti na nona ^atalai rau yani na
noda itubutubu taumada mai na
were ko ^bIteni na Turaga na Ka-
lou, me rau teivaka na qele, na va-
nua e rau a vu mai kina—io, sa qai
kauta tani na tamata, ka biuta ki
na yasana vaka ki natuicake ena
were ko Iteni na ^cjerupimi kei na
iseleiwau bukawaqa, sa veigole-
yaki tiko me yadrava na ^dvunikau
ni bula—

3 Eda raica ni sa yaco na tamata
me vaka na Kalou, me kila na
ka vinaka kei na ka ca; ia de na
dodoka yani na ligana ka taura
na vunikau ni bula ka kania, ka
bula me sega ni mudu, sa biuta
kina na Turaga na Kalou na jeru-
pimi kei na iseleiwau bukawaqa,
me rau kakua kina ni kania na
vuanikau—

4 Ia eda raica ni sa soli tiko e
dua na gauna me veivutuni kina
na tamata, io, e dua na ^agauna ni
vakatovotovo, e dua na gauna
me veivutuni kina ka qarava na
Kalou.

5 Ia raica, kevaka me a dodoka
sara yani na ligana ko Atama me
taura ka kania na vunikau ni bula,
ke a yaco me bula tu ga ka sega ni

14c V&V 6:13; 58:27–28.
d DV Loloma Cecere.
42 1a 2 Nif. 26:7;
Mosa. 15:26–27.

DV Lewa Dodonu.
2a iVakate. 3:23–24;
Mosese 4:28–31.
b DV Iteni.

c DV Jerupimi.
d iVakate. 2:9.
4a Alama 34:32–33.

mudu me vaka na vosa ni Kalou, me sega na gauna ni veivutuni; io, ke a tawayaga talega kina na vosa ni Kalou, ka na vakasivoi na ituvatuva cecere ni veivakabulai.

6 Ia raica, sa lesi oti tu me ^amate na tamata—o koya ni rau sa muduki tani mai na vunikau ni bula sa dodonu me rau muduki tani mai na delai vuravura—era sa yali ka sega ni mudu kina na tamata, io, era sa yaco me ^btamata lutu tani.

7 Ia oqo, ko sa qai raica ni rau a ^amuduki tani vakayago ka vakayalo mai na nona iserau na Turaga na noda itubutubu taumada; eda raica kina ni sa soli vei rau me rau ^blewa ga na ka me rau kitaka.

8 Ia raica, e sega ni kilikili me vakuai na tamata mai na mate vakayago; ni oqori ena vakarusa na ^aituvatuva cecere ni marau.

9 O koya, me vaka ni sega ni rawa ni mate na yalo, ia ni ^alutu tani na tamata, sa yaco kina vua na mate vakayalo kei na mate vakayago, o koya, era sa muduki tani kina mai na nona iserau na Turaga, ia e kilikili sara me vakuai na tamata mai na mate vakayalo.

10 O koya ni sa yaco me ra dau ^agadrevu na veika vakayago, ka daugarogaro ka yalo vakatevoro ena itovo ni ^bnodra bula, sa yaco kina na gauna ni vakatovotovo

oqo me nodra ^agauna ni vakavakarau; e a yaco me gauna ni vakavakarau.

11 Ia oqo mo nanuma, na luvequ; kevaka sa sega na ituvatuva ni veisereki, (biuta vakatikitiki) ni gauna sara ga era na mate kina, ena ^avakaloloma na yalodra ni ra na muduki tani mai na nona iserau na Turaga.

12 Ia oqo sa sega tale ni dua na sala me vakuai kina na tamata ena nona lutu, ka a vakavuna ga ko koya ena nona talaidredre;

13 O koya, me vaka na lewa dodonu, ena sega ni rawa ni yaco na ^aituvatuva ni veisereki, ia mai na nona ^bveivutuni ga na tamata ena gauna ni vakatovotovo oqo, io, na gauna ni vakavakarau oqo; ia kevaka e sega ena ivakarau oqo, ena sega ni yaga na loloma cecere ka vakavo ke sa vakarusai kina na cakacaka ni lewa dodonu. Ia na cakacaka ni lewa dodonu ena sega ni vakarusai rawa; kevaka sa vakakina, e sa na ^asega ni Kalou ko koya na Kalou.

14 Ia eda raica ni ra sa ^alutu tani na tamata kecega, ni sa lewai ira tu na ^blewa dodonu; io, na lewa dodonu ni Kalou, e sa lesi ira tu me sega ni mudu, me ra na muduki tani mai matana.

15 Ia oqo, ena sega ni yaco na ituvatuva ni loloma cecere,

6a DV Mate Vakayago.

b Mosa. 16:3–5.

DV Lutu nei Atama kei Ivi.

7a 2 Nif. 2:5; 9:6;

Ila. 14:16.

DV Mate Vakayalo.

b DV Galala ni Digidigi.

8a Alama 34:9;

Mosese 6:62.

9a DV Lutu nei Atama

kei Ivi.

10a DV Vakayago.

b DV Tamata

Vakavuravura.

c DV Bula Vakayago.

11a 2 Nif. 9:7–9.

13a DV iTuvatuva ni Veivueti.

b DV Veivutuni.

c 2 Nif. 2:13–14.

14a Alama 22:13–14.

b 2 Nif. 2:5.

vakavo kevaka me na vakayacori e dua na veisorovaki; o koya e mai “sorovaka kina na Kalou vakataki koya na ivalavala ca ni kai vuravura, me rawa kina ni yaco na ituvatuva ni ^bloloma cecere, me rogoci kina na tagi ni ^clewa dodonu, ni Kalou e ^dvinaka sara, e Kalou dodonu, e Kalou daulololoma talega.

16 Ena sega ni rawa ni yaco vua na tamata na veivutuni kevaka e sega na itotogi, ni “tawamudu talega me vaka na bula ni yalo, raica sa veibasai ni tuvatuva ni marau, ka ni tawamudu talega me vaka na bula ni yalo.

17 E rawa vakacava vua e dua na tamata me veivutuni kevaka e sega ni “ivalavala ca? E rawa vakavei me ivalavala ca ko koya kevaka e sega na ^blawa? E rawa vakacava me dua na lawa kevaka e sega na itotogi?

18 Ni sa soli e dua na lawa dodonu vata kaya na kena itotogi, me “kilai yalona kina na tamata.

19 Kevaka me sega na lawa—kevaka e “laba e dua na tamata sa dodonu me na mate ko koya—ena rawa beka ni rere ko koya na laba ni kila ni na mate kina?

20 Ia kevaka e sega na lawa me saqata na ivalavala ca, era na sega

ni rere ni vakayacora na ivalavala ca na tamata.

21 Ia kevaka “sa sega ni dua na lawa, ni sa ivalavala ca na tamata na cava ena vakayacora na lewa dodonu, se na loloma cecere, ni sega ni rawa ni rau kaya ni nodrau na tamata oqo.

22 Ia sa soli e dua na lawa ka sa tu vata kei na kena itotogi, ia sa soli tale ga na “veivutuni; ia ko koya sa veivutuni, ena kaya na loloma cecere ni nona; ia kevaka e sega ena kaya na lewa dodonu ni nona na tamata koya ka vakatauca na lawa me veitotogitaki kina; kevaka e sega oqo, ena vakarusai na cakacaka ni lewa-dodonu, ia ena sega ni Kalou na Kalou.

23 Ia na Kalou, ena sega ni rawa ni yaco me sega ni Kalou, ka kaya na “loloma cecere ni sa nona ko ira sa veivutuni ena loloma cecere, ena yaco na loloma cecere ena vuku ni ^bveisorovaki; ia ena vuku ni veisorovaki sa yaco kina na nodra “tucake tale na mate; ia na nodra tucake tale na mate ena kauti ira ^dlesu na tamata ki na iserau ni Kalou; ia era sa qai vakalesui kina ki na nona iserau, me ra na qai ^clewai me vaka na nodra cakacaka, me vaka na lawa kei na lewa dodonu.

15a 2 Nif. 9:7–10;

Mosa. 16:7–8.

DV Sorovaka,

Veisorovaki.

b DV Loloma Cecere.

c DV Lewa Dodonu.

d 3 Nif. 12:48.

16a V&V 19:10–12.

17a DV iValavala Ca.

b Roma 4:15.

18a DV Lomana, Lewa e Loma.

19a DV Laba.

21a 2 Nif. 9:25–26;

Mosa. 3:11.

22a DV Veivutuni.

23a DV Loloma Cecere.

b DV Sorovaka,

Veisorovaki.

c 2 Nif. 2:8; 9:4;

Alama 7:12; 11:41–45;

12:24–25;

Ila. 14:15–18;

Moma. 9:13.

d Alama 40:21–24.

e DV Veilewai, na iOtioti ni.

24 Ia raica, na lewa dodonu ena kitaka kece sara na ka sa gadreva, kei na loloma cecere ena kaya ni sa nona ko ira sa taukena tu ko koya; ia oqo, sa sega ni dua tale, ko ira ga sa veivutuni vakaidina era na vakabulai.

25 A cava, ko nanuma ni na rawa ni butakoca na “lewa dodonu na loloma cecere? Au sa kaya vei iko, E sega; e sega mada ga ni vakalilai. Kevaka sa vakakina, sa na sega ni Kalou na Kalou.

26 Ia oqo na Kalou sa vakayacora ga na nona “inaki cecere ka tawamudu, ka vakarautaki tu mai na ^btauyavutaki ni vuravura. Sa yaco kina na veivakabulai kei na sereki ni tamata, ka vaka talega kina na nodra vakarusai kei na rarawa.

27 O koya na luvequ, “ko cei ga e lako mai ia me lako mai ka mai gunu ena wai ni bula ena yalo galala; ia ko cei ga ena sega ni lako mai ena sega ni vakasaurarataki me lako mai; ia ena siga mai muri ena ^bvakalesui tale vei koya me vaka na nona “ivalavala.

28 Kevaka sa gadreva ko koya me kitaka na “ka ca, ka sega ni veivutunitaka ena nona gauna, raica, ena yaco vei koya na ka ca, me vaka na veivakalesui ni Kalou.

29 Ia oqo, na luvequ, au gadreva me kakua tale ni vakaleqa tiko na lomamu na veika oqo; ia mo kauwaitaka ga na nomu ivalavala

ca ka na vakavuna mo veivutunitaka sara.

30 Isa na luvequ, au gadreva mo kakua tale ni cakitaka na lewa dodonu ni Kalou. Mo kakua ni tovolea mo vakaiulubale ena vuku ni nomu ivalavala ca, ena nomu cakitaka na lewa dodonu ni Kalou; ia mo laiva na lewa dodonu ni Kalou, kei na nona loloma cecere, kei na nona vosota vakadede me cakacaka vakaidina e lomamu; ka biuta oqori me kauti iko sobu ki na kuvu ni soso ena “yalomalumalumu.

31 Ia oqo na luvequ, sa kacivi iko na Kalou mo vunautaka na nona vosa vei ira na tamata oqo. Na luvequ mo lako yani ka vunau ena yalodina, me rawa ni ko kauti ira mai na yalo me ra veivutuni, me rawa kina ni kaya na ituvatuva cecere ni loloma cecere ni ra sa nona. Ia me na qai solia vei iko na Kalou me vaka na noqu vosa. Emeni.

WASE 43

Eratou sa vunautaka na vosa ko Alama kei iratou na luvena tagane—Era sa yaco me Leimanaiti ko ira na Soramaiti kei ira na ise ni Nifaiti—Era sa valuti ira na Nifaiti ko ira na Leimanaiti—Sa vakaiyaragitaki ira na Nifaiti ko Moronai ena iyaragi ni vala—Sa vakatakila vei Alama na Turaga na nodra ituvatuva ni ivalu

25a DV Lewa Dodonu.

26a 2 Nif. 2:14–30;

Mosese 1:39.

b Alama 13:3;

3 Nif. 1:14.

27a Alama 5:34;

Ila. 14:30.

DV Galala ni Digidigi.

b Alama 41:15.

c Ais. 59:18;

iVakata. 20:12.

28a Alama 41:2–5.

30a DV Yalomalumalumu,
Yalomalua.

na Leimanaiti—Era taqomaka na Nifaiti na nodra vale, na nodra galala, na nodra vuvale, kei na nodra lotu—Sa vakavolivoliti ira na Leimanaiti na nodrau mataivalu ko Moronai kei Liai. Rauta na 74 B.K.

Ka sa yaco, ni ratou sa lako yani na luvei Alama vei ira na tamata me tukuna vei ira na vosa. Ia ko Alama talega, sa sega ni cegu, a sa lako talega yani ko koya.

2 Keitou na sega ni tukuna tale e dua na ka me baleta na nodratou a vunau voli, ka vakavo ga ni ratou a vunautaka na vosa, kei na dina, me vaka na yalo ni parofisai kei na ivakatakila; ka ratou vunau me vaka na ^aivakarau tabu ni Kalou eratou kacivi kina.

3 Ia oqo me'u lesuva tale mada na itukutuku ni nodra ivalu na Nifaiti kei na Leimanaiti ena ikatini kawalu ni yabaki ni nodra gauda ni veiliutaki na turaganilewa.

4 Ka raica, a sa yaco me ra Leimanaiti ko ira na ^aSoramaiti; o koya oqo, ena itekivu ni katinikawalu ni yabaki era raica na Nifaiti ni ra sa lako mai na Leimanaiti me kabai ira; o koya era sa vakavakarau kina ki na ivalu; io, era vakasoqoni ira vata na nodra mataivalu ena vanua ko Jerisoni.

5 Ka sa yaco ni ra lako mai e lewe udolu vakaudolu na Leimanaiti; ia era sa curuma yani na vanua ko Anitionumi, na nodra

vanua na Soramaiti; ia a nodra iliuliu e dua na tamata ka yacana ko Saraemana.

6 Ia oqo, me vaka ni ra tamata ca sara ka daulaba ko ira na Amelekaiti mai vei ira na Leimanaiti, o koya, a digitaki kina ko Saraemana me nodra iliuliu ni turaganivalu na Leimanaiti, ia era sa Amelekaiti ka Soramaiti kecega.

7 A cakava ko koya me rawa ni maroroya kina na nodra sevaki ira na Nifaiti, me lewai ira ka rawata kina na ka e gadreva tu.

8 Ia raica, sa nona inaki me vakayavalati ira na Leimanaiti me ra cudruvi ira na Nifaiti; a sa kitaka oqo me dei kina na nona lewai ira, ka me rawa kina ni vakamalumulutaki ira na Nifaiti ka vakabulataki ira kina.

9 Ia ko ira na Nifaiti era sa via maroroya ga na nodra vanua kei na nodra vuvale, ko ira na ^awatidra, kei ira na luvedra, mai na ligadra na nodra meca; raica era sa via maroroya tale ga na nodra dodonu kei na nodra ^bgalala, io, na lewa kei na galala me ra qarava kina na Kalou me vaka na nodra gagadre.

10 Ni ra sa kila ni kevaka era sa rawai mai vei ira na Leimanaiti, era na vakarusai ko ira kece era ^aqarava ^bvakayalo ka vakaidina na Kalou bula ka Kalou dina ko ira na Leimanaiti.

11 Io, era sa kila tale tu ga na nodra rui sevaki ira sara na

43 2a DV Matabete i Melikiseteki.

4a Alama 35:2–14; 52:33.

9a Alama 44:5; 46:12.

b DV Galala.

10a DV Sokalou, Qarava.

b Joni 4:23–24.

“wekadra ko ira na Leimanaiti, ko ira na Anitai-Nifai-Liai, ko ira era vakatokai me tamata i Amoni—ia era na sega ni cola iyaragi tale, io, era sa veiyalayalati oti ka ra na sega ni rawa ni voroka—ia ke-vaka era sa qaqa na Leimanaiti, era na vakarusai vakaidina.

12 Ia ko ira na Nifaiti era na sega ni vinakata me ra vakarusai; o koya era sa solia kina na nodra vanua me nodra ivotavota vakawa.

13 Ia ko ira na tamata i Amoni era solia e levu na nodra iyau vei ira na Nifaiti me vukea na nodra mataivalu; o koya era bolea vakai ira ga kina na Nifaiti, me ra vorati ira na Leimanaiti, ko ira ka vu mai vei Leimani kei Lemueli, kei ira na luvei Isimeli tagane, kei ira ka se tani mai vei ira na Nifaiti, ko ira na Amelekaiti kei na Soramaiti kei ira na nodra “kawa na bete i Noa.

14 Ko ira na kawa oqo era sa lewevuqa sara me vakataki ira na Nifaiti; ia ko ira na Nifaiti era sa vakasaurarataki me ra veisaqasaqa kei ira na wekadra me yacova sara ni dave na dra.

15 Ka sa yaco ni ra sa kumuni vata toka na mataivalu ni Leimanaiti mai na vanua ko Anitoni, raica, era sa vakavakarau tale tiko ga yani na mataivalu ni Nifaiti ena vanua ko Jerisoni.

16 Na nodra i liuliu na Nifaiti, se ko koya sa lesi me turaganivalu levu duadua vei ira na Nifaiti—sa

veiliutaki me Turaganivalu levu duadua ena nodra mataivalu na Nifaiti—ka yacana ko Moronai;

17 Ka sa liutaka ko Moronai na mataivalu ka lewa kece na nodra ituvatuva ni ivalu. Ia e sa qai yabaki ruasagavulu kalima ga ko koya ena gauna sa lesi kina me turaganivalu levu duadua ena mataivalu ni Nifaiti.

18 Ka sa yaco ni sa sota kei ira na Leimanaiti ena iyalayala ni vanua ko Jerisoni, ia ko ira na nona mataivalu era sa vakaiyaragi yani ena iseleiwau, na isele takelo kei na iyaragi kecega ni valu.

19 Ia ni ra sa raica na mataivalu ni Leimanaiti ni ko ira na tamata i Nifai, se ko Moronai, sa vakarautaki ira vinaka na nona tamata ena peleti ni sere kei na isasabai ni liga, na isasabai me taqomaka na uludra, ia era sa vakaisulu talega ena isulu vavaku—

20 Era sa sega ni vakarautaki vakakina na mataivalu i Saraemana; era sa vakaiyaragi ga ena iseleiwau, na isele takelo, na dakai kei na kena gasau kei na irabo kei na kena vatu; sa vauci e tolodra na nodra isulu kuli ni manumanu ka sa “luvawale na vo ni yagodra taucoko; io, era sa luvawale, ka vakavo ga ko ira na Soramaiti kei ira na Amelekaiti;

21 Ia era sa sega ni vakaiyaragi ena peleti ni sere, se ena isasabai—o koya era sa rerevaki ira sara kina vakalevu na nodra mataivalu na Nifaiti baleta na

11a Alama 24:1–3, 5, 20;
25:1, 13; 27:2, 21–26.

13a Alama 25:4.
20a Inosi 1:20.

nodra iyaragi, veitalia ga ni levu cake sara na kedra iwiliwili mai vei ira na Nifaiti.

22 Raica, ka sa yaco ni ra sa sega ni doudou me vorati ira na Nifaiti ena iyalayala ni vanua ko Jerisoni; o koya era sa biuta kina na vanua ko Anitionumi ka lako ki na lekutu, a ra sa muri voli ga ena lekutu ka laki wavoki mai na uluniwai ko Saitoni me ra basika yani ki na vanua ko Manitai ka taura na vanua ko ya; ni ra sa nanuma ni ra na sega ni kila na mataivalu i Moronai na vanua era lako kina.

23 Ia sa yaco, ni ena gauna ga era lako kina ki na lekutu sa tala sara yani e so na nona yamata ko Moronai me ra raica mai na nodra keba; ia, me vaka ni sa kila tale ga ko Moronai na nona parofisai ko Alama, sa tala yani e dua na tamata vua, ka gadreva vei koya me taroga mada na Turaga se “evei na vanua me ra lako kina na mataivalu ni Nifaiti me ra na taqomaki ira kina mai vei ira na Leimanaiti.

24 Ka sa yaco ni sa rogo vei Alama na vosa ni Turaga, ka tukuna sara vei ira na italai nei Moronai ko Alama, ni ra sa lako vakavolivolita tiko na lekutu na nodra mataivalu na Leimanaiti, me rawa ni ra siro yani kina ki na vanua ko Manitai, ka kabai ira na tamata ena vanua era lewe lailai kina. Era sa qai lako na italai oqo me ra tukuna na itukutuku vei Moronai.

25 Ia sa wasea na nona mataivalu

ko Moronai, ka biuta tiko e so me ra yadrava na vanua ko Jerisoni, de ra na lesu tale yani kina e so na Leimanaiti ka taura na koro levu ko ya, ia sa kauti ira yani na kena vo ko koya ka ra lako ki na vanua ko Manitai.

26 Ia sa kacivi ira vata mai na tamata ena yasayasa ko ya me ra mai valuti ira na Leimanaiti, me ra “taqomaka kina na nodra qele kei na nodra vanua, na nodra dodonu kei na nodra galala; o koya era sa vakarau kina me ra veivorati ena gauna era na lako mai kina na Leimanaiti.

27 Ka sa yaco ni sa lewa ko Moronai me ra vuni toka na nona mataivalu ena buca volekata na bati ni uciwai ko Saitoni, ka koto ena ra ni uciwai ko Saitoni vaka ki na lekutu.

28 A biuti ira wavoki na nona yamata ko Moronai, me rawa ni kila kina na gauna era na basika mai kina na mataivalu ni Leimanaiti.

29 Ia oqo, me vaka ni sa kila tu ko Moronai na nodra inaki na Leimanaiti, ni sa nodra inaki me ra vakarusai ira na wekadra, se rawai ira ka vakabobulataki, io me rawa ni ra vakaduria e dua na matanitu vakatui ena vanua taucoko ko ya;

30 Ka sa kila talega ko koya ni ra sa gadreva ga na Nifaiti me maroroi matua na nodra qele, na nodra “galala, kei na nodra lotu, o koya sa nanuma kina ko koya ni sega ni ivalavala ca kevaka e veitaqomaki ko koya ena ivadi qaseqase;

o koya ni sa raica rawa mai vei ira na nona yamata vuni na sala era na muria mai na Leimanaiti.

31 O koya, sa wasea kina na nona mataivalu ka kauta e dua na kena iwase ki na qakilo, ka vunitaki ira ena yasana ki na tokalau, kei na ceva ni delana ko Ripila;

32 A sa vunitaki ira na kena vo ena buca ki na ra, ena ra ni uciwai ko Saitoni ki na iyalayala ni vanua ko Manitai.

33 Ka ni sa tuvai ira oti na nona mataivalu me vaka na nona gagadre, sa qai vakarau tu me sota vata kei ira.

34 Ka sa yaco, ni ra sa tadu na Leimanaiti mai na vualiku ni delana, ena vanua era a vuni toka yani kina e dua na iwase ni mataivalu i Moronai.

35 Ni ena gauna era sa sivia kina na delana ko Ripila na Leimanaiti, ka lakova yani na buca, ka tekivu kosova na uciwai ko Saitoni, era sa qai lako yani na iwase ni mataivalu ka ra vuni toka ena ceva ni delana ko ya, ka nodra iliuliu ko "Liai, e sa liutaki ira yani ko koya ka vakavolivoliti ira na Leimanaiti mai dakudra ena yasana vaka ki na tokalau.

36 Ka sa yaco ni ra sa raica na Leimanaiti ni ra sa kaba mai dakudra na Nifaiti, era sa qai vuki yani ka veivorati sara kei na mataivalu i Liai.

37 Ka sa tekivu na veivakamamatei mai na ito ruarua; ia sa tarabi sara vei ira na Leimanaiti, ni sa "sega na nodra isulu ni vala

se isasabai me ra sabaya kina na nodra ravuravu yani na Nifaiti ena iseileiwau, kei na iseile takelo, ka sa yaco ga na mate ena nodra iravu kecega.

38 Ia ena dua tale na yasana, e dau vagauna sara me qai bale mate e dua na Nifaiti ni mavoa ena iseileiwau, se malumalumu ga ni sa dave vakalevu na nona dra, ni taqomaki vinaka sara tu na veitiki ni yagodra bibi, se ni taqomaki vinaka tu na veitiki ni yagodra bibi mai na nodra iravu na Leimanaiti, ena nodra "peleti ni seredra, kei na isasabai ni ligadra, kei na isasabai ni uludra; a sa vakaoqo na nodra vakayacora na Nifaiti na cakacaka ni veivakamatei ena kedra maliwa na Leimanaiti.

39 Ka sa yaco ni ra sa rere na Leimanaiti, me yacova ni ra sa dro yani ki na uciwai ko Saitoni, ni sa bale mate e vuqa vei ira.

40 Ka ra sa vakasasataki yani mai vei Liai kei ira na nona tamata, ka ra qai vakasavi yani mai vei Liai ki na uciwai ko Saitoni, a ra sa kosova yani na uciwai ko Saitoni. A tarovi ira na nona mataivalu ko Liai ena bati ni uciwai ko Saitoni me ra kakua ni takosova.

41 Ka sa yaco me ra sotavi Moronai kei na nona mataivalu ko ira na Leimanaiti ena qakilo, ni tai kadua ni uciwai ko Saitoni, ka tekivu me yaviti ira ka vakamatei ira.

42 Era sa dro tale na Leimanaiti

vaka ki na vanua ko Manitai; ia era sa sotavi ira tale na mataivalu i Moronai.

43 Ia ena ka oqo era sa vala vakaukauwa sara kina na Leimani-iti; io, era sega ni sa bau kilai na Leimaniiti me ra dau vala sara vakaukauwa ka yalo dei me vakaoqo, e sega, e sega mada ga ni vakaoqo mai na ivakatekivu.

44 Ka ni ra a vakauqeti mai vei ira na nodra turaganivalu, ko ira na “Soramaiti kei na Amelekaiti, kei Saraemana na nodra turaganivalu levu duadua, se na iliuliu levu duadua; io, era vala me vaka na drekoni, ka mate sara e levu na Nifaiti ena ligadra, io, era a kola rua na isasabai ni uludra, ka sua basikata na peleti ni seredra, ka taya laivi na ligadra; o koya era sa ravu kina na Leimaniiti ena nodra cudru katakata.

45 Veitalia oqori, era sa vakauqeti toka na Nifaiti ena dua na inaki vinaka cake, era sega ni “vala tiko me ra rawata kina na itutu vakatui se na kaukauwa ni vakatulewa ia era valataka tiko na nodra itikotiko kei na nodra ^bgalala, na watidra kei na luedra, kei na veika kece era taukena, io, na taqomaki ni ivakarau ni nodra dau qaravi Kalou kei na nodra lotu.

46 Era kitaka na veika era nana ni nodra “itavi vua na nodra Kalou; ni sa kaya vei ira kei ira talega na nodra qase na Turaga, ni:

^bKevaka ko ni sa sega ni cala ena ‘imatai ni cala, ka vakatalega kina na kena ikarua, ena sega ni rawa me’u na laivi kemuni mo ni yaviti mai na ligadra na kemuni meca.

47 Ia sa kaya tale ga vakaoqo na Turaga: Mo dou “taqomaka na nomudou vuvale kevaka me na yaco kina na vakadave dra. Sai koya na inaki oqo era sa vorati ira kina na Leimaniiti ko ira na Nifaiti; me ra taqomaki ira, na nodra vuvale, kei na nodra qele, na nodra vanua, na nodra dodonu, kei na nodra lotu.

48 Ka sa yaco ni ra sa raica na tamata nei Moronai na waqawaqa ni nodra cudru na Leimaniiti, era sa rere ka voleka ni dro mai vei ira. Ia sa kila na lomadra ko Moronai, ka vakauqeta na lomadra kei na nodra vakasama—io, na vakasama ni nodra qele, ni nodra galala, io, na nodra galala mai na veivakabobulataki.

49 Ka sa yaco me ra vuki ka vorati ira na Leimaniiti, ka ra qai “kacivaka vata ena dua ga na domo vua na Turaga na nodra Kalou, me baleta na nodra galala mai na veivakabobulataki.

50 Era qai tu ka vorati ira vakaukauwa na Leimaniiti; ia ena auwa vata ga era kaci kina vua na Turaga me baleta na nodra galala, era sa tekivu drotaki ira ko ira na Leimaniiti; ia era dro tiko me yaco sara ki na wai ko Saitoni.

51 Era lewevuqa sara na Leimaniiti; io, e sivia ni vakaruataki

44a Alama 43:6.

45a Alama 44:5.

b DV Galala.

46a DV iTavi.

b Alama 48:14;

V&V 98:33–36.

c 3 Nif. 3:21;

V&V 98:23–24.

47a V&V 134:11.

49a L.Y 2:23–25;

Mosa. 29:20.

na kedra iwiliwili na Nifaiti; ia era sa vakasuka ga me yacova ni ra sa laki sogoti vata tu ena dua na qakilo, ena bati ni uciwai ko Saitoni.

52 O koya era sa wavokiti ira kina na mataivalu i Moronai, io, ena tai ruarua sara ga ni uciwai, ia raica, era sa tiko mai na tokalau na tamata i Liai.

53 O koya ni sa raica ko Saraemana ni sa tu mai na tokalau ni uciwai ko Saitoni na mataivalu i Liai, ka tu yani ena ra ni uciwai ko Saitoni na mataivalu i Moronai, ka ra vakavolivoliti tu mai vei ira na Nifaiti, e sa qai yacovi ira na rere.

54 Ia ko Moronai, ni sa raica na nodra rere, e sa qai vakaroti ira na nona tamata me sa rauta na nodra vakadavea na nodra dra.

WASE 44

E vakaroti ira na Leimanaiti ko Moronai me ra cakava e dua na veiya-layalati ni veisaututaki se me ra na vakarusai—E sega ni ciqoma ko Saraemana na ivakaro, ka sa tekivu tale na vala—E sa vakadrukai ira na Leimanaiti na mataivalu nei Moronai. Rauta na 74–73 B.K.

KA sa yaco me ra tu vakadua ka suka ki muri me rauta e dua nai kalawa mai vei ira. Ka sa vosa vei Saraemana ko Moronai: Raica, Saraemana, keimami “sega ni gadreva me keimami tamata ni vakadave dra. Ko ni sa kila ni o ni sa tu oqo e ligai keimami, ia

keimami sega ni gadreva me vakamatei kemuni.

2 Raica, keimami a sega ni lako mai me vala kei kemuni ka vakadavea na nomuni dra me keimami rawata kina na kaukauwa; keimami sega tale ga ni gadreva me keimami vakataqara vua e dua na ivua ni veivakabobulataki. Ia sai koya sara ga oqori na vuna o ni lako mai kina mo ni vorati keimami; io, ni ko ni cudruvi keimami ena vuku ni neimami lotu.

3 Ia oqo, ko ni sa raica ni sa tiko vata kei keimami na Turaga; ia ko ni sa raica ni sa soli kemuni ki na ligai keimami ko koya. Ia oqo au gadreva mo ni kila deivaki ni sa vakayacori na veika oqo vei keimami ena vuku ni neimami lotu kei na neimami vakabauti Karisito. Ia oqo ko ni sa raica ni ko ni na sega ni vakarusa rawa na neimami vakabauta oqo.

4 Ko ni sa qai raica ni oqo na vakabauta dina na Kalou; io, ko ni sa raica ni na tokoni keimami, maroroi keimami, ka taqomaki keimami na Kalou, ena gauna kece keimami dina tiko kina vua, kei na neimami vakabauta kei na neimami lotu; ka na sega vakadua ni vakatara na Turaga me keimami na vakarusai vakavo ga kevaka keimami lutu ki na talaidredre kei na cakitaki ni neimami vakabauta.

5 Ia oqo, i Saraemana, au sa vakaroti iko, ena yaca ni Kalou Kaukauwa Duadua ga, o koya sa vakaukauwataka na ligai

keimami me keimami rawai kemuni, ena vakabauta, na ivakarau vakalotu, kei na veika keimami “vakayacora ena qaravi Kalou, kei na neimami lotu, kei na veitokoni bibi ka keimami dinau tu kina vei ira na wati keimami, kei ira na luvei keimami, ena ^bgalala ka vauci keimami tu ki na neimami qele kei na neimami vana; io, kei na kena taqomaki na vosa tabu ni Kalou, o koya keimami sa dinau tu kina ena vuku ni neimami marau kece sara; kei na veika kece e dau vakamareqeti kivei keimami—

6 Io, e se sega ni ko koya kece oqo; au sa vakaroti iko ena vuku ni nomu gagadre kece me baleta na bula, mo ni solia mai na nomuni iyaragi ni valu vei keimami me kakua ni keimami vakasaqara na nomuni dra, ia me keimami na qai vakabulai kemuni, kevaka ko ni na sega tale ni lako mai ka vala kei keimami.

7 Ia kevaka ko ni sega ni kitaka oqo, raica, ko ni sa tiko ena ligai keimami, ia au na vakaroti ira na noqu tamata mera na yaviti kemuni ka vakamavoataki kemuni mo ni mate kina, ia mo ni yali sara kina vakadua; ia me da na qai raica se ko cei me na lewai ira na tamata oqo; io, me da na qai raica se ko cei me na qai vakabobulataki.

8 Ka sa yaco ni sa rogoca na vosa oqo ko Saraemana, sa kauta yani na nona iseileiwau, kei na iseile

takelo, kei na nona dakai titi ka solia ki na ligai Moronai; ka kaya vua: Raica oqo kece na neimami iyaragi ni valu; ka keimami na qai solia vei iko, ia keimami na sega ni cakava e dua na “bubului vei iko, o koya keimami kila ni keimami na voroka kei ira talega na luvei keimami; ia taura na neimami yaragi ni ivalu, ka laiva me keimami lako yani ki na lekutu; ia kevaka e sega, me tu ga vei keimami na neimami iseileiwau, me keimami vala ka mate se qaqa.

9 Raica keimami sega ni lewe ni nomuni vakabauta; keimami sega tale ga ni vakabauta ni a soli keimami ki na ligamuni na Kalou; ia keimami kila ni sa maroroi kemuni mai na neimami iseileiwau na nomuni ilawaki qaseqase. Raica, sa maroroi kemuni vinaka tale ga na nomuni “peleti ni sere kei na isasabai.

10 Ia oqo ni sa tinia na nona vosa ko Saraemana, sa vakasuka lesu vua ko Moronai na nona iseileiwau kei na iyaragi ni valu ka a taura mai vua ka kaya: Raica, me da sa na vakaotia sara na vala oqo.

11 Au sa sega ni nanuma rawa na vosa au sa tukuna oti, Ia ni sa bula tiko na Turaga, o ni na sega ni vakasuka, vakavo ga kevaka ko ni na vakasuka ena vosa bubului mo ni na sega ni lesu tale mai ka valuti keimami. Ni ko ni sa tiko ena ligai keimami oqo, keimami na vakadavea na nomuni dra ena dela ni qele, se mo ni na

5a DV Cakacaka Vakalotu.
b DV Galala.

8a DV Bubului.
9a Alama 43:38.

vakamuria na veika kece au sa vakatura oti.

12 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Moronai, sa taura lesu na nona iseileiwau ko Saraemana, ka sa cudruvi Moronai sara, a cici yani me yaviti koya; ia ni sa laveta cake na nona iseileiwau, raica, sa samuta na iseileiwau e dua na sotia i Moronai ka lutu ki ra ka ramusu kina na diana; ia sa yaviti Saraemana ka taya cecega na kuli ni uluna ka lutu ki na qele. Ia a vakasuka yani ko Saraemana ena kedra maliwa na nona sotia.

13 Ka sa yaco ni ko koya na sotia ka tu voleka e ke ya, o koya ka a taya laivi na kuli ni ului Saraemana, a tomika cake na kuli ni uluna ena drauniuluna mai na qele, ka biuta ena ucu ni nona iseileiwau, ka dodoka yani vei ira, ka kaya ena domo levu:

14 Me vaka ga ni sa lutu ki na qele na kuli ni ulu oqo, ka kuli ni uluna na nomuni turaga, ena vakatalega kina na nomuni na bale sobu ki na qele, ka vakavo ke ko ni solia mai na nomuni yaragi ni ivalu ka lako yani ena veiyalayalati ni veisaututaki.

15 Era sa lewelevu, ena gauna era rogoca kina na vosa koya, ka raica na kuli ni ulu ena iseileiwau, era sa rere sara; ia era lewelevu era sa lako mai ka biuta yani na nodra iyaragi ni valu ena yavai Moronai, ka curu ki na dua na "veiyalayalati ni veisaututaki. Ia ko ira kece sara era curu ki na

veiyalayalati era sa biu me ra lako yani ki na loma ni lekutu.

16 Ka sa yaco ni sa cudru vakalevu sara ko Saraemana, ka vakayavalati ira na vo ni nona sotia me ra cudru, ka me ra vorati ira vakaukauwa cake sara na Nifaiti.

17 Ia oqo sa cudru ko Moronai ena nodra vakadrecike na Leimanaiti; o koya sa vakaroti ira kina na nona tamata me ra valuti ira yani ka vakamatei ira sara. Ka sa yaco me ra vakatekivu vakamatei ira, io, era sa veiqati sara vakaukauwa kei na nodra iseileiwau ko ira na Leimanaiti.

18 Ia raica, sa luvaiwale tu na veitiki ni yagodra ka galala vinaka tu na uludra ki na nodra iseileiwau gata na Nifaiti; io, raica era sa lausua ka vakamatei, io, era sa bale vakatotolo mai na nodra seleiwau na Nifaiti; ia era sa tekivu me kuitaki sobu me vaka a parofisaitaka na sotia i Moronai.

19 Ia ko Saraemana, ni sa raica ni sa voleka me ra vakarusai kece, sa qai vakamasuti Moronai vagumatua, ka yalataka ni na veiyalayalati ko koya kei ira na nona tamata, kevaka me ra na vakabulai na kena vo, ni ra na "sega ni lako tale mai me vala kei ira.

20 Ka sa yaco ni sa lewa ko Moronai me mudu na cakacaka ni veivakamatei vei ira na tamata. Ka sa taura ko koya na iyaragi ni valu mai vei ira na Leimanaiti; ia ni sa oti na nodra "veiyalayalati

ni veisaututaki, era sa qai biu me ra lako yani ki na loma ni lekutu.

21 Na iwiliwili ni nodra mate e sega ni wiliki rawa ena kena sa rui levu; io, na iwiliwili ni nodra mate sa sivia sara, vei rau ruarua na Nifaiti kei na Leimanaiti.

22 Ka sa yaco ni ra sa kolotaka na nodra mate ki na uciwai ko Saitoni; ia me ra laki bulu ena ti-tobu ni wasaliwa.

23 Ka ra sa cavutu na mataivalu ni Nifaiti, se na mataivalu i Moronai, ka lesu tale ki na nodra veivale kei na nodra vanua.

24 Ka sa mai cava kina na ikatinikawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai. Ia sa tini talega eke na itukutuku i Alama ka volai tu ena peleti i Nifai.

Na kedra itukutuku na tamata i Nifai, na nodra ivalu kei na nodra veileti, ena gauna i Ilamani; me vaka na itukutuku i Ilamani, ka a maroroya tu ko koya ena nona gauna.

Okati ena wase e 45 ki na wase e 62.

WASE 45

Sa vakabauta ko Ilamani na vosa i Alama—Sa parofisaitaka ko Alama na nodra vakarusai na Nifaiti—A sa vakalougatataka ka cudruva na vanua ko koya—E kena irairai ni sa kauti Alama cake na Yalo, me vakataki

Mosese—Sa tubu na veileti ena Lotu. Rauta na 73 B.K.

RAICA, ka sa qai yaco ni ra sa marau vakalevu sara na tamata i Nifai, baleta ni sa vakabulai ira tale na Turaga mai na ligadra na nodra meca; o koya era sa vakavinavina kina vua na Turaga na nodra Kalou; io, era sa “lolo ka masu vakalevu, ka ra sa qarava na Kalou ena marau levu.

2 Ka sa yaco ena ikatinikaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, sa lako mai ko Alama vei Ilamani na luvena ka kaya: Ko vakabautali na veivosa au sa tukuna vei iko me baleta na “ivolatukutuku sa maroroi tu?

3 Sa kaya vua ko Ilamani: Io, au vakabauta.

4 Ka sa kaya tale vua ko Alama: Ko vakabauti Jisu Karisito, o koya ena lako mai?

5 Ka sa kaya ko koya: Io, au sa vakabauta na nomu vosa kecega.

6 Ka sa kaya tale vua ko Alama: Ko na “muria rawa na noqu ivakaro?

7 Ka sa kaya ko koya: Io; au na muria na nomu ivakaro e lomaqu taucoko.

8 Sa qai kaya vua ko Alama: Raica ko sa kalougata; ia ena “vakavutuniyautaki iko na Turaga ena vanua oqo.

9 Ia raica, e tiko vei au e dua na ka me’u na “parofisaitaka vei

45 1a DV Lolo.

2a Alama 37:1–5; 50:38.

6a DV iVakaro ni Kalou;

Talairawarawa.

8a 1 Nif. 4:14;

Alama 48:15–16, 25.

9a DV Parofisai.

iko; ia na ka au na parofisaitaka vei iko mo kakua sara ni vakatakila; io, na ka au na parofisaitaka vei iko ena sega ni vakatakilai, me yacova ni sa vakayacori; o koya mo vola kina na vosa au na tukuna.

10 Ia oqo na vosa: Raica, au sa raici ira na tamata oqo, na Nifaiti, me vaka na yalo ni vakatakila sa tu vei au, ni oti e “va na drau na yabaki mai na nona na vakaraitaki koya vei ira ko Jisu Karisito, era na malai mai ena ^btawavakabauta.

11 Io, era na raica na ivalu kei na, mate dauveitauvi, io, na dausiga, kei na vakadave dra, me yacova ni ra sa “rusa vakadua ko ira na tamata i Nifai—

12 Io, sa yaco vei ira na ka oqo baleta ni ra na malai ena tawavakabauta, ka ia na cakacaka ni butobuto, era sa sinai ena “gagadre ca, ka ra sa kitaka na ivakarau ca kecega; io, au sa kaya vei iko, me vaka ni ra sa ivalavala ca ga ena rarama kei na kila ka levu sa tu vei ira, io, au sa kaya vei iko, mai na siga ko ya, ni se bera ni oti yani na ikava ni tabatamata sa na yaco mai na caka ca levu oqo.

13 Ka ni sa yaco mai na siga sa levu ko ya, raica, sa voleka sara na kena gauna ni ko ira oqo, se ko ira kecega na kawa ka ra sa okati vata tu kei ira na tamata i Nifai,

era sa na “sega ni okati vata tale kei ira na tamata i Nifai.

14 Ia ko ira na kena ivovo, ka ra sega ni vakarusai ena siga levu ka rerevaki koya, era sa na “okati vata kei ira na Leimanaiti, ka ra sa na ivalavala vata kei ira, ko ira kece sara, ka qai vakavo ga e vica ka ra vakatokai me nona tisaipeli na Turaga; ia sa ira oqo era na cemuri mai vei ira na Leimanaiti me yacova ni ra ^bqeyavu taucoko. Ia oqo, me baleta na ivalavala ca, ena vakayacori vakaidina na parofisai oqo.

15 Ka sa qai yaco ni sa tinia na nona vosa vei Ilamani ko Alama, sa qai vosa vakalougatataki koya, kei ira na luvena tagane tale eso; sa vosa vakalougatataka tale ga na vanua ena vukudra na “ivalavala dodonu.

16 Ka sa kaya ko koya: Sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou—Sa “cudruvi na vanua, io, na vanua oqo, kivei ira na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa, kei ira na tamata, me ra na vakarusai, ko ira sa kitaka na ka ca, ena gauna era sa matua vinaka kina; ia me vaka ni’u sa kaya ena vakayacori vakakina; ni sa vakaoqo na nona cudru kei na nona ^bveivakalougatataki na Kalou ena dela ni vanua, ni na sega sara ni ^cvakadonuya vakalailai na ivalavala ca na Turaga.

10a 1 Nif. 12:10–15;

Ila. 13:9;

Moma. 8:6–7.

^b DV Tawavakabauta;

Vukitani.

11a Jeromi 1:10;

Moma. 8:2–3, 6–7.

12a DV Gagano.

13a Ila. 3:16.

14a Moro. 9:24.

^b Moro. 1:1–3.

15a Alama 46:10; 62:40.

16a 2 Nif. 1:7;

Alama 37:31;

Ica 2:8–12.

^b V&V 130:21.

^c V&V 1:31.

17 Ka ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Alama, sa qai vosa vakalougatataka na ^alotu, io, ko ira kece era na tudei tu ena vakabauta me tekivu mai na gauna koya ka lako yani.

18 Ka ni sa kitaka oti ko Alama na ka oqo sa biuta na vanua ko Saraemala, me vaka ni lako tiko ki Mileki. Ia sa yaco ni sa sega tale ni rogoci e dua na ka me baleti koya; sa sega tale ga ni kilai e dua na ka me baleta na nona mate kei na nona bulu.

19 Raica, eda sa kila oqo, ni sa tamata ivalavala dodonu ko koya; ia era sa veikayayaka ena loma ni lotu ni sa kauti koya cake na Yalo, se sa ^abuluti koya na liga ni Turaga, me vakataki Mosese. Ia raica, sa tukuni ena ivolanikalou, ni a kauti Mosese vei koya vakai-koya ga na Turaga; ia eda nanuma ni sa ciqomi Alama vakayalo tale ga, ko koya; o koya, oqo na vuna eda sega kina ni kila e dua na ka me baleta na nona mate se na nona bulu.

20 Ka sa qai yaco ni ena itekivu ni ikatinikaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, sa lako yani ko Ilamani ka kaburaka na vosa vei ira na tamata.

21 Ia raica, ena vuku ni nodra veivaluvaluti tiko kei ira na Lei-manaiti, kei na nodra veisei kei na tiko yavavala lalai ena kedra maliwa na tamata, sa kilikili kina

me tukuni na ^avosa ni Kalou vei ira, io, me virikotori e dua na lawa ena lotu.

22 O koya, era sa lako yani kina ko Ilamani kei ira na nona itokani, ka vakadeitaka na isoqosoqo lewenilotu ena vanua taucoko, io, ena veikoro lelevu kecega ena vanua taucoko era sa tawana tu na tamata i Nifai. Ia sa yaco me ra lesi ira na bete kei na ivakavuvuli ni lotu ena vanua taucoko ena isoqosoqo lotu kece.

23 Ka sa qai yaco ni ra sa lesi ira oti na bete kei na ivakavuvuli ni lotu ko Ilamani kei ira na nona itokani sa tubu tale na ^aveileti ena kedra maliwa, ka ra sa sega ni via muria na vosa i Ilamani kei ira na nona itokani;

24 Ia era sa qaciqacia mai, ka viavialevu, ni ra sa ^avutuniyau sara vakalevu; o koya era sa vakalevulevui ira kina ^bvakataki ira, ka sega ni via muria na vosa, me ra lako vakadodonu ena mata ni Kalou.

WASE 46

*Sa nakita ko Amalikaia me tui kina—
Sa laveta ko Moronai na drotini ni galala—Sa vakauqeti ira na tamata me ra taqomaka na nodra lotu—Ko ira sa vakabauta vakaidina era sa vakatokai mera Lotu Vakarisito—Era na maroroi na ivovo ni kawa i Josefa—Era sa dro ki na vanua ko Nifai ko Amalikaia kei ira na se tani—Ko*

17a DV Lotu i Jisu Karisito.

19a DV Tamata Kau Cake Bulabula.

21a Alama 31:5.

23a 3 Nif. 11:28–29.

24a DV iYau.

b DV Qaciqacia.

ira era sega ni tokona na cakacaka ni bula galala era sa vakamatei. Rauta na 73–72 B.K.

Ka sa yaco me ra lewe levu era sa sega ni muria na vosa i Ilamani kei ira na nona itokani, io era sa soqoni vata me ra vorati ira na wekadra.

2 Ia raica oqo, era sa cudru sara vakalevu, ka nakita me ra vakamatei ira.

3 Na nodra iliuliu ko ira era sa cudruvi ira na wekadra e tamata levu ka kaukauwa; ia na yacana ko Amalikaia.

4 Ia sa gadreva ko Amalikaia me tui; ia ko ira na tamata ka ra cudru tu oqo era vinakata me nodra tui ko koya; raica sa lewevuqa vei ira oqo na “turaganilewa lalai ena vanua, ia era segata tiko na kaukauwa.

5 Ka era sa temaki ena vosa veicavilaki i Amalikaia, sa yalataka ni na lesi ira me ra liutaki ira na tamata kevaka era tokoni koya ka buli koya me nodra tui.

6 Sa vagolei ira tani ki na vaka-duiduile ko Amalikaia, e dina ga ni sa vunau tiko ko Ilamani kei iratou na wekana, io, e dina ga ni ratou karonā vakaidina na lotu, ni ratou a bete levu ena lotu.

7 Ka sa vuqa ena lotu era vakabauta na vosa veicavilaki i Amalikaia, o koya era sa vuki tani kina mai na lotu; ka sa vakaoqo na veika e baleti ira na tamata i

Nifai ena kena vakadomobula kei na kena vakarerevaki, e dina ga ni ra a “qaqa vei ira na Leimana-iti, kei na marau levu a yaco vei ira ena veisereki ni liga ni Turaga.

8 Eda sa raica rawa na “totolo ni nodra guilecava na Turaga na nodra Kalou ko ira na luve ni tamata, io, na totolo ni nodra vakayacora na caka ca, kei na nodra muri koya na vuni ca.

9 Io, eda raica talega na “ca levu ena vakayacora e dua na tamata ca, ena kedra maliwa na luve ni tamata.

10 Io, keimami sa raica me vaka ni sa tamata ilawaki qaseqase sara ko Amalikaia, ka sa matai ena vosa veicavilaki, sa temaki ira kina na tamata me ra kitaka na ka ca; io, me ra sa segata me ra vakarusa na lotu ni Kalou, me ra segata me ra vakacacana na yavu ni “bula galala ka solia vei ira na Kalou, se na veivakalougatataki ka vakalutuma ena dela ni vanua na Kalou ena vukudra na ^bivala-vala dodonu.

11 Ka sa qai yaco ni sa rogoca ko Moronai, na nodra “iliuliu levu duadua na mataivalu ni Nifaiti, na vakaduiduile oqo, sa cudruvi Amalikaia sara kina ko koya.

12 Ka sa yaco ni a dresuka na nona kote; ka taura e dua na tikina, ka vola kina vakaoqo—Me “ivakananumi ni noda Kalou, na noda lotu, na noda galala kei na noda tiko sautu, o ira na watida,

46 4a Mosa. 29:11, 28–29.

7a Alama 44:19–20.

8a Ila. 12:2, 4–5.

9a Mosa. 29:17–18.

10a 2 Nif. 1:7; Mosa. 29:32.

b 2 Nif. 1:7.

11a Alama 43:16–17.

12a Nie. 4:14;

Alama 44:5.

kei ira na luveda—a sa vesuka ena mua ni dua na kau balavu.

13 Ka sa tokara na nona isala ka-ukamea, kei na peleti ni serena, kei na nona isasabai, ka vauca e tolona na nona iyaragi; a sa kauta na kau, sa vesuki tu kina na tiki ni nona itutuvi, (a sa vakatoka ko koya na drotini ni galala) a sa cuva ki na qele, ka masuta vakaukauwa na nona Kalou, me takavi ira na wekana na veivakalougata-taki ni bula galala me yacova na gauna era taukena tiko kina na vanua na lotu Vakarisito—

14 Ia oqori na yaca era sa vakatokai kina o ira era sa vakabauta dina na ivakavuvuli i Karisito ka ra sa lewe ni lotu ni Kalou mai vei ira era sega ni lewe ni lotu.

15 Ka era sa yalodina sara ko ira na lewenilotu; io, ko ira era sa vakabauta vakaidina na Karisito era sa taura, ena yalomarau, na ^ayacai Karisito, se me ra ^blotu Vakarisito me vaka era kilai kina, me vaka na nodra vakabauta na Karisito o koya ena qai lako mai.

16 Ia o koya, ena gauna oqo, sa masulaka ko Moronai na nodra inaki na lotu Vakarisito, kei na galala ni vanua me na karoni.

17 Ka sa yaco ni sa sovaraka yani na yalona vua na Kalou, sa cavuta kece sara na vanua ena ceva kei ^aVanualala, io, na kena ivakalekaleka ga na vanua kece ena vualiku kei na ceva—Sa vanua digitaki ka vanua ni bula galala.

18 Ka sa kaya ko koya: Sa dina ena sega ni laiva na Kalou me da buturaki sobu ka vakarusai, ka beci koi keda eda sa taura na yacai Karisito, ia eda na qai vakarusai ga kevaka eda sa talaidredre.

19 Ia ni sa cavuta oti na veivosa oqo ko Moronai, sa lako yani vei ira na tamata, ka yaloyalo yani ki macawa ena nona ^aisulu ka a dresuka, me rawa ni ra raica ko ira kece na ka e volai tu ena tiki ni tutuvi, ka tagi yani vakadomilevu, ka kaya:

20 Raica, ko ira kece era na taura na itutu oqo ena vanua oqo, me ra lako mai ena kaukauwa ni Turaga, me ra veiyalayalati ni ra na tutaka na nodra dodonu, kei na nodra lotu, me na vakalougatataki ira kina na Turaga na Kalou.

21 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vei vosa oqo ko Moronai, raica, era sa cici vata mai ko ira na tamata ni sa vesu tu e tolodra na nodra iyaragi, era sa dresuka na nodra isulu me ivakatakilakila se me vaka na veiyalayalati ni ra na sega ni biuta na Turaga na nodra Kalou; se, ena dua tale na kena vosa, kevaka era na talaidredre ki na ivakaro ni Kalou, se me ra na lutu ki na talaidredre, ka ^amadua me taura na yacai Karisito, me na qai dresulaki ira na Turaga me vaka na nodra sa dresulaka na nodra isulu.

22 Sai koya oqo na veiyalayalati

15a Mosa. 5:7–9.
b Cakacaka 11:26;
1 Pita 4:16.

17a Alama 22:30–31.
19a DV Drotini.
21a 1 Nif. 8:25–28;

Moma. 8:38.

era a cakava, era biuta yani na nodra isulu ena yavai Moronai, ka kaya: Keimami sa veiyalaya-lati kei na neimami Kalou, ni keimami na vakarusai, me vakataki ira na wekai keimami ena vanua ena vualiku, kevaka keimami na lutu ki na talaidredre; io, me na qai biuti keimami ko koya ena yavadra na keimami meca, me vaka ga keimami sa biuta oqo na neimami isulu ena yavamuni me qai buturaki sobu, kevaka keimami lutu ki na talaidredre.

23 A sa kaya vei ira ko Moronai: Raica, eda sa ivovo ni kawa i Jekope; io, eda sa ivovo ni ^akawa i ^bJosefa, o koya era a dresulaka vakamatailalai na nona ^ckote ko ira na tuakana; io, raica oqo, me da nanuma me da muria na ivakaro ni Kalou, de ra na qai dresulaka ko ira na wekada na noda isulu, ia eda na qai biu ki vale ni veivesu, se volitaki yani, se me da vakamatei.

24 Io, me da maroroya sara na noda galala ni da ^aivovo ni kawa i Josefa; io me da nanuma tale ga na vosa i Jekope, ni sa bera ni mate, ia raica, e a raica ni a maroroi e dua na tikitiki ni kote i Josefa ka sega ni vuca. A sa kaya—Me vaka ni sa maroroi e dua na tikitiki ni kote i na luvequ, ena maroroya tale ga vakakina na liga ni Kalou e dua na ^bivovo ni kawa i na luvequ, me na qai kauta cake yani ki vei koya, ia era na qai mate na

vo ni kawa i Josefa, me vaka ga na ivovo ni nona isulu.

25 Raica, na ka oqo sa vakararawataka na yaloqu; o koya, sa marau kina na yaloqu ena vukuna na luvequ, baleta na iwase ni nona kawa ena kau cake yani vua na Kalou.

26 Raica oqo, sa vakaoqori na vosa i Jekope.

27 Ia oqo ko cei e kila na ivovo ni kawa i Josefa cava, ena rusa me vaka na nona isulu sa vuca, o ira beka era sa tawase tani mai vei keda? Io, ena rawa ni koi keda kevaka eda na sega ni tudei ena vakabauta na Karisito.

28 Ka sa qai yaco ni sa tinia na nona vosa ko Moronai sa lako yani, ka sa talatala tale ga yani ki na veivanua kece ka yaco tiko kina na veileti, me ra soqoni vata mai ko ira era sa gadreva me ra taqomaka na nodra bula galala, me ra tu ka vorati Amalikaia kei ira kece era sa vuki tani; ko ira era sa vakatokai na Amalikaiaiti.

29 Ka sa yaco ni sa raica ko Amalikaia ni ra sa lewelevu cake na tamata i Moronai mai vei ira na Amalikaiaiti—ia sa kila tale ga ni ra sa lomalomaruataka tiko na kena dodonu na inaki ni veika era segata—o koya, ni sa rivarivabi de na sega ni rawata na nona inaki, sa kauti ira era sa via muri koya ka ra dro ki na vanua ko Nifai.

30 A sa nanuma ko Moronai ni

23a iVakate. 49:22–26;
1 Nif. 5:14–15.
b DV Josefa, Luvei

Jekope.
c iVakate. 37:3, 31–36.
24a Emosi 5:15;

3 Nif. 5:21–24; 10:17.
b 2 Nif. 3:5–24;
Ica 13:6–7.

sa sega ni namaki me ra kauka-
uwa cake ko ira na Leimanaiti; o
koya sa nanuma kina me muduki
ira tani na tamata i Amalikaia, se
me tauri ira ka vakasukai ira lesu
mai, ka vakamatei Amalikaia, io,
ni kila ni na vakayavalati ira na
Leimanaiti ko koya me ra cudruvi
ira ka lako mai me valuti ira; io sa
kila ko koya ni na vakayacora ko
Amalikaia na ka oqo me na ra-
wata kina na nona inaki.

31 O koya sa nanuma kina ko
Moronai me kauta yani na nona
mataivalu, era sa soqoni vata mai,
ka vakaiyaragitaki ira, ka ra sa
veiyalayalati oti me ra taqomaka
na veisaututaki—ka sa yaco me
kauti ira yani na nona mataivalu
ka lako yani kei na nodra vale-
laca ki na loma ni lekutu ka tako-
sovi ira na Amalikaia ena loma ni
lekutu.

32 Ka sa yaco ni sa vakayacora
me vaka na nona gagadre, ia era
sa lako yani ki na lekutu, ka ta-
kosova na mataivalu i Amalikaia.

33 Ka sa yaco ni sa dro ko Ama-
likaia kei na vica ga na nona ta-
mata, ia ko ira na kena vo era
sa soro vei Moronai, ka kauti
ira lesu ko koya ki na vanua ko
Saraemala.

34 Ko Moronai oqo na tamata
era a ^adigitaka na turaganilewa
levu kei na domodra na tamata,
o koya sa tu vua na kaukauwa me
lewa na mataivalu kece ni Nifa-
iti, ka kitaka na ka sa nanuma ni
ganita.

35 Ka sa yaco ni o koya ga vei
ira na Amalikaiaiti e sega ni vei-
yalalayalati se tokona na cakacaka
ni bula galala, me rawa kina ni va-
kadeitaki na galala ni matanitu, sa
lewa ko koya me ra vakamatei; ia
era a lewelailai ga ko ira era caki-
taka na veiyalayalati ni tu galala.

36 Ka sa yaco talega, me lewa ko
Moronai me vakarewataki na dro-
tini ni galala ena veivale cecere
kecega ena nodra vanua, ka no-
dra na Nifaiti; o koya sa tea kina
na ivakatagedegede ni bula galala
vei ira na Nifaiti.

37 Ka era sa tekivu me tiko sautu
tale ena vanua taucoko; ka ra sa
tiko sautu vakaoqori me yacova
ni sa voleka ni cava na i ka tinika-
ciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki
na turaganilewa.

38 Ia ko Ilamani kei ira na ^abete
levu era sa maroroya na ivaka-
rau tudei ni veiqaravi ena lotu;
io, sa yaco tiko na tiko sautu kei
na marau ena lotu ena loma ni va
na yabaki.

39 Ka sa yaco ni lewevuqa era sa
mate yani, ka ra ^avakabauta dei-
vaki tu ni a sereka na yalodra na
Turaga ko Jisu Karisito; o koya era
sa biuti vuravura yani kina ena
marau.

40 Ia e so tale era sa mate ena
tauvi katakata ka dauveitauvi va-
kawasoma ena so na gauna ena
loma ni yabaki—ia era sega soti
ni lewelevu sara, ni sa tu na ^akau
kei na wakana sa vakarautaka tu
na Kalou me medra wai ni bula

34a Alama 43:16.
38a Alama 46:6.

39a Moro. 7:3, 41.
40a V&V 89:10.

na tamata ena veivanua kecega era sa tu kina—

41 Ia sa lewevuqa ga era mate ni ra sa qase; ia ko ira na vakaba-uti Karisito me yacova na mate, era na “marau vata kei koya ka sa dodonu meda vakabauta ni sa vakakina.

WASE 47

E sa kitaka ko Amalikaia na itovo qaseqase, na laba, kei na ivadi ca me tui kina vei ira na Leimanaiti—Era sa tamata ca ka vakarerevaki vakalevu sara mai vei ira na Leimanaiti ko ira na Nifaiti era a se tani. Rauta na 72 B.K.

Oqo me da lesuva tale mada na itukutuku kei Amalikaia kei ira na nona ilawalawa era a “dro ki na lekutu; ia raica, a kauti ira yani ko koya ki na ^bvanua ko Nifai, kivei ira na Leimanaiti ka vakayavalati ira na Leimanaiti me ra cudruvi ira na tamata i Nifai, ka mani vakarota kina na nodra tui na Leimanaiti me ra soqoni vata mai na nona tamata ena vanua taucoko, me ra laki valuti ira na Nifaiti.

2 Ka sa yaco ni sa kacivaki yani na nona itukutuku vei ira na tamata, era sa rere vakalevu sara kina; io, era sa rerevaka me vakacudruya na tui, ia era sa rere tale ga ni vala kei ira na Nifaiti de ra na vakayalia na nodra bula. Ka sa yaco me ra sega ni kitaka vakakina, se na iwase levu cake vei

ira era sa talaidredre ki na nona ivakaro na tui.

3 Ka sa qai yaco ni sa cudru vakalevu na tui ena nodra talaidredre; o koya ka lesi Amalikaia kina me liutaki ira na iwase ni nona mataivalu ka ra talairawarawa ki na nona ivakaro; ia sa vakaroti koya me lako yani ka vakasaurarataki ira na kena vo me ra cola iyaragi tale ga.

4 Oqo raica, sa vakaoqo na gagadre i Amalikaia; ni sa tamata daulawaki ka taleitaka ni vakayacora na ka ca, o koya ni sa tugana e lomana me vakasivoya na nodra tui na Leimanaiti.

5 Ia oqo sa tu vua na lewa me balleti ira na iwase ni Leimanaiti ka ra tokona na tui; ia sa segata me rawata na nodra veitokoni ko ira era sa talaidredre; o koya e mani lako kina ki na vanua ka vakatokai ko “Onita, ni ra a dro kece yani kina na Leimanaiti; ena nodra raica na mataivalu ni sa lako tiko mai, ia, era sa nanuma ni ra sa lako tiko mai me vakarusai ira, o koya era a dro kina ki Onita, na vanua ni yaragi.

6 Ia era sa lesia oti e dua na tamata me nodra tui ka nodra iliuliu, ni ra sa nakita ka vakadeitaka sara e lomadra me ra kakua ni vakasaurarataki me ra laki valuti ira na Nifaiti.

7 Ka sa yaco ni ra sa soqo vata ki na dela ni ulunivanua ko Anitipasa, ka ra vakavakarau kina me ra vala.

41a iVakata. 14:13.
47 1a Alama 46:33.

b 2 Nif. 5:5–8;
Oma. 1:12–13.

5a Alama 32:4.

8 Ia sa sega ni inaki i Amalikaia me kabai ira yani me vaka a vakarota na tui; ia raica sa nakita ga me ra totaki koya na mataivalu ni Leimanaiti, ka me liutaki ira ko koya, ka me vakasivoya na tui ka taura na matanitu vakatui.

9 Ia raica, sa yaco ni sa vakaroti ira na nona mataivalu me ra birika na nodra valelaca ena buca volekata na ulunivanua ko Anitipasa.

10 Ka sa yaco ni sa bogi na vana, sa talai ira yani na nona mataki na ulunivanua ko Anitipasa, ni vinakata ko koya me lako sobu mai vua ko koya na nodra iliuliu na tiko mai na ulunivanua, ka yacana ko Leonitai, me rau mai veivosaki ena boto ni ulunivanua.

11 Ka sa yaco ni sa taura ko Leonitai na itukutuku oqo sa sega ni lako sobu ki na boto ni ulunivanua. Ia sa yaco ni sa talatala mai vakarua ko Amalikaia, ni gadreva me lako sobu yani vua. Ia a yaco ni a sega ni lako ko Leonitai, ia a talatala tale mai ko koya ena kena ikatolu ni gauna.

12 Ka sa yaco ni sa kila ko Amalikaia ni na sega ni lako sobu mai vua mai na ulunivanua ko Leonitai, sa lako cake yani vua ki na ulunivanua, ka volekata sara yani na nona itikotiko ko Leonitai; sa talatala tale yani me kena ikava vei Leonitai me lako sobu mai me rau veivosaki, ka me kauta mai e so na nona sotia me ra yadravi koya tiko.

13 Ka sa yaco ni sa lako sobu mai

ko Leonitai kei ira na nona yadra vei Amalikaia, sa kerea ko Amalikaia me kauta na nona mataivalu ko Leonitai ena bogi ga ko ya, ka vakavolivoliti ira na tamata ena nodra keba, ko ira ka solia vua na tui me lewai ira, ena soli ira yani vei Leonitai, ia ko koya me na qai lesi koya (Amalikaia) me ikarua ni iliuliu ena mataivalu taucoko.

14 Ka sa yaco ni sa kauti ira sobu mai na nona mataivalu ko Leonitai ka vakavolivoliti ira na sotia i Amalikaia; ia ni ra qai yadra mai ena mataka, era sa vakavolivoliti ira tu na mataivalu i Leonitai.

15 Ka sa yaco ni ra raica ni ra sa vakavolivoliti tu, era sa vakamasuti Amalikaia me ra tovata ga kei ira na wekadra oqo, me ra kakua kina ni vakamatei. Oqori sara ga na ka e nakita tiko ko Amalikaia.

16 Ka sa yaco ni sa “sega ni muria na ivakaro ni tui, ni sa soro ga ka soli ira yani na nona tamata. Oqo na ka a nakita lo tiko mai ko Amalikaia, me rawata kina na ka sa gadreva, me vakasivoya na tui.

17 E sa dau nodra itovo na Leimanaiti, kevaka e vakamatei na iliuliu levu duadua, me na digitaki na ikarua ni iliuliu me iliuliu levu duadua.

18 Ka sa yaco ni sa lesia e dua na nona tamata ko Amalikaia, me vagagai Leonitai tiko vakamalua me yacova ni mate.

19 Ni sa mate ko Leonitai, era sa digitaki Amalikaia sara ko ira na Leimanaiti me nodra iliuliu ka nodra turaganivalu levu duadua.

20 Ka sa yaco ni sa lako vata yani kei na nona mataivalu ko Amalikaia, (ni sa rawata na ka a gadreva), ki na vanua ko Nifai, ki na koro levu ko Nifai, na nodra koro turaga.

21 A sa lako mai na tui kei na nona matayadra me tavaki ira, ni sa nanuma ko koya ni a laki vakayacora ko Amalikaia na nona ivakaro, ka sa vakasoqona vata mai e dua na mataivalu levu me valuti ira na Nifai.

22 Ia raica, ni sa lako mai na tui me tavaki ira, sa talai rau yani na nona tamata ko Amalikaia me rau kidavaka na tui. A rau sa cuva sobu e matana, me vaka ni rau vakarokorokotaka na nona cecere.

23 Ka sa yaco ni sa dodoka yani na tui na ligana me vakaduri rau, ni oqo na nodra ivakarau na Leimanaiti, me ivakatakilakila ni satu, era a vulica mai vei ira na Nifaiti.

24 Ka sa yaco ni vakaduria cake ga mai na imatai ni tamata mai na qele, raica a suaka sara na tui e utona; a bale sobu kina ki na qele.

25 A ra sa dro na dauveiqaravi ni tui; ia erau sa qai kaci na dauveiqaravi i Amalikaia ka kaya:

26 Raica, era sa suaka na utona na tui ko ira na nona dauveiqaravi; sa bale sobu ko koya ka ra sa dro na nona dauveiqaravi; dou lako mai, ka raica oqo.

27 Ka sa yaco ni sa vakarota ko Amalikaia me ra lako cake yani na nona mataivalu ka raica na ka sa yaco vua na tui; ia ni ra sa yaco

yani ki kea, era sa raica ni sa davoca koto na nona dra na tui; sa vosa cudrucudru ena nona veicavilaki ko Amalikaia ka kaya: Ko koya ga sa lomana na tui, me cici muri ira yani na nona dauveiqaravi, me rawa ni ra vakamatei.

28 Ka sa yaco ni sa ra cici muri ira yani na dauveiqaravi ni tui, ko ira kecega sa lomana na tui ka rogoca na veivosa ko ya.

29 Oqo ni ra sa raica na dauveiqaravi ni tui ni sa cici muri ira yani e dua na mataivalu, era sa rere vakalevu sara ka dro ki na loma ni lekutu, ka basika yani ki na vanua ko Saraemala ka laki tovata sara kei ira na “tamata i Amoni.

30 Ia era sa lesu lala na mataivalu ni sa tawayaga na nodra veicemuri; ia sa mani rawa sara na lomadra na tamata ko Amalikaia, ena nona ilawaki qaseqase.

31 Ka sa yaco ena mataka sa kauta yani ko koya na nona mataivalu ki na koro levu ko Nifai, ka taura na koro levu ko ya.

32 Ka sa yaco me rogoca na ranadi ni sa vakamatei na tui—ka ni a vakauta yani na kena itukutuku ko Amalikaia ni ra sa labati koya ga na nona dauveiqaravi, ka a kauta ko koya na nona mataivalu me vakasasataki ira, ia sa tawayaga na nodra vakasaqagara ka ra lesu lala mai, ni ra sa dro sara yani—

33 Ia ni sa rogoca na itukutuku oqo na ranadi, sa talatala yani vei Amalikaia ka kerei koya me

lomani ira na lewenikoro; ka sa vinakata tale ga me lako yani ko Amalikaia, kei ira na ivakadinadina era a vakadinadinataka na nona a bale mate na tui.

34 Ka sa yaco ni sa kauta yani ko Amalikaia na dauveiqaravi ka vakamatea na tui, kei ira kece ka a tiko vata kei koya, vua na ranadi ena vanua ka dabe toka mai kina; ia era sa vakadinadinataka kece vua ni o ira ga na nona dauveiqaravi era a vakamatea na tui; ia era kaya talega: Era sa dro kece; e sega beka ni ivakadinadina oqo me na beitaki ira? Ia sa yaco ni sa ra vakaceguya na ranadi me baleta na nona sa leqa na tui.

35 Ka sa yaco ni sa segata ko Amalikaia na nona veitokoni na ranadi, ka tauri koya me watina, ia oqo ena nona ilawaki qaseqase, kei na nodra veivuke na nona dauveiqaravi lawakica, e mani nona kina na matanitu vakatui; io, ka vakadeitaki ko koya me tui ena vanua taucoko, vei ira na Leimanaiti, ka kovuti vata kina ko ira na “Leimanaiti, kei na Lemuelaiti, kei na Isimelaiti, kei ira kece era a se mai vei ira na Nifaiti, mai na gauna a veiliutaki kina ko Nifai me yacova mai na gauna oqo.

36 Ko ira na ^ase tani oqo, sa soli vei ira na ivakasala kei na itukutuku vata ga a soli vei ira na Nifaiti, io, ni ra sa vakasalataki ena dua na ivakarau ni ^bkila na Turaga, o koya, e sa dredre kina me

siqemi, ni sega ni dede ga na nodra se tani, era sa ca vakaukauwa sara, ka ^csega ni dau veivutuni, era sa kila vakalevu cake ka dau caka ca, ka vakarerevaki vakalevu cake sara mai vei ira na Leimanaiti—era sa gunu ena nodra ivakarau na Leimanaiti; era sa vucesa cake mai, era sa dauvakayacora na itovo vakasisila kecega; io, era sa guilecava vakadua na Turaga na nodra Kalou.

WASE 48

Sa vakauqeti ira na Leimanaiti ko Amalikaia me ra saqati ira na Nifaiti—Sa vakavakarau ko Moronai me taqomaka na nodra inaki na lotu Vakarisisito—E dau rekitaka ko koya na bula galala kei na sereki, ka sa tamata qaqa ni Kalou. Rauta na 72 B.K.

KA sa qai yaco ni ena gauna ga sa nona kina na matanitu vakatui ko Amalikaia, sa vakauqeti ira sara na Leimanaiti me ra saqati ira na tamata i Nifai; io sa lesia e so na tamata me ra laki vosa mai vei ira na Leimanaiti ena nodra vale cecere, ka saqati ira na Nifaiti.

2 Ia sa vakaoqo na nona vakauqeti ira na Leimanaiti me ra saqati ira na Nifaiti ena icavacava ni katinikaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, ni sa mai rawata kece na nona ituvatuva, io, sa mai buli me nodra tui na Leimanaiti, e sa gadreva talega me veiliutaki ena vanua taucoko, io, vei ira kece na tamata era

35a Jeko. 1:13–14.

36a DV Vukitani.

b Ipe. 10:26–27;

Alama 24:30.

c Jere. 8:12.

tawana tu, ko ira na Nifaiti kei ira talega na Leimanaiti.

3 O koya ka a rawata kina na nona inaki, ni sa vakaukauwataka na lomadra na Leimanaiti, ka vakamatabokotaki ira, ka vakayavalati ira me ra cudruvi ira sara, me yacova ni sa soqona rawa kina e dua na mataivalu levu me laki valuti ira na Nifaiti.

4 Ni sa qatia ko koya me vakamalumalumutaki ira na Nifaiti ka vakabobulataki ira, ni ra sa lewevuqa sara na nona tamata.

5 Ia sa lesi ira na Soramaiti me ra “turaganivalu liu, ni ra sa kila vinaka cake na nodra kaukauwa na Nifaiti, era sa kila vinaka na nodra ivakarau ni vala kei na nodra koro ni valu, kei na veivanua e rawarawa ni kabai ena nodra veikoro; oqo na vuna sa lesi ira kina me ra turaganivalu liu ena nona mataivalu.

6 Ka sa yaco me ra tokia na nodra keba ka lako ki na vanua ko Saraemala ena loma ni lekutu.

7 Oqo sa yaco ena gauna sa oga tiko kina ko Amalikaia me rawata na itutu cecere kei na kaukauwa ena nona ilawaki, sa oga tale tiko ga kina ko Moronai ena nona “vakarautaka tiko na nodra vakasama na nona tamata, me ra yalodina tiko ga vua na Turaga na nodra Kalou.

8 Io, sa vakaukauwataka tiko na mataivalu ni Nifaiti, ka tara e so na itikotiko ni valu lalai, se na ivunivuni; a ra sa binia cake na

qele me viribaiti ira na nona mataivalu, e ra sa tara na bai watu cecere me wavokita na nodra veikoro, ka vakamura na iyalayala ni nodra vanua; io sa caka vakaoqo ena nodra vanua taucoko.

9 A sa vakalevutaka na tamata ivalu ena nodra veikoro e viribaiti vakamalumalumu, ia sa vakaoqo na nona taqomaka vakaukauwa na nodra vanua kecega na Nifaiti.

10 Sa vakaoqo na nona vakavakarau tiko ko koya me “taqomaka na nodra bula galala, na nodra vanua, na watidra, kei na luvedra, kei na nodra tiko sautu, kei na nodra rawa ni bula vua na Turaga na nodra Kalou, ka me rawa ni ra taqomaka na ka era vakatoka na kedra meca me nodra ivakarau ni nanuma na lotu Vakarisito.

11 Ia sa tamata kaukauwa sara ka qaqa ko Moronai; ka sa tamata taucoko na nona “kila ka; io, e dua na tamata ka sega ni dau taleitaka na vakadave dra; e dua na tamata ka dau rekitaka na yalona na bula galala kei na sereki ni nona vanua, kei na nodra sereki mai na wekana ena veivakabobulataki;

12 Io, e dua ka sa vuabale na nona vakavinavinaka vua na nona Kalou, ena vuku ni isolisoli e vuqa kei na veivakalougata-taki e sobuti ira na nona tamata; e dua ka daucakacaka vagumata sara ena vuku ni nodra “tiko vinaka kei na taqomaki na nona tamata.

13 Io, ka a dua na tamata ka

48 5a Alama 43:6.
7a Alama 49:8.

10a Alama 46:12–13.
11a DV Kila.

12a DV Qaravi ni Tiko
Vinaka.

tudei ena vakabauti Karisito, ka a “yalataka ena dua na bubului me na taqomaki ira na nona tamata, na nona dodonu, kei na nona vanua kei na nona lotu ke na mani yaco me dave sara kina na nona dra.

14 Era sa vakavulici na Nifaiti me ra taqomaki ira mai vei ira na nodra meca, me yacova na dave ni dra ke sa ganita me vakakina; io, era sa vakavulici talega me ra “kakua ni dau veivakacudrui io, me ra kakua ni lave iseleiwau tale ka vakavo ga me saqati kina na meca, se me maroroi kina na nodra bula.

15 Ia oqo na nodra vakabauta, ni kevaka e sa vakayacori oqo ena vakasaututaki ira na Kalou ena vanua, se ena dua tale na kena vosa, kevaka era na talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou, ena vakasaututaki ira ko koya ena vanua; io, me ra na vakasalataki me ra dro, se me ra vakarau ena ivalu, me vaka ga na kena ivala-
vala e ra na sotava;

16 Ena vakatakila talega vei ira na Kalou na vanua era na lako kina me ra na taqomaki kina mai vei ira na meca, ia ni ra sa cakava oqo, ena vueti ira na Turaga; ia sa vakaoqo na vakabauta i Moronai, ka sa vakamolimoli kina na yalona; e “sega ena vakadavei ni dra ia sa rekitaka ga me kitaka na ka vinaka, me maroroi ira kina na nona tamata, io, ena muri ni

ivakaro ni Kalou, io, kei na kena saqati na caka ca.

17 Io e dina, e dina au sa kaya vei kemudou, kevaka era sa tau-tauvatata kei Moronai ko ira kece na tamata era sa mate yani, kei ira era bula tiko edaidai, kei ira era na qai bula e muri, raica sa na kuretaki me sega ni mudu na kaukauwa kei eli; io sa na sega tale ga ni rawata na lomadra na luve ni tamata ko koya na “tevoru.

18 Raica, ko koya e tamata me vakataki Amoni, na luvei Mosaia, io, e vakataki ira talega na luvei Mosaia tale eso, io, kei Alama talega kei ira na luvena, ni ra sa tamata kece sara ni Kalou.

19 Raica oqo, ko Ilamani kei ira na wekana, era sa yaga talega vei ira na tamata me vakataki Moronai; ni ra sa vunautaka na vosa ni Kalou, ka papitaisotaki ira ki na veivutuni ko ira kece na tamata era muria na nodra vosa.

20 Ia oqo era sa lako yani, ia ko ira na tamata era sa “vakayalomalumalumutaki ira ena vuku ni nodra vosa, ka sa ^btaleitaki ira sara kina vakalevu na Turaga, ka ra sa galala kina mai na ivalu kei na veileti ena kedra maliwa, io, me va na yabaki.

21 Ia, me vaka au sa kaya oti, ni sa voleka tiko ni mai cava na ikatinikaciwa ni yabaki, io ni ra sa veisaututaki tu, era sa vakasaurarataki ga me ra veivala kei ira na wekadra na Leimanaiti.

13a Alama 46:20–22.
14a Alama 43:46–47;
3 Nif. 3:20–21;
Moma. 3:10–11;

V&V 98:16.
16a Alama 55:19.
17a 1 Nif. 22:26;
3 Nif. 6:15.

20a DV Yalomalumalumu,
Yalomalua.
b 1 Nif. 17:35.

22 Io, me kena ivakalekaleka ga, na nodra ivalu kei ira na Leimanaiti e sega ni oti rawa me vica vata na yabaki, e dina ga ni ra sega ni taleitaka na veika oqo.

23 Oqo, sa “ka ni rarawa sara vei ira me ra valuti ira na Leimanaiti, baleta ni ra sega ni taleitaka na vakadavei ni dra; io, e sega ni o koya ga oqori—era rarawataka tale ga ni ra sa idewadewa ni nodra toki tani mai na vuravura oqo ki na dua na vuravura tawamudu e vuqa na wekadra, ni ra se bera ni vakarau tu me ra sota kei na nodra Kalou.

24 O koya era na sega ni solia na nodra bula, me ra vakamatei vakaloloma kina ko ira na “waidra kei na luvedra mai vei ira ka ra a wekadra tu e liu, io, ka ra sa ^bse tani mai na nodra lotu, ka biuti ira ka laki okati vata kei ira na Leimanaiti me mai vakarusai ira.

25 Io, era sega ni na ciqoma me ra na marautaka tu na wekadra na nodra dra na Nifaiti, kevaka me se tu e so era muria na ivakaro ni Kalou, ni nona yalayala na Turaga e vakaoqo, kevaka era na muria na ivakaro era na tiko sautu ena vanua oqo.

WASE 49

Era sa sega ni rawata na mataivalu ni Leimanaiti me ra kabata na koro lelevu ka viribaitaki vakavinaka tu ko Amonaia kei Noa—E sa vosavakacacataka na Kalou ko Amalikaia ka

yalataka me na gunuva na dra i Moronai—Era sa tomana ko Ilamani kei ira na wekana na vakaukauwataki ni lotu. Rauta na 72 B.K.

KA sa qai yaco ena ikatini ni siga ena ikatinikadua ni vula ni ikatinikaciwa ni yabaki, sa laurai kina na mataivalu ni Leimanaiti ni ra sa gole tiko yani vaka ki na vanua ko Amonaia.

2 Ia raica, sa vakavoutaki tale na koro levu ko ya, ka sa biuta ko Moronai e dua na mataivalu ena iyalayala ni koro, e ra sa binia cake na qele me viribaiti ira mai na nodra gasau ni dakaititi, kei na nodra vatu na Leimanaiti; ia raica, ni ra dau vala ena vatu kei na dakaititi.

3 Raica, au sa tukuna oti ni sa vakavoutaki na koro ko “Amonaia. Au sa kaya vei kemudou, io, e vakavoutaki ga e so na tikina; baleta ni ra sa vakarusa na koro ko ya ko ira na Leimanaiti, ena vuku ni nodra ivakarau ca na kena tamata, a ka oqo era sa nanuma kina na Leimanaiti ni na rawarawa sara na nodra kaba na koro ko ya.

4 Ia raica, era sa yalorarawa vakalevu dina; ni ra raica na nodra sa kelia wavokita na nodra itikotiko ko ira na Nifaiti, ka binia me rewaicake sara na qele me vakavolivolita na nodra koro; io sa cecere sara na bai oqori ka sa dredre kina ni yaco yani vei ira na nodra gasau ni dakaititi kei na

23a V&V 42:45.
24a Alama 46:12.

b DV Vukitani.
49 3a Alama 16:2–3, 9, 11.

nodra vatu na Leimanaiti me vakamawe, na sala wale ga e rawa ni ra yacovi ira yani kina, oya me ra muria yani na kena matamata.

5 Ena gauna oqo era kurabui dina sara vakalevu na nodra ililiu ni turaganivalu na Leimanaiti, ena nodra sa rui yalomatua na Nifaiti ena nodra viria vaqaseqase na bai ni nodra koro.

6 Era a nuitaka ga na nodra ililiu na Leimanaiti na kedra lewelevu, io era nanuma kina ni na rawarawa me ra ravuti ira na Nifaiti me vaka era sa daukitaka tiko; io, era a vakarautaka tale ga na nodra isasabai, kei na peleti ni sere, kei na isulu kuli ni manumanu, io, na nodra isulu sa vavaku vinaka me ubia na yagodra.

7 Ia ni sa vaka tu oqo na nodra vakavakarau ka ra nanuma ni sa rawarawa sara me ra vakamalumalumutaki ira na wekadra ka vauci ira ena ivua ni veivakabobulataki, se me ra ravuti ira ka vakarusai ira sara me vaka na ka era gadreva.

8 Ia raica, era kurabui dina ka druka vakalevu ni ra sa “vakarautaki ira vakavinaka tu mai, ena kena ivalavala e sa sega ni bau kilai vakadua vei ira na luvei Liai. Oqo era sa vakarau tu me baleti ira na Leimanaiti, me ra na vala ena kena ivakarau sa vakarota vei ira ko Moronai.

9 Ka sa yaco me ra drukataka sara na Leimanaiti, se ko ira na

Amalikaiaiti, na nodra vakavakarau ki na ivalu.

10 Oqo, kevaka beka me a litaka sobu mai na nona mataivalu ko Amalikaia na tui mai na “vanua ko Nifai, ke a vakaroti ira ga na Leimanaiti me ra kabai ira yani na Nifai ena koro ko Amonaia; ia raica sa sega ni dau kauwaitaka ko koya na nodra dra na nona tamata.

11 Ia raica, sa sega ni lako sobu mai me mai vala ko Amalikaia. Ia raica, era sa sega ni via kabai ira na Nifaiti ena koro ko Amonaia ko ira na nona turaganivalu liu, ni sa vukica sara na nodra ituvatuva na Nifaiti ko Moronai, era sa kila ni sa sega ni rawa me ra kabai ira yani na Leimanaiti, ka ra sa vaka-suka ga ena yalorarawa.

12 O koya e ra sa suka lesu kina ki na lekutu ka tokia yani na nodra itikotiko, era toki sara ki na vanua ko Noa, ni ra nanuma ni rawarawa me ra kabai ira na Nifaiti mai kea.

13 Ni ra sa sega ni kila ko ira ni sa taqomaka ka “viribaita vinaka sara ko Moronai na nodra veikoro vakavolivolita kece na vanua taucoko; o koya era sa lako yani kina ki na vanua ko Noa ena inaki dei; io, era sa bubului na nodra turaganivalu liu ni ra na vakarusai ira na tamata ena koro ko ya.

14 Ia raica, era kurabui dina ni ra sa raica na koro ko Noa ka a dau malumalumu tu ga e liu, ni sa cokonaki vinaka sara ena vukui

Moronai ka sa kaukauwa tu oqo, io me sivia na kena kaukauwa na koro levu ko Amonaia.

15 Ia raica, oqo, sa lewa vakayalomatua sara ena ka oqo ko Moronai; ni sa nanuma ko koya ni ra na rerevaka na koro levu ko Amonaia; me vaka ga ni a malumalumu taudua na koro levu ko Noa ena vanua, o koya era sa lako yani kina me laki valuta; ia sa vakaoqo na nona gagadre.

16 Ka raica, sa lesi Liai ko Moronai me turaganivalu liu ka lewai ira na tagane ena koro levu ko ya; ia sai "Liai ga oqo ka a ravuravu vakalevu vei ira na Leimanaiti ena nodra a vala ena buca ena tokalau ni uciwai ko Saitoni.

17 Ia oqo raica e sa yaco, ni ra sa rarawa dina na Leimanaiti ena nodra kila ni liutaka tiko mai na koro ko ya ko Liai, ni ra sa rerevaki Liai vakalevu sara; ia era sa bubuluitaka oti na nodra turaganivalu ni ra na valuta na koro levu ko ya, o koya era sa kauti ira yani kina na nodra mataivalu.

18 Oqo raica, sa titobu sara na nodra ikeli ni valu na Nifaiti, ka cecere na ibinibini qele era viribaita wavoki kina na nodra itikotiko; sa sega tale na sala e rawa me ra muria yani na Leimanaiti me ra kabai ira kina, na matamata ga.

19 Ia sa vaka tu oqori na nodra vakarau na Nifaiti me ra vakarusai ira era segata me ra kabata yani na koro se me curu yani ena dua tale na sala, era na lauviri

mai ena vatu ka lauvana ena dakaititi.

20 A sa vaka tu oqo na nodra vakarau io era sa vakarau tu ko ira na nodra tamata qaqa me ra ravuti ira era via curuma yani na matamata me ra kaba na koro; io me ra ravuti ira ena iseleiwau kei na nodra irabo, ia e ra sa vakarau tu me ra na taqomaki ira mai vei ira na Leimanaiti.

21 Ka sa yaco ni ra sa kauti ira yani na nodra mataivalu ko ira na turaganivalu liu ni Leimanaiti me ra mai tu ena matamata, ka tekivu me veivala kei ira na Nifaiti, me rawa ni ra curuma yani na vanua era taqomaki tiko kina; ia raica, era vakasuka ena veigauna, me yacova ni ra sa mate ena dua na veivakamatei levu.

22 Ni ra kila na Leimanaiti ni ra na sega ni curuma rawa yani na nodra koro na Nifaiti ena matamata ko ya, era sa qai tekivu kelia na ibinibini qele ka vakasisia yani ki na i keli, me ra muria yani ka valuti ira na Nifaiti; ia ni ra sa kitaka na ka oqo, sa vakasavi ira lesu mai na nodra gasau ni dakai kei na vatu na Nifaiti; raica era sa sega ni buluta yani na ikeli ena qele, ia sa sinai ga ena yagodra na nodra mate kei ira era vuetaki.

23 Ia sa vakaoqo na nodra rawai ira na nodra meca ko ira na Nifaiti; ia era sa segata vakaukauwa sara na Leimanaiti me ra vakarusai ira na Nifai, ka ra ia tiko me yacova ni ra sa mate koso ko ira kece na nodra turaganivalu liu io,

era sa bale mate e udolu vakacaca na Leimanaiti; ka sega ni duabulu na tamata vei ira na Nifaiti e mate kina.

24 Ia e limasagavulu ga vei ira era mavoa ena nodra dakai titi na Leimanaiti ka vanataki mai mata-mata, ia me vaka ni sa taqomaki vinaka tu mai na nodra isasabai, kei na nodra peleti ni sere, kei na peleti ni ulu o koya e mavoa ga kina na yavadra ka vuqa na mavoa oqo e bibi sara.

25 Ka sa yaco, ni ra sa raica na Leimanaiti ni ra sa bale mate kece na nodra turaganivalu liu, era sa dro yani ki na lekutu. Ia sa yaco me ra lesu tale ki na vanua ko Nifai ka tukuna na itukutuku ni nodra a vakadrukai vakaca, kivei Amalikaia, na nodra tui, o koya e dua na kawa vaka-Nifai.

26 Ka sa yaco ni sa cudruvi ira vakalevu na nona tamata ko koya, ni sa sega ni yaco na ka a nakita vei ira na Nifaiti; ni sa sega ni vauci ira ena ivua ni veivakabobulataki.

27 Io, sa cudru sara vakalevu ko koya, ka ^avosavakacacataka na Kalou, ka vakatalega kina ko Moronai, ka ^bbubuluitaka ni na gunuva na nona dra; ia sa vuna oqo ni muria ko Moronai na ivakaro ni Kalou ena nona vakavakarautaka tiko na nodra taqomaki na nona tamata.

28 Ka sa yaco, ni ena dua tale na tikina, e ra sa ^avakavinavinaka vua na Turaga na nodra Kalou ko ira na tamata i Nifai, ni

sa vakabulai ira mai na ligadra na nodra meca, ena nona kauka-uwa e sega ni vakatautauvatataki rawa.

29 Sa mai cava eke na ikatinikaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

30 Io, era sa tiko sautu sara na tamata, ka levu na nodra vaka-saututaki ena lotu baleta na nodra rogoca vakagumatua na vosa ni Kalou, ka tukuna vei ira ko Ilamani, Sipiloni, Korianitoni, Amoni, kei ira na wekadra, io, kei ira kece ka ra sa tabaki ena ^aivakarau tabu ni Kalou, me ra papitaiso ki na veivutuni, ka talai yani me vunau vei ira na tamata.

WASE 50

E sa vakaukauwataka vakaivalu ko Moronai na nodra vanua na Nifaiti—Era sa tara e vuqa na veikoro lelevu—E sa yaco vei ira na Nifaiti na ivalu kei na veivakarusa ena gauna ni nodra caka ca ka itovo vakasisila—E sa vakadrukai ko Morienitoni kei na nona ilawalawa era a se tani, mai vei Tenikamu—E sa mate ko Nifai, ka sa dabeca na nona itikotiko ni veilewai ko Paorani na luvena tagane. Rauta na 72–67 B.K.

KA sa yaco ni sa sega ni cegu ko Moronai ena nona vakavakarau tiko ki na ivalu, se me taqomaki ira na nona tamata mai vei ira na Leimanaiti; ia ena itekivu ni i ka ruasagavulu ni yabaki ni nodra

27a DV Vosa Vakacacataka,
Vosa Vakacacataki.

b Cakacaka 23:12.
28a DV Vakavinavinaka.

30a Alama 43:2.

veiliutaki na turaganilewa, sa vakaroti ira kina na nona mataivalu me ra kelia na ikeli ni valu ka binia na qele me wavokita na veikoro kece ena nodra vanua na Nifaiti.

2 A sa vakarota me tara ena dela ni ibinibini qele oqori na vatavata kau me vaka na balavu ni tamata na kena cecere me wavokita kece sara na veikoro lelevu.

3 A sa vakarota tale ga me viri ena vatavata oqori na moto gagata me caka me kaukauwa sara ka rewa icake tale ga.

4 A sa vakarota me tara e so na vale cecere me irova sobu tu mai na bai vakamoto oqori, ia me tara vakaukauwa sara me kakua kina ni vakamavoataki ira na gasau ni dakai titi se na nodra vatu ni irabo na Leimanaiti.

5 Ia a ra sa vakarau tu me ra toka mai ena dela ni vale cecere ko ya, ka qai viritaka sobu yani na vatu me vaka ga na nodra gagadre kei na nodra kaukauwa, ka vakamatei ira era via toso volekata mai na bai ni veikoro lelevu.

6 Sa vakaoqo na nona vakarautaka ko Moronai na veitikitiko kaukauwa ni valu me wavokita na veikoro kece sara ena vanua taucoko, me vorati ira na meca era na lako mai.

7 Ka sa yaco ni lewa ko Moronai me ra lako yani na nona mataivalu ki na lekutu ena tokalau; io, era sa lako kina ka vakasavi ira na Leimanaiti kece era tiko mai na lekutu ena tokalau, me ra lako ki

na nodra vanua, ena ceva ni vanua ko Saraemala.

8 Ia na vanua ko Nifai sa tekivu ga mai na wasawasa ena tokalau ka kauta vakadodonu yani ki na wasawasa ena ra.

9 Ka sa yaco ni sa vakasavi ira tani kece na Leimanaiti ko Moronai mai na lekutu ena tokalau, na lekutu ka koto ena vualiku ni nodra vanua, sa vakarota me ra toki yani na tamata mai na vanua ko Saraemala kei na veivanua volekata, me ra laki tawana na veikau mai na tokalau, ia me ra laki tawana na iyalayala ni vanua ko ya me yaco ki matasawa.

10 Ia sa biuta tale ga eso na nona mataivalu ena ceva, ena iyalayala ni nodra vanua, ka vakarota me ra viria na kena “bai me taqomaki ira na nona mataivalu kei na nona tamata mai na ligadra na nodra meca.

11 A sa sogolatia kina na nodra koro ni valu na Leimanaiti mai na lekutu ena tokalau, io, ka vakakina ena yasana ki na ra, ka viribaita na iyalayala ni nodra vanua na Nifaiti kei ira na Leimanaiti, ena maliwa ni vanua ko Saraemala kei na vanua ko Nifai, mai na wasawasa ena ra, ka cici ravita na ulu ni wai ko Saitoni—era sa tawana tu na Nifaiti na veivanua kece ena vualiku; io, na veivanua kece ena vualiku ni vanua ko Vanuasautu me vaka na veika era gadreva.

12 Sa vakaoqo na nodra segata ko Moronai, kei na nona

mataivalu ka sa levu cake tiko ga e veisiga na kedra iwiliwili, ena nodra sa kila na tamata na vei-taqomaki kaukauwa era cakava tiko, me ra sogota na nodra igu kei na nodra kaukauwa na Leimanaiti ena veivanua kece era taukena, ka me muduki kina na nodra kaukauwa ena vanua era sa taukena.

13 Ka sa yaco me ra sa tekivu tara e dua na koro levu ko ira na Nifaiti, ka vakatoka me yacana ko Moronai; a sa tiko ena yasa ni matasawa ki na tokalau; ia ena ceva ni nodra vanua na Leimanaiti.

14 Ia e ra sa tekivu tara tale ga e dua na koro levu ena kedrau maliwa na koro ko Moronai kei na koro ko Eroni, me semata na iyalayala ni vanua ko Moronai kei Eroni; a ra sa vakatoka me yaca ni koro levu ko ya, se na vanua ko ya, ko Nifaia.

15 Ia ena yabaki vata ga ko ya e ra sa tekivu tara tale ga kina e vuqa na veikoro ki na vanua ena vualiku, ka dua ena dua na ke na ivakarau ka ra vakatoka me yacana ko Liai, ka sa toka e mata-sawa ena iyalayala ni vanua ki na vualiku.

16 Ia sa mai cava eke na ikarua-sagavulu ni yabaki.

17 Ia sa sautu tu vakaoqo na nodra bula na tamata i Nifai ena itekivu ni ikaruasagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

18 Era sa sautu vakalevu sara ka ra vutuniyau vakalevu tale ga; io, era sa tubu me lewevuqa me ra tamata kaukauwa vakalevu sara ena vanua.

19 Ka eda sa raica oqo na yaloloma kei kena dodonu sara ni nona ivalavala na Turaga, ena kena dau vakayacori na veika e yalataka vei ira na luve ni tamata; io, eda rawa ni raica ni sa vakadinadinataki na nona vosa, ena gauna sara ga oqo, ni a tukuna vei Liai ka kaya:

20 Ko sa kalougata ko iko kei ira na nomu kawa; ia era na vakalougatataki ka ra na tiko sautu ena vanua, kevaka era sa muria na noqu ivakaro. Ia mo nanuma tiko, kevaka era sega ni muria na noqu ivakaro era na “muduki tani mai na nona iserau na Turaga.

21 Ia eda sa raica ni sa vakadinadinataki na vosa ni yalayala kece oqo vei ira na tamata i Nifai; ni sa baleta na nodra veiba kei na veileti, io, na nodra daulaba, kei nodra daubutako, kei na nodra dauqarava na kalou matakau, na nodra veibutakoci, kei na nodra itovo vakasisila, ka tu vei ira, a vakavuna na nodra veivaluvaluti kei na nodra vakarusai.

22 Ia era sa dauvakabulai ga ena veigauna kece sara ko ira na yalodina ni ra muria na ivakaro ni Turaga, ia ko ira na lewe vica na udolu na wekadra ka ra sa kitaka tiko ga na i vakarau ca, era a vakabobulataki, se vakamatei ena iseleiwau, se malumalumu ena

tawavakabauta, ka veimaliwai ke ira na Leimanaiti.

23 Ia raica e sega mada ni bau dua na “gauna me ra a marau vakalevu kina na tamata i Nifai, me tekivu mai na gauna i Nifai, ka vakakina na gauna i Moronai, io, me vaka ena gauna oqo, na ikaruasagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

24 Ka sa yaco me mai cava tale ga yani na ikaruasagavulu karua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa ena sautu; io, sa vakatale ga kina ena ikaruasagavulu katolu ni yabaki.

25 Ka sa yaco ni ena itekivu ni ikaruasagavulu kava ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, ke a yaco tiko ga na tiko sautu ena kedra maliwa na Nifai kevaka me a sega na “veiqatitaki ni vanua ko Liai kei na vanua ko Morienitoni, o koya ka semata na vanua ko Liai; ka rau tiko ruarua e matasawa.

26 Ia raica, era kaya na tamata era tawana tiko na vanua ko Morienitoni ni nodra e dua na tiki ni vanua ko Liai; o koya e qai tubu kina e dua na nodra veileti kaukauwa sara ka vakavuna me ra tauri iyaragi na kai Morienitoni ka vakadeitaka me ra vakamatei ira ena iseileiwau.

27 Ia raica, era sa dro ko ira na tamata ka a tiko mai na vanua ko Liai ki na keba nei Moronai, ka kerei koya me vukei ira; ia raica era sa sega ni cala ko ira.

28 Ka sa yaco ni ena gauna era

sa raica kina ko ira na kai Morienitoni ka liutaki ira e dua na tamata, na yacana ko Morienitoni, ni ra sa dro na kai Liai ki na keba nei Moronai, era sa rere vakalevu sara, de na lako mai na mataivalu nei Moronai ka vakarusai ira.

29 O koya, sa vakauqeti ira kina ko Morienitoni me ra dro ki na vanua ena vualiku ena bati ni veiwasa lelevu, me ra laki tawana kece na vanua ena vualiku.

30 Ia raica, kevaka me yaco na inaki oqo, (ni dua na ka me rarawataki) ia raica, a tamata dauyalokatakata sara ko Morienitoni, o koya a cudruva kina e dua na nona marama dauveiqaravi, ka qai mokulaki koya sara vakaca.

31 Ka sa yaco ni qai dro ko koya ki na keba i Moronai, ka laki tukuna kina na ka a yaco, ka vakatalega kina na inakinaki me ra na dro cake ki na vanua ena vualiku.

32 Raica oqo, sa ririkitaka ko Moronai de na rawai ira na tiko mai Vanuasautu na vosa nei Morienitoni, ka ra mani tovata me ra sa taukena na yasa ni vanua ko ya, ia kevaka e yaco vakakina, e sa na tauyavutaki kina e dua na yavu me na vakatubu leqa vei ira na tamata i Nifai, io, na leqa oqori ena rawa ni vakavuna na kena vuaviritaki na nodra “bula galala.

33 O koya sa tala yani kina e dua na mataivalu kei na nodra keba ko Moronai, me takosovi ira na kai Morienitoni, ka tarova me ra kakua ni dro yani ki na vanua ena vualiku.

34 Ka sa yaco ni ra a sega ni takosovi ira rawa me yacova ni ra sa yaco ki na iyalayala kei “Vanualala; e kea era sa qai laki takosovi ira rawa kina ena iyarabale ka wasea tani na vanua ena vualiku, io, mai na wasawasa ena ra ki na wasawasa ena tokalau.

35 Ka sa yaco ni mataivalu ka tala ko Moronai sa liutaki yani mai vua e dua na turaganivalu, na yacana ko Tenikamu, era sota kei ira na tamata i Morienitoni; ni ra sa tamata yalokaukauwa sara, (ni sa vakauqeti ira ena ivadi ca kei na nona vosa veicavilaki) ka sa tekivutaki kina e dua na vala, ka vakamatei Morienitoni kina ko Tenikamu, ka vakadruka tale ga na nona mataivalu, a sa kauti ira vakavesu ki na itikitiko i Moronai. Sa mai cava kina na ikarusagavulu kava ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

36 Ia sa vakaoqori na nodra kau lesu mai na tamata i Morienitoni. Ia ni ra sa veiyalayalati me ra na maroroya na tiko veisaututaki, era sa qai vakalesui tale ki na vanua ko Morienitoni, ka sa yaco e dua na duavata vei ira kei ira na tamata i Liai ka ra a vakalesui tale ga ki na nodra vanua.

37 Ka sa yaco ni ena yabaki vata koya sa vakalesui tale kina vei ira na Nifai na tiko sautu, a sa mate ko Nifaia na ikarua ni turaganilewa levu, o koya ka qarava tiko mai vakadodonu ena yalodina na

itikitiko ni veilewai ena mata ni Kalou.

38 Ia oqo, e a sega ni vakadonuya ko koya vei Alama me taura na ivolatukutuku kei na veika rau a nanuma ko Alama kei Tamana ni ka tabu; o koya sa mani solia kina ko Alama kivei Ilamani na luvena.

39 Raica, sa yaco ni sa lesi na luei Nifaia me sosomitaki tamana, ena itikitiko ni veilewai; io, sa digitaki me turaganilewa levu me lewai ira na tamata, ena vosa bubului kei na cakacaka tabu vakalotu ni na daulewa vakadodonu, ka taqomaka na tiko sautu kei na nodra galala na tamata, ka solia vei ira na galala me ra qarava na Turaga na nodra Kalou, io, ni na totaka ka karoni tiko na inaki ni Kalou ena nona bula taucoko, ka kauti ira mai na tamata ca me ra mai lewai vakadodonu me vaka na nodra cala.

40 Raica sa yaca ni tamata oqo ko Paorani. Ia sa sosomitaki tamana ko Paorani, sa tekivu na nona veiliutaki vei ira na tamata i Nifai ena icavacava ni ika rua-sagavulu kava ni yabaki.

WASE 51

Ko ira era via vakatui era segata me veisautaki na lawa ka vakaduri e dua na tui—Ko Paorani kei ira na tamata bula galala era sa tokoni mai na domodra na tamata—E sa cikevi ira era via vakatui ko Moronai me ra taqomaka na nodra vanua de ra

na vakamatei—Era sa vesuka e levu na koro lelevu ka sa viribaitaki tu vakavinaka ko Amalikaia kei ira na Leimani—E sabaya ko Tenikamu na nodra sa kaba mai na Leimani kei vakamatei Amalikaia ena loma ni nona vale laca. Rauta na 67-66 B.K.

Ka sa qai yaco ni ena itekivu ni i ka ruasagavulu kalima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, era sa veisaututaki vei ira na tamata i Liai kei ira na tamata i Morienitoni me baleta na nodra vanua, ka ra sa tekivutaka kina na i ka ruasagavulu kalima ni yabaki ena sautu;

2 Ia, sa sega soti ni dede na sautu oqori ena nodra vanua, sa tubu na veileti vei ira na tamata ena vuku i Paorani na turaganilewa levu; ia raica, e so na tamata era sa vinakata me vukici e so na tiki ni nodra lawa.

3 Ia raica, sa sega ni via vukica se vakatara me vukici e dua na lawa ko Paorani; o koya sa sega kina ni via muria na domodra kei na nodra sasaga ko ira era vinakata tiko me vukici na lawa.

4 O koya era sa cudruvi koya kina ko ira era vinakata tiko me vukici na lawa, ka ra gadreva kina me sa kakua ni nodra turaganilewa levu ena vanua ko ya ko koya; sa tubu me katakata sara mai na nodra veibatata tiko na tikina oqori; ia a sega ni mani yaco sara kina na vakadave dra.

5 Ka sa yaco ni ko ira era

vinakata tiko me sivo ko Paorani mai na nona itikotiko ni veilewai, era sa vakatokai me ra tamata via vakatui, era gadreva me vukici na lawa me kakua na matanitu galala, me buli ga e dua na tui ena vanua.

6 Ia ko ira era vinakata me turaganilewa levu tiko ga ko Paorani, era sa vakatokai me ra tamata galala; ka sa vakaoqori na nodra tawase, ka ra sa bubului se yalayala kina na tamata galala, ni ra na taqomaka me dei tiko ga na nodra dodonu kei na lewa ni nodra lotu ena matanitu tu galala.

7 Ka sa yaco ni sa qai lewai me sa na vakatau ga na macala ni nodra veileti oqo mai na domodra na lewenivanua. Ia sa yaco ni domodra na lewenivanua era vinakata na nodra ile na tamata galala, ka sa dei tu ga kina ko Paorani ena itikotiko ni veilewai; era sa marau vakalevu kina ko ira na wekai Paorani, kei ira kecega na tamata era vinakata na bula galala; ia era sa galu ga na tamata era via vakatui, ka sega ni doudou me ra saqata; io era sa vaka-saurarataki me ra tutaka na yavu ni bula galala.

8 Ko ira ga na "kawa turaga era vinakata tiko oqo me buli na tui; ni ra vinakata me ra tui, ka ra sa tokoni tiko mai vei ira era segata na itutu kei na kaukauwa, me ra lewai ira kina na tamata.

9 Ia raica, sa gauna leqataki sara oqo me ra veileti tiko kina vakai

ira na tamata i Nifai; raica, sa vakayavalati ira tale tiko na Leimanaiti ko Amalikaia me ra vorati ira na Nifaiti, ka sa soqoni ira tiko mai na sotia ena veitiki ni nona vanua, ka vakaiyaragitaki ira, ka vakarautaki ira me ra na vala vakaukauwa sara, ni sa ^abubuluitaka oti me na gunuva na dra i Moronai.

10 Ia raica, eda na raica ni sa rui ulabale na ka e yalataka tu; ia oqo, sa vakarautaki koya dina sara vakavinaka kei na nona mataivalu, me ra valuti ira na Nifaiti.

11 Sa sega soti ni lewelevu sara na nona mataivalu me vaka e liu, ni ra sa vakamatea e vica vata na udolu ko ira na Nifaiti; e dina ga era sa mate yani vakalewelevu, ia sa soqona rawa tale ko Amalikaia e dua na mataivalu levu ka kaukauwa, ka sa sega kina ni rere ko koya me lako sobu ki na vanua ko Saraemala.

12 Io sa liutaki ira sara ga mai na Leimanaiti ko Amalikaia. Oqo ena ikarusagavulu kalima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa; ia oqo sara tale ga na gauna sa qai malumu toka kina na veiletitaki ni itutu ni turaganilewa levu nei Paorani.

13 Ka sa yaco ni ra sa rogoca ko ira era via vakatui ni ra sa lako mai na Leimanaiti me ra mai valuti ira, era sa marau kina e yalodra; era sa bese ni tauri iyaragi yani, ni ra sa rui cudruva na turaganilewa levu, kei ira na ^atamata ni bula galala, ka ra bese kina

ni tauri iyaragi me taqomaka na nodra vanua.

14 Ia sa yaco ni sa raica na ka oqo ko Moronai ka raica talega ni ra sa lakova mai na iyalayala ni vanua ko ira na Leimanaiti, sa cudru vakalevu sara ena nodra vakadrecike na tamata oqo, io, ko ira na tamata ka a oga vakalevu sara ko koya ena nodra maroroi; io, raica sa rarawa na yalona ka sa cudruvi ira vakalevu sara.

15 Ia sa yaco ni sa vakauta e dua na kerekere vua na kovana ni vanua me vaka na nodra lewa na tamata, me solia mai na kovana na kaukauwa ki vei koya (Moronai) me vakaroti ira kina na vakadrecike tiko oqo, me ra vala ka taqomaka na nodra vanua se me ra vakamatei sara.

16 Ia sa imatai ni ka e via cakava me muduka kina ko koya na nodra veicacati ka veileti tiko vakai ira; raica sai koya oqo na vu levu duadua ni nodra dau rusa tiko mai me yacova na gauna ko ya. Ia sa yaco me vakadonui mai na nona kerekere, me vaka na domodra na lewenivanua.

17 Ia sa yaco ni sa tala na nona mataivalu ko Moronai me lako yani ka valuti ira na via vakatui, me muduka kina na nodra viavialevu kei na nodra vakaturagataki ira; ka kauti ira sobu mai, se me ra tauri iyaragi ka valataka na sagsa ni bula galala.

18 Ia sa yaco ni sa lako yani na mataivalu ka vorati ira; ka muduka tani kina na nodra

viavialevu kei na nodra vakaturagataki ira; ia ko ira kecega era sa tauri iyaragi me valuti ira mai na tamata i Moronai, era sa yaviti sobu ka yamaraki sobu sara ki na qele.

19 Ka sa yaco me ra lewe va na udolu vei ira na “se tani tiko oqori era sa vakamatei ena iseleiwa; a ra sa biu ki na vale ni veivesu ko ira na nodra iliuliu era bula mai, ni a sega ni dua na gauna me ra veilewaitaki kina ena gauna oqo.

20 Ia ko ira na kena vo, era sa soro me ra bula kina, ka ra sa muria sara na lewa ni tu galala, a sa vakaroti me ra vakarewataka na “drotini ni galala ena nodra veivale cecere kei na nodra veikoro lelevu, ka me ra tauri iyaragi ka taqomaka na nodra vanua.

21 A sa muduka sara ko Moronai na ilawalawa era via vakatui, ka sa sega tale ni dua e kilai ena yaca ko ya; ia sa muduka vaka-dua ko koya na nodra vakadrecike kei na nodra viavialevu na tamata era via vakaturagataki ira mai; ia era sa loveci sobu mai ka vakamalumalumutaki me vaka taki ira na wekadra, ka me ra vala ena yaloqaqa me ra galala mai na veivakabobulataki.

22 Raica, sa yaco ni sa muduka tiko ko “Moronai na ivalu kei na veileti ena kedra maliwa na nona tamata, ka lewa vei ira me ra veisaututaki ka me vakararamataki na nodra bula, sa virikotori na ivakarau ni nodra vakarautaki ira me ra vala kei ira na Leimanaiti,

era sa curuma mai na Leimanaiti na vanua ko Moronai, ena iyalayala ni vanua mai matasawa.

23 Ka sa yaco me ra sa sega soti ni kaukauwa vinaka na Nifaiti ena koro ko Moronai; o koya sa vakasavi ira kina ko Amalikaia ka vakamatea e vuqa vei ira. Ia sa yaco ni sa rawata ka taura na koro ko ya ko Amalikaia, io sa tauru vata kei na nodra veitikotiko ni valu.

24 Ia ko ira ka ra sa dro bula mai na koro ko Moronai, era sa dro sara yani ki na koro ko Nifaia; era sa soqoni vata tale ga na lewenikoro ko Liai ka vakavakarau me ra vala kei ira na Leimanaiti.

25 Ia a sa yaco ni sa lewa qaseqase ko Amalikaia ka sega ni laivi ira na Leimanaiti me ra kaba na koro ko Nifaia, ia era sa tiko voli ga mai e baravi ka ra biuta tiko e so vei ira ena veikoro me ra tawana ka taqomaka tiko.

26 Sa vakaoqo na nona lako yani ka taura e vuqa na koro, io era sa rawata ka taura na koro levu ko Nifaia, na koro levu ko Liai, na koro levu ko Morientoni, na koro levu ko Omana, na koro levu ko Kiti kei na koro levu ko Muleki, ka ra tiko kece e matasawa ena iyalayala ni vanua ena tokalau.

27 Ia oqo mai na ilawaki qaseqase nei Amalikaia, era sa rawata kina na Leimanaiti e vuqa na koro kei ira na lewena e sega ni wiliki rawa, na veikoro kece oqori era sa viribaiti vakaukauwa tu ena

kena icakacaka ni “viribai a lewa ko Moronai, ka yaco me itataqo-maki vei ira na Leimanaiti.

28 Ka sa yaco ni ra sa vakasavi ira tani yani na Nifaiti ka vakamatea e vuqa sara vei ira, e ra sa ia tiko yani ka yaco ki na iyalayala ni vanua ko Vanuasautu.

29 Ia sa yaco ni ra sa sota mai kea kei Tenikamu, o koya ka a “vakamatei Morienitoni ka takosovi ira na nona tamata ena nodra dro.

30 Ka sa yaco ni sa takosovi Amalikaia talega, kei na nona mataivalu vakaitamera ena nodra ilakolako me ra laki taura na vanua ko Vanuasautu kei na veivanua kece ena vualiku.

31 Ia raica e ka ni rarawa dina vua ni sa vakasavi ira lesu mai ko Tenikamu kei ira na nona tamata, ni ra sa dauvala vakaidina; raica era sa uasivi cake vei ira na Leimanaiti ko ira yadua na tamata i Tenikamu, ni ra sa tamata ivadi qaseqase ni vala, a ka oqo era sa kaukauwa cake kina vei ira na Leimanaiti.

32 Ka sa yaco ni ra sa vakasosotaki ira, ka ravuti ira tiko me yacova ni sa buto mai na vanua. Ia sa yaco me ra birika na nodra vale laca ko Tenikamu kei ira na nona tamata ena iyalayala kei Vanuasautu; ia ko Amalikaia kei ira na nona ito era birika na nodra vale laca ena iyalayala e baravi e yasana ki matasawa, ia sa vaka tiko oqori na nodra ilakolako.

33 Ka sa yaco ni sa bogi na vanua, sa lako lo yani ko Tenikamu

kei na nona tamata ki na keba i Amalikaia; ia raica, era sa moce lutu kece ni sa rui wawale vakalevu na yagodra, ena cakacaka kei na todra ni siga.

34 Ka sa yaco ni sa lako lo yani ko Tenikamu ki na nona vale laca na tui ka sua basikata na utona ena dua na moto; a sa mate sara kina na tui ka sega ni vakayadrati ira na nona dauniveiqaravi ko koya.

35 A sa lesu lo tale yani ki na nona itikotiko, ka raica, ni ra sa moce ga na nona tamata, a sa vakayadrati ira ko koya ka tukuna vei ira na ka sa kitaka oti mai.

36 Ia sa lewa sara me ra tu vakarau na nona mataivalu, de ra na yadra vuki na Leimanaiti ka lako mai me kabai ira.

37 Ia sa mai cava e keru nai ka ruasagavulukalima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai; ka sa mai cava talega vakakina na bula nei Amalikaia.

WASE 52

Sa sosomitaki Amalikaia ko Amoroni me tui vei ira na Leimanaiti—Eratou liutaki ira na Nifaiti ki na ivalu me ra qaqa kina vei ira na Leimanaiti ko Moronai, Tenikamu, kei Liai—E sa tauri lesu na koro levu ko Muleki, ia sa vakamatei ko Jekope na Soramaiti. Rauta na 66–64 B.K.

Ia oqo, a sa yaco ena i ka ruasagavulukaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na

tamata i Nifai, raica, ni ra sa yadra cake mai na Leimanaiti ena imatai ni mataka ena imatai ni vula raica, era kunei Amalikaia ni sa mate koto ena nona vale laca; era raica tale ga ni sa vakarau tu ko Tenikamu me valuti ira yani ena siga ko ya.

2 A ra sa rere na Leimanaiti ni ra raica na ka oqo; era vakadaroya sara ga e kea na nodra inaki ni via lako ki na vanua ena vualiku, ka ra sa suka lesu kece ki na koro levu ko Muleki me ra laki vakaruru ena nodra bai ni ivalu.

3 Ka sa yaco ni sa lesi ko taci Amalikaia me tui vei ira na tamata; na yacana ko Amoroni; sa vakaoqo na nona digitaki na tui ko Amoroni, na taci Amalikaia na tui, me sosomitaki koya.

4 Ka sa yaco ni sa vakaroti ira na nona tamata me ra taqomaka vinaka na veikoro, era a rawata ena vakadavei ni dra; ni sa sega ni rawa me ra taura e dua na koro levu vakavo ga ni sa dave kina vakalevu na nodra dra.

5 Ia oqo, sa kila ko Tenikamu ni ra sa nakita na Leimanaiti me ra taura tiko ga na veikoro era sa rawata, kei na veivanua era sa taukena tu; ni sa raica talega na kedra lewelevu, sa nanuma ko Tenikamu ni sa kilikili me kakua ni kabai ira ena nodra itikotiko ni ivalu.

6 Ia sa laivi ira wavoki e kea na nona tamata, me vaka ga ni ra vakavakarau tiko ki na ivalu; io, na ka dina oya ni vakarau tiko me

taqomaki koya mai vei ira, ena nodra "viria cake na lalaga me kedra bai, ka vakarautaka tale ga na vanua me nodra itataqomaki.

7 Ka sa yaco ni sa vakaoqo na nona vakavakarau tiko vakaivalu me yacova ni sa tala mai ko Moronai e vuqa sara na tagane me ikuri ni nona mataivalu.

8 Ka sa vakarota tale ga mai ko Moronai me tauri ira tiko na tamata sa vesuki ira rawa ko koya; me baleta ni ra sa taura e levu na kaivesu o ira na Leimanaiti, ia me maroroi ira tiko na nodra kaivesu na Leimanaiti me kedra ivoli o ira era sa tauri tu mai vei ira na Leimanaiti.

9 Ia sa vakauta talega vua na ivakaro me viria na bai ni valu kei Vanuasautu, ka taqomaka na "sala qiqo ka basika yani ki na veivanua ena vualiku, de ra na qai taura na Leimanaiti na vanua ko ya ka ra vakaukauwataki me ra na vakatubu leqa vakalevu sara vei ira ena veiyasana taucoko.

10 Ia sa vakarota tale ga mai vua ko Moronai me taqomaka na yasa ni vanua ko ya, ka segata vagumatua me vakanakui-tataki ira kece na Leimanaiti era tiko kina me vaka na kaukauwa sa tu vua, me rawa kina ni ra taura lesu tale na nodra veikoro lelevu era a taura mai ligadra, ena so na ivadi vakaivalu se ena so tale na kena sala e rawa; ia na veikoro lelevu kece era se bera ni rawata na Leimanaiti, me viribaiti vakaukauwa.

11 Ia sa kaya vei koya, au via laki vukei iko yani, ia raica, ko ira na Leimanaiti era sa kabati keda ena iyalayala ni vanua ki na wasawasa ena ra; ia, raica au sa laki valuti ira, o koya au na sega kina ni rawa ni lako yani vei iko.

12 Na tui (ko Amoroni) e sa biuta oti na vanua ko Saraemala ka laki tukuna vua na ranadi na mate nei tuakana, ka soqona tale mai e dua na iwiliwili ni tagane levu ka kauti ira yani ki na iyalayala ni vanua ena wasawasa ki na ra, me ra valuti ira na Nifaiti.

13 Ka sa vakaoqori na nona tovolea tiko ko koya me vakasosataki ira ga na Nifaiti ka vakayarayarataka tani e dua na iwase ni nodra mataivalu ki na yasa ni vanua ko ya, a sa vakaroti ira tale ga na nona tamata ka ra a biu tu mai me ra tawana tiko na veikoro era sa rawata, me ra vakasosataki ira talega na Nifaiti ena iyalayala ni vanua ki na wasawasa ena tokalau, ka me ra qai taura na nodra vanua me vaka na nodra kaukauwa kei na kaukauwa ni nodra mataivalu.

14 Ka sa vaka tu oqori na vakarerevaki ni nodra itutu na Nifaiti, ni sa mai cava na ikarusagavulu kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

15 Ia raica, e sa yaco ena ikarusagavulu kavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, e sa vakaroti Tenikamu ko Moronai—ko koya ka a tauyavutaka na veimataivalu me ra taqomaka na

iyalayala ni vanua ki na ceva kei na ra, ka sa tekivu me lako ki na vanua ko Vanuasautu, me rawa ni vukei Tenikamu kei ira na nona tamata me ra taura lesu tale na veikoro lelevu era sa vakayalia—

16 Ka sa yaco ni sa taura e dua na lewa ko Tenikamu me laki kabata na koro levu ko Muleki ka taura lesu tale kevaka e rawa.

17 Ka sa yaco ni sa vakavakaurau ko Tenikamu me kaba na koro levu ko Muleki, ka kauta yani na nona mataivalu me ra vala kei ira na Leimanaiti; ia sa kila rawa ni ra na sega ni rawai ira na Leimanaiti kevaka era toka ga mai loma ni nodra bai ni valu; o koya sa biuta kina na nona sasaga ka lesu tale ki Vanuasautu ka waraka kina me yaco yani ko Moronai, me vakuri kina na nona mataivalu.

18 Ka sa yaco ni sa qai tokatu yani ki Vanuasautu ko Moronai kei na nona mataivalu, ni sa voleka ni cava na ikarusagavulu kavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

19 Ia ena itekivu ni ikarusagavulu kawalu ni yabaki, sa yaco kina na nodra bose ni valu ko Moronai, kei Tenikamu kei na vuqa vei ira na turaganivalu liu—a ra sa veivosakitaka na ka me ra kitaka me rawa ni ra mai valuti ira kina ko ira na Leimanaiti; se me ra temaki ira vakacava me ra biuta rawa mai na nodra itataqomaki ni valu, me ra qai yaviti ira rawa ka taura lesu tale na koro ko Muleki.

20 Ka sa yaco me ra tala na nodra

mata kivei Jekope, na nodra turaganivalu liu na Leimanaiti ka ra tawana tiko na koro ko Muleki ka ra vinakata me kauta mai ko koya na nona mataivalu ka me ra mai sota ena bucabuca, ena maliwa ni koro lelevu e rua. Ia raica, ko Jekope, e dua na Soramaiti, a sega ni via lako mai kei na nona mataivalu me sota kei ira ena buca.

21 Ka sa yaco ni sa kila ko Moronai ni ra na sega ni rawa ni mai vala ena vanua e gadreva, o koya, sa nakita sara me bacani ira ena dua na ilawaki me ra biuta rawa mai kina na Leimanaiti na nodra itataqomaki ni ivalu.

22 O koya sa lewa kina me kauta e dua na iwase ni mataivalu lailai ko Tenikamu me ra lako sobu volekata na matasawa; ia me sa lako lo yani ki na lekutu ena bogi ko Moronai kei na nona mataivalu, ki na ra ni koro levu ko Muleki; ia ena mataka cake, ni ra sa raica na nodra yadra na Leimanaiti na mataivalu i Tenikamu, era sa cici yani ka tukuna vei Jekope, na nodra iliuliu.

23 Ka sa yaco ni ra sa cavutu na mataivalu ni Leimanaiti ka lako me vorati Tenikamu; ia me vaka ni ra sa lewelevu sara, era sa kila kina ni na rawarawa na nodra vakamalumalumutaki ira, ni ra sa lewe lailai ga. Ia ni sa raica ko Tenikamu ni ra sa muri ira mai na mataivalu ni Leimanaiti, sa dro sobu sara ki matasawa, vaka ki na vualiku.

24 Ka sa yaco ni ra sa raica na Leimanaiti ni ra sa dro, sa

vakayaloqaqataki ira sara ka ra cici muri ira yani. Ia ni sa vakauti ira tani tiko vakaoqo na Leimanaiti ko Tenikamu, ka sa tawayaga kina na nodra sasaga, raica, sa vakarota e dua na iwase ni nona mataivalu ka tiko vata kei koya ko Moronai me ra laki taura tale na koro.

25 Ia oqo era sa vakayacora me vakakina, ia era sa vakamatei ira kece na tu mai me taqomaka na koro levu oqo, io, ko ira kece ka sega ni sorovaka yani na nodra iyaragi ni valu.

26 Sa vakaoqo na nona taura lesu tale ko Moronai ena dua na iwase ni nona mataivalu na koro levu ko Muleki, ia sa kauti ira yani na kena vo me ra na sota kei ira na Leimanaiti ni ra sa lesu mai ena cemuri Tenikamu.

27 Ka sa yaco ni ra sa cemuri Tenikamu tiko na Leimanaiti me yacova ni ra sa volekata na koro levu ko Vanuasautu, ia era sa sota mai kea kei Liai kei na iwase ni mataivalu lailai a lesi me taqomaka tiko na koro ko Vanuasautu.

28 Ia oqo, ni ra sa raica na nodra turaganivalu liu na Leimanaiti ni sa lako mai ko Liai kei na nona mataivalu me valuti ira, era sa talabusese ka dro, ia era sa dro kusarawa yani, de na toboki ira koso ko Liai ni ra sa bera ni yaco ki na koro ko Muleki; raica era sa wawale sara ko ira ena nodra lako vakabalavu tiko mai, ia ko ira na sotia i Liai era sa kaukauwa vianaka sara tu ga.

29 Era sega tiko ni kila na

Leimanaiti ni sa tu mai dakudra ko Moronai kei na nona mataivalu; ia era sa leqataki Liai tikoga kei ira na nona tamata.

30 E sega ni gadreva ko Liai me toboki ira, me yacova ni sa sota kei Moronai kei na nona mataivalu.

31 Ka sa yaco ni sa sega soti ni yawa sara na nodra dro lesu tiko mai na Leimanaiti era sa vakavolivoliti ira tu ko ira na Nifaiti, mai na dua na yasana na mataivalu i Moronai, ki na yasana ka dua na mataivalu i Liai, era vakacegu ka kaukauwa vinaka tu ko ira kece oqo; ia ko ira na Leimanaiti era sa wawale sara ena vuku ni nodra lako tiko mai vakabalavu.

32 Ka sa vakaroti ira na nona tamata ko Moronai me ra valuti ira yani, me yacova ni ra sa solia mai na nodra iyaragi ni ivalu.

33 Ka sa yaco ni sa sega ni yalolailai kina ko Jekope, o koya na nodra iliuliu levu, o koya talega na “Soramaiti, ka ni taukena tu e dua na yalo ka sega ni vakadrukai rawa, a sa liutaki ira yani na Leimanaiti ena dua na veiraravui kaukauwa, ni sa cudruvi Moronai sara vakalevu ko koya.

34 Ia me vaka ni sa sogolatia tu yani ko Moronai na nodra gaurisala, sa nakita matua kina ko Jekope me ravuravu ga mai ka caramaka na nona sala ki na koro levu ko Muleki. Ia raica, era sa kaukauwa cake sara ko Moronai kei ira na nona tamata; o koya era sa

sega ni vakasuka kina mai vei ira na Leimanaiti.

35 Ka sa yaco me ra sa yalokatata ka vala vakaukauwa sara na ito ruarua, ka ra lewevuqa era bale mate kina vei ira; io, sa mavo ko Moronai ka bale mate sara ko Jekope.

36 Ia sa ravuravu tale ga mai dakudra ena yalo katakata ko Liai kei ira na nona tamata, ka ra sa soro kina ka solia yani na nodra iyaragi ni valu ko ira na Leimanaiti era sota tiko; ia era sa tu ena veilecayaki na kena vo, ka sega ni kila na ka me ra kitaka, me ra vala tiko ga se me ra soro ka solia yani na nodra iyaragi.

37 Oqo ni sa raica ko Moronai na nodra sa veilecayaki tu, sa qai kaya vei ira: Kevaka ko ni solia mai na nomuni iyaragi ni valu, keimami na sega ni vakadavea na nomuni dra.

38 Ka sa yaco ni ra sa rogoa na vosa oqori na Leimanaiti, era sa liu mai na nodra turaganivalu, ka mai biuta na nodra iyaragi ni valu e matai Moronai; e ra sa vakaroti ira na nodra tamata me ra kitaka tale ga vakakina.

39 Ia raica e vuqa vei ira era sa bese ni soro; io ko ira kecega era sa sega ni solia mai na nodra iseleiwau era sa vesu ka tauri vakaukauwa na nodra iyaragi ni valu, ka ra sa kau vata yani kei ira na wekadra ki na vanua ko Vanuasautu.

40 Ia sa levu cake sara na kedra iwiliwili na tamata era sa vesu

oqo, ka lailai sobu ko ira era sa bale mate ena ivalu, io, sa levu cake mai na kedra iwiliwili na mate ena ito ruarua.

WASE 53

Era sa vakayagataki me ra tara nai itataqomaki ni ivalu ena koro levu ko Vanuasautu, ko ira na Leimanaiti era kaivesu—E sa vakavuna na nodra qaqa na Leimanaiti na nodra veiqati na Nifaiti—E sa liutaki ira e rua na udolu na luvedra gonetagane na tamata i Amoni ko Ilamani. Rauta na 64–63 B.K.

KA sa yaco me ra yadravi na kaivesu ni Leimanaiti, ka vakaroti me ra buluta na nodra mate, io, kei na nodra mate tale ga na Nifaiti; a sa lesia ko Moronai e so na tagane me yadravi ira ni ra sa vakayacora tiko na nodra cakacaka.

2 Ka sa lako ko Moronai vata kei Liai ki na koro ko Muleki, a sa solia vei Liai me lewa na koro. Ia raica, sai Liai oqo ka rau dau tovata tiko kei Moronai ena iwase levu cake ni nona ivalu; a sa tamata me “vakataki Moronai, io, erau sa dauveilomani sara, ka ra lomani rau tale ga ko ira na tamata i Nifai.

3 Ka sa yaco ni ra sa buluta oti na nodra mate kei na nodra mate tale ga na Nifai ko ira na Leimanaiti, era sa kau lesu tale ki Vanuasautu; me vaka na lewa i Moronai, sa vakatulewa kina ko Tenikamu vei ira na kaivesu me ra tekivu cakacaka ka kelua na ikeli

me wavokita na vanua, se na koro levu ko Vanuasautu.

4 Ia sa lewa ko koya me keli na “bai kau ena tai ni ikeli ki na koro; ka qai bini yani kina na qele me taurivaka na bai kau; a ra sa vakacacacakataki tiko kina na Leimanaiti me yacova ni ra sa viria rawa tu e dua na bai kaukauwa sara ka rewa icake me wavokita na koro levu ko Vanuasautu, io e dua na bai kau kei na qele, ka rewa icake sara.

5 Ia me tekivu mai na gauna ko ya, sa yaco na koro oqo me dua na itikotiko ni ivalu kaukauwa sara; ka ra sa kaivesu tiko kina na Leimanaiti; io era sa kaivesu tiko ena loma ni bai era viria ga ko ira. Sa vakacacacakataki ira tiko na Leimanaiti ko Moronai, ni sa rawarawa cake na nodra vakatawai ni ra cakacaka tiko; ka ni na gadreva na nona mataivalu kece kevaka me na kabai ira na Leimanaiti.

6 Ka sa yaco ni sa qaqa ko Moronai mai na dua na mataivalu levu ni Leimanaiti, ka taura lesu tale na koro ko Muleki, io na koro ka dua tiko na nodra koro ni ivalu kaukauwa na Leimanaiti ena vanua ko Nifai; ia sa viria vakaukauwa na kena bai me ra tiko kina na nona kaivesu.

7 Ka sa yaco ni sa sega ni via valuti ira tale na Leimanaiti ena yabaki ko ya, ia sa vakarautaki ira ga na nona tamata ko koya ki na ivalu, io, me ra viria na bai me taqomaki kina na nodra koro mai vei ira na Leimanaiti, io, sa

taqomaki ira na nodra yalewa kei na gone, mai na dausiga kei na leqa, ka raica tale ga me tiko na kedra kakana na nona mataivalu.

8 Ka sa yaco oqo ni sa lako tu ko Moronai me vakameyautaka e dua na nodra duiyaloyalo se veileti vakai ira na Nifaiti, era qai kabai ira mai ko ira na Leimanaiti ka ra tiko ena ceva ni wasawasa ena ra, ka ra taura kina e vuqa na nodra veikoro ena yasayasa ko ya.

9 Ia oqo me vaka na nodra ivakarau ca ga, na duiyaloyalo kei na nodra veileti vakai ira na Nifaiti, sa yaco me ra tu kina ena dua na itutu vakarerevaki.

10 Ia oqo raica, au na tukuna mada e vica na ka me baleti ira na ^atamata i Amoni, io ko ira era a Leimanaiti tu e liu; ka ra a qai ^bsaumaki ka lesu vua na Turaga ena mana ni vosa ni Kalou, eratou a vunautaka vei ira ko Amoni kei ira na nona itokani; era a lako sobu mai ki na vanua ko Saraemala ka ra a mai taqomaki ira tu ko ira na Nifaiti me yacova sara mai oqo.

11 Ia era sa sega ni tauri iyaragi me ra vala kei ira na wekadra, ni ra sa vosa bubuluitaka oti ni ra na ^asega ni vakadave dra tale; ia me vaka na nodra bubului era na mate dina; io, ia kevaka me a sega ni ra lomani mai vei Amoni kei ira na wekana, ke ra a kune rarawa ka rusa e ligadra na wekadra.

12 Ia ena vuku ni ka oqo era sa

kau sobu mai kina ki na vanua ko Saraemala; io era sa mai ^ataqomaki ira tiko e kea ko ira na Nifaiti.

13 Ia a sa yaco ni ra sa raica na leqa, na levu ni rarawa kei na nodra oca na Nifaiti ena vukudra, era sa lomani ira sara ka ^avinakata me ra sa tauri iyaragi tale ka valataka na nodra vanua.

14 Ia raica, ni vakarau me ra tauri iyaragi ni valu tale, sa rawai ira sara na vakamamasu nei Ilamani kei ira na nona itokani, me ra kakua sara ni ^avoroka na vosa ^bbubului era sa cakava oti.

15 Ia sa rere ko Ilamani de ena nodra kitaka vakakina era na vakayalia kina na yalodra; o koya era sa mani tu ga kina ko ira kece era a curu ki na veiyalayalati oqo ka raica na nodra vuto kosova na nodra veika rarawa ena draki ni bula vakarerevaki ko ira na wekadra, ena gauna oqo.

16 Ia raica, e sa yaco ni ra lewevuqa na luvedra tagane era a sega ni curu ki na dua na veiyalayalati me ra kakua ni tauri iyaragi ni valu ka taqomaki ira mai vei ira na nodra meca; a ra sa soqoni vata ena gauna ko ya ko ira kece oqo ka rawa ni ra tauri yaragi, ka ra sa vakatokai ira me ra sa Nifaiti.

17 Ia era sa ia na veiyalayalati me ra valataka na nodra bula galala na Nifaiti, io, ka ra solia na nodra bula me ra taqomaka na nodra vanua; io, era sa yalataka

10a Alama 27:24–26.

b Alama 23:8–13.

11a Alama 24:17–19.

12a Alama 27:23.

13a Alama 56:7.

14a Tiko. 30:2.

b DV Bubului.

tale ga ni ra na tudei tiko ga ena “bula galala, ka ra na dauvala me ra taqomaki ira kei ira na Nifaiti mai na veivakabobulataki.

18 Oqo raica, era sa lewe rua na udolu na cauravou era sa ia na veiyalayalati oqo ka ra sa taura na nodra iyaragi ni valu me ra taqomaka na nodra vanua.

19 Ka raica oqo, era sa sega vakadua ni dauvakatubu leqa vei ira na Nifaiti ko ira na matatamata oqo, ia oqo era sa vukei ira vakalevu sara; ni ra sa taura na nodra iyaragi ni valu ka vinakata me sa nodra iliuliu ko Ilamani.

20 Ia era sa cauravou bulabula kece ka yaloqaqa, ia era sa icegu bula ka “kaukauwa vinaka tu; ia raica, me kena ikuri—ni ra sa tamata ^byalodina ena veigauna kecega ena veika kecega era nuitaki kina.

21 Io era sa tamata dina sara ka yalomatua, ni ra sa vakavulici me ra muria tiko ga na ivakaro ni Kalou ka “lako vakadodonu e matana.

22 Ka sa yaco oqo me liutaki ira yani na lewe “rua na udolu na gone tagane sotia oqo ko Ilamani, ia era sa lako yani ka laki vukei ira na wekadra era vala tiko ena iyalayala ni vanua ena ceva ki na yasa ni wasawasa ena ra.

23 Ia oqo sa mai cava eke na ikaruasagavulu kawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

WASE 54

Erau veivosaki ko Amoroni kei Moronai me rau veisau kaivesu—Sa cikeva ko Moronai me ra vakasuka na Leimanaiti ka muduka na nodra dau kaba vakawasoma—Sa cikeva ko Amoroni me ra biuta na nodra iyaragi na Nifaiti ka vakarorogo vei ira na Leimanaiti. Rauta na 63 B.K.

KA sa qai yaco ena ikaruasagavulu kaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, a vakauta kina ko “Amoroni e dua na itukutuku vei Moronai, ka gadreva me rau veisau kaivesu.

2 Ka sa yaco ni sa marau vakalevu sara ko Moronai ena gagadre oqori, ni sa vinakata me ra kania ga na nona tamata na iwase ni kakanana e dau vakarautaki tiko vei ira na Leimanaiti; ia sa gadrevi ira talega na nona tamata, me ra lewe levu cake kina na nona mataivalu.

3 Oqo ko ira na Leimanaiti era sa kauti ira tale ga vakavesu na nodra yalewa kei na nodra gone, ia sa sega sara na yalewa se gone vei ira na kaivesu i Moronai, se vei ira na kaivesu ka taura ko Moronai; o koya sa nakita kina ko Moronai me navuca e dua na kena ivadi qaseqase me ra sereka mai kina mai vei ira na Leimanaiti e vuqa sara vei ira na Nifaiti ke rawa me vakakina.

4 O koya sa vola kina ko koya e dua na ivola, ka solia vua na dauniveiqaravi i Amoroni, ka a kauta

17a Alama 56:47.
DV Galala.

20a DV Yalo Qaqa.

^b DV Yalodina.

21a DV Lako, Lako Vata kei
na Kalou.

22a Alama 56:3–5.
54 1a Alama 52:3.

mai na itukutuku vei Moronai. Ia sa vakaoqo na veivosa ka vola vei Amoroni:

5 Raica, i Amoroni, au sa vola-vola yani oqo vei iko ena vuku ni nomu valuti ira tiko na noqu tamata, se na ivalu a tekivuna ko ^atuakamu ka sa lomamu mo vakuria tiko ni sa mate yani ko koya.

6 Raica, au na tukuna mada vei iko na veika sa baleta na ^alewa dodonu ni Kalou, kei na iseleiwau ni nona cudru waqawaqa, ka sa lili tu e delamuni kevaka ko sega ni veivutuni ka kauta lesu na nomu mataivalu ki na nomu vanua, se na vanua ko ni sa tawana tiko, ko ya na vanua ko Nifai.

7 Io, sa rawa me'u na tukuna vei iko na veika oqo kevaka ko sa via muria; io au na tukuna vei iko na veika sa baleta na ^aeli rerevaki sa waraki ira tu mai na ^bdaulaba me vakataki iko kei tuakamu, ia ko na qai bula ga kevaka ko na veivutuni ka muduka sara na nomu inaki ni veivakamatei, ka kauta lesu na nomu mataivalu ki na nomu vanua.

8 Ia me vaka ni ko ni sa daubeca na veika oqo ka valuti ira tiko na tamata ni Turaga, au kila ni o ni na baci kitaka tale vakakina.

9 Ia oqo raica, sa rawa ni keimami ciqomi kemuni; io, kevaka o ni sa sega ni vakasuka sara na nomuni inaki, raica ena tau vei kemuni na cudru ni Kalou ko

koya ko ni beca tiko, ka ko ni na rusa vakaidina kina.

10 Ia, me vaka sa bula na Turaga, ena kabai kemuni yani na neimami mataivalu kevaka ko ni na sega ni vakasuka, ko ni na sikovi vakatotolo sara, mai vei mate, ni keimami na taura lesu na neimami veikoro lelevu kei na neimami vanua; io, keimami na qarava na neimami lotu kei na inaki ni neimami Kalou.

11 Ia raica, au kila ni sa tawayaga na noqu tukuna vei iko na veika oqo; ia e vaka vei au ni ko sa ^aluvei eli; o koya me'u tinia kina na noqu ivola au na qai veisautaki ira wale ga na noqu kaivesu kevaka e vakayacori vakaoqo, na kaivesu yadua au sereka yani, me kena isau mai e dua na tagane, ko watina kei na luvedrau; kevaka ko sa vakadonuya na kena ivakarau oqo, au na qai veisautaki ira na noqu kaivesu.

12 Ia raica, kevaka ko sa sega ni vakadonuya, au na kauta yani na noqu mataivalu me keimami valuti kemuni; io, au na vakaiyragitaki ira na neimami yalewa kei na gone ka keimami na valuti kemuni ka vakasavi kemuni ki na nomuni vanua, na vanua ka ^aneimami ivotavota vakawa tu e liu; io, me isau ni dra na dra, io ka isau ni bula na bula; ia au na valuti kemuni tiko me yacova ni ko ni sa vakarusai vakadua e delai vuravura.

5a Alama 48:1.

6a DV Lewa Dodonu.

7a DV Eli.

b Alama 47:18, 22–24.

DV Laba.

11a Joni 8:42–44.

12a 2 Nif. 5:5–8.

13 Raica, au sa cudru sara koi au, kei ira na noqu tamata; ni ko ni sa segata mo ni vakamatei keimami ia keimami sa taqomaki keimami ga. Ia raica, kevaka ko ni sa segata tale mo ni vakamatei keimami, keimami sa na segata tale ga me vakamatei kemuni; io, keimami na segata me keimami taura lesu tale na neimami vanua se na vanua ka neimami ivotavota vakawa tu e liu.

14 Oqo au sa tinia na noqu ivola. Koi au ko Moronai; koi au na nodra iliuliu na Nifaiti.

15 Ka sa yaco ni sa cudru sara vakalevu ko Amoroni ni sa wilika oti na ivola; raica sa vola tale e dua na ivola vei Moronai, ka sa vakaoqo na veivosa ka e kaya kina:

16 Koi au ko Amoroni, na nodra tui na Leimanaiti; na tuakaqu ko Amalikaia, o koya ko a “labata. Raica au na sauma vakaidina vei iko na nona dra, io, ena valuti iko yani na noqu mataivalu, raica au sega ni rerevaka na nomu vosa bolebole.

17 Ia raica, ko ira na nomuni qase era a vakaisini ira na wekadra ka kovea na nodra “itutu, me ra lewa na matanitu.

18 Ia oqo raica, kevaka ko ni sa biuta sobu na nomuni iyaragi ka vakarorogo vei ira ka dodonu ga me ra lewa na matanitu, au na qai vakaroti ira na noqu tamata me ra biuta sobu tale ga na nodra iyaragi ka me mudu sara na veivaluvaluti.

19 Raica sa rui bibi sara na vosa ni veivakarerei ko tauca mai vei au kei ira na noqu tamata; ia keimami sega sara ni rerevaka na nomu veivakarerei.

20 Ia oqo au na vakadonuya ena marau me ra veisautaki na kaivesu ena kena ivakarau ko vakatura mai, ni’u sa via maro-roya na keimami kakana me kedra ga na noqu tamata ivalu; ia eda sa na vala tiko ga me yacova ni ko ni sa vakarorogo na Nifaiti ki na neimami lewa, se yacova ni ko ni sa vakarusai kece sara ka tawamudu.

21 Ia na veika me baleta na Kalou ko tukuna mai ni keimami sa cata, raica keimami sega ni kilai koya; ko ni sa sega tale ga ni kilai koya koi kemuni; ia kevaka sa tiko dina e dua na tamata vakaoqo, keimami sega ni kila ni a buli keimami ka vakatalega kina vei kemuni.

22 Ia kevaka e dina ni dua tiko na tevoru kei na dua na eli, raica ena sega li ni vakatalai iko ko koya mo drau laki tiko vata kina kei tuakaqu ko mai kaya tiko oqo ni sa lako ki na dua na vanua vakaoqori? Ia raica sa sega so ni dua na ka na veika kece oqo.

23 Koi au ko Amoroni, e dua na kawa i “Soram, o koya ka ra a vakasaurarataka na nomuni qase, ka kauti koya tani mai na vanua ko Jerusalem.

24 Ia raica, edaidai au sa dua tu na Leimanaiti yaloqaqa; raica sa

yaco tiko na ivalu oqo me isau ni cala a vakayacori vei ira na nei-mami qase, ia me qaravi ka tauri kina na nodra dodonu ki na matanitu; ia au sa tinia eke na noqu ivola vei Moronai.

WASE 55

Sa sega ni vinakata ko Moronai me veisau kaivesu—Era sa bacani me ra mateni, ko ira na nodra yadra na Leimanaiti, ka ra sereki ko ira na Nifaiti kaivesu—E tauri na koro ko Kiti ka sega ni dave kina na dra. Rauta na 63–62 B.K.

SA yaco ni sa cudru vakalevu sara ko Moronai ena nona ciqoma na ivola ko ya, baleta ni sa kila ko koya ni kila vinaka tu ko Amoroni na nona “veivakaisini; io, e kila ko koya ni kila vakavinaka tu ko Amoroni ni sega ni dodonu na yavu ni nona valuti ira tiko oqo na tamata i Nifai.

2 Ka sa kaya ko koya: Raica, au sega ni vinakata me’u veisau kaivesu vata kei Amoroni ka vakavo kevaka me vakasuka na nona inaki, me vaka au sa vola oti vua; ni’u na sega sara ni laiva me na levu cake tale na nona kaukauwa mai na kena sa tu vua ena gauna oqo.

3 Raica, au kila na vanua era sa vakatawai ira tiko kina na kai noqu ka ra a kauta vakavesu ko ira na Leimanaiti; ia ni sa sega ni vakadonuya ko Amoroni na veika au kerea ena noqu ivola, au na vakayacora vakaidina na veika au sa

vosa taka oti vua; io, au na segata me’u vakamatei ira me yacova ni ra kerea na veisaututaki.

4 Ka sa qai yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Moronai, sa qai lewa me ra vakadikevi mada na nona tamata, de dua vei ira e kawa i Leimani.

5 Ka sa yaco me ra kunea mai e dua, na yacana ko Leimani; ia sai koya “e dua vei ira na nona dauniveiqaravi na nodra tui na Leimanaiti ka a labata ko Amalikaia.

6 A sa lewa ko Moronai me lako yani ko Leimani kei na vica tale na nona tamata kivei ira na yadra era vakatawai ira tiko na Nifaiti.

7 Era sa yadravi tiko na Nifaiti ena koro levu ko Kiti; o koya sa lesi Leimani kina kei na lewe vica tale me ra lako vata kaya ko Moronai.

8 Ia ni sa yakavi na vanua, sa lako yani ko Leimani vei ira na yadra ka ra vakatawai ira tiko na Nifaiti, ka raica, era sa raici koya ni lako tiko mai ka kaciva; a sa kaya vei ira ko koya: Dou kakua ni rere; raica, koi au e dua tale ga na Leimanaiti. Raica, keimami sa dro rawa mai vei ira na Nifaiti, ni ra sa moce lutu tu; keimami sa butakoca mai na medra waini ka kauta voli mai.

9 Era sa marautaki koya sara ko ira na Leimanaiti ni ra rogoca na vosa oqo; ka ra kaya vua: Mo solia mada mai na waini oqori, me keimami gunuva; keimami vakavinavinaka vakalevu sara ni ko sa

kau waini mai, ni keimami sa oca sara tu ga oqo.

10 Ia sa kaya vei ira ko Leimani: Me da maroroya toka mada na waini me qai gunuvi ni da sa vala kei ira na Nifaiti. Ia na vosa oqori era sa qai garova ga kina vakalevu me ra gunuva na waini ko ya;

11 Ni ra sa kaya mai: Keimami sa oca sara tu ga oqo, o koya mo solia mada mai na waini oqori me keimami gunuva, sa voleka tale ga oqo ni kau mai na meimami ivakarau waini, ia na waini ko ya ena vakaukauwa taki keda ni da sa vala kei ira na Nifaiti.

12 A sa kaya vei ira ko Leimani: Me yaco ga me vaka dou sa vinakata.

13 Ka sa yaco me ra gunuva vakalevu sara na waini ko ya, ni sa rui waini gunu vinaka, o koya era sa gunuva kina vakasivia; ia e waini kaukauwa sara, ni sa naiti mai me vakakina.

14 Ka sa yaco me ra gunu, ka mamarau, ka dede ga vakalailai, era sa mateni kece sara.

15 Ia oqo ni sa raica ko Leimani kei ira na nona itokani ni ra sa mateni kece, ka moce lutu sara, era sa lesu tale vei Moronai ka tukuna vua na veika kece sa yaco.

16 Ia sa vakaoqo na inaki nei Moronai. Ia sa vakarautaki ira oti tu na nona tamata ko Moronai ena iyaragi ni ivalu; era sa lako yani ki na koro ko Kiti, ena gaura era moce lutu tu kina na Leimanaiti ena levu ni nodra mateni,

era veisoliyaka yani na iyaragi ni valu vei ira na kaivesu me ra vakaiyaragi kece sara;

17 Io, vei ira talega na nodra yalewa kei ira na luvedra, io vei ira kecega era rawa ni cola iyaragi, me yacova ni sa vakaiyaragitaki ira kece sara na kaivesu ko Moronai; ia sa caka lo tiko ga na ka kece oqo.

18 Ia kevaka me ra yadrava na Leimanaiti ke na rawarawa sara vei ira na Nifaiti me ra vakamatei ira, ni ra sa mateni kece tu.

19 Ia raica, sa sega ni vaka ko ya na inaki i Moronai; ni sa sega ni dautaleitaka na laba se na “vakadave dra, ia sa taleitaka ga me vakabulai ira na nona tamata mai na veivakarusai; a ka oqo sa sega ni lewai rawa kina ko koya, ni sa sega ni rawa me vakamatei ira na Leimanaiti ni ra sa mateni tu.

20 Ia sa rawata ko koya na nona inaki; ni sa vakaiyaragitaki ira kece na Nifaiti era kaivesu tu e lomanikoro, ka solia kina vei ira na kaukauwa me ra taura na veitiki era tiko kina mai lomanikoro.

21 Ia sa qai lewa ko koya me ra suka tale ki muri na nona tamata ka ra vakavolivoliti ira na mataivalu ni Leimanaiti.

22 Ia raica sa caka tiko ga ena bogi na ka kece oqo, ia ni ra qai yadra mai ena mataka ko ira na Leimanaiti, era sa raica ni ra sa vakavolivoliti ira tu mai taudaku ko ira na Nifaiti, ka ra sa vakaiyaragi vakavinaka tale tu ga ko

ira na nodra kaivesu ka ra tiko e loma ni koro.

23 Ia oqo era sa kila sara ga ni ra sa kaukauwa vei ira ko ira na Nifaiti; ia ni sa vaka tu oqori, era sa kila ni sa sega tale ni yaga me ra vala kei ira na Nifaiti; o koya era sa vakarota kina na nodra turaganivalu liu me ra kauta mai na nodra iyaragi ni valu ka binia e matadra na Nifaiti, ka kerea me ra lomani.

24 Raica, e sa vakaoqo na gagadre nei Moronai. A sa taura na koro levu, ka ra tauri me ra kaivesu ni ivalu; ia sa lewa me ra se-reki kece na Nifaiti era kaivesu tu; era sa curu ki na mataivalu i Moronai ka ra vakaukauwataka sara na nona mataivalu.

25 Ka sa yaco ni sa lewa me sa tekivu na nodra vakacacakakataki na Leimanaiti era kaivesu tu, me ra tekivuna e dua na “cakacaka ena kena vakaukauwataki na bai ka wavokita na koro levu ko Kiti.

26 Ka sa yaco ni sa vakaukauwataka oti na bai ni koro levu ko Kiti, me vaka na nona gagadre, sa qai lewa me ra kau na nona kaivesu ki na koro levu ko Vanuasautu; ka sa yadrava talega na koro levu koya ena dua na mataivalu kaukauwa sara.

27 Ka sa yaco ni sa vuqa sara na ka era segata na Leimanaiti me ra vorati ira kina, ia era sa tudei ga me ra maroro'i ira kece na nodra kaivesu, ka ra taqomaka tale ga na vanua kei na veika kece era sa rawata ka taura lesu tale.

28 Ka sa yaco me ra sa tekivu qaqa tale na Nifaiti ka ra rawata lesu tale na nodra dodonu kei na nodra galala.

29 Era sa tovolea vakavuqa na Leimanaiti me ra virikovuti ira na Nifaiti ena bogi, ia ena veisasaga oqori era dau tauri ga kina vakavesu e vuqa vei ira.

30 Ia sa vakavuqa tale ga me ra kauta lo yani na medra waini vei ira na Nifaiti me ra vagagai se vakamatenitaki kina.

31 Ia raica, sa sega ni dau bera na nodra “nanuma na Turaga na nodra Kalou ko ira na Nifaiti ena gauna ni nodra dauleqa vakaoqo. Era sega ni koko rawa ena nodra dai; io, era sa bese ni gunuva na waini e a kau yani, kevaka era sega ni gunuva taumada na kaivesu ni Leimanaiti.

32 Ia era sa qarauna matua sara me ra kakua ni gunuva e dua na ka gaga; ni kevaka ena vagaga e dua na Leimanaiti na waini ena vagaga talega e dua na Nifaiti; ia oqo era sa vakatovolea kece na nodra waini.

33 Ka sa yaco me sa kilikili vei Moronai me vakavakarau me kaba yani na koro levu ko Morienitoni; ia raica, ena nodra cakacaka vakaukauwa sara na Leimanaiti, era sa viria vakaukauwa sara kina na bai ni koro levu ko Morienitoni, ka sa yaco kina me itikotiko ni ivalu qaqa sara.

34 Ia sa yaco tiko ga yani e veisiga ki na koro levu ko ya na sotia

ka vakatalega kina na kedra kakanā kei na nodra iyaya.

35 Ia oqo sa mai cava na ikarua-sagavulu kaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

WASE 56

Sa vakauta yani ko Ilamani vei Moronai e dua na ivola ka vakamacalataka tiko kina na ilakolako ni valu kei ira na Leimanaiti—Era sa qaqa ko Anitipasi kei Ilamani vei ira na Leimanaiti—Era sa vala ena kaukauwa e veivakurabuitaki na rua na udolu na gone tagane nei Ilamani, ia e sega ni dua vei ira me vakamatei. Tikina e 1, rauta na 62 B.K.; tikina e 2–19, rauta na 66 B.K.; kei na tikina 20–57, rauta na 65–64 B.K.

KA sa qai yaco ni sa taura ko Moronai e dua na ivola i Ilamani ena ikarua ni siga ena imatai ni vula ena itekivu ni ka tolusagavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, ka tukuni mai kina na kedra itukutuku mai na iwase ni vanua ko ya.

2 Ia sa vakaoqo na vosa ka vola mai, ka kaya mai kina: I Moronai, na tuakaqu lomani, ena vuku ni Turaga, kei na veivakararawataki daru sa sotava; raica, i tuakaqu lomani, au via tukuna mada yani na itukutuku ni neimami veivaluvaluti ena yasayasa oqo.

3 Raica, era lewe “rua na udolu na luvedra na wekada, a kauti ira sobu mai ko Amoni mai na vanua ko Nifai—oqo ko sa kila vinaka ni

ra kawa ga i Leimani, na ulumataua tagane i Liai na tamada;

4 Oqo sa sega ni yaga me’u vakamacalataka tale vei iko me baleta na nodra ivakarau ni bula se na nodra tawavakabauta, ni ko sa kila tu na veika kece oqo—

5 Ia sa kilikili ga me’u tukuna vei iko ni ra sa tauri iyaragi ni valu tu ko ira na rua na udolu na cauravou oqo, ka ra sa vakaliuci au me’u nodra iliuliu; ka keimami sa lako mai me taqomaka na neimami vanua.

6 Ia oqo ko sa kila tale ga me baleta na “veiyalayalati era a cakava na tamadra, ni ra na sega tale ni taura na nodra iyaragi ni valu, me ra valuti ira na wekadra ka vakadave dra.

7 Ia ena ikaruasagavulu kaono ni yabaki, ni ra sa raica na veika rarawa keimami sa sota kaya kei na neimami leqataki ira tiko, era sa voleka kina ni “voroka na nodra veiyalayalati ka ra sa vakayacora oti, ka me ra taura cake na nodra iyaragi ni ivalu me ra taqomaki keimami.

8 Ia au a sega ni vakadonuya me ra voroka na veiyalayalati oqo, ni’u nanuma ni na vakaukauwataki keimami na Kalou, ka sega soti ni keimami na kune rarawa sara baleta ni sa vakayacori tau-coko na vosa bubului era sa cakava oti.

9 Ia raica, oqo e dua na ka e dodonu sara me da rekitaka vakalevu. Ia raica, ena ikaruasagavulu kaono ni yabaki, koi au, ko

Ilamani, au sa liutaki ira yani e lewe rua na udolu na cauravou oqo, ka lako ki na koro ko Jutia me vukei Anitipasi, o koya ko a lesia me nodra iliuliu na tamata mai na yasayasa ko ya.

10 Ia sa mai cokotavata na rua na udolu na luvequ cauravou oqo, (ni sa kilikili me ra vakatokai me ra luvequ) ki na mataivalu i Anitipasi, na veivakaukauwataki oqo e sa marau kina vakalevu ko Anitipasi; ia raica, era sa vakalewe-lailaitaki na nona mataivalu mai vei ira na Leimanaiti baleta ni ra sa vakamatea e dua na iwiliwili vakaitamera vei ira na noda tagane ena vuku ni nodra kaukauwa, o koya e sa vakavuna kina meda rarawa.

11 Ia oqo meda yalo vakacegu ga ena tikina oqo ni ra sa mate me baleta na nodra vanua kei na nodra Kalou, io, era sa “marau kina ko ira.

12 Era sa maroroya tale ga na Leimanaiti e vuqa na kaivesu, ko ira kece oqori era turaganivalu liu ka ni ra sa vakamatei kece na kena vo. Ia keimami nanuma ni kevaka era se bula tiko, era sa tiko sara ga oqo mai na vanua ko Nifai.

13 Ia sa i ira oqo na koro lelevu ka ra sa taura na Leimanaiti ni sa dave kina vakalevu na nodra dra na noda tagane qaqa:

14 Na vanua ko Manitai se na koro levu ko Manitai, na koro levu ko Sisoromi, na koro levu ko Kumeni kei na koro levu ko Anitipara.

15 Ia oqori na veikoro lelevu era sa taura tu ena gauna au yaco kina ki na koro levu ko Jutia; ia ka raica ni sa cakacaka vagumatua sara tiko ko Anitipasi kei ira na nona tamata, me ra viria vakaukauwa na bai ni koro ko ya.

16 Io, sa oca sara vakalevu na yagodra ka sa malumalumu tale ga vakakina na yalodra, ni ra dauvala vakaukauwa ena siga ka ra qai mai cakacaka vakaukauwa tale ena bogi ena qaravi ni nodra koro levu; ia era sa sota kaya kina na veika rarawa kecega.

17 Ia oqo era sa nakita me ra veivakavuai toka ga ena vanua oqo se ra mate; o koya ko nanuma donu kina ni iwiliwili lailai oqo kau a kauta vata mai kei au, io, ko ira na luvequ cauravou ko ya, a solia vei ira na inuinui levu sara kei na marau.

18 Ka sa qai yaco ni ra sa raica na Leimanaiti ni sa levu cake tale na kedra iwiliwili na mataivalu i Anitipasi, sa lewa sara ko Amoroni me ra kakua mada ni kabai keimami mai se via kaba na koro levu ko Jutia me ia na vala.

19 Ia oqo sa lomani keimami sara na Turaga; ni kevaka me ra sa kabai keimami mai ena gauna keimami a malumalumu tu kina, ke sa rusa kina na neimami mataivalu lailai; ia oqo keimami sa maroroi.

20 E sa vakaroti ira sara tiko ga ko Amoroni me ra qarava tiko na veikoro lelevu era sa taura tu oqo. Ia sa mai cava kina na

ikaruasagavulu kaono ni yabaki. Ia ena itekivu ni ikaruasagavulu kavitu ni yabaki, keimami sa vakarautaki keimami tu kina ka vakakina na neimami koro levu ki na tataqomaki.

21 Oqo keimami sa gadreva sara me ra mai kabai keimami na Leimanaiti; ia keimami sega ga ni gadreva me keimami laki kabai ira ena nodra itikotiko ni ivalu kaukauwa.

22 Ka sa yaco me ra sa veibiuyaki wavoki tu na neimami yamata me ra vakaraica na nodra veitosoyaki tiko na Leimanaiti, me ra kakua ni lako siviti keimami ena siga se ena bogi ka laki kaba na neimami veikoro lelevu ena vualiku.

23 Ni keimami sa kila tu ni ra sa koro malumalumu ka sega ni kaukauwa me ra sota kei ira; o koya gona keimami sa gadreva, me ra lako siviti keimami me rawa ni keimami kabai ira kina mai muri, ka cemuri ira yani e dakudra, ena gauna vata talega o ya, era na sotavi kina mai liu. Keimami sa vakanuinui ni keimami na rawai ira; ia raica keimami sa rarawa ni sega ni yaco na neimami gagadre.

24 Ia era sa sega sara ni doudou me lako siviti keimami ena nodra mataivalu levu, se dua ga na kena iwase, de ra na malumalumu ka vakadrukai kina.

25 Era sa sega tale ga ni doudou me ra valuta na koro ko Saraemala; ka sega ni doudou me ra kosova na ulu ni uciwai ko

Saitoni, me ra lako ki na koro levu ko Nifaia.

26 Ia oqo, sa lomadra sara me ra sa tiko ga e kea na nodra mataivalu, ka me ra qarava tiko na veikoro lelevu era sa taura oti.

27 Ka sa qai yaco ni ena ikarua ni vula ni yabaki oqo, sa yaco mai kina na keimami kakana era vakautu mai na tamadra na noqu lewe rua na udolu na cauravou.

28 Ia era sa lako tale ga mai na vanua ko Saraemala e rua na udolu na tagane me ra mai keimami ikuri. Ia sa vakaoqo na nodra sa vakarau tu e lewe tini na udolu na tagane, ka vakakina na kedra kakana, ka vakakina na kedra na watidra kei na luvedra.

29 Ia ko ira na Leimanaiti, ni ra sa raica ni sa tubu cake tiko ga e veisiga na iwiliwili ni neimami mataivalu, ka sa kau tale tiko ga mai na keimami kakana, era sa rere kina ka lako kusarawa me ra segata me ra sogota na sala me kakua ni vakau tiko mai kina na keimami kakana kei na keimami ikuri.

30 Ni keimami sa kila na nodra nuiqawaqawa na Leimanaiti ena vuku ni ka oqo, keimami sa nakita kina me keimami bukivere-taki ira; o koya sa vakaroti au kina ko Anitipasi me'u kauti ira sobu na luvequ cauravou oqo ki na dua na koro levu voleka ga e kea, me vaka ni keimami kau kedra kakana tiko yani.

31 Ia me keimami lako ravita ga na koro levu ko Anitipara, me vaka ni keimami lako sara tiko

yani ki na koro levu ena iyalayala ni vanua mai matasawa.

32 Ka sa yaco ni keimami sa cavutu ka lako yani, me vaka ga ni keimami kauta tiko na kedra kakanana ki na koro levu koya.

33 Ka sa yaco ni sa kauta tale ga yani ko Anitipasi e dua na iwase ni nona mataivalu, ka biuti ira na kena vo me ra vakatawana tiko mai na nodra koro. Ia era sa sega ni cavutu mai me yacova ni' u sa volekata yani na koro ko Anitipara, kei na noqu mataivalu lailai.

34 Ia oqo, sa tiko ena koro levu ko Anitipara na nodra mataivalu kaukauwa duadua na Leimanaiti; io, na mataivalu levu duadua.

35 Ka sa yaco ni sa laki tukuni keimami vei ira ko ira na nodra yamata; era sa lako mai kei na nodra mataivalu me valuti keimami.

36 Ka sa yaco ni keimami qai drotaki ira yani ka keimami gole cake tiko, ki na vualiku. Ia keimami sa vakayarayarataki ira tani yani na nodra mataivalu kaukauwa duadua na Leimanaiti;

37 Io, keimami sa vakaliuliu tiko yani ka kauti ira sara vakayawa, me yacova na gauna era sa raici ira kina na mataivalu qaqa nei Anitipasi ni sa muri ira vakaukauwa tiko mai, era sa sega ni gole ki na imatau se ki na imawi, era sa cici muri keimami vakadodonu tiko ga mai; ia, keimami nanuma ni ra sa nakita me ra vakarusai keimami taumada ni bera ni toboki ira mai na mataivalu i Anitipasi de keimami na virikovuti ira.

38 Ia oqo ko Anitipasi sa raica ka kila rawa mai na leqa e rawa ni yaco vei keimami, ka vakusakusataki ira sara yani na nona mataivalu. Ia raica sa bogi mai na vanua; o koya era sa sega kina ni toboki keimami, ka sega tale ga ni toboki ira mai ko Anitipasi; o koya keimami sa keba kina ena bogi ko ya.

39 Ka sa yaco ni sa bera ni kida na mataka, raica, era sa vakasavi keimami tale ko ira na Leimanaiti. Oqo keimami sa sega soti ni kaukauwa sara ka sega ni rawa ni vorati ira yani; io, au sega tale ga ni via soli ira na luvequ cauravou kivei ira; o koya keimami sa dro tiko ga yani kina ki na lekutu.

40 Era sa sega ni via gole ki na imatau se ki na imawi, de keimami na virikovuti ira; ia koi au tale ga au sa sega ni vinakata me keimami gole ki na imatau se ki na imawi, de ra na toboki keimami, ka keimami na sega ni saqati ira rawa, keimami na vakarusai ga, ia era na rawa ni dro sara; ia keimami sa dro tiko ga kina ena lekutu ena siga taucoko, me yacova sara na bogi.

41 Ka sa yaco ni sa bera ni kida na mataka ka tarava, keimami sa raici ira na Leimanaiti ni ra sa kabai keimami mai, ka keimami sa dro sara yani.

42 Ia a sa yaco ni sa sega soti ni yawa sara na vanua era vakasavi keimami mai kina, era sa tu vakadua; ia e sa mataka ni ikatolu ni siga ena ikavitu ni vula.

43 Ia oqo keimami sega ni kila,

de ra sa toboki ira mai ko ira na mataivalu i Anitipasi se segai, ia au sa kaya ga vakaoqo vei ira na noqu cauravou: Raica, era sa mai cegu koso na meca ka da sega ni kila na ka era nakita, era vina-kata beka me da kabai ira yani me rawa ni ra lawakitaki keda ena dua na vere;

44 O koya gona na cava ko ni sa vinakata, koi kemuni na luvequ, ko ni na vorati ira yani ka vala?

45 Ia oqo i tuakaqu lomani, Moronai, me'u tukuna sara vei iko, ni'u sa sega mada ni bau raica e liu e dua na ^ayaloqaqa, e segai, vei keda kece sara na Nifaiti.

46 Me vaka ga ni'u vakatokai ira me ra luvequ (ni ra sa gone kecega) ia era sa tukuna mai ka vaka: I Tamai keimami, raica sa tiko kei keda na noda Kalou, ka na sega ni vakalaiva me da lutu; ia me da lako mada yani; kevaka era sega ni vakasagai keda mai, me da qai kakua ni vakamatei ira; o koya me da lako ga yani de ra na qai rawa na mataivalu i Anitipasi.

47 Oqo era sa sega mada ni bau vala vakadua, ia era sa sega sara ni rerevaka na mate; raica era sa sega sara ni kauwaitaka na nodra bula vakai ira, era sa gadreva ga me ra ^agalala na nodra qase; io, era sa vakavulici vakavinaka mai vei ira na ^btinadra, ni kevaka era sega ni vakatitiqa, ena vakabulai ira na Kalou.

48 Ia era sa tukuna lesu mai vei

au na nodra vosa na tinadra, ka kaya: Keimami sega ni vakatitiqataka ni ra kila tu na tinai keimami.

49 Ka sa yaco ni'u sa qai kauti ira lesu mai na noqu lewe rua na udolu me keimami saqati ira na Leimanaiti ka ra a cemuri keimami tiko mai. Ia oqo raica, ena gauna oqori era sa toboki ira mai kina ko ira na mataivalu i Anitipasi, ka sa yaco kina e dua na ivalu kaukauwa sara.

50 Era sa oca dina na mataivalu i Anitipasi ena nodra lakova mai e dua na vanua balavu ena loma ni dua na gauna lekaleka ga, ka sa vo sara vakalailai me ra rawai ira ko ira na Leimanaiti; ia kevaka me keimami a sega ni totolo yani kei ira na lewe rua na udolu, ke a yaco dina me vakakina.

51 Ni sa bale mate ena ivalu ko ya ko Anitipasi kei na vuqa tale ga na nona iliuliu baleta ni ra sa oca sara ena vuku ni lako totolo era a cakava mai—o koya ni ra sa bale mate vakaoqo na nodra i liuliu, era sa malumalumu tale ga kina na tamata i Anitipasi vei ira na Leimanaiti.

52 Ka sa yaco ni ra sa yaloqaqa sara na Leimanaiti, ka ra muri ira; ena gauna era sa muri ira matua yani kina, era sa lako mai daku-dra ko ira na lewe rua na udolu i Ilamani ka tekivu ravuravu vakaukauwa sara ka veivakamatei, ia sa kaukauwa sara na nodra ravuravu yani ka ra mani saumaki

45a Alama 53:20–21.

47a Alama 53:16–18.

b Alama 57:21.

DV Tina.

kina na mataivalu ni Leimanaiti ka qaravi Ilamani.

53 Oqo ni ra sa raica na tamata i Anitipasi ni ra sa saumaki na Leimanaiti, era sa kumukumuna vata na nodra mataivalu ka ravuti ira tale na Leimanaiti mai dakudra.

54 Ka sa yaco oqo me keimami qai virikovuti ira e ke na Leimanaiti koi keimami na tamata i Nifai, na tamata i Anitipasi kei ira na noqu lewe rua na udolu, io, keimami sa virikovuti ira ka vakamatea e vuqa sara vei ira; era sa mani soro na kena vo ka solia mai vei keimami na nodra iyaragi ni valu a ra sa neimami kaivesu ni valu.

55 Ia oqo ka sa yaco ni ra sa soro oti vei keimami, raica, au sa qai wiliki ira na cauravou ka keimami a vala vata tiko ni'u leqataka, de na mani levu vei ira era sa bale mate.

56 Ia raica sa vuabale dina na noqu marau ni sega sara ga ni "duabulu na tamata vei ira me bale ki na qele; io, sa kilai votu ni ra sa vala tiko me vaka na kaukauwa ni Kalou; io, e sega mada ni se bau kilai me veivakurabuitaki sara vakaoqo na kaukauwa ni nodra vala na tamata; io era sa rerevaka sara tale ga na Leimanaiti na kaukauwa ni nodra ravuravu yani; ka ra sa mani soro kina ka soli ira ga me ra kaivesu ni valu.

57 Ia me vaka ni sega na vanua e ganita me ra tiko kina e ke na kaivesu ka me rawa tale ga ni ra

taqomaki tiko kina mai vei ira na Leimanaiti, o koya keimami sa talai ira sara ki na vanua ko Saraemala, ka ra veikau e dua na iwase ni mataivalu i Anitipasi; ia ko ira na kena vo era sa mai cokovata kei na noqu gone tagane ni "Amonaiti, ka keimami lesu tale ki na koro levu ko Jutia.

WASE 57

E sa vakamacalataka ko Ilamani na kena tauri ko Anitipara kei na soro kei na kena taqomaki ko Kumeni—Era sa vala ena yaloqaqa na nona cauravou ni Amonaiti; era sa mavoa kece sara, ia e sega ni dua e mate—Sa mai tukuna ko Kiti na nodra vakamatei kei na nodra dro ko ira na kaivesu ni Leimanaiti. Rauta na 63 B.K.

KA sa qai yaco ni'u a taura e dua na ivola i Amoroni, na tui, ka kaya mai ni kevaka au na soli ira yani na nona tamata era noqu kaivesu tu, ena qai vakasuka lesu mai na koro levu ko Anitipara.

2 Ia au qai volavola tale vua na tui, ka kaya ni keimami sa kila tu ni sa ganita na keimami iwiliwili kei na neimami kaukauwa, me keimami na valuta ka rawa na koro levu ko Anitipara; ia ena sega na betena me keimami sereki ira na kaivesu me baleta na koro ko ya, e daumaka cake me ra veisautaki ga na neimami kaivesu.

3 Ia sa sega ni vakadonuya na veika au kerea ena noqu ivola ko Amoroni, raica sa sega ni vinkata ko koya me ra veisautaki na

kaivesu; ia keimami sa vakavakarau sara me keimami kaba na koro levu ko Anitipara.

4 Ia a ra sa biuti Anitipara ko ira na lewena, ka dro ki na veikoro lelevu tale e so ka ra taukena tu oqo, me ra laki viria vakaukauwa na kena bai; sa vakaoqo na neimami taura lesu tale na koro levu ko Anitipara.

5 Sa mai cava na ikaruasagavulu kawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

6 Ka sa yaco ni ena itekivu ni ikaruasagavulu kaciwa ni yabaki, sa yaco tale mai kina na keimami kakana, kei na lewe ono na udolu na ikuri ni neimami mataivalu, mai na vanua ko Saraemala kei na veivanua vakavolivolita, era sa lako tale ga mai e lewe onosagavulu na “cauravou ni Amonaiti me ra mai kurivi ira na wekadra, ko ira na noqu lewe rua na udolu. Ia raica oqo, keimami sa lewelevu ka kaukauwa sara ka sa bini tale tu ga na keimami kakana.

7 Ka sa yaco ni keimami sa via valuta na mataivalu ka taqomaka tiko na koro levu ko Kumeni.

8 Ia oqo raica, au na vakaraitaka vei kemuni na sala keimami rawata kina na neimami gagadre oqori; io, a lako yani ena bogi e dua na iwase ni neimami mataivalu kaukauwa, ka vakavolivolita na koro levu ko Kumeni, ni sa voleka tiko na gauna me yaco mai kina na kedra ivakarau kakana.

9 Ka sa yaco ni bogi vuqa na neimami vakaitikotiko vakavolivo-

lita na nodra koro levu; keimami yadra ka moce vata ga kei na neimami iseleiwa, de ra na lako mai ena bogi na Leimanaiti ka vakamatei keimami, era sa segata vakavuqa na ka oqori; ia ena levu ga ni nodra segata, na levu talega ni dave ni nodra dra.

10 Ni oti vakalailai sa qai yaco mai na kedra kakana, ka ra tovolea sara me curutaki yani ki loma ena bogi. Ia keimami sa waraki ira mai koi keimami na Nifaiti, ka segai ko ira na Leimanaiti; o koya, keimami vesuki ira kina ka taura tale ga na kakana era ka-uta mai.

11 Ia e dina ga ni keimami a sogolatia na sala ni nodra vukei mai na Leimanaiti, ia sa lomadra me ra taura matua toka ga na koro levu ko ya; o koya sa kilikili kina me keimami taura na kakana ka vakauta ki Jutia, ka ra vakauti sara na neimami kaivesu ki na vanua ko Saraemala.

12 Ka sa yaco ni sa qai oti ga e vica na bogi era sa tekivu yalolailai mai na Leimanaiti, ka sa oti na nodra nuitaka na veivuke; o koya era sa mani soro kina vei keimami; ia sa vakaoqori na sala keimami rawata kina na neimami inaki, ena neimami rawa na koro levu ko Kumeni.

13 Ia sa yaco me ra lewelevu sara na neimami kaivesu; e dina ga ni keimami sa lewelevu koi keimami, ia keimami sa vakasaurarataki me keimami vakayagataka na neimami sotia kece sara

me keimami yadravi ira, se, me ra sa vakamatei ga.

14 Ia raica era sa dau dro vaka-lewelevu ka taurivaka na vatu, na kau se cava ga era sa taura rawa, me ra vorati keimami kina, e vakavuna me keimami vakamatea kina e rua na udolu vakacaca vei ira ni bera ni ra qai soli ira me ra kaivesu ni ivalu.

15 O koya sa kilikili kina vei keimami me keimami tinia na nodra bula se yadravi ira ena iseleiwau, ka kauti ira sobu ki na vanua ko Saraemala; e dina ga keimami sa vesuka na kedra kakana na Leimanaiti, ia sa na takiveiyaga mada ga vei ira na neimami na keimami kakana.

16 Ia ni keimami sa sota kaya tiko na leqa oqo, sa ka dredre toka na lewai ni veika me baleti ira na kaivesu ni valu; ia oqo keimami sa mani nanuma me ra sa vakauti sobu ga ki na vanua ko Saraemala; o koya keimami sa lesia kina e dua na iwase ni neimami tagane me kauti ira sobu na kaivesu ki Saraemala.

17 Ia a sa yaco ena mataka ga era sa lesu tale mai. Ia oqo raica, keimami a sega ni taroga na ka a yaco vei ira na kaivesu; ia raica, era sa yaco donu dina mai, ni ra sa kabai keimami mai ena gauna ko ya ko ira na Leimanaiti; kevaka me ra a sega, ke ra a rawai keimami na Leimanaiti. Ia raica, a vakauta yani ko Amaroni na kakana ka vakakina e levu na mataivalu me tokoni ira.

18 Ka sa yaco me ra taudonu mai na neimami ka ra a kauti ira yani na kaivesu, era tarovi ira na meca ni sa vo sara ga vakalailai me ra rawai keimami.

19 Ia raica, era sa vala vakaukauwa sara na noqu cauravou lewe rua na udolu onosagavulu; io, era sa toka dei ga e matadra na Leimanaiti ka ravuti ira kece ka ra vorati ira mai.

20 Ia ena gauna era sa via drovaki ira kina na Leimanaiti na vo ni neimami mataivalu, raica, era sa sega sara ni yalolailai na lewe rua na udolu onosagavulu oqo.

21 Io, era sa talairawarawa ka ra sa raica me ra vakayacora sara na ivakaro kecega; io, sa yaco vei ira me vaka na nodra vakabauta; ia au nanuma sara na vosa era a kaya vei au ena vuku ni nodra ivakavuvuli na "tinadra.

22 Ia oqo raica sai ira na luvequ oqo, kei ira era a lesi me ra kauti ira yani na kaivesu, keimami dinau tu vei ira ena vuku ni qaqa lagilagi oqo; ni sai ira dina era vakamalumulumutaki ira na Leimanaiti, o koya era sa vaka-savi lesu kina ki na koro levu ko Manitai.

23 Ia keimami sa sega ni rusa kece ena iseleiwau, ka keimami taura dei tiko ga na koro levu ko Kumeni; era lewelevu ga era sa yali yani vei keimami.

24 Ia sa yaco ni ra sa dro oti na Leimanaiti, au sa vakarota sara me ra kau tani mai na noqu tamata era sa vuetaki ka davo

maliwai ira koto na mate, ka me qaravi sara na nodra mavoa.

25 Ka sa yaco me ra sa malu-malumu e rua na drau vei ira na noqu lewe rua na udolu onosagavulu na cauravou, ni sa dave vakalevu na nodra dra; ia oqo me vaka na nona vinaka na Kalou, kei na neimami kurabui vakalevu, kei na nodra marau na mataivalu taucoko, e sega sara ni bau “dua na tamata vei ira e mate; io, ka sega sara ni dua na tamata vei ira me sega ni vakamavoataki vakalevu.

26 Ia oqo sa veivakurabuitaki vakaidina sara ki na neimami mataivalu taucoko na nodra sa taqomaki tiko, raica era sa bula mai ko ira, ka ra bale mate yani e vica vata na udolu na wekadra. Ia keimami sa kila ni a rawa ga oqo ena ^akaukauwa veivakurabuitaki ni Kalou, baleta na levu ni nodra ^bvakabauta ena veika era sa vakavulici me ra vakabauta—ni sa dua tiko na Kalou dau lewa dodonu, ia ko cei tale e sega ni vakatitiqataka ni ra na maroroⁱ ena nona kaukauwa vakasakiti.

27 Sa vakaoqo na nodra vakabauta na tamata au tukuni ira tiko; e dina ni ra gone ga, ia era sa yalodina sara ka dauvakanuinui vua na Kalou.

28 Ka sa yaco oqo ni keimami sa qaravi ira oti na vuetaki, ka ra sa bulu na neimami mate kei na nodra mate tale ga na Leimanaiti, ka ra lewelevu sara, raica, keimami sa qai tarogi Kiti ena vukudra na

kaivesu a tekivu me kauti ira sobu ki Saraemala.

29 Sai Kiti oqo na turaganivalu liu a lesi me liutaka na mataivalu era a yadravi ira sobu ki na vaua ko ya.

30 Ia, sa vakaoqo na vosa nei Kiti vei au: Raica sa tekivu na neimami ilakolako sobu ki na vaua ko Saraemala kei ira na noda kaivesu. Ia sa yaco ni keimami sa sota kei ira na noda yamata era a talai mai me ra mai vakaraica tiko na nodra itikotiko na Leimanaiti.

31 Ia era sa kailavaka mai vei keimami ka kaya—Raica, sa lako tiko mai na nodra mataivalu na Leimanaiti me ra laki kaba na koro levu ko Kumeni; ka vakarusai ira na noda tamata.

32 Ka sa yaco me ra sa rogoca rawa na itukutuku oqo ko ira na noda kaivesu, ka vakayaloqaqataki ira sara; ia era sa vakatubu veileti mai ka veisaqasaqa kei keimami.

33 Ka sa yaco ni ra sa veisaqasaqa, keimami sa ravuti ira ena neimami iseleiwau. Ia sa yaco me ra sa duavata ka ciciva mai na neimami iseleiwau, ka sa lewevuqa sara era bale mate kina; ia ko ira na kena vo, era sa talabusese ka dro tani mai vei keimami.

34 Ia raica, ena gauna era sa dro kina, keimami sega ni toboki ira rawa, ka keimami sa mani lako kusarawa sara mai ki na koro levu ko Kumeni; ia raica, keimami sa yaco donu mai ka vukei ira na

wekai keimami ena kena maroroi na koro oqo.

35 Ia raica eda sa bula tale mai na ligadra na noda meca. Ia me vakalougatataki ga kina na yaca ni Kalou; ia raica ni sai koya ga sa vakabulai keda; io, ka sa kitaka na ka levu oqo vei keda.

36 Ia koi au, ko Ilamani, ni'u sa rogoca na vosa i Kiti, sa vuabale sara na noqu marau me baleta na nona vinaka na Kalou ena nona sa maroroi keimami, me keimami kakua ni mate; io, au sa nuitaka ni na curu na yalodra ko ira era sa vakamatei ^aki na nona ivakavakacegu na nodra Kalou.

WASE 58

Eratou sa taura na koro levu ko Manitai ko Ilamani, Kiti kei Tiomana ena ivadi qaseqase—Era sa vakasuka na Leimanaiti—Era sa maroroi na nodra cauravou na tamata i Amoni ka ra sa tudei tu ena taqomaki ni nodra bula galala kei na nodra vakabauta. Rauta na 63–62 B.K.

Ia raica, sa qai yaco na neimami sasaga ka tarava me keimami taura lesu na koro levu ko Manitai; ia raica, keimami sa lewelailai ga, ka sega sara ni rawa me keimami kauti ira tani mai na lomanikoro levu koya. Ia raica, era sa nanuma vinaka tiko ga na ka keimami a kitaka e liu; o koya sa ka dredre kina me keimami ^abacani ira tani mai na nodra itaqomaki ni valu.

2 Ia era sa rui lewelevu sara, ka

keimami sa lewe lailai ga, ka keimami sega kina ni doudou me keimami kaba yani na nodra koro ni ivalu.

3 Io, sa yaga me ra vakayagataki na neimami tagane me ra taqomaka vakavinaka mada ga na veivanua keimami sa taura lesu tale mai; o koya sa kilikili me keimami qai waraka toka me ra yaco tale mai e so na keimami ikuri, kei na keimami kakana mai na vanua ko Saraemala.

4 Ka sa yaco me'u tala e so na mata vua na kovana ni neimami vanua, ka vakamacalataka vua na veika e baleti ira na neimami tamata. Ia sa yaco ni keimami sa waraka tiko ga na kakana kei na so tale na keimami ikuri mai na vanua ko Saraemala.

5 Ia raica, sa sega ni vukei keimami na gagadre ko ya; ni ra sa yacoyaco tiko ga yani e veisiga na ikuri ni nodra mataivalu na Leimanaiti ka vakatale ga kina na kedra kakana; Ia sa vaka tu oqori na veika e sa yaco tiko vei keimami ena gauna oqo.

6 Ia era sa mai valuti keimami vakavuqa na Leimanaiti, ka ra tovolea me ra temaki keimami ena nodra ivadi, me ra vakarusai keimami kina; ia oqo keimami sega ni rawa ni lako me valuti ira, baleta ni dau totolo na nodra dro lesu, ka sa rui kaukauwa tale ga na nodra itataqomaki ni ivalu.

7 Ka sa yaco ni keimami sa wawa tu vakaoqo ena vica vata

na vula, me yacova sara ni keimami sa voleka ni mate ni sa sega na kakana.

8 Ia sa yaco ni sa kau mai na keimami kakana, ka ra kauta tiko mai e lewe rua na udolu na tamata ivalu me ra mai vukei keimami; ia sai koya ga oqori na levu ni veivuke e sa soli mai me keimami taqomaka kina na neimami vanua me ra kakua ni taura na neimami meca, io ka veisaqasaqa kei na dua na meca ka ra sa rui lewevuqa sara.

9 Ia oqo keimami sega ni kila se cava na vuna keimami sa vakamaduatiki kina oqo se cava na vuna keimami sega ni vakaikuritaki mai kina; ia oqo keimami sa rarawa dina ka rere tale ga, de cudruva na neimami vanua na lewa ni Kalou, ka keimami na vakadrukai ka vakarusai sara.

10 O koya keimami sa sovaraka kina na yaloi keimami ena masu vua na Kalou, me vakaukauwataki keimami ka vakabulai keimami mai vei ira na neimami meca, io, me vakaukauwataki keimami tale ga me keimami rawata lesu tale na neimami veikoro lelevu, kei na veika keimami taukena, me ra vukei kina na wekai keimami.

11 Io, sa yaco ni sa vakatakila mai vei keimami na Turaga na neimami Kalou, ni na vakabulai keimami vakaidina; io, sa vosa ni veivakacegui ena yaloi keimami, ka vakaukauwa taka na neimami vakabauta, ia sa vakavuna me

keimami vakanuinui ki na veivuke mai vei koya.

12 Ia keimami sa vakayaloqagataki mai na mataivalu lailai ga keimami sa mai vakaikuritaki kina, ia sa dei na yaloi keimami ni keimami na rawai ira na neimami meca, ka “taura tiko ga na neimami vanua, kei na veika keimami taukena, kei ira na wati keimami, kei na luvei keimami kei na yavu ni neimami ^bbula galala.

13 Ka sa vakakina na neimami lako yani ka saqati ira vakaukauwa na Leimanaiti, ena koro levu ko Manitai; ia keimami sa laki birika na neimami vale laca ena yasana ki na lekutu, volekata ga na koro levu ko ya.

14 Ka sa yaco ni ra sa raica ena mataka ko ira na Leimanaiti ni keimami sa tiko ena iyalayala ni lekutu sa voleka ki na koro levu ko ya, era sa talai ira mai na nodra yamata me ra mai dikeva yani na kaukauwa ni neimami mataivalu, kei na keimami iwiliwili.

15 Ka sa yaco ena nodra raica ni sega soti ni keimami kaukauwa sara, me vaka na keimami iwiliwili, ka era sa taqaya de keimami na sogota na sala me vakauti yani kina na kedra kakana, ka vakavo me ra lako mai ka vala me vakamatei keimami, io era sa nanuma talega ni na rawarawa sara me ra vakarusai keimami ni ra sa rui lewelevu, o koya era sa vakavakarau sara me ra lako mai ka vorati keimami ena ivalu.

16 Ia ni keimami sa raica ni ra

sa vakavakarau tiko me ra lako mai ka vorati keimami, raica, au sa lewa me kauta ko Kiti e dua na iwase ni mataivalu lailai ka laki vuni tiko ena lekutu, io me kauta talega e dua na iwase lailai ko Tiomana, ka ra laki vuni tiko ena lekutu.

17 Oqo a sa kauti ira na nona ilawalawa ko Kiti ki na yasana imatau, ka ra lako na ilawalawa tale kadua ki na yasana imawi; ia ni sa rawa kece ko ya, raica, au sa qai mai tiko yani koi au kei na vo ni neimami mataivalu ena vanua ga keimami sa laki birika taumada kina na neimami vale laca ka waraka na gauna me ra na lako mai kina na Leimanaiti me mai vala.

18 Ka sa yaco ni sa lako sobu mai na nodra mataivalu vakaitamera na Leimanaiti me mai valuti keimami. Ia ni ra sa volekati keimami mai ka via ravuti keimami ena nodra iseleiwau, au sa qai vakaroti ira na noqu tamata, ka ra tiko vata kei au, me ra vakasuka yani ki na lekutu.

19 Ka sa yaco me ra kusarawa na Leimanaiti ka cici muri keimami yani vakatotolo, ni ra gadreva sara me ra toboki keimami ka vakamatei keimami; o koya era sa cici muri keimami yani kina ki na lekutu; ia keimami sa muri ena maliwa ni vanua era vuni toka kina na tamata i Kiti kei na tamata i Tiomana, ia era sa sega ga ni raici ira ko ira na Leimanaiti.

20 Ka sa yaco ni sa lako siviti ira na nodra mataivalu, e sa qai duri

mai ko Kiti kei Tiomana mai na vanua rau sa vuni toka kina, ka sogolatia na sala me ra kakua ni lesu tale ki na koro levu ko ira na nodra yamata na Leimanaiti.

21 Ka sa yaco me ra tamusuki ira tani, ka cici yani ki na koro levu ka ravuti ira na yadra era a biu tiko mai me ra yadrava na koro levu koya, io era sa vakarusai ira ka taura na koro levu ko ya.

22 E sa yaco na ka oqo, ni ra sa lako kece yani na mataivalu ni Leimanaiti ki na lekutu, ka ra biu tiko ga mai e vica na yadra.

23 Ka sa yaco ni rau sa rawata ko Kiti kei Tiomana na nodra itikotiko kaukauwa ni ivalu ena sala oqori. Ia sa yaco ni keimami sa dro tiko ga ena lekutu, ia ni sa yawa na vanua keimami dro tiko kina ena lekutu keimami sa qai gole vaka ki na vanua ko Saraemala.

24 Ia era rere na Leimanaiti ni ra raica ni ra sa dro tiko yani ki Saraemala, era sa nanuma ni ra sa veretaki yani me ra laki vakarusai kece; o koya era sa mani vakasuka tale kina ki na lekutu, io, me ra sa muria lesu tale na sala era a lakova mai.

25 Ia raica, ni sa bogi na vanua era sa birika na nodra vale laca, era nanuma na nodra turaganivalu liu na Leimanaiti ni ra sa oca vakalevu na Nifaiti baleta na nodra lako voli mai vakabalavu; ka ra nanuma me ra kauta mai na nodra mataivalu taucoko ka sega ni vakasamataka na veika baleta na koro levu ko Manitai.

26 Oqo sa yaco me’u vakaroti ira na noqu tamata me ra kakua ni moce ena bogi ko ya, ia me keimami muria e dua tale na sala ki na koro levu ko Manitai.

27 Ia me baleta na neimami lako tiko ena bogi, raica ni qai kida na mataka keimami sa tiko sara ki liu vei ira na Leimanaiti, ka yaco me keimami sa tadu e liu vei ira ki na koro levu ko Manitai.

28 Ka sa yaco ni sai koya oqo na ivadi keimami sa rawata kina na koro levu ko Manitai, ka sega ni dave kina na dra.

29 Ka sa yaco ni ra qai volekata mai na koro levu na mataivalu ni Leimanaiti, era sa raica ni keimami sa vakarau tu me sota kei ira, era sa kidroa vakalevu sara ka sa tarai ira tale ga na rere, ia ka vakavuna me ra dro yani ki na lekutu.

30 Io, sa yaco me ra sa dro tani mai na veitikina kecega na mataivalu ni Leimanaiti. Ia raica era sa kauta vakavesu yani e vuqa na yalewa kei na gone mai na vanua oqo.

31 Ia ena gauna oqo keimami sa taura tale tu kina na “veikoro lelevu kece era sa mai taura tu mada na Leimanaiti; era sa dui suka tale ki na nodra itikotiko ko ira na tamai keimami, na neimami yalewa kei ira na neimami gone, ka ra qai vakavo ga ko ira era sa drotaka na Leimanaiti.

32 Ia raica sa lewelailai ga na neimami mataivalu, ka sega ni keimami taqomaka rawa kina na

neimami veikoro lelevu kece kei na levu ni ka keimami taukena.

33 Ia raica, keimami sa vakanui-nui ga vua na neimami Kalou o koya sa solia vei keimami na qaqa me baleta na veivanua oqori, ka keimami sa taura lesu rawa tale kina na neimami veikoro lelevu kei na veivanua ka a neimami tu ga.

34 Oqo keimami sega ni kila se cava e sega ni vukei keimami vakalevu mai kina na matanitu; era sega tale ga ni kila na vuna, ko ira na sotia era talai mai me ra mai vukei keimami.

35 Raica keimami sega ni kila na cava ko ni sega ni rawa ka kina, ia ko ni sa kauta yani e dua na mataivalu ki na dua tale na yasa ni vanua; ke sa vakakina, keimami sega ni gadreva me keimami vosa kudrukudru.

36 Ia kevaka e sega, raica, keimami rerevaka de sa tiko “e so ena matanitu era sega ni vinakata me so tale na tamata me keimami vukei kina; ni keimami kila deivaki tu ni lewevuqa sara na noda mataivalu, ia e qai lailai wale ga e vakauti mai.

37 Ia raica keimami sega sara ni kauwaitaka oqori—e dina ga ni tu na malumalumu ni neimami mataivalu, io keimami sa vakararavi ga vua na Kalou me “vakabulai keimami mai na ligadra na neimami meca.

38 Raica sa voleka ni cava na ikaruasagavulu kaciwa ni yabaki, ka keimami sa taura tale tu

na neimami vanua; ka ra sa dro na Leimanaiti ki na vanua ko Nifai.

39 Ia era sa tiko vata ga kei au ena koro levu ko Manitai ko ira na luvedra cauravou na tamata i Amoni, ko ira au sa vakacaucautaki ira tiko yani; ia sa tokoni ira tiko na Turaga me ra kua ni bale ena iseleiwau, io, sa taqomaki ira tale ga me sega ni “duabulu vei ira e mate.

40 Ia raica, sa vuqa vei ira e vuetaki; ia era sa tudei tu ga ena “galala ka sa vakagalalataki ira kina na Kalou; era sa yalodina ena dauqarava na Turaga na nodra Kalou ena veisiga; io, era sa raica me ra muria tikoga na nona lawa, na nona vakatulewa kei na nona ivakaro; era sa vakabauta deivaki ni na yaco vakaidina na veika sa parofisaitiki tu.

41 Ia oqo, i Moronai, na tuakaqu lomani, me karoni iko tikoga ena nona iserau, na Turaga na noda Kalou ko koya ka a sereki keda ka vakavuna me da galala, io me totaki ira na nona tamata, me yacova ni ra sa taura kece tale na veika e nodra ka ra a taura mai vei ira ko ira na Leimanaiti, na veika me tokoni keda. Ia oqo raica, au sa tinia na noqu ivola. Koi au ko Ilamani na luvei Alama.

WASE 59

Sa kerei Paorani ko Moronai me vakaukauwataka na mataivalu i Ilamani—Era sa taura na koro levu ko

Nifaia ko ira na Leimanaiti—E sa cudruva na matanitu ko Moronai. Rauta na 62 B.K.

SA yaco ni sa wilika oti ko Moronai na “ivola i Ilamani ena ikatolusagavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, sa vuabale na nona marau ena vuku ni nodra vinaka, io, na nodra sa taura lesu rawa mai ko Ilamani na vanua a sa kaliraki mada vei ira.

2 Io sa tukuna yani na kena itukutuku vei ira kece na nona tamata ena yasayasa ko ya, me ra kila ka marau tale ga kina.

3 Ka sa yaco ni sa vakauta sara vakatotolo e dua na “ivola vei ^bPaorani, ka gadreva me vakasoqona vata ka vakauta e dua na mataivalu me vakaukauwataki Ilamani, se na mataivalu i Ilamani, io me vukei koya ena kena taqomaki na vanua era sa taura lesu tale tu oqo.

4 Ka sa yaco ni sa vakauta oti na ivola ko ya ko Moronai ki na vanua ko Saraemala, sa qai tekivu vakavakarau tale ga, ka navuca na sala me na taura lesu tale kina na veikoro lelevu era sa taura tu na Leimanaiti.

5 Ka sa yaco ni sa vakavakarau tiko ko Moronai me vorati ira na Leimanaiti ena ivalu, raica, era sa kabati mai vei ira na Leimanaiti, ko ira na tamata i Nifaia, ko ira ka ra a soqoni vata mai na koro levu ko Moronai kei na koro

39a Alama 56:56.
40a DV Galala.

59 1a Alama 56:1.
3a Alama 60:1–3.

b Alama 50:40.

levu ko Liai kei na koro levu ko Morienitoni.

6 Io era sa lako tale ga mai ko ira ka a vakasaurarataki me ra dro mai na vanua ko Manitai kei na veivanua volekata, era sa lako mai ka mai cokovata kei ira na Leimanaiti ena yasa ni vanua oqo.

7 Ia oqo era sa lewevuqa sara, io, sa tubu cake tiko ga na kedra iwiliwili ena veisiga, ena ivakaro i Amoroni me ra kaba na koro ko Nifaia, era sa lako mai kina ka vorati ira na tamata i Nifaia, ia era a mokuti ira ena ravuravu levu.

8 Ia me vaka ni sa mataivalu levu sara, era sa vakasaurarataki kina me ra dro kina na vo ni lewenikoro ko Nifaia; ia era sa dro yani ka laki cokovata kei na mataivalu i Moronai.

9 Ia oqo a sa nanuma tiko ko Moronai me ra talai yani e so na tagane me ra laki veivuke ena taqomaki ni koro levu ko Nifaia, io ena nodra vukei na tamata ena kena taqomaki na koro levu ko ya, ka ni kila ni rawarawa cake na kena tovolei me taqomaki toka mai na kena qai sagai me tauri lesu tale ni ra sa kaliraka tani na Leimanaiti, e nanuma ko koya ni na rawarawa vei ira me ra na taqomaka toka na koro levu ko ya.

10 O koya oqo sa taura tu ga kina na nona mataivalu, me ra taqomaka na veivanua kece era sa taura lesu tale.

11 Ia oqo sa rarawa vakalevu sara ko Moronai ni sa raica ni sa rawai na koro levu ko Nifaia, ka

sa tekivu rivarivabitaka tale ga de ra na rawai mai vei ira na wekadra ena vuku ni nodra ivakarau ca.

12 A vaka talega oqori na nodra nanuma na nona turaganivalu liu. Era sa vakatitiga ka kurabuitaka na nodra qaqa mai oqo na Leimanaiti, ka ra rivarivabi de ra sa qaqa ena vuku ni nodra ivakarau ca na lewenikoro.

13 Ka sa yaco ni sa rarawataka tale ga vakalevu ko Moronai na kena vakaweleweletaki ka sega ni “kauwaitaki mai na matanitu na veika me baleta na bula galala ena nodra vanua.

WASE 60

Sa kudruvaka ko Moronai vei Paorani na vakawelewele ni matanitu ena vuku ni mataivalu—Sa vakatara na Turaga na nodra yaviti na ivalavala dodonu—Me ra vakayagataka na Nifaiti na nodra kaukauwa taucoko kei na veika kece e tu vei ira me ra sereki ira vakai ira kina mai vei ira na kedra meca—Sa yalataka ko Moronai ni na valuta na matanitu ke sega ni soli yani na veivuke ki na nona veimataivalu. Rauta na 62 B.K.

KA sa yaco me vola tale ko Moronai e dua na ivola vei Paorani na kovana ni vanua, ka vakaoqo na veivosa ka vola: Raica au sa volavola yani oqo vei Paorani ena koro levu ko Saraemala, o koya na “turaganilewa levu ka kovana ni vanua taucoko, vata kei ira kece tale ga era sa digitaki mai vei ira na lewenvanua me ra lewa ka

liutaka na veika e baleta na ivalu oqo.

2 Ia raica, au na tukuna e vica na ka me'u beitaki kemuni kina; raica, dou sa kila vinaka ni ko ni a lesi, mo ni vakasoqoni ira vata na tamata ka vakaiyaragitaki ira ena iseleiwau, na isele takelo kei na veimataqali iyaragi kecega ni ivalu, ka mo ni talai ira yani me valuti ira na Leimanaiti, ena veiyasana cava ga era curuma mai kina na noda vanua.

3 Ka raica oqo, au sa kaya vei kemuni ni keimami a sota kaya e vuqa sara na veika rarawa lelevu, koi au kei ira na noqu tamata kei Ilamani tale ga kei ira na nona tamata; io keimami a vosota na viakana, na viagunu, kei na malumalumu ni yago kei na veimataqali veika rarawa kecega.

4 Ia raica, kevaka me keimami a sota kaya wale ga na veika oqori, ke keimami a sega ni vosa kudrukudru se cudru kina.

5 Ia raica, era sa vakamatei vaka-yauyau na neimami tamata; io, era sa bale mate kina ena iseleiwau e vica vata na udolu, ia kevaka mo ni a vukei ka vakaukauwataki ira yani na tamata ivalu me vaka na nodra kerekere, ke a sega ni yaco na ka oqori. Io ko ni a vakaweletaki kemuni vakaidina sara.

6 Ia raica oqo, keimami via kila na vu ni vakaweletaki levu oqo; io keimami via kila na vu ni nomuni sega ni kauwai.

7 Ko ni nanuma li mo ni dabe tikoga ena nomuni idabedabe

vakaturaga ena yalo vakaweletaki kei na sega ni kauwai, ni ra sa ravuravu vakavolivoliti kemuni tiko na nomuni meca? Io, ena nodra sa labati ira tiko e udolu na wekamuni—

8 Io, ko ira era sa vakanuini tu vei kemuni mo ni taqomaki ira, io, ko ira era a digitaki kemuni ki na itutu mo ni vukei ira kina, ia kevaka mo ni a vakauta na veimataivalu me ra laki vukei kina, ka vakabulai ira na udolu era sa bale mate oqo ena iseleiwau.

9 Ia raica, e sega ni o koya wale ga oqo—ko ni a sega ni vakauta yani na kedra kakana, ka ni ra a vala ka bale mate e lewevuqa ena vuku ni nodra gadreva me ra tiko vinaka na tamata oqo; Ia era a vakayacora oqo ena gauna era sa voleka kina ni “mate ena viakana; ena vuku ni nomuni sega ni kauwaitaki ira.

10 Ia oqo, oi kemuni na wekaqu lomani—io sa kilikili dina mo ni lomani; io, ka a dodonu mo ni vakayavalati kemuni vakai kemuni mo ni qarava kina vagumatua na nodra tiko vinaka kei na nodra bula galala na tamata oqo; ia raica ko ni a vakaweletaki ira, ka na saumi kina vei kemuni na nodra dra na lewe udolu era sa mate; io, sa kila na Kalou na nodra tagi kei na nodra rarawa—

11 Raica, o ni sa nanuma li mo ni rawa ni dabe tikoga ena nomuni idabedabe vakaturaga ka vakasavuliga tiko, ka me qai sereki kemuni nona vinaka na Kalou?

Raica, kevaka sa vakakina, sa tawayaga na nomuni vakanuinui.

12 O ni sa ^ananuma li ni ra sa mate e lewevuqa na wekamuni oqori ena vuku ni nodra caka ca? Ia kevaka sa vakakina, sa tawayaga na nomuni nanuma; au sa kaya vakaidina vei kemuni, era sa bale mate ena iseleiwau e lewevuqa; ka raica, o ni na tarogi kina;

13 Raica sa vakatara na Turaga me ra yaviti na ^aivalavala dodonu me na qai tau kina na nona lewa dodonu kei na cudru vei ira na daucaka ca; mo ni kakua kina ni nanuma ni ra sa yali na ivalavala dodonu ni ra sa vakamatei; ia raica, era sa curu ki na nona ivakavakacegu na Turaga na nodra Kalou.

14 Ia raica oqo, au sa kaya vei kemuni, au sa rere vakalevu dina de na tau vei ira na tamata oqo na lewa ni Kalou, ena vuku ni nodra sa rui vucesa vakalevu, io na nodra vucesa kei na nodra vakawelewele na iliuliu ni noda matanitu ena vukudra na wekadra, io ena vukudra era sa yaviti.

15 Ni kevaka me a sega na ^acakacala ka tekivu e liu mai uluda, ke a rawa me da vorati ira na keda meca me ra kakua kina ni rawai keda.

16 Io, ke me a sega na ^aivalu ka a yaco ena keimami maliwa; io, ke me ra a sega na ^btamata era gadreva na vakatui oqo, o ira ka ra sa mai vakavuna na dave vakalevu ni dra ena keimami maliwa;

io, kevaka me keimami a vakaduatataka na neimami kaukauwa me vaka keimami a dau cakava e liu, ena gauna keimami a veivala tiko kina vakai keimami; io, ke me a sega na gadrevi ni kaukauwa kei na lewa ka a tu vei ira na tamata era gadreva na vakatui me ra lewai keimami kina; ke me ra a dina tiko ga ki na sasaga ni tu galala, ka ra a duavata kei keimami, ka me ra lako yani ka vorati ira na keimami meca, ka kakua ni laveta na nodra iseleiwau vei keimami, o koya sa vakavuna na kena dave vakalevu na dra ena keimami maliwa; io, kevaka me keimami a lako yani vei ira na keimami meca ena kaukauwa ni Turaga, ke keimami a sa vakasevi ira kina na keimami meca, ia ena yaco dina, me vaka na kena dau vakayacori na nona vosa.

17 Ia raica era sa kabai keimami tiko mai oqo na Leimanaiti, ka ra sa kovea na neimami vanua, ka ra sa labati ira tiko na neimami tamata ena iseleiwau, io, ko ira na neimami yalewa kei na neimami gone, ka ra sa kauti ira yani vakavesu, ka ra vakavuna me ra sotava na veimataqali veivakararawataki kecega, ena vuku ga ni nodra ivakarau ca o ira era vaka saqara na kaukauwa kei na lewa, io, ko ira na tamata era gadreva na vakatui.

18 Ia a cava me'u kaya kina e vuqa na ka ena vuku ni ka oqo?

12a Luke 13:1–5.

13a Alama 14:10–11;

V&V 42:46–47.

13a Alama 51:9, 13.

16a Alama 51:16–19.

b Alama 51:5, 8.

Ka ni da sega ni kila de dua sai kemuni ko ni sa saga tiko na kakauwa ni vakatulewa. Eda sega ni kila, ia, de sai kemuni tale ga ni dau vere ena nomuni vanua.

19 Se o ni sa vakaweleweletaki keimami baleta ni o ni tiko ena lomadonu ni vanua ka o ni sa taqomaki vakavolivoliti, ka o ni sega kina ni vakauta mai vei keimami na kakana, kei na tamata tale ga me vakaukauwa taka na neimami veimataivalu?

20 O ni sa guilecava beka na nona ivunau na Turaga na nomuni Kalou? Io, o ni sa guilecava beka na nodra a tiko vakavesu na noda qase? O ni sa guilecava beka na noda sa sereki oti vakavuqa mai na ligadra na noda meca?

21 Se ko ni nanuma beka ni na sereki keda ga na Turaga kevaka eda dabeca toka ga na noda idabedabe vakaturaga, ka sega ni vakayagataka vakavinaka na veika sa vakarautaka vei keda na Turaga?

22 Io, ko ni na dabe tiko li ena vakawelewele ni ko ni sa vakavolivoliti mai na udolu vei ira, io, kei na udolu vakatini, era sa dabe tale tiko ga ena vakawelewele, ni ra sa bale tiko ena seleiwau e udolu ena veiyalayala ni vanua vakavolivoliti, io, era sa mavoia ka dave tiko na nodra dra?

23 O ni sa nanuma beka ni na okati kemuni na Kalou mo ni tawacala ena nomuni dabe toka vakadua ka raica tu na veika oqo? Raica au sa kaya vei kemuni, E

segai. Ia oqo, au gadreva mo ni nanuma ni sa kaya oti na Kalou ni na vakasavasavataki e liu na "ka e loma, ka na qai vakasavasavataki tale ga na veika taudaku.

24 Ia oqo, me vakavo kevaka ko ni sa veivutunitaka na veika ko ni sa vakayacora, ka tekivu mo ni tucake ka cakacaka, ka vakauta mai na kakana kei na tamata vei keimami, ka vakakina vei Ilamani, me rawa ni qarava kina na veitiki ni neimami vanua ka sa taura lesu, ka me rawa talega kina vei keimami me keimami taura lesu tale mai na veika keimami taukena ena iwase ni vanua oqo, raica sa na kilikili me tei tu mada vakawawa na neimami vorati ira tiko na Leimanaiti ka me vakasavasavataki mada na veika e loma, io, o koya sara mada ga na iliuliu levu ni noda matanitu.

25 Ka na qai vakavo kevaka ko ni sa vakadonuya na veika au vola yani oqo, ka gole mai ka vakaraitaka vei au na "yalo dina ni bula galala, ka segata mo ni vaqacotaka ka taqomaka na neimami veimataivalu, ka solia vei ira na kakana me ra bula kina, raica au na biuta koto mai e dua na iwase ni tamata ni bula galala me ra taqomaka tiko na iwase ni neimami vanua oqo, ka'u na laiva na kaukauwa kei na veivakalouugataki ni Kalou me tiko vata kei ira, ka me kakua tale ni dua na kaukauwa e vorati ira rawa—

26 Ia oqo ena vuku ni nodra vakabauta cecehia, kei na nodra

vosota na veivakararawataki dre-dre era sotava—

27 Ka’u na lako yani vei kemuni, ia kevaka e tiko e dua ena kemuni maliwa ka tu vua na gagadre ni bula galala, io, ke se vo tiko e dua mada ga na lidi lailai sara ni galala, raica au na vakayavalata na veisaqasaqa ena kemuni maliwa, me yacova sara ni ra sa qeavu o ira era gadreva tu me ra taura vakatawadodonu na kaukauwa kei na lewa.

28 Io, raica au sega ni rerevaka na nomuni kaukauwa se na nomuni lewa, ia sai koya ga na noqu “Kalou ka’u sa rerevaka; ka’u sa taura kina na noqu iseleiwau me’u taqomaka kina na ka e tutaka na noqu matanitu me vaka na nona ivunau, ka keimami sa mai sotava na malumalumu levu ena vuku ni nomuni caka ca.

29 Raica sa kena gauna, io, sa yaco mai na gauna, ka sa lili tu e delamuni na “iselewau ni lewa dodonu; io, ka na lutuki kemuni ka sikovi kemuni mo ni na vakarusai sara kina, ka vakavo ga kevaka o ni na yavalati kemuni vakai kemuni ena kena taqomaki na nomuni vanua kei ira na nomuni lalai.

30 Raica, au sa waraka na veivuke mai vei kemuni; ka kevaka o ni sega ni vakacegui keimami mai, au na lako yani vei kemuni ki na vanua ko Saraemala, ka’u na yaviti kemuni ena iseleiwau, me kakua tale ni tu vei kemuni na kaukauwa mo ni vakalatilati kina

ki na nodra sasaga na tamata oqo ena nodra tutaka na bula galala.

31 Raica ena sega ni laiva na Turaga mo ni bula ka kaukauwa cake ena nomuni caka cala mo ni vakarusai ira kina na nona tamata ivalavala dodonu.

32 Raica, e rawa vakacava mo ni nanuma ni na vakabulai kemuni na Turaga ka tauca ga na nona lewa vei ira na Leimanaiti, ni sa nodra ivakarau na nodra qase ka sa vakavuna na nodra yalo ca, io, ka sa qai vakaruataki mai vei ira era sa tawase tani mai vei keimami, ia na nomuni caka ca sa vu mai na nomuni domona na dauvakalagilagi kei na veika wale ni vuravura?

33 Ko ni sa kila ni ko ni sa talaidredre ena lawa ni Kalou, ka ko ni sa kila ni ko ni sa butuki ira sobu ena ruku ni yavamuni. Raica, sa kaya vei au na Turaga: Kevaka era na sega ni veivutunitaka na nodra ivalavala ca kei na nodra caka cala o ira ko ni sa lesia me ra nomuni kovana, mo ni qai lako cake ka vala kei ira.

34 Ka raica oqo, koi au, ko Moronai, au sa uqeti, me vaka na veiyalayalati ka’u a cakava me’u maroroya na ivakaro ni noqu Kalou; o koya gona au sa gadreva kina mo ni muria na vosa ni Kalou, ka vakauta vakatotolo mai vei au na kemuni kakana kei na nomuni tamata ivalu, ka vakatalega kina ki vei Ilamani.

35 Ka raica, kevaka ko ni na sega ni vakayacora oqo, au sa na

lako yani vakatotolo vei kemuni; ia raica, ena sega ni vakatara na Kalou me keimami mate ena via-kana; o koya ena solia kina o koya vei keimami na kemuni kakana, io kevaka sara mada ga ena vaka-yagataki kina na iseleiwau. Oqo raica mo ni muria sara na vosa ni Kalou.

36 Raica, koi au ko Moronai na nomu iliuliu ni turaganivalu. Au “sega ni qara na kaukauwa, ia me’u vakadodonutaka ga. Au sega ni qara me dokai au ko vuravura, ia na lagilagi ga ni noqu Kalou kei na bula galala kei na tiko vinaka ni noqu vanua. Ka’u sa tinia eke na noqu ivola.

WASE 61

Sa tukuna vei Moronai ko Paorani na sasaga ni kovei kei na saqati vakaukauwa ni matanitu—Era sa tauri Saraemala na tamata via vakatui ka era sa tovata kei ira na Leimannaiti—Sa kerea ko Paorani na veivuke vakaivalu me ra sotavi kina o ira era veisaqasaqa tiko. Rauta na 62 B.K.

RAICA, oqo, a sa yaco ni se qai vakauta oti ga na nona ivola ko Moronai ki vua na kovana liu, sa taura e dua na ivola mai vei “Paorani, na kovana liu. Oqo na vosa ka a taura:

2 Koi au ko Paorani na kovana liu ni vanua oqo, au sa vakauta yani na veivosa oqo vei Moronai na turaganivalu liu ni mataivalu.

Raica au sa kaya vakaidina vei iko, Moronai ni’u sega sara ni marautaka na “leqa levu ko ni sotava tiko, io, sa vakararawataka sara na yaloqu.

3 Ia raica, era sa tu e so era reki-taka na leqa ko ni sotava tiko, io era sa yavala mai ka saqati au kei ira na noqu tamata era “tokona na galala, ia era sa lewevuqa vakaidina sara ko ira era veisaqasaqa.

4 Ka sa ira era a segata me ra kovea mai vei au na itikotiko ni veilewai era sa vakavuna tiko na caka ca levu oqo; ka ni ra vaka-yagataka na veicavilaki levu, ka ra sa vagolea tani na lomadra e vuqa na tamata, o koya na ka ena vakavuna na rarawa levu ena keda maliwa; era sa tarova na vakauti yani ni kakana, ka ra sa vakarerei ira na noqu tamata galala ka ra sa sega kina ni lako yani vei kemuni.

5 Ka raica era sa vakasavi au tani, ka’u sa dro kina ki na vanua ko Kitioni, kei ira kecega e a rawa me’u taura.

6 Ka raica, au sa vakauta oti e dua na kaci raraba ena iwase ni vanua taucoko oqo; ka raica era sa vakasoqoni vata tiko mai oqo e veisiga, me ra taura na nodra iyaragi, ena kena taqomaki na nodra vanua kei na nodra “bula galala, ka me ra sauma na ca a caka vei keimami.

7 Era sa lako tiko ga mai vei keimami, ka ra sa rere kina ko ira era a saqati keimami tiko, io, era

sa rerevaki keimami ka sega ni doudou me ra lako mai ka vala kei keimami.

8 Era sa taura tu na vanua, se na koro ko Saraemala; era sa lesia e dua me nodra tui, sa volavola oti sara ko koya vua na nodra tui na Leimanaiti ka kerea kina me rau sa tovata; ia me soli vua me lewa tiko na koro ko Saraemala, raica sa nuitaka ko koya me ra vakavuwa na vo ni vanua ko ya ko ira na Leimanaiti, me qai biu ko koya me nodra tui na tamata oqo ena nodra sa na vakavuwai mai vei ira na Leimanaiti.

9 Ia oqo, ko sa vakalewai au vakaca sara mai, ena nomu ivola, ia e sega ni dua na ka ko ya; ka' u sega sara ni cudru kina, ia au sa rekitaka ga na dina kei na dodonu ni yalomu. Koi au ko Paorani, au sega ni vakasaqara na veiliutaki, ia au via taura lesu ga na itikotiko ni veilewai me' u maroroya kina na nodra dodonu kei na nodra galala na noqu tamata. Sa tudei tu na yaloqu ki na galala ko ya ka a "vakagalalataki keda kina na Kalou.

10 Ia oqo, raica, keimami na vorata na caka ca, ke mani dave sara mada ga kina na dra. Eda na sega ni vakadavea na nodra dra na Leimanaiti kevaka era na tiko ga ena nodra vanua.

11 Keimami na sega ni vakadavea na nodra dra na wekai keimami, kevaka era sega ni tu mai

ena veisaqasaqa ka taura na iseileiwau me saqati keimami.

12 Keimami na soli keimami ki na ivau ni veivakabobulataki kevaka e kilikili kei na lewa dodonu ni Kalou, se kevaka me vakaroti keimami kina ko koya.

13 Ia raica sa sega ni vakaroti keimami ko Koya me keimami soli keimami vei ira na neimami meca, ia me keimami "vakararavi ga vua, ka na qai sereki keimami ko koya.

14 O koya gona, i Moronai na wekaqu lomani, me daru vorata sara na ca, ia na ca kecega ka daru sega ni vorata rawa ena nodaru vosa, me vaka na veisaqasaqa kei na vakauyalona, me daru na "vorata ena nodaru iseileiwau, me da na maroroya kina na noda galala, me da rekitaka na noda lotu, kei na inaki ni noda Dauveivueti ka noda Kalou.

15 O koya gona, mo lako kuserawa mai vei au, kei na vica na nomu tamata, ka laivi ira na kena vo ena nodrau lewa ko Liai kei Tenikamu; mo lesia vei rau na kakauwa me rau lewa na ivalu ena iwase ni vanua oqori, me vaka na "Yalo ni Kalou, sai koya na yalo ni bula galala ka sa tiko vei rau.

16 Raica au sa vakauta yani e so na kedra kakana me ra kakua mada ni mate me yacova ni ko sa rawa ni lako mai vei au.

17 Mo vakasoqona vata mai na levu ga ni tamata ivalu ko rawata

9a Joni 8:31–36;
V&V 88:86.
13a DV Vakabauta;

Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.
14a Alama 43:47.

15a 2 Kori. 3:17.
DV Yalo Tabu.

ena nomu lako mai ki ke, ka eda na laki sotavi ira kusarawa na dau vakaduiduile ko ya ena kaukauwa ni Kalou me vaka na vakabauta sa tiko vei keda.

18 Ka eda na taura na koro ko Saraemala, me da rawata na kakanaka ka vakauta vei rau ko Liai kei Tenikamu; io, eda na lako yani vei ira ena kaukauwa ni Turaga, ka na tinia sara na caka ca levu oqo.

19 Ia oqo, i Moronai, au sa reki ena noqu ciqoma na nomu ivola, ka ni'u a leqataka tiko na ka me keimami cakava, se sa dodonu beka me keimami valuti ira na wekada.

20 Ia ko sa qai tukuna mai, ni a vakaroti iko na Turaga mo valuti ira kevaka era sa sega ni veivutuni.

21 Raica mo ^avakaukauwataki rau ko Liai kei Tenikamu vua na Turaga; tataunaka vei rau me rau kakua ni rere, ka na sereki rau na Kalou, io, ka vakabulai ira kece tale ga era sa tudei tiko ena galala ka sa vagalalataki ira kina na Kalou. Ia oqo au sa tinia na noqu ivola ki vua na wekaqu lomani, ko Moronai.

WASE 62

Sa laki vukei Paorani ena vanua ko Kitioni ko Moronai—Era sa vakamatei na tamata via vakatui era bese ni taqomaka na nodra vanua—Era sa taura lesu tale ko Moronai

kei Paorani na vanua ko Nifaia—Era lewevuqa na Leimanaiti era sa mai tovata kei ira na tamata i Amoni—Sa vakamatei Amoroni ko Tenikamu ka a qai vakamatei tale ga—Era sa vakasevi tani na Leimanaiti mai na vanua, ka sa vakadeitaki na tiko sату—Sa lesu tale ko Ilamani ki na cakacaka ni kaulotu ka sa tara cake kina na Lotu. Rauta na 62–57 B.K.

Ka sa qai yaco ni sa vakayaloqaqataki Moronai sara na nona wiliika na ivola oqo, ka sa vuabale na nona marau ena kena dei tu ga na vakabauta nei Paorani, io sa rekitaki koya ni sega ni dau ^avetetaka na bula galala kei na veika ni nona vanua.

2 Ia sa rarawataka tale ga vakalevu na nodra caka ca o ira era a vakasavi Paorani tani mai na itikotiko ni veilewai, io, sa rarawataki ira vakaidina sara era sa saqata na nodra vanua kei na nodra Kalou.

3 Ka sa yaco ni sa kauta ko Moronai e dua na iwiliwili lailai ni nona tamata, me vaka na gagadre i Paorani ki na vanua ko Kitioni, a sa lesi rau ko Liai kei Tenikamu me rau liutaka tiko na vo kece ni nona mataivalu.

4 A sa vakarewataka na ^adrotini ni ^bbula galala ena vanua cava ga sa curuma yani, ia sa levu cake tiko ga na iwiliwili ni nona mataivalu ena nona ilakolako ki na vanua ko Kitioni.

5 Ka sa yaco ni ra sa soqoni vata

21a Saka. 10:12.
62 1a Alama 60:18.

4a Alama 46:12–13, 36.
DV Drotini.

b DV Galala.

ki na nona mataivalu e udolu na tamata, era sa taura cake na nodra iseileiwau me ra valataka na nodra galala, me ra kakua kina ni vakabobulataki.

6 O koya gona, a sa vakasoqona kina ko Moronai na levu ga ni tamata e rawata, ena nona ilakolako sa qai tadu yani ki Kitioni; ia ni ra sa qai cokovata kei na mataivalu i Paorani, era sa lewelevu cake ka lailai na mataivalu i Pakusi, na nodra “tui na dauvakacaca ka ra a vakasavi ira tani na ^btamata galala ka taura na vanua ko Saraemala.

7 Ka sa yaco ni rau sa kauta yani na nodrau mataivalu ko Moronai kei Paorani ki na vanua ko Saraemala, a ra sa kaba yani na koro, ka vala kei na mataivalu i Pakusi.

8 Ka raica, a sa vakamatei ko Pakusi ka ra tauri vakavesu na nona tamata, a sa vakalesui tale ko Paorani ki na nona itikotiko ni veilewai.

9 A ra sa lewai na tamata i Pakusi me vaka na lawa, kei ira talega era via vakatui tiko era sa biu ki na vale ni veivesu; era sa “vakamatei me vaka na lawa; io, o ira na tamata i Pakusi, kei ira era via vakatui tiko kei ira ga era sega ni via cola iyaragi me taqomaka na vanua, ka ra gadreva ga me ra valuta, era sa vakamatei.

10 O koya gona sa kilikili kina me muri tiko na lawa oqo me taqomaki kina na nodra vanua; ia era sa vakamatei sara vakatotolo me vaka na lawa ko ira kecega sa

kunei ni ra vakacacana tiko na nodra bula galala.

11 Sa mai cava kina na ikatolu-sagavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na Nifai; Erau sa vakadeitaka tale na tiko sautu mai Saraemala ko Moronai kei Paorani ena kedra maliwa na nodrau tamata, ia era sa vakamatei kecega ko ira sa sega ni dina ki na yavu ni bula galala.

12 Ka sa yaco ena itekivu ni ikatolusagavulu ka dua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na Nifai, sa vakarota ko Moronai me vakau na kedra kakana na tamata i Ilamani, me vakau tale ga e ono na udolu na tamata ivalu, me ra laki vukeyi koya ena kena maroro'i na yasa ni vanua ko ya.

13 Ka sa lewa ko koya me vakau tale ga e ono na udolu na tamata ivalu kei na ivakarau kakana e rauti ira kivei rau ko Liai kei Tenikamu. A sa yaco ni sa vakayacori na ka oqo me taqomaki vinaka kina na nodra vanua mai vei ira na Leimanaiti.

14 Ka sa yaco ni rau sa biuta toka mai ko Moronai kei Paorani e dua na iwase levu ni tamata ena vanua ko Saraemala ka rau kauta yani e dua na iwase levu ni tamata ki na vanua ko Nifaia ena nodrau sa vakadeitaka me rau laki vakavu'i ira na Leimanaiti era tiko kina.

15 Ka sa yaco ni ra sa lako tiko yani, era sa sota kei na vuqa sara na Leimanaiti, era sa vakamatea

e vuqa vei ira, a ra sa taura na nodra iyaragi ni valu kei na kedra kakana.

16 Ka sa yaco ni oti na nodra tauri ira, era sa vakavuna me ra vauci ki na dua na veiyalayalati me ra kakua tale ni taura na nodra iyaragi ka mai valuti ira na Nifaiti.

17 Ia ni ra sa cakava oti na veiyalayalati oqo era sa vakauti sara me ra laki tiko vata kei ira na tamata i Amoni, ia na kedra levu e rauta e va na udolu ka ra a sega ni vakamatei.

18 Ka sa yaco ni ra sa vakauti ira oti yani era sa qai tomana tale na nodra ilakolako ki na vanua ko Nifaia. A sa yaco ni ena gauna era sa yaco kina ki na korolevu ko Nifaia a ra sa birika na nodra vale laca ena buca ko Nifaia, volekata ga na korolevu ko Nifaia.

19 Raica sa gadreva tiko ko Moronai me ra lako mai na Leimanaiti me ra mai vala kei ira ena vanua bucabuca; ia era sa sega ni doudou na Leimanaiti me ra mai valuti ira, ni ra sa kila tu na nodra yaloqaqa ka raica tale ga na kedra lewelevu; a ra sa sega ni mai valuti ira ena siga ko ya.

20 Ia ni sa bogi na vanua, sa lako lo yani ko Moronai ka kabata cake na bai ni koro, me raica se yasa ni koro cava era tiko kina na mataivalu ni Leimanaiti.

21 Ka sa yaco ni ra sa tiko ena yasana ki na tokalau, e yasa ga ni matamata ni koro; ka ra sa moce tu. Ia oqo sa lesu tale ko Moronai

ka vakaroti ira na nona mataivalu, me vakarautaki vakatotolo na dali kaukauwa kei na ikabakaba, me ra tukuci sobu kina ki lomanikoro.

22 Ka sa yaco ni sa vakarota ko Moronai me ra lako yani na nona tamata ka kaba ki na dela ni bai ka tukuca sobu yani ki na yasa ni koro ko ya, io, ena yasana ki na ra, na vanua era sega ni tiko kina na mataivalu ni Leimanaiti.

23 Ka sa yaco ni ra sa tukuci sobu kece ki lomanikoro ena bogi, ena nodra dali kaukauwa kei na ikabakaba; ia ni qai kida na mataka, era sa tu kece e lomanikoro.

24 Ia oqo, ena nodra qai yadra na Leimanaiti era sa raica ni ra sa tu e loma ni koro na mataivalu i Moronai, a ra sa rere vakalevu sara, era sa dro ka ra curu yani e matamata.

25 Ia oqo ni sa raica ko Moronai ni ra sa dro e matana, sa vakaroti ira na nona tamata me ra muri ira, ka ra vakamatea e vuqa, ka wavokita e vuqa vei ira ka kauti ira vakavesu; ia era sa dro na kena vo ki na vanua ko Moronai, ka tiko ena iyalayala ni vanua mai matasawa.

26 E rau sa rawa vakaoqo ko Moronai kei Paorani na koro ko Nifaia, ka sega ni duabulu na tamata e mate kina; era sa bale mate ga kina e lewevuqa na Leimanaiti.

27 Ka sa qai yaco ni sa vuqa vei ira na Leimanaiti ka ra a kaivesu era sa gadreva me ra toki vei ira na “tamata i Amoni, me ra yaco me ra tamata galala.

28 Ka sa yaco ni ko ira kecega era gadreva, sa soli vei ira me vaka na nodra gagadre.

29 O koya, e ra sa toki kecega kina na Leimanaiti kaivesu ka laki okati me tamata i Amoni, a ra sa gumatua ena teitei, io era sa tea na veimataqali kakana, ka susuga tale ga na veimataqali qele ni manumanu lelevu kei na kena lalai; ka ra sa mani galala kina na Nifaiti mai na dua na icolacola levu, io, era sa vagalalataki mai vei ira kece na Leimanaiti kaivesu.

30 Ka sa yaco ni sa rawa ko Moronai na koro ko Nifaia, ka taura vakavesu e vuqa na tamata, ka sa vakalailaitaka sara na nodra mataivalu na Leimanaiti, ka sa taura tale mai e vuqa na Nifaiti era sa kaivesu tu, ka sa mai vakaukauwataka sara vakalevu na mataivalu i Moronai; A sa cavutu kina ko Moronai mai Nifaia ka lako ki na vanua ko Liai.

31 Ka sa yaco ni ra sa raica na Leimanaiti ni sa laki valuti ira yani ko Moronai, era sa rere sara ka drovaka na mataivalu i Moronai.

32 Ka sa yaco ni sa vakasavi ira ko Moronai kei na nona mataivalu, mai na dua na koro ki na dua na koro, me yacova ni ra sa laki sota kei rau ko Liai kei Tenikamu, a ra sa drotaki Liai kei Tenikamu tale ko ira na Leimanaiti, ka gole ki na iyalayala ni vanua mai matasawa me yacova ni ra sa tadu ki na vanua ko Moronai.

33 A ra sa soqoni vata kece na

mataivalu ni Leimanaiti ki na vanua ko Moronai, me sa dua ga na nodra mataivalu levu. Sa tiko tale ga mai kea ko Amoroni, na nodra tui na Leimanaiti.

34 A sa yaco ni ratou sa tuva ko Moronai, Liai kei Tenikamu, na nodratou mataivalu me viribaiti ira na Leimanaiti ena iyalayala ni vanua ko Moronai, a ra sa tuva me yacova na lekutu ka iyalayala ena yasana ki na ceva kei na lekutu ka iyalayala ena yasana ki na tokalau.

35 Ka ra sa keba vakaoqo ena bogi ko ya. Ia raica era sa oca kece sara na Nifaiti kei ira tale ga na Leimanaiti ena vuku ni ilakolako balavu era sa cakava mai; o koya era sa sega tale ni nakita kina e dua na ivadi ena bogi ko ya, vakavo duadua ga ko Tenikamu; ni sa cudruvi Amoroni vakalevu tiko ko koya, ni nanuma ni koi rau ko Amoroni kei na tuakana ko Amalikaia, sai rau na vakavuna na “ivalu balavu oqo vei ira vata kei ira na Leimanaiti, io na ivalu ka sa vakavuna me dave vakalevu kina na dra, io, kei na dau-siga levu.

36 A sa yaco ni sa lako yani ko Tenikamu ena nona cudru ki na nodra keba na Leimanaiti, ka tukuci koya sobu ki loma ni koro. A sa lako yani ka kauta kina na wa dali mai na dua na vanua ki na dua tale me yacova ni sa kunea na tui; ka sa “cokai koya ena dua na moto ka laubasikata na lomaserena, voleka ki utona. Ia raica

sa vakayadrati ira rawa na nona tamata na tui ni bera ni qai mate; a ra sa cici muri Tenikamu ka vakamatei koya.

37 Ia oqo, sa yaco ni rau sa rawa vakalevu sara ko Moronai kei Liai ena nodrau rogoca ni sa mate ko Tenikamu; raica sa tamata qaqa sara ko koya, ka sa gumatua ni valataka na nona vanua, io sa dua ko koya na itokani dina ni bula galala; ka sa sota kaya oti e vuqa sara na ka rarawa lelevu. Ia raica, sa mate ko koya, a sa lako ena nodra sala na kai vuravura kecega.

38 Ia oqo, sa yaco ni sa cavutu ko Moronai ena siga ka tarava ka valuti ira na Leimanaiti, ka vakamatei ira kina ena dua na veivakamatei levu sara; ka ra vakasavi ira tani kina mai na vanua ko ya; a ra sa dro sara ka sega ni lesu tale mai me valuti ira na Nifaiti.

39 A sa mai cava kina na ikatolusagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai; ia era sa sota kaya na ivalu, na vakadave dra kei na dausiga, kei na vuqa na ka rarawa ena vuqa na yabaki.

40 E dina ga sa yaco tiko na veilabalabati, na veileti, na veivala kei na veimataqali caka cala kecega ena kedra maliwa na tamata i Nifai; ia era sa vakabulai ga ena vukudra na “ivalavala dodonu, io, ena vuku ni nodra masumasu na ivalavala dodonu, era sa maroroi kina.

41 Ia raica, ena vuku ni kena sa

rui balavu na nodra veivaluvaluti tiko na Nifaiti kei ira na Leimanaiti e ra sa yalokaukauwa kina e vuqa vei ira, ena vuku ni kena sa rui balavu na ivalu; ia e vuqa tale era sa yalomalumalumu ena vuku ni “veika rarawa era a sota kaya, ka ra sa vakayalomalumulumutaki ira vua na Kalou, io ena yalomalumalumu sa titobu sara.

42 A sa yaco ni sa viribaita oti vakaukauwa ko Moronai na veivanua kecega sa voleka yani vei ira na Leimanaiti, ia ni ra sa kaukauwa vinaka kece tu, sa lesu tale ko koya ki na koro ko Saraemala; ka sa lesu tale ga ko Ilamani ki na vanua ka nona ivotavota vakawa; a sa vakadeitaki tale na tiko satu ena kedra maliwa na tamata i Nifai.

43 A sa solia ko Moronai na lewa kece ni nona mataivalu vua na luvana, na yacana ko Moronaia; a sa lesu ko koya ki na nona vale me laki tiko vakacegu kina ena vo ni nona veisiga.

44 A sa lesu tale ko Paorani ki na nona itikotiko ni veilewai; ia ko Ilamani sa taura tale na nona ilesilesi, me vunautaka na vosa ni Kalou vei ira na tamata; raica me vaka ni a yaco tiko e vuqa na ivalu kei na veileti ena dua na gauna balavu, sa kilikili kina me vaqaqacotaki ka buli tale e so na lawa ena lotu.

45 O koya gona eratou sa lako yani kina ko Ilamani kei iratou na nona itokani, ka vunautaka na vosa ni Kalou ena kaukauwa

levu ka ra sa “kila kina e vuqa na tamata na nodra caka ca, ka vakavuna me ra veivutunitaka na nodra ivalavala ca ka papitaisotaki vua na Turaga na nodra Kalou.

46 Ka sa yaco ni ra sa tauyavutaka tale na lotu ni Kalou, ena vanua taucoko.

47 Io, a sa buli na veitikina eso me baleta na lawa. Ka ra sa digitaki na “turaganilewa kei na turaganilewa lelevu.

48 Ka sa tekivu me ra bula “sautu tale ena vanua na tamata i Nifai, a ra sa tubu me lewevuqa ka kaukauwa vakalevu sara ena vanua taucoko. Ka sa tekivu me ra vutuniyau sara mai vakalevu.

49 Ia e dina ga ni ra sa vutuniyau, ka kaukauwa, ka sautu tale ga, era sa sega ni dokadokai ira kina; era sa sega tale ga ni bera-bera me ra daunanuma na Turaga na nodra Kalou; ia era sa vakayalomalumalumutaki ira sara vakalevu e matana.

50 Io, era sa nanuma na veika lelevu sa vakayacora vei ira na Turaga, ni a sereki ira mai na mate, mai na veivakabobulataki, kei na vale ni veivesu, kei na veimataqali veika rarawa kecega, ka sa vakabulai ira mai na ligadra na nodra meca.

51 Ia era sa daumasu tiko ga vua na Turaga na nodra Kalou, ka sa vakalougatataki ira sara na Turaga, me vaka na nona vosa, a ra sa kaukauwa vakalevu sara ka tiko sautu ena vanua ko ya.

52 A sa yaco ni ra sa vakayacora na veika kece oqo. Ka sa mate ko Ilamani ena ikatolusagavulu kailima ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

WASE 63

A liu o Sipiloni ka qai muri o Ilamani ena kena tauri na itukutuku tabu—Era sa lako ki na vanua ena vualiku e vuqa na Nifaiti—Sa ta waqa ko Akoca, ka ra soko yani ki na wasawasa ena ra—Sa vakadrukai ira na Leimanaiti ena ivalu ko Moronaia. Rauta na 56–52 B.K.

KA sa yaco ena itekivu ni ikatolusagavulu kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, sa taura kina ko “Sipiloni na ^bveika tabu ko ya ka a solia tu ko Alama vei Ilamani.

2 Ka sa tamata dodonu ko koya, ka sa lako vakadodonu ena mata ni Kalou; sa dau segata sara me caka vinaka tiko ga, me muria na ivunau ni Turaga na nona Kalou; me vaka e a vakayacora ko tuakana.

3 Ka sa yaco ni sa mate talega ko Moronai. Sa mai cava kina na ikatolusagavulu kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

4 A sa yaco ena ikatolusagavulu kavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, era sa biuta kina na vanua ko Saraemala e dua

45a V&V 18:44.
47a Mosa. 29:39.

48a Alama 50:20.
63 1a Alama 38:1–2.

b Alama 37:1–12.
DV Tabu.

na iwase levu ni tamata, io e lima na udolu va na drau na tagane kei ira na watidra kei na luvedra, era sa biuta na vanua ko Saraemala ka ra toki yani ki na vanua ena ^avualiku.

5 Ka sa yaco ni ko Akoca, ko koya ka sa dau vakatovolea me kila na ka kecega, o koya sa lako yani kina ka taya e dua na waqa levu, ena iyalayala ni vanua ko Vanuasautu ena yasa ni vanua ko Vanualala, a sa tavoca ki wai ena yasana ki na ra, ena yasa ni ^avanua qiqo ka icurucuru ki na vanua ena vualiku.

6 Ka raica, e ra sa vodo kina e vuqa na Nifaiti, ka ra sa soko yani kei na vuqa na kakana, ka lewevuqa tale ga kina na yalewa kei na gone; a ra sa soko cake vaka ki na vualiku. Sa mai cava kina na ikatolusagavulu kavitu ni yabaki.

7 Ia ena ikatolusagavulu kawalu ni yabaki, sa taya tale kina e vica na waqa na tamata oqo. A sa lesu tale ga mai kina na imatai ni waqa, ka ra vodo tale kina e vuqa na tamata; era sa kauta tale ga vakalevu na kedra kakana ka soko cake tale ki na vualiku.

8 A sa yaco ni sa sega tale ni kilai e dua na ka me baleti ira. Ka keimami nanuma ni ra sa luvu ena wasaliwa titobu. A sa soko tale e dua na waqa; ia keimami sa sega ni kila na vanua e lako kina.

9 A sa yaco ni ra sa lewevuqa

sara na tamata era sa lako yani ki na vanua ena ^avualiku ena yabaki oqo. Ka sa mai cava kina na ikatolusagavulu kawalu ni yabaki.

10 Ka sa yaco ena ikatolusagavulu kaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa mate talega kina ko Sipiloni. A sa vodoka e dua na waqa ko Korianitoni, me kauta na kedra kakana na sa tiko mai na vualiku.

11 O koya gona sa dodonu kina me solia ko Sipiloni, na veika tabu ko ya ki vua na luvei ^aIlamani ka yacana ko Ilamani, ni a vakayacani ga vei tamana.

12 Ia raica oqo, sa lavetaki na ^aiceuceu kece ka tu vei Ilamani, ka vakauti yani na kena ilavelave ena kedra maliwa na luve ni tamata ena vanua taucoko, ia sa sega ga ni lavetaki na veika sa vakarota tu ko Alama me ^bkakua ni vakau yani.

13 Ia, sa kilikili ga me ra maroroya tu na veika tabu oqo, ka ^avakadewai sobu tiko mai na dua na itabatamata ki na dua tale; ia ena yabaki oqo, era sa soli rawa vei Ilamani, ni bera ni mate ko Sipiloni.

14 Ka sa yaco ena yabaki tale ga oqo, ni so vei ira era sa vakaduiduile ka ra toki vei ira na Leimannaiti; ka ra sa vakayavalati me ra cudruvi ira na Nifaiti.

15 Ena yabaki tale ga oqo, sa lako mai kina e dua na mataivalu levu me valuti ira na tamata i

4a Alama 22:31.

5a Alama 22:32;
Ica 10:20.

9a Ila. 3:11–12.

11a Raica na ulutaga ki na
ivola i Ilamani.

12a Alama 18:36.

b Alama 37:27–32.

13a Alama 37:4.

“Moronaia, se na mataivalu i Moronaia, ia era sa vakadrukai ka vakasavi lesu ki na nodra vanua, ka ra bale mate kina e vuqa vei ira.

16 Ka sa mai cava kina na ika-tolusagavulu kaciwa ni yabaki ni

nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

17 Sa yala eke na nodratou itukutuku ko Alama kei na luvena ko Ilamani kei Sipiloni, o koya talega e luvena.

AI VOLA I ILAMANI

Na kedra itukutuku na Nifaiti. Na nodra ivalu kei na veileti, kei na nodra tatawasewase. Ka vakakina na nodra parofisai e vuqa na parofita tabu, ni bera na nona lako mai na Karisito, me vaka na ivolatukutuku nei Ilamani, ko koya na luvei Ilamani, ka vakakina na nodra ivolatukutuku na luvena tagane, me yacova sara na nona lako mai na Karisito. Ka vakatalega kina na nodra saumaki mai e vuqa na Leimanaiti. E dua na itukutuku ni nodra saumaki. E dua na itukutuku ni nodra ivalavala dodonu na Leimanaiti, kei na nodra caka ca kei na nodra ivalavala vakasisila na Nifaiti, me vaka na ivolatukutuku nei Ilamani, kei iratou na luvena tagane, me yacova sara na nona lako mai na Karisito, sa vakatokai na ivola i Ilamani, kei na veika tale e so.

WASE 1

Sa turaganilewa levu ko Paorani na ikarua ka sa labati koya ko Kisikumeni—Sa vakatawa na idabedabe ni veilewai ko Pakumenai—Sa liutaka na nodra mataivalu na Leimanaiti ko Korianatuma, sa tauri Saraemala, ka vakamatei Pakumenai—Sa vakadrukai ira na Leimanaiti ko Moronaia ka tauri Saraemala tale, ka sa vakamatei ko Korianatuma. Rauta na 52–50 B.K.

KA raica oqo, a sa yaco ena kitekivu ni ka vasagavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai,

sa tekivu e dua na dredre levu ena kedra maliwa na Nifaiti.

2 Ka raica, sa mate ko “Paorani, ka sa lako yani ena sala ni kai vuravura kecega; a sa tekivu kina e dua na veileti kaukauwa se ko cei vei iratou na veitacini, na luvei Paorani, me taura na idabedabe ni veilewai.

3 Ia oqo na yacadratou na veiqatitaka tiko na idabedabe ni veilewai, ka ratou sa vakavuna tale ga me ra veileti kina ko ira na tamata: Ko Paorani, ko Paenikai kei Pakumenai.

4 Ia e sega ni ko iratou wale ga oqo na luvei Paorani (ni ra a

lewelevu na luvena), ia sai iratou ga oqo ka ratou veiqatitaka tiko na idabedabe ni veilewai; a ratou sa vakavuna kina me ra tawase vakatolu na tamata.

5 Ia, a sa yaco ni sa digitaki ko Paorani mai na “domodra na lewe ni vanua me turaganilewa levu ka me nodra kovana tale ga na tamata i Nifai.

6 Ka sa yaco ni sa raica ko Paku-menai, ni sa na sega ni rawata ko koya na idabedabe ni veilewai, sa mani duavata ga kei na domodra na tamata.

7 Ia raica, sa cudru vakalevu sara ko Paenikai, kei na iwase ni tamata ko ya, era a vinakata me nodra kovana ko koya; a sa vakarau kina ko koya me cavilaki ira tani na tamata me ra tu ka saqati ira na wekadra.

8 Ka sa yaco ni sa vakarau me vakayacora oqo, raica, a sa tauri ka lewai me vaka na domodra na lewenivanua, ka sa lewai me vakamatei; ni a tutaka na veisaqasaqa ka segata me vakarusa na nodra “galala na tamata.

9 Oqo ni ra sa raica ko ira na tamata ka ra a gadreva me nodra kovana ko koya, ni sa lewai me vakamatei, era sa cudru sara kina, ka raica, era sa tala yani e dua na tamata ko Kisikumeni, io ki na idabedabe ni veilewai nei Paorani, ka sa labati Paorani ko koya ni a dabe toka ena idabedabe ni veilewai.

10 Era a qai cici muri koya na tamata i Paorani; ia raica, sa rui

totolo na dro nei Kisikumeni ka sega na tamata e vesuki koya rawa.

11 Ka sa lako yani vei ira na a talai koya, ka ra sa duavata ena dua na veiyalayalati, io, era sa bubului ena yacai koya na nodra Dauniveibuli tawavakaiyalayala, ni ra na sega ni tukuna vua e dua na tamata ni a labati Paorani ko Kisikumeni.

12 A sa sega kina ni kilai ko Kisikumeni ena kedra maliwa na tamata i Nifai, ni a vakaisulu vakalecaleca tu ko koya ena gauna e a labati Paorani kina. Ka ra a curu maliwai ira yani na tamata ena dua na iwalewale a sega ni kunei rawa kina ko Kisikumeni kei ira na nona ilawalawa era a veiyalayalati vata kaya; ia ko ira kecega era sa kune a sa lewai me ra “mate.

13 Ka raica oqo, sa lesi ko Paku-menai me vaka na domodra na lewenivanua me turaganilewa levu ka kovana vei ira na tamata, me veiliutaki me isosomi kei Paorani na tuakana; me vaka na nona dodonu. A sa caka na ka kece oqo ena ikavasagavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa; ka sa mai cava na yabaki ko ya.

14 Ka sa yaco ena ika vasagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, era sa soqona vata kina na Leimannaiti e dua na mataivalu sega ni wili rawa na lewena; ka vakaiyragitaki ira ena iseileiwau kei na

isele takelo, kei na dakai titi kei na kena gasau, kei na isala kaukamea kei na peleti ni seredra, kei na veimataqali isasabai kecega.

15 A ra sa lako sobu tale mai me ra vala kei ira na Nifaiti. A sa liutaki ira e dua na tamata na yacana ko Korianatuma; sa kawa i Saraemala ko koya; ia sa se tani mai na kedra maliwa na Nifaiti; a sa tamata levu ka qaqa.

16 Ia sa nanuma ko Tubaloca na nodra tui na Leimanaiti, o koya na luvei “Amoroni, ni rawa ni vorati ira na Nifaiti ko Korianatuma, ena nona qaqa kei na nona yalomatua; a sa talai koya yani me na rawa kina vua me rawai ira na Nifaiti—

17 O koya sa vakayavalati ira kina me ra cudru, a sa soqoni ira vata na nona mataivalu ka lesi Korianatuma me nodra iliuliu, ka vakarota me ra lako yani ki na vanua ko Saraemala ka valuti ira na Nifaiti.

18 Ka sa yaco ni ena vuku ni levu ni veisaqasaqa kei na veika dredre e yaco tiko ena matanitu, era a sega ni biuta kina na levu ni tamata e rauta me yadrava na vanua ko Saraemala; ni ra a nanuma ni ra na sega ni doudou na Leimanaiti me ra lakova mai na loma ni nodra vanua, me ra kabata na koro levu ko Saraemala.

19 Ia a sa yaco ni sa liutaki ira yani na nona mataivalu levu ko Korianatuma ka lakovi ira na lewenikoro, a sa rui totolo sara na nodra itosotoso ka sega kina na

gauna me ra vakasoqona vata na nodra mataivalu ko ira na Nifaiti.

20 A sa yaviti ira sobu kina era yadrava tiko na matamata-nikoro ko Korianatuma ka kauta yani na nona mataivalu taucoko ki na loma ni koro, era sa vakamatei ira kecega era vorati ira, ka ra taura kina na koro taucoko.

21 Ka sa yaco ni sa dro e matai Korianatuma ko Pakumenai na turaganilewa levu, io ki na bai ni koro. Ka sa yaco ni sa yaviti koya ena bai ko Korianatuma ka a mate sara kina. Ka sa yalani kina na veisiga i Pakumenai.

22 Ia oqo ni sa raica ko Korianatuma ni sa taura na koro ko Saraemala, ka raica ni ra sa dro e matana ko ira na Nifaiti, ka ra vakamatei ka tauri ka bala ki vale ni veivesu, ka sa taura na koro ni valu kaukauwa duadua ena vanua taucoko, sa doudou mai na lomana ka sa vakarau me lako yani me kabata na vanua taucoko.

23 Ia oqo e a sega ni dede ko koya ena vanua ko Saraemala, ia e a kauta yani e dua na mataivalu levu ka yaco sara ki na koro ko Vanuasautu; ni sa nakita tu me lako yani ka taya na nona sala ena iseleiwau, me taura kina na veiyasa ni vanua ki na vualiku.

24 Sa nanuma ko koya ni tiko na nodra kaukauwa levu duadua ena lomadonu ni vanua, a sa lako yani kina ka sega ni solia e dua na gauna vei ira me ra vakasoqoni vata kina ka vakavo ga ena veilawalawa lalai; ena ivalavala oqo

era sa kabai ira kina ka musuki ira sobu ki na qele.

25 Ia raica, na nona ilakolako oqo ko Korianatuma ena lomadonu ni vanua, sa solia vei Moronaia e dua na itutu vinaka cake sara mai vei ira, e dina ga ni ra a lewevuqa sara na Nifaiti era a sa vakamatei.

26 Ia raica, a nanuma ko Moronaia ni ra na sega ni doudou na Leimanaiti me ra lako mai ki na loma ni vanua, ia ni ra na valuta ga na veikoro vakavolivolita na iyalayala ni vanua me vaka era a dau vakayacora e liu; o koya sa vakarota kina ko Moronaia me ra yadrava na nona mataivalu qaqa na veiyasana vakavolivolita na iyalayala ni vanua.

27 Ia raica, era sa sega ni rere na Leimanaiti me vaka na nona gagadre, ia era sa curuma sara yani na loma ni vanua ka taura na koro turaga ko Saraemala, ka ra sa curuma tiko yani na veiyasa ni vanua bibi ka vakamatei ira na tamata ena veivakamatei levu, na tagane kei na yalewa kei na gone, a ra sa taura e vuqa na koro lelevu kei na koro ni valu.

28 Ia ni sa kila na ka oqo ko Moronaia, sa talai Liai sara yani me takosovi ira ni bera ni ra yaco ki na vanua ko Vanuasautu.

29 Ka sa kitaka vakakina ko koya; ka takosovi ira ni bera ni ra yaco ki na vanua ko Vanuasautu, ka valuti ira, ka ra sa vakasuka lesu ki na vanua ko Saraemala.

30 Ka sa yaco ni sa takosovi ira

ko Moronaia ena nodra vakasuka ka valuti ira, ka sa dave vakaya-uyau kina na dra; io sa lewevuqa sara era yaviti mate kina, ka sa kunei tale ga ena kedra maliwa na mate ko “Korianatuma.

31 Ia raica oqo, sa sega na vanua me ra vakasuka kina na Leimanaiti, era sa sega ni dro rawa ki na vualiku se ki na ceva, ki na tokalau se ki na ra, ni ra sa vakavolivoliti ena veiyasana kecega mai vei ira na Nifaiti.

32 A sa mani togoraki ira ga yani kina na Leimanaiti ko Korianatuma ki na kedra maliwa na Nifaiti, ka ra sa tu kina ena ligadra na Nifaiti, ka sa mate kina ko koya, ka ra soli ira yani vakai ira na Leimanaiti ki na ligadra na Nifaiti.

33 A sa yaco ni sa taura tale ko Moronaia na koro ko Saraemala, ka vakarota me ra biuta na vanua ena vakacegu ko ira na Leimanaiti era a tauri tu vakavesu.

34 A sa mai cava kina na ikavasagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

WASE 2

Sa turaganilewa levu ko Ilamani na luvei Ilamani—Sa liutaka na ilawalawa nei Kisikumeni ko Ketianitoni—Sa yaviti Kisikumeni na dauveiqaravi i Ilamani, ka ra sa dro ki na lekutu na ilawalawa nei Ketianitoni. Rauta na 50–49 B.K.

KA sa yaco, ena ikavasagavulu karua ni yabaki ni nodra gauna ni lewa na turaganilewa, ni oti na

nona vakadeitaka tale ko Moronaia na nodra veisaututaki na Nifaiti kei na Leimanaiti, raica a sa sega e dua me tawana na idabedabe ni veilewai; a sa tekivu tale kina na veileti ena kedra maliwa na tamata se ko cei me tawana na idabedabe ni veilewai.

2 Ka sa yaco ni sa digitaki ko Ilamani na luvei Ilamani, me vakatawana na idabedabe ni veilewai, ena domodra na tamata.

3 Ia raica, sa bukia lo ko “Kisikumeni, o koya ka a labati Paorani me vakarusai Ilamani tale ga; ka ra sa tokoni koya na nona ilawalawa o ira era a sa curu ki na dua na veiyalayalati me kakua ni dua e kila na nona caka ca.

4 Ni a tiko e dua ko “Ketianitoni, o koya ka a matai sara ena vosa, kei na ilawaki qaseqase, me vakayacora kina na cakacaka vuni ni laba kei na butako; a sa yaco kina o koya me nodra iliuliu na ilawalawa ni Kisikumeni.

5 A sa cavilaki ira kina kei Kisikumeni tale ga, ni kevaka me ra biuti koya ki na idabedabe ni veilewai ena qai lesi ira na nona ilawalawa ki na itutu ni kaukauwa kei na lewa ena kedra maliwa na tamata; a sa segata kina ko Kisikumeni me vakarusai Ilamani.

6 Ka sa yaco ni sa lako yani ki na idabedabe ni veilewai me vakarusai Ilamani, raica sa vakalecaleca yani ena bogi e dua na tamata i Ilamani, ka kila mai kina

na ituvatuva era sa nakita tu na ilawalawa oqo me ra vakarusai Ilamani—

7 Ka sa yaco ni a sotavi Kisikumeni, ka solia vua e dua na ivakatakilakila; a sa vakatakila kina vua ko Kisikumeni na nona inaki, ka kerea me kauti koya ki na idabedabe ni veilewai me na labati Ilamani kina.

8 Ia ni sa kila na dauveiqaravi i Ilamani na inaki taucoko ni lomai Kisikumeni, ni sa nona inaki me laba, ka sa nodra inaki kece tale ga era lewena na nona ilawalawa me ra laba, ka butako, ka me ra rawata na kaukauwa, (ka sai koya oqo na nodra “inaki vuni, kei na nodra bukivere) sa qai kaya na dauveiqaravi i Ilamani vei Kisikumeni: Me daru lako yani ki na idabedabe ni veilewai.

9 Sa vakamarautaki Kisikumeni sara vakalevu na ka oqo, ni nana ni sa na rawata kina na nona inaki; ia raica, ni rau sa lako tiko ki na idabedabe ni veilewai, sa suaki Kisikumeni na dauveiqaravi i Ilamani ka lau basikata na utona, a sa bale sobu ka mate ka sega mada ga ni bau vutugu. Ka sa cici yani ko koya ka tukuna vei Ilamani na veika kece e a rogoca, ka raica, ka vakayacora.

10 Ka sa yaco ni sa talatala yani ko Ilamani me ra vesu mai na ilawalawa daubutako ka daulaba vuni oqo, me ra vakamatei me vaka na lawa.

11 Ia raica, ni sa raica ko

Ketianitoni ni sa sega ni lesu yani ko Kisikumeni, a sa rere de na vakarusai ko koya; sa vakarota kina me ra muri koya na nona ilawalawa. Ka ra sa dro yani ena dua na sala vuni ki na loma ni lekutuu; ia ni sa talatala yani ko Ilamani me ra vesu mai era sa sega ni kune.

12 Ena qai tukuni malua yani e vuqa tale na ka me baleti Ketianitoni. Ka sa cava kina na ikavasagavulu karua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

13 Ka raica, ena itinitini ni ivola oqo, ko ni na raica kina ni sai “Ketianitoni ga oqo sa vakavuna na nodra vakamalumulumutaki, io, na nodra voleka sara ni vakarusai vakadua na tamata i Nifai.

14 Raica au sega ni vakaibalebalebaletaka na itinitini ni ivola i Ilamani, ia au vakaibalebalebaletaka ki na itinitini ni ivola i Nifai, ka’u a taura mai kina na itukutuku kece au sa vola.

WASE 3

Sa lewevuqa na Nifaiti era sa toki yani ki na vanua ena vualiku—Era sa tara na veivale simede ka maro-roya e vuqa na itukutuku—Era sa saumaki ka papitaiso e udolu vakatini—Sa tuberi ira na tamata ki na veivakabulai na vosa ni Kalou—Sa vakatawana na idabedabe ni veilewai ko Nifai na luvei Ilamani. Rauta 49–39 B.K.

KA sa yaco ena ikavasagavulu katolu ni yabaki ni nodra gauna ni lewa na turaganilewa, a sa sega na veileti ena kedra maliwa na tamata i Nifai ka vakavo ga e so na qaciqacia lalai era tiko ena loma ni lotu, ka a vakavuna eso na tatawasewase lalai ena kedra maliwa na tamata, ka ra a qai vakameyautaki ni sa cava na ikavasagavulu katolu ni yabaki.

2 A sa sega na veileti ena kedra maliwa na tamata ena ikavasagavulu kava ni yabaki; ka sa sega tale ga ni vuqa na veileti ena ikavasagavulu kalima ni yabaki.

3 Ka sa yaco ena ika vasagavulu kaono ni yabaki, io, a sa vuqa sara na veiqati kei na veileti; o koya era sa toki tani kina e lewevuqa sara mai na vanua ko Saraemala, ka lako yani ki na vanua ena “vualiku me ra laki taukena.

4 Era a lakova e dua na ilakolako balavu sara, ka yacova yani e dua na vanua ka levu tu kina na “veiwai lelevu kei na uciwai.

5 Io, era sa tawana yani na veiyasa ni vanua kecega, ki na veivanua kecega sa lala tu ka sega kina na veikau, baleta ni ra a lewevuqa era a tawana tu e liu.

6 Ia oqo sa sega tale ni dua na tiki ni vanua e lala, ka vakavo ga na veikau; ia ena vuku ni “veivakarusai levu a yaco vei ira era a tawana tu e liu sa vakatokai kina me ^bvanualala.

7 Ena vuku ni sa sega soti ni levu

13a Ila. 6:18;

4 Nif. 1:42.

3 3a Alama 63:4.

4a Mosa. 8:8;

Moma. 6:4.

6a Mosa. 21:25–27.

b Alama 22:31.

na kau ena dela ni vanua, era sa yaco me ra matai sara ena icakacaka ni simede o ira era a lako yani; o koya era sa tara vale simede kina, me nodra itikotiko.

8 Ka sa yaco ni ra sa lewevuqa ka tete, ka lako yani mai na vanua ena ceva ki na vanua ena vualiku, ia era sa tete yani ka tekivu me robota na delai vuravura tau-coko, mai na wasawasa ena ceva ki na wasawasa ena vualiku, mai na “wasawasa ena ra ki na wasawasa ena tokalau.

9 Kei ira na tamata era a tiko ena vanua ki na vualiku era sa vakaitikotiko ena vale laca, kei na veivale simede, ka ra vakabula na kau kece sa tubu cake mai ena dela ni vanua me na qai tu kina na kau me tara kina na nodra veivale, na nodra veikoro, na nodra veivaletabu, kei na nodra veivalenilotu, kei na nodra veivalenisoqo kei na veimataqali vale kegega.

10 Ka sa yaco me vaka ni sa sega soti sara na kau ena vanua ki na vualiku, era sa vakauta yani kina na kau ena “waqa.

11 Ka sa rawa kina vei ira na tamata ena vanua ki na vualiku me ra tara e vuqa na koro lelevu ena kau kei na simede.

12 Ka sa yaco ni ra sa toki tale ga yani ki na vanua oqo e vuqa na “tamata i Amoni, ko ira era a sucu Leimanaiti.

13 Ia oqo sa maroroi tu e vuqa

sara na itukutuku ni veika era a vakayacora na tamata oqo, mai vei ira e lewevuqa na tamata oqo, e levu ka matata sara na veika me baleti ira.

14 Ia raica, sa sega ni rawa me volai eke na ikaduanadrau ni tiki ni kedra itukutuku na tamata oqo, ko ya na kedra itukutuku na Leimanaiti kei na Nifaiti, kei na nodra veivaluvaluti, kei na veileti, kei na veisei, kei na nodra vunau, kei na nodra parofisai, kei na nodra veisokoyaki kei na nodra ta waqa, kei na nodra tara “valetabu, kei na valenilotu kei na valenisoqoni, kei na nodra ivalavala dodonu, kei na nodra caka ca, kei na nodra laba, kei na nodra butako, kei na nodra kovekove, kei na veimataqali itovo vakasisila kegega kei na veibutakoci.

15 Ia raica, sa levu tu na ivola kei na itukutuku ena kena veimataqali, ka ra maroroi vakalevu ga mai vei ira na Nifaiti.

16 Ka ra sa “vakadewataki sobu mai na dua na itabatamata ki na dua tale mai vei ira na Nifaiti, me yacova ni ra sa lutu ki na talaidredre ka ra sa labati, ka kovei, ka vakasasataki, ka vakasavi yani, ka yaviti, ka veiseyaki e delai vuravura, ka ra sa veicurumaki kei ira na Leimanaiti me yacova ni ra sa ^bsega ni vakatokai tale me ra Nifaiti, era sa yaco me ca, ka tamata kila ka vakarerevaki, io, ka yaco sara ni ra sa Leimanaiti.

8a Alama 22:27, 32.

10a Alama 63:5–8.

12a Alama 27:21–26.

14a 2 Nif. 5:16;

Jeko. 1:17;

3 Nif. 11:1.

16a 1 Nif. 5:16–19;

Alama 37:4.

b Alama 45:12–14.

17 Ia oqo au na lesu tale ki na noqu itukutuku; ia sa yaco na veika ka' u tukuna tiko ni oti na veicacati levu, kei na tiko yava-vala, kei na ivalu, kei na veisei, ena kedra maliwa na tamata i Nifai.

18 Sa mai cava na ikavasagavulu kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa;

19 Ka sa yaco ni sa tiko ga na veileti levu ena vanua, io, ena ikavasagavulu kavitu ni yabaki, kei na ikavasagavulu kawalu talega ni yabaki.

20 Ia sa vakatawana tikoga ko Ilamani na idabedabe ni veilewai, ena lewa dodonu kei na veivakaduavatataki; io, a sa raica me muria na lawa, kei na lewa, kei na ivunau ni Kalou; a sa cakava tiko ga na ka sa dodonu ena mata ni Kalou; a sa muria na ivakarau i tamana, ka sa tiko sautu kina ena vanua.

21 Ka sa yaco ni sa rua na luvena tagane. A sa solia ki vua ka qase na yacai ^aNifai, ka solia vua ka gone, na yacai ^bLiai. Ka sa tekivu me rau tubu cake ki vua na Turaga.

22 Ka sa yaco ni sa tekivu me mudu mai vakalailai na ivalu kei na veileti, ena kedra maliwa na Nifaiti, ena mua ni i ka vasagavulu ka walu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

23 Ka sa yaco ena ikavasagavulu

kaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa vakadeitaki na tiko sautu ena vanua, ka vakavo ga na vei isoqosoqo vuni e a tauyavutaka tu ko ^aKetianitoni na daubutako, ena veikoro lelevu, ka ra a sega tiko ni kila ko ira na iliuliu ni matanitu ena gauna ko ya; o koya era a sega kina ni vakawabokotaki sara mai na vanua.

24 Ka sa yaco ni ena yabaki vata ga oqo sa tubu cake sara kina na lotu, ena nodra curu ki na lotu e udolu ka ra a papitaiso ni ra sa veivutuni.

25 A sa rui tubu cake vakalevu na lotu, ka sa rui levu na veivakalougatataki sa sovaraki vei ira na tamata, ka sa sega ni tukuni rawa na nodra kurabui ko ira sara mada ga na bete levu kei na ivakavuvuli.

26 Ka sa yaco ni sa tubu cake na cakacaka ni Turaga ena nodra sa papitaiso ka curu ki na lotu ni Kalou e vuqa na tamata, io, e udolu vakatini.

27 O koya eda sa rawa ni raica kina ni sa yalololoma na Turaga vei ira kece sa masuta na yacana tabu ena yalodra dina.

28 Io, eda sa raica kina ni sa tadola tu na ^amatamata kei lomalagi vei ^bira kecega io vei ira era na vakabauta na yacai Jisu Karisito o koya na Luve ni Kalou.

29 Io, eda sa raica ni ko koya yadua sa lomana, sa rawa me taura matua na ^avosa ni Kalou, na ka sa

21a DV Nifai, Luvei Ilamani.

b DV Liai, Daukaulotu

Nifaiti.

23a Ila. 2:4.

28a 2 Nif. 31:9, 17.

b Cakacaka 10:28; Roma 2:10–11.

29a DV Vosa ni Kalou.

^bbula ka kaukauwa ka na tawasea rua na ilawaki, na icori kei na vere kecega ni tevoru, ka tubera na tamata i Karisito ena sala qiqo ka ^crabaililai ka kosova na ^dikeli levu ni rarawa tawavakaiyalayala sa vakarautaki tu me tilomi ira na dau caka ca—

30 Ka vakatikora na yalodra, io, na yalodra tawamate rawa, ena ^aliga imatau ni Kalou ena mata-nitu vakalomalagi, me ra dabe vata kei Eparaama, kei Aisake, kei Jekope, kei ira kece na tamada tabu, me kakua tale vakadua ni curu ki tuba.

31 Ia sa yaco tiko ga na marau ena vanua ko Saraemala ena yabaki oqo, kei na veiyasana kece vakavolivolita, io ena vanua kecega era sa taukena tu na Nifaiti.

32 Ka sa yaco ni sa tiko na veisaututaki kei na marau levu sara ena vo ni ikavasagavulu kaciwa ni yabaki; io, era sa tiko sautu tale ga ka marau vakalevu sara ena ikalimasagavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

33 Ia era sa tiko sautu tale ga ena ikalimasagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, ka vakavo ga na qaciqacia ka sa tekivu me curu mai ki na lotu—sega ki na lotu ni Kalou, ia ki na yalodra na tamata era kaya ni ra lewe ni lotu ni Kalou—

34 Ka ra sa ^avakalevulevui ira

ena nodra qaciqacia, e ra sa vakacacani ira kina na wekadra. Sa ivalavala ca levu oqo, ka vakavuna me ra sota kaya na veivakacacani levu ka ra vuto kosova kina na veivakararawataki e vuqa, na iwase levu cake ni tamata yalomalumulumu.

35 Ia era sa ^adaulolo ka ^bmasu vakawasoma, ka sa tubu ka kaukauwa cake tiko ga na nodra ^cyalomalumulumu, ka sa dei ka tudei tiko ga na nodra vakabauta na Karisito, ka vakasinaiti kina na yalodra ena marau kei na vakacegu, io, ka sa ^dvakasavasavataki ka ^evakatabui na yalodra, na veivakatabui sa yaco ena vuku ni nodra ^fsolia na yalodra vua na Kalou.

36 Ka sa yaco ni sa cava talega ena veisaututaki na ikalimasagavulu karua ni yabaki, ka vakavo ga ena dokadoka levu sara sa curuma na yalodra na tamata; ka sa baleta ni sa levu sara na nodra ^aiyau kei na nodra tiko sautu ena vanua; ka sa tubu cake tiko ga vei ira ena veisiga.

37 Ka sa yaco ni sa mate ko Ilamani ena ikalimasagavulu katolu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, ka tekivu veiliutaki ko Nifai na luvena tagane qase duadua me kena isosomi. Ka sa yaco ni a vakatawana na idabedabe ni veilewai ena lewa dodonu kei na veivakaduavatataki; io, sa

29b Ipe. 4:12;
V&V 11:2.
c 2 Nif. 9:41; 33:9.
d 1 Nif. 15:28–30.
30a Maci. 25:33–34.

34a DV Qaciqacia.
35a DV Lolo.
b DV Masu.
c DV Yalomalumulumu,
Yalomalua.

d DV Savasava.
e DV Vakatabui, Lawa ni
Vakatatabu.
f 2 Ve. 30:8; Mosa. 3:19.
36a DV iYau.

muria ko koya na ivunau ni Kalou ka lako ena sala nei tamana.

WASE 4

Era sa tovata na ise ni Nifaiti kei ira na Leimanaiti ka taura na vanua ko Saraemala—Sa vu ni nodra druka na Nifaiti na nodra caka ca—Sa malumalumu mai na Lotu, ka ra sa gogo mai na tamata me vakataki ira na Leimanaiti. Rauta na 38–30 B.K.

KA sa yaco ni ena ika limasagavulu kava ni yabaki sa tubu kina e vuqa na veisei ena loma ni lotu, ka sa tiko tale ga e dua na “veicacati ena kedra maliwa na tamata ka yaco sara kina e vuqa na vakadave dra.

2 Ka ra sa vakamatei ka vakasavi tani mai na vanua ko ira na dauvakatubu ca, ka ra sa dro yani vua na nodra tui na Leimanaiti.

3 Ka sa yaco ni ra sa laki segata vagumatua me ra vakayavalati ira na Leimanaiti me ra valuti ira na Nifaiti; ia raica era sa rere vakalevu ko ira na Leimanaiti ka ra sega ni via muria na nodra vosa na sa dro tani mai ko ya.

4 Ia a sa yaco ni ena ika limasagavulu kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, era sa “toki yani kina e so na Nifaiti vei ira na Leimanaiti; ka ra sa laki duavata kei ira na a liu yani ena nodra vakauqeti ira rawa na Leimanaiti me ra cudruvi ira na Nifaiti; ka ra sa vakavakarau kece sara ki na ivalu ena yabaki ko ya.

5 Ena ikalimasagavulu kavitu

ni yabaki era sa lako sobu mai me vala kei ira na Nifaiti ka ra sa tekivuna na veivakamatei; io, era sa ia tiko ga me yacova ni ra sa taura na vanua ko Saraemala ena ikalimasagavulu kawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa; io era sa taura tale ga na veivanua kece, me yaco sara ki na vanua sa volekata na vanua ko Vanuasautu.

6 Ara sa vakasavi yani na Nifaiti kei ira na mataivalu i Moronaia ki na vanua ko Vanuasautu;

7 Era sa vakavakarau mai kea ka waraki ira na Leimanaiti, mai na wasawasa ena ra me yaco ki na tokalau; na raba ni vanua e rauta ni lakova e dua na Nifaiti ena dua na siga, era sa vakaukauwataka ka tuva e kea na nodra mataivalu me taqomaka na nodra vanua ena vualiku.

8 O koya era sa taura rawa kina ko ira na Nifaiti ka ra sa toki tani, ena nodra veivuke na mataivalu levu ni Leimanaiti, na veika kece era taukena tu na Nifaiti ena veivanua ki na ceva. A sa yaco na ka kece oqo ena ikalimasagavulu kawalu kei na ikalimasagavulu kaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

9 Ka sa yaco ni ena ikaonosa-gavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa taura lesu rawa tale kina ko Moronaia kei na nona mataivalu e vuqa na iwase ni vanua; io, era sa taura lesu tale e levu na veikoro ka ra sa lutu ena ligadra na Leimanaiti.

10 Ka sa yaco ni ena ikaonosa-gavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, era sa taura lesu tale kina na veimama ni veika kece era taukena.

11 Ia kevaka me a sega na caka ca kei na itovo vakasisila ena kedra maliwa na Nifaiti, io, ena kedra maliwa talega ko ira era sa kaya ni ra sa lewe ni lotu ni Kalou, ke a sega ni yaco na druka levu oqo kei na veiyaviti levu ka sa yaco tu ena kedra maliwa.

12 Ka sa baleta na “qaciqacia ni yalodra ena vuku ni nodra sa rui^b vutuniyau vakalevu, io, sa baleta na nodra bikai ira sobu na ‘dravudravua, na nodra bureitaka na kedra, vei ira sa via kana, na nodra bureitaka na nodra isulu vei ira sa luvaiwale, ka sabica vakalialia na baludra na wekadra yalomalumumu, na nodra vakalialia na veika tabu, ka cakitaka na yalo ni parofisai kei na ivakatakila, na nodra laba, kove, lasu, butako, veibutakoci, vakatubu veileti ka toki vei ira na Leimanaiti ena vanua ko Nifai—

13 Ena vuku ni nodra caka ca levu oqo kei na nodra “sakitaka na nodra kaukauwa vakaira, era sa biu kina me ra bula ga ena nodra kaukauwa; o koya era sa sega kina ni gumatua, ia era sa vakararawataki ka yaviti ka vakasavi e matadra na Leimanaiti, ka voleka me ra vakayalia kece kina na nodra vanua.

14 Ia raica, sa vunautaka ko Moronaia e vuqa na ka vei ira na tamata me baleta na nodra ivalavala ca, erau sa vunautaka tale ga e vuqa na ka vei ira na tamata ko “Nifai kei Liai, koi rau na luvei Ilamani, io, erau sa parofisaitaka e vuqa na ka vei ira me baleta na nodra caka ca kei na ka ena yaco kevaka era sega ni veivutunitaka na nodra ivalavala ca.

15 Ka sa yaco ni ra sa veivutuni, ia ni ra sa veivutuni, sa tekivu me ra gumatua mai.

16 Ia ni sa raica ko Moronaia ni ra sa veivutuni sa liutaki ira yani me ra kaba na veivanua kei na veikoro, me yacova ni ra sa taura lesu tale na veimama ni nodra vanua taucoko kei na veimama ni ka era a taukena.

17 Sa mai cava kina na ikaonosa-gavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

18 Ka sa yaco ni ena ikaonosa-gavulu karua ni yabaki ni nodra gauna ni lewa na turaganilewa, sa sega ni rawata tale kina ko Moronaia e dua na vanua ka ra sa taura tu na Leimanaiti.

19 Raica era sa lewevuqa sara na Leimanaiti ka sega ni rawa vei ira na Nifaiti, me ra rawai ira, a ra sa sega kina ni segata me ra taura lesu na vo ni nodra vanua; o koya gona sa vakayagataka kina ko Moronaia na nona mataivalu me ra taqomaka na vanua kece e ra sa rawata tale.

12a Opeti. 1:3–4;
V&V 101:42.
b 1 Timo. 6:17;

2 Nif. 9:42.
c V&V 42:30–31.
13a DV Qaciqacia.

14a Ila. 3:21.

20 Ka sa yaco ni ena vuku ni ra sa rui lewevuqa sara na Leimanaiti, a ra sa rere vakalevu na Nifaiti de ra na vakamalumalumutaki, buturaki sobu, yaviti ka vakarusai sara.

21 Io, sa qai tekivu me ra nana lesu na parofisai i Alama kei na vosa i Mosaia; era sa vakadinadinataka ni ra sa tamata domodomoqa ka ra sa vakawaletaka na ivunau ni Kalou;

22 Ka era sa vukica vakatani ka buturaka sobu na ^alawa i Mosaia, se na veika kece a vakarota vua na Turaga me tukuna vei ira na tamata; era sa raica ni sa ca na nodra lawa ka ra sa tamata dau caka ca; io era sa dau caka ca me vakatani ira na Leimanaiti.

23 Ka sa tekivu me ^amalumalumu sobu mai na lotu ena vuku ni nodra caka cala; ka ra sa tekivu sega ni vakabauta na yalo ni parofisai kei na yalo ni vakatakila, ka sa waraki ira tu na lewa ni Kalou.

24 Ka ra sa raica ni ra sa ^amalumalumu mai me vakatani ira na wekadra ko ira na Leimanaiti, ka sa sega tale ni maroro'i ira na Yalo ni Turaga; io sa lako tani mai vei ira baleta ni ^bYalo ni Turaga e sega ni dau tiko ena ^cvaletabu dukadukali—

25 O koya gona sa sega kina ni maroro'i ira na Turaga ena nona kaukauwa veivakurabuitaki ka sega ni vakatautauvatataki rawa,

ni ra sa lutu ki na dua na itutu ni ^atawavakabauta kei na cakaca vakarerevaki sara; era sa raica ni ra sa lewevuqa cake sara mai vei ira ko ira na Leimanaiti, ia kevaka era na sega ni ^bkabita na Turaga na nodra Kalou, era na mate vakaidina.

26 Raica era sa raica ni sa tautauvata na nodra kaukauwa kei na nodra kaukauwa na Leimanaiti me vakatautauvatataki na tamata ki na tamata. A ra sa vuki ki na talaidredre levu oqo; ia ena ^avica wale ga na yabaki era sa malumalumu kina ena vuku ni nodra talaidredre.

WASE 5

Erau sa tamusuki rau ko Nifai kei Liai ki na cakacaka vaka dauvunau—Sa vakauqeti rau na yacadrau me rau vakamuri rau na nodrau yaca mai liu—Sa sereki ira era veivutuni na Karisito—Erau sa saumaka e lewevuqa ko Nifai kei Liai ka rau tauri vakavesu, ka sa vakavolivoliti rau na bukawaqa—Sa vakarugui ira e lewe tolunadrau na tamata e dua na o butobuto—Sa sakure na qele, ka sa vakaroti ira na tamata e dua na domo, me ra veivutuni—Erau sa veivosaki kei ira na agilosi ko Nifai kei Liai, sa vakavolivoliti ira na lewevuqa na bukawaqa. Rauta na 30 B.K.

KA sa yaco ni ena yabaki vata oqo sa solia kina ko ^aNifai na

22a Alama 1:1.

23a DV Vukitani.

24a Mosa. 1:13.

b DV Yalo Tabu.

c Mosa. 2:37;

Alama 7:21; 34:36.

25a DV Tawavakabauta.

b Jeko. 6:5.

26a Alama 46:8;

Ila. 12:3–4.

5 1a Ila. 3:37.

idabedabe ni veilewai vua e dua na tamata, ka yacana ko Kisoramu.

2 Me vaka ni dau vakadeitaki na nodra lawa kei na nodra matanitu mai na “domodra na lewenivanua, ka ra sa lewe levu cake era ^bdigitaka na ca ka lewe lailai era digitaka na vinaka, o koya era sa vakarautaki tu kina me ra vakarusai, me vaka ni sa vukici vatatani na lawa.

3 Ia e sega ni o koya wale ga oqo; era a tamata domodomoqa ka sa sega ni lewai ira na lawa kei na lewa dodonu ka, sa vo ga me ra vakarusai.

4 Ka sa yaco ni sa sega ni vosota rawa ko Nifai na nodra caka cala; ka sa “solia kina na idabedabe ni veilewai, a sa lako ko koya me vunautaka na vosa ni Kalou ena vo ni nona veisiga, sa vakatale ga kina ko Liai na tacina, ki na vo ni nona vei siga;

5 Ka ni rau sa nanuma na vosa ka a vosataka vei rau ko Ilamani na tamadrau. Sai ira oqo na vei-vosa e a vosataka:

6 Raica, oi kemudrau na luvequ, au sa gadreva mo drau dau nanuma mo drau dau maroroya na ivunau ni Kalou; ka’u gadreva mo drau tukuna tale ga vei ira na tamata na veivosa oqo. Raica au sa solia vei kemudrau na yacadrau na noda “itubutubu taumada ka rau a lako mai na vanua ko

Jeruselemi; au sa kitaka oqo mo drau daunanumi rau kina ena ga-una drau dau nanuma kina na yacamudrau; ia ni drau sa nanumi rau, mo drau nanuma tale ga na veika erau a cakava; ia ni drau sa nanuma na veika erau a cakava, mo drau kila ni sa cavuti ka volai tale tu ga, ni sa ^bvinaka.

7 O koya gona oi kemudrau na luvequ, au gadreva mo drau kitaka na ka vinaka, me na qai dau tukuni ena vukumudrau ka volai talega, me vaka ga e a tukuni ka volai me baleti rau.

8 Ia oqo oi kemudrau na luvequ, raica au sa gadreva e dua tale na ka vei kemudrau, sai koya, mo drau kakua ni cakava na veika oqo mo drau tukutukuni kemudrau kina, ia mo drau cakava na veika oqo mo drau kumuna vata kina na nomudrau “iyau mai lomalagi, io na iyau sa tawamudu ka sa sega ni madra rawa; io, mo drau rawata na ^bisolisoli talei ni bula tawamudu, oqo na ka e rawa ni da nanuma ni sa soli vei rau na noda qase.

9 Oi kemudrau na luvequ, mo drau nanuma mo drau nanuma na “vosa ka a vosataka ko Penijamini na tui vei ira na nona tamata; io, mo drau nanuma ni sa sega tale e dua na sala se kaukauwa me vakabulai kina na tamata, ena ^bdra ni veisorovaki duadua ga i Jisu Karisito, o koya ena lako mai;

2a Mosa. 29:25-27.

b Alama 10:19.

4a Alama 4:15-20.

6a 1 Nif. 1:1, 5.

b 2 Nif. 33.

8a 3 Nif. 13:19-21.

b V&V 14:7.

9a Mosa. 2:9.

b Mosa. 3:17-18.

DV Sorovaka,
Veisorovaki.

io, mo drau nanuma ni na lako mai ko koya me ^csereki ira na kai ^dvuravura.

10 Ia mo drau nanuma tale ga na “veivosa ka a vosataka ko Amuleki vei Sisoromi ena koro ko Amonaia; ni a kaya vua ni na lako vakaidina mai na Turaga me mai sereki ira na nona tamata, ia ena sega ni lako mai me mai se-reki ira ena nodra ivalavala ca, ia me mai sereki ira ga mai na nodra ivalavala ca.

11 A sa solia vua ko Tamana na kaukauwa me sereki ira kina mai na nodra ivalavala ca ena vuku ni veivutuni; o koya gona sa ^atalai ira mai kina na nona agilosi me ra mai tukuna na ivakavuvuli ni veivutuni ka na kauti ira na tamata ki na nona kaukauwa na Dauveivueti me vakabulai kina na yalodra.

12 Ia oqo, oi kemudrau na luvu, mo drau nanuma mo drau nanuma mo drau tara na nomudrau ^ayavu ena ^buluvatu ni noda Dauveivueti, o koya na Karisito na Luve ni Kalou; ia ni sa vakaliwava mai na tevoro na nona cagi kaukauwa, io, kei na nona moto ena covulaca, io, ni sa liwavi kemudrau na nona uca cevata kecega kei na nona ^ccava kaukauwa, ena sega ni rawai kemudrau me dreti kemudrau sobu ki na ikeli ni rarawa kei na yaluma tawacava rawa, ni sa dei sara na uluvatu

drau sa tara kina, ka sai koya na yavudei ia kevaka sa tara cake na tamata ena yavu oqo, ena sega sara ni bale rawa.

13 Ka sa yaco ni sai koya oqo na veivosa ka a ^avakavulici rau kina na luvena ko Ilamani; io, a sa vakavulica vei rau e vuqa na ka, ka ra a sega ni volai ka vuqa tale ga era a volai.

14 A rau sa nanuma na nona vosa; o koya gona erau sa lako yani kina ni rau sa muria tiko na vunau ni Kalou, me rau vunautaka na vosa ni Kalou ena kedra maliwa taucoko na tamata i Nifai, tekivu mai na koro ko Vanuasautu;

15 Ia mai kea ki na koro ko Kiti; mai na koro ko Kiti ki na koro ko Muleki;

16 Io mai na dua na koro ki na dua tale me yacova ni rau sa talevi ira kece na tamata i Nifai mai na veivanua ena ceva; ia mai kea ki na vanua ko Saraemala ena kedra maliwa na Leimanaiti.

17 Ka sa yaco ni rau sa vunau voli ena kaukauwa levu, ka rau sa vakamaduataka kina e vuqa vei ira na Nifaiti ka ra a ^ase tani; ka ra sa lako mai kina ka vakatusa na nodra ivalavala ca ka papitaiso ni ra sa veivutuni, era sa lesu tale vei ira na Nifaiti ka laki tovo-lea me ra vakavinakataka na cala era a kitaka.

18 Ka sa yaco ni rau sa vunau vei

9c DV Vueta, Vueti, Dauveivueti.
d DV Vuravura—O ira na tamata era sega ni muria na ivakaro.

10a Alama 11:34.
11a Alama 13:24–25.
12a Maci. 7:24–27;
V&V 6:34; Mosese 7:53.
DV Uluvatu, Vatu;

Vatu ni Tutu.
b Ais. 28:16; Jeko. 4:16.
c 3 Nif. 14:25, 27.
13a Mosa. 1:4.
17a Ila. 4:4.

ira na Leimanaiti ko Nifai kei Liai ena kaukauwa levu kei na lewa, ka ni sa soli vei rau na kaukauwa kei na lewa me rau “vosa kina, a sa soli tale ga vei rau na ka me rau vosataka—

19 O koya gona era sa kurabui vakalevu kina na Leimanaiti ena nodrau vosa ka ra sa “vakadinata sara ka ra sa veivutuni ka papitaiso kina e walu na udolu na Leimanaiti ka ra tiko ena vanua ko Saraemala kei na veivanua vakavolivolita, ka ra sa vakadinata ni cala na nodra ivakarau na nodra qase.

20 Ka sa yaco ni rau sa biuta mai kea ko Nifai kei Liai ka lako yani ki na vanua ko Nifai.

21 Ka sa yaco ni ra sa vesuki rau e dua na mataivalu ni Leimanaiti ka biuti rau ki na “vale ni veivesu; io, na vale ni veivesu vata ga era a biuti Amoni kina kei iratou na nona itokani ko ira na dauveiqaravi i Limiai.

22 Ni sa oti e vuqa na siga na nodrau tiko ena vale ni veivesu ka sega ni vakani, era sa qai lako yani me ra kauti rau ka vakamatei rau.

23 Ka sa yaco ni sa vaka e vakavolivoliti rau ko Nifai kei Liai na “bukawaqa, era sa sega ni doudou kina me tarai rau ni ra sa rere de ra na kama. Ia erau sa sega ni kama ko Nifai kei Liai; sa vaka ni rau sa tucake tu ena loma ni

bukawaqa, ia erau sa sega ga ni kama.

24 Ia ni rau sa raica ni sa vakavolivoliti rau tu na “duru bukawaqa ka rau sega ni kama, erau sa vakayaloqaqataki sara kina.

25 Ka ni rau sa raica ni ra sa sega ni doudou na Leimanaiti me ra tarai rau; se me ra volekati rau yani, ka ra sa tu ka vaka era sa galu ena levu ni nodra kurabui.

26 Ka sa yaco ni rau sa qai toso yani ko Nifai kei Liai ka rau vosa vei ira ka kaya: Ni kakua ni rere, raica sa vakaraitaka vei kemuni na Kalou na ka veivakurabuitaki oqo, mo ni kila kina ni sa sega ni rawa mo ni tarai keirau se yaviti keirau.

27 Ka raica, ni rau sa cavuta oti na vosa oqo, sa sakure vakaukauwa sara na vanua ka sakure na lalaga ni vale ni veivesu me vaka e sa vakarau kasura ki na qele; ia raica, era sa sega ni bale. Ka raica, era sa tiko ena vale ni veivesu ko ira na Leimanaiti, kei ira na Nifaiti era a se tani mai.

28 Ka sa yaco ni vakaruguti ira e dua na o “loaloa ka sa lutuki ira e dua na rere vakadomobula.

29 Ka sa yaco ni sa rogo mai e dua na “domo mai na dela ni o loaloa ka kaya: Mo ni veivutuni, mo ni veivutuni, ka kakua tale ni segata mo ni vakarusai rau na noqu tamata ka’u sa tala yani vei

18a V&V 100:5–8.

DV Parofisai.

19a DV Cakacaka ni

Kaulotu;

Saumaki Mai, Saumaki.

21a Mosa. 7:6–7; 21:23.

23a L.Y 3:2.

24a L.Y 14:24;

1 Nif. 1:6;

V&V 29:12;

JS—AT 1:16.

28a L.Y 14:20.

29a 3 Nif. 11:3–14.

kemuni, me rau vunautaka na itu-kutuku vinaka.

30 Ka sa yaco ni ra sa rogoa na domo oqo ka raica ni sa sega ni domo ni kurukuru se domo ni vakasausa levu, ia raica, sa “domo rogo lailai sara ka malumu, vinaka sara me vaka na vakasolokakana, ka sa lau basikata sara na yalodra—

31 E dina ga ni a rogo malumu sara na domo, ia sa kuretaka vakaukauwa sara na vanua ka sakure tale ga kina na lalaga ni vale ni veivesu ka vaka me vakarau kasura ki na qele; ka raica sa sega ni seyavu yani na o loaloa e a vakaruguti ira tiko—

32 Ka raica, sa rogo tale mai na domo, ka kaya: Ni veivutuni, ni veivutuni, ka ni sa voleka na matanitu vakalomalagi; ni kakua tale ni segata mo ni vakarusai rau na noqu tamata. Ka sa yaco ni sa sakure tale na vanua ka sakure na lalaga.

33 A sa rogo tale mai na domo ena ikatolu ni gauna ka vosataka vei ira e vuqa na vosa talei ka sega ni cavuta rawa na tamata; a sa yavala na lalaga ka sakure na vanua ka voleka ni kavida rua.

34 Ka sa yaco ni ra sa sega ni dro rawa na Leimanaiti ni sa vakaruguti ira tu na o loaloa; io, era sa sega ni yavala rawa ena vuku ni rere levu ka sa curumi ira.

35 E sa dua ena kedra maliwa sa kawa dina i Nifai, ka a lewe tu

ni lotu ni Kalou e liu, ia sa se tani mai vei ira.

36 Ka sa yaco ni sa vuki ka rai yani, sa rai basikata na o loaloa ka raica na matadrau ko Nifai kei Liai; ka raica, e rau sa “serau sara me vaka na matadra na agilosu. Ka sa raica ni rau sa laveta na matadrau ki lomalagi; ka vaka me rau veivosaki tiko se laveta cake tiko na domodrau ki vua e dua erau sa raica tiko.

37 Ka sa yaco ni sa kacivi ira na lewevuqa ko koya me ra vuki mai ka rai. Raica, sa soli vei ira na kaukauwa me ra sa vuki kina ka rai; ka ra sa raica na matadrau ko Nifai kei Liai.

38 Era sa qai kaya vua: Raica, na cava na ibalebale ni ka kece oqo, ia ko cei sa veivosaki kei rau oqo?

39 Na yaca ni tamata oqo ko Aminatapi. A sa kaya vei ira ko Aminatapi: Erau sa veivosaki tiko kei ira na agilosu ni Kalou.

40 Ka sa yaco ni ra sa kaya vua ko ira na Leimanaiti: “A cava me da kitaka me kau tani kina na o loaloa ka vakaruguti keda tu oqo?

41 A sa kaya vei ira ko Aminatapi: Ni “veivutuni ka masu vua na itaukei ni domo me yacova ni ko ni sa ^bvakabauta na Karisito ka a vakatavuvulitaka vei kemuni ko Alama, kei Amuleki, kei Sisoromi; ia ni ko ni sa kitaka oqo, ena qai seyavu yani na o loaloa ka vakaruguti kemuni tu.

30a 1 Tui 19:12;
V&V 85:6.
36a L.Y 34:29–35;

Cakacaka 6:15.
40a Cakacaka 2:37–39.
41a DV Veivutuni.

b DV Vakabauta.

42 Ka sa yaco ni ra sa masu taucoko vagumatua ki na domoi koya ka a yavalata na vanua; io, era sa masu tiko me yacova ni sa seyavu yani na o loaloa.

43 Ka sa yaco ni ra sa veiraiyaki, ka raica ni sa seyavu yani na o loaloa ka vakaruguti ira tu, raica, era sa kunea ni ra sa “vakavolivoliti, io na tamata yadua ena duru bukawaqa.

44 Ka rau sa tu ena kedra maliwa ko Nifai kei Liai; io era sa vakavolivoliti tu; io, sa vaka me ra vakavolivoliti tu ena yameyame ni bukawaqa ia era sa sega ga ni kama, se me vakama na lalaga ni vale ni veivesu; ka ra sa vakasina-iti ena “reki e rui lagilagi ka sega ni tukuni rawa.

45 Ka raica, sa lako sobu mai lomalagi na “Yalo Tabu ni Kalou ka curuma na lomadra, a ra sa vakasinaiti ena ka me vaka na bukawaqa ka ra ^bvosataka na vosa e veivakurabuitaki.

46 Ka sa yaco ni sa rogo vei ira e dua na domo, io sa domo rogo vinaka me vaka e vakasolokakana ka kaya:

47 Ni “vakacegu, mo ni vakacegu, ena vuku ni nomuni sa vakabauti Koya na noqu Daulomani, o koya sa bula tu mai na tauyavutaki ni vuravura.

48 Ia ni ra sa rogoca oqo era sa vagolea ki cake na matadra me ra raica se sa rogo mai vei na domo; era sa raica ni sa tadola na

“lomalagi; ka ra sa lako sobu mai na agilosi me mai qaravi ira.

49 Era sa lewe tolu na drau na tamata era sa raica ka rogoca na veika oqo; a sa tukuni vei ira me ra lako yani ka kua ni kurabui kina se vakatitiqa.

50 Ka sa yaco ni ra sa lako yani ka vunau vei ira na tamata, ka tukuna yani ena veiyasana kece vakavolivolita na veika kece era a rogoca ka raica, ka ra sa vakadinata sara na iwase levu cake ni Leimanaiti ena vuku, ni levu ni kena ivakadinadina era sa ciqoma.

51 Ia ko ira kece era sa “vakadinata era sa luvata na nodra iyaragi ni valu, kei na nodra veicati kei na nodra ivakarau ni bula na nodra qase.

52 Ia sa qai yaco ni ra sa solia yani vei ira na Nifaiti na nodra vanua, me ra taukena.

WASE 6

Era sa vunau vei ira na Nifaiti dau caka ca ko ira na Leimanaiti ivalavala dodonu—Era sa bula torocake na matatamata ruarua ena dua na gauna ni veisaututaki kei na bula sautu—Sa vakayavalata ko Lusefa na vu ni ivalavala ca, na yalodra na dau caka ca kei ira na ilawalawa daubutako i Kettianitoni ena laba kei na caka ca—Era sa taura na matanitu ni Nifaiti ko ira na daubutako. Rauta na 29–23 B.K.

KA sa yaco ni ena kena sa mai

43a 3 Nif. 17:24; 19:14.

44a DV Reki.

45a 3 Nif. 9:20;

Ica 12:14.

b DV iSolisoli Eso ni Yalo.

47a DV Sautu, Vakacegu.

48a 1 Nif. 1:8.

51a Alama 31:5.

cava na ikaonosagavulu karua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa yaco oti na veika kece oqo ka ra sa dua na iwase levu ni Leimanaiti era sa tamata yalododonu, io era sa “yalododonu cake vei ira na Nifaiti baleta ni ra sa dei sara ka tu vakadodonu ena vakabauta.

2 Ka raica, era sa lewevuqa na Nifaiti era sa “yalokaukauwa ka sega ni via veivutuni, ka ra sa ca vakalevu sara, era sa cata kina na vosa ni kalou, kei na ivunau kei na parofisai kecega e lako yani ena kedra maliwa.

3 Ia era sa marau ga vakalevu na lewe ni lotu ni ra sa saumaki mai na Leimanaiti, io, ena vuku ni sa tauyavutaki na lotu ni Kalou ena kedra maliwa. Era sa “veitokani, ka marau vata ka sa levu na nodra marau.

4 Ka sa yaco ni ra sa lewevuqa na Leimanaiti era sa lako sobu mai ki na vanua ko Saraemala ka tukuna vei ira na Nifaiti na vu ni nodra “saumaki mai, era sa vakamasuti ira me ra vakabauta ka veivutuni.

5 Io, ka vuqa era sa vunau ena kaukauwa kei na lewa, sa lewevuqa kina era sa vakamalumu mutaki ira ka saumaki mai ena yalomalumu titobu sara me ra tisaipeli yalomalumu ni Kalou kei na Lami.

6 Ka sa yaco ni ra sa lako yani ki na vualiku e vuqa na Leimanaiti;

erau sa lako tale ga ki na “vualiku ko Nifai kei Liai me rau la’ki vunau vei ira na tamata. A sa cava na ikaonosagavulu katolu ni yabaki.

7 Ka raica, sa yaco na veisaututaki ena vanua taucoko ka ra sa lako na Nifaiti ki na vanua cava ga era via lako kina, vei ira na Nifaiti se kivei ira na Leimanaiti.

8 Ka sa yaco ni ko ira tale ga na Leimanaiti era sa lako ki na vanua cava ga era vinakata, vei ira na Leimanaiti se kivei ira na Nifaiti; era sa veicurumaki vinaka sara ka veivoli vata me ra rawata kina na veika era gadreva.

9 Ka sa yaco ni ra sa vutuniyau sara ko ira na Leimanaiti kei ira na Nifaiti; ka sa levu na nodra koula kei na siliva kei na veimataqali vatu talei kecega, ka kunei ena vanua ena ceva kei na vanua ena vualiku.

10 Sa vakatokai na vanua ena ceva ko Liai, ka sa vakatokai na vanua ena vualiku ko “Muleki, na yacai koya na luvei Setekaia; ka ni a kauti Muleki na Turaga ki na vualiku ka kauti Liai ki na ceva.

11 Ka raica, sa levu na veimataqali koula kei na siliva kei na veimataqali oa talei ena vanua e rua oqo; era sa tu tale ga na tamata era sa liga maqosa ka matai sara ena cakacaka, era sa cakacakataka na veimataqali oa kecega ka ra vakasavasavataka; a sa yaco ni ra sa vutuniyau kina.

12 Era sa tea vakalevu na sila

6 1a Ila. 13:1.
2a Roma 1:28–32.
3a DV Veitokani.

4a DV Saumaki Mai,
Saumaki.
6a Alama 63:4–9;

Ila. 3:11–12.
10a Mosa. 25:2–4;
Ila. 8:21.

ena vualiku kei na ceva; ka ra sa vuavuai vinaka sara ena vanua ena vualiku kei na ceva. Era sa tubu me lewevuqa sara ka tiko sautu ena vanua. Era sa susuga na nodra qele ni sipi kei na bulumakau, io, kei na manumanu sa uro.

13 Raica era sa daucakacaka ka dautalitali ko ira na nodra yalewa, era sa talia na veimataqali isulu kecega, na isulu lineni tali vakamatailalai kei na isulu ena kena veimataqali me ra vakaisulu kina. Era sa tiko sautu me yacova ni cava na ikaonosagavulu kava ni yabaki.

14 Era sa tiko marau tale ga ka sautu ena ikaonosagavulu kalima ni yabaki, a sa vunautaki ka sa vuqa na parofisai me baleta na veika ena yaco mai. Sa mai oti tale yani na ikaonosagavulu kalima ni yabaki.

15 Ia sa qai yaco ena ikaonosagavulu kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa laulabati kina ko "Kisoramu ena nona idabedabe ni veilewai ka sega ni kilai o koya e laba. Ia e sa qai yaco ena yabaki vata ga ko ya sa laulabati tale kina na luvana era a digitaka na tamata me kena isosomi. Sa mai cava kina na ikaonosagavulu kaono ni yabaki.

16 Ia ena itekivu ni ikaonosagavulu kavitu ni yabaki, sa tekivu me ra sa ca sara mai vakalevu na tamata.

17 Ia raica, sa vakalougatataki ira mai vakabalavu na Turaga ena iyau kei vuravura ka ra a sega ni

vakayavalati me ra cudru, veivalualuti, se vakadave dra; era sa tekivu vagolea na yalodra ki na nodra iyau; io era sa tekivu segata me ra rawa ka ka veisisivi kina vakai ira; o koya gona sa tekivu kina me ra "laba vuni, butako ka kovekove me ra rawa iyau kina.

18 Ia ko ira na daulaba kei na dauvakacaca era sa lewe ni lawalawa ka rau a tauyavutaka ko Kikisumeni kei "Ketianitoni. Ka sa yaco ni ra sa lewelevu ena kedra maliwa sara mada ga na Nifaiti era sa lewe ni ilawalawa i Ketianitoni. Ia raica, era sa lewelevu cake ena kedra maliwa na Leimannaiti ca. A ra sa vakatokai na daubutako ka daulaba i Ketianitoni.

19 Sai ira era a labati Kisoramu na turaganilewa levu kei na luvana, ena gauna erau a dui tiko kina ena idabedabe ni veilewai; era a sega ga ni kilai.

20 Ka sa yaco ni ena gauna era sa kila kina na Leimannaiti ni ra sa tiko ena kedra maliwa ko ira na daubutako, era sa rarawa vakalevu sara; ka segata vakaukauwa sara me ra vakawabokotaki ira mai na delai vuravura.

21 Ia raica, sa vakayavalata ko Setani na yalodra e vuqa cake na Nifaiti ka ra sa duavata kina kei ira na ilawalawa daubutako, era sa bubului ka veiyalayalati vata me ra na veitaqomaki ka veimarroroi ena veigauna dredre kecega, e ra na dau sota kaya, ka me kakua ni kilai na nodra laba, na nodra vakacaca, kei na nodra butako.

22 Ka sa yaco ni sa tu na nodra vei ivakatakilakila, io, na nodra vei ^aivakatakilakila vuni, kei na nodra vosa vuni; sa caka oqo me ra veikilai kina ko ira kece sa cakava na veiyalayalati; ia kevaka e dua vei ira sa kitaka e dua na ka ca me ra kakua ni vakacacani koya ko ira na nona ilawalawa era sa taura na veiyalayalati oqo.

23 Ka me ra laba kina, vakacaca, butako, ka ia na veibutakoci ka kitaka na caka ca kecega, ka veicalati kei na lawa ni nodra vanua kei na lawa ni nodra Kalou.

24 Ia kevaka e dua na lewe ni soqosoqo sa vakatakila ki vuravura na nodra ^acaka ca kei na nodra itovo vakasisila, sa dodonu me lewai, e na sega ni lewai me vaka na lawa ni nodra vanua, ia ena lewai ga ena lawa ni isoqosoqo ka rau a virikотора tu ko Ketianitoni kei Kisikumeni.

25 Raica oqo, na ^avosa bubului kei na veiyalayalati vuni ka a vakarota ko Alama vua na luvena me kakua ni vakatakilai yani vei ira na tamata, ka ni rawa ni vakavuna na nodra vakarusai.

26 Raica oqo, e a sega ni kila ko Ketianitoni na ^avosa bubului kei na veiyalayalati vuni oqori mai na ivolatukutuku ka a soli vei Ilamani; ia raica, e a vakatakila vei Ketianitoni o koya ^bvata ga ka a bacani rau na noda itubutubu

taumada me rau kania na vuani-kau vakatabui—

27 Io, o koya vata ga ka rau a bukivere vata kei ^aKeni me labati Epeli na tacina ka na sega ni dua e vuravura ena kila. Ia sai koya ka bukivere vata kei Keni kei ira ka muri koya, me tekivu mai na gauna ko ya.

28 Ka sai koya vata tale ga ka vakauqeti ira na tamata me ra ^atara e dua na vale cecere me ra yaco kina ki lomalagi. Ia sai koya vata ga ka veretaki ira tiko na tamata ka ra lako mai na vale cecere ko ya ki na vanua oqo; sai koya ka vakatetea na cakacaka ni butobuto kei na itovo vakasisila ena dela ni vanua taucoko, me yacova ni sa dreti ira sobu na tamata me ra ^brusa vakadua ka kauti ira sobu ki na eli tawavakaiyalayala.

29 Io, sai koya vata ga ka a biuta ki yaloi ^aKetianitoni me tomana tiko ga na cakacaka butobuto kei na laba vuni; sai koya ka tekivutaka mai na vakatekivu ni tamata me yacova mai na gauna oqo.

30 Ka raica, sai koya na ^avu ni ivalavala ca kecega. Ka raica, sa kitaka tiko na nona cakacaka butobuto kei na laba vuni, a sa vakadewataka sobu mai na itabatamata ki na itabatamata na nodra bukivere kei na vosa bubului, kei na nodra veiyalayalati kei na nodra inaki ni caka ca kecega, a

22a DV Veisoqosoqo Vuni.

24a DV Caka Ca.

25a Alama 37:27–32.

26a Mosese 5:29, 49–52.

b 3 Nif. 6:28;

Mosese 4:6–12.

27a Mosese 5:18–33.

28a iVakate. 11:1–4;

Ica 1:3.

b Ica 8:9, 15–25.

29a Ila. 2:4–13.

30a Alama 5:39–42;

Moro. 7:12, 17;

Mosese 4:4.

sa kitaka oqo me vesuka kina na lomadra na luve ni tamata.

31 Ia raica oqo, sa vesuka sara ko koya na lomadra na Nifaiti; io, ka ra sa caka ca vakalevu sara kina; io, sa lewevuqa cake sara vei ira era sa gole tani mai na sala ni valavala dodonu ka “buturaka sobu e yavadra na vunau ni Kalou, era sa dui muria ga na lomadra ra tara cake na nodra dui matakau ena nodra koula kei na nodra siliva.

32 Ka sa yaco vei ira na caka cala kece oqo ena loma ni “vica wale ga na yabaki, vakalevu cake ena ikaonosagavulu kavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

33 Ka sa tubu na nodra caka cala ena ikaonosagavulu kawalu ni yabaki, era sa tagi ka rarawa vakalevu kina ko ira na yalododonu.

34 Eda sa raica eke ni ra sa malumalumu mai ena tawavakabauta ko ira na Nifaiti, ka sa tubu cake na nodra caka ca ka itovo vakasisila, ia ko ira na Leimanaiti era sa tubu vakalevu sara ena nodra kila na nodra Kalou; io era sa muria na nona lawa kei na nona ivunau ka lako ena dina kei na dodonu e matana.

35 Ia eda sa raica eke ni sa tekivu me “vakasuka mai vei ira na Nifaiti na Yalo ni Turaga ena vuku ni nodra caka ca kei na kaukauwa ni lomadra.

36 Ia eda sa raica eke ni sa tekivu me sovaraka yani na Yalona na Turaga vei ira na Leimanaiti, ni ra sa yalorawarawa ka ra vinakata me ra vakabauta na nona vosa.

37 Ka sa yaco ni ra sa vakasasataki ira na ilawalawa daubutako i Ketianitoni ko ira na Leimanaiti; era sa vunautaka na vosa ni Kalou vei ira na wekadra era caka ca vakalevu cake, ka ra sa vakarusai vakadua kina mai na kedra maliwa na Leimanaiti ko ira na ilawalawa daubutako oqo.

38 Ka sa yaco, ena yasa ka dua, era sa tarai ira cake ka tokoni ira ko ira na Nifaiti, tekivu mai vei ira era caka ca vakalevu cake me yacova ni ra sa robota na nodra vanua taucoko na Nifaiti, ka ra sa temaki ira e lewelevu cake na yalododonu me yacova ni ra sa vakabauta na nodra cakacaka ka vakaivotavota ena veika era butakoca, ka duavata kei ira ena nodra laba kei na isoqosoqo vuni.

39 Era sa kovea na lewa ni cici-vaki ni matanitu, era sa buturaki ira sobu ka yaviti ira ka vakacacani ira ka vakanadakui ira na “dravudravua, kei ira era sa muria na Kalou ena yalomalua kei na yalomalumulumu.

40 Ia eda sa raica eke ni ra sa tu ena dua na itutu ca sara ka ra “vakarau tu kina me tau vei ira e dua na veivakarusai tawavakaiyalayala.

41 Ka sa yaco ni sa mai cava eke

31a 1 Nif. 19:7.
32a Alama 46:8.
35a Mosa. 2:36;

V&V 121:37.
39a Same 109:16;
Alama 5:54–56;

V&V 56:16.
40a Ila. 5:2; 11:37;
V&V 18:6.

na ikaonosagavulu kawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

NA PAROFISAI I NIFAI NA LUVEI ILAMANI—Sa vunauci ira na tamata i Nifai na Kalou ni na talevi ira ena nona cudru ka na vakarusai ira sara kevaka era sega ni veivutunitaka na nodra caka ca. Sa yaviti ira na tamata i Nifai na Kalou ena mate dauveitauvi; era sa veivutuni ka saumaki vua. Sa parofisai vei ira na Nifaiti ko Samuela, e dua na Leimanaiti.

Okati ena wase e 7 ki na wase e 16.

WASE 7

Sa sega ni ciqomi ko Nifai mai na vualiku ka sa lesu tale ki Saraemala—Sa masu mai na dela ni nona vale cecere ena nona were, a sa kaciwi ira na tamata me ra veivutuni de ra na mate. Rauta na 23–21 B.K.

RAICA, sa yaco oqo ni ena ikaonosagavulu kaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na Nifaiti, sa “lesu kina ko Nifai na luvei Ilamani mai na vualiku ki na vanua ko Saraemala.

2 A la’ki vunautaka na vosa ni Kalou vei ira na tamata mai na vualiku, ka parofisaitaka vei ira e vuqa na ka;

3 Ia era sa cata sara na nona vosa kecega, a sa sega kina ni rawa ni tiko maliwai ira ka sa lesu tale kina ki na nona vanua.

4 Ia ni sa raica ni ra sa caka ca sara vakalevu na tamata, ka ra sa tawana na idabedabe ni veilewai ko ira na daubutako i Ketianitoni—era sa kovea na kaukauwa kei na lewa ni vanua; era sa beca na vunau ni Kalou ka sega sara ni bau donu vakalailai e matana; era sa sega ni lewa vakadodonu vei ira na luve ni tamata;

5 Era sa vakacacani ira na caka dodonu ena vuku ni nodra caka dodonu; era sa sega ni togotitaki ira sa cala kei ira na daucakaca ena vuku ni nodra ilavo; ia era sa taura tu na itutu mai na ulu ni matanitu me ra lewa, ka kitaka ga na ka sa lomadra me ra rawata kina na iyau kei na lagilagi e “vuravura, io me rawarawa kina na nodra veibutakoci, butako, ka laba ka vakayacora na veika me vaka na lomadra—

6 Sa yaco mai vei ira na Nifaiti na cakacala levu oqo ena loma ni vica wale ga na yabaki; ia ni sa mai raica ko Nifai, sa vakasinaiti na yalona ena rarawa; ka osivaka kina ena mosi ni yalona:

7 Isa, ke me’u a bula vata mada ga kei Nifai na noqu qase ena gauna ka lako taumada mai kina mai na vanua ko Jerusalemi, me’u a marau vata kaya ena vanua yalataki; era a dau vakamasuti rawarawa na nona tamata ena gauna ko ya, era sa dei ni marroya na vunau ni Kalou ka bera-bera na nodra rawai ki na ca; ia era sa kusarawa ni muria na vosa ni Turaga—

8 Io, kevaka me'u a bula ena gauna ko ya, ke a reki na yaloqu ena nodra ivalavala dodonu na wekaqu.

9 Ia raica, sa lesi vei au na veisiga oqo, ka na vakasinaiti na yaloqu ena rarawa ena vuku ni ka oqo, na nodra caka ca na wekaqu.

10 Ka raica, a sa yaco oqo ena dela ni vale cecere ena were i Nifai ena bati ni gaunisala levu ki na rara ni veivoli ena koro ko Saraemala; a sa cuva sobu ko Nifai ena dela ni vale cecere ena nona were ka toka volekata na matamata ka qara ki na gaunisala levu.

11 Ka sa yaco ni ra sa lako tiko e gaunisala e so na tamata ka raici Nifai ni sa sovaraka tiko na yalona vua na Kalou ena dela ni vale cecere; era sa cici yani ka tukuna vei ira na tamata na ka era sa raica, era sa lako vata mai na lewevuqa me ra mai kila na vu ni kena lolositaki vakalevu na nodra caka ca na tamata.

12 Ia ni sa duri cake mai ko Nifai sa raici ira na lewevuqa era sa soqoni vata yani.

13 Ka sa yaco ni dolava na gusuna ka kaya vei ira: Raica, "a cava o ni sa soqoni vata mai kina? Me'u tukuna beka kina vei kemuni na nomuni caka cala?"

14 Io, au sa lako cake mai ki na noqu vale cecere me'u sovaraka na yaloqu vua na noqu Kalou ena vuku ni, rarawa levu ni yaloqu, ena vuku ni nomuni caka cala!

15 Ia ko ni sa soqoni vata mai ni ko ni sa kidroa ni'u sa tagi tiko ka lele; io, sa rauta mo ni kidroa; Io, sa rauta mo ni kidroa ni ko ni a soli kemuni vua na tevero, ka sa vesuki kemuni matua ko koya.

16 Io, a cava ko ni sa soli kemuni kina vua sa segata tiko me kauta na yalomuni ki na ca tawavakaiyalayala kei na rarawa tawacava?

17 Ni veivutuni, ni veivutuni! "A cava mo ni mate kina? Ni saumaki mai, ni saumaki mai vua na Turaga na nomuni Kalou. A cava sa biuti kemuni kina ko koya?"

18 E baleta ni ko ni sa vakaukauwataka na lomamuni; io, ko ni sa sega ni via rogoca na domo ni "ivakatawa vinaka; io, ko ni sa ^bvakacudrui koya me cudruvi kemuni.

19 Ka raica, kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, ena sega ni "vakasoqoni kemuni vata ko koya, ia ena vakatalabusesetaki kemuni yani ka o ni na yaco me kedra kakana na koli kei na manumanu kila.

20 Isa, ko ni sa guilecava rawa vakacava na nomuni Kalou ena siga sara ga sa sereki kemuni kina ko koya?

21 Ia raica, ko ni sa nanuma ga mo ni rawata na koula kei na siliva mo ni vutuniyau ka ra dokai kemuni kina na tamata. Ia ko ni sa domona na iyau kei na veika wale ni "vuravura, o koya o ni sa laba kina, vakacaca, butako, ^bbeitaka

13a Maci. 3:5–8.

17a Isi. 18:23, 31–32.

18a Isi. 34:12;

Joni 10:14–16;

Alama 5:38–41, 57–60.

DV iVakatawa Vinaka.

^b Jeko. 1:8;

Alama 12:36–37.

19a 3 Nif. 10:4–7.

21a DV Vakavuravura.

^b L.Y 20:16;

Maci. 15:19–20.

vakailasu na wekamu ka kitaka na cakacala kecega.

22 Ia kevaka ko ni sa sega ni veivutuni o ni na rusa ena vuku ni ka oqo. Kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, ena kau tani vei kemuni na koro levu oqo kei na veikoro lelevu sa vakavolivolita na noda vanua ka na sega kina na nomuni tikina; raica ena sega ni ^avakaukauwataki kemuni tale na Turaga mo ni rawai ira kina na nomuni meca me vaka sa dau kitaka tiko mai.

23 Ia raica, sa kaya vakaoqo na Turaga: Au na sega ni vakatakila na noqu kaukauwa vei ira sa caka ca, se wasewase cava ga era lewena, ia vei ira ga sa veivutunitaka na nodra ivalavala ca ka muria na noqu vosa. O koya gona oqo, oi kemuni na wekaqu, au gadreva mo ni raica ni kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, era sa ^avinaka cake vei kemuni ko ira na Leimanaiti.

24 Raica era sa ivalavala dodonu cake vei kemuni ni ra sa sega ni talaidredre ki na ivakavuvuli dina ko ni sa kila tu; o koya ena yaloloma kina vei ira na Turaga; ka na ^avakadedetaka na nodra veisiga ka vakatubura na nodra kawa, ia kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, o ni na ^bvakarusai sara.

25 Io, ena ca vei kemuni ena vuku ni ka vakasisila levu ko ya ka sa yaco tiko ena kemuni maliwa; ka ko ni sa vakaduavatataki

kemuni kina, io, ki na ^ailawalawa vuni ko ya ka a tauyavutaka ko Ketianitoni!

26 Io, ena ^alako mai vei kemuni na ca ena vuku ni dokadoka ko ni sa vakatara me curu ki lomamuni, ka sa laveti kemuni cake mo ni ulabaleta na ka e vinaka ena vuku ni levu ni nomuni ^biyau!

27 Io, ena ca vei kemuni ena vuku ni nomuni caka ca kei na itovo vakasisila!

28 Ka ko ni na mate kevaka ko ni sa sega ni veivutuni; io, ena kau tani sara mada ga mai vei kemuni na nomuni vanua ka o ni na vakarusai sara mai na delai vuravura.

29 Raica oqo, au sa sega ni kaya vakai au ga na veika oqo ni sa sega ni mai vei au ga; ia raica, au ^akila ni ra sa dina na veika oqo baleta ni sa vakatakilai ira vei au na Turaga na Kalou, o koya au sa vakadinadinataka kina ni ra na yaco.

WASE 8

Era sa segata na turaganilewa ca me ra uqeti ira na tamata me ra saqati Nifai—Eratou a vakadinadinataki Karisito kece ko Eparaama, Mosese, Sinosi, Sinoki, Isaia, Aisea, Jeremaia, Liai, kei Nifai—Sa vakauqeti ko Nifai me vakarogoya na nona labati na turaganilewa levu. Rauta na 23–21 B.K.

KA sa yaco ni sa vosataka oti ko Nifai na veivosa oqo, raica, era sa

22a Mosa. 7:29.

23a Ila. 15:11–15.

24a Alama 9:16;

V&V 5:33.

b Alama 9:19.

25a Ila. 3:23.

26a Ais. 5:8–25.

b Jeko. 2:13.

29a Alama 5:45–46.

tiko e kea e so na turaganilewa ka ra lewe ni soqosoqo i Ketiani-toni; era sa cudru ka kaya vei ira na tamata: A cava ko ni sa sega ni vesuka kina na tamata oqo me lewai ena cala sa kitaka?

2 A cava ko ni sa mai raica ka vakarogoca kina na tamata oqo ni sa vosa vakacacataki ira na tamata kei na noda lawa?

3 Raica, a tukuna vei ira ko Nifai ni sa ca na nodra lawa; io sa tukuna ko Nifai e vuqa na ka ka sega ni rawa me volai; a sa sega ni dua na ka e kaya me veisaqasaqa kei na ivunau ni Kalou.

4 Era sa cudruvi koya ko ira na turaganilewa ni sa "tukuna vakamatata sara vei ira na nodra vei cakacaka vuni butobuto; ia era sa sega ga ni doudou me ra tarai koya ni ra sa rerevaki ira na tamata de ra na vorati ira.

5 O koya era sa vosa kina vei ira na tamata ka kaya: A cava ko ni sa laiva kina na tamata oqo me vosa vakacacataki keda? Raica sa vosa vakacataki ira na tamata kece oqo ka tukuna ni ra na vakarusai; io, sa tukuna ni na kau tani vei keda na noda veikoro lelevu ka na sega kina na noda tikina.

6 Ia oqo eda kila ni sa sega sara ni rawa me vakakina, raica, eda sa tamata qaqa ka sa viribaiti vakaukauwa na noda veikoro lelevu, ka ra na sega ni rawai keda rawa na noda meca.

7 Ka sa yaco ni ra sa vakayavalati

ira vakaoqo na tamata me ra cudruvi Nifai ka uqeta na veileti ena kedra maliwa; ni a tiko e so era a kaya mai: Dou laiva na tamata oqo, ni sa tamata vinaka ko koya; ia ena yaco vakaidina na veika sa tukuna kevaka eda sega ni veivutuni;

8 Io raica, ena yaco vakaidina vei keda na veika kece sa vakadinadinataka ko koya; ni keimami sa kila ni sa tukuna vakadodonu ko koya na noda cakacala. Ka raica sa levu sara na noda cakacala, ka sa "kila ko koya na veika kece ena yaco vei keda, me vaka na nona kila na noda cakacala;

9 Io, raica, kevaka sa sega ni parofita ko koya, ke a sega ni vakadinadinataka vei keda na veika oqo.

10 Ka sa yaco ni ra sa tarovi ko ira sa segata me ra vakacacani Nifai ni ra sa rere, era sa sega kina ni tarai koya; ia ni sa raica ni ra sa totaki koya na lewevuqa ka ra sa rere na kena vo, sa qai vunau tale vei ira.

11 O koya gona sa vakauqeti kina me vosa tale vei ira ka kaya: Raica oi kemuni na wekaqu, ko ni a sega beka ni wilika ni sa solia na Kalou na kaukauwa vua e dua na tamata, io vei Mosese, me yavita na wai ni "Wasa Damudamu ka tawase rua, ka ra lako ena qele mamaca ko ira na noda qase na Isireli, ka sa suka tale na wai ka tilomi ira na mataivalu ni Ijipita?

8 4a 1 Nif. 16:2-3.

8a Ila. 7:29.

11a L.Y 14:16;

1 Nif. 17:26;

Mosa. 7:19;

V&V 8:2-3;

Mosese 1:25.

12 Ka raica oqo, kevaka sa solia na Kalou vua na tamata oqo na kaukauwa, a cava ko ni sa veileti kina vakai kemuni ka kaya ni sa sega ni solia vei au na kaukauwa me'u kila kina na veika ena yaco vei kemuni, ka vakavo ga kevaka ko ni na veivutuni?

13 Ia, raica, ko ni sa sega ni vakatitiqataka wale ga na noqu vosa, ko ni sa vakatitiqataka tale ga na vosa kece era a vosataka na noda qase kei na vosa i Mosese ka a soli vua na kaukauwa levu oqo, io, ko ni sa vakatitiqataka tale ga na ka sa tukuna me baleta na nona lako mai na Mesaia.

14 Io, a sega li ni tukuna ko koya ni na lako mai na Luve ni Kalou? Ka me vaka sa "laveta cake ko koya na gata parasa ena loma ni lekutu, ena laveti cake vakatale ga kina o koya ka na lako mai.

15 Ia ko ira kece sa rai ki na gata ko ya era na "bula, ia era na bula vakatalega kina ko ira kece sa rai vua na Luve ni Kalou ena vakabauta kei na yalo sa raramusumu, io e ra na rawata na "bula tawamudu.

16 Ka raica oqo, e sega ni vakadinadinataka ga ko Mosese na veika oqo, ia era sa tukuna tale ga "ko ira kece na parofita tabu ena nona gauna ki na gauna i Eparaama.

17 Io, e a raica ko "Eparaama na nona lako mai, ka sa vakasinaiti ena reki ka sa marau kina vakalevu.

18 Io, raica, au sa kaya vei kemuni, e sega ni qai ko Eparaama ga e kila na veika oqo, ia era sa kila tale ga e "lewevuqa ni bera na gauna i Eparaama, io ko ira oqo era sa kacivi me vaka na "ivakarau ni Kalou; io, kei na ivakarau ni Luvena; me vakatakilai vei ira na tamata ni vo e vica vata na udolu na yabaki ni bera na nona lako mai, ni na yaco tale ga vei ira na veisereki.

19 Ia oqo au gadreva mo ni kila ni ra sa vakadinadinataka oti na veika oqo e vuqa na parofita me tekivu mai na gauna i Eparaama; io, raica, sa vakadinadinataka vakadoudou sara ko "Sinosi na parofita; ka a vakamatei kina.

20 Io eratou sa tukuna tale ga ko "Sinoki kei Isaia kei "Aisea, kei "Jeremaia (ko Jeremaia na parofita vata ga ka vakadinadinataka ni na vakarusai ko "Jerusalemi) ia eda sa kila ni sa vakarusai ko Jerusalemi me vaka na vosa i Jeremaia. A cava me na qai sega ni lako mai kina na Luve ni Kalou me vaka na nona parofisai?

21 Ia oqo ko ni na veiletitaka tiko ga se a vakarusai ko "Jerusalemi?

14a Tiko. 21:6–9;
2 Nif. 25:20;
Alama 33:19–22.
DV Jisu Karisito—
Na veimataqali se
na ivakatakarakara i
Karisito.
15a 1 Nif. 17:41;
Alama 37:45–47;

3 Nif. 15:9.
b Joni 11:25.
16a Jeko. 4:4–5; 7:11.
17a iVakate. 22:8–14;
Joni 8:56.
18a Alama 13:19;
V&V 84:6–16; 136:37.
b DV Matabete i
Melikiseteki.

19a Alama 34:7.
20a 1 Nif. 19:10;
3 Nif. 10:15–16.
DV iVolanikalou—
iVolanikalou e yali.
b Ais. 53.
c 1 Nif. 5:13; 7:14.
d Jere. 26:18; 1 Nif. 1:4.
21a 2 Nif. 6:8; Oma. 1:15.

Ko ni na kaya beka ni ratou a sega ni vakamatei kece na ^bluvei Setekaia ka vakavo duadua ga ko “Muleki? Io, ko ni sa sega beka ni raica ni ra sa tiko vata kei keda na kawa i Setekaia ka ra a vakasavi tani mai na vanua ko Jerusalemi? Ia raica, e sega ni sai koya kece oqo—

22 A vakasavi tani tale ga mai Jerusalemi na noda qase ko Liai baleta ni a vakadinadinataka na veika oqo. A vakadinadinataka tale ga na veika oqo ko Nifai ka voleka ni o ira kece talega na noda qase me yacova sara mai na gauna oqo; io, era a vakadinadinataka na nona ^alako mai na Karisito, ka ra namaka ka rekitaka na nona siga ka lako tiko mai.

23 Ka raica, sa Kalou ko koya, a sa tiko vata kei ira ka vakaraitaki koya vei ira ka ra sa sereki mai vua; era sa solia vua na lagilagi ena vuku ni veika ena qai yaco mai.

24 Ia oqo, ni ko ni sa kila na veika oqo ia kevaka ko ni sa sega ni rawa ni cakitaka, de ko ni na lasu kina o koya ko ni na ivalavala ca kina ni ko ni sa besetaka na veika kece oqo ni ko ni sa ciqoma oti e vuqa na kena ivakadinadina; io, ko ni sa ciqoma oti na ^aveika kece, na veika mai

lomalagi e cake kei na veika kece e vuravura e ra, me ivakadinadina ni sa dina na veika oqo.

25 Ia raica, ko ni sa besetaka na dina, ka ^asaqata na nomuni Kalou tabu; io ena gauna sara mada ga oqo, ko ni sega ni kumuna vata me nomuni na ^biyau mai lomalagi, ka na sega na ka e vakacacana, io na vanua ena sega ni lako rawa mai kina e dua na ka tawa savasava, ko ni sa kumuna vata ga vei kemuni na cudru ni siga ni ^cveilewai.

26 Io, ena gauna sara ga oqo dou sa vakarau tiko kina ki na rusa tawavakaiyalayala ena vuku ni nomuni laba, nomuni ^aveidauci kei na caka ca; io, kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, ena yaco kuserawa vei kemuni na ka oqo.

27 Io, raica, ni sa tu sara tu ga oqo ena mata ni nomuni katuba; io, ko ni lako ki na idabedabe ni veilewai, ka vakasaqaqara; ko ni na raica kina ni sa labati na nomuni turaganilewa ka sa ^adavoca no na nona dra; ia sa labati koya ^bko tacina o koya sa segata me dabe ena idabedabe ni veilewai.

28 Io erau sa lewe ruarua ni nomuni isoqosoqo vuni ka ^atauyavutaka ko Ketianitoni kei koya na vu ni ca me vakarusa na yalodra na tamata.

21 b 2 Tui 25:7;
Jere. 39:6; 52:10.
c Isi. 17:22–23;
Ila. 6:10.

22a DV Jisu Karisito—Na parofisai me baleta na sucu kei na mate nei

Jisu Karisito.
24a Alama 30:44;
Mosese 6:63.
25a Mosa. 2:36–38; 3:12.
b Ila. 5:8;
3 Nif. 13:19–21.
c V&V 10:20–23;

121:23–25.
26a DV Veidauci.
27a Ila. 9:3, 15.
b Ila. 9:6, 26–38.
28a Ila. 6:26–30.

WASE 9

Era sa kunei turaganilewa levu ko ira na a talai, ni sa mate toka ena idabedabe ni veilewai—Era sa vesu ka qai sereki tale e muri—Sa vakauqeti ko Nifai ka sa vakatakilai Sianitumu ni sai koya na daulaba—Era sa ciqomi Nifai e so ni sa parofita. Rauta na 23–21 B.K.

RAICA, a sa yaco ni sa vosataka oti na veivosa oqo ko Nifai, eratou sa cici ki na idabedabe ni veilewai e so na tamata; io, eratou a lewe lima na cici yani, a ratou sa veivosaki ni ratou sa lako tiko ka vaka:

2 Raica, oqo edatou na qai kila vakaidina sara kina se sa parofita dina na tamata oqo ka sa vakaroti koya na Kalou me parofisaitaka vei keda na ka veivakurabuitaki oqo. Raica edatou sega ni vakabauta ni vakakina; io, edatou sega ni vakabauta ni sa parofita ko koya; ia kevaka sa dina na nona vosa ni sa mate na turaganilewa levu, edatou na qai vakabauta ni sa dina na veivosa tale e so e a tukuna.

3 Ka sa yaco ni ra sa cici kuserawa yani ki na idabedabe ni veilewai ka raica ni sa davo no na turaganilewa levu ka sa “davoca koto na nona dra.

4 Ia ni ra sa raica oqo, e ra sa kurabui vakalevu sara ka ra sa bale sobu kina ki na qele; ni ra a sega ni vakabauta na veivosa ka a vosataka ko Nifai me baleta na turaganilewa levu.

5 Ia oqo, ni ratou sa raica e ratou

sa qai vakabauta, sa qai lutuki ira na rere de na qai yacovi ira vakaidina na veivakarusa sa tukuna ko Nifai; o koya era sa sautaninini kina ka bale sobu ki na qele.

6 Ia oqo, ni se qai labati oti ga na turaganilewa levu—ka a suaki koya na tacina ni a vakaisulu tu me kakua ni kilai kina, e a dro yani, era sa qai cici yani na nona tamata ka tukuna vei ira na tamata, ni ra kailavaka tiko na itu-kutuku ni laba ena kedra maliwa;

7 Ka raica era sa soqoni vata yani na tamata ki na idabedabe ni veilewai—ka raica, era sa kurabui ni ra sa bale koto kina na lewe lima ko ya.

8 Ka raica, era sega ni kila ko ira na tamata oqo ni ra a soqoni na lewevuqa mai na “were i Nifai; o koya era sa kaya kina: Sai ira ga oqo era a vakamatea na turaganilewa levu ka sa yaviti ira na Kalou me ra kakua ni dro bula mai vei keda.

9 Ka sa yaco ni ra sa vesuki ira ka biuti ira ki na vale ni veivesu. A sa tukuni yani ni sa labati na turaganilewa levu, ka ra sa tauri ka biu ki vale ni veivesu ko ira na daulaba.

10 Ka sa yaco ni ena mataka ka tarava era sa soqoni yani na tamata me ra vakaloloku ka “lolo ena veibulu vua na turaganilewa levu ka a vakamatei.

11 Era sa soqoni tale ga yani kina ko ira na turaganilewa ka ra tiko ena were i Nifai ka ra a rogoca na nona vosa.

12 Ka sa yaco ni ra sa taroga vei ira na tamata ka kaya: Evei ko ira na lewe lima ka ra a talai me ra mai raica se sa mate na turaganilewa? Era sa sauma ka kaya: Keimami sega ni kila na ka e baleti ira na lewe lima ko ni a talai ira mai; ia era lewe lima ga era a laba ka keimami sa biuti ira ki vale ni veivesu.

13 Ka sa yaco ni ra sa lewa na turaganilewa me ra la'ki kau mai; ia era sa kau mai, ka raica sai ira ga na lewe lima ka ra a talai mai; ia era sa vakatarogi ira ko ira na turaganilewa, ka ra a tukuna vei ira na veika kece a yaco ka kaya:

14 Keimami a cici ki na idabedabe ni veilewai ka raica ni sa yaco dina na veika kece me vaka e a vakadinadinataka ko Nifai, keimami a kurabui vakalevu ka bale sobu ki na qele; ia ni keimami qai vakilai keimami tale, raica era sa biuti keimami ki vale ni veivesu.

15 Keimami sega ni kila se ko cei e a labata na turaganilewa; ia na ka ga keimami kila ni keimami a cici mai me vaka ko ni a vinakata, ka raica ni sa mate koto ko koya me vaka na vosa i Nifai.

16 Ka raica a sa yaco ni ra sa vakamacalataka na turaganilewa na veika oqo vei ira na tamata, era sa beitaki Nifai ka kaya: Raica, e rairai rau a veivosakitaka ko Nifai kei na dua na tamata me vakamatea na turaganilewa levu, ia me qai tukuna vei keda ko koya me saumakiti keda kina ki na nona

vakabauta ka okati koya me tamata turaga, digitaki ni Kalou ka parofita tale ga.

17 Ka raica oqo, eda na vaqaqa na tamata oqo me tusanaka na nona cala ka vakatakila vei keda o koya dina ka a labata na turaganilewa oqo.

18 Ka sa yaco ni ra sa sereki na lewe lima ena siga ni veibulu. Ia era sa vunauci ira ga na turaganilewa ena vuku ni veivososa era sa beitaki Nifai kina, era sa veileti kei ira yadua ka vagalui ira.

19 Ia era sa lewa ga me vesu ko Nifai ka kau mai vei ira na lewevuqa ka ra sa vakatarogi koya ena veitaro e so me tarabe kina ka me ra beitaki koya me vakamatei—

20 Era sa kaya vua: Drau sa tovata kei na dua ena ka oqo; ko cei na tamata oqo ka a cakava na laba oqo? Mo tukuna vei keimami ka vakadinadinataka na nomu cala; era sa kaya, Raica, sa tu oqo na ilavo; ka keimami na vakabulai iko tale ga kevaka ko na tukuna vei keimami ka vakadinadinataka na veidinadinati drau a vakayacora.

21 A sa kaya vei ira ko Nifai: Oi kemuni na ^alialia, sa sega ni cilivi na lomamuni, ko ni sa mataboko ka ^btamata domodomoqa, ko ni sa kila beka na kena dede ni na laiva tiko na Turaga na nomuni Kalou mo ni ivalavala ca tikoga?

22 Io sa dodonu, mo ni ^atagi ka qoqolou ena vuku ni vakarusai levu ka sa waraki kemuni tu ena

21 ^a Cakacaka 7:51.
^b DV Talaidredre,

Vakaduiduile,
Veisasaqa.

22 ^a Mosa. 7:24.

gauna sara ga oqo, vakavo ga ke-
vaka ko ni veivutuni.

23 Raica ko ni sa kaya ni'u sa
duavata kei na dua na tamata me
vakamatei Sisoramua na noda tu-
raganilewa levu. Ia au sa kaya vei
kemuni, ni ko ni sa kaya oqo ena
vuku ni'u a vakadinadinataka vei
kemuni mo ni kila na ka oqo; io,
me ivakadinadina kina vei ke-
muni ni'u sa kila na nomuni caka
ca ka itovo vakasisila.

24 Ia ni'u sa cakava oqo, ko ni sa
kaya ni'u sa duavata kei na dua
na tamata me kitaka na ka oqo; io,
ko ni sa cudruvi au baleta ni'u sa
vakaraitaka vei kemuni na ivaka-
takilakila oqo, ka ko ni sa segata
kina mo ni vakarusai au.

25 Ka raica oqo, au na vakarai-
taka tale vei kemuni e dua na iva-
katakilakila, ia ena qai macala se
ko ni na segata kina mo ni vaka-
rusai au.

26 Raica au sa kaya vei kemuni:
Mo ni lako ki na vale i Sianitumu
na "taci Sisoramua ka kaya vua—

27 Drau sa duavata beka kei Ni-
fai o koya ka tukuna ni sa paro-
fita, ka sa parofisaitaka e vuqa na
ka ca me baleti ira na tamata oqo,
ka ko sa vakamatei Sisoramua kina
na tuakamu?

28 Ka raica, ena kaya vei kemuni
ko koya, E segai.

29 Ka mo ni qai kaya vua: Ko a
labata li na tuakamu?

30 Ia ena tuburi koya na rere ka
sega ni kila na ka me tukuna. Ka
raica ena cakitaka vei kemuni;
ena vakalecalecava ka vaka me

kurabuitaka; ia ena kaya vei ke-
muni ni sa sega ni cala ko koya.

31 Ia mo ni qai vakadikevi koya
ka ko ni na kunea na dra ena bele
ni nona isulu.

32 Ia ni ko ni sa kunea mo ni
kaya: E tauvi iko mai vei na dra
oqo? Keimami sa sega beka ni kila
ni sa dra i tuakamu?

33 Ia ena qai sautaninini ka rai-
rai malumalumu; me vaka e sa
mate.

34 Mo ni qai kaya: Keimami sa
kila ni ko sa cala, raica sa tukuni
iko na nomu rere kei na vulaci ni
matamu.

35 Ena qai tuburi koya na rere
levu sara; ka vakatutusa vei ke-
muni, ena sega tale ni cakitaka ni
a laba.

36 Ia ena kaya vei kemuni ni koi
au ko Nifai, au sega ni kila e dua
na ka me baleta na ka oqo ka a soli
ga vei au na kena kilai ena kauka-
uwa ni Kalou. Ia ko ni na qai kila
kina ni'u sa tamata dina ka sa ta-
lai au mai na Kalou vei kemuni.

37 Ka sa yaco ni ra sa lako yani
ka kitaka me vaka ka a kaya vei
ira ko Nifai. Ia raica sa dina kece
na vosa ka a tukuna; ia me vaka
sa tukuna, e a cakitaka taumada;
ia me vaka tale ga na vosa a qai
vakatutusa e muri.

38 A sa kau mai me vakadinadi-
nataka ni sai koya sara ga na dau-
laba, era sa sereki kina na lewe
lima ka vakatalega kina ko Nifai.

39 Ia e so vei ira na Nifaiti era
sa vakabauta na vosa i Nifai; ka
so tale ga era sa vakabauta ena

vuku ni nodratou ivakadinadina na lewe lima, ni ratou sa saumaki mai ena gauna eratou sa tiko kina e vale ni veivesu.

40 Ia oqo era sa tiko e so ena kedra maliwa na tamata era kaya ni sa parofita ko Nifai.

41 Ka so tale era kaya: Raica sa dua na Kalou ko koya; ka kevaka me a sega ni kalou, ke a sega ni kila na veika kece oqo. Raica sa tukuna vei keda na nanuma ni lomada, ka tukuna tale ga e vuqa na ka; a sa tukuna tale ga vei keda na daulaba dina ka labata na noda turaganilewa levu.

WASE 10

Sa solia vei Nifai na Turaga na kaukauwa ni veivauci—Sa soli vua na kaukauwa me vauca ka sereka e vuravura kei lomalagi—Sa vakaroti ira na tamata me ra veivutuni de ra na mate—Sa kauti koya na Yalo mai na lewevuqa ki na lewevuqa. Rauta na 21–20 B.K.

KA sa yaco ni sa tubu e dua na veisei ena kedra maliwa na tamata, era sa wase vaka ka vaka ka ra sa dui lako ka biuti Nifai tu ena vanua sa tucake tu kina ena kedra maliwa.

2 Ka sa yaco ni sa lako tiko ko Nifai ki na nona vale ka ^avakananuma voli e lomana na veika sa vakaraitaka vua na Turaga.

3 Ka sa yaco ni ena gauna e vakananuma tiko kina na veika

oqo—sa vakayalomalumulumutaki koya na nodra caka ca na Nifaiti, na nodra cakacaka vuni butobuto, na nodra laba, kei na nodra dauvakacaca kei na nodra caka ca kecega—ka sa yaco ni sa vakananuma tiko vakaoqo e lomana, sa rogo vei koya e dua na domo ka kaya:

4 O sa kalougata Nifai ena veika ko sa vakayacora; ni'u sa raica ni ko sa ^asega ni guce ena vunautaka vei ira na tamata oqo na vosa ka'u sa solia vei iko. Ka ko sa sega ni rerevaki ira, ka sega ni segata mo maroroya na ^bnomu bula, ia ko sa segata ga mo vakayacora na ^clo-maqu ka muria na noqu ivunau.

5 Ia oqo, au na vakalougatataki iko me sega ni mudu ni ko sa gumatua sara ni kitaka na ka oqo; au na qisi iko mo kaukauwa ena vosa kei na nomu itavi, ena vakabauta kei na cakacaka; io, ena vakayacori vakaidina na ^aveika kece me vaka na nomu ^bvosa ni ko na ^csega ni kerea na ka sa veisaqasaqa kei na ka au sa gadreva.

6 Raica, ko iko ko Nifai, ia koi au na Kalou. Raica, au sa tukuna vei iko ena matadra na noqu agilosu, ni ko na lewai ira na tamata oqo ka yavita na qele ena ^adausiga, na mate dauveitauvi kei na veivakarusa, me vaka na nodra caka ca na tamata oqo.

7 Raica au sa solia vei iko na kaukauwa, ia na ka kecega ko na ^avauca e vuravura ena vauci mai

10 2a DV Vakananuma.

4a DV Gumatua.

b DV iSoro.

c 3 Nif. 11:11.

5a 3 Nif. 18:20;

V&V 88:63–65.

b Inosi 1:12.

c 2 Nif. 4:35;

V&V 46:30.

6a Ila. 11:4–18.

7a Maci. 16:19.

DV Vauca, Veivauci.

lomalagi; ia na ka kecega ko na sereka e vuravura ena sereki mai lomalagi; o koya gona ena tu kina vei iko na kaukauwa ena kedra maliwa na tamata oqo.

8 Ia kevaka ko na kaya ki na valetabu oqo me tawasei rua, ena yaco vakakina.

9 Ia kevaka ko na kaya ki na “ulunivanua oqo, Mo bale sobu ka vakalogalogavinakataki, ena yaco vakakina.

10 Ia kevaka ko na kaya me yaviti ira na tamata oqo na Kalou, ena yaco vakakina.

11 Ka raica oqo, au sa vakaroti iko mo lako ka tukuna vei ira na tamata oqo, sa kaya vakaoqo na Turaga na Kalou o koya sa Kaukauwa: Kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, ko ni na yaviti ka “vakarusai sara.

12 Ka raica, a sa yaco ni sa tinia na Turaga na nona vosa vei Nifai, sa tu vakadua ko koya ka sega ni lako sara ki na nona vale, a sa lesu tale vei ira na lewevuqa ka ra sa veiseyaki tu ena dela ni vanua, a sa tekivu me vunautaka vei ira na vosa ni Turaga, ka sa tukuni oti vua, me baleta na nodra na vakarusai kevaka era sega ni veivutuni.

13 Raica oqo, e dina ga sa ka veivakurabuitaki na nona a tukuna vei ira ko Nifai me baleta na mate ni turaganilewa levu, era sa vakaukauwataka ga na lomadra ka sega ni muria na vosa ni Turaga.

14 O koya gona sa vunautaka kina vei ira ko Nifai na vosa ni Turaga ka kaya: Kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, ko ni na yaviti ka vakarusai sara, sa kaya vakaoqo na Turaga.

15 Ka sa yaco ni sa vunautaka vei ira na vosa oqo ko Nifai, era sa vakaukauwataka tiko ga na lomadra ka sega ni muria na nona vosa; o koya era sa vosa vakacacataki koya kina ka segata me ra tauri koya ka biuta ki na vale ni veivesu.

16 Ia raica, sa tiko kei koya na kaukauwa ni Kalou, era sa sega ni tauri koya rawa me biuta ki vale ni veivesu, ni sa kauti koya tani na Yalo mai na kedra maliwa.

17 Ka sa yaco ni sa veilakoyaki voli vakaoqo ko koya ena Yalo mai vei ira na lewevuqa ki vei ira na lewevuqa, ka tukuna tiko na vosa ni Kalou, me yacova ni sa tukuna vei ira kece, se vakauta yani ena kedra maliwa na tamata.

18 Ka sa yaco ni ra sa sega ni via muria na nona vosa; sa tubu na veileti ka ra sa tatawasewase ka ra veivakamatei ena iseileiwau.

19 Sa cava eke na ika vitusagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

WASE 11

Sa cikeva na Turaga ko Nifai me sosomitaka na nodra veivaluwaluti ena dausiga—Era sa mate e vuqa na

tamata—Era veivutuni ka vakama-suta na Turaga ko Nifai me solia na uca—E rau sa ciqoma ko Nifai kei Liai e levu na i vakatakila—Era sa vakadeitaki ira vakai ira na daubutako i Ketianitoni ena vanua. Rauta na 20–6 B.K.

Ka sa yaco ena ikavitusagavulu karua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa tubu cake tiko ga na nodra veileti na tamata i Nifai ka sa ia na veivaluvaluti ena lomanivanua taucoko.

2 Ka sai koya na “ilawalawa vuni daubutako oqo ka vakayacora tiko na cakacaka ni veivakarusa kei na caka ca oqo. A sa yaco tiko na ivalu ena yabaki taucoko ko ya; ka vakakina ena ikavitusagavulu katolu ni yabaki.

3 Ka sa yaco ni ena yabaki vata oqo sa masu kina ko Nifai vua na Turaga ka kaya:

4 Oi kemuni na Turaga, mo ni kakua ni laivi ira na tamata oqo me ra vakarusai ena iseileiwau; ia Oi kemuni na Turaga, me yaco mada e dua na “dausiga ena vanua me vakayavalati ira kina me ra nanuma na Turaga na nodra Kalou, ka ra na veivutuni beka kina ka saumaki kivei kemuni.

5 Ka sa vakayacori me vaka na vosa i Nifai. A sa yaco na dausiga levu ena vanua ena kedra maliwa na tamata taucoko i Nifai. A sa yaco tiko ga na dausiga ena ika vitusagavulu kava ni yabaki, a sa mudu na veivakarusa ena

iseileiwau ia era sa qai ca ga vakalevu ena vuku ni dausiga.

6 Ka sa yaco tikoga na cakacaka ni veivakarusa oqo ena ikavitusagavulu kalima ni yabaki. Ka ni sa yaviti tu na vanua ka yaco me mamaca ka sa sega na ka e tubu ena vulaitubutubu; a sa yaviti na vanua taucoko, vei ira na Leimainaiti kei ira na Nifaiti, era sa yaviti ka mate e udolu vakaudolu na tamata ena veiyasana era sa caka ca vakalevu cake.

7 Ka sa yaco ni ra sa raica na tamata ni sa voleka me ra mate ena dausiga, era sa qai “nanuma na Turaga na nodra Kalou; era sa nanuma tale ga na vosa i Nifai.

8 Era sa vakamamasu vei ira na nodra turaganilewa levu kei ira na nodra iliuliu me ra kaya vakaoqo vei Nifai: Raica, keimami sa kila ni ko ni tamata ni Kalou, o koya gona mo ni masu mada kina vua na Turaga na noda Kalou me kauta tani vei keda na dausiga oqo, de na qai yaco vakaidina na “veivosa kece ko a cavuta me bala na noda vakarusai.

9 Ka sa yaco ni ra sa vakamasuti Nifai ko ira na turaganilewa me vaka na veivosa ka ra gadreva na tamata. Ia ni sa raica ko Nifai ni ra sa veivutuni ka vakayalomalumalumutaki ira ena isulu taga, sa masu tale kina vua na Turaga ka kaya:

10 Oi kemuni na Turaga, raica, era sa veivutuni na tamata oqo; era sa vakarusai ira na ilawalawa

i Ketianitoni mai na kedra maliwa, ka vakawabokotaki ira ka buluta na nodra inaki butobuto e loma ni qele.

11 Ia oqo, Oi kemuni na Turaga, mo ni vagolea tani mada mai vei ira na nomuni cudru, ena vuku ni nodra yalomalumulumu, ka me sa rauti ira ga na tamata caka ca era sa vakarusai oti ena nomuni cudru.

12 Oi kemuni na Turaga, e rawa beka mo ni vagolea tani na nomuni cudru, io, na nomuni cudru waqawaqa, ka mo ni vakavuna me sa mudu na dausiga ena vanua oqo.

13 Oi kemuni na Turaga, e rawa beka mo ni rogoci au mada ka vakavuna me yaco na ka oqo me vaka na noqu vosa, mo ni vakatauca na “uca e delai vuravura me ra vua na kau vuata kei na sila ena kena gauna.

14 Oi kemuni na Turaga, ko ni a rogoca na “noqu vosa ni’u a kaya, me dausiga mai, me mudu kina na veivakarusa ena iseileiwau; ka’u kila ni ko ni na vakayacora tale na noqu kerekere oqo ni ko ni a kaya: Kevaka era na veivutuni na tamata oqo, au na vakabulai ira.

15 Io, Oi kemuni na Turaga, ko ni sa raica ni ra sa veivutuni, ena vuku ni dausiga, na mate dauveitauvi kei na veivakarusa sa yacovi ira.

16 Ia oqo, Oi kemuni na Turaga, e rawa beka mo ni vagolea tani

na nomuni cudru, ka tovolei ira tale mada de ra sa na qai qaravi kemuni? Oi kemuni na Turaga, kevaka era sa na qaravi kemuni vakaidina, mo ni qai vakalougata-taki ira me vaka na nomuni vosa.

17 Ka sa yaco ni ena ikavitusagavulu kaono ni yabaki, sa vagolea tani kina na Turaga na nona cudru mai vei ira na tamata, ka vakavuna me tau na “uca e delai vuravura ka ra sa vua na kau vuata ena kena gauna. Ka sa yaco ni sa vua tale ga na sila ena kena gauna.

18 Ka raica, a ra sa reki na tamata ka vakalagilagia na Kalou, a sa vakasinaiti na vanua taucoko ena marau; era sa sega tale ni segata me ra vakarusai Nifai, ia era sa okati koya me dua na “parofita dokai ka tamata ni Kalou, ka sa tu vua na kaukauwa levu kei na lewa sa mai vua na Kalou.

19 Ka raica, sa sega ni duidui “vakalailai mai vua ko Liai na tacinia ena veika ni caka dodonu.

20 Ka sa yaco kina ni ra sa tiko sautu tale na tamata i Nifai ena nodra vanua ka ra tara cake tale na nodra veiyasana lala, era sa tubu me lewevuqa sara ka tawana na dela ni vanua taucoko, mai na vualiku ki na ceva, mai na wasawasa ena ra ki na wasawasa ena tokalau.

21 Ka sa yaco ni ra sa tiko sautu ka qai cava na ikavitusagavulu kaono ni yabaki. Era sa tiko sautu tale ena itekivu ni

13a 1 Tui 18:1, 41–46.
14a Ila. 11:4.

17a iVaka. 11:13–17.
18a Ila. 10:5–11.

19a Ila. 5:36–44.

ikavitusagavulu kavitu ni yabaki; ka sa robota yani na dela ni vanua taucoko na ^alotu; ia era sa lewevuqa sara na Nifaiti kei na Leimanaiti era sa lewe ni lotu; ka ra sa tiko sautu sara ena vanua; a sa cava kina na ikavitusagavulu kavitu ni yabaki.

22 Era sa tiko sautu tale ga ena ikavitusagavulu kawalu ni yabaki, ka vakavo ga e vica na veileti lalai me baleta e so na ivakavuvuli era sa vakadeitaka tu na parofita.

23 Ia ena ikavitusagavulu kaciwa ni yabaki, sa tekivu tubu cake sara na veileti. Ia a sa yaco ni ko Nifai kei Liai kei na vuqa vei ira na nodrau itokani ka ra kila tu na uto dina ni vakavuvuli, era sa vunautaka vei ira na tamata na veika sa ^avakatakilai vei ira ena veisiga, ka ra sa tinia kina na nodra veileti ena yabaki tiko ga ko ya.

24 Ka sa yaco ni ena ikawalusa-gavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai, e so vei ira na ise mai vei ira na tamata i Nifai, ka ra a toki vei ira na Leimanaiti ena vica na yabaki ki muri, ka ra sa vakatokai me ra Leimanaiti, era sa vakayavalati ira me ra cudru e so na kawa dina vaka Leimanaiti, o koya era sa tekivu valuti ira kina na wekadra.

25 Era sa laba ka vakacaca; ka ra dro lesu ki na nodra ivunivuni mai na lekutu ena veiulunivanua, me ra vunitaki ira kina, a sa tubu

cake tiko ga na kedra iwiliwili ena veisiga, ni ra sa toki yani vei ira ko ira na tamata era sa se tani mai.

26 Ia ni toso tiko na gauna ka oti e vica wale ga na yabaki, era sa lewevuqa sara na ilawalawa daubutako oqo; era sa vakasaqara na ituvatuva vuni kece i Ketianitoni; ka ra sa vakatokai kina na daubutako i Ketianitoni.

27 Ka raica, era sa vakacaca sara vakalevu na daubutako oqo, io era sa vakacaca vakalevu vei ira na tamata i Nifai kei ira na Leimanaiti.

28 Ka sa yaco ni sa kilikili sara me tarovi na cakacaka ni veivakarusai oqo; o koya a ra sa tala yani kina e dua na mataivalu kaukua ki na lekutu kei na veiulunivanua, me ra vakasasataki ira na ilawalawa daubutako oqo ka vakarusai ira.

29 Ia raica, a sa yaco ni ena yabaki vata tikoga ko ya, era sa vakasavi lesu tale kina ki na nodra vanua. Sa mai cava kina na ikawalusa-gavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

30 Ka sa yaco ni ena itekivu ni ikawalusa-gavulu kadua ni yabaki, era sa la'ki valuti ira tale na ilawalawa daubutako ka vakarusai e vuqa vei ira; ia era sa rusa talega vakalevu ko ira.

31 Era sa mani vakasaurarataki me ra biuta na lekutu kei na veiulunivanua ka ra lesu ki na nodra vanua, ni ra sa rui lewevuqa na iwiliwili ni daubutako era

tawana tu na veiulunivanua kei na lekutu.

32 Ka sa yaco ni sa mai cava na yabaki oqo. Era sa lewelevu cake ka kaukauwa tiko ga na daubutako, ka ra sa vorata rawa na nodra mataivalu taucoko na Nifaiti kei ira tale ga na Leimanaiti; era sa vakavuna me ra rere vakalevu kina na tamata ena dela ni vanua taucoko.

33 Io, era sa sikova e vuqa na veiyasana, ka ra veivakarusa vakalevu kina; io, era sa vakamatea e vuqa na tamata ka vuqa tale era kauta vakavesu ki na lekutu, io, ka vakalevu ga ko ira na nodra yalewa kei na nodra gone.

34 Ia na ca levu oqo, ka sa yaco vei ira na tamata oqo ena vuku ni nodra caka cala sa vakayavalati ira tale me ra nanuma na Turaga na nodra Kalou.

35 Sa mai cava kina na ikawalusagavulu kadua ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

36 Ena ikawalusagavulu karua ni yabaki, era sa “guilecava tale na Turaga na nodra Kalou. Ena ikawalusagavulu katolu ni yabaki era sa kaukauwa cake tale ena cakacala. Ena ikawalusagavulu kava ni yabaki, era sa sega ni veisautaka na nodra ivakarau.

37 Ka sa yaco ni ena ikawalusagavulu kalima ni yabaki, sa qai torocake ga na nodra viavialevu kei na nodra caka ca; ka ra sa vakarau kina me ra vakarusai.

38 Sa mai cava kina na ikawalusagavulu kalima ni yabaki.

WASE 12

Sa yamekemeke na tamata ka lialia ka totolo me vakayacora na ca—Sa totogitaki ira na Nona tamata na Turaga—Sa vakatautauvatani na ka wale ga ni tamata kei na kaukauwa ni Kalou—Ena siga ni lewa, ena rawata na tamata na bula tawavakaiyalayala se na cudruvi tawavakaiyalayala. Rauta na 6 B.K.

O KOYA eda sa raica kina ni sa sega ni dei se dina na lomadra na luve ni tamata; io, eda sa raica na nona vinaka tawayalani na Turaga ka sa vakalougatataki ira ka “vakasaututaki ira kina era sa ^bvakararavi vua.

2 Io, eda na rawa ni raica ena veigauna kece sa vakalougatataki ira kina na nona tamata, io, ni sa vuavuai vinaka na nodra iteitei, levu na nodra qele ni sipi kei na bulumakau, na koula kei na siliva kei na veimataqali iyau kei na cakacaka ni liga talei kecega; ka sa vakavotaka na nodra bula, ka se-reki ira mai na ligadra na nodra meca; ka vakamalumalumutaka na lomadra na nodra meca mera kakua kina ni mai vakacibi ivalu vei ira; io, na kena ivakalekaleka ga, ni sa cakava tiko na veika kece sara me baleta na nodra tiko vinaka kei na nodra marau na nona tamata; io sa na qai gauna oqori

36a Alama 46:8.
12 1a 2 Vei. 26:5;
Same 1:2–3.

b Same 36:7–8;
2 Nif. 22:2;
Mosa. 4:6.

DV Vakararavi,
Veivakabauti, Nuitaka.

era na ^avakaukauwataka kina na lomadra ka guilecava na Turaga na nodra Kalou ka ^bbuturaka e ruku ni yavadra na Yalo Savasava—io ka vakavuna oqo na nodra sa tiko vinaka kei na nodra sa sautu ka torocake vakalevu.

3 Ia eda raica kina ni kevaka me a sega ni ^atotogitaki ira na nona tamata na Turaga ena veika rawa e vuqa, io, me a sega ni sikovi ira ena veivakamatei kei na veika vakarerevaki, kei na dau-siga kei na veimataqali mate dauveitauvi, era na sega sara ni ^bnanumi koya.

4 Raica na nodra lialia kei na nodra dokadoka, kei na nodra ca kei na nodra vaka na tevero, era sa ^akusarawa ni kitaka na caka cala, ka berabera ni kitaka na ka vinaka ko ira na luve ni tamata; io, era sa kusarawa ni muria na nona vosa na vu ni ca ka ^bdomona na veika wale ni vuravura!

5 Io, sa totolo na ^aviavialevu ni yalodra; sa totolo ni ra tukutukuni ira ka kitaka na veimataqali caka cala kecega; era sa berabera ni nanuma na Turaga na nodra Kalou ka berabera ni muria na nona ivakasala, io, era sa berabera ni ^bmuria na sala ni vuku!

6 Raica era sa sega ni vinakata me ^alewai ira ka nodra Turaga na

Kalou ka a ^bbuli ira; e dina ga sa yalovinaka ka yalololoma vei ira ko koya, ia era sa vakawaletaka na nona vosa ka sega ni vinakata me tuberi ira ko koya.

7 Raica era sa ^aka wale sara na luve ni tamata; io, era sa lailai sobu mai na kuvu ni soso.

8 Ia raica, sa lewa na noda Kalou sa cecere ka tawavakaiyalayala, me veitosoyaki na kuvu ni soso me vakayacori kina na nona inaki.

9 Io, raica ni ena domona, sa sakure ka ^ayavavala na veidelana kei na veiulunivanua.

10 Ia ena ^akaukauwa ni domona era sa talaraki sobu kina ka vakalogalogavinakataki me vaka na buca.

11 Io, ena kaukauwa ni domona sa yavavala kina ko ^avuravura taucoko;

12 Io, ena kaukauwa ni domona sa yavavala kina na yavu kei vuravura.

13 Io, kevaka sa kaya ki na vuravura—Toso—ena toso ga.

14 Ia kevaka sa kaya ki na ^avuravura—Mo ^bsuka lesu, me ^cvakabalavutaki na siga ena vica vata na auwa—ena yaco vakakina;

15 O koya sa suka lesu kina ko vuravura me vaka na nona vosa, ia e ra nanuma na tamata ni sa tu vakadua na matanisiga; io, sa

2a DV Vukitani.
b Alama 5:53;
3 Nif. 28:35.
3a Mosa. 23:21;
V&V 98:21; 101:8.
b Emosi 4:6–11.
4a L.Y 32:8.
b Maci. 15:19;
Ipe. 3:12.

5a Na Vosa. 29:23.
DV Qaciqacia.
b DV Lako, Lako Vata kei
na Kalou.
6a Ais. 45:9;
V&V 58:30;
Moses 7:32–33.
b V&V 60:4.
7a Ais. 40:15, 17;

Mosa. 4:19;
Moses 1:10.
9a 3 Nif. 22:10.
10a 1 Nif. 17:46.
11a Moma. 5:23;
Ica 4:9.
14a Josu. 10:12–14.
b Ais. 38:7–8.
c 2 Tui 20:8–11.

vakadina kina; raica e dina sara ni sa toso ga na vuravura ka sega ni toso na matanisiga.

16 Ka raica, kevaka sa kaya ko koya ki na ^awasaliwa titobu—^bMo mamaca mai—ena yaco vakakina.

17 Raica, kevaka sa kaya ko Koya ki na ulunivanua oqo—Mo tubu cake ka ^atosoi mai ka buluta na koro ko ya—raica ena yaco vakakina.

18 Ka raica, kevaka e dua sa ^avunitaka e dua na iyau e loma ni qele ka sa kaya na Turaga—Me ^bcudruvi mada ena vuku ni caka cala nei koya sa buluta—raica, ena cudruvi vakaidina ga.

19 Ia kevaka sa kaya na Turaga—Ko na cudruvi me kakua ni dua na tamata me kunei iko me tekivu oqo ka lako yani ka sega ni mudu—raica, ena sega ni dua na tamata ena taura rawa me lako yani ka sega ni mudu.

20 Ia raica, kevaka sa kaya na Turaga vua e dua na tamata—Ena vuku ni nomu caka cala, ko na cudruvi ka sega ni mudu—ena yaco ga vakakina.

21 Ia kevaka sa kaya na Turaga—Ena vuku ni nomu caka ca ko na muduki tani mai mataqu—ena vakayacora me vakakina.

22 Ia ena ca ko koya sa tauca vua na vosa oqo, ni na vakakina vei koya sa cakacala, ka na sega ni rawa ni vakabulai ko koya; o koya gona, ena inaki oqo, sa vunautaki

kina na veivutuni me rawa ni vakabulai kina na tamata.

23 O koya sa kalougata kina ko ira sa veivutuni ka muria na domo ni Turaga na nodra Kalou; ni sai ira oqo era na ^avakabulai.

24 Ka me yalololoma mada na Kalou ena nona vinaka taucoko, ka solia na gauna me ra veivutuni kina na tamata ka caka vinaka me ra vakalesui ki na ^ailoloma soli wale ena iloloma soli wale, me vaka na nodra ivalavala.

25 Au sa gadreva me ra vakabulai na tamata kecega. Ia sa volai tu ni ra na muduki tani e so ena siga sa levu mai muri ko ya, io, era na muduki tani mai na iserau ni Turaga;

26 Io, sa nodra ivotavota na rawa tawacava, me vaka na veivosa ka sa volai: Era na rawata na ^abula tawavakaiyalayala ko ira sa caka vinaka; ia ko ira sa caka ca era na ^bcudruvi ka tawavakaiyalayala. A sa vakakina. Emeni.

Na parofisai i Samuela na Leimainaiti kivei ira na Nifaiti.

Okati ena wase 13 ki na wase 15.

WASE 13

Sa parofisaitaka ko Samuela na Leimainaiti na nodra vakarusai na Nifaiti kevaka era sega ni veivutuni—Era sa cudruvi ko ira kei na

16a Maci. 8:27.
b Ais. 44:27; 51:10.
17a 3 Nif. 8:10.
18a Moma. 1:18;

Ica 14:1.
b Ila. 13:17.
23a DV Vakabulai.
24a DV Loloma Soli Wale.

26a Maci. 25:46;
Joni 5:28–29;
Roma 6:13.
b DV Cudruvi.

nodra iyau—Era sa sega ni ciqomi ira ka vakaviriki ira na parofita, era sa vakavolivoliti mai vei ira na tevoro, ka ra vakasaqara na marau ena nodra caka cala. Rauta na 6 B.K.

Ka sa yaco ena ikawalusagavulu kaono ni yabaki, era sa tiko ga ena nodra caka ca, io, na caka ca levu ko ira na Nifaiti, ia ko ira na ^aLeimanaiti era sa muria sara vakavinaka na ivakaro ni Kalou me vaka na lawa i Mosese.

2 Ka sa yaco ni ena yabaki oqo sa lako mai kina ki na vanua ko Saraemala ko Samuela, e dua na Leimanaiti, a sa tekivu me vunau vei ira na tamata. Ka sa yaco ni sa vunautaka vei ira na tamata na veivutuni me vuqa na siga, ia era sa vakasavi koya tani ka sa voleka me lesu tale ki na nona vanua.

3 Ia raica, sa rogo vua na domo ni Turaga me lako yani ka parofisaitaka vei ira na tamata na veika ena votu mai ^alomana.

4 Ka sa yaco ni ra sa sega ni vakatara me curu ki na koro; o koya sa kaba kina ena bai ni koro, ka dulaka cake na ligana ka parofisaitaka ena domo levu vei ira na tamata na veika sa vakavotuya ki lomana na Turaga.

5 A sa kaya vei ira: Raica, koi au ko Samuela, e dua na Leimanaiti, au sa tukuna na vosa sa vakavotuya ki lomaqu na Turaga; raica sa vakavotuya ki lomaqu ko Koya me'u tukuna vei ira na tamata oqo

ni sa rube toka e deladra na ^aiseleiwau ni lewa dodonu; ia ena sega mada ni oti e va na drau na yabaki ka sa na lutuki ira na tamata oqo na iseleiwau ni lewa dodonu.

6 Io sa waraki ira tu na tamata oqo na ^aveivakarusai levu, ka na yaco dina vei ira na tamata oqo, ka na sega ni dua na ka e vakabulai ira rawa na tamata oqo ka vakavo ga na veivutuni kei na vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito, o koya ena lako vakaidina mai ki vuravura, ka na sota kaya na veika rarawa ka na vakamatei ena vukudra na nona tamata.

7 Io sa mai tukuna vei au na ^aagilosi ni Turaga, ka kauta mai ki yaloqu na itukutuku rekitaki oqo. Ka raica, au sa talai mai me'u tukuna vei kemuni mo ni kila tale ga na ^bitukutuku rekitaki oqo; ia raica ko ni sa sega ni via rogoci au.

8 O koya gona sa kaya vakaoqo na Turaga: Ena vuku ni kauka-uwa ni lomadra na Nifaiti, kevaka era sa sega ni veivutuni, au na ^akauta tani mai vei ira na noqu vosa kei na Yaloqu, ka'u na sega tale ni vosoti ira, ia au na vakaugeta na lomadra na wekadra me ra cati ira.

9 Ia ena sega mada ni oti e ^ava na drau na yabaki au na qai yaviti ira; io au na talevi ira ena iseleiwau kei na dausiga kei na mate dauveitauvi.

10 Io, au na sikovi ira ena noqu

13 1a Ila. 15:4-5.
3a V&V 100:5.
5a Alama 60:29;
3 Nif. 2:19.

6a Alama 45:10-14;
Ila. 15:17.
7a Alama 13:26.
b Ais. 52:7.

8a Ila. 6:35.
9a Alama 45:10-12.

cudru waqawaqa, ia ko ira na nomuni meca ka ra bula tu ena “ikava ni tabatamata, era na raica na nomuni sa vakarusai sara; ka na yaco dina na ka oqo ka vakavo kevaka ko ni veivutuni sa kaya na Turaga; era na vakarusai kemuni ko ira na ikava ni tabatamata.

11 Ia kevaka ko ni na veivutuni ka “lesu vua na Turaga na nomuni Kalou, au na vagolea tani na noqu cudru, sa kaya na Turaga; io sa kaya vakaoqo na Turaga, sa kalou-gata ko ira sa veivutuni ka lesu mai vei au, ia ena ca ko koya sa sega ni veivutuni.

12 Io, ena “ca na koro levu ko Saraemala; ia raica, sa vakabulai ga ena vukudra na ivalavala dodonu era tiko kina; io, ena ca na koro levu oqo, ni’u sa kila, sa kaya na Turaga, ni ra sa lewevuqa, io, na iwase levu cake ni koro levu oqo, era na vakaukauwataka na lomadra me saqati au, sa kaya na Turaga.

13 Ia sa kalougata ko ira era na veivutuni, ni’u na vakavotaki ira. Ia raica, kevaka me ra a sega na ivalavala dodonu ka ra tiko ena koro levu oqo, raica ke’u sa tala na “bukawaqa mai lomalagi me vakarusa.

14 Ia raica, ena vukudra ga na ivalavala dodonu au sa vakavotaka kina. Ia raica, sa voleka mai na gauna sa kaya na Turaga, ni ena gauna ko ni na vakasevi ira kina na ivalavala dodonu mai

na kemuni maliwa, ia ena gauna oqori o ni sa na matua kina mo ni vakarusai; io, ena ca na koro levu oqo ena vuku ni caka ca kei na itovo vakasisila sa tu kina.

15 Io, ena ca na koro ko Kitioni ena vuku ni caka ca kei na itovo vakasisila sa tu kina.

16 Io ena ca na nodra veikoro taucoko na Nifaiti ena veivanua sa vakavolivolita, ena vuku ni caka ca kei na itovo vakasisila sa tu vei ira.

17 Ka raica, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, ena “cudruvi na vanua ni ra sa caka ca ka itovo vakasisila na tamata era tiko kina.

18 Ia ena yaco, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, io, na noda Kalou sa levu ka dina, ko ira yadua sa “vunia na nodra iyau ena loma ni qele, era na sega tale ni kunea ni sa na cudruvi na vanua, ia era na kunea ga ko ira na ivalavala dodonu era sa maroroya vua na Turaga.

19 Ia au sa gadreva sa kaya na Turaga, me ra na maroroya vei au na nodra iyau; ia ena ca ko ira sa sega ni maroroya vei au na nodra iyau; ni sega tale e dua e dau maroroya vei au na nona iyau ia ko ira ga na ivalavala dodonu; ia era na cudruvi ko ira sa sega ni maroroya vei au na nodra iyau, ka cudruvi tale ga na iyau, ka ra na sega tale ni sereki ni sa cudruvi na vanua.

20 Ka na yaco mai na siga era

10a 1 Nif. 12:12;
2 Nif. 26:9;
3 Nif. 27:32.
11a 3 Nif. 10:5–7.

12a 3 Nif. 8:8, 24; 9:3.
13a iVakate. 19:24;
2 Tui 1:9–16;
3 Nif. 9:11.

17a Ila. 12:18.
18a Moma. 1:18;
Ica 14:1.

na vunitaka kina na nodra iyau ni ra sa rui lomana vakalevu sara; ia ni ra sa rui lomana sara na nodra iyau, ka ra na vunitaka na nodra iyau talei ni ra sa dro e matadra na nodra meca; ena vuku ni nodra a sega ni maro-roya vei au, era sa cudruvi ko ira kei na nodra iyau talei; ia ena siga ko ya era na yaviti kina, sa kaya na Turaga.

21 Raica oi kemuni, na lewe ni koro levu oqo, ka “rogoca na noqu vosa; ia mo ni rogoca na vosa ni Turaga; raica sa kaya ko koya: Ni sa cudruvi ka sa cudruvi tale ga na nomuni iyau ni ko ni sa rui lomana vakalevu sara, ia ko ni sa sega ni via rogoca na vosa i koya sa solia vei kemuni na nomuni iyau.

22 Ko ni sa sega ni nanuma na Turaga na nomuni Kalou ena veika sa vakalougatataki kemuni kina, ia ko ni sa nanuma tiko ga na nomuni “iyau ka o ni sa sega ni vakavinavinakataka vua na Turaga na nomuni Kalou; raica ko ni sa sega ni qarava na Turaga ena yalodina, ia ko ni sa ^bdokadoka ka, qaciqacia ka viavialevu, ko ni sa ia na ‘vuvu, na veiqati kei na veileti, ko ni sa dauvakacaca, ka daulaba ka kitaka na veimataqali caka ca kecega.

23 O koya oqo sa cudruva kina na vanua na Turaga na Kalou, ka cudruva tale ga na nomuni

iyau ena vuku ni nomuni caka cala.

24 Io, sa yaco mai na gauna era na ca kina na tamata oqo ni ra sa “vakasevi ira tani na parofita, era sa vakalialiai ira, vakaviriki ira ena vatu, era vakamatei ira ka kitaka vei ira na veika ca kecega me vakataki ira e liu.

25 Ia oqo ni ko ni sa vosa, ko ni sa kaya: Kevaka me keimami a bula vata kei ira na neimami “qase e liu, ke keimami a sega ni vakamatei ira na parofita; ka sega ni vakaviriki ira ena vatu se vakasevi ira tani.

26 Raica ko ni sa ca cake sara mai vei ira; ia me vaka sa bula na Turaga, kevaka sa lako yani vei kemuni e dua na “parofita me vunautaka na vosa ni Turaga ka vakadinadinataka na nomuni ivalavala ca kei na nomuni caka ca, ko ni sa ^bcudruvi koya ka vakasevi koya tani ka segata na vei sala kecega mo ni vakamatei koya; io, ko ni na kaya ni sa ‘parofita vakailasu, ka sa tamata ivalavala ca ka sa nona na tevoru, ni sa ^dvakadinadinataka vei kemuni na ca ni nomuni ivalavala.

27 Ia raica, kevaka sa lako yani vei kemuni e dua na tamata ka kaya: Ni kitaka na ka oqo, ni sa sega ni caka cala; ni kitaka na ka oqori, ni na sega ni cudruvi kina; io, ena kaya ko koya: Ni muria ga na qaciqacia ni lomamuni; io,

21a DV Vakarorogo.

22a Luke 12:34.

DV iYau;

Vakavuravura.

b DV Qaciqacia.

c DV Vuvu.

24a 2 Vei. 36:15–16;

1 Nif. 1:20.

25a Cakacaka 7:51.

26a 2 Vei. 18:7;

Luke 16:31.

b Ais. 30:9–10.

c Maci. 13:57.

d Kala. 4:16.

ni muria ga na qaciqacia ni matamuni, ka kitaka na ka ga e gadreva na yalomuni—io kevaka e dua sa lako mai ka tukuna vei kemuni na veika oqo, ni na qai vakabauti koya ka kaya ni sa ^aparofita.

28 Io, ko ni na laveti koya cake ka solia vua na veika ko ni taukena; io ko ni na solia vua na koula kei na siliva, ka vakasulumi koya ena isulu voli dredre; ia ena vuku ni sa ^avosa veicavilaki vei kemuni ka kaya ni sa vinaka tu na veika kece, ko ni na sega ni kunea vua e dua na cala.

29 Oi kemuni na itabatamata caka ca ka yalo vakatani; ko ni sa tamata yalokaukauwa ka domodomoqa, a cava na kena dede ko ni sa nanuma me na vosoti kemuni tiko kina na Turaga? Io a cava na kena dede ko ni sa laiva me ra tuberi kemuni tiko kina ko ira na ivakavuvuli ^alialia ka ^bmataboko? Io a cava na kena dede ko ni sa ^cdigitaka tiko ga kina na butobuto ka segai na ^drarama?

30 Io, raica, sa waqa tu na cudru ni Turaga vei kemuni; raica, sa cudruva tu na vanua ko koya ena vuku ni nomuni caka cala.

31 Ka raica, sa yaco mai na gauna me cudruva kina na nomuni iyau, era na yaco me ^adravidravia, ia ena sega ni tudei vei kemuni; ka ko ni na sega ni maroroya ena siga ni nomuni dravudravua.

32 Ia ena siga ni nomuni dra-

vudravua, ko ni na tagi kina vua na Turaga; ia ena tawayaga ga na nomuni tagi ni sa yacovi kemuni na laladidi ka sa vakadeitaki na nomuni vakarusai; ia ko ni na qai tagi ka qoqolou ena siga ko ya, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa. Ia ko ni na lele tiko ka kaya:

33 Oilei, ^aKe'u a sa veivutuni ga ka sega ni vakamatei ira na parofita ka ^bvakaviriki ira ena vatu ka vakasevi ira tani. Io, ena siga ko ya ko ni na kaya vakaoqo: Oilei ke da a sa nanuma ga na Turaga na noda Kalou ena gauna ka sa vakavutuniyautaki keda tu kina, ke ra a sa tudei tu ga vei keda na iyau ka sega ni yali; ia raica, sa yali mai vei keda na noda iyau.

34 Raica eda a biuta tu eke na noda iyaya ni cakacaka, ia ena mataka sa yali; ka raica, sa tauri mai vei keda na noda iseleiwau ena siga eda via taurivaka kina ki na ivalu.

35 Io sa yali yani na noda iyau eda a vunitaka tu, ni sa cudruvi na vanua.

36 Oilei keda a sa veivutuni ga ena gauna ka vunautaki kina vei keda na vosa ni Turaga; ia raica sa cudruvi na vanua ka sa dravudravua na ka kecega ka da sa sega ni rawa ni taura dei.

37 Raica, era sa vakavolivoliti keda na tevoru; io era sa vakavolivoliti keda na agilosi i koya sa segata me vakarusa na yaloda.

27a Maika 2:11.
 DV Bete Vakailasu.
 28a 2 Timo. 4:3–4.
 29a 2 Nif. 28:9.

b Maci. 15:14.
 c Joni 3:19.
 d Jope 24:13.
 31a Moma. 1:17–18.

33a Moma. 2:10–15.
 b Maci. 23:37.

Raica, sa levu sara na noda caka cala. Oi kemuni na Turaga, e rawa beka mo ni vagolea tani mai vei keimami na nomuni cudru? Ia ena vakaoqo na nomuni vosa ena siga ko ya.

38 Ia raica, sa oti na “siga ni nomuni vakatovolei; ko ni sa ^blo-kuyarataka na siga ni nomuni vakabulai me yacova ni dou sa calata sara vakadua, ka sa vaka-deitaki na nomuni vakarusai; io, ko ni sa vakasaqara ena veisiga kece ni nomuni bula na ka o ni na sega ni taukena tu vakadua; ko ni sa vakasaqara na ‘marau ena nomuni caka cala, io na ka sa sega ni salavata kei na ivalavala dodonu i koya na noda iLuliu Tawamudu.

39 Oi Kemuni na lewenivanua oqo, mo ni rogoca mada ga na noqu vosa! Au sa masulaka me vagolei tani mai vei kemuni na cudru ni Turaga, ia mo ni veivutuni sara mo ni bula kina.

WASE 14

Sa tukuna ko Samuela ni na rarama na bogi ka na dua na kalokalo vou ni sucu na Karisito—Sa sereki ira na tamata na Karisito mai na mate vakayago kei na mate vakayalo—Sa okati ena veivakatakilakila ni Nona mate ni na tolu na siga butobuto, na kakavorovoro ni vatu, kei na yavavala levu ni veika e vuravura. Rauta na 6 B.K.

Ka sa yaco ni sa qai parofisaitaka

ko “Samuela na Leimanaiti e vuqa tale na ka, ka na sega ni rawa me volai taucoko.

2 Ka raica, a sa kaya vei ira: Raica, au sa solia vei kemuni e dua na ivakatakilakila; ka ni sa vo tale e lima na yabaki ka raica, ena qai lako mai na Luve ni Kalou me sereki ira kece sara era na vakabauta na yacana.

3 Ka raica, au na solia vei kemudou oqo e dua na “ivakatakilakila ni nona lako mai; ni ra sa tu na veirama lelevu e lomalagi ka na sega kina ni butobuto ena bogi ni bera na nona lako mai, ia sa rarama sara ka sa vaka ga na siga vei ira na tamata.

4 O koya ena yaco kina e dua na siga, dua na bogi kei na dua tale na siga me vaka ga e dua na siga ka sega kina na bogi; io oqo sa i vakatakilakila vei kemuni; ia ko ni na kila na cabe ni siga kei na kena dromu; ka ko ni sa kila kina ni sa rua na siga ka dua na bogi; ia ena sega ni butobuto na bogi; oqori na bogi ni bera “na nona sucu.

5 Ka raica, ena cadra mai e dua na “kalokalo vou ka ko ni a se sega mada ni bau raica e liu; oqo tale ga sa ivakatakilakila vei kemuni.

6 Ka raica, e sega ni koya wale ga oqori, ena levu tale na ivakatakilakila kei na ka e veivakura-buitaki mai lomalagi.

7 Ka na qai yaco ni ko ni na

38a Moma. 2:15.

b Alama 34:33–34.

c Alama 41:10–11.

14 1a Ila. 13:2.

3a 3 Nif. 1:15.

4a DV Jisu Karisito—Na parofisai me baleta na sucu kei na mate nei

Jisu Karisito.

5a Maci. 2:1–2;

3 Nif. 1:21.

kidacala ka kurabui kina, ka ko ni na ^abale sobu ki na qele.

8 Ka na qai yaco, ni, ko ira yadua sa ^avakabauta na Luve ni Kalou, era na rawata na bula tawavakaiyalayala.

9 Ka raica, sa vakaroti au na Turaga e gusuna na nona agilosu me'u lako mai ka tukuna vei kemuni na veika oqo; io, sa vakaroti au me'u parofisaitaka vei kemuni na veika oqo; io, sa kaya vakaoqo vei au: Mo kacivaka vei ira na tamata oqo me ra veivutuni ka camaka na nona sala na Turaga.

10 Ia oqo, me vaka ni'u sa dua vei ira na Leimanaiti ka'u sa mai tukuna vei kemuni na vosa ni Turaga, ka sa lautu kemuni sara; ko ni sa cudruvi au kina ka ^avakasevi au tani ka segata mo ni vakarusai au.

11 Ia mo ni rogoca na noqu vosa; ni sa inaki oqo au sa lako mai kina me'u mai vosa yani ena bai ni koro, mo ni rogoca ka kila kina na lewa ni Kalou ka sa waraki kemuni ena vuku ni nomuni caka cala; ia mo ni kila tale ga kina na veika e gadrevi ena veivutuni;

12 Ia mo ni kila talega kina na nona lako mai ko Jisu Karisito na Luve ni Kalou, na ^aTama ni lomalagi kei na vuravura, na Dau-niveibuli ni veika kecega mai na ivakatekivu; ia mo ni kila tale ga na ivakatakilakila ni nona lako

mai, ka kena inaki mo ni vakabauta kina na yacana.

13 Ia kevaka ko ni sa ^avakabauta na yacana ko ni na veivutunitaka na nomuni ivalavala ca kecega, ka mo ni na rawata kina na kedra vakabokoci ena vuku ni nona ^byalololoma.

14 Ka raica, au na solia talega vei kemuni e dua tale na ivakatakilakila, io, e dua na ivakatakilakila ni nona mate.

15 Raica sa dodonu me mate vakaidina ko koya me rawa kina na ^aveivakabulai; io sa kilikili me mate ko koya me rawa kina na ^btucake tale mai na mate, ka me rawa vua na tamata me tu ena iserau ni Turaga.

16 Io raica, na mate oqo e rawa kina na tucake tale mai na mate ka ^asereki ira na tamata kecega mai na imatai ni mate, ko ya na mate vakayalo; ni ra a muduki tani na tamata kece ena ^blutu i Atama ena nona ^cmuduki tani mai na mata ni Turaga, ka okati me ra sa ^dmate, ena veika vakayago kei na veika vakayalo.

17 Ia raica, na tucake tale mai na mate i Karisito sa ^asereki ira na tamata, ia na tamata kecega ka kauti ira lesu mai ki na iserau ni Turaga.

18 Io, sa vakarautaka tale ga na sala ni veivutuni, ia ko koya yadua sa veivutuni ena sega ni

7a 3 Nif. 1:16–17.

8a Joni 3:16.

10a Ila. 13:2.

12a Mosa. 3:8; 3 Nif. 9:15;

Ica 4:7. DV Jisu Karisito.

13a Cakacaka 16:30–31.

b V&V 19:16–20.

15a DV iVakabula.

b Alama 42:23.

DV Tucake Tale.

16a DV iTuvatuva ni

Veivuetai.

b DV Lutu nei Atama

kei Ivi.

c Alama 42:6–9.

d DV Mate Vakayalo.

17a DV Vueta, Vuetai,

Dauveivuetai.

tamusuki sobu ka biu ki na buka-waqa; ia ko koya yadua sa sega ni veivutuni, ena tamusuki sobu ka biu ki na bukawaqa; ia ena yaco tale vei ira na mate vakayalo, io na ikarua ni mate ka ra sa muduki tani tale kina mai na veika ni iva-lavala dodonu.

19 O koya oqo, mo ni veivutuni, mo ni veivutuni, ni ko ni sa kila na veika oqo ka sega ni vakayacora, ko ni na cudruvi kina ka yaco vei kemuni na ikarua ni mate oqo.

20 Ia raica, me vaka au sa tukuna oti vei kemuni, me baleta e dua tale na ^aivakatakilakila, na ivakatakilakila ni nona mate, raica ena siga ena mate kina ko koya, ena ^bvakabutobutotaki ka bureitaka vei kemuni na nona rarama na matanisiga; kei na vula tale ga kei na kalokalo; ka na sega ni dua na rarama e tu ena dela ni vanua oqo me ^ctolu na siga, mai na gauna e mate kina ki na gauna sa tucake tale kina mai na mate.

21 Io ena gauna sa solia cake kina na yalona ena yaco na ^akurukuru kei na livaliva me vica vata na auwa, ena sakure ka yavavala ko vuravura; kei na vatu ka ra tu e delai vuravura ia na veivatu ka ra tu ena dela kei na rukui vuravura, o ira ko ni sa kila ena gauna oqo ni ra sa kaukauwa sara, se na kena iwase levu cake e dua na vatu taucoko, era na ^bkakavidavida;

22 Io, era na kavida rua ka ra na qai dau ^alaurai tu na kedra ikakakaca se ikakavorovoro lalai ena delai vuravura taucoko, io ena dela kei na rukui vuravura.

23 Ia ena tubu na cava lelevu, ena vakalolovirataki e vuqa na ulunivanua ka yaco me buca, ka na vakaceceretaki e vuqa na vanua ka ra vakatokai na veibuca me ra ulunivanua cecere sara.

24 Era na vakacacani na veiga-unisala lelevu ka na lala e vuqa na ^akoru.

25 Era na dolavi e vuqa na ^aibulubulu ka ra na soli ira mai e vuqa na nodra mate; ka ra na rairai e vuqa na yalododonu vei ira na lewevuqa.

26 Ka raica, oqo na veika sa tukuna vei au na ^aagilosi; a kaya vei au ni na yaco tiko na kurukuru kei na tibiniliva ena vica vata na auwa.

27 A sa kaya vei au, ena gauna sa yaco oti kina na kurukuru kei na tibi ni liva kei na cava, ena ^abutobuto tu na delai vuravura taucoko me tolu na siga.

28 Ka sa kaya vei au na agilosi, ni'ra na raica e lewevuqa era na raica na veika lelevu cake mai na veika oqo; ena inaki me ra na vakabauta kina ni'ra na yaco ena dela ni vanua taucoko oqo na ^avei ivakatakilakila kei na veika veivakurabuitaki, ena inaki me kakua tale kina ni dua na vu ni

20a 3 Nif. 8:5–25.

b Luke 23:44.

c Mosa. 3:10.

21a 3 Nif. 8:6.

b 3 Nif. 10:9.

22a 3 Nif. 8:18.

24a 3 Nif. 9:3–12.

25a Maci. 27:50–54;

3 Nif. 23:9–11.

26a Alama 13:26.

27a 1 Nif. 19:10;

3 Nif. 8:3.

28a 1 Nif. 12:4–5.

tawavakabauta ena kedra maliwa na luve ni tamata—

29 Ka sa caka oqo ena inaki me ra na vakabulai kina ko ira yadua sa vakabauta; ia ko ira yadua sa sega ni vakabauta ena tau vei ira na ^alewa dodonu; ia kevaka era sa cudruvi, sa baleti ira ga.

30 Ia oqo nanuma, mo ni nanuma matua tiko oi kemuni na wekaqu, ni o koya yadua sa vakarusai, sa baleti koya ga na nona rusa; ia ko koya yadua sa caka cala, sa baleti koya ga na nona cala; raica ko ni sa ^agalala tu mo ni digia na ka mo ni kitaka; raica sa solia vei kemuni na ^bkila ka na Kalou ka sereki kemuni mo ni galala.

31 Ia sa solia vei kemuni ko koya mo ni ^akila kina na vinaka mai na ca, ka sa solia vei kemuni na galala mo ni ^bdigitaka kina na bula se mate; ia kevaka ko ni sa kitaka na ka vinaka, ko ni na rawata na veika vinaka, se ^csaumi vei kemuni ena veika vinaka; ia kevaka ko ni sa kitaka na ka ca, ena saumi lesu vei kemuni ena ka ca.

WASE 15

E a vosataki totogitaki ira na Nifaiti na Turaga baleta ni lomani ira—Era sa tudei ka yalodina ena vakabauta ko ira na Leimanaiti era sa saumaki mai—Ena yalololoma na Turaga vei

ira na Leimanaiti ena veisiga mai muri. Rauta na 6 B.K.

IA oqo, oi kemuni na wekaqu lomani, raica, au sa tukuna vei kemuni ni kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, ena ^alala mai na nomuni veivale.

2 Io, kevaka ko ni sa sega ni veivutuni, era na lolosi na nomuni yalewa ena siga ni nodra vakasucu gone; ni ko ni sa via dro ka sega na vanua ni ivakavakaruru; io, ena ca vei ira e ra sa ^abukete, ni ra sa bibi ka sega ni dro rawa; ia e ra na buturaki sobu ka biu tu me ra mate.

3 Io, ena ca vei ira na tamata oqo ka ra vakatokai me tamata i Nifai ka vakavo ga kevaka era veivutuni ena gauna era na raica kina na vei ivakatakilakila kece oqo kei na veika veivakurabuitaki ka na vakaraitaki vei ira; raica era sa tamata digitaki ni Turaga; io, e lomani ira na tamata i Nifai ko koya, ka sa ^avosataki ira talega; io, sa totogitaki ira ena veisiga ni nodra caka ca baleta ni lomani ira.

4 Ia raica e a cati ira na wekaqu ko ira na Leimanaiti baleta ni sa dau ca tu ga na nodra ivalavala, ia oqo e baleta na cala ni nodra ^aivakarau ko ira na nodra qase. Ia raica, sa yaco mai vei ira na veivakabulai ena nodra ivunau na Nifaiti; ia ena inaki oqo e a

29a DV Veilewai, na iOtioti ni.

30a 2 Nif. 2:26–29; Mosese 6:56. DV Galala ni Digidigi. b DV Kila.

31a Moro. 7:16.

b 2 Nif. 2:28–29;

Alama 3:26–27.

c Alama 41:3–5.

15 1a Maci. 23:37–38.

2a Maci. 24:19.

3a Na Vosa. 3:12;

Ipe. 12:5–11;

V&V 95:1.

4a DV iVakavuvuli.

^bvakabalavutaka kina na Turaga na nodra gauna.

5 Ia au gadreva mo ni kila ni ^alewevuqa cake vei ira era sa vakayacora tiko na nodra itavi, era sa lako vakadodonu tiko ena mata ni Kalou ka ra sa raica me ra muri na nona ivunau, kei na nona ilesilesi kei na nona lewa me vaka na lawa i Mosese.

6 Io, au sa kaya vei kemuni, ni ra lewevuqa cake vei ira era sa kitaka tiko na ka oqo, era sa sasagataka sara tiko vagumatua ena yalodina me ra vakatavulici ira na wekadra me ra kila na dina; a sa levu cake tiko ga na kedra iwiliwili ena veisiga.

7 Ka raica, ko ni sa kila vakai kemuni ga ni ko ni a sa vakadinadinataka, ni o ira kecega era sa mai kila na dina, ka ra kila na ca kei na vakasisila ni nodra ivakarau na nodra qase, ka ra sa tuberi me ra vakabauta na ivolanikalou tabu, io, na nodra parofisai na parofita tabu, ka ra sa volai tu, ka tuberi ira me ra vakabauta na Turaga, ka veivutuni, io na vakabauta kei na veivutuni ka kauta mai ki vei ira na ^aveisau ni yalo—

8 O koya gona, o ira kece era sa yacova mai oqo ko ni sa kila vakai kemuni, ni ra sa ^akaukauwa ka tudei tu ena vakabauta kei na veivakabulai era sa sereki kina.

9 Ka ko ni sa kila talega ni ra sa ^abuluta na nodra iyaragi ni valu,

ka ra sa rere ni tauri yaragi tale de ra ivalavala ca kina; io, ko ni sa kila ni ra sa rere ni kitaka na ivalavala ca—raica era sa bolea me ra buturaki ira sobu ka vakamatei ira ko ira na nodra meca, ka ra na sega ni laveta vei ira na nodra iseleiwau, ena vuku ni nodra sa vakabauta na Karisito.

10 Ia oqo, ena vuku ni nodra tudei ena nodra vakabauta na ka ko ya, ka ra vakabauta ena vuku ni nodra dei ena gauna era sa vakararamataki kina, raica, ena vakalougatataki ira na Turaga ka vakabalavutaka na nodra veisiga, e dina ga ni tu na nodra caka cala—

11 Io, kevaka sara mada ga era sa na malumalumu sobu mai ena vuku ni tawavakabauta, ena ^avakabalavutaka ga na Turaga na nodra veisiga me yacova na gauna ka ra a vosa kina na noda qase, kei na parofita tale ga ko ^bSinosi, kei ira talega na parofita e vuqa, me baleta na nodra ^cvakalesui tale ko ira na wekada na Leimanaiti ki na kilai ni dina—

12 Io, au sa kaya vei kemuni, ena vakayacori ena gauna mai muri na ^avosa ni yalayala ni Turaga vei ira na wekada na Leimanaiti; e dina ga era sa sota kaya na veika rarawa e vuqa ka ra na ^bvakasevi vaka ka vaka ena delai vuravura, ka vakasasataki ka yaviti ka veiseyaki yani ka sega na vanua me

4b Alama 9:16.

5a Ila. 13:1.

7a DV Saumaki Mai,
Saumaki.

8a Alama 23:6; 27:27;

3 Nif. 6:14.

9a Alama 24:17–19.

11a Alama 9:16.

b Ila. 8:19.

c 2 Nif. 30:5–8.

12a Inosi 1:12–13.

b Moma. 5:15.

ra vakaruru kina; ia ena ‘yaloloma ga vei ira na Turaga.

13 Ka sa yaco oqo me vaka na parofisai, ni ra na “kila na dina, sai koya na kilaka me baleta na nodra Dauveivueta ka nodra ^biva-katawa uasivi ka dina, ka ra okati me nona sipi.

14 O koya gona au sa kaya kina vei kemuni, ni na “vinaka cake vei ira ka ca vei kemuni ka vakavo ga kevaka ko ni sa veivutuni.

15 Ia raica, “kevaka me a vakaraitaki vei ira na veika lelevu ka a vakaraitaki vei kemuni, io vei ira ka ra a sa malumalumu sobu ena tawavakabauta ena vuku ni nodra ivakarau na nodra qase, ko ni sa rawa ni raica rawa ni ra na sega tale ni malumalumu sobu ena tawavakabauta.

16 O koya sa kaya kina na Turaga: Au na sega ni vakarusai ira sara, ia au na vakalesui ira tale mai vei au ena siga ka’u nanuma ni vinaka, sa kaya na Turaga.

17 Ka raica oqo, sa kaya na Turaga me baleti ira na Nifaiti: Kevaka era na sega ni veivutuni ka yalataka me ra vakayacora na lomaqu, au na “vakarusai ira sara vakadua sa kaya na Turaga, ena vuku ni nodra tawavakabauta e dina ga ni’u a cakava e vuqa na veicakacaka lelevu ena kedra maliwa; me vaka ni sa bula dina tiko na Turaga era na yaco vakaidina na veika oqo, sa kaya na Turaga.

WASE 16

Era sa papitaisotaki mai vei Nifai ko ira na Nifaiti era sa vakabauti Samuela—Sa sega ni yaviti Samuela rawa na nodra gasau ni dakaititi kei na nodra vatu na Nifaiti tawaveivutuni—Eso era sa vakaukauwataka na lomadra, ka so tale era raici ira na agilosu—E ra kaya na tawavakabauta ni sega ni vakaibalebale na vakabauti Karisito kei na Nona lako mai e Jerusalemi. Rauta na 6–1 B.K.

KA sa yaco ni ra a lewevuqa era a rogoca na vosa i Samuela na Leimanaiti mai na dela ni bai ni koro. Ia ko ira kecega sa vakabauta na nona vosa, era sa lako yani ka vakasagarai Nifai; ia ni ra sa kunei koya, era sa vakatusa sara vua ka sega ni cakitaka na nodra ivala-vala ca ka ra sa gadreva sara me ra sa papitaisotaki vua na Turaga.

2 Ia ko ira kece sa sega ni vakabauta na vosa i Samuela, era sa cudruvi koya; ka ra sa vakaviriki koya ki dela ni bai ena vatu ka vakavanai koya ena dakaititi ni sa tucake tu mai na dela ni bai ni koro; ia sa tiko vata kei koya na Yalo ni Turaga; a sa sega kina ni lauti koya na nodra vatu se na nodra gasau ni dakaititi.

3 Ia ni ra sa raica ni sa sega ni lauti koya rawa na nodra iviri kei na nodra gasau ni dakaititi, sa lewevuqa tale era sa vakabauta na nona vosa ka ra sa lako yani vei Nifai me ra papitaiso.

12c 1 Nif. 13:31;
2 Nif. 10:18–19;
Jeko. 3:5–6.

13a 3 Nif. 16:12.
b DV iVakatawa Vinaka.
14a Ila. 7:23.

15a Maci. 11:20–23.
17a Ila. 13:6–10.

4 Ia raica sa veipapitaisotaki ka parofisai ka vunau tiko ko Nifai ka tukuna vei ira na tamata me ra veivutuni; a sa vakaraitaka e vuqa na ivakatakilakila kei na ka veivakurabuitaki ka kitaka na ^acakacaka mana ena kedra maliwa na tamata, me ra kila kina ni sa ^bvoleka ni lako mai na Karisito—

5 A sa tukuna vei ira na veika sa voleka ni yaco me ra kila kina ka nanuma ena gauna era sa yaco kina ni a sa vakatakilai oti vei ira; ena inaki de na rawa me ra vakabauta kina; o koya era sa lako yani kina vei Nifai o ira kece sa vakabauta na vosa i Samuela, me ra papitaiso ni ra sa veivutuni, ka vakatusa na nodra ivalavala ca.

6 Ia sa lewevuqa cake vei ira era sa sega ni vakabauta na vosa i Samuela; ia ni ra sa raica ni sa sega ni lauti koya rawa na nodra iviri kei na gasau ni dakaititi, era sa kaci vei ira na nodra turaganivalu ka kaya: Mo ni taura na tamata oqo ka vesuka ni sa tiko vua e dua na tevero; raica sa sega ni lauti koya rawa na noda iviri kei na gasau ni dakaititi ena vuku ni kaukauwa ni tevero sa tiko vua; o koya mo ni tauri koya ka vesuki koya ka kauti koya tani kina.

7 Ia ni ra sa lako yani me ra tauri koya, raica, sa lade sobu ko koya mai na bai ni koro ka dro tani mai kea, ka gole yani ki na

nona vanua, a sa tekivu me vunau ka parofisai ena kedra maliwa na nona tamata.

8 Ka raica, a sa sega tale ni rogo ko koya ena kedra maliwa na Nifaiti; a sa vaka tu oqori na veika baleti ira na tamata.

9 A sa mai cava kina na ikawalusagavulu kaono ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

10 A sa mai cava tale ga kina na ikawalusagavulu kavitu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, a ra sa tiko ga na iwase levu cake ni tamata ena nodra qaciqacia kei na nodra caka ca, ka ra sa caka dodonu tiko ena mata ni Kalou na iwase lailai sobu.

11 Sa vakatale tu ga kina ena ikawalusagavulu kawalu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa.

12 Ia ena ikawalusagavulu kaciwa ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, a sega soti ni veisau na nodra itovo na tamata, ia sa tekivu me ra kaukauwa cake ena cakacala ka ra kitaka e vuqa na ka e veisaqasaqa kei na ivunau ni Kalou.

13 Ia a sa yaco ni ena ikaciwagasavulu ni yabaki ni nodra veiliutaki na turaganilewa, sa vakaraitaki kina vei ira na tamata na ^aivakatakilakila lelevu kei na veika veivakurabuitaki; a sa ^btekivu me vakayacori na nodra vosa na parofita.

14 Era sa rairai na ^aagilosi vei

16 4a DV Cakacaka Mana.
b Ila. 14:2.

13a 3 Nif. 1:4.
b Ila. 14:3–7.

14a Alama 13:26.

ira na tamata, na tamata vuku ka tukuna vei ira na itukutuku rekitaki me ra reki vakalevu kina; a sa tekivu vakayacori ena yabaki oqo na ka sa yalataki ena ivolanikalou.

15 Ia era sa tekivu vakaukauwataka ga na lomadra ko ira na tamata, ka vakavo ga ko ira na Nifaiti kei na Leimanaiti era sa tudei ena vakabauta, ia ko ira na kena vo era sa vakararavi ga ki na nodra kaukauwa kei na “nodra yalomatua ka ra kaya:

16 Raica sa rawa beka me dina e so na ka era nanuma na parofita mai na vuqa na ka; ia raica, eda kila ni na sega ni rawa me yaco kece na veika lelevu ka veivakurabuitaki era a parofisaitaka.

17 A ra sa veivosaki ka veileti vakai ira ka kaya:

18 E sega ni “vakaibalebale me lako mai kina e dua, me vaka na Karisito; ia kevaka e vakakina ka sa Luve ni Kalou ko Koya na Tama ni lomalagi kei na vura-vura, a cava me na vakaraitaki koya ga kina vei ira ka tiko mai Jerusalem ka segai vei keda me vaka sa tukuni?

19 Io, na cava me sega ni vakaraitaki Koya kina ena vanua oqo me vaka mai na vanua ko Jerusalem?

20 Ia raica, eda sa kila ni sa “ivakarau ca oqo ka’ra vakade-wataka sobu mai vei keda na noda qase me da vakabauta kina ni na yaco e so na veika lelevu

ka veivakurabuitaki ka sega ena keda maliwa, ia ena dua na vanua yawa eda sega ni kila; ia eda na sega ni ^bkila na kena dina ni’da sa sega ni raica sara e matada.

21 Era sa vakakina ena ilawaki kei na veika vuni nei koya na vuni ca, cakacakataka vuni e dua na ka eda na sega ni kila, ka na vakavuna me da na italai tikoga kina ki na nodra vosa, ka italai talega vei ira, ni da sa vakararavi vei ira me ra vakavulica vei keda na vosa; ia ena vakaoqori na nodra na biuti keda tiko ena lecaika, kevaka eda na vakarogoro vei ira, ena veisiga kece ni noda bula.

22 A sa vuqa tale na ka lialia ka “tawayaga era sa veinanuyaka e yalodra ko ira na tamata; ka ra sa nuiqawaqawa kina vakalevu, a sa vakauqeti ira ko Setani me ra ia tiko ga na caka cala; io, sa vakatetea yani na itukutuku lasu kei na veicacati ena dela ni vanua taucoko me vakaukauwataka kina na lomadra na tamata, mai na ivakavuvuli dina kei na veika ena yaco mai.

23 Ka dina ga sa vakayacori na veivakatakilakila kei na veika e veivakurabuitaki ena kedra maliwa na tamata ni Turaga, kei na vuqa na cakacaka mana era a kিতaka, sa vesuka vakaukauwa sara ko Setani na yalodra na tamata ena dela ni vanua taucoko.

24 Sa mai cava kina na ikaciwasagavulu ni yabaki ni nodra

15a Ais. 5:21.
18a Alama 30:12–13.

20a DV iVakavuvuli.
b Ica 12:5–6, 19.

22a DV Tawayaga, Wale.

veiliutaki na turaganilewa vei ira na tamata i Nifai.

25 Sa mai cava kina na ivola i

Ilamani, me vaka na itukutuku i Ilamani kei iratou na luvena.

IKATOLU NI NIFAI AI VOLA I NIFAI

NA LUVEI NIFAI, O KOYA NA LUVEI ILAMANI

Ka a luvei Ilamani ko Ilamani, o koya ka a luvei Alama, o koya ka a luvei Alama, e dua na kawa i Nifai na luvei Liai, o koya ka lako tani mai Jerusalemi ena imatai ni yabaki ni gauna ni lewa i Setekaia na tui Juta.

WASE 1

Sa biuta na vanua ka lako yani ko Nifai na luvei Ilamani, ka sa maroroya na ivolatukutuku ko Nifai na luvena—E dina ga ni sa levu tu na vei ivakatakilakila kei na ka veivakurabuitaki, era sa nakita ga na tamata cakaca me ra yaviti ira na ivalavala dodonu—Sa yaco mai na bogi ni nona sucu na Karisito—Sa soli mai na ivakatakilakila, ka sa cabe e dua na kalokalo vou—Sa tubu cake na lasu kei na veidabui, ka ra sa yavita e vuqa ko ira na daubutako i Ketianitoni. Rauta na 1–4 S.K.

OQO a sa yaco ni sa sivi yani e ciwasagavulu kadua na yabaki, ka sa ^aono na drau na yabaki mai na gauna ka biuti Jerusalemi mai kina ko Liai; io oqo na yabaki sa turaganilewa levu ka kovana kina ni vanua ko Lakoniasi.

2 A sa biuta na vanua ko Saraemala ko Nifai na luvei Ilamani, ka

solia vei ^aNifai na luvena tagane qase duadua me maroroya na ^bpeleti parasa, kei na itukutuku kece ka a volai kei na veika kece sa maroroi tu me vaka ni ka tabu mai na gauna ka biuti Jerusalemi mai kina ko Liai.

3 A sa lako tani mai na vanua, ka ^asega ni dua e kila na vanua e lako kina; a sa sosomitaki koya ko Nifai na luvena ena kena maroroi na ivolatukutuku, io, na kedra ivolatukutuku na tamata oqo.

4 Ka sa yaco ena itekivu ni ikaciwasagavulu karua ni yabaki, raica, sa tekivu me vakayacori sara na veika era a parofisaitaka na parofita; a sa tekivu me vakayacori na vei ivakatakilakila kei na cakacaka mana lelevu ena kedra maliwa na tamata.

5 Ia era a tiko ga e so ka ra kaya ni sa oti na gauna me vakayacori kina na veivosa ka a ^ayalataka ko Samuela na Leimanaiti.

[3 NIFAI]

1 1a 2 Nif. 25:19.

2a DV Nifai, Luvei Nifai,

Luvei Ilamani.

b Alama 37:3–5.

3a 3 Nif. 2:9.

5a Ila. 14:2–4.

6 Ka sa tekivu me ra marau ka kaya vei ira na wekadra: Raica sa oti na gauna, ka sa sega ni yaco na veivosa a yalataka ko Samuela; ia sa mate wale na nomuni reki kei na nomuni vakabauta ena vuku ni veika oqo.

7 Ka sa yaco ni ra sa vakavuna e dua na yavavala levu ena vanua taucoko; era sa tekivu rarawa sara kina vakalevu ko ira sa vakabauta, de sega ni yaco dina na veika sa yalataki tu.

8 Ia raica, era sa namaka toka ga na siga ko ya, kei na bogi ko ya, kei na siga ko ya ka na yaco me vaka e dua ga na siga ka sega kina na bogi, me ra kila kina ni sa sega ni mate wale na nodra vakabauta.

9 Ka sa yaco ni ra sa lokuca e dua na siga ko ira na tawavakabauta me ra na ^avakamatei kina ko ira sa vakabauta na vei ivakarau ko ya, ka vakavo kevaka ena rairai mai na ivakatakilakila sa yalataka tu ko Samuela na parofita.

10 Oqo a sa yaco ni sa raica ko Nifai, na luvei Nifai, na nodra caka ca na nona tamata, sa rarawa sara vakalevu na lomana.

11 Ka sa yaco ni sa lako yani ka cuva vakatoboicu ki na qele, ka masu vakaukauwa vua na nona Kalou ena vukudra na nona tamata, io ko ira era sa vakarau vakarusai ena vuku ni nodra vakabauta tiko na ivakavuvuli ni nodra qase.

12 Ka sa yaco ni sa masu vakaukauwa vua na Turaga ena ^asiga taucoko koya; ka raica, sa rogo vua na domo ni Turaga, ka kaya:

13 Mo laveta cake na ulumu ka marau; raica ni sa yaco mai na gauna, sa na vakaraitaki kina na ivakatakilakila ena bogi ga oqo, ia ni ^amataka au sa na lako yani kina ki vuravura, me'u vakaraitaka yani ki vuravura ni'u na vakayacora taucoko sara na veika au a vakarota me ra ^btukuna na noqu parofita tabu.

14 Raica, au sa ^alako yani vei ira na noqu, me'u ^bvakayacora na veika taucoko ka'u a tukuna tu vei ira na luve ni tamata mai na ^atuayavutaki ni vuravura, ka kitaka na lomadrau ^ana Tamada kei na Luvena—io vua na Tamada ena vukuqu, vua na Luvena ena vuku ni yagoqu. Ka raica, sa yaco mai na gauna, ka sa na vakaraitaki na ivakatakilakila ena bogi ga oqo.

15 Ka sa yaco ni sa vakayacori na veivosa kece ka tukuni vei Nifai, me vaka na ka sa tukuni oti; ia raica, ni sa dromu sobu na matanisiga, a sa ^asega na butobuto; a ra sa kurabui na tamata ni sa sega na butobuto ni sa bogi mai na vanua.

16 Ka sa lewevuqa vei ira, era a sega ni vakabauta na nodra vosa na parofita, era sa ^abale sobu ki na qele me vaka era sa mate, ni ra kila ni sa daro na ^binaki levu era a vakarautaka tu me ra vakarusai

9a DV Solibula ena Vakabauta.

12a Inosi 1:4; Alama 5:46.

13a Luke 2:10–11.

b DV Jisu Karisito—Na

parofisai me baleta na sucu kei na mate nei Jisu Karisito.

14a Joni 1:11.

b Maci. 5:17–18.

c Alama 42:26.

d V&V 93:3–4.

15a Ila. 14:3.

16a Ila. 14:7.

b 3 Nif. 1:9.

kece ko ira sa vakabauta tiko na nodra vosa na parofita; ni sa rairai mai na ivakatakilakila e yalatakiki tu.

17 Ka ra sa kila ni sa voleka ni rairai mai na Luve ni Kalou; io, me vakalekalekatakiki ga, era sa kila ko ira kece na tamata e delai vuravura taucoko, mai na ra ki na tokalau, ena vanua ki na vualiku ki na vanua ena ceva, a ra sa bale sobu ki na qele ena levu ni nodra kidroa.

18 Ka ni ra sa kila ni ra a sa vakadinadinataka tu na parofita na veika oqo ena vuqa na yabaki sa oti, ka sa rairai mai na ivakatakilakila e a soli; ka sa tekivu me ra rere vakalevu ena vuku ni nodra cakacala kei na nodra tawavakabauta.

19 Ka sa yaco ni sa sega na butobuto ena bogi taucoko ko ya, ka sa rarama me vaka ga sa sigalevu tutu. Ka sa yaco ni sa cabe tale na matanisiga ena mataka kadua, me vaka ga na kena ivakarau; o koya era sa kila kina ni sai koya oqo na siga sa “sucu kina na Turaga me vaka na ivakatakilakila sa tukuni oti tu.

20 Ka sa qai yaco, io, na veika kece sara, na kena veitikina kece me vaka na nodra vosa na parofita.

21 Ka sa yaco ni sa rairai tale ga e dua na “kalokalo vou, me vaka na vosa.

22 Ka sa yaco ni mai na gauna oqo ka lako yani sa vakatetea

vagumatua sara kina ko Setani na nona itukutuku lasu, ena kedra maliwa na tamata, me vakaukauwataka na lomadra, ena inaki me ra kakua kina ni vakabauta na ivakatakilakila kei na veika veivakurabuitaki era sa raica; ia e dina ga sa vakatetea yani na itukutuku lasu kei na veivakaisini, era sa vakabauta ga na iwase levu cake ni tamata ka ra saumaki vua na Turaga.

23 Ka sa yaco ni sa lako yani ko Nifai kei na lewevuqa tale ena kedra maliwa na tamata, ka papitaisotaki ira ki na veivutuni, a sa “bokoci kina na nodra ivalavala ca na lewevuqa. A ra sa tekivu tiko sautu tale na tamata ena vanua.

24 A sa sega na veileti, ka vakavo ga e lewe vica era sa vunau voli ka ra tovolea me ra vakadinadinataka mai na ivolanikalou ni sa “sega ni yaga me muri tiko na lawa i Mosese. Ia era sa cala ena ka oqo ni ra sa sega ni kila na ivolanikalou.

25 Ia a sa yaco ni ra a qai saumaki totolo tale mai ka vakadinadinataka na nodra cala ka ni a tukuni vei ira ni a se bera ni “vakayacori kece sara na lawa; ka na vakayacori kece sara ena kena veitikina, io, sa lako mai vei ira na vosa ni na vakayacori vakaidina; io, ni na sega ni takali e dua na matanivola lailai se dua na tikina lailai sara, ena yaco mada kecega; o koya era a kila kina ni ra sa cala

19a Luke 2:1–7.
21a Maci. 2:1–2;
Ila. 14:5.

23a DV Vakabokoci ni
iValavala Ca.
24a Alama 34:13.

25a Maci. 5:17–18.

ka ra ^bvakatusa sara na nodra cala ena yabaki tiko ga ko ya.

26 Ka sa takali yani na ikaciwasagavulu karua ni yabaki, ka ka-uta mai na itukutuku rekitaki vei ira na tamata ena vuku ni veivakatakilakila era sa vakayacori, me vaka na nodra vosa ni parofisai na parofita tabu kecega.

27 Ka sa yaco ni ra sa tiko sautu me yacova ni sa cava tale na ikaciwasagavulu katolu ni yabaki, ka vakavo ga o ira na “daubutako i Ketianitoni, ka ra tiko mai na veilunivanua, ka ra sewaruta na vanua; ka ni sa rui kaukauwa na nodra koro ni valu kei na nodra itikotiko vuni ka ra sa sega ni rawai ira rawa kina ko ira na tamata; o koya era sa vakayacora kina e vuqa na laba, kei na veivakarusai ena kedra maliwa na tamata.

28 Ka sa yaco ni ena ikaciwasagavulu kava ni yabaki sa tubu vakalevu cake sara na kedra iwiliwili, ni sa vuqa na Nifaiti era se tani era sa dro yani vei ira, era sa rarawa kina vakalevu ko ira na Nifaiti era vo tiko ena nodra vanua.

29 Ka sa dua tale ga na vu ni rarawa levu ena kedra maliwa na Leimanaiti; ia raica, era sa tubu cake mai e vuqa na nodra gone, era sa tamata bula cake sara ena nodra yabaki, ka dui lewai ira ga, ia era sa rawai ena nodra lasu kei na nodra vosa veicavilaki na “Soromaiti, me ra curu

ki na ilawalawa daubutako i Ketianitoni.

30 Era sa vakararawataki vaka-oqo na Leimanaiti, ka ra sa lailai sobu ena nodra vakabauta kei na nodra ivalavala dodonu, ena vuku ni nodra caka ca na itabamata era se qai tubu tiko mai.

WASE 2

Sa tubu cake na cakaca kei na veika vakasisila ena kedra maliwa na tamata—Era sa duavata na Nifaiti kei na Leimanaiti me ra taqomaki ira mai vei ira na daubutako i Ketianitoni—Era sa vulavula mai na Leimanaiti era sa saumaki ka ra sa vakatokai me Nifaiti. Rauta na 5–16 S.K.

KA sa yaco ni sa takali tale ga yani vakakina na ikaciwasagavulu kalima ni yabaki, ka ra sa tekivu guilecava na tamata na veivakatakilakila kei na veika veivakurabuitaki era a rogoca, ia sa lailai sobu tiko ga na nodra kurabuitaka na ivakatakilakila kei na ka e veivakurabuitaki mai lomalagi, sa tekivu me kaukauwa mai na lomadra, ka mataboko na nodra vakasama, ka ra sa tekivu sega ni vakabauta na veika kece era a rogoca ka raica—

2 Era sa vakananuma e lomadra e so na ka wale, ni ra a vakayacora ga na tamata ena kaukauwa ni tevoru, me temaka ka “vago-lea tani na yalodra na tamata; a sa rawata tale vakaikoya na yalodra na tamata ko Setani, sa

25^b Mosa. 26:29.

27^a DV Daubutako i

Ketianitoni.

29^a Alama 30:59.

2 2^a DV Vakaisini,

Veivakaisini, Lasu.

vakamatabokotaka na matadra ka tuberi ira tani me ra vakabauta ni sa ka wale ka vakalialia na ivakavuvulu i Karisito.

3 Ka sa yaco ni ra sa kaukauwa vakalevu cake na tamata ena caka ca kei na itovo vakasisila; era sa sega ni vakabauta ni na soli tale mai e so na veivakatakilakila se na veika veivakurabuitaki e so; a sa “veilakoyaki voli ko Setani, ka temaka ka vagolea tani na lomadra na tamata ka vakavuna me ra kitaka na caka ca levu ena nodra vanua.

4 Ka sa takali tale ga yani vakakina na ikaciwasagavulu kaono ni yabaki; kei na ikaciwasagavulu kavitu ni yabaki; sa vakatalega kina na ikaciwasagavulu kawalu ni yabaki; kei na ikaciwasagavulu kaciwa tale ga ni yabaki;

5 Ka sa takali tale ga yani e dua na drau na yabaki mai na gauna i “Mosaia, o koya ka a tui vei ira na tamata i Nifaiti.

6 Ka sa takali yani e ono na drau kaciwa na yabaki mai na gauna a biuti Jerusalemi mai kina ko Liai.

7 Ka sa takali yani e ciwa na yabaki mai na gauna ka vakaraitaki kina na ivakatakilakila, ni nona lako mai ki vuravura na Karisito, me vaka era a vosa kina na parofita.

8 Ia era sa wilika na nodra gauna ko ira na Nifaiti mai na gauna oqo, na gauna ka a vakaraitaki kina na ivakatakilakila, se ena gauna ka lako mai kina na Karisito;

a ka oqo era sa okata kina me sa oti yani e ciwa na yabaki.

9 E a “sega ni lesu tale ki na vanua ko Saraemala; ko Nifai na tamai Nifai, o koya ka maroroya tu na ivolatukutuku, ka sa sega tale ga ni kunei rawa ena vanua taucoko.

10 Ka sa yaco ni ra sa ia tikoga na caka ca ko ira na tamata, ka dina ga ni sa vakau yani ena kedra maliwa e vuqa na vunau kei na parofisai; a sa takali yani na ikatini ni yabaki; kei na ikatini-kadua talega ni yabaki ia era sa ivalavala ca tikoga.

11 Ka sa yaco ni ena ikatinikatu ni yabaki sa tekivu kina na veileti kei na ivalu ena vanua taucoko; ni ra sa lewevuqa sara mai na daubutako i Ketianitoni, ka ra sa vakamatea e vuqa na tamata, ka vakalala e vuqa na veikoro, ka ra sa vakavuna na mate kei na rusa ena vanua taucoko, a ka oqo era sa cokovata kina ko ira na tamata na Nifaiti kei ira na Leimanaiti, me ra taura cake nodra iyaragi ka valuti ira.

12 O koya gona ko ira kece na Leimanaiti ka ra sa saumaki vua na Turaga era sa to vata kei ira na wekadra, na Nifaiti, a ra sa uqeti me ra tauri yaragi ka valuti ira na daubutako i Ketianitoni me ra taqomaka kina na nodra bula kei ira na nodra yalewa kei ira na luvendra, io, me ra taura tiko ga kina na nodra dodonu, kei na galala ni nodra lotu kei na nodra qaravi

Kalou, kei na nodra ^abula sereki kei na ^bbula galala.

13 Ka sa yaco ni sa bera ni takali yani na ikatinikatolu ni yabaki oqo, sa kaukauwa sara na ivalu ka voleka me ra vakarusai sara na Nifaiti.

14 Ka sa yaco ni ko ira na Leimanaiti ka ra sa to vata kei ira na Nifaiti, era sa wili vata sara kei ira na Nifaiti;

15 Ka sa kau tani vei ira na nodra ^acudruvi, ka sa ^bvulavula mai na kuli ni yagodra me vakataki ira na Nifaiti;

16 Era sa rairai totoka sara na nodra cauravou kei na nodra goneyalewa, era sa wili vata kei ira na Nifaiti, ka ra sa vakatokai me ra Nifaiti. Sa mai cava kina na ikatinikatolu ni yabaki.

17 Ka sa yaco ena itekivu ni katinikava ni yabaki, era sa veivaluvaluti tikoga ko ira na daubutako kei ira na tamata i Nifai, ka sa tubu me kaukauwa sara; ia era sa qaqa na tamata i Nifai vei ira na daubutako, ka ra vakasavi ira tani kina mai na nodra vanua ki na veiulunivanua kei na nodra vei itikotiko vuni.

18 Sa mai cava kina na ikatinikava ni yabaki. A ra sa lako tale mai ena ikatinikalima ni yabaki me ra valuti ira na tamata i Nifai; ia ena vuku ni nodra caka ca na tamata i Nifai, kei na levu ni nodra veicacati ka veisei, era sa gumatua vakalevu kina vei ira ko ira na daubutako i Ketianitoni.

19 Sa mai cava kina na ikatinikalima ni yabaki, ia era sa bikai tu ena vuqa na veivakararawataki ko ira na tamata; ka sa waraki ira tu na ^aiseleiwau ni veivakarusaikai ka sa vakarau tu me ra yaviti sobu kina oqo ena vuku ni nodra cakacala.

WASE 3

Sa vinakata ko Kitianai, na nodra iliuliu na Ketianitoni, me soro ko Lakoniasi kei ira na Nifaiti ka ra solia tale ga na nodra vanua—Sa lesi Kitikitonai ko Lakoniasi me turaganivalu liu ni veimataivalu—Era sa soqoni vata na Nifaiti e Saraemala kei Vanuasa utu me ra taqomaki ira kina vakaira. Rauta na 16–18 S.K.

KA sa yaco oqo ni ena ikatinikano ni yabaki mai na nona lako mai na Karisito, sa taura kina ko Lakoniasi, na kovana ni vanua, e dua na ivola mai vua na nodra iliuliu ka nodra kovana na daubutako; a sa vakaoqo na vosa era sa volai kina:

2 I Lakoniasi, na turaga levu ka kovana levu talega ni vanua, raica, au sa vola vei iko na ivola oqo, ka vakacaucautaki iko vakalevu sara ena nomu tudei kei na nodra tudei talega na nomu tamata, ena nomuni vakadeitaka tiko ga na ka ko ni nanuma ni sa nomuni galala kei na dodonu; io, ko ni a taqomaki kemuni vinaka, me vaka sara ga e a tokoni kemuni tiko e dua na Kalou, ena

12a DV Galala.
b DV Galala.

15a Alama 17:15; 23:18.
b 2 Nif. 5:21; 30:6;

Jeko. 3:8.
19a Alama 60:29.

kena taqomaki na nomuni galala, na nomuni iyau, kei na nomuni vanua, se na veika ko ni sa vakatoka me nomuni.

3 Ka sa vaka e rairai vakaloloma toka vei au, oi kemuni Lakoniasi na turaga levu, na nomuni sa rui lialia ka dokadoka, mo ni nanuma kina ni rawa mo ni vorati ira na lewevuqa na tamata qaqa ka'u lewai ira tu, ka ra sa vakaiyaragi tu ena gauna sara ga oqo, ka ra sa waraka ga me tau yani na lewa—Dou lako sobu vei ira na Nifaiti ka vakarusai ira.

4 Au sa kila na yalo ni veiraravui sa tu vei ira, ka'u sa vakadinadinataki oti ena buca ni vala, au kila tale ga ni sa tawavakaiyalayala na nodra cati kemuni ena vuku ni veika ca ko ni a vakayacora vei ira, ia kevaka era sa lako sobu yani ka valuti kemuni, era na vakarusai kemuni sara.

5 O koya au sa vola yani kina na ivola oqo, ka dregata e ligaqu, ni'u nanuma na nomuni tiko vinaka, ena vuku ni nomuni tudei ki na ka ko ni vakabauta ni dodonu, kei na nomuni yalo vakaturaga ena buca ni vala.

6 O koya au sa volavola yani kina vei iko, ni'u vinakata mo ni soro vei ira na noqu tamata oqo, ka solia vei ira na nomuni veikoro, na nomuni vanua kei na veika kece ko ni taukena tu, ka me ra kakua ni sikovi kemuni yani ena nodra iseleiwau ka vakarusai kemuni.

7 Se me tukuni ga, mo ni soro ka mai to vata kei keimami, me da duavata mo ni kila kina na neimami “veicakacaka vuni, mo ni wekai keimami ka tautauvata ga kei keimami—ko ni na sega ni na neimami bobula, ia ko ni na wekai keimami ka vakaivotavota vata kei keimami ena ka kecega.

8 Ka raica, au sa “bubuluitaka vei kemuni, kevaka ko ni kitaka oqo, ka bubului kina, ko ni na sega ni vakarusai; ia kevaka ko ni na sega ni kitaka oqo, au sa bubuluitaka oqo vei kemuni ni'u na vakaroti ira na noqu mataivalu me ra valuti kemuni yani ena vula mai oqo, au na vakaroti ira na noqu veimataivalu me ra lako sobu yani vei kemuni ka ra na sega ni tarova na ligadra ka ra na sega ni vakavotaka, io era na yaviti kemuni, ka laiva na iseleiwau me lutuki kemuni me yacova ni ko ni sa kawaboko vakadua.

9 Ka raica, koi au ko Kitianai; na kovana ni “soqosoqo vuni i Ketianitoni; na isoqosoqo ka'u kila ni b'vinaka na kena veicakacaka; ia sa tauyavu ‘makawa sara ka qai vakadewataki sobu mai me yacovi keimami.

10 Ka'u sa vola yani na ivola oqo vei iko Lakoniasi, ka'u nuitaka ni ko na solia mai na nomuni vanua kei na nomuni iyau kecega, ka me kua ni vakadavei na dra, me ra na qai rawata tale na noqu tamata oqo na nodra dodonu kei na nodra matanitu, o ira e ra a se tani

3 7a Ila. 6:22–26.
8a Ica 8:13–14.

9a DV Veisoqosoqo Vuni.
b Alama 30:53.

c Ila. 6:26–30;
Mosese 5:29, 49–52.

mai vei kemuni ena vuku ni nomuni caka ca ena nomuni a bu-reitaka vei ira na nodra dodonu ni matanitu, au na sauma na cala e a vakayacori vei ira, ka vakavo ga kevaka ko ni vakayacora na ka oqo. Koi au ko Kitianai.

11 Ka sa yaco ni sa taura na ivola oqo ko Lakoniasi sa kurabui vakalevu sara, ena vuku ni yalodoudou i Kitianai ena nona surevaka me taura na nodra vanua na Nifaiti, kei na nona vakarerei ira mai na tamata ka via sauma lesu na nodra vakacalai ko ira e a sega e vakacalai ira, ia era a “vakacalai ira ga vakaira, ena nodra se tani ki vei ira na tamata caka ca, daubutako ka itovo vakasisila.

12 Raica oqo, sa tamata dodonu ko Lakoniasi, na kovana, ka sega ni rawa me vakarerei wale tu ga mai na lalavaki kei na veivakarerei ni dua na “daubutako; ka sa sega ni via muria ko koya na veivakarerei i Kitianai na nodra kovana na daubutako; ia sa vakauqeta ga me ra masu vagumatua na nona tamata vua na Turaga ka kerea me vakaukauwataki ira ki na gauna era na lako sobu mai kina vei ira, ko ira na daubutako.

13 Io, sa vakauta yani e dua na itukutuku ena kedra maliwa na tamata kecega, me ra soqoni vata mai ki na dua na vanua, vata kei ira na nodra yalewa kei na gone, na nodra qele ni sipi kei na qele ni manumanu kei na nodra iyau

kecega, ka me vo tu ga yani na nodra qele.

14 Sa vakarota me ra viria wavoki na bai ni nodra koro, ka me caka vakaukauwa sara. A sa vakarota na nodra mataivalu na Nifaiti kei na Leimanaiti, se ko ira kece ka sa wili vata kei ira na Nifaiti, me ra yadravi ira wavoki ena siga kei na bogi mai vei ira na daubutako.

15 Io, sa kaya vei ira: Me vaka sa bula na Turaga, kevaka ko ni sa sega ni veivutunitaka na nomuni valavala ca kecega, ka masu vua na Turaga, ko ni na sega sara ni bula mai na ligadra na daubutako i Ketianitoni.

16 Sa ka levu ka vakasakiti na vosa kei na parofisai i Lakoniasi ka ra sa rere kina na tamata; a ra sa solia na nodra igu taucoko me ra kitaka me vaka na vosa i Lakoniasi.

17 Ka sa yaco ni sa lesia ko Lakoniasi na turaganivalu e so me ra lewa na nodra veimataivalu kecega na Nifaiti, me ra liutaki ira ena gauna era na lako sobu mai kina vei ira mai na lekutu ko ira na daubutako.

18 A sa lesia e dua na turaganivalu levu me liu vei ira kece na turaganivalu, ka me nodra iliu-liu levu na nodra veimataivalu kecega na Nifaiti, ka yacana ko “Kitikitonai.

19 A sa dau nodra ivalavala na Nifaiti me ra lesia na nodra turaganivalu levu, (ka vakavo ga ena

gauna ni nodra caka ca), e dua ka tu vua na yalo ni vakatakila kei na “parofisai; e a dua gona kina na parofita levu ena kedra maliwa ko Kitikitonai oqo, ka sa turaganilewa levu talega vakakina.

20 A ra sa kaya na tamata vei Kitikitonai: Mo masu mada vua na Turaga, ka me da qai lako cake mada ki na lekutu ki na veiulunivanua, me da valuti ira na dau-butako ka vakarusai ira ga ena nodra vanua.

21 Ia sa kaya vei ira ko Kitikitonai: E “vakatabuya na Turaga; ni kevaka eda sa lakovi ira yani, ena ^bsoli keda na Turaga ki na ligadra; o koya gona me da vakarautaki keda ga ena loma donu ni noda vanua, ka soqoni ira vata kina na noda mataivalu ka da na sega ni lako yani vei ira, ia eda na waraka me ra valuti keda mai; ia me vaka sa bula na Turaga, ena soli ira dina ki ligada ko koya kevaka eda sa kitaka na ka oqo.

22 Ka sa yaco ena ikatinikavitu ni yabaki, ena kena mua ni yabaki, a sa vakau oti na itukutuku i Lakoniasi ki na vanua taucoko, era sa taura na nodra ose, kei na nodra qiqi ni valu, kei na nodra bulumakau, kei na qele ni sipi kecega, kei na nodra qele ni manu-manu, kei na vua ni nodra itei, kei na nodra iyau kecega, a ra sa lako yani ena yaudolu kei na yaudolu vakatini, me yacova ni ra sa tadu kece yani ki na vanua sa digitaki

me ra soqoni vata kina ka taqomaki ira kina mai vei ira na nodra meca.

23 Ia sa digitaki tu na vanua ko Saraemala, kei na vanua ena kedrau maliwa na vanua ko Saraemala kei Vanuasautu, io, me yacova yani na kedrau iyalayala ni vanua ko Vanuasautu kei na vanua ko Vanualala.

24 Era sa udolu vakavuqa na tamata ka ra vakatokai me Nifaiti, era sa soqoni vata yani ki na vanua oqo. A sa vakarota ko Lakoniasi me ra soqoni vata yani ki na vanua ena ceva, ena vuku ni cudru levu sa cudruvi tu kina na “vanua ki na vualiku.

25 Era sa soqoni vata kece yani ki na dua ga na vanua, ka ra kumuni vata me ra dua na mata tamata, ka viribaiti ira vakaukauwa mai vei ira na nodra meca; era sa vakabauta na vosa ka a vosataka ko Lakoniasi, ka ra sa veivutunitaka kina na nodra ivalavala ca kecega; era sa cabora cake na nodra masu vua na Turaga na nodra Kalou, me “vakabulai ira ena gauna era na mai valuti ira kina ko ira na nodra meca.

26 Era sa rarawa vakalevu sara ena vukudra na nodra meca. A sa vakaroti ira ko Kitikitonai me ra bulia na veimataqali “iyaragi kecega ni ivalu, io me levu tu na nodra iyaragi, na isasabai kei na ivakaruru, me vaka na kedra ica-kacaka sa vakarota ko koya.

19a DV Parofisai.

21a Alama 48:14.

b 1 Samu. 14:12.

24a Alama 22:31.

25a DV Vakarakavi,

Veivakabauti, Nuitaka.

26a 2 Nif. 5:14.

WASE 4

Era sa vakadrukai ira na daubutako i Ketianitoni na nodra veimataivalu na Nifaiti—Sa vakamatei ko Kitianai, ka kuna na kena isosomi ko Semanaraia—Era sa vakacaucautaka na Turaga ko ira na Nifaiti ena vuku ni nodra qaqa. Rauta na 19–22 S.K.

Ka sa yaco ni sa voleka me cava na ikatinikawalu ni yabaki, era sa vakavakarau ki na ivalu na mataivalu ni daubutako, ka lako vakasauri sobu mai na veidelana kei na veiulunivanua, kei na lekutu, kei na nodra veikoro ni valu kei na nodra veivanua vuni, era sa lako yani ka taura na veivanua ki na ceva kei na vanua ki na vuailiku, io era sa taura na vanua tau-coko era sa ^avakalala tu na Nifaiti, kei na veikoro ka ra sa lala tu.

2 Ia raica, sa sega na manumanu kila se na manumanu ni vanua me laukana ena veivanua era sa vakalala tu na Nifaiti, a sa sega e kea na manumanu me ra kania na daubutako, vakavo ga na manumanu era tu sara mai na lekutu.

3 Ka ra sega ni bula rawa na daubutako ni ra sa via kana, ka vakavo ga ke ra laki vakasasa ki na lekutu; ni ra sa laiva na Nifaiti me laladidi tu na nodra vanua, ni ra sa kauta yani na nodra qele ni sipi kei na nodra qele ni manumanu kei na nodra iyau kecega, ka ra duavata yani ki na vanua ko ya.

4 A sa sega tale na sala e vo me ra vakacaca ka rawa kakana mai

kina na daubutako, ka sa vo walega me ra sa vala kei ira na Nifaiti; era sa lewevuqa sara na Nifaiti ni ra sa tiko vata ga ena dua na vanua, era sa vakarautaka tu na kakana, na ose kei na bulumakau, kei na qele ni manumanu ena kedra veimataqali kecega, me ra bula tiko kina ena vitu na yabaki, na gauna era sa nuitaka tu me ra vakarusai ira kina na daubutako mai na dela ni vanua; ka sa mai cava kina na ikatinikawalu ni yabaki.

5 Ka sa yaco ena ikatinikaciwa ni yabaki sa raica kina ko Kitianai ni sa dodonu me ra lako yani ka valuti ira na Nifaiti, ka ni sa sega tale ni dua na sala me ra na bula rawa kina ka vakavo ga me ra ia na vakacaca ka butako ka laba.

6 Era sa sega ni doudou me ra dui lako yani e dela ni vanua ka tei sila, de ra na lako yani na Nifaiti ka yaviti ira; o koya sa vakaroti ira kina na nona veimataivalu ko Kitianai me ra lako yani ka vala kei ira na Nifaiti ena yabaki oqo.

7 Ka sa yaco ni ra sa lako yani ena ikaono ni vula me ra vala; ka raica, sa levu ka rerevaki na siga era a lako mai kina me ra vala; era sa vakaisulu ena nodra isulusulu na daubutako; a sa vau na tolodra ena kuli ni sipi, ka ra sa lomoci ena dra, sa tasi na uludra, ka vakaisala ena peleti ni ulu; ia sa ka levu ka rerevaki na kedra irairai na mataivalu i Kitianai, ena vuku ni nodra iyaragi, kei na nodra sa boro tu ena dra.

8 Ka sa yaco ni ra sa raici ira na mataivalu i Kitianai ko ira na vei-mataivalu ni Nifaiti, era sa bale vakatoboicu ki na qele, ka ra laveta cake na nodra tagi vua na Turaga na nodra Kalou, me taqomaki ira ka vakabulai ira mai na ligadra na nodra meca.

9 Ka sa yaco ni ra sa raica mai na ka oqo, na mataivalu i Kitianai era sa marau ka kaila ena domolevu, raica era sa nanuma ni ra sa bale sobu na Nifaiti ni ra sa rerevaka na nodra mataivalu.

10 Ia era sa cudru sara ena ka oqo, ni ra sa sega ni rerevaki ira ko ira na Nifaiti; ia era sa ^arerevaka ga na nodra Kalou ka ra masuti koya kina me taqomaki ira; o koya gona, ena gauna era sa cicivi ira yani kina na mataivalu i Kitianai, era sa vakarau tu mai me ra sotavi ira; io, era sa vorati ira mai ena kaukauwa ni Turaga.

11 A sa tekivu na ivalu levu ka rerevaki oqo ena ikaono ni vula; a sa ka levu ka rerevaki na ivalu ko ya, io, na veivakamatei levu e yaco kina, ka sa sega mada ni sebau kilai vakadua e dua na veivakamatei levu vakaoqo ena kedra maliwa na kawa i Liai, me tekivu mai na gauna era biuti Jerusalemi mai kina.

12 E dina ga sa ^aveivakarerei ka vosabubului tu ko Kitianai, raica, era sa qaqa sara na Nifaiti ka ra sa vakasuka lesu kina mai vei ira.

13 Ka sa yaco ni sa vakaroti ira na nona mataivalu ko ^aKitikitonai me ra cici muri ira me yaco sara

ki na iyalayala ena lekutu, ka me kua sara ni ra vakabula e dua era toboka rawa e gaunisala; o koya era sa cici muri ira yani kina ki na iyalayala ena lekutu ka vakamatei ira, me yacova ni ra sa vakayacora me vaka sa vakarota vei ira ko Kitikitonai.

14 Ka sa yaco ni ko Kitianai, ka sa tu ka vala vakaukauwa mai, a sa qai cemuri ni sa dro; ia me vaka ni sa oca tu ena kaukauwa ni nona vala, a tobo kina ka vakamatei. Ka sa vakaoqori na itinitini i Kitianai na daubutako.

15 Ka sa yaco ni ra sa lesu tale mai na mataivalu ni Nifaiti ki na nodra vanua ni tataqomaki. Ka sa yaco ni sa takali yani na ikatinikaciwa ni yabaki, ka ra sa sega ni lesu tale mai na daubutako me ia na vala; era sa sega tale ga ni lesu mai ena ikaruasagavulu ni yabaki.

16 Ia ena ikaruasagavulu kadua ni yabaki era sa qai lako sobu mai ka sega ni ra mai vala, ia era mai vakavolivolita ga na veiyasana ka buki druardua vei ira na tamata i Nifai; mai na nodra vanua ka sogoti ira ena veiyasana kecega, ka sogota na veika kece era vinakata, me na rawa kina me ra soro, me vaka na nodra gagadre.

17 Era a sa lesia oti e dua na nodra iliuliu vou ka yacana ko Semanaraia; ia sai Semanaraia ka vakarota me caka na buki druardua oqo.

18 Ia raica, sa daumaka sara oqo vei ira na Nifaiti; ka ni na sega ni

rawa vei ira na daubutako me ra buki druadrua vakabalavu sara me dua kina na kena leqa vei ira na Nifaiti, me baleta ni sa levu sara na kedra kakana era sa maroroya tu,

19 Ia sa lailai sara na kedra kakana na daubutako; sa sega na ka e tu vei ira, era sa bula voli ga ena lewe ni manumanu era rawata mai na loma ni lekutu;

20 Ka sa qai yaco ni sa kunekune dredre sara na “manumanu kila ena loma ni lekutu, ka ra sa voleka kina ni mate na daubutako ena viakana.

21 A ra sa daulako yani na Nifaiti ena siga kei na bogi ka sikiti ira na nodra mataivalu, ka mokuti ira ena veiyaudolu kei na yatini na udolu.

22 Ka ra sa qai gadreva kina na tamata i Semanaraia, me ra vakasuka mai na nodra inaki, ena vuku ni veivakarusai levu e lakovi ira tiko mai ena bogi kei na siga.

23 Ka sa yaco ni sa vakaroti ira na nona tamata na Semanaraia me ra vakasuka mai na nodra buki druadrua, ka me ra lako sara ki na veiyasana yawa sara ni vanua ki na vualiku.

24 Ia oqo, me vaka ni sa kila ko Kitikitonai na nodra inaki, ka sa kila tale ga na veivakamatei levu sa yaco oti ena kedra maliwa, kei na nodra malumalumu ni sa lailai na kedra kakana, o koya gona sa vakatalai ira kina na nona mataivalu ena bogi ka tuvai ira me

ra sogota na sala era na dro yani kina.

25 Era sa vakayacora na ka oqo ena bogi, ka ra lako siviti ira yani na daubutako, ia me na qai kida na mataka, ni ra sa lako yani na daubutako, era sa na sota kei ira na mataivalu ni Nifaiti mai liu ka vakakina e muri.

26 A sa sogoti tale ga na vanua me ra dro kina na daubutako ka ra tiko ena ceva. A sa vakayacori na ka kece oqo ena ivakaro i Kitikitonai.

27 A sa vica vata na udolu era sa soli ira yani vakavesu vei ira na Nifaiti, ia era sa vakamatei na kena vo.

28 A sa vesu ko Semanaraia, na nodra iliuliu, ka vakaliligi ena dua na vunika, io, ena tuvukana sara e cake me yacova ni sa mate. Ia ni ra sa vakaliligi koya me yacova sara ni sa mate, era sa taya sobu na vunika ki na qele, ka kaya ena domolevu:

29 Me maroroi ira mada na nona tamata na Turaga ena nona yalododonu kei na yalosavasa, me ra vakabalei kina ki na qele ko ira kece sa segata me ra vakarusai ira ena vuku ni kaukauwa kei na vei isoqosoqo vuni, me vaka sa vakabalei ki na qele na tamata oqo.

30 Era sa reki ka kaya ena dua ga na domo: Me ra taqomaki ira mada na tamata oqo ena yalododonu na “Kalou i Eparaama, kei na Kalou i Aisake, kei na Kalou i Jekope, ena gauna kecega era sa

^bmasuta kina na yaca ni nodra Kalou me taqomaki ira.

31 Ka sa yaco ni ra sa tabalaka cake na domodra ena yalovata, ka ia na sere ni ^avakavinavinaka, vua na nodra Kalou ena vuku ni ka levu sa vakayacora vei ira, ni sa maroroi ira mai na ligadra na nodra meca.

32 Io, era sa kaci ka vaka: ^aOsana ki vua na Kalou sa Cecere Sara. Ka ra sa kacivaka: Me kalougata na yaca ni Turaga na Kalou ^bQaqa, na Kalou sa Cecere Sara.

33 Sa vuabale na nodra marau, ka sa drodro vakayauyau na wai ni matadra, baleta na nona vinaka cecere na Kalou ena nona vakabulai ira mai na ligadra na nodra meca; era sa kila tale ga ni ra sa sereki mai na dua na rusa tawavakaiyalayala ni ra sa veivutuni ka yalomalumalumu.

WASE 5

Era sa veivutuni ko ira na Nifaiti ka biuta vakadua na nodra ivalavala ca—Sa vola ko Momani na kedra itukutuku na nona tamata ka tukuna talega vei ira na vosa tawavakaiyalayala—Ena vakasoqoni vata tale ko Isireli mai na gauna balavu ni nona veiseyaki voli. Rauta na 22–26 S.K.

KA raica oqo, sa sega ni dua na tamata e bula tiko ena kedra maliwa na Nifaiti, me vakatitiqataka vakalailai na nodra vosa era

sa vosataka oti na parofita tabu; ka ni ra sa kila ni sa dodonu me vakayacori vakaidina na nodra vosa.

2 Ka ra sa kila ni na bibi sara me lako mai na Karisito, ena vuku ni vei ivakatakilakila era sa soli oti, me vaka na nodra vosa na parofita; kei na vuku ni veika era sa yaco oti, era sa kila kina ni sa dodonu me na vakayacori na ka kecega me vaka na ka sa tukuni oti tu.

3 O koya era sa biuta tani sara kina na nodra ivalavala ca kecega, kei na nodra veika vakasisila, kei na nodra veibutakoci, ka ra sa qarava na Kalou ena nodra igu taucoko ena siga kei na bogi.

4 Ka sa qai yaco ni ra sa tauri vakavesu kece na daubutako, ka ra vakamatei kece ko ira era a dro yani, era sa balati ira na kaivesu ki valeniveivesu, ka vakarota me vunautaki vei ira na vosa ni Kalou; ka ra sa qai ^asereki ko ira kece era sa veivutunitaka na nodra ivalavala ca ka curu ki na dua na veiyalayalati ni ra na sega ni laba tale.

5 Ia ko ira kecega sa sega ni curu ki na dua na veiyalayalati, ka sa tiko ga e yalodra na yalo ni laba, io, kei ira kecega era sa kunei ni ra sa veivakarerei tiko vei ira na wekadra, era sa lewai ka totogitaki me vaka na lawa.

6 A ra sa muduka tani kina na

30^b Ica 4:15.

31^a Alama 26:8.

DV Vakavinavinaka.

32^a DV Osana.

^b 1 Nif. 1:14.

DV Kalou, Lewe Tolu

Vakalou.

5 4^a DV Galala.

caka ca, kei na veika vuni, kei na veika ca ka vakasisila kei na laba e vuqa era a vakayacora.

7 Ia sa cava yani na ^aikaruasagavulu karua ni yabaki, kei na ikaruasagavulu katolu, kei na ikaruasagavulu kava kei na kena ikaruasagavulu kalima; a sa oti kina e ruasagavulu kalima tau-coko na yabaki.

8 A sa vuqa sara na ka sa yaco, e rairai levu beka ka totoka vei ira e so; ia sa sega ni rawa me ra volai taucoko ena ivola oqo; io, sa sega mada ga ni rawa me tawana na ivola oqo e dua na ^aikaduana-drau ni tiki ni veika sa yaco ena kedra maliwa na lewevuqa ena loma ni ruasagavulu kalima na yabaki ko ya;

9 Ia era sa tu na ^aivolatukutuku ka tu kina na nodra cakacaka tau-coko na tamata oqo; kei na dua na itukutuku lekaleka cake ka dina ka a vola ko Nifai.

10 O koya au sa vola kina na noqu itukutuku ni veika oqo me vaka na itukutuku i Nifai ka a ceuti tu ena peleti sa vakatokai na peleti i Nifai.

11 Ka raica, au sa vola na itukutuku ena peleti ka' u a bulia sara ga ena ligaqu.

12 Ka raica, na yacaqu ko ^aMomani, ka' u sa vakatokayaca ga ki na ^bvanua ko Momani, na vanua ka tauyavutaka kina na lotu ko Alama ena kedra maliwa na tamata, io, na imatai ni lotu ka

tauyavu ena kedra maliwa ni oti na nodra talaidredre.

13 Raica, ko i au e dua na ti-saipeli i Jisu Karisito na Luve ni Kalou. Sa kacivi au ko Koya me' u vunautaka na nona vosa ena kedra maliwa na nona tamata, me ra rawata kina na bula tawavakaiyalayala.

14 Ia me vaka sa inaki ni Kalou, ka sa dodonu me vakayacori kina na nodra masu na yalosavasava era sa takali yani me vaka na nodra vakabauta, sa kilikili kina vei au me' u vola na ^aitukutuku ni veika sa caka oti—

15 Io, e dua na itukutuku lailai ni veika a yaco mai na gauna ka biuti Jerusalemi mai kina ko Liai, me yacova mai na gauna oqo.

16 O koya au sa vola kina na noqu itukutuku mai na veitukutuku era a vola tu ko ira era a bula e liu vei au, me yacova mai na itekivu ni noqu gauna;

17 Ni sa oti, au na qai vola na ^aitukutuku ni veika ka' u a raica sara ga e mataqu.

18 Au kila ni sa dina ka dodonu na itukutuku au vola; ia keimami sa sega ni ^avola rawa e vuqa na ka ena neimami vosa.

19 Au sa tinia e ke na noqu itukutuku vakai au, ka tekivu me' u vola na itukutuku ni veika sa yaco oti ni bera na noqu gauna.

20 Koi au ko Momani, ka' u sa kawa dina i Liai. Sa kilikili sara me' u vakacaucautaka na noqu

7a 3 Nif. 2:8.

8a 3 Nif. 26:6–12.

9a Ila. 3:13–15.

12a Moma. 1:1–5.

b Mosa. 18:4; Alama 5:3.

14a Inosi 1:13–18;

V&V 3:19–20.

17a Moma. 1:1.

18a Ica 12:25.

Kalou kei na noqu iVakabula ko Jisu Karisito, ena nona kauti ira tani na noda qase mai na vanua ko Jerusalemi, (ia e “sega ni dua e kila, ko koya ga kei ira ka a kauti ira tani mai ena vanua ko ya) a sa solia vei au kei ira na noqu tamata na kila ka levu me na yaco me vakabulai rawa kina na yaloda.

21 Sa vakalougatataka vakaidina ko koya na “mataqali i ^bJekope, ka sa “yalololoma vei ira na kawa i Josefa.

22 Ia “kevaka era sa muria tiko na nona vunau ko ira na kawa i Liai, ena vakalougatataka ira ka vakasaututaki ira ko koya me vaka na nona vosa.

23 Io, ena vakalesui ira vakaidina mai e dua na “ivoovo ni kawa i Josefa me ra ^bkila tale na Turaga na nodra Kalou.

24 Ia me vaka sa bula na Turaga, ena “vakasoqona na ivoovo kece ni kawa i Jekope mai na yasai vuravura e va, era sa veituyaki tu ena veivanua kecega e delai vuravura.

25 Me vaka ni sa veiyalayalati tu ko koya kei ira kece na mataqali i Jekope, ena vakayacori vakaidina na veiyalayalati sa veiyalayalati kina kei ira na mataqali i Jekope ena gauna sa lewa ko koya, me ra “kila kina na mataqali i Jekope na veiyalayalati ka a veiyalayalati kina kei ira.

26 Era sa na qai “kilai koya na nodra Dauveivuetai sai Jisu

Karisito, na Luve ni Kalou; ka ra sa na qai vakasoqoni vata mai na yasai vuravura e va ki na nodra vanua dina, mai na vanua e ra tekivu tawase mai kina; io, me vaka sa bula na Turaga, ena vakayacori vakaidina. Emeni.

WASE 6

Era sa tiko sautu na Nifaiti—Sa tubu na qaciqacia, na vutuniyau kei na veivakaduiduitaki—Sa tawasei na Lotu ena vuku ni veisei—Sa liutaki ira na tamata ko Setani ki na veisaqasaqa—Era sa tagicaka na veivutuni e vuqa vei ira na parofita ka ra sa yaviti—Era sa nakita lo na daulaba me ra vuaviritaka na matanitu. Rauta na 26–30 S.K.

KA sa yaco ni ra sa suka kece tale na Nifaiti ki na nodra dui vanua ena ikaruasagavulu kaono ni yabaki, na tamata yadua kei na nona vuvale, na nona qele ni sipi kei na qele ni manumanu, na nona ose kei na bulumakau kei na veika kecega sa nodra.

2 Ka sa yaco ni ra a sega ni kania taucoko na kakana era a vakarautaka tu; ka ra kauta lesu kina na veika kece sa vo, na kedra kakana kece, ena kena veimataqali na nodra koula kei na nodra siliva kei na nodra veika talei kecega, era sa kauta lesu na ka era taukena ki na nodra vanua, ki na vualiku kei na ceva, io ki na vanua ena vualiku kei na vanua ena ceva.

20a 1 Nif. 4:36.

21a DV Isireli.

b iVakate. 32:28.

c iVaka. 33:13–17.

22a 2 Nif. 1:20.

23a Alama 46:24.

b 2 Nif. 3:12.

24a DV Isireli—Na

vakasoqoni kei Isireli.

25a 3 Nif. 16:5.

26a 2 Nif. 30:5–8;

3 Nif. 20:29–34.

3 Ka ra sa solia vei ira na dau-butako era a curu ki na dua na veiyalayalati me ra karona na tiko veisaututaki ni vanua ka ra gadreva me ra wili tikoga me Leimanaiti, me nodra na vanua e veiganiti kei na kedra iwiliwili, me ra cakacakataka me ra bula kina; a sa caka vakaoqo me vakataudeitaka na tiko veisaututaki ena vanua taucoko.

4 A ra sa gumatua sara ka tekivu tale me ra sautu mai; ka sa takali yani na ikaruasagavulu kaono kei na ikaruasagavulu kavitu ni yabaki, a ra sa muria tiko na lawa ena vanua; era sa bulia na nodra lawa me vakayacori kina na lewa dodonu kei na veivakatautauvatataki.

5 Ia oqo, sa sega na ka me tarova na nodra toso tiko ga ki liu ka tiko sautu na tamata ena vanua taucoko, ka vakavo ga kevaka era lutu ki na talaidredre.

6 Ia sai Kitikitonai, kei Lakoniasi na turaganilewa, kei ira era a lesi me ra iliuliu, era sa vakataudeitaka na veisaututaki levu oqo ena vanua.

7 Ka sa yaco ni ra sa tara vou e vuqa na koro lelevu ka ra vakavinakataki na veikoro makawa.

8 Ka ra sa buli talega e vuqa na gaunisala lelevu, era sa buli tale ga na gaunisala mai na dua na koro ki na dua tale na koro, mai na dua na vanua ki na dua tale na vanua, mai na dua na itikotiko ki na dua tale na itikotiko.

9 Ka sa takali yani na ikaruasagavulu kawalu ni yabaki, ka ra sa veisaututaki tiko ga na tamata.

10 Ia a sa yaco ni ena ikaruasagavulu kaciwa ni yabaki, sa tekivu na veileti ena kedra maliwa na tamata; era sa viavialevu mai ka ^adokadokai ira e so ni sa levu sara na nodra iyau, ka ra sa veivakacacani vakai ira;

11 Ka ni ra sa lewevuqa sara na dauveivoli, na loya, kei na vakai-lesilesi ena vanua.

12 Ka sa tekivu me ra kilai na tamata ena nodra itutu me vaka na nodra ^avutuniyau kei na nodra rawa ka ena vuli; io, era sa lecaika e so ena vuku ni nodra dravudravua, ka ra sa vuli vinaka e so tale ena vuku ni nodra vutuniyau.

13 Era sa viavialevu sara e so, ka so era sa yalomalumalumu sara; e so era sa veisausaumitaka na veivakasewasewani, ka so tale era sa vosota na veivakasewasewani, na ^aveivakacacani kei na veimataqali ka rarawa kecega, ka ra sega ni ^bsauma lesu, ia era sa veivutuni ga ka yalomalumalumu ena mata ni Kalou.

14 Ka sa yaco kina na duidui levu ena vanua taucoko ka sa tekivu me kasere mai na lotu; ia ena ikatolusagavulu ni yabaki, sa kavoro sara vakadua na lotu ena vanua taucoko, ka qai vo ga e vica na Leimanaiti era sa saumaki ki na vakabauta dina; ka ra sa sega ni via gole tani mai kina, ka ni ra sa tudei sara ka yalodina, ka sega

6 10a DV Qaciqacia.
12a 1 Timo. 6:17–19;

Ila. 4:12.
13a DV Veivakacacani.

b Maci. 5:39; 4 Nif. 1:34;
V&V 98:23–25.

ni yavalati rawa, ia era sa gadreva sara ena ^ayalo gu me ra muria tiko ga na ivunau ni Turaga.

15 Ia sai koya oqo na vu ni nodra cakacala na tamata—e cecere na kaukauwa nei Setani, ena nodra vakayavalati na tamata me ra kitaka na veimataqali cakacala kecega, sa vakaviavialevutaki ira ena qaciqacia ka temaki ira me ra vakasaqara na kaukauwa, kei na lewa, kei na iyau kei na veika wale ni vuravura.

16 A sa rawata na lomadra na tamata ko Setani me ra kitaka na veimataqali cakacala kecega; ka sa vica wale ga kina na yabaki na nodra tiko sautu.

17 Sa vakakoya na itekivu ni ka tolusagavulu ni yabaki—era sa vakalaivi na tamata ena dua na gauna balavu sara me ra veikauyaki ena ^aveitemaki ni tevoroki na vanua cava ga e gadreva ko koya me kauti ira kina ka me ra cakava na caka cala cava ga e gadreva me ra cakava—o koya era sa tu kina ena dua na ivakatagedede rerevaki ni caka ca ena itekivu ni ika tolusagavulu ni yabaki.

18 Era sa ^akila vinaka tu na nodra ivalavala ca, ka ni sa vakatavulici oti vei ira ka ra sa kila tu na inaki ni Kalou ena vukudra; a ra sa digitaka ga me ra ^bvorata na Kalou.

19 A sa yaco na veika oqo ena

veisiga i Lakoniasi na luvei Lakoniasi, ka ni a sosomitaki tamana ko Lakoniasi ena nona idabedabe, ka lewai ira na tamata ena yabaki ko ya.

20 Ka sa tekivu me tiko e so na tamata era ^auqeti mai lomalagi ka talai yani, ka tu ena kedra maliwa na tamata ena vanua taucoko, a ra sa vunau ka vakadinadinataka vakadoudou vei ira na nodra ivalavala ca kei na nodra cakacala, era sa vakadinadinataka na veisereki ena cakava na Turaga ena vukudra na nona tamata, se na tucake tale mai na mate i Karisito; ia era sa vakadinadinataka ena yalodei na nona vakararawataki kei na nona ^bmate.

21 Ia sa lewevuqa vei ira na tamata era sa cudruvi ira vakalevu na mai vakadinadinataka tiko na veika oqo; ia era sa cudru vakalevu ga ko ira na turaga kei na turaganilewa, ko ira era ^asa bete levu kei ira na loya; io, era sa cudru sara ko ira taucoko na loya vei ira era mai vakadinadinataka tiko na veika oqo.

22 Ia sa sega ni tu na kaukauwa vua e dua na loya se turaganilewa se bete levu me tauca na itotogi mate vua e dua na tamata, ka vakavo ga kevaka e sainitaka na kovana ni vanua.

23 Era sa lewelevu vei ira era a vakadinadinataka na veika va Karisito ka ra vakadinadinataka ena

14a DV Gumatua.

17a DV Vakatotolei,
Veivakatovolei.

18a Mosa. 3:11.

b DV Talaidredre,

Vakaduiduile,
Veisaqasaqa.

20a DV Parofita;
Uqeti, Veivakauqeti.

b DV Sorovaka,

Veisorovaki;
Vakamatei ena
Kauveilatai.

21a V&V 121:36–37.
DV Vukitani.

yaloqaqa, era a tauri ka vakamatei vuni mai vei ira na turaganilewa, ka a sega ni kila na kovana ni vanua na nodra mate.

24 Raica oqo, sa veisaqasaqa oqo kei na lawa ni vanua, ko ya me qai vakamatei ga e dua na tamata vakavo ga kevaka e sa soli vei koya na kaukauwa mai vua na kovana ni vanua—

25 O koya gona sa vakauti cake kina ki Saraemala vua na kovana e dua na kudru me baleti ira na turaganilewa era sa vakamatei ira na parofita ni Turaga, ka sa sega ni salavata kei na lawa.

26 Oqo a sa yaco ni ra sa vesu ka kau vua na turaganilewa, me ra lewai ena cala era a cakava, me vaka na “lawa era a vakataudeitaka na tamata.

27 Ka sa qai yaco ni ra sa lewe levu na wekadra kei na nodra itokani na turaganilewa ko ya; io, era sa soqoni vata yani ka to vata ko ira na loya kei na bete levu, kei ira na wekadra na turaganilewa era sa vakarau lewai me vaka na lawa.

28 Ka ra sa curu ki na dua na “veiyalayalati vakai ira, io, na veiyalayalati vata ga era a kitaka ko ira mai liu sara, na veiyalayalati sa vakarautaka ka cakacakataka na ^btevoro me vorata na ivalavala dodonu kecega.

29 O koya gona era sa duavata kina ka saqati ira na tamata ni Turaga, a ra sa curu ki na dua na veiyalayalati me ra vakarusai ira,

ka sereki ira era cala ena laba mai na ivau ni lewa dodonu, ka sa vakarau me vakayacori me vaka na lawa.

30 Era sa saqata ka beca kina na lawa kei na dodonu ni nodra vanua; a ra sa veiyalayalati me ra na vakarusa na kovana, ka vakataudeitaka e dua na “tui ena vanua, ia me sa kakua ni taurivaki ena vanua na lawa ni bula galala, ka me ra sa vakarorogo ga vei ira na tui.

WASE 7

Sa labati na turaganilewa levu, sa vakarusai na matanitu, ka ra wasewasei vakayavusa na tamata—Sa tui ni dua na isoqosoqo vuni ko Jekope e dua na meca i Karisito—Sa vunautaka ko Nifai na veivutuni kei na vakabauta na Karisito—Era sa qaravi koya na agilosu ena veisiga, ka vakaturi tacina tale mai na mate—Era sa veivutuni ka papitaiso e lewevuqa. Rauta na 30–33 S.K.

RAICA oqo, au na vakaraitaka vei kemuni ni ra a sega ni vakataudeitaka e dua na tui ena vanua; ia ena yabaki vata ga oqo, io, na ika tolusagavulu ni yabaki, era a vakarusa kina na itikotiko ni veilewai, io, ka ra labata na turaganilewa levu ni vanua.

2 Era sa dui veitawasei vakai ira na tamata; era sa dui tawase ki na veiyavusa, na tamata yadua me vaka na nona matavuvale kei na nona mataqali kei na nona

26a Mosa. 29:25;
Alama 1:14.

28a DV Veisoqosoqo Vuni.
b Ila. 6:26–30.

30a 1 Samu. 8:5–7;
Alama 51:5.

itokani; ka ra sa vakarusa kina na matanitu ni vanua.

3 Era sa lesia na yavusa yadua e dua me nodra turaga se nodra iliuliu; a ra sa tu kina na veiyavusa kei na iliuliu ni veiyavusa.

4 Raica oqo, sa lewe levu na nona matavuvale kei na wekana kei na nona itokani; na tamata yadua, ka sa levu sara kina na iwiliwili ni nodra yavusa.

5 A sa vakayacori na veika kece oqo, ka se bera mada ni tubu na ivalu ena kedra maliwa; ka sa yaco vei ira na tamata na ca kece oqo baleta ni ra sa “soli ira ki na kaukauwa i Setani.

6 Ka sa vakarusai na yavu vakalawa ni matanitu ena vuku ni nodra “isoqosoqo vuni na wekadra kei na nodra itokani o ira era a vakamatei ira na parofita.

7 Ka ra sa vakavuna me tubu e dua na veileti levu ena vanua, ka voleka me ra sa caka ca kece kina na iwase ni tamata yalododonu cake; io, era sa lewe vica wale ga na tamata yalododonu ena kedra maliwa.

8 Ia sa bera ni oti e ono na yabaki mai na gauna era sa vuki tani kina mai na nodra ivalavala dodonu na iwase levu cake ni tamata, me vaka ni sa lesu tale na koli ki na nona “luwa, se na vuaka ki na nona boroboro e na lolobo.

9 Ia era sa sosoqoni vata na lewe ni isoqosoqo vuni, ka sa mai vakavuna tiko na duidui levu vei ira na tamata oqo, ka ra lesia me

nodra iliuliu e dua na tamata ka ra vakatoka me ko Jekope;

10 Ka ra sa vakatokai koya me nodra tui; ka sa yaco kina ko koya me nodra tui na ilawalawa ca oqo; ia sai koya e dua vei ira ka a domovata ena nodra vorati na parofita era a vakadinadinataka tiko na ivakavuvuli i Jisu.

11 Ka sa yaco ni ra sa sega soti ni lewe levu sara na ilawalawa daubutako me vakataki ira na veiyavusa tamata ka ra sa duavata tu, ia era qai dui bulia ga na lawa ni nodra yavusa ko ira na nodra iliuliu; era sa veimecaki tu; ni ra sega ni tamata ivalavala dodonu, ia era sa duavata ga ena nodra cati ira era sa curu ki na dua na veiyalayalati me ra vakarusa na matanitu.

12 Ia ni sa raica ko Jekope na nodra tui na tamata ca ni ra sa lewe levu cake na nodra meca, sa vakaroti ira na nona tamata me ra dro ki na yasana ki na vualiku ni vanua ka vakaduria kina na nodra “matanitu, ka waraki ira kina era na se tani mai (a sa cavilaki ira ko koya ni na levu sara era na se tani) ia me ra mai cokovata me ra lewe vuqa ka kaukauwa, me ra qai valuti ira yani na lewe ni veiyavusa; a ra sa kitaka vakakina.

13 A sa rui totolo na nodra lako ka sega kina ni rawa me ra tarovi ni ra sa yawa tani sara mai vei ira na tamata. A sa mai cava kina na ika tolusagavulu ni yabaki; ka sa

7 5a Roma 6:13–16;
Alama 10:25.

6a 2 Nif. 9:9.
8a Na Vosa. 26:11;

2 Pita 2:22.
12a 3 Nif. 6:30.

vaka tu kina na veika me baleti ira na tamata i Nifai.

14 Ka sa yaco ni ena ika tolu-sagavulu kadua ni yabaki, era sa wasewase kina ki na veiyavusa, na tamata yadua kei na nona matavuvale, na wekana kei na nona itokani; ia era sa duavata ena dua na veidinadinati me ra kakua ni veivaluvaluti vakataki ira; ia era a sega ni duavata ena nodra lawa kei na ivakarau ni nodra matanitu, ni ra a sa dui vakadeitaki tu me vaka na nodra nanuma na nodra turaga kei na nodra iliuliu. Ia era sa virikotora ga na lawa dredre sara me kakua kina ni dua na yavusa me curu vakailoa ki na dua tale, ka sa bau rawa toka kina na tiko veisaututaki ena nodra vana; ia sa vukitani ga na lomadra mai vua na Turaga na nodra Kalou, ka ra sa vakaviriki ira na parofita ena vatu, ka vakasevi ira tani mai na kedra maliwa.

15 Ka sa yaco ni ra sa sikovi “Nifai—na agilosi kei na domo tale ga ni Turaga, ia ni sa raica vakaidina sara na agilosi, ka kena ivakadinadina bula talega, ka sa soli talega vua na kaukauwa me kila kina na itavi ni ilesilesi i Karisito; ka sa raica tale ga na totolo ni nodra vukitani na tamata, mai na ivalavala dodonu ki na nodra caka ca kei na itovo vakasisila;

16 O koya gona, sa rarawataka kina na kaukauwa ni lomadra kei na mataboko ni nodra vakasama—a sa lako yani vei ira ena

yabaki tikoga ko ya ka tekivu me vakadinadinataka vakadoudou me ra veivutuni ka vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito, me bokoci kina na nodra ivalavala ca.

17 A sa vunautaka vei ira ko koya e vuqa na ka; ka sega ni rawa me ra volai kece, sa sega ni ganita me volai wale ga e dua na kena iwase, o koya ka sa sega kina ni volai ena ivola oqo. A sa vunau ko Nifai ena “kaukauwa kei na lewa cecere.

18 Ka sa yaco ni ra sa cudruvi koya, baleta ni sa levu cake na nona kaukauwa vei ira ka sa “dredre me sega ni vakadinati na nona vosa, raica era sa dau mai vakavulici koya na agilosi ena veisiga, ena vuku ni sa rui levu na nona vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito.

19 A sa vakasavi ira tani na tevororo kei na “yalo tawasavasava ena yacai Jisu; a sa vakaturi tacinaca cake mai na mate, ni ra a vakavirika mate ena vatu ko ira na tamata.

20 Era sa raica na tamata ka vakadinadinataka, ka ra sa cudruvi koya ena vuku ni nona kaukauwa; a sa kitaka tale ga ko koya e “vuqa na cakacaka mana e matadra na tamata, ena yacai Jisu.

21 Ka sa yaco ni sa oti yani na ika tolusagavulu kadua ni yabaki, ka ra sa lewe lailai ga era sa saumaki vua na Turaga; ia ko ira kece sa saumaki mai, era sa vakatakilakilataka sara vei ira na

15a 3 Nif. 1:2.
17a DV Kaukauwa.

18a 2 Nif. 33:1;
Alama 4:19.

19a DV Yalo—Yalo ca.
20a 3 Nif. 8:1.

tamata ni sa curumi ira na kaukauwa kei na Yalo ni Kalou, ka tu vei Jisu Karisito, o koya era sa vakabauta.

22 Ia ko ira yadua sa vakasevi tani mai vei ira na tevoru, ka ra sa vakabulai mai na nodra tauvimate kei na nodra malumalumu, era sa vakaraitaka vakaidina vei ira na tamata ni sa curumi ira na Yalo ni Kalou, ka ra sa vakabulai; era sa vakaraitaka tale ga e so na ivakatakilakila, ka ra kitaka e so na cakacaka mana ena kedra maliwa na tamata.

23 A sa oti yani na ika tolusagavulu karua ni yabaki. Ia ena itekivu ni ika tolusagavulu katolu ni yabaki, sa vunau tikoga vei ira na tamata ko Nifai; ka sa vunautaka vei ira na veivutuni kei na vakabokoci ni valavala ca.

24 Ia oqo, au gadreva mo ni nana tale tikoga, ni sega sara ni dua vei ira na sa veivutuni me sega ni ^apapitaisotaki ena wai.

25 O koya sa tabaki ira kina e so na tamata ko Nifai ki na cakacaka oqo me ra papitaisotaki ena wai ko ira kece sa lako mai vei ira, me ivakadinadina ena mata ni Kalou, kei ira tale ga na tamata, ni ra sa veivutuni ka sa ^abokoci na nodra ivalavala ca.

26 Ka ra sa lewevuqa sara era sa veivutuni ka papitaisotaki ena itekivu ni yabaki oqo; a sa oti yani na iwase levu cake ni yabaki.

WASE 8

Era sa tukuna na mate i Karisito ena kauveilatai na cagilaba, na uneune, na bukawaqa, na covulaca, kei na yavavala ni vanua—Era sa vakarusai e lewevuqa na tamata—Sa ubia na vanua na butobuto me tolu na siga—Era sa lolositaka na nodra cakacala ko ira era sa vo tu. Rauta na 33–34 S.K.

KA sa yaco ni me vaka na neimami itukutuku, ka keimami kila ni sa dina na neimami itukutuku, ni a maroroya tu e dua na tamata dodonu—a sa cakava vakaidina ko koya e vuqa na ^acakacaka mana ena ^byacai Jisu; ia sa sega na tamata me kitaka na cakacaka mana ena yacai Jisu, kevaka sa sega ni vakasavasavataki mai na nona ivalavala ca kecega—

2 Ka sa yaco, ni kevaka sa sega ni cala na tamata oqo ena nona wilika tiko na neimami gauna, ke sa na oti oqo na ika ^atolusagavulu katolu ni yabaki;

3 A ra sa tekivu vakaraica matua sara tiko na tamata na ivakatakilakila ka a tukuna na parofita ko Samuela na Leimanaiti, io, ko ya na gauna ena ^abutobuto kina na dela ni vanua taucoko me tolu na siga.

4 A sa tubu ga na vakatitiqa kei na veileti ena kedra maliwa na tamata, e dina sa vakaraitaki oti e vuqa na ^aivakatakilakila.

24a DV Papitaiso.

25a V&V 20:37.

DV Vakabokoci ni

iValavala Ca.

8 1a 3 Nif. 7:19–20;

Moma. 9:18–19.

b Cakacaka 3:6;

Jeko. 4:6.

2a 3 Nif. 2:8.

3a 1 Nif. 19:10;

Ila. 14:20, 27;

3 Nif. 10:9.

4a DV Vakamatei ena

Kauveilatai.

5 Ka sa yaco ena ikava ni siga ena imatai ni vula ena ikatolusa-gavulu kava ni yabaki, sa tubu kina e dua na cava kaukauwa ka sa qai bau kilai vakadua ena loma ni vanua taucoko.

6 A sa liwa talega kina e dua na cagilaba levu ka rerevaki; a sa yaco na ^akurukuru vakarerevaki ka sa ^byavala kina na delai vuravura taucoko ena kena kaukauwa me vaka e sa vakarau me kavida rua kina.

7 A sa tibi na livaliva vakadomobula sara ka sa bera ni kilai vakadua ena loma ni vanua taucoko.

8 A sa kama kina na ^akoro ko Saraemala.

9 Sa lutu dromu kina na koro ko Moronai ki na wasaliwa titobu ka ra luvu kece ko ira sa tiko kina.

10 Ka sa tubu cake na qele ena koro ko Moronaia, ka sa yaco ni sa dua na ulunivanua levu na loma ni koro.

11 A sa yaco na veivakarusai levu ka rerevaki ena vanua ki na ceva.

12 Ia raica, sa levu cake sara ka rerevaki na veivakarusai ena vanua ki na vualiku; ia raica, sa veisau sara na irairai ni dela ni vanua, ena vuku ni cagilaba, kei na covulaca, na kurukuru kei na livaliva kei na yavavala levu ni vuravura taucoko;

13 Ka ra sa kakavorovoro na ^aveigaunisala lelevu, ka sa vakacacani na gaunisala tautauvata,

ka sa sulusukura e vuqa na veivanua yagoyagovinaka.

14 Era sa lutu ^adromu e vuqa na veikoro lelevu ka dokai, ka vuqa era kama, ka vuqa era kurelaki me yacova ni ra sa bale ki na qele na kena veivale, ka ra vakamatei na tamata era tiko kina, ka lala na veivanua.

15 Era sa vo tu e so na koro; ia sa vakaitamera sara na ka e ra vakacacani kina ka levu na lewena era sa mate.

16 Ka so e kauti ira na covulaca; ka sa sega na tamata e kila na vanua era kau kina, ia era sa kila ga ni ra sa kau tani.

17 Ia sa tavuki vakalevu sara na irairai ni delai vuravura taucoko, ena vuku ni cagilaba kei na kurukuru, kei na livaliva, kei na yavavala ni vuravura.

18 Ka raica sa kavida rua na ^aveivatu lelevu; era sa kakavorovoro ena delai vuravura taucoko, ka sa laurai ga na kedra kakavorovoro, na tikitikidra kei na kedra ikacakaca, ena dela ni vanua taucoko.

19 Ka sa yaco ni sa mudu na kurukuru, kei na livaliva, na cava kei na tau bi ni uca, kei na cagilaba kei na yavavala ni vanua—ia raica, era sa yaco tiko na ka kece oqo ena rauta ni ^atolu na auwa; ka ra kaya e so ni a balavu cake sara; ia sa yaco mada ga na veika lelevu ka rerevaki kece oqo ena loma ni tolu na auwa—ka raica,

6a 1 Nif. 19:11;

Ila. 14:21.

b Maci. 27:45, 50–51.

8a 4 Nif. 1:7–8.

13a Ila. 14:24;

3 Nif. 6:8.

14a 1 Nif. 12:4.

18a Ila. 14:21–22.

19a Luke 23:44.

sa qai yaco na butobuto ena dela ni vanua taucoko.

20 Ka sa yaco ni sa ubia na dela ni vanua taucoko e dua na butobuto vavaku, ka rawa vei ira na lewena me ra ^avakila na ^bcawa ni butobuto;

21 A sa sega ni rawa ni dua na rarama, ena vuku ni butobuto, sa sega na kadralla, se cina; sa sega tale ga ni vakawaqaci rawa na buka ena kau sa mamaca vinaka tu, a sa sega na rarama e kunei rawa;

22 Ka sa sega ni laurai e dua tale na rarama, se bukawaqa, se dua na rarama lailai, se na matanisiga, se na vula, se na veikalokalo, ena vuku ni kabukabu ni butobuto ka sa tu ena dela ni vanua taucoko.

23 Ka sa yaco ni sa taura e ^atolu na siga na kena sega ni kune e dua na rarama; a sa yaco na rarama levu kei na qoqolou kei na tagiyaso ena kedra maliwa na tamata; io, era sa vutugu vakalevu na tamata, ena vuku ni butobuto loaloa kei na veivakarusa levu sa yacovi ira.

24 A sa rogo na domo ni tagi ena dua na vanua, era sa kaya: Isa, meda a se veivutuni ga ni bera na siga sa levu ka rerevaki oqo, ke ra a vakabulai na wekada ka ra sega ni kama vata ena koro levu ko ^aSaraemala.

25 Ia ena dua tale na vanua, sa rogo kina ni ra sa tagi ka kaya: Isa, meda a veivutuni ga ni se bera

na siga sa levu ka rerevaki oqo, ka meda a sega ni vakaviriki ka vakamatei ira na parofita, ka vakasavi ira tani; ke ra a vakabulai na tinada kei ira na luveda yalewa matavinaka, kei ira na luveda, ka sega ni buluti ira na koro levu ko ya ko Moronaia. Ka sa vakaoqo na nodra qoqolou na tamata ena kena rogolevu ka vakaloloma.

WASE 9

Sa vosa mai na domoi Karisito, mai na butobuto, ni ra na vakarusai e vuqa na tamata kei na nodra veikoro ena vuku ni nodra caka ca—Sa tukuna talega mai ni sa mai vua na Kalou ko Koya, sa vakaraitaka ni sa vakayacori taucoko na lawa i Mosese, ka sureti ira na tamata me ra lako mai Vua ka vakabulai. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni sa rogo mai e dua na ^adomo ena kedra maliwa na lewei vuravura kecega, ena dela ni vanua taucoko oqo, ka kaya:

2 Ena ca, ena ca, ena ca ko ira na tamata oqo; ena ^aca ko ira kece na lewei vuravura kevaka era sa sega ni veivutuni; raica sa ^bdredre na tevoru, ka ra sa reki na nona agilosu, ni ra sa rusa na luvedra tagane kei na luveda yalewa mata vinaka na noqu tamata; ia era sa bale ena vuku ni nodra cakacala kei na veika vakasisila!

3 Raica, au sa vakama ena bukawaqa na koro levu ko Saraemala, kei ira vata kaya na lewena.

20a L.Y 10:21–22.

b 1 Nif. 12:5; 19:11.

23a 1 Nif. 19:10.

24a Ila. 13:12.

9 1a 1 Nif. 19:11;

3 Nif. 11:10.

2a Maci. 11:20–21.

b Mosese 7:26.

4 Ka raica, na koro levu ko ya ko Moronai ka'u sa vakavuna me lutu dromu ki na boto ni wasaliwa titobu, ka me luvu vata kaya kei ira kece na lewena.

5 Ka raica, au sa buluta ena qele na koro levu ko Moronaia, kei ira vata kaya na lewena, me'u vunitaka tani kina mai mataqu na nodra caka cala kei na nodra veika vakasisila, ia me kakua tale ni tagi mai vei au na nodra dra na parofita kei ira na yalododonu me beitaki ira.

6 Ka raica, au sa vakavuna me lutudromu na koro ko Kilikali, kei ira vata kaya na lewena, me ra bulu vakatitobu e loma ni qele;

7 Io, kei na koro ko Onaia kei ira vata kaya na lewena, kei na koro ko Mokamu kei ira vata kaya na lewena kei na koro ko Jerusalemi kei ira vata kaya na lewena; kau sa vakavuna me tubu cake mai na "wai me ubia mai mataqu na nodra caka ca kei na nodra veika vakasisila. Me kakua tale ni tagi mai vei au na nodra dra na parofita kei ira na yalododonu me beitaki ira.

8 Ka raica, au sa vakavuna me ra lutudromu na koro ko Ketiennitai, kei na koro ko Katiomana, kei na koro ko Jekope kei na koro ko Kimikimino, ka bulia na "veidelana kei na veibuca ena veivanua era a tu kina; au sa buluti ira vata kaya na lewena ena loma ni qele, me'u vunitaka kina mai mataqu na nodra cakaca kei na nodra

veika vakasisila, me kakua tale ni tagi mai vei au na nodra dra na parofita kei ira na yalododonu me beitaki ira.

9 Ka raica, au sa vakama ena bukawaqa na koro levu ko Jekopukaca ka ra tawana tu na tamata i Jekope na tui, ena vuku ni nodra ivalavala ca kei na nodra caka ca, ka sa ulabaleta na caka ca ni vuravura taucoko, ena vuku ni nodra "laba kei na cakacaka vuni; ni sai ira era a vakarusa na nodra tiko sautu na noqu tamata kei na liutaki ni vanua; o koya au sa vakavuna kina me ra vakamai ka ^bvakarusai ira tani mai mataqu, me kakua tale ni tagi mai vei au na nodra dra na parofita kei ira na yalododonu me beitaki ira.

10 Ka raica, au sa vakama ena bukawaqa na koro ko Leimani kei na koro ko Josa, kei na koro ko Kata kei na koro ko Kisikumeni, kei ira kece vata kaya na lewena, ena vuku ni nodra caka ca ni ra a vakasavi ira tani na parofita, ka vakaviriki ira ena vatu ka'u a talai ira yani me ra vunauci ira ena vuku ni nodra caka ca kei na nodra veika vakasisila.

11 Me baleta ni ra sa vakasavi ira taucoko, sa sega kina na tamata yalododonu ena kedra maliwa, au sa tala sobu kina na "bukawaqa me vakarusai ira, me vunitaki kina mai mataqu na nodra caka ca kei na nodra veika vakasisila, io me kakua tale ni tagi mai vei au ^bmai na qele na nodra

7a Isi. 26:19.
8a 1 Nif. 19:11.

9a Ila. 6:17–18, 21.
b Mosa. 12:8.

11a 2 Tui 1:9–16; Ila. 13:13.
b iVakate. 4:10.

dra na parofita kei ira na yalodonu ka'u a talai ira yani ena kedra maliwa.

12 Ka sa "vuqa na veivakarusailelevu au sa vakavuna me yaco ki na vanua oqo vei ira na tamata oqo ena vuku ni nodra caka ca kei na nodra veika vakasisila.

13 Oi kemuni kece sa "vakabulai mai ni ko ni sa ivalavala dodonu cake mai vei ira, ko ni na sega li ni lesu mai vei au, ka veivutunika na nomuni ivalavala ca, ka saumaki mai, me'u ^bvakabulai kemuni?

14 Io, au sa kaya vakaidina vei kemuni, kevaka o ni na "lako mai vei au, o ni na rawata na ^bbula tamamudu. Raica, sa dodo tu yani vei kemuni na "liga ni noqu loloma cecere, ia ko koya yadua sa lako mai, au na ciqomi koya; sa kalougata ko ira sa lako mai vei au.

15 Raica, koi au ko Jisu Karisito na Luve ni Kalou. Au a "bulia na lomalagi kei na vuravura, kei na veika kecega sa tu kina. Au a tiko vata kei na Tamada mai na ivakatekivu. ^bAu sa tu vei Tamada, ka sa tu vei au ko Tamada; ka sa vakalagilagi na yacai Tamada ena vukuqu.

16 Au a lako mai vei ira na kai noqu, ka ra a sega ni "ciqomi au na kai noqu. Ka sa vakayacori kina na ka sa parofisaitaki tu ena ivolanikalou me baleta na noqu lako mai.

17 Ia ko ira kecega sa ciqomi au, au sa "solia vei ira me ra yaco rawa me ra luve ni Kalou; ia au na kitaka talega vakakina vei ira kecega sa vakabauta na yacaqu, ia raica, sa yaco na ^bveisereki ena vukuqu, ka sa i au ga sa vakayacori kina na "law a i Mosesese.

18 Koi au na "rarama kei na vuni-bula kei vuravura. Ko i au na ^bAlifa kei na Omeka, na ivakatekivu kei na ivakataotioti.

19 Ia mo ni "kakua tale ni vakadavea na dra ka vakacabora vei au; io, sa cava eke na nomuni isoro kei na isoro kama, ni'u sa na sega tale ni vakadonuya na nomuni i soro kei na nomuni isoro kama.

20 Ia mo ni na cabora ga me "isoro vei au na yalo raramusumu kei na yalo bibivoro. Ia ko koya yadua sa lako mai vei au ena yalo raramusumu kei na yalo bibivoro, au na ^bpapitaisotaki koya ena bukawaqa kei na Yalo Tabu, me vakataki ira na

12a 3 Nif. 8:8–10, 14.

13a 3 Nif. 10:12.

b Jere. 3:22;

3 Nif. 18:32.

14a 2 Nif. 26:24–28;

Alama 5:33–36.

b Joni 3:16.

c Alama 19:36.

15a Joni 1:1–3;

Kolo. 1:16;

Ila. 14:12;

Ica 4:7;

V&V 14:9.

b Joni 17:20–22;

3 Nif. 11:27; 19:23, 29.

16a Joni 1:11;

V&V 6:21.

17a Joni 1:12.

DV Luve ni Kalou;

Tamata—Na tamata,

nona rawa ni yaco

me vaka na Tamada

Vakalomalagi.

b DV Vueta, Vueti,

Dauveivueti.

c 3 Nif. 12:19, 46–47;

15:2–9.

18a DV Rarama, Rarama i

Karisito.

b iVakata. 1:8.

DV Alifa kei na Omeka.

19a Alama 34:13.

20a 3 Nif. 12:19;

V&V 20:37.

b 2 Nif. 31:13–14.

Leimanaiti, era a papitaisotaki ena bukawaqa kei na Yalo Tabu ena vuku ni nodra vakabauti au ena gauna era a saumaki mai kina, ka ra a sega ga ni kila.

21 Raica, au sa lako mai ki vura-vura me'u kauta mai na veisereki ki vuravura, me'u vakabula kina na vuravura mai na ivalavala ca.

22 O koya yadua sa ^aveivutuni ka lako mai vei au me vaka e dua na ^bgonelailai, au na ciqomi koya, ni sa vakaoqo ko ira na lewe ni matanitu ni Kalou. Raica, sai ira oqo ka'u sa ^csolia kina na noqu bula, ka'u sa taura lesu tale; o koya oqo mo ni veivutuni kina, oi kemuni ena iyalayala kei vuravura ka lako mai vei au, mo ni bula kina.

WASE 10

Sa vakanomodi na vanua me vuqa na auwa—Sa yalataka na domoi Karisito ni na vakasoqoni ira vata na Nona tamata me vaka sa vakasoqoni ira vata na luvena na tina ni toa—Era sa maroroi na iwase ni tamata ivalavala dodonu cake. Rauta na 34–35 S.K.

KA raica oqo, a sa yaco ni ra sa rogoca ka vakadinadinataka na vosa oqo ko ira kecega na tamata ena vanua taucoko. Ia ni sa mudu na vosa oqo, sa vakanomodi tu na vanua ena vica vata na auwa;

2 A ra sa kurabui vakalevu na tamata ka sa mudu kina na nodra

qoqolou ka tagicaka na nodra sa yali na wekadra era sa vakamatei; o koya oqo sa vakanomodi tu kina na vanua taucoko me vica vata na auwa.

3 Ka sa yaco ni sa rogo tale e dua na domo vei ira na tamata, ka ra sa rogoca ko ira kecega, ka ra sa vakadinadinataka, a sa kaya:

4 Oi kemuni na tamata ena ^aveikoro lelevu ka ra sa bale oqo, ko ni sa kawa i Jekope, io, koi kemuni na mataqali i Isireli, au a nanuma vakavica me'u vakasoqoni kemuni vata ka maroroi kemuni me vaka na toa yalewa sa vakasoqoni ira na luvena e ruku ni tabana, ka ^bkaroni kemuni.

5 Me vakadua tale, au sa nanuma ^avakavica me'u vakasoqoni kemuni vata me vaka na toa yalewa sa vakasoqoni ira na luvena e ruku ni tabana, io, oi kemuni na lewe ni mataqali i Isireli, koi kemuni na sa bale mate; Isa oi kemuni na lewe ni mataqali Isireli, koi kemuni sa tiko mai Jerusalemi, me vaka ni ko ni sa bale; io, au sa nanuma vakavica me'u vakasoqoni kemuni vata me vaka na toa yalewa sa vakasoqoni ira na luvena e ruku ni tabana, ia ko ni a sega ni vinakata.

6 Oi kemuni na mataqali i Isireli ka'u a ^avakavoca, au sa nanuma vakavica me'u vakasoqoni kemuni vata me vaka na toa yalewa sa vakasoqoni ira na luvena e ruku ni tabana, kevaka ko ni sa

22a DV Veivutuni.

b Mari. 10:15; Mosa. 3:19;
3 Nif. 11:37–38.

c Joni 10:15–18.

10 4a 3 Nif. 8:14.
b 1 Nif. 17:3.

5a Maci. 23:37;

V&V 43:24–25.

6a 3 Nif. 9:13.

veivutuni ka ^blesu mai vei au ena ^clomamuni taucoko.

7 Ia kevaka e sega, oi kemuni na mataqali i Isireli, ena vakalalai na nomuni itikotiko me yacova na gauna sa vakayacori kina na ^aveiyalayalati vei ira na nomuni qase.

8 Ia oqo a sa yaco ni ra sa rogoca na tamata na vosa oqo, raica, sa tekivu me ra qoqolou tale ka tagicaki ira na wekadra kei na nodra itokani era sa yali yani.

9 Ka sa yaco ni sa oti yani vakaoqo e tolu na siga. Ia ni sa mataka na vanua, sa seyavu tani na ^abutobuto mai na delai vuravura ka sa mudu na sakure ni vanua, sa mudu tale ga na kakavidavida ni veivatu, ka sa mudu mai na qoqolou ni vutugu, ka sa takali yani na mamaue rogolevu kecega.

10 Ka sa cokocokovata tale na veitiki ni vanua, ka yaco me tudei tale na vuravura; ka sa mudu na tagi, kei na veitagicaki, kei na domo ni nodra qoqolou na tamata ka ra sa vakabulai; ka sa vuki na nodra tagi me reki, ka vuki na nodra lele me vakacaucau kei na vakavinavinaka vua na Turaga ko Jisu Karisito na nodra Dauveivuetai.

11 Me yacova mai oqo, sa ^avakayacori kina na ivolanikalou era a tukuna mai na parofita.

12 Ka ra sa vakabulai ga na ^aiwase ni tamata yalododonu

cake, ka sai ira era a ciqomi ira na parofita ka sega ni vakaviriki ira ena vatu; o ira ka sega ni vakadavea na nodra dra na yalododonu, era a vakabulai—

13 Ka ra vakavotaki ka sega ni luvu ka tilomi ira na qele; se lutu dromu ena wasaliwa titobu; era sa sega ni kama ena bukawaqa, ka sega na ka e lutuki ira me ra dasila ka mate kina; a sega ni vukataki ira na covulaca; ka sega tale ga ni rawai ira na cawa ni kubou kei na butobuto.

14 Ia oqo, ko koya yadua sa wiliika me kila sara; kei koya sa tu vua na ivolanikalou me ^avakasaqacara kina, ka raica kevaka era a sega ni a sa tukuna oti tu na parofita tabu na veivakarusa oqo ena bukawaqa, kei na kubou, kei na cagilaba, kei na covulaca, kei na ^bkavida ni qele, me tilomi ira na ka kece oqo, me vakayacori kina na veiparofisai oqori.

15 Raica au sa kaya vei kemuni, Io, era sa lewevuqa era a sa vakadinadinataka ni na yaco na veika oqo ni na lako mai na Karisito, ia era a ^avakamatei ni ra sa vakadinadinataka na veika oqo.

16 Io, e a vakadinadinataka na veika oqo na parofita ko ^aSinosa, ka a vosa tale ga ko Sinoki me baleta na veika oqo, baleta ni rau a vakadinadinataka na veika sara ga e baleti keda, ni da sa ivovo ni nodrau kawa.

6b 1 Samu. 7:3; Ila. 13:11;

3 Nif. 24:7.

c Isi. 36:26.

7a DV Veiyalayalati.

9a 3 Nif. 8:19.

11a Cakacaka 3:18–20.

12a 2 Nif. 26:8;

3 Nif. 9:13.

14a DV iVolanikalou—Na yaga ni ivolanikalou.

b 1 Nif. 19:11;

2 Nif. 26:5.

15a DV Solibula ena Vakabauta.

16a Ila. 8:19–20.

17 Raica, e a vakadinadinataka tale ga na noda qase ko Jekope me baleta e dua na ^aivovo ni kawa i Josefa. Ka raica eda sa sega li ni dua na ivovo ni kawa i Josefa koi keda oqo? Ia sa sega li ni volai tu na veika oqo ka vakadinadinataka keda, era sa sega beka ni volai tu ena peleti parasa ka a kauta mai Jerusalemi na tamada ko Liai?

18 Ka sa yaco ni sa mai cava na i ka tolusagavulu kava ni yabaki, raica, au na vakaraitaka mada vei kemuni ni a vakaraitaki e vuqa na veika talei vei ira na tamata i Nifai era a vakavotaki, kei ira tale ga era sa vakatokai me ra Leimanaiti, era a vakavotaki, ka sa sovaraki e uludra na veivakalougatataki lelevu ka cecere, ka yaco sara me a vakatakilai koya vakaidina vei ira ni oti ga na nona ^alako ki lomalagi ko Karisito—

19 A sa ^arairai vakayago vei ira ka veiqaravi vei ira; ia ena qai soli malua yani na itukutuku ni nona cakacaka. O koya oqo au sa tinia mada eke na noqu vosa.

Sa vakaraitaki Koya ko Jisu Karisito vei ira na tamata i Nifai ni ra sa soqoni vata yani na lewevuqa ki Vanuasautu, ka sa veiqaravi vei ira; ia sa vakaoqo na nona a vakaraitaki Koya vei ira.

Okati ena wase e 11 ki na wase e 26.

WASE 11

Sa vakadinadinataka na Luvena Daulomani na Tamada—Sa rairai na Karisito ni sa tucake tale mai na mate ka tukuna na Nona Veisorovaki—Era sa tara ko ira na tamata na we ni mavoa e Ligana kei na yavana kei na sarisarina—Era sa kailavaka na Osana—Sa vakatavuvulitaka o koya na ivakarau kei na ivalavala ni papitaiso—Sa mai vua na tevoru na yalo ni veileti—A ivakavuvuli i Karisito sai koya me vakabauta na tamata ka me papitaiso ka ciqoma na Yalo Tabu. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni ra sa soqoni yani vakalewelevu ko ira na tamata i Nifai me vakavolivolita na vale-tabu ena vanua ko Vanuasautu; era sa qoroya ka vakasakita ka veivosakitaka na ^aveisau lelevu ka veivakurabuitaki sa yaco oqo.

2 Era sa veivosakitaki Jisu Karisito tale ga kei na ^aivakatakilakila ni nona mate ka a tukuni tu.

3 Ka sa yaco ni ra sa veivosaki tiko vakai ira, era sa rogoca e dua na ^adomo ka vaka me lako mai lomalagi; ka sa veiraiyaki na matedra ni ra sa sega ni kila na domo era sa rogoca; e sega ni domo kakauwa, ka sega tale ga ni rogo levu; e dina ni sa rogo ^blailai ga ia sa laubasikata sara na lomadra era sa rogoca, ka sa sautaninini kina na yagodra taucoko; io sa laubasikati ira sara ki na yalodra

17a 2 Nif. 3:4–5;
Alama 46:24;
3 Nif. 5:23–24.

18a Cakacaka 1:9–11.

19a 3 Nif. 11:12–15.
11 1a 3 Nif. 8:11–14.
2a Ila. 14:20–27.
3a iVaka. 4:33–36;

Ila. 5:29–33.
b 1 Tui 19:11–13;
V&V 85:6.

ka sa vakavuna na raragi ni lomadra.

4 Ka sa yaco ni ra sa rogoca tale na domo, ia era sa sega ga ni kila na ka sa tukuna.

5 Ka ra sa rogoca tale na domo ena ikatolu ni gauna, era sa vakatudaliga me ra rogoca sara; ka rai matua na matadra ki na vanua ka rorogo tiko mai kina; ka ra rai matua ki lomalagi, na vanua sa rogo mai kina na domo.

6 Ka raica, ena kena ikatolu ni gauna, era sa qai kila na domo era sa rogoca; ka sa tukuna mai vei ira:

7 Raica oqo na ^aLuvequ Dau-lomani ni toko ka'u sa ^bdau vinakata vakalevu, sai koya sa vakalagilagi kina na yacaqu—mo dou rogoci koya.

8 Ka sa yaco, ni ra sa kila na ka sa tukuni era sa rai cake tale ki lomalagi, ka raica ni sa siro sobu mai lomalagi ^ae dua na Tamata sa vakaisulu ena icurucuru vulavula; a sa lako sobu mai ka tu ena kedra maliwa; era sa vakaraici koya kece na lewevuqa, ka ra sa sega ni doudou me ra veivosaki ni ra sa sega ni kilai koya, raica era sa nanuma ga ni sa dua na agilosi sa rairai vei ira.

9 Ka sa yaco ni sa dodoka yani na ligana ka vosa vei ira na tamata ka kaya:

10 Raica, koi Au ko Jisu Karisito

ka ra a vakadinadinataka na parofita ni na lako mai ki vuravura.

11 Ka raica, koi Au na ^ararama kei na vu-ni-bula kei vuravura; ka'u sa gunu oti mai na ^bbilo wiwi ka a solia vei au na Tamada, ena noqu ^ccolata na ivalavala ca ni vuravura me vakalagilagi kina ko Tamada, ia au sa vakayacora na ^dlomai Tamada ena veika kecega mai na ivakatekivu.

12 Ka sa yaco ni sa vosataka oti na veivosaka oqo vei ira na lewevuqa ko Jisu, era sa cuva vakatoboicu ki na qele; ni ra sa qai nanuma ni a ^aparofisaitaki tu ni na mai vakaraitaki koya vei ira na Karisito ni oti na nona lako cake ki lomalagi.

13 Ka sa yaco ni sa vosa vei ira na Turaga ka kaya:

14 Mo ni tucake ka lako mai vei au, mo ni ^adaramaka kina na ligamuni ki na sarisariqu, ka ^btara tale ga na we ni ivako ena ligaqu kei na yavaqu mo ni kila kina ni sai Au na ^cKalou ni Isireli kei na Kalou ni ^dvuravura taucoko, ka'u a vakamatei ena vuku ni ivalavala ca ni vuravura.

15 Ka sa yaco ni ra sa lako yani na lewevuqa ka daramaka na ligadra ki na sarisarina, ka tara na we ni ivako ena ligana kei na yavana; a ra sa kitaka oqo ni ra sa lako yadudua yani me yacova ni ra sa lako taucoko, era sa raica e

7a Maci. 3:17; 17:5;

JS—AT 1:17.

b 3 Nif. 9:15.

8a 1 Nif. 12:6; 2 Nif. 26:1.

11a DV Rarama, Rarama
i Karisito.

b Maci. 26:39, 42.

c Joni 1:29;

V&V 19:18–19.

d Mari. 14:36; Joni 6:38;

V&V 19:2.

12a Alama 16:20.

14a Joni 20:27.

b Luke 24:36–39;

V&V 129:2.

c Ais. 45:3;

3 Nif. 15:5.

d 1 Nif. 11:6.

matadra ka tara ena ligadra, ka ra sa kila vakaidina ka vakadinadinataka ni ^asai koya dina oqo era a vola tu na parofita ni na lako mai.

16 Ia ni ra sa lako kece yani ka vakadinadinataka vakai ira, era sa qai kailavaka kece ka vaka:

17 Osana! Me kalougata na yaca ni Kalou sa Cecere Sara! Era sa cuva sobu e yavai Jisu ka ^avakarokoroko vua.

18 Ka sa yaco ni sa vosa vei ^aNifai ko koya, (ni a tiko ko Nifai ena kedra maliwa na lewevuqa), ka vakaroti koya me lako yani vua.

19 A sa duri cake ko Nifai ka lako yani, a sa cuva sobu vua na Turaga ka reguca na yavana.

20 A sa vakaroti koya na Turaga me tucake, ka sa duri ka tu e matana.

21 Ka sa kaya vua na Turaga: Au sa solia vei iko na ^akaukauwa mo ^bpapitaisotaki ira kina na tamata oqo ni’u sa lako tale ki lomalagi.

22 A sa kaciva tale ^aeso na Turaga ka kaya vakakina vei iratou; ka solia vei iratou na kaukauwa me ra veipapitaisotaki. Ka sa kaya vei iratou: Mo ni lako ka veipapitaisotaki vakaoqo; ka mo ni ^bkakua ni veiletitaka na kena icakacaka.

23 Raica au sa kaya vei

kemudou, ni o koya yadua sa veivutunitaka na nona ivalavala ca ena vuku ni nomudou ^avosa, ka sa ^blomana me papitaisotaki ena yacaqu, mo ni papitaisotaki ira vakaoqo—Raica, mo dou lako sobu ka ^atucake tu e loma ni wai ka papitaisotaki ira ena yacaqu.

24 Ka raica, oqo na veivosa mo dou na kaya, ni cavuta na yacadra, ka kaya:

25 Ena ^adodonu sa solia vei au ko Jisu Karisito, au sa papitaisotaki iko ena yaca ni ^bTamada kei na Luvena kei na Yalo Tabu. Emeni.

26 Mo dou qai ^atabadromuci ira ena wai ka vakamatari ira cake tale mai wai.

27 Mo dou veipapitaisotaki vakaoqo ena yacaqu; raica, au sa kaya vakaidina vei kemudou, eritou sa ^aduabau ga na Tamada kei na Luvena kei na Yalo Tabu; Au sa tu vei Tamaqu ka sa tu vei au ko Tamaqu, ka keirau sa duavata koi Au kei Tamaqu.

28 Ia me vaka au sa vakarota vei kemudou mo ni veipapitaisotaki vakakina. Ni kakua ni ^aveiletitaka na kena icakacaka me vaka e liu; mo dou kakua ni veiletitaka tale ga na noqu ivakavuvuli me vaka ko ni sa dau vakayacora tiko mai.

15a DV Jisu Karisito—
Rairai mai ni Karisito
ni sa tucaketale mai na
mate.

17a DV Sokalou, Qarava.

18a 3 Nif. 1:2, 10.

21a DV Kaukauwa.

^b DV Papitaiso.

22a 1 Nif. 12:7; 3 Nif. 12:1.

^b 3 Nif. 18:34.

23a 3 Nif. 12:2.

^b DV Papitaiso—Veika e
gadrevi me rawa kina
na papitaiso.

^c 3 Nif. 19:10–13.

25a Mosa. 18:13;
V&V 20:73.

DV Papitaiso—Na
kaukauwa dodonu.

^b DV Kalou, Lewe Tolu

Vakalou.

26a DV Papitaiso—
Papitaiso ena
tabadromuci.

27a Joni 17:20–22;
3 Nif. 28:10; Moma. 7:7;
V&V 20:28.

28a 1 Kori. 1:10;
Efe. 4:11–14;
V&V 38:27.

29 E dina, e dina au sa kaya vei kemudou, ko koya sa tiko vua na “yalo ni ^bveileti, sa sega ni noqu, ia sa nona ga na tevero, ni sai koya na tama ni veileti, ka sa dau vakauqeta na yalodra na tamata me ra veileti ka veicudruvi.

30 Raica e sega ni noqu ivakavuvuli me vakayavalati na yalodra na tamata me ra veicudruvi vakaira; ia sa noqu ivakavuvuli me muduki tani sara na veika vakaoqo.

31 Raica e dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, au na tukuna vei kemudou na noqu “ivakavuvuli.

32 Oqo na noqu “ivakavuvuli, ka sa ivakavuvuli e a solia vei au ko Tamaqu; Au sa ^btukuni Tamaqu ka sa tukuni au ko Tamaqu, ia sa tukuni au kei Tamaqu na ^cYalo Tabu; raica Au sa tukuna vei kemudou, sa vakarota ko Tamaqu vei ira na tamata kecega, ena veivanua kecega, me ra veivutuni ka vakabauti au.

33 Ia ko ira yadua sa vakabauti au ka “papitaiso, era na ^bvakabulai; ka sai ira era na ^crawata na matanitu ni Kalou.

34 Ia ko ira yadua sa sega ni vakabauti au ka sega ni papitaiso, era na cudruvi.

35 E dina, e dina au sa kaya vei kemudou, ni oqo na noqu

ivakavuvuli ka’u sa tukuna ni sa ivakavuvuli i Tamaqu; ia ko ira yadua sa “vakabauti au era sa vakabauti Tamaqu talega; ka sa tukuni au vei ira ko Tamaqu, ia ena talevi ira ^bena bukawaqa kei na ^cYalo Tabu.

36 Raica sa tukuni au vakaoqo ko Tamaqu, ia na Yalo Tabu sa tukuni au kei Tamaqu vei koya; ni keitou sa duavata, ko Tamaqu kei Au kei na Yalo Tabu.

37 Au sa kaya tale vei kemudou, ni sa dodonu mo ni veivutuni ka “yaco me vaka na gonelailai ka papitaisotaki ena yacaqu ia kevaka e sega, ko ni na sega sara ni rawata na veika oqo.

38 Au sa kaya tale vei kemudou, ni sa dodonu mo dou veivutuni ka papitaisotaki ena yacaqu ka yaco me vaka na gonelailai, ia kevaka e sega, ko ni na sega sara ni rawata na matanitu ni Kalou.

39 E dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, ni oqo na noqu ivakavuvuli, ko ira yadua sa “tara na nodra vale ena yavu oqo sa tara cake ena dela ni noqu vatu, ia ena sega ni rawati ira na ^bmatamata kei eli.

40 Ia ko koya yadua sa vunautaka me levu cake se lailai sobu mai na kena oqo ka kaya ni noqu ivakavuvuli, sa mai vua na yaloca

29a 2 Timo. 2:23–24;

Mosa. 23:15.

DV Veileti.

b vjs Efe. 4:26 (Ai Kuri);

Mosa. 2:32–33.

31a 2 Nif. 31:2–21.

32a DV Vunau i Karisito.

b 1 Joni 5:7.

c 3 Nif. 28:11;

Ica 5:4.

33a Mari. 16:16.

DV Papitaiso—Kena

yaga.

b DV Vakabulai.

c DV Lagilagi
Vakasilesitili.

35a Ica 4:12.

b 3 Nif. 9:20; 12:2.

c DV Yalo Tabu.

37a Mari. 10:15;

Luke 18:17;

Mosa. 3:19;

3 Nif. 9:22.

39a Maci. 7:24–29;

Ila. 5:12.

DV Uluvatu, Vatu.

b 3 Nif. 18:12–13.

ko koya oqo, ka sa sega ni tara ena dela ni noqu vatu; ia sa tara ena dela ni “yavu nuku ka sa tadola tu na matamata kei eli me tilomi koya, ni sa coka na dobu i ka liwa na cagi ka tabaki koya.

41 O koya mo dou qai lako ka vunautaka na noqu vosa vei ira na tamata oqo, ki na iyalayala kei vuravura.

WASE 12

Sa kacivi iratou ka lesi iratou na lewe tinikarua na tisaipeli ko Jisu—Sa solia vei ira na Nifaiti e dua na ivonau ka tautauvata ga kei na Vunau mai na Ulunivanua—Sa vosataka na Vunau ni Veivakalougatataki—Sa uasivi cake ka liu taumada na nona ivakavuvuli mai na lawa i Mosese—Era sa vakaroti na tamata me ra vinaka sara me vaka sa vinaka sara o Koya kei Tamana—Vakatautauvata-taka na Maciu 5. Rauta na 34 S.K.

Ka sa yaco ni sa vosataka oti na veivosa oqo ko Jisu vei Nifai kei iratou sa kacivi (ia, na kedratou iwiliwili ko iratou sa lesi ka soli vei iratou na kaukauwa kei na dodonu me ratou veipapitaisotaki e “tinikarua), ka raica, sa qai dodoka na ligana vei ira na lewevuqa, ka vosa vei ira ka kaya: Ko ni na ^bkalougata kevaka ko ni na muria na nodratou vosa na lewe

tinikarua ka’u sa ‘digitaka mai na kemuni maliwa me ratou qaravi kemuni ka nomudou italai; au sa solia vei iratou na kaukauwa me ratou papitaisotaki kemuni ena wai; ia ni sa papitaisotaki oti ena wai, au na qai papitaisotaki kemuni ena bukawaqa kei na Yalo Tabu; ia ko ni na kalougata kevaka ko ni sa vakabauti au ka papitaisotaki ni oti na nomuni sa raici au, ka kilai au.

2 Era sa kalougata vakalevu cake ko ira sa “vakabauta na nomuni vosa, ni ko ni sa vakadinadinata ni ko ni a raici au ka kila ni sai Au. Io, era sa kalougata ko ira sa vakabauta na nomuni vosa ka ^blolou sobu ki na yalomalumulumu sa titobu sara ka papitaiso, ni ra na talevi ena ‘bukawaqa kei na Yalo Tabu ka ra na rawata na vakabokoci ni nodra ivalavala ca.

3 Io, sa kalougata ko ira sa “yalomalumulumu ka ^blako mai vei au, ni sa nodra na matanitu vakalomalagi.

4 Sa kalougata ko ira sa dautagi, ni ra na vakacegui.

5 Sa kalougata ko ira sa “yalomalua, ni ra na taukena na ^bvuravura.

6 Sa kalougata ko ira kece sa via “kania ka via ^bgunuva na ‘ivalavala dodonu, ni ra na vakasinaiti ena Yalo Tabu.

40 a 3 Nif. 14:24–27.

12 1 a 3 Nif. 13:25.

b DV Vakalougatataka, Kalougata, Veivakalougatataki.

c DV Kaci, Kacivi Vakalou, iLesilesi.

2 a V&V 46:13–14.

DV Vakabauta.

b Ica 4:13–15.

c 3 Nif. 11:35; 19:13.

3 a V&V 56:17–18.

DV Yalomalumulumu, Yalomalua.

b Maci. 11:28–30.

5 a Roma 12:16;

Mosa. 3:19.

DV Yalomalumulumu, Yalomalua.

b DV Vuravura.

6 a 2 Nif. 9:51;

Inosi 1:4.

b Jere. 29:13.

c Na Vosa. 21:21.

7 Sa kalougata ko ira sa ^adaulo-loma, ni ra na lomani.

8 Sa kalougata ko ira kece sa ^asavasava na lomadra, ni ra na ^braica na Kalou.

9 Sa kalougata ko ira kece sa ^adautataro, ni ra na vakatokai me ^bluve ni Kalou.

10 Sa kalougata ko ira kece sa ^avakacacani ena vuku ni ya-caqu, ni sa nodra na matanitu vakalomalagi.

11 Dou sa kalougata ni dou sa vosa vakacacataki, ka vakacacani, ka vosacataki vakailasu ena ka kecega e ca ena vukuqu, mai vei ira na tamata;

12 Dou reki ka marau vakalevu, ni sa levu na kena ^aisau vei kemudou mai lomalagi; raica sa vakaoqo na nodra vakacacani ira na parofita era sa bula e liu vei kemudou.

13 E dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, Au sa solia vei kemudou mo dou ^amasima kei vuravura; ia kevaka sa seyavu mai na masima na kena tuituina, ena qai vakatuituinataki tale ena cava na vuravura? Ia sa qai sega ni yaga na masima ena dua na ka, me biu ga ki tautuba me ra buturaka sobu ko ira na tamata.

14 E dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, Au sa solia vei kemudou mo dou rarama vei ira na tamata oqo. Na koro sa tara toka

ena dua na delana, sa sega ni tabonaki rawa.

15 Raica, sa tutuvaki li na ^acina ka qai biu toka ena ruku ni vakarau ni sila? E segai, ena biu ga ena kena itutu me cinavi ira kece sa tiko e vale;

16 O koya me caudre vakakina na nomudou ^ararama e matadra na tamata oqo, me ra raica na nomudou ivalavala vinaka ka vakalagilagia na Tamamudou sa tiko mai lomalagi.

17 Dou kakua ni nanuma ni'u sa lako mai me'u vakarusa na lawa, se na parofita. Raica au sa sega ni lako mai me'u vakarusa, me'u vakayacora ga;

18 Au sa kaya vakaidina vei kemudou, ena sega ni takali e dua na matanivola lailai se dua na tikina lailai sara mai na ^alawa, raica ena vakayacori kecega ena vukuqu.

19 Ka raica, au sa solia vei kemudou na lawa kei na ivakaro i Tamaqu, mo dou vakabauti au sara ka veivutunitaka na nomudou ivalavala ca, ka lako mai vei au ena ^ayalo sa raramusumusu kei na yalo sa bibivoro. Raica sa tu vei kemudou na ivakaro ka sa vakayacori na ^blawa.

20 O koya mo dou lako mai kina vei au mo dou vakabulai; au sa kaya vakaidina vei kemudou, kevaka dou sa sega ni

7a DV Loloma Cecere.

8a DV Savasava.

b V&V 93:1.

9a DV Dautataro.

b DV Luve ni Kalou.

10a V&V 122:5–9.

DV Veivakacacani.

12a Ica 12:4.

13a V&V 101:39–40.

DV Masima.

15a Luke 8:16.

16a 3 Nif. 18:24.

18a DV Lawa i Mosese.

19a 3 Nif. 9:20.

DV Yalo

Raramusumusu.

b 3 Nif. 9:17.

muria na noqu vunau, ka'u sa vakaroti kemudou kina oqo dou na sega sara ni curu ki na matanitu vakalomalagi.

21 Dou sa rogoca ni ra kaya ko ira e liu ka sa volai tale tu ga, mo kakua ni "laba, ia ko koya ena laba, ena lewai koya na mataveilewai ni Kalou;

22 Ia au sa kaya vei kemudou, O koya yadua sa cudru walega vua na wekana, ena lewai ena nona mataveilewai. Ia ko koya ena vosa vakacacataka na wekana ni sa beitaka me ca, ena lewai koya na mataveilewai levu; ia ko koya ena kaya, Ko iko na lialia, ena rawa ni biu ki na bukawaqa mai eli.

23 Ia kevaka ko sa lako mai vei au, se sa lomamu mo lako mai vei au ka qai nanuma ni sa beitaki iko na wekamu ena dua na ka—

24 Mo lako, mo drau "veivakaduavatataki mada e liu kei na wekamu, mo qai lako mai vei au ena lomamu taucoko, au na qai ciqomi iko.

25 Kusarawa mo drau veivinkati kaya kei na nomu meca ni drau sa lako vata kaya ena sala, de na rawai iko ko koya, ka ko na qai biu ki vale ni veivesu.

26 E dina, e dina, au sa kaya vei iko, ko na sega sara ni sereki mai kina, ko na sauma kece mada na senaini e lavaki. Ia ko sa rawa li ni sauma e dua na "senaini ni ko sa

tiko ena vale ni veivesu? E dina, e dina, au sa kaya vei iko, E segai.

27 Raica, era sa vola tu ko ira e liu, mo kakua ni "dauveibutakoci;

28 Ia, au sa kaya vei kemudou, o koya yadua ena raica na yalewa me "dodomo kina, sa veibutakoci oti kaya e lomana.

29 Raica, au sa solia vei kemudou e dua na ivakaro mo dou kakua sara ni vakatara me curu ki "lomamudou e dua na ka oqo;

30 Sa vinaka cake mo dou vakuwai kemudou mai na veika oqo ka colata na nomudou "kauveilatai, ia mo dou kakua ga ni biu ki eli.

31 Sa volai tu, ko koya sa biuta tani na watina, me solia vua na ivola ni "veibiu.

32 E dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, ko koya sa "biuta na watina, ke sa sega ni ^bveidauci, sa vakavuna na nona ^cveibutakoci; ia ko koya erau na veiwatini kaya sa biu, sa ia na veibutakoci.

33 Sa volai tale ga, mo kakua ni bubului vakailasu, ia mo vakayacora vua na Turaga na ka ko sa "bubului kina;

34 Ia e dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, dou kakua sara ni "bubului; kakua ki lomalagi ni sa itikotiko vakaturaga ni Kalou;

35 Kakua tale ga ki vuravura ni sa itutu ni yavana;

36 Ia mo kakua ni bubului ki na

21a L.Y 20:13;
Mosa. 13:21;
V&V 42:18.

24a DV Veivosoti.

26a Alama 11:3.

27a 2 Nif. 9:36; V&V 59:6.

28a V&V 42:23.
DV Gagano.

29a Cakacaka 8:22.

30a Maci. 10:38; 16:24;

Luke 9:23.

31a DV Veibiu.

32a Mari. 10:11–12.

b DV Veidauci.

c DV Veibutakoci.

33a DV Bubului.

34a DV Vosa Ca,
Vakacacana.

ulumu, ni ko sa sega ni bulia rawa e dua na drauniulu me vulavula se loaloa;

37 Ia me io na io; me sega na sega, na nomudou vosa; ia kevaka sa levu cake mai vei rau na vosa oqo, sa ca.

38 Ka raica, sa volai tu, me kena isau na “mata na mata, ka me kena isau ni bati na bati;

39 Ia, au sa kaya vei kemudou, dou kakua ni “veisaisaumitaka na ca, ia kevaka e dua sa sabica na balumu imatau, ^bgolea talega vua na yasana kadua;

40 Ia kevaka e dua sa veilewa-itaki iko ka kauta tani na nomu icurucuru, laiva me nona tale ga na nomu itutuvi;

41 Ia kevaka e dua sa vakasaurataki iko mo drau lako vata kaya ena dua na maile, lako vata kaya ena kena ikarua.

42 “Solia vua sa mai kerekere vei iko, ia kakua ni bureitaka vua sa mai kerea mada e dua na nomu ka.

43 Ka raica sa volai tale tu ga, mo lomana na wekamu ka cata na nomu meca;

44 Ia raica, au sa kaya vei kemudou, dou lomani ira na nomudou “meca, dou vosavinakataki ira sa rukaki kemudou, dou caka vinaka vei ira sa cati kemudou, ka ^bmasulaki ira sa vakacacani kemudou ka vakararawataki kemudou;

45 Mo dou luvena rawa kina na Tamamudou sa tiko mai lomalagi; raica sa vakacabera ko koya na nona matanisiga vei ira na tamata ca kei ira na tamata vinaka.

46 Ia na lawa kecega sa volai tu e liu sa vakayacori kece sara ena vukuqu.

47 “Sa takali yani na veika makawa, ka sa yaco ni sa vou na ka kecega.

48 O koya au sa gadreva kina mo dou “vinaka sara me vakataki au, se me vaka na Tamamudou sa tiko mai lomalagi.

WASE 13

Sa vakatavulica ko Jisu vei ira na Nifaiti na Masu ni Turaga—Me ra na maroroya na iyau mai lomalagi—Era sa vakaroti na lewe tinikarua na tisai-peli me ra kakua ni leqataka na veika vakayago ena nodra cakacaka vakalotu—Vakatautauvatataka na Maciu 6. Rauta na 34 S.K.

E DINA, e dina, au sa kaya ni’u gadreva, mo ni “soli ka ni loloma vei ira na dravudravua; ia mo ni qarauna vinaka mo ni kakua ni soli ka ni loloma e matadra na tamata me ra raici kemuni kina; kevaka e vakaoqo, ena sega na kemuni isau mai vua na tamamuni sa tiko mai lomalagi.

2 O koya gona, ni ko sa soli ka ni loloma, mo kakua ni uvuca na davui e matamu me vaka era sa

38a Vuna. 24:20.

39a 3 Nif. 6:13; 4 Nif. 1:34;
V&V 98:23–32.

b DV Yalo Vosota.

42a Jeko. 2:17–19;

Mosa. 4:22–26.

44a Na Vosa. 24:17;
Alama 48:23.

b Cakacaka 7:59–60.

47a 3 Nif. 15:2, 7;

V&V 22:1.

48a Maci. 5:48;
3 Nif. 27:27.

DV Vinaka Sara.

13 1a DV Soli Ka ni Loloma.

dau kitaka na dauveivakaisini ena veivalenilotu kei na veigau-nisala, me ra “vakalagilagi kina mai vei ira na tamata. Au sa kaya vakaidina vei kemuni, sa tu ga vei ira na kena isau.

3 Ia ko iko, ni ko sa soli ka ni loloma me kakua ni kila na ligamu imawi na ka sa solia na ligamu imatau;

4 Me vuni kina na nomu soli ka ni loloma; ia na Tamamu sa raica na ka e vuni, ena sauma votu vei iko.

5 Ia ni ko sa “masu, mo kakua ni vakataki ira na dauveivakaisini, raica era sa vinakata me ra tu ena veivalenilotu kei na veitutu ni sala ka masu, me ra raici ira kina ko ira na tamata. Au sa kaya vakaidina vei kemuni, sa tu ga vei ira na kena isau.

6 Ia ko iko, ni ko sa masu, curu ki na nomu loqi, ia ni ko sa sogota na kena katuba, masu vua na Tamamu sa tabogo; ia na Tamamu sa raica na ka e vuni, ena sauma votu vei iko.

7 Ia ni ko ni sa masu, kakua ni cavuta na vosa tawayaga me vakataki ira na tawa lotu, ni ra sa nana era na rogoci ni ra sa vosa balabalavu.

8 O koya mo ni qai kakua ni vakataki ira, raica sa “kila e liu na Tamamuni na ka sa yaga vei kemuni, qai muri na nomuni kerekere vua.

9 O koya mo ni qai “masu kina ^bvaka^oqo: “Tamai keimami mai lomalagi, me vakarokorokotaki na yacamuni.

10 Me caka na lomamuni e vuravura me vaka sa caka mai lomalagi.

11 Ka mo ni vosoti keimami ena vuku ni neimami idinau, me vaka keimami sa vosoti ira era sa dinau vei keimami.

12 Mo ni kakua ni “kauti keimami ki na veitemaki, ka mo ni vakabulai keimami mai na ca.

13 Ni sa nomuni na matanitu, kei na kaukauwa, kei na lagilagi, ka sega ni mudu. Emeni.

14 Ni kevaka ko ni sa “vosoti ira na tamata ena nodra caka cala, ena vosoti kemuni tale ga na Tamamuni vakalomalagi;

15 Ia kevaka ko ni sa sega ni vosoti ira na tamata era sa cakacala vei kemuni, ena sega tale ga ni vosota na nomuni cakacala na Tamamuni.

16 Me kena ikuri, ni dou sa “lolo, kakua ni vakaveveku mata me vakataki ira na dauveivakaisini, ni ra sa vakatanitaka na matadra me rairai vei ira na tamata na nodra lolo. Au sa kaya vakaidina vei kemuni, sa tu ga vei ira na kena isau.

17 Ia ko iko, ni ko sa lolo, lumuta na ulumu ka tavoya na matamu;

18 Me kakua kina ni rairai vei ira na tamata na nomu lolo, vua

2a V&V 121:34–35.

5a DV Masu.

8a V&V 84:83.

9a DV Masu.

b Maci. 6:9–13.

c DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou—Kalou na
Tamana.

12a vjs Maci. 6:14
(Ai Kuri).

14a Mosa. 26:30–31;
V&V 64:9.

DV Veivosoti.

16a Ais. 58:5–7.

DV Lolo.

ga na Tamamu sa “tabogo; ia na Tamamu sa raica na ka sa vuni, ena sauma votu vei iko.

19 Mo ni kakua ni kumuna vata vei kemuni na iyau e vuravura, ka na vakacacana kina na sarasara kei na veveka, a sa ravabasuka kina na daubutako ka butakoca;

20 Ia mo ni kumuna vata vei kemuni na “iyau mai lomalagi, sa sega ni vakacacana na sarasara se na veveka, a sa sega ni rava-basuka kina na daubutako me butakoca.

21 Raica ena tiko ga na yalomuni ena yasana sa tiko kina na nomuni iyau.

22 A “cina ni yago na mata; kevaka, sa dua tu ga na rai ni matamu, ena rarama kina na yagomu taucoko.

23 Ia kevaka sa rai na matamu ki na ca, ena sinai na yagomu ena butobuto. Ia kevaka sa butobuto na rarama sa tu e lomamu, sa vakacava na levu ni butobuto ko ya!

24 Sa sega ni dua na tamata sa “qarava rawa e rua na turaga; raica ena cata e dua ka lomani koya ka dua, se na kabita e dua ka beci koya ka dua. Ko ni sa sega ni qarava rawa na Kalou kei na iYau.

25 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa qai golevi iratou na le tinikarua sa digitaka ko koya ka kaya: Mo dou nanuma tiko na vosa au sa vosa-taka. Raica au sa digitaki kemudou mo dou “qaravi ira na tamata

oqo. O koya au sa kaya kina vei kemudou, mo dou ^bkakua ni lomaocaoca ena vuku ni nomudou bula, ena ka mo dou kania se na ka mo dou gunuva; se ena vuku ni yagomudou ena ka mo dou vakaisulu kina. Sa sega li ni ka levu na bula ka lailai na kakana, ia na yago tale ga ka lailai na isulu?

26 Raica, na manumanu vuka, ni ra sa sega ni daukabukaburaki se dautamusuki se daukumuna vata ki na lololo; a sa vakani ira na Tamamuni vakalomalagi. Dou sa sega beka ni uasivi cake vei ira?

27 Ia ko cei vei kemudou, ena nona vakasama ga, sa rawa me vakuria na kena balavu ena dua na kiupiti?

28 Ia a cava dou sa lomaocaocata kina na isulu? Dou vakana-uma mada na via via ni veikau, era sa tubu vaka evei? Era sa sega ni daucakacaka se dautali;

29 Ia au sa kaya vei kemudou, O Solomoni sara mada ga ena nona lagilagi kecega, sa sega ni vakaisulu me vaka e dua vei ira oqo.

30 Ia kevaka sa vakasuluma vakaoqo na Kalou na co ni veikau ka tu edaidai, ka sa biu ki na lovo ena mataka, ena gu vakalevu cake me vakasulumi kemudou kevaka dou sa vakabauta vakaidina sara.

31 O koya mo dou qai kakua ni lomaocaoca ka kaya: A cava eda na kania? se, A cava eda na gunuva? se, A cava eda na vakaisulu kina?

18a V&V 38:7.

20a Ila. 5:8; 8:25.

22a V&V 88:67.

24a 1 Samu. 7:3.

25a DV Veiqaravi.

b Alama 31:37–38;

V&V 84:79–85.

32 Raica sa kila na Tamamudou Vakalomalagi ni sa yaga vei kemudou na ka kecega oqo.

33 Ia mo dou vakasaqara tau-mada na “matanitu ni Kalou kei na nona ivalavala dodonu, ia ena soli me kena ikuri vei kemudou na ka kecega oqo.

34 O koya mo dou qai kakua ni lomaocaoca ena vuku ni mataka, ena lomaocaoca na mataka ena vuku ni kena ka. Sa rauta na siga na kena ca.

WASE 14

Sa vakarota ko Jisu: Kakua ni dau-lelewa; dau kerekere vua na Kalou; qarauni ira na parofita vakailasu—Sa yalataka na veivakabulai kivei ira era cakava na lomai Tamada—Vaka-tautauvatataka na Maciu 7. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni sa cavuta oti na veivosa oqo ko Jisu, sa gole tale vei ira na lewevuqa ka kaya: E dina, e dina, au sa kaya vei kemuni, Mo ni “kakua ni daulelewa, de ko ni na lewai.

2 “Ia na lewa ko ni na kitaka, ko ni na lewai kina; kei na ivakarau ko ni sa vakarautaka, ena vakarautaki tale ga vei kemuni.

3 Ia ka vakaavei ni ko sa raica na malamala ena mata ni wekamu, ka ko sa sega ni nanuma na kau e matamu?

4 Se, ko na kaya vakaavei vua na wekamu: Me’u leuta mada na

malamala mai na matamu—ka raica, sa tu na kau e matamu?

5 Na dauveivakaisini ko iko, mo cavuta mada e liu na “kau mai na matamu; ia ko na qai raica vinaka mo leuta na malamala mai na mata ni wekamu.

6 Mo ni kakua ni solia na ka “tabu vei ira na koli, se biuta na nomuni mataniciva e matadra na vuaka, de ra butuka sobu e yavadra ka ra vuki mai ka basuraki kemuni.

7 Mo ni “kerekere, ka na soli vei kemuni; mo ni vakasaqara, ka ko ni na kunea; mo ni tukituki, ka na dolavi vei kemuni.

8 Ni sa rawata ko koya yadua sa kerekere; ka sa kunea ko koya sa vakasaqara; ka na dolavi vua sa tukituki.

9 Se ko cei mada vei kemuni, kevaka e kere madrai na luvena, me na solia vua e dua na vatu?

10 Se kere ika, me na solia vua e dua na gata?

11 Ia kevaka ko ni sa kila, koi kemuni na tamata ca, mo ni solia na ka vinaka vei ira na luvemuni, sa na levu cake sara na nona solia na veika vinaka na Tamamuni sa tiko mai lomalagi vei ira sa kerekere vua?

12 O koya gona, na ka vakayadua ga ko ni sa vinakata me ra kitaka vei kemuni na tamata, mo ni “kitaka vakatalega kina vei ira, raica sa vakaoqo na lawa kei na nodra ivakavuvuli na parofita.

33a Luke 12:31.
14 1a vjs Maci. 7:1–2
(Ai Kuri);
Joni 7:24.

2a Moma. 8:19.
5a Joni 8:3–11.
6a DV Tabu.
7a 3 Nif. 27:29.

DV Masu.
12a DV Yalololoma.

13 Mo ni curu ki na matamata ni koro “qiqo; raica sa lalaga na matamata ni koro, ka ^brabailevu na sala, sa basika ki na rusa, a ra sa lewevuqa sa curu kina;

14 Ni sa qiqo na “matamata ni koro, ka ^brabailailai na sala sa basika ki na bula, a ra sa ^clewelailai sa kunea.

15 Ia mo ni qarauni kemuni vinaka mai vei ira na “parofita vakailasu, era sa lako mai vei kemuni ka vakaisulu vaka na sipi, a ra sa wolifa daukata e lomadra.

16 Mo ni na kilai ira ena vuadra. Sa beti li na vua ni vaini mai na wa vakavotona, se na lolo mai na soni?

17 Sa vakakina ni sa vuataka na vua vinaka na kau vinaka kecega; a sa vuataka na vua ca na kau ca.

18 E sega na kau vinaka sa vuataka rawa na vua ca, se na kau ca sa vuataka rawa na vua vinaka.

19 Raica na kau vakayadua ga sa sega ni “vuataka na vua vinaka, sa tamusuki sobu ka biu ki na bukawaqa.

20 O koya oqo, ko ni na kilai ira mai na “vuadra.

21 Ko ira kecega sa kaya vei au, Turaga, Turaga, ena sega ni curu ki na matanitu vakalomalagi; ia ko koya ga sa cakava na lomai Tamaqu sa tiko mai lomalagi.

22 Era na lewevuqa era na “kaya

vei au ena siga ko ya: Turaga, Turaga, keimami a sega li ni parofisai ena yacamuni, ka vakasevi ira na tevero ena yacamuni, ka kitaka na cakacaka talei e vuqa ena yacamuni?

23 Ia ka’u na qai tukuna vei ira: Au sa sega sara ni “kilai kemuni; mo ni ^blako tani vei au, koi kemuni sa daukitaka na cakacala.

24 O koya yadua sa rogoca na noqu vosa oqo ka cakava, Au na vakatautauvatataka kei na tamata vuku sa tara na nona vale ena dela ni “vatu—

25 A sa tau mai na “uca, ka coka na dobui, ka liwa mai na cagi ka tabaka na vale ko ya; a sa sega ni ^bbale ni sa tauyavutaki tu ena dela ni vatu.

26 Ia ko koya yadua sa rogoca na noqu vosa oqo ka sega ni cakava, ena vakatautauvatataka kei na tamata lialia sa tara na nona vale ena dela ni “nuku—

27 A sa tau mai na uca, ka coka na dobui, ka liwa na cagi ka tabaka na vale ko ya; a sa bale kina, ia sa ka levu sara na kena bale.

WASE 15

*Sa vakarorogotaka ko Jisu ni sa vakayacora ko Koya na lawa i Mosese—
Sa i ira na Nifaiti na so tani tale na sipi ka a vosa kina ko Koya mai*

13a Luke 13:24; 3 Nif. 27:33.

b V&V 132:25.

14a 2 Nif. 9:41; 31:9, 17–18;
V&V 22.

b 1 Nif. 8:20.

c 1 Nif. 14:12.

15a Jere. 23:21–32;

2 Nif. 28:9, 12, 15.

19a Maci. 3:10;

Alama 5:36–41;

V&V 97:7.

20a Luke 6:43–45;

Moro. 7:5.

22a Alama 5:17.

23a Mosa. 5:13; 26:24–27.

b Luke 13:27.

24a DV Uluvatu, Vatu.

25a Alama 26:6;

Ila. 5:12.

b Na Vosa. 12:7.

26a 3 Nif. 11:40.

Jerusalemi—Era sa sega ni kila na nona tamata na Turaga mai Jerusalemi na sipi ni Isireli era sa veiseyaki tu ena vuku ni nodra cakacala. Rauta na 34 S.K.

Ka sa yaco ni sa tinia na nona vosa ko Jisu, sa vakaraici ira na lewevuqa ka kaya kivei ira: Raica, ko ni sa rogoca na noqu ivakavuvuli ni bera ni'u lako cake vei Tamaqu; ia ko koya yadua sa nana ka "muria na noqu ivakavuvuli, au na ^bvakaturi koya cake ena siga mai muri.

2 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa kila ni tiko ena kedra maliwa e so era sa le-cava ka kurabuitaka na ka sa tukuna me baleta na "lawa i Mosese; era sa sega ni kila na ibalebale ni nona kaya ni sa takali yani na veika makawa, ka sa yaco ni sa vou na ka kecega.

3 A sa kaya vei ira: Mo ni kaku ni kurabui ni'u sa kaya vei kemuni ni sa takali yani na veika makawa, ka sa yaco ni sa vou na ka kecega.

4 Raica, au sa kaya vei kemuni, sa vakayacori taucoko na "lawa ka a soli vei Mosese.

5 Raica sai "au ga ka'u a solia na lawa, ka sai au sa veiyalayalati kei ira na noqu tamata na Isireli; o koya au sa vakayacora kina na

lawa ka ni'u a lako mai me'u ^bvakayacora na lawa; o koya sa mai cava kina.

6 Raica au sa "sega ni vakacacana na nodra ivakavuvuli na parofita, ni sa vuqa na nodra ivakavuvuli e sa bera ni vakayacori vei au, ia au sa kaya vakaidina vei kemuni, ena yaco mada na ka kecega.

7 Ia ni'u sa kaya vei kemuni ni sa takali yani na veika makawa, au sega ni vakarusa kina na veika sa tukuni tu ni na yaco mai.

8 Ia raica, e sa bera ni vakayacori taucoko na "veiyalayalati ka'u a cakava vei ira na noqu tamata; ia sa mai cava ga vei au na lawa e a soli vei Mosese.

9 Raica, koi Au na "lawa kei na ^brarama. Mo ni muri au ka vosota me yacova na ivakataotioti, mo ni na "bula kina; ia ko koya sa ^dvosota me yacova na ivakataotioti, au na solia vua na bula tawamudu.

10 Raica, au sa solia vei kemuni na "ivunau; ia mo ni talairawarawa ki na noqu ivunau. Raica sai koya oqo na lawa kei na nodra ivakavuvuli na parofita ka rau sa ^btukuni au vakaidina.

11 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa qai kaya vei iratou na le tinikarua sa digitaka ko koya:

15 1a Jeme. 1:22.

b 1 Nif. 13:37;

V&V 5:35.

2a DV Lawa i Mosese.

4a Mosa. 13:27–31;

3 Nif. 9:17–20.

5a 1 Kori. 10:1–4;

3 Nif. 11:14.

DV Jiova.

b Alama 34:13.

6a 3 Nif. 23:1–5.

8a 3 Nif. 5:24–26.

9a 2 Nif. 26:1.

b DV Rarama, Rarama

i Karisito.

c Joni 11:25;

V&V 84:44.

d DV Vosota.

10a 3 Nif. 12:20.

b Mosa. 13:33.

12 Oi kemudou na noqu tisai-peli; ka dou sa nodra rarama na tamata oqo, ko ira na ivovo ni mataqali i ^aJosefa.

13 Ia raica, na ^avanua oqo sa nomudou ivotavota vakawa; ka sa solia o Tamaqu mo dau taukena.

14 Ia e a sega vakadua ni vakaroti au ko Tamaqu me'u ^atukuna vei ira na wekamuni sa tiko mai Jerusalem.

15 E sega vakadua tale ga ni vakaroti au ko Tamaqu me'u tukuni ira na ^ayavusa tale eso ni mataqali i Isireli sa kauti ira tani mai ke ya ko Tamada.

16 Ia oqo ga na ka sa vakarota ko Tamaqu me'u tukuna vei ira:

17 Ni so tani tale na noqu sipi, era sa sega ni tiko ena bai oqo; sa kilikili me'u kauti ira tale ga mai, a ra na rogoca na domoqu; ena qai duabau ga na qele ni sipi, ka duabau ga na ^aivakatawa.

18 Ia era sa sega ni ^akila na noqu vosa, ena vuku ni domodomoqa kei na tawavakabauta; a sa vakaroti au kina ko Tamaqu me'u kaku tale ni tukuna vei ira e dua na ka me baleta na ka oqo.

19 Ia e dina, au sa kaya vei kemudou, sa vakaroti au ko Tamaqu, ka'u sa tukuna vei kemudou ni dou a tawasei tani mai vei ira ena vuku ni nodra caka cala; ena vuku gona ni nodra cakacala era sa sega kina ni kilai kemuni.

20 Ia au sa kaya vakaidina vei kemudou, ena vuku ni nodra cakacala, era sa sega tale ga ni kilai ira kina na yavusa tale e so sa tawasei ira tani ko Tamada mai vei ira.

21 Au sa kaya vakaidina vei kemudou, sai kemuni ga au sa kaya kina vakaoqo: E so ^atani tale na noqu sipi, era sa sega ni tiko ena bai oqo; sa kilikili me'u kauti ira tale ga mai, a ra na rogoca na domoqu; ena qai duabau ga na qele ni sipi, ka duabau ga na ivakatawa.

22 Ia era sa sega ni kila na ibalebale ni noqu vosa ni ra sa nanuma ni'u sa tukuni ira na ^aMatanitu Tani; ia era sa sega ni kila ni ra na ^bsaumaki mai na kai Matanitu Tani ena vuku ni nodra vunau.

23 Ia era sa sega ni kila na ibalebale ni noqu kaya ni ra na rogoca na domoqu; era sa sega tale ga ni kila ni na sega ni rogo na domoqu vei ira na ^aMatanitu Tani—ka'u na sega ni vakaraitaki au vei ira, vakavo ga ena ^bYalo Tabu.

24 Ia raica, ko ni sa rogoca na ^adomoqu, ka raici au; ko ni sa noqu sipi ka ko ni sa wili vata kei ira sa ^bsolia vei au ko Tamada.

WASE 16

Ena sikovi ira na sipi tale e so ni Isireli era sa yali ko Jisu—Ena yaco na

12a DV Josefa, Luvei Jekope.

13a 1 Nif. 18:22–23.

14a 3 Nif. 5:20.

15a 3 Nif. 16:1–4.

DV Isireli—Na mataqali e tini kei Isireli sa yali

voli.

17a DV iVakatawa Vinaka.

18a V&V 10:59.

21a Joni 10:14–16.

22a DV Matanitu Tani.

b Cakacaka 10:34–48.

23a Maci. 15:24.

b 1 Nif. 10:11.

DV Yalo Tabu.

24a Alama 5:38;

3 Nif. 16:1–5.

b Joni 6:37; V&V 27:14.

kosipeli ena siga mai muri kivei ira na kai Matanitu Tani ka qai lako ki na mataqali i Isireli—Era na veirai e matadra na tamata ni Turaga ena gauna ena vakalesui Saioni tale mai kina ko Koya. Rauta na 34 S.K.

E DINA, e dina au sa kaya vei kemudou, ^aeso tani tale na noqu sipi, ia era sega ni tiko ena vanua oqo se mai Jerusalemi, se ena dua na vanua vakavolivolita ka’u a vei qaravi voli kina.

2 Ia ko ira ka’u sa vosa kina oqo, era sa sega mada ni rogoca na domoqu; ka’u a sega mada ni bau vakaraitaki au vei ira.

3 Ia sa vakaroti au na Tamada me’u lako vei ^aira, era na rogoca na domoqu, ka ra na wili vata kei ira na noqu sipi, me duabau ga kina na qele ni sipi ka duabau ga na ivakatawa; ia au sa lako me’u vakaraitaki au vei ira.

4 Ka’u sa vakaroti kemudou mo dou vola na ^aveivosa oqo ni’u sa gole yani, ia ko ira na noqu tamata ka tiko mai Jerusalemi, ko ira era sa kilai au ka a cakacaka vata voli kei au, kevaka era sa sega ni kerea vua na Tamada ena yacaqu me ra kilai kemuni kei ira na yavusa tale e so ena kaukauwa ni Yalo Tabu, sa na maroroi tu ga na noqu vosa ko ni sa vola me qai vakaraitaki vei ira na ^bVeimatanitu Tani, ia

ena taucoko ni nodra gauna na Veimatanitu Tani, era na qai kauta lesu tale yani vei ira na ivovo ni nodra kawa era sa veiseyaki tu e delai vuravura ena vuku ni nodra tawavakabauta, me ra ^ckila kina ni sai au na nodra Dauveivueti.

5 Ka’u na qai ^asoqoni ira kece, mai na yasai vuravura e va; ka’u na qai vakayacora kina na ^bveiya-layalati ka cakava ko Tamada vei ira na ^cmataqali i Isireli.

6 Era sa kalougata ko ira na ^aMatanitu Tani, ni ra sa vakabauti au ena vuku ni ^bYalo Tabu, o koya sa vakadinadinataki au kei na Tamada vei ira.

7 Raica, sa kaya ko Tamada, ko ni sa sega ni vakabauti au koi kemuni na mataqali i Isireli; ia me vaka ni ra sa vakabauti au na matanitu tani, ena kau kina vei ira na dina ena ^asiga mai muri, ka na vakatakilai kina vei ira na taucoko ni veika oqo.

8 Ia ena ca sa kaya ko Tamada, ko ira na Matanitu Tani era sa tawavakabauta—e dina ga era sa lako mai ki na vanua oqo, ka ra sa mai ^avakatalabusesetaki ira na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli; ka ra sa ^bvakatalai ira tani na noqu tamata, na mataqali i Isireli mai na kedra maliwa ka butuki ira sobu e yavadra;

9 Ena vuku ni yalololoma i

16 1a 3 Nif. 15:15.
DV Isireli—Na mataqali e tini kei Isireli sa yali voli.
3a 3 Nif. 17:4.
4a DV iVolanikalou.
b 1 Nif. 10:14;
3 Nif. 21:6.

c Isi. 20:42–44; 3 Nif. 20:13.
5a DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.
b 3 Nif. 5:24–26.
c 1 Nif. 22:9;
3 Nif. 21:26–29.
6a 1 Nif. 13:30–42;
2 Nif. 30:3.

b 2 Nif. 32:5;
3 Nif. 11:32, 35–36.
DV Yalo Tabu.
7a DV Vakalesui Mai ni Kosipeli.
8a 1 Nif. 13:14;
Moma. 5:9, 15.
b 3 Nif. 20:27–29.

Tamada vei ira na Matanitu Tani, kei na nona lewa na Tamada vei ira na noqu tamata ko ira na mataqali i Isireli, e dina, e dina, au sa kaya vei kemuni, ni sa na oti kece na veika oqo, ka' u sa laiva me ra yaviti na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli, ka me ra vakararawataki, ka "vakamatei ka vakasevi tani mai na kedra maliwa, ka ra na cati ka vakasiusiutaki, ka ra na vosa beci—

10 Ka sa vakarota gona kina ko Tamada me' u kaya vakaoqo vei kemudou: Ena siga era sa ivalavala ca kina ki na noqu kosipeli ka biuta laivi na taucoko ni noqu kosipeli ko ira na vei-Matanitu Tani, ka ra "laveti cake ena qaciqacia ni yalodra ka beca na veimatanitu kecega kei na tamata kecega e vuravura taucoko, ka vakasinaiti ena veimataqali lasu kecega kei na veidabui, na ilawaki, kei na veimataqali veivakaisini kecega kei na laba, ^bbete vakailasu kei na veibutakoci, kei na veika vuni vakasisila kecega; ka kevaka era sa vakayacora na veika kece oqo ka ra sega ni ciqoma na taucoko ni noqu kosipeli, raica, sa kaya ko Tamada, Au na kauta tani mai vei ira na taucoko ni noqu kosipeli.

11 Ka' u na qai "nanuma na veiyalayalati au a cakava vei ira na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli, ka' u na qai kauta yani vei ira na noqu kosipeli.

12 Ka' u na vakaraitaka vei kemuni na mataqali i Isireli, ni ra na sega ni rawai kemuni ko ira na Veimatanitu Tani; ia au na nanuma na noqu veiyalayalati kei kemuni na mataqali i Isireli, ka ko ni na qai "kila na taucoko ni noqu kosipeli.

13 Ia sa kaya ko Tamada, kevaka era sa veivutuni ko ira na Veimatanitu Tani ka saumaki mai vei au, era na "wili vata kei ira na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli.

14 Ka' u na sega ni laivi ira na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli, me ra lako yani ena kedra maliwa ka butuki ira sobu, sa kaya na Tamada.

15 Ia kevaka era sa sega ni saumaki mai vei au ka muria na domoqu, au na laivi ira na noqu tamata ko ira na mataqali i Isireli, me ra lako yani ena kedra maliwa ka ra na "buturaki ira sobu, ia era na vaka na masima sa seyavu na kena tuituina, ka sa sega ni yaga ena dua na ka, me biu ga ki tatutuba me ra buturaka sobu na noqu tamata ko ira na mataqali i Isireli.

16 E dina, e dina, au sa kaya vei kemuni, sa vakaroti au ko Tamada—me' u solia na vanua oqo vei ira na tamata oqo me nodra ivotavota vakawa.

17 Ia ena qai vakayacori kina na "vosa sa tukuna ko Aisea na parofita ka kaya:

9a Emosi 9:1–4.
10a Moma. 8:35–41.
b 2 Nif. 26:29.
11a 3 Nif. 21:1–11;
Moma. 5:20.

12a Ila. 15:12–13.
13a Kala. 3:7, 29;
1 Nif. 15:13–17;
2 Nif. 10:18;
3 Nif. 30:2; Epa. 2:9–11.

15a Maika 5:8–15;
3 Nif. 20:16–19;
21:12–21;
V&V 87:5.
17a 3 Nif. 20:11–12.

18 Era sa tabalaka na domodra na ^anomudou ^bivakatawa; era na ia vata na nodra lagasere, ni ra na raica ena matana votu ni na kauti Saioni tale mai na Turaga.

19 Mo ni lagata mai na sere ni marau, mo ni kaikaila vata, na veiyasana lala ni Jerusalemi; ni sa vakacegui ira na nona tamata na Turaga, ka sa sereki Jerusalemi.

20 Sa vakaraitaka mai na Turaga na ligana tabu e matadra na veimatunitu kecega; ia na iyalayala kecega kei vuravura ena kunea na veivakabulai ni Kalou.

WASE 17

Sa vakasalataki ira na tamata ko Jisu me ra vakananuma e lomadra na Nona vosa ka masulaka me ra kila—Sa vakabulai ira na nodra tauvimate—Sa masulaki ira na tamata, ka vakayagataka na vosa sa sega ni volai rawa—Era sa qaravi ira na nodra lalai ko ira na agilosi ka sa vakavolivoliti ira na bukawaqa. Rauta na 34 S.K.

RAICA, a sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa veiraiyaki vei ira na lewevuqa ka kaya kivei ira: Raica, sa yaco mai na noqu ^agauna.

2 Au kila ni ko ni sa malumalumumu mai, ka sega ni ^atugana rawa ki lomamuni na noqu vosa kecega sa vakarota ko Tamada

me'u tukuna vei kemuni ena gauna oqo.

3 O koya mo ni lako mada kina ki na nomuni veivale ka ^avakananuma e lomamuni na veika au sa tukuna; ka mo ni kerea vua na Tamada ena yacaqu mo ni kila rawa, ka ^bvakarautaka na nomuni vakasama ni'u na lako tale mai vei kemuni ni ^cmataka.

4 Ia oqo au sa na ^alako cake mada ki vua na Tamada, au na laki ^braici ira tale ga na ^cyavusa i Isireli era sa yali tu, ka ni ra sa sega ni yali vua na Tamada, ka ni sa kila ko koya na vanua e a kauti ira kina.

5 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa vakararai yani vei ira na lewevuqa ka raica ni ra sa tagi ka raici koya vakamatua yani ka vaka era sa vakamasuti koya me tiko vata mada vakalailai tale kei ira.

6 Ka sa kaya vei ira: Raica, sa vakasinaiti na lomaqu ena ^ayalololoma vei kemuni.

7 Sa tiko li e so na nomuni tauvimate? Mo ni kauti ira mai. Sa tiko li eso era sa lokiloki, na mataboko, na gera, na mudu, na vukavuka, ko ira sa malai, ko ira sa didivara kei ira kecega sa tauvimate tu, mo ni kauti ira mai ka'u na vakabulai ira, ni'u sa yalololoma vei kemuni; io sa vakasinaiti na lomaqu ena loloma cecere.

18a Ais. 52:8–10.
b Isi. 33:1–7.
DV iVakatawa.
17 1a OYA Me lesu tale vei Tamana.
Raica t. 4.

2a Joni 16:12;
V&V 78:17–18.
3a DV Vakananuma.
b V&V 132:3.
c 3 Nif. 19:2.
4a 3 Nif. 18:39.

b 3 Nif. 16:1–3.
c DV Isireli—Na mataqali e tini kei Isireli sa yali voli.
6a DV Yalololoma.

8 Ka ni'u siqema rawa ni ko ni sa gadreva me'u vakaraitaka vei kemuni na veika au a cakava vei ira na wekamuni mai Jerusalemi, ka ni'u raica ni sa "kilikili me'u vakabulai kemuni me vaka na nomuni ^bvakabauta.

9 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo, era sa lako yani ena dua vata na gauna ko ira na lewevuqa, era sa kauti ira mai na nodra tavuimate kei ira sa rarawa tu, na nodra lokiloki, na mataboko, na galu kei na veimataqali mate kecega; a sa "vakabulai ira kecega ko koya, ni ra sa kau yani vua.

10 A ra sa cuva sobu kecega e yavana ka vakarokorokotaki koya, ko ira sa vakabulai kei ira sa bula vinaka tu; a ra sa lewevuqa era sa lako mai ka "reguca na yavana, ka sa suasua na yavana ena wai ni matadra.

11 Ka sa yaco ni sa kaya me ra kau mai vua ko ira na nodra "gonelalai.

12 A ra sa kauti ira mai na nodra gonelalai vei Jisu ka vakatikori ira sobu ena qele vakavolivoliti koya, a sa tu ena kedra maliwa ko Jisu; a ra sa vagalala na lewevuqa me ra lako kece ki liu na gonelalai.

13 Ka sa yaco ni ra sa kau kece mai vei Jisu ka sa tu ena kedra maliwa ko koya, sa qai vakaroti ira na lewevuqa me ra "tekiduru ena qele.

14 Ka sa yaco ni ra sa tekiduru

kece ki na qele, sa vutugu e lo-mana ko Jisu ka kaya: I Tamaqu, au sa "rarawataka na nodra caka ca na tamata ena mataqali i Isireli.

15 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo, sa qai tekiduru tale ga ko koya ki na qele; raica, sa qai masu vua na Tamada, ia sa sega ni rawa me volai na nona masu, era sa vakadinadinataka na lewevuqa era sa rogoci koya.

16 Ia sa vaka oqo na ivakarau ni ka era tukuna: "Sa sega mada ni bau raica na mata se rogoca na daliga, na veika levu ka veivakurabuitaki keimami a raica ka rogoca ena nona vosa ko Jisu vua na Tamada;

17 Ia sa sega na "yame me vosa-taka rawa, ka sega na yalo e bucina rawa, ka sega e dua me vola rawa na veika lelevu ka totoka keimami a raica ka rogoca ena masu i Jisu; ia sa sega ni tukuni rawa na marau e a vakasinaiti kina na yaloi keimami ena neimami sa rogoci koya ni sa masulaki keimami vua na Tamada.

18 Ka sa yaco ni sa tinia na nona masu vua na Tamada ko Jisu sa tu cake; ia era sa luvuci tu ga ko ira na lewevuqa ena levu ni nodra "marau, ka ra sega ni tucake rawa.

19 Ka sa yaco ni sa vosa vei ira ko Jisu ka kaya me ra tucake.

20 A ra sa tucake, a sa kaya vei ira ko koya: Ko ni sa kalougata ena vuku ni nomuni vakabauta.

8a 2 Nif. 27:23; Ica 12:12.

b Luke 18:42.

9a Mosa. 3:5;

3 Nif. 26:15.

10a Luke 7:38.

11a Maci. 19:13–14;

3 Nif. 26:14, 16.

13a Luke 22:41;

Cakacaka 20:36.

14a Mosese 7:41.

16a Ais. 64:4;

1 Kori. 2:9;

V&V 76:10, 114–119.

17a 2 Kori. 12:4.

18a DV Reki.

Ia raica oqo, sa vuabale na noqu marau.

21 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo, sa “tagi, a ra sa vakadinadinataka na lewevuqa, a sa keveti ira yadua na gonelalai ka ^bvakalougatataki ira ka masulaki ira vua na Tamada.

22 A sa qai tagi tale ni sa vakalougatataki ira oti;

23 Sa qai vosa vei ira na lewevuqa ka kaya: Mo ni raici ira na nomuni lalai.

24 Ia ni ra sa raici ira yani, era sa rai cake vaka ki lomalagi ka raica ni sa tadola na lomalagi ka ra sa siro sobu mai lomalagi na agilosu, ka sa vaka e nodra sala sobu mai na bukawaqa; era sa lako mai ka “vakavolivoliti ira na lalai ko ya, a sa vakavolivoliti ira na bukawaqa; ka ra sa veiqaravi vei ira ko ira na agilosu.

25 Era sa raica ka rogoca ka vakadinadinataka ko ira na lewevuqa; era sa kila ni sa dina na nodra itukutuku, ni ra a raica taucoko ka rogoca ko ira yadua vakataki ira; ia na kedra iwiliwili e rauta beka ni rua na udolu ka lima na drau na tamata; ko ira na tagane, na yalewa kei na gone.

WASE 18

Sa tauyavutaka ko Jisu na sakaramede ena kedra maliwa na Nifaiti—Era sa vakaroti me ra dau masu tiko ga ena Yacana—Era na cudruvi ko

ira era kania na Lewena ka gunuva na Nona dra ka sega ni bula ganita—Sa soli na kaukauwa vei iratou na tisaipeli me ratou solia na Yalo Tabu. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni sa vakaroti iratou na nona tisaipeli ko Jisu me ratou kauta mai vua na “madrai kei na waini.

2 Ia ni ratou sa lako me kauta mai na madrai kei na waini, sa vakaroti ira na lewevuqa ko koya me ra dabe sobu ki na gele.

3 Ia ni ratou sa kauta mai na tisaipeli na “madrai kei na waini, sa taura na madrai ko koya ka dovia ka vakalougatataka; ka solia vei iratou na tisaipeli ka vakarota me ratou kania.

4 Ia ni ratou sa kana oti, ka vakamautaki, sa vakarota me ratou solia tale ga vei ira na lewevuqa.

5 Ia ni ra sa kana oti na lewevuqa ka ra sa mamau, sa kaya vei iratou na tisaipeli: Raica ena tabaki e dua vei kemudou ka’u na solia vua na kaukauwa me “dovia na madrai ka vakalougatataka, ka solia vei ira na noqu lewe ni lotu, kivei ira kecega sa vakabauta ka papitaisotaki ena yacaqu.

6 Ia mo dou vakayacora tiko ga me vaka au kitaka; io me vaka au sa dovia na madrai ka vakalougatataka, ka solia vei kemudou.

7 Mo dou kitaka oqo, mo dou “vakananuma kina na yagoqu, me vaka au sa vakaraitaka vei

21a Joni 11:35.

b Mari. 10:14–16.

24a Ila. 5:23–24, 43–45.

18 1a Maci. 26:26–28.

3a DV Sakaramede.

5a Moro. 4.

7a Moro. 4:3.

kemudou. Ka me ivakadinadina vua na Tamada ni dou na daunanumi au tikoga. Ia kevaka dou na daunanumi au tiko ga, ena tikoga kei kemudou na Yaloqu.

8 Ka sa yaco ni sa cavuta na vosa oqo, sa vakaroti iratou na nona tisaipeli me ratou taura na bilo waini ka gunuva, ka solia talega vei ira na lewevuqa me ra gunuva.

9 Ka sa yaco ni ratou sa kitaka vakakina, eratou sa gunuva ka vakasinaiti; ka qai solia talega vei ira na lewevuqa ka ra a gunuva talega ka vakasinaiti.

10 Ia ni ratou sa vakayacora oqo na tisaipeli, sa kaya vei iratou ko Jisu: Dou sa kalougata ena ka dou sa kitaka, ni dou sa vakayacora kina na noqu ivakaro, sa ivakadinadina oqo vua na Tamada ni dou sa talairawarawa ki na noqu ivakaro.

11 Ka mo dou kitaka tikoga na ka oqo vei ira sa veivutuni ka papitaisotaki ena yacaqu; ko ni na kitaka oqo mo dou vakananuma kina na noqu dra ka' u sa liviraka ena vukumudou, mo dou vakadinadinataka kina vua na Tamada ni ko ni na daunanumi au tiko ga. Ia kevaka ko ni na daunanumi au tikoga, ena tiko ga kei kemudou na Yaloqu.

12 Ia au sa solia vei kemudou e dua na ivakaro mo ni daukitaka na veika oqo. Dou sa kalougata kevaka dou sa kitaka tiko ga na

veika oqo, ni dou sa tara cake e dela ni noqu "uluvatu.

13 Ia ko koya vei kemudou sa kitaka e levu cake se lailai sobu mai na veika oqo, sa sega ni tara cake ena dela ni noqu uluvatu, ia sa tara ga ena dela ni nuku; ia ni sa tau mai na uca, ka coka na do-bui, ka liwa na cagi ka tabaki ira, era na "bale kina, ka sa tadola tu na ^bmatamata kei eli me tilomi ira.

14 O koya dou sa kalougata kina kevaka dou sa maroroya na noqu ivakaro o koya sa vakarota na Tamada me' u solia vei kemudou.

15 E dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, mo dou dauvakatawa ka "masu tikoga, me kakua ni temaki kemudou na tevero ka kauti kemudou tani vakavesu.

16 Ia me vaka au a masu ena kemudou maliwa, mo dou dau masu tale ga vakakina ena noqu lotu ena kedra maliwa na noqu tamata era sa veivutuni ka papitaisotaki ena yacaqu. Raica koi Au na "rarama; Au sa biuta vei kemudou e dua na ^bivakarau mo dou muria.

17 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu vei iratou na nona tisaipeli, sa qai rai tale vei ira na lewevuqa ka kaya vei ira:

18 Raica, e dina, e dina au sa kaya vei kemuni, mo ni dau vakatawa ka masu tikoga, mo ni kakua ni rawai ena veitemaki; raica sa vinakata ko "Setani me tauri

12a DV Uluvatu, Vatu.

13a DV Vukitani.

b 3 Nif. 11:39.

15a Alama 34:17–27.

DV Masu.

16a DV Rarama, Rarama
i Karisito.

b DV Jisu Karisito—
Ko Jisu Karisito na
ivakarau.

18a Luke 22:31;
2 Nif. 2:17–18;

V&V 10:22–27.

kemudou me tauvuloni kemudou kina me vaka na witi.

19 O koya mo ni dau masu tikoga vua na Tamada ena yacaqu;

20 Ia na ^aka kecega e dodonu ko ni sa kerea vua na Tamada ena yacaqu, ka ko ni vakabauta ni ko ni na rawata, raica ena soli vei kemuni.

21 Mo ni ^adaumasu vakavuvale vua na Tamada, mo dou dau kitaka tikoga ena yacaqu, me ra kalougata kina na watimuni kei ira na luvemuni.

22 Mo ni dausoqoni wasoma; ia, mo dou kakua ni vakatabuya e dua sa lako yani ena nomuni soqoni, mo ni laiva ga me lako yani vei kemuni, ia mo kua ni vakatabui ira;

23 Ia mo ni ^amasulaki ira ka kakua ni vakasevi ira tani; ia kevaka era sa daulako wasoma yani vei kemuni, mo ni dau masulaki ira vua na Tamada ena yacaqu.

24 Ia mo ni dulaka cake na nomuni ^ararama me cilavi vuravura. Raica sai Au ga na ^brarama mo ni dulaka cake—me vaka ko ni sa raica ni^u a kitaka. Ia ko ni sa raica ka vakadinadinataka ni^u a masu vua na Tamada.

25 Ia ko ni sa raica ni^u a sega ni ^avakatala tani e dua vei kemuni, raica au a vakaroti kemuni ga mo ni lako mai vei au ka mo ni ^btara ka raica; ia mo ni kitaka tale ga

vakakina vei ira na kai vuravura; ia ko koya sa sega ni muria na ivakaro oqo, sa vakatara me kau ki na veitemaki.

26 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa gole tale vei iratou na tisaipeli sa digitaka ko koya ka kaya vei ira:

27 Raica, e dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, au na solia vei kemudou e dua tale na ivakaro, ka^u na qai lako vei ^aTamaqu me^u vakayacora na ^bveivakaro tale eso sa solia tu vei au.

28 Ka raica, sai koya oqo na ivakaro au sa solia vei kemudou, ena gauna dou qarava kina, mo dou kakua ni laiva me ^akania na lewequ, ka gunuva na noqu dra e dua dou sa kila ni ^bsega ni bula ganita;

29 Ko koya sa kania ka gunuva na lewequ kei na noqu ^adra ka ^bsega ni bula ganita sa kania ka gunuva tiko na cudruvi ki na yalona; ia mo dou vakatabuya me kania na lewequ ka gunuva na noqu dra e dua dou sa kila ni sega ni bula ganita.

30 Ia dou kakua ga ni ^avakasevi koya tani, mo dou qarava ga ka masulaki koya vua na Tamada ena yacaqu; ia kevaka sa veivutuni ka papitaisotaki ena yacaqu, mo ni qai vakacurumi koya ka solia vua na lewequ kei na noqu dra.

31 Ia kevaka sa sega ni veivutuni,

20a Maci. 21:22;
Ila. 10:5;
Moro. 7:26;
V&V 88:63–65.
21a Alama 34:21.
23a 3 Nif. 18:30.
24a Maci. 5:16.

^b Mosa. 16:9.
25a Alama 5:33.
^b 3 Nif. 11:14–17.
27a DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou—Kalou na
Tamana.
^b 3 Nif. 16:1–3.

28a 1 Kori. 11:27–30.
^b Moma. 9:29.
29a DV Dra;
Sakaramede.
^b V&V 46:4.
30a V&V 46:3.

me kakua ni wili vata kei ira na noqu tamata, de na vakacacani ira na noqu tamata, raica au sa kilai ira na “noqu sipi kei na kedra iwiliwili.

32 Ia mo dou kakua ni vakasevi koya tani mai na nomuni valenilotu se valenisokalou, ia mo ni qaravi koya tikoga, ni dou sa sega ni kila de ra na saumaki mai ka veivutuni ka lako mai vei au ena lomadra taucoko, ka’u na “vakabulai ira; ia ko ni sa vu ni nodra vakabulai.

33 O koya mo dou muria kina na veivosa oqo au sa vakarota vei kemudou, mo dou kakua ni “cudruvi kina; ni na ca ko koya sa cudruva ko Tamada.

34 Au sa solia vei kemudou na veivakaro oqo, ena vuku ni veileti era tiko ena kemudou maliwa. Ka mo dou na kalougata kevaka sa “sega na veileti ena kemudou maliwa.

35 Ia oqo, au sa lako cake vua na Tamada, ni sa yaga me’u lako vua na Tamada “ena vukumudou.

36 Ka sa yaco ni sa tinia na veivosa oqo ko Jisu, sa qai tarai iratou yadua na “tisaipeli sa digitaka ko koya, e ^bligana, a sa tarai iratou yadudua me yacova ni sa tarai iratou kece ka vosa vei iratou ni sa tarai iratou tu.

37 Ia era sa sega ni rogoca na lewevuqa na veivosa sa tukuni ka

ra a sega kina ni vola; ia eratou sa tukuna na tisaipeli ni a solia vei iratou ko koya na ^akaukauwa me ratou solia kina na ^bYalo Tabu. Ia au na qai vakaraitaka e muri ni sa dina na itukutuku oqo.

38 Ka sa yaco ni sa tarai iratou oti ko Jisu, sa qai vakaruguti ira na lewevuqa e dua na ^oka ra sa sega ni raici Jisu rawa.

39 Ia ni sa vakaruguti ira tu, sa biuti ira ko Koya ka lako cake ki lomalagi. Ia eratou sa raica ko ira na tisaipeli ka vakadinadinataka ni sa lako cake ki lomalagi.

WASE 19

Eratou sa vakalotutaki ira na tamata na le tinikarua na tisaipeli ka ratou masu ka kerea me tiko kei ira na Yalo Tabu—Eratou sa papitaisotaki na tisaipeli ka ciqoma na Yalo Tabu kei na nodra veiqaravi na agilosi—Sa masu ko Jisu ka vakayagataka na vosa e sega ni volai rawa—Sa tukuna na cecere ni nodra vakabauta na Nifaiti oqo. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni sa lako cake ki lomalagi ko Jisu, era sa qai veisukayaki na lewevuqa, na tamata yadua kei na watina kei na luvena ki na nona vale.

2 Ka sa vakarogoi sara yani ki na vanua taucoko ni bera na buto, ni ra a raici Jisu na lewevuqa, ka a vunau o koya vei ira,

31a Joni 10:14;
Alama 5:38;
3 Nif. 15:24.
32a 3 Nif. 9:13–14;
V&V 112:13.
33a DV Cudruvi.

34a 3 Nif. 11:28–30.
35a 1 Joni 2:1;
2 Nif. 2:9;
Moro. 7:27–28;
V&V 29:5.
36a 1 Nif. 12:7;

3 Nif. 19:4.
^b DV Liga, Veitabaki ni.
37a DV Kaukauwa.
^b DV iSolisoli ni Yalo Tabu.
38a L.Y 19:9, 16.

ka na vakaraitaki koya talega vei ira na lewevuqa, ena siga tarava.

3 Io, a sa vakarogoi yani ki na vanua taucoko ena bogi taucoko na itukutuku kei Jisu; ka yacova sara ni ra sa tala yani e lewevuqa, io, era sa cacacaka vakaukauwa sara, e dua na iwiliwili levu sara ena bogi taucoko ko ya, me ra na tiko rawa kina e lewevuqa ena vanua ena mai vakaraitaki koya kina ko Jisu kivei ira, ena siga tarava.

4 Ka sa yaco ni ena mataka, era sa soqoni vata yani na lewevuqa, raica, ko Nifai kei Timoci na tacina ka a vakatura cake mai na mate ko koya, kei na luvena ko Jonasa, ko Maconai kei Maconaia na tacina, ko Kumeni, kei Kume-nonai, kei Jeremaia, kei Semiononi, kei Jonasa, kei Setekaia kei Aisea—ia oqo na yacadratou na tisaipeli sa digitaka ko Jisu—eratou sa lako yani ka tu ena kedra maliwa na lewevuqa.

5 Ka raica, era sa rui lewevuqa sara na tamata, ka ratou sa lewa me ra wase me tinikarua na iwasewase.

6 Eratou sa qai vakavulici ira na lewevuqa ko iratou na lewe tinikarua; eratou sa kaya vei ira na lewevuqa me ra tekiduru ena delai vuravura ka masu vua na Tamada ena yacai Jisu.

7 Eratou sa masu tale ga na tisaipeli vua na Tamada ena yacai Jisu. Ka sa yaco ni, ratou sa qai tu cake mai ka vunau vei ira na tamata.

8 Ia ni ratou sa vunautaka tau-coko sara na veivosa vata e a vunautaka ko Jisu—ka sega ni dua na ka e duidui mai na veivosa ka cavuta ko Jisu—raica, eratou sa tekiduru tale ka masu vua na Tamada ena yacai Jisu.

9 Era sa masulaka na ka era sa gadreva sara vakalevu; ka ra gadreva me soli vei ira na “Yalo Tabu.

10 Ia ni ra sa tinia na nodra masu, era sa lako ki bati ni wai ka ra muri ira yani na lewevuqa.

11 Ka sa yaco ni sa lako ki “loma ni wai ko Nifai ka papitaisotaki.

12 A sa lako cake mai wai ka tekivu veipapitaisotaki. Sa papitaisotaki iratou kece sa digitaka ko Jisu.

13 Ia ni sa qai yaco ni ratou sa “papitaisotaki kece ka lako cake mai wai, sa lako sobu mai vei ira na Yalo Tabu, a ra sa vakasinaiti ena ^bYalo Tabu kei na bukawaqa.

14 Ka raica, sa vaka e “vakavolivoli iratou me vaka ena bukawaqa ka a lako sobu mai lomalagi, a ra sa raica ka vakadinadinataka na lewevuqa; era sa lako sobu mai lomalagi na agilosi ka mai qaravi iratou.

15 Ia ni sa qai yaco ni ra sa vakavulici iratou tiko na tisaipeli ko ira na agilosi, sa rairai ko Jisu ena kedratou maliwa ka qaravi iratou.

16 Ka sa yaco ni sa vosa vei ira na lewevuqa ka kaya me ra tekiduru sobu ki na qele. Kei iratou

19 9a 3 Nif. 9:20.
11a 3 Nif. 11:23.
13a DV Papitaiso.

b 3 Nif. 12:2;
Moma. 7:10.
DV iSolisoli ni Yalo

Tabu.
14a Ila. 5:23–24, 43–45;
3 Nif. 17:24.

tale ga na nona tisaipeli, me ra tekiduru sobu ki na qele.

17 Ka sa yaco ni ra sa tekiduru sobu kece ki na qele, sa qai vakaroti iratou na nona tisaipeli me ratou masu.

18 Ka raica, ni ra sa masu; era sa masu vei Jisu, ka ra kacivi koya na nodra Turaga ka nodra Kalou.

19 Ka sa yaco ni sa lako tani ena kedra maliwa ko Jisu ka lako vakalailai yani ki liu, a sa cuva sobu ki na qele ka kaya:

20 Tamaqu, au sa vakavinavinaka vei kemuni ni ko ni sa solia na Yalo Tabu vei iratou ka'u sa digitaka; ia au sa digitaki iratou tani mai vuravura ena vuku ni nodratou vakabauti au.

21 Tamaqu, au sa masuti kemuni mo ni solia na Yalo Tabu vei ira kece era na vakabauta na nodratou vosa.

22 Tamaqu, ko ni sa solia vei ira na Yalo Tabu ni ra sa vakabauti au; ia ko ni sa raica ni ra sa vakabauti au ni ko ni sa rogoca na nodra masu vei au. Era sa masu vei au ni'u sa tiko vata kei ira.

23 Ia oqo Tamaqu, au sa masulaki ira vei kemuni kei ira tale ga sa vakabauti au ni ra sa vakabauta na nodra vosa, ia me'u sa tu vata kei ira me "vaka ko ni sa tu vata kei au Tamaqu, ka me keimami sa ^bduavata.

24 Ka sa yaco ni sa tinia ko Jisu na nona masu vua na Tamada, sa

lako vei iratou na nona tisaipeli, ka raica, eratou sa masu tiko ga vua; ia e sega ni "levu na vosa eratou cavuta, ka ni a soli vei iratou na vosa ni nodratou ^bmasu, ka ratou a vakasinaiti ena gagadre.

25 Ka sa yaco ni sa vakalougatataki iratou ko Jisu ni ratou sa masu tiko vua; a sa mata mamarau vei iratou a serauni iratou na rarama ni "matana, a sa serau talega na matadratou ka ^bvulavula na nodratou isulu me vakataki Jisu; ia na kena vulavula sa uasivia na vulavula kecega ka sega na ka e vuravura e vakatautauvatani kaya na kena vulavula.

26 A sa kaya vei iratou ko Jisu: Dou masu tiko ga; ia sa sega ni mudu kina na nodratou masu.

27 A sa biuti iratou ko koya ka lako vakalailai yani ki liu, a sa cuva sobu ki na qele; ka masu vua na Tamada ka kaya:

28 Tamaqu, au sa vakavinavinaka vei kemuni ni ko ni sa "vakasavasavataki iratou ka'u sa digitaka ena vuku ni nodratou vakabauta, ka'u sa masulaki iratou, kei ira tale ga era na vakabauta na nodratou vosa, me ra vakasavasavataki vei au, ena vuku ni vakabauti ni nodratou vosa, me vaka eratou sa vakasavasavataki ni ratou sa vakabauti au.

29 Tamaqu, au sa sega ni masulaki vuravura, ia au sa masulaki iratou ga ko ni sa solia vei au "mai

23a 3 Nif. 9:15.
b Joni 17:21–23.
DV Duavata.
24a Maci. 6:7.
b V&V 46:30.

25a Tiko. 6:23–27.
b DV Veivakamataliataki—Veika bula vakamataliataki.
28a Moro. 7:48;

V&V 50:28–29;
88:74–75.
DV Savasava.
29a Joni 17:6.

vuravura me ratou vakasava-savataki vei au ena vuku ni nodratou vakabauta, ia me'u sa tu vata kei iratou me vaka ko ni sa tu vata kei au Tamaqu, me keitou sa duavata ka me'u vakalagilagi ena vukudratou.

30 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa lako tale mai vei iratou na nona tisaipeli; ka raica ni ra sa masu tikoga vagumatua vua ka sega ni cegu; a sa mata mamarau tale vei iratou; ka raica eratou sa "vulavula me vakataki Jisu sara ga.

31 Ia sa qai yaco ni sa lako vakalailai tale ki liu ka masu vua na Tamada;

32 Ia a sega ni vosataka rawa na yame ka sega ni "vola rawa na tamata na vosa ni nona masu.

33 Era sa rogoca ga ka vakadinadinataka ko ira na lewevuqa; a sa cilavi na lomadra ka ra sa kila e lomadra na vosa sa cavuta ena nona masu.

34 Ia sa rui cecere ka talei na vosa sa cavuta ena nona masu, a sa sega ni "vosataka rawa se vola rawa na tamata.

35 Ka sa yaco ni sa tinia na nona masu ko Jisu, sa lako tale mai vei ira na nona tisaipeli ka kaya: Au sa sega mada ni bau kunea vei ira na Jiu e dua na "vakabauta levu vakaoqo; o koya au a sega kina ni vakaraitaka vei ira e dua na cakacaka mana levu, ena vuku ni nodra ^btawavakabauta.

36 Au sa kaya vakaidina vei kemuni, sa sega vei ira e raica na veika lelevu ko ni sa raica; se rogoca na veika lelevu ko ni sa rogoca.

WASE 20

Sa vakarautaka na madrai kei na waini ko Jisu ena sala e veivakura-buitaki ka qarava na cakacaka ni sakaramede kivei ira na tamata—Era na qai kila na Turaga na nodra Kalou na ivovo i Jekope ka ra na taukena na Amerika—Sai Jisu na parofita ka vakataki Mosese, ka ra sa luve ni parofita ko ira na Nifaiti—Era na soqoni ki Jerusalemi e so tale na nona tamata na Turaga. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni a vakarota ko koya vei ira na lewevuqa kei ira na nona tisaipeli me sa tini mada na nodra masu. A sa vakaroti ira me kakua sara ni mudu na nodra dau "masu e lomadra.

2 A sa vakaroti ira me ra duri ka tucake e yavadra. A ra sa duri ka tucake e yavadra.

3 Ka sa yaco ni sa dovia na madrai ka vakalougatataka ka solia vei ira na tisaipeli me ra kania.

4 Ia ni ra sa kania oti, sa vakaroti ira me ra dovia na madrai ka solia vei ira na lewevuqa.

5 Ia ni ra sa solia oti vei ira na lewevuqa, sa qai solia tale ga vei ira na waini me ra gunuva, ka vakaroti ira me ra solia vei ira na lewevuqa.

30a Maci. 17:2.

32a V&V 76:116.

34a 2 Kori. 12:4;

3 Nif. 17:17.

35a DV Vakabauta.

b Maci. 13:58.

DV Tawavakabauta.

20 1a 2 Nif. 32:9;

Mosa. 24:12.

6 E a sega na ^amadrai se waini era kauta mai na tisaipeli, se ko ira na lewevuqa;

7 Ia e a ^asolia vakaidina vei ira ko koya na madrai me ra kania kei na waini me ra gunuva.

8 Ka a kaya vei ira: Ko koya yadua sa ^akania na madrai oqo sa kania na lewequ ki na yalona; kei koya sa gunuva na waini oqo, sa gunuva na noqu dra ki yalona; ia ena sega ni viakana se viagunu na yalona, ia ena vakasinaiti.

9 Ia, ni ra sa kana ka gunu kece na lewevuqa, era sa vakasinaiti ena Yalo; a ra sa tabalaka cake vata na domodra ka vakalagilagi Jisu, o koya era sa raica ka rogoca.

10 Ka sa yaco ni ra sa vakalagilagi Jisu kece sara, sa kaya vei ira ko koya: Raica au sa vakaotia oqo na ivakaro ka a vakaroti au kina ko Tamada me baleti ira na tamata oqo, ko ira e dua na ivovo ni mataqali i Isireli.

11 Ko ni nanuma li ni^u a kaya vei kemuni na gauna ena vakayacori kina na ^avosa i ^bAisea—raica era sa volai tu ka sa tu vei kemuni na nona vosa, ia mo ni vakasaqaraqara sara kina—

12 E dina, e dina, ka^u sa kaya vei kemuni, ena gauna era na vakayacori kina, sa na vakayacori kina na ^aveiyalayalati ka cakava

ko Tamada vei ira na nona tamata, na mataqali i Isireli.

13 Ia era na qai ^avakasoqoni vata na ^bivovo era sa ^cveiseyaki tu e delai vuravura, mai na tokalau kei na ra, mai na vualiku kei na ceva; ka ra na qai ^dkila na Turaga na nodra Kalou o koya sa sereki ira.

14 Ka sa vakaroti au na Tamada me^u solia vei kemuni na ^avanua oqo me nomuni ivotavota vakawa.

15 Ka^u sa kaya vei kemuni, kevaka era sa sega ni ^aveivutuni na Matanitu Tani ena gauna era sa ciqoma oti kina na veivakalougatataki, ni oti na nodra vakatalabusesetaki ira na noqu tamata—

16 Ko ni na qai lako yani ena kedra maliwa koi kemuni e dua na ivovo ni mataqali i Jekope; ia ko ni na tiko ena kedra maliwa na veimataqali e vuqa; ko ni na tu ena kedra maliwa, me vaka na lai-
oni ena kedra maliwa na manu-
manu ni veikau, ka vaka na luve ni ^alaioni ena loma ni qele ni sipi, o koya ke sa lako yani kina, sa na ^bbutuka sobu ka basuraka ka sega e dua me na vakabula.

17 Ena qai laveti cake na ligamuni vei ira na nomuni meca, ia ko ira kece sa cati kemuni era na muduki laivi.

18 Ia au na ^avakasoqoni ira mai

6a Maci. 14:19–21.

7a Joni 6:9–14.

8a Joni 6:50–58;

3 Nif. 18:7.

DV Sakaramede.

11a 3 Nif. 16:17–20; 23:1–3.

b 2 Nif. 25:1–5;

Moma. 8:23.

12a 3 Nif. 15:7–8.

13a DV Isireli—Na

vakasoqoni kei Isireli.

b 3 Nif. 16:11–12; 21:2–7.

c DV Isireli—Na

veiseyaki kei Isireli.

d 3 Nif. 16:4–5.

14a DV Vanua Yalataki.

15a 3 Nif. 16:10–14.

16a Moma. 5:24;

V&V 19:27.

b Maika 5:8–9;

3 Nif. 16:14–15; 21:12.

18a Maika 4:12.

na noqu tamata me vaka sa soqona vata na nona ivau sila e dua na tamata ki na rara ni sila.

19 Ia au na totaki ira na noqu tamata sa veiyalayalati kei ira ko Tamada, io na nomu “ileu ka’u na cakava me kaukamea, kei na nomu ququ ka’u na cakava me parasa. Ia ko na butuqaqia na veimataqali e vuqa; ia ka’u na vakatabuya na nodra itoki ni valu vua na Turaga kei na nodra iyau vua na Turaga ni vuravura taucoko. Ka raica, sai au ga ka’u na kitaka na ka oqo.

20 Ka na qai yaco, sa kaya na Tamada, ni sa waraki ira tu ena siga ko ya na “iseleiwau ni noqu lewa dodonu; ia ena tau vei ira kevaka era na sega ni veivutuni, io vei ira kecega na Matanitu Tani, sa kaya na Tamada.

21 Ka na qai yaco ni’u na vakataudeitaki ira na noqu “tamata, na mataqali i Isireli.

22 Ka raica, au na vakataudeitaki ira na tamata oqo ena vanua oqo, me vakayacori kina na “veiyalayalati au a cakava vei Jekope na tamamuni; ia ena yaco me ^bJerusalemi Vou. Ka na tiko na veikaukauwa ni lomalagi ena kedra maliwa na tamata oqo; io, “au na tiko sara ga koi Au ena kemuni maliwa.

23 Raica sai au sa vosa kina ko

Mosese ka kaya: Ena “vakatubura vei kemuni na Turaga na nomuni Kalou e dua na parofita mai vei ira na wekamuni, me vakataki au; ia mo ni rogoca na ka kecega sa na vosataka vei kemuni. Ia ena qai yaco ni ko koya yadua na tamata sa sega ni rogoca na parofita ko ya, ena muduki tani mai na kedra maliwa na tamata.

24 Au sa kaya vakaidina vei kemuni, io, ko ira “kecega na parofita, tekivu mai vei Samuela kei ira kece era muri mai, o ira kece era sa vosa, era sa vakadinadinatiki au.

25 Ka raica, ko ni sa nodra kawa na parofita; ka ko ni sa mataqali i Isireli; ko ni sa tamata ni “veiyalayalati ka cakava ko Tamada vei ira na nomuni qase, ni a kaya vei Eparaama: Ena ^bvuku ni nomu kawa ena kalougata kina na veimataqali kecega e vuravura.

26 Sa vakaturi au cake ko Tamada ka talai au e liu vei kemuni me’u vakalougatataki kemuni, ena noqu “vagolei kemuni tani mai na nomuni caka ca; ena vuku ni ko ni sa gone ni veiyalayalati—

27 Ia ni ko ni sa vakalougatataki oti, sa na vakayacori kina na veiyalayalati ka cakava ko Tamada vei Eparaama ka kaya: Ena kalougata tale ga na veimatanitu kecega e vuravura ena “vuku ni

19a Maika 4:13.

20a 3 Nif. 29:4.

21a 3 Nif. 16:8–15.

22a iVakate. 49:22–26;

V&V 57:2–3.

^b Ais. 2:2–5;

3 Nif. 21:23–24;

Ica 13:1–12;

V&V 84:2–4.

DV Jerusalemi Vou.

^c Ais. 59:20–21;

Mala. 3:1; 3 Nif. 24:1.

23a iVaka. 18:15–19;

Cakacaka 3:22–23;

1 Nif. 22:20–21.

24a Cakacaka 3:24–26;

1 Nif. 10:5;

Jeko. 7:11.

25a DV Veiyalayalati

vaka-Eparaama.

^b iVakate. 12:1–3; 22:18.

26a Na Vosa. 16:6.

27a Kala. 3:8; 2 Nif. 29:14;

Epa. 2:9.

nomu kawa—ena kena sovaraki na Yalo Tabu vei ira na ^bMatanitu Tani mai vei au, ia ni ra sa vakalougatataki, era na qaqa matua sara kina na Matanitu Tani vei ira kecega, ka ra vakatalabusesetaki ira na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli.

28 Era na vu ni ^aveivakanakui-tataki vei ira na tamata ni vanua oqo. Ia kevaka era na vakaukauwataka na lomadra vei au, ni ra sa rogoca oti na taucoko ni noqu kosipeli, au na sauma e uludra na nodra cakacala, sa kaya na Tamada.

29 Au na qai ^ananuma na veiyalayalati au a cakava kei ira na noqu tamata; raica au a veiyalayalati kei ira ni'u na ^bvakasoqoni ira vata ena gauna au sa lewa, ni'u na solia tale me nodra ivotavota vakawa na nodra ^cvanua na nodra qase, sai koya na vanua ko ^dJeruselemi, na vanua yalataki vei ira me sega ni mudu, sa kaya na Tamada.

30 Ena qai yaco ni na yaco mai na gauna, me na vunautaki kina vei ira na taucoko ni noqu kosipeli;

31 Era na qa ^avakabauti au ni sai Au ko Jisu Karisito na Luve ni Kalou ia era na qai daumasu vua na Tamada ena yacaqu.

32 Era na qai tabalaka cake na domodra na nodra ^aivakatawa,

ka ia vata na nodra sere; ni ra na raica ena matana votu.

33 Ena qai vakasoqoni ira vata tale na Tamada, ka solia na vanua ko Jeruselemi vei ira me nodra ivotavota vakawa.

34 Era na qai lagata mai na sere ni marau—Mo ni ^alagasere vata na veiyasana lala ni Jeruselemi; ni sa vakacegui ira na nona tamata ko Tamada, ka sa sereki Jeruselemi.

35 Sa vakaraitaka ko Tamada na ligana tabu ena matadra na veimatani kecega; ia na iyalayala kecega kei vuravura ena raica na veivakabulai sa mai vua na Tamada; ia keirau sa duavata ko Tamada kei Au.

36 Ka na qai vakayacori kina na ka sa volai: Mo ^ayadra, mo yadra tale, daramaka na nomu kaukauwa, Saioni; daramaka na nomu isulu rairai totoka, Jeruselemi na koro tabu, raica era na sega tale ni curumi iko ko ira sa sega ni cili kei ira sa tawasavasava.

37 Kuretaki iko mai na kuvuni-soso; duri, dabe sobu, Isa Jeruselemi; sereka tani na ivau ni domomu, ko iko na gone yalewa bobula ni Saioni.

38 Ni sa kaya vakaoqo na Turaga: Ko ni a volitaki kemudou wale, ka ko ni na sereki tale, ia ka segai ena ilavo.

39 E dina, e dina, au sa kaya

27b 3 Nif. 16:6–7.

28a 3 Nif. 16:8–9.

29a Ais. 44:21;

3 Nif. 16:11–12.

b DV Isireli—Na

vakasoqoni kei Isireli.

c Emosi 9:14–15.

d DV Jeruselemi.

31a 3 Nif. 5:21–26; 21:26–29.

32a Ais. 52:8;

3 Nif. 16:18–20.

DV iVakatawa.

34a Ais. 52:9.

36a Ais. 52:1–3;

V&V 113:7–10.

DV Saioni.

vei kemuni, ni ra na kila na yacaqu na noqu tamata; io, era na kila ena siga ko ya ni sai au ga sa vosa tiko.

40 Era na qai kaya: Na “kena rairai totoka ena ulunivanua na yavai koya sa kauta mai na itukutuku vinaka, sa ^bvakarogoya mai na sautu; sa kauta mai na itukutuku vinaka ni ka vinaka, ka vakarogoya mai na veivakabulai; ka tukuna mai ki Saioni: Sa lewa na nomu Kalou!

41 Ia era na tabalaka cake na domodra ka vaka: Mo ni “lako, mo ni lako, mo ni lako tani eke, mo ni kakua ni tara na ka sa ^btawasavasava; mo ni lako tani mai vua; mo ni “savasava mai oi kemuni sa kauta na iyaya ni Turaga.

42 Ni ko ni na “sega ni lako yani vakariri. Ka ko na sega ni dro; ni na liu vei kemudou na Turaga, ka muri kemudou na Kalou ni Isireli.

43 Raica, ena cakacaka vakavuku ko koya na noqu italatala; ena vakalevulevui ko koya ka vakacaucautaki, ia ena cecere sara.

44 Me vaka era kurabuitaki iko e lewevuqa—ni sa vakacacani vakalevu na kena irairai ka vakalailai na tamata kecega, kei na yagona tale ga vakalevu cake mai vei ira na luve ni tamata—

45 Ena “vakamiraki ira na veimantanitu e vuqa; era na kurabui ka galu ko ira na tui ena vukuna, ni ra na raica na ka e a sega ni tukuni

vei ira; kei na ka era sa sega ni rogoa era na vakasamataka.

46 E dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, ena yaco vakaidina na veika kece me vaka sa vakarota vei au ko Tamada. Ena qai vakayacori na veiyalayalati a veiyalayalati kina na Tamada kei ira na nona tamata; ka na qai tawani tale ko “Jerusalemi, mai vei ira na noqu tamata ka na yaco me nodra vanua ka sa ivotavota vakawa.

WASE 21

Ena vakasoqoni vata ko Isireli ena gauna e lako mai kina na iVola i Momanani—Era na vakataudeitaki na kai Matanitu Tani me ra tamata galala e Amerika—Era na vakabulai kevaka era vakabauta ka talairawarawa kina; kevaka e sega, era na muduki tani ka vakarusai—Ena tara ko Isireli na Jerusalemi Vou, ka ra na lesu tale na veiyavusa era sa yali tu. Rauta na 34 S.K.

E DINA, au sa kaya vei kemuni, au na solia vei kemuni e dua na ivakatakilakila mo ni kila kina na “gauna sa na voleka kina ni yaco na veika oqo—au na vakasoqoni ira vata mai na noqu tamata na mataqali i Isireli era a veiseyaki tu vakabalavu me’u vakataudeitaka tale na noqu Saioni ena kedra maliwa;

2 Ka raica, oqo na ivakatakilakila

40a Ais. 52:7;
Neumi 1:15;
Mosa. 15:13–18;
V&V 128:19.
b Mari. 13:10;

1 Nif. 13:37.
41a Ais. 52:11–15.
b DV Savasava ka
Tawasavasava.
c V&V 133:5.

42a 3 Nif. 21:29.
45a Ais. 52:15.
46a Ica 13:5, 11.
21 1a DV Veisiga e Muri,
Veisiga Eadaidai.

au na solia vei kemuni—ena vakatakilai vei ira na Matanitu Tani na vosa kece au na tukuna vei kemuni, na vosa au na qai tukuna e muri me baleti au, ena kaukauwa ni Yalo Tabu, ka na solia vei kemuni na Tamada, me ra kila kina na veika me baleti ira na tamata oqo ka ra dua na ivovo ni mataqali i Jekope, ka ra na vakatala-busesetaki ira ko ira na Matanitu tani;

3 E dina, e dina, au sa kaya vei kemuni, ena gauna e vakatakila kina vei ira ko Tamada na ^aveika oqo, ka na qai lako mai vua na Tamada, mai vei ira kivei kemuni;

4 Ni sa lewa yalomatua nei Tamada me ra vakataudeitaki ena vanua oqo, me ra dua na ^amatatamata galala ena kaukauwa i Tamada ni na qai lako mai vei ira na veika oqo kivei ira na ivovo ni nomuni kawa me vakayacori kina na ^bveiyalayalati nei Tamada ka a veiyalayalati kina kei ira na nona tamata, ko ira na mataqali i Isireli;

5 O koya gona ena gauna era na kauta yani kina na ^aMatanitu Tani na itukutuku oqo kei na itukutuku ni veika ena qai vakayacori ena kemuni maliwa, kivei ira na nomuni ^bkawa ka ra na malumalumu sobu ena vakabauta ena vuku ni caka cala;

6 Ni sa lewa na Tamada me

vakatakilai yani na itukutuku oqo mai vei ira na ^aMatanitu Tani, me vakaraitaka kina vei ira na Matanitu Tani na nona kaukauwa, ena vuku ni ka oqo ni kevaka era sega ni vakaukauwataka na lomadra na Matanitu Tani; me ra veivutuni kina ka lako mai vei au ka papita-isotaki ena yacaqu, ka kila na dina ni veitiki ni noqu ivunau, me ra ^bwili vata kina kei ira na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli;

7 Ena gauna era sa kila kina na veika oqo ko ira na nomuni ^akawa—sa na kena ivakatalakila vei ira ni sa tekivu oti na nona cakacaka na Tamada ena kena vakayacori na veiyalayalati ka a cakava vei ira na tamata, ka ra mataqali i Isireli.

8 Ia ni sa na yaco mai na siga koya ena qai yaco ni ra na galu na tui; ni ra na raica na ka sa sega ni tukuni vei ira; ka vakasamataka na ka era a sega ni rogoca.

9 Ena siga ko ya ena vakayacora ko Tamada ena vukuqu e dua na ^acakacaka levu ka talei ena kedra maliwa; ka ra na tiko ena kedra maliwa o ira era na sega ni vakabauta e dina ga ni na mai tukuna vei ira e dua na tamata.

10 Ia raica, ena tu e ligaqu na nona bula na noqu italatala; o koya era na sega ni vakamavo-ataki koya, e dina ga ni ra na

3a Ica 4:17;
JS—AT 1:34–36.

4a 1 Nif. 13:17–19;
V&V 101:77–80.

b Moma. 5:20.
DV Veiyalayalati
vaka-Eparaama.

5a 3 Nif. 26:8.

b 2 Nif. 30:4–5;
Moma. 5:15;
V&V 3:18–19.

6a 1 Nif. 10:14;
Jeko. 5:54;
3 Nif. 16:4–7.

b Kala. 3:7, 29;
3 Nif. 16:13;

Epa. 2:9–11.

7a 3 Nif. 5:21–26.

9a Ais. 29:14;
Cakacaka 13:41;

1 Nif. 22:8.
DV Vakalesui Mai ni
Kosipeli.

“vakacacani koya ena vukudra. Ka’u na vakabulai koya ga, ni’u na vakaraitaka vei ira ni sa levu cake na noqu ^byalomatua mai na ilawaki qaseqase ni tevoru.

11 O koya gona, ko ira kecega sa sega ni vakabauta na noqu vosa koi au ko Jisu Karisito, na vosa ka a vakaroti “koya kina na Tamada me kauta yani vei ira na Matanitu Tani, ka solia vua na kaukauwa me kauta yani vei ira na Matanitu Tani (ena vakayacori kina me vaka sa kaya ko Mosese), era na ^bmuduki tani mai na kedra maliwa na noqu tamata ni veiyalayalati.

12 Ia era na tiko ena kedra maliwa na Matanitu Tani ko ira na noqu tamata, na ivovo i Jekope, io, era na tu ena kedra maliwa me vaka na ^alaioni ena kedra maliwa na manumanu ni veikau, me vaka na luve ni laioni ena maliwa ni qele ni sipi, o koya ke sa lako yani kina, sa na ^bbuturaka sobu ka basuraka ka sega e dua me na vakabula.

13 Era na laveta cake na ligadra vei ira na nodra meca, ia ko ira kece sa cati ira era na muduki tani.

14 Io, ena ca ko ira na Matanitu Tani ka vakavo ga kevaka era “veivutuni; ni na yaco ena siga ko ya, sa kaya na Tamada, au na muduka tani na nomu ose mai na

kemu maliwa, ka’u na vakarusa na nomu qiqi ni valu;

15 Ka’u na muduka tani na veikoro ena nomu vanua, ka talaraka sobu kecega na nomu veikoro ni valu;

16 Ka’u na muduka tani tale ga na cakaisausau mai na nomu vanua, ia ena sega tale vei iko ko ira era daukilakila;

17 Au na muduka tani tale ga na nomu “matakau ceuceu, kei na nomu matakau era vakaduri tu, ia ko na sega tale ni qarava kina na cakacaka ni ligamu;

18 Au na cavuta tani tale ga na nomu veikau mai na kemudou maliwa, ka vakarusa na nomu veikoro.

19 Ka na qai yaco ni na vakaoti mada na ^alasu, na veivakaisini, na vuvu, na veileti, na bete vakailasu kei na veibutakoci.

20 Ni na qai yaco ena siga ko ya, sa kaya ko Tamada, o ira kece sa sega ni veivutuni ka lako mai vua na Luvequ Lomani, au na muduki ira tani mai vei ira na noqu tamata, o ira na mataqali i Isireli;

21 Au na ia ena cudru waqawaqa na veisausaumi e sa sega mada ni bau rogoci e liu, vei ira, kei ira tale ga na tawa lotu.

22 Ia kevaka era na veivutuni ka muria na noqu vosa ka sega ni vakaukauwataka na lomadra, au na ^atauyavutaka na noqu lotu

10a V&V 135:1–3.

b V&V 10:43.

11a 2 Nif. 3:6–15;

Moma. 8:16, 25.

b V&V 1:14.

12a Maika 5:8–15;

3 Nif. 20:16.

b 3 Nif. 16:13–15.

14a 2 Nif. 10:18; 33:9.

17a L.Y 20:3–4;

Mosa. 13:12–13;

V&V 1:16.

DV Qaravi Kalou

Matakau.

19a 3 Nif. 30:2.

22a DV iTabagauna.

ena kedra maliwa, ka ra na curu ki na veiyalayalati ka ^bwili vata kei ira na ivovo i Jekope, ko ira au a solia vei ira na vanua oqo me nodra ivotavota vakawa.

23 Ka ra na vukei ira na noqu tamata na ivovo i Jekope, kei ira kecega na mataqali i Isireli era na lako mai me ra tara e dua na koro ka na vakatokai ko ^aJerusalemi Vou.

24 Ka ra na qai vukei ira na noqu tamata era sa veiseyaki tu ena dela ni vanua taucoko, me ra soqoni vata yani ki Jerusalemi Vou.

25 Ena qai lako sobu mai ki na kedra maliwa na ^akaukauwa ni lomalagi; ^bka’u na tiko tale ga ena kedra maliwa.

26 Ia ena tekivu vakayacori na nona cakacaka na Tamada ena siga koya, io, ena gauna sa vunautaki kina na kosipeli oqo vei ira na kedra maliwa na ivovo ni tamata oqo. Au sa kaya vakaidina vei kemuni, ena ^atekivu vakayacori ena gauna ko ya na cakacaka i Tamada ena kedra maliwa na noqu tamata kecega era sa veiseyaki tu, io vei ira tale ga na yavusa era sa ^byali tu, ka a kauti ira tani na Tamada mai Jerusalemi.

27 Io, ena tekivutaki na cakacaka ena kedra maliwa na noqu tamata ka ra ^aveiseyaki tu, ka na vakarautaka ko Tamada na sala me ra

lako mai kina vei au, ka masuti Tamada ena yacaqu.

28 Io, ena qai tekivu na cakacaka mai vua na Tamada ena kedra maliwa na veimatanitu kecega, ena vakarautaki ni sala me ra ^avakasoqoni vata tale kina na nona tamata ki na vanua sa nodra ivotavota vakawa.

29 Era na lako tani mai ena veivanua kecega; ia era na sega ni lako tani ^avakariri, ka ra na sega ni dro ni ra sa lako tu, ni’u na liu vei ira, ka’u na muri tale ga, sa kaya ko Tamada.

WASE 22

Ena vakataudeitaki ko Saioni kei na kena veiiteki ena veisiga mai muri, ka na vakasoqoni vata ko Isireli ena loloma cecere kei na ivalavala malua—Era na qaqa—Vakatautauvatataka na Aisea 54. Rauta na 34 S.K.

ENA qai yaco vakaidina na ka sa volai tu: Mo ia na sere ko iko na yava sa sega ni vakaluveni; ^alagata mada na sere, ka ia na kaila ko iko sa sega ni vakasucu gone; ni ra sa lewevuqa na luvei koya sa biu, ka lewe lailai na luvei koya sa vakawati, sa kaya na Turaga.

2 Vakalevutaka na tikina sa tu kina na nomu vale laca, ia na kena ilati ni nomu itikotiko me dre ga yani; kakua ni ko maninitaka,

22b 2 Nif. 10:18–19;

3 Nif. 16:13.

23a 3 Nif. 20:22;

Ica 13:1–12.

DV Jerusalemi Vou.

25a 1 Nif. 13:37.

b Ais. 2:2–4;

3 Nif. 24:1.

26a 1 Nif. 14:17;

3 Nif. 21:6–7.

b DV Isireli—Na

mataqali e tini kei

Isireli sa yali voli.

27a 3 Nif. 16:4–5.

28a DV Isireli—Na

vakasoqoni kei Isireli.

29a Ais. 52:12;

3 Nif. 20:42.

22 1a DV Lagasere.

vakabalavutaka na nomu dali ka vakaukauwataka na nomu “iteki;

3 Ni ko na tete yani vaka ki na imatau kei na imawi, ia na nomu kawa ena taukena na “Veimatanitu Tani ka vakatawana na veikoro sa rusa.

4 Mo kakua ni rere ni ko na sega ni madua; ia mo kakua ni taqaya ni ko na sega ni “vakamaduataki; ni ko na guilecava na nomu vakamaduataki ni ko a gone yalewa, ia ko na sega ni nanuma tale na ka ko rogoca kina ni ko sa yada.

5 Ni sa watimu ko koya ka buli iko, na Turaga ni Lewevuqa na yacana; sai koya na nomu Dauveivueti na Yalo Savasava ni Isireli—ena vakatokai ko koya na Kalou ni vuravura taucoko.

6 Ko sa vaka na yalewa sa biu ka rarawa na yalona ni sa kacivi iko na Turaga, ka vaka na goneyalewa vakawati ni ko sa biu ga, sa kaya na nomu Kalou.

7 Ni na lekaleka wale na noqu biuti iko, ia ena loloma levu ka’u na vakasoqoni iko kina.

8 Ena noqu cudru lailai ka’u na tabonaka mada na mataqu mai vei iko, ia ena loloma tawavakaiyalayala ka’u na “lomani iko kina, sa kaya na Turaga na nomu Dauveivueti.

9 Ni sa vaka na “waluvu ena gauna i Noa na ^bka oqo vei au, me vaka ni’u a bubului me kakua ni luvuci vuravura tale na waluvu

i Noa, ka’u sa bubului vakakina me’u kakua ni cudruvi iko.

10 Ni na takali na “veiulunivana, ka yavavala na veiulunikoro, ia na noqu yalovinaka ena sega ni ^btakali mai vei iko, ka na sega tale ga ni na kau tani na noqu veiyalayalati ni sautu, a kaya na Turaga ko koya sa yalololoma vei iko.

11 Ko iko na dau rarawa, na dau cagina ena cagilaba, ka sega ni vakacegui! Raica ka’u na viritoka na nomu “veivatu ena drega iqumu ka tauyavutaki iko ena safaia.

12 Ka’u na cakava na nomu katubaleka ena akeiti, kei na nomu matamata ni koro ena kapukuli kei na nomu iyalayala ena vatu daudomoni.

13 A “luvemu kecega ena vakavulici ira na Turaga; ena ka levu tale ga na nodra vakacegu na luvemu.

14 Ko na vakataudeitaki ena “ivalavala dodonu; ko na yawa sara mai na veivakararawataki, ni ko na sega ni rere, ena yawa tale ga mai vei iko na domobula, ni na sega ni torovi iko.

15 Raica, era na soqoni dina mai me ra saqati iko, ena sega ni vu mai vei au; o koya ena soqoni me sagai iko, ena bale ga ena vukumu.

16 Raica, koi Au ka’u a bulia na matai ni kaukamea sa iriva na qilaiso waqa, ka sa cakava mai na iyaragi ena nona cakacaka; ka’u a

2a DV iTeki.

3a DV Matanitu Tani.

4a 2 Nif. 6:7, 13.

8a DV Loloma Cecere.

9a DV Waluvu ena Gauna

i Noa.

b Ais. 54:9.

10a Ais. 40:4.

b Same 94:14;

V&V 35:25.

11a iVakata. 21:18–21.

13a Jere. 31:33–34.

14a DV Dodonu.

buli koya na dauvakacaca me ia na veivakarusiai.

17 Ena sega ga ni yaga na iyaragi kecega sa caka me baleti iko; kei na yame kecega ena vosa vakacacataki iko, ena vakalelewa ko na vakacala ga. Oqo na nodra ivotavota na tamata ni Turaga kei na nodra ivalavala dodonu sa mai vei au, sa kaya na Turaga.

WASE 23

Sa vakadonuya ko Jisu na vosa i Aisea—Sa vakaroti ira na tamata ko Koya me ra vakasaqarai ira na parofita—Sa tomani ena kedra itukutuku na vosa i Samuela na Leimanaiti me baleta na Tucake Tale. Rauta na 34 S.K.

KA raica, au sa kaya vei kemuni, ni vinaka mo ni “vakadikeva na veika oqo. Io au sa vakaroti kemuni mo ni vakadikeva vagumatua sara na veika oqo; raica sa ka bibi vakaidina na vosa i ^bAisea.

2 Ni sa vosataka na veika tau-coko baleti ira na noqu tamata na mataqali i Isireli ko koya; ia sa dodonu tale ga me vosa vei ira na Matanitu Tani.

3 Ia na ka kecega e a vosataka ko koya, era sa yaco oti se era na “qai yaco, me vaka ga na vosa e vosataka.

4 Ia mo ni muria na noqu vosa; mo ni vola na veika au sa tukuna vei kemuni; ia ena qai kau yani

vei ira na vei-Matanitu Tani ena gauna, kei na lewa nei Tamada.

5 Ia ko koya yadua sa rogoca na noqu vosa ka veivutuni ka papi-taiso, ena vakabulai. Mo ni vulica na nodra ivakavuvuli na “parofita, ni ra sa vakadinadinataka na veika oqo.

6 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu sa qai kaya tale vei ira, ni sa vakamacalataka oti na ivolanikalou kece sa tukuni oti vei ira, era sa qai kaya: Raica, na ivolanikalou tale e so au sa gadreva mo ni vola, na kena o ni se bera tiko ni vola.

7 Ka sa yaco ni sa kaya vei Nifai: Kauta mai na ivolatukutuku ko maroroya tu.

8 Ia ni sa kauta mai na ivolatu-kutuku ko Nifai ka biuta e matana, sa qai vakaraica ko koya ka kaya:

9 Au sa kaya vakaidina vei kemuni, ni’u a vakarota na noqu italai ko “Samuela na Leimanaiti me vakadinadinataka vei ira na tamata oqo, ni ra na ^btucake tale mai na mate e “vuqa na tamata ^ayalododonu, ka rairai, ka veiqaravi vei ira na lewevuqa ena siga sa vakalagilagi kina na yacai Tamada ena vukuqu. Sa qai tarogi ira ka kaya: Sa sega li ni vakakina?

10 Era sa kaya na nona tisaipeli: Io, Turaga, e a parofisaitaka vakaidina ko Samuela me vaka na nomuni vosa, ka sa yaco vakakina.

23 1a DV iVolanikalou.
b 2 Nif. 25:1–5;
Moma. 8:23.
DV Aisea.

3a 3 Nif. 20:11–12.
5a Luke 24:25–27.
9a Ila. 13:2.
b Maci. 27:52–53.

DV Tucake Tale.
c Ila. 14:25.
d DV Yalododonu.

11 A sa kaya vei ira ko Jisu: A cava ko ni sa sega ni vola kina na ka oqo, ni ra a tucake tale e vuqa na tamata yalododonu, ka rairai vei ira na lewevuqa ka vakavulici ira?

12 Ka sa yaco ni sa qai nanuma ko Nifai ni a sega tu ni volai na ka oqo.

13 Ka sa yaco ni sa vakarota ko Jisu me volai; ka sa volai sara me vaka e a vakarota.

14 Ka sa yaco ni sa ^avakamacalataka taucoko vakadua ko Jisu na ivolanikalou era sa vola tu, sa qai vakaroti ira me ra vakatavuvulitaka na veika sa vakamacalataka vei ira.

WASE 24

Ena vakarautaka na sala ni Karua ni Lako Mai na italatala ni Turaga—Ena dabe ena veilewai ko Karisito—Sa vakaroti ko Isireli me saumi ikatini kei na veisolisoli tale eso—Sa maroro i e dua na ivola ni vakananumi—Vakatautauvatataka na Malakai 3. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni sa vakaroti ira me ra vola na vosa e a solia ko Tamada vei Malakai ka na tukuna vei ira ko koya. Ia ni ra sa vola oti sa qai vakamacala vei ira. A sa kaya vakaoqo vei ira ko koya: Sa kaya vakaoqo ko Tamada vei Malakai—Raica, au na tala na noqu ⁱitalatala, ka na caramaka

ko koya na sala e mataqu, ia na Turaga o koya ko ni sa vakasagara, ena lako vakasauri mai ki na nona valetabu, io ena lako mai na italatala ni veiyalayalati o koya ko ni sa rekitaka; raica ena lako mai ko koya sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

2 Ia ko cei me na ^ayalodei ena siga ni nona lako mai, ia ko cei me na tudei tiko ni sa na rairai mai ko koya? Ni sa vaka na nona bukawaqa na ^bdausava koula ko Koya, ka vaka na nodra sovu na dausava isulu.

3 Ia ena tiko ko koya me vakavinakataka ka vakasavasavataka na siliva; ena vakasavasavataka na ^aluvedra tagane na Livai ka savai ira me vaka na koula kei na siliva, me ra ^bvakacabora vua na Turaga na ivakacacabo ena buladodonu.

4 Ena qai vinaka vua na Turaga na nodra ivakacacabo ko Juta kei Jerusalemi, me vaka ena gauna e liu ka vaka na veiyabaki e liu.

5 Au na qai toro voleka vei kemuni me ia na veilewai; ia ka' u na kusarawa ni tukuna na nodra ca na daucakaisausau, kei na dauveibutakoci, kei na daububului vakailasu, kei ira era butakoca na ivoli ni tamata cakacaka, kei na yada kei na ^aluveniyali, kei ira era vakanadakuya na vulagi, ka ra sega ni rerevaki au, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

6 Ni sa i au na Turaga, ka' u sa

14a Luke 24:44–46.
24 1a V&V 45:9.
2a 3 Nif. 25:1.
b Saka. 13:9;
V&V 128:24.

DV iKarua ni Lako Mai
nei Jisu Karisito;
Vuravura—
Vakasavasavataki ni
vuravura.

3a iVaka. 10:8;
V&V 84:31–34.
b V&V 13.
5a Jeme. 1:27.

sega ni veivukiyaki; o koya oqo, ko ni sa sega kina ni rusa oi kemuni na Jekope.

7 Mai na nodra gauna sara mada ga na nomuni qase, ko ni sa ^avukitani kina mai na veicakacaka vakalotu, ka ko ni sa sega ni maroroya. Mo ni ^blesu mai vei au, au na qai lesu yani vei kemuni, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa. Ia ko ni sa kaya: Me keimami lesu vakaevai?

8 E dua li na tamata me butakoca na Kalou? Ia ko ni a butakoci au. Ia ko ni sa kaya: Keimami a butakoci kemuni vakaevai? Ena ^aikatini kei na ^bivakacacabo.

9 Ko ni sa cudruvi ena dua na cudru, ni ko ni sa butakoci au, koi kemuni na matanitu taucoko oqo.

10 Mo ni kauta kece mai na ^aikatini ki na lololo me so kina na kakana ena noqu vale; ka vakatovolei au mada kina, se'u na dolava se segai na katubaleka ni lomalagi ka sovaraka vei kemuni na ka ni ^bveivakalougatataki me na sega na, tikina e maroroi rawa kina, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

11 Ia au na vunauca na dauvakacaca ena vukumuni me kakua ni vakarusa na vua ni nomuni qele; ena sega tale ga ni lutudole na vua ni nomuni vaini ena were ni bera na kena gauna, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

12 A ra na vakatokai kemuni me kalougata na lewe ni veivau kecega, ni ko ni sa vanua e daurekitaki, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

13 Ko ni a vosa vakaukauwa vei au, sa kaya na Turaga. Ia ko ni sa kaya: A vosa cava li keimami sa vosa vakacacataki kemuni kina?

14 Ko ni a kaya: Sa tawayaga na qarava na Kalou; ia ka cava na betena na noda maroroya na nona veicakacaka vakalotu, ka ni da sa lako vakaloloku voli talega ena mata ni Turaga ni Lewevuqa?

15 Eda sa vakatokai ira na viavialevu me ra tamata mamarau; io, ni ra tamata rawa ka tale ga ko ira na daucaka ca; ka ra sa sereki talega ko ira era vakatovolea vakaca na Kalou.

16 Era sa dau ^aveivosaki vakatoki ira ko ira era sa rerevaka na Turaga, a sa vakarorogo na Turaga ka rogoca; a sa volai e dua na ^bivola ni vakananumi e matana, ena vukudra era rerevaka na Turaga ka vakananuma na yacana.

17 Era na qai noqu ga ena siga ka'u na ^akumuna kina na noqu iyau talei sa kaya na Turaga ni Lewevuqa; ia ka'u na lomani ira me vaka na tamata sa lomani koya na luvena sa qaravi koya.

18 Ia ko ni na qai lesu mai vei au ka ^akunea sara ni sa duatani na yalododonu ka duatani na tamata

7a DV Vukitani.

b Ila. 13:11;

3 Nif. 10:6;

Moro. 9:22.

8a DV iKatini.

b DV Vakacacabo.

10a V&V 64:23; 119.

b DV Vakalougatataka,

Kalougata,

Veivakalougatataki.

16a Moro. 6:5.

b V&V 85:9;

Mosese 6:5.

DV iVola ni

Vakananumi.

17a V&V 101:3.

18a DV Kila na Duidui,

iSolisoli ni.

ca, a sa duatani ko koya sa qarava na Kalou ka duatani ko koya sa sega ni qaravi koya.

WASE 25

Era na vakamai me vaka na vu ni co o ira na daucaka ca, ena iKarua ni Lako Mai—Ena lesu tale mai ko Ilaijia ni bera na siga levu ka rerevaki ko ya—Vakatautauvatataka na Malakai 4. Rauta na 34 S.K.

IA raica, sa lako mai na siga ko ya, ena ^awaqa me vaka na lovo; ia ko ira kece era ^bviavialevu, io, kei ira kece sa caka ca, era na vaka na vu ni co; ia ena vakamai ira na siga ka sa lako mai ko ya, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, ena sega kina ni laiva me vo vei ira na wakanana se tabana.

2 Ia ena cadra vei kemuni sa rerevaka na yacaqu, na ^aLuve ni Valavala Dodonu ena kauta lako ena tabana na veivakabulai; ka ko ni na lako yani ka ^btubu cake me vaka na ^cluve ni bulumakau ena loma ni bai.

3 Ka ko ni na ^abuturaki ira sobu na tamata ca; ni ra na dravusa e ruku ni qeteqete ni yavamuni ena siga ka’u na cakava kina na ka oqo, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa.

4 Dou nanuma na lawa i Mosesese na noqu tamata, o koya ka’u a vakarota vua mai ^aOrepi me nodra kecega na Isireli, vata kei na ile-silesi kei na lewa.

5 Raica, au na talai ^aIlaija na parofita e liu vei kemuni, ni bera ni qai lako mai na ^bsiga levu ka rerevaki ni Turaga ko ya;

6 Ena ^avagolea ko koya na lomadra na qase kivei ira na gone, kei na lomadra na gone kivei ira na nodra qase, de’u na qai lako mai ka yavita na vuravura ena dua na cudru.

WASE 26

Sa vakamacalataka na veika kecega mai na ivakatekivu ki na ivakataoti-oti ko Jisu—Era sa vosataka na gonelalai na veika talei ka sega ni volai rawa—Era sa taukena vata na veika kece ena kedra maliwa ko ira era lewe ni Lotu i Karisito. Rauta na 34 S.K.

KA sa yaco ni sa tukuna oti na veika oqo ko Jisu, sa qai vakamacalataka vei ira na lewevuqa; a sa vakamacalataka vei ira na veika kecega, na veika lelevu kei na veika lalai.

2 A sa kaya: Sa vakarota ko Tamada me’u tukuna vei kemuni na ^aveivolanalou oqo sa sega ni tu

25 1a Ais. 24:6;
1 Nif. 22:15;
3 Nif. 24:2;
V&V 29:9; 64:23–24;
133:64;
JS—AT 1:37.
DV Vuravura—
Vakasavasavataki ni
vuravura.
b 2 Nif. 20:33.

DV Qaciqacia.
2a Ica 9:22.
b V&V 45:58.
c Emosi 6:4;
1 Nif. 22:24.
3a 3 Nif. 21:12.
4a L.Y 3:1–6.
5a 2 Tui 2:1–2;
V&V 2:1; 110:13–16;
128:17–18.

DV Ilaija;
Vakabulai na Mate,
Nodra;
Vauca, Veivauci.
b DV iKarua ni Lako
Mai nei Jisu Karisito.
6a V&V 2:2.
26 2a OYA Mala. 3–4
cavuti ena
3 Nif. 24–25.

vei kemuni; ni sa vakarautaka tu ena nona lewa yalomatua me qai soli vei ira na veitabatamata e muri.

3 A sa vakamacalataka na veika kecega, io, mai na ivakatekivu me yacova na gauna sa lako mai kina ena nona ^alagilagi—io, a sa tukuna na veika kece ena yaco ena delai vuravura, ka tukuna tale ga ni na waicala na ^bvei-vu-ni-ka ena katakata dina, ena ^cvivigi ko vuravura me vaka na ivola vivigi ka na takali yani na lomalagi kei na vuravura;

4 Me yacova sara na siga ^alevu mai muri, era na ^btu kina ena mata ni Kalou na tamata kecega, na veimataqali, veimatani kei na duivosavosa, me ra lewai ena nodra ivalavala, se vinaka se ca—

5 Ia kevaka era sa vinaka, era na ^atucake tale mai ki na bula tawavakaiyalayala; ia kevaka era sa ca, era na tucake tale mai ki na rusa tawamudu; ia erau sa veibasai ga, e dua ena yasana oqo ka dua ena yasana ko ya, me vaka na loloma cecere, kei na ^blewa dodonu kei na savasava i Karisito, o koya sa bula ni ^cbera ni tekivu na vuravura.

6 Ia oqo sa sega ni rawa ni volai taucoko ena ivola oqo e dua na ^aikaduanadrau ni veika a

vakatavuvulitaka ko Jisu vei ira na tamata;

7 Ia raica, sa volai tu ena ^apeleti i Nifai na iwase levu cake ni veika ka a vunautaka vei ira na tamata ko koya.

8 Ia na veika oqo au sa vola, e dua na iwase lailai ni veika a vakavuvulitaka vei ira na tamata; ka'u sa vola ena inaki me ra na kau tale mai kina vei ira na tamata oqo, ^amai vei ira na Matanitu Tani, me vaka na vosa sa cavuta ko Jisu.

9 Ia ena gauna era na taura kina na veika oqo, ka sa kilikili me ra taura taumada me vakatovolei kina na nodra vakabauta, ia kevaka era na vakabauta na veika oqo, ena qai vakatakilai vei ira na veika ^alelevu cake.

10 Ia kevaka era sa sega ni vakabauta na veika oqo, era na cudruvi ka na ^abureitaki vei ira na veika lelevu cake.

11 Raica, sa vakarau me'u vola kece eke na veika kece mai na peleti i Nifai, ia sa tarova na Turaga ka kaya: Au na ^avakatovolea mada na nodra vakabauta na noqu tamata.

12 O koya gona, koi au, ko Momanani, au sa vola ga kina na veika sa vakarota vei au na Turaga. Ia

3a DV Jisu Karisito—Na lagilagi i Jisu Karisito.
b Emosi 9:13;
2 Pita 3:10, 12;
Moma. 9:2.
DV Vuravura—Na icavacava ni vuravura; Vuravura—Vakasavasavataki ni vuravura.

c Moma. 5:23.
4a Ila. 12:25;
3 Nif. 28:31.
b Mosa. 16:10–11.
DV Veilewai, na iOtioti ni.
5a Tani. 12:2;
Joni 5:29.
b DV Lewa Dodonu.
c Ica 3:14.

DV Jisu Karisito—Na bula taumada nei Karisito.
6a Joni 21:25;
3 Nif. 5:8.
7a DV Peleti.
8a 3 Nif. 21:5–6.
9a Ica 4:4–10.
10a Alama 12:9–11.
11a Ica 12:6.

koi au ko Momani, au sa tinia eke na noqu vosa ka tekivu vola na veika sa vakaroti vei au.

13 O koya gona, au sa gadreva mo ni kila, ni a vakavulici ira na tamata na Turaga ena loma ni tolu na siga; ia ni sa oti koya, sa “rairai tale vakavuqa vei ira ko koya, a sa vakavuqa talega na nona dovia na ^bmadrai ka vakalougatataka ka solia me ra kania.

14 Ka sa yaco ni sa vakatavulici ira ka vakalougatataka ira na nodra “gone na lewevuqa ka tukuni tiko oqo, a sa ^bsereka na wa ni yamedra ka ra sa vosataka vei ira na qase na veika lelevu ka talei, io sa levu cake mai na veika sa vakatakila oti ko koya vei ira na tamata; io sa sereka ko koya na wa ni yamedra me ra cauraka.

15 Ka sa yaco ni sa lako cake oti ki lomalagi—ena ikarua ni nona rairai mai ka sa lako cake vei Tamada, ni oti na nona “vakabulai ira na nodra tauvimate kei na nodra lokiloki, ka dolava na matadra na mataboko, ka dolava na daligadra na didivara, ka sa vakayacora na cakacaka kecega ni veivakabulai ena kedra maliwa, ka vakatura cake mai na mate e dua na tamata, ka vakatakila vei ira na nona kaukauwa, ia ni sa oti kece oqo, ka sa lako cake vua na Tamada—

16 Raica, a sa yaco ena mataka

kadua era sa soqoni ira vata yani na lewevuqa, ka raica ka rogoci ira na gonelalai oqo; ia ko ira sara ga na “gone dramidrami e ra dolava na gusudra ka cauraka e vuqa na ka veikurabuitaki; ia sa vakatabui me kakua ni dua e vola na veika era a cauraka.

17 Ka sa yaco ni ra sa lako yani ena gauna ko ya na “tisaipeli sa digitaka ko Jisu, ka tekivu me vakavulici ira ka ^bpapitaisotaki ira era sa lako mai vei iratou; ia era sa vakasinaiti ena Yalo Tabu ko ira kecega sa papitaisotaki ena yacai Jisu.

18 Ka sa lewevuqa vei ira era sa raica ka rogoca na veika sa sega ni vosataki rawa, ka sa “sega ni vakatarai me volai.

19 Era sa veivakatavulici ka veiqaravi vakai ira; era sa “taukena vata na ^bveika kece ena kedra maliwa ka caka dodonu vei ira na tamata kecega.

20 Ka sa yaco ni ra sa kitaka na veika kecega sa vakarota vei ira ko Jisu.

21 Ia ko ira sa papitaisotaki ena yaca i Jisu, era sa vakatokai me ra lewe ni ^alotu i Karisito.

WASE 27

Sa vakaroti ira ko Jisu me ra vakatoka na Lotu ena Yacana—Sa okati ena

13a Joni 21:14.
b 3 Nif. 20:3–9.
DV Sakaramede.
14a 3 Nif. 17:11–12.
b Alama 32:23;
3 Nif. 26:16.
15a 3 Nif. 17:9.

DV Cakacaka Mana;
Vakabula,
Veivakabulai.
16a Maci. 11:25.
17a 3 Nif. 19:4–13.
b 4 Nif. 1:1.
18a 3 Nif. 26:11.

19a DV Vakatabui, Lawa ni
Vakatatabu.
b 4 Nif. 1:3.
21a Mosa. 18:17.
DV Lotu i Jisu Karisito.

Nona kosipeli na nona itavi kei na nona isoro ni veivakaduavata taki—Sa vakaroti na tamata me veivutuni ka me papitaisotaki me na qai vakatabui mai na Yalo Tabu—Me ra vakataki Jisu. Rauta na 34–35 S.K.

KA sa yaco ni ra sa veilakoyaki voli na tisaipeli i Jisu ka vunautaka tiko na veika era sa raica ka rogoca, ka veipapitaisotaki ena yacai Jisu, a sa yaco ni ra a soqoni vata na tisaipeli ka ra a “duavata ena masu kei na ^blolo vagumatua sara.

2 A sa “rairai tale vei ira ko Jisu ni ra a masu tiko vua na Tamada ena yacana; a sa lako mai ko Jisu ka tu ena kedra maliwa ka kaya vei ira: A cava ko ni sa vinakata me’u solia vei kemuni?

3 Era sa kaya vua: Turaga, keimami gadreva mo ni tukuna vei keimami na yaca me vakayacani kina na lotu oqo, ni ra sa veileti tiko na tamata ena vuku ni ka oqo.

4 Ka sa kaya vei ira na Turaga: E dina, e dina au sa kaya vei kemuni a cava era sa vosa kudrukudru ka veileti kina na tamata ena vuku ni ka oqo?

5 Era sa sega li ni wilika na ivolanikalou ni sa kaya mo ni vakatokai ena “yacai Karisito, sai koya na yacaqu? Ia ko ni na kacivi ena yaca oqo ena siga mai muri;

6 Ia ko koya yadua sa taura na

yacaqu ka “vosota me yacova na ivakataotioti, ena vakabulai vakaidina ena siga mai muri.

7 O koya mo ni kitaka kina na ka kecega ko ni sa kitaka, ena yacaqu; o koya mo ni vakatoka kina na lotu oqo ena yacaqu; ka kerea vua na Tamada ena yacaqu me vakalougatataka na lotu ena vukuqu.

8 Ia kevaka sa sega ni vakatokai ena yacaqu, ena rawa vakaevei me “noqu ^blotu? Ia kevaka sa vakatokai e dua na lotu ena yacai Mosese, sa lotu i Mosese; se kevaka sa vakatokai ena yaca ni dua na tamata, ia sa lotu ni tamata ko ya; ia kevaka sa vakatokai ena yacaqu sa qai noqu lotu, kevaka sa tara cake ena noqu kosipeli.

9 Au sa kaya vakaidina vei kemuni ni ko ni sa tara cake ena noqu kosipeli; ia na ka kece ko ni sa vakayacana, mo ni vakayacana ena yacaqu; ia kevaka ko ni sa kerea vua na Tamada ena yacaqu e dua na ka me baleta na lotu, ena rogoci kemuni ko Tamaqu;

10 Ia kevaka sa tara cake na lotu ena noqu kosipeli, ena vakaraitaka kina na Tamada na nona cakacaka.

11 Ia kevaka sa sega ni tara cake ena noqu kosipeli ka sa tara cake ga ena cakacaka ni tamata se ena cakacaka ni tevoru, au sa kaya vakaidina vei kemuni, ena vakalekaleka ga na nodra marautaka

27 1a V&V 29:6.

b Alama 6:6.

DV Lolo.

2a 3 Nif. 26:13.

DV Jisu Karisito—

Rairai mai ni Karisito ni sa tucaketale mai na mate.

5a DV Jisu Karisito—Taura vei keda na yacai Jisu

Karisito.

6a 3 Nif. 15:9.

8a V&V 115:4.

b DV Jisu Karisito—Ulu ni Lotu.

na nodra cakacaka, ia ena dua na gauna lekaleka, ena yaco mai na ivakataotioti, ka ra na ^atamusuki sobu ka biu ki na bukawaqa ka sega ni lesu rawa mai kina.

12 Ni na ^amuri ira ga na nodra ivalavala, ka ra na tamusuki sobu ena vuku ni nodra ivalavala; o koya mo ni nanuma tiko kina na veika au sa tukuna vei kemuni.

13 Raica au sa solia vei kemudou na noqu ^akosipeli, ia oqo na kosipeli au sa solia vei kemudou—ni^u a lako mai ki vuravura me^u kitaka na ^blomai Tamaqu, ni a talai au mai ko Tamaqu.

14 Ka sa talai au mai ko Tamaqu me^u na mai ^alaveti cake ena kauveilatai; ia ni^u sa laveti cake oti ena kauveilatai me^u na ^bkauti ira mai kina na tamata kecega kivei au, ia me vaka ni ra a laveti au cake na tamata, ena laveti ira cake tale ga vakakina ko Tamada me ra na tu e mataqu ka ^alewai ena nodra ivalavala, se vinaka se ca—

15 Raica ena inaki oqo au sa ^alaveti cake kina; ia au na kauti ira mai na tamata kecega kivei au, me vaka na kaukauwa i Tamada, me ra lewai ena nodra ivalavala.

16 Ka na qai yaco ni o koya yadua sa ^aveivutuni ka ^bpapitaisotaki ena yacaqu, ena vakasinaiti

ena Yalo Tabu; ia kevaka sa ^avosota me yacova na ivakataotioti, au na kunea ni sa tawacala ko koya ena matai Tamaqu ena siga au sa tu kina me^u lewai ira na kai vuravura.

17 Ia ko koya sa sega ni vosota me yacova na ivakataotioti, ena tamusuki sobu ka biu ki na bukawaqa ka na sega ni lesu rawa mai kina, ena vuku ni ^alewa dodonu nei Tamada.

18 Ia sa vakaoqo na vosa sa solia ko Tamada vei ira na luve ni tamata. Raica, baleta na ka oqo, e sa vakayacora kina na vosa ka sa solia, ka sa sega ni lasu ko Koya, ia ena vakayacora vakaidina na vosa kecega sa tukuna.

19 Ka sa ^asega na ka tawasavasa sa curu rawa ki na nona matanitu; o koya sa sega kina e dua sa curu rawa ki na nona ^bivakavakacegu, ko ira ga sa ^asavai na nodra isulu ena noqu dra ni ra sa vakabauta, ka veivutunitaka na nodra ivalavala ca ka vosota me yacova na ivakataotioti.

20 Ia oqo na ivakaro: Mo ni ^aveivutuni, koi kemuni kecega mai na iyalayala kei vuravura, ka lako mai vei au ka ^bpapitaisotaki ena yacaqu, mo ni ^avakatabui kina ena isolisoli ni Yalo Tabu mo ni duri

11a Alama 5:52.

12a iVakata. 14:13;
V&V 59:2.

13a V&V 76:40–42.
DV Kosipeli.

b Joni 6:38–39.

14a 1 Nif. 11:32–33;
Moses 7:55.

b Joni 6:44; 2 Nif. 9:5;
V&V 27:18.

c DV Jisu Karisito—
Turaganilewa.

15a DV Sorovaka,
Veisorovaki.

16a DV Veivutuni.
b DV Papitaiso.

c 1 Nif. 13:37.
DV Vosota.

17a DV Lewa Dodonu.
19a Alama 11:37.

b V&V 84:24.

DV Vakacegu.

c iVakata. 1:5; 7:14;
Alama 5:21, 27;
13:11–13.

20a Ica 4:18.

b DV Papitaiso—Kena
yaga.

c DV Vakatabui, Lawa ni
Vakatatabu.

ka ^dsega ni tauvi duka kina e ma-taqu ena siga mai muri.

21 E dina, e dina, au sa kaya vei kemudou, oqo na noqu kosipeli; dou sa kila na ka sa dodonu mo ni kitaka ena noqu lotu; ia na ka kecega dou sa raica ni'u sa kitaka, mo dou kitaka tale ga; io mo dou kitaka na ka kecega dou sa raica ni'u sa kitaka;

22 Ko ni sa kalougata kevaka ko ni sa kitaka na veika oqo, ni ko ni na laveti cake ena siga mai muri.

23 Mo ni vola na veika ko ni sa raica ka rogoca; ia me kakua ga na veika sa ^avakatabui.

24 Mo ni vola na veika era na cakava na tamata oqo, me vaka ni sa volai tu na veika era a cakava e liu.

25 Raica era na ^alewai na tamata oqo mai na veitukutuku sa volai oti tu kei na veika ko ni na qai vola e muri, io, ena kilai na nodra ^bcakacaka vei ira na tamata mai na veika sa volai.

26 Ka raica, na ka kecega sa ^avola na Tamada; ia ena lewai ko vuravura mai na ivola era sa volai.

27 Ia mo dou kila ni ^adou na lewai ira na tamata oqo me vaka na lewa dodonu ka'u na solia vei kemudou. Ia a cava na ^bivalavala sa kilikili kei kemudou? Au sa kaya

vakaidina vei kemudou, mo dou ^cvakataki au.

28 Ia oqo, au sa ^alako vua na Tamada. Au sa kaya vakaidina vei kemudou, ena soli vei kemudou na veika kecega ko ni sa kerea vua na Tamada ena yacaqu.

29 O koya mo dou ^akerekere, ka na soli vei kemudou; mo dou tukituki ka na dolavi vei kemudou; ni sa rawata ko koya yadua sa kerekere; ka na dolavi vua sa tukituki.

30 Ia sa vuabale na noqu marau ena vukumudou kei ira na itabatamata oqo; a sa marau talega ko Tamada kei ira na agilosi yalovasava ena vukumudou kei ira na itabatamata oqo; ni sa ^asega ni yali e dua vei ira.

31 Raica, au gadreva mo dou kila; ni'u sa tukuni ira na ^aitabatamata sa ^bbula tiko oqo; a sa vuabale na noqu ^cmarau ena vukudra, ni sa sega ni yali e dua vei ira.

32 Ka raica, au sa rarawataki ira vakaidina na ^aikava ni tabatamata mai na itabatamata oqo; raica ena rawai ira na dauvere me vaka a rawai ira na luve ni veivakarusai; raica era na volitaki au ena siliva kei na koula kei na iyau sa vaka-cacana na ^bsarasara kei na veveka, ka ra na basuka na daubutako ka

20d V&V 4:2.

23a 3 Nif. 26:16.

25a 2 Nif. 33:10–15;

V i M 1:11.

b 1 Nif. 15:32–33.

26a 3 Nif. 24:16.

DV iVola ni Bula.

27a 1 Nif. 12:9–10;

Moma. 3:19.

b DV Jisu Karisito—
Ko Jisu Karisito na
ivakarau.

c Maci. 5:48;
3 Nif. 12:48.

28a Joni 20:17.

29a Maci. 7:7;

3 Nif. 14:7.

30a Joni 17:12.

31a 3 Nif. 28:23.

b 3 Nif. 9:11–13; 10:12.

c DV Reki.

32a 2 Nif. 26:9–10;

Alama 45:10, 12.

b Maci. 6:19–21;

3 Nif. 13:19–21.

butakoca. Ia ena siga ko ya au na sikovi ira ka sauma vei ira na nodra ivalavala.

33 Ka sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa kaya vei iratou na nona tisaipeli: Mo dou curu ki na “matamata ni koro qiqo; ni sa qiqo na matamata ni koro ka rabailailai na sala sa basika ki na bula, a ra sa lewelailai sa kunea; ia sa lalaga na matamata ni koro ka rabailevu na sala sa basika ki na mate, era sa lewevuqa era sa curu kina, raica sa voleka mai na bogi, sa sega ni cakacaka rawa kina e dua na tamata.

WASE 28

Eratou sa gadreva e lewe ciwa mai vei iratou na le tinikarua na tisaipeli ka sa yalataki vei iratou e dua na ivotavota dodonu ena matanitu i Karisito ena gauna eratou na mate kina—Eratou sa gadreva na Lewe Tolu na Nifaiti ka sa soli vei iratou na kaukauva me ratou rawa na mate ka me ratou tiko ga kina e vuravura me yacova na nona lako tale mai ko Jisu—Eratou sa veisautaki vakayago ka raica na veika sa sega ni vakatarai me tukuni, ka ratou sa veiqaravi tiko ena kedra maliwa na tamata ena gavana oqo. Rauta na 34–35 S.K.

KA sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa qai vosa vei iratou yadudua na nona tisaipeli ka kaya: A cava ko sa vinakata

me’u solia vei iko ni’u sa lako cake vei Tamaqu?

2 Eratou sa vosa, ka vakavo ga e lewe tolu ka kaya: Keitou kerea me keitou lako kusarawa yani vei kemuni ki na nomuni matanitu ni sa oti na neimami bula ka yacova na gauna ni bula ni tamata, io ni sa cava na itavi ko ni sa lesi keimami kina.

3 A sa kaya vei iratou ko Koya: Dou sa kalougata ni dou sa gadreva mai vei au na ka oqo; o koya gona ni dou sa yacova na yabaki vitusagavulu karua, dou na lako yani vei au ki na noqu matanitu; ka dou na kune “vakacegu vata kei au.

4 Ia ni sa vosa oti vei iratou, sa qai gole vei iratou na lewe tolu ka kaya: A cava dou sa gadreva me’u kitaka vei kemudou ni’u sa lako cake vua na Tamada?

5 Eratou sa rarawa e yalodratou, ni ratou sa sega ni doudou me vosataka vua na ka eratou sa gadreva.

6 A sa kaya vei iratou ko koya: Raica, au sa “kila na nanuma ni lomamudou, dou sa gadreva na ka sa vinakata ko ^bJoni na noqu gone ni toko, ka a cakacaka vata voli kei au ni bera ni ra laveti au cake na Jiu ki na kauveilatai.

7 Raica dou sa kalougata vakalevu cake, ni dou na “sega ni tovolea na ^bmate; ia dou na bula tiko ka raica ni sa vakayacori na

33a Maci. 7:13–14;
3 Nif. 14:13–14;
V&V 22.

28 3a DV Vakacegu.
6a Emosi 4:13;

Alama 18:32.
b Joni 21:21–23;
V&V 7:1–4.
7a 4 Nif. 1:14;
Moma. 8:10–11;

Ica 12:17.
b DV Tamata Kau Cake
Bulabula.

cakacaka taucoko i Tamada vei ira na luve ni tamata, io me yacova ni sa vakayacori na veika taucoko sara me vaka na lomai Tamada, ena gauna au na lako mai kina ena noqu lagilagi kei na ^ckauka-uwa mai lomalagi.

8 Dou na sega sara ni tovolea na mosi ni mate; ia ena vakamatalia-taki vakasauri me vaka na sauriva ni mata ni'u sa lako mai ena noqu lagilagi, io mai na yago ^amate oqo ki na yago e ^btawa mate rawa; ia dou na vakalougatataki ena manitanitu i Tamaqu.

9 Dou na sega talega ni sotava na mosi se rarawa ena nomudou bula tiko vakayago, ia dou na rarawataka ga na ivalavala ca ni vuravura; ka'u na vakayacora na veika kece oqo ena vuku ni ka dou sa gadreva vei au, ni dou sa gadreva mo dou ^akauti ira mai na yalo ni tamata vei au, ni se tu ga na vuravura.

10 Ena vuku ni ka oqo, ena ^ataucoko kina na nomudou marau; ka dou na curu ki na manitanitu i Tamaqu; io, ena vuabale na nomudou marau, me vaka sa solia vei au ko Tamada, na reki e taucoko; ia dou na vakataki au, ia koi au, au sa vakataki Tamada; ia ko Tamada kei au keirau sa ^bduavata;

11 Ia na ^aYalo Tabu sa tukuni Tamada kei au; sa solia na Yalo Tabu ko Tamada vei ira na luve ni tamata ena vukuqu.

12 Ia sa yaco ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Jisu, sa tarai iratou yadudua ena iqaqalo ni ligana ka vakavo ga ko iratou na lewe tolu ka ratou na bula tiko, ka sa qai lako yani.

13 Ka raica sa tadola ko lomalagi ka ratou sa ^akau cake ki lomalagi, eratou sa raica ka rogoca na veika e sega ni vosataki rawa.

14 Ka sa ^avakatabui me ratou tukuna; ka sega tale ga ni soli vei iratou na kaukauwa me ratou cauraka kina na veika eratou sa raica ka rogoca;

15 Se eratou sa tiko ena yago se ena taudaku ni yago, eratou sega ni kila; ni vaka vei iratou ni ratou a ^avakamatalia-taki ka ratou a veisautaki mai na yago mate oqo ki na yago e tawa mate rawa, me ratou raica rawa kina na veika ni Kalou.

16 Ia a sa yaco ni ratou sa qai vunau voli e delai vuravura; ia eratou a sega ga ni vunautaka na ka eratou a raica ka rogoca, me vaka e a vakaroti vei iratou mai lomalagi.

17 Ia mai na gauna eratou sa vakamatalia-taki kina, au sega ni kila se ratou sa vakaisulu ena yago e tawa mate rawa se sega;

18 Ia oqo ga na ka au sa kila me vaka na kena itukutuku sa soli mai—eratou a lako yani e dela ni vanua ka vunau vei ira na tamata, ka vakaduavatataki ira ki na lotu,

7c 3 Nif. 20:22.

8a 3 Nif. 28:36–40.

DV Bula Vakayago.

b DV Bula Tawamate

Rawa.

9a Fili. 1:23–24;

V&V 7:5–6.

10a V&V 84:36–38.

b Joni 17:20–23.

11a 2 Nif. 31:17–21;

3 Nif. 11:32.

13a 2 Kori. 12:2–4.

14a V&V 76:114–116.

15a Mosese 1:11.

DV Veivakamatalia-taki.

ko ira kecega sa vakabauta na no-dratou ivunau; ka papitaisotaki ira, ia ko ira kecega sa papitaisotaki era sa vakacurumi ki na lotu ka ra ciqoma na Yalo Tabu.

19 Era sa biuti iratou ki na vale ni veivesu ko ira era sa sega ni lewe ni lotu. Ka sa sega ni tauri iratou rawa na “veivale ni veivesu ni ra sa kavida rua.

20 Eratou sa qai biu ki loma ni qara; ia eratou sa yavita na qele ena vosa ni Kalou ka ratou sereki mai na loma ni qara ena nona “ka-ukauwa; a sa sega na qara era ke-lia me tauri iratou rawa.

21 Eratou sa biu vakatolu ki na “lovo ni bukawaqa; ia eratou a sega ga ni kama.

22 Eratou sa biu vakarua ki na “qara ni manumanu kila; ka raica eratou sa vaqitori ira me vaka na gone lailai sa vaqitora na luve ni sipi, ka sega na leqa e yacovi iratou.

23 Ka sa yaco ni ratou sa lako yani ena kedra maliwa na tamata kecega i Nifai ka vunautaka na “kosipeli i Karisito kivei ira na tamata kecega ena dela ni vanua; ka ra sa saumaki mai vua na Turaga ka curu me lewe ni lotu i Karisito; ka ra sa kalougata kina na ^bitabatamata ko ya me vaka na vosa i Jisu.

24 Koi au ko Momani; au sa tinia toka mada eke ena gauna oqo

na noqu vosa me baleta na veika oqo.

25 Raica sa voleka sara me’u vola na “yacadra o ira era na sega vakadua ni tovolea na mate, ia sa sega ni vakatara vei au na Turaga; a ka oqo au sa sega kina ni vola, ka sa vunitaki mai vuravura.

26 Ia raica, au a raici iratou, ka ratou sa dau qaravi au.

27 Ka raica eratou na tiko ena kedra maliwa na Veimatanitu Tani, ia era na sega ni kilai iratou na kai Veimatanitu Tani.

28 Eratou na tiko tale ga ena kedra maliwa na Jiu, ia era na sega ni kilai iratou ko ira na Jiu.

29 Ka na qai yaco, ena gauna e raica kina na Turaga ni sa ganita ena nona yalomatua, eratou na qai vunau vei ira kece na veiyavusa i Isireli era sa “veiseyaki tu, vei ira tale ga na veimatanitu, veimataqali, duivosavosa kei ira na tamata, ia me vaka na kaukauwa ni Kalou sa tu vei iratou kei na ka eratou sa gadreva, eratou na kauta mai kina e vuqa sara na yalo vei ira ka vakalesuya vei Jisu.

30 Eratou sa vaka na “agilososi ni Kalou, ia sa rawa me ratou vakaraitaki iratou vei ira na tamata ka ratou gadreva, kevaka eratou sa masu vei Tamada ena yacai Jisu.

31 O koya eratou na vakayacora kina e liu e vuqa na veika lelevu

19a Cakacaka 16:26;
Alama 14:26–28.

20a Moma. 8:24.

21a Tani. 3:22–27;
4 Nif. 1:32.

22a Tani. 6:16–23;

4 Nif. 1:33.

23a DV Kosipeli.

b 3 Nif. 27:30–31.

25a 3 Nif. 19:4.

29a DV Isireli—Na mataqali
e tini kei Isireli sa yali

voli;
Isireli—Na veiseyaki
kei Isireli.

30a DV Agilososi.

ka talei, ka na qai yaco e muri na siga sa “levu sa roro tiko mai, io na siga me ra na tu kina na tamata kecega ena mata ni i tikotiko ni veilewai i Karisito;

32 Io, eratou na vakayacora talega e liu na cakacaka “levu ka talei ena kedra maliwa na Veimatanitu Tani, ena qai yaco e muri na siga ni veilewai.

33 Ia kevaka ena tu vei kemuni na ivolanikalou kece sa tukuni kina na veicakacaka talei i Karisito, ko ni na kila kina ni na yaco vakaidina na veika kece oqo me vaka na vosa i Karisito.

34 Ia ena ca ko koya sa “sega ni muria na vosa i Jisu kei na nodra vosa ^bko ira e digitaka ko koya ka talai ira yani ena kedra maliwa; ia ko ira yadua sa sega ni muria na vosa i Jisu kei na nodra vosa na nona talai, era sa sega ni ciqomi Koya; ia ena sega talega ni ciqomi ira ko Koya ena siga mai muri;

35 Raica e vinaka cake vei ira me ra a kakua ni sucu. Se ko ni nanuma beka ni ko ni na kauta tani rawa na nona lewa dodonu na Kalou sa vakacudrui, o koya ka sa “buturaki sobu e yavadra na tamata, me rawa kina na veivakabulai?

36 Ka raica oqo, me vaka ni’u a vosa tiko me baleti ira ka a digitaka na Turaga, io, ko iratou na lewe tolu ka ratou a kau cake ki

lomalagi, ni’u a sega ga ni kila se ratou sa vakasavasavataki mai na yago e mate rawa ki na yago e tawamate rawa se sega—

37 Ia raica, au a taroga vua na Turaga ena gauna au volavola tiko kina, ka sa vakatakila vei au ko koya ni a dodonu me vakayacori e dua na veisau ki na yagodratou, ia kevaka e sega eratou na tovolea na mate;

38 O koya gona me ratou kakua kina ni tovolea na mate, e a vakayacori kina e dua na “veisau ki na yagodratou, me ratou kakua kina ni kila na mosi se rarawa, ia eratou na rarawataka ga na ivalavala ca ni vuravura.

39 Raica e sega ni tautauvata na veisau oqo kei na ka ena yaco ena siga mai muri; ia e a vakayacoriga e dua na veisau ki na yagodratou me kakua kina ni rawai iratou na kaukauwa i Setani ka na sega ni rawa ni “temaki iratou; eratou sa ^bvakatabui vakayago, ka ratou sa ^csavasava, ka sa sega kina ni rawai iratou na kaukauwa ni vuravura.

40 Raica eratou na bula tu vaka-oqo me yacova na siga ni veilewai i Karisito; ia ena siga ko ya, eratou na qai ciqoma na veisau levu cake ki na yagodratou, ka curu ki na matanitu i Tamada ka sega ni curu tale ki tuba ka tiko vata kei na Kalou mai lomalagi me tawamudu.

31a Ila. 12:25;
3 Nif. 26:4–5.
32a 2 Nif. 25:17.
34a Ica 4:8–12.
b DV Parofita.

35a Ila. 12:2.
38a DV Tamata Kau Cake
Bulabula.
39a DV Vakatotovei,
Veivakatovei.

b DV Vakatabui, Lawa ni
Vakatatabu.
c DV iValavala Tabu.

WASE 29

Sa dua na ivakatakilakila ni sa tekivu me vakasoqoni Isireli na Turaga ka vakayacora na Nona veiyalayalati na kena basika mai na iVola i Momani—Era na cudruvi ko ira era sega ni ciqoma na nona ivakatakila kei na Nona vei isolisoli ni veisiga e muri. Rauta na 34–35 S.K.

Ka raica oqo, au sa kaya vei kemuni, ni ena siga sa raica kina na Turaga ena nona yalomatua me “kau yani na itukutuku oqo vei ira na Veimatanitu Tani me vaka na nona vosa, ko ni na qai kila ni sa tekivu vakayacori na ^bveiyalayalati a cakava ko Tamada vei ira na luvei Isireli, me baleta na nodra vakalesui tale ki na veivanua ka sa nodra ivotavota vakawa.

2 Ka ko ni na qai kila kina ni na vakayacori kece na vosa ni Turaga era a vosataka na parofita tabu; ia mo ni kakua kina ni kaya ni sa “lokuyarataka na Turaga na nona lako mai vei ira na luvei Isireli.

3 Mo ni kakua sara ni nanuma e lomamuni ni sa tawayaga na vosa era sa cavuti oti, raica, ena nanuma na Turaga na veiyalayalati a cakava vei ira na nona tamata, na mataqali i Isireli.

4 Ia ni ko ni sa raica ni sa kau mai vei kemuni na itukutuku oqo, mo ni kakua tale ni beca na veika

sa vakayacora na Turaga, raica sa laveta tu e ligana imatau na “iseleiwau ni nona ^blewa dodonu; ia ena siga ko ya, kevaka ko ni sa beca na nona cakacaka, ena tau kusarawa vei kemuni na iseleiwau ni nona lewa dodonu.

5 Ena “ca ko koya sa ^bbeca na nona cakacaka na Turaga; io, ena ca ko koya sa “cakitaka na Karisito kei na nona veicakacaka!

6 Io, ena “ca ko koya sa cakitaka na nona veivakatakila na Turaga, ka kaya ni sa sega tale ni cakacaka na Turaga ena ivakatakilakila se parofisai, se ena ^bisolisoli, se ena vosa tani e so, se ena veivakabulai se ena kaukauwa ni Yalo Tabu!

7 Io, ena ca ko koya sa kaya ena siga ko ya me “rawa ka kina, ni sa ^bsega tale ni rawa ni vakayacora e dua na cakacaka mana ko Jisu Karisito; ia ko koya sa kitaka oqo ena yaco me vaka na “luve ni veivakarulai ka na sega na loloma cecere ena vukuna; me vaka na vosa i Karisito!

8 Ia, mo ni kakua tale ni “vakasiusiutaki ira, se ^bbeci ira, se vakalialiai ira na “Jiu, se dua vei ira na ivovo ni mataqali i Isireli; raica, sa nanuma na Turaga na veiyalayalati a cakava, vei ira ka na vakayacora vei ira me vaka na ka e a bubuluitaka.

9 O koya mo ni kakua kina ni

29 1a 2 Nif. 30:3–8.

b Moma. 5:14, 20.

2a Luke 12:45–48.

4a 3 Nif. 20:20.

b DV Lewa Dodonu.

5a 2 Nif. 28:15–16.

b Moma. 8:17;

Ica 4:8–10.

c Maci. 10:32–33.

6a Moma. 9:7–11, 15.

b DV iSolisoli Eso ni Yalo.

7a DV Bete Vakailasu.

b 2 Nif. 28:4–6;

Moma. 9:15–26.

c DV Luve ni

Veivakarulai.

8a 1 Nif. 19:14.

b 2 Nif. 29:4–5.

c DV Jiu.

nanuma ni sa rawa mo ni vukica na liga imatau ni Turaga ki na imawi, me kakua kina ni vakayacora na nona lewadodonu, me vakayacori kina na veiyalaya-lati a cakava vei ira na mataqali i Isireli.

WASE 30

Era sa vakaroti na Veimatanitu Tani ena gauna e muri me ra veivutuni, lako mai vei Karisito, ka wili vata kei ira na mataqali i Isireli. Rauta na 34–35 S.K.

DOU vakarorogo mai na Veimatanitu Tani ka rogoca na vosa i Jisu Karisito na Luve ni Kalou bula, ka sa “vakarota ko koya me’u vosa-taka vei kemuni, raica sa vakaroti

au ko koya me’u vola vakaoqo ka kaya:

2 Mo ni saumaki mai na nomuni ivalavala ca koi kemuni na ^aVeimatanitu Tani; ka ^bveivutunitaka na nomuni caka ca, na nomuni lasu kei na veivakaisini, kei na nomuni veibutakoci kei na nomuni veika vuni, ka vakasisila, na nomuni qarava na kalou matakau, na nomuni laba, na nomuni bete vakailasu, na vuvu kei na nomuni veileti, io mai na nomuni caka ca kecega kei na nomuni veika vakasisila, ka lako mai vei au, ka paitaisotaki ena yacaqu, me bokoci kina na nomuni ivalavala ca, ka mo ni vakasinaiti ena Yalo Tabu ka mo ni ^cwili vata kei ira na noqu tamata, ko ira na mataqali i Isireli.

IKAVA NI NIFAI AI VOLA I NIFAI

KO KOYA NA LUVEI NIFAI—E DUA VEI IRA NA
TISAIPELI I JISU KARISITO

E dua na kedra i tukutuku na tamata i Nifai, me vaka ka tukuni ena nona ivolatukutuku.

Era sa saumaki kece vua na Turaga ko ira na Nifaiti kei ira na Leimanaiti—Era sa tautauvata ena veika kecega, era sa cakava na cakacaka mana, era sa tubu ka tiko sautu ena vanua—Sa tubu na tatawasewase, na ca, na lotu vakailasu, kei na veivakacacani ni oti e ruanadrau na yabaki—Sa yaco me

ra tamata ca ko ira na Nifaiti ka vakakina ko ira na Leimanaiti ni oti e tolu na drau na yabaki—Sa vunitaka ko Amaroni na ivolatukutuku tabu. Rauta na 35–321 S.K.

KA sa yaco ni sa oti na ikatokusagavulu kava ka vakakina

30 1a 3 Nif. 5:12–13.

2a DV Matanitu Tani.

b DV Veivutuni.

c Kala. 3:27–29;

2 Nif. 10:18–19;

3 Nif. 16:10–13;

21:22–25;

Epa. 2:10.

na i katolusagavulu kalima ni yabaki, ka raica eratou sa tauyavutaka na tisaipeli i Jisu e dua na lotu i Karisito ena loma ni vanua taucoko vakavolivolita. A ra sa papitaisotaki ena yaca i Jisu ko ira kece era sa lako mai vei iratou, ka ra sa veivutunitaka vakaidina na nodra ivalavala ca; ka soli tale ga vei ira na Yalo Tabu.

2 Ka sa yaco ni ena ikatolusagavulu kaono ni yabaki, era sa samaki vua na Turaga na tamata kecega ena dela ni vanua taucoko, ko ira na Nifaiti kei ira na Leimannaiti, ka sa sega na veicacati kei na veileti ena kedra maliwa, ka ra sa caka dodonu vei ira na tamata kecega.

3 Era sa taukena vata na ka ^akecega ena kedra maliwa; ka sa sega e dua sa vutuniyau se dravudravua; bobula se itaukei, ia era sa galala kecega ka vakaivotavota ena isolisoli vakalomalagi.

4 Ka sa yaco ni sa takali tale ga yani na ikatolusagavulu kavitu ni yabaki, ka sa yaco tiko ga na sautu ena loma ni vanua.

5 A sa ka levu ka talei na caka-caka eratou sa vakayacora na tisaipeli i Jisu, eratou sa ^avakabulai ira na tauvimate, ka vakaturi ira cake na mate, ka vakavuna me ra lako na lokiloki, ka ra rai na mataboko ka ra rogo na didivara; kei na veimataqali ^bcakacaka mana kecega ena kedra maliwa na luve

ni tamata; ia eratou sa kitaka na cakacaka mana kecega ena yaca i Jisu.

6 A sa takali yani vakaoqori na ikatolusagavulu kawalu ni yabaki, kei na ikatolusagavulu kaciwa ni yabaki tale ga, kei na ikavasagavulu kadua, kei na ikavasagavulu karua ni yabaki, io, me yacova yani na ikavasagavulu kaciwa, kei na ikalimasagavulu kadua kei na ikalimasagavulu karua ni yabaki; io me yacova sara ni sa takali yani na ikalimasagavulu kaciwa ni yabaki.

7 A sa vakalougatataki ira vakalevu sara na Turaga ena nodra vanua; io, era sa tara rawa tale kina na veikoro era a kama.

8 Io, era sa tara sara tale mada ga na ^akoro levu ko Saraemala.

9 Ia e vuqa na koro era a ^alutu dromu ka sa ubia na wai; a sa sega ni rawa me ra vakavinakataki tale na veikoro oqo.

10 Ka raica oqo, a sa yaco ni ra sa kaukauwa vakalevu mai na tamata i Nifai ka tubu vakatotolo sara na kedra iwiliwili, era sa tamata rairai ^atotoka ka taleitaki.

11 Era sa vakawati ka veimusumusuki me ra vakawati, ka ra sa vakalougatataki me vaka na levu ni yalayala sa yalataka vei ira na Turaga.

12 Era sa sega tale ni muria na ^aivalavala kei na veicakacaka vakalotu ni ^blawa i Mosese; ia era sa

1 3a Cakacaka 4:32;
3 Nif. 26:19.
DV Vakatabui, Lawa ni
Vakatatabu.
5a DV Vakabula,

Veivakabulai.
b Joni 14:12.
DV Cakacaka Mana.
8a 3 Nif. 8:8.
9a 3 Nif. 9:4, 7.

10a Moma. 9:6.
12a 2 Nif. 25:30;
3 Nif. 15:2-8.
b DV Lawa i Mosese.

muria ga na ivakaro era ciqoma mai vua na Turaga ka nodra Kalou, ka ra ia tiko na ^clolo kei na masumasu, era sa dausoqoni vata wasoma me ra masu ka rogoa na vosa ni Turaga.

13 Ka sa yaco ni sa sega na veicacati ena kedra maliwa na tamata kecega, ena vanua taucoko; ia sa vuqa na cakacaka mana era vakayacora na tisaipeli i Jisu.

14 Ka sa yaco ni sa sivi yani na ikavitusagavulu kadua ni yabaki, ka vakakina na ikavitusagavulu karua, io, me vakalekalekataka ga, me yacova ni sa sivi yani na ikavitusagavulu kaciwa ni yabaki, io, ni sa sivi sara mada ga yani e duanadrau na yabaki, ka ra sa lako kece ki na ^aparataisi ni Kalou ko ira kece na tisaipeli i Jisu, ka a digitaki ira ko koya, ka vakavo ga ko iratou na le ^btolu eratou na vo tu mai; ka so tale na ^ctisaipeli era sa ^dtabaki me ra sosomitaki ira; ka vakakina ni ra sa takali yani e vuqa ena itabatamata ko ya.

15 Ka sa yaco ni sa sega na ^aveileti ena vanua, ni sa tiko e lomadra na tamata na loloma ni Kalou.

16 A sa sega na ^avuvu, se na veiqati, se na tiko yavavala, se na veibutakoci, se na lasu, se na laba, se na ^bgagano ca; sa dina sara ni sa sega beka ni dua na matatamata ^cmamarau cake ena kedra maliwa

na tamata kecega sa bulia na liga ni Kalou.

17 Sa sega na daubutako, se na daulaba, ka sega na Leimanaiti se dua na mataqali-aiti; ia era sa ^aduavata ga, era sa luvei Karisito ka sa nodra na matanitu ni Kalou.

18 Era sa kalougata dina! Ni sa vakalougatataki ira na Turaga ena nodra cakacaka kecega; io, era sa vakalougatataki ka tubu cake ena sautu me yacova ni sa oti yani e dua na drau katini na yabaki; era sa takali yani na imatai ni tabatamata mai na gauna i Karisito, a sa sega ni dua na veileti ena vanua taucoko.

19 Ka sa yaco ni sa qai mate ko Nifai o koya ka vola na i tukutuku oqo, (ia sa vola ena ^apeleti i Nifai), ka sa sosomitaki koya ko Emosi na luvena ena kena maroroi; ia sa volavola tale ga ena peleti i Nifai.

20 A sa maroroya tu me walusagavulu kava na yabaki, era sa sautu tiko ga ena vanua, ka vakavo ga e dua na iwase lailai era sa tawase tani mai na lotu ka vakatokai ira me ra Leimanaiti; o koya sa tekivu tale kina me ra tiko na Leimanaiti ena vanua.

21 Ka sa yaco ni sa qai mate tale ga ko Emosi, (ka sa oti e dua na drau ciwasagavulu kava na yabaki mai na gauna a lako mai kina ko Karisito) a sa sosomitaki koya ko Emosi na luvena ena kena

12c Moro. 6:5;
V&V 88:76–77.

14a DV Parataisi.
b 3 Nif. 28:3–9.
DV Tamata Kau Cake
Bulabula.

c DV Tisaipeli.
d DV Tabaki, Veitabaki.

15a DV Sautu, Vakacegu.
16a DV Duavata.
b DV Gagano.
c Mosa. 2:41;

Alama 50:23.
DV Reki.

17a Joni 17:21.
DV Saioni.
19a DV Peleti.

maroroi na ivolatukutuku; sa maroroya talega ena peleti i Nifai; ka qai volai talega ena ivola i Nifai, sa i koya na ivola oqo.

22 Ka sa yaco ni sa oti yani e rua na drau na yabaki; era sa takali kece yani na ikarua ni tabatamata ka vakavo ga e lewe vica.

23 Ia oqo ko i au, ko Momani, au gadreva mo ni kila ni ra sa tubu me lewe levu sara na tamata ka ra sa tete yani ena dela ni vanua taucoko; era sa vutuniyau sara, ni sa vakasaututaki ira ko Karisito.

24 Ia ena ikarua na drau kadua ni yabaki oqo, sa tekivu me tiko ena kedra maliwa e so ka sa vakalevulevui ira na ^aqaciqacia ni lomadra, me vaka na nodra tokara na i sulu voli dredre, na veimataqali civa talei kei na veika talei ni vuravura.

25 Ia me tekivu mai na gauna ko ya, ka lako yani era sa sega tale ni taukena ^avata na nodra iyau.

26 Era sa tekivu tatawasewase ka wase me vaka na ivakarau ni nodra rawa ka; era sa vakaduria na nodra ^alotu vakai ira me ra ^brawa iyau kina ka tekivu me ra cakitaka na lotu dina i Karisito.

27 Ka sa yaco ni oti yani e rua na drau katini na yabaki, sa levu sara na lotu ena vanua; io sa levu sara na lotu era kaya era sa kila na Karisito, ia era sa ^acakitaka na iwase levu cake ni nona kosipeli,

ka ra sa ciqoma kina na veimataqali caka ca kecega, ka ra solia na ka tabu vei koya sa ^bvakatabui baleta ni sega ni bula ganita.

28 A sa tubu vakalevu sara na ^alotu oqo ena vuku ni nodra caka cala na tamata, kei na kaukauwa i Setani, ni sa lewa sara na lomadra.

29 Ka a dua tale na lotu e a cakitaka na Karisito; era sa ^avakacacana na lotu dina i Karisito, ena vuku ni nodra yalomalumulumu kei na nodra vakabauta na Karisito; era sa beci ira ni sa levu na caka mana era vakayacori ena kedra maliwa.

30 O koya era sa vakayacora kina na lewa kei na itovo kaukauwa vei iratou na tisaipeli i Jisu ka ratou vunau voli ena kedra maliwa, ka biuti iratou ki na ^avale ni veivesu; ia ena kaukauwa ni vosa ni Kalou sa tu vei iratou, sa kavida rua kina na vale ni veivesu, ka ratou sa lako yani ka kitaka na cakacaka mana e vuqa ena kedra maliwa.

31 E dina ga eratou sa kitaka e vuqa na cakacaka mana, era sa vakaukauwataka ga na lomadra ko ira na tamata, ka ra segata me ra vakamatei iratou, me vaka era a segata na Jiu mai Jerusalemi me ra vakamatei Jisu, me vaka na nona vosa.

32 Era a biuti iratou ki na ^alovo ni ^bbukawaqa, ia eratou a lako tani mai kina ka sega ga ni kama.

24a DV Qaciqacia.

25a 4 Nif. 1:3.

26a 1 Nif. 22:23;

2 Nif. 28:3;

Moma. 8:32–38.

b V&V 10:56.

DV Bete Vakailasu.

27a DV Vukitani.

b 3 Nif. 18:28–29.

28a DV Tevoro—Na lotu ni

tevoro.

29a DV Veivakacacani.

30a 3 Nif. 28:19–20.

32a 3 Nif. 28:21.

b Tani. 3:26–27.

33 Era a biuti iratou tale ga ki na “qara ni manumanu kila, ia eratou sa vaqitori ira na manumanu kila me vaka na gone lailai sa vaqitora na lami; ka ratou lako tani mai kina ka sega na leqa e yacovi iratou.

34 Ia, era sa vakaukauwataka ga na lomadra ko ira na tamata, ni ra sa liutaki mai vei ira e levu na bete kei na parofita vakailasu me ra vakaduria e vuqa na lotu, ka kitaka na veimataqali caka cala kecega. Era sa “yaviti ira na lewe ni lotu i Jisu; ia era sa sega ni sama lesu na tamata i Jisu. A ra sa malumalumu sobu kina ena tavavakabauta kei na caka ca ena veiyabaki veitaravi me yacova ni sa oti e rua na drau tolusagavulu na yabaki.

35 Ka sa qai yaco ni ena yabaki oqo, io, ena ikaruanadrau tolusagavulu kadua ni yabaki, sa yaco kina na veisei levu ena kedra maliwa na tamata.

36 Ka sa yaco ni ena yabaki oqo, sa tubu kina e dua na matatamata ka ra vakatokai na Nifaiti, ka ra vakabauta dina na Karisito; era a okati ena kedra maliwa ko ira era a vakatokai mai vei ira na Leimanaiti—me ra Jekopaiti, Josefaiti, kei ira na Soramaiti;

37 Io ko ira sa vakabauta dina na Karisito ka dau qarava dina na Karisito, (eratou okati tale ga kina na “tisaipeli e tolu i Jisu ka ratou sa bula tiko), era sa vakatokai na

Nifaiti, na Jekopaiti, na Josefaiti kei ira na Soramaiti.

38 Ka sa yaco ni ko ira era sega ni ciqoma na kosipeli era sa vakatokai me ra Leimanaiti kei na Lemuelaiti kei na Isimelaiti; era sa sega ni malumalumu mai ena vakabauta, ia era sa nakita ga me ra “saqata na kosipeli i Karisito; ka ra sa vakavulici ira na luvedra me ra kakua ni vakabauta, me vaka ni ra a malumalumu sobu ko ira na nodra qase e liu.

39 Sa vu oqo mai na nodra caka kei na nodra itovo vakasisila na nodra qase, me vaka mai na kena ivakatekivu. Era a “vakavulici me ra cati ira na luve ni Kalou, me vaka na nodra a vakavulici e liu na Leimanaiti me ra cati ira na kawa i Nifai mai na ivakatekivu.

40 Ka sa yaco ni sa oti yani e rua na drau vasagavulu kava na yabaki, ka sa vaka tu oqori na nodra ivakarau ni bula na tamata. Era sa kaukauwa ka lewevuqa cake na tamata caka ca ka lailai wale na tamata ni Kalou.

41 Era sa tara cake tiko ga na nodra dui lotu ka ukutaka ena veimataqali iyau talei. A sa oti yani e rua na drau limasagavulu na yabaki, ka vakatalega kina e rua na drau onosagavulu na yabaki.

42 Ka sa yaco ni ra sa tekivu vakabula tale na iwase ca ni tamata na vei bubului vuni kei na “veisoqosoqo vuni i Ketianitoni.

43 Ko ira tale ga na tamata ka

33a 3 Nif. 28:22.

34a 3 Nif. 12:39;
V&V 98:23–27.

37a 3 Nif. 28:6–7;

Moma. 8:10–11.

38a DV Talaidredre,
Vakaduiduile,
Veisasaqa.

39a Mosa. 10:17.

42a DV Veisoqosoqo Vuni.

vakatokai me tamata i Nifai, era sa tekivu me ra qaciqacia e lomadra ni sa rui levu na nodra iyau, era sa dokadoka me vakataki ira na wekadra na Leimanaiti.

44 A ratou sa tekivu rarawataka na tisaipeli na “ivalavala ca ni vuvavura, mai na gauna oqo.

45 Ka sa yaco ni qai oti e tolu na drau na yabaki, sa tautauvata ga na nodra ca vakalevu na tamata i Nifaiti kei ira na Leimanaiti.

46 Ka sa yaco ni ra sa robota yani na daubutako i Ketianitoni na dela ni vanua taucoko; sa sega sara e dua sa ivalavala dodonu, ka vakavo ga ko ira na tisaipeli i Jisu. Sa levu sara na nodra kolu kei na siliva, ka ra veivoli tale ga ena veimataqali veivoli kecega.

47 Ka sa yaco ni sa oti yani e

tolu na drau kalima na yabaki, (era sa caka ca tiko ga na tamata) sa mate ko Emosi; ka sosomitaki koya ena maroroi ni ivolatukutuku ko Amaroni na tacina.

48 Ka sa yaco ni sa oti e tolu na drau ruasagavulu na yabaki, a sa vakauqeti Amaroni na Yalo Tabu me vunitaka na “ivolatukutuku tabu—io na ivolatukutuku tabu kece ka a vakadewataki sobu mai na itabatamata ki na itabatamata—me yacova na ikatolu na drau ruasagavulu ni yabaki mai na gauna a lako mai kina na Karisito.

49 A sa vunitaka vua na Turaga me na qai “vakalesui tale vei ira na ivovo ni mataqali i Jekope, me vaka na parofisai kei na vosa ni yalayala ni Turaga. Sa tini eke na itukutuku i Amaroni.

AI VOLA I MOMANI

WASE 1

Sa vakavulici Momani ko Amaroni me baleta na ivolatukutuku tabu—Sa tekivu na ivalu ena kedra maliwa na Nifaiti kei ira na Leimanaiti—Eratou sa kau tani na Lewe tolu na Nifaiti—Sa tubu na caka ca, na tawa-vakabauta, na caka isausau, kei na qaravi tevoro. Rauta na 321–326 S.K.

IA oqo koi au ko “Momani, au sa ^bvola na veika au a raica ka

rogoca, ka vakatoka me iVola i Momani.

2 Ena gauna sa maroroya kina na ivolatukutuku ko “Amaroni vua na Turaga, a sa lako mai vei au (au a sa qai yabaki tini kina, ka’u sa ^bkila ka ena nodra ivakavuvuli na noqu tamata) e mai kaya vei au ko Amaroni: Au kila ni ko sa gone yalomatua ka dauvakarorogo.

3 O koya mo nanuma matua tiko kina na veika ko sa raica me baleti

44a 3 Nif. 28:9.

48a Ila. 3:13, 15–16.

49a Inosi 1:13.

[MOMANI]

1 1a DV Momani, Parofita
vei Ira na Nifai.

b 3 Nif. 5:11–18.

2a 4 Nif. 1:47–49.

b Mosa. 1:3–5.

ira na tamata oqo; ia ena gauna ko sa yabaki ruasagavulu kava kina, ena gauna ko sa yacova kina na yabaki ko ya, mo qai lako ki na vanua ko Anitumi ena dua na delana ka vakatokai ko “Simi; e kea au sa maroroya tu kina vua na Turaga na nodra iceuceu tabu kece na tamata oqo.

4 Ka raica, mo taura na “peleti i Nifai vei iko, ka biuta tu ga na kena vo ena vanua sa maroroi tu kina; ia mo ceuta ena peleti i Nifai na veika kece ko raica me baleti ira na tamata oqo.

5 Ia ko i au, ko Momani, e dua na kawa i “Nifai; (ka yacai tamaqu ko Momani) au sa nanuma na veika a vakarota vei au ko Amaroni.

6 Ka sa yaco ni a kauti au ko tamaqu ki na vanua ena ceva io ki na vanua ko Saraemala ni’u sa yabaki tinikadua.

7 Sa robota na dela ni vanua taucoko na veivale, ka ra sa lewevuqa sara na tamata, ka sa voleka me vaka na mata ni nuku ni masawa na kedra lewelevu.

8 Ka sa yaco ena yabaki oqo, sa tekivu kina e dua na ivalu ena kedra maliwa na Nifaiti kei ira na Leimanaiti, raica ko ira na Nifaiti era okati kina na Nifaiti, na Jekopaiti, na Josefaiti kei na Soramaiti; ia ko ira na Leimanaiti era okati kina na Leimanaiti, na Lemuelaiti kei na Isimelaiti.

9 Ia ko ira na Leimanaiti kei ira na Lemuelaiti kei ira na Isimelaiti,

era sa vakatokai ira me ra Leimanaiti, sa qai rua ga na i to, ko ira na Nifaiti kei ira na Leimanaiti.

10 Ka sa yaco ni sa tekivu na ivalu ena kedra maliwa ena bati ni uciwai ko Saitoni, ena iyalayala ni vanua ko Saraemala.

11 Ka sa yaco ni ra sa soqona vata na Nifaiti e dua na iwiliwili ni tamata levu, ka sa sivia e tolusagavulu na udolu. Ka sa yaco ni ra sa vala vakavica ena yabaki vata ga oqo, ka ra a vakadrukai ira kina na Leimanaiti, ko ira na Nifaiti ka ra vakamatea e vuqa vei ira.

12 Ka sa yaco ni ra sa vakasuka na nodra inaki na Leimanaiti, sa vakadeitaki tale na tiko sautu ena vanua; ka sa yaco na tiko sautu ena loma ni rauta e va na yabaki, ka sa sega kina na vakadave dra.

13 Ia sa tubu vakalevu sara na caka ca ena dela ni vanua taucoko, ka sa kauti iratou tani kina na nona “tisaipeli lomani na Turaga, ka sa mudu kina na caka caka mana kei na veivakabulai ena vuku ni nodra caka cala na tamata.

14 A sa sega ni dua na “isoli soli mai vua na Turaga, ka sa sega ni curumi ira na ^bYalo Tabu, ena vuku ni nodra caka ca kei na ^ctawavakabauta.

15 Ia ni’u sa yabaki tinikalima tiko ka’u sa tamata yalomatua mai, sa rairai vei au na Turaga ka’u sa tovolea ka kila kina na vinaka i Jisu.

3a Ica 9:3.

4a V i M 1:1, 11.
DV Peleti.

5a 3 Nif. 5:12, 20.

13a 3 Nif. 28:2, 12.

14a Moro. 10:8–18, 24.

b DV Yalo Tabu.

c DV Tawavakabauta.

16 Au sa segata me'u vunau vei ira na tamata oqo, ia sa sogoti na gusuqu, ka'u sa vakatabui me'u vunau vei ira; raica era sa nakita me ra "saqata na nodra Kalou; eratou sa ^bkau tani mai na vanua na tisaipeli lomani ena vuku ni nodra caka cala.

17 Ia au a tiko vata ga kei ira, ia au sa vakatabui me'u vunau vei ira, ena vuku ni nodra loma kaukauwa; ka sa "cudruvi na vanua ena vuku ni nodra loma kaukauwa.

18 Era sa vakacaca vakalevu ena vanua ko ira na daubutako i Ketianitoni, ka ra tiko ena kedra maliwa na Leimanaiti, a ra sa buluta kina na nodra "iyau ko ira na lewenivanua ena ruku ni qele; ka ra sa yali sara ni sa cudruva na vanua na Turaga, a ra sa sega ni taura se maroroya rawa.

19 Ka sa yaco ni ra sa lewe vuqa na daucakaisausau, na dauveinocati kei na daucaka mana vakailasu; a sa robota kina na dela ni vanua taucoko na kaukauwa nei koya na vuni ca, me vakayacori kina na nodrau vosa ko Apinatai kei Samuela na Leimanaiti.

WASE 2

Sa liutaka ko Momani na mataivalu ni Nifaiti—Sa robota na vanua na dra kei na veivakarusa—Era sa tagi ka lolosi na Nifaiti ena nodra rarawa na cudruvi—Sa sivi na siga ni nodra lomani ena iloloma soli wale—Sa

taura na peleti i Nifai ko Momani—Sa yaco tiko ga na ivalu. Rauta na 327–350 S.K.

KA sa yaco ni ena yabaki vata ga ko ya sa tekivu tale kina e dua na ivalu ena kedra maliwa na Nifaiti kei ira na Leimanaiti. E dina ni'u sa tamata gone ga, ia au sa tubu levu; o koya era sa digitaki au kina ko ira na tamata i Nifai me'u nodra iliuliu, se me'u iliuliu ni nodra mataivalu.

2 O koya gona a sa yaco kina ni ena ikatini kaono ni noqu yabaki, au sa liutaka kina e dua na nodra mataivalu na Nifaiti me valuti ira na Leimanaiti; o koya sa oti yani kina e tolu na drau ruasagavulu kaono na yabaki.

3 Ka sa yaco ni ena ikatolunadrau ruasagavulu kavitu ni yabaki, era sa kabai keimami vakaukauwa sara na Leimanaiti, ka ra sa vakarerei ira kina na noqu mataivalu; o koya era sa sega ni via vala kina, ka ra vakasuka vaka ki na veivanua ena vualiku.

4 Ka sa yaco ni keimami sa yaco yani ki na koro ko Aqola ka taura na koro, ka vakavakarau me keimami taqomaki keimami mai vei ira na Leimanaiti. Ka sa yaco ni dina ga ni keimami sa taqomaka vakaukauwa sara na koro; ia era a kaba mai ko ira na Leimanaiti ka vakasavi keimami tani mai na koro.

5 Era a vakasavi keimami tani tale ga mai na vanua ko Tevita.

16a DV Talaidredre, Vakaduiduile, Veisaqasaqa.

b Moma. 8:10.
17a 2 Nif. 1:7;
Alama 45:10–14, 16.

18a Ila. 13:18–20;
Ica 14:1–2.

6 Keimami sa dro yani ka yaco ki na vanua ko Josua, ka toka e matasawa ena iyalayala ni vanua ki na ra.

7 Ka sa yaco ni keimami a soqoni ira vata sara na weka i keimami ena kena totolo duadua e rawa me keimami tiko vata ga ena dua na vanua.

8 Ia raica, sa sinai na vanua ena daubutako kei ira na Leimanaiti; e dina ga ni ra sa voleka sara ni vakarusai na noqu tamata, era a sega ga ni veivutunitaka na nodra ivalavala ca; ka sa yaco kina na vakadave dra kei na veivakamatei ka robota na dela ni vanua taucoko vei ira na Nifaiti kei ira tale ga na Leimanaiti; a sa yaco na veivaluvaluti ena vanua taucoko.

9 Ka sa dua na nodra tui na Leimanaiti, ka yacana ko Eroni; sa mai valuti keimami ko koya kei na nona mataivalu e lewe vasagavulu kava na udolu. Ia au a vorati koya yani ena noqu mataivalu e lewe vasagavulu karua na udolu. Ka sa yaco ni'u a vakadrukai koya ka mani dro tani kina mai vei au. Raica sa yaco na ka kece oqo, ka sa oti yani e tolu na drau tolusagavulu na yabaki.

10 Ka sa yaco ni ra sa qai veivutunitaka na nodra caka cala ko ira na Nifaiti, io era sa tekivu tagi me vaka a parofisaitaka ko Samuela na parofita; raica sa sega na tamata me maroroya rawa na nona iyau, ni ra sa lewevuqa na

daubutako, na daulaba, na dauveinocati kei na daucaka isausau ena vanua.

11 A ra sa tagi ka lele ena vanua taucoko ena vuku ni veika oqo, ka vakauasivi ena kedra maliwa na tamata i Nifai.

12 Ka sa yaco ni ena gauna au sa raica kina na nodra tagi kei na lele, kei na nodra yalobibi ena mata ni Turaga, ko i au ko Momani, sa reki sara na yaloqu, ni'u sa kila na nona yalo loloma kei na nona dau vosota vakadede na Turaga, o koya gona, kevaka me na yalololoma vei ira ko koya ka me yaco tale me ra tamata yalododonu.

13 Ia raica sa tawayaga na noqu marau, ni a sega ni "rarawa ni veivutuni na nodra rarawa, ena vuku ni nona vinaka na Kalou; ia sa nodra rarawa ga na ^bcudruvi, ni na sega ni laiva na Turaga me ra ^cmarau tiko ena ivalavala ca.

14 Era sa sega ni lako mai vei Jisu ena "yalo raramusumusu ka bibivoro, ia era sa ^bvosacataka na Kalou, ka bolea na mate. Ia era na valataka na nodra bula ena nodra iseieiwau.

15 Ka sa yaco ni sa lesuvi au tale mai na noqu rarawa, ka'u raica ni sa ^asiviti ira na ^bsigi ni nodra ^clomani ena iloloma soli wale, vakayago ka vakayalo tale ga; ka ni'u a raica ni ra sa tamusuki sobu e udolu vakaudolu, ni ra sa saqata e matana votu na nodra Kalou ka

2 13a 2 Kori. 7:10;
Alama 42:29.
b DV Cudruvi.
c Alama 41:10.

14a DV Yalo
Raramusumusu.
b DV Vosa Vakacacataka,
Vosa Vakacacataki.

15a Jere. 8:20;
V&V 56:16.
b Ila. 13:38.
c DV Loloma Soli Wale.

sa bini tu na yagodra me vaka na de-ni-manumanu ena vanua tau-coko. Ka sa oti yani e tolu na drau vasagavulu kava na yabaki.

16 Ka sa yaco ni ena ikatolu na drau vasagavulu kalima ni yabaki, era sa drotaki ira na Leimanaiti ko ira na Nifaiti; me yacova ni ra sa yaco ki na vanua ko Jesoni ka sa qai la'ki tao kina na nodra dro tiko.

17 Ia oqo, e koto volekata na koro ko Jesoni na “vanua ka maroroya tu kina vua na Turaga ko Amaroni na ivolatukutuku, me kakua kina ni vakacacani. Ka raica au a la'ki taura mai na peleti i Nifai me vaka na vosa i Amaroni ka vola kina e dua na ivolatukutuku me vaka na vosa i Amaroni.

18 Au sa vola ena peleti i Nifai na kedra itukutuku taucoko na tamata oqo, na nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila; ia au sa sega ni vola taucoko na nodra caka ca kei na itovo vakasisila ena “peleti oqo, raica, au sa dau raica tiko na caka ca kei na itovo vakasisila mai na gauna au sa yalomatua kina me yacova mai oqo.

19 Ka'u sa ca ko i au ena vuku ni nodra caka ca; ka ni sa vakasinaiti na yaloqu ena rarawa ena veisiga kece ena vuku ni nodra caka ca; ia au kila ni'u na “laveti cake ga ena siga mai muri.

20 Ka sa yaco ni ena yabaki oqo era a vakasasataki ka vakasavi tale kina na tamata i Nifai. Ka sa yaco ni keimami a vakasavi yani

me yaco ki na vanua ena vualiku ka vakatokai ko Semi.

21 Ka sa yaco ni keimami sa vi-ribaita na koro ko Semi, ka vaka-soqoni ira kece mai na tamata ena kena levu duadua e rawa, me keimami taqomaki ira kina mai na veivakarusai.

22 Ka sa yaco ni ena ikatolu-nadrau vasagavulukaono ni yabaki, era sa kabai keimami tale mai kina.

23 Ka sa yaco ni'u sa vosa vei ira na noqu tamata ka vakauqeti ira vagumatua sara me ra tu doudou ka “vala kei ira na Leimanaiti ena vukudra na watidra, na luvedra, na nodra veivale kei na nodra itikotiko.

24 A sa vakayaloqaqataki ira na noqu vosa ka ra sa sega kina ni drotaki ira na Leimanaiti, ia era sa tu ena doudou me vorati ira.

25 Ka sa yaco ni sa lewe tolusagavulu ga na udolu na neimami mataivalu, ka keimami vorata tiko e dua na mataivalu lewe limasagavulu na udolu. Ka sa yaco ni keimami a valuti ira vakaukauwa sara ka ra a dro kina e matai keimami.

26 Ka sa yaco ni keimami a qai cici muri ira yani ena neimami mataivalu ni ra sa dro, ka yaviti ira; ia sa sega ga ni tiko vata kei keimami na kaukauwa ni Turaga; io, keimami sa biu tu vaka i keimami, ka sa sega ni tiko vata kei keimami na Yalo ni Turaga; o koya keimami sa malumalumu

17a Moma. 1:1–4.
18a DV Peleti.

19a Mosa. 23:22;
Ica 4:19.

23a Mosa. 20:11;
Alama 43:45.

kina me vakataki ira na weka i keimami.

27 Ka sa rarawa na yaloqu me baleta na nodra leqa levu oqo na noqu tamata, ena vuku ni nodra caka ca kei na nodra itovo vakasisila. Ia raica, keimami a valuti ira yani na Leimanaiti kei ira na daubutako i Ketianitoni, me yacova ni keimami sa taura lesu tale na neimami vanua, ka sa neimami ivotavota vakawa.

28 Ka sa oti yani na ikatolunadrau vasagavulukaciwa ni yabaki. Ena ikatolunadrau limasagavulu ni yabaki, keimami a cakava kina e dua na veidinadinati kei ira na Leimanaiti kei ira tale ga na daubutako i Ketianitoni, ka keimami a wasea kina na neimami vanua ka sa neimami ivotavota vakawa.

29 Era sa solia vei keimami na Leimanaiti na vanua ki na vualiku me yaco ki na “vanua qiqo sa basika ki na vanua ena ceva. Ka keimami solia vei ira na Leimanaiti na vanua kece ena ceva.

WASE 3

Sa vunautaka na veivutuni ko Momani vei ira na Nifaiti—Era sa rawata e dua na qaqa levu ka ra sa vakalagilagia na nodra kaukauwa—Sa bese ko Momani me liutaki ira, ka sa sega na vakabauta ena nona masu ena vukudra—Sa sureti ira na yavusa tinikarua i Isireli na iVola i Momani me ra vakabauta na kosipeli. Rauta na 360–62 S.K.

KA sa yaco ni ra sa sega ni mai valuti keimami tale ko ira na Leimanaiti ka oti e tini tale na yabaki. Ka raica, au sa vakayagataki ira na noqu tamata ko ira na Nifaiti, me ra vakarautaka na nodra vanua kei na nodra iyaragi me baleta na gauna ni vala.

2 Ka sa yaco ni sa kaya vei au na Turaga: Mo tukuna vei ira na tamata oqo—Dou veivutuni, ka lako mai vei au, ka mo dou papitaiso, ka tara cake tale na noqu lotu, ka dou na qai vakabulai kina.

3 Ka’u a vunau vei ira na tamata oqo, ia sa tawayaga ga; era sa sega ni kila ni a vakabulai ira na Turaga ka solia vei ira na gauna me ra veivutuni kina. Ka raica, era sa vakaukauwataka na lomadra vua na Turaga na nodra Kalou.

4 Ka sa yaco ni sa oti na tini na yabaki oqo, me sa tolu na drau onosagavulu taucoko na yabaki mai na nona lako mai na Karisito, raica sa vakauta mai vei au na nodra tui na Leimanaiti, e dua na ivola ka tukuna mai kina vei au me’u kila ni ra sa vakavakarau tiko me ra mai valuti keimami.

5 Ka sa yaco ni’u a vakaroti ira na noqu tamata me ra soqoni vata yani ki Vanualala, ena dua na koro levu ka toka ena iyalyala ni vanua qiqo, ka basika ki na vanua ena ceva.

6 Keimami sa tuva e kea na neimami mataivalu de keimami na tarovi ira rawa kina na Leimanaiti me ra kakua ni rawa kina e dua

na neimami vanua; o koya keimami sa taqomaki keimami kina ena neimami mataivalu taucoko.

7 Ka sa yaco ni ena ikatolu na drau onosagavulu kadua ni yabaki, era sa lako mai kina na Leimanaiti ki na koro ko Vanualala me ra valuti keimami; ka sa yaco ni ena yabaki ko ya keimami a vakadrukai ira kina ka ra lesu tale ki na nodra vanua.

8 Ena ikatolunadrau onosagavulu karua ni yabaki, era a mai valuti keimami tale kina. Ka keimami a vakadrukai ira tale, keimami a vakamatea e vuqa vei ira ka kolotaka na yagodra ki wasawasa.

9 Raica ena vuku ni ka oqo era sa dokadoka sara kina na noqu tamata ko ira na Nifaiti, era sa "boletaka na nodra kaukauwa, era sa bubului ki lomalagi ni ra na sauma lesu na nodra dra na wekadra era a vakamatea ko ira na nodra meca.

10 Era sa bubului ki lomalagi ka vakatale ga kina ki na idabedabe vakaturaga ni Kalou, ni ra na "la'ki valuti ira na nodra meca, ka vakarusai ira sara mai na dela ni vanua.

11 Ka sa yaco ni ko i au ko Momani, au sa bese vakadua ni liutaki ira tale na tamata oqo, ni ra sa tamata caka ca ka itovo vakasisila.

12 Raica, au a liutaki ira, e dina ga ni ra a tamata caka ca, au a

liutaki ira vakavuqa ki na ivalu, ka'u a lomani ira, me vaka na "loloma ni Kalou ka a tu vei au, ena lomaqu taucoko; ka'u a sovaraka na yaloqu vua na noqu Kalou ena masu ena siga taucoko ena vukudra; sa ^bsega ga na kena vakabauta, ni sa rui kaukauwa na lomadra.

13 Au sa vakabulai ira vakatolu mai na ligadra na nodra meca; ia era sa sega ga ni veivutunitaka na nodra ivalavala ca.

14 Ia ni ra sa vosa bubului me ra kitaka na ka kecega sa "vakatabuya vei ira na nodra Turaga ka nodra iVakabula ko Jisu Karisito, ni ra na lako cake ka valuti ira na nodra meca ka sauma lesu na nodra dra na wekadra, raica, sa rogo vei au na domo ni Turaga ka kaya:

15 Sa noqu itavi me'u "cudruvaka, ka'u na ^bsauma ko i au; ia ni ra sa sega ni veivutuni na tamata oqo ni'u sa vakabulai ira, raica era na muduki tani mai na dela i vuravura.

16 Ka sa yaco ni'u a bese vakadua ni la'ki valuti ira na noqu meca; ka'u sa vakayacora ga me vaka sa vakarota vei au na Turaga; ia au sa tu ga me'u ivakadinadina ka vakaraitaka ki vuravura na veika au a raica ka rogo, me vaka sa vakaraitaka vei au na Yalo o koya sa vakadinadinataka na veika ena qai yaco.

17 A ka oqo au sa volavola kina "vei kemudou, na Matanitu Tani,

3 9a 2 Nif. 4:34.

10a 3 Nif. 3:20-21;

Moma. 4:4.

12a DV Loloma.

b Moma. 5:2.

14a 3 Nif. 12:34-37.

15a DV Veisausami.

b V&V 82:23.

17a 2 Nif. 30:3-8;

3 Nif. 29:1.

kei kemudou tale ga na mataqali i Isireli, raica ena gauna sa tekivu vakayacori kina na cakacaka dou sa na qai vakarau vakalesui tale ki na vanua ka sa nomudou ivotavota vakawa;

18 Io, raica, au sa volavola ki na iyalayala kei vuravura; io, vei kemudou, na yavusa e tinikarua i Isireli, ka dou na ^alewai me vaka na nomudou cakacaka mai vei iratou na le tinikarua ka digitaka ko Jisu me nona tisaipeli ena vanua ko Jerusalem.

19 Au sa volavola tale ga vei ira na ivovo ni tamata oqo, ka ra na lewai tale ga mai vei iratou na le ^atinikarua ka digitaka ko Jisu ena vanua oqo; ia ko iratou na le tinikarua ka digitaka ko Jisu ena vanua ko Jerusalem, eratou na lewai iratou oqo.

20 Sa vakaraitaka vei au na Yalo na veika oqo; o koya au sa volavola kina vei kemudou kece. Au sa vola mo dou kila ni dou na tu kecega ena mata ni ^aitikitiko ni veilewai i Karisito, io, na tamata vakayadua dou a ^bvu mai vei Atama; dou na tu mo dou lewai ena nomudou ivalavala, se vinaka se ca;

21 Mo dou ^avakabauta tale ga kina na kosipeli i Jisu Karisito ka na tu ena kemudou maliwa; ia ena vakatakilai tale ga vei ira na ^bJiu, ko ira na tamata ni veiyalayalati ni Turaga, e so tale na ^civakadinadina me ra kila kina ni ko

Jisu era a dauraica ka rogoca ka ra a vakamatea, sa i ^dkoya sara ga na Karisito na Kalou.

22 Ka' u sa gadreva sara me' u vakauqeti kemuni ^akecega na iyalayala kei vuravura, mo ni veivutuni ka vakarautaki kemuni mo ni na tu ena mata ni itikitiko ni veilewai i Karisito.

WASE 4

Sa tomani tiko ga na ivalu kei na vei-vakamatematei—Era sa togotitaki ira na dau caka ca ko ira na dau caka ca—Sa qai levu cake ga na caka ca mai na kena ka sa bau kila ko Isireli taucoko—Era sa cabori na yalewa kei na gone me isoro ki na matakau—Sa tekivu me ra vakasavi ira na Nifaiti ko ira na Leimanaiti. Rauta na 363–75 S.K.

KA sa qai yaco ni ena ikatolunadrau onosagavulu katolu ni yabaki, era sa biuti Vanualala kina na Nifaiti kei na nodra mataivalu me ra la'ki valuti ira na Leimanaiti.

2 Ka sa yaco ni ra sa mani vakasavi lesu tale na mataivalu ni Nifaiti ki Vanualala. Ia ni ra sa oca tu ga, era sa kabai ira mai e dua tale na nodra mataivalu vou na Leimanaiti; ka sa kaukauwa sara na nodra vala, ka ra sa mani taura kina na Leimanaiti na koro ko Vanualala, ka ra kauta vakavesu e vuqa ka vakamatea tale ga e vuqa na Nifaiti.

18a Maci. 19:28;
Luke 22:29–30;
V&V 29:12.
19a 1 Nif. 12:9–10.

20a DV Veilewai, na
iOtioti ni.
b V&V 27:11.
21a V&V 3:20.

b DV Jiu.
c 2 Nif. 25:18.
d 2 Nif. 26:12; Mosa. 7:27.
22a Alama 29:1.

3 Era sa dro yani na kena vo ka la'ki to vata kei ira na lewe ni koro ko Tenikamu; Sa koto na koro ko Tenikamu ena iyalayala ni vanua ki matasawa; ka volekata na koro ko Vanualala.

4 Raica era sa yaviti na Nifaiti ena "vuku ni nodra a la'ki valuti ira na Leimanaiti na nodra mataivalu; ia kevaka me a sega ko ya, ke ra a sega ni rawai ira ko ira na Leimanaiti.

5 Ia, raica, ena toboki ira na tamata ca na lewa ni Kalou; ka ra na "totogitaki na tamata ca mai vei ira na tamata ca; ni sa i ira na tamata ca sa vakayavalati ira na luve ni tamata me ra vakadave dra.

6 Ka sa yaco ni ra sa vakavakarau na Leimanaiti me ra kaba na koro ko Tenikamu.

7 Ka sa yaco ni ena ikatolunadrau onosagavulu kava ni yabaki, era sa kaba kina na koro ko Tenikamu ko ira na Leimanaiti, me ra na taukena tale ga.

8 Ka sa yaco ni ra a vakadrukai ka ra vakasavi lesu mai vei ira na Nifaiti. Ia ni ra sa raica na Nifaiti ni ra sa dro lesu na Leimanaiti, era sa dokadokataka tale na nodra kaukauwa; era sa lako yani ena nodra kaukauwa vakai ira ga ka taura tale na koro ko Vanualala.

9 Ia sa vakayacori na veika kece oqo, era sa mate e udolu na tamata, vei ira na Nifaiti kei ira na Leimanaiti.

10 Ka sa yaco ni sa oti yani na

ikatolunadrau onosagavulu kano ni yabaki, era sa mai valuti ira tale na Nifaiti ko ira na Leimanaiti; ia era sa sega ga ni veivutunitaka na ca era a vakayacora ko ira na Nifaiti, era sa ia tiko ga na caka ca.

11 Ka sa sega ni rawa me vakamacalataka na yame, se me vola ka vakamacalataka rawa na tamata, na vakarerevaki ni vakadave dra kei na veivakamatei sa yaco tiko ena kedra maliwa na tamata, ko ira na Nifaiti kei ira na Leimanaiti; era sa vakaukauwataka na lomadra kecega, era sa taleitaka tiko ga na vakadavei ni dra.

12 A sa sega vakadua na "caka ca levu vakaoqo ena kedra maliwa na kawa taucoko i Liai, se ena kedra maliwa na mataqali kece i Isireli, me vaka era sa kitaka na tamata oqo, me vaka na vosa ni Turaga.

13 Ka sa yaco ni ra sa rawa na koro ko Vanualala ko ira na Leimanaiti, ni sa levu cake na kedra "iwiliwili mai na kedra iwiliwili na Nifaiti.

14 Era sa rawa tale ga na koro ko Tenikamu ka vakasavi ira tani na lewena, era sa kauta vakavesu e vuqa na yalewa kei na gone, ka cabori ira me isoro vei ira na nodra "kalou matakau.

15 Ka sa yaco ni ena ikatolunadrau onosagavulu kavitu ni yabaki, era sa rarawataki ira sara na Leimanaiti ko ira na Nifaiti ni ra

4 4a Moma. 3:10.
5a V&V 63:33.

12a iVakate. 6:5; 3 Nif. 9:9.
13a Moma. 5:6.

14a DV Qaravi Kalou
Matakau.

sa cabori ira na nodra yalewa kei na gone me ra isoro, era sa lako yani ena yalo cudrucudru ka valuti ira na Leimanaiti ka ra vakasavi ira tani kina mai na nodra vanua.

16 A ra sa sega ni mai valuti ira tale na Nifaiti ko ira na Leimanaiti, me yacova na ikatolunadrau vitusagavulu kalima ni yabaki.

17 Ena yabaki oqo era sa mai valuti ira kina na Nifaiti ena nodra mataivalu taucoko; ka ra sa sega ni wiliki rawa ni ra sa rui lewe levu.

18 Ia me tekivu “mai na gauna oqo ka lako yani era sa sega ni rawai ira tale na Leimanaiti ko ira na Nifaiti, sa tekivu me ra vaqeyavutaki mai vei ira na Leimanaiti me vaka na tegu sa cilava na siga.

19 Ka sa yaco ni ra sa lako tale mai na Leimanaiti ka kaba na koro ko Vanualala; ka sa yaco e dua na ivalu kaukauwa sara ena vanua ko Vanualala, ka ra vakadruka kina na mataivalu ni Nifaiti.

20 Era sa dro tani tale mai vei ira, ka lako ki na koro ko Poasa; ka ra a vorati ira vakaukauwa kina na Leimanaiti mai ke ya, era a sega ni vakadrukai ira kina ko ira na Leimanaiti, ia era a qai vakadrukai ira rawa ena ikarua ni nodra lako yani.

21 Ia ena ikarua ni nodra lako yani, era a vakasavi ka vakamatei ena dua na veivakamatei levu na Nifaiti; era sa cabori tale me isoro

na nodra yalewa kei na gone vei ira na kalou matakau.

22 Ka sa yaco ni ra sa dro tale na Nifaiti mai vei ira ka ra kauti ira kece tale ga na lewe ni vanua, mai na veitauni kei na veikorokoro.

23 Ia ko i au ko Momani, ni’u sa raica sa voleka me ra taura na vanua ko ira na Leimanaiti, au sa qai lako ki na delana ko “Simi ka kauta taucoko mai na ivolatukutuku sa maroroya tu kina ko Amaroni vua na Turaga.

WASE 5

Sa liutaki ira tale na veimataivalu ni Nifaiti ko Momani ena vala ni vakadave dra kei na veivakamatei—Ena yaco mai na iVola i Momani me vakadeitaka vei Isireli taucoko ni sa Karisito ko Jisu—Era na veiseyaki na Leimanaiti ena vuku ni nodra tawavakabauta, ka na muduka na Yalo na nona dau vakauqeti ira—Era na qai ciqoma na kosipeli mai vei ira na kai Matanitu Tani ena veisiga mai muri. Rauta na 375–84 S.K.

KA sa yaco ni’u sa qai lako yani ena kedra maliwa na Nifaiti, ka’u sa veivutunitaka na “vosabubului au a cakava ni’u na sega tale ni vukei ira; ka ra sa solia tale vei au me’u liutaka na nodra veimataivalu, ni ra sa nanuma ni rawa me’u na sereki ira mai na nodra vakararawataki.

2 Ia raica, au sa “sega ni nuitaka sara, ni’u sa kila ni na tau vakaidina vei ira na lewa ni Turaga; ni

ra sa sega ni veivutunitaka na nodra caka cala, ia era sa sasagataka ga na nodra bula ka sega ni vakararavi vei Koya ka buli ira.

3 Ka sa yaco ni ra sa muri keimami na Leimanaiti ni keimami sa dro ki na koro ko Joritani; ia raica, era a vakasavi lesu ka ra sega ni rawa na koro ena gauna ko ya.

4 Ka sa yaco ni ra a kabai keimami tale mai, ia keimami a taura dei toka ga na koro. Era tu tale eso na koro ka ra taura dei tu na Nifaiti, era sa ivavadei, ka tarova na nodra curuma mai na Leimanaiti na neimami vanua ka vakarusai ira na lewena.

5 Ia ka sa yaco ni veikoro kecega keimami lako sivia, ka ra sega ni via lako vata kei keimami ko ira na lewena, era sa vakarusai mai vei ira na Leimanaiti, ka vakamai na nodra veikoro lalai kei na veikoro lelevu; ka sa mai sivi yani kina e tolu na drau vitusagavulu kaciwa na yabaki.

6 Ka sa yaco ni ena ikatoluna-drau walusagavulu ni yabaki, era sa mai valuti keimami tale kina na Leimanaiti, ka keimami vorati ira vakaukauwa sara; ia sa tawayaga ga, ni ra sa rui lewe vuqa sara na kedra iwiliwili ka ra butuki ira sobu na Nifaiti e yavadra.

7 Ka sa yaco ni keimami a dro tale, era a bula wale ga ko ira era dro totolo sara, ia ko ira kece era toboka rawa na Leimanaiti, era a vakarusai.

8 Ka raica, ko i au ko Momani, e sega ni lomaqu me'u cukiraka vei ira na yalo ni tamata na vakadomobula ni vakadave dra kei na veivakamatematei au a raica e mataqu me ra rarawa kina; ia au sa kila ni na vakatakilai vakaidina na veika oqo, raica ena "kacivaki mai na dela ni vale na veika sa vunitaki—

9 Ka me na vakatakilai talega na veika oqo vei ira na "ivovo ni tamata oqo, ki vei ira tale ga na Matanitu Tani, ko ira sa kaya na Turaga ni ra na ^bvakatalabusesetaki ira na tamata oqo, ka okati me ra ka wale e matadra ko ira na tamata oqo—o koya au sa vola kina e dua na "ivakalekaleka, ka sega ni tovolea me'u solia taucoko sara na itukutuku ni veika au sa raica, ena vuku ni ivakaro sa soli vei au, mo ni kakuale tale ga ni rarawa vakalevu kina ena vuku ni nodra caka ca na tamata oqo.

10 Ka raica, au sa vosataka na ka oqo vei ira na nodra kawa, kei ira tale ga na kai Matanitu Tani ka ra kauwaitaki ira na mataqali i Isireli, ka kila na vanua e vu mai kina na nodra kalougata.

11 Ka ni'u kila ni ra na rarawataka sara ko ira oqo na veika dre dre ena yaco vei ira na mataqali i Isireli; io era na rarawataka na nodra vakarusai na tamata oqo; era na rarawataka na nodra sega ni veivutuni na tamata oqo, ke ra a roqoti kina e ligai Jisu.

8a Luke 12:2–3;
2 Nif. 27:11;

V&V 1:3.
9a 4 Nif. 1:49.

b 3 Nif. 16:8.
c Moma. 1:1.

12 A sa volai na “veika oqo vei ira na ^bivovo ni mataqali i Jekope; ka ra sa volai vakaoqo, ni sa kila tu na Kalou, raica ena sega ga ni soli vei ira, ni ra sa tamata caka ca; ia ena ‘maroroi tu vua na Turaga me na qai yaco mai ena gauna sa lewa ko koya.

13 Oqo na ivakaro au a taura; ka raica, era na qai lako mai na veika oqo me vaka na nona ivakaro na Turaga, ena gauna e raica kina ko koya ena nona yalomatua, ni sa ganita.

14 Ka raica, era na qai kau yani vei ira na “Jiu era sa tawavakabauta; ka ra na lako ena inaki oqo—me ra ^bvakauqeti kina me ra kila ni sa i Jisu ga na Karisito na Luve ni Kalou bula; ni na vakayacora na Tamada, mai vua na nona Gone ni Toko na nona inaki cecere ka tawamudu ena nona vakalesui ira tale na Jiu se ko ira kece na mataqali i Isireli, ki na vanua ka sa nodra ivotavota vakawa ka a solia vei ira na Turaga na nodra Kalou, me vakayacori kina na nona ‘veiyalayalati;

15 Ka me ra vakabauta taucoko sara tale ga ko ira na nodra kawa na “tamata oqo na nona kosipeli ka ra na ^bkauta yani vei ira ko ira na kai Matanitu Tani; ni ra na ‘veiseyaki ko ira na tamata oqo, ka ^dyaco me ra tamata loaloa,

dukadukali ka vakasisila ka sega ni vakamacalataki rawa kei na dua na ka e a sa yaco vei keda se vei ira na Leimanaiti ia sa yaco vei ira na veika oqo ena vuku ni nodra tawavakabauta kei na qaravi kalou matakau.

16 Raica sa mudu na nona dau “veivakauqeti tiko na Yalo ni Turaga vei ira na nodra qase; ka sa sega ni tu vata kei ira na Karisito kei na Kalou ena vuravura; ia era sa vaka na ^bqa ni sila sa cagina ena cagi.

17 Ia era a tamata taleitaki sara e liu, ka sa nodra “ivakatawa ko Karisito; io, e a liutaki ira sara ga na Kalou na Tamada.

18 Ia oqo, raica, sa “liutaki ira ko Setani ka ra sa vaka na qa ni sila sa cagina ena cagi, se vaka na waqa sa veibilyaka na ua, ka sega na kena laca se ikelekele, ka sega ni dua na ka me ulia; io era sa veiciriyaki vakakina ko ira na tamata oqo.

19 Ka raica, sa tarova tu na Turaga na nodra veivakalougata-taki, ka a dodonu me ra a taura ena vanua, me baleti ira na kai “Matanitu Tani era na taukena na vanua.

20 Ia raica, ena qai yaco ni ra na vakasavi ira ka vakatalabusesetaki ira ko ira na kai Matanitu Tani; ia ni ra sa vakasavi ka

12a Inosi 1:16;
Ila. 15:11–13.
DV iVola i Momani.
b V&V 3:16–20.
c Moma. 8:4, 13–14;
Moro. 10:1–2.
14a 2 Nif. 29:13; 30:7–8.
DV Jiu.

b 2 Nif. 25:16–17.
c 3 Nif. 29:1–3.
15a 3 Nif. 21:3–7, 24–26.
b 1 Nif. 13:20–29, 38;
Moma. 7:8–9.
c 1 Nif. 10:12–14;
3 Nif. 16:8.
d 2 Nif. 26:33.

16a iVakate. 6:3;
Ica 2:15.
b Same 1:4.
17a DV iVakatawa Vinaka.
18a 2 Nif. 28:21.
19a 3 Nif. 20:27–28.

vakatalabusesetaki oti mai vei ira na kai Matanitu Tani, ena qai ^ana-
numa na Turaga na ^bveiyalaya-
lati a cakava vei Eparaama kei ira
kece na mataqali i Isireli.

21 Ena qai nanuma tale ga na Tu-
raga na nodra ^amasu na ivalavala
dodonu sa cabori cake vua ena
vukudra.

22 Oi kemudou na kai Matanitu
Tani; dou na tu rawa vaka^avevei ena
kaukauwa ni Kalou, ka vakavo
ga kevaka dou sa veivutuni ka
vuki tani mai na nomudou iva-
lavala ca?

23 Dou sa sega beka ni kila ni
dou sa tu ena qeteqete ni liga ni
Kalou? Dou sa sega beka ni kila ni
sa tu vua na kaukauwa kecega, ka
na ^avivigi ko vuravura me vaka
na ivola vivigi ena nona ^bivakaro
cecere?

24 O koya mo dou qai veivutuni
kina ka vakayalomalumumu-
taki kemudou vua, de na lako mai
vei kemudou ena lewa dodonu—
de ra na lako yani ena kemudou
maliwa na ivovo ni kawa i Jekope
me vaka na ^alaioni, ka basuraki
kemudou ka sega e dua me na
vakabula.

WASE 6

*Era sa soqoni na Nifaiti ki na vanua
ko Kumora me vakarau ki na iotioti
ni vala—Sa vunitaka ko Momani
na ivolatukutuku tabu ena delana*

*ko Kumora—Era sa qaqa na Leima-
naiti, ka sa vakarusai na matanitu
vaka Nifaiti—Era sa vakamatei e
drau na udolu ena iselevau. Rauta
na 385 S.K.*

AU sa tinia oqo na noqu ituku-
tuku me baleta na nodra ^avaka-
rusai na noqu tamata, ko ira na
Nifaiti. Ka sa yaco ni keimami sa
dro tani mai vei ira na Leimanaiti.

2 Ia ko i au ko Momani, au sa
vola e dua na ivola vua na nodra
tui na Leimanaiti, ka kerea me
vakadonuya me keimami soqoni
ira vata na neimami tamata ki na
^avanua ko Kumora; io ena yasa ni
delana ka vakatokai ko Kumora
me keimami na vala vata kei ira
mai kea.

3 Ka sa yaco ni sa vakadonuya
na nodra tui na Leimanaiti na
noqu kerekere.

4 Ka sa yaco ni keimami sa qai
lako ki na vanua ko Kumora, ka
birika na neimami vale laca me
vakavolivolita na delana ko Ku-
mora; ia sa levu ena vanua ko
ya na wai, na uciwai, kei na wai
vure; raica keimami sa nuitaka tu
ni keimami na rawai ira eke na
Leimanaiti.

5 Ia ni sa oti yani na ikatoluna-
drau walusagavulu kava ni ya-
baki, keimami sa vakasoqoni ira
kece na vo ni neimami tamata ki
na vanua ko Kumora.

6 Ka sa yaco ni keimami sa

20a 3 Nif. 16:8–12.
b DV Veiyalayalati
vaka-Eparaama.

21a Inosi 1:12–18;
Moma. 9:36–37.

23a 3 Nif. 26:3.
b Ila. 12:8–17.

24a Maika 5:8;
3 Nif. 20:15–16.

6 1a 1 Nif. 12:19;

Jeromi 1:10;
Alama 45:9–14;
Ila. 13:5–11.

2a Ica 9:3.

vakasoqoni ira vata kece na neimami tamata ena vanua ko Kumora, raica ko i au ko Momani, au sa qase sara mai; ka'u kila ni oqo e sa iotioti ni nodra vala na noqu tamata, ka sa vakaroti au na Turaga me'u kakua sara ni laiva na ivolatukutuku tabu sara, ka vakadewataki sobu mai vei ira na neimami qase, me ra lutu ki na ligadra na Leimanaiti, (de ra na vakarusa na Leimanaiti), o koya au sa vola kina na "itukutuku oqo ena peleti i Nifai, ka ^bvunitaka ena delana ko Kumora na ivolatukutuku kece sara a soli vei au mai na liga ni Turaga, ka vakavo ga e 'vica na peleti oqo, ka'u sa solia vei ^dMoronai na luvequ.

7 Ka sa yaco ni ra sa raica na noqu tamata, kei ira na watidra kei na luvedra, ni ra sa lako tiko mai vei ira na nodra "mataivalu na Leimanaiti; era sa waraki ira tu ena rere vakadomobula na mate, ka dau vakasinaita na yalodra na tamata ca.

8 Ka sa yaco ni ra sa lako mai me vala kei keimami, a sa vakasinaiti na yalo kecega ena domobula ni ra sa rui lewe vuqa sara.

9 Ka sa yaco ni ra sa kabai ira mai na noqu tamata ena iselevau, kei na dakai titi, kei na imatau kei na veimataqali yaragi kecega ni ivalu.

10 Ka sa yaco ni ra sa ravuti ira kece na noqu tamata, era sa bale mate na noqu lewe tini na udolu,

ia au a mavoa tale ga ko i au ka bale ena kedra maliwa; ia era a lako siviti au na meca ka sega ni vakaotia na noqu bula.

11 Ia ni ra sa ravuti ira "kece na noqu tamata ka keitou vo wale ga e lewe ruasagavulu kava, (ka dua vei keitou ko Moronai na luvequ), ia ena mataka ni ra sa lesu na Leimanaiti ki na nodra keba, keitou a qai raica mai na delana ko Kumora na yagodra na lewe tini na udolu ka'u a liutaki ira.

12 Keitou a raica tale ga na yagodra na lewe tini na udolu na noqu tamata ka a liutaki ira ko Moronai na luvequ.

13 Keitou raica tale ga na yagodra na lewe tini na udolu nei Kiti-kitona ni ra sa bale koto, ka davo talega ena kedra maliwa ko koya.

14 E sa mate talega vata kei na nona tini na udolu ko Lama; ka vakakina ko Kilikali kei na nona tini na udolu; ka vakakina ko Limia kei na nona tini na udolu; ka vakakina ko Joneami kei na nona tini na udolu; kei Kamenaia, kei Moronaia, kei Anitionumi, kei Sipulomu, kei Semi, kei Josa, eratou sa bale talega kei na nodratou tini na udolu.

15 Ka sa yaco ni ratou lewe tini tale era a mate vata kei na nodratou yatini na udolu; era sa mate "kece sara na noqu tamata, ka keitou bula wale ga ko i keitou na lewe ruasagavulu kava oqo kei na vica era sa dro vaka ki na vanua

6a DV Peleti.
b Ica 15:11.
c V i M 1:2.

d Moma. 8:1.
7a 1 Nif. 12:15.
11a 1 Nif. 12:19–20;

Ila. 15:17.
15a Alama 9:24.

ena ceva, ka vica tale era sa toki vei ira na Leimanaiti; a sa robota na delai vuravura ko ya na yagodra, na suidra kei na nodra dra, a ra sa biuti ira tu mai ko ira era a vakamatei ira, me ra vuca ka lesu tale ki vua na tinadra ko vuravura.

16 Sa bikai na yaloqu ena yaluma ena nodra vakamatei na noqu tamata, ka'u sa tagi kina vakaoqo:

17 Oi kemudou sa mata vinaka, a cava dou a vuki tani kina mai na sala ni Turaga! Oi kemudou sa mata vinaka, a cava dou a cati Jisu kina ni sa dodoka tu yani na ligana me vukei kemudou!

18 Raica, kevaka dou a sega ni kitaka oqo, ke dou a sega ni bale. Ia oqo dou sa bale, ka'u sa lolositaka na nomudou sa yali.

19 Oi kemudou na gone tagane kei na gone yalewa mata vinaka, oi kemudou na tama kei na tina, na tagane kei na yalewa, oi kemudou sa mata vinaka, a cava mo dou bale kina!

20 Ia raica, dou sa lako yani, ia ena sega ni kauti kemudou lesu tale mai na noqu rarawa.

21 Ka sa voleka mai na siga ena vakaisulu kina na yagomudou mate oqo ena yago e tawa mate rawa, ka na vakaisulu na yago era sa vuca tiko oqo ena yago e "sega ni vuca rawa; ia dou na qai tu ena mata ni tikotiko ni veilewai i Karisito mo dou lewai ena nomudou ivalavala; ia kevaka dou

sa ivalavala dodonu, dou na vakalougatataki vata kei ira na nomudou qase era sa liu yani.

22 O ke dou a veivutuni mada ga ni sa bera ni yaco vei kemudou na veivakarusai levu oqo. Ia raica, dou sa yali yani, ka sa kila na lomamudou ko Tamada, io na Tamada Tawamudu sa tiko mai lomalagi; ka na lewai kemudou ko koya ena ^alewa dodonu kei na ^bloloma cecere.

WASE 7

Sa sureti ira na Leimanaiti ni veisiga mai muri ko Momani me ra vakabauti Karisito, ciqoma na Nona kosi-peli, me ra na vakabulai—O ira kece era vakabauta na iVolatabu era na vakabauta tale ga na iVola i Momani. Rauta na 385 S.K.

RAICA oqo, au na vosa mada vei ira na ^aivovo ni tamata oqo era a vakabulai, kevaka ena solia vei ira na Kalou na noqu vosa me ra kila kina na kedra itukutuku na nodra qase, io, au sa vosa vei kemudou na ivovo ni mataqali i Isireli; ka sa vakaoqo na noqu vosa:

2 Mo dou kila ni dou sa ^amataqali i Isireli.

3 Ia mo dou kila tale ga, ni sa dodonu mo dou veivutuni, kevaka e sega dou na sega ni rawa ni vakabulai.

4 Mo dou kila ni sa dodonu mo dou biuta tani na nomudou iyaragi ni valu, ka kakua sara ni taleitaka na vakadavei ni dra, ka

21a 1 Kori. 15:53–54.

22a DV Lewa Dodonu.

^b DV Loloma Cecere.

7 1a Ila. 15:11–13.

2a Alama 10:3.

kakua tale ni tarai ira ka vakavo ga kevaka sa vakaroti kemudou kina na Kalou.

5 Sa dodonu mo dou ^akila na kedra itukutuku na nomudou qase, ka veivutunitaka na nomudou ivalavala ca kei na nomudou caka cala, ka ^bvakabauti Jisu Karisito, ni sai koya na Luve ni Kalou, ka ra a vakamatei koya na Jiu, ka sa tucake tale ena kaukauwa i Tamada, ka sa ^cqaqa kina ko koya mai na ibulubulu; mai vei koya tale ga sa takali kina na bati gaga nei mate.

6 A sa rawa ena vukuna na ^atucake tale mai na mate, ka ra na vakaturi cake kina na tamata kecega ka tu ena mata ni nona ^bitikitiko ni veilewai.

7 Sa mai rawata na nodra ^asereki na kai vuravura, ia ko koya sa kunei ena siga ni lewa ni sa ^btawacala, ena ^ctiko ena nona iserau na Kalou ena nona matanitu, ka na duavata kei ira na ^dveimatasere mai cake me ra lagata tiko ga na nodra vakacaucau ki vua na Tamada, kei na Luvena, kei na Yalo Tabu, ka ratou sa ^eKalou e duabau ga, ena ^fmarau ka sega na kena iyalayala.

8 O koya mo dou veivutuni kina

ka papitaisotaki ena yaca i Jisu, ka muria na ^akosipeli i Karisito, ka na soli yani vei kemudou, sega wale ga ena itukutuku oqo ia ena ^bitukutuku tale ga ena lako yani vei ira na kai Matanitu Tani ^cmai vei ira na Jiu, ka ra na kauta yani ^dvei kemudou ko ira na Matanitu tani.

9 Raica, sa volai na ^aitukutuku oqo ena inaki mo dou ^bvakabauta kina na itukutuku ko ya; ia kevaka dou sa vakabauta na itukutuku ko ya, dou na vakabauta tale ga na itukutuku oqo; ia kevaka dou sa vakabauta na itukutuku oqo, dou na kila kina na veika baleti ira na nomudou qase kei na veicakacaka talei era a vakayacori ena kaukauwa ni Kalou ena kedra maliwa.

10 Ia dou na kila tale ga ni dou sa dua na ivovo ni kawa i Jekope; ka dou sa wili vata kina kei ira na tamata ni imatai ni veiyalayalati; ia kevaka dou sa vakabauti Karisito, ka papitaisotaki, taumada ena wai, qai tarava ena bukawaqa kei na Yalo Tabu, me ^amuria na noda iVakabula me vaka sa vakarota vei keda ko koya, ena vinaka vei kemudou ena siga ni lewa. Emeni.

5a 2 Nif. 3:12.

b DV Vakabauta.

c Ais. 25:8;

Mosa. 16:7–8.

6a DV Tucake Tale.

b DV Jisu Karisito—

Turaganilewa;

Veilewai, na iOtioti ni.

7a DV Vueta, Vueti,

Dauveivueti.

b DV Vakadonuya,
Dodonu.

c 1 Nif. 10:21;

V&V 76:62;

Mosese 6:57.

d Mosa. 2:28.

e V&V 20:28.

DV Kalou, Lewe Tolu

Vakalou.

f DV Reki.

8a DV Kosipeli.

b DV iVolatabu.

c 2 Nif. 29:4–13.

d 1 Nif. 13:38.

9a DV iVola i Momani.

b 1 Nif. 13:38–41.

10a 2 Nif. 31:5–9.

WASE 8

Era sa vakasaqarai ira ka vakarusai ira na Nifaiti ko ira na Leimanaiti—Ena yaco mai na iVola i Momani ena kaukauwa ni Kalou—Sa cavuti na veivakararawataki vei ira era vosacataka ka vorata na cakacaka ni Turaga—Ena yaco mai na kedra ivolatukutuku na Nifaiti ena siga ni caka ca, na ivakarau lolovira, kei na vuki tani. Rauta na 400–421 S.K.

RAICA koi au ko ^aMoronai, au sa vakaotia na ^bitukutuku i Momani na tamaqu. Raica, au na vola e vica wale ga na ka, me vaka sa vakarota vei au ko tamaqu.

2 Ka sa yaco ni sa oti na ^aivalu levu ka vakarerevaki mai Kumora, raica, era sa vakasasataki ira na Nifaiti ka ra a dro ki na vanua ena ceva ko ira na ^bLeimanaiti, me yacova ni ra sa vakarusai kece sara.

3 Era a vakamatei tamaqu tale ga ka'u sa qai vo ^ataudua ga ko i au, me'u vola na itukutuku vakaloloma ni nodra vakarusai na noqu tamata. Ia raica, era sa yali yani, ka'u sa vakayacora na ivakaro i tamaqu. Ia au sega ga ni kila, se era na vakamatei au se sega.

4 O koya au na vola kina na itukutuku ka buluta e loma ni qele; ia sa veitalia na ka ena qai yaco vei au.

5 Raica, sa vola na ^aitukutuku

oqo ko tamaqu, ka sa vola tu na kena inaki. Ka raica, au a via vola tale ga ke tiko na vanua me volai kina, ia sa sega; ni sa oso na ^bpeleti ka'u sega ni bulia rawa e dua ni'u tiko taudua voli ga. Sa mate ena ivalu ko tamaqu kei ira kece na wekaqu, ka sa sega na wekaqu se na vanua me'u lako kina; ka'u sa sega ni kila na balavu ni gauna sa lewa na Turaga me'u bula voli kina.

6 Raica sa oti yani e ^ava na drau na yabaki mai na gauna a lako mai kina na noda Turaga ka noda iVakabula.

7 Ka raica, ko ira na Leimanaiti, era sa vakasasataki ira na noqu tamata na Nifaiti ena veikoro kei na veivanua kecega, me yacova ni ra sa vakarusai ira kece; a sa ka levu na nodra ^abale; io, sa ka levu ka rerevaki na nodra vakarusai na noqu tamata, ko ira na Nifaiti.

8 Ka raica, sa vakayacora na ka oqo na liga ni Turaga. Ia era sa ^aveivaluvaluti tale tiko ga vakai ira ko ira na Leimanaiti; a sa yaco ena vanua taucoko na veilababati kei na vakadave dra; ka sega ni dua e kila na itinitini ni ivalu.

9 Ka raica oqo, au na sega tale ni tukuna e dua na ka me baleti ira, ni ra sa vo ga ena dela ni vanua ko ira na Leimanaiti kei ira na ^adaubutako.

10 Ka sa sega sara e dua sa kila na Kalou dina, ko iratou ga na

8 1a DV Moronai, Luvei Momani.
b DV Peleti.
2a Moma. 6:2–15.

b V&V 3:18.
3a Moro. 9:22.
5a Moma. 2:17–18.
b Moma. 6:6.

6a Alama 45:10.
7a 1 Nif. 12:2–3.
8a 1 Nif. 12:20–23.
9a Moma. 2:8.

“tisaipeli i Jisu, ka ratou vunau voli ena vanua me yacova ni sa rui levu na nodra caka ca na tamata ka sa ^btoki iratou tani kina na Turaga; ka sa sega na tamata e kila na vanua eratou sa tiko kina ena dela ni vanua.

11 Ia raica, keirau sa raici iratou ko i au kei “tamaqu, ka ratou sa dauvukei keirau.

12 Ia ko koya sa ciqoma na itukutuku oqo ka sega ni vakalewa na veimalumalumu era tu kina, ena vakatakilai vua na “veika lelevu cake mai na veika oqo. Raica, ko i au ko Moronai; ia kevaka me a rawa, ke’u sa vakatakila vei kemudou na veika oqo.

13 Au sa tinia eke na noqu vosa me baleti ira na tamata oqo. Ko i au na luve i Momani ka sa “kawa i Nifai ko tamaqu.

14 Raica koi au ga ka’u a “vunitaka na ivolatukutuku oqo me maroroya tu na Turaga; na peleti vakai koya e sega ni yaga vakalevu, baleta na ivakaro ni Turaga. Ni sa kaya vakaidina ko koya ni na sega ni taurivaka e dua me ^brawa iyau kina; ia na itukutuku ka volai tu kina e sa yaga sara vakalevu; ia ko koya ena vakavotuya mai, ena vakalougatataki koya na Turaga.

15 Ni sa sega ni dua e tu vua na kaukauwa me vakavotuya mai,

vaka vo ga kevaka sa solia vua na Kalou; ni sa inaki ni Kalou me vakayacori ena “mata sa vakatabakidua ki na nona lagilagi, se na nodra tiko vinaka na tamata makawa ni veiyalayalati ni Turaga ka ra sa veiseyaki tu vakadede.

16 Ka sa kalougata ko “koya ena vakavotuya mai na ka oqo; ia me vaka na vosa ni Kalou, ena ^bkau tani mai na butobuto ki na rarama; io ena kau tani mai na loma ni qele me cila yani mai na butobuto me ra kila na tamata; ka na vakayacori ena kaukauwa ni Kalou.

17 Ka kevaka era sa tu na “cala, era sa cala ga ni tamata. Ia raica, keimami sega ni kila e dua na cala; ia na Kalou sa kila na ka kecega; ia me kila ko koya sa ^bvakalewa, me qarauna de na cudruvi ena bukawaqa mai eli.

18 Ia ko koya sa kaya: Vakaraitaka vei au, kevaka e sega ko na yaviti—ia me qarauna ko koya de sa vakarota na ka sa vakatabuya na Turaga.

19 Raica ko koya sa “lewa vakaukauwa, ena tau vua na lewa kaukauwa; raica ena saumi vua me vaka na nona cakacaka; ia ko koya sa ia na veiyaviti, ena yaviti talega, mai vua na Turaga.

20 Raica sa kaya na ivolanikalou—me kakua ni veiyaviti na

10a 3 Nif. 28:7; Ica 12:17.

^{DV} Lewe Tolu na Tisaipeli mai vei Ira na Nifaiti.

^b Moma. 1:16.

11a 3 Nif. 28:24–26.

12a 3 Nif. 26:6–11.

13a 3 Nif. 5:20.

14a Moro. 10:1–2.

^b JS—AT 1:46.

15a V&V 4:5.

16a 2 Nif. 3:6–7, 11, 13–14.

^b Ais. 29:18;

2 Nif. 27:29.

17a Moma. 9:31, 33;

Ica 12:23–28.

^b 3 Nif. 29:5; Ica 4:8.

19a vJS Maci. 7:1–2

(Ai Kuri);

3 Nif. 14:1–2;

Moro. 7:14.

tamata, se me dou daulelewa; ni sa noqu na lewa, sa kaya na Turaga, ka sa noqu itavi me'u cudruvaka, ka'u na sauma ko i au.

21 Ia ko koya sa vosa vakacataka ka vakatubu veileti ki na cakacaka ni Turaga, ka vorati ira na tamata ni veiyalayalati ni Turaga ko ira na mataqali i Isireli, ka kaya: Keimami na vakarusa na cakacaka ni Turaga, raica ena sega ni nanuma na Turaga na nona veiyalayalati ka a cakava vei ira na mataqali i Isireli—ko koya sa kaya vakaoqo sa na rawa me tamusuki sobu ka biu ki na bukawaqa;

22 Ni na ia tiko ga na "inaki tawamudu ni Turaga, me yacova ni sa vakayacori taucoko na nona vosa ni yalayala.

23 Dou wilika na parofisai i "Aisea. Raica au sa sega ni vola rawa eke. Ia au sa kaya vei kemudou, era na ^btagi mai na kuvu-ni-soso vua na Turaga ko ira na yalododonu era a tawana tu na vanua oqo ka ra sa mate yani; ia me vaka sa bula na Turaga, ena nanuma vakaidina ko koya na veiyalayalati ka a cakava vei ira.

24 Ka sa kila ko koya na nodra "masu ena vukudra na wekadra. Ia sa kila ko koya na nodra vakabauta ni sa rawa me ra tokia

na ^bulunivanua ena yacana; ena yacana tale ga sa rawa me ra kuretaka kina na vuravura; ia ena kaukauwa ni nona vosa era sa vakabalea kina na "veivale ni veivesu; io, sa sega mada ga ni ra kama ena lovo ni bukawaqa, se vakamatei ira na manumanu kila se na gata weli gaga ena vuku ni kaukauwa ni nona vosa.

25 Ka raica, na nodra "masu e sa baleti koya tale ga sa digitaka na Turaga me na qai vakatakila mai na veika oqo.

26 Sa sega kina ni yaga me dua e kaya ni na sega ni yaco, raica ena yaco vakaidina, ni sa tukuna na Turaga; ia ena kauta mai na liga ni Turaga "mai na loma ni qele, ka sega e dua me tarova; ia ena yaco na ka oqo ena siga sa kainaki kina ni sa oti na gauna ni ^bcakamana; ena yaco mai me vaka ni vosa e dua sa "mate.

27 Ka na yaco ena siga sa tagi kina na nodra "dra na yalododonu vua na Turaga, ena vuku ni ^bveisoqosoqo vuni kei na cakacaka ni butobuto.

28 Io, ena yaco ena siga sa cakitaki kina na kaukauwa ni Kalou, ka ra sa ca na "lotu kecega ka ra sa laveti cake ena qaciqacia ni lomadra; io, ena siga sa vakalevulevui ira kina na viavialevu ni lomadra ko ira na iliuliu ni lotu kei ira na

22a V&V 3:3.

23a 3 Nif. 20:11; 23:1.

b Ais. 29:4;

2 Nif. 3:19–20; 26:16.

24a Inosi 1:12–18;

Moma. 9:36;

V&V 10:46.

b Jeko. 4:6; Ila. 10:9.

c Alama 14:27–29.

25a Moma. 5:21.

26a Ais. 29:4;

2 Nif. 33:13.

b Moma. 9:15–26;

Moro. 7:27–29, 33–37.

c 2 Nif. 26:15–16;

Moma. 9:30;

Moro. 10:27.

27a Ica 8:22–24;

V&V 87:6–7.

b DV Veisoqosoqo Vuni.

28a 2 Timo. 3:1–7;

1 Nif. 14:9–10;

2 Nif. 28:3–32;

V&V 33:4.

ivakavuvuli, ka ra qati ira tale kina na nodra lewe ni lotu.

29 Io, ena yaco ena siga sa “rogo kina na bukawaqa kei na cava kei na ^bo kubou ena veivanua tani;

30 Ia ena rogo tale ga na “ivalu kei na irogorogo ni valu, kei na uneune ena veiyasana e vuqa.

31 Io, ena yaco ena siga sa dukadukali sara kina na dela i vuravura; ena yaco na veilabalabati kei na butako, na lasu kei na veivakaisini, na veibutakoci kei na veimataqali itovo vakasisila kecega; a ra na lewe vuqa era na kaya, kitaka oqo se kitaka ko ya, ena “sega na kena ca, ni na ^bvakadonui iko ga na Turaga ena siga mai muri. Ia ena ca vei ira oqo, ni ra sa tu ga ‘ena ka gaga sara ka ra sa vesuki ena ivau ni caka cala.

32 Io, ena yaco ena siga era sa duri tu kina e vuqa na lotu ka ra na kaya: Dou lako mai vei au, dou kauta mai na nomudou ilavo me vosoti kina na nomudou ivala-vala ca.

33 Oi kemudou sa caka ca ka yalo vakatani ka tamata domodomoqa, a cava dou sa vakaduria kina na nomudou lotu mo dou “rawa iyau kina? A cava dou sa ^bvakatanitaka kina na vosa tabu ni Kalou me ‘cudruva kina na yalomudou ko koya? Raica dou vakararavi ki na veivakatakila ni Kalou; raica, ena yaco mai na

gauna ena siga ko ya ni na vakayacori kina na veika kece oqo.

34 Raica, sa vakaraitaka vei au na Turaga na veika lelevu ka talei sa voleka ni yaco mai, ena yaco ena siga sa yaco kina vei kemudou na veika kece oqo.

35 Raica, au sa vosa vei kemudou me vaka sara ga dou sa tiko dina oqo, ka dou sa sega ga. Ia raica, sa vakaraitaki kemudou vei au ko Jisu Karisito, ka’u sa kila kina na veika dou sa kitaka.

36 Ka’u sa kila ni dou sa “lako voli ena qaciqacia ni lomamudou; ka vakavo e lewe vica wale sara era sa sega ni ^blaveti ira cake vakai ira ena qaciqacia ni lomadra, me ra tokara kina na ‘isulu rairai vinaka, me ra veiqati, veivala, kei na veicati, kei na veivakacacani, kei na veimataqali caka cala kecega; ka ra sa dukadukali na nomudou veiwasewase ni lotu, io, ko ira yadua, ena vuku ni qaciqacia ni lomamudou.

37 Raica, dou sa lomana vakalevu cake na “ilavo kei na nomudou iyau, na nomudou isulu rairai vinaka kei na ukutaki ni nomudou veivale ni lotu, ka dou sa sega ni lomani ira na dravudravua kei ira na luveniyali, na tauvimate kei ira sa rarawa.

38 Oi kemudou sa dukadukali ka dauveivakaisini, oi kemudou na ivakavuvuli ka volitaki

29a Joeli 2:28–32;
2 Nif. 27:2–3.
b 1 Nif. 19:11;
V&V 45:39–42.
30a Maci. 24:6;
1 Nif. 14:15–17.

31a 2 Nif. 28:21–22.
b 2 Nif. 28:8.
c Alama 41:11.
33a DV Bete Vakailasu.
b 1 Nif. 13:26–29.
c DV Cudruvi.

36a DV Lako, Lako Vata kei na Kalou.
b Jeko. 2:13.
c Alama 5:53.
37a 2 Nif. 28:9–16.

kemudou ki na ka sa caca wale; a cava dou sa vakadukadukalitaka kina na lotu tabu ni Kalou? A cava dou sa “madua kina ni taura na yaca i Karisito? A cava dou sa sega ni vakasamataka kina ni sa uasivi cake na marau tawacava mai na ^brarawa e sega ni mate rawa—ia oqo me ‘dokai kemudou kina ko vuravura?

39 A cava dou sa ukutaki kemudou kina ena veika sa sega ni tu kina na bula ka sega ni vukei ira sa via kana, ko ira na luveniyali kei ira sa luvaiwale, ko ira na tauvimate kei ira sa rarawa tu?

40 Io, a cava dou sa tara cake kina na nomudou “veika vuni vakasisila mo dou rawa ka kina, ka vakavuna me ra tagi ena mata ni Turaga ko ira na yada kei ira na luveniyali ka tagi mai na qele ki vua na Turaga na nodra dra na tamadra kei na watidra me beitaki kemudou?

41 Raica, sa lili toka e delamudou na iseleiwau ni cudru ni Kalou; a sa voleka na gauna me “sauma kina vei kemudou na nodra dra na yalododonu, ni na sega tale ni vosota vakadede ko koya na domo ni nodra tagi.

WASE 9

Sa sureti ira era sega ni vakabauti Karisito ko Moronai me ra veivutuni—Sa tukuna na Kalou ni

cakamana, ka dau soli ivakatakila, ka dau sovaraka na veisolisoli kei na vei ivakatakilakila ki vei ira era sa vakabauta—Era sa cava na cakamana ena vuku ni tawavakabauta—E muri ira na vakabauta na ivakatakilakila—Era sa vakamasuti na tamata me ra yalomatua ka maroroya na ivunau. Rauta na 401–21 S.K.

IA oqo, au na vosa tale ga me baleti ira era sa sega ni vakabauta na Karisito.

2 Raica, dou na vakabauta li ena siga ni nomudou veitogitaki—raica ena gauna ena lako mai kina na Turaga, io, ena “siga sa levu ko ya, ni na vivigi kina na ^bvuravura me vaka na ivolavivigi, ka na ‘waicala na veivunika ena katakata warumisa, io, ena siga sa levu ko ya, ni dou sa kau mai kina mo dou tu ena mata ni Lami ni Kalou—dou na kaya rawa li ni sa sega na Kalou?

3 Dou na cakitaka tiko ga na Karisito se dou sa na vakabauta na Lami ni Kalou? Dou nanuma li ni na rawa mo dou tiko vata kei koya ni dou sa kila tu na nomudou cala? Dou nanuma li ni na rawa mo dou tiko marau vata kei na Ka Bula tabu ko ya ni sa kurelaki tu na yalomudou ni dou sa kila vinaka tu na nomudou cala, ni dou a vakacacana na nona lawa?

4 Raica, au sa kaya vei kemudou,

38a Roma 1:16;
2 Timo. 1:8;
1 Nif. 8:25–28;
Alama 46:21.
b Mosa. 3:25.

c 1 Nif. 13:9.
40a DV Veisoqosoqo Vuni.
41a 1 Nif. 22:14.
9 2a Mala. 4:5; 3 Nif. 28:31.
b Moma. 5:23;

V&V 63:20–21.
DV Vuravura—Na
icavacava ni vuravura.
c Emosi 9:13;
3 Nif. 26:3.

dou na rarawa vakalevu cake kevaka dou sa tiko vata kei na Kalou tabu ka lewa dodonu, ni dou sa kila tu na nomudou dukadukali e matana, ka vinaka cake mo dou tiko vata ga kei ira na ^ayalo, sa cudruvi mai ^beli.

5 Raica ni sa vakavotui na nomudou ^aluvaiwale ena mata ni Kalou ka dou sa raica na iserau ni Kalou kei na lagilagi i Jisu Karisito, ena tuburi kemudou na rarawa sa vaka na yameyame ni bukawaqa tawaboko rawa.

6 O koya mo dou qai ^asaumaki vua na Turaga koi kemudou na ^btawavakabauta; dou masu vagumatua vua na Tamada ena yacai Jisu, de dou na bau kunei kina ni dou sa sega ni tauvi duka, ^csavasava, totoka, ka vulavula ni dou sa vakasavasavataki ena dra ni ^aLami ena siga mai muri sa levu ko ya.

7 Ka' u na vosa tale vei kemudou sa ^acakitaka na veivakatakila ni Kalou, ka kaya ni sa oti ka sa sega na ivakatakilakila se parofisai, na isolisoli, na veivakabulai, na vosa tani e so kei na ^bvakadewataki ni vosa tani e so;

8 Raica, au sa kaya vei kemudou, ko koya sa cakitaka na veika oqo sa sega ni kila na ^akosipeli i Karisito; io, sa sega ni wilika na

ivolanikalou; ia kevaka sa wilika, sa sega ga ni ^bkila na kedra ibalebale.

9 Eda sa sega li ni wilika ni sa i ^akoyakoya tiko ga na Kalou enanoa, na siga edaidai ka sega ni mudu, ka sa sega vua na veivukiyaki se na yaloyalo ni veigoleyaki?

10 Ia oqo, kevaka dou sa vakananuma vei kemudou e dua na kalou e dau veivukiyaki ka tu vua na iyaloyalo ni veigoleyaki, ia dou sa vakananuma vei kemudou e dua na kalou tani ka sega ni Kalou ni cakamana.

11 Ia raica, au na vakaraitaka vei kemudou e dua na Kalou ni cakamana, sa i koya na Kalou i Eparaama, kei na Kalou i Aisake, kei na Kalou i Jekope; ia sai koya vata ga na ^aKalou ka a bulia na lomalagi kei na vuravura kei na veika kecega sa tu kina.

12 Raica, e a buli Atama ko koya, ka sa vu mai vei ^aAtama na ^blutu ni tamata. Ia ena vuku ni lutu ni tamata sa lako mai kina ko Jisu Karisito, o koya sa vakatokai na Tamana kei na Luvena; ia ena vuku i Jisu Karisito era sa ^csereki rawa kina na tamata.

13 Ia ni ra sa sereki na tamata mai vei Jisu Karisito, era sa kau lesu ki na iserau ni Turaga; io, oqo

4a DV Cudruvi.

b DV Eli.

5a 2 Nif. 9:14.

6a Isi. 18:23, 32;

V&V 98:47.

b DV Tawavakabauta.

c DV Savasava.

d DV Lami ni Kalou.

7a 3 Nif. 29:6–7.

b 1 Kori. 12:7–10;

Y ni V 1:7.

8a DV Kosipeli.

b Maci. 22:29.

9a Ipe. 13:8;

1 Nif. 10:18–19;

Alama 7:20;

Moro. 8:18;

V&V 20:12.

11a iVakate. 1:1;

Mosa. 4:2;

V&V 76:20–24.

DV Jisu Karisito.

12a Mosa. 3:26.

b DV Lutu nei Atama kei Ivi.

c DV Vueta, Vueti,

Dauveivueti.

na sala era sa sereki kina na tamata kecega, na mate i Karisito sa yaco kina na ^atucake tale mai na mate ka ra sereki kina na tamata kecega mai na dua na ^bmoce tawacava, na moce ka ra na qai vakayadrati ga mai kina na tamata kecega ena kaukauwa ni Kalou ni sa uvuci na davui; ka ra na qai tucake mai na mate na tamata lalai kei na turaga, ni ra sa sereki mai na ^civesu ni mate tawamudu oqo, na mate vakayago, io era na tu kece ena mata ni nona itikotiko ni veilewai.

14 Ka na qai tau vei ira na nona ^alewa o koya na Yalo Savasava; ka na yaco na gauna ni, ko koya sa ^bdukadukali ena dukadukali tiko ga; ko koya sa ivalavala dodonu ena ivalavala dodonu tiko ga; ko koya sa marau ena marau tiko ga; kei koya sa rarawa ena rarawa tiko ga.

15 Ia oqo au via tarogi kemuni mada ko i kemuni sa vakanauma e yalomuni e dua na kalou e ^asega ni cakava rawa na mana, sa oti li na vakayacori ni veika au tukuna tiko? Sa oti li na kena gauna? Raica au sa kaya vei kemudou, E segai; e se sega ni cava na nona Kalou ni cakacaka mana na Kalou.

16 Raica era sega li ni talei e matamu na veika sa vakayacora oti

na Kalou? Io, ko cei sa kila rawa na ^aveicakacaka talei ni Kalou?

17 O cei ena kaya ni sega ni cakacaka mana na nona bulia na lomalagi kei na vuravura ena nona ^avosa; se na nona ^bbulia na tamata mai na ^ckuvu-ni-soso ena kaukauwa ni nona vosa; se na nona vakayacora na cakacaka mana tale eso ena kaukauwa ni nona vosa?

18 O cei ena kaya ni a sega ni vakayacora ko Jisu Karisito e vuqa na ^acakacaka mana lelevu? Ka a vakayacori tale ga e vuqa na cakacaka mana lelevu ena ligadratou na iapositolo.

19 Ia kevaka era sa vakayacori e vuqa na ^acakacaka mana ena gauna ko ya, a cava me sa sega kina ni Kalou ni caka mana, ka ni sa Kalou sega ni dauveivukiyaki ko koya? Ka raica au sa kaya vei kemudou, sa sega ni dauveisau ko koya; kevaka e vaka kina, ia sa sega ni Kalou ko koya; ia sa Kalou ko koya, ka sa Kalou ni caka mana.

20 Ia sa sega ga ni vakayacora na ^acakacaka mana ena kedra maliwa na luve ni tamata ni ra sa malumalumu mai ena vakabauta, era sa gole tani mai na sala dodonu, ka ra sega ni kila na Kalou ka dodonu me ra ^bvakararavi vua.

21 Raica, au sa kaya vei kemudou, ko koya sa vakabauta na

13a Ila. 14:15–18.

^b V&V 43:18.

^c V&V 138:16.

14a DV Veilewai, na iOtioti ni.

^b Alama 7:21;

V&V 88:35.

15a Moro. 7:35–37;

V&V 35:8.

DV Cakacaka Mana.

16a Same 40:5;

V&V 76:114;

Moses 1:3–5.

17a Jeko. 4:9.

^b DV Buli, iBulibuli.

^c iVakate. 2:7;

Mosa. 2:25.

18a Joni 6:14.

19a V&V 63:7–10.

20a Dauvei. 6:11–13;

Ica 12:12–18;

Moro. 7:35–37.

^b DV Vakararavi, Veivakabauti, Nuitaka.

Karisito ka sega tale ni vakatitiqa, ena soli vua na ^aka kecega sa kerea vei Tamada ena yacai Karisito; ia sa soli tu na vosa ni yalalyala oqo vei ira na tamata kecega me yacova sara na iyalalyala kei vuravura.

22 Raica, sa kaya vakaoqo ko Jisu Karisito na Luve ni Kalou vei iratou na nona tisaipeli ka ratou na bula tiko, io, kei ira kece na nona tisaipeli, ni ra rogo tu na lewe vuqa: “Dou lako yani ki vuravura taucoko, ka vunautaka na kosipeli vei ira na tamata kecega;

23 O koya sa vakabauta ka papitaisotaki, ena bula, ia ena ^acudruvi ga ko koya sa sega ni vakabauta;

24 Ia na ^aveivakatakilakila oqo ena muri ira sa vakabauta—era na vakasava tani na ^btevero ena yacagu; era na vosataka na vosa vou e so; era na tomiki ira na gata; ia kevaka era na gunuva na ka e gaga sara, era na sega ni ca kina; era na tabaki ira sa tauvimate e ^cligadra, ka ra na bula kina;

25 Ia ko koya sa vakabauta na yacagu ka sega tale ni vakatitiqa, au na ^avakadeitaka vua na noqu vosa kecega me yacova sara na iyalalyala kei vuravura.

26 Ia oqo, raica, ko cei sa rawa me vorata na cakacaka ni Turaga? Ko ^acei sa rawa me cakitaka na

nona vosa? Ko cei sa rawa me vorata na kaukauwa levu ni Turaga? Ko cei sa beca na cakacaka ni Turaga? Ko cei sa beci ira na luvei Karisito? Raica, koi kemudou kece sa ^bbeca na cakacaka ni Turaga, dou na lako sese ka rusa kina.

27 O koya mo dou kakua kina ni beca ka kakua ni lako sese, ia mo dou muria na vosa ni Turaga ka kerea vua na Tamada ena yaca i Jisu na veika cava ga dou sa gadreva. Dou kakua ni vakatitiqa, ia mo dou vakabauta ga ka tekivu me vaka ena gauna e liu ka ^alako vua na Turaga ena ^blomamudou taucoko, ka ^ccakacakataka na nomudou vakabulai ena rere kei na sautaninini.

28 Mo dou ^avuku ena gauna ni nomudou vakatovotovo oqo; dou biuta tani na nomudou itovo dukadukali kecega; dou kakua ni kerea na ka mo dou vakayagataka ga ena nomudou ^bgagadre ca, ia mo dou kerekere ena yalodei me kakua ni dou temaki, ia, mo dou qarava ga na ^cKalou dina ka bula.

29 Dou kakua ni papitaisotaki ni dou ^asega tu ni kilikili kaya; dou kakua ni kania ka gunuva na sakaramede i Karisito ni dou ^bsega tu ni kilikili kaya; ia mo dou kitaka na ka kecega ni dou

21a Maci. 21:22; 3 Nif. 18:20.

22a Mari. 16:15–16.
DV Cakacaka ni Kaulotu.

23a DV Cudruvi.

24a Mari. 16:17–18.

DV iVakatakilakila.

b Cakacaka 16:16–18.

c DV Veiqaravi ki vua na

Tauvimate.

25a DV iVakadinadina;
iVakatakila.

26a 3 Nif. 29:4–7.

b Na Vosa. 13:13.

27a Moro. 10:30–32.

b Josu. 22:5;

V&V 64:22, 34.

DV Loma, Yalo.

c Fili. 2:12.

28a Jeko. 6:12.

b DV Gagano.

c Alama 5:13.

29a DV Papitaiso—Veika e gadrevi me rawa kina na papitaiso.

b 1 Kori. 11:27–30;

3 Nif. 18:28–32.

sa ‘kilikili kaya ka vakayacora ena yaca i Jisu Karisito na Luve ni Kalou Bula; ia kevaka dou sa kitaka vakaoqo ka vosota me yacova na ivakataotioti, dou na sega sara ni muduki laivi.

30 Raica, au sa “vosa vei kemudou me vaka mai na mate; ka ni’u kila ni dou na taura na noqu vosa.

31 Dou kakua ni vosa vakacacataki au ena vuku ni noqu “malumalumu, se vosa vakacacataki tamaqu ena nona malumalumu se ko ira ka a volavola e liu vua; ia mo dou vakavinavinaka ga vua na Kalou, ni sa vakatakila vei kemudou na neimami malumalumu mo dou vuku cake kina mai vei keimami.

32 Ia raica oqo, keimami sa vola na itukutuku oqo me vaka na neimami kila na “ivolavola vou vaka-ljipita, ka sa soli mai ka keimami vukica me muria na neimami ivosavosa.

33 Kevaka me a rabailevu na neimami peleti, ke keimami a volavola ga vaka-Iperiu; ia keimami sa vukica tale ga na volavola vaka-Iperiu; ia kevaka me keimami a volavola vaka-Iperiu,

ke a macala vinaka sara vei kemuni na neimami itukutuku.

34 Ia sa kila na Turaga na veika keimami sa vola, ka sa sega tale na tamata tani e kila na neimami vosa; baleta ni sa sega tale na tamata tani e kila na neimami vosa, o koya sa vakarautaka kina ko koya na “ka me vakadewataki kina.

35 Ka sa volai na veika oqo me kakua kina ni tauva na neimami isulu na nodra dra na wekai keimami, ko ira era sa malumalumu sobu ena “tawavakabauta.

36 Ka raica, na veika keimami “gadrevu oqo, ena vukudra na weka i keimami, io, na nodra vakalesui tale me ra kila na Karisito, sa salavata tale ga kei na nodra masu na yalododonu kece sara era a bula ena vanua oqo.

37 Ia me yalololoma na Turaga ko Jisu Karisito me vakayacora na ka era a masulaka me vaka na nodra vakabauta; ia me nanuma mada na Kalou na Tamada na veiyalayalati ka a cakava kei ira na mataqali i Isireli; ka me vakalougatataki ira mada me sega ni mudu, ni ra sa vakabauta na yaca i Jisu Karisito. Emeni.

AI VOLA I ICA

Na kedra itukutuku na Jeretaiti ka tauri mai na peleti e ruasagavulu kava era a kunea na tamata i Limiai ena gauna i Mosaia na Tui.

29c DV Kilikili, Bula
Kilikili.

30a Moma. 8:26;
Moro. 10:27.

31a Moma. 8:17;
Ica 12:22–28, 35.

32a 1 Nif. 1:2; Mosa. 1:4.
34a Mosa. 8:13–18;

Ica 3:23, 28; V&V 17:1.
35a 2 Nif. 26:15.

36a Moma. 8:24–26;
V&V 10:46–49.

WASE 1

Sa vakalekalekataka ko Moronai na volavola i Ica—Sa soli na itukutuku ni kawa i Ica—Sa sega ni vakasesei na nodra vosa na Jeretai ena vale cecere mai Pepeli—Sa yalataka na Turaga ni na liutaki ira ki na dua na vanua digitaki ka qisi ira me dua na matanitu qaqa.

IA oqo, ko i au ko ^aMoronai, au na solia mada e dua na keda itukutuku na a tawana tu na vanua ena vualiku ena gauna e liu, ka a vakarusai ira na ^bliga ni Turaga.

2 Au sa taura na noqu itukutuku mai na peleti e ^aruasagavulu kava ka ra a kunea na tamata i Limiai, a sa vokatokai na iVola i Ica.

3 Au kila ni sa tiko vei ira na Jiu na imatai ni wase ni itukutuku oqo—ka tukuni kina na buli ni vuravura, ka vakakina na itukutuku kei Atama, na itukutuku mai na gauna ko ya me yacova mai na tara ni ^avale cecere kei na veika kece ka yaco vei ira na luve ni tamata.

4 O koya au sa sega kina ni vola eke na veika ka yaco mai na ^agauna i Atama me yacova na gauna ko ya; ia era a volai tu ena peleti; ia ko koya ena kunea, ena tu tale ga vua na kaukauwa me wilika kina na itukutuku taucoko.

5 Ia raica, au na sega ni vola taucoko na itukutuku, ia au na vola ga e dua na kena iwase mai na

gauna ka tara kina na vale cecere me yacova ni ra sa vakarusai.

6 Au sa solia vakaoqo na itukutuku. Ia sa vola na itukutuku oqo ko ^aIca na kawa i Korianito.

7 Ia ko Korianito na luvei Moroni.

8 Ia ko Moroni na luvei Icemi.

9 Ia ko Icemi na luvei Eiya.

10 Ia ko Eiya na luvei Seci.

11 Ia ko Seci na luvei Sipiloni.

12 Ia ko Sipiloni na luvei Komu.

13 Ia ko Komu na luvei Korianitumi.

14 Ia ko Korianitumi na luvei Aminakata.

15 Ia ko Aminakata na luvei Eroni.

16 Ia ko Eroni e dua na kawa i Eci, ia ko Eci na luvei Ecomi.

17 Ia ko Ecomi na luvei Lipi.

18 Ia ko Lipi na luvei Kisi.

19 Ia ko Kisi na luvei Koromi.

20 Ia ko Koromi na luvei Livai.

21 Ia ko Livai na luvei Kimi.

22 Ia ko Kimi na luvei Morienitoni.

23 Ia ko Morienitoni e kawa i Ripilakisi.

24 Ia ko Ripilakisi na luvei Sesi.

25 Ia ko Sesi na luvei Eci.

26 Ia ko Eci na luvei Komu.

27 Ia ko Komu na luvei Korianitumi.

28 Ia ko Korianitumi na luvei Ima.

29 Ia ko Ima na luvei Oma.

30 Ia ko Oma na luvei Sule.

31 Ia ko Sule na luvei Kipi.

[ICA]

1 1a DV Moronai, Luvei Momani.
b Moma. 5:23;

V&V 87:6–7.
2a Alama 37:21; Ica 15:33.
3a Oma. 1:22;
Mosa. 28:17; Ila. 6:28.

4a OYA gauna vata e tukuni ena iVakatekivu, wase 1–10.
6a Ica 12:2; 15:34.

32 Ia ko Kipi na luvei Oraia, ko koya na luvei Jereti;

33 Ia e a lako yani ko “Jereti kei tuakana kei ira na nodrau matavuvale, kei na so tale kei na nodra matavuvale, mai na vale cecere ena gauna sa ^bvakasesea kina na Turaga na nodra vosa na tamata, ka bubuluitaka ena nona cudru ni ra na veiseyaki ena ^cdela i vura-vura; a ra sa veiseyaki na tamata me vaka na vosa ni Turaga.

34 Ia sa tamata levu ka tamata qaqa na “tuakai Jereti, ka sa lomani koya vakalevu na Turaga, a sa kaya ko Jereti vua na tuakana: Mo masu mada vua na Turaga ka kerea me kakua ni vakasesea na noda vosa.

35 Ka sa yaco ni sa masu na tuakai Jereti vua na Turaga, a sa lomani Jereti na Turaga ka sega ni vakasesea na vosa i Jereti; a rau sa sega ni vakasesei ko Jereti kei tuakana.

36 A sa qai kaya vei tuakana ko Jereti: Mo masu tale mada vua na Turaga me kakua mada ni cudruvi ira na nodaru itokani, ka kakua ni vakasesea na nodra vosa.

37 Ka sa yaco ni sa masu tale na tuakai Jereti vua na Turaga, a sa yalololoma na Turaga vei ira na nodrau itokani kei na nodra matavuvale ka sega ni vakasesei ira.

38 Ka sa yaco ni sa vosa tale vei tuakana ko Jereti, ka kaya: Mo taroga mada vua na Turaga se

na vakasavi keda tani ena vanua oqo, ia kevaka ena vakasavi keda tani, mo taroga se evei na vanua me da lako kina. Ko cei e kila, de dua ena kauti keda na Turaga ki na dua na vanua sa “digitaki mai vei ira na vanua kecega e vura-vura? Ia kevaka sa yaco vakakina, me da yalodina sara kina vua na Turaga me noda ivotavota kina vakawa na vanua ko ya.

39 Ka sa yaco ni sa masu na tuakai Jereti ka kerea vua na Turaga na ka sa vinakata ko Jereti.

40 Ka sa yaco ni sa rogoca na masu i taci Jereti na Turaga, a sa lomani koya ka kaya vua:

41 Mo lako ka vakasoqoni ira vata na nomu qele ni manumanu, na ka tagane kei na ka yalewa ena kena veimataqali; ka soqona tale ga na sorenikau ena kena veimataqali; mo soqoni ira na nomu “matavuvale; kei Jereti na tacimu kei na nona matavuvale; kei ira na nomu ^bitokani kei na nodra matavuvale, kei ira na itokani i Jereti kei na nodra matavuvale.

42 Ia ni ko sa kitaka oqo, mo qai “kauti ira sobu yani ki na buca ki na vualiku. Ka’u na waraki kemudou mai kea, ka’u na qai ^bkauti kemudou ki na vanua sa ^cdigitaki mai vei ira na veivanua kecega e vuravura.

43 Ia mai kea au na vakalougatataki iko kina kei ira na nomu kawa, au na vakalewevuqataki ira na nomu kawa kei na kawa i

33a DV Jereti.
b iVakate. 11:6–9.
c Mosa. 28:17.
34a DV Jereti, Taci.

38a DV Vanua Yalataki.
41a Ica 6:20.
b Ica 6:16.
42a 1 Nif. 2:1–2;

Epa. 2:3.
b V&V 84:88.
c 1 Nif. 13:30.

tacimu kei na nodra kawa na tamata era na lako vata kei kemudrau, me dua na matanitu levu. Ia ena sega tale ni dua na matanitu me na levu cake mai na kena ka'ua na vakatubura cake vei au mai na nomu kawa, ena dela i vuravura taucoko. Ka'ua na vakalougatataki iko vakaoqo ni ko sa dau masuti au vagumatua.

WASE 2

Era sa vakarautaka na Jeretai ni nodra ilakolako ki na dua na vanua yalataki—E vanua digitaki ka me ra na qaravi Karisito na lewena se era na vakarusai—Sa vosa na Turaga vua na tuakai Jereti me tolu na auwa—Era sa ta waqa na Jeretai—Sa tarogi tuakai Jereti na Turaga me vakatura na sala me ra vakaramataki kina na waqa.

KA sa yaco ni rau sa lako ko Jereti kei tuakana kei na nodrau matavuvale, kei ira na nodrau itokani kei na nodra matavuvale ki na buca ena vanua ki na vualiku, (sa vakayacani na buca ko ya vei "Nimiroti, na dauvakasasa kaukua) era sa kauta na nodra qele ni manumanu, na ka tagane kei na ka yalewa, ena kena veimataqali.

2 Era sa biria na dai ka toboka kina na manumanu vuka; era sa vakarautaka tale ga na saqa ni wai me ra biu kina na ika mai wai.

3 Era a kauta tale ga na jesereti,

ko ya na bure ni oni; io era sa kauta na qele ni oni kei na veimataqali sore ni kau kecega ka tu ena dela ni vanua.

4 Ka sa yaco ni ra sa yaco ki na buca ko Nimiroti, sa lako sobu mai na Turaga ka vosa vua na tuakai Jereti; e a tiko ena loma ni dua na "o ko koya ka sa sega ni raici koya rawa kina ko tuakai Jereti.

5 Ka sa yaco ni a vakarota na Turaga me ra lako yani ki na lekutu, io, ki na vanua e sa sega mada na tamata e butuka. Ka sa yaco ni a liutaki ira na Turaga, a sa dauvosa vei ira ni sa tucake tu ena dua na "o, ka dusimaka na sala me ra muria.

6 Ka sa yaco ni ra sa lako ena loma ni lekutu, era sa ta waqa me ra kosova kina na wasawasa levu, sa dusimaki ira tiko na liga ni Turaga ena veigauna kece.

7 A sa sega ni vakatara na Turaga me ra tiko ga ena loma ni lekutu ena tai ni wasawasa ko ya, ia sa gadreva ko koya me ra lako yani ki na "vanua yalataki, na vanua sa digitaki mai vei ira na veivanua kecega, o koya sa maroroya tu na Turaga na Kalou me nodra era sa ivalavala dodonu.

8 A sa bubului ena nona cudru vua na tuakai Jereti me ra "qaravi koya na Kalou dina duadua ga ka tawamudu ko ira kecega era sa tawana na vanua yalataki mai na gauna koya ka lako yani me sega ni mudu, kevaka e sega, ena tau

2 1a iVakate. 10:8.
4a Tiko. 11:25;
V&V 34:7–9;

JS—AT 1:68.
5a L.Y 13:21–22.
7a 1 Nif. 4:14.

DV Vanua Yalataki.
8a Ica 13:2.

vei ira na taucoko ni nona cudru ka ra na ^bvakarusai.

9 Ia oqo, eda sa raica na veika sa lewa oti tu na Kalou me baleta na vanua oqo, ni sa vanua yalatakiki; ia na matanitu cava ga ena taukena, me ra qarava na Kalou, kevaka e sega, ena tau vei ira na taucoko ni nona cudru waqawaqa ka ra na vakarusai. Ia ena tau vei ira na taucoko ni nona cudru waqawaqa ni ra sa vakarau tu ena vuku ni nodra caka cala.

10 Raica oqo na vanua sa digitaki mai vei ira na veivanua kecega; ia ko koya sa taukena, me na qarava na Kalou, kevaka e sega, ena vakarusai; ni sa lewa tawavakaiyalayala ni Kalou. Ia era na sega ni ^avakarusai me yacova ni sa ^btaucoko na nodra caka cala ena kedra maliwa na lewe ni vanua.

11 Ia sa tukuni na ivakaro oqo vei kemudou na kai ^aMatanitu Tani, mo dou kila kina na veivakaro ni Kalou—mo dou veivutuni kina, ka muduka sara na nomudou caka cala ni bera ni taucoko, me kakua kina ni tau vei kemudou na taucoko ni cudru waqawaqa ni Kalou me vaka era a cakava ko ira era a tawana tu e liu na vanua oqo.

12 Raica, oqo na vanua digitaki, ia era na ^agalala mai na veivakabobulataki kei na tiko vakavesu kei na veimatanitu kecega e ruku i

lomalagi ko ira kecega sa taukena, io ena sega ni dua na matanitu e vuravura e rawai ira, kevaka wale ga era ^bqarava na Kalou ni vanua, sa i Jisu Karisito, ka sa vakataki-lai ko koya ena veika kecega keimami sa vola.

13 Ia oqo me'u tomana na noqu itukutuku; raica ka sa yaco ni sa kauti Jereti yani kei ira na wekana na Turaga, ki na matasawa ni wasawasa levu sa wasea na vanua. Ia ni ra sa yaco ki matasawa, era sa birika kina na nodra vale laca; a ra sa vakatoka na vanua ko ya ko Morianikumua; era sa vakaitikotiko ena vale laca e matasawa me va na yabaki.

14 Ka sa yaco ni sa cava na va na yabaki, sa lako sobu mai na Turaga ka tu ena o ka veivosaki kei na tuakai Jereti. A sa veivosaki kei na tuakai Jereti me tolu na auwa, a sa ^acudruvi koya ni sa sega ni dau nanuma me ^bmasuta na yaca ni Turaga.

15 A sa veivutunitaka na ca e sa cakava ko tuakai Jereti, ka masulaki ira tale ga na wekana era sa tiko vata kei koya vua na Turaga. A sa kaya vua na Turaga: Au na vosoti iko ka vosota tale ga na nodra i valavala ca na wekamu; ia mo kakua ni valavala ca tale, raica mo nanuma ni na sega ni dau ^aveivakauqeti tiko ga na ^bYaloqu kei na tamata; ia kevaka ko na i valavala ca tiko ga me yacova

8b Jeromi 1:3, 10;
Alama 37:28;
Ica 9:20.

10a 1 Nif. 17:37–38.
b 2 Nif. 28:16.

11a 2 Nif. 28:32.
12a DV Galala.
b Ais. 60:12.
14a DV Vosataki,
Veivosataki.

b DV Masu.
15a iVakate. 6:3;
2 Nif. 26:11;
Moma. 5:16.
b Ica 15:19.

ni ko sa matua vinaka kina, ko na muduki tani mai na iserau ni Turaga. Sa i koya oqo na ka au sa nanuma me baleta na vanua au na solia vei iko me nomu ivotavota vakawa; ka ni na vanua ‘digitaki mai vei ira na veivanua kecega.

16 Ka sa kaya na Turaga: Mo lako ka taya eso na waqa me vaka na icakacaka ni waqa ko a taya e liu. Ka sa yaco ni sa lako na tuakai Jereti kei ira na wekana ka ra taya eso na waqa me vaka na icakacaka ni waqa era a taya e liu, me vaka sa “vakatakila vei ira na Turaga. Ia era sa waqa lalai ga ka mamada, raica sa mamada sara me vaka na manumanu vuka e dela ni wai.

17 A sa “dregati vakaukauwa sara ka rawa me tawa kina na wai me vaka na dari; a sa dregati vakaukauwa tale ga na botona kei na yasana ruarua me tabogo vinaka me vaka na dari; sa dudu cake na muana ruarua ka dregati vakaukauwa na delana me tabogo vinaka me vaka na dari; ia na kena balavu sa vaka na balavu ni dua na vunika; ia ni sa sogo na kena katuba, sa tasogo vinaka sara me vaka na dari.

18 Ka sa yaco ni sa masu vua na Turaga na tuakai Jereti ka kaya: Oi kemuni na Turaga, au sa vakayacora oti na cakacaka ko ni a vakarota vei au, io au sa taya na waqa ena kena icakacaka ko ni a dusimaka vei au.

19 Ka raica, kemuni na Turaga, e sega na rarama e lomadra; evei

na vanua me keimami na vago-lea kina? Sa rawa tale ga me keimami mate kina ni sega na cagi bulabula me keimami ceguva, ia na cagi ga sa tu rawa e lomadra; o koya keimami na mate kina.

20 A sa kaya na Turaga vua na tuakai Jereti: Raica, mo cakava e dua na qara e delana, ka vakakina e botona; ia ena gauna ko ni vinakata kina na cagi bulabula, mo dolava na qara me curu yani kina na cagi. Ia kevaka sa curu yani kina na wai, raica, mo sogota na qara mo ni na kakua kina ni mate ena waluvu.

21 Ka sa yaco ni a vakayacora na tuakai Jereti me vaka sa vakarota vua na Turaga.

22 A sa masu tale vua na Turaga ka kaya: Oi kemuni na Turaga, raica au sa vakayacora me vaka ko ni a vakarota vei au; au sa vakarautaka na nodra waqa na noqu tamata, ia sa sega ga na rarama e loma ni waqa. Oi kemuni na Turaga, ko ni na laiva li me keimami soko kosova na wasawasa levu oqo ena butobuto?

23 A sa kaya na Turaga vua na tuakai Jereti: A cava ko vinakata me’u kitaka me ra rarama kina na nomudou waqa? Raica ena sega ni rawa ni ra vaka-katubaleka, ni ra na kakabasbasu; mo dou kakua tale ga ni kauta na bukawaqa, ni dou na sega ni lako ena rarama ni bukawaqa.

24 Raica, dou na vaka na tavuto ena loma ni wasaliwa; ena so-vulaki kemudou na ua lelevu ni

wasawasa. Ia, au na kauti kemudou tani mai na loma ni wasaliwa titobu; ni sa lako yani na ^acagi mai na gusuqu, kei na ^buca tale ga kei na waluvu ka' u sa tala yani.

25 Ka raica au sa vakarautaki kemudou ki na veika oqo; ni na sega ni rawa mo dou kosova na wasaliwa titobu oqo ka vakavo kevaka au sa vakarautaki kemudou mo dou sotava na ua ni wasawasa, kei na cagi sa lako yani kei na waluvu ka na qai yaco mai. Ia na cava ko vinakata me' u vakarautaka me nomudou cina ni dou sa kosova na wasaliwa titobu?

WASE 3

Sa raica ko tuakai Jereti na iqaqalo ni liga ni Turaga ni sa tara e tinikaono na vatu—Sa vakaraitaka na Karisito na Yagona vakayalo ki vua na tuakai Jereti—Era na sega ni rawa ni tarovi mai na ilati o ira e sa taucoko na nodra kila ka—Era sa vakarautaki tu na iyaragi ni vakavakadewa me na kilai kina na kedra itukutuku na Jeretai.

KA sa yaco ni, sa lako na tuakai Jereti (ia oqo e walu na waqa era sa ta oti) ki na ulunivanua; a sa vakatokai na ulunivanua ko ya ko Selemi, ni sa rui cecere, a sa vakawaicalataka kina e dua na vatu levu ka bulia mai kina e tinikaono na vatu lalai sa vulavula sara ka makare vinaka, ka rawa me rai basikati me vaka na iloilo;

a sa kauta yani ki na dela ni ulunivanua; a sa masu vua na Turaga ka kaya:

2 Oi kemuni na Turaga, ko ni a kaya ni keimami na solegi ena waitui titobu. Ia raica, oi kemuni na Turaga, mo ni kakua mada ni cudruva na nomuni tamata ena vuku ni nona malumalumu e matamuni; ni keimami sa kila ni ko ni sa savasava ka sa nomuni itikotiko ko lomalagi ka keimami sa tawayaga sara e matamuni; ka ^akeimami na ca tiko ga ena vuku ni ^blutu tani; ia, oi kemuni na Turaga, ko ni sa vakaroti keimami me keimami daumasuti kemuni, me keimami rawata kina mai vei kemuni me vaka na neimami gagadre.

3 Raica, oi kemuni na Turaga, ko ni sa yaviti keimami ena vuku ni neimami caka cala, ko ni sa vakasavi keimami, ka sa vuqa na yabaki na neimami tiko voli ena lekutu; ia ko ni sa ^ayalololoma ga vei keimami. Oi kemuni na Turaga, mo ni raici au ena mataloloma, ka vagolea tani na nomuni cudru mai vei ira na nomuni tamata oqo, ka mo ni kakua ni laiva me ra sokota na loma ni wasawasa rerevaki oqo ena butobuto; ia mo ni raica mada na veika oqo ka' u sa vakawaicalataka mai na vatu.

4 Ka' u sa kila kemuni na Turaga, ni sa tu vei kemuni na ^akaukauwa levu ka sa rawa mo ni kitaka na

24a Ica 6:5.
b Same 148:8.

3 2a Mosa. 3:19.

b DV Lutu nei Atama
kei Ivi.

3a Ica 1:34–43.

4a DV Kaukauwa.

ka kecega ko ni vinakata me yaga vei ira na tamata; o koya gona, oi kemuni na Turaga, mo ni tara mada na watu oqo ena iqaqalo ni ligamuni, ka qisia me serau yani ena butobuto; me neimami cina ena loma ni waqa keimami sa vakarautaka tu, io me neimami cina ni keimami sa kosova na wasawasa.

5 Raica, sa rawa mo ni kitaka na ka oqo oi kemuni na Turaga. Keimami kila ni sa rawa mo ni vakaraitaka na nomuni kaukauwa levu; ka dau ^arairai lailai wale ki na kila ka vakatamata.

6 Ka sa yaco ni sa cavuta na veivosa oqo na tuakai Jereti, raica, sa dodoka yani na ligana na ^aTuraga ka tara na watu yadua ena iqaqalo ni ligana. A sa cereki na ^bilati mai na mata i tuakai Jereti, ka sa raica na iqaqalo ni liga ni Turaga; raica sa vaka ga na iqaqalo ni liga ni tamata, me vaka na lewe kei na dra, a sa bale sobu ena mata ni Turaga ko tuakai Jereti ni sa kani koya na rere.

7 Ka sa raica na Turaga ni sa bale sobu ki na qele na tuakai Jereti; sa kaya vua na Turaga: Mo tucake, ko sa bale ena vuku ni cava?

8 A sa kaya ko koya vua na Turaga: Au a raica na iqaqalo ni liga ni Turaga, ka ^u sa rere de na yaviti au; ni ^u a sega ni kila ni tiko na lewena kei na nona dra na Turaga.

9 A sa kaya vua na Turaga: Ena vuku ni nomu vakabauta ko sa raica kina ni ^u na qai taura vei au na ^alewe kei na dra; ka ni se sega vakadua ni torovi au na tamata ena vakabauta levu vakaoqo ka tu vei iko; ni kevaka me a sega ni vakakina, ke ko a sega ni raica rawa na iqaqalo ni ligaqu. Ko a raica beka li e dua tale na ka?

10 A sa sauma ka vaka: E segai; mo ni vakaraitaki kemuni vei au oi kemuni na Turaga.

11 Ka sa kaya vua na Turaga: Ko na vakabauta li na veivosa au na vosataka?

12 A sa sauma: Io, Turaga, au kila ni ko ni sa vosataka na ka dina, ni ko ni sa Kalou Dina, ka ko ni sa ^asega ni rawa ni lasu.

13 Ia ni sa cavuta oti na vosa oqo, sa qai ^avakaraitaki koya na Turaga ki vua, ka kaya: ^bNi ko sa kila na veika oqo ko sa sereki kina mai na itotogi ni lutu tani; ka ko sa lesu tale mai ki na noqu iserau; o koya au sa ^cvakaraitaki au kina vei iko.

14 Raica sa i au ga sa vakarau-taki tu mai na tauyavutaki ni vuravura me ^u ^asereki ira na noqu tamata. Raica sa i au ko Jisu Karisito. Sa i au na ^bTamana kei na Luvena. Era na rawata na tamata kecega mai vei au na ^cbula, o ira era na vakabauta na yacaqu; ka

5a Ais. 55:8–9;
1 Nif. 16:29.

6a DV Jisu Karisito.
b Ica 12:19, 21.

9a DV Bula Vakayago;
Jisu Karisito;

Lewe ni Manumanu.
12a Ipe. 6:18.

13a V&V 67:10–11.
b Inosi 1:6–8.

c DV Jisu Karisito—Na
bula taumada nei

Karisito.

14a DV Dauveivueti;
Vueta, Vueti,
Dauveivueti.
b Mosa. 15:1–4.
c Mosa. 16:9.

ra na yaco me ^dluvequ tagane kei na luvequ yalewa ka tawamudu.

15 Ka' u sa sega vakadua ni vakaraitaki au vua na tamata ka' u a bulia, ni se sega vakadua ni ^avakabauti au na tamata me vakataki iko. Ko sa raica li ni ko a buli mo ^bucui au? Io, era sa buli na tamata kecega mai na ivakatekivu me ra ucui au.

16 Ia na yago ko sa raica oqo, sa yago ni ^ayaloqu; ka' u sa bulia na tamata me ucuya na yago ni yaloqu; ia me vaka au sa rairai vei iko ena yalo, au na rairai vakakina vakayago vei ira na noqu tamata.

17 Ia oqo, me vaka au a sa kaya, ko i au ko Moronai; ni' u na sega ni rawa ni vola taucoko eke na veika sa volai tu, ia sa na rauta ga me' u na kaya ni a vakaraitaki koya vakayalo ko Jisu vua na tamata oqo, me vaka ga na kena ibulibuli ena yago ka a ^arairai kina vei ira na Nifaiti.

18 A sa vakavulici koya me vaka a vakavulici ira na Nifaiti; a sa vakayacora na veika kece oqo me kila kina na tamata oqo ni sa Kalou ko koya, ena vuku ni veicakaca uasivi sa vakaraitaka vua na Turaga.

19 Ia ena vuku ni kila sa tu vua na tamata oqo sa sega kina ni rawa ni tarovi me rai basikata na ^ailati; ka raica kina na iqaqalo ni liga i Jisu, ia ni sa kila ni sa iqaqalo ni liga ni Turaga, sa bale sobu

kina ki na qele ena rere; ka ni kila ni sa iqaqalo ni liga ni Turaga; a sa sega tale ni vakabauta sa tu vua, ni sa kila, ka sa sega kina na vakatitiqa.

20 Ia ni sa kila vinaka sara na Kalou, sa ^asega ni tarovi rawa kina mai na nona rai basikata na ilati; o koya sa raici Jisu kina; ka vuli mai vua.

21 Ka sa yaco ni sa kaya na Turaga vua na tuakai Jereti: Raica, mo kakua ni vakatakila na veika ko sa raica ka rogoca oqo vei ira na kai vuravura me yacova na ^agauna au na vakalagilagia kina na yacaqu ena bula vakayago; mo maroroya vinaka sara kina na veika ko a raica ka rogoca, ka kakua ni vakaraitaka vua e dua na tamata.

22 Ka raica, ni ko sa toki mai kina vei au, mo qai vola na kena itukutuku ka dregata, me kakua ni dua e vakadewataka rawa; ni ko na vola ena dua na vosa ka na sega ni rawa me wiliki.

23 Ka raica, au na solia vei iko e ^arua na watu oqo, ka mo na dregata vata kei na veika ko na qai vola.

24 Raica au sa vakasesea oti na vosa ko na volavola kina; ia au na qai vakavuna ena gauna au sa lewa, me na qai vakalevutaki kina e matadra na tamata na veika oqo ko na vola, mai na watu oqo.

25 Ia ni sa cavuta oti na veivosa oqo na Turaga, sa qai vakaraitaki

14^d DV Luve ni Kalou.

15^a DV Vakabauta.

^b iVakate. 1:26–27;
Mosa. 7:27;

V&V 20:17–18.

16^a DV Yalo.

17^a 3 Nif. 11:8–10.

19^a DV iLati.

20^a Ica 12:19–21.

21^a Ica 4:1.

23^a DV Urimi kei na
Cumimi.

ira na ^alewei vuravura taucoko vua na tuakai Jereti, oqo ko ira ka ra a bula e liu kei ira kece era na qai bula e muri; a sa vakaraitaki ira kece sara vua me yacova na iyalayala kei vuravura.

26 Ni a sa kaya oti na Turaga vua e liu ni ^akevaka ena ^bvakabauti koya, ena vakaraitaka vua na ^cveika kecega—e dodonu me vakaraitaki vua; o koya sa sega kina ni rawa ni bureitaka na Turaga e dua na ka vua, ni sa kila ko koya ni sa rawa vua na Turaga me vakaraitaka vua na ka kecega.

27 Ka sa kaya vua na Turaga: Mo vola na veika oqo ka ^adregata; au na qai vakaraitaka vei ira na luve ni tamata ena gauna au sa lewa.

28 Ia sa yaco me vakaroti koya na Turaga me dregata na ^avatu e rua sa soli vua ka me kakua ni vakaraitaka, me yacova na gauna ena qai vakaraitaka kina na Turaga vei ira na luve ni tamata.

WASE 4

Sa vakaroti ko Moronai me dregata ka maroroya na volavola i tuakai Jereti—Era na sega ni vakatakilai me yacova ni sa tu vei ira na tamata na mataqali vakabauta vata ga ka a tu vua na tuakai Jereti—Sa vakaroti ira na tamata na Karisito me ra vakabauta na Nona vosa kei na nodra vosa na Nona tisaipeli—Era sa vakaroti na tamata me ra veivoutuni,

vakabauta na kosipeli, ka me ra na vakabulai.

KA sa qai vakaroti tuakai Jereti na Turaga me lako sobu mai na ulunivanua mai na iserau ni Turaga, ka ^avola na veika e a raica; ka sa vakatabui me vakatakilai vei ira na luve ni tamata me ^byacova ni sa laveti cake oti ko koya ki na kauveilatai; ena vuku ni ka oqo sa maroroi ira tu kina ko Mosaia na tui, me ra kakua ni vakatakilai vei ira na kai vuravura me yacova ni sa vakaraitaki koya oti na Karisito vei ira na nona tamata.

2 Ia ni sa vakaraitaki koya oti vakaidina na Karisito vei ira na nona tamata sa qai vakarota me ra vakaraitaki yani.

3 Ia oqo, ni oti ko ya, era sa malumalumu sobu kecega ena tawavakabauta; ka sa sega tale e dua ka vakavo ga ko ira na Leimana-iti, ka ra sa cata na kosipeli i Karisito; o koya au sa vakaroti kina me'u ^avunitaki ira tale e loma ni qele.

4 Raica, au sa vola ena peleti oqo na veika sara ga e a raica ko tuakai Jereti; ka ra a sega ni se bau vakatakilai na veika e uasivi cake mai na veika era a vakatakilai vua na tuakai Jereti.

5 O koya sa vakaroti au kina na Turaga me'u volai ira; ka'u sa volai ira. Ka sa vakaroti au ko koya me'u ^adregati ira; ka sa vakaroti au tale ga me'u dregata na kena

25a Mosese 1:8.

26a Ica 3:11–13.

b DV Vakabauta.

c Ica 4:4.

27a 2 Nif. 27:6–8.

28a V&V 17:1.

4 1a Ica 12:24.

DV iVolanikalou.

b Ica 3:21.

3a Moma. 8:14.

5a Ica 5:1.

ivakavakadewa; o koya au sa dre-gata kina na ^bivakavakadewa, me vaka na ivakaro ni Turaga.

6 Ni sa kaya vei au na Turaga: Era na sega ni vakaraitaki vei ira na Matanitu Tani na veika oqo me yacova ni ra sa veivutunitaka na nodra ivalavala ca, ka yaco me sa-vasava ena mata ni Turaga.

7 Ia ena siga ko ya era na vaka-bauti au kina, sa kaya na Turaga, me vaka ka vakayacora na tua-kai Jereti, me ra ^avakatabui kina vei au, au na qai vakatakila kina vei ira na veika e a raica ko tua-kai Jereti, ia au na tevuka kina vei ira na noqu ivakatakila kecega, sa kaya ko Jisu Karisito, na Luve ni Kalou, na ^bTama ni lomalagi kei na vuravura kei na veika kecega era sa tu kina.

8 Ia ko koya ena ^avorata na vosa ni Turaga ena cudruvi ko koya; ia ko koya ena ^bcakitaka na veika oqo, ena cudruvi ko koya; ni ^u na sega ni vakaraitaka vei ira vaka-oqo na ^cveika lelevu cake, sa kaya ko Jisu Karisito; ia sa i au ga sa tukuna na ka oqo.

9 Ka sa tadola na veilomalagi ka ra ^atasogo tale ena noqu lewa; ka na sakure ko ^bvuravura ena noqu vosa; ka ra na takali yani ena bu-kawaqa na lewei vuravura ena noqu ivakaro.

10 Ia ko koya sa sega ni vakaba-uta na noqu vosa sa sega ni va-kabauti ira na noqu tisaipeli; ka kevaka me ^u sa sega ni vosa, mo dou vakatulewa kina; ni dou na qai kila ena ^asiga mai muri ni sai au ga ka a vosa.

11 Ia ko koya sa ^avakabauta na veika oqo au sa vosataka, sa i koya au na taleva ena veivakata-kilai ni Yaloqu, ka na qai kila ka vakadinadinataka. Ni ena vuku ni Yaloqu ena ^bkila kina ni sa ^cdina na veika kece oqo; ni sa dau va-kauqeti ira na tamata me ra kitaka na ka vinaka.

12 Ni sa mai vei au na veika ke-cega sa dau vakauqeti ira na ta-mata me ra kitaka na ka vinaka; ni sa sega ni lako mai vua e dua tale na ka ^avinaka mai vei au ga. Sa i au ga sa dau tuberi ira na ta-mata ki na veika vinaka kecega; ia ko koya sa ^bsega ni vakabauta na noqu vosa sa sega ni vakabauti au—ni sai au; ia ko koya sa sega ni vakabauti au sa sega ni vaka-bauti Tamaqu o koya sa talai au mai. Raica koi au na Tamana; koi au na ^rrarama, kei na ^abula, kei na dina kei vuravura.

13 Dou ^alako mai vei au oi ke-mudou na Matanitu Tani, ka ^u na vakatakila vei kemudou na veika lelevu cake, na kilaka sa

5b V&V 17:1;
JS—AT 1:52.
DV Urimi kei na
Cumimi.

7a DV Vakatabui, Lawa ni
Vakatatabu.

b Mosa. 3:8.

8a 3 Nif. 29:5–6;
Moma. 8:17.

b 2 Nif. 27:14; 28:29–30.

c Alama 12:10–11;
3 Nif. 26:9–10.

9a 1 Tui 8:35; V&V 77:8.

b Ila. 12:8–18;
Moma. 5:23.

10a 2 Nif. 33:10–15.

11a V&V 5:16.

b DV iVakadinadina.

c Ica 5:3–4;
Moro. 10:4–5.

12a Alama 5:40;
Moro. 7:16–17.

b 3 Nif. 28:34.

c DV Rarama, Rarama i
Karisito.

d Joni 8:12; Alama 38:9.

13a 3 Nif. 12:2–3.

vunitaki tu ena vuku ni tawa vakabauta.

14 Dou lako mai, oi kemudou na mataqali i Isireli, ena qai “vakatakilai vei kemudou na veika lelevu sa vakarautaka tu na Tamada mai na tauyavutaki ni vuravura me nomudou; ia a sega ni vakatakilai vei kemudou ena vuku ni tawa vakabauta.

15 Raica, ena gauna dou sa dresuka kina na iubi ni tawavakabauta ko ya ka sa vakavuna tiko na nomudou tu ga ena nomudou itutu vakaloloma ni caka ca, kei na loma kaukauwa, kei na mataboko ni vakasama, ena qai vakatakilai vei kemudou na veika lelevu ka talei era a “vunitaki tu mai vei kemudou mai na tauyavutaki ni vuravura—io, ena gauna dou na qai masuti Tamada kina ena yacaqu, ena yalo malumalumu kei na yalo raramusumusu, dou na qai kila ni sa nanuma ko Tamada na veiyalayalati a cakava vei ira na nomudou qase, oi kemudou na mataqali i Isireli.

16 Ka na qai tevuki e matadra na tamata kecega na noqu “veivakatakila ka’u a vakavuna me volai mai vua na noqu italai ko Joni. Mo dou nanuma, ni dou sa raica na veika oqo, dou na qai kila kina ni sa voleka me ra vakaraitaki mai ni ra sa yaco dina sara tiko ga.

17 O koya, “ni dou sa taura na

itukutuku oqo dou na kila kina ni sa tekivu vakayacori na caka-caka i Tamada ena dela ni veivunua kecega.

18 O koya, mo dou qai “veivutuni kecega kina mai na veiyalayala kei vuravura, ka lako mai vei au, ka vakabauta na noqu kosi-peli, ka ^bpapitaisotaki ena yacaqu; ni ko koya sa vakabauta ka papitaisotaki ena vakabulai; ia ko koya sa sega ni vakabauta ena cudruvi; ka na muri ira era vakabauta na yacaqu na ‘veivakatalakila eso.

19 Sa kalougata ko koya sa “yalodina tiko ki na yacaqu me yacova na ivakataotioti, ni na laveti cake me tiko ena matanitu sa vakarautaki tu me nona ^bmai na tauyavutaki ni vuravura. Ka raica sa i au ga sa tukuna na ka oqo. Emeni.

WASE 5

Eratou na tu na ivakadinadina e tolu kei na cakacaka sara ga vakaikoya me vakadinadinataka na dina ni iVola i Momani.

IA oqo, ko i au ko Moronai, au sa vola na vosa ka a vakaroti vei au, me vaka na veika au sa nanuma rawa; ka’u a sa tukuna vei kemudou na veika au sa “maroroya tu; o koya mo dou kakua sara ni tarai ira mo dou vakadewataki ira;

14a V&V 121:26–29.

15a 2 Nif. 27:10.

16a iVakata. 1:1;

1 Nif. 14:18–27.

17a 3 Nif. 21:1–9, 28.

18a 3 Nif. 27:20; Moro. 7:34.

b Joni 3:3–5.

DV Papitaiso—Kena yaga.

c DV iSolisoli Eso ni Yalo.

19a Mosa. 2:41;

V&V 6:13.

DV Jisu Karisito—Taura vei keda na yacai Jisu Karisito.

b 2 Nif. 9:18.

5 1a 2 Nif. 27:7–8, 21;

Ica 4:4–7.

ni sa vakatabui vei kemudou, me yacova na gauna sa lewa yalomatua kina na Kalou.

2 Ka raica, sa na rawa ni vakatarai vei kemudou mo dou vakaraitaka na peleti oqo vei “ira era na veivuke ena kena vakarautaki na itukutuku oqo;

3 Ka ni na vakaraitaki vei iratou e lewe “tolu ena kaukauwa ni Kalou; o koya eratou na ^bkila vakaidina sara kina ni sa ^cdina na itukutuku oqo.

4 Ka na qai vakadeitaki na itukutuku oqo ena nodratou “ivakadinadina na lewe tolu; ia na nodratou ivakadinadina na lewe tolu kei na ivola oqo, ka na vakaraitaki mai kina na kaukauwa ni Kalou kei na nona vosa tale ga, ka ratou sa vakadinadinataka na Tamada, kei na Luvena, kei na Yalo Tabu—ia na veika kece oqo ena tu me ivakadinadina me saqati vuravura ena siga mai muri.

5 Ia kevaka era sa veivutuni ka “lako mai vua na Tamada ena yacai Jisu, era na rawata na matanitu ni Kalou.

6 Ia oqo, kevaka sa sega ni tu vei au na kaukauwa ni veika oqo, mo dou vakatulewa ga kina; ni dou na qai kila ni sa tu vei au na kaukauwa ena gauna dou na qai raici au kina, ka ni da na tu ena mata ni Kalou ena siga mai muri. Emeni.

WASE 6

Era sa biligi yani ena cagi na nodra waqa na Jeretaiti ki na vanua yalatakiki—Era sa vakacaucautaka na Turaga ko ira na tamata ena vuku ni Nona vinaka—Sa lesi ko Oraia me nodra tui—Era sa mate ko Jereti kei tuakana.

IA oqo, ko i au ko Moronai, au na vola mada na kedrau itukutuku ko Jereti kei tuakana.

2 Ni sa qai yaco ni sa vakarautaka oti na Turaga na “vatu ka a kauta cake na tuakai Jereti ki na ulunivanua, sa qai lako sobu mai na ulunivanua ko tuakai Jereti, ka biuti ira na vatu ki na waqa era sa vakarautaki oti tu, me yadua ena muana ruarua; ka raica a ra sa vakararamataka na loma ni waqa.

3 A sa qisia na vatu na Turaga me serau mai ena butobuto, me solia na rarama vei ira na tagane, yalewa, kei ira na gone, io me ra kakua kina ni kosova na wasawasa levu ena butobuto.

4 Ka sa yaco ni ra sa vakarautaka oti na veimataqali kakana, me rauti ira e loma ni wasawasa, ka vakakina na kedra kakana na nodra qele ni manumanu kecega, na manumanu yavai va kei na manumanu vuka, era na kauta vata kei ira—ka sa yaco ni ra sa cakava oti na veika oqo era sa qai vodo ki na nodra waqa se na

2a 2 Nif. 27:12–14;
V&V 5:9–15.

3a 2 Nif. 11:3; 27:12.

b V&V 5:25.

c Ica 4:11.

4a Raica na ulutaga ni

V&V 17 kei na tikina 1–3; raica talega na “iVakadinadina ni Lewe Tolu” ena veidraunipepa taumada ni iVola i

Momani.
5a Moma. 9:27;
Moro. 10:30–32.

6 2a Ica 3:3–6.

boto ka soko yani ki wasawasa, era sa tataunaki ira vua na Turaga na nodra Kalou.

5 Ka sa yaco ni sa vakavuna na Turaga na Kalou me liwa e dua na “cagi kaukauwa e dela ni wasawasa, vaka ki na vanua yalataki; o koya era sa biligi kina e dela ni ua ni waitui me muria na mata ni cagi.

6 Ka sa yaco ni sa vakavuqa sara me ra buluti e loma ni waitui, ena vuku ni ua lelevu sa vaka na ulunivanua ka robaki ira, kei na cagilaba levu rerevaki ka ra a vu mai na kaukauwa ni cagi.

7 Ka sa yaco ni sa sega na wai e vakacacani ira ena gauna era sa ubi kina e loma ni wasaliwa titobu, ni sa “dregati matua sara na nodra waqa me vaka na dari, ka sa kaukauwa me vaka na ^bwaqa i Noa; ia ni ra ubi tu e loma ni wai era sa masu vua na Turaga, a sa vakavuderi ira cake tale e dela ni wai ko koya.

8 Ka sa yaco ni sa sega vakadua ni cegu na liwa tiko ni cagi vaka ki na vanua yalataki ena gauna kece era tiko kina e wasawasa; a ra sa biligi kina ka muria yani na mata ni cagi.

9 Era sa ia na “sere ni vakacaucau vua na Turaga; io, sa ia na sere ni vakacaucau vua na Turaga na tuakai Jereti, ka sa ^bvakavinavinaka ka vakacaucautaka na Turaga ena siga taucoko; ia ni sa bogi mai na vanua, sa sega ni

cegu na nodra vakacaucau tiko vua na Turaga.

10 A ra sa biligi yani vakaoqo; ka sa sega ni basuraki ira rawa na manumanu rerevaki ni waitui; se me vakacacani ira na tavuto; ka sa waqa tiko ga na nodra cina, se ra tiko e dela ni wai se ena loma ni wai.

11 Era sa biligi yani vakaoqo me tolu na drau-vasagavulu kava na siga ena dela ni wasawasa.

12 Era sa kele yani ki na mata-sawa ni vanua yalataki. Ia ni ra sa butuka na matasawa ni vanua yalataki, era sa cuva sobu ki na dela ni vanua, ka vakayalomalumalumatuki ira vua na Turaga, ka sa drodro na wai ni mata ni marau vua na Turaga ena vuku ni nona yalo loloma levu.

13 Ka sa yaco ni ra sa lako yani ena dela ni vanua, ka tekivu vakarautaka na qele me teivaki.

14 Eratou sa lewe va na luve i Jereti; ka yacadratou ko Jekomi, Kilika, Maya kei Oraia.

15 Ka sa vakaluvuni tale ga ko tuakai Jereti, na luvuna tagane kei na yalewa.

16 Era sa lewe ruasagavulu karua na nodrau “itokani ko Jereti kei tuakana; era sa vakaluvuni tale ga ni bera ni ra yaco ki na vanua yalataki, na luvedra tagane kei na yalewa; a ra sa tekivu me ra lewevuqa sara.

17 Era sa vakavulici me ra ^alako ena yalo malumalumu ena mata

5a Ica 2:24–25.

7a Ica 2:17.

b iVakate. 6:14;
Mosese 7:43.

9a DV Lagasere.

b 1 Vei. 16:7–9;
Alama 37:37;
V&V 46:32.

16a Ica 1:41.

17a DV Lako, Lako Vata kei
na Kalou.

ni Turaga; ka ra sa ^bvakavulici tale ga mai lomalagi.

18 Ka sa yaco ni ra sa tekivu tawana yani na dela ni vanua ka tubu me lewe vuqa ka vakarautaka na qele me teivaki; era sa kaukauwa cake sara ena vanua.

19 A sa qase sara mai na tuakai Jereti ka kila ni sa voleka me lako sobu ki na ibulubulu; o koya sa vosa kina vei Jereti ka vaka: Me daru soqoni ira vata mada na nodaru tamata ka wiliki ira, ia me daru taroga tale ga se cava era vinakata vei kedaru ni bera ni daru lako sobu ki na nodaru ibulubulu.

20 Era sa mani vakasoqoni vata kina na tamata. A ra sa lewe ruasagavulu karua na luvena tagane kei na yalewa na tuakai Jereti; ia era sa lewe tinikarua na luve i Jereti, e lewe va na luvena tagane.

21 Ka sa yaco ni rau sa wiliki ira na nodrau tamata; ia ni rau sa wiliki ira oti, erau sa qai taroga na ka era vinakata me rau kitaka vei ira ni bera ni rau lako sobu ki na nodrau ibulubulu.

22 Ka sa yaco ni ra sa vinakata na tamata me rau ^alumuta e dua na luvedrau tagane me nodra tui.

23 Ka raica, erau sa rarawa ena ka oqo. Ka sa kaya vei ira ko tuakai Jereti: Ko ni na ^avakabobulataki vakaidina ena ka oqo.

24 Ia a sa kaya ko Jereti vei tuakana: Laiva ga me dua na nodra tui. Sa qai kaya vei ira ko koya: Mo ni digitaka e dua vei ira na luvei keirau me nomuni tui.

25 Ka sa yaco ni ra sa digitaka na ulumatua i tuakai Jereti; ka yacana ko Pakeki. Ka sa yaco ni sa sega ni vinakata ko koya me nodra tui. Era sa vinakata na tamata me vakasaurarataki koya ko tamana me tui ia e a sega ni vakayacora ko tamana; a sa vakaroti ira ko koya me ra kakua ni vakasaurarataka e dua na tamata me tui.

26 Ka sa yaco ni ra sa digitaki iratou yadua na taci Pakeki, ka ratou sa bese kecega.

27 Ka sa yaco ni ratou sa sega tale ga ni vinakata ko iratou na luvei Jereti, ka vakavo ga e dua; na yacana ko Oraia, a sa lumuti ko koya me nodra tui na tamata.

28 A sa tekivu na nona gauna ni lewa, ka sa tekivu me ra tiko soutu na tamata; ka vutuniyau vakalevu sara.

29 Ka sa yaco ni sa mate ko Jereti kei tuakana tale ga.

30 Ka sa yaco ni sa lako ena yalo malumalumu ko Oraia ena mata ni Turaga, ia sa dau nanuma na veika lelevu sa vakayacora na Turaga vei tamana, a sa vakatavulica tale ga vei ira na nona tamata na veika lelevu sa kitaka na Turaga vei ira na nodra qase.

WASE 7

Sa lewa vakadodonu ko Oraia—Sa vakaduri na nodrau matanitu dau veiqati ko Sule kei Ko-ori ena dela ni kove itutu kei na veicacati—Era sa vunauca na parofita na nodra caka

17b DV iVakatakila.
22a DV Lumuta.

23a 1 Samu. 8:10–18;
Mosa. 29:16–23.

ca kei na nodra qaravi kalou matakau na tamata, ka ra sa veivutuni kina.

KA sa yaco ni sa vakatulewa ena dela ni vanua ko Oraia ena ivala-vala dodonu ena veisiga kece ni nona bula, ka sa levu vakaidina sara na nona veisiga.

2 Era sa sucu na luvena tagane kei na luvena yalewa; io, era sa lewe tolusagavulu kadua taucoko, ka ra lewe ruasagavulu kaitolu na tagane.

3 A sa yaco ni sucu ko Kipi ni sa qase ko koya. A sa yaco me buli me tui ko Kipi me kena isosomi; a sa sucu ko Korio na luve i Kipi.

4 Ia ni sa yabaki tolusagavulu karua ko Korio, sa vorati tamana, a sa toki ka laki tiko ena vanua ko Neori; a sa sucu na luvena tagane kei na luvena yalewa, ka ra sa rairai vinaka sara; o koya era sa lewevuqa kina na tamata era sa muri Korio ena vukudra na luvena.

5 Ena gauna sa vakasoqona rawa kina e dua na mataivalu a sa lako cake ki na vanua ko Moroni na nona itikotiko na tui, ka kauti koya vakavesu, a sa vakayacori kina na "vosa i tuakai Jereti, ni a kaya ni ra na vakabobulataki.

6 Ia na vanua ko Moroni, na nona itikotiko na tui, sa volekata na vanua ka ra vakatoka na Nifaiti, ko Vanualala.

7 Ka sa yaco ni sa tiko vakavesu ko Kipi kei ira na nona tamata ena lewa i Korio na luvena me yacova ni sa qase sara; ia a sa sucu tale ko

Sule na luve i Kipi ni sa qase sara ko koya, ena gauna ka tiko kina vakavesu.

8 Ka sa yaco ni sa cudruvi tukakana ko Sule; a sa tamata kaukauwa ka qaqa ko Sule ena kaukauwa vaka tamata; a sa dau vakatulewa vinaka talega.

9 A sa lako kina ko koya ki na delana ko Ifireimi, ka vakawaicalataka mai kina na oa, a sa bulia kina na iseleiwau sitila me nodra ko ira sa muri koya; ia ni sa vakaiyaragitaki ira oti ena iseleiwau sa lesu ki na koro ko Neori ka valuti Korio na tuakana, a sa kovea lesu kina na matanitu ka vakalesuya tale vei Kipi na tamana.

10 Ia oqo ena vuku ni ka sa vakayacora ko Sule, sa solia kina vua ko tamana na matanitu; a sa lewa ko koya ka sosomitaki tamana.

11 Ka sa yaco ni sa vakatulewa vakadodonu ko koya; ka sa vakatetea yani na nona matanitu ki na dela ni vanua taucoko, ni ra sa lewe vuqa sara mai na tamata.

12 Ka sa yaco ni ra sa lewe levu tale ga na luve i Sule, na tagane kei na yalewa.

13 Ka sa veivutunitaka ko Korio na veika ca sa kitaka; a sa solia kina vua ko Sule na kaukauwa ena nona matanitu.

14 Ka sa yaco ni ra sa lewe levu na luve i Korio, na tagane kei na yalewa. E dua vei ira na luvena tagane, na yacana ko Noa.

15 Ka sa yaco ni sa vorati Sule na tui ko Noa, ka vorati Korio tale ga na tamana; a sa totaki koya ko

Ko-ori kei ira kece na tacina kei na vuqa na lewe ni vanua.

16 Ka sa valuti Sule na tui, ka rawa kina na imatai ni vanua ka sa nodra ivotavota vakawa; ka yaco me tui ko koya ena iwase ni vanua ko ya.

17 Ka sa yaco ni sa valuti Sule, na tui, tale; ka kauti Sule na tui yani vakavesu ki Moroni.

18 Ka sa yaco ni sa vakarau me vakamatei koya, eratou qai lako lo yani ena bogi na luve i Sule ki na loma ni vale i Noa ka vakamatei koya, eratou sa basuka na katuba ni vale ni veivesu ka kauti tamadratou lesu, ia eratou sa vakatikori koya tale ki na nona matanitu.

19 A sa tara cake kina na nona matanitu na luve i Noa me sosomitaki tamana; ia era sa sega tale ni rawai Sule na tui, ia, era sa kaukauwa sara ka sautu vakalevu, ko ira na tamata i Sule na tui.

20 Ka sa wase na vanua; sa rua na matanitu, na matanitu i Sule, kei na matanitu i Ko-ori, na luve i Noa.

21 A sa vakarota ko Ko-ori na luve i Noa vei ira na nona tamata me ra valuti Sule, ka sa vakadrukai ira kina ko Sule ka vakamatei Ko-ori.

22 Ia sa dua na luvei Ko-ori na yacana ko Nimiroti; a sa solia ko Nimiroti na matanitu i Ko-ori vei Sule, ka sa kune loloma kina ko koya ena mata i Sule; a sa lomani koya vakalevu ko Sule ka solia vua na veisolisoli lelevu, ka

sa kitaka ko koya ena matanitu i Sule me vaka na nona gagadre.

23 Ena gauna tale ga ni lewa i Sule, era sa lako mai kina na parofita ena kedra maliwa na tamata ka ra a talai mai vua na Turaga, ka ra parofisaitaka ni sa cudruvi na vanua ena vuku ni nodra caka ca ka “qaravi kalou matakau na tamata; ia era na vakarusai kevaka era sega ni veivutuni.

24 Ka sa yaco ni ra sa vosa vakacacataki ira na parofita, ka vakalialiai ira ko ira na tamata. Ka sa yaco ni sa vakayaco lewa ko Sule na tui vei ira kece sa vosavakacacataki ira na parofita.

25 Ka sa tura e dua na lawa ena vanua taucoko, ka solia na kaukauwa vei ira na parofita me ra lako ena vanua cava ga era gadreva; ka ra sa veivutuni kina na tamata ena vuku ni ka ogo.

26 Ia ni ra sa veivutunitaka na nodra caka cala kei na nodra qaravi kalou tani, sa vakabulai ira kina na Turaga ka ra sa tiko satu tale ena vanua. Ka sa yaco ni ra sa sucu tale na luvei Sule ni sa qase ko koya, na tagane kei na yalewa.

27 Ka sa sega tale na ivalu e na gauna ni lewa i Sule; a sa dau numana na veika lelevu sa vakayacora na Turaga vei ira na nona qase, ena nona kauti ira “kosova mai na wasaliwa titobu ka yaco ki na vanua yalataki; a sa vakatulewa ena ivalavala dodonu ko koya ena gauna taucoko ni nona bula.

WASE 8

Sa tiko na veicacati kei na veiqati me baleta na matanitu—Sa bulia ko Akisi e dua na isoqosoqo vuni ka vauci ena bubului me vakamatei na tui—Sa mai vua na tevoru na veisoqosoqo vuni ka dau vakavuna na nodra vakarusai na veimatani—Era sa vakasalataki na Veimatani Tani ena gauna oqo me baleta na isoqosoqo vuni ka ra na segata me ra vakawabokotaka na nodra galala na veivanua kei na veimatani.

KA sa yaco ni sa sucu ko Oma na luve i Sule. A sa veiliutaki ko Oma me sosomitaki koya. A sa sucu ko Jereti na luve i Oma; ka sa vakaluveya tagane kei na yalewa ko Jereti.

2 A sa vorati tamana ko Jereti, a sa lako ka laki tiko ena vanua ko Eci. Ka sa yaco ni a cavilaki ira e vuqa na tamata ena nona vosa qaseqase me yacova ni sa rawa na veimama ni matanitu.

3 Ia ni sa rawa na veimama ni matanitu a sa lako ka valuti tamana, ka kauti tamana vakavesu, ka vakayacora me cakacaka ena nona tiko vakavesu;

4 A sa tiko vakavesu ko Oma ena veimama ni gauna ni nona lewa. A sa yaco me sucu eso tale na luvena tagane kei na luvena yalewa, ia e rua vei ira, ko Esiromi kei Korianatuma;

5 Ka rau sa rarawa sara vakalevu ena vuku ni veika e vakayacora na tuakadrau ko Jereti, ka

rau sa soqona kina e dua na mataivalu ka valuti Jereti. Ka sa yaco ni rau a valuti koya ena bogi.

6 Ka sa yaco ni rau sa vakamatei ira oti na mataivalu i Jereti, ka sa vakarau me rau vakamatei Jereti tale ga; sa vakamasuti rau ko koya me rau kakua ni vakamatei koya, ka na qai solia lesu ko koya na matanitu vei tamana. Ka sa yaco ni rau sa vakabulai koya.

7 A sa rarawa vakalevu sara ko Jereti ni sa yali mai vua na matanitu, ni sa rui domona ko koya na itutu vakatui kei na lagilagi ni vuravura.

8 Raica sa vuku ka matai sara na luve i Jereti yalewa, ni sa raica na rarawa i tamana, sa lomana me bulia e dua na ilawaki me vakalesuya kina na matanitu vei tamana.

9 Raica sa gone yalewa mata vinaka sara na luve i Jereti. Ka sa yaco ni sa vosa vei tamana, ka kaya vua: A cava sa rui rarawa kina vakalevu na tamaqu? Sa sega beka ni wilika ko koya na itukutuku era a kauta mai na noda qase ka ra a kosova mai na wasaliwa titobu? Raica, sa sega beka ni volai tu e dua na itukutuku me baleti ira e liu, ni ra a rawata na lewa ni matanitu kei na lagilagi cecekie ena nodra “inakinaki vuni?”

10 Ia oqo, me talatala mada ko tamaqu me lako mada mai ko Akisi na luvei Kiminora; ka raica au sa mata vinaka, ka’u na “meke e matana ka vakamarautaki koya,

ka na vinakata me'u watina; ia kevaka ena gadreva vei iko mo soli au vua me'u watina, mo na qai kaya vakaoqo: Au na soli koya, kevaka ko kauta mai vei au na ulu i tamaqu, na tui.

11 Raica sa itau vinaka sara i Akisi ko Oma; a sa talatala yani ko Jereti me lako mai ko Akisi; a sa meke e matana na luvei Jereti, raica sa domoni koya sara ko Akisi ka vinakati koya me watina. Ka sa yaco ni sa kaya vei Jereti: Mo soli koya mada vei au me watiqu.

12 Ka sa kaya vua ko Jereti: Au na soli koya vei iko, kevaka ko kauta mai vei au na ului tamaqu, na tui.

13 Ka sa yaco ni sa vakasoqoni ira vata mai na wekana ko Akisi ena vale i Jereti ka kaya vei ira: Dou na bubuluitaka li vei au ni dou na yalodina vei au ena ka au na gadreva vei kemudou?

14 Ka sa yaco ni ra sa ^abubului vua ena yaca ni Kalou ni lomalagi, a ra sa bubului tale ga ki lomalagi, ki vuravura tale ga, ka ra bubului ki uludra, ni na vakayalia na uluna ko koya sa sega ni vakayacora na ka sa vinakata ko Akisi; ka na vakayalia tale ga na nona bula ko koya ena tukuna na veika sa tukuna vei ira ko Akisi.

15 Ka sa yaco ni ra sa duavata kece kei Akisi. A ra sa ^abubului kece vei Akisi ena kena ivakarau era a daukitaka ko ira e liu me ra kovea kina na itutu, ia oqo na

ivakarau ni bubului sa vakadewatiki sobu tiko mai, me tekivu sara mai vei ^bKeni na daulaba mai na ivakatekivu.

16 Ka ra a sa vakabulai tiko mai ena kaukauwa ni tevoru, me vakatavuvulitaki tiko ga kina na veibubului oqo vei ira na tamata, me ra tiko ga kina ena butobuto, me vukei ira era sa vakasaqara na kaukauwa me ra rawata na kaukauwa, ka me ra laba, ka vakacaca, ka lasu, ka vakayacora na veibutakoci kei na veimataqali caka ca kecega.

17 Na luvei Jereti yalewa ga sa biuta ki yalona me vakasaqara na veika oqo mai na gauna makawa; sa qai biuta ko Jereti ki na yalo i Akisi; a sa vakaraitaka sara ko Akisi vei ira na wekana kei ira na nona itokani, a sa yalataka vei ira e vuqa na ka me temaki ira kina me ra vakayacora na veika cava ga e gadreva.

18 Ka sa yaco ni ra sa vakaduria e dua na ^aisoqosoqo vuni, me vakataki ira ena gauna e liu; ka sa isoqosoqo vakasisila ka ca dua-dua ena mata ni Kalou mai na veisoqosoqo kecega;

19 Ni sa sega ni dau cakacaka ena isoqosoqo vuni na Turaga, ka sa sega tale ga ni vinakata me ra vakadave dra ko ira na tamata, ia sa vakatabuya sara ena ka kecega, mai na ivakatekivu ni tamata.

20 Ia oqo, ko i au ko Moronai, au sa sega ni vola eke na ivakarau ni nodra bubului kei na itovo ni

14a DV Vosa Vakacacataka,
Vosa Vakacacataki.

15a DV Bubului.
b iVakate. 4:7–8;

Mosese 5:28–30.
18a DV Veisoqosoqo Vuni.

nodra isoqosoqo, ni sa vakataki-lai vei au ni sa tu ena kedra maliwa na tamata kecega, ka ra sa tu tale ga ena kedra maliwa na Leimanaiti.

21 Ka ra sa vakavuna na nodra “vakarusai na tamata ka’u tukuni ira tiko oqo, ka sa vakavuna tale ga na nodra vakarusai na tamata i Nifai.

22 Ia na matanitu cava ga sa tokona na veisoqosoqo vuni vakaoqo, me ra rawata kina na kakauwa ka rawa ka kina, me yacova ni ra sa robota na vanua taucoko, raica, era na vakarusai; ni na sega ni vakatara na Turaga me tagici koya tiko mai na qele na nodra “dra na nona yalododonu era a vakadavea, me na ^bsausau-umi, ia me qai sega ni sauma lesu ko koya.

23 O koya, oi kemudou na Matanitu Tani, sa lewa yalomatua ni Kalou me vakaraitaki vei kemudou na veika oqo, de na rawa mo dou veivutunitaka kina na nomudou ivalavala ca, ka mo dou kakua sara ni laiva me ra rawai kemudou na veisoqosoqo daulaba oqo, ka ra tara cake me ra rawata kina na “kaukauwa kei na rawa iyau—mo dou kakua ni vakatara me yacovi kemudou mai na cakacaka, io, na cakacaka ni veivakarusai, io, ena lutuki kemudou na iseieiwau ni nona lewa dodonu na Kalou Tawamudu, ka dou na rawai kina ka vakarusai

kevaka dou sa vakalaiva me ra tu ga na veika oqo.

24 O koya sa vakaroti kemudou kina na Turaga, ni dou sa raica ni sa yaco vei kemudou na veika oqo dou na qai kila kina na itu-vaki ca dou sa tu kina, ena vuku ni isoqosoqo vuni oqo ka sa na tu ena kemudou maliwa; ia ena ca na isoqosoqo vuni ena vuku ni nodra dra era sa yaviti; ni ra sa tagi mai na kuvu-ni-soso me saumi lesu vua kei ira tale ga era sa tara cake.

25 Ka na yaco ni ko koya yadua sa tara cake na isoqosoqo vakaoqo sa segata me vakacacana na “bula galala ni veimatanitu kei na veivanua kecega; ka na yaco kina na nodra vakarusai na tamata kecega, ni sa tara cake na isoqosoqo oqo na tevero, o koya na tama ni lasu kecega; na daulasu vata ga ka a ^bvakacalai rau na noda itu-butubu taumada, io, na daulasu vata ga ka a vakavuna me ra laba na tamata mai na ivakatekivu; ka a vakaukauwataka na lomadra na tamata ka ra a labati ira kina na parofita, ka vakaviriki ira ena vatu ka vakasavi ira tani mai na ivakatekivu.

26 O koya au sa vakaroti kina, ko i au ko Moronai, me’u vola na veika oqo me muduki kina na ca, ka me na yaco rawa kina na gauna me na “sega kina na kaukauwa i Setani me rawa na yalodra na luve ni tamata, ia me ra

21a Ila. 6:28.

22a Moma. 8:27, 40–41.

b DV Veisaisaumi.

23a 1 Nif. 22:22–23;

Mosese 6:15.

25a DV Galala.

b iVakate. 3:1–13;

2 Nif. 9:9;

Mosa. 16:3;

Mosese 4:5–19.

26a 1 Nif. 22:26.

na ^bvakauqeti me ra kitaka tiko ga na veika vinaka, ka lako vua na ivurevure ni ivalavala dodonu kecega me ra vakabulai kina.

WASE 9

Sa soli na matanitu mai vua e dua ki vua e dua tale ena veitaravi ni kawa, na vere vuni, kei na laba—Sa raica ko Ima na Luve ni Valavala Dodonu—Era sa vunautaka na veivutuni e lewe levu na parofita—Sa vakacacani ira na tamata e dua na dausiga kei ira na gata batigaga.

IA oqo, koi au ko Moronai, au na tomana tale mada na noqu itu-kutuku. Ia raica a sa yaco ni ena vuku ni “isoqosoqo vuni i Akisi kei ira na nona itokani, raica, era sa kovea kina na matanitu i Oma.

2 Ia sa yalololoma ga na Turaga vei Oma, kei ira tale ga na luvena tagane kei na luvena yalewa era a sega ni segata na nona vakarusai.

3 A sa vakasalataki Oma na Turaga ena tadra me dro tani mai na vanua ko ya; o koya sa dro tani kina mai kea ko Oma kei na nona matavuvale, ka sa bogi vuqa na nodra lako tiko, era sa lako sivita na delana ko “Simi, ka ra yacova yani na ^bvanua era a vakarusai kina na Nifaiti, mai kea era a gole vaka ki na tokalau, ka ra yaco yani ki na dua na vanua sa vakatokai ko Epalomo, ena baravi ni mata-sawa, a sa birika mai kea na nona vale laca, kei ira tale ga na luvena tagane kei na luvena yalewa, kei

ira kece na lewe ni nona vuvale, ka vakavo ga ko Jereti kei na nona vuvale.

4 Ka sa yaco ni sa lumuti me tui vei ira na tamata ko Jereti, raica sa taura na itutu vakatui ena ilawaki butobuto; a sa solia na luvena me wati Akisi.

5 Ka sa yaco ni sa segata tale ko Akisi me vakamatei na vugona; ka sa kerei ira ka a vakavuna o koya me ra yalayala ena bubului ni gauna makawa sara, a ra sa lako ka tamusuka na ului na vugona ni sa veivosaki tiko ko koya kei ira na tamata ena nona idabe-dabe vakatui.

6 Ni sa rui tubu vakalevu sara na isoqosoqo vuni ka ca oqo ka sa vakacacana vakalevu kina na yalodra na tamata; o koya sa labati kina ko Jereti ena nona itikotiko vakatui, ka sosomitaki koya ena itutu vakatui ko Akisi.

7 Ka sa yaco ni sa vuvutaki luvena ko Akisi, o koya sa sogoti koya kina e vale ni veivesu, a sa dauvakani koya vakalalai ga ka sega sara ena so na gauna me yacova sara ni sa mate.

8 Ia oqo a sa cudruvi tamana sara na taci koya ka sa mate, (ka yacana ko Nimira) ena vuku ni ka a vakayacora vei tuakana.

9 Ka sa yaco ni sa vakasoqona vata ko Nimira e so na tamata, ka dro tani mai na vanua ko ya ka laki vakaitikotiko vata kei Oma.

10 Ka sa yaco ni sa sucu tale e so na luvei Akisi tagane, eratou

sa rawa na yalodra na tamata, e dina ga ni ra sa bubuluitaka oti me ra na vakayacora na veimataqali caka cala kecega me vaka na ka e gadreva.

11 Era sa domona na iyau na tamata i Akisi, me vaka ga na nona domona ko Akisi na itutu ni veiliutaki; o koya, eratou sa dausoli ilavo kina na luve i Akisi vei ira na tamata me ra muri iratou.

12 Ka sa tekivu kina e dua na ivalu ena kedratou maliwa ko Akisi kei iratou na luvena, ka ra sa vala tiko me vuqa na yabaki, io, era sa voleka ni vakarusai taucoko kina na lewe ni matanitu, ka ratou qai bula ga e lewe tolusagavulu na tamata, kei ira era a toki vata kei na vuvale nei Oma.

13 O koya sa vakadeitaki tale kina ko Oma ki na vanua, ka so nona ivotavota vakawa.

14 Ka sa yaco ni sa qase sara ko Oma; ia a sa sucu ko Ima ni sa qase sara ko koya; a sa lumuti Ima me kena isosomi.

15 Ni sa lumuti Ima oti me tui sa raica ni sa yaco na tiko sautu ena vanua ena loma ni rua na yabaki, ka sa qai mate yani, ni sa raica e vuqa sara na veisiga, ka ra a sinai ga ena rarawa. Ka sa yaco ni sa veiliutaki ko Ima me kena isosomi, ka sa muria na we ni yavai tamana.

16 Ka sa tekivu tale me kauta tani na Turaga na nona cudru mai na vanua, ka sa sautu vakalevu sara na vale i Ima ena gauna ni nona veiliutaki ko Ima; ka ena

loma ni onosagavulu karua na yabaki sa yaco me ra kaukaua, ka ra vutuniyau sara vakalevu—

17 Era sa sautu ena veimataqali vuanikau kei na sila, na isulu silika kei na lineni matailalai, na koula kei na siliva kei na iyau talei kecega;

18 Era sa sautu tale ga ena veimataqali manumanu yavaiva kecega, na bulumakau tagane kei na bulumakau yalewa, na sipi, na vuaka, na me, kei na vuqa tale na mataqali manumanu yavaiva ka ra yaga me kakana vua na tamata.

19 Sa tu tale ga na nodra “ose kei na asa, na elefaniti, na kuwalomu kei na kumomu; ka ra sa yaga kecega vua na tamata, vakauasivi cake na elefaniti, na kuwalomu kei na kumomu.

20 Ka sa vakaoqo na nona sovaraka yani na Turaga na nona veivakalougatataki ena dela ni vanua oqo, ka sa “digitaki mai vei ira na veivanua kecega; ka sa vakarota vei ira era na taukena na vanua me ra taukena vua na Turaga, kevaka e sega era na ^bvakarusai ni ra sa matua ena caka cala; ia vei ira sa vakaoqo, sa kaya na Turaga: Au na sovaraka vei ira na taucoko ni noqu cudru waqawaqa.

21 A sa vakatulewa vakadodonu ko Ima ena nona gauna, ka sa levu na luvena tagane kei na luvena yalewa; sa dua tale na luvena tagane ko Korianatuma, a sa lumuti Korianatuma me tui me kena isosomi.

22 Ni sa lumuti Korianatuma oti me kena isosomi sa bula tiko ko koya me va tale na yabaki, a sa raica na tiko sautu ena vanua; io, ka raica sara tale ga na “Luve ni Valavala Dodonu, a sa reki ka vakavinavinaka ena vo ni nona bula; ka qai mate ena vakacegu.

23 Ka sa yaco ni sa muria ko Korianatuma na we ni yava i tamana, ka sa tara e vuqa na koro lelevu ka qaqa, a sa vakarautaka ka solia na ka sa vinaka vei ira na tamata ena gauna taucoko ni nona bula. Ka sa yaco ni a sega na luvena me yacova ni sa qase sara.

24 Ka sa yaco ni sa mate ko watina, ni sa yabaki duanadrau karua. Ka sa yaco me vakawatitaka ko Korianatuma, ni sa qase sara, e dua na yalewa dauveiqaravi gone, ka ra sa sucu kina na luvena tagane kei na yalewa; a sa yabaki duanadrau vasagavulu karua taucoko na dede ni nona bula.

25 Ka sa yaco ni sa sucu na luvena ko Komu; a sa tui me kena isosomi ko Komu; a sa veiliutaki tiko ko koya ka vasagavulu kaciwa na yabaki, ka sa sucu na luvena tagane ko Eci; a sa so tale na luvena tagane kei na luvena yalewa.

26 Ka ra sa tawana yani na tamata na dela ni vanua taucoko, ka sa tekivu tale me tu na caka ca levu sara ena dela ni vanua, ka sa tekivu ciqoma tale ko Eci na veinaki vuni makawa, me vakarusai tamana kina.

27 Ka sa yaco ni a vuaviritaki

tamana, ni a vakamatei tamana ena nona iseileiwau ga; a sa veiliutaki me kena isosomi.

28 A ra sa lako tale mai na parofita ki na vanua, ka ra vunauci ira na tamata me ra veivutuni—ka me ra caramaka na sala ni Turaga de na qai cudruvi na dela ni vanua; io, ena dua na dausiga levu, ka ra na rusa kina kevaka era na sega ni veivutuni.

29 Ia era sa sega ni vakabauta na tamata na nodra vosa na parofita, ia era sa vakasavi ira tani ga; era sa biuta e so vei ira ki na qara ka biuti ira tu me ra mate kina. Ka sa yaco ni ra sa vakayacora na veika kece oqo me vaka na ivakaro i Eci na tui.

30 Ka sa yaco ni sa tekivu e dua na dausiga levu ena vanua, ka sa tekivu me ra vakarusai vakatoto sara na tamata ena vuku ni dausiga, ni sa sega ni tau na uca e dela i vuravura.

31 Ka ra sa lako tale ga mai na gata weli gaga ena dela ni vanua, ka vagagai ira e vuqa na tamata. Ka sa yaco ni ra sa dro na nodra qele ni manumanu mai vei ira na gata weli gaga, era sa dro ki na vanua ena ceva, na vanua era sa vakatoka na Nifaiti ko “Saraemala.

32 Ka sa yaco ni ra sa lewe vuqa vei ira era sa mate koso e gaunisala; ia, ka so ga era dro bula sara ki na vanua ena ceva.

33 Ka sa yaco ni sa tarovi ira na “gata na Turaga me ra kakua tale ni muri ira, ia me ra latia ga na gaunisala me ra kakua ni lakova

rawa na tamata, ia ko ira sa segata me ra sivita yani, ena kati ira na gata weli gaga ka ra na mate kina.

34 Ka sa yaco ni ra sa muria na tamata na nodra sala na manumanu, ka ra kani ira na manumanu era mate tu e sala, me yacova ni ra sa kani ira kece sara. Ia ni ra sa kila na tamata ni ra sa na mate vakaidina, era sa qai “veivutunitaka na nodra veicaka cala ka masu vua na Turaga.

35 Ka sa yaco ni ena gauna era sa “vakayalomalumalumutaki ira vakaidina kina vua na Turaga sa qai vakatauca na uca e delai vura-vura; ka ra sa bulabula tale mai na tamata, a sa vua tale na nodra kau vuata ena vanua ki na vualiku, kei na veivanua kece vakavolivolita. Ka sa vakaraitaka vei ira na Turaga na nona kaukauwa ena nona maroroi ira mai na dausiga.

WASE 10

Era sa veisosomitaki na tui—Era sa ivalavala dodonu e so na tui; ka ra caka ca e so tale—Era sa vakalougatataki ka vakasaututaki na tamata mai vua na Turaga ena gauna era bula dodonu kina.

KA sa yaco ni ko Sesi, e dua na kawa i Eci—ni sa mate ko Eci mai na dausiga, kei ira kece na nona vuvale ka vakavo duadua ga ko Sesi—a sa tekivu me vakaukauwataki ira tale na tamata ko Sesi.

2 Ka sa yaco ni sa nanuma ko Sesi na nodra vakarusai na nona

qase, ka sa tara cake e dua na matanitu ni ivalavala dodonu; ni sa nanuma ko koya na ka e a cakava na Turaga ena nona a kauti Jereti mai kei tuakana ena nodrau “koso-va na wasaliwa titobu; a sa lako kina ko koya ena sala ni Turaga; a sa sucu kina na luvena tagane kei na yalewa.

3 A sa vorati koya na luvena tagane qase duadua, na yacana ko Sesi; a sa vakamatei Sesi e dua na daubutako, ena vuku ni levu ni nona iyau, ka sa vakacegu tale kina ko tamana.

4 Ka sa yaco ni sa tara e vuqa na koro lelevu ena dela ni vanua ko tamana, ka ra sa tawana yani na tamata na dela ni vanua taucoko. A sa bula tiko ko Sesi me yacova ni sa qase sara; sa qai sucu na luvena ko Ripilakisi. Ka sa qai mate, ka sa veiliutaki ko Ripilakisi me sosomitaki koya.

5 Ka sa yaco ni sa sega ni caka dodonu ena mata ni Turaga ko Ripilakisi, ni sa levu na watina kei na “watina lalai, ka sa vakacolata vei ira na tamata na icolacola bibi ka mosimosi ni colati; io sa vakacavacavataki ira ena ivakacavacava bibi; ka sa tara e vuqa na vale lelevu mai na ivakacavacava.

6 Ka sa tara e dua na nona itikotiko vakatui totoka; a sa tara e levu na vale ni veivesu ka biuti ira kina era sa sega ni via saumi ivakacavacava; kei ira tale ga sa sega ni sauma rawa na ivakacavacava sa biuti ira ki vale ni veivesu;

34a Alama 34:34;
V&V 101:8.

35a V&V 5:24.
10 2a Ica 6:1–12.

5a Jeko. 3:5;
Mosa. 11:2.

a sa vakarota me ra cakacaka vakaukauwa me ra rawata kina na nodra bula; ia ko ira sa bese ni cakacaka sa lewa ko koya me ra vakamatei.

7 E sa rawata na nona cakacaka talei kecega, era sa vakasavasavataka na nona koula talei ka ra kitaka na veimataqali cakacaka talei vakamatai kecega ena vale ni veivesu. Ka sa yaco me vakararawataki ira na tamata ena nona veibutakoci kei na nona itovo vakasisila.

8 Ia ni sa lewa tiko me vasagavulu karua na yabaki, era sa duri ka saqati koya na tamata; ka sa tekivu tale kina na ivalu ena loma ni vanua, ka sa vakamatei kina ko Ripilakisi, ka ra vakasavi tani mai na vanua na nona kawa.

9 Ka sa yaco ni sa oti e vuqa na yabaki, sa qai vakaduria e dua na mataivalu mai vei ira na sa cati ena vanua ko Morienitoni (e dua na kawa i Ripilakisi), a sa lako ka valuti ira na tamata; ka sa rawa kina e vuqa na koro lelevu; ka sa yaco me ca sara vakalevu na ivalu ka yaco tiko me vuqa na yabaki; ka sa rawa kina ko koya na vanua taucoko ka vakadeitaki koya me tui ni vanua taucoko.

10 Ia ni sa vakadeitaki koya oti me tui sa vakamamadataka na nodra icolacola na tamata, a sa rawa na yalodra na tamata ena ka oqo, ka ra lumuti koya kina me nodra tui.

11 A sa vakayacora na lewa dodonu vei ira na tamata, ia ka sega ga ki vua ena vuku ni nona sa rui

veibutakoci vakalevu; ka sa muduki tani kina mai na iserau ni Turaga.

12 Ka sa yaco ni sa tara ko Morienitoni e vuqa na koro lelevu, ka ra sa vutuniyau vakalevu sara na tamata ena ruku ni nona lewa, ena vale, kei na koula kei na siliva, era sa rawata vakalevu na sila, kei na susu manumanu, na qele ni sipi kei na bulumakau kei na veika era sa vakalesui tale mai vei ira.

13 A sa bula tiko ko Morienitoni me yacova ni sa qase sara, ka sa qai sucu na luvena ko Kimi; ka sa tui ko Kimi me sosomitaki tamana; ka sa lewa ko koya me walu na yabaki, sa qai mate ko tamana. Ka sa yaco ni sa sega ni vakatulewa ena ivalavala dodonu ko Kimi, ka sa sega ni totaki koya na Turaga.

14 Ka sa duri ka saqati koya ko tuakana ka kauti koya vakavesu; ka sa tiko vakavesu ko koya ena vo ni nona gauna; a sa sucu e so na luvena, na tagane kei na yalewa ena gauna sa tiko kina vakavesu, ia ni sa qase sara sa qai sucu na luvena ko Livai; sa qai mate ko koya.

15 Ka sa yaco ni sa tiko vakavesu ko Livai ena vasagavulu karua na yabaki ni sa mate ko tamana. A sa valuta na tui ni vanua ka kovea na matanitu me nona.

16 Ka sa caka dodonu ena mata ni Turaga ni sa taura oti na matanitu me nona; era sa tiko sautu ena vanua na nona tamata; a sa bula tiko ko koya me yacova ni sa

qase sara, ka sa levu na luvena, na tagane kei na yalewa; ka sa dua tale ga na luvena na yacana ko Koromi, a sa lumuti koya me tui me kena isosomi.

17 Ka sa yaco ni sa caka vinaka ko Koromi ena mata ni Turaga ena gauna kece ni nona bula; ka sa levu na luvena, na tagane kei na yalewa; ia ni sa raica oti ko koya e vuqa na siga; sa qai takali yani me vakataki ira kecega na kai vuravura; a sa tui ko Kisi me kena isosomi.

18 Ka sa yaco ni sa takali tale ga yani ko Kisi, ka sa tui ko Lipi me kena isosomi.

19 Ka sa yaco ni sa caka vinaka tale ga ko Lipi ena mata ni Turaga. Ka ra a vakarusai na "gata weli gaga ena gauna ni lewa i Lipi. A sa rawa kina me ra lako ki na vanua ena ceva me ra vakasasa manumanu me kedra kakana, ni sa robota na vanua na manumanu ni veikau. Ka sa kena dau sara ko Lipi ena vakasasa.

20 Era sa tara e dua na koro levu ena vanua rabaililai, volekata na vanua sa wasea kina na vanua na wasawasa.

21 Era sa maroroya na vanua ki na ceva me lekutu, me ra dau vakasasa manumanu kina. Ka sa tawa na dela ni vanua taucoko ki na vualiku mai vei ira na tamata.

22 Ka ra sa tamata gugumatua sara, era sa volia ka volitaka veilakovi ka veivoli vakai ira me ra rawa ka kina.

23 Era sa kelia mai na qele na

veimataqali oa ka bulia na koula kei na siliva, kei na "aironi kei na parasa kei na veimataqali kaukamea kecega; era sa kelikeli vakalevu me ra rawata kina na oa ni koula kei na siliva, kei na aironi kei na kopa. Ka ra sa kitaka e vuqa na veimataqali cakacaka talei kecega.

24 Ka sa tu vei ira na silika kei na lineni tali vakamatailalai; era sa talia na veimataqali isulu kecega me ra vakaisulu kina.

25 Ka ra sa bulia na veimataqali iyaya kecega ni teitei, na iyaya ni cucukuki kei na teitei, na i yaya ni tatamusuki kei na werewere kei na isamu ni sila.

26 Ka ra sa bulia tale ga na veimataqali iyaya kecega ni cakacaka me vakayagataki vei ira na manumanu.

27 Ka ra sa bulia na veimataqali iyaragi kecega ni valu. Ka ra sa kitaka na veimataqali cakacaka talei vakamatai kecega.

28 Ka sa sega tale na matatamata e kalougata cake me vakataki ira, ni ra sa vakalougatataki vakalevu cake mai na liga ni Turaga. Ka ra sa tiko ena vanua sa digitaki mai vei ira na vanua kecega, ni sa kaya na Turaga.

29 Ka sa yaco ni sa bula tiko ko Lipi ena vuqa sara na yabaki, ka sa vuqa na luvena, na tagane kei na yalewa; ka sa dua tale ga na luvena ko Ecomi.

30 Ka sa yaco ni sa tui ko Ecomi me sosomitaki tamana. Ia ni sa oti e ruasagavulu kava na yabaki

ni gauna ni lewa i Ecomi, sa kau tani vua na matanitu. Ka sa tiko vakavesu ko koya io, ena vo ni nona gauna.

31 Ka sa sucu na luvena ko Eci, ka sa tiko vakavesu ko Eci ena nona bula taucoko. Ka sa sucu na luve i Eci ko Eroni, ka sa tiko vakavesu ko Eroni ena nona bula taucoko; ka sa sucu na luvena ko Aminakata, ka sa tiko vakavesu tale ga ko Aminakata ena nona bula taucoko; ka sa sucu na luvena ko Korianatuma, a sa tiko vakavesu ko Korianatuma ena nona bula taucoko; ka sa sucu na luvena ko Komu.

32 Ka sa yaco ni sa vagolei ira tani na veimama ni matanitu ko Komu. Ka sa lewa na veimama ni matanitu ko koya me vasagavulu karua na yabaki; ka sa lako me valuti Amakiti na tui, ka rau vala tiko me vuqa na yabaki, a sa rawai Amakiti kina ko Komu, ka rawata na lewa ni vo ni matanitu.

33 Ia ena gauna ni lewa i Komu, sa tekivu tale me ra tu na daubutako ena vanua; era sa taurivaka na vei ituvatava makawa, ka “bubului me vakataki ira e liu, a ra sa segata tale me ra vakacacana na matanitu.

34 A sa veivala vakaukauwa sara kei ira ko Komu; ia sa sega ga ni gumatua rawa vei ira.

WASE 11

Sa ivakarau ni nodra bula na Jeretaiti na ivalu, na veisei, kei na caka

ca—Era sa tukuna na parofita na nodra vakarusai vakadua na Jeretaiti ka vakavo ga kevaka era veivutuni—Era sa sega ni ciqoma na nodra vosa na parofita ko ira na tamata.

ERA sa lako tale ga mai e vuqa na parofita ena gauna i Komu, ka ra parofisaitaka na vakarusai ni kawa tamata levu ko ya ka vakavo ga kevaka era veivutuni ka gole vua na Turaga, ka biuta na nodra daulaba kei na caka ca.

2 Ka sa yaco ni ra sa sega ni ciqomi ira na parofita ko ira na tamata, ka ra sa dro na parofita vei Komu me taqomaki ira, ni ra sa segata na tamata me ra vakamatei ira.

3 Era sa parofisaitaka vei Komu e vuqa na ka; sa kalougata kina ko koya ena taucoko ni nona bula.

4 A sa bula tiko ko koya me yacova ni sa qase sara, ka sa qai sucu na luvena ko Sipulomu; ka sa tui ko Sipulomu me kena isosomi. Ka sa vorati Sipulomu ko tuakana ka sa tekivu kina e dua na ivalu levu sara ena vanua taucoko.

5 Ka sa yaco ni sa lewa ko tuakai Sipulomu me ra vakamatei kece na parofita era a parofisaitaka na nodra vakarusai na tamata;

6 Ka sa yaco na ka vakadomo-bula ena vanua taucoko, ni ra a sa vakadinadinataka, ni na yacova na vanua kei ira na tamata e dua na cudruvi levu ka na yaco e dua na veivakarusai levu ena kedra maliwa me vaka e a se sega mada ni yaco vakadua ena dela i vura-

vura, ka na vaka na ^aibinibini qele na suidra ena dela ni vanua ka vakavo ga kevaka era sa veivutunitaka na nodra caka ca.

7 Era sa sega ga ni muria na domo ni Turaga ena vuku ni nodra vei isoqosoqo ni caka ca; a sa tekivu kina na veileti ka tubu na ivalu ena vanua taucoko, ka sa levu tale ga na dausiga kei na mate dauveitauvi, ka sa yaco kina e dua na veivakarusa levu ka sa sega mada ni yaco vakadua e delai vuravura; a sa yaco na ka kece oqo ena gauna ni lewa i Sipilomi.

8 Era sa tekivu veivutunitaka na nodra caka cala ko ira na tamata; ia ni ra kitaka vakakina sa ^ayalo-loloma tale vei ira na Turaga.

9 Ka sa yaco ni sa vakamatei ko Sipulomu, ka sa kau vakavesu ko Seci, ka sa tiko vakavesu ena nona bula taucoko.

10 Ka sa yaco ni sa taura na matanitu ko Eiya na luvena; ka lewai ira na tamata ena nona gauna. A sa kitaka na itovo ca kecega ena nona gauna ka sa yaco kina na vakadave dra; ia sa lekaleka wale ga na nona bula.

11 Ka sa lewa na matanitu ko Icemi me vaka ni kawa i Eiya; ka sa kitaka tale ga ko koya na ka sa ca ena nona gauna.

12 Ka sa yaco ni ena gauna i Icemi, era sa lako mai kina e vuqa na parofita ka ra parofisai tale vei ira na tamata; io, era sa parofisaitaka ni na vakarusai ira

vakadua sara na Turaga mai na dela i vuravura, ka vakavo ga kevaka era sa veivutunitaka na nodra caka cala.

13 Ka sa yaco ni ra sa vakaukau-wataka ga na lomadra ko ira na tamata ka sega ni ^amuria na nodra vosa na parofita; era sa rarawa na parofita ka ra vakasuka mai na kedra maliwa na tamata.

14 Ka sa yaco ni sa sega ni lewa vakadodonu ko Icemi ena nona gauna taucoko ni lewa; a sa sucu na luvena ko Moroni. Ka sa yaco ni sa tui ko Moroni me kena isosomi; ka sa cakava ko Moroni na ka sa ca ena mata ni Turaga.

15 Ka sa yaco ni sa tubu e dua na ^aveisaqasaqa ena kedra maliwa na tamata ena vuku ni isoqosoqo vuni ka a tara cake me ra rawata na kaukauwa kei na rawa ka; a sa tubu ena kedra maliwa e dua na tamata qaqa ena veika ca ka valuti Moroni, ka rawa kina na veimama ni matanitu; a sa taura tu na veimama ni matanitu me vuqa na yabaki.

16 Ka sa yaco ni sa rawai koya ko Moroni ka taura tale na matanitu.

17 Ka sa yaco ni sa tubu e dua tale na tamata qaqa, ka sa kawa i tuakai Jereti.

18 Ka sa yaco ni sa vakamalumalumutaki Moroni ka taura na matanitu; a sa tiko vakavesu kina ko Moroni ena vo taucoko ni nona bula; a sa sucu na luvena ko Korianito.

11 6a Oma. 1:22;
Ica 14:21.

8a DV Loloma Cecere.

13a Mosa. 16:2.

15a DV Talaidredre,
Vakaduiduile,

Veisaqasaqa.

19 Ka sa yaco ni sa tiko vakavesu ko Korianito ena gauna taucoko ni nona bula.

20 Ia ena gauna i Korianito era sa lako tale mai kina e vuqa na parofita, ka ra sa parofisaitaka na veika levu ka talei ka tukuna vei ra na tamata me ra veivutuni, ka kevaka era sa sega ni veivutuni, ena vakatauca vei ira na Turaga na Kalou na nona “lewa ka ra na vakarusai vakadua sara kina;

21 Ka ra parofisaitaka ni na qai tala se kauta mai na Turaga na Kalou e “dua tale na matatamata me ra mai taukena na vanua ko ya, ia ena kauti ira mai ena nona kauka-uwa, ena sala vata ga e a kauti ira mai kina na nodra qase.

22 Era sa sega ni ciqoma na nodra vosa kece na parofita ena vuku ni nodra isoqosoqo vuni kei na itovo vakasisila.

23 Ka sa yaco ni sa sucu na luvei Korianito ko “Ica; ka sa mate ko Korianito, ni a tiko vakavesu ko koya ena gauna taucoko ni nona bula.

WASE 12

Sa vakauqeti ira na tamata ko Ica na parofita me ra vakabauta na Kalou—Sa tukuna tale ko Moronai na veika veivakurabuitaki ka talei ka caka ena vakabauta—Ena vakabauta e a raica rawa kina na Karisito ko tuakai

Jereti—Sa solia na Turaga vei ira na tamata na malumalumu me ra yalomalumalumu kina—Sa tosoya na Ulunivanua ko Serini na tuakai Jereti ena vakabauta—Sa dodonu me tiko na vakabauta, na inuinui, kei na loloma uasivi me qai rawa kina na veivakabulai—Erau sa veisotari mata ko Moronai kei Jisu.

KA sa yaco ni a bula tiko ko Ica ena gauna ni lewa i Korianatuma; ka sa tui tiko kina ko “Korianatuma ena vanua taucoko.

2 Ka sa parofita ni Turaga ko “Ica; a sa lako yani kina ko Ica ena gauna ni lewa i Korianatuma ka parofisai vei ira na tamata, ia era sa sega ni ^btarovi koya rawa ena vuku ni Yalo ni Turaga ka a tiko vua.

3 Ni sa “dauvunau mai na mataka me yacova na dromu ni siga, a sa vakauqeti ira na tamata me ra vakabauta na Kalou ka veivutuni, de ra na qai ^bvakarusai, a sa tukuna vei ira ni sa vakayacori rawa na ka kecega ena ^cvakabauta—

4 Ia ko ira yadua sa vakabauta na Kalou, era sa “vakanuinui dei ki na dua na vuravura vinaka cake, io, e dua na tikina ena liga imatau ni Kalou, na inuinui oqo sa rawa ena vakabauta, ka sa dua na ^bikelekele ki na yalodra na tamata ka vakadeitaki ira me ra tudei sara ka tawayavalati rawa ena ^ccakacaka vinaka kecega, ka

20a DV Vakataulewa,
Veilewai.
21a Ica 13:20–21.
23a Ica 1:6; 15:33–34.
12 1a Ica 13:13–31.

2a DV Ica.
b Jere. 20:9;
Inosi 1:26;
Alama 43:1.
3a V&V 112:5.

b Ica 11:12, 20–22.
c DV Vakabauta.
4a DV iNuinui.
b Ipe. 6:19.
c 1 Kori. 15:58.

sa tuberi ira me ra ^avakalagilagia kina na Kalou.

5 Ka sa yaco ni sa parofisaitaka ko Ica na veika lelevu ka talei vei ira na tamata, ia era sa sega ni vakabauta baleta ni ra sa sega ni raica rawa.

6 Ia oqo, ko i au ko Moronai, au na vosa mada me baleta na veika oqo; Au na vakaraitaka ki vura-vura ni ^avakabauta sa i koya na ^bvakanuinitaki ni veika sa ^csega ni rairai; ia mo dou kakua ni vakatitiqataka ni dou sa sega ni raica, ni dou na sega ni rawata e dua na ivakadinadina me yacova ni sa ^dvakatovolei oti na nomudou vakabauta.

7 Ni ena vakabauta ga ka a vakaraitaki koya kina na Karisito vei ira na noda qase, ni sa tu cake tale mai na mate; ka a sega ni vakaraitaki koya vei ira me yacova ni ra sa vakabauti koya; o koya sa dodonu kina, ni ra a vakabauti koya ga e so, me sega kina ni vakaraitaki koya ki vuravura taucoko.

8 Ia sa vakaraitaki koya ki vuravura ena vuku ni nodra vakabauta na tamata, ka sa vakalagilagia kina na yaca i Tamada, ka vakaraitaka e dua na sala me ra rawata kina ko ira na tamata na isolisoli vakalomalagi, ka me ra vakanuinitaki kina ki na veika era sa sega ni raica.

9 O koya sa rawa kina ni tu vei kemudou na inuinui, ka rawata na isolisoli, kevaka wale ga e tu vei kemudou na vakabauta.

10 Raica sa vakabauta era a ^aka-civi kina ko ira e liu ki na ivakarau tabu ni Kalou.

11 Ni sa vakabauta sa soli kina na lawa i Mosese. Ia sa vakaraitaka na Kalou e dua na sala ^auasivi cake sara ena isolisoli ni Luvena; ia ena vakabauta ga sa vakayacori kina.

12 Ni kevaka sa sega na ^avakabauta ena kedra maliwa na luve ni tamata, ena sega ni cakava rawa e dua na ^bcakacaka mana na Kalou ena kedra maliwa; a sa sega kina ni vakaraitaki koya vei ira me yacova ni ra sa vakabauta.

13 Raica, sa bale ki na qele na ^avale ni veivesu ena nodrau vakabauta ko Alama kei Amuleki.

14 Raica, ena nodrau vakabauta ko Nifai kei Liai, era sa ^aveisau kina na Leimanaiti ka ra papitaiso ena bukawaqa kei na ^bYalo Tabu.

15 Raica, ena vakabauta i ^aAmoni kei iratou na wekana, sa ^bvakayacori kina na caka mana levu ena kedra maliwa na Leimanaiti.

16 Io, ko ira kecega era a vakayacora na ^acakacaka mana era a vakayacora ena ^bvakabauta, o ira

4d 3 Nif. 12:16.

6a Ipe. 11:1.

b Roma 8:24–25.

c Alama 32:21.

d 3 Nif. 26:11;

V&V 105:19; 121:7–8.

10a Alama 13:3–4.

DV Kaci, Kacivi

Vakalou, iLesilesi.

11a 1 Kori. 12:31.

12a 2 Nif. 27:23;

Mosa. 8:18; Moro. 7:37;

V&V 35:8–11.

b Maci. 13:58;

Moma. 9:20.

13a Alama 14:26–29.

14a Ila. 5:50–52.

b Ila. 5:45;

3 Nif. 9:20.

15a Alama 17:29–39.

b OYA me vaka e tukuni

ena Alama, wase 17–26.

16a DV Cakacaka Mana.

b Ipe. 11:7–40.

ni se bera mai na Karisito kei ira e muri.

17 Na vakabauta sa yalataki kina vei iratou na tisaipeli e lewe tolu ni ratou na “sega ni tovolea na mate; ka sa sega ni soli vei iratou na vosa ni yalayala oqori me yacova ni ratou sa vakabauta.

18 Ka a sega tale ga ni dua na gauna me a vakayacori kina e dua, na veicakacaka mana me yacova ni ra sa vakabauta; o koya era sa vakabauta taumada kina na Luve ni Kalou.

19 Era a lewe vuqa e a kaukauwa sara na nodra vakabauta, ni se “bera sara mada ga ni lako mai na Karisito, ka sa sega kina ni rawa ni ra tarovi mai na ^bilati, ia era sa raica vakaidina sara e matedra na veika era a raica ena mata ni vakabauta, ka ra a marau kina.

20 Ka raica, eda sa kila ena itukutuku oqo, ni dua vei ira oqo ko tuakai Jereti; ni sa rui levu na nona vakabauta na Kalou, ni ena gauna e a biuta yani kina na “iqaqalo ni ligana na Kalou, e a sega ni rawa ni vunitaka mai na matai tuakai Jereti ena vuku ni nona vosa ka a vosa kina vua, na vosa ka a rawa ena vakabauta.

21 Ni sa raica oti na iqaqalo ni liga ni Turaga na tuakai Jereti ena vuku ni ^ayalayala ka a rawata na tuakai Jereti ena vakabauta, sa sega kina ni tabonaka rawa na

Turaga mai vua e dua na ka; a sa vakaraitaka kina vua na veika kecega, ni sa sega ni rawa me tarovi mai na ^bilati.

22 Ni sa vakabauta era sa rawata kina na noda qase na “yalayala ni ra na vakalesuya mai na itukutuku oqo na Matanitu Tani kivei ira na wekadra; o koya sa vakaroti au kina na Turaga, io, ko Jisu Karisito me’u vola.

23 Ka’u sa kaya vua: Kemuni na Turaga, era na vakalialia na veika oqo ko ira na Matanitu Tani, ni keimami sa “sega ni maqosa ena volavola; ia ena vuku ni vakabauta, ko ni sa solia kina na Turaga me keimami dau ni vosa, ia ko ni a sega ni solia me keimami ^bmaqosa ena volavola; ni ko ni sa solia vei ira na tamata taucoko oqo me ra dau ni vosa ena vuku ni Yalo Tabu o koya ko ni sa solia vei ira;

24 Ia ko ni sa vakayacora me keimami volavola ia ka vakalailai ga, ena vuku ni sakasaka ni liga i keimami. Raica ko ni sa sega ni vakayacora me keimami maqosa ena “volavola me vakataki tuakai Jereti, o koya ko ni sa vakaukauwataka me vakataki kemuni me volavola me lauta sara na yalodra na tamata me ra wilika kina.

25 Ko ni sa vakayacora me levu ka kaukauwa na neimami vosa, ka sa dredre mada ga me keimami volai ira; ia, ena gauna keimami

17a 3 Nif. 28:7;
Moma. 8:10–12.

19a 2 Nif. 11:1–4;
Jeko. 4:4–5;
Jeromi 1:11;
Alama 25:15–16.

b Ica 3:6.
DV iLati.
20a Ica 3:4.
21a Ica 3:25–26.
b Ica 3:20;
V&V 67:10–13.

22a Inosi 1:13.
23a Moma. 8:17; 9:33.
b 2 Nif. 33:1.
24a DV Vosa.

volavola kina keimami raica ni keimami sa malumalumu ena volavola, ka keimami sakasaka ena ibiubiu ni vosa; ka' u ririkotaka de ra na "vakalialia na neimami vosa ko ira na Matanitu Tani.

26 Ia ni' u sa kaya oti na ka oqo, sa qai vosa vei au na Turaga ka kaya: Era sa "veivakalialiai na tamata lialia, ia era na tagi; ia sa rauti ira sa yalomalua na noqu loloma soli wale, ni ra na sega ni kauwaitaka na nomudou malumalumu;

27 Ka kevaka era na lako mai vei au ko ira na tamata, au na vakaraitaka vei ira na nodra "malumalumu. Au sa ^bsolia vei ira na tamata na malumalumu me ra vakayalomalumulumutaki ira kina; ia sa rauti ira vinaka na tamata kecega era sa "vakayalomalumulumutaki ira vei au na noqu ^dloloma soli wale; ni kevaka era sa vakayalomalumulumutaki ira vei au, ka vakabauti au, au na qai vakayacora me vu ni nodra kaukauwa na veika "malumalumu.

28 Raica au na vakaraitaka vei ira na Matanitu Tani na nodra malumalumu, ka' u na vakaraitaka vei ira ni "vakabauta, na vakanuinui, kei na loloma uasivi eratou kauta mai vei au—na mata ni wai ni ivalavala dodonu kecega.

29 Ia oqo, koi au ko Moronai,

ni' u sa rogoca na vosa oqo, au sa vakacegu kina ka kaya: Oi kemuni na Turaga, me yaco ga na nomuni lewa dodonu, ni' u kila ni ko ni sa vakayacora na ka kecega vei ira na luve ni tamata me vaka na nodra vakabauta;

30 Ni a kaya na tuakai Jereti, ki na ulunivanua ko Serini, Mo "cavu laivi—a sa cavu laivi. Ka kevaka me a sega vua na vakabauta, ke a sega ni toso na ulunivanua; ia ko ni sa cakacaka ni sa tiko na vakabauta vei ira na tamata.

31 Ni ko ni a vakaraitaki kemuni vaka kina vei iratou na nomuni tisaipeli; ni ratou sa "vakabauta, ka ratou sa vosa kina ena yacamuni, ko ni sa vakaraitaki kemuni vei iratou ena kaukauwa levu.

32 Ka' u sa nanuma tale ga ni ko ni a kaya ni ko ni sa vakarautaka e dua na tikina me nodra na tamata ena "vale i Tamamuni, me nodra ^binuinui dei na tamata; raica sa kilikili sara me ra vakanuinui na tamata, ia kevaka e sega, ena sega na nodra ivotavota dodonu ena vanua ko ni sa vakarautaka.

33 Ka' u nanuma tale ga, ni ko ni a kaya ni ko ni sa "lomani ira na kai vuravura, ko ni sa solia kina na nomuni bula ena vukudra na kai vuravura, ka mo ni na qai taura tale, mo ni na vakarautaka e

25a 1 Kori. 2:14.

26a Kala. 6:7.

27a Jeko. 4:7.

^b L.Y 4:11;

1 Kori. 1:27.

^c Luke 18:10–14;

V&V 1:28.

DV Yalomalumulumu,

Yalomalua.

^d DV Loloma Soli Wale.

^e Luke 9:46–48;

2 Kori. 12:9.

28a 1 Kori. 13;

Moro. 7:39–47.

30a Maci. 17:20;

Jeko. 4:6;

Ila. 10:6, 9.

DV Kaukauwa.

31a DV Vakabauta.

32a Joni 14:2;

Inosi 1:27;

V&V 72:4; 98:18.

^b DV iNuinui.

33a Joni 3:16–17.

dua na tikina me nodra na luve ni tamata.

34 Ka'u sa qai kila ni "loloma oqo sa tu vei kemuni me baleti ira na luve ni tamata sa i koya na loloma uasivi; o koya oqo, kevaka ena sega ni tu vei ira na tamata na loloma uasivi era na sega ni rawata na tikina ko ya, ko ni sa vakarautaka tu ena vale i Tamamuni.

35 O koya au sa kila kina mai na ka oqo ko ni a kaya, ni kevaka sa sega vei ira na Matanitu Tani na loloma uasivi ena vuku ni neimami malumalumu, ko ni na vakatovolei ira ka kauta tani na nodra "taledi, io, ko ni na kauta tani na ka sa tu vei ira ka solia vei ira sa gumatua me levu cake na nodra.

36 Ka sa yaco ni'u sa masu vua na Turaga me lomani ira na Matanitu Tani ena "loloma soli wale, me tu kina vei ra na loloma uasivi.

37 Ka sa yaco ni sa kaya vei au na Turaga: Kevaka e sega vei ira na loloma uasivi, sa sega ni dua na ka vei iko, ko sa yalodina tiko; o koya ena "vakasavasavataki kina na nomu isulu. Ia ko na vakaukauwataki ni ko sa raica na nomu ^bmalumalumu, io mo dabeca kina na nomu tikina au sa vakarautaka ena vale nei Tamaqu.

38 Ia oqo ko i au ko Moronai,

au sa vakamoce vei kemuni na Matanitu Tani, kei kemuni tale ga na wekaqu lomani, me yacova ni da na qai sota tale ena mata ni "itikitiko ni veilewai i Karisito, ia era na qai raica na tamata kecega ni sa savasava na noqu ^bisulu ka sa sega ni tauva na nomuni dra.

39 Ka dou na qai kila ni'u a sa "raici Jisu ka keirau a veivosaki e ^bmatana votu, ni a tukuna vakamacala vei au ena yalomalumulumu ena noqu vosa me baleta na veika oqo;

40 Ka'u sa vola e vica wale ga, ni'u sa sega ni maqosa e na volavola.

41 Ia oqo, au sa vakauqeti kemudou mo dou "vakasaqarai Jisu oqo, o koya era sa volavola kina na parofita kei ira na iapositolo, me nomudou tiko ga kina na loloma soli wale ni Kalou ko Tamada, kei na Turaga ko Jisu Karisito kei na Yalo Tabu, o koya sa ^btukuni rau me tikoga kei kemudou ka sega ni mudu. Emeni.

WASE 13

Sa vosa ko Ica ena vuku ni dua na Jerusalemi Vou ka ra na tara e Amerika na kawa i Josefa—Sa parofisai, ka vakasavi, sa vola na kedra itukutuku na Jeretai, ka tukuna rawa na nodra

34a Moro. 7:47.
DV Loloma;
Loloma Uasivi.

35a Maci. 25:14–30.
DV iSolisoli;
Taledi.

36a DV Loloma Soli Wale.

37a V&V 38:42; 88:74–75;
135:4–5.

b Ica 12:27.

38a DV Jisu Karisito—
Turaganilewa.

b Jeko. 1:19.

39a DV Jisu Karisito—

Rairai mai ni Karisito
ni sa tucaketale mai na
mate.

b iVakate. 32:30;
L.Y 33:11.

41a V&V 88:63; 101:38.
b 3 Nif. 11:32.

vakarusai na Jeretai—Sa robota na vanua taucoke na ivalu.

IA oqo, ko i au ko Moronai, au na vakaotia mada na noqu itukutuku me baleta na nodra vakarusai na tamata ka'u tukuni ira tiko.

2 Raica era sa sega ni ciqoma na vosa kece i Ica; ni a tukuna vakaidina vei ira ko koya na veika kece mai na ivakatekivu ni tamata; ia ni sa "suka oti na wai mai na dela ni vanua oqo, a sa yaco ni sa vanua digitaki na vanua oqo mai vei ira na vanua kecega me vanua digitaki mai vua na Turaga; ka sa gadreva kina na Turaga me ra ^bqaravi koya ko ira kecega sa tawana na vanua oqo;

3 Ka sa vanua ni ^aJerusalemi Vou ka na ^blako sobu mai lomalagi, ka sa vanua tabu ni Turaga.

4 Raica a sa raica ko Ica na gauna i Karisito ka tukuna na veika me baleta e dua na ^aJerusalemi Vou ena vanua oqo.

5 Ka a vosa tale ga me baleta na mataqali Isireli, kei na ^aJerusalemi ka na lako mai kina ko ^bLiai—ia ni sa rusa oti, ena qai tara cake tale me nona ^ckoro tabu na Turaga; ka sa sega kina ni rawa ni dua na Jerusalemi vou me vaka ni a sa tu ena dua na gauna makawa; ia ena tara cake tale me nona koro tabu

na Turaga; ka na tara me nodra na mataqali i Isireli—

6 Ia ena tara cake ena vanua oqo e dua na ^aJerusalemi Vou ka ra na taukena na ivovo ni kawa i ^bJosefa, ni a sa ^civakaraitaki mai liu sara, na veika oqo.

7 Ia me vaka sa kauti tamana sobu ko Josefa ki na vanua ko ^aIjipita ka qai laki mate kina; sa kauti ira tani vakakina na vo ni kawa i Josefa na Turaga mai na vanua ko Jerusalemi, ia me vaka sa yalololoma na Turaga vua na tama i Josefa, sa yalololoma tale ga vei ira na ivovo ni kawa i Josefa me ra ^bkakua kina ni mate.

8 O koya era na tara kina ena ^avanua oqo ko ira na ivovo ni mataqali i Josefa; ka sa nodra ivotavota vakawa; ka ra na tara kina e dua na koro tabu me nona na Turaga, me vakataki Jerusalemi makawa; ka ra na ^bsega tale ni vakasesei me yacova na ivakataotioti ni sa na takali yani kina na vuravura.

9 Ena qai dua na ^alomalagi vou kei na vuravura vou; ka rau na vaka ga na ka makawa, ia sa takali yani na veika makawa ka na yaco me vou na ka kecega.

10 Ka na qai yaco mai na Jerusalemi Vou; ka ra sa kalougata ko ira sa tiko kina, ni sa ira ka sa

13 2a iVakate. 7:11–24; 8:3.

b Ica 2:8.

3a 3 Nif. 20:22; 21:23–24.

DV Jerusalemi Vou.

b iVakata. 3:12; 21:2.

4a DV Saioni.

5a DV Jerusalemi.

b 1 Nif. 1:18–20.

c iVakata. 21:10;

3 Nif. 20:29–36.

6a V&V 42:9; 45:66–67;

84:2–5;

Y ni V 1:10.

b DV Josefa, Luvei

Jekope.

c Alama 46:24.

DV iVakatakarakara.

7a iVakate. 46:2–7; 47:6.

b 2 Nif. 3:5.

8a DV Vanua Yalataki.

b Moro. 10:31.

9a 2 Pita 3:10–13;

iVakata. 21:1;

3 Nif. 26:3;

V&V 101:23–25.

“vakavulavulataki na nodra isulu ena dra ni Lami; ka sa i ira sa wili vata kei ira na ivovo ni kawa i Josefa, ka ra sa mataqali i Isireli.

11 Ka na qai yaco tale ga mai na Jerusalemi makawa; ka ra sa kalougata ko ira sa tiko kina, ni sa savai na nodra isulu ena dra ni Lami; ni sa i ira oqo era a veiseyaki tu ka ra sa “vakasoqoni vata tale mai na yasai vuravura e va kei na ^bveivanua ena vualiku, ka ra sa vakaivotavota ena kena vakayacori na veiyalayalati ka a cakava na Kalou kei ‘Eparaama na tamadra.

12 Ia ni sa yaco na veika oqo, sa vakayacori kina na ka sa kaya na ivolanikalou, ko ira era a “liu era na muri; kei ira era sa muri era na liu.

13 Ka sa vakarau me’u vola e so tale na ka, ia sa vakatabui vei au; ia sa levu ka talei na parofisai i Ica; ia era sa okati koya ga ko ira na tamata me ka wale ka vaka-savi koya tani; a sa dau vunitaki koya ena qara vatu ena siga, ia ni sa bogi, mai, sa lako yani ka raica na veika ena qai yaco vei ira na tamata.

14 A sa vakaotia na itukutuku oqo ni sa vakaitikotiko voli ena qara vatu, ka sa dau sarava na nodra vakarusai na tamata ena bogi.

15 Ka sa yaco ni ena yabaki tiko ga ko ya, ni sa vakasavi tani mai na kedra maliwa na tamata, sa

tekivu e dua na ivalu levu ena kedra maliwa na tamata, era sa tubu mai e vuqa na tamata qaqa ka ra sa segata me ra vakamatei Korianatuma ena nodra inaki ca vuni me vaka sa dau tukuni oti tiko.

16 Ia oqo sa vulica vakavinaka tu ko Korianatuma na iwalewale kece ni ivalu kei na ilawaki kecega ni vuravura, ka sa vala kina kei ira era sa segata me ra vakamatei koya.

17 Ia sa sega ga ni veivutuni ko koya kei ira na luvena, rairai totoka na tagane kei na yalewa; era a sega tale ga ni veivutuni na luvei Ko-ori; kei ira tale ga na luvei Korio; ka me vakalekalekataki ga e a sega ni dua vei ira na luvedra rairai totoka ena delai vuravura taucoko e a veivutunitaka na nona ivalavala ca.

18 Ka sa yaco ni ena imatai ni yabaki ni nona sa vuni tiko ena qara vatu ko Ica, era sa lewe vuqa sara era sa vakamatei ena nodra iseleiwau na “isoqosoqo vuni ka ra veivala tiko kei Korianatuma me ra taura kina na lewa ni matanitu.

19 Ka sa yaco ni ra a vala vakaukauwa sara na luvei Korianatuma ka ra mavoa vakalevu kina.

20 Ia ena ikarua ni yabaki, sa lako mai vei Ica na vosa ni Turaga ka kaya me lako ka parofisaitaka vei “Korianatuma ni, kevaka ena veivutuni ko koya kei ira kece na nona matavuvale, ena solia tale

10a iVakata. 7:14;
1 Nif. 12:10–11;
Alama 5:27.

11a DV Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli.

b V&V 133:26–35.
c DV Veiyalayalati vaka-Eparaama.

12a Mari. 10:31;
1 Nif. 13:42;

Jeko. 5:63;
V&V 90:9.
18a Ica 8:9–26.
20a Ica 12:1–2.

na Turaga me lewa na nona matanitu ka vakabulai ira na nona tamata—

21 Ia kevaka e sega, era na vakarusai na nona matavuvale kei ira kecega na tamata, ka na vo dua-dua ga ko koya. Ka na bula tiko ko koya me raica ni sa vakayacori na parofisai sa tukuni kina ni ra na mai taukena na vanua oqo e “dua tale na mata tamata me nodra ivotavota vakawa; ia ko ira oqo era na qai buluti Korianatuma, ni ra na vakarusai na tamata kecega ka vo duadua ga ko ^bKorianatuma.

22 Ka sa yaco ni sa sega ni veivutuni ko Korianatuma kei na nona matavuvale kei ira tale ga na tamata; a sa sega ni mudu na veivaluvaluti; era sa segata me ra vakamatei Ica, ia sa drotaki ira ko koya ka laki vuni tale ena qara vatu.

23 Ka sa yaco ni sa lako tale ga mai ko Sereti ka valuti Korianatuma; a sa valuti koya vakaukauwa sara ka rawai koya ka kauti koya mai vakavesu ena ikatolu ni yabaki.

24 Ia ena ikava ni yabaki, eratou sa mai valuti Sereti kina ko iratou na luvei Korianatuma, eratou sa vakadrukai Sereti ka rawata tale na matanitu vei tamadratou.

25 A sa tekivu e dua na ivalu ena dela ni vanua taucoko, era sa to na tamata yadua kei na nodra ilawalawa me ra valataka na ka era vinakata.

26 Era sa tu na daubutako, ka

me vakalekalekatakaki ga era sa tu na veimataqali caka ca kecega ena dela ni vanua taucoko.

27 Ka sa yaco ni sa cudruvi Sereti sara vakalevu ko Korianatuma ka lako yani vua kei na nona mataivalu me rau vala; a rau a sota ena yalokatakata levu ena buca ko Kilikali; ka sa yaco kina e dua na ivalu rerevaki.

28 Ka sa yaco ni sa valuti koya tiko ko Sereti me tolu na siga. Ka sa yaco ni sa vakadrukai koya ko Korianatuma ka muri koya ki na buca ko Esiloni.

29 Ka sa yaco ni sa vala tale kei koya ko Sereti mai na buca; ka raica sa vakadrukai Korianatuma ka vakasavi koya lesu ki na buca ko Kilikali.

30 A sa valuti Sereti tale ko Korianatuma ena buca ko Kilikali; a sa vakadrukai Sereti ka vakamatei koya sara.

31 Ka a vakamavoataka na saga i Korianatuma ko Sereti, ka sega kina ni lako tale ki vala me rua na yabaki, ia ena gauna oqori era sa vakadave dra tiko ga na tamata kecega ena dela ni vanua taucoko, ka sa sega ni dua e tarovi ira rawa.

WASE 14

Sa kauta mai e dua na cudru ki na vanua na nodra caka cala na tamata—Sa valuti Kiliati ko Korianatuma, ka qai ko Lipi, sa qai ko Sisi—Sa robota na vanua na dra kei na veivakamatematei.

IA oqo, a sa “cudruvi sara na vanua taucoko ena vuku ni nodra caka cala na tamata, ni kevaka e dua na tamata sa biuta na nona iyaya ni cakacaka, se nona iseleiwau ena dela ni nona vata, se ena vanua e daumaroroya kina, sa na sega ni kunea tale ena mataka, ni sa cudruvi vakalevu sara na vanua.

2 O koya era sa dui taura toka ga kina na tamata yadua na ka e dui nodra, era sa sega ni veike-rekerei se veisolisoli; era sa taura toka na nodra iseleiwau na tamata yadua e ligadra i matau, me taqomaka kina na veika e ta-ukena, na nona bula, na watina kei ira na luvena.

3 Ia oqo ni sa oti e rua na yabaki ka sa mate oti ko Sereti, raica, sa lako mai na taci Sereti ka valuti Korianatuma, ka a yaviti koya kina ko Korianatuma ka cici muri koya ki na vei lekutu kei Akisi.

4 A sa yaco me valuti koya mai na vei lekutu kei Akisi na taci Sereti; a sa kaukauwa sara na ivalu ka ra bale mate kina e udolu vakaudolu ena iseleiwau.

5 Ka sa yaco ni sa virikovuti ira mai na lekutu ko Korianatuma, a sa lako yani ki na lekutu ena bogi na taci Sereti ka vakamatea e dua na iwase ni mataivalu i Korianatuma, ni ra sa mateni tu.

6 A sa lako sara ki na vanua ko Moroni ka vakatikori koya vakai koya ki na itutu vakatui nei Korianatuma.

7 Ka sa yaco ni sa tiko voli ena

lekutu ko Korianatuma kei na nona mataivalu me rua na yabaki, ka sa tubu kina me kaukauwa sara na nona mataivalu.

8 Ia oqo sa kaukauwa sara tale ga na mataivalu i taci Sereti ka yacana ko Kiliati, baleti ira na veisoqosoqo vuni.

9 Ka sa yaco ni a labati koya na nona bete levu ena nona a dabe toka ena nona itikitiko vakatui.

10 Ka sa yaco ni a labati koya ena loma ni dua na icurucuru vuni e dua na lewe ni isoqosoqo vuni, ka taura na matanitu; na yacana ko Lipi; a sa tamata tubu levu sara ko Lipi ka sega tale ni dua e tautauvata kaya na kena levu ena kedra maliwa na tamata kecega.

11 Ka sa yaco ni ena imatai ni yabaki ni lewa i Lipi, sa lako mai kina ki na vanua ko Moroni ko Korianatuma me valuti Lipi.

12 Ka sa yaco ni sa vala kei Lipi, a sa yavita na ligana ko Lipi ka sa mavoa kina; ia, era sa valuti Lipi vakaukauwa ga yani na mataivalu i Korianatuma, ka sa dro kina ko koya ki na matasawa ena iyalayala ni vanua.

13 Ka sa yaco ni sa cici muri koya yani ko Korianatuma; ia sa valuti koya mai matasawa ko Lipi.

14 Ka sa yaco ni sa yavita na mataivalu i Korianatuma ko Lipi, ka ra sa dro tale kina ki na veilekutu kei Akisi.

15 Ka sa yaco ni sa cici muri koya ko Lipi me yaco ki na veibuca kei Akosi. A sa kauti ira taucoko na nona tamata mai na iwase

ni vanua ko ya ko Korianatuma, ni sa drotaki Lipi tiko.

16 Ia ni ra sa yaco ki na veibuca kei Akosi, sa valuti Lipi lesu ka yaviti koya tiko me yacova ni sa mate; ia, sa valuti Korianatuma tale mai ko taci Lipi ena vukui tuakana, ka sa kaukauwa sara na vala, ka sa drotaki ira tale kina na mataivalu i taci Lipi ko Korianatuma.

17 Ia na yacai taci Lipi ko Sisi. Ka sa yaco ni sa cici muri Korianatuma ko Sisi ka rawa e vuqa na koro, ka a vakamatei ira na yalewa kei na gone, ka vakama na veikoro.

18 Ka sa rerevaki sara ko Sisi ena vanua taucoko; io, sa tukuni vakaoqo ena vanua taucoko—Ko cei ena vorata rawa na mataivalu nei Sisi? Raica sa taviraka na veivania kecega sa lakova yani!

19 Ka sa yaco ni ra sa kumukumuni vata vakamataivalu ena dela ni vanua taucoko.

20 Era sa wase rua; era sa dro e so ki na mataivalu i Sisi, ka so era dro ki na mataivalu i Korianatuma.

21 A sa kaukauwa ka dede na ivalu, ka balavu na gauna era vakadave dra ka veivakamatei tiko kina, ka sa robota na vanua taucoko na “yagodra na mate.

22 A sa kaukauwa sara na ivalu ka sa sega kina ni vo e dua me buluti ira na mate, ia era sa lako yani mai na vakadavei ni dra ki na vakadavei ni dra ka ra biu tu mai na yagodra, na tagane, na yalewa kei

na gone me ra kabuwacara ena dela ni vanua me kedra na “ulo era dau kania na yago.

23 A sa robota yani na dela ni vanua na kedra iboi, ia sa robota na dela ni vanua taucoko; a sa vakasosataki ira na tamata e na siga kei na bogi na kedra iboi.

24 Ia sa sega ni cegu na nona cici muri Korianatuma tiko ko Sisi; ni a sa bubuluitaka oti me sauma vua na dra i tuakana ka a vakamatea ko Korianatuma, ia na vosa ni Turaga ka yaco mai vei Ica ni na sega ni bale ko Korianatuma ena iseleiwau.

25 Ia eda sa kila eke ni sa sikovi ira na Turaga ena nona cudru waqawaqa taucoko, ka sa vakarautaka e dua na sala me ra na vakarusai vakadua kina na nodra caka ca kei na itovo vakasisila.

26 Ka sa yaco ni sa cici muri Korianatuma yani ko Sisi ki na tokalau, ki na iyalayala ni vanua mai matasawa, a sa valuti Sisi mai kea ko Korianatuma ena tolu na siga.

27 Ka sa rui vakadomobula na veivakarusai ena kedra maliwa na mataivalu i Sisi, ka ra sa tekivu rere mai na tamata ka ra sa tekivu drotaki ira na mataivalu i Korianatuma; a ra sa dro ki na vanua ko Korio, ka vakamatei ira na lewena ko ira kece era sa sega ni via to vata kei ira.

28 Era sa birika na nodra vale laca ena buca kei Korio; ka sa birika na nona vale laca ko Korianatuma ena buca kei Suri. Ia sa volekata na delana ko Komonori

na buca kei Suri; a sa soqona vata na nona mataivalu ko Korianatuma ena delana ko Komonori, ka uvuca na nodra davui ni bolebole vei ira na mataivalu i Sisi, me sureti ira ki na vala.

29 Ka sa yaco ni ra sa kaba mai, ia era a vakasavi lesu tale; era sa kaba tale mai ena ikarua ni gauna, ka ra vakasavi lesu tale ena ikarua ni gauna. Ka sa yaco ni ra a kaba tale mai ena ikatolu ni gauna, ka sa kaukauwa sara na vala.

30 Ka sa yaco ni sa yaviti Korianatuma ko Sisi ka solia vua e levu na mavoa lelevu; sa dave vakalevu na dra i Korianatuma ka sa malumalumu sara na yagona, a sa laveti yani me vaka ga e sa mate.

31 Era sa mate vakalewe levu sara na tamata, na tagane, na yalewa kei na gone ena ito ruarua, a sa vakarota kina ko Sisi vei ira na nona tamata me ra kakua ni cici muri ira na mataivalu i Korianatuma; a ra sa lesu tale kina ki na nodra itikotiko ni valu.

WASE 15

Era sa mate ena ivalu e milioni na Jeretaiti—Era sa vakarautaki ira na tamata ko Sisi kei Korianatuma ki na vala me yacova na mate—Sa mudu na nona dau vakauqeti ira na Yalo ni Turaga—Sa vakarusai vakadua na nodra matanitu na Jeretaiti—Sa qai vo duadua ga ko Korianatuma.

Ka sa yaco ni sa bula mai na nona mavoa ko Korianatuma, sa tekivu

me nanuma lesu na “veivosa ka a vosataka vua ko Ica.

2 A sa raica ni ra sa vakamatei oti ena iseileiwau e voleka ni rua na milioni na nona tamata, ka sa rarawa sara kina na lomana; io, era sa mate e rua na milioni na tamata qaqa, kei ira tale ga na waidra kei na luvedra.

3 A sa tekivu me veivutunitaka sara na ca e a cakava; a sa nanuma lesu na nodra vosa na parofita, ka kila ni sa vakayacori vakaidina na ka kecega era a tukuna me yacova mai na gauna oqo; a sa rarawa sara kina na yalona ka bese ni vakacegui.

4 Ka sa yaco ni sa vola e dua na ivola vei Sisi ka kerea vua me vakabulai ira na tamata, ka kaya ni na qai solia yani na matanitu ena vuku ni nodra bula na tamata.

5 Ka sa yaco ni sa wilika na ivola ko Sisi, sa vola e dua na ivola vei Korianatuma ka kaya, ni kevaka ena soli koya me na vakamatei koya ko Sisi ena nona iseileiwau vaka i koya, ena qai vakabulai ira na tamata.

6 Ka sa yaco ni ra sa sega ni veivutunitaka na nodra cakacala ko ira na tamata; era sa vakayavalati na tamata i Korianatuma ka ra sa cudruvi ira na tamata i Sisi; ka ra sa vakayavalati na tamata i Sisi ka ra sa cudruvi ira na tamata i Korianatuma; o koya era sa valuti ira kina na tamata i Korianatuma ko ira na tamata i Sisi.

7 Ia ni sa raica ko Korianatuma ni sa voleka ni druka, sa drotaki ira na tamata i Sisi.

8 Ka sa yaco ni sa yaco ki na wai ko Ripilianikumu, a kena ibalebale, na levu se siviti ira kece; era sa birika na nodra vale laca e bati ni wai; a sa birika voleka ekea na nona vale laca ko Sisi; ia ena mataka era sa ia tale na ivalu.

9 Ka sa yaco ni ra a vala ena dua na vala kaukauwa sara, ka a vuetaki tale kina ko Korianatuma, a sa cibati koya ni sa dave vakalevu na nona dra.

10 Ka sa yaco ni ra sa kabai ira vakaukauwa sara na mataivalu i Sisi ko ira na mataivalu i Korianatuma ka vakadrukai ira kina ka ra sa dro kina; a ra sa dro ki na vanua ena ceva ka birika na nodra vale laca ena vanua ka vakatokai ko Okaca.

11 Ka sa yaco ni ra sa birika na nodra vale laca ena delana ko Rama, ko ira na mataivalu i Korianatuma; na delana vata ga ka a “vunitaka kina ko Momani na tamaqu na ivolatukutuku tabu ki vua na Turaga.

12 Ka sa yaco ni ra sa soqoni ira vata na tamata kecega era se sega ni mate ena dela ni vanua taucoko, ka vakavo duadua ga ko Ica.

13 Ka sa yaco ni sa raica vinakatu ko Ica na veika kece era sa kitaka na tamata; a sa raica ni ra sa laki to vata kei na mataivalu i Korianatuma ko ira era duavata kei Korianatuma, ka ra sa laki to vata

kei na mataivalu i Sisi ko ira era duavata kei Sisi.

14 Erau sa vakasoqoni ira vata tiko na tamata ena dela ni vanua taucoko ena loma ni va na yabaki, erau sa dui segata me ra lewe levu ka kaukauwa na nodrau ito.

15 Ka sa yaco ni ena gauna era sa soqoni vata taucoko kina, na tamata yadua ki na mataivalu era dui via to kina, kei na watidra kei na luvedra—era sa vakaiyaragi ena iyaragi ni valu na tagane, na yalewa kei na gone lalai—a ra sa vakaisasabai, ena “peleti ni sere-dra kei na uludra, era sa vakaisulu ena isulu ni vala—era sa lako yani me ra vala; era sa vala ena siga taucoko ko ya ka sega ni qaqa.

16 Ia ka sa yaco ni sa bogi mai, era sa oca vakalevu, ka ra lako ki na nodra itikotiko; ia ni ra sa lako ki na nodra itikotiko, sa rogo cake na nodra osi kei na lele me baleti ira na wekadra era sa bale mate; ka sa rogo levu sara na nodra tagi, na nodra osi kei na lele, ka ra sa dresuka na liwa lala ena kaukauwa ni nodra tagi.

17 Ka sa yaco ni ra sa cavutu tale ena mataka ka lako ki vala, a sa kaukauwa sara ka rerevaki na vala ena siga ko ya; ia e a sega ga e qaqa vei ira, ia ni sa bogi mai, era sa dresuka tale na liwa lala ena nodra tagi kei na nodra osi kei na lele ena vukudra na wekadra era sa bale mate.

18 Ka sa yaco ni a vola tale e dua na ivola vei Sisi ko Korianatuma

ka kerea me sa kua ni mai vala tale, ia me sa taura ga yani na matanitu ka vakabulai ira na tamata.

19 Ia raica, sa mudu na nona dau vakauqeti ira tiko na Yalo ni Turaga, ka sa lewa na lomadra na tamata ko “Setani; ni ra sa vakamuria ga na kaukauwa ni lomadra kei na mataboko ni nodra vakasama me ra na qai vakarusai; a ra sa cavutu tale me ia na vala.

20 Ka sa yaco ni ra sa vala tiko ena siga taucoko ko ya, ia ni sa bogi mai, era sa moce vata kei na nodra iseleiwau.

21 Era sa vala tale ena mataka ka tarava me yacova na bogi.

22 Ia ni sa bogi mai era sa “mateni ena cudru me vaka na tamata sa mateni ena waini; a ra sa moce vata tale kei na nodra iseleiwau.

23 Era sa vala tale ena mataka ka tarava; ia ni sa bogi mai, era sa bula ga e le limasagavulu karua na tamata i Korianatuma, ka le onosagavulu kaciwa na tamata i Sisi, ia era sa bale mate ena iseleiwau na kena vo.

24 Ka sa yaco ni ra sa moce vata kei na nodra iseleiwau ena bogi ko ya, ia ena mataka era sa vala tale, era sa vala vakaukauwa sara ena nodra iseleiwau kei na isasabai ena siga taucoko ko ya.

25 Ia ni sa bogi mai, era sa bula ga e tolusagavulu karua na tamata i Sisi, ka ruasagavulu kavitu na tamata i Korianatuma.

26 Ka sa yaco ni ra sa kana ka moce, ka ra vakavakarau me ra

veivakamatematei tale ena mataka. Era sa tamata lelevu sara ka qaqa, ena kaukauwa vakatamata.

27 Ka sa yaco ni ra sa vala tiko ena tolu na auwa, ka ra sa malumalumu mai ni sa dave vakalevu na nodra dra.

28 Ka sa yaco ni ena gauna era sa kaukauwa tale mai kina na tamata i Korianatuma ka rawa me ra lako, ka sa vakarau me ra sa dro yani; ia raica, sa tu cake mai ko Sisi kei ira tale ga na nona tamata ka bubului ena nona cudru ni na vakamatei Korianatuma, se ena mate ko koya ena iseleiwau.

29 A sa cici muri ira yani, ia sa toboki ira ena mataka ka ra sa ia tale na vala ena iseleiwau. Ka sa yaco ni ra sa “bale mate kece ena iseleiwau ka rau bula ga ko Korianatuma kei Sisi; ia sa malumalumu ko Sisi ni sa dave vakalevu na nona dra.

30 Ka sa yaco ni sa tautauri ena dia ni nona iseleiwau ko Korianatuma, ia ni sa cegu kina vakalailai, sa qai taya laivi na ulu i Sisi.

31 Ka sa yaco ni sa taya oti na ulu i Sisi, sa tatabaki e ligana ko Sisi ka duri cake mai, ka qai bale sobu; a sasaga cegu ka qai mate yani.

32 Ka sa yaco ni sa bale sobu ki na qele ko “Korianatuma ka vaka e sa mate.

33 A sa vosa vei Ica na Turaga ka kaya: Mo lako yani. A sa lako yani ko koya ka raica ni sa vakayacori taucoko na vosa ni Turaga; a sa

19a DV Tevoro.
22a Moro. 9:23.

29a Ica 13:20–21.
32a Oma. 1:20–22.

tinia na nona ^aitukutuku (ka' u sa sega mada ga ni vola na kena i ka dua na drau) ka vunitaka ena vanua ka ra a qai kunea kina na tamata i Limiai.

34 Ia na iotioti ni veivosa ka vola

o ^aIca sa vakaoqo: Ia e sega ni dua na ka vei au kevaka sa nona inaki na Turaga me' u kau cake bulabula se me' u sotava na veika dredre ni bula vakayago, ia me' u rawata ga na matanitu ni Kalou. Emeni.

AI VOLA I MORONAI

WASE 1

Sa volavola ko Moronai me ra na vinaka kina na Leimanaiti—Era sa vakamatei na Nifaiti era na sega ni cakitaki Karisito. Rauta na 401–421 S.K.

OQO koi au ko ^aMoronai, au sa vola vakalekaleka ga na kendra itukutuku na Jereti, ka' u sa nakita me' u kakua tale ni vola e dua na ka; ia au sa bera ni mate; ka' u vuni voli me ra kakua ni kunei au na Leimanaiti, de ra na vakarusai au.

2 Raica, sa ka rerevaki vakaidina na nodra ^aveivaluvaluti tiko vakai ira; ka ena vuku ni nodra yalo ca era sa ^bvakamatei ira kecega na Nifaiti era sa sega ni cakitaka na Karisito.

3 Ia ko i au ko Moronai, au na sega ni ^acakitaka na Karisito; ia au sa veilakoyaki voli ena vanua cava ga au rawata me' u bula tiko kina.

4 O koya, au na vola e vica tale

na ka, ka veibasai kei na ka au a nanuma, ni' u a nanuma me' u na kakua tale ni volavola; ia au na vola mada e vica tale na ka, de na bau yaga vei ira na wekaqu, ko ira na Leimanaiti ena dua na siga mai muri, me vaka na nona inaki na Turaga.

WASE 2

E a solia ko Jisu vei iratou na nona tisaipeli Nifaiti na kaukauwa me ratou solia kina na isolisoli ni Yalo Tabu. Rauta na 401–421 S.K.

NA vosa i Karisito ka a kaya vei iratou na nona ^atisaipeli, na lewe tinikarua ka a digitaka, ni sa tabaki iratou tiko e ligana—

2 A sa cavuta na yacadratou yadua ka kaya: Mo dou masu vagumatua vei Tamaqu ena yacaqu; ni dou sa vakayacora oti oqo, ena qai solia vei kemudou na ^akaukauwa mo dou solia kina na Yalo Tabu vei ira dou sa tabaka e ^bligamudou; ia

33a Mosa. 8:9;
Alama 37:21–31;
Ica 1:1–5.
34a Ica 12:2.

[MORONAI]
1 1a DV Moronai, Luvei Momani.
2a 1 Nif. 12:20–23.
b Alama 45:14.

3a Maci. 10:32–33;
3 Nif. 29:5.
2 1a 3 Nif. 13:25.
2a DV Kaukauwa.
b DV Liga, Veitabaki ni.

‘dou na solia ena yacaqu, me vaka eratou sa kitaka na noqu iapositolo.

3 E a vosataka na veivosa oqo na Karisito ena imatai ni nona rairai vei ira; ka ra a sega ni rogoca na lewe vuqa, ia eratou a rogoca ga na tisaipeli; ia era sa ciqoma na Yalo Tabu ko ira kecega eratou sa “tabaka e ligadratou.

WASE 3

Era sa tabaki ira na bete kei na ivakavuvuli ko ira na italatala qase ena veitabaki ni liga. Rauta na 401–421 S.K.

NA ivakarau ni nodratou “lesi ira na bete kei na ivakavuvuli ko iratou na tisaipeli, ka ratou a vatokai na ^bitalatala qase ni lotu—

2 Ni ratou sa masuta oti na Tamada ena yaca i Karisito, eratou sa tabaka na uludra e ligadratou ka kaya:

3 Ena yacai Jisu Karisito au sa tabaki iko kina mo bete (ia kevaka me ivakavuvuli, au sa tabaki iko kina mo ivakavuvuli) mo vunautaka na veivutuni, kei na “vakabokoci ni ivalavala ca ena vuku i Jisu Karisito, ena vosota ena vakabauta na yacana me yacova na ivakataotioti. Emeni.

4 A sa vakaoqo na ivakarau ni nodratou “tabaki na bete kei na

ivakavuvuli, me vaka na ^bisolisoli kei na veikacivi ni Kalou vei ira na tamata; eratou sa tabaki ira ena “kaukauwa ni Yalo Tabu sa tiko vei iratou.

WASE 4

Sa vakamacalataki na ivakarau ni kena lotutaki na madrai ni sakaramede mai vei ira na italatala qase kei ira na bete. Rauta na 401–421 S.K.

NA “ivakarau ni nodra lotutaka na lewe kei na dra i Karisito vei ira na lewe ni lotu ko ira na ^bitalatala qase kei na bete; ka ra sa “vakayacora me vaka na ivakaro i Karisito; eda sa kila kina ni sa dina; ka sa vakarautaka na italatala qase se na bete—

2 Era sa tekiduru sobu vata kei ira na lewe ni lotu, ka masu vua na Tamada ena yaca i Karisito ka kaya:

3 Oi kemuni na Kalou, na Tamai keimami Tawamudu, keimami sa kerei kemuni ena yaca ni Luvemuni, ko Jisu Karisito, mo ni vakalougatataka ka vakatabuya na “madrai oqo ki yalodra o ira kece era sa vakaiivotavota kina; me ra kania ka ^bvakananuma kina na yago ni Luvemuni, ka vakadinadinataka vei kemuni, na Kalou, na Tamai keimami Tawamudu, ni sa lomadra me ra taura na “yaca ni

2c 3 Nif. 18:37.
3a Cakacaka 19:6.
3 1a DV Tabaki, Veitabaki.
b Alama 6:1.
DV iTalatala Qase.
3a DV Vakabokoci ni
iValavala Ca.

4a V&V 18:32; 20:60.
b DV iSolisoli.
c 1 Nif. 13:37;
Moro. 6:9.
4 1a 3 Nif. 18:1–7.
b DV iTalatala Qase.
c V&V 20:76–77.

3a DV Sakaramede.
b Luke 22:19;
1 Kori. 11:23–24;
3 Nif. 18:7.
c DV Jisu Karisito—Taura
vei keda na yacai Jisu
Karisito.

Luvemuni, ka dau nanumi koya tiko ga, ka muria na nona ivakaro sa solia vei ira, me tiko ga kina kei ira na ^aYalona. Emeni.

WASE 5

Sa vakamacalataki na ivakarau ni lotutaki ni waini ni sakaramede. Rauta na 401–421 S.K.

NA ^aivakarau ni lotutaki ni waini—Raica, era sa taura na bilo ka kaya:

2 Oi kemuni na Kalou, na Tamai keimami Tawamudu, keimami sa kerei kemuni ena yaca ni Luvemuni, ko Jisu Karisito, mo ni vakalougatataka ka ^avakatabuya na waini oqo ki yalodra o ira kece era sa gunuva, me ra kitaka ka ^bvakananuma kina na dra ni Luvemuni, sa vakadavei ena vukudra; me ra vakadinadinataka kina vei kemuni, na Kalou, na Tamai keimami Tawamudu, ni ra na dau nanumi koya tiko ga, me tiko kina kei ira na Yalona. Emeni.

WASE 6

Era sa papitaiso ka vakaveitokanitaki ko ira era sa veivutuni—Era sa vosoti na lewe ni lotu era sa veivutuni—Sa liutaki na veisoqoni ena kaukauwa ni Yalo Tabu. Rauta na 401–421 S.K.

IA oqo au sa vosa mada me baleta na ^apapitaiso. Raica era a papitaisotaki na i talatala qase, na bete kei na ivakavuvuli; ka ra a sega ni papitaisotaki ka vakavo ni ra sa vuataka na vua e ^bkilikili me ganiti ira kina.

2 Era a sega tale ga ni papitaisotaka e dua ka vakavo ga kevaka era sa lako yani ena yalo raramusumu kei na ^ayalo e bibivoro, ka vakadinadinataka ki na lotu ni ra sa veivutunitaka vakaidina na nodra ivalavala ca kecega.

3 Ka sa sega ni dua e papitaisotaki ka vakavo ga ko ira sa lomadra vakaidina me ra ^ataura na yaca i Karisito ka ra sa nakita me ra qaravi koya me yacova na ivakataotioti.

4 Ni ra sa papitaisotaki oti, ka sa soli vei ira na isolisoli ka ra muria ka ^avakasavasavataki ena kaukauwa ni Yalo Tabu; era sa wili me lewe ni lotu i Karisito; a sa volai na ^byacadra, me ra na daunanumi ka vakani ena vosa vinaka ni Kalou, me ra tiko ga kina ena sala dodonu, ka vakauqeti me ra ^cdaumasu tiko ga ka ^avakararavi tabakidua ki na loloma i Karisito, o koya sa ^evakatekivuna ka sauma tale ga na nodra vakabauta.

5 Era sa dausoqoni vata ^awasoma na ^blewe ni lotu, me ra ^clolo

- 3d DV Yalo Tabu.
5 1a 3 Nif. 18:8–11;
V&V 20:78–79.
2a V&V 27:2–4.
DV Sakaramede.
b Luke 22:19–20;
1 Kori. 11:25.
6 1a DV Papitaiso.
b DV Kilikili, Bula

- Kilikili.
2a DV Yalo
Raramusumu.
3a DV Jisu Karisito—Taura
vei keda na yacai Jisu
Karisito.
4a DV Savasava.
b V&V 20:82.
c Alama 34:39;

- 3 Nif. 18:15–18.
d 2 Nif. 31:19;
V&V 3:20.
e Ipe. 12:2.
5a 3 Nif. 18:22;
4 Nif. 1:12;
V&V 88:76.
b DV Lotu i Jisu Karisito.
c DV Lolo.

ka masu ka veivosakitaka baleta na tiko vinaka ni yalodra.

6 Era sa dausoqoni vata wawsoma me ra kana madrai ka gunu waini, me ra vakananuma kina na Turaga ko Jisu.

7 Era sa dau qarauna matua sara me ^akakua ni dua na caka cala ena kedra maliwa; ia ko ira sa kunei ni ra caka cala, ka ratou sa vakadinadinataka e ^blewe tolu na lewe ni lotu e matadra na ^citalatala qase, kevaka era sa ^dsega ni veivutuni ka vakatusai ira, sa na ^ebokoci tani na yacadra ka sega ni wiliki me lewe ni lotu i Karisito.

8 Ia era na ^avosoti ena ^bveigauna kecega era sa veivutuni kina ena yalodina.

9 Ka sa ^adauliutaki na nodra soqoni mai vei ira na iliuliu ni lotu me vaka na ivakarau ni cakacaka ni Yalo ena kaukauwa ni ^bYalo Tabu; ia ni sa tuberi ira na kaukauwa ni Yalo Tabu me ra vunau, se me ra veivakasalatakiki, se me ra masumasu, se me ra vakatakekere se lagasere; a sa caka vakakina.

WASE 7

Sa soli e dua na veisureti me curu ki na nona ivakavakacegu na Turaga—Masu ena yalodina—Sa vukei ira na tamata na Yalo i Karisito me ra kila

na vinaka mai na ca—Sa vakauqeti ira na tamata ko Setani me ra cakitaki Karisito ka vakayacora na ca—Era sa vakatakila na parofita na lako mai i Karisito—Era sa vakayacora na cakacaka mana ka ra veiqaravi na agilosivi ira na tamata ena vakabauta—Sa dodonu me ra nuitaka na bula tawamudu ko ira na tamata ka kukuva matua na loloma uasivi. Rauta na 401–421 S.K.

IA oqo koi au ko Moronai, au sa vola e vica ga na vosa i Momani na tamaqu me baleta na ^avakabauta, na inuinui kei na loloma uasivi me vaka a vakavulici ira kina na tamata ena valenilotu era a tara me ra qaravi Kalou kina.

2 Ia oqo, koi au ko Momani, au sa vosa vei kemudou na wekaqu lomani; ena vuku ni nona lewa kei na nona loloma soli wale na Kalou ko Tamada kei na noda Turaga ko Jisu Karisito, ena isolisoli ni nona ^aveikacivi ki vei au, au sa vakatarai kina me'u vosa vei kemudou ena gauna oqo.

3 O koya au sa vosa kina vei kemudou na isoqosoqo lewe ni lotu, koi kemudou sa daumuria na Karisito ena vakarokoroko, ka dou sa rawata na inuinui e rauta me rawa kina ni dou curu ki na ^aivakavakacegu ni Turaga mai na gauna oqo ka lako yani me yacova

7a V&V 20:54.

b V&V 42:80–81.

DV iVakadinadina Bula.

c Alama 6:1.

DV iTalatala Qase.

d DV Vakatusa, Vakatusa.

e L.Y 32:33;

V&V 20:83.

DV Muduki Tani.

8a DV Veivosoti.

b Mosa. 26:30–31.

9a V&V 20:45; 46:2.

b DV Yalo Tabu.

7 1a 1 Kori. 13;

Ica 12:3–22, 27–37;

Moro. 8:14; 10:20–23.

2a DV Kaci, Kacivi

Vakalou, iLesilesi.

3a DV Vakacegu.

ni dou sa vakacegu vata kei koya mai lomalagi.

4 Ia oqo oi kemudou na wekaqu, au sa vakadeitaka oti mai vei kemudou na veika oqo ena vuku ni nomudou “lako ena vakarokoroko kei ira na luvu ni tamata.

5 Ni’u sa nanuma na vosa ni Kalou ka kaya ni dou na “kilai ira mai na vuadra; ni kevaka sa vinaka na nodra cakacaka, era sa vinaka tale ga ko ira.

6 Raica, sa kaya na Kalou, sa sega ni rawa ni kitaka na tamata “ca na ka vinaka; ia kevaka sa solia na iloloma se ^bmasu vua na Kalou ka vakavo kevaka e vakayacora ena yalodina, sa sega ni yaga vua.

7 Raica sa na sega ni okati vua me ivalavala dodonu.

8 Raica, kevaka sa solia e dua na iloloma e dua na tamata “ca, sa vakayacora ena ^bvoraki kei na lomalomarua; o koya sa wili kina vua me tautauvata ni a maroroya tiko ga na iloloma; o koya sa okati kina ko koya me ca ena mata ni Kalou.

9 Ka sa okati vakakina me ca ko koya sa masu ka sega ena “yalodina; io, sa sega ni yaga vua, ni sa sega ni vakadonui koya na Kalou.

10 Ia na tamata ca sa sega ni rawa ni kitaka na ka vinaka; ka

na sega tale ga ni solia e dua na iloloma vinaka.

11 Raica sa sega ni rawa me dave na wai vinaka mai na “mata ni wai gaga; se na mata ni wai vinaka me dave mai kina na wai gaga; ia na tamata sa qarava na tevoro, sa sega ni rawa ni qaravi Karisito; ia kevaka sa ^bqaravi Karisito, sa sega ni rawa ni qarava na tevoro.

12 O koya oqo, a ka kecega sa “vinaka, sa mai vua na Kalou; ia na ka kecega e ^bca, sa mai vua na tevoro; ni sa meca ni Kalou na tevoro ka sa veivala tiko ga kei koya, ka sa veisureti ka veivakayararataki ki na “ivalavala ca, ka me vakayacori tiko ga na ka ca.

13 Ia raica, sa veisureti ka veivakayararataki tikoga ki na vinaka na veika sa mai vua na Kalou; a sa “uqeti mai vua na Kalou na veika kecega sa sureta ka ^bvakayararataka na tamata me ra caka vinaka ka lomana na Kalou ka qaravi koya.

14 O koya oqo oi kemudou na wekaqu lomani, dou qarauna mo dou kakua ni lewa ni sa vu mai vua na Kalou na ka e “ca, se, ni sa mai vua na tevoro na ka e va-Kalou ka vinaka.

15 Raica, oi kemudou na wekaqu, sa soli vei kemudou mo dou “lewa, mo dou kila kina na ka

4a 1 Joni 2:6;
V&V 19:23.
5a 3 Nif. 14:15–20.
6a Maci. 7:15–18.
b Alama 34:28.
DV Masu.
8a Na Vosa. 15:8.
b V&V 64:34.
9a Jeme. 1:6–7; 5:16;

Moro. 10:4.
11a Jeme. 3:11–12.
b Maci. 6:24;
2 Nif. 31:10–13;
V&V 56:2.
12a Jeme. 1:17;
1 Joni 4:1–2;
Ica 4:12.
b Alama 5:39–42.

c Ila. 6:30.
DV iValavala Ca.
13a DV Uqeti, Veivakauqeti.
b 2 Nif. 33:4;
Ica 8:26.
14a Ais. 5:20;
2 Nif. 15:20.
15a DV Kila na Duidui,
iSolisoli ni.

vinaka mai na ka ca; ka sa matata vinaka sara na sala mo dou vakatulewa kina, me vaka ga dou sa kila na rarama mai na butobuto.

16 Raica, sa soli vei ira na tamata kecega na “Yalo i Karisito me ra ^bkila kina na vinaka mai na ca; o koya au sa vakaraitaka kina vei kemudou na sala mo dou vakatulewa kina; ni veika kecega sa veisureti me da caka vinaka, ka veivakauqeti me vakabauti na Karisito, sa talai yani ena kaukauwa kei na isolisoli i Karisito; ia dou na kila vakaidina kina ni sa mai vua na Kalou.

17 Ia na ka cava ga sa vakauqeta na tamata me kitaka na “ca, ka kakua ni vakabauta na Karisito ka me cakitaki koya ka kakua ni qarava na Kalou, dou na kila vakaidina sara ni sa mai vua na tevoro; ni sa vakaoqo na cakacaka ni tevoro, sa sega ni vakauqeta e dua na tamata me caka vinaka, io sa sega sara e dua; era sa vaka tale ga kina na nona agilosi; kei ira kece era sa soli ira vua.

18 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu, ni dou sa kila na rarama mo dou vakayagataka mo dou na vakatulewa kina, ia na rarama oqo sai koya na “rarama i Karisito, mo dou raica me kakua ni cala na nomudou; ni dou na lewai tale ga ena ^blewa dou sa kitaka.

19 O koya, au sa vakamasuti kemudou kina na wekaqu, mo dou vakasaqaqara vagumatua ena “rarama i Karisito, mo dou kila kina na vinaka mai na ca; ka kevaka dou sa taura matua na veika vinaka ka sega ni vosa vakacacacata dou na yaco dina sara mo dou ^bluve i Karisito.

20 Ia oqo oi kemudou na wekaqu, e rawa vakaevei mo dou taura matua na veika vinaka kecega?

21 Ia oqo, au na vosa mada ena vakabauta ka’u a kaya ni’u na vosa kina; ka’u na tukuna vei kemudou na sala mo dou na taura matua kina na veika vinaka kecega.

22 Raica, sa “kila na ka kecega na Kalou, o koya sa bula mai na tawavakaiyalayala ki na tawavakaiyalayala, raica, sa talai ira mai na ^bagilosi me ra vakavulici ira na luve ni tamata ka vakatakila vei ira me baleta na nona lako mai na Karisito; ia sa vu mai vei Karisito na veika vinaka kecega.

23 A sa tukuna tale ga na Kalou vei ira na parofita ni na lako mai na Karisito.

24 Ka raica, sa vuqa na sala sa vakatakila kina vei ira na luve ni tamata na veika vinaka; ia na veika kece sa vinaka sa mai vua na Karisito; kevaka e sega, era na

16a DV Lomana, Lewa e Loma;
Rarama, Rarama i Karisito.
b iVakate. 3:5;
2 Nif. 2:5, 18, 26;
Mosa. 16:3; Alama 29:5;
Ila. 14:31.

17a DV iValavala Ca.
18a Mosa. 16:9;
V&V 50:24; 88:7–13.
DV Rarama, Rarama i Karisito.
b vjs Maci. 7:1–2
(Ai Kuri);
Luke 6:37; Joni 7:24.

19a V&V 84:45–46.
b Mosa. 15:10–12; 27:25.
DV Luve ni Kalou.
22a DV Kalou, Lewe Tolu Vakalou.
b Mosese 5:58.
DV Agilosi.

“lutu na tamata ka sega na ka vinaka e yaco vei ira.

25 O koya gona ena nodra veiqaravi na “agilosu kei na vosa kecega sa lako mai na gusu ni Kalou, era sa tekivu vakabauti Karisito kina na tamata; ena vakabauta era sa taura matua kina na veika vinaka kecega; a sa vaka tu kina me yacova ni sa lako mai na Karisito.

26 Ia ni sa lako oti mai ko koya, era sa vakabulai tale ga na tamata ni ra sa vakabauta na yacana; ia ena vakabauta era sa yaco kina me ra luve ni Kalou. Ia me vaka sa bula na Karisito, sa vosataka vakaidina na vei vosa oqo vei ira na noda qase ka kaya: “Na ka kecega sa vinaka dou sa kerea vei Tamaqu ena yacaqu ka vakabauta ni dou na rawata, raica ena vakayacori vei kemudou.

27 O koya gona oi kemudou na wekaqu lomani, sa mudu li na “cakacaka mana ni sa lako cake ki lomalagi na Karisito ka sa tiko sobu ena liga imatau ni Kalou, me ^btaroga vei Tamana na nona dodonu me tu kina vua na loloma cecere vei ira na luve ni tamata?

28 Ni sa sauma ko koya na veika sa gadrevi ena lawa, ka sa kaya kina me nona ko ira kece era sa vakabauti koya; ia ko ira era sa vakabauti koya era na “taura matua na veika vinaka kecega; o koya sa dau ^bvalataka kina ko koya na veika me baleti ira na

luve ni tamata; ka sa tiko mai lomalagi ka tawamudu.

29 Oi kemudou na wekaqu lomani, sa mudu li na cakacaka mana baleta ni sa vakayacora oti ko koya na ka oqo? Raica au sa kaya vei kemudou, E segai; sa sega tale ga ni mudu na nodra veiqaravi na agilosu vei ira na luve ni tamata.

30 Raica era sa vakarorogo vua me ra veiqaravi me vaka na vosa ni nona ivakaro, ia era sa rairai vei ira sa kaukauwa na nodra vakabauta, ka sa dei na nodra vakasama ena veika kecega vakalou.

31 Ka sa itavi ni nodra veiqaravi me ra kacivi ira na tamata me ra veivutuni, ka me ra vakayacora na cakacaka ni veiyalayalati i Tamada, ka a cakava vei ira na luve ni tamata, me ra vakarautaka na sala ena kedra maliwa na luve ni tamata, ena nodra tukuna na vosa i Karisito ki vei ira na digitaki ni Turaga me ra vakadinadinataki koya.

32 Ia ni sa vakayacora oqori sa vakarautaka na Turaga na Kalou na sala me ra “vakabauti Karisito kina na vo ni tamata me na dua kina na nona tikina, na Yalo Tabu e lomadra me vaka na nona kaukauwa; a sa vakaoqo na ivakarau ni nona vakayacora ko Tamada na veiyalayalati ka a cakava vei ira na luve ni tamata.

33 A sa kaya na Karisito: “Kevaka

24a 2 Nif. 2:5.

25a Alama 12:28–30.

26a 3 Nif. 18:20.

DV Masu.

27a DV Cakacaka Mana.

b Ais. 53:12;

Mosa. 14:12.

28a Roma 12:9;

V&V 98:11.

b 1 Joni 2:1;

2 Nif. 2:9.

DV Dautataro.

32a DV Vakabauta.

33a Maci. 17:20.

dou sa vakabauti au, dou na rawata na kaukauwa mo dou kitaka kina na ka kecega sa ^bkilikili vei au.

34 A sa kaya ko koya: Dou “vei-vutuni oi kemudou kece mai na iyalayala kei vuravura, ka lako mai vei au ka vakabauti au, ka papitaisotaki ena yacaqu mo dou bula kina.

35 Ia oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, kevaka sa dina na veika au sa vosa kina vei kemudou, ka na vakaraitaka vei kemudou na Kalou ena “kaukauwa kei na lagilagi levu ena ^bsigamai muri, ia kevaka era sa dina, sa mudu li na gauna ni cakacaka mana?

36 Se sa mudu li na nodra rairai na agilosi vei ira na luvu ni tamata? Se sa tarova li ko koya na kaukauwa ni Yalo Tabu mai vei ira? Se ena “tarova li ko koya na kaukauwa ni Yalo Tabu ke se vo tiko na gauna, se se duri tiko na vuravura, se se vo tiko e dua na tamata e delai vuravura me vakabulai?

37 Raica au sa kaya vei kemudou, E segai; ni vakabauta ga era sa vakayacori kina na “cakacaka mana; ka ni vakabauta ga era sa rairai mai kina na agilosi ka vei-qaravi vei ira na tamata; ia kevaka sa mudu na veika kece oqo, ena ca ko ira na luvu ni tamata ni sa

vu ga mai na ^btawavakabauta ka sa ka wale na ka kecega.

38 Ni sa sega ni vakabulai rawa e dua na tamata, me vaka na vosa i Karisito, ka vakavo ga kevaka era vakabauta na yacana; ia kevaka era sa mudu na veika oqo sa mudu tale beka ga na vakabauta; ka sa vakaloloma sara na itu-vaki ni tamata, ni ra na tu ga me vaka ni se sega ni yaco e dua na veisereki.

39 Ia raica, oi kemudou na wekaqu lomani, au sa vakadeitaka ni sa tu vei kemudou na veika vinaka cake, ni’u sa vakadeitaka ni dou sa vakabauti Karisito ena vuku ni nomudou yalomalua; ni kevaka dou sa sega ni vakabauti koya, sa sega ni “kilikili mo dou okati ena kedra maliwa na lewe ni nona lotu.

40 Oi kemudou na wekaqu lomani, au na vosa tale vei kemudou me baleta na “inuinui. Dou na rawata vakaevei na vakabauta, kevaka sa sega vei kemudou na inuinui?

41 Ia na cava na ka dou “vakanuinui kina? Raica au sa kaya vei kemudou, ni dou na rawata na ^binuinui ena vuku ni veisorovaki i Karisito kei na kaukauwa ni nona tucake tale mai na mate, mo dou vakaturi cake kina ki na ^cbula tawamudu, ia dou sa rawata oqo ena vuku ni nomudou

33b V&V 88:64–65.

34a 3 Nif. 27:20; Ica 4:18.

35a 2 Nif. 33:11.

b V&V 35:8.

36a Moro. 10:4–5, 7, 19.

37a Maci. 13:58;

Moma. 9:20;

Ica 12:12–18.

b Moro. 10:19–24.

39a DV Kilikili, Bula Kilikili.

40a Ica 12:4.

DV iNuinui.

41a V&V 138:14.

b Taito 1:2; Jeko. 4:4;

Alama 25:16;

Moro. 9:25.

c DV Bula Tawamudu.

vakabauti koya, me vaka na vosa ni yalayala.

42 O koya gona kevaka e dua sa tu vua na ^avakabauta, sa ^btu tale ga vua na inuinui; ni kevaka sa sega na vakabauta, sa sega tale ga ni rawa ni dua na inuinui.

43 Ka raica, au sa kaya tale vei kemudou, ni na sega ni rawa ni tu vua na vakabauta kei na inuinui kevaka sa sega vua na ^ayalomalua kei na yalo lokomi.

44 Ia kevaka sa vakakina, sa wayaga na nona ^avakabauta kei na vakanuinui, ni sa sega sara e vakadonuya na Kalou o koya ga sa yalomalua ka yalo lokomi; ia ko koya sa yalomalua ka yalo lokomi ka ^bvakatusa ena kauka-
uwa ni Yalo Tabu ni sa Karisito ko Jisu, sa tu vua na loloma uasivi; ni kevaka sa sega vua na loloma uasivi, sa ka wale ga ko koya; o koya sa dodonu kina me tu vua na loloma uasivi.

45 Sa dauvosota vakadede na ^aloloma uasivi, sa yalovinaka, sa sega ni ^bvuvu, sa sega ni vakalevulevui ira, sa sega ni qara na ka me nona ga, sa sega ni vakacudrui vakarawarawa, sa sega ni dauloma ca, ka sega ni rekitaka na caka cala, ia sa rekitaka ga na dina, sa vosota na ka kecega, sa vakabauta na ka kecega,

sa vakanuinuitaka na ka kecega, sa vosota na ka kecega.

46 O koya oqo, oi kemudou na wekaqu lomani, kevaka sa sega vei kemudou na loloma uasivi, dou sa ka wale ga, ni sa sega ni mudu na loloma uasivi. O koya mo dou kubeta matua kina na loloma uasivi ni sa ka cecere duadua sara vei ira kecega ni na mudu mai na ka kecega—

47 Ia na ^aloloma uasivi sa i koya na ^bloloma taucoko i Karisito ka sa ia tiko ga ka sega ni mudu; ka na vinaka vei koya sa kunei ni sa tu vua ena siga mai muri.

48 O koya oqo oi kemudou na wekaqu lomani, mo dou ^amasuta na Tamada ena yalomudou taucoko me vakasinaiti kemudou ena loloma oqo, ka sa solia vei ira era sa ^bmuria na Luvena ko Jisu Karisito ena yalodina; mo dou yaco kina mo dou luve ni Kalou; ia ni sa rairai mai ko koya, eda na ^ctautauvata kaya, ni da na raica na matana dina; me da rawata na inuinui oqo ka ^dvakasavasavataki me vaka sa savasava ko koya. Emeni.

WASE 8

Sa ka ca vakasisila na nodra papitaiso na gone lalai—Era sa bula vei

42a DV Vakabauta.

b Moro. 10:20.

43a DV Yalomalualumu, Yalomalua.

44a Alama 7:24;

Ica 12:28–34.

b Luke 12:8–9.

DV iVakadinadina;

Vakatusa, Vakatusa.

45a 1 Kori. 13.

b DV Vuvu.

47a 2 Nif. 26:30.

DV Loloma Uasivi.

b Josu. 22:5.

DV Loloma.

48a DV Masu.

b DV Jisu Karisito—

Ko Jisu Karisito na ivakarau;

Talairawarawa.

c 1 Joni 3:1–3;

3 Nif. 27:27.

d 3 Nif. 19:28–29.

DV Savasava.

Karisito na gone lalai ena vuku ni veisorovaki—Sa sala ni veivakabulai na vakabauta, veivutuni, yalomalua kei na yalo lokumi, ciqomi ni Yalo Tabu kei na vosota me yacova na ivakataotioti. Rauta na 401–421 S.K.

E DUA na ivola i “Momani na tamaqu ka vola vei au, ko Moronai, ni’u sa qai kacivi oti ga ki na cakacaka vakalotu. A vaka mai oqo na nona ivola vei au:

2 I Moronai na luvequ lomani, au sa marau vakalevu dina ni sa nanumi iko na nomu Turaga ko Jisu Karisito, ka sa kacivi iko ki na nona cakacaka vakalotu, kei na nona cakacaka tabu.

3 Au sa daunanumi iko wasoma ena noqu masu vua na Kalou na Tamada ena yaca ni Luvena Tabu ko Jisu, me taqomaki iko ki na ivakataotioti ena vuku ni vakabauta ena yacana, ena nona “vinaka tawayalani kei na ^bloloma soli wale.

4 Ia na luvequ, au na tukuna mada vei iko na ka au rarawataka tiko; raica au sa rarawa dina vakalevu ni sa tubu tiko na “veileti ena kemudou maliwa.

5 Ni kevaka e dina na ka au sa rogoca, dou sa veiletitaka tiko na nodra papitaiso na gone lalai.

6 Ia oqo, na luvequ, au gadreva mo cakacaka vagumatua me kautani kina na cala levu oqo; ni sai

koya oqori na inaki au sa vola kina na ivola oqo.

7 Ni ena gauna ga au rogoca kina na veika oqo dou sa veiletitaka, au a taroga sara vua na Turaga. A sa lako ma vei au na “vosa ni Turaga ena kaukauwa ni Yalo Tabu ka kaya:

8 Vakarorogo ki na vosa i Karisito na nomu Dauveivueti, na nomu Turaga ka nomu Kalou. Raica, au sa sega ni lako mai ki vuravura me’u kacivi ira sa ivalavala dodonu, ko ira ga na ivalavala ca me ra veivutuni; sa sega ni yaga na vuniwai vei ira sa ^abula vinaka, vei ira ga sa tauvimate; ia era sa ^bsavasava ko ira na ^cgone lalai ni ra sa sega ni rawa ni ^divalavala ca; ia sa sega ni tauvei ira na cudru vei ^eAtama ena vukuqu, ka ra sa galala mai kina; ka sa mudu ena vukuqu na lawa ni ^fveicilivi.

9 Raica sa vakaoqo na vosa ni Kalou sa vakatakila vei au na Yalo Tabu; o koya oqo na luvequ lomani, au kila ni sa ka ni veivakaisini bibi sara vua na Kalou ni dou sa papitaisotaki ira na gone lalai.

10 Raica au sa kaya vei iko, mo vakatavuvulitaka na veika oqo—na veivutuni kei na papitaiso ki vei ira era sa rawa ni ^asaumi taro ka kitaka na ivalavala ca; io, mo vakatavulici ira na itubutubu ni

8 1a Vi i M 1:1.

3a Mosa. 4:11.

b DV Loloma Soli Wale.

4a 3 Nif. 11:22, 28; 18:34.

7a DV Vosa ni Kalou.

8a Mari. 2:17.

b Mosa. 3:16;

V&V 74:7.

c Mari. 10:13–16.

d DV iValavala Ca.

e 2 Nif. 2:25–27.

DV Lutu nei Atama

kei Ivi.

f iVakate. 17:10–11.

DV Veicilivi.

10a DV Saumi Taro.

sa dodonu me ra veivutuni ka papitaiso, ka vakayalomalumutaki ira me vakataki ira na ^bluvedra lalai, ka ra na qai vakabulai vata kei ira na luvedra lalai.

11 Ka sa sega ni gadrevi me ra veivutuni se papitaiso ko ira na ^aluvedra lalai. Raica sa yaga ga na papitaiso vei ira sa veivutuni me muri kina na ivunau me ^bbokoci kina na ivalavala ca.

12 Ia era sa bula vei Karisito ko ira na ^agone lalai mai na tauyavutaki ni vuravura; kevaka e sega, sa Kalou dau veitovaki na noda Kalou, ka sa Kalou dauveivukiyaki ka dau ^bvakarorogo ki na tamata; ni ra sa lewe vica mada na gone lalai era sa mate ka ra se sega ni papitaiso!

13 Ia kevaka sa sega ni rawa me ra vakabulai na gone lalai kevaka era sega ni papitaiso, ke ra sa lako yani ko ira oqo ki na dua na eli tawacava.

14 Raica au sa kaya vei iko, ko koya sa kaya ni sa kilikili me ra papitaiso na gone lalai, sa tiko ena loma ni ka gaga sara kei na ivesu ni caka cala; ni sa sega vua na ^avakabauta, na inuinui kei na loloma uasivi; ia kevaka sa mate ni sa tiko e lomana na vakasama oqori, ena lako sobu vakaidina ki eli.

15 Ni sa caka ca rerevaki me dua e nanuma ni na vakabula na Kalou e dua na gone lalai ena vuku ni papitaiso, ka rusa o koya ka dua baleta ni a sega ni papitaiso.

16 Ena ca ko ira sa vukica vakaoqo na sala ni Turaga, ni ra na rusa kevaka era sa sega ni veivutuni. Raica au sa vosa doudou ni sa tu vei au na ^akaukauwa mai vua na Kalou; ka' u sa sega ni rerevaka na ka e rawa ni cakava na tamata, ni sa ^bkauta tani na rere na ^cloloma e taucoko.

17 Ia au sa vakasinaiti ena ^aloloma uasivi sai koya na loloma tawa vakaiyalayala; o koya era sa tautauvata kecega kina vei au ko ira na gone; ka' u sa lomani ira na ^bgone lalai ena loloma e taucoko; ia era sa tautauvata kecega ka ra sa vakaivotavota kece ena veivakabulai.

18 Ni' u kila ni sa sega ni Kalou dau veitovaki na Kalou ka sega ni ka bula dauveivukiyaki; ia sa sega ni ^adauveivukiyaki tiko ga mai na ^bgauna tawamudu ki na gauna tawamudu.

19 Era sa sega ni rawa ni veivutuni ko ira na ^agone lalai; o koya sa rui caka ca vakarerevaki kina me da vakuwai ira mai na nona loloma cecere savasava na Kalou,

10b DV Gonelailai,
Gonelalai;
Yalomalumalumu,
Yalomalua.

11a DV Gonelailai,
Gonelalai;
Papitaiso—Veika e
gadrevi me rawa kina
na papitaiso.

b DV Vakabokoci ni

iValavala Ca.
12a V&V 29:46-47; 93:38.

b Efe. 6:9;
2 Nif. 26:33;
V&V 38:16.
14a 1 Kori. 13;
Ica 12:6;
Moro. 7:25-28;
10:20-23.

16a DV Dodonu.

b 1 Joni 4:18.

c DV Loloma.

17a DV Loloma Uasivi.

b Mosa. 3:16-19.

18a Alama 7:20;
Moma. 9:9.
DV Kalou, Lewe Tolu
Vakalou.

b Moro. 7:22.

19a Luke 18:15-17.

ni ra sa bula kecega vua ena vuku ni nona ^bloloma cecere.

20 Ia ko koya sa kaya ni sa kili-kili me ra papitaiso na gone lalai, sa cakitaka na yalo loloma i Karisito ka okata me ka wale na nona ^aveisorovaki kei na kaukauwa ni nona veisereki.

21 Ia ena ca vei ira sa vakaoqo ni sa rawa ni ra sotava na mate, ko ^aeli kei na ^bvakararawataki tawacava. Au sa vosataka vakadoudou sara; ni sa vakaroti au kina na Kalou. Mo rogoca na veivosa oqo ka muria, kevaka e sega, era na beitaki iko ena ^citikotiko ni veilewai i Karisito.

22 Raica era sa ^abula vei Karisito ko ira kecega na gone lalai, kei ira kece tale ga sa sega vei ira na lewa. Ni sa takavi ira kecega sa sega vei ira na ^blawana kaukauwa ni ^cveisereki; sa sega kina ni rawa ni veivutuni o koya sa sega ni cudruvi, se o koya sa sega ni lewai me cudruvi; ka sa sega ni dua na yaga ni papitaiso vei ira sa vakaoqo—

23 Ia sa ka vakalialia ena mata ni Kalou ka cakitaka na yalo loloma i Karisito kei na kaukauwa ni nona Yalo Tabu, ka sa vakararavi ki na ^aveicakacaka mate.

24 Raica, i na luvequ, sa sega ni dodonu me vakayacori na ka oqo; ni sa yaga ga na ^aveivutuni vei ira sa lewai me cudruvi ka ra sa voroka na lawa.

25 Ka sa ivua taumada ni ^aveivutuni na ^bpapitaiso; ka sa yaco na papitaiso ena vuku ni vakabauta me vakayacori kina na ivakaro; ka sa kauta mai na ^cvakabokoci ni ivalavala ca na vakayacori ni ivakaro;

26 Ka sa kauta mai na yalomalua kei na ^ayalo lokumi, na vakabokoci ni ivalavala ca; ia ena vuku ni yalomalua kei na yalo lokomi, sa veisiko mai kina na ^bYalo Tabu, na ^cDauveivakacegui a sa veivakasinaiti ena ^dinuini kei na ^eloloma e taucoko, na loloma ena tiko ga kei keda kevaka eda sa ^fgumatua ena ^gmasu me yacova na ivakatotioti, na gauna era na tiko vata kina kei na Kalou ko ira kecega na ^hyalododonu.

27 Raica, i na luvequ, au na volavola tale yani vei iko kevaka e berabera na neimami vala kei ira na Leimanaiti. Raica, na ^aviavialevu ni matanitu oqo se ko ira na Nifaiti, kevaka era na sega ni veivutuni, era na vakarusai.

28 Mo masulaki ira na luvequ,

19b DV Loloma Cecere.

20a DV Sorovaka, Veisorovaki; iTuvatuna ni Veivueti.

21a DV Eli.

b Jeko. 6:10; Mosa. 28:3; V&V 19:10–12.

c DV Jisu Karisito—Turaganilewa.

22a DV Vakabulai—Nodra vakabulai na gonelalai.

b Cakacaka 17:30;

V&V 76:71–72.

c DV Vueta, Vueti, Dauveivueti.

23a V&V 22:2.

24a DV Veivutuni.

25a DV Papitaiso—Veika e gadrevi me rawa kina na papitaiso.

b Mosese 6:58–60.

c V&V 76:52.

DV Vakabokoci ni iValavala Ca.

26a DV Yalomalualumu, Yalomalua.

b DV Yalo Tabu.

c DV Dauveivakacegui.

d DV iNuini.

e 1 Pita 1:22; 1 Nif. 11:22–25.

f DV Gumatua.

g DV Masu.

h DV Yalododonu.

27a V&V 38:39.

DV Qaciqacia.

me na yaco vei ira na veivutuni. Ia raica, au ririko de sa mudu na nona dau “vakauqeti ira tiko na Yalo; ka ra sa beca na kaukauwa kei na lewa mai vua na Kalou; ka ^bcakitaka na Yalo Tabu, ena iwase ni vanua oqo.

29 Ia i na luvequ, ni ra sa kila tu ka ra qai beca, era na mate vakaidina ka na vakayacori kina na parofisai era a vosataka na parofita kei na nona vosa sara ga na noda iVakabula.

30 Ia me yacova ni’u qai volavola tale yani vei iko, se ni daru sa sota tale, sa moce mada na luvequ. Emeni.

Na ikarua ni vola i Momani, vei Moronai na luvena.

Okati ena wase e 9.

WASE 9

Era sa ca ka lolovira vakayalo ko ira na Nifaiti kei ira na Leimanaiti—Era sa veivakararawataki ka veilabalabati—Sa masulaka ko Momani me sobuti Moronai na loloma soli wale kei na vinaka me sega ni mudu. Rauta na 401 S.K.

NA luvequ lomani, au sa volavola tale yani vei iko mo kila kina ni’u se bula tiko; ia sa vakamosi yalo ga na veika au vola.

2 Raica, au a vala vakaukauwa sara kei ira na Leimanaiti, ka

keimami a sega ni qaqa kina; ka sa bale mate ena iseileiwau ko Akenitusi, ka vakakina ko Luramu kei Emironi; io, ka keimami a vakayalia e vuqa vei ira na neimami tamata qaqa.

3 Ia oqo raica, i na luvequ au sa ririko de ra na vakarusai ira na tamata oqo ko ira na Leimanaiti; ni ra sa sega ni veivutuni ka sa vakauqeti ira tiko ga ko Setani me ra veicudruvi vakaira.

4 Raica, au sa tiko ga vei ira; ia ni’u sa vosataka “vakadodonu na vosa ni Kalou, era sa yalokatakata ka cudruvi au; ia ni’u sa vosa vakamalua vei ira, era sa qai yalo kaukauwa ga; ia au sa ririko de sa mudu na nona dau ^bvakauqeti ira tiko na Yalo ni Turaga.

5 Ni sa rui kaukauwa sara na nodra cudru ka vaka vei au ni ra sa sega ni rerevaka na mate; era sa sega ni veilomani, ka ra sa ^agadrevata tiko ga na vakadave dra kei na veisausaumitaka na ca.

6 Ia oqo i na luvequ lomani, e dina ga era sa yalokaukauwa, ia me daru cakacaka ga ^avagumatua, ni, kevaka me daru na tinia na ^bcakacaka oqo e daru na cudruvi; ni sa tu e dua na cakacaka me daru vakayacora ena vale qele oqo, me daru vorata kina na meca ni ivalavala dodonu kecega ka rawata na vakacegu ni yaloda ena matanitu ni Kalou.

7 Ia oqo me’u tukuna mada na veika rarawa sa yaco vei ira na

28a Moma. 5:16.

b Alama 39:6.

DV iValavala Ca e Sega ni Vosoti Rawa.

9 4a 2 Nif. 1:26–27;

V&V 121:41–43.

b V&V 1:33.

5a Moma. 4:11–12.

6a DV Gumatua.

b Jeko. 1:19;

Inosi 1:20.

DV iTavi.

tamata oqo. Me vaka na veika sa tukuna vei au ko Amoroni, raica sa lewe vuqa era sa kauta vakavesu ko ira na Leimanaiti mai na vale cecere ko Serisa; io ko ira na tagane, na yalewa kei na gone.

8 Ka ra sa vakamatei ira na watidra kei na tamadra na yalewa kei na gone; ka ra sa vakani ira na yalewa ena lewedra na watidra, kei ira na gone ena lewedra na tamadra; ka ra sa solia ga vakalailai sara vei ira na wai.

9 E dina ga sa vakasisila vakalevu na ka era sa kitaka na Leimanaiti, sa sega ni sivia na kena era kitaka na wekada mai Morianitumu. Raica, era sa kauta vakavesu e vuqa na luvedra gone yalewa na Leimanaiti; ia ni sa oti na nodra kauta tani mai vei ira na ka sa vakamareqeti ka talei dua-dua mai na veika kecega, sai koya na “savasava kei na ^bvinaka—

10 Ia ni ra sa vakayacora oti na ka oqo, era sa vakarawataki ira ena i valavala vakaloloma sara me yacova ni ra sa mate; ni oti oqo e ra sa kania na lewedra me vakataki ira na manumanu kila, ena vuku ni kaukauwa ni lomadra; era sa kitaka oqo me ivakatakilakila ni nodra yaloqaqa.

11 Oi na luvequ lomani, e rawa vakaevei ni dua na matatamata vakaoqo me ra se sega tu ni vakararamataki—

12 (Ka se qai oti ga yani oqo e vica na yabaki, ni ra a se tamata itovo vinaka ka taleitaki)

13 Ia na luvequ, e rawa vakaevei ni dua na mata tamata vakaoqo, me ra sa dau taleitaka vakalevu tu ga na i tovo vakasisila—

14 E rawa vakaevei me da namaka ni na “tarova na ligana na Kalou me tauca na nona lewa vei keda?

15 Raica sa tagi na yaloqu: Ena ca vei ira na tamata oqo. Mo ni vakatauca mai na nomuni lewa na Kalou, ka ubia na nodra ivalavala ca, na nodra caka cala kei na nodra itovo vakasisila mai na matamuni!

16 Ia na luvequ, era sa lewe vuqa na “yada kei na nodra gone yalewa era sa tiko mai Serisa; ia na ivakarau kakana kece era a vakavoca tu na Leimanaiti, era sa kauta na mataivalu i Senifai ka ra biuti ira tu me ra vaqara kakana; ka sa vuqa na kena marama era sa malumalumu e gaunisala ka mate sara.

17 Ka sa malumalumu na mataivalu e tiko vata kei au; ka sa tiko ena keimami maliwa kei na koro ko Serisa na nodra mataivalu na Leimanaiti; ia ko ira kece sa droki na mataivalu i “Eroni, era sa sotava na nodra ivakarau kaukauwa rerevaki.

18 O na nodra itutu lolovira na noqu tamata! Sa sega vei ira na ivakarau kei na loloma cecere. Raica au sa tamata ga ka sa tu vei au na kaukauwa ga vakatamata; ka sa sega ni rawa me’u vakasaurarataki ira me ra muria na noqu ivakaro.

9a DV Bula Savasava.
b DV iValavala Savasava.

14a Alama 10:23.
16a DV Yada.

17a Moma. 2:9.

19 Ka ra sa kaukauwa vakalevu ena veika tawakilikili; era sa tautauvata kece ena ivakarau kaukauwa ka ra sega ni vakavoca e dua, na qase se na gone; ka ra sa taleitaka na veika kece ka vakavo ga na ka e vinaka; ka sa sivia na ka kecega na rarawa era sotava na noda yalewa kei ira na noda gone ena dela ni vanua tucoko oqo; io, sa sega ni tukuna rawa na yame, ka sega tale ga ni rawa ni volai.

20 Ia oqo i na luvequ, sa rauta mada na noqu tukuna na italanoa rerevaki oqo. Raica, ko sa kila na nodra caka ca na tamata oqo; ko sa kila ni sa sega na nodra ivakavuvuli, ka ra sa sega ni kilai yalodra; ka sa “uasivita na nodra caka ca na Leimanaiti na nodra caka ca.

21 Raica i na luvequ, au sa sega ni rawa ni masulaki ira vua na Kalou de na qai yaviti au mai.

22 Ia raica i na luvequ, au sa masulaki iko vua na Kalou ka vakararavi vei Karisito ni ko na vakabulai; ka’u sa masu vua na Kalou me “maroroya na nomu bula, mo raica ni ra sa lesu tale vua na nona tamata, se ni ra sa vakarusai sara; ni’u sa kila ni ra na mate vakaidina ka vakavo kevaka era sa ^bveivutuni ka lesu tale vua.

23 Ka kevaka era na mate ena vakataki ira na Jeretai, baleta ni sa rui “gadreva vakaidina na

yalodra na vakadave dra kei na ^bveisausaumitaka na ca.

24 Ka kevaka era na mate, eda kila ni vuqa vei ira na wekada era sa “toki oti yani vei ira na Leimanaiti, ka na vuqa tale era na qai toki yani vei ira; o koya mo vola kina e vica na ka, kevaka ko na vakavotaki ka’u na mate ka sega ni raici iko; ia au nuitaka ni’u na raici iko ena dua na gauna wale ga oqo me’u na ^bsolia vei iko na ivolatukutuku tabu ka tiko oqo vei au.

25 I na luvequ, mo yalodina vei Karisito; ka me kakua mada ni vakararawataki iko na veika au sa vola, me bikai iko sobu ki na mate; ia me laveti iko cake mada ko Karisito, ka mo nanuma tiko ga na nona “vakararawataki kei na nona mate, na nona vakaraitaki koya vei ira na noda qase, na nona loloma cecere, na nona vosota vakadede kei na inuinui ni nona lagilagi kei na ^bbula tawamudu, me tiko ena nomu ^cvaka-sama me sega ni mudu.

26 Ka me tiko ga kei iko na loloma soli wale ni Kalou ko Tamada sa tiko mai lomalagi, kei na loloma i Jisu Karisito na noda Turaga sa tiko ena ^aliga imatau i koya sa kaukauwa, me yacova sara ni sa vakamalumalumutaka vei koya na ka kecega, ka tiko ga kei iko me sega ni mudu. Emeni.

20a Ila. 6:34–35.

22a Moma. 8:3.

b Mala. 3:7;

Ila. 13:11;

3 Nif. 10:6; 24:7.

23a Moma. 4:11–12.

b Ica 15:15–31.

24a Alama 45:14.

b Moma. 6:6.

25a DV Sorovaka,

Veisorovaki.

b DV Bula Tawamudu.

c DV Vakasama.

26a Luke 22:69;

Cakacaka 7:55–56;

Mosa. 5:9;

Alama 28:12.

WASE 10

Sa rawa na ivakadinadina ni iVola i Momani ena kaukauwa ni Yalo Tabu—E dau soli na isolisoli ni Yalo ki vei ira na yalodina—Ena dau salavata tikoga e veigauna na vakabauta kei na veisolisoli vakayalo—Era sa vosa mai na kuvu ni soso na vosa i Moronai—Lako mai vei Karisito, ka mai vakataucokotaki Vua, ka vakatabuya na yalomudou. Rauta na 421 S.K.

Oqo koi au ko Moronai; au sa vola na veika e vinaka vei au; ka’u sa volavola kina vei ira na wekaqu na ^aLeimanaiti; ka’u gadreva me ra kila ni sa oti yani e va na drau ruasagavulu na yabaki mai na gauna a vakaraitaki kina na ivakatakilakila ni nona lako mai na Karisito.

2 Ka’u sa na tukuna mada vei kemudou na noqu vosa itatau ka’u na qai ^adregata na ivolatu-kutuku oqo.

3 Raica, au sa vakamasuti kemudou ni ena gauna dou sa wilika kina na veika oqo, kevaka sa lewa yalomatua ni Kalou mo dou wilika, dou na wilika ka kila kina na nona loloma na Turaga vei ira na luve ni tamata, mai na buli nei Atama ka yacova sara mai na gauna dou sa na taura kina na

itukutuku oqo, ka ^avakananuma sara e ^blomamudou.

4 Ia ni dou sa ciqoma na veika oqo, au gadreva me’u vakamasuti kemudou, mo dou ^akerea vua na Kalou, na Tamada Tawamudu, ena yaca i Karisito, kevaka era ^bsega ni dina na veika oqo; ia kevaka dou sa kerea ena ^cyalodina, ena ^dlomamudou tau-coko, ka ^evakabauta na Karisito, ena ^fvakatakila vei kemudou ko koya ena kaukauwa ni Yalo Tabu ni sa ^gdina.

5 Ia ena kaukauwa ni Yalo Tabu dou na ^akila kina na ^bdina ni veika kecega.

6 Ia na ka kecega sa vinaka, sa dodonu ka dina; o koya sa sega kina ni dua na ka e vinaka me cakitaki Karisito, ia era sa vakadinadinataki koya ga.

7 Ka dou na kila ni sai koya, ena kaukauwa ni Yalo Tabu; o koya au gadreva kina me’u vakamasuti kemudou mo dou kakua ni cakitaka na kaukauwa ni Kalou; ni sa cakacaka ena kaukauwa ^ame vaka na nodra vakabauta, na luve ni tamata ka sa tautauvata tu ga edaidai, ni mataka, ka sega ni mudu.

8 Au sa vakamasuti kemudou tale na wekaqu, mo dou kakua ni cakitaka na ^aisolisoli ni Kalou, ni sa vuqa sara; ka ra sa lako kecega

10 1a V&V 10:48.

2a Moma. 8:4, 13–14.
DV iVolanikalou—
Na ivolanikalou sa
parofisaitaki ni na
yaco mai.

3a iVaka. 11:18–19.

DV Vakananuma.

b iVaka. 6:6–7.

4a DV Masu.

b 1 Nif. 13:39; 14:30;

Mosa. 1:6;

Ica 4:10–11; 5:3.

c DV Dina.

d Jeme. 1:5–7;

Moro. 7:9.

e DV Vakabauta.

f DV iVakatakila.

g DV Dina.

5a V&V 35:19.

DV Kila na Duidui,

iSolisoli ni;

iVakadinadina.

b Joni 8:32.

7a 1 Nif. 10:17–19.

8a DV iSolisoli Eso ni Yalo.

mai vua na Kalou. Sa ^bduidui na sala era soli kina na isolisoli oqo; ia sa duabauga na Kalou sa cacakataka tiko na ka kece ena ka kecega; ka ra sa soli vei ira na tamata mai na veivakatakilai ni Yalo ni Kalou, me yaga vei ira.

9 Raica sa soli vua e ^adua mai vua na Yalo ni Kalou, me ^bvakata-vuvulitaka na vosa ni yalomatua;

10 Ki vua e dua tale me vakata-vuvulitaka na vosa ni kila ka, mai vua tale ga na Yalo;

11 Ki vua tale e dua na ^avakabauta levu sara; vua tale e dua na isolisoli me ^bveivakabulai, mai vua tale ga na Yalo;

12 Ki vua tale e dua, me cakava na ^acaka mana lelevu;

13 Ki vua tale e dua, me parofisai me baleta na ka kecega;

14 Ki vua tale e dua, me raici ira na agilosi kei ira na yalo dauveiqaravi;

15 Ki vua tale e dua, na veima-taqali vosa kecega;

16 Ki vua tale e dua, me vakadewataka na vosa kei na ^aveivosa tani e so.

17 Ia na veisolisoli kecega oqo sa mai vua na Yalo i Karisito; ka sa soli vei ira na tamata e vuqa me vaka sa lewa ko koya.

18 Ka'ū gadreva me'ū vakamasuti kemudou na wekaqu lomani, mo dou nanuma ni ka ^akecega sa vinaka sa mai vei Karisito.

19 Ka'ū sa gadreva me'ū vakamasuti kemudou na wekaqu lomani, mo dou nanuma ni sai ^akoyakoya tiko ga na Kalou e nana, ena siga edaidai, ka sega ni mudu, ia na isolisoli kecega ka'ū sa tukuna oqo, ka sa isolisoli vakayalo, era na tudei tu ka sega ni kau tani me vaka sa tudei ko vuravura, ia kevaka era sa mudu, sa vu ga mai na nodra ^btawavakabauta na luve ni tamata.

20 O koya sa dodonu kina me tu na ^avakabauta; ia kevaka sa tu na vakabauta, sa kilikili tale ga me tu na inuini; ia ni sa tu na inuini, sa kilikili tale ga me tu na loloma uasivi.

21 Ia kevaka sa sega vei kemudou na ^aloloma uasivi, dou na sega ni rawa ni vakabulai ena matanitu ni Kalou; dou na sega tale ga ni rawa ni vakabulai ena matanitu ni Kalou kevaka sa sega vei kemudou na vakabauta; ena sega tale ga ni rawa kevaka sa sega vei kemudou na inuini.

22 Ka kevaka sa sega vei kemudou na inuini sa dodonu mo dou sa qai vakaloloma sara; ni sa yaco na vakaloloma ena vuku ni caka cala.

23 Ni a kaya vakaidina ko Karisito vei ira na noda qase: ^aKevaka sa tu vei kemudou na vakabauta, dou sa rawa ni kitaka na ka kecega ena vukuqu.

8b V&V 46:15.

9a 1 Kori. 12:8–11;

V&V 46:8–29.

b V&V 88:77–79, 118.

11a DV Vakabauta.

b DV Vakabula,

Veivakabulai.

12a DV Cakacaka Mana.

16a DV iSolisoli ni Vosataka na Vosa Tani.

18a Jeme. 1:17.

19a Ipe. 13:8.

b Moro. 7:37.

20a Ica 12:3–37.

21a 1 Kori. 13;

Moro. 7:1, 42–48.

DV Loloma Uasivi.

23a Moro. 7:33.

24 Ia oqo me'u vosa mada ki na iyalayala kece kei vuravura—ni kevaka ena yaco mai na siga ka na kau tani kina na kaukauwa kei na veisolisoli ni Kalou ena kemudou maliwa, ena ^abaleta ga na ^btawavakabauta.

25 Ka na ca vei ira na luve ni tamata kevaka sa yaco na ka oqo; ia ena ^asega e dua ena kemudou maliwa ena kitaka na ka vinaka, io sa sega sara e dua. Ni kevaka e dua vei kemudou sa kitaka na ka vinaka, sa rawata ga ena kaukauwa kei na isolisoli ni Kalou.

26 Ka na ca vei ira sa kauta tani na veika oqo ka qai mate, ni ra sa ^amate ena nodra ^bivalavala ca, ka ra na sega ni vakabulai ena matanitu ni Kalou; ka'u sa sega ni lasu; ni'u sa tukuna me vaka na vosa i Karisito.

27 Ka'u sa vakamasuti kemudou mo dou nanuma na veika oqo; ni na yaco kusarawa mai na gauna dou na qai kila kina ni'u sa sega ni lasu, edatou na veirai kina ena itikotiko ni veilewai ni Kalou; ia ena qai kaya vei kemudou na Turaga na Kalou: Au a sega beka ni tukuna vei kemudou na noqu ^avosa, ka a vola na tamata oqo, me vaka e dua sa ^bvosa mai vei ira na sa

mate, me vaka e dua sa vosa mai na ^ckuvu-ni-soso?

28 Au sa tukuna na veika oqo me vaka sa parofisaitaki tu. Ka raica, era sa vosa kecega ni Kalou tawavakaiyalayala; ka na ^avaka-siusiu yani na nona vosa mai na itabatamata ki na itabatamata.

29 Ka na vakaraitaka vei kemudou na Kalou ni sa dina na ka au sa vola.

30 Ka'u sa vakamasuti kemudou tale, mo dou ^alako mai vei Karisito, ka taura matua na isolisoli vinaka kecega, ka ^bkakua sara ni tara na isolisoli ca, se na ka sa tawasavasava.

31 Mo ^ayadra mai Jerusalem, tucake mai na kuvu-ni-soso; io, mo tokara na nomu isulu vakaiukuuku ko iko na gone yalewa ni ^bSaioni; ka mo ^cvakaukauwataka na nomu ^diteki ka vakalevutaka na nomu iyalayala me sega ni mudu, mo ^ekakua kina ni vakasesei tale, me vakayacori kina na veiyalayalati ka cakava na Tamada Tawamudu vei kemudou, na mataqali i Isireli.

32 Io, dou ^alako mai vei Karisito, ka mo dou ^bvakataucokotaki vua, ka vakuwai kemudou mai na veika kecega sa sega ni vakalou, ka kevaka dou sa vakuwai

24a Moro. 7:37.

b DV Tawavakabauta.

25a vjs Same 14:1–7

(Ai Kuri);

Roma 3:10–12.

26a Isi. 18:26–27;

1 Nif. 15:32–33;

Mosa. 15:26.

b Joni 8:21.

27a 2 Nif. 33:10–11.

b 2 Nif. 3:19–20; 27:13;
33:13;

Moma. 9:30.

c Ais. 29:4.

28a 2 Nif. 29:2.

30a 1 Nif. 6:4;

Moma. 9:27;

Ica 5:5.

b Alama 5:57.

31a Ais. 52:1–2.

b DV Saioni.

c Ais. 54:2.

d DV iTeki.

e Ica 13:8.

32a Maci. 11:28;

2 Nif. 26:33; Jeko. 1:7;

Oma. 1:26.

b Maci. 5:48;

3 Nif. 12:48.

DV Vinaka Sara.

kemudou mai na veika kecega sa sega ni vakalou ka ^clomana na Kalou ena nomudou igu, vakasama, kei na nomudou kaukauwa kecega, sa na qai rauti kemudou na nona loloma soli wale, ia na nona loloma soli wale dou sa vakataucokotaki kina ena vukui Karisito; ka kevaka dou sa vakataucokotaki ena ^dloloma soli wale ni Kalou ena vuku i Karisito, dou na sega sara ni rawa ni cakitaka na kaukauwa ni Kalou.

33 Ka kevaka dou sa vakataucokotaki ena loloma soli wale ni Kalou ena vuku i Karisito, ka sega ni cakitaka na nona kaukauwa, dou sa qai ^avakatabui vei Karisito

ena loloma soli wale ni Kalou ena kena a dave na ^bdra i Karisito me vaka na veiyalayalati i Tamada, me ^ebokoci kina na nomudou ivavala ca ka me yaco kina mo dou ^dtabu ka savasava sara.

34 Ia oqo au sa vakamoce vei kemudou taucoko. Sa voleka me'u lako ka ^avakacegu ena ^bparataisi ni Kalou, me yacova ni rau sa ^ccokoti vata tale na ^dyaloqu kei na yagoqu, ka'u na qai kau ^ecake ena lagilagi, ka veirai kei kemudou ena ^fitikotiko talei ni veilewai cecere i ^gJiova, na nodra ^hTuraganilewa Tawamudu na bula kei ira na mate. Emeni.

32c V&V 4:2; 59:5–6.

d 2 Nif. 25:23.

33a DV Vakatabui, Lawa ni Vakatabu.

b DV Sorovaka, Veisorovaki.

c DV Vakabokoci ni iValavala Ca.

d DV iValavala Tabu.

34a DV Vakacegu.

b DV Parataisi.

c DV Tucake Tale.

d DV Yalo.

e 1 Cesa. 4:17.

f Jeko. 6:13.

g DV Jiova.

h DV Jisu Karisito—Turaganilewa.

SA MAI CAVA

AI KURI

IDUSIDUSI KI NA IVOLANIKALOU

ITUKUTUKU NI VEIGAUNA

VEIWEKANI NI KOSIPELI

NA IDUSIDUSI KI NA IVOLANIKALOU

Na iDusidusi ki na iVolanikalou e vakamacalataka na ivunau digitaki, ivakavu-vuli, na tamata, kei na veivanua e kunei ena iVolatabu, na iVola i Momani, na Vunau kei na Veiyalayalati, kei na Mataniciva Talei. E vakarautaka talega na idusidusi vakaivolanikalou bibi me da vulica me baleta na veilutaga yadua. Na iDusidusi oqo e rawa ni vukei iko ena nomu vulica taudua kei na nomu vulica vakamatavuvale na ivolanikalou. Ena rawa ni vukea na nomu sauma na taro me baleta na kosipeli, vulica na iulutaga eso ena ivolanikalou, vakarautaka na vosa kei na lesoni, ka vakalevutaka na nomu kila ka, kei na nomu ivakadinadina ni kosipeli.

Na daikaramu eso qo e vakamacalataka e dua na vosavakacurumi ena iDusidusi ki na iVolanikalou:

Na iulutaga e matanivola katabuto.

Vuravura. *Raica talega na Bula Vakayago; Buli, iBulibuli; Pepeli, Pabiloni*

Ena so na gauna ena tu ena so tale na iulutaga ena idusidusi na itukutuku e veiwekani ki na ulutaga o vulica tiko. Na vosa kala na *Raica talega* ena kauti iko ki na ulutaga veiwekani oqo.

E toka e dua na ivakamacala ena veilutaga.

Na vuravura eda bula tiko kina, ka a bulia na Kalou mai vei Jisu Karisito me vakayagataka na tamata ena nona gauna ni bula vakatovotovo oqo. Na vanua me yacova sai koya na bula vakalagilagi kei na vakacerereci (V&V 77:1-2; 130:8-9). Ena yaco na vuravura me nodra ivotavota tawamudu o ira sa kilikili kaya kei na nodra bula na lagilagi vakasilesitieli (V&V 88:14-26). Era na marautaka na nodrau iserau na Tamana kei na Luvena (V&V 76:62).

Na idusidusi vakaivolanikalou ena vukei iko mo kila na ivolanikalou sa kovuti koto.

Eso na iulutaga e tiko eso na kena vosa lalai e rukuna. Oqo era matanivola kala.

Buli me baleta na Tamata: Sa solia na Kalou vua na tamata me lewa na vuravura, **iVakate.** 1:28 (Mosese 2:28). Sa nei Jiova na vuravura, **L.Y** 9:29 (Same 24:1). Sa solia na vuravura ko Jiova me nodra na luvu ni tamata, **Same** 115:16. Au a buli vuvura ka bulia talega na tamata e tiko kina, **Ais.** 45:12.

Na idusidusi vakaivolanikalou yadua ena muria yani e dua na vosacavuti lekaleka mai na ivolanikalou se na ivakaleka ni ivolanikalou.

Na kena idusidusi vakaivolanikalou veiwekani era sa kovuti toka.

Ena kaukauwa ni nona vosa sa bula kina na tamata ena delai vuravura, **Jeko.** 4:9.

Ena soli na vuravura vei ira era sa taura na Yalo Tabu me nodra idusidusi, **V&V** 45:56-58 (V&V 103:7). O ira era sa talairawarawa ki na kosipeli era na saumi ena veika vivinaka ni vuravura, **V&V** 59:3.

Ena so na gauna ena sega ni tiko ena ulutaga o vakasaqaraqara kina na itukutuku me baleta e dua na ka. Na vosa kala *Raica* ena kauti iko ki na ulutaga e tiko kina na itukutuku.

Watina Tagane. *Raica na Matavuvale; Vakamau, Vakamautaka*

Na vosa kala *Raica* (se *Raica talega*) ka muria na itoqa oqo e tukuna vei iko ni itukutuku oqori ena vosavakacurumi lailai ("Na mataqali i Isireli e tinikarua") ena ulutaga levu ("Isireli").

Yavusa e Tinikarua i Isireli. *Raica na Isireli—Na mataqali i Isireli e tinikarua*

Adriu

Adriu

Ena Veiyalayalati Vou, e taci Saimoni Pita ka dua vei ira na Tinikarua na iApositolo a kaciva ko Jisu ena Nona gauna ni veiqaravi e vuravura (Maci. 4:18–19; Mari. 1:16–18, 29).

Agilosu

E rua na mataqali ka bula mai lomalagi era vakatokai me agilosu: o ira na yalo kei ira era taukena na yago vakalewe kei na sui. Na agilosu e yalo, e se bera ni taukena e dua na yago vakalewe kei na sui, se era yalo ka ra a taukena tu e dua na yago mate, ia era sa waraka tiko na tucake tale mai na mate. O ira na agilosu era vakayago sui kei na lewe era sa vakaturi cake mai na mate se era sa vakamataliataki.

E vuqa na tikina dusimaki ena ivolanikalou ena cakacaka ni agilosu. Ena so na gauna era dau vosa na agilosu me vaka na domo ni kurukuru ni ra tukuna mai na itukutuku ni Kalou (Mosa. 27:11–16). E rawa talega ni ra vakatokai me ra agilosu ko ira na tamata vakayago buladodonu (VJS, iVakate. 19:15 [Ai Kuri]). Eso na agilosu era veiqaravi wavokita tu na nona itikotiko vakatui na Kalou mai lomalagi (Alama 36:22).

E vosa talega na ivolanikalou me balesi ira na agilosu ni tevoro. Sai ira oqo na yalo era a muri Lusefa ka ra qai vakasavi tani mai na iserani ni Kalou ena bula taumada ka debelaki sobu mai ki vuravura (iVakata. 12:1–9; 2 Nif. 9:9, 16; V&V 29:36–37).

A raici ira na agilosu ni Kalou ko Jekope ni ra cabe cake ka siro sobu, **iVakate**. 28:12. Era sota vata kei Jekope na agilosu ni Kalou, **iVakate**. 32:1–2. Erau veirai ena matana votu ko Kitioni kei na dua na agilosu, **Dauvei**. 6:22. A dodoka na ligana vei Jerusalem e dua na agilosu me vakarusa, **2 Samu**. 24:16. A tarai Ilaija e dua na agilosu ka kaya vua, Mo duri cake; mo kana, **1 Tui** 19:5–7. E raici Keperieli na agilosu ena raivotu ko Taniela, **Tani**. 8:15–16. A vukei Taniela, na agilosu ko Maikeli, **Tani**. 10:13.

A talai mai vua na Kalou na agilosu ko Keperieli, **Luke** 1:19, 26–27. Era na tu vakawawa ena sinucodo me yacova na gauna ni veilewai ko ira na agilosu ni tevoro, **Juta** 1:6 (2 Pita 2:4).

Era raici ira na agilosu ko ira na tamata ni ra sa siro sobu mai lomalagi, **3 Nif**. 17:24. A vola o Moronai na veika e baleta na nodra veiqaravi na agilosu, **Moro**. 7:25–32.

E tu ena Matabete i Eroni na idola ni nodra veiqaravi na agilosu, **V&V** 13. Era a veiqaravi vaka-agilosu vei Josefa Simici ko Moronai, Joni na Dauveipapitaistaki, Pita, Jemesa, Joni, Mosese, Ilaija, kei Iliesa, **V&V** 27:5–12. Dou sa sega ni tu rawa e matadra na agilosu dauveiqaravi, **V&V** 67:13. Ko Maikeli na agilosu liu, sai Atama, **V&V** 107:54. O ira na agilosu era tamata sa vakaturi cake tale mai na mate, ka tiko na yagodra vakalewe kei na sui, **V&V** 129. Sa sega na agilosu tani sa veiqaravi ena vuravura oqo, ko ira ga sa lesi kina, **V&V** 130:5. Na tamata e sega ni muria na lawa ni Kalou ni vakamau tawamudu era na sega ni vakamau ka sega talega ni soli yani me ra vakamau ia era sa lesi me agilosu mai lomalagi, **V&V** 132:16–17.

Agilosu Dauveiqaravi. *Raica na Agilosu*

Agilosu Liu. *Raica talega na Atama; Maikeli*

O Atama se o Maikeli, sai koya na agilosu liu se agilosu turaga.

Ni na lako sobu mai lomalagi ko koya na Turaga ena kaila, kei na domo ni agilosu turaga, **1 Cesa**. 4:16. Ko Maikeli na agilosu ka uasivi, **Juta** 1:9 (V&V 29:26; 88:112; 128:20–21).

Ai Vakaro Raraba 1. *Raica talega na iBole; Uturavu, Wilivote; Vakamau, Vakamautaka—Vakamau vakalevu*

Tabaki ena iotioti ni veidraunipepa ni Vunau kei na Veiyalayalati, na imatai ni iwase ni iVakaro Raraba 1 ka kilai talega me iBole. A solia o Peresitedi Wilivote Uturavu ka vakaraitaki vei ira na lewe

ni Lotu ena dua na koniferedi raraba ena ika 6 ni Okotova 1890. Me tekivu mai na 1862, ena vica na lawa ena loma ni rua-sagavulu kalima na yabaki ka tarava a vakatarai kina vakalawa na vakamau vakalevu mai Amerika. A vakaraitaka ena raivotu vei Wilivote Uturavu na Turaga na veika e rawa ni yaco kevaka era na sega ni tarova na Yalododonu na vakamau vakalevu. Sa qai kacivaki kina mai na iBole ni sa sega tale ni vakayacori na vakamau vakalevu.

Ai Vakaro Raraba 2. Raica talega na Kimiboli, Sivenisa W.; Matabete

E dua na itukutuku vakaiyunau me baleta o cei e dodonu me taura na matabete ni Kalou, sa mai tabaki oqo ena iotioti ni veidraunipepa ni Vunau kei na Veiyalayalati. Ena itekivu ni June 1978, a vakatakila kina vei Peresitedi Sivenisa W. Kimiboli na Turaga ni sa dodonu me soli na matabete vei ira kece na tagane bula kilikili ena Lotu. Oqori sa mai vakarautaki kina na matabete me ra rawata o ira kece na tagane bula kilikili kei na veivakalougatataki ni valletabu vei ira kece na lewenilotu bula kilikili, veitalia na matatamata era lewena se na roka ni kuli ni yagodra. Ena ika 30 ni Sepiteba 1978, a vakaraitaki kina ki na koniferedi raraba ni Lotu na itukutuku ka ra vakadonuya kece.

Aidi, Osoni

E dua na lewe ni imatai ni Kuoramu ni iApositolo Le Tinikarua a kacivi ena itabagauna oqo (V&V 68:1-3; 75:13; 102:3; 124:128-129). A qarava e levu sara na itavi ena Lotu, ka okati kina na vakatabui ni Vanua Tabu ena 1841 me baleta na nodra lesu mai na Jiu.

Aisake. Raica talega na Eparaama— Na kawa i Eparaama

E dua na peteriaki ena Veiyalayalati Makawa. Na nona sucu mai vei rau ko Eparaama kei Sera ni rau sa qase sara e dua na cakamana (iVakate. 15:4-6; 17:15-21; 21:1-8). Na nona lomasoli ko Eparaama me vakacabori Aisake e tautauvata

kei na Kalou kei na Luvena e Le Duabau Ga (Jekope 4:5). O Aisake e vakaiivotavota ki na veiyalayalati vaka-Eparaama (iVakate. 21:9-12; 1 Nif. 17:40; V&V 27:10).

A sucu ko Aisake, **iVakate**. 21:1-7. Me na vakacabori ena ulunivanua ko Moraia, **iVakate**. 22:1-19 (V&V 101:4). A vakawati, **iVakate**. 24. Qaravi ira na luvena tagane, **iVakate**. 27:1-28:9.

A vakacerecerei vata kei Eparaama kei Jekope, **V&V** 132:37 (Maci. 8:11).

Aisea

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a parofisaitaka mai na 740-701 B.K. Ni nona daunivakasala liu tu na Tui ko Esekaia, e dau veivakauqeti vakalevu ena veika vakalotu kei na politiki ko Aisea.

Sa dau cavuta vakalevu cake na vosa nei Aisea mai vei ira na veiparofita kecega ko Jisu. Sa dau cavuti vakalevu talega mai vei Pita, Joni kei Paula ena Veiyalayalati Vou. Na iVola i Momani kei na Vunau kei na Veiyalayalati era tu kina e vuqa sara na vosa cavuti mai vei Aisea ni vakatauvatani kei ira na parofita kecega ka vakarautaki talega kina e vuqa sara na veivuke ena kena vakadewataki na Aisea. A vakavulici ira na nona tamata ko Nifai mai na volavola nei Aisea (2 Nif. 12-24; Ais. 2-14). A tukuna vei ira na Nifaiti na Turaga ni sa "ka bibi vakaidina na vosa i Aisea" ka ni na vakayacori na veika kecega sa parofisaitaka ko Aisea (3 Nif. 23:1-3).

Na ivola i Aisea: E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa. E vuqa na parofisai i Aisea e baleta na nona lako mai na Dauveivueti, ena Nona veiqaravi e vuravura (Ais. 9:6) ka vakakina ni Tui Cecere ena iotioti ni gauna (Ais. 63). A parofisaitaka talega e vuqa na ka me baleta na nodra veigauna e muri na Isireli.

Na wase e 1 e ivakamacala ni vo ni ivola. Na Aisea 7:14; 9:6-7; 11:1-5; 53; kei na 61:1-3 era iyaloalo ni nona veiqaravi na iVakabula. Na wase 2, 11, 12, kei na 35 e baleta na veika ena yaco ena veigauna e muri, ni sa vakalesui mai na

Akaripa

kosipeli, ka vakasoqoni vata ko Isireli, ka ra seraka mai na veivanua dravuisiga me vaka na rosi. Na wase 29 e koto kina e dua na parofisai me baleta na kena lako mai na iVola i Momani (2 Nif. 27). Na wase 40–46 e tukuni kina na nona qaqa ko Jiova me vaka ni Kalou dina mai vei ira na nodra kalou matakau na dau qaravi kalou lasu. Na vo ni wase, mai na 47–66, e baleta na veika e yaco ena iotioti ni veivakalesui mai me baleti ira na Isireli kei na tauyavutaki kei Saioni, kei na nona mai tiko vata kei ira na Nona tamata na Turaga.

Akaripa. *Raica talega na Paula*

Ena Veiyalayalati Vou, na luvei Eroti Akaripa I ka taci Perinaise kei Durusila. A tui Kalasi, e Lapanoni. A vakarorogo vua na iApositolo ko Paula ka voleka sara ni veisau me lotu Vakarisito (Cakacaka 25–26; JS—AT 1:24).

Akeai

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a parofisaitaka ena rauta na 520 B.K. e Jerusalem, ni se qai oti sara ga na nodra lesu mai ena nodra a tiko vakabobula mai Pabiloni na Jiu (Ese. 5:1; 6:14). A vosa me baleta na kena tara tale na valetabu ni Turaga e Jerusalem ka vosataki ira kina na tamata baleta ni se bera ni vakaoti. A vola talega me baleta na valetabu ni yabaki udolu kei na nona veiliutaki na iVakabula.

Na ivola i Akeai: Ena wase 1 a vosataki ira na tamata ni Turaga ni ra sa tiko ena nodra vale sa tara tu vakaoti ka se bera tu ga ni tara na valetabu. Ena wase 2 e tukuni kina na parofisai i Akeai ni na solia na Turaga na vakacegu ena Nona valetabu.

Akoca

E dua na Nifaiti dau ta waqa ena iVola i Momani (Alama 63:5–7).

Alama Levu

E dua na parofita ni Nifaiti ena iVola i Momani ka a tauyavutaka na Lotu ena gauna i Noa na Tui dau caka ca.

A dua vei ira na bete i Noa na Tui dau caka ca ka kawa i Nifai, **Mosa.** 17:1–2. Ni oti na nona rogoci Apinatai ka vakabauti koya, sa vakasevi tani mai vua na tui. A dro, vuni voli, ka vola na vosa nei Apinatai, **Mosa.** 17:3–4. Veivutuni ka vakavuvulitaka na vosa nei Apinatai, **Mosa.** 18:1. Papitaisotaki ena wai ko Momani, **Mosa.** 18:12–16. Tauyavutaka na Lotu, **Mosa.** 18:17–29. Yaco yani kei ira na nona tamata ki Saraemala, **Mosa.** 24:25. A soli vua na lewa ni Lotu, **Mosa.** 26:8. Lewa ka liutaka na Lotu, **Mosa.** 26:34–39. Solia na itutu vakabete levu vua na luvena, **Alama** 4:4 (Mosa. 29:42; Alama 5:3).

Alama, na Luvei Alama. *Raica talega na Alama Levu; Amuleki; Mosaia, Ira na Luvena*

Ena iVola i Momani, na imatai ni turaganilewa levu ka parofita ena matanitu vaka-Nifaiti. Ena nona gauna vakacauravou a segata me vakarusa na Lotu (Mosa. 27:8–10). Ia, a qai rairai vua e dua na agilosu ka mani veisau kina ki na kosipeli (Mosa. 27:8–24; Alama 36:6–27). E muri a qai solia yani na nona itutu vakaturaganilewa levu me rawa kina ni vakavulici ira na tamata (Alama 4:11–20).

Na ivola i Alama: E dua na ivola vakatiki koya ena iVola i Momani, ka lewena e dua na ivakaleleka ni ivolatukutuku ni parofita ko Alama, na luvei Alama, kei na luvena ko Ilamani. Na veika e vakamacalataki ena ivola era a yaco ena dua na gauna mai na ika 91 ki na 52 B.K. Na ivola oqo e 63 na kena wase. Na wase 1–4 e vakamacalataki na nodra veisaqasaqa na ilawalawa i Neori kei Emelesai vata kei ira na Nifai. Na ivalu a yaco kina, e dua vei ira na kena ka vakacaca vakalevu duadua me yacova mai na gauna ko ya ena kedra itukutuku makawa na Nifaiti. Wase 5–16 e koto kina na itukutuku ni nona ilakolako taumada ni kalulotu ko Alama, ka vakakina na nona ivunau me baleta na iVakatawa Vinaka (Alama 5) kei na nona vunau vata kei

Amuleki ena koro levu ko Amonaia. Wase 17–27 e koto kina na kedra itukutuku na luvei Mosaia kei na nodra veiqaravi vei ira na Leimanaiti. Wase 28–44 e koto kina eso na nona ivunau bibi sara ko Alama. Ena wase 32 e vakatautauvatataka kina o Alama na vosa ki na dua na sore ni itei; ena wase 36 e talanoataka kina vua na luvena ko IImani, na nona veisau. Na wase 39–42 e volai kina na ivakasala nei Alama vua na luvena ko Korianitoni, ka sa koko tiko ena ivalavala ca ka voroki kina na lawa ni bula savasava; na ivunau bibi oqo e vakamacalataki kina na lewa dodonu, na loloma vakalou, na Tucake tale mai na mate; kei na Veisorovaki. Na wase 45–63 e vakamacalataki kina na nodra ivalu na Nifaiti ena gauna ko ya kei na nodra biu vanua ena veiliutaki nei Akoca. O ira na iliuliu cecere me vakataki Kavetani Moronai, Tenikamu, kei Liai era a veivuke ena nodra taqomaki na Nifaiti ena nodra yaloqaqa kei na veivuke ena gauna donu.

Alifa kei na Omeka. *Raica talega na Jisu Karisito*

Na Alifa e imatai ni matanivola ena vosa va-Kirisi; na Omeka e iotioti. Oqori talega na yaca e soli vei Jisu Karisito ka vakayagataki me ivakatakarakara me vakaraitaka ni ko Karisito e ivakatekivu ka ivakataotioti (iVakata. 1:8; V&V 19:1).

Amalekaiti (Veiyalayalati Makawa)

E dua na yavusa kai Arapea era a dau bula voli ena vanua dravuisiga ko Perana ena kedrau maliwa na Arapa kei na Mediterenieni. Era dau veivaluvavutu wasoma vata kei ira na Iperiu mai na gauna i Mosese (L.Y 17:8) me yacovi rau mai ko Saula kei Tevita (1 Samu. 15:27:8; 30; 2 Samu. 8:11–12).

Amalikaia

Ena iVola i Momani, e dua na Nifaiti ivadi qaseqase ka rawata na kaukauwa ena kedra maliwa na Leimani ka liutaki ira yani me veivorati kei ira na Nifaiti (Alama 46–51).

Ame. *Raica talega na Noa, Peteriaki* Vakaivolatabu

Ena Veiyalayalati Makawa, na ikatolu ni luvena tagane o Noa (iVakate. 5:32; 6:10; Mosese 8:12, 27).

Eratou sa vodo ki waqa ko Noa, o iratou na luvena tagane, **iVakate.** 7:13. A cudruvi ko Keinana, na luvei Ame tagane, **iVakate.** 9:18–25.

Na nona matanitu ko Ame e vakapeteriaki ka vakalougatataki ena veika ni vuravura kei na vuku ia e sega ga ni vaka na matabete, **Epa.** 1:21–27. Na wati Ame ko Ijipitosi, e kawa mai vei Keni, o ira na luvena tagane na luvedrau yalewa ko Ijipitosi era a vakatawani Ijipita, **Epa.** 1:23, 25 (Same 105:23; 106:21–22).

Amekitoni. *Raica talega na iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito; Koki; Mekoki*

Na yaca *Amekitoni* e tauri mai na vosa vaka-Iperiu *Har Megiddon*, na kena ibalebale na “ulunivanua ko Mikito.” Na buca ko Mikito e koto ena iwasewase ena ra ni buca ko Esidreloni, ka limasagavulu na maile (walusagavulu na kilomita) ena vualiku kei Jerusalemi, na vanua a vakayacori kina e vica na ivalu lelevu ena Veiyalayalati Makawa. E dua na veilecavi qaqa levu ka na qai vakayacori ni sa voleka na iKarua ni Nona Lako mai na Turaga ka vakatokai me ivalu ni Amekitoni baleta ni na tekivu ena vanua vata oqori. (Raica na Isi. 39:11; Saka. 12–14, vakabibi na 12:11; iVakata. 16:14–21.)

Amekaiti (Ai Vola i Momani)

E dua na ilawalawa Nifaiti era sa vukitani ka ra a liutaki ira na Leimanaiti ena ivalu vata kei ira na Nifaiti (Alama 21–24; 43).

Amoni, Luvei Mosaia. *Raica talega na Anitai-Nifai-Liai; Mosaia, Ira na Luvena; Mosaia, Luvei Penijamini*

Ena iVola i Momani, e dua na luvena na Tui ko Mosaia. A veiqaravi vaka-Daukaulotu ko Amoni, na nona cakacaka vagumatua a veivuke ena

nodra saumaki e vuqa na tamata vei Karisito.

E dua na tawa vakabauta ka segata me vakarusa na Lotu, **Mosa.** 27:8–10, 34. A rairai vua kei ira na nona itokani e dua na agilosu, **Mosa.** 27:11. Veivutuni ka tekivu vunautaka na vosa ni Kalou, **Mosa.** 27:32–28:8. Besetaka me tui ka lako ki na nodra vanua na Leimaniiti me vunautaka na vosa ni Kalou, **Alama** 17:6–9. Lolo ka masuta me tuberi, **Alama** 17:8–11. A vesu ka kau yani vua na Tui ko Lamonai, **Alama** 17:20–21. Vakabula na qele ni sipi nei Lamonai, **Alama** 17:26–39. Vunau vei Lamonai, **Alama** 18:1–19:13. Vakavinavinaka vua na Kalou ka vakamalumulumutaki ena levu ni reki, **Alama** 19:14. Era a sega sara ni lutu tani yani o ira a veisautaki ira ko koya, **Alama** 23:6. Rekitaka na nona yaco me iyaya ni cakacaka ena ligana na Kalou ena nodra kau mai ki na dina e udolu vakaudolu, **Alama** 26:1–8 (Alama 26). Liutaki ira na tamata e Anitai-Nifai-Liai me ra taqomaki, **Alama** 27. Marau vakalevu sara ni sota kei Alama, **Alama** 27:16–18.

Amoni, na Kawa i Saraemala. *Raica talega na Limiai*

Ena iVola i Momani, e dua na tamata kaukauwa ka qaqa ka a liutaka e dua na ilakolako mai Saraemala ki na vanua ko Liai-Nifai (Mosa. 7:1–16). A vakaraitaki vua na ivolatukutuku makawa ka vakamacalataki vua na cava na daurairai (Mosa. 8:5–18). A qai veivuke e muri ena nona sereki na Tui ko Limiai kei ira na nona tamata mai vei ira na Leimaniiti ka kauti ira lesu mai ki Saraemala (Mosaia 22).

Amuleki. *Raica talega na Alama, na Luvei Alama*

Ena iVola i Momani, e dua na itokani daukaulotu nei Alama, Na luvei Alama.

A sikovi mai vua e dua na agilosu, **Alama** 8:20; 10:7. Ciqomi Alama ki na nona vale, **Alama** 8:21–27. Vunau ena kaukauwa vei ira na kai Amonaia, **Alama** 8:29–32; 10:1–11. Kawa mai vei iratou ko

Nifai, Liai, kei Manasa, **Alama** 10:2–3. Vakadinadinataka na dina, **Alama** 10:4–11. Vunautaka na veivutuni vei ira na tamata qai sega ni ciqomi, **Alama** 10:12–32. Veivala vata kei Sisoromi, **Alama** 11:20–40. Vakavuvulitaka na tucake tale mai na mate, veilewai, kei na veivakalesui mai, **Alama** 11:41–45. Vinakata me tarova na veivakamatei ena vuku ni vakabauta, **Alama** 14:9–10. A vesu vata kei Alama, **Alama** 14:14–23. Tasereka na ivesu ni valeniveivesu ena vakabauta, **Alama** 14:24–29. Vakadinadinataka na Veisorovaki, loloma vakalou, kei na lewa dodonu, **Alama** 34:8–16. Vakavuvulitaka na masu, **Alama** 34:17–28. Vakauqeti ira na tamata me ra kakua ni lokuyarataka na nodra veivutuni, **Alama** 34:30–41. Na nodrau vakabauta o Alama kei Amuleki sa kabasu kina na lalaga ni valeniveivesu, **Ica** 12:13.

Ana (Veiyalayalati Makawa). *Raica talega na Samuela, Parofita ni Veiyalayalati Makawa*

Na tinai Samuela e dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa. A soli Samuela na Turaga vei Ana me isau ni nona masu (1 Samu. 1:11, 20–28). A vakatabui Samuela vua na Turaga ko Ana. Na nona sere ni vakavinavinaka e rawa ni vakatauvatani kei na nona o Meri, na tinai Jisu (1 Samu. 2:1–10; Luke 1:46–55).

Ana (Veiyalayalati Vou)

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na parofita yalewa mai na mataqali i Aseri. Ena gauna e sucu kina ko Jisu, sa kena yada qase sara ko koya. A raica na gonedramidrami ko Jisu ena gauna e kau yani kina ki na valetabu ka kilai Koya ni Dauveivueti (Luke 2:36–38).

Ananaiaasa mai Jerusalemi

Ena Veiyalayalati Vou, erau a lasutaka na Turaga kei na watina ko Safaira ena nodrau maroroya tikoga e dua na iwase ni ilavo erau sa vakatabuya vua na Turaga. Ni tarogi rau ko Pita erau a bale ruarua ki na qele ka mate sara (Cakacaka 5:1–11).

Ananiasa mai Tamasiko. *Raica talega na Paula*

E dua na tisaipeli vakabauta Vakarisito mai Tamasiko, ko koya sa papitaisotaki Paula (Cakacaka 9:10–18; 22:12).

Anasa. *Raica talega na Kaiafa*

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na tamata dau veivakauqeti ena Sanedrini. Ko Jisu, ni sa vesu, sa kau taumada mai ki vua (Joni 18:13); a vakaitavi talega vakalevu ko koya ena nodra lewai na iApositolo (Cakacaka 4:3–6).

Anitai-Nifai-Liai. *Raica talega na*

Amoni, Luvei Mosaia; Ilamani, Ira na Luvena; Mosaia, Ira na Luvena

Ena iVola i Momani, e dua na yaca ka a soli vei ira na Leimani era a saumaki mai ena vuku ni nodratou cakacaka na luvei Mosaia. Ni oti na nodra saumaki mai, sa yaco me ra tamata yalodina tikoga ena nodra bula taucoko ko ira oqo ka ra a vakatokai talega me ra tamata i Amoni (Alama 23:4–7, 16–17; 27:20–27).

Era sa taura na yaca Anitai-Nifai-Liai, **Alama** 23:16–17; 24:1. Era sa besetaka ni vakadavea na dra ka buluta na nodra iyaragi, **Alama** 24:6–19. Era sa vakakarau ki na ivalu ko ira na luvedra ka ra digitaki Ilamani me nodra ililui, **Alama** 53:16–19; 56–58 (era a kilai talega na luvedra oqo me 2,000 na cauravou yaloqaqa).

Apakuki

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa mai Juta ka a tukuna na levu ni nodra ivalavala ka na tamata e rawa ena nona gauna ni veiliutaki ko Jioakini (rauta na 600 B.K.).

Na iVola i Apakuki: Na wase 1, na nodrau veitalanoa na Turaga kei na Nona parofita, tautauvata kei na kena ena Jeremaia 12 kei na Vunau kei na Veiyalayalati 121. A leqataka ko Apakuki ni sa vaka me ra bula sautu tiko na tamata dau caka ca. Ena wase 2 e vakasalataki Apakuki na Turaga me

vosota—na tamata dodonu ena vulica na bula ena vakabauta. Na wase 3 e volai kina na masu nei Apakuki ka vakadinadinataka kina na nona lewa dodonu na Kalou.

Apete-Niko. *Raica talega na Taniela*

Ena Veiyalayalati Makawa, o Setareki, Mesake, kei Apete-niko e tolu na itabagaone ni Isireli, eratou a kau vata kei Taniela ki na itikotiko vakatui nei Nepukanesa, na tui Papiloni. Na yacai Apete-Niko vakaiperiu o Asaraia. Eratou a besetaka na cauravou e va oqo me ratou vakadukadukalitaki iratou ena nodratou vakayagataka na kena lewenimanumanu kei na waini na tui (Tani. 1). Eratou a viritaki o Setareki, Mesake kei Apete-Niko ki na loma ni bukawaqa mai vua na tui ia eratou a vakabulai ena cakamana (Tani. 3).

Apinatai. *Raica talega na Solibula ena Vakabauta*

E dua na nodra parofita na Nifai ena iVola i Momani.

Parofisaitaka ni na cudruvi ira na tamata ca nei Noa na Tui, na Kalou vakavo kevaka era veivutuni, **Mosa.** 11:20–25. A bala ki valeniveivesu ena nona parofisaitaka ni na vakarusai ko Noa na Tui kei ira na nona tamata, **Mosa.** 12:1–17. Vakavulica vei ira na bete dau caka ca ni Tui ko Noa na lawa i Mosese kei na lawa i Karisito, **Mosa.** 12–16. A vakabauta ka vola na nona vosa ko Alama Levu, **Mosa.** 17:2–4. A vakamai koya me mate ko Noa na Tui, **Mosa.** 17:20.

Apokalipi. *Raica talega na iVakatakila nei Joni*

Na ivola ni iVakatakila, na iotioti ni iVola ena Veiyalayalati Vou, e rawa talega ni kena ibalebale e dua na ivakatakila vakasakiti; mai na dua na vosa vaka-Kirisi ka kena ibalebale “vakatakilai” se “cereki.”

Apokirifa. *Raica talega na iVolanikalou; iVolatabu*

Na nodra ivola vakatabui na kai Jiu ka

iApositolo

a sega ni okati ena iVolatabu vaka-Iperiu ia a maroroi tu ena nodra iVolatabu eso tale na lotu Vakarisito. Na ivola eso oqo sa yaga sara vakalevu ena kena semati vata na Veiyalayalati Makawa kei na ka Vou ka ra okati ena Lotu me ivola yaga ni wiliwili yaga.

Na Apokirifa e vakavuqa ni dau vakadewataki ga vakadodonu ia e dau vakacurumi ga kina eso na ka me cala kina na kena ibalebale, **V&V** 91:1–3. Na Apokirifa e rawa ni yaga sara vei ira sa vakararamataki ira na Yalo, **V&V** 91:4–6.

iApositolo. *Raica talega na Tisaipeli;*
iVakatakila

Ena vosa vaka-Kirisi, na *iApositolo* e kena ibalebale “e dua e talai yani.” Oqo na itutu a solia vei iratou na Le Tinikarua o iratou a digitaka ka tabaka ko Koya me ratou Nona tisaipeli voleka sara ka ivukevuke ena gauna ni Nona veiqaravi e vuravura (Luke 6:13; Joni 15:16). A talai ira yani me ra matataki Koya ka veiqaravi ena Vukuna ni sa Cabe cake ki lomalagi. Ena gauna e liu ka vakakina ena Kuoramu ni iApositolo Le Tinikarua ena Lotu sa vakalesui mai nikua, na iApositolo e dua na ivakadinadina digitaki i Jisu Karisito e vuravura taucoko me vakadinadinataki Jisu Karisito e vuravura taucoko me vakadinadinataki ni kalou kei na Nona vakaturi cake tale mai na mate (Cakacaka 1:22; **V&V** 107:23).

Sa tara cake na lotu i Karisito ena yavu vaka-iApositolo kei na parofita, **Efe.** 2:20; 4:11.

Erau a raici iratou na tinikarua na iApositolo ni ratou muri Jisu tiko ko Nifai kei Liai, **1 Nif.** 1:10; 11:34. Me ra lewa na mataqali i Isireli na iApositolo, **Moma.** 3:18.

O ira era sega ni muria na nodra vosa na parofita kei na iApositolo era na muduki tani, **V&V** 1:14 (3 Nif. 12:1). Sa vakatakilai na nodratou ilesilesi kei na itavi na Le Tinikarua, **V&V** 18:26–36. A tabaki me iApositolo ko Josefa Simici, **V&V** 20:2; 21:1. Ko ira na iApositolo era

ivakadinadina bula digitaki ni yacai Karisito ka taura na idola ni cakacaka ni veiqaravi, **V&V** 27:12 (**V&V** 112:30–32). Eratou lewena e dua na kuoramu e Le Tinikarua na iApositolo ka tautauvata na kena dodonu ki na Mataveiliutaki Taumada, **V&V** 107:23–24. O iratou na Le Tinikarua eratou Matabose Cecere Vakatilewewa dau Veilakoyaki, **V&V** 107:33. E tu vei ira na iApositolo na idola ni cakacaka ni kaulotu, **V&V** 107:35. Sa vakamacalataki tu eso na nodra itavi na iApositolo, **V&V** 107:58. Au sa kaya talega vei iratou taucoko na Le Tinikarua: muri au, ka vakania na noqu sipi, **V&V** 112:14–15.

Keimami vakabauti ira na iApositolo, **Y ni V** 1:6.

Veitikina digitaki ena iApositolo: Era digitaki mai vua na Turaga na iApositolo (Joni 6:70; 15:16).

Mai vei ira na nona tisaipeli a digitaka mai kina ko Jisu e tinikarua na iApositolo, **Luke** 6:13–16. Sa digitaki ko Mataiasa me iApositolo, **Cakacaka** 1:21–26.

Erau a vakaroti ko Oliva Kaudari kei Tevita Witima me rau vakasaqarai ira na Le Tinikarua, **V&V** 18:37–39.

Aseri. *Raica talega na Isireli;* Jekope,
Luvei Aisake

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na luvei Jekope kei Silipa, na dauveiqaravi i Lia (iVakate. 30:12–13).

Na mataqali i Aseri: A vakalougatataki Aseri ko Jekope (iVakate. 49:20), ka vakalougatataki ira na kawa i Aseri ko Mosese (iVaka. 33:1, 24–29). O ira na nona kawa oqori era vakatokai me ra “tamata kaukauwa ka qaqa” (1 Vei. 7:40).

Asiria

E dua na matanitu makawa, ka rau a vakatilewataka vata tu kei na kena meca ko Papoloni e vuqa na veiyasana makawa e Siria kei Palesitaina ena loma ni iwase levu ni gauna ena Veiyalayalati Makawa. E dina ni a vanua kaukauwa sara ko Asiria mai na loma ni ika 12 ni senijiori B.K. me yacova ni sa cava na ika

7 ni senijiuri B.K., era a sega vakadua ni ra rawata me ra tara cake e dua na itu-vaki tudei vakapolitiki. Era a veiliutaki ena sala rerevaki eso, ena nodra vakamatei ira na nodra meca ena bukawaqa kei na iseleiwau se ra vakamalumulumutaki ira ena nodra vakauti ira tani na iwase levu cake ni nodra lewenivanua ki na veiyasana tale eso ena matanitu. Era dau veivala wasoma kei na matanitu o ira na tamata ka ra a liutaki tiko ena lawa vaka-Asiria. (Raica 2 Tui 18–19; 2 Vei. 32; Ais. 7:17–20; 10; 19; 37)

Atama. *Raica talega na Agilosu Liu;* Atama-onitai-Amani; Iteni; Ivi; Lutu nei Atama kei Ivi; Maikeli

Na imatai ni tamata me buli e vuravura.

O Atama na tama ka peteriaki ni kawa tamata e vuravura. Na nona ivalavala ca ena Were ko Iteni (iVakate. 3; V&V 29:40–42; Mosese 4) a vakavuna na nona “lutu tani” ka yaco me tamata vakayago, e dua na ikalawa gadrevi me baleta na noda mai tubu e vuravura oqo na kawatamata (2 Nif. 2:14–29; Alama 12:21–26). Sa dodonu kina me rau vakarokorokotaki ko Atama kei Ivi ena vuku ni nodrau itavi me rawa kina vei keda na tamata na tubu tawamudu. O Atama na Veisiga Makawa ka dau kilai talega ena Maikeli (Tani. 7; V&V 27:11; 107:53–54; 116; 138:38). Sai koya na agilosu liu (V&V 107:54) ka na lako tale mai ki vuravura me peteriaki ni matavuvale ni kawatamata (V&V 116).

Sa bulia na tamata na Kalou me ucui koya, **iVakate.** 1:26–28 (Mosese 2:26–28; Epa. 4:26–28). Sa solia na Kalou vua na tamata na lewa ni veika kecega ka vakaroti koya me tubu me lewevuqa ka vakatawai vuravura, **iVakate.** 1:28–31 (Mosese 2:28–31; Epa. 4:28–31). Sa biuti Ivi kei Atama na Kalou ena Were ko Iteni ka vakatabuya vei rau me rau kana mai na vua ni kau sa kilai kina na ka vinaka kei na ka ca, **iVakate.** 2:7–9, 15–17 (Mosese 3:7–9, 15–17; Epa. 5:7–13). Sa vakayacana na ka bula kecega ko Atama,

iVakate. 2:19–20 (Mosese 3:19–20; Epa. 5:20–21). A vakamautaki rau ko Atama kei Ivi na Kalou, **iVakate.** 2:18–25 (Mosese 3:18–25; Epa. 5:14–21). Sa temaki Atama kei Ivi ko Setani, rau kania na vunika vakatabui, ka rau vakasevi tani mai na Were ko Iteni, **iVakate.** 3 (Mosese 4). Sa yabaki 930 ko Atama ena gauna e mate kina, **iVakate.** 5:5 (Mosese 6:12).

O Atama na imatai ni tamata, **V&V** 84:16. Ni bera ni mate a kacivi ira na nona kawa yalododonu ko Atama e Atama-onitai-Amani ka vakalougata-taki ira, **V&V** 107:53–57.

Sa cabora ko Atama na isoro, **Mosese** 5:4–8. Sa papitaisotaki ko Atama, ciqoma na Yalo Tabu, ka tabaki ki na matabete, **Mosese** 6:51–68.

Atama-onitai-Amani. *Raica talega na Atama*

Na vanua a vakalougatataki ira kina na nona kawa ko Atama ni vo e tolu na yabaki me mate (V&V 107:53–56) kei na vanua ena lako mai kina ni se bera na iKarua ni Lako Mai (V&V 116).

Beci. *Raica na Cata, Veicati*

Bete Levu. *Raica talega na Matabete i Eroni; Matabete i Melikiseteki*

E dua na itutu ena matabete. Na ivolanikalou e vosa me baleta na “matabete” ena rua na vakasama: (1) e dua na itutu ena Matabete i Melikiseteki; kei na (2) ena lawa i Mosese, na itutu ni vakatulewa ena Matabete i Eroni.

Na imatai ni vakasama e baleti Jisu Karisito ni Bete Levu cecere. O Atama kei ira kece na peteriaki era bete levu talega. Nikua e tolu na bete levu eratou lewena na Mataveiliutaki ni Lotu ka vakatulewa vei ira kece sara na matabete kei ira na lewe ni Lotu. Era dau tabaki talega na tagane bula kilikili ki na bete levu me vaka na kena ivalavala dodonu ena Lotu raraba nikua. E rawa ni ra kacivi, tabaki ka vakatikori me ra bisopi na bete levu (V&V 68:19; 107:69–71).

Ena ikarua ni vakasama, ena lawa i

Mosese, sa dau vakatokai ko koya na vakaitutu ni vakatulewa ena Matabete i Eroni me bete levu. Na itutu oqo e ivotavota vakawa ka dau soli vei ira na ulumatua ena veimatavuvale i Eroni, ko Eroni na imatai ni bete levu ena ivakarau vaka-Eroni (L.Y 28–29; Vuna. 8; V&V 84:18).

Ko Melikiseteki na bete ni Kalou cecere sara, **iVakate**. 14:18 (Alama 13:14).

Era a kacivi ka vakarautaki na bete levu mai na ivakatekivu kei vuravura, **Alama** 13:1–10.

Era na qarava na bete levu na veika vakayalo, **V&V** 107:10, 12, 17.

Bete Vakailasu

Na tamata e vunau ka vakaraitaki koya me dua na rarama ki vuravura me rawata kina na veika ni lomana ka me dokai koya kina ko vuravura; era sega ni vakasaqara na tiko vinaka kei Saioni (2 Nif. 26:29).

Dou vakania na qelenisipi ni Kalou, kakua ga ena vuku ni iyau vakasisila, **1 Pita** 5:2.

Na Lotu sa tara cake me rawa tubu sa dodonu me vakabalei sobu, **1 Nif.** 22:23 (Moma. 8:32–41). Ena vuku ni bete vakailasu kei na duidui, ena vakamatei kina ko Jisu, **2 Nif.** 10:5. Kevaka beka me a vakaukauwataki vei ira na tamata oqo na bete vakailasu ke ra a vakarusai beka kina vakadua, **Alama** 1:12. Era na vakasinaiti na Veimatanitu Tani ena ivavalala kecega ni bete vakailasu, **3 Nif.** 16:10.

Bete, Matabete i Eroni. *Raica talega na Bete Levu; Eroni, Taci Mosese; Matabete i Eroni*

E dua na itutu ena Matabete i Eroni. Ena gauna makawa era a taura tu na itutu cecere duadua ena Matabete i Livai o Eroni kei ira na nona kawa. Ni sa vakataucokotaka na lawa i Mosese na Karisito, sa kau tani kina na vakatatabu oqo.

Sa vakamacalataki tu na nona itavi e dua na bete ena Lotu vakalesui mai, **V&V** 20:46–52.

Bete, Matabete i Melikiseteki. *Raica talega na Bete Levu; Matabete i Melikiseteki*

E dua e dau qarava na veicakacaka vakalotu ena vukudra na tani ki vua na Kalou. Ena so na gauna ena ivolanikalou, na bete, sai ira sara ga na bete levu ena ivakarau vei Melikiseteki (Alama 13:2). O ira era na rawata na taucoko ni lagilagi ni Kalou ni sa oti na Tucake tale mai na mate era na yaco me bete ka tui ena vuravura vakasilesitili.

O Melikiseteki e dua na bete vua na Kalou cecere duadua, **iVakate**. 14:18. O iko na bete tawamudu me vaka na ilesilesi i Melikiseteki, **Same** 110:4 (Ipe. 5:6; 7:17, 21).

Sa qisi keda ko Karisito me da tui ka bete vua na Kalou kei na Tamana, **iVakata**. 1:6 (iVakata. 5:10; 20:6).

Nanuma tiko ni a dau tabaki ira na bete ena nona ivakarau savasava na Turaga na Kalou, **Alama** 13:1–20.

O ira era tucake mai ena nodra tucake tale na buladodonu era na yaco me bete ka tui, **V&V** 76:50, 55–60.

Bisopi. *Raica talega na Matabete i Eroni*

E kena ibalebale na “ivakatawa,” e dua na itutu se na ilesilesi ni vakatulewa. Na Bisopi e itutu tabaki ena Matabete i Eroni (V&V 20:67; 107:87–88), ka vakakina na bisopi e turaganilewa e Isireli (V&V 107:72, 74).

Sa lesi kemudou na Yalo Tabu mo dou nodra ivakatawa, **Cakacaka** 20:28. Sa virikotori tu na nodra ivakatagedegede na bisopi, **1 Timo**. 3:1–7 (Taito 1:7).

Me na tabaki na bisopi, **V&V** 20:67. Me lesi ko Etuwate Patereji me bisopi ni Lotu, **V&V** 41:9. Na bisopi me na kila na duidui ni veisolisoli vakayalo, **V&V** 46:27, 29. Me na veiqaravi ena itutu vaka-Bisopi e dua na bete levu, **V&V** 68:14, 19 (V&V 107:17). Ena lesia e dua na bisopi na Turaga, **V&V** 72. Na bisopi me na raici ira na dravudravua, **V&V** 84:112. Na bisopi sa ilesilesi e qarava na

veika vakayago, **V&V** 107:68. Na bisopi e peresitedi ni Matabete i Eroni, **V&V** 107:87–88.

Bisopi Vakaturewa

E dua na Vakaitutu Raraba ena Lotu. E vakaitavi raraba me baleta na veika ni tiko vinaka vakayago ni Lotu (**V&V** 107:68). Na Bisopi Vakaturewa kei rau na nona daunivakasala, ka rau Vakaitutu Raraba talega, eratou vakaturewa vei ira na Matabete i Eroni ni Lotu (**V&V** 68:16–17; 107:76, 87–88).

Me tabaki o Etuwate Patereji me dua na bisopi, **V&V** 41:9. Me ra kacivi ka vakatikori na bisopi mai vei iratou na Mataveiliutaki Taumada, **V&V** 68:14–15. O ira na kawa dina sara i Eroni era ulumatua, sa nodra na dodonu me ra vakaturewa kevaka era kacivi, vakatikori, ka tabaki mai vei iratou na Mataveiliutaki Taumada, **V&V** 68:16, 18–20. Eratou na vakatovolei walega vei iratou na Mataveiliutaki Taumada, **V&V** 68:22–24 (**V&V** 107:82).

iBole. *Raica talega na* Uturavu, Wilivote; Vakamau, Vakamautaka—Vakamau vakalevu

E dua na ivakaro raraba mai vei Peresitedi Wilivote Uturavu ena 1890 ka tukuni kina vakamatata ni Lotu kei ira na lewena era na talairawarawa ki na lawa ni vanua ka ra na sega tale ni vakayacora na vakamau vakalevu (VR 1). A solia o Peresitedi Uturavu na iBole ni oti e dua na raivotu kei na ivakatakila mai vua na Kalou.

Bubului. *Raica talega na* Bubului kei na Veiyalayalati ni Matabete; Veiyalayalati

Me vaka na kena vakayagataki ena ivolanikalou, e vakavuqa ni dau dua na veiyalayalati tabu se yalayala. Ia ko ira na tamata ca, me vakataki Setani kei ira na nona agilosu, era dau bubului talega me ra rawata kina na nodra inaki ca. Ena veigauna ena Veiyalayalati Makawa, sa dau ciqomi na bubului; ia, sa vakavulitaka ko Jisu me da kakua ni dau

bubului ena yaca ni Kalou se na veika e bulia (Maci. 5:33–37).

Au na vakayacora na yalayala au sa bubului kina vei Eparaama, **iVakate.** 26:3. Kevaka e dua na tamata sa yalayala ena bubului me solia kina na yalona, ena sega sara ni voroka, **Tiko.** 30:2. Era sa curuma e dua na bubului me ra lako voli ena lawa ni Kalou, **Nie.** 10:29.

Mo vakayacora vua na Turaga na ka ko sa bubului kina, **Maci.** 5:33 (Na Dau. 5:4–5; 3 Nif. 12:33). Sa yalataka na Kalou ena bubului ni ra na vakabulai na yalodina, **Ipe.** 6:13–18.

Ni bubului ko Soramu, sa oti yani na noda taqaya, **1 Nif.** 4:37. Era sa bubului na tamata i Amoni ni ra na sega ni vakadavea na dra, **Alama** 53:11. Era a bubului ka veiyalayalati vuni na Nifaiti dau caka ca vata kei Setani, **Ila.** 6:21–30.

Sa rawata na tamata na bula tawamudu ena bubului kei na veiyalayalati ni matabete, **V&V** 84:33–42. Na veiyalayalati, konitaraki, ivesu, icolacola, kei na bubului ka sega ni dregati ena Yalo Tabu ni Yalayala ena cava ga ni sa mate na tamata, **V&V** 132:7.

Bubului kei na Veiyalayalati ni Matabete. *Raica talega na* Bubului; Matabete; Veiyalayalati

Na bubului sai koya e dua na veivakadeitaki yalataki ni dina ka dina ki na nona yalayala e dua. Na veiyalayalati e dua na yalayala tabu ena kedrau maliwa e rua na ilawalawa. Na Matabete i Eroni ena ciqomi ena veiyalayalati ga. O ira ena Matabete i Melikiseteki era ciqoma na matabete ena bubului sega ni cavuti ka vakakina ena veiyalayalati. Ni ra sa yalodina ka qarava vakavinaka na nodra itavi na matabete me vaka e vakaroti ira kina na Kalou, ena vakalougatataki ira. O ira era na yalodina tiko me yacova na ivakataotioti ka cakava na veika kece sara e kerea vei ira era na rawata na veika kece e tu vei Tamana (**V&V** 84:33–39).

Sa veiyalayalati vata kei Eparaama na

Turaga, ka talairawarawa kina ko Eparama, **iVakate**. 15:18; 17:1; 22:16–18. O ira na bete ena gauna nei Isikeli era sega ni dau vakania na qelenisipi, **Isi**. 34:2–3. O ira na bete ena gauna i Malakai era sa vakaveitaliataka na veiyalayalati, **Mala**. 1–2.

Bukawaqa, Kama. *Raica talega* na Eli; Papitaiso; Vuravura—Vakasavasavataki ni vuravura; Yalo Tabu

E dua na ivakatakarakara ni veivakasavasavataki, vakasavavukataki, se veivakatabui. E rawa talega me ivakatakarakara ni kena iserau na Kalou na bukawaqa.

Ni sa bukawaqa katakata na nomuni Kalou, **iVaka**. 4:24. Ko ni sa cakava na nomuni italai me vaka na yameyame ni bukawaqa, **Same** 104:4. Ena talevi iko ko Jiova ena yameyame ni bukawaqa sa kana voli, **Ais**. 29:6 (2 Nif. 27:2). Ena lako mai ko Jiova ena Bukawaqa, **Ais**. 66:15. Ni sa vaka na nona bukawaqa na dau sava koula ko koya, **Mala**. 3:2 (3 Nif. 24:2; V&V 128:24).

Ena papitaisotaki kemudou ko koya ena Yalo Tabu, kei na bukawaqa, **Maci**. 3:11 (Luke 3:16).

Era na maroroi ga na tamata ivalavala dodonu ena bukawaqa, **1 Nif**. 22:17. Era na vakarusai na ivalavala ca ena bukawaqa, **2 Nif**. 30:10. E vakamacalataka ko Nifai na noda na papitaiso ena bukawaqa kei na Yalo Tabu, **2 Nif**. 31:13–14 (3 Nif. 9:20; 12:1; 19:13; Ica 12:14; V&V 33:11).

Vunautaka ga na vakabokoci ni ivalavala ca ena papitaiso, kei na bukawaqa, **V&V** 19:31. Ena vakabalei sobu na lotu vakaitamera ka vakasisila ko ya ena yameyame ni bukawaqa dau veivakarusai, **V&V** 29:21. Ena takali yani ko vuravura ni sa vakamai ena bukawaqa, **V&V** 43:32. Ia na iserau ni Turaga ena vaka na bukawaqa sa vakawaicalataka na ka, kei na bukawaqa sa kere kina na wai, **V&V** 133:41.

Sa papitaisotaki ko Atama ena

bukawaqa kei na Yalo Tabu, **Mosese** 6:66.

Bula. *Raica talega* na Bula Tawamudu; Rarama, Rarama i Karisito; Vosa ni Vuku

Na bula vakayago kei na bula vakayalo ka rawa mai na kaukauwa ni Kalou.

Kau sa tauca e matamuni edaidai na bula kei na ka vinaka, **iVaka**. 30:15–20. Kemuni na vakatakila mai vei au na sala ni bula, **Same** 16:11. O koya sa muria na ivalavala dodonu kei na loloma, sa na kunea na bula, **Na Vosa**. 21:21.

Ko koya sa maroroya na nona bula ena vakayalia: ia ko koya sa vakayalia na nona bula ena vukuqu, ena maroroya, **Maci**. 10:39 (Maci. 16:25; Marika 8:35; Luke 9:24; 17:33). Ni sa sega ni lako mai na Luve ni tamata me vakamatei ira na tamata, me vakabulai ira ga, **Luke** 9:56. Sa tu vei koya na bula, ia na rarama ni tamata na bula, **Joni** 1:4. O koya sa rogoca na noqu vosa, ka vakabauti koya sa talai au mai, sa lako mai na mate ki na bula, **Joni** 5:24. Koi au na sala, kei na vu ni dina, kei na vu ni bula, **Joni** 14:6. Kevaka eda sa vakanuinui me yaga vei keda na Karisito ena bula ga oqo, eda sa qai vakaloloma vakalevu, **1 Kori**. 15:19–22. Na Lotu sa yaga ena ka kecega, ni sa yalataki kina na ka ni bula oqo, kei na ka ni bula sa bera mai, **1 Timo**. 4:8.

Era na nanamaki na luveda ki na bula sa mai vei Karisito, **2 Nif**. 25:23–27. Oqo na bula me vakarautaki koya kina na tamata me sota vata kei na Kalou, **Alama** 34:32 (Alama 12:24). Koi au na rarama kei na vu-ni-bula kei vuravura, **3 Nif**. 9:18 (Mosa. 16:9; 3 Nif. 11:11; Ica 4:12).

Sa kalougata ko ira sa yalodina tiko, ni ra bula tiko se ni ra sa mate, **V&V** 50:5. Sai koya oqo na bula ena tawamudu—mo dou kila na Kalou kei Jisu Karisito, **V&V** 132:24.

Ia raica oqo na noqu cakacaka kei na noqu lagilagi—meu vakavuna na tawa mate rawa kei na bula tawamudu ni tamata, **Mosese** 1:39.

Bula Savasava. *Raica talega na* Garogaro Ca; iValavala Savasava; Veibutakoci; Veidauci; Veiyacovi Tawasavasava

Bula savasava ni veiyacovi ni tagane kei na yalewa.

Sa vorata ko Josefa na nona veivagarogaro ni wati Potifa, **iVakate.** 39:7–21 (V&V 42:24; 59:6). Mo kakua ni ia na veibutakoci, **L.Y** 20:14. Na yalewa yalo vakamarama sa isala talei vua na watina, **Na Vosa.** 12:4 (Na Vosa. 31:10).

Dou sa sega beka ni kila ni sa vale ni Yalo Tabu na yagomodou, **1 Kori.** 6:18–19. Mo dou ivakarau ni yalo savasava, **1 Timo.** 4:12.

Sa sega na ka tawasavasava sa rawa ni tiko vata kei na Kalou, **1 Nif.** 10:21. Niu sa dau rekitaka koi Au na turaga na Kalou, na nodra savasava na yalewa, **Jekope** 2:28. Na ivalavala ca ni veiyacovi sa ka vakasisila, **Alama** 39:1–13. Na bula savasava kei na ivalavala savasava sa ka talei ka uasivi sara ena veika kecega, **Moro.** 9:9.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da dau bula savasava, **Y ni V** 1:13.

Bula Taumada. *Raica talega na* Matabose mai Lomalagi; Tamata; iVakatekivu; iValu mai Lomalagi

Na bula ni bera na bula vakavuravura. Na tagane kei na yalewa kece sara a bula tu vata kei na Kalou me vaka ni ra Lu-vena vakayalo ni bera ni ra qai lako mai ki vuravura me ra mai tamata. E dau vakatokai ena so na gauna oqori me itu-vatuvu taumada (Epa. 3:26).

Ni sa vakatora na Kalou na yavu ni vuravura, era sa kaila ena reki ko ira kece na luve ni Kalou, **Jope** 38:4–7. Ena lesu tale na yalo vua na Kalou ko koya sa solia mai, **Na Dau.** 12:7. Niu a bera ni buli iko ena kete kau sa kilai iko, **Jere.** 1:4–5.

Sa nona kawa talega koi keda, **Cakacaka** 17:28. Sa digitaki keda oti na Kalou ni bera ni qai tauyavutaki vuravura, **Efe.** 1:3–4. Me da dau vakarorogo ka talairawarawa vei koya na Tama ni

yaloda, **Ipe.** 12:9. O ira na agilosu era a sega ni maroroya na nodra ituvatuvu taumada, sa tauri ira ko koya ena sinucodo tawamudu, **Juta** 1:6 (Epa. 3:26). A sa biu tani na tevoro kei ira na nona agilosu, **iVakata.** 12:9.

Era sa lesi ka vakarautaki mai na ivakatekivu ni vuravura, **Alama** 13:3.

Ko Karisito sa raica tu mai na gauna tawamudu ki na gauna tawamudu kei ira na lewevuqa mai lomalagi ni bera ni buli ko vuravura, **V&V** 38:1. A sa tiko talega vata kei na Kalou na tamata ena ivakatekivu, **V&V** 93:29 (Ila. 14:17; V&V 49:17). Era a digitaki ena ivakatekivu na yalo vakaturaga me ra veiliutaki ena Lotu, **V&V** 138:53–55. E vuqa era a ciqoma na imatai ni nodra lesoni ena vuravura ni yalo, **V&V** 138:56.

A buli taumada vakayalo na veika kecega ni bera ni ra qai mai tu e vuravura, **Mosese** 3:5. Au sa cakava na vuravura kei na tamata ni bera ni ra qai mai buli vakayago, **Mosese** 6:51. Sa raica ko Eparaama na veika vuku sa tauyavutaki oti tu ni bera ni buli na vuravura, **Epa.** 3:21–24.

Bula Tawamate Rawa. *Raica talega na* Bula Vakayago; Jisu Karisito; Sorovaka, Veisorovaki; Tucake Tale; Vakabulai

Na bula me sega ni mudu ena yago sa vakaturi cake tale mai na mate, sa na sega tale ni mate rawa ena yagona.

Sa tucake tale ko Koya, **Mari.** 16:6. Ena vakabulai kece tale ga ena vukui Karisito, **1 Kori.** 15:22. Sa na sega na mate ni sa vakaisulu na yago mate oqo me kakua tale ni mate rawa, **1 Kori.** 15:53–54. Sa vakaotia na mate ko Karisito ka kauta mai na tawamate rawa, **2 Timo.** 1:10.

Na tawamate rawa sai koya na kena vakalesui na yalo ki na yago, **2 Nif.** 9:13. Na yalo sa vakaduavatataki tale kei na yagona sa yaco me tawamate rawa, sa sega tale ni mate rawa, **Alama** 11:45.

Era na vakaisalataki ena tawamate rawa kei na bula tawamudu ko ira na yalodina, **V&V** 75:5. Ena vakatabui na

vuravura ka tawamate rawa, **V&V** 77:1 (V&V 130:9).

Na nona cakacaka kei na lagilagi na Kalou sai koya me kauta mai na tawamate rawa kei na bula tawamudu ni tamata, **Mosese** 1:39.

Bula Tawamudu. *Raica talega na Bula; Bula Vakacerecerei; Lagilagi Vakasilesitili; iSala Vakatui; Sorovaka, Veisorovaki*

Na bula tawamudu vakamatavuvale ena iserau ni Kalou (V&V 132:19–20, 24, 55). Na bula tawamudu sai koya na isololi cecere duadua ni Kalou vua na tamata.

Sa tu vei iko na vosa ni bula tawamudu, **Joni** 6:68. Sai koya oqo na bula tawamudu, me ra kilai kemuni na Kalou dina duadua ga, kei Jisu Karisito, **Joni** 17:3 (V&V 132:24). Vala ena ivalu vinaka ni vakabauta, taura matua na bula tawamudu, **1 Timo.** 6:12.

Sa soli na galala vei ira na tamata me ra digitaka na bula galala kei na bula tawamudu, **2 Nif.** 2:27 (Ila. 14:31). Me da dau vakasama vakayalo sai koya na bula tawamudu, **2 Nif.** 9:39. O koya dou sa tu beka kina ena sala rabailailai ka basika ki na bula tawamudu, **2 Nif.** 31:17–20. Na vakabauti Karisito kei na vosota me yacova na ivakataotioti sai koya na bula tawamudu, **2 Nif.** 33:4 (3 Nif. 15:9).

Sa vutuniyau ko koya sa rawata na bula tawamudu, **V&V** 6:7 (V&V 11:7). Sa isololi cecere duadua ni Kalou na bula tawamudu, **V&V** 14:7 (Roma 6:23). O ira na buladodonu era na rawata na vakacegu ena vuravura oqo, kei na bula tawamudu ena vuravura sa bera mai, **V&V** 59:23. O ira era na vosota me yacova na ivakataotioti era na vakaisalataki ena bula tawamudu, **V&V** 66:12 (V&V 75:5). O ira kece era sa mate ka sega ni rogoca na kosipeli, ia era na ciqoma kevaka era a bula tiko era na vakaivotavota ena matanitu silesitili, **V&V** 137:7–9.

Na nona cakacaka kei na nona lagilagi na Kalou me vakavuna na tawamate

rawa kei na bula tawamudu ni tamata, **Mosese** 1:39. Ka vakakina na bula tawamudu sa solia na Kalou vei ira sa talai-rawarawa, **Mosese** 5:11.

Bula Tawasavasava. *Raica na Bula Savasava; Caka Ca; Garogaro Ca; Veiycovi Tawasavasava*

Bula Tawavakaiyalayala. *Raica na Bula Tawamudu*

Bula Vakacerecerei. *Raica talega na Bula Tawamudu; Lagilagi Vakasilesitili; iSala Vakatui; Sorovaka, Veisorovaki; Tamata—Na tamata, nona rawa ni yaco me vaka na Tamada Vakalomalagi*

Na ivakatagedegede cecere duadua ni mamarau kei na lagilagi ena matanitu silesitili.

Sa ka uasivi vakaidina na marau sa tu e matamuni, **Same** 16:11.

Era sa kalou, io era sa luvena na Kalou—sa nodra na ka kecega, **V&V** 76:58–59. Era na ciqoma na nodra ivotavota na yalododonu ka ra na tautauvata ga kei koya, **V&V** 88:107. Ni ra a sega ni muria na noqu lawa ko ira na agilosio oqo; o koya era sa tu duadua voli ga ka galili, era na sega ni bula vakacerecerei, **V&V** 132:17. Me ra vakamau na tagane kei na yalewa ena ivakaro ni Kalou, kevaka me ra na vakacerecerei, **V&V** 132:19–20. Raica sa qiqo na matamata ni koro, ka rabailailai na sala sa basika ki na bula vakacerecerei, **V&V** 132:22–23. Eratou sa curu ki na bula vakacerecerei ko Eparama, Aisake kei Jekope, **V&V** 132:29, 37. Niu sa vauca vakaidina vei iko na nomu bula vakacerecerei, **V&V** 132:49.

Bula Vakayago. *Raica talega na Lutu nei Atama kei Ivi; Mate Vakayago; Vuravura; Yago*

Na gauna mai na sucu me yacova na mate vakayago. E dau vakatokai ena so na gauna me ikarua ni ituvatuva.

Ni ko na mate vakaidina ena siga ko sa kana kina, **iVakate.** 2:16–17 (Mosese 3:16–17). Sa na qai lesu tale na kuvu ni

qele tale e vaka e liu, ia na yalo ena lesu tale vua na Kalou, **Na Dau**. 12:7 (iVakate. 3:19; Mosese 4:25).

O koya e qai kakua ni gumatua na ivalavala ca e yagomudou, **Roma** 6:12. Me na vakaisulu na yago mate oqo ena bula tawa mate rawa, **1 Kori**. 15:53 (Inosi 1:27; Mosa. 16:10; Moma. 6:21).

Sa itutu kina ni vakatovelei na bula vakatamata, **2 Nif**. 2:21 (Alama 12:24; 42:10). Sa lutu ko Atama me sucu na tamata, **2 Nif**. 2:25. Ko ni sa rai tiko li ki liu ka raica ni sa vakaduri na yago mate oqo me tawa mate rawa, **Alama** 5:15. Na bula oqo sai koya na gauna me vakarautaki koya kina na tamata me sota kei na Kalou, **Alama** 34:32.

Mo dou kakua ni rere ni dou sa mate sara mada ga, ni sa sega ni taucoko na nomudou reki ena vuravura oqo, **V&V** 101:36.

Ko ira era sa maroroya na ikarua ni nodra ituvatuva ni bula era na rawata na lagilagi, **Epa**. 3:26.

Buli, iBulibuli. *Raica talega na iBulibuli Vakayalo; Jisu Karisito; Siga ni Vakacegegu; iVakatekivu; Vuravura*

Me tauyavutaka. E cakacaka na Kalou mai vua na Luvena, ko Jisu Karisito; ka tauyavutaka na veika sa tu rawa tu me bulia kina na lomalagi kei na vuravura. Erau qai bulia ko Tamada Vakalomalagi kei Jisu na tamata me ucui rau (Mosese 2:26–27).

Ena ivakatekivu sa bulia na lomalagi kei na vuravura na Kalou, **iVakate**. 1:1. Tou ia ka bulia na tamata me itovo vata kei kedatou ka ucui kedatou, **iVakate**. 1:26 (Mosese 2:26–27; Epa. 4:26).

Sa cakava na ka kecega ko koya, **Joni** 1:3, 10. Sa cakava na ka kecega ko koya, se ra tu mai lomalagi, **Kolo**. 1:16 (Mosa. 3:8; Ila. 14:12). Sa bulia na vuravura na Kalou mai vua na Luvena, **Ipe**. 1:2.

A buli na tamata mai na ivakatekivu, **Mosa**. 7:27. Au a bulia na lomalagi kei na vuravura kei na ka kecega sa tu kina, **3 Nif**. 9:15 (Moma. 9:11, 17). Io, era sa buli

na tamata kecega mai na ivakatekivu me ra ucui au, **Ica** 3:15.

Sa bulia na lomalagi kei na vuravura ko Jisu Karisito, **V&V** 14:9. Sa bulia na tamata, na tagane kei na yalewa, me ucui koya, **V&V** 20:18.

Au sa bulia oti na vuravura e sega ni wiliki rawa, **Mosese** 1:33. Ia sa bulia na veika kecega oqo na noqu Le Duabau ga ena vukuqu, **Mosese** 2:1. Ia koi Au na Turaga na Kalou, au a sa bulia oti tu vakayalo na veika kece au sa tukuna, ni bera ni ra qai vakavotukanataki e delai vuravura, **Mosese** 3:5. E vica vata na milioni na vuravura vakaoqo, ena sega ga ni kilai rawa na levu ni veika ko ni sa bulia, **Mosese** 7:30. Sa tauyavutaka ka bulia na lomalagi vata kei na vuravura ko iratou na Kalou, **Epa**. 4:1.

iBulibuli Vakayalo. *Raica talega na Buli, iBulibuli; Tamata*

A bulia taumada vakayalo na ka kecega na Turaga ni bera ni qai buli ira vakayago (Mosese 3:5).

A bulia taumada na kau kecega na Turaga ni bera ni ra qai mai tu e vuravura, **iVakate**. 2:4–6 (Epa. 5:5).

Ena kaukauwa ni noqu yalo tabu au sa bulia kina na ka kecega—taumada vakayalo, qai tarava vakayago, **V&V** 29:31–32. Na kedra ituvaki vakayago sa tautauvata na kedra ituvaki vakayalo, **V&V** 77:2.

Au a bulia na vuravura kei na tamata ni bera ni ra mai sucu vakayago, **Mosese** 6:51.

iBulubulu. *Raica talega na Tucake Tale*

Na vanua e bulu kina na yago mate oqo. Ena vuku ni Veisorovaki, ena vakaturi cake mai na ibulubulu na tamata kecega.

Sa dolavi na veibulubulu ka tucake mai e vuqa na yagodra na yalododonu ka a moce, ni sa oti na nona tucake tale na Karisito, **Maci**. 27:52–53 (3 Nif. 23:9–13). Ko iko bulubulu sa evei na nomu gumatua, **1 Kori**. 15:55.

Butako

Me na solia mai na nona mate na ibulubulu, **2 Nif.** 9:11–13.

O ira era sa moce tu ena ibulubulu era na tucake mai, **V&V** 88:97–98. Sa tautauvata na tobu ni papitaiso kei na ibulubulu, **V&V** 128:12–13.

Butako

Mo taura vakailawaki se ena basulawa e dua na ka mai vua tale e dua. Sa dau vakaroti ira na luvena na Turaga me ra kaku ni dau butako (L.Y 20:15; Maci. 19:18; 2 Nif. 26:32; Mosaia 13:22; V&V 59:6).

Ia dou kumuna vata na nomudou iyau mai lomalagi, a sa sega ni ravabasuka kina na daubutako ka butakoca, **Maci.** 6:19–21.

O ira na Nifaiti era sa vakadrukai ena vuku ni nodra qaciqacia, na levu ni nodra iyau, na nodra kovekove, kei na nodra butako, **Ila.** 4:12.

Ko koya sa butako ka sega ni veivutuni ena muduki tani, **V&V** 42:20. O koya sa butako me na soli yani me tau vua na lewa ena lawa ni vanua, **V&V** 42:84–85.

Butobuto e Tautuba. *Raica na*

Eli; Luve ni Veivakarusa; Mate Vakayalo; Tevoro

Butobuto Vakayalo. *Raica talega na*

Caka Ca

Na caka ca se na vakawelewetaki ni veika vakayalo.

Era na ca ko ira era kaya me rarama na butobuto ka butobuto na rarama, **Ais.** 5:20 (2 Nif. 15:20). Na butobuto ena ubi vuravura, kei na butobuto loaloa, na veimatanitu, **Ais.** 60:2.

Ena vakararamataki ira era sa tiko ena butobuto ko Jisu, **Luke** 1:79. A sa cilava na butobuto na rarama, ia na butobuto sa sega ni kunea, **Joni** 1:5 (V&V 45:7). Me da luvata tani na ivalavala ni butobuto ka vakaiyaragi tu ena rarama, **Roma** 13:12. Dou kakua ni dau malele vata kei ira sa ia na ivalavala ni butobuto, **Efe.** 5:8–11.

Baleta ga ni dou sa sega ni kerekere, o koya dou sa sega kina ni kau mai ki na rarama, ia dou na rusa ga ena butobuto,

2 Nif. 32:4. Sa dau vakatetea ko Setani na cakacaka ni butobuto, **Ila.** 6:28–31.

Sa roboti vuravura na kaukauwa ni butobuto, **V&V** 38:8, 11–12. Sa vutugu ko vuravura taucoko ena butobuto kei na ivalavala ca, **V&V** 84:49–54. Kevaka sa vakatabakidua na matamudou ki na noqu lagilagi, ena sega na butobuto e tu vei kemudou, **V&V** 88:67.

Sa bula na cakacaka ni butobuto vei ira kecega na luve ni tamata, **Mosese** 5:55.

iCabocabo ni Soro. *Raica talega na*
iSoro

E dua na itutu ka caka me vakayagataki ena vakacabo isoro, vakacacabo, kei na sokalou.

A tara ko Noa e dua na icabocabo ni soro vua na Turaga ka cabora kina na isoro kama, **iVakate.** 8:20. A tara ko Eparama e dua na icabocabo ni soro vua na Turaga, **iVakate.** 12:7–8. Sa vesuki Aisake na luvena ko Eparaama ki na icabocabo ni soro, **iVakate.** 22:9 (iVakate. 22:1–13). A tara e kea ko Jekope e dua na icabocabo ni soro ka vakatoka na vanua ko ya ko Eli-Peceli, **iVakate.** 35:6–7. A tara ko Ilaia e dua na icabocabo ni soro ka boleli ira na bete i Peali, **1 Tui** 18:17–40.

Kevaka ko sa kauta mai na nomu imadralli ki na icabocabo ni soro, mo ia ka veivinakati mada e liu kei na wekamu, **Maci.** 5:23–24. Au sa raica ena ruku ni icabocabo ni soro na yalodra ko ira era a vakamatei me baleta na vosa ni Kalou, **iVakata.** 6:9 (V&V 135:7).

Sa tara ko Liai e dua na icabocabo ni soro vatu ka vakavinavina vua na Turaga, **1 Nif.** 2:7.

Sa vakabulai ko Eparaama mai na nona sa vakarau vakamatei ena icabocabo ni soro i Ilikena, **Epa.** 1:8–20.

Caka Ca. *Raica talega na* Butobuto

Vakayalo; Duka, Dukadukali; iValavala Ca; Sega ni Vakalou; Yalododonu, Sega ni

Ca, itovo ca; na talaidredre ki na ivakaro ni Kalou.

Au na qai cakava rawa vakaavei na ka ca vakaidina oqo, ka ivalavala ca vua na Kalou, **iVakate**. 39:7–9. Sa yawa tiko ko Jiova vei ira na ivalavala ca: ia na nodra masu na yalododonu ena rogoca ko koya, **Na Vosa**. 15:29. Ia ni ra sa lewa na ivalavala ca, sa ra qai tagi na tamata, **Na Vosa**. 29:2 (V&V 98:9).

Dou biuta tani vei kemudou na tamata ivalavala ca ko ya, **1 Kori**. 5:13. Eda sa veivala kei na ivavakoso yalo ca ena vei-yasana vakalomalagi, **Efe**. 6:12.

Dou lako tani mai vei ira na dau caka ca, dou kakua ni tara na nodra veika tawa savasava, **Alama** 5:56–57 (V&V 38:42). Sai koya oqo na nodra icavacava na tamata ca, **Alama** 34:35 (Alama 40:13–14). Ena sega ni kune na marau ena ivalavala ca, **Alama** 41:10. Era na tototigiki na tamata ca mai vei ira na tamata ca, **Moma**. 4:5 (V&V 63:33).

Ena auwa ko ya ena yaco kina na nodra tawasei vakadua na buladodonu mai vei ira na dau caka ca, **V&V** 63:54.

Ena yaco mai vakaoqo na nodra icavacava na dau caka ca, **JS—M** 1:55.

Cakacaka

Na nona ivalavala e dua na tamata, se vinaka se ca. Ena lewai na tamata yadua ena nona cakacaka.

Ena sauma na tamata yadua na Turaga me vaka na nona cakacaka, **Na Vosa**. 24:12.

Me caudre vakakina na nomudou rama e matadra na tamata, me ra raica na nomudou ivalavala vinaka, **Maci**. 5:16 (3 Nif. 12:16). Ko koya ga sa cakava na lomai Tamaqu sa tiko mai lomalagi, **Maci**. 7:21. Na vakabauta sa sega ni tu vata kei na cakacaka sa mate ga, **Jeme**. 2:14–26.

Era na lewai ena nodra ivalavala, **1 Nif**. 15:32 (Mosa. 3:24). Ia eda sa kila ni da na vakabulai walega ena loloma soli wale, ni sa oti sara na veika eda rawa ni cakava, **2 Nif**. 25:23. Vakavulici me ra kakua ni dau oca ena cakacaka vinaka, **Alama** 37:34. Sa kilikili me lewai na tamata ena nona ivalavala, **Alama** 41:3.

Dou na kilai ira mai na vuadra, **Moro**. 7:5 (V&V 18:38).

Koi au na Turaga au na lewai ira na tamata kecega me vaka na nodra cakacaka, **V&V** 137:9.

Cakacaka Mana. Raica talega na Vakabauta; iVakatakilakila

E dua na ka matalia ka yaco ena kaukauwa ni Kalou. Na cakacaka mana e dua na tiki bibi ni nona cakacaka ko Jisu Karisito. Era okati kina na veivakabulai mai na tauvimate, na nodra vakabulai tale na mate, kei na veivakaturi cake tale mai na mate. Na cakacaka mana e tiki ni kosipeli i Jisu Karisito. E gadrevi na vakabauta ena kena yaco na cakacaka mana (Mari. 6:5–6; Moma. 9:10–20; Ica 12:12).

Ni sa vosa vei kemudrau ko Fero, ka kaya, drau vakatakila mai e dua na cakacaka mana, **L.Y** 7:9.

Ni sa sega e dua sa cakava e dua na cakacaka mana ena yacaqu, me qai vosacataki au rawa, **Mari**. 9:39. O Kena na vanua a vakayacora kina ko Jisu na imatai ni nona cakacaka mana, **Joni** 2:11.

Koi au na Kalou ni cakamana, **2 Nif**. 27:23. Na kaukauwa ni Kalou sa cakacaka mana vei ira, **Alama** 23:6. Sa rawa ni vakaraitaka na Karisito na caka mana lelevu vei ira e Amerika ena vuku ni nodra vakabauta cecere, **3 Nif**. 19:35. E se sega ni sa cava na nona Kalou ni cakacaka mana na Kalou, **Moma**. 9:15.

Mo kakua ni kerea mo cakava na cakacaka mana, vakavo kevaka sa vakaroti iko na Turaga, **V&V** 24:13–14. Sa soli vei ira eso me ra caka mana, **V&V** 46:21 (Moro. 10:12).

Cakacaka na iApositolo, Nodra.

Raica talega na Luke

Na ivola oqo e ikarua ni dua na cakacaka ka rua na tikina a vola o Luke vei Ceofilo. Na kena imatai e vakatokai me Kosipeli sa Vola ko Luke. Wase 1–12 e volai kina eso na nodratou cakacaka lelevu vakaulotu na iApositolo Le Tinikarua ena nona veiliutaki ko Pita ni oti sara toka ga na nona vakamatei

Cakacaka ni Kaulotu

ka vakaturi cake tale na iVakabula. Na Wase 13–28 e tuvai kina eso na nona veikaloyaki kei na nona cakacaka ni kaulotu na iApositolo ko Paula.

Cakacaka ni Kaulotu. *Raica talega na Kosipeli; Vunau*

Na wasei ni kosipeli i Jisu Karisito ena vosa kei na ivakaraitaki.

Na kena lagilagi ena ulunivanua na yavai koya sa vakarogoya mai na veivakabulai, **Ais.** 52:7. Au na vakataroga na noqu sipi ka vakasaqarai ira, **Isi.** 34:11.

Vunautaka na itukutuku vinaka vei ira na tamata kecega, **Mari.** 16:15 (Moma. 9:22). Raica na veiwere sa voleka ni matua na yabaki, **Joni** 4:35. Era na tukuna vakacava kevaka era sa sega ni talai, **Roma** 10:15.

Vakatavuvulitaka vagumatua vei ira na vosa ni Kalou, **Jeko.** 1:19. Sa solia na Turaga ki na veimatani me ra vakavulica na nona vosa, **Alama** 29:8.

Na taucoko ni noqu kosipeli me na vunautaki yani mai vei ira na malumalumu kei ira na tamata wale, **V&V** 1:23. E dua na cakacaka veivakarubuitaki sa voleka ni vakayacori, **V&V** 4:1. Kevaka sa yaco mo drau cakacaka tiko ena nomudrau bula taucoko ena vunautaki ni veivutuni, ka kauta mai e dua mada ga na yalo ki vei au, sa na vuabale sara na nomudrau marau, **V&V** 18:15. Ko ira na noqu digitaki era na rogoca na domoqu ka sega ni vakaukawataka na yalodra, **V&V** 29:7. Ia dou na lakolako yarua yani ka vunautaka na noqu ivakavuvuli, **V&V** 42:6. Me tekivu vunautaki yani eke na itukutuku vinaka, **V&V** 58:64. Mo drau dolava na gusumudrau ena kena vunautaki na noqu kosipeli, **V&V** 71:1. Vunautaka yani na dina me vaka na ivakatakila kei na ivakaro, **V&V** 75:4. Na tamata yadua sa vunauci me vunauca na wekana, **V&V** 88:81 (**V&V** 38:40–41). Ena vakarautaka na Turaga na veika e baleta na nodra matavuvale o ira era vunautaka na kosipeli, **V&V** 118:3. Era na lako yani na italai ni Kalou, **V&V** 133:38. Raici ira na italatala qase,

ni ra sa biuta na bula oqo, era tomana tikoga na nodra cakacaka, **V&V** 138:57.

Cakacaka Vakalotu. *Raica talega na iTukutuku ni Kawa; Vakabulai; Vakabulai na Mate, Nodra; Valetabu, Vale ni Turaga; Vauca, Veivauci*

Na ivakarau tabu kei na soqoni. Na cakacaka vakalotu e lewena na ivalavala eso ka vakaibalebale vakayalo. Na cakacaka vakalotu e rawa talega ni kena ibalebale na lawa ni Kalou.

Na cakacaka vakalotu ena Lotu e oka kina na nodra qaravi na tauvimate (Jeme. 5:14–15), vakalougatataki ni sakaramede (**V&V** 20:77, 79), papitaiso ena tabadromuci (Maci. 3:16; **V&V** 20:72–74), nodra vakalougatataki na gone (**V&V** 20:70), soli ni Yalo Tabu (**V&V** 20:68; 33:15), soli ni matabete (**V&V** 84:6–16; 107:41–52), cakacaka vakalotu ni valetabu (**V&V** 124:39), kei na vakamau ena veiyalayalati vou ka tawamudu (**V&V** 132:19–20).

Mo vakavulici ira ena ilesilesi kei na ivunau, **L.Y** 18:20. Me ra muria kina na noqu vunau ka vakabauta na noqu lewa, **Isi.** 11:20.

Ka ra sa dodonu sara ena nodra muria na veicakacaka vakalotu ni Kalou, **Alama** 30:3. Ka cava na betena na noda maroroya na nona veicakacaka vakalotu, **3 Nif.** 24:13–14.

Ko koya sa dau masu, ka sa malumalumu na yalona, au na ciqoma kevaka sa talairawarawa ki na noqu veicakacaka vakalotu, **V&V** 52:14–19.

Keimami vakabauta ni na vakabulai na tamata kecega ena Veisorovaki nei Karisito, kevaka eda sa talairawarawa ki na lawa kei na cakacaka vakalotu ni kosipeli, **Y ni V** 1:3.

Na cakacaka vakalotu vakaveisosomitaki: E dua na cakacaka vakalotu e vakayacora e dua na tamata bula ena vukuna e dua e sa mate. Ena qai yaga ga na cakacaka vakalotu oqo ena gauna era sa ciqoma kina, maroroya na veiyalayalati e salavata kaya, ka vauci ena Yalo Tabu

ni Yalayala, o ira e vakayacori ena vukudra na cakacaka vakalotu. Na veicakacaka vakalotu oqori sa vakayacori tu ena gauna oqo ena loma ni veivaletabu.

Era na vakaavei ko ira na papitaisotaki ena vukudra na mate, kevaka sa sega sara ni tucake tale ko ira na mate, **1 Kori**. 15:29.

Me vakayacori ena valetabu na veipapitaisotaki me baleti ira na mate, **V&V** 124:29–36. A vakavulici vei ira na yalo ena vuravura ni yalo na papitaiso vakaveisosomitaki me baleta na vakabokoci ni ivalavala ca, **V&V** 138:29–34.

Cakava. *Raica na Talairawarawa*

Cata, Veicati. *Raica talega na Loloma; Veimecaki; Veisausaumi*

Na cata sai koya na nomu besetaka vakaukauwa sara e dua se dua na ka.

Koi au, ko Jiova na nomu Kalou, au sa sauma na nodra caka ca na qase vei ira na luvedra, vei ira sa cati au, **L.Y** 20:5. Sa ono na ka sa cata ko Jiova, **Na Vosa**. 6:16. Na tamata lialia sa beci tinana, **Na Vosa**. 15:20. Sa beci koya ka biuta ko ira na tamata, **Ais**. 53:3.

Caka vinaka vei ira sa cati kemudou, **Maci**. 5:44. Ni na cata e dua ka lomani koya kadua, se na kabita e dua, ka beci koya kadua, **Maci**. 6:24. Ia dou na cati vei ira na tamata kecega ena vuku ni yacagu, **Maci**. 10:22. Ni sa cata na rarama ko koya yadua sa ivalavala ca, **Joni** 3:20. Me kakua ni beci iko e dua ni ko sa cauravou, **1 Timo**. 4:12.

Ni ra sa vutuniyau era sa beci ira kina na dravudravua, **2 Nif**. 9:30. Dou kakua ni beca na ivakatakila ni Kalou, **Jeko**. 4:8. Ka sa tawamudu na nodra cati keimami, **Jeko**. 7:24.

Era sa sega ni muria na tamata na ivakasala ni Kalou, ka beca na nona vosa, **V&V** 3:7.

Au a cati ka vosa vakacacani ena noqu tukuna niu a raica e dua na raivotu, **JS—AT** 1:25.

Cesalonaika, iVola vei Ira na Kai.

Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko

E rua na ivola ena Veiyalayalati Vou. Oqori taumada na ivola a vola ko Paula vei ira na kai Cesalonaika ni tiko voli mai Korinica ena imatai ni nona veisiko ki Iurope rauta ena 50 S.K. E vakamacalataki ena Cakacaka wase 17 na nona cakacaka mai Cesalonaika. A via lesu tale ki Cesalonaika ko Paula ia sa sega ni rawa me vakakina (1 Cesa. 2:18). Sa mani talai Timoci kina me vakamarautaki ira na saumaki mai ki na lotu ka kauta mai vua na itukutuku ni kedra ituvaki. A vola ko Paula na imatai ni ivola me baleta na nona vakavinavinakataka ni sa lesu mai ko Timoci.

iMatai ni Cesalonaika: Wase 1–2 e lewena na nona veikidavaki kei na nona masu ko Paula me baleti ira na Yalododonu; na wase 3–5 e veidusimaki ena tubu vakayalo, na loloma, na bula savasava, na gugumatua, kei na ikarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito.

iKarua ni Cesalonaika: Wase 1 e lewena e dua na masu me baleti ira na Yalododonu. Na wase 2 e tukuna na vukitani ena qai yaco mai. Na wase 3 e lewena na masu nei Paula me baleta na kena rawa vakavinaka na inaki ni kosipeli.

Cudru. *Raica talega na Cata, Veicati; Loloma*

Na cudru sai koya na nomu vakavotuya na nomu yaloca. Sa vakasalataki ira na Nona Yalododonu na Turaga me ra dau lewa na nodra cudru (**Maci**. 5:22). Me kakua ni dua na itubutubu se dua na gone me vakalolomataka e dua tale ena loma ni matavuvale. Ena ivolanikalou, na cudru e dau vakatarakarataki ena bukawaqa (2 Nif. 15:25; **V&V** 1:13).

Sa cudru vakalevu ko Keni sa rai duatani na matana, **iVakate**. 4:5. Sa dau berabera ni cudru, a sa levu na nona loloma, **Same** 145:8. A vosa vakayalovinaka sa ivakamalumu ni cudru, **Na Vosa**. 15:1. A tamata dau cudru sa dau vakatubura na veileti, ia ko koya

Cudruvi

sa berabera ni cudru sa tarova na veileti, **Na Vosa**. 15:18 (Na Vosa. 14:29). Ena vuku ni yacaqu kau na vakaberabera-taka na noqu cudru, **Ais**. 48:9. Au a dokoka na ligaqu ena veisiga ki na dua na mataqali sa vakacudru au, **Ais**. 65:2–3.

Kevaka e dua sa sabica na balumu imatau golea talega vua na kena ikarua, **Maci**. 5:39. Oi kemudou na qase, dou kakua ni vakacudru ira na nomudou gone, **Efe**. 6:4.

Niu a tukuna vei kemudou na ka dina dou sa cudruvi au kina, **Mosa**. 13:4. Au na sikovi ira na tamata oqo ena noqu cudru, **Alama** 8:29.

Ni sega tale ni dua na ka me na tau kina na cudru waqawaqa ni Kalou vua na tamata, ia vei ira ga era sega ni vakatusa na ligana ena ka kecega, **V&V** 59:21. Koi au na Turaga, au sa cudruvi ira sa caka ca, **V&V** 63:32.

Cudruvi. *Raica talega na Eli*; Luve ni Veivakarusa; Mate Vakayalo; Tevoro; Vakatalewa, Veilewai; Veilewai, na iOtioti ni

Mo vakatalewa se mo lewai ka kunei ni ko sa cala dina mai vua na Kalou ka vakakina na ituvaki e laki tarovi tu kina na nona toso e dua ka vakuwai ena nona yacova yani na iserau ni Kalou kei na Nona lagilagi. Na cudruvi e vakaitagedegede tu. O ira kece era sega ni rawata na taucoko ni bula vakacerecerei vakasilesiteli ena yalani na nodra tubu kei na nodra galala ena dua na ivakatagedegede, ka ra na cudruvi talega ki na ivakatagedegede ko ya.

Na tamata lawaki ca ena vakacala ko Koya, **Na Vosa**. 12:2.

Ena ca vei kemudou na dauveivakaisini! Dou na cudruvi vakalevu cake kina, **Maci**. 23:14. Ia ko koya sa vosa vakacacataka na Yalo Tabu ena tu ga vua na nona cala ka tawamudu, **Mari**. 3:29. Ko ira sa ivalavala ca era na tucake tale me cudruvi, **Joni** 5:29 (3 Nif. 26:5). Ni sa kania ka gunuva na nona cudruvi, ko koya sa kania ka gunuva, ka sega ni doka, **1 Kori**. 11:29 (3 Nif. 18:28–29). Sa

qai cudruvi keda na Turaga, me kakua kina ni cudruvi vata kei ira era sa vakavuravura, **1 Kori**. 11:32.

Ko koya sa sega ni veivutuni, papita-isotaki ka vosota me yacova na ivakataotioti ena cudruvi, **2 Nif**. 9:24 (Mari. 16:16; Ica 4:18; V&V 68:9; 84:74). Na noda vosa, cakacaka, kei na vakanananu ena vakarusai keda, **Alama** 12:14. Ni ko ni sa kila na veika oqo ka sega ni vakayacora, ko ni na cudruvi kina, **Ila**. 14:19. Era na rarawa vakalevu cake na dau caka ca kevaka era tiko vata kei na Kalou mai na nodra tiko vata kei ira na yalo cudruvi mai eli, **Moma**. 9:4. Kevaka e daru na tinia na cakacaka oqo e daru na cudruvi, **Moro**. 9:6.

Ia ko koya sa waraka ga me kitaka na ka e vakaroti vua, ena cudruvi vakaidina, **V&V** 58:29. Ena tu me cudruvi mai vua na Turaga, ko koya sa sega ni vosota na nona caka cala na wekana, **V&V** 64:9. Ko koya sa ivalavala ca ni sa tu vakalevu vua na rarama, ena cudruvi vakalevu kina, **V&V** 82:3. Sa cudruvi na Lotu taucoko me yacova ni ra sa veivutuni ka nuna na iVola i Momani, **V&V** 84:54–57. Ko koya sa ciqoma na taucoko ni veiya-layalati vou ka tawamudu me na muria na lawa, de na cudruvi, **V&V** 132:6.

Daliga. *Raica talega na Vakarorogo*

Ena ivolanikalou, na daliga e dau vakayagataki me ivakatakarakara ni nona rawata e dua na tamata me rogo ca ka kila na veika ni Kalou.

Era sa vakadaligana, ia era sa sega ni rogo rawa, **Same** 115:6. Sa vakayadrata na daligaqu na Turaga meu rogo, **Ais**. 50:4–5 (2 Nif. 7:4–5).

O koya sa vakadaligana me rogo ca, me mani rogo ca sara, **Maci**. 11:15. Sa didivara na daligadra, **Maci**. 13:15 (Mosese 6:27). Sa sega na mata sa kunea se na daliga sa rogo ca na veika sa vakarautaka na Kalou me nodra era sa lomani koya, **1 Kori**. 2:9 (V&V 76:10).

Sa vakasolokakana e daligadra na tevoro, **2 Nif**. 28:22. Ka dolava sara na

daligamuni mo ni rogoca, **Mosa.** 2:9 (3 Nif. 11:5). Niu sa kacivi oti vakavuqa kau qai sega ni rogoca, **Alama** 10:6. Vakatudaliga ki na noqu vosa, **Alama** 36:1 (Alama 38:1; V&V 58:1).

Ena sega na daliga me sega ni rogoca, **V&V** 1:2. Ka dolavi na daliga ena yalomalua kei na masumasu, **V&V** 136:32.

Daubutako i Ketianitoni. *Raica talega na Veisoqosoqo Vuni*

Ena iVola i Momani, e dua na ilawalawa daubutako ka a tauyavutaka e dua na Nifaiti ca ka yacana ko Ketianitoni. Na nodra isoqosoqo e tauyavutaki ena cakacaka vuni kei na bubului vakasentani.

Ko Ketianitoni a vakavuna na nodra vakarusai na Nifaiti, **Ila.** 2:12–13. Na tevororo a solia na bubului vuni kei na veiyalayalati vei Ketianitoni, **Ila.** 6:16–32. Na isoqosoqo vuni a vakavuna na nodra vakarusai na nodra matanitu na Jeretaiti, **Ica** 8:15–26.

Daukumuni Vakacavacava. *Raica talega na Matanitu vaka-Roma*

Mai Roma ena gauna e liu, e dua e dau kumuna na ivakacavacava ni matanitu. Era dau cati sara na dau kumuni ivakacavacava mai vei ira na Jiu. Eso na dau kumuni ivakacavacava era a ciqoma na kosipeli (Maci. 9:9–10; Luke 19:2–8).

Daurairai. *Raica talega na Parofita; Urimi kei na Cumimi*

E dua na tamata sa vakadonuya na Kalou me dau raica e matana vakayalo na veika sa vunitaka tu mai vuravura na Kalou (Mosese 6:35–38). O koya oqo e dauvakatakila ka parofita (Mosa. 8:13–16). Ena iVola i Momani, e vakavuvulitaka kina ko Amoni ni o koya duadua ga na daurairai e rawa ni vakayagataka na ivakavakadewa, se na Urimi kei na Cumimi (Mosa. 8:13; 28:16). Na daurairai e kila na veika sa yaco oti, na veika e yaco tiko ena gauna oqo, kei na veika e se bera ni yaco. E liu e dau vakatokai e dua na parofita me daurairai (1 Samu. 9:9; 2 Samu. 24:11).

Ko Josefa Simici na daurairai cecere ni gauna oqo (V&V 21:1; 135:3). Me kena ikuri era sa tokoni me ra parofita, daurairai, ka dauvakatakila, ko iratou na Mataveiliutaki Taumada kei na Matabose ni Le Tinikaru.

Ni ra sa tamata dau talaidredre oqo, era sa kaya vei ira na daurairai, dou kaku ni raica tiko, vei ira talega na parofita, dou kakua ni parofisai, **Ais.** 30:9–10.

Au na vakatubura mai na vua ni tolongu e dua na daurairai digitaki, **2 Nif.** 3:6–15.

Oqo na yalomatua; io, me daurairai, dauvakatakila, dauvakavakadewa, ka parofita, **V&V** 107:92. Sa lesi Airame Simici na Turaga me parofita, daurairai, ka dauvakatakila ki na Lotu, **V&V** 124:91–94.

Dautataro. *Raica talega na Jisu Karisito; Sautu, Vakacegu*

E dua e dau kauta mai se dau vakavuna na sautu (Maci. 5:9; 3 Nif. 12:9). Na dautataro e dua talega e dau vunautaka na kosipeli (Mosa. 15:11–18). Jisu Karisito na noda Dautataro vei Tamana (Moro. 7:28) ka sa vakatakekere tiko ena vukuda vei Koya.

Ko Jisu Karisito na noda dautataro vei Tamana, **1 Joni** 2:1 (V&V 110:4).

Ena vakamamasu ko Jisu ena vukudra kecega na luve ni tamata, **2 Nif.** 2:9 (Ipe. 7:25). Ni sa qaqa ko koya vei mate; sa soli kina vua na kaukauwa, me vakamamasu ena vukudra na luve ni tamata, **Mosa.** 15:8.

Au sa nomudou dautataro vei Tamagu, **V&V** 29:5. Sa vakamamasu tiko o Jisu Karisito ena vukumudou, **V&V** 45:3–5.

Dauveibuli. *Raica na Buli, iBulibuli; Jisu Karisito*

Dauveilewai, Ai Vola ni

E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa. Na Dauveilewai e tukuna na veika e baleti ira na Isireli mai na mate nei Josua ki na sucu nei Samuela.

Na wase 1–3 e ikau ni ivola taucoko

Dauveipapitaisotaki

ni Dauveilewai. Eratou vakamacalataka, ena nodra sega ni vakasevi ira na nodra meca o ira na Isireli (Dauvei. 1:16–35), sa dodonu kina me ra na sotava na Isireli na kena isau: na yali ni nodra vakabauta, nodra vakamau vata kei ira na tawavakabauta, kei na qaravi kalou lasu. Na wase 4–5 e tukuni kina na veika e rau sotava o Tepora kei Peraki, ka rau a sereki Isireli mai vei ira na kai Kenani. Na wase e 6–8, na veika a sotava o Kiti-oni, ka vukea na tubu ni vakabauta, ka a vakalougatataka na Turaga me sereki Isireli mai vei ira na kai Mitiani. Ena wase 9–12, era a vei qaravi vakaturaganilewa e Isireli e vicavata na tamata donumaka na gauna era vukitani tu kina e vuqa na Isireli ka ra liutaki vei ira na iliuliu mai veivanua tani. Na wase 13–16 e tukuni kina na nona tubu cake mai kei na nona lutu sobu yani na iotioti ni dauveilewai, o Samisoni. Na iotioti ni veiwase, 17–21, e rawa ni vakamacalatakaki me ikuri se ivukevuke ka vakatakilailai kina na titobu ni nodra ivalavala ca na Isireli.

Dauveipapitaisotaki. *Raica na Joni na Dauveipapitaisotaki*

Dauveiqaravi. *Raica talega na Kaci, Kacivi Vakalou, iLesilesi*

E dua na tamata ka qarava na nona cakacaka se na nona iyauqaqa e dua tale. Na veika e qarava tiko e dua ena vukuna e dua tale e vakatokai me vei qaravi. Na veika kece e vuravura e nona na Turaga; o keda na nona dauveiqaravi. Eda na samumi taro vua na Turaga, se eda na soli itukutuku beka ena vuku ni noda vei qaravi vei ira na nona mata vakadonui na Turaga. Ni da ciqoma e dua na kaci ni vei qaravi mai vua na Turaga se mai vei ira na nona italai vakadonui, na vei qaravi oqori ena okati ruarua kina na veika vakayalo kei na veika vakayago (V&V 29:34).

Ko sa dina ena ka e vica ga, au na lesi iko mo lewa na ka e vuqa, **Maci.** 25:14–23. Ni na tarogi vakalevu mai vua sa soli vakalevu vua, **Luke** 12:48 (V&V 82:3).

Sa tukuna na Turaga na italanoa vakai-balebale ni dauveiqaravi sega ni dina, **Luke** 16:1–8.

Ia ko koya sa kunei ni sa dauveiqaravi yalodina, ena curu ki na marau ni nona Turaga, **V&V** 51:19. Ni sa gadreva na Turaga ena ligadra na dauveiqaravi, me ra tukuna na nodra vei qaravi, **V&V** 72:3–5. Ia ko koya sa yalodina tikoga ka dauveiqaravi yalomatua, ena rawata na ka kecega, **V&V** 78:22. Me ra saumi taro vei au na tamata yadua, me vaka na ivakarau ni nodra qarava na veivakalougatataki vakavuravura, **V&V** 104:11–17 (V&V 42:32). Mo gumatua sara mo dauveiqaravi vinaka kina, **V&V** 136:27.

Dauveisereki. *Raica talega na Jisu Karisito*

Ko Jisu Karisito na Dauveisereki ni kawatamata baleta ni sa vueti ira na tamata kecega mai na ivau ni mate kei ira sa veivutuni mai na itotogi ni ivalavala ca.

A noqu uluvatu ko Jiova kei na noqu idrodoro, **2 Samu.** 22:2 (Same 18:2; 144:2). Koi kemuni na noqu ivukevuke kei na noqu iVakabula, **Same** 40:17 (Same 70:5).

Ena lako mai Saioni ko koya na iVakabula, **Roma** 11:26.

Era vakadinadinataka na yalododonu ni sa nodra Dauveivueti ka nodra ivakabula na Luve ni Kalou, **V&V** 138:23.

Dauveivakacegui. *Raica talega na Jisu Karisito; Yalo Tabu*

Na ivolanikalou e tukuna e rua na Dauveivakacegui. Na imatai na Yalo Tabu (Joni 14:26–27; Moro. 8:26; V&V 21:9; 42:17; 90:11). Na iKarua ni Dauveivakacegui, na Turaga ko Jisu Karisito (Joni 14:18, 21, 23). Ni dua e sa rawata na iKarua ni Dauveivakacegui, ena dau rairai mai vua ena veigauna eso ko Jisu Karisito, ena vakatakila na Tamana, ka vakavulici koya e matana votu (V&V 130:3).

Dauveivakacegui, iKarua ni. *Raica na Dauveivakacegui*

Dauveivakaduavatataki. *Raica talega na* Jisu Karisito; Sorovaka, Veisorovaki

E dua e vakamamasu se vosa ena vukuna e dua tale. Ko Jisu Karisito na gusunivosa ena kedra maliwa na tamata kei na Kalou. Na Nona Veisorovaki sa dolavi kina na sala vua na tamata me rawa ni veivutunitaka na nona ivalavala ca ka duavata tale kei na Kalou.

Sa sega ni torovi Tamana walega e dua na tamata, ena vukui Jisu Karisito ga, **Joni** 14:6. Ka sa duabau ga na dauveisorovaki ena maliwa ni Kalou kei ira na tamata, **1 Timo.** 2:5. Sa dautataro ko koya ena dua na veiyalayalati e uasivi cake, **Ipe.** 8:6 (Ipe. 9:15; 12:24; V&V 107:19).

Na Mesaia Tabu ena vakamamasu ena vukudra kecega na tamata, **2 Nif.** 2:9 (Ais. 53:12; Mosa. 14:12). Mo dou vakararavi vua na Dauveivakaduavatataki, **2 Nif.** 2:27–28.

Sa yaco me ra uasivi sara ena vukui Jisu na dauveivakaduavatataki, **V&V** 76:69.

Dauveivakarusai. *Raica talega na* Tevero

Ko Setani na dauveivakarusai.

Ka sega ni laivi koya sa ia na veivakarusai me curuma na nomudou veivale, **L.Y** 12:23.

Sa tiko e wai na dauveivakarusai, **V&V** 61:19. A rawa beka me taqomaka na noqu were ni vaini mai na ligana na dauveivakarusai ko koya na ivakatawa, **V&V** 101:51–54.

Dauveivuueti. *Raica talega na* Jisu Karisito; iVakabula

Ko Jisu Karisito na Dauveivuueti cecere ni kawatamata baleta, ni ena Nona Veisorovaki, sa sauma kina na isau ni nodra ivalavala ca na kawatamata ka rawata na tucake tale mai na mate ki na tamata kecega.

Niu sa kila sa bula tiko na noqu iVakabula, **Jope** 19:25. Ka'u na vukei iko, sa kaya ko Jiova, kei na nomu iVakabula, na yalosavasava ni Isireli, **Ais.** 41:14 (Ais.

43:14; 48:17; 54:5; 59:20). Sai au ko Jiova na nomu iVakabula, **Ais.** 49:26 (Ais. 60:16).

Vakayacani koya ko Jisu, ni sai koya ga ena vakabulai ira na nona tamata mai na nodra ivalavala ca, **Maci.** 1:21. Ni sa lako mai na Luve ni tamata me solia na nona bula me kedra ivoli na lewe vuqa, **Maci.** 20:28 (1 Timo. 2:5–6). Me vakarokorokotaki na Turaga na Kalou nei Isireli ni sa lako mai vei ira na nona tamata ka vakabulai ira, **Luke** 1:68. Eda sa veivinakati kei na Kalou ena vuku ni nona mate na Luvena, **Roma** 5:10. Sa soli koya ko Jisu Karisito ena vukuda, me voli keda mai na noda ivalavala ca kecega, **Taito** 2:13–14. Sa savai keda mai na noda ivalavala ca ena nona dra dina ko Jisu Karisito, **iVakata.** 1:5.

Sa yaco na veisereki ena vukui koya na Mesaia Tabu, **2 Nif.** 2:6–7, 26. Sa colata vakaikoya na Luvena na nodra caka cala kei na nodra talaidredre, ni sa vueti ira, ka vakaceguya na gagadre ni lewa donu, **Mosa.** 15:6–9, 18–27. Sa lako mai na Karisito me sereki ira era sa papitaiso ki na veivutuni, **Alama** 9:26–27. Ka na lako mai ki vuravura me sereki ira na nona tamata, **Alama** 11:40–41. Na veisereki e yaco mai ena veivutuni, **Alama** 42:13–26. Sa lako mai ko Jisu Karisito me sereki ira na kai vuravura, **Ila.** 5:9–12. Sa sereka na kawatamata ko Karisito mai na mate vakayago kei na mate vakayalo, **Ila.** 14:12–17. Sa yaco na veisereki ena vukui Karisito, **3 Nif.** 9:17. Sai au ga sa vakarautaki tu mai na ivakatekivu ni vuravura meu sereki ira na noqu tamata, **Ica** 3:14.

Na Turaga na nomudou Dauveivuueti sa mai mate vakayago, **V&V** 18:11. Sa vakararawataki ko Jisu ena vukudra kece keva era veivutuni, **V&V** 19:1, 16–20. Era sa sereki na gonelalai ena vukuna na noqu Le Duabau Ga, **V&V** 29:46. Niu sa tala yani ki vuravura na Luvequ e Duabau Ga me vueti ira na kai vuravura, **V&V** 49:5. Ko Karisito na rarama ka Dauveivuueti ni vuravura, **V&V** 93:8–9. Sa ciqoma ko Josefa Simici e dua na raivotu me baleta na nodra vueti na mate, **V&V** 138.

Keimami vakabauta ni na vakabulai na tamata kecega ena Veisorovaki nei Karisito, **Y ni V** 1:3.

Dauvunau. *Raica talega* na Peteriaki, Vaka-Peteriaki; Veivakalougatataki vaka-Peteriaki

E dua e kauta voli se dau kacivaka na itukutuku vinaka ni kosipeli i Jisu Karisito. E vakavuvulitaka ko Josefa Simici ni o koya na Dauvunau e peteriaki. O ira na peteriaki era kacivi ka tabaki ena nodra veiliutaki na iApositolo Le Tinikarua me ra dau solia na veivakalougatataki digitaki eso ka vakatokai me veivakalougatataki vakapeteriaki.

Sa kaciva eso na tamata na Turaga me ra iApositolo, ka so me ra parofita, ka so me ra tamata dauvunau, **Efe.** 4:11. Kitaka na cakacaka ni ivakavuvuli, **2 Timo.** 4:5.

Keimami vakabauta na iapositolo, na parofita, na italatala, na ivakavuvuli, na dauvunau, **Y ni V** 1:6.

Dauvunau, Na

E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa ka lewena na vakanananu eso ena so na leqa bibi ni bula.

O koya e vola na ivola, na Dauvunau, e vola na iwase levu ni ivola ena nodra ivakarau ni rai o ira era se bera tu ni kila na kosipeli. E volavola me vaka na ivakarau ni nodra vakasama na kai vuravura—oya, o ira ena “ruku ni matanisiga” (Na Dau. 1:9). E vuqa na tiki ni ivola e sega soti ni vinaka ka sega kina na vakaniuini (Na Dau. 9:5, 10). E sega ni o koya na ivakarau e vinakata na Turaga me da raica kina na bula ia na ivakarau e raica na Dauvunau ni vaka me sega ni vakaramataki kina na vakasama ni tamata e vuravura. Na tikina vakayalo duadua ena ivola, oya na wase 11 kei na 12, ka mai tinia kina o koya e vola ni sai koya na ka tudei na kena yaga, oya na talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou.

Digia, Digitaka, Digitaki. *Raica talega* na Galala; Galala ni Digidigi; Kaci, Kacivi Vakalou, iLesilesi

Ni digia, se digitaka na Turaga e dua na tamata se dua na ilawalawa, e wāsoma ni na dau kacivi ira talega me ra veiqaravi.

Mo ni digitaki koya edaidai kemuni na qarava, ia koi au kei ira na noqu lewe ni vale keitou na qaravi Jiova, **Josu.** 24:15 (Alama 30:8; Mosese 6:33). Kau a digitaki iko ena kuro qele ni veivakararawataki, **Ais.** 48:10 (1 Nif. 20:10).

Ni ra sa lewe vuqa era sa kacivi, ka lewe lailai era sa digitaki, **Maci.** 22:14 (Maci. 20:16; V&V 95:5; 121:34, 40). Dou sa sega ni digitaki au, ia kau sa digitaki kemudou, **Joni** 15:16. Sa digitaka na Kalou na veika vakalialia e vuravura me vakamaduataki ira na vuku, **1 Kori.** 1:27. Sa digitaki keda e liu sa qai tauyavutaki e muri ko vuravura, **Efe.** 1:4.

Era sa galala me ra digitaka na galala kei na bula tawamudu, se me ra digitaka na tiko vakavesu kei na mate, **2 Nif.** 2:27.

O ira na turaga kei na tamata yalodina era sa digitaki tu mai na ivakatekivu, **V&V** 138:55–56.

A digitaki Isireli na Kalou, **Mosese** 1:26. A digitaki ko Eparaama ni se bera ni sucu mai, **Epa.** 3:23.

Digitaki. *Raica talega* na Kaci, Kacivi Vakalou, iLesilesi

O ira era digitaki mai vua na Kalou me baleta eso na itavi digitaki. O ira na digitaki sai ira era lomana na Kalou mai vu ni yalodra ka ra bulataka na bula e taleitaka ko Koya. O ira era bulataka na bula vakatisaipeli vakaooqo era na digitaki ena dua na siga mai vua na Turaga me ra wili vata kei ira na Luvena digitaki.

Au sa ia oti na veiyalayalati kei koya au sa digitaka, **Same** 89:3.

Ia ke rawa, ke ra na vakacalai ira talega na digitaki, **Maci.** 24:24. Oi kemudou na itabatamata digitaki, a matabete vakaturaga, **1 Pita** 2:9. Sa reki ko Joni ni

ra sa dina ka yalodina tikoga na luvena na yalewa digitaki, **2 Joni** 1.

Sa bokoci na nomu ivalavala ca, ia ko sa marama digitaki, **V&V** 25:3. Ko ira na noqu digitaki era na rogoca na domoqu ka sega ni vakaukauwataka na yalodra, **V&V** 29:7. Kau na vakasoqoni ira vata mai na noqu tamata digitaki mai na iyalayala vava kei vuravura, **V&V** 33:6. Ni na soli yani na ivolanikalou me baleta na nodra vakabulai na noqu digitaki, **V&V** 35:20–21. Ko ira era sa vakalevulevuya na itavi era kacivi kina era na yaco me nona digitaki na Kalou, **V&V** 84:33–34.

Ko Karisito na nona daulomani na Kalou ka sa digitaki mai na ivakatekivu, **Mosese** 4:2. Ia ena vukudra o ira sa digitaki, ena vakalekalekataka na gauna ko ya, **JS—M** 1:20.

Dikoni. *Raica talega na Matabete i Eroni*

E dua na veikacivi ena veiqaravi ni Lotu ena gauna nei Paula na iApositolo (Fili. 1:1; 1 Timo. 3:8–13) ka dua na itutu ena Matabete i Eroni (**V&V** 20:38, 57–59; 84:30, 111; 107:85).

Dina. *Raica talega na Kila; Rarama, Rarama i Karisito; Vuku, Veika Vuku; Yalodina*

Ni vakayagataki ena ivolanikalou, e rua na ibalebale ni vosa na dina: (1) Na kilai ni veika me vaka na kedra ituvaki oqo, kei na kedra tuvaki e liu, kei na kedra ituvaki ena veigauna mai muri (**V&V** 93:24). Na dina talega sai koya na rarama kei na ivakatakila mai lomalagi, kei na (2) me da lomadina, dina, ka sega ni lawaki.

Na kilai ni veika: Ena tubu ga e vuravura na ka e dina, **Same** 85:11 (**Mosese** 7:62).

Ia dou na kila na ka dina, ia na ka dina ena sereki kemudou, **Joni** 8:32. Koi au na sala kei na vu-ni-dina kei na vu-ni-bula, **Joni** 14:6. Kevaka eda sa kaya sa sega ni tu vei keda na ca, sa sega ni tu vei keda na dina, **1 Joni** 1:8.

Ia ko ira era sa cala era sa okata na dina me ka dredre, **1 Nif.** 16:2. Ia ko ira

na ivalavala dodonu era sa vinakata na dina, **2 Nif.** 9:40. Ni sa tukuna na ka dina na Yalo ka sega ni dau lasu, **Jeko.** 4:13. Ni ko ni sa Kalou Dina; ka ko ni sega ni rawa ni lasu, **Ica** 3:12. Ena kaukauwa ni Yalo Tabu dou na kila kina na dina ni veika kecega, **Moro.** 10:5.

Ka na taura matua na dina me sega ni mudu ka sega ni mudu, **V&V** 1:39. Mo kila ni sa vakararamataki iko na Yalo na vu ni ka dina, **V&V** 6:15. Na iVola i Momani, ka tiko kina na dina kei na vosa ni Kalou, **V&V** 19:26. Na Dauveivakacegui sa talai yani me vakatakila na ka dina, **V&V** 50:14. O koya sa ciqoma na vosa ena Yalo ni ka dina, sa ciqoma ni sa vunautaki yani ena Yalo ni ka dina, **V&V** 50:17–22. Ka vunautaka yani na dina me vaka na ivakatakila au sa solia vei kemudou, **V&V** 75:3–4. Ia na ka kecega e dina, e vu ni rarama, **V&V** 84:45. Na rarama i Karisito, na rarama ni dina, **V&V** 88:6–7, 40. Na Yaloqu sai koya na ka dina, **V&V** 88:66. Ia na vuku se na rarama ni ka dina a sega ni qai tauyavutaki ga, **V&V** 93:29. Na lagilagi ni Kalou, na vuku, se, na rarama kei na dina, **V&V** 93:36. Au sa vakaroti kemudou mo dou vakavulici ira na luvemudou ena rarama kei na dina, **V&V** 93:40.

Na noqu Le Duabau Ga sa sinai ena loloma soli wale kei na dina, **Mosese** 1:6.

Lomadina: Ia ko ira sa dina na nodra cakacaka sa rekitaka ko koya, **Na Vosa.** 12:22. Mo vakayacora na ka ko sa bubului kina, **Na Dau.** 5:4–5.

Keitou sa biuta na veika vuni e dau veivakamaduatiki, **2 Kori.** 4:1–2. Me dodonu na nomudou ivalavala, **1 Pita** 2:12.

Ena ca ko koya sa dau lasu, ni ra na biu sobu ki eli, **2 Nif.** 9:34. Ni sa tukuna na ka dina na Yalo ka sega ni dau lasu, **Jeko.** 4:13. Ko koya yadua sa kerekere mai vua na wekana, me vakasuka tale na ka sa kerea, **Mosa.** 4:28 (**V&V** 136:25). Raica mo caka dodonu, vakatulewa vakadodonu, io mo dau caka vinaka tikoga, **Alama** 41:14.

Me caka dodonu na tamata yadua, **V&V** 51:9. Ko ira kecega era kila ni sa

Dinau

dau dina na lomadra, au na vakadonui ira, **V&V** 97:8. Na tamata dina, vuku, kei na tamata vinaka sa dodonu me ra vakasaqarai ki na itutu vakapolitiki, **V&V** 98:4–10. Kevaka ko kunea na ka sa vakayalia na wekamu, mo vakasaqarai koya sara vagumatua me yacova ni ko sa solia vua, **V&V** 136:26.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da dau dina tikoga, **Y ni V** 1:13.

Dinau. *Raica talega na Veivosoti*

Me vaka na kena vakayagataki ena ivolanikalou, na ilavo kei na iyau me saumi vua e dua na tamata sa vakavuna me vesuki tu o koya e kerekere. Ena dua tale na kena vakasama, sa vakavulici keda ko Jisu me da kerea vei Tamana me vosoti keda ena noda dinau, se vagalalataki keda mai na isau ni noda ivalavala ca—ena vuku ni Veisorovaki nei Jisu Karisito—ni da sa vosoti ira era sa ivalavala ca vei keda (Maci. 6:12; 3 Nif. 13:11).

Sa dau kerekere na tamata ca ka sega ni sauma tale, **Same** 37:21. A sa veiqaravi ko koya sa kere ka vua sa soli ka, **Na Vosa**. 22:7.

Au a sereki iko mai na dinau levu oqori, e sega beka ni kilikili mo yalovinaka, **Maci**. 18:23–35. Me kakua na nona ka e dua ko sa sega ni sauma, na dauveilomani ga me ia tiko, **Roma** 13:8.

Dou sa dinau tu kina me tawamudu vua na Tamamudou Vakalomalagi, **Mosa**. 2:21–24, 34. O koya yadua sa kerekere mai vua na wekana, me vakasuka tale na ka sa kerea, **Mosa**. 4:28.

Mo sauma na dinau, ka vagalalataki iko mai na ivesu oqo, **V&V** 19:35. Sa vakatabui mo dinau tu vei ira na nomu meca, **V&V** 64:27. Dou sauma kece na nomudou dinau, **V&V** 104:78. Dou kakua ni dinau me baleta na kena tara e dua na vale me noqu, **V&V** 115:13.

Dodonu. *Raica talega na iDola ni Matabete; Kaci, Kacivi Vakalou, iLesilesi; Kaukauwa; Kilikili, Bula Kilikili; Lako, Lako Vata kei na Kalou; Matabete; Tabaki, Veitabaki;*

iVakaro ni Kalou; Yalodina; Yalododonu, Sega ni

Ni vakayagataki ena ivolanikalou, e rua na ibalebale ni vosa na dodonu: (1) Na veivakadonui e soli vei ira na tamata e vuravura era kacivi se tabaki me ra veiqaravi vua se ena vukuna na Kalou na Tamana se ko Jisu Karisito ena kena caka na cakacaka ni Kalou, kei na (2) buladodonu, savasava, dokai, sega ni veigoleyaki; talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou; levea na ivalavala ca.

Veivakadonui: Niu sa talai iko, **L.Y** 3:12–15. Mo tukuna na ka kecega au sa vakarota vei iko, **L.Y** 7:2.

Sa solia vei ira na tisaipeli e tinikarua na kaukauwa ko Koya, **Maci**. 10:1. Dou sa sega ni digitaki au, ia au sa digitaki kemudou, ka lesi kemudou, **Joni** 15:16.

Erau sa vunau vei ira na Leimanaiti ko Nifai kei Liai ena lewa levu, **Ila**. 5:18. Ko Nifai na luvei Ilamani, e tamata ni Kalou, ka tu vua na kaukauwa levu, kei na lewa sa mai vua na Kalou, **Ila**. 11:18 (3 Nif. 7:17). A solia ko Jisu na kaukauwa kei na lewa vei iratou e lewe tinikarua na Nifaiti, **3 Nif**. 12:1–2.

A kacivi ka tabaki mai vua na Kalou ko Josefa Simici, **V&V** 20:2. Ni na sega ni vakatarai vua e dua me laki vunautaka na noqu kospeli se tara cake na noqu lotu, vei koya walega sa tabaki mai vua e dua ka tu vua na kena dodonu, **V&V** 42:11. Me ra vunautaka na kospeli na italatala qase, ka me ra cakacaka ena dodonu sa soli vei ira, **V&V** 68:8. Na Matabete i Melikiseteki e tu kina na dodonu, me qarava na veika vakayalo, **V&V** 107:8, 18–19. Na veika sa vakayacori ena dodonu vakalou sa yaco me lawa, **V&V** 128:9.

O ira kece era vunau se veiqaravi ena vukuna na Kalou sa dodonu me kacivi ira na Kalou mai vei ira e tu vei ira na kena dodonu, **Y ni V** 1:5.

Buladodonu: Ena vakalougatataka na yalododonu ko Jiova, **Same** 5:12. Sa vakaraici ira na tamata yalododonu ko Jiova, **Same** 34:15, 17 (1 Pita 3:12). Ni ra

sa lewa na yalododonu, era sa reki na tamata, **Na Vos**a. 29:2 (V&V 98:9–10).

Sa kalougata ko ira sa via kania ka via gunuva na ivalavala dodonu, **Maci**. 5:6 (3 Nif. 12:6). Vakasaqara taumada na matanitu ni Kalou kei na nona yalododonu, **Maci**. 6:33. Era na lako na yalododonu ki na bula tawamudu, **Maci**. 25:46. Sa yaga vakalevu na nona masu gumatua na tamata yalododonu, **Jeme**. 5:16.

O koya sa ivalavala dodonu sa totaki mai vua na Kalou, **1 Nif**. 17:35. Era na maroroi ga na tamata ivalavala dodonu, me ra kakua ni rere na tamata ivalavala dodonu, **1 Nif**. 22:17, 22. Sa sega kina na kaukauwa i Setani ena vuku ni nodra ivalavala dodonu na nona tamata na Turaga, **1 Nif**. 22:26. Ia kevaka e sega na ivalavala dodonu ena sega na marau, **2 Nif**. 2:13. Ko ira na buladodonu era na taukena na matanitu ni Kalou, **2 Nif**. 9:18. Ko ira na ivalavala dodonu era na sega ni rerevaka na vos a dina, **2 Nif**. 9:40. Na tamata kecega me saumaki ki na ivalavala dodonu, **Mosa**. 27:25–26. Ni na volai na yacadra na ivalavala dodonu ena ivola ni bula, **Alama** 5:58. Dou sa vakasaqara na marau ena nomudou cakaca, oqori e veisaqasaqa kei na ivakarau ni buladodonu, **Ia**. 13:38.

Na nodra sere na yalododonu sa nodra masu vei au, **V&V** 25:12. Mo dou tudei, ni sa tu e lomaseremudou na peleti ni sere ni yalododonu, **V&V** 27:16 (Efe. 6:14). Ni na kamikamica vei ira na yalododonu na mate, **V&V** 42:46. Ni ra na vakasoqoni tani mai na veimatani kecega ko ira na buladodonu, **V&V** 45:71. Me ra vakayacora na ivalavala dodonu na tamata ena nodra vakatulewa ga vakataki ira, **V&V** 58:27. Ko koya sa vakayacora tiko vakadodonu na nona itavi ena rawata vakaidina na kena isau, io na vakacegu ena vuravura oqo kei na bula tawamudu ena vuravura sa bera mai, **V&V** 59:23. Ena ikarua ni lako mai ena yaco kina na nodra tawasei vakadua na buladodonu mai vei ira na dau caka ca, **V&V** 63:54. Ena sega ni rawa ni taurivaki na kaukauwa vakalomalagi ena sala tani ena ivakavuvuli ga ni

buladodonu, **V&V** 121:36. Ia ena kedra maliwa na buladodonu sa kune kina na vakacegu, **V&V** 138:22.

Era sa kitaka na ivalavala dodonu na tamata e Saioni, **Mosese** 7:18. Ko Eparaama e dua sa dau segata na buladodonu, **Epa**. 1:2.

Dodonu me Taukena

E dua ka tu vua na dodonu me taukena na isolisoli vakayago se vakayalo. Ena ivolanikalou, sa yalataki vei ira na buladodonu ni na yaco me ra taukena na veika kece e tu vua na Kalou.

Sa gadreva ko Eparaama me dua e taukena na veika e nona, **iVakate**. 15:2–5.

Sa yaco me taukena na vuravura ko Eparaama ena vuku ga ni veivakadonui sa yaco ena vakabauta, **Roma** 4:13. Ia kevaka eda sa gone, eda na qai itaukei, eda na taukena na veika ni Kalou, eda sa itaukei vata kei Karisito, **Roma** 8:16–17 (V&V 84:38). Kevaka ko sa luvena, ko sa qai itaukei ni veika e nona na Kalou ena vuku i Karisito, **Kala**. 4:7. Sa lesia na Luvena na Kalou me itaukei ni ka kecega, **Ipe**. 1:2.

Ko ira kece sa vakanamata ki na siga ko ya sa bokoci kina na nodra ivalavala ca, sai ira oqo era na taukena na matanitu ni Kalou, **Mosa**. 15:11. Era sa yaco na tamata me luvei Karisito ka sa nodra na matanitu ni Kalou, **4 Nif**. 1:17.

Ko ira kecega era sa mate ni ra se bera ni rogoca na kosipeli, era na vakaivotavota ena matanitu silesitili, **V&V** 137:7–8. O ira na mate era sa veivutuni, era sa itaukei ni veivakabulai, **V&V** 138:58–59.

Sa yaco me dodonu na nona taukena na ka ko Eparaama ena vuku ni nona bula dodonu, **Epa**. 1:2.

Dokadoka. Raica na Qaciqacia

Dokai. Raica talega na Rokova; Vakarakoroko

Me da raica na veika e rawa ni rawati kei na kena yaga e dua na tamata se dua na ka, vakauasivi ena rai vakosipeli.

Sa beci, ka da a qai vakalewa vua, **Ais**. 53:3–4.

Ni sa ca sara ena mata ni Kalou, na ka e vinaka sara vei ira na tamata, **Luke** 16:15. Mo dou yalomalua ka vakasama ni sa uasivi cake vua ko koya ka dua, **Fili.** 2:3.

Sa tautauvata na tamata kecega vua na Turaga, **1 Nif.** 17:35. Ia me lomana na wekana na tamata yadua me vaka sa lomani koya, **Mosa.** 27:4 (V&V 38:24–25).

Ena gauna ni nodra tiko sautu era sa vakawaletaka na noqu ivakasala, **V&V** 101:8.

iDola ni Matabete. *Raica talega na* Matabete; Mataveiliutaki Taumada; iTabagauna

Na idola sai koya na dodonu ni mataveiliutaki, se na kaukauwa e soli ki na tamata mai vua na Kalou me dusimaka, lewa, ka cicivaka kina na matabete ni Kalou e vuravura. O ira na matabete ka ra kacivi ki na veitutu ni mataveiliutaki era na ciqoma na idola mai vei ira ka liutaki ira. O ira na matabete era na vakayagataka na matabete ena loma ga ni yalayala era sa tualaka tu ko ira e tu vei ira na kena idola. Na Peresitedi ni Lotu duadua ga e vuravura oqo e tu vua ka vakadonui me vakayagataka kece na idola ni matabete (V&V 107:65–67, 91–92; 132:7).

Sa soli vei Pita na idola ni matanitu, **Maci.** 16:19.

Sa ciqoma ko Maikeli (Atama) na idola ni veivakabulai ena vakatulewa nei Jisu Karisito, **V&V** 78:16. Sa dau tu ga na idola ni matanitu vei iratou na Mataveiliutaki ni Matabete Levu, **V&V** 81:2. Na Matabete i Melikiseteki e taura tu na idola ni nona kilai na Kalou, **V&V** 84:19. E tu vei iratou na Le Tinikarua na idola digitaki eso, **V&V** 107:35; 112:16, 32; 124:128. Erau ciqoma ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari na idola ni kena vakasoqoni vata ko Isireli, na kosipeli i Eparaama kei na kaukauwa ni veivauci, **V&V** 110:11–16. E tu vei iratou na Mataveiliutaki Taumada kei na Le Tinikarua na idola ni itabagauna ni taucoko ni gauna, **V&V** 112:30–34. E tu vei ira na

vakaitutu ena matabete na idola, **V&V** 124:123. O koya sa tu vua na idola ena sega ni dredre na nona rawata na kila ka, **V&V** 128:11.

Sa tu ena Matabete i Eroni na idola ni nodra veiqaravi na agilosu, kei na kosipeli ni veivutuni kei na papitaiso, **JS—AT** 1:69 (V&V 13).

Domo. *Raica talega na* iVakatakila

Me vaka na kena vakayagataki ena ivolanikalou, ena so na gauna ena dua na itukutuku eda rawa ni rogoca ka cavuta mai na Turaga se na Nona italai. Na domo ni Yalo ena rawa ni sega ni rogo ka na vagolei ki na yalo se ki na vakasama.

Erau sa rogoca na domo ni Kalou ko Jiova ko Atama kei Ivi, **iVakate.** 3:8 (Mosesese 4:14). Sa vosa na Turaga vei Ilaija ena domo lailai ka vinaka, **1 Tui** 19:11–13.

Ko ira na buladodonu era sa rogoca na domona na iVakatawa Vinaka, **Joni** 10:1–16. Ko koya yadua sa vakabauta na ka dina sa rogoca na noqu vosa, **Joni** 18:37.

Au sa muria na domo ni Yalo, **1 Nif.** 4:6–18. Sa rogo vei au e dua na domo ka kaya: Inosi, sa bokoci na nomu ivalavala ca, **Inosi** 1:5. E dua na domo lailai ka malumu, ka sa laubasikata sara na yalo, **Ia.** 5:29–33 (3 Nif. 11:3–7).

Se mai na domoqu se mai na domodra na noqu tamata sa tautauvata ga, **V&V** 1:38. Ia na ka kecega era sa tukuna ena veivakauqeti ni Yalo Tabu, sa domo ni Turaga, **V&V** 68:2–4. Ko ira kecega sa rogoca na domoqu, era na raica na mataqu ka kila ni sai au, **V&V** 93:1.

Dra. *Raica talega na* Jisu Karisito; iSoro; Sorovaka, Veisorovaki

Era dau vakatoka na Isireli ni gauna makawa kei na vuqa na vanua ena gauna oqo me idabedabe ni bula se na igu bibi duadua ni lewe kecega. Ena gauna ni Veiyalayalati Makawa sa vakatabuya na Turaga vei ira na Isireli me ra kania na dra me kakana (Vuna. 3:17; 7:26–27; 17:10–14).

Na kaukauwa ni veivakaduavatataki ni dua na isoro e koto ena dra baleta ni dra e dau kilai ni sa ka yaga sara ki na

bula. Na kena dau vakacabori na manumanu me isoro ena Veiyalayalati Makawa sa ivakatakarakara ni isoro cecere ka a qai mai vakacabora e muri ko Jisu Karisito (Vuna. 17:11; Mosese 5:5–7). Na nona dra ni veivakaduavataki ko Jisu Karisito ena vakasavasavataki ira era sa veivutuni mai na ivalavala ca (1 Joni 1:7).

Na nona buno sa vaka na titiri ni dra, **Luke** 22:44. Eda sa vakatabui ena kena vakadavei na dra i Karisito, **Ipe**. 10:1–22.

Ia raica, sa bunotaka kina na dra mai na qara kecega ni yagona, **Mosa**. 3:7 (V&V 19:18).

Sa vakadavei na nona dra na Turaga ena vakabokoci ni noda ivalavala ca, **V&V** 27:2. Sa vakayacora na veisorovaki e uasivi sara ko Jisu ena kena vakadavei na nona dra, **V&V** 76:69.

Ena dra dou sa vakatabui kina, **Mosese** 6:60.

Dravudravua. *Raica talega na* Lolo; Qaravi ni Tiko Vinaka; Soli Ka ni Loloma; Vakacacabo; Yalomalumulumu, Yalomalua

Ena ivolanikalou, na *dravudravua* e rawa ni o ira (1) ka sega vei ira na veika e gadrevi, me vaka na kakana, isulu, kei na vale, se (2) o ira na tamata yalomalumulumu ka sega ni qaciqacia.

Dravudravua ena veika vakayago: Kakua ni qumia na ligamuni mai vua na wekamuni dravudravua, **iVaka**. 15:7. Ni sa viavialevu na tamata ka ka vakacacani koya sa dravudravua, **Same** 10:2. O koya sa dau soli ka vua sa dravudravua ena sega ni viakana, **Na Vosa**. 28:27. Mo kauta ki na nomu vale ko koya sa dravudravua, **Ais**. 58:6–7.

Kevaka ko sa vinakata mo vinaka sara, mo volitaka na nomu iyau ka solia vei ira na dravudravua, **Maci**. 19:21 (Mari. 10:21; Luke 18:22). Sa sega beka ni digitaki ira na Kalou ko ira sa dravudravua ena ka vakavuravura, **Jeme**. 2:5.

Ni ra sa vutuniyau era sa beci ira kina na dravudravua, **2 Nif**. 9:30. Mo vakadeitaka na vakabokoci ni nomu ivalavala ca, mo ni wasea na nomuni iyau

vei ira na dravudravua, **Mosa**. 4:26. Era sa wasea na nodra iyau vei ira na dravudravua, **Alama** 1:27. Kevaka ko ni vakatalai ira tani na dravudravua, sa qai ka wale na nomuni masu, **Alama** 34:28. Era sa taukena vata na ka kece ga ena kedra maliwa na Nifaiti ka sa sega e dua sa dravudravua se vutuniyau, **4 Nif**. 1:3.

Mo lomani ira na dravudravua, **V&V** 42:30 (V&V 52:40). Ena ca vei ira na dravudravua sa sega ni raramusumusu na yalodra, **V&V** 56:17–18. Era na qai sureti mai ki na vakamau ni Lami ko ira na dravudravua, **V&V** 58:6–11. Na bisopi me vakasaqarai ira na dravudravua, **V&V** 84:112. Na lawa ni kosipeli e lewai kina na nodra qarauni na dravudravua, **V&V** 104:17–18.

A sa sega vei ira sa dravudravua, **Mosese** 7:18.

Dravudravua ena veika vakayalo: Sa kalougata vakalevu cake ko ira sa vakamalumulumutaki ira ga, sega ni baleta ni ra sa dravudravua, **Alama** 32:4–6, 12–16. Sa kalougata ko ira sa yalomalua ka lako mai vei au, **3 Nif**. 12:3 (Maci. 5:3).

Ka ra na vunautaka yani vei ira na kosipeli ko ira na dravudravua kei ira sa yalomalua, **V&V** 35:15.

Drodrolagi. *Raica talega na* Noa, Peteriaki Vakaivolatabu; Waluvu ena Gauna i Noa; Waqa

Na ivakatakilakila se na ivakadinadina ni nona veiyalayalati vata kei na Kalou ko Noa (iVakate. 9:13–17). VJS, iVakatekivu 9:21:25 (Ai Kuri) e vakamacalataka ni veiyalayalati e okati kina na yalayala ni na sega tale vakadua ni luvuci ena wai na vuravura, ni na lesu tale mai na nona Saioni ko Inoki, ka na lesu tale mai na Turaga me mai tiko tale e vuravura.

Drotini

Ena ivolanikalou, e dua na kuila se ivakatagedegede ka ra soqoni vata kina na tamata ena inaki e duavata se ivakatakilakila. Ena gauna makawa na drotini e dau nodra vanua ni sotasota na sotia ena ivalu. Na iVola i Momani kei

Drotini ni Galala

na Lotu i Jisu Karisito erau ivakatakarakara ni drotini ki na veimatanitu kece e vuravura.

Ena vakarewataka ko koya na kuila ki na veimatanitu, **Ais.** 5:26 (2 Nif. 15:26). Ena dua na coke kei Jese ena tu me nodra kuila, **Ais.** 11:10 (2 Nif. 21:10; V&V 113:6).

Vakarewataka na drotini ni veisaututaki, **V&V** 105:39.

Drotini ni Galala. *Raica talega na Moronai, Kavetani*

E dua na drotini ka vakarewataka ko Moronai, na nodra turaganivalu liu na mataivalu ni Nifai ena iVola i Momani. A cakava na drotini ko Moronai me vakauqeti ira kina na Nifaiti me ra taqomaka na nodra lotu, na nodra galala, na sautu, kei na matavuvuale.

A cakava ko Moronai na drotini ni galala ena nona dresuka na nona itutuvi, **Alama** 46:12–13. Ko ira kece era na taura na drotini oqo me ra na veiyalayalati, **Alama** 46:20–22. Sa lewa ko Moronai me vakarewataka na drotini ni bula galala ena veivale cecere kecega, **Alama** 46:36 (Alama 51:20).

Dua. *Raica na Duavata; Kalou, Lewe Tolu Vakalou***Duavata.** *Raica talega na Kalou, Lewe Tolu Vakalou*

Me da duavata ena vakasama, ena gagadre, kei na inaki, taumada vata kei Tamada mai Lomalagi kei Jisu Karisito, oti qai vata kei ira na Yalododonu tale eso.

Raica na kena matavinaka ni ra sa tiko yalovata na veiwekani, **Same** 133:1.

Keirau sa duabau ga kei Tamaqu, **Joni** 10:30 (V&V 50:43). E masuta ko Jisu me da duavata kecega me vaka ni rau sa duabau ga kei Tamana, **Joni** 17:11–23 (3 Nif. 19:23). Au sa vakamasuti kemudou na veiwekani, me kakua vei kemudou na veisei, mo dou veivinakati sara ni dou sa lomavata ka lewa vata, **1 Kori.** 1:10.

Mo dou vakadeitaka mo dou duavata ena nomudou vakananau kei na

lomamudou, mo dou duavata ena ka kecega, **2 Nif.** 1:21. Me semati na lomadra na yalododonu ena duavata kei na veilomani, **Mosa.** 18:21. Sa masuta ko Jisu me ra duavata na wekana ko ira na Nifai, **3 Nif.** 19:23. Era sa duavata ena masu kei na lolo vagumatua sara na tisaipeli i Jisu Karisito, **3 Nif.** 27:1.

Na tamada, Luvena, kei na Yalo Tabu eratou sa duavata, **V&V** 20:27–28 (V&V 35:2; 50:43). Sa nomu itavi mo curu ki na Lotu dina, **V&V** 23:7. A ka kecega dou sa kerea ena vakabauta, ni dou sa duavata ena masu, dou na rawata vakaidina, **V&V** 29:6. Kevaka dou sa sega ni duavata dou sa sega ni noqu, **V&V** 38:27.

A sa vakatokai ira na nona tamata na Turaga ko Saioni ni ra sa yalovata ka duavata, **Mosese** 7:18.

Duavata ena Veitokoni. *Raica talega na Lotu i Jisu Karisito; Tokoni na iLiuliu ni Lotu*

Na ivakavuvuli era vakaraitaka kina na lewe ni Lotu na nodra veitokoni vei ira era kacivi me ra veiqaravi ena Lotu, ka vakatalega kina na vakatulewa eso ena Lotu ka gadrevi kina na nodra veitokoni, e dau vakaraitaki ena kena laveti na liga imatau.

E tu ena ulu ni Nona Lotu ko Jisu Karisito. Ena veivakauqeti ni Yalo Tabu, ena dusimaki ira kina na veiliutaki ni Lotu ena veicakacaka kei na vakatulewa bibi. Ia, sa tu vei ira na lewenilotu yadua na dodonu kei na galala me ra tokona se kua ni tokona na nodra cakacaka kei na nodra vakatulewa na nodra iliuliu.

A ra sa vosa vata na tamata kecega, **L.Y** 24:3 (Tiko. 27:18–19).

Era sa soqoni vata ka lomavata na iApositolo kei ira na italatala qase, **Cakacaka** 15:25.

Ena sega ni dua na tamata ena tabaki ki na dua na itutu ena lotu oqo, ka ra sega ni veitokoni kina na lewenilotu, **V&V** 20:65–66. Na veika kece ena lotu me na vakayacori ena duavata, **V&V** 26:2 (V&V 28:13). Me vakayacori na ka kecega ena veivakadonui, **V&V** 104:21.

Duka, Dukadukali. *Raica*

talega na Caka Ca; Savasava ka Tawasavasava; Sega ni Vakalou; iValavala Ca; Yalododonu, Sega ni

Bula tawasavasava vakayalo ena vuku ni talaidredre nakita vua na Kalou.

Sa qai savata tani na Turaga na nodra dukadukali na goneyalewa ni Saioni, **Ais.** 4:4 (2 Nif. 14:4).

Sa sega ni dukadukali na matanitu ni Kalou, **1 Nif.** 15:34 (Alama 7:21). Ko ira sa dukadukali era na dukadukali tikoga, **2 Nif.** 9:16 (Moma. 9:14). Ena vakaevei na nomudou nanuma ni dou sa tu ena mataveilewai ni Kalou, ka tauva tu na nomudou isulu na ka dukadukali, **Alama** 5:22.

Era na dukadukali tikoga, **V&V** 88:35.

Ni naica au na qai vakacegu kina, ka vakasavasavataki mai na veika dukadukali, **Mosese** 7:48.

Eapi. *Raica talega na Jesepeli*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua vei ira na tui ca ka kaukauwa duadua ena vualiku kei Isireli. A vakamautaki Jesepeli, e dua na raluve kei Saitoni, ena nona veivakauqeti sa tekivutaki kina e Isireli na sokalou vei Peali kei Esitaroci (1 Tui 16:29–33; 2 Tui 3:2) ka yaco kina e dua na sasaga me vakawabokotaki na parofita kei na qaravi Jiova (1 Tui 18:13).

Sa tui vei ira na Isireli mai Samaria me ruasagavulu karua na yabaki, **1 Tui** 16:29 (1 Tui 16–22). Sa dau caka ca ena matai Jiova ka uasivi ira kecega era bula e liu vua ena ivalavala ca, **1 Tui** 16:30. Sa vakamatei ena ivalu, **1 Tui** 22:29–40.

Edaumeni. *Raica talega na Valetabu, Vale ni Turaga*

Ena vakasama raraba, e isolisoli ni kaukauwa mai vua na Kalou. E rawa ni ra ciqoma na lewe ni Lotu bula kilikili e dua na isolisoli ni kaukauwa mai na veicakacaka vakalotu ena valetabu ka soli kina vei ira na idusidusi kei na veiyalayalati ni Matabete Tabu era gadreva me ra rawata kina na bula vakacerecei.

Na edaumeni e okati kina na idusidusi me baleta na ituvatuva ni veivakabulai.

E kea dou na vakalougatataki kina ena kaukauwa mai lomalagi, **V&V** 38:32, 38 (Luke 24:49; V&V 43:16). Dou tara e dua na vale, io na vale au sa nakita me ra vakalougatataki kina ena kaukauwa mai lomalagi ko ira au sa digitaka, **V&V** 95:8. Au sa vakarautaka tu e dua na edaumeni cecere kei na veivakalougatataki, **V&V** 105:12, 18, 33. E vuqa era na reki ena vuku ni edaumeni era sa vakalougatataki kina na noqu italai, **V&V** 110:9. Na nodra vakalagilagi, vakarokorokotaki, kei na nodra edaumeni, era sa lesi ena cakacaka vakalotu ni noqu vale tabu, **V&V** 124:39. Ko ira sa kacivi mai vei Tamaqu, me vakataki Eroni, kau sa vakalougatataki koya ena idola ni matabete, **V&V** 132:59.

Efeso, iVola vei Ira na Kai. *Raica*

talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na ivola ka a vola na iApositolo ko Paula vei ira na Yalododonu mai Efeso. Sa ka bibi sara na ivola, ni tu kina na ivakavuvuli nei Paula me baleta na Lotu i Karisito.

Na wase 1 e lewena na veikidavaki me vaka na kena ivakarau. Na wase 2–3 e vakamacalataki kina na veisau e dau yaco vei ira na tamata ni ra sa lewena na Lotu—era sa yaco me itaukei vata kei ira na Yalododonu, kei ira na Matanitu Tani kei ira na Jiu era sa duavata ena dua na Lotu. Na wase 4–6 e vakamacalataki kina na nodra itavi na iApositolo kei ira na parofita, na kena gadrevi na duavata, kei na kena gadrevi me da tokara na iyaragi kecega ni Kalou.

Eka. *Raica talega na Eparaama; Isimeli, Luvei Eparaama*

Ena Veiyalayalati Makawa, na yalewa ni Ijipita dauveiqaravi nei Sera. A yaco me dua vei ira na wati Eparaama ka tinai Isimeli (iVakate. 16; 25:12; V&V 132:34, 65). Sa yalataka vei Eka na Turaga ni na vu mai vei luvena e dua na matanitu cecere (iVakate. 21:9–21).

Eli. *Raica talega na Cudruvi;* Luve ni Veivakarusai; Mate Vakayalo; Tevoro

E tukuni ena ivakatakila ni gauna oqo ena rua na vakasama kevaka e lailai. Taumada, na tiko vakawawa ena vuravura ni yalo vei ira era a talaidredre ena bula oqo. Ena vakasama oqori, e vakaiyalayala ga ko eli. Era na vakavulici na yalo mai kea ena kosipeli, ia ena dua na gauna ni ra sa veivutuni era na qai vakaturi tale mai na mate ki na dua na ivakatagedegede ni lagilagi sa kilikili kei ira. Ko ira era na sega ni veivutuni, ia era sega talega ni luve ni veivakarusai, era na tu ga mai eli ena Mileniumi taucoko. Ni sa oti na dua na udolu na yabaki ni veivakararawataki oqo, era na vakaturi cake ki na dua na lagilagi vakatilesitili (V&V 76:81–86; 88:100–101).

iKarua, sai koya oqo na nodra itikotiko tudei o ira era na sega ni vueti ena Veisorovaki nei Jisu Karisito. Ena vakasama oqo, e tudei kina ko eli. Sa baleti ira era na kunei ni ra sa “dukadukali tu ga” (V&V 88:35, 102). Oqo na vanua era na tu tawamudu kina o Setani, o ira na nona agilosi, kei ira na luve ni veivakarusai—o ira era a cakitaka na Luvana ni sa vakatakila oti vei ira na Tamana. (V&V 76:43–46).

Ena ivolanikalou e vuqa na gauna e dau tukuni kina me butobuto e tautuba ko eli.

Ena sega ni biu tu mai eli na yaloi Tevita, **Same** 16:10 (Same 86:13).

Ka ca mo lako ki eli ki na bukawaqa e sega ni bokoci rawa, **Mari**. 9:43 (Mosa. 2:38). A sa tacake mai etesi ni sa vakararawataki tu, **Luke** 16:22–23 (V&V 104:18). Ko mate talega kei bulu erau sa soli ira mai na mate, **iVakata**. 20:13.

Sa vakarautaki tu e dua na vanua, sai koya na eli rerevaki, **1 Nif**. 15:35. Na gagadre ni yago sa solia vua na yalo ni tevoro na kaukauwa me veivesu kina, ka kauti keda sobu ki eli, **2 Nif**. 2:29. Sa vakarautaka na Karisito e dua na sala me da dro tani kina mai na mate kei eli,

2 Nif. 9:10–12. Ko ira era na dukadukali tikoga era na lako ki na vakararawataki ka tawamudu, **2 Nif**. 9:16. A sa vakaisina vakaoqo na yalodra ko koya na tevoro, ka tuberi ira sobu vakamaqosa ki eli, **2 Nif**. 28:21. Sa sereka na yaloqu mai eli ko Jisu, **2 Nif**. 33:6. Sereki kemuni vakai kemuni mai na rarawa kei eli, **Jeko**. 3:11. Me ra tauri vakavesu mai vua na tevoro, ka kauti ira sobu ena nona lewa ki na rusa sai koya na sinucodo kei eli, **Alama** 12:11. Era sa na biu tu ena butobuto e tautuba na dau caka ca me yacova na gauna ni nodra tucake tale mai na mate, **Alama** 40:13–14. Ena ca vakalevu sara vei ira na dukadukali me ra tiko ena iserau ni Kalou, ka vinaka cake me ra tiko vata kei na yalo era cudruvi tu mai eli, **Moma**. 9:4.

Na itotogi sa soli mai ligaqu sa itotogi tawacava, **V&V** 19:10–12. Ko eli sai koya na vanua sa vakarautaki tu me baleta na tevoro kei ira na nona agilosi, **V&V** 29:37–38. Ko ira era vakadinadinata na Kalou era sa sereki mai na mate kei na sinucodo kei eli, **V&V** 138:23.

Emelesai, Emelesaiti

E dua na tamata ena iVola i Momani ka a liutaka e dua na ilawalawa Nifaiti era a vinakata me ra vakatui ena gauna ni nodra lewa na dauveilewai. O ira na Nifaiti oqo, ka ra vakatokai me Emelesaiti, era dau saqata na Kalou e matana votu, o koya era sa cudruvi kina (Alama 2–3).

Emeni. *Raica talega na Masu*

E kena ibalebale “me yaco me vakakina” se “sa vakakina.” E dau cavuti na emeni me vakaraitaki kina na duavata ena yalodina se na veiciqomi dokai (iVaka. 27:14–26) se na dina (1 Tui 1:36). Ena gauna oqo ni cava na masu, ivakadinadina, kei na vosa, era na vakaameni ko ira era rogoca na masu se na itukutuku me ra vakaraitaka na nodra duavata kei na nodra ciqoma.

Ena gauna ni Veiyalayalati Makawa, ena kaya na emeni e dua na tamata ni caka e dua na bubului (1 Vei. 16:7, 35–36;

Nie. 5:12–13; 8:2–6). E vakatokai na Karisito “na Emeni, na ivakadinadina bula tudei ka dina” (iVakata. 3:14). Na *emeni* talega e dau vakayagataki me ivakadinadina ni dua na veiyalayalati ena nodra Koronivuli na Parofita (V&V 88:133–135).

Emosi

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a parofisai, rauta na yabaki 792 ki na 740 B.K. ena gauna i Usaia, na tui Juta, kei Jeropoami, na tui Isireli.

Na ivola i Emosi: E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa. E vuqa na parofisai i Emosi e vakasalataki Isireli kina kei ira na veimatanitu voleka me ra lesu tale ki na buladodonu.

Na Wase 1–5 e sureti Isireli kei ira na veimatanitu voleka me ra veivutuni. Na wase 3 e vakamacalataka ni sa dau vakatakila na Turaga na Nona veika vuni vei ira na parofita ia ena vuku ni ivalavala ca, ena vakarusai ko Isireli mai vei ira na meca. Na wase 6–8 e parofisaitaki kina na lutu nei Isireli ena vuqa na yabaki ni se bera na kaba vakaivalu nei Asiria. Na wase 9 e parofisaitaka ni na vakalesui ko Isireli ki na nona vanua ga.

Eparaama. Raica talega na

Veiyalayalati vaka-Eparaama

A luvei Tira, ka sucu mai Uri e Kalitia (iVakate. 11:26, 31; 17:5). E dua na parofita ni Turaga ka a vakayacora vata kei koya na Turaga na veiyalayalati tawamudu, ka ra na vakalougatataki kina na veimatanitu kecega ni vuravura. A yacai Eparaama taumada ko Eparama.

A biu vanua ki Karana, na vanua e qai laki ciba kina ko Tira, **iVakate**. 11:31–32 (Epa. 2:1–5). A kacivi koya na Kalou me lako ki Kenani ka ciqoma e dua na veiyalayalati vakalou, **iVakate**. 12:1–8 (Epa. 2:4, 15–17). A lako ki Ijipita, **iVakate**. 12:9–20 (Epa. 2:21–25). A vakaitikotiko mai Epironi, **iVakate**. 13:18. A vakabulai Loti, **iVakate**. 14:1–16. Sota vata kei Melikiseteki, **iVakate**. 14:18–20. Vakasucumi Isimeli na luvena tagane ko Eka, **iVakate**. 16:15–16. Veisautaki na yacana

me Eparaama, **iVakate**. 17:5. Tukuna na Turaga vei Eparaama kei Sera ni na dua na luvedrau tagane, **iVakate**. 17:15–22; 18:1–14. Sa vakasucuma ko Sera na luvena tagane ko Aisake, **iVakate**. 21:2–3. Sa vakaroti me vakacabori Aisake, **iVakate**. 22:1–18. Sa mate ko Sera ka bulu, **iVakate**. 23:1–2, 19. Sa mate ko Eparaama ka bulu, **iVakate**. 25:8–10.

Na nona lomasoli ko Eparaama me vakacabori Aisake sa ivakatakarakara ni Kalou kei na Luvena e Duabau Ga, **Jeko**. 4:5. Sauma na nona ikatini vei Melikiseteki, **Alama** 13:15. Raica rawa ka vakadinadinataka na nona lako mai na Karisito, **Ila**. 8:16–17.

Ciqoma na matabete mai vei Melikiseteki, **V&V** 84:14. Era sa yaco me ra kawa i Eparaama ko ira na yalodina, **V&V** 84:33–34 (Kala. 3:27–29). Ciqoma na ka kecega ena ivakatakila ka sa ciqoma na nona bula vakacerecerei, **V&V** 132:29.

Vakasaqara na nodra veivakalougatataki na qase kei na ilesilesi ki na matabete, **Epa**. 1:1–4. A vakacacani mai vei ira na bete vakailasu e Kalitia, **Epa**. 1:5–15. A vakabulai koya na Turaga, **Epa**. 1:16–20. Vulica me baleta na matanisiga, vula kei na kalokalo, **Epa**. 3:1–14. Sa vulica talega na bula taumada ni bera na mai bula e vuravura, kei na veibuli, **Epa**. 3:22–28.

Na ivola i Eparaama: Na ivolatukutuku makawa ka vola ko Eparaama, a mai taura na Lotu ena 1835. A laurai na ivolatukutuku kei na so na yago ena so na nodra ibulubulu e lomaniqele na kai Ijipita mai vei Anitonio Lebolo, o koya a qai vola tu me soli vei Maikeli Sanidela ena gauna sa mate kina. A qai vakaraitaka mai Amerika ko Sanidela ena 1835. Eso na itokani nei Josefa Simici era a qai volia mai vei Sanidela ka solia vua na Parofita, o koya e qai vakadewataka. Eso na itukutuku oqori sa tu ena gauna oqo ena Mataniciva Talei.

Na wase 1 e tukuni kina na veika a sotava ko Eparaama mai Uri e Kalitia, na vanua era a segata kina na bete dau caka ca me ra vakacabori koya me isoro.

Eparama

Na wase 2 e tukuna na nona ilakolako ki Kenani. A rairai vua na Turaga ka veiyalayalati vata kaya. E volai ena wase 3 na nona raica ko Eparaama na vuravura taucoko ka kila na isema ni veiyago vakalomalagi. Na wase 4–5 era itukutuku talega ni veibuli.

Na kawa i Eparaama: Ko ira na tamata, ena nodra talairawarawa ki na lawa kei na veicakacaka vakalotu ni kosipeli i Jisu Karisito, era na taura na yalayala kei na veiyalayalati ka cakava na Kalou vei Eparaama. Era na rawata na veivakalougatataki oqo na tagane kei na yalewa kevaka era kawa dina sara i Eparaama se era sa vakubeci ki na nona matavuvale ena nodra ciqoma na kosipeli ka papitaiso (Kala. 3:26–29; 4:1–7; V&V 84:33–34; 103:17; 132:30–32; Epa. 2:9–11). Ena rawa ni ra vakayalia na nodra veivakalougatataki ko ira na kawa dina sara i Eparaama kevaka era talaidredre (Roma 4:13; 9:6–8).

Eparama. *Raica na Eparaama*Epeli. *Raica talega na Atama; Keni*

Ena Veiyalayalati Makawa e dua na luvedrau tagane o Atama kei Ivi.

A cabora vua na Kalou na isoro e uasivi cake mai na kena a cabora na tuakana ko Keni, **iVakate**. 4:4–5 (Ipe. 11:4; Mosese 5:16–21). A labati koya ko Keni, **iVakate**. 4:8 (Mosese 5:32).

Ciqoma na matabete mai vei Atama, **V&V** 84:16.

Erau a nakita vata o Setani kei Keni me labati ko Epeli, **Mosese** 5:28–31 (Ila. 6:27).

Epironi

E dua na koro levu makawa e Juta, rauta ni ruasagavulu na maile (tolusagavulu karua na kilomita) ena ceva kei Jerusalem. Oqori na vanua eratou bulu kina ko Eparaama kei na nona matavuvale (iVakate. 49:29–32). Oqori na koroturaga nei Tevita ena gauna taumada ni nona veiliutaki (2 Samu. 5:3–5).

Erisi, Matini. *Raica talega na iVakadinadina Bula ni iVola i Momani*

E dua vei iratou na Lewe Tolu na iVakadinadina me baleta na ivuvu vakalou kei na dina ni iVola i Momani. A veivuke vakailavo vei Josefa Simici kei na Lotu ko koya. A kerei Matini Erisi na Turaga me volitaka na nona iyau ka solia na nona ilavo me saumi kina na kena tabaki na iVola i Momani (V&V 19:26–27, 34–35), me ivakaraitaki ki na Lotu (V&V 58:35), ka veivuke ena kena saumi na veiqaravi (V&V 104:26).

A muduki tani mai na Lotu o Matini Erisi, ia e qai vakalesui kece tale na nona dodonu vakalewenilotu ena dua na gauna e muri. A ivakadinadina bula tu o koya ni a raica na agilosi o Moronai kei na veipeleti koula a vakadewataka mai kina o Josefa Simici na iVola i Momani me yacova sara na nona mate.

Eroni, na Luvei Mosaia. *Raica talega na Mosaia, Ira na Luvena; Mosaia, Luvei Penijamini*

Ena iVola i Momani, e dua na luvena tagane ko Mosaia na Tui. A cakacaka vakadukaulotu ko Eroni, ena nona sasaga vagumatua a veivuke kina ena nodra veisautaki e vuqa na tamata me ra lesu vei Karisito.

A dua o koya na tawavakabauta ka a segata me vakarusa na Lotu, **Mosa**. 27:8–10, 34. A rairai vua kei ira na nona itokani e dua na agilosi, **Mosa**. 27:11. A veivutuni ka tekivu me vunautaka na vosa ni Kalou, **Mosa**. 27:32–28:8. Besetaka na itutu vakatui ka lako ki na nodra vanua na Leimani me vunautaka na vosa ni Kalou, **Alama** 17:6–9. Lolo ka kerea na veituberi, **Alama** 17:8–11. Vakavulica na tamana na Tui ko Lamoni, **Alama** 22:1–26. Lako ka vunau vei ira na Soramaiti, **Alama** 31:6–7.

Eroni, Taci Mosese. *Raica talega na Matabete i Eroni; Mosese*

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvedrau tagane o Amirami kei Jokapeti, ena

yavusa i Livai (L.Y 6:16–20); na tuakai Mosese (L.Y 7:7).

A lesi koya na Turaga me vukei Mosese ena nodra kau tani mai Ijipita na Isireli ka me nona gusu ni vosa, L.Y 4:10–16, 27–31; 5:1–12:51. Ena Ulunivanua ko Saineai, sa ciqoma kina ko Mosese na ivakaro ni nodratou lesi ko Eroni kei iratou na luvena tagane e lewe va ki na Matabete i Eroni, L.Y 28:1–4. Cakava e dua na bulumakau koula ena nodra ke-rekere na tamata, L.Y 32:1–6, 21, 24, 35. Mate ena Ulunivanua ko Ori ni sa yabaki 123, Tiko. 20:22–29 (Tiko. 33:38–39).

Sa vakadeitaka talega na Turaga e dua na matabete vei Eroni kei ira na nona kawa, V&V 84:18, 26–27, 30. O ira era vakalevulevuya na nodra itavi vakabete era na yaco me ra luvei Mosese kei Eroni, V&V 84:33–34.

Eroti

E dua na matavuvale veiliutaki mai Jutia ni voleka na gauna nei Jisu Karisito. Era tamata kilai ena vuqa na veika a yaco ena Veiyalayalati Vou. A tekivutaka na matavuvale o Eroti na Qaqa, o koya ka a rerevaka na sucu ni iVakabula (Maci. 2:3) ka solia na ivakaro me ra vakamatei na gonedramidrami kece sara e Peceliema. O ira na luvena tagane e okati kina o Arisitopulo; Eroti Filipi (Maci. 14:3; Marika 6:17); Eroti Anitipasa, na turaga (Maci. 14:1; Luke 9:7; dau kilai talega ena Tui o Eroti, Marika 6:14); Arikeleo (Maci. 2:22); kei Filipi, turaga mai Ituria (Luke 3:1). O Eroti Akaripa I (Cakacaka 12:1–23) kei na ganena o Erotiasa (Maci. 14:3; Marika 6:17) eratou luvei Arisitopulo. O Eroti Akaripa I e vica vata na luvena era cavuti talega ena Veiyalayalati Vou, okati kina o Eroti Akaripa II (Cakacaka 25:13), Perinaise (Cakacaka 25:13), kei Tarusila, na wati Filikesa (Cakacaka 24:24).

Erotiasa

Na ganei Eroti Akaripa ena Veiyalayalati Vou. Erau a vakamau kei na tamana lailai, ko Eroti Filipe, ka dua kina

na luvena yalewa, ko Salomi. Erau a nakita vata kei Salomi me rau raica me tamusuki na ului Joni na Dauveipapitaiso (Maci. 14:3–11).

Esa

Ena Veiyalayalati Makawa, na ikatolu ni tui Juta. E tukuni ena ivolanikalou ni sa “dodonu ga vei Giova na lomai Esa ena nona gauna kecega” (1 Tui 15:14). Ena nona gauna ni lewa, a yaco kina na mataivalu me nuitaki vakalevu, vagalalataka na ivua nei Iciopea, kauta tani na matakau lasu, ka sureti ira na tamata me ra cakava na veiyalayalati me ra vakasagarai Giova (1 Tui 15–16; 2 Ve. 14–16). Ia ni yaco na tauvimate e yavana, a sega ni bau kerea na veivuke ni Turaga ka mani mate sara (1 Tui 15:23–24; 2 Ve. 16:12–13).

Esekaia

E dua na tui bula dodonu ena vanua ko Juta ena Veiyalayalati Makawa. A veiliutaki ena ruasagavulu kaciwa na yabaki, ena gauna vata a parofita voli kina ena vanua ko Juta ko Aisea (2 Tui 18–20; 2 Ve. 29–32; Ais. 36–39). A vukei koya ko Aisea ena kena vakacokotaki na lotu kei na vanua. A valuta na qaravi kalou lasu ka vakatikora tale na veiqaravi ni valetabu. A vakabalavutaki na bula nei Esekaia ena tinikalima na yabaki ena masumasu kei na vakabauta (2 Tui 20:1–7). A vuavuai vinaka na imatai ni iwase ni nona veiliutaki, ia na nona saqata na tui Asiria (2 Tui 18:7) a yaco kina e rua na kaba vakaivalu nei Asiria: na kena imatai e vakamacalataki ena Aisea 10:24–32, na kena ikarua ena 2 Tui 18:13–19:7. Ena ikarua ni kaba vakaivalu, a qai vakabulai ko Jerusalem mai vua e dua na agilosu ni Turaga (2 Tui 19:35).

Esera

E dua na bete ka liganiivolavola ena Veiyalayalati Makawa ka a kauti ira lesu mai eso na Jiu ki Jerusalem ena nodra a vakabobulataki tu mai Papiloni (Ese. 7–10; Nie. 8; 12). Ena 458 B.K. a solia kina vua na veivakadonui ko Atakisekise, na tui Perisia, me kauta ki Jerusalem na ise

Esiteri

ni valu kece vaka-Jiu era vinakata me ra lako (Ese. 7:12–26).

Ni bera na gauna i Esera, e voleka ni sa dau nodra itavi vakatabakidua na bete na kena wiliki na ivolanikalou vakasokumuni ka vakatokai na “lawa.” A veivuke ko Esera ena kena vakarautaki vei ira kece na Jiu na ivolanikalou. Sa yaco me itakele ni bula vakavanua vaka-Jiu, na kena wiliki vakararaba na “ivola ni lawa.” E kena irairai ni nona ivakavuvuli cecere duadua ko Esera sai koya na nona ivakaraitaki ga vakataki koya ni nona vakarautaka na yalona me vakasaqara na lawa ni Turaga, me talairawarawa kina, ka me vakavuvulitaka vei ira na tani (Ese. 7:10).

Na ivola i Esera: Na wase 1–6 e vakamacalataka na veika a yaco mai na onosagavulu ki na walusagavulu na yabaki ni bera ni tadu mai Jerusalemi ko Esera—na lawa i Sairusi ena 537 B.K. kei na nodra lesu yani na Jiu ena rukui Serupapeli. Na wase 7–10 e tukuni kina na nona lako ki Jerusalemi ko Esera. Era a masumasu ka lolovaka na nodra taqomaki ko koya vata kei ira na nona ilawalawa. Era a kunea mai Jerusalemi e vuqa na Jiu ka ra a lako taumada ki Jerusalemi ena rukui Serupapeli ka ra sa vakamau vata kei ira na yalewa ena taudaku ni veiyalayalati ka ra vakadukadukalitaki ira kina. Sa masulaki ira ko Esera ka cakava me ra veiyalayalaitaka me ra biuti ira na watidra. Na itukutuku e muri kei Esera ena kunei ena ivola nei Niemaia.

Esiteri

Na marama cecere na nona vakabauta ka cavuti vakalevu na veika e baleti koya ena ivola i Esiteri.

Na ivola i Esiteri: E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa ka koto kina na italanoa ni nona yaloqaqa na Ranadi ko Esiteri ena nona vakabulai ira na nona tamata mai na veivakarusa.

Na wase 1–2 e tukuni kina na nona digitaki ko Esiteri, e dua na yalewa Jiu ka luvena yalewa vakube e dua na Jiu, na yacana ko Moatekai, me ranadi kei

Perisia ena vuku ni kena totoka. E vakamacalataka ena wase 3 na nona dau sevaki Moatekai ko Emani na dauveiqaravi liu ena nona itikotiko na tui, ka mani vakavuna na kena tau e dua na lewa me ra vakamatei kece na Jiu. Na wase 4–10 e tukuni kina na nona sega ni kauwaitaka na nona bula ko Esiteri, ka tukuna vua na tui na vanua e vu mai kina, ka mani vakavuna na kena veisautaki na lawa ko ya.

Farisi. *Raica talega na Jiu*

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na ilawalawa vakalotu vei ira na Jiu ka vakaturi ena yacadra na tawase se na veiyawaki. Era dau dokadokataka na Farisi na nodra dau vakamuria vakadodonu na lawa i Mosese ka ra levea na veika kecega e baleti ira na Matanitu Tani. Era vakabauta na bula ni sa oti na mate, na Tucake tale mai na mate, kei na nodra bula tu na agilosi kei na yalo. Era vakabauta ni tautauvata na kedra bibi na lawa cavuti kei na lawa volai. Na nodra ivakavuvuli sa vakalailaitaki kina na lotu, me sa kena vakamuri ga na lawa ka vakauqeti kina na qaciqacia vakayalo. Sa vakavuna na nodra vakatititaki Karisito kei na Nona kosipeli e vuqa na Jiu. E vunauci ira na Farisi kei na nodra cakacaka na Turaga ena Maciu 23; Mari. 7:1–23; kei na Luke 11:37–44.

Feieti, Niu Ioka (Amerika)

Na vanua e tu kina na nona iteitei ko Pita Witima Levu, na vanua ka soli kina vua na Parofita ko Josefa Simici Lailai e vuqa na ivakatakila. A tauyavutaki eke na Lotu ena ika 6 ni Epereli 1830, ka rogoci kina na domo ni Turaga (V&V 128:20).

Felepi, Viliame W.

E dua na lewenilotu ka iliuliu taumada ena Lotu ni oti na kena vakalesui mai ena 1830. A kacivi Viliame Felepi na Turaga me dau ni tabaivola ena Lotu (V&V 57:11; 58:40; 70:1).

Fero. *Raica talega na Ijipita; Ijipitosi*

Na luvena tagane qase duadua ko Ijipitosi, na luvei Ame yalewa (Epa. 1:25). Ka vakakina, na itutu e dau soli vei ira na tui e Ijipita (Epa. 1:27).

Filimoni. *Raica talega na Paula*

E dua na tamata vakabauta Vakarisito ena Veiyalayalati Vou ka itaukei kei Onisimo na bobula, o koya ka a dro yani ka laki tiko vata kei Paula. A qai vakatalai Onisimo lesu vei Filimoni ko Paula, ka solia vata yani e dua na ivola ka kerea tiko kina vei Filimoni me vosota na bobula.

Filimoni, Ai Vola vei. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko*

E dua na ivola ena Veiyalayalati Vou, ka tauri mai ena dua na ivola a vola ko Paula. Na ivola nei Paula vei Filimoni e volai vakatabakidua ga vua, me baleti Onisimo, e dua na bobula ka butako mai vua na nona turaga, ko Filimoni, ka qai dro yani ki Roma. A qai vakatalai koya lesu vua na nona turaga ki Kolosa ko Paula, ka rau sala vata yani kei Tikiko, o koya ka kauta tiko na ivola nei Paula vei ira mai Kolosa. A kerea ko Paula me vosoti ko Onisimo ka me ciqomi tale ni dua na itokani vakabauta Vakarisito. A vola na ivola oqo ko Paula ni tiko voli vakavesu mai Roma ena imatai ni gauna.

Filipai, Ai Vola vei Ira mai. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko*

E dua na ivola ka a vola ko Paula vei ira na Yalododonu mai Filipai ena gauna a tiko kina vakavesu ena imatai ni gauna mai Roma. Sai koya oqori na ivola vei ira na kai Filipai ena Veiyalayalati Vou.

Na wase 1 e lewena na nona veikidavaki, kei na nona veidusimaki ena duavata, na yalomalua, kei na vosota vakadede. E vakabibitaki ena wase 2, me vakarokoroko vei Karisito na tamata kecega, ka me cakacakataka na tamata yadua na nona vakabulai. Ena wase 3, e vakamacalataka kina ko Paula ni sa

sorovaka na ka kecega me baleti Karisito. Ena wase 4 e vakavinavinakataka ira kina na Yalododonu mai Filipai ena nodra veivuke.

Filipe

Ena Veiyalayalati Vou, o Filipe, mai Peciseita, a dua vei ira na Tinikarua na iApositolo taumada ni iVakabula (Maci. 10:2-4; Joni 1:43-45).

E dua tale na Filipe, e dua vei ira na le vitu era a digitaki me ra vukei ira na tinikarua na iApositolo (Cakacaka 6:2-6). A vunau e Samaria kei na dua na matanivanua ni Iciopea (Cakacaka 8).

Filisitia

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na yavusa ka ra a lako taumada mai Kafitori (Emosi 9:7) ka mai tawana na vanua lolovira bulabula ena baravi ni Mediterenieni mai Jopa ki na vanua dravuisiga kei Ijipita ni se bera na gauna i Eparaama (iVakate. 21:32). Ena vuqa na yabaki era a dau veilecalecavi tiko kina vakaivalu na kai Filisitia kei ira na Isireli. A qai yaco me dau kilai tu na veivanua kece ena Vanua Tabu me ko Palesitaina, na yaca ni vanua vaka-Filisitia.

A vakabobulataki tu vei ira na kai Filisitia me vasagavulu na yabaki ko Isireli, **Dauvei.** 13:1. A vala vata kei ira na kai Filisitia ko Samisoni, **Dauvei.** 13-16. Ko Koliaci e dua na kai Filisitia mai Kaca, **1 Samu.** 17. A vakadrukai ira na kai Filisitia ko Tevita, **1 Samu.** 19:8.

Gagano. *Raica talega na Garogaro Ca*

Me tiko vei iko na gagadre kaukauwa tawadodonu me baleta e dua na ka.

Kakua ni domona e lomamu na nona matavinaka, **Na Vosa.** 6:25.

O koya yadua ena raica na yalewa me dodomo kina, sa veibutakoci oti kaya e lomana, **Maci.** 5:28 (3 Nif. 12:28). A ra sa kitaka na tagane na ivalavala velavela sara kei ira na tagane, **Roma** 1:27. Ena nodra gagadre ca, era na

Galala

vakalewevuqataki ira na nodra ivakavuvuli, **2 Timo.** 4:3–4.

Sa raica ko Lepani na levu ni neitou iyau ka sa domona sara, **1 Nif.** 3:25. Ia mo kakua ni muria tale na ka sa garova na matamu, **Alama** 39:3–4, 9.

Ia ko koya yadua ena raica na yalewa me gagano kina, sa cakitaka na lotu, **V&V** 42:23. Muduka sara na garogaro ca ni lomamudou, **V&V** 88:121.

Galala. *Raica talega na Galala ni Digidigi;* Tiko Vakavesu

Na kaukauwa se na noda rawata me da digidigi ka sega ni vakasaurarataki kina. Ena dua na kena vakasama vakayalo, e dua na tamata sa veivutuni ka talairawarawa vua na Kalou sa galala mai na veivakabobulataki ni ivalavala ca ena vuku ni nona Veisorovaki ko Jisu Karisito (Mosa. 5:8).

Au na lako lalaga voli: niu sa qarava na nomuni vunau, **Same** 119:45.

Ia na ka dina ena sereki kemudou, **Joni** 8:32. Ko ira era sa galala mai na ivalavala ca era sa rawata na bula tawamudu, **Roma** 6:19–23. Ia sa sereki ko koya sa tu vua na Yalo ni Turaga, **2 Kori.** 3:17. Mo dou qai tudei ena lalaga sa vakalalagataki keda kina na Karisito, **Kala.** 5:1 (**V&V** 88:86).

Era sa galala me ra digitaka na galala kei na bula tawamudu, se me ra digitaka na tiko vakavesu kei na mate, **2 Nif.** 2:27. Ena sereki mai na kena tu vakavesu e dua na tabana yalododonu ni yavusa i Isireli ki na bula galala, **2 Nif.** 3:5. Ena vanua ni bula galala na vanua oqo, **2 Nif.** 10:11. Era sa tagicaka vua na Turaga na nodra bula galala, **Alama** 43:48–50. Sa teivaka ko Moronai na ivakatagedegede ni bula galala vei ira na Nifaiti, **Alama** 46:36. E dau rekitaka na yalona ko Moronai na bula galala ni nona vanua, **Alama** 48:11. Na yalo ni Kalou sai koya na yalo ni bula galala, **Alama** 61:15.

Dou muri au, ka dou na yaco me tamata galala, **V&V** 38:22. Era sa vunatuka na Turaga kei ira na nona italai

na veisereki vei ira na yalo sa vesu tu, **V&V** 138:18, 31, 42.

Galala ni Digidigi. *Raica talega na Galala;* Saumi Taro

Na rawa ka kei na galala e solia na Kalou vua na tamata me ra digidigi ka cakacaka vakataki ira ga.

E tara mo kana mai na kau kecega, **iVakate.** 2:16. Mo ni digitaki koya edaidai kemuni na qarava, ia koi au kei ira na noqu lewe ni vale keitou na qaravi Jiova, **Josu.** 24:15 (**Alama** 30:8; **Mosese** 6:33).

Sa sega ni rawa me lewa ga na ka me kitaka na tamata ka vakavo kevaka me temaki, **2 Nif.** 2:15–16. Era sa galala me ra digitaka na galala kei na bula tawamudu, se me ra digitaka na tiko vakavesu kei na mate, **2 Nif.** 2:27. Raica ko ni sa galala tu mo ni digia na ka mo ni kitaka, **Ila.** 14:30.

Sa vagelea tani talega ko koya e dua na ikatolu ni lewei lomalagi ena vuku ni nodra galala ni digidigi, **V&V** 29:36. Sa kilikili me temaki ira na tamata na tevoru, me ra lewa kina vakataki ira na ka me ra kitaka, **V&V** 29:39. Me ra dui lewa na tamata yadua na ka me ra kitaka, **V&V** 37:4. Me ra muria na tamata yadua, me vaka na galala ni digidigi au sa solia vua, **V&V** 101:78.

Sa segata ko Setani me voroka na galala sa soli vua na tamata, **Mosese** 4:3. Au sa solia kina vua na tamata na nona galala, **Mosese** 7:32.

Ganei, Ganena. *Raica talega na Taciqu, Tuakaqu, iTokani; Tamata; Yalewa*

Ni da luvena na Tamada Vakalomalagi, eda sa veitacini kina ka veiganeni vakayalo na tamata kecega. Ena Lotu, era dau kacivi na lewenilotu yalewa kei ira na itokani ena sisita.

O koya yadua ena kitaka na lomai Tamagu, sai koya oqo na taciqu kei na ganequ, **Maci.** 12:50 (Mari. 3:35).

Sa virikotori tu na lawa e vauca na vakatusai ni ivalavala ca vei ira na

veitacini kei na veiganeni ena Lotu, **V&V** 42:88–93.

Garogaro Ca. *Raica talega na Bula Savasava; Gagano; Veibutakoci; Veidauci; Veiyacovi Tawasavasava*

Na taleitaki se na gadrevi ni ivalavala tawadodonu ni marau, vakauasivi na ivalavala tawasavasava ni veiyacovi.

Sa dau raici Josefa na wati ni nona turaga, **iVakate**. 39:7.

O koya yadua ena raica na yalewa me dodomo kina, sa veibutakoci oti kaya e lomana, **Maci**. 5:28 (3 Nif. 12:28). Mo dou tarovi kemudou mai na gagadre ca ni yago sa veivala kei na yalo, **1 Pita** 2:11. Na gagadre ca ni yago, na gagadre ca ni mata, sa sega ni tubu mai vei Tamada, **1 Joni** 2:16.

Mo kakua ni muria tale na ka sa garova na matamu, **Alama** 39:9.

Mai na talaidredre ena veilawa tabu oqo, sa yaco kina na tamata me dau garogaro ka lewai koya na tevoro, **V&V** 20:20. Kevaka e dua sa ia na veibutakoci e lomana, ena sega ni tiko vua na Yalo Tabu, **V&V** 63:16. Dou muduka sara na garogaro ca ni lomamudou, **V&V** 88:121.

A sa tekivu mai na gauna ko ya me ra sa dau gadreva na tamata na veika vakayago, na daugarogaro kei na yalo vakatevoro, **Mosese** 5:13 (Mosa. 16:3; Mosese 6:49).

Gata Parasa. *Raica talega na Jisu Karisito; Mosese*

E dua na gata parasa a cakava ko Mosese ena nona ivakaro na Kalou me vakabulai ira na kai Isireli era a laukati mai na gata bukawaqa (gata batigaga) ena lekutu (Tiko. 21:8–9). A vesu na gata parasa oqo ena mua ni dua na kau balavu ka “Ia ko ira kecega era raica era sa bula” (Alama 33:19–22). E raica na Turaga na laveti cake ni gata parasa mai na lekutu me ivakatakarakara ni nona laveti cake ki na kauveilatai (Joni 3:14–15). Era vakadeitaka na ivakatakila ena gauna oqo na itukutuku ni gata parasa kei na nodra vakabulai na tamata (1 Nif. 17:41; 2 Nif. 25:20; Ila. 8:14–15).

Gonelailai, Gonelalai. *Raica talega na Matavuvuale; Papitaiso ni Gonelalai; Saumi Taro; Sorovaka, Veisorovaki; Vakabulai—Nodra vakabulai na gonelalai; Vakalougatataka, Kalougata, Veivakalougatataki—Nodra vakalougatataka ni gonelalai*

E dua na gone, ka se bera ni yacova na gauna me rawa kina ni vakaluvuni. Me ra tuberi ira na luvadra ko ira na tama kei na tina me ra dau talairawarawa ki na loma ni Kalou. E sega na nodra ivalavala ca na gonelalai me yacova na gauna era sa yacova kina na yabaki ni saumi taro vakataki ira (Moro. 8:22; **V&V** 68:27).

Ko ira na gonelalai era nona isolisoli na Turaga, **Same** 127:3–5. Vakatavulica na gone ena sala me lako kina, **Na Vosa**. 22:6.

Laivi ira na gonelalai ka kakua ni tarovi ira ni ra sa lako mai vei au, **Maci**. 19:14. Talairawarawa vei rau na nomu itubutubu, **Efe**. 6:1–3 (Kolo. 3:20).

Kevaka a sega na Lutu tani, ke a sega na luvedrau o Atama kei Ivi, **2 Nif**. 2:22–23. Vakavulici ira na gone me ra lako ena sala ni dina kei na yalodei, **Mosa**. 4:14–15. Sa nodra na gonelalai na bula tawamudu, **Mosa**. 15:25. Sa keveti ira yadua na gonelalai ka vakalougatataki ira, **3 Nif**. 17:21. A luvemu kecega ena vakavulici ira na Turaga, ena ka levu talega na nodra vakacegu na luvemu, **3 Nif**. 22:13 (Ais. 54:13). Era sega ni gadreva na gonelalai na veivutuni kei na papitaiso, **Moro**. 8:8–24.

Era sa sereki na gonelalai mai na ivakatekivu kei vuravura, ena vukuna na noqu Le Duabau ga, **V&V** 29:46–47. Me ra vakavulici ira na luvadra ko ira na itubutubu ena ivakavuvuli ni kosipeli kei na kena ivalavala, **V&V** 68:25, 27–28. E ra sa vakatabui na gone lailai ena veisorovaki nei Karisito, **V&V** 74:7. Era sa vakaroti na itubutubu me ra vakavulici ira na luvadra ena rarama kei na dina, **V&V** 93:40. Era sa vakabulai ena mata-nitu silesitili ko ira na gonelalai era sa mate, ni ra sa bera ni yacova na yabaki ni saumi taro vakai ira, **V&V** 137:10.

Goneyalewa Savasava, Goneyalewa Ulu Tobe. *Raica talega na Meri, Tinai Jisu*

E dua na yalewa sa yacova tu na yabaki ni vakawati, ia e se bera vakadua ni bau veiyacovi. Ena ivolanikalou e dua na goneyalewa sega ni se bau veiyacovi e rawa ni matataka e dua e savasava tu mai na bula ni veiyacovi (iVakata. 14:4).

Raica ena bukete e dua na goneyalewa, ka na vakasucuma e dua na gone-tagane, **Ais.** 7:14 (Maci. 1:23; 2 Nif. 17:14).

Na matanitu vakalomalagi sa vakatauvatataki kei na tini na goneyalewa, **Maci.** 25:1–13.

Au sa raica ena koro ko Nasareci e dua na goneyalewa, o koya na tinana na Luve ni Kalou, **1 Nif.** 11:13–18. Ko Meri na goneyalewa savasava, sa ka talei ka digitaki, **Alama** 7:10.

Gumatua

Na sasaga kaukauwa, sa ia tikoga ka sega ni guce rawa, vakauasivi ena veiqaravi vua na Turaga kei na talairawarawa ki na Nona vosa.

Dou vakarorogo sara vei au, **Ais.** 55:2.

Ni sa saumi ira talega era sa dau vakasaqarai Koya na Kalou, **Ipe.** 11:6. Ena vuku ni ka oqo, dou gumatua vakalevu sara kina, mo dou vakaikuritaka na nomudou vakabauta ena ivalavala savasava, **2 Pita** 1:5.

Me keirau vunautaka vagumatua vei ira na vosa ni Kalou, **Jeko.** 1:19. Eratou sa tamata yalomatua ka dau wilika vagumatua na ivolanikalou, **Alama** 17:2. Sa lomadra sara me ra muria vagumatua na ivakaro, **3 Nif.** 6:14. Me da cakacaka sara vagumatua, **Moro.** 9:6.

Mo dou gumatua ena cakacaka vinaka, **V&V** 58:27. Dou kakua ni vucesa, ia mo dou cakacaka vagumatua sara, **V&V** 75:3. Dou gumatua ni muria na ivakavuvuli ni bula tawamudu, **V&V** 84:43. Me vulica ka kila na tamata yadua na nona itavi, io me qarava vagumatua, **V&V** 107:99.

Gunu, Mateni. *Raica na Vosa ni Vuku*

Ica. *Raica talega na Jeretaiti*

Na iotioti ni parofita mai vei ira na Jeretaiti ena iVola i Momani (Ica 12:1–2).

Na ivola i Ica: E dua na ivola ena iVola i Momani ka tu kina na tiki eso ni kedra ivolatukutuku na Jeretaiti. Ko ira na Jeretaiti e dua na matatamata ka ra a bula voli ena ra ni vuravura ena vica vata na senijiuri ni ra se bera yani na Liai. Na ivola i Ica e tauri mai ena ruasagavulu kava na peleti era a raica na tamata i Limiai (Mosa. 8:8–9).

Na wase 1–2 e tukuni kina na nodra biuta na nodra itikotiko na Jeretaiti ena gauna donumaka na Vale Cecere mai Pepeli ka tekivuna na nodra ilakolako ki na vanua sa kilai tu ena gauna oqo ko Amerika. Na wase e 3–6 e vakamacalataki kina na nona a raica na iVakabula ka se bera ni sucu mai, na taci Jereti, kei na nodra soko ena walu na waqa na Jeretaiti. Na wase 7–11 e tomani kina na itukutuku makawa ni caka ca e kuruseseta tu na kedra itukutuku makawa na Jeretaiti. O Moronai o koya e qai vakadodonutaka na ivolatukutuku nei Ica, a vola ena wase 12–13 na veika talei a vakayacori ena vakabauta kei Karisito, kei na Jerusalemi Vou ka na yaco mai. Na wase 14–15 e tukuni kina na nodra sa yaco na Jeretaiti me dua na matanitu kaukauwa ia era a vakarusai ena ivalu ni vanua ena vuku ni caka ca.

Ifireimi. *Raica talega na Isireli;* Josefa, Luvei Jekope; Manasa; iVola i Momani

Ena veiyalayalati Makawa, na ikarua ni luvedrau ko Josefa kei Asenaca (iVakate. 41:50–52; 46:20). E veisaqasaqa kei na ivalavala vakavanua, na nona taura na veivakalougatataki ni dodonu vakaulumatua ko Ifireimi ka sega ni o Manasa, o koya e qase cake (iVakate. 48:17–20). A yaco ko Ifireimi me tamadra na yavusa i Ifireimi.

Na yavusa i Ifireimi: A soli vei Ifireimi na dodonu ni itutu vakaulumatua e Isireli (1 Vei. 5:1–2; Jere. 31:9). Ena otiti ni gauna sa nodra galala ka nodra

itavi me ra ciqoma na matabete, kauta na itukutuku ni kosipeli vakalesui mai ki vuravura, ka vakarewataka na itawake me ra vakasoqoni vata na Isireli era sa veiseyaki tu (Ais. 11:12–13; 2 Nif. 21:12–13). O ira na kawa i Ifireimi era na vakaisalataki ira ena lagilagi o ira mai na veimatani ena vualiku era na lesu mai ena veisiga e muri (V&V 133:26–34).

Na ititoko i Ifireimi se ko Josefa: Na kedra ivolatukutuku e dua na ilawalawa mai na yavusa i Ifireimi ka ra a kau mai Jerusalem ki Amerika rauta na 600 B.K. Na kedra ivolatukutuku na ilawalawa ogo e vakatokai me ititoko i Ifireimi se o Josefa, se na iVola i Momani. Oqori kei na ititoko i Juta (na iVolatabu) erau duavata ena kena vakadinadinataki na Turaga ko Jisu Karisito, na Nona Tucake tale, kei na Nona cakacaka vakalou ena kedra maliwa na iwase e rua ogo ni maqali i Isireli.

Ena tamusuki laivi e dua na tabana mai vei Ifireimi ka na vola e dua tale na ivakadinadina kei Karisito, **VJS**, iVakate. 50:24–26, 30–31. Ena yaco me dua-bau na ititoko i Juta kei na ititoko i Josefa, **Isi**. 37:15–19.

Erau na tubu vata na veika sa vola ko Juta kei na veika sa vola ko Josefa, **2 Nif**. 3:12. Sa vosa na Turaga vei ira mai na vuqa na veimatani, **2 Nif**. 29.

Sa soli na dodonu ni kena maroroi na itukutuku se na ititoko i Ifireimi vei Moronai, **V&V** 27:5.

Ijipita

E dua na matanitu ena tutu ni tokalau vualiku kei Aferika. E vuqa na tiki Ijipita e veikauloa ka lala tu. E vuqa na lewena era vakaitikotiko ena Bucabuca ni Nile, ka cici tu me rauta e 550 na maile (890 na kilomita).

Ko Ijipita makawa a vanua vutuniyau ka sautu. A caka e vuqa na cakacaka raraba, me vaka na kena keli na ikeli ni vakadrodoro wai, na veikoro lelevu me itataqomaki; kei na ivakananumi vakaturaga, vakauasivi na ibulubulu momoto na delana, ka ra se vakasakiti tu

ga e vuravura ena gauna ogo. Ena dua na gauna, na mataniu ko Ijipita a ivakatakarakara tu ni ivakarau vakapeteriaki ni matabete (Epa. 1:21–27).

Erau a vakau sobu ki Ijipita ko Eparaama kei Josefa me rau vakabula na nodrau matavuvale mai na dausiga, **iVakate**. 12:10 (iVakate. 37:28). A volitaki ki Ijipita ko Josefa, **iVakate**. 45:4–5 (1 Nif. 5:14–15). A vakau ki Ijipita ko Jekope, **iVakate**. 46:1–7. A kauti ira tani na luvei Isireli mai Ijipita ko Mosesese, **L.Y** 3:7–10; 13:14 (Ipe. 11:27; 1 Nif. 17:40; Mosesese 1:25–26). Ko Ijipita e ivakatakarakara ni ca, **Isi**. 29:14–15 (Ose. 9:3–7; Epa. 1:6, 8, 11–12, 23).

E tukuna e dua na agilosoi vei Josefa me rau dro vata kei Meri kei Jisu ki Ijipita, **Maci**. 2:13 (Ose. 11:1).

Ijipitosi

Na yacadrau ruarua na watina kei na luvena yalewa ko Ame, na luvei Noa tagane. Ena vosa vaka-Kalitia, na yaca e kena ibalebale na Ijipita, se na ka vakatabui (Epa. 1:23–25).

Ilai. Raica talega na Samuela, Parofita ni Veiyalayalati Makawa

E dua na bete levu ka turaganilewa ena Veiyalayalati Makawa ena gauna e kacivi Samuela kina na Turaga me parofita (1 Samu. 3). A cudruvi koya na Turaga ena nona vosota tiko na nodra caka ca na luvena (1 Samu. 2:22–36; 3:13).

Ilaija. Raica talega na Iliesa; Vakabulai; Vauca, Veivauci

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa a qai lesu mai ena veigauna e muri me mai solia na idola ni kaukauwa ni veivauci vei Josefa Simici kei Oliva Kaudari. Ena nona gauna, a veiqaravi voli ko Ilaija ena Matanitu ena Vualiku kei Isireli (1 Tui 17–22; 2 Tui 1–2). E ka levu na nona vakabauta na Turaga ka kilai ena vuqa na cakacaka mana. Ena nona kerekere, a tarova tu na uca ena 3½ na yabaki na Kalou. A vakatura cake e dua na gonetaganen mai na mate ka kaciva na bukawaqa mai lomalagi (1 Tui 17–18). O

Ilaisa

ira na Jiu era se waraka tikoga na nona lesu mai o Ilaija, me vaka na parofisai nei Malakai (Mala. 4:5). E se dau vulagi sureti tikoga ena nodra Kana Magiti ni Lakosivia na Jiu, ka dau waraki koya tu kina e dua na katuba e dola tu kei na dua na idabedabe lala.

E kaya na Parofita ko Josefa Simici ni a taura tu ko Ilaija na kaukauwa ni veivauci ni Matabete i Melikiseteki ka sa iotioti ni parofita ko koya me a taura tu ni bera na gauna i Jisu Karisito. A rairai mai ena Ulunivanua ni Veivakamatalitaki vata kei Mosese ka mai solia na idola ni matabete vei Pita, Jemesa kei Joni (Maci. 17:3). A rairai tale mai vata kei Mosese kei iratou tale na so, ena ika 3 ni Epereli 1836, ena Valetabu mai Katiladi e Oaio ka mai solia na idola vata oqori ki vei Josefa Simici vata kei Oliva Kaudari (V&V 110:13–16). Na veika kece oqo me vakarautaki ga kina na iKarua ni nona Lako Mai na Turaga, me vaka e tukuni ena Malakai 4:5–6.

Na kaukauwa i Ilaija sai koya na kaukauwa ni veivauci ni matabete ka na vauci se sereki kina mai lomalagi na veika e vauci se sereki yani e vuravura (V&V 128:8–18). Sa tu vei ira na italai digitaki ni Turaga e vuravura ena gauna oqo na kaukauwa ni veivauci oqo ka ra dau qarava na veicakacaka vakalotu veivakabulai ni kosipeli me baleti ira na bula kei ira na mate (V&V 128:8).

Sogota na lomalagi ka vakani mai vei ira na reveni, **1 Tui** 17:1–7. Sa vakarota na nona saqa ni madrai droka na yada kei na nona tavaya ni waiwai me kakua ni lala, **1 Tui** 17:8–16. Sa vakatura cake na luvena tagane na yada mai na mate, **1 Tui** 17:17–24. Vakadrukai ira na bete i Peali, **1 Tui** 18:21–39. Sa vosa vua na domo lailai ka malua, **1 Tui** 19:11–12. Sa lako cake ki lomalagi ena dua na qiqi bukawaqa, **2 Tui** 2:11. Sa parofisaitaka ko Malakai na nona lesu mai ena gauna oqo, **Mala.** 4:5–6 (3 Nif. 25:5).

Rairai mai ena Valetabu mai Katiladi e Oaio ena 1836, **V&V** 110:13–16.

Ilaisa

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ni Matanitu ena Vualiku kei Isireli ka dauvakasala nuitaki vei iratou e vica vata na tui ena vanua ko ya.

E koto e dua na ituvatuva matau ka malumu nei Ilaisa, ka sega kina na yalokusa katakata ka dau kilai tani kina na nona iliuliu, ko Ilaija. Na cakamana a vakayacora (**2 Tui** 2–5; 8) e vakadinadinataka ni a ciqoma dina na kaukauwa nei Ilaija ena nona sosomitaki Ilaija me parofita (**2 Tui** 2:9–12). Me kena ivakairaitaki, a vakavinakataka na wai mai na dua na ivurevure ni wai wiwi, tawasea na wai ena Uciwai na Joritani, vakalevutaka na nona waiwai e dua na yada, vakatura cake e dua na gonetagane mai na mate, vakasavasavataka e dua na tamata vukavuka, vakavudera e dua na matau kaukamea, ka yaviti ira na kai Siria ena mataboko (**2 Tui** 2–6). A taura e sivia ni limasagavulu na yabaki na nona veiqaravi ena nodratou gauna ni veiliutaki o Jiorami, Jeu, Jioaasa kei Joasi.

Taura na itutuvi nei Ilaija, **2 Tui** 2:13. Vakalevutaka na nona waiwai na yada, **2 Tui** 4:1–7. Vakatura cake na luvena tagane na yada ni Sunemi mai na mate, **2 Tui** 4:18–37. Vakabulai Neamani, na kai Siria, **2 Tui** 5:1–14. Vakamatabokotaki ira na sotia ni Siria, ka tadolavi na matana na nona tamata, **2 Tui** 6:8–23.

Ilamani, Ira na Luvena. Raica talega na Anitai-Nifai-Liai; Ilamani, Luvei Alama

Ena iVola i Momani, o ira na luvedra na Leimanaiti era sa veisau mai ka ra vakatokai me ra Amonaiti ka ra a yaco me ra liganiwau ena veiliutaki nei Ilamani (Alama 53:16–22).

A raica ko Ilamani ni sa kilikili me ra vakatokai me ra luvena, **Alama** 56:10. Ni ra sa vakavulici mai vei ira na tinadra me ra kakua ni vakatititakata na nona rawa ni vakabulai ira na Turaga, **Alama** 56:47. Era sa vakadrukai ira na Leimanaiti ka ra vakabulai ena vuku

ni nodra vakabauta ka sega kina ni dua e vakamatei, **Alama** 56:52–54, 56; 57:26.

Ilamani, Luvei Alama. *Raica talega na Alama, na Luvei Alama; Anitai-Nifai-Liai; Ilamani, Ira na Luvena*

Ena iVola i Momani, na luvena qase duadua ko Alama, Na luvei Alama (Alama 31:7). O Ilamani e dua na parofita ka iliuliu vakaivalu.

A solia vei Ilamani na luvena ko Alama na kedra ivolatukutuku na nona tamata kei na peleti me baleti ira na Jeretai, **Alama** 37:1–2, 21. A vakaroti Ilamani ko Alama me tomana tikoga na kena volai na kedra itukutuku na nona tamata, **Alama** 45–62. Sa tauyavutaka tale na Lotu ko Ilamani, **Alama** 45:22–23. Era vinakata na rua na udolu na liganiwau gone ni Amonaiti me nodra iliuliu ko Ilamani, **Alama** 53:19, 22. Era a valuti ira na Leimanaiti ko Ilamani kei ira na nona cauravou Amonaiti ka ra bula mai ena vuku ni nodra vakabauta, **Alama** 57:19–27.

Ilamani, Luvei Ilamani

E dua na parofita ka dau maroroi itukutuku ena iVola i Momani ka a vakavulici ira na kai Nifai. E makubui Alama Lailai ko koya ka tamai Nifai ka a soli vua na kaukauwa me lewa na draki kecega. A vola ko Ilamani na ivola i Ilamani vata kei na luvena ko Nifai.

Na ivola i Ilamani: Wase 1–2 e vakamacalataki kina e dua na gauna ni tiko yavavala levu ena bula vakapolitiki. Na wase e 3–4 e tukuna na nodrau a mani qai rawata ena dua na gauna ko Ilamani kei Moronaia, koi rau na nodra turaganivalu liu na mataivalu ni Nifai, na tiko sautu. Ia, e dina ni rau veiliutaki tiko na tamata vinaka oqo, a yaco me toso cake tikoga na nodra caka ca na tamata. Ena wase 5:1–6:14 sa solia yani ko Nifai na idabedabe ni vakatulewa, me vaka a vakayacora na tukana ko Alama, me vakatavulici ira na tamata. Ena dua na gauna sa yaco na veivutuni vei ira na

tamata. Ena wase e 6:15–12:26, ia, sa yaco me ra dau caka ca na Nifaiti. Na iotiotei ni veiwase, 13–16, e koto kina na itukutuku matalia kei Samuela na Leimanaiti o koya a tukuna taumada mai na sucu kei na nona Vakamatei ena kauveilatani na iVakabula kei na ivakatakilakila ka na vakatakilakilataka na veika oqori.

Ilamani, Luvei Penijamini na Tui.

Raica talega na Penijamini, Tamai Mosaia

Ena iVola i Momani, e dua vei iratou na le tolu na luvei Tui Penijamini (Mosa. 1:2–8).

Iliesa. *Raica talega na Ilaija*

E vuqa na ivakavakayagataki ni yaca se na itutu na *Iliesa* ena ivolanikalou:

Ilaija: Iliesa ena Veiyalayalati Vou (vaka-Kirisi) ni Ilaija (vaka-Iperiu) me vaka ena Maci. 17:3–4, Luke 4:25–26, kei na Jeme. 5:17. Ena veigauna oqori, o Iliesa sai koya na parofita makawa ko Ilaija ka volai tu na itukutuku ni nona veiqaravi ena ika 1 kei na 2 ni Tui.

Mataki: Na Iliesa talega e dau kacivi kina e dua e dau veimataki. Me kena ivakaraitaki. O Joni na Dauveipapitaisotaki e Iliesa baleta ni a talai me vakarautaka na sala nei Jisu (Maci. 17:12–13).

Dau ni Veivakalesui mai: Na ikacivi na Iliesa sa dau vakayagataki talega vei ira e tu na nodra itavi bibi me vakataki Joni na Daunivakatakila (V&V 77:14) kei Keperieli (Luke 1:11–20; V&V 27:6–7; 110:12).

E dua na tamata ena itabagauna i Eparaama: E dua na parofita ka vakatokai ko Iseia se ko Iliesa ka kena irairai ni a bula voli ena gauna nei Eparaama (V&V 84:11–13; 110:12).

Ilisapeci. *Raica talega na Joni na Dauveipapitaisotaki*

Ena Veiyalayalati Vou, na wati Saka-raia, na tinai Joni na Dauveipapitaiso, ka wekai Meri voleka (Luke 1:5–60).

Iloimi. *Raica na Kalou, Lewe Tolu Vakalou; Tamada mai Lomalagi*

Imanueli

Imanueli. *Raica talega na Jisu Karisito*

E dua vei ira na yaca me baleti Jisu Karisito. E lako mai na vosa vaka-Iperiu ka kena ibalebale “sa tiko vata kei keda na Kalou.”

Na Imanueli e dua na yaca ka itutu e dau soli me ivakatakilakila ni nona vei-vakabulai na Kalou (Ais. 7:14). Na nona dau veivagolei ko Aisea ki na Imanueli e qai vakatakila ko Maciu ni nona sucu mai ki na bula oqo ko Jisu (Maci. 1:18–25). E basika talega na yaca ena ivolanikalou ni gauna oqo (2 Nif. 17:14; 18:8; V&V 128:22).

Iminai. *Raica talega na Mosaia, Ira na Luvena; Mosaia, Luvei Penijamini*

Ena iVola i Momani, e dua na luvena na Tui ko Mosaia. A lako vata kei iratou na tacina ko Iminai me vunau vei ira na Leimanaiti (Mosa. 27:8–11, 34–37; 28:1–9).

Inoki. *Raica talega na Saioni*

E dua na parofita ka a liutaki ira na lewe ni koro levu ko Saioni. Na nona veiqaravi e veitalanoataki ena Veiyalayalati Makawa kei na Mataniciva Talei. E ikavitu ni peteriaki ko koya ni oti ko Atama. O koya na luvei Jereti ka tamai Mecusela (iVakate. 5:18–24; Luke 3:37).

E dua na tamata cecere ko Inoki ka bibi cake sara na nona veiqaravi mai na veika e tukuni ena kena itukutuku lekaleka ena iVolatabu. E tukuni ena iVolatabu ni a kau bulabula ko koya (Ipe. 11:5) ia e sega ni tukuna vakamatata sara na nona veiqaravi. Ena Juta 1:14 e koto kina na vosa e cavuti mai na dua na parofisai a vakayacora. E tukuni ena ivakatakila ni gauna oqo e vuqa sara na ka me baleti Inoki, vakauasivi na nona ivunau, na nona koro levu ka vakatokai ko Saioni, na nona raivotu, kei na nona parofisai (V&V 107:48–57; Mosese 6–7). A kau cake ki lomalagi ko Saioni ena vuku ni nodra buladodonu ko ira era a tiko kina (Mosese 7:69).

Sa vakatakilai koya vei Inoki na Kalou, **Mosese** 6:26–37. Sa vakavuvulitaka na kosipeli ko Inoki, **Mosese** 6:37–68. Sa

vakavulici ira na tamata ko Inoki ka tau-yavutaki Saioni, **Mosese** 7:1–21. A raica ko Inoki na ka kecega, me yacova sara na ivakataotioti kei vuravura, **Mosese** 7:23–68.

Inosi, Luvei Jekope

E dua na parofita vei ira na Nifaiti ka daumaroroi itukutuku ni iVola i Momani, a masulaka ka rawata na bokoci ni nona ivalavala ca ena nona vakaba-uti Karisito (Inosi 1:1–8). A veiyalayalati vata kei Inosi na Turaga me na kauta mai na iVola i Momani vei ira Leimanaiti (Inosi 1:15–17).

Na ivola i Inosi: E dua na ivola ena iVola i Momani ka tukuna na masu nei Inosi vua na Turaga me baleta na nona vosoti ko koya, ko ira na nona tamata, kei ira na tani. A yalataka na Turaga ni na maroroi tu na iVola i Momani ka na soli yani vei ira na Leimanaiti ena dua na gauna mai muri. E dina ni dua walega na kena wase, e tukuni kina na italanoa qaqa ni dua na tamata ka a vakasaqara na Kalou ena masu, talairawarawa tiko ki na ivakaro ni Kalou, ia ni se bera ni mate sa reki ena veika sa kila me baleta na iVakabula.

Iperiu. *Raica talega na Isireli*

E dua na vosa vaka-Semaiti era dau vosataka na luvei Isireli.

Era a dau vosa vaka-Iperiu tu na Isireli me yacova na nodra sa qai lesu mai ena nodra a tiko vakavesu mai Papiloni, ena gauna oqori sa yaco me nodra vosa ena veivosaki ni veisiga na vosa vaka-Aramea. Ena gauna nei Jisu, na vosa era dau vakayagataka na tamata vuli, ena lawa, kei na ivola ni lotu sai koya na vosa vaka-Iperiu.

Iperiu, iVola vei Ira na Kai. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko*

E dua na ivola ena Veiyalayalati Vou. A vola na ivola oqo ko Paula vei ira na Jiu era lewe ni Lotu me vakauqeti ira ni vuqa na tiki bibi ni lawa i Mosese sa mai vakataucokotaka na Karisito ka sa

vakaisosomitaki ena lawa cecere ni kosi-peli i Karisito. Ni lesu tale ki Jerusalemi ko Paula ni oti na ikatolu ni nona kau-lotu (rauta na 60 S.K.), a raica ni vuqa vei ira na Jiu lewe ni Lotu era se tamusuki ira tikoga ki na lawa i Mosese (Cakacaka 21:20). Oqo ni oti e rauta ni tini na yabaki mai na dua na koniferedi ni Lotu ka a vakayacori mai Jerusalemi ka lewai kina ni so na cakacaka tabu vakalotu ni lawa i Mosese sa na sega ni gadrevi me baleta na nodra vakabulai na vakabauta Vakarisito ena veimatanitu tani. E kilai, ni oti sara ga oya a volavola ko Paula vei ira mai Iperiu me vakaraitaka kina vei ira ena nodra ivolanikalou ka vakakina ena iulubale daumaka me ra sa na kaku kina ni bulataka na lawa i Mosese.

Na wase 1 kei na 2 e vakamacalataki kina ni sa uasivi cake sara ko Jisu mai vei ira na agilosu. Na wase 3–7 e vakatauvatani Jisu vei Mosese ka vakakina na lawa i Mosese ka vakadinadinataki kina ni sa uasivi cake vei rau ruarua ko Koya. E vakavuvulitaki talega kina ni Mata-bete i Melikiseteki e cecere cake mai na Eroni. Na wase 8–9 e vakamacalataki na nodra vakarautaki na tamata mai na cakacaka tabu vakalotu vaka-Mosese ki na nona veiqaravi na Karisito ka vakakina ni sa dautataro ni veiyalayalati vou na Karisito (Alama 37:38–45; V&V 84:21–24). Na wase 10 e veivakauqeti ki na gugumatua kei na yalodina. Na wase 11 e ivunau me baleta na vakabauta. Na wase e 12 e soli ivakasala ka veikidavaki. E tukuni ena wase 13 na dokai ni vakamau kei na bibi ni talairawarawa.

Isakari. *Raica talega na Isireli; Jekope, Luvei Aisake*

E dua na luvei Jekope kei Lia ena Veiyalayalati Makawa (iVakate. 30:17–18; 35:23; 46:13). Era yaco na nona kawa me ra dua na mataqali e tinikarua kei Isireli.

Na mataqali i Isakari: Na veivakalougatataki i Jekope vei Isakari ena kunei ena iVakatekivu 49:14–15. Ni ra sa laki vakaitikotiko mai Kenani, era a ciqoma na mataqali oqo eso na qele bulubula

sara kei Palesitaina, ka okati kina na bucabuca kei Esidreloni. Era koto ena loma ni iyalayala ni vanua vaka-Isakari e vica na vanua kilai ena itukutuku makawa vaka-Jiu, me vaka o, Kameli, Mikito, Tocani, Kilipoa, Jesireli, Tepori, kei Nasareci (Josu. 19:17–23).

Iseia

Na ivakadewa (vaka-Kirisi) ena Veiyalayalati Vou ni yaca Aisea (Luke 4:17). O Iseia talega e dua na parofita ka a bula ena gauna i Eparaama (V&V 76:100; 84:13).

Isikeli

E dua na parofita ka a vola na ivola i Isikeli ena Veiyalayalati Makawa. E dua na bete ena matavuvale i Setoki ko koya, ka dua vei ira na kaivesu Jiu a kauta ko Nepukanesa. A laki tiko vata kei ira na ise ni ivalu vaka-Jiu e Pabiloni, a parofisai ena loma ni ruasagavulu karua na yabaki, mai na 592 ki na 570 B.K.

Na ivola i Isikeli: E rawa ni wasei ki na va na iwawesawa na ivola i Isikeli. Na wase 1–3 e tukuna na raivotutaki ni Kalou kei na nona kacivi ko Isikeli me veiqaravi; wase 4–24 e tukuna na lewa me baleti Jerusalemi, kei na vuna e tau mai kina; na wase 25–32 e kacivaki kina na lewa sa tau me baleta na matanitu; kei na wase 33–48 e tukuni kina na raivotu me baleta na Isireli ni veisiga e muri.

Isimeli, Luvei Eparaama. *Raica talega na Eka; Eparaama*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na luvei Eparaama kei Eka, na marama ni Ijipita dauveiqaravi nei Sera (iVakate. 16:11–16). A parofisaitaka na Turaga vei rau ruarua ko Eparaama kei Eka ni na yaco ko Isimeli me tamadra e dua na matanitu qaqa (iVakate. 21:8–21).

A qai vakavotukanataki na veiyalayalati mai vei Aisake ka sega vei Isimeli, **iVakate.** 17:19–21 (Kala. 4:22–5:1). A vakalougatataki Isimeli na Kalou me levu na nona kawa, **iVakate.** 17:20. A veivuke ko Isimeli ena nona bulu ko Eparaama,

Isimeli, Vugoi Nifai

iVakate. 25:8–9. Eratou sa vakayacani na tinikarua na luvei Isimeli, **iVakate.** 25:12–16. Sa mate ko Isimeli, **iVakate.** 25:17–18. Sa taura ko Iso na luvei Isimeli yalewa ko Meelaci, me watina, **iVakate.** 28:9.

Isimeli, Vugoi Nifai. *Raica talega na Liai, Tamai Nifai*

E dua na tamata ena iVola i Momani, o koya ka laki duavata kei na matavuvale nei Liai ena nodra ilakolako ki na vanua yalataki.

Eratou a lesu tale ko Nifai kei rau na tuakana ki Jerusalemi ka vakauqeti Isimeli kei na nona matavuvale me ra mai sala vata kei Liai kei na nona matavuvale ki na vanua yalataki, **1 Nif.** 7:2–5. Era sa qai veiveiwatini na lewe ni matavuvale e rua, **1 Nif.** 16:7. A mate ko Isimeli ena loma ni lekutu, **1 Nif.** 16:34.

Isireli. *Raica talega na Eparaama—*
Na kawa i Eparaama; Jekope, Luvei Aisake; Susugi

A solia na Turaga na yaca Isireli vei Jekope, na luvei Aisake ka makubui Eparaama ena Veiyalayalati Makawa (iVakate. 32:28; 35:10). Na yaca Isireli e rawa ni ko Jekope sara ga, o ira na nona kawa, se na matanitu era a taukena tu na nona kawa ko ya ena gauna ni Veiyalayalati Makawa (2 Samu. 1:24; 23:3). Ni sa kauti ira tani na luvei Isireli ko Mosese mai na veivakabobulataki e Ijipita (L.Y 3–14), era sa qai liutaki tiko mai vei ira na dauveilewai me rauta ni sivia na tolu na drau na yabaki. Me tekivu mai vua na Tui ko Saula era sa tekivu veiliutaki na tui vei ira na Isireli cokovata me yacova na mate nei Solomon, ena nodra veisagasaqa e tini na mataqali vei Riopoami me ra vakaduria e dua na matanitu. Ni ra sa tawase na matanitu o Isireli, era a maroroya tikoga na yavusa ena vualiku na yaca Isireli me vaka ni ra iwase levu cake, ka ra vakatokai na iwase ena ceva o Juta. Na vanua ko Kenani sa vakatokai talega ena gauna oqo ko Isireli. Ena dua tale na kena vakasama, na ibalebale ni

Isireli na tamata vakabauta dina (Roma 10:1; 11:7; Kala. 6:16; Efe. 2:12).

Na mataqali i Isireli e tinikarua: Na makubui i Eparaama ko Jekope, o koya ka a veisau na yacana ki na Isireli, e tinikarua na luvena tagane. O ira na nodra kawa era sa vakatokai me ra tinikarua na mataqali i Isireli, se ra luvei Isireli. Oqo o ira na tinikarua na mataqali: Rupeni, Simioni, Livai, Juta, Isakari, kei Sepuloni (o ira na luvei Jekope kei Lia); o Tani kei Nafitalai (na luvei Jekope kei Pila); o Kata kei Aseri (na luvei Jekope kei Silipa); o Josefa kei Penijamini (na luvei Jekope kei Rejeli) (iVakate. 29:32–30:24; 35:16–18).

A solia ko Jekope ki vei ira na iliului ni veimataqali yadua e dua na veivakalougatataki ni se bera ni mate (iVakate. 49:1–28). Me baleta na itukutuku tale eso, raica na yacadra yadua na luvei Jekope.

Ko Rupeni na nona ulumatua na imatai ni wati Jekope ko Lia, a vakayalia na nona veivakalougatataki ni sucu kei na ivotavota e vakaruatataki ena vuku ni nona voroka na lawa ni tiko savasava (iVakate. 49:3–4). A qai gole vei Josefa na isolisoli ni sucu, o koya na nona ulumatua na ikarua ni wati Jekope, ko Rejeli (1 Vei. 5:1–2). Ko Livai, na nona kawa sa digitaka na turaga me ra veiqaravi vakabete, a sega ni ciqoma e dua na ivotavota ena vuku ni nodra ilesilesi digitaki me ra veiqaravi vei ira kece sara na veimataqali. Oqori sa rawa kina me rau wasea na ivotavota vakaruatataki nei Josefa koi rau na luvena, ko Ifireimi kei Manasa (1 Vei. 5:1; Jere. 31:9), ka ra a wili me ra so tale na mataqali i Isireli (VJS, iVakate. 48:5–6 [Ai Kuri]).

Era na veiliutaki tiko ko ira na lewe ni mataqali i Juta me yacova ni sa lako mai na Mesaia (iVakate. 49:10; VJS, iVakate. 50:24 [Ai Kuri]). Ena iotioti ni gauna ena nodra na mataqali i Ifireimi i Ifireimi na galala ni kena kacivaki na itukutuku ni kena Vakalesui mai na kosipeli ki vuravura kei na kena vakasoqoni vata ko Isireli sa veiseyaki tu (iVaka. 33:13–17). Ena yaco mai na gauna, ena vuku ni kosipeli i Jisu

Karisito, ena vakaitavi vakailiuliu ko Ifireimi ena nodra vakaduavatakata na mataqali kece sara i Isireli (Ais. 11:12–13; V&V 133:26–34).

Na veiseyaki kei Isireli: Sa veiseyakitaka ka vakararawataka na Turaga na tinikarua na mataqali i Isireli ena vuku ni nodra sega ni buladodonu kei na vakaduiduile. Ia, sa vakayagataka na Turaga na nodra veiseyaki oqo na Nona tamata digitaki ena kedra maliwa na veimataniu ni vuravura me vakalougatataki ira kina na veimataniu oqori.

Au na vakavuna mo dou veiseyaki ki na veimataniu, **Vuna**. 26:33. Ena vakasesei kemudou na Turaga ena kedra maliwa na tamata kecega, **iVaka**. 28:25, 37, 64. Au na sereki ira me ra qai kau tani yani ki na veimataniu kecega ni vuravura, **Jere**. 29:18–19. Ia kau na dui tauvuloni ira tani na yavusa i Isireli ki na veimataniu kecega, **Emosi** 9:9 (Saka. 10:9).

A talai ko Jisu vei ira na sipi sa yali voli mai na yavusa i Isireli, **Maci**. 15:24. Eso tale na noqu sipi era sa sega ni tiko ena bai oqo, **Joni** 10:16.

Ena veiseyaki ko Isireli ki vuravura kecega, **1 Nif**. 22:3–8. Na ibalebale ni vu ni olive dina kei na vu ni olive ni veikau, **Jeko**. 5–6. Ena tekivu vakayacori na cakaka i tamana ena kedra maliwa na mataqali era sa veiseyaki tu, **3 Nif**. 21:26.

Na vakasoqoni kei Isireli: Ena vakasoqoni vata na yavusa i Isireli ena iotioti ni gauna ni bera ni lako mai na Karisito (Y ni V 1:10). Sa vakasoqoni ira na Nona tamata na Isireli na Turaga ena nodra ciqomi Koya ka muria na Nona ivakaro.

Ena vakarewataka ko koya na kuila ka ra na lako mai, **Ais**. 5:26. Ena loloma levu au na vakasoqoni iko, **Ais**. 54:7. Au na vakalesui ira tale mai na Isireli kei ira na Juta ki na nodra vanua, **Jere**. 30:3. Ena vakasoqoni ira na mataqali i Isireli na Turaga mai vei ira na veimataqali era dui veiseyaki kina, **Isi**. 28:25.

Ena itabagauna ni iotioti ni gauna ena

vakasoqona vata ko koya na ka kecega me duabau vei Karisito, **Efe**. 1:10.

Ni sa oti na nodra veiseyaki na Isireli, era na qai vakasoqoni vata tale, **1 Nif**. 15:12–17. Ena qai vakasoqoni ira vata tale na yavusa i Isireli na Turaga, **1 Nif**. 19:16 (3 Nif. 16:5). Era na kau tani mai na butobuto, ka ra na qai kila ni sa nodra iVakabula na Turaga, **1 Nif**. 22:12. Sa vakasoqoni ira ka kilai ira na luvena na Kalou, **1 Nif**. 22:25. Era na qai colati ira yani na Isireli ki na nodra vanua sa votai vei ira ko ira na Matanitu Tani, **2 Nif**. 10:8 (3 Nif. 16:4). Era na qai vakasoqoni vata me duabau na noqu tamata kei na noqu vosa, **2 Nif**. 29:13–14.

Era sa kacivi na italatala qase me ra vakasoqoni ira vata na digitaki, **V&V** 29:7 (V&V 39:11). Au na vakasoqoni ira vata na noqu digitaki, **V&V** 33:6. Vakasoqona me rawa niu solia kina vei iko na noqu lawa mo vakalougatataki kina ena kaukauwa mai lomalagi, **V&V** 38:31–33. Au na vakalesui ira mai na noqu tamata, ko ira na yavusa i Isireli, **V&V** 39:11. Era na lako vata mai na Yalododonu, **V&V** 45:46. A mai solia ko Mosese na idola ni vakasoqoni vata, **V&V** 110:11.

Ena lako siviti vuravura na cakadodonu kei na dina ka vakasoqoni ira mai na nona digitaki na Turaga, **Mosese** 7:62. Sa vakatauvatani na vakasoqoni ki na nodra vakasoqoni vata na ikeli ena tikina sa koto kina na yago, **JS—M** 1:27.

Na mataqali e tini kei Isireli sa yali voli: Na tini na mataqali i Isireli era lewena na veimataniu ena vualiku kei Isireli ka ra a kau yani vakavesu ki Asiria ena yabaki 721 B.K. Ena gauna ko ya era a lako yani ki na veimataniu ena vualiku ka yali yani ena nodra kilai ira na tani. Ena veisiga mai muri era na lesu tale mai.

Kau na kaya ki na vualiku, Soli ira mai, **Ais**. 43:6. Ko ira oqo era na lako mai na vualiku, **Ais**. 49:12 (1 Nif. 21:12). Erau na lako vata ko Juta kei Isireli, ka ra na lako vata mai na vanua mai na vualiku, **Jere**. 3:18. Sa bula na Turaga, ko koya sa kauti ira na Isireli mai na vanua ena

Iso

vualiku, **Jere.** 16:14–16. Au na kauti ira mai na vanua ena vualiku, **Jere.** 31:8.

Ena tu vei ira na Nifaiti kei ira na Jiu na nodra vosa na veiyavusa e Isireli era sa yali tu, **2 Nif.** 29:12–13. Au sa lako ka laki raici ira talega na yavusa i Isireli era sa yali tu, **3 Nif.** 17:4. Ni sa vunautaki na kospeli vei ira na ivovo ni yavusa i Isireli, era na qai vakasoqoni vata na veiyavusa i Isireli era a yali tu ki na nodra itikotiko ena vanua sa votai me ra taukena, **3 Nif.** 21:26–29.

Sa mai solia ko Mosese na idola ni nodra vakasoqoni vata na Isireli vei rau ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari, **V&V** 110:11. Era na dau nanumi tiko mai vua na Turaga ko ira mai na veimatani ena vualiku, **V&V** 133:26–32.

Keimami vakabauta ni ra na vakasoqoni vata tale na Isireli, **Y ni V** 1:10.

Iso. *Raica talega na Aisake; Jekope, Luvei Aisake*

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvedrau tagane qase ko Aisake kei Repeka ka isa ni drua nei Jekope. Erau sa tekivu veilecalecavi ena gauna erau sucu mai kina na veitacini oqo (iVakate. 25:19–26). Sa yaco me ra matanitu dau veilecalecavi na kawa i Iso, ko ira na Itomaiti, kei ira na kawa i Jekope, ko ira na Isireli (iVakate. 25:23).

Sa volitaka vei Jekope ko Iso na nona itutu vakaulumatua, **iVakate.** 25:33 (Ipe. 12:16–17). Sa vakamautaki ira na yalewa ni Itaiti ko Iso ka rau sa rarawa kina na nona itubutubu, **iVakate.** 26:34–35. Erau sa qai veiyaloni ko Jekope kei Iso, **iVakate.** 33.

Iteni. *Raica talega na Atama; Ivi*

Na nodrau itikotiko na noda itubutubu taumada, o Atama kei Ivi (iVakate. 2:8–3:24; 4:16; 2 Nif. 2:19–25; Mosese 3–4; Epa. 5), e dua na were vaka ki natuicake mai Iteni. Erau sa qai vakasevi tani mai Iteni ko Atama kei Ivi ni oti na nodrau kania na vunikau vakatabui ka yaco me tamata vakayago (Mosese 4:29). Na ivakatalika ni gauna oqo sa vakadeitaka na

itukutuku vakaivolatabu ni Were ko Iteni. E vakuria ena itukutuku bibi ni a tu na were ena Vualiku kei Amerika.

Ivi. *Raica talega na Atama; Iteni; Lutu nei Atama kei Ivi*

Na imatai ni yalewa me bula e vuravura (iVakate. 2:21–25; 3:20). O koya na wati Atama. Vaka-Iperiu na yaca e kena ibalebale na “bula.” A vakayacani vakakina baleta ni o koya na “tinadra na tamata bula kecega.” (Mosese 4:26). O koya vata kei Atama, na imatai ni tagane, erau na wasea vata na lagilagi tawamudu ena vuku ni nodrau itavi ena kena rawati na tubu tawamudu ni kawatamata.

Sa temaki ko Ivi ka kania na vuani-kau vakatabui, **iVakate.** 3 (2 Nif. 2:15–20; Mosese 4).

A raici Ivi ena nona raivotu me baleta na vuravura ni yalo ko Josefa F. Simici, **V&V** 138:39.

A kila ko Ivi na kena yaga na Lutu kei na reki e basika ena veivueti, **Mosese** 5:11–12.

Jecoro. *Raica talega na Mosese*

E dua na ravouvou ni Veiyalayalati Makawa ka bete mai Mitiani, o koya a solia vei Mosese e dua na vale me tiko kina ni oti na nona dro tani mai Ijipita ko Mosese. Sa vakatokai talega ko koya ko Riueli (L.Y 2:18). A qai vakamautaka e muri ko Mosese na luvei Jecoro yalewa ko Sipora (L.Y 3:1; 4:18; 18:1–12). Sa vakavulici Mosese ko Jecoro me dau lesia na itavi (L.Y 18:13–27). A ciqoma na Matabete i Melikiseteki mai vei Jecoro ko Mosese (V&V 84:6–7).

Jefeca. *Raica talega na Noa, Peteriaki Vakaivolatabu*

Na luvena qase duadua ko Noa, e dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa (Mosese 8:12).

A tamai Jefeca ko Noa, **iVakate.** 5:32 (iVakate. 6:10; Mosese 8:12). Erau a curu ki na waqa nei Noa ko Jefeca kei na watina, **iVakate.** 7:13. Sa lako

tani mai na waqa ko Jefeca, **iVakate**. 9:18. Ena vakalevutaki Jefeca na Kalou, **iVakate**. 9:27.

Jekope, Luvei Aisake. *Raica talega na Aisake; Isireli; Iso*

E dua na peteriaki ni Veiyalayalati Makawa ka parofita; e gone vei rau na drua na luvei Aisake kei Repeka (**iVakate**. 25:19–26). A qai taura ko Jekope na itutu vakaulumatua mai vua na tuakana ko Iso. Oqori ena vuku ni nona bula kilikili ko Jekope kei na nona vakamau ena loma ni veiyalayalati, ia ko Iso sa cakitaka na nona itutu vakaulumatua ka vakamau ena taudaku ni veiyalayalati (**iVakate**. 25:30–34; 26:34–35; 27; 28:6–9; Ipe. 12:16).

Sa kila mai vua na Turaga ko Repeka ni na dau qaravi Jekope ko Iso, **iVakate**. 25:23. Volia na itutu vakaulumatua mai vei Iso, **iVakate**. 25:29–34. Tadra e dua na ikabakaba ki lomalagi, **iVakate**. 28. Vakamautaki Lia kei Rejeli, **iVakate**. 29:1–30. E tinikarua na luvena tagane ka dua na luvena yalewa, **iVakate**. 29:31–30:24; 35:16–20. Vakamautaki Pila kei Silipa, **iVakate**. 30:3–4, 9. Sa veisautaki na yacana ki na Isireli, **iVakate**. 32:28. Sa veirai ena matana votu kei na Kalou, **iVakate**. 32:30. Sa levu na nona loloma vei Josefa, **iVakate**. 37:3. Lako ki Ijipita kei na nona matavuvale, **iVakate**. 46:1–7. Vakalougatataki ira na luvena tagane kei na nodra kawa, **iVakate**. 49. Mate, **iVakate**. 49:33.

Sa dau talairawarawa ki na ivunau ka sa vakacerecerei nikua ena dua na idabedabe vakatui mai lomalagi, vata kei Eparaama kei Aisake, **V&V** 132:37.

Jekope, Luvei Liai. *Raica talega na Liai, Tamai Nifai*

E dua na parofita ena iVola i Momani ka vola e vuqa na ivunau ena ivola ni ika 2 Nifai kei Jekope (2 Nifai 6–11; Jekope 1–7).

Na ivola i Jekope: Na ikatolu ni ivola ena iVola i Momani. Na wase 1 e tukuni kina na nona vakadewataka na

itukutukuvulai vei Jekope o Nifai ka qai vakatabui rau ko Jekope kei na tacina ko Josefa me rau bete ka ivakavuvuli vei ira na tamata. Na wase 2–4 era ivunau ka ra vakauqeti kina na tamata me ra bula savasava. A vakavuvulitaka talega ko Jekope na nona lako mai na Mesaia dauveisereki, ka tukuna na vuna era na sega kina ni ciqomi Koya ena Nona lako mai eso na Isireli. Na wase 5–6 e koto kina na ivakadinadina nei Jekope kei na dua na ibalebale vakaparofita ni kedra itukutuku makawa kei na nodra veiqaravi na Isireli. Na wase 7 e koto kina e dua na itukutuku ni dua na tamata vuku dauveisaqa na yacana ko Seremi, ka a vakamalumulumutaki ena ivakadinadina nei Jekope.

Jemesa, Luvei Alifio

E dua vei ira na Le Tinikarua na iApositolo ka a digitaka ko Jisu ena gauna ni Nona veiqaravi vakayago (Maci. 10:3; Mari. 3:18; Luke 6:15; Cakacaka 1:13).

Jemesa, Luvei Sepete

E dua vei ira na Le Tinikarua na iApositolo a digitaka ko Jisu ena gauna ni Nona veiqaravi vakayago. O koya na taci Joni. O koya e dua vei iratou na le tolu na iApositolo a digitaki me tiko vata kei Jisu ena veigauna bibi eso: ena gauna a vakaturi cake kina mai na mate na luvei Jairo yalewa (Mari. 5:37), ena Veivakamataliataki (Maci. 17:1; Mari. 9:2; Luke 9:28), ka vakakina e Kecisemani (Maci. 26:37; Mari. 14:33). A vakalesuya mai na Matabete i Melikiseteki ki vuravura vata kei rau ko Pita kei Joni ena nodratou tabaki Josefa Simici kei Oliver Cowdery (**V&V** 27:12; 128:20; JS—AT 1:72).

Jemesa, Tacidra na Turaga

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na tacina na Turaga (Kala. 1:19) kei Josefa, Saimoni, Jutasa, kei na so na ganedrattou (Maci. 13:55–56; Mari. 6:3; Juta 1:1). A dau kilai talega ko Jemesa na Tamata Dodonu ka dau taura e dua na itutu bibi ena Lotu mai Jerusalemi (Cakacaka

Jeremaia

12:17; 15:13; 1 Kori. 15:7; Kala. 2:9–12). E rairai ni a vola ko koya na ivola i Jemesa.

Na ivola i Jemesa: E dua na ivola ena Veiyalayalati Vou. Na ivola taumada a volai vei ira na tinikarua na mataqali i Isireli ka ra sa veiseyaki tu ena veivanua tani ka kena irairai ni a volai mai Jerusalemi. E lewena na ivola oqo eso na tikina matata sara me baleta na lotu cakacakataki, ka okati kina na ivakasala bibi ena wase 1, kevaka sa lailai na vuku vua e dua na tamata, me kerea vua na Kalou na veivuke (Jeme. 1:5–6; JS—AT 1:9–20). Na wase e 2 e baleta na vakabauta kei na cakacaka. Na wase 3–4 e tukuni kina na kena lewai vakavinaka na yame ka ra vakasalataki kina na Yalododonu me ra kakua ni dau veivakacacani vakataki ira ena veika era tukuna. Na wase e 5 era vakauqeti kina na Yalododonu me ra dau vosota ka me ra dau kacivi ira na italatala qase me ra vakalougatataki ira ni ra tauvimate; e vakavuvulitaka talega na veivakalougatataki ni noda veivuke ena nodra veisau na tamata.

Jeremaia. *Raica talega* na Jeremaia, A
Lele i

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a sucu mai na dua na matavuvale vakabete, a parofisai mai Juta ena 626 ki na 586 B.K. A bula volekata yani na nodra gauna na veiparofita cecere eso: ko Liai, Isikeli, Osea, kei Taniela.

A tabaki mai ena nona bula taumada ko Jeremaia me mai parofita (Jere. 1:4–5). Ena loma ni vasagavulu na yabaki ni nona veiqaravi vakaparofita a veivakavulici ko koya ena kena saqati na qaravi kalou lasu kei na bula tawasavasava vei ira na Jiu (Jere. 3:1–5; 7:8–10). A tu ko koya me sotava na veisaqasaqa e sega ni oti rawa kei na veivakacacani (Jere. 20:2; 36:18–19; 38:4). Ni oti na lutu kei Jerusalemi, era a kauti Jeremaia ko ira na Jiu era a dro ki Ijipita (Jere. 43:5–6), na vanua, me vaka na nodra ivalavala vakavanua, era a vakaviriki koya kina ena vatu me mate.

Na ivola i Jeremaia: Na wase 1–6 e

lewena na parofisai ka a soli ena gauna ni veiliutaki nei Josai. Wase 7–20 na parofisai eso ena gauna i Jioiakimi. Wase 21–38 e baleta na gauna ni veiliutaki nei Setekaia. Na wase 39–44 e lewena na veiparofisai eso ka vakamacalataka na veika ena gauna makawa ni sa oti na lutu kei Jerusalemi. Na wase 45 e lewena e dua na yalayala vei Peruki, na nona vunivola, ni na taqomaki na bula nei Peruki. Na kena itinitini, ena wase 46–51 na parofisai eso ka saqati kina na veimatani tu tani. Na wase e 52 e dua na itinitini ni gauna makawa. Eso na parofisai i Jeremaia era tu ena peleti parasa i Lepani ka a maroroya tu ko Nifai (1 Nif. 5:10–13). A cavuti ena rua tale na gauna ena iVola i Momani ko Jeremaia (1 Nif. 7:14; Ila. 8:20).

Na ivola i Jeremaia e oka talega kina na kena tukuni na bula taumada ni tamata kei na nona sa tabaki rawa mai ko Jeremaia (Jere. 1:4–5); e dua na parofisai ni nona lesu mai ko Isireli mai na itutu ni veiseyaki, ka vakasoqona mai e dua mai na dua na koro ka rua mai na dua na matavuvale ki Saioni, e dua na vanua vinaka era na tiko sautu ka taqomaki vinaka kina na Isireli kei na Juta (Jere. 3:12–19); kei na dua na parofisai ni nona vakasoqoni Isireli na Turaga mai na veimatani tu ena vualiku ena nona talai ira yani e vuqa na “gonedau” kei na “dauvakasasa” me kunei ira mai (Jere. 16:14–21). Na cakacaka oqo ni veisiga e muri ena levu cake sara mada ga mai na nona kauti Isireli mai Ijipita ko Mosese (Jere. 16:13–15; 23:8).

Jeremaia, A Lele i

E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa, a vola ko Jeremaia. Na vakasokumuni ni serekali se na sere ni lolosi ena nodra sa bale ko Jerusalemi kei na veimatani tu vaka-Isireli. A volai na ivola ni oti na kena sa lutu sobu na koro levu rauta na 586 B.K.

Jeretai. *Raica talega* na Jereti; Jereti,
Taci; iVola i Momani

O ira na tamata ena iVola i Momani

ka ra kawa i Jereti, na tacina, kei ira na nodrau itokani (Ica 1:33–41). A liutaki ira na Kalou mai na Valececere mai Pepeli ki Amerika, e dua na vanua yalataki (Ica 1:42–43; 2–3; 6:1–18). E dina ni a sa yacova tu na dua na milioni na iwiliwili ni tamata ena nodra matanitu, era a vakarusai taucoko ena ivalu ni vanua ka yaco ena vuku ni nodra caka ca (Ica 14–15).

Jereti. *Raica talega* na Jeretaiti; Jereti, Taci

E dua na ililiu ena iVola i Momani, ka rau a liutaka vata kei tacina e dua na yavusa tamata mai na Valececere e Pepeli ki na dua na vanua yalataki ena ra ni vuravura (Ica 1:33–2:1).

Sa kerei tacina ko Jereti me masuta na Turaga me kakua ni vakasesea na nodratou vosa na nodrau matavuvale kei na nodrau itokani, **Ica** 1:34–37. Soko yani ki wasawasa ka tiko voli kina me va na yabaki, **Ica** 2:13. Soko ki na vanua yalataki, **Ica** 6:4–12.

Jereti, Taci. *Raica talega* na Jeretaiti; Jereti

E dua na parofita ni iVola i Momani. Erau a tauyavutaka kei tacina na matanitu vaka-Jeretaiti ena nodrau liutaka e dua na yavusa tamata mai na Valececere e Pepeli ki na dua na vanua yalataki ena ra ni vuravura (Ica 1–6). E dua na tamata qaqa ena vakabauta ko koya ka veivosaki kina kei na Turaga e matana votu (V&V 17:1). E volai tu ena ivola i Ica na nona italoanoa.

Na taci Jereti e dua na tamata levu ka qaqa, sa lomani koya vakalevu na Turaga, **Ica** 1:34. Ena vuku ni nona vakabauta sa raica kina na taci Jereti na iqaqalo ni ligana na Turaga, **Ica** 3:6–9 (Ica 12:20). Sa vakaraitaka ko Karisito na yagona vakayalo vua na taci Jereti, **Ica** 3:13–20. Ka ra sega ni se bau vakatakilai na veika e uasivi cake mai na veika era a vakatakilai vei taci Jereti, **Ica** 4:4. Sa vakasalataki ira na nona tamata ko taci Jereti mai na nodra via vakatui, **Ica** 6:22–23. Sa vakaraitaka na Turaga na veika kecega vei

taci Jereti, **Ica** 12:21. Sa maqosa sara ena volavola na taci Jereti, **Ica** 12:24. Ena vakabauta sa tosoya kina na taci Jereti na ulunivanua ko Serini, **Ica** 12:30.

Jeriko

E dua na koro levu vakabai ena buca ni Joritani, e 245 na mita ena ruku ni iyalayala ni waitui. Ko Jeriko e koto volakata na vanua era a takosova kina na uciwai ena imatai ni gauna era curuma yani kina na vanua yalataki ko ira na Isireli (Josu. 2:1–3; 3:16; 6).

Era a vala ena dua na ivalu mai Jeriko ko ira na Isireli, **Josu.** 6:1–20. A qai cudruvi Jeriko tu kina ko Josua, **Josu.** 6:26 (1 Tui 16:34). Ko Jeriko e koto ena loma ni vanua ka sa lesi me nei Penijamini, **Josu.** 18:11–12, 21.

A sikovi Jeriko na Turaga ena iotioti ni nona ilakolako ki Jerusalemi, **Mari.** 10:46 (Luke 18:35; 19:1).

Jeromi

Ena iVola i Momani, e dua na luvei Inosi ka makubui Liai vakarua. A maroroya tu na kedra ivolatukutuku na Nifaiti me onosagavulu na yabaki, mai na 420–361 B.K. (Inosi 1:25; Jeromi 1:13). E dua na tamata yalodina ka a digia me kakua ni volavola vakalevu ena itukutuku makawa (Jeromi 1:2).

Na ivola i Jeromi: E tinikalima walega na tiki ni ivola oqo ena iVola i Momani. A vola ko Jeromi ni ra a tomana na Nifaiti na nodra bulataka tikoga na lawa i Mosese ka ra nanamaki tiko ki na nona lako mai na Karisito. Era a liutaki mai vei ira na Tui ka ra tamata qaqa ena vakabauta. Era a tiko sautu ena nodra talairawarawa vei ira na nodra parofita, nodra bete, kei na qasenivuli.

Jeropoami

Ena Veiyalayalati Makawa, o Jeropoami e imatai ni tui ena tiki Isireli sa tawase tani ki na vualiku. O koya e lewe ni mataqali i Ifireimi. A liutaka na dau caka ca ko Jeropoami na nodra saqati na Juta kei na matavuvale nei Tevita.

Jerupeali

A vakaduria ko Jerupoami na matakau eso me ra qarava na tamata mai Tani kei Peceli, **1 Tui** 12:28–29. Sa cudruvi Jerupoami ko Eaija, **1 Tui** 14:6–16. A dau kilai tu ko Jerupoami ni a kauta mai ki Isireli na ivalavala ca vakarerevaki, **1 Tui** 15:34 (1 Tui 12:30).

Jerupeali. *Raica talega* na Kitioni
(Veiyalayalati Makawa)

E dua na yaca ka a soli vei Kitioni ena Veiyalayalati Makawa ni oti na nona vakarusa na icabocabo ni soro vei Peali (Dauvei. 6:32; 7:1; 9; 1 Samu. 12:11).

Jerupimi

Na ibulubuli ni veika bula vakalomalagi, na kedra ituvaki dina e sega ni kilai. Era a kacivi na Jerupimi me ra yadrava na veivanua tabu.

A biuta na jerupimi na Turaga me yadrava na sala ki na vunika ni bula, **iVakate.** 3:24 (Alama 12:21–29; 42:2–3; Mosese 4:31). A biu ena mua ni icabocabo ni ibulubulu na ivakatakarakara ni jerupimi, **L.Y** 25:18, 22 (1 Tui 6:23–28; Ipe. 9:5). E cavuti ena raivotu nei Isikeli na jerupimi, **Isi.** 10; 11:22.

Jerusalemi

E dua na koro e Isireli vou. Oqori na koro kilai levu duadua ena itukutuku makawa vakaivolatabu. Eso na tikina tabu sara ena vakabauta Vakarisito, Jiu, kei na Musulomani era tu ena koro oqo ka ra dau sikovi ena veigauna mai vei ira na vakabauta yalodina. Sa dau wasoma na kena vakatokai me koro tabu.

Sa dau kilai tu e liu ko Selemi (iVakate. 14:18; Same 76:2), a koro tu vakajepusaiti ko Jerusalemi me yacova na gauna e qai taura kina ko Tevita (Josu. 10:1; 15:8; 2 Samu. 5:6–7), ka qai vukica me nona koroturaga. Me yacova mai na gauna ko ya a dau koro tu ni ivalu ka tu ena ulunivanua, rauta ni 800 na mita ena dela ni iyalayala ni waitui. E wavokita na buca kikilo e veiyasana kece vakavo ga ki na vualiku.

Ena gauna ni nona veiliutaki na Tui ko Tevita e Jerusalemi, a tawana voli e

dua na valemakau vakatui. Ia, ena gauna ni veiliutaki vakatui nei Solomoni, era a cakava e vuqa na ka na tamata me ra ukutaka kina na koro, ka okati kina na kena tara na nona vale na tui kei na valetabu.

Ni rau sa tawase na matanitu e rua ko Isireli kei Juta, a koroturaga tiko ga kei Juta ko Jerusalemi. Sa dau kabai vakalevu mai vei ira na mataivalu dau kabanua (1 Tui 14:25; 2 Tui 14:13; 16:5; 18–19; 24:10; 25). Ena rukui Esekaia, sa yaco ko Jerusalemi me vanua ni sokalou vakalotu ia a mani vakarusai vakatikina ena 320 B.K., 168 B.K., kei na 65 B.K. A tara tale ko Eroti na bai kei na valetabu, ia ena ika 70 S.K. era sa qai vakarusa vakadua na kai Roma.

A tui Selemi ko Melikiseteki, **iVakate.** 14:18 (Ipe. 7:1–2). Sa kacivi Jerusalemi ko Aisea me vakaisulutaki koya ena nona isulu vakaiukuuku, **Ais.** 52:1. Ena rogo yani mai Jerusalemi na vosa ni Turaga, **Maika** 4:2.

Sa lelevaka na Karisito na ca nei Jerusalemi, **Maci.** 23:37–39 (Luke 13:34). Ko Jerusalemi na nona koro na Kalou bula, **Ipe.** 12:22.

Me na vakarusai ko Jerusalemi kevaka e sega ni veivutuni, **1 Nif.** 1:4, 13, 18 (2 Nif. 1:4; Ila. 8:20). Me na tawa tale ko Jerusalemi ni oti na veivakarusa, **3 Nif.** 20:46. Me na tara cake tale ko Jerusalemi, **Ica** 13:5.

Sa vakasalataki ira na Yalododonu Edaidai na Turaga me vaka na nona vakasalataki ira na tamata mai Jerusalemi, **V&V** 5:20. Me ra dro ki Jerusalemi ko ira mai Juta, **V&V** 133:13. Ena vosa mai Jerusalemi na Turaga, **V&V** 133:21.

Jerusalemi Vou. *Raica talega* na Saioni

Na vanua era na soqoni vata kina na Yalododonu ka na veiliutaki kina vata kei ira na Karisito ena Mileniumi. Ko Saioni (na Jerusalemi Vou) ena tara cake ena vanua ko Amerika, ka na vakavoui na vuravura ka ciqoma na kena lagilagi vakaparataisi (Y ni V 1:10). E baleta talega e dua na koro tabu ka na lako sobu mai lomalagi ena itekivu ni Mileniumi.

Ni na rogo yani mai Saioni na lawa, **Maika** 4:2.

Na yaca ni nona koro na noqu Kalou ko Jerusalem Vou, **iVakata**. 3:12. A raica ko Joni na koro tabu, ko Jerusalem Vou, **iVakata**. 21:1–5.

Au na vakataudeitaki ira na tamata oqo ena vanua oqo, ena yaco me Jerusalem Vou, **3 Nif**. 20:22. Ena tara mai Amerika e dua na Jerusalem Vou, **Ica** 13:3–6, 10.

Ena vakarautaki na koro ko Jerusalem Vou, **V&V** 42:9, 35, 62–69. Me ra na soqoni vata na Yalododonu ka tara na Jerusalem Vou, **V&V** 45:63–75. Me na tara mai Misuri na Jerusalem Vou, **V&V** 84:1–5 (V&V 57:1–3). Ena tucake na Lami ena Ulunivanua ko Saioni, kei na koro tabu ko Jerusalem Vou, **V&V** 133:56.

Na noqu valecavu ena vakatokai ko Saioni, na Jerusalem Vou, **Mosese** 7:62.

Jese. *Raica talega na Tevita*

Ena Veiyalayalati Makawa, na tamai Tevita ka tubuna na Karisito kei ira kece na Tui Juta.

Na luvei Ruci ko Opeti, a tamai Jese, **Ruci** 4:17, 22. O ira na tubui Jese era wiliki lesu tale ki Juta, **1 Vei**. 2:5–12 (Maci. 1:5–6).

Jesepeli. *Raica talega na Eapi*

E dua na marama dau caka ca ena Veiyalayalati Makawa mai na vanua ko Finaisi. O koya na wati Eapi (1 Tui 16:30–31), na tui Isireli ka a veiliutaki ena gauna a parofita voli kina ko Ilaija.

Na nona vakawati vei Eapi ko Jesepeli, sa vu levu duadua ni kena lutu na matanitu ni vualiku kei Isireli mai na veika kece tale ka a yaco; A kauta mai ki Isireli ko Jesepeli mai na nona vanua na ivakarau vakasisila duadua ni qaravi kalou matakau me sosomitaka na qaravi Jiova (1 Tui 18:13, 19).

A vakamatea ko Jesepeli e vuqa na parofita ni Kalou, **1 Tui** 18:4. A tovolea ko Jesepeli me vakamatei Ilaija, **1 Tui** 19:1–3. A qai tini ga na nona dau caka

ca ko Jesepeli ena vakarerevaki ni nona mate, **2 Tui** 9:30–37.

Jesereti. *Raica talega na Jeretaiti*

Ena iVola i Momani, e dua na vosa vaka-Jeretaiti ka kena ibalebale na “bure ni oni” (Ica 2:3).

Jiosafati

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na tui yalodina kei Juta (1 Tui 15:24; 22).

Jiova. *Raica talega na Jisu Karisito; O KOYA SA BULA*

Na yacana ni veiyalayalati se na yacana dodonu na Kalou ni Isireli. E kena ivakatakilakila na, “O KOYA SA BULA ka tawamudu” (L.Y 3:14; Joni 8:58). Ko Jiova sai koya na Jisu Karisito ni bula taumada ka lako mai ki vuravura ni luvei Meri (Mosa. 3:8; 15:1; 3 Nif. 15:1–5). Ni dau basika na vosa *Turaga* ena Veiyalayalati Makawa, e kena ibalebale “Jiova.”

Na Jiova sai Karisito: Na Jiova a dau kilai vei ira na parofita makawa (L.Y 6:3; Epa. 1:16). E vakavuvulitaka na iApositolo ko Paula ni o Karisito sai koya na Jiova ni veiyalayalati Makawa (L.Y 17:6; 1 Kori. 10:1–4). Na taci Jereti ena iVola i Momani a raica na Karisito ni bula taumada ka qaravi Koya (Ica 3:13–15). A dau vakatokai Karisito talega ena “Jiova” ko Moronai (Moro. 10:34). Ena Valetabu mai Katiladi, erau a raica kina na Jiova sa vakaturi cake mai na mate ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari, (V&V 110:3–4).

Jisu Karisito. *Raica talega*

na Alifa kei na Omeka;
Buli, iBulibuli; Dautataro;
Dauveisereki; Dauveivakacegui;
Dauveivakaduavatataki;
Dauveivueti; Dra; Gata Parasa;
Imanueli; Jiova; Kalou, Lewe Tolu Vakalou; iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito; Kauveilatai; Kolikoca;
Kosipeli Eso; Lako Cake; Lami ni Kalou; Loloma Soli Wale; Lomana, Lewa e Loma; iLumuti, Na; Lutu nei Atama kei Ivi; Luve ni Tamata; Madrai ni Bula; Meri, Tinai Jisu;

Jisu Karisito

Mesaia; O KOYA SA BULA; Rarama, Rarama i Karisito; Sakaramede; Sala; iSoro; Sorovaka, Veisorovaki; Tagane sa Qai Vakawati; Tawacava; Tucake Tale; Turaga; iTuvatuva ni Veivueti; Ulumatua; Uluvatu, Vatu; Vakabauta; Vakabokoci ni iValavala Ca; iVakabula; Vakamatei ena Kauveilatai; Vakasucumi; iVakatawa Vinaka; iVakatekivu; Vatu ni Tutu; Veivakamataliataki—Vakamataliataki nei Karisito; Veivutuni; Vueta, Vueti, Dauveivueti; Vunau mai na Ulunivanua; Wai ni Bula

Na *Karisito* (e dua na vosa vaka-Kirisito) kei na *Mesaia* (e dua na vosa vaka-Iperiu) e kedrau ibalebale “na ilumuti.” Ko Jisu Karisito na Ulumatua nei Tamana ena yalo (Ipe. 1:6; V&V 93:21). O Koya na Le Duabau ga nei Tamana vakayago (Joni 1:14; 3:16). O Koya ko Jiova (V&V 110:3–4) ka sa tabaki rawa mai ki na Nona ilelesi cecere ni bera ni buli na vuravura. Ena veidusimaki nei Tamana, a bulia kina ko Jisu na vuravura kei na veika kecega sa tu kina (Joni 1:3, 14; Mosese 1:31–33). A sucu mai vei Meri e Peceliema, a bulataka na bula e sega na kena ivalavala ca, ka taucoko na nona veisorovaki me baleta na ivalavala ca ni kawatamata ena vakadavei ni Nona dra kei na nona solia na Nona bula ena kauveilatai (Maci. 2:1; 1 Nif. 11:13–33; 3 Nif. 27:13–16; V&V 76:40–42). A tucake mai na mate, ka sa vakadeitaka kina ni na qai yaco na gauna me na tucake tale kina mai na mate na tamata kecega. Ena vuku ni nona Veisorovaki kei na nona Tucake tale mai na mate ko Jisu, ena rawa kina vei ira era veivutunitaka na nodra ivalavala ca ka talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou me ra bula tawamudu vata kei Jisu kei na Tamana (2 Nif. 9:10–12; 21–22; V&V 76:50–53, 62).

Ko Jisu Karisito sai koya na tamata cecere duadua me mai sucu e vuravura. Na nona bula sa ivakaraitaki uasivi sara ni ivakarau ni bula e dodonu me bula kina na kawatamata. Na masu kece

sara, na veivakalougatataki, kei na veicakacaka tabu vakalotu ni matabete e dodonu me vakayacori ena Yacana. Sai Koya na nodra Turaga na turaga, nodra Tui na tui, na Dauveibuli, na iVakabula, ka Kalou ni vuravura taucoko.

Ena lako tale mai ko Jisu ena kaukauwa kei na lagilagi me mai liutaka na vuravura ena Mileniumi. Ena lewai ira na tamata kecega ko Koya ena iotioti ni siga (Alama 11:40–41; JS—M 1).

Na ivakalekaleka ni Nona bula (ena veitaravi ni veika e yaco): Sa tukuni rawa na nona sucu kei na nona veiqaravi ko Jisu, **Luke** 1:26–38 (Ais. 7:14; 9:6–7; 1 Nif. 11). A sucu, **Luke** 2:1–7 (Maci. 1:18–25). A cilivi, **Luke** 2:21. A kau ki na valetabu, **Luke** 2:22–38. A sikovi mai vei ira na tamata vuku, **Maci.** 2:1–12. Erau a dro vata kei koya ki Ijipita ko Josefa kei Meri, **Maci.** 2:13–18. A kau mai ki Nasareci, **Maci.** 2:19–23. Curu ki na valetabu ni yabaki tinikarua, **Luke** 2:41–50. Eso na tacina kei na ganena, **Maci.** 13:55–56 (Mari. 6:3). A papitaisotaki, **Maci.** 3:13–17 (Mari. 1:9–11; Luke 3:21–22). A temaki mai vua na tevoro, **Maci.** 4:1–11 (Mari. 1:12–13; Luke 4:1–13). Kacivi ira na nona tisaipeli, **Maci.** 4:18–22 (Maci. 9:9; Mari. 1:16–20; 2:13–14; Luke 5:1–11, 27–28; 6:12–16; Joni 1:35–51). Lesi iratou na Le Tinikarua, **Maci.** 10:1–4 (Mari. 3:13–19; Luke 6:12–16). Solia na vunau mai na ulunivanua, **Maci.** 5–7. Tukuna rawa na nona mate kei na nona tucake tale, **Maci.** 16:21 (Maci. 17:22–23; 20:17–19; Mari. 8:31; 9:30–32; 10:32–34; Luke 9:22; 18:31–34). A vakamataliataki, **Maci.** 17:1–9 (Mari. 9:2–8; Luke 9:28–36). Talai ira yani na Le Vitusagavulu, **Luke** 10:1–20. Curu ena qaqa ki Jerusalemi, **Maci.** 21:1–11 (Mari. 11:1–11; Luke 19:29–40; Joni 12:12–15). Tauyavutaka na sakaramede, **Maci.** 26:26–29 (Mari. 14:22–25; Luke 22:19–20). Vakararawataki ka masu mai Kecisemani, **Maci.** 26:36–46 (Mari. 14:32–42; Luke 22:39–46). A soli yani vakailawaki, vesu, ka biu duadua tu, **Maci.** 26:47–56 (Mari. 14:43–53; Luke 22:47–54; Joni 18:2–13). A vakamatei ena kauveilatai, **Maci.**

27:31–54 (Mari. 15:20–41; Luke 23:26–28, 32–49; Joni 19:16–30). A vakaturi cake tale mai na mate, **Maci**. 28:1–8 (Mari. 16:1–8; Luke 24:1–12; Joni 20:1–10). Rairai mai ni oti na nona tucake tale mai na mate, **Maci**. 28:9–20 (Mari. 16:9–18; Luke 24:13–48; Joni 20:11–31; Cakacaka 1:3–8; 1 Kori. 15:5–8). Lako cake ki lomalagi, **Mari**. 16:19–20 (Luke 24:51–53; Cakacaka 1:9–12).

Rairai vei ira na Nifaiti, **3 Nif**. 11:1–17 (3 Nif. 11–26).

Rairai vei Josefa Simici, **JS—AT** 1:15–20.

Ko Jisu Karisito na ivakarau: Niu sa solia e dua na ivakarau vei kemudou, **Joni** 13:15. Koi au na sala kei na vu ni dina kei na vu ni bula, **Joni** 14:6. Ni sa vakararawataki talega ena vukuda ko Karisito, sa laiva kina vei keda na ivakarau me da muria na we ni yavana, **1 Pita** 2:21.

Kevaka ena sega ni vosota na tamata me muria na nona ivakarau na Luve ni Kalou bula, ena sega ni vakabulai, **2 Nif**. 31:16. O koya au sa gadreva kina mo dou vinaka sara me vakataki au, **3 Nif**. 12:48. Ia mo dou dau vakayacora na veika oqo, me vaka au sa dau vakayacora koi au, **3 Nif**. 18:6. Au sa laiva vei kemudou e dua na ivakarau, **3 Nif**. 18:16. Na ka kecega dou sa raica niu sa kitaka, dou kitaka talega, **3 Nif**. 27:21, 27. Era na yaco ko ira sa dau muri Jisu Karisito ena yalodina me ra tautauvata kaya, **Moro**. 7:48.

Na bula taumada nei Karisito: Sa rairai vei Eparama na Turaga, **iVakate**. 12:7 (iVakate. 17:1; 18:1; Epa. 2:6–8). Sa veivosaki ena matana votu kei Mosese na Turaga, **L.Y** 33:11 (iVaka. 34:10; Mosese 1:1–2). Au raica na Turaga ni tucake tu ena icabocabo ni soro, **Emosi** 9:1.

Ena ivakatekivu sa tiko vata kei na Kalou na Vosa, ka sa yaco me tamata na Vosa, ka sa tiko vata kei keda, **Joni** 1:1, 14 (1 Joni 1:1–3). Ni se bera ni sucu ko Eparaama, au sa bula, **Joni** 8:58. Ni vakarokorokotaki au me daru tiko vata ena vakarokoroko sa tu vei au ni daru a tiko vata ni sa sega ni caka ko vuravura, **Joni** 17:5.

A raica vakaidina na noqu Dauveise-reki ko Aisea me vaka na neirau raici koya kei na taciqu ko Jekope, **2 Nif**. 11:2–3. Ia ni mataka au sa na lako yani ki vuravura, **3 Nif**. 1:12–14. Sa bula na Karisito ni bera ni tekivu na vuravura, **3 Nif**. 26:5 (Joni 6:62). Me vaka au sa rairai vei iko ena yalo, au na rairai vakakina vakayago vei ira na noqu tamata, **Ica** 3:14–17.

A raica na Turaga ka lako vata kaya ko Inoki, **V&V** 107:48–49.

Na Luvequ Lomani, o koya au sa daulomana kau sa digitaka mai na ivakatekivu, **Mosese** 4:2. A sa kaya na Turaga: Ko cei meu tala? A sa sauma e dua sa vaka na Luve ni tamata: Koi au oqo, mo ni talai au, **Epa**. 3:27.

Na ivakadinadina e wasei me baleti Jisu Karisito: Sa vakadinadinataka ko Paula ni Karisito ko Jisu, **Cakacaka** 18:5. Na yalo velavela sara mada ga era vakadinadinataka ni ra kilai Jisu, **Cakacaka** 19:15. E sega ni dua na tamata e vakatusa rawa ni sai koya na Turaga ko Jisu vakavo ga ena Yalo Tabu, **1 Kori**. 12:3. Ena tekiduru na duru vakayadua ka vakatasa na yame vakayadua ni sai Jisu Karisito na Turaga, **Fili**. 2:10–11.

Eda veivosakitaki Karisito, eda reki ena vukui Karisito, eda vunautaki Karisito, eda parofisaitaki Karisito, **2 Nif**. 25:26. Na iVola i Momani me ra kila kina na Jiu kei na kai Matanitu Tani ni sa Karisito ko Jisu, **2 Nif**. 26:12 (draunipepa ni ulutaga ni iVola i Momani). Era vakadinadinataka Karisito na parofita kei na ivolanikalou, **Jeko**. 7:11, 19. Dou vaka-saqarai Jisu oqo, era sa volavola kina na parofita kei ira na iapositolo, **Ica** 12:41.

Keirau a raici koya ka rogoca na domo sa vakadinadinataka ni sai koya na Le Duabau ga, **V&V** 76:20–24. Sai koya oqo na bula tawamudu—me da kila na Kalou kei Jisu Karisito, **V&V** 132:24.

Keimami vakabauta na Kalou na Tamada Tawamudu, kei na Luvena, ko Jisu Karisito, **Y ni V** 1:1. Keimami vakabauta ni na mai veiliutaki sara ga e vuravura na Karisito, **Y ni V** 1:10.

Na lagilagi i Jisu Karisito: Sa vakasinaita

Jisu Karisito

na valenikalou na iserau i Jiova, **L.Y** 40:34–38. Sa vakasinaiti ko vuravura ena nona lagilagi, **Ais.** 6:3 (2 Nif. 16:3). Sa rairai mai vei iko na lagilagi ni Turaga, **Ais.** 60:1–2.

Ena lako mai na Luve ni Tamata ena lagilagi nei Tamana, **Maci.** 16:27. Ni vakarokorokotaki au me daru tiko vata, ena vakarokoroko sa tu vei au ni daru a tiko vata ni sa sega ni caka ko vuravura, **Joni** 17:5.

Ko koya na Yalovasava ni Isireli sa Nona na lagilagi, **1 Nif.** 22:24. Sa tu vei keimami na inuinui ni nona lagilagi, **Jeko.** 4:4. Sa lako mai na Luve ni Kalou ena nona lagilagi, **Alama** 5:50. Sa vakamacalataka na ka kecega ko koya, mai na ivakatekivu me yacova ni sa lako mai ena nona lagilagi, **3 Nif.** 26:3.

Era na tu ka vakaisulu ena lagilagi me vakataki au na noqu iApositolo, **V&V** 29:12 (V&V 45:44). Keitou sa raica na lagilagi ni Luvena, ena liga imatau nei Tamana, **V&V** 76:19–23. Sa raica ka vola ko Joni na itukutuku ni kena taucoko ni noqu lagilagi, **V&V** 93:6 (Joni 1:14). Na iserau ni kena irairai sa uasivi cake mai na rarama ni matanisiga, **V&V** 110:3.

Sa serauni na kena lagilagi, kau sa raica na matana, **Mosesese** 1:1–11. Oqo na noqu cakacaka kei na noqu lagilagi, **Mosesese** 1:39.

Na parofisai me baleta na sucu kei na mate nei Jisu Karisito: Ena kunekune e dua na goneyalewa savasava ka vakasucuma e dua na gonetagane, **Ais.** 7:14 (1 Nif. 11:13–20). Ena lako mai Peceliema ko koya ena lewai ira na Isireli, **Maika** 5:2.

Sa parofisaitaka ko Samuela na Leimanaiti e dua na siga, dua na bogi ka dua tale na siga ni rarama ka vakakina e dua na kalokalo vou, kei na so tale na ivakatakilakila, **Ila.** 14:2–6. Sa parofisaitaka ko Samuela na Leimanaiti na butobuto, na kurukuru kei na livaliva, kei na yavavala ni vuravura, **Ila.** 14:20–27. Sa vakayacori taucoko na ivakatakilakila ni sucu i Jisu, **3 Nif.** 1:15–21. Sa vakayacori taucoko na ivakatakilakila ni mate i Jisu, **3 Nif.** 8:5–23.

Na veimataqali se na ivakatakarakara i Karisito: Sa dau cabora ko Epeli na ulumatua ni nona qele ni manumanu, **iVakate.** 4:4 (Mosesese 5:20). Kauta na luvemu e duabau ga ko Aisake, ka cabora me ivakacacabo, **iVakate.** 22:1–13 (Jeko. 4:5). Sa vakaroti ira na kawa i Isireli na Turaga me ra cabora me isoro na lami sa sega na kena ca, **L.Y** 12:5, 21, 46 (Tiko. 9:12; Joni 1:29; 19:33; 1 Pita 1:19; iVakata. 5:6). Oqo na madrai sa solia vei kemudou na Turaga mo dou kania, **L.Y** 16:2–15 (Joni 6:51). Yavita na vatu, ka na vure mai kina na wai, me ra gunu na tamata, **L.Y** 17:6 (Joni 4:6–14; 1 Kori. 10:1–4). Ia na me ena colata na nodra cala kecega, **Vuna.** 16:20–22 (Ais. 53:11; Mosa. 14:11; 15:6–9). Sa laveta cake ko Mosesese e dua na gata parasa me ra vakabulai kina ko ira era na raica, **Tiko.** 21:8–9 (Joni 3:14–15; Alama 33:19; Ila. 8:14–15). A tiko voli ko Jona ena kete ni ika me tolu na siga, **Jona** 1:17 (Maci. 12:40).

Na ka oqo sa tautauvata kei na nona vakacabori Koya na Le Duabau ga nei Tamada, **Mosesese** 5:4–8.

Nona Dodonu: Ena koto e domona na lewa, **Ais.** 9:6 (2 Nif. 19:6).

Sa veivakavulici ko Jisu me vaka e dua sa tu vua na lewa, **Maci.** 7:28–29 (Mari. 1:22). Sa rawata na Luve ni Tamata e vuravura me bokoca na ivalavala ca, **Maci.** 9:6. Sa vakaroti ira na yalo dukadukali ko koya ena lewa ka ra sa talairawarawa vua, **Mari.** 1:27 (Luke 4:33–36). Sa tabaki ira e le tinikarua ko Jisu me tu vei ira na kaukauwa, **Mari.** 3:14–15. Sa tu na kaukauwa ena vosa nei Jisu, **Luke** 4:32. Sa solia na Tamana na vakatulewa kecega vua na Luvena, **Joni** 5:22, 27. Sa lumuti Jisu na Kalou ena Yalo Tabu kei na kaukauwa, **Cakacaka** 10:38. Sa tabaki rawa mai na ivakatekivu kei vuravura na Karisito, **1 Pita** 1:20 (Ica 3:14). Sa tu vei Karisito na idola ni vuravura kei na mate, **iVakata.** 1:18.

Sa yaco me vakamalumulumutaki koya na tamata kecega vei Karisito, **2 Nif.** 9:5. Ko Jisu Karisito na luve ni Kalou, na Tama ni lomalagi kei na

vuravura, Dauveibuli ni veika kecega mai na ivakatekivu, **Ila.** 14:12.

Sa lako mai ko Karisito ena veitalai nei Tamana me mai cakava na lomana, **V&V** 19:24. Sa rawata ko Jisu na taucoko ni lagilagi i Tamana; ka sa rawata na kakauwa kecega, **V&V** 93:3–4, 16–17 (Joni 3:35–36).

Rairai mai ni Karisito ni sa tucaketale mai na mate: Ni sa tucake tale mai ko Jisu, a rairai taumada vei Meri, **Mari.** 16:9 (Joni 20:11–18). A taubale ka veivosaki vata kei rau e rua na tisaipeli ena sala ki Emeo ko Jisu, **Luke** 24:13–34. A rairai vei iratou na iApositolo ko Jisu, eratu a tara na ligana kei na yavana, **Luke** 24:36–43 (Joni 20:19–20). Sa rairai vei Tomasi ko Jisu, **Joni** 20:24–29. A rairai vei iratou na tisaipeli ena wasawasa mai Taiperia ko Jisu, **Joni** 21:1–14. A veiqaravi voli me vasagavulu na siga ko Jisu ni oti na nona sa tucake tale mai na mate, **Cakacaka** 1:2–3. Sa raici Jisu ko Sitiveni ni tucake tu ena liga imatau ni Kalou, **Cakacaka** 7:55–56. Sa rairai vei Saula ko Jisu, **Cakacaka** 9:1–8 (VJS, **Cakacaka** 9:7; **Cakacaka** 26:9–17). Era a raici Jisu e sivia ni 500 na tamata, **1 Kori.** 15:3–8.

A vakaraitaki koya ko Jisu vei ira na tamata i Nifai, **3 Nif.** 11:1–17. Era a rogoca ka raici koya e 2500 na tamata, **3 Nif.** 17:16–25. A sikovi mai vua na Turaga ko Momani, **Moma.** 1:15.

Erau a raici Jisu ko Josefa Simici kei Sidini Rikitoni ena liga imatau ni Kalou, **V&V** 76:22–23. Erau a raica na Turaga ena Valetabu mai Katiladi ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari, **V&V** 110:1–4.

A raici Jisu ko Josefa Simici, **JS—AT** 1:15–17.

Taura vei keda na yacai Jisu Karisito: E sega tale ni dua na yaca eda na vakabulai kina, **Cakacaka** 4:12 (2 Nif. 31:21). Era reki na iApositolu ni ra okati me ra kilikili, me ra vakamaduataki ena vuku ni yacana, **Cakacaka** 5:38–42. Oqo na nona vunau, me da vakabauta na yaca ni Luvena ko Jisu Karisito, **1 Joni** 3:23.

Ka papitaiso me ivakadinadina ni sa lomamudou mo dou taura na yacai

Karisito, **2 Nif.** 31:13. Au gadreva mo dou taura na yacai Karisito, **Mosa.** 5:6–12 (**Mosa.** 1:11). Ko koya yadua sa gadreva me taura na yaca i Karisito, era sa lewena na Lotu ni Kalou, **Mosa.** 25:23. Ko ira kece era sa vakabauta vakaidina na Karisito era sa taura na yaca i Karisito, **Alama** 46:15. Sa tadola tu na matamata ki lomalagi vei ira era na vakabauta na yaca i Jisu Karisito, **Ila.** 3:28. Sa kalougata ko ira era sa kunei ni ra sa yalodina tiko ki na yacagu ena veisiga mai muri, **Ica** 4:19. Era sa gadreva me ra taura na yaca ni Luvena, **Moro.** 4:3 (**V&V** 20:77).

Taura vei iko na yaca i Karisito, **V&V** 18:21–25.

Turaganilewa: Ena lewa na vuravura ko Koya ena dodonu, **Same** 9:8 (3 Nif. 27:16). Sa lako mai ko Koya me lewa na vuravura, **Same** 96:13. Ena lewai ira na tamata dodonu kei na dau caka ca na Kalou, **Na Dau.** 3:17. Ena lewai ira ena veimatani ko Koya, **Ais.** 2:4 (**Maika** 4:3; 2 Nif. 12:4). Ena lewa dodonu ena lewai ira kina na dravudravua, **Ais.** 11:2–4.

Sa solia na Tamana na lewa kecega vua na Luvena, **Joni** 5:22. Kevaka kau sa lewa sa dina na noqu lewa, **Joni** 8:16. Ni a lesi koya na Kalou me lewai ira na bula kei ira na mate, **Cakacaka** 10:42 (2 Timo. 4:1). Ena lewa na Kalou na nodra veika e vuni tu na tamata mai vei Jisu Karisito, **Roma** 2:16. Eda na tucake kece ena mata ni nona idabedabe ni veilewai na Karisito, **Roma** 14:10 (2 Kori. 5:10; **Alama** 12:12; **Moma.** 3:20; 7:6; **Ica** 12:38; **V&V** 135:5).

Sa lako rawa kina vua na Kalou na tamata kecega, me ra lewai mai vua me vaka na dina kei na savasava sa tu vua, **2 Nif.** 2:10. Me tu ena mata ni Kalou me lewai me vaka na ka sa kitaka, **Alama** 5:15 (**Alama** 12:15; 33:22; 3 Nif. 27:14).

Erau na lewa na tamata kecega na Kalou kei na Karisito, **V&V** 76:68.

Ulu ni Lotu: Ko Karisito na ulu ni Lotu, **Efe.** 5:23 (**Efe.** 1:22; 4:15). O Koya na ulu ni yago, na isoqosoqo Lotu, **Kolo.** 1:18.

Oqo na noqu Lotu, **Mosa.** 26:22

Jiu

(Mosa. 27:13). Sa vakatekivuna ka na samua talega na nodra vakabauta ko Karisito, **Moro.** 6:1–4.

Oqo na Lotu au sa tauyavutaka, **V&V** 33:5 (3 Nif. 27:3–8).

Veiliutaki ena Mileniumi na Karisito: Ena koto e domona na lewa, **Ais.** 9:6 (2 Nif. 19:6). Kau na tiko ena kemudou maliwa, sa kaya ko Jiova, **Saka.** 2:10–12 (Saka. 14:9).

Ena solia vei Jisu na Kalou na itikitiko vakaturaga nei tamana ko Tevita, **Luke** 1:30–33. Ena lewa na Karisito ka sega ni mudu, **iVakata.** 11:15. A ra sa bula ka lewa vata kei Karisito, ka dua na udolu na yabaki, **iVakata.** 20:4 (V&V 76:63).

Ena vuku ni nodra ivalavala dodonu na tamata sa sega kina na kaukauwa i Setani, **1 Nif.** 22:26 (iVakata. 20:1–3).

Kau na mai tiko ena buladodonu vata kei ira na tamata e vuravura me dua na udolu na yabaki, **V&V** 29:11 (V&V 43:29–30). Dou vakarorogo vei ira na turaga levu, me yacova na gauna sa mai lewa kina ko koya e nona na dodonu ni vakatulewa, **V&V** 58:22 (1 Kori. 15:25).

Ni na mai veiliutaki sara ga e vuravura na Karisito, **Y ni V** 1:10 (Ais. 32:1).

Jiu. *Raica talega na Isireli;* Juta

Na Jiu e rawa ni (1) o ira na kawa i Juta, dua vei ira na le tinikarua na luvei Jekope, (2) o ira na tamata ena matanitu makawa ena ceva, ko Juta, se (3) o ira era vakatovototaka na kena lotu, na kena ivakarau ni bula, kei na ivalavala vaka-Jiu ia e rawa ni ra sucu mai ena matavuvale vaka-Jiu, se sega. Sa yaco me kena ivakarau me vakayagataki na vosa *Jiu* me baleti ira kece sara na kawa i Jekope, oqo e cala. E dodonu me yalani walega vei ira ena matanitu ko Juta se, sa dau vakavuqa ena gauna oqo, o ira ena mataqali i Juta kei ira era sa veitokani vata kaya.

Ena sega ni lako tani vei Juta na ititoko vakatui, me lako mada mai ko Sailo, **iVakate.** 49:10.

Na kosipeli i Karisito sai koya na

kaukauwa ni Kalou ni veivakabulai, sa liu vei ira na Jiu, **Roma** 1:16.

Ena qai vakatubura na Turaga na Kalou e dua na parofita ena kedra maliwa na Jiu—e dua na Mesaia, **1 Nif.** 10:4. Ena gauna e lako mai kina na ivola mai na gusuna na Jiu, era sa macala vinaka sara ka savasava, **1 Nif.** 14:23. Era na veiseyaki na Jiu ki na veimatanitu kecega, **2 Nif.** 25:15. Era noqu tamata makawa ni veiyalayalati o ira na Jiu, **2 Nif.** 29:4. Sa na tekivu me ra vakabauta talega na Karisito ko ira na Jiu era sa veiseyaki tu, **2 Nif.** 30:7. Era na cata na Jiu na vatu era na tara cake kina ka me tudei na nodra yavu, **Jeko.** 4:14–16. Eso tale na ivakadinadina me ra kila kina na Jiu ni ko Jisu ga na Karisito, **Moma.** 3:20–21.

E rua na parofita erau na lesi vei ira na matanitu vaka-Jiu ena veisiga mai muri, **V&V** 77:15. Vunauci ira na veimatanitu kecega, me liu vei ira na Matanitu Tani, qai muri vei ira na Jiu, **V&V** 133:8.

Ena gauna ko ya ena levu sara na rawa vei ira na Jiu, **JS—M** 1:18.

Joeli

E dua na parofita ena vanua ko Juta ena Veiyalayalati Makawa. E sega ni matata na tikinisisa ni nona bula—e rawa ni a bula donumaka na gauna ni veiliutaki nei Joasi, ni bera na 850 B.K., kei na nodra lesu na mataqali i Juta ena nodra a tiko vakavesu mai Pabiloni.

Na ivola i Joeli: E uto ni ivola e dua na parofisai a vakayacora ko Joeli ni oti na kena a cudruvi na vanua ko Juta ena dua na dausiga ca sara vata kei na vodre, (Joeli 1:4–20). A vakadeitaka vei ira na tamata ko Joeli ni ra na rawata tale na veivakalougataki ni Kalou ena nodra veivutuni (Joeli 2:12–14).

Na wase 1 e dua na veikacivi ki na dua na soqoni tabu ena vale ni Turaga. Na wase 2 e tukuni kina na ivalu kei na rarawa levu ni bera na mileniumi. Na wase 3 e tukuni kina na veisiga mai muri ka vakadeitaka ni ra na vala na veimatanitu ia ena qai yaco ni na tiko mai Saioni na Turaga.

A cavuta ko Pita na parofisai nei Joeli ena kena sovaraki na yalo ena siga ni Penitiko (Joeli 2:28–32; Cakacaka 2:16–21). A cavuta talega na agilosu ko Moronai na malanivosu vata oqo vei Josefa Simici (JS—AT 1:41).

Jona. Raica talega na Ninive

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a kacivi koya na Turaga me laki vunautaka na veivutuni ena koro levu ko Ninive (Jona 1:1–2).

Na ivola i Jona: E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa ka tukuni kina e dua na ka a sotava ko Jona ena nona bula. E rairai a sega beka ni vola ko Jona na ivola oqo. Na inaki levu ni ivola i Jona oya ni veiliutaki ena veivanua kecega ko Jiova ka sega ni vakatabakidua na Nona loloma ki na dua na matanitu se dua na matatamata.

Ena wase e 1, a kacivi Jona na Turaga me laki vunau ki Ninive. A sega ni mani kitaka me vaka na ivakaro ni Turaga, a qai dro ena dua na waqa ko Jona, qai tilomi koya e dua na ika levu. Ena wase 2, A masu vua na Turaga ko Jona, ka qai luaraki Jona na ika ki na qele mamaca. E volai ena wase 3 ni a lako ki Ninive ko Jona ka parofisaitaka na kena lutu. Ia, era a veivutuni na tamata. Ena wase 4, a vosataki Jona na Turaga, ena nona cudruvaka tiko na nona vakabulai ira na tamata na Turaga.

E vakavuvulitaka ko Jisu ni nona tilomi Jona na ika sa ivakatakarakara taudama ni nona mate kei na nona vakaturi cake tale ko Jisu (Maci. 12:39–40; 16:4; Luke 11:29–30).

Jonacani. Raica talega na Saula, na Tui Isireli; Tevita

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na luvena tagane ko Saula, na tui Isireli. Ko Jonacani e itokani voleka sara nei Tevita (1 Samu. 13–23; 31).

Joni na Dauveipapitaisotaki. Raica talega na Iliesa; Matabete i Eroni

Na luvei Sakaraia kei Ilisapeci ena Veiyalayalati Vou. A talai yani ko Joni

me vakarautaki ira na tamata me ra ciquoma na Mesaia (Joni 1:19–27). E tu vua na idola ni Matabete i Eroni ka a papitaisotaki Jisu Karisito.

Eratou a parofisaitaka ko Aisea kei ira tale eso na veiqaravi nei Joni, **Ais.** 40:3 (Mala. 3:1; 1 Nif. 10:7–10; 2 Nif. 31:4).

A biu ki valeniveivesu ka qai tamusuki na uluna, **Maci.** 14:3–12 (Mari. 6:17–29). Sa tukuna ko Keperieli na sucu i Joni kei na veiqaravi nei Sakaraia, **Luke** 1:5–25. E vakavuvulitaka ko Jisu ni sa dua na parofita cecere ko Joni na Dauveipapitaisotaki, **Luke** 7:24–28. Raica ka kilai Jisu ni Luve ni Kalou, **Joni** 1:29–34. Era sa yaco me tisaipeli i Jisu ko ira na tisaipeli i Joni, **Joni** 1:25–29, 35–42 (Cakacaka 1:21–22). Segani cakava e dua na cakamana, **Joni** 10:41.

Ena yagona sa vakaturi cake mai na mate a talai yani kina me tabaki rau ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari ki na Matabete i Eroni, **V&V** 13 (V&V 27:7–8; JS—AT 1:68–72). A tabaki koya e dua na agilosu ni se qai siga walu, **V&V** 84:28.

Joni, Luvei Sepete. Raica talega na iApositolo; Kosipeli Eso; Matabete i Melikiseteki; Tamata Kau Cake Bulabula; iVakatakila nei Joni

E dua vei ira na iApositolo Le Tinikarua ena Veiyalayalati Vou, e dua na luvei Sepete ka taci Jemesa. Ena nona bula e dua o koya na gonedau (Mari. 1:17–20). E rairai o koya beka na tisaipeli i Joni na Dauveipapitaisotaki ka sega ni cavuti na yacana ena Joni 1:40. E muri a qai kacivi me dua na tisaipeli i Jisu Karisito (Maci. 4:21–22; Luke 5:1–11). A vola o koya na kosipeli i Joni, e tolu na ivola, kei na ivola ni iVakatakila. O koya e dua vei iratou na le tolu ka a tiko vata kei na Turaga ena gauna a vakabulai kina mai na mate na luvei Jairo yalewa (Mari. 5:35–42), ena Ulunivanua ni Veivakamataliataki (Maci. 17:1–9), ka vakakina mai Kecisemani (Maci. 26:36–46). Ena nona volavola e tukuni koya ni sai koya na tisaipeli sa dau lomana ko Jisu (Joni 13:23; 21:20) ka vakakina o koya na “tisaipeli

tale kadua” (Joni 20:2–8). A vakatokai koya kei na tacina ko Jisu ko Poanaji, a “luve ni kurukuru” (Mari. 3:17). E dau cavuti vakavuqa ena itukutuku ni Vei-vakamatei ena kauveilatai kei na Tucake tale mai na mate (Luke 22:8; Joni 18:15; 19:26–27; 20:2–8; 21:1–2). E muri a qai dro ki Patimo, na vanua a vola kina na ivola ni iVakatakila (iVakata. 1:9).

Sa dau cavuti vakalevu ko Joni ena ivakatakila ni veigauna e muri oqo (1 Nif. 14:18–27; 3 Nif. 28:6; Ica 4:16; V&V 7; 27:12; 61:14; 77; 88:141). Na veimalanivososa oqo e vakadeitaka na itukutuku vakaivolatabu ka raici kina vakatitobu na kena cecere kei na bibi ni cakacaka a solia vua na Turaga me mai vakayacora e vuravura ena gauna ni Veiyalayalati Vou ka vakakina ena iotioti ni gauna. Na ivolanikalou ena gauna oqo e vakamatatataka ni a sega ni mate ko Joni ia a soli vua me tiko voli ga e vuravura vakadauveiqaravi me yacova na iKarua ni nona Lako Mai na Turaga (Joni 21:20–23; 3 Nif. 28:6–7; V&V 7).

Na ivola i Joni: E dina ni sega ni cavuti na yacana o koya e vola na ivola e tolu oqo, na ivosavosa e tautauvata sara vakavinaka kei na nei Joni na iApositolo o koya sa nanumi kina ni a vola ko koya na ivola tolotolu oqo.

Na imatai ni Joni 1 e vakauqeti ira na Yalododonu me ra veikilai kei na Kalou. E vakabibitaki ena wase 2 me ra kila na Kalou ko ira na Yalododonu ena nodra talairawarawa ka dusidomi ira me ra kakua ni lomana na vuravura. Na wase e 3 e sureti keda kece tu me da yaco me da luve ni Kalou ka da veilomani vakatiki keda. Na wase e 4 e vakamacalataki kina ni sa loloma na Kalou ka na tiko vei ira era lomani Koya. Na wase e 5 e vakamacalataka ni o ira na Yalododonu era sucu vua na Kalou ena nodra vakabauta na Karisito.

Na 2 ni Joni e tautauvata kei na 1 ni Joni. E marau kina ko Joni ena nodra yalodina na luvena na “yalewa digitiki.”

Na 3 ni Joni e vakacaucautaki kina e

dua na tamata ka vakatokai ko Keo me baleta na nona yalodina kei na nona dau vukei ira era taleitaka na dina.

Na Kosipeli i Joni: Ena ivola ni Veiyalayalati Vou oqo, e vakadinadinataka kina ko Joni na iApositolo ni (1) Karisito se Mesaia ko Jisu kei na (2) Ko Jisu na luve ni Kalou (Joni 20:31). Na veigauna mai na bula nei Jisu e vakamacalataka era digitiki sara vakamatau ka tuvalaki ni vakasamataki tiko na veika oqo. E tekivu na ivola ena dua na malanivososa me baleta na kena ituvaki na Karisito mai na bula taumada: a tiko vata kei na Kalou ko Koya, a sa Kalou ko Koya, sai Koya sa bulia na ka kecega. A sucu vakayago ko koya me vaka ni Luvena e Duabau ga na Tamana. E vakaraitaka ko Joni na inaki ni cakacaka nei Jisu, ka vakabibitaki tiko vakalevu na Nona vakalou kei na Nona tucake tale mai na mate. E vakadeitaka vakamatata ni Luve ni Kalou ko Jisu, ka vakadeitaka ena cakamana, mai vei ira na ivakadinadina bula, o ira na parofita, kei na domona sara ga na Karisito. E veivakavulici ko Joni ena nona vakatautavataka na rarama kei na butobuto, na dina kei na cala, na vinaka kei na ca, na Kalou kei na tevero. E rairai e sega tale beka ni dua na ivolatukutuku me vakamatatataki kina vakarawarawa na savasava nei Jisu kei na nodra yalodina na Jiu.

A vola ga vakalevu ko Joni na nona veiqaravi na Karisito mai Jutia, vaka-uasivi ena iotioti ni macawa ni nona veiqaravi ena bula oqo, ia ko iratou ko Maciu, Marika, kei Luke eratou vola ga vakalevu na nona veiqaravi mai Kalili. E vica na tiki ni Kosipeli oqo sa vakamatatataki ena ivakatakila ni gauna oqo (V&V 7 kei na V&V 88:138–141).

Me baleta e dua na ituvatuva ni veika a yaco ena nona bula na iVakabula ka vakamacalataki ena Kosipeli i Joni, raica na Veiwekani ni Kosipeli ena ai kuri.

Na ivola ni iVakatakila: Raica na iVakatakila nei Joni

Jope

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na tamata buladodonu ka a sotava e vuqa sara na veivakarawataki lelevu ia a yalodina tikoga ena nona vakabauta na Kalou. E tukuni na nona italanoa ena ivola i Jope.

Na ivola i Jope: E dina ni baleti Jope na ivola oqo, e sega ga ni sauma kece sara na taro me baleta na vuna e sotava kina na veika rarawa kei na yali ni nona matavuvale kei na iyau ko Jope (se dua tale na tamata). E vakamatataka na ivola ni noda sotava na veika rarawa e sega ni kena ibalebale ni da tamata ivalavala ca. E rawa ni vakayagataka na Turaga na veika rarawa me da kila ka, me vakaivakarautaki kina, ka da dusimaki kina, ka vakakina ni da togotitaki (V&V 122).

E rawa ni wasei vakava na ivola. Na wase 1–2 erau ivakamacala taumada ni italanoa. Na wase 3–31 e tukuni kina na nodratou veivosaki ko Jope kei na lewe tolu na nona itokani. Na wase 32–37 e koto kina na vosa nei Ilaiu, na ikava ni itokani ka a vakacacani Jope ena veivosaki e duatani mai vei iratou na imatai ni tolu na itokani. Na wase 38–42 e vakacavari kina na ivola ena dua na veivakadeitaki vei Jope ni a sa muadonu na nona ilakolako ni bula me tekivu mai na kena itekivu.

E vakavuvulitaka na ivola i Jope kevaka e dua na tamata e kila na veika dodonu me baleta na Kalou ka bulataka tiko e dua na ivakarau ni bula e dodonu vua na Kalou, ena rawata vakavinaka cake me vosota na veivakatovolei ena yaco mai vua. E vakavotukanataki na vakabauta sega ni guce rawa nei Jope ena veivosaki me vaka na, “kevaka sa vakamatei au ko Koya kau na vakararavi ga vua” (Jope 13:15). E cavuti talega ko Jope ena Isikeli 14:14; Jemesa 5:11; Vunau kei na Veiyalayalati 121:10.

Josaia

E dua na tui dodonu kei Juta mai na 641–610 B.K. (2 Tui 22–24; 2 Vei. 34–35).

Ena nona gauna ni lewa, a kunei na ivola ni vunau ena vale ni Turaga (2 Tui 22:8–13).

Josefa mai Arimacea

Ko Josefa mai Aramacea e dua na lewe ni Sanedrini, e dua na tisaipeli i Karisito, ka dua na Isireli vutuniyau ka yalodina, a sega ni vakaitavi ena nona vakarawataki na Karisito. Ni sa caka oti na Veivakamatei ena kauveilatai, a olona na yagona na iVakabula ena dua na isulu lineni savasava ko Josefa ka vakotori Koya ena nona ibulubulu qaravatu (Maci. 27:57–60; Mari. 15:43–46; Luke 23:50–53; Joni 19:38–42).

Josefa Simici Lailai. *Raica na Simici,* Josefa Lailai

Josefa, Iitoko i. *Raica na Ifireimi—* Na ititoko i Ifireimi se ko Josefa; iVola i Momani

Josefa, Luvei Jekope. *Raica talega na* Isireli; Jekope, Luvei Aisake

Ena Veiyalayalati Makawa, na nodrau ulumatua tagane ko Jekope kei Rejeli (iVakate. 30:22–24; 37:3).

Sa nei Josefa na itutu vakaulumatua e Isireli baleta ni sa kau tani mai vei Rupeni, na ulumatua nei Jekope vua na matai ni watina na veivakalougataki oya ena vuku ni nona ivalavala ca (1 Vei. 5:1–2). Me vaka ni kilikili tu na nona bula, sa ikarua kina ena laini oya ko Josefa me vaka ni ulumatua nei Jekope vua na ikarua ni watina. A cigoma talega ko Josefa e dua na veivakalougataki mai vua na tamana ni sa voleka sara toka ni mate ko Jekope (iVakate. 49:22–26).

Ko Josefa e dua na tamata ka cecere na nona itovo ni bula, e “yalomatua ka vuku” (iVakate. 41:39). Na nona vorata na veitemaki ni wati Potifa sa ivakaraitaki ni vakabauta, bula savasava, ka bula dokai (iVakate. 39:7–12). Ena gauna e vakatakilai koya kina ko Josefa vei iratou na tacina mai Ijipita, a vakavinavinaka ka sega ni beitaki iratou ena ivakarau eratou a vakayacora vua. E vakabauta

ni nodratou ivalavala sa vukea na kena rawa na nona inaki na Kalou (iVakate. 45:4–15).

Na ivakatakila ni gauna oqo sa vakatakila mai na nodratou itavi levu cake ni kaulotu ena veisiga e muri na mata-vuvale nei Josefa (VJS, iVakate. 50:24–38 [Ai Kuri]; 2 Nif. 3:3–24; 3 Nif. 20:25–27).

Sa levu na loloma i Jekope vei Josefa ka solia kina vua e dua na kote veivolavolai, **iVakate. 37:3**. Ena nodra vuvu sa yaco me ra cati koya na taci Josefa ka ra nakita me ra vakamatea, ia era a mani volitaki koya vei ira na dauveivoli, ena nodra ilakolako ki Ijipita, **iVakate. 37:5–36**. E Ijipita sa vakalougatataki Josefa na Turaga ka yaco me lewa na vale nei Potifa, **iVakate. 39:1–4**. Sa lasu na wati Potifa, ka kaya ni sa segata ko Josefa me moce vata kaya; A beitaki vakailasu ko Josefa ka biu ki valeniveivesu, **iVakate. 39:7–20**. Sa vakadewataka ko Josefa na nodrau tadra na dauvavavi liu kei na dau caka mena, **iVakate. 40**. Sa tekivu me lomani Josefa ko Fero baleta ni a vakabalebaletaka ko Josefa e dua na nona tadra na Fero; sa buli Josefa me dua na iliuliu e Ijipita, **iVakate. 41:14–45**. Erau sa sucu ko Ifireimi kei Manasa, **iVakate. 41:50–52**. Sa duavata tale kei tamana kei ira na tacina ko Josefa, **iVakate. 45–46**. Sa mate e Ijipita ko Josefa ni sa yabaki 110, **iVakate. 50:22–26**.

Josefa, na Wati Meri. *Raica talega na* Jisu Karisito; Meri, Tinai Jisu

Na wati Meri, na tinai Jisu. Ko Josefa e dua na kawa i Tevita (Maci. 1:1–16; Luke 3:23–38) ka a vakaitikotiko mai Nasareci. Erau sa veimusumusuki me rau veiwatini kei Meri. Ni se bera ga ni rau vakamaui, a sikovi Meri na agilosi ko Keperieli, o koya a mai tukuna ni sa digitaki ko Meri me tinana na iVakabula (Luke 1:26–35). A ciqoma talega ko Josefa na ivakatakila ni sucu vakalou oqo (Maci. 1:20–25).

Ko Meri duadua ga na nona itubutubu vakavuravura ko Jisu baleta ni tamai Jisu na Kalou na Tamada. Ia ko ira na

Jiu era nanuma ni tamai Jisu ko Josefa, ka dau raici koya vakakina ko Jisu (Luke 2:48, 51). Ni vakasalataki ena tadra vakalomalagi, a taqomaka ko Josefa na nona bula na gonelailai ko Jisu ena nona dro ki Ijipita (Maci. 2:13–14). Ni sa mate ko Eroti sa vakasalataki Josefa na agilosi me kauta lesu na gone ko Karisito ki Isireli (Maci. 2:19–23).

Josua. *Raica talega na* Jeriko

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka iliuliu, ka a sosomitaki Mosese. A sucu mai Ijipita ko koya ni se bera ni ra dro tani na Isireli (Tiko. 14:26–31). O koya vata kei Kelepi e rua vei ira na tinikarua na yamata vuni era a talai ki Kenani. Oi rau e rau a mai tukuna na itukutuku vinaka me baleta na vanua (Tiko. 13:8, 16–33; 14:1–10). A mate ni sa yabaki 110 (Josu. 24:29). Ko Josua e dua na ivakaraitaki cecere ni dua na parofita ka liganiwau.

Na ivola i Josua: Na ivola oqo e vakayacani vei Josua baleta ni o koya na tamata e cavuti duadua kina vakalevu ka sega ni baleta ni o koya e vola. Na wase 1–12 e vakamacalataki kina na kena rawati ko Kenani; wase 13–24 e tukuni kina na nodra wasewasea na qele na veimataqali i Isireli kei na iotioti ni nona ivakasala ko Josua.

E rua na tikina kilai ena ivola i Josua sai koya na ivakaro ni Turaga vua me vakanananu vakatitobu ena ivolanikalou (Josu. 1:8) kei na nona vosa ko Josua vei ira na tamata me ra yalodina vua na Turaga (Josu. 24:15).

Juta. *Raica talega na* Isireli; Jiu; iVolatabu

Ena Veiyalayalati Makawa, na ikava ni luvei Jekope kei Lia (iVakate. 29:35; 37:26–27; 43:3, 8; 44:16; 49:8). A vakalougatataki Juta ko Jekope me dau ni veilitaki vinaka vei ira na luvei Jekope ka vakakina ni na basika mai na nona kawa ko Sailo (Jisu Karisito) (iVakate. 49:10).

Na mataqali i Juta: Sa yaco me liu na mataqali i Juta ni oti na kena tawani ko

Kenani. Erau a veisaqa vakaukauwa duadua kei na mataqali i Ifireimi. A vakalougatataka ko Mosese na mataqali i Juta (iVaka. 33:7). Ni oti na gauna ni lewa nei Solomoni, sa yaco na mataqali i Juta me matanitu ko Juta.

Na matanitu ko Juta: Ena gauna ni lewa nei Riopoami sa vidai rua na vanua nei Solomoni me rua na matanitu duidui, e baleta vakatabakidua na nodra veivuvutaki na mataqali i Ifireimi kei Juta. Na matanitu ena ceva, se na matanitu ko Juta, e okati kina na mataqali ko Juta kei na iwase levu cake kei Penijamini. A kena koroturaga ko Jerusalem. Na kena isoqoni ni ra a yalodina tikoga vakalevu cake ena qaravi Jiova mai na matanitu ena vualiku. A sega soti ni tadravi vakalevu cake ko Juta ena kaba vakavalu mai na vualiku kei na tokalau, ia na kakauwa a koto ga ena ligadra na matavuale nei Tevita me yacova na gauna ni tiko vakavesu e Papiloni. A rawata na matanitu ko Juta me cici tiko me 135 na yabaki ni oti na kena qera na matanitu kaukauwa ka levu cake na lewena ko Isireli.

Na ititoko i Juta: Oqori na iVolatabu me vaka ni ivolatukutuku ni yavusa i Juta (Isi. 37:15–19). Ena iotioti ni gauna, ni ra sa vakasoqoni vata na veitaba ni yavusa i Isireli, ena vakasoqoni vata talega na kedra ivolatukutuku tabu. Na itukutuku vakaiivolanikalou oqo era veitokoni ka ra tura e dua na ivakadinadina duavata ni Karisito ko Jisu, na Kalou ni Isireli ka Kalou ni vuravura taucoko (VJS, iVakate. 50:24–36 [Ai Kuri]; 2 Nif. 3; 29).

Juta (Veiyalayalati Vou)

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na taci Jisu ka rawa ni o koya a vola na ivola i Juta (Maci. 13:55; Juta 1:1).

Na ivola i Juta: Na ivola oqo e lewena e dua na ivola mai vei Juta vei ira eso na Yalododonu ka sa malumalumu voli na nodra vakabauta. Era sa vakamalumalumu mutaki mai vei ira era maliwai ira voli ka ra kaya ni ra vakabauta Vakarisito ia era vakayacora tiko na ivalavala

tawasavasava ni qaravi kalou lasu ka ra kaya ni ra sega ni vauci ena lawa ni bula savasava. A gadreva ko Juta me vakayadrati ira na Yalododonu me ra kidava na vanua rerevaki vakayalo era sa tu kina ka me vakayaloqqaqataki ira me ra yalodina tikoga.

Eso na malanivosa kilai ena Juta sai koya na tikina e 6, ka tukuna na ivalu mai lomalagi kei na nona vakasevi tani ko Lusefa kei ira na nona agilosoi mai na nodra itutu ena bula taumada (Epa. 3:26–28), kei na tikina 14–15, ka tukuni kina e dua na parofisai a cakava ko Inoki.

Jutasa Isikarioti

E dua vei ira na iApositolo Le Tinikarua nei Jisu ena veiyalayalati Vou (Maci. 10:4; Mari. 14:10; Joni 6:71; 12:4). Na iotioti ni yacana e kena ibalebale “na kai Kirioi.” E lako mai na mataqali i Juta ka iApositolo duadua ga e sega ni kai Kalili. Ko Jutasa a solia yani na Turaga.

Taura e tolusagavulu na tikinisi-liva ena nona soli Jisu yani vua e dua na iliuliu ni bete, **Maci.** 26:14–16 (Saka. 11:12–13). Solia yani na Turaga ena dua na iregu, **Maci.** 26:47–50 (Mari. 14:43–45; Luke 22:47–48; Joni 18:2–5). Kunati koya, **Maci.** 27:5. Curumi Jutasa ko Setani, **Luke** 22:3 (Joni 13:2, 26–30). Tukuna ko Tevita na nona soli Jisu yani ko Jutasa, **Cakacaka** 1:16 (Same 41:9).

Jutasa, Taci Jemesa

Ena Veiyalayalati Vou, e dua vei ira na Le Tinikarua na iApositolo taumada nei Jisu Karisito (Luke 6:13–16). A dau kilai tale beka ga ko koya me o Lepio Cateo (Maci. 10:2–4).

Kaci, Kacivi Vakalou, iLesilesi.

Raica talega na Dauveiqaravi;
Digia, Digitaka, Digitaki; Digitaki;
Dodonu; Tabaki, Veitabaki

Me da kacivi mai vua na Kalou sai koya mo ciqoma e dua na ilesilesi se na veisureti mai Vua se dua vei ira na Nona iliuliu ni Lotu sa soli oti vua na

Kaiafa

veivakadonui mo qaravi Koya ena dua na ivakarau.

A sa tabaka ena ligana ka vakaroti koya, **Tiko**. 27:23. Au sa lesi iko mo parofita, **Jere**. 1:5.

Au sa digitaki kemudou, ka lesi kemudou, **Joni** 15:16. A kacivi ko Paula me iApositolo, **Roma** 1:1. Sa sega e dua sa taura vakai koya na cakacaka vakarokoroko oqo, o koya sa lesi koya na Kalou, **Ipe**. 5:4. A kacivi mai vua na Kalou ko Jisu me vaka na ivalavala i Melikiseteki, **Ipe**. 5:10.

Au sa kacivi meu mai vunautaka na vosa ni Kalou, me vaka na yalo ni ivakatakila kei na parofisai, **Alama** 8:24. Era a kacivi ka vakarautaki na bete mai na ivakatekivu ni vuravura, **Alama** 13:3.

Kevaka dou sa gadreva mo dou qarava na Kalou dou sa kacivi, **V&V** 4:3. Mo tudei sara ena cakacaka au sa kacivi iko kina, **V&V** 9:14. Mo kakua ni nanuma ni ko sa kacivi mo vunau me yacova ni ko sa kacivi vakaidina, **V&V** 11:15. Era sa kacivi na italatala qase me ra vakasoqoni ira vata na digitaki, **V&V** 29:7. Ena sega ni vakatarai vua e dua me laki vunautaka na noqu kosipeli, se tara cake na noqu Lotu; io vei koya ga sa tabaki, **V&V** 42:11. E lewe vuqa era sa kacivi, ia e lewe lailai ga sa digitaki, **V&V** 121:34.

Sa kilikili me kaciva na tamata na Kalou, **Y ni V** 1:5.

Kaiafa. *Raica talega na Anasa; Setoki*

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na bete levu ka vugoi Anasa. A vakaitavi sara vakalevu o Kaiafa ena nodra vorati ko Jisu kei ira na Nona tisaipeli (Maci. 26:3–4; Joni 11:47–51; 18:13–14).

Kakase. *Raica talega na iRogorogo; Vosa Vakacaca*

Na veitalanoataki ni veika e baleta e dua na tamata ka sega ni veivakadonui taumada kina na tamata ko ya.

A vosa ca vakaadua ga era na cavuta na tamata, era na tarogi kina, **Maci**. 12:36. Era sa vakasalataki na

Yalododonu me ra kakua ni dau tala-noa walega, ka vakavu ca, ka dau kaya na ka e sega ni kilikili, **1 Timo**. 5:11–14.

Mo kakua ni vosa vakacacataka na kai nomu, **V&V** 42:27. Mo vakauqeti ira kina na wekamu ena nomu vosa kecega, **V&V** 108:7.

Kalatia, iVola vei Ira na Kai. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko*

E dua na ivola ena Veiyalayalati Vou. E dua na ivola taumada a vola na iApositolo ko Paula vei ira na Yalododonu ka ra tu e Kalatia raraba. Na ulutaga ni ivola oqori sai koya na galala dina ena kune duadua ga ena kena bulataki na kosipeli i Jisu Karisito. Kevaka era na taura na yalododonu na ivakavuvuli ni nodra Vakabauta Vakarisito na Jiu ka ra nanuma me ra muria tiko ga na lawa vaka-Mosese, era na yalana se vakarusa na galala era sa kunea vei Karisito. Ena ivola e vakadeitaka kina ko Paula na nona itutu vaka-iApositolo, e vakama-calataka na ivunau ni buladodonu ena vakabauta, ka vakadeitaka na yaga ni lotu vakayalo.

Ena wase 1 kei na 2, a vakaraitaka kina ko Paula na nona veivutuni ena vuku ni itukutuku e ciqoma me baleta na vukitani ena kedra maliwa na kai Kalatia ka vakadeitaka na nona itutu vei ira na iApositolo. Na wase 3 kei na 4 e veivosakitaki kina na ivunau ni vakabauta kei na cakacaka. Na wase 5 kei na 6 e lewena na ivunau me baleta na vua ni ivunau ni vakabauta.

Kalili

Ena veigauna makawa kei na gauna oqo, na yasana yawa duadua vaka ki na vualiku kei Isireli e koto ena ra ni Uciwai na Joritani kei na Wasawasa ko Kalili. Ko Kalili e rauta ni onosagavulu na maile (ciwasagavulu kavitu na kilomita) na kena balavu ka tolusagavulu na maile (vasagavulu kawalu na kilomita) na kena raba. E liu era tu kina eso na vanua bulabula sara kei na veitauni osooso duadua e Isireli. E levu na gaunisala

lelevu ka ra lako vaka ki Tamasiko, Iji-pita kei na tokalau kei Isireli era lako siviti Kalili. Na kena draki daumaka kei na qele bulabula sa dau tamusuki kina vakalevu na olive, na witi, bali, kei na vaini. Na qoli ena Wasawasa ko Kalili sa rawa kina na ivoli levu ka sa ivurevure ni iyau levu. A dau tiko voli vakalevu e Kalili na iVakabula.

Ena tubu mai Kalili e dua na rarama levu, **Ais.** 9:1–3 (2 Nif. 19:1–3).

A lako voli ena veiyasana kecega e Kalili ko Jisu ka ia na vunau, veivakavulici, kei na veivakabulai, **Maci.** 4:23. Ni oti na nona vakaturi tale mai na mate ko Jisu, a rairai mai Kalili, **Marika** 14:28 (Joni 21:1–14). A roboti Kalili na rogorogo kei Jisu, **Luke** 4:14. A tekivu na cakacaka mana nei Jisu mai Kena e Kalili, **Joni** 2:11.

Na Wasawasa o Kalili: Na Wasawasa o Kalili e koto ena vualiku kei Isireli. A dau vakatokai talega me Wasawasa ko Kinereci ena Veiyalayalati Makawa kei na Drano ko Kenisareti se ko Taiperia ena Veiyalayalati Vou. A vakavuvulitaka e vica na ivunau mai kea ko Jisu (Maci. 13:2). E vaka na ibulibuli ni pea na wasawasa, e 12.5 na maile (20 na kilomita) na kena balavu ka 7.5 na maile (12 na kilomita) na kena raba ena vanua rabailevu duadua. E davo koto ena 680 na fiti (207 na mita) ena ruku ni ialayala ni waitui, ka sa dau vakavuna me katakata na cagi e vakavolivolita. Na cagi batabata e siro sobu mai na veidelana sa dau vakavuna na cava vakasauri ni sota vata kei na cagi katakata e dela ni wai (Luke 8:22–24).

Kalivari. *Raica na Kolikoca*

Kalou, Lewe Tolu Vakalou. *Raica talega na Jisu Karisito; Tamada mai Lomalagi; Turaga; Yalo Tabu*

E tolu na tamata duidui ena Lewe Tolu Vakalou: Na Kalou na Tamada Tawamudu; na Luvena, ko Jisu Karisito; kei na Yalo Tabu. Eda vakabauti iRatou yadua (Y ni V 1:1). Ena ivakatakila ni gauna oqo eda kila kina ni tu na yagodrau vakalewe kei na sui na Tamana kei na

Luvena eda rawa ni tara, ia na Yalo Tabu e tamata vakayalo, e sega na lewena kei na sui (V&V 130:22–23). O iratou na lewe tolu oqo e taucoko na nodratou duavata ena inaki kei na ivunau (Joni 17:21–23; 2 Nif. 31:21; 3 Nif. 11:27, 36).

Kalou na Tamana: Vakarakaba oqo o koya na Tamana, se ko Iloimi, o Koya e dau kilai ena itutu ni Kalou. E dau vakatokai me Tamada baleta ni o Koya na tama ni yaloda (Tiko. 16:22; 27:16; Mala. 2:10; Maci. 6:9; Efe. 4:6; Ipe. 12:9). Na Kalou na Tamada sai koya na iliulu levu ni veivuravura kecega. Ko koya sa kaukauwa sara (iVakate. 18:14; Alama 26:35; V&V 19:1–3), sa kila na ka kecega (Maci. 6:8; 2 Nif. 2:24), ka sa tu ena veivanua kecega na Yalona (Same 139:7–12; V&V 88:7–13, 41). Sa tiko na isema ni veiwekani talei vua na kawatamata kei na Kalou ka sa duatani kina na tamata mai na veika buli kecega: na tagane kei na yalewa era sa luvena vakayalo na Kalou (Same 82:6; 1 Joni 3:1–3; V&V 20:17–18).

E vica na itukutuku volai me baleta na veigauna eso e rairai kina se veivosaki kei na tamata na Kalou. E tukuna na ivolanikalou ni a vosa vei Atama kei Ivi (Mosese 4:14–31) ka vakamacalataki Jisu Karisito ena vica na gauna (Maci. 3:17; 17:5; Joni 12:28–29; 3 Nif. 11:3–7). A rairai vei Sitiveni (Cakacaka 7:55–56) kei Josefa Simici (JS—AT 1:17). E muri a qai rairai ruarua vei rau ko Josefa Simici kei Sidini Rikitonu (V&V 76:20, 23). Vei ira era dau lomana na Kalou ka vaka-savasavataki ira e Matana, sa dau solia vei ira ena so na gauna na Kalou na galala me ra raica ka kila vakataki ira ni sai Koya na Kalou (Maci. 5:8; 3 Nif. 12:8; V&V 76:116–118; 93:1).

Noqu Kalou, noqu Kalou ko sa biuti au ena vuku ni cava, **Mari.** 15:34. Sa italatala ni Kalou cecere sara ko iratou na tamata oqo, **Cakacaka** 16:17. Eda sa kawa ni Kalou koi keda, **Cakacaka** 17:28–29.

Mo vakacabora na nomu sakamede vei Koya sa Cecere Sara, **V&V** 59:10–12.

Sa raici ira kecega na tamata sa bulia

na Kalou ko Inoki, **Mosese** 6:36. A yacana ko Yalovasava, **Mosese** 6:57.

Kalou na Luvena: Na Kalou e kilai me ko Jiova sai koya na Luvena, ko Jisu Karisito (Ais. 12:2; 43:11; 49:26; 1 Kori. 10:1-4; 1 Timo. 1:1; iVakata. 1:8; 2 Nif. 22:2). E cakacaka ko Jisu ena veidusimaki nei Tamana ka duavata sara vakavinaka kei Koya. Na kawatamata taucoko eda tacina ka ganena ni sai Koya na ulumatu vei ira kece na luvei Iloimi vakayalo. Eso na dusidusi vakaiivolanikalou era vakayagataka na vosa na *Kalou* me baleti Koya. Me vakaoqo, e kaya na ivolanikalou ni "sa bulia na lomalagi kei na vuravura na Kalou" (iVakate. 1:1), ia ko Jisu na Dauniveibuli ena nona veidusimaki na Kalou na Tamana (Joni 1:1-3, 10, 14; Ipe. 1:1-2).

E vakatakilai koya na Kalou me, sa bula Koi Au, **L.Y** 3:13-16. Koi au ga ko Jiova, ka sa sega tale na iVakabula, koi au ga, **Ais.** 43:11 (Ais. 45:21).

Koi au na rarama kei vuravura, **Joni** 8:12. Ni sa bera ni sucu ko Eparaama au sa bula, **Joni** 8:58.

Ena mai veiqaravi voli ena kedra maliwa na tamata ena dua na vale qele na Turaga, **Mosa.** 3:5-10. E vakamacalataka ko Apinatai na ivakarau e Tamana, ka Luvena talega kina ko koya na Karisito, **Mosa.** 15:1-4 (Ica 3:14). Sa rairai vua na taci Jereti na Turaga, **Ica** 3. Vakarorogo ki na vosa i Karisito na nomu Turaga ka nomu Kalou, **Moro.** 8:8. Ko Jiova ena lewai ira na bula kei ira na mate, **Moro.** 10:34.

Sa rairai ko Jisu vei rau ko Josefa Simici kei Sidini Rikitori, **V&V** 76:20, 23. A rairai ena Valetabu mai Katiladi na Turaga ko Jiova, **V&V** 110:1-4.

Sa vosa vei Eparaama ko Jiova, **Epa.** 1:16-19. Sa rairai vei Josefa Simici ko Jisu, **JS—AT** 1:17.

Kalou na Yalo Tabu: E Kalou talega na Yalo Tabu ka vakatokai me Yalotabu, na Yalo, kei na Yalo ni Kalou, me ikuri ni so tale na yaca kei na itutu. Ena veivuke ni Yalo Tabu, sa rawa kina vua na tamata me kila na lomana na Kalou na

Tamana ka kila ni ko Jisu na Karisito (1 Kori. 12:3).

Na Yalo Tabu ena vakavulici iko ena veika mo tukuna, **Luke** 12:12. Na Yalo Tabu sai koya na Dauveivakacegui, **Joni** 14:26 (Joni 16:7-15). Sa solia na ivakaro ko Jisu vei ira na iApositolo mai na Yalo Tabu, **Cakacaka** 1:2. Na Yalo Tabu e vakadinadinataki rau na Kalou kei na Karisito, **Cakacaka** 5:29-32 (1 Kori. 12:3). Na Yalo Tabu talega e ivakadinadina vei keda, **Ipe.** 10:10-17.

Ena kaukauwa ni Yalo Tabu dou na kila kina na dina ni veika kecega, **Moro.** 10:5.

Na Yalo Tabu sai koya na yalo ni ivakatakila, **V&V** 8:2-3 (V&V 68:4).

Kama. *Raica na Bukawaqa, Kama*

Kamalieli. *Raica talega na Farisi*

E dua na Farisi kilai levu ena Veiyalalyalati Vou, e dua e kila ka dau vakavuvulitaka na lawa vaka-Jiu. E dua vei ira na nona gonevuli na iApositolo ko Paula (Cakacaka 22:3). A dau veivakauqeti sara vakalevu ko koya ena Sanedrini (Cakacaka 5:34-40).

Karisito. *Raica na Jisu Karisito*

iKarua ni Lako Mai nei Jisu

Karisito. *Raica talega na Amekitoni;* Jisu Karisito; Koki; Mekoki; iVakatakilakila ni Veigauna

Ena ivakatekivu ni iTabagauna ni Milenieli, ena lesu mai ki vuravura na Karisito. Na gauna oqori ena vakatakilakilatata na icavacava ni bula vakatovolei ni vuravura oqo. Era na kau tani mai vuravura na dau caka ca ka ra na tu ena dua na o na buladodonu ena gauna ena vakasavasavataki kina na vuravura. E sega ni dua na tamata e kila na gauna sara ga ena lako mai kina ena ikarua ni gauna na Karisito, sa solia tu vei keda ko Koya na ivakatakilakila me da dau vakaraica tiko ka na vakatakila ni sa voleka mai na kena gauna (Maci. 24; JS—M 1).

Niu sa kila ni na tu talega e vuravura

ena siga mai muri na noqu iVakabula, **Jope** 19:25. Ena tekiduru vei au na duru ni tamata vakaadua ga, ena vakatusai au na yame ni tamata kecega, **Ais.** 45:23 (V&V 88:104). Sa lako mai na Luve ni Tamata ena o ni lomalagi, **Tani.** 7:13 (Maci. 26:64; Luke 21:25–28). Ka ra na vakaraici au era sa coka, **Saka.** 12:10. Ena qai kainaki ki vua, a we ni cava li oqori e ligamu, **Saka.** 13:6 (V&V 45:51). Ko cei ena yalodei ena siga ni nona lako mai? Ni sa vaka na nona bukawaqa na dau-sava koula ko koya, **Mala.** 3:2 (3 Nif. 24:2; V&V 128:24).

Ni na lako mai na Luve ni Tamata ena iukuuku nei Tamana, **Maci.** 16:27 (Maci. 25:31). Ia na siga ko ya kei na tikinisiga ko ya sa sega e dua e kila, ko koya duadua ga na Tamaqu, **Maci.** 24:36 (V&V 49:7; JS—M 1:38–48). Ko Jisu oqo ko koya sa kau tani cake vei kemudou ki lomalagi, ena lako tale mai vakakina me vaka dou sa raici koya ni sa lako ki lomalagi, **Cakacaka** 1:11. Ni na lako sobu mai lomalagi ko koya na Turaga, **1 Cesa.** 4:16. Ia na siga ni Turaga ena lako mai me vaka na daubutako ena bogi, **2 Pita** 3:10. Raica sa lako vata mai na Turaga, kei na nona yalosavasava era udolu vakatini, **Juta** 1:14. Raica sa lako mai ko koya ena o; ka na raici koya na matada kecega, **iVakata.** 1:7.

Ena tu ko Jisu me lewa na vuravura, **3 Nif.** 27:14–18.

Dou vakarau, dou vakarau ni sa voleka mai na Turaga, **V&V** 1:12. Au na vakatakilai au mai lomalagi ena kaukauwa, ka mai tiko e vuravura me dua na udolu na yabaki, **V&V** 29:9–12. Dou tabalaka na domomudou ka vunautaka na veivutuni, ka vakarautaka na sala ni Turaga me baleta na ikarua ni nona lako mai, **V&V** 34:5–12. Koi au ko Jisu Karisito, kau na lako vakasauri mai ki na noqu valetabu, **V&V** 36:8 (V&V 133:2). Sa voleka mai na siga dou na raici au kina, ka kila ni sai au, **V&V** 38:8. Ko koya sa rerevaki au ena vakaraica tiko na ivakatakilakila ni nona lako mai na Luve ni Tamata, **V&V** 45:39. Ena cereki na ilati sa latia na mata ni Turaga, **V&V**

88:95. Sa voleka na nona siga na Turaga e levu ka rerevaki, **V&V** 110:16. Ni sa rairai mai na iVakabula eda na raica na ivatukana dina, **V&V** 130:1. Ena tu na iVakabula ena kedra maliwa na nona tamata ka veiliutaki, **V&V** 133:25. Ko cei oqo sa lako sobu mai vua na Kalou mai lomalagi sa boro tu na nona isulu, **V&V** 133:46 (Ais. 63:1).

iKarua ni iTuvatuva. *Raica talega na Bula Vakayago*

Kata na Daurairai. *Raica talega na iVolanikalou—iVolanikalou e yali*

E dua na parofita ka itokani yalodina ka dauvakasala talega nei Tevita ena Veiyalayalati Makawa (1 Samu. 22:5; 2 Samu. 24:11–19). A vola e dua na ivola ena cakacaka nei Tevita, ka sa yaco me ivolanikalou yali (1 Vei. 29:29).

Kata, Luvei Jekope. *Raica talega na Isireli; Jekope, Luvei Aisake*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na luvei Jekope kei Silipa (iVakate. 30:10–11). Era sa yaco me dua na mataqali i Isireli ko ira na nona kawa.

Na mataqali i Kata: Me baleta na veivakalougatataki nei Jekope vua na luvena ko Kata, raica na iVakate. 49:19. Me baleta na veivakalougatataki nei Mosese ena mataqali i Kata, raica na iVakarua 33:20–21. Me vaka na veivakalougatataki oqori, era matatamata dau taleitaka na vala na kawa i Kata. Na vanua a lesi vei ira ena vanua ko Kenani e koto ena tokalau ni Uciwai na Joritani ka tu kina na veitiki ni qele bulabula ka levu na kena mataniwai.

iKatini. *Raica talega na iLavo; Vakacacabo*

Na ikatini ni tiki ni ka e rawata e dua na tamata ena dua na yabaki ka dau soli vua na Turaga ena Lotu. Sa dau vakayagataki na ilavo ni ikatini me tara kina na veivalenilotu kei na valetabu, me tokoni kina na cakacaka ni kaulotu, ka tarai cake na matanitu ni Kalou e vuravura.

Sa dau solia ko Eparaama na ikatini ni

Kato ni Vunau

veika kecega e taukena vei Melikiseteki, **iVakate**. 14:18–20 (Ipe. 7:1–2, 9; Alama 13:15). Na ikatini kece e nona na Turaga, sa tabu me nona na Turaga, **Vuna**. 27:30–34. Mo ni solia vakaidina na kena ikatini ni ka kecega ko ni rawata, **iVaka**. 14:22, 28. Era sa kauta vakalevu mai na ikatini, **2 Vei**. 31:5. E dua li na tamata me butakoci koya na Kalou? Keitou a butakoci kemuni vakaavei? Dou sa butakoca na isigana kei na ivakacacabo, **Mala**. 3:8–11 (3 Nif. 24:8–11).

Ko koya sa sauma na nona ikatini ena sega ni vakamai ena nona lako mai, **V&V** 64:23 (V&V 85:3). Ena tara na vale ni Turaga mai na nodra ikatini na nona tamata, **V&V** 97:11–12. Sa vakatakila na Turaga na lawa ni ikatini, **V&V** 119. Me na vakatulewataki na ikatini ena dua na matabose, **V&V** 120.

Kato ni Vunau. *Raica talega na Valecavu, Vale Vakaceveceva*

E dau kilai talega me Kato i Jiova kei na Kato ni iVakadinadina, na Kato ni Veiyalayalati e dua na katokau balavu ka rabailailai se kisi ka caka mai na kau qai ubi ena koula. Oqo na ivakatakarakara vakalotu makawa duadua ka tabu vei ira na Isireli. Na iCabocabo ni Bulubulu ka kena iubi sa nanumi ni nona itikotiko e vuravura ko Jiova (L.Y 25:22). Ni sa tara oti na valetabu, sa qai vakadaberi na kato ena Tikina Tabu Sara, na vanua tabu duadua ena vale oqo (1 Tui 8:1–8).

Sa taya na kato ko Mosese ena ivakaro ni Kalou, **L.Y** 25. Sa nodra itavi na kawa i Livai tagane me ra qarava na kato, **Tiko**. 3:15, 31. Sa liutaki ira na kato, **Tiko**. 10:33. Taura mai na ivola ni ivunau oqo ka tugana ki yasa e loma ni kato ni veiyalayalati, **iVaka**. 31:24–26. Sa mudu ni drodro na wai ni Joritani e mata ni kato ni veiyalayalati, **Josu**. 3:13–17; 4:1–7. Era sa kauta na bete na kato ni veiyalayalati ena nodra rawai Jeriko, **Josu**. 6:6–20. Era sa taura na kai Filisitia na kato ni Kalou, **1 Samu**. 5. Sa vakalougatataki Opetitomi ko Jiova ena vuku ni kato ni Kalou, **2 Samu**. 6:11–12. Sa vakamatei Usa ko

Jiova ena nona talaidredre ka via tara na kato e ligana, **1 Vei**. 13:9–12 (V&V 85:8). Dou ia ka tara na nona valetabu ko Jiova na Kalou, me kau rawa mai kina na kato ni veiyalayalati, **1 Vei**. 22:19.

Sa vakamacalataki kina na lewe ni kato ni veiyalayalati, **Ipe**. 9:4.

Kaudari, Oliva

Na ikarua ni italatala qase ni Lotu vakalesui mai ka dua vei ira na Lewe Tolu na iVakadinadina me baleta na kena ivuvu kei na dina vakalou ni iVola i Momani. A dau volavola voli ena gauna e vakadewataka tiko kina na iVola i Momani mai na peleti koula ko Josefa Simici (JS—AT 1:66–68).

Ciqoma e dua na ivakadinadina me baleta na dina ni ivakavakadewa ni iVola i Momani, **V&V** 6:17, 22–24. Tabaki koya ko Joni na Dauveipapitaistotaki, **V&V** 13 (V&V 27:8; JS—AT 1:68–73, raica na ivakamacala ni tikina e 71). Ni dou sa rawata na vakabauta ka raica sara ga e matamudou, dou na qai vakadinadinataki ni dou sa raica, **V&V** 17:3, 5. Au sa vakatakila vei iko mai na noqu Yalo Tabu, ni veika ko sa vola era dina, **V&V** 18:2. A lesi ka tabaki me dua vei ira na dau qarava na ivakatakila, **V&V** 70:3. Ciqoma vata kei Josefa Simici na idola ni matabete, **V&V** 110.

Kaukauwa. *Raica talega na Dodonu; Kalou, Lewe Tolu Vakalou; Matabete*

Na igu me rawa ni caka kina e dua na ka. Na kena tu vei iko na kaukauwa ena vukuna e dua na tamata se dua na ka sai koya na kena rawa vei iko mo lewa se vakarota na tamata se na ka oya. Ena ivolanikalou na kaukauwa e vakavuqa ni dau semati vata kei na kaukauwa ni Kalou se na kaukauwa vakalomalagi. E vakavuqa ni dau veiwekani voleka kei na dodonu ni matabete, sai koya na veivakadonui se na dodonu me da cakacaka ena vukuna na Kalou. Na vosa na “Turaga sa Kaukauwa Sara” e vakaibalebaletaki ki na ivakarau ni bula vakalou ka tu kina

na kaukauwa kece (iVakate. 18:14; Alama 26:35; V&V 19:1–3).

Ia ena vuku dina ga ni ka oqo kau sa vakabulai iko tiko, meu vakatakila vei iko na noqu kaukauwa, **L.Y** 9:16. Na noqu koro ni valu na Kalou, **2 Samu.** 22:33. Mo kakua ni bureitaka na ka vinaka vei ira e dodonu me nodra ni sa rawa vei iko mo cakava, **Na Vosa.** 3:27. Ia e dina niu sa sinai ena kaukauwa mai vei koya na yalo i Jiova, **Maika** 3:8.

Sa soli mai vei au na lewa kecega mai lomalagi kei vuravura, **Maci.** 28:18. A ra sa kurabui sara ena nona ivakavuvuli: ni sa voso ko koya ena kaukauwa vakai-koya, **Luke** 4:32. Dou tiko ga ena koro ko Jerusalemi me yaco mada vei kemudou na kaukauwa mai cake, **Luke** 24:49. Ia ko ira kecega sa vakabauti koya, sa solia vei ira ko koya me ra yaco rawa me ra luve ni Kalou, **Joni** 1:12 (V&V 11:30). Dou na rawata na kaukauwa, ni sa lako mai vei kemudou na Yalo Tabu, **Cakacaka** 1:8. Ni sa sega na turaga sa tubu wale, mai vua ga na Kalou, **Roma** 13:1. Oi kemudou sa maroroi ena kaukauwa ni Kalou ena vuku ni vakabauta ki na bula, **1 Pita** 1:3–5.

Niu sa vakasinaiti tu ena kaukauwa ni Kalou, **1 Nif.** 17:48. Ka sa vakatakilai vei au ena kaukauwa ni Yalo Tabu, **Jeko.** 7:12. E rawa ni tu vua na tamata na kaukauwa levu ka solia vua na Kalou, **Mosa.** 8:16. Era sa vakatavuvuli ena kaukauwa kei na lewa ni Kalou, **Alama** 17:2–3. A sa vunau ko Nifai ena kaukauwa kei na lewa cecere, **3 Nif.** 7:15–20 (3 Nif. 11:19–22).

E dina ni na tu vua e dua na tamata na kaukauwa me vakayacora kina na cacakaka kaukauwa e vuqa, ia kevaka sa boletaka ga na nona kaukauwa, sa na bale vakaidina, **V&V** 3:4. Na kaukauwa me caka vinaka kina sa dui tu ga ki na tamata yadua, **V&V** 58:27–28. Ena vakatakilai mai na kaukauwa ni bula vakalou ena veicakacaka vakalotu ni Matabete i Melikiseteki, **V&V** 84:19–22. Na kaukauwa vakabete sa semati tudei

tu kei na kaukauwa vakalomalagi, **V&V** 121:34–46.

Au na liutaki iko ena ligaqu, ka na tiko vata kei iko na noqu kaukauwa, **Epa.** 1:18.

Kauveilatai. *Raica talega na Jisu* Karisito; Kolikoca; Sakaramede; Sorovaka, Veisorovaki; Vakamatei ena Kauveilatai

Na kau ka a vakamatei kina ko Jisu Karisito (Marika 15:20–26). E vuqa e vuravura ena gauna oqo era raica me ivakatakarakara ni nona Vakamatei ena kauveilatai na Karisito kei na isoro ni veivakaduavatataki; ia, na Turaga sa tauyavutaka na Nona ivakatakarakara vakataki koya ni Nona Vakamatei ena kauveilatai kei na isoro—na madrai kei na wai ni sakaramede (Maci. 26:26–28; V&V 20:40, 75–79). Ena ivolanikalou, o ira era dau colata na nodra kauveilatai sai ira era lomani Jisu Karisito vakalevu sara ka ra biuta laivi kina na veika sega ni vakalou kei na gagano vakavuravura ka muria na Nona ivakaro (VJS, Maci. 16:25–26 [Ai Kuri]).

Taura cake na nomu kauveilatai ka muri au, **Mari.** 10:21 (3 Nif. 12:30; V&V 23:6). Sa vosota na kauveilatai ko Jisu ka sa tiko sobu ena liga imatau ni itikotiko vakaturaga ni Kalou, **Ipe.** 12:2.

Sa laveti cake ko koya ki na kauveilatai ka vakamatei me baleta na ivalavala ca ni vuravura, **1 Nif.** 11:33. Ko ira era sa vosota rawa na kauveilatai vakavuravura era na rawata na matanitu ni Kalou, **2 Nif.** 9:18. Sa talai au mai ko Tamaqu me rawa kina niu laveti cake ki na kauveilatai, **3 Nif.** 27:14–15.

Ia ko koya sa sega ni taura cake na nona kauveilatai ka muri au ka talairawarawa ki na noqu ivakaro, o koya ena sega ni vakabulai, **V&V** 56:2.

Raica na Luve ni Tamata sa laveti cake ena kauveilatai, **Mosese** 7:55.

Kawa i Eparaama, Na. *Raica na* Eparaama—Na kawa i Eparaama

Kecisemani

Kecisemani. *Raica talega na Sorovaka, Veisorovaki; Veiolive, Ulunivanua ni*

E dua na were ka tukuni ena Veiyalalati Vou ni voleka ki na Ulunivanua ni Veiolive. Ena ivosavosa ni veivanua qali vaka-Aramea, na vosa *kecisemani* e kena ibalebale na “iqaqi ni olive.” A lako ko Jisu ki na were ena bogi a soli Koya yani kina ko Jutasa. E kea a masu ka vakararawataki kina e Kecisemani me baleta na ivalavala ca ni kawatamata (Maci. 26:36, 39; Marika 14:32; Joni 18:1; Alama 21:9; V&V 19:15–19).

Kelepi

E dua vei ira na a talai mai vei Mosese me ra laki vakasaqara na vanua ko Kenani ena ikarua ni yabaki ni Lako Yani. O koya ga vata kei Josua erau a kauta lesu mai e dua na itukutuku dina me baleta na vanua (Na Tiko. 13:6, 30; 14:6–38). Oi rau ga mai vei ira na a biuti Ijipita erau a bula tiko ena loma ni vasagavulu na yabaki ena lekutu (Na Tiko. 26:65; 32:12; iVaka. 1:36) ka curumi Kenani yani (Josu. 14:6–14; 15:13–19).

Kenani, Kenanaiti

Ena gauna ni Veiyalalati Makawa, na ikava ni luvei Ame (iVakate. 9:22; 10:1, 6) ka makubui Noa. Na *Kenanaiti* e dua mai na vanua a tiko taumada kina ko Kenani ka vakakina ko ira na nona kawa. Na *Kenanaiti* talega na yacadra na tamata era a tawana taumada na veivanua lolovira ena baravi ni Mediterenieni vaka ki Palesitaina. A dau vakayagataki talega na yaca oqo me ra vakamacalataki kina na Isireli era a tawana na vanua ena ra ni Joritani, ka ra dau vakatoka na kai Kirisi me ra kai Finaisi.

Keni. *Raica talega na Atama; Epeli; Laba; Veisoqosoqo Vuni*

E dua na luvedrau tagane ko Atama kei Ivi ka a vakamatea na tacina gone ko Epeli (iVakate. 4:1–16).

A sega ni vakadonuya na Turaga na nona ivakacacabo, **iVakate.** 4:3–7

(Mosese 5:5–8, 18–26). Vakamatei Epeli na tacina, **iVakate.** 4:8–14 (Mosese 5:32–37). Sa biuta na Turaga e dua na cudru kei na dua na ivakatakilakila vua, **iVakate.** 4:15 (Mosese 5:37–41).

A lewe vuqa na luvedrau tagane kei na yalewa ko Atama kei Ivi ni se bera ni sucu ko koya, **Mosese** 5:1–3, 16–17. Sa lomani Setani vakalevu cake mai vua na Kalou, **Mosese** 5:13, 18. Sa cakava e dua na veiyalalati tawasavasava vata kei Setani, **Mosese** 5:29–31.

Kenoni. *Raica talega na Mataniciva Talei; iVola i Momani; iVolanikalou; iVolatabu; Vunau kei na Veiyalalati*

E dua na ibinibini ivola bibi vakadonui ka kilai. Ena Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, na ivola vakenoni era vakatokai me ra ivolatudei ka okati kina na Veiyalalati Vou kei na Veiyalalati Makawa, na iVola i Momani, na Vunau kei na Veiyalalati, kei na Mataniciva Talei.

Keperieli. *Raica talega na Agilosi; Meri, Tinai Jisu; Noa, Peteriaki Vakaiivolatabu*

E dua na agilosi ka a talai vei Taniela (Tani. 8:16; 9:21), Sakaraia (Luke 1:11–19; V&V 27:7), Meri (Luke 1:26–38), kei ira tale eso (V&V 128:21). E vakaraitaka na Parofita o Josefa Simici ni o Keperieli sai koya na parofita ni Veiyalalati Makawa ko Noa.

Kerea. *Raica talega na Masu*

Na kerekere, taro, se vakamamasu vua na Kalou me baleta e dua na ka.

Kerekere, ka na soli vei kemudou, **Maci.** 7:7. Kevaka e dua vei kemudou sa lailai vua na vuku, me kerea vua na Kalou, **Jeme.** 1:5 (JS—AT 1:7–20).

Kerekere vei au ena vakabauta, **1 Nif.** 15:11. Kevaka dou sa sega ni kila na veika au sa tukuna oqo vei kemudou, sa baleta ga ni dou sa sega ni kerekere, **2 Nif.** 32:4. Mo ni kerea ena yalodina, **Mosa.** 4:10. Sa solia vei kemuni na Kalou na veika dodonu kece ko ni sa kerea vua,

ena vakabauta, **Mosa.** 4:21. Dou kerea vua na Kalou se dina se sega, **Moro.** 10:4.

Era sa cata sara na rarama era sa via tiko ga ena butobuto; era sa sega kina ni kerekere vei au, **V&V** 10:21. Dou sa vakaroti mo dou kerea vua na Kalou na veika kecega, **V&V** 46:7.

Kila. Raica talega na Dina; Yalomatua, Vuku

Na kila kei na kidavi, vakauasivi ni veika dina me vaka e vakavuvulitaki se vakadeitaki mai na Yalo. Me rawati na kila ka se me kilai na ibalebale ni dua na ka dina, ka okati kina na kena bulataki.

Ni sa Kalou dau kila ka ko Jiova, **1 Samu.** 2:3. Sa vinaka duadua ga na nona vuku na Turaga, **Joje** 37:16. Na rerevaki Jiova sa vu ni loma vuku, **Na Vosa.** 1:7. Kakua ni vakararavi ki na nomu yalomatua, **Na Vosa.** 3:5. Sa ka levu duadua ga na vuku, mo rawata na vuku, **Na Vosa.** 4:7. Ko koya sa kila na vuku sa tarova na nona vosa, **Na Vosa.** 17:27. Ni na roboti ko vuravura ena veikilai kei Jiova, **Ais.** 11:9 (2 Nif. 21:9; 30:15).

Sa vosa vakaibalebale ko Jisu ka ra sa sega ni kila eso, **Maci.** 13:12–17. Dou sa kauta tani na idola ni ka vuku, **Luke** 11:52. Sa qai vakararamataka na lomadra ko Koya, **Luke** 24:45. Na loloma i Karisito sa uasivia na ka kecega e kilai rawa, **Efe.** 3:19. Dou vakaikuritaka na nomudou vakabauta ena ivalavala savasava, kei na ivalavala vinaka ena vuku, **2 Pita** 1:5.

Sa kila vinaka tu ko Nifai na nona loloma na Kalou, **1 Nif.** 1:1. Era sa na qai kila kina na nodra dauveivueti, **2 Nif.** 6:11. Ia ko ira na ivalavala dodonu ena taucoko na nodra kila na nodra ivalavala dodonu, **2 Nif.** 9:14. Kevaka dou na sega ni kila ena baleta ga ni dou sa sega ni kerekere, **2 Nif.** 32:4 (3 Nif. 17:3). Era a maroroi tu mai na itukutuku me rawa ni da wilika ka kila, **Mosa.** 1:2–5. Ena vuku ni nodra tawavakabauta era sa sega ni kila rawa kina na vosa ni Kalou, **Mosa.** 26:3. Ni ra sa yalomatua, **Alama**

17:2–3. Na Yalo Tabu e solia vei au na kila ka, **Alama** 18:35. Sa vosa vinaka oqo ni sa vakararamataka na noqu kila ka, **Alama** 32:28. Sa taucoko na nomu kila ena ka oqo, **Alama** 32:34. Era na kila na Leimanaiti na dina me baleta na nodra Dauveivueti, **Ila.** 15:13. Ia dou na kila vakaidina kina ni sa mai vua na Kalou, **Moro.** 7:15–17.

Me datou veitalanoa mada mo dou rawa ni kila kina, **V&V** 50:10–12, 19–23. Me ra vakavulici ira na gone ko ira na itubutubu me ra kila ka, **V&V** 68:25. Na cakacaka kei na veika vuni ni Kalou ena rawa ga ni kilai ena kaukauwa ni Yalo Tabu, **V&V** 76:114–116. Sa segata ko Setani me vagolea tani na lomadra na tamata me ra kakua ni kila na dina, **V&V** 78:10. Na rarama i Karisito sa vakabulabulataka na nomu kila ka, **V&V** 88:11. Era na kila ka vakalevu na yalododonu, **V&V** 89:19. Na kila ka savasava ena vakalevulevui sara kina na yaloda, **V&V** 121:42. Ki vua sa soli kina na idola eso oqo ena sega ni dua na kena dredre na kena rawati me kilai na dina, **V&V** 128:11. Kevaka e dua na tamata sa levu cake na ka e vulica ka kila ena bula oqo, ena yaga vakalevu cake sara vua ena bula sa bera mai, **V&V** 130:19. Sa ka dredre me da vakabulai ena noda lecaika, **V&V** 131:6.

Kila na Duidui, iSolisoli ni. Raica talega na iSolisoli Eso ni Yalo

Mo kila se kidava rawa e dua na ka mai na kaukauwa ni Yalo Tabu. Na isolisoli ni kila na duidui ni ka e dua na isolisoli ni Yalo. E okati kina na kena kilai na itovo dina ni tamata kei na ivurevure kei na ibalebale ni veivakatakilai vakayalo.

Ni sa raica na ka e sau ko ira na tamata, ia sa raica na yalo ko Jiova, **1 Samu.** 16:7. Era na ca ko ira era vakatoka na ca me vinaka, **Ais.** 5:20 (2 Nif. 15:20).

Era sa kilai vakayalo ga na veika ni Kalou, **1 Kori.** 2:14. Vua tale e dua me kila na veiyalo, **1 Kori.** 12:10.

Sa rawa vei Amoni me kila na nanuma ni lomana, **Alama** 18:18. Na domo lailai

Kila Nona Cala

sa laubasikata sara na lomadra era sa rogoqa, **3 Nif.** 11:3.

Mo dou kakua ni vakacalai dou vakasaqara na isolisoli uasivi, **V&V** 46:8, 23. Sa soli vei ira na iliuliu ni Lotu na kaukauwa me ra kila na duidui ni isolisoli ni Yalo, **V&V** 46:27. Na yalo sa vakasinaiti tu oqori ena rarama ena kila na ka kecega, **V&V** 88:67.

Sa raica na vuravura ko Mosese, ka kila ena Yalo ni Kalou, **Mosese** 1:27.

Kila Nona Cala. *Raica talega na Veivutuni*

Na ituvaki eda tu kina ni da caka cala, se na yalo ni veivutuni kei na yaluma ka dodonu me sala vata kei na ivalavala ca.

Ko koya sa ivalavala ca sa cala kina, **Vuna.** 6:1–6.

Ia ena tarogi kina ena vuku ni yago ni Turaga kei na nona dra, o koya yadua ena kania na madrai oqo, ka gunuva na bilo ni Turaga ka sega ni doka, **1 Kori.** 11:27.

Ko ira era sa cala era okata na dina me ka dredre, **1 Nif.** 16:2. Eda na kila vinaka kina na noda cala kecega, **2 Nif.** 9:14. Sa seyavu kina mai yaloqu na noqu kila na noqu cala, **Inosi** 1:6. Sa tu na kena itotogi me kilai yalona kina na tamata, **Alama** 42:18. Mo lomaleqataka ga na nomu ivalavala ca, ena lomaleqa ka na kauta mai vei iko na veivutuni, **Alama** 42:29.

Eso vei kemudou era sa kila tu na nodra cala e mataqu, ia au na vosoti kemudou ena vuku ni nomudou malumalu, **V&V** 38:14.

Sa sorovaka na caka cala taumada na Luve ni Kalou, **Mosese** 6:54.

Kila Taucoko. *Raica na Kalou, Lewe Tolu Vakalou*

Na tiki ni bula vakalou ka kilai kina na veika kecega (Maci. 6:8; 2 Nif. 2:24).

Kilikili, Bula Kilikili. *Raica talega na Dodonu*

Mo buladodonu vakataki iko ka vakadonui ena mata ni Kalou kei ira na iliuliu sa lesi mai Vua.

Ia ko koya sa sega ni colata na nona kauveilatai ka muri au sa sega ni yaga vei au, **Maci.** 10:38. Sa dodonu me soli vua na tamata daucakacaka na kena isau, **Luke** 10:7 (V&V 31:5).

Dou kitaka na ka kecega ni dou sa kilikili kaya, **Moma.** 9:29. Era a sega ni papitaisotaki vakavo ni ra sa kilikili kaya, **Moro.** 6:1.

Ko koya sa vucesa sa sega ni kilikili me vakaitutu, **V&V** 107:100. Ia ko koya sa sega ni vosota rawa na veika rarawa, sa sega ni kilikili kaya na noqu matanitu, **V&V** 136:31. Sa soli na matabete vei ira kece sara na tagane bula kilikili, **VR 2.**

Kimiboli, Sivenisa W. *Raica talega na Ai Vakaro Raraba 2*

Na ikatinikarua ni Peresitedi ni Lotu me tekivu mai na gauna a tauyavu kina ena 1830. A veiqaravi vaka-Peresitedi mai na Tiseba ni 1973 ki na Noveba ni 1985. A sucu ena 1895 ka mate ena 1985 ni sa yabaki ciwasagavulu.

Ena June ni 1978, eratou kacivaka kina na Mataveiliutaki Taumada ni sa ciqoma e dua na ivakatakila o Peresitedi Kimiboli me sa soli na matabete kei na veivakalougatataki ni valetabu vei ira kece sara na tagane bula kilikili, **VR 2.**

Kisikumeni. *Raica talega na Daubutako i Ketianitoni*

Ena iVola i Momani, na iliuliu ni dua na ilawalawa tamata dau caka ca ka ra a qai kilai e muri me daubutako i Ketianitoni (Ila. 1:9–12; 2).

Kitioni (Veiyalayalati Makawa)

E dua na iliuliu ka a sereki ira na Isireli mai vei ira na kai Mitiani (Dauvei. 6:11–40; 7–8).

Kitioni (iVola i Momani)

E dua na nodra iliuliu yalodina na Nifaiti.

E dua na tamata kaukauwa ka kena meca na Tui ko Noa, **Mosa.** 19:4–8. Erau veivosaki kei na Tui ko Limiai, **Mosa.** 20:17–22. Vakatura e dua na ituvatuva

me ra dro tani kina ena nodra veivakabobulataki na Leimanaiti, **Mosa.** 22:3–9. A vakamatei koya ko Neori, **Alama** 1:8–10.

Kiupiti

Na ivakarau ni balavu vaka-Iperiu—na kena balavu mai na duruduru ni liga ki na samosamo ni iqaqalo.

Kocova. *Raica talega na Vuvu*

Me vaka na kena vakayagataki ena ivolanikalou, mo kocova sai koya na nomu vuvutaka e dua se mo gadreva vakasivia e dua na ka.

Mo kakua ni koco, **L.Y** 20:17 (iVaka. 5:21; **Mosa.** 13:24; **V&V** 19:25). Ia ko koya sa cata na kocokoco ena vakabalavutaka na nona bula, **Na Vosa.** 28:16. Era kocova na veiwere ka kovea, **Maika** 2:2.

Tarovi kemudou mai na daukocokoco, **Luke** 12:15. Kevaka sa sega ni kaya na vunau, kakua ni kocokoco, **Roma** 7:7. Ena veisiga mai muri, era na dau vinakata na ilavo na tamata, **2 Timo.** 3:1–2.

Ni sa raica ko Lepani na neitou iyau, sa domona sara, **1 Nif.** 3:25.

Mo kakua ni kocokoco ena vuku ni nomu iyau, **V&V** 19:26. Dou kakua sara ni daukocokoco, **V&V** 88:123. Kakua ni kocova na nona ka na wekamu, **V&V** 136:20.

Koki. *Raica talega na iKarua ni Lako*

Mai nei Jisu Karisito; Mekoki

E dua na tui Mekoki. A parofisaitaka ko Isikeli ni na kabai Isireli ko Koki ena iKarua ni Nona Lako mai na Turaga (Isi. 38–39). E dua tale na ivalu ka vakatokai me nodrau ivalu ko Koki kei Mekoki, ena yaco ni cava na Mileniumi (iVakata. 20:7–9; **V&V** 88:111–116).

Koliaci. *Raica talega na Tevita*

Ena Veiyalayalati Makawa, na tuwawa ni Filisitia ka a bolela na mataivalu ni Isireli. A ciqoma ko Tevita na nona bolebole ka vakamatei koya ena veivuke ni Turaga (1 Samu. 17).

Kolikoca. *Raica talega na* Jisu Karisito; Vakamatei ena Kauveilatai

Na *Kolikoca* e kena ibalebale “na qavokavoka” ena vosa vaka-Aramea. Oqo na yaca ni vanua a vakamatei kina ena kauveilatai na Karisito (**Maci.** 27:33; **Mari.** 15:22; **Joni** 19:17). Na yaca vaka-Latina ni vanua oqo ko Kalivari (**Luke** 23:33).

Kolobo

Na kalokalo ka voleka duadua ki na itikotiko vakaturaga ni Kalou (**Epa.** 3:2–3, 9).

A raici Kolobo kei na veikalokalo ko Eparaama, **Epa.** 3:2–18. Na nona gauna na Turaga sa wiliki me vaka na gauna mai Kolobo, **Epa.** 3:4, 9 (**Epa.** 5:13).

Kolosa, iVola vei Ira na Kai. *Raica talega na* Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko

E dua na ivola ena Veiyalayalati Vou. Oqo na ivola taumada a vola ko Paula vei ira na kai Kolosa ni oti na nona sikovi koya ko Epafira, na italatala ni lotu mai Kolosa (**Kolo.** 1:7–8). E tukuna vei Paula ko Epafira ni ra sa lutu ki na cala bibi ko ira na kai Kolosa—era nanuma ni ra vinaka cake mai vei ira tale eso baleta ni ra sa vakamura tiko vakavinaka eso na cakacaka tabu vakalotu e taudaku (**Kolo.** 2:16), vakuwai ira mai na gagadre vakayago eso, ka qaravi ira na agilosoi (**Kolo.** 2:18). Na veika oqo e vakavuna me ra nanuma na kai Kolosa ni ra sa vakatabui. Era nanuma talega ni ra kila vinaka cake na veika vuni ni ibulibuli ni Kalou mai vei ira na vo ni lewe ni Lotu. Ena nona ivola, a vakadodonutaki ira kina ko Paula ena nona vakavuvulitaka ni veisereki e rawa duadua ga vei Karisito ka vakakina ni sa dodonu me da yalomatua ka qaravi Koya.

Ena Wase 1 na veikidavaki nei Paula vei ira na kai Kolosa. Na wase 2–3 era ka vakaivunau ka koto kina na veimalanivosa e baleta ni Dauveisereki na Karisito, na rerevaki ni sokalou cala, kei na bibi ni Tucake tale mai na mate. Na wase

Kominioni

e 4 e vakavuvulitaka me ra yalomatua ena ka kecega na Yalododonu.

Kominioni. *Raica na Sakaramede*

Komora. *Raica talega na Sotoma*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na koro ivalavala ca ka a vakarusa na Turaga (iVakate. 19:12–29).

Konilio. *Raica talega na Matanitu*

Tani; Pita; Turaganivalu ni Roma

E dua na turaganivalu mai Sisaria, ka papitaisotaka ko Pita (Cakacaka 10). E rairai o koya na imatai ni kai Matanitu tani me curu ki na Lotu ka sega mada ni veisau e liu ki na Lotu vaka-Jiu. Na nodratou papitaiso ko Konilio kei na nona matavuvale sa vakatakilakilataka na dolavi ni sala me vunautaki kina na kosipeli vei ira na kai Matanitu tani. A liutaka na vunau oqo ko Pita, na iApositolu liu, ka taura tu na idola ni matanitu ni Kalou.

Korianatuma. *Raica talega na Jeretaiti*

Ena iVola i Momani, e dua na nodra tui na Jeretaiti ka iotioti ni tamata a bula tiko ena nodra matanitu na Jeretaiti.

Era a kunei koya ko ira na tamata e Saraemala, **Oma**, 1:21. A tui ena vanua taucoko, **Ica** 12:1–2. A kauti koya vakavesu ko Sereti ka ratou qai sereki koya ka solia tale vua na matanitu na luvena, **Ica** 13:23–24. Valuti ira na meca eso, **Ica** 13:28–14:31. A veivutuni, **Ica** 15:3. A vala ena iotioti ni nona ivalu vata kei Sisi, **Ica** 15:15–32.

Korianitoni. *Raica talega na Alama, na Luvei Alama*

Ena iVola i Momani, e dua na luvei Alama, na luvei Alama.

A lako vei ira na Soramaiti, **Alama** 31:7. Biuta na veiqaravi ni kaulotu ka muria e dua na yalewa dautagane, **Alama** 39:3. Sa dusimaki koya ko Alama ena ituvaki ni bula ni oti na mate, tucake tale, kei na veisorovaki, **Alama** 39–42. Lesi me vunau tale, **Alama** 42:31.

Vodo waqa ki na vanua ena vualiku, **Alama** 63:10.

Korinica, iVola vei Ira na Kai. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko*

E rua na ivola ena Veiyalayalati Vou. Taumada, erau ivola ka a vola ko Paula vei ira na Yalododonu e Korinica me vakadodonutaka na nodra yakusurasura. Era tiko na kai Korinica ena dua na vanua sa rui levu kina na bula dukadukali.

iMatai ni Korinica: Na Wase 1 e lewena na veikidavaki kei na dua na itukutuku ni vakavinavinaka. Na wase 2–6 na nona vakadodonutaka ko Paula na nodra cala na Yalododonu e Korinica. Na wase 7–12 e lewena na nona sauma ko Paula na vakataro eso. Wase 13–15 e baleta na loloma uasivi, na isolisoli vakayalo, kei na tucake tale mai na mate. Na wase 16 e lewena na ivakasala nei Paula me da tudei ena vakabauta.

iKarua ni Korinica: Na wase 1 e lewena na veikidavaki nei Paula kei na dua na itukutuku ni vakacegu. Na wase 2 e lewena na ivakasala vei Taito. Wase 37 e tukuna na kaukauwa ni kosipeli ena nodra bula na Yalododonu kei ira na nodra iliuliu. Wase 8–9 e vakasalataki ira na Yalododonu me ra dau solisoli ena yalomarau vei ira na dravudravua. Wase 10–12 e vakadeitaka na itutu vaka-iApositolu nei Paula. Na wase 13 e veivakauqeti me da vinaka sara.

Korio. *Raica talega na Meca i Karisito*

E dua na meca i Karisito ena iVola i Momani ka a vinakata e dua na ivakatakilakila me ivakadinadina ni nona kaukauwa na Kalou; a vakavuna na Turaga me galu ko Korio (**Alama** 30:6–60).

Koronivuli na Parofita, Nodra. *Raica talega na Simici, Josefa Lailai*

E Katiladi, Oaio (Amerika), ena vulaililiwa ni 1832–1833, a vakaroti Josefa Simici kina na Turaga me tauyavutaka e dua na koronivuli ka ena inaki me ra tuberi kina na iliuliu vakabete ena veika

kece e baleta na kosipeli kei na matanitu ni Kalou. Era a lako mai na koronivuli oqo e vuqa na iliuliu ni Lotu ena veigaua taumada. E dua tale na nodra koronivuli na parofita se o ira na italatala qase a liutaka o Pali P. Pereta mai na Yasayasa vaka-Jekesoni, e Misuri (V&V 97:1–6). A qaravi talega eso na koronivuli vata vakakoya ni oti na nodra toki yani ki na Ra na Yalododonu; ia, a sega ni dede era sa muduki tale. Na veivakavulici ena kosipeli ena gauna nikua sa dau vakayacori ga e vale, ena kuoramu ni matabete, kei na veimataisoqosoqo, kei na koronivuli ni Lotu kei na veikalasi ni semineri kei na yavulotu.

Dou vakatabui kemudou ka veivakavulici vakai kemudou ena ivakavuvuli ni matanitu, V&V 88:74–80. Dou vaka-saqaqara vagumatua sara ka veivakavulici vakai kemudou, V&V 88:118–122. Sa vakotori na ivakarau ena nodra koronivuli na parofita, V&V 88:127–141. Sa tu e ligadratou na Mataveiliutaki Taumada na idola ni koronivuli ni parofita, V&V 90:6–7.

Kosipeli. *Raica talega na iTabagauna;* iTuvatuva ni Veivueti; Vunau i Karisito

Na nona ituvatuva ni veivakabulai na Kalou e rawa mai na Veisorovaki i Jisu Karisito. Na kosipeli e okati kina na veidina tawamudu kei na lawa, na veiyalayalati kei na veicakacaka vakalotu e gadreva na kawatamata me rawa ni curu lesu yani kina ki na iserau ni Kalou. Sa vakalesuya mai na Kalou na taucoko ni kosipeli ki vuravura ena ika 19 ni senijuri mai vua na Parofita ko Josefa Simici.

Dou lako yani ki vuravura taucoko ka vunautaka na itukutuku vinaka vei ira na tamata kecega, **Mari.** 16:15.

Sa vunitaki tu na veitikina macala vinaka ka talei ni kosipeli, **1 Nif.** 13:32. Oqo na noqu kosipeli, **3 Nif.** 27:13–21 (V&V 39:6).

Na iVola i Momani sa tiko kina na taucoko ni kosipeli, V&V 20:8–9 (V&V 42:12). Sai koya oqo na kosipeli,

V&V 76:40–43. Ia na matabete cecere ena cakacakataka na kosipeli, V&V 84:19. Era na rogoca kina na taucoko ni kosipeli ko ira na tamata kecega ena nodra vosa, V&V 90:11. Sa vunautaka na kosipeli na Luvena vei ira na yalodra na mate, V&V 138:18–21, 28–37.

Sa vunautaki na kosipeli mai na ivakatekivu, **Mosese** 5:58. E vakama-calataki kina na imatai ni yavu ni ivakavuvuli kei na cakacaka vakalotu ni kosipeli, **Y ni V** 1:4.

Kosipeli Eso. *Raica talega na Joni,* Luvei Sepete; Luke; Maciu; Marika

Na va na itukutuku se ivakadinadina ni nona bula vakayago ko Jisu kei na veika e yaco ena Nona gauna ni veiqaravi ka tu ena imatai ni va na ivola ena Veiyalayalati Vou. Eratou vola ko Maciu, Marika, Luke kei Joni, era ivakadinadina volai ni nona bula na Karisito. Na ikatolu ni iVola i Nifai ena iVola i Momani e tautauvata ena vuqa sara na sala kei na va na Kosipeli oqo ena Veiyalayalati Vou.

Na ivola eso ena Veiyalayalati Vou a volai taumada ena vosa va-Kirisi. Na vosa va-Kirisi ni *kosipeli* e kena ibalebale na, “itukutuku vinaka.” Na itukutuku vinaka sai koya ni sa mai vakacabora ko Jisu Karisito e dua na isoro ka na vueti ira na kawatamata mai na mate ka sama na tamata kecega me vaka na nona cakacaka (Joni 3:16; Roma 5:10–11; 2 Nif. 9:26; Alama 34:9; V&V 76:69).

Raica talega na Veiwekani ni Kosipeli ena ai kuri.

Kosipeli, Vakalesui Mai ni. *Raica na* Vakalesui Mai ni Kosipeli

Kumora, Delana ko. *Raica talega na* Moronai, Luvei Momani; Simici, Josefa Lailai; iVola i Momani

E dua na delana lailai ena ra kei Niu Ioka, e Amerika. A vunitaka e kea na peleti koula ka tu kina eso na kedra itukutuku na Nifaiti kei ira na veimatanitu vaka-Jeretaiti, e dua na parofita makawa ka yacana ko Moronai. A dusi vei Josefa

Kuoramu

Simici na delana oqo ena 1827 mai vei Moronai sa tucake tale mai na mate me laki kauta mai na peleti eso oqori ka vakadewataka eso vei ira. Na vakavakadewa oqori sai koya na iVola i Momani.

Era sa soqoni vata na Nifai ena delana ko Kumora, **Moma**. 6:2–4. E koto ko Kumora ena vanua sa levu kina na wai, **Moma**. 6:4. Sa vunitaka o Momani na itukutuku ena delana ko Kumora, **Moma**. 6:6. Era sa vakamatei kece mai Kumora na Nifai ka vo walega e ruasagavulu kava, **Moma**. 6:11.

Eda sa rogoca na itukutuku vinaka mai Kumora, **V&V** 128:20.

Sa taura na peleti ko Josefa Simici ena delana mai Kumora, **JS—AT** 1:42, 50–54, 59.

Kuoramu. *Raica talega na Matabete*

Na vosa *kuoramu* e rawa ni rua na kena ivakavakayagataki: (1) E dua na ilawalawa tagane ka tautauvata na nodra itutu vakabete. (2) Na iwiliwili levu, se na iwiliwili lailai duadua ni lewenilotu ena dua na ilawalawa ni matabete ka dodonu me ra tiko ena dua na soqoni me rawa ni qai qaravi kina e dua na itavi vakalotu (**V&V** 107:28).

Sa vakamacalataki na kuoramu ni Mataveiliutaki Taumada, ni Lewe Tinikarua, kei na Lewe Vitusagavulu, kei na kedra isema vakaveiqaravi, **V&V** 107:22–26, 33–34 (**V&V** 124:126–128). Ia na lewa kece e tau mai na veikuoramu oqo sa dodonu me duavata kina na domodra, **V&V** 107:27. Na veika sa lewai ena dua na kuoramu sa kilikili me ia ena yalododonu e taucoko, **V&V** 107:30–32. Sa vakamacalataki na nodra itavi na piresitedi ni veikuoramu ni matabete, **V&V** 107:85–96. Na kuoramu oqo sa tauyavutaki me baleti ira na italatala tudei, **V&V** 124:137.

Labu. *Raica talega na Keni; iTotogi Mate*

Na kena nakiti vakatawadodonu na kau tani ni nona bula e dua na tamata.

Na laba e ivalavala ca ka sa vakatabuya na Kalou mai na veigauna taumada sara (iVakate. 4:1–12; Mosese 5:18–41).

Ko koya sa vakadavea na dra ni tamata ena vakadavea talega na nona dra ko ira na tamata, **iVakate**. 9:6 (**VJS**, iVakate. 9:12–13; **L.Y** 21:12; **Alama** 34:12). Mo kakua ni laba, **L.Y** 20:13 (iVaka. 5:17; **Maci**. 5:21–22; **Mosa**. 13:21; **V&V** 59:6).

Sa kaya ko Jisu mo kakua ni laba, **Maci**. 19:18. Ko ira na dau laba sa votai vei ira na nodra ivotavota ena ikarua ni mate, **iVakata**. 21:8.

Drau sa dau laba kina e lomamudrau, **1 Nif**. 17:44. Ena ca ko koya na dau laba sa nakita me veivakamatei, **2 Nif**. 9:35. Sa vakarota na Kalou me kakua ni laba na tamata, **2 Nif**. 26:32. Sa ka vakasisila ena mata ni Turaga na laba, **Alama** 39:5–6.

Ko koya sa laba ena sega ni vosoti, **V&V** 42:18. Kevaka e dua vei kemudou sa laba me na soli yani me tau vua na lawa ni vanua, **V&V** 42:79.

Lagasere. *Raica talega na Serenilotu; iVakatagi se Sere*

Me da sokalou ka vakacaucautaka na Kalou ena sere kei na ivakatagi.

Dou sere vei Jiova, **1 Vei**. 16:23–36 (Same 96). Dou sere vei Jiova, ka vakavinavinaka, **Same** 30:4. Dou ia na sere vei Jiova na vuravura kecega, **Same** 100:1.

Ia ni ra sa sere oti era sa lako yani ki na ulunivanua ni veiolive, **Maci**. 26:30.

Ni sa tuberi ira na kaukauwa ni Yalo Tabu me ra lagasere, **Moro**. 6:9.

Io, na nodra sere na yalododonu sa nodra masu vei au, **V&V** 25:12. Kevaka ko sa marau, vakacaucautaka na Turaga ena sere, **V&V** 136:28.

Lagilagi. *Raica talega na Dina; Rarama, Rarama i Karisito; iVakatagedegede ni Lagilagi*

Ena ivolanikalou, na lagilagi e vaka-vuqa ni dau nanumi tiko kina na nona rarama kei na dina na Kalou. E rawa talega ni dau nanumi kina na vakacaucau

se me rokovi kina se e dua na ituvaki ni bula tawamudu se na lagilagi ni Kalou.

E dodonu, e dodonu, e dodonu, ko Jiova ni lewevuqa, **Ais.** 6:3 (2 Nif. 16:3).

Eda sa vakamataliataki me da vakatiki koya ni sa tubu cake tiko na iserau me uasivi, **2 Kori.** 3:18.

Ena vakaduri au cake meu tiko vata kaya ena nona lagilagi, **Alama** 36:28.

Na lagilagi eda na rawata ena noda tucake tale mai na mate ena duidui me vaka na noda dui buladodonu, **V&V** 76:50–119. Na lagilagi ni Kalou na vuku, **V&V** 93:36.

Na lagilagi ni Kalou me tucake tale mai na mate na tamata kecega ka rawata na bula tawamudu, **Mosese** 1:39. Au sa raica e rua na Tamata, ka sega ni vakamacalataki rawa na kedrau iserau kei na lagilagi, **JS—AT** 1:17.

Lagilagi Vakasilesitieli. *Raica talega na Bula Tawamudu;* Bula Vakacerecerei; iVakatagedegede ni Lagilagi

O koya e cecere duadua vei iratou na tolu na ivakatagedegede ka rawa ni rawata e dua na tamata ni oti na bula oqo. E keru era na tiko kina na buladodonu ena nona iserau na Kalou na Tamana kei na Luvana ko Jisu Karisito.

Sa duatani na iukuuku ni yago vakalomalagi, **1 Kori.** 15:40 (V&V 76:96). Ni sa kau cake mada ko Paula ki na ikatolu ni lomalagi, **2 Kori.** 12:2.

A vakaraitaki ena raivotu na lagilagi vakasilesitieli, **V&V** 76:50–70. Kevakadou sa gadreva meu solia e dua na tikina vei kemudou ena vuravura vakasilesitieli, sa kilikili mo dou vakarautaki kemudou, **V&V** 78:7. Ko koya sa sega ni rawa ni muria na lawa ni matanitu silesitieli, ena sega ni tiko rawa ena lagilagi vakasilesitieli, **V&V** 88:15–22. Raica sa tolu na lomalagi se na ivakatagedegede ena lagilagi vakasilesitieli, **V&V** 131:1–2. Au sa raica talega ni ra sa vakabulai ena matanitu silesitieli mai lomalagi ko ira na gonelalai era sa mate, ni ra se bera ni

yacova na yabaki ni saumi taro vakaira, **V&V** 137:10.

Lagilagi Vakateresitieli. *Raica talega na iVakatagedegede ni Lagilagi*

Na ikarua ena tolu na ivakatagedegede ni lagilagi era na tiko kina na tamata ni sa oti na iTiote ni Veilewai.

A raica ko Paula e dua na lagilagi vakateresitieli, sa tautauvata kei na lagilagi ni vula, **1 Kori.** 15:40–41.

Erau a raica ko Josefa Simici kei Sidini Rikitoni na lagilagi vakateresitieli, **V&V** 76:71–80. Na lagilagi ni vuravura vakateresitieli sa uasivia ena ka kecega na lagilagi ni vuravura vakatilesitieli, **V&V** 76:91. Ko koya sa sega ni rawa ni muria na lawa ni matanitu teresitieli, ena sega ni tiko rawa ena lagilagi vakateresitieli, **V&V** 88:23, 30, 38.

Lagilagi Vakatilesitieli. *Raica talega na iVakatagedegede ni Lagilagi*

Na ivakatagedegede duadua e ra vei iratou na tolu na ivakatagedegede ni lagilagi era na tiko kina na tamata ni oti na iTiote ni Veilewai.

Sa raica ko Paula na lagilagi ni dua na kalokalo, **1 Kori.** 15:40–41.

Erau sa raica ko Josefa Simici kei Sidini Rikitoni na lagilagi vakatilesitieli, **V&V** 76:81–90. Keirau sa raica na kedra lagilagi na lewe ni vuravura vakatilesitieli, ni sa vaka na levu ni kalokalo, **V&V** 76:109–112. O koya ena sega ni rawa ni muria na lawa ni matanitu tilesitieli, ena sega ni tiko rawa ena lagilagi vakatilesitieli, **V&V** 88:24, 31, 38.

Lako Cake. *Raica talega na Jisu Karisito;* iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito

Na nona sa qai biuti vuravura na iVakabula, ni oti e vasagavulu na siga mai na Nona Tucake tale. A Lako Cake mai na dua na tikina ena Ulunivanua ni Veiole e matadratou na tisaipeli (Marika 16:19; Luke 24:51). Ena gauna ko ya erau vakadinadinataka e rua na agilosu mai

Lako Mai

lomalagi, mai muri ena “lako tale mai vakakina” (Cakacaka 1:9–12).

Lako Mai. *Raica talega na*
Talairawarawa; Tisaipeli

Ena ivolanikalou, dau vakavuqa ni kena ibalebale me da toro voleka yani ki na dua na ka se vua e dua na tamata ena nodra muria se talairawarawa, me vaka ena malanivosa “Dou lako mai vei Karisito, ka mo dou vakataucokotaki vua” (Moro. 10:32).

Dou vakatudaligamudou, ka lako mai vei au, **Ais.** 55:3.

Dou lako mai vei au koi kemudou vakaadua ga sa oca, **Maci.** 11:28. Dou laivi ira na gonelalai, kakua ni tarovi ira ni ra sa lako mai vei au, **Maci.** 19:14. Kevaka e dua sa via muri au, me kakua ni muria na lomana, **Luke** 9:23. Ko koya sa lako mai vei au, ena sega ni viakana, **Joni** 6:35.

Sa sureti ira kecega me ra lako mai vua, **2 Nif.** 26:33. Dou lako mai vei au mo dou vakabulai, **3 Nif.** 12:20. Dou lako mai vei Karisito, **Moro.** 10:32.

Veisureti ki na tamata kecega me ra lako mai vei Karisito, **V&V** 20:59. Dou lako mai vei au me bula kina na yalomudou, **V&V** 45:46.

Lako Sivia. *Raica talega na* Lami ni Kalou; iOtioti ni Vakayakavi

Na Kana vata ni Lako Sivia a vakayacori me vukei ira na luvei Isireli me ra dau nanuma tiko na kena lako sivita na nodra veivale na agilosu dau veivakarusa ka sereki ira mai vei ira na kai Ijipita (LY 12:21–28; 13:14–15). Na lami sa sega ni ca e dua na tikina, sa vakayagataki na kena dra me ivakatakilakila me ra vakabulai kina na Isireli ena gauna makawa, sa ivakatakarakara kei Jisu Karisito, na Lami ni Kalou, na nona isoro sa vueta na kawatamata kecega.

Oqo na ilesilesi ni kana vata ni lako sivia, **LY** 12:43.

Era a vakananuma tiko na kana vata ni lako sivia ena iotioti ni vakayakavi ko Jisu kei ira na nona iApositolo, **Maci.**

26:17–29 (Mari. 14:12–25). Raica na Lami ni Kalou, ko koya sa kauta tani na nodra ivalavala ca na kai vuravura, **Joni** 1:29, 36. Ni sa vakamatei oti ena vukuda na noda lako sivia, io na Karisito, **1 Kori.** 5:7. Eda sa voli ena dra talei i Karisito, me vaka na lami sa sega ni ca e dua na tikina, **1 Pita** 1:18–19.

Mo ni vakabauta kina na Lami ni Kalou o koya sa kauta tani na ivalavala ca ni vuravura, **Alama** 7:14.

O ira na Yalododonu era bulataka na Vosa ni Vuku, era na maroroi me vakatiki ira na luvei Isireli, **V&V** 89:21.

Ia na Lami sa vakamatei ena tauyavutaki ni vuravura, **Mosese** 7:47.

Lako Yani, Na. *Raica talega na*
Penitatuki

E dua na ivola a vola ko Mosese ena Veiyalayalati Makawa ka vakamacalataka na nodra biuti Ijipita mai na Isireli. Na itukutuku taumada kei Isireli me vaka e volai ena Lako Yani e rawa ni wasei vakatolu: (1) na nodra vakabulataki na tamata ki Ijipita, (2) na nodra biuti Ijipita mai ena veiliutaki nei Mosese, kei na (3) nodra yalodina ena veiqaravi vua na Kalou ena nodra bula vakalotu kei na nodra bula vakapolitiki.

Na imatai ni iwasese, Lako Yani 1:1–15:21, e vakamacalataka na nodra vakararawataki na Isireli mai Ijipita; na itukutuku taumada kei na nona lesi ko Mosese; na Lako Yani kei na kena yaco na Lako Sivia; kei na tayabe ki na Wasa Damudamu, na vakarusai ni mataivalu nei Fero, kei na nona sere ni qaqa ko Mosese.

Na ikarua ni iwasese, Lako Yani 15:22–18:27, e tukuna na sereki kei Isireli kei na veika e yaco ena ilakolako mai na Wasa Damudamu ki Saineai; na waigaga mai Mara, na soli mai ni toa kei na mana, na vakarokorokotaki ni Siga ni Vakacege, na isolisoli cakamana ni wai mai Rifitimi, kei na ivalu mai kea vata kei ira na Amalekaiti; na tadu yani nei Jecoro ki na keba kei na nona ivakasala me baleta na nodra liutaki na tamata.

Na ikatolu ni iwasese, wase 19–40,

e baleta na nodra vakatabui na Isireli me ra qarava na Kalou ena veika bibi a vakayacori mai Saineai. Sa vakatikori ira na tamata na Turaga me dua na matanitu ni bete ka matanitu tabu; sa solia na iVakaro e Tini; ka solia na idusidusi me baleta na valecavu, na kena iyaya, kei na sokalou e vakayacori kina. Sa qai tarava mai na itukutuku ni nodra ivalavala ca na tamata ena nodra sokalou tiko ki na matakau koula, qai tinia na itukutuku ni kena tara na valecavu kei na vakarautaki ni veiqaravi ena vakayacori kina.

Lako, Lako Vata kei na Kalou.

Raica talega na Dodonu; Sala; Talairawarawa

Me sala vata kei na nona ivakavuvuli na Kalou ka bula me vaka e vinakata na Kalou vei ira na Nona tamata; me da ciqoma ka talairawarawa ki na veivaka- uqeti ni Yalo Tabu.

Meu vakatovolei ira kina, se ra na muria na noqu vunau, se sega, **L.Y** 16:4. Ena sega ni bureitaka e dua na ka vinaka vei ira era sa lako vakadodonu, **Same** 84:11. Me ra muria kina na noqu vunau, ka vakabauta na noqu lewa, ka cakava, ka ra na qai noqu tamata, **Isi**. 11:20–21 (iVaka. 8:6). Ia ka cava tale sa taroga mai vei iko ko Jiova, mo caka dodonu ga, ka mo yalomalumulumu talega ni drau lako vata kaya na nomu Kalou, **Maika** 6:8 (V&V 11:12).

Ia kevaka eda sa ia na ivalavala ni rama, me vaka sa tu ena rarama ko koya, **1 Joni** 1:7 (2 Joni 1:6; 3 Joni 1:4; 4 Nif. 1:12).

Ka lako ena sala qiqo sa basika ki na bula, **2 Nif**. 33:9. Sa lako ena galala ni vakasama ena mata ni Kalou na Tui ko Penijamini, **Mosa**. 2:27. Na nomuni itavi vua na Kalou; mo ni lako ka sega ni beitaki rawa e matana, **Alama** 7:22.

Me ra vakaraitaka na lewenilotu, na nodra itovo vakalou kei na nodra ivosavosa, **V&V** 20:69. Muria na nona vosa na parofita, ka caka dodonu e mataqu, **V&V** 21:4. Me ra vakavulici ira na luvedra me ra dau masu, ka lako vakadodonu e matana na Turaga, **V&V** 68:28.

Ia ko na tu vei au, kau na tu vei iko; o koya mo lako kina vata kei au, **Mosese** 6:34.

Lami ni Kalou. *Raica talega na Jisu Karisito; Lako Sivia; Sorovaka, Veisorovaki*

E dua na yacana na iVakabula ka kena ibalebale ni ko Jisu na isoro sa soli mai ena vukuda.

Sa kau mai ko koya me vaka na lami sa tuberi me vakamatei, **Ais**. 53:7 (Mosa. 14:7).

Raica na Lami ni Kalou ko koya sa ka-uta tani na nodra ivalavala ca na kai vuravura, **Joni** 1:29 (Alama 7:14). Eda sa voli ena dra talei ga i Karisito, **1 Pita** 1:18–20. Sa yaga na Lami sa vakamatei, **iVakata**. 5:12. Era sa rawai Setani ena vuku ni dra ni Lami, **iVakata**. 12:11.

Era sa vakavulavulataki ko ira oqo ena dra ni Lami, ena vuku ni nodra vakabauti Koya, **1 Nif**. 12:11. Ni sa luve ni Tamada Tawamudu na Lami ni Kalou, ka sa iVakabula kei vuravura, **1 Nif**. 13:40 (1 Nif. 11:21). Dou masu vagumata vua na Tamada ena yacai Jisu, de dou na bau kunei kina ni dou sa sega ni tauvi duka, **Moma**. 9:6 (iVakata. 7:14; Alama 34:36).

Na Luve ni Tamata sai koya na Lami sa vakamatei ena tauyavutaki ni vuravura, **Mosese** 7:47.

Lamonai. *Raica talega na Amoni, Luvei Mosaia*

Ena iVola i Momani, e dua na nodra tui na Leimanaiti ka a veisautaki koya na Yalo ni Turaga kei na nona caka- caka veivaka- uqeti kei na ivakavuvuli i Amoni (Alama 17–19).

Lasarusu. *Raica talega na Marica; Meri mai Pecani*

Ena Veiyalayalati Vou, na ganedrau ko Marica kei Meri. A vakaturi koya cake mai na mate ko Jisu (Joni 11:1–44; 12:1–2, 9–11). Oqo e sega ni o koya na Lasarusu na daukerekere ena dua na italanoa vaka-ibalebale a vakavuvulitaka ko Jisu (Luke 16:19–31).

Lasu. *Raica talega na Dina; Vakaisini, Veivakaisini, Lasu; Vosa Vakacaca*

Na ivakarau kecega ni veivosaki e lasu ka kena inaki na veivakaisini.

Dou kakua ni butako, ia dou kakua ni cakacaka vakailasu, se vosa lasu, **Vuna.** 19:11. Au sa cata ka vakasisilatata na vosa vakailasu, **Same** 119:163. A ka vakasisila vei Jiova na tebenigusu lasu, **Na Vosa.** 12:22. Era sa noqu tamata ka ra na sega ni lasu, **Ais.** 63:8.

Sa dau vosa lasu na tevoro ka sa vu ni ka lasu, **Joni** 8:44 (2 Nif. 2:18; Ica 8:25; Mosese 4:4). Ko sa sega ni lasu vei ira na tamata, ko sa lasu ga vua na Kalou, **Cakacaka** 5:4 (Alama 12:3). Kevaka sa kaya e dua, au sa lomana na Kalou, ka cata na wekana, sa lasulasu ko koya, **1 Joni** 4:20. Ko ira na dau lasu era sa vakaivotavota ena ikarua ni mate, **iVakata.** 21:8 (V&V 63:17).

Ena ca ko koya sa dau lasu ni na biu sobu ki eli, **2 Nif.** 9:34. Ke vakalailai na lasu, oqori e sega ni ca, **2 Nif.** 28:8–9 (V&V 10:25). Ko ni sa raitayaloyalotaka ni rawa mo ni lasu vua na Turaga, **Alama** 5:17. Ni ko ni sa Kalou dina; ka ko ni sega ni rawa ni lasu, **Ica** 3:12 (Tiko. 23:19; 1 Samu. 15:29; Taito 1:2; Ipe. 6:18; Inosi 1:6).

Ko koya sa lasu ka sega ni veivutuni, ena muduki tani, **V&V** 42:21. Ena nodra na dau lasulasu na lagilagi vakatilesiteli, **V&V** 76:81, 103–106.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da dau dina tikoga, **Y ni V** 1:13.

iLati

E dua na vosa e vakayagataki ena ivolanikalou ka kena ibalebale (1) e dua na ilati me wasea na iwasese ni vanua eso ena valecavu se valetabu, (2) e dua na ivakatakarakara ni nodrau veitawasei na Kalou kei na tamata, (3) na guiguileca e solia na Kalou ka sogolatia na vakanananu ni tamata mai na bula tamada.

Ia na ilati ena wasea vei kemudou na tikina tabu mai na tikina tabu sara, **L.Y** 26:33.

Ena gauna sa vakamatei kina ena kauveilatai na Karisito sa sei rua na ilati ni vale ni soro, **Maci.** 27:51 (Mari. 15:38; Luke 23:45). Edaidai eda sa raica me vaka na titiro ena iloilo buwawa, mai muri ena vaka na veirai ena matana votu, **1 Kori.** 13:12.

Ni sa takali vua na iubi butobuto ni tawavakabauta, **Alama** 19:6. Sa sega ni rawa ni tarovi me rai basikata na ilati na taci Jereti, **Ica** 3:19 (Ica 12:19).

Ena qai cereki na ilati ka dou na raici au, **V&V** 67:10 (V&V 38:8). Ni sa cereki tani mai na tikina tabu ena noqu vale-tabu na ilati, **V&V** 101:23. Sa cereki tani mai na neirau vakanananu na ilati, **V&V** 110:1.

Ka ubi vuravura tale ga e dua na ilati butobuto, **Mosese** 7:61.

iLavo. *Raica talega na iKatini; Soli Ka ni Loloma; Vakavuravura; iYau*

Na ilavo kaukamea, pepa, sitivikiti se dua na ka e dau vakayagataka na tamata me saumi kina na ivoli se na veiqaravi. Ena so na gauna e dau ivakatakarakara ni kena gadrevi vakalevu na veika vakavuravura.

Ia dou na voli tale, ia ka sega ena ilavo, **Ais.** 52:3.

A sa vakarota vei ira me ra kakua ni kauta e dua na ka ena gaunisala, me kakua na taga ni ivaqa, se na madrai, se na ilavo, **Mari.** 6:8. Sa kaya vei Saimoni na Daucakaisausau ko Pita ni rau na rusa vata kei na nomu siliva, **Cakacaka** 8:20. Ni sa vu ni ka ca kecega na dau lomana na lavo, **1 Timo.** 6:10.

Mo dou kakua kina ni vakayagataka na ilavo ena ka sa sega na betena, **2 Nif.** 9:50–51 (Ais. 55:1–2; 2 Nif. 26:25–27). Kevaka era na cakacaka ena vuku ni ilavo, era na rusa, **2 Nif.** 26:31. Ni bera ni dou vakasaqara na iyau dou vakasaqara tau-mada na matanitu ni Kalou, **Jeko.** 2:18–19. Era na kaya na lotu eso, dou kauta mai na nomudou ilavo me vosoti kina na nomudou ivalavala ca, **Moma.** 8:32, 37.

Ko koya sa solia na nona ilavo ena

inaki kei Saioni ena sega sara ni calata na kena isau, **V&V** 84:89–90.

Lawa. *Raica talega na Lawa i Mosese;* Talairawarawa; Vakalougatataka, Kalougata, Veivakalougatataki; iVakaro ni Kalou

Na ivakaro se na lawa sa yavutaki kina na veivakalougatataki kei na itotogi kece sara mai lomalagi kei vura-vura. O ira era muria na lawa ni Kalou era na rawata na veivakalougatataki sa yalataki tu. E vakavuvulitaka na parofita o Josefa Simici ni dodonu vei keda na tamata me da talairawarawa, rokova, ka tokona na lawa ni vanua (Y ni V 1:12).

Na lawa i Mosese e dua na lawa ni vakavakarau me kauti ira mai na tagane kei na yalewa vei Karisito. E lawa ni vakatatabu, veidusimaki, kei na cakaka vakalotu. Nikua na lawa i Karisito, ka vakataucokotaka na lawa i Mosese, sai koya na taucoko ni kospipeli se na “ivunau vinaka sara ni veisereki” (Jeme. 1:25).

Sa vakaroti Atama na Kalou, **iVakate.** 1:28; 2:16–17. Sa solia na lawa vei Noa na Kalou, **iVakate.** 9:1. Sa vinaka sara na vunau i Jiova, ka sa saumaka na yalo, **Same** 19:7. Ko Jiova sa noda vu ni lawa, **Ais.** 33:22.

Sa duabau ga sa vakatura na vunau, **Jeme.** 4:12.

Ni sa sega ni soli e dua na lawa, sa sega ni dua na itotogi, **2 Nif.** 9:25. Sa soli e dua na lawa, **Alama** 42:17–22. Era na lewai na tamata me vaka na lawa, **Alama** 42:23. Ko Karisito na lawa, **3 Nif.** 15:9.

Sa vakayalo na lawa kecega, **V&V** 29:34. Sa ciqoma na lawa ni Lotu ena ivakatakila ko Josefa Simici, **V&V** 42. Raica ko koya sa muria tiko na lawa ni Kalou ena muria talega na lawa ni vanua, **V&V** 58:21. Na rarama i Karisito sai koya na lawa sa liutaki kina na ka kecega, **V&V** 88:7–13. Sa virikotora ko koya na lawa ena ka kecega, **V&V** 88:42–43. Au sa lewa me ra muria na noqu tamata na lawa ni vanua, **V&V** 98:4–5. Ni

da rawata e dua na veivakalougatataki mai vua na Kalou, sa rawa ni da sa talairawarawa ki na lawa sa vakayavutaki kina, **V&V** 130:20–21. Sa tukuna na Lotu na nona vakabauta ena lawa ni vanua, **V&V** 134.

Keimami vakabauta ni na vakabulai na tamata kecega, kevaka eda sa talairawarawa ki na lawa kei na cakaka vakalotu ni Kospipeli, **Y ni V** 1:3.

Lawa i Mosese. *Raica talega na Lawa;* Matabete i Eroni; Mosese; Savasava ka Tawasavasava

A solia na Kalou na lawa eso mai vei Mosese ki na yavusa i Isireli me soso-mitaka na lawa cecere era sega tiko ni rawa ni muria (L.Y 34; VJS, L.Y 34:1–2; VJS, iVaka. 10:2 [Ai Kuri]). Na lawa i Mosese e okati kina e vuqa na ivakavuvuli, na lawa, na soqoni, na ivakarau, kei na ivakatakarakara me ra nanuma tiko kina na nodra itavi kei na nodra ilesilesi. E okati kina e dua na lawa ni ivakaro kei na ivalavala ni bula savasava, na bula dodonu, na lotu, kei na bula vakayago—ka okati kina na isoro (Vuna. 1–7)—ka kena inaki me ra nanuma kina na Kalou kei na nodra itavi Vua (Mosa. 13:30). Era tiki talega ni lawa na vakabauta, veivutuni, papitaiso e wai, kei na vakabokoci ni ivalavala ca, ka vakakina na iVakaro e Tini kei na ivakaro tale e vuqa ka cecere na kena yaga ena ivalavala dodonu kei na bula savasava. E vuqa na lawa ni soqoni sa mai vakataucokotaki ena nona mate kei na nona Tucake tale ko Jisu Karisito, sa mai tini kina na vakadavei ni dra ena vakacabo isoro (Alama 34:13–14). Era dau cakacakata na lawa oqo na Matabete i Eroni, ka sai koya na kospipeli vakavakarau me kauti ira mai na talairawarawa kina vei Karisito.

Ia au na solia vei ira na lawa me vaka na kena imatai, ia ena vaka na lawa ni dua na ivakaro vakayago, **VJS, L.Y** 34:1–2.

Sa qai yaco kina na vunau me ivakavuvuli me tuberi keda vei Karisito, **Kala.** 3:19–24.

iLawaki

Eda sa muria na lawa i Mosese ka namaka vakamatua na Karisito, **2 Nif.** 25:24–30. Ena sega ni rawa ni da vakabulai ena lawa duadua ga i Mosese, **Mosa.** 12:27–13:32. Sai au ga sa vakayacori kina na lawa i Mosese, **3 Nif.** 9:17. Na lawa a soli vei Mosese sa yaco vei au, **3 Nif.** 15:1–10.

Ena vuku ni talaidredre, sa kauti Mosese tani kina kei na Matabete Tabu mai vei ira na luvei Isireli na Turaga, ka biuta tu yani na lawa ni ivakaro ni bula vakayago, **V&V** 84:23–27.

iLawaki. *Raica talega na Vakaisini, Veivakaisini, Lasu*

Ena ivolanikalou na ilawaki sai koya na veivakaisini qaseqase.

Sa kalougata na tamata sa sega ni dau veivakaisini ena yalona, **Same** 32:2 (Same 34:13; 1 Pita 2:1).

Raica e dua na luvei Isireli dina, sa sega vei koya na dauveivakaisini, **Joni** 1:47 (V&V 41:9–11).

Na kila ka savasava ena vakalevulevuya na yalo, ka sega kina na ilawaki kei na veivakaisini, **V&V** 121:42.

Leimanaiti. *Raica talega na Leimani; Nifaiti; iVola i Momani*

E dua na matatamata ena iVola i Momani, e vuqa era kawa i Leimani, na luvena qase duadua ko Liai. Era nanuma ni ra a lawakitaki mai vei Nifai kei ira na nona kawa (Mosa. 10:11–17). A vakavuna oqori na nodra veisaqasaqa vata kei ira na Nifai ka vakavuqa na nodra sega ni ciqoma na ivakavuvuli ni kospeli. Ia, ni vo vakalilai me sucu mai ko Jisu Karisito, era a ciqoma na Leimanaiti na kospeli ka yaco me ra buladodonu cake mai vei ira na Nifai (IIa. 6:34–36). Ni oti e ruanadrau na yabaki mai na gauna a veisiko kina ki Amerika na Karisito, sa yaco me ra tamata ca na Leimani ka vakakina o ira na Nifai, ka tekivu me ra veivaluvaluti vakataki ira. Rauta ena 400 na yabaki ni noda Turaga era sa vakarusa vakadua na Leimanaiti na nodra matanitu na Nifai.

Era sa rawai ira na Nifai ko ira na Leimani, **1 Nif.** 12:19–20. Era sa cati ira na Nifai ko ira na Leimani, **2 Nif.** 5:14. Era na yaco me ikuita vei ira na Nifai ko ira na Leimani, **2 Nif.** 5:25. Na iVola i Momani ena vakalesuya tale vei ira na Leimani me ra kila na veika e baleti ira na nodra qase kei na kospeli i Jisu Karisito, **2 Nif.** 30:3–6 (draunipepa ni ulutaga ni iVola i Momani).

Ko ira na Leimani era ivovo ni kawa vaka-Jiu, **V&V** 19:27. Era na seraka me vaka na rosi ko ira na Leimani ni se bera ni lako mai na Turaga, **V&V** 49:24.

Leimani. *Raica talega na Leimanaiti; Liai, Tamai Nifai*

Ena iVola i Momani, na luvei Liai kei Seraia qase duadua ka tuakana qase duadua ko Nifai (1 Nif. 2:5). Sa dau digia vakalevu ko Leimani na ka ca mai na ka vinaka.

Sa vosakudrukudrutaki tamana ko Leimani, **1 Nif.** 2:11–12. Sa saqata na tacinacina buladodonu, **1 Nif.** 7:6 (1 Nif. 3:28–29). Sega ni vakaiivotavota ena vunikau ni bula ka raica ko Liai ena raivotu, **1 Nif.** 8:35–36. Sa qai tau e dua na cudru vei Leimani kei ira na nona ilawalawa, **2 Nif.** 5:21 (Alama 3:7).

Lemueli. *Raica talega na Leimanaiti; Leimani; Liai, Tamai Nifai*

Ena iVola i Momani, na ikarua ni luvei Liai ka dua vei rau na tuakai Nifai. A duavata kei Leimani me rau vorati Nifai.

Sa vakauqeti Lemueli ko Liai me tudei tu, me vaka e dua na buca, **1 Nif.** 2:10. Sa yaco me cudruvi Nifai, ni sa muria na vosa i Leimani, **1 Nif.** 3:28. Era sa okati vata kei ira na Leimanaiti ko ira na Lemuelaiti, **Jeko.** 1:13–14 (Alama 47:35).

Lepani, Taci Repeka. *Raica talega na Repeka*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na ganei Repeka ka tamadrau ko Lia kei Rejeli, koi rau na wati Jeko (iVakate. 24:29–60; 27:43–44; 28:1–5; 29:4–29; 30:25–42; 31).

Lepani, iVakatawa ni Peleti Parasa.*Raica talega na Peleti Parasa*

Ena iVola i Momani, na tamata ka a maroroya tu na peleti parasa mai Jerusalemi ena gauna ni matavuvale nei Liai. A butako ko Lepani ka tovolea me vakamatei iratou ko Nifai kei rau na tuakana, (1 Nif. 3:1–27). A vakavuna na Yalo me vakamatei Lepani ko Nifai me rawa kina ni taura mai na peleti (1 Nif. 4:1–26).

Lesi ka Digitaki. *Raica talega na Veidigidigi*

O ira era dau muria na Karisito ena buladodonu sa rawa ni ra okati vata kei ira na digitaki era sa rawata na veivakadeitaki ni bula vakacerecerei. Na ilesilesi kei na veidigidigi oqo e tekivu ena veivutuni kei na papitaiso. Sa na yaco me taucoko ni ra sa “toso ki liu, ka tugana ki lomamudou na vosa i Karisito, ka vosota me yacova na ivakataotioti” (2 Nif. 31:19–20). E vakatokai na ivalavala oqo ena ivolanikalou me vakadeitaki ni noda ilesilesi kei na noda veidigidigi. (2 Pita 1:4–11; V&V 131:5–6).

Ia dou na matanitu bete vei au, **L.Y** 19:5–6 (iVakata. 1:6).

Ni sa digitaki kemudou na Kalou mai na ivakatekivu mo dou bula, **2 Cesa.** 2:13. Dou gumatua cake kina mo dou vakataudeitaka sara na nomudou sa lesi ka digitaki, **2 Pita** 1:10.

Me vauci kemudou kina na Turaga mo dou nona, **Mosa.** 5:15. Au sa veiyalaya-lati vata kei iko ni ko na rawata na bula tawamudu, **Mosa.** 26:20.

Ko ira na matabete yalodina, sa yaco, ni sai ira sara ga na lotu, na matanitu, ka digitaki ni Kalou, **V&V** 84:33–34. Na vosa ni parofisai veivakadeitaki e kena ibalebale na nona kila e dua ni sa vauci ki na bula tawamudu, **V&V** 131:5–6. Niu sa vaca vei iko na nomu bula vakacerecerei, **V&V** 132:49.

iLesilesi, Vakaillesi. *Raica talega na Matabete; Tabaki, Veitabaki*

Na itutu ni vakatulewa se itavi ena dua na isoqosoqo, e dau vakayagataki

vakalevu ena ivolanikalou me kena ibalebale e dua na itutu ena kaukauwa ni matabete; e rawa talega ni kena ibalebale na itavi e lesi me baleta na itutu se o koya na tamata e taura tu na itutu.

Sa sega ni vakaitavi vata na tikida kecega, **Roma** 12:4.

Keirau sa vakalevulevuya na neirau itavi vua na Turaga, **Jeko.** 1:19. Sa taura na itutu ni matabete levu ko Melikise-teki, **Alama** 13:18. Na ilesilesi ni nodra veiqaravi na agilosi sai koya na kacivi ni tamata me ra veivutuni, **Moro.** 7:31.

Ena sega ni dua na tamata me na tabaki ki na dua na itutu ena Lotu oqo, ka sega ni ra veitokoni kina na lewenilotu, **V&V** 20:65. Me vakayacora ga na tamata yadua na nona itavi, **V&V** 84:109. Era tu na peresitadi se na vakaillesi ni vakatulewa, sa lesi mai vei ira era tabaki ki na veitutu ena matabete e rua oqo, **V&V** 107:21. Sa vakamacalataki kina na nodra itavi ko ira era vakatulewa ena veitutu ni kuoramu ni matabete, **V&V** 107:85–98. Sa kilikili ki na tamata yadua me vulica na nona itavi, ka me vakayacora ena yalodina na itavi ni itutu sa lesi kina, **V&V** 107:99–100. Au sa vakaraitaka oqo vei kemudou na veitutu ena noqu matabete, **V&V** 124:123.

Lewa Dodonu. *Raica talega na Loloma Cecere; Sorovaka, Veisorovaki*

Na isau veivakalougatataki sega ni daro ni vakananau kei na ivalavala savasava, kei na itotogi ni ivalavala ca sega ni veivutunitaki. Na lewa dodonu e dua na lawa tawamudu ka gadreva e dua na itotogi ena veigauna kece e voroki kina e dua na lawa ni Kalou (**Alama** 42:13–24). Sa dodonu me na sotava o koya na tamata ivalavala ca na isau ni nona ivalavala ca kevaka e sega ni veivutunitaka (**Mosa.** 2:38–39; **V&V** 19:17). Kevaka e veivutunitaka sa sauma na kena itotogi na iVakabula ena Veisorovaki, ka sa kaciva mai kina na yalololoma (**Alama** 34:16).

Na yalo ga sa ivalavala ca ena mate, **Isi.** 18:4. Ia ka cava tale sa taroga mai

Lewai Mai ena Bula Taumada

vei iko ko Jiova mo caka dodonu ga, **Maika** 6:8.

Sa yalododonu ko Jisu me bokoca na nodai valavala ca, **1 Joni** 1:9.

Na lewa dodonu ni Kalou sa tawasei ira tani na dau caka ca mai vei ira na ivalavala dodonu, **1 Nif.** 15:30. Na veisorovaki sa sauma na veika e gadrevi ena nona lewa dodonu, **2 Nif.** 9:26. Sa lutu tani na tamata kecega ka sa tu kina ena liga ni lewa dodonu, **Alama** 42:14. Sa vakaceguya na gagadre ni lewa dodonu na veisorovaki, **Alama** 42:15. Ko nanuma ni na rawa ni butakoca na lewa dodonu na loloma cecere, **Alama** 42:25. Sa lili toka e delamu na lewa dodonu ni Kalou kevaka ko sega ni veivutuni, **Alama** 54:6.

Ia na lewa dodonu kei na veilewai sai koya na itotogi sa lili toka ena noqu lawa, **V&V** 82:4. Ena vakayacori ga na lewa dodonu ka kaya ni sa nona ko ira na nona, **V&V** 88:40. Sa vauci na tamata kecega ena lewa dodonu kei na lawa ni Kalou, **V&V** 107:84.

Lewai Mai ena Bula Taumada. *Raica*
na Veilesi ena Bula Taumada

Lewe ni Manumanu

Na veitikina malumalumu ka tara cake na yago ni manumanu vuka, na manumanu yavaiva, se na ika.

A ka bula kecega sa lako rawa ena kemudou kakana, **iVakate.** 9:3. Me kaku ni vakamatei vakaveitalia na manumanu, **VJS,** **iVakate.** 9:10–11 (**V&V** 49:21).

Na manumanu ni vanua kei na manumanu vuka e macawa, sa tubu mai e vuravura me yaga vei ira na tamata; io me ra kania ka vakaisulu kina, **V&V** 49:18–19 (**V&V** 59:16–20). Me da kania vakarauta na lewe ni manumanu, **V&V** 89:12–15.

Lewe Tolu na Tisaipeli mai vei Ira na Nifaiti. *Raica talega* na Nifaiti; Tamata Kau Cake Bulabula; Tisaipeli

E tolu na nona tisaipeli digitaki na Karisito vei ira na Nifaiti ka tukuni ena iVola i Momani.

A solia vei iratou na tisaipeli lewe tolu oqo na Turaga na veivakalougata-taki vata a solia vei Joni na Daulomani—oya me ra na tiko ga e vuravura me ratou vakalesuya mai na yalo eso vei Karisito me yacova ni sa lesu tale mai na Turaga. Eratou sa vakamataliatiki me ratou kaku kina ni vakila na mosi ka sega ni rawa ni mate (**3 Nif.** 28).

Sa solia na Karisito me vaka na nodratou gagadre na lewe tolu na tisaipeli me ratou bula tikoga me yacova na nona lesu mai, **3 Nif.** 28:1–9. Eratou na sega ni sotava na mosi ni mate kei na rarawa, **3 Nif.** 28:7–9. Ena vuabale na nodratou reki, **3 Nif.** 28:10. Eratou sa kau cake ki lomalagi, **3 Nif.** 28:13–17. Eratou sa vunau vei ira na tamata ka vosota na veivakararawataki, **3 Nif.** 28:18–23. Eratou sa qaravi Momani, **3 Nif.** 28:24–26 (Moma. 8:10–11). Eratou a veiqaravi vei ira na Matanitu Tani, vei ira na Jiu, vei ira na mataqali era sa lako sese voli, kei ira ena veimatanitu kecega, **3 Nif.** 28:27–29. Sa sega kina ni rawai iratou na kaukauwa i Setani, **3 Nif.** 28:39.

Lia. *Raica talega* na Jekope, Luvei Aisake; Lepani, Taci Repeka

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvena yalewa qase duadua ko Lepani ka dua vei ira na wati Jekope (**iVakate.** 29). A tinadratou e ono na gonetaganane ka dua na goneyalewa ko Lia (**iVakate.** 29:31–35; 30:17–21).

Liai, Daukaulotu Nifaiti. *Raica talega*
na Ilamani, Luvei Ilamani

Ena iVola i Momani, e dua na luvei Ilamani, o koya na luvei Ilamani. E dua na daukaulotu cecere ko Liai (Ila. 3:21; 4:14).

A vakayacani ko Liai me dau nanuma tiko kina na tukana vakavica, **Ila.** 5:4–6. Erau a veisautaka vata kei Nifai, e vuqa na tamata, a biu ki valeniveivesu, a vakavolivoliti ena bukawaqa, ka veivosaki vata kei ira na agilosi, **Ila.** 5:14–48. Era sa ciqoma e vuqa na ivakatakila ena veisiga, **Ila.** 11:23.

Liai, Tamai Nifai

Ena iVola i Momani, e dua na parofita vei ira na Iperiu ka a liutaki ira na nona matavuvale kei ira era muri koya mai Jerusalemi ki na dua na vanua yalataki ena ra ni vuravura rauta na 600 B.K. O Liai na imatai ni parofita vei ira na nona tamata ena iVola i Momani.

Eratou a dro tani mai Jerusalemi ko Liai vata kei na nona matavuvale ena ivakaro ni Turaga (1 Nif. 2:1–4). O koya e dua na kawa i Josefa ka a volitaki ki Ijipita (1 Nif. 5:14). A solia vua na Turaga e dua na raivotu me baleta na vunikau ni bula (1 Nif. 8:2–35). Eratou a tara ko Liai kei iratou na luvena e dua na waqa ka soko yani vaka ki na ra ni vuravura (1 Nif. 17–18). Era laki vakacokotaki ira ena dua na vanua vou ko koya vata kei ira na nona kawa (1 Nif. 18:23–25). Ni bera ni mate, a vakalougatataki iratou na luvena ko Liai ka vakavulici ira me baleti Karisito kei na yaco mai ni iVola i Momani ena veigauna e muri oqo (2 Nif. 1:1–4:12).

Na ivola kei Liai: A tekivu ena ivola kei Liai ko Josefa Simici ena gauna e vakadewataka kina na iVola i Momani. Oqo e dua na itukutuku ka a vakalekalekataka ko Momani mai na peleti i Liai. Ni sa vola rawa e 116 na draunipepa ena nona vakadewataka tiko na ivola oqo, a solia na draunipepa volai oqori ko Josefa vei Matini Erisi, o koya a veiqaravi vakalekaleka me dauvolavola nei Josefa ena kena vakadewataki na iVola i Momani. Era a qai yali na draunipepa oqori. A sega ni vakadewataka tale ko Josefa na ivola i Liai me vakaisosomitaka kina na draunipepa volai eso sa yali, ia a qai vakadewataka eso na itukutuku veiwekani mai na peleti koula (raica na ivakamacala taumada ni V&V 3; 10). Na itukutuku veiwekani eso oqori sai koya na imatai ni ono na ivola ena iVola i Momani.

Liai, Turaganivalu ni Nifaiti

Ena iVola i Momani, e dua na turaganivalu vei ira na Nifaiti (Alama 43:35–53; 49:16–17; 52:27–36; 53:2; 61:15–21).

Liaona

Ena iVola i Momani, e dua na polo varasa ka rua na kena idusidusi e dau dusia na vanua me golevi—me vaka e dua na kabasi—ka vakatalega kina na idusidusi vakayalo vei Liai kei ira era dau muri koya ena gauna era buladodonu kina. A vakarautaka na Turaga na Liaona ka veidusimaki mai kina.

Sa kunea ko Liai e dua na polo parasa ka rua na kena idusidusi, ka sa dusia na sala me ratou goleva ko Liai kei na nona matavuvale, **1 Nif.** 16:10. Sa cakacaka na polo me vakatau ena vakabauta kei na gugumatua, **1 Nif.** 16:28–29 (Alama 37:40). Sa solia ko Penijamini vei Mosaia na polo se na idusidusi, **Mosa.** 1:16. Sa vakatokai na polo se na idusidusi me Liaona, **Alama** 37:38. Sa vakatautauvatataki na Liaona ki na vosa i Karisito, **Alama** 37:43–45.

Eratou na raica na Lewe Tolu na iVakadinadina ni iVola i Momani na kena soli vei Liai na idusidusi, **V&V** 17:1.

Liga, Veitabaki ni. *Raica talega na iSolisoli ni Yalo Tabu; Tabaki, Veitabaki; Vakatikori; Veiqaravi ki vua na Tauvimate*

Na vakotori ni liga ena uluna e dua me vaka ni tiki ni cakacaka vakalotu ni matabete. E vuqa na veicakacaka vakalotu ni matabete e dau qaravi ena kena vakotori na liga, me vaka na veitabaki, na veivakalougatataki, na nodra qaravi na tauvimate, na veivakacurumi ki na Lotu, kei na soli ni isolisoli ni Yalo Tabu.

A sa tabaka na ului Josua ena ligana ko Mosese, me vaka sa vakarota na Turaga, **Tiko.** 27:18, 22–23 (iVaka. 34:9).

Sa tabaki ira e lewe vica sa tauvimate ena ligana ko Jisu ka vakabula, **Mari.** 6:5 (Moma. 9:24). Era sa tabaki iratou na lewe vitu ka ra na dau vukei iratou, ena ligadra, ko ira na iApostolo, **Cakacaka** 6:5–6. Sa soli na Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, **Cakacaka** 8:14–17. Sa tabaki Saula e ligana ko Ananaiasa ka rai rawa, **Cakacaka** 9:12, 17–18. Sa tabaka ena ligana ko Paula ka vakabula,

Limiai

Cakacaka 28:8. Sa vakavuvulitaka ko Paula na ivakavuvuli ni veipapitaisotaki kei na veitabaki ni liga, **Ipe**. 6:2.

Sa lesi ira na bete kei na italatala qase ko Alama ena nona tabaki ira e ligana, **Alama** 6:1. A solia vei iratou na nona tisaipeli ko Jisu na kaukauwa me ratou solia kina na Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, **3 Nif**. 18:36–37. Dou na solia na Yalo Tabu vei ira dou na tabaka ena ligamudou, **Moro**. 2:2.

Me ra tabaki ira na gone e ligadra ko ira na italatala qase ka veivakalougatataki, **V&V** 20:70. Me ra qai ciqoma na Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, **V&V** 35:6 (Y ni V 1:4). Me ra tabaki ira na tauvimate e ligadra ko ira na italatala qase, **V&V** 42:44 (V&V 66:9). Me ra na ciqoma na veitabaki ni liga ko ira na gone ni ra sa papitaiso oti, **V&V** 68:27. Sa ciqomi na matabete ena veitabaki ni liga, **V&V** 84:6–16.

Limiai. *Raica talega na Noa, Luvei Senifi*

Ena iVola i Momani, e dua na nodra tui buladodonu na Nifaiti ena vanua ko Nifai; o koya na luvei Noa na Tui, (Mosa. 7:7–9). A veiyalayalati na Tui ko Limiai me na dau qarava na Kalou (Mosa. 21:32). A kauti ira tani na nona tamata mai na nodra veivakabobulataki na Leimani ka lesu ki Saraemala (Mosa. 22).

Livai. *Raica talega na Isireli; Jekope, Luvei Aisake*

Ena Veiyalayalati Makawa, na ikatolu ni luvedrau tagane ko Jekope kei Lia (iVakate. 29:34; 35:23). A yaco ko Livai me tamadra e dua na mataqali i Isireli.

Na mataqali i Livai: A vakalougatataki Livai kei ira na nona kawa ko Jekope (iVakate. 49:5–7, 28). Era sa vunau ena nodra veitikotiko na Isireli ko ira na kawa i Livai, (Tiko. 1:47–54). Ko Eroni e dua na Livai, ka ra bete ko ira na nona kawa (L.Y 6:16–20; 28:1–4; 29). Era sa dau vukei ira na bete ko ira na Livai, ko ira na luvei Eroni (Tiko. 3:5–10; 1 Tui 8:4). Ena so na gauna era daunivakatagi (1 Vei. 15:16; Nie. 11:22); dau vakarautaka

na isoro (2 Vei. 29:34; Ese. 6:20); ka dau veivuke vakararaba ena valetabu (Nie. 11:16). Era sa yalodina na Livai ena nodra veiqaravi vua na Turaga me ra cakacakataka na veicakacaka vakalotu ena vukudra na luvei Isireli. Era a cabori na Livai ena vukudra na Luvei Isireli (Tiko. 8:11–22); era sa yaco kina me nona iyau matalia na Kalou, ka sa soli yani Vua me isosomi ni nona ulumautua (Tiko. 8:16). Era a sega ni vakatabui ia era a vakasavasavataki ena vuku ni nodra itutu (Tiko. 8:7–16). E sega ni dua na nodra ivotavota ni qele mai Kenani (Tiko. 18:23–24), ia era a ciqoma na ikatini (Tiko. 18:21), vasagavulu kawalu na koro lelevu (Tiko. 35:6), kei na dodonu me ra ciqoma na nodra iloloma na tamata ena gauna ni kanamagiti (iVaka. 12:18–19; 14:27–29).

Lolo. *Raica talega na Dravudravua; Qaravi ni Tiko Vinaka; Soli Ka ni Loloma; Vakacacabo*

Na noda lewa vakataki keda me da vakuwai keda mai na kana se na gunu ena noda gadreva me da toro voleka yani vua na Turaga ka kerea na Nona veivakalougatataki. Ni ra lolo na tamata yadua se vakailawalawa, sa dodonu me ra dau masu talega me ra kila kina na lomana na Kalou ka tauyavutaka na kaukauwa vakayalo e cecere cake. Era sa dau lolo ko ira na tamata dina ena vakabauta.

Ena Lotu nikua, sa dau vakatikitikitaki e dua na Siga ni Vakacecegu ena veivula me baleta na lolo. Ena gauna oqo, era dau sega ni kana ka sega ni gunu na lewe ni Lotu ena dua na tiki ni gauna. Era qai solia ki na Lotu na ilavo a dodonu me ra vakayagataka ena rua na kana ko ya. E dau vakatokai na ilavo oqori me isolisoli ni lolo. E dau vakayagataka na Lotu na isolisoli ni lolo me ra vukei kina na dravudravua kei na vakaloloma.

Keimami a lolo ka masuta na neimami Kalou, **Ese**. 8:21–23, 31. Au sa lolo ka masu vua na Kalou ni lomalagi, **Nie**. 1:4.

Dou lolovaki au, ia mo dou kakua ni kana se gunu me tolu na bogi, **Esi.** 4:16. Kau sa vakamalumalumutaki na yaloqo ena lolo, **Same** 35:13. Sa sega li ni vakaoqo na lolo au sa vinakata, **Ais.** 58:3–12. Kau a vaqara na mataqu vua na Turaga na Kalou, meu vakasaqarai koya ena masumasu, kei na kere loloma ena lolo, **Tani.** 9:3. Mo dou lesu mai vei au ena vu ni yalomudou, ka dou lolo talega, **Joeli** 2:12. Era sa qai vakabauta na Kalou ko ira na kai Ninive, ka kacivaka me ra lolo, **Jona** 3:5.

Sa lolo ko Jisu me vasagavulu na siga, **Maci.** 4:2 (L.Y 34:28; 1 Tui 19:8; Luke 4:1–2). Me kakua ni rairai vei ira na tamata na nomu lolo, **Maci.** 6:18 (3 Nif. 13:16). Ia ko ira sa vakaoqo era sa sega ni vakasevi tani walega, ena masu ga kei na lolo, **Maci.** 17:21.

Ka ia tikoga na lolo kei na masumasu, **Oma.** 1:26 (4 Nif. 1:12). Era sa ia na lolo kei na masumasu vua na Turaga na nodra Kalou, **Mosa.** 27:22. Au a lolo ka masu ena vuqa na siga meu kila na veika oqo, **Alama** 5:46. Era sa soqoni vata na luve ni Kalou ena lolo kei na masumasu vagumatua, **Alama** 6:6. Eratou sa soli iratou vagumatua sara ena lolo kei na masumasu na luvei Mosaia, **Alama** 17:3, 9. A tarava na nodra mate e vuqa na Nifai, e dua na gauna ni masumasu kei na lolo, **Alama** 28:5–6. Era sa lolo ka masu vakalevu, **Alama** 45:1 (Ila. 3:35).

Mo vakarautaka ga na kakana e ganita ena yalodina io me taucoko kina na lolo, **V&V** 59:13–14. Mo dou ia tikoga na masumasu kei na lolo, **V&V** 88:76.

Lololo. *Raica talega na Qaravi ni Tiko Vinaka*

Na vanua ena ciqoma, marroya, ka veisoliyaka kina vei ira na dravudravua e dua na bisopi na isolisoli vakatabui mai vei ira na Yalododonu Edaidai. Na lololo yadua e rawa ni vakalevutaki se vakalailaitaki ga me vakatau mai na gagadre. Era dau cau ko ira na Yalododonu yalodina ena nodra taledi, na maqosa ni cakacaka ni ligadra, na iyaya, kei na ivurevure vakailavo vua na bisopi me ra

qaravi kina na dravudravua ena gauna e gadrevi kina. O koya oqori ena okati kina ena dua na lololo e dua na ituva-tuva ni veiqaravi, ilavo, kakana, kei na iyaya tale eso. Na bisopi e itini ni lololo ka na veiwaseyaka na iyaya kei na sala ni veiqaravi ka na gadrevi ka vakakina ni veidusimaki kina na Yalo ni Turaga (**V&V** 42:29–36; 82:14–19).

Me ra kumuna vata na kakana me na maroroi me baleta na vitu na yabaki ni lauqa, **iVakate.** 41:34–36, 46–57. Dou kauta kece mai na ikatini ki na lololo, **Mala.** 3:10 (3 Nif. 24:10).

Me vakaduria na bisopi e dua na lololo ni Lotu, **V&V** 51:13. Na veika kecega e vo me qai soli ki na noqu lololo, **V&V** 70:7–8. Me ra kokonaka ka tauyavutaka na Yalododonu e dua na lololo, **V&V** 78:1–4. Sa tu vei ira na gone na dodonu ki na lololo ni Turaga, kevaka era sa sega ni rawata na itubutubu, **V&V** 83:5.

Loloma. *Raica talega na Loloma Uasivi; Veimecaki; Yalololoma*

Na yalodina kei na veikauwaitaki tibobu. Na lomana na Kalou e okati kina na yalodina, veikauwaitaki, na vakarokoroko, na itovo malua, na loloma cecere, na veivosoti, na loloma, loloma soli wale, na veiqaravi, na vakavinavinaka, na yalovinaka. Na ivakaraitaki cecere duadua ni nona loloma na Kalou vei ira na Luvena e kunei ena Veisorovaki tawayalani nei Jisu Karisito.

Mo lomani koya ga na kai nomu me vaka ko sa lomani iko, **Vuna.** 19:18 (**Maci.** 5:43–44; 22:37–40; **Roma** 13:9; **Kala.** 5:14; **Jeme.** 2:8; **Mosa.** 23:15; **V&V** 59:6). Ia mo ni lomani Jiova na nomuni Kalou ena lomamuni taucoko, **iVaka.** 6:5 (**Moro.** 10:32; **V&V** 59:5). Ni sa vakatovelei kemuni kina ko Jiova na nomuni Kalou, me kila se ko ni sa lomani Jiova na nomuni Kalou, **iVaka.** 13:3. Ni sai koya sa lomana ko Jiova sa vunauca ko koya, **Na Vosa.** 3:12. Sa loloma tiko ena veigauna kece na wekana na tamata, **Na Vosa.** 17:17.

Ni sa lomani ira na kai vuravura

vakaoqo na Kalou, sa solia kina na Luvena e duabau ga, **Joni** 3:16 (V&V 138:3). Dou veilomani me vaka niu sa lomani kemudou, **Joni** 13:34 (Joni 15:12, 17; Mosesese 7:33). Kevaka dou sa lomani au, dou talairawarawa ki na noqu ivunau, **Joni** 14:15 (V&V 42:29). Sa sega na nona loloma e dua na tamata me uasivi cake ena ka oqo, me solia na nona bula ena vukudra na wekana, **Joni** 15:13. Pita, ko ni sa lomani au vakalevu cake mai na veika kecega oqo? Vakani ira na noqu sipi, **Joni** 21:15–17. Ena sega ni tawasei keda e dua na ka, mai na loloma ni Kalou ena vukui Karisito, **Roma** 8:35–39. Sa sega na mata sa kunea, na veika sa vakarautaka na Kalou me nodra era sa lomani koya, **1 Kori**. 2:9. Dou ia tikoga na veivuke ni veilomani vakai kemudou, **Kala**. 5:13. Oi kemudou na tagane vakawati, dou lomani ira na watimudou, **Efe**. 5:25 (Kolo. 3:19). Dou kakua ni lomani vuravura, **1 Joni** 2:15. Ni sa loloma na Kalou, **1 Joni** 4:8. Eda sa lomani koya, ni sa taumada na nona loloma vei keda, **1 Joni** 4:19.

Sa sotava na veika rarawa na Karisito ena vuku ni nona yalololoma kei na nona dau vosoti ira vakadede na luve ni tamata, **1 Nif**. 19:9. Toso ki liu ena lomana na Kalou kei na tamata kecega, **2 Nif**. 31:20. Mo ni vakavulici ira na luvemuni me ra dau veilomani ka dau veivukei, **Mosa**. 4:15. Kevaka ko ni sa nanuma mo ni lagata na sere ni veisereki loloma, e rawa mo ni sa vakila ena gauna oqo, **Alama** 5:26. Me tuberi kemuni na Yalo, ka vakasinaiti ena loloma kei na vosota vakadede, **Alama** 13:28. Mo tarova na nomu gagano kecega, ia mo sinai sara ena loloma, **Alama** 38:12. Sa sega na veileti ni sa tiko e lomadra na tamata na loloma ni Kalou, **4 Nif**. 1:15. Na veika kece e veisureti me da lomana na Kalou sa vakavuna na Kalou, **Moro**. 7:13–16. Na loloma uasivi sai koya na loloma dina ka savasava i Karisito, **Moro**. 7:47. Ni sa kauta tani na rere na loloma e taucoko, **Moro**. 8:16 (1 Joni 4:18).

Na loloma sa rawa kina vua na tamata me qarava na cakacaka ni Kalou,

V&V 4:5 (V&V 12:8). Na veivakatabui ena yaco vei ira era sa lomana ka qarava na Kalou, **V&V** 20:31. Kevaka ko sa lomani au, muri au ka talairawarawa ki na noqu ivakaro, **V&V** 42:29 (Joni 14:15). Mo lomana vakalevu cake ko koya ko sa vunauca, **V&V** 121:43.

A ra sa lomani Setani vakalevu cake mai vua na Kalou ko ira na tamata, **Mosesese** 5:13, 18, 28.

Loloma Cecere. *Raica talega na Jisu* Karisito; Lewa Dodonu; Loloma Soli Wale; Sorovaka, Veisorovaki; Veivosoti

Na yalo ni loloma, veikauwaitaki, kei na veivosoti. Na loloma cecere e dua na ivakarau ni bula va-Kalou. Sa solia tu vei keda ko Jisu Karisito na loloma uasivi mai na Nona isoro ni veivakaduatatataki.

Ko Jiova sa yalololoma ka dau lomansoli, **L.Y** 34:6 (iVaka. 4:31). Ni sa sega ni mudu na nona loloma, **1 Vei**. 16:34. E dina ena muri au na yalo vinaka kei na loloma, **Same** 23:6. Sa kalougata ko koya sa yalololoma vei ira na dravudravua, **Na Vosa**. 14:21. Na yalololoma ga kau sa vinakata ka segai na isoro, **Ose**. 6:6.

Sa kalougata ko ira era dau loloma ni ra na lomani, **Maci**. 5:7 (3 Nif. 12:7). Ena ca vei kemudou na dauveivakaisini, ni dou sa solia na ikatini ka biuta laivi na veika bibi ena vunau, na ivalavala dodonu kei na loloma, kei na vakabauta, **Maci**. 23:23. O koya mo dou qai yalololoma me vaka sa yalololoma na Tamamudou, **Luke** 6:36. Sa sega ena vuku ni cakacaka dodonu eda sa kitaka, ia ena nona loloma ga ka sa vakabulai keda kina, **Taito** 3:5.

Ni sa yalololoma dina na Turaga vei ira kece ga, **1 Nif**. 1:20. Ni na sega ni rawa ni kaya na loloma cecere, ni nona na tamata sa sega ni veivutuni, **Mosa**. 2:38–39. Ni sa yalololoma na Kalou vei ira kece ga sa vakabauta na yacana, **Alama** 32:22. Sa vakaceguya na gagadre ni lewa dodonu na loloma cecere oqo, **Alama** 34:16. Ko nanuma ni na rawa

ni butakoca na lewa dodonu na loloma cecere, **Alama** 42:25 (Alama 42:13–25). Ko ira na gone lalai era sa bula kece ga vei Karisito ena vuku ni nona loloma cecere, **Moro**. 8:19–20 (V&V 29:46).

Sa sorovaka ko Jisu Karisito na nomudou ivalavala ca ena liga ni nona loloma cecere, **V&V** 29:1. Ena vuku ni dra au sa liviraka oti, au sa vakatakekere kina vei Tamaqu ena vukudra, **V&V** 38:4. Ko ira sa dei tu ena nodra veiyalayalati, era na rawata na loloma cecere, **V&V** 54:6. Koi au na Turaga, au sa dau vosota na ivalavala ca, au sa yalololoma vei ira sa vakatusa na nodra ivalavala ca, ka yalomalumulumu, **V&V** 61:2. Ia koi au na Turaga, au sa yalololoma sara vei ira sa yalomalua, **V&V** 97:2. Ko ira sa ciqomi iko me vaka na gone lailai, sa vakabauta na noqu matanitu, ka ra sa rawata na loloma cecere, **V&V** 99:3.

Ia ena liu e matamu na loloma uasivi, **Mosese** 7:31.

Loloma Soli Wale. *Raica talega na Jisu Karisito; Loloma Cecere; Sorovaka, Veisorovaki; Vakabulai*

Na kaukauwa mai vua na Kalou e rawa kina vua na tagane kei na yalewa me rawata na veivakalougatataki ena bula oqo ka rawata na bula tawamudu kei na bula vakacerecerei ni sa oti na nodra cakacakataka na nodra vakabauta, veivutuni, ka solia na nodra igu taucoko me ra muria tiko na ivakaro. Na veivuke vakalou vakaoqo se na kaukauwa e dau soli mai ena vuku ga ni nona loloma soli wale kei na nona loloma na Kalou. Na tamata vakayago kece ena gadreva na iloloma soli wale vakalou ena vuku ni Lutu i Atama ka vakatalega kina ena nona malumulumu na tamata.

Ko Jisu Karisito sa yaco kina na loloma soli wale kei na dina, **Joni** 1:17. Eda vakadinata ni da na bula ena loloma soli wale ni noda Turaga, **Cakacaka** 15:11 (Roma 3:23–24; V&V 138:14). Ena vakabauta eda sa torova rawa kina na loloma soli wale oqo, **Roma** 5:2. Mai na loloma soli wale dou sa vakabulai kina ena

vuku ni vakabauta, **Efe**. 2:8. Na loloma soli wale ni Kalou sa rawa kina na veivakabulai, **Taito** 2:11. Tou toro doudou ki na itikotiko vakaturaga, **Ipe**. 4:16. Sa solia na isolisoli loloma vei ira na yalomalumulumu, **1 Pita** 5:5.

Ena sega ni rawa ni dua ena tiko ena iserau ni Kalou, vakavo ga ena nona vinaka, kei na loloma cecere, kei na nona loloma soli wale na Mesaia Tabu, **2 Nif**. 2:8. Ni sa loloma duadua ga ni Kalou dou sa vakabulai kina, **2 Nif**. 10:24. Ni da sa vakabulai walega ena loloma ni sa oti sara na veika eda rawa ni cakava, **2 Nif**. 25:23. Ena vuku ga ni nona loloma soli wale keimami sa rawata kina na kaukauwa me keimami vakayacora na veika kece oqo, **Jeko**. 4:7. Me ra vakalesui kina na tamata ki na iloloma soli wale ena loloma soli wale, me vaka na nodra ivalavala, **Ila**. 12:24. Ia sa rauti ira vinaka na tamata kecega era sa vakayalomalumulumutaki ira vei au na noqu loloma soli wale, **Ica** 12:26–27. Sa masuta ko Moronai me soli vei ira na kai Matanitu Tani na loloma soli wale, me tu kina vei ira na loloma uasivi, **Ica** 12:36, 41. Ena loloma soli wale ni Kalou dou sa vakataucokotaki kina, **Moro**. 10:32–33.

Sa rawata ko Jisu mai na iloloma soli wale ki na iloloma soli wale, **V&V** 93:12–13, 20.

Loloma Uasivi. *Raica talega na Loloma; Qarava, Veiqaravi; Qaravi ni Tiko Vinaka; Yalololoma*

Na loloma savasava i Karisito (**Moro**. 7:47); na loloma i Karisito vei ira na luve ni tamata, sa dodonu me tu talega vei ira na luve ni tamata me baleti ira vakataki ira (2 **Nif**. 26:30; 33:7–9; **Ica** 12:33–34); na mataqali loloma cecere, vakaturaga, ka kaukauwa duadua, e sega walega ni veikauwaitaki.

Na vuku sa vu ni viavialevu, na loloma sa veivakatataki cake, **1 Kori**. 8:1. Na loloma uasivi, na loloma savasava, ena tudei ka sivia na ka kecega, **1 Kori**. 13. Ia na ka sa nakiti ena vunau na loloma mai na yalosavasava, **1 Timo**. 1:5.

Vakaikuritaka na veilomani vakaveitacini ena loloma uasivi, **2 Pita** 1:7.

Sa vakarota na Turaga ni sa dodonu me tu vei ira na tamata kecega na loloma uasivi, **2 Nif.** 26:30 (Moro. 7:44–47). Raica me tu vei kemuni na vakabauta, na inuinui, kei na loloma uasivi, **Alama** 7:24. Na nona loloma na Turaga vua na tamata sai koya na loloma uasivi, **Ica** 12:33–34. Kevaka ena sega ni tu vei ira na tamata na loloma uasivi era na sega ni rawata na tikina ko ya, ka sa vakarautaki tu ena vale nei Tamada, **Ica** 12:34 (Moro. 10:20–21). Sa vola ko Moronai na vosa i Momani me baleta na vakabauta, na inuinui, kei na loloma uasivi, **Moro.** 7.

Na loloma uasivi ena rawa ni vakadonui kina na tamata me cakava na cakacaka ni Turaga, **V&V** 4:5–6 (V&V 12:8). Dou vakaisulu ena ivau ni loloma uasivi, **V&V** 88:125. Me vakasinaiti na lomamudou ena loloma uasivi, **V&V** 121:45.

Loma ni Vale, iTikotiko. *Raica talega na Matavuvuale*

Na loma ni vale e dodonu me vanua e vakatovototaki kina na kosipeli kei na bula vakamatavuvuale.

Me tiko galala ga mai nona vale, ka vakamarautaka na watina, **iVaka.** 24:5.

Sa vakatalai koya ki na nona vale, **Mari.** 8:26. Me ra vakatavulici mada na luvena, me ra vakatavulici mada me ra kitaka na ivalavala dodonu mai nodratou, **1 Timo.** 5:4. Me ra lomavuku, me ra lomasavasava, me ra dau tiko mai nodratou, **Taito** 2:5.

Mo ni lako mada ki na nomuni veivale ka vakananuma e lomamuni na veika au sa tukuna, **3 Nif.** 17:2–3. Au sa vakauqeti ira me ra vala ena vukudra na watidra, na luvedra, na nodra veivale kei na nodra itikotiko, **Moma.** 2:23.

Era sa vakaroti na tama me ra dau gugumatua ka kauwai e vale, **V&V** 93:43–44, 48–50.

Loma, Yalo. *Raica talega na Sucu Tale, Sucu Vakalou; Yalo Raramusumusu*

Na ivakatakarakara ni vakasama kei

na loma ni tamata kei na ivurevure ni yalo kei na vakanananu.

Mo ni lomani Jiova na nomuni Kalou ena lomamuni taucoko, **iVaka.** 6:5 (iVaka. 6:3–7; Maci. 22:37; Luke 10:27; V&V 59:5). Sa qara oti ko Jiova e dua na tamata sa yalovata kaya, **1 Samu.** 13:14. Ni sa raica na ka e sau ko ira na tamata, ia sa raica na yalo ko Jiova, **1 Samu.** 16:7. O koya sa liga savasava ka yalo savasava ena cabe cake ki na ulunivanua i Jiova ka vakalougataki, **Same** 24:3–5 (2 Nif. 25:16). Ia me vaka na vakanananu ni lomana sa vakakina ko koya, **Na Vosa.** 23:7. Ena vagolea ko Ilaija na lomadra na qase vei ira na gone, kei na lomadra na gone vei ira na nodra qase, **Mala.** 4:5–6 (Luke 1:17; V&V 2:2; 110:14–15; 138:47; JS—AT 1:38–39).

Sa kalougata ko ira sa yalosavasava, **Maci.** 5:8 (3 Nif. 12:8). Sa tukuna mai e dua na tamata na ka vinaka se na ka sa tu e lomana, **Luke** 6:45.

Muria na Luvena ena lomamudou taucoko, **2 Nif.** 31:13. Ko ni sa sucu li vakayalo vua na Kalou ka vakila li na veisau levu oqo e lomamuni, **Alama** 5:14. Me da cabora me isoro vua na Turaga na yalo raramusumusu ka bibivoro, **3 Nif.** 9:20 (3 Nif. 12:19; Ica 4:15; Moro. 6:2).

Au na tukuna ki na nomu vakasama kei na vu ni yalomu ena Yalo Tabu, **V&V** 8:2.

Lomalagi. *Raica talega na Lagilagi* Vakasilesiteli; Matanitu Vakalou se Matanitu Vakalomalagi; Parataisi

Na vosa *lomalagi* e rua na kena ibalebale taumada ena ivolanikalou. (1) Sai koya na vanua e tiko kina na Kalou ka na nodra itikotiko ena veigauna mai muri na Yalododonu (iVakate. 28:12; Same 11:4; Maci. 6:9). (2) Sai koya na maliwa lala ka wavoliti vuravura (iVakate. 1:1, 17; L.Y. 24:10). E matata vinaka tu ni sega ni *parataisi* na lomalagi, sai koya na nodra vanua vakawawa na yalodra na yalodina era sa mai bula ka mate ena vuravura. A veisiko ki parataisi ko Jisu ni oti na Nona mate ena kauveilatai, ia ena

ikatolu ni siga, a kaya vei Meri ni se bera ni lesu mai vei Tamana (Luke 23:39–44; Joni 20:17; V&V 138:11–37).

Niu sa vakananuma na nomuni lomalagi, na cakacaka ni qaqalo ni ligamuni, **Same** 8:3. Sa caka na lomalagi ena vosa i Jiova, **Same** 33:6. Isa na nomu lutu mai lomalagi ko iko Lusefa, **Ais.** 14:12 (2 Nif. 24:12). Ena vivigi vata na lomalagi me vaka na ivola balavu sa vivigi, **Ais.** 34:4. Au sa bulia na lomalagi vou kei na vuravura vou, **Ais.** 65:17. Ena dolava na Kalou na katuba ni lomalagi, **Mala.** 3:10.

Tamai keimami mai lomalagi me vakarokorokotaki na yacamuni, **Maci.** 6:9 (3 Nif. 13:9). Sa kau cake ki na ikatolu ni lomalagi ko Paula, **2 Kori.** 12:2. Sa vakanomodi ko lomalagi, **iVakata.** 8:1 (V&V 88:95–98).

Kevaka era sa yalodina tikoga me yacova na ivakataotioti era na curu ki lomalagi, **Mosa.** 2:41. Mo dou luvena rawa kina na Tamamudou sa tiko mai lomalagi, **3 Nif.** 12:45.

Au na lako mai kina ena veio ni lomalagi, **V&V** 45:16. A kau bulabula cake ki lomalagi ko Ilaija, **V&V** 110:13. Na kaukauwa vakabete sa semati tudei tu kei na kaukauwa vakalomalagi, **V&V** 121:36. Sa tiko mai lomalagi e rua na mataqali ka bula, **V&V** 129:1.

Sa kau oti ko Saioni ki lomalagi, **Mosese** 7:23.

Lomana, Lewa e Loma. *Raica talega na Rarama, Rarama i Karisito*

Na lewa e loma ni dodonu kei na cala, e lako mai na Rarama i Karisito ki na tamata kecega (Moro. 7:16). Eda sucu vata mai kei na isolisoli me da kila na dui-duiti ni dodonu kei na cala ena vuku ni Rarama i Karisito sa soli ki na tamata kecega (V&V 84:46). Na tiki ni bula oqori e vakatokai me lewa e loma. Ni tu vei keda sa yaco kina me da tamata nuitaki. Me vaka na veitiki ni bula tale eso, sa na rawa ni vakamatei na noda lewa e loma ena ivalavala ca se, ni vakayagataki vakailoa.

Era sa vesuki na Farisi ena nodra dui

lewa e loma, **Joni** 8:9. Ka ni sa vakadinadina tiko na nodra lewa e loma, **Roma** 2:14–15. Sa tavuni na nodra lewa e loma na vuki tani, **1 Timo.** 4:2.

Sa vakavulici vakavinaka na tamata me kila na vinaka kei na ca, **2 Nif.** 2:5. E galala tu na yaloi Penijamini na Tui ena mata ni Kalou, **Mosa.** 2:15. Era sa vakasinaiti ena marau na Nifaiti ka sa vakacegu na lomadra, **Mosa.** 4:3. Sa cukiraki ena rarawa levu na yaloi Sisoromi, ni sa kila na nona cala, **Alama** 14:6. Eda na rawata na reki se na yaluma ni lomada, me vaka na noda gagadre, **Alama** 29:5. Na lawa dodonu kei na kena itotogi sa kilai yalona kina na tamata, **Alama** 42:18. Sa soli vei ira na tamata kecega na Yalo i Karisito me ra kila kina na vinaka mai na ca, **Moro.** 7:16.

Me soli vei ira na tamata yadua na galala me ra vakatovotototaka na nodra lewa e loma, **V&V** 134:2. Au kila ena vu ni yaloqu niu sa sega ni cala vua na Kalou, **V&V** 135:4.

Keimami kaya ni dodonu me soli na galala ni sokalou vua na Kalou me vaka na lewa ni dui lomada, **Y ni V** 1:11.

Loti. *Raica talega na Eparaama*

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvei Erani ka vugoi Eparaama (iVakate. 11:27, 31; Epa. 2:4). A mate ko Erani ena vuku ni dausiga mai Uri (Epa. 2:1). A biuti Uri ko Loti ka lako vata kei rau ko Eparaama kei Sera ki Kenani (iVakate. 12:4–5). A digitaka ko Loti me vakaitikotiko mai Sotoma. A talai ira eso na Turaga me ra vakasalataki Loti me dro tani mai Sotoma ni se bera ni vakarusu na Turaga ena vuku ni nodra caka ca na tamata (iVakate. 13:8–13; 19:1, 13, 15); ia, a mani raica lesu na wati Loti na veivakarusai ka yaco me durumasima (iVakate. 19:26). E kunei ena Veiyalayalati Vou na idusidusi eso ka dusi kina ko Loti (Luke 17:29; 2 Pita 2:6–7). Na nona bula ni oti na nona tawasei mai vei Eparaama e vakamacalataki ena iVakatekivu 13, 14, kei na 19.

Lotu, Yaca ni

Lotu, Yaca ni. *Raica talega na Lotu i Jisu Karisito; Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, Na; Momani*

Ena iVola i Momani, ena gauna e si-kovi ira kina na Nifai bula dodonu ko Jisu Karisito ni se qai oti wale toka vakalailai na Nona Tucake tale mai na mate, e kaya kina ni dodonu me vakayacani ga Vua na Nona Lotu (3 Nif. 27:3–8). Ena veigauna oqo sa vakatakila na Turaga na yaca ni Lotu me “Na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai” (V&V 115:4).

Lotu i Jisu Karisito. *Raica talega na Lotu, Yaca ni; Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, Na; Matanitu Vakalomalagi; Vakalesui Mai ni Kosipeli; iVakatakilakila ni Lotu Dina; Yalododonu*

E dua na isoqosoqo tauyavutaki ni tamata vakabauta ka ra sa taura na yacai Jisu Karisito ena nodra papitaisotaki ka vakadeitaki. Me Lotu dina sa dodonu me Nona Lotu na Turaga; me tiko kina na Nona veivakadonui, Nona ivakavuvuli, lawa, cakacaka vakalotu, kei na yacana; ka dodonu me liutaka o Koya mai vei ira na Nona mata sa lesia.

Na Turaga sa vakaikuritaka vei ira na isoqosoqo lewe ni lotu ena veisiga, **Cakacaka** 2:47. Sa vakakina koi keda na lewe vuqa, eda sa yago vata ni da tu vata kei Karisito, **Roma** 12:5. Ni da sa papitaisotaki ki na yago e duabau ga ena Yalo Tabu, **1 Kori.** 12:13. Sa tara cake na Lotu ena nodra yavu na iapositolo kei ira na parofita, **Efe.** 2:19–20. Sa yaga sara ki na Lotu na iapositolo kei ira na parofita, **Efe.** 4:11–16. Sa ulu ni Lotu na Karisito, **Efe.** 5:23.

E dina ga ni levu na iwesewese ni lotu, ia sa duabau ga na lotu, **Mosa.** 25:19–22. Sa vakasavasavataki na Lotu ka vakotori na kena ivakarau, **Alama** 6:1–6. Na Lotu i Karisito me vakatokai ena yacana, **3 Nif.** 27:8. Era sa dau soqoni vata wasoma na lewe ni Lotu me ra lolo ka masu ka veivosaki, **Moro.** 6:5.

Sa ikoya oqo na Lotu dina ka bula

duadua ga, **V&V** 1:30. Na cadra cake ni Lotu i Karisito ena veisiga e muri oqo, **V&V** 20:1. Sa kacivi ira na nona italai na Turaga me ra tara cake na nona Lotu, **V&V** 39:13. Ni sai koya oqo na yaca ena kacivi kina na noqu lotu ena veisiga mai muri, **V&V** 115:4.

Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, Na. *Raica talega na Lotu, Yaca ni; Lotu i Jisu Karisito; Vakalesui Mai ni Kosipeli; iVakatakilakila ni Lotu Dina*

Na yaca e soli ki na Lotu i Karisito ena gauna edaidai me vakaduiduitaka ki na Lotu ena veitabagauna tale eso (**V&V** 115:3–4).

Ena sovaraka mai na Turaga na kila ka vei ira na Yalododonu Edaidai, **V&V** 121:33. Ko Josefa Simici na parofita ka daurairai ni Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, **V&V** 127:12. Sa voleka ni yaco mai na siga sa levu ni Turaga vei ira na Yalododonu Edaidai, **V&V** 128:21, 24. Sa veivuke ko Josefa Simici ena nodra vakasoqoni vata e vuqa na Yalododonu Edaidai, **V&V** 135:3. Me ra cokonaki ki na veikabani ni Yalododonu Edaidai me baleta na ilakolako ki na ra kei Amerika, **V&V** 136:2. Sa vakamatatataki na lawa ni vakamau vei ira na Yalododonu Edaidai, **VR** 1. Sa soli na matabete vei ira kece na tagane bula kilikili ena Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, **VR** 2.

Na itukutuku ni iMatai ni Raivotu vei ira kece na Yalododonu Edaidai, **JS—AT** 1:1.

Lotu Vakaitamera ka Vakasisila.

Raica na Tevoro—Na lotu ni tevoro

Lotu Vakasisila. *Raica na Tevoro—*

Na lotu ni tevoro

Luke. *Raica talega na Cakacaka na iApositolo, Nodra; Kosipeli Eso*

O koya e vola na Kosipeli i Luke kei na ivola ni Cakacaka ena Veiyalayalati Vou ka dua na itokani ni kaulotu nei Pa-ula. A sucu mai vei rau na itubutubu kai

Kirisi ka a cakacaka vakavuniwai (Kolo. 4:14). A vuli sara vakavinaka o Luke. A tukuni koya ni o koya na nona itokani na iApositolu ko Paula ena gauna e laki duavata kina kei Paula mai Tiroa (Cakacaka 16:10–11). A tiko talega vata kei Paula ko Luke mai Filipai ena iotioti ni nona ilakolako ko Paula ki Jerusalem (Cakacaka 20:6), ka rau a tiko vata voli ga na lewe rua oqo me yacova ni rau tadu yani ki Roma. A tiko talega vata kei Paula ko Luke ena ikarua ni nona tauri vakavesu mai Roma (2 Timo. 4:11). Me vaka na ivalavala vakavanua a mate ko koya ena vuku ni nona vakabauta.

Na Kosipeli i Luke: E dua na itukutuku a vola ko Luke me baleti Jisu Karisito kei na Nona veiqaravi e vuravura. Na ivola ni Nodra Cakacaka na iApositolu e ikuri ni Kosipeli i Luke. A biuta koto mai o Luke e dua na itukutuku volai vakamatau ni nona veiqaravi ko Jisu, ka tukuni kina ni ko Jisu na nodra iVakabula na Jiu kei ira na kai Matanitu Tani. E vola e vuqa na ka me baleta na nona ivakavuvuli kei na Nona cakacaka ko Jisu. Ena Luke eda na raica kina na itukutuku duadua ga ni nona veisiko ko Keperieli vei Sakaraia kei Meri (Luke 1); na nodra veisiko na ivakatawa ni sipi vua na gonelailai ko Jisu (Luke 2:8–18); ni tiko voli ena valetabu ko Jisu ni se qai yabaki tinikarua (Luke 2:41–52); era vakaroti ka talai yani na vitusagavulu (Luke 10:1–24); sa bunotaka na dra ko Jisu (Luke 22:44); nodrau veivosaki ko Jisu kei na daubutako ena kauveilatai (Luke 23:39–43); kei na nona kana ika kei na oni ko Jisu ni oti Nona Tucake tale mai na mate (Luke 24:42–43).

Me baleta e dua na ituvatuva ni veika a yaco ena nona bula na iVakabula ka vakamacalataki ena Kosipeli i Luke, raica na Veiwekani ni Kosipeli ena ai kuri.

iLumu, Waiwai. *Raica talega na Lumuta;* Veiqaravi ki vua na Tavumate; Vu ni Olive

E kena ivakarau ni dau cavuti na

waiwai se na ilmu ena ivolanikalou ena vakaibalebaletaki tiko ki na waiwai ni olive. Ena veigauna ni Veiyalalyalati Makawa, sa dau vakayagataki na waiwai ni olive ena veicakacaka ni valetabu kei na valecavu, me baleta na veilumuti, me baleta na waqa ni cina, kei na kakana. Ena so na gauna e dau vakayagataki na waiwai ni olive me ivakatarakara ni savasava ka vakakina me baleta na Yalo Tabu kei na kena yaga (1 Samu. 10:1, 6; 16:13; Ais. 61:1–3).

Me qai lumuta na bete ena waiwai na vuso ni daligana imatau, **Vuna.** 14:28–29. Sa talai au ko Jiova meu lumuti iko mo nodra tui na nona tamata, **1 Samu.** 15:1. Sa sega ni maca rawa na nona tavaya waiwai na yada ko ya, **1 Tui** 17:10–16. O ni sa lumuta na uluqu ena ilmu, **Same** 23:5.

Sa lewe vuqa era sa tauvi mate, era sa walia ena waiwai ka vakabula, **Mari.** 6:13. Me kacivi ira na qase ni isoqosoqo lewe ni lotu, me ra walia ena waiwai, **Jeme.** 5:13–15.

Me vakarau tu na nomudrau cina ka me waqa tikoga, ka me tu ga vei kemudrau na kena waiwai, **V&V** 33:17 (Maci. 25:1–13).

Lumuta. *Raica talega na iLumu,* Waiwai; Veiqaravi ki vua na Tavumate

Ena veigauna makawa, sa dau lumuti ira ena waiwai ko ira me ra na qarava eso na itavi bibi na Turaga, me vakataki Eroni se ko ira na bete se ko ira na tui me ra na liutaki ira na Isireli. Ena Lotu nikua, ni da veilumuti sai koya me vakaturumi vakalailai na waiwai vakatabui ena uluna e dua me tiki ni dua na veivakalougatataki. Oqo ena rawa duadua ga ni caka ena dodonu kei na kaukauwa ni Matabete i Melikiseteki. Ni sa oti na veilumuti, ena qai vauca se vakadeitaka na veilumuti e dua ka tu vua na dodonu ni matabete vata oqori ka solia e dua na veivakalougatataki vua e lumuti tiko.

Lumuti iratou, ka buli iratou, ka vakatabui iratou me ratou bete vei au,

iLumuti, Na

L.Y 28:41 (Vuna. 8:6–12, 30). Mo lumuti koya me turaga vei ira na noqu tamata na Isireli, **1 Samu.** 9:16; 10:1.

O ira na italatala qase me ra veilumuti ka veivakalougatataki vei ira na tauvimate, **Jeme.** 5:14–15 (V&V 42:44).

iLumuti, Na. Raica talega na Jisu
Karisito; Mesaia

E vakatokai ko Jisu me *Karisito* (e dua na vosa vaka-Kirisi) se na *Mesaia* (e dua na vosa vaka-Aramea). Na vosa ruarua oqori e kena ibalebale “na ilumuti.” Sai koya sa *lumuta* ko Tamana me na mata-taki Tamana ena veika kece me baleta na kena vakabulai na kawatamata.

Sa lumuti au na Turaga, **Ais.** 61:1–3.

Sa lumuta ko koya e dua me vunautaka na kospipeli, **Luke** 4:16–22. A lumuti Jisu na Kalou na Tamana, **Cakacaka** 4:27. Sa lumuti Jisu mai Nasareci na Kalou, **Cakacaka** 10:38.

Lusefa. Raica talega na

Dauveivakarusai; Eli; Luve ni
Veivakarusai; Meca i Karisito;
Tevoro

E kena ibalebale na yaca oqori “o Koya sa Serau sara” se “o koya na Vunirarama.” Sa dau kilai talega o koya me Kalokalo iVolasiga. O Lusefa a dua na luvena vakayalo na Tamada Vakalomalagi ena bula taumada. E basika ga vakadua ena iVolatabu na yaca Lusefa (Ais. 14:12). Na ivakatakila ena gauna oqo e vakamatailaitaka na lutu i Lusefa (V&V 76:25–29).

Sa lutu ko Lusefa ena bula taumada, **Ais.** 14:12 (Luke 10:18; 2 Nif. 24:12).

Ni sa lutu oti sa yaco me Setani ka tevoro, **V&V** 76:25–29 (Mosese 4:1–4).

Lutu nei Atama kei Ivi. Raica talega
na Atama; Bula Vakayago; Ivi; Jisu
Karisito; Mate Vakayago; Mate
Vakayalo; Sorovaka, Veisorovaki;
Tamata Vakavuravura; iTuvatuva ni
Veivueti; Vueta, Vueti, Dauveivueti

Na sala e yaco rawa kina me mai vakayago e vuravura oqo na tamata. Ni

rau sa kania na vuanikau vakatabui ko Atama kei Ivi, erau sa yaco me rau tamata vakavuravura, oya, sa rawa ni rau ivalavala ca ka mate. Sa yaco ko Atama me “imatai ni tamata vakayago” ena vuravura (Mosese 3:7). Sa vakamatataki ena ivakatakila ni gauna oqo ni sa ka ni veivakalougatataki na Lutu ka sa dodonu me rau dokai ko Atama kei Ivi ni rau sa imatai ni itubutubu ni kawatamata.

E ikalawa yaga sara ena itosotoso ni bula vakatamata na Lutu. Ni sa kila tu na Kalou ni na yaco na Lutu, sa nakita rawa mai na bula taumada me na mai dua na iVakabula. Sa yaco mai ko Jisu Karisito ena ituvuka ni gauna me sorovaka na Lutu i Atama ka vakakina na ivalavala ca ni tamata yadua kevaka era sa veivutuni na tamata.

Ni ko sa mate vakaidina ena siga ko sa kana kina, **iVakate.** 2:17 (Mosese 3:17). Sa qai tauca na yalewa na vuana ka kania, **iVakate.** 3:6 (Mosese 4:12).

Ni sa qai mate kecega ena vukui Atama, ena vakabulai kece talega ena vukui Karisito, **1 Kori.** 15:22.

Era sa yali ka lutu tani kina na tamata kecega, **1 Nif.** 10:6. Ka sa vakarautaki tu na sala mai na gauna a lutu kina na tamata, **2 Nif.** 2:4. Ni rau sa kania oti na vuanikau vakatabui ko Atama kei Ivi, erau sa vakatalai tani mai na Were ko Iteni, **2 Nif.** 2:19. Sa lutu ko Atama me sucu kina na tamata, **2 Nif.** 2:15–26. Sa meca ni Kalou na tamata vakavuravura ka sa vaka tu mai kina me tekivu sara mai na lutu i Atama, **Mosa.** 3:19. Sa vakavuvulitaka vua na tamai Lamonai ko Eroni me baleta na Lutu, **Alama** 22:12–14. Me na dua na veisorovaki, kevaka e sega era na rusa vakaidina na tamata kecega, **Alama** 34:9. Erau a muduki tani vakayago ka vakayalo talega na noda itubutubu taumada mai na kena iserau na Turaga, **Alama** 42:2–15 (Ila. 14:16). Ka keimami na ca tikoga ena vuku ni Lutu tani, **Ica** 3:2.

Ena talaidredre ki na veilawa tabu

oqo sa yaco kina na tamata me lutu tani, **V&V** 20:20 (V&V 29:34–44).

Ia mo vueti kina ni ko a sa lutu tani, **Mosese** 5:9–12. Ni sa yaco na Lutu ena vuku ni talaidredre, **Mosese** 6:59. Ni na cudruvi na tamata ena vuku ga ni nona ivalavala ca, **Y ni V** 1:2.

Luve ni Kalou. *Raica talega na* Jisu Karisito; Kalou, Lewe Tolu Vakalou; Luvei Karisito; Sorovaka, Veisorovaki; Sucu Tale, Sucu Vakalou; Tamata; Vakasucumi

Na ivolanikalou e vakayagataka ena rua na sala na vosa oqo. Ena dua na vakasama, eda sa luvena dina sara vakayalo na Tamada Vakalomalagi. Ena dua tale na kena vakasama, o ira na luvena tagane kei na yalewa na Kalou sai ira era sa sucu vou tale ena Veisorovaki i Karisito.

Luvena vakayalo na Tamada: Dou sa kalou; kei na luvei Koya sa Cecere sara, **Same** 82:6.

Ni da sa kawa ni Kalou, **Cakacaka** 17:29. Me da talairawarawa vei koya na Tama ni yaloda, **Ipe** 12:9.

Koi au oqo e dua na luve ni Kalou, **Mosese** 1:13.

Na gonelalai e sucu vou tale ena vuku ni Veisorovaki: Ko ira kecega sa vakaba-uti koya, sa solia vei ira ko koya me ra yaco rawa me ra luve ni Kalou, **Joni** 1:12 (Roma 8:14; 3 Nif. 9:17; V&V 11:30). Eda sa qai luve ni Kalou, **1 Joni** 3:1–2.

Dou sa vakatokai kina mo dou luvei Karisito, dou sa luvena tagane, ka luvena yalewa, **Mosa.** 5:7. Me sucu tale na tamata kecega, ka yaco me ra luvena tagane ka luvena yalewa, **Mosa.** 27:25. Ka ra na yaco me luvequ tagane kei na luvequ yalewa, **Ica** 3:14. Dou na yaco dina sara mo dou luvei Karisito, **Moro.** 7:19.

Ko ira kecega sa vakabauta na noqu kosipeli, era sa luvequ tagane ka luvequ yalewa, **V&V** 25:1. Era sa kalou, ia era sa luvena na Kalou, **V&V** 76:58.

Ia ena sala oqo sa yaco rawa kina me luvequ na tamata kecega, **Mosese** 6:68.

Ia sa lewevuqa sa vakabauta ka yaco me luve ni Kalou, **Mosese** 7:1.

Luve ni Tamata. *Raica talega na* Jisu Karisito; Kalou, Lewe Tolu Vakalou

E dua na yaca e dau vakayagataka ko Jisu Karisito ni tukuni Koya tiko (Luke 9:22; Luke 21:36). E kena ibalebale na Luve ni Tamata Yalosavasava. Na Tamata Yalosavasava e dua na yaca e dau kacivi kina na Kalou na Tamana. Ena gauna e vakatokai Koya kina ko Jisu me Luve ni Tamata, sa vakaraitaka raraba kina na Kena isema vakalou vata kei Tamana. Na itutu oqori e dau ku-nei vakawasoma ena Kosipeli. Na ivakatakila ni gauna oqo e vakadeitaka na ibalebale bibi kei na tabu ni yacana oqo na iVakabula (V&V 45:39; 49:6, 22; 58:65; Mosese 6:57).

Luve ni Veivakarusai. *Raica talega na* Cudruvi; Eli; Mate Vakayalo; Tevoro; iValavala Ca e Segani ni Vosoti Rawa

O ira na ilawalawa nei Setani ka ra na vakararawataki vata kei koya ena tawamudu. O ira na luve ni veivakarusai era okati kina o ira era (1) O ira era a muri Setani ka ra qai vakasavi tani mai lomalagi ena nodra veisaqasaqa ena gauna ni bula taumada kei na (2) o ira a soli vei ira me ra sucu mai ki vuravura oqo ka vakayago ia era qai qaravi Setani ka saqata sara na Kalou. O ira ena ikarua ni iwasewase era na tucake tale mai na mate ia era na sega ni vueti mai na ikarua ni mate (vakayalo) ka ra na sega ni tiko ena dua na matanitu vakalagilagi (V&V 88:32, 35).

A sega ni yali e dua vei ira ia ko koya ga na luve ni veivakarusai, **Joni** 17:12. Sa dredre sara me ra vakavouvi ki na veivutuni, **Ipe.** 6:4–6 (Ipe. 10:26–29).

Ena sega ni rawa ni kaya na loloma cecere ni nona na tamata ko ya ka sa iotioti ni nona illesilesi na vakararawataki e sega ni oti rawa, **Mosa.** 2:36–39. O koya ena vaka ni sega ni dua na veivueti a vakayacori, **Mosa.** 16:5. O ira era cakitaka na cakacaka mana nei Karisito me

Luvei Ilamani

ra rawa ka kina era na yaco me vaka na luve ni veivakarusai, **3 Nif.** 29:7.

Era na sega ni ciqoma na veivosoti ena vuravura oqo se na kena e tarava, **V&V** 76:30–34 (**V&V** 84:41; 132:27). Sai ira duadua ga era na sega ni vueti mai na ikarua ni mate, **V&V** 76:34–48. O ira na luve ni veivakarusai era cakitaka na Yalo Tabu ni ra sa ciqoma oti, **V&V** 76:35. O ira na luve ni veivakarusai era cakitaka na Luvena ni sa vakatakilai koya oti mai na Tamana, **V&V** 76:43.

Ena vakatokai o Keni me Veivakarusai, **Mosese** 5:22–26.

Luvei Ilamani. *Raica na Ilamani, Ira na Luvena*

Luvei Isireli. *Raica na Isireli*

Luvei Karisito. *Raica talega na Jisu Karisito; Luve ni Kalou; Sucu Tale, Sucu Vakalou; Vakasucumi*

O ira era sa ciqoma na kosipeli i Jisu Karisito.

Ia ko koya sa vakamalumalumutaki koya me vaka na gonelalai oqo, ko koya ga sa levu cake, **Maci.** 18:1–4. Dou vakabauta na rarama, mo dou yaco me luve ni rarama, **Joni** 12:36.

Biuta tani na tamata vakavuravura ka yaco me vaka na gonelailai, **Mosa.** 3:19; 27:25–26. Ena vuku ni veiyalayalati dou sa vakayacora dou sa vakatokai kina mo dou luvei Karisito, **Mosa.** 5:7. Kevaka dou sa taura matua na veika vinaka, dou na yaco dina sara mo dou luvei Karisito, **Moro.** 7:19.

Ko ira kecega sa vakabauti au, au sa solia vei ira na kaukauwa me ra yaco kina me ra luvequ, **V&V** 39:4. Dou kakua ni rere koi kemudou na gonelalai ni dou sa noqu, **V&V** 50:40–41.

Ko sa duavata kei au, ko sa luve ni Kalou, **Mosese** 6:68.

Luvei Mosaia. *Raica na Mosaia, Ira na Luvena*

Luvena e Duabau Ga. *Raica talega na Jisu Karisito; Vakasucumi*

E dua tale na yacai Jisu Karisito. O

Koya na Luvena e Duabau Ga na Tamana (**Luke** 1:26–35; **Joni** 1:14; 3:16; 1 **Nif.** 11:18–20; 2 **Nif.** 25:12; **Alama** 7:10; 12:33; **Mosese** 7:62).

Maciu. *Raica talega na Kosipeli Eso*

E dua na iApositolo i Jisu Karisito sai koya a vola na imatai ni ivola ena Veiyalayalati Vou. Ko Maciu, e dua na Jiu ka dau kumuni ivakacavacava vei ira na kai Roma mai Kapenaumi, e rairai ena nona gauna ni veiqaravi ko Eroti Anitipasa. A dau kilai tu o koya ni se bera ni veisau mai me ko Livai, na luvei Alifio (**Mari.** 2:14). Ni oti sara ga na nona kacivi me tisaipeli nei Jisu, a vakayacora e dua na kana magiti ka a tiko kina na Turaga (**Maci.** 9:9–13; **Mari.** 2:14–17; **Luke** 5:27–32). E kena irairai ni a kila vakavinaka tu ko Maciu na ivolanikalou ena Veiyalayalati Makawa ka rawa kina me raica na kena vakayacori vakamatalalai ena nona bula na Turaga na parofisai. Ena nona bula ena veigauna e muri na iapositolo oqo e lailai wale sara na ka e kilai kina. E dua na ivalavala e vakaraitaka ni a mate ko koya ena nona tutaka tiko na nona vakabauta.

Na Kosipeli i Maciu: Na imatai ni ivola ena Veiyalayalati Makawa. E kena irairai ni a volai taumada na Kosipeli i Maciu me ra vakayagataka na Jiu mai Palesitaina. E vakayagataki kina e levu na vosa e cavuti mai na Veiyalayalati Makawa. Na nona inaki levu duadua ko Maciu me vakaraitaka ni ko Jisu na Mesaia ka ra a tukuna na parofita ni Veiyalayalati Makawa. E vakabibitaka talega ni ko Jisu na nodra Tui kei na nodra Turaganilewa na Tamata.

Me baleta na ituvatuva ni veika e yaco ena nona bula na iVakabula me vaka e vakamacalataki ena Kosipeli i Maciu raica na Veiwekani ni Kosipeli ena ai kuri.

Madigi

E dua na sala me kau tani kina na digidigi eso ena dua na gauna ni digidigi, e vakavuqa ni dau vakayacori ena kena

digitaki e dua na tikinipepa se tikini kau mai na vica. E vakatokai ogo na vakawiri madigi.

A ra sa vota na nona isulu ena vakawiri madigi, **Maci**. 27:35 (Same 22:18; Mari. 15:24; Luke 23:34; Joni 19:24). Era sa vakawiri madigi ka sa bale vei Mataiasa na madigi, **Cakacaka** 1:23–26.

Keitou sa ia na vakawirimadigi—se ko cei vei keitou me lako ki na vale i Lepani, **1 Nif.** 3:11.

Madrai ni Bula. *Raica talega* na Jisu Karisito; Sakaramede

Ko Jisu Karisito na Madrai ni Bula. Na madrai ni sakaramede e ivakatakarakara ni yagoi Karisito.

Koi Au na madrai ni bula, **Joni** 6:33–58.

Ko na kania ka gunuva wale na madrai kei na wai ni bula, **Alama** 5:34. Na madrai, e ivakananumi ni yagoi Karisito, **3 Nif.** 18:5–7.

Na madrai e ivakatakarakara ni lewena na Karisito, **V&V** 20:40, **77** (Moro. 4).

Maika

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa. E kai Moreseci-kaca, ena vanua ko Juta, ka parofisai ena gauna e tui voli kina ko Esekaia (Maika 1:1–2).

Na ivola i Maika: Na Maika sai koya duadua ga na ivola ena Veiyalayalati Makawa ka tukuna ni sai Peceliema na vanua ena sucu kina na Mesaia (Maika 5:2). Ena ivola ogo e vakasalataki ira kina na Nona tamata na Turaga ka taleva lesu tale na veika vinaka sa cakava vei ira; e gadreva mai vei ira na caka dodonu, na loloma cecere, kei na yalomalumalumu (Maika 6:8).

Maikeli. *Raica talega* na Agilosu Liu; Atama

Na yaca a kilai kina ko Atama ena bula taumada. E vakatokai ko koya me Agilosu liu. Ena vosa vaka-Iperiu e kena ibalebale, “O koya sa vaka na Kalou.”

Sa lako mai me vukeyi Taniela ko

Maikeli, e dua vei ira na turaga ka liu, **Tani.** 10:13, 21 (V&V 78:16). Ena gauna ko ya ena tucake ko Maikeli, na turaga levu, **Tani.** 12:1.

Ia ko Maikeli na agilosi ka uasivi, ni sa veivorati kei na tevoru, **Juta** 1:9. Ko Maikeli kei ira na nona agilosi era sa veivala kei na gata levu, **iVakata.** 12:7 (Tani. 7).

Ko Maikeli ga sa i Atama, **V&V** 27:11 (V&V 107:53–57; 128:21). Ena uvuca mada na nona davui ko Maikeli, na agilosi liu ni Turaga, **V&V** 29:26. Ena vakasoqona vata ko Maikeli na nona mataivalu ka valuti Setani, **V&V** 88:112–115. Sa rogo na domoi Maikeli ka kila na tevoru, **V&V** 128:20.

Malakai

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa a volavola ka parofisai ena rauta vakacaca na 430 B.K.

Na ivola i Malakai: Na ivola ni parofisai i Malakai sai koya na iotioti ni ivola ena Veiyalayalati Makawa. E vaka ni muria tiko e va na iulutaga lelevu: (1) na nodra ivalavala ca na Isireli—Malakai 1:6–2:17; 3:8–9; (2) na nodra na lewai na Isireli ena vuku ni nodra talaidredre—Malakai 1:14; 2:2–3, 12; 3:5; (3) na yalayala me baleta na talairawarawa—Malakai 3:10–12, 16–18; 4:2–3; kei na (4) na parofisai me baleti Isireli—Malakai 3:1–5; 4:1, 5–6 (V&V 2; 128:17; JS—AT 1:37–39).

Ena nona parofisai a vola kina ko Malakai na veika e baleti Joni na Dauveipapitaisotaki (Mala. 3:1; Maci. 11:10), na lawa ni ikatini (Mala. 3:7–12), na iKaruia ni nona Lako mai na Turaga (Mala. 4:5), kei na nona lesu mai ko Ilaija (Mala. 4:5–6; V&V 2; 128:17; JS—AT 1:37–39). A cavuta mai na iVakabula na vosa kece mai na Malakai wase 3 kei na 4 vei ira na Nifai (3 Nif. 24–25).

Malumalumu. *Raica talega* na Yalomalumalumu, Yalomalua

Na ituvaki ni bula vakayago ka sega kina vei keda na kila, na kaukauwa se na maqosa. Na malumalumu e ituvaki

Mana

ni bula. Eda malumalumu kece na tamata, ia na loloma soli wale ga ni Kalou eda rawata kina na kaukauwa me da vakayacora na veicakacaka dodonu (Jeko. 4:6–7). Na malumalumu oqo ena vakatakilai vakatikina ena malumalumu se na wamalai e dui tu vua na tamata yadua.

Dou vakaukauwataka na ligadra era malumalumu, **Ais.** 35:3–4.

E dina ga sa gu na yalo ia na yago sa malumalumu, **Maci.** 26:41 (Mari. 14:38).

Ena vuku ni malumalumu sa tu vei au, ena veika vakayago, au sa vakaiulubale kina, **1 Nif.** 19:6. A vakaroti au ko koya meu vola na veika oqo, e dina ga ni tu na noqu malumalumu, **2 Nif.** 33:11. Mo ni kakua mada ni cudruva na nomuni tamata ena vuku ni nona malumalumu, **Ica** 3:2. Era na vakalialia na ka oqo ko ira na Matanitu Tani, ni keimami sa sega ni maqosa ena volavola, **Ica** 12:23–25, 40. Au na vakaraitaka vei ira na nodra malumalumu, **Ica** 12:27–28. Ko na vakaukauwataka ni ko sa raica na nomu malumalumu, **Ica** 12:37.

Io au na vakaukauwataka koya sa malumalumu vei kemudou, **V&V** 50:16. Ko Jisu Karisito sa kila na malumalumu ni tamata, **V&V** 62:1.

Mana. *Raica talega na Lako Yani, Na; Madrai ni Bula*

E dua na kakana lailai, momokiti ka vaka na ikanakana ni bisikete oni (L.Y 16:14–31) se na kakana sa caka ena waiwai (Tiko. 11:7–8). Sa vakarautaka na Turaga me ra kana kina na luvei Isireli ena nodra lako tiko ena lektu me vasa-gavulu na yabaki (L.Y 16:4–5, 14–30, 35; Josu. 5:12; 1 Nif. 17:28).

Era vakatoka na luvei Isireli me mana (se *man-hu* ena vosa vaka-Iperiu)—ka kena ibalebale “Na cava oya?”—baleta ni ra a sega ni kila se cava oya (L.Y 16:15). A vakatokai me “kakana ni agilosu” kei na “madrai mai lomalagi” (Same 78:24–25; Joni 6:31). E dua na ivakatakarakara me baleta na Karisito, o koya na Madrai ni Bula (Joni 6:31–35).

Manasa. *Raica talega na Ifireimi; Isireli; Josefa, Luvei Jekope*

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvedrau qase duadua ko Asenaca kei Josefa o koya a volitaki ki Ijipita (iVakate. 41:50–51). O koya vata kei na tacina ko Ifireimi erau makubui Jekope (Isireli) ia erau a vakubeci ka vakalougatataki mai vua me vaka ga ni rau luvena dina (iVakate. 48:1–20).

Na mataqali i Manasa: Era sa wiliki na kawa i Manasa ena mataqali i Isireli (Tiko. 1:34–35; Josu. 13:29–31). Na nona veivakalougatataki o Mosese vei ira na mataqali i Josefa, ka soli talega vei rau ko Ifireimi kei Manasa, e volai tu ena iVakarua 33:13–17. Na vanua sa lesi me nodra e koto vakalailai ki na ra ni Joritani ka toka tikiva ga na nei Ifireimi. E tiko talega na nodra vanua ena tokalau ni Joritani ena vanua bulabula e rua ko Pasani kei Kiliati. Ena iotioti ni veigauna, era na veivuke na mataqali i Manasa vei ira na mataqali i Ifireimi ena nodra vakasoqoni vata na Isireli era sa veiseyaki tu (iVaka. 33:13–17). Na parofita ni iVola i Momani ko Liai e kawa i Manasa (Alama 10:3).

Marau, Bula Marau. *Raica na Reki*

Marica. *Raica talega na Lasarusu; Meri mai Pecani*

Na taci Lasarusu kei Meri ena Veiyalayalati Vou (Luke 10:38–42; Joni 11:1–46; 12:2).

Marika. *Raica talega na Kosipeli Eso*

Ena Veiyalayalati Vou, o Joni Marika e luvei Meri, ka a vakaitikotiko mai Jerusalem (Cakacaka 12:12); e rawa talega ni tavalei Panapasa (se vugona) (Kolo. 4:10). A lako vata kei rau ko Paula kei Panapasa mai Jerusalem ena imatai ni nodrau ilakolako vaka-kaulotu ka laki biuti rau mai Perika (Cakacaka 12:25; 13:5, 13). E muri a qai sala vata kei Panapasa ki Kipiro (Cakacaka 15:37–39). A tiko vata kei Paula mai Roma (Kolo. 4:10; Filimo. 1:24), ka a tiko vata kei Pita mai Papiloni (e rairai mai Roma beka)

(1 Pita 5:13). E muri, a qai tiko vata kei Timoci mai Efeso (2 Timo. 4:11).

Na Kosipeli i Marika: Na ikarua ni ivola ena Veiyalayalati Vou. Na kosipeli i Marika e kena rairai ni a volai ena veidusimaki nei Pita. Na nona inaki me vakamacalataka na Turaga ni Luve ni Kalou e bula ka cakacaka tiko ena kedra maliwa na tamata. E vakamacalataka ko Marika ena nona igu kei na yalomalua, na nona veivakauqeti ko Jisu vei ira era tu wavokiti koya. Me vaka na ivalavala vakavanua e kainaki ni sa mate ko Pita, a qai veisiko ki Ijipita ko Marika, tauyavutaka na Lotu mai Aleksadria, ka qai mate ena nona tutaka tiko na nona vakabauta.

Me baleta na ituvatuva ni veika a yaco ena nona bula na iVakabula ena Kosipeli i Marika raica na Veiwekani ni Kosipeli ena ai kuri.

Masi, Tomasi B.

Na imatai ni Peresitedi ni Kuoramuni ni Apositolu Le Tinikarua ni oti na kena Tauyavutaki tale na Lotu ena 1830. E taura tu na idola ni matanitu me baleta na Le Tinikarua (V&V 112:16) ia, ena 1838, a vakaroti ena ivakatakila me tabaka na vosa ni Turaga (V&V 118:2). Na wase 31 ni Vunau kei na Veiyalayalati e vagolei vua. A muduki tani mai na Lotu ko Masi ena 1839 ia a papitaisotaki tale ena Julai ni 1857.

Masima

Dau vakayagataki me imamaroroi ni kakana ena vuravura makawa; qai vakasamataki ni yaga vakalevu sara ena bula.

Sa yaco me duru masima na wati Loti, **iVakate.** 19:26.

Oi kemudou na masima kei vuravura, **Maci.** 5:13 (Luke 14:34; 3 Nif. 12:13).

Era sa okati na tamata ni Turaga me ra masima kei vuravura, **V&V** 101:39–40. Kevaka era sa sega ni nodra ivakabula na tamata na Yalododonu, era sa tautauvata ga kei na masima sa seyavu tani na kena tuituina, **V&V** 103:9–10.

Masu. *Raica talega na Emeni;* Kerea; Sokalou, Qarava; Vakananuma

E dua na veivosaki ena vakarokoroko vata kei na Kalou ena gauna vata oqori ena vakavinavinaka kina e dua na tamata ka kerea na veivakalougatataki. E dau vagolei na masu vua na Tamada Vakalomalagi ena yacai Jisu Karisito. Na masu e rawa ni cavuti me rogolevu se me cavuti lo ga. Na nona vakananumu talega e dua na tamata e rawa ni sa nona masu kevaka e vagolei vua na Kalou. Na nodra sere na yalododonu e rawa talega ni nodra masu vua na Kalou, (V&V 25:12).

E sega ni inaki ni masu me veisautaka na lomana na Kalou, ia me vakadeitaka ga vei keda kei ira na tani na veivakalougatataki sa vakarautaka tu na Kalou me baleti keda, ia me da kerea me rawa ni qai yaco mai vei keda.

Eda masu vei Tamada ena yacai Karisito (Joni 14:13–14; 16:23–24). Ena rawa vakaidina ni da masu ena yacai Karisito kevaka e tautauvata kei Karisito na noda gagadre (Joni 15:7; V&V 46:30). Eda qai kerea na veika e dodonu ka na rawa vua na Kalou me solia vei keda (3 Nif. 18:20). Eso na masu ena sega ga ni saumi baleta ni ra sega ni vaka na gagadre i Karisito ia era basika mai ena lomakocokoko vakatamata (Jeme. 4:3; V&V 46:9). E dina sara kevaka eda kerea vua na Kalou na veika e sega ni dodonu, ena vuki me da cudruvi kina (V&V 88:65).

Ena gauna ko ya, era qai vakatekivu kina na tamata me vakatokai ira ena yacai Jiova, **iVakate.** 4:26. Ki na yasana sa tu kina na icabocabo ni soro, a sa masuta mai kea na yacai Jiova ko Eparaama, **iVakate.** 13:4. Sa masuta na veivuke na tamata i Eparaama ena nona vaqara e dua na wati Aisake, **iVakate.** 24:10–19. Meu kakua sara ni cala vei Jiova, ni kau sa cegu ni masulaki kemuni, **1 Samu.** 12:23. Ena rogoca ko Jiova na nodra masu na yalododonu, **Na Vosa.** 15:29. Dou na kunei au ni dou sa golevi au sara mai na vu ni yalomudou, **Jere.** 29:12–13.

Masulaki ira sa vakacacani kemudou

Masu ni Turaga

ka vakalialiai kemudou, **Maci.** 5:44 (Luke 6:28; 3 Nif. 12:44). Masu vua na Tamamu sa tabogo, **Maci.** 6:5–8 (3 Nif. 13:5–8). O koya mo dou qai masu vaka-oqo, **Maci.** 6:9–13 (Luke 11:2; 3 Nif. 13:9). Dou kerekere ka na soli vei kemudou, **Maci.** 7:7 (3 Nif. 14:7; V&V 4:7; 6:5; 66:9). Sa cabe taudua ko Jisu ki na ulunivanua me masu, **Maci.** 14:23. Dou vakatawa ka masu me kakua ni rawai kemudou na vere, **Maci.** 26:41 (Mari. 14:38; 3 Nif. 18:15–18; V&V 31:12). Ia me kerekere ena vakabauta, me kakua ni vakatitiqa, **Jeme.** 1:5–6 (V&V 42:68; 46:7). Sa yaga vakalevu na nona masu yalomatua na yalododonu, **Jeme.** 5:16.

Dou vakarorogo ki na Yalo Tabu o koya sa vakavulica vua na tamata me dau masu, **2 Nif.** 32:8–9. Kau a tagi ka masu vakaukauwa vua, **Inosi** 1:4. Au a masu ka lolo ena vuqa na siga, **Alama** 5:45–46 (Alama 26:22). Eratou sa soli iratou vakagumatua sara ena masumasa kei na lolo, **Alama** 17:3. Ko ni nanuma li na vosa nei Sinosi me baleta na masu-masu se na sokalou, **Alama** 33:3. Mo ni vakayalomalumulumutaki kemuni, ka daumasu tiko ga, **Alama** 34:18–27. Mo vakarorogotaka vua na Turaga na ka kece ga ko kitaka, **Alama** 37:37. O koya mo ni dau masu tikoga vua na Tamada e na yacaqu, **3 Nif.** 18:19–20. Mo ni dau-masu vakavuvale, **3 Nif.** 18:21. Sa masu vua na Tamada ko Jisu, **3 Nif.** 19:31–34 (Joni 17; 3 Nif. 18:16). Sa vakarota ko koya vei ira na lewevuqa me kakua ni tini na nodra masu lo e lomadra, **3 Nif.** 20:1. Ko koya sa masu ka sega ena yalodina, sa sega ni yaga vua, **Moro.** 7:6–9.

Mo kakua ni kerea na veika e sega ni ganita, **V&V** 8:10. Mo dau masu tikoga, me rawa ni nomu na qaqa, **V&V** 10:5. Au sa vakaroti iko tale ga mo daumasu votu ka vakatalega kina na masu e vu ni yalomu, **V&V** 19:28. Ena soli vei kemudou na Yalo ni dou sa masu ena vakabauta, **V&V** 42:14. Lako ki na vale ni masumasa ka cabora na nomu sakaramede, **V&V** 59:9 (Maci. 21:13). Me ra vakavulici ira talega na luvedra [ko ira na itubutubu] me ra dau masu, **V&V** 68:28. O koya, sa

berabera kina ni rogoga na nodra masu na Turaga na nodra Kalou, **V&V** 101:7–8 (Mosa. 21:15). Mo yalomalumulumu; ena tuberi iko e ligamu na Turaga na nomu Kalou, ka sauma vei iko na nomu masu, **V&V** 112:10.

Sa vakaroti ko Atama me masu vua na Kalou ena yaca ni Luvena, **Mosese** 5:8. Erau a rairai vei Josefa Simici na Tamana kei na Luvena me isau ni nona masu, **JS—AT** 1:11–20.

Masu ni Turaga. *Raica talega na Masu*

E dua na masu a cabora na iVakabula me baleti ira na Nona tisaipeli ka sa yaco me ivakarau ni masu kecega (Maci. 6:9–13; 3 Nif. 13:9–13).

Mata

Ena ivolanikalou, sa dau vakayagataki vakavuqa na mata me ivakatakarakara ni nona rawata e dua na tamata me ciqoma na rarama ni Kalou. Ena ivakatakarakara sa dau vakaraitaki ena matana e dua na tamata na ituvaki vakayalo kei na kena kilai na veika ni Kalou.

Sa savasava na ivakaro i Giova, ka sa vakararamataka na matada, **Same** 19:8. Na tamata lialia sa vakadaligana ka sega ni rogo, **Jere.** 5:21 (Mari. 8:18).

A cina ni yago na mata, **Maci.** 6:22 (Luke 11:34; 3 Nif. 13:22; V&V 88:67). Sa kalougata na matamudou ni dou sa raica, **Maci.** 13:16. Ni sa vakararamataki na mata ni yalomudou, **Efe.** 1:17–18.

Era na ca ko ira era nanuma ni ra sa vuku e matadra ga, **2 Nif.** 15:21 (Ais. 5:21). Era sa ia na lolo, kei na masumasa, me tadolavi kina na matadra na tamata, **Mosa.** 27:22. Sa vakamatabokotaka na matadra ko Setani, **3 Nif.** 2:2. Ni sa sega ni dua e tu vua na kaukauwa me vakavotuya mai na iVola i Momani, vakavo kevaka me vakayacori ena mata sa vakatabakidua ki na lagilagi ni Kalou, **Moma.** 8:15.

Ena kaukauwa ni Yalo Tabu sa dolavi kina na matai keirau ka vakararamataki na neirau vakasama, **V&V** 76:12. Na rarama sa cila sa mai vua sa vakararamataka na matamu, **V&V** 88:11. Ia

kevaka sa vakatabakidua na matamudou ki na noqu lagilagi, ena vakasina-iti ena rarama na yagomudou taucoko, **V&V** 88:67.

Matabete. *Raica talega* na Bubului kei na Veiyalayalati ni Matabete; Dodonu; iDola ni Matabete; Kaukauwa; Matabete i Eroni; Matabete i Melikiseteki; Tabaki, Veitabaki

Na dodonu kei na kaukauwa e solia na Kalou vua na tamata me veiqaravi kina ena veika kecega me baleta na vakabulai ni tamata (**V&V** 50:26–27). Era kokonaki ki na veikuoramou eso ko ira na lewenilotu tagane e tu vei ira na matabete ka solii vei ira na dodonu me ra qarava na veicakacaka tabu vakalotu kei na itavi vakaveiliutaki eso ena Lotu.

Ia na nodra lumuti sa kena ivakadinadina ni ra na bete tawamudu kina ena nodra veitabatamata, **L.Y** 40:15 (Tiko. 25:13).

Au sa lesi kemudou, **Joni** 15:16. Dou sa tara cake mo dou vale vakayalo, me matabete yalosasava, **1 Pita** 2:5. Ia koi kemudou na itabatamata digitaki, a matabete vakaturaga, **1 Pita** 2:9 (**L.Y** 19:6).

Era sa kacivi na tamata me ra bete levu ena vuku ni nodra vakabauta cecere kei na nodra caka vinaka, **Alama** 13:1–12. Au sa solia vei iko na kaukauwa mo veipapitaisotaki, **3 Nif.** 11:21. Ena qai tiko vei kemudou na kaukauwa mo dou solia kina na Yalo Tabu, **Moro.** 2:2.

Au na vakatakila vei iko na Matabete, ena ligai Ilaija na Parofita, **V&V** 2:1 (**JS—AT** 1:38). Sa vakadeitaka talega na Turaga vei Eroni kei ira na nona kawa e dua na matabete, **V&V** 84:18. Ia na matabete cecere ena cakacakataka na kospeli, **V&V** 84:19. Sa toki Mosese tani kina ena kedra maliwa, ka vakatalega kina na Matabete Tabu, **V&V** 84:25. Sa vakamacalataki na bubului kei na veiyalayalati ni matabete, **V&V** 84:33–42. Sa kaya vakaoqo na Turaga vei kemudou sa taura tu na itutu vakamatabete ena kena veisolisolitaki mai vei ira na

nomudou qase, **V&V** 86:8. E tiko ena Lotu e rua na matabete, **V&V** 107:1. Na imatai ni matabete sai koya na Matabete Tabu me vaka na iVakarau ni Luve ni Kalou, **V&V** 107:2–4. Na kaukauwa vakabete sa semati tudei tu kei na kaukauwa vakalomalagi, **V&V** 121:36. Sa sega sara ni kilikili me vakayacori na cakacaka vakabete ena i vakarau kaukauwa se vakasaurara, **V&V** 121:41. Me ra na ciqoma kina na matabete tabu ko ira kece na turaga yalodina ka bula kilikili ena Lotu, **VR** 2.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me kaciva na tamata na Kalou, **Y ni V** 1:5.

Matabete i Eroni. *Raica talega* na Eroni, Taci Mosese; Lawa i Mosese; Matabete

Na matabete lailai (**Ipe.** 7:11–12; **V&V** 107:13–14). Na kena itutu na bisopi, bete, ivakavuvuli, kei na dikoni (**V&V** 84:30; 107:10, 14–15, 87–88). Ena gauna makawa, ena lawa i Mosese, era a tu na bete levu, bete, kei na Livai. Me vaka ni ra a veisagasaqa kei na Kalou na Isireli ni gauna makawa. A kau tani kina mai vei ira o Mosese kei na matabete tabu ka tomani tikoga na matabete lailai. Era besetaka me ra vakacerereci ka ciqoma na Matabete i Melikiseteki kei na kena cakacaka vakalotu. (*Raica* na **V&V** 84:23–26.) Na Matabete i Eroni e qarava na cakacaka vakalotu vakayago e tautuba ni lawa kei na kospeli (1 **Ve.** 23:27–32; **V&V** 84:26–27; 107:20). E tu kina na idola ni nodra veiqaravi na agilosi, ni kospeli ni veivutuni, kei na papitaiso (**V&V** 13). Na Matabete i Eroni a vakalesui mai ki vuravura ena itabagauna oqo ena ika 15 ni Me, 1829. A mai soli vei Josefa Simici kei Oliva Kaudari volekati Harmony e Pennsylvania (**V&V** 13; **JS—AT** 1:68–73).

Ia ena nona kei na nona kawa talega na vosa ni yalayala me ra taura na cakacaka vakabete ka tawamudu, **Tiko.** 25:13. Ia ena vakasavasavataki ira na Livai, ka savai ira na Turaga, **Mala.** 3:3 (3 **Nif.** 24:3).

A sa sega e dua sa taura vakai koya

na cacacaka vakarokoroko oqo, **Ipe**. 5:4. Ena sega ni rawa ni yaco na vinaka sara mai na Matabete vaka-Livai, **Ipe**. 7:11.

Ena sega ni kau tani tale mai vura-vura na matabete, me yacova ni ra sa vakacabora tale na luvei Livai e dua na vakacacabo, **V&V** 13. Erau sa tabaki ki na Matabete i Eroni ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari, **V&V** 27:8. Na matabete lailai, sa tiko kina na idola ni nodra veiqaravi na agilosu, **V&V** 84:26 (**V&V** 13). E tiko e rua na matabete, na yacadrau na Melikiseteki kei na Eroni, **V&V** 107:1. Na ikarua ni matabete sa vakatokai na Matabete i Eroni, **V&V** 107:13.

Matabete i Livai. *Raica na Matabete i Eroni*

Matabete i Melikiseteki. *Raica talega na Melikiseteki; Matabete; iTalatala Qase*

Na Matabete i Melikiseteki e matabete cecere se matabete levu cake; na Matabete i Eroni e matabete lailai. Na Matabete i Melikiseteki e okati kina na idola ni veivakalougatataki vakayalo ena Lotu. Ena cacacaka tabu vakalotu ni matabete cecere sa vakatakilai kina vua na tamata na kaukauwa vakalou (**V&V** 84:18–25; 107:18–21).

Sa vakatakila taumada na Kalou na matabete cecere oqo vei Atama. Sa tu vei ira na peteriaki kei na parofita ni veitabagauna kecega na dodonu oqo (**V&V** 84:6–17). A vakatokai taumada me Matabete Tabu, ena kena iVakarau vua na Luve ni Kalou. Sa qai kilai e muri me Matabete i Melikiseteki (**V&V** 107:2–4).

Ni sa sega ni rawa vei ira na luvei Isireli me ra bula muria na galala kei na veiyalayalati ni Matabete i Melikiseteki, sa kauta tani kina na Turaga na lawa cecere ka solia vei ira e dua na matabete kei na lawa e lailai sobu (**V&V** 84:23–26). Erau a vakatokai me Matabete i Eroni kei na lawa i Mosese. Ni lako mai ki vuravura ko Jisu, a vakalesuya mai na Matabete i Melikiseteki vei ira na Jiu ka tekivu me tara cake na Lotu ena kedra maliwa. Ia, a mani yali tale na Lotu kei

na matabete ena vuku ni vukitani. A qai vakalesui tale mai vei Josefa Simici Lailai (**V&V** 27:12–13; 128:20; **JS**—**AT** 1:73).

Ena Matabete i Melikiseteki sa koto kina na itutu ni italatala qase, bete levu, peteriaki, Vitusagavulu kei na iApostolo (**V&V** 107). Na Matabete i Melikiseteki ena dau tiki tiko ga ni matanitu ni Kalou e vuravura.

Na Peresitedi ni Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai sai koya na peresitedi ni Matabete i Melikiseteki se matabete cecere, ka taura tu o koya na idola kece sara e baleta na matanitu ni Kalou e vuravura. Na ilesilesi vaka-Peresitedi ena dau taura tu ga e dua na tamata ena veigauna, ka sai koya duadua ga na tamata e vuravura ka tu vua na dodonu me vakayagataka na idola kece sara vakabete (**V&V** 107:64–67; 132:7).

Ena bete tawamudu me vaka na ilesilesi i Melikiseteki ko Karisito, **Same** 110:4 (**Ipe**. 5:6, 10; 7:11).

Na Matabete i Melikiseteki e qarava na kosipeli, **Ipe**. 7 (**V&V** 84:18–25).

Ia sa gumatua sara ena vakabauta ko Melikiseteki, ka sa taura kina na itutu ni matabete levu, **Alama** 13:18.

A soli na Matabete i Melikiseteki vei rau ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari, **V&V** 27:12–13 (**JS**—**AT** 1:72). Na matabete oqo e ciqomi ena bubului kei na veiyalayalati, **V&V** 84:33–42. Sa rua na iwasewase se iwasewase lelevu—e dua na Matabete i Melikiseteki, kei na kena ikarua na Eroni, **V&V** 107:6. Na Matabete i Melikiseteki e koto kina na dodonu ni kena qaravi na veivakalougatataki kece sara vakayalo, **V&V** 107:8–18. Eratou a mai solia na idola vakabete vei rau ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari ko Mosese, Ilaisa, kei Ilaija, **V&V** 110:11–16. Au sa vakaraitaka oqo vei kemudou na veitutu ena noqu Matabete, mo dou taura na kena idola, **V&V** 124:123.

Matabete Levu. *Raica na Matabete i Melikiseteki*

Matabete, iDola ni. *Raica na iDola ni Matabete*

Matabose e Cake

E dua na matabose era lewena e lewe tinikarua na bete levu.

Ena veisiga taumada ni Lotu vakalesui mai, na vosa *matabose e cake* e vakai-balebaletaki ki na rua na ilawalawa ni veiliutaki: (1) na Kuoramu ni iApositolo Le Tinikarua ni Lotu (V&V 107:33, 38) kei na (2) na matabose e cake era veiqaravi tu ena loma ni veiteki yadua (V&V 102; 107:36).

Matabose mai Lomalagi. *Raica talega* na Bula Taumada; iTuvatuva ni Veivueti; iValu mai Lomalagi

Na gauna ena bula taumada a vakaraitaka kina na Tamada vei ira na Luvena vakayalo era na lako mai ki vuravura na Nona ituvatuva.

Ka ra kaila ena reki ko ira kecega na luvu ni Kalou, **Jope** 38:4–7. Kau na vakaceretaka na noqu itikotiko me cerece ka lolovira na kalokalo ni Kalou, **Ais.** 14:12–13.

A caka e dua na ivalu mai lomalagi, **iVakata.** 12:7–11.

Ni ra se bera mada ga ni sucu era sa ciqoma na imatai ni nodra lesoni ena nodra vuravura na yalo, **V&V** 138:56.

Sa vakaduiduile ko Setani ena bula taumada, **Mosese** 4:1–4. Na veika vuku era a sa vakarautaki tu ni se bera na vuravura, **Epa.** 3:22. A ratou sa veivosaki vakai iratou na Kalou, **Epa.** 4:26. Eratou sa vakacavara na Kalou na cakacaka eratou a veivosakitaka me ratou cakava, **Epa.** 5:2.

Matabose ni Le Tinikarua. *Raica na* iApositolo**iMatai ni Raivotu.** *Raica talega na* Kospeli, Vakalesui Mai ni; Simici, Josefa Lailai

Na nona rairai na Kalou na Tamada kei na Luvena ko Jisu Karisito ki vua na Parofita ko Josefa Simici ena dua na veikau.

Ena vulaitubutubu ni 1820, a sa yabaki tinikalima voli kina ko Josefa Simici Lailai. A vakaitikotiko voli vata kei

iratou na nona matavuvale ena tauni ko Palamaira e Niu Ioka. Ena dua na vanua voleka toka ga ki na nodratou vale vaka ki na ra e koto kina eso na veivunikau lelevu. A lako ki na vanua oqo ko Josefa me masuta na Kalou me kila se lotu cava e dina. A vakauqeti ena nona wilika tiko na iVolatabu me vakasaqara na kena isau mai vua na Kalou (Jeme. 1:5–6). Me isau ni nona masu, erau a rairai kina vua na Tamana kei na Luvena ka kaya vua me kakua ni lewena e dua vei ira na lotu sa tu e vuravura ena gauna ko ya, ni ra cala kece tu (JS—AT 1:15–20). Na veika tabu ka yaco oqo, sa itekivu ni veika a yaco ka qai basika kina na Vakalesui mai ni kospeli kei na Lotu dina i Karisito.

Mataiasa. *Raica talega na* iApositolo—Veitikina digitaki ena iApositolo

Na tamata a digitaki me sosomitaki Jutasa Isikarioti ena Kuoramu ni iApositolo Le Tinikarua (Cakacaka 1:15–26). O koya e dua ka a nona tisaipeli voli ko Jisu ena gauna taucoko ni nona veiqaravi ena bula oqo (Cakacaka 1:21–22).

Mataniciva Talei. *Raica talega na* Kenoni; Simici, Josefa Lailai; iVolanikalou

Na matanitu ni Kalou e vuravura sa vakatauvatani kei na dua na “mataniciva talei” (Maci. 13:45–46).

Na Mataniciva Talei talega sai koya na yaca e vakatokai ki na dua vei ira na va na ivola tudei ni ivolanikalou ena Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai. Na imatai ni kena tabaki na Mataniciva Talei a vakayacori ena 1851 ka tu kina eso na itukutuku sa tu ena gauna oqo ena Vunau kei na Veiyalayalati. Na kena era qai tabaki me tekivu mai na 1902 era okati kina na (1) na veitikina digitaki mai na ivakadewa nei Josefa Simici ni iVakatekivu, ka vakatokai na ivola i Mosese, kei na Maciu 24, ka vakatokai me Josefa Simici—Maciu; (2) Na ivakadewa nei Josefa Simici ni so na ivolagasau vaka-ljipita ka a taura ena 1835, ka vakatokai me ivola i Eparaama;

Matanitu

(3) na veitikina digitaki mai na itukutuku makawa ni Lotu ka vola ko Josefa Simici ena 1838, ka vakatokai na Josefa Simici—Ai Tukutuku; kei na (4) Yavu ni Vakabauta, na tinikatolu na malanivosa ni vakabauta kei na ivunau.

Matanitu. *Raica talega na Yavu ni Vakavulewa*

Ni sa lesu mai ko Jisu Karisito ena tauyavutaka e dua na matanitu ni bula-dodonu.

Ena vakatau ki vei koya na lewa, **Ais.** 9:6 (2 Nif. 19:6).

Mo dou qai solia vei Sisa na ka e nei Sisa, **Maci.** 22:21 (V&V 63:26). Me ra qai talairawarawa vei ira na turaga levu, **Roma** 13:1. Me ia na masumasu ena vukudra na tui kei ira na turaga, **1 Timo.** 2:1–2. Me ra dau talairawarawa vei ira sa liu kei ira sa kaukauwa, **Taito** 3:1. Dou talairawarawa ki na ilesilesi kecega ni tamata ena vuku ni Turaga, **1 Pita** 2:13–14. Na matanitu kei na vuravura oqo sa na qai yaco me nei Jisu Karisito, **iVakata.** 11:15.

Me ra na tui tiko ga ko ira na tamata yalododonu, **Mosa.** 23:8. Me dau rogoci na domodra na lewenivanua ena veika kece, **Mosa.** 29:26.

Me na qai liutaki keda na Karisito ni sa lesu tale mai, **V&V** 41:4. Raica ko koya sa muria tiko na i vakaro ni Kalou ena muria tale ga na lawa ni vanua, **V&V** 58:21. Ni ra sa vakatulewa ko ira na dau caka ca, era sa tagi na tamata, **V&V** 98:9–10. Ni a tauyavutaka na Kalou na veimatani ena yaga vua na tamata, **V&V** 134:1–5. Sa itavi ni tamata kece ga me tokona ka tutaka na lawa ni matanitu, **V&V** 134:5.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da vakarorogo vei ira na tui, na peresitedi, na iliuliu, kei ira na turaganilewa, **Y ni V** 1:12.

Matanitu Tani

Me vaka na kena ivakavakayagataki ena ivolanikalou, na vosa *Matanitu Tani* e vica tu na kena ibalebale. Ena so na gauna era tukuni kina na tamata era sega

ni kawa vaka-Isireli, ena so na gauna o ira era sega ni kawa vaka-Jiu, kei na so na gauna na veimatani ena sega vei ira na kosipeli, e dina ga ni na tiko beka eso na dra vaka-Isireli vei ira oqori. Na kena ivakavakayagataki e muri oqo e dau vakayagataki ga vakalevu ena iVola i Momani kei na Vunau kei na Veiyalayalati.

Me ra kakua ni vakamau vata kei ira era sega ni kawa vaka-Isireli ko ira na Isireli, (Matanitu Tani), **iVaka.** 7:1–3. Ena lako mai na Turaga me nodra rarama na kai Matanitu Tani, **Ais.** 42:6.

A vakaroti ko Pita me vunautaka yani na kosipeli vei ira na Matanitu Tani, **Cakacaka** 10:9–48. Sa qai solia na Kalou vei ira talega na veimatani tani na veivutuni me ra bula, **Cakacaka** 11:18. Ni da sa papitaisotaki kecega ki na dua na lotu se da kai Jutia se da kai Matanitu Tani, **1 Kori.** 12:13. Ni ra sa itaukei vata na veimatani tani ena vukui Karisito, **Efe.** 3:6.

Sa volai na iVola i Momani vei ira na Matanitu Tani, **draunipepa** ni ulutaga ni iVola i Momani (Moma. 3:17). E dua na tamata ena kedra maliwa na kai Matanitu Tani, sa kosova yani na wasawasa e vuqa, **1 Nif.** 13:12. E so tale na ivola, ka a lako mai vei ira na kai Matanitu Tani, **1 Nif.** 13:39. Ena qai lako mai na taucoko ni kosipeli vei ira na kai Matanitu Tani, **1 Nif.** 15:13 (3 Nif. 16:7; V&V 20:9). Ena vanua ni bula galala na vanua oqo vei ira na kai Matanitu Tani, **2 Nif.** 10:11. Na kai Matanitu Tani sa vaka e dua na vu ni olive ni veikau, **Jeko.** 5.

Ena yaco mai na kosipeli ena nodra gauna na kai Matanitu Tani, **V&V** 45:28 (V&V 19:27). Ena qai kau yani na vosa ki na iyalayala kei vuravura, e liu vei ira na Matanitu Tani, ka na qai dewa yani vei ira na Jiu, **V&V** 90:8–10. Era sa kacivi talega na le vitusagavulu me ra ivakadinadina digitaki vei ira na kai Matanitu Tani, **V&V** 107:25. Dou talai ira yani na italatala qase ni noqu lotu ki na veivanua tani, me liu vei ira na Matanitu Tani, ka qai muri vei ira na Jiu, **V&V** 133:8.

Matanitu Vakalou se Matanitu

Vakalomalagi. *Raica talega na*
Lagilagi Vakasilesitili; Lotu i Jisu
Karisito

Na matanitu ni Kalou e vuravura sai koya na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai (V&V 65). Na inaki ni Lotu sai koya me vakarautaki ira na lewena me ra bula tawamudu ena matanitu silesitili se matanitu vakalomalagi. Ia, na ivolanikalou ena so na gauna era dau vakatoka na Lotu me matanitu vakalomalagi, e kena ibalebale ni Lotu sai koya na matanitu vakalomalagi e vuravura.

Na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai sai koya na matanitu ni Kalou e vuravura, ia ena gauna oqo e se yalani toka ga na kena veiqaravi ena veika vakalotu. Ena gauna ni Mileniumi, na matanitu ni Kalou, sa na okati ruarua kina na veika vakapolitiki kei na veika vakalotu.

A Tui ko Jiova ka sega ni mudu, **Same** 10:16 (Same 11:4). Ena qai vakatura na Kalou ni lomalagi e dua na matanitu ena sega sara ni vakarusai rawa, **Tani**. 2:44 (V&V 138:44).

Dou veivutuni ni sa voleka na matanitu vakalomalagi, **Maci**. 3:2 (Maci. 4:17). Me yaco na nomuni lewa, me caka na lomamuni e vuravura, **Maci**. 6:10. Dou vakasaqara taumada na matanitu ni Kalou, **Maci**. 6:33 (3 Nif. 13:33). Au na solia talega vei iko na idola ni matanitu vakalomalagi, **Maci**. 16:19. Ni lako mai, ka rawata na matanitu sa vakarautaki me nomuni, **Maci**. 25:34. Niu na vakai-votavota ena sakaramede kei kemudou ena matanitu i Tamaqu, **Maci**. 26:26–29. Ni dou sa raici ira kecega na parofita ena matanitu ni Kalou, **Luke** 13:28. Ena sega ni rawata na matanitu ni Kalou ko ira sa sega ni yalododonu, **1 Kori**. 6:9. Ni sa dredre ni rawata na matanitu ni Kalou na yago sa vakalewe ka vakadra, **1 Kori**. 15:50.

Ia ni bera ni dou vakasaqara na iyau, dou vakasaqara mada na matanitu ni Kalou, **Jeko**. 2:18. Ni na sega ni taukena

na matanitu vakalomalagi e dua na ka tawasavasava, **Alama** 11:37.

Ka mo na vakacegu vata kei ira ena matanitu i Tamaqu, **V&V** 15:6. Sa soli vei kemudou na matanitu; se ena dua tale na kena itukutukuni, sa soli vei kemudou na idola ni kena cicivaki na Lotu, **V&V** 42:69 (V&V 65:2). Me toso tikoga na matanitu ni Kalou, me qai yaco mai kina na matanitu vakalomalagi, **V&V** 65:5–6. Ena sega ni kau tani mai vei iko na idola ni matanitu oqo, **V&V** 90:3. Ko ira sa ciqomi iko me vaka na gone lailai, sa ciqoma na noqu matanitu, **V&V** 99:3. Ni sai koya oqo na yaca ena kacivi kina na noqu lotu ena veisiga mai muri, io na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, **V&V** 115:4. Sa tadola vei keitou ko lomalagi; kau sa raica na matanitu silesitili ni Kalou, **V&V** 137:1–4.

Matanitu vaka-Roma. *Raica talega na*
Roma

Na matanitu vaka-Roma makawa. Ena itabagauna vakaiapositolo, na Matanitu vaka-Roma sai koya na matanitu cecece duadua ena kaukauwa e vuravura. E okati kina na veika kece sara ena kedra maliwa na Uferetisi, na Danube, na Raini, na Atalanitika, kei na vanua dravuisiga na Sahara. A yaco ko Palesitaina me dua na kena yasana vakarurugi ena 63 B.K. ena gauna a tauri Jerusalem kina ko Pomupiu. E dina ni ra a solia na kai Roma vei ira na Jiu e vuqa sara na galala, era a sega ni taleitaka na Jiu na veiliutaki vaka-Roma ka ra sa dau vakaduiduile kina ena so na gauna.

Ko Paula, e dua na kai Roma, e dau vakayagataka na vosa vaka-Kirisi, na vosa dau vakayagataki vakalevu duadua ena vanua, me vakatetea kina na kospeli ena loma ni vanua taucoko.

Solia vei Sisa na ka sa nei Sisa, **Maci**. 22:17–22. A kerea ko Paula na nona donu me vaka ni kai Roma, **Cakacaka** 16:37–39 (Cakacaka 22:25–29).

Mataqali i Isireli. *Raica na Isireli*

Mataveiliutaki

Mataveiliutaki. *Raica na*
Mataveiliutaki Taumada

Mataveiliutaki Taumada. *Raica talega*
na iDola ni Matabete; Peresitedi;
iVakatakila

Na Peresitedi ni Lotu kei rau na nona Daunivakasala. O iratou oqo eratou lewena e dua na kuoramu ni lewe tolu na bete levu ka vakatulewa ena vuku ni Lotu raraba. Na Mataveiliutaki Taumada e ratou taura taucoko na idola kece sara ni matabete.

Na idola ni matanitu e dau nodratou tu ga na Mataveiliutaki ni Matabete Levu, **V&V** 81:2. Na Mataveiliutaki ni Matabete Levu e tu vei iratou na dodonu me ratou vakaitavi ena veitutu kece sara, **V&V** 107:9, 22. Ko koya sa ciqomi au, sa ciqomi iratou, na Mataveiliutaki Taumada, **V&V** 112:20, 30. Me ratou ciqoma na Mataveiliutaki Taumada, na ivakatakila me baleta na lotu raraba, **V&V** 124:126.

Matavuvale. *Raica talega na*
Gonelilai, Gonelalai; Tama,
Vakayago; Tina; Vakamau,
Vakamautaka

Me vaka na kena ivakavakayagataki ena ivolanikalou, na matavuvale era lewena e dua na veiwatini tagane kei na yalewa, o ira na gone, ka vakakina ena so na gauna ko ira na wekadra era tiko vata ena dua na vale se dua vata na iliuli ni nodra matavuvale. Na matavuvale talega e rawa ni dua ga na itubutubu kei ira na gone, e dua na veiwatini ka sega na luvedrau, se dua na tamata ka tiko duadua ga.

Vakararaba me Baleta na Matavuvale:
Ena kalougata talega ena vukumu na veimataqali kecega e vuravura, **iVakate**. 12:3 (iVakate. 28:14; Epa. 2:11). Kau na qai nodra Kalou na veimataqali kecega ni Isireli, **Jere**. 31:1.

Na veimataqali kecega mai lomalagi kei vuravura era sa vakayacani vua na Tamada, **Efe**. 3:14–15.

Erau sa vakasucuma mai na vuvale

taucoko e vuravura ko Atama kei Ivi, **2 Nif**. 2:20.

Ia na lagilagi oqori me na tomani tiko ni nodrau kawa me sega ni mudu, **V&V** 132:19. Au na solia vua na isala ni bula tawamudu ena veivuravura tawamudu, **V&V** 132:55. Na nodra vauci na gone vei ira na nodra itubutubu, sa tiki ni caka-caka cecece ena itabagauna ni taucoko ni gauna, **V&V** 138:48.

Au sa bulia na tagane kei na yalewa, ka kaya vei rau: Drau vakaluvuni, ka tubu me lewe vuqa, **Mosese** 2:27–28. Ni sa sega ni vinaka me tiko duadua ga na tamata, **Mosese** 3:18. Erau sa caka-caka vata ko Atama kei Ivi, **Mosese** 5:1.

Nodra itavi na itubutubu: Ena vakaroti ira na luvena ko Eparaama ka ra na muria na Turaga, **iVakate**. 18:17–19. Ia mo ni gumatua ni dau vakavulica vei ira na luvemuni, **iVaka**. 6:7 (iVaka. 11:19). O koya sa sega ni vakanakuitataka na luvena sa cati koya, **Na Vosa**. 13:24 (Na Vosa. 23:13). Vakatafulica na gone ena sala e dodonu me lako kina, **Na Vosa**. 22:6. Mo drau reki vata tiko kei na watimu ko koya ko sa lomana ena veisiga, **Na Dau**. 9:9. A luvemu kecega ena vakavulici ira ko Jiova, **Ais**. 54:13 (3 Nif. 22:13).

Dou vakavulici ena ivunau kei na ivakavuvuli ni Turaga, **Efe**. 6:1–4 (Inosi 1:1). Ia kevaka e dua sa sega ni vakaraici ira na kai nona, sa cakitaka na vakabauta, **1 Timo**. 5:8.

Ka sa vakamasuti rau vagumatua ena veikauwaitaki taucoko vakaitubutubu, **1 Nif**. 8:37. Ia eda veivosakitaki Karisito, me rawa ni ra kila kina na noda kawa na ivurevure me ra rai kina, **2 Nif**. 25:26. Ka ra sa lomani ira na luvedra ko ira na veiwatini, **Jeko**. 3:7. Vakavulici ira me ra veilomani ka dau veivukei, **Mosa**. 4:14–15. Mo dou taqomaka na nomudou vuvale kevaka me na yaco kina na vakadave dra, **Alama** 43:47. Mo ni daumasu vakavuvale, me ra kalougata kina na watimuni kei ira na luvemuni, **3 Nif**. 18:21.

Me ra vakavulica na kosipeli vei ira na luvedra ko ira na itubutubu,

V&V 68:25. Ko koya yadua sa nona itavi me qarava na nona matavuvuale, **V&V** 75:28. Na gone kece sa tu na nodra dodonu vei ira na nodra itubutubu, **V&V** 83:4. Dou vakavulici ira na luvemudou ena rarama kei na dina, **V&V** 93:40. Me vakavulici ira mada e liu na lewe ni nona vale, **V&V** 93:43–44, 50. O ira na matabete sa dodonu me ra veivaka-queti ena loloma e sega ni veivakaisini, **V&V** 121:41.

Erau sa vakatakila na veika kece vei ira na luvedrau ko Atama kei Ivi, **Mosese** 5:12.

Nodra itavi na gone: Mo vakarokoro-kotaki rau na tamamu kei na tinamu, **L.Y** 20:12. Na luvequ, mo vakarorogo ki na ivakavuvuli i tamamu, **Na Vosa**. 1:8 (Na Vosa. 13:1; 23:22).

Sa vakarorogo vei rau na nona itubutubu ko Jisu, **Luke** 2:51. Sa kitaka na lomai Tamana ko Jisu, **Joni** 6:38 (3 Nif. 27:13). Talairawarawa vei ira na nomudou qase ena ka sa vinaka vua na Turaga, **Efe**. 6:1 (Kolo. 3:20).

Kevaka era sa veivutuni na luvena, mo dou qai kakua ni cudruvi ira, **V&V** 98:45–48. Era sa qarava na Kalou dina ka bula ko ira na luvei Ivi yalewa yalodina, **V&V** 138:38–39.

Matavuvuale tawamudu: Sa virikotori ena Vunau kei na Veiyalayalati na ituvaki tawamudu ni ivau vakaveiwatini kei na matavuvuale. Na vakamau vaka-silesitielei kei na tomani tiko ni bula vakamatavuvuale sa rawa kina vei ira na veiwatini me ra yaco me ra Kalou (**V&V** 132:15–20).

Mate Vakayago. *Raica talega na Bula Vakayago;* Lutu nei Atama kei Ivi; Tucake Tale; Vakabulai

Na nodrau veikalikali na yago kei na yalo. Na Lutu sa kauta mai na bula vakayago kei na mate ki vuravura (2 Nif. 2:22; **Mosese** 6:48). Na Veisorovaki i Jisu Karisito sa vakadruga na mate me rawa kina ni tucake tale na tamata kecega (1 Kori. 15:21–23). Na tucake tale sa isololi soli wale ki na tamata kecega se

ra caka vinaka se caka ca ena bula ogo (Alama 11:42–44). Na tamata kece sara ena sotava ga vakadua na mate vakayago baleta ni gauna ga eda sa vakaturi cake tale kina, sa na sega tale ni mate rawa na yagoda (Alama 11:45).

Sa na qai ciba vata kecega na tamata, ka na lesu tale na tamata me kuvu ni qele, **Joje** 34:15. A ka talei ena mata i Jiova na nodra mate na nona tamata yalosavasava, **Same** 116:15. Sa qai lesu tale na kuvu ni qele me qele tale, ia na yalo ena lesu tale vua na Kalou, **Na Dau**. 12:7.

Ni sa qai vu ni mate na tamata, **1 Kori**. 15:21. Sa taura talega na iVakabula na idola kei Etesi kei na mate, **iVakata**. 1:18. Ena sega tale na ciba se na rarawa, **iVakata**. 21:4.

Ni sa na yaco na mate ki na tamata kece ga, **2 Nif**. 9:6, 11 (Alama 12:24). Era sa sega sara ni rerevaka na mate, **Alama** 27:28. Sa vakamacalataka ko Alama na gauna ena maliwa ni mate kei na tucake tale, **Alama** 40:11.

Ko ira sa mate vei au, era na sega ni tovolea na mate, **V&V** 42:46. Ko koya sa sega ni lewai me mate, ena bula ga, **V&V** 42:48. Au na vakatovolei kemudou ena ka kece ga, me yacova na mate, **V&V** 98:14.

Ia ko na suka tale mo kuvu ni qele, **Mosese** 4:25. Sa lutu ko Atama, ia ena nona lutu sa yaco mai kina na mate, **Mosese** 6:48.

Mate Vakayalo. *Raica talega na Cudruvi; Eli; Lutu nei Atama kei Ivi; Luve ni Veivakarusai; Tevoro; Vakabulai*

Na tawasei mai vua na Kalou kei na Nona veivakauqeti; na mate mai na veika ni buladodonu. Era a sotava ko Lusefa kei na dua na ikatolu ni lewevuqa mai lomalagi na mate vakayalo ena gauna era debelaki sobu kina mai lomalagi (**V&V** 29:36–37).

A vakatakilai mai ki vuravura na mate vakayalo ena Lutu i Atama (**Mosese** 6:48). Na tamata bula ka ca se dukadukali tu na nodra vakanananu, na

vosa, kei na cakacaka, era sa mate ga ni ra se bula lako e vuravura (1 Timo. 5:6). Ena nona Veisorovaki ko Jisu Karisito kei na noda talairawarawa ki na ivakavuvuli kei na cakacaka tabu vakalotu ni kosipeli, sa rawa kina vua na tamata me yaco me savasava mai na ivalavala ca ka vakadruka na mate vakayalo.

Na mate vakayalo ena dau yaco talega ni sa mate na yago. Eda na lewai kece na tamata sa vakaturi cake mai na mate vata kei ira na tevoru kei ira na nona agilosi. Ko ira era sa nakita na nodra saqata na rarama kei na dina ni kosipeli era na sotava na mate vakayalo. Na mate oqo sa dau vakatokai ena vuqa na gauna me ikarua ni mate (Alama 12:16; Ila. 14:16–19; V&V 76:36–38).

Ni na muduki tani na dau caka ca, **Same** 37:9.

Ni sa vu ni mate na gadrevi ni itovo vakayago, **Roma** 8:6 (2 Nif. 9:39). Oqori sa luluvuraki ira na tamata ena mate kei na rusa, **1 Timo.** 6:9. Sa vakasucuma na mate na ivalavala ca, **Jeme.** 1:15. O koya sa gumatua sara ena sega ni ca ena ikarua ni mate, **iVakata.** 2:11. Vei ira oqori sa sega kina na kaukauwa ni ikarua ni mate, **iVakata.** 20:6, 12–14. Sa votai vei ira na tawasavasava na nodra ivotavota, na drano sa caudre kina na buka kei na sulfure; sai koya oqori na ikarua ni mate, **iVakata.** 21:8 (V&V 63:17–18).

Sa galala na tamata me ra digitaka na galala kei na bula tawamudu, se me ra digitaka na tiko vakavesu kei na mate, **2 Nif.** 2:27 (2 Nif. 10:23; Alama 29:5; Ila. 14:30–31). Sa vakarautaka na Kalou na sala me da dro kina mai na mate kei eli, **2 Nif.** 9:10. Sereki kemuni vakai kemuni mai na rarawa kei eli mo ni kakua kina ni mate ena ikarua ni mate, **Jeko.** 3:11. Ni sa meca ni Kalou na tamata vakavuravura, **Mosa.** 3:19. Me solia vei kemuni na Turaga na veivutuni, mo ni kakua kina ni mate ena ikarua ni mate, **Alama** 13:30. Sa vakavolivoliti Alama na sinucodo ni mate tawavakaiyalayala, **Alama** 36:18. Ni ra na mate na tawasavasava me vaka na veika ni ivalavala dodonu,

Alama 40:26 (Alama 12:16). Na Lutu tani sa kauta mai vua na tamata, na mate vakayalo, **Alama** 42:9 (Ila. 14:16–18).

Ni sa lutu ko Atama sa yaco kina me mate vakayalo, **V&V** 29:40–41, 44.

Mate, iKarua ni. *Raica na Mate*
Vakayalo

Mate, Nodra Vakabulai na. *Raica na*
Vakabulai na Mate, Nodra

Meca. *Raica na Tevoru*

Meca i Karisito. *Raica talega na*
Tevoru

E dua na tamata se dua ga na ka e vakatakarakarataka vakailasu na itu-vatuva ni veivakabulai ni kosipeli ka saqata e matanalevu se saqata vuni voli na Karisito. O Joni na Dauvakatakila e vakamacalataka na meca i Karisito me daulasu (1 Joni 2:18–22; 4:3–6; 2 Joni 1:7). Na meca levu duadua i Karisito ko Lusefa, ia e vuqa tu na nona ivukevuke, era vakayalo ka vakayago talega.

Sa dau vakaduiduile ka vakalevulevui koya me levu cake mai na veika kecega e vakalou na luve ni veivakarusa, **2 Cesa.** 2:1–12. A sa temaki ira era sa tiko e vuravura ena vuku ni cakacaka mana, **iVakata.** 13:13–17.

Sa cakitaki Karisito ko Seremi ka lasutaki ira na lewe vuqa, **Jeko.** 7:1–23. Sa vakavuvulitaka ko Neori na ivakavuvuli vakailasu, tauyavutaka e dua na lotu, ka vakatekivuna na bete vakailasu, **Alama** 1:2–16. Sa vakalialia na Karisito, na Veisorovaki, kei na yalo ni parofisai ko Korio, **Alama** 30:6–60.

Mecusela. *Raica talega na Inoki*

E dua na luvei Inoki ena Veiyalayalati Makawa. A bula tiko ko Mecusela me yabaki 969 (iVakate. 5:21–27; Luke 3:37; Mosese 8:7). O koya e dua na parofita yalododonu ka a biu tu mai e vuravura ni sa kau cake ki lomalagi na koro levu ko Inoki. A tiko ga e vuravura me rawa ni mai basika kina ena nona kawa ko Noa (Mosese 8:3–4).

Mekoki. *Raica talega* na iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito; Koki

Ena iVolatabu, e dua na vanua kei na dua na matatamata volekata na Waitui Loaloa. Ena liutaka ko Koki na nodra tui, na mataivalu ni Mekoki ena dua na iotioti ni ivalu levu ni bera na iKarua ni nona Lako mai na Karisito (Isi. 38:2; 39:6). E tukuni ena ivolanikalou e dua tale na ivalu levu e Koki kei Mekoki ni sa cava na yabaki udolu ena nodrau vala na kaukauwa ni Kalou kei na kaukauwa ni ca (iVakata. 20:7-9; V&V 88:111-116).

Melikiseteki. *Raica talega* na Matabete i Melikiseteki; Selemi

E dua na bete levu ni Veiyalayalati Makawa, parofita, ka iliului cecere ka a bula ni sa oti na Waluvu donumaka na gauna i Eparaama. A vakatokai o koya me tui Selemi (Jerusalemi), na tui ni sautu, tui ni ivalavala dodonu (na ibalebale vaka-Iperiu ni *Melikiseteki*), ka bete ni Kalou cecere.

Sa dau sauma ko Eparaama na nona ikatini vei Melikiseteki, **iVakate.** 14:18-20. Era sa caka dodonu na tamata i Melikiseteki, ka rawati lomalagi, **VJS,** **iVakate.** 14:25-40.

A bete tawamudu ko Karisito me vakataki Melikiseteki, **Ipe.** 5:6. Ko Melikiseteki oqo sa Tui Selemi, a bete ni Kalou cecere sara, **Ipe.** 7:1-3.

Sa sega e dua me cecere cake mai vei Melikiseteki, **Alama** 13:14-19.

Ko Eparaama oqo a ciqoma na matabete mai vei Melikiseteki, **V&V** 84:14. Ena kena rokovi na yaca ni Turaga, sa vakatokai kina na matabete cecere ena loma ni Lotu makawa me Matabete i Melikiseteki, **V&V** 107:1-4.

Meri mai Pecani. *Raica talega* na Lasarusa; Marica

Ena Veiyalayalati Vou na ganei Lasarusa kei Marica.

Sa tiko ena yavai Jisu ko Meri ka vakarogoci koya, **Luke** 10:39, 42. Erau sa talatala vei Jisu ko Meri kei na tacina ko

Marica, **Joni** 11:1-45. Sa lumuta na yavai Jisu ena ilumu, **Joni** 12:3-8.

Meri na Yalewa ni Makitala

E dua na yalewa ena Veiyalayalati Vou ka a yaco me tisaipeli yalodina i Jisu Karisito. Ko Meri oqo e cavutu mai Makitala, ena baravi ena ra kei Kalili.

Sa tu voleka ko koya ki na kauveilatai, **Maci.** 27:56 (Mari. 15:40; Joni 19:25). A tiko talega ko koya ena gauna ni veibulu vei Karisito, **Maci.** 27:61 (Mari. 15:47). A tiko talega mai na ibulubulu ena matata ni siga ni tucake tale, **Maci.** 28:1 (Mari. 16:1; Luke 24:10; Joni 20:1, 11). Sa rairai e liu vei koya ko Jisu ni sa tucake tale mai na mate, **Mari.** 16:9 (Joni 20:14-18). Sa lako tani oti vua e vitu na tevoro, **Luke** 8:2.

Meri na Yalewa Savasava. *Raica* na Meri, Tinai Jisu

Meri, Tinai Jisu. *Raica talega* na Jisu Karisito; Josefa, na Wati Meri

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na goneyalewa savasava ka a digitaka na Kalou na Tamada me tina ni Luvena vakayago. Ni sa sucu oti ko Jisu, a qai so tale na luvei Meri (Mari. 6:3).

Sa musu e liu ko Meri na tinana vei Josefa, **Maci.** 1:18 (Luke 1:27). Sa tukuni vei Josefa me kakua ni biuti Meri se se-reki koya mai na nodrau sa veimusumusuki, **Maci.** 1:18-25. Era sa sikovi Meri na tamata vuku, **Maci.** 2:11. Eratou sa dro ki Ijipita ko Meri, Josefa kei na goneilailai ko Jisu, **Maci.** 2:13-14. Ni sa mate ko Eroti eratou sa lesu tale ki Nasareci na matavuvale oqo, **Maci.** 2:19-23. Sa rairai vua na agilosi ko Keperieli, **Luke** 1:26-38. Sa gade vei Ilisapeci na tavarena, **Luke** 1:36, 40-45. Sa lagata ko Meri e dua na same ni veivakacautaki vua na Turaga, **Luke** 1:46-55. Sa gole vata kei Josefa ki Peceliema ko Meri, **Luke** 2:4-5. Sa vakasucumi Jisu ko Meri ka vakadavori koya ena vale ni manumanu, **Luke** 2:7. Era sa gole ki Peceliema na ivakatawa ni sipi me ra sikova na gone ko Karisito, **Luke** 2:16-20. Erau sa kauti Jisu

Meri, Tinai Marika

ko Meri kei Josefa ki na valetabu mai Jerusalem, **Luke** 2:21–38. Erau kauti Jisu ki na soqoni ni Lako Sivia ko Meri kei Josefa, **Luke** 2:41–52. A tiko ena vakamaui mai Kena ko Meri, **Joni** 2:2–5. Na iVakabula, ni sa rube no e kauveilatai, a kerei Joni me qai qarauna tiko na tinana, **Joni** 19:25–27. Sa tiko vata kei iratou na iApositolo ko Meri ni sa kau cake ki lomalagi na Karisito, **Cakacaka** 1:14.

Ko Meri e dua na goneyalewa savasava ka sa uasivi cake na kena totoka kei na nona vulavula mai vei ira na goneyalewa savasava kecega, **1 Nif.** 11:13–20. Ena yacai tinai Karisito ko Meri, **Mosa.** 3:8. Ko Meri ena goneyalewa savasava, talei ka digitaki, **Alama** 7:10.

Meri, Tinai Marika. *Raica talega na Marika*

Ena Veiyalayalati Vou, na tinai Joni Marika, ka vola na kospipeli i Marika (**Cakacaka** 12:12).

Mesaia. *Raica talega na Jisu Karisito; iLumuti, Na*

E dua na vosa vaka-Aramea kei na Iperiu ka kena ibalebale, “na ilumuti.” Ena Veiyalayalati Vou e vakatokai ko Jisu me Karisito, ka ivakatautauvata ena vosa va-Kirisi ni *Mesaia*. E kena ibalebale na Parofita lumuti, Bete, Tui, ka Dauveisereki o koya era a nanamaki tiko ki na nona lako mai na Jiu.

E vuqa na Jiu era a vakaraica tikoga e dua na dauveivuetai mai na kaukauwa vaka-Roma ka vakakina na tiko sautu ena matanitu raraba; o koya ena gauna sa lako mai kina na Mesaia, era a bese-taki Koya na iliuliu kei ira na lewe vuqa tale. Ko ira walega na yalomalumulumu kei ira na tamata yalodina a rawa me ra raica vei Jisu na kai Nasareci na Karisito dina (**Ais.** 53; **Maci.** 16:16; **Joni** 4:25–26).

Ena tu vua na Mesaia na Yalo, ena vuna-taka na kospipeli, ka tukuna na veise-reki, **Ais.** 61:1–3 (**Luke** 4:18–21).

Keitou sa kunea na Mesaia (a kena ibalebale na Karisito), **Joni** 1:41 (**Joni** 4:25–26).

Ena qai vakatubura na Kalou e dua

na parofita ena kedra maliwa na Jiu—e dua na Mesaia, se e dua na iVakabula, **1 Nif.** 10:4. Ia, na Luve ni Kalou sa i koya na Mesaia ka na lako mai, **1 Nif.** 10:17. Sa yaco na veisereki ena vuku i koya na Mesaia Tabu, **2 Nif.** 2:6. Ia ena lako mai na Mesaia ena taucoko ni gauna, **2 Nif.** 2:26. Ena qai tucake tale mai na mate na Mesaia, **2 Nif.** 25:14.

Ena yaca ni Mesaia au sa solia na Matabete i Eroni, **V&V** 13.

A sa kaya vakaoqo na Turaga, Koi Au na Mesaia, na Tui kei Saioni, **Mosese** 7:53.

Mesaki. *Raica talega na Taniela*

Ena Veiyalayalati Makawa o iratou oqo ko Setareki, Mesaki kei Apete-niko e tolu na itabagone ni Isireli, ka ratou a kau vata kei Taniela ki na itikotiko vakatui nei Nepukanesa, na tui Papiloni. Na yacai Mesaki vaka-Iperiu ko Misaeli. Eratou a sega ni via vakadukadukalitaki iratou na cauravou lewe va oqo ena nodratou kania na kena lewe ni manumanu kei na mena waini na tui (Tani. 1). Eratou a biu ena loma ni lovo ni bukawaqa ko Setareki, Mesaki, kei Apete-niko ena nona lewa na tui ia eratou a vakabulai ena cakamana (Tani. 3).

Mileniumi. *Raica talega na Eli; iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito*

Na dua na udolu na yabaki ni tiko sautu ka na tekivutaki ni sa lesu tale mai na Karisito me mai veiliutaki sara ga ko koya e vuravura (Y ni V 1:10).

Era na sega tale ni lave seleiwau na tamata, ka sega talega ni vulica na vala, **Ais.** 2:4 (**Maika** 4:3; **2 Nif.** 12:4). A vanua oqo ka lala sa qai yaco me vaka na were ko Iteni, **Isi.** 36:35.

A ra sa bula ka lewa vata kei Karisito ka dua na udolu na yabaki, **iVakata.** 20:4.

Ena vuku ni nodra ivalavala dodonu, sa sega kina na kaukauwa i Setani, **1 Nif.** 22:26.

Au na mai tiko ena buladodonu e vuravura me dua na udolu na yabaki, **V&V** 29:11. Ni sa oti e dua na udolu na yabaki,

au na vosoti vuravura tale mada vakalailai, **V&V** 29:22. Ena yaco mai na Mileniumi levu, **V&V** 43:30. Era na tubu cake ka sega ni ivalavala ca ko ira na luvadra na yalododonu, **V&V** 45:58. Ko ira na gone era na tubu cake tiko me yacova ni ra sa qase; era na vakamataliataki vakasauri na tamata me vaka na sauriva ni mata, **V&V** 63:51. Ena itekivu ni ikavitu ni dua na udolu na yabaki, sa na vakatabuya kina na vuravura na Turaga, **V&V** 77:12. Ka ra na sega ni vakabulai tale me yacova ni sa oti e dua na udolu na yabaki, **V&V** 88:101. Ena qai vesu ko Setani me oti mada e dua na udolu na yabaki, **V&V** 88:110. Sa vakamacalataki na Mileniumi, **V&V** 101:23–34.

Ia ena kune vakacegu ko vuravura me dua na udolu na yabaki, **Mosese** 7:64.

Miriam. *Raica talega na Mosese*

Ena Veiyalayalati Makawa, na ganei Mosese (Tiko. 26:59).

A vakaraica na waqa kuta, **L.Y** 2:1–8. A liutaki ira na marama era vakatibereli, **L.Y** 15:20–21. Vosakudrukudrukutaki Mosese ka qai tauvi vukavuka, a qai vakabulai mai kina, **Tiko.** 12:1–15 (iVaka. 24:9).

Misuri. *Raica na Jeruselemi Vou*

Moapi. *Raica talega na Loti*

E dua na vanua ena gauna ni Veiyalayalati Makawa ka koto ena tokalau ni Waitui Mate. Ko ira na Moapi era kawa i Loti ka ra veiwekani vei ira na Isireli. Na nodra vosa e viavia tautauvata kei na vosa vaka-Iperiu. Era dau veivaluvaluti ena veigauna eso ko ira na Moapi kei na Isireli (Dauvei. 3:12–30; 11:17; 2 Samu. 8:2; 2 Tui 3:6–27; 2 Vei. 20:1–25; Ais. 15).

Moce

E dua na itutu ni vakacegu ka sega kina ni yavala se vakilai koya e dua na tamata. Sa vakasalataki ira na Nona Yalododonu na Turaga me ra kakua ni dau moce vakasivia (**V&V** 88:124). Na moce talega e rawa ni ivakatakarakara ni mate

Momani, Parofita vei Ira na Nifai

vakayalo (1 Kori. 11:30; 2 Nif. 1:13) se na mate vakayago (Moma. 9:13).

Momani. *Raica talega na Lotu i Jisu Karisito; Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, Na*

Na yacabuli na *Momani* era a bulia na tamata sega ni lewe ni Lotu me baleti ira na lewe ni Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai. E kau mai na yaca oqo mai na ivola tabu ni ivolanikalou a vola na parofita makawa o Momani ka yacana na iVola i Momani. Na yaca e solia na Turaga me ra kilai kina na lewe ni Lotu oya na “Yalododonu.” Na yaca dodonu ni Lotu sai koya Na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai.

Momani, Ai Vola i. *Raica na iVola i Momani*

Momani, Parofita vei Ira na Nifai.

Raica talega na iVola i Momani

E dua na parofita ni Nifaiti, turaganivalu, ka daunitukutuku ni iVola i Momani. A bula voli ko Momani rauta mai na 311–385 S.K. (Moma. 1:2, 6; 6:5–6; 8:2–3). E dua ko koya na iliuliu vakaivalu ena dua na iwase levu ni nona bula, me tekivu ni se qai yabaki tini-kalima (Moma. 2:1–2; 3:8–12; 5:1; 8:2–3). Sa vakaroti Momani ko Amaroni me vakarautaki koya me na maroroya na itukutukuvolai kei na kena volai na itukutuku (Moma. 1:2–5; 2:17–18). Ni oti na nona vola na itukutuku makawa ni nona gauna ni bula, a vakalekalekataka ko Momani na itukutuku ena peleti lelevu i Nifai ena peleti i Momani. E muri a qai solia na veitukutuku tabu oqo ki vua na luvena ko Moronai. Na peleti eso oqo era tiki ni itukutuku a vakadewataka mai kina na iVola i Momani ko Josefa Simici.

Na Vosa i Momani: E dua na ivola lailai ena iVola i Momani. Ena maliwa ni iotioti ni malanivosa i Amaleki ena ivola i Omanai kei na imatai ni malanivosa ena ivola i Mosaia, ko Momani, na edita ni ivolatukutuku kece sara, a vakacuruma na itukutuku lailai oqo. (Raica “iVakamacala Lekaleka me baleta na

iVola i Momani” ena itekivu ni iVola i Momani.)

Na ivola i Momani: E dua tale na ivola ena loma ni ivolanikalou ka kilai me iVola i Momani. Na wase 1–2 e tukuni Amaroni, e dua na nodra parofita na Nifaiti, ka vakaroti Momani ena gauna kei na vanua me laki kauta mai kina na peleti. Ka sa tekivu talega vakakina na ivalu, ka ratou kau tani yani na Le Tolu na Nifaiti ena vuku ni nodra caka ca na tamata. Na wase 3–4 e tukuni kina na nona vunautaka tiko ko Momani vei ira na tamata na veivutuni, ia sa sega vei ira na madua, ka sa yaco vakalevu cake kina na caka ca e Isireli mai na veigauna kecega. Na wase 5–6 e tukuni kina na iotioti ni ivalu vei ira na Nifaiti kei na Leimanaiti. A vakamatei kina ko Momani vata kei ira e vuqa na nodra matanitu na Nifaiti. Ena wase 7, ni bera ni mate, sa kaya vei ira na tamata ko Momani—ena gauna ko ya kei na veigauna mai muri—me ra veivutuni. Na wase 8–9 e tukuni kina ni qai yaco me sa qai vo duadua ga o Moronai na luvei Momani. A qai vola o koya na iotioti ni veivakamatei kei na veivakarusa, ka vakakina na nodra icavacava na Nifai, ka vola e dua na itukutuku vei ira na itabatamata era na qai muri mai kei ira era na wilika na itukutuku oqo.

Moronai, Kavetani. *Raica talega na Drotini ni Galala*

Ena iVola i Momani, e dua na turaganivalu buladodonu vei ira na Nifai ka a bula rauta na 100 B.K.

A lesi ko Moronai me turaganivalu liu ena nodra mataivalu taucoko na Nifai, **Alama** 43:16–17. Vakauqeti ira na sotia ni Nifai me ra valataka na nodra bula galala, **Alama** 43:48–50. Cakava e dua na itawake ni galala mai na dua na tiki ni nona kote, **Alama** 46:12–13. E dua na tamata ni Kalou, **Alama** 48:11–18. A rawataka na matanitu ena nodra veivakaduiduitaki me baleta na bula galala ena vanua, **Alama** 59:13.

Moronai, Luvei Momani. *Raica talega na iVola i Momani; Momani, Parofita vei Ira na Nifai*

Na iotioti ni parofita vei ira na Nifai ena iVola i Momani (rauta ni 421 na yabaki mai na nona sucu na Karisito). Ni sa voleka na gauna me mate kina ko Momani, a solia e dua na itukutuku makawa ka vakatokai na peleti i Momani vua na luvena ko Moronai (V i M 1:1). Vakacavara ko Moronai na nona biuta vata na peleti i Momani. Vakuria na ivola i Momani ena wase 8 kei na 9 (Moma. 8:1). A vakalekalekataka ka vakacuruma na ivola i Ica (Ica 1:1–2) ka vakuria ena nona ivola ka vakatokai na ivola i Moronai (Moro. 1). A dregata na peleti ko Moronai ka vunitaka ena delana ko Kumora (Moma. 8:14; Moro. 10:2). Ena 1823 a talai mai ko Moronai ni sa tucake tale mai na mate me mai vakatakila na iVola i Momani vei Josefa Simici (V&V 27:5; JS—AT 1:30–42, 45). Sa dau mai vakarota tiko na parofita gone oqo ena veiyabaki mai na 1823 ki na 1827 (JS—AT 1:54) ka qai mai solia vua na peleti ena 1827 (JS—AT 1:59). Ni sa vakacavara na kena vakadewataki a vakasuka tale na peleti vei Moronai ko Josefa Simici.

Na ivola i Moronai: Na iotioti ni ivola ena iVola i Momani. A vola na iotioti ni parofita vei ira na Nifai, ko Moronai. Na wase 1–3 e tukuni kina na nodra sa qai vakarusai vakadua na Nifai, ka soli kina na ivakaro ena kena soli na Yalo Tabu kei na matabete. Na wase 4–5 e tukuni kina vakamatailalai na ivakarau dodonu ni kena qaravi na sakaramede. Na wase 6 e tukuni umauma kina na cacacaka ni Lotu. Na wase 7–8 era ivunau ena ivakavuvuli taumada ni kosipeli, ka okati kina na ivakavuvuli eso nei Momani ena vakabauta, kei na inuinui, kei na loloma uasivi kei na kena ivakarau me kilai kina na vinaka mai na ca (Moro. 7), kei na nona ivakamacala ko Momani ni ra sa bula tu vei Karisito ko ira na gone-lalai ka sega ni gadrevi me ra papitaiso (Moro. 8). Na wase 9 e vakamacalataki

kina na nodra itutu lolovira na veimatanitu ni Nifai. Na wase 10 e iotioti ni nona itukutuku ko Moronai ka okati kina na sala me da kila kina na dina ni iVola i Momani (Moro. 10:3–5).

Moronaia, Luvei Kavetani Moronai

E dua na turaganivalu ni Nifai yalododonu ena iVola i Momani (rauta na 60 B.K.).

Sa solia ko Moronai na lewa ni mataivalu vua na luvena ko Moronaia, **Alama** 62:43. Taura lesu tale na koro ko Saraemala, **Ia**. 1:33. Kauti ira mai na Nifaiti me ra veivutuni ka rawata lesu na lewa ni vanua, **Ia**. 4:14–20.

Mosaia, Ira na Luvena. *Raica talega* na Amoni, Luvei Mosaia; Eroni, na Luvei Mosaia; Iminai; Mosaia, Luvei Penijamini; Omana

Ena iVola i Momani, e va na luvei Mosaia na Tui ka ratou a saumaki mai ni oti na nona rairai vei iratou e dua na agilosi ka tukuna vei iratou me ratou veivutuni. Na yacadratou ko Amoni, Eroni, Omana, kei Iminai (Mosa. 27:34). Eratou a vunautaka tiko na kosipeli vei ira na Leimanaiti ena loma ni tinikava na yabaki ka vuavuai vinaka sara na nodratou cakacaka. E tu ena ivola i Alama e dua na itukutuku ni nodra veiqaravi vei ira na Leimanaiti, ena wase 17 ki na 26.

Taumada eratou a tamata tawavakabauta ka ratou segata me ratou vakarusa na Lotu, **Mosa**. 27:8–10 (Alama 36:6). A vosataki iratou e dua na agilosi ka ratou veivutuni, **Mosa**. 27:11–12, 18–20. Sa vakadonui vei iratou me ratou vunau vei ira na Leimanaiti, **Mosa**. 28:1–7.

Mosaia, Luvei Penijamini. *Raica talega* na Mosaia, Ira na Luvena; Penijamini, Tamai Mosaia

E dua na nodra tui yalododonu na Nifai ka parofita ena iVola i Momani. A vakamurimuria ko Mosaia na nona ivakaraitaki dodonu na tamana (Mosa. 6:4–7). A vakadewataka na ruasagavulu kava na peleti koula ka koto

kina na kedra itukutuku na Jeretaiti (Mosa. 28:17).

Na ivola i Mosaia: E dua na ivola ena iVola i Momani. Na wase 1–6 e koto kina na nona ivunau kaukauwa na Tui ko Penijamini vei ira na nona tamata. A tara na yalodra na tamata na Yalo ni Turaga ka ra saumaki kina ka ra sega tale ni via kitaka na veika ca. Na wase 7–8 e tukuni kina e dua na ilawalawa Nifaiti era a lako me ra laki vakaitikotiko ena nodra vanua na Leimanaiti. Era a talai yani e dua na ilawalawa dau vakasaqara me ra laki vakasaqarai ira. A kunei ira ko Amoni, na iliiliu ni ilawalawa dau vakasaqara ka rogoca na italanoa ni nodra a vakatovolei ena nodra veivakararawataki na Leimanaiti. Na wase 9–24 e vakamacalataki kina na veivakararawataki ko ya kei na nodra iliiliu—ko Senifi, Noa, kei Limiai—ka ratou a bula voli ena nodra veiliutaki na Leimanaiti. E volai talega kina na nona vakamatei ena vuku ni nona vakabauta e dua na parofita ka yacana ko Apinatai. A saumaki mai ko Alama ena gauna a veilewai tiko kina ko Apinatai. Na wase 25–28 e talanoataki kina na nodratou saumaki mai na luvei Alama kei iratou na le va na luvei Tui Mosaia. Ena wase 29 e vakatura kina na Tui ko Mosaia me vakaisosomitaki na itutu vakatui ena dua na ivakarau ni turaganilewa. A digitaki kina ko Alama na luvei Alama me imatai ni turaganilewa liu

Mosaia, Tamai Penijamini. *Raica talega* na Penijamini, Tamai Mosaia; Saraemala

Ena iVola i Momani, e dua na parofita mai vei ira na Nifai ka a buli me nodra tui na kai Saraemala.

Sa vakasalataki ko Mosaia me dro tani mai na vanua ko Nifai, **Oma**. 1:12. Sa kunei ira na tamata e Saraemala, **Oma**. 1:14–15. Sa vakarota me ra vakavulici ena nona vosa na tamata mai Saraemala, **Oma**. 1:18. Sa digitaki ko koya me nodra tui na tamata duavata oqo, **Oma**. 1:19. A

Mosese

sa tui ko Penijamini na luvena, me kena isosomi, **Oma.** 1:23.

Mosese. *Raica talega na Eroni,* Taci Mosese; Lawa i Mosese; Penitatuki; iVakaro e Tini, Na; Veivakamataliataki—Vakamataliataki nei Karisito

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a kauti ira tani na Isireli mai na veivakabobulataki e Ijipita ka solia vei ira eso na lawa ka vakatakila mai na Kalou me baleta na lotu, veimaliwai, kei na kakana.

Na veiqaravi nei Mosese a lako sivita na iyalayala ni nona bula vakayago. E vakavuvulitaka o Josefa Simici, ena veitokani nei Ilaija, a lako mai ko koya ki na Ulunivanua ni Veivakamataliataki ka solia na idola eso ni matabete vei Pita, Jemesa, kei Joni (Maci. 17:3–4; Mari. 9:4–9; Luke 9:30; V&V 63:21).

A rairai ko Mosese vei Josefa Simici kei Oliva Kaudari ena i ka 3 ni Epereli 1836, ena valetabu mai Katiladi, e Oaio, ka solia vei rau na idola ni nodra vakasoqoni vata na Isireli (V&V 110:11).

E vuqa na ka e tukuni ena ivakatakila ni gauna oqo e baleti Mosese. Sa dau cavuti vakawasoma ena iVola i Momani, ka da vulica mai na Vunau kei na Veiyalayalati na nona veiqaravi (V&V 84:20–26) ka ciqoma na matabete mai vua na vugona ko Jecoro (V&V 84:6).

E vakadeitaka talega na ivakatakila ni gauna oqo na itukutuku vakaivolatabu ni nona veiqaravi vei ira na luvei Isireli ka vakadeitaka tale ni sai koya ka a vola na lima na ivola ka tekivu kina na Veiyalayalati Makawa (1 Nif. 5:11; Mosese 1:40–41).

Vakabulai mai vua na luvei Fero ya-lewa, L.Y 2:1–10. Dro ki Mitiani, L.Y 2:11–22. Sa rairai vua na agilosini ni Turaga mai na dua na veikau kama, L.Y 3:1–15. Sa tukuna ni na tauvi ira na kai Ijipita na mate dau veitauvi, L.Y 7–11. Sa vakayacora na Turaga na lako sivia, L.Y 12:1–30. Liutaki ira na luvei Isireli ena nodra kosova na Wasa Damudamu, L.Y 14:5–31. Sa biuta

yani na Turaga na mana ena vanua dra-vuisiga, L.Y 16. Sa mokuta na vatuu mai Orepi ka drodro mai kina na wai, L.Y 17:1–7. Erau sa laveta cake tiko na ligana ko Eroni kei Uri me rawa ni qaqa kina ko Josua ena nona veivala kei ira na Amaleki, L.Y 17:8–16. Sa vakasalataki koya ko Jecoro, L.Y 18:13–26. Sa vakarautaki ira na tamata me baleta na nona rairai mai na Turaga ena ulunivanua ko Saineai, L.Y 19. Sa vakatakila na Turaga ki vua na iVakaro e Tini, L.Y 20:1–17. A ra sa raica na Kalou ko koya kei na le vitusagavulu na qase, L.Y 24:9–11. A sa vorolaka na vatuu raraba, ka vakavurumemeataka na luve ni pulumokau koula, L.Y 32:19–20. A rau sa veivosaki kei Mosese ko Jiova, L.Y 33:9–11.

Rairai mai ni sa vakamataliataki ko Jisu, **Maci.** 17:1–13 (Mari. 9:2–13; Luke 9:28–36).

Me datou kaukauwa me vakataki Mosese, **1 Nif.** 4:2. Ko Karisito sai koya na parofita ena vakatubura cake na Turaga me vakataki Mosese, **1 Nif.** 22:20–21 (iVaka. 18:15; 3 Nif. 20:23).

Liutaki Isireli ena ivakatakila, **V&V** 8:3. A kunei ena kedra maliwa na yalo vakaturaga, **V&V** 138:41.

Sa raica na Kalou ena matana votu, **Mosese** 1:2, 31. Sa tautauvata kei na nona Le Duabau ga, **Mosese** 1:6, 13. Me vola na ka sa vakatakilai vua me baleta na veibuli, **Mosese** 2:1.

Na ivola i Mosese: E dua na ivola ena Mataniciva Talei ka tu kina na ivakadewa veivakauqeti nei Josefa Simici ni matai ni vitu ni iwase ni iVakatekivu.

Na wase 1 e tukuni kina e dua na raivotu ka raica kina na Kalou ko Mosese, o koya a qai vakatakila vua na ituvatuvataucoko ni veivakabulai. Wase 2–5 e dua na itukutuku ni nona Buli kei na nona Lutu na tamata. Wase 6–7 e tu kina e dua na raivotu me baleti Inoki kei na nona veiqaravi e vuravura. Na wase e 8 e koto kina e dua na raivotu me baleti Noa kei na Waluvu levu.

Na lima na ivola i Mosese: Raica na iVakatekivu, Na; Lako Yani, Na; Vunau ni

Soro, Na; Tiko Voli mai na Lekutu, Na; iVakarua, Na

Na imatai ni lima na ivola ena Veiyalayalati Makawa era vakatokai me ivola i Mosese. Na peleti parasa a taura mai vei Lepani ko Nifai era tu kina na ivola i Mosese (1 Nifai 5:11).

A wilika o Nifai e vuqa na ka era volai tu ena ivola i Mosese, **1 Nif.** 19:23.

Muduki Tani. *Raica talega na* Talaidredre, Vakaduiduile, Veisaqasaqa; Vukitani

Na muduki tani sai koya na iwalewale bibi duadua ni veivakadodonutaki ena Lotu. Ni dua e sa muduki tani sa sega tale ni lewe ni Lotu. Ena qai muduka tani ga e dua mai na Lotu ko ira na vakaitutu ni veiliutaki ena Lotu ena gauna sa digitaka kina na tamata oqo me saqata na ivakaro ni Turaga, ena sala oqori sa na vakuwai koya kina vakataki koya mai na Lotu.

Sa vakaukauwataki na lomadra e lewevuqa, ka sa bokoci laivi na yacadra, **Alama** 1:24 (Alama 6:3). Kevaka sa sega ni veivutuni me kakua ni wili vata kei ira na noqu tamata, **3 Nif.** 18:31 (Mosa. 26).

Ko koya sa ia na veibutakoci ka sega ni veivutuni, ena muduki tani, **V&V** 42:24. Ko koya sa ivalavala ca ka sega ni veivutuni ena muduki tani, **V&V** 42:28. Sa soli na iwalewale me muri ena kena wali na veileqa bibi ena Lotu, **V&V** 102 (V&V 42:80–93). Sa lesi na bisopi me turagani lewa talega e Isireli, **V&V** 107:72. Sa dodonu ki na veimatalotu yadua me qaravi ira na lewena ena ivalavala vakasausa ni bula, **V&V** 134:10.

Muleki. *Raica talega na* Setekaia

E dua na luvena tagane na tui ena Veiyalayalati Makawa ko Setekaia (rauta vakacaca na 589 B.K.). E tukuni ena iVolatabu ni ra a vakamatei taucoko na luvei Setekaia (2 Tui 25:7), ia e tukuna na iVola i Momani ni a bula ko Muleki (Ila. 8:21).

Ko Saraemala na kawa i Muleki, **Mosa.** 25:2. Era sa laki tiko vata kei ira

na Nifai ko ira na Muleki, **Mosa.** 25:13. Sa qai kauti Muleki na Turaga ki na vana ena vualiku, **Ila.** 6:10. Era a vakamatei taucoko na luvei Setekaia vakavo walega ko Muleki, **Ila.** 8:21.

Nacanieli. *Raica talega na* Pacolomiu

E dua na iApositolo i Karisito ka itokani i Filipe ena Veiyalayalati Vou (Joni 1:45–51). A lako mai Kena e Kalili (Joni 21:2). E tukuna na Karisito ni ko Nacanieli e dua na Isireli ka sa sega sara vua na lasu (Joni 1:47). E nanuma ni dua tikoga na tamata o koya vata kei Pacolomiu (Maci. 10:3; Mari. 3:18; Luke 6:14; Joni 1:43–45).

Nafitalai. *Raica talega na* Isireli; Jekope, Luvei Aisake

Na ikaono vei ira na le tinikarua na luvei Jekope ka ikarua ni luvei Pila, na dauveiqaravi nei Rejeli (iVakate. 30:7–8). E va na luvei Nafitalai (1 Vei. 7:13).

Na mataqali i Nafitalai: E volai tu ena iVakatekivu 49:21 na veivakalougatataki nei Jekope vei Nafitalai. Na veivakalougatataki nei Mosese ena mataqali oqo e volai tu ena Na iVakarua 33:23.

Nasareci. *Raica talega na* Jisu Karisito

E dua na koro ena maliwa ni veidelana ena ra ni Wasawasa ko Kalili. Ko Nasareci na nona itikitiko taumada ko Jisu (Maci. 2:23). A veivakavulici ko Jisu ena valenilotu mai Nasareci ka tukuna kina ni sa mai vakataucokotaka na parofisai nei Aisea 61:1–2 (Maci. 13:54–58; Mari. 6:1–6; Luke 4:16–30).

Nauvu, Ilinoi (Amerika)

E dua na koro levu era a tauyavutaka na Yalododonu Edaidai ena 1839 ena yasana ko Ilinoi. E koto ena yasa ni Uciwai na Misisipi, rauta ni 200 na maile (320 na kilomita) ena mua i cake ni uciwai mai Seni Loisi.

Ena vuku ni veivakacacani ena yasana ko Misuri, era sa toki kosova kina na Misisipi ko ira na Yalododonu rauta ni 200 na maile ki na vua-i-cake, ka ra

curumi Ilinoi, ka ra raica ni vinaka cake vei ira. Sa yaco me ra voli qele na Yalododonu volekata na koro levu ka se bera tu ni vakatorocaketaki ko Komesi. Na vanua oqo e lala ka dabibi, e koto kina e vica wale sara na vale lalai. Era a kelivaka na vanua oqo na Yalododonu me mamaca ka ra tauyavutaka na nodra itikotiko. A tokia ko Josefa Simici na nona matavuvale ki na dua na vale tolonikau. A qai veisautaki na yaca ni koro levu ko Komesi me Nauvu, ka kena ibalebale vaka-Iperiu na “rairai vinaka.”

E vica vata na wase ni Vunau kei na Veiyalayalati a volai mai Nauvu (V&V 124–129; 132; 135). A tukuni vei ira na Yalododonu me ra tara e dua na valetabu e Nauvu (V&V 124:26–27). Era a tara na valetabu ka tauyavutaka na nodra itikotiko ni bera ni ra qai vakasavi tani mai kina ena 1846. Era vuku ni veivakacacani, era sa biuta kina na Yalododonu na nodra vanua ka gole vaka ki na ra.

Neamani. *Raica talega na Ilaisa*

Ena Veiyalayalati Makawa, na turaganivalu ni nona mataivalu e dua na tui Siria. A tauvi vukavuka tale tu ga ko koya. Ena nona vakabauta e dua na yalewa dauveiqaravi ni Isireli a lako kina me laki raici Ilaisa na parofita. A vakabulai mai na vukavuka ena nona vakamalumalumutaki koya me sili vakavitu e uciwai na Joritani me vaka a vakarota na parofita ko Ilaisa (2 Tui 5:1–19; Luke 4:27).

Necani. *Raica talega na Tevita*

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ena nona gauna na Tui ko Tevita. Ni kaya ko Tevita me tara e dua na nona valetabu na Turaga, a qai vakaroti Necani na Turaga me kaya vei Tevita me kakua ni tara. A vosataki Tevita talega ko Necani ni vakavuna na mate nei Uraia, e dua na nona sotia, kei na nona taura na wati Uraia ko Pacisepa (2 Samu. 12:1–15; V&V 132:38–39). Era a lumuti Solomoni na luvei Tevita ko Setoki kei Necani me tui (1 Tui 1:38–39, 45).

Neomai. *Raica talega na Ruci*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na marama buladodonu ka wati Ilimeleki (Ruci 1–4). Erau a kauti ira na nodrau matavuvale ki Moapi ko Ilimeleki kei Neomai me ratou dro tani kina mai na dausiga. Ni ratou sa mate ko Ilimeleki kei rau na luvena tagane, sa lesu tale ki Pece-liema ko Neomai kei na vugona ko Ruci.

Neori. *Raica talega na Bete Vakailasu; Meca i Karisito*

E dua na tamata ca ena iVola i Moamani. Ko Neori e dua vei ira na matai ni tamata me ra vakatovototaka na bete vakailasu vei ira na Nifai. Ni oti na nona vakavuvulitaka na ivakavuvuli lasu ka vakamatei Kitioni, a qai vakamatei ko Neori ena vuku ni nona cala (Alama 1). Era a tomana tikoga na nona ilawalawa na nona itovo ca kei na nona ivakavuvuli ni sa mate makawa sara ko Neori.

Erau a bala ki valeniveivesu ko Alama kei Amuleki mai vua e dua na turaganilewa me vaka na kena ivakarau vei Neori, **Alama** 14:14–18. Ni ra sa ilawalawa kece i Neori ko ira kece sa vakamatei, **Alama** 16:11. Ni ra lewevuqa sa vaka na kena ivakarau vei ira na Neori, **Alama** 21:4. Na iwiliwili levu duadua ni tamata era a vakamatei ira na wekadra sai ira na ilawalawa i Neori, **Alama** 24:28.

Nepukanesa. *Raica talega na Pepeli, Papiiloni; Taniela*

Ena Veiyalayalati Makawa, na tui Papiiloni (604–561 B.K.) ka a vakamalumalumutaki Juta (2 Tui 24:1–4) ka tauri Jerusalemi (2 Tui 24:10–11). A vakaroti na parofita ko Liai me dro tani mai Jerusalemi rauta vakacaca na 600 B.K. me kakua kina ni kau vakabobula ki Papiiloni (1 Nif. 1:4–13) ena gauna e kauti Tui Setekaia kina ko Nepukanesa kei ira na tamata (2 Tui 25:1, 8–16, 20–22). A vakadewataka ko Taniela na tadra nei Nepukanesa (Tani. 2; 4).

Neumi

E dua na parofita ni Veiyalayalati

Makawa mai Kalili ka a vola na nona parofisai ena dua na gauna ena maliwa ni 642 kei na 606 B.K.

Na ivola i Neumi: Na wase 1 e tukuna na kena vakamai na vuravura ena iKaru ni Lako Mai kei na nona loloma cecere kei na kaukauwa ni Turaga. Na wase 2 e tukuna na kena vakarusai ko Ninive, sai koya na kena vakatakarakarataki tiko ni veika ena yaco mai ena iotioti ni gauna. Na wase 3 e tomani kina na itukutuku ni veivakarusai ca ena yacovi Ninive.

Niemaia

E dua na tamata turaga vei ira na Isireli mai Pabiloni ena Veiyalayalati Makawa (e kawa mai na dua vei ira na Livai se mai na mataqali i Juta) ka dau tutaki medra ena dua na mataveilewai mai Atakisekise, ka soli mai kina vua na dodonu me tara vou tale na bai kei Jerusalemi.

Na ivola i Niemaia: Na ivola oqo e ikuri ni ivola i Esera. E koto kina e dua na itukutuku me baleta na kena tubu kei na dredre ni cacacaka e Jerusalemi ni ra sa lesu mai ena nodra a vakabobulataki tu mai Pabiloni na Jiu. Na wase 1–7 e tukuni kina na imatai ni nona veisiko ki Jerusalemi ko Niemaia kei na tara cake tale ni bai ni koro levu e dina ni tu na veisaqasaqa levu. Na wase 8–10 e vakamacalataki kina na veisau vakalotu kei na bula veimaliwai a tovolea ko Niemaia me vakayacora. Na wase 11–13 e koto kina e dua na ituvatuva ni yacadra na tamata bula kilikili ka tukuni talega kina na kena vakatabui na lalaga. Na tikina 4–31 ni wase 13 e tukuni kina na ikaru ni nona veisiko ko Niemaia ki Jerusalemi ni oti na nona tu tani tu ena loma ni tinikaru na yabaki.

Nifai, Luvei Ilamani. *Raica talega na Ilamani, Luvei Ilamani; Liai, Daukaulotu Nifaiti*

Ena iVola i Momani e dua na parofita cecere ka daukaulotu.

E luvena qase duadua ko Ilamani, **Ila.**

3:21. Sa lesi me turaganilewa levu, **Ila.** 3:37. Erau sa veisautaki ira mai e vuqa na Leimantiti ki na kosipeli o koya vata kei na tacina ko Liai, **Ila.** 5:18–19. A vakavolivoliti ena bukawaqa ka sereki mai valeniveivesu, **Ila.** 5:20–52. A masumasu ena nona vale cecere ena were, **Ila.** 7:6–10. Vakatakila na nona labati na turaganilewa liu, **Ila.** 8:25–28; 9:1–38. A soli vua na kaukauwa cecere mai vua na Turaga, **Ila.** 10:3–11. A kerea vua na Turaga me yaco e dua na dausiga ka vakakina me mudu na dausiga, **Ila.** 11:3–18.

Nifai, Luvei Liai. *Raica talega na Liai, Tamai Nifai; Nifaiti*

Ena iVola i Momani, e dua na luvedrau yalododonu ko Liai kei Seraia (1 Nif. 1:1–4; 2:5). E tudei na nona vakabauta ko Nifai na vosa ni Kalou (1 Nif. 3:7) ka yaco me dua na parofita cecere, dau volaitukutuku, ka iliuliu vei ira na nona tamata.

A talairawarawa ka dau masu ena vakabauta, **1 Nif.** 2:16. Lesu tale ki Jerusalemi me kauta mai na peleti parasa, **1 Nif.** 3–4. Lesu tale ki Jerusalemi me kauti iratou mai na matavuvale nei Isimeli ki na lekutu, **1 Nif.** 7. Raica talega na raivotu vata ga a raica ko Liai, **1 Nif.** 10:17–22; 11. Raica ena raivotu na nodra veigauna mai muri na nona tamata kei na vakalesui mai ni kosipeli, **1 Nif.** 12–13. Vakadewataka na raivotu ni vunika ni bula, **1 Nif.** 15:21–36. Musuka na nona dakaititi ia a rawata mai na kakana ena vuku ni nona vakabauta, **1 Nif.** 16:18–32. Taya e dua na waqa ka soko yani ki na vanua yalataki, **1 Nif.** 17–18. Era sa tawase na Nifai kei ira na Leimani, **2 Nif.** 5. Wasea na iotioti ni nona ivakadinadina, **2 Nif.** 33.

Na imatai ni Nifai: Na wase 1:1 ki na 18:8 e tukuni ga kina vakalevu na nona biuti Jerusalemi na parofita ko Liai kei na nona matavuvale. Era lakova na vanua dravuisiga liwalala me yacova ni ra sa yaco yani ki matasawa. Na 1 Nifai 18:9–23 e tukuni kina na nodra ilakolako ki na dua na vanua yalataki, me vaka

na veituberi ni Turaga, e dina ni rau ia tiko na veisaqasaqa ko Leimani kei Lemueli. Na wase 19–22 e tukuni kina na inaki ni nona dau maroroi itukutuku ko Nifai (1 Nif. 6; 19:18)—me vakauqeti ira kecega me ra dau nanuma na Turaga na nodra Dauveisereki. E cavuvosa mai na Aisea (1 Nif. 20–21) ka vakadewataka na itukutuku i Aisea, ena vakanuini ni na yaco me kilai Jisu Karisito na tamata kecega ni nodra iVakabula ka Dauveisereki (1 Nif. 22:12).

Na i ka 2 ni Nifai: Na wase 1–4 e koto kina eso na iotioti ni nona ivakavuvuli kei na parofisai ko Liai ni se bera ni mate, ka okati kina na veivakalougata-taki vei ira na luvena kei ira na nona kawa. Na wase 5 e vakamacalataka na vuna era sa tawasei ira tani kina mai vei ira na Leimani ko ira na Nifai. Era tara na Nifai e dua na valetabu, era vakavuvulitaka na lawa i Mosese, ka maroroya na itukutuku. Na wase 6–10 era koto kina na vosa i Jekope, na taci Nifai. Sa raica lesu ko Jekope na itukutuku kei Juta ka parofisaitaka na Mesaia, eso oqo era a tauri mai na nona volavola na parofita ko Aisea. Ena wase 11–33 e vola kina ko Nifai na nona ivakadinadina kei Karisito, na ivakadinadina, na parofisai ni veigauna mai muri nei Jekope, kei na vica na iwase mai na ivola i Aisea ena Veiyalayalati Makawa.

Peleti i Nifai: Raica na Peleti

Nifai, Luvei Nifai, Luvei Ilamani.

Raica talega na Nifai, Luvei Ilamani; Tisaipeli

E dua vei ira na tisaipeli Nifaiti ka a digitaka ko Jisu Karisito sa vakaturi cake mai na mate ena iVola i Momani (3 Nif. 1:2–3; 19:4). A masu vagumatua vua na Turaga na parofita oqo me baleti ira na nona tamata. A rogoca ko Nifai na domo ni Turaga (3 Nif. 1:11–14). Era a veisiko talega vei Nifai na Agilosu, e vakasava na tevoru, vakatura cake na tacina mai na mate, ka wase e dua na ivakadinadina ena sega ni tawavakabauti rawa (3 Nif. 7:15–19; 19:4). A maroroya

tu ko Nifai na itukutuku vakaivolanikalou (3 Nif. 1:2–3).

Na i ka 3 ni Nifai: E dua na ivola a vola ko Nifai, na luvei Nifai, ena iVola i Momani. Na wase 1–10 e vakaraitaka na kena sa vakayacori na parofisai me baleta na nona lako mai na Turaga. Sa soli na ivakatakilakila ni sucu i Karisito; era sa veivutuni na tamata; ia era mani lesu tale ki na ca. Ni oti sa qai vakatakilakilataki na mate i Karisito ena cava, na uneune, na cagilaba kaukauwa kei na veivakarusa levu. Na wase 11–28 e tukuni kina na nona lako mai ki Amerika na Karisito. Oqo na itakele ni ka 3 ni Nifai. E vuqa na vosa i Karisito e tautauvata kei na Nona ivunau e volai tu ena iVolatabu (me vakaoqo, Maci. 5–7 kei na 3 Nif. 12–14). Na wase 29–30 na nona vosa ko Momani vei ira na veimatanitu ni gauna oqo.

Na i ka 4 ni Nifai: E vasagavulu kaciwa walega na tikina ena ivola oqo. E dua ga na kena wase, ia e tukuni kina na kedra itukutuku makawa na Nifaiti ena loma ni voleka ni tolnadrau na yabaki (34–321 S.K.). E vica vata na itabatamata dau volavola, okati kina ko Nifai, era cau ki na itukutuku. Na tikina e 1–19 e tukuni kina ni oti na nona veisiko na Karisito sa vakaturi cake tale era sa saumaki kecega ki na kospeli ko ira na Nifai kei ira na Leimani. Sa basika na tiko sautu, na veilomani kei na duavata. Ko iratou na le tolu na tisaipeli Nifaiti, ka vakatara ko Karisito me ratou tiko ga e vuravura me yacova na iKarua ni nona Lako mai (3 Nif. 28:4–9), sa vunau vei ira na tamata. Sa biuta koto ko Nifai na ivolatukutuku vua na luvena ko Emosi. Tikina 19–47 na itukutuku ni veiqaravi nei Emosi (84 na yabaki) ka vakakina na nona na luvena, ko Emosi (112 na yabaki). Ena 201 S.K., sa tekivu me vakavu leqa vei ira na tamata na qaciqacia, era sa wasewasei ira vakalasi ka tekivuna na lotu lasulasu eso me ra rawa ka kina (4 Nif. 1:24–34).

Na iotioti ni veitikina ena i ka 4 ni Nifai e tukuna ni ra sa lesu tale ki na

caka ca ko ira na tamata (4 Nif. 1:35–49). Ena 305 S.K., sa mate kina ko Emosi na luvei Emosi sa mani vunitaka na tacina ko Amaroni na itukutuku tabu kece me rawa ni taqomaki vinaka tu kina. E muri a qai solia ko Amaroni na itukutuku vei Momani, o koya a qai vola e vuqa na veika a yaco ena nona gauna ni bula ka qai vakalelekataka. (Moma. 1:2–4).

Nifaiti. *Raica talega na Leimanaiti;* Nifai, Luvei Liai; iVola i Momani

E dua na ilawalawa tamata ena iVola i Momani, e vuqa vei ira na kawa i koya na parofita ko Nifai, na luvei Liai. Era a tawase tani mai vei ira na Leimani ka ra dau buladodonu cake mai vei ira na Leimani. Ia, e muri era a qai vakarusai vakadua mai vei ira na Leimani ena vuku ni caka ca.

Era sa tawase tani mai vei ira na Leimani ko ira na Nifai, **2 Nif.** 5:5–17. Ko ira na tamata era sega ni Leimanaiti era sa Nifaiti, **Jeko.** 1:13. Era a vakauqeti na Nifai ena dua na inaki vinaka cake, **Alama** 43:6–9, 45. E sega mada ni bau dua na gauna era a marau vakalevu kina na tamata i Nifai me tekivu mai na gauna i Moronai, **Alama** 50:23. Era sa vakabulai ga na Nifai ena nodra masu na ivalavala dodonu, **Alama** 62:40. Sa tekivu me ra malumalumu mai ena tawavakabauta ko ira na Nifai, **Ila.** 6:34–35. Sa veivakavulici ka veiqaravi vei ira na Nifai ko Jisu, **3 Nif.** 11:1–28:12. Era sa saumaki vua na Turaga na tamata kecega, ka ra sa taukena vata na ka kecega, **4 Nif.** 1:2–3. Sa sega na veileti ena vanua, sa tiko e lomadra na loloma ni Kalou, ka sega beka ni dua na matatamata mamarau cake mai vei ira, **4 Nif.** 1:15–16. Sa tekivu me ra qaciqacia na Nifaiti, ka dokadoka, **4 Nif.** 1:43. Sa yaco kina na vakadave dra kei na veivakamatei ka robota na dela ni vanua taucoko, **Moma.** 2:8. Sa toso cake tikoga na nodra caka ca na Nifaiti sa bese kina ni liutaki ira ko Momani, **Moma.** 3:9–11. Era sa vakamatei kece na Nifai ka vo walega e ruasagavulukava, **Moma.**

6:7–15. Era sa vakamatei ira kecega na Nifaiti era sa sega ni cakitaka na Karisito, **Moro.** 1:2.

Era sa vakarusai na Nifai ena vuku ni nodra ivalavala ca kei na caka ca, **V&V** 3:18. Kakua ni dau qaciqacia de ko na vakataki ira na Nifai, **V&V** 38:39.

Nikotimo. *Raica talega na Farisi*

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na iliuili yalododonu vei ira na Jiu (e rairai vei ira na Sanedrini) kei na dua na Farisi (Joni 3:1).

A vosa vei Jisu ena bogi, **Joni** 3:1–21. A vosa me totaki Karisito vei ira na Farisi, **Joni** 7:50–53. A kauta mai na isaluwaki ki na veibulu vei Jisu, **Joni** 19:39–40.

Ninive. *Raica talega na Asiria; Jona*

Ena Veiyalayalati Makawa, na koro turaga kei Asiria ka dua na vanua ni veivoli levu me rauta ni sivia na ruanadrau na yabaki ena bati ni uciwai na Tekirisi ki na tokalau. A mai bale ena kena kassauru na matanitu vaka-Asiria, 606 B.K.

A vakaitikotiko mai Ninive ko Senakaripi na tui Asiria, **2 Tui** 19:36. Sa talai ko Jona me tukuna vei ira ena koro levu ko ya me ra veivutuni, **Jona** 1:1–2 (Jona 3:1–4). Era sa veivutuni na tamata mai Ninive, **Jona** 3:5–10.

E vakayagataka Ninive na Karisito me ivakaraitaki ni veivutuni vei ira na Jiu, **Maci.** 12:41.

Noa, Luvei Senifi

E dua na tui ca ena iVola i Momani. A liutaki ira e dua na ilawalawa Nifaiti ena vanua ko Nifai.

A ivalavala ca vakalevu ko Noa, **Mosa.** 11:1–15. A vakarota na nona vakamatei na parofita ko Apinatai, **Mosa.** 13:1 (Mosa. 17:1, 5–20). A vakamai ko Noa me yacova ni sa mate, **Mosa.** 19:20.

Noa, Peteriaki Vakaivolatabu. *Raica talega na Drodrolagi; Keperieli; Waluvu ena Gauna i Noa; Waqa*

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvei Lemeki ka ikatini ni peteriaki me tekivu

Nuidei

mai vei Atama (iVakate. 5:29–32). A vakadinadinataki Karisito ka vunautaka na veivutuni ki na dua na itabatamata dau caka ca. Ni ra sega ni ciqoma na tamata na nona itukutuku, sa vakaroti koya na Kalou me tara e dua na waqa me rauti ira na lewe ni nona matavuvale kei na veimataqali manumanu kecega ena gauna sa luvuci kina na vuravura me ra vakarusai na tamata dau caka ca (iVakate. 6:13–22; Mosese 8:16–30). E vakavuvulitaka na Parofita ko Josefa Simici ni ko Noa na agilosi ko Keperieli ka taravi Atama ena kena tauri na idola ni veivakabulai.

Eratou a vakabulai o koya kei iratou na luvena ko Jefeca, Semi, vata kei Ame kei na dui watidratou ena nodratou muria na ivakaro ni Kalou ka tara e dua na waqa, **iVakate**. 6–8 (Ipe. 11:7; 1 Pita 3:20). A vakavoutaka na Turaga na veiyalayalati erau a vakayacora vata kei Inoki vei Noa, **iVakate**. 9:1–17 (VJS, iVakate. 9:15, 21–25; Mosese 7:49–52).

A tabaki ki na matabete ko Noa ena gauna e se qai yabaki tini kina mai vei Mecusela, **V&V** 107:52.

Era segata na tamata me ra vakamatei koya, ia a vakabulai koya na kaukauwa ni Kalou, **Mosese** 8:18. Sa yaco ko koya me dau vunautaka na ivalavala dodonu ka vakavuvulitaka na kosipeli i Jisu Karisito, **Mosese** 8:19, 23–24 (2 Pita 2:5).

Nuidei. *Raica talega na Vakabauta;*
Vakararavi, Veivakabauti, Nuitaka

Me tu na yalodei, na vakabauta, na veivakabauti ena dua na ka, vakauasivi vua na Kalou kei Jisu Karisito.

Sa vinaka na vakararavi vei Jiova ka ca na vakararavi vua na tamata, **Same** 118:8. Ni na nomu ga ko Jiova mo vakararavi vua, **Na Vosa**. 3:26.

Me da doudou kina ni na rairai mai ko koya, **1 Joni** 2:28.

Era sa sega ni nuitaki ko ira na Nifai mai vei ira na luvedra, **Jeko**. 2:35.

Ia ena vakaukauwataki kina na nomu vakabauta ena mata ni Kalou, **V&V** 121:45.

iNuinui. *Raica talega na Vakabauta*

Na nanamaki ena yalodei kei na gadre me baleta na veivakalougatataki yalataki ni buladodonu. Sa tukuni vakawasoma ena ivolanikalou na inuini me nanamaki ki na bula tawamudu ena vakabauti Jisu Karisito.

Sa kalougata na tamata sa vakararavi vei Jiova ka sa nuitaki Jiova duadua ga, **Jere**. 17:7. Ia ko Jiova ena nodra idrodro na nona tamata, **Joeli** 3:16.

Me noda na vosota kei na vakacegu sa vu mai na ivolatabu, **Roma** 15:4. Sa vakatuburi keda tale me noda na inuini bulabula me vaka na nona loloma levu ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu Karisito, **1 Pita** 1:3. Ia na tamata yadua sa tu vua na inuini oqo, sa vakasavasavataki koya, **1 Joni** 3:2–3.

Mo dou toso ki liu ena taucoko ni nomudou vakanuinui, **2 Nif**. 31:20. Mo ni raica me tu vei kemuni na vakabauta, na inuini, kei na loloma uasivi, **Alama** 7:24 (1 Kori. 13:13; Moro. 10:20). Au gadreva mo ni rogoca na noqu vosa, mo ni nuitaka ni ko ni na rawata kina na bula tawamudu, **Alama** 13:27–29. Kevaka sa tu vei kemuni na vakabauta ko ni na vakanuinuitaka na veika e sega ni laurai, ia era ka dina, **Alama** 32:21 (Ipe. 11:1). Na inuini oqo sa rawa ena vakabauta, ka sa dua na ikelekele ki na yalodra na tamata, **Ica** 12:4 (Ipe. 6:17–19). Me ra vakanuinui na tamata, ia kevaka e sega, ena sega na nodra ivotavota dodonu, **Ica** 12:32. Sa vosa ko Momani me baleta na vakabauta, na inuini kei na loloma uasivi, **Moro**. 7:1. Dou na vakanuinui ki na veisorovaki i Jisu Karisito mo dou vakaturi cake kina ki na bula tawamudu, **Moro**. 7:40–43. Sa veivakasainiti ena inuini na Yalo Tabu, **Moro**. 8:26 (Roma 15:13).

Era sa mate yani, ka tudei tu ena nodra vakanuinui ki na dua na tucake tale lagilagi, **V&V** 138:14.

O KOYA SA BULA. *Raica talega na*

Jiova; Jisu Karisito

E dua na yaca e dau kacivi kina ko Jisu Karisito.

A sa kaya vei Mosese na Kalou, Sa Bula Koi Au Vakai Au, **L.Y** 3:14–15. Koi au na Turaga, **L.Y** 6:2–3.

Ni sa bera ni sucu ko Eparaama au sa bula, **Joni** 8:56–59.

Dou rogoca na domoi Jisu Karisito, O Koya sa Bula ka Cecere Sara, **V&V** 29:1 (**V&V** 38:1; 39:1).

Omana. *Raica talega na* Mosaia, Ira na

Luvena; Mosaia, Luvei Penijamini

Ena iVola i Momani, e dua na luvena na Tui ko Mosaia. A lako vata kei iratou na tacina ko Omana me vunau vei ira na Leimanaiti (Mosa. 27:8–11, 34–37; 28:1–9).

Omanai

E dua na Nifai dau tauri itukutuku ena iVola i Momani ka a volavola rauta na 361 B.K. (Jeromi 1:15; Oma. 1:1–3).

Na ivola i Omanai: E dua na ivola ka a vakadewataki mai na peleti lalai i Nifai ena iVola i Momani. E dua ga na wase ni ivola oqo, ka koto kina e dua na itukutuku ni nodra veivaluvaluti na Nifai kei na Leimani. A vola ga ko Omanai na imatai ni tolu na tikina ena ivola. A qai soli yani na peleti vei Amaroni, Kemisi, Apinatomi, ka qai otioti ko Amaleki. A qai solia yani na peleti vei Penijamini na Tui Saraemala ko Amaleki.

Omeka. *Raica na* Alifa kei na Omeka;

Jisu Karisito

Opetai

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a tukuna rawa na ca ena yaco e Itomi. A rawa ni yaco tiko na nona parofisai ena gauna ni veiliutaki i Jiorami (848–844 B.K.) se ena gauna a kabai kina vakaivalu ko Pabiloni ena 586 B.K.

Na ivola i Opetai: E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa. E dua ga na kena wase. E vola kina ko Opetai na lutu nei Itomi ka parofisaitaka ni ra na lako cake

mai eso na ivakabula ki na Ulunivanua ko Saioni

Opeti. *Raica talega na* Poasa; Ruci

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvei Poasa kei Ruci ka tamai Jese, o koya a qai yaco me tamana na Tui ko Tevita (Ruci 4:13–17, 21–22).

Osana

E dua na vosa vaka-Iperiu ka kena ibalebale na “yalovinaka vakabulai au” ka dau vakayagataki ena vakacaucau kei na vakatakekere.

Ena Solevu ni Vale Tabanikau, ka marautaki kina na nona vakauti ira na Isireli na Turaga ki na vanua yalataki era a lagata na tamata na qaqa ni Same 118 ka yalovaka na taba ni niu. Ena nona curu vakatui ki Jerusalemi na Turaga, era a kailavaka na “Osana” na lewevuqa ka biuta e gaunisala na drauniniu me vodo ose kina ko Jisu, ka ra vakaraitaka kina ni ra kila ni o Jisu ga oqo na Turaga ka a sereki Isireli ena gauna makawa (Same 118:25–26; Maci. 21:9, 15; Mari. 11:9–10; Joni 12:13). Era raica ka kila na tamata oqo ni ko Karisito ga sai koya na Mesaia sa waraki tu mai vakabalavu. Sa yaco na vosa *Osana* me dau marautaki kina na Mesaia ena veitabayabaki kece (1 Nif. 11:6; 3 Nif. 11:14–17). A okati na kailavaki ni Osana ena vakatabui ni Valetabu e Katiladi (**V&V** 109:79) sa yaco me tiki ni kena dau vakatabui na veivaletabu ni gauna oqo.

Osea

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a parofisai ena matanitu ena vualiku kei Isireli ena iwase e muri ni nona gauna ni veiliutaki ko Jeropami II. A bula donumaka ko koya na gauna sa tekivu kasura kina na matanitu, na vua ni ivalavala ca nei Isireli.

Na ivola i Osea: Na ulutaga ni ivola sai koya na loloma ni Kalou vei ira na Nona tamata. Na Nona veivakaroti taucoko a vakayacori ena loloma, kei na vakalesui mai kei Isireli ena yaco mai na Nona loloma (Ose. 2:19; 14:4). Ena kena veibasai,

iOtioti ni Vakayakavi

a vakavotuya ko Osea na ilawaki kei na sega ni dina nei Isireli. Ia a rawa vua na Kalou me vakanamata ki na nona vueti ko Isireli (Ose. 11:12–14:9).

iOtioti ni Vakayakavi. *Raica talega na* Lako Sivia; Sakaramede

Me vaka ena Veiyalayalati Vou, na iotioti ni kana a kana kina ko Jisu ni bera na Nona vesu ka vakamatei ena kauve-ilatai (Luke 22:14–18). A kania o Koya vata kei iratou na Nona iApositolo Le Tinikarua na kakana oqo ena gauna ni Lakosivia (Maci. 26:17–30; Mari. 14:12–18; Luke 22:7–13).

Sa vakalougatataka na iVakabula na madrai kei na waini ka solia vei iratou na iApositolo, **Maci.** 26:26–29 (Mari. 14:22–25; Luke 22:7–20). Sa vuya ko Jisu na yavadratou na iApositolo, **Joni** 13. Sa cavuti ko Jutasa ni sai koya ena soli Jisu yani, **Joni** 13:21–26 (Maci. 26:20–25).

Pacisepa. *Raica talega na* Tevita

Na wati Uraia; e muri, a qai wati Tevita ka tinai Solomoni. A veibutakoci vata kei na Tui ko Tevita. A nakita talega ko Tevita na mate ni watina ena buca ni valu (2 Samu. 11), na ivalavala ca oqo ena tawamudu na kena isau vei Tevita (V&V 132:39).

Pacolomiu. *Raica talega na* Nacanieli

Ena Veiyalayalati Vou, e dua vei ira na iApositolo Le Tinikarua taumada i Jisu Karisito (Maci. 10:2–4).

Pailato, Ponitio

E dua na iliuliu kai Roma mai Jutia, 26–36 S.K. (Luke 3:1). E dau sevaki ira na Jiu kei na nodra lotu ka vakamatea eso na kai Kalili (Luke 13:1). A beitaki ka vakacacani me vakamatei ko Jisu ena matai Pailato (Maci. 27:2, 11–26, 58–66; Mari. 15; Luke 23; Joni 18:28–19:38).

Pami mai Kiliati

E dua na drega boi vinaka se na isaluwaki dau vakayagataki me vakamacataki kina na mavoa (iVakate. 43:11;

Jere. 8:22; 46:11; 51:8). E dua na veikau ka dau rawa mai kina na pauta me caka kina na pami oqo e levu tu mai Kiliati ena gauna ni Veiyalayalati Makawa sa dau kilai tu kina na pami me “pami ni Kiliati” (iVakate. 37:25; Isi. 27:17).

Panapasa

Na yaca a soli vei Josefa (ka dau vakatokai talega me ko Josese), e dua na Livai mai Kipiro, ka a volitaka na nona qele ka solia na kena isau vei ira na iApositolo (Cakacaka 4:36–37). E dina ni a sega ni dua o koya vei ira na iApositolo Le Tinikarua taumada, a qai yaco me iApositolo (Cakacaka 14:4, 14) ka veiqaravi ena vica vata na ilakolako ni kaulotu (Cakacaka 11:22–30; 12:25; 13–15; 1 Kori. 9:6; Kala. 2:1, 9; Kolo. 4:10).

Paorani

Na ikatolu ni turaganilewa liu vei ira na Nifai ena iVola i Momani (Alama 50:39–40; 51:1–7; 59–62).

Papitaiso. *Raica talega na* Cakacaka Vakalotu; Papitaiso ni Gonelalai; Sucu Tale, Sucu Vakalou; Yalo Tabu

Na vosa e vakayagataki ena itukutuku taumada ena vosa Vakirisi e kena ibalebale me “tonidromu” se “tabadromuci.” Na papitaiso ena tabadromuci e wai mai vua e dua ka tu vua na kena dodonu sai koya na cakacaka tabu vakalotu taumada ni kosipeli ka yaga me rawa ni da yaco kina me da lewena na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai. E rau na liu mada na vakabauti Jisu Karisito kei na veivutuni. Sa dodonu me na tarava yani na ciqomi ni isolisoli ni Yalo Tabu me vakacavari kina (2 Nif. 31:13–14). Ena gadrevi na papitaiso ena wai kei na Yalo ni bera ni qai rawa vua e dua me curu ki na matanitu silesitieti. Na imatai ni tamata me papitaisotaki ko Atama (Mosese 6:64–65). A papitaiso talega ko Jisu me vakayacori kina na ivalavala dodonu kecega ka vakaraitaka na sala ki na kawatamata (Maci. 3:13–17; 2 Nif. 31:5–12).

Me vaka ni sega ni rawa vei ira na

tamata kece era sa mai bula e vuravura me ra ciqoma na kosipeli ena nodra mai bula vakayago, sa vakadonuya kina na Turaga me vakayacori na veipapitaisotaki vakaveisosomitaki ena vukudra na mate. Me rawa kina, vei ira era na laki ciqoma na kosipeli ena vuravura ni yalo me ra curu yani ki na matanitu ni Kalou.

Kena yaga: Mo vosota mada edaidai, ni sa kilikili kei keda me da vakabauta vakaoqo na ivalavala dodonu kecega, **Maci**. 3:15. Sa lako mai ko Jisu ka papitaisotaki vei Joni, **Mari**. 1:9. Ko ira na Farisi kei ira na vu ni vunau, era sa cata na ka sa nakita na Kalou ena vukudra, a ra sa sega ni papitaisotaki vua, **Luke** 7:30. Kevaka sa sega ni sucu e dua ena wai kei na Yalo Tabu, ena sega ni curu rawa ki na matanitu ni Kalou, **Joni** 3:5. Dou veivutuni ka papitaiso koi kemudou yadua, **Cakacaka** 2:38.

Sa vakaroti ira na tamata kecega me ra papitaisotaki ena yacana, **2 Nif**. 9:23–24. Me muri Karisito, papitaisotaki, ciqoma na isolisoli ni Yalo Tabu, ka vosota me yacova na ivakataotioti na tamata me rawa kina ni vakabulai, **2 Nif**. 31. Na ivakavuvuli i Karisito sai koya me vakabauta na tamata ka papitaisotaki me vakabulai kina, **3 Nif**. 11:20–40.

Ko ira sa sega ni vakabauta na nomudou vosa, ka sega ni papitaiso e wai ena yacaqu, era na cudruvi, **V&V** 84:74.

Sa vakamacalataka vei Atama na Kalou na vuna e gadrevi kina na papitaiso, **Mosese** 6:52–60.

Papitaiso ena tabadromuci: Ko Jisu ni sa papitaisotaki oti sa cabe sara mai na wai, **Maci**. 3:16 (Mari. 1:10). Sa veipapitaisotaki kina ko Joni mai Inoni ni sa levu kina na wai, **Joni** 3:23. A rau sa lako rua-rua ki wai ko Filipe kei na matanivanua, **Cakacaka** 8:38. O koya eda sa bulu vata kaya kina ni da sa papitaisotaki, **Roma** 6:4 (Kolo. 2:12).

Dou sa muria na nomudou Turaga ka nomudou iVakabula ki na wai, **2 Nif**. 31:13. Era sa qai dromuci ena wai ko Alama, Ilami kei na so tale, **Mosa**.

18:12–16. Mo dou qai tabadromuci ira ena wai, **3 Nif**. 11:25–26.

Sa vakamacalataki na ivakarau dodonu ni veipapitaisotaki, **V&V** 20:72–74. Ka ra sa papitaiso me vaka na ivalavala ni nona bulu, ena nodra buluti ena wai ena yacana, **V&V** 76:50–51.

Ka sa tabadromuci e wai, ka vakamadari cake mai wai ko Atama, **Mosese** 6:64. Na papitaiso ena tabadromuci e wai me bokoci kina na ivalavala ca, **Y ni V** 1:4.

Papitaiso me baleta na vakabokoci ni ivalavala ca: Tucake mo papitaisotaki ka vuya laivi na nomu ivalavala ca, **Cakacaka** 22:16.

Ni sa oti na papitaiso, ena qai yaco mai na vakabokoci ni ivalavala ca ena buka-waqa kei na Yalo Tabu, **2 Nif**. 31:17. Mo ni lako mai ka papitaiso ki na veivutuni, mo ni savasava kina mai na nomuni ivalavala ca, **Alama** 7:14. Sa kalougata ko ira sa vakabauta ka papitaisotaki ni ra na rawata na vakabokoci ni nodra ivalavala ca, **3 Nif**. 12:1–2.

Ia mo vunautaka ga na veivutuni kei na vakabauta na iVakabula; kei na bokoci ni ivalavala ca ena papitaiso, **V&V** 19:31.

Keimami vakabauta na papitaiso ena tabadromuci e wai me bokoci kina na ivalavala ca, **Y ni V** 1:4.

Na kaukauwa dodonu: Mo dou qai lako ka vakalotutaki ira na lewe ni veivanua kecega, ka papitaisotaki ira ena yaca ni Tamamudou, kei na Luvena, kei na Yalo Tabu, **Maci**. 28:19 (V&V 68:8).

Ko Limiai na tui kei na vuqa na nona tamata era sa vinakata me ra papitaiso, ia sa sega e dua mai kea sa tu vua na kaukauwa mai vua na Kalou me veipapitaisotaki, **Mosa**. 21:33. Au sa solia vei iko na kaukauwa mo veipapitaisotaki kina, **3 Nif**. 11:19–21.

Na Matabete i Eroni sa koto kina na idola ni papitaiso ena tabadromuci me bokoci kina na ivalavala ca, **V&V** 13. Ko ira era sa tabaki mai vei au me ra veipapitaisotaki ena yacaqu, **V&V** 18:29.

Ko Joni na Dauveipapitaisotaki sa

Papitaiso ni Gonelalai

solia vei rau ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari na dodonu ni veipapitaisotaki, **JS—AT** 1:68–69.

Veika e gadrevi me rawa kina na papitaiso: Dou veivutuni ka papitaiso ena yaca ni Luvequ Lomani, **2 Nif.** 31:11. Mo ni veivutuni, ka sucu tale, **Alama** 7:14. Dou kakua ni papitaisotaki ni dou sega tu ni kilikili kaya, **Moma.** 9:29. Mo vakatavulici ira na itubutubu ni sa dodonu me ra veivutuni ka papitaiso, ka vakayalomalumalumutaki ira, **Moro.** 8:10.

Sa soli kina na veika e gadrevi vei ira me ra papitaiso, **V&V** 20:37. Era na papitaiso na gonelalai me baleta na bokoci ni nodra ivalavala ca ni ra sa yabaki walu, **V&V** 68:25, 27.

Veiyalayalati ena gauna ni papitaiso: Ni dou sa ia oqo na veiyalayalati kei koya, mo dou na qaravi Koya ka muria na nona ivunau, **Mosa.** 18:8–10, 13.

Ko ira era sa veivutuni ka taura na yacai Karisito, ka sa lomadra me ra qaravi koya, me ra sa papitaiso, **V&V** 20:37.

Papitaiso me baleti ira na mate: Era na vakavei ko ira sa papitaisotaki ena vudra na mate, **1 Kori.** 15:29.

Na papitaiso me baleti ira na mate sa vakayacori me baleta na vakabokoci ni ivalavala ca, **V&V** 124:29; 127:5–9; 128:1; 138:33.

Na papitaiso e sega ni baleti ira na gonelalai: Au kila ni sa ka ni veivakaisini bibi sara vua na Kalou ni dou sa papitaisotaki ira na gone lalai, **Moro.** 8:4–23.

Me ra na papitaiso na luvadra ena gauna era sa yabaki walu kina, **V&V** 68:27. Ni ra sa vakabulai ena matanitu silesiteli mai lomalagi ko ira na gonelalai era sa mate, ni ra sa bera ni yacova na yabaki ni saumi taro vakaira, **V&V** 137:10.

Papitaiso ni Gonelalai. *Raica talega na Gonelalailai, Gonelalai;* Papitaiso—Na papitaiso e sega ni baleti ira na gonelalai; Saumi Taro; Vakabulai—Nodra vakabulai na gonelalai

Na ivakarau sega ni gadrevi ni nodra papitaisotaki na gonelalai ka ra se bera

ni yacova na yabaki me ra saumi taro kina vakataki ira, o ya na yabaki walu. E sega ni duavata na Turaga kei na nodra papitaiso na gonelalai (**Moro.** 8:10–21). O ira na gonelalai era sucu mai ka sega na nodra cala ka sega talega na nodra ivalavala ca. E sega vei setani na kaukauwa me temaki ira kina na gone me yacova na gauna sa tekivu me ra rawa ni saumi taro vakaira (**V&V** 29:46–47) era sega kina ni gadreva me ra veivutuni se me ra papitaisotaki. Sa dodonu me ra papitaisotaki na gonelalai ni ra sa yabaki walu (**V&V** 68:25–27).

Parapa

Na yacana na tamata ka a sereki mai me vesu yani ko Jisu ena gauna ni veivakamatei ena kauveilatai. Ko Parapa e dua na dau vakatubu ca, a daulaba, ka daubutako (**Maci.** 27:16–26; **Mari.** 15:6–15; **Luke** 23:18–25; **Joni** 18:40).

Parataisi. *Raica talega na Lomalagi*

Na tiki ni vuravura ni yalo era wawa voli kina na yalo buladodonu era biuta yani na bula oqo me ra waraka kina na vakaturi cake tale ni yago. Oqo na ituvaki ni bula mamarau kei na vakacegu.

E vakayagataki talega ena ivolanikalou me kena ibalebale na vuravura ni yalo (**Luke** 23:43), na matanitu silesiteli (2 **Kori.** 12:4), kei na ituvaki lagilagi vakamilenieli ni vuravura (**Y ni V** 1:10).

Vei koya sa gumatua kau na solia me kania na kau ni bula, ko ya sa tu e loma ni Parataisi ni Kalou, **iVakata.** 2:7.

Ena solia mai na parataisi ni Kalou na yalodra na ivalavala dodonu, **2 Nif.** 9:13. Na yalodra ko ira era sa ivalavala dodonu, era na ciqomi ena dua na itutu ni marau, ka vakatokai ko parataisi, **Alama** 40:11–12. Eratou sa lako yani ki na parataisi ni Kalou ko iratou na tisaipeli i Jisu ka a digitaka ko Koya, ka vakavo ga ko iratou na lewe tolu, **4 Nif.** 1:14. Sa voleka me'u lako ka vakacegu ena parataisi ni Kalou, **Moro.** 10:34.

Sa veiqaravi na Karisito vei ira na yalo buladodonu mai parataisi, **V&V** 138.

Parofisai. *Raica talega na Daurairai;*
Parofita; Parofita Yalewa;
iVakatakila

Na parofisai sai koya na vosa se na volavola e tau ena veivakauqeti vakalou, ka ciqoma e dua na tamata ena ivakatakila mai vua na Yalo Tabu. Na ivakadinadina kei Jisu sai koya na yalo ni parofisai (iVakata. 19:10). Na parofisai e rawa ni baleta na veigauna sa oti, na gauna oqo, kei na gauna sa bera mai. Ni parofisai e dua na tamata, ena tukuna se vola na veika e vinakata na Kalou me kila, me baleta na nona tiko vinaka ko koya se na nodra tiko vinaka na tani. E rawa ni ciqoma na tamata yadua na parofisai se na ivakatakila me baleta na nodra dui bula.

Ena vinaka mada ke ra sa parofita na tamata kecega i Jiova, **Tiko.** 11:29. Era na parofisai ko ira na nomudou gonetagane kei ira na nomudou goneyalewa, **Joeli** 2:28 (Cakacaka 2:17–18). Ena vakaraitaka mada ga na nona vosa vuni vei ira na nona italatala na parofita, **Emosi** 3:7.

Sa sega na parofisai ena iVolatabu, sa vu ena kena kilai e liu na kena ibalebale, **2 Pita** 1:20.

Sa tu vei ira na Nifai e vuqa na ivakatakila kei na yalo ni parofisai, **Jeko.** 4:6, 13. Erau sa kila ko Alama kei Amuleki na inaki ni lomai Sisoromi ena yalo ni parofisai, **Alama** 12:7. Ena ca ko koya sa kaya ni sa sega tale ni cakacaka na Turaga ena ivakatakila, **3 Nif.** 29:6. Dou wilika na parofisai i Aisea, **Moma.** 8:23.

Era na yaco kece vakaidina na parofisai kecega, **V&V** 1:37–38.

Sa kilikili me kaciva na tamata na Kalou ena parofisai, **Y ni V** 1:5.

Parofita. *Raica talega na Daurairai;*
Parofisai; Peresitedi; iVakatakila

E dua na tamata e kacivi ka vosa me baleta na Kalou. Me vaka ni italai ni Kalou, sa dau ciqoma na parofita na ivakaro kei na parofisai, kei na ivakatakila mai vua na Kalou. Na nona itavi sai koya me vakaraitaka me kilai ki na kawata-mata na loma ni Kalou kei na nona itovo,

ka me vakaraitaka na ibalebale ni Nona ivakarau vei ira. Na parofita ena dau cudruvaka na ivalavala ca ka tukuna rawa na kena revurevu. Ena dau vunautaka ko koya na buladodonu. Ena veigauna eso, ena dau vakauqeti na parofita me tukuna rawa na veigauna mai muri me ra vinaka kina na kawata-mata. Sa nona itavi taumada, me vakadinadinataki Karisito. Na Peresitedi ni Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai sai koya na parofita ni Kalou e vuravura ena gauna oqo. Eratou sa tokoni me parofita, daurairai, ka dauvakatakila ko iratou na lewe ni Mataveiliutaki Taumada kei na iApositolo Le Tinikarua.

Ena vinaka mada ke ra sa parofita na tamata kecega i Jiova, ka sa solia vei ira na yalona ko Jiova, **Tiko.** 11:29. Kevaka sa tiko kei kemudou e dua na parofita, oi Au ko Jiova au na vakatakilai au vua ena raivotu, **Tiko.** 12:6. A sa vakarota matua ko Jiova vei ira na Isireli, kei ira na Jiu, ena gusudra na nona parofita kecega, **2 Tui** 17:13 (2 Vei. 36:15–16; Jere. 7:25). Au sa vakatabui iko ka lesi iko mo nodra parofita na veimatani, **Jere.** 1:5, 7. Ena vakaraitaka mada ga na nona vosa vuni vei ira na nona italatala na parofita, **Emosi** 3:7.

Me vaka na ka sa tukuna ko koya ena gusudra na nona parofita tabu, **Luke** 1:70 (Cakacaka 3:21). Era sa vakadinadinataki Karisito kecega na parofita, **Cakacaka** 10:43. Sa lesi ira eso na parofita na Kalou, **1 Kori.** 12:28 (Efe. 4:11). Sa tara cake na Lotu ena nodra yavu na iApositolo kei ira na parofita, **Efe.** 2:19–20.

Era sa cata na tamata na nodra vosa na parofita, **1 Nif.** 3:17–18 (2 Nif. 26:3). Ia na Yalo ena dau vakaraitaka na veika kece oqo vei ira na parofita, **1 Nif.** 22:1–2. Sa lako mai na Karisito vei ira na Nifai me vakayacora na veika kece a vakarota vei ira na nona parofita, **3 Nif.** 1:13 (V&V 42:39).

Ko ira era na sega ni rogoca na domo ni parofita, era na muduki tani, **V&V** 1:14. Ko ira era vakabauta na nodra vosa na parofita, era na rawata na bula

tawamudu, **V&V** 20:26. Ni dou na rogoca na nona vosa na parofita, me vaka ga ni dou rogoca mai gusuqu, **V&V** 21:4–6. Na ivakatakila kei na ivakaro ena Lotu e lako ga mai ki vua sa lesi tu, **V&V** 43:1–7. Na itavi ni Peresitedi sai koya me vakatulewa me baleta na Lotu taucoko, ka me vakataki Mosese, me parofita, **V&V** 107:91–92.

Keimami vakabauta na nodra vakaitavi na parofita, **Y ni V** 1:6.

Parofita Yalewa. *Raica talega na Parofisai*

E dua na marama sa rawata e dua na ivakadinadina kei Jisu ka tu vua na yalo ni ivakatakila. E sega ni tu vua e dua na parofita yalewa na matabete se na kena idola. Eratou lewe vica walega na yalewa ena ivolanikalou eratou vakatokai me parofita yalewa, e vuqa era a parofisai, me vakataki Repeka, Ana, Ili-sapeci, kei Meri.

A vakatokai ko Miriama me dua na parofita yalewa, **L.Y** 15:20. A vakatokai ko Tepora me parofita yalewa, **Dauvei** 4:4. A vakatokai ko Ulita me parofita yalewa, **2 Tui** 22:14 (2 **Ve**. 34:22).

Sa vakatokai ko Ana me parofita yalewa, **Luke** 2:36.

Patereji, Etuwate

E dua na lewenilotu ka iliuliu tau-mada ena Lotu ena kena sa vakalesui mai ena gauna oqo. A veiqaravi ko Etuwate Patereji me imatai ni bisopi ena Lotu (**V&V** 36; 41:9–11; 42:10; 51:1–18; 115; 124:19).

Paula. *Raica talega na Paula, Na iVola Eso e Vola ko*

E dua na iApositolo ena Veiyalayalati Vou. Na yacai Paula vaka-Iperiu ko Saula, ka dau kacivi voli ena yaca oqo me yacova na itekivu ni nona kaulotu vei ira na Matanitu Tani. A dau vakacacana e liu na Lotu ia a qai saumaki ki na kena dina ni oti na nona raica e dua na raivotu kei Jisu Karisito. A lako ko Paula ena tolu na ilakolako lelevu ni kaulotu ka vola e vuqa na ivola vei ira

na Yalododonu. E tinikava na ivola oqori era lewena e dua na tiki ni Veiyalayalati Vou nikua. A qai kau vakavesu e muri ki Roma ka laki vakamatei, e rairai a yaco oqo ena vulaitubutubu ni 65 S.K.

A vakadonuya me lauviri ena vatu ko Sitiveni, **Cakacaka** 7:57–8:1. A vakacacani ira vakalevu na isoqosoqo lewe ni lotu, **Cakacaka** 8:3. A lako tiko ki Tamasiko ena gauna e rairai kina vua ko Jisu, **Cakacaka** 9:1–9. A papitaisotaki mai vei Ananaiasa, **Cakacaka** 9:10–18. Ni oti na nona vakasuka yani ki Ara-**pea**, a lesu tale ki Tamasiko me vunau kina, **Cakacaka** 9:19–25 (Kala. 1:17). Ni oti e tolu na yabaki ena nona sa veisau mai, a lesu tale ki Jerusalem, **Cakacaka** 9:26–30 (Kala. 1:18–19). A lako ena tolu na ilakolako ni kaulotu, a vunautaka na kosipeli ka tauyavutaka na veitabana ni Lotu ena veiyasa duidui eso ni Matanitu vaka-Roma, **Cakacaka** 13:1–14:26; 15:36–18:22; 18:23–21:15. Ni lesu yani ki Jerusalem ni oti na ikatolu ni nona kaulotu, a tauri vakavesu ka vakau ki Sisaria, **Cakacaka** 21:7–23:35. A tiko vakavesu mai Sisaria me rua na yabaki, **Cakacaka** 24:1–26:32. A vakau ki Roma me laki lewai kina ka mani voca na waqa e vodo voli kina, **Cakacaka** 27:1–28:11.

Paula, Na iVola Eso e Vola ko. *Raica talega na Paula; na yaca ni ivola yadua*

Na tinikava na ivola ena Veiyalayalati Vou a vola na iApositolo ko Paula vei ira na lewe ni Lotu. Era na wasewasei ki na iwesewase eso me vakaqoq:

1 kei na 2 ni Cesalonaika (50–51 S.K.)

A vola mai Korinica na ivola vei ira na kai Cesalonaika ko Paula ena ikarua ni nona ilakolako vakaulotu. E vakamacalataki ena Cakacaka 17 na nona cakacaka mai Cesalonaika. A vinakata me lesu tale ki Cesalonaika, ia a sega ni rawa me vakakina (1 Cesa. 2:18). A mani talai Timoci me laki vakauqeti ira na sa saumaki mai ka kauta lesu mai na itukutuku me baleti ira. Na imatai ni ivola e tukuni kina na nona vakavinavinaka

ni sa lesu mai ko Timoci. Na ikarua ni ivola a volai ena dua na gauna lekaleka e muri.

1 kei na 2 ni Korinica, Kalatia, Roma (55–57 S.K.)

A volavola vei ira mai Korinica ko Paula ena ikatolu ni nona ilakolako vakaulotu me sauma na taro ka vakadodonutaka na veika e cala ena kedra maliwa na Yalododonu e Korinica.

Na ivola vei ira mai Kalatia e rawa ni a volai ki na *veitabana* ni Lotu e Kalatia raraba. Eso na lewe ni Lotu era sa biuta tiko na kosipeli ena vuku ni lawa vaka-Jiu. Ena ivola oqo, e vakamacalataka kina ko Paula na inaki ni lawa i Mosese kei na yaga ni lotu vakayalo.

A vola mai Korinica ko Paula na ivola vei ira mai Roma, ka dua na kena inaki me vakarautaki ira na Yalododonu mai Roma me baleta e dua na veisiko ka nakita tiko me vakayacora vei ira. E vaka-deitaki talega ena ivola oqo na ivunau eso ka ra veibataka tiko eso na Jiu era sa vuki ki na vakabauta Vakarisito.

Filipai, Kolosa, Efeso, Filimoni, Iperiu (60–62 S.K.)

A vola na ivola eso oqo ko Paula ena nona tiko vakavesu ena imatai ni gauna mai Roma.

A vola na ivola vei ira mai Filipai ko Paula vakabibi me vakaraitaka na nona vakavinavinaka kei na nona taleitaki ira na Yalododonu mai Filipai ka me vakayalovinakataki ira mai na kena rarawataki na nona sa tauri vakavesu tu ena dua na gauna balavu.

A vola na ivola vei ira mai Kolosa ko Paula me sauma kina e dua na itukutuku ni ra sa vakacalai tiko vakalevu na Yalododonu mai Kolosa. Era vakabauta tiko ni rawa ni ra yaco me ra tamata uasivi sara ena nodra vakamura vakavinaka na veicakacaka tabu vakalotu eda rawa ni raica ka sega ena kena tarai cake na ivakarau ni bula e Vakarisito.

E bibi sara vakalevu na ivola vei ira mai Efeso, ni tu kina na ivakavuvuli nei Paula me baleta na Lotu i Karisito.

Na ivola vei Filimoni e dua na ivola me baleti Onisimo, e dua na bobula ka butako mai vua na nona turaga, ko Filimoni, qai dro sara ki Roma. A qai talai Onisimo lesu vua na nona turaga ko Paula vata kei na ivola ka kerea tiko kina me vosoti ko Onisimo.

A vola ko Paula na ivola vei ira na Iperiu vei ira na lewenilotu Jiu ni Lotu me vakauqeti ira ni lawa i Mosese sa vakayacori oti vei Karisito ka sa vakaisosomitaka na lawa ni kosipeli i Karisito.

Na 1 kei na 2 ni Timoci, Taito (64–65 S.K.)

A vola na ivola eso oqo ko Paula ni oti na nona sereki mai valeniveivesu e Roma ena imatai ni gauna.

A lako ki Efeso ko Paula, ka biuti Timoci tu kina me tarova na kena tubu tiko mai eso na itukutuku veikauyaki me baleta na ivunau kei na Kalou, ka nona inaki me na qai lesu tale mai. A vola na imatai ni nona ivola vei Timoci, mai Masitonia beka, me vakasalataki koya ka vakayaloqataki koya me baleta na nona qarava vakavinaka na nona itavi.

A vola ko Paula na nona ivola vei Taito ena dua na gauna ni sa sereki mai valeniveivesu. E rairai a sikovi Kiriti beka, na vanua a veiqaravi voli kina ko Taito. Na ivola a baleta vakatabakidua na bula dodonu kei na bula vakaivakarau ena loma ni Lotu.

A vola ko Paula na ikarua ni nona ivola vei Timoci ena gauna a tiko voli kina e valeniveivesu ena ikarua ni gauna, ni sa voleka sara toka na gauna me vakamatei kina ko Paula ena vuku ni nona vakabauta. E koto ena ivola oqo na iotioti ni vosa nei Paula ka vakaraitaka na yaloqaqa kei na vakanuinui vakasakiti a sotava kina na mate.

Peali. *Raica talega na Qaravi Kalou Matakau*

E dua na kalou tagane ni matanisiga ka dau qaravi vakatabakidua mai Finaisi (1 Tui 16:31) ia sa dau qaravi talega ena veisala duidui eso ena veivanua eso:

Pecani

vei ira na Moapi ko Peali-piori (Na Tiko. 25:1–3), e Sikemi ko Peali-pirici (Dauvei. 8:33; 9:4), e Ekironi ko Peali-sipupi (2 Tui 1:2). E rawa ni ko Peali ga oqo, ko Pela mai Papoloni kei Seusi mai Kirisi. Na vosa *Peali* e vakamacalataka na nodrau veiwekani e dua na turaga kei na nona bobula. E dau ivakatakarakara kei Peali na bulumakau tagane. Ko Asitoreci na kalou yalewa sa dau qaravi vata kei Peali.

Ena so na gauna sa cokoti vata na *Peali* vata kei na dua tale na yaca se na vosa me tukuna na isema vata kei Peali, me vaka e dua na vanua e dau qaravi kina se dua na tamata ka tu vua na ivalavala vaka-Peali. E muri, ni sa yaco me ca sara na ibalebale ni *Peali*, sa sosomitaka na vosa *Voseci* ena veiyaca cokovata oqori. Na *Voseci* na kena ibalebale na “madua.”

Pecani

Na koro a tiko voli kina ko Jisu Karisito ena iotioti ni macawa ni Nona bula vakayago (Maci. 21:17; Mari. 11:11). E toka ena baba vaka ki na tokalau ceva ni Ulunivanua ni Veiolive, ko Pecani na nodratou koro ko Lasarus, Meri, kei Marica (Joni 11:1–46; 12:1).

Peceli

Ena vosa vaka-Iperiu, na kena ibalebale na “vale ni Kalou” ka dua vei ira na vanua vakatabui duadua e Isireli. E koto rauta ni tini na maile (tinikaono na kilomita) ena vualiku kei Jerusalemi. Eke a tara kina ko Eparaama na nona icabocabo ni soro ena gauna e tadu yani kina ki Kenani (iVakate. 12:8; 13:3). Eke a raica kina ko Jekope ena raivotu e dua na ikabakaba ni yacovi lomalagi (iVakate. 28:10–19). A vanua tabu talega ena gauna i Samuela (1 Samu. 7:16; 10:3).

Peceliema

E dua na koro e toka rauta ni lima na maile (walu na kilomita) ena ceva kei Jerusalemi. Ena vosa vaka-Iperiu, na Peceliema na kena ibalebale na “vale ni madrai”; e dau vakatokai talega ko Efiraca, ka kena ibalebale “vuavuai

vinaka.” A sucu mai Peceliema ko Jisu Karisito (Maika 5:2; Maci. 2:1–8). Oqori na vanua a bulu kina ko Rejeli (iVakate. 35:19; 48:7).

Erau a vakaitikotiko kina ko Ruci kei Poasa, **Ruci** 1:22. A lumuti Tevita kina ko Samuela, **1 Samu.** 16:1–13; 17:12, 15; 20:6, 28.

A vakarota e kea ko Eroti me ra vakamatei na gonelalai, **Maci.** 2:16.

Pelami

E dua na parofita ena Veiyalayalati Makawa a vinakata me cudruvi Isireli me rawata kina eso na ilavo. A vakaroti koya na Turaga me kakua ni cudruvi Isireli (Tiko. 22–24).

A bese ni lako ki liu na asa nei Pelami baleta ni sa vakalatia tu na nona gaurisala e dua na agilosu, **Tiko.** 22:22–35.

Peleti

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvei Iperi ka makubui Semi vakarua. A tawase ko vuravura ena nona gauna. (iVakate. 10:22–25).

Peleti. *Raica talega na Peleti Koula;*
iVola i Momani

Ena gauna makawa eso na vanua era dau vola na kedra itukutuku makawa kei na itukutukuvola ena peleti kaukamea, me vaka ena iVola i Momani. (Me baleta na kena itukutuku tale eso, raica na “iVakamacala Lekaleka me baleta na iVola i Momani” ena draunipepa ni ivakamacala taumada ni iVola i Momani.)

Peleti Koula. *Raica talega na Peleti;*
iVola i Momani

E dua na itukutuku e volai ena peleti koula. E tukuni kina e rua na tawavanua ena vanua ko Amerika. A vakade-wataka ka tabaka ko Josefa Simici e dua na iwase ni peleti oqori. Na ivakavakadewa oqori e vakatokai me iVola i Momani. (Me baleta na kena itukutuku tale eso, raica na “iVakamacala Taumada” kei “Na iVakadinadina ni Parofita ko Josefa Simici” ena iVola i Momani.)

Peleti ni Sere. *Raica talega na Urimi*
kei na Cumimi

E tukuna na ivolanikalou e rua na ma-taqali peleti ni sere: (1) Na tikina e liu ni nodra isulu isasabai na sotia. Ena vaka-sama ni ivakatakarakara, me ra dara-maka na Yalododonu na peleti ni sere ni buladodonu me ra taqomaki kina mai na ca (Ais. 59:17; Efe. 6:14). (2) E dua na tiki ni sulu era dau daramaka na bete levu ena lawa i Mosese (LY 28:13–30; 39:8–21). E caka mai na lini ni kabi kina e tinikarua na vatu talei. Ena so na gauna e dau cavuti me baleta na Urimi kei na Cumimi (V&V 17:1; JS—AT 1:35, 42, 52).

Peleti Parasa. *Raica talega na Peleti*

Na kedra itukutuku na Jiu mai na ivakatekivu ki na 600 B.K., e tu kina e vuqa na nodra volavola na parofita (1 Nif. 5:10–16). A maroroya tu na ivolatukutuku oqo o Lepani e dua na italatala qase vei ira na Jiu mai Jerusalemi. Ni ra sa tiko voli ena lekutu o Liai kei ira na nona matavuvale, a qai talai iratou lesu na luvena tagane ki Jerusalemi ko Liai me ratou laki kauta mai na ivolatukutuku oqo (1 Nif. 3–4). (Me baleta na kena itukutuku tale eso, raica na “iVakamacala Lekaleka me baleta na iVola i Momani,” me vaka ena kunei ena iVola i Momani.)

Peliasari. *Raica talega na Pepeli,*
Papiloni

Ena Veiyalayalati Makawa, na iotioti ni tui kei Papiloni, ka veiliutaki tiko ni se bera ni rawati Papiloni ko Sairusi, na luvei Nepukanesa ka a sosomitaki koya (Tani. 5:1–2).

Penijamini, na Luvei Jekope. *Raica*
talega na Isireli; Jekope, Luvei
Aisake

Ena Veiyalayalati Makawa, na ikarua ni luvedrau tagane ko Jekope kei Rejeli (iVakate. 35:16–20).

Na yavusa i Penijamini: Sa vakalougatataki Penijamini ko Jekope (iVakate. 49:27). Ko ira na kawa i Penijamini era matatamata dau taleitaka na vala.

E rua na tamata kilai ena kawa vaka-Penijamini o Saula, na imatai ni nodra tui na Isireli (1 Samu. 9:1–2), kei Pa-ula, na iApositolo ni Veiyalayalati Vou (Roma 11:1).

Penijamini, Tamai Mosaia. *Raica*
talega na Mosaia, Luvei Penijamini

E dua na parofita ka tui ena iVola i Momani (Mosa. 1–6).

Sotava na veileqa bibi eso ena nona segata me tauyavutaka na veisaututaki ena vanua, **Oma.** 1:23–25 (V i M 1:12–18). Vakavulici ira na luvena, **Mosa.** 1:1–8. Solia na matanitu vua na luvena ko Mosaia, **Mosa.** 1:9–18. Era soqoni vata yani na nona tamata me ra rogoqa na iotioti ni nona vosa, **Mosa.** 2:1–8. Vosa vei ira na nona tamata, **Mosa.** 2:9–4:30. Era a veiyalayalati vata kei na Turaga na nona tamata, **Mosa.** 5–6.

Penitatuiki. *Raica talega na Lako*
Yani, Na; Mosese; iVakarua, Na;
iVakatekivu, Na; Tiko Voli mai na
Lekutu, Na; Veiyalayalati Makawa;
Vunau ni Soro, Na

E dua na yaca dau soli ki na imatai ni lima na ivola ena Veiyalayalati Makawa—iVakatekivu, Lako Yani, Vunau ni Soro, Tiko Voli Mai na Lekutu, kei Na iVakarua. Era dau vakatoka na ivola oqo na Jiu me Tora se lawa kei Isireli. A volai ira ko Mosese (1 Nif. 5:10–11).

Penitiko. *Raica talega na Lawa i*
Mosese

Me vaka ni tiki ni lawa i Mosese, na Kana magiti ni Penitiko se na Sila vou e dau vakayacori ni oti e limasagavulu na siga mai na Kanavata ni Lakosivia (Vuna. 23:16). Na Penitiko e dau marautaki kina na tatamusuki, ena Veiyalayalati Makawa e dau vakatokai me Soqoni levu ni Kumukumuni se Soqoni levu ni Veiwiki. A marautaki tiko na soqoni levu oqo ena gauna era vakasinaiti kina na iApositolo mai Jerusalemi ena Yalo Tabu ka ra vosataka na dui vosavosa (Cakacaka 2; V&V 109:36–37).

Pepeli, Papiloni

Pepeli, Papiloni. *Raica talega na* Nepukanesa; Vuravura

Na koroturaga kei Papilonia.

A tauyavutaki Pepeli ko Nimiroti ka dua oqo na koro makawa duadua ena vanua ko Mesopotemia, se ko Saina (iVakate. 10:8–10). A vakasesea na Turaga na vosa ena gauna era tara tiko kina na tamata na Vale Cecere mai Pepeli (iVakate. 11:1–9; Ica 1:3–5, 33–35). A qai yaco e muri me koroturaga nei Nepukanesa ko Papiloni. A tara e dua na koro vakaitamera ka se tu ga ena gauna oqo na kena icaca. A yaco ko Papiloni me dua na koro ka levu kina na ca ka tekivu mai ena gauna ko ya me ivakatakarakara ni ca e vuravura.

Dou dro tani mai na lomai Papiloni, **Jere.** 51:6.

Ena tauyavutaki ko Papiloni ka bale yani, **iVakata.** 17–18.

Ena vakarusai ko Papiloni, **2 Nif.** 25:15.

Ena rusa yani ko Papiloni, **V&V** 1:16. Kau na sega ni laiva e dua vei ira sa vo tu mai Papiloni, **V&V** 64:24. Dou lako tani mai Papiloni, **V&V** 133:5, 7, 14.

Peresitedi. *Raica talega na* Mataveiliutaki Taumada; Parofita

Na yaca ni nona itutu o koya e vakatulewa ena dua na isoqosoqo. Na Peresitedi ni Lotu e dua na parofita, daurairai, ka dauvakatakila (V&V 21:1; 107:91–92), ko ira na lewenilotu me ra dau kaciva na parofita ni Lotu ena itutu na “Peresitedi” (V&V 107:65). Sai koya duadua ga na tamata e vuravura ka tu vua na dodonu me vakayagataka na idola kece sara ni veiqaravi ni matabete.

O ira talega na iliuliu ni veikuoramu ni matabete kei na veisoqosoqo tale eso ena Lotu e rawa ni ra kacivi ena itutu ni peresitedi.

A solia na Turaga na idola ni matanitu vei Josefa Simici, **V&V** 81:1–2. Eratou lewe tolu na peresitedi eratou lewena na kuoramu ni Mataveiliutaki ni Lotu, **V&V** 107:21–24. Era a tabaki na peresitedi ena kena ivakarau vei Melikiseteki,

V&V 107:29. Sa vakamacalataki kina na nodra itavi na dikoni, ivakavuvuli, bete, kei na italatala qase, **V&V** 107:85–89 (V&V 124:136–138, 142). E vitu na peresitedi vei ira na vo ni Vitusagavulu, **V&V** 107:93–95. Era sa lesi na peresitedi ni veiteki, **V&V** 124:133–135.

Pereta, Osoni

E dua vei ira na imatai ni Le Tinikarua na iApositolo era a kacivi ni oti na kena Vakalesui mai na Lotu ena gauna oqo (V&V 124:128–129). E se qai macawa onoga na nona lewena na Lotu ena gauna a solia kina na Turaga e dua na ivakatakila me baleti koya mai vei Josefa Simici (V&V 34). Ko Osoni Pereta talega e dua na daukaulotu ena Lotu (V&V 52:26; 75:14) ka veiqaravi vakadaunitukutuku makawa ni Lotu me vica vata na yabaki.

Pereta, Pali Paka

Tuakai Osoni Pereta ka dua vei ira na imatai ni Le Tinikarua na iApositolo era a kacivi ni oti na kena Vakalesui mai na Lotu ena gauna oqo (V&V 124:128–129). A kacivi ko Pali Pereta ena imatai ni vica vata na sasaga ni kaulotu ena gauna a solia mai kina na Turaga e dua na ivakatakila vei Josefa Simici me baleti koya ena Okotova ni 1830 (V&V 32; 50:37).

Peteni, Tevita W.

E dua vei ira na lewe ni imatai ni Kuoramu ni Le Tinikarua era a digitaki ena itabagauna e muri oqo. O Tevita Peteni e imatai ni tamata ka vakamatei ena vuku ni nona vakabauta na Lotu vakalesui mai, ena nona a vakamatei ena ivalu mai na Uciwai na Kurukiti e Misuri ena 1838.

Me vakacavara na nona cakacaka kece vakabisinisi, me rawa ni lako yani ka qarava e dua na itavi, **V&V** 114:1. A kau yani vua na Turaga, **V&V** 124:19, 130.

Peteriaki, Vaka-Peteriaki. *Raica talega na* Dauvunau; Matabete i Melikiseteki; Tama, Vakayago; Veivakalougatataki vaka-Peteriaki

Na ivolanikalou e tukuna e rua na ma-taqali peteriaki: (1) e dua na itutu tabaki

ena Matabete i Melikiseteki, ena so na gauna e dau vakatokai me dauvunau; (2) o ira na tama ena veimatavuvale. O ira na peteriaki tabaki era dau solia na veivakalougatataki bibi vei ira na lewe ni Lotu bula kilikili.

Peteriaki Tabaki: Ia sai koya sa solia eso me ra parofita, ka so me ra tamata dau vunau voli, **Efe.** 4:11 (Y ni V 1:6).

Sa itavi ni Le Tinikarua me ra tabaki ira na italatala dauvunau, **V&V** 107:39. Ia me siki sara ko Airame me taura na itutu vaka-Peteriaki ena ilesilesi ni Matabete, **V&V** 124:91–92, 124; 135:1.

Tama: A vakalougatataki ira na luvena kei ira na nodratou kawa ko Jekope, **iVakate.** 49:1–28.

Meu tukuni Tevita mada na qase vei kemudou, **Cakacaka** 2:29.

A vakasala ka vosa vakalougatataki ira na nona kawa ko Liai, **2 Nif.** 4:3–11.

Sa yaco kina me'u ciqoma vakadodonu na isolisoli oqo, ka taura na ilesilesi e nodra na noqu qase, **Epa.** 1:2–4.

Pita

Ena Veiyalayalati Vou a kilai taumada ko Pita me Simioni se ko Saimoni (2 Pita 1:1), e dua na gonedau ni Peciseita ka vakaitikotiko mai Kapenaumi vata kei na watina. A vakabula na tinai wati Pita ko Jisu (Mari. 1:29–31). A kacivi vata kei na tacina o Adriu, ko Pita, me rau tisaipeli i Jisu Karisito (Maci. 4:18–22; Mari. 1:16–18; Luke 5:1–11). Na yacana vaka-Aramea ko Kifa, a kena ibalebale “na daurairai” se na “vatu,” a solia vua na Turaga (Joni 1:40–42; VJS, Joni 1:42 [Ai Kuri]). E dina ni tukuni ena Veiyalayalati Vou eso na nona malumalumu vakayago ko Pita, e vakaraitaki talega kina ni a vorata na nona malumalumu ka vakaukawataki ena nona vakabauti Jisu Karisito.

A vakatusa ko Pita ni Karisito ko Jisu ka Luve ni Kalou (Joni 6:68–69), ka digitaki koya na Turaga me taura tu na idola ni matanitu e vuravura (Maci. 16:13–19). Ena Ulunivanua ni Veivakamataliataki, a raica ko Pita na iVakabula

sa vakamataliataki, ka vakakina ko Moses kei Iliesa (Ilaija) (Maci. 17:1–9).

Ko Pita na iApositolo liu ena nona gauna. Ni oti na nona mate, Tucake tale, ka Lako cake na iVakabula, a kaciva vata na Lotu ko koya ka liutaka na nona lesi e dua na iApositolo me sosomitaki Jutasa Isikarioti (Cakacaka 1:15–26). Erau a vakabula ko Pita kei Joni e dua na tamata sucu gera (Cakacaka 3:1–16) ka rau a sereki mai na vale ni veivesu (Cakacaka 5:11–29; 12:1–19). A kau ena imatai ni gauna na kosipeli vei ira na kai Matanitu Tani ena gauna ni veiqaravi nei Pita (Cakacaka 10–11). Ena veigauna e muri oqo, eratou a lako sobu mai lomalagi ko Pita, Jemesa, kei Joni ka mai solia na Matabete i Melikiseteki kei na kena idola vei rau ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari (V&V 27:12–13; 128:20).

iMatai ni ivola i Pita: Na imatai ni ivola a volai mai “Papiloni” (se mai Roma beka) ka vakau vei ira na Yalododonu ena vanua sa vakatokai tu ena gauna oqo me Esia Lailai ni se qai oti ga na nona vakacacani ira na lotu vakarisito ko Nero.

Na wase 1 e tukuna na nona sa tabaki rawa mai na Karisito me mai Dauveivueti. Na wase 2–3 e vakamacalataki kina ni ko Karisito na vatunitutu liu ni Lotu, ni tu vei ira na Yalododonu e dua na matabete tabu, ka ni a vunau vei ira na yalo ena valeniveivesu na Karisito. Na wase 4–5 e vakamacalataka na vuna e vunautaki kina na kosipeli vei ira na mate kei na vuna me ra vakania kina na sipi ko ira na italatala qase.

iKarua ni ivola i Pita: Na wase 1 e vakauqeti ira na Yalododonu me ra vakadeitaka na nodra ilesilesi kei na nodra veidigidigi. Na wase 2 e veivakasalataki me ia na qaqarauni mai na ivakavuvuli vakailasu. Na wase 3 e tukuna me baleta na veigauna mai muri kei na iKarua ni nona Lako mai na Karisito.

Poasa. Raica talega na Ruci

Na wati Ruci (Ruci 4:9–10); na tukai Tevita na tui Isireli, vakarua (Ruci

Qaciqacia

4:13–17); ka basika mai na nona kawa na Karisito, na nodra Tui na Tui (Luke 3:32).

Qaciqacia. *Raica talega na iLavo;* Tawayaga, Wale; Vakavuravura; Yalomalumulumu, Yalomalua; iYau

Na lailai se na sega sara ga ni yalomalua se na vakavulici rawarawa. Na qaciqacia e dau vakavuna na nodra veisaqasaqa vakataki ira na tamata kei na nodra saqata na Kalou. Na tamata qaciqacia ena vakalevulevui koya mai vei ira era tu wavokiti koya ka na muria ga na lomana ka sega ni cakava na loma ni Kalou. Na dokadoka, dau vuvu, na yalokaukauwa, kei na kaukauti koya cake eso na ivakarau ena dau laurai vua e dua na tamata qaciqacia.

Mo ni qarauni kemuni mo ni kakua ni guilecavi Jiova na nomuni Kalou ka qai viavialevu mai na yalomuni, **iVaka.** 8:11–14. Au cata na qaciqacia kei na via-via levu, **Na Vosa.** 8:13 (Na Vosa. 6:16–17). Sa liu na viavialevu ia sa muri na rusa, **Na Vosa.** 16:18. Ena vakamalumulumutaki na tamata viavialevu ena siga ko ya, **Ais.** 2:11–12 (2 Nif. 12:11–12). Sa vakacalai iko na viavialevu ni lomamu, **Opeta.** 1:3. Ko ira kece era viavialevu era na vaka na vu ni sila, **Mala.** 4:1 (1 Nif. 22:15; 3 Nif. 25:1; V&V 29:9).

Ko koya ena vakalevulevui koya ena vakamalumulumutaki, **Maci.** 23:12 (V&V 101:42). Ni sa vorati ira na viavialevu na Kalou, **1 Pita** 5:5.

Na vale vakaitamera ka rabailevu ko ya sa ikoya na nodra viavialevu na kai vuravura, **1 Nif.** 11:36 (1 Nif. 12:18). Ni ra sa kilaka era sa nanuma ni ra sa vuku, **2 Nif.** 9:28–29. Dou sa laveti cake kina ena dokadoka ni lomamudou, **Jeko.** 2:13, 16 (Alama 4:8–12). Sa kau tani li na nomuni viavialevu, **Alama** 5:28. Na dokadoka levu sara sa curuma na yalodra na tamata, **Ila.** 3:33–36. Era sa kusarawa na luve ni tamata ena viavialevu ni yalodra, **Ila.** 12:4–5. Na viavialevu ni matanitu oqo, sa vakadeitaka ni ra na vakarusai, **Moro.** 8:27.

Mo dou kakua ni yaloviavialevu, de dou na yaco me vakataki ira na Nifai, **V&V** 38:39. Dou muduka sara na nomudou qaciqacia kei na vakasama sega na betena, **V&V** 88:121.

Qarava, Veiqaravi. *Raica talega na Loloma;* Qaravi ni Tiko Vinaka

Na veikauwaitaki se na cakacaka e vakayacori me yaga vua na Kalou kei ira na tani. Ni da qaravi ira na tani, eda sa qarava talega na Kalou.

Mo ni digitaki koya edaidai kemuni na qarava, **Josu.** 24:15.

Ni kemuni a cakava vua e dua sa lailai vei ira na wekaqu oqo ni a cakava vei au, **Maci.** 25:35–45. Mo dou solia na yagomudou me imadrili bula, me nomudou veiqaravi vakaibalebale, **Roma** 12:1. Dou ia tikoga na veivuke ni veilomani vakai kemudou, **Kala.** 5:13.

Ko na qarava na nomu Kalou ena nomu veisiga taucoko, **2 Nif.** 2:3. Ena gauta ko ni sa qaravi ira tiko kina na wekamuni, ko ni sa qarava tiko ga kina na nomuni Kalou, **Mosa.** 2:17. Ko ira kece ga era sa tawana na vanua yalataki me ra qaravi koya na Kalou kevaka e sega, ena tau vei ira na taucoko ni nona cudru, **Ica** 2:8–12.

Ko i kemudou sa lesi mo dou tekivuna na cakacaka ni Kalou, raica mo dou qaravi koya ena yalomudou taucoko, **V&V** 4:2. Sa solia vei ira na ivakaro na Turaga me rau lomani koya ka qaravi koya, **V&V** 20:18–19. Mo qarava na Kalou ena yacai Jisu Karisito, **V&V** 59:5. Ko i au, na Turaga, sa ka ni marau me'u vakalagilagi ira era sa qaravi au, **V&V** 76:5.

Mo vakarokoroko vua na Kalou, ia mo qaravi Koya duadua ga, **Mosese** 1:15.

Qaravi Kalou Matakau

Na sokalou ki na matakau se na noda sa rui soli keda vakasivia se na noda yalodina ki na dua na ka.

Me kakua vei iko na kalou tani koi au duadua ga, **L.Y** 20:3 (Mosa. 12:35; 13:12–13). Kevaka dou sa muria na kalou tani, kemuni na rusa vakaidina, **iVaka.** 8:19.

Ia na yalokaukauwa sa ka ca, sa tautauvata kei na dauqarava na matakau, **1 Samu.** 15:23. Ni ko sa biuti au ka laki vakaraitaki iko vua e duatani, **Ais.** 57:8. Kemuni sa vakacautaka na kalou siliva kei na koula, **Tani.** 5:23.

Dou sa sega ni qarava rawa na Kalou kei na iyau, **Maci.** 6:24. Kei na kokoko o koya na dau qarava na kalou lasu, **Kolo.** 3:5. Kemudou na gone lomani maroroi kemudou mai na veimatakau, **1 Joni** 5:21.

Ena ca ko ira sa dauqarava na veimatakau, **2 Nif.** 9:37. Na nodra dauqarava na kalou matakau na tamata i Nifai, sa vakavuna na nodra veivaluvaluti kei na nodra vakarusai, **Alama** 50:21.

Ia era sa dui muria ga na lomadra na tamata yadua, kei na ivakatakarakara ni nodra kalou, **V&V** 1:16. Me ra cakacaka vakaukauwa ka dui qaravi ira ga, me kakua kina ni ra qarava na kalou matakau, **V&V** 52:39.

Sa vagoi tani kina na tamai Eparama mai na qaravi kalou matakau, **Epa.** 1:27.

Qaravi ni Tiko Vinaka. *Raica talega na Dravudravua; Lolo; Soli Ka ni Loloma; Qarava, Veiqaravi; Vakacacabo*

Na ivakarau kei na iwalewale ni kena qaravi na nodra gagadre vakayalo kei na gagadre vakayago na tamata.

Mo ni dodoka sara na ligamuni vua na wekamuni, vei ira na nomuni tamata wale, kei na nomuni tamata dravudravua ena nomuni vanua, **iVaka.** 15:11. O koya sa dau soli ka vua na dravudravua ena sega ni viakana, **Na Vosa.** 28:27. Sa sega li ni vakaqo na lolo kau sa vinakata, me soli madrai vua sa viakana, ia ko ira sa rarawa ka luveniylali mo kauta ga ki nomu vale, **Ais.** 58:6–7.

Ni ko sa cakava vua e dua sa lailai vei ira na wekaqu oqo, ko sa cakava vei au, **Maci.** 25:35–40.

Wasea na nomuni iyau vei koya e vakaleqai, **Mosa.** 4:16–26. Era sa veivukei ena veika vakayago kei na veika

vakayalo, me vaka na nodra dui gagadre kei na ka era sa dui vinakata, **Mosa.** 18:29. Era sa vakaroti me ra dau soqoni vata vakawasoma ka duavata ena lolo kei na masumasu vagumatua me baleta na nodra tiko vinaka vakayalo o ira era sega ni kila na Kalou, **Alama** 6:6. Ni masuti koya tikoga me baleta na nomuni tiko vinaka, kei na nodra tiko vinaka talega ko ira ka tiko wavoliti kemuni, **Alama** 34:27–28. Era sa taukena vata na ka kece ga ena kedra maliwa, **4 Nif.** 1:3.

Mo lomani ira na dravudravua, **V&V** 42:30–31. Mo dou raici ira na dravudravua kei na vakaleqai, **V&V** 44:6. Ka nanumi ira ena ka kecega ko ira na dravudravua kei na vakaleqai, **V&V** 52:40. Ena ca vei kemudou na tamata vutuniyau, ni dou sa sega ni solia na nomudou iyau vei ira sa dravudravua, ena ca vei kemudou na tamata dravudravua, ka sega ni mamau rawa na ketemudou, ka sega ni tarovi rawa na ligamudou ena kovei ni nodra iyau na tani, ka dou sa sega ni rawa ni cakacaka e ligamudou, **V&V** 56:16–17.

Sa sega e dravudravua vei ira mai Sai-
oni, **Mosese** 7:18.

Rafaele. *Raica talega na Agilosu*

E dua na agilosu ni Turaga ka a vakaitavi ena kena vakalesui mai na ka kecega (**V&V** 128:21).

iRairai

Na irairai ni matana e dua na tamata, ka vakavuqa ni dau ivakaraitaki ni ivakarau ni yalona kei na nona vakasama.

A irairai ni matadra sa beitaki ira ni ra ca, **Ais.** 3:9. Sa qai duatani mai na irairai ni matana na tui, ka sa vakidroataki koya na nanuma ni lomana, **Tani.** 5:6.

A sa vaka na liva na matana, **Maci.** 28:3. Ia na matana sa vaka na matanisia, **iVakata.** 1:16.

Ko ni sa ucui koya tiko li ena kemu irairai, **Alama** 5:14, 19. Sa raica ko Amoni ni sa duatani na kena irairai na tui, **Alama** 18:12.

Dau masu ka lolo ena yaloreki kei na

Raivotu

mata mamarau, **V&V** 59:14–15. Ia na iserau ni kena irairai sa uasivi cake mai na rarama ni matanisiga, **V&V** 110:3.

Raivotu. *Raica talega na iMatai ni Raivotu;* *Tadra;* *iVakatakila*

Na ivakatakila vakavotui ni veika e yaco, na tamata, se dua tale na ka ena kaukauwa ni Yalo Tabu.

Oqo na ivakaraitaki ni raivotu bibi eso: Na raivotu nei Isikeli me baleta na veisiga e muri (Isi. 37–39), na raivotu nei Sitiveni me baleti Jisu ena liga imatau ni Kalou (Cakacaka 7:55–56), na ivakatakila nei Joni me baleta na veisiga e muri (iVakata. 4–21), nodrau raivotu ko Liai kei Nifai me baleta na vunikau ni bula (1 Nif. 8; 10–14), na raivotu nei Alama Lailai me baleta e dua na nona agilosi na Turaga (Mosa. 27), na nona raivotu na taci Jereti me baleti ira na lewei vuravura kece sara (Ica 3:25), na raivotu ni veilagilagi eso (**V&V** 76), na raivotu eso a soli vei rau ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari ena Valetabu e Katiladi (**V&V** 110), na raivotu nei Josefa F. Simici me baleta na nodra vueti na mate (**V&V** 138), na raivotu nei Mosese me baleta na Kalou kei na Nona veibuli (Mosese 1), na raivotu nei Inoki me baleta na Kalou, (Mosese 6–7), kei na iMatai ni Raivotu nei Josefa Simici (**JS**—**AT** 1).

Ni sa sega na ivakavuvuli, era na rusa na tamata, **Na Vosa.** 29:18. Ka ra na parofisai kina ko ira na nomudou gonetaganane kei na nomudou gone yalewa, **Joeli** 2:28 (Cakacaka 2:17).

Ka vakavukui au ena raivotu, **2 Nif.** 4:23.

Ni sa italai mai na iserau ni Kalou, **JS**—**AT** 1:33. Keimami vakabauta na parofisai, na ivakatakila, kei na raivotu, **Y ni V** 1:7.

Rakorako. *Raica talega na Yalomalumalum, Yalomalua*

Na itovo se na irairai e vakarokoroko, malua, ka dodonu. Na tamata rakorako ena dau sega ni kaukauti koya cake se via vakalevulevui koya.

Ia na Kalou ko Jiova sa cakava vei Atama kei Ivi na isulu kuli ni manu-manu, **iVakate.** 3:21 (Mosese 4:27).

Me vakaisulu vakatalega kina ko ira na yalewa ena isulu e kilikili, **1 Timo.** 2:9. Me ra lomavuku, me ra lomasavasava, me ra dau tiko mai nodratou, **Ta-ito** 2:5.

Dou sa laveti cake kina ena dokadoka ni lomamudou, ena vuku ni nomudou isulu voli dredre, **Jeko.** 2:13.

Me rawarawa ga na isulu dou daramaka, **V&V** 42:40.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da dau bula savasava, ka ivalavala savasava, **Y ni V** 1:13.

Rameumitomi

Ena iVola i Momani, e dua na itutu rewa i cake ka ra dau masu kina na Soramu kei ira na Nifai era sa vuki tani, (Alama 31:8–14, 21).

Rarama, Rarama i Karisito. *Raica talega na Dina;* *Jisu Karisito;* *Lomana, Lewa e Loma;* *Vuku, Veika Vuku;* *Yalo Tabu*

Na kaukauwa vakalou, se na veivaka-uqeti ka vu mai vua na Kalou ena vukui Karisito ka solia na bula kei na rarama ki na ka kecega. Sai koya na lawa sa lewai kina na ka kecega mai lomalagi kei vuravura (**V&V** 88:6–13). Ena vukei ira talega na tamata me ra kila na dina ni kosipeli ka veivuke me tekivutaka na nodra ilakolako ena sala ni kosipeli ko ya ka na dusimaki ira ki na veivakabulai (Joni 3:19–21; 12:46; Alama 26:15; 32:35; **V&V** 93:28–29, 31–32, 40, 42).

Me na kakua ni dau bosoki vata na rarama i Karisito vata kei na Yalo Tabu. Na rarama i Karisito e sega ni dua na tamata. Sai koya e dua na yalo ni veivaka-uqeti ka lako mai vua na Kalou ka na vakarautaka e dua na tamata me ciqoma na Yalo Tabu. Sai koya e dua na veivaka-uqeti ni vinaka vei ira kecega na tamata (Joni 1:9; **V&V** 84:46–47).

E dua na ivakaraitaki ni rarama i Karisito sai koya na lewa e loma, ka na vukea e dua ena nona digia na vinaka se na ca

(Moro. 7:16). Ni ra sa vulica na tamata e vuqa na ka me baleta na kosipeli, sa na kidakida vakalevu cake na nodra lewa e loma (Moro. 7:12–19). O ira na tamata era dau vakarorogo ki na rarama i Karisito era na dusimaki yani ki na kosipeli i Jisu Karisito (V&V 84:46–48).

A noqu rarama ko Jiova, **Same** 27:1. Me da mai lako voli tu ena rarama i Jiova, **Ais.** 2:5 (2 Nif. 12:5). Ko Jiova ga ena nomu rarama ka sega ni mudu, **Ais.** 60:19.

Sai koya ga oqo na Rarama dina sa lako mai ki vuravura me vakararamataki ira na tamata kecega, **Joni** 1:4–9 (Joni 3:19; V&V 6:21; 34:1–3). Oi au na rarama kei vuravura, **Joni** 8:12 (Joni 9:5; V&V 11:28).

A ka kecega sa rarama sa ka vinaka, **Alama** 32:35. Sai Karisito na bula kei na rarama kei vuravura, **Alama** 38:9 (3 Nif. 9:18; 11:11; Ica 4:12). Sa soli vei kemudou na Yalo i Karisito mo dou lewa, mo dou kila kina na ka vinaka mai na ka ca, **Moro.** 7:15–19.

Na veika sa vu mai vua na Kalou e veivakararamataki, e na tubu cake tiko ga me yacova na siga uasivi ko ya, **V&V** 50:24. Ia na Yalo sa vakararamataki ira na tamata kecega, **V&V** 84:45–48 (V&V 93:1–2). Ko koya sa muria na nona ivakaro sa rawata na ka dina kei na rarama, **V&V** 93:27–28. Na rarama kei na dina sa biuta laivi na tevoru, **V&V** 93:37.

Rarawa. *Raica talega na Vakatovolei,* Veivakatovolei; Veivakacacani; Vosataki, Veivosataki; Vosota

Ena veivakararawataki—veivakatovolei, leqa kei na vakaleqai—era na sotava kina na tamata na gauna ka na basika kina na tubu vakayalo kei na tubu tamamudu ena nodra gole vua na Turaga.

Na Kalou o koya sa vakabulai kemuni mai na nomuni vakaloloma kecega kei na nomuni ka rarawa, **1 Samu.** 10:19. Era sa qai tagi vei Jiova ena nodra rarawa, **Same** 107:6, 13, 19, 28. Ia na Turaga ena solia vei iko na madrai ni rarawa, ko ira

na nomu ivakavuvuli era na sega ni vunitaki tale, **Ais.** 30:20–21.

Ni sa dodonu me tu na veibasai ni ka kece ga, **2 Nif.** 2:11.

Kevaka era sega ni kila na wiwi era na sega ni kila na kamikamica, **V&V** 29:39. Raica sa lekaleka wale ga na gauna ni nomu rarawa, **V&V** 121:7–8. Ni veika kece oqori ko na yalomatua kina, ka vinaka cake, **V&V** 122:5–8.

Ni ra sa tovolea na kena gaga, era sa na qai kila me ra gadreva na veika vinaka, **Mosesese** 6:55.

Rejeli. *Raica talega na Jekope,* Luvei Aisake

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na wati Jekope (iVakate. 29–31; 35). O koya talega na tinai Josefa kei Penijamini.

Reki. *Raica talega na Talairarawara*

E dua na ituvaki ni marau cecere ka vu mai na bula dodonu. Na inaki ni bula oqo sai koya me rawata na tamata kecega na reki (2 Nif. 2:22–25). Na reki e taucoko ena yaco ga mai ena vukui Jisu Karisito (Joni 15:11; V&V 93:33–34; 101:36).

Ko ira talega na yalomalumalumu era na kuria na nodra marautaki Jiova, **Ais.** 29:19 (2 Nif. 27:30).

Au sa kauta mai vei kemudou e dua na itukutuku vinaka mo dou reki vakalevu kina, **Luke** 2:10. A sa sega e dua ena kovea na nomudou marau, **Joni** 16:22. Na vu na ni Yalo Tabu na loloma, na reki, na vakacegu, **Kala.** 5:22.

Ia ni'u sa kania tiko na vuanikau koya, sa vakasinaita na yaloqu ena marau levu sara, **1 Nif.** 8:12. Sa sucu na tamata me rawata na marau, **2 Nif.** 2:25. Ka na sinai tu ga na nodra marau na dau buladodonu me sega ni mudu, **2 Nif.** 9:18. Me ra tiko marau vata kei na Kalou me tamamudu, **Mosa.** 2:41. Au na solia yani na veika kece au sa taukena, me rawa ni'u ciqoma kina na marau levu oqo, **Alama** 22:15. De na rawa me'u iyaya ni cakacaka ena liga ni Kalou me'u kauta mai e so na yalo ki na veivutuni; ka sa ikoya oqo na noqu marau, **Alama** 29:9. Sa dua na ka

Repeka

na marau, kei na kena totoka na rarama au sa raica, **Alama** 36:20.

Au na solia vei iko na Yaloqu, ka na vakasinaiti na yalomu ena marau, **V&V** 11:13. Sa na vuabale sara na nomudrau marau vata kei koya ena matanitu i Tamau, **V&V** 18:15–16. Ni sa sega ni taucoko na nomudou reki ena vuravura oqo, ia vei au sa taucoko sara na nomudou reki, **V&V** 101:36.

Io me'u kila na marau ena bula oqo, **Mosese** 5:10–11.

Repeka. Raica talega na Aisake

Na wati Aisake, e dua na peteriaki ena Veiyalayalati Makawa (iVakate. 24–27). O Repeka oqo na tinadrau ko Iso kei Jekope (iVakate. 25:23–26).

Rere. Raica talega na Vakabauta; Vakakoroko; Yalo Qaqa

E rawa ni rua na ibalebale ni rere: (1) me da rerevaka na Kalou sai koya me da vakakoroko ka rerevaki Koya ka muria na Nona ivakaro; (2) me da rerevaka na tamata, na veika rerevaki ni bula oqo, na mosi, kei na veika ca sai koya me da rerevaka na veika oqo ka besetaka sara.

Rerevaka na Kalou: E dina beka era sega ni rerevaka na Kalou ko ira ena tikina oqo, **iVakate**. 20:11. Mo ni rerevaki Jiova ga na nomuni Kalou, **iVaka**. 6:13 (Josu. 24:14; 1 Samu. 12:24). Dou qaravi Jiova ena rere, **Same** 2:11. Na rerevaki Jiova sa kena ivakatekivu ni vuku, **Same** 111:10. Mo rerevaki Jiova ka lako tani mai na ca, **Na Vosa**. 3:7. Era na vinaka ko ira sa rerevaka na Kalou, **Na Dau**. 8:12.

Dou kitaka vakakina na cakacaka dou sa bula sara kina ena rere kei na sautaninini, **Fili**. 2:12. Dou rerevaka na Kalou ka vakakoroko vei koya, **iVakata**. 14:7 (V&V 88:104).

Era sa yavalati ira na tamata ko ira na parofita me ra rerevaka na Turaga, **Inosi** 1:23. Eratou sa bale vakatoboicu ki na qele ko Alama kei iratou na luvei Mosaia, ni sa yaco me ratou rerevaka na Turaga, **Alama** 36:7. Ka cakacakataka na nomudou vakabulai ena rere kei na sautaninini, **Moma**. 9:27.

Ia ko ira era sa sega ni rerevaki au, sai ira oqori Au na vakararawataki ira, io era na rere ka sautaninini vakaidina, **V&V** 10:56. Ko ira sa rerevaki au era sa na namaka tiko na kena yaco mai na siga levu koya ni Turaga, **V&V** 45:39.

Rerevaka na tamata: Kakua ni rere niu sa tiko vata kei iko, **iVakate**. 26:24 (Ais. 41:10). A sa tiko kei keda ko Jiova: ni kakua ni rerevaki ira, **Tiko**. 14:9. Kakua ni rere: ni ra sa lewevuqa era sa tiko kei kedaru, **2 Tui** 6:16. Au na sega ni rerevaka na ka era cakava rawa vei au na tamata, **Same** 56:4. Kakua ni dou rerevaka na nodra vosa ca na tamata, **Ais**. 51:7 (2 Nif. 8:7).

Ni sa sega ni solia mai vei keda na Kalou na yalo ni rere, **2 Timo**. 1:7. Sa sega ni tu vata na rere kei na loloma, **1 Joni** 4:18 (Moro. 8:16).

Era sa sega sara ni rerevaka na mate na luvei Ilamani, **Alama** 56:46–48. Na rere vakadomobula ka dau vakasinaita na yalodra na tamata ca, **Moma**. 6:7. Kua ni rerevaka na veika e rawa ni cakava na tamata, **Moro**. 8:16.

A sega ni dodonu mo rerevaka vakalevu na tamata mai vua na Kalou, **V&V** 3:7 (V&V 30:1, 11; 122:9). Drau kakua ni rere ni kitaka na ka vinaka, **V&V** 6:33. Ko ira kece ga na lewe ni noqu lotu me ra kakua ni rere, **V&V** 10:55. Ia kevaka dou sa vakarau vakavinaka tu, dou na sega sara ni rere, **V&V** 38:30. Dou vagalalataki kemudou mai na rere, **V&V** 67:10. Mo dou marau kina, ka kakua ni rere, niu sa tiko vata kei kemudou koi Au na Turaga, **V&V** 68:6. Kakua ni rerevaka na nomudou meca, **V&V** 136:17.

Rikitoni, Sidini

E dua ka a veisau taumada ka ililuli talega ena Lotu vakalesui mai ena 1830 vakacaca kei na itekivu ni 1840 vakacaca. A veiqaravi vaka iMatai ni Daunivakasala vei Josefa Simici ena dua na gauna ko Sidini Rikitoni ena Mataveilitaki Taumada ni Lotu (V&V 35; 58:50, 57; 63:55–56; 76:11–12, 19–23; 90:6; 93:44;

100:9–11; 124:126). A qai lutu yani ka muduki tani ena Sepiteba ni 1844.

Riopoami. *Raica talega na Solomoni*

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvena na Tui ko Solomoni. A sosomitaka na tamana ka veiliutaki ena tinikavitu na yabaki mai Jerusalem (1 Tui 11:43; 14:21, 31). Ena gauna ni veiliutaki ni Riopoami, a wase rua kina na matanitu, na matanitu ko Isireli ena vualiku kei na matanitu o Juta ena ceva (1 Tui 11:31–36; 12:19–20). A veiliutaki ko Riopoami ena matanitu ko Juta.

Riueli. *Raica na Jecoro*

iRogorogo. *Raica talega na Kakase;*
Vosa Vakacaca

Sa dau vakateteya ko Setani na irogorogo ca kei na veiqati—ena so na gauna e dau yavutaki vakatikina ena dina—me vagolei ira na tamata me ra saqata na Kalou kei na ka vinaka kecega (Ila. 16:22; JS—AT 1:1). E dua na ivakatakilakila ni nona iKarua ni Lako mai ko Jisu Karisito oya ni ra na tukuna na tamata na ivalu kei na irogorogo ni ivalu (Maci. 24:6; V&V 45:26; JS—M 1:23).

Rokova. *Raica talega na Dokai;*
Vakarokoroko

Me vaka na kena dau vakayagataki ena ivolanikalou, na veidokai kei na vakarokoroko ki vua e dua na tamata se ki na dua na ka.

Mo vakarokorokotaki rau na tamamu kei na tinamu, **L.Y** 20:12 (1 Nif. 17:55; Mosa. 13:20). Mo dokai Jiova ena nomu iyau, **Na Vosa**. 3:9.

Ia kevaka sa qaravi au e dua, ena vakarokorokotaki koya ko Tamaqu, **Joni** 12:26. Oi kemudou na tagane, dou doka na yalewa, **1 Pita** 3:7.

Era sa vakarokorokotaka ga na Turaga ena tebenigusudra, **2 Nif.** 27:25 (Ais. 29:13). Au sega ni qara me dokai au ko vuravura, **Alama** 60:36.

Ni a vorati au na tevoru; ka kaya, Mo solia vei au na nomu lagilagi, sai koya na noqu kaukauwa, **V&V** 29:36. Era na

vakaisalataki ena vakarokoroko ko ira na yalododonu, **V&V** 75:5 (V&V 124:55). Sa ka ni marau vua na Turaga me vakalagilagi ira era sa qaravi koya, **V&V** 76:5. Era sa sega ni digitaki baleta ni ra sa gadreva me ra dokai mai vei ira na tamata, **V&V** 121:34–35.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da rokova ka tokona na lawa, **Y ni V** 1:12 (V&V 134:6).

Roma. *Raica talega na Matanitu vaka-Roma*

Ena Veiyalayalati Vou, na koroturaga ni Matanitu vaka-Roma, ka koto ena bati ni uciwai ko Taiperi e Itali (Cakacaka 18:2; 19:21; 23:11). A vakavuvulitaka ko Paula na kosipeli mai Roma ena gauna a kaivesu voli kina ni matanitu ko Roma (Cakacaka 28:14–31; Roma 1:7, 15–16).

Roma, iVola vei Ira na Kai. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko*

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na ivola a vola ko Paula vei ira na Yalododonu mai Roma. A nakita tiko me veisiko ki Jerusalem, ka rawa ni na rerevaki. Kevaka ena mani dro bula mai kina, e nuitaka me na qai sikovi Roma e muri. E tiki ni inaki ni ivola me vakarautaka na Lotu mai kea me ciqomi koya ena gauna ena lako yani kina. E rawa ni laurai talega me laurai ni lewena eso na ivunau ka veibataki tiko ka nanuma o Paula ni sa vakadeitaki ena gauna oqo.

Na wase 1 e lewena na nona veikidavaki ko Paula vei ira na kai Roma. Na wase 2–11 e koto kina e vica na ivakaro me baleta na ivunau ni vakabauta, na cakacaka, kei na loloma soli wale. Na wase 12–16 e koto kina na ivakavuvuli ni loloma, na itavi kei na savasava.

Ruci. *Raica talega na Poasa*

Ena Veiyalayalati Makawa na yalewa ni Moapi ka vugodrau ko Neomai kei Ilimeleki, oi rau na Isireli. Ni sa mate na watina, a qai laki vakawati tale ko Ruci kei na kai nona ko Neomai, ko Poasa. Na luvedrau ko Opeti erau a basika mai

Rupeni

kina ko Tevita kei Karisito. Na italanoa kei Ruci e vakaraitaka vakavinaka sara na nona veisau e dua e sega ni kawa vaka-Isireli me mai lewena na qele ni sipi vaka-Isireli. A biuta ko Ruci na nona kalou kei na nona bula e liu me duavata kei na matavuvale ni vakabauta ena nona qarava na Kalou ni Isireli (Ruci 1:16).

Na ivola i Ruci: Na wase 1 e vakama-calataki kina na bula nei Ilimeleki kei na nona matavuvale mai Moapi. Ni rau sa dui mate na watidrau, erau a lako ki Peceliema ko Neomai kei Ruci. E tukuni ena wase 2 ni sa dau laki vakatotomi ena were i Poasa ko Ruci. E tukuni ena wase 3 na nona vakaroti Ruci ko Neomai me lako ki na buturara ni samusamu ka davo ena yavai Poasa. Na wase 4 na italanoa ni nodrau vakamau ko Ruci kei Poasa. A dua na luvedrau, ko Opeti, ka rau a basika mai ena nona kawa ko Tevita kei Karisito.

Rupeni. *Raica talega na Isireli;* Jekope, Luvei Aisake

Ena Veiyalayalati Makawa, na luvedrau qase duadua ko Jekope kei Lia (iVakate. 29:32; 37:21–22, 29; 42:22, 37). E dina ga ni ulumatua ko Rupeni a kau tani vua na itutu ena vuku ni ivalavala ca (iVakate. 35:22; 49:3–4).

Na mataqali i Rupeni: Na veivakalou-gatataki nei Jekope vei Rupeni ena kune ena iVakatekivu 49:3 kei na iVakarua 33:6. A qai yaco me lutu sobu sara na kedra iwiliwili na mataqali, e dina ni a qai tu ga na mataqali, a yaco me sa sega kina na kaukauwa vakapolitiki. A soli vei Josefa kei ira na luvena na itutu nei Rupeni baleta ni ko Josefa e ulumatua nei Rejeli na ikarua ni wati Jekope (1 Vei. 5:1–2).

Ruve, iVakatakilakila ni. *Raica talega na Yalo Tabu*

E dua na ivakatakilakila a vakarau-taki makawa mai me rawa ni kila kina na Mesaia ko Joni na Dauveipapitaiso-taki (Joni 1:32–34). E vakavuvulitaka ko

Josefa Simici ni a tauyavutaki na ivakatakilakila ni ruve ni se bera ni buli na vuravura me ivakadinadina ni Yalo Tabu; o koya ena sega kina ni rawa vua na tevoru me taurivaka na ivakatakilakila ni Ruve.

Sa lako sobu mai na Yalo ni Kalou me vaka na Ruve, **Maci.** 3:16.

Ni sa papitaiso oti ko Jisu sa lako sobu mai na Yalo Tabu me vaka na Ruve, **1 Nif.** 11:27.

Ia ko i au ko Joni, au sa vakadinadina-taka, ka raica ni sa tadola ko lomalagi, ka lako sobu mai na Yalo Tabu me vaka na ruve, **V&V** 93:15.

Saimoni na Kenanaiti

Ena Veiyalayalati Vou, e dua vei ira na iApositolo Le Tinikarua taumada nei Jisu Karisito (Maci. 10:2–4).

Saimoni Pita. *Raica na Pita*

Saioni. *Raica talega na Inoki;* Jerusalemi Vou

Ko ira na yalo savasava (V&V 97:21). Na Saioni e kena ibalebale talega na vanua era tiko kina na yalo savasava. E dua na koro levu a tara ko Inoki kei ira na nona tamata ka qai yaco me kau yani ki lomalagi ena vuku ni buladodonu a vakatokai ko Saioni (V&V 38:4; Mosese 7:18–21, 69). Ena veisiga mai muri ena tara e dua na koro levu ka yacana ko Saioni volemata na Yasayasa vaka-Jekesoni, e Misuri (Amerika), era na vakasoqoni vata kina na mataqali i Isireli (V&V 103:11–22; 133:18). Era vakasalataki na Yalododonu me ra tarai Saioni cake ena vanua cava ga era tu kina e vuravura.

A vakatokai na koro i Tevita ko Saioni, **1 Tui** 8:1. Ni na lako yani mai Saioni na ivunau, **Ais.** 2:2–3 (Maika 4:2; 2 Nif. 12:2–3). Ia ena lako mai ki Saioni na iVakabula, **Ais.** 59:20. Kau na qai kauti kemudou mai ki Saioni, e dua mai na dua na koro, ka rua mai na dua na mataqali, **Jere.** 3:14. Io, ena ia na veivakabulai mai na ulunivanua ko Saioni, kei Jerusalemi, **Joeli** 2:32 (Opeti. 1:17).

Sa kalougata ko ira sa segata vagumatua me ra tara cake na noqu Saioni, **1 Nif.** 13:37. Ni ra sa qaciqacia na gone yalewa ni Saioni, **2 Nif.** 13:16 (Ais. 3:16). Ena ca ko koya sa wele tiko mai Saioni, **2 Nif.** 28:19–25.

Segata mo dou tura ka vakadeitaka na inaki kei Saioni, **V&V** 6:6 (V&V 11:6). Ko koya au sa vakauqeta me tosoya na inaki kei Saioni ena kaukauwa levu kei na inaki yaga, **V&V** 21:7. Ko Jerusalemi Vou, ena vakatokai ko Saioni, **V&V** 45:66–67. Ko Inidipideni e Misuri sai koya na vanua ena tara kina ko Saioni, **V&V** 57:1–3. Kevaka era na sega ni veivutuni na luvei Saioni, ena wawa tiko ga na veivakanakuitataki, **V&V** 84:58.

A sa vakatokai ira na nona tamata na Turaga ko Saioni, ni ra sa yalovata ka duavata ena nodra vakasama, **Moses** 7:18–19. Io ni na tara ko Saioni (na Jerusalemi Vou) ena vanua ko Amerika, **Y ni V** 1:10.

Sairusi

Ena Veiyalayalati Makawa, sai koya na tui Perisia ka a vakavotukanataka na tadra nei Aisea (2 **Ve.** 36:22–23; **Ais.** 44:28; 45:1) ena nona vakatara me ra lesu tale ki Jerusalemi na Jiu ka tara tale na valetabu, oqori sa mai cava tu kina vakatikina na tiko vakabobula mai Pabiloni. A parofisai ko Aisea rauta beka ni vo e 180 na yabaki me vakayacora na tui na ka a vakayacora.

Sakaraia (Veiyalayalati Makawa)

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka a parofisai rauta ena 520 B.K. A bula ena gauna vata a bula voli kina na parofita ko Akeai (**Ese.** 5:1; 6:14).

Na ivola i Sakaraia: E kilai na ivola oqo ena kena parofisai me baleta na nona veiqaravi ena bula oqo na Karisito kei na iKarua ni Nona Lako Mai (**Saka.** 9:9; 11:12–13; 12:10; 13:6). Na wase 1–8 e tukuni kina e vica na raivotu me baleta na nodra veigauna mai muri na tamata ni Kalou. Na wase 9–14 e tukuni kina na raivotu eso me baleta na Mesaia, na iotioti ni veisiga, na vakasoqoni vata kei

Isireli, na iotioti ni ivalu levu, kei na iKarua ni Lako Mai

Sakaraia (Veiyalayalati Vou).

Raica talega na Ilisapeci; Joni na Dauveipapitaisotaki

Ena Veiyalayalati Vou, na tamai Joni na Dauveipapitaisotaki. E taura tu ko Sakaraia na itutu ni bete ka dau vakaitavi ena valetabu.

A vakamatei ko Sakaraia ena maliwa ni valetabu kei na icabocabo ni soro, **Maci.** 23:35 (Luke 11:51). A yalataka na agilosi ko Keperieli vei rau ko Sakaraia kei na watina, ko Ilisapeci ni na dua na luvedrau tagane, **Luke** 1:5–25 (V&V 27:7). A sereki na yamena, **Luke** 1:59–79.

Sakaramede. *Raica talega* na Jisu

Karisito; Kauveilatai; Madrai ni Bula; iOtioti ni Vakayakavi; Papitaiso; iSoro; Sorovaka, Veisorovaki; Wai ni Bula

Vei ira na Yalododonu Edaidai, na *sakaramede* sai koya na cakacaka vakalotu ni noda vakayagataka na madrai kei na wai me da vakananuma kina na nona isoro ni veivakaduavataki na Karisito. Na madrai sa dovi tu sai koya na Lewena sa vakamavoataki; na wai sai koya na dra sa mai liviraka ko Koya me sorovaka na noda ivalavala ca (1 **Kori.** 11:23–25; V&V 27:2). Ni ra kania na sakaramede na lewenilotu bula kilikili, era sa yalataka me ra taura na yacai Karisito, me ra dau nanumi Koya tikoga, ka muria na Nona ivakaro. Ena cakacaka tabu vakalotu oqo, era sa vakavouya kina na lewe ni Lotu na nodra veiyalayalati ni papitaiso.

Ena iOtioti ni Vakayakavi, sa vakamacalataka ko Jisu na cakacaka tabu vakalotu ni sakaramede, ni kana vata tiko kei iratou na iApositolo Le Tinikarua (**Maci.** 26:17–28; **Luke** 22:1–20).

Sa taura na madrai ko Jisu, ia ni sa lotutaka oti sa dovia, sa qai taura na bilo ko koya, ni sa vakavinavinaka, sa solia vei ira, **Maci.** 26:26–28 (**Mari.** 14:22–24; **Luke** 22:19–20). O koya sa kania na

lewequ ka gunuva na noqu dra, sa rawata na bula tawamudu, **Joni** 6:54. Ni sa kania ka gunuva na nona cudruvi ko koya sa kania ka gunuva ka sega ni doka, **1 Kori**. 11:29 (3 Nif. 18:29).

Sa vakavulica vei iratou na nona tisaipeli e tinikarua vei ira na Nifai ko Jisu na sakaramede, **3 Nif**. 18:1–11. Sa vakatavulica ko Jisu vei iratou na tisaipeli me ratou tarovi ira era sega ni bula ganita, mai na nodra vakaivotavota ena sakaramede, **3 Nif**. 18:28–29 (Moma. 9:29). Sa soli kina na masu ni sakaramede, **Moro**. 4–5 (V&V 20:75–79).

Sa itavi ni bete se na italatala qase me lotutaka na sakaramede, **V&V** 20:46, 76. Sa sega vei ira na ivakavuvuli kei na dikoni na kaukauwa me ra lotutaka na sakaramede, **V&V** 20:58. Sa rawa ni vakayagataki na wai ka sega ni waini ena sakaramede, **V&V** 27:1–4.

Sala. *Raica talega na Jisu Karisito;*
Lako, Lako Vata kei na Kalou

Na gaunisala se na mua e muria e dua na tamata. E kaya ko Jisu ni sai Koya na sala (Joni 14:4–6).

Mo ni vakabauta kina na ivakaro i Jiova, mo ni lako ena nona sala, **iVaka**. 8:6. Vakatafulica na gone ena sala e dodonu me lako kina, **Na Vosa**. 22:6 (2 Nif. 4:5). E kaya na Turaga ni sa cecere cake na nona sala mai na noda, **Ais**. 55:8–9.

Ni sa qiqo na matamata ni koro ka rabailailai na sala sa basika ki na bula tawamudu, **Maci**. 7:13–14 (3 Nif. 14:13–14; 27:33; V&V 132:22, 25). Ka na cakava talega na Kalou na sala mo dou dro kina, **1 Kori**. 10:13.

Ena sega ni dau soli ivakaro na Turaga vei ira na luve ni tamata vakavo kevaka e sa vakarautaka rawa mada na sala me ra rawata kina, **1 Nif**. 3:7 (1 Nif. 9:6; 17:3, 13). Sa sega ni dua tale na sala, ena matamata ga, **2 Nif**. 9:41. Ni dou sa galala mo dou lewa ga vakai kemudou na ka mo dou cakava—mo dou digitaka na sala ni mate tawavakaiyalayala se na sala ni bula tawamudu, **2 Nif**. 10:23. Sa ikoya oqo na sala, ia sa sega sara e dua tale na

sala se na yaca, **2 Nif**. 31:21 (Mosa. 3:17; Alama 38:9; Ila. 5:9). Ia sa vakarautaka na Kalou e dua na sala uasivi cake sara ena isolisoli ni Luvena, **Ica** 12:11 (1 Kori. 12:31).

Ia era sa dui muria ga na lomadra na tamata yadua, **V&V** 1:16. Sa dodonu me caka ena noqu sala ga, **V&V** 104:16.

iSala Vakatui. *Raica talega na Bula Tawamudu*

E dua na iukuuku momokiti era dau daramaki e uludra na iliuliu. E rawa ni ivakatarakara ni kaukauwa vakasilesiteli, na lewa, kei na bula vakalou. Ko ira era na vosota me yacova na ivakatotioti ena nodra muria tiko na ivakaro kecega ni Kalou era na rawata e dua na isala vakatui ni bula tawamudu. (Raica na V&V 20:14; Mosese 7:56; JS—M 1:1.)

E muri sa maroroi me noqu na isala vakatui ni ivalavala dodonu, **2 Timo**. 4:8. Dou na rawata kina na isala vakatui e sega ni malai rawa, **1 Pita** 5:4.

Ko ira sa mate ena vukuqu, me ra tokara na isala vakatui ni buladodonu, **V&V** 29:13. Ka ra na rawata e dua na isala vakatui ena vale nei Tamaqu, **V&V** 59:2. Sa vakarautaki ira na Yalododonu na Turaga me ra rawata na isala vakatui sa vakarautaki me nodra, **V&V** 78:15. Sa yalataka na Turaga vei ira na nona yalododonu na isala vakatui ni lagilagi ena ligana imatau, **V&V** 104:7.

Samaria. *Raica talega na Samaria, Kai Samaria*

Ena Veiyalayalati Makawa, na koroturaga ni matanitu ena vualiku mai Isireli (1 Tui 16:23–24). Ena vuku ni vanua taqomaki vinaka e toka kina ena dua na delana, era sa sega ni kaba rawa kina na kai Asiria me yacova ni sa oti na nodra buku drudrua toka ena loma ni tolu na yabaki (2 Tui 17:5–6). A qai tara vou tale ko Eroti ka vakatoka ena yaca Sevaseti. Ena veigauna eso ena Veiyalayalati Vou, a yaca tu ni yasayasa taucoke e lomai Palesitaina ki na ra ni Joritani ko Samaria.

Samaria, Kai Samaria. *Raica talega na Samaria*

Ko ira na tamata ena gauna vakaivo-latabu era a vakaitikotiko mai Samaria ni oti na kena rawai na matanitu ena vualiku mai Isireli vei ira na kai Asiria. O ira na kai Samaria era tikitiki Isireli ka tikitiki Matanitu Tani. Na nodra lotu e veiwaki na lotu vaka-Jiu kei na lotu kei na ivalavala vakatani eso. Na italanoa vakaibalebale ni kai Samaria dauloloma ena Luke 10:25–37 e tukuni kina na nodra dau cati ira na kai Samaria ko ira na Jiu baleta ni ra a vuki tani na kai Samaria mai na nodra lotu na Isireli. A dusimaki ira na iApositolo na Turaga me ra vakavuvulitaka na kosipeli vei ira na kai Samaria (Cakacaka 1:6–8). A vunautaka ena qaqa ko Filipe na kosipeli i Karisito vei ira mai Samaria ka cakava e vuqa na cakamana ena kedra maliwa (Cakacaka 8:5–39).

Same, Na. *Raica talega na Tevita; iVakatagi se Sere*

E dua na serekali se na serenilotu vei-vakauqeti.

Na ivola ni Same: E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa ka vakasokumuni kina na same, e vuqa vei ira e baleti Karisito. E dau cavuti vakawasoma ena Veiyalayalati Vou na ivola ni Same.

A vola ko Tevita e vuqa na Same. Era a volai na Same me vakacautaki kina na Kalou. E vuqa era a volai me sala vata kei na ivakatagi.

Samisoni

Ena Veiyalayalati Makawa, na ikatini-karua ni Turaganilewa kei Isireli. A dau kilai o koya ena kaukauwa levu vakayago e tu vua, ia a sega ni yalomatua ena so na digidigi kei na ivalavala ni bula savasava (Dauvei. 13:24–16:31).

Samu. *Raica talega na Liai, Tamai Nifai*

Ena iVola i Momani, na ikatolu ni luvei Liai (1 Nif. 2:5). E dua na tamata dodonu ka bula savasava o koya ka a

digitaka me muria na Turaga (1 Nif. 2:17; 2 Nif. 5:5–6; Alama 3:6).

Samuela na Leimanaiti

E dua na parofita mai vei ira na Leimani ena iVola i Momani ka talai mai vua na Turaga me vakavulici ira ka vakasalataki ira na Nifai ni voleka na gauna me sucu kina na iVakabula. A parofisaitaka ko Samuela na ivakatakilakila e baleta na nona sucu kei na nona mate ko Jisu Karisito kei na nodra vakarusai na Nifai (Ila. 13–16).

Samuela, Parofita ni Veiyalayalati Makawa

Na luvedrau ko Elikana kei Ana, a sucu ko Samuela me isau ni masu nei tinana (1 Samu. 1). Ena nona gauna ni gone a tuberi cake mai vei Ilai, na bete levu ena valetabu mai Sailo (1 Samu. 2:11; 3:1). Sa kacivi Samuela na Turaga ni se gone lailai sara me yaco me parofita (1 Samu. 3). Ni mate oti ko Ilai, sa yaco ko Samuela me parofita levu ka turaganilewa e Isireli ka vakalesuya tale mai na lawa, na ivakarau, kei na sokalou ena kena ivakarau dodonu ena loma ni vanua (1 Samu. 4:15–18; 7:3–17).

Na 1 Samu. 28:5–20 e koto kina e dua na itukutuku ni nona vakabulai tale mai na mate ko Samuela mai vua na daukaka-sausau e Edoa ena nona kerekere na Tui ko Saula. E sega ni rawa ni dua na raivotu va-Kalou oqo, baleta ni sega ni rawa vua e dua na daukaka-sausau se dua tale na dau vakatevoro me vakauqeta e dua na parofita me rairai mai ena nona kerekere.

Na Samuela 1 kei na 2: Ena so na iVola-tabu, na ivola ni 1 kei na 2 ni Samuela e dua vata ga na kena ivola. Ena so tale e rua. E kovuti ena ivola e rua oqo e rauta ni 130 na yabaki, mai na gauna e sucu kina ko Samuela me yacova na gauna sa voleka kina ni mate na Tui ko Tevita.

Na ivola ni 1 ni Samuela: Na wase 1–3 e vakamacalataki kina na nona cudruva ka togotitaka na matavuvale nei Ilai na Turaga, ka qai kacivi Samuela me bete

levu ka turaganilewa. Na wase 4–6 e tukuna na kena lutu ki ligadra na kai Filisitia na kato ni veiyalayalati. Na wase 7–8 e volai kina na nona ivakasala ko Samuela me baleta na qaravi kalou lasu kei na dua na tui ca. Na wase 9–15 e vakamacalataki kina na nona buli kei na nona veiliutaki vakatui ko Saula. Na wase e 16–31 e tukuna na kena itukutuku ko Tevita kei na nona rawata na kaukauwa—sa lumuti Tevita ka a vakamatei Koliaci ko Samuela. Sa cati Tevita sara ko Saula, ia a sega ni via vakamatei Saula ko Tevita e dina ni a basika mai eso na gauna vinaka me vakayacora kina.

Na ivola ni 2 ni Samuela: E koto ena ivola na itukutuku vakamatailalai ni nona veiliutaki vakatui Juta ko Tevita ka qai yaco e muri me tui ni vanua tau-coko ko Isireli. Na wase 1–4 e vakaraitaka e dua na nodra veiqalisominiwai balavu na tisaipeli nei Tevita, ni oti na nona buli mai vei ira na kai Juta, kei ira na tisaipeli nei Saula. Na wase 5–10 e tukuni kina na nona sa yaco me qaqa sara ko Tevita ena vuqa na veivanua. Na wase 11–21 e tukuni kina na kena lutu sobu na kaukauwa vakayalo nei Tevita ena vuku ni nona ivalavala ca kei na veisaqasaqa ena loma ni nona matavuvale. Na wase 22–24 e vakamacalataka na nona sasaga ko Tevita me veivinakati tale kei na Turaga;

Sanedrini, Mataveilewai. *Raica talega na Jiu*

Na nodra seneti na Jiu ka mataveilewai cecece duadua vakavanua ka vakalotu talega vei ira na Jiu. Na Sanedrini era lewe vitusagavulu kadua na lewena ka ra digitaki mai vei ira na bete levu, na vunivola, kei ira na italatala qase. Ena ivolanikalou, e dau vakatokai na matabose (Maci. 26:59; Mari. 14:55; Cakacaka 5:34).

Saraemala. *Raica talega na Amoni, na Kawa i Saraemala; Muleki*

Ena iVola i Momani, na Saraemala sai koya na (1) e dua na tamata ka a liutaka

na koloni nei Muleki, (2) e dua na koro levu ka vakayacani vua, (3) na vanua ko Saraemala, se (4) o ira na tamata era dau muri koya voli.

A sa marau vakalevu tale ga ko Saraemala, ni sa kauti ira mai na Nifai na Turaga, **Oma.** 1:14. Sa qai tukuna ko Saraemala na kedra itukutuku ni kawa na nona qase, **Oma.** 1:18. Ko Amoni, e dua na kawa i Saraemala, **Mosa.** 7:3, 13. Ena lotu ka tauyavutaki ena koro levu ko Saraemala, **Alama** 5:2. Sa vakabulai ko ira na tawasavasava ena koro levu ko Saraemala ena vukudra na ivalavala dodonu, **Ila.** 13:12. A sa kama kina na koro ko Saraemala ena nona mate na Karisito, **3 Nif.** 8:8, 24.

Saula mai Tarisu. *Raica na Paula*

Saula, na Tui Isireli

Ena Veiyalayalati Makawa, na imatai ni tui Isireli ni se bera ni wase. E dina ni a dau buladodonu ena itekivu ni nona veiliutaki, a qai yaco e muri me sinai ena dokadoka ka talaidredre kina vua na Kalou (1 Samu. 9–31).

Saumaki Mai, Saumaki. *Raica talega na Sucu Tale, Sucu Vakalou; Tisaipeli*

Veisautaka na nona vakabauta, na yalona, kei na nona bula e dua me ciqoma ka me sala vata kei na loma ni Kalou (Cakacaka 3:19).

Na saumaki e okati kina na nona vakatulewataka e dua me biuta na nona itovo makawa ka veisau me yaco me tisaipeli i Karisito. Na veivutuni, na papitaiso me bokoci kina na ivalavala ca, na ciqomi ni Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, kei na tomani tikoga ni vakabauti Jisu Karisito ena taucoko kina na saumaki. Ena veisau mai na bula vakatamata e dua me yaco me tamata vou sa vakatabui ka sa savasava vuka, sa sucu tale vei Jisu Karisito (2 Kori. 5:17; Mosa. 3:19).

Me saumaki na tamata ka yaco me vaka na gone lailai, **Maci.** 18:3 (Mosa. 3:19). Ia ni ko sa saumaki tale mo

vakataudeitaki ira na wekamu, **Luke** 22:32. Ko ira era ciqoma ena marau na nona vosa era sa papitaisotaki, **Cakacaka** 2:37–41. Sa vakalesuya tale na tamata caka cala mai na nona ivalavala ca, **Jeme**. 5:20.

Sa saumaki mai ko Inosi, **Inosi** 1:2–5. Na vosa nei Penijamini na Tui sa kauta mai e dua na veisau levu ki na yalo keimami, **Mosa**. 5:2 (Alama 5:12–14). Me sucu tale na tamata kece ga, io, me ra sucu va-Kalou, **Mosa**. 27:25. Eratou sa saumaki kece mai ko Alama kei iratou na luvei Mosaia, **Mosa**. 27:33–35. Sa saumaki mai na tamai Lamonai, **Alama** 22:15–18. Ena kaukauwa kei na vosa ni Kalou, era sa saumaki kina vua na Turaga, **Alama** 53:10. Na veivutuni sa kauta mai ki vei ira na veisau ni yalo, **Ila**. 15:7. Ia ko ira kece sa saumaki mai, era sa vakatakilakilataka sara vei ira na tamata ni sa curumi ira na kaukauwa kei na Yalo ni Kalou, **3 Nif**. 7:21. Ena nodra vakabauti Karisito ena gauna era sa saumaki mai kina, era sa papitaiso kina ena bukawaqa kei na Yalo Tabu, **3 Nif**. 9:20.

Era na lako yani ka vunautaka na veivutuni, ka lewevuqa era na saumaki mai, **V&V** 44:3–4.

Saumi Taro. *Raica talega na Galala ni Digidigi*

Sa kaya na Turaga ni ra na saumi taro na tamata kecega ena vuku ni nodra inaki, itovo ni bula, gagadre, kei na nodra ivalavala.

Na yabaki ni saumi taro sai koya na yabaki e kilai ni sa rawa kina vei ira na gonelalai me ra saumi taro ena vuku ni nodra ivalavala ka ra sa rawa kina ni cakava na ivalavala ca ka veivutuni.

O koya oqo au na lewai kemudou yadua kina, me vaka na nomudou ivalavala, **Isi**. 18:30.

A vosa ca vakayadua ga era na cavuta na tamata era na tarogi kina, **Maci**. 12:36. Tukuna mai na nomu cakacaka vakadauniyau, **Luke** 16:2. Eda na dui vakatusai keda kecega vua na Kalou,

Roma 14:12. Era na lewai na mate me vaka na nodra cakacaka, **iVakata**. 20:12.

Ena vakarusai keda na noda vosa, noda cakacaka, kei na noda vakasama, **Alama** 12:14. Eda na dui lewai keda ga vakataki keda, se me da cakava na ka vinaka se cakava na ka ca, **Alama** 41:7. Ko ni sa galala tu mo ni digia na ka mo ni kitaka, **Ila**. 14:29–31. Mo vakatavuvulitaka na veika oqo—na veivutuni kei na papitaiso ki vei ira era sa rawa ni saumi taro, **Moro**. 8:10.

Ni sa dodonu me ra veivutuni ka papitaiso na tamata kecega, era sa yacova na yabaki ni saumi taro vaka ira, **V&V** 18:42. Ni sa sega ni soli vei Setani na kaukauwa me temaki ira na gonelalai, me yacova na gauna era sa tekivu me ra saumi taro vakai ira ena mataqu, **V&V** 29:46–47. Me ra na papitaiso na gone ena gauna era sa yabaki walu kina, **V&V** 68:27. Ni na saumi taro na tamata yadua ena nona ivalavala ca ena siga ni veilewai, **V&V** 101:78.

Sa soli vua na tamata me ra kila na ka vinaka mai na ka ca; o koya era sa dui vakatulewa ga kina me baleti ira, **Mose** 6:56. Ni na cudruvi na tamata ena vuku ga ni nona ivalavala ca, **Y ni V** 1:2.

Sautu, Vakacegu. *Raica talega na Dautataro; Mileniumi; Vakacegu*

Ena ivolanikalou na vakacegu e rawa ni kena ibalebale na galala mai na veivaluvaluti kei na tiko yavavala se na vakacegu e loma kei na logaloga vinaka ka vakasucuma na Yalo e solia na Kalou vei ira na Nona Yalododonu yalodina.

Galala mai na veivaluvaluti kei na tiko yavavala: Sa vakaotia na ivalu ko Koya, **Same** 46:9. A ra na sega ni vulica tale na ivalu, **Ais**. 2:4.

Dou veilomani kei ira na tamata kecega; dou kakua ni sauma na ca sa caka vei kemudou, **Roma** 12:18–21.

Ka sa yaco tiko ga na sautu ena loma ni vanua, **4 Nif**. 1:4, 15–20.

Mo dou cata sara kina na ivalu ka vunautaka na veisaututaki, **V&V** 98:16.

Savasava

Dou vakarewataka na tawake ni veisaututaki, **V&V** 105:39.

Na vakacegu ni Kalou vei ira sa talai-rarawawa: Ena vakatokai na iVakabula me Ravouvou ni Sautu, **Ais.** 9:6. Sa sega na vakacegu vei ira sa talaidredre, **Ais.** 48:22.

Era sa lewevuqa na kai lomalagi, era sa vakavinavinaka vua na Kalou ka kaya, sa nona na Kalou na vakarokoro ena veiyasana e cake sara, a sa veivinakati rawa ko ira e vuravura, **Luke** 2:13–14. Au sa laiva vei kemudou na vakacegu, **Joni** 14:27. Ia na vakacegu ni Kalou sa uasivia na ka kecega e kilai rawa, **Fili.** 4:7.

Sa vakacegui na lomadra na tamata nei Penijamini na Tui, **Mosa.** 4:3. Sa vakaeevi na kena lagilagi ena ulunivanua na yavadra era sa vakarogoya mai na sautu, **Mosa.** 15:14–18 (**Ais.** 52:7). Sa masu vua na Turaga ko Alama ka kunea na vakacegu, **Alama** 38:8. Ena ciqomi na yalodra era sa ivalavala dodonu ki na dua na itutu ni vakacegu kei na sautu, **Alama** 40:12.

Au a sega li ni vakaceguya na nomu vakasama me baleta na ka oqo, **V&V** 6:23. Mo bula ena yalomalua ni Yaloqu, ko na rawata kina na noqu vakacegu, **V&V** 19:23. Ko koya sa vakayacora tiko vakadodonu na nona i tavi ena rawata na vakacegu, **V&V** 59:23. Dou vakaisulu ena ivau ni loloma uasivi, io sai koya na ivau sa uasivi sara kei na vakacegu, **V&V** 88:125. Ia na luvequ; me vakacegu na yalomu, **V&V** 121:7.

Niu kila ni na levu cake kina na vakacegu, au sa vakasaqara na nodra veivakalougatataki na noqu qase, **Epa.** 1:2.

Savasava. *Raica talega na Savasava ka Tawasavasava;* Vakatabui, Lawa ni Vakatabui

Galala mai na ivalavala ca se kila na nona cala; e sega na nona cala. Sa na savasava e dua na tamata ni sa savasava na nona vakanananu kei na nona ivalavala ena veitikina kece sara. Sa rawa ni yaco me savasava e dua na tamata ivalavala

ca ena nona vakabauti Jisu Karisito, veivutuni, ka ciqoma na veicakacaka tabu vakalotu ni kosipeli.

O koya sa ligasavasava ka yalosavasava ena rawata na nona veivakalougatataki na Turaga, **Same** 24:3–5. Dou savasava mai koi kemudou ka kauta na iyaya nei Jiova, **Ais.** 52:11 (**V&V** 133:4–5).

Sa kalougata ko ira sa yalosavasava, **Maci.** 5:8 (3 Nif. 12:8). Na ka kecega e savasava, dou nanuma na veika oqo, **Fili.** 4:8 (Y ni V 1:13).

Oi kemuni kece sa savasava na lomamudou, ni laveta cake na ulumuni ka ciqoma na vosa talei ni Kalou, **Jeko.** 3:2–3. E rawa li mo ni rai cake vua na Kalou ena siga koya ena yalo savasava kei na liga savasava, **Alama** 5:19. Me savasava ka sega ni tauvi duka ena mata ni Kalou, era sa vakasisilataka na ivalavala ca, **Alama** 13:12. Ka vakasavasavataki me vaka sa savasava ko Karisito, **Moro.** 7:48 (**Moma.** 9:6).

Ena maroroya vua ko Karisito e dua na matatamata yalo savasava, **V&V** 43:14. Sa vakarota na Turaga me tara e dua na vale mai Saioni me ra raica kina na Kalou ko ira na yalosavasava, **V&V** 97:10–17. Raica oqo ko Saioni—ko ira na sa savasava na lomadra, **V&V** 97:21.

Savasava ka Tawasavasava. *Raica talega na Duka, Dukadukali;* Lawa ni Mosese; Savasava

Ena Veiyalayati Makawa, sa vakatakila kina na Turaga vei Mosese kei ira na kai Isireli makawa ni so walega na kakana e nanumi ni vinaka se, ena dua tale na vosa, e vinaka me laukana. Na nodra dau vakaduiduitaka na Isireli na kakana savasava kei koya e tawasavasava sa levu sara na kena revurevu ena nodra bula vakalotu kei na bula ni veimaliwai. Eso na manumanu yaivaiva, na manumanu vuka, kei na ika era laurai ni savasava ka vinaka me laukana, na kena vo era tawasavasava ka vakatabui (**Vuna.** 11; **iVaka.** 14:3–20). Eso talega na tamata tauvimate sa nanumi ni ra tawasavasava.

Ena kena vakasama vakayalo, na savasava sai koya me da galala mai na ivalavala ca kei na gagadre ivalavala ca. Ena vakasama oqori e vakayagataki na vosa oqo me vakamacalataki kina e dua na tamata bula savasava ka yalosavasava (Same 24:4). Ko ira na nona tamata ni veiyalayalati na Kalou sa dau soli vei ira na veidusimaki bibi me ra savasava (3 Nif. 20:41; V&V 38:42; 133:5).

O koya sa ligasavasava ka sa yalosasavasava ena cabe cake ki na ulunivanua i Jiova, **Same** 24:3–5.

Mo kakua ni vakatoka e dua na tamata me ka wale se tawasavasava, **Cakacaka** 10:11–28.

E rawa li mo ni rai cake vua na Kalou ena siga koya ena yalo savasava kei na liga savasava, **Alama** 5:19.

Ena cudruvi Saioni tiko na Turaga me yacova ni sa savasava, **V&V** 90:36. Mo dou savasava mai koi kemudou sa kauta na iyaya ni Turaga, **V&V** 133:4–5, 14 (Ais. 52:11).

Savata. *Raica talega na* Papitaiso; Sorovaka, Veisorovaki

Me veivakasavasavataki vakayago se vakayalo. Me kena ivakatakarakara e dua na tamata sa veivutuni e rawa ni vakasavasavataki mai na dua na bula ka vakaicolacolataki tu ena ivalavala ca kei na kena isau ena isoro ni veivakaduatataki nei Jisu Karisito. Na veisavai vakaoqo ka vakayacori ena kaukauwa ni matabete veiganiti sa yaco me cakacaka tabu vakalotu.

Me qai savata na nona isulu na bete, ka sili ena wai, **Tiko**. 19:7. Mo ni vakasavasavataki au sara mai na noqu caka cala, **Same** 51:2, 7. Dou vui kemudou, vakasavasavataki kemudou, dou kua ni caka ca, **Ais**. 1:16–18.

Sa vuya na yavadratou na nona iApositolu ko Jisu, **Joni** 13:4–15 (V&V 88:138–139). Tucake mo papitaisotaki ka vuya laivi na nomu ivalavala ca, **Cakacaka** 22:16 (Alama 7:14; V&V 39:10).

Ni na sega ni vakabulai e dua na tamata vakavo ga ke sa savai na nona isulu

me vulavula, **Alama** 5:21 (3 Nif. 27:19). Ka savai me vulavula na nodra isulu ena nona dra na Lami, **Alama** 13:11 (Ica 13:10).

Ena nodra talairawarawa ki na ivakaro era na savai ka vakasavasavataki kina mai na nodra ivalavala ca, **V&V** 76:52. Na nomudou veilumuti, kei na nomudou veisavai, sa lesi ena cakacaka vakalotu ena noqu vale tabu, **V&V** 124:39–41.

Seci. *Raica talega na* Atama

Ena Veiyalayalati Vou, na luvedrau yalododonu o Atama kei Ivi.

Ni sa tamata uasivi sara ko Seci, sa ucui tamana vinaka sara ena kena irairai, **V&V** 107:42–43 (iVakate. 5:3). E dua vei ira na tamata qaqqa ena vuravura ni yalo ko Seci, **V&V** 138:40.

Sa vakatakilai koya na Kalou vei Seci, **Mosese** 6:1–3, 8–14.

Sefanaia

E dua na parofita ni Veiyalayalati Makawa ka bula ena gauna ni veiliutaki nei Josaia (639–608 B.K.).

Na ivola nei Sefanaia: Na wase 1 e tukuni kina e dua na siga ena yaco mai ka na vakasinaiti ena cudru kei na leqa. Na wase 2 era vakasalataki kina na Isireli me ra vakasaqara na buladodonu kei na yalomalua. Na wase 3 e tukuna na iKarua ni Lako Mai, ni ra na sosoqoni vata na veimatanitu me ra vala. Ia ena veiliutaki ena kedra maliwa na Turaga.

Sega ni Vakalou. *Raica talega na* Caka Ca; Duka, Dukadukali; iValavala Ca; Yalododonu, Sega ni

E dua na tamata se dua na ka e sega ni sala vata kei na lomana se na nona ivakaro na Kalou, e ca ka tawasavasava.

Ia na nodra ivalavala ca na tamata ena rusa laivi, **Same** 1:6.

Ia kevaka sa bula vakadredre ko koya sa yalododonu, ena rairai e vei ko koya sa sega ni lotu kei koya na tamata ivalavala ca, **1 Pita** 4:18.

Selemi

Dou vakuwai kemudou mai na veika kece ga sa sega ni vakalou, **Moro**. 10:32.

Ena yaco kusarawa mai na veisausaumi vei ira era sa sega ni vakalou, **V&V** 97:22. Sa sega ni rogo yani na domona na iVakabula vei ira sa sega ni vakalou, **V&V** 138:20.

Selemi. *Raica talega na* Jerusalemi; Melikiseteki

Na koro levu ena Veiyalayalati Makawa ka a veiliutaki kina o Melikiseteki. E rawa ni a tu ena vanua sa tu kina ena gauna oqo o Jerusalemi. Na vosa *Selemi* e via via tautauvata sara ga kei na dua na vosa vaka-Iperiu ka kena ibalebale na “Sautu.”

A sa kauta yani na madrai kei na waini ko Melikiseteki na Tui Selemi, **iVakate**. 14:18.

Ia ko Melikiseteki oqo, sa tui Selemi a bete ni Kalou Cecere sara, **Ipe**. 7:1–2.

Ia ko Melikiseteki oqo a dua na tui ena vanua ko Selemi, **Alama** 13:17–18.

Semi. *Raica talega na* Noa, Peteriaki Vakavolatabu

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na luvei Noa yalododonu ia, me vaka na ivalavala vakavanua, na tukadra vakavica na Semaiti, era wili kina na kai Arapea, Iperiu, na kai Pabiloni, Siria, Finaisi, kei ira na kai Asiria (iVakate. 5:29–32; 6:10; 7:13; 9:26; 10:21–32; Mosese 8:12). Ena ivakatakila ni gauna oqo sa dau vakatokai ko Semi me “bete levu cecere” (V&V 138:41).

Senifi

Ena iVola i Momani, e dua na tamata ka a liutaka na ilawalawa ka a lesu tale ki na vanua o Nifai; sa yaco ko koya me nodra tui ka liutaki ira vakadodonu (Mosa. 9–10).

Sepuloni. *Raica talega na* Isireli; Jekope, Luvei Aisake

Ena Veiyalayalati Makawa e dua na luvei Jekope kei Lia (iVakate. 30:19–20).

Na mataqali i Sepuloni: Sa vakalou-

gatataka na mataqali i Sepuloni ko Jekope (iVakate. 49:13). Era sa to vata na mataqali i Sepuloni vata kei Tepora kei Peraki me ra valuta na meca kei Isireli (Dauvei. 4:4–6, 10). Era sa laki to vata talega kei Kitoni me valuti ira na Mitiani (Dauvei. 6:33–35).

Sera. *Raica talega na* Eparaama

Ena Veiyalayalati Makawa, na imatai ni wati Eparaama. Ni sa qase sara sa qai vakasucumi Aisake (iVakate. 18:9–15; 21:2).

Seraia. *Raica talega na* Liai, Tamai Nifai

Ena iVola i Momani, na wati Liai (1 Nif. 5:1–8; 8:14–16; 18:19) ka tinai Lemani, Lemueli, Semi, Nifai, Jekope, Josefa, kei ira na yalewa (1 Nif. 2:5; 2 Nif. 5:6).

Sere i Solomoni, Na

E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa. E vakavuvulitaka na Parofita o Josefa Simici ni Sere i Solomoni e sega ni dua na volavola veivakauqeti.

Seremi. *Raica talega na* Meca i Karisito

E dua na tamata ena iVola i Momani ka a cakitaki Karisito ka kaya me raica mada e dua na ivakatakilakila (Jekope 7:1–20).

Serenilotu. *Raica talega na* Lagasere; iVakatagi se Sere

E dua na sere ni vakacaucau vua na Kalou.

E dua na serenilotu era a lagata na iApositolo Le Tinikarua ni bera ni qai gole yani na Turaga ki Kecisemani, **Maci**. 26:30.

Sa kacivi Ema Simici na Turaga me digitaka eso na sere tabu, **V&V** 25:11. Io, na nodra sere na yalododonu sa nodra masu vei au, ka na saumi vei ira ena veivakalougatataki ki uludra, **V&V** 25:12. Vakacaucautaka na Turaga ena sere, ena ivakatagi, **V&V** 136:28.

Serupapeli

Ena Veiyalayalati Makawa, ni vakatara ko Sairusi me ra lesu na Jiu ki Palestina, a lesi ko Serupapeli me kovana se me matataka na matavuvale vakatui ni Jiu. Na yacana vaka-Perisia ko Sesi-pasa (Ese. 1:8). A vakaitavi ko koya ena kena tara tale na valetabu mai Jerusalemi (Ese. 3:2, 8; 5:2).

Setani. *Raica na Tevoro***Setareki.** *Raica talega na Taniela*

Ena Veiyalayalati Makawa, o Setareki, Mesaki kei Apete-niko sai iratou e lewe tolu na itabagone ni Isireli ka ratou a kau yani vata kei Taniela ki na nona vale vakatui ko Nepukanesa, na tui Pabiloni. Na yacai Setareki vaka-Iperiu ko Enanaia. Eratou a besetaka na cauravou oqo me ratou vakadukadukalitaki iratou ena kena lewe ni manumanu kei na mena waini na tui (Tani. 1). Eratou a qai viritaki ko Setareki, Mesaki kei Apete-niko ki na lovo ni bukawaqa mai vua na Tui, ka ratou qai vakabulai ena cakamana (Tani. 3).

Setekaia. *Raica talega na Muleki*

Ena Veiyalayalati Makawa na iotioti ni tui Juta (2 Tui 24:17–20; 25:2–7). O Setekaia a biuta na parofita ko Jeremaia ki valeniveivesu (Jere. 32:1–5), ka qai parofisaitaka o Jeremaia ni na tauri vakavesu o Setekaia (Jere. 34:2–8, 21). Eratou a vakaitikitiko voli mai Jerusalemi ko Liai kei na nona matavuvale ena imatai ni yabaki ni nona veiliitaki ko Setekaia (1 Nif. 1:4). Era a vakamatei taucoko na luvena tagane ko Setekaia ka vakavo ga e dua; a dro bula ki na Ra ni Vuravura na luvena ko Muleki (Jere. 52:10; Oma. 1:15; Ila. 8:21).

Setoki. *Raica talega na Jiu*

E dua na ilawalawa lailai ia e kaukauwa vakapolitiki ena kedra maliwa na Jiu. Sai ira oqo e rairai ni ra ilawalawa kilai levu duadua ena kaukauwa ni nodra vakabauta kei na nodra talairawarawa ki na lawa i Moses kei na nodra dau

saqata na dina ni yalo kei na agilosu ka vakakina na ivunau ni Tucake tale mai na mate kei na bula tawamudu (Mari. 12:18–27; Cakacaka 4:1–3; 23:7–8).

iSevu ni Vuata

Na imatai ni vua ni itei ka dau tamusuki ena dua na gauna. Ena gauna ni Veiyalayalati Makawa, era dau cabori vua na Turaga (Vuna. 23:9–20). O Jisu Karisito na kena imatai vua na Kalou ni a kena imatai me vakaturi cake tale (1 Kori. 15:20, 23; 2 Nifai 2:9). O ira era ciqoma na kosipeli ka vosota me yacova na ivakataotioti ena yalodina era sa ivakatarakaraka ni isevu, ni ra sa nona na Kalou.

O ira oqo era sa muria na Lami ena veiyasana sa lako kina ko Koya, **iVakata.** 14:4.

Ko ira era na lako cake vata kei Karisito era sa vuana taumada, **V&V** 88:98.

Siga ni Mate. *Raica na Jisu Karisito; Tucake Tale***Siga ni Turaga.** *Raica na iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito; Siga ni Vakacegegu; Veilewai, na iOtioti ni***Siga ni Vakacegegu.** *Raica talega na Buli, iBulibuli; Vakacegu*

E dua na siga tabu dau vakatikitiki-taki e veimacawa me siga ni vakacegu kei na sokalou. Ni sa bulia oti na ka kecega na Kalou, sa vakacegu ena ikavitu ni siga ka vakarota me dua na siga ena veimacawa me siga ni vakacegu me vukei ira na tamata me ra dau nanumi Koya (L.Y 20:8–11).

Ni se bera na nona Tucake tale mai na mate na Karisito, era sa dau vakarokorokotaka na iotioti ni siga ena veimacawa ko ira na lewe ni Lotu me Siga ni Vakacegegu, me vakataki ira na Jiu. Ni sa oti na Tucake tale mai na mate, era sa dau vakarokorokotaka na lewe ni Lotu se ra Jiu se ra Kai Matanitu Tani, na imatai ni siga ni macawa (na siga ni Turaga) me ra dau nanuma tiko kina na nona Tucake tale mai na mate na Turaga. Na Lotu

Siga Tabu

nikua sa tomana tiko na nona vakarokorokotaka e dua na siga ena veimacawa me siga ni vakacegegu tabu me ra qaravi kina na Kalou ka vakacegegu kina mai na ogaoga vakavuravura.

Na Siga ni Vakacegegu e vakananumi kina vei ira na tamata na nodra gadreva na kakana vakayalo kei na nodra itavi me ra talairawarawa vua na Kalou. Ni sa tekivu me vakaweleweletaka e dua na matanitu na kena rokovi na Siga ni Vakacegegu, ena tara na veiyasa kece sara ni bula ka na yaco me rusa sobu na kena bula vakalotu (Nie. 13:15–18; Jere. 17:21–27).

Sa vakacegu na Kalou ena ikavitu ni siga, **iVakate**. 2:1–3. Era sa sega ni laki tomi mana na Isireli ena siga ni vakacegegu, **L.Y** 16:22–30. Nanuma na siga ni vakacegegu ka vakatabuya, **L.Y** 20:8–11 (Mosa. 13:16–19). Sa soli na siga ni vakacegegu me ivakatakilakila vua na Kalou kei na tamata, **L.Y** 31:12–17 (Isi. 20:12, 20). Me da kakua ni ia na veivoli ena siga ni vakacegegu, **Nie**. 10:31. Kevaka ko sa vakatoka na sigatabu me ka e rekitaki, mo dokai koya kina, ka sega ni cakava kina na nomu cakacaka, **Ais**. 58:13–14.

Sa caka na siga ni vakacegegu ena vudra na tamata, sa sega ni caka na tamata ena vuku ni siga ni vakacegegu, **Mari**. 2:23–28. Na luve ni tamata sai koya na Turaga ni siga ni vakacegegu, **Luke** 6:1–10. Sa veivakavulici ko Jisu ena dua na valenilotu ka veivakabulai ena siga ni vakacegegu, **Luke** 13:10–14.

Era sa vakatabuya na siga ni vakacegegu ko ira na Nifai, **Jeromi** 1:5. Me ra nanuma na siga ni vakacegegu, ka vakatabuya, **Mosa**. 18:23.

Lako ki na vale ni masumasu ka cabora na nomu sakaramede ena noqu sigatabu, **V&V** 59:9–13. Ka me ra dau rokova talega na lewei Saioni na Siga ni Vakacegegu ka vakatabuya, **V&V** 68:29.

Koi Au na Kalou, kau sa vakacegu mai na noqu cakacaka kecega ena ikavitu ni siga, **Mosese** 3:1–3 (iVakate. 2:1–3; Epa. 5:1–3).

Siga Tabu. *Raica na Siga ni Vakacegegu*

Sila Ca

E dua na co ca ka tautauvata na kena irairai kei na witi. Ena sega ni rawa ni kilai na kena duidui mai na witi me yacova ni sa tubu levu sara (Maci. 13:24–30; V&V 86:1–7).

Simici, Airame. *Raica talega na Simici, Josefa Lailai*

E dua na tuakana ka itokani yalodina nei Josefa Simici. A sucu ko Airame ena ika 9 ni Feperueri 1800. A veiqaravi vakavukeyuke vei Josefa ena mataveiliutaki ni Lotu, ka vakakina me ikarua ni Peteriaki ena Lotu. Ena ika 27 ni June 1844, a yaco me solia talega na nona bula vata kei Josefa ena Valeniveivesu mai Kaceji.

Sa vakatakila na Kalou na ivakaro vei Airame mai vua na tacina ko Josefa, **V&V** 11; 23:3. Sa kalougata sara ko Airame Simici na noqu tamata, ena vuku ni dina ni lomana, **V&V** 124:15. Sa vakaroti ko Airame me taura na itutu vakapeteriaki ni Lotu, **V&V** 124:91–96, 124. Erau a vakamatei ena vuku ni nodrau vakabauta ko Josefa kei Airame ena Valeniveivesu mai Kaceji, **V&V** 135. Ko Airame Simici, kei na vuqa tale na tamata digitaki ka ra a maroroi tu me ra qai lako mai ena taucoko ni gauna, **V&V** 138:53.

Simici, Ema Ele. *Raica talega na Simici, Josefa Lailai*

Na watina na Parofita ko Josefa Simici. Sa vakaroti Ema na Turaga me digitaka eso na serenilotu me baleta na Lotu. A veiqaravi talega ko koya me imatai ni peresitidi ni iSoqosoqo ni Veivukei.

Vakatakilai kina na lewa ni Turaga me baleti Ema Simici, **V&V** 25. Sa vakasalataki Ema Simici na Turaga me baleta na vakamau, **V&V** 132:51–56.

Simici, Josefa F.

Na ikaono ni Peresitidi ni Lotu; na luvudrau tagane e duabau ko Airame

kei Meri Vilidigi Simici. A sucu o koya ena ika 13 ni Noveba 1838, ka mate ena ika 19 ni Noveba 1918.

A raica ko Josefa F. Simici e dua na raivotu me baleta na nodra sereki na mate, **V&V** 138.

Simici, Josefa Lailai. *Raica talega na iMatai ni Raivotu; Mataniciva Talei; iVakadewa nei Josefa Simici (VJS); Vakalesui Mai ni Kosipeli; iVola i Momani; Vunau kei na Veiyalayalati*

Na parofita a digitaki me vakalesuya tale mai na Lotu dina i Jisu Karisito ki vuravura. A sucu ko Josefa Simici ena yasana ko Vemoni e Amerika ka a bula voli mai na 1805 ki na 1844.

Ena 1820, erau a rairai kina na Kalou na Tamana kei Jisu Karisito vei Josefa, ka qai kila kina ni sega ni dua na lotu e tu e vuravura e dina (JS—AT 1:1–20). A qai veisiko mai muri na agilosu ko Moronai, ka mai vakatakila na vanua e vunitaki tu kina na peleti koula ka tu kina na kedra itukutuku na tamata era a bula e liu e Amerika (JS—AT 1:29–54).

A vakadewataka ko Josefa na peleti koula ka qai tabaka ena 1830 me iVola i Momani (JS—AT 1:66–67, 75). Ena 1829, a ciqoma kina na kaukauwa ni mata-bete mai vei Joni na Dauveipapitaisotaki kei Pita, Jemesa kei Joni (**V&V** 13; 27:12; 128:20; JS—AT 1:68–70).

Ena veidusimaki ni Kalou, ena ika 6 ni Epereli 1830, eratou a tauyavutaka ko Josefa kei na lewe vica tale na Lotu i Jisu Karisito sa vakalesui mai (**V&V** 20:1–4). Ena veiliutaki nei Josefa, sa tubu kina na Lotu mai Kenada, Igiladi, kei na tokalau kei Amerika, vakauasivi e Oaio, Misuri kei Ilinoi. A muri Josefa voli kei ira na Yalododonu na veivakacacani ca sara ena veivanua kecega era laki tikora. Ena 27 ni June 1844, erau a vakamatei kina ena vuku ni nodrau vakabauta mai Kaceji, Ilinoi e Amerika ko Josefa kei na tuakana ko Airame.

Sa parofisaitaki Josefa Simici ko Josefa na luvei Jekope, **2 Nif.** 3:6–15.

Ni sa kila tu na Turaga na veika

rarawa ena yaco vei ira na kai vuravura, sa kacivi Josefa Simici Lailai, kina na nona tamata, **V&V** 1:17 (**V&V** 19:13). A kacivi ka tabaki mai vua na Kalou ko Josefa Simici Lailai Me dua na iapositolo i Jisu Karisito ka imatai ni italatala qase ni lotu, **V&V** 20:2. A tabaki ki na itutu vakaiapositolo ko Josefa mai vei iratou ko Pita, Jemesa kei Joni, **V&V** 27:12. Erau vakadinadinataka ko Josefa kei Sidini Rikitoni ni rau a raica na Le Duabau ga nei Tamana, **V&V** 76:23. Erau a raica vata na Turaga ena dua na raivotu ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari, **V&V** 110:1–4. Sa kacivi Josefa na Turaga me italatala qase vakatulewa, dauvakadewa vosa, dauvakatakila, daurairai ka parofita, **V&V** 124:125. Ko Josefa Simici, sa cakava e levu cake na ka mai vei ira kecega na tamata era sa bula oti e vuravura, ka vakavo ga kina ko Jisu, me baleta na nodra vakabulai na tamata e vuravura, **V&V** 135:3.

Na ivolanikalou e kauta mai na Parofita ko Josefa Simici: A vakadewataka ko Josefa e dua na iwase ni peleti koula a solia vua na agilosu ko Moronai, ia na vakavakadewa oqori a tabaki ena 1830 me iVola i Momani. A ciqoma talega e vuqa na ivakatakila mai vua na Turaga ka tu-valaki mai kina na ivunau taumada kei na tauyavu ni Lotu. E vuqa na ivakatakila oqori era qai biu vata ena ivola ka sa kilai tu ena gauna oqo me Vunau kei na Veiyalayalati. A qarava talega o koya na kena vakarautaki kei na kena tabaki na Mataniciva Talei, ka ra lewena tu na ivakavakadewa vakauqeti ni veika era vola o Mosese, Eparaama, kei Maciu, na veitikina digitaki mai na kena itukutuku kei na nona ivakadinadina, kei na tinikatolu na iyatuvosa ivunau ka vakabauta ni Lotu

Simici, Josefa Levu. *Raica talega na Simici, Josefa Lailai; Simici, Lusi Meki*

Na tamana na Parofita ko Josefa Simici. A sucu ena 12 ni Julai 1771. A vakamautaki Lusi Meki, ka ciwa na luvedrau

Simici, Lusi Meki

(JS—AT 1:4). A yaco me dua e dau vakabauta ka yalodina ko Josefa ena Veivakalesui mai ni gauna oqo ka imatai ni Peteriaki ni Lotu. A mate ena ika 14 ni Sepiteba 1840.

A vakatakila mai na Kalou na ivakaro me baleti koya mai vua na luvena o Josefa, **V&V** 4; 23:5. Ia na qase ko Josefa Simici levu na noqu tamata, kei na nona vuvala, me ratou sa toka mada ga ena vanua eratou tiko kina oqo, **V&V** 90:20. Kei Josefa Simici levu tale ga na noqu tamata qase, ka sa tiko oqo ena liga imatau i Eparaamam, **V&V** 124:19. A raici tamana ena dua na raivotu ko Josefa Simici Lilai me baleta na matanitu silesitiele, **V&V** 137:5.

Sa vakaroti Josefa Simici lilai e dua na agilosi me tukuna vei tamana na raivotu a vakaraitaki vua, **JS—AT** 1:49–50.

Simici, Lusi Meki. *Raica talega na* Simici, Josefa Lilai; Simici, Josefa Levu

Na tinana na Parofita ko Josefa Simici ka wati Josefa Simici Levu, (JS—AT 1:4, 7, 20). A sucu ena ika 8 ni Julai, 1776, ka mate ena ika 5 ni Me, 1856.

A raici tinana ena dua na raivotu ni matanitu silesitiele ko Josefa, **V&V** 137:5.

Simici, Samuela H. *Raica talega na* Simici, Josefa Lilai

E dua na tacina na Parofita ko Josefa Simici (JS—AT 1:4). A sucu ko Samuela ena 1808 ka mate ena 1844. E dua ko koya vei ira na lewe Walu na iVakadinadina ni iVola i Momani ka veiqaravi me dua vei ira na ivesu ni daukaulotu ni Lotu vakalesui mai (**V&V** 23:4; 52:30; 61:33–35; 66:7–8; 75:13).

Simioni. *Raica talega na* Isireli; Jekope, Luvei Aisake

Ena Veiyalayalati Makawa, na ikarua ni luvedrau tagane ko Jekope kei na watina ko Lia (iVakate. 29:33; 35:23; L.Y 1:2). A to vata kei Livai ena nodra valuti ira na kai Sikemi (iVakate. 34:25–31). Na

parofisai nei Jekope me baleti Simioni e kunei ena iVakatekivu 49:5–7.

Na mataqali i Simioni: O ira na kawa i Simioni era sa dau tiko vata ga kei ira na mataqali i Juta ena loma ni iyalayala ni vanua kei Juta (Josu. 19:1–9; 1 Vei. 4:24–33). Era sa to vata kei Juta ko ira na mataqali i Simioni ena ivalu vata kei ira na Kenanaiti (Dauvei. 1:3, 17). E muri era a qai lewena talega na mataivalu nei Tevita (1 Vei. 12:25).

Sinoki

E dua na parofita ni Isireli ena Veiyalayalati Makawa ka tukuni walega ena iVola i Momani.

Parofisaitaka na mate nei Karisito, **1 Nif.** 19:10. Tukuna na Luve ni Kalou, **Alama** 33:15 (Alama 34:7). A solia na nona bula ena vuku ni dina, **Alama** 33:17. Parofisaitaka me baleta na nona lako mai na Mesaia, **Ila.** 8:20.

Sinosi

E dua na parofita ni Isireli ena gauna ni Veiyalayalati Makawa ka kunei walega ena iVola i Momani na nona parofisai me baleta na nona veiqaravi na Karisito.

Parofisaitaka na bulu nei Jisu kei na tolu na siga butobuto, **1 Nif.** 19:10, 12. Tukuna na nodra vakasoqoni vata na Isireli, **1 Nif.** 19:16. Cavuta ko Jekope na italanoa vakaibalebale nei Sinosi me baleta na vuni olive dina kei na vuni olive ni veikau, **Jeko.** 5. Vakamacalataka ko Jekope na italanoa nei Sinosi, **Jeko.** 6:1–10. Veivakavulici me baleta na masu kei na sokalou, **Alama** 33:3–11. Vakavuvulitaka ni veisereki e yaco mai ena vukuna na Luvena, **Alama** 34:7. A vakamatei ena vuku ni nona cavuta ena yalodoudou na nona ivakadinadina, **Ila.** 8:19. Tukuna na nodra vakalesui na Leimani, **Ila.** 15:11. Vakadinadinataka na veivakarusa ena mate nei Karisito, **3 Nif.** 10:15–16.

Sipiloni. *Raica talega na* Alama, na Luvei Alama

Ena iVola i Momani, a luvei Alama

Lailai. A vakavuvulitaka na kosipeli vei ira na Soramaiti o Sipiloni ka mani vakacacani kina ena vuku ni nona buladodonu. A vakabulai koya na Turaga mai na nona vakacacani ena vuku ni nona yalodina kei na vosota (Alama 38). A qarava talega ko Sipiloni na kedra itukutuku na Nifai ena dua na gauna (Alama 63:1–2, 11–13).

Sipora. *Raica talega na Mosese*

Ena Veiyalayalati Makawa, na wati Mosese ka luvena yalewa ko Jecoro (L.Y 2:21; 18:2).

Sisa

Ena Veiyalayalati Vou, na yaca era dau vakatokai kina eso na iliuliu mai Roma. Sa dau vakayagataki ena ivolanikalou me ivakatakarakara ni matanitu vakavuravura se na kaukauwa.

Solia vei Sisa na ka sa nei Sisa, **Maci**. 22:21 (Mari. 12:17; Luke 20:25; V&V 63:26).

Sisi. *Raica talega na Jeretaiti*

E dua na nodra iliuliu vakaivalu na Jeretaiti ena iVola i Momani. A mate ni mai cava e dua na veivaluvaluti levu ka vakawabokotaki kina vakadua na nodra matanitu na Jeretaiti (Ica 14:17–15:31).

Sisoromi

Ena iVola i Momani, e dua na loya ena koro levu ko Amonaia. Erau a kila ena veivakauqeti ni Yalo ko Alama kei Amuleki ni lasu tiko ko Sisoromi. A qai samaki ki na kosipeli i Karisito ko koya (Alama 11:21–46; 15:1–12).

Sitiveni

O Sitiveni e dua ka a solia na nona bula ena vukuna na iVakabula kei na Nona Lotu ena gauna ni Veiyalayalati Vou. Na nona vunau sa ivakatakarakara taumada ni nona cakacaka cecere ko Paula, o koya a tiko donumaka na nona taqomaki koya ko Sitiveni vei ira na Sanedrini (Cakacaka 8:1; 22:20).

Ko Sitiveni e dua vei ira na lewe vitu na tamata ka a lesi me vukei iratou na iApositolo Le Tinikarua, **Cakacaka**

6:1–8. Sa cakava ko Sitiveni e vuqa na ka veivakurabuitaki kei na cakacaka mana, **Cakacaka** 6:8. Sa veileti ko Sitiveni vata kei ira na Jiu, **Cakacaka** 6:9–10. Sa beitaki vakailasu ena so na ka; ra lewai koya ko ira na Sanedrini, **Cakacaka** 6:11–15. Sa taqomaki koya ko Sitiveni, **Cakacaka** 7:2–53. Ni sa vakasinaiti tu ena Yalo Tabu sa raici rau na Tamana kei na Luvena ena raivotu, **Cakacaka** 7:55–56. Sa solia na nona bula ko Sitiveni ena vuku ni nona ivakadinadina, **Cakacaka** 7:54–60.

Sokalou, Qarava. *Raica talega na Kalou, Lewe Tolu Vakalou*

Na Loloma, vakarokoroko, veiqaravi, kei na yalodina vua na Kalou (V&V 20:19). Na qaravi Kalou e okati kina na masu, na lolo, veiqaravi vakalotu, vakaitavi ena cakacaka tabu vakalotu ni kosipeli, kei na ivalavala tale eso ka vakavotukanataki kina na yalodina kei na lomana na Kalou.

Me kakua vei iko na kalou tani koi au duadua ga, **L.Y** 20:3 (L.Y 32:1–8, 19–35; Same 81:9).

Era na lotu vakayalo ka vakaidina vei Tamada ko ira sa lotu dina, **Joni** 4:23. Vakarokoroko vei koya ka buli lomalagi, kei vuravura, **iVakata**. 14:7 (V&V 133:38–39).

Mo dou cuva sobu vua ka qaravi Koya ena nomudou igu taucoko, kei na nomudou vakasama taucoko, kei na nomudou kaukauwa taucoko, **2 Nif**. 25:29. Era a vakabauta na Karisito ka vakarokorokotaka na Tamada ena yacana, **Jeko**. 4:5. Sa vakavuvulitaka ko Sinosi ni sa dodonu vua na tamata me dau masu ka sokalou ena veivanua kecega, **Alama** 33:3–11. Me vakayalo ka vakaidina na nomuni qarava na Kalou, ena veivanua cava ga ko ni tiko kina, **Alama** 34:38. Era sa cuva sobu e yavai Jisu ka vakarokoroko vua, **3 Nif**. 11:17.

Sa dodonu me veivutuni na tamata kece ga ka vakabauta na yaca i Jisu Karisito, io me ra qarava na Tamada ena yacana, **V&V** 20:29. Au sa tukuna vei

kemudou na veika oqo mo dou kila kina na ivakarau mo dou qaravi koya kina, ka kilai koya dou sa qarava, **V&V** 93:19.

Ni sai koya ga na Kalou oqo au na qarava, **Mosese** 1:12–20. Keimami kaya ni dodonu me soli na galala ni sokalou vua na Kalou Kaukauwa, **Y ni V** 1:11.

Soli Ka ni Loloma. *Raica talega na* Dravudravua; Lolo; Qaravi ni Tiko Vinaka; Vakacacabo

Na isolisoli me ra vukei kina na dravudravua.

Kakua ni cakava na nomu ka ni loloma e matadra na tamata, **Maci**. 6:1–4 (3 Nif. 13:1–4). Na yada oqo sa biuta vakalevu ki na kato ni ilavo, ko ira kecega era sa biuta vakalailai ga, **Mari**. 12:41–44. Sa kalougata vakalevu cake ko ira sa solia mai vei ira sa ciqoma, **Cakacaka** 20:33–35.

Au gadreva mo ni wasea na nomuni yau vei ira na dravudravua, **Mosa**. 4:26. Me ra wasea na nodra iyau na lewe ni lotu, me vaka na ka sa dui tu vei ira, **Mosa**. 18:27.

Solibula ena Vakabauta

E dua na tamata e vinaka cake vua me solia na nona bula mai na nona cakitaki Karisito, na kospipeli se na nona vakabauta dodonu se na ivakavuvuli.

Ena beitaki ira na dau caka ca na nodra dra na yalododonu me tekivu mai vei Epeli me yaco vei Sakaraia, **Maci**. 23:35 (Luke 11:50). Ia ko koya yadua ena vakayalia na nona bula ena Vukuqu kei na itukutuku vinaka ena maroroya, **Mari**. 8:35 (V&V 98:13). Era sa vakaviriki Sitiveni ena vatu, **Cakacaka** 7:59 (Cakacaka 22:20). Ia kevaka sa dua na veiyalayalati, sa yaga me mate ko koya sa ia kina na veiyalayalati, **Ipe**. 9:16–17.

Ni sa cavuta oti na vosa oqo ko Apinaitai, sa qai lutu, ni sa mate ena bukawaqa, **Mosa**. 17:20. Era sa biu ki na bukawaqa ko ira na Amonaiaiti ka ra sa veisau mai, **Alama** 14:8–11. Io, era sa lewevuqa era a sa vakamatei ni ra sa vakadinadinataka na veika oqo, **3 Nif**. 10:15.

Ia ko koya sa solia na nona bula ena vukuqu, ena kunea na bula tawamudu, **V&V** 98:13–14. Erau sa solia na nodrau bula ko Josefa Simici kei Airame Simici me baleta na vakalesui mai ni kospipeli, **V&V** 135. Sa dregata ko Josefa Simici na nona ivakadinadina ena nona dra, **V&V** 136:39.

iSolisoli. *Raica talega na* iSolisoli Eso ni Yalo; iSolisoli ni Yalo Tabu

Sa solia na Kalou vua na tamata na veivakalougatataki kei na isolisoli eso.

E vuqa tu na isolisoli vakayalo, **1 Kori**. 12:4–10. Dou gadreva vakalevu na isolisoli vinaka sara, **1 Kori**. 12:31. Sa lako mai vua na Kalou na isolisoli vinaka kecega, **Jeme**. 1:17.

Rogoca ka kila na veika oqo ena kaukauwa ni Yalo Tabu, sa isolisoli ni Kalou, **1 Nif**. 10:17. O ira era kaya ni sega na isolisoli era sega ni kila na kospipeli i Karisito, **Moma**. 9:7–8. Na solisoli kecega e vinaka sa mai vei Karisito, **Moro**. 10:8–18.

Na bula tawamudu, na isolisoli uasivi duadua vei ira na isolisoli uasivi ni Kalou, **V&V** 14:7 (1 Nif. 15:36). Sa soli na isolisoli vei ira era lomana na Turaga, **V&V** 46:8–11. Raica sa sega ni rawata na isolisoli kece ga na tamata yadua, **V&V** 46:11–29.

iSolisoli Eso ni Yalo. *Raica talega na* iSolisoli

Na isolisoli vakayalo digitaki eso ka solia na Turaga vei ira era bula kilikili me yaga vei ira ka me ra vakayagataka me ra vakalougatataki ira kina na tani. Me baleta e dua na ivakamacala ni isolisoli eso ni Yalo, wilika ka vulica na Vunau kei na Veiyalayalati 46:11–33; 1 Korinica 12:1–12; Moronai 10:8–18.

Ia dou gadreva vakalevu na veisolisoli vinaka, **1 Kori**. 12:31 (1 Kori. 14:1).

A soli vei ira na Nifai e vuqa na isolisoli ni Yalo Tabu, **Alama** 9:21. Ena ca ko koya sa kaya ni sa sega tale ni cakacaka na Turaga ena ivakatakila se parofisai, **3 Nif**. 29:6. Sa solia na Kalou na isolisoli

vei ira sa yalodina, **Moma**. 9:7. Na veii-solisoli kece ga oqo sa mai vua na Yalo i Karisito, **Moro**. 10:17.

Ni sa vuqa tu na isolisoli, ka sa soli ki na tamata yadua mai vua na Yalo ni Kalou, **V&V** 46:11. Sa soli vei ira na ililiu ni Lotu na kaukauwa me ra kila na duidui ni veisolisoli oqori, **V&V** 46:27. Na Peresitedi ni Lotu sa tu vua na isolisoli kece sa vakatora na Kalou ena ulu ni Lotu, **V&V** 107:91–92.

iSolisoli ni Vosataka na Vosa Tani.

Raica talega na iSolisoli Eso ni Yalo; Yame, Vosa

E dua na isolisoli ni Yalo Tabu ka rawa kina vei ira na tamata era vakauqeti me ra vosa kina, kila, se vakadewataka na vosa tawakilai. Eda vakabauta na isolisoli ni vosataka na duivosavosa (Y ni V 1:7).

A ra sa vakasinaiti kecega ena Yalo Tabu, a ra sa tekivu me vosataka na vosa tani eso, **Cakacaka** 2:4. Ko koya sa vosataka na vosa tani sa vosa vua na Kalou ka sega vua na tamata, **1 Kori**. 14:1–5, 27–28. Na vosa tani na ivakatakilakila vei ira sa sega ni vakabauta, **1 Kori**. 14:22–28.

Io, dou na qai papitaisotaki ena bukawaqa kei na Yalo Tabu; ia dou na vosataka na vosa ni agilosu, **2 Nif**. 31:13–14. Au sa vakasalataki kemuni kece na tamata mo ni vakabauta na isolisoli ni kena vosataki na vosa tani, **Oma**. 1:25.

Sa soli vei ira eso me ra vosataka na dui vosavosa, sa soli vei ira e so tale me ra lavetaka na vosa tani e so, **V&V** 46:24–25 (1 Kori. 12:10; Moro. 10:8, 15–16). Me sovaraki yani vei ira na nomuni tamata na isolisoli ni vosataka na vosa tani, **V&V** 109:36.

iSolisoli ni Yalo Tabu. *Raica talega* na iSolisoli; iSolisoli Eso ni Yalo; Kalou, Lewe Tolu Vakalou; Yalo Tabu

Sa nodra dodonu na lewenilotu bula kilikili yadua ena Lotu na veivakauqeti wasoma ni Yalo Tabu. Ni oti na nona papitaisotaki e dua na tamata ki na Lotu

dina i Jisu Karisito, ena ciqoma na isolisoli ni Yalo Tabu ena veitabaki ni liga mai vua e dua ka tu vua na kena dodonu (Cakacaka 8:12–25; Moro. 2; V&V 39:23). E dau vakatokai vakavuqa na isolisoli ni Yalo Tabu me papitaiso ena bukawaqa (Maci. 3:11; V&V 19:31).

Sa vakaroti na tamata me veivutuni, me papitaiso, ka ciqoma na isolisoli ni Yalo Tabu, **Cakacaka** 2:38. Era sa solia ko Pita kei Joni na isolisoli ni Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, **Cakacaka** 8:14–22. Sa dau soli na Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, **Cakacaka** 19:2–6.

Ia ena qai yaco mai na vakabokoci ni ivalavala ca ena bukawaqa kei na Yalo Tabu, **2 Nif**. 31:17.

Keimami vakabauta, na veitabaki ena liga me baleta na isolisoli ni Yalo Tabu, **Y ni V** 1:4.

Solomoni. *Raica talega* na Pacisepa; Tevita

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na luvei Tevita kei Pacisepa (2 Samu. 12:24). A tui Isireli ena dua na gauna o Solomoni.

Sa cavuti Solomoni me tui ko Tevita, **1 Tui** 1:11–53. Sa vakaroti Solomoni ko Tevita me muria na nona ivakarau na Turaga, **1 Tui** 2:1–9. Sa yalataka vua na Turaga me na tu vua na yalo ni veiciqomi, **1 Tui** 3:5–15. Vakatumewa ena vukudrau e lewe rua na tina ka vakadeitaka ko cei vei rau e tinana dina na gone, **1 Tui** 3:16–28. Tukuna na vosa vakaibalebale kei na sere, **1 Tui** 4:32. Tara na valetabu, **1 Tui** 6; 7:13–51. Vakatabuya na valetabu, **1 Tui** 8. Sikovi mai vei Ranadi ni Sipa, **1 Tui** 10:1–13. Sa vakawati ko Solomoni ena taudaku kei Isireli, ka ra sa vagolesa na watina na yalona ki na qaravi kalou lasu, **1 Tui** 11:1–8. Sa cudruvi Solomoni na Turaga, **1 Tui** 11:9–13. Sa mate, **1 Tui** 11:43. Sa parofisaitaka ko Tevita na lagilagi ni nona veiliutaki ko Solomoni, **Same** 72.

Sa taura ko Solomoni e levu na watina kei na watina lai, **V&V** 132:38 (Jekope 2:24).

iSoqosoqo

iSoqosoqo. *Raica na Veisoqosoqo Vuni*

iSoqosoqo Cokovata. *Raica talega na Vakatabui, Lawa ni Vakatabu*

E dua na isoqosoqo era a segata kina na Yalododonu ena veisiga taumada ni Lotu vakalesui mai me ra bulataka na lawa ni vakatabu. Era a veiwaseitaka na tamata yadua na iyauqaqa, na ivoli, kei na tubu, ka ra ciqoma na veika oqo me vaka na veika era vinakata ka gadreva (V&V 51:3; 78:1–15; 104).

Ia, dou na tautauvata ena veika vakayago, mo dou duavata kina, V&V 70:14. Era sa tauyavutaki na Yalododonu me ra tautauvata ena ka kecega, V&V 78:3–11 (V&V 82:17–20). Sa solia na Turaga ki na isoqosoqo cokovata e dua na ivakatakila kei na dua na ivakaro, V&V 92:1. Me lewena na isoqosoqo cokovata o Joni Jonesoni, V&V 96:6–9. Sa solia na idusidusi raraba na Turaga me baleta na kena cicivaki na isoqosoqo cokovata, V&V 104. Era sa sega ni duavata na noqu tamata ena ivakarau ni duavata e gadrevi ena matanitu silesitieli, V&V 105:1–13.

Soramu, Soramaiti

Ena iVola i Momani, na tamata nei Lepani ka a laki duavata kei rau o Nifai kei Liai ena ilakolako mai ki na vanua yalataki (1 Nif. 4:31–38). Ena nona yalodina ko Soramu, a vakalougatataki koya kina ko Liai vata kei iratou sara talega na luvei Liai (2 Nif. 1:30–32). Era a kilai na nona kawa me ra Soramaiti (Jekope 1:13).

Sore ni Mosita

Na sore ni vu ni mosita. E dina ni somidi sara na sorenikau, na levu ni kau e tubu mai kina e vakaitamera sara. E vakatauvatana ko Jisu na matanitu vakalomalagi kei na dua na sore ni mosita (Maci. 13:31).

Kevaka e tu vei kemudou na vakabauta e vaka na sore ni mosita, dou na kaya ki na ulunivanua oqo lako tani ki kea, ka na lako tani, Maci. 17:20.

iSoro. *Raica talega na Dra; Jisu Karisito; Sakaramede; Sorovaka, Veisorovaki; Yalo Raramusumusu*

Ena gauna makawa, na isoro e kena ibalebale me vakasavasavataki e dua na tamata se dua na ka. Sa kena ibalebale ena gauna oqo sai koya me da solia yani se vakayalia na veika vakavuravura ena vukuna na Turaga kei na nona matanitu. O ira na lewe ni Nona Lotu na Turaga sa dodonu me ra na tu vakarau me ra sorovaka na veika kece sara ena vukuna na Turaga. E vakavuvulitaka ko Josefa Simici ni “lotu e sega ni gadrevi kina me sorovaki na ka kecega ena sega vua na kaukauwa e ganita me basika rawa kina na vakabauta e gadrevi me rawa kina na bula kei na veivakabulai.” Ena rai me baleta na veigauna tawamudu, na veivakalougatataki eda rawata mai na sorovaki ka e levu cake mai na veika kecega eda sorovaka.

Ni rau sa vakasavi tani mai na Were ko Iteni ko Atama kei Ivi, a solia vei rau na Turaga na lawa ni sorovaki ka. E okati ena lawa oqo na kena cabori na ulumata ni qele ni manumanu. Na sorovaki ka oqo e vakatakarakarataka na isoro ena mai cabora na Luvena e Duabau Ga na Kalou (Mosese 5:4–8). A vakayacori tiko na ivalavala oqori me yacova na mate nei Jisu Karisito, sa qai mai tini kina na vakacabori ni isoro manumanu me dua na cacacaka tabu vakalotu ni kosipeli (Alama 34:13–14). Ena Lotu nikua era vakaiivotavota na lewenilotu ena sakaramede na madrai kei na wai me ra vakananuma kina na isoro nei Jisu Karisito. Era sa kerei talega na lewe ni nona Lotu na Karisito ena gauna oqo me ra cabora me nodra isoro na yalo sa raramusumusu kei na yalo sa bibivoro (3 Nif. 9:19–22). E kena ibalebale oqo ni ra sa yalomalumalumu, veivutuni, ka lomasoli me ra talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou.

Sa vesuki Aisake na luvena ko Eparama ka vakadavori koya ena icabocabo ni soro, iVakate. 22:1–18 (Jeko. 4:5). Ka cabora kina na nomu isoro kama, L.Y

20:24. Me kakua ni vakacabori na manumanu sa ca e dua na tikina, **iVaka**. 15:19–21. Sa vinaka na talairawarawa ka ca na isoro, **1 Samu**. 15:22.

Sa ka levu cake na loloma ka lailai na isoro kama kei na isoro kecega, **Mari**. 12:32–33. Ia eda sa vakatabui ni sa cabori ko Jisu Karisito me isoro, **Ipe**. 10:10–14.

Sa cabori koya ko Karisito me isoro ni ivalavala ca, **2 Nif**. 2:6–7. Ena ilutua ka iotioti ni soro na Luve ni Kalou ia ena isoro tawayalani ka tawamudu, **Alama** 34:8–14. Me kakua tale ni cabori e dua na isoro kama; dou sorovaka vua na Kalou na yalo sa raramusumusua ka bibivoro, **3 Nif**. 9:19–20 (Same 51:16–17; **V&V** 59:8).

Edaidai na siga ni sorovaki ka, **V&V** 64:23 (**V&V** 97:12). O ira kece era sa lomasoni me ra muria na nodra veiyalayalati ena nodra solibula, sa vakadonui ira na Turaga, **V&V** 97:8. Sa raica ko Josefa F. Simici ko ira na yalo era sa cabora na isoro sa vakatautauvatataki kei na nona isoro cecere na Luve ni Kalou, **V&V** 138:13. Ni sa rawa ga na veisereki ena nona veisorovaki ena kauveilatai na Luve ni Kalou, **V&V** 138:35.

Sorovaka, Veisorovaki. *Raica talega na Bula Tawamate Rawa; Dra; Jisu Karisito; Kauveilatai; Kecisemani; Loloma Cecere; Loloma Soli Wale; Lutu nei Atama kei Ivi; Luve ni Kalou; Luvei Karisito; Sakaramede; iSoro; Tucake Tale; iTuvatua ni Veivueti; Vakabokoci ni iValavala Ca; Vakabulai; Vakadonuya, Dodonu; Vakamatei ena Kauveilatai; Vakatabui, Lawa ni Vakatabu; Veivosoti; Veivutuni; Vueta, Vueti, Dauveivueti*

Me vakaveivinakatitaki na tamata vua na Kalou.

Me vaka na kena vakayagataki ena ivolanikalou, na sorovaka sai koya me da sotava na isau ni dua na ivalavala ca, me kau laivi kina na revurevu ni ivalavala ca mai vua na tamata ivalavala ca sa veivutuni ka rawa kina vua me veivinakati tale kei na Kalou. Ko Jisu Karisito duadua ga e rawa ni cabora na isoro sa

uasivi sara me baleta na kawatamata. Sa rawa vua me vakayacora vakakina baleta ni a digitaki ka tabaki mai na Matabose Cecere ni se bera ni buli na vura-vura (Ica 3:14; Mosese 4:1–2; Epa. 3:27), baleta ni Luvena na Kalou, kei na Nona bula sega kina na ivalavala ca. Na Nona Veisorovaki e okati kina na Nona vakarawataki ena vuku ni ivalavala ca ni kawatamata, na vakadavei ni Nona dra, kei na Nona mate kei na tucake tale mai na ibulubulu (Ais. 53:3–12; Luke 22:44; Mosa. 3:5–11; Alama 7:10–13; **V&V** 19:16–19). Ena vuku ni Veisorovaki, ena tucake kina mai na mate na tamata kecega ena yago tawamate rawa (1 Kori. 15:22). Na Veisorovaki talega sa vakarautaki kina na sala me da vosoti kina mai na nodra ivalavala ca ka bula vata kei na Kalou me tawamudu. Ia na tamata sa yacova na yabaki me rawa kina ni saumi taro vakataki koya ka sa ciqoma na lawa ena qai rawata ga na veivakalougataki kevaka e vakabauti Jisu Karisito, veivutunitaka na nona ivalavala ca, ciqoma na veicakacaka tabu vakalotu ni veivakabulai, ka talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou. Ko ira era sega ni yacova na yabaki sa rawa me ra saumi taro kina vakataki ira vata kei ira era se bera ni ciqoma na lawa era na vueti ena Veisorovaki (Mosa. 15:24–25; Moro. 8:22). E vakavuvulitaka vakamatata na ivolanikalou ni kevaka a sega ni sorovaka na nodra ivalavala ca na Karisito, e sega ni dua na lawa, cakacaka tabu vakalotu, se na isoro ena vakaceguya na gagadre ni lewadodonu, ka na sega ni rawa vua na tamata me rawata na iserau ni Kalou (2 Nif. 2; 9).

Oqo na noqu dra, sa liviraki ena vukudra na lewevuqa, me bokoci na ivalavala ca, **Maci**. 26:28. Ia na nona buno sa vaka na titiri ni dra ni sa lutu ki na gele, **Luke** 22:39–44. Kau na solia na lewequ me ra bula kina na kai vuravura, **Joni** 6:51. Oi au na vu ni tucake tale kei na vu ni bula, **Joni** 11:25. Sa yaco na Karisito me vu ni bula vei ira era sa talairawarawa vua, **Ipe**. 5:9. Eda sa vakatabui

ena vakadavei ni dra i Karisito, **Ipe**. 9; 10:1–10. Ni sa vakararawataki talega na Karisito ena vuku ni ivalavala ca, **1 Pita** 3:18. Sa vakasavasavataki keda mai na ca kecega na dra i Jisu Karisito, **1 Joni** 1:7.

Sa laveti cake ena kauveilatai ka vakamatei ena vuku ni ivalavala ca, **1 Nif.** 11:32–33. Ena yaco na veivueti vei ira sa yaloraramusumususu ka bibivoro, **2 Nif.** 2:3–10, 25–27. Sa vakacabori koya me isoro ni ivalavala ca, **2 Nif.** 2:7. Na veisorovaki sa volia na tamata mai na Lutu ka vakabulai ira mai na mate kei eli, **2 Nif.** 9:5–24. Sa kilikili me vakacabori e dua na veisorovaki tawayalani, **2 Nif.** 9:7. Dou veivakaduavatataki mada kei na Kalou ena vuku ni veisorovaki i Karisito, **Jeko.** 4:11. Na nona dra sa sorovaki kina na nodra ivalavala ca ko ira era sa ivalavala ca ena dela ni nodra lecaika, **Mosa.** 3:11–18. Sa rawata na tamata me vakabulai ena vuku ni Veisorovaki, **Mosa.** 4:6–8. Kevaka me sega na Veisorovaki, era na rusa vakaidina, **Mosa.** 13:27–32. Ena sorovaka ko koya na ivalavala ca ni kai vuravura, **Alama** 34:8–16. Sa sorovaka na ivalavala ca ni kai vuravura na Kalou, me vakayacori kina na ituvatuva ni loloma cecere, **Alama** 42:11–30. Sai au na Kalou ni vuravura taucoko, kau a vakamatei ena vuku ni ivalavala ca ni vuravura, **3 Nif.** 11:14.

Ko i Au na Kalou, au sa vakararawataki oti ena veika oqo ena vukudra kece, **V&V** 19:16. Era sa sereki na gonelalai, ena vukuna na noqu Le Duabau Ga, **V&V** 29:46–47. Mo ni nanuma na nona rarawa ka vakamatei ko koya sa tawacala, **V&V** 45:3–5.

Na ka oqo sa ivakatautauvatataki ni nona vakacabori Koya na Le Duabau ga nei Tamada, **Mosesese** 5:7. Ni na vakabulai na tamata kece ga ena Veisorovaki nei Karisito, **Y ni V** 1:3.

Sotoma. *Raica talega na Komora*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na koro ca ka a vakarusa na Turaga (iVakate. 19:12–29).

Sucu Tale, Sucu Vakalou. *Raica talega na Luve ni Kalou; Luvei Karisito; Papitaiso; Saumaki Mai, Saumaki; Tamata Vakavuravura; Vakasucumi*

Me vakayacora na Yalo ni Turaga e dua na veisau qaqa e yalona e dua na tamata me kakua kina ni taleitaka tale me cakava na ca, ia sa segata ga me vakasagara na veika ni Kalou.

Kau na tugana talega ki lomamudou na yalo vou, **Isi.** 11:19 (Isi. 18:31; 36:26).

Ko ira sa vakabauta na yacana na Karisito, era sa vakasucumi, sega ena sucu vakayago, mai vua ga na Kalou, **Joni** 1:12–13. Sa sega ni curu rawa ki na matanitu ni Kalou e dua na tamata, kevaka sa sega ni sucu ena wai kei na Yalo Tabu, **Joni** 3:3–7. Sa rawa ni da sucu tale ena vosa ni Kalou, **1 Pita** 1:3–23. Ko ira kecega sa sucu vua na Kalou era na sega ni ia tikoga na ivalavala ca, **VJS,** 1 Joni 3:9. Ni sa rawai vuravura ko koya yadua sa vakasucuma na Kalou, **1 Joni** 5:4.

Ko ira era sucu mai vei Karisito era sa veiyalayalati kei na Kalou, **Mosa.** 3:19; 5:2–7. Ni sa dodonu me sucu tale na tamata kece ga, me ra sucu va-Kalou, **Mosa.** 27:25–26 (Alama 5:49). Dou sa sucu li vakayalo vua na Kalou, **Alama** 5:12–19. Kevaka ko ni sa sega ni sucu tale ko ni na sega ni taukena na matanitu vakalomalagi, **Alama** 7:14.

Ko ira ga sa vakabauta na noqu vosa, era na sucu vei au, io ena wai kei na Yalo, **V&V** 5:16.

Sa kilikili kina mo sucu tale ki na matanitu vakalomalagi, **Mosesese** 6:59.

Susugi. *Raica talega na Eparaama—*

Na kawa i Eparaama; Isireli; Luve ni Kalou; Luvei Karisito

E tukuni ena ivolanikalou e rua na mataqali veisusu.

(1) E dua na tamata sega ni kawa vaka-Isireli sa na yaco me lewe ni matavuvale nei Eparaama ka mataqali i Isireli ena nona vakabauti Jisu Karisito, veivutuni, papitaiso ena tabadromuci, ka ciqoma na Yalo Tabu (2 Nifai 31:17–18; V&V 84:73–74; Epa. 2:6, 10–11).

(2) O ira kece era sa ciqoma na caka-caka tabu vakalotu ni veivakabulai ni kosipeli era sa yaco me ra luvena tagane ka luvena yalewa ko Jisu Karisito ena nodra talairawarawa tikoga ki na Nona ivakaro (Roma 8:15–17; Kala. 3:24–29; 4:5–7; Mosa. 5:7–8).

Tabadromuci. *Raica na Papitaiso*—
Papitaiso ena tabadromuci

iTabagauna. *Raica talega na iDola*
ni Matabete; Kosipeli; Matabete;
Vakalesui Mai ni Kosipeli

Na itabagauna vakosipeli e dua na gauna e vakatara na Turaga me tiko kina e vuravura e dua se sivia na nona italai ka tu vua na idola ni matabete tabu.

Ko Atama, Inoki, Noa, Eparaama, Mosese, Jisu Karisito, Josefa Simici kei ira tale eso era sa tekivuna e yadua na itabagauna vakosipeli. Ni tauyavutaka na Turaga e dua na itabagauna vakosipeli, sa na vakatakilai vou tale na kosipeli me ra na kakua kina ni vakararavi tu ga ki na veitabagauna vakosipeli sa oti yani ko ira na tamata era bula donumaka na itabagauna ko ya me ra kila kina na ituvatua ni veivakabulai. Na itabagauna ka tekivuna ko Josefa Simici e kilai me “itabagauna ni taucoko ni veigauna.”

Ena qai vakatura na Kalou ni lomalagi e dua na matanitu, **Tani.** 2:44 (V&V 65).

Ena gauna mai muri, Au na sovaraka na yaloqu vei ira na tamata kecega, **Cakacaka** 2:17 (Joeli 2:28). Ena ciqomi Kartisito na lomalagi, me yacova mada na gauna ena caka kina me vinaka tale na ka kecega, **Cakacaka** 3:21. Ni sa oti kecega na gauna sa lokuci me soqona vata na ka kecega na Kalou vei Karisito, **Efe.** 1:10.

Au na tauyavutaka na noqu lotu ena kedra maliwa, **3 Nif.** 21:22.

Sa solia kina na idola ni nona matanitu na Turaga kei na dua na itabagauna ni kosipeli ena iotioti ni gauna, **V&V** 27:13. Sa soli kina ki ligamudrau na idola ni itabagauna oqo,

V&V 110:12–16. Sa vakalesui tale mai ena itabagauna ni taucoko ni gauna na idola kece sara ni veitabagauna sa oti yani, **V&V** 128:18–21.

Tabaki, Veitabaki. *Raica talega na Dodonu*; Kaci, Kacivi Vakalou, iLesilesi; iLesilesi, Vakaillesilesi; Liga, Veitabaki ni; Matabete

Me lesia se solia na dodonu se na itutu. Me vakayagataki na dodonu ena nona Lotu na Turaga, sa dodonu me kacivi e dua na tamata mai vua na Kalou, ena parofisai, kei na veitabaki ni liga mai vei ira e tu vei ira na kena dodonu (Y ni V 1:5). E dina ni na ciqoma e dua na dodonu ena veitabaki, ena vakayagataka ena nodra vakatulewa o ira e tu vei ira na idola ni dodonu ko ya.

Au sa lesi iko mo nodra parofita na veimatani, **Jere.** 1:5.

Dou sa sega ni digitaki au, ia kau sa digitaki kemudou ka lesi kemudou, **Joni** 15:16.

Ko Alama ena kaukauwa sa mai vua na Kalou, a sa tabaki ira na bete, **Mosa.** 18:18. Era sa tabaki na Turaga ki na matabete cecere ena cakacaka vakalotu, **Alama** 13:1–9. A kaciva ka tabaka e tinikarua na tisaipeli ko Jisu, **3 Nif.** 12:1. Era sa tabaki ira na bete kei na ivakavuvuli o ira na italatala qase ena veitabaki ni liga, **Moro.** 3.

Mo tei wawa mada vakalailai, ni ko se bera tiko ni lesi, **V&V** 5:17. Sa tabaki ko Josefa Simici me dua na iapositolo i Jisu Karisito, **V&V** 20:2 (V&V 27:12). Ena sega ni dua na tamata me na tabaki ki na dua na itutu ena lotu oqo, ka sega ni ra veitokoni kina na lewenilotu, **V&V** 20:65. Ni na sega ni vakatarai vua e dua me la'ki vunautaka na noqu kosipeli, vei koya wale ga sa tabaki me kitaka vakakina mai vua e dua ka tu vua na kena dodonu, **V&V** 42:11. Era sa tabaki na italatala qase me ra vunautaka na noqu kosipeli, **V&V** 50:13–18. Sa nodra itavi tale ga na Le Tinikarua, me ra tabaki ira ka vakataudeitaki ira kece na vakaillesilesi ena lotu, **V&V** 107:58.

Tabu

Au sa vakasaqara na nodra veivakalou-ugata taki na noqu qase, kei na dodonu me'u tabaki me rawa niu veiqaravi talega vakakina, **Epa.** 1:2. Erau a veipapitaisotaki vakataki rau ki na Matabete i Eroni ko Josefa Simici kei Oliva Kaudari, **JS—AT** 1:68–72.

Tabu. *Raica talega na Savasava;* Vakatabui, Lawa ni Vakatabu; iValavala Tabu

E tabu, me tu vua na itovo ni bula vakalou, se savasava vakayalo ka vakayago talega. Na veibasai ni tabu sai koya na ka wale se ka ca.

Ia dou na matanitu bete vei au kei na vanua tabu, **L.Y** 19:5–6 (1 Pita 2:9). Sa vakaroti Isireli na Turaga: Mo ni savasava niu sa savasava koi au, **Vuna.** 11:44–45. Ko ira ga sa ligasavasava ka yalo savasava era na tu ena veiyasana tabu, **Same** 24:3–4. Me ra vakavulici na noqu tamata me ra kila ni duatani na veika tabu ka duatani na veika e sega ni tabu, **Isi.** 44:23.

Sa kacivi keda na Kalou ena dua na ilesilesi tabu, **2 Timo.** 1:8–9. Ko sa kila na ivolanikalou tabu ni ko se gone sara, **2 Timo.** 3:15. Sa vosa ga na tamata yalosavasava ni Kalou me vaka sa vakauti ira na Yalo Tabu, **2 Pita** 1:21.

Ena lewai ira na tamata na Kalou me vaka na dina kei na savasava sa tu vua, **2 Nif.** 2:10. Na tamata vakavuravura ena yaco me yalododonu ena vuku ni veisorovaki i Karisito na Turaga, **Mosa.** 3:19. Ia mo dou muria kina na ivakarau tabu ni Kalou, **Alama** 7:22 (Alama 13:11–12). E le tolu na tisaipeli eratou a vakatabui ena yagodratou ka vakasavasavataki, **3 Nif.** 28:1–9, 36–39.

Kakua ni vakawaletaka na veika tabu, **V&V** 6:12. Ena sega kina ni rawa ni o vola na veika e tabu vakavo ga ke soli vei iko mai vei au, **V&V** 9:9. Mo dou vauci kemudou sara mo dou na caka dodonu tiko ga e mataqu, **V&V** 43:9. Ko ira na noqu tisaipeli era na tudei tu ena veivanua tabu, **V&V** 45:32. Ni sa ka tabu na veika mai cake, **V&V** 63:64. Ia era sa

savasava ko ira na gone, **V&V** 74:7. Au na vakatabuya na tikina koya me vanua savasava sara, **V&V** 124:44.

Ena vakasoqoni ira na nona digitaki na Turaga ki na koro tabu, **Mosese** 7:62.

Taciqu, Tuakaqu, iTokani. *Raica talega na Ganei, Ganena; Tamata; Yalewa*

Me vaka ni da luvena kece na Tamada Vakalomalagi, eda sa veitacini ka veiganeni kecega na tagane kei na yalewa. Ena Lotu, o ira kece na lewenilotu tagane kei ira na itokani tagane ni Lotu era dau kacivi ena baraca.

Ni ko sa saumaki tale mo vakataudeitaki ira na wekamu, **Luke** 22:32. Ko koya sa sega ni lomana na wekana sa tiko ga ena mate, **1 Joni** 3:10–17.

Dou nanumi ira na wekamudou me vaka dou sa nanumi kemudou, **Jeko.** 2:17.

Ia na tamata yadua me lomana na wekana me vaka sa lomani koya, **V&V** 38:24–25. Mo vakauqeti ira kina na wekamu ena nomu vosa kece ga, **V&V** 108:7.

Tadra. *Raica talega na iVakatakila*

E dua na sala e dau vakatakila kina na Lomana vei ira na tagane kei na yalewa e vuravura na Kalou. E sega ni ivakatakila taucoko na tadra, ia. Na tadra veivakauqeti e vua ni vakabauta.

A sa tadra ka raica e dua na ikabakaba sa tu e vuravura, a sa yacovi lomalagi na muana, **iVakate.** 28:12. A sa tadra ko Josefa, **iVakate.** 37:5. Ena vosa vua na Turaga ena tadra, **Tiko.** 12:6. Sa tata-drataka e dua na tadra ko Nepukanesa, **Tani.** 2:1–3. Ko ira na nomudou qase era na tatadrataka eso na tadra, **Joeli** 2:28 (Cakacaka 2:17).

Sa qai dua na agilosu ni Turaga sa rairai mai vua ena tadra, **Maci.** 1:20 (Maci 2:19).

Sa vola talega ko Liai e vuqa na ka a raica ena raivotu kei na tadra, **1 Nif.** 1:16. Sa tadra ko Liai e dua na tadra, **1 Nif.** 8.

Tagane sa Qai Vakawati. *Raica talega na Jisu Karisito*

E vakatakarakarakataki ena ivolanikalou ko Jisu Karisito me Tagane sa qai Vakawati. Na Lotu e ivakatakarakara ni Watina.

Eratou sa lako yani e tini na goneyalewa me veitata kei na Tagane sa qai Vakawati, **Maci.** 25:1–13. Sa nei koya na Tagane sa qai Vakawati ko koya na watina, **Joni** 3:27–30. Sa kalougata ko ira era sa kacivi ki na ivakayakavi ni vakawati ni Lami, **iVakata.** 19:5–10.

Mo drau vakarau tu ena gauna sa yaco mai kina na Tagane sa qai Vakawati, **V&V** 33:17. Vakaraudaka na nona yaco mai na Tagane sa qai Vakawati, **V&V** 65:3.

Taito. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko; Taito, iVola vei*

Ena Veiyalalati Vou, e dua na kai Kirisi nuitaki sa saumaki mai ka a lako vata kei Paula ki Jerusalemi ka qai yaco e muri me daukaulotu (Kala. 2:1–4; 2 Timo. 4:10). A kauta ko Taito na imatai ni ivola nei Paula vei ira na Yalododonu mai Korinica (2 Kori. 7:5–8, 13–15).

Taito, iVola vei. *Raica talega na Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko; Taito*

Ni vagalalataki tiko vakawawa ena nona tiko vakavesu mai Roma o Paula, a vola na ivola vei Taito, ka tiko voli mai Kiriti. E tukuni ga vakavuqa ena ivola na taro e baleta na ivakarau kei na cici-vaki ni Lotu.

Na Wase 1 e lewena na veikidavaki nei Paula ka vakakina na ivakaro kei na veika e gadrevi vua e dua na bisopi. Na wase 2–3 e koto kina na ivakavuvuli raraba kei na nona itukutuku ga vei Taito me baleta na ivakarau e vakayacori tiko vei ira na ilawalawa eso ena Lotu mai Kiriti. Sa vakauqeti ira na Yalododonu ko Paula me ra kaku ni lako tani mai na dina, me ra itovo vinaka ka yalodina, ka me ra dau caka vinaka tikoga.

Talaidredre, Vakaduiduile, Veisaqasaqa. *Raica talega na Tevoro; iValavala Ca; Vosa Kudrukudru; Vukitani*

Talaidredre se saqata na Turaga, okati kina na sega ni muri ira na Nona iliului digitaki ka nakita na noda talaidredre ki na Nona ivakaro.

Ni kakua ni talaidredre vei Jiova, **Tiko.** 14:9. Sa gumatua tiko na tamata ca me talaidredre, **Na Vosa.** 17:11. Ulei ko ira na gone talaidredre, **Ais.** 30:1.

Ni sa sega ni sereka na Turaga na tamata sa veisaqasaqa kaya ka mate ena nodra ivalavala ca, **Mosa.** 15:26. Era sa veisaqasaqa matavotu kei na Kalou ko ira na Emelesaiti, **Alama** 3:18–19.

Ia ko ira sa vakaduiduile era na lausua ena rarawa levu, **V&V** 1:3. Sa waqa na cudru ni Turaga vei ira sa dau vakaduiduile, **V&V** 56:1 (V&V 63:1–6).

Sa saqata na Kalou ko Setani, **Mosese** 4:3.

Talairawarawa. *Raica talega na Lako, Lako Vata kei na Kalou; Lawa; Reki; Vakalougatataka, Kalougata, Veivakalougatataki; iVakaro ni Kalou; Vakarorogo*

Ena rai vakayalo, na talairawarawa sai koya na noda cakava na loma ni Kalou.

A sa cakava ko Noa me vaka na ka kecega sa vakarota vua na Kalou, **iVakate.** 6:22. Sa talairawarawa vua na Turaga ko Eparaama, **iVakate.** 22:15–18. A ka kecega sa kaya ko Jiova keimami na cakava, ka talairawarawa, **L.Y** 24:7. Ia mo ni rogoca mada na Isireli ka vakabauta mo ni cakava, **iVaka.** 6:1–3. Mo ni lomani Jiova na nomuni Kalou, mo ni vakarorogo ki na nona vosa, **iVaka.** 30:20. Raica sa vinaka na talairawarawa ka ca na isoro, **1 Samu.** 15:22. Rerevaka na Kalou, ka muria na nona vunau, **Na Dau.** 12:13–14.

Ena sega ni curu ki na matanitu vakalomalagi na tamata kecega, ia ko koya ga sa cakava na lomai Tamaqu, **Maci.** 7:21 (3 Nif. 14:21). Kevaka e dua na tamata ena via cakava na lomana, ena kila se sa

iTalatala Qase

mai vua na ivunau, **Joni** 7:17. Sa kilikili kei keitou me keitou talairawarawa vua na Kalou, me kakua ga vei ira na tamata, **Cakacaka** 5:29. Oi kemudou na gone dou talairawarawa vei ira na nomudou qase, **Efe.** 6:1 (Kolo. 3:20).

Au na lako ka kitaka na ka sa vakarota na Turaga, **1 Nif.** 3:7. Au sa talairawarawa ki na domo ni Yalo, **1 Nif.** 4:6–18. Kevaka era sa muria na ivakaro ni Kalou ko ira na luvu ni tamata, ena karoni ira ka vakaukauwataki ira ko Koya, **1 Nif.** 17:3. Mo ni qarauna de o ni digitaka mo ni talairawarawa ki na yalo ca, **Mosa.** 2:32–33, 37 (V&V 29:45). Era na tauca na kedra isau na tamata me vaka na nodra cakacaka, **Alama** 3:26–27.

Me ra dau vakayacora e levu na ka na tamata mai na nodra vakatulewa ga, **V&V** 58:26–29. Ka ni sega tale ni dua na ka me da vakararawataka kina na Kalou na tamata, ia na noda sega ni vakatusa na ligana ena ka kece ga, **V&V** 59:21. Koi Au, na Turaga, au sa vauci ni dou muria na Noqu vosa, **V&V** 82:10. Na tamata kecega sa talairawarawa ki na domoqu, ena raica na mataqu ka kila ni sai Au, **V&V** 93:1. Sa kilikili me ra vakararawataki na noqu tamata me yacova ni ra sa vulica me ra talairawarawa, **V&V** 105:6. Ni da sa rawata e dua na veivakalougatataki mai vua na Kalou, sa rawa ena vuku ni da sa talairawarawa ki na lawa sa vakayavutaki kina, **V&V** 130:21.

A sa talairawarawa ko Atama, **Mosese** 5:5. Me da vakatovolei ira mada kina, me da raica se ra na muria na veika kece sa vakarota vei ira na Turaga se sega, **Epa.** 3:25.

iTalatala Qase. *Raica talega na Matabete; Matabete i Melikiseteki*

E levu na veimataqali sala e vakayagataki kina na vosa *italatala qase* ena iVolatabu. Ena Veiyalayalati Makawa e dau vakayagataki me baleti ira na kena turaga ena dua na yavusa, ka vakavuqa ni dau vakacolati vei ira na veika vakaveiliutaki (iVakate. 50:7; Josu. 20:4; Ruci 4:2; Maci. 15:2). Sa dau yaga sara vakalevu na

nodra ivakasala me vaka ni ra sa qaseta ka levu sara na ka era kila. E sega ni ile-silesi vakabete na nodra itutu.

Era tu talega ena gauna ni Veiyalayalati Makawa na italatala qase tabaki ena Matabete i Melikiseteki (L.Y 24:9–11). Ena Veiyalayalati Vou, e dau cavuti na italatala qase me dua na itutu ni matabete ena Lotu (Jeme. 5:14–15). Era tu talega vei ira na Nifai na italatala qase tabaki ena matabete (Alama 4:7, 16; Moro. 3:1). Ena itabagauna oqo, erau imatai ni italatala qase me tabaki o Josefa Simici kei Oliva Kaudari (V&V 20:2–3).

Na *italatala qase* (Elder) sai koya na itutu e dau soli vei ira kece na Matabete i Melikiseteki ena gauna oqo. Me vakaoqo, o ira na daukaulotu tagane era dau kacivi ena italatala qase. E vakakina ni italatala qase talega e dua na iApositolo, ka ganita me da kacivi ira na lewe ni Kuoramu ni iApositolo Le Tinikarua se na Kuoramu ni Vitusagavulu ena itutu oqo (V&V 20:38; 1 Pita 5:1). Sa tukuni tu ena ivakatakila ni gauna oqo na nodra itavi na italatala qase tabaki ena Lotu nikua (V&V 20:38–45; 42:44; 46:2; 107:12).

Sa volavola ko Mosese vei ira na qase kecega ni Isireli, **iVaka.** 31:9.

Sa kauta na veivuke vei ira na qase ni lotu ko Panapasa, **Cakacaka** 11:30. Era sa lesi na qase ki na veisoqosoqo lewe ni lotu kecega, **Cakacaka** 14:23 (Taito 1:5). Me ra kacivi na qase ni isoqosoqo lewenilotu me ra masulaki ira na tauvimate, **Jeme.** 5:14.

Sa lesi ira na bete kei na italatala qase, ena nona tabaki ira e ligana, **Alama** 6:1.

Me ra vakalougatataki ira na gone ko ira na italatala qase, **V&V** 20:70. Me ra liutaka na soqoni ko ira na italatala qase me vaka na veidusimaki ni Yalo Tabu, **V&V** 46:2. Ko ira na italatala qase era na tukunikataka na itukutuku ni nodra veiqaravi, **V&V** 72:5. Dou talai ira yani na italatala qase ki na veivanua tani, me ra vunauci ira na veimatani kecega, **V&V** 133:8.

Taledi

Na ivakarau ni bibi se na levu ni ilavo ena gauna e liu ka cecere sara na kena yaga. Sa ivakatakarakara talega ni dua na ka e yaga sara vakalevu, me vaka na kosipeli i Jisu Karisito (Maci. 25:14–29; Ica 12:35; V&V 60:2, 13).

Tama, Vakayago. *Raica talega* na Matavuvale; Peteriaki, Vaka-Peteriaki; iTubutubu; Veivakalougatataki vaka-Peteriaki

E dua na itutu tabu e nona e dua na tagane ka sa vakaluvuni se vakubeca valalawa e dua na gone.

Mo vakarokorokotaki rau na tamamu kei na tinamu, **L.Y** 20:12 (iVaka. 5:16; Maci. 19:19; Mosa. 13:20). Me vaka sa ia na tamata vua na luvena sa vinakata ko koya, **Na Vosa.** 3:12.

Oi kemudou na qase dou kakua ni vakacudrui ira na nomudou gone, **Efe.** 6:1–4.

O koya au a vakavulici kina ena veika kece a kila ko tamaqu, **1 Nif.** 1:1. Ni a tamata yalododonu ko tamaqu—ni a vakavulici au, **Inosi** 1:1. Sa masulaka na luvena ko Alama, **Mosa.** 27:14. Sa vakaroti ira na luvena ko Alama, **Alama** 36–42. Sa vakayacani ira na luvena ko Ilamani vei ira na nodra qase, **Ila.** 5:5–12. Sa dau nanumi ira na luvena ena nona masu ko Momani, **Moro.** 8:2–3.

Me na gadrevi kina na veika lelevu e ligadra na nodra qase, **V&V** 29:48. Ko koya yadua sa dodonu me qarava ga na nona matavuvale, **V&V** 75:28.

Ka qai vakaroti au me'u lesu vei tamaqu, **JS—AT** 1:49.

Tamada mai Lomalagi. *Raica talega* na Kalou, Lewe Tolu Vakalou

Na Tama ni yalodra na kawatamata (Same 82:6; Maci. 5:48; Joni 10:34; Roma 8:16–17; Kala. 4:7; 1 Joni 3:2). Ko Jisu na Luvena e Le Duabau Ga vakayago. Sa vakaroti na tamata me talairawarawa ka vakarokoroko vua na Tamana ka masuti Koya ena yacai Jisu.

Ia kevaka dou sa sega ni cudruvi ira

na tamata sa caka cala, ena sega talega ni cudruvi kemudou na Tamamudou vakalomalagi, **Maci.** 6:14 (Maci. 18:35; 3 Nif. 13:14). Ni sa kila na Tamamudou vakalomalagi sa yaga vei kemudou na ka kecega oqo, **Maci.** 6:26–33 (3 Nif. 13:26–33). Sa na qai vakacava na levu cake ni Yalo Tabu ena solia na Tamamudou Vakalomalagi vei ira era kerekere vua, **Luke** 11:11–13. Me vakarokorokotaki na Kalou, na Tamai koya na noda Turaga ko Jisu Karisito, **Efe.** 1:3.

Ia ko ni sa dinau tawamudu tu vua na Tamamuni Vakalomalagi, **Mosa.** 2:34. Ka sa vakalagilagia kina na yaca i Tamada na Karisito, **Ica** 12:8.

Me ra na vakadinadinataka na Yalododonu na nodra vakacacani, vua na Tamada me rawa ni qai lako tani kina mai na nona ivunivuni, **V&V** 123:1–3, 6.

Keirau vakila na veivakalougatataki cecere ka lagilagi mai vei Tamada Vakalomalagi, **JS—AT** 1:73.

Tamada Tawamudu. *Raica na Kalou,* Lewe Tolu Vakalou; Tamada mai Lomalagi

Tamada Vakalomalagi. *Raica na Kalou,* Lewe Tolu Vakalou; Tamada mai Lomalagi

Tamasiko

E dua na koro makawa mai Siria.

E tu o Tamasiko ena dua na buca bulabula ena bati ni vanua dravuisiga ka vakasuasuataki vakavinaka tu mai na uciwai na Barata. Sa dau cavuti vakawasoma ena ivolanikalou (me tekivu mai na iVakate. 14:15). A lako tiko ki Tamasiko ko Paula ena gauna e rairai kina vua na Turaga sa vakaturi cake mai na mate (Cakacaka 9:1–27; 22:5–16; 26:12–20).

Tamata. *Raica talega na iBulibuli* Vakayalo; Ganei, Ganena; Kalou, Lewe Tolu Vakalou; Luve ni Kalou; Taciqu, Tuakaqu, iTokani; Yalewa; Yalo

Na kawatamata taucoko na tagane kei na yalewa. Na tagane kei na yalewa

taucoko sara era isolisoli vakayalo ni dua na Tamada Vakalomalagi. Ni ra sucu mai ki na bula oqo, sa soli kina vei ira na yago ka na mate ena dua na gauna. Na yago oqori era a buli ena kena ivatuka na Kalou (iVakate. 1:26–27). O ira na tagane kei na yalewa ka ra sa yalodina ena nodra ciqoma na veicakacaka tabu vakalotu e ganita, maroroya na nodra veiyalayalati, ka talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou, ena curuma na nodrau bula vakacerecerei ka yaco me Kalou.

A sa bulia na tamata na Kalou me uci Koya, **iVakate**. 1:27 (Mosa. 7:27; V&V 20:17–18). A cava na tamata mo ni dau nanumi koya kina, **Same** 8:4–5. Ena ca na tamata sa vakararavi ki na tamata, se sa goleva na liga ni tamata, **Jere**. 17:5 (2 Nif. 4:34; 28:26, 31).

Niu sa yaco me tamata bula, au sa biuta tani na ka vagonegonea, **1 Kori**. 13:11.

Sa sucu na tamata me rawata na marau, **2 Nif**. 2:25. Ni sa meca ni Kalou na tamata vakavuravura, **Mosa**. 3:19. Ia a cava na ivalavala sa kilikili kei kemudou, **3 Nif**. 27:27.

E sega ni dau vakadaroi na cakacaka ni Kalou, ia na cakacaka ga ni tamata, **V&V** 3:3. A sega ni dodonu mo rerevaka vakalevu na tamata mai vua na Kalou, **V&V** 3:7 (V&V 30:11; 122:9). Na ka kece ga sa tubu mai e vuravura, sa buli me vinaka ka yaga vei ira na tamata, **V&V** 59:18.

Au kila kina ni sa ka wale ga na tamata, **Mosese** 1:10. Na nona lagilagi na Kalou me vakavuna na tawamate rawa kei na bula tawamudu ni tamata, **Mosese** 1:39.

Na tamata, na luvena vakayalo na Tamada Vakalomalagi: A rau a cuva vakatoboicu ka kaya, kemuni na Kalou na Kalou ni yalo ni tamata kecega, **Tiko**. 16:22 (Tiko. 27:16). Oi kemuni sa luvei Jiova na nomuni Kalou, **iVaka**. 14:1. Dou sa kalou, kei na luvei Koya sa Cecere sara koi kemudou kecega, **Same** 82:6. Dou sa luve ni Kalou bula, **Ose**. 1:10. Sa duabau ga na tamada kecega se segai?

Sa duabau ga na Kalou sa buli keda, se segai, **Mala**. 2:10.

Ni da sa kawa ni Kalou, **Cakacaka** 17:29. A Yalo oqo sa tukuna mai ki na yaloda ni da sa luve ni Kalou, **Roma** 8:16. Me da dau talairawarawa vua na Tama ni yaloda, **Ipe**. 12:9.

Na yalo ni tamata kece ga, era na kau lesu vua na Kalou o koya ka a solia vei ira na bula, **Alama** 40:11.

Era sa luvena tagane ka luvena yalewa daulomani na Kalou o ira kece sara na lewei vuravura, **V&V** 76:24. Dou a bula vata tale ga kei na Tamamudou mai na ivakatekivu, **V&V** 93:23, 29.

Na Kalou sa bulia oti tu vakayalo na tamata, ni bera ni ra qai vakavotukana-taki e delai vuravura, **Mosese** 3:5–7. Koi au na Kalou; Au a bulia na vuravura, kei na tamata ni bera ni ra mai sucu vakayago, **Mosese** 6:51.

Na tamata, nona rawa ni yaco me vaka na Tamada Vakalomalagi: O koya mo dou qai vinaka sara me vaka sa vinaka sara na Tamamudou sa tiko mai lomalagi, **Maci**. 5:48 (3 Nif. 12:48). Sa sega li ni volai ena nomudou vunau, ni dou sa kalou, **Joni** 10:34 (V&V 76:58). Eda na taukena na veika ni Kalou, eda sa itaukei vata kei Karisito, **Roma** 8:17. Ia keva ka ko sa luvena, ko sa qai taukei ena vuku ni Kalou, **Kala**. 4:7. Ni sa rairai mai ko koya eda na tautauvata kaya, **1 Joni** 3:2. Au na solia vua sa gumatua sara me tiko vata kei au ena noqu itikotiko vakaturaga, **iVakate**. 3:21.

Au sa solia vei ira me ra yaco rawa me ra luve ni Kalou, **3 Nif**. 9:17.

Ko ira era na rawata na matanitu sile-siteli, era sa kalou, io era sa luvena na Kalou, **V&V** 76:50, 58. Erau sa na kalou, baleta ni sa tu vei rau na kaukauwa kecega, **V&V** 132:20.

Tamata Kau Cake Bulabula

Na tamata sa veisautaki me kakua ni sotava na mosi se na mate me yacova na gauna era sa vakaturi cake kina ki na tawamate rawa.

Ka rau sa dau lako vata kei na Kalou

ko Inoki: a sa yali eke: ka ni sa kauti koya tani na Kalou, **iVakate**. 5:24 (Ipe. 11:5; V&V 107:48–49). Sa sega na tamata e kila na ibulubulu nei Mosese me yacova na siga oqo, **iVaka**. 34:5–6 (Alama 45:19). A sa lako cake ki lomalagi ko Ilaija ena covulaca, **2 Tui** 2:11.

Kevaka kau sa vinakata me bula tikoga ko koya ka yacova na siga kau na lako tale mai kina, a cava oqo vei iko, **Joni** 21:22–23 (V&V 7:1–3).

Ni dou na sega ni tovolea na mate, **3 Nif**. 28:7. O koya gona, me ratou kakua kina ni tovolea na mate, e a vakayacori kina e dua na veisau ki na yagodratou, **3 Nif**. 28:38 (4 Nif. 1:14; Moma. 8:10–11).

Ena bula tiko ko Joni na Daulomani me yacova ni sa lako tale mai na Turaga, **V&V** 7. Sai au ga sa kauta tani na Sai-oni nei Inoki ki lomaserequ, **V&V** 38:4 (Mosese 7:21, 31, 69). Ko Inoki kei ira na wekana e dua na koro levu sa maroroi tu me yacova ni sa yaco mai na siga ni caka dodonu, **V&V** 45:11–12. Ko Ilaija na parofita ka a kau cake bulabula ki lomalagi, **V&V** 110:13.

Ka sa lutuki ira e lewe vuqa na Yalo Tabu, ka kauti ira ki Saioni, **Mosese** 7:27.

Tamata Vakavuravura. *Raica talega na Lutu nei Atama kei Ivi; Sucu Tale, Sucu Vakalou; Vakayago*

A tamata e dau vakayararataki mai na gagano ni yagona, na gagadre ni lomana, kei na wakilakila ni yagona ka sega ena veivakauqeti ni Yalo Tabu. Na tamata vakaoqori e rawa ni kila na veika vakayago ka sega na veika vakayalo. Na tamata kece sara e vakayago, se rawa ni mate, ena vuku ni Lutu nei Atama kei Ivi. Na tamata kece e dodonu me sucu tale ena Veisorovaki nei Jisu Karisito me oti kina na tamata vakavuravura.

Ia na tamata sa vakayago sa sega ni vakabauta na veika ni Yalo, **1 Kori**. 2:14.

Ni sa meca ni Kalou na tamata vakavuravura, ka sa dodonu me biu tani, **Mosa**. 3:19. Ko koya sa gadreva matua na itovo vakayago, sa na tu ga ena itutu a lutu tu kina, **Mosa**. 16:5 (Alama

42:7–24; V&V 20:20). A tamata vakavuravura cava sa kila rawa na ka oqo, **Alama** 26:19–22. O ira kece era tu ena itutu vakavuravura, se vakayago era sa sega ni tu vata kei na Kalou, **Alama** 41:11.

Ena vuku ni nona talaidredre; a sa mate kina vakayalo na tamata, **V&V** 29:41. Sa sega tale ga na tamata vakavuravura sa tu rawa ena serau ni Kalou, **V&V** 67:12.

A sa tekivu mai na gauna ko ya me ra sa dau gadreva na tamata na veika vakayago, na daugarogaro kei na yalo vakatevoro, **Mosese** 5:13 (Mosese 6:49).

Tamata Via Vakautui

Ena iVola i Momani, e dua na ila-walawa ka ra a vinakata me ra vuviritaka na nodra matanitu na Nifai (Alama 51:1–8).

Tamata Yalosavasava. *Raica talega na Kalou, Lewe Tolu Vakalou; Luve ni Tamata; Tamada mai Lomalagi*

E dua tale na yacana na Kalou na Tamana (Mosese 6:57).

Tani. *Raica talega na Isireli; Jekope, Luvei Aisake*

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na luvei Jekope kei Pila, na dauveiqaravi nei Rejeli (iVakate. 30:5–6).

Na mataqali i Tani: Me baleta na veivakalougatataki nei Jekope vei Tani, raica na iVakatekivu 49:16–18. Me baleta na veivakalougatataki nei Mosese ki na mataqali nei Tani, raica Na iVakarua 33:22. Ni ra sa laki tiko mai Kenani, a qai soli ki na mataqali i Tani e dua na tikini-qeke lailai ka bulabula (Josu. 19:40–48). Sa dua na gauna dredre era sotava ena nodra taqomaka mai vei ira na Amoraiti (Dauvei. 1:34) ka vakakina mai vei ira na kai Filisitia (Dauvei. 13:2, 25; 18:1). Ena vuku ni ka oqori, era sa toki kina ki na vualiku kei Palesitaina ko ira na yavusa i Tani (Dauvei. 18), ena yasayasa vaka-Leisi, ka veisautaka na yaca ni koro ko ya me Tani. E kilai levu tu na koro oqo me iyalayala ena vualiku kei Palesitaina,

Taniela

“me tekivu mai Tani ka yaco sara ki Peri-sepa.”

Taniela

Na tamata ka tukuni vakalevu ena iVola i Taniela ena Veiyalayalati Makawa; e dua na parofita ni Kalou ka tamata cecere na nona vakabauta.

E sega ni kilai rawa e dua na ka me baleti rau na nona itubutubu, e dina ni kena irairai ni tamata sucu turaga (Tani. 1:3). A kau vakabobula ki Pاپiloni, na vanua ka qai laki vakatokai kina ko Pelitisasari (Tani. 1:6–7). Eratou a sega ni via kania na kena kakana na tui ko Taniela kei na le tolu tale na kaivesu ena vuku ni nodratou vakabauta vakalotu (Tani. 1:8–16).

A rawata ko Taniela na nodrau veitokani ko Nepukanesa kei Taraiase ena nona kaukauwa me vakaibalebaletaka na tadra (Tani. 2; 4; 6). A wilika ka vakaibalebaletaka talega na volavola ka tu ena lalaga (Tani. 5). Era a bukiveretaki koya na kena meca ka ra viritaki koya ki na dua na qara ni laione, ia a qai vakabulai koya na Turaga (Tani. 6).

Na iVola i Taniela: E rua na iwasese na ivola oqo: wase 1–6 era italanoa me baleti Taniela kei iratou na nona itokani e lewe tolu; na wase 7–12 era rai-votu vakaparofita ka raica ko Taniela. E vakavuvulitaki ena ivola na bibi ni noda dinata na Kalou ka tukuna ni sa dau vakalougatataki ira na tamata yalodina na Turaga.

E dua na cau levu ni ivola oqo sai koya na vakaibalebaletaki ni tadra nei Nepukanesa na Tui. Ena tadra oqori e vakatakarakarataki kina na matanitu ni Kalou ena veigauna e muri ki na dua na vatu sa ta mai na ulunivanua. Ena qiqi tiko na vatu oqo me yacova ni sa roboti vuravura kece (Tani. 2; raica talega na V&V 65:2).

Taraiase. *Raica talega na Pepeli,* Pاپiloni

Ena Veiyalayalati Makawa, na nodra tui na kai Mitia ka a veiliutaki mai

Pاپiloni ni sa mate ko Pelisasari (Tani. 5:31; 6:9, 25–28; 9:1; 11:1).

Tatamusuki

Ena so na gauna e dau vakayagataki ena ivolanikalou na vosa *tatamusuki* me vakaibalebaletaki ki na nodra kau mai na tamata ki na Lotu, na matanitu ni Kalou e vuravura, se ki na dua na gauna ni veilewai, me vaka na iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito.

Sa oti yani na vula i matua, sa oti na vula i katakata, ia koi keda eda sa sega ni vakabulai, **Jere.** 8:20 (V&V 56:16).

Sa vakalewe na yabaki, a ra sa lewe lailai ga na ivakatau ni were, **Maci.** 9:37. Ia na yabaki na ivakataotioti kei vuravura, **Maci.** 13:39. Na ka kecega sa kaburaka na tamata ena tamusuka talega ko koya, **Kala.** 6:7–9 (V&V 6:33).

Sa matua tu na were ka sa vakarau na tatamusuki, **V&V** 4:4. Sa cava na tatamusuki, ka sega ni vakabulai na yalomudou, **V&V** 45:2. Sa yaco mai na gauna ni tatamusuki, ka na yaco vakaidina na noqu vosa, **V&V** 101:64.

iTatarovi ni Vakasucu. *Raica talega na Matavuvuale; Vakamau, Vakamautaka*

Na kena lewai na levu ni luvedrau e dua na veiwatini ena kena yalani se tarovi na vakaluvuni.

Tabu me lewevuqa, ka vakatawai vuravura, **iVakate.** 1:28 (Mosese 2:28). Ko ira na gonelalai era sa nona iyau talei na Turaga, **Same** 127:3–5.

Me ratou vakatubu kawa vua na Turaga na matavuvuale nei Liai, **1 Nif.** 7:1.

Ni sa ilesilesi mai vua na Kalou ki na tamata na vakawati, **V&V** 49:15–17. Ko ira era na rawata na bula vakacerecerei era na vakataucokotaki ka na tomani tikoga na nodra kawa me sega ni mudu ka sega ni mudu, **V&V** 132:19, 63.

Tauvi Mate

Me da tauvi matetaka se dua tale na mataqali mate. Ena ivolanikalou, na tauvimate vakayago ena so na gauna e

dau ivakatakarakara ni sega ni tu vinaka na ituvaki ni bula vakayalo (Ais. 1:4–7; 33:24).

Au sa rogoca na nomu masu, au sa raica na wai ni matamu, raica au na vakabulai iko, **2 Tui** 20:1–5 (2 Vei. 32:24; Ais. 38:1–5).

A sa vakabulai ira na tamata ko Jisu mai na mate kecega kei na malumalumu kecega, **Maci**. 4:23–24 (1 Nif. 11:31; Mosa. 3:5–6). Sa sega ni yaga na vuniwai vei ira sa bula vinaka, vei ira ga sa tauvimate, **Maci**. 9:10–13 (Mari. 2:14–17; Luke 5:27–32). Kevaka e dua vei kemudou sa tauvimate me kacivi ira na qase ni isoqosoqo lewe ni lotu, **Jeme**. 5:14–15.

Ena colata ko Karisito na nodra mosi kei na nodra tauvimate na nona tamata, **Alama** 7:10–12. Sa vakabulai ira na nodra tauvimate kecega na Nifai ko Jisu, **3 Nif**. 26:15.

Mo dou qaravi ira vinaka na tauvimate, io me vusoi na medra wai ka ra vakani ena kakana e ganita, **V&V** 42:43 (Alama 46:40). Nanumi ira ena ka kecega ko ira na tauvimate kei ira sa kune rarawa, **V&V** 52:40. Drau tabaki ira na tauvimate ena ligamudrau, era na vakabulai, **V&V** 66:9.

Tavako. *Raica na Vosa ni Vuku*

iTavi. *Raica talega na Talairawarawa*

Ena ivolanikalou, e dua na cakacaka, ilesilesi, se itavi, e vakavuqa ni dau solia mai na Turaga se na Nona italai.

Muria na nona ivunau: ni sai koya ga oqo na itavi taucoko ni tamata, **Na Dau**. 12:13. Ia ka cava tale sa taroga mai vei iko ko Jiova, mo caka dodonu ga, **Maika** 6:8.

Me keitou talairawarawa vua na Kalou, me kakua ga vua na tamata, **Cakacaka** 5:29.

O koya era sa yaviti kina ena dausiga kei na veika rarawa ca sara, me vakauqeti ira tale me ra nanuma na nodra itavi, **Mosa**. 1:17.

Sa vakamacalataki kina na nodra itavi na italatala qase, bete, ivakavuvuli, kei ira na dikoni, **V&V** 20:38–67. Me ra dau

qarava vakavinaka na matabete na nodra itavi kece sara ena matavuvale, **V&V** 20:47, 51. Sa vakamacalataki na nodra itavi na lewenilotu ni oti na papitaiso, **V&V** 20:68–69. Me ra tei wawa mada vakalailai na noqu italatala qase, me rawa ni ra kila vakavinaka na noqu tamata na nodra itavi, **V&V** 105:9–10. Sa kilikili ki na tamata yadua me vulica na nona itavi, **V&V** 107:99–100.

Tawacala

Sega na nona cala se ivalavala ca.

Ni se bera na lutu erau a bula tu ga ka lecaika ko Atama kei Ivi, **2 Nif**. 2:23. Na nodra dra na yalododonu ena tu me beitaki ira, **Alama** 14:11.

Sa savasava na yalo ni tamata kecega mai na ivakatekivu, **V&V** 93:38. Me ra kakua kina ni cudruvi vata kei ira na sega ni bula dodonu ko ira ena kemudou maliwa sa sega na nodra cala, **V&V** 104:7. A sega na nodrau cala ko Josefa kei Airame Simici, **V&V** 135:6–7.

Ni ra sa savasava tu mai na tauyavutaki ni vuravura ko ira na gonelalai, **Mosesese** 6:54.

Tawacava. *Raica talega na Kalou,*
Lewe Tolu Vakalou

E dua na yacana na Kalou, ka tukuni kina na Kena ituvaki tawamudu (**V&V** 19:10–12; **Mosesese** 1:3; 7:35).

Tawasavasava. *Raica na Savasava ka*
Tawasavasava

Tawavakabauta. *Raica na Vakabauta*

Na lailai se na sega ni vakabauta na Kalou kei na Nona kosipeli.

Ia ka sega ni cakava mai keri ko koya e vuqa na cakacaka mana, ni ra sa sega ni vakabauta, **Maci**. 13:58. Ena vuku ni nodra tawavakabauta, sa sega kina ni rawa vei iratou na tisaipeli nei Jisu me ratou vakasava e dua na tevoru, **Maci**. 17:14–21. Vukeya na noqu tawavakabauta, **Mari**. 9:23–24. Sa vunauci ira na nona iApositolo ko Jisu ena vuku ni nodra sega ni vakabauta, **Mari**. 16:14.

Tawayaga, Wale

Me vakatawayagataka li na nona dina na Kalou na nodra sega ni vakabauta, **Roma** 3:3.

Sa vinaka cake me mate e dua na tamata, ka me kakua ni ra malumalumu sobu ka mate ena tawavakabauta, e dua na matatamata, **1 Nif.** 4:13. Ni na yaco mai na gauna me ra na malumalumu sobu kina ena tawavakabauta, ena vakavuna ko koya me ra yaviti ka veiseyaki, **2 Nif.** 1:10–11 (V&V 3:18). Ena vuku ni nodra tawavakabauta era sa sega ni kila rawa kina na vosa ni Kalou, **Mosa.** 26:1–5. Au a sega kina ni vakaraitaka vei ira na Jiu e dua na cakacaka mana levu, ena vuku ni nodra tawavakabauta, **3 Nif.** 19:35.

Sa dau vakabutobutotaki na nomudou vakananau ena veigauna sa oti ena vuku ni tawavakabauta, **V&V** 84:54–58.

Tawayaga, Wale. *Raica talega na Qaciqacia; Vakavuravura*

Na veika lasu se lawaki; na qaciqacia. Na veika *tawayaga* se na veika *wale* e rawa talega ni kena ibalebale na lala se sega na kena yaga.

O koya sa sega ni vagoleya cake na yalona ki na ka walega ena tu ena nona yasana tabu na Turaga, **Same** 24:3–4.

Ni dou sa masu kakua ni vosa bala-balavu walega, **Maci.** 6:7.

Ia na vale vakaitamera ka rabailevu, sa ikoya na nodra vakananau dokadoka kei na nodra viavialevu, **1 Nif.** 12:18. Ko ni na guta na veika wale ni vuravura, **Alama** 5:53. Mo kakua ni domona na veika caca wale ni vuravura, ni ko na sega ni kauta vata yani kei iko na veika oqori, **Alama** 39:14.

Na dokadoka kei na tawavakabauta oqori sa vakavuna na kena cudruvi na Lotu raraba, **V&V** 84:54–55. Ia kevaka eda guraka na noda sasaga tawayaga, ena tasogo na lomalagi, **V&V** 121:37.

Teila, Joni

Na ikatolu ni Peresitedi ni Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai.

Kacivi ki na Matabose ni Le Tinikarua,

V&V 118:6 (V&V 124:128–129). A mavoa ena veivakamatei oya, **V&V** 135:2. E maliwai ira na tamata qaqa a raici ira ko Josefa F. Simici ena vuravura ni yalo, **V&V** 138:53–56.

iTeki

E dua na tabanilotu tauyavutaki ka vakayacori kina na cakacaka vakaveiliutaki ena Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai. Era lewe ni dua na iteki e vica na tabanalevu se tabana. E vakavuqa ni dau toka ena dua na loma ni yalayala vakavanua ka tauyavu me vaka na iyaloalo ni valelaca e vakamatalataki ena Aisea 54:2: “Vakadretaka na nomu dali ka vakadeitaka na nomu (iteki).” Na veiteki yadua kei Saioni era veitokoni ka veivuke ena kena turi cake tu na Lotu ena kena ivakarau vata e tauri cake tu kina e dua na valelaca se vale vakaceveceva ena kena iteki. Na iteki sai koya na vanua era vakasoqoni vata kina na ivovo kei Isireli ka ra sa veiseyaki tu (V&V 82:13–14; 101:17–21).

Vakaukauwataka na nomu iteki ka vakalevutaka na nomu iyalayala, **Moro.** 10:31 (V&V 82:14).

Me duri tale e so na iteki kei Saioni me ikuri ni kena oqo, **V&V** 109:59. Ia me yaco na vakasoqoni vata ena vanua ko Saioni kei na kena veiteki, me baleta na veitaqomaki, **V&V** 115:6 (V&V 101:21). Ka vakatalega kina me lesi eso na vanua me baleta na iteki, **V&V** 115:18. Sa tauyavutaki na peresitedi ni kuoramu ni bete levu me rawa kina ni lesi e dua na peresitedi ni iteki, **V&V** 124:133–134. Dou lako yani ki na vanua ko Saioni, ka vaqaqacotaki na nodra iteki, **V&V** 133:9.

Tenikamu

E dua na iliuliu vakaivalu cecere vei ira na Nifai ena iVola i Momani (Alama 50:35; 51–52; 61–62).

Tepora

Ena Veiyalayalati Makawa, e dua na parofita yalewa ka lewai Isireli ka dau vakayaloqatataki Peraki me vorati ira na kai Kenani (Dauvei. 4). Na nodrau

sere ko Tepora kei Peraki e marautaki kina na nodra sereki na Isireli mai na ivau ni veivakabobulataki (Dauvei. 5).

Tevita. *Raica talega na Pacisepa; Same, Na*

E dua na tui ni Isireli makawa ena Veiyalayalati Makawa.

O Tevita e luvei Jese ena mataqali i Juta. O koya e dua na cauravou yaloqaqa ka a vakamatea e dua na laione, dua na bea, kei na tuwawa ni Filisitia o Koliaci (1 Samu. 17). A digitaki ka lumuti me tui Isireli ko Tevita. Me vakataki Saula ena nona gauna ni bula vakauabula a cakava eso na ivalavala ca bibi, ia, erau duidui ga kei Saula baleta o koya a yaco dina mai vua na yalo bibivoro. A mani kunea kina ko koya na veivosoti, vakavo ga ena nona labati ko Uraia (V&V 132:39). E rawa ni wasei vaka va na nona bula: (1) mai Peceliema, na vanua a dau vakatawa sipi voli kina (1 Samu. 16–17); (2) ena nona itikotiko na Tui ko Saula (1 Samu. 18:1–19:18); (3) ni vuni voli (1 Samu. 19:18–31:13; 2 Samu. 1); (4) ni Tui Juta mai Epironi (2 Samu. 2–4), e muri ni tui vei ira kece na Isireli (2 Samu. 5–24; 1 Tui 1:1–2:11).

Na nona ivalavala ca ko Tevita ni veibutakoci vata kei Pacisepa a tarava mai e vuqa na kalouca ka vakaimawe sara vakalevu ena iotioti ni ruasagavulu na yabaki ni nona bula. A yaco na bula sautu ena vanua taucoko ena nona gauna ni veiliutaki, ia a kune rawa ko Tevita me isau ni nona ivalavala ca. A dau yaco vakawasoma na veilecalecavi ena loma ni matavuvale, a yaco sara kina na veisaqasaqa e matanalevu ena vukudrau ko Apisalome kei Atonija. Na veika eso oqo sa vakayacori ga kina na veika sa tukuna ko Necani na parofita ni na yaco vei Tevita ena vuku ni nona ivalavala ca (2 Samu. 12:7–13).

E dina ni yaco na veika dredre oqo, ia na nona gauna ni veiliutaki ko Tevita e gauna vakasakiti duadua ena itukutuku kei Isireli, baleta ni (1) a vakaduavataka na veimataqali ki na dua na matanitu, (2) a rawata na kena taukeni

na vanua ka sega tale ni dua na kena veiba, (3) a yavutaka na cicivaki ni matanitu ena lotu dina me rawa ni yaco kina me lawa kei Isireli na loma ni Kalou. Ena vuku ni veika oqo, a qai kilai kina ena veigauna e muri na gauna ni veiliutaki nei Tevita me itabayabaki koula ena vanua ka mataqali vata kei na veitabayabaki lagilagi cake ni sa lako mai kina na iVakabula (Ais. 16:5; Jere. 23:5; Isi. 37:24–28).

Na bula nei Tevita e vakaraitaka na kena gadrevi vei keda kece na tamata me da na ivalavala dodonu tikoga ka vosota me yacova na ivakataotioti. Ni se cauravou gone, a dau tukuni ni o koya e dua na tamata sa vaka na yalona na Turaga, (1 Samu. 13:14); ni sa tamata bula, sa dau vosa ena veivakauqeti ni Yalo ka taura e vuqa sara na ivakatakila. Ia a sauma e dua na isau bibi sara ni nona talaidredre ena ivakaro ni Kalou (V&V 132:39).

Tevoro. *Raica talega na*

Dauveivakarusai; Eli; Lusefa; Luve ni Veivakarusai; Meca i Karisito; Yalo—Yalo ca

O Setani. Na tevoro e meca ni ivalavala dodonu kecega ka vakakina o ira era segata me ra cakava na loma ni Kalou. O koya e dua dina na luvena vakayalo na Kalou ka a dua vei ira na agilosi e soli tu vua na kaukauwa ena iserau ni Kalou (Ais. 14:12; 2 Nif. 2:17). Ia a veisaqasaqa ena bula taumada ka vakauqeti ira e dua na ikatolu ni luvena vakayalo na Tamada me ra vakaduiduile vata kei koya (V&V 29:36; Mosese 4:1–4; Epa. 3:27–28). Era a qai vakasevi tani mai lomalagi, ka cakitaki vei ira na galala me ra mai vakayago ka bula ena bula oqo, ka ra na cudruvi tu me tawamudu. Me tekivu mai na gauna sa vakasevi tani kina mai lomalagi na tevoro, sa dau segata tiko ena veigauna me temaki ira na tagane kei na yalewa kece sara ka vakayararataki ira tani mai na cakacaka ni Kalou me rawa kina ni ra vakataki koya (iVakata. 12:9; 2 Nif. 2:27; 9:8–9).

Sa qai vunauca na tevoro ko Jisu, **Maci**. 17:18. Na bukawaqa tawa boko sa vakarautaki me nona na tevoro, **Maci**. 25:41. Vorata na tevoro ena dro tani vei kemudou ko koya, **Jeme**. 4:7.

Era na kau sobu ki na veivesuki ni tevoro ko ira na dau caka ca, **1 Nif**. 14:7. Na tevoro, o koya na tama ni ka lasu kece ga, **2 Nif**. 2:18 (Mosese 4:4). Na tevoro sa segata me ra rarawa na tamata kece ga me vakataki koya, **2 Nif**. 2:27. Kevaka sa sega ni tucake tale na yago sa na dodonu me lewa na yaloda na tevoro, **2 Nif**. 9:8–9. Ena cacacaka vakaukauwa, veivakadeitaki ena ka ca, ka veicavilaki na tevoro, **2 Nif**. 28:20–23. Ia na ka kece ga sa ca sa mai vua na tevoro, **Oma**. 1:25 (Alama 5:40; Moro. 7:12, 17). Mo ni qaruna de na tubu na veiqati ena kemuni maliwa, ka ko ni digitaka mo ni talairawarawa ki na yalo ca, **Mosa**. 2:32. Kevaka dou sa sega ni nona sipi na ivakatawa vinaka, sa nomuni ivakatawa na tevoro, **Alama** 5:38–39. Ena sega ni tokoni ira na luvena na tevoro, **Alama** 30:60. Mo ni dau masu tiko ga, me kakua ni rawai kemuni na veitemaki ni tevoro, **Alama** 34:39 (3 Nif. 18:15, 18). Tara cake na nomu yavu vua na Dauveivuetai me kakua ni rawai iko na nona cava na tevoro, **Ila**. 5:12. Sa vakatekivuna na tevoro na ivalavala ca kecega, **Ila**. 6:26–31.

Sa segata na tevoro me biuta e dua na ilawaki qaseqase, **V&V** 10:12. Ka sa kilikili kina me temaki ira na luve ni tamata na tevoro, me ra lewa kina vakataki ira na ka me ra kitaka, **V&V** 29:39. Ka sa lewai Atama na tevoro, ni sa rawai ena nona veitemaki, **V&V** 29:40. Era na veiliutaki ka vakatulewa vata kei na tevoro kei ira na nona agilosu ena gawana tawamudu, ko ira na luve ni veivakarusa, **V&V** 76:32–33, 44. Ena vesu tu na tevoro me dua na udolu na yabaki, **V&V** 88:110 (iVakata. 20:2). Sa lako mai na ca ka kovea tani na rarama kei na dina, **V&V** 93:39.

Sa sega ni maroroya ko Setani na nona ituvatuva taumada, **Epa**. 3:28.

Na lotu ni tevoro: Na veisoqosoqo ca

kei na isoqosoqo vakavuravura kecega e vuravura ka veisautaka na kospeli sasasava ka taucoko, ka veivala vata kei na Lami ni Kalou.

Na tevoro a tauyavutaka na lotu vakaitamera ka vakasisila, **1 Nif**. 13:6 (1 Nif. 14:9). E rua walega na lotu, e dua e nona na Lami ni Kalou, ka dua e nona na tevoro, **1 Nif**. 14:10 (Alama 5:39).

Drau kakua ni veileti kei na dua tale na matalotu, ia na lotu ga ni tevoro, **V&V** 18:20. Ena bale ka kama yavu na lotu vakaitamera ka vakasisila ko ya, **V&V** 29:21.

Tikina Tabu mai na Veitikina Tabu

Sara. *Raica talega na Valetabu, Vale ni Turaga; Valecavu, Vale Vakacevaceva*

Na rumu bibi duadua ena vale vakacevaceva nei Mosese ka qai muri ena valetabu. Na Tikina Tabu mai na Veitikina Tabu Sara sa dau vakatokai talega me “vanua tabu duadua” (LY 26:33–34).

Tiko Vakadawai.

Raica na Vakamau, Vakamautaka

Tiko Vakavesu.

Raica talega na Galala

Me vakabobulataki tu vakayago se vakayalo.

Era sa vakabobulataki ko ira na mataqali i Isireli ena vuku ni nodra caka cala, **Isi**. 39:23.

O koya sa dauia na veivakabobulataki ena vakabobulataki, **iVakata**. 13:10.

Era na kau sobu na dau caka ca ki na veivesuki ni tevoro, **1 Nif**. 14:4, 7. Era sa galala na tamata me ra digitaka na galala kei na bula tawamudu, se me ra digitaka na tiko vakavesu kei na mate, **2 Nif**. 2:27. Na gagadre ni yago sa solia vua na yalo ni tevoro na kaukauwa me veivesu kina, **2 Nif**. 2:29. Ko ni sa nanuma tiko li na nodra a vesuki tu na nomni qase, **Alama** 5:5–6. Ko ira sa vakaukauwatata na lomadra era na tauri vakavesu mai vua na tevoro, **Alama** 12:11. Mo dou dau vakatawa ka masu tikoga, me kakua ni temaki kemudou

na tevero ka kauti kemudou tani vakavesu, 3 Nif. 18:15.

Tiko Voli mai na Lekutu, Na. Raica
talega na Penitatu

Na ikava ni ivola ena Veiyalayalati Makawa. A vola ko Mosese na Tiko Voli mai na Lekutu. Na Tiko Voli mai na Lekutu e tukuna na itukutuku ni nodra ilakolako na Isireli mai na ulunivanua ko Saineai ki na buca ko Moapi ena iyalayala ni vanua ko Kenani. E dua na lesoni bibi e vakavuvulitaka sai koya ni dodonu me ra lako voli ena vakabauta na tamata ni Kalou, ka ra vakabauta na Nona yalayala, kevaka me ra na lako tikoga ena qaqa. E tukuna na itotogi e solia na Kalou vei Isireli me baleta na talaidredre ka vakarautaka na itukutuku me baleta na lawa vaka-Isireli. E tauri na yaca ni ivola mai na iwiliwili ni lewenivanua ena gauna ni wili lewenivanua (Tiko. 1–2; 26).

Na wase 1–10 e tukuni kina na nodra vakavakarau na Isireli me ra biuti Saineai. Na wase 11–14 e vakamacalataki kina na tayabe oqori, na nodra talai yani na yamata ki Kenani, kei na nodra bese na Isireli me ra curu yani ki na vanua yalataki. Na wase 15–19 e tukuna na lawa kei na veika eso a yaco ena gauna makawa. Na wase 20–36 na itukutuku ni iotioti ni nodra yabaki ena lekutu na tamata.

Tilaila. Raica talega na Filisitia

E dua na yalewa ni Filisitia ena Veiyalayalati Makawa ka a lawakitaki Samisoni ka rawai koya (Dauvei. 16).

Timoci. Raica talega na Paula

Ena Veiyalayalati Vou, e dua na itokani vakadaukaulotu gone nei Paula ena gauna ni veiqaravi nei Paula (Cakacaka 16:1–3; 2 Timo. 1:1–5); e tamana e dua na kai Kirisi ka tinana e dua na Jiu, eratou a vakaitikotiko vata kei rau na nona itubutubu mai Lisitira.

A tukuni Timoci ko Paula me vaka “ni luvena dina ena vakabauta” (1 Timo. 1:2, 18; 2 Timo. 1:2). E rairai ko Timoci beka

na nona ivukevuke nuitaki duadua ko Paula (Fili. 2:19–23).

Timoci, Na iVola vei. Raica talega na
Paula; Paula, Na iVola Eso e Vola ko;
Timoci

E rua na ivola ena Veiyalayalati Vou. Oqo na ivola ka vola ko Paula vei Timoci.

1 *Timoci*: A vola ko Paula na imatai ni nona ivola ni oti na imatai ni nona tauri vakavesu. A biuti Timoci tu mai Efeso, ka nona inaki me na qai lesu tale kina ena dua na gauna e muri (1 Timo. 3:14). Ia a nanuma ko Paula de na mani bera, a qai volavola kina vei Timoci, e rairai ni a volavola tiko mai Masitonia (1 Timo. 1:3), me vakasalataki koya ka vakayaloqaqataki koya me baleta na nona qarava vakavinaka na nona itavi.

Na wase 1 e lewena na veikidavaki nei Paula ka vakakina na nona ivakaro me baleta na veivakasama lialia eso sa curu tiko yani ki na Lotu. Na wase 2–3 e veidusimaki me baleta na sokalou raraba ka vakakina na nodra ivakarau ni bula kei na nodra ivalavala na italatala. Na wase 4–5 e koto kina e dua na ivakamacala ni vukitani ena veisiga e muri oqo kei na ivakasala vei Timoci ena ivakarau me veiqaravi kina vei ira e liutaki ira tiko. Na wase 6 e dua na veivakauqeti me ra yalodina tikoga ka levea na iyau vakavuravura.

2 *Timoci*: A vola na ikarua ni ivola ko Paula ni oti na ikarua ni nona tauri vakavesu, ni sa voleka sara na gauna me vakamatei kina ena vuku ni nona vakabauta. E koto kina na iotioti ni nona malanivosa na iApositolo ka vakaraitaka talega na yaloqaqa vakasakiti kei na vakanuinui e sotava kina na mate.

Na wase 1 e koto kina na veikidavaki nei Paula kei na nona ivakaro vei Timoci. Na wase 2–3 e soli kina e vica na ivakaro kei na idusidusi, vata kei na bolebole me sotavi kina na dredre e tu mai liu. Na wase 4 e itukutuku vei ira na itokani nei Paula ka koto kina na

Tina

ivakasala me baleta na nodra qaravi na sa lutu tani.

Tina. *Raica talega na Ivi; Matavuvale; iTubutubu*

E dua na itutu tabu ka kacivi kina e dua na marama vakaluvuni se vakubeca eso na gone. Era veivuke na tina ena nona ituvatuva na Kalou ena kena vakarautaki na yago me nodra na luvena vakayalo na Kalou.

Ia ko Atama sa vakatoka na yaca ni watina ko Ivi, ni sa tinadra na tamata kecega sa bula, **iVakate.** 3:20 (Mosese 4:26). Vakarakoroko vei rau na tamamu kei na tinamu, **L.Y** 20:12 (Efe. 6:1–3; Mosa. 13:20). Mo kakua ni biuta na ivunau i Tinamu, **Na Vosa.** 1:8. Ia na tamata lialia sa beci tinana, **Na Vosa.** 15:20 (Na Vosa. 10:1). Kakua talega ni ko beci tinamu ni sa qase mai, **Na Vosa.** 23:22. Eratou tubu cake na luvena me vosavakalougatataki koya, a watina talega sa vosa vakacautautaki koya, **Na Vosa.** 31:28.

Sa tu voleka ki na kauveilatani na tinai Jisu, **Joni** 19:25–27.

Era sa vakavulici vakavinaka mai vei tinadra na lewe rua na udolu na cauravou yaloqaqa ni Leimanaiti, **Alama** 56:47 (Alama 57:21).

A maliwai ira na turaga kei ira na qaqa era a tiko ena ivavakoso vakaitamera ni buladodonu oqo na Tinada uasivi ko Ivi, **V&V** 138:38–39.

Tinikarua, Kuoramu ni Lewe. *Raica na iApositolo*

Tisaipeli. *Raica talega na iApositolo; Saumaki Mai, Saumaki; Vakarisito; iVua*

E dua na dau muri Jisu Karisito ka bula tiko me vaka na ivakavuvuli i Karisito (**V&V** 41:5). A vakayagataki na vosa *tisaipeli* me ra vakamacalataki kina na Le Tinikarua na iApositolo ka a kaciva ko Karisito ena Nona gauna ni veiqaravi ena bula oqo (Maci. 10:1–4). E dau vakayagataki talega na *tisaipeli* me ra vakamacalataki kina na le tinikarua na turaga e digitaka ko Jisu me ra liutaka na

Nona Lotu ena kedra maliwa na Nifaiti kei na Leimanaiti (3 Nif. 19:4).

Dregata na vunau me nodra na noqu tisaipeli, **Ais.** 8:16.

Kevaka dou sa muria tikoga na noqu vosa dou sa qai noqu tisaipeli dina, **Joni** 8:31.

Ko Momani e dua na tisaipeli nei Jisu Karisito, **3 Nif.** 5:12–13. Oi kemudou na noqu tisaipeli, **3 Nif.** 15:12. E tolu na tisaipeli eratou na sega ni mate, **3 Nif.** 28:4–10.

Ia na domo ni veivakasalataki sa baleti ira kecega na tamata, ena gusudra na noqu tisaipeli, **V&V** 1:4. Ko ira na noqu tisaipeli era na tudei tu ena veivanua tabu, **V&V** 45:32. Ko koya sa sega ni nanumi ira na dravudravua kei na vakaleqai, na tauvimate kei ira sa kune rarawa, sa sega ni noqu tisaipeli, **V&V** 52:40. Ia ko koya sa sega ni via solia na nona bula ena vukuqu, sa sega ni noqu tisaipeli, **V&V** 103:27–28.

Tisaipeli ni Nifaiti. *Raica na Lewe Tolu na Tisaipeli mai vei Ira na Nifaiti*

iTitoko i Ifireimi. *Raica na Ifireimi—* Na ititoko i Ifireimi se ko Josefa

iTitoko i Josefa. *Raica na Ifireimi—* Na ititoko i Ifireimi se ko Josefa

iTitoko i Juta. *Raica na Juta—* Na ititoko i Juta

Tokoni na iLiului ni Lotu. *Raica talega na Duavata ena Veitokoni*

Me da yalataka na noda veitokoni vei ira era veiqaravi ena itutu vakaveiliutaki ena Lotu raraba se ena nodra veivanua ga.

Mo kauti Josua ka vakaturi koya ena matadra na isoqosoqo taucoko, ka vakaroti koya e matadra, **Tiko.** 27:18–19. A ra sa kaila ko ira na tamata kecega ka kaya, me bula na tui, **1 Samu.** 10:24. Vakadinati ira na nona parofita, kemuni na cakacaka yaco kina, **2 Vei.** 20:20.

Dou talairawarawa vei ira sa liutaki kemudou, **Ipe.** 13:17.

Ka na qai totaki iko na Turaga, ni ko sa sega ni vosa kudrukudru, **1 Nif.** 3:6. Ko ira era a ciqomi ira na parofita, era a vakabulai, **3 Nif.** 10:12–13. Ni muria na nodratou vosa na lewe tinikarua oqo, **3 Nif.** 12:1.

Se mai na domoqu ga se mai na domodra na noqu tamata e sa tautauvata ga, **V&V** 1:38. Ni dou na rogoca na nona vosa, me vaka ga ni dou rogoca mai gusuqu, **V&V** 21:5. Ni ko koya sa ciqoma na noqu italai sa ciqomi au, **V&V** 84:35–38. Ia ko koya sa ciqomi au, sa ciqomi iratou, Au sa tala yani, **V&V** 112:20. Ia kevaka era sa sega ni muria na domodra na tamata oqo Au sa lesia, era na sega ni valalougatataki, **V&V** 124:45–46.

Tomasi

Ena Veiyalayalati Vou e dua vei ira na Lewe Tinikarua na iApositolo taumada ka a digitaka na iVakabula ena nona veiqaravi ena bula oqo (Maci. 10:2–3; Joni 14:5). Ena vosa Vakirisi na yaca oqo na Titimo (Joni 20:24–29; 21:2). E dina ni a vakatitiqataka o Tomasi na nona sa Tucake tale mai ko Jisu me yacova na gauta sa qai raica sara ga kina e matana na iVakabula, ia na tudei ni nona ivakarau ni bula a tu vakarau kina me sotava na veivakacacani ka mate vata kei na nona Turaga (Joni 11:16; 20:19–25).

iTotogi Mate. Raica talega na Laba

Na itotogi mate ena vuku ni dua na basulawa, vakabibi na itotogi ni laba.

Ko koya sa vakadavea na dra ni tamata, ena vakadavea talega na nona dra ko ira na tamata, **iVakate.** 9:6 (VJS, iVakate. 9:12–13). Ena vakamatei vakaidina ko koya sa laba, **Tiko.** 35:16.

Ena ca ko koya na daulaba ka sa nakita me veivakamatei, ni na mate ko koya, **2 Nif.** 9:35. Ko sa lewai kina mo na mate, me vaka na lawa, **Alama** 1:13–14. Ni sa itotogi mate ko koya sa laba, **Alama** 1:18. Ia e vinakata na lawa na nona bula o koya ka laba, **Alama** 34:12.

Ia ko koya sa laba ena mate vakaidina, **V&V** 42:19.

iTovo ni Vakasalewalewa se Vakasaganegane. Raica talega na Garogaro Ca; Veibutakoci

Na duavata ena veiyacovi vakatagane se yalewa vata. E vakatabuya na Kalou na veiyacovi vakaoqo.

Mani kauti rau mai ki tautuba, me keimami veikilaki kei rau, **iVakate.** 19:1–11 (Mosese 5:51–53). Mo kakua ni koto vata kaya na tagane me vaka kei na yalewa, oqo sa ka vakasisila, **Vuna.** 18:22 (Vuna. 20:13). Me kakua ni dua vei ira na tagane ni Isireli me veivakasisilataki, **iVaka.** 23:17. Ia na nodra ivalavala ca era sa vakavotuya me vakataki Sotoma, **Ais.** 3:9 (2 Nif. 13:9).

Sa waqa na nodra veidomoni vakatiki ira na tagane, **Roma** 1:27. Ena sega ni rawata na matanitu ni Kalou ko ira sa vakasewasewani ira na kawamatama, **1 Kori.** 6:9–10. Sa sega ni bale na vunau vei ira na tamata yalododonu, vei ira ga era sa sega ni muria na vunau, **1 Timo.** 1:9–10. A ra sa muria na lewe tani, era sa viritu kina me ivakarau, ni ra sa totogitaki tiko ena veisausaumi ni bukawaqa tawamudu, **Juta** 1:7.

iTovo ni Yalo. Raica na Cudru

Tu ena Vanua Taucoko. Raica talega na Kalou, Lewe Tolu Vakalou

Na nona rawa ni tu ena veivanua kecega na Kalou mai Vua na yalona (Same 139:7–12; V&V 88:7–13, 41).

iTubutubu. Raica talega na Tama, Vakayago; Tina

Na tama kei na tina. O ira na veiwa-tini bulakilikili era sa vauci ena kena ivakarau dodonu ena dua na valetabu ni Kalou ena rawa ni rawata vakavinaka na nodra itavi vakaitubutubu me yacova yani na tawamudu. “Sa nodrau itavi vakalou na itubutubu me rau sugi ira na luvedrau ena loloma kei na buladodonu, ka vakarautaka na veika ni bula vakayago kei na vakayalo, ka me ra tuberi talega me ra dau veilomani ka veivukei vakaiira, muria na ivakarou ni Kalou, ka dau muria na lawa ni vanua

Tucake Tale

cava ga era bula kina" ("Na Matavuvale: Ai Vakaro ki Vuravura Raraba." *Liaona*, Nove. 2010, 129).

Oi kemudou na gone dou talairawarawa vei ira na nomudou qase, **Efe.** 6:1–3 (Kolo. 3:20).

Ko Atama kei Ivi, sa i rau na noda itubutubu taumada, **1 Nif.** 5:11. Ena rawa ni saumi na cudru e uludra na nomudou qase, **2 Nif.** 4:6. Mo vakatavulici ira na itubutubu ni sa dodonu me ra veivutuni ka papitaiso, **Moro.** 8:10.

Era sa vakaroti na itubutubu me ra vakavuvulitaka na kospeli vei ira na luvedra, **V&V** 68:25. Na gone kece sa tu vei ira na dodonu vei ira na nodra itubutubu, **V&V** 83:4.

Sa na sega kina ni saumi na nodra ivalavala ca na qase e uludra na luvedra, **Mosese** 6:54.

Tucake Tale. *Raica talega* na Bula Tawamate Rawa; Jisu Karisito; Mate Vakayago; Sorovaka, Veisorovaki; Yago; Yalo

Na vakaduavatataki ni yago vakayalo kei na yago vakalewe kei na sui ni oti na mate. Ni sa oti na tucake tale mai na mate, erau na sega tale ni veitawasei vakadua na yago kei na yalo, sa na sega kina ni mate rawa na tamata. Na tamata kece era sa mai bula ena vuravura oqo era na vakaturi cake tale mai na mate me vaka ni sa vakadruka na mate ko Jisu Karisito (1 Kori. 15:20–22).

Ko Jisu Karisito na imatai ni tamata e vuravura oqo me vakaturi cake tale mai na mate (Cakacaka 26:23; Kolo. 1:18; iVakata. 1:5). Sa vakaraitaki tu ena Veiyalayalati Vou na ivakadinadina ni a tucake tale mai ko Jisu vata kei na Yagona vakayago: sa lala na Nona ibulubulu, a kana ika kei na oni, a dua na yagona vakalewe kei na sui, era a tarai Koya na tamata, ka ra kaya na agilosi ni sa tucake tale ko Koya (Mari. 16:1–6; Luke 24:1–12, 36–43; Joni 20:1–18). E vakadeitaka na ivakatakila ni gauna oqo na dina ni Tucake tale mai na mate nei Karisito kei

na kawatamata kecega (Alama 11:40–45; 40; 3 Nif. 11:1–17; V&V 76; Mosese 7:62).

Ena sega ni tautauvata na lagilagi era na vakaturi cake kina na tamata kecega (1 Kori. 15:39–42; V&V 76:89–98), eda na sega talega ni vakaturi cake vata ena dua ga na gauna (1 Kori. 15:22–23; Alama 40:8; V&V 76:64–65, 85; 88:96–102). E vuqa na yalododonu era na vakaturi ni oti na nona Vakaturi cake na Karisito (Maci. 27:52). O ira na buladodonu era na vakaturi cake ni bera ni ra vakaturi cake na tamata ca ka ra tucake mai ena iMatai ni Tucake tale (1 Cesa. 4:16); ko ira era sega ni veivutunitaka na nodra ivalavala ca era na qai tucake mai ena iotioti ni tucake tale (iVakata. 20:5–13; V&V 76:85).

Ni sa rusa sara na kuliqu oqo kau na kunea ga na Kalou ena yagoqu, **Joje** 19:26 (Mosese 5:10). Au na kilica na nomudou ibulubulu ka kauti kemudou cake na noqu tamata mai na nomudou ibulubulu, **Isi.** 37:12.

A sa dolavi na veibulubulu, ka tucake mai e vuqa na yago, **Maci.** 27:52–53 (3 Nif. 23:9). Sa tucake tale na Turaga, **Luke** 24:34. Ni sa sega ni vakasuina se vakalewena na yalo me vaka dou sa raica vei au, **Luke** 24:39. Koi au na vu ni tucake tale kei na vu ni bula, **Joni** 11:25. Eratou sa vakavuvulitaka na iApositolo Le Tinikarua ni sa tucake tale ko Jisu, **Cakacaka** 1:21–22 (Cakacaka 2:32; 3:15; 4:33). Eda na vakabulai kecega ena vukui Karisito, **1 Kori.** 15:1–22. Ena qai tucake taumada ko ira na mate, era sa tu vata kei Karisito, **1 Cesa.** 4:16. Sa kalougata ka yalosavasava ko koya sa vakaturi cake ena imatai ni bula tale mai na mate, **iVakata.** 20:6.

Sa solia na nona bula na Karisito, ka sa taura lesu tale, me rawata kina na tucake tale mai na mate, **2 Nif.** 2:8 (Mosa. 13:35; 15:20; Alama 33:22; 40:3; Ila. 14:15). Kevaka sa sega na tucake tale eda sa na nei Setani, **2 Nif.** 9:6–9. Era na rawata kina na tucake tale mai na mate na tamata kece ga, **2 Nif.** 9:22. Sa vakavuvulitaka ko Apinatai na imatai ni tucake tale mai na mate, **Mosa.** 15:21–26. Era na tu ga

ko ira na tamata ca me vaka ni se sega ni yaco e dua na veisereki, ia ena sereki ga ni ivesu nei mate, **Alama** 11:41–45. Sa vakamacalataka ko Alama na ituvaki ni yalo ni tamata ena maliwa ni mate kei na tucake tale, **Alama** 40:6, 11–24.

Ni sa lako mai na Turaga era na tucake mai ko ira kece sa mate vei Kari-sito, **V&V** 29:13 (**V&V** 45:45–46; 88:97–98; 133:56). Mo dou tagicaki ira vata kina era sa mate, vakabibi ko ira era sega ni vakanuini ki na lagilagi ni tucake tale, **V&V** 42:45. Io ko ira sa sega ni kila na lawa era na vakaitavi vakatikina ena imatai ni tucake tale, **V&V** 45:54. Era na tucake mai na mate ka sega ni mate tale, **V&V** 63:49. Na tucake tale mai na mate sai koya na vueti ni yalo, **V&V** 88:14–16. Na yalo kei na vei vu ni ka erau semati ka sega ni rawa ni rau veitawasei, erau na rawata na marau sa vuabale, **V&V** 93:33. Na agilosi, era ka bula sa vakaturi cake mai na mate, ka ra taukena na yago vakalewe kei na sui, **V&V** 129:1. Se cava ga na ivakatagedegede ni vuku eda mai rawata ena bula oqo, ena tucake vata kei keda ni da sa tucake tale, **V&V** 130:18–19.

Tui

E rua na ivola ena Veiyalayalati Makawa. Na ivola e rua oqo erau tukuna na itukutuku kei Isireli me tekivu mai na gauna sa veivorati kina ko Atonija, na ikava ni luvena na Tui ko Tevita (rauta na 1015 B.K.), me yacova na iotioti ni kena tauri vakavesu ko Juta (rauta na 586 B.K.). E okati kina na itukutuku tucoko sara me baleta na matanitu ena vualiku (na tini na yavusa kei Isireli) me tekivu mai na gauna ni veitawasei me yacova na gauna sa kauti ira kina vakavesu ko ira na kai Asiria ki na matanitu ena vualiku. Raica talega na iTuvatuva ni Veigauna ena ai kuri.

iMatai ni Tui: Na wase 1 e vakamacalataka kina na iotioti ni veisiga ni nona bula na Tui ko Tevita. Na wase 2–11 e tukuna na bula nei Solomoni. Na wase 12–16 e tukuni rau na isosomi kei Solomoni, ko Riopoami kei Jeropoami. A

vakavuna ko Jeropoami na kena tawase na matanitu ko Isireli. Era tukuni talega kina na tui tale eso. Na wase 17–21 e tukuni kina eso na iwase ni nona gauna ni veiqaravi ko Ilaija ena nona vakasalataki Eapi, na tui Isireli. Na wase 22 e tukuna e dua na ivalu vata kei Siria ka rau to vata kina ko Eapi kei Jiosafati, na tui Juta. Sa parofisai na parofita ko Mাকাইকা ka saqati kina na tui.

iKarua ni Tui: Na wase 1:1–2:11 e tomani kina na bula nei Ilaija, ka okati kina na kau cake nei Ilaija ki lomalagi ena dua na kareti bukawaqa. Na wase 2–9 e tukuna na veiqaravi ena yalodina kei na kaukauwa levu nei Ilaisa. Na wase 10 e tukuni Jiu, na tui, kei na nona vakarusana na vale nei Eapi kei ira na bete i Peali. Na wase 11–13 e tukuna na veiliutaki dodonu nei Jioasi kei na mate nei Ilaisa. Na wase 14–17 e tukuna na ka me baleti ira na tui eso era a veiliutaki e Isireli kei Juta, e vakavuqa ni dau ca. Na wase 15 e tukuna na nona taura ko Asiria e tini na mataqali i Isireli. Na wase 18–20 e tukuna na bula dodonu nei Esekaia, na tui Juta, kei na parofita ko Aisea. Na wase 21–23 e tukuni rau na tui ko Manasa kei Josaia. Me vaka na ivalavala ni vanua, a bale vei Manasa na nona mate ena vuku ni nona vakabauta ko Aisea. Ko Josaia e dua na tui yalododonu ka a tauyavutaka tale na lawa vei ira na Jiu. Na wase 24–25 e tukuna na tiko vakavesu mai Pabiloni.

iTukutuku ni Kawa. *Raica talega na Cakacaka Vakalotu*—Na cakacaka vakalotu vakaveisosomitaki; *Matavuvale; Papitaiso*—Papitaiso me baleti ira na mate; *Vakabulai; Vakabulai na Mate, Nodra; iVola ni Vakananumi*

E dua na itukutuku ka vakaraitaka na ituvatuva vakaveitaravi ni dua na matavuvale. Ena veigauna eso ka dau soli ga kina ki na dua na matavuvale na itutu vakamatabete se na veivakalougatataki eso, sa ka bibi sara na itukutuku ni kawa ena ivolanikalou

iTukutuku ni Veigauna

(iVakate. 5; 10; 25; 46; 1 Vei. 1–9; Ese. 2:61–62; Nie. 7:63–64; Maci. 1:1–17; Luke 3:23–38; 1 Nif. 3:1–4; 5:14–19; Jeromi 1:1–2). Ena Lotu vakalesui mai ena gauna oqo, era sa dau tomana na lewe ni Lotu na nodra vakasaqara ka tuva na nodra kawa, ka kena inaki me rawa ni ra kilai ira kina na tubudra era sa takali yani me rawa kina vei ira me ra cakava na veicakacaka tabu vakalotu ni veivakabulai ena vukudra. Na veicakacaka tabu vakalotu oqori ena yaga ga vei ira era sa ciqoma na kosipeli i Jisu Karisito ena vuravura ni yalo (V&V 127–128).

iTukutuku ni Veigauna

Raica na iTukutuku ni Veigauna ena ai kuri.

Turaga. *Raica talega na* Jisu Karisito; Kalou, Lewe Tolu Vakalou

E dua na yaca ni vakarokoroko kei na veidokai vua na Kalou na Tamada kei na iVakabula ko Jisu Karisito. Na yaca oqo e vakaraitaka na Nodrau itutu vakaturaga cecere ka dauloloma vei ira na Nodrau ibulubuli.

E dua beka na ka sa dredre vei Jiova, **iVakate.** 18:14. A sa vosa vei Mosese ko Jiova ni rau veirai mata, **L.Y** 33:11. Mo ni lomani Jiova na nomuni Kalou, **iVaka.** 6:5 (Maci. 22:37; Mari. 12:30). Ia koi au kei ira na noqu lewe ni vale keitou na qaravi Jiova, **Josu.** 24:15. A noqu ivakatawa ko Jiova, **Same** 23:1. O Jiova ka kaukauwa ka qaqa, ka gumatua ena ivalu, **Same** 24:8. Sa noqu vu ni kaukauwa na Turaga ko Jiova, **Ais.** 12:2 (2 Nif. 22:2). Sai au ko Jiova na nomu iVakabula ka nomu Dauveivueti, **Ais.** 60:16.

Mo vakarokoroko vei Jiova na nomu Kalou, **Maci.** 4:10 (Luke 4:8). Tukuna vei ira na levu ni veika sa cakava vei iko na Turaga, **Mari.** 5:19. A sa duabau ga na Turaga ko Jisu Karisito, **1 Kori.** 8:6. Sa duabau ga na Turaga, sa duabau ga na vakabauta, sa duabau ga na veipapitaisotaki, **Efe.** 4:5. Ni na lako sobu mai lomalagi ko koya na Turaga, **1 Cesa.** 4:16.

Au na lako ka kitaka na ka sa vakarota na Turaga, **1 Nif.** 3:7. Ia ena lewai

ira vakadodonu na dravudravua na Turaga, **2 Nif.** 30:9. Na Turaga na Kalou, na Kalou i Eparaama, sa kauti ira tani na Isireli mai na veivakabobulataki, **Alama** 29:11. Ka na sega ni dua na ka e vakabulai ira rawa na tamata oqo ka vakavo ga na veivutuni kei na vakabauta na Turaga, **Ila.** 13:6 (Mosa. 3:12).

Ka vakarorogo ki na vosa i Jisu Karisito, na nomu Turaga, **V&V** 15:1. Ka segata tikoga e veigauna na iserau ni Turaga, **V&V** 101:38. Ia ena damudamu na nona isulu na Turaga ena iKarua ni Nona Lako Mai, **V&V** 133:48 (Ais. 63:1–4).

E veivosaki vata kei na Turaga ko Eparaama, e matana votu, **Epa.** 3:11. Keimami vakabauta ni imatai ni yavu ni ivakavuvuli ni Kosipeli, mo vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito, **Y ni V** 1:4.

Turaga ni Lewevuqa. *Raica talega na* Jisu Karisito

Dua tale na yacai Jisu Karisito. Sa veiliutaki vei ira na lewevuqa mai lomalagi kei vuravura ka liutaki ira na tamata dodonu ena veivala kei na ca (V&V 29:9; 121:23).

Na Tui vakaiukuuku ko Jiova ni Lewevuqa, **Same** 24:10.

Na Kalou ni Isireli, o koya na Turaga ni Lewevuqa, **1 Nif.** 20:2.

Na Yaloqu ena sega ni dau veivakaugeti tikoga vei ira na tamata, sa kaya na Turaga ni Lewevuqa, **V&V** 1:33.

Turaganivalu ni Roma

E dua na vakaillesilesi ena mataivalu ni Roma ka liutaka e dua na kabani ka lewena e limasagavulu ki na duanadrau na tamata. E dua na kabani vakaoqo e dua na ikaonosagavulu ni dua na mataivalu ni Roma. (Raica Maci. 8:5; Luke 23:47; Cakacaka 10:1–8.)

iTutu Vakalou. *Raica na* Bula

Tawamudu; Bula Vakacerecerei; Tamata—Na tamata, nona rawa ni yaco me vaka na Tamada Vakalomalagi

iTutu Vakaulumatua. *Raica talega na* Ulumatua; Veiyalayalati

Na dodonu ni kena taukeni na veika e nona na ulumatua. Ena dua na kena vakasama rabailevu, na itutu vakaulumatua, e okati kina na dodonu kece sara se na veika kece sara e dodonu me nona e dua ni sucu mai ki na dua na matavuvale se dua na itovo.

Mo volitaka vei au edaidai na nomu itutu ni ulumatua, **iVakate**. 25:29–34 (iVakate. 27:36). Sa tiko e liu ko koya sa ulumatua, **iVakate**. 43:33. Sa tabaka i liu na ului Ifireimi na ligana imawi vei Manasa, **iVakate**. 48:14–20 (Jere. 31:9). Ka sa nei Josefa na ka vakaulumatua, **1 Vei**. 5:2.

A volitaka ko Iso na nona itutu vakaulumatua, **Ipe**. 12:16.

Raica sai kemudou na nodra kawa dodonu, **V&V** 86:9. Sa tu vei Saioni na dodonu ki na matabete, me vaka na ituvaki vaka kawa, **V&V** 113:8 (Epa. 2:9–11).

iTuvatuva ni Veivakabulai. *Raica na* iTuvatuva ni Veivueti

iTuvatuva ni Veivueti. *Raica talega na* Jisu Karisito; Kosipeli; Lutu nei Atama kei Ivi; Sorovaka, Veisorovaki; Vakabulai

Na taucoko ni kosipeli i Jisu Karisito, e caka me rawa kina vua na tamata na tawamate rawa kei na bula tawamudu. E okati kina na Veibuli, na Lutu, kei na Veisorovaki, vata kei na lawa, na cakacaka tabu vakalotu, kei na ivunau kecega sa solia na Kalou. Na ituvatuva oqo sa rawa kina ki na tamata kecega me ra vakacerecerei ka bula me sega ni mudu vata kei na Kalou (2 Nif. 2; 9). E dau cavuti ena ivolanikalou na ituvatuva oqo me ituvatuva ni veivakabulai, na ituvatuva ni marau, kei na ituvatuva ni loloma cecere.

Sa vakamavoataki ko koya ena vuku ni noda talaidredre, **Ais**. 53:5 (Mosa. 14:5).

Ni sa sega sara e dua tale na yaca e ruui lomalagi sa soli ki vei ira na tamata,

me da bula rawa kina, **Cakacaka** 4:12. Ni sa qai mate kecega ena vuku Atama, ena vakabulai kece talega ena vuku Karisito, **1 Kori**. 15:22. Ni sa loloma soli wale ga dou sa vakabulai kina ena vuku ni vakabauta, **Efe**. 2:8 (2 Nif. 25:23). Na bula tawamudu sa yalataka e liu na Kalou, sa qai tekivu e muri na vuravura, **Taito** 1:2. Sa yaco ko Jisu me vu ni bula tawamudu, **Ipe**. 5:8–9. Sa soli talega vei ira era sa mate na ituvatuva ni veisereki, **1 Pita** 3:18–20; 4:6 (V&V 138).

Ni sa na yaco na mate, me vakayacori kina na inaki loloma i koya na Dauniveibuli cecere, **2 Nif**. 9:6. A ka levu vakaidina na nona inaki na noda Kalou, **2 Nif**. 9:13. Na ituvatuva ni veisereki, e yaco kina na tucake tale kei na vakabokoci ni ivalavala ca, **Alama** 12:25–34. Sa vakavuvulitaka ko Eroni na ituvatuva ni veisereki vei tamai Lamoni, **Alama** 22:12–14. Vakamacalataka ko Amuleki na ituvatuva ni veivakabulai, **Alama** 34:8–16. Vakamacalataka ko Alama na ituvatuva ni veivakabulai, **Alama** 42:5–26, 31.

Sa vakadeitaki ena ivakatakila ni gauna oqo na ivunau ni veibuli, na lutu, veisorovaki kei na papitaiso, **V&V** 20:17–29. Sa vakotori na ituvatuva ni se bera ni buli na vuravura, **V&V** 128:22.

Na noqu cakacaka kei na noqu lagi-lagi, meu vakavuna na tawa mate rawa kei na bula tawamudu ni tamata, **Mosesese** 1:39. Sai koya oqo na ituvatuva ni veivakabulai me baleta na tamata kecega, **Mosesese** 6:52–62. Io me da vakatovolei ira mada kina, **Epa**. 3:22–26.

Uciwai na Joritani

Na Uciwai na Joritani e drodro mai na wasawasa ko Kalili ki na Waitui Mate. E 100 na maile (160 na kilomita) na balavu ni uciwai ka tekivu ena nodra cokokovata e vica vata na mataniwai ka ra drodro mai na Ulunivanua ko Erimoni. Oqo na uciwai yaga vakalevu duadua e Isireli.

E rua na ka bibi a yaco ena uciwai oqo sai koya na nona tawasea na Turaga me

ra takoso kina na Isireli (Josu. 3:14–17), kei na papitaiso nei Jisu Karisito (Maci. 3:13–17; 1 Nif. 10:9).

Ulumatua. *Raica talega na Jisu Karisito; iTutu Vakaulumatua*

Ena nodra gauna na peteriaki ni gauna makawa, e dau solia vua na luvendra tagane e sucu duadua e liu na itutu vakaulumatua (iVakate. 43:33) ka sa taura kina na veiliutaki ena matavuvale ni sa mate na tamana. Sa dodonu me kilikilitu na nona bula na ulumatua me rawa ni taura kina na itavi oqo (1 Vei. 5:1–2) ka na rawa ni kau tani vua na itutu vakaulumatua kevaka e sega ni buladodonu.

Ena lawa i Mosese, na ulumatua e dau raici ni nona na Kalou. Na ulumatua e dau taukena e rua na iwasese ni veika e taukena na tamana (iVaka. 21:17). Ni sa mate na tamana, sa nona itavi me qaraviti tinana kei ira na ganena.

Na ulumatua tagane talega ni manumanu e nona na Kalou. E dau vakayagatiki na manumanu savasava me isoro, na manumanu tawasavasava e rawa ni volia tale na kena itaukei se volitaki yani se vakamatei (L.Y 13:2, 11–13; 34:19–20; Vuna. 27:11–13, 26–27).

Na ulumatua e vakatakarakarataki Jisu Karisito kei na Nona veiqaravi e vuravura, ka tukuna tiko vei ira na tamata ni na lako mai na Mesaia cecere (Mosese 5:4–8; 6:63).

Ko Jisu e ulumatua vei keda kece na luvena vakayalo na Tamada Vakalomalagi, na Le Duabau Ga nei Tamana ena yago, ka imatai me Tucake tale mai na mate (Kolo. 1:13–18). O ira na Yalododonu era yalodina era na yaco me ra lewena na nona Lotu na Ulumatua ena tawamudu (V&V 93:21–22).

Mo dou solia vei au na ulumatua ni luvemudou tagane, L.Y 22:29. Au a vakatabuya me noqu na ulumatua kecega nei Isireli, **Tiko**. 3:13.

Me ulumatua kina ko koya vei ira na tacina, **Roma** 8:29. Ia sa kauta mai ko koya na Ulumatua ki vuravura, **Ipe**. 1:6.

Sai ira oqo na lewe ni nona lotu na Ulumatua, **V&V** 76:54, 94.

Sa soli vei au mai vei ira na noqu qase, io na nona dodonu na ulumatua, **Epa**. 1:3.

Ulunivanua ko Saineai. *Raica talega na Lawa i Mosese; Mosese*

E dua na ulunivanua ena vanua ko Saineai voleka ki na vanua era a keba kina ko Mosese kei ira na Isireli ena nodra sa lako tani mai Ijipita; sa dau vakatokai talega na Ulunivanua ko Orepi (L.Y 3:1). Eke a solia kina na Kalou vei Mosese na Nona lawa me baleti ira na yavusa i Isireli; eke talega a tara kina na valecavu (L.Y 19:2; 20:18; 24:12; 32:15).

Ulunivanua ni Veolive. *Raica na Veolive, Ulunivanua ni*

Uluvatu, Vatu. *Raica talega na Jisu Karisito; Kosipeli; iVakatakila*

Ena vosa vakatautauvata, ko Jisu Karisito kei na Nona kosipeli, ni sa yavu kaukauwa sara ka na tokoni keda (V&V 11:24; 33:12–13). Na *vatu* e rawa ni tukuna talega na ivakatakila, sa dau vakaraitaka kina na Kalou na Nona kosipeli vei ira na tamata (Maci. 16:15–18).

A Uluvatu, sa sega ni cala na nona cakacaka, **iVaka**. 32:4. A noqu uluvatu ko Jiova kei na noqu idrodro na noqu iVakabula, **2 Samu**. 22:2–3. Sa kavida mai e dua na vatu ka sega ni ta ena ligana e dua, **Tani**. 2:34–35.

Ni sa tauyavutaki ena vatu, **Maci**. 7:25 (3 Nif. 14:25). O Jisu Karisito na vatu kemuni a cata sara, **Cakacaka** 4:10–11. Ia na vatu ko ya na Karisito, **1 Kori**. 10:1–4 (L.Y 17:6).

Ko koya sa tara ena dela ni vatu ena ciqoma na ivakavuvuli ni ka dina, **2 Nif**. 28:28. Ena nodra tarabe na Jiu era na cata kina na vatu era na tara cake kina, **Jeko**. 4:15–17. Mo drau tara na nomudrau yavu ena uluvatu ni noda Dauveivueti, **Ila**. 5:12. O koya sa tara cake ena ivakavuvuli i Karisito sa tara cake ena dela ni vatu ka na sega ni bale ni sa coka mai na dobui, **3 Nif**. 11:39–40 (Maci. 7:24–27; 3 Nif.

18:12–13). Na tamata vuku sa tara na nona vale ena dela ni vatu, **3 Nif.** 14:24.

Kevaka ko sa tarai cake ena noqu vatu, ena sega sara ni rawa ni rawai iko ko eli kei vuravura, **V&V** 6:34. O koya sa tara cake ena uluvatu oqo ena sega sara ni bale, **V&V** 50:44.

Koi au na Mesaia na Tui kei Saioni, na Uluvatu ni Lomalagi, **Moses** 7:53.

Uqeti, Veivakauqeti. *Raica talega na iVakatakila; Yalo Tabu*

Na veidusimaki mai vua na Kalou ki na tamata. Na veivakauqeti e vakavuqa ni dau vakavuna mai na Yalo ena vuqa na sala ki na vakasama se ki na yalo ni dua na tamata.

Sa oti na bukawaqa sa qai rogo mai e dua na domo lailai e vinaka, **1 Tui** 19:12.

Na Dauveivakacegui na Yalo Tabu ena vakavulici kemudou ena ka kecega kau a vosataka vei kemudou, **Joni** 14:26. Na Yalo Tabu na vu ni ka dina ena tuberi kemudou ki na ka kecega e dina, **Joni** 16:13.

A liutaki au tiko na Yalo, ka’u a sega ni kila rawa tiko yani na ka me’u na cakava, **1 Nif.** 4:6. Sa rogo tale mai na domo ni Turaga ki na noqu vakasama, **Inosi** 1:10. Sa veisureti ka veivakayarayarakiki tikoga ki na vinaka na veika sa mai vua na Kalou, **Moro.** 7:13–16.

Au a sega li ni vakaceguya na nomu vakasama, **V&V** 6:23. Au na tukuna ki na nomu vakasama kei na vu ni yalomu, **V&V** 8:2. Na Yaloqu ena vakararamataka na nomu vakasama, ka na vakasinaiti na yalomu ena marau, **V&V** 11:13. Ka na soli vei iko na ka mo tukuna kei na ka mo vola ena tiki ni gauna ko ya, **V&V** 24:6 (**V&V** 84:85). Sa kaya vakaoqo na domo lailai malumu sa vakasolokakana yani ka laubasikata na ka kece ga, **V&V** 85:6.

Uri

Ena Veiyalayalati Makawa, ko Uri mai Kalitia sai koya na nona itikotiko dina ko Eparama (iVakate. 11:27–28, 31; 15:7; Nie. 9:7; Epa. 2:1, 4).

Urimi kei na Cumimi. *Raica talega na Daurairai; Peleti ni Sere*

Na iyaya e vakarautaka na Kalou me vukei ira na tamata me ra rawata na ivakatakila kei na nodra vakadewataka na veivosa eso. Ena vosa vaka-Iperiu na vosa e rua oqo e kena ibalebale na “rarama kei na vinaka e taucoke.” Na Urimi kei na Cumimi e oka kina e rua na vatu ka rau qasoti ena vucu siliva ka vaka na vula tokavou ka so na gauna e dau vakayagataki vata kei na peleti ni sere (**V&V** 17:1; **JS—AT** 1:35, 42, 52). Na vuravura oqo ena vaka e dua na Urimi kei na Cumimi levu ena kena itutu vakatabui ka tawamate rawa (**V&V** 130:6–9).

Mo tokara talega na Urimi kei na Cumimi ena loma ni taube ni veilewai, **L.Y** 28:30.

Au na solia na vatu vulavula vei koya sa gumatua, **iVakata.** 2:17.

Ni sa tiko vua e dua na ka me rai kina ka vakadewataka na itukutuku, **Mosa.** 8:13. Au na solia vei iko e rua na vatu oqo, **Ica** 3:23–24, 28 (**Ica** 4:5).

Sa ciqoma ko Josefa na ivakatakila ena Urimi kei na Cumimi, iKau ni **V&V** ki na **iWase** 6; 11; 14–16. Ka a tu vei iko na kaukauwa mo vakadewataka kina ena veivuke ni Urimi kei na Cumimi, **V&V** 10:1. Eratou a sa raica mai na Lewe Tolu na iVakadinadina na Urimi kei na Cumimi, ka a soli vei tuakai Jereti mai na ulunivanua, **V&V** 17:1. Raica na vanua e tiko kina na Kalou sa dua na Urimi kei na Cumimi levu. Ena yaco me Urimi kei na Cumimi na vatu vulavula vei ira kecega era taura e dua, **V&V** 130:6–11.

Ia koi au ko Eparaama, sa tiko vei au na Urimi kei na Cumimi, **Epa.** 3:1, 4.

Uturavu, Wilivote. *Raica talega na Ai Vakaro Raraba 1; iBole*

Na ikava ni Peresitedi ni Lotu ni oti na kena Vakalesui na kosipeli mai vua na Parofita ko Josefa Simici. A sucu o koya ena 1807 ka mate ena 1898.

A kacivi me vakatawana e dua na itutu ena Matabose ni Le Tinikarua, **V&V** 118:6. A dua vei ira na yalo digitaki

ka ra a maroro'i tu me ra qai lako mai ena taucoko ni gauna, **V&V** 138:53. Ciqoma na ivakatakila me tarova na vakawati vakalevu ena Lotu, **VR** 1.

Vakabauta. *Raica talega na Jisu*
Karisito; iNuinui; Tawavakabauta;
Vakararavi, Veivakabauti, Nuitaka

Mo vakabauta e dua na ka se dua na tamata se mo ciqoma e dua na ka ni dina. Me vaka ni dau vakayagataki vakawasoma ena ivolanikalou, na vakabauta sai koya na yalodei kei na veivakabauti vei Jisu Karisito ka vakavuna me talairawarawa kina Vua, e dua na tamata. Sa dodonu vua e dua na tamata me veivutuni ka vakabauti Jisu Karisito me rawa kina ni vakabulai ena matanitu ni Kalou (**V&V** 20:29). E dodonu me vakabauti ko Jisu Karisito me rawa kina na nona vakabulai e dua na tamata. O ira talega na Yalododonu Edaidai era vakabauta na Kalou na Tamada, na Yalo Tabu, na kaukauwa ni matabete, kei na veika bibi tale eso ni kospeli vakalesui mai.

Na vakabauta e okati kina na kena vakanuinitaki na veika e sega ni rairai, ia e ka dina (**Ipe**. 11:1; **Alama** 32:21; **Ica** 12:6). E basika na vakabauta ena kena rogoci na kospeli era vakavuvulitaka o ira na iliuliu vakadonui ka talai ira mai na Kalou (**Roma** 10:14–17). Na cakamana e sega ni vakavuna na vakabauta, ia na vakabauta e qaqaco vinaka e rawa mai na talairawarawa ki na kospeli i Jisu Karisito. E dua tale na kena vosa, na vakabauta e basika mai na buladodonu (**Alama** 32:40–43; **Ica** 12:4, 6, 12; **V&V** 63:9–12).

Na vakabauta dina ena kauta mai na cakamana, na raivotu, na tadra, na veivakabulai, kei na isolisoli kece ni Kalou ka solia vei ira na Nona Yalododonu. Ena vakabauta ena rawata kina e dua na vakabokoci ni ivalavala ca ka na yaco mai na gauna me sa rawa kina vua me tiko ena iserau ni Kalou. Na lailai ni vakabauta ena kauta e dua ki na yaluma, ka dau yaco mai ena vuku ni talaidredre (**Moro**. 10:22).

Ni vakabauti Jiova na nomuni Kalou ka vakadinati ira na nona parofita, **2 Vei**. 20:20. A sa qai kau cake mai na qara ko Taniela, a sa sega ni kune vua e dua na tikina e ca, ka ni sa vakabauta na nona Kalou, **Tani**. 6:23. Ko koya sa yalododonu ena bula ena nona vakabauta, **Apa**. 2:4.

Me vaka ko sa vakabauta, me yaco vei iko, **Maci**. 8:13. Sa vakabulai iko na nomu vakabauta, **Maci**. 9:22 (**Mari**. 5:34; **Luke** 7:50). Me yaco vei kemudrau me vaka na nomudrau vakabauta, **Maci**. 9:29. Kevaka e tu vei kemudou na vakabauta e vaka na sore ni mosita, sa sega na ka ena dredre vei kemudou, **Maci**. 17:20 (**Luke** 17:6). Kei na ka kece sara ga dou na kerea ena masu, ni dou sa vakadinata, dou na rawata, **Maci**. 21:22. Kaku ni yalolilai vakadinata ga, **Mari**. 5:36. Sa rawarawa na ka kecega vua sa vakabauta, **Mari**. 9:23–24. O koya sa vakabauta ka papitaisotaki ena bula, **Mari**. 16:16 (2 **Nif**. 2:9; 3 **Nif**. 11:33–35). Kau sa masulaki iko me kakua ni malumalumu na nomu vakabauta, **Luke** 22:32. O koya sa vakabauta na Luvena ena rawata na bula tawamudu, **Joni** 3:16, 18, 36 (**Joni** 5:24; **V&V** 10:50). Ia keitou sa vakabauta ka kila ni sai kemuni na Karisito, **Joni** 6:69. Ko koya sa vakabauti au, kevaka sa mate ena bula ga, **Joni** 11:25–26. Ni sa vakabauti na yacai Karisito sa vakaukauwataki kina ko koya oqo, **Cakacaka** 3:16. Sa rawa na vakabauta ena vakarogoro ki na vosa ni Kalou, **Roma** 10:17. Kevaka sa sega ni tucake tale mai na Karisito, sa qai ka wale talega na nomudrau vakabauta, **1 Kori**. 15:14. Sa yaga ga na vakabauta sa dau cakacaka yaco ena loloma, **Kala**. 5:6. Ni sa loloma soli wale ga dou sa vakabulai kina ena vuku ni vakabauta, **Efe**. 2:8 (2 **Nif**. 25:23). Kauta na vakabauta me isasabai, **Efe**. 6:16 (**V&V** 27:17). Au sa ciciva oti na cere, au sa taura matua na vakabauta, **2 Timo**. 4:7. Ni da sa qai curu ki na ivakavakacegu koi keda sa vakabauta, **Ipe**. 4:3. Na vakabauta sa vaka ni sa vakayacori na veika sa vakanuinitaki, **Ipe**. 11:1. Kevaka sa sega na vakabauta sa dredre sara me

da vinakati, **Ipe.** 11:6. Na vakabauta sa sega ni tu vata kei na cakacaka sa mate ga, **Jeme.** 2:17–18, 22. Me da vakabauti Jisu Karisito ka veilomani, **1 Joni** 3:23.

Au na lako ka kitaka na ka sa vakarota na Turaga, **1 Nif.** 3:7. Sa rawa vua na Turaga me kitaka na veika kece ena vukudra na luve ni tamata, kevaka wale ga era cakacakataka na nodra vakabauti Koya, **1 Nif.** 7:12. Sa vakatau tiko na nona cakacaka na Liaona ki na vakabauta, **1 Nif.** 16:28. Ka na sega ni vakarusa na Mesaia e dua sa vakabauti koya, **2 Nif.** 6:14. Veivutuni, ka papitaiso ena yacana, ni ra sa vakabauta taucoko vakaidina na Yalo Savasava ni Isireli, **2 Nif.** 9:23. Era na vakararawataki tiko na Jiu me yacova na gauna era sa vakabauti Karisito kina, **2 Nif.** 25:16. Sa kitaka na cakacaka mana lelevu na Karisito, ena kedra maliwa na luve ni tamata me vaka na nodra vakabauta, **2 Nif.** 26:13 (Ica 12:12; Moro. 7:27–29, 34–38). Sa bokoci na ivalavala ca nei Inosi ena nona vakabauti Karisito, **Inosi** 1:3–8. Ni na sega ni yaco na veivakabulai vua e dua sa vakaoqo, ka vakavo ga ena sala ni veivutuni kei na vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito, **Mosa.** 3:12. Kevaka ko ni sa vakabauta na veika kece oqo, mo ni vakayacora sara vakakina, **Mosa.** 4:10. Sa veisau na yalomudou ni dou sa vakabauta na yacana, **Mosa.** 5:7. Sa saumi kina na nodra masu na nona dauveiqaravi na Kalou me vaka na nodra vakabauta, **Mosa.** 27:14. Ia ena colata ko koya na nodra talaidredre ko ira sa vakabauta na yacana, **Alama** 11:40. Ni vakaukauwataki keirau me vaka na neirau vakabauti Karisito, **Alama** 14:26. Ka kaciva na yacana na Kalou ena vakabauta, **Alama** 22:16. Era sa kalougata kina ko ira sa vakabauta na vosa ni Kalou, ni ra sa sega ni vakasaurarataki, **Alama** 32:16. Na vakabauta e sega ni noda kila taucoko vakavinaka na ka, **Alama** 32:21 (Ica 12:6). Kevaka mada ga ko ni gadreva mo ni vakabauta, mo ni laiva na gadre oqo me kadre e lomamuni, **Alama** 32:27. Ia ni sa tekivu me tubu mai mo ni qai vakabulabulataka ena nomuni vakabauta, **Alama** 33:23 (Alama 32:28). Na nodra

sa maroroi mai, a rawa ga oqo ena kaukauwa veivakurabuitaki ni Kalou baleta na levu ni nodra vakabauta, **Alama** 57:25–27. Ia era na bula vakatalega kina ko ira kece sa rai vua na Luve ni Kalou ena vakabauta, **Ila.** 8:15. Kevaka ko ni sa vakabauta na yacai Karisito ko ni na veivutuni, **Ila.** 14:13. Ia ko ira yadua sa vakabauti au era sa vakabauti Tamada talega, **3 Nif.** 11:35. Ni'u raica ni sa kilikili me'u vakabulai kemuni me vaka na nomuni vakabauta, **3 Nif.** 17:8. Ni se sega vakadua ni vakabauti Karisito na tamata me vakataki tuakai Jereti, **Ica** 3:15. Ni vakabauta sa i koya na vakanui-nuitaki ni veika sa sega ni rairai, **Ica** 12:6. O ira kece era sa kitaka na cakamana era sa kitaka ena vakabauta, **Ica** 12:12–18. Kevaka era vakabauti au, au na qai vakayacora me vu ni nodra kaukauwa na veika malumalumu, **Ica** 12:27–28, 37. Sa vakavuvulitaka ko Momani na vakabauta, na inuiniui, kei na loloma uasivi, **Moro.** 7. Ni veika kece ga sa veisireti me da vakabauti Karisito, sa talai yani ena kaukauwa kei na isolisoli i Karisito, **Moro.** 7:16–17. Na ka kece ga sa vinaka dou sa kerea vei Tamaqu ena yacaqu ka vakabauta ni dou na rawata, raica ena vakayacori vei kemudou, **Moro.** 7:26. Ia ko ira era sa vakabauti Karisito era na taura matua na veika vinaka kece ga, **Moro.** 7:28. Kevaka dou sa kerea ka vakabauti Karisito, ena vakatakila vei kemudou ko koya ni sa dina, **Moro.** 10:4.

Ko ira ga sa vakabauta na vosa ni Turaga era na talevi ena veivakatakilani ni Yaloqu, **V&V** 5:16. Ni sega na vakabauta ko na sega ni rawata e dua na ka; o koya mo kerea ena vakabauta, **V&V** 8:10. Ni dodonu me soli vei ira me vaka na nodra vakabauta ena nodra masu, **V&V** 10:47, 52. O ira era vakabauta na yaca ni Turaga era na yaco me ra luve ni Kalou, **V&V** 11:30 (Joni 1:12). Na tamata kecega me vosota ena vakabauta, ena yacana me yacova na ivakataotioti, **V&V** 20:25, 29. Ia ena soli vei kemudou na Yalo ni dou sa masu ena vakabauta, **V&V** 42:14. Sa soli vei ira eso me ra vakabauta na nodra vosa eso tale, **V&V** 46:14. Ka ra na raica

na ivakatakilakila ko ira sa vakabauta, **V&V** 58:64 (V&V 63:7–12). Sa sega ni yaco mai na vakabauta ena ivakatakilakila, ia na ivakatakilakila ena muri ira era sa vakabauta, **V&V** 63:9–12. Me ra vakavulici ira na luedra ko ira na itubutubu ena vakabauti Karisito, **V&V** 68:25. Dou segata na kila ka, io ena vuli kei na vakabauta, **V&V** 88:118.

O ira era vakabauta, veivutuni, ka papitaiso era na rawata na Yalo Tabu, **Mosesese** 6:52. Ni sa imatai ni ivakavuvuli ni Kosipeli, mo vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito, **Y ni V** 1:4.

Vakabokoci ni iValavala Ca. *Raica talega* na Jisu Karisito; Sorovaka, Veisorovaki; Veivosoti; Veivutuni

Na vosoti ni cakacala ena vuku ni veivutuni. Na vakabokoci ni ivalavala ca e rawa mai na Veisorovaki i Jisu Karisito. Ena rawata e dua na tamata na vakabokoci ni nona ivalavala ca kevaka e vakabauti Jisu Karisito, veivutunitaka na nona ivalavala ca, ciqoma na cakacaka tabu vakalotu ni papitaiso kei na isolisoli ni Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, kei na talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou (**Y ni V** 1:3–4).

Ke sa vaka na ka kulakula na nomudou ivalavala ca sa na vulavula me vaka na uca vulavula, **Ais.** 1:16–18.

Oqo na noqu dra, sa liviraki ena vukudra e lewevuqa, me bokoci na ivalavala ca, **Maci.** 26:28 (Ipe. 9:22–28; V&V 27:2). Dou veivutuni ka papitaisotaki me bokoci kina na nomudou ivalavala ca, **Cakacaka** 2:38 (Luke 3:3; V&V 107:20). Ni na bokoci ena vuku ni yacana na nodra ivalavala ca na tamata kecega era sa vakabauti Jisu, **Cakacaka** 10:43 (Mosa. 3:13).

Ko Karisito na ivurevure me da rai kina me rawa ni bokoci kina na noda ivalavala ca, **2 Nif.** 25:26. Me vakadeitaki tikoga na bokoci ni noda ivalavala ca, sa dodonu me da raici ira na dravudravua kei na vakaloloma, **Mosa.** 4:11–12, 26. Ko ira yadua sa veivutuni, ena rawa me kaya ni sa nona na loloma cecere,

ena bokoci ni nodra ivalavala ca, **Alama** 12:34. Ka sa kauta mai na vakabokoci ni ivalavala ca na vakayacori ni ivakaro, **Moro.** 8:25.

Na Matabete i Eroni, sa koto kina na idola ni papitaiso ena tabadromuci me bokoci kina na ivalavala ca, **V&V** 13 (V&V 84:64, 74; **Y ni V** 1:4). Ia ko i Au, na Turaga, au na sega ni nanuma tale na nona ivalavala ca, **V&V** 58:42–43 (Isi. 18:21–22). Sa vakavulici me ra veisosomitaki ena papitaiso me baleta na bokoci ni ivalavala ca, **V&V** 138:33.

iVakabula. *Raica talega* na Jisu Karisito

E dua e dau veivakabulai. Ko Jisu Karisito, ena Nona Veisorovaki, sa rawata kina na veivueti kei na veivakabulai ki na kawatamata. Na “iVakabula” e dua na yaca ka nona itutu talega ko Jisu.

A noqu rarama kei na noqu iVakabula ko Jiova, **Same** 27:1 (LY 15:1–2; 2 Samu. 22:2–3). Koi Au ga ko Jiova, ka sa sega tale na iVakabula, **Ais.** 43:11 (V&V 76:1).

Mo vakayacani koya ko Jisu, ka ni sai koya ga ena vakabulai ira na nona tamata mai na nodra ivalavala ca, **Maci.** 1:21. Ni sa sucu vei kemudou ena siga oqo, na iVakabula, ko koya na Karisito na Turaga, **Luke** 2:11. Ni sa lomani ira na kai vuravura vakaqo na Kalou, sa lako mai kina na nona Le Duabau Ga me vakabulai ira na tamata, **Joni** 3:16–17. Ni sa sega sara e dua tale na yaca sa rawa me vakabulai kina na tamata, na yacai Karisito duadua ga, **Cakacaka** 4:10–12 (2 Nif. 25:20; Mosa. 3:17; 5:8; V&V 18:23; Mosesese 6:52). Eda sa waraka mai lomalagi na iVakabula na Turaga ko Jisu Karisito, **Fili.** 3:20. Sa tala na Luvena ko Tamada me iVakabula kei vuravura, **1 Joni** 4:14.

Ena qai vakatubura na Turaga na Kalou e dua na Mesaia, se dua na iVakabula kei vuravura, **1 Nif.** 10:4. Na Lami ni Kalou sai koya na iVakabula kei vuravura, **1 Nif.** 13:40. Ni na yaco na gauna me na teteva yani kina na veimatani, veimataqali, duivosavosa kei ira na tamata kece ga na kilaka me baleta na

iVakabula, **Mosa.** 3:20. Sa dodonu me mate na iVakabula me rawa kina na vei-vakabulai, **Ila.** 14:15–16.

Na veivakadodonutaki kei na veivakabulai ena iVakabula, e dodonu ka dina, **V&V** 20:30–31. Ko i au ko Jisu Karisito, na iVakabula kei vuravura, **V&V** 43:34.

Ia na noqu Le Duabau ga sai koya na iVakabula, **Mosese** 1:6. Ia ko ira kece ga sa vakabauta na Luvena, ka veivutunitaka na nodra ivalavala ca, era na vakabulai, **Mosese** 5:15.

Vakabula, Veivakabulai. *Raica talega na Lumuta;* Veiqaravi ki vua na Tauvimate

Me vakavinakataka se vakabulabulataka tale, vakayago ka vakayalo talega. E tu ena ivolanikalou e vuqa na ivakaraitaki ni cakacaka mana ni veivakabulai e vakayacora na Turaga kei ira na Nona italai.

Ni sai au ko Jiova kau sa vakabulai kemuni tiko, **L.Y** 15:26. Sa sili vakavitu ena uciwai na Joritani ko Neamani ka sa bula, **2 Tui** 5:1–14. Ena we ni kena kuita eda sa vakabulai kina, **Ais.** 53:5 (Mosaia 14:5). Ena cadra vei kemudou na Matanisiga ni buladodonu ka kauta lako e tabana na veivakabulai, **Mala.** 4:2.

A sa vakabulai ira na tamata mai na mate kecega ko Jisu, **Maci.** 4:23 (Maci. 9:35). A sa solia vei ira na kaukauwa me ra vakabula kecega na mate, **Maci.** 10:1. Sa talai au mai ko koya meu vakabulai ira sa yaloraramusumususu, **Luke** 4:18.

Ka ra a vakabulai mai na nona kaukauwa na Lami ni Kalou, **1 Nif.** 11:31. Kevaka ko sa vakabauta na veisereki i Karisito ko na rawa ni vakabulai, **Alama** 15:8. A sa vakabulai ira kecega ko Koya, **3 Nif.** 17:9.

Ena qai yaco ni ko koya sa vakabauti au me vakabulai, ena vakabulai, **V&V** 42:48. Era na vakabulai ira sa tauvimate ena yacaqu, **V&V** 84:68.

Keimami vakabauta na isolisoli ni veivakabulai, **Y ni V** 1:7.

Vakabulai. *Raica talega na Bula* Vakacerecerei; Jisu Karisito; Loloma

Soli Wale; Mate Vakayago; Mate Vakayalo; Sorovaka, Veisorovaki; Tucake Tale; iTuvatuva ni Veivuetei; Vueta, Vueti, Dauveivuetei

Ni vakayagataki ena ivolanikalou, e rua na ibalebale ni vosa na vakabulai: (1) Me vakabulai, me vakaturi cake mai na mate, se me veisautaki e dua na tamata me rawa kina ni tu ena iserau ni Kalou, kei na (2) me da vakabulai mai na mate vakayago kei na mate vakayalo. Ena vakabulai na tamata kecega mai na mate vakayago ena loloma soli wale ni Kalou, ena nona mate kei na nona Tucake tale ko Jisu Karisito. Ena vakabauti Jisu Karisito kei na loloma soli wale ni Kalou, ena rawa kina ve ira na tamata yadua me ra vakabulai mai na mate vakayalo. E vakavotukanataki na vakabauta oqori ena dua na bula ni talairawarawa ki na lawa kei na cakacaka tabu vakalotu ni kosipeli kei na veiqaravi vei Karisito.

Na veivakabulai: Sa vakabulai keda vata kei Karisito na Kalou, **Efe.** 2:4–5 (Kolo. 2:6, 12–13). Ni sa vakamatei na yagoi Karisito sa vakabulai na yalona, **1 Pita** 3:18 (V&V 138:7).

Ni sa sega e dua na tamata vakayago sa raica rawa na Kalou, sa rawa ga kevaka sa vakabulabulataki mai na Yalo ni Kalou, **V&V** 67:11. Sa vakabulai rawa na tamata ena vuku i koya sa vakabulabulataka na ka kece ga, **V&V** 88:16–17. Era na vakabulabulataki na Yalododonu ka kau cake me ra sotava na Karisito, **V&V** 88:96.

Sa vakabulabulataki na tamata e lomai Atama, **Mosese** 6:65.

Sa vakabulai: A noqu rarama kei na noqu iVakabula ko Jiova, **Same** 27:1. O koya ga na noqu uluvatu kei na noqu iVakabula, **Same** 62:2.

Na kosipeli sai koya na kaukauwa ni Kalou ka na veivakabulai, **Roma** 1:16 (V&V 68:4). Dou kitaka vakakina na cakacaka dou sa bula sara kina ena rere, **Fili.** 2:12. Sa digitaki kemudou na Kalou mo dou bula ni dou sa vakatabui, **2 Cesa.** 2:13.

Ia sa isolisoli wale ga na veivakabulai, **2 Nif.** 2:4.

Ni sa sega tale ni dua na isolisoli e cere mai na isolisoli ni bula, **V&V** 6:13.

Ko Jisu Karisito, na yaca duadua ga me na rawa kina na veivakabulai, **Mosesese** 6:52 (Cakacaka 4:10–12). Keimami vakabauta ni na vakabulai na tamata kece ga ena Veisorovaki nei Karisito, **Y ni V** 1:3.

Nodra vakabulai na gonelalai: Kevaka dou sa sega ni vaka na gonelailai, dou na sega sara ni curu ki na matanitu valalomalagi, **Maci.** 18:3.

Sa nodra tale ga na gonelalai na bula tawamudu, **Mosa.** 15:25. Sa ka vakasila sara na nodra papitaiso na gonelalai, era sa bula vei Karisito na gonelalai ena vuku ni Veisorovaki, **Moro.** 8:8–24.

Era sa sereki na gonelalai, ena vukuna na noqu Le Duabau ga; sa sega ni soli vei Setani na kaukauwa me temaki ira, **V&V** 29:46–47. Me vakavulici vei ira na gonelalai na kosipeli ka ra papitaiso ni ra sa yabaki walu, **V&V** 68:25–28. Era sa vakatabui na gonelalai ena vuku ni Veisorovaki i Jisu Karisito, **V&V** 74:7. Sa yaco tale na tamata me vaka na kena ituvaki ni se gonelalai, me sega ni cala ena mata ni Kalou, **V&V** 93:38. Ko ira kece na gone era sa mate ni ra se bera ni yacova na yabaki ni saumi taro vakataki ira era na vakabulai ena matanitu silesitili, **V&V** 137:10.

Era sa savasava tu mai na ivakatekivu ni vuravura ko ira na gonelalai, **Mosesese** 6:54.

Vakabulai na Mate, Nodra. *Raica talega na iTuvatuva ni Veivueti;* Vakabulai; iVola ni Kawa; iVola ni Vakananumi

Na gauna e soli vei ira era sa mate ka ra se bera ni ciqoma na cakacaka tabu vakalotu ni veivakabulai ni kosipeli me rawa ni vakayacori ena vukudra na veicakacaka tabu vakalotu oqo ena loma ni valetabu mai vei ira na lewe ni Lotu bula kilikili era se bula tiko. Sa vakavulici tiko vei ira na mate ena vuravura ni

yalo na kosipeli ka rawa ni ra ciqoma na cakacaka tabu vakalotu ena qaravi yani ena bula oqo ena vukudra.

O ira na lewe ni Lotu yalodina era na vakadidike ka vakarautaka na itukutuku ni matavuvale me ra kila kina na yacadra kei na nodra siganisucu na tubudra me rawa ni vakayacori ena vukudra na veicakacaka tabu vakalotu ni veivakabulai.

Mo kaya vei ira sa vesuki, dou lako mai, **Ais.** 49:9 (Ais. 24:22; 1 Nif. 21:9). Meu vunautaka na veisereki vei ira era tiko ena valeniveivesu, **Ais.** 61:1 (Luke 4:18). Ena vagolea ko koya na lomadra na qase vei ira na gone, **Mala.** 4:5–6 (3 Nif. 25:5–6; V&V 110:13–16).

Me ra rogoca na domo ni Luve ni Kalou ko ira na mate, **Joni** 5:25. A cava era sa papitaisotaki kina ena vukudra na mate, **1 Kori.** 15:29. Sa vunau ko Karisito vei ira na yalo era sa tiko ena valeniveivesu, **1 Pita** 3:18–20. Ena vuku ni ka oqo sa vunautaki kina na itukutuku vinaka vei ira talega era sa mate tu, **1 Pita** 4:6.

Ka vakatalega kina na yalodra na tamata era a tu ena vale ni veivesu, a veisiko kina na Luvena, **V&V** 76:73. Sa na qai yaco na nodra vueti o ira era sa tiko ena vale ni veivesu ko ya, **V&V** 88:99. Raica sa sega tu e vuravura na tobu ni papitaiso me baleta na nodra papitaisotaki ko ira na noqu yalododonu ena vukudra na sa mate, **V&V** 124:29. O ira kece era sa mate ka ra na ciqoma beka na kosipeli era na vakaivotavota ena matanitu silesitili, **V&V** 137:7–10. Sa rairai na Luve ni Kalou, ka tukuna na galala vei ira na yalodina era vesu tu, **V&V** 138:18.

Ia era sa lako mai na yalo kece ga era a tu ena vale ni veivesu, **Mosesese** 7:57.

Vakabulai ni Gonelailai. *Raica na Gonelailai, Gonelalai;* Vakabulai—Nodra vakabulai na gonelalai

Vakacacabo. *Raica talega na iKatini;* Lolo; Qaravi ni Tiko Vinaka; Soli Ka ni Loloma; iSoro

E dua na isolisoli vua na Turaga. Ena Veiyalayalati Makawa e dau

vakayagataki vakavuqa na vosa oqo me baleta na isoro kei na isoro kama. Na Lotu ena gauna oqo sa dau vakayagataki na ivakacacabo ni lolo kei na ivakacacabo tale eso era solia ena yalodina na tamata (ka okati kina na gauna, na taledi, kei na veika eda taukena) me ra vukeyi kina na dravudravua kei na inaki yaga tale eso.

Dou sa butakoca na isigana kei na ivakacacabo, **Mala**. 3:8–10.

Mo drau veivinakataki mada e liu kei na wekamu mo qai lako mai ka cabora na nomu imadrili, **Maci**. 5:23–24.

Cabora na yalomudou taucoko me ivakacacabo kivei Karisito, **Oma**. 1:26. Kevaka sa solia na iloloma e dua na tamata, vakavo kevaka e vakayacora ena yalodina, sa sega ni yaga vua, **Moro**. 7:6.

Ena sega ni kau tani tale mai vuvavura na Matabete i Eroni me yacova ni ra sa vakacabora tale na luvei Livai e dua na ivakacacabo ena buladodonu vua na Turaga, **V&V** 13. Ia nanuma tiko ena siga ni Turaga, e dai, mo vakacabora na nomu isoro ka sokalou vei koya sa Cecere Sara, **V&V** 59:12. Me da vakacabora kina, vakamata-lotu ka vakakina vakamata-tamata, ni da Yalododonu Edaidai e dua na ivakacacabo ena buladodonu vua na Turaga, **V&V** 128:24.

Vakacalai

Ni voroki e dua na lawa vakalou, me da ivalavala ca, se ni yaco na veivakaso-sataki se veivakamavoataki; se na veivakararawataki se veivakacudrui.

Na veitacini erau veimecaki sa dre-dre, ka rawarawa na koro kaukauwa, **Na Vosa**. 18:19.

Ia kevaka sa vakacalai iko na matamu imatau, vecuka tani, **Maci**. 5:29. Ia ko koya sa vakacala e dua vei ira na lalai oqo era sa vakabauti au, sa vinaka vua kevaka sa vakadromutaki ena wasaliwa titobu, **Maci**. 18:6 (**V&V** 121:19–22).

Kevaka sa caka cala vei iko e dua na wekamu, ia kevaka sa vakatusa na nona cala, mo drau na veivakaduavataki, **V&V** 42:88. Ka ni sega tale ni dua

iVakadewa nei Josefa Simici (VJS)

na ka meda ivalavala ca kina vua na Kalou na tamata, ia ni da sega ni vakatusa na ligana ena ka kece ga, ka talaidredre tale ga ki na nona ivunau, **V&V** 59:21.

Vakacaucau. *Raica na Lagilagi*;
Vakavinavinaka

Vakacegu. *Raica talega na Sautu*,
Vakacegu; Siga ni Vakacegu

Na marautaki ni sautu kei na bula galala mai na lomaocaoca kei na bula leqaleqa. Sa yalataka tu na Turaga na vakacegu vakaoqo vei ira era sa dau muri Koya ena yalodina ena bula oqo. Sa vakarautaka tale tu ga e dua na ivakavakacegu vei ira ena bula sa bera mai.

Au na lako dina vata kei iko ka vakacegui iko, **L.Y** 33:14.

Dou lako mai vei au koi kemudou vakayadua ga sa oca kau na vakacegui kemudou, **Maci**. 11:28–29.

Keimami sa cacakaka vagumatua me keimami curu kina ki na nona ivakavakacegu, **Jeko**. 1:7 (Ipe. 4:1–11). Ko ira yadua sa veivutuni, era na curu ki na noqu ivakavakacegu, **Alama** 12:34. Ka sa lewevuqa sara, era sa vakasavasavataki ka curu ki na nona ivakavakacegu na Turaga, **Alama** 13:12–16. Ko parataisi, e dua na itutu ni vakacegu, **Alama** 40:12 (**Alama** 60:13). O koya sa sega kina e dua sa curu rawa ki na nona ivakavakacegu, ko ira ga sa savai na nodra isulu ena noqu dra, **3 Nif**. 27:19.

Tusanaka na veivutuni vei ira na tamata kece oqo, mo na vakacegu vata kei ira ena matanitu i Tamaqu, **V&V** 15:6 (**V&V** 16:6). Ia ko ira sa mate era sa vakacegu mai na nodra cacakaka kece ga, **V&V** 59:2 (iVakata. 14:13). Io na vakacegu oqo sai koya na taucoko ni nona lagilagi na Turaga, **V&V** 84:24.

Vakadeitaki. *Raica na Liga*, Veitabaki
ni

iVakadewa nei Josefa Simici (VJS).
Raica talega na Simici, Josefa Lailai

Na raillesuvi se na ivakadewa ni King James Version ni iVolatabu Vakavalagi,

ka a tekivutaka na parofita ko Josefa Simici ena June ni 1830. A vakaroti koya na Kalou me vakadewataka ka raica o koya ni oqo e tiki ni nona ilesilesi vakaparofita.

E dina ni a sa vakacavara ko Josefa na iwase levu ni vakavakadewa ena Julai ni 1833, a tomana tiko me yacova na nona mate ena 1844 na nona vakavinakataka tiko ena gauna vata e vakarautaka tiko kina na kena tabaki. E dina ni a tabaka eso na tikina ena gauna ni nona bula, a rawa ni cakava tale eso na veisau kevaka a bula tiko me tabaka na ivola taucoko. Na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai Tauyavutaki Tale a tabaka ena imatai ni gauna na vakavakadewa vakauqeti nei Josefa Simici ena 1867. Era sa tabaka oti vakavica me tekivu mai na gauna ko ya.

A vulica e vuqa sara na ka na Parofita ena gauna e vakavakadewa tiko kina. E vica na iwase ni Vunau kei na Veiyalalayalati a ciqoma ena vuku ni cacacaka ni vakavakadewa oqo (me vaka na V&V 76; 77; 91; kei na 132). A solia talega na Turaga vei Josefa eso na idusidusi me baleta na vakavakadewa, ka ra tabaki ena Vunau kei na Veiyalalayalati (V&V 37:1; 45:60–61; 76:15–18; 90:13; 91; 94:10; 104:58; 124:89). Na ivola i Mosese kei na Josefa Simici—Maciu, ka sa okati tu oqo ena Mataniciva Talei, a tauri ga mai ena iVakadewa nei Josefa Simici.

Na iVakadewa nei Josefa Simici sa vakalesuya tale mai eso na ka talei ka rawarawa sara ka sa yali mai na iVolatabu (1 Nif. 13). E dina ni sega ni iVolatabu vakadonui ni Lotu, e tu ena ivakavakadewa oqo eso na vakasama titobu ka yaga vakalevu sara ena kena kilai na iVolatabu. Sa ivakadinadina talega ni veikacivi kei na veiqaravi vakalou e nona na Parofita ko Josefa Simici.

Vakadewataka

Me vakamacalataki na ibalebale ni dua na vakasama ka tukuni ena dua na vosa ena kena vosa tautauvata ena dua tale na vosa (Mosa. 8:8–13; Y ni V 1:8). Ena ivolanikalou e dau kilai tu me

isolisoli mai vua na Kalou (Alama 9:21; V&V 8; 9:7–9). Ena so na gauna e rawa ni kena ibalebale me vakavinakataki cake se vakadodonutaki e dua na vakavakadewa sa tu rawa ena dua na vosa se me vakacurumi eso na tikina e yali tu (V&V 45:60–61). A vakaroti ko Josefa Simici me qarava e dua na vakavakadewa vakauqeti ena iVolatabu na King James (V&V 42:56; 76:15).

Sa tu vei Josefa Simici, na kaukauwa me vakavakadewa ena loloma cecere kei na kaukauwa ni Kalou, V&V 1:29. Sa tiko vei iko na isolisoli mo vakavakadewa, V&V 5:4. Au sa solia vei iko e dua na isolisoli, kevaka ko sa gadreva mai vei au, mo vakavakadewa, V&V 6:25. A solia na Kalou vei Josefa Simici na kaukauwa mai lagi, me vakadewataka kina na iVola i Momani, V&V 20:8.

Au sa qai tekivu vakadewataka eso na vosa ena noqu vakayagataka na Urimi kei na Cumimi, JS—AT 1:62 (Mosa. 8:13; 28:13).

iVakadinadina. Raica talega

na iVakadinadina Bula;
Vakadinadinataka; Yalo Tabu

Na kila kei na ivakadinadina bula vakayalo mai vua na Yalo Tabu. Na ivakadinadina e rawa talega ni kena vakaraitaki me kilai raraba se vakalawataki e dua na ka dina e raica e dua na tamata (V&V 102:26).

Niu sa kila sa bula tiko na noqu iVakabula, **Joqe** 19:25–26.

Mo qai kakua ni maduataka na kena itukutuku ni noda Turaga, **2 Timo.** 1:8. Ia na itukutuku kei Jisu na yalo ni parofisai, **iVakata.** 19:10.

Mo dou tu ka vakadinadinataka na Kalou ena veigauna kece ga, **Mosa.** 18:9. Ni sa raica ko koya ni na sega ni rawa me tauri ira ka vakavo me vosataka vei ira na ivakadinadina dodonu me saqati ira, **Alama** 4:19–20. Sa tu vei au na veika kece me ivakadinadina ni ra sa dina na veika oqo, **Alama** 30:41–44. Dou na sega ni rawata e dua na ivakadinadina me

yacova ni sa vakatovolei oti na nomudou vakabauta, **Ica** 12:6.

Au a sega li ni vakaceguya na nomu vakasama me baleta na ka oqo? Ai vakadinadina uasivi cava tale ko rawa ni taukena me vakatauvatani kei na kena mai vua na Kalou, **V&V** 6:22–23. Ni sa oti na ivakadinadina kece sara e tukuni me baleti koya, sai koya oqo na ivakadinadina, na kena iototi me yacova edaidai, me keirau tukuna me baleti koya, **V&V** 76:22–24. Au sa talai kemudou yani mo dou wasea na nomudou ivakadinadina ka vunauci ira na tamata, **V&V** 88:81–82. Erau sa mate yani oi rau na a vola na itukutuku oqo, ia sa bula tu mai na nodrau ivakadinadina, **V&V** 135:4–5.

Sa raica ko Inoki na agilosu, ka ra katu voli na nodra ivakadinadina ni Tamana kei na Luvena, **Mosese** 7:27. E dina ni'u a cati ka vosa vakacacani ena noqu tukuna ni'u raica e dua na raivotu, ia e dina, **JS—AT** 1:24–25.

iVakadinadina Bula. *Raica talega na iVakadinadina*

E dua na itukutuku se na ivakadinadina tale eso me baleta na dina ni dua na ka; e dua na ivakadinadina. Na ivakadinadina bula e rawa ni dua na tamata ka solia na itukutuku vakaoqo se na tiki ni ivakadinadina ka yavutaki mai na veika e kila vakataki koya; oqori, ni dua e cavuta na nona ivakadinadina.

Mo kakua ni beitaka vakailasu na kai nomu, **L.Y** 20:16.

Ena vunautaki mada e vuravura taucoko na itukutuku vinaka oqo kei na matanitu, **Maci**. 24:14 (**JS—M** 1:31). Dou na qai dau tukuni au, **Cakacaka** 1:8. A yalo oqo sa tukuna mai ki na yaloda, **Roma** 8:16 (1 Joni 5:6).

Dou sa lomasoli mo dou tu ka vakadinadinataka na Kalou ena veigauna kecega, **Mosa**. 18:8–9. Eda vakaiivotavota ena sakaramede me da vakadinadinataka kina vei Tamada ni da na talairawarawa ki na ivunau ka dau nanumi Jisu tikoga, **3 Nif**. 18:10–11 (**Moro**. 4–5; **V&V** 20:77–79). Ni dou na sega ni rawata e dua

na ivakadinadina me yacova ni sa vakatovolei oti na nomudou vakabauta, **Ica** 12:6.

Na lawa ni vakadinadina bula: me vakadeitaki na vosa kecega ena gusudratou na ivakadinadina e le rua se le tolu, **V&V** 6:28 (**iVaka**. 17:6; **Maci**. 18:16; **2 Kori**. 13:1; **Ica** 5:4; **V&V** 128:3). Kau sa tabaki kemudrau mo drau iapositolo ka mo drau ivakadinadina digitaki ni yacaqu, **V&V** 27:12 (**V&V** 107:23). Era sa kacivi na Le Vitusagavulu me ra ivakadinadina digitaki vei ira na Matanitu Tani kei vuravura taucoko, **V&V** 107:25. Me dua na vunivola me vakadinadinataka na nomudou veipapitaisotaki, **V&V** 127:6 (**V&V** 128:2–4).

iVakadinadina Bula ni iVola i Momani. *Raica talega na iVakadinadina Bula; iVola i Momani*

Sa vakarota eso tale na Turaga, ka sega ni wili kina na Parofita ko Josefa Simici, me ra vakadinadinataka na kena vakalou na iVola i Momani (**V&V** 17:128:20). Raica na nodra ivakadinadina na ivakadinadina bula eso oqo ena “iVakamacala Taumada” ena draunipepa e liu ni iVola i Momani.

Ia ena nodratou vosa e lewe tolu, au na vakataudeitaka kina na noqu vosa, **2 Nif**. 11:3. Me ratou vakadinadinataka na nona vosa vei ira na luve ni tamata, **2 Nif**. 27:12–13. Ka na qai vakadeitaki na itukutuku oqo ena nodratou ivakadinadina na lewe tolu, **Ica** 5:4.

Ena vakabauta eratou na raica kina na peleti na Lewe Tolu na iVakadinadina, **V&V** 17.

Vakadinadinataka. *Raica talega na iVakadinadina*

Me da tukuna na noda ivakadinadina ena kaukauwa ni Yalo Tabu me da tukuna na dina e yavutaki ena noda kila vakataki keda se na noda vakabauta.

Ena dau tukuni au na Dauveivakacegui, **Joni** 15:26. A sa vakarota me keitou vunau ka vakadinadinataki Koya, **Cakacaka** 10:42.

Ka ratou na vakadinadinataka na dina, na le tolu na ivakadinadina, **2 Nif.** 27:12. Na kaukauwa ni Yalo Tabu ena qai vakadewa ki na yalodra na luve ni tamata, **2 Nif.** 33:1. Sa vakadinadinataki Karisito na ivolanikalou, **Jeko.** 7:10–11 (Joni 5:39). Au sa vakadinadinataka vei kemuni ni'u sa kila ni sa dina na veika au sa tukuna oqo, **Alama** 5:45 (Alama 34:8).

Dou sa na vakadinadinataka, ena kaukauwa ni Kalou, **V&V** 17:3–5. Ia na veika sa vakadinadinataka vei kemudou na Yalo, mo dou kitaka, **V&V** 46:7. Au sa talai kemudou yani mo dou wasea na nomudou ivakadinadina ka vunauci ira na tamata, **V&V** 88:81.

Vakadonuya, Dodonu. *Raica talega na Sorovaka, Veisorovaki; Vakatabui, Lawa ni Vakatabu*

Me vakuwai mai na itotogi ni ivalavala ca ka laurai ni sega na nona cala. Ena vakadonui e dua na tamata mai na nona iloloma soli wale na iVakabula ena noda vakabauti Koya. Sa vakavotukanataki na vakabauta oqori ena veivutuni kei na talairawarawa ki na lawa kei na veicakacaka tabu vakalotu ni kospeli. Na Veisorovaki i Jisu Karisito sa rawa kina vei keda na tamata me da veivutuni ka vakadonui se vosoti mai na itotogi ka a rawa ni da sotava.

Era na vakadonui ena vuku i Jiova ko ira kecega na Isireli, **Ais.** 45:25.

Ni ra sa sega ni dodonu ena mata ni Kalou ko ira sa rogoca walega na vunau, o ira ga era sa muria na vunau era na vakadonui, **Roma** 2:13. Sa vakadonui na tamata ena vuku ni dra i Karisito, **Roma** 5:1–2, 9. Dou sa vakadonui ena yaca ni Turaga ko Jisu, **1 Kori.** 6:11. Me da vakadonui kina ena loloma soli walega, ka me da yaco me da itaukei, **Taito** 3:7. E sega beka ni vakadonui ko Eparama na tamada ena vuku ni cakacaka, **Jeme.** 2:21. Sa vakadonui na tamata ena vuku ni cakacaka, a sa sega ena vuku ni vakabauta duadua ga, **Jeme.** 2:14–26.

Ka sa sega ni vakadonui e dua na yago

ena lawa, **2 Nif.** 2:5. Ena nona kila ka ena vakadonui ira e lewe levu na noqu dauveiqaravi yalododonu, ni na colata ko koya na nodra caka cala, **Mosa.** 14:11 (Ais. 53:11). E rawa beka ni o ni kaya ni sa savai na nomuni isulu ena vuku i Karisito, **Alama** 5:27.

Ni veivakadodonutaki ena loloma soli wale i Jisu Karisito, e dodonu ka dina, **V&V** 20:30–31 (V&V 88:39).

Ena Yalo dou sa vakadonui kina, **Mosesese** 6:60.

Vakaisini, Veivakaisini, Lasu. *Raica talega na Lasu; iLawaki*

Ena ivolanikalou, na veivakaisini sai koya na nomu vakavuna me vakadinata na ka e lasu e dua na tamata.

O koya sa sega ni dau bubului vakailasu ena cabe cake ki na ulunivanua i Jiova, **Same** 24:3–4. Ni vakabulai au mai na tamata dau lasu ka tawadodonu, **Same** 43:1. Ena ca ko ira era vakatoka na vinaka me ca kei na ca me vinaka, **Ais.** 5:20 (2 Nif. 15:20).

Me kakua ni dua e vakaisini koya vaikaikoya, **1 Kori.** 3:18. Me kakua ni vakacalai kemudou e dua ena vosa walega, **Efe.** 5:6. Na tamata ca ena dauveivakacalai ka na vakacalai talega, **2 Timo.** 3:13. Sa biu tani ko Setani o koya sa temaki ira na kai vuravura kecega, **iVakata.** 12:9. Sa vesu ko Setani me kua ni temaki ira tale na veivanua, **iVakata.** 20:1–3.

Sa sega ni rawa ni vakaisini na Turaga, **2 Nif.** 9:41. Kevaka dou na muria na Luvena, ka sega ni ia na veivakaisini ena mata ni Kalou, ena soli vei kemudou na Yalo Tabu, **2 Nif.** 31:13. Sa vakatusa ko Seremi ni a rawai koya na kaukauwa ni tevoro, **Jeko.** 7:18. Ni ra a vakacalai na nona tamata na Tui ko Noa ena vosa walega ka veicavilaki, **Mosa.** 11:7.

Ko ira sa yalomatua, ka ra sa taura na Yalo Tabu me nodra idusidusi, ka ra qai sega ni rawai, **V&V** 45:57. Ena ca ko ira sa dauveivakacalai, **V&V** 50:6.

Ka sa yaco kina ko koya me Setani, na tama ni veika lasu kecega, me vakaisina

ka vakamatabokotaka na tamata, **Mosese** 4:4.

Vakaitutu Raraba. *Raica* na iApositolo; Bisopi Vakatulewa; Mataveiliutaki Taumada; Vitusagavulu

Vakalesui Mai. *Raica talega* na Vakalesui Mai ni Kosipeli

Na vakalesui mai ni dua na ka se dua na ituvaki ni bula ka a sa kau tani se yali.

Erau na cokotivata tale na yago kei na yalo ena kena itutu dina, **Alama** 11:43–44. Na veivakalesui mai ko ya me kau lesu ga na ca ki na ca, na dodonu ki na veika e dodonu, **Alama** 41:10–15.

Keimami vakabauta ni ra na vakalesui mai na Yavusa e Tini ka na vakavou i ko vuravura ka ciqoma na lagilagi kei parataisi, **Y ni V** 1:10 (V&V 133:23–24).

Vakalesui Mai ni Kosipeli. *Raica talega* na Kosipeli; Simici, Josefa Lailai; iTabagauna; Vukitani

Na nona mai tura tale na Kalou na dina kei na veicakacaka vakalotu ni Nona kosipeli ena kedra maliwa na tamata e vuravura. Sa mai yali na kosipeli i Jisu Karisito e vuravura ena vuki tani ka a yaco ni oti na nodra veiqaravi e vuravura na iApositolo i Karisito. Na lutu tani oqori sa gadrevi kina na Vakalesui mai ni kosipeli. Ena raivotu, na veiqaravi ni agilosu, kei na ivakatakila vei ira na tamata e vuravura, sa vakalesuya mai kina na Kalou na kosipeli. A tekivu na Veivakalesui mai mai vua na Parofita ko Josefa Simici (JS—AT 1; V&V 128:20–21) ka sa tomani tiko me yacova mai nikua ena nodra cakacaka na nona parofita bula na Turaga.

Sa na yaco ena gauna mai muri ni na vakataudeitaki na ulunivanua ni vale i Jiova, **Ais.** 2:2 (Maika 4:2; 2 Nif. 12:2). Ena ia mada e dua na cakacaka vakurabui na Kalou vei ira na tamata, **Ais.** 29:14 (2 Nif. 25:17–18; V&V 4:1). Ena qai vakatura na Kalou ni lomalagi e dua na matanitu, ena sega sara ni vakarusai rawa, **Tani.** 2:44.

Sa lako dina mai ko Ilaija (Iliesa), me vukika na ka kece me vinaka tale, **Maci.** 17:11 (Mari. 9:12; V&V 77:14). Me yaco mada na gauna ena caka kina me vinaka tale na ka kecega, **Cakacaka** 3:21 (V&V 27:6). Ni sa oti kecega na gauna sa lokuci me soqona vata na ka kecega vei Karisito, **Efe.** 1:10. Kau a raica e dua tani tale na agilosu, sa taura na itukutuku vinaka e sega ni oti rawa, me vunautaka, **iVakata.** 14:6.

Ena qai lako mai na taucoko ni kosipeli ni Mesaia vei ira na kai Matanitu Tani, **1 Nif.** 15:13–18. Era na vakalesui kina ki na lotu dina ko ira na Jiu, **2 Nif.** 9:2. Ena kau kina vei ira na dina ena siga mai muri, **3 Nif.** 16:7.

Vei kemudrau na noqu itokani dauveiqaravi, ena yaca ni Mesaia au sa solia na Matabete i Eroni, **V&V** 13 (JS—AT 1:69). Au sa solia kina na idola ni matanitu me baleta na iotioti ni gauna, **V&V** 27:6, 13–14 (V&V 128:19–21). Me mai vakasoqona vata na yavusa i Isireli ka vakalesuya mai na veika taucoko, **V&V** 77:9. Sa soli kina ki ligamudrau na idola ni itabagauna oqo, **V&V** 110:16 (V&V 65:2). Ni sa soli vei kemudou, na matabete oqo, ena itabagauna ni taucoko ni gauna, **V&V** 112:30.

Au sa raica e rua na Tamata, **JS—AT** 1:17. Raica, au na vakatakila vei iko na ilesilesi ni matabete, ena ligai Ilaija, **JS—AT** 1:38 (Mala. 4:5–6).

Vakalougatataka, Kalougata, Veivakalougatataki. *Raica talega* na Lawa; Loloma Soli Wale; Vakavinavinaka; Veiqaravi ki vua na Tavimate; Veivakalougatataki vaka-Peteriaki

Me soli na veitokoni vakalou vua e dua. Na ka kecega ena vakabasikata na marau dina, na tiko vinaka, se na bula sautu sa ka ni veivakalougatataki.

Na veivakalougatataki kece sara e yavutaki ena veilawa tawamudu (V&V 130:20–21). Me vaka ni vinakata na Kalou me ra kune marau na Luvena ena bula oqo (2 Nif. 2:25), sa dau vakalougatataki ira me isau ni nodra talairawarawa ki

na Nona ivakaro (V&V 82:10), me isau ni masu se dua na cakacaka vakalotu vakamatabete (V&V 19:38; 107:65–67), se ena vuku ni Nona loloma soli wale (2 Nif. 25:23).

Na iVunau ni Veivakalougatataki e dua na ituvatuva ni itukutuku ni veivakalougatataki kilai levu, (Maci. 5:1–12; 3 Nif. 12:1–12).

Vakararaba: Ia kau na vakayacori iko mo matanitu levu, kau na vakalougatataki iko, **iVakate**. 12:2–3 (1 Nif. 15:18; Epa. 2:9–11). A vosa ni veivakalougatataki sa na tau ki uluna na yalododonu, **Na Vosa**. 10:6. A tamata lomadina ena vakalougatataki vakalevu, **Na Vosa**. 28:20. Ena dolava na Turaga na katuba ni lomalagi ka sovaraka vei kemudou na veivakalougatataki, **Mala**. 3:10 (3 Nif. 24:10).

E yalataki ena Vunau na veivakalougatataki, **Maci**. 5:1–12 (3 Nif. 12:1–12). Sa kalougata ko ira sa kacivi ki na ivakayakavi ni vakawati ni Lami, **iVakata**. 19:9.

O koya sa ivalavala dodonu sa totaki mai vua na Kalou, **1 Nif**. 17:35 (Mosa. 10:13). Ia kevaka dou na vakarorogo vua au sa laiva oqo vei kemudou e dua na veivakalougatataki, **2 Nif**. 1:28. Au sa solia vei kemudou na veivakalougatataki vata ga ka'u a solia vei iratou, **2 Nif**. 4:9. Ena vakalougatataki kemuni sara ko koya, **Mosa**. 2:24. Na Turaga ka sa vakalougatataki ira ka vakasaututaki ira era sa vakararavi vua, **Ila**. 12:1.

Veivuke ena kena vakayacori na noqu cakacaka, ia ko na vakalougatataki, **V&V** 6:9. Mo daumasu tiko ga, ena qai levu kina na nomu kalougata, **V&V** 19:38. Tucake mo papitaiso, io ena soli vei iko na Yaloqu, ia ko na rawata na veivakalougatataki sa uasivi sara, **V&V** 39:10. Ni sa oti na veika rarawa, ena yaco na veivakalougatataki, **V&V** 58:4. Era sa sega ni talairawarawa kina na tamata; Au sa bokoca tani ka ra sega ni ciqoma na veivakalougatataki, **V&V** 58:32. Ka dou sa sega ni kila na cecere ni veivakalougatataki ka sa vakarautaka na Tamaku me baleti kemudou, **V&V** 78:17.

Sa vu mai na bete levu na lewa kece me vakayacori kina na cakacaka vakalotu kei na veivakalougatataki ena lotu, **V&V** 107:65–67. E dua na lawa sa vakayavutaki kina na veivakalougatataki kece ga, **V&V** 130:20. Ko ira kece era na vakalougatataki mai ligaqu era na muria mada na lawa, **V&V** 132:5. Sa maroroi tu na veivakalougatataki me baleti ira era lomana na Turaga, **V&V** 138:52.

Sa vakasaqara ko Eparaama na nodra veivakalougatataki na nona qase, kei na dodonu me lesi me rawa ni veiqaravi talega vakakina, **Epa**. 1:2.

Nodra vakalougatataki na gonelalai: Sa keveti ira ena ligana ka vakalougatataki ira, **Mari**. 10:16.

Sa keveti ira yadua na gonelalai ka vakalougatataki ira, **3 Nif**. 17:21.

Me ra vakalougatataki ira na gonelalai ko ira na italatala qase ena yaca i Jisu Karisito, **V&V** 20:70.

Vakamatea. *Raica na iTotogi Mate;*
Laba

Vakamatei ena Kauveilatai. *Raica talega na Jisu Karisito; Kauveilatai;*
Kolikoca; Sorovaka, Veisorovaki

Na ivakarau ni itotogi mate vakaroma, dau vakayacori wasoma ena gauna ni Veiyalayalati Vou, e dau vakamatei na tamata ena kena vesu se vakoti na ligana kei na yavana ki na kauveilatai. E dau vakayacori ga vei ira na bobula kei ira na dau basulawa lolovira duadua. Na veivakamatei ena kauveilatai e vakavuqa ni dau qai tarava mai na veivakanakuitataki (Mari. 15:15). Na tamata ena vakamatei ena kauveilatai ena dau vakasaurarataki me colata na nona kauveilatai ki na vanua me laki vakamatei kina (Joni 19:16–17). Na nona isulu era na dau kauta ko ira na sotia era vakayacora na kena itotogi (Maci. 27:35). Sa dau tei ki na qele na kauveilatai me rawa ni qai lili toka na yavana rauta ni dua se rua na fute ena dela ni qele. Era na qai dau yadrava tu na kauveilatai ko ira na sotia me yacova ni sa mate na tamata ko ya,

ka dau taura ena so na gauna e tolu na siga (Joni 19:31–37).

A vakamatei ena kauveilatai ko Jisu Karisito baleta ni ra a beitaki Koya vakailasu eso na tamata tawavakabauta ni segata tiko me vorati Sisa kei na vosalasu ena Nona kaya ni o Koya na Luve ni Kalou. E dua na icurucuru balavu lokaloka (Joni 19:2), e dua na isala wa vakavotona, kei na veika rarawa tale eso a vakayacori vei Jisu (Maci. 26:67; Mari. 14:65).

Era sa coka na yavana kei na ligana na Mesaia ko ira na tamata lomaca, **Same** 22:11–18. Sa vaka na Lami sa tuberi me vakamatei ko Jisu, **Ais.** 53:7.

Sa tukuna rawa ko Jisu na nona na vakamatei ena kauveilatai, **Maci.** 20:18–19. Sa vakamacalataki na nona na vakamatei ena kauveilatai na Karisito, **Maci.** 27:22–50 (Mari. 15:22–37; Luke 23:26–46; Joni 19:17–30).

Sa raica ena raivotu ko Nifai na nona vakamatei ena kauveilatai na Lami ni Kalou, **1 Nif.** 11:33. Sa tukuna ko Nifai na nona vakararawataki kei na nona vakamatei ena kauveilatai na Karisito, **1 Nif.** 19:9–14. Sa tukuna ko Jekope na nona veiqaravi kei na nona vakamatei ena kauveilatai na Yalosasava ni Isireli, **2 Nif.** 6:9. Era sa tukuna na mate i Karisito ena kauveilatai na cagilaba, na uneune, na bukawaqa, na covulaca, kei na yavavala ni vanua, **3 Nif.** 8.

Koi au ko Jisu ka a lauvako ki na kauveilatai, **V&V** 45:51–52. Na nona veiqaravi vei ira na sa mate a vakaiyalayala walega, mai na gauna ga a vakamatei kina ena kauveilatai me yacova na nona tucake tale, **V&V** 138:27.

Vakamau ena Valetabu. *Raica na Vakamau, Vakamautaka*

Vakamau Vakalevu. *Raica na Vakamau, Vakamautaka—Vakamau vakalevu*

Vakamau, Vakamautaka. *Raica talega na Matavuvale; Veibiu*

E dua na veiyalayalati vakalawa se na

konitaraki vei rau e dua na tagane kei na dua na yalewa ka rau yaco kina me rau veiwatini. Sa lewa ni Kalou na vakamau (**V&V** 49:15).

Sa sega ni vinaka me tiko duadua na tamata, **iVakate.** 2:18 (Mosese 3:18). O koya oqo sa na kabita kina na watina na tagane ka rau na lewe dua ga, **iVakate.** 2:24 (Maci. 19:5; Epa. 5:18).

Na ka sa vauca vata na Kalou, me kaku ni tawasea rua na tamata, **Maci.** 19:6 (Mari. 10:9). Ni sa vuki tani eso ena gauna mai muri, ka ra tarova na vakawati, **1 Timo.** 4:1–3. Sa kilikili kei ira na tamata kece na vakawati, **Ipe.** 13:4.

Sa vakaroti iratou na luvei Liai na Turaga me ratou vakawatitaki ira na luvei Isimeli yalewa, **1 Nif.** 7:1, 5 (1 Nif. 16:7–8).

Sa buli rau ko Atama kei Ivi na Kalou me rau veiwatini, **Mosese** 3:7, 18, 21–25.

Na veiyalayalati vou ka tawamudu ni vakamau: Na vakamau e vakayacori ena loma ni lawa ni kosipeli kei na matabete sa baleta na bula oqo kei na veigauna tawamudu. O ira na tagane kei na yalewa bula kilikili era sa vauci vakaoqo ena vakamau ni valetabu e rawa ni ra na veiwatini tikoga me yacova na tawamudu sa bera mai.

Sa vakavuvulitaka ko Jisu na lawa ni vakamau, **Luke** 20:27–36. Sa sega ni tu duadua ga na tagane ka me tu tani na yalewa ena Turaga, **1 Kori.** 11:11. Era sa itaukei vata ni loloma soli wale ni bula na tagane kei na yalewa veiwatini, **1 Pita** 3:7.

Ia na ka kece ga ko na vauca e vura-vura ena vauci mai lomalagi, **Ila.** 10:7 (Maci. 16:19).

Me rawata na ivakatagedegede e cake sara ena matanitu selesiteli, sa dodonu vua e dua na tamata me na curuma na veiyalayalati vou ka tawamudu ni vakamau, **V&V** 131:1–4. Kevaka sa vakamautaka e dua na tagane na watina, ka sega ni caka vei au, ena sega ni dei tu na nodrau veiyalayalati kei na nodrau vakamau ni rau sa mate, **V&V** 132:15. Kevaka sa vakamautaka na watina e dua na tagane ena noqu vosa, sai koya na noqu

Vakananau

lawa, kei na veiyalayalati vou ka sega ni mudu, ka sa vauci vei rau ena Yalo Tabu ni yalayala, ena dei vakavinaka tu ni rau sa biuta na vuravura, **V&V** 132:19.

Vakamau veicurumaki: Na nodrau vakamau e dua na tagane kei na dua na yalewa ka duidui na nodrau vakabauta vakalotu kei na kena ivalavala.

Mo kakua kina ni kauta e dua me watina na luvequ mai vei ira na goneyalewa ni Kenani, **iVakate**. 24:3. Kevaka sa vakawati ko Jekope kei na dua vei ira na goneyalewa i Eci, a cava na kena yaga vei au na noqu bula, **iVakate**. 27:46 (**iVakate**. 28:1–2). Me na kakua ni vakawati vei ira mai Kenani na Isireli, **iVaka**. 7:3–4. Era veiwatini kei ira mai Kenani ko ira na Isireli, ra qarava na kalou lasu, ka ra cudruvi, **Dauvei**. 3:1–8. Era sa vukica na yaloi Solomoni ko ira na watina me qarava na kalou lasu, **1 Tui** 11:1–6. Ia me da kakua ni solia na luveda yalewa vei ira na lewe ni vanua, se kauta na luveda yalewa me wati ni luveda tagane, **Nie**. 10:30.

Dou kakua ni veitokani vata vakatani kei ira sa tawavakabauta, **2 Kori**. 6:14.

Sa biuta na Turaga e dua na ivakatakilakila vei ira na Leimani me ra kakua kina ni veiwaki vata kei ira ko ira na Nifai ka vakabauta na ivalavala sega ni dodonu, **Alama** 3:6–10.

Kevaka sa vakamautaka e dua na tagane na watina, ena sega ni dei tu na nodrau veiyalayalati kei na nodrau vakamau ni rau sa mate, **V&V** 132:15.

A ra sa taura me watidra, na yalewa cava ga era vinakata, ko ira na luve ni tamata, **Mosese** 8:13–15.

Vakamau vakalevu: Na nona vakamau e dua na tagane vei rau e rua se levu cake na yalewa era bula tiko. E vakatarai vakalawa me dua ga na watina e dua na tagane, vakavo kevaka e vakarota na Turaga ena ivakatakila (Jekope 2:27–30). Ena ivakatakila, sa dau caka kina na vakawati vakalevu ena gauna ni Veiyalayalati Makawa se ena veisiga taumada ni Lotu vakalesui mai ena nona veidusimaki na parofita ka tu vua na idola ni

matabete (**V&V** 132:34–40, 45). Sa sega tale ni vakayacori tiko ena Lotu (VR 1); nikua sa sega ni rawa ni o lewena tiko na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai kevaka e sivia na dua na watimu.

Sa soli Eka vei Eparama ko Serai me watina, **iVakate**. 16:1–11. Sa tauri Lia kei Rejeli kei rau na nodrau dauveiqaravi me watina ko Jekope, **iVakate**. 29:21–28 (**iVakate**. 30:4, 9, 26). Kevaka sa vakawaitaka tale e dua na yalewa e dua na tagane, me na kakua ni vakalailaitaka na veika e nona na imatai ni watina, **L.Y** 21:10. A ratou sa lako cake kina ko Tevita kei rau na watina ki Epironi, **2 Samu**. 2:1–2.

Eratou sa taura ko Eparaama, Aisake kei Jekope eso tale na watidratou me vaka eratou sa vakaroti kina, **V&V** 132:37. Erau sa sega ni ivalavala ca ena dua na ka, ko Tevita kei Solomoni vakavo ga ena veika erau a sega ni ciqoma mai vua na Turaga, **V&V** 132:38–39.

Vakananau. Raica talega na Galala ni Digidigi; Vakananau

Na vakasama, na vakananau kei na iyaloalo ena nona mona e dua na tamata. Na kaukauwa ni vakasama e isolisoli mai vua na Kalou, ka da sa galala tu me da digitaka na ivakarau me da vakayagataka kina na noda kaukauwa ni vakasama. Na ivakarau ni noda vakasama ena vakavotukana ena noda ivakarau kei na itovo ni bula, ka vakakina ena vanua eda na laki tu kina ni oti na bula oqo. Na vakasama dodonu ena kauti keda ki na veivakabulai; na vakasama sega ni dodonu ena kauti keda ki na cudruvi.

Ni sa vakatovolea na yalo kece ko Jiova, ka kila kece na nanuma ni lomada, **1 Vei**. 28:9. Me vaka na vakananau ni lomana sa vakakina ko koya, **Na Vosa**. 23:7. Ni sa duatani na noqu vakananau ka duatani na nomudou vakananau, **Ais**. 55:7–9.

A sa kila na nodra vakananau ko Jisu, **Maci**. 12:25 (Luke 5:22; 6:8). Ni sa curu yani mai loma, mai na yalodra na

tamata, na nanuma ca, **Mari**. 7:20–23. Sa vakamalumalumutaka na nanuma kecega me talairawarawa vei Karisito, **2 Kori**. 10:5. Ia kevaka sa dua na ka e vinaka, se na ka e daudokai, dou nanuma na veika oqo, **Fili**. 4:8.

Dou nanuma matua, ni sa vu ni mate na gadreva na itovo vakayago, ia sa vu ni bula tawamudu na gadreva na itovo vakayalo, **2 Nif**. 9:39. Kevaka ko ni sa sega ni qarauni kemuni vinaka, kei na nomuni vakanananu, ko ni na rusa vakaidina, **Mosa**. 4:30. Ia na noda vakasama ena vakarusai keda, **Alama** 12:14.

Na Kalou duadua ga e kila na nomu vakasama kei na inaki ni lomamu, **V&V** 6:16 (**V&V** 33:1). Drau vakararavi tiko mai vei au ena vakasama kece, **V&V** 6:36. Mo dou kumuna cake ena nomudou vakasama e veigauna na vosa ni bula, **V&V** 84:85. Dou biuta tani vakayawa sara mai vei kemudou na vakanananu sega na betena, **V&V** 88:69. Ena vakatakilai mai na nanuma lo kei na gagadre ni lomadra na tamata, **V&V** 88:109. Me vakaiukuukutaki tiko ga na nomudou vakanananu ena ivalavala savasava, **V&V** 121:45.

Sa ca kecega na vakanananu ni tamata kecega, **Mosese** 8:22.

Vakananuma. *Raica talega na Masu;* iVakatakila

Me da vakanananu ka vakasama vakatitobu, e vakavuqa ena ivolanikalou se na veika tale eso ni Kalou. Ni sala vata kei na masu, na kena vakasamataki na veika ni Kalou ena vakabasikata na ivakatakila kei na kila ka.

A sa taura na vosa kecega oqo ko Meri ka vakananuma kina e lomana, **Luke** 2:19.

Ni'ū sa dabe ka vakananuma tiko e lomaqu, sa kauti au yani na Yalo ni Turaga, **1 Nif**. 11:1. Ka sa dau vakananuma na lomaqu na ivolanikalou, **2 Nif**. 4:15. Sa lako tiko ko Nifai ka vakananuma voli e lomana na veika sa vakaraitaka vua na Turaga, **Ia**. 10:2–3. Mo ni lako mada kina ki na nomuni veivale ka vakananuma e lomamuni na veika au sa

tukuna, **3 Nif**. 17:3. Dou vakasamataka na nona loloma na Turaga, ka vakananuma sara e lomamudou, **Moro**. 10:3.

Vakasamataka vakabibi na veika sa tau vei iko, **V&V** 30:3. Ni keirau sa vakasamataka tiko na veika oqo, sa tara na mata ni neirau vakanananu na Turaga, **V&V** 76:19. Au a dabe toka kina ena noqu rumu ka vakasamataka tiko na ivolanikalou, **V&V** 138:1–11.

Au vakasamataka lesu vakavica, **JS—AT** 1:12.

Vakararavi, Veivakabauti, Nuitaka.

Raica talega na Nuidei; Vakabauta

Me da vakararavi se me da nuidei ena vukuna e dua na tamata se dua na ka. Ena veika vakayalo, na veivakabauti e okati kina na noda vakararavi vua na Kalou kei na Yalona.

Kevaka sa vakamatei au ko koya kau na vakararavi ga vua, **Joje** 13:15. Mo vakararavi vei Jiova ena vu ni yalomu, **Na Vosa**. 3:5. Na Kalou a taqomaki ira na nona talai ka ra vakabauti koya, **Tani**. 3:19–28.

Ka'ū na dau vakararavi tiko ga vei kemuni me sega ni mudu, **2 Nif**. 4:34. Dou marau ka vakararavi vua na Kalou, **Mosa**. 7:19. Ia ko koya yadua sa vakararavi vua, ena laveti cake ena siga mai muri, **Mosa**. 23:22. Ko ira kecega sa vakadinata na Kalou sa dauvukei ira ko koya ena nodra vakatovolei, **Alama** 36:3, 27.

Kakua ni vakabauta na liga vakayago, **V&V** 1:19. Mo vakararavi ki na Yalo ka na veiliutaki ki na caka dodonu, **V&V** 11:12. Ia me vakararavi vei au ko koya me kakua kina ni vakamaduataki, **V&V** 84:116.

iVakarau

E dua na ivakarau e rawa ni muria e dua na tamata me rawata kina na veika e vinakati. Ena ivolanikalou, na *ivakarau* e dau kena ibalebale e dua na ivakaraitaki ni kena bulataki e dua na ivakarau ni bula se ena kena tarai cake e dua na ka.

Sa vakaroti Isireli na Kalou me tara e

dua na valecavu me vaka na kena ivakarau sa vakaraitaka ko Mosese, **L.Y** 25. Sa solia vei Solomononi ko Tevita na ivakarau me tara kina na valetabu, **1 Vei.** 28:11–13.

Meu ivakarau kina vei ira era na vakabauti Jisu Karisiko e muri, **1 Timo.** 1:16.

Au na solia tale ga vei kemudou na ivakarau ni ka kece ga mo dou kakua kina ni vakacalai, **V&V** 52:14.

Vakarisiko. *Raica talega na* Tisaipeli; Yalododonu

E dua na yaca e dau soli vei ira era vakabauti Jisu Karisiko. E dina ni dau vakayagataki vakavuqa e vuravura raraba na vosa oqo, na Turaga e sa vakatokai ira era dau muria ena yalodina na Karisiko me ra Yalododonu (Cakacaka 9:13, 32, 41; 1 Kori. 1:2; V&V 115:4).

Era sa vakatokai mada e liu ko ira sa lotu me ra itokani i Karisiko, **Cakacaka** 11:26. Ia kevaka sa vakararawataki ni sa itokani i Karisiko, me kakua ni madua, **1 Pita** 4:16.

Ena vuku ni veiyalayalati dou sa vakayacora dou sa vakatokai kina mo dou luvei Karisiko, **Mosa.** 5:7. Era sa vakatokai ko ira era sa vakabauta dina me ra itokani Vakarisiko, mai vei ira era se bera ni lewena na Lotu, **Alama** 46:13–16.

iVakaro e Tini, Na. *Raica talega na* Mosese; iVakaro ni Kalou

Na tini na lawa ka a solia na Kalou vei Mosese me lewai kina na ivakarau ni bula savasava.

Na yacana vaka-Iperiu na “Tini na Vosa.” Era vakatokai talega me Veiyalayalati (iVaka. 9:9) se na iVakadinadina (L.Y 25:21; 32:15). Na nona solia na Kalou na iVunau e Tini vei Mosese, ka qai dewa yani mai vua vei ira na Isireli, sa vakamacalataki koto ena L.Y 19:9–20:23; 32:15–19; 34:1. A ceuti na ivunau ena rua na vatu, ka qai biu ena loma ni Kato; o koya oqo sa vakatokai kina na Kato me Kato ni Veiyalayalati (Tiko. 10:33). E kaya na Turaga, ena nona cavuta na iVaka. 6:4–5 kei na Vuna. 19:18, sa vakalekalekatataki na iVunau e Tini ena “rua na ivunau cecere” (Maci. 22:37–39).

Sa tokaruataki ena ivakatakila ni gauna oqo na iVunau e Tini (VJS, L.Y 34:1–2, 14 [Ai Kuri]; Mosa. 12:32–37; 13:12–24; V&V 42:18–28; 59:5–13).

iVakaro ni Kalou. *Raica talega na* Lawa; Talairawarawa; iVakaro e Tini, Na; iValavala Ca; Vosa ni Kalou

Na lawa kei na veika e gadreva na Kalou mai vei ira na tamata, vakatamata yadua se vakamatatamata. Na muri ni ivakaro ena kauta mai na veivakalougatataki ni Turaga vei ira na talairawarawa (V&V 130:21).

A sa cakava ko Noa me vaka na ka kecega sa vakarota vua na Kalou, **iVakate.** 6:22. Kevaka dou sa muria na ka kau sa lesia, ka vakabauta na noqu vunau, **Vuna.** 26:3. Mo vakabauta na noqu ivakaro mo bula, **Na Vosa.** 4:4 (Na Vosa. 7:2).

Kevaka dou sa lomani au, dou talairawarawa ki na noqu ivunau, **Joni** 14:15 (V&V 42:29). Ia na ka kecega eda sa ke-rea eda na rawata mai vei koya, ni da sa muria na nona ivunau, **1 Joni** 3:22. Sa sega ni ka bibi na nona vunau, **1 Joni** 5:3.

Ka sega ni yavalati rawa ena nomu muria na ivakaro, **1 Nif.** 2:10. Ni sega ni dau soli ivakaro na Turaga vakavo kevaka e sa vakarautaka rawa mada na sala, **1 Nif.** 3:7. Au na vakayacora ga me vaka na ivakaro matata ni Kalou, **Jeko.** 2:10. Kevaka dou na muria na noqu ivakaro, dou na tiko sautu ena vanua, **Jeromi** 1:9 (Alama 9:13; 50:20). Vulica na yalomatua ni ko sa cauravou tiko, **Alama** 37:35.

Nai vakaro oqo sa vu mai vei au, **V&V** 1:24. Vakasaqara na ivakaro oqo, **V&V** 1:37. Ko ira era sega ni muria na ivakaro era na sega ni vakabulai, **V&V** 18:46 (V&V 25:15; 56:2). Ni sa vakayalo na noqu ivunau kecega; io sa sega sara ni ka vakayago se ka vakatamata, **V&V** 29:35. Sa soli na ivakaro me da kila kina na loma ni Turaga, **V&V** 82:8.

Au sega ni kila, sa vakaroti au vakakina na Turaga, **Mosese** 5:6. Me da

vakatovolei ira mada kina, me da raica se ra na muria na veika kece sa vakarota vei ira na Turaga na nodra Kalou se sega, **Epa.** 3:25.

Vakarokoroko. *Raica talega na Rere;* Rokova

Na kena dokai vakabibi na veika tabu.

Sa vakaroti Mosese na Turaga me luvata tani na ivava mai na yavana, ni sa qele tabu na tikina ka sa tu kina, **L.Y** 3:4–5. Me rerevaki na Kalou ka rokovi, **Same** 89:7.

Eda sa qarava vinaka kina na Kalou ena yalomatua kei na rere, **Ipe.** 12:28.

A sa cuva ki na qele, ka masuta vakaukauwa na nona Kalou ko Moronai, **Alama** 46:13. Era sa cuva vakatoboicu ki na qele na lewevuqa ka vakarokoroko vei Karisito, **3 Nif.** 11:12–19.

Dou cuva sobu vei au, **V&V** 5:24. Ia na veika kecega era sa cuva ka vakarokoroko ena yalomalumulumu vua na Kalou ena nona itikotiko vakaturaga, **V&V** 76:93. Ka sa dau vakabutobutotaki na nomudou vakanananu, ena nomudou dau vakawalena na veika dou sa ciqoma, **V&V** 84:54–57. Ena tekiduru na duru vakayadua, ka vakatusa na yame kece ga, **V&V** 88:104. Ia ena vuku ni kena vakarokorokotaki na yaca i Koya sa Cere Sara, era sa mani vakatoka kina na Lotu na matabete vei Melikiseteki, **V&V** 107:4. Na veivakalougatataki ena sovraki vei koya sa vakarokorokotaka na Turaga ena nona vale, **V&V** 109:21.

Vakarorogo. *Raica talega na Daliga;* Talairawarawa

Me da rogoca ka talairawarawa ki na domona se na nona ivakavuvuli na Turaga.

Ena vakatubura vei kemuni ko Jiova na nomuni Kalou e dua na parofita me vakataki Mosese, ka dodonu me ra vakarorogo vua na tamata, **iVaka.** 18:15. Sa vinaka na vakarorogo ka ca na uro ni sipi tagane, **1 Samu.** 15:20–23. Keimami sa sega talega ni vakarorogo vei ira na italai ni Turaga na parofita, **Tani.** 9:6.

Ko ira na ivalavala dodonu era vakarorogo ki na nodra vosa na parofita, era na sega ni mate, **2 Nif.** 26:8. Kevaka dou sa sega ni vakarorogo ki na domona na ivakatawa vinaka, o ni sa sega ni nona sipi, **Alama** 5:38 (Ila. 7:18).

Dou vakatudaliga, koi kemudou na lewe ni noqu lotu, **V&V** 1:1. Ia ko ira kecega sa vakatudaligadra ki na domo ni Yalo era na vakararamataki ka lako yani vua na Tamada, **V&V** 84:46–47. Era sa berabera ni rogoca na domona na Turaga; o koya, sa berabera kina ni rogoca na nodra masu, **V&V** 101:7–9. Era na cudruvi ko ira sa sega ni vakarorogo ki na ivakaro, **V&V** 103:4 (Mosese 4:4).

iVakarua, Na. *Raica talega na* Penitatu

Na ikalima ni ivola ena Veiyalayalati Makawa.

E tu ena iVakarua na tolu na iotioti ni ivunau i Mosese, ka a cavuta ena bucabuca mai Moapi ni se voleka sara na gauna me vakamataliataki kina. Na imatai ni ivunau (wase 1–4) e ivakamacala. Na ikarua ni ivunau (wase 5–26) e rua na tikina: (1) wase 5–11—na iVakaro e Tini kei na kedra ivakamacala; kei na (2) wase 12–26—e dua na vosavuni ni lawa ka yavutaki kina na ivola taucoko. Na ikatolu ni ivunau (wase 27–30) e koto kina na kena vakavoui na nodra veiyalayalati na Isireli vata kei na Kalou kei na kena tukuni na veivakalougatataki e muria mai na talairawarawa kei na cudruvi e muria mai na talaidredre. Na wase 31–34 e vakamacalataki kina na kena tukuni yani na lawa vei ira na Livai, na sere kei na iotioti ni veivakalougatataki i Mosese, kei na nona sa lako yani ko Mosese.

Vakasala, Veivakasalataki. *Raica talega na* Parofita

Na veivakauqeti, na ivakasala ni qaqarauni, na veivakasalataki, kei na ivakaro mai vua na Turaga kei ira na Nona veiliutaki era sa tabaki. Me vaka na kena vakayagataki ena ivolanikalou,

na ivakasala e kena ibalebale me veidusimaki se veivakauqeti.

Au na vakavulici iko, **L.Y** 18:19. Ena tuberi au na Kalou ena nona ivakasala, **Same** 73:24. Ni sa sega na veivakasalataki ena ca na tamata, **Na Vosa**. 11:14.

Ko ira na Farisi kei ira na vu ni vunau era sa cata na ka sa vakasalataki ira kina na Kalou, **Luke** 7:30. Au sa vakavulici iko mo mai volia vei au na koula sa vakatovolei ena bukawaqa, **iVakata**. 3:18.

Sa vinaka na kila ka kevaka era sa muria na ivakasala ni Kalou, **2 Nif**. 9:29. Dou kakua ni segata mo dou vakasalataki na Turaga, **Jeko**. 4:10. Ni sa dau veivakasalataki vakayalomatua ko koya me baleta na nona cakacaka, **Alama** 37:12.

Sa kuvu cake mai vei au na nomudou ivalavala ca, ni dou sa muria ga na nomudou ivakasala, **V&V** 56:14. Rogoca na nona ivakasala ko koya sa tabaki kemudou, **V&V** 78:2. Mo vakasalataki mai vei koya au sa lesia, **V&V** 108:1. Sa segata vakaukauwa ko koya me solia ga na nona ivakasala ka segai na ivakasala au sa virikotora tu, **V&V** 124:84. Vakarorogo ki na nona ivakasala na noqu tamata ko Josefa, **V&V** 124:89. Kevaka e dua sa sega ni vakasaqara na noqu ivakasala, ena sega vua na kaukauwa, **V&V** 136:19.

Vakasalataki, Vakasala. *Raica talega na iVakatawa*

Me tukuni me kilai se me soli ivakasala ni qaqaarauni. Era dau veivakasalataki ka vakavulici ira na tamata ko ira na parofita kei ira na iliuliu me ra dau talairawarawa vua na Turaga kei na Nona ivakavuvuli.

Sa vakasalataki ira na Nifai mai na ivalavala ca kecega ko Jekope, **Jeko**. 3:12.

Ia na domo ni veivakasalataki sa baleti ira kece ga na tamata, **V&V** 1:4. Ia na nomudou ivunau me domo ni veivakasalataki, **V&V** 38:41. Oqo na siga ni veivunauci, **V&V** 63:58. Ka sa yaco kina me nona itavi na tamata yadua sa vunauci me vunauca na wekana, **V&V** 88:81. Au sa vakasalataki kemudou kina, ka vakasalataki kemudou tale, ena noqu

solia yani vei kemudou na vosa ni vuku oqo ena ivakatakila, **V&V** 89:4.

Vakasama

Na kaukauwa ni vakasama; na kaukauwa kilai ni vakasama.

Mo qaravi koya ena yalodina kei na loma e marautaka, **1 Vei**. 28:9.

Mo lomani Jiova na nomu Kalou ena nomu nanuma kecega, **Maci**. 22:37.

Ni sa vu ni mate na gadreva na itovo vakayago, ia sa vu ni bula tawamudu na gadreva na itovo vakayalo, **2 Nif**. 9:39. Sa rogo tale mai na domo ni Turaga ki na noqu vakasama, **Inosi** 1:10. Raica sa kaukauwa sara na vosa ni Kalou ki na nodra vakanananu na tamata ka mucu na iseileiwau, **Alama** 31:5.

Au na tukuna ki na nomu vakasama, **V&V** 8:2. Sa dodonu mo vakasamataka vakavinaka ena nomu vakasama, **V&V** 9:8. Ia mo dou nanuma tiko ga e lomamudou na veika lagilagi ni gauna tawamudu, **V&V** 43:34. Ka sa dau vakabutobutotaki na nomudou vakanananu ena veigauna sa oti, **V&V** 84:54. Dou moce vakayakavi, dou yadra vakamataka lailai, me makutu kina na yagomudou kei na yalomudou, **V&V** 88:124.

Ni sa sega ni kila ko Setani na inaki ni Kalou, **Mosese** 4:6. A sa vakatokai ira na nona tamata na Turaga ko Saioni, ni ra sa yalovata ka duavata ena nodra vakasama, **Mosese** 7:18.

Vakasama Sega na Betena. *Raica talega na Vosa Vakacaca*

Na kena vakamamadataki na veika tabu (**V&V** 84:54).

Me ra kakua ni dau vakanananu sega na betena ka dredre vakasivia o ira na Yalododonu, **V&V** 88:69. Mo dou muduka sara na nomudou qaciqacia kei na vakasama sega na betena, **V&V** 88:121.

Vakasaurara, Vakasaurarataki. *Raica talega na Yalo Tabu*

Me da vakauqeti vakaukauwa me da cakava se me da kakua ni cakava e dua

na ka, vakauasivi mai na veivakauqeti kei na kaukauwa ni Yalo Tabu.

Sa uqeti au na yalo sa tiko e lomaqu, **Joqe** 32:18.

Ni sa rawai keitou sara na loloma i Karisito, **2 Kori**. 5:14.

Ni sa vakauqeti au vakaukauwa sara na Yalo me'u vakamatei Lepani, **1 Nif**. 4:10. Sa uqeti au vakaukauwa na Yalo, **Alama** 14:11. Au sa uqeti, me vaka na veiyalayalati ka'u a cakava, **Alama** 60:34. A sa vakauqeti Amaroni na Yalo Tabu me vunitaka na ivolatukutuku, **4 Nif**. 1:48.

Na veika mai cake, sa dodonu me qarauni na kena cavuti, ka me veidusimaki kina na Yalo, **V&V** 63:64.

Vakasisila, iTovo Vakasisila. *Raica talega na iValavala Ca*

Ena ivolanikalou, e dua na ka e vakatubura na rarawa se na veicati vei ira na buladodonu ka savasava.

A ka vakasisila vei Jiova na tebenigusu lasu, **Na Vosa**. 12:22.

Sa ka vakasisila ena mata ni Turaga na viavalevu, **Jeko**. 2:13–22. Era sa lesi na dau caka ca me ra raica na nodra veika vakasisila, **Mosa**. 3:25. Na voroki ni bula savasava sa vakasisila duadua vei ira na ivalavala ca kecega, vakavo ga na laba kei na cakitaki ni Yalo Tabu, **Alama** 39:3–5.

Ia na nona cudru ni lewa dodonu na Turaga sa tau me baleta na nodra itovo vakasisila, **V&V** 97:24.

Vakasoqoni Vata kei Isireli. *Raica na Isireli—Na vakasoqoni kei Isireli*

Vakasucumi. *Raica talega na Luve ni Kalou; Luvei Karisito; Luvena e Duabau Ga; Sucu Tale, Sucu Vakalou*

Me sucu mai. Me vakasucu gone sai koya me vakasucu, me vakatubu kawa, se me vakatāka mai e dua na bula vou. Ena ivolanikalou, na veivosa oqo e dau vakayagataki vakawasoma me kena ibalebale na sucu va-Kalou. E dina ni o Jisu Karisito na luvena vakayago duadua ga

na Kalou, na tamata kece e rawa ni sucu vakayalo mai vei Karisito ena noda ciqomi Koya, talairawarawa ki na Nona ivakaro, ka yaco me tamata vou ena kaukauwa ni Yalo Tabu.

Au sa vakatuburi iko ena siga oqo, **Same** 2:7 (Cakacaka 13:33; Ipe. 1:5–6; 5:5).

Na nona iukuuku sa vaka na iukuuku ni Le Duabau Ga sa vakatuburi mai vei tamana, **Joni** 1:14 (2 Nif. 25:12; Alama 12:33–34; V&V 76:23). Sa lomani ira na kai vuravura na Kalou sa solia kina na Luvena e Duabau Ga, **Joni** 3:16 (V&V 20:21).

Sa vakasucumi ira vakayalo na nona tamata na Karisito, **Mosa**. 5:7.

Ko ira kece ga sa sucu vou vua na Turaga, era sa lewe ni nona Lotu na Ulu-matua, **V&V** 93:22.

Vakatabui, Lawa ni Vakatabu.

Raica talega na Jisu Karisito; Matanitu Vakalou se Matanitu Vakalomalagi; iSoqosoqo Cokovata; Sorovaka, Veisorovaki; Vakadonuya, Dodonu

Ni vakayagataki ena ivolanikalou e rua na ibalebale ni vosa na vakatabui: (1) Me da galala mai na ivalavala ca, ka yaco me savasavavuka ka savasava ena vuku ni Veisorovaki i Jisu Karisito (Moses 6:59–60); kei na (2) me vakatabui e dua na ka vua na Kalou. Na lawa ni vakatabu e ivakavuvuli tudei vakalou, era vakatabuya kina na tagane kei na yalewa na nodra gauna, na taledi, kei na iyau ki na kena tauyavu ka tarai cake na matanitu ni Kalou.

Me da galala mai na ivalavala ca: Ni sa digitaki kemudou na Kalou mai na ivakatekivu mo dou bula ena veivakatabui ni Yalo, **2 Cesa**. 2:13. Eda sa vakatabui ena vuku ni yagoi Karisito ni sa cabori vakadua, **Ipe**. 10:10. Sa mate kina ko Jisu, me vakatabui ira na tamata ena nona dra, **Ipe**. 13:12.

Era sa vakatabui kina na bete levu ka savai me vulavula na nodra isulu ena nona dra na Lami, **Alama** 13:10–12. Na veivakatabui sa yaco ena vuku ni

iVakatagedegede ni Lagilagi

nodra solia na yalodra vua na Kalou, **Ila** 3:33–35. Mo ni veivutuni, mo ni vakatabui kina ena isolisoli ni Yalo Tabu, **3 Nif** 27:20.

Na veivakatabui ena loloma soli wale nei Jisu Karisito e dodonu ka dina, **V&V** 20:31. Sa mai vakatabuya na vuravura ko Jisu, **V&V** 76:41. Mo dou vakatabui kemudou me vagolei kina vakatabakidua vua na Kalou na nomudou vakanananu, **V&V** 88:68.

Me vakatabui e dua na ka vua na Kalou: Dou vakatabui kemudou edaidai me nei Jiova, **L.Y** 32:29.

Ko ira kecega sa vakabauta era sa dui solia na nona iyau me ra taukena vata, **Cakacaka** 2:44–45.

Era sa taukena vata na ka kecega ena kedra maliwa; ka sa sega e dua sa vutuniyau se dravudravua, **4 Nif** 1:3.

Sa vakamacalataka na Turaga na ivakavuvuli tudei ni vakatatabu, **V&V** 42:30–39 (**V&V** 51:2–19; 58:35–36). Ia sa sega ni dodonu me dua e sivia na ka e tu vua ka sega vei ira na so, **V&V** 49:20. Me ra lesia vei ira na tamata oqo na nodra ivotavota, me vakatautauvata na tamata kecega me vaka na nona matavuale, **V&V** 51:3. Sa tauyavutaki na lewa vei ira na Yalododonu me ra vauci vakatautauvata kina ena veika vakalomalagi, kei na veika vakavuravura talega, **V&V** 78:4–5. Me tautauvata na veika dou kaya me votai vei kemudou ena iyau, na tamata yadua me vaka na nona leqa kei na ka sa yaga vua, **V&V** 82:17–19. Ena sega ni tarai cake rawa ko Saioni vakavo ga ena lawa ni matanitu silesitili, **V&V** 105:5.

Era sa duavata ena yalodra kei na nodra vakasama na tamata i Inoki, **Mosese** 7:18.

iVakatagedegede ni Lagilagi. *Raica talega na Lagilagi Vakasilesitili; Lagilagi Vakateresitili; Lagilagi Vakatilesitili*

Na veimatanitu duidui mai lomalagi. Ena iOtioti ni Veilewai, na tamata yadua ena votai vua e dua vanua me

vakaitikotiko tawamudu kina ena dua na matanitu ni lagilagi, vakavo ga ko ira na luve ni Veivakarusa.

Sa kaya ko Jisu, sa vuqa na tikina ena vale nei Tamaqu, **Joni** 14:2 (Ica 12:32). Sa duatani na iukuuku ni matanisiga, ka sa duatani na iukuuku ni vula ka sa duatani na iukuuku ni veikalokalo, **1 Kori** 15:40–41. Sa kau cake ko Paula ki na ikatolu ni lomalagi, **2 Kori** 12:2.

Sa tiko e dua na vanua ka sega ni dua na kena iukuuku, ia na itotogi ga e sega ni oti rawa, **V&V** 76:30–38, 43–45. E tolu na ivakatagedegede ni lagilagi, **V&V** 76:50–113; 88:20–32.

iVakatagi se Sere. *Raica talega na Lagasere; Serenilotu*

Na sere kei na ivakatagi e dau lagati ka vakatagitaki me tekivu sara mai na veigauna taumada vakaiivolatabu me ivakaraitaki ni marau, na vakacaucau kei na sokalou (2 Samu. 6:5). E rawa ni dua na ivakarau ni masu. E kena irairai ni dau lagati na same ena dua na kena ilagalaga rawarawa ga ka veitokoni kina na iyaya ni ivakatagi.

Ia ko Miriama na ganei Eroni kei Mosese, sa kauta e ligana na tibereli, ka meke lako vata kei ira na yalewa kecega sa muri koya, **L.Y** 15:20. Ko ira talega na Livai, era dausere, a ra sa taura na sibali kei na soliteri kei na api ka tiko vata kei ira e le dua na drau ruasagavulu na bete era sa uvu davui, **2 Vei** 5:12.

Eratou a lagata e dua na sere ko Jisu kei iratou na Le Tinikarua ni cava na iotioti ni vakayakavi, **Maci** 26:30. Dou veivakavulici ka veivakauqeti vakai kemudou ena same, na serenilotu kei na veisere vakayalo, **Kolo** 3:16.

Ka ko ni sa nanuma mo ni lagata na sere ni veisereki loloma, **Alama** 5:26.

Sa rekitaka sara na yalo ni Kalou na sere sa lagati ena yalodina; io, na nodra sere na yalododonu sa nodra masu, **V&V** 25:12. Vakacaucautaka na Turaga ena sere, ena ivakatagi, kei na meke, **V&V** 136:28.

iVakatakarakara

Me vakayagataki e dua na ka me vakatautauvatataki se ivakatayaloyalo ni dua tale na ka. Na ivakatakarakara ena ivolanikalou e dau vakayagataki kina e dua na iyaya kilai levu, dua na ka e yaco, se dua na ituvaki ni bula me somomitaka e dua na ivakavuvuli tudei se dua na ivakavuvuli ni kosipeli. Me vakaoqo, na parofita ni iVola i Momani ko Alama a vakayagataka na sore ni itei me matataka na vosa ni Kalou (Alama 32).

O ira kece sara na parofita ena ivolanikalou era dau vakayagataka na ivakatakarakara me ra vakavuvulitaka kina na veika e baleti Jisu Karisito. Eso na ivakatakarakara oqori e okati kina na soqoni kei na veicakacaka vakalotu (Mosese 6:63), sorovaki ka (Ipe. 9:11–15; Mosese 5:7–8), na sakaramede (VJS, Mari. 14:20–24 [Ai Kuri]; Luke 22:13–20), kei na papitaiso, (Roma 6:1–6; V&V 128:12–13). E vuqa na yaca vakaivolatabu era ivakatakarakara. Na soqoni ni valecavu ena Veiyalayalati Makawa kei na lawa i Mosese era matataka na veidina tawamudu (Ipe. 8–10; Mosa. 13:29–32; Alama 25:15; Ila. 8:14–15). Me baleta na ivakaraitaki tale eso, raica na Maci. 5:13–16; Joni 3:14–15; Jekope 4:5; Alama 37:38–45.

iVakatakila. *Raica talega na Domo;* Parofisai; Raivotu; Rarama, Rarama i Karisito; Tadra; Uqeti, Veivakauqeti; Vosa ni Kalou; Yalo Tabu

Na Nona veitaratara na Kalou vei ira na Luvena e vuravura. Na ivakatakila e rawa ni yaco mai ena Rarama i Karisito kei na Yalo Tabu ena veivakauqeti, na raivotu, na tadra, se ena nodra veisiko na agilosu. Na iVakatakila e vakarautaka na veidusimaki ka na rawa ni kauti ira na yalodina ki na veivakabulai tawamudu ena matanitu silesitili.

Sa vakatakila na Nona cakacaka na Turaga vei ira na Nona parofita ka vakadeitaka vei ira na tamata vakabauta ni ra dina na ivakatakila e soli vei ira na parofita (Emosi 3:7). Ena ivakatakila

sa vakarautaka kina na Turaga na veidusimaki ki na tamata yadua me baleta na tamata kece sara era vakasaqara ka tu vei ira na vakabauta, veivutuni, ka talairawarawa ki na kosipeli i Jisu Karisito. “Na Yalo Tabu e dau vakatakila,” e kaya ko Josefa Simici, ka “na sega ni rawata e dua na tamata na Yalo Tabu ka sega ni ciqoma na ivakatakila.”

Ena nona Lotu na Turaga, o iratou na Mataveiliutaki Taumada kei na Kuo-ramu ni iApositolo Le Tinikarua eratou parofita, daurairai, ka dauvakatakila ki na Lotu ka vakakina ki vuravura. Na Peresitedi ni Lotu sai koya duadua ga sa vakadonuya na Turaga me ciqoma na ivakatakila me baleta na Lotu (V&V 28:2–7). Na tamata yadua e rawa ni ciqoma na ivakatakila e baleti koya me na yaga vua.

Ni sa bula na tamata ena ka kecega sa vosataka ko Jiova, **iVaka.** 8:3 (Maci. 4:4; V&V 98:11). Sa dau vosa na Turaga ena domo lailai ka vinaka, **1 Tui** 19:12. Ni sa sega na ivakavuvuli era sa rusa na tamata, **Na Vosa.** 29:18. E dina ena sega ni vakayacora e dua na ka na Turaga ko Jiova, ena vakaraitaka mada ga na nona vosa vuni vei ira na nona italatala na parofita, **Emosi** 3:7.

O sa kalougata Saimoni Pa Jona, ni sa sega ni vakatakila vei iko na lewe kei na dra, na Tamaqu ga, **Maci.** 16:15–19. Na Yalo Tabu ena tuberi kemudou ki na veika kecega e dina, **Joni** 16:13. Ia kevaka sa lailai na vuku vua e dua vei kemudou, me kerea vua na Kalou, **Jeme.** 1:5.

Ka na qai vakatakilai na veika kece ga, **2 Nif.** 27:11. Au na solia vei ira na luvu ni tamata na veitaravi ni vosa, **2 Nif.** 28:30. Ia sa sega na ka sa vuni me sega ni vakatakilai mai, **2 Nif.** 30:17. Na Yalo Tabu, ena vakaraitaka vei kemudou na veika kece, **2 Nif.** 32:5. Ka sa sega na tamata sa kila rawa na nona sala na Kalou kevaka sa sega ni vakatakilai vua, **Jeko.** 4:8. Sa lolo ka masumasu ko Alama me soli mai vua na ivakatakila, **Alama** 5:46. Sa vakatakilai vei ira na yalodina na veika sa sega ni dau vakatakilai, **Alama** 26:22.

iVakatakila nei Joni

Ko ira sa cakitaka na ivakatakila, era sa sega ni kila na kospeli i Jisu Karisito, ka sega ni kila vakavinaka na ivolanikalou, **Moma**. 9:7–8. Dou na sega ni rawata e dua na ivakadinadina me yacova ni sa vakatovolei oti na nomudou vakabauta, **Ica** 12:6.

Na noqu vosa ena sega ni takali, ia era na yaco kece vakaidina, **V&V** 1:38. Au a sega li ni vakaceguya na nomu vakasama me baleta na ka oqo, **V&V** 6:22–23. Au na tukuna ki na nomu vakasama kei na vu ni yalomu, **V&V** 8:2–3. Ia kevaka e sa dodonu, au na vakauqeta na yalomu ka na katakata mai na lomamu, **V&V** 9:8. Mo kakua ni cakitaka na yalo ni vakatakila, **V&V** 11:25. Ia kevaka ko na kerea, ko na ciqoma na ivakatakila ena ivakatakila, **V&V** 42:61. Ia na ka kecega era sa tukuna ena veivakauqeti ni Yalo Tabu, sa domo ni Turaga, **V&V** 68:4. Raica ena solia vei kemudou na Kalou na vuku, **V&V** 121:26.

Sa raici rau na Tamana kei na Luvena ko Josefa Simici, **JS—AT** 1:17. Keimami vakabauta na veika sa vakatakila oti na Kalou, kei na veika ena qai vakatakila mai, **Y ni V** 1:7, 9.

iVakatakila nei Joni. *Raica talega na Apokalipi*; Joni, Luvei Sepete

Na iotioti ni ivola ena Veiyalayalati Vou, ka lewena e dua na ivakatakila a vakatakilai vei Joni na iApositolo. A soli vua me raica na itukutuku makawa ni vuravura, vakauasivi na iotioti ni gauna (iVakata. 1:1–2; 1 Nif. 14:18–27; **V&V** 77). Na ivakatakila nei Joni sa dau kilai talega me Apokalipi.

A ciqoma na ivakatakila oqo me baleta na siga ni Turaga ko Joni, mai na yanuyanu ko Patimo (iVakata. 1:9–10), ena baravi kei Esia, sega ni yawa sara mai Efeso. Na tikinisiga sara ga e tauri kina na ivakatakila e sega ni kilai.

Na idola eso me kilai kina vakavinaka na ivola oqo sa tu ena 1 Nifai 14:18–27 kei na Vunau kei na Veiyalayalati 77 (Ica 4:15–16).

Na Wase 1–3 era ivakamacala

taumada ni ivola oqo kei na ivola a vakau vei ira na isoqosoqo lotu e vitu mai Esia. A vola na ivola vakau eso oqo ko Joni me vukei ira na Yalododonu ena nodra walia na leqa eso. Na wase 4–5 e tukuni kina na raivotu eso a raica ko Joni ka vakaraitaki kina na kaukauwa dodonu ka vakaturaga e tu vua na Kalou vata kei Karisito. Ena wase 6–9, 11, e vola kina ko Joni na nona raica e dua na ivola ka dregati tu ena vitu na drega, na drega yadua e vakaibalebaletaki ki na dua na udolu na yabaki ni itukutuku makawa vakayago kei vuravura. Na veiwase eso oqo e baleta vakatabakidua na veika a yaco ena loma ni vitu na drega oqori (raica iVakata. 8–9; 11:1–15). Na wase 10 e vakamacalataki kina e dua na ivola a kania ko Joni. E vakaibalebaletaki na ivola ko ya ki na dua na itavi ena qai qarava ko koya ena dua na gauna mai muri. Na wase 12 e tukuni kina e dua na raivotu ni ca ka a tekivu mai lomalagi ena gauna e vakamuri lomana kina ko Setani ka qai vakasevi tani. Na ivalu a caka mai kea sa tomani tiko e vuravura ena gauna oqo. Ena wase 13, 17–19, e vakamacalataki kina ko Joni na veimatani vakavuravura dau caka ca ka lewa tu ko Setani, ka tukuni kina na ca ena yaco vei ira, ka okati kina na iotioti ni veivakarusa ki na ca. Na wase e 14–16 e vakamacalataki kina na nodra buladodonu tiko na Yalododonu ena loma ni veigauna ca ni sa voleka na iKarua ni nona Lako mai na Karisito. Na wase 20–22 e vakamacalataki kina na Mileniumi, na koro levu rairai totoka ko Jerusalemi Vou, kei na iotioti ni veika a yaco ena itukutuku makawa ni vuravura.

iVakatakilakila. *Raica talega na Cakacaka Mana*; iVakatakilakila ni Lotu Dina; iVakatakilakila ni Veigauna

E dua na ka e yaco se dua na ka e sotavi ka ra raica na tamata me ivakadinadina ni dua na ka. Na ivakatakilakila e vakavuqa ni dau ivakaraitaki cakamana mai vua na Kalou. E tu talega vei

Setani na kaukauwa me vakaraitaka eso na ivakatakilakila ena veigauna eso. Sa dodonu me ra dau vakasaqara na Yalododonu na isolisoli eso ni Yalo ia me ra kakua ni dau vakasaqara na ivakatakilakila me vakamamautaka na nodra lomatarotaro se me tokona na vakabauta. Ia, na Turaga ena dau solia na ivakatakilakila kevaka e raica o Koya ni ganita vei ira era vakabauta (V&V 58:64).

Ia ko Jiova vakataki koya ga ena solia vei kemudou e dua na ivakadinadina, **Ais.** 7:14 (2 Nif. 17:14). Sa dau cakava na Kalou na ivakatakilakila kei na cakamana mai lomalagi kei vuravura, **Tani.** 6:27.

Sa dau vakasaqara na ivakatakilakila na itabatamata ca ka ivalavala vakatani, **Maci.** 12:39 (Maci. 16:4; Luke 11:29). Ia na veivakatakilakila oqo era na cakava ko ira era sa vakabauta, **Mari.** 16:17 (Moma. 9:24; Ica 4:18; V&V 84:65).

Sa kerea ko Seremi e dua na ivakatakilakila, **Jeko.** 7:13–20. Sa kera ko Korio e dua na ivakatakilakila, **Alama** 30:48–60. Vakaraitaka vei keimami e dua na ivakatakilakila, ka keimami na qai vakabauta, **Alama** 32:17. Era sa vakabauta ga na iwase levu cake ni tamata, na ivakatakilakila kei na veika veivakurabuitaki era sa raica, **3 Nif.** 1:22. Ka ra sa tekivu guilecava na tamata na veivakatakilakila kei na veika veivakurabuitaki era a rogoca, **3 Nif.** 2:1. Ni dou na sega ni rawata e dua na ivakadinadina me yacova ni sa vakatovolei oti na nomudou vakabauta, **Ica** 12:6.

Mo kakua ni kerea mo cakava na cakacaka mana, vakavo kevaka au sa vakaroti iko, **V&V** 24:13. Raica, sa sega ni yaco mai na vakabauta ena ivakatakilakila, ia na ivakatakilakila ena muri ira era sa vakabauta, **V&V** 63:7–11.

Ni na tubu mai ena veisiga oqori na Karisito vakailasu, kei na parofita vakailasu, ka ra na vakatakila na ivakatakilakila kei na ka veivakurabuitaki lelevu, **JS—M** 1:22.

iVakatakilakila ni Lotu Dina.

Raica talega na Lotu i Jisu Karisito; Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, Na; iVakatakilakila

Na ivunau kei na veiqaravi ni dua na Lotu ka vakaraitaka ni sa vakadonuya na Kalou ka vakakina ni sai koya na sala sa tauyavutaka na Turaga me ra rawata kina na Luvena na taucoke ni Nona veivakalougatataki. Eso na ivakatakilakila ni Lotu dina e vaqo:

Kilai vakadodonu sara ni Le Tolu Vakalou: Sa bulia na tamata na Kalou me itovo vata kei Koya ka ucui Koya, **iVakate.** 1:26–27. A sa vosa vei Mosese ko Jiova ni rau veirai mata, **L.Y** 33:11.

Na bula tawamudu sai koya me da kila na Kalou na Tamana kei Jisu Karisito, **Joni** 17:3.

Koi rau na Tamana kei na Luvena erau taukena na yago e vakalewe kei na sui, **V&V** 130:22–23.

Erau sa rairai vei Josefa Simici na Tamana kei na Luvena, **JS—AT** 1:15–20. Keimami vakabauta na Kalou, na Tamada Tawamudu, **Y ni V** 1:1.

iMatai ni ivakavuvuli kei na cakacaka vakalotu: Kevaka sa sega ni sucu e dua ena wai kei na Yalo Tabu, **Joni** 3:3–5. Dou veivutuni ka papitaiso koi kemudou yadua ena yaca i Jisu Karisito, **Cakacaka** 2:38. Erau sa masulaki ira me ra rawata na Yalo Tabu, **Cakacaka** 8:14–17. Ni dou sa luve ni Kalou koi kemudou kecega ni dou sa vakabauti Karisito Jisu, **Kala.** 3:26–27.

Dou veivutuni ka papitaiso ena yaca ni Luvequ Lomani, **2 Nif.** 31:11–21.

Ko ira era sa vakabauta era sa papitaiso ka ciqoma na Yalo Tabu ena veitabaki ni liga, **V&V** 76:50–53.

Sa gadrevi na itutu dodonu ena matabete me baleta na veipapitaisotaki kei na soli ni Yalo Tabu, **JS—AT** 1:70–72. Sa vakamacalataki kina na imatai ni ivakavuvuli kei na cakacaka vakalotu ni kospipeli, **Y ni V** 1:4.

iVakatakila: Ni sa sega na ivakavuvuli, era sa rusa na tamata, **Na Vosa.** 29:18.

iVakatakilakila ni Lotu Dina

Sa dau vakatakila na nona vosa vuni vei ira na nona italatala, na parofita, ko Jiova, **Emosi** 3:7.

Sa tara cake na Lotu ena dela ni vatu ni ivakatakila, **Maci**. 16:17–18 (V&V 33:13).

Ena ca ko koya sa kaya ni sa sega tale ni cakacaka na Turaga ena ivakatakila, **3 Nif**. 29:6.

Na ivakatakila kei na ivakaro ena lako ga mai vua sa lesi, **V&V** 43:2–7.

Keimami vakabauta na veika sa vakatakila oti na Kalou, **Y ni V** 1:9.

Parofita: Sa tara cake na Lotu ena nodra yavu na iApositolo kei ira na parofita, **Efe**. 2:19–20. Sa kilikili me ra tu ena Lotu ko ira na iApositolo kei ira na parofita, **Efe**. 4:11–16.

Me ciqoma na ivakatakila ena vuku ni Lotu na parofita, **V&V** 21:1–3.

Keimami vakabauta ni dodonu me ra tu na parofita, **Y ni V** 1:6.

Dodonu ni Vakaturewa: Sa solia ko Jisu na lewa kei na kaukauwa vei ira na nona tisaipeli, **Luke** 9:1–2 (Joni 15:16).

Sa tu vei Nifai, na luvei Ilamani, na kaukauwa levu kei na lewa sa mai vua na Kalou, **Ila**. 11:18 (3 Nif. 7:17).

Me ciqoma na ivakatakila ena vuku ni Lotu na parofita, **V&V** 21:4–5. Ni na sega ni vakatarai vua e dua me la'ki vunautaka na noqu kosipeli, se tara cake na noqu lotu; io vei koya wale ga sa tabaki me kitaka vakakina mai vua e dua ka tu vua na kena dodonu, **V&V** 42:11. Mo dou lako na italatala qase ka vunautaka na kosipeli vei ira na tamata kece ga, **V&V** 68:8.

Na tamata kecega e vunau se veiqaravi ena vukuna na Kalou, sa dodonu me kacivi koya na Kalou mai vei ira e tu vei ira na kena dodonu, **Y ni V** 1:5.

iKuri ni ivolanikalou me na qai yaco mai: Ena veituritaki vata na ititoko i Juta kei na ititoko i Josefa, **Isi**. 37:15–20.

A sa tukuni rawa tu mai na kena na yaco mai na ivolanikalou ni gauna oqo, **1 Nif**. 13:38–41.

Keimami vakabauta ni na qai

vakatakila tale mai na Kalou e levu tale na veika cecere ka bibi, **Y ni V** 1:9.

Tauyavutaki ni Lotu: Sa tara cake na Lotu ena nodra yavu na iApositolo kei ira na parofita, **Efe**. 2:19–20. Sa kilikili me ra tu ena Lotu ko ira na iApositolo kei ira na parofita, **Efe**. 4:11–16. Sa ulu ni isoqosoqo Lotu na Karisito, **Efe**. 5:23.

Ia kevaka sa vakatokai ena yacaqu sa qai noqu Lotu, **3 Nif**. 27:8.

Keimami vakabauta na ivakarau a taurivaki tu ena Lotu Taumada, **Y ni V** 1:6.

Cakacaka ni kaulotu: O koya mo dou qai lako ka vakalotutaki ira na lewe ni veivanua kecega, **Maci**. 28:19–20. Era sa kacivi e lewe Vitusagavulu me ra vunautaka na kosipeli, **Luke** 10:1.

Era sa gadreva me tukuni yani na veivakabulai vei ira na tamata kece ga, **Mosa**. 28:3.

Me ra lako yani na italatala qase ka vunautaka na noqu kosipeli ena yacaqu, ia me ra lakolako yarua yani, **V&V** 42:6. Ena vunautaki yani na kosipeli vei ira na tamata kece ga, **V&V** 58:64.

iSolisoli vakayalo: A ra sa vakatekivu me vosataka na vosa tani eso, **Cakacaka** 2:4. Me ra vakabulai ira na tauvimate ko ira na italatala qase, **Jeme**. 5:14.

Mo dou kakua ni cakitaka na isolisoli ni Kalou, **Moro**. 10:8.

Sa tuvai kina na isolisoli vakayalo, **V&V** 46:13–26 (1 Kori. 12:1–11; Moro. 10:9–18).

Valetabu: Kau na cakava na veiyalaya-lati kei ira ka tura na noqu valetabu me tu ga ena kedra maliwa ka sega ni mudu, **Isi**. 37:26–27. Ena lako vakidacala mai ki na nona valetabu na Turaga, **Mala**. 3:1.

Sa tara ko Nifai e dua na valetabu, **2 Nif**. 5:16.

Era a cudruvi na Yalododonu ena nodra sega ni tara rawa e dua na vale ni Turaga, **V&V** 95 (V&V 88:119). Era dau tara valetabu na nona tamata na Turaga me baleta na kena qaravi na veicakacaka tabu vakalotu, **V&V** 124:37–44. Na tara valetabu kei na qaravi ni veicakacaka

vakalotu era tiki ni dua na cacacaka levu ni gauna oqo, **V&V** 138:53–54.

iVakatakilakila ni Sucu kei na Mate i Jisu Karisito. *Raica talega* na Jisu Karisito

Na veika e yaco me sala vata na nona sucu kei na mate nei Jisu Karisito.

Sucu: Ena bukete e dua na goneyalewa ka vakasucuma e dua na gonetaganane, **Ais.** 7:14. Ena lako mai Peceliema ko koya ena lewai ira na Isireli, **Maika** 5:2.

Sa parofisaitaka ko Samuela na Leimanaiti e dua na siga, dua na bogi ka dua tale na siga ni rarama; e dua na kalokalo vou; kei na ivakatakilakila tale eso, **Ila.** 14:2–6. Ni sa vakayacori na ivakatakilakila, **3 Nif.** 1:15–21.

Mate: Sa parofisaitaka ko Samuela na Leimanaiti ni na yaco na butobuto, na kurukuru kei na tibi ni liva ka sakure na vuravura, **Ila.** 14:20–27. Era sa vakayacori taucoko na ivakatakilakila oqori, **3 Nif.** 8:5–23.

iVakatakilakila ni Veigauna. *Raica talega* na iKarua ni Lako Mai nei Jisu Karisito; iVakatakilakila; Veisiga e Muri, Veisiga Edaidai

Na veika e yaco se na veika e sotavi ka solia na Kalou vei ira na tamata me vakaraitaka ni sa yaco se sa voleka sara ni yaco e dua na ka bibi ena Nona cacacaka. Ena veisiga edaidai, sa parofisaitaki kina e vuqa na ivakatakilakila me baleta na ikarua ni nona Lako Mai na iVakabula. Na ivakatakilakila eso oqo e rawa kina vei ira na tamata yalodina me ra raica rawa na nona ituvatuva na Kalou, me ra vakasalataki, ka vakavakarau.

Ena tauyavutaki na ulunivanua ni vale i Jiova ena dela ni veiulunivanua, **Ais.** 2:2–3. Ena vakarewataka na Turaga e dua na kuila ka vakasokumuni Isireli, **Ais.** 5:26 (2 Nif. 15:26–30). Ena butobuto na matanisiga ka sega talega ni cila mai na kalokalo, **Ais.** 13:10 (Joeli 3:15; **V&V** 29:14). Era na talaidredre ki na ivunau na tamata ka vakacacana na veiyalayalati tawamudu, **Ais.** 24:5. Era

na vosa na Nifai me vaka na domo mai na kuvu ni soso, **Ais.** 29:4 (2 Nif. 27). Ena vakasoqoni vata ko Isireli ena kaukauwa, **Ais.** 49:22–23 (1 Nif. 21:22–23; 3 Nif. 20–21). Ena vakaduria na Kalou e dua na matanitu ka na sega sara ni vakarusai, **Tani.** 2:44 (**V&V** 65:2). Ena yaco mada e liu na veivaluvaluti, na tadra, kei na raivotu ka qai yaco e muri na iKarua ni Lako Mai, **Joeli** 2. Niu na vakasoqona kece na veimatanitu ki Jerusalem, me ra kaba, **Saka.** 14:2 (Isi. 38–39). Ena lako mai na siga ko ya, ena waqa me vaka na lovo, **Mala.** 4:1 (3 Nif. 25:1; **V&V** 133:64; **JS—AT** 1:37).

Ena yaco mada e liu na veika rarawa e vuqa, ni bera na iKarua ni Lako Mai, **Maci.** 24 (**JS—M** 1). Sa vakamacalataka ko Paula na vuki tani kei na veigauna ca ena veisiga mai muri, **2 Timo.** 3–4. Erau na vakamatei ka vakaturi cake tale mai na mate e Jerusalem e rua na parofita, **iVakata.** 11 (**V&V** 77:15). Ena vakalesui tale mai ena veisiga e muri na kosipeli ena nodra cacacaka na agilosu, **iVakata.** 14:6–7 (**V&V** 13; 27; 110:11–16; 128:8–24). Ena tauyavutaki ko Papiloni ka rawai, **iVakata.** 17–18.

Ena vakasoqoni vata ko Isireli ena kaukauwa, **1 Nif.** 21:13–26 (**Ais.** 49:13–26; 3 Nif. 20–21). Au na solia vei kemuni e dua na ivakatakilakila mo ni kila kina na gauna, **3 Nif.** 21:1. Ena yaco mai na iVola i Momani ena kaukauwa ni Kalou, **Moma.** 8.

Ka ra na seraka na Leimani, **V&V** 49:24–25. Era na veivakamatei vakaira na dau caka ca, **V&V** 63:32–35 (iVakata. 9). Ni na yaco na veivaluvaluti ena veimatanitu kecega, **V&V** 87:2. Na ivakatakilakila na yavavala ni vanua, kei ira na agilosu era na vakarautaka na sala me baleta na nona lako mai na Turaga, **V&V** 88:86–94. Ena ubia na vuravura na butobuto, **V&V** 112:23–24. Sa vakaroti ira na Yalododonu na Turaga me ra vakarautaki ira me baleta na iKarua ni Lako Mai, **V&V** 133.

Vakataotioti kei Vuravura. *Raica*
na Vuravura—Na icavacava ni
vuravura

iVakatawa. *Raica talega* na Jisu
Karisito; Vakasalataki, Vakasala;
iVakatawa Vinaka

Me tu vakarau tu, me yadrava. Dau kedra ivakatakarakara, na tamata e dau qaravi ira na luvena na Turaga. Na tamata e dau vakatawa ka talairawarawa sa tu vakarau ka wawa tu. Ko ira na ivakatawa sai ira na iliuliu ka ra kacivi mai vua na mata ni Turaga me ra vakaitavi me baleta na nodra tiko vinaka eso tale. O ira era sa kacivi me ra veiliutaki sa koto talega e dua na nodra itavi digitaki me ra ivakatawa ki vei ira na vo ni vuravura.

Sa noqu ivakatawa ko Jiova, **Same** 23:1. Au sa lesi iko mo nodra ivakatawa na mataqali i Isireli, **Isi.** 3:17–21. O ira na ivakatawa era vakarogoya na domo ni veivakasalataki era sa vakabula na yalona, **Isi.** 33:7–9. Me vakani ira na qelenisipi ko ira na ivakatawa, **Isi.** 34:2–3.

Dou vakatawa ni dou sa sega ni kila na tikinisiga sa lako mai kina na Turaga, **Maci.** 24:42–43 (Maci. 25:13; Mari. 13:35–37; V&V 133:10–11). Dou vakatawa ka masu me kakua ni rawai kemudou na vere, **Maci.** 26:41 (3 Nif. 18:15, 18).

Kevaka ko ni sa sega ni qarauni kemuni vinaka, kei na nomuni vakanananu, kei na nomuni vosa, kei na ka ko ni sa kitaka, ko ni na rusa, **Mosa.** 4:30. Sa tabaki ira na bete kei na italatala qase ko Alama, me ra liutaka ka maroroya na lotu, **Alama** 6:1.

Ia ko ira sa sega ni waraki au, era na muduki tani, **V&V** 45:44. Era sa kacivi ka tabaki mai vua na Kalou ko ira na bisopi kei na so tale me ra vakatawa na Lotu, **V&V** 46:27. Sa biuti ira wavoki na ivakatawa ena nona were ni vaini na Turaga, **V&V** 101:44–58.

iVakatawa Vinaka. *Raica talega* na
Jisu Karisito

Ko Jisu Karisito na iVakatawa Vinaka. Vakatakarakarataki o ira era dau muri

Koya era sa vaka na sipi ka vakatawai ira ko Jisu.

Sa noqu ivakatawa ko Jiova, **Same** 23:1. Ena vakani ira na nona qele ni sipi me vaka na ivakatawa, **Ais.** 40:11. Au na vakasaqara vakakina na noqu qele ni sipi, **Isi.** 34:12.

Koi au na ivakatawa vinaka, **Joni** 10:14–15. Na Turaga ko Jisu na nodra ivakatawa levu na sipi, **Ipe.** 13:20.

A sa wiliki ira na nona sipi, ka ra sa kilai Koya, **1 Nif.** 22:25. Sa kacivi kemuni tiko na ivakatawa vinaka; io, sa kacivi kemuni ena yacana, oqori na yaca i Karisito, **Alama** 5:38, 60. Ena qai duabau ga na qele ni sipi, ka duabau ga na ivakatawa, **3 Nif.** 15:21 (Joni 10:16).

iVakatekivu. *Raica talega* na Bula
Taumada; Buli, iBulibuli; Jisu
Karisito

E vakavuqa ni dau nanumi kina na gauna ni se bera na bula oqo—oqori, na bula taumada. Ena so na gauna e dau vakatokai ko Jisu me iVakatekivu.

Ena ivakatekivu sa bulia na lomalagi kei vuravura na Kalou, **iVakate.** 1:1 (Mosese 2:1).

Ena ivakatekivu sa bula ko koya na vosa, **Joni** 1:1.

Ko i Au na Alifa kei na Omeka, na ivakatekivu kei na ivakataotioti, **3 Nif.** 9:18.

Ko Karisito na ivakatekivu kei na ivakataotioti, **V&V** 19:1. Ia oqo e dua na veiyalayalati vou ka tawavakaiyalayala, me vaka a tu mai na ivakatekivu, **V&V** 22:1. Ena ivakatekivu erau sa tiko vata talega na tamata kei na Kalou, **V&V** 93:23, 29. Na turaga kei ira na tamata yalodina era a digitaki tu mai na ivakatekivu me ra na iliuliu, **V&V** 138:55.

Na noqu Le Duabau ga, o koya sa tiko vata kei au mai na ivakatekivu, **Mosese** 2:26.

iVakatekivu, Na. *Raica talega* na
Penitatuki

Na iVakatekivu e imatai ni ivola ena Veiyalayalati Makawa ka a vola na pafofita ko Mosese. E tukuni kina e dua na

itukutuku ni itekitekivu eso, me vaka na buli ni vuravura, na kena biu mai ki vuravura na manumanu kei na tamata, na nodrau Lutu ko Atama kei Ivi, na vakatakilai ni kosipeli vei Atama, na itekivu ni veiyavusa kei na matatamata, na vanua e vu mai kina na veivosa eso mai Pepeli, kei na ivakatekivu ni matavuvale vaka-Eparaama ka mai tekitutaki kina na yavusa i Isireli. Na itavi nei Josefa me baleta na nodra maroroi voli na Isireli e vakamacalataki ena iVakatekivu.

Na ivakatakila ni gauna oqo e vakamacalataka ka vakamatatataka na itukutuku ena iVakatekivu (1 Nif. 5; Ica 1; Mosese 1–8; Epa. 1–5).

Ena iVakatekivu, wase 1–4 e tukuni kina na buli ni vuravura kei na vakatorocaketaki ni matavuvale nei Atama. Na wase 5–10 e tukuni kina na itukutuku makawa kei Noa. Na wase 11–20 e tukuni kina ko Eparaama kei na nona matavuvale me yacova sara na gauna i Aisake. Na wase 21–35 e muria na matavuvale nei Aisake. Na wase 36 e tukuni Iso kei na nona matavuvale. Na wase 37–50 e tukuna na matavuvale nei Jekope ka tukuna e dua na itukutuku ni nona volitaki ki Ijipita ko Josefa kei na nona itavi ena nodra vakabulai na yavusa i Isireli.

Vakatikori. *Raica talega na Kaci,* Kacivi Vakalou, iLesilesi; Liga, Veitabaki ni

Me da digitaki ka vakatabui me baleta na veinaki tabu eso. Na veilesi oqo e baleta e dua na veiqaravi ena loma ni Lotu ena veitabaki ni liga mai vua e dua e tu vua na kena dodonu. O ira ga me ra vakatulewa ena veikuoramu ni matabete era na ciqoma na idola eso ena gauna era vakatikori kina. O ira era vakatikori kei na veitutu tale eso ka sega ni peresitedi ni dua na kuoramu ni matabete e rawa ni soli vei ira e dua na veivakalougatataki ni matabete, ia e sega ni dua na idola e soli vata kei na veivakalougatataki oya.

Lesi rau mai ko Panapasa kei Saula vei au, **Cakacaka** 13:2–3.

Me ra na vakatikori ki na lotu eso tale na bisopi, **V&V** 68:14. Na bisopi, e dua na turaganilewa, me vakatikori kei na veiqaravi oqo, **V&V** 107:17, 74.

Sa kilikili me lesia na tamata na Kalou ena parofisai, ka vakakina ena veitabaki ni liga, **Y ni V** 1:5.

Vakatovolei, Veivakatovolei. *Raica talega na Galala ni Digidigi; Tevoro; Vosota*

Na vakatovolei ni nona rawata e dua na tamata me digia na vinaka mai na ca; na veibacani me ia na ivalavala ca ka muri ko Setani ka sega na Kalou.

Mo ni kakua ni kauti keimami kei na vere, ka mo ni vakabulai keimami mai na ca, **Maci.** 6:13 (3 Nif. 13:12). Sa sega na vere tani sa yaco vei kemudou, o koya ga sa vorata rawa na tamata, **1 Kori.** 10:13. Sa veretaki talega ko Karisito me vakatiki keda, **Ipe.** 4:14–15. Sa kalougata na tamata sa vosota ni sa vakatovolei, **Jeme.** 1:12–14.

Na veitemaki ni meca ena sega ni rawa ni rawai ira era vakarorogo kei na vosa ni Kalou, **1 Nif.** 15:24 (Ila. 5:12). Ia, sa sega ni rawa ni lewa ga na ka me kitaka na tamata ka vakavo kevaka me na bacani mai vua e dua se mai vei koya ka dua, **2 Nif.** 2:11–16. Vakatawa ka masu tiko ga, mo ni kakua kina ni temaki mai na veika ko ni na sega ni vorata rawa, **Alama** 13:28. Vakavulici ira me ra vorata na veitemaki kece ga ni tevoro ka vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito, **Alama** 37:33. Dou dau vakatawa ka masu tikoga, me kakua ni temaki kemudou na tevoro, **3 Nif.** 18:15, 18 (V&V 20:33; 31:12; 61:39).

Ia mo qarauna na qaciqacia, mo kakua kina ni rawai ena veitemaki, **V&V** 23:1. Ka sa lewai koya na tevoro, ni sa rawai ena nona veitemaki, **V&V** 29:39–40.

Au sa biu tu me'u sota kaya na veivakatovolei kecega, **JS—AT** 1:28.

Vakatulewa, Veilewai. *Raica talega na Cudruvi; Jisu Karisito—Turagani-lewa; Veilewai, na iOtioti ni*

Me tarogi na ivakarau ni bula ni veidutaitaki kei na ivakavuvuli ni kosipeli; me lewa; me kila na vinaka mai na ca.

Sa tiko ko Mosese me lewai ira na tamata, **L.Y** 18:13. Mo lewa vakadodonu ga vua na kai nomu, **Vuna.** 19:15.

Dou kakua ni dau lelewa de dou na lewai, **Maci.** 7:1 (VJS, Maci. 7:1–2; Luke 6:37; 3 Nif. 14:1). Ia ena lewai ena vunau ko ira kecega sa ivalavala ca, **Roma** 2:12. Ena lewai ira na kai vuravura ko ira sa lotu, **1 Kori.** 6:2–3.

Sa beitaka na Luve ni Kalou Tawavakaiyalayala ko vuravura, **1 Nif.** 11:32. Ko iratou na le tinikarua na iapositolo ni Lami, eratou na lewai ira na yavusa i Isireli e tinikarua, **1 Nif.** 12:9 (V&V 29:12). Ia ko mate, kei eli, kei na tevoro, kei ira kece sa vesuki tu kina, era na tu ena mata ni tikotiko vakaturaga ni Kalou ka ra na lewai, **2 Nif.** 28:23 (1 Nif. 15:33). Ia kevaka ko ni sa vakalewai koya sa kerekere vei kemuni, ka ko ni cudruvi koya kina, sa kilikili sara mo ni cudruvi ni ko ni sa bureitaka na nomuni iyau, **Mosa.** 4:22. Me na lewai na tamata me vaka na nona ivalavala, **Alama** 41:3. Ka vakataulewa vakadodonu, ka saumi lesu tale ga vei iko na nomu lewa dodonu, **Alama** 41:14. Raica era na lewai na tamata oqo mai na veitukutuku sa volai oti tu, **3 Nif.** 27:23–26 (iVakata. 20:12). Ko iratou na le tinikarua ka digitaka ko Jisu ena vanua oqo, eratou na lewai ira na vo ni tamata oqo, **Moma.** 3:18–20. Sa vakamacalataka ko Momani na sala me da kila kina na vinaka mai na ca, **Moro.** 7:14–18.

Mo vakararavi ki na Yalo ka na veiliutaki ki na lewa vakadodonu, **V&V** 11:12. Sa dodonu mo dou kaya e yalomudou—Me lewa mada vei au vata kei iko na Kalou, **V&V** 64:11. Na noqu lotu ena lewai ira na veimatanitu, **V&V** 64:37–38. Sa veisiko kina na Luvena, vei ira na yalo ena valeniveivesu ka vunautaka vei ira na kosipeli, me rawa ni ra qai lewai me vaka na tamata vakayago, **V&V** 76:73

(1 Pita 4:6). Me turaganilewa na bisopi, **V&V** 107:72–74. Koi Au na Turaga, au na lewai ira na tamata kece ga me vaka na nodra cakacaka, me vaka na gagadre ni lomadra, **V&V** 137:9.

Vakatusa, Vakatumusa. *Raica talega na Veivosoti; Veivutuni*

Na ivolanikalou e vakayagataka na vosa *vakatusa* ena rua na sala kevaka e lailai. Ena dua na kena vakasama, me da vakatumusa sai koya na noda tukuna na noda vakabauta ena dua na ka, me vaka na noda vakatusa ni Karisito ko Jisu (Maci. 10:32; Roma 10:9; 1 Joni 4:1–3; V&V 88:104).

Ena dua tale na kena vakasama, me da vakatusa sai koya na noda vakaraitaka na noda cala, me vaka ena noda vakatusa na noda ivalavala ca. Sa noda itavi na tamata yadua me da vakatusa na noda ivalavala ca kece sara vua na Turaga ka rawata na Nona veivosoti (V&V 58:42–43). Ena veigauna e gadrevi kina sa dodonu me dau vakatusai na ivalavala ca vua na tamata se vei ira na tamata eda ivalavala ca kina. Na ivalavala ca bibi be dodonu me vakatusai ki vua e dua na vakaillesilesi ni Lotu (ena vuqa sara na gauna vua na bisopi).

Me qai vakatusa na ka sa ivalavala ca kina, **Vuna.** 5:5. Era na vakatusa na nodra ivalavala ca, **Vuna.** 26:40–42. Mo vakavinavinaka mada vei Jiova na Kalou ni Isireli ka vakatusa vua, **Josu.** 7:19.

A sa papitaisotaki ira ko koya ena Joritani, a ra sa vakatusa tiko na nodra ivalavala ca, **Maci.** 3:5–6.

Na tamata talaidredre yadua sa vakatusa na nona ivalavala ca ena vosoti, **Mosa.** 26:29.

Mo tusanaka na nomu ivalavala ca, de na tau vei iko na i totogi, **V&V** 19:20. Na tamata sa veivutunitaka na nona ivalavala ca—raica, ena tusanaka, ka biuta laivi sara vakadua, **V&V** 58:43. Sa dau lomani ira na Turaga, ko ira era sa vakatusa na nodra ivalavala ca ena yalomalumulumu, **V&V** 61:2. Ena vosota na Turaga na nodra ivalavala ca ko ira era

vakatusa na nodra ivalavala ca ka kerea na veivosoti, **V&V** 64:7.

Vakavinavinaka. *Raica talega* na Sokalou, Qarava; Vakalougatataka, Kalougata, Veivakalougatataka

Na vakavinavinaka me baleta na veivakalougatataka e ciqomi mai vua na Kalou. E dau marau na Kalou ni da vakaraitaka na noda vakavinavinaka, ia na sokalou dina e okati kina na noda vakavinavinaka Vua. Sa dodonu me da dau vakavinavinaka vua na Turaga me baleta na ka kecega.

A ka vinaka me ia na vakamolimoli vei Jiova, **Same** 92:1. Tou lako mada vua ni da vakavinavinaka, **Same** 95:1–2. Dou vakamolimoli vua ka vosa vinakataka na yacana, **Same** 100.

Me kakua ni mudu na vakavinavinaka, **Efe.** 1:15–16. Mo dou ia tiko na vakavinavinaka, **Kolo.** 3:15. Na vakamolimoli, kei na iukuuku, kei na vuku, kei na vakavinavinaka, kei na vakarokoro, kei na kaukauwa, kei na qaqa, me nona ga na noda Kalou, **iVakata.** 7:12.

Sa kilikili sara kina mo ni vakavinavinaka tiko ga vua na nomuni Tui vakalomalagi, **Mosa.** 2:19–21. Mo ni dau vakavinavinaka tikoga vua ena veisiga, **Alama** 34:38. Ni ko sa yadra ena mataka, mo vakasinaiti ena vakavinavinaka vua na Kalou, **Alama** 37:37.

Ka vakayacora na ka kecega ena masumasu kei na vakavinavinaka, **V&V** 46:7. Mo dou vakavinavinaka vua na Kalou, **V&V** 46:32. Kitaka na veika oqo ena vakavinavinaka, **V&V** 59:15–21. Ciqoma na veika mai na ligana na Turaga ena yalo vakavinavinaka, **V&V** 62:7. Ko koya sa vakavinavinakataka na ka kece ga sa soli vua ena vakalagilagi, **V&V** 78:19. Ka vakavinavinakataka na ka kece ga, **V&V** 98:1 (1 Cesa. 5:18). Vakacaucautaka na Turaga ena masu ni vakacaucau kei na vakavinavinaka, **V&V** 136:28.

Vakavulica, Qasenivuli, Vakavuvuli. *Raica talega* na Yalo Tabu

Mo vakavurea na kila ka vei ira na tani, vakauasivi me baleta na dina

vakosipeli, ka dusimaki ira ki na bula dodonu. O ira era veivakavulici ena kosipeli e dodonu me ra na dusimaki mai na Yalo. O ira kece na itubutubu era qasenivuli ena loma ni nodra matavuvale. E dodonu me ra dau vakasaqara ka tu vakarau na Yalododonu me ra ciqoma na veidusimaki mai vua na Turaga kei ira na Nona iliuliu.

Mo ni vakavulica ga vei ira na luvemuni tagane, **iVaka.** 4:8–9. Ia mo ni gumatua ni vakavulica vei ira na luvemuni, **iVaka.** 6:7 (**iVaka.** 11:18–19). Vakavulica na gone ena sala e dodonu me lako kina, **Na Vosa.** 22:6. A luvemu kecega ena vakatavulici ira ko Jiova, **Ais.** 54:13 (3 Nif. 22:13).

Keitou sa kila ni kemuni sa lako mai vua na Kalou me ivakavuvuli, **Joni** 3:2. O sa dau vakatavulica na tani, o sa sega li ni vakatavulici iko, **Roma** 2:21.

O koya au a vakavulici kina ena veika kece a kila ko tamaqu, **1 Nif.** 1:1 (Inosi 1:1). Me ra gumatua ena veivakavulici na bete kei na ivakavuvuli de na tarogi vei ira na nodra ivalavala ca na tamata, **Jeko.** 1:18–19. Mo ni vakarorogo vei au, ka dolava sara na daligamuni, **Mosa.** 2:9. Mo ni vakavulici ira na luvemuni me ra veilomani ka dau veivukei, **Mosa.** 4:15. Dou kakua tale ga ni vakararavi vua e dua me nomudou ivakavuvuli, ka vakavo ko koya ga sa tamata ni Kalou, **Mosa.** 23:14. Sa sovaraka mai na Turaga na Yalona ki na dela ni vanua taucoko me vakarautaka na yalodra me ra ciqoma na vosa, **Alama** 16:16. Era sa vakatavuvuli ena kaukauwa kei na lewa ni Kalou, **Alama** 17:2–3. Era sa vakavulici vakavinaka mai vei ira na tinadra, **Alama** 56:47 (**Alama** 57:21).

Ia ena veigauna kece era kerea kina na yalomatua me ra na dusimaki, **V&V** 1:26. Mo dou veivakavulici vaka i kemudou, me vaka na itutu au sa lesi kemudou kina, **V&V** 38:23. Me ra vunautaka yani na ivakavuvuli ni noqu kosipeli sa tabaki tu ena iVolatabu, kei na iVola i Momani, **V&V** 42:12. Raica dou na vakavulici mai cake, **V&V** 43:15–16. Me ra

vakavulica na luvedra ko ira na itubutubu, **V&V** 68:25–28. Mo dou veivakavulici vakai kemudou ena ivakavuvuli ni matanitu, **V&V** 88:77–78, 118. Dou lesia e dua me nomudou qasenivuli, **V&V** 88:122. Ko sa sega ni vakavulici ira na luvevu ena rarama kei na dina, sai koya oqori na vu ni nomu vakararawataki, **V&V** 93:39–42.

Mo dou vakatavulica raraba yani na veika oqo vei ira na nomudou kawa, **Mose** 6:57–61.

Veivakavulici ena Yalo: Ni dou na sega ni vosa koi kemudou, ia ena vosa ga na yalo ni Tamamudou, ena yalomudou, **Maci**. 10:19–20. Sa sega ni katakata sara na lomadaru ni sa vakamacalataka talega vei kedaru na iVolatabu, **Luke** 24:32. Sa vunautaki na kosipeli ena kaukauwa ni Yalo Tabu, **1 Kori**. 2:1–14.

Sa vosa ko Koya ena kaukauwa kei na lewa mai vua na Kalou, **Mosa**. 13:5–9 (Alama 17:3; Ila. 5:17).

Sa na qai soli vei iko na Yaloqu me vakabauta kina na tamata, **V&V** 11:21. Mo na rogoci ena lotu ena veika kece sara ko na vakavuvulitaka vei ira mai vua na Dauveivakacegui, **V&V** 28:1 (V&V 52:9). Kevaka sa sega vei kemudou na Yalo mo dou kakua ni veivakavulici, **V&V** 42:14 (V&V 42:6). Mo dou vakavulici ira na luve ni tamata ena veika ena kaukauwa ni Yalo Tabu, **V&V** 43:15. Me ra vunautaka yani na kosipeli ko ira na italatala qase ena Yalo, **V&V** 50:13–22. Ka na qai soli vei iko ena kena gauna na veika me tukuni, **V&V** 84:85 (V&V 100:5–8).

Vakavuravura. *Raica talega na iLavo;* Qaciqacia; Tawayaga, Wale; iYau

Na gagadre sega ni dodonu kei na sasa me baleta na iyau vakavuravura kei na veika caca wale ka da vakaweleweletaka na veika vakayalo.

Ia ka cava na kena yaga vua na tamata kevaka sa rawati vuravura taucoko ka vakayalia na yalona, **Maci**. 16:26.

Ka ra vakagolea na lomadra ki na iyau kei na veika wale ni vuravura, **Alama** 4:8 (Alama 31:27).

Mo kakua ni domona na iyau vakavuravura, **V&V** 25:10. Ni sa rui domona vakalevu na lomadra na tamata na veika ni vuravura oqo, **V&V** 121:35.

iVakavuvuli

Na vakabauta kei na itovo ka dau veisolisitaki sobu mai na dua na itabata-mata ki na dua tale (2 Cesa. 2:15). Ena ivolanikalou sa dau vakasalataki ira na tamata buladodonu na Turaga me ra lako tani mai na ivakavuvuli ca vakatamata (Vuna. 18:30; Mari. 7:6–8; Mosa. 1:5; V&V 93:39–40).

iVakavuvuli, Matabete i Eroni. *Raica talega na Matabete i Eroni*

E dua na itutu ena Matabete i Eroni.

Sa itavi ni ivakavuvuli me dau vakaraica na lotu, **V&V** 20:53–60. Na ilesilesi ni ivakavuvuli sa itutu ena Matabete i Eroni, **V&V** 84:30, 111. Na peresitedi ena kuoramu ni ivakavuvuli e vakatulewa vei ira e lewe ruasagavulu kava na ivakavuvuli, **V&V** 107:86.

iVakavuvuli Taumada ni Kosipeli.

Raica na Papitaiso; Vakabauta; Veivutuni; Yalo Tabu

iVakavuvuli, Vakarau. *Raica talega na Kosipeli*

E dua na ivunau taumada, na dina se na lawa. Na imatai ni ivakavuvuli ni kosipeli sai koya na vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito kei na veivutuni (Y ni V 1:4).

Me da qai laiva na ivakatekivu ni ivakavuvuli kei Karisito, me da toro cake me da matua sara, **VJS**, Ipe. 6:1.

Ko ira na italatala qase, na bete kei na ivakavuvuli ni lotu oqo me ra vunautaka yani na ivakavuvuli ni noqu kosipeli sa tabaki tu ena iVolanikalou, **V&V** 42:12. Mo dou dusimaki vakavinaka cake kina ena vuli, ena ivakavuvuli, ena ivunau, ena lawa ni kosipeli, kei na veika kece, **V&V** 88:78 (V&V 97:14). Me ra muria na tamata yadua na ivunau kei na ivakavuvuli; me vaka na galala ni digidigi au sa solia vua, **V&V** 101:78.

Se cava ga na ivakatagedegede ni vuku eda mai rawata ena bula oqo, ena tu-
cake vata kei keda ni da sa tu-
cake tale, **V&V** 130:18–19.

Vakayago. *Raica talega na* Garogaro
Ca; Lutu nei Atama kei Ivi; Tamata
Vakavuravura

E dua na ka e sega ni vakayalo; ena so
na gauna e rawa ni dau vakayagataki na
vosa oqo me kena ibalebale veika ni bula
oqo kei na veika vakayago (**V&V** 67:10)
se vakavuravura, vakayago, kei na dau-
garogaro (**Mosa.** 16:10–12).

Ni sa vu ni mate na gadreva na itovo
vakayago, **2 Nif.** 9:39. Na tevoru ena va-
kaweilei ira ena veika vakavuravura,
2 Nif. 28:21. Era sa raici ira vakaira ena
nodra ituvaki vakayago, **Mosa.** 4:2. Ko
koya sa gadreva matua na itovo vaka-
yago, sa na tu ga ena itutu a lutu tu kina,
Mosa. 16:5. Me ra sucu va-Kalou na ta-
mata kecega, ka saumaki mai na nodra
ivalavala vakayago kei na nodra lutu,
Mosa. 27:25. Sa yaco na kawatamata me
dau gadreva na veika vakayago, dauga-
rogaro, ka yalo vakatevoro, **Alama** 42:10.

Ko koya sa muria ga na vakatulewa
ni nona vakasama kei na gagadre ni
yalona, sa na bale vakaidina, **V&V** 3:4.
Ena sega ni rawa ni raica na Kalou na
tamata ena nona vakasama vakatamata,
V&V 67:10–12.

A sa tekivu mai na gauna ko ya me
ra sa dau gadreva na tamata na veika
vakayago, na daugarogaro kei na yalo
vakatevoro, **Moses** 5:13; 6:49.

iVakayakavi ni Turaga. *Raica na*
Sakaramede

Vakila. *Raica talega na* Yalo Tabu

Me da kidava na veivakauqeti ni Yalo.

Drau sa rui yalo butobuto ka sega
kina ni rawa ni drau vakila na nona
vosa, **1 Nif.** 17:45. Ia ni ko ni sa vakila
na tubu cake oqo, ko ni na kaya e loma-
muni—Sa sorenikau vinaka dina oqo,
Alama 32:28.

Ko na qai vakila sara ni sa dodonu,
V&V 9:8. Ia ko ira kece na tamata era na

curuma mai na ilago ni vale ni Turaga
me ra na vakila na nomuni kaukauwa,
V&V 109:13.

iValavala Ca. *Raica talega na* Caka
Ca; Duka, Dukadukali; Segi ni
Vakalou; Talaidredre, Vakaduiduile,
Veisaqasaqa; Vakacalai; Vakasisila,
iTovo Vakasisila; Yalododonu,
Segi ni

Nakita na nona talaidredre ki na iva-
karo ni Kalou.

O koya sa ubia na nona ivalavala ca
ena sega ni tamata yaco, **Na Vosa.** 28:13.
Ke sa vaka na ka kulakula na nomudou
ivalavala ca sa na vaka na uca vulavula,
Ais. 1:18. Era na mate na tamata ivala-
vala ca, ka ra vakabulai na tamata do-
donu, **Isi.** 18.

Sa kauta tani na Lami ni Kalou na
nodra ivalavala ca na tamata, **Joni** 1:29.
Mo papitaisotaki ka vuya laivi na nomu
ivalavala ca, **Cakacaka** 22:16. Ni sa kena
isau ni ivalavala ca na mate, **Roma** 6:23.
O koya sa ca kina vua sa kila me caka
vinaka, ka sega ni kitaka, **Jeme.** 4:17.

Mo ni vakayacori au me'u na sautani-
nini ni'u sa raica na ivalavala ca, **2 Nif.**
4:31. Ena ca ko ira kece ga era sa mate
ena nodra ivalavala ca, **2 Nif.** 9:38. Era
sa vakasisilatata na ivalavala ca, **Alama**
13:12. Mo kakua ni nanuma, ni ko na
vakalesui mai na ivalavala ca ki na ma-
rau, **Alama** 41:9–10. Ni na sega sara ni
vakadonuya vakalailai na ivalavala ca
na Turaga, **Alama** 45:16 (**V&V** 1:31). Ia era
sa savasava ko ira na gone lalai ni ra sa
sega ni rawa ni ivalavala ca, **Moro.** 8:8.

Me da veivutuni sa dodonu vei keda
na tamata me da vakatusa ka biuta laivi
sara na noda ivalavala ca, **V&V** 58:42–43.
Sa tu ga vei koya na ivalavala ca e levu
cake, o koya sa sega ni veivosoti, **V&V**
64:9. Kei koya sa ivalavala ca ni sa tu
vakalevu vua na rarama, ena cudruvi
vakalevu kina, **V&V** 82:3. Ia na yalo sa
ivalavala ca tale, ena lesu tale vua na
ivalavala ca sa cakava oti, **V&V** 82:7. Ia
kevaka eda sega me da ubia na noda i

iValavala Ca e Sega ni Vosoti Rawa

valavala ca, sa na lako tani ko lomalagi, **V&V** 121:37.

iValavala Ca e Sega ni Vosoti

Rawa. *Raica talega na Laba*; Luve ni Veivakarusa; Vosa Vakacacataka, Vosa Vakacacataki; Yalo Tabu

Na ivalavala ca ni kena cakitaki na Yalo Tabu, e dua na ivalavala ca ka na sega ni vosoti rawa.

Sa sega ni rawa me ra kakua ni cudruvi na tamata era sa vosa vakacacataka na Yalo Tabu, **Maci.** 12:31–32 (Mari. 3:29; Luke 12:10). Ni sa dredre sara me ra vakavou tale me ra veivutuni ko ira ka vakararamataki e liu, **Ipe.** 6:4–6. Kevaka eda sa ivalavala ca ka sa yaloda kina ni da sa kila oti na ivakavuvuli dina, sa qai sega tale e dua tani na isoro ni ivalavala ca, **Ipe.** 10:26.

Kevaka ko sa cakitaka na Yalo Tabu ni sa vakadeitaki oti e lomamu, ka ko sa kila ni ko sa cakitaka, raica, sa ikoya oqo na ivalavala ca ena sega ni vosoti rawa, **Alama** 39:5–6 (Jeko. 7:19).

Era na sega sara ni vosoti ko ira sa cakitaka na Luvena e Duabau ga na Tamada, ni ra sa vakoti koya vakataki ira ki na kauveilatai, **V&V** 76:30–35. Na vosa vakacacataka ni Yalo Tabu, ka na sega ni vosoti rawa, mo vakadavea kina na dra tawa cala, ka veitokoni ki na noqu vakamatei, ni ko sa ciqoma oti na noqu veiyalayalati vou ka sega ni mudu, **V&V** 132:26–27.

iValavala Savasava. *Raica talega na*

Bula Savasava; Kaukauwa; Yalodina

Na bula rokovi kei na uasivi ni bula savasava, na kaukauwa kei na igu (Luke 8:46), se na savasava ena bula ni veiyacovi (Moro. 9:9).

Ni ko sa yalewa yalododonu, **Ruci** 3:11. O koya sa liga savasava ka yalovasava ena tu ena nona yasana tabu na Turaga, **Same** 24:3–4. Na yalewa yalo vakamarama sa isala talei vua na watina, **Na Vosa.** 12:4. Ni sa iyau levu na yalewa sa vinaka sara ka iyau lailai na rupi, **Na Vosa.** 31:10–31.

Dou vakaikuritaka na nomudou vakabauta ena ivalavala vinaka, **2 Pita** 1:5 (V&V 4:6).

Me ra na vakatovolea na kena mana na vosa ni Kalou, **Alama** 31:5.

Me vakaiukuukutaki tiko ga na nomudou vakanananu ena i valavala savasava, **V&V** 121:45.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da dau bula savasava, **Y ni V** 1:13 (Fili. 4:8).

iValavala Tabu. *Raica talega na Savasava; Tabu; Vakatabui, Lawa ni Vakatabu*

Na bula vakayalo kei na bula vakayago e vinaka sara. Na ivalavala tabu e vakaraitaka na savasava ni yalona kei na nona inaki e dua na tamata.

Me ra vakaraitaka na lewenilotu ni sa kilikili me ra lewena na Lotu ena nodra lako voli ka ivalavala savasava e matana na Turaga, **V&V** 20:69. Sa vanua tabu na vale ni Turaga, **V&V** 109:13.

Na Tamata Yalosavasava e dua na yacana na Kalou, **Mosese** 6:57 (Mosese 7:35).

Vale ni Turaga. *Raica na Valetabu, Vale ni Turaga***Vale ni Veivesu mai Kaceji (Amerika).** *Raica talega na Simici, Airame; Simici, Josefa Lailai*

Erau a labati ko Josefa kei Airame Simici mai vei ira e dua na ilawalawa dauvakacaca ena ika 27 ni June 1844, ena valeniveivesu mai Kaceji, e Ilinoi, Amerika (V&V 135).

Vale ni Veivesu Vakayalo. *Raica na Eli***Valecavu, Vale Vakaceveceva.** *Raica talega na Kato ni Vunau; Tikina Tabu mai na Veitikina Tabu Sara; Valetabu, Vale ni Turaga*

E dua na vale ni Turaga, na vanua bibi ni nodra sokalou na Isireli ena gauna ni nodra LakoYani mai Ijipita. Na vale vakaceveceva sai koya e dua na valetabu

dau veikauyaki ka rawa ni tasereki ka semasema tale. Era sa dau vakayagataka na luvei Isireli e dua na vale vakaceveva me yacova na gauna era sa tara rawa kina na valetabu i Solomoni (V&V 124:38).

Sa vakatakila na Kalou vei Mosese na icakacaka ni vale vakaceveva (L.Y 26–27), ka ra qai tara na luvei Isireli me vaka na kena icakacaka ko ya (L.Y 35–40). Ni sa tara oti na vale vakaceveva, sa solega tu na vaelaca e dua na o, ka sa vakasinaita na loma ni vale vakaceveva na nona lagilagi na Turaga (L.Y 40:33–34). Na o sa ivakatakilakila ni nona iserau na Kalou. Ena bogi ena vaka na irairai ni bukawaqa. Ni sa vakaruguti tu na vaelaca ena o, era keba na luvei Isireli. Ni toso era sa toso vata kaya (L.Y 40:36–38; Tiko. 9:17–18). Era kauta voli na luvei Isireli na vale vakaceveva ena nodra veilakoyaki ena loma ni vanua dravuisiga kei na nodra segata me ra taura na vanua ko Kenani. Ni oti na nodra sasaga o ya, sa qai laki tara toka na vale vakaceveva mai na vanua ko Sailo, na vanua sa digitaka na Turaga (Josu. 18:1). Ni ra sa tara oti na luvei Isireli na valetabu i Solomoni, sa qai oti kina vakadua na vale vakaceveva mai na itukutuku ni gauna.

Sa dau vakayagataka na Turaga ka vakakina ko Aisea na vale vakaceveva me ivakatakarakara ni koro lelevu e rua ko Saioni kei Jerusalemi ena gauna ni iKarua ni Nona Lako mai na Turaga (Ais. 33:20; Mosese 7:62).

Valenilotu. *Raica talega na Jiu*

E dua na vale ni soqoni ka dau vakayagataki ena inaki vakalotu. Ena veigauna ni Veiyalayalati Vou, sa dau rawarawa wale tu ga na kena iyaya, e dua na kato ka tu kina na ivolavivigi ni lawa kei na itukutuku volai bibi tale eso, e dua na teveli ni wilivola, kei na idabedabe me baleti ira na mai sokalou.

Era na vakatulewa tiko ena vuku ni veivalenilotu yadua e dua na matabose ni italatala qase ena vanua ko ya. Era na lewa ko cei me vakacurumi kei koya me

kua (Joni 9:22; 12:42). Na vakaillesilesi bibi duadua sai koya na ililui ni valenilotu (Marika 5:22; Luke 13:14). O koya na dauvolavola, sa tu vua na lewa ni vale, ka dau liutaka na veiqaravi. E dua tale na vakaillesilesi ena qarava na itavi eso vakavunivola (Luke 4:20).

Sa dau tu ena nodra veikorokoro yadua na Jiu e dua na valenilotu, mai Palesitaina kei na veivanua tale eso. Sa veivuke sara vakalevu oqo ena kena vakatetei tiko na kosipeli i Jisu Karisito baleta ni ko ira na daukaulotu taumada ni Lotu e rawa ni ra dau vosa ena veivalenilotu (Cakacaka 13:5, 14; 14:1; 17:1, 10; 18:4). Na ivalavala vata oqo e tu talega vei ira na daukaulotu ni iVola i Momani (Alama 16:13; 21:4–5; 32:1) ka vakakina vei ira na daukaulotu taumada ena itabagauna oqo (V&V 66:7; 68:1).

Valeniveivesu mai Lipati, Misuri (Amerika). *Raica talega na Simici, Josefa Lailai*

E dua na valeniveivesu lailai ka ratou a vesu tu kina vakailoa na Parofita ko Josefa Simici kei na so tale, mai na Noveba 1838 ki na Epereli 1839. Ni tu ena itutu dredre ko ya a ciqoma kina ko Josefa na ivakatakila eso, cavuta eso na parofisai, ka vakauqeti me vola e dua na ivola bibi vei ira na Yalododonu, eso na kena iwase sa tu ena Vunau kei na Veiyalayalati 121–123.

Valetabu mai Katiladi, Oaio (Amerika)

Na imatai ni valetabu ka a tara na Lotu ena itabagauna oqo. Era a tara na Yalododonu mai Katiladi, me vaka na ivakaro ni Turaga (V&V 94:3–9). E dua na kena inaki sai koya me vakarautaki kina e dua na vanua me ra ciqoma kina na lewenilotu bula kilikili na kaukauwa vakayalo, na dodonu, kei na veivakararamataki (V&V 109–110). A vakatabui ena ika 27 ni Maji, 1836; a soli mai ena ivakatakila na masu ni kena vakatabui (V&V 109). A solia ena loma ni valetabu oqo na Turaga e vica na ivakatakila bibi ka vakalesuya mai kina na idola

Valetabu, Vale ni Turaga

ni matabete e gadrevi (V&V 110; 137). A sega ni vakayagataki ena veicakacaka tabu vakalotu taucoko ka ra vakayacori tu ena veivaletabu ena gauna nikua.

Valetabu, Vale ni Turaga. *Raica talega na Cakacaka Vakalotu*; Edaumeni; Tikina Tabu mai na Veitikina Tabu Sara; Valecavu, Vale Vakacevaceva

Kena itukutukuni na vale ni Turaga. Sa dau vakaroti ira na Nona tamata na Turaga me ra tara na valetabu, na veivale tabu ka ra dau qarava kina na Yalododonu bula kilikili na veisoqoni tabu kei na cakacaka vakalotu ni kosipeli ena vukudra ka vakakina ena vukudra na mate. Sa dau sikova na Turaga na Nona valetabu, ka ra sa vanua savasava sara mai na veivanua kecega ni sokalou.

Na vale vakacevaceva a tara ko Mosese kei ira na luvei Isireli e valetabu rawa ni veikauyaki. Era a vakayagataka na Isireli ena nodra lako tani mai Ijipita.

Na valetabu kilai-levu duadua ena Veiyalayalati Makawa sai koya na kena a tara ko Solomoni mai Jerusalem (2 Vei. 2–5). A vakarusai ena 587 B.K. mai vei ira na kai Papiloni ka qai tara tale ko Serupapeli ena rauta ni 70 na yabaki mai na gauna ko ya (Ese. 1–6). A vakamai ena 37 B.K. e dua na tiki ni valetabu ko ya, a qai tara tale e muri ko Eroti na Qaqa. Era qai vakarusana na valetabu ena ika 70 ni yabaki ni noda Turaga na kai Roma.

Ena iVola i Momani, ko ira na dau muria na Kalou buladodonu era a vakauqeti me ra tara ka sokalou ena veivaletabu (2 Nif. 5:16; Mosa. 1:18; 3 Nif. 11:1). Na kena tara ka vakayagataki ena kena ivakarau dodonu na valetabu sa ivakatakilakila ni Lotu dina ena veitabagauna kecega, ka okati kina na Lotu vakalesui mai ena noda gauna oqo. Na Valetabu mai Katiladi e imatai ni valetabu me tara ka vakatabui vua na Turaga ena itabagauna oqo. Me tekivu mai na gauna ko ya era sa vakatabui kina na veivaletabu ena vuqa na veivanua e vuravura raraba.

Ko cei ena cabe cake ki na alunivana i Jiova, **Same** 24:3–5. Me da mai cabe cake ki na vale ni Kalou i Jekope, **Ais.** 2:2–3 (Maika 4:1–2; 2 Nif. 12:2–3). Ia na Turaga, ena lako vakidacala mai ki na nona valetabu, **Mala.** 3:1 (3 Nif. 24:1; V&V 36:8; 42:36).

Sa vakasavasavataka na valetabu ko Jisu, **Maci.** 21:12–16 (Mari. 11:15–18; Luke 19:45–48).

Era sa vakaroti na Yalododonu me ra tara e dua na valetabu mai Misuri, **V&V** 57:3 (V&V 84:3–5). Dou tauyavutaka e dua na vale; me vale ni Kalou, **V&V** 88:119 (V&V 109:8). Sa cudruvi ira na Yalododonu na Turaga ena nodra sega ni tara e dua na valetabu, **V&V** 95:1–12. Au na sega ni lako mai ki na valetabu tawasavasava, **V&V** 97:15–17. Au sa ciqoma na vale oqo, ka na dau tiko eke na yacaqu, **V&V** 110:7–8. Era sa dau vakaroti na tamata ni Kalou me ra tara e dua na valetabu ena yacana, **V&V** 124:39. Na cakacaka cecere me na vakayacori ena veivaletabu ni Turaga e oka kina na nodra vauci na gone vei ira na nodra itubutubu, **V&V** 138:47–48. Na cakacaka levu ni gauna oqo, e okati kina na tara ni veivaletabu, **V&V** 138:53–54.

iValu. *Raica talega na Sautu, Vakacegu*

E dua na veiraravui, se na veivala ena iyaragi. E vakadonuya na Turaga me qai vakayacori ga na ivalu me iotioti ni ka era vakayacora na Nona Yalododonu me ra taqomaka kina na nodra matavuvale, na nodra iyauqaqa, na nodra dodonu, na nodra galala kei na nodra bula sereki (Alama 43:9, 45–47).

E segata ko Moronai me taqomaki ira na nona tamata, na nona dodonu, na nona vanua, kei na nona lotu, **Alama** 48:10–17.

Sa ciqoma ko Josefa Simici e dua na ivakatakila kei na parofisai me baleta na ivalu, **V&V** 87. O koya mo dou cata sara kina na ivalu ka vunautaka na veisaututaki, **V&V** 98:16, 34–46. Keimami vakabauta ni sa dodonu ki na tamata kecega

me taqomaki koya, na wekana, kei na iyauqaqa, kei na matanitu, **V&V** 134:11.

Keimami vakabauta ni sa kilikili me da talairawarawa, rokova, ka tokona na lawa, **Y ni V** 1:12.

iValu mai Lomalagi. *Raica talega*
na Bula Taumada; Matabose mai
Lomalagi

Na veisaqasaqa a yaco ena bula taumada ena kedra maliwa na luvena vakayalo na Kalou.

A sa vakasevi tani mai lomalagi ko Setani ki vuravura, **iVakata.** 12:4, 7–9.

Era sa debelaki sobu mai na tevoru kei na dua na ikatolu ni lewei lomalagi, **V&V** 29:36–37. Raica sa vorati Koya na Luvena e Duabau ga na Kalou ko Lusefa, **V&V** 76:25–26.

Sa segata ko Setani na lagilagi ni Tamana ka segata me voroka na galala ni digidigi sa soli vua na tamata, **Moses** 4:1–4 (Ais. 14:12–15; Epa. 3:27–28). Ko ira era a muria na Kalou, era a maroroya na nodra ituvatuva taumada, era lako mai ki vuravura, ka mai vakayago, **Epa.** 3:26.

Vanua Yalataki

Na vanua eso sa yalataka na Turaga me ra taukena ko ira era dau muri Koya ena yalodina, ka vakavuqa ni dau vakatalega kina vei ira na nodra kawa. E vuqa tu na vanua yalataki. E vakavuqa ena iVola i Momani na vanua yalataki e dau tukuni kina sai koya na vanua ko Amerika.

Au na solia na vanua oqo vei ira na nomu kawa, **iVakate.** 12:7 (Epa. 2:19). Kau na solia vei iko kei ira na nomu kawa na vanua ko Kenani, **iVakate.** 17:8 (iVakate. 28:13). Sa tukuna ko Moses na nodra iyalayala ni vanua na Isireli e Kenani, **Tiko.** 34:1–12 (Tiko. 27:12).

Dou na tuberi ki na dua na vanua yalataki, **1 Nif.** 2:20 (1 Nif. 5:5). Ka sa tuberi ira tani na ivalavala dodonu ki na veivanua talei, **1 Nif.** 17:38. Kevaka era na muria na ivakaro ni Kalou na kawa i Liai era na tiko sautu ena vanua yalataki, **2 Nif.** 1:5–9. Era na lesu tale na

Isireli ki na nodra vanua yalataki, **2 Nif.** 24:1–2 (Ais. 14:1–2). Ia na matanitu cava ga ena taukena, me ra qarava na Kalou, kevaka e sega, ena tau vei ira na taucoko ni nona cudru waqawaqa ka ra na vakarusai, **Ica** 2:9–12.

Sai koya oqo na vanua yalataki; io na vanua me tara kina na koro ko Saioni, **V&V** 57:2. Ia me ra sa tekivu lesu tale na kawa i Juta ki na vanua ko ni a solia vei Eparaama na nodra qase, **V&V** 109:64.

Keimami vakabauta ni na tara ko Saioni (na Jerusalemi Vou) ena vanua ko Amerika, **Y ni V** 1:10.

Vatu ni Tutu. *Raica talega* na Jisu
Karisito

Na vatu levu ka semata vata na yavu ni dua na vale. E vakatokai ko Jisu Karisito me vatu ni tutu liu (Efe. 2:20).

A vatu era sa cata ko ira na matai ni vale, sa yaco me kena ivakadei ni tutu ni vale, **Same** 118:22 (Maci. 21:42–44; Mari. 12:10; Luke 20:17; Cakacaka 4:10–12).

Era sa cata na Jiu na vatu ni tutu, **Jeko.** 4:15–17.

Vauca, Veivauci. *Raica talega* na
Cakacaka Vakalotu; Ilaija; Matabete

Me vakabau mai lomalagi na veicakacaka vakalotu e vakayacori e vuravura ena dodonu ni matabete. Ena dregati na cakacaka vakalotu ena gauna sa yaco kina na veivakadonui ni Yalo Tabu ni Yalayala, sai koya na Yalo Tabu.

Na ka kecega ko na vauca e vuravura ena vauci mai lomalagi, **Maci.** 16:19 (Maci. 18:18; V&V 124:93; 132:46). Dou sa dregati kina ena Yalo Tabu ni Yalayala, **Efe.** 1:13.

Au sa solia vei iko na kaukauwa, ia na ka kecega ko na vauca e vuravura ena vauci mai lomalagi, **Ila.** 10:7.

Sa soli vei ira na kaukauwa me ra vauca ruarua ena vuravura kei lomalagi, **V&V** 1:8. O ira era tu ena lagilagi vakasilesitieti era sa vauci ena Yalo Tabu ni yalayala, **V&V** 76:50–70. Sa solia ko Ilaija na idola ni kaukauwa ni veivauci ki na ligai Josefa Simici, **V&V** 110:13–16. Oqori

na kaukauwa ni veivauci ka na vesuka vata, **V&V** 128:14. Na vosa ni parofisai veivakadeitaki, sai koya na nona kila e dua ni sa vauci ki na bula tawamudu, **V&V** 131:5. Na veiyalayalati kece era sega ni dregati ena Yalo Tabu ni Yalalyala, ena yacova walega na mate, **V&V** 132:7. Na cacacaka cecere me na vakayacori ena veivaletabu ni Turaga e okati kina na nodra vauci na gone vei ira na nodra itubutubu, **V&V** 138:47–48.

Veibasai. *Raica na Rarawa*

Veibiu. *Raica talega na Vakamau, Vakamautaka*

Na kena bokoci e dua na vakamau ena kaukauwa ni lawa vakamatanitu se na lawa vakaveiliutaki ena Lotu. Me vaka na Veiyalayalati Vou, sa vakatara na Kalou na veisere ena so na ituvaki ni bula me baleta na kaukauwa ni yalodra na tamata; ia me vaka e vakamacalataka ko Jisu, “ia ka sega ni vakaoqo mai na ivakatekivu” (Maci. 19:3–12). Na ivolanikalou sa veivakasalataki me saqata na veibiu ka vakauqeti ira na tagane kei na yalewa vakawati me ra veilomani vakataki ira ka buladodonu (1 Kori. 7:10–12; **V&V** 42:22).

Veibutakoci. *Raica talega na Bula Savasava; Garogaro Ca; iTovo ni Vakasalewalewa se Vakasaganegane; Veidauci; Veiyacovi Tawasavasava*

Na nodra veitokani ena veiyacovi na tagane kei na yalewa ka sega ni dodonu vakalawa. E dina ni tukuni ga na veibutakoci ena nodrau veiyacovi e dua na tamata vakawati kei na dua tale ka sega ni watina, ena ivolanikalou e rawa ni tukuni talega vei ira era sega ni vakawati ruarua.

Ena so na gauna e dau vakayagataki na veibutakoci me ivakatakarakara ni vuki tani ni dua na matanitu se dua na matatamata mai na nona sala na Turaga (Tiko. 25:1–3; Jere. 3:6–10; Isi. 16:15–59; Ose. 4).

Sa sega ni cakava rawa ko Josefa na ka

ca vakaidina ko ya ka ivalavala ca vua na Kalou, **iVakate.** 39:7–12. Mo kakua ni ia na veibutakoci, **L.Y** 20:14.

Ko koya yadua ena raica na yalewa me dodomo kina, sa veibutakoci oti kaya e lomana, **Maci.** 5:28. Era na sega ni rawata na matanitu ni Kalou ko ira na daukovekove kei ira na dauveibutakoci, **1 Kori.** 6:9–10. Ko ira na daudara kei ira na dauyalewa ena lewai ira na Kalou, **Ipe.** 13:4.

Na veibutakoci sa ka vakasisila cake sara mai na ivalavala ca kece ga ka qai vakavo ga na vakadavei ni dra tawacala se na cakitaki ni Yalo Tabu, **Alama** 39:3–5.

Ko koya sa veibutakoci ka qai sega ni veivutunitaka ena muduki tani, **V&V** 42:23–26. Se kevaka e dua sa dauveibutakoci e lomana; ena sega ni tiko vei koya na Yalo Tabu, **V&V** 63:14–16.

Veicilivi. *Raica talega na Veiyalayalati vaka-Eparaama*

Na ivakadinadina ni veiyalayalati vaka-Eparaama vei ira na tagane ni Isireli ena itabagauna ni Veiyalayalati Makawa (**iVakate.** 17:10–11, 23–27; **VJS, iVakate.** 17:11[Ai Kuri]). Na veicilivi e dau vakayacori ena kena koti laivi “kuli ni vusodra” na gonetaganale lalai ka vakakina ko ira na qase. O ira era ciqoma era na marautaka na galala ka ciqoma na itavi ni veiyalayalati. Na cilivi me ivakadinadina ni veiyalayalati sa mai tini ena nona veiqaravi na Karisito (**Moro.** 8:8; **V&V** 74:3–7).

Veidauci. *Raica talega na Bula Savasava; Garogaro Ca; Veibutakoci*

Na veiyacovi tabu vakalawa ka rau vakayacora e lewe rua ka rau sega ni veiwatini. Ena ivolanikalou sa dau vakayagataki ena so na gauna me ivakatakarakara ni vukitani.

Me tabu vei ira na dauveidauci, **Cacacaka** 15:20. Ia na yago sa sega ni ka me ia na veidauci, **1 Kori.** 6:13–18. Me kakua ni ia na veibutakoci, me sa bau vakawati na tagane yadua, **1 Kori.** 7:2–3.

Ni sa loma ni Kalou oqo, mo dou kakua ni ia na veidauci, **1 Cesa**. 4:3.

Sa vakasalataki ira na Nifai ko Jekope me ra kakua ni ia na veidauci, **Jeko**. 3:12. Dou sa vakarau tiko kina ki na rusa tawavakaiyalayala ena vuku ni nomuni laba, nomuni veidauci kei na caka ca, **Ila**. 8:26.

Me ra veivutuni na dau veidauci me ra qai curu kina ki na Lotu, **V&V** 42:74–78.

Veidigidigi. *Raica talega na Lesi ka Digitaki*

E vakatau mai na nodra bula kilikili ena bula taumada, sa digitaka kina na Kalou o ira me ra na kawa i Eparaama kei na mataqali i Isireli ka yaco me ra tamata ni veiyalayalati (iVaka. 32:7–9; Epa. 2:9–11). E soli vei ira oqo na veivakalouugataki digitaki eso kei na itavi me rawa kina ni ra vakalougatataka na veimatanitu kece e vuravura (Roma 11:5–7; 1 Pita 1:2; Alama 13:1–5; V&V 84:99). Ia, ko ira sara mada ga na digitaki oqo e dodonu me ra lesi ka digitaki ena bula oqo me ra rawata kina na veivakabulai.

Veigauna

E rua na ivola ena Veiyalayalati Makawa. Erau tukuna e dua na itukutuku makawa lekaleka ni veika a yaco mai na gauna ni Veibuli me yacova na gauna e cavuti kina ko Sairusi ka vakatarai kina vei ira na Jiu me ra lesu tale ki Jerusalemi.

iMatai ni Veigauna: Wase 1–9 e tuvai kina na itukutuku ni kawa mai vei Atama ki vei Saula. Na wase 10 e tukuna na mate nei Saula. Na wase 11–22 e vakamuria lesu na veika a yaco e semati ki na nona veiliutaki ko Tevita. Na wase 23–27 e vakamacalataka ni a buli me tui ko Solomoni ka ra qai tauyavutaki na Livai. Na wase 28 e vakamacalataka ni a vakaroti Solomoni ko Tevita me tara e dua na valetabu. Na wase 29 e tukuna na mate nei Tevita.

iKarua ni Veigauna: Na wase 1–9 e vakamuria lesu na veika a yaco ka semati vata kei na nona veiliutaki ko Solomoni.

Na wase 10–12 e tukuna na nona veiliutaki na luvei Solomoni ko Riopoami, ka qai tawase rua kina na matanitu cokovata vaka-Isireli ki na matanitu e rua ena vualiku kei na ceva. Na wase 13–36 e vakamacalataka kina na nodra veiliutaki na tui eso me yacova na gauna sa mai rawai kina na matanitu ko Juta mai vei Nepukanesa. E mai cava na ivola ena nona lewa ko Sairusi me ra vakalesui ki Jerusalemi na luvei Juta era tauri tu vakavesu.

Veika Vuni ni Kalou

Na veika vuni ni Kalou era veika dina vakayalo ka na kilai walega ena ivakatakila. Sa dau vakatakila na Kalou na Nona veika vuni ki vei ira era talairawarawa ki na kosipeli. Eso na nona veika vuni na Kalou era se bera tiko ni vakatakilai.

Ni sa soli vei kemudou mo dou kila na veika vuni ni matanitu vakalomalagi, **Maci**. 13:11. Kevaka au sa kila na veika kecega sa vuni, ka sega vei au na loloma uasivi, au sa ka walega, **1 Kori**. 13:2.

Sa kila vinaka tu ko Nifai na veika vuni ni Kalou, **1 Nif**. 1:1. Sa soli vei ira e lewe vuqa me ra kila na veika vuni ni Kalou, **Alama** 12:9. Vei ira oqo sa vakatakilai kina na veika vuni ni Kalou, **Alama** 26:22. E se bera ni vakatakilai kece vei au na veika vuni oqo, **Alama** 37:11. E vuqa tale na veika vuni era se maroroi tu, ka sa kila duadua ga na Kalou, **Alama** 40:3.

Sa cecere vakaidina na veika vuni ni bula vakalou, **V&V** 19:10. Ia kevaka ko na kerea, ko na ciqoma na ivakatakila ka kila na veika vuni ni matanitu vakalomalagi, **V&V** 42:61, 65 (1 Kori. 2:7, 11–14). Ena soli na veika vuni ni matanitu vei koya sa muria na ivakaro, **V&V** 63:23. Ka'u na vakatakila vei ira na veika vuni kece ga, **V&V** 76:7. Na matabete cecere ena na taura tu na idola ni veika vuni ni matanitu, **V&V** 84:19. Ni sa lako mai na Turaga, ena mai vakatakila na ka kece ga, kei na veika vuni sa sega na tamata e kila, **V&V** 101:32–33. Na Matabete i Melikiseteki e tu vua na dodonu me ciqoma

na veika vuni ni matanitu vakalomalagi, **V&V** 107:19.

Veikaseti Vuni. *Raica na Vosa*
Vakacaca

Veikau Tabu. *Raica na Tabu;*
iValavala Tabu

Veilesi ena Bula Taumada. *Raica*
talega na Bula Taumada

Na nona veilesi taumada na Kalou vei ira na Luvena vakayalo yaloqaqa me ra mai qarava na itavi eso ena gauna ni nodra bula vakayago.

Sa lesia na Kalou na veiyalayala ni veimatani, **iVaka.** 32:8. Niu a bera ni buli iko ena kete kau sa lesi iko mo nodra parofita na veimatani, **Jere.** 1:5.

Sa lesia na Kalou na veigauna sa digitaki e liu, **Cakacaka** 17:26. Ko ira sa kilai ira e liu ko koya, sa lesi ira e liu, **Roma** 8:28–30. Me vaka sa digitaki keda e liu ena vukuna, sa qai tauyavutaki e muri ko vuravura, **Efe.** 1:3–4. Sa lesi e liu ko Jisu Karisito me noda Dauveisereki, **1 Pita** 1:19–20 (iVakata. 13:8).

Era sa lesi ka vakarautaki mai na ivakatekivu kei vuravura, **Alama** 13:1–9.

Au raica ni ra maliwai ira tale ga, na turaga kei ira na tamata yalodina era a digitaki tu mai na ivakatekivu, **V&V** 138:55–56.

O koya au sa Daulomana ka’u sa digitaka mai na ivakatekivu, **Mosese** 4:2. Ko Eparaama, sa dua vei ira na digitaki ni se bera ni sucu mai, **Epa.** 3:23.

Veileti. *Raica talega na Talaidredre,*
Vakaduiduile, Veisaqasaqa

Na veisaqasaqa, veileti, kei na vakaduiduile. Na veileti vei ira na lewe ni nona Lotu na Turaga se vei ira na lewe ni matavuvale, e sega ni taleitaka na Turaga.

Me kakua na veileti vei kedaru, **iVakate.** 13:8. Na viaivalevu ga sa tubu kina na veileti, **Na Vosa.** 13:10.

Kevaka sa veileti kei na dua tale e dua na tamata, mo dou qai veivosoti me vaka

sa dau vosota na Karisito, **Kolo.** 3:13. Mo biuta ga na veiba kei na veileti, **Taito** 3:9.

Sa vakarota na Turaga me ra kakua ni veiqati na tamata, **2 Nif.** 26:32. Ko ni na sega ni laivi ira na luvemuni me ra me ra veileti ka veivala, **Mosa.** 4:14. Sa vakaroti ira tale ga ko Alama me ra kakua ni veileti vakai ira, **Mosa.** 18:21. Sa vakauqeti ira ko Setani me ra ia tiko ga na itukutuku lasu kei na veicacati, **Ia.** 16:22. Na tevoru, sa ikoya na tama ni veileti, ka sa dau vakauqeta na yalodra na tamata me ra veileti ka veicudruvi, **3 Nif.** 11:29 (Mosa. 23:15).

Meu vakadeitaka kina na noqu kosi-peli, me kakua soti kina na veileti, **V&V** 10:62–64. Dou muduka na nomudou veileti vakataki kemudou, **V&V** 136:23.

Veilewai, na iOtioti ni. *Raica*
talega na Cudruvi; Jisu Karisito—
Turaganilewa; Vakatalewa,
Veilewai

Na iOtioti ni Veilewai ena vakayacori ni oti na Tucake tale mai na mate. Ena lewai ira na tamata yadua na Kalou, mai vei Jisu Karisito, me macala kina na lagilagi tawamudu me na soli vua. Na vakatalewa oqori ena vakatau ena nodra talairawarawa na tamata ki na ivakaro ni Kalou, ka okati kina na nona ciqoma na isoro ni veivakaduavataki i Jisu Karisito.

Sa lesia na luvena ko Tamana me ia na lewa kecega, **Joni** 5:22. Ni da na tu kecega ena mata ni itikotiko ni veilewai ni Kalou, **Roma** 14:10. Ia na mate era sa lewai mai na ka sa volai, **iVakata.** 20:12 (V&V 128:6–7).

Ni ko na lewai ena nomu ivalavala kece ga, **1 Nif.** 10:20. Ko nanumi iratou na le tinikarua na iapositolo ni Lami? Raica sa i iratou eratou na lewai ira na yavusa i Isireli e tinikarua, **1 Nif.** 12:9–10 (V&V 29:12). Eda na qai rairai taucoko ki na itikotiko ni veilewai i koya na Yalo Savasava, **2 Nif.** 9:15. Dou vakarautaka na yalomudou ki na siga lagilagi ko ya, **2 Nif.** 9:46. E rawa beka ni ko ni raitayalayalotaki kemuni ena mataveilewai

ni Kalou, **Alama** 5:17–25. Ena tu ko Jisu Karisito me lewai ira na kai vuravura, **3 Nif.** 27:16.

Na Turaga ka na lako mai ki vuravura vata kei na dua na cudru me ia na veilewai, vei ira kecega era sa sega ni vakalou, **V&V** 133:2.

Veimecaki. *Raica talega na Loloma;*
Veisausaumi; Vuvu

Ena ivolanikalou na veisaqasaqa, veivorati, kei na veicati.

Kau na vakaveimecakitaki kemudrau kei na yalewa, **iVakate.** 3:15 (Mosese 4:21).

Ni sa veimecaki na itovo vakayago kei na Kalou, **Roma** 8:7. Sa veicati kei na Kalou na veivinakati vakavuravura, **Jeme.** 4:4.

Ena gauna ko ya ena mudu kina mai mataqu na nodra veimecaki na tamata, **V&V** 101:26.

Veiolive, Ulunivanua ni. *Raica talega na Kecisemani*

E dua na delana ena tokalau ni Buca ko Kitironi, ena tokalau kei Jerusalemi. Ena kena baba ki na ra, voleka ki na botona, na were ko Kecisemani. Ko Pecifaki kei Pecani era toka ena delana e cake kei na baba ena tokalau. Na ulunivanua oqo a yaco kina e vuqa sara na veika vakaivolatabu (Maci. 24:3) ka na tikina bibi talega ena veika ena qai yaco ena veigauna mai muri (Saka. 14:3–5; **V&V** 45:48–54; 133:20).

Veiqaravi. *Raica talega na Matabete;*
Qarava, Veiqaravi

Me caka na cakacaka ni Turaga e vuravura. Sa dodonu me ra kacivi mai vua na Kalou na nona italai digitaki me rawa kina ni ra qai veiqaravi ena vuku ni nona cakacaka. Ni ra qarava na loma ni Turaga na nona italatala dina, era sa matataka tiko na Turaga ena nodra ilesilesi era kacivi kina ka ra vakaitavi kina me ra nona mata (**V&V** 64:29), ka ra sa qarava tiko kina na cakacaka e gadrevi me baleta na nodra vakabulai na kawatamata. Sa solia mai na Turaga na veivuke

kei na ituvatuvu ni veiliutaki vei ira na iApositolo, na parofita, na dauvunau, na bete levu, na vitusagavulu, na italatala qase, na bisopi, na bete, na ivakavuvuli, kei na dikoni me baleta na nodra vakataucokotaki na Yalododonu, me baleta na cakacaka ni veiqaravi (1 Kori. 12:12–28; Efe. 4:11–16; **V&V** 20; 107).

Ni sa digitaki koya ko Giova me tu me veiqaravi ena yaca i Giova, **iVaka.** 18:5. Era na vakayacani kemudou na tamata na iItalatala ni noda Kalou, **Ais.** 61:6.

Sa sega ni lako mai na Luve ni Tamata me qaravi, ia me dauveiqaravi ga, **Maci.** 20:26–28. Niu sa rairai vei iko meu lesi iko mo italatala ka dautukutuku talega, **Cakacaka** 26:16–18. Ni sa sega ni tawadodonu na Kalou me guilecava na nomudou cakacaka, kei na nomudou loloma, ni dou a qaravi ira era sa lotu, **Ipe.** 6:10. Kevaka e dua sa kitaka na cakacaka, me ia ga me vaka na kaukauwa sa solia na Kalou, **1 Pita** 4:10–11.

Era sa veivakatavulici ka veiqaravi vakaira, **3 Nif.** 26:19.

Sa itavi ni Le Tinikarua, me ra tabaki ira na italatala dauvunau, **V&V** 107:39–40. Sa rawa me vakatikori e dua na bete levu, me baleta na kena qaravi na veika vakayago, **V&V** 107:71–72. Ia me ratou lako yani na le vitusagavulu oqo ka vunau voli, **V&V** 107:93–97. Ia sa nodra ilesilesi dina ga na italatala qase me ra italatala tudei ena noqu lotu, **V&V** 124:137.

Veiqaravi ki vua na Tauvimate.

Raica talega na Liga, Veitabaki ni;
iLumu, Waiwai; Lumuta; Matabete;
Vakabula, Veivakabulai

E dua na veivakalougatataki ka soli vei ira na tauvimate mai vei ira na tagane ka ra taura tu na Matabete i Melikiseteki, ka vakayagataki kina na waiwai vakatabui.

Mo ni tabaki koya e ligamuni, **Maci.** 9:18. Ia ko Jisu sa tabaki ira walega ena ligana e lewe vica na tauvimate ka vakabula, **Mari.** 6:5. A sa lewevuqa na tauvimate era sa walia ena waiwai ko iratou

Veisaqasaqa

na iApositolo i Karisito ka vakabula, **Mari**. 6:13. Ko ira na qase me ra walia ka vakabula na tauvimate, **Jeme**. 5:14–15.

Mo kakua ni vakabulai ira na tauvimate, vakavo ga kevaka era kerea mai o ira era gadreva, **V&V** 24:13–14. Me ra vakatora na ligadra na italatata qase e buradeladra na tauvimate, **V&V** 42:44. Drau tabaki ira na tauvimate ena ligamudrau, era na vakabulai, **V&V** 66:9.

Veisaqasaqa. *Raica na Talaidredre,*
Vakaduiduile, Veisaqasaqa

Veisausaumi. *Raica talega na*
Veimecaki

Na kena saumi lesu se vorati e dua na veivakamavoatiki se veivakararawataki.

Na nomudou Kalou ena yaco mai ena veisausaumi, **Ais**. 35:4.

A noqu itavi meu cudruvaka; au na sauma koi au, **Roma** 12:19 (Moma. 3:15; 8:20).

Sa lili toka e delamudou na iseleiwau ni cudru ni Kalou, **Moma**. 8:40–41.

Au na ia na veisausaumi vei ira na dau caka ca, ni ra sa sega ni veivutuni, **V&V** 29:17.

Sa lako mai na iVakabula ena siga ni caka ca kei na veisausaumi, **Moses**e 7:45–46.

Veiseyaki kei Isireli. *Raica na*
Isireli—Na veiseyaki kei Isireli

Veisiga e Muri, Veisiga Edaidai.
Raica talega na iKarua ni Lako Mai
nei Jisu Karisito; iVakatakilakila ni
Veigauna

Na gauna eda bula tiko kina oqo. Na veisiga (se na itabagauna ni veigauna) ni sa voleka na iKarua ni nona Lako mai na Turaga.

Meu tukuna vei kemudou na ka ena yacovi kemudou ena gauna mai muri, **iVakate**. 49:1. Ena tu talega e vuravura ena siga mai muri na noqu iVakabula, **Jope** 19:25. Sa na yaco ena gauna mai muri ni na vakataudeitaki na ulunivau na vale i Jiova, **Ais**. 2:2.

Ena veisiga mai muri ena yaco mai na veigauna ca, **2 Timo**. 3:1–7. Era na cakitaka na iKarua ni Lako Mai ko ira na dauveivakasewasewani, **2 Pita** 3:3–7.

Au sa parofisai vei kemudou me baleta na veisiga mai muri, **2 Nif**. 26:14–30.

Ni sai koya oqo na yaca ena kacivi kina na noqu lotu ena veisiga mai muri, io na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, **V&V** 115:4.

Ena lako mai na Karisito ena veisiga mai muri, **Moses**e 7:60.

Veisiga Makawa. *Raica na Atama*

Veisoqosoqo Vuni. *Raica talega na*
Daubutako i Ketianitoni; Keni

E dua na isoqosoqo ni tamata ka ra vauci tu ena bubului me ra cakacakataka na inaki ca ni ilawalawa oqori.

Na tama ni ka lasu kecega sa vakayavalati ira na luve ni tamata ki na veisoqosoqo vuni ni laba kei na veimataqali cakacaka vuni ni butobuto kece ga, **2 Nif**. 9:9. Sa kilikili me'u na vakarusa mada na cakacaka vuni ni butobuto, **2 Nif**. 10:15. A sa tau na lewa ni Kalou vei ira sa kitaka na cakacaka butobuto kei na veisoqosoqo vuni, **Alama** 37:30. Ko ni na raica kina ni sa i Ketianitoni ga oqo sa vakavuna na nodra vakamalalumutaki, io, na nodra voleka sara ni vakarusai vakadua na tamata i Nifai, **Ila**. 2:4–13. Sa vakavurea e yalodra na tamata ko Setani me ra cakava na bubului vuni kei na veiyalayalati, **Ila**. 6:21–31. Ni sa sega ni dau cakacaka ena isoqosoqo vuni na Turaga, **Ica** 8:19. Ia na matanitu cava ga sa tokona na veisoqosoqo vuni vakaoqo, era na vakarusai, **Ica** 8:22–23. Era sa sega ni ciqoma na nodra vosa kece na parofita ena vuku ni nodra isoqosoqo vuni, **Ica** 11:22.

Ia sa tekivu mai na veisiga i Keni, na veisoqosoqo vuni, **Moses**e 5:51.

Veisosomitaki. *Raica na Cakacaka*
Vakalotu—Na cakacaka vakalotu
vakaveisosomitaki; Vakabulai na
Mate, Nodra

Veitabaki ki na Matabete. *Raica na* Tabaki, Veitabaki

Veitabaki ni Liga. *Raica na* Liga, Veitabaki ni

Veitokani. *Raica talega na* Duavata; Loloma

Ve i ira na Yalododonu Edaidai, na veitokani e wili kina na kena soli na veitokani loloma, na veiqaravi, na veilaveti, kei na veivaqacotaki ena vukudra na tani.

Mo lomani koya ga na kai nomu me vaka ko sa lomani iko, **Vuna.** 19:18 (Maci. 19:19; V&V 59:6).

Ia ni ko sa saumaki tale, mo vakataudeitaki ira na wekamu, **Luke** 22:32. Era na kila na tamata ni dou sa noqu tisai-peli, kevaka dou veilomani, **Joni** 13:35. Vakani ira na noqu sipi, **Joni** 21:15–17. Era sa masuta me keitou veitokani kei ira ena cakacaka loloma vei ira era sa Lotu, **2 Kori.** 8:1–5. Ia keitou sa veiwekani kei na Tamada kei na Luvena, **1 Joni** 1:3.

Era sa veitokani, ka marau vata na Nifaiti kei na Leimanaiti, **Ila.** 6:3.

Ia na tamata yadua me lomana na wekana me vaka sa lomani koya, **V&V** 38:24–25. Ia kevaka dou sa sega ni duavata, dou sa sega ni noqu, **V&V** 38:27. Io me'u sa nomudou itokani ka wekamudou, **V&V** 88:133.

Veivakabulai, iTuvatuva ni. *Raica na* iTuvatuva ni Veivueti

Veivakacacani. *Raica talega na* Rarawa

Me vakavuna na yaluma kei na mosi vei ira na tani ena vuku ni nodra vakabauta se na ituvaki ni nodra bula; me veivakacudrui se veivakalolomataki.

Sa kalougata ko ira sa vakacacani ena vuku ni ivalavala dodonu, **Maci.** 5:10 (3 Nif. 12:10). Masulaki ira sa vakacacani kemudou ka vakalialiai kemudou, **Maci.** 5:44 (3 Nif. 12:44).

Ni ra sa vutuniyau era sa vakasaurarataki ira sa yalomalua, **2 Nif.** 9:30 (2 Nif.

28:12–13). Ko ira na ivalavala dodonu era sa vakanamata tiko ga vei Karisito, sa i ira era na sega ni mate, **2 Nif.** 26:8.

Ni veika kece oqori ko na yalomatua kina, **V&V** 122:7.

Veivakalougatataki vaka-Peteriaki.

Raica talega na Dauvunau; Peteriaki, Vaka-Peteriaki; Tama, Vakayago

Na veivakalougatataki e soli vei ira na lewe ni Lotu bula kilikili mai vua e dua na peteriaki sa tabaki oti. Na veivakalougatataki vakapeteriaki e lewena na nona ivakasala na Turaga me baleti koya e ciqoma tiko na veivakalougatataki ka cavuti kina na kawa e semati kina ena mataqali i Isireli. E rawa ni ra solia na tama na veivakalougatataki bibi eso me vaka ni ra peteriaki ni nodra matavuvale, ia na veivakalougatataki vakaoqori era na sega ni volai se maroroi tu ena Lotu.

A sa dodoka na ligana imatau ko Isireli ka tabaka na ului Ifireimi, **iVakate.** 48:14. Sa vakalougatataki ira na luvena kei ira na nodra kawa ko Jekope, **iVakate.** 49.

Sa vakalougatataki ira na nona kawa ko Liai, **2 Nif.** 4:3–11.

Veivakamataliataki. *Raica talega na* iDola ni Matabete; Jisu Karisito

Na veika e yaco vua e dua na tamata ka veisautaki vakalekaleka na kena irairai kei na kena ituvaki—oqori me laveti cake kina dua na ivakatagedegede ce-cere cake vakayalo—me rawa kina ni tu ena iserau kei na lagilagi ni veika bula vakalomalagi.

Vakamataliataki nei Karisito: Eratou a raica ko Pita, Jemesa, kei Joni na nona vakamataliataki e matadratou na Turaga. Sa yalataka oti na iVakabula ni na soli vei Pita na idola ni matanitu vakalomalagi (Maci. 16:13–19; 17:1–9; Mari. 9:2–10; Luke 9:28–36; 2 Pita 1:16–18). Ena gauna bibi oqo, eratou a mai solia kina na iVakabula, Mosese vata kei Ilaia (Ilesia) na idola ni matabete ka sa yalataki oti tu mai, vei Pita, Jemesa kei Joni. Ena

idola ni matabete oqo, sa tu kina vei iratou na iApositolo na kaukauwa me ratou tosoya tikoga na cacacaka ni matanitu ni oti na nona sa Lako cake ko Jisu.

E vakavuvulitaka ko Josefa Simici ni ratou a vakamataliatiki talega ko Pita, Jemesa kei Joni ena Ulunivanua ni Veivakamataliatiki. Eratou a raica e dua na raivotu me baleta na irairai ni vuruvura ena kena ituvaki vakalagilagi ena veigaua mai muri (V&V 63:20–21). Eratou a raici Mosese kei Ilaija, e rua na ka bula vakamataliatiki, ka rogoga na domona na Tamana. E kaya na Tamana, “Oqo na noqu Gone au sa dau vinakata vakalevu; dou vakarogoci koya” (Maci. 17:5).

Veika bula vakamataliatiki: Era sa raica na Kalou ni Isireli, **L.Y** 24:9–11. Sa serau na kuli ni matana ni rau sa veivosaki kaya na Kalou ko koya, **L.Y** 34:29 (Mari. 9:2–3).

Sa serau na matai Jisu, **Maci.** 17:2 (Mari. 9:2–3). A ra sa sega ni vakaraica raua kina na matai i Mosese ko ira na luvei Isireli, **2 Kori.** 3:7.

Sa serau sara na matai Apinatai, **Mosa.** 13:5–9. Sa vaka e vakavolivoliti rau na bukawaqa, **Ila.** 5:23, 36, 43–45 (3 Nif. 17:24; 19:14). A sa serau talega na matadratou ka vulavula na nodratou isulu me vakataki Jisu, **3 Nif.** 19:25. Ni vaka vei iratou ni ratou a vakamataliatiki, **3 Nif.** 28:15.

Ni sa sega e dua na tamata vakayago sa raica rawa na Kalou, sa rawa ga kevaka sa vakabulabulataki mai na Yalo ni Kalou, **V&V** 67:10–12. Ena kaukauwa ni Yalo Tabu sa dolavi kina na matai keirau, **V&V** 76:12.

A sa tiko vei Mosese na lagilagi ni Kalou, **Mosese** 1:2. Sa tu vata kei au na nona lagilagi; kau sa raica na kena irairai, niu sa vakamataliatiki e matana, **Mosese** 1:11. Au raica ni sa tadola na lomalagi, kau sa vakasulumi ena lagilagi, **Mosese** 7:3–4.

Veivakarusa. *Raica na Luve ni Veivakarusa*

Veivosoti. *Raica talega na Sorovaka,* Veisorovaki; Vakabokoci ni iValavala Ca; Vakatusa, Vakatusa; Veivutuni

Me vaka na kena vakayagataki ena ivolanikalou, me da veivosoti e kena ibalebale vakararaba e dua vei rau na rua na ka oqo: (1) Ni vosota na tamata na Kalou, ena bokoca se vakatikitikitaka na itotogi ni ivalavala ca e gadrevi. Ena Veisorovaki nei Karisito, sa rawa kina vei ira na tamata kecega era sa veivutuni me vosoti na nodra ivalavala ca, vakavoga ko ira era laba se ko ira era cakava na ivalavala ca sega ni vosoti rawa ki na Yalo Tabu. (2) Ni ra sa veivosovosoti na tamata, era sa veiuasiviti ena loloma e Vakarisito ka ra sega kina ni cudruvi ira era vakararawataki ira (Maci. 5:43–45; 6:12–15; Luke 17:3–4; 1 Nif. 7:19–21).

Ko Jiova sa dau vosota vakadede ka yalololoma, sa sega ni sauma na ivalavala ca kei na talaidredre, **Tiko.** 14:18. Ke sa vaka na ka kulakula na nomudou ivalavala ca, sa na vulavula me vaka na uca vulavula, **Ais.** 1:18.

Kakua ni cudruvi keimami ena vuku ni neimami ivalavala ca, ni keimami sa sega ni cudruvi ira era sa ivalavala ca vei keimami, **Maci.** 6:12 (Luke 11:4; 3 Nif. 13:11). Sa rawata na Luve ni tamata me vosota na ivalavala ca, **Maci.** 9:6 (Maci. 18:35; Mari. 2:10; Luke 5:20–24). Me ivalavala ca vakavica vei au na wekaqu kau kakua ga ni cudruva, **Maci.** 18:21–22 (V&V 98:40). Ia ko koya sa vosavakacacataka na Yalo Tabu ena sega tikoga ni vosoti na nona ivalavala ca, **Mari.** 3:29 (Alama 39:6). Kevaka sa cala vei iko na wekamu ka sa veivutuni, kakua ni cudruvi koya, **Luke** 17:3. I Tamaqu kakua ni cudruvi ira oqo ni ra sa sega ni kila na ka era sa kitaka, **Luke** 23:34.

Masulaka mo dou vosoti, **1 Nif.** 7:21. Ka vakayagataki na dra ni veisorovaki i Karisito me keimami vosoti kina ena neimami ivalavala ca, **Mosa.** 4:2. Kevaka sa vakatusa na nona ivalavala ca vei iko vata kei au, ka veivutunitaka

vakaidina sara e lomana, mo qai vosoti koya, **Mosa.** 26:29–31.

Ko koya sa veivutuni ka muria na vunau ni Turaga ena vosoti, **V&V** 1:32. Mo curumaka na nomu iseke takelo ka na bokoci na nomu ivalavala ca, **V&V** 31:5 (**V&V** 84:61). Ko koya sa veivutunitaka na nona ivalavala ca, ena vosoti, ia ko i Au, na Turaga, au na sega ni nanuma tale na nona ivalavala ca, **V&V** 58:42. Koi au na Turaga, au na vosoti ira ga au via vosota, ia koi kemudou sa gadrevi mo dou vosota na tamata kece ga, **V&V** 64:10. Kevaka dou sa veivosoti vakai kemudou ena vuku ni nomudou dui caka cala, au na vosoti kemudou tale ga, ko i au na Turaga, **V&V** 82:1. Ko ira yadua au sa lomana, au sa vunauca me vosoti kina na nodra ivalavala ca, **V&V** 95:1.

Raica au sa vosota na nomu talaidredre, **Mosese** 6:53.

Veivueti, iTuvatuva ni. *Raica na iTuvatuva ni Veivueti*

Veivutuni. *Raica talega na Jisu Karisito; Sorovaka, Veisorovaki; Vakabokoci ni iValavala Ca; Vakatusa, Vakatusa; Veivosoti; Yalo Raramusumususu*

E dua na veisau ni vakasama kei na yalo ka basika kina e dua na ivakarau vou ni rai vua na Kalou, vei keda vakataki keda, kei na bula vakararaba. Na veivutuni sai koya na nona vakanaadakuya e dua na veika ca ka vagelea na yalona kei na lomana vua na Kalou, ka talairawarawa ki na ivakaro kei na gagadre ni Kalou ka biuta laivi sara na ivalavala ca. Na veivutuni dina e yaco mai ena noda lomana na Kalou kei na noda gadreva mai vu ni yaloda me da talairawarawa ki na Nona ivakaro. Na tamata kece sara era sa rawa ni vakatulewa vakataki ira, era sa ivalavala ca ka dodonu me ra veivutuni me rawa kina ni ra torova yani na veivakabulai. Ena Veisorovaki duadua ga i Jisu Karisito sa rawa kina ni mana ka ciqoma na Kalou na noda veivutuni.

Mo ni vakatusa vei Jiova, **Ese.** 10:11.

Kauta tani e mataqu na nomudou ivalavala ca; kakuu ni ivalavala ca, **Ais.** 1:16. Dou veivutuni ka saumaki mada mai na nomudou ivalavala ca, **Isi.** 18:30–31.

Dou veivutuni: ni sa voleka na matanitu vakalomalagi, **Maci.** 3:2. Sa ka levu na marau mai lomalagi ena vuku ni tamata ivalavala ca e le dua ga sa veivutuni, **Luke** 15:7. Sa vakarota na Kalou vei ira na tamata kecega ena veivanua kecega me ra veivutuni, **Cakacaka** 17:30 (2 Nif. 9:23; 3 Nif. 11:31–40; **V&V** 133:16). Ia na rarawa sa vaka na loma ni Kalou sa vakayacora na veivutuni, **2 Kori.** 7:10.

Ni sa vakayacora na Yalo ni Turaga Kaukauwa e dua na veisau levu ki na yalo i keimami ka sa sega tale kina ni tiko vei keimami e dua na gagadre me kitaka na ka ca, **Mosa.** 5:2. Ia kevaka sa vakatusa na nona ivalavala ca ka veivutunitaka, mo qai vosoti koya, **Mosa.** 26:29. Ni sa oti na nona vunau ko Alama, sa tekivu me ra veivutuni e levu sara na tamata, **Alama** 14:1. Mo ni kakuu ni lokuyarataka na siga ni nomuni veivutuni, **Alama** 34:33. Sa vakavulica vei Ila mani ko Alama na nona veivutuni kei na nona saumaki mai, **Alama** 36 (**Mosa.** 27:8–32). Ena sega na veivutuni vua na tamata kevaka e sega na itotogi, **Alama** 42:16. Ia mo vakatara ga me vakaleqai iko tiko na nomu ivalavala ca, ena ivakarau ni veivakaleqai ka na kauti iko sobu mo veivutuni, **Alama** 42:29. Ia mo ni na cabora ga me isoro vei au na yalo sa raramusumususu kei na yalo sa bibivoro, **3 Nif.** 9:20. O koya yadua sa veivutuni ka lako mai vei au me vaka e dua na gone-lailai, Au na ciqomi koya, **3 Nif.** 9:22. Mo ni veivutuni, ko i kemuni kecega mai na iyalayala kei vuravura, **3 Nif.** 27:20. Ia era na vosoti ena veigauna kece ga era sa veivutuni kina ena yalodina, **Moro.** 6:8.

Me kua tale ni dua na ka mo tukuna ia na veivutuni ga ena itabatamata oqo, **V&V** 6:9 (**V&V** 11:9). Ka sa na levu vakaidina na nona marau ena yalo sa veivutuni, **V&V** 18:13. Me ra veivutuni na tamata kece ga de ra na cudruvi, **V&V** 19:4. Ia ko koya sa ivalavala ca ka sega ni veivutuni, ena muduki tani, **V&V** 42:28.

Ko koya sa veivutunitaka ka biuta laivi sara na nona ivalavala ca, ena vosoti, **V&V** 58:42–43. Raica era na vueti ko ira na mate era sa veivutuni, **V&V** 138:58.

Keimami vakabauta na veivutuni, **Y ni V** 1:4.

Veiyacovi Tawasavasava. *Raica talega na Garogaro Ca; Veibutakoci; Veidauci*

Na nomu lomasoli mo vakaitavi ena veibutakoci, veidauci, na itovo ni lasa cala, na veiyacovi vakaveiwekani voleka, se dua tale na ivakarau tawasavasava, tawadodonu ka dukadukali ni veiyacovi.

Me daru vagunuva na tamadaru ena waini, ka qai curu vua ka moce vata kaya, **iVakate.** 19:30–36. Sa lako ko Rupeni ka moceri Pila na watina lailai na tamana, **iVakate.** 35:22 (**iVakate.** 49:4; 1 **Ve.** 5:1). Sa ka vakasisila sara na veimoceri vakatagane kei na ivalavala tawadodonu ni veiyacovi, **Vuna.** 18:22–23. Kevaka sa kucuva e dua na goneyalewa e dua na tagane me qai mate duadua ga na tagane sa kucu, **iVaka.** 22:25–27.

Ko koya yadua sa raica na yalewa ka dodomo kina, sa veibutakoci oti kaya e lomana, **Maci.** 5:28 (3 **Nif.** 12:28). Na veidauci, na ivalavala tawasavasava, na garogaro ca, sai koya oqo na dau qarava na kalou lasu, **Kolo.** 3:5. Ena veisiga mai muri sa na sega vei ira na tamata na veivinakati, **2 Timo.** 3:1–3.

Na ivalavala ca ni veiyacovi sa ka vakasisila sara, **Alama** 39:3–5.

Veiyalayalati. *Raica talega na Bubului; Bubului kei na Veiyalayalati ni Matabete; Veiyalayalati Makawa; Veiyalayalati vaka-Eparaama; Veiyalayalati Vou; Veiyalayalati Vou ka Tawamudu*

E dua na veidinadinati vei rau na Kalou kei na tamata, ia e rau sega ni tautauvata ena veidinadinati oqo. E solia na Kalou na veika me caka ena veiyalayalati oqo, ka vakadonuya na tamata me cakava na veika e vinakata vei ira ko Koya. Sa qai yalataka vei ira na tamata

na Kalou eso na veivakalougatataki me baleta na nodra talairawarawa.

Na ivakavuvuli kei na cacacaka tabu vakalotu era na ciqomi ena veiyalayalati. O ira na lewe ni Lotu era cakava na veiyalayalati oqo era sa yalataka me ra na rokova. Me vakaoqo, era veiyalayalati vata kei na Turaga ko ira na lewenilotu ena gauna ni papitaiso ka ra dau vakavouya na veiyalayalati oqori ena nodra vakayagataka na sakaramede. Era dau cakava eso tale na veiyalayalati ena valetabu. Ko ira na nona tamata na Turaga era tamata ni veiyalayalati ka ra sa vakalougatataki vakalevu ena nodra dinata tiko na nodra veiyalayalati kei na Turaga.

Ia kau na vakataudeitaka vei iko na noqu veiyalayalati, **iVakate.** 6:18. Dou vakabauta na noqu vosa ni yalayala; dou na qai noqu iyau talei, **L.Y** 19:5. Dou kaku ni veiyalayalati kei ira, se kei ira na nodra kalou, **L.Y** 23:32. Me ra vakatabuya na siga ni vakacecegu, me veiyalayalati e tawamudu, **L.Y** 31:16. Au na sega ni biuta na noqu veiyalayalati kei kemudou, **Dauvei.** 2:1. Era sa veiyalayalati kei au na noqu tamata yalosavasava ni ra vakacabora na isoro, **Same** 50:5 (**V&V** 97:8).

Me nanuma talega na nona veiyalayalati tabu, **Luke** 1:72 (**V&V** 90:24).

Na kaukauwa ni Kalou sa sobuti ira na nona tamata ni veiyalayalati na Turaga, **1 Nif.** 14:14. Na veiyalayalati ka a soli vei Eparaama, ena vakayacori ena veisiga mai muri, **1 Nif.** 15:18 (3 **Nif.** 16:5, 11–12; 21:7; **Moma.** 9:37). Sa lomadra na tamata i Penijamini me ra veiyalayalati kei na nodra Kalou, **Mosa.** 5:5. Na papitaiso sa ivakadinadina ni sa veiyalayalati na tamata kei na Kalou me ra qaravi Koya, **Mosa.** 18:13. Koi kemudou na gone ni veiyalayalati, **3 Nif.** 20:25–26. Ko ira na agilosu era na vakayacora na cacacaka ni veiyalayalati i Tamada, **Moro.** 7:29–31. Na kena vakadavei na dra i Karisito sai koya na veiyalayalati, **Moro.** 10:33.

Na tamata kece ga sa lewe ni Lotu i Karisito oqo, me ra raica me ra muria

na ivakaro kei na veiyalayalati kecega, **V&V** 42:78. Sa kalougata ko ira sa dei tu ena nodra veiyalayalati, **V&V** 54:6. Ia ko koya sa voroka na ivakaro oqo ena sivo mai na nona ilesilesi kei na itutu ena Lotu, **V&V** 78:11–12. Ko ira kece era sa ciqoma na matabete, era sa ciqoma na bubului kei na veiyalayalati oqo nei Tamaqu, **V&V** 84:39–40. Era sa lomasoli me ra muria na nodra veiyalayalati ena nodra solibula, **V&V** 97:8. E rawa ni tamamudu na veiyalayalati ni vakamau, **V&V** 132. Me vakaoqo na noda veiyalayalati, me da bula muria na veicakacaka vakalotu ni Turaga, **V&V** 136:4.

Veiyalayalati Makawa. *Raica*

talega na Penitatuiki; iVolanikalou; iVolatabu

Na nodra volavola na parofita ni gauna makawa ka ra a cakacaka ena veivakauqeti ni Yalo Tabu ia era sa vakadinadinataki Karisito tu mai kei na Nona cakacaka ena vuqa na senijjuri. E koto talega kina na kena itukutuku makawa ko Eparaama kei ira na nona kawa, ka tekivu mai vei Eparaama, kei na yalayala se *veiyalayalati*, ka a vakayacora na Turaga vei Eparaama kei ira na nona kawa.

Na imatai ni lima na ivola ena Veiyalayalati Makawa a vola ko Mosese. Oqori na iVakatekivu, Lako Yani, Na iVunau ni Soro, Tiko Voli mai na Lekutu, kei Na iVakarua. Na iVakatekivu e baleta na itekivu ni vuravura, na kawatamata, na dui vosavosa, na dui matatamata, kei na itekivu ni mataqali i Isireli.

Na ivola ni itukutuku makawa e tukuna na veika e yaco vei ira na Isireli. Na ivola eso oqori na Josua, Dauveilewai, Ruci, 1 kei na 2 ni Samuela, 1 kei na 2 ni Tui, 1 kei na 2 ni Veigauna, Esera, Nie-maia, kei Esiteri.

Na ivola eso ni serekali e tukuni kina eso na nodra vuku kei na nodra volavola na parofita. Oqori na Jope, Same, Na Vosa Vakaibalebale, Na Davunau, Na Sere i Solomoni, kei na Lele i Jeremaia.

Era sa vakasalataki Isireli ko ira na parofita me baleta na nona ivalavala ca

ka vakadinadinataka na veivakalougatataki ena yaco mai ena vuku ni talairawarawa. Era parofisaitaka na lako mai nei Karisito, o koya ena mai sorovaka na nodra ivalavala ca ko ira era na veivutuni, ciqoma na veicakacaka tabu vakalotu, ka bulataka na kosipeli. Oqo na nodra ivola na parofita, Aisea, Jeremaia, Isikeli, Taniela, Osea, Joeli, Emosi, Opetaiia, Jona, Maika, Neumi, Apakuki, Sefanaia, Akeai, Sakaraia, kei Malakai.

E vuqa na ivola ena Veiyalayalati Makawa era a volai vaka-Iperiu. E vica na volavola e tiko kina na vosa vaka-Aramea, e dua na vosa ka veiwekani vata.

Veiyalayalati Tawamudu. *Raica na*

Veiyalayalati; Veiyalayalati Vou ka Tawamudu

Veiyalayalati vaka-Eparaama.

Raica talega na Eparaama; Veicilivi; Veiyalayalati

A ciqoma ko Eparaama na kosipeli ka tabaki ki na matabete cecere cake (**V&V** 84:14; Epa. 2:11), ka curu ki na vakamau vakasilesitili, sai koya na veiyalayalati ni bula vakacerecerei (**V&V** 131:1–4; 132:19, 29). A soli vei Eparaama e dua na yalayala ni na soli vei ira na nona kawa ena bula oqo na veivakalougatataki ni veiyalayalati oqo (**V&V** 132:29–31; Epa. 2:6–11). Erau sa vakatokai vata na veiyalayalati kei na yalayala oqo me veiyalayalati vaka-Eparaama. Na vakalesui mai ni veiyalayalati oqo sai koya na Vakalesui mai ni kosipeli ena iotiiti ni gauna, ena vuku ni kosipeli sa vakalougatataki kina na veimatani e vuravura (Kala. 3:8–9, 29; **V&V** 110:12; 124:58; Epa. 2:10–11).

Veiyalayalati Vou. *Raica talega na iVolanikalou; iVolatabu*

Na vakasokumuni ni volavola veivakauqeti (ka volai taumada va-Kirisi) me baleta na nona bula kei na nona veiqaravi ko Jisu Karisito, ko ira na iApositolo, kei ira tale eso era dau muri Jisu Karisito voli. E dau wasewasei Vakosipeli

na Veiyalayalati Vou, Na Nodra Cakacaka na iApositolo, na ivola eso nei Paula, na ivola raraba eso, kei na ivola ni iVakatakila.

Na va na Kosipeli—na ivola nei Marcu, Marika, Luke, kei Joni—era itukutuku ni bula nei Karisito. Na ivola ni Cakacaka e volai kina na itukutuku makawa me baleta na Lotu kei ira na iApositolo, vakauasivi na nona ilakolako ni kaulotu ko Paula, ni oti na nona mate na Karisito. Na ivola eso nei Paula e veidusimaki kina vei ira na iliuliu ni Lotu kei ira na lewena. Na ivola tale eso era a vola eso tale na iApositolo ka soli kina na ivakasala vei ira na Yalododonu taumada. Na ivola ni iVakatakila, ka a vola na iApositolo ko Joni, e lewena vakalevu ga na parofisai me baleta na veigauna e muri.

Veiyalayalati Vou ka Tawamudu.

Raica talega na Veiyalayalati

Na taucoko ni kosipeli i Jisu Karisito (V&V 66:2). E vou ena veigauna kece e vakatakilai tale kina ni oti na gauna ni vukitani. E tawamudu ena vakasama ni oqo na nona veiyalayalati na Kalou ka sa dau marautaki ena veitabagauna kece sara vakosipeli, ni ra tu vakarau na tamata me ra ciqoma. Na veiyalayalati vou ka tawavakaiyalayala a vakatakilai tale ki na tamata e vuravura mai vei Jisu Karisito ena veiqaravi ni Parofita o Josefa Simici. E lewena na veicakacaka vakalotu tabu ka qaravi ena dodonu ni matabete—me vaka na papitaiso kei na vakamau ena valetabu—ka vakarautaki kina na nodra vakabulai na tamata, na bula tawamate rawa, kei na bula tawamudu. Ni ra sa ciqoma na kosipeli na tamata ka ra yalataka me ra talairawarawa ki na ivakaro ni Kalou, sa yalataka tu na Kalou me na vakalougatataki ira ena Nona veiyalayalati vou ka tawamudu.

Ia kau na vakataudeitaka na noqu veiyalayalati kei iko, **iVakate**. 17:7. Ena nona na vosa ni yalayala me ra taura na cakacaka vakabete tawavakaiyalayala, **Tiko**. 25:13. Era sa vakatanitaka

na tamata na ilesilesi, ka vakacataka na veiyalayalati tawamudu, **Ais**. 24:5 (V&V 1:15). Kau na ia kei kemudou na veiyalayalati e sega ni mudu, **Ais**. 55:3 (Jere. 32:40). Sa na veiyalayalati ka sega ni mudu, **Isi**. 37:26.

Ni sa qai cavuta ko koya e dua na veiyalayalati vou, sa vakamadratata oqori ka taumada, **Ipe**. 8:13. Kivei Jisu talega na dautataro ni veiyalayalati vou, **Ipe**. 12:24 (V&V 76:69).

Oqo e dua na veiyalayalati vou ka tawamudu, **V&V** 22:1. Au sa solia yani ki vuravura na noqu veiyalayalati tawamudu, **V&V** 45:9 (V&V 49:9). Sa solia mai na Turaga na taucoko ni nona kosipeli, na veiyalayalati tawamudu, **V&V** 66:2 (V&V 133:57). Me rawata na ivakatagedegede e cake sara ena matanitu silesitielei, sa dodonu vua e dua na tamata me na curu ena veiyalayalati vou ka tawavakaiyalayala ni vakamau, **V&V** 131:1–2. A caka na veiyalayalati vou ka tawavakaiyalayala me rawati kina na taucoko ni nona lagilagi na Turaga, **V&V** 132:6, 19.

Veiyavusa Lako Sese. *Raica na Isireli*—Na mataqali e tini kei Isireli sa yali voli

Viliame, Veretariki G.

E dua na iliuliu taumada ena Lotu vakalesui mai ka a veiqaravi ena dua na gauna me daunivakasala ena Mataveiliutaki ni Matabete Cecere (V&V 81:90:6, 19; 102:3).

Vinaka Sara

E taucoko, maucokona, ka sega ni vakamelei rawa; sa taucoko sara na nona buladodonu. Na vinaka sara e rawa talega ni kena ibalebale ni sa sega na nona ivalavala ca se na nona ca. Na Karisito ga sa uasivi sara na nona vinaka. O ira era sa muri Jisu e rawa ni ra yaco me ra vinaka sara ena vuku ni Nona loloma soli wale kei na Nona Veisorovaki.

Ia me dodonu na lomamuni vei Jiova, **1 Tui** 8:61.

O koya mo dou qai vinaka sara me vaka sa vinaka sara na Tamamudou

sa tiko mai lomalagi, **Maci**. 5:48 (3 Nif. 12:48). Kevaka sa sega ni cala e dua ena vosa, sa tamata uasivi sara ko koya, **Jeme**. 3:2.

Na vakabauta e sega ni noda kila taucoko vakavinaka sara na ka, **Alama** 32:21, 26. Sa vakayacori na Veisorovaki, me rawa ni vinaka sara na Kalou, **Alama** 42:15. Ko Moronai e dua na tamata sa taucoko na nona kila ka, **Alama** 48:11–13, 17–18. Sa soli vei ira na tamata kece ga na Yalo i Karisito me ra vakatulewa ka kila kina na vinaka mai na ca, **Moro**. 7:15–17. Dou lako mai vei Karisito, ka mo dou vakataucokotaki vua, **Moro**. 10:32.

O koya mo dou vosota tikoga me yacova ni dou sa vinaka sara, **V&V** 67:13. Ko ira oqo sai ira na tamata dodonu sa yaco me ra uasivi sara ena vukui Jisu, **V&V** 76:69. Na veitutu oqori ena Lotu na nodra vakataucokotaki na noqu Yalododonu, **V&V** 124:143 (Efe. 4:11–13). Ia kevaka era sega o ira na wekada era sa mate, e da na sega ni vakavinakataki sara, **V&V** 128:15, 18.

Ni sa tamata yalododonu ko Noa, ka sega ni cala ena nona itabatamata, **Moses** 8:27.

Vitusagavulu. *Raica talega na* iApositolo; Matabete i Melikiseteki

E dua na itutu era dau tabaki kina na tagane ena Matabete i Melikiseteki. Nika, o ira na kuoramu ni Vitusagavulu era oka kina na Vakaitutu Raraba kei na Vitusagavulu ni iWasewase. O ira na Vitusagavulu era veiqaravi ena yaca ni Turaga ena nodratou veidusimaki na Mataveiliutaki Taumada kei na Kuoramu ni iApositolo Le Tinikarua (raica na **V&V** 107:34). Era sa vagolea taucoko na nodra gauna ki na veiqaravi oqo.

Sa qai lesia na Turaga e lewe vitusagavulu tani, **Luke** 10:1.

Era sa kacivi talega na Le Vitusagavulu me ra vunautaka yani na kosipeli, ka me ra ivakadinadina digitaki kei Jisu Karisito, **V&V** 107:25–26. Me ratou cakacaka na Vitusagavulu ena yaca ni Turaga, ena nodratou vakatulewa na Le

Tinikarua, ena kena tarai cake na lotu ka vakataulewa ena kena cakacaka ena veimatani kece ga, **V&V** 107:34. Me ratou digitaka e le vitusagavulu kei na so tale na vitusagavulu me yacova yani ni sa vitu na le vitusagavulu; kevaka e gadrevi vakakina ena vuku ni cakacaka e tu me caka, **V&V** 107:93–97. Na kuoramu ni le vitusagavulu sa tauyavutaki me baleti ira na italatala qase dauveila-koyaki me ra vunautaka yani na yacaqu ki vuravura taucoko, **V&V** 124:138–139.

iVola i Momani. *Raica talega na* Ifireimi—Na ititoko i Ifireimi se ko Josefa; Kenoni; Momani, Parofita vei Ira na Nifai; Peleti; Peleti Koula; Simici, Josefa Lailai; iVakadinadina Bula ni iVola i Momani; iVolanikalou

E dua vei ira na va na ivola ni ivolanikalou ka ciqomi ena Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai. Oqo na kena umani vata mai vua e dua na parofita makawa ka yacana ko Momani na kedra itukutuku na a tawani Amerika tu ena gauna makawa. Sa volai me vakadinadinataki ni o Jisu na Karisito. Ena vuku ni itukutuku oqo, e kaya kina na Parofita ko Josefa Simici, o koya a vakadewataka ena isolisoli kei na kaukauwa ni Kalou, “Au a tukuna vei ira na veitacini ni iVola i Momani e ivola dodonu duadua e vuravura, ka vatu ivakadei ni noda lotu, ka na toro voleka cake vua na Kalou e dua na tamata ena nona muria na kena ivakavuvuli mai na dua tale na ivola” (raica na ivakamacala taumada ena veidraunipepa e liu ni iVola i Momani).

Na iVola i Momani e dua na itukutuku vakalotu me baleta e tolu na umatamata ka ra a biu vanua mai na Vuravura Makawa ki na vanua ko Amerika. Era a litutaki na veilawalawa oqo mai vei ira na parofita ka ra a vola na kedra itukutuku vakalotu kei na veika ni bula vakayago ena veipeleti kaukamea. E tukuni ena iVola i Momani na veisiko nei Jisu Karisito vei ira na tamata mai Amerika ni oti na Nona Tucake tale mai na mate. A tarava mai na nona veisiko oqori na

iVola ni Bula

Karisito e rua na drau na yabaki ni bula sautu.

A qai dregata ka vunitaka ko Moronai na iotioti ni nodra parofita ka dauvola itukutuku makawa na Nifaiti, na itukutuku umani vata ni umatamata oqo ena i ka 421 ni S.K. Ena 1823 a sikovi Josefa Simici kina o Moronai ni sa tucake oti tale mai na mate ka qai mai solia vua e muri na itukutuku makawa ka tabu oqo me vakadewataki ka vakaraitaki yani ki vuravura me dua tale na ivakadinadina kei Jisu Karisito.

Ko Josefa na taba ni kau dauvua, sa salava na dela ni bai vatu na tabana, **iVakate**. 49:22–26. Ena tubu ga e vuravura na ka dina, **Same** 85:11 (Moma. 8:16; Mosesese 7:62). Ena vakarewataki na Turaga na kuila vei ira na matanitu vakayawa, ka kaluvi ira mai, **Ais**. 5:26. Ena vosa mai na kuvu ni soso e dua na domo, **Ais**. 29:4 (2 Nif. 26:14–17). Ia na raivotu kecega sa qai tautauvata vei kemudou kei na vosa ni ivola sa dregati, **Ais**. 29:11 (Ais. 29:9–18; 2 Nif. 27:6–26). Ena duabau ga e ligana na Turaga na ititoko nei Josefa kei na ititoko nei Juta, **Isi**. 37:15–20.

Eso tale na noqu sipi era sega ni tiko ena qelenisipi oqo, **Joni** 10:16 (3 Nif. 15:16–24).

Erau na tubu vata na iVola i Momani kei na iVolatabu, **2 Nif**. 3:12–21. Ena vakasiusiutaki yani na nona vosa na Turaga ki na iyalayala kei vuravura, **2 Nif**. 29:2. Sa veiyalayalati vata kei Inosi na Turaga me kauta yani na iVola i Momani vei ira na Leimani, **Inosi** 1:15–16. Sa volai na iVola i Momani oqo ena inaki me da vakabauta kina na iVolatabu, **Moma**. 7:9. Ena tu na iVola i Momani me ivakadinadina me saqati kina na vuravura, **Ica** 5:4. Kerea vua na Kalou, mo kila kevaka e sega ni dina na veika oqo, **Moro**. 10:4.

Sa tukuna na Karisito na nona ivakadinadina me baleta na dina ni iVola i Momani, **V&V** 17:6. Na iVola i Momani e tu kina na taucoko ni kosipeli i Jisu Karisito, **V&V** 20:9 (V&V 20:8–12; 42:12).

Keimami vakabauta tale ga ni sa vosa ni Kalou na iVola i Momani, **Y ni V** 1:8.

iVola ni Bula. *Raica talega na iVola ni Vakananumi*

Ena dua na kena vakasama, na iVola ni Bula e isoqoni ni nona vakananumu kei na nona ivalavala e dua na tamata—na itukutuku ni nona bula. Ia, na ivolanikalou sa tukuna ni sa maroroi tale tu ga e dua na itukutuku mai lomalagi me baleti ira na yalodina, ka wili kina na yacadra kei na itukutuku ni veika dodonu era vakayacora.

Ena bokoca laivi na Turaga mai na nona ivola o ira era sa ivalavala ca, **L.Y** 32:33.

O koya sa gumatua au na sega ni bokoca na yacana mai na ivola ni bula, **iVakata**. 3:5. E dua tani tale na ivola sa tevuki, ai vola ni bula, **iVakata**. 20:12 (V&V 128:6–7).

Ni na volai na yacadra na ivalavala dodonu ena ivola ni bula, **Alama** 5:58.

Sa volai na nomu masu ena ivola ni yacadra ko ira sa vakabulai, **V&V** 88:2.

iVola ni Kawa. *Raica na iTukutuku ni Kawa; Vakabulai na Mate, Nodra*

iVola ni Vakananumi. *Raica talega na iTukutuku ni Kawa; iVola ni Bula*

E dua na ivola a tekivuna ko Atama ka ra volai tu kina na nodra cakacaka na nona kawa; ka vakakina na itukutuku e tautauvata era maroroya tu na parofita kei ira na lewenilotu yalodina me tekivu mai na gauna oya. Era a maroroya tu ko Atama kei ira na luvena e dua na ivola ni vakananumi, ka ra dau volavola kina ena yalo ni ivakatakila, kei na dua na kedra ivola na itabatamata, ka lewena e dua na ituvaluva ni kawa (Mosesese 6:5, 8). Na mataqali itukutuku vakaoqori e rawa ni na vakatau kina na lewa e baleti keda ena iotioti ni veilewai.

A sa volai e dua na ivola ni veivakananumi, **Mala**. 3:16–18 (3 Nif. 24:16–18).

Ia ko ira kece ga sa sega ni volai na yacadra ena ivola ni vakananumi, ena sega na nodra ivotavota dodonu ena siga ko ya, **V&V** 85:9. Ia era na lewai na sa mate ena veika sa volai ena ivola e volai tu

kina na itukutuku ni nodra cacacaka, **V&V** 128:7. Me da kauta yani kina e dua na ivola ka lewena na kedra itukutuku-volai na noda mate, **V&V** 128:24.

A sa maroroi e dua na ivola ni vakananumi, **Mosesese** 6:5–8. Sa tu vei keimami e dua na ivola ni vakananumi, **Mosesese** 6:46. Sa tovolea ko Eparaama me vola eso na ka ena itukutuku oqo, me na yaga vei ira na nona kawa, **Epa.** 1:31.

iVola ni iVakaro. *Raica talega na iVakatakila;* Vunau kei na Veiyalayalati

Ena 1833, sa vakarautaki kina e vica na ivakatakila a ciqoma na Parofita ko Josefa Simici me tabaki me dua na ivola ka yacana na *A Book of Commandment for the Government of the Church of Christ*. Sa tomana na Turaga na nona veivosaki tiko vata kei ira na Nona italai, ka qai tabaki ni oti e rua na yabaki mai na gauna ko ya e dua na ivola levu cake me Vunau kei na Veiyalayalati.

Na **V&V** 1 na nona ikau na Turaga ni ivola ni nona ivunau, **V&V** 1:6. Sa bolea kina na Turaga na tamata vuku duadua me vakatotomuria na ivakatakila lailai duadua ena nona iVola ni iVakaro, **V&V** 67:4–9. Era lesi na dauveiqaravi me ra tabaka na ivakatakila, **V&V** 70:1–5.

iVolanikalou. *Raica talega na Kenoni;* Mataniciva Talei; iVola i Momani; iVolatabu; Vosa ni Kalou; Vunau kei na Veiyalayalati

Na veivosa, era vola ka cavuta, na tamata yalosavasava ni Kalou ena veivakauqeti ni Yalo Tabu. Na ivolanikalou sa kilai ka vakadonui tu ena lotu ena gauna oqo e okati kina na iVolatabu, iVola i Momani, Vunau kei na Veiyalayalati, kei na Mataniciva Talei. Ko Jisu kei ira era volavola ena Veiyalayalati Vou era wilika me ra ivolanikalou na veivola eso ena Veiyalayalati Makawa (Maci. 22:29; Joni 5:39; 2 Timo. 3:15; 2 Pita 1:20–21). Raica talega na iTukutuku ni Veigauna ena ai kuri.

Sa sega li ni katakata sara na yalodaru, ni sa vakamacalataka talega vei

kedaru na iVolatabu, **Luke** 24:32. Dou vakasaqara ena iVolatabu, ni dou sa nanuma dou sa rawata kina na bula tawamudu, ia na ivola oqo sa tukuni au, **Joni** 5:39.

Na vosa i Karisito sa tukuna vei kemudou na veika kece mo dou kitaka, **2 Nif.** 32:3. O ira kece ga era sa tuberi me ra vakabauta na ivolanikalou tabu, era sa kaukauwa ka tudei tu ena vakabauta, **Ila.** 15:7–8.

Ena veika oqo era sa cala kina, ni ra sa vakatanitaka na ivolanikalou ka sega ni kila na kena ibalebale, **V&V** 10:63. Na vosa kece oqo era sa sega ni vu mai na tamata se vakatamata, ia sa mai vei au, **V&V** 18:34–36. Na lako mai ni iVola i Momani sa vakadinatinataka ki vura-vura ni ra dina na ivolanikalou, **V&V** 20:2, 8–12. Me vagolei na nomudou gauna ki na kena vulici na ivolanikalou, **V&V** 26:1. Sa soli na ivolanikalou me ra dusimaki kina na Yalododonu, **V&V** 33:16. Sa soli yani na ivolanikalou, me baleta na nodra vakabulai na noqu digitaki, **V&V** 35:20. Me ra vunautaka yani na ivakavuvuli ni noqu kosipeli sa tabaki tu ena iVolatabu, kei na iVola i Momani, **V&V** 42:12. Mo kila ni sa soli tu na noqu lawa ni veika oqo ena ivolanikalou, **V&V** 42:28. Ia na ka kecega era sa tukuna ena veivakauqeti ni Yalo Tabu sa ivolanikalou, **V&V** 68:4.

iVolanikalou e yali: Sa vuqa sara na volavola tabu e tukuni tu ena ivolanikalou sa sega ni tu vei keda ena gauna oqo, era okati kina na ivola eso oqo kei ira era vola: na veiyalayalati (L.Y 24:7), na nona ivalu na Turaga (Tiko. 21:14), Jeseri (Josu. 10:13; 2 Samu. 1:18), na cacacaka i Solomon (1 Tui 11:41), ko Samuela na daurairai (1 Vei. 29:29), ko Necani na parofita (2 Vei. 12:15), ko Ito na parofita (2 Vei. 13:22), ko Jeu (2 Vei. 20:34), na nodra ivosavosa na daurairai (2 Vei. 33:19), ko Inoki (Juta 1:14), kei na vosa i Sinoki, Neumi, kei Sinosi (1 Nif. 19:10), Sinosi (Jeko. 5:1), Sinoki kei Isaia (Ila. 8:20), kei na dua na ivola ni vakananumi (Mosesese 6:5); kei

iVolanikalou era sa Yali Tu

na ivola vei ira na kai Korinica (1 Kori. 5:9), vei ira na kai Efeso (Efe. 3:3), mai Leotisea (Kolo. 4:16), ka vakakina mai Juta (Juta 1:3).

Na ivolanikalou me maroroi: Me tu vei keda na ivolatukutuku oqo me da maroroya toka kina na vosa era a cavuta na parofita, **1 Nif.** 3:19–20. Meu maroroya na peleti eso oqo, **Jeko.** 1:3. Sa maroroi ka taqomaki tu ena liga ni Kalou na veika oqo, **Mosa.** 1:5. Qarauna na veika tabu oqo, **Alama** 37:47.

Me na maroroi vakavinaka sara tu na ivolanikalou, **V&V** 42:56.

Tovolea ena nomu igu kece sara mo maroroya tu, **JS—AT** 1:59.

Na yaga ni ivolanikalou: Mo ni wilika na vunau oqo vei ira kecega na Isireli, **iVaka.** 31:10–13. Na ivola ni vunau oqo me kakua ni yali mai gusumu, **Josu.** 1:8. Sa vinaka sara na vunau i Jiova, sa samaka na yalo, **Same** 19:7. Na nomuni vosa na cina ki yavaqu, **Same** 119:105.

Na ivola oqori sa tukuni au, **Joni** 5:39. Sai koya na Kalou sa vakavuna na iVolatabu kecega, a sa yaga oqo me ivakavuvuli, ka vunauca na ca, **2 Timo.** 3:15–16.

Ia au sa vakatautauvatataka vei keimami na ivolanikalou me rawa ni yaga vei keimami, ka me keimami vuli kina, **1 Nif.** 19:23. Ni sa dau taleitaka na yaloqu na ivolanikalou, **2 Nif.** 4:15–16. Eda sa cakacaka vagumatua me da volavola, me da vakauqeti ira kina na noda kawa, kei ira tale ga na wekada, me ra vakabauti Karisito, **2 Nif.** 25:23. Ka ra sa vakasaqara ena ivolanikalou ka sega tale ni vakarorogo ki na nona vosa na tamata ca oqo, **Jeko.** 7:23 (Alama 14:1). Kevaka me ra a sega na peleti oqo, ke da a lecaika tu ga, **Mosa.** 1:2–7. Ni ra sa tamata yalomatua ka dau wilika vagumatua na ivolanikalou, me rawa kina ni ra kila na vosa ni Kalou, **Alama** 17:2–3. Sa maroroi tu mai na ivolanikalou me ra vakabulai kina na tamata, **Alama** 37:1–19 (2 Nif. 3:15). Na vosa ni Kalou sa tubera na tamata i Karisito, **Ia.** 3:29.

Ia na ka kecega era sa tukuna ena veivakauqeti ni Yalo Tabu sa ivolanikalou,

na kaukauwa ni Kalou me ia kina na veivakabulai, **V&V** 68:4. Mo dou tabaka na taucoke ni ivolanikalou, me baleta na kena tara cake na noqu Lotu ka me vakarautaki na noqu tamata, **V&V** 104:58–59.

O koya sa talairawarawa ki na noqu vosa ena sega ni rawai, **JS—M** 1:37.

Na ivolanikalou sa parofisaitaki ni na yaco mai: Sa tukuna taumada ko Aisea na kena yaco mai na iVola i Momani, **Ais.** 29:11–14. Mo taura e dua na ititoko ka vola kina me baleti Juta, **Isi.** 37:15–20.

Era na yaco mai eso tale na ivola, **1 Nif.** 13:39. Mo dou kakua kina ni nanuma ni sa tu kece ena iVolatabu na noqu vosa, **2 Nif.** 29:10–14. Ka muria na kosipeli i Karisito, ka na soli yani vei kemudou, ena itukutuku tale ga ena lako yani, **Moma.** 7:8–9. Ka sa kalougata ko koya ena vakavotuya mai na ka oqo, **Moma.** 8:16. Mo vola na veika oqo, au na qai vakaraitaka vei ira na luve ni tamata ena gauna au sa lewa, **Ica** 3:27 (Ica 4:7).

Keimami vakabauta ni na levu tale na veika cecece ka bibi ena qai vakatakilai mai, **Y ni V** 1:9.

iVolanikalou era sa Yali Tu. *Raica na iVolanikalou—iVolanikalou e yali*

iVolatabu. *Raica talega na Apokirifa; Ifireimi—Na ititoko i Ifireimi se ko Josefa; Juta—Na ititoko i Juta; Kenoni; Veiyalayalati Makawa; Veiyalayalati Vou; iVolanikalou*

Na vakasokumuni vata ni volavola vaka-Iperiu kei na vakabauta Vakarisito ka koto kina na ivakatakila vakalou. Na iVolatabu e nodra cakacaka na parofita e vuqa kei ira na dauvolavola vakauqeti ka ra cakacaka ena veivakauqeti ni Yalo Tabu (2 Pita 1:21).

Na iVolatabu ni Vakabauta Vakarisito e rua na kena iwasese, ka sa kilai levu tu me Veiyalayalati Vou kei na Veiyalayalati Makawa. Na Veiyalayalati Makawa e lewena na ivola eso ni ivolanikalou era a vakayagataka na Jiu mai Palesitaina ena nona gauna ni veiqaravi e vuravura na Turaga. Na Veiyalayalati

Vou e lewena na volavola eso ena veitabayabaki vakaiapositolo ka kilai ni tau-tauvata kei na ivolanikalou vaka-Jiu ena kena savasava kei na kena kaukauwa. Na ivola eso ni Veiyalayalati Makawa e tauri mai na dua na ivola era vola na tamata ena dua na vanua ka sa tu ena vuqa na veisenijiuri ka volai ena vosa vaka-Iperiu, ia na Veiyalayalati Vou e nodra cakacaka e dua ga na itabatamata ka volai ga vakalevu ena vosa vaka-Kirisito.

Na Veiyalayalati Makawa sai koya na lawa ka a soli vei Mosese ena gauna era sa besetaka kina na Isireli na taucoko ni kospipeli a tu vei ira na tamata ni Kalou ena itekivu ni bula vakayago. Na Veiyalayalati Vou sai koya na kospipeli me vaka e vakavuvulitaka ko Jisu Karisito.

Ena iVolatabu vaka-Iperiu (na Veiyalayalati Makawa) e wasei tu vakatolu na kena ivola: na Lawa, o ira na Parofita, kei na Volavola eso. Na iVolatabu a vakayagataki ena vuravura Vakarisito e wasewasea na ivola eso me vaka na kedra iulutaga, me vaka na itukutuku makawa, na serekali kei na veika vakaparofita.

Na ivola eso ni Veiyalayalati Vou e dau vakaoqo na kena ituvatuva: na va na Kospipeli kei na Cakacaka; na ivola i Paula; na ivola raraba nei Jemesa, Pita, Joni, kei Juta; kei na iVakatakila nei Joni.

Na Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai e vakarokorokotaka ka doka na iVolatabu ka vakadeitaka talega ni sa tomata tiko na Turaga na ikuri ni ivakatakila mai vei ira na Nona parofita ena iotioti ni gauna ka tokona ka vakamatatataka na itukutuku vakaivolatabu ni nona veiqaravi na Kalou ki na kawatamata.

Na ititoko i Juta (na iVolatabu) kei na ititoko i Josefa (na iVola i Momani) ena yaco me dua ga e ligana na Turaga, **Isi**. 37:15–20.

Ena vakadeitaka na dina ni iVolatabu na ivolanikalou ena gauna oqo, **1 Nif**. 13:38–40. Ena duavata kei na iVolatabu na iVola i Momani me vakamalalumutaka na ivakavuvuli lasu, **2 Nif**. 3:12.

E dua na iVolatabu! E dua na iVolatabu! Sa dua tiko na neimami iVolatabu, **2 Nif**. 29:3–10. O ira kece era vakabauta na iVolatabu era na vakabauta talega na iVola i Momani, **Moma**. 7:8–10.

Ko ira na italatala qase, me ra vunautaka yani na ivakavuvuli ni noqu kospipeli sa tabaki tu ena iVolatabu, kei na iVola i Momani, **V&V** 42:12.

Keimami vakabauta ni sa vosa ni Kalou na iVolatabu kevaka e vakadewataki vakadodonu, **Y ni V** 1:8.

iVolatabu, Vakadewa nei Josefa

Simici (VJS). *Raica na iVakadewa nei Josefa Simici (VJS)*

iVolayavu. *Raica na Kenoni*

Vosa. *Raica talega na Jisu Karisito—Na bula taumada nei Karisito*

Na vosa e volai se cavuti, ka biu vata ena kena iwalewale me rawa ni vakadewai kina na itukutuku, na vakasama, kei na vakanananu. Na ivakarau eda vakayagataki kina na vosa e vakavotukana-taki kina na lomada vua na Kalou kei ira na tamata. Ena iKarua ni Lako mai nei Jisu Karisito ena solia kina na Turaga ki na kawatamata e dua na vosa savasava sara (Sefa. 3:8–9).

A sa duavata ga na vosa e vuravura taucoko, **iVakate**. 11:1. Sa vakasesea na Turaga na nodra vosa e vuravura taucoko, **iVakate**. 11:4–9.

Era sa dui rogoci ira na tamata yadua ni ra sa vosataka na nona vosa, **Cakacaka** 2:1–6.

Sa dau vosa na Turaga vei ira na tamata ena nodra vosa, **2 Nif**. 31:3 (V&V 1:24). Ka sa lewa ko Penijamini me ratou vakavulici na luvena ena nodra vosa kece na nona qase, me yaco rawa kina me ratou tamata kila ka, **Mosa**. 1:2–5.

Ia ko koya tale ga sa vunau, ka sa yalomalua ka veivakatataki cake na nona vosa, sa mai vua na Kalou, **V&V** 52:16. Ka yaco mo kila na ivosavosa, na vosa, kei ira na tamata, **V&V** 90:15.

Eratou sa vosataka ko Atama kei ira na luvena e dua na vosa savasava ka

sega ni vakacacani, **Mosese** 6:5–6, 46. Sa kaukauwa talega vakalevu na vosa sa solia na Kalou vei Inoki, **Mosese** 7:13.

Vosa Ca, Vakacacana. *Raica talega na Vosa Vakacacataka, Vosa Vakacacataki*

Na kena sega ni rokovi se vakamamadataki na veika tabu; vakabibi na kena sega ni rokovi na yaca ni Kalou.

Mo kakua ni cavuta walega na yaca i Jiova na nomu Kalou, **L.Y** 20:7 (2 Nif. 26:32; Mosa. 13:15; V&V 136:21). Na cava eda vakacacana kina na veiyalayalati sa ia kei ira na noda qase, **Mala.** 2:10.

A vosa ca vakayadua ga era na cavuta na tamata era na tarogi kina ena siga ni lewa, **Maci.** 12:34–37. Sa vu mai na gusu e duabau ga na vakavinavinaka kei na veirukaki, e sega ni dodonu me vakakina, **Jeme.** 3:10.

Ni na vakarusai keda na noda vosa, **Alama** 12:14 (Mosa. 4:30).

Me ra qarauna na tamata kece ga na ivakarau ni nodra cavuta mai tebenigudra na yacaqu, **V&V** 63:61–62.

Vosa Kudrukudru. *Raica talega na Talaidredre, Vakaduiduile, Veisaqasaqa*

Na vosaminimitaki ka vakalewai ni nona inaki, na ituvatuva, se ko ira na italai ni Kalou.

Era sa vosakudrukudrutaki Mosese na tamata, **L.Y** 15:23–16:3.

Sa qai vosakudrukudrutaki Jisu ko ira na Jiu, **Joni** 6:41.

Erau sa vosakudrukudrutaka e levu na ka ko Leimani kei Lemueli, **1 Nif.** 2:11–12 (1 Nif. 3:31; 17:17).

Mo kakua ni vosa kudrukudrutaka na ka a sega ni vakaraitaki vei iko, **V&V** 25:4.

Vosa ni Kalou. *Raica talega na iVakaro ni Kalou; iVakatakila; iVolanikalou*

Na idusidusi, ivakaro, se itukutuku mai vua na Kalou. Sa rawa ni ra ciqoma na luve ni Kalou na Nona vosa ni

vakadodonu sara ga mai ena ivakatakila mai vua na Yalo se mai vei ira na Nona italai digitaki (V&V 1:38).

Ka ni sa bula na tamata ena ka kecega sa vosataka ko Jiova, **iVaka.** 8:3 (Maci. 4:4; V&V 84:43–44). A nomuni vosa na cina ki na yavaqu kei na rarama ki na noqu sala, **Same** 119:105.

A ra sa dui vakasinaiti kecega ena Yalo Tabu, a ra sa doudou kina ni ra sa tukuna na vosa ni Kalou, **Cakacaka** 4:31–33.

Na vosa ni Kalou na itautauri kaukamea ka liutaki ira ki na vunika ni bula, **1 Nif.** 11:25 (1 Nif. 15:23–25). Drau a sa yalovatu ka sega kina ni rawa ni drau vakila na nona vosa, **1 Nif.** 17:45–46. Ka na ca vei koya sa sega ni ciqoma na vosa ni Kalou, **2 Nif.** 27:14 (2 Nif. 28:29; Ica 4:8). Dou sa toso ki liu, ka kana magiti ena vosa i Karisito, **2 Nif.** 31:20 (2 Nif. 32:3). Ena vuku ni nodra tawavakabauta, era sa sega ni kila rawa kina na vosa ni Kalou, **Mosa.** 26:3 (Alama 12:10). Ni ra sa dau wilika vagumatua na ivolanikalou, me rawa kina ni ra kila na vosa ni Kalou, **Alama** 17:2. Me ra na vakatovolea na kena mana na vosa ni Kalou, **Alama** 31:5. Sa vakatautauvatataka ko Alama na vosa ni Kalou kei na dua na sorenika, **Alama** 32:28–43.

Ia na ka kecega era sa tukuna ena veivakauqeti ni Yalo Tabu sa vosa ni Turaga, **V&V** 68:4. Ni dou na bula ena vosa kecega e tau mai na gusuna na Kalou, **V&V** 84:44–45.

Ko ia kecega sa talairawarawa ki na noqu vosa era na sega ni rawai, **JS—M** 1:37.

Vosa ni Vuku

E dua na lawa ni tiko bulabula sa vakatakila mai na Turaga me yaga vakayago ka vakayalo talega vei ira na Yalododonu (V&V 89). Sa dau kilai levu tu me Vosa ni Vuku. Sa dau vakavulici ira na Nona tisaipeli na Turaga ena ivakavuvuli ni tiko bulabula. Sa vakatakila na Turaga vei Josefa Simici na mataqali kakana me ra dau kania kei na kena me

ra dau levea, vata kei na yalayala ni vei-vakalougatataki vakayago ka vakayalo talega me baleta na kena muri na Vosa ni Vuku.

Dou kakua ni gunuva na waini se na yaqona kaukauwa, **Vuna**. 10:9. A dauveivakalialiai na yaqona, a daucudru na waini, **Na Vosa**. 20:1. Ena gaga na yaqona vei ira sa gunuva, **Ais**. 24:9. Sa lewa oti ko Taniela me kakua ni vakadukadukalitaki koya ena kena ivotavota ni kakana na tui, se na waini sa gunuva, **Tani**. 1:8.

Kevaka e dua na tamata sa vakarusu na vale ni Kalou, ena vakarusai koya na Kalou, **1 Kori**. 3:16–17. Ko ira na dau mateni era na sega ni rawata na matanitu ni Kalou, **1 Kori**. 6:10 (Kala. 5:21).

Raica ko koya sa vakatabuya na kana lewe ni manumanu, me kakua ni kania na tamata, sa sega ni lesi mai vua na Kalou, **V&V** 49:18–21. Na veika kece ka solia na vuravura oqo e dodonu me vakayagataki vakavuku, me kakua ni vakasabusabutaki, **V&V** 59:20. Sa vakasalataki ira na Yalododonu na Turaga me ra kakua ni vakayagataka na waini, na gunu kaukauwa, na tavako, kei na gunu katakata, **V&V** 89:1–9. Na draunikau, na vuanikau, na lewe ni manumanu, kei na sorenikau sa lewai mai me vakayagataka na tamata kei na manumanu, **V&V** 89:10–17. Na talairawarawa ki na Vosa ni Vuku ena kauta mai na veivakalougatataki vakayago ka vakayalo talega, **V&V** 89:18–21.

Vosa Vakacaca. *Raica talega na* Kakase; Lasu; iRogorogo; Veileti

Kena tukuni na veika sega ni dodonu, vakamosi yalo, ka ca. E vakavuqa ena ivolanikalou na mataqali vosa vakaoqori e dau vakayacori vua e dua ka kena inaki me vakamosia na yalona.

Tarova na yamemu mai na ca, **Same** 34:13 (1 Pita 3:10). O koya sa yaloca sa dau kelua na ca, **Na Vosa**. 16:27.

Dou sa kalougata ni dou sa vosavakacacataki vakailasu ena ka kecega e ca, **Maci**. 5:11 (3 Nif. 12:11). Ni sa curu yani

mai na yalo na nanuma ca, **Maci**. 15:19 (Mari. 7:21). Mo kakua ni vosavakacacataki koya sa lewai ira na kai nomu, **Cakacaka** 23:5. Me biu tani kece vei kemudou na dau vosavakacaca, **Efe**. 4:31. Kakua ni dou veikaseti na veiwekani, **Jeme**. 4:11.

Ka raica me kakua na veikaseti vuni, se vosa vakacacataki ira na tani, **V&V** 20:54.

Vosa Vakacacataka, Vosa Vakacacataki. *Raica talega na* iValavala Ca e Sega ni Vosoti Rawa; Vosa Ca, Vakacacana

Na sega ni veidokai se sega ni vakarokoroko me baleta na Kalou se na veika tabu eso.

A beitaki vakavicavata ko Jisu mai vei ira na Jiu ena vosa vakacaca baleta na Nona kaya ni tu vua na dodonu me vosota na ivalavala ca (Maci. 9:2–3; Luke 5:20–21), baleta ni vakatokai Koya ko Koya me Luve ni Kalou (Joni 10:22–36; 19:7), ka vakakina na Nona kaya ni ra na raici Koya ni dabe tiko ena liga imatau ni kaukauwa ka lako mai ena o ni lomalagi (Maci. 26:64–65). A rawa ni dina beka na veibeitaki oqo kevaka a sega ni dina na veika e tukuna o Koya me baleti Koya. Na veibeitaki a caka me baleti Koya mai vei ira na dauveibeitaki vakailasu ena nodra mataveilewai na Sanedrini (Maci. 26:59–61) sa vosavakacacani kina na valetabu ni Kalou. Na vosa vakacacani ni Yalo Tabu, sai koya na noda nakita me da cakitaki Karisito ni da sa kilai koya vakavinaka sara, sai koya na ivalavala ca e sega ni bokoci rawa (Maci. 12:31–32; Mari. 3:28–29; V&V 132:27).

Ko koya sa vosa vakacacataka na yacai Jiova me na vakamatei, **Vuna**. 24:11–16.

Ena sega ni vakatarai vei ira na meca ni Turaga me ra vosa vakacacana na yacana, **V&V** 105:15. Ena yaco na veisau-saumi vei ira era sa vosa vakacacana na Turaga, **V&V** 112:24–26.

Vosa Vakaibalebale, Na

E dua na ivosavosa se veivakasalataki lekaleka ka savasava.

Na ivola ni Vosa Vakaibalebale: E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa ka lewena e vuqa sara na italanoa vakai-balebale, na ivosavosa, na serekali, eso a vola ko Solomon. Na ivola ni Vosa Vakaibalebale sa dau cavuti vakavuqa ena Veiyalayalati Vou.

Na wase 1–9 e koto kina e dua na ivakamacala me baleta na yalomatua dina. Na wase 10–24 e lewena e dua na vakasokumuni ni ivosavosa me baleta na ivakarau e dodonu kei na kena e cala ni bula. Na wase e 25–29 sa koto kina na vosa vakaibalebale i Solomon ka ra a vola na tamata i Esekaia, na tui Juta. Na wase 30–31 e okati kina na kena ivakamacala e dua na marama bula savasava.

Vosa Vakatautauvata

E dua na italanoa rawarawa ga e vakayagataki me vakavuvulitaki kina e dua na dina vakayalo se ivakavuvuli tudei. E dau yavutaki na italanoa vakaibalebale ena kena vakatautauvatataki e dua na iyaya se dua na ka e yaco ki na dua na ka dina, ka vakavuqa ni na dau vunitaki toka na ibalebale se na itukutuku ni dua na italanoa vakaibalebale vei ira era vakarorogo tiko ka ra se bera ni vakarau tu vakayalo me ra ciqoma (Masi. 13:10–17).

Sa dau vakavuvuli vakavuqa ko Jisu ena italanoa vakaibalebale. Me baleta e dua na ituvatuva ni Nona italanoa vakaibalebale, raica na Veiwekani ni Kosisipeli ena ai kuri.

Vosamuri, Vosamuria, Cudruvi.

Raica talega na Cudruvi; Vosa Ca, Vakacacana

Ena ivolanikalou, na cudruvi sai koya na kena vakayagataki na lawa vakalou ka vakatarai kina se vakatauci kina na lewa kei na kena revurevu me baleta e dua na ka, dua na tamata, se matatamata ka vu vakatabakidua ki na bula ivalavala ca. Na cudruvi sai koya na kena vakatakilai na nona loloma na Kalou kei na nona lewa dodonu. E rawa ni solia sara ga mai vakadodonu na Kalou se ra cavuta na Nona italai vakadonui. Ena so na gauna ena kila duadua ga na Kalou

na vu ni cudruvi. Me kena ikuri, era na vakila na ituvaki ni bula cudruvi o ira ga era nakita me ra talaidredre vua na Kalou ka ra sa lako tani kina mai vua na Yalo ni Turaga.

E rawa ni kauta tani na Turaga na cudruvi ena vuku ni nona vakabauti Jisu Karisito kei na nona talairawarawa ki na lawa kei na cakacaka vakalotu ni kosisipeli na tamata se matatamata ko ya (Alama 23:16–18; 3 Nif. 2:14–16; Y ni V 1:3).

Sa vosamuria na gata na Kalou ena nona temaki rau ko Atama kei Ivi, **iVakate**. 3:13–15 (Mosesese 4:19–21). Sa cudruvi na qele ena vukudrau ko Atama kei Ivi, **iVakate**. 3:17–19 (Mosesese 4:23–25). Sa cudruvi Keni na Kalou ena nona vakamatei Epeli, **iVakate**. 4:11–16 (Mosesese 5:22–41). Sa cudruvi Kenani kei na nona kawa na Turaga, **iVakate**. 9:25–27 (Mosesese 7:6–8; Epa. 1:21–27). Ena kalougata ko Isireli kevaka sa talairawarawa vua na Kalou, ka na cudruvi kevaka e sega, **iVaka**. 28 (iVaka. 29:18–28). Sa cudruvi ko Kiesai kei ira na nona kawa ena vukavuka i Neamani, **2 Tui** 5:20–27. Sa cudruva na vanua makawa e Isireli na Turaga ni ra sa sega tiko ni sauma na nodra ikatini kei na isolisoli tale eso, **Mala**. 3:6–10.

Sa cudruva ko Jisu e dua na vu ni lolo ka mani mate sara, **Mari**. 11:11–14, 20–21. Sa cudruva ko Jisu na koro ko Koresini, Peciseita, kei Kapenaumi, **Luke** 10:10–15.

Ni ra sa sega ni vakarorogo vua na Turaga ko ira na Leimanaiti, era sa tawasei tani kina mai na iserau ni Turaga ka cudruvi, **2 Nif**. 5:20–24. Sa sureti na tamata kecega me lako mai vua na Kalou, **2 Nif**. 26:33. Na Turaga ena cudruvi ira sa dautagane, **Jeko**. 2:31–33. Era na cudruvi vakalevu cake na Nifai mai vei ira na Leimani vakavo kevaka era veivutuni, **Jeko**. 3:3–5. Ko ira na tamata talaidredre era sa kauta ga mai vei ira na cudruvi, **Alama** 3:18–19 (iVaka. 11:26–28). Sa cudruvi ko Korio ena nona vakauti ira tiko na tamata me ra lako tani mai vua na Kalou, **Alama** 30:43–60. Sa

cudruvi na nodra qele kei na nodra iyau na Nifai ena vuku ni nodra caka cala, **Ila.** 13:22–23 (2 Nif. 1:7; Alama 37:31). Sa cudruvi ira na Jeretaiti dau caka ca na Turaga, **Ica** 9:28–35. Na nona Veisorovaki na Karisito sa kauta tani na cudruvi ena vukui Atama mai vei ira na gonelalai, **Moro.** 8:8–12.

Ko ira sa vuki tani mai vua na Turaga era na cudruvi, **V&V** 41:1. Ni na vakanakuitataki ko vuravura ena dua na cudruvi, vakavo kevaka sa dua na isema kaukauwa, me umani ira vata na qase kei ira na gone, **V&V** 128:18 (Mala. 4:5–6).

Vosa ca: Mo vosamuri sai koya talega na nomu vakayagataka eso na vosa ca, veivakacacani, se veivakalolomataki.

Me kakua ni rukaka na tamana kei na tinana e dua na tamata, **L.Y** 21:17 (Maci. 15:4). Kakua ni rukaki koya sa turaga vei ira na kai nomudou, **L.Y** 22:28 (Na Dau. 10:20). Me ra kakua ni cudruva na Kalou na tagane kei na yalewa, **Vuna.** 24:13–16.

Sa vosa ca ko Pita ena nona cakitaki Jisu, **Maci.** 26:69–74.

Era sa vosacataka na Kalou ko ira na Nifaiti tawasavasava, ka bolea na mate, **Moma.** 2:14.

Vosataki, Veivosataki. *Raica talega na Rarawa*

Na veivakadodonutaki se veidusi-maki vei ira na tamata yadua se dua na ilawalawa me rawa kina ni ra vukei me ra vakavinakataki se vakaukauwataki.

Mo kakua ni beca ni sa vakararawataki ko koya na kaukauwa, **Joje** 5:17 (Na Vosa. 3:11). Sa kalougata Jiova na tamata ko ni sa vunauca, **Same** 94:12.

Na ivolanikalou sa soli me ia kina na veivakadodonutaki na vakatavuvuli, **2 Timo.** 3:16. Sa vakanakuitataka ga na Kalou ko koya sa lomana, **Ipe.** 12:5–11.

Sa raica na Turaga ni sa dodonu me totogitaki ira na nona tamata, **Mosa.** 23:21–22. Kevaka me a sega ni totogitaki ira na nona tamata na Turaga, era na sega sara ni nanumi Koya, **Ila.** 12:3. A sa

veivosaki kei na tuakai Jereti na Turaga, a sa cudruvi koya, **Ica** 2:14.

Era sa cudruvi, me ra veivutuni, **V&V** 1:27. Ko ira yadua au sa lomana, au sa vunauca me vosoti kina na nodra ivavalala ca, **V&V** 95:1. Ko ira kece ga era na sega ni vosota ni ra sa cudruvi, era na sega ni vakatabui, **V&V** 101:2–5. Sa kilikili me ra vakararawataki na noqu tamata me yacova ni ra sa vulica me ra talairawarawa, **V&V** 105:6. Ia ko koya ena sega ni vosota rawa na veika rarawa, sa sega ni kilikili kaya na noqu matanitu, **V&V** 136:31.

Vosota. *Raica talega na Rarawa;* Vakatovolei, Veivakatovolei; Yalo Vosota

Me tudei ena yalayala me da dinata na ivakaro ni Kalou e dina ni da sotava tiko na veitemaki, na veisaqasaqa, kei na rarawa.

Ko koya ena vosota me yacova na ivakataotioti ena vakabulai, **Maci.** 10:22 (Mari. 13:13). Sa sega ga na wakana e lomadra, a ra sa tu dede vakalailai ga, **Mari.** 4:17. Sa vosota na ka kecega na loloma uasivi, **1 Kori.** 13:7. Ni sa vosota vakadede mada ko Eparaama, sa qai yaco me itaukei ni ka yalataki, **Ipe.** 6:15.

Ia kevaka era na vosota me yacova na ivakataotioti, era na laveti cake ena siga mai muri, **1 Nif.** 13:37. Kevaka dou na talairawarawa ki na ivakaro, ka vosota me yacova na ivakataotioti, dou na vakabulai, **1 Nif.** 22:31 (Alama 5:13). Kevaka dou sa toso ki liu, ka kana magiti ena vosa i Karisito, ka vosota me yacova na ivakataotioti, dou na rawata na bula tawamudu, **2 Nif.** 31:20 (3 Nif. 15:9; **V&V** 14:7). Ko koya yadua sa taura na yacaqu ka vosota me yacova na ivakataotioti, ena vakabulai, **3 Nif.** 27:6.

Ko koya yadua sa lewe ni noqu lotu, ka vosota tiko ena noqu lotu me yacova na ivakataotioti, sai koya ena yavutaki ena noqu uluvatu, **V&V** 10:69. Ko koya sa vosota tiko ena vakabauta ena vakamalumalumutaki vuravura, **V&V** 63:20, 47. Ena vakatakilai mai vei ira sa

Vu ni Olive

gumatua ni muria na kosipeli i Jisu Karisito na itikitiko vakaturaga, na veimatanitu, ko ira na turaga sa liu, kei ira na turaga kaukauwa, **V&V** 121:29.

Vu ni Olive. *Raica talega na Isireli;* iLumu, Waiwai

E dua na vunika kilai levu mai Isireli ka dua na itei ka ivurevure ni bula levu ena veivanua Vakaivolatabu. Sa dau tei me baleta na kena kau, na vuana, kei na waiwai. Sa vakayagataki vakawasoma ena ivolanikalou na vu ni olive me vakatakarakarataki kina na yavusa i Isireli.

Sa vakatautauvatataki na yavusa i Isireli ki na dua na vu ni olive sa raramusumu na tabana ka ra veiseyaki, **1 Nif.** 10:12 (1 Nif. 15:12). Sa vakatautauvatataki na Turaga na yavusa i Isireli kei na vu ni olive vinaka, **Jeko.** 5–6.

E vakatoka ko Josefa Simici na ivakatakila ena wase 88 me drau ni olive, **V&V** 88 kena ikau. Sa tukuna e dua na turaga vei ira na nona tamata me ra lako ki na nona were ni vaini ka tea kina e tinikarua na vu ni olive, **V&V** 101:43–62.

iVua. *Raica talega na Tisaipeli*

E dua na ka e dau biu e domodra na manumanu se na tamata me vesuki ira vata. Na ivua i Karisito e ivakatakarakara me baleta na bula vakatisaipeli, ia na ivua ni veivakabobulataki e ivakatakarakara ni veivakararawataki.

Sa rawarawa na noqu ivua ka mameda na noqu icolacola, **Maci.** 11:29–30. Dou kakua ni vakaitokani (vakaivuatiki) vata vakatani kei ira sa sega ni vakabauta, **2 Kori.** 6:14. Mo dou kakua ni vakataotaki tale ena ivua mo dou bobula kina, **Kala.** 5:1.

Keimami sega talega ni vinakata me keimami vakataqara vua e dua na ivua ni veivakabobulataki, **Alama** 44:2.

Na nodra kune rarawa na Yalododonu sa ivua kaukamea, ka ivau kaukauwa sara, ia na sinucodo kei eli, **V&V** 123:1–3, 7–8.

Vuanikau Vakatabui. *Raica na Iteni;* Lutu nei Atama kei Ivi

Vueta, Vueti, Dauveivueti. *Raica talega na Jisu Karisito;* Lutu nei Atama kei Ivi; Mate Vakayago; Mate Vakayalo; Sorovaka, Veisorovaki; Vakabulai

Me sereka, me volia, me sereka ena ilavo, me vaka beka na nona vagalalataki e dua na tamata mai na veivakabobulataki. Na *veivueti* e vu mai na Veisorovaki i Jisu Karisito kei na veise-reki mai na ivalavala ca. Na Veisorovaki nei Jisu sa vueti kina na kawatamata mai na mate vakayago. Ena Nona Veisorovaki, era sa vueti talega kina mai na mate vakayalo ko ira era vakabauti Koya ka veivutuni.

Niu a voli iko, **Ais.** 44:22. Kau na vakabulai ira mai na mate, **Ose.** 13:14 (Same 49:15).

O koya eda sa rawata kina na bula sa voli ena dra nei Karisito, **Efe.** 1:7, 14 (Ipe. 9:11–15; 1 Pita 1:18–19; Alama 5:21; Ila. 5:9–12).

Sa sereka mai eli na yaloqu ko koya na Turaga, **2 Nif.** 1:15. Sa yaco na veisereki ena vuku i koya na Mesaia Tabu, **2 Nif.** 2:6–7, 26 (Mosa. 15:26–27; 26:26). Ka ra lagata na sere ni veisereki loloma, **Alama** 5:9 (Alama 5:26; 26:13). Era na tu ga kina ko ira na dau caka ca me vaka e se sega ni yaco e dua na veisereki, **Alama** 11:40–41 (Alama 34:16; 42:13; Ila. 14:16–18). Sa mai rawata ko Jisu Karisito na nodra sereki na kai vuravura, **Moma.** 7:5–7. Ni sa takavi ira kece ga sa sega vei ira na lawa na kaukauwa ni veisereki, **Moro.** 8:22 (V&V 45:54).

Ko ira kece ga sa sega ni vakabauta, era na sega ni sereki rawa mai na nodra lutu vakayalo, **V&V** 29:44. Era sa sereki na gonelalai mai na tauyavutaki ni vuravura, **V&V** 29:46. Io na Turaga sa sereki ira na nona tamata, **V&V** 84:99. Sa raica ena raivotu ko Josefa F. Simici na nodra vueti na mate, **V&V** 138.

Erau sa reki ko Atama kei Ivi ena nodra sa vueti, **Mosese** 5:9–11.

Vukavuka

E dua na mate ni kuli rerevaki ka dau

tukuni ena Veiyalayalati Makawa kei na Veiyalayalati Vou. E vuqa na tamata kilai ena iVolatabu era a vakararawataki ena mate oqo, e okati kina ko Mosese (LY 4:6–7), na ganena ko Miriama (Tiko. 12:10), Neamani (2 Tui 5), kei na Tui ko Usaia (2 Vei. 26:19–21).

Sa vakabulai ira e vica na tamata mai na vukavuka ko Jisu, **Maci.** 8:2–4 (Mari. 1:40–45; Luke 5:12–15; 3 Nif. 17:7–9). Sa vakabulai iratou e lewe tini na vukavuka ko Jisu, **Luke** 17:11–19.

Vukitani. *Raica talega* na Talaidredre, Vakaduiduile, Veisaqasaqa; Vakalesui Mai ni Kosipeli

Na nodra vukitani mai na dina na tamata yadua, na Lotu, se na matanitu taucoko.

Na vukitani raraba: Me ra qarauna sara na Isireli na yalodra me kakua ni gole tani mai vua na Turaga, **iVaka.** 29:18. Ni sa sega na ivakavuvuli era sa rusa na tamata, **Na Vosa.** 29:18. Era sa vakacataka na veiyalayalati tawamudu, **Ais.** 24:5.

Sa liwa na cagi ka tabaka na vale ko ya, ka bale, **Maci.** 7:27. Au sa kurabui ni dou sa vuki tani vakatotolo vaka-oqo ki na dua tani na itukutuku vinaka, **Kala.** 1:6.

Era sa tekivu muria na sala, ia ena vuku ni kabukabu butobuto era sa lako sese kina ka yali yani, **1 Nif.** 8:23 (1 Nif. 12:17). Ni ra sa tovolea oti na vuanikau, era sa lutu tani ki na veisala vakatabui, **1 Nif.** 8:28. Na nodra vukitani na Nifai sa vakavuna e dua na itatarabe vei ira na tawavakabauta, **Alama** 4:6–12. Era sa vakalevulevui ira eso na lewe ni Lotu, ka yaco kina me ra vakacacani ira na wekadra, **Ila.** 3:33–34 (Ila. 4:11–13; 5:2–3). Ni sa vakalougatataki ira na nona tamata na Turaga, ena so na gauna, era dau vakaukawataka na lomadra ka ra guilecavi koya, **Ila.** 12:2; 13:38. Era sa vakaukawataka na yalodra na Nifai ka sa rawai kina ko Setani, **3 Nif.** 2:1–3. Sa parofisaitaka ko Moronai na vukitani ena yaco ena veisiga e muri, **Moma.** 8:28, 31–41.

Ena yaco mada na vukitani ni se bera na iKarua ni Lako Mai, **V&V** 1:13–16.

Nodra vukitani na veimatalotu taumada Vakarisito: Ni ra sa toro voleka vei au ko ira na tamata oqo ena gusudra, **Ais.** 29:10, 13. Na butobuto ena ubi vuravura, **Ais.** 60:2. Ena tala mai na Turaga na dau-siga ena vosa ni Turaga, **Emosi** 8:11.

Ni na tubu mai na Karisito kei na Parofita vakailasu eso, **Maci.** 24:24. Ena qai curu mai vei kemudou eso na wolofa ca sara, **Cakacaka** 20:29. Au sa kurabui ena totolo ni nomudou sa biuti koya, **Kala.** 1:6. Ni na yaco mada e liu na vuki tani qai muri na iKarua ni Lako Mai, **2 Cesa.** 2:3. Eso na tamata era sa lako sese mai na ivakavuvuli dina, **2 Timo.** 2:18. Eso na tamata sa tu vei ira na bula vakalou ia era qai cakitaka ga na kena kaukauwa, **2 Timo.** 3:2–5. Ni na yaco na gauna era na sega ni vosota kina na ivakavuvuli dodonu, **2 Timo.** 4:3–4. Era na tu na parofita kei na ivakavuvuli vakailasu ena kedra maliwa na tamata, **2 Pita** 2:1. Ni ra sa curu lo mai na tamata eso, ka cakitaki koya na Turaga na Kalou, **Juta** 1:4. Era sa kaya eso na tamata era sa iApositolo, a ra sa segai, **iVakata.** 2:2.

Sa raica ko Nifai na kena tauyavu e dua na lotu vakaitamera ka vakasisila, **1 Nif.** 13:26. Era sa tarabe na kai Matanitu Tani ka tara cake e vuqa na lotu, **2 Nif.** 26:20.

Era sa lako tani mai na noqu cakacaka vakalotu, ka voroka na noqu veiyalayalati tawavakaiyalayala, **V&V** 1:15. Sa ubi vuravura na butobuto, ia na butobuto loaloa ena nodra vakanananu na tamata, **V&V** 112:23.

A tukuni vei Josefa ni sega ni dua vei ira na lotu e dina; ni sa yawa sara na yalodra mai vua na Kalou, **JS—AT** 1:19.

Vuku, Veika Vuku. *Raica talega* na Dina; Rarama, Rarama i Karisito; Yalo

E levu tu na ibalebale ni vuku, e tolu vei ira sai koya na: (1) Na rarama ni dina ka dau solia na bula kei na rarama ki na veika kecega ena vuravura taucoko. Sa

dau tu ga ena veigauna kece sara. (2) E rawa talega ni kena ibalebale na vosa, *na veika vuku*, o ira na luvena vakayalo na Kalou. (3) E rawa talega ni vakaibalebaletaki na vuku ena ivolanikalou ki na veika vakayalo era a tu ni se bera ni da qai yaco me da gone vakayalo.

Ni veika vuku e rau na sala vata ga kei na veika vuku, **V&V** 88:40. Ia na vuku a sega ni qai tauyavutaki ga se buli, **V&V** 93:29. Na dina taucoke era sa tu vakataki ira ga ena vanua sa biuti ira tu kina na Kalou, **V&V** 93:30. Sa lagilagi ni Kalou na vuku, **V&V** 93:36–37. Na ivakatagedegede ni vuku eda mai rawata ena bula oqo, ena tacake vata kei keda ni da sa tucake tale, **V&V** 130:18–19.

Sa lewa na Turaga na veika vuku kecega, **Epa.** 3:21. Ia sa vakaraitaka vei Eparaama, na Turaga, na veika vuku era a sa vakarautaki tu ni se bera na vura-vura, **Epa.** 3:22.

Vunau. *Raica talega na Cakacaka ni Kaulotu; Kosipeli*

Me tukuni e dua na itukutuku ka na vakavurea na kena kilai vakavinaka e dua na ivakavuvuli ni kosipeli se ivunau.

Sa lumuti au ko Jiova meu vunautaka na rogorogo vinaka vei ira sa yaloma-laumalumu, **Ais.** 61:1 (Luke 4:16–21). Mo cavu tu mo lako ki Ninive, ka vunau kina, **Jona** 3:2–10.

Mai na gauna ko ya sa vakatekivu kina ko Jisu me dauvunau, **Maci.** 4:17. Dou lako yani ki vuravura taucoke, ka vunautaka na itukutuku vinaka vei ira na tamata kecega, **Mari.** 16:15. Keitou sa vunautaki Karisito ni sa lauvako ena kauveilatai, **1 Kori.** 1:22–24. Ka lako talega kina ko koya ka vunau vei ira na yalo sa tiko e valeniveivesu, **1 Pita** 3:19.

Sa sega tale ni dua na ka, ia na vunau ga kei na nodra vakayavalati e vakavuna me ra na rerevaka na Turaga, **Inosi** 1:23. Io, sa vakaroti ira me ra kakua ni vunautaka e dua tale na ka, na veivutuni ga kei na vakabauta na Turaga, **Mosa.** 18:20. Na vunautaki ni vosa e dau

vakaukauwataki ira na tamata mera vakayacora na ka e dodonu, **Alama** 31:5.

Mo kakua ni nanuma ni ko sa kacivi mo vunau me yacova ni ko sa kacivi vakaidina, **V&V** 11:15. Ni na sega ni vakatarai vua e dua me la'ki vunautaka na noqu kosipeli, vei koya ga sa tabaki, **V&V** 42:11. Ena vunautaki yani na kosipeli oqo ki na veimatani, **V&V** 133:37.

Ka sa tekivu me vunautaki na Kosipeli, mai na ivakatekivu, **Moses** 5:58.

Vunau i Karisito. *Raica talega na Kosipeli; iTuvatuva ni Veivutuni*

Na ivakavuvuli tudei kei na veika e vakavuvulitaka na kosipeli i Jisu Karisito.

Ena tau na noqu ivakavuvuli me vaka na uca, **iVaka.** 32:2. Ko ira talega na dauidi era na vulica na ivakavuvuli, **Ais.** 29:24.

Era sa kurabui sara na lewevuqa ena nona ivakavuvuli, **Maci.** 7:28. Sa sega ni noqu na noqu ivakavuvuli, sa nona ga ka talai au mai, **Joni** 7:16. Sa yaga na iVolatabu kecega me vunauca na ca, **2 Timo.** 3:16.

Oqo na ivakavuvuli i Karisito, ka sa ivakavuvuli dina duadua ga i Tamada, **2 Nif.** 31:21 (2 Nif. 32:6). Mo dou kakua ni veiletitaka tale ga na noqu ivakavuvuli, **3 Nif.** 11:28, 32, 35, 39–40.

Ko Setani sa vakayavalata na lomadra na tamata ki na veileti ena veitikina dina ni noqu ivunau, **V&V** 10:62–63, 67. Vakavulica vei ira na gone na ivakavuvuli ni veivutuni, na vakabauti Karisito, na papitaiso kei na isolisoli ni Yalo Tabu, **V&V** 68:25. Mo dou veivakavulici vakai kemudou ena ivakavuvuli ni matanitu, **V&V** 88:77–78. Ka na drodro sobu mai ki yalomu na ivunau ni matabete, **V&V** 121:45.

Vunau kei na Veiyalayalati.

Raica talega na Kenoni; Simici, Josefa Lilai; iVola ni iVakaro; iVolanikalou

Na kena isoqoni na ivakatakila vakalou kei na itukutuku vakauqeti ni gauna oqo. A solia na veika oqo vei Josefa

Simici na Turaga ka vakakina vei iratou e vica era a qai sosomitaki koya vakaveitaravi e muri me baleta na kena tauyavutaki ka vakalawataki na matanitu ni Kalou e vuravura ena veisiga mai muri. Na Vunau kei na Veiyalayalati e dua vei ira na ivolayavu vakaivolanikalou ena Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, ka duavata kina kei na iVolatabu, na iVola i Momani, kei na Mataniciva Talei. E duatani na Vunau kei na Veiyalayalati, baleta ni sega ni ivakadewa ni itukutuku makawa; e solia na Turaga na ivakatakila eso oqo vei ira na Nona parofita digitaki ena veigauna oqo me rawa kina ni vakalesuya tale mai na Nona matanitu. Ena ivakatakila eda na rogoca kina na domo malumu ka rui laulau ni Turaga ko Jisu Karisito (V&V 18:35–36).

E kaya na itukutuku makawa kei Josefa Simici ni Vunau kei na Veiyalayalati e yavu ni Lotu ena veigauna e muri ka sa yaga sara ki vuravura (V&V 70 kena ikau). Na ivakatakila vakataki koya e vakavurea na cacacaka ena kena vakarautaki na sala me baleta na iKarua ni nona lako mai na Turaga, me baleta na kena vakayacori na veika kece era sa tukuna na parofita me tekivu mai ena ivakatekivu kei vuravura.

Vunau mai na Ulunivanua. *Raica talega na Jisu Karisito; Vunau ni Veivakalougatataki*

E dua na nona ivunau na Turaga ko Jisu Karisito vei iratou na Nona tisaipeli ka sa vakarau tiko me ra talai yani ki na buturara ni kaulotu (Maci. 5–7; Luke 6:20–49). A solia na Turaga na ivunau oqo ni se qai oti sara toga ga na nodra kacivi na Le Tinikarua.

E vakamatatataki na ivunau oqo ena nona iVakavakadewa ko Josefa Simici ni iVolatabu ka vakakina ena dua na ivunau ka tautauvata kaya e volai ena 3 Nifai 12–14 ka vakaraitaka ni so na tiki bibi ni vunau ko ya sa yali mai na itukutuku ena Maciu.

Vunau ni Soro, Na. *Raica talega na Penitatuki*

E dua na ivola ena Veiyalayalati Makawa ka tukuni kina na itavi vakabete e Isireli. E vakabibitaki kina na nona savasava na Kalou kei na lawa e rawa ni ra bula kina na Nona tamata me rawa kina ni ra yaco me ra savasava. Sa kena inaki me vakavuvulitaka na ivakavuvuli ni bula savasava kei na veika dina vakalotu ni lawa i Mosese ena kena ivavavala dodonu. A vola ko Mosese na iVunau ni Soro.

Wase 1–7 e vakamacalataka na cacacaka vakalotu ni vakacabo isoro. Na wase 8–10 e vakamacalataki kina na ivakarau e dau muri ena nodra vakatabui na bete. Na wase 11 e vakamacalataka na veika e rawa ni laukana kei na kena e sega ni rawa kei na veika e savasava kei na veika e dukadukali. Na wase 12 e veivosakitaki kina na veika e baleti ira na marama ni ra sa vakasucu gone oti. Na wase 13–15 sai koya na lawa e baleta na tawasavasava ena veisoqoni. Na wase 16 e lewena na ivakarau me da dau muria ena Siga ni Veibuluti. Na wase 17–26 e lewena e dua na lawa ka baleta na veika vakalotu kei na veika ni bula veimaliwai. Na wase 27 e vakamacalataka ni sa vakaroti Isireli na Turaga me ra vakatabuya na nodra vua ni itei, na nodra qele ni manumanu lalai, kei na qele ni manumanu lelevu vua na Turaga.

Vunau ni Veivakalougatataki. *Raica talega na Vunau mai na Ulunivanua*

Na ivakavuvuli eso ka solia ko Jisu ena Vunau mai na Ulunivanua ka vakamacalataki kina e dua na ivakarau ni bula vakasavasavataki ka vakayalo (Maci. 5:3–12; Luke 6:20–23). E tuvai na Vunau ni Veivakalougatataki ena dua na kena ivakarau me tarai cake kina na veimalanivosu yadua ena kena ka tukuni e liu. E kune ena 3 Nif. 12, e dua na itukutuku taucoke ka dodonu vinaka me baleta na iVunau ni Veivakalougatataki.

Vunikau ni Bula. *Raica talega na Iteni*

E dua na vunikau ena Were ko Iteni

ka parataisi ni Kalou (iVakate. 2:9; iVakata. 2:7). Ena tadra nei Liai na vunikau ni bula e matataka na loloma ni Kalou ka dau kilai tu me cecere duadua vei ira kece na isolisoli ni Kalou (1 Nif. 8; 11:21–22, 25; 15:36).

Na jerupi kei na iyameyame ni bukawaqa sa vaka na iseleiwau, me vakatawa na sala ki na kau ni bula, **iVakate**. 3:24 (Alama 12:21–23; 42:2–6).

Sa raica ko Joni na kau ni bula, ia na drauna sa medra wai ni bula na lewe ni veivanua, **iVakata**. 22:2.

Sa raica ko Liai na vunikau ni bula, **1 Nif**. 8:10–35. Sa raica ko Nifai na vunikau a raica ko tamana, **1 Nif**. 11:8–9. Na ititoko kaukamea sa dodo yani ki na vunikau ni bula, **1 Nif**. 11:25 (1 Nif. 15:22–24). E dua na ikeli levu ka rerevaki sa tawasei ira tani na tamata ca mai na vunikau ni bula, **1 Nif**. 15:28, 36. Sa donu me dua na vunikau vakatabui me veibasai kei na vunikau ni bula, **2 Nif**. 2:15. Lako mai vua na Turaga ka kania na vua ni vunikau ni bula, **Alama** 5:34, 62. Kevaka a rawa me rau lesu tale na noda itubutubu taumada me rau kania na vua ni vunikau ni bula, erau na bula rarawa tu ga me sega ni mudu, **Alama** 12:26. Kevaka dou sa sega ni vakabulabulataka na vosa, ko ni na sega sara ni betia na vua ni vunikau ni bula, **Alama** 32:40.

Sa tea na Turaga na Kalou na vunikau ni bula ena loma ni were, **Mosesese** 3:9 (Epa. 5:9). Sa vakatalai Atama tani mai Iteni na Kalou de na qai kania na vunikau ni bula ka bula me sega ni mudu, **Mosesese** 4:28–31.

Vunivola

Na Veiyalayalati Makawa kei na Veiyalayalati Vou e duidui vakalalai na nodrau vakayagataka na vosa oqo: (1) Ena Veiyalayalati Makawa, na nona itavi taumada na vunivola me lavetaka na ivolanikalou (Jere. 8:8). (2) Era sa dau cavuti ena veigauna eso ena Veiyalayalati Vou na vunivola ka so na gauna era dau vakatokai me ra loya se vuniwai ni

lawa. Era vakatorocaketaka na lawa vakamatailalai ka vakayagataka ena veika e sotavi ena nodra gauna (Maci. 13:52; Mari. 2:16–17; 11:17–18; Luke 11:44–53; 20:46–47).

Vuravura. *Raica talega na Bula* Vakayago; Buli, iBulibuli; Pepeli, Pاپiloni

Na vuravura eda bula tiko kina, ka a bulia na Kalou mai vei Jisu Karisito me vakayagataka na tamata ena nona gauna ni bula vakatovotovo oqo. Na vanua me yacova sai koya na bula vakalagilagi kei na vakacerecerei (V&V 77:1–2; 130:8–9). Ena yaco na vuravura me nodra ivotavota tawamudu o ira sa kilikili kaya kei na nodra bula na lagilagi vakasilesitielei (V&V 88:14–26). Era na marautaka na nodrau iserau na Tamana kei na Luvena (V&V 76:62). Oqori na vanua me vakatovolei kina na tamata vakayago. E dau vaikaibalebaletaki talega ni cavuti na vosa oqo vei ira na tamata era sega ni muria na ivakaro ni Kalou.

Na bula vakayago: Dou na kunea e vuravura na rarawa, **Joni** 16:33.

Kakua ni rerevaka na mate; ena vuravura oqo sa sega ni taucoko na nomudou marau, **V&V** 101:36.

O ira na tamata era sega ni muria na ivakaro: Au na cudruvi vuravura ena vuku ni kena ca, **Ais**. 13:11 (2 Nif. 23:11).

Kevaka sa cati kemudou ko vuravura, dou sa kila ni ra sa cati au e liu, **Joni** 15:18–19.

Na vale vakaitamera ka rabailevu ko ya sa ikoya na nodra viavialevu na kai vuravura, **1 Nif**. 11:36.

Sa matua ko vuravura ena ivalavala ca, **V&V** 18:6. Dou vakasavasavataki kemudou mai vuravura, **V&V** 59:9. Ko koya sa yalodina tikoga ka vosota ena vakamalumalumutaka na vuravura, **V&V** 63:47. Dou kakua ni bula ena ivalavala vakavuravura, **V&V** 95:13.

Buli me baleta na Tamata: Sa solia na Kalou vua na tamata me lewa na vuravura, **iVakate**. 1:28 (Mosesese 2:28). Sa nei Jiova na vuravura, **L.Y** 9:29 (Same 24:1).

Sa solia na vuravura ko Jiova me nodra na luve ni tamata, **Same** 115:16. Au a buli vuravura ka bulia talega na tamata e tiko kina, **Ais.** 45:12.

Ena kaukauwa ni nona vosa sa bula kina na tamata ena delai vuravura, **Jeko.** 4:9.

Ena soli na vuravura vei ira era sa taura na Yalo Tabu me nodra idusidusi, **V&V** 45:56–58 (V&V 103:7). O ira era sa talairawarawa ki na kospeli era na samu ena veika vivinaka ni vuravura, **V&V** 59:3. O ira era sa dravudravua ka yalomalua e vuravura era na taukena, **V&V** 88:17 (Maci. 5:5; 3 Nif. 12:5).

Eda na bulia e dua na vuravura ka vadinadinataki ira, **Epa.** 3:24–25.

E dua na ivotavota ni bula: Ko vuravura sa tu ga ka sega ni mudu, **Na Dau.** 1:4.

Na wasawasa iloilo sai koya na vuravura ena kena ituvaki vakatabui, tawamate rawa ka tawamudu, **V&V** 77:1. Me vakatabui ka vakarautaki na vuravura me baleta na lagilagi vakasilesiteli, **V&V** 88:18–19.

Sa tagi vakadomoilevu na vuravura, **Mosese** 7:48.

Wasewasei ni vuravura: Me soqoni vata na wai ki na dua na yasana, **iVakate.** 1:9. Ena gauna i Peleki sa wase kina ko vuravura, **iVakate.** 10:25.

Ia ni sa suka oti na wai mai na dela ni vanua oqo, a sa yaco ni sa vanua digitaki na vanua oqo mai vei ira na vanua kece ga, **Ica** 13:2.

Ena tu na vuravura me vaka na gauna e se bera kina ni tawasei, **V&V** 133:24.

Vakasavasavataki ni vuravura: Qai tau tiko na uca e vuravura me vasagavulu na siga, **iVakate.** 7:4.

Na vuravura sa maroroi ki na bukawaqa ena siga ni lewa, **2 Pita** 3:7.

Ni sa oti na siga oqo ena qai yaco mai na veivakamai, **V&V** 64:24.

Sa gadreva na vuravura me vakasavasavataki mai na dukadukali, **Mosese** 7:48.

Na ituvaki ni vuravura ena iotioti ni gauna: Ena vivigi ko vuravura me vaka

na ivola vivigi ka na takali yani, **3 Nif.** 26:3 (V&V 29:23). Ena qai dua na lomalagi vou kei na vuravura vou, **Ica** 13:9 (V&V 29:23).

Na wasawasa iloilo sai koya na vuravura ena kena ituvaki vakacerecerei, tawamate rawa ka tawamudu, **V&V** 77:1. Me vakacerecerei ka vakarautaki na vuravura me baleta na lagilagi vakasilesiteli, **V&V** 88:18–19. Ena caka na vuravura oqo me vaka na karisitala ka yaco me Urimi kei na Cumimi, **V&V** 130:8–9.

Ena vakacegu tu na vuravura me dua na udolu na yabaki, **Mosese** 7:64. Ena vakavoui na vuravura, **Y ni V** 1:10.

Na icavacava ni vuravura: Au sa bulia na vuravura vou, na kena e liu ena sega ni nanumi, **Ais.** 65:17 (iVakata. 21:1; Y ni V 1:10).

Me vaka sa kumuni vata na sila ca ka visa ena buka sa vakakina ena ivakataotioti kei vuravura, **Maci.** 13:40, 49 (Mala. 4:1; Jeko. 6:3).

Ka'u na qai vakarota me vakamai ena bukawaqa na noqu were ni vaini, **Jeko.** 5:77 (V&V 64:23–24).

Ena vakarusai Setani kei na nona cakaca ena ivakataotioti ni vuravura na Turaga, **V&V** 19:3. Ena mate na vuravura ia ena vakamataliataki tale, **V&V** 88:25–26.

Sa vakaraitaka vei Inoki na Turaga na ivakataotioti ni vuravura, **Mosese** 7:67.

Vuravura ni Yalo. *Raica na Bula*
Taumada; Eli; Parataisi

Vuvu. *Raica talega na Kocova*

Ni vakayagataki ena ivolanikalou, e rua na ibalebale ni vosa na *vuvu*: (1) me kaukauwa ka titobu na lomamu ena vukuna e dua se dua na ka, kei na (2) mo vuvutaka e dua se mo kilakasami ni laki vinaka cake vua e dua. Me vaka na ivolanikalou, e cala me da gadreva na veika e nona e dua tale.

Me kaukauwa na lomamu: Niu sa Kalou vuvu koi au ko Jiova na nomu Kalou, **L.Y** 20:5 (iVaka. 5:9; 6:15; Mosa. 11:22). Kau na lomakatakata ena vuku ni yacaqu tabu,

Isi. 39:25. Au sa vuvu vakalevu sara ena vukui Jerusalemi kei Saioni, **Saka.** 1:14.

Mo vuvutaka se kilakasamitaka e dua: Ni sa kena vu ni nona cudru dina na tagane sa vuvu, **Na Vosa.** 6:32–35.

Ni ra sa vuvutaki Josefa ko ira na qase oqori era sa volitaki koya ki Ijipita, **Cakacaka** 7:9. Sa sega ni vuvu na loloma, **1 Kori.** 13:4 (Moro. 7:45). Sa tubu na vuvu mai na viavialevu, **1 Timo.** 6:4. Kevaka sa tu na vuvu, sa tu kina na veiba kei na cakacaka kecega ga e ca, **Jeme.** 3:16.

Sa vakarota na Turaga me kakua ni dau vuvu na tamata, **2 Nif.** 26:32. Sa sega na vuvu ena kedra maliwa na tamata i Nifai, **4 Nif.** 1:15–18. Sa yaco ni sa vuvutaki luvena ko Akisi, **Ica** 9:7.

Dou sa vagalalataki kemudou kina mai na vuvu kei na rere, **V&V** 67:10. Me vaka niu sa dau sota kaya tu mai na cudru kei na veivakararawataki ni tamata ena veisiga kece ga ni noqu bula, **V&V** 127:2.

Wai ni Bula. *Raica talega na Jisu* Karisito

E dua na kena ivakatakarakara na Turaga ko Jisu Karisito kei na Nona ivakavuvuli. Ni sa yaga sara na wai me tokoni tiko kina na yago, na iVakabula kei na Nona ivakavuvuli (na wai ni bula) sa yaga sara me baleta na bula tawamudu.

Ia dou na takiva ena reki na wai mai na mata ni wai ni bula, **Ais.** 12:3. Era sa biuti au na mata ni wai ni bula, **Jere.** 2:13.

Ko koya yadua sa gunuva na wai kau na solia vua, ena sega sara ni via gunu ka tawamudu, **Joni** 4:6–15. Kevaka e dua sa via gunu me lako mai vei au, ka gunu, **Joni** 7:37.

Na itautauri kaukamea sa dodo yani ki na ivurevure ni wai bula, **1 Nif.** 11:25.

Me ra lako mai, ka gunuva wale ga na wai ni bula, **V&V** 10:66. Na noqu ivakaro ena vaka e dua na ivurevure ni wai bula, **V&V** 63:23.

Waitui Mate

Na waitui masima ena mua ni Bucabuca ni Joritani vaka ki na ceva. Sa dau kilai talega me Waitui Masima. Na delana e rauta ni 1300 na fiti (395 na mita) ena ruku ni Wasawasa na Meditereni. Na koro lelevu o Sotoma, Komora kei Soa se ko Bela era volekata na kena baravi (iVakate. 14:2–3).

Me vakayacori kina na parofisai ka dua na ivakatakilakila ni nona iKarua ni Lako Mai na iVakabula, ena bula na wai ena Waitui Mate, ka na seraka na bula ena vanua ko ya (Isi. 47:8–9).

Waluvu ena Gauna i Noa. *Raica talega na Drodrolagi;* Noa, Peteriaki Vakaivolatabu; Waqa

Ena gauna i Noa a luvuci vakadua na vuravura ena wai. Oqo na kena papitaisotaki na vuravura ka ivakatakarakara ni veivakasavasavataki (1 Pita 3:20–21).

Ena vakayacora na Kalou e dua na waluvu ki vuravura, me vakawabokotaka na ka kecega, **iVakate.** 6:17 (Mosese 7:34, 43, 50–52; 8:17, 30). Sa qai yaco na waluvu ki vuravura, **iVakate.** 7:10. Sa biuta na Kalou e dua na drodrolagi ena vei o me ivakadinadina ni veiyalayalati, **iVakate.** 9:9–17.

Ia ni sa suka oti na wai mai na dela ni vanua oqo, a sa yaco ni sa vanua digitaki na vanua ko Amerika, **Ica** 13:2.

Era na rusa ena waluvu na tamata ca, **Mosese** 7:38; 8:24.

Waqa. *Raica talega na Drodrolagi;* Noa, Peteriaki Vakaivolatabu; Waluvu ena Gauna i Noa

Ena Veiyalayalati Makawa, na waqa a taya ko Noa me ra vakabulai kina ena gauna ni Waluvu levu.

Mo taya e dua na nomu waqa ena kau kofera, **iVakate.** 6:14. Sa kasa na waqa ena dela ni veilunivanua mai Ararata, **iVakate.** 8:4.

Ni sa dregati matua sara na nodra waqa na Jeretaiti me vaka na waqa i Noa, **Ica** 6:7.

Wasa Damudamu. *Raica talega na* Mosese

Na wasawasa ena kedrau maliwa ko Ijipita kei Arapea. Na kena ikelimusu e rua ena vualiku sa bulia na baravi ni vanua ko Saineai. A tawasea na Turaga ena cakacaka mana na Wasa Damudamu me ra taubale kina ena qele mamacana na Isireli ena veiliutaki nei Mosese (L.Y 14:13–31; Ipe. 11:29). E vakadeitaki ena ivakatakila ni gauna na nona tawasea na wasawasa ko Mosese (1 Nif. 4:2; Ila. 8:11; V&V 8:3; Mosese 1:25).

Watina Tagane. *Raica na* Matavuvale; Vakamau, Vakamautaka

Watina Yalewa. *Raica na* Matavuvale; Vakamau, Vakamautaka

Wele, Vakawelewele

Sega ni dau vakaitavi se vakasavuliga ena cakacaka dodonu.

Me kakua ni kana ko koya sa sega ni cakacaka, **2 Cesa.** 3:10.

Era sa yaco me dua na matatamata vucesasa, ka sinai ena ca, **2 Nif.** 5:24. Mo qaraina mo kakua ni dau vakawelewele, **Alama** 38:12.

Raica ko koya sa vucesasa ena sega ni kania na kena kakana na daucakacaka, **V&V** 42:42. Ena ca vei kemudou na tamata, dou sa sega ni rawa ni cakacaka e ligamudou, **V&V** 56:17. Me ra gumatua ena cakacaka vinaka ko ira na tamata kece ga, **V&V** 58:27. Dou kakua ni dau vakawelewele, **V&V** 88:124.

Were. *Raica talega na* Vuravura; Were-ni-Vaini ni Turaga

Ena ivolanikalou, e dua na tikiniqeile e vakayagataki me teivaki se vanua ni vakana manumanu. Sa dau vakatakarakarataka na vuravura kei ira na kena tamata.

Ia na were ko vuravura, **Maci.** 13:38. Sa tautauvata na matanitu vakalomalagi kei na iyau sa vuni tu, **Maci.** 13:44.

Au sa raica e dua na were levu ka vakaitamera, **1 Nif.** 8:9, 20. Sa matua vinaka tu na were, **Alama** 26:5.

Raica sa matua tu na were ka sa vakarau na tatamusuki, **V&V** 4:4 (V&V 6:3; 11:3; 12:3; 14:3; 31:4; 33:3, 7). Na iteitei sai koya na vuravura, **V&V** 86:1–2. Au na vakatautauvatana na veimatani oqo kei na dua na tamata sa tu e dua na nona were, **V&V** 88:51.

Were ko Iteni. *Raica na* Iteni

Were ko Kecisemani. *Raica na* Kecisemani

Were-ni-Vaini ni Turaga. *Raica talega na* Isireli; Were

Na ivakatakarakara ni dua na were ni cakacaka vakayalo. Ena ivolanikalou, na were ni vaini ni Turaga e vakavuqa ni dau nanumi kina na yavusa i Isireli se na matanitu ni Kalou e vuravura. Ena so na gauna e dau nanumi kina vakararaba na tamata kece e vuravura.

Ia na were ni vaini i Jiova ni lewevuqa na mataqali i Isireli, **Ais.** 5:7 (2 Nif. 15:7).

Sa tukuna ko Jisu na italanoa vakai-balebale ni tamata cakacaka ena were ni vaini, **Maci.** 20:1–16.

Sa vakatautauvatataki ko Isireli kei na dua na vu ni olive vinaka sa maroroi ena nona were ni vaini na Turaga, **Jeko.** 5. Era na qai samaka na nona were ni vaini ena iotioti ni gauna o ira na italai ni Turaga, **Jeko.** 6.

Na Turaga ena vakalougatataki ira kece era cakacaka ena nona were ni vaini, **V&V** 21:9 (Alama 28:14). Dou cakacaka ena noqu were ni vaini ena iotioti ni gauna, **V&V** 43:28.

Witima, Joni

E dua na iliuliu taumada ena Lotu vakalesui mai ka dua vei iratou na Le Walu na iVakadinadina Bula me baleta na iVola i Momani. Raica na nodratou “iVakadinadina na Le Walu na iVakadinadina Bula” ena tabana ni ivakamacala taumada ena iVola i Momani. A kacivi talega o koya me vunautaka na kospipeli (V&V 30:9–11).

Witima, Pita Lailai

Witima, Pita Lailai

E dua na iliuliu taumada ena Lotu vakalesui mai ka dua vei iratou na Le Walu na iVakadinadina Bula me baleta na iVola i Momani. Raica na nodratou “iVakadinadina na Le Walu na iVakadinadina Bula” ena tabana ni ivakamacala taumada ena iVola i Momani. E solia vua na Turaga na idusidusi me baleti koya ena Vunau kei na Veiyalayalati 16 kei na 30:5–8.

Witima, Tevita

E dua na iliuliu taumada ena Lotu vakalesui mai ka dua vei iratou na Lewe Tolu na iVakadinadina Bula me baleta na kena vakalou kei na dina ni iVola i Momani (V&V 14; 17–18). E solia vua na Turaga na idusidusi me baleti koya ena Vunau kei na Veiyalayalati 14 kei na 30:1–4.

Witini, Niueli K.

E dua na iliuliu taumada ena Lotu vakalesui mai. O Niueli K. Witini a bisopi mai Katiladi, Oaio (Amerika), e muri a qai veiqaravi me Bisopi Vakatulewa ni Lotu (V&V 72:1–8; 104; 117).

Yabaki ni Saumi Taro Vakaira.

Raica na Gonelailai, Gonelalai; Papitaiso—Na papitaiso e sega ni baleti ira na gonelalai; Papitaiso ni Gonelalai; Saumi Taro

Yada. Raica talega na Qaravi ni Tiko Vinaka

E dua na marama sa mate na watina ka sega ni vakawati tale.

Kei ira sa sega ni vakatamani, kei na yada, me ra lako ga mai ka kana ka mamau, **iVaka**. 14:29.

Na yada dravudravua sa solia na ka kecega sa tu vua, **Mari**. 12:41–44. Me sa dau raici ira na luveniyali kei ira na yada, **Jeme**. 1:27.

Ena kusarawa na Turaga ni sauma na nodra ca ko ira era butakoca na kedra ivoli na yada, **3 Nif**. 24:5 (Saka. 7:10).

Me ra na qaravi kina na dawai kei na luveniyali, **V&V** 83:6 (V&V 136:8).

Yaga, Biriqemu

E dua na iApositolo taumada ena itabagauna oqo ka ikarua ni Peresitedi ni Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai. A liutaka o koya na ilakolako ni Yalododonu ki na ra mai Nauvu, Ilinoi, ki na Bucabuca ni Salt Lake ka dua na dau tawavanua cecere ena ra kei Amerika.

Sa lesi ko Biriqemu Yaga me Peresitedi vei iratou na iApositolo Le Tinikarua, **V&V** 124:127. A vakacaucautaki ko Biriqemu Yaga ena vuku ni nona cakacaka ka vagalalataki mai na nona dau veilakoyaki ki veivanua tani, **V&V** 126. Sa vakaroti Biriqemu Yaga na Turaga ena ivakarau me tauyavutaki ira kina na Yalododonu ena nodra ilakolako ki na ra, **V&V** 136. Ko Biriqemu Yaga e dua vei ira na yalo digitaki ena vuravura ni yalo, **V&V** 138:53.

Yago. Raica talega na Bula Vakayago; Mate Vakayago; Tamata Vakavuravura; Tucake Tale; Vakayago; Yalo

Na *Yago* e levu tu na kena ibalebale: (1) Na ibulibuli vakayago ni lewe kei na sui ka buli ena kena ivatuka na Kalou, qai cokoti vata kei na yalo me yaco me dua na tamata bula, (2) na yago vuca oqo, (3) se na ituvaki vakayago ni tamata. Na yagodra kece vakayago na tagane kei na yalewa ena cokoti vata tale me tawamudu vata kei na yalodra ena gauna era sa Tucake tale kina. Na ivolanikalou ena so na gauna e dau vakatoka me tamata bula na yago kei na yalo erau sa cokoti vata (iVakate. 2:7; V&V 88:15; Mosesese 3:7, 9, 19; Epa. 5:7).

Na ibulibuli vakayago: A sa bulia na tamata na Kalou ko Jiova mai na kuvu ni qele, iVakate. 2:7 (Mosesese 3:7).

Tarai au ka raica ni sa sega ni vakalewena se vakasuina na yalo, **Luke** 24:39. Ia kau sa vakamalumulumutaka na yagoqu ka vakabobulataka, **1 Kori**. 9:27. E tiko na yago dina ni tamata, kei na yago

vakayalo, **1 Kori.** 15:44. Sa mate na yago ni sa takali na yalo, **Jeme.** 2:26.

Ni na tucake tale na yago mate oqo me na tawa mate rawa, **Alama** 11:43–45. Ka semati vata na veitiki ni yago ena kena itutu dina, **Alama** 41:2. Sa vakaraitaka ko Jisu vei ira na Nifai na yagona sa vakaturi cake tale, **3 Nif.** 10:18–19; 11:13–15.

Sa vakalewena ka vakasuina na yago i koya na Tamada ka rawa ni da tara me vaka ga e dua na tamata; sa vakatale ga kina ko koya na Luvena, **V&V** 130:22.

A sa buli rau na tagane kei na yalewa, na Kalou me ratou veiucui kaya, **Mosesese** 6:9 (iVakate. 9:6).

Bula vakayago: Ko Jisu sai koya na Le Duabau ga sa vakatuburi mai vei Tamana, **Joni** 1:14 (Mosa. 15:1–3).

Ko Atama na imatai ni yago e vuravura, **Mosesese** 3:7.

Na ituvaki vakayago ni tamata: Ena ca na tamata sa vakararavi kina tamata, se sa goleva na liga ni tamata, **Jere.** 17:5.

E dina ga sa gu na yalo, ia na yago sa malumalumu mai, **Mari.** 14:38. Na gagadre ca ni yago sa sega ni tubu mai vei Tamada, **1 Joni** 2:16.

Sa rarawa na yaloi Nifai ena vuku ni nona itovo vakayago; kei na nona caka cala, **2 Nif.** 4:17–18, 34. Dou kakua ni vakaduatataki kemudou ki na inaki ni tevoro, **2 Nif.** 10:24.

Yalewa. *Raica talega na Ganei,* Ganena; Taciqu, Tuakaqu, iTokani; Tamata

E dua na tamata yalewa itabaqase, e luvena yalewa na Kalou. Na vosa *Yalewa* e dau vakayagataki ena ivolanikalou ena so na gauna me vosa ni vakarokoroko (Joni 19:26; Alama 19:10).

Sa bulia na Kalou na tagane kei na yalewa, **iVakate.** 1:27 (Mosesese 2:27; 6:9; Epa. 4:27). Na yalewa bula savasava sa taleitaki vakalevu cake mai na rupi, **Na Vosa.** 31:10–31.

Ia na yalewa na iukuuku ni tagane, **1 Kori.** 11:7. Ni sa sega ni tu duadua ga na tagane me tu tani na yalewa vua na Kalou, **1 Kori.** 11:11. Me vakaisulu

vakatalega kina ko ira na yalewa ena isulu e kilikili, **1 Timo.** 2:9–10.

Ni'u sa dau rekitaka ko i au na Turaga na Kalou, na nodra savasava na yalewa, **Jeko.** 2:28.

Sa vosoti na nomu ivalavala ca, ia ko sa marama digitaki, **V&V** 25:3. Sa tu na dodonu vei ira na marama vua na wadira ena vuku ni veika ni nodra bula, **V&V** 83:2.

Yalo. *Raica talega na Mate Vakayago;* Tamata; Tucake Tale; Yago

E tolu na ivakarau ni kena tukuni na yalo ena ivolanikalou: (1) na veika bula vakayalo, ena bula taumada kei na bula ni sa oti eke (Alama 40:11–14; Epa. 3:23); (2) e dua na yalo kei na dua na yago erau mai cokoti vata ena bula oqo (V&V 88:15; Epa. 5:7); kei na (3) e dua na tamata sa tucake tale mai na mate, ka rau sa cokoti vata me sega tale ni veitawasei rawa na yalona kei na yagona, sa yaco me tawamate rawa (2 Nif. 9:13; V&V 88:15–16).

Na tiki ni ka bula ka sa tu rawa ni se bera na sucu mai ki na bula oqo, mai vakaitikotiko ena yago vuca oqo ena gauna ni bula vakayago oqo, ka na tu ga me dua na ka bula vakataki koya ni sa oti na mate me yacova na Tucake tale. Na veika bula kece sara—na kawatamata, na manumanu, kei na kau—era a yalo tu ni se bera ni tu e delai vuravura e dua na ka bula (iVakate. 2:4–5; Mosesese 3:4–7). Na yago vakayalo e tautauvata ga kei na irairai ni yago (1 Nif. 11:11; Ica 3:15–16; V&V 77:2; V&V 129). Na Yalo e vakavotukana, ia sa savasava ka uasivi cake sara mai na veika vakayago, (V&V 131:7).

Na tamata kecega e luvena tagane se yalewa na Kalou, ni a sucu vakayalo vei rau na iTubutubu Vakalomalagi ni bera ni qai mai sucu vei rau na itubutubu vakayago e vuravura (Ipe. 12:9). Na tamata yadua e vuravura e taukena e dua na yago vakayalo ka cokoti vata kei na dua na yago vakalewe kei na sui. Me vaka na kena dau vakamacalataki ena ivolanikalou, na yalo kei na yago vuca ni rau cokoti vata sa qai yaco me tamata (iVakate. 2:7; V&V 88:15; Mosesese 3:7, 9, 19;

Epa. 5:7). Na yalo e rawa ni bula ga vakataki koya keva e sega na kena yago vuca, ia na yago vuca ena sega ni rawa ni bula vakataki koya keva e sega na yalo (Jeme. 2:26). Na mate vakayago sai koya na kena tawasei na yalo mai na yago. Ena gauna ni Tucake tale, erau na cokoti vata tale na yalo vata kei na yago vuca vakalewe kei na sui vata ga a mai taukena voli ena bula vakayago oqo, ena rua ga na kena duidui lelevu: erau na sega tale ni tawasei rawa, ka vakakina ni sa na vakatacokotaki ka sega tale ni vuca rawa na yago vuca (Alama 11:45; V&V 138:16–17).

Ni sa kena bula ni yago na dra, au sa solia vei kemudou me sorovaka na yalomudou, **Vuna.** 17:11. Sa vakabulabulataka tale mai na yaloqu, **Same** 23:1–3.

Mo lomani Jiova na nomu Kalou ena yalomu taucoko, **Maci.** 22:37 (Mari. 12:30). Na yalo e sega ni vakalewe se vakasui me vaka dou sa raica vei au, **Luke** 24:39. A yalo oqo sa tukuna mai ki yaloda ni da sa luve ni Kalou, **Roma** 8:16. Mo dou qai vakarokorokotaka na Kalou ena yagomudou, kei na yalomudou, **1 Kori.** 6:20.

A sa vakaisina na yalodra vakaoqo ko koya na tevero, **2 Nif.** 28:21. Dou cabora na yalomudou taucoko me ivakacacabo kivei koya, **Oma.** 1:26. Sa vosa vinaka, raica sa vakalevutaka na yaloqu, **Alama** 32:28. Ia ena sega ni viakana se viagunu na yalona, **3 Nif.** 20:8. Na yago ko sa raica oqo sa yago ni yaloqu, **Ica** 3:16. Sa vakatabui na madrai kei na wai ni sakaramede ki yalodra o ira era vakaivotavota kina, **Moro.** 4–5 (V&V 20:77–79).

O ira era sa cakacaka ena matanitu era na kauta mai na veivakabulai ki yalodra ena nodra veiqaravi, **V&V** 4:2, 4. Sa ka talei na yalo ni tamata, **V&V** 18:10. Ni yalo na tamata, **V&V** 93:33. Sa veiqaravi na Karisito vei ira na yalo buladodonu mai parataisi, **V&V** 138:28–30 (1 Pita 3:18–19).

Ia me vaka ni ko a sucu mai ki vuvuvu ena wai, kei na dra, kei na yalo, sa

bula kina na yalomu, **Mosese** 6:59. A sa tu ena kedra maliwa na yalo, **Epa.** 3:23.

Na talei ni yalo: Na tamata kecega e luvena vakayalo na Kalou. E dau kauwaitaka o Koya na Luvena yadua ka dau vakasamataki ira yadua me ra ka bibi sara Vua. Me vaka ni ra Luvena, sa rawa me ra yaco me vakataki Koya. O koya sa cecere kina na kedra yaga.

Sa tubu vakakina na reki ena vukuna na tamata ivalavala ca e le duabau ga sa qai veivutuni, **Luke** 15:10. Sa lomani ira na kai vuravura vakaoqo na Kalou sa solia kina na Luvena e Duabau Ga, **Joni** 3:16.

Ka ni ra sega ni vinakata me rusa e dua na yalo ni tamata, **Mosa.** 28:3. E sega beka ni ka talei ena gauna oqo na yalo vua na Kalou me vaka na kena qai taleitaki na yalo ena gauna ena qai lako mai kina ko koya, **Alama** 39:17.

Sa ka e bibi duadua vei iko sai koya mo kauta mai na yalo vei au, **V&V** 15:6. Nanuma ni sa ka talei ena mata ni Kalou na yalo ni tamata, **V&V** 18:10–15.

Oqo na noqu cakacaka kei na noqu lagilagi—meu vakavuna na tawa mate rawa kei na bula tawamudu ni tamata, **Mosese** 1:39.

Yalo ca: Sa vakarota ko Jisu na yalo velavela era sa talairawarawa vua, **Mari.** 1:27, 34, 39. Lako tani mai vua na tamata oqo, o iko na yalo dukadukali, **Mari.** 5:2–13.

Ni yalo ca, sa sega ni dau vakavulica e dua na tamata me dau masu, **2 Nif.** 32:8. A sa vakasavi ira tani na tevero kei na yalo tawasavasava ena yaca i Jisu, **3 Nif.** 7:19.

Sa tu e vuqa na yalo e dauveivakacalai, era sa veilakoyaki voli e vuravura me ra vakacalai ira na kai vuravura, **V&V** 50:2, 31–32. Sa vakamacalataka kina ko Josefa Simici e tolu na ivakarau me da kila kina se sa mai vua na Kalou se mai vua na tevero e dua na yalo, **V&V** 129.

Yalo Bibivoro. *Raica na Yalo*
Raramusumu

Yalo Ca. *Raica na Yalo—Yalo ca*

Yalo Qaqa. *Raica talega na Rere;*
Vakabauta

Me da sega ni rere, vakauasivi ena kena vakayacori na veika e dodonu.

Mo ni kaukauwa ka qaqa, **iVaka.** 31:6 (Josu. 1:6–7). Mo ni kaukauwa sara mo ni vakabauta ka kitaka na ka kecega sa volai, **Josu.** 23:6.

Ni sa sega ni solia mai vei keda na Kalou na yalo ni rere, **2 Timo.** 1:7.

Sa vakayaloqaqataki ko koya ni sa ro-goca, **Alama** 15:4 (Alama 62:1). Era sa cegubula ka kaukauwa vinaka tu na luvei Ilamani, **Alama** 53:20–21. Ni'u sa sega mada ni bau raica e liu e dua na yaloqaqa, **Alama** 56:45.

Na yaloqaqa, kemudou na wekaqu, ka toso tikoga ki liu, ki liu ki na qaqa, **V&V** 128:22.

Yalo Raramusumusu. *Raica talega na Loma, Yalo; iSoro; Veivutuni; Yalomalumalumu, Yalomalua*

Me raramusumusu na yalomu sai koya mo yalomalua, bibivoro, veivutuni ka yalomalumalumu—oya, mo talaira-warawa ki na loma ni Kalou.

Au sa tiko kei koya sa raramusumusu ka malumalumu na yalona, **Ais.** 57:15.

Sa vakacabori koya na Karisito ena vukudra sa yalo raramusumusu ka bibivoro na lomadra, **2 Nif.** 2:7. Mo ni na cabora ga me isoro vua na Kalou na yalo sa raramusumusu kei na yalo sa bibivoro, **3 Nif.** 9:20 (V&V 59:8). O ira ga sa raramusumusu ka bibivoro na yalodra me ra na papitaiso, **Moro.** 6:2.

A vakamatei ena kauveilatai ko Jisu me bokoci kina na nodra ivalavala ca ko ira sa yalo raramusumusu, **V&V** 21:9. Ko koya sa malumalumu na yalona ena ciqomi, **V&V** 52:15. Sa yalataki na Yalo Tabu vei ira sa raramusumusu na yalodra, **V&V** 55:3. Sa talai yani ki vuravura na Yaloqu me vakararamataki ira na yalomalumalumu ka yaloraramusumusu, **V&V** 136:33.

Yalo Savasava ni Isireli. *Raica na Jisu Karisito*

Yalo Tabu. *Raica talega na Dauveivakacegui; Kalou, Lewe Tolu Vakalou; Papitaiso; Ruve, iVakatakilakila ni; iSolisoli ni Yalo Tabu; Uqeti, Veivakauqeti; iVakatakila; iValavala Ca e Sega ni Vosoti Rawa; Yalo Tabu ni Yalayala*

Na ikatolu ni Le Tolu Vakalou (1 Joni 5:7; V&V 20:28). O koya na tamata Vakayalo, e sega ni dua na yagona vakalewe kei na sui (V&V 130:22). E vakavuqa ni dau vakatokai na Yalo Tabu me Yalo, se na Yalo ni Kalou.

E qarava na Yalo Tabu e vica na itavi bibi ena ituvatuva ni veivakabulai. (1) E vakadinadinataka na Tamana kei na Luvena (1 Kori. 12:3; 3 Nif. 28:11; Ica 12:41). (2) Sa vakatakila ko koya na dina ni veika kecega (Joni 14:26; 16:13; Moro. 10:5; V&V 39:6). (3) Sa vakatabui ira era sa veivutuni ka papitaiso (Joni 3:5; 3 Nif. 27:20; Mosese 6:64–68). (4) Sai Koya na Yalo Tabu ni Yalayala (V&V 76:50–53; 132:7, 18–19, 26).

Na kaukauwa ni Yalo Tabu e rawa ni yaco mai vua e dua na tamata ni se bera na papitaiso ka vakadinadinataka ni dina na kosipeli. Ia na dodonu me rawa ni tiko kina vata kei keda na veitokani ni Yalo Tabu, ni sa kilikili kaya na nona bula e dua, sa isolisoli ka na rawa dua-dua ga ena veitabaki mai na ligadra o ira e tu vei ira na Matabete i Melikiseteki ni sa oti na veipapitaisotaki vakadonui ki na Lotu i Jisu Karisito.

Sa vakavuvulitaka ko Jisu ni na vosoti na ivalavala ca kece sara vakavo ga na kena vosa vakacacataki na Yalo Tabu (Maci. 12:31–32; Mari. 3:28–29; Luke 12:10; Ipe. 6:4–8; V&V 76:34–35).

Na Yalo ena vagolei keda me da muria na ivunau ni Kalou, **Isi.** 36:27.

Era sa lesi na iApositolo me ra veipapitaisotaki ena yaca ni Tamana, kei na Luvena, kei na Yalo Tabu, **Maci.** 28:19. Ena vakavulici kemudou na Yalo Tabu ena ka kecega, **Joni** 14:26. Sa vosa ga na

tamata yalosavasava ni Kalou me vaka sa vakauti ira na Yalo Tabu, **2 Pita** 1:21.

Sa liutaki Nifai na Yalo, **1 Nif.** 4:6. Ka na tevuki vei ira na veika vuni ni Kalou ena kaukauwa ni Yalo Tabu, **1 Nif.** 10:17–19. Ena vakaraitaka vei kemudou na Yalo Tabu na veika kece mo dou kitaka, **2 Nif.** 32:5. Ena kaukauwa ni Yalo Tabu dou na kila kina na dina ni veika kecega, **Moro.** 10:5.

Au na tukuna ki na nomu vakasama kei na vu ni yalomu, ena Yalo Tabu, **V&V** 8:2. Sa dau veiliutaki ki na caka dodonu na Yalo, **V&V** 11:12. Io na Yalo Tabu o koya sa kila na ka kece ga, **V&V** 35:19. Na Yalo Tabu ena vakavulica vei iko na veika dau veivakacelui ni matanitu, **V&V** 36:2 (**V&V** 39:6). Ia kevaka sa sega vei kemudou na Yalo mo dou kaku ni veivakavulici, **V&V** 42:14. Sa dau-tukuni Tamada kei na Luvena, na Yalo Tabu, **V&V** 42:17 (1 Kori. 12:3; 3 Nif. 11:32, 35–36). Raica sa soli vei ira e so ena cakacaka ni Yalo Tabu, me ra kila ni sa i Jisu Karisito na Luve ni Kalou, **V&V** 46:13. Ia na ka kecega era sa tukuna ena veivakuqeti ni Yalo Tabu sa ivolanikalou, **V&V** 68:4. Ena cakacaka yaco na Yalo Tabu me vakadinadinataka na veika kece drau sa vosataka, **V&V** 100:8. Ena sala vata voli ga kei iko na Yalo Tabu, **V&V** 121:45–46.

Yalo Tabu ni Yalayala. *Raica talega na Yalo Tabu*

Na Yalo Tabu sai koya na Yalo ni Yalayala (Cakacaka 2:33). Sa vakadeitaka ko koya ni na ciqoma na Kalou na ivalavala dodonu, na cakacaka vakalotu, kei na veiyalayalati ni tamata. Na Yalo ni Yalayala sa ivakadinadina bula vua na Tamana ni sa vakayacori vakadodonu na cakacaka vakalotu ni veivakabulai ka sa muri tiko na veiyalayalati e sala vata kaya.

Ko ira era sa vauci vata ena Yalo Tabu ni Yalayala era sa rawata na veika kece e tu vei Tamana, **V&V** 76:51–60 (Efe. 1:13–14). Na veiyalayalati kece sara kei na cakacaka sa dodonu me na vauci vata mai na Yalo Tabu ni Yalayala me rawa

ni vakayagataki tikoga ni sa oti na bula oqo, **V&V** 132:7, 18–19, 26.

Yalo Vosota. *Raica talega na Vosota; Yalomalumulumu, Yalomalua*

Vosota vakamalua; na nona rawata e dua me vosota na veika rarawa, na veivakacacani, se na veivakamavoataki ka sega kina na vosa kudrukudru se na veivorati.

Vakarorogo vei Jiova, ka waraki Koya tiko, **Same** 37:7–8. O koya sa berabera ni cudru sa vuku sara, **Na Vosa.** 14:29.

Dou na maroroya na yalomudou ni dou sa dau vosota, **Luke** 21:19. Me noda na vosota kei na vakacegu sa vu mai na iVolatabu, **Roma** 15:4. Mo dou muri ira ga era sa qai itaukei ni veika ka yalataki ni ra a vakabauta ka vosota vakadade, **Ipe.** 6:12–15. Me tini vinaka na cakacaka ni dau vosota, mo dou vinaka taucoko sara kina, me kakua na ka e yali, **Jeme.** 1:2–4. Dou a rogoca na dau vosota nei Jope, **Jeme.** 5:11.

Ka ra soli ira ena yalomarau kei na yalovosota ki na nona inaki na Turaga, **Mosa.** 24:15. Ia ko a vosota na veika oqo ni a tiko vata kei iko na Turaga, **Alama** 38:4–5.

O koya mo dou vosota tikoga me yacova ni dou sa vinaka sara, **V&V** 67:13.

Yalodina. *Raica talega na Dina; Dodonu*

Buladodonu, yalodina, kei na dina.

Au na sega ni biuta tani vei au na noqu yalododonu me yacova na siga kau na mate kina, **Joje** 27:5. Sa muria na nona yalodina na yalododonu, **Na Vosa.** 20:7.

Era sa vakayacora ena yalodina na veika kece sa nuitaki vei ira, **Alama** 53:20.

Ni sa lomani Airame Simici na Turaga ena vuku ni dina ni lomana, **V&V** 124:15.

Yalododonu. *Raica talega na Lotu i Jisu Karisito; Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai, Na; Vakarisito*

E dua na lewenilotu yalodina ni Lotu i Jisu Karisito.

Dou vakasoqoni ira vata ki vei au na noqu tamata yalosavasava, **Same** 50:5.

Sa caka ca vakalevu vei ira na Yalododonu mai Jerusalemi ko Saula, **Cakacaka** 9:1–21. Sa lako sobu talega ko Pita vei ira na tamata lotu era sa tiko mai Lita, **Cakacaka** 9:32. Me nomudou na loloma soli wale kei na vakacegu, koi kemudou kecega sa tiko mai Roma, oi kemudou sa kacivi me yalosavasava, **Roma** 1:7. Dou sa koro vata ga kei ira sa lotu, **Efe**. 2:19–21.

Au raica na Lotu ni Lami, ko ira na nona Yalododonu na Kalou, **1 Nif.** 14:12. Ni sa meca ni Kalou na tamata vakavuravura, vakavo ke sa yaco me yalododonu ena vuku ni veisorovaki i Karisito, **Mosa.** 3:19.

Koi Au na Turaga au sa vakalougata-taka na qele me ra kania na noqu tamata na kena uro, **V&V** 61:17. Sa valuti ira na Yalododonu ni Kalou ko Setani, **V&V** 76:28–29. Cakacaka vagumatua ka vakarautaki ira na yalododonu ki na auwa ni veilewai ena qai yaco mai, **V&V** 88:84–85. Me ra wasea ko ira na Yalododonu na veika era taukena vei ira na dravudravua kei na vakaleqai, **V&V** 105:3. Na veitutu oqori e cake au sa solia vei kemudou, me baleta na cakacaka ni veiqaravi kei na nodra vakataucokotaki na noqu Yalododonu, **V&V** 124:143 (Efe. 4:12).

Yalododonu, Sega ni. *Raica talega na Caka Ca; Dodonu; Duka, Dukadukali; Sega ni Vakalou; iValavala Ca*

O ira na tamata dau caka ca, sega ni dodonu ka ra sega ni dau lomana na Kalou se na veika va-Kalou kei ira era sega ni dau tokona na Nona inaki.

Sa sega ni rawata na matanitu ni Kalou ko ira sa sega ni yalododonu, **1 Kori.** 6:9–10. Me cudruvi kina ko ira sa vinakata ga na ka e sega ni dodonu, **2 Cesa.** 2:12. Sa rawa vei Jisu Karisito me vakasavasavataki keda mai na ka kecega sa sega ni dodonu, **1 Joni** 1:9.

Ia ko koya na tui tawadodonu sa vucica vakatani na ivalavala dodonu kece

ga, **Mosa.** 29:23. Sa tekivu vakotori na yavu ni nodra vakarusai na tamata ogo ena nodra cakacaka vakatawadodonu na nomuni loya kei na turaganilewa, **Alama** 10:27.

Au sa talai kemudou yani mo dou vunauci ira na kai vuravura ena nodra cakacaka tawadodonu kece ga, **V&V** 84:87. Sa dodonu me vakatabui na yalo mai na veika kecega e sega ni dodonu, **V&V** 88:17–18. Sa ivakarau ka itovo ni voleka ni tamata kece ga, sai koya me tekivu me tauca sara na lewa kaukauwa e tawadodonu, **V&V** 121:39.

Yalololoma. *Raica talega na Loloma; Loloma Cecere; Loloma Uasivi*

Ena ivolanikalou, na yalololoma e kena ibalebale sara ga “me da rarawa vata.” E kena ibalebale talega me da vakaraitaka na noda duavata ena rarawa, lomana, kei na yalololoma vua e dua tale.

Sa kaya vei ira na nona tamata na Turaga me ra dau loloma, **Saka.** 7:8–10.

Sa loloma ko Jisu, **Maci.** 9:36 (Maci. 20:34; Mari. 1:41; Luke 7:13). Sa raici koya e dua na kai Samaria ka sa lomana sara, **Luke** 10:33. Dou ia na loloma vakai kemudou, **1 Pita** 3:8.

Sa vakasinaiti na Karisito ena loloma vei ira na luve ni tamata, **Mosa.** 15:9. Sa vuabale dina na lomaqu ena yalololoma vei kemuni, **3 Nif.** 17:6.

Sa masuta ko Josefa Simici na loloma ni Turaga, **V&V** 121:3–5.

Yalomalumulumu, Yalomalua.

Raica talega na Dravudravua; Malumulumu; Qaciqacia; Yalo Raramusumusu; Yalo Vosota

Me vakayalomalumulumutaki se vakavulici rawarawa, se na ituvaki ni yalomalumulumu ka vakavulici rawarawa. Na yalomalua e okati kina na noda vakila ni sa dodonu me da vakararavi vua na Kalou ka talairawarawa ki na Lomana. Dau rerevaka na Kalou, dodonu, yalomalua, vakavulici rawarawa, ka dau vosota ni sotava na veika rarawa. Ko ira na tamata yalomalumulumu era

sa tu vakarau me ra muria na ivakavuvuli ni kosipeli.

Ia ko Mosese sa uasivi ena yalomalumulumu, **Tiko**. 12:3. Sa kauti kemuni ko Jiova na nomuni Kalou, ena vanua liwa, ena yabaki e vasagavulu, me vakamalumulumutaki kemuni, **iVaka**. 8:2. Kau sa vakamalumulumutaki au ena lolo, **Same** 35:13. Ia ko ira sa yalomalumulumu era na taukena na vuravura, **Same** 37:11 (Maci. 5:5; 3 Nif. 12:5; V&V 88:17). Sa vinaka na cauravou sa dravudravua ka vuku, ka ca na tui sa qase ka yalolialia, **Na Dau**. 4:13. Au sa tiko kei koya talega sa raramusumususu ka malumulumu na yalona, **Ais**. 57:15. Dou vakasaqarai Jiova oi kemudou kece sa yalomalumulumu; dou qara mada na yalododonu, vakasaqara na yalomalumulumu, **Sefa**. 2:3 (1 Timu. 6:11).

Vuli vei au niu sa yalomalua ka yalomalumulumu, **Maci**. 11:29. Ia ko koya sa vakamalumulumutaki koya me vaka na gonelailai oqo, ko koya ga sa levu cake ena matanitu vakalomalagi, **Maci**. 18:4. Ia ko koya ena vakamalumulumutaki koya ena vakalevulevui, **Maci**. 23:12 (Luke 14:11; 18:14). Ia na vua ni Yalo Tabu na yalomalumulumu, **Kala**. 5:22–23. Sa vakamalumulumutaki koya ko Jisu, a sa talairawarawa me mate, **Fili**. 2:8 (Luke 22:42; 23:46). Na italatala ni Turaga me yalomalumulumu, me ivakavuvuli vakavuku, dau vosota me vakatavulici ira ena yalomalumulumu era sa dauveivorati, **2 Timu**. 2:24–25. Na yalomalumulumu kei na yalomalua, oqori na ka talei sara ena mata ni Kalou, **1 Pita** 3:4. Sa vorati ira na viavialevu na Kalou, ia sa solia na loloma soli wale vei ira na yalomalumulumu, **1 Pita** 5:5–6 (2 Nif. 9:42).

Biuta tani na tamata vakavuravura ka yaco me yalomalua, **Mosa**. 3:19 (Alama 13:27–28). Ka mo ni vakayalomalumulumutaki kemuni ena yalomalumulumu sa titobu sara, **Mosa**. 4:11 (2 Nif. 9:42; 3 Nif. 12:2). Ni ko ni sa yalomalumulumu sara, **Alama** 5:27–28. Sa vakaroti llamani na Kalou me vakavulici ira na tamata me ra yalomalumulumu, **Alama** 37:33. Na

iwase levu cake ni tamata yalomalumulumu, sa tubu ka kaukauwa cake tiko ga na nodra yalomalumulumu, **Ila**. 3:33–35. Sa rauti ira sa yalomalumulumu na nona loloma soli wale na Turaga, **Ica** 12:26. Au sa solia vei ira na tamata na malumulumu me ra vakayalomalumulumutaki ira kina, **Ica** 12:27. Ni dou sa vakabauti Karisito ena vuku ni nomudou yalomalua, **Moro**. 7:39. Ni sa sega sara e vakadonuya na Kalou o koya ga sa yalomalua ka yalo lokumi, **Moro**. 7:44. Sa kauta mai na yalomalua kei na yalo lokumi, na vakabokoci ni ivalavala ca, ia ena vuku ni yalomalua kei na yalo lokumi, sa veisiko mai kina na Yalo Tabu, **Moro**. 8:26.

Mo bula ena yalomalua ni Yaloqu, **V&V** 19:23. Na yalomalumulumu ena rawa kina na papitaiso, **V&V** 20:37. Mo tudei sara ka veiliutaki ena yalomalua ena nomu vale, **V&V** 31:9. Ka vakayalomalumulumutaki kemudou vei au, dou na qai raici au ka kila ni sai Au, **V&V** 67:10. Mo yalomalumulumu; ka na sama na nomu masu na Turaga, **V&V** 112:10. Na veivakauqeti kei na kaukauwa ni matabete ena rawa ni maroro toka ena yalomalua kei na yalomalumulumu, **V&V** 121:41. Ko koya sa lecaika me vulica na vuku ena nona vakamalumulumutaki koya, **V&V** 136:32. Ni sa talai yani ki vuravura na Yaloqu me vakaramataki ira na yalomalumulumu, **V&V** 136:33.

Yalomatua, Vuku. *Raica talega na Dina; Kila*

Na nomu rawata se na isolisoli mai vua na Kalou mo lewa vakadodonu. Ena rawata e dua na tamata na vuku mai na veika sa sotava kei na veika sa vulica kei na nona muria na ivakasala ni Kalou. Kevaka e sega na veivuke ni Kalou, ena sega vua na tamata na vuku dina (2 Nif. 9:28; 27:26).

Sa solia vei Solomoni na Kalou na vuku, **1 Tui** 4:29–30. Sa ka levu duadua ga na vuku, mo rawata mada na vuku, **Na Vosa**. 4:7. O koya sa rawata na vuku sa lomana na yalona, **Na Vosa**. 19:8.

A sa tubu cake ko Jisu a sa yalomatua mai, **Luke** 2:40, 52. Kevaka sa lailai na vuku vua e dua vei kemudou, me ke-rea vua na Kalou, **Jeme**. 1:5 (V&V 42:68; JS—AT 1:11).

Au sa tukuna vei kemuni na veika oqo mo ni vulica kina mo ni yalomatua, **Mosa**. 2:17. Vulica na yalomatua ni ko sa cauravou tiko, **Alama** 37:35.

Ia era na vakavukui ka kila ka vakalevu na Yalododonu, **V&V** 89:19. Ko koya sa lecaika me vulica na vuku ena nona vakamalumalumutaki koya ka masuta na Turaga, **V&V** 136:32.

iYaloyalo Vakasisila. *Raica na Bula Savasava; Veibutakoci; Veidauci*

Yame, Vosa. *Raica talega na iSolisoli ni Vosataka na Vosa Tani*

Na ivakatakarakara ni vosa. Me ra na qarauna na Yalododonu na yamedra, na kena ibalebale me ra na qarauna na ka era tukuna. E dau vakaibalebaletaki talega na *yame* ki na ivosavosa kei ira na tamata. Ena tekiduru na duru ni tamata vakayadua ga, ka vakatutusa na yame ni tamata kelega vua na Kalou, (Ais. 45:23; Roma 14:11).

Tarova na yamemu mai na ca, **Same** 34:13 (1 Pita 3:10). O koya sa qarauna na gusuna kei na yamena sa qarauna na yalona mai na ka rarawa, **Na Vosa**. 21:23.

Kevaka e dua na tamata sa sega ni tarova rawa na yamena, sa ka walega na nona lotu na tamata oqori, **Jeme**. 1:26. Kevaka sa sega ni cala e dua ena vosa sa tamata uasivi sara ko koya, **Jeme**. 3:1–13. Ena vunautaki yani na kosipeli ki na veivanua kecega, veimataqali, duivosavosa kei na tamata, **iVakata**. 14:6–7 (2 Nif. 26:13; Mosa. 3:13, 20; V&V 88:103; 112:1).

Sa solia na Turaga ki na veimatani, na nodra dui matanitu kei na nodra vosa, me vakavulici kina na nona vosa, **Alama** 29:8. Ena qai lako yani na pelleti oqo ki na veimatani, veimataqali, duivosavosa kei na tamata, **Alama** 37:4.

Ia mo segata taumada mo vulica na noqu vosa, sa na qai sereki na wa ni yamemu, **V&V** 11:21. Era na rogoca kina

na taucoko ni kosipeli ko ira na tamata kecega ena nodra vosa, **V&V** 90:11.

Yaqona ni Vavalagi. *Raica na Vosa ni Vuku*

Yaragi

E dua na isulu ka dau daramaki me taqomaka na yago mai na imoku kei na isua ni iaragi. E dau vakayagataki talega na vosa me vakaibalebaletaki ki na veika vakayalo ka na taqomaka e dua na tamata mai na veitemaki se na ca.

Mo dou vakaiyaragi ena iaragi kecega ni Kalou, **Efe**. 6:10–18 (V&V 27:15–18).

Yasayasa vaka-Jekesoni, Misuri (Amerika). *Raica talega na Jerusalemi Vou*

Na nodra vanua ni vakasoqoni vata na Yalododonu ena iotioti ni gauna; oqori na vanua era na tauyavutaka kina na Jerusalemi Vou (V&V 57–58; 82; 101:69–71; 105:28).

iYau. *Raica talega na iLavo; Qaciqacia*

Na vutuniyau se ni levu tu na ka. Sa vakasalataki ira na Yalododonu na Turaga me ra kakua ni vakasaqara na iyau vakavuravura ia me ra caka vinaka. Me ra kakua ni vakaliuca na Yalododonu na kena vakasaqarai na iyau vakavuravura mai na kena vakasaqarai na matanitu ni Kalou, ka ni tu kina na iyau tawamudu (Jeko. 2:18–19).

Kevaka sa levu mai na iyau dou kaku ni dau nanuma kina, **Same** 62:10. Sa sega ni yaga na iyau ena siga ni cudru, **Na Vosa**. 11:4. O koya sa vakararavi ena nona iyau ena bale, **Na Vosa**. 11:28. A ka me digitaki na rogo vinaka, ia na iyau levu e segai, **Na Vosa**. 22:1.

E dredre sara vei ira na vutuniyau me ra curu ki na matanitu vakalomalagi, **Mari**. 10:23 (Luke 18:24–25). Ni sa vu ni ka ca kecega na dau lomana na ilavo, **1 Timo**. 6:10.

Ena ca ko ira sa vutuniyau, era sa beci ira kina na dravudravua, ka sa nodra Kalou kina na nodra iyau, **2 Nif**. 9:30.

O ira na yalododonu era sa sega ni lomana na nodra iyau ia era sa wasea vei ira na tamata kecega, **Alama** 1:30. Sa tekivu me ra qaciqacia na tamata ena vuku ni nodra iyau, **Alama** 4:6–8. Ka sa tekivu me ra kilai na tamata ena nodra itutu me vaka na nodra vutuniyau, **3 Nif.** 6:12.

Dou kakua ni vakasaqara na iyau, ia na yalomatua ga, **V&V** 6:7 (Alama 39:14; **V&V** 11:7). Sa lewa na iyau kei vuravura na Kalou, dou qarauni kemudou mo dou kakua ni yaloviavialevu, **V&V** 38:39.

Na iyau ni gauna tawamudu: Dou kumuna vata na nomudou iyau mai lomalagi, **Maci.** 6:19–21.

Sa vakavuqa na noqu dau kacivi kemudou mai na iyau ni bula tawamudu, **V&V** 43:25. Na iyau ni gauna tawamudu e noqu me'u solia, **V&V** 67:2 (**V&V** 78:18).

Yavu ni Vakabauta. *Raica talega na* Mataniciva Talei; Simici, Josefa Lailai

E tinikatolu na tikina ni vakabauta ka yavutaki kina na nodra vakabauta na lewe ni Lotu i Jisu Karisito ni Yalododonu Edaidai.

A vola taumada ko Josefa Simici ena dua na ivola vei Joni Wedioci, na edita

ni *Chicago Democrat*, me isau ni nona ke-rekere ena nona via kila na veika era vakabauta na lewe ni Lotu. A qai kilai na ivola oqori me iVola nei Wedioci ka qai tabaki ena imatai ni gauna ena *Times and Seasons* ena Maji ni 1842. Ena ika 10 ni Okotova 1880, sa ciqomi kina na Yavu ni Vakabauta me ivolanikalou ena nodra laveliga na lewe ni Lotu ka okati me tiki ni Mataniciva Talei.

Yavu ni Vakavulewa. *Raica talega na* Lawa; Matanitu

Ena Vunau kei na Veiyalayalati, na “Yavu ni Vakavulewa” e vakaibalebaletaki ki na Yavu ni Vakavulewa kei Amerika, ka a yaco mai ena veivaka-uqeti vakalou me vakarautaki kina na sala me na Vakalesui tale mai kina na kosipeli.

Sa dodonu me muri na lawa vakadonui ni vanua, **V&V** 98:5–6. Sa vakavuna na Turaga na tauyavutaki ni Yavu ni Vakavulewa, **V&V** 101:77, 80.

Yavusa e Tini. *Raica na* Isireli

Yavusa e Tinikarua i Isireli. *Raica na* Isireli—Na mataqali i Isireli e tinikarua

ITUKUTUKU NI VEIGAUNA

Na itukutuku ni veigauna eso oqo, se na ituvatuva ni veika a yaco e sega ni sa tau-coko sara ka kena inaki walega me solia vua na dauwiliwili me vakila na veika a yaco ena veigauna vakaiivolatabu kei na iVola i Momani. E levu na tikinisiga e sega ni vakadeitaki sara, vakauasivi ena gauna ni Veiyalayalati Makawa.

Na veika a yaco ena nodra gauna na peteriaki taumada. (Ena vuku ni kena dredre me kilai na tikinisiga dodonu ni veika a yaco ena iwasewase oqo, sa sega kina ni tukuni e dua na tikinisiga.)

B.K. (se B.T.K. Bera na iTabagauna Kilai)

4000 Lutu ko Atama.

Veiqaravi nei Inoki.

Veiqaravi nei Noa; luvuci na vuravura.

Tara na valececere mai Pepeli; era lako na Jeretaiti ki na Vanua Yalataki.

Veiqaravi nei Melikiseteki.

Mate ko Noa.

Sucu ko Eparama (Eparaama).

Sucu ko Aisake.

Sucu ko Jekope.

Sucu ko Josefa.

Volitaki ki Ijipita ko Josefa.

Tu e matai Fero ko Josefa.

Sa lako sobu ki Ijipita ko Jekope (Isireli) kei na nona matavuvale.

Sa mate ko Jekope (Isireli).

Sa mate ko Josefa.

Sucu ko Mosese.

Kauti ira tani mai Ijipita na luvei Isireli ko Mosese (Na Lako Yani).

Vakamataliataki ko Mosese.

Mate ko Josua.

Ni sa mate ko Josua, sa tekivu na nodra gauna na dauveilewai, na imatai ni dauveilewai ko Ocinieli ka iotioti ko Samuela; e sega ni matata vinaka sara na kedra ituvatuva kei na nodra gauna ni veiqaravi na kena vo.

Lumuti ko Saula me tui.

Na veika a yaco ena Matanitu Duavata e Isireli

1095 Tekivu na nona gauna ni veiliutaki ko Saula.

1063 Lumuti me tui ko Tevita mai vei Samuela.

1055 Yaco me tui mai Epironi ko Tevita.

1047 Sa yaco me tui mai Jerusalemi ko Tevita; erau sa parofisai ko Necani kei Kata.

- 1015 Yaco me tui e Isireli taucoko ko Solomoni.
 991 Sa vakacavari na valetabu.
 975 Mate ko Solomoni; era sa vorati Riopoami na tini na mataqali ena vualiku, ka tawase ko ira na nona kawa kei Isireli.

Na veika e yaco e Isireli	Na veika e yaco e Juta	Na veika e yaco ena iTu- kutuku Makawa ni iVola i Momani
975 Sa tui Isireli ko Jeropoami.	949 Sa bololaki Jerusalemi ko Sisaki, na tui Ijipita.	
875 Sa veiliutaki mai Samaria ena vualiku kei Isireli ko Eapi; parofisai ko Ilaija.		
851 Sa cakava na veicakacaka mana lelevu ko Ilaisa.		
792 Parofisai ko Emosi.		
790 Rau parofisai ko Jona kei Osea.	740 Tekivu parofisai o Aisea. (Tauyavu o Roma. Tui o Naponasa mai Papiloni ena 747. Sa Tui mai Asiria o Tiki laci- pileseri III mai na 747 ki na 734)	
	728 Tui mai Juta o Esekaia (e a tui mai Asiria o Salimanisa IV)	
721 Sa vakarusai na Matanitu ena Vualiku; era sa kau vakabobula na tini na mataqali; parofisai ko Maika.	642 Sa parofisai ko Neumi.	
	628 Erau sa parofisai ko Jeremaia kei Sefanaia.	

Na veika e yaco e Isireli	Na veika e yaco e Juta	Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa ni iVola i Momani
	609 Sa parofisai ko Opetaiia; Sa kau vakabobula ki Papiloni ko Taniela. (Sa rawai ko Ninive ena 606; sa tui Papiloni ena 604 ki na 561 ko Nepukanesa.)	
	598 Sa parofisai mai Papiloni ko Isikeli; sa parofisai ko Apakuki; Sa tui Juta ko Setekaia.	600 Sa biuti Jerusalemi ko Liai.
		588 Sa biubiu mai Jerusalemi ko Muleki ki na vanua yalataki.
		588 Era sa tawasei ira tani na Nifai mai vei ira na Leimani (ena maliwa ni 588 ki na 570).
	587 Sa rawai Jerusalemi ko Nepukanesa.	

Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa vaka-Jiu

- 537 Sa lewa ko Sairusi ni rawa me ra lesu mai Papiloni na Jiu.
- 520 Erau sa parofisai ko Akeai kei Sakaraia.
- 486 Gauna ni bula nei Esiteri.
- 458 Sa lesi ko Esera me cakava eso na veisau.
- 444 Sa lesi ko Niemaia me kovana kei Jutia.
- 432 Sa parofisai ko Malakai.

Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa ni iVola i Momani

- 400 Sa taura na peleti ko Jeromi.
- 360 Sa taura na peleti ko Omanai.

Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa vaka-Jiu

- 332 Sa rawai Siria kei Ijipita ko Alekisada na Qaqa.
- 323 Sa mate ko Alekisada.
- 277 Sa tekivutaki na Sevutuakini, na vakadewataki ni ivolanikalou vaka-Jiu ki na vosa vaka-Kirisi.
- 167 Erau sa veisaqasaqa vata kei Siria ko Mataceia kei Makabi.
- 166 Sa yaco me nodra iliuliu na Jiu ko Jutasa Makabi.
- 165 Sa savai ka vakatabui tale na valetabu; sa tekivu mai kina ko Anuka.
- 161 Sa mate ko Jutasa Makabi.
- 63 Sa vuaviritaki Jerusalemi o Vomuvei. Sa mai cava na veiliutaki ni Makabi e Isireli. Ka sa tekivu na veiliutaki vaka- Roma
- 51 Sa veiliutaki o Kaliopate.
- 41 Erau sa buli ko Eroti kei Pasaeli me rau veiliutaki vata mai Jutia.
- 37 Sa yaco me veiliutaki mai Jerusalemi ko Eroti.
- 31 Erau sa veivala ko Okosito kei Marika Anitonio; sa yaco me iliuliu kei Roma ko Okosito mai na 31 B.K. ki na 14 S.K.
- 30 Sa mate ko Kaliopate.

Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa ni iVola i Momani

- 148 Sa vakamatei ena vuku ni nona vakabauta ko Apinatai; sa tauyavutaka tale na Lotu vei ira na Nifai ko Alama.
- 124 Sa tukuna na iotioti ni nona itukutuku vei ira na Nifai ko Penijamini.
- 100 Era sa tekivuna na nodra cakacaka ko Alama lailai kei iratou na luvei Mosaia.
- 91 Sa tekivu na nodra gauna na dauveilewai ena kedra maliwa na Nifai.

<p>Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa vaka-Jiu</p> <p>17 Sa tara tale ko Eroti na valetabu.</p>	<p>Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa ni iVola i Momani</p> <p>6 Sa parofisaitaka na sucu i Karisito ko Samuela na Leimanaiti.</p>
<p>Veika e yaco ena iTukutuku Makawa ni Vakabauta Vakarisito</p> <p>S.K.</p> <p>Sucu i Jisu Karisito.</p> <p>30 Sa tekivu na veiqaravi nei Jisu Karisito.</p> <p>33 Vakamatei ena kauveilatai ko Karisito.</p> <p>35 Saumaki mai ko Paula.</p> <p>45 iMatai ni nona ilakolako vakaulotu ko Paula.</p> <p>58 Talai ki Roma ko Paula.</p> <p>61 Cava na itukutuku ni Nodra Cakacaka na iApositolo.</p> <p>62 Vakamai ko Roma; era sa vakararawataki na Vakabauta Vakarisito ena veiliutaki nei Nero.</p> <p>70 Era sa dro na Lotu Va-Karisito ki Pela; kabai ka vuaviritaki o Jerusalemi.</p> <p>95 Era sa vakacacani na vakabauta Vakarisito mai vei Domitiani.</p>	<p>Na veika e yaco ena iTukutuku Makawa ni iVola i Momani</p> <p>S.K.</p> <p>33 se</p> <p>34 Sa rairai e Amerika na Karisito sa vakaturi cake mai na mate.</p> <p>385 Sa vakarusai na nodra vanua na Nifai.</p> <p>421 Sa vunitaka ko Moronai na peleti.</p>

NA VEIWEKANI NI KOSIPELI

Na Nona ivakavuvuli na iVakabula ena Maciu, Marika, Luke, kei Joni e rawa ni ra vakatauvatani vakataki ira vakakina ki na ivakatakila ena gauna oqo ena sala eso oqo.

Na Veika e Yaco	Maciu	Marika	Luke	Joni	iVakatakila ni Gauna Oqo
iTukutuku ni Kawa i Jisu	1:1–17		3:23–38		
Na Sucu i Joni na Dauveipapitaisotaki			1:5–25, 57–58		
Na Sucu i Jisu	2:1–15		2:6–7		1 Nif. 11:18–20; 2 Nif. 17:14; Mosa. 3:5–8; Alama 7:10; Ila. 14:5–12; 3 Nif. 1:4–22
Na parofisai eso nei Simioni kei Ana			2:25–39		
Veisiko ki na valetabu (Lako Sivia)			2:41–50		
iTekivu ni veiqaravi nei Joni	3:1, 5–6	1:4	3:1–3		V&V 35:4; 84:27–28
Papitaiso nei Jisu	3:13–17	1:9–11	3:21–22	1:31–34	1 Nif. 10:7–10; 2 Nif. 31:4–21
Vakatovolei nei Jisu	4:1–11	1:12–13	4:1–13		
iVakadinadina nei Joni na Dauveipapitaisotaki				1:15–36	V&V 93:6–18, 26
Kana magiti ni Vakamau e Kena (imatai ni cakacaka mana nei Jisu)				2:1–11	
iMatai na vakasavasavataki ni valetabu				2:14–17	
Veitalanoa kei Nikotimo				3:1–21	
Yalewa ni Samaria ena ikeli wai				4:1–42	
Sega ni ciqomi mai Nasareci ko Jisu			4:16–30		

Na Veika e Yaco	Maciu	Marika	Luke	Joni	iVakatakila ni Gauna Oqo
Gonedau era kacivi me ra gonedau ni tamata	4:18–22	1:16–20			
Na cacacaka mana ni kena vakasinaiti na lawa ni ika			5:1–11		
Nodra kacivi ka tabaki na Lewe Tinikarua	10:1–4	3:13–19	6:12–16		1 Nif. 13:24–26, 39–41; V&V 95:4
Na Vunau mai na Ulunivanua	5–7		6:17–49		3 Nif. 12–14
Masu ni Turaga	6:5–15		11:1–4		3 Nif. 13:5–15
Vakaturi cake na luvena tagane na yada			7:11–15		
Lumuti Jisu e dua na marama			7:36–50		
Na vosa vakaibalebale nei Jisu era italanoa leleka ka vakatautauvatataki kina e dua na ka ga e tu vei keda se dua na ka e yaco kina e dua na ka dina. E dau vakayagataka na veika oqori ko Jisu me vakavuvulitaka kina na dina.					
Na Daukakaburaki:	13:3–9, 18–23	4:3–9, 14–20	8:4–8, 11–15		
Sila ca:	13:24–30, 36–43				V&V 86:1–7
Sore ni Mosita:	13:31–32	4:30–32	13:18–19		
Leveni:	13:33		13:20–21		
iYau ena were:	13:44				
Na mataniciva talei:	13:45–46				
Nona lawa na gonedau:	13:47–50				
iTaukei ni vale:	13:51–52				
Dauveiqaravi sega ni loloma:	18:23–35				
iVakatawa Vinaka:				10:1–21	3 Nif. 15:17–24
Kai Samaria Dauloloma:			10:25–37		
Yalomalumalumu, na kanamagiti ni vakamau:			14:7–11		

Na Veika e Yaco	Maciu	Marika	Luke	Joni	iVakatakila ni Gauna Oqo
Na ivakayakavi levu:			14:12–24		
Sipi lako sese:	raica talega 18:12–14		15:1–7		
Tiki ni siliva a yali:			15:8–10		
Gone cidroi:			15:11–32		
iVakatawa tawadodonu:			16:1–13		
Lasarusia kei na tamata vutuniyau:			16:14–15, 19–31		
Turaganilewa tawadodonu:			18:1–8		
Tamata cakacaka ena were ni vaini:	20:1–16	raica talega 10:31			
Paudi:			19:11–27		
Rua na luvena tagane:	21:28–32				
O ira na ivakatau ni were ca:	21:33–46	12:1–12	20:9–19		
Vakamaui ni luve ni tui:	22:1–14		veidu- taitaka 14:7–24		
Goneyalewa e tini:	25:1–13		raica talega 12:35–36		V&V 45:56–59
Taledi:	25:14–30				
Sipi, me:	25:31–46				
Vakaroti na cava me malumu	8:23–27	4:35–41	8:22–25		
Nodra vakasevi na yavusa tevoru me ra curumi ira na vuaka	8:28–34	5:1–20	8:26–29		
Vakaturi cake ni luvei Jairo yalewa	9:18–20, 23–26	5:21–24, 35–43	8:41–42, 49–56		
Vakabulai na yalewa ena kena soli na dra	9:20–22	5:25–34	8:43–48		
iVakaro vei ira na Lewe Tinikarua	10:5–42	6:7–13	9:1–6		V&V 18

Na Veika e Yaco	Maciu	Marika	Luke	Joni	iVakatakila ni Gauna Oqo
Vakani ira na lima na udolu	14:16–21	6:33–44	9:11–17	6:5–14	
Taubale e dela ni wai ko Jisu	14:22–33	6:45–52		6:15–21	
Vunau ni Madrai ni Bula				6:22–71	
iVakadinadina nei Pita me baleti Karisito	16:13–16	8:27–29	9:18–21		
Yalataki vei Pita na idola ni matanitu	16:19				
Veivakamatataliataki soli kina na idola vakamatabete	17:1–13	9:2–13	9:28–36		V&V 63:20–21; 110:11–13
Lesi ka ra talai yani na Lewe Vitusagavulu			10:1–12		V&V 107:25, 34, 93–97; 124:138–140
Vakabulai ni mataboko ena Siga ni Vakacecegu				9	
Vakalesui mai ko Lasarusa				11:1–53	
Vakabulai na tini na vukavuka			17:11–19		
Nodra vakalougatataki na gone	19:13–15	10:13–16	18:15–17		
Lumuta na yavai Karisito o Meri	26:6–13	14:3–9		12:2–8	
Curu vakatui	21:6–11	11:7–11	19:35–38	12:12–18	
Vakasavi mai na valetabu o ira na dauveisauilavo	21:12–16	11:15–19	19:45–48		
Na ilavo lailai ni yada		12:41–44	21:1–4		
Vakarusai o Jerusalemi kei na ivakatakilakila ni iKarua ni Lako Mai	24	13	21:5–38		V&V 45:16–60; JS—M 1

Na Veika e Yaco	Maciu	Marika	Luke	Joni	iVakatakila ni Gauna Oqo
iOtioti ni kanavata ni Lakosivia nei Jisu; tekivutaki na sakaramede; ivakaro vei ira na Tinikarua; vui na yavadratou na tisaipeli	26:14–32	14:10–27	22:1–20	13–17	
Ko Jisu na vu ni vaini				15:1–8	
Vakararawataki nei Jisu mai Kecisemani	26:36–46	14:32–42	22:40–46	18:1	2 Nif. 9:21–22; Mosa. 3:5–12; V&V 19:1–24
Soli Jisu ko Jutasa	26:47–50	14:43–46	22:47–48	18:2–3	
Lewai vei Kaiafa	26:57	14:53	22:54, 66–71	18:24, 28	
Lewai vei Pailato	27:2, 11–14	15:1–5	23:1–6	18:28–38	
Lewai vei Eroti			23:7–12		
Vakanakuitataki ka vakalialiai ko Jisu	27:27–31	15:15–20		19:1–12	
Na Vakamatei ena Kauveilatai	27:35–44	15:24–33	23:32–43	19:18–22	Ila. 14:20–27; 3 Nif. 8:5–22; 10:9
Na Tucake Tale	28:2–8	16:5–8	24:4–8		
Rairai nei Jisu vei ira na tisaipeli		16:14	24:13–32, 36–51	20:19–23	
Rairai nei Jisu vei Tomasi				20:24–29	
Na Cabe Cake		16:19–20	24:50–53		

ISBN: 978-1-59297-690-4

4 02590 13858 1
FUJIAN 59013 858